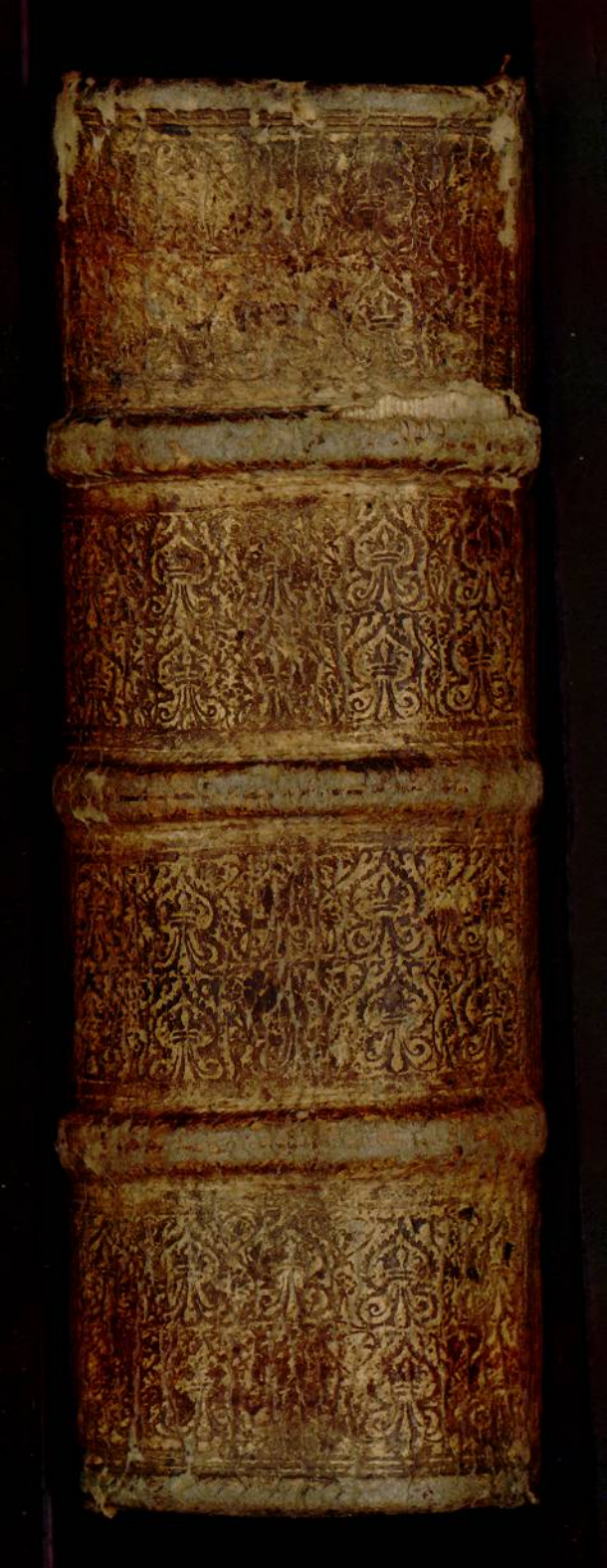

M * E * M

Nro 6

Compaco

Schlüsser fehlt

Libri Moysis sunt 5. gra[illegible]

1. GENESIS dr, qa in isto libro [illegible] Creatio omnium creaturarum.

2. Exodus, qā describitur ibidem Exitus populi Israelitici ex Egypto.

3. Leviticus, in quō describuntur Ceremoniæ & Levitarum sacri ritus.

4. Numeri, continet in se numerum populi Israelitici.

5. Deuteronomium, comprehendit 2dam legis divinæ promulgationem.

Biblia (latina) picturis illustr. Breves annott... 2 part. en 1 vol. Paris, Regnault, 1540. Av. beauc. de gravs. e. b. par les monogr. P. R. [Pierre Regnault] et J. F. Veau av. press. Rel. orig. de l'an 1548. Qq. noms écrits sur le titre.

Nagler. Monogr. III p. 913. IV p. 952. Après l'index à la fin on a imprimé les préfaces etc. de S. Jérôme. Le dern. f. de notre exemplaire finit par l'argumentum in epistolam Judae. Problement manquent qq. mots explicatifs sur l'apocalypse. Ed. défendue de la Bible et très-rare!

...enem: hoc, breui ante
beatum obitum, tabula pingebat.
Ioannes Christian Arnold,
זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה׃
atque ita cum diuino ille Vate beatissime
finiuit.

Rs 601011

BIBLIA

PICTVRIS ILLVSTRATA,
BREVES IN EADEM ANNOtationes, ex doctiſs. interpretationibus,& Hebræorum commentariis.

Interpretatio nominum Hebraicorum.
Index Epiſtolarum & Euangeliorum totius anni.

BIBLIOTHEQUE TOULOUSE 1 CAPITOLE ARSENAL

PARISIIS.

Ex officina Petri Regnault, ſub ſcuto Colonienſi, in vico Iacobęo.

M. D. XL.

AD SACRARVM LITERARVM STVDIVM EXHORTATIO EX SACRIS LITERIS.

CHRISTVS ad populum, Iohan. 5

Scrutamini scripturas: quoniam illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.

PAVLVS Timotheo, 2. Timoth. 3

Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguēdum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus.

Idem ad Romanos, Rom. 15.

Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Salomon, Prouerb. 30.

Omnis sermo dei ignitus, clypeus est sperantibus in se. Ne addas quicquā verbis illius, & arguaris, inueniarisq; mendax.

MOYSES populo, Deut. 11.

Non facietis singuli quod vobis rectum videtur: sed quod præcipio tibi. hoc tātum facito domino: nec addas quicquam vel minuas.

DOMINVS ipsi Iosue, Iosue 1

Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus vt custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo. Tūc diriges viam tuam, & intelliges eam. Non declines á verbis legis huius ad dexteram vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis.

Idem populo, Exod. 13

Narrabis filio tuo in die illo, dicens, Hoc est quod fecit mihi dominus quando egressus sum de AEgypto. Et erit quasi signum in manu tua, & quasi monimentum ante oculos tuos, & vt lex domini semper sit in ore tuo. In manu enim forti eduxit te dominus de AEgypto.

MOYSES, Deut. 31

Leges verba legis huius coram omni Israel, audientibus eis, & in vnū omni populo congregato, tam viris quām mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas: vt audientes discant, & timeant dominū deum vestrū, & custodiant, impleantq; omnes sermones legis huius.

¶ Verba quæ annotanda erant, pro quibus aliqui interpretes aliud verterunt, his signis includimus *).

ORDO LIBRORVM veteris testamenti.

Genesis
Exodus
Leuiticus
Numeri
Deuteronomium

Iosue
Liber iudicum
Ruth
Regum libri IIII
Paralipomenon lib. II
Esdræ lib. II
Tobias
Iudith
Esther
Iob

Liber psalmorum

Prouerbia Salomonis
Ecclesiastes
Canticum canticorum

Liber Sapientiæ
Ecclesiasticus.

Isaiæ prophetia
Ieremiæ
Baruch
Ezechielis
Danielis
Oseæ
Iohelis
Amos
Abdiæ
Ionæ
Michææ
Nahum
Habacuc
Sophoniæ
Aggæi
Zachariæ
Malachiæ

Machabæorum lib. II

Hos veteris testamenti libros Christus Iesus in Legẽ, Prophetas, & Psalmos, simplicissime partitus est, Matthæi septimo, vndecimo & vigesimo secundo, & Lucæ vltimo. Hæc sunt, inqt, verba q̃ loquutus sum ad vos cũ adhuc essem vobiscum, quoniã necesse est impleri oia q̃ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Quam distinctionem secuti sunt Apostoli, patresq; nostri Latini. Nec ab hac aliena est Hebræorum distinctio, THORA vocantium legem, NEVIIM Prophetas, CHETVVIM Hagiographa, inter quæ & psalmi Dauid numerantur: author est Hieronymus in Prologo galeato

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

Euangelium secundum Matthæum
Euangelium secundum Marcum
Euangelium secundum Lucam
Euangelium secundum Iohannem
Acta apostolorum

Pauli epistola ad Romanos
Ad Corinthios II
Ad Galatas
Ad Ephesios
Ad Philippenses
Ad Colossenses
Ad Thessalonicenses II
Ad Timotheum II
Ad Titum
Ad Philemonẽm
Ad Hebræos

Iacobi epistola

Petri epistolæ II

Iohannis epistolæ III

Iudæ epistola

Apocalypsis

HAEC DOCENT SACRA Bibliorum scripta.

Deus ✠ DEVM esse qui propter bonitatem suam cũcta creauit, á quo omnia procedunt, sine quo nihil quicquam est: iustum & misericordẽ: quiq; omnia operetur in omnibus secundum voluntatem suam: cui non liceat dicere quare sic vel sic faciat.

Creatio hominis. peccatũ. ✠ HVNC creasse Adam ad imaginem & similitudinem suam, dominúmque constituisse omnium creatorum in terra: inuidiaque diaboli, & Adæ inobedientia peccatum in hunc mundum intrasse, & per peccatum mortem: omnesque in Adam & per Adam peccatores esse.

Promissꝰ Christus. ✠ PROMISSVM vero Christum Iesum saluatorem ipsi Adæ, Abrahæ, & reliquis patribus, qui credẽtes liberaret á peccatis, & tyrannide diaboli, cui subiiciebantur omnes per Adam.

Lex ✠ INTERIM dum expectabatur promissa salus, datam legẽ á deo, qua cognoscerẽt homines peccatum, & se esse peccatores: quo fieret vt ardentius sitirent Christi aduentum, qui ipsos á peccatis redimeret.

Christus saluator venit. ✠ POSTREMO, Christum illum promissum, tandem missum á patre eo tẽpore quod constituerat apud se, eo inquam tempore, quo abundabat omnis iniquitas. Missum autem non propter bona cuiusquam opera, cnã omnes erant peccatores) sed vt verax abundãtes gratiæ suæ diuitias, quas promiserat exhiberet.

Agnus Hostia Pax Fides ✠ IESVS igitur Christus verus agnus, & vera hostia, venit vt nos patri reconciliaret, pœnas peccatis nostris debitas in cruce persoluendo: & liberaret á seruitute diaboli, in filiósque dei adoptaret, vera mentis pace data per fidẽ, quã dat nobis pater trahens nos ad filium. Dei enim donum est fides illa qua credimus Christum in hunc mundum venisse, vt nos peccatores saluos faceret: tantæque efficaciæ est vt qui eam habent, cupiant omnia charitatis officia, Christũ sequẽtes, omnibus præstare. Nã accepta fide, datur & spiritus sanctus, quo signãtur omnes credentes, quiq; est pignus hæreditatis nostræ: & testimonium reddit spiritui nostro quod simus filii dei: ac diffundit in viscera nostra eam charitatem quam describit Paulus Corinthiis. Propter hanc in Christum fidem quæ per charitatẽ operatur, iustificamur: id est pater ipsius (qui & noster effectus est per ipsum) nos pro filiis & iustis habet, sua gratia non imputans nobis delicta nostra.

Spiritus sanctus

Charitas iustitia

Opera. ✠ VENIT denique vt nos per ipsum purificati á peccatis, & deo patri sanctificati siue consecrati, abnegatis operibus carnis, libere seruiremus ei in iustitia & sanctitate omnibus diebus nostris: per bona opera (quæ præparauit deus vt ambularemus in illis) ostẽdentes nos certo ad hanc gratiam vocatos: quę qui non habet, nec fidem in Christum habet. Qui post interfectũ spiritu oris sui hominem peccati sedebit in maiestate sua, omnes iudicaturus, & redditurus vnicuiq; propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum, dicturusq; iis qui á dextris erunt, Venite benedicti patris mei, possidete paratũ vobis regnum á cõstitutione mundi. Iis aũt qui á sinistris, Discedite á me maledicti in ignẽ æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Tunc finis erit, regnúmque deo & patri tradet.

Iudicium extremũ

Vita æter ✠ HOC Vt cognoscamus bonitate dei per spiritũ eius sanctũ, tradita sunt nobis hæc sacra Bibliorũ scripta: vt cognoscamꝰ inquã, & credamꝰ vnũ esse deũ, & quem misit IESVM Christũ: viq; credentes vitã habeamus in nõie eius.

✠ PRAETER Hoc fundamentũ nemo aliud potest ponere. Optatq; Paulus eũ anathema esse qui aliud annuntiauerit, etiam si fuerit angelus de cælo.

Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: ipsi honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Index testimoniorum à

CHRISTO ET APOSTOLIS IN nouo testamento citatorũ ex veteri, quæ huc in id congesta sunt, vt pii lectores natiuam quorundam intelligentiam facile assequi valeant quę ab ipso Christo vero interprete, & spiritus eius per apostolos sit tradita: perspiciantque in quem vsum ea adduxerint Apostoli & Euangelistæ.

GENESIS.

1 d Masculum & fœminã fecit eos, Matth. 19.a.mar.10.a
2 a Requieuit deus die septima ab omnibus operibus suis. Heb. 4.b
2 b Factus est primus homo Adam in animam viuentem. 1. Corint. 15.f
2 d Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori. Matt. 19.a.mar.10.a ephe. 5.g. 1. cor. 6.d
2 d Erunt duo in carne vna. Matth. 19.a mar. 10.a. 1. Corint. 6.d, ephe. 5.g.
12 a Exi de terra tua & de cognat. Act. 7.a.
12 a Et in semine tuo bened. Act. 3.a, gal. 3.b
15 b Sic erit semen tuum Rom. 4.c
15 b Credidit Abraham deo & reputatũ est illi ad iust. Rom. 4.a. Iaco. 2.d. gal. 3.a
25 c Erit semen tuum peregrinum. Act. 7.a
17 a Quia patrem multarũ gent. Rom. 4.c.
18 b Secundũ hoc tẽpus veniã, & Rom. 9.b
21 b Eiice ancillam & filium eius. Gal. 4.d
21 b In Isaac vocabitur tibi semen. Ro. 9.b
22 c Nisi benedicẽs benedicã te, &. Heb. 6.c
22 d Quia benedicẽtur in te omnes gẽtes. Gal. 3.b. act. 3.d
25 c Quia maior seruiet minori. Rom. 9.c

EXODVS.

3 b Ego sum deus Abraham, &c. Matt. 22.c mar. 12.c. luc. 29.f
9 d In hoc ipsũ excitaui te, vt. Ro. 9.d.
12 g Os non cõminuetis ex eo. Iohan. 19.f.
13 c Omne masculinũ adaperiens. Luc. 2.d
16 d Qui multum non abundauit, &c. 2. Corint. 8.c
20 Non mœchaberis. Matt. 5.d
20 c Nõ adulterabis, Nõ occides, &c. Ro. 13.c.
20 c Non cõcupisces. Rom. 7.b
20 c Non occides. Matt. 5.c. luc. 18.d
20 c Honora patrẽ tuũ & mat. Matth. 15.a, mar. 7.b. ephe. 6.a
21 c Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur. Mat. 15.a. mar. 7.b.
21 c Oculum pro oculo, dentem, Mat. 5.f.
22 d Principi populi tui nõ maled. Act. 23.a
24 c Hic sanguis testamenti, quod. Heb. 9.c
15 g Vide, omnia facito secundũ exemplar quod, &c. Heb. 8.b. act. 7.f
32 a Fac nobis deos qui præcedant. Act. 7.c
33 d Miserebor cui voluero, &c. Rom. 9.c
34 d Non sicut Moyses ponebat. 2. Cor. 1.c.

LEVIT.

11 g Sancti eritis, quoniam ego. 1. Pet. 1.c
18 a Qui fecerit hõ, viuet. Ro. 10.b. gal. 3.b.
19 c Non periurabis. Mat. 5.c
19 d Diliges proximum tuũ sicut. Ro. 13.d. gal. 5.c. Iaco. 2.b. mat. 22.d. mar. 12.c
19 d Diliges proximum tuum. Mat. 5.g
20 b Qui maledixerit patri, &c. Matt. 15.a
24 d Oculum pro oculo. Matt. 5.f
26 b Quoniã inhabitabo in. 2. Corint. 6.d

NVMERI.

9 b Os non comminuetis ex eo. Iohan. 19.f

DEVTER.

4 d Etenim deus noster ignis cõs. Heb. 21.g
5 b Non concupisces. Rom. 7.c. 13.c
5 b Non occides. Mat. 5.c. luc. 18.d
5 b Non mœchaberis. Mat. 5.d. luc. 18.d
5 b Non furtum facies. Luc. 18.d. Rom. 13.c
5 b Nõ loqueris cõtra proximũ tuum falsum testimonium. Luc. 18.d. rom. 13.c
5 b Honora patrem & matrem. Mat. 15.a mar. 7.b. ephe. 6.a
6 a Audi Israel, dominꝰ deus tuꝰ. Mar. 12.c
6 a Diliges dominum deum tuum ex toto corde. Mat. 22.d. mar. 12.c. luc. 10.e
6 c. 10. d Dominum deũ tuum adorabis, &. Matt. 4.b. luc. 4.b.
6 c Nõ tẽtabis dominũ. Mat. 4.b. luc. 4.b.
1 a Non in solo pane. Matt. 4.a. luc. 4.a
10 d Deus personã hominis nõ accipit. Gal. 2.b
18 c Prophetã suscitabit vobis. Act. 3.d. 7.c
19 d In ore duorum vel trium test. 2. Cor. 13.a. mat. 18.b. Iohan. 8.c
19 d Oculum pro oculo, dentẽ, &c. Mat. 5.f
21 b Non alligabis os boui trituranti. 1. Cor. 9.a. 1. timot. 5.c
25 b Siquis mortuꝰ fuerit non habens filiũ, Mat. 22.c. mar. 12.b. luc. 20.c
17 d Maledictꝰ omnis qui nõ perm. Gal. 3.b
30 c Quis ascendet in cælum? Rom. 10.b
5û c Prope est verbũ in ore tuo. Rom. 10.b
32 c Ego ad æmulationem vos add. Ro. 10.d
32 c Mihi vindictam, ego retrib. Rom. 12.d

IOSVE.

1 a Non te deseram, neque derel. Heb. 13.a

REG. II.

7 c Ego ero illi in patrem, & ipse. Heb. 1.b

19 b Domine, prophetas tuos occid. Ro. 11. a
19 Reliqui mihi septē millia virorū. Ro. 11 a

IOB.

5 c Comprehendā sapiētes in astu. 1. cor. 3. d

DAVID.

2 a Quare fremuerunt gentes? Act. 4. c
2 b Filius meus es tu. Act. 13. c. heb. 1. b. 5. b
2 c Reges eos in virga ferr. Apoc. 2. g. 19. c
4 b Irascimini & nolite peccare. Eph. 4. f
5 c Sepulchrum patens est guttur. Ro. 3. b
6 c Discedite a me om. Mat. 7. d. 25. d. lu. 13 f
8 b Ex ore infantū & lactentiū. Matt. 21. b
8 c Quid est hō ꝙ memor es eius. Heb. 2. a
8 c Omnia subiecisti sub pedibus. 1. co. 15. d
9 c Quorum os maledictione. Rom. 3. c
13 a Non est iustus quisquam. Rom. 3. b
13 b Veloces pedes eorum ad effundendū sanguinem. Rom. 3. c
15 c Prouidebam dominū in cōsp. Act. 2. d.
15 b Non dabis sanctū tuū vid. Act. 2. c. 23. c
17 a Ego ero fidens in eum. Heb. 1. c
17 g Propterea cōfitebor tibi in. Ro. 15. b
18 a Et quidem in omnem terr. Rom. 10. d
21 a Eli, eli, Lāma sabbacthani. Matt. 27. d marc. 15. c
21 c Diuiserunt sibi vestimenta mea, Matt. 27. d. Iohan. 19. e
2 c Nuntiabo nomen tuum frat. Heb. 2. c
23 a Domini est terra, & plen. 1. Corin. 10. f
24 c Odio habuerunt me gratis. Iohan. 15. d
30 a In manus tuas cōmendo spi. Luc. 23. f
31 a Beati quorū remissę sūt iniqui. Ro. 4. a
33 c Qui enim vult vitā dilig. 1. Pet. 3. b
39 b Hostiam & oblationem nol. Heb. 10. b
40 c Qui māducat mecum panē. Iohan. 13. b
43 de Propter te mortificamur to. Rom. 8. g
44 b Thronus tuus deus in secul. Heb. 1. c
50 a Vt iustificeris in sermonibus. Rom. 3. a
54 d Iacta super dominū curam. 1. Pet. 5. b
62 d Vnusquisq; autem propriam mercedē accipiet. 1. Corint. 3. b
67 d Ascendēs in altum captiuā. Ephe. 4. b
68 b Zelus domus tuæ com, Iohan. 2. d
68 b Improperia improperantiū. Rom. 15. a
68 c Fiat mensa eorum coram. Rom. 11. b
68 c Fiat cōmoratio eorum des. Act. 1. d
68 e In siti mea potauerunt me, Iohan. 19. f
77 a Aperiam in parabolis os. Matth. 13. c
77 c Panem cæli dedit eis. Iohan. 6. d
81 b Ego dixi, dii estis. Iohan. 10. g
88 d Inueni Dauid seruum meum. Act. 13. d
90 c Angelis suis mandā. Matt. 4. a. luc. 4. b
91 b Dominus nouit cogitationes sapientū quoniam vanæ sunt. 1. Cor. 3. d
94 d Sicut iurau in ira mea, Heb. 4. a
94 c Hodie si vocem eius aud. Heb. 3. b
96 b Et adorent eum omnes ang. Heb. 1. c
101 d Tu in principio domine terr. Heb. 1. c
103 Qui facit angelos suos spiritus. Heb. 1. c
108 b Et episcopatum eius accipiat. Act. 1. d
109 a Dixit Dominus domino meo, Matt. 22, d. luc. 20. g. act. 2. f
109 a Sede à dextris meis. Beb. 1. d
109 a Donec ponam inimicos tuos scabellū &c. Heb. 1. d. 1. Corint. 15. d
109 b Tu es sacerdos inæternū. Heb. 5. b. 7. c
109 b Iurauit dominus, & nō pœn. Heb. 7. c
111 b Disperſit dedit pauperibus. 2. Cor. 9. c
115 a Credidi propter quod loc. 2. Cor. 4. c
115 a Omnis homo mendax. Rom. 3. a
116 a Laudate dominū omnes gent. Ro. 15. c
117 a Domino mihi adiutor: nō tim. Heb. 13. b
117 d Lapidem quem reproba. Matt. 21. d. mar. 12. a. act. 4. b. 1. Pet. 2. b
117 Hosanna filio Dauid. Matt. 21. b
131 c De fructu ventris tui ponam. Act. 2. c
139 a Venenum aspidum sub labiis. Rom. 3 b

PROVERB.

3 a Nolite esse prudentes apud. Rom. 12. d
3 b Fili mi, noli negligere disciplina. He. 12. b
3 b Quem diligit dominus corripit, &c. Heb. 12. b. apoc. 3. d
10 b Charitas operit multitud. 1. Pet. 4. b
17 c Videte ne quis malū pro malo alicui reddat. 1. Thess. 5. d. 1. Pet. 3. b
20 c Qui maledixerit patri vel matri, Mat. 15. a. mar. 7. b
25 c Si esurierit inimicus tuus, Rom. 12. d
26 b Canis reuersus ad vomitum. 2. Pet. 2. d

ISAIAS.

1 c Nisi dominꝰ sabbaoth reliquiss. Ro. 9. f
5 d Homo plantauit vineam, Matt. 21. b luc. 20. b. mar. 12. a
6 a Sanctus, sanctus, sanctus Dominus deꝰ. Apoc. 4. c.
6 c Auditu audietis, & non intelligetis. Matth. 13. b. mar. 4. b. luc. 8. b. act. 28. f Iohan. 12. f. rom. 11. b
7 c Ecce virgo in vtero habebit. Matt. 1. d
8 d Ecce ego & pueri mei quos. Heb. 2. d
9 a Terra Zabulon & terra Neph. Mat. 4. c
10 c Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris. Rom. 9. f
11 a Reuelabitur ille iniquus quē dominus interficiet. 2. Thessa. 2. c
11 c Erit radix Iessæ. Rom. 15. c. act. 13. d.
21 c Cecidit cecidit Babylon. Apoc. 4. b
22 d Manducemus & bibamus, cras enim

moriemur.1.Cor.15.e

22 f Hęc dicit sanctus & verus, qui. Apo.3.b
25 c Absterget dominus omnem lachrymā ab oculis, &c. Apoc.7.d.21.b
28 e Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic. 1. Corint.14.d
28 d Ecce pono in Sion lapidē offensionis, Rom.9.g.1.pet.2.b.act.4.b
29 d Populus hic labiis me honorat. Matt. 15.a.mar.7.b
59 e Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam, &c.1, Cor.1.c
33 c Vbi sapiens? vbi scriba? 1.Cor.1.c
40 a Vox clamantis in deserto. Matt.3.a. mar.1.a luc.3.a.Iohan.1.c
40 b Omnis caro fœnū.1. Pet.1.d.Iacob.1.d
40 d Quis enim cognouit sensum domini? aut quis instruxit eum? 1.Corin.2.d
40 d Quis enim cognouit sensum domini. aut quis cōsiliarius eius fuit? Ro.11.d
41 b.44 a Ego sum primus & nouissimus. Apoc.1.d.&.22.c
42 a Ecce puer meus quem elegi. Mat.12.b
43 c Ecce noua facio omnia. Apoc.21.b 2.Corin.5.d
45 d Viuo ego dicit dominus, quoniā mihi flectetur omne genu. Rom.14.b
45 b Nunquid dicit figmentum. Rom.9.d.
49 b Posui te in lucem gentium. Act.13.g.
49 c Tēpore accepto exaudiui te, & in die salutis.2.Cor.6.a
49 c Non esurient, neque sitient. Apoc.7.d
50 c Tunc acceperūt in faciē eius. Mat.26.g
52 b Quām speciosi pedes euangelizantiū pacem. Rom.10.
52 d Propter quod exite de medio eorum, & separamini. &c.2.Cor.6.d
52 b Nomē dei per vos blasph. Ro.2.d
52 d Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt. Rom.15.e
53 a Domine quis credidit auditui nostro? Rom.10.c.Iohan.12.f
53 b Ipse infirmitates nostras. Mat.8.c
53 c Tanquam ouis ad occisionem. Act.8.f
53 d Et cum iniquis reputatus est. Mar.15.c luc.22.d
53 e Qui peccatū nō fecit. 1. Pe.2.d.2.10.3 a
53 c Qui peccata nostra pertulit. 1. Pet.2.d
54 a Lętare sterilis quę non paris. Gal.4.d
54 c Et erūt omnes docibiles dei. Iohan.6.c
55 a Et qui sitit veniat: & q vult. Apoc.22.d
55 b Dabo vobis sancta Dauid. Act.13.e
56 c Domus mea domus orationis vocabitur. Matth.21.b.mar.11.c.luc.19.g

59 b Cōtritio & infœlicitas in viis. Rom.3 e
59 c Galeam salutis. Ephe.6 c.1.thes.5 b
59 d veniet ex Sion qui eripiat. Rom.11.d
60 c Et portæ eius non claudētur. Apo. 21 g
60 d Et ciuitas non eget sole. Apo.21 g
60 d Nox vltra non erit. Apoc.22 a
61 a Spiritus domini super me. Luc.4 c
62 d Dicite filiæ Sion, Ecce rex. Matt.21 a
64 b Quod oculus nō vidit, nec, 1. Cor.2.b
65 a Inuētus sum à nō quærentibꝰ. Ro.10 d
65 a Tota die expādi manus meas. Ro.10 d
65 c Nouos vero cælos & nouam terram. 2.Pet.3 c.apoc.21.a
66 a Cælum mihi sedes est. Act.7 f
66 g Vbi vermis eorum nō moritꝰ. Mar.9 g

IEREM.

7 b Vos aūt fecistis illā spelunca latronū, Matth.21 b.Mar.11 c.luc.19 g
9 g Qui gloriatur, in domino glorietur, 1. Corinth.1. d.2. corinth.10 d.
10 a Quis nō timebit te dñe? Apoc.15 b
17 d Ego sum scrutans renes. Apoc.2 f
31 c Vox in Rama audita est. Matth.2.d
31 a Ero vobis in patrē, & vos.2. Corin.6 d
31 e Ecce dies veniēt dicit dominus, & cō summabo super domū Israel. Heb.8 c
31 f Hoc autē testamentū quod testabor ad illos, &c, Dabo leges meas. Heb.10 c
51 a Cecidit cecidit Babylon mag. Apo.18 a

EZECH.

3 Accipe librū, & deuora illū. Apoc. 10 d
20 b Qui fecerit homo, viuet in ea. Ro.10 b
32 b Sol obscurabitur, & luna nō. Mat.24 c
36 c Nomē dei per vos blasphemat. Ro.2 d

DANIE.

9 g Cum videritis abominationem desolationis. Matth.24 b. Mar.13 b. luc.21 d

OSEE.

1 d Et erit, in loco vbi dictū est eis. Ro.9.e
2 d vocabo nō plebē. Rom.9 c.1.pet.2 b
6 c Misericordia volo, & nō. Mat.9 b.12. a
10 b Tūc incipiēt dicere mōtibus. Luc.23 d
11 a Ex AEgypto vocaui filium meum. Matth.2 c
13 d Absorpta est mors in. 1. Corint.15 g

IOEL.

2 g Et erit in nouissimis diebus. Act.2 c
2 g Omnis enim quicūque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Rom.10.c

AMOS.

5 g Nunquid victimas & hostias. Act.7 c
6 a Væ vobis diuitibus. Luc.6.d
9 c Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid. Act.15 c

IONAS.

2 a Sicut fuit Ionas invētre ceti tribus die bus & tribus, &c. Matt. 12 c. Luc. 11 d
3 b Pœnitentiā egerunt in prædicatione Ionæ. Matth. 12 d. luc. 11 e.

MICHAE.

5 a Et tu Beth-lehem terra Iuda. Matt. 2. a
7 b Veni separare hominē aduersus patrē suum, & filiam, &c. Matt. 10 d. lu. 12 g

AGGAE.

2 b Adhuc semel, & ego mouebo. Heb. 12. g

HABAC.

1 b Videte contēptores, & admiramini. & disperdimini: quia opus. Act. 13 f
2 a Iustus autē ex fide viuit. Ro. 1 c. gal. 3 b

NAHVM.

1 d Quā specioſi pedes euāgeliz. Ro. 10 c

ZACHAR.

8 c Loquimini ver tatem vnuſquiſq. Eph. 4 f
9 b Ecce rex tuus venit. Matt. 21 a. io. 12 b
11 c Et acceperunt triginta. Matth. 27 a
12 c Videbūt in quē cōpunxerūt. Ioh. 19 g
13 c Percutiā paſtorē. Matt. 26. c, marc. 14 b

MALACH.

1 a Iacob dilexi, Eſau aūt odio Rom. 9. c
3 a Ecce ego mitto angelū meū. Matt. 11 b marc. 1 a. luc. 7 d. iohan. 1 c
4 b ipſe eſt Elias qui vēturꝰ erat. Mat. 11 b
4 b Quid eſt quod ſcribę dicunt, ꝙ Eliam oporteat, &c. Matt. 17 b. mar. 9 b
4 b Vt cōuertat corda patrum. Luc. 1. b

Index alter, in quo iti-

DEM NOVI INSTRVMENTI teſtimonia ex veteri excerpta annotauimus, ſi non ad verbum, certe iuxta ſententiam. ex quorum collatione cum iis à quibus videntur deſumpta, non parum lucis accedet Chriſtianis lectoribus.

GENESIS.

1 a Fide intelligimus aptata eſſe. Heb. 11. a
1 a Cæli erant prius & terra de. 2. Pet. 3. b
1 d Bene omnia fecit. Mar. 7. d
1 d Adam primus formatꝰ eſt. 1. Timo. 2. d
2 d Non enim vir ex muliere. 1. Corin. 11 a
3 a Serpēs Seduxit Heuā aſtutia. 2. cor. 11 a
4 b Adam non eſt ſeductus. 1. Timoth. 2 d
4 b A ſanguine Abel iuſti. Matth. 23. d
4 b Nō ſicut Cain qui ex maligno. 1. 10. 3 b
4 b Væ illis qui in via Cain. Iudæ epiſt. d
5 c Fide, Enoch tranſlatus eſt Heb. 11. a
6 c Quando expectabant dei. 1. Pet. 3. d
6 c Fide, Noe reſponſo accepto Heb. 11. b.
7 a Octauū Noe iuſtitię prēconē. 2. Pet. 1 b
7 b Sicut in diebus ante diluuiū. Mat. 24. d
9 a Omnes qui acceperint gladiū, gladio peribunt. Matt. 26. e. apoc. 13. c
12 a Fide, qui vocatur Abraham Heb. 11 b
14 d Hic enim Melchiſedech, rex. Heb. 7. a
16 d Abrahā filiū habuit de ācilla. Gal. 4 c.
27 b Et ſignū accepit circūc. Ro. 4. b. act. 7 a
18 a Fide, & ipſa Sara ſterilis. Heb. 11. c
18 b Sicut Sara obediebat Abrahę. 1. Pet. 3 a
19 b Euertit ciuitates Sodomorū. 2. Pet. 2. b
19 e Sicut Sodoma & Gomorrha. Iudę epi. c
19 c Memores eſtote vxoris Lot. Luc. 17. g
19 e Sicut factū eſt in diebus Lot. Luc. 17. f
21 a Abrahā habuit filū de liber. Gal. 4. c
22 a Fide, obtulit Abraham Iſaac. Heb. 11. d.
22 b Offert Abrahā filiū Iſaac ſuper. Iac. 2 d
22 c Sicut locutus eſt ad patres, &. Luc. 1 e
25 c Rebecca ex vno cōcubitu. Rom. 9. b
25 d Nequis fornicator aut proph. He. 12. d
27 d Fide, & de futuris benedixit. Heb. 11 d
48 c Fide, Iacob moriēs, ſingulos. Heb. 11 d
49 b Quem ſcripſit Moyſes in lege. Iohā. 1. g
50 d Fide, Ioſeph moriēs, de ꝓfect. He. 11. d

EXOD.

2 a Fide, Moyſes natꝰ, occultatꝰ Heb. 11 d
2 b Fide, Moyſes grandis factus. Heb. 11 e
2 b Cum vidiſſet Moyſes quēdam. Act. 7 c
3 a Expletis annis quadraginta. Act. 7 d
12 d Fide, celebrauit paſcha. Heb. 11. e
14 e Omnes in Moyſe baptizati. 1. Cor. 10 a
14 e Fide, tranſierunt mare rubrū. Heb. 11 e
16 c Patres veſtri manducauerūt. Ioh. 6 e
16 d Panem de cælo dedit eis. Iohā. 6 d
16 d Omnes eandē eſcam ſpirit. 1. Cor. 10. a
17 b Bibebant de ſpirituali. 1. Corinth. 10. a
19 b Et ſi beſtia tetigerit montem. Heb. 12 e
19 c Gēs ſancta, populꝰ acquiſitionis. 1. Pe. 2 b
20 b Non periurabis. Matth. 5 c
20 c Non homicidium facies. Matth. 19 c
20 c Non enim acceſſiſtis ad tract. Heb. 12 e
24 c Lecto omni mandato legis. Heb. 9 e
26 a, 36 a Tabernaculum factum eſt. Heb. 9. a
32 b Neq; idololatræ efficiamini. 1. Co. 10 b

LEVIT.

22 a In ſabbatho circūditis. Iohan. 7. c
12 a Poſtquā impleti ſunt dies octo. Luc. 2 c
17 a poſtquam impleti ſunt dies. Luc. 2. d
12 c Vt darēt hoſtiā ſecundū quod. luc. 2. d
14 a Offer munus tuū quod præcepit Moyſes. &c. Mar. 8. a. mar. 1. d. luc. 5. c.
16 d Omnis multitudo populi erat. Luc. 1. a
16 e Si enim ſanguis hicorum. Heb. 9. d

19 c Nolite in personatū accep, Iacob.2.a b
19 d Si peccauerit in te, Matt.18 b.luc.17 a
20 a In lege Moyses mandauit. Iohan.8.a

NVMER.

8 c Omne masculinū adaperiens, Luc.2.d
9 d Patres nostri oēs sub nube.1.Cor.10.a
11 b Panē de cælo dedit eis man. Iohā.6.d
12 b sicut & Moyses in omni domo. He.3.a
14 f Cadauera filiorū Israel prostr. Heb.3.d
14 f Neque murmuraueritis.1.Corin.10.c
16 a In contradictione Core. Iudæ epist.d
19 a Quorū enim animaliū sanguis. He.13.b
20 b Bibebāt autē de spirituali.1.Cor.10.a
21 b Neque tentemus Christū.1.Corin.10.b
21 e Sicut Moyses exaltauit serpētē.Io.3.b
22 d Animal mutū subiugale.2.Pet.2.c
22 d Errore Balaam mercede effusi sunt. Iudæ epist.d.1.pet.2.c
24 c Balaā docebat Balac mittere. Apo.2.d
25 b Neque fornicemur sicut. 1.Corin.10.b
26 g Prostrati sunt in deserto.1.Cor.10.b
28 a Sabbathis sacerdotes in tēp.Mat.12.a

DEVTERON.

1 c.16.d.Nolite in personarum.Iacob.2.a b
5 b Non periurabis. Matth.5.e
10 d Non est acceptio personarū apud deū Ro.2.b.act.10.e.col.3.d.eph.6.b.2.pe.1 e
17 b irritā quis faciens legē Moysi. He.10.e
18 a Nescitis quoniā qui in sacr.1.Cor.9.b
24 a Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellū.Matt.5.c.19.b.mar.10.b

IOSVE.

2 a Similiter & Rahab meretrix.Iacob.2.d
6 c Fide,muri Iericho corruerunt.He.11.c
6 d Fide,Rahab meretrix nō periit.he.11 f

REGVM I.

21 b Nō legistis quid fecerit Dauid, quādo esuriit.Matt.12.a.mar.2.d.luc.6.a

REGVM III.

2 b Liceat audenter dicere ad.Act.2.e.13.c
10 a Regina austri venit.Matt.12.d.lu.11.d
17 a In diebꝰ Eliæ clausum est cęlū.Lu.4 d
17 a Elias homo erat similis nobis.Iaco.5.d

REGVM IIII.

4 e Neminē p viā salutaueritis.Luc.10.a
5 d Multi leprosi erant in Israel.Luc.4.e

I. PARALIP.

23 b Nec quisquā sumit sibi honorē.He.5.b

IOB.

1 d Nihil intulimꝰ in hūc mūdū.1.Tim.6.b
5 c Beatus vir qui suffert tentat.Iacob.1.b
34 b Nō est psonarū acceptor deꝰ.Act.10.e

DAVID.

40 c Filius hominis vadit, sicut scriptū est. Matt.26.b.mar.14.b.luc.22.b
131 a Petiit Dauid vt inueniret.Act.7.f

PROVERB.

11 d Si iustus vix saluabitur.1.Pet.4.d
17 d Sit autē omnis homo velox. Iacob.1.e
20 b Si dixerimus quia peccatū.1.Iohā.1.d
24 c Nolite in personarū acceptiōe.Iac.2.a
25 a Cū vocatus fueris ad prādiū.Luc.14.c

ISAIAS.

8 c Ecce positus est hic in ruinā &.Luc.2 e
13 b Statim post tribulationē dierū illorum sol.Matt.25.c.marc.13.c.luc.21.e
41 b Suscepit Israel puerū suum.Luc.1.e
54 a Beatæ steriles,& ventres qui. Luc.23.d
58 b Esuriui,& dedistis mihi mā. Matt.25.c
63 a Et vestitꝰ erat veste aspersa. Apoc.19.c

IEREM.

2 d Homo erat paterfamilias qui plantauit vineā.Matt.21.d.mar.12.a.luc.20.b
18 a Nunquid dicit figmentū ei qui.Ro.9.d

EZECH.

3 e Et cum consummati fuerint.Apo.20.c
12 f Vbi est promissio aut aduētus.2.Pe.3.b
18 b Esuriui,& dedistis mihi mā.Matt.25.c

DANIEL.

7 c Et erat numerus eorū millia.Apoc.5.d
12 c Et angelus quem vidi stantē.Apo.10.b

IOEL.

3 c Sol obscurabitur,& luna non dabit lumē suū.Matt.24.c.marc.13.c.lu.21.e

MICHAE.

2 c Non habemus hic manentem.Heb.13 c
4 c Regnabit in domo Iacob.Luc.1.c

Frater Ambrosio tua mihi munuscula perferēs, detulit simul & suauissimas literas, quæ á principio amicitiarum, fidem probatæ iam fidei & veteris amicitiæ præferebant. Vera enim illa necessitudo est, & Christi glutino copulata, quam non vtilitas rei familiaris, non præsentia tantum corporum, non subdola & palpās adulatio: sed dei timor, & diuinarum scripturarum studia conciliant. Legimus in veteribus historiis quosdam lustrasse prouincias, nouos adisse populos, maria transisse: vt eos quos ex libris nouerant, corā quoque viderent. Sic Pythagoras Memphiticos vates, sic Plato AEgyptum & Architam Tarētinum, eamq; oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur, laboriosissime peragrauit: vt q Athenis magister erat, & potens, cuiusque doctrinam Academiæ gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus: malens aliena verecunde discere, quàm sua impudenter ingerere. Denique cum literas quasi toto fugientes orbe persequitur, captus á piratis atque venundatus, etiam tyranno crudelissimo paruit, captiuus, vinctus & seruus, tamen quia philosophus, maior emente se fuit. Ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem, de vltimis Hispaniæ Galliarumq; finibus quosdā venisse nobiles legimus: & quos ad contemplationem sui Roma nō traxerat, vnius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus seculis, celebrandumq; miraculum, vt vrbem tantam ingressi, aliud extra vrbē quærerent, Apollonius, siue ille magus (vt vulgus loquitur) siue philosophus, vt Pythagorici tradūt, intrauit Persas, pertrāsiuit Caucasū, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetrauit: & ad extremum, latissimo Hison amne transmisso, peruenit ad Brachmanas, vt Hiarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem, inter paucos discipulos de natura, de motibus syderum ac dierum cursu audiret docentē. Inde per AElamitas, Babylonios, Chaldæos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæsthinos, reuersus Alexandriā, perrexit AEthiopiam, vt Gymnosophistas, & famosissimam solis mensam videret in sabulo. Inuenit ille vir vbique quod disceret, & semper proficiens, semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissime octo voluminibus Philostratus.

II Quid loquar de seculi hominibus? cum apostolus Paulus ‖ vas electionis & magister gentium, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur. ‖ An experimētum vnum quæritis eius qui in me loquitur Christus? ‖ post Damascum Arabiamq; lustratam ascenderit Ierosolymam, vt videret Petrum, & manserit apud eum diebus quindecim. Hoc enim mysterio hebdomadis & ogdoadis futurus gentium prædicator instruendus erat. ‖ Rursumq; post annos quatuordecim, assumpto Barnaba & Tito, exposuerit apostolis euāgelium, ne forte in vacuū curreret, aut cucurrisset. Habet enim nescio quid latentis energias viua vox, & in aures discipuli de authoris ore transfusa, fortius sonat. Vnde & AEschynes cum Rhodi exularet, & legeretur illa Demosthenis oratio, quam aduersus eum habuerat, mirantibus cūctis atque laudātibus, suspirās ait, Quid si ipsam audissetis bestiā, sua verba resonantem? Act.9.c ‖.Co.13.a Galat.1.d Galat.2.d

III Hæc non dico, quod sit in me aliqd tale, quod vel possis à me audire, vel velis discere: sed quod ardor tuus ac discendi studium etiam absque nobis per se probari debeat. Ingenium docile, & sine doctore, laudabile est. Nō quid inuenias, sed quid quæras cōsyderamus. Mollis cera, & ad formandum facilis, etiam si artificis & plastæ cessent manus: tamen virtute totum est quicquid esse potest. ‖ Paulus apostolus ad pedes Gamalielis legem Moysi, & prophetas didicisse se gloriatur, vt armatus spiritualibus telis, postea diceret confidenter. ‖ Arma militiæ nostræ, non carnalia sunt: potentia deo, ad destructionē munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se Act.22.a 2.Co.10.b

aduersus scientiam dei, & captiuantem omnem intellectum ad obediendum Christo, & parati subiugare omnem inobedientiam. ‖Ad Timotheum scribit ab infantia sacris literis eruditum, & hortatur ad studium lectionis, ‖ne negligat gratiam quæ data sit ei per impositionem manus presbyterii. ‖Tito præcipit vt inter cæteras virtutes episcopi, quem breui sermone depinxit, scientiam quoque in eo eligat scripturarum, Obtinentem (inquit) eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere.

2.Ti.3.d
1.Ti.4.d
Tit.1.b

XIII Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito ecclesiam Christi, tãtum nocet si destruentibus non resistat. ‖Malachias propheta, imo per Malachiam dominus interrogauit sacerdotes legem: intantum sacerdotis officium est interrogatum respondere de lege. ‖Et in Deuteronomio legimus, Interroga patrem tuũ, & annũtiabit tibi: seniores tuos, & dicent tibi. In psalmo quoq; 118. Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meę. ‖Et in descriptione iusti viri, cum eum Dauid arbori vitæ, quæ est in paradiso, compararet, inter cæteras virtutes & hoc intulit, In lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Daniel in fine sacratissimæ visionis ‖ait iustos fulgere sicut stellas: & intelligentes, id est doctos, quasi firmamentum. Vides quantũ inter se distent iusta rusticitas, & docta iustitia? Alii stellis, alii cælo comparantur. Quanquam iuxta Hebraicam veritatem vtrunque de eruditis possit intelligi. Ita enim apud eos legimus, Qui autem docti fuerint, fulgebunt, quasi splẽdor firmamẽti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Cur dicitur Paulus apostolus vas electionis? Nẽpe quia legis, & scripturarum sanctarum erat armarium cum. Pharisæi stupent in doctrina domini: & mirantur in Petro & Iohanne quomodo legem sciant, cum literas non didicerint.

Mala.2.b
Dsu.32.a
Psalm.1.
Dani.12.b

Quicquid enim aliis exercitatio, & quotidiana in lege meditatio tribuere solet, illis hoc spiritus sanctus suggerebat, ‖& erant iuxta quod scriptum est, theodidacti. ‖Duodecim annos saluator impleuerat, & in templo senes de quæstionibus legis interrogãs, magis docet dum prudenter interrogat. Nisi forte rusticum Petrum, rusticum dicimus Iohannem: quorũ vter que dicere poterat, ‖Et si imperitus sermone, non tamen scientia. Iohannes rusticus, piscator: indoctus? & vnde illa vox obsecro, ‖In principio erat verbũ & verbum erat apud deum, & deus erat verbum? logos enim Græce, multa significat. nam & verbum est, & ratio, & supputatio, & causa vniuscuiusque rei, per quam sunt singula quæ substant: quæ vniuersa, recte intelligimus in Christo.

Isa.54.d
Iohã.9.a
Luc.2.f
2.Co.11.b
Iohã.1.a

Hoc doctus Plato nescivit, hoc Demosthenes eloquens ignorauit. ‖Perdã, inquit, sapietiã sapiẽtiũ, & prudẽtiã prudentium reprobabo. Vera sapientia perdet falsam sapientiam, & quãquam stultitia prædicationis in cruce sit: tamen Paulus ‖sapientiam loquitur inter perfectos: sapientiam autem non seculi huius, nec principum seculi istius, quæ destruitur, sed loquitur dei sapientiam in mysterio absconditã, quam prædestinauit deus ante secula. Dei sapientia. Christus est. Christus enim, dei virtus, & dei sapientia. Hæc sapientia, in mysterio absc̃odita est: de qua & noui psalmi titulus prænotatur, Pro occultis filii, ‖in quo sunt omnes thesauri sapiẽtię & scięntię dei absc̃oditi. Et, qui in mysterio absconditus erat, prædestinatus est ante secula: prędestinatus autem & prę figuratus in lege & prophetis. Vnde & prophetæ appellabãtur videntes: quia videbant eum, quem cæteri non videbant. ‖Abraham vidit diem eius, & lætatus est. ‖Aperiebantur cæli Ezechieli, qui populo peccatori clausi erant. ‖Reuela (inquit Dauid) oculos meos, & consyderabo mirabilia de lege tua. ‖Lex enim spiritualis est, & reuelatione opus est vt intelligatur, ac reuelata facie dei gloriam contemplemur. ‖Liber in Apocalypsi septẽ sigillis signatus ostẽditur: ‖quẽ si dederis homini scien-

V
Abd.1.c
Isa.19.e
1.cor.1.c
1.Cor.2.b
Coloſ.2.a
Iohã.8.g
Ezech.1.d
Psal.118.
Rom.7.c
2.Cor.3.d
Apoc.3.a
Isa.29.d

ti literas vt legat, respõdebit tibi, Non possum: signatus est enim, Quanti hodie putant se nosse literas, & tenent signatum librum, nec aperire possunt,
Apoc.5.b nisi ille reserauerit ‖ qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit:
Act.8.e claudit, & nemo aperit? ‖ In Actib9 apostolorum sanct9 Eunuchus, imo vir (sic enim eum scriptura cognominat) cum legeret Isaiam prophetam, interrogatus à Philippo, Putasne intelligis quæ legis? respondit, Quomodo possum, nisi aliquis me docuerit? Ego (vt de me loquar interim) nec sanctior sum hoc Eunucho, nec studiosior, q̃ de AEthiopia, id est de extremis mundi finibus venit ad templum, reliquit aulã regiam: & tantus amator legis diuinæque scientiæ fuit, vt etiam in vehiculo legeret literas sacras. Et tamen cum librum teneret, & verba domini cogitatione conciperet, lingua volueret, labiis personaret ignorabat eum, quem in libro nescies venerabatur. Venit Philippus, ostendit ei Iesum, qui clausus latebat in litera. O mira doctoris virtus. Eadem hora credit Eunuchus, baptizatur, & fidelis & sanctus factus est, ac magister de discipulo, plus in deserto fonte ecclesiæ, quàm in aurato synagogæ templo reperit. Hæc à me perstricta sunt breuiter (neque enim epistolaris angustia euagari longius patiebatur) vt intelligeres te in scripturis sacris sine præuio, & monstrante semitam non posse ingredi.

VI ❧ Taceo de Grammaticis, Rhetoribus, Philosophis, Geometris, Dialecticis, Musicis, Astronomis, Astrologis, Medicis, quorum scientia mortalibus vel vtilissima est, & in tres partes scinditur, decretum, rationem, & experientiam. Ad minores artes veniã, & quæ non tam lingua, quàm manu administrantur. Agricolæ, cæmentarii, fabri metallorum, lignorumve cæsores, lanarii quoque, & fullones, & cæteri qui variam supellectilem, & vilia opuscula fabricantur, absque doctore esse nõ possunt quod cupiunt. Quod medicorum est, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola scripturarũ ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctiq; poemata passim. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent antequã discant. Alii adducto supercilio, grandia verba trutinantes inter mulierculas de sacris literis philosophantur. Alii discunt proh pudor, à fæminis, quod viros doceant. & ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, imo audacia edisserũt alijs, quod ipsi non intelligunt. Taceo de meis similibus, qui si forte ad scripturas sanctas post seculares literas venerint, & sermone composito aures populi mulserint, quicquid dixerint, hoc legẽ dei putant. nec scire dignantur quid prophetæ, quid apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia, quasi grande sit, & nõ vitiosissimum docendi genus, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnantem. Quasi non legerimus Homero centonas, & Vergilio centonas: ac non sic etiam Maronẽ sine Christo possimus dicere Christianum, quia scripserit, Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna. Iam noua progenies cælo demittitur alto. Et patrem loquentem ad filium. Nate meæ vires, mea magna potẽtia solus. Et post verba saluatoris in cruce, Talia prælabat memorans, fixusque manebat. Puerilia sunt hæc, & circulatorum ludo similia docere quod ignores: imo, vt cõ stomacho loquar, ne hoc quidem scire quod nescias.

VII ❧ Videlicet manifestissima est Genesis, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de diuisione terræ, de confusione linguarum & gentium, vsque ad exitum scribitur Hebræorum. Genesis.

Exodus Patet Exodus cum decem plagis, cum decalogo, cum mysticis diuinisq; præceptis.

Leuitico In promptu est Leuiticus liber, in quo singula sacrificia, imo singulæ pene syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirant cælestia sacramenta.

Numeri Numeri vero, nõne totius Arithmeticæ, & prophætię Balaã, & quadraginta duarum per eremum mansionum mysteria continent?

Deutero nomium

Deuteronomium quoque secūda lex, & euangelicæ legis præfiguratio, nonne sic ea habet quæ priora sunt, vt tamen noua sint omnia de veteribus? hucusque Moyses, hucusq; Pentateuchus: quibꝰ quinq; verbis loq se velle apostolus in ecclesia gloriatur.

1.Co.14.d

Iob

Iob exemplar patientiæ, quæ nō mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omnesque leges dialecticæ, propositione, assumptione, confirmatione, cōclusione determinat. Singula in eo verba, plena sunt sensibus. Et (vt de cæteris silēam) resurrectionē corporum sic prophetat, vt nullus de ea vel manifestius, vel cautius scripserit. Scio (inquit) quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circundabor pelle mea: & in carne mea videbo deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.

cap.19.d

Iosue, sicue Iesus Naue

Veniam ad Iesum Naue, qui typum domini non solum gestis, verum etiam nomine præfert. transit Iordanem, hostium regna subuertit, diuidit terram victori populo, & per singulas vrbes, viculos, montes, flumina, torrentes atque confinia, ecclesiæ cælestisque Ierusalem spiritualia regna describit.

Lib. Iudicū

In Iudicū libro, quot principes populi, tot figuræ sunt.

Ruth

Ruth Moabitis, Isaiæ explet vaticinium dicentis,

Isa.16.a

Emitte agnum domine dominatorem terræ, de petra deserti, ad montem filiæ Sion.

Reg.1. & 2

Samuel in Heli mortuo, & in occiso Saul, veterem legem abolitam mō strat. Porro in Sadoc atque Dauid, noui sacerdotii, nouique imperii sacramenta testatur.

Reg.3. & 4

Melachim, id est tertius & quartus Regum liber, à Salomone vsque ad Iechoniam, & à Ieroboam filio Nabat vsque ad Oseę, qui ductus est in Assyrios, regnū Iuda & regnum describit Israel, si historiam respicias, verba simplicia sunt: si in literis sensum latentē inspexeris, ecclesiæ paucitas & hæreticorum contra ecclesiam bella narrantur.

Duodecim prophetiæ in vnius voluminis angustia coartati, multo alius ud, quàm sonant in litera, præfigurāt.

Oseę

Oseę crebro nominat Ephraim, Samariā, Ioseph, Iezrahel, & vxorem fornicariā, & fornicationis filios, & adulteram cubiculo clausum mariti, multo tempore sedere viduam, & sub veste lugubri viri ad se reditum præstolari.

Ioel

Ioel filius Phatuel describit terrā duodecim tribuum, eruca, brucho, locusta, rubigine vastante consumptam: & post euersionem prioris populi,

Act.2.g

effusum iri spiritum sanctum super seruos dei & ancillas, id est super centū viginti credentium nomina, & effusum iri in cœnaculos Sion. Qui centū viginti ab vno vsque ad quindecim paulatim, & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in psalterio mystice continentur.

Amos

Amos pastor, & rusticus, & ruborum mora distringens, paucis verbis explicari non potest. Quis enim digne exprimat tria & quatuor scelera Damasci, & Gazæ, & Tyri, & Idumææ, & filiorum Ammon, & Moab: & in septimo & octauo gradu Iudæ & Israel? Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in Samariæ monte, & rusticam domū maiorem, minoremq; testatur, ipse cernit fictorem locustæ, & stantem dominum super murum litum vel adamantinum, & vncinum pomorum attrahentem supplicia peccatoribus: & famem in terram non famem panis, nec sitim aquę: sed audiēti verbū dei.

Abdias

Abdias, qui interpretatur seruus dei, pertonat contra Edom sanguineā terrenumq; hominem, fratris quoque Iacob. semper æmulum, hasta percutit spiritali.

Ionas

Ionas pulcherrima columba naufragio suo passionem domini præfigurans, mundū ad pœnitētiā reuocat: & sub nomine Niniue gentibus salutem nuntiat.

Michæas

Michæas de Morasthi cohæres Christi vastationem annuntiat filiæ latronis, & obsidionem ponit contra eā: quia maxillā percusserit iudicis Israel.

Nahum

Nahum cōsolator orbis, increpat

ciuitatem sangninum,& post euersionem illius loquitur, Ecce super montes pedes euangelizantis, & annuntiantis pacem.

Habacuc — Habacuc luctator fortis & rigidꝰ stat super custodiam suam, & figit gradum super munitionem, vt Christum in cruce contempletur, & dicat, ‖ Operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra. Splendor eius vt lux erit, cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.

Cap.3.a

Sophonias — Sophonias speculator, & arcanorum dei cognitor, audit clamorem à porta piscium, & eiulatum à Secunda, & cõtritionem à collibus. Indicit quoque vlulatum habitatoribus Pilæ, quia conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt vniuersi qui inuoluti erant argento.

Aggæus — Aggæus festiuus & lætus, qui seminauit in lachrymis, vt ĩ gaudio meteret: destructum templum ædificat, deumque patrem inducit loquentem, ‖ Adhuc vnum modicum, & ego commouebo cælum & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet desyderatus cunctis gentibus.

Cap.2.b

Zacharias — Zacharias memor dñi sui, multiplex in prophetia, Iesum vestibus sordidis indutum, & lapidem oculorum septem: candelabrumq; aureum cum totidẽ lucernis quot oculis: duas quoque oliuas à sinistris lampadis cernit, & à dextris: vt post equos nigros, rufos, albos, & varios, & dissipatas quadrigas ex Epharim, & equũ de Ierusalem, pauperem regẽ vaticinetur & prę dicet sedentẽ super pullum filiũ asinæ subiugalis.

Malachias — Malachias aperte, & in fine omnium prophetarum, de abiectione Israel & vocatione gẽtiũ, ‖ Nõ est mihi, ait, voluntas in vobis, dicit dominus exercituũ: & munus non suscipiã de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnũ est nomen meũ in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Cap.1.c

Isaias — Isaiam, Ieremiã, Ezechielẽ, & Danielem quis potest vel intelligere, vel exponere? Quorũ primus non prophetiã mihi videtur texere, sed Euãgeliũ.

Ierem 1.3 — Secundus virgam nuceã, & ollam succensam à facie Aquilonis, & pardũ spoliatũ suis coloribus, & quadruplex diuersis metris nectit alphabetum.

Ezechiel — Tertius principia & finem tantis habet obscuritatibus inuoluta, vt apud Hebræos istæ partes cum exordio Geneseos ante annos triginta non legantur.

Quartus vero, qui & extremus inter quatuor prophetas, temporum conscius, & totius mundi philistoros, lapidem præcisum de monte sine manibus, & regna omnia subuertentem, claro sermone pronuntiat.

Daniel

Dauid — Dauid Simonides noster, Pindarus & Alcæus, Flaccus quoq;, Catullus, atque Serenus, Christũ lyra personat, & in decachordo psalterio, ab inferis excitat resurgentem.

Prouerbia Ecclesiastes Canticũ — Salomon pacificus, & amabilis do mini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam iungit, & Christum, sanctarumq; nuptiarum dulce canit epithalamium.

Esther — Esther in ecclesiæ typo populum liberat de periculo, & interfecto Amã, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuii, & diem celebrem mittit in posteros.

Paralipomenon — Paralipomenon liber, id est, instrumenti veteris epitome, tantus ac talis est, vt absque illo siquis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina iunctura sq; verborum, & prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Euangelii quæstiones.

Esdras Nehemias — Esdras & Nehemias adiutor vide licet, & cõsolator à domino, in vnum volumen coartantur, instaurant templum, muros exstruunt ciuitatis: omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio sacerdotum, leuitarum, Israelis, proselytorum, ac per singulas familias murorum, ac turrium opera diuisa, aliud in cortice præferunt, aliud in medulla retinent. Cernis me scripturarum amore raptum, excessisse modum epistolæ, & tamen non impleſſe quod volui. Audiuimus tantum quid nosse, quid cupere debeamus, vt & nos quoq; possimus dicere, ‖ Concupiuit anima mea desyderare

Psal.118.c

iustificationes tuas in omni tempore. Cæterum illud Socraticum impletur in nobis, Hoc tantū scio, quod nescio.

Tangam & nouum breuiter testamentum,

Matthæus Marcus Lucas Iohannes

Matthæus, Marcus, Lucas, & Ioannes quadriga domini, & verum cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo, per totum corpus oculati sunt scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos, & in sublime tendentes, terga pennata, & vbique volitātia, tenent se mutuo, sibiq; perplexi sunt, & quasi rota in rota voluuntur. & pergunt quocunque eos flatus spiritus sancti perduxerit.

Paulus apostolus

Paulus apostolus ad septem scribit ecclesias. octaua enim ad Hebræos, à plerisque extra numerum ponitur. Timotheum instruit, ac Titum, & philemonem profugitiuo famulo deprecatur. Super quo tacere melius puto, quam pauca scribere.

Acts apostolorū

Actus apostolorum nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis ecclesiæ infantiam texere, sed si noluerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in euāgelio: animaduertemus pariter omnia verba illius animę lāguētis esse medicinā.

Iacobus Petrus Iohānes Iudas

Iacobus, Petrus, Iohannes, Iudas, septem epistolas ediderunt tam mysticas quām succinctas & breues pariter ac longas: breues in verbis, longas in sententiis: vt rarus sit, qui non in earū excutiat lectione.

Apocalypsis

Apocalypsis Iohannis tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi pro merito voluminis, laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Oro te frater charissime, inter hæc viuere, ista meditari nihil aliud nosse, nihil quærere: nonne tibi videtur iam hic in terris regni cælestis habitaculum? Nolo offendaris in scripturis sanctis simplicitate, & quasi vilitate verborū, quę vel vitio interpretum, vel de industria sic prolata sunt, vt rusticam concionem facilius instruerent, & in vna eadem, que sententia aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans & hebes, vt hæc me nosse pollicear, & eorum fructus capere, quorum radices in cælo fixæ sunt: sed velle fateor. Sedenti me præfero, magistrum renuēs, comitem spōdeo. ‖ Petenti datur, pulsanti aperitur, quærens inuenit. Discamus in terris, quorum scientia nobis perseueret in cælo. Obuiis te manibus excipiam, & (vt inepte aliquid, ac de Hermagoræ tumiditate effutiam) quic quid quælieris, tecum scire conabor. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit, referēs honestatē morum tuorum, contemptum seculi, fidem amicitiæ, amorem Christi. Nam prudentiam, & eloquii venustatem etiam absque illo ipsa epistola præferebat. Festina quæso te, & hærentis in silo nauicularię funem magis præscinde, quam solue. Matt. 7. a luc. 11. b

VIII.

Nemo renuntiaturus seculo, bene potest vendere, quæ contempsit vt vēderet. Quicquid insumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. Antiquum dictum est, Auaro tam deest quod habet quām quod non habet. Credenti, totus mundus diuitiarum est. infidelis autem, etiam obolo indiget. Sic viuamus ‖ tanquam nihil habentes, & omnia possidentes, Victus & vestitus diuitiæ Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam, vende: si non habes, proiice. ‖ Tollenti tunicam, & pallium relinquendum est. Scilicet nisi tu semper recrastinans, & diem de die trahens caute, & pedetentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus vnde alat pauperes suos. Totum deo dedit, qui seipsum obtulit. ‖ Apostoli nauem tantum & retia reliquerunt. ‖ Vidua duo æra misit in gazophylaciam, & præfertur crœsi diuitiis. Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum. 2. Co. 6. b Matt. 5. g Matt. 4. c Mar. 12. d luc. 21. a

PRAEFATIO SANCTI HIERONYMI presbyteri in Pentateuchum, Moysi.

Desyderii mei desyderatas accepi epistolas, qui quodam præsagio futurorum, cum Daniele sortitus est nomē: obsecrantis, vt translatum in latinam linguam de Hebræo sermone pentatheucum, nostrorūauribꝰ traderē. Periculosum opus certe, & obtrectatorū meorum latratibus patens: qui me

asserunt in septuaginta interpretum subgillationem noua pro veteribus cudere, ita ingenium quasi vinum probantes: cum ego sæpissime testatus sim me pro virili portione in tabernaculo dei offerre quę possim, nec opes alterius aliorum paupertate fœdari. Quod vt auderem, Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquæ translationē Theodotionis miscuit, asteriscō & obelo omne opus distinguens: dū aut illucescere facit quæ minus ante fuerant: aut superflua quæque iugulat & confodit, maxime quæ euangelistarū & apostolorum authoritas promulgauit. In quibus multa de veteri testamento legimus, quæ in nostris codicibus nō habentur: vt est illud, Ex AEgypto vocaui filium meum: &, Quoniā Nazaræus vocabitur: &, Videbunt in quem compunxerunt: & Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: &, Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, q̄ præparauit deus diligentibus se: & multa alia quæ proprium syntagma desyderant. Interrogemus ergo eos vbi hæc scripta sint: & cum dicere non potuerint, de libris Hebraicis proferamus. Primum testimonium est in Osee: Secundum in Isaia: Tertium in Zacharia: Quartum in Proverbiis: Quintum æque in Isaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta sectantur: & Hiberas nænias libris authenticis præferunt. Causas erroris non est meū exponere. Iudæi prudenti factō dicunt esse consilio: ne Ptolemæus vnius dei cultor etiā apud Hebræos, duplicem diuinitatem deprehēderet. Quod maxime idcirco faciebāt, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique vbicunque sacratum aliquid scriptura testatur de patre & filio & spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: vt & regi satisfacerent, & arcanum fidei non vulgarēt. Et nescio quis primus author septuaginta cellulas Alexandriæ menda cio suo extruxerit: quibus diuisi eadē scriptitarint: cum Aristeas eiusdē Ptolemæi hyperaspistes, & multo post tē pore Iosephus nihil tale retulerint: sed in vna basilica congregatos, contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enī esse vatem: aliud est esse interpretem. Ibi spiritus ventura prædicit: hic eruditio & verborum copia ea quæ intelligit, transfert. Nisi forte putandus est Tullius OEconomicum xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte, afflatus rhetorico spiritu transtulisse. Aut aliter de eisdē libris per septuaginta interpretes, aliter per Apostolos spiritus sanctus testimonia texuit: vt quod illi tacuerunt, hi scriptum esse mētiti sint. Quid igitur, Damnamus veteres? Minime. Sed post priorum studia, in domo domini quod possumus laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentū Christi, & quod nesciebant, dubiis protulere sentētiis: nos vero post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiam quām historiam scribimus. Aliter enim audita: aliter visa narrantur. Quod melius intelligimus, melius & pferrimus. Audi igitur æmule, obtrectator auscultā: nō dā no, non reprehendo septuaginta: sed cō fidenter cunctis illis Apostolos præfeyo. Per istorum os mihi Christus sonat, quos ante pphetas inter spiritalia charismata positos lego: in quibus vltimū pene gradum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorū animos contra me concitas? Sicubi in trāslatiōe tibi videor errare: interroga Hebræos, diuersarum vrbium magistros consule. Quod illi habēt de Christo, tui codices non habent. Aliud est si contra se postea ab apostolis vsurpata testimonia probauerunt: & emendatiora sunt exēplaria Latina quam Græca, & Græca quam Hebraica. Verum hæc contra inuidos. Nunc te deprecor Desyderi charissime, vt quia me tantō opus subire fecisti, & à Geneſi exordium capere, orationibus iuues: quo possim eodē spiritu, quo scripti sunt libri, in Latinū eos transferre sermonem.

Liber Geneſis, Hebraicè Bereſith.

In Verbo dei creantur ac benedicuntur terra, dies, nox, cælum, mare, ſol, luna, ſtellæ, piſces, & beſtiæ terræ. Creatur homo, cui & de victu prouidet deus.

A

IN PRINCIPIO creauit deus cælum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebrę erant ſuper faciem abyſsi: & ſpiritus dei [a]ferebatur ſuper aquas. ¶Dixitq; deus, ‖Fiat lux. Et facta eſt lux. Et vidit deus lucem q̃ eſſet bona: & diuiſit lucem à tenebris. appellauitq; lucem diem & tenebras noctem: factúq; eſt veſpere & mane dies vnus. ¶Dixit quoque deus, ‖Fiat firmamentum in medio aquarum: & diuidat aquas ab aquis. Et fecit deus firmamẽtum, diuiſitq; aquas quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum. Et factum eſt ita. Vocauitq; deus firmamentum, cælum: & factum eſt veſpere & mane dies ſecũdus. ¶Dixit vero deus, ‖ Cõgregentur aquæ quæ ſub cælo ſunt, in locũ vnum: & appareat arida. Et factum eſt ita. Et vocauit deus aridam terram, congregationesq; aquarum appellauit maria. Et vidit deus q̃ eſſet bonum, & ait: Germinet terra herbã virentem & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram. Et factum eſt ita. Et protulit terra herbam virẽtem, & facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignumq; faciens fructum, & habens vnumquodque ſementem ſecundum ſpeciem ſuam. Et vidit deus q̃ eſſet bonum. Et factum eſt veſpere & mane dies tertius. ¶Dixit autem deus, ‖Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem: & ſint in ſigna & tempora, & dies & annos vt luceant in firmamento cæli, & illuminẽt terram. Et factum eſt ita. Fecitq; deus, duo luminaria magna, luminare maius vt præeſſet diei: & luminare minus, vt præeſſet nocti: & ſtellas. & poſuit eas deus in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram, & præeſſent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras, & vidit deus q̃ eſſet bonum. Et factum eſt veſpere & mane dies quartus. ¶Dixit etiã deus, Producant aquæ reptile animę viuen

C

Pſal. 135. b.

*

tis, & volatile super terram sub firma mento cæli. Creauitq; deus cete gran dia, & omnem animam viuentem atque[=] motabilem[)] quã produxerãt aquę in species suas, & omne volatile secũdum genus suum. Et vidit deus ꝙ esset bonum, benedixitq; eis, dicẽs[=] Crescite[)] & multiplicamini, & replete aquas maris: auesq; multiplicentur super terram. Et factum est vespere & mane dies quintus. ¶Dixit quoq; deus, Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta & reptilia & bestias terræ secundum species suas. Factumq; est ita. Et fecit deus bestias terræ iuxta species suas, & iumenta & omne reptile terræ in genere suo. ¶Et vidit deus ꝙ esset bonum, & ait, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem[)] nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæq; terræ, omniq; reptili quod mouetur in terra. Et creauit deus hominem ad imaginem suã, ad imaginem dei creauit illum, ‖masculum & fœminam creauit eos. ¶Benedixitq; illis deus, & ait, ‖Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram. ¶Dixitq; deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementẽ generis sui, vt sint vobis in escã, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cæli, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuẽs, vt habeant ad vescẽdum. Et factũ est ita. Viditq; deus cuncta quæ fecerat‖ & erant valde bona. Et factum est vespere & mane dies sextus.

[*]repentẽ

[*]Fructificate

D

Mat. 10. b. eccli 19. a Infra. 8. c 9. a.

Eccĩ. 39. c mar. 7. d.

CAP. II.

Benedicitur sabbathum. Repetitio præcedentium. Quatuor flumina horti voluptatis. Creatur Heua. Institutio matrimonii.

IGitur perfecti sunt cęli & terra, & omnis[=] ornatus[)] eorũ. Cõpleuitq; deus die septimo opus suum quod fecerat: ‖ & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit

A [=]exercitus.

Exo. 20. b heb. 4. b.

illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit deus vt faceret. ¶Istæ sunt generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt, in die quo fecit dominus deus cælum & terram, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis priusquam germinaret, non enim pluerat dominus deus super terram, & homo non erat qui operaretur terram: sed[e] fons ascendebat è terra, irrigans vniuersam superficiē terræ. ¶Formauit igitur dominus deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ ‖ & factus est homo in animam viuentem. ¶Plantauerat autē dominus deus paradisum voluptatis à principio: in quo posuit hominem quem formauerat. ¶Produxitq; dominus deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumq; scientiæ boni & mali. ¶Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum ‖ qui inde diuiditur in quatuor capita, nomen vni Phison: ipse est qui circumit omnem terrā Heuilath: vbi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est, ibiq; inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Et nomen fluuii secundi Gehon: ipse est qui circumit omnem terram AEthiopiæ. Nomen verò fluminis tertii, Tigris: ipse vadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus, ipse est Euphrates. Tulit ergo dominus deus hominē, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. præcepitq; ei, dicens, Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autē scientiæ boni & mali ne comedas. In quocūq; enim die comederis ex eo, morte morieris. ¶Dixit quoq; dominus deus, Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium[a] simile sui. Formatis igitur dominus deus de humo cunctis animantibus terræ & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitq; Adā nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cęli, & omnes bestias terræ: Adæ verò non inueniebat adiutor[a] similis eius. ¶Immisit ergo dominus deus soporē in Adam, cūq; obdormisset, tulit vnā de costis eius, & repleuit carnem pro ea. ‖ Et ędificauit dominus deus costā, quam tulerat de Adam, in mulierem: & adduxit eam ad Adam. Dixitq; Adam, Hoc nunc, os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est ‖ Quam ob rem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ: & ‖ erūt duo in carne vna. Erat autem vterq; nudus, Adam scilicet & vxor eius: & non erubescebant.

[a] vapor vel nubes
B 1. cor. 15. f
Eccī. 24. a.
C
[a] quod sit corā eo. (vt scilicet ministret ei)
D
[a] qui esset corā eo
1. Cor. 11. b.
Mat. 19. a. mar. 10. a ephes. 5. g 1. cor. 6. d

CAP. III.

Serpens seducit mulierem. Maledicitur serpens. Pœna mulieris & viri. Promittitur Christus Saluator. Adā eiicitur è paradiso.

SEd & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat dominus deus. Qui dixit ad mulierē, [a] Cur p̄cepit vobis deus vt nō comederetis ex omni ligno paradisi? Cui respōdit mulier, De fructu lignorum quæ sunt in paradiso, vescimur: de fructu verò ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis deus ne comederemus, & ne tāgeremus illud, ne forte moriamur. ‖ Dixit autem serpens ad mulierem. Nequaquam morte moriemini. scit enim deus ꝙ in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri: & eritis sicut dii scientes bonum & malū. ¶Vidit igitur mulier ꝙ bonum esset lignum ad vescendū, & pulchrum oculis[a] aspectuq; delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, deditq; viro suo, qui comedit. Et aperti sunt oculi amborum: cumq; cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. ¶Et cum audissent vocem domini dei deambulantis in paradiso ad auram[b] post meridiem abscondit se Adam & vxor eius

A
[a] Verūne est ꝙ dixit
2. Cor. 11. a.
B
Eccī. 25. d
[a] & cōcupiscibilis arbor q̄ intelligētes faceret:
C
[b] diei,

à facie domini dei in medio ligni paradisi. Vocauitq; dominus deus Adã, & dixit ei. Vbi es? Qui ait, Vocem tuã audiui in paradiso: & timui, eò q; nudus essem, & abscondi me. Cui dixit, Quis enim indicauit tibi q; nudus es ses, nisi q; ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Dixitq; Adam, Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Et dixit dominus deus ad mulierem. Quare hoc fecisti? Quæ respondit, Serpens decepit me, & comedi. ¶Et ait dominus deus ad serpentem, Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ: super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. INIMICITIAS ponam inter te IESVS, & mulierem, & semen tuum & semen

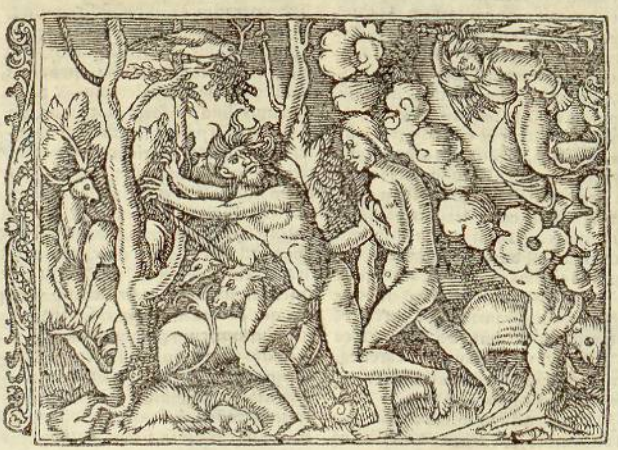

* ipſum (ſub. ſemen)

illius: *ipſa* conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius. ¶Muliери quoq; dixit, Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: || in dolore paries filios, & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. ¶Adæ vero dixit, Quia audiſti vocem vxoris tuæ, & comediſti de ligno ex quo præceperã tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. ſpinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In ſudore vultus tui veſceris pane, donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. ¶Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Heua: eò q; mater eſſet cunctorum viuentiũ. Fecit quoq; dominus deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et ait, Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum. nunc ergo ne forte mittat manũ ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ & comedat, & viuat in æternũ. ¶Et emiſit eum dominus deus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram, de qua ſumptus eſt. Eiecitq; Adam: & collocauit ante paradiſum voluptatis cherubim, & flammeum gladium atq; verſatilem ad cuſtodiendam viam ligni vitæ.

1.Cor.14.g.

D

CAP. IIII.

Cain occidit fratrem Abelem iuſtum. Deſperat Cain. Generatio Henoch, Mathuſael, Tubal, Lamech, Seth, Enos

A Adam vero cognouit vxorem ſuam Heuam: quæ concepit, & peperit Cain, dicens, Poſſedi hominẽ per dominũ. Rurſumq; peperit fratrem eius Abel. Fuit autem Abel paſtor ouium, & Cain agricola. ¶Factum eſt autem poſt multos dies vt offerret Cain de fructibus terræ munera domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui & de adipibus eorum: || & reſpexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain autem, & ad munera illius non reſpexit: iratusq; eſt Cain vehementer, & cõcidit vultus eius. Dixitq; dominus ad eum, Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nónne ſi bene egeris, recipies, ſin autem male, ſtatim in foribus peccatum aderit? ſed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. ¶Dixitq; Cain ad Abel fratrem ſuum, Egrediamur foras. Cumq; eſſent in agro, co[illegible]surrexit Cain aduerſus fratrem ſuum Abel, & interfecit eum. Et ait dominus ad Cain, Vbi

Heb.11.a.

B

1.Ioh.3.b

est Abel frater tuus? Qui respōdit, Nescio: nunquid custos fratris mei sum ego? Dixitq; ad eum, Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram: quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cùm operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus & C profugus eris super terram. ¶Dixitq; Cain ad dominum, Maior est iniquitas mea, q̄ vt veniam merear. Ecce eiis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Dixitq; ei dominus, [a]propterea Nequaquam ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitq; dominus in Cain signū, vt nō interficeret eum omnis qui inuenisset eum. Egressusq; Cain à facie domini, habitauit profugus in terra ad orientalem plagam Eden. ¶Cognouit autem Cain vxorē suam: quæ concepit & peperit Henoch; & ædificauit ciuitatem, vocauitq; nomē eius ex nomine filii sui, Henoch. Porrò Henoch genuit Irad, & Irad genuit Mauiael, & Mauiael genuit Mathusael, & Mathusael genuit Lamech. ¶Qui acce D pit duas vxores, nomē vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitq; Ada Iabel, qui fuit pater habitantium in tentoriis atque pastorum: & nomen fratris eius Iubal, ipse fuit pater canentium cithara & organo. Sella quoq; genuit Tubalcain, qui fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri. Soror vero Tubalcain, Noema. ¶Dixitq; Lamech vxoribus suis Adæ & Sellæ, Audite vocem meam vxores Lamech, auscultate sermonē meum: quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum. septuplum vltio dabitur de Cain: de Lamech verò septuagies septies. ¶Cognouit quoque adhuc Adam vxorem suam: & peperit filium, vocauitq; nomen eius Seth: dicens, Posuit mihi deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Sed & Seth natus est filius: quem vocauit Enos. [b]Iste cœpit inuocari [c]tūc cœptum est uocare nomen domini.

CAP. V.

¶ Genealogia Adæ, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Iared, Henoch, Mathusalæ, & Noe.

HIc est liber generationis Adam: A in die qua creauit deus hominem, ad similitudinem dei fecit illum. Masculū & fœminā creauit eos: & benedixit illis: & vocauit nomen eorum [a]Adam in die quo creati sunt. ¶Vixit autē Adam centū triginta annis: & genuit filiū ad similitudinem & imaginē suam, vocauitq; nomen eius Seth. ‖ Et facti sunt dies Adā 1. Par. 1. a. postquam genuit Sethoctingenti annigenuitq; filios & filias. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nongentitriginta, & mortuus est. ¶Vixit quoque Seth centumquin- B que annis, & genuit Enos. Vixitq; Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitq; filios & filias. Et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum, & mortuus est. ¶Vixitq; verò Enos nonaginta annis, & genuit Cainan. Post cuius ortum vixit octingentis quindecim annis, & genuit filios & filias. Factiq; sunt omnes dies Enos nongenti quinque anni, & mortuus est. ¶Vixit quoque Cainan septuaginta annis, & genuit Malaleel. Et vixit Cainan postquā genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitq; filios & filias. Et facti sunt oēs dies Cainā nongenti decem anni, & mortuus est. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, & genuit Iared. Et vixit Malaleel postquam genuit Iared, octingentis triginta annis: & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Malaleel C octingenti nonaginta quinque anni, & mortuus est. ¶Vixitq; Iared centum sexaginta duobus annis, & genuit Henoch. Et vixit Iared postquam genuit Enoch octingentis annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Iared nongenti sexaginta duo anni, & mortuus est. ¶Porro Henoch vixit sexaginta quinq; annis, & genuit Mathusalam. Et ambulauit Henoch cum deo: & vixit Henoch postquā genuit Mathusalam, trecentis annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexagintaquinque

[a] homines

Eccli.44.a. anni.‖ ambulauitq; cum deo, & non apparuit: quia tulit eum deus. ¶Vixit Heb.11.a quoque Mathusala centum octoginta D septem annis, & genuit Lamech. Et vixit Mathusala postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis: & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Mathusalæ nongenti sexaginta nouem anni, & mortuus est. ¶Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, & genuit filium: Vocauitq; nomen eius Noe, dicens, Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit dominus. Vixitq; Lamech, postquam genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti septuaginta septem anni, & mortuus est. ¶Noe vero cū quingētorū esset annorū, genuit Sem, Cham, & Iapheth. CAP. VI.

Causa diluuii. Cordis humani malitia. Noe iusto prædicit diluuium deus. Arcæ forma.

A Cvmque cœpissent homines multiplicari super terrā, & filias procreassent, vidētes filii[a] dei[b] filias hominum q̄ essent pulchræ, ac ceperunt sibi vxores ex omnibus quas [a] vel, principum [b] vel, iudicum elegerāt. Dixitq; dominus, Non[c] percabit, aut manebit spiritus meus in homine in [c] discepta- bit æternum. quia caro est: eruntq; dies illius centum viginti annorum. ¶Gigantes autem erant super terram in diebus illis. postquam enim ingressi sunt filii dei ad filias hominum, illæq; genuerunt, isti sunt potentes à seculo viB ri famosi. ¶Videns autem dominus q̄ infr.8.d. multa malitia hominum esset in terra,‖ & cuncta cogitatio cordis[a] intenta esset ad[b] malum omni tempore, pœnituit eum q̄ hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem quem creaui, à facie terræ, ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque ad volucres cœli. pœnitet enim me fecisse eos. Eccli.44.C. ¶Noe vero inuenit gratiam corā deo. ¶Hæ sunt generationes Noe: Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum deo ambulauit. Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Iapheth. Corrupta est autem terra coram deo, & repleta est iniquitate. ¶Cūque vidisset deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram) dixit ad Noe, Finis vniuersæ carnis venit coram me: C repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis leuigatis: mānsiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus. Et sic facies eam: Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius: ostium autem arcæ ponDes ex latere: deorsum, cœnacula & [a] mansiotristega[b] facies in ea. ¶Ecce ego addu- nes inferiores, secam aquas diluuii super terra, & interficiam omnem carnem in qua spi- cundas & ritus vitæ est subter cælum, & vniuer- tertias sa quæ in terra sunt, consumentur. Po D namq; fœdus meum tecum: & ingredieris arcam tu & filii tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum. Et ex cunctis animantibus vniuersæ carnis bina induces in arcam, vt viuant tecum: masculini sexus & fœminini. De volucribus iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terræ secundum genus suum: bina de omnibus ingredietur tecum, vt possint viuere. Tolles igitur tecum ex omnibus esculis quæ mandi possunt, & comportabis apud te: & erunt tam tibi, q̄ illis in cibum. Fecit igitur Noe omnia quæ præceperat illi deus. CAP. VII.

Noe iustus arcam ingreditur: & qui cum eo. Diluuii mundatio. Diluuio omnia pereunt.

Dixitque dominus ad eum, Ingredere tu & omnis domus tua A in arcam: ‖te enim vidi iustum 2.Pet.2.b coram me in generatione hac. Ex omnibus animantibus mundis tolles septena & septena, masculū & fœminam: de animantibus verò immundis duo & duo, masculum & fœminā. sed & de volatilibus cæli, septena & septena, masculum & fœminam: vt saluetur semen super faciem vniuersæ terræ. Adhuc enim & post dies septem, ego pluam super terram qua-

draginta diebus & quadraginta noctibus: & delebo omnem ſubſtantiam
B quam feci, de ſuperficie terræ. ¶Fecit ergo Noe omnia quæ mandauerat ei dñs. ‖Eratq; ſexcentorũ annorũ quando diluuii aquæ inundauerunt ſuper terram. Et ingreſſus eſt Noe &

Mat. 24. d. Luc. 17. f. 1. Pe. 3. d.

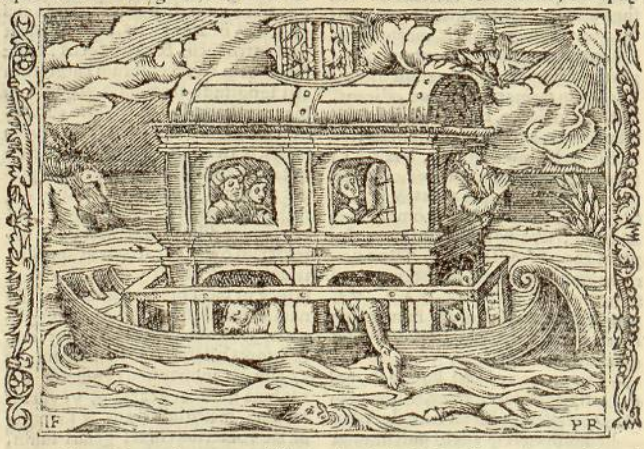

filii eius, vxor eius & vxores filiorum eius cum eo in arcam, propter aquas diluuii. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni quod mouetur ſuper terram, duo & duo ingreſſa ſunt ad Noe in arcã, maſculus & fœmina, ſicut præ-

ceperat deus Noe. Cumq; tranſiſſent
C ſeptem dies, aquæ diluuii inundauerunt ſuper terram. ¶Anno ſexcenteſimo vitæ Noe, menſe ſecundo, ſeptimodecimo die menſis, rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cæli apertæ ſunt: & facta eſt pluuia ſuper terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus. ¶In articulo diei illius ingreſſus eſt Noe, & Sem, & Cham, & Iaphet filii eius: & vxor illius, & tres vxores filiorum eius cum eis in arcam: ipſi & omne animal ſecundum genus ſuum, vniuerſa quoq; iumenta in genere ſuo, & omne quod mouetur ſuper terram in genere ſuo, cunctumq; volatile ſecundum genus ſuum, vniuerſæ aues, omnesq; volucres ingreſſæ ſunt ad Noe in arcam, bina & bina ex omni carne in qua erat ſpiritus vitæ. Et quæ ingreſſa ſunt, maſculus & fœmina ex omni carne introierunt, ſicut præcepe rat ei deus: & incluſit eum dominus de foris. ¶Factumq; eſt diluuiũ quadraginta diebus ſuper terram: & multiplicatæ ſunt aquæ, & eleuauerunt
D arcam in ſublime à terra. Vehementer enim inundauerunt, & omnia repleuerunt in ſuperficie terræ: porrò arca ferebatur ſuper aquas. Et aquæ præualuerunt nimis ſuper terrã: operticq; ſunt omnes montes excelſi ſub vniuerſo cælo. Quindecim cubitis altior fuit aqua ſuper montes quos operuerat. ¶Conſumptaq; eſt omnis caro quæ mouebatur ſuper terram, volucrum, animantium, beſtiarum, omniumq; reptilium quæ reptant ſuper terram. Vniuerſi homines & cuncta in quibus ſpiraculum vitæ eſt in terra, mortua ſunt. Et deleuit omnem ſubſtantiam quæ erat ſuper terram, ab homine vſque ad pecus, tam reptile quàm volucres cæli: & deleta ſunt de terra: remanſit autem ſolus Noe & qui cum eo erant in arca. Obtinuerunt q; aquæ terram centum quinquaginta diebus.

Sap. 10. a. Eccle. 39. c.

CAP. VIII.

¶ Ceſſat diluuium. Emiſſis coruo & columba, egreditur Noe. Offert holocauſtum. Diluuium nunquã futurum. Cordis humani malitia.

A RECordatus autẽ deus Noe, cunctorumq; animantium & omnium iumentorum quæ erant cũ eo in arca, adduxit ſpiritum ſuper terram, & imminutæ ſunt aquę. Et clauſi ſunt fontes abyſſi, & cataractæ cæli: & prohibitæ ſunt pluuiæ de cælo. Reuerſæq; ſunt aquæ de terra euntes & redeuntes: & cœperunt minui poſt centum quinquaginta dies. Requieuitq; arca menſe ſeptimo, viceſimoſeptimo die menſis ſuper montes Armeniæ. At vero aquæ ibant & decreſcebãt vſque ad decimum menſem: decimo enim menſe, prima die menſis apparuerunt cacumina montium. ¶Cumque tranſiſſent quadra-
B ginta dies, aperiens Noe feneſtram arcæ quam fecerat, dimiſit coruum qui egrediebatur, & non reuertebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terrã. ¶Emiſit quoq; columbam poſt eum vt videret ſi iam ceſſaſſent aquæ ſuper faciem terræ. Quæ cum non inueniſſet vbi requieſceret pes eius, reuerſa eſt ad eum in arcã: aquæ enim erant ſuper vniuerſam terram: extenditq; manum ſuam, & apprehẽſam intulit in arcam. ¶Expectatis autem vltra ſeptem diebus aliis, rurſum dimiſit columbam ex arca. At illa venit ad eum ad veſperam, portans ramum olivæ virentibus foliis in ore ſuo. Intellexit ergo Noe q; ceſſaſſent aquæ ſuper terram. Expectauitq; nihilominus
C ſeptem alios dies, & emiſit columbã, quæ non eſt reuerſa vltra ad eum. ¶Igitur ſexcenteſimo primo anno, primo menſe, prima die menſis, imminutæ ſunt aquæ ſuper terram: & aperiẽs Noe tectum arcæ aſpexit, vidit q; exſiccata eſſet ſuperficies terræ, menſe ſecundo, ſeptimo & viceſimo die menſis areſacta eſt terra. ¶Locutus eſt autem deus ad Noe, dicens, Egredere de arca tu & vxor tua, filii tui & vxores filiorum tuorum tecum. Cuncta animantia quæ ſunt apud te, ex omni carne tam in volatilibus quã in beſtiis & vniuerſis reptilibus quæ reptant ſuper terram, educ tecum, & ingredimini ſuper terrã: creſcite & multiplicamini ſuper eam. Egreſſus eſt ergo Noe & filii eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius cum eo. Sed & omnia animantia, iumenta & reptilia quæ reptant ſuper terram ſecundum genus ſuũ, egreſſa ſunt de arca. ¶AEdificauit autem Noe altare domino: & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare. Odoratusq; eſt dominus odorem ſuauitatis, & ait ad eum: Nequaquam vltrã maledicam terræ propter homines: ‖ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua: non igitur mala eſt vltra percutiã omnem animam viuentem ſicut feci. Cunctis diebus terræ, ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hyems, nox & dies non requieſcent.

D Supr. 1. c. Inf. 9. a. Sup. 6. a.

CAP. IX.

¶ Benedicitur Noe. Confirmatio coniugii. Conceſſio ciborum. Ius gladii. Pactum dei cum Noe, nunquam futurum diluuium. Iris. Noe agricola inebriatur. Maledicitur Cham.

A BEnedixitq; deus Noe & filiis eius. & dixit ad eos. ‖ Creſcite & multiplicamini, & replete terrã. Et terror veſter ac tremor ſit ſuper cuncta animalia terræ & ſuper omnes volucres cæli, cũ vniuerſis quæ mouentur ſuper terram: omnes piſces maris manu veſtræ traditi ſunt. ¶Et omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quaſi olera virẽtia tradidi vobis omnia. Excepto q; carnem cum ſanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum: & de manu hominis, de manu viri fratris eius requiram animam hominis. ¶‖Quicunque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius: ad imaginem quippe dei factus eſt homo. ¶Vos autẽ ‖creſcite & multiplicamini, & ingredimini ſuper terram, & implete eam. ¶Hæc quoque dixit deus ad Noe, & ad filios eius cum eo, ‖ Ecce ego * ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine ve-

Supr. 1. c. 8. d. B Mat. 15. c apoc. 13. c Sup. 1. c. 8. d. Iſa. 54. c. * ego

stro post vos: & ad omnem animam viuentem quæ est vobiscum, tam in volucribus quàm in iumentis & pecudibus terræ, cunctisq; quæ egressa sunt de arca, & vniuersis bestiis terræ. Statuam pactum meum vobiscum, & nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuii, neque erit deinceps diluuium dissipans terram.

Eccl. 43. b C ¶Dixitq; deus, ‖ hoc est signum fœderis, quod do inter me & vos, & ad omnem animam viuentem quæ est vobiscum in generationes sempiternas: Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram. Cumque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus: & recordabor fœderis mei vobiscum & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat: & non erunt vltra aquæ diluuii ad delendam vniuersam carnem. Eritq; arcus in nubibus, & videbo illum, & recordabor fœderis sempiterni quod pactum est inter deum & omnem animam viuentem vniuersæ carnis quæ est super terram. Dixitq; deus ad Noe. Hoc est signum fœderis quod cõstitui inter me & omnem carnem super terram. ¶Erant ergo filii Noe qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, & Iaphet: porro Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti, filii sunt Noe: & ab his disseminatum est omne genus hominum super vniuersam terram. ¶Cœpitq; D Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. Bibensq; vinum inebriatus est, & nudatus est in tabernaculo suo. Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiauit duobus fratribus suis foras. At verò Sem & Iaphet pallium imposuerunt humeris suis, & incedentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui: facies q; eorum auersæ erant, & patris virilia non viderunt. Euigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ait, Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Dixitq;, Benedictus dominus deus Sem, sit Chanaan seruus eius. Dilatet deus Iapheth & habitet in tabernaculis Sem, sitq; Chanaan seruus eius. ¶Vixit autem Noe post diluuium trecentis quinquaginta annis, & impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum: & mortuus est.

CAP. X.

Genealogia Iaphet, Sem, & Cham. A quibus diuisæ regiones, Nemrod, Niniue, Philisthæi, Chananæi. Filii Sem. Phaleg.

A HAE ſunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham, & Iapheth: 1.Par.1.a. ‖natiq; ſunt eis filii poſt diluuiũ. Filii Iapheth: Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, & Thubal, & Moſoch, & Thiras. Porrò filii Gomer: Aſcenez & Riphath & Thogorma. Filii autem Iauan: Eliſa & Tharſis, Cethim & Dodanim. Ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis, vnuſquiſque ſecundum linguam ſuam & familias in nationibus ſuis. ¶Filii autem Cham: Chus, & Meſraim, & Phut, & Chanaan. Filii autem Chus: Saba & B Heuila, & Sabatha, & Regma, & Sabathacha. Filii Regma: Saba, & Dadan. 1.Par.1.a. Porro Chus genuit Nemrod: ‖ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram domino, ab hoc exiuit prouerbium, Quaſi Nemrod robuſtus venator corã domino. Fuit autem principium regni eius Babylon & Arach, & Achad, & Chalanne, in terra Sennaar. De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuen, & plateas ciuitatis, & Chale. Reſen quoque inter Niniuen & Chale: hæc eſt ciuitas magna. At vero Meſraim genuit Ludim, & Anamim, & Laabi, & Nephtuim, & Phetruſim, & Chaſluim: de quibus egreſſi ſunt Philiſtiim, & Caphto- C rim. ¶Chanaan autem genuit Sidonẽ primogenitum ſuum, Hethæum & Iebuſæum & Amorrhæum, & Gergeſæum & Heuæum & Aracæũ, Sinæum & Aradium, Samaræum & Hamathæum: & per hos diſſeminati ſunt populi Chananæorum. Factiq; ſunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram vſque ad Gazam, donec ingrediaris Sodomam & Gomorrham, & Adamam, & Seboim vſque Laza. Hi, filii Cham in cognationibus & linguis & generationibus, terriſq; & gẽtibus ſuis. ¶De Sem quoque nati ſunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Iaphet maiore. Filii Sem: AElam & Aſſur & Arphaxad, Lud & Aram. Filii Aram: Hus & Hul & Gether & Mes. At D vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus eſt Heber. Natiq; ſunt Heber filii duo, nomen vni Phaleg, eò quod in diebus eius diuiſa ſit terra: & nomen fratris eius Iectan. Qui Iectan genuit Elmodad & Saleph, & Aſarmoth, Iare & Adoram & Vzal & Decla & Hebal & Abimael, Saba & Ophir & Heuila & Iobab. omnes iſti, filii Iectan. Et facta eſt habitatio eorum de Meſſa pergentibus vſque Sephar montem orientalem. Iſti filii Sem ſecundum cognationes & linguas & regiões in gẽtibus ſuis. Hæ familiæ filiorum Noe iuxta populos & nationes ſuas. Ab his diuiſæ ſunt gẽtes in terra poſt diluuium.

CAP. XI.

¶ AEdificatio Babel. Confuſio linguarũ. Genealogia Sem, Arphaxad, Sale, Phaleg, Nachor, Thare, Abram, Lot, Sarai. Thare moritur.

A ERat autem terra labii vnius, & ſermonum eorundem. Cumque
Sap.10,a. proficiſcerẽtur de oriente, inuenerũt campũ in terra Sennaar, & habitauerunt in eo. Dixitq; alter ad proximum ſuum, Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habueruntq; lateres pro ſaxis, & bitumen pro cemẽto: & dixerunt, Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum: & celebremus nomen noſtrum antequam diuidamur in vniuerſas terras. ¶Deſcendit autem dominus vt videret ciuitatem & turrim quam ædificabant filii Adã, & dixit, Ecce, vnus eſt populus, & vnũ eſt labiũ omnibus: cœperũtq; hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant.
B Venite igitur, deſcendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnuſquiſque vocẽ proximi ſui. Atque ita diuiſit eos dominus ex illo loco in vniuerſas terras, & ceſſauerunt ædificare ciuitatem. Et idcirco vocatum eſt nomen eius Babel, quia ibi cõfuſum eſt labium vniuerſæ terræ: & inde diſperſit eos dominus ſuper faciem cunctarum regionum. ¶Hæ ſunt generationes Sem. Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio poſt diluuium. Vixitq; Sem poſtquam genuit Arphaxad, quingentis annis: & genuit filios & filias. ¶Porro Arphaxad vixit trigintaquinque annis, & genuit Sale. Vixitq; Arphaxad poſtquam genuit Sale, quadringentis tribus annis: & genuit filios & filias.
C ¶Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vixitq; Sale poſtquam genuit Heber, quadringẽtis tribus annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit Phaleg. Et vixit Heber poſtquã genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit quoque Phaleg triginta annis & ge-
1.Par.1.b nuit Reu. Vixitq; Phaleg poſtquam genuit Reu, ducentis nouem annis, & genuit filios & filias. ¶Vixit autem Reu triginta duobus annis, & genuit Sarug. Vixit quoque Reu poſtquam genuit Sarug, ducentis ſeptem annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit vero Sarug triginta annis, & genuit Nachor. Vixitq; Sarug poſtquam genuit Nachor, ducentis annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit autem Nachor viginti nouem annis, & genuit Thare. Vixitq; Nachor poſtquam genuit Thare, centum decem & nouem annis: & genuit filios & filias. ¶Vixitq; Thare ſeptuaD ginta annis: & genuit Abram & Nachor & Aran. ¶Hæ ſunt autem generationes Thare. ¶Thare genuit Abram, 1.Par.1.b
Nachor & Aran. Porro Aran genuit Ioſ.24.a. Lot. Mortuusq; eſt Aran ante Thare patrem ſuum, in terra natiuitatis ſuæ in Vr Chaldæorum. Duxerunt autem Abram & Nachor vxores: nomen vxoris Abram, Sarai: & nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aran patris Melchæ & patris Ieſchæ. Erat autem Sarai ſterilis, nec habebat liberos. ¶Tulit itaque Thare Abram filium ſuum, & Lot Ioſ.24.a.
filium Aran filium filii ſui, & Sarai nelic.9.b
rum ſuam, vxorem Abram filii ſui, & Iudit.5.a
eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irẽt in terram Chanaan: veneruntq; vſque Haran, & habitauerunt ibi. Et facti ſunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus eſt in Haran.

CAP. XII.

¶ Abræ egredienti terram ſuam, benedicit deus. Promittitq; Chriſtum, & Chanaan. Rapta ei redditur vxor percuſſo Pharaone à deo.

DIxit autem dominus ad Abram, A
Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris Actu.7.a.
tui, & veni in terrã quã mõſtrauero tibi. Faciamq; te in gentẽ magnã, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicã IESVS.
maledicentibus tibi, atque IN TE Heb.11.b
benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. ¶Egreſſus eſt itaque Abram ſicut præceperat ei dominus, & iuit cũ
eo Lot: ſeptuagintaquinque annorum B
erat Abram cum egrederetur de Haran. Tulitq; *Sarai vxorem ſuam, & Lot filiũ fratris ſui, vniuerſamq; ſubſtãtiam quã poſſederant, & animas quas

fecerant in Haran:& egreſſi ſunt vt irent in terram Chanaan. Cumque veniſſent in eam, pertranſiuit Abram terram vſque ad locum Sichem, & vſque ad conuallem illuſtrem: ‖Chananæus autem tunc erat in terra. ¶Apparuitq; dominus Abram, & dixit ei, ‖Semini tuo dabo terram hanc. Qui ædificauit ibi altare domino, qui apparuerat ei. Et inde transgrediens ad montem qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum ſuum ab occidente habens Bethel, & ab oriente Hai: ædificauit quoque ibi altare domino, & inuocauit nomen eius. Perrexitq; Abram vadens & vltra progrediens ad meridiem. ¶Facta eſt autem fames in terra: deſcenditq; Abram in AEgyptũ, vt peregrinaretur ibi: prævaluerat enim fames in terra. Cumque prope eſſet vt ingrederetur AEgyptum, dixit Sarai vxori ſuæ. Noui q̃ pulchra ſis mulier: & q̃ cum viderint te AEgyptii, dicturi ſunt, Vxor illius eſt, & interficient me, & te reſeruabunt. ‖ Dic ergo obſecro te, q̃ ſoror mea ſis, vt bene ſit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui. ¶Cum itaque ingreſſus eſſet Abram AEgyptum, viderunt AEgyptii mulierem q̃ eſſet pulchra nimis. Et nuntiauerunt principes Pharaoni, & laudauerũt eam apud illum: & ſublata eſt mulier in domum Pharaonis, Abram vero bene vſi ſunt propter illam. Fueruntq; ei oues & boues & aſini & ſerui, & famulæ & aſinæ & cameli. ¶Flagellauit autem dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius propter Sarai vxorem Abrã. Vocauitq; Pharao Abram, & dixit ei, Quidnam eſt hoc quod feciſti mihi? quare non indicaſti mihi q̃ vxor tua eſſet? Quam ob cauſam dixiſti eſſe ſororem tuam, vt tollerem eam mihi in vxorem? Nunc igitur ecce coniunx tua, accipe eam, & vade. Præcepitq; Pharao ſuper Abram viris: & deduxerunt eum & vxorem illius, & omnia quæ habebat.

Infr. 12. b. 13. d. 15. d 16. a. deuter. 34. b.

C

D

*fecerunt

CAP. XIII.

¶Abram diues diuidit terram cum fratre ſuo Lot. Abræ ſecundo promittitur terra Chanaan.

Aſcendit ergo Abram de AEgypto, ipſe & vxor eius, & omnia quæ habebat, & Lot cum eo, ad auſtralem plagã. Erat autẽ diues valde Abram in poſſeſſione auri & argenti. Reuerſusq; eſt per iter quo venerat, à meridie in Bethel, vſque ad locum vbi prius fixerat tabernaculum* inter Bethel & Hai: in loco altaris quod ‖fecerat* prius, inuocauit ibi nomen domini. ¶Sed & Lot qui erat cum Abram, fuerunt greges ouium & armenta & tabernacula. Nec poterat eos capere terra, vt habitarent ſimul ‖: erat quippe ſubſtantia eorum multa, & nequibant habitare communiter. Vnde & facta eſt rixa inter paſtores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chananæus & Pherezæus habitabant in terra illa. ¶Dixit ergo Abram ad Lot, Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, & inter paſtores meos & paſtores tuos: fratres enim ſumus. Ecce vniuerſa terra coram te eſt: recede à me obſecro. ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam. Eleuatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuerſa irrigabatur antequam ſubuerteret dominus Sodomã & Gomorrham, ſicut paradiſus domini, & ſicut AEgyptus venientibus in Segor. ¶Elegitq; ſibi Lot* regionem circa Iordanem, & receſſit ab oriente: diuiſiq; ſunt alterutrum à fratre ſuo. Abram habitauit in terra Chanaan: Lot vero moratus eſt in oppidis quæ erant circa Iordanẽ, & habitauit in Sodomis. Homines autem Sodomitæ peſſimi erant, & peccatores coram domino nimis. ¶Dixitq; dominus ad Abrã poſtquam diuiſus eſt ab eo Lot, ‖Leua oculos tuos, & vide a loco in quo nunc es ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem. Omnem terram quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo vſque in ſempiternum. Faciamq; ſemen tuum ſicut puluerem terræ: ſi quis poteſt hominum numerare puluerem terræ, ſemen quoque tuum numerare poterit. Surge ergo, & perambula terram in longitudine & latitudine ſua: quia tibi daturus ſum eam. ¶Mouens igitur Abram tabernaculum

A

*in principio

Supr. 12. a

*ibi

Infr. 36. a.

B

C

*omnẽ

D

Supra. 12. b.

Infra. 23. b 26. a.

ſuum, venit, & habitauit iuxta conuallem Mambre, quę eſt in Hebron: ædificauitq; ibi altare domino.

CAP. XIIII.

¶ Abræ victoria contra Sodomitas. Lot captiuus liberatur ab Abram. Melchiſedec offert munera Abræ.

Actum eſt autem in illo tempore,
A Fvt Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex AElamitarũ, & Thadal rex gẽtium inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, & contra Berſa regẽ Gomorrhæ, & contra Senaab regem Adamæ, & contra Semeber regem Seboim, contraque regem Balæ, ipſa eſt Segor. Omnes hi conuenerunt in vallem Sylueſtrem quę nunc eſt mare ſalis.
Duodecim enim annis ſeruierant Chodorlahomor, & tertiodecimo anno receſſerunt ab eo. ¶Igitur quartodecimo anno venit Chodorlahomor, & reges qui erant cum eo: percuſſeruntq; Raphaim in Aſtaroth Carnaim, & Zuzim
[in Ham,] [cum eis], & Emim in Saue Cariathaim,
& Corrhæos in mõtibus Seir, vſque ad cãpeſtria Pharã, quæ eſt in ſolitudine.
B Reuerſiq; ſunt, & venerũt vſq; ad fontem Miſphat, ipſa eſt Cades: & percuſſerunt omnem regionẽ Amalecitarũ & Amorrhæorum qui habitabant in Aſſon thamar. ¶Et egreſſi ſunt rex Sodomorum, rex Gomorrhæ, rexq; Adamæ, & rex Seboim, necnon & rex Balæ, quę eſt Segor: & direxerunt aciem contra eos in valle Sylueſtri, ſcilicet aduerſus Chodorlahomor regem AElamitarum, & Thadal regem gẽtium, & Amraphel regem Sẽnaar & Arioch regem Ponti: quatuor reges aduerſus quinque. Vallis autẽ Sylueſtris habebat puteos multos bituminis. ¶Itaque rex Sodomorũ, & rex Gomorrhæ terga verterunt, cecideruntq; ibi: & qui remãſerant, fugerunt ad montem. Tulerunt autem om
C nem ſubſtantiam Sodomorum & Gomorrhęorũ, & vniuerſũ quę ad cibum pertinent, & abierunt: necnon & Lot & ſubſtãtiã eius, filiũ fratris Abrã, qui habitabat in Sodomis. ¶Et ecce vnus qui euaſerat, nũtiauit Abram Hebræo, qui habitabat in conualle Mambre Amorrhæi fratris Eſchol, & fratris Aner: hi enim pepigerãt fœdus cum Abram. ¶Quod cum audiſſet Abram, captũ videlicet Lot fratrẽ ſuum, [numerauit expeditos] vernaculos ſuos Trecentos de cẽ & octo: & pſecutus eſt eos vſq; Dan. [armauit pueros]
Et diuiſis ſociis, irruit ſuper eos nocte: percuſſitq; eos, & pſecutus eſt vſq; Hoba, quæ eſt ad leuã Damaſci. Reduxitq; omnem ſubſtantiam, & Lot fratrem ſuum cum ſubſtantia illius, mulieres quoque & populum. ¶Egreſſus eſt autẽ rex Sodomorum in occurſum eius poſtquã reuerſus eſt à cęde Chodorlahomor, & regum qui cum eo erant in valle Saue, Heb. 7. a.
quæ eſt vallis regis. ¶At vero Melchiſedec rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim ſacerdos dei altiſſimi) benedixit ei, & ait, Benedictus deus Abram deo excelſo qui creauit cælũ & terram: & benedictus deus excelſus, [qui tradidit hoſtes tuos]
[quo protegente hoſtes in manibus tuis ſunt]. Et dedit ei decimas ex omnibus. ¶Dixit autem rex Sodomorum ad [in manus tuas.]
Abram, Da mihi animas [cętera] tolle tibi. Qui reſpondit ei, Leuo manum meã [ſubſtantiam]
ad dominum deum excelſum poſſeſſorem cæli & terræ, & à filo ſubtegminis vſque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quę tua ſunt, ne dicas, Ego ditaui Abram, exceptis his quę comederunt iuuenes, & partibus virorum qui venerunt mecũ, Aner, Eſchol, & Mambre: iſti accipient partes ſuas.

CAP. XV.

¶ Abræ promittitur Iſaac: item tertio & quarto terra chanaan. Fides Abræ. Seruitus & liberatio filiorum Iſrael.

His itaque tranſactis, factus eſt ſermo domini ad Abram, per viſio A
nem dicẽs, noli timere Abrã, ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis. Dixitque Abram, Domine deus quid dabis mihi? ego vadam abſque liberis: & filius procuratoris domus meæ iſte Damaſcus Eliezer. Addiditque Abram, Mihi autem nõ dediſti ſemen: & ecce vernaculus meus, hæres meus erit. ¶Statimque ſermo domini factus eſt ad eũ, dicens, Non erit hic hęres tuus: ſed qui egredietur de vtero tuo, ipſum habebis hęredem. Eduxitque eum foras, & ait illi, Suſpice cę

lum. & numera stellas si potes. Et dixit
Rom.4.c ei, Sic erit semẽ tuũ. ¶ Credidit Abram
Rom.4.a domino, & reputatũ * est illi ad iusti-
Gala.3.a. tiam. Dixit ad eum, Ego dominus qui
Iac.2.d. eduxi te de Vr Chaldæorum, vt darẽ
Sup.11.d. tibi terram istam, & possideres eam.
* hoc ¶ At ille ait, Domine deus, vnde scire
possum quòd possessurus sim eam? Et re
spondens dominus, Sume, inquit, mi-
hi vaccam triẽnem, & capram trimã,
& arietem annorum trium, turturem
quoq; & columbam. Qui tollens vni-
C uersa hæc diuisit ea per medium, & v-
trasque partes contra se altrinsecus po
suit: aues autem non diuisit. Descende
runtq; volucres super cadauera, & abi
gebat eas. Abram. Cumq; sol occumbe
ret, sopor irruit super Abram, & horror
magnus & tenebrosus inuasit eum.
Act.7.a. ¶ Dictumq; est ad eum, ‖ Scito præno-
scẽs quòd peregrinum futurum sit se-
men tuum in terra nõ sua: & subiiciẽt
eos seruituti, & affligent quadringen-
tis annis. Veruntamen gentem cui
seruituri sunt, ego iudicabo: & post
hæc egrediẽtur cum magna substãtia.
Tu autem ibis ad patres tuos in pace,
Exo.22.f. sepultus ĩ senectute bona. ‖ Generatio-
D ne autem quarta reuertẽtur huc: nec-
dum enim completæ sunt iniquitates
Amorrhæorum vsque ad præsens tem
pus. Cum occubuisset sol, facta est calĩ-
go tenebrosa, & apparuit clibanus fu-
mans, & lampas ignis transiẽs inter di
Sup.12.b. uisiones illas. ¶ ‖ In illo die pepigit do
13.d. minus fœdus cum Abram, dicens, Se-
Inf.26.a. mini tuo dabo terram hanc à fluuio
deu.34.b AEgypti vsque ad fluuium magnũ Eu
phratem, Cinæos, & Cenezæos, Ced-
monęos & Hethæos & Pherezæos, Ra
phaim quoq; & Amorrhęos & Chana-
nęos, & Gergesæos, & Iebusæos,

CAPVT XVI.

¶ Agar concipit. Fugit Saram, Consolatur ab angelo. Parit Ismahelem,

A Gitur Sarai vxor Abram nõ ge
I nuerat sibi liberos: sed habẽs
ancillam AEgyptiam nomine
Agar, dixit marito suo, Ecce concluſit
me dominus, ne parerem: ingredere
*obsecro *ad ancillam meam, si forte saltem ex
illa suscipiam filios. ¶ Cũmque ille ac-
* Sarai quiescęret deprecãti, tulit *Agar AE-
gyptiam ancillam suam post annos de vxor
cem quàm habitare cœperant in terra Abram
Chanaan: & dedit eam viro suo vxorẽ.
Qui ingressus est ad eã. At illa con- *Agar.
cepisse se videns, despexit dominam B
suam. Dixitq; Sarai ad Abram, Iniquè
agis cõtra me: ego dedi ancillam meã
in sinum tuũ, quę videns quòd cõcepe
rit, despectui me habet. iudicet domi
nus inter me & te. Cui respondens A-
brã, Ecce, ait, ancilla tua in manu tua
est, vtere ea vt libet. ¶ Affligente igitur
eã Sarai, fugã iniit. Cũq; inuenisset eã
angelus domini iuxta fontem aquæ in
solitudine quæ est in via sur in deser-
to dixit ad ancillam, Agar ancilla sarai
vnde venis? & quo vadis? Quę respon-
dit, A facie sarai dominæ meæ ego fu- C
gio. Dixitq; ei angelus domini, Reuer-
tere ad dominam tuã, & humiliare sub
manu illius. Et rursum, Multiplicans,
inquit, multiplicabo semẽ tuum, & nõ
numerabitur præ multitudine. Ac de-
inceps, Ecce, ait, concepisti, & paries fi
lium: vocabisque nomen eius Ismael,
eò quod audierit dominus afflictionẽ
tuam. Hic erit ferus homo: manus eius
contra omnes, & manus omnium con
tra eum: & è regione vniuersorum fra-
trum suorum figet tabernacula. Voca D
uit autem nomen domini qui loquebа
tur ad eam. Tu deus qui vidisti me. Di
xit enim, Profectò hic vidi posteriora
videntis me. Propterea appellauit pu-
teũ illũ, Puteũ viuentis & vidẽtis me,
ipse est iter Cades & Barad. ‖ Peperitq;
Agar Abrę filiũ: qui vocauit nomẽ eius Gala.4.e.
Ismahel. Octoginta & sex annorũ erat
Abrã quãdo peperit ei Agar Ismahelẽ.

CAPVT XVII.

¶ Abram nominatur Abraham. Promittitur ei quinto terra Chanaan. Circuncisio. Sarai nominatur Sara. Promittitur Abrahę Ismahel. Orat Abrahã pro Ismahele. Circũciditur cum to ta domo.

POstquam vero nonaginta & nouẽ A
annorũ esse cœperat, apparuit ei
dominus: dixitque ad eum, Ego
deus omnipotens: ambula coram
me, & esto perfectus. Ponãq; fœdus meũ
inter me & te: & multiplicabo te vehe

mẽter nimis. Cecidit Abram pronus in faciem. Dixitque ei deus, Ego ſum, & pactum meum tecum, ‖ eriſque pater
Eccl. 44. c. multarum gentium. Nec vltra vocabi
rom. 4. c. tur nomẽ tuum Abram: ſed appellabe ris Abrahã: quia patrem multarum gentium conſtitui te. Faciamq; te creſcere vehementiſſime, & ponam te in gentibus, regeſque ex te egredientur. Et ſtatuam pactum meum inter me & te, & inter ſemẽ tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno: vt ſim deus tuus & ſeminis tui poſt te. Daboq; tibi & ſemini tuo poſt te terram pere-

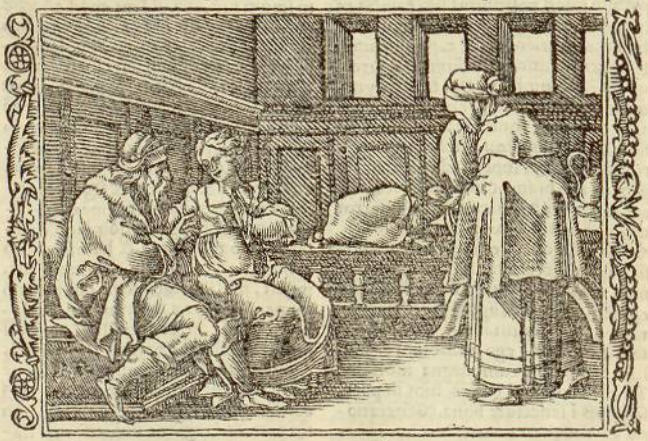

grinationis tuæ, omnem terram Chanaan in poſſeſſionem æternam, eróque
B deus eorum. ¶Dixit iterum deus ad Abraham, Et tu ergo cuſtodies pactum meum, & ſemen tuum poſt te in gene-
Act. 7. a. rationibus ſuis. ‖ Hoc eſt pactum meum quod obſeruabitis inter me & vos & ſemen tuum poſt te, Circũcidetur ex vobis omne maſculinum: & circuncide-
Ro. 4. b. Luc. 2. c. tis carnem præputii veſtri vt ſit in ‖ ſignum fœderis inter me & vos. ‖ Infans octo dierum circuncidetur in vobis, omne maſculinum in generationibus veſtris: tam vernaculus quàm emptitius circuncidetur, & quicunque non fuerit de ſtirpe veſtra: eritque pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum. Maſculus cuius præputii caro circunciſa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo: quia pactum meum irC ritum fecit. ¶Dixit quoque deus ad Abraham, Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, ſed Saram. Et benedicã ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus ſum, eritq; in nationes, & reges populorum orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciẽ ſuam, & riſit: in corde ſuo dicens, Putãſne centenario naſcetur filius? & Sara nonagenaria pariet? Dixitque ad deum, Vtinam, Iſmahel viuat coram te. ¶‖Et ait deus ad Abrahã, Inf. 12. b. & 21. a. *Sarã vxor tua pariet tibi filium, vocabiſque nomen eius Iſaac, & conſtituam *Vere. pactum meum illi in fœdus ſempiternum, & ſemini eius poſt eum. ¶Super Iſmael quoque exaudiui te. ecce benedicã ei, & augebo, & multiplicabo eũ valde: duodecim duces generabit, & faciam illam in gentẽ magnam. Pactũ verò meũ ſtatuã ad Iſaac quẽ pariet tibi Sara tẽpore iſto in anno altero. ¶Cũq; D finitus eſſet ſermo loquentis cum eo, aſcendit deus ab Abraham. Tulit autẽ Abraham Iſmahel filium ſuum, & omnes vernaculos domus ſuæ, vniuerſoſq; quos emerat, & cunctos mares ex omnibus viris domus ſuæ: & circuncidit carnem præputii eorum ſtatim in ipſa die, ſicut præceperat ei deus. Abrahã nonagintũ & nouẽ erat

annorum, quando circuncidit carnem præputii ſui. Et Iſmahel filius ſuus tredecim annos impleuerat tempore circunciſionis ſuæ. Eadem die circunciſus eſt Abraham & Iſmahel filius eius. Et omnes viri domus illius, tam vernaculi, quàm emptitii, & alienigenæ pariter circunciſi ſunt.

=quoseme rat ab alienigenis.

CAP. XVIII.

1 Abraham hoſpitio ſuſcipit angelos. Promittitur ei Iſaac. Ridet Sara. Prædicitur Abrahæ interitus Sodomorum. Orat pro Sodomitis.

A Apparuit autem ei dominus in
A conualle Mambre ſedenti in oſtio tabernaculi ſui in ipſo feruore diei. Cumq; eleuaſſet oculos, apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum: quos cum vidiſſet, cucurrit in occurſum eorũ de oſtio tabernaculi ſui, & adorauit in terra. Et dixit, Domine, ſi inueni gratiã in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum: ſed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore. Ponãq; buccellam panis, vt cõfortetur cor veſtrum, poſtea tranſibitis: idcirco enim declinaſtis ad ſeruum veſtrum. Qui dixerunt, Fac vt loquutus es. ¶Feſtinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitq; ei, Accelera, tria ſata ſimilæ cõmiſce, & fac ſubcineritios panes. Ipſe vero ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimum & optimũ: deditq; puero, qui feſtinauit & coxit illum. Tulit quoque butyrum & lac, & vitulum, quem coxerat, & poſuit coram eis: ipſe vero ſtabat iuxta eos ſub arbore. ¶Cumque comediſſent, dixerunt ad eũ. Vbi eſt Sara vxor tua? Ille reſpõdit, Ecce in tabernaculo eſt. Cui B
dixit, ‖Reuertens veniam ad te tempo infr. 17. a.
re iſto =vita comite? & habebit filium rom. 9. b.
Sara vxor tua. Quo audito Sara riſit =ipſa vi-
poſt oſtium tabernaculi. Erant autem uente.
ambo ſenes prouectæque ætatis, & & infra.
deſierant Saræ fieri muliebria. Quæ riſit occulte dicens, Poſtquam cõſenui, & dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo? ¶Dixit autem dominus ad Abraham, Quare riſit Sara, dicens, Num vere paritura ſum anus? Nunquid deo quicq̃ eſt difficile? Iuxta condictum reuertar ad te hoc eodem tempore vita comite, & habebit Sara filium. Negauit Sara, dicens, Non riſi: timore perterrita. Dñs autẽ. Non eſt inquit, ita: ſed riſiſti. ¶Cum ergo ſurrexiſſẽt inde viri, direxerũt oculos cõtra Sodomam: & Abrahã ſimul gradiebatur deducens eos. Dixitq; dominus, Num celare potero Abraham quæ geſturus ſum: cum futurus ſit in gen- C
tem magnam ac robuſtiſſimam, &

IESVS BENEDICENDAE sint in illo omnes nationes terræ? Scio enim q̃ præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, vt custodiant viam domini, & faciant iudicium & iustitiam: vt addu
f super cat dominus f propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. ¶Dixit itaque dominus, Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam, & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint: an non est ita, vt sciam. Conuerteruntq̃ se inde, & abierunt Sodomam: Abraham vero adhuc stabat coram domino. ¶Et appropinquans ait, Nunquid perdes iustum cum impio? Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in ea? Absit à te vt rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatq̃ iustus sicut impius. non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram: nequaquã facias iudicium hoc. Dixitq̃ dominus ad eum, Si inuenero Sodomis quinqua
D ginta iustos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. ¶Respondensq̃ Abraham, ait, Quia semel cœpi, loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis. Quid si minus quinquaginta iustis quinque fuerint? delebis propter quinque vniuersam vrbem? Et ait, Non delebo, si inuenero ibi quadraginta quinque. ¶Rursumq̃ locutus est ad eum, Sin autem quadraginta ibi inuenti fuerint, quid facies? Ait, Non percutiam propter quadraginta. ¶Ne quæso inquit, indigneris domine, si loquar. Quid si ibi inuenti fuerint triginta? Respondit, Non faciam, si inuenero ibi triginta. ¶Quia semel, ait, cœpi, loquar ad dominum meum. Quid si ibi inuenti fuerint viginti? Ait, Non interficiam propter viginti. ¶Obsecro, inquit, ne irascaris domine, si loquar adhuc semel. Quid si inuenti fuerint ibi decem? Et dixit, Non delebo propter decem. Abiitq̃ dominus postquã cessauit loqui ad Abraham: & (ille) re
f Abrahã uersus est in locum suum.

CAP. XIX.

IN Lot hospitio susc̃ipit angelos. Sodomorum libido, & eorum subuersio. Lot liberat à deo. Segor ciuitas. Vxor Lot mutat in statuã salis. Ebrietas Lot, & ipsius incestus crimen cum filiabus.

Enerunt q̃ duo angeli Sodomam
A Vespere, sedente Lot in foribus ciuitatis. Qui cum vidisset eos, surrexit, & iuit obuiam eis: adorauitq̃ pronus in terram, & dixit, Obsecro domini mei, declinate in domum pueri vestri, & manete ibi: lauate pedes vestros, & mane proficiscemini in viam vestram. Qui dixerunt, Minime: sed in platea manebimus. Compulit illos oppido vt diuerterẽt ad eum: ingressiq̃ domum illius, fecit conuiuium, & coxit azyma, & comederunt.
¶Prius autem quàm irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum illius, à puero vsque ad senem, omnis populus simul. Vocaueruntq̃ Lot, & dixerũt
B ei, Vbi sunt viri qui introierunt ad te nocte? educ illos huc, vt cognoscamus eos. ¶Egressus ad eos Lot, post tergum accludẽs ostium, ait, Nolite quæso fratres mei, nolite malum hoc facere. Habeo duas filias, quæ nondum cognouerunt virum: educam eas ad vos, & abutimini eis sicut vobis placuerit, dummodo viris istis nihil mali faciatis, quia ingressi sunt sub vmbra culminis mei. At illi dixerunt, Recede illuc. Et rursus, *Ingressus es, inquiunt, vt aduena, nunquid vt iudices? te ergo ipsum magis q̃ hos affligemus. ‖Vimq̃ faciebant Lot vehementissime: iamq̃ prope erat vt effringerent fores. Et ecce miserunt manum viri, & introduxerunt ad se Lot, clauseruntq̃ ostium: & eos qui foris erãt, ‖percusserunt cæcitate à
C minimo vsque ad maximum, ita vt ostium inuenire nõ possent. ¶Dixerunt autem ad Lot, Habes hic quempiam tuorum generum, aut filios aut filias? omnes qui tui sunt, educ de vrbe hac: delebimus enim locum istum, eò q̃ increuerit clamor eorum coram domino, qui misit nos vt perdamus illos. Egressus itaque Lot, locutus est ad generos suos qui accepturi erant filias eius, & dixit, Surgite, Et egredimini de loco isto, qa delebit dominus ciuitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui. ¶Cũq̃ esset mane cogebãt
D eũ angeli, dicentes, Surge, tolle vxorẽ

*Solus

1. Pet. 2. b

Sapi. 19. c

tuam,& duas filias quas habes:ne & tu
*Tardãte pariter pereas in ſcelere ciuitatis.*Diſſimulante) illo apprehenderunt manum eius,& manum vxoris, ac duarũ filiarum eius, eò ꝙ parceret dominus
Sapi.10.a illi.‖Eduxeruntq; eũ,& poſuerunt extra ciuitatem.¶Ibiq; locuti ſunt ad eũ, dicentes,Saluã animã tuam:noli reſpicere poſt tergum,nec ſtes in omni circa regione,ſed in mõte ſaluum te fac, ne & tu ſimul pereas. ¶Dixitq; Lot ad eos,Quæſo domine mi, quia inuenit ſeruus tuus gratiam coram te, & magnificaſti miſericordiam tuam quã feciſti mecum vt ſaluares animam meã,
E nec poſſum in monte ſaluari, ne fortè apprehendat me malum & moriar: Eſt ciuitas hæc iuxta,ad quam poſſum fugere,parua,& ſaluabor in ea: nunquid non modica eſt, & viuet anima mea? Dixitq; ad eum, Ecce etiã in hoc ſuſcepi preces tuas, vt non ſubuertam vrbem pro qua locutus es. ‖Feſtina,& ſaluare ibi:quia nõ potero facere quic quam,donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum eſt nomen vrbis illius Segor. Sol egreſſus eſt ſuper terram,& Lot ingreſſus eſt Segor. ¶Igitur dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem a domino de cælo: & ſubuertit ciuitates has & omnem circa regionem,vniuerſos habitatores vrbiũ, & cuncta terræ virentia. ‖Reſpiciensq; vxor eius poſt ſe, verſa eſt in ſtatuam ſalis. ¶Abraham autem conſurgens mane vbi ſteterat prius cum domino,intuitus eſt Sodomam & Gomorrham,& vniuerſam terram regionis illius: viditq; aſcendentẽ fauillã de terra quaſi fornacis fumum. Cum enim

Sapi.10.a
Iſa.13.d
iere.50.f.
ezec.16.f
oſee.11.c.
amos.4.d
luce.17.f
iudæ.1.c
Luc.17.g
ſup.18.a

ſubuerteret deus ciuitates regionis illius,recordatus eſt Abrahæ: & liberauit Lot de ſubuerſione vrbium,in quibus habitauerat. ¶Aſcẽditq; Lot de Segor,& mãſit in mõte,duæ quoq; filiæ eius cũ eo:timuerat enim manere in Segor) & mãſit in ſpelũca ipſe, & duæ filiæ eius cũ eo. ¶Dixitq; maior ad minorẽ, Pater noſter ſenex eſt, & nullus virorũ remãſit in terra qui poſſit ingredi ad nos iuxta morẽ vniuerſæ terræ. Veni,inebriemus eũ vino, dormiamusq; cũ eo:vt ſeruare poſſimus ex patre nr̃o ſemen. Dederũt itaq; patri ſuo bibere vinũ nocte illa. Et ingreſſa eſt maior,dormiuitq; cũ patre: at ille nõ ſenſit,nec qñ accubuit filia,nec quãdo ſurrexit. Altera quoq; die dixit maio ad minorẽ,Ecce dormiui heri cũ patre meo,demus ei bibere vinum etiã hac nocte,& dormies cum eo,vt ſaluemus ſemen de patre noſtro. Dederunt &

illa nocte patri ſuo bibere vinũ, ingreſ
ſaq; minor filia,dormiuit cũ eo: & nec
tunc quidẽ ſenſit quando illa cõcubue
rit,vel quando illa ſurrexerit. ¶Conce
perunt ergo duæ filię Lot de patre ſuo,
Peperitq; maior filium,& vocauit no-
men eius Moab:ipſe eſt pater Moabita-
rum vſque in præſentem diem. Minor
quoq; peperit filiũ,& vocauit nomẽ e-
ius *Ammon,id eſt filius populi mei',ip
ſe eſt pater Ammonitarũ vſque hodie.

*Ben. am mon, -id eſt filius populi mei,

CAP. XX.

¶ Abrahã peregrinanti rapitur vxor,
& ei redditur cum donis, Deus prote-
ctor Abrahæ.

A

PRofectus inde Abraham in terrã
auſtralem, habitauit inter Cades
& Sur:& peregrinatus eſt in Gera
ris. Dixitq; de Sara vxore ſua. So-
ror mea eſt. Miſit ergo Abimelech rex
Geraræ,& tulit eam. ¶Venit autem de
us ad Abimelech per ſomnium nocte,& dixit illi, En morieris propter mulierem quam tuliſti:habet enim virum. Abimelech vero non tetigerat eam,& ait, Do
mine,num gentem-ignorãtem, & iu
ſtam interficies? Nõne ipſe dixit mihi, Soror mea eſt: & ipſa ait, Frater me-
us eſt? in ſimplicitate cordis mei, & mundicia manuum mearum feci hoc. ¶Dixitque ad eum deus, Et ego ſcio q
B ſimplici corde feceris:& ideo cuſtodi-
ui te ne peccares in me, & non dimiſi vt tangeres eam. Nunc ergo redde vi-
ro ſuo vxorem, quia propheta eſt:& o-
rabit pro te,& viues. ſi autem nolueris reddere, ſcito q morte morieris tu & oĩa quæ tua ſunt. Statimq; de nocte, cõſurgẽs Abimelech, vocauit oẽs ſeruos ſuos:& locutus eſt vniuerſa verba hæc in auribus eorum, timueruntq; omnes viri valde. Vocauit autem Abimelech etiam Abraham,& dixit ei, Quid feciſti nobis? quid peccauimus in te, quia in-
C duxiſti ſuper me & ſuper regnum meũ peccatum grande? quæ non debuiſti fa cere, feciſti nobis. Rurſumq; expoſtulans ait. Quid vidiſti, vt hoc faceres? Reſpondit Abraham, Cogitaui mecum dicens. Forſitan non eſt timor dei in lo co iſto,& interficient me propter vxo rem meam: ‖ alias autem & vere ſoror mea eſt, filia patris mei & non filia ma tris meæ, & duxi eam in vxorem. Poſt quam autem eduxit me deus de domo patris mei dixi ad eam, Hanc miſericor diam facies mecum, In omni loco ad quem ingrediemur, dices + quod frater tuus ſim. ¶Tulit igitur Abimelech oues & boues & ſeruos & ancillas, & dedit Abraham: reddiditq; illi Saram vxorẽ ſuam,& ait, Terra coram vobis eſt, vbi cunque tibi placuerit, habita. Saræ autem dixit. Ecce mille argẽteos dedi fra tri tuo, *hoc erit tibi in velamen oculo rum ad omnes qui tecum ſunt: & *quo cũque perrexeris, memento te repre-henſam. ¶Orante autẽ Abrahã, ſanauit deus Abimelech & vxorẽ, ãcillasq; eius:& pepererunt: cõcluſerãt enim de us omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ.

+ propter me D

*ipſe

*in omni bus erudi uit ſe. i. cautior facta, ne poſtea di ceret vi-rum eſſe fratrem.

CAP. XXI.

¶ Naſcitur Iſaac, Eiicitur Agar cũ Iſ-
mahele, quam conſolatur angelus. Fœ-
dus Abimelech cũ Abraham. Berſabee

VIſitauit autem dominus Saram ſi
cut promiſerat: & impleuit quæ A
locutus eſt. Concepitq;, & ‖ pepe Sup. 17. c,
rit filium in ſenectute ſua, tẽpo- 18. b.
re quo prædixerat ei deus. Vocauitq; A Gala. 4. c
braham nomẽ filii ſui, quem genuit ei hebr. 11. c
Sara, Iſaac, & circuncidit eum *octauo Matt. 1. a,
die, ſicut præceperat ei deus, cum cen ſup. 17. d
tum eſſet annorum: hac quippe ætate + Abrahã
patris natus eſt Iſaac. ¶ Dixitq; Sara, Riſum fecit mihi deus: quicũque audie rit, corridebit mihi: Rurſumq; ait. Quis auditurus crederet Abrahã, q Sara la ctaret filium quem peperit ei iam ſenił Creuit igitur puer, & ablactatus eſt: fecitq; Abraham grande cõuiuium in die ablactationis eius. ¶Cumq; vidiſſet Sara filium Agar AEgyptiæ ludẽtem cũ Iſaac, dixit ad Abrahã ‖ Eiice ancillam Gala. 4. d
hanc, & filium eius: non enim erit hæ res filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Dure accepit hoc Abrahã pro filio ſuo Cui dixit deus. Non tibi videatur aſpe rum ſuper puero & ſuper ancilla tua: o mnia quæ dixerit tibi Sara, audi vo-cem eius: ‖ quia in Iſaac vocabitur tibi Rom. 9. b
ſemen. Sed & filium ancilłę faciam in hebr. 12 d
gentem magnã, quia ſemen tuum eſt. ¶Surrexit itaque Abraham mane. & tol

-dixiſſet Abrahæ

Sup. 12. c

lens panem, & vtrem aquæ, impoſuit ſcapulæ eius, tradidit q puerum, & dimiſit eam. Quæ cum abiiſſet errabat in ſolitudine Berſabee. Cumq consumpta eſſet aqua in vtre, abiecit puerum ſubter vnam arborē quæ ibi erat. Et abiit, ſeditq è regione procul quantū poteſt arcus iacere, dixit enim. Non videbo morientem puerum. & ſedens contra le uauit vocem ſuam, & fleuit. ¶Exaudi-
C uit autem deus vocem pueri: vocauitque angelus dei Agar de cælo, dicens. Quid agis Agar? noli timere: exaudiuit enim deus vocē pueri de loco in quo eſt. Surge, tolle puerum & tene manum illius, quia in gentem magnam faciam eum. Aperuitq oculos eius deus: quæ videns puteum aquæ, abiit, & impleuit vtrem deditq puero bibere. Et fuit deus cū eo, q creuit, & moratus eſt in ſolitudine, factuſque eſt iuuenis ſagittarius. Habitauitq in deſerto Pharan. & accepit illi mater ſua vxorē de terra Aegypti. Eodē tempore dixit Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham. Deus tecum eſt in vniuerſis quæ agis. Iura ergo per deum, ne noceas mihi & poſteris meis, ſtirpique meæ: ſed iuxta miſericordiam quā feci tibi, facies mihi & terræ in qua verſatus es aduena. Dixitq Abraham, Ego iurabo. ¶Et increpauit* Abimelech propter puteum aquę quem vi abſtulerant ipſum ſerui eius. Reſponditq Abimelech, Ne ſciui quis fecerit hāc rem: ſed & tu nō indicaſti mihi, & ego non audiui præter hodie. ¶Tulit itaque Abraham oues & boues, & dedit Abimelech: percuſſeruntq ambo fœdus. Et ſtatuit Abrahā ſeptem agnas gregis ſeorſum. Cui dixit Abimelech. Quid tibi volunt ſeptem agnæ iſtę, quas ſtare feciſti ſeorſum? At ille, Septē, inquit, agnas accipies de manu mea: vt ſint mihi in teſtimoniū quoniam ego fodi puteum iſtum. Idcirco vocatus eſt locus ille Berſabee, quia ibi vterque iurauit. Et inierunt fœdus pro puteo iuramenti. ¶Surrexit autem Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius, reuerſiq ſunt in terram Palęſthinorū. Abraham vero plantauit nemus in Berſabee, & inuocauit ibi nomē domini dei æterni. Et fuit colonus terræ palæſtinorū diebus multis.

Sup. 20. d

* Abrabā D

in Berſabee.

CAP. XXII.

¶ Tentatur fides Abrahæ. Immolat filium ſuum Iſaac. Promittitur ei CHRISTVS ſaluator oīm. Bathuel. Rebecca.

QVę poſtquā geſta ſunt, tēta- A
uit deus Abraham, & dixit ad eum, Abraham Abrahā. At ille reſpondit, Adſum. Ait illi, Tolle filium tuum vnigenitum

quem diligis Iſaac, & vade in terram Viſionis, atque ibi offeres eum in holocauſtum ſuper vnum montium quem monſtrauero tibi. Igitur Abraham de nocte consurgens ſtrauit aſinũ ſuum: ducens ſecum duos iuuenes, & Iſaac filium ſuum: cumq; concidiſſet ligna in holocauſtum, abiit ad locum quem præceperat ei deus. ¶Die autem tertio eleuatis oculis, vidit locum procul dixitq; ad pueros ſuos. Expectate hic cum aſino: ego autem & puer illuc vſque properantes poſtquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Tulit quoq; ligna holocauſti, & impoſuit ſuper Iſaac filium ſuum: ipſe vero portabat in manibus ignem & gladium. ¶Cumque ambo pergerent ſimul, dixit Iſaac patri ſuo. Pater mi. At ille reſpõdit. Quid vis fili? Ecce inquit, ignis & ligna, vbi eſt victima holocauſti? Dixit autem Abraham, Deus prouidebit ſibi victimam holocauſti, fili mi. ¶Pergebant ergo pariter: & venerunt ad locum quem oſtenderat ei deus, in quo ædificauit altare & deſuper ligna compoſuit: cumque colligaſſet Iſaac filium ſuum, poſuit eũ in altare ſuper ſtruem lignorum. ‖Extenditque manum & arripuit gladium vt immolaret filium ſuum. ¶Et ecce angelus domini de cælo clamauit, dicens, Abraham Abraham. Qui reſpondit. Adſum. Dixitq; ei, Non extendas manum tuam ſuper puerum, neque facias illi quicquam: nunc cognoni quod timeas deum, & non pepercíſti vnigenito filio tuo propter me. Leuauit Abraham oculos ſuos, vidit q; poſt tergum arietẽ inter vepres, hærentem cornibus; quẽ aſſumens obtulit holocauſtum pro filio. Appellauit q; nomen loci illius, Dominus videbit. Vnde vſque hodie dicitur in monte Dominus videbit. ¶Vocauit autem angelus domini Abraham ſecundo de cælo, dicens, ‖Per memet ipſum iuraui dicit dominus: quia feciſti hanc rem, & nõ pepercíſti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenam quæ eſt in litore maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & ‖BENEDICENTVR in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. ¶Reuerſus eſt Abraham ad pueros ſuos, abieruntq; Berſabee ſimul. & habitauit ibi. ¶His itaque geſtis nuntiatum eſt Abrahæ quod Melcha quoque genuiſſet filios Nachor fratri ſuo, Hus primogenitum, & Buz fratrem eius, & Camuel patrem Syrorum, & Caſed, & Azau. Pheldas quoq; & Iedlaph, ac Bathuel, de quo nata eſt Rebecca. octo iſtos genuit Melcha Nachor fratri Abrahæ. Concubina vero illius nomine Roma, peperit Tabee & Caham & Thaas & Maacha.

mane

Iaco. 2. d

Pſa. 104. a luc. 1. g. eccl. 44. d hebr. 6. c 1. mac. 2. f luc. 1. e.

IESVS Act. 3. d.

ecclí. 44

CAP. XXIII.

Sara mortua, ſepelitur in agro quem emit Abraham à filiis Heth.

VIxit autem Sara centum viginti ſeptem annis. Et mortua eſt in A
ciuitate Arbee, quæ eſt Hebron, in terra Chanaan: venitq; Abraham vt plangeret & fleret eam. Cumque ſurrexiſſet Abraham ab officio funeris, locutus eſt ad filios Heth, dicens Aduena ſum & peregrinus apud vos: date mihi ius ſepulchri vobiſcum, vt ſepeliam mortuum meum. ¶Reſponderunt q; filii Heth, dicentes, Audi nos domine, princeps dei es apud nos: in electis ſepulchris noſtris ſepeli mortuum tuum, nulluſque te prohibere poterit B
quin in monumento eius ſepelias mortuum tuum. ¶Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet Heth, dixit q; ad eos, Si placet aĩę veſtræ vt ſepeliã mortuũ meũ, audite me, & intercedite ꝓ me apud Ephrõ filiũ Seor: vt det mihi ſpeluncam duplicem quã habet ĩ extrema parte agri ſui: pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in poſſeſſionem ſepulchri. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. ¶Reſpõdit q; Ephron Hethæus ad Abraham cunctis audientibus qui ingrediebantur portam ciuitatis illius, dicens. Nequaquam ita fiet domine mi, ſed tu magis auſculta quod loquor, Agrum trado tibi, & ſpeluncã quæ in eo eſt, præſentibus filiis populi mei, ſepeli mortuum tuum. Adorauit Abrahã corã populo terræ, Et locutus eſt ad Ephrõ circũ C

ſtante plebe eius. Quæſo vt audias me. Dabo pecuniam p agro : ſuſcipe eam, & ſic ſepeliam mortuum meum in eo.
¶Respōditque Ephron, Domine mi, audi me. Terra quam poſtulas, quadringē tos ſiclos argenti valet : iſtud eſt pretium inter me & te: ſed quātum eſt hoc? ſepeli mortuum tuum. Quod cum audiſſet Abraham appendit pecuniā quā Ephron poſtulauerat, audientibus filiis Heth, quadringentos ſiclos argenti pro
D batæ monetæ publicæ. ¶Confirmatuſque eſt ager quōdam Ephronis in quo erat ſpelunca duplex reſpiciens Mambre: tam ipſe quā ſpelūca, & omnes arbores eius in cunctis terminis eius per circuitum, Abrahæ in poſſeſſionem, videntibus filiis Heth, & cunctis qui intrabant portam ciuitatis illius. Atque ita ſepeliuit Abraham Saram vxorē ſuā in ſpelunca agri duplici, quæ reſpiciebat Mambre, hæc eſt Hebron in terra Chanaan. Et confirmatus eſt ager, & arbor eius quod erat in eo, Abrahæ in poſſeſſionem monumenti à filiis Heth.

CAP. XXIIII.

Abraham mittit ſeruum ad quęrendam vxorem filio ſuo. Fidelis ſeruus. Rebeccam pulchram accipit Iſaac in vxorem.

A ERat autem Abraham ſenex, dierū que multorum: & dominus in cūctis benedixerat ei. Dixitque ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus quæ habebat. Pone manum tuam ſubter femur meum: vt adiurem te per dominum deum cæli & terræ, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito: ſed ad terram & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac. Reſpōdit ſeruus. Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere debeo filium tuum ad locum de quo tu egreſſus es? Dixitq; Abraham. Cauе nequando reducas filium meum illuc. Dominus deus cæli & terræ, qui
Sup. 12. b. tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui locutus eſt mihi, & iurauit mihi, dicens. ||Semini tuo dabo terram hāc: ipſe mittet angelum B ſuum coram te, & accipies inde vxorē filio meo. ſinautem mulier noluerit ſequi te, non teneberis iuramento: filium meum tantum ne reducas illuc. Poſuit ergo ſeruus manum ſub femore Abraham domini ſui, & iurauit illi ſuper ſermone hoc. ¶Tulitq; decē camelos de grege domini ſui, & abiit, ex omnibus bonis eius portans ſecum : profectuſq; perrexit in Meſopotamiam ad vrbem Nachor. Cumq; camelos feciſſet accū bere extra oppidum iuxta puteū aquę veſpere, eo tempore quo ſolent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit. Domine deus domini mei Abrahā, occurre obſecro mihi hodie, & fac misericordiā cum domino meo Abrahā. Ecce ego ſto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui ego dixero, Inclina hydriā tuam vt bibam: & illa reſpōderit. Bibe, quin & camelis tuis dabo potum : ipſa eſt quam præparaſti ſeruo tuo Iſaac, & per hoc intelligam quōd feceris miſericordiam cum domino meo. C
¶Necdum intra ſe verba cōpleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur filia Bathuel filii Melchæ vxoris Nachor fratris Abraham, habens hydriam in ſcapula ſua, puella decora nimis, virgoq; pulcherrima & incognita viro. deſcenderat autem ad fontem, & impleuerat hydriam, ac reuertebatur. Occurritque ei ſeruus, & ait. Pauxillum aquæ mihi ad ſorbendum præbe de hydria tua. Quæ reſpondit, Bibe domine mi. Celeriterque depoſuit hydriam ſuper vlnam ſuam, & dedit ei potum. Cumque ille bibiſſet, adiecit, Quin & camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bi- *feſtina
bant. Effundensque *hydriam in canalibus, recurrit ad puteum vt hauriret aquam: & hauſtā omnibus camelis dedit. Ille aūt contemplabatur eam tacitus, ſcire volens vtrū proſperū iter ſuū feciſſet dominus, an non. Poſtquam autem biberunt cameli, protulit vir inaures aureas, appēdētes ſiclos duos, & armillas totidē pōdo ſiclorū decē. Dixitq; ad eā, Cuius es filia? indica mihi. eſt

*nobis in domo patris tui locus * ad manendum? Quæ respondit, Filia sum Bathuelis filii Nachor, quē peperit ei *Melcha. Et addidit, dicens, Palearum quoque & fœni plurimum est apud nos, & locus spatiosus est ad manendū. ¶Inclinauit se homo, & adorauit dominum, dicens, Benedictus dominus deus domini mei Abrahā, qui nō abstulit misericordiam & veritatem suam à domino meo, & recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei. ¶Cucurrit itaque puella, & nuntiauit in domum matris suæ omnia quæ audierat. ¶Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban: qui festinus egressus est ad hominem foras vbi erat fons. Cūq; vidisset inaures & armillas in manibus sororis suæ, & audisset cuncta verba referentis, Hæc locutus est mihi homo: venit ad virum qui stabat iuxta camelos & prope fontem aquæ, dixitq; ad eum, Ingredere benedicte domini: cur foris stas? præparaui domum & locum camelis tuis. Et introduxit eum in hospitium, ac destrauit camelos, deditq; paleas & fœnum, & aquam ad lauandos pedes camelorum, & virorum qui venerant cum eo. Et appositus est in conspectu eius panis. ¶Qui ait, Non comedam, donec loquar sermones meos. Respondit ei, Loquere. At ille, Seruus, inquit, Abraham sum. Et dominus benedixit domino meo valde, magnificatusq; est: & dedit ei oues & boues, argentum & aurum, seruos & ancillas, camelos & asinos. Et peperit Sara vxor domini mei filium domino meo in senectute sua, deditq; illi omnia quæ habuerat. Et adiurauit me dominus meus, dicens, Non accipies vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, in quorum terra habito: sed ad domum patris mei perges, & de cognatione mea accipies vxorem filio meo. Ego vero respondi domino meo, Quid si noluerit venire mecum mulier? Dominus, ait, in cuius conspectu ambulo, mittet angelum suum tecum, & diriget viam tuam: accipiesq; vxorem filio meo de cognatione mea, & de domo patris mei. Innocens eris à maledictione mea, cum veneris ad proximos meos, & non dederint tibi. Veni ergo hodie ad fontem aquæ, & dixi, Domine deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam in qua nunc ambulo, ecce sto iuxta fontem aquæ, & virgo quæ egredietur ad hauriendam aquam, audierit à me, Da mihi pauxillum aquæ ad bibendum de hydria tua: & dixerit mihi, Et tu bibe, & camelis tuis hauriam: ipsa est mulier quam præparauit dominus filio domini mei. Dumq; hæc tacitus mecum volurem, apparuit Rebecca veniens cum hydria quam portabat in scapula: descenditq; ad fontem, & hausit aquam, Et aio ad eam, Da mihi paululum bibere. Quæ festinans deposuit hydriam de humero, & dixit mihi, Et tu bibe, & camelis tuis tribuam potum. Bibi, & adaquauit camelos, interrogauiq; eam, & dixi, Cuius es filia? Quæ respondit, Filia Bathuelis sum filii Nachor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque inaures ad ornandam faciem eius, & armillas posui in manibus eius. Pronusq; adoraui dominum, benedicens domino deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere: vt sumerem filiam fratris domini mei filio eius. Quam ob rem si facitis misericordiam & veritatem cum domino meo, indicate mihi: sin autem aliud placet: & hoc dicite mihi, vt vadam ad dexteram, siue ad sinistram. ¶Responderuntq; Laban & Bathuel, A domino egressus est sermo, non possumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum. En Rebecca coram te est, tolle eam, & proficiscere, & sit vxor filii domini tui, sicut locutus est dominus. Quod cum audisset puer Abraham, procidens adorauit in terram dominum. Prolatisq; vasis argenteis & aureis ac vestibus, dedit ea Rebeccæ pro munere: fratribus quoque eius, & matri dona obtulit. Initoq; conuiuio vescentes pariter & bibentes, manserunt ibi. ¶Surgens autem mane, locutus est puer, Dimitte me, vt vadam ad dñm meum. Responderuntq; frater eius & mater, Maneat puella saltem decem dies apud nos, & postea proficiscetur. Nolite, ait, me retinere, quia dominus direxit viam meā: dimittite me vt pergam ad dominum meum. Et

*ipsi

*ipsius

* Solutus eris à iuramento meo.

dixerunt. Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem. Cumq; vocata venisset, sciscitati sunt, Vis ire cum homine isto? Quæ ait, Vadam. ¶ Dimiserũt ergo eam, & nutricem illius seruumq; Abraham, & comites eius, imprecantes prospera sorori suæ, atque dicentes, Soror nostra es, crescas in mille milia, & possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Igitur Rebecca, & puellæ illius ascensis camelis secutæ sunt virum: qui festinus reuertebatur ad dominum suum. ¶ Eo autem tempore deSup.16.d. ambulabat Isaac per viã quę ducit ad puteum, cuius nomen est ‖ Viuentis & videtis: habitabat enim in terra australi. Et egressus fuerat ad [a] meditandum in agro, inclinata iam die: cumq; eleuasset oculos. vidit camelos venientes procul: Rebecca quoq; cõspecto Isaac, descẽdit de camelo, & ait ad puerum, Quis est ille homo qui venit per agrũ in occursum nobis? Dixitque ei, Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium suum, operuit se. ¶ Seruus autem cuncta quæ gesserat, narrauit domino suo Isaac. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, & accepit eam vxorem: & in tantum dilexit eam, vt dolorem qui ex morte matris eius acciderat, temperaret.

[a] orandũ vel, deãbulãdum

CAPVT XXV.

¶ Abraham ducit Ceturam in vxorẽ. Moritur Abrahã. Genealogia Ismaelis, & mors. Nascitur Iacob & Esau. Esau vẽdit primogenita.

A Braham vero aliam duxit vxorẽ nomine Ceturam: ‖ quæ peperit A ei zamran, & Iecsan, & Madan, 1.Par.1.c. & Madian, & Iesboc, & Sue. Iecsan quoque genuit Saba & Dadan. ¶ Filii Dadan fuerunt Assurim, & Latussim, & Laomim. At vero ex Madiã ortus est Epha, & Epher, & Henoch, & Abida, & Eldaa omnes hi, filii Ceturæ. Deditque Abraham cuncta quæ possederat, Isaac: filiis autem cõcubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo dum adhuc ipse viueret, ad plagã orientalem. ¶ Fuerunt autem dies vitæ Abrahæ centum septuaginta quinq; anni. Et deficiẽs mortuus est in senectute bona. prouectęque ætatis, & plenus dierũ, cõgregatusq; est ad populũ suum. Et sepelierũt eũ Isaac & Ismahel filii sui in spelũca duplici, quę sita est in agro Ephron filii Seor Hethęi, ẽ regione Mambre, quam ‖ emerat à filiis Heth. Sup.23.c. ibi sepultus est ipse, & Sara vxor eius. B Et post obitum illius benedixit deus Sup.16.d. Isaac filio eius, qui habitat iuxta ‖ puteum nomine Viuentis & videntis. ¶ Hæ sunt generationes Ismahel filii Abrahæ quę peperit ei Agar AEgyptia, famula Saræ: & hæc nomina filiorum [b] eius in vocabulis & generationibus [b] Ismahesuis. Primogenitꝰ Ismahelis ‖ Nabaioth, lis 1.Par.1.b. deide Cedar, & Adbeel, & Mabsam, Masma quoq;, & Duma, & Massa, Hadad, & Thema, & Ietur, & Naphis, & Cedma. isti sunt filii Ismahelis: & hæc noĩa per castella & oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum. Et facti sunt anni vitæ Ismahelis centum triginta septem, deficiẽsq; mortuus est, & appositus ad populum suum. Habitauit autem ab Heuila vsque Sur, quæ respicit AEgyptũ introeuntibus Assyrios, coram cunctis fratribus suis obiit. ¶ Hæ C quoque sunt generationes Isaac filii Abraham. Abrahã genuit Isaac: qui cum quadraginta esset annorum, duxit vxorem Rebeccam filiã Bathuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban. ¶ Deprecatusque est Isaac dominum pro vxore sua, eò quòd esset sterilis: qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccæ. Sed collidebãtur in vtero eius pueri: quæ ait, Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit me concipere? Perrexitq; Rebecca vt cõsuleret dominum. Qui respondens ait, ‖ Duæ gentes sunt Rom. 9.c in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori. ¶ Iã tempus pariendi aduenerat, & ecce gemini in vtero eius reperti sunt. ‖ Qui Osee.12.a prius egressus est, rufus erat, & totus D in morem pellis hispidus: vocatúmque Matth.1.a est nomen eius Esau. ‖ Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu: & idcirco appellauit eum Iacob, Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei paruuli. Quibus adultis factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex ha-

bitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eò quòd de venationibus illius vesceret: & Rebecca diligebat Iacob.
Heb.12.d. ¶||Coxit autem Iacob pulmentum: ad quē cū venisset Esau de agro lassus ait, da mihi de coctione hac rufa qa oppi-
Abd.1.a. dò lassus sum. Quā ob causam vocatū est nomen eius ||Edom. Cui dixit Iacob, Vēde mihi primogenita tua. Ille respōdit, En morior, quid mihi proderūt primogenita? Ait Iacob. Iura ergo mihi. Iurauit ei Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abiit, paruipendens quòd primogenita vendidisset.

CAP. XXVI.

¶ Isaac obiurgatur ab Abimelech, ꝙ dixisset Rebeccam esse sororem suam. Promittitur Christus. Iurgiū pastorum propter puteos. Consolatur de Isaac. Abimelech init fœdus cum Isaac, Bigamia Esau.

A ORta autem fame super terrā post eam [a] sterilitatem' quæ acciderat in diebus Abrahā, abiit Isaac ad abimelech regem Palæsthinorum in Gerara. Apparuitque ei dominus, & ait, Ne descēdas in AEgyptum, sed quiesce in terra quam dixero tibi. Et peregrinare in ea, eróque tecum, & benedicā tibi: tibi enim & semini tuo dabo vniuersas regiones has, complēs iuramentum quod spopondi Abraham patri tuo, Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli: daboq; posteris tuis vniuersas regiones has: & ||BENEDICENTVR IN SEMINE TVO omnes gentes terræ, eò quòd obedierit Abraham voci meæ, & custodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias legesque seruauerit. ¶Mansit itaque Isaac in Geraris. Qui cum interrogaretur à viris loci illius super vxore
B sua, respondit, Soror mea est. timuerat enim confiteri quòd sibi esset sociata coniugio reputans ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinē. Cúmque pertransissent dies plurimi, & ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palæsthinorum per fenestrā, vidit eum iocantem cum Rebecca vxore sua. Et accersito eo ait, Perspicuum est quòd vxor tua sit: cur mentitus es eam sororem tuam esse? Respondit, Timui ne morerer propter eam. Dixitq; Abimelech, Quare imposuisti nobis? potuit coire quispiā de populo cum vxore tua, & induxeras super nos grande peccatum. Præcepitque omni populo dicens, qui tetigerit hominis huius vxorem morte morietur. ¶Seuit autem Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum: benedixitque ei dominus. Et locupletatus est homo, & ibat proficiscens atque succrescens: donec magnus vehementer effectus est, habuitque possessiones ouium & armētorum & familiæ plurimum. Ob hoc inuidentes ei Palęsthini, omnes puteos quos foderant serui patris illius Abraham illo tempore obstruxerūt, implentes humo, intantum vt ipse Abimelech diceret ad Isaac, Recede à nobis, quoniam potentior nobis factus es valde: ¶Et ille discedens, vt veniret ad torrentem Geraræ, habitaretque ibi: rursum fodit alios puteos, quos foderant serui patris sui Abraham, & quos illo mortuo olim obstruxerāt Philisthiim: appellauitq; eos eisdē nominibus quibus ante pater vocauerat. Foderuntq; *in torrente, & repererunt aquā viuā Sed & ibi iurgium fuit pastorum Geraræ aduersus pastores Isaac, dicentium, Nostra est aqua. quā ob rem nomē putei [a] ex eò quòd acciderat', vocauit Calumniam. ¶Foderunt autem & alium: & pro illo quoque rixati sunt, appellauitq; eum Inimicitias. Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: itaque vocauit nomen eius Latitudo: dicens, Nunc dilatauit nos dominus, & fecit crescere super terrā. ¶Ascendit autem Isaac ex illo loco in Ber-sabee, vbi apparuit ei dominus in ipsa nocte, dicens, Ego sum deus Abraham patris tui, noli timere, quia ego tecum sum: & benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum propter seruum meum Abraham, Itaque ædificauit ibi altare: & inuocato nomine domini extendit tabernaculum: pręcepitque seruis suis vt foderent puteum. ¶Ad quem locum cum venissent de Geraris Abimelech, & Ochozath amicus illius, & Phichol dux militum*, locutus est eis Isaac. Quid venistis ad

[a] famem

IESVS. Supra.12.b. 13.d.15.b.

C

D

[a] serui Isaac

F

[a] quia iurgati sunt,

* eius,

me hominem quem odistis & expulistis à vobis? Qui responderunt, Vidimus tecum esse dominum: & idcirco nunc diximus, Sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus: vt non facias nobis quicquam mali, sicut & nos nihil tuorū attigimus, nec fecimus quod te læderet, sed cum pace dimisimus au ctū benedictiõe domini. Fecit ergo eis
G cõuiuiū: & post cibum & potū surgentes mane, iurauerunt sibi mutuo: dimisitque eos Isaac pacifice in locū suum. ¶Ecce autem venerunt in ipso die serui Isaac annuntiantes ei de puteo quē foderant, atque dicentes, Inuenimus aquam. Vnde appellauit eum Abundãtiam: & nomẽ vrbi impositū est Bersabee vsque in præsentem diem. ¶Esau vero quadragenarius duxit vxores, Iudith filiã Beeri Hethei, & Basemath filiam Elon eiusdem loci: quæ ambæ offenderant animum Isaac & Rebeccæ.

CAP. XXVII.

Iacob per astutiam matris præcipit

benedictionem Esau. Tristatur Isaac. Consolatur Esau. Esau odium in Iacob.

A SEnuit autem Isaac & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat vocauitq; Esau filiū suum maiorē, & dixit ei, Fili mi? Qui respondit, Adsum. Cui pater, Vides, inquit, quòd senuerim, & ignorem diē mortis meæ. Sume arma tua, pharetram & arcum. & egredere foras. Cumq; venatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmentum, sicut velle me nosti, & affer vt comedam: & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Quod cum audisset Rebecca, & ille abiisset in agrum vt iussionem patris impleret, dixit filio suo Iacob. Audiui patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo, & dicentem ei. Affer mihi de venatione tua, & fac cibos vt comedam, & benedicam tibi coram domino antequam moriar. Nunc ergo fili mi acquiesce consiliis meis: & pergens ad gregem, affer mihi duos hœdos optimos, vt faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur: quas cum intuleris & comederit, benedicat tibi priusquam moriatur. Cui ille respondit, Nosti q; B Esau frater meus hō pilosus sit, & ego lenis: si attrectauerit me pater meus, & senserit, timeo ne putet me sibi voluisse illudere, & [a]inducat super me ma- [a]Inducã
ledictionem pro benedictione. Ad

quem mater, in me sit, ait, ista maledictio fili mi: tãtum audi vocem meam, & pergens affer quæ dixi. ¶Abiit, & attulit deditq; matri. Parauit illa cibos sicut velle nouerat patrem illius. Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum: pelliculásque hœdorum circundedit manibus, & colli nuda protexit. Deditq; pulmẽtum, & panes quos coxerat, tradidit * ¶Quibus illatis dixit, Pater mi? At ille respondit, Audio: quis es tu fili mi? Dixitque Iacob. Ego sum primogenitus tuus Esau: feci sicut pręcepisti mihi: surge, sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Rursumq; Isaac ad filium suum, Quomodo inquit tam cito inuenire potuisti fili mi? Qui respondit, Voluntas dei fuit vt cito occurreret mihi quod volebam. Dixitq; Isaac, Accede huc vt tangam te fili mi, & probem vtrum tu sis filius meus Esau, an non. Accessit ille ad patrẽ: & palpato eo, dixit Isaac, Vox quidẽ, vox Iacob est: sed manus, manꝰ Esau sunt. Et non cognouit eum, quia pilosæ manus similitudinem maioris expresserant. ¶Benedicens ergo illi, ait, Tu es filius meus Esau? Respondit, Ego sum. At ille, Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua fili mi, vt benedicat tibi anima mea. Quos cum oblatos comedisset obtulit ei etiam vinum, quo hausto, dixit ad eum, Accede ad me, & da mihi osculum fili mi. Accessit, & osculatus est eum. ¶Statimq; vt sensit vestimentorũ illius fragrantiã, ||benedicens illi, ait, Ecce odor filii mei sicut odor agri, cui benedixit dominus. Det tibi deus de rore cæli, & de pinguedine terræ abũdantiam frumenti & vini. Et seruiant tibi populi: & adorent te tribus: esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filii matris tuæ. qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. ¶Vix Isaac sermonem impleuerat: & egresso Iacob foras, venit Esau coctósque de venatione cibos intulit patri, dicens, Surge pater mi, & comede de venatione filii tui: vt benedicat mihi anima tua. Dixitque illi Isaac, Quis enim es tu? Qui respondit, Ego sum filius tuus primogenitus Esau. Expauit Isaac stupore vehementi: & vltra quàm credi potest admirans, ait, Quis igitur ille est qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus prius quàm tu venires? benedixiq; ei, & erit benedictus. ¶Auditis Esau sermonibus patris, irrugiit clamore magno: & consternatus ait, Benedic etiam & mihi, * pater mi: Qui ait, Venit germanus tuus fraudulenter & accepit benedictionem tuam. Et ille subiunxit, Iuste vocatum est nomen eius Iacob: supplantauit enim me in altera vice, primogenita mea ||ante tulit, & nunc secundo surripuit benedictionem meam. Rursumq; ad patrem, Nunquid non reseruasti, ait, & mihi benedictionem? Respondit Isaac, Dominũ tuũ illũ constitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugaui: frumẽto & vino ⁼stabiliui eum⁾, & tibi post hæc fili mi vltra quid faciam? Cui Esau, Num vnam, inquit, tantum benedictionem habes pater? mihi quoque obsecro vt benedicas *. Cúmque eiulatu magno fleret, motus Isaac dixit ad eũ, ||In pinguedine terræ, & in rore cæli desuper erit ⁼benedictio⁾ tua. Viues in gladio *, & fratri tuo seruies: tempúsque veniet cum excutias & soluas iugum eius de ceruicibus tuis. ¶||Oderat ergo semper Esau Iacob pro benedictione qua benedixerat ei pater: dixitque in corde suo, Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Nuntiata sunt hæc Rebeccę: quæ mittens, & vocans Iacob filium suum, dixit ad eum, Ecce Esau frater tuus minatur vt occidat te, Nunc ergo fili mi, audi vocem meam, & consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran: habitabisq; cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui, & cesset indignatio eius, obliuiscatúrque eorum quæ fecisti in eum: postea mittam, & adducam te inde huc. cur vtroque orbabor filio in vno die? ¶Dixitque Rebecca ad Isaac, Tædet me vitæ meæ propter filias Heth: si acceperit Iacob vxorem de stirpe huius terræ, nolo viuere.

* in manu Iacob filii sui.

C

D

Heb. 11. d.

E

*ego etiã filius tuus sum.

Sup. 26. d

F

⁼ .i. imprecatus sum illi talia à deo.

*etiã ego filius tuus sum pater mi.

Hebræ. 11. 12. e.

⁼ habitatio

* tuo,

Abd. 1. c

G

CAP. XXVIII.

¶ Mittitur Iacob in Mesopotamiam ad Laban pro vxore. Esau ducit Ismahelitidem. Iacob visa scala promittitur Christus. Luza. Votum Iacob.

A VOcauit itaque Isaac Iacob, & benedixit eum, præcepitq; ei, dicēs Noli accipere coniugem de genere Chanaan: sed vade & profi ciscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patrem matris tuæ, & accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, & crescere te faciat atque multiplicet: vt sis in turbas populorum. Et det tibi benedictiones Abrahę, & semini tuo post te: vt possideas terram peregrinationis tuę, quam Osee.12.d pollicitus est auo tuo. ¶ Cumque dimisisset eum Isaac, profectus peruenit in Mesopotamiam Syriæ ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebeccæ matris suæ. ¶ Videns autem Esau q̄ benedixisset pater suus Iacob, & misisset eum in Mesopotamiam Syriæ vt inde vxorem duceret: & q̄ post benedictionem præcepisset ei, dicens, Non accipies vxorem de filiabus Chanaan: quodq; obediens Iacob parentibus suis isset in Syriam: [e]probans[1] quoque q̄ non libenter [e]videns aspiceret filias Chanaā pater suus: iuit ad Ismahelem, & duxit vxorem absque iis quas prius habebat, Maheleth filiā Ismahel filii Abraham, sororem Nabaioth. ¶ Igitur egressus Iacob de Ber-sabee, pergebat Harā. Cumq; venisset ad quendam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco. Vi-

B ditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum: angelos quoque dei ascendentes & descendentes per eam: & dominum innixum scalę dicentem sibi, Ego sum dominus deus Abraham patris tui & deus Isaac. Terram in qua dormis, tibi dabo & semini tuo. Eritque semen tuum quasi pulvis terræ: ‖ dilataberis ad orientem & occidentem & septentrionem & meridiem: & BENEDIGENTVR IN TE & in semine tuo cūctæ tribus terræ. Et *ero custos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hanc: nec dimittam nisi cōpleuero vniuersa quę dixi*. Cūque euigilasset Iacob de somno, ait, Vere dominus est in loco isto, & ego nescieba. Pauensque, Quàm terribilis est, inquit, locus iste: nō est hic aliud nisi domus dei, & porta cæli. surgens ergo Iacob mane, tulit lapidem, quem suppositum erat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper. Appellauit nomē

C *ecce ſū tecum, & *tibi.

Deut.12. c.19.c. RESVS.

D

[a] loci [b] vrbis Bethel: quæ prius Luza vocabatur. ¶ Vouit etiam votum, dicens, Si fuerit deus mecũ, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prospere ad domum patris mei: erit mihi dominus in deum, & lapis iste quem erexi in titulũ, vocabitur Domus dei: cunctorumque quæ dederis mihi: decimas offeram tibi.

CAP. XXIX.

Venit Iacob ad Laban. Seruit septẽ annis pro Rachel. Supponitur Lia. Ducit vtranque. Concipit Lia.

A Profectus ergo Iacob venit in terram orientalem. Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ouiũ accubantes iuxta eũ: nam ex illo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapide claudebatur. Mosque erat vt cunctis ouibus congregatis deuoluerẽt lapidem, & refectis gregibus rursum super os putei ponerent. ¶ Dixitq; ad pastores, Fratres, vnde estis? Qui responderunt, De Haran. Quos interrogãs, Nunquid, ait, nostis Laban filium Nachor? Dixerunt, Nouimus. Sanusne est, inquit? Valet, inquiunt: & ecce Rachel filia eius venit cum grege suo. Dixitque Iacob, Adhuc multũ diei superest, nec est tempus vt reducantur ad caulas greges: date antè potum ouibus & sic eas ad pastũ reducite. Qui respõderunt, nõ possumus, donec omnia pecora cõgregentur, & amoueamus lapidẽ de ore putei, vt adaquemus greges. Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui: nam gregẽ ipsa pascebat. Quam cum vidisset Iacob, & sciret consobrinam suam ouesque Laban auunculi sui: amouit lapidẽ quo puteus claudebatur. Et adaquato grege osculatus est eam: & eleuata voce fleuit. Et indicauit ei quod frater esset patris sui, & filius Rebeccæ: at illa festinans nuntiauit patri suo. Qui cum audisset venisse Iacob filiũ sororis suæ, occurrit obuiã ei, complexusque eũ, & in oscula ruens, duxit in domum suam. Auditis autem causis itineris, respõdit,

B [c] esse filiã Labã fratris matris suę.

[d] Profecto *Os meum os, & caro mea. ¶ Et postquam impleti sunt dies mensis vnius, dixit, ei, Num quia frater meus es, gratis seruies mihi? dic quid mercedis accipias. Habebat vero duas filias, nomẽ maioris Lia: minor vero appellabatur Rachel. Sed Lia, lippis erat oculis: Rachel decora facie, & venusto aspectu. Quàm diligens Iacob, ait, seruiam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis. Respondit Laban, Melius est vt tibi eam dem q̃ alteri viro: mane apud me. Seruiuit ergo Iacob pro Rachel septem annis: & videbantur illi pauci dies prę amoris magnitudine. Dixitq; ad Laban, Da mihi vxorẽ meam: quia iam tempus impletum est, vt ingrediar ad illam. Qui vocatis multis amicorũ turbis ad conuiuium: fecit nuptias. Et vespere Liam filiam suam introduxit ad eum, dans ancillam filiæ, zelpham nomine. Ad quam cũ ex more, Iacob fuisset ingressus, facto mane vidit Liã, & dixit ad socerũ suũ, Quid est quod facere voluisti? nonne pro Rachel seruiui tibi? quare imposuisti mihi? Respõdit Laban, non est in loco nostro consuetudinis, vt minores antè tradamus ad nuptias. Imple hebdomadam dierũ huius copulæ, & hanc quoque dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi septe annis aliis. Acquieuit placito: & hebdomada transacta, Rachel duxit vxorem: cui pater seruã Balam tradiderat. Tandemque potitus optatis nuptiis, amorem sequentis priori prætulit, seruiens apud eum septẽ annis aliis. ¶ Videns autem dominus q̃ despiceret Liã aperuit vuluã ei9, sorore sterili permanente. Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben, dicens Vidit dominus hũilitatem meam, nũc amabit me vir meus. Rursumque concepit & peperit filium: & ait, Quoniã audiuit me dominus haberi contemptui, dedit etiam istum mihi. Vocauitque nomen eius Simeon. Concepitq; tertio, & genuit alium filium: dixitq;, Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quod pepererim ei tres filios, & idcirco appellauit nomẽ eius Leui. Quarto concepit, & peperit filium, & ait, Modo confitebor domino. & ob hoc vocauit eum Iudam: cessauitque parere.

C

D

[e] *Laban

CAP. XXX.

Rachel & Lia ſteriles, dant marito ancillas. Paciſcuntur pro mandragoris. Iacob decipit Laban in conceptu pecorum.

A CErnens autem Rachel ꝙ infœcūda eſſet, inuidit ſorori ſuæ, & ait marito ſuo, Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus reſpondit Iacob, Num pro deo ego ſum, qui priuauit te fructu ventris tui? At illa, Habeo, inquit, famulam Balam: ingredere ad illā, vt pariat ſuper genua mea & habeā ex illa filios. Deditque illi Balam in coniugium: quæ ingreſſo ad ſe [a]viro[b], concepit, & peperit filium. Dixitque Rachel, Indicauit mihi dominus, & exaudiuit vocem meam, dans mihi filium. & idcirco appellauit nomen eius Dan. Rurſumque Balā concipiens, peperit alterum: pro quo ait Rachel, [c]Cōparauit[d] me dominus cum ſorore mea, & inualui. vocauitq; eum Nephthali. ¶Sentiens Lia ꝙ parere deſiſſet, Zelpham ancillam ſuam marito tradidit. Qua poſt conceptum ædente filium, dixit, [e]Fœliciter[f]. & idcirco vocauit nomen eius Gad. Peperit quoque Zelpha alterum. Dixitq; Lia, [g]Hoc pro beatitudine mea[h]: beatā quippe me dicent omnes mulieres. propterea appellauit eum Aſer. ¶Egreſſus autem Rubē B tempore meſſis triticeæ in agrum, reperit mandragoras: quas matri Lię detulit. Dixitque Rachel, Da mihi partē de mandragoris filii tui. Illa reſpondit, Parumne tibi videtur quod prærripueris maritum mihi: niſi etiam mandragoras filii mei tuleris? Ait Rachel, Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui. Redeuntiq; ad veſperam Iacob de agro, egreſſa eſt in occurſum eius Lia, & ait, Ad me, inquit, intrabis: quia mercede conduxi te pro mandragoris filii mei. Dormiuitq; cum ea, nocte illa. Et exaudiuit deus preces eius: concepitq;, & peperit filium quintum, & ait, Dedit deus mercedē mihi, quia dedi ancillam meam viro meo, appellauitque nomen eius Iſſachar. Rurſum Lia concipiens peperit ſextum filium, & ait, Dotauit me deus dote bona, etiā hac vice mecum erit maritus meus, eò quod genuerim ei ſex filios. & idcirco appellauit nomen eius Zabulon. Poſt quem peperit filiam nomine Dinam. Recordatus quoque dominus Rache- C lis, exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius. Quæ concepit, & peperit filium, dicēs, Abſtulit deus opprobrium meū. Et vocauit nomen eius Ioſeph, dicens, Addat mihi dominus filium alterum. ¶Nato autem Ioſeph, dixit Iacob ſocero ſuo, Dimitte me vt reuertar in patriam meam, & ad terram meam. Da mihi vxores, & liberos meos, pro quibus ſeruiui tibi, vt abeam: tu vero noſti ſeruitutem qua ſeruiui tibi. Ait illi Laban, Inueniam gratiam in conſpectu tuo: experimento didici quia benedixerit mihi deus propter te: conſtitue mercedem tuam, quam dem tibi. At ille reſpondit, Tu noſti quomodo ſeruierim tibi, & quanta in manibus meis fuerit poſſeſſio tua. Modicum habuiſti antequam venirem ad te, & nunc dites effectus es: benedixitque tibi dominus ad introitum meum: iuſtum eſt igitur vt aliquando prouideam etiam domui meæ. ¶Dixitq; Laban, Quid tibi dabo? At ille ait, Nihil volo: ſed ſi feceris quod poſtulo, iterum paſcam, & cuſtodiam pecora tua. [i]Gyra[k] omnes greges tuos, & [l]ſepara[m] cunctas oues [n]varias & ſparſo vellere[o]: & quodcunque ſuluum & maculoſum, variumq; fuerit, tam in ouibus quàm in capris, erit merces mea. Reſpondebitque mihi cras iuſtitia mea, quando [p]placiti tempus[q] aduenerit coram te: & omnia quę non fuerint varia & maculoſa, & fulua, tam in ouibus quam in capris, furti me argues. Dixitque Laban, Gra- D tum habeo quod petis. Et ſeparauit in die illa capras, & oues, & hircos & arietes varios, atque maculoſos: cunctā autem gregem vnicolorem, id eſt albi aut nigri velleris, tradidit in manu filiorum ſuorum. Et poſuit ſpatium itineris trium dierum inter ſe & generum, qui paſcebat reliquos greges eius. ¶Tollens ergo Iacob virgas populeas virides, & amigdalinas, & ex [r]platanis[s] ex parte decorticauit eas: detracticque corticibus, in his quæ ſpoliata fuerant candor apparuit: illa vero quæ integra fuerant, viridia permanſerunt: atq; in hunc modum color

[a] Iacob
[b] Rachel & Lia ſteriles, dant marito ancillas. Paciſcuntur pro mandragoris. Iacob decipit Laban in conceptu pecorum.
[c] Cōiūxit
[d] i. æqualē fecit
[e] vel Fœlix facta ſum.
[f] Beata dicar:
[g] Gyrabo
[h] ſeparabo
[i] punctis
[k] puris reſperſas &
[l] maculis latis:
[m] ad mercedem meam
[n] caſtaneis

effectus est varius. Posuitq; eas in canalibus, vbi effundebatur aqua: vt cum venissent greges ad bibendū, ante oculos haberent virgas, & in aspectu earū conciperent. factumque est vt in ipso calore coitus oues intuerentur virgas, & parerent maculosa, & varia, & diuerso colore respersa. Diuisitq; gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum. erant autem alba & nigra quæque, Laban: cætera vero, Iacob, separatis inter se gregibus. Igitur quando primo tempore ascendebantur oues, ponebat Iacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. quādo vero serotina admissura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas. Factaq; sunt ea quæ erant serotina, Laban: & quæ primi tēporis, Iacob. Ditatusque est homo vltra modum, & habuit greges multos, ancillas & seruos, camelos & asinos.

CAP. XXXI.

Iussu dei protectoris sui, Iacob fugit Labā, insequitur Laban. Rachel furata patris idola. Fœdus inter Iacob & Laban.

POstquam autē audiuit verba filiorum Laban dicentium. Tulit Iacob omnia quæ fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est inclytus: animaduertit quoque faciem Laban quod non esset erga se sicut heri & nudiustertius, maxime dicēte sibi domino, Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eroque tecum: Misit Iacob, & vocauit Rachel & Lian in agrum, vbi pascebat greges, dixitque eis, Video faciem patris vestri, quod non sit erga me sicut heri & nudiustertius: deus autem patris mei fuit mecū. Et ipse nostis quod totis viribus meis seruierim patri vestro. Sed & pater vester circunuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimisit eum deus vt nocevet mihi. Siquando dixit, Variæ erunt mercedes tuæ: pariebant omnes oues varios fœtus. quando vero econtrario ait, Albа quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererūt. Tulitq; deus substantiam patris vestri, & dedit mihi. ¶Postquam enim conceptus ouium tēpus aduenerat, leuaui oculos meos, & vidi in somnis ascendentes mares super fœminas, varios & maculosos, & diuersorum colorum. Dixitq; angelus dei ad me in somnis, Iacob? Et ego respōdi, Adsum. Qui ait, Leua oculos tuos & vide vniuersos masculos ascendētes super fœminas, varios, maculosos, atq; respersos. Vidi enī omnia quæ fecit tibi Laban. Ego sum deus Bethel ‖ vbi vnxisti lapidem, & votum vouisti mihi. Nunc ergo surge, & egredere de terra hac reuertēs in terram natiuitatis tuę. Respondentque Rachel, & Lia, Num quid habemus residui quicquam in facultatibus, & hæreditate domus patris nostri? Nonne quasi alienas reputauit nos, & vendidit, comeditq; pretium nostrum? Sed deus tulit opes patris nostri: & eas tradidit nobis, ac filiis nostris: vnde omnia quæ præcepit tibi deus, fac. ¶Surrexit itaque Iacob: & impositis liberis, ac coniugibus suis super camelos, abiit. Tulitque omnem substātiam suam, & greges, & quicquid in Mesopotamia acquisierat, pergens ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. ¶Eo tempore ierat Laban ad tondendas oues, & Rachel furata est idola patris sui. Noluitque Iacob confiteri socero suo quod fugeret. Cumq; abisset tā ipse q̄ omnia quæ iuris sui erant: & amne trāsmisso pergeret contra montem Galaad: nuntiatum est Laban die tertio q̄ fugeret Iacob. ¶Qui assumptis fratribus suis persecutus est eum diebus septem: & comprehendit eum in monte Galaad. Viditque in somnis dicentem sibi dominum, Caue ne quicquam aspere loquaris contra Iacob. Iamq; Iacob extenderat in monte tabernaculum: cumque ille consecutus fuisset eum cum fratribus suis, in eodem monte Galaad fixit tentorium. Et dixit ad Iacob Quare ita egisti, vt clam me abigeres filias meas quasi captiuas gladio? Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi: vt prosequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? Non es passus vt osculari filios meos & filias: stulte operatus es. Et nūc quidem valet manus mea reddere tibi malū: sed deus patris vestri heri dixit

Supra, 18, d.

mihi, Caue ne loquaris contra Iacob quicquam durius. Esto, ad tuos ire cupiebas, & desyderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos? Respondit Iacob, Quòd inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas. Quòd autem furti me arguis: apud quemcunq; inueneris deos tuos, necetur corã fratribus nostris. scrutare, quicquid tuorum apud me inueneris, aufer. hæc dicens ignorabat q; Rachel furata esset idola. Ingressus itaque Laban tabernaculum Iacob, & Liæ, & vtriusq; famulæ nõ inuenit. Cumq; intrasset tentorium Rachelis, illa festinãs abscondit idola subter stramenta cameli, & sedit desuper: scrutãtiq; omne tentorium, & nihil inuenienti, ait, Ne irascatur dominus meus, q; coram te assurgere nequeo: quia iuxta consuetudinem fœminarum nũc accidit mihi. Sic delusa solicitudo quærentis est.

¶Tumensq; Iacob, cum iurgio ait, Quã ob culpam meam, & ob quod peccatum meũ nũc exarsisti post me, & scrutatus es omnẽ supellectilem meã? Quid inuenisti de cũcta substãtia domus tuę? pone hic coram fratribus meis, & fratribus tuis, & iudicent inter me & te. Idcirco viginti annis fui tecũ, oues tuę & capræ [a]iteriles non fuerunt[b], arietes gregis tui non comedi: nec captum à bestia ostendi tibi. ego damnum omne reddebã: quicquid furto perierat, à me exigebas: die noctuq; æstu vrgebar, & gelu, rugiebat q; somnus ab oculis meis. Sic per viginti annos in domo tua seruiui tibi, quatuordecim p filiabus, & sex pro gregibus tuis: immutasti quoq; mercedẽ meã decẽ vicibus. Nisi deus patris mei Abrahã & timor Isaac affuisset mihi, forsitan modo nudũ me dimisisses: afflictionem meam & laborẽ manuum mearũ respexit deus, & arguit te heri. Respondit ei Laban, Filiæ meæ & filii, & gregis tui, & omnia quę cernis, mea sunt: quid possum facere filiis & nepotibus meis? ¶Veni ergo, & ineamus fœdus: vt sit in testimonium inter me & te. Tulit itaque Iacob lapidem, & erexit illum in titulum. Dixitque fratribus suis. Afferte lapides. Qui congregantes fecerũt tumulum comederũtq; super eũ. Quem vocauit Laban Tumulum testis: & Iacob, Aceruum testimonii, vterque iuxta proprietatem linguæ suæ. Dixitq; Laban, Tumulus iste erit testis inter me & te hodie: & idcirco appellatum est nomen eius Galaad, G [c]id est tumulus testis, [d]intueatur & iudicet dominus inter nos, quando recesserimus à nobis, si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias vxores super eas: nullus sermonis nostri testis est absque deo, qui præsens respicit. Dixitq; rursus ad Iacob, En tumulus hic, & lapis quem erexi inter me & te, testis erit. Tumulus inquã iste & lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te: aut tu præterieris, malũ mihi cogitans. Deus Abraham & deus Nachor iudicet inter nos, deus patris eorum. Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac: immolatisque victimis in monte vocauit fratres suos vt ederent panẽ. Qui cũ cõedissent, mãserũt ibi. Laban vero [e]de nocte[f] consurgens, [e]mane osculatus est filios & filias suas: & benedixit illis, reuersusq; est in locũ suũ.

[a] abortum non fecerunt,

[b] Angelorum visione, deus confortat Iacob contra fratrem Esaũ. Iacob mittit munera ad Esaũ. Lucta cum angelo confortatur ne timeat fratrem. Appellatur Israel.

CAPVT XXXII.

IAcob autẽ abiit in itinere quod cœperat, fuerũntque ei obuiam angeli dei. Quos cũ vidisset, ait, Castra dei sunt hæc. & appellauit nomen loci illius Mahanaim, id est castra. ¶Misit autem & nuncios ante se ad Esaũ fratrem suum in terrã Seir regionis Edom: præcepitq; eis, dicẽs, Sic loquimini domino meo Esaũ, Hęc dicit frater tuus Iacob, Apud Laban peregrinatus sum, & fui vsq; in præsentem diẽ. Habeo boues & asinos & oues, & seruos & ancillas: mittoq; nũc legationẽ ad dominũ meũ vt inueniã gratiã in cõspectu tuo. ¶Reuersiq; sunt nuntii ad Iacob, dicentes, Venimus ad Esaũ fratrẽ tuum, & ecce properat in occursum tibi cũ quadringẽtis viris. Timuit Iacob valde: & perterritus diuisit populũ qui secum erat, greges quoq; & oues & boues & camelos in duas turmas, dicens, Si venerit Esaũ ad vnã turmã, & percusserit eam, alia turma quæ reliqua est, saluabitur.

[c] id est tumulus testis, [d] intueatur & iudicet dominus inter nos, quando recesserimus à nobis, si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias vxores super eas: nullus sermonis nostri testis est absque deo, qui præsens respicit. Dixitq; rursus ad Iacob, En tumulus hic, & lapis quem erexi inter me & te, testis erit. Tumulus inquã iste & lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te: aut tu præterieris, malũ mihi cogitans. Deus Abraham & deus Nachor iudicet inter nos, deus patris eorum. Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac: immolatisque victimis in monte vocauit fratres suos vt ederent panẽ. Qui cũ cõedissent, mãserũt ibi. Laban vero [e]de nocte[f] consurgens, [e]mane osculatus est filios & filias suas: & benedixit illis, reuersusq; est in locũ suũ.

[e] mane [f] de nocte

Dixitq; Iacob, Deus patris mei Abrahā & deus patris mei Isaac: domine qui dixisti mihi, Reuertere in terram tuā, & in locum natiuitatis tuę, & benefaciā tibi: minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua quā expleuisti seruo tuo, in baculo meo trāsiui Iordanē istū: & nūc cum duabus turmis regredior:
C Erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eū timeo: ne forte veniens percutiat matrem cum filiis. Tu locutus es ꝙ bñfaceres mihi, & dilatares semē meū sicut arenā maris, quę prę multitudine numerari nō potest. Cūq; dormisset ibi nocte illa, separauit de his quę habebat munera Esau fratri suo: capras ducētas, hircos viginti, oues ducētas, arietes viginti, camelos [a]fœtas) cū pullis suis triginta, vaccas quadraginta, & tauros vi
D ginti, asinas viginti, & pullos earū decem. Et misit per manus seruorum suorū singulos seorsum greges, dixitq; pueris suis, Antecedite me, & sit spatiū inter gregem & gregē. Et pręcepit priori, dicens, Si obuiū habueris fratrem meū Esau. & interrogauerit te, Cuius es? aut, Quo vadis? aut, Cuius sunt ista quæ sequeris? respondebis, Serui tui Iacob, munera misit dño suo Esau: ipse quoq; post nos venit. Similiter dedit mādata secundo & tertio, ac cunctis qui seque
E bantur greges, dicens, Hisdē verbis loquimini ad Esau cum inueneritis eum. & addetis, Ipse quoq; seruus tuus Iacob iter nostrū insequitur: dixit enim, Placabo illum muneribus quæ præcedūt, & postea videbo illū forsitan propitiabitur mihi. Præcesserunt itaq; munera ante eum, ipse vero mansit nocte illa in castris. ¶Cumq; [a]mane) surrexisset, tulit duas vxores suas & totidē famulas cū vndecim filiis, & transiuit vadū Iaboc Traductisq; omnibus quę ad se pertinebant, mansit solus: & ecce vir luctabat cum eo vsq; mane. Qui cum videret ꝙ
F eum superare nō posset, tetigit neruum femoris eius, & statim [a]emercuit). Dixitq; ad eū, Dimitte me, iam enim ascēdit aurora. Respōdit. Non dimittā te nisi benedixeris mihi. Ait ergo, Quod nomen est tibi? Respondit, Iacob. At ille, Nequaquā, inquit, Iacob appellabitur nomen tuū, sed Israel: quoniā si contra deū fortis fuisti, quanto magis contra homines pręualebis? Interrogauit eū Iacob, Dic mihi quo appellaris nomine? Respondit, Cur quæris nomen meū? Et G benedixit ei in eodē loco. Vocauitq; Iacob nomen loci illius, Phanuel, dicēs, Vidi deum facie ad faciē, & salua facta est anima mea. ¶Ortúsque est ei statim sol postquam transgressus est Phanuel: ipse vero claudicabat pede. Quam ob causam non comedunt neruum * filii Israel, qui [a]emarcuit in femore Iacob), vsq; in pręsentē diem: eò quòd tetigerit neruū femoris eius & obstupuerit.

[a] lactantes

[a] nocte ipsa

[a] nouit se loco suo neruus femoris eius.

* illū contractum

[a] est in coxendice femoris,

CAP. XXXIII.

Esau placatur fratri suo Iacob, Venit Iacob in Sichem.

A Eleuans autem Iacob oculos suos, vidit venientem Esau, & cum eo quadringentos viros: diuisitq; filios Liæ & Rachel, ambarumq; famularum: & posuit vtranq; ancillam & liberos earum in principio: Liam vero & filios eius in secūdo loco: Rachel autem, & Ioseph nouissimos. Et ipse progrediens adorauit pronus in terrā septies, donec appropīquaret [a]frater eius). Currens Itaque Esau obuiam fratri suo, amplexatus est eum: [a]stringensq;) collum eius, & osculās [a]fleuit). Leuatisque oculis vidit mulieres & paruulos earū, & ait, Quid sibi volunt isti? & si ad te pertineāt? Respōdit, Paruuli sunt quos B donauit mihi deus seruo tuo. Et appropinquantes ancillæ & filii earū, incuruati sunt. Accessit quoq; Lia cum pueris suis: & cum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerūt. Dixitq; Esau, Quænam sunt istæ turmæ quas obuiā habui? Respondit, Vt inuenirem gratiam coram domino meo. At ille ait, Habeo plurima frater mi, sint tua tibi. Dixit Iacob, Noli ita obsecro sed si inueni gratiam in oculis tuis, accipe munusculū de manibus meis. sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultū dei: esto mihi propitius, & suscipe benedictionem quam attuli tibi, & quā donauit mihi deus, tribuēs omnia. C Vix fratre compellente suscipiens ait, Gradiamur simul eroq; socius itineris tui. Dixit Iacob, Nosti dñe mi ꝙ paruulos habeā teneros, & oues, & boues fœtas mecum: quas si plus in ambulan-

[a] ad fratrē suum.

[a] iactansq; se super

[a] fleuerūt

do fecero laborare, morientur vna die cũcti greges. Præcedat dominus meus ante seruum suũ: & ego sequar paulatĩ vestigia [e] eius, sicut videro paruulos meos posse, donec veniam ad dominũ meum in Seir. Respondit Esau, Oro te, vt de populo qui mecum est saltẽ socii remaneãt viæ tuæ. Non est, inquit, necesse: hoc vno tantum indigeo, vt inueniam gratiã in conspectu tuo domine mi. ¶Reuersus est itaq; illo die Esau itinere quo venerat in Seir. Et Iacob venit in Socoth: vbi ædificata domo & fixis tentoriis *appellauit nomen loci illius Socoth, id est tabernacula. Transiuitq; in Salem vrbem Sichimorũ, quæ est in terra Chanaan, postquã reuersus est de Mesopotamia Syriæ: & habitauit iuxta oppidũ. Emitq; partẽ agri in qua fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichẽ centũ agnis. Et erecto ibi altari, inuocauit super illud fortissimum deum Israel.

[e] gregis q est an me

D

* gregi suo

CAP. XXXIIII.

Raptus Dinæ. Sichimitæ occidũtur à filiis Iacob.

A Egressa est autem Dina filia Liæ vt videret mulieres regionis illius. Quam cum vidisset Sichem filius Hemor Heuęi, prĩceps terrę illius, adamauit eã: & rapuit & dormiuit cũ illa, vt opprimens virginem. Et conglutinata est anima eius cũ ea [e] tristẽque deliniuit blanditiis. Et pergens ad Hemor patrem suum. Accipe, inquit, mihi puellam hãc coniugem. ¶Quod cũ audisset Iacob absentibus filiis, & in pastu pecorũ occupatis, siluit donec redirent. Egresso autem Hemor patre Sichẽ vt loqueretur ad Iacob, ecce filii eius veniebant de agro: auditoq; quod acciderat, irati sunt valde, eò ꝙ fœdã rẽ operatus esset in Israel, & violata filia Iacob rem illicitã perpetrasset. ¶Locutus est itaq; Hemor ad eos, Sichem filii mei adhæsit anima filiæ vestræ: date eam illi vxorẽ. Et iũgamus vicissim cõnubia: filias vestras tradite nobis, & filias nostras accipite. Et habitate nobiscum: terra in potestate vestra est, exercete, negotiamini, & possidete eã. Sed & Sichem ad patrem & ad fratres eius ait, inueniam gratiam coram vobis: & quæcũque statueritis dabo, augete dotem, & munera postulate, & libenter tribuam quod petieritis: tantum date mihi puellam hanc vxorem. Responderũt filii Iacob Sichẽ & patri eius in dolo, sæuientes ob stuprum sororis, Non possumus facere quod petitis, nec dare sororem nostram homini incircũciso: quod illicitum & nepharium est apud nos. Sed in hoc valebimus fœderari, si volueritis esse similes nostri, & circuncidat in vobis omnis masculini sexus. Tunc dabimus & accipiemus mutuo filias vestras ac nostras: & habitabimus vobiscum, erimusque vnus populus. Si autẽ circuncidi nolueritis, tollemus filiam nostrã, & recedemus: Placuit oblatio eorum Hemor, & Sichem filio eius. Nec distulit adolescens, quin statim quod petebatur expleret: amabat enim puellam valde, & ipse erat inclytus in omni domo patris sui. ¶Ingressiq; portam vrbis, locuti sunt ad populũ, Viri isti pacifici sunt, & volũt habitare nobiscum: negotientur in terra, & exerceant eam, quæ spatiosa & lata cultoribus indiget: filias eorum accipiemus vxores, & nostras illis dabimus. [e] Vnũ est, quo differtur tantũ bonũ, Si circũcidamus masculos nostros, ritum gentis imitãtes. Et substãtia eorũ, & pecora & cuncta quæ possident, nostra erunt: tantũ in hoc acquiescamus, & habitantes simul, vnũ efficiamus populũ. Assensiq; sunt oẽs, circũcisis cũctis maribus. ¶Et ecce, die tertio quãdo grauissimus vulnerũ dolor est, arreptis duo filii Iacob, Simeõ & Leui fratres Dinę gladiis, ingressi sunt vrbẽ confidẽter: interfectisq; oĩbus masculis, Hemor & Sichem pariter necauerunt, tollẽtes Dinam de domo Sichẽ sororẽ suã. Quibus egressis irruerunt super occisos cæteri filii Iacob: & depopulati sunt vrbẽ in vltionẽ stupri. Oues eorũ, & armẽta, & asinos, cũctaq; vastãtes quæ in domibus & in agris erãt: paruulos quoq; eorũ & vxores duxerũt captiuas. ¶Quibus ꝑpetratis audacter, Iacob dixit ad Simeõ, & Leui, Turbastis me, & odiosum fecistis me Chananæis & pherezæis habitatoribꝰ terræ huius, nos pauci sumus: illi cõgregati percutiẽt me, & delebor ego & domus mea. Respõderũt, Nũqd vt scorto abuti debuere sorore nostra?

[e] diligensque eam

B

C

[e] Veruntamen in hoc complacebũt nobis viri, vt habitẽt nobiscũ, & sint populus vnus,

D

CAPVT XXXV.

Iacob ascendit in Bethel vbi idola infodit. Debora moritur. Iacob vocatur Israel. Promittitur terra Chanaan. Rachel moritur in partu. Ruben conscendit cubile patris. Moritur Isaac.

A INterea locutus est deus ad Iacob, Surge & ascēde Bethel, & habita ibi, facque altare deo qui apparuit tibi, quando fugiebas Esau fratrem tuum. Iacob vero conuocata omni domo sua ait, Abiicite deos alienos qui in medio vestri sunt, & mūdamini, ac mutate vestimenta vestra. Surgite, & ascendamus in Bethel, & faciam ibi altare deo, qui exaudiuit me in die tribulationis meę, & socius fuit itineris mei. Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, & inaures quæ erant in auribus eorū: at ille infodit eas subter terebinthum, quę est post vrbē Sichem. Cumq; ꝓfecti essent, terror dei inuasit omnes per circuitum ciuitates: & non sunt ausi persequi recedentes. ¶Venit igitur Iacob Luzam, quæ est in terra Chanaan, cognomento Bethel: ipse & omnis populus cum eo. AEdificauitq; ibi altare, & appellauit nomen loci illius Domus dei: ibi enim apparuit ei deus cū fuge-
B ret fratrem suū. ¶Eodē tempore mortua est Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta est ad radices Bethel subter quercum: vocatumq; est nomen loci illius, Quercus fletus. ¶Apparuit autem iterū deus Iacob postquā reuersus est de Mesopotamia Syriæ, benedixitq; ei, dicēs,
Sup.32,f ||Non vocaberis vltrà Iacob, sed Israel erit nomen tuū. Et appellauit eū Israel, dixitq; ei, Ego deus omnipotens, Cresce & multiplicare: gētes, & populi nationum ex te erunt, reges de lūbis tuis egredientur. Terrāq; quā dedi Abrahā & Isaac, dabo tibi & semini tuo post te. Et recessit ab eo: ille vero erexit titulū lapideū in loco quo locutus fuerat ei deus: libans super eum libamina, & effundens oleū vocansq; nomen loci il-
C lius Bethel. ¶Egressus autem inde [e] venit verno tempore ad terram quæ ducit' Ephratam: in qua cum parturiret Rachel, ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitq; ei obstetrix, Noli timere, quia & hunc habebis filiū. Egrediēte autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit nomē filii sui Ben-oni id est filius doloris mei: pater vero appellauit eū Beniamin, id est filius dextræ. Mortua est ergo Rachel, & sepulta est in via quæ ducit Ephratham, hæc est Bethlehem. Erexitq; Iacob titulum super sepulchrum eius: hic est titulus monumenti Rachel. vsq; in pręsentē diem. ¶Egressus inde fixit tabernaculū trans turrim gregis. Cumq; habitaret in illa regione, abiit Ruben, & dormiuit cum Bala cōcubina patris sui quod illum minime latuit. ¶Erāt au D tem filii Iacob duodecim, Filii Liæ: primogenitus Rubē, & Simeon & Leui & Iudas & Issachar & Zabulon. Filii Rachel: Ioseph & Beniamin. Filii Balæ ancillæ Rachelis Dan & Nephthali. Filii zelphæ ancillę Lię: Gad & Aser. hi sunt filii Iacob qui nati sunt ei in Mesopotamia Syrię. ¶Venit etiam ad Isaac patrem suū in Mābre ciuitatē Arbee, hęc est Hebrō: in qua peregrinatus est Abraham & Isaac. ¶Et completi sunt dies Isaac centū octoginta annorū. Consumptúsq; ętate mortuus est: & appositus est populo suo senex & plenus dierū: & sepelierūt eū Esau & Iacob filii sui.

[e] vel, adhuc erat aliquod spatium terrę antequā per-

uenirctur in

CAP. XXXVI.

Vxores Esau. Iacob & Esau diuites. Genealogia Esau.

HAE sunt autē generationes Esau. A ipse est Edom. Esau accepit vxores de filiabus Chanaan. Ada filiam Elon Hethæi. & Oolibama filiā Anæ filię Sebeon Heuæi: Basemath quoque filiā Ismahel sororē Nabaioth. ||Peperit aūt Ada, Eliphaz: Basemath ge 1.Para.1.c nuit Rahuel. Oolibama genuit Iehus & Ihelō & Core. hi filii Esau qui nati sunt ei in terra Chanaā. ¶Tulit aūt Esau vxores suas & filios & filias, & oēm aīam domus suę, & substātiā, & pecora, & cūcta q̄ habere poterat in terra Chanaan: & abiit ī alterā regionē, recessitq; à fratre suo Iacob. ||Diuites enim erāt valde Supr.13.a. & simul habitare nō poterāt: nec sustinebat eos terra pegrinationis eorū pręmultitudine gregū. Habitauitq; Esau in mōte Seir. ipse est Edom. ¶||Hę aūt sunt 1.Par.1.c generationes Esau patris Edom in mon Seir, & hæc nomina filiorum eius: Eliphaz filiꝰ Ada vxoris Esau: Rahuel quoq; filius Basemath vxoris eiꝰ. Fuerūtq;

B Eliphaz filii: Theman, Omar, Sepho, & Gatham, & Senez. Erat autem Thãna, concubina Eliphaz filii Eſau: quæ peperit ei Amalec. hi ſunt filii Ada vxoris Eſau. Filii autem Rahuel: Nahath & Zara, Sãma & Meza. hi filii Baſemath vxoris Eſau. Iſti quoque erant filii Oolibama filiæ Anæ filiæ Sebeon vxoris Eſau quos genuit ei, Iehus & Ihelon & Core. ¶Hi duces filiorũ Eſau. Filii Eliphaz primogeniti Eſau: dux Theman, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez, dux Core, dux Gatham, dux Amalec. hi filii Eliphaz in terra Edom, & hi filii Adę. ¶Hi quoque filii Rahuel filii Eſau: dux Nahath, dux zara, dux Samma, dux Meza. hi autem duces Rahuel in terra Edom: iſti filii Baſemath vxoris Eſau. ¶Hi autem filii Oolibama vxoris Eſau: dux Iehus, dux Ihelom, dux Core. hi duces Oolibama filiæ Anæ vxoris Eſau. Iſti ſunt filii Eſau, & hi duces eorum: ipſe
C eſt Edom. ¶Iſti ſunt filii Seir Horræi, habitatores terræ: Lotan & Sobal & Sebeõ & Ana & Diſon & Eſer & Diſan. hi duces Horræi filii seir in terra Edom. ¶Facti ſunt autem filii Lotan: Hori & Hemã, erat aũt ſoror Lotan, Thãna ¶Et iſti filii Sobal: Aluan & Manahath & Ebal, & Sepho & Onã. Et hi filii Sebeõ:
*mulos Aia & Ana. iſte eſt Ana q̃ inuenit *equas calidas⁹ in ſolitudine, cum paſceret aſinas Sebeon patris ſui. Habuitq̃ filium Diſon, & filiam Oolibama. ¶Et iſti filii Diſon: Hamdan & Eſeban & Iethran & charan. Hi quoque filii Eſer: Balaan & zauan & Acan. Habuit autem filios Diſan: Hus, & Aran. ¶Hi duces Horræorũ: dux Lotan, dux Sobal, dux Sebeõ, dux Ana, dux Diſon, dux Eſer, dux Diſan: iſti duces Horræorum qui imperauerunt in terra Seir. ¶Reges autem qui regnauerunt in terra Edom antequam haberent regem filii Iſrael, fuerunt hi: Bela filius Beor, nomenque vrbis eius Denaba. Mortuus eſt autem Bela, &
D regnauit pro eo Iobab filius zaræ de Boſra. Cumque mortuus eſſet Iobab, regnauit pro eo Huſam de terra Themanorum. Hoc quoque mortuo, regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percuſſit Madian in regione Moab: & nomen vrbis eius Auith. Cumque mortuus eſſet Adad, regnauit pro eo Semla de Maſreca. Hoc quoq̃ mortuo, regnauit pro eo Saul de fluuio Rohoboth. Cumque & hic obiiſſet, ſucceſsit in regnum Balanan filius Achobor, Iſto quoque mortuo, regnauit pro eo Adar, nomenq̃ vrbis eius Phau: & appellabatur vxor eius Meetabel, filia matred filię Mezaab. ¶Hęc ergo nomina ducum Eſau in cognationibus & locis & vocabulis ſuis: dux Thãna, dux Alua, dux Ietheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Themã, dux Mabſar, dux Magdiel, dux Hiran: hi duces Edom habitantes in terra imperii ſui, ipſe eſt Eſau pater Idumæorum.

CAP. XXXVII.

Ioſeph accuſat fratres. Videt ſomnia. Mittitur in ciſternam. Venditur Iſmahelitis. Luget Iacob ipſum Ioſeph.

HAbitauit autẽ Iacob in terra Chanaan, in qua pater ſuus peregrinatus eſt. Et hæ ſunt generationes eius: Ioſeph cum ſedecim eſſet annorum, paſcebat gregem cum fratribus ſuis adhuc puer: & erat cũ filiis Balæ, & zelphæ vxorum patris ſui: accuſauitq̃ fratres ſuos apud patrẽ crimine peſsimo. ¶Iſrael autem diligebat Ioſeph ſuper omnes filios ſuos, eò quod in ſenectute genuiſſet eum: fecitque ei tunicam polymitam. Videntes autem fratres eius q̃ à patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterãt ei quicquam pacifice loqui. ¶Accidit quoque, vt viſum ſomnium referret fratribus ſuis, quę cauſa maioris odii ſeminarium fuit. Dixitq̃ Ioſeph fratribus ſuis, Audite ſomnium meum quod vidi, Putabam nos ligare manipulos in agro: & B
quaſi conſurgere manipulum meum, & ſtare, veſtroſque manipulos circunſtantes adorare manipulum meum. Reſponderunt fratres eius. Nunquid rex noſter eris? aut ſubiiciemur ditiõi tuæ? Hæc ergo cauſa ſomniorum atque ſermonum, inuidiæ & odii fomitẽ miniſtrauit. ¶Aliud quoque vidit ſomnium, quod narrans fratribus, ait, Vidi per ſomnium quaſi ſolem, & lunam, & ſtellas vndecim adorare me. Quod cum patri ſuo, & fratribus retuliſſet, increpauit eum pater ſuus, & dixit, Quid

ſibi vult hoc ſomnium quod vidiſti? num ego & mater tua, & fratres tui adorabimus te ſuper terram? Inuidebant ei igitur fratres ſui: pater vero rem tacitus conſiderabat. ¶Cumque fratres illius in paſcendis gregibus patris morarentur in Sichem, dixit ad eum Iſrael, Fratres tui paſcunt oues in Sichimis

veni, mittam te ad eos. Quo reſpondente, Præſto ſum: ait, Vade, & vide, ſi cuncta proſpera ſint erga fratres tuos, & pecora, & renuntia mihi quid agatur. Miſſus de valle Hebron, venit in Sichem: inuenitq; eum vir errantem in agro, & interrogauit quid quæreret. At ille reſpondit, Fratres meos quæro, indica mihi vbi paſcant greges. Dixitq; ei vir, Recesſerũt de loco iſto: audiui autem eos dicentes, Eamus in Dothain. Perrexit itaque Ioſeph poſt fratres ſuos, & inuenit eos in Dothain. ¶Qui cum vidiſſent eum procul, antequam accederet ad eos cogitauerunt illum occidere. Et mutuo loquebantur, Ecce ſomniator venit: venite, occidamus eum, & mittamus in ciſternam veterem: dicemuſq;, fera peſſima deuorauit eum, & tunc apparebit quid illi proſint ſomnia ſua. Audiens autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, & dicebat, non interficiamus animam eius nec effundamus ſanguinem: ſed proiicite eum in ciſternam hanc, quæ eſt in ſolitudine, manuſque veſtras ſeruate in noxias, hoc autem dicebat, volens eripere eum de manibus eorum, & reddere patri ſuo. ¶Conſeſtim igitur vt peruenit ad fratres ſuos, nudauerunt eum tunica talari, & polymita: miſeruntque eum in ciſternam veterem, quæ non habebat aquam. Et ſedentes vt comederent panem, viderunt Iſmahelitas viatores venire de Galaad, & camelos eorum portantes aromata, & reſinam, & ſtacte in AEgyptum. ¶Dixit ergo Iuda fratribus ſuis, Quid nobis prodeſt, ſi occiderimus fratrem noſtrum, & celauerimus ſanguinẽ ipſius? Melius eſt vt vẽdatur Iſmahelitis, & manus noſtræ non polluantur: frater enim, & caro noſtra eſt. Acquieuerunt fratres ſermonibus illius. ||Et prætereuntibus Madianitis negotiatoribus, extrahẽtes eum de ciſterna, vendiderunt eum Iſmahelitis viginti argenteis: qui duxerunt eum in AEgyptum. ¶Reuerſuſq; Ruben ad ciſternam, non inuenit puerũ: & ſciſſis veſtibus pergens ad fratres ſuos, ait, Puer non comparet, & ego quo ibo? Tulerũt autem tunicam eius, & in ſanguinem hœdi quem occiderant, tinxerunt: mittentes qui ferrent ad patrem, & dicerent, Hanc inuenimus: vide vtrũ tunica filii tui ſit, an non. Quam cũ cogno-

Sap.10.c. Pſal.104 b.

uisset pater, ait, Tunica filii mei est, fera pessima comedit eum, bestia deuorauit Ioseph. Scissisque vestibus, indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore. Congregatis autem cunctis liberis eius vt lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere: sed ait, Descendam ad filium meum, lugens [a]sepulchrum. in [a]infernum. Et illo perseuerante in fletu, Madianitæ vendiderunt Ioseph in Aegypto Phutiphari eunucho Pharaonis magistro [b]militum. [b]Ianiorū.

CAP. XXXVIII.

Coniugium Iudæ. Her, Onan, Sela. Incestus Iudæ cum Thamar. Nascuntur Phares & Zara.

A EOdem tempore descendens Iuda à fratribus suis, diuertit ad virum Odolamiten, nomine Hiram. ‖ Vidit [a]ibi [a]filiam hominis Chananæi, vocabulo Sua: & accepta vxore, ingressus est ad eam. Quæ concepit, & peperit filium, & vocauit nomen eius Her. Rursumq; concepto fœtu, natum filium vocauit Onan. Tertium quoque [a]& erat ī Chezib quādo ip sa peperit eum. peperit: quem appellauit Sela, [a]quo nato, parere vltra cessauit. ¶ Dedit autem Iudas vxorem primogenito suo Her, nomine Thamar. Fuit quoque Her primogenitus Iudæ, nequam in conspectu domini: & [a]ab eo occisus est. ¶ Dixit ergo Iudas ad Onan filium suum. Ingredere ad vxorem fratris tui, & sociare illi: vt suscites semen fratri tuo. Ille sciēs non sibi nasci filios, introiens ad vxorem fratris sui, semen fundebat in terrā ne liberi, fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum dominus, eo quod rem detestabilem faceret. ¶ Quā ob rem dixit Iudas Thamar nurui suæ, Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus. timebat enim ne & ipse moreretur, sicut fratres eius. Quæ abiit. & habitauit in domo patris sui. ¶ Euolutis autē multis diebus mortua est Sua vxor Iudæ: qui post luctum consolatione susceptā, ascendebat ad [a]socius tonsores ouium suarū, ipse & Hiras [a]opi cvel ami lio gregis eius. Odolamites, in Thamnas. Nuntiatumq; est Thamar q socer illius ascenderet in Thamnas ad tondendas oues. Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum: & mutato habitu sedit in biuio itineris, quod duc it Thamnam: eo q creuisset Sela, & nō eum accepisset maritū. Quam cum vidisset Iudas, suspicatus est esse meretricem: operuerat enim vultū suum, ne agnosceretur. Ingredienſque ad eā ait, Dimitte me, vt coeā tecū. nesciebat enī q nutus sua esset. Qua respondente, Quid dabis mihi, vt fruaris concubitu meo? dixit Mittā tibi hœdū de gregibus Rursumq; illa dicēte, Patiar q vis, si deris mihi arrabonem, donec mittas quod polliceris: ait Iudas, Quid vis tibi pro arrabone dari? Respondit, Annulum tuum, & armillā, & baculū quem manu tenes. Ad vnū igitur coitum mulier cōcepit. & surgens abiit: depositoque habitu quem sumpserat, induta est viduitatis vestibus. ¶ Misit autem Iudas [a]amicum hœdum per [a]pastorem suum Odollamiten, vt reciperet pignus quod dederat mulieri: qui cū non inuenisset eam, interrogauit homines loci illius, Vbi est mulier quæ sedebat in biuio? Respōdētis cunctis, Nō fuit in loco isto ineretrix: reuersus est ad Iudam, & dixit ei, Non inueni eā: sed & homines loci illius dixerunt mihi nunquam sedisse ibi scortum. Ait Iudas, Habeat sibi, certe mendacii arguere nos non poterit: ego misi hœdum quem promiseram, & tu non inuenisti eam. ¶ Ecce autē post tres menses nuntiauerunt Iudæ, dicentes, Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere. Dixitq; Iudas, Producite eā vt comburatur. Quæ cum duceretur ad pœnam, misit ad socerum suum, dicens, De viro cuius hæc sunt, concepi: cognosce, cuius sit annulus, & armilla, & baculus. Qui agnitis muneribus ait, Iustior me est: quia non tradidi eam Sela filio meo. Attamen vltra nō cognouit eam. ¶ Instante autem partu, apparuerunt gemini in vtero: atque in ipsa effusione Mat. 1. a infantium vnus protulit manum, in qua obstetrix ligauit coccinum, dicēs, Iste egredietur prior. Illo vero retrahente manum egressus est alter: dixitque mulier, Quare diuisa est propter te maceria? & ob hanc causam vocauit nomen eius Phares. ‖ Postea egressus est 1. Par. 2. a frater eius, in cuius manu erat coccinum: quem appellauit Zara.

CAP. XXXIX.

Deus cum Ioseph. Tentatur Ioseph ab vxore Pharaonis. Accusatus coniicitur in carcerem. Miseretur ipsius deus.

A IGitur Ioseph ductus est in AEgyptū emitq; eum Phutiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercitus sui, vir AEgyptius, de manu Ismahelitarum, à quibus perductus erat. Fuitque dominus cum eo, & erat vir in cunctis prospere agens: habitauitq; in domo domini sui, qui optime nouerat dominum esse cum eo, & omnia quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius. Inuenitq; Ioseph gratiā coram domino suo & ministrabat ei: à quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domū & vniuersa quæ ei tradita fuerāt: bene dizitq; dominus domui AEgyptii propter Ioseph, & multiplicauit tam in ædibus quàm in agris cunctā eius substantiam. Nec quicquam aliud nouerat, nisi panem quo vescebatur. Erat autem Ioseph pulchra facie & decorus aspectu. ¶Post multos itaque dies iniecit B domina sua oculos suos in Ioseph, & ait, Dormi mecum. Qui nequaquam ac quiescens operi nephario, dixit ad eā, Ecce dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua: nec quicquam est quod nō in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es: quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in deum? Huiusce modi verbis per singulos dies loquebatur * , & mulier molesta erat adolescenti, & ille recusabat stuprum. ¶Accidit autem quadam die vt intraret Ioseph domum, & operis quippiam absque arbitris faceret: & illa, apprehensa lacinia vestimēti eius, C diceret, Dormi mecum. Qui relicto in manu eius pallio, fugit, & egressus est foras. Cumque vidisset mulier vestem in manibus suis: & se esse cōtemptā, vocauit ad se homines domus suæ, & ait ad eos, En introduxit virum Hebræum, vt illuderet nobis: ingressus est ad me, vt coiret mecum: cumque ego succlamassem, & audisset vocem meā, reliquit pallium quod tenebat, & fugit foras. In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito reuerten-

*ipsa ad Ioseph,

=fugit ipsa foras,

ti domum suam, & ait, Ingressus est ad me seruus Hebræus quem adduxisti, vt illuderet mihi: cumq; audisset me clamare reliquit pallium quod tenebat, & fugit foras. His auditis dominus & ni- D mium credulus verbis coniugis, iratus est valde, tradiditque Ioseph in carcerem, vbi vincti regis custodiebantur, Psal. 104. b. & erat ibi clausus. ¶¶Fuit autem dominus cum Ioseph, & misertus est illius: & dedit ei gratiam in conspectu principis carceris. Qui tradidit in manu illius vniuersos vinctos qui in custodia tenebantur: & quicquid fiebat, sub ipso erat. Nec *nouerat aliquid cunctis ei creditis: dominus enim erat cum illo, & omnia opera eius dirigebat.

*princeps carceris

CAP. XL.

Somnium pincernæ & pistoris Ioseph exponit.

HIs itaque gestis accidit vt pecca- A rent duo eunuchi, pincerna regis AEgypti, & pistor, domino suo. Ita tusque contra eos Pharao (nam alter pincernis præerat, alter pistoribus) misit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinctus & Ioseph. At custos carceris tradidit eos Ioseph, qui & ministrabat eis, aliquantulum temporis fluxerat, & illi in custodia tenebantur. ¶Videruntque ambo somnium nocte vna, iuxta interpretationem congruam sibi, ad quos cum introisset Ioseph mane, & vidisset eos tristes, sciscitatus est eos, dicens, Cur tristior est hodie solito facies vestra? Qui responderunt, Somnium vidimus, & non est qui interpretetur nobis. Dixitque ad eos Ioseph, Nunquid non dei B est interpretatio? referte mihi quid videritis. Narrauit prior, præpositus pincernarum somnium suum, * Videbam coram me vitem, in qua erant tres propagines, crescere paulatim in gemmas, & post flores vuas maturescere: calicemque Pharaonis in manu mea. tuli ergo vuas, & expressi in calicem quē tenebam, & tradidi poculum Pharaoni. Respondit Ioseph, Hæc est interpretatio somnii. Tres propagines, tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur Pharao ministerii tui, & restituet te in gradū pristinū: dabisq; ei ca

=laniorū,

=principis laniorū

*ipsi Ioseph, & dixit.

C licem iuxta officium tuum, sicut ante facere consueueras. Tantum memento mei, cum tibi bene fuerit. & facies mecum misericordiã: vt suggeras Pharaoni vt educat me de isto carcere: qa furtim sublatus sum de terra Hebræorum, & hic innocens in lacum missus sum. ¶Videns pistorũ magister q̃ prudenter somnium dissoluisset, ait, Et ego vidi somnium, Quod tria canistra [a]farinæ [b]haberem super caput meum, & in vno canistro quod erat excelsius portare me putabã omnes cibos* qui D fiunt arte pistoria, auesq̃ comedere ex eo. Respondit Ioseph, Hæc est interpretatio somnii, Tria canistra, tres adhuc dies sunt: post quos auferet Pharao caput tuum, ac suspendet te in cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas. ¶Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat: qui faciens grande cõuiuium pueris suis, recordatus est inter epulas magistri pincernarum & pistorum principis. Restituitq̃ alterum in locum suum, vt porrigeret ei poculum: alterum suspendit in patibulo, vt [c]coniectoris veritas probaretur[d]. Et tamen succedentibus prosperis[d], præpositus pincernarum oblitus est interpretis sui. [c]interpretatus fuerat ei Ioseph.

[a] alba, vel multorũ foraminũ

* Pharaonis

CAP. XLI.

Somnia Pharaonis de septem bobus & spicis, eductus è carcere Ioseph exponit. Constituitur super annonam. Nascuntur ei Manasses & Ephraim. Fames in AEgypto.

A Post duos annos vidit Pharao somnium, Putabat se stare super fluuium, de quo ascendebant septem boues pulchræ & crassæ nimis, & pascebantur in locis palustribus. Aliæ [a]stabãt iuxta vaccas quæ erant, quoque septem emergebant de flumine, fœdæ, confectæq̃ macie: & [b]pascebantur[b] in ipsa amnis ripa in locis virentibus[b], deuoraueruntq̃ eas quarum mira species & habitudo corporũ erat.

B ¶Expergefactus Pharao, rursum dormiuit, & vidit alterum somnium, Septem spicæ pullulabant in culmo vno plenæ atque formosæ: aliæ quoque totidẽ spicæ tenues, & percussæ vredine orieban tur, deuorantes omnem priorum pulchritudinẽ. Euigilans Pharao post quietem, & facto mane, pauore perterritus, misit ad omnes coniectores AEgypti, cunctosq̃ sapientes: & accersitis narrauit somnium, nec erat qui interpretaretur. ¶Tunc demum reminiscens pincernarum magister, ait, * Confiteor peccatum meum: iratus rex seruis suis, me & magistrum pistorum retrudi iussit in carcerem principis militum: vbi vna nocte vterq̃ vidimus somnii, præsagium futurorũ. Erat ibi puer He- *ad Pharaonem.

braeus, eiusdem ducis militum famulus, cui narrantes somnia, [a]audiuimus quicquid postea rei probauit euentus. ego enim redditus sum officio meo: & ille suspensus est in cruce. ¶Protinus ad regis imperium eductum de carcere Ioseph totonderunt: ac veste mutata obtulerunt ei. Cui ille ait, Vidi somnia, nec est qui edisserat: quæ audiui à te sapientissime coniicere. Respōdit Ioseph, Absq; me deus respōdebit ꝓspera Pharaoni. Narrauit ergo Pharao quod viderat. Putabam me stare super ripā fluminis, & septē boues de amne conscendere, pulchras nimis, & obesis carnibus: quæ in pastu paludis vireta carpebāt. & ecce has sequebātur aliæ septem boues, intantum deformes & macilētę, vt nunq̄ tales in *terra Aegypti viderim, quæ deuoratis & consumptis prioribus, nullum saturitatis dedere vestigium: sed simili macie & squalore torpebant. Euigilans, rursus sopore depressus, vidi somnium, Septē spicæ pullulabant in culmo vno plenæ atq; pulcherrimæ. aliæ quoq; septē *tenues & percussæ vredine oriebantur è stipula: quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt. Narraui coniectoribus somniorum, & nemo est qui edisserat. ¶Respondit Ioseph, Somniū regis vnum est: quæ facturus est deus, ostendit Pharaoni. Septem boues pulchræ, & septē spicæ plenæ: septē vbertatis anni sunt, eandēq; vim somnii cōprehendunt. Septem quoq; boues tenues atq; macilentæ, quæ ascenderūt post eas, & septē spicæ tenues, & vento vrente percussæ: septem anni venturæ sunt famis. Qui hoc ordine complebuntur. Ecce, septem anni venient fertilitatis magnæ in vniuersa terra AEgypti: quos sequentur septem anni alii tantæ sterilitatis, vt obliuioni tradatur cuncta retro abundantia: consumptura est enim fames omnem terram, & vbertatis magnitudinem perditura est inopiæ magnitudo. Quod autem vidisti secūdo ad eandem rem pertinens somnium: firmitatis indiciū est, ei ꝙ fiat sermo dei, & velocius impleatur. Nunc ergo prouideat rex virum sapientem & industrium, & præficiat eum terræ AEgypti, Qui constituat præpositos per cunctas regiones: & quintam partem fructuum per septem annos fertilitatis, qui iam nunc futuri sunt, *congreget in horrea: & omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur, seruetur q; in vrbibus. Et præparetur futuræ septem annorum fami quæ oppressura est AEgyptū, & non consumetur terra inopia. ¶Placuit Pharaoni consilium & cunctis ministris eius: locutusq; est ad eos, Num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu dei plenus sit? Dixit ergo ad Ioseph, Quia ostendit tibi deus omnia quæ locutus es, nunquid sapientiorem & similem tui inuenire potero? Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantum regni solio te præcedam. Dixitq; rursum Pharao ad Ioseph, Ecce, constitui te super vniuersam terrā AEgypti. Tulitq; annulum de manu sua, & dedit eum in manu eius: vestiuitq; eum stola byssina, & collo torquem auream circumposuit. Fecitq; eum ascendere super currum suum secundū, clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ AEgypti. ¶Dixit quoq; rex AEgypti ad Ioseph, Ego sum Pharao: absq; tuo imperio non mouebit quisquam manū aut pedem in omni terra AEgypti. Vertitq; nomē [b]eius, & vocauit eum lingua AEgyptiaca, Saluatorem mundi[c]. Deditq; illi vxorem Aseneth filiam Phutipharis sacerdotis Heliopoleos. ¶Egressus est itaq; Ioseph ad terram AEgypti (triginta autem annorū erat quādo stetit in cōspectu regis Pharaonis) & circumiuit omnes regiones AEgypti. Venitq; fertilitas septem annorum: & in manipulos redactæ segetes, congregātæ sunt in horrea AEgypti. Omnis etiam frugum abundantia in singulis vrbibus condita est. Tantaq; fuit abundantia tritici, vt arenæ maris coæquaretur, & copia mensuram excederet. ¶Nati sunt autem Ioseph filii duo antequam veniret fames: quos peperit ei ‖ Aseneth filia Phutipharis sacerdotis Heliopoleos. Vocauitq; nomen primogeniti, Manasses, dicens, Obliuisci me fecit deus omnium laborum meorū, & do-

[a] interpretatus est

C

*tota

*paruæ,

D

E

* soluere iubeat terram AEgypti, &

F

[b] Ioseph, Saphnath Pahaneah (.i. vir cui abscōdita reuelata sunt: vel, abscōditorū expositor.)

G

Infr. 46. C

mus patris mei. Nomen quoque secundi appellauit Ephraim, dicens, Crescere me fecit deus in terra [a]paupertatis meæ. ¶Igitur transactis septem vbertatis annis, qui fuerãt in AEgypto, cœperunt venire septem anni inopiæ, quos prædixerat Ioseph: & in vniuerso orbe fames præualuit, in cuncta autem terra AEgypti erat panis. Qua esuriente clamauit populus ad Pharaonem alimenta petens. Quibus ille respondit. Ite ad Ioseph: & quicquid ipse vobis dixerit, facite. Crescebat autem quotidie fames in omni terra: aperuitque Ioseph vniuersa horrea, & vendebat AEgyptiis: nam & illos oppresserat fames. Omnesque prouinciæ veniebant in AEgyptum, vt emerent escas,* & malum inopiæ tẽperarent. CAP. XLII.

[a] afflictionis

* à Ioseph

¶Fratres Ioseph descendunt in AEgyptum pro alimentis emendis, Agnoscũtur & tentantur ab eo. Simeon in carcerem coniicitur. Redeunt ad patrem, petentes Beniamin, Ille renuit.

A Vdiens autem Iacob q̃ alimenta venderentur in AEgypto, dixit filiis suis, Quare negligitis? audiui q̃ triticũ venũdet in AEgypto: descendite, & emite nobis necessaria, vt possimus viuere, & nõ cõsumamur inopia. Descẽdẽtes igitur fratres Ioseph decẽ, vt emerent frumẽta in AEgypto, Beniamin domi retento à Iacob, qui dixerat fratribus eius, Ne forte in itinere [a]quicq̃ patiatur mali?: ingressi sunt terrã AEgypti cũ aliis qui pergebant ad emendũ, erat autem fames in terra Chanaan. Et Ioseph erat B princeps in terra AEgypti, atq̃ ad eius nutum frumenta populis vendebantur. ¶Cũq̃ adorassent eũ fratres sui, & agnouisset eos, q̃si ad alienos durius loq̃batur, iterrogãs eos, Vñ venistis? Qui rñderũt, De terra Chanaan, vt emamus victui necessaria. Et tamen fratres ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Recordatusque somniorum quæ [a]aliquando viderat?, ait ad eos, Exploratores estis: vt videatis infirmiora terræ venistis. Qui dixerunt, Non est ita domine, sed serui tui venerunt vt emerent cibos. Omnes filii vnius viri sumus: [a]pacifici / venimus, nec quicq̃ famuli tui machinantur mali. Quibus ille respõdit, Aliter est: imminuta terræ huius cõsyderare venistis. At illi dixerũt, Duodecim, inquiũt, serui tui fratres sumus, filii vnius viri ĩ terra Chanaan: minimus cũ patre nostro est, alius non est (uper. Hoc est, ait, quod locutus sum, Exploratores estis. Iam nunc experimẽtã vestri captã per salu

[a] somniauerat de eis

[a] veraces (vel syncere) & infra C

[a] moriat?

te Phraonis non egredimini hinc, donec veniat frater vester minimus. Mittite ex vobis vnum, & adducat eum: vos autem eritis in vinculis, donec probentur, quæ dixistis vtrum vera an falsa sint: alioquin, per salutem Pharaonis exploratores estis. Tradidit ergo illos custodiæ tribus diebus. Die autem tertio eductis de carcere, ait, Facite quę dixi, & viuetis: deum enim timeo.
Si pacifici estis, frater vester vnus ligetur in carcere: vos autē abite, & ferte frumenta quæ emistis, in domos vestras: & fratrem vestrum minimum ad me adducite, vt possim vestros probare sermones, & non moriamini. ¶Fecerunt vt dixerat, & locuti sunt adinuicē, Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum: videntes angustias animæ illius dum deprecaretur nos, & non audiuimus: idcirco venit sup nos ista tribulatio. E quibus vnus, Ruben, ait, Nunquid non dixi vobis, Nolite peccare in puerum: & non audistis me? en sanguis eius exquiritur. Nesciebant autem q̄ intelligeret Ioseph: eò q̄ per interpretem loqueretur ad eos. Auertitq̄ se parumper, & fleuit: & reuersus loquutus est ad eos. ¶Tollensq̄ Simeon, & ligans, illis præsentibus, iussit ministris vt implerent eorū saccos tritico, & reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis suprà cibariis in via. qui fecerunt ita. ¶At illi portantes frumēta in asinis suis, profecti sunt. Apertoq̄ vnus sacco vt daret iumento pabulum in diuersorio, cōtemplatus pecuniam in ore sacculi, dixit fratribus suis, Reddita est mihi pecunia mea, en habetur in sacco. Et obstupefacti, turbatiq̄ mutuo, dixerunt, Quidnam est hoc quod fecit nobis deus? Veneruntq̄ ad Iacob patrem suum in terra Chanaan, & narrauerūt ei omnia quæ accidissent sibi, dicentes, Locutus est nobis dominus terræ dure, & putauit nos exploratores esse prouincię. Cui respōdimus, Pacifici sumus, nec vllas molimur insidias. Duodecim fratres vno patre geniti sumus: vnus non est super, minimus cum patre nostro est in terra Chanaan. Qui ait nobis, Sic probabo q̄ pacifici sitis, Fratrē vestrum vnum dimittite apud me, & cibaria domibus vestris necessaria sumite, & abite, fratremq̄ vestrum minimum adducite ad me, vt sciā q̄ non sitis exploratores, *& istū qui tenetur in vinculis, recipere possitis, ac deinceps quæ vultis, emendi habeatis licētiam. His dictis cum frumenta effunderent, singuli repererunt in ore saccorum ligatas pecunias: exterritisq̄ simul omnibus, dixit pater Iacob, absq̄ liberis me esse fecistis, Ioseph non est super, Simeon tenetur in vinculis, & Beniamin auferetis: in me hæc omnia mala reciderunt. Cui respondit Ruben, Duos filios meos interfice, si non reduxero illum tibi: trade illum in manu mea, & ego eum tibi restituā. At ille, Non descendet, inquit, filius meus vobiscum: frater eius mortuus est, & ipse solus remansit, si[a] quid ei aduersitatis[b] acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad[c] inferos[b].

*sed vel races.

[a] mors ei

[b] sepulchrum

CAP. XLIII.

Adducto Beniamin, redeunt fratres ad Ioseph cum muneribus. Educitur è carcere Simeon. Flet seorsum Ioseph. Simul epulantur cum eo.

INterim fames omnem terrā vehementer premebat. Cōsumptisq̄ cibis quos ex AEgypto detulerāt, dixit Iacob ad filios suos, Reuertimini, & emite nobis pauxillum escarum. Respondit Iudas, Denuntiauit nobis vir ille sub attestatione iurisiurandi, dicens, Non videbitis faciem meā, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum. Si ergo vis eum mittere nobiscum, pergemus pariter, & ememus tibi necessaria. Si autem non vis, non ibimus: ‖vir enim, vt sæpe diximus, denuntiauit nobis, dicens, Non videbitis faciem meam absq̄ fratre vestro minimo. Dixit eis Israel, In meam hoc fecistis miseriam vt indicaretis ei & alium habere vos fratrem. At illi responderunt, Interrogauit nos homo per ordinem, nostram progeniem, si pater viueret, si haberemus fratrem: & nos respondimus ei consequenter iuxta id quod fuerat scisitatus. nunquid scire poteramus q̄ dicturus esset, Adducite fratrem vestrum vobiscum?

sup. 42. d

Iudas quoq; dixit patri suo, Mitte puerum mecum, vt proficiscamur, & possimus viuere: ne moriamur nos, * & paruuli nostri. Ego suscipio puerum: de manu mea require illum, nisi reduxero & reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore. Si non interceſſiſſet dilatio, iã vice altera veniſſemus. ¶Igitur Iſrael pater eorum dixit ad eos. Si sic neceſſe est, facite quod vultis: sumite de optimis terræ fructibus in vasis vestris, & deferte viro munera: modicũ resinæ & mellis & storacis, stactes & terebinthi & amygdalarum. Pecuniam quoque duplicem ferte vobiscum: & illam quam inueniſtis in sacculis, reportate, ne forte errore factũ sit. sed & fratrem vestrum tollite, & ite ad virum. Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet in vinculis, & hunc Beniamin: ego autem quaſi orbatus abſque liberis ero, ¶Tulerunt ergo viri munera. & pecuniam duplicem & Beniamin: deſcenderuntq; in AEgyptum & ſteterunt coram Ioſeph. Quos cum ille vidiſſet, & Beniamin simul, præcepit diſpenſatori domus suæ D dicens, Introduc viros domum, & occide victimas, & inſtrue conuiuium quoniam hodie mecum ſunt comeſturi meridie. Fecit ille ſicut ſibi fuerat imperatum, & introduxit viros domum. ibiq; exterriti dixerunt mutuo. Propter pecuniam quam retulimus prius in ſaccis noſtris, introducti ſumus: vt deuoluat in nos calumniam, & violenter ſubiici at ſeruituti & nos, & aſinos noſtros: Quam ob rem in ipſis foribus accedentes ad diſpenſatorem locuti ſunt. Oramus domine vt audias nos. Iam ãte de ſcendimus vt emeremus eſcas. Quibus emptis, cũ veniſſemus ad diuerſorium E aperuimus ſaccos noſtros, & inuenimus * vniuſcuiuſque pecuniam *in ore ſaccorum, quam nũc eodem pondere reportauimus. Sed & aliud attulimus argentum. vt emamus quæ nobis neceſſaria ſunt: nõ eſt in noſtra conſcientia quis poſuerit eam in ſaccis. marſupiis noſtris. At ille reſpõdit, Pax vobiſcum nolite timere deus veſter, & deus patris veſtri dedit vobis theſauros in ſaccis veſtris nam pecuniã quã dediſtis mihi probatam. ego habeo. Eduxitq; ad eos Simeon. Et introductis domum attulit aquam, & lauerunt pedes ſuos, deditq; pabulum aſinis eorum illi vero parabant munera, donec ingrederetur Ioſeph meridie. audierãt enim quod ibi comeſturi eſſent panem. ¶Igitur ingreſſus eſt Ioſeph domum F ſuam, obtulerũtq; ei munera, tenentes in manibus ſuis: & adorauerunt proni in terram. At ille clementer reſalutatis eis, interrogauit eos, dicens. Sanuſne eſt pater veſter ſenex, de quo dixeratis mihi, Adhuc viuit? Qui reſponderunt, ſoſpes eſt ſeruus tuus pater noſter, adhuc viuit. Et incuruati, adorauerunt eũ Attollens autem Ioſeph oculos, vidit Beniamin fratrem ſuum vterinum, & ait, Iſte eſt frater veſter paruulus, de quo dixeratis mihi. Et rurſum. Deus, inquit, miſereatur tui fili mi. Feſtinauitque, quia cõmota fuerant viſcera eius ſuper fratre ſuo, & erumpebant lachrymæ: & introiens cubiculum fleuit. Rurſumq; lota facie egreſſus, continuit ſe, & ait, Ponite panes. Quibus appoſitis, ſeorſum Ioſeph, & ſeorſum fratribus. G AEgyptiis quoque qui veſcebantur ſimul, ſeorſum (illicitum eſt enim AEgyptiis comedere cum Hebræis, & prophanum putant huiuſcemodi conuiuium) ſederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita ſua, & minimus iuxta ætatem ſuam. Et mirabantur ad inuicem, ſumptis partibus quas ab eo acceperant maiorq; pars venit Beniamĩ, ita vt quique partibus excederet. Biberũtque, & inebriati ſunt cum eo.

de ſanitate.

inter ſe. Et datis portionibus de mẽſa ſua maiorem portionẽ propoſuit ipſi.

CAP. XLIIII.

Ioſeph abſcõſo & deprehenſo ſcypho in ſacco Beniamin, arguit fratres furti. Iudas excuſans, ſe facit obſidem pro Beniamin.

PRæcepit autem Ioſeph diſpenſatori domus ſuę, dicens, Imple ſaccos eorum frumento, quantum poſſunt capere: & pone pecuniam ſingulorum in ſummitate ſacci. Scyphum autem meum argenteum, & pretium quod dedit tritici, pone in ore ſacci iunioris. factumque eſt ita

Et orto mane, dimiſſi ſunt cum aſinis ſuis, iamque vrbẽ exierant, & pro

cesserant paululum: tunc Ioseph accer
sito dispensatore domus, ait, Surge, in
quit, & persequere viros: & apprehen-
B sis dicito. Quare reddidistis malum pro
bono? Scyphus quē furati estis, ipse est
in quo bibit dominus meus, & in quo
augurari solet: pessimam rem fecistis.
Fecit ille vt iusserat. Et apprehensis per
ordinem, locutus est. Qui responderūt
Quare sic loquitur dominus noster. vt
serui tui tantū flagitii commiserint? Pe
cuniam quā inuenimus in summitate
saccorum, reportauimus ad te de terra
Chanaan: & quomodo consequens est
vt furati simus de domo domini tui au
rum vel argentum? Apud quencunque
fuerit inuentum seruorum tuorū quod
quæris, moriatur, & nos erimus serui
domini nostri, Qui dixit eis, Fiat iuxta
vestram sententiam: apud quencunque
fuerit inuentum, ipse sit seruus meus,
vos autem eritis innoxii. Itaque festina
to deponentes in terram saccos, aperue
C runt singuli. Quos scrutatus incipiēs, à
maiore vsque ad minimum, inuenit scy
phum in sacco Beniamin. At ille scissis
vestibus, oneratisque rursum asinis, re-
uersi sunt in oppidum, Primusq; Iudas
cum fratribus ingressus est ad Ioseph
(nec dum enim de loco abierat) omnes
que ante eum pariter in terram corrue
runt. Quibus ille ait, Cur sic agere vo-
luistis? an ignoratis quod non sit simi-
lis mei in augurandi scientia? ¶ Cui Iu-
das. Quid respondebimus, inquit, domi
no meo? vel quid loquemur, aut iuste
D *poterimus obtendere?* Deus inuenit ini
quitatem seruorum tuorum: en omnes
serui sumus domini mei, & nos & apud
quem inuentus est scyphus. Respondit
in pace que Ioseph. Absit à me, vt sic agam: qui
furatus est scyphum, ipse sit seruus me-
us, vos autem abite liberi ad patrē ve-
strum. Accedens autem propius Iudas
confidenter ait, Oro domine mi, loqua
tur seruus tuus verbum in auribus tuis
& ne irascaris famulo tuo: tu es enim
Sup. 24. e post Pharaonem dominus meus || Inter-
rogasti prius seruos tuos, Habetis patrē
aut fratrem? Et nos respondimus tibi do
mino meo, Est nobis pater senex, & pu
er paruulus, qui in senectute illius na-
tus est, cuius vterinus frater mortuus
E est: & ipsum solum habet mater sua, pa
ter vero tenere diligit eum. Dixistique
seruis tuis. Adducite eum ad me, & po
nam oculos meos super illum. suggessi-
mus tibi domino meo, Non potest puer
relinquere patrem suum: si enim illum
dimiserit, morietur. Et || dixisti seruis tu- Sup. 43. a
is, Nisi venerit frater vester minimꝰ vo
biscū, non videbitis amplius faciē me-
am. Cum ergo ascendissemus ad famu- F
lum tuum patrem nostrū, narrauimus
ei oīa quæ loquutus est dñs meus. Et
dixit pater noster, Reuertimini, & emi
te nobis parum tritici. Cui diximus, Ire
non possumus: si frater noster minimus
descenderit nobiscū, proficiscemur si-
mul: alioquin illo absente, nō audemus
videre faciē viri. At ille respondit, Vos
scitis || ꝙ duos filios genuerit mihi vxor Sup. 37. e
mea. Egressus est vnꝰ, & dixistis, Bestia G
deuorauit eum: & hucusque non cōpa-
ret. Si tuleritis & istum, & aliquid ei in
via contigerit, deducetis canos meos
cum mœrore ad inferos. igitur si intra-
uero ad seruum tuum patrem nostrum
& puer defuerit: (cum anima illius ex
huius anima dependeat) videritque eū
non esse nobiscum, morietur, & dedu-
cent famuli tui canos eius cum dolore
ad inferos, Ego proprie seruus tuus sim
qui in meam hunc recepi fidē, & spopō
di, || dicēs, Nisi reduxero eū peccati re Sup. 43. d
us ero in patrē meū omni tēpore. Mane
bo itaque seruus tuus pro puero in mi
nisterio domini mei, & puer ascēdat cū
fratribus suis. Non enim possum redi-
re ad patrem absente puero: ne calami
tatis quæ oppressura est patrem meum
testis assistam.

CAP. XLV.

Ioseph se fratribus agnoscendum præbet: mittitque pro patre.

Non se poterat vltra cohibere Io-
seph multis coram astātibus: vn A
de præcepit vt egrederentur cū-
cti foras, & nullus interesset alie
nus agnitioni mutuæ. Eleuauitque vo-
cem cum fletu: quam audierunt AEgy-
ptii, omnisque domus Pharaonis. Et di
xit fratribus suis, Ego sum Ioseph: ad-
huc pater meus viuit? Non poterant
respondere fratres, nimio terrore per-
territi. Ad quos ille clemēter, Accedite
inquit ad me. Et cum accessissent pro

pe. ‖Ego sum,ait,Ioseph frater vester,
Act.7.b. quem vēdidistis in Aegyptum. Nolite pauere,neque vobis durum esse vi
B deatur quod vendidistis me in his re-
Infr.50.c gionibus:‖pro salute enim vestra mi-
f vita sit me deus ante vos. Biennio est enim quōd cœpit fames in terra esse:& adhuc quinque anni restant,quibus nec arari poterit, nec meti. Præmisit me deus,vt reseruemini super terram, & escas ad viuendū habere possitis. Non vestro consilio,sed dei voluntate missus sum:qui fecit me quasi patrē Pharaonis, & dominum vniuersæ domus eius, ac principem in omni terra Aegypti. Festinate, & ascendite ad patrē
C meum,& dicetis ei,Hæc mandat filius tuus Ioseph,Deus fecit me dominū vniuersæ terræ Aegypti: descende ad me,ne moreris, & habitabis in terra Gessen:eris q iuxta me tu,& filii tui,& filii filiorū tuorū,oues tuę,& armenta tua,& vniuersa quæ possides. Ibiq te pascam(adhuc enim quinque anni residui sunt famis)ne & tu pereas,& omnis domus tua,& omnia quæ possides. En oculi vestri & oculi fratris mei Beniamin vident quod os meum loquatur ad vos. Nuntiate patri meo vniuersam gloriam meam, & cūcta quæ
D vidistis in Aegypto:festinate, & adducite eum ad me. Cunque amplexatus cecidisset in collum Beniamin fratris sui,fleuit:illo quoque similiter flente super collum eius. Osculatusq est Ioseph omnes fratres suos,& plorauit super singulos: post quæ ausi sunt loqui ad eum. ¶Auditumq est & celebri sermone vulgatum in aula regis. Venerūt fratres Ioseph,& gauisus est Pharao atque omnis familia eius. Dixitq ad Ioseph vt iperaret fratribus suis dicens,
E Onerantes iumenta,ite in terram Chanaan. Et tollite inde patrem vestrum & cognationem,& venite ad me:& ego dabo vobis omnia bona AEgypti, vt comedatis medullam terræ. Præcipe etiam vt tollant plaustra de terra AEgypti, ad subuectionem paruulorum suorum ac coniugum: & dicito, Tollite patrem vestrum, & properate quantocyus venientes. Nec dimittatis quicquā de supellectili vestra: quia omnes opes Aegypti, vestræ erunt.

¶Feceruntq filii Israel vt eis mandatū fuerat, Quibus dedit Ioseph plaustra F
secundum Pharaonis imperium:& cibaria in itinere. Singulis quoque,pfer
ri iussit binas stolas: Beniamin vero de
dit trecentos argenteos cum quinque g mutato-
stolis optimis: tantundem pecuniæ & rias ve-
vestium mittens patri suo, addens ei stes:
asinos decem, qui subueherent ex omnibus diuitiis Aegypti,& totidem asinas,triticum in itinere, panesq portātes. Dimisit ergo fratres suos:& profi-
ciscentibus ait, Ne irascamini in via.
¶Qui ascendentes ex Aegypto, venerunt in terram Chanaan ad patrē suū G
Iacob,Et nuntiauerunt ei dicētes,* Io
seph viuit:& ipse dominatur in omni *Adhuc
terra Aegypti. Quo audito Iacob, h qua h debilita
si de graui somno euigilans, tamen nō tum est
credebat eis. Illi ecōtra referebant om cor eius,
nem ordinem rei. Cumq vidisset plaustra & vniuersa q miserat, reuixit spi- quia
ritus eius,& ait,Sufficit mihi si adhuc Ioseph filius meus viuit:vadam & videbo illum antequam moriar.

CAPVT XLVI.

Iacob pergit in Aegyptum ad Ioseph. Genealogia Iacob. Ioseph occurrit patri.

PRofectusq Israel cum omnibus quæ habebat, venit ad puteum A
iuramenti:& mactatis ibi victimis deo patris sui Isaac, audiuit
eū p visionē nocte vocantem se, & dicentem sibi,Iacob Iacob!Cui respōdit
Ecce adsum. Ait illi deus.Ego sum fortissimus deus patris tui: noli timere
sed descende in AEgyptum,quia in gētem magnam faciam te ibi. Ego descēdam tecum illuc,& ego inde adducā
te reuertentem:Ioseph quoque ponet
manus suas super oculos tuos ¶‖Surre
xit Iacob à puteo iuramenti :tulerunt Act.7.b.
que eum filii cū paruulis & vxoribus
suis in plaustris quæ miserat Pharao
ad portandum senem, & omnia quæ possederat in terra Chanaan : venitq
in AEgyptum cum omni semine suo.
filii eius & nepotes,filiæ & cuncta simul progenies.¶ Hæc sunt autem nomina filiorum Israel , qui ingressi
sunt in AEgyptum,ipse cum liberis su B
is.‖Primogenitus Ruben. Filii Ruben Exod.1.a
Henoc & Phallu & Hesron & Charmi. 6.b.

nūe.26.a ¶Filii Simeō:Iamuel & Iamin & Ahod
1.Par.5.a & Iachin & Sohar,& Saul filius Chana
1.Par.6.a nitidis. ¶¶Filii Leui: Gerson & Chaath
1.par.4.a & Merari. ¶¶Filii Iuda:Her & Onā & Se
1.Par.2.a la & Phares & Zara.mortui sunt aūt Her
4.a.fu.38 & Onan in terra Chanaan. Natiq; sunt
a. filii Phares:Hesrō & Hamul. ¶¶Filii Is-
1.par. 7.a sachar:Thola & Phua & Iob & Simerō.
¶Filii zabulon: Sared & Elon & Iahaleel.hi filii Liæ quos genuit in Mesopotamia Syriæ cum Dina filia sua.omnes animæ filiorum eius & filiarum triginta tres. ¶Filii Gad:Sephō & Aggi & Esebon & Suni & Heri & Arodi & Areli.

1.par.7.f. ¶¶Filii Aser:Iamna & Iesua & Iessui & Beria : Sara quoque soror eorum. Filii Beria:Heber & Melchiel.hi filii Zelphę quam dedit Laban Liæ filiæ suæ . & hos genuit Iacob sedecim animas. ¶Fi-

Sup.41.f. lii Rachel vxoris Iacob:Ioseph & Beniamin. ¶Natiq; sunt Ioseph filii in terra Aegypti,quos genuit ei Aseneth filia

1.par.7.b Phutipharis sacerdotis Heliopoleos:Ma-
& 8.a. nasses & Ephraim. ¶¶Filii Beniamin:Be-
C la & Bechor & Asbel & Gera & Naaman & Echi,& Ros, & Mophim & Ophim,& Ared.hi filii Rachel quos genuit Iacob, omnes animæ quatuordecim. ¶Filii Dan:Husin. ¶Filii Nephthali:Iasiel, & Guni & Iesser & Sallem.hi filii Balæ,quā dedit Laban Racheli filiæ suę: & hos genuit Iacob, ōnes animæ, septem.Cunctæq; animæ quæ ingressæ sunt cum Iacob in Aegyptum, egressæ sunt de femore illius , absque vxoribus filiorum eius:sexagintasex. Filii autem Ioseph qui nati sunt ei in terra Aegypti,animæ duæ.Omnes animæ domus Iacob quę ingressæ sunt in Aegyptum, fuere septuaginta. ¶Misit autem Iacob Iudam ante se ad Ioseph, vt nuntiaret ei,& ille occurreret in Gessen.Quo cū peruenisset,iuncto Ioseph curru suo ascendit obuiam patri suo ad eūdem locum:videsq; eum, irruit super collum eius , & inter amplexus fleuit. Dixitq; pater ad Ioseph, Iam lętus moriar,quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo . ¶At ille locutus est ad fratres
D suos, & ad omnem domum patris sui. Ascēdam & nuntiabo Pharaoni: dicāque ei , Fratres mei , & domus patris mei qui erant in terra Chanaan venerunt ad me:& sunt viri pastores ouiū, curamq; habent alendorū gregum:pecora sua,& armenta,& omnia quæ habere potuerūt,adduxerūt secum. Cūque vocauerit vos,& dixerit,Quod est opus vestrū?respondebitis, Viri pastores sumus serui tui,ab infantia nostra vsque in præsens,& nos & patres nostri.Hæc autem dicetis vt habitare possitis in terra Gessen:quia detestātur Aegyptii omnes pastores ouium.

CAP. XLVII.

Iacob introducitur ad Pharaonē. Datur ei terra Gessen , Adiurat filium de sepultura.

INgressus ergo Ioseph nuntiauit Pha A raoni,dicens, Pater meus & fratres, oues eorum & armenta & cuncta q̄ possident,venerūt de terra Chanaā: & ecce consistunt in terra Gessen. Extremos quoque fratrum suorum quinque vires statuit coram rege: quos ille interrogauit,Quid habetis operis? Respondentes, Pastores ouium sumus serui tui,& nos & patres nostri.Ad peregrinandum in terram tuam venimus: quoniam non est herba gregibus seruorum tuorum,ingraueſcēte fame in terra Chanaan:petimusq; vt esse nos iube B as seruos tuos in terra Gessen.Dixit ita que rex ad Ioseph Pater tuus & fratres tui venerūt ad te. Terra Aegypti in cō spectu tuo est:in optimo loco fac habitare eos , & trade eis terram Gessen. Quod si nosti in eis esse viros[a] industrios[b],constitue illos magistros pecorum meorum.¶Post hæc introduxit Ioseph patrem suum ad regem, & statuit eum coram eo:[c]qui benedicēs illi[d],& interrogatus ab eo . Quot sunt dies annorū vitæ tuæ?respondit, Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorū sunt,parui & mali, & non peruenerūt vsque ad dies patrum meorum quibus peregrinati sunt . Et benedicto rege, egressus est foras.¶Ioseph vero patri & C fratribus suis dedit possessionē in Aegypto in optimo terre loco Ramesses, vt præceperat Pharao.Et alebat eos,omnemque domum patris sui præbens cibaria singulis.¶In toto enim orbe panis deerat,& oppresserat fames terram, maxime Aegypti & Chanaan.E quibus omnem pecuniam congregauit ꝓ ven ditione frumenti,& intulit eam in æra

[a] fortes
[b] & bene
[c] dixit Iacob ipm
[d] pharaonem.

rium regis. Cumq; defeciſſet emptoribus pretium, venit cūcta AEgyptus ad Ioſeph, dicens, Da nobis panes: quare
D morimur coram te, deficiēte pecunia? Quibus ille reſpondit, Adducite pecora veſtra, & dabo vobis pro eis cibos ſi pretium non habetis. Quę cum adduxiſſent, dedit eis alimenta pro equis & ouibus & bobus & aſinis: ſuſtentauitq; eos illo ānō p cōmutatione pecorū. Venerūt quoq; anno ſecūdo, & dixerūt ei, Non celamus domino noſtro quod deficiente pecunia, pecora ſimul defecerunt: nec clam te eſt quod abſque corporibus & terra nihil habeamus. Cur ergo morimur te vidente? & nos & terra
& terrā noſtram pro pane noſtra tui erimus: eme nos in ſeruitutē regiam) & præbe ſemina, ne pereunte
E cultore redigatur terra in ſolitudinem. Emit igitur Ioſeph omnem terrā AEgypti vendentibus ſingulis poſſeſſiones ſuas præ magnitudine famis. Subiecitq; eam Pharaoni, & cunctos populos eius à nouiſſimis terminis AEgypti vſq; ad extremos fines eius: præter terram ſacerdotum quæ à rege tradita fuerat eis quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, & idcirco nō ſunt compulſi vendere poſſeſſiones ſuas. Dixit ergo Ioſeph ad populos, En, vt cernitis, & vos & terram veſtram Pharao
F poſſidet: accipite ſemina & ſerite agros vt fruges habere poſſitis. Quintam partem regi dabitis: quatuor reliquas permitto vobis in ſementem, & in cibum familiis & liberis veſtris. Qui reſpondentes, Salus noſtra in manu tua eſt: reſpiciat nos tantum dominus noſter, & lęti ſeruiemus regi. Ex eo tempore vſque in præſentē diē in vniuerſa terra AEgypti, regibus quita pars ſoluitur, & factū eſt quaſi in legem: abſque terra ſacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit. ¶Habitauit ergo Iſrael in AEgyto, id eſt in terra Geſſen, & poſſedit eam: auctuſq; eſt & multiplicatus nimis. Et vixit in ea decem & ſeptem annis: factiq;
G ſunt omnes dies vitæ illius centū quadraginta ſeptem annorum. ¶Cumq; appropinquare cerneret diem mortis ſuæ, vocauit filium ſuum Ioſeph. & dixit ad eum. Si inueni gratiam in conſpectu tuo pone manum tuam ſub femore meo: & facies mihi miſericordiā & veritatem, vt non ſepelias me in AEgypto ſed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condaſq; in ſepulchro maiorum meorum. Cui reſpondit Ioſeph, Ego faciam quod iuſſiſti. Et ille, Iura ergo, inquit, mihi. Quo iurante, [e] adorauit Iſrael dominum conuerſus) ad lectuli caput. [e] inclinauit ſe Iſrael.

CAP. XLVIII.

Iacob ægrotat. Adoptat ſibi Ephraim & Manaſſem filios Ioſeph, Benedicit eiſdem.

HIS ita tranſactis nuntiatum eſt Ioſeph quod ægrotaret pater ſuus qui aſſumptis duobus filiis Manaſſe & Ephraim, ire perrexit. Dictumq; eſt ſeni, Ecce filius tuus Ioſeph venit ad te. Qui confortatus ſedit in lectulo. ¶Et ingreſſo ad ſe Ioſeph, ait, Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ eſt in terra Chanaam: benedixitq; mihi, & ait, Ego te augebo & multiplicabo, & faciam te in turbas populorū: daboq; tibi terram hanc, & ſemini tuo poſt te in poſſeſſionem ſempiternam. Duo ergo filii tui qui nati ſunt tibi in terra AEgypti antequam huc venirem ad te, mei erūt, Ephraim & Manaſſes: ſicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi. Reliquos autem quos genueris poſt eos, tui erunt, & nomine fratrum ſuorum vocabuntur in poſſeſſionibus ſuis. Mihi enim quando veniebam de Meſopotamia, [f] mortua eſt Rachel in terra Chanaan in ipſo itinere: erat q; vernum tēpus: & ingrediebar) Ephratham. & ſepeliui eā iuxta viam Ephrathę quæ alio nomine appellatur Beth-lehem. ¶Videns autem filios eius dixit ad eum. Qui ſunt iſti? Reſpondit, Filii mei ſunt quos donauit mihi deus in hoc loco. adduc, inquit, eos ad me, vt benedicā illis. Oculi enim Iſrael caligauerant præ nimia ſenectute, & clare videre non poterat. Applicitoſque ad ſe, deoſculatus & circumplexus eos, dixit ad Ioſeph filium ſuum. Non ſum fraudatus aſpectu tuo: inſuper oſtendit mihi deus ſemen tuum. Cumque tuliſſet eos Ioſeph de gremio patris, adorauit pronus in terram. Et poſuit Ephraim ad dexteram ſuam, id eſt ad ſiniſtram Iſrael: Manaſſem vero in ſiniſtra ſua, ad dexteram ſcilicet patris, applicuitq; ambos

A
Sup. 28, c
B
Spu. 35. c
[f] vel, cum adhuc ſupereſſet aliquod terræ ſpatium, an tequam perueniret ad
C

ad eum. [e]Qui [l]extendens manum dexte
[l]Et, Iſrael ram, poſuit ſuper caput Ephraim iunio
ris fratris: ſiniſtram autem ſuper caput
Manaſſe qui maior natu erat, commu-
Heb. 11. d tans manus. ‖Benedixitq; Iacob Ioſeph
& ait, Deus in cuius conſpectu ambula
uerunt patres mei Abraham & Iſaac,
deus qui paſcit me ab adoleſcẽtia mea
vſque in præſentem diem, angelus qui
eruit me de cunctis malis benedicat
pueris iſtis: & inuocetur ſuper eos no-
men meum, nominaquoq; patrum meo
rum Abrahã & Iſaac. & creſcant in mul
D titudinem ſuper terram. ¶Videns autẽ
Ioſeph quod poſuiſſet pater ſuus dexte
ram manum ſuper caput Ephraim, gra
uiter accepit: & apprehenſam ma-
nũ patris leuare conatus eſt de capite
Ephraim, & tranſferre ſuper caput Ma
naſſe. Dixitque ad patrem, Non ita cõ-
uenit pater: quia hic eſt primogenitus,
pone dexteram tuam ſuper caput eius.
Qui renuens ait, Scio fili mi ſcio: & iſte
quidem erit in populos & multiplicabi
tur: ſed frater eius iunior, maior erit il-
lo, & ſemen illius creſcet in gentes. Be
nedixitq; eis in tempore illo, dicens,
[n]benedi- In te [n]benedicetur [l]Iſrael, atque [e]dicetur [l]
cet. [e] di- Faciat tibi deus ſicut Ephraim & ſicut
cet. Manaſſe. Conſtituitq; Ephraim ante Ma
naſſen. ¶Et ait ad Ioſeph filium ſuum,
En ego morior, & erit deus vobiſcum
reducetque vos ad terram patrum ve-
ſtrorum. Do tibi partem vnam extra
fratres tuos, quam tuli de manu Amor-
rhæi in gladio & arcu meo.

CAP. XLIX.

Iacob benedicit ſiue prædicit filiis
ſuis quid euenturum ſit eis. Eligit ſibi ſe
pulturam. Moritur.

VOcauit autem Iacob filios ſuos, A
& ait eis, Congregamini. vt an-
nuntiem quæ ventura ſunt vo-
bis in diebus nouiſſimis. congre
gamini & audite filii Iacob, audite Iſra [l] i. tu, ac-
el patrem veſtrum. cepturus
¶Ruben primogenitus meus, tu forti- eras pri-
tudo mea & principium doloris mei: [n] mogeni-
prior in donis, maior in imperio. Effu- turam,
ſus es ſicut aqua [l] non creſcas: quia ‖ aſ- ſacerdo-
cendiſti cubile patris tui, & maculaſti tium. &
ſtratum eius. regnum:
¶Simeon & Leui fratres: vaſa iniquita- at non
tis [e] bellantia [l]. In conſilium eorum non proficies
veniat anima mea, & in cœtu illorum &c.
non ſit gloria mea: quia ‖ in furore ſuo Sup. 35. b
occiderunt virum, & in voluntate ſua [l] in terra
ſuffoderunt murum. Maledictus furor peregri-
eorum, quia pertinax: & indignatio nationis
eorum, quia dura: diuidam eos in Ia- ſuæ.
cob, & diſpergam eos in Iſrael. Sup. 34. d

B ¶Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescēs accubuisti vt leo, & quasi læna, quis suscitabit eum?‖ NON AVFERETVR sceptrum de Iuda, & dux de femore eius: donec IESVS. veniat qui mittendus est, & ipse erit Iohā.1.g. expectatio gentium. Ligans ad vineam suum pullum, & ad vitem ô fili mi asi nam suam. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino, & dēntes eius lacte candidiores.

¶Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsq; ad Sidonem.

¶Issachar asinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiē quòd esset bona, & terram quòd optima: & supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens.

¶Dan iudicabit populū suum sicut & alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber C in via cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascēsor eius retro, SALVTARE TVVM expectabo domine. IESVS.

* turma militum circunda bit ipsū: ipse vero oppugnabit calcaneum.

¶Gad * accinctus præliabitur ante eū: & ipse accingetur retrorsum.

¶Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.

¶Nephthali ceruus emissus, & dās eloquia pulchritudinis.

¶Filius accrescens Ioseph, filius accrescens & decorus aspectu: filiæ discurrerunt super murum. Sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuiderunt- *Attamē que illi habentes iacula. * Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum & manuum illius per manus potentis Iacob: inde pastor egressus est. Lapis Israel. Deus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberū & vul- *fortiores uæ. Benedictiones patris tui * confortatę sunt) benedictionibus patrum eius: donec veniret desiderium collis æternorū. fiant in capite Ioseph & in vertice nazaræi inter fratres suos.

¶Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia.

¶Omnes hi in tribubus Israel duodecim: hæc locutus est eis pater suus, benedixitq; singulis benedictionibus propriis. Et præcepit eis, dicens. Ego congregor ad populum meum: sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici quæ est in agro Ephron Hethæi contra Mambre in terra Chanaan: ‖quam emit Sup.23.d Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulchri. Ibi sepelierūt eum, & Saram vxorem eius: ibi sepultus est Isaac cum Rebecca coniuge sua: ibi & Lia condita iacet. ¶Finitisq; mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, & obiit: appositusq; est ad populum suum.

CAP. L.

Sepelitur Iacob. Celebrātur exequię Ioseph fratribus remittit iniuriam. Moritur.

QVod cernens Ioseph, ruit super faciem patris flēs & deosculans eum. Præcepitque seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus, transierunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadauerum cōditorum. fleuitque eū AEgyptus septuaginta diebus. ¶Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis, Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis: eò quod pater meus adiurauerit me, dicēs. En morior. in sepulchro meo Sup.47.g quod ‖fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. Dixitque ei Pharao, Ascende, & sepeli patrem tuum sicut adiuratus es, ¶Quo ascendente, ie B runt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctique maiores natu terræ AEgypti: domus Ioseph cum fratribus suis. absque paruulis & gregibus, absque armentis quæ dereliquerunt in terra Gessen. Habuit quoque in comitatu currus & equites: & facta est turba non modica. Veneruntque ad aream Atad, quæ sita est trans Iordanem: vbi celebrantes exequias planctu magno atq; vehementi impleuerunt se

ptem dies. Quod cum vidiſſent habitatores terræ Chanaan, dixerunt. Planctus magnus eſt iſte Aegyptiis. Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius, Planctus Aegypti. Fecerunt ergo filii Iacob
Act.7.b. ſicut præceperat eis: & portãtes eum
Sup.23.d. in terram Chanaan, ‖ſepelierunt eum in ſpelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in poſſeſſionem ſepulchri ab Ephron Hethęo cõtra faciẽ Mambre. ¶Reuerſuſq; eſt Ioſeph in Aegyptum cũ fratribus ſuis & omni co- C
mitatu, ſepulto patre. ¶Quo mortuo, timentes fratres eius, & mutuo collo-

quentes. Ne forte memor ſit iniuriæ quam paſſus eſt, & reddat nobis omne malum quod fecimus ei: mandauerunt ei dicentes. Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, vt hęc tibi verbis illius diceremus, Obſecro vt obliuiſcaris ſceleris fratrum tuorũ, & peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te. nos quoque oramus vt ſeruis dei patris tui dimittas iniquitatem hãc. Quibus auditis fleuit Ioſeph. Veneruntque ad eũ fratres ſui: & proni adorantes in terram, dixerũt. Serui tui ſumus. Quibus ille reſpõdit, Nolite timere: num dei poſſumus reſiſtere
Sup.45.b voluntati? Vos ‖ cogitaſtis de me ma
D lum, ſed deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me ſicut impræſentiarum cernitis, & ſaluos faceret multos populos. Nolite timere: ego paſcam vos & paruulos veſtros. conſolatuſq; eſt eos, & blande ac leniter eſt locutus.

¶Et habitauit in Aegypto cum omni domo patris ſui: vixitque centum decem annis. Et vidit Ephraim filios vſque ad tertiam generationem. ‖ Filii Nũe.32.g
quoque Machir filii Manaſſe nati ſunt in genibus Ioſeph. ¶Quibus tranſactis
Heb.11.d. ‖locutus eſt fratribus ſuis. Poſt mortẽ meam deus viſitabit vos, & aſcendere vos faciet de terra iſta ad terram quã iurauit Abraham, Iſaac & Iacob. Cumque adiuraſſet eos, atque dixiſſet, Deus viſitabit vos, ‖aſportate oſſa mea vobiExo.13.d.
Ioſu.24.g ſcum de loco iſto: mortuus eſt expletis centum decem vitæ ſuæ annis. Et conditus aromatibus, repoſitus eſt in loculo in Aegypto.

Liber Exodus, Hebraicè Velle semoth.

Recēsentur filii Iacob. Nouus Pharao opprimit Israelitas. Obstetricum piarum industria.

A HAEC sunt nomina filiorum Israel qui ingressi sunt in AEgyptum cū Iacob: singuli cum domibus suis introierunt: Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Issachar, Zabulon, & Beniamin, Dan, & Nephtali, Gad & Aser. Erant igitur omnes animæ eorum qui ingressi sunt, de femore Iacob, septuaginta: Ioseph autem in AEgypto erat. Quo mortuo & vniuersis fratribus
Act.7.c eius, omnique cognatione sua, ‖filii Israel creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt: ac roborati nimis, im
B pleuerūt terram. ¶Surrexit interea rex nouus super AEgyptum qui ignorabat Ioseph: & ait ad populum suum, Ecce, populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est. Venite, sapienter opprimamus eum: ne forte multiplicetur: & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur è terra. Præposuit itaque eis magistros operum vt affligerēt eos
thesaurorum (vel munitiones) oneribus: ædificauerunt q̄ vrbes ᵉtabernaculorum ᵓPharaoni, Phitom, & Ramesses. Quantoque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & crescebant: oderantque filios Israel AEgy-
C ptii, & affligebant illudentes eis & inuidentes. Atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur.

¶Dixit autem rex AEgypti obstetricibus Hebræarum: quarum vna vocabatur Sephora, altera Phua, præcipuens
Act.7.c eis, ‖Quando obstetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit: si masculus fuerit, interficite illum: si fœmina, reseruate. Timuerunt autem obstetrices deum, & non fecerunt iuxta pręce
D ptum regis AEgypti: sed conseruabant mares. Quibus accersitis ad se rex, ait, Quid nam est hoc quod facere voluistis, vt pueros seruaretis? Quæ responderunt, Non sunt Hebrææ, sicut AEgyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, & priusquam veniamus ad eas, pariunt. Bene ergo fecit deus obstetricibus: & creuit populus, confortatusque est nimis. Et quia timuerunt obstetrices deum, ædificauit illis domos. Pręcepit ergo Pharao omni populo suo, dicens, Quicquid masculini sexus natum fuerit, in flumen proiicite: quicquid fœminini, reseruate.

CAP. II.

Natus Moyses, in carectum proiectꝰ, adoptatur à filia Pharaonis, Occiso AEgyptio visitat Israelitas fratres. Ducit vxorem. Clamant ad deum Israelitæ.

EGressus est post hæc vir de domo Leui. Et accepit vxorē stirpis suæ: A
quæ concepit, & peperit filium, Infra.6.c
& videns eum elegantem abscondit tribus mēsibus. Cumq; iā celare nō 1.par.13.b
posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice: posuitque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis, stante procul sorore eius, & consyderante euentum
rei. ¶‖Ecce autem descēdebat filia Pha Act.7.c
raonis vt lauaretur in flumine: & puel Heb.11.d
læ eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cum vidisset fiscellam in ᵉpa
pyrione ᵓ, misit vnam è famulabus suis ᵉ carecto,
& allatam aperiēs, cernēsque in ea paruulum vagientem, miserta eius, ait, De infantibus Hebræorum est hic. Cui soror pueri, Vis, inquit, vt vadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nu
trire possit infantulum? Respondit, Va B
de. Perrexit puella, & vocauit matrem suam. Ad quam locuta filia Pharaonis Accipe, ait, puerum istum, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier, & nutriuit puerum: adultumq; tradidit filiæ Pharaonis. Quem illa adoptauit in locum filii, vocauitq; nomen eius Moyses: dicens, Quia de aqua tuli eum, ¶In diebus illis postquā creuerat Moyses, ‖ egressus est ad fra- Heb.11.e
tres suos: viditque afflixionem eorum & virum AEgyptium percutientem quēdam de Hebræis fratribus suis. Cumq; circunspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum AEgyptium abscondit sabulo. ¶ Et egressus die altero conspexit duos Hebræos ri-

xãtes: dixitq; ei qui faciebat iniuriam. Quare percutis proximum tuum? Qui C respondit, Quis constituit te principẽ & iudicem super nos? num occidere me tu vis, sicut heri occidisti AEgyptium? Timuit Moyses, & ait, Quomodo palam factum est verbũ istud? ¶Audiuitq; Pharao sermonem hunc, & quærebat occidere Moysen: qui fugiens de cõspectu eius, moratus est in terra Madian, & sedit iuxta puteũ. ¶Erant autẽ sacerdoti Madian septem filiæ, quæ venerant ad hauriendã aquã: & impletis canalibus adaquare cupiebãt greges patris sui. Supuenere pastores, & eiecerũt eas: surrexitq; Moyses, & defensis puellis, adaquauit oues earum. Quæ cũ reuertissent ad Raguel patrem suũ, dixit ad eas, Cur velocius venistis solito? Aesponderũt, Vir AEgyptius liberauit nos de manu pastorum: insuper & hausit aquã nobiscum, potumq; dedit ouibus. At ille, Vbi est, inquit? quare dimisistis D hominem? vocate eũ vt comedat panẽ. ²Iurauit ergo Moyses quod habitaret² cum eo. ¶Accepitque ‖ Sephoram filiam eius vxorem: quæ peperit ei filium, quẽ vocauit Gersam, dicens, Aduena fui in terra aliena. -Alterũ vero peperit: quẽ vocauit Eliezer, dicens, Deus enim patris mei adiutor meus, & eripuit me de manu Pharaonis². ¶Post multum vero temporis mortuus est rex AEgypti: & ingemiscentes filii Israel, propter opera vociferati sunt: ascenditque clamor eorum ad deum ab operibus. Et audiuit gemitum eorum, ac recordatus est fœderis quod pepigerat cum Abraham Isaac, & Iacob. Et respexit dominus filios Israel, & cognouit eos.

²Vel placuit ergo Moysi habitare. Infra. 18. a
1. par. 23. b.

CAP. III.

¶ Moyses pascit oues. Videt deum in rubo. Mittitur ad filios Israel & Pharaonem oppressorem.

A MOyses autem pascebat oues Iethro soceri sui sacerdotis Madiã cumq; minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montẽ Act. 7. d. dei Horeb. ¶‖Apparuitque ei dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non comburetur. Dixit ergo Moyses, Vadam, & videbo visionem hanc magnã, quare non comburatur rubus. Cernens autem dominus quod pergeret ad videndum, vocauit eum de medio rubi, & ait, Moyses Moyses. Qui respondit, Adsum. At ille, Ne appropies, inquit, huc: B solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. Et ait, ‖Ego sum deus patris tui, deus Mat. 22. c Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. mar. 12. c Abscondit Moyses faciem suam: non enim audebat aspicere contra deum. Iuc. 20. f

Cui ait dominus, Vidi afflictionem populi mei in AEgypto, & clamorem eius audiui propter duritiam eorum qui
C præſunt operibus: & ſciens dolorem eius, deſcendi vt liberem eũ de manu AEgyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam, & ſpatioſam, in terram quæ fluit lacte & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezęi, & Heuæi, & Iebuſæi. Clamor ergo filiorum Iſrael venit ad me: vidique afflictionem eorum, qua ab AEgyptiis opprimuntur. ¶Sed veni mittam
D te ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Iſrael de AEgypto. Dixitq; Moyſes ad deum, Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſrael de AEgypto? Qui dixit ei, Ego ero tecum: & hoc habebis ſignum quod miſerim te, Cum eduxeris populũ de AEgypto, immolabis deo ſuper montem
adorabis eis deum iſtum. Ait Moyſes ad deum, Ecce ego vadã ad filios Iſrael, & dicam eis, Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos. Si dixerint mihi, Quod eſt nomen eius? quid dicam eis? Dixit dominus ad Moyſen. EGO SVM QVI SVM. Ait,
Sic dices filiis Iſrael, QVI EST, miſit
E me ad vos. Dixitq; iterũ deus ad Moyſen, Hæc dices filiis Iſrael, Dominus deus patrum veſtrorum, deus Abrahã & deus Iſaac, & deus Iacob miſit me ad vos: hoc nomen mihi eſt in æternũ & hoc memoriale meum in generatiõe & generationẽ. Vade, cõgrega ſeniores Iſrael, & dices ad eos, Dominus deus patrum veſtrorũ apparuit mihi, deus Abraham & deus Iſaac & deus Iacob, dicens, Viſitãs viſitaui vos: & vidi omnia quæ acciderunt vobis in AEgypto & dixi vt educã vos de afflictione AEgypti in terram Chananæi & Hethęi & Amorrhæi & Pherezæi & Heuæi & Iebuſæi, ad terram fluentem lacte & melle. Et audient vocem tuam: ingredieriſ
F que tu & ſeniores Iſrael ad regem AEgypti, & dices ad eum, Dominus deus Hebræorum vocauit nos: ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, vt immolemus domino deo noſtro. Sed ego ſcio quod non dimittet vos rex AEgypti vt eatis, niſi per manum validam. Extendamque manum meam, & percutiam AEgyptum in cunctis mirabilibus meis quæ facturus ſum in medio eorũ: poſt G
hoc dimittet vos. Daboque gratiam populo huic coram AEgyptiis: & ||cum egrediemini, non exibitis vacui, ſed poſtulabit mulier à vicina ſua & ab hoſpita ſua vaſa argẽtea & aurea, ac veſtes ponetiſque eas ſuper filios & filias veſtras, & ſpoliabitis AEgyptum. Infra. 11. a & 12. c

CAP. IIII.

Moyſes accipit ſigna ſuæ vocationis. Pergit in AEgyptum. Cephora vxor circuncidit filium. Aaron occurrit fratri ſuo Moyſi.

REſpondens Moyſes ait, Non credent mihi, neque audient vocẽ A
meã: ſed dicent, Nõ apparuit tibi dominus, Dixit ergo ad eum, Quid eſt quod tenes in manu tua? Reſpondit, Virga. Dixitq; dominus, Proiice eam in terram. Proiecit, & verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moyſes. Dixitque dominus, Extende manum tuã, & apprehende caudam eius. Extendit & tenuit: verſaque eſt in virgam. Vt credant, inquit, quod apparuerit tibi dominus deus patrum ſuorum, deus Abraham & deus Iſaac & deus Iacob. B
¶Dixitque ei dominus rurſum, Mitte manum tuam in ſinum tuum. Quam cum miſiſſet in ſinũ, protulit leproſam inſtar niuis. Retrahe, ait, manum tuam in ſinum tuum, Retraxit, & protulit ite rum, & erat ſimilis carni reliquæ. Si nõ crediderint, inquit, tibi, neque audierint ſermonem ſigni prioris, credẽt verbo ſigni ſequentis. Quòd ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neq; audierint vocem tuam: ſume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridam, & quicquid hauſeris de fluuio vertetur in ſanguinem. ¶Ait Moyſes, obſecro do C
mine, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius: & ex quo locutus es ad ſeruum tuũ, impeditioris & tardioris linguæ ſum. Dixit dominus ad eum, Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum? videntem & cæcũ? nonne ego? Perge igitur, & ||ego ero D
in ore tuo: doceboq; te quid loquaris. Matt. 12. c
¶At ille Obſecro domine, inquit, mitte quem miſſurus es. Iratus dominus in Moyſen, ait, Aaron frater tuus le

uites, ſcio quod eloquens ſit: ecce ipſe egredietur in occurſum tuũ, videnſq; Eccl. 45. a te lętabitur corde. ‖ Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius: & ego ero Infra. 7. a in ore tuo, & in ore illius. & ‖ oſtendam vobis quid agere debeatis. Et ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os = pro deo tuũ: tu autem eris ei in his quæ ad deũ pertinent. Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna.

E ¶ Abiit Moyſes, & reuerſus eſt ad Iethro ſocerum ſuum: dixitq; ei, Vadam & reuertar ad fratres meos in AEgyptũ vt videã ſi adhuc viuãt. Cui ait Iethro, Vade in pace. ¶ Dixit ergo dominꝰ ad Moyſen in Madian, Vade, & reuertere in AEgyptum: mortui ſunt enim omnes qui quærebant animam tuam. ¶ Tulit ergo Moyſes vxorem ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum: reuerſuſque eſt in AEgyptum, portans virgam dei in manu ſua. Dixitq; ei dominus reuertenti in AEgyptum, Vide vt *Cũ reuerſus fueris omnia oſtenta quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo F cor eius, & non dimittet populum. Dicesque ad eum, Hæc dicit dominus, Filius meus primogenitus, Iſrael. Dixi tibi, Dimitte filium meum vt ſeruiat mihi: & noluiſti dimittere eum, ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. ¶ Cumque eſſet in itinere, in diuerſorio occurrit ei dominus, & volebat occidere eum. Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circuncidit præputium filii ſui, tetigitq; pedes eiꝰ & ait, Sponſus ſanguinum tu mihi es. Et dimiſit eum poſtquam dixerat, Spõſus ſanguinũ tu mihi es: ob circunciſionem. ¶ Dixitq; dominus ad Aaron, Va- G de in occurſum Moyſi in deſertũ. Qui perrexit obuiam ei in montem dei, & oſculatus eſt eum. Narrauitq; Moyſes Aaron omnia verba domini pro quibus miſerat eum, & ſigna quæ mandauerat. Veneruntque ſimul, & congregauerũt cunctos ſeniores filiorum Iſrael. Locutuſq; eſt Aaron omnia verba quæ dixerat dominus ad Moyſen: & fecit ſigna corã populo, & credidit populus. Audieruntque quod viſitaſſet dominus filios Iſrael, & quod reſpexiſſet afflixionem illorum: & proni adorauerunt.

CAP. V.

¶ Moyſes & Aaron aggrediũtur Pharaonẽ. Populus magis ac magis opprimitur. Incuſantur à populo Moyſes & Aaron.

A POſt hæc ingreſſi ſunt Moyſes & Aarõ, & dixerunt Pharaoni, Hæc dicit dominus deus Iſrael, Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi in deſerto. At ille reſpondit, Quis eſt dominus, vt audiam vocem eius, & di

mittã Israel? nescio dominũ, & Israel nõ dimittam. ¶Dixeruntq́, Deus Hebręorum vocauit nos, vt eamus viam triũ dierum in solitudinem, & sacrificemus domino deo nostro: ne forte accidat nobis pestis aut gladius. Ait ad eos rex AEgypti, Quare Moyses & Aaron *solicitatis' populũ ab operibus suis? Ite ad onera vestra. Dixitque Pharao, Multus est populus terræ: videtis q̃ turba succreuerit, 'quanto magis si dederitis eis B requiem ab operibus? ¶Præcepit ergo in die illo pręfectis operum & exactoribus populi, dicẽs, Nequaquam vltra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres, sicut prius: sed ipsi vadãt & colligant stipulas. Et mensuram laterũ, quã prius faciebant, imponetis sup̃ eos, nec minuetis quicquã: vacant enim, & idcirco vociferantur, dicentes, Eamus & sacrificemus deo nostro. Opprimantur operibus, & expleant ea: vt nõ acquiescant verbis mendacibus. Igitur egressi præfecti operũ & exactores, ad populũ dixerunt, Sic dicit Pharao, Non do vobis paleas. Ite, & colligite sicubi inuenire poteritis: nec minuetur quicquam C de opere vestro. Dispersusq́ est populus per omnẽ terrã AEgypti ad colligẽdas paleas. Pręfecti quoq́ operũ instabant, dicentes, Complete opus vestrũ quotidie, vt prius facere solebatis quando dabantur vobis paleæ. Flagellatiq́ sunt qui pręerãt operibus filiorũ Israel ab exactoribꝰ Pharaõis, dicẽtibus, Quare nõ implestis mensurã laterum sicut prius, nec heri nec hodie? ¶Venerũtq́ p̃positi filiorũ Israel, & vociferati sunt ad Pharaonẽ dicentes, Cur ita agis cõtra seruos tuos? Paleę nõ dantur nobis, & lateres similiter imperãtur: en famuli tui flagellis cædimur, & iniuste agit̃ contra populum tuum. Qui ait, Vacatis otio, & idcirco dicitis, Eamus & sacri D ficemus domino. Ite ergo, & operamini: paleę nõ dabũtur vobis, & reddetis consuetũ numerũ laterũ. Videbantq́ se præpositi filiorũ Israel in malum, eò q̃ diceretur eis, Nõ minuetur quicquam de lateribus per singulos dies. ¶Occurreruntq́ Moysi & Aaron, qui stabãt ex aduerso egredientes à Pharaone: & dixerunt ad eos, Videat dominus & iudicet, quoniam fœtere fecistis odorem nostrum corã Pharaone & seruis eius, & præbuistis ei gladium vt occideret nos. Reuersusque Moyses ad dominum, ait, Domine cur afflixisti populum istũ? quare misisti me? Ex eo em̃ quo ingressus sum ad Pharaonem, vt loquerer ex nomine tuo, afflixit populum tuum: & non liberasti eos.

* cessare facitis

CAP. VI.

Promittit deus liberationẽ, & terram Chanaan. Genealogiæ Ruben, & Simeonis, & Leui.

A Dixit dominus ad Moysen, Nunc videbis quæ facturus sum Pharaoni: per manum enim fortem dimittet eos, & in manu robusta eiiciet illos de terra sua. Locutusque est dominus ad Moysen, dicẽs, Ego dominus qui apparui Abraham, Isaac & Iacob in deo omnipotẽte: & nomen meũ ADONAI non indicaui eis. Pepigiq́ fœdus cum eis, vt darẽ illis terrã Chanaan, terram peregrinationis eorum in qua fuerunt aduenę. Ego audiui gemitum filiorũ Israel quo AEgyptii oppresserũt eos: & recordatus sum pacti mei. Ideo dic filiis Israel, Ego dominus qui educam vos de ergastulo AEgyptiorũ, & eruam de seruitute eorum: ac redimam in brachio excelso & indiciis magnis. Et assumam vos mihi in populum & ero vester deus: & scietis q̃ ego sum dominus deꝰ vester qui eduxerim vos de ergastulo AEgyptiorum: & induxerim vos in terram, super quam leuaui manum meam & darem eam Abrahã, Isaac, & Iacob: daboq́ illam possidendam vobis ego dominus. ¶Narrauit ergo Moyses omnia filiis Israel qui nõ acquieuerunt ei propter angustiam spiritus, & opus durissimũ. ¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicẽs, Ingredere, & loquere ad Pharaonẽ regẽ AEgypti vt dimittat filios Israel de terra sua. Respondit Moyses coram domino, Ecce filii Israel non audiunt me: & quomodo audiet Pharao, præsertim cum incircũcisus sim labiis? Locutusque est dominꝰ ad Moysen & Aaron: & dedit mandatum ad filios Israel, & ad Pharaonem regem AEgypti, vt educerent filios Israel de terra AEgypti. ¶Isti sunt principes domorum per familias suas. Filii Ruben primogeniti Israelis: Henoch &

B

C Gñ. 46. b. nũe. 26. a. 1. Par. 5. a.

Phallu, Heſron & Charmi. hæ cognatio
1.Par.4.d nes Rubē. ‖ Filii Simeon: Iamuel, & Ia-
min & Ahod, & Iachin, & Sohar, & Saul
filius Chananitidis. hæ ꝓgenies Simeō.
¶Et hæc nomina filiorum Leui per co-
gnationes ſuas: Gerſon & Caath, & Me-
rari. Anni autem vitę Leui fuerūt cen-
tum triginta ſeptē. ‖ Filii Gerſon: Lobni
1.Par.6.a. & Semei, per cognationes ſuas. ‖ Filii
&.23.a. Caath: Amram, & Iſaar, & Hebrō & O-
nūe.3.c. ziel. anni quoq; vitæ Caath, centum tri
Nūe.26.g ginta tres. Filii Merari: Moholi & Muſi.
1.Par.6.a. hę cognationes Leui per familias ſuas.
23.b. Accepit autē Amram vxorē Iochabed
patruelem ſuā: quæ peperit ei Aaron &
Moyſen & Mariam. Fuerūtq; anni vitæ
Amram, centum triginta ſeptem. Filii
quoq; Iſaar: Core, & Nepheg. & Zechri.
Filii quoq; Oziel: Miſael, & Eliſapham,
& Sethri. ¶Accepit autem Aaron vxorē
Elizabeth filiam Aminadab, ſororē Na
Num.3.d haſon, quæ peperit ei Nadab, & Abiu,
D & Eleazar, & Ithamar. ¶‖Filii quoq; Co
re: Aſer, & Elcana, & Abiaſaph. hæ ſunt
cognationes Coritarum. ¶At vero Elea
zar filius Aaron accepit vxorem de fi-
liabus Phutiel quæ peperit ei Phinees.
hi ſunt principes familiarum Leuitica
rū per cognationes ſuas. ¶Iſte eſt Aarō
& Moyſes quibus pręcepit dominus vt
educerent filios Iſrael de terra AEgy-
pti per turmas ſuas. Hi ſunt qui loquun
tur ad Pharaonem regem AEgypti, vt
educat filios Iſrael de AEgypto: iſte eſt
Moyſes & Aaron in die qua locutus eſt
dominus ad Moyſen in terra AEgypti.
¶Et locutus eſt dominus ad Moyſen, di
cens, Ego dominus: loquere ad Pharao
nem regem AEgypti, omnia quę ego lo
quor tibi. Et ait Moyſes corā domino.
En incircunciſus labiis ſum, quomodo
audiet me Pharao?

CAP. VII.

Signa vt cognoſcatur deus. Virga Moyſi corā Pharaone vertitur in colu brum. Idem tentant magi. Aquæ vertuntur in ſanguinem.

A DIxitq; dominus ad Moyſen, Ecce conſtitui te deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loquēris ei omnia quæ mando tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Iſrael de terra ſua. Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna & oſtenta mea in terra AEgypti, & nō audiet vos: immittamq; manum meam ſuper AEgyptum, & educam exercitum & populum meū filios Iſrael de terra AEgypti per indicia maxima. Et ſciēt AEgyptii quia ego ſum dominus qui extenderim manum meam ſuper AEgyptum. & eduxerim filios Iſrael de medio eorum. ¶Fecit itaque Moyſes & Aaron ſicut præceperat dominus: ita egerunt. Erat autē Moyſes octoginta annorum, & Aaron octogintatrium, quando locuti ſunt ad Pharaonem. Dixitque dominus ad Moyſen & B Aaron, Cū dixerit vobis Pharao, Oſtendite ſigna: dices ad Aaron, Tolle virgā tuam, & proiice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. ¶Ingreſſi itaque Moyſes & Aaron ad Pharaonem, fecerunt ſicut præceperat dominus. Tulitq; Aaron virgam coram Pharaone & ſeruis eius: quæ verſa eſt in colubrum. Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos: & fecerūt etiā ipſi per incantationes AEgyptiacas & arcana quædam ſimiliter. Proieceruntque ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones: ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum. Induratumq; eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos, ſicut præceperat dominus. ¶Dixit autem dominus ad Moyſen, Ingrauatum eſt cor Pharaonis, & nō vult dimittere populum. Vade ad eum mane: ecce egredietur ad aquas: & ſtabis in occurſum eius ſuper ripam fluminis: & virgam quæ conuerſa eſt in draconem, tolles in manu tua, diceſq; ad eū, Dominus deus Hebræorum miſit me C ad te, dicens, Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi in deſerto: & vſq; ad præſens audire noluiſti. Hæc igitur dicit dominus, In hoc ſcies quōd ſim dominus: ecce percutiā virga quę in manu mea eſt, aquā fluminis, & vertetur in ſanguinem. Piſces quoq; qui ſunt in fluuio, moriētur, & [a]computreſcent aquæ, & [b]affligentur AEgyptii bibentes

[a] fœtebūt. [b] nō pot ptii bibe

aquam fluminis. ¶Dixit quoq; dominus ad Moyſen, Dic ad Aaron Tolle virgam tuam, & extende manum tuam ſuper aquas AEgypti, & ſuper fluuios eorū, & riuos ac paludes, & omnes lacus aquarum, vt vertantur in ſanguinem: & ſit cruor in omni terra AEgypti,

tam in ligneis vasis quàm in saxeis. ¶Fe-
cerũtq; ita Moyses & Aarõ sicut præce-
Psa.77.c. perat dominus: ‖& eleuans virgam per
D cussit aquam fluminis coram Pharaone
& seruis eius: quę versa est in sanguinem. Et pisces qui erant in flumine, mortui sunt: computruitq; fluuius, & non poterant AEgyptii bibere aquam fluminis, & fuit sanguis in tota terra
Sap.17.b. AEgypti. ‖Fecerunt q; similiter malefici AEgyptiorum incantationibus suis, & induratum est cor Pharaonis, nec audiuit eos, sicut [a]præceperat dominus. Auertitq; se, & ingressus est domũ suã, nec apposuit cor etiam hac vice. Fodebant autem omnes AEgyptii per circuitum fluminis aquam vt biberent: non enim poterant bibere aquam fluminis. Impletiq; sunt septem dies, postquam percussit dominus fluuium.

[a] locutus fuerat & infra.

CAPVT VIII.

¶ Ranæ. Moyses orat pro Pharaone.

Obstinato Pharaone, mittuntur cinifes & muscæ.

A DIxit quoque dominus ad Moysen, Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum, Hæc dicit dominus, Dimitte populum meũ, vt sacrificet mihi. Si autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis. Et ebulliet fluuius ranas quæ ascendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum, & in domos seruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum: & ad te, & ad populum tuum, & ad omnes seruos tuos intrabunt ranæ. Dixitque dominus ad Moy
B sen, Dic ad Aaron, Extende manum
*cum vir ga tua tuam *super fluuios ac super riuos & paludes, & educ ranas super terram AEgypti. Aarõ Extẽdit manũ sup aquas AEgypti, & ascenderunt ranæ, operuerũtque terram AEgypti. Fecerunt autem & malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas super terram AEgypti. ¶ Vocauit autem Pharao Moysen & Aaron & dixit eis, Orate dominum vt auferat ranas à me & à populo meo: & dimittam populum vt sacrificet domino. Dixitque Moyses ad Pharaonem, Constitue mihi quando deprecer pro te & pro seruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ à te, & à domo tua, & à seruis tuis, & à populo tuo: & tantum in flumine remaneãt. Qui respõdit, Cras. At ille, Iuxta, inquit, verbũ tuũ faciã: vt scias qm̃ non est sicut dominus deus noster. Et recedent ranæ à te & à domo tua & à seruis tuis, & à populo tuo: & tantum
G

in flumine remanebũt. ¶Egressiq; sunt Moyses & Aaron à Pharaone, & clamauit Moyses ad dominum pro sponsione ranarum quam condixerat Pharaoni. Fecitq; dominus iuxta verbum Moysi: & mortuę sunt ranę de domibus, & de
D villis, & de agris. Cõgregauerunt q; eas in immensos aggeres, & cõputruit terra. ¶Videns autem Pharao quòd data esset requies, ingrauauit cor suum, & non audiuit eos, sicut præceperat dominus. ¶Dixitq; dominus ad Moysen, Loquere ad Aaron. Extende virgã tuã,
pediculi & percute puluerem terrę: & sint =cinipheś in vniuersa terra AEgypti. Fecerunt q; ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens: percussitq; puluerẽ terræ, & facti sunt ciniphes in hominibus & iumentis: omnis puluis terræ versus est in ciniphes per totam terram AEgypti. Fecerunt q; similiter malefici incantationibus suis, vt educerent ciniphes,
& non potuerũt: erantque ciniphes tã
E in hominibus quàm in iumentis. & nõ audiuit eos sicut præceperat dominus. ¶Dixit quoq; dominus ad Moysen, Cõsurge diluculo, & sta corã Pharaone, egredietur eñ ad aquas: & dices ad eũ, Hæc dicit dominus, Dimitte populum
=bestiarũ noxiarũ, meum vt sacrificet mihi. Quòd si nõ dimiseris eum: ecce ego immittam in te, vtscorpiones & ser & in seruos tuos, & in populum tuum, pentes, & & in domos tuas omne genus =muscarum, & implebuntur omnes domus infra. AEgyptiorum muscis diuersi generis, & vniuersa terra in qua fuerint. Faciãq;
F mirabilem in die illa terram Gessen, in qua populus meus est, vt non sint ibi muscæ: vt scias quoniam ego dominus in medio terræ, Ponamq; diuisionẽ inter populum meum, & populum tuum: cras erit signum istud. Fecitq; dominus ita. Et venit musca grauissima ĩ domos Pharaonis & seruorum eius & in omnem terrã AEgypti: corruptaq; est terra ab huiuscemodi muscis. ¶Vocauitq; Pharao Moysen & Aaron, & ait eis, Ite & sacrificate deo vestro in terra hac.
=est rectũ, Et ait Moyses, Non =potest ita fieri: abominatione enim AEgyptiorum immolabimus domino deo nostro? quòd si mactauerimus ea quæ colunt AEgyptii coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum pergemus in solitudinẽ: & sacrificabimus domino deo nostro, sicut præcepit nobis. Dixitque G
Pharao, Ego dimittam vos vt sacrificetis domino deo vestro in deserto: veruntamen longius ne abeatis, rogate pro me. Et ait Moyses, Egressus à te, orabo dominum: & recedet musca à Pharaone, & à seruis suis, & à populo eius cras: veruntamen noli vltra fallere, vt non dimittas populum sacrificare domino. Egressusque Moyses à Pharaone, orauit dominum. Qui fecit iuxta verbum illius: & abstulit muscas à Pharaone, & à seruis suis, & à populo eius: nõ superfuit ne vna quidem. Et ingrauatũ est cor Pharaonis, ita vt nec hac quidẽ vice dimitteret populũ. CAP. IX.
¶AEgyptus percutitur peste pecorũ, vlceribus vesicis, grandine, tonitru, & fulgure horribili. Peccatũ suum agnoscit Pharao, & orat Moyses.

DIxit autem dominus ad Moysen, A
Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eũ, Hæc dicit dominus deus Hebręorũ, Dimitte populũ meũ vt sacrificet mihi. Quod si adhuc renuis, & retines eos: ecce manus mea erit sup agros tuos, & sup equos & asinos, & camelos, & oues, & boues pestis valde grauis. Et faciet dñs mirabile inter possessiones Israel, & possessiones AEgyptiorũ, vt nihil oĩno peat ex his quę pertinẽt ad filios Israel. Cõstituitq; dñs tempus, dicẽs, Cras faciet dñs verbũ istud in terra. Fecit ergo dñs verbũ hoc altera die: mortuaq; sunt oĩa aĩantia AEgyptiorũ: de aĩalibus vero filiorũ Israel nihil oĩno periit. Et misit Pharao ad videndũ: nec erat quicq; mortuũ de his quę possidebat Israel. Ingrauatumq; est cor Pharaonis, & nõ dimisit populũ. ¶Et dixit dñs ad Moysen, & Aaron, B
Tollite plenas manus =cineris de camino: & spargat illũ Moyses in cęlũ corã =fauillæ fornacis, Pharaone. Sitq; puluis super oẽm terrã AEgyptii: erũt enim in hoibus & iumẽtis vlcera, & vesicæ turgẽtes in vniuersa terra AEgypti. Tulerunt q; cinerẽ de camino, & steterũt corã Pharaone, & sparsit illũ Moyses in cęlũ: factaq; sunt vlcera vesicarũ turgentiũ in hoibus, & iumẽtis: nec poterãt malefici stare corã Moyse propter vlcera quę in illis erãt, & in oĩ terra AEgypti. Indurauitq; domi-

nus cor Pharaonis, & non audiuit eos, sicut locutus est dominus ad Moysen.
C ¶Dixitq; dñs ad Moysen', Mane consurge, & sta coram Pharaone & dices ad eum. Hæc dicit dominus deus Hebræorum. Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quia in hac vice mittã omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos, & super populum tuum: vt scias q̃ non sit similis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum meam percutiam te, & populum
Rom.9.d tuum peste, peribisq; de terra. ||Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meũ in omni terra. Adhuc retines populum meum: & non vis dimittere eũ.
En pluam cras ab ipsa hora grandinẽ
D multam nimis: qualis non fuit in AEgypto à die qua fundata est. vsque in præsens tẽpus. Mitte ergo iam nunc, & cõgrega iumenta tua, & omnia quæ habes in agro: homines enim, & iumenta & vniuersa quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, ceciderit q; super ea grando, morientur. Qui timuit verbum domini de seruis Pharaonis, fecit confugere seruos suos, & iumenta in domos: quia autem neglexit sermonẽm domini, dimisit seruos suos, & iumenta in agris. Et dixit dominus ad Moysen. Extende manum tuam in cælum, vt fiat grando in vniuersa terra AEgypti, super homines, & super iumẽ
E ta, & super omnem herbam agri in ter sap. 16.c.
ra AEgypti. ||Extenditq; Moyses virgã & 19.d.
in cælum, & dominus dedit tonitrua, & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram, pluit q; dñs grandinem super terram AEgypti. Et grando & ignis mista pariter ferebantur: tantæq; fuit magnitudinis, quanta ante nunq̃ apparuit in vniuersa terra AEgypti ex quo gens illa condita est. Et percussit grando in omni terra AEgypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine vsque ad iumentum: cunctam q; herbam agri
F percussit grando, & omne lignum regionis confregit. Tantum in terra Gessen, vbi erant filii Israel, grando nõ cecidit. ¶Misitq; Pharao, & vocauit Moysen & Aaron dicẽs ad eos, Peccaui etiã nunc, dominus iustus: & ego & populus meus, impii. Orate dominũ, vt desinant tonitrua dei, & grando vt dimittam vos, & nequaquam hic vltra maneatis. Ait Moyses. Cum egressus fuero de vrbe, extẽdam palmas meas ad dominum, & cessabunt tonitrua, & grando nõ erit: vt scias quia domini est terra. noui autem q; & tu, & serui tui necdum timeatis dominum deum. Linum
G ergo, & hordeum læsum est, eo q; hordeum esset virens, & linum iam folli-

culos germinaret, Triticum autem, & far non sunt læsa, quia serotina erant. ¶Egressusq; Moyses à pharaone ex vrbe tetẽdit manus ad dominum: & cessauerunt tonitrua & grando, nec vltra stillauit pluuia super terram. Videns autẽ Pharao q; cessasset pluuia, & grando & tonitrua, auxit peccatum: & ingrauatũ est cor eius, & seruorũ illius. Et induratum nimis, nec dimisit filios Israel, sicut præceperat dominus per manum Moysi. CAP. X.

Induratur Pharao à deo, Locustæ. Orat Moyses pro Pharaone agnoscente peccatum. Tenebræ palpabiles.

A ET dixit dominus ad Moysen, Ingredere ad Pharaonem: ego enim induraui cor eius, & seruorum illius: vt faciam signa mea hæc in eo, & narres in auribus filii tui, & nepotum tuorum, quoties contriuerim AEgyptios, & signa mea fecerim in eis & sciatis quia ego dñs. ¶Introierunt ergo Moyses & Aaron ad Pharaonem, & dixerũt ei, Hæc dicit dominus deus Hebræorum, Vsquequo non vis subiici mihi? dimitte populum meum, vt sa-
Sap. 16, b crificet mihi. ‖Si autem resistis, & non vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locustam in fines tuos: quæ operiet superficiem terræ, ne quicquam
B eius appareat, sed comedatur quod residuũ fuerit grandini, corrodet enim omnia ligna, quæ germinant in agris. Et implebunt domos tuas, & seruorũ tuorum, & omnium AEgyptiorũ, quãtam non viderunt patres tui, & aui, ex quo orti sunt super terram, vsque in præsentem diem. Auertitq; se, & egressus est à Pharaone. ¶Dixerunt autem serui Pharaonis ad eum, Vsquequo pa-
tiemur hoc scandalum? dimitte homines, vt sacrificent dño deo suo, nonne vides q; perierit AEgyptus? Reuocauerunt q; Moysen, & Aaron ad Pharaonem: qui dixit eis, Ite, sacrificate domino deo vestro, quinã sunt, qui ituri sunt? Ait Moyses. Cum paruulis nostris, C
& senioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ouibus & armentis: est enim solennitas domini dei nostri. Et respondit Pharao, Sic dominus sit vobiscum, quomodo ego dimittam vos, & paruulos vestros: cui dubium est q; pessime cogitetis? Non fiat ita, sed ite tantum viri, & sacrificate domino: hoc enim & ipsi petistis. Statimq; eiecti sunt de conspectu Pharaonis. ¶Dixit autem dominus ad Moysen, Exten-
de manum tuam super terram AEgypti ad locustam, vt ascendat super eã, & deuoret omnem herbã quæ residua fuerit grandini. Et extendit Moyses virgã super terram AEgypti: & domi-

thane tui nam?

nus induxit ventum vrentem tota die illa, & nocte: & mane facto, ventus vrens leuauit locustas. Quæ ascenderũt super vniuersam terram AEgypti: & sederunt in cunctis finibus AEgyptiorũ innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerunt, nec postea futuræ sunt. Operueruntq; vniuersam superficiem terræ, [e]vastantes omnia⁾. Deuorata est igitur herba terrę, & quicquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiserat: nihil quoque omnino vi E rens relictum est in lignis, & in herbis terre, in cuncta AEgypto. ¶Quam ob rem festinus Pharao vocauit Moysen & Aaron, & dixit eis, Peccaui in dominum deum vestrum, & in vos: sed nũc dimittite peccatum mihi etiã hac vice, & rogate dominũ deũ vestrum, vt auferat à me mortem istam. ¶Egressusq; est Moyses de conspectu Pharaonis, & orauit dominũ. Qui flare fecit ventum ab occidente venementissimum, & erreptam locustam proiecit in mare rubrũ: non remansit nec vna quidẽ in cunctis finibus AEgypti. ¶Et indurauit dñs cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel. ¶Dixit autem dominus ad Moysen, Extende manũ tuã in F cælũ: & sint tenebræ super terrã AEgypti tã densæ, vt palpari queãt. Extenditq; Moyses manũ in cælũ: & factæ sunt tenebrę horribiles in vniuersa terra AEgypti tribus diebus. [e]Nemo vidit fratrẽ suum⁾, nec mouit se de loco in quo erat*: ‖Vbicunq; autẽ habitabant filii Israel, lux erat. ¶Vocauitq; Pharao Moysen & Aarõ & dixit eis, Ite, sacrificate dño: oues tantũ vestræ. & armenta remaneant, paruuli vestri eant vobiscũ. Ait Moyses, Hostias quoq; & holocausta dabis nobis, quæ offeramus dño deo nostro. Cuncti greges pergent G nobiscũ: non remanebit ex eis vngula [e]quæ necessaria sunt⁾ in cultũ dñi dei nostri: præsertim cũ ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipsum locũ pueniamus. Indurauit autẽ dñs cor Pharaonis, & noluit dimittere eos. Dixitq; Pharao ad Moysen, Recede à me & caue ne vltra videas faciem meam: quocunque die apparueris mihi, morieris. Respõdit Moyses. Ita fiat vt locutus es, non videbo vltra faciẽ tuam.

[e]& obscurata est terra.

[e]Non videbat alter alterum, Sapi. 17.a

* tribus diebus. Sap. 18.a.

[e]quia accipiemus ex eis

CAP. XI.

Dominus iubet spoliare AEgyptios. Mors primogenitorum AEgyptiorum prædicitur Pharaoni.

ET dixit dñs ad Moysen, Adhuc A vna plaga tangã Pharaonẽ & AEgyptum, & post hęc dimittet vos & exire cõpellet. ‖Dices ergo omni plebi vt postulet vir ab amico suo,

Sup. 3. g. & infra. 12. e

& mulieri à vicina sua vasa argētea &
Eccl. 45. a aurea. Dabit autē dñs gratiā populo
B suo corā AEgyptiis. ‖Fuitq; Moyses vir
magnus valde in terra AEgypti coram
seruis Pharaonis, & omni populo. ¶Et
ait. Hæc dicit dominus, Media nocte
egrediar in AEgyptum: & morietur o-
mne primogenitum in terra AEgyptio
rum, à primogenito Pharaonis qui se-
det in solio eius, vsque ad primoge-
C nitum ancillæ quæ est ad molam, &
omnia primogenita iumentorū, Eritq;
clamor magnus in vniuersa terra AEgy
pti, qualis nec ante fuit, nec postea fu
turus est. Apud omnes autem filios Is-
rael non mutiet canis ab homine vs-
que ad pecus: vt sciatis quanto miracu
lo diuidat dominus AEgyptios & Isra-
el. Descendētq; omnes serui tui isti ad
me, & adorabunt me dicentes. Egrede
re tu & omnis populus qui subiectus
D est tibi, post hæc egrediemur. Et exiuit
à Pharaone iratus nimis. ¶Dixit autē
dominus ad Moysen. Non audiet vos
Pharao vt multa signa fiant in terra
AEgypti. Moyses autem & Aaron fece-
runt omnia signa & ostenta quæ scri-
pta sunt, coram Pharaone: & indura-
uit dominus cor Pharaonis, nec dimi-
sit filios Israel de terra sua

CAPVT. XII.

Præceptum & ritus edendi agni
paschalis. Azymorum institutio. Filii
docendi quid significet pascha. Clades
primogenitorum AEgypti. Spoliatio
A AEgypti. Egressio filiorum Israel.

DIxit quoque dominus ad Moy-
sen & Aaron in terra AEgypti.
Mensis iste, vobis principiū mē
sium: primus erit in mēsibus an
ni. Loquimini ad vniuersum cœtū fi-
liorum Israel, & dicite eis. Decima die
mensis huius tollat vnusquisque agnū
[z]familia q̄ per familias & domos suas. Sin autem
minor est [z]numerus' vt sufficere possit
[z]pfectus ad vescendum agnum: assumet vicinū
(.i. absq; suum qui cōiunctus est domui suæ iux
aliquo vi ta numerum animarum quæ sufficere
tio.) possunt ad esum agni. Erit autē agnus
[z]de agnis [z]absque macula', masculus anniculus:
& de ca- [z]Iuxta quē ritum tolletis & hœdum'.
pris acci Et seruabitis eum vsq; ad quartamde-
pietis eū. cimam diē mensis huius: immolabitq;
B eum vniuersa multitudo filiorum Is-
rael ad vesperam. Et sument de sangui
ne eius, ac ponēt super vtrūque postē,
& in supliminaribus domorū in qui-
bus comedent illum. Et edent car- [z]amaris
nes nocte illa assas igni, & azymos pa (i. herbis
nes cum [z]lactucis agrestibus'. Non co amaris.)
medetis ex eo crudū quid, nec coctū
aqua, sed assum tantum igni: caput cū
pedibus eius & intestinis vorabitis.
Nec remanebit quicquam ex eo vsque
mane. siquid residuum fuerit, igne cō-
buretis. ¶Sic autem comedetis illum,
Renes vestros accingetis, & calceamē
ta vestra habebitis in pedibus, tenen-
tes baculos in manibus, & comedetis
festinantes: est enim phase, id est tran
situs domini. Et transibo per terrā AE-
gypti nocte illa, percutiāq; omne pri-
mogenitum in terra AEgypti ab homi
ne vsque ad pecus: & in cunctis diis
AEgypti faciam iudicia, ego dominus.
Erit autem sanguis vobis in signum in
ędibus in quibus eritis: & videbo san-
guinem, & transibo vos: nec erit in vo C
bis plaga disperdens quando percusse
ro terram AEgypti. ¶Habebitis autem
hūc diē in monimentū: & celebrabitis
eum solennem domino in generationi
bus vestris cultu sempiterno. Septem
diebus azyma comedetis: in die pri-
mo non erit fermentū in domibus ve
stris: quicunque comederit fermenta-
tum, peribit anima illa de Israel, à pri
mo die vsque ad diem septimum. Dies
prima erit sancta atque solēnis, & dies
septima eadem festiuitate venerabilis:
nihil operis facietis in eis, exceptis his
quæ ad vescendum pertinent. Et obser
uabitis azyma: in eadē enim ipsa die
educam exercitum vestrum de terra
AEgypti, & custodietis diem istum in Leui. 23. a
generationes vestras ritu perpetuo. num. 28.
¶‖Primo mense, quartadecima die mē c.
sis ad vesperam comedetis azyma vs-
que ad diem vicesimam primam eius-
dem mensis ad vesperam. Septem die-
bus fermentatum non inuenietur in
domibus vestris: qui comederit fermē
tatum peribit anima eius de cœtu Isra
el, tam de aduenis quàm de indigenis
terræ. Omne fermentatum non come
detis: in cunctis habitaculis vestris e- D
detis azyma. ¶Vocauit autem Moyses
omnes seniores filiorum Israel, & di-

xit ad eos, Ite tollentes animal per fa
Heb. 11. a. milias vestras, & immolate phase. ‖ Fa-
sciculumq; hyssopi tingite in sanguine
[F]vase, qui est in[F]limine', & aspergite ex eo
superliminare, & vtrũque postem, nul
lus vestrum egrediatur ostium domus
suæ vsque mane. Transibit enim domi
nus percutiens AEgyptios: cumq; vi-
derit sanguinem in superliminari & in
vtroque poste, transcendet ostium do
mus, & non sinet percussorem ingredi
domos vestras & lædere. Custodi ver
[F]pro sta- bum istud[F]legitimum'tibi & filiis tuis
tuto in æternum. ¶Cumq; introieritis ter-
ram quam dominus daturus est vobis
vt pollicitus est, obseruabitis ceremo-
nias istas. Et cum dixerint vobis filii
vestri, Quæ est ista religio? dicetis eis,
Victima transitus domini est, quando
transiuit super domos filiorum Israel
in AEgypto percutiens AEgyptios, &
domos nostras liberans. Incuruatusq;
populus adorauit. ¶Et egressi filii Is-
rael fecerunt sicut præceperat dñs
E Moysi & Aaron. Factũ est autem in no-
ctis medio, percussit dominus omne
primogenitum in terra AEgypti, à pri
mogenito Pharaonis qui in solio eius
Sapi. 18. b sedebat, ‖ vsque ad primogenitum ca-
ptiuæ quę erat in carcere, & omne pri
mogenitum iumentorum. ¶Surrexitq;
Pharao nocte & omnes serui eius, cun
ctaq; Aegyptus: & ortus est clamor ma
gnus in AEgypto: neque enim erat do
mus in qua non iaceret mortuus. Vo-
catisq; Pharao, Moyse & Aaron nocte,
ait, Surgite, egredimini à populo meo,
& vos & filii Israel: ite, & immolate do
mino sicut dixistis. Oues vestras & ar
menta assumite vt petieratis, & abeun
tes benedicite mihi. Vrgebantq; AE-
gyptii populum de terra exire velo-
citer, dicẽtes, Omnes moriemur. ¶Tu
lit igitur populus conspersam farinam
antequam fermentaretur: & ligans in
palliis posuit super humeros suos. Fe-
Supr. 11. a ceruntq; filii Israel ‖ sicut præceperat
dominus Moysi: & petierunt ab AEgy
ptiis vasa argentea & aurea, vestemq;
F plurimã. Dñs autem dedit gratiã po-
pulo coram AEgyptiis vt commoda-
rent eis: & spoliauerunt AEgyptios.
¶Profectiq; sunt filii Israel de Ramesse
in Socoth sexcẽta ferè millia peditum
virorum absq; paruulis & mulieribus.
Sed & vulgus promiscuum innumera
bile ascendit cum eis, oues & armenta
& animantia diuersi generis multa ni-
mis. Coxeruntq; farinam quàm dudũ
de AEgypto conspersam tulerant, & fe
cerunt subcineritios panes azymos:
neq; enim poterat fermentari cogen-
tibus exire AEgyptiis, & nullam face-
re sinentibus morã: nec pulmenti quic
quam occurrerat præparare. ¶Habita-
tio autem filiorum Israel qua manse-
runt in AEgypto, fuit quadringentorũ
triginta annorum. Quibus expletis, ea
dem die egressus est omnis exercitus
domini de terra AEgypti. Nox ista est
obseruabilis[F]domini', quando eduxit [F]domino
eos de tera AEgypti: hãc obseruare de
bent omnes filii Israel in generationi
bus suis. ¶Dixitq; dominus ad Moysen
& Aaron, [F]Hæc est religio'phase, Om- [F]Hoc mo
nis alienigena non comedet ex eo. O- re cele-
mnis autem seruus emptitius circun- brandum
cidetur, & sic comedet. Aduena & mer G
cenarius non edent ex eo. ‖ In vna do-
mo comedetur, nec efferetis de carni Num. 9. b
bus eius foras, ‖ nec os illius confringe Ioan. 19. f
tis. Omnis cœtus filiorum Israel faciet
illud. Quod si quis peregrinorũ in ve-
stram voluerit transire coloniam, & fa
cere phase domini, circuncidet prius
omne masculinum eius, & tunc rite ce
lebrabit: eritq; sicut indigena terræ, si
quis autem circuncisus non fuerit, nõ
vescetur ex eo. Eadem lex erit indige-
næ & colono qui peregrinatur apud
vos. Feceruntq; omnes filii Israel sicut
præceperat dominus Moysi & Aaron.
Et eadem die eduxit dominus filios Is
rael de terra AEgypti per turmas suas.

CAP. XIII.

Primogenita deo sanctificãda. Memoria liberationis. Filii quid docendi. Quare filii Israel profecti per deserta. Ossa Ioseph. Columna nubis.

LOcutusq; est dominus ad Moy- A
sen, dicens, ‖ Sanctifica mihi om- Infr. 34. c
ne primogenitũ quod aperit vul nume. 8 c
uam in filiis Israel, tam de homi luc. 2. d.
nibus q̃ de iumentis: mea sunt enim
omnia. ¶Et ait Moyses ad populum, Me
mentote diei huius in qua egressi estis
de AEgypto & de domo seruitutis, quo
niam in manu forti eduxit vos domi-

nus de loco iſto: vt non comedatis fermentatum panem. Hodie egredimini
*Abib. (i. aprilis.) menſe*nouarum frugum, Cũque introduxerit te dominus in terram Chananæi & Hebræi & Amorrhæi & Heuæi & Iebuſæi: quam iurauit patribus tuis vt daret tibi terram fluentem lacte & melle, celebrabis hunc morem ▸ ſacrorum⁾ menſe iſto. Septem diebus veſceris azymis: & in die ſeptimo erit ſolennitas domini. Azyma comedetis ſeptẽ diebus non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tu-
B is. ¶Narrabisq; filio tuo in die illo, di-
*Ob id cens, *Hoc eſt⁾ quod fecit mihi dominus quando egreſſus ſum de AEgypto. Et erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monimentum ante oculos tuos: & vt lex domini ſemper ſit in ore tuo. in manu enim forti eduxit te dominus de AEgypto. Cuſtodies huiuſcemodi cultum ſtatuto tempore à diebus in dies. ¶Cumque introduxerit te dominus in terram Chananæi, ſicut iurauit tibi & patribus tuis, & dederit tibi eam: ſeparabis omne quod aperit vuluam domino, & quod primitiuum eſt in pecoribus tuis: quicquid habueris maſculini ſexus, conſecrabis domino. Primogenitum aſini mutabis oue. ꝙ ſi non redemeris, interficies. Omne au-
C tem primogenitum hominis de filiis tuis, pretio redimes. ¶Cumq; interrogauerit te filius tuus cras, dicẽs, Quid eſt hoc? reſpondebis ei, In manu forti eduxit nos dominus de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Nam cum induratus eſſet Pharao, & nollet nos dimittere, occidit dominus omne primogenitum in terra AEgypti à primogenito hominis, vſque ad primogenitũ iumentorũ: idcirco immolo domino omne quod aperit vuluam maſculini ſexus, & omnia primogenita filiorũ meorum redimo. Erit igitur quaſi ſignum in manu tua, & quaſi appenſum quid, ob recordationem, ante oculos tuos: eò ꝙ in manu forti eduxit nos dominus de AEgypto. ¶Igitur cum emiſiſſet Pharao populum, non eos duxit deus per viam terræ Philiſthiim quæ vici-
D na eſt: reputans ne forte pœniteret eũ, ſi vidiſſet aduerſum ſe bella conſurgere, & reuerteretur in AEgyptum. Sed circunduxit per viam deſerti, quæ eſt iuxta mare rubrum: & armati aſcenderunt filii Iſrael de terra AEgypti. ¶Tulit quoque Moyſes oſſa Ioſeph ſecum: eò ꝙ adiuraſſet filios Iſrael, dicẽs, ‖Vi- Gen. 50. d
ſitauit vos deus, efferte oſſa mea hinc vobiſcum. ¶Profectiq; de Socoth caſtrametati ſunt in Etham in extremis finibus ſolitudinis. ‖Dominus autem Nũe. 14. c
præcedebat eos ad oſtendendam viã 1. cor. 10. a.
per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis: vt dux eſſet itineris *vtroq; tempore⁾. ‖Nunquam de- *die & nocte.
fuit columna nubis per diem, neq; columna ignis per noctem corã populo. Nehem. 9 d.

CAP. XIIII.

Induratus Pharao, inſequitur Iſraelitas & ſubmergitur. Murmurant Iſraelitæ deſperantes de ſalute. Gradiuntur per medium maris ſiccis pedibus. Laudant deum.

LOcutus eſt autẽ dominus ad Moy A
ſen, dicens, Loquere filiis Iſrael, Reuerſi caſtrametentur è regione Phi-hahiroth quæ eſt inter Magdalum, & mare contra Beel-ſephon: in cõſpectu eius caſtra ponetis ſuper mare. Dicturusq; eſt Pharao ſuper filiis Iſrael, *Coartati⁾ ſunt in terra, concluſit *Concluſit
eos deſertum. Et indurabo cor eius, ac B
perſequetur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius: ſciẽtq; AEgyptii quia ego ſum dominus. Feceruntq; ita. ¶Et nuntiatum eſt regi AEgyptiorum ꝙ fugiſſet populus: *immutatumq;⁾ eſt cor Pharaonis & ſeruorũ *reuerſumq;
eius ſuper populum, & dixerũt, Quid voluimus facere vt dimitteremus Iſrael, ne ſeruiret nobis? Iunxit ergo currum, & omnem populum ſuum aſſumpſit ſecum. Tulitq; ſexcentos currus electos, & quicquid in AEgypto curruũ fuit: & duces totius exercitus. Indurauitq; dominus cor Pharaonis re- C
gis AEgypti, & perſecutus eſt filios Iſrael: at illi egreſsi erant in manu excelſa. ‖¶Cumque perſequerentur AEgy- 1. Mac. 4. a.
ptii veſtigia præcedentium, repererunt eos in caſtris ſuper mare: omnis equitatus & currus Pharaonis, & vniuerſus exercitus erãt in Phi-hahiroth *contra⁾ Beel-ſephon. ¶Cumque ap- *ante
propinquaſſet Pharao, leuantes filii Iſrael oculos, viderũt AEgyptios poſt

ſe,& timuerunt valde, clamaueruntq; ad dominum,& dixerunt ad Moyſen, Forſitan non erant ſepulchra in AEgypto, ideo tuliſti nos vt moreremur in ſolitudine:quid hoc facere voluiſti, vt educeres nos ex AEgypto? Nonne iſte eſt ſermo quē loquebamur ad te in AEgypto,dicentes, Recede à nobis vt ſeruiamus AEgyptiis?multo enim me-
D lius erat ſeruire eis, q̄ mori in ſolitudine. Et ait Moyſes ad populum, Nolite timere:ſtate, & videte[a] magnalia domini quæ[b] facturus eſt hodie:AEgyptios enim quos nunc videtis, nequaquā vltra videbitis vſque in ſempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. ¶Dixitq; dominus ad Moyſen, Quid clamas ad me? loquere filiis Iſrael vt proficiſcantur.Tu autem eleua virgam tuam, & extende manum tuam ſuper mare, & diuide illud: vt gradiantur filii Iſrael in medio mari per ſiccum. Ego autem indurabo cor AEgyptiorum vt perſequantur vos:& glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius,& in curribus & in equitibus illius. Et ſcient AEgyptii quia ego ſum dominus:cum glorificatus fuero in Pharaone,& in curribus atq; in E equitibus eius.¶Tollēsq; ſe angelus domini qui pręcedebat caſtra Iſrael,abiit poſt eos:& cū eo pariter columna nubis,priora dimittens,poſt tergum ſtetit inter caſtra Agyptiorum & caſtra

[a] ſalutē domini quā

[a] .i. nubes & obſcuritas AEgyptiis, Iſraeli autē lux tota nocte,

F Pſal. 37. b d. 104. d. hebr. 11. e

Sapi. 18. b

Iſrael:[a] & erat nubes tenebroſa & illuminans noctem[b],ita vt ad ſe inuicē toto noctis tempore accedere non valerent.Cumque extendiſſet Moyſes manum ſuper mare, abſtulit illud dominus,flante vento vehementi & vrente tota nocte,& vertit in ſiccum:diuiſaq; eſt aqua.||Et ingreſsi ſunt filii Iſrael per medium ſicci maris: erat enim aqua quaſi murus à dextra eorum & læua. ¶Perſequētesq; AEgyptii ingreſsi ſunt poſt eos,& omnis equitatus Pharaonis,currus eius & equites per medium maris.Iamq; aduenerat vigilia matutina,||& ecce reſpiciens dominus ſuper caſtra AEgyptiorū per colūnā ignis & nubis,[a] interfecit[b] exercitū eorum, & ſubuertit rotas curruū,ferebanturq; in profundū.Dixerūt ergo AEgyptii,Fugiamus Iſraelem, dn̄s enim pugnat ꝓ eis contra nos. Et ait dn̄s ad Moyſen, Extende manū tuā ſuper mare, vt reuertantur aquæ ad AEgyptios ſuper G currus & equites eorum. Cumq; extendiſſet Moyſes manum contra mare,reuerſum eſt primo diluculo ad[a] priorem locū[b]:fugiētibusq; AEgyptiis occurrerunt aquæ,& inuoluit eos dominus in mediis fluctibus. Reuerſæq; ſunt aquę, & operuerunt currus & equites cūcti

[a] contur-bauit

[a] fortitudinē ſuam:

exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare nec vnus quidem superfluit ex eis. Filii autem Israel prexerunt per medium sicci maris, & aquæ eis erãt quasi pro muro à dextris & à sinistris: liberauitq; dominus in die illa Israel de manu AEgyptiorum. Et viderunt AEgyptios mortuos super littus maris, & manum magnam quam exercuerat dominus contra eos: timuitq; populus dominum, & crediderunt domino, & Moysi seruo eius.

CAP. XV.

Gratias agunt deo Israelitę cum mulieribus pro victoria. Orante Moyse dulcescunt aquæ. Audiendus deus. Israelitæ in Elim.

A Tvnc cecinit Moyses & filii Israel carmen hoc dño, & dixerunt, Cãtemus domino: gloriose enim magnificatus est, equũ & ascensorem deiecit in mare.

sap.10.d. Isa.12.a. Psa.117.c ||Fortitudo mea, & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem. Iste deus meus, & glorificabo eũ, deus patris mei & exaltabo eum.

Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius.

Currus Pharaonis & exercitũ eius proiecit in mare: electi principes eius submersi sunt in mari rubro.

B Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.

Dextera tua domine magnificata est in fortitudine: dextera tua domine percussit inimicum.

[a]destruxisti Et in multitudine gloriæ tuæ [a]deposuisti [b]aduersarios tuos: misisti iram tuã quæ deuorauit eos sicut stipulam.

[a]steterũt sicut acer uus vndę fluxæ Et in spiritu furoris tui cõgregatæ sunt aquæ: [a]stetit vnda fluens [b], congregatæ sunt abyssi in medio mari.

[a],i. voluptatẽ capiet ex eis Dixit inimicus, Persequar & comprehendam, diuidam spolia, [a]implebitur [b] anima mea: euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.

C Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare: submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.

snp. Quis similis tui in [a]fortibus [b] domine? quis similis tui? magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia.

Extendisti manum tuam, & deouorauit eos terra.

Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti: & [a]portasti eum [b] [a]dux fuisti ei sanctum tuum.

[a]Ascẽderũt [b] pp'i, & irati sũt: dolores obtinuerũt habitatores Philisthiim. [a]Audierunt

Tũc cõturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor: obriguerunt oẽs habitatores Chanaan. D

[a]Irruat [b] super eos formido & pauor: in magnitudine brachii tui fiãt immobiles quasi lapis: donec pertranseat populus tuus domine, donec pertranseat populus tuus iste quem possedisti. [a]vel Ceci dit

Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo quod operatus es dominе: sanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuæ.

Dñs regnabit in æternum & [a]vltra [b]. [a]in per-petuum

Ingressus est enim eques, Pharao cum curribus & equitibus suis in mare: & reduxit super eos dominus aquas E maris: filii autem Israel ambulauerũt per siccum in medio eius.

¶Sumpsit ergo Maria ꝓphetissa soror Aaron tympanũ in manu sua: egressæq; sunt omnes mulieres post eã cũ tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens, Cantemus dño: gloriose enim magnificatus est, equũ & ascensorem deiecit in mare. ¶Tulit autem Moyses Israelẽ de mari rubro, & egressi sunt in desertũ Sur: ambulauerũtq; F tribus diebus p solitudinẽ, & nõ inueniebant aquã. Et venerũt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eõ q; essent amaræ: vnde & congruum loco nomẽ impositum est, vocãs illũ Mara, [a]id est amaritudinẽ [b]. Et murmurauit populus contra Moysen, dicẽs, Quid bibemus? At ille clamauit ad dñm, qui ostendit ei lignũ: quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt.

||Ibi constituit ei præcepta, atque iudicia, & ibi tentauit eum, dicens, Si audieris vocẽ domini dei tui, & quod rectum est coram eo feceris, & obedieris mãdatis eius, custodieris; q; omnia [a]præcepta [b] illius: cunctum languorem quem posui in AEgypto, non inducam super te, ego enim sum domi-

Iudith.5. c. eccli.38. a. G [a]statuta

Nũe,33.b nus deus sanator tuus.‖Venerunt autẽ in Elim filii Israel, vbi erant duodecim fontes aquarũ.& septuaginta palmæ : & castrametati sunt iuxta aquas.

CAP. XVI.

¶ Veniunt in desertum Sin.Murmurantibus pro cibo,pluit deus coturnices & man.

A Sup. 11, a

PRofectiq; sunt de Elim , & venit omnis multitudo filiorum Israel in desertum Sin , quod est inter Elim & Sinai: quintodecimo die mensis secundi,postquàm egressi sunt de terra AEgypti.¶Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen & Aaron in solitudine . Dixeruntq; filii Israel ad eos, Vtinam mortui essemus per manum domini in terra AEgypti, quando sedebamus[a] super[b] ollas carnium, & comedebamus panẽ in saturitate:cur induxistis nos in desertum istud , vt occideretis omnem multitudinem fame? Dixit autem dominus ad Moysen ,Ecce ego pluam vobis panes de cælo:egrediatur populus & colligat quæ sufficiunt per singulos dies vt tentem eum vtrum ambulet in lege mea,an non. Die autem sexto parent quod inferant: & sit duplum quã colligere solebant per singulos dies. Di

[a] iuxta

xeruntq; Moyses & Aaron ad omnes filios Israel,Vespere scietis quod dominus eduxerit vos de terra AEgypti . Et

B mane videbitis gloriam domini :audiuit enim murmur vestrum contra dominum:nos vero quid sumꝰ,quia murmuratis contra nos?Et ait Moyses, Dabit vobis dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitate : eò quod audierit murmurationes vestras , quibus murmurati estis contra eum . nos enim quid sumus ? nec contra nos est murmur vestrum , sed contra dominum.Dixit quoque Moyses ad Aaron, Dic vniuersæ congregationi filiorum Israel,Accedite coram domino : audiuit enim murmur vestrum . ¶ Cumque loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Israel , respexerunt ad solitudinem:& ecce gloria domini apparuit in nube.Locutus est autem dominus ad Moysen,dicens, ‖ Audiui mur- Eccl,45.a
murationes filiorum Israel, loquere ad eos.Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panib9,scietisq; quod C
ego sum dominus deus vester . ¶Factũ
est ergo vespere, & ascendẽs coturnix Nũe.11.b
cooperuit castra:mane quoque ros ia- psal.77.c
cuit per circuitũ castrorũ.Cumq; operuisset superficiẽ terræ,‖apparuit in so- sap.16, c.
litudine minutũ,& [a] quasi pilo tusum/ [a] rotundũ
in similitudinem pruinæ super terram, minutũ

Quod cum vidissent filii Israel, dixerũt adinuicem, Manhu? quod significat. Quid est hoc? ignorabãt enim quid esset. Quibus ait Moyses, Iste est ‖ panis quem dominus dedit vobis ad vescendum. Hic est sermo quem præcepit dominus, Colligat vnusquisq; ex eo quãtum sufficit ad vescendũ: gomor per singula capita, iuxta numerum animarum vestrarum, quæ habitant in tabernaculo sic tolletis. Fecerunt q; ita filii Israel, & collegerunt, alius plus, alius minus. Et mensi sunt ad mensuram gomor: ‖ nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reperit minus: sed singuli iuxta id quod edere poterant, congregauerunt. ¶ Dixit q; Moyses ad eos, Nullus relinquat ex eo in mane. Qui non audierunt eũ, sed dimiserũt quidã ex eo vsque mane & scatere cœpit vermibus, atq; computruit. Et iratus est contra eos Moyses. Colligebant autem, * mane singuli quantum sufficere poterat ad vescendum: cum q; incaluisset sol, liquefiebat. ¶ In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est duo gomor per singulos homines: venerunt autem omnes principes multitudinis, & narrauerunt Moysi. Qui ait eis. Hoc est quod locutus est dominus: requies sabbathi sanctificata est domino cras. quodcunq; operandum est, facite: & quæ coquenda sunt, coquite: quicquid autẽ reliquũ fuerit, reponite vsque in mane. Fecerunt q; ita vt præceperat Moyses, & non computruit, neque vermis inuentus est in eo. Dixit q; Moyses, comedite illud hodie, quia sabbathũ est domino: non inuenietur hodie in agro. Sex diebus colligite: in die autem septimo sabbathum est, idcirco non inuenietur. Venit q; septima dies, & egressi de populo vt colligerent, nõ inuenerunt. ¶ Dixit autem dominus ad Moysen, Vsquequo non vultis custodire mãdata mea, & legem meam? Videte quod dominus dederit vobis sabbathum, & propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices: maneat vnusquisque apud semetipsum, nullus egrediatur de loco suo die septimo. Et sabbathizauit populus die septimo. Appellauitque domus Israel nomen eius Man: quod erat quasi semen coriandri albũ, gustusq; eius quasi similæ cum melle. ¶ Dixit autem Moyses, Iste est sermo quem præcepit dominus. Imple gomor ex eo, & custodiatur in futuras retro generationes: vt nouerint panẽ quo alui vos in solitudine, quando educti estis de terra AEgypti, Dixitque Moyses ad Aaron, Sume vas vnum, & mitte ibi man, quantum potest capere gomor: & repone corã domino ad seruandum in generationes vestras, sicut præcepit dominus Moysi. Posuitque illud Aaron in tabernaculo reseruandum. ‖ Filii autem Israel comederunt man quadraginta annis: donec venirent in terram habitabilem. Hoc cibo aliti sunt, vsquequo tangerent fines terræ Chanaan. Gomor autem, de cima pars est ephi. CAP. XVII.

Veniunt in Raphidim. Murmurãti bus datur aqua è petra, vincunt Amalecitas orante Moyse.

Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin, per mansiones suas, iuxta sermonem domini, castrametati sunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo. ¶ Qui iurgatus cõtra Moysen, ait, Da nobis aquam, vt bibamus. Quibus respõdit Moyses, Quid iurgamini contra me? cur tentatis dominum? Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuria: & murmurauit contra Moysen, dicens, Cur feciſti nos exire de AEgypto vt occideres nos, & liberos nostros, ac iumenta siti? ¶ Clamauit autem Moyses ad dominum, dicens, Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me. Et ait dominus ad Moysen, Antecede populum. & sume tecum de senioribus Israel: & virgam ‖ qua percussisti fluuium, tolle in manu tua, & vade. ‖ En ego stabo coram te ibi supra petram Horeb: percutiesq; petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus. ¶ Fecit Moyses ita coram senioribus Israel. Et vocauit nomen loci illius Tentatio, * propter iurgium filiorum Israel, & quia tentauerunt dominum, dicentes, Estne dñs in nobis, an non? ¶ Venit autẽ Amalec, & pugnabat cõtra Israel in Raphidim. Dixitq; Moyses ad Iosue, Elige viros, & egressus pugna

1. Cor. 10. a

2. cor. 8. d D

* singulo

* lixandũ est, lixate E

G

Nehẽ. 9. d Iudith. 5. c

A

B

Sup. 14. e Psal. 77. b 2. cor. 10. a

* & Iurgium.

Iudit. 4. d sapiẽ. 11. a deut. 25. d

contra Amalec: cras ego stabo in vertice collis, habens virgam dei in manu mea. Fecit Iosue vt locutus erat Moyses, & pugnauit contra Amalec: Moyses autem & Aaron, & Hur ascenderũt super verticem collis. Cumq; leuaret Moyses manus, vincebat Israel: sinautẽ paululum remisisset, superabat Amalec. Manus autem Moysi erant graues: sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem & Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum est vt manus ipsius non lassarentur, vsque ad occasum solis. [a] Fugauitq; Iosue Amalec, & populum eius in ore gladii. ¶ Dixit autem dominus ad Moysen, Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Iosue: delebo enim memoriam Amalec sub cælo. Aedificauitque Moyses altare: & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea, dicens, Quia manus [a] solii domini, & bellum domini erit contra Amalec, à generatione in generationem.

[a] contriuitque

D

[a] sup thronũ domini (. iurauit per thronum dominus

CAP. XVIII.

Moyses admittit cõsilium Iethro super constituendis magistratibus.

Cumq; audisset Iethro sacerdos Madiã, [a] cognatus Moysi, omnia quę fecerat deus Moysi, & Israel ppl'o suo, q̃ eduxisset dñs Israel de Aegypto. Tulit Sephorã vxorẽ Moysi quam remiserat: & duos filios eius, quorũ vnus vocabatur Gersam, dicente patre, ‖ Aduena fui in terra aliena. alter vero Eliezer. Deus enim, ait, patris mei adiutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis. ¶ Venit ergo Iethro cognatus Moysi. & filii eius & vxor eius ad Moysen in desertũ, vbi erat castrametatus iuxta montem dei. Et mãdauit Moysi, dicens, Ego Iethro cognatus tuus venio ad te, & vxor tua, & duo filii tui cũ ea. Qui egressus in occursum cognati sui, adorauit, & osculatus est eum: salutaueruntq; se mutuo verbis pacificis. ¶ Cũq; intrasset in tabernaculum narrauit Moyses cognato suo cuncta quæ fecerat dominus Pharaoni & AEgyptiis, propter Israel: vniuersumque laborem qui accidisset eis in itinere, & quod liberauerat eos dñs. Lætatusque est Iethro super omnibus bonis quæ fecerat dominus Israeli, eò quod eruisset eũ de manu AEgyptiorum, & ait, Benedictus dominus qui liberauit vos de manu AEgyptiorum, & de manu Pharaonis qui eruit populum suũ de manu AEgypti. Nunc cognoui quia magnus dominus super omnes deos, eo quod superbe egerint cõtra illos. Obtulit ergo Iethro cognatus Moysi holocausta & hostias deo: veneruntq; Aaron & omnes seniores filiorum Israel vt cõederent panẽ cum eo coram deo. ¶ Altera autẽ die sedit Moyses vt iudicaret populũ, qui assistebat Moysi à mane vsque ad vesperam. Quod cum vidisset cognatus eius, omnia scilicet quæ agebat in populo, ait, Quid est quod facis in plebe? cur solus sedes, & omnis populus præstolatur de mane vsque ad vesperã? Cui respondit Moyses, venit ad me populus quærens sententiã dei. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me vt iudicem inter eos. & ostendam præcepta dei, & leges eius. At ille. Non bonam, inquit, rẽ facis: [a] stulto labore. consumeris & tu, & populus iste qui tecum est: vltra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea atque consilia, & erit dominus tecũ. Esto tu populo in his quæ ad deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eũ: ostendasq; populo [a] ceremonias & ritum colendi, viamq; per quam ingredi debeant, & opus quod facere debeant. Prouide autem de omni plebe viros potentes & timentes deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos. Qui iudicent populum omni tempore: quicquid autem maiꝰ fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo iudicent: leuiusque sit tibi partito in alios onere. Si hoc feceris implebis imperium dei. & præcepta eius poteris sustẽtare: & oĩs hic populꝰ reuertetur ad loca sua cũ pace. Quibꝰ auditis, Moyses fecit omnia quę ille suggesserat. Et electis viris strenuis de cũcto Israel, cõstituit eos principes po

[a] socer & infra.

A

Sup. 2. d.

B

C

[a] ca dẽdo cad es (. i. oneri succumbes)

[a] leges, indicaq; eis viam

D

puli tribunos, & centuriones, & quin quagenarios, & decanos. Qui iudicabant plebem omni tempore: quicquid autem grauius erat, referebant ad eũ, faciliora tantummodo iudicantes. Di
*Moyses misitq; * cognatum suum: qui reuersus abiit in terram suam.

CAPVT XIX.

Veniunt ad montem Sinai. Populus dei, gens sancta. Regale sacerdotiũ. Sanctificatur populus. Tangens montem, in tonitru & fulgure apparet deus Moysi in monte.

A
MEnse tertio egressionis filiorũ
nũe.33. c. Israel de terra Aegypti, in die hac ‖ venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & peruenientes vsque in desertũ Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibique Israel fixit tentoria è regione montis. ¶Moyses autem ‖ ascendit
Act.7.c. ad deum: vocauitque eũ dominus de mõte, & ait, Hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filiis Israel, Vos ipsi vidistis quę fecerim AEgyptiis, quomodo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. ‖Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in [a] peculium [b] de cunctis populis: mea est enim omnis terra. ‖Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. hæc sunt verba quæ loqueris ad filios Israel. ¶Venit Moyses: & cõuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandauerat dominus. Respondit q; omnis populus simul, Cuncta q̃ locutus est dominus faciemus. B
¶Cumq; retulisset Moyses verba populi ad dominũ, ait ei dominus, Iã nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquẽte ad te, & credat tibi in perpetuũ. Nuntiauit ergo Moyses verba populi ad dominũ. Qui dixit ei, Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras, lauẽtq; vestimẽta sua. Et sint parati in diem tertium: in die enim tertia descendet dñs corã omni plebe super montẽ Sinai. Constituesq; terminos populo p circuitũ: & dices ad eos, Cauete ne ascendatis in
Deu.29.a
[a] vel thesaurũ dilectum
[b] præ 1.Pet.2.b
Heb.12.c. montẽ, nec tãgatis fines illius: ‖qui

tetigerit montẽ, morte morietur. Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis: siue iumentum fuerit siue homo, non viuet. cum cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem. ¶Descenditque C
Moyses de monte ad populum, & sanctificauit eum. Cumque lauissent vestimenta sua, ait ad eos, Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis

vxoribus vestris. ¶Iamque aduenerat tertius dies, & mane inclaruerat: & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perstrepebat, & timuit omnis populus qui erat in castris. Cumque eduxisset eos Moyses in occursum dei de loco castrorum, steterunt ad radi-
Deut. 4. b ces montis. ‖Totus autem mons Sinai fumabat: eò quod descendisset dominus deus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace: e-
D ratque omnis mons terribilis. Et sonitus buccinæ paulatim crescebat in maius, & prolixius tendebatur: Moyses loquebatur, & deus respondebat ei. Descenditque dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, & vocauit Moysen in cacumen eius. Quò cum ascendisset, dixit ad eum. Descende & contestare populum ne forte velit transcendere terminos ad videndum dominum, & pereat ex eis plurima multitu-
=communi- do. Sacerdotes quoque qui accedũt ad nuat do- dominum, sanctificentur, ne percutiat minus. eos. Dixitque Moyses ad dominum. Nõ poterit vulgus ascendere in montem Sinai: tu enim testificatus es & iussisti, dicens, Pone terminos circa montem, & sanctifica illum. Cui ait dominus, Vade, descende: ascendesque tu, & Aaron tecum: sacerdotes autem & populus non transeant terminos, nec ascẽdant ad dominum, ne forte interficiat illos. Descenditque Moyses ad populum, & omnia narrauit eis.

CAP. XX.

Decem præcepta. Quare apparuit deus in fulgure. Altare terreum.

A Deut. 5. a psal. 80. c leui. 26. a psal. 96. b LOcutusque est deus cũctos sermones hos, ‖Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti de domo seruitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quę est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neq; coles: ego sum dominus deus tuus fortis zelotes, visitans iniquitatem patrũ in filios, in tertiã & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in milia his qui diligũt B
me, & custodiunt præcepta mea. ¶‖Nõ Deut. 5. b assumes nomen domini dei tui in va- leui. 19. c. num. nec enim habebit insontem do- mat. 5. e minus eum qui assumpserit nomen do Eze. 20. b mini dei sui frustra. ¶‖Memento vt diẽ deut. 5. b. sabbathi sanctifices. Sex diebus opera- infr. 31. b. beris, & facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbathum domini dei tui est: non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena qui est intra portas tuas. ‖Sex enim Gen. 2. a. diebus fecit dominus cælũ & terrã & mare, & oĩa quæ in eis sunt: & requieuit die septimo, id circo benedixit do- C
minus diei sabbathi, & sanctificauit eũ. ¶‖Honora patrẽ tuũ & matrẽ tuã, vt Deut. 5. b sis lõgæuus super terrã quam dominus mat. 15. a. deus tuus dabit tibi. ¶‖Non occides. ephe. 6. a ¶Nõ mœchaberis. ¶Nõ furtum facies. Matt. 5. c. ¶Nõ loqueris contra proximũ tuũ falsum testimoniũ. ¶‖Nõ concupisces do Rom. 7. b mũ proximi tui, Nec desyderabis vxorẽ eius, nõ seruũ, nõ ancillã, non bouẽ, non asinũ, nec omnia quæ illius sunt. ¶Cunctus autem populus videbat voces & lãpades, & sonitũ buccinæ, mõtemq; fumantem: & perterriti ac pauore concussi, steterunt procul, dicentes Moysi, ‖Loquere tu nobis, & audiemus: Heb. 12. c non loquatur nobis dominus, ne forte deut. 18. c moriamur. Et ait Moyses ad populum, Nolite timere: vt enim probaret vos venit deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Stetitque populus de lõge. Moyses autẽ accessit ad ca-
liginem in qua erat deus. Dixit præ- D
terea dominus ad Moysen, Hæc dices filiis Israel, Vos vidistis q; de cælo locutus sim vobis. ¶Nõ facietis mecũ deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. ¶Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta & pacifica vestra, oues vestras & boues in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei: veniam ad te, & benedicam ti Deut. 27. bi. ‖Quod si altare lapideum feceris mi a. hi, non ædificabis illud de sectis lapidi Iosue. 8. f bus: si enim leuaueris cultrum tuum super illud, polluetur. Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudo tua.

CAP. XXI.

De seruis emendis. Filia vendita in ancillam. Homicidium. Parentes percutiens. Furtum. Maledicens patri. Rixantes. Percutiens seruum aut prægnantē Pœna talionis. Bos cornupeta.

A Deu. 16. c Iere. 34. c [a] Si cū corpore suo (i. solus) [b] corpore suo (i. solus) [c] corpore suo (i. solus) [d] iudicib9

HAEC sunt iudicia quę proponeis,‖Si emeris seruū Hebræū, sex annis seruiet tibi: in septimo egredietur liber gratis. [a] Cū quali veste) intrauerit, cū [b] tali) exeat, si habēs vxorē: & vxor egredietur simul. Sin autem dominus dederit illi vxorē, & pepererit filios & filias: mulier & liberi eius erunt domini sui, ipse vero exibit cum [c] vestitu suo), Quod si dixerit seruus, Diligo dominū meū & vxorem ac liberos, nō egrediar liber: offeret eū dominus [d] diis), & applicabitur ad ostium & postes, perforabitq; aurem eius subula, & erit ei seruus in seculum. ¶Si quis vēdiderit filiā suam in famulā, nō egredietur sicut ancillæ exire consueuerūt

B [e] & neminī despōsauit eam [f] quia [g] alimētū, [h] tēpus nō diminuet eici. congressū suo non priuabit) Leui. 24. c [i] ita vt moriatur,

Si diſplicuerit oculis domini sui, [e] cui tradita fuerit), dimittet eam: populo autem alieno vēdendi non habebit potestatem, [f] si) spreuerit eam. Sin autem filio suo desponderit eam, iuxta morē filiarū faciet illi. Quod si alterā ei acceperit, prouidebit puellæ [g] nuptias), & vestimēta, & [h] pretiū pudicitiæ non negabit). Si tria ista non fecerit, egredietur gratis absque pecunia. ¶‖Qui percusserit hominem [i] volens occidere), morte moriatur. Qui autem non est insidiatus, sed deus illud tradidit in manu eius: constituā tibi locū in quē fugere debeat. Si

C quis per industriā occiderit proximū suū, & per insidias: ab altari meo auelles eum vt moriatur. ¶Qui percusserit patrem suū aut matrē, morte moriatur ¶ Qui furatus fuerit hominem, & ven

Leui. 20. b Pro. 20. c mar. 15. a. diderit eum, cōuictus noxæ, morte moriatur. ¶‖Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur. ¶Si rixati fuerint viri, & percusserit alter proximū suū lapide vel pugno, & ille mortuus nō fuerit, sed iacuerit in lectulo: si surrexerit, & ambulauerit foris super bacu

D lum suum, innocens erit qui percusserit, ita tamen vt operas eius, & impensas in medicos, restituat. ¶Qui percusserit seruum suum, vel ancillam virga, & [k] vindicta patietur. mortui fuerint in manibus eius, [l] criminis reus erit), sin autem vno die vel duobus superuixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est. ¶Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortiuū quidē fecerit, sed ipsa vixerit: subiacebit dāno quantū maritus mulieris expetierit, & arbitri iudicauerint.‖Sinautē mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionē pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorē pro liuore. ¶Si percusserit quispiam oculum serui sui aut ancillæ, & luscos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos ¶Si bos cornu percusserit virū aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & nō comedentur carnes eius. dominus quoque bouis innocens erit. Quod si bos cornupeta fuerit ab heri & nudiustertius, & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eum, occideritque virum aut mulierem: bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. Quod si pretium fuerit ei impo

E sitū, dabit pro anima sua quicquid fuerit postulatus. Filium quoque & filiā si cornu percusserit, simili sentētiæ subiacebit. Si seruum ancillāque inuaserit, triginta siclos argenti domino dabit, bos vero lapidibus opprimetur. ¶Si quis aperuerit cisternā, & foderit, & nō

F operuerit eam, ceciderit que bos aut asinus in eam, reddet dominus cisternæ pretium iumentorum: quod autē mortuum est, ipsius erit. ¶Si bos alienus bouem alterius vulnerauerit & ille mortuus fuerit: vendent bouem viuum, & diuident pretium, cadauer autem mortui inter se dispertient. Si autem sciebat quod bos cornupeta esset ab heri & nudiustertius, & non custodiuit eum dominus suus: reddet bouēm pro boue, & cadauer integrum accipiet.

Mat. 5. f. Leui. 24. deu. 19. d

CAP. XXII.

Pœna furis. Damnum factum. Depositi lex. Commodatum. Constupratā virgo. Maleficæ. Coiens cum iumento. Idololatra. Aduena. Vidua. Pignora. Magistratus. Principes. Primogenita.

A Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit, vel vendiderit: quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Si effringens fur domum siue suffodiens fuerit inuētus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor nō erit reꝰ sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit homicidium perpetrauit, & ipse morietur. si nō habuerit quod pro furto reddat, ipse vænundabitur. Si inuentū fuerit apud eum quod furatus est, viuens, siue bos, siue asinus, siue ouis, duplū restituet. ¶Si læserit quispiam agrum vel vineam, & dimiserit iumentum suum vt depascatur aliena: quicquid optimū habuerit in agro suo vel in vinea, pro dāni æstimatione restituet. Si egressus ignis inuenerit spinas, & comprehenderit aceruos frugum, siue stantes segetes
B in agris: reddet damnū qui ignē succenderit. ¶Si quis commendauit amico pecuniam aut vas in custodiam: & ab eo qui susceperat, furto ablata fuerint: si inuenitur fur, duplū reddet: si latet fur, dominus domus applicabitur ad deos & iurabit ꝙ non extenderit manum in rē proximi sui ad perpetrādā fraudē, tam in boue q̄ in asino, & oue ac vestimēto, & quicquid dāni inferre potest: ad deos vtriusque causa perueniet. & si illi iudicauerint, duplum restituet proximo suo. ¶Si quis commendauerit proximo suo asinum, bouem, ouem, & omne iumentum ad custodiam, & mortuum fuerit aut debilitatum, vel captū ab hostibus, nullusque hoc viderit: iusiurandum erit in medio, quod non extenderit manū ad rē proximi sui: susciꝓ dominus iuramētum, & ille reddere non cogetur. ‖Quod si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. Si comestum à bestia, deferat ad eum, quod occisum est, & non restituet.

C ¶ Qui à proximo suo quicquid horum mutuo postulauerit, & debilitatum aut mortuum fuerit domino non presente: reddere compelletur. Quod si impræsentiarum dominus fuerit, nō restituet: maxime si conductū venerat pro mercede operis sui. ¶Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea: dotabit eam, & habebit eam vxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt. ¶ Maleficas non patieris viuere. ¶ Qui coierit cum iumento, morte moriatur. ¶‖Qui immolat diis, Leui. 19. g
occidetur, præterquam domino soli. ¶ Aduenam non contristabis, neque affliges eum. aduenæ enim & ipsi fuistis in terra Ægypti. ‖¶Viduæ & pu- Zac. 7. c.
pillo non nocebitis. Si læseritis eos, vo D
ciferabuntur ad me, & ego audiam clamorē eorum: & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filii vestri pupilli. ¶ Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, nō vrgebis eū quasi exactor, nec vsuris opprimes. ¶Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Ipsum enim est solum quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat: si clamauerit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. Act. 13. a
¶‖Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices. ¶Decimas tuas Leui. 27. b
& primitias tuas non tardabis offerre: ezec. 44.
‖primogenitum filiorum tuorum da- g.
bis mihi. De bobus quoque, & ouibus similiter facies, septem diebus sit cum matre sua, die octaua reddes illū mihi. ¶Viri sancti eritis mihi: carnem quæ à bestiis fuerit prægustata, non comedetis, sed proicietis canibus.

Super omni re peuaricationis

pro omni re amissa quā dixerit esse suam:

inter vtrumque

Gen. 31. f.

CAP. XXIII.

¶ Mendacium. Iudex. Pauper. Inimici. Innocens. Munera. Peregrini. Sabbathum. Dii externi. Festum anni. Sāguis. Primitiæ. Seruire deo. Chananæi quare paulatim expulsi.

NOn suscipies vocem mendacii, A
nec iunges manum tuam vt pro
impio dicas falsum testimoniū.
¶Non sequeris turbam ad faciēdum malum: nec in iudicio, plurimorū acquiesces sententiæ, vt à vero deuies. Pauperis quoque non misereberis in iudicio. ¶‖Si occurreris boui inimici tui, Deu. 22. a
aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te, iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. ¶Non declinabis in iudicium pauperis. ¶Mendacium fugies,

Dan.13.f. ¶‖Insontem & iustũ non occides, quia
Deu.16.d auersor impiũ,¶Nec accipies munera
ecc.20.d quæ etiã excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorũ. ¶Peregrino molestus non eris. scitis enim aduenarum
Gen.46.a animas,quia & ipsi‖peregrini fuistis in
B terra AEgypti. ¶Sex annis seminabis terrã tuã & cõgregabis fruges eius. Anno autẽ septimo dimittes eã,& requiescere facies,vt comedãt pauperes populi tui: & quicquid reliquum fuerit edãt bestiæ agri, ita facies in vinea, & in oliueto tuo. ¶Sex diebus operaberis septimo die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus,& refrigeretur filius ancillæ tuæ,& aduena. Omnia quæ dixi vobis,custodite. ¶Et per nomen externorũ deorũ non iurabitis,neque audietur ex ore vestro. ¶Tribus vicibus per
C singulos annos mihi festa celebrabitis. Solennitatẽ azymorũ custodies. Septẽ
Sup.13.a. diebus comedes azyma ‖sicut præce-
Inf.34.c. pi tibi tempore mensis nouoru. ‖quan
deut.16.a do egressus es de AEgypto:‖non appa-
ecci 35.a rebis in conspectu meo vacuus. Et solẽnitatẽ messis primitiuorum operis tui, quæcunque seminaueris in agro:solẽnitatẽ quoq; in exitu anni,quãdo congregaueris oẽs fruges tuas de agro. ¶Ter in anno apparebit omne masculinum
D tuũ corã domino deo.¶Nõ immolabis super fermẽto sanguinẽ victimæ meæ, nec remanebit adeps solẽnitatis meæ
Deu.14.c vsque mane. ‖Primitias frugũ terræ tuę
inf.34.c. deferes in domũ domini dei tui: nec
*i.quãdiu coques hœdũ*in lacte>matris suæ. ¶Ec
fugit lac ce ego mittam angelũ meũ,qui præcedat te,& custodiat in via, & introducat in locũ quẽ præparaui. Obserua eũ:
exacer- & audi vocẽ eius, non contemnendũ
bes eum. putes>:quia nõ dimittet cũ peccauerit is:& est *nomẽ meũ in illo*. Quod si audieris vocẽ eius,& feceris omnia quæ
E loquor,inimicus ero inimicis tuis,& af
Infr.13.a. fligam affligentes te. ‖Præcedetque te
iosue.24. angelus meus & introducet te ad A-
c. morrhæum , & Hethæum , & Pheredeut.7.c. zæum, Chananæumq; , & Heuæum & Iebusæum,quos ego conteram. Non adorabis deos eorum, nec coles eos:nõ facies opera eorum,sed destrues eos:& confringes statuas eorum.Seruietisque domino deo vestro,vt benedicam panibus tuis,& aquis,& auferam infirmitatem de medio tui,Non erit infœcunda , nec sterilis in terra tua:numerum Deu.7.c.
dierum tuorum implebo. Terrorem F
meum mittam in præcursum tuum,& occidam omnẽ populum, ad quem ingredieris , cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam , emittens crabrones prius , qui fugabunt Heuæum,& Chananæum,& Hethęum, antequam introeas. Non eiiciam eos à facie tua anno vno : ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ. Paulatim expellam eos de con
spectu tuo , donec augearis , & possi- G
deas terram. Ponam autem terminos tuos à mari rubro vsque ad mare Palæstinorum , & à deserto vsque ad fluuium: tradam in manibus vestris habitatores terræ,& eiiciam eos de conspe Deu.7.a.
ctu vestro. ‖ Non inibis cum eis fœdus infr.34.b
nec cum diis eorum. Non habitent in terra tua,ne forte peccare te faciant in me,si seruieris diis eorũ,quod tibi certe erit in scandalum.

CAP. XXIIII.

IN Moyses rursus scandit montẽ.Scribit verba dei.sanguis fœderis. Seniores Israel iudicantes populum.

MOysi quoque dixit,Ascende ad dominum tu & Aaron, Nadab A
& Abiu , & septuaginta senes ex Israel ,& adorabitis procul. Soluspue Moyses ascendet ad dominũ, & illi non appropinquabunt: nec populus ascendet cum eo. ¶Venit ergo Moyses, & narrauit plebi omnia verba domini,atque iudicia:respõditque cũctus populus vna voce. Omnia verba domini,quæ locutus est,faciemus. Scripsit autem Moyses vniuersos sermones domini & mane consurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israel . ¶Misitque iuuenes de filiis Israel. B
& obtulerunt holocausta , immolauerunt victimas pacificas domino vitulos.Tulit itaque Moyses dimidiã partem sanguinis,& misit in crateras:partem autem reliquam fudit super altare. Assumensq; volumen fœderis,legit audiente populo.qui dixerũt,Omnia quę locutus est dominus faciemus , & erimus obedientes. Ille vero , sumptum sanguinem respersit in populum, & ait

hebr.9.e. ||Hic est sanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiscum super cunctis ser-
C monibus his. ¶Ascenderuntq; Moyses & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de senioribus Israel: & viderunt deũ Israel: & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cælum cum serenum est. Nec [a]super eos qui procul recesserant de filiis) Israel, misit manũ suam, viderunt q; deum & comederũt, ac biberunt. ¶Dixit autem dominus ad Moysen, Ascende ad me in montem, & esto ibi: dabóque tibi tabulas lapideas: & legem, ac mandata quę scripsi, vt doceas eos. Surrexerunt Moyses, & Iosue minister eius ascendensque Moyses in montem dei, senioribus ait, Expectate hic donec reuertamur ad vos. habetis
D Aaron, & Hur vobiscum: si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. Cũque ascendisset Moyses, operuit nubes montem, & habitauit gloria domini super Sinai, tegẽs illum nube sex diebus: septimo autẽ die vocauit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ

[a] ad principes filiorum (i. non terruit principes visio dei)

domini, quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorũ Israel. Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

CAPVT XXV.

Dona voluntaria exigit deus à populo pro confectione tabernaculi. Forma arcę, propitiatorii, cherubim, mẽsę, sacrorum vasorũ, cãdelabri, lucernarũ.

LOcutúsque est dominus ad Moysen, dicens, ||Loquere filiis Israel, vt tollant mihi [a]primitias) ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas: Hęc sunt autem quę accipere debetis, Aurum, & argentum, & æs, hyacinthum & purpuram, coccũq; bis tinctum, & byssum, pilos caprarũ, & pelles arietum rubricatas, pellesque [a]ianthinas), & ligna setim. oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thymiamata boni odoris, lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod, ac rationale. Facientque mihi sanctuarium, & habitabo in

A Infr. 35.a.
[a] oblationem
[a] taxorũ,

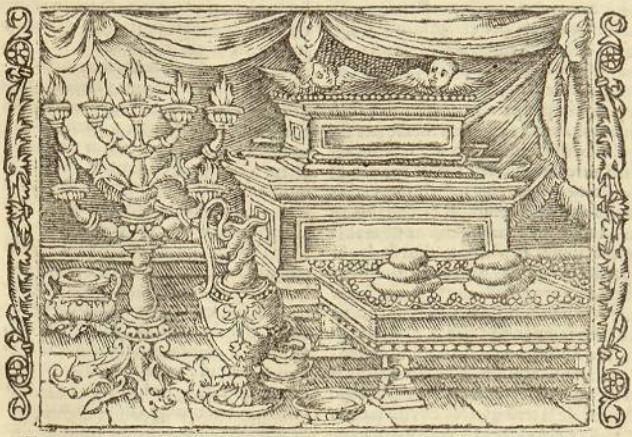

Hebr.9.a. medio eorum: ||iuxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, & omnium vasorum incultum eius, sicq; facietis illud. ¶Arcã de lignis setim compingite, cuius longitudo habeat duos & semis cubitos, latitudo cubitum & dimidium, altitudo cubitum

similiter ac semissem. Et deaurabis eam B
auro mundissimo intus & foris: faciesque suprà coronã auream per circuitũ: & quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcę angulos, duo circuli sint in latere vno: & duo in altero. Facies quoq; vectes de lignis setĩ, & ope-

ries eos auro. Inducesque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, vt portetur in eis, qui semper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur ab eis. Ponesq; in arca testificationem quam dabo tibi. ¶Facies & propitiatorium de auro mũdissimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac semissem latitudo. ¶Duos quoq; cherubim aureos, & productiles facies, ex vtraq; parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero. Vtrunque latus propitiatorii tegant * expandentes alas. & operientes oraculum, respiciantq; se mutuo versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arca, in qua pones testimonium quod dabo tibi. Inde [a] præcipiam, & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum cherubim qui erunt super arcam testimonii: cunctaq; mandabo per te filiis Israel. ¶Facies & mensam de lignis setim, habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac semissem. Et inaurabis eam auro purissimo: faciesque illi labium aureum per circuitum, & ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor digitis: & super illam alteram coronam aureolam. Quatuor quoq; circulos aureos præparabis, & pones eos in quatuor angulis eiusdem mensę per singulos pedes. Subter coronam erunt circuli aurei: vt mittant vectes per eos, & possit mensa portari. Ipsos quoq; vectes facies de lignis setim, & circũdabis auro ad subuehendam mensam. ¶Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo. Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. ¶Facies & candelabrũ ductile de auro mũdissimo, hastile eius, & calamos, scyphos & sphærulas, ac lilia ex ipso procedẽtia. Sex calami egredientur de lateribus: tres ex vno latere, & tres ex altero. Tres scyphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphærulæque simul, & lilia. Et tres similiter scyphi instar nucis in calamo altero, sphærulæq; simul & lilia. hoc erit opus sex calamorum, qui producendi sunt de hastili. In ipso autem candelabro erũt quatuor scyphi in nucis modum, sphærulæq; per singulos, & lilia. Sphærulæ sub duobus calamis per tria loca, qui simul sex fiunt procedentes de hastili vno. Et sphærulæ igitur & calami ex ipso erunt, vniuersa ductilia de auro purissimo. ¶Facies & lucernas septem, & pones eas super cãdelabrum: vt luceãt ex aduerso. Emũctoria quoq;, & vbi ea quæ emũcta sunt extinguantur, fiant auro purissimo. Omne põdus candelabri cum vniuersis vasis suis habebit talẽtum auri purissimi. ‖Inspice, & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.

Heb.8.b Act.7.c

CAP. XXVI.

Forma tabernaculi. Velum. Situs arcæ, propitiatorii, mensę, & candelabri: Tentorium.

TAbernaculum vero ita fiet, Decẽ cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura, coccoq; bis tincto, [a] variatas opere plumario facies. Longitudo cortinæ vnius habebit viginti octo cubitos: latitudo, quatuor cubitorum erit. Vnius mensuræ fient vniuersa tentoria. Quinque cortinæ sibi iungentur mutuo, & aliæ quinque nexu simili cohærebunt. Ansulas hyacinthinas in lateribus ac summitatibus facies cortinarum vt possint inuicem copulari. Quinquagenos ansulas cortina habebit in vtraq; parte, ita insertas, vt ansa contra ansam veniat, & altera alteri possit adaptari. Facies & quinquaginta circulos aureos quibus cortinarum vela iungẽda sunt, vt vnũ tabernaculum fiat. ¶Facies & [a] saga cilicina vndecim, ad operiendum tectũ tabernaculi. Longitudo sagi vnius habebit triginta cubitos, & latitudo quatuor: æqua erit mensura sagorum omnium. E quibus quinq; iunges seorsum, & sex sibi mutuo copulabis, ita vt sextum sagum in fronte tecti duplices. Facies & quinquaginta ansas in ora sagi vnius, vt coniungi cum altero queat: & quinquaginta ansas in ora sagi alterius, vt cum altero copuletur. ¶Facies & quinquaginta ũbulas æneas, quibus iungantur ansæ, vt vnum ex omnibus operimentum fiat. Quod autem superfuerit in sagis quę parantur tecto, id est vnum sagum quod amplius est, ex medietate eius operies posteriora tabernaculi.

[a] cherubi

[a] cortinæ è pilis caprarum, & infra,

naculi. Et cubitus ex vna parte pendebit, & alter ex altera qui plus est in sagorum longitudine, vtrunque latus tabernaculi protegens. ¶Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietū rubricatis: & super hoc rursum aliud
ẽ taxorū operimētū de ianthinis pellibus. ¶Facies & tabulas stātes tabernaculi de lignis setim, quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudi-
D ne singulos ac semissem. In lateribus tabulæ, duæ incastraturę fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur: atq; in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur. Quarū viginti erunt in latere meridiano quod vergit ad austrum. Quibus quadraginta baſes argenteas fundes, vt binæ baſes singulis tabulis per duos angulos subiiciātur. In latere quo que secundo tabernaculi quod vergit ad aquilonē, viginti tabulæ erunt, quadraginta habentes baſes argenteas, binæ baſes singulis tabulis supponentur.
Ad occidentalem vero plagam taber-
E naculi facies sex tabulas, & rursum alias duas quæ in angulis erigantur post tergum tabernaculi. Eruntq; sibi coniunctę á deorsum vsque sursum, & vna omnes compago retinebit. Duabus quoq; tabulis quæ in angulis ponendæ sunt, similis iunctura seruabitur. Et erunt simul tabulæ octo, baſes earum argenteę sedecim, duabus baſibus per vnam tabulam supputatis. ¶Facies & vectes de lignis setim quinque ad cōtinendas tabulas ī vno latere tabernaculi, & quinque alios in altero, & eiusdem numeri ad occidentalem plagam: qui mittētur per medias tabulas á sūmo vsq; ad sūmum. ¶Ipſas quoq; tabulas deaurabis,
F & fundes in eis anulos aureos per quos vectes tabulata contineant, quos operies laminis aureis. Et eriges tabernaculum iuxta exemplar quod tibi in monte mōſtratum est. ¶Facies & velum de hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta opere plumario &
*facies il- *pulchra varietate contextum, quod
lud cū fi- appendes ante quatuor columnas de
guris che lignis setim, quæ ipſæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea, sed
rubim, baſes argenteas. ¶Inferetur autem velum per circulos, intra quod pones arcam tęſtimonii, quo & sanctuarium & sanctuarii sanctuaria diuidentur. ¶Pones & propitiatorium super arcam te- G
ſtimonii in sancta sanctorū: mensamq; extra velum: & cōtra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano: mensa enim ſtabit in parte Aquilonis ¶Facies & tentorium in introitu tabernaculi de hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, & byſſo retorta opere plumarii. Et quinque columnas deaurabis lignorū setim, ante quas ducetur tentorium, quarum erunt capita aurea & baſes æneæ.

CAP. XXVII.

Forma altaris, atrii, tentoriorum, columnarum. Oleum lucernæ.

FAcies & altare de lignis setī, quod A
habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, id est quadrum, & tres cubitos in altitudine, Cornua autem per quatuor angulos ex ipso erunt: & operies illud ære. Facieſque in vſus eius lebetes ad ſuſcipiendos cineres, & forcipes atque ſuſcinulas, & ignium receptacula. omnia vaſa, ex ære fabricabis. Craticulāque in modum retis æneam: per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli æneī, quos pones ſubter arulam altaris. eritque craticula vſque ad altaris medium. F
acies & vectes altaris de lignis setim duos, quos operies, laminis æneis: & induces per circulos, eruntque ex vtroque latere altaris ad portandum. Non ſolidum, ſed inane & cauum intrinſecus facies illud, ſicut tibi in monte monſtratum eſt. ¶Facies & B
atrium tabernaculi, in cuius auſtrali plaga contra meridiem erunt tentoria de byſſo retorta. Centum cubitos vnū latus tenebit in longitudine, & columnas viginti cum baſibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis ſuis habebūt argentea. Similiter & in latere aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorū, colūnę viginti, & baſes æneę eiusdē numeri, & capita earū cū cęlaturis ſuis argētea. In latitudine vero atrii qđ reſpicit ad occidentē, erūt tēto C
ria p quinquaginta cubitos, & colūnæ decē, baſesq; totidē. In ea quoq; atrii latitudine q̄ reſpicit ad orientē, quinquaginta cubiti erūt, in qbus quindeci cubitorū tentoria lateri vno deputabunt,

columnæque tres & bases totidem: & in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæ tres & bases totidem. In introitu vero atrii fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, & byssо retorta opere plumarii, colūnas habebit quatuor, cum basibus totidem. Omnes columnę atrii per circuitum vestitæ erunt argē
D teis laminis, capitibus argenteis, & basibus æneis. In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum erit, fietque de byssо retorta, & habebit bases æneas. Cuncta vasa tabernaculi in omnes vsus & ceremonias, tam paxillos eius quàm atrii, ex ære facies. ¶ Præcipe filiis Israel vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloque contusum: vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonii extra velum quod oppēsum est testimonio. Et collocabunt eam Aaron & filii eius, vt vsque mane luceat coram domino. Perpetuus erit cultus per successiones eorum à filiis Israel.

CAP. XXVIII.

¶ Ornatus Aaronis sacerdotis, & filiorum eius.

A Applica quoq; ad te Aaron fratrē tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fungantur mihi Aaron, Nadab & Abiu, Eleazar, & Ithamar, Faciesq; vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos repleui spiritu prudentiæ, vt faciant vestes Aaron in quibus sanctificatus ministret mihi. Hæc autem erunt vestimenta quæ facient. [a]Rationale & superhumerale, tunicam & lineam strictam, [b]cidarim & baltheum. Facient vestimenta sancta fratri tuo Aaron & filiis eius, vt sacerdotio fungantur mihi. Accipientq; aurum & hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum & byssum.

[a] Pectorale & infra
[b] vel pileū

Facient autem superhumerale de auro & hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, & byssо retorta opere polymito. Duas oras iunctas habebit in vtroque latere summitatum, vt in vnū redeant. Ipsa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro & hyacintho & purpura, coccoq; bis tincto, & byssо retorta. Sumesque duos lapides onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel, sex nomina in lapide vno, & sex reliqua in altero, iuxta ordinem natiuitatis eorum. ‖ Opere sculptoris & cælatura gemmarii, sculpes eos nominibus filiorum Israel, inclusos auro atque circundatos, & pones in vtroque latere superhumeralis, memoriale filiis Israel. Portabitq; Aaron nomina eorum coram domino super vtrunque humerum, ob recordationem. ¶ Facies & vncinos ex auro, & duas catenulas auri purissimi sibi inuicem cohærentes, *quas inseres vncinis. ¶ Rationale quoque iudicii facies opere polymito iuxta texturam superhumeralis ex auro, hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, & byssо retorta. Quadrangulū erit & duplex: mensuram palmi habebit tam in longitudine quam in latitudine, Ponesq; in eo quatuor ordines lapidum. in primo versu erit lapis sardius, & topazius, & smaragdus, in secundo: carbunculus, sapphirus, & iaspis. in tertio: ligyrius, achates, & amethystus in quarto: chrysolitus, onychinus, & beryllus, inclusi auro erunt per ordines suos. Habebuntq; nomina filiorum Israel: duodecim nominibus cælabuntur, singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus. ¶ Facies in rationabili catenas sibi inuicem cohærentes, ex auro purissimo: & duos annulos aureos quos pones in vtraq; rationalis summitate: catenasque aureas iunges annulis qui sunt in marginibus eius; & ipsarum catenarum extrema duobus copulabis vncinis in vtroque latere superhumeralis, quod rationale respicit. ¶ Facies & duos annulos aureos quos pones in summitatibus rationalis, in oris quæ ē regione sunt superhumeralis & posteriora eius aspiciunt. Necnon & alios duos annulos aureos qui ponendi sunt in vtroque latere superhumeralis deorsum, quod respicit contra faciem iuncturæ inferioris, vt aptari possit cum superhumerali, & stringatur ratiōale annulis suis cū annulis superhumeralis vitta hyacinthina, vt maneat iunctura fabrefacta, & à se inuicem rationale & superhumera le nequeāt separari. ¶ Portabitq; Aarō nomina filiorum Israel in rationali iudicii super pectus suum: quando ingredietur sanctuarium memoriale coram domino inæternum. Pones autem in rationali iudicii doctrinam & veritatem: quæ erunt in pectore Aaron quando ingredietur coram domino: & gestabit iudicium filiorum Israel in pectore suo in conspectu domini semper. ¶ Facies & tunicam superhumeralis totam hyacinthinam, in cuius medio supra erit capitium, & ora per gyrum eius textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur. Deorsum vero ad pedes eiusdem tunicæ per circuitum quasi mala punica facies ex hyacintho, & purpura, & cocco bis tincto, mistis in medio tinnabulis, ita vt tintinnabulum sit aureum & malum punicum, rursumq; tinnabulum aliud aureū & malū punicum. ‖ Et vestietur ea Aaron in officio ministerii, vt audiatur sonitus quando ingreditur & egreditur sanctuarium in conspectu domini, & non moriatur.

¶ Facies & laminā de auro purissimo: in qua sculpes opere cælatoris, Sanctū domino. Ligabisq; eam vitta hyacinthina, & erit super tiaram, imminens fronti pontificis. Portabitq; Aaron iniquitates eorum quæ obtulerunt & sanctificauerunt filii Israel, in cunctis muneribus & donariis suis. Erit autē lamina sēper in frōte eius, vt placatus sit ei dominus. ¶ Stringesq; tunicam byssо, & tiaram byssinam facies, & baltheū opere plumarii. Porro filiis Aron tunicas lineas parabis & baltheos ac tiaras in gloriam & decorem: vestiesque his omnibus Aaron fratrem tuū & filios eius cum eo. Et cunctorum consecrabis manus, sanctificabisq; illos, vt sacerdotio fungantur mihi. ¶ Facies & feminalia linea. vt operiant carnem turpidinis suæ à renibus vsque ad femora: & vtetur eis Aaron & filii eius quando in-

Sap. 18. d

* facies eas opere plecti lic. i. se inuicem complectentes.

B

C

E

Vrim & Thūmim, lumē & plenitudinem,

F

Eccl. 45. b

ipsos reconciliet domino,

G

gredientur tabernaculum testimonii, vel quando appropinquant ad altare vt ministrent in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur. *Legitimum 'sempiternũ erit Aaron' & semini eius post eum.

*statutũ (vl' mos)

CAP. XXIX.

Modus consecrandi, sacerdotes, Ritusq; offerendi pro eis.

A Sed & hoc facies, vt mihi in sacerdotio consecrentur. Tolle vitulũ de armento, & arietes duos immaculatos, panesq; azymos, & *crustulam' absq; fermento, quæ *conspersa sit' oleo, lagana quoque azyma oleo lita: de simila triticea cuncta facies. Et posita in canistro offeres: vitulũ autẽ & duos arietes. Et Aaron, ac filios eius applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumq; laueris patrem cum filiis suis aqua, indues Aarõ vestimentis suis, id est linea tunica, & superhumerali & rationali, quod constringes baltheo Et pones tiaram in capite eius, & laminam sanctam super tiaram, & oleum vnctionis fundes super caput eius. atq; hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingesq; baltheo, Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, erunt que sacerdotes mihi *religione perpetua'. ¶Postquam initiaueris manus eorum. applicabis & vitulum corã tabernaculo testimonii. ||Imponentq; Aaron & filii eius manum super caput illius & mactabis eum in conspectu domini iuxta ostium tabernaculi testimonii. Sumptumque de sanguine vituli, pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes iuxta basim eius. ||Sumes & adipem totũ qui operit intestina, & reticulum iecoris ac duos renes, & adipem qui super eos est, & offeres incensum super altare. Carnes vero vituli & corium & fimũ combures foris extra castra, eo quod pro peccato sit. ¶Vnum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron & filii eius manus. Quem cum mactaueris, tolles de sanguine eius, & fundes circa altare. ipsum autem arietem secabis in frusta: lotaque in testina eius ac pedes pones super concisas carnes & super caput illius. Et offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est domino, odor suauissimus victimæ domini. ¶Tolles quoque arietem alterum super cuius caput Aaron & filii eius ponent manus. Quẽ cum immolaueris, sumes de sanguine eius, & pones super extremum auriculæ dexteræ Aaron & filiorum eius, & super pollices manus eorum ac pedis dextri, fundesq; sanguinem super altare per circuitum. Cũq; tuleris de sanguine qui est super altare, & de oleo vnctionis, asperges Aaron & vestes eius, filios & vestimenta eorum. Consecratisque ipsis & vestibus, tolles adipem de ariete, & caudam & aruinam quæ operuit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes, atque adipem qui super eos est, armumq; dextrum, eo quod sit aries consecrationis: tortamq; panis vnius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu domini: ponesque omnia super manus Aaron & filiorũ eius, & sanctificabis eos eleuans coram domino, Suscipiesq; vniuersa de manibus eorum. & incendes super altare in holocaustũ, odorem suauissimum in conspectu domini, quia oblatio eius est. ¶Sumes quoque pectusculũ de ariete quo initiatus est Aaron, sanctificabis illud eleuatum coram domino, & cedet in partem tuam. sanctificabisque & pectusculum consecratum, & armum quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron & filii eius, cedentque in partem Aaron & filiorum eius iure perpetuo à filiis Israel, quia primitiua sunt & initia de victimis eorum pacificis quæ offerunt domino. ¶ Vestem autem sanctam qua vtetur Aaron habebunt filii eius post eum, vt vngantur in ea, & cõsecrentur manus eorum. Septem diebus vtetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis eius & qui ingredietur tabernaculum testimonii vt ministret ĩ sanctuario. ¶Arietem autem consecrationum tolles, & coques carnes eius in loco sancto, quibus vescetur Aaron & filii eius. ||Panes quoque qui sunt in canistro in vestibulo tabernaculi testimonii comedẽt, vt sit

*placẽtas *cõspersę sint

B *statuto perpetuo Leui. 1. b.

Leui. 3. a.

C

D

E

Leuit. 8. a

placabile sacrificium,& sanctificentur offerentium manus. Alienigena non ve
F sceturex eis,quia sunt. Quod si remanserit de carnibus consecratis siue de panibus vsque mane ,combures reliquias igni.non comedentur,quia sanctificata sunt.¶ Omina quæ præcepit tibi,facies super Aaron & filiis eius .Septem diebus consecrabis manus eorũ & vitulum pro peccato offeres pro singulos dies ad expiandum. Mundabisq altare cum immolaueris expiationis hostiam.& vnges illud in sanctificationem.Septem diebus expiabis altare & sanctificabis ,& erit sanctum sanctorũ. omnis qui tetigerit illud,sanctificabitur.Hoc est quod facies i altari, Agnos anniculos duos per singulos dies iugiter,vnum agnum mane,& alterum vespere decimam partem similæ conspersæ oleo tuso,quod habeat mensuram quartam partem Hin.& vinum ad libandum eiusdẽ mensuræ in agno vno.
G Alterum vero agnum offeres ad vesperam iuxta ritum matutinæ oblationis & iuxta ea quæ diximus in odorem suauitatis.sacrificium est domino,oblatione ppetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonii coram domino,vbi cõstituam vt loquar ad te.Ibiq præcipiam filiis Israel. & sanctificabitur altare in gloria mea.Sãctificabo & tabernaculum testimonii cum altari,& Aaron cum filiis suis, vt sacerdotio fungantur mihi. Et habitabo in medio filiorum Israel,eroque eis deus,& scient quia ego dominus deus eorum,qui eduxi eos de terra AEgypti,vt manerem inter illos, ego dominus deus ipsorum.

CAP. XXX

Forma altaris thymiamatis,situsq eiusdem . Labium æneum . Confectio olei sancti,& thymiamatis.

Acies quoq altare ad adolendum thymiama de lignis setim, habẽs cubitum longitudinis,& alterum latitudinis id est quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso procedent. Vestiesq illud auro purissimo,tam craticulam eius, quam parietes per circuitum, & cornua. Faciesq ei coronam aureolam per gyrum,& duos annulos aureos sub corona per singula latera,vt mittantur in eos vectes, & altare portetur. Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, & inaurabis.¶ Ponesq altare[c] contra[d] vF,ante velum,quod ante arcam pendet testimonii coram propitiatorio quo tegitur testimonium, vbi loquar tibi. ¶Et adolebit incensum super eo Aaron, suaue fragrans[c] mane[d]. Quando compo [c]singula net lucernas incendet illud: & quan- mane. do collocabit eas ad vesperam , vret thymiama sempiternum coram domino in generationes vestras. Non offeretis super eo thymiama compositionis alterius,nec oblationem & victimam nec libabitis libamina. Et[c] deprecabi- [c]expiabit tur[d] Aarõ super cornua eius semel per B annum in sanguine quod oblatum est pro peccato , & placabit super eo in generationibus vestris.sanctum sanctorum erit domino.¶ Locutusque est dominus ad Moysen dicens. ¶ Quando Num.1.a tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum,dabunt singuli pretium pro animabus suis domino,& non erit plaga in eis:cum fuerint recensiti:Hoc autem dabit omnis qui transit ad numerum dimidium sicli iuxta[c] mensu- ram templi[d]. ¶Siclus , viginti obolos [c]siclũ sanhabet.Media pars sicli offeretur domi ctuarii. no. Qui habetur in numero à viginti Leu.27.c annis & supra, dabit pretium . Diues num.3.g. non addet ad medium sicli,& pauper eze.45.d nihil minuet*. Susceptamque pecuniã quæ collata est à filiis Israel,trades in * de di- usus tabernaculi testimonii , vt sit mo midio si- nimentum eorum coram domino , & clo,qui propitietur animabus eorum.¶ Locu- datur in tusq est dominus ad Moysen dicens, oblatio- Facies & labium æneum cum basi sua nem doad lauandum:ponesq illud inter ta- mino bernaculum testimonii & altare . Et pro promissa aqua lauabunt in ea Aaron ,& fi pitiatio- lii eius manus suas ac pedes, qñ ingre ne anisuri sunt tabernaculũ testimonii,& qñ marum accessuri sunt ad altare, vt offerant in vestrarũ eo thymiama domino, ne forte moriantur.legitimum sempiternum erit ipsi,& semini eius[c] per successiones[d].¶Lo [c]in generecutusq est dominus ad Moysen,dicẽs rationibus

Sume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medij, id est ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducētos quinquaginta siclos, casiæ aūt quingentos siclos in pōdere sanctuarii, oleum de oliuetis mensuram Hin: faciesq; vnctionis oleum sanctū vnguentū cōpositum opere vnguentarii, & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testamenti, mensamq; cū vasis suis, candelabrū, & vtensilia eius, altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersa supellectilem quæ ad cultum eorum pertinet: *Sāctū cabisq; omnia & erūt sancta sanctorum, qui tetigerit ea, sanctus cabitur Aaron & filios eius vnges, sanctificabisque eos, vt sacerdotio fungātur mihi. ¶Filijs quoque Israel dices, Hoc oleum vnctionis sanctum erit mihi in generationes vestras. Caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compositionē eius non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. Homo quicunque tale compositum fuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo. Dixitque dominus ad Moysen, Sume tibi aromata, staten & onychen, galbanum boni odoris, & lucidissimum, æqualis ponderis erunt omnia, faciesque thymiama cōpositum opere vnguentarii mistum diligenter, & purum, & sanctificatione dignissimum. Cumque in tenuissimū puluerem vniuersa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonij, in quo loco apparebo tibi. sanctū sanctorum erit vobis thymiama. Talem compositionem nō facietis in vsus vestros, quia sanctum est domino. Homo quicū que fecerit simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis.

*& labiū & basim eius

D

in sanctificationē

CAP. XXXII

¶ Vocatio artificum Beseleel, & Ooliab. Præceptum sabbathi, & quid significet. Dātur Moysi tabulæ lapideę.

A LOcutus est dominus ad Moysen, dicens, Ecce, vocaui ex nomine Beseleel filiū Vri filii Hur de tribu Iuda, & impleui eum spiritu dei, sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere ad excogitandum quicquid fabrefieri potest ex auro, & argento, & ære, marmore & gemmis, & diuersitate lignorum. Deditque ei socium Ooliab filium Achisamech de tribu Dan. Et in corde, omnis eruditi B posui sapientiam: vt faciant cūcta quæ præcepi tibi, tabernaculum fœderis, & arcam testimonij, & propitiatorij quod super eam est, & cuncta vasa tabernaculi, mensamque, & vasa eius, cā delabrum purissimum cum vasis suis, & altare thymiamatis, & holocausti, & omnia vasa eorum, labium cum basi sua, vestes sanctas in ministerio Aaron sacerdoti, & filijs eius, vt fungantur officio suo in sacris, oleum vnctionis, & thymiama aromatum in sanctuario. omnia quæ præcepi tibi, facient. ¶Et locutus est dominus ad Moysen, dicēs, Loquere filijs Israel, & dices ad sup.10,b eos, ‖Videte vt sabbathum meum cu- Eze.20,b stodiatis: quia signum est inter me & C vos in generationibus vestris: vt sciatis quia ego dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbathum, sanctū est enim vobis: qui polluerit illud, morte morietur: qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui. Sex diebus facietis opus: in die septimo sabbathum est, requies sancta domino. oīs qui fecerit opus in hac die, morietur. Custodiant filij Israel sabbathum, & celebrent illud in generatio- D nibus suis, Pactum est sempiternum inter me & filios Israel. signumque perpetuum. ‖Sex enim diebus fecit domi Gen.1,d nus cęlum & terram, & in septimo ab omni opere cessauit. ¶‖Dedit quoque Deu.9,b dominus Moysi completis huiuscemodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas testimonij lapideas, scriptas digito dei.

CAP. XXXII

¶ Vitulum aureum adorāt Israelitę. Orat Moyses p eis, obiiciēs pmissiones. Iratus cōfringit tabulas. Obiurgat Aaronem. Idololatræ interficiūtur. Orat Moyses peccatum populo dimitti, aut deleri de libro vitæ.

VIdens autem populus quōd moram faceret descendēdi de mōte Moyses, congregatus aduersus Aaron, ait, ‖Surge, fac nobis Act.7,b deos qui nos præcedant: Moysi enim

huic viro qui nos eduxit de terra AEgypti, ignoramus quid acciderit ei. Dixitq; ad eos Aaron, Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumq;, & filiarũ vestrarum auribus, & afferte ad me. Fecitq; populus quæ iusserat, deferẽs inaures ad Aaron.|| Quas cum ille accepisset, formauit opere fusorio & fecit ex eis vitulum conflatilem. Dixerũtq;, Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra AEgypti. Quod cum vidisset Aaron, ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit, dicens, Cras solennitas domini est. Surgentesq; mane, obtulerũt holocausta, & hostias pacificas, &|| sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. ¶Locutus est autem dominus ad Moysen, dicens, Vade, descende, peccauit populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti: recesserunt cito de via, quam ostẽdisti eis: feceruntq; sibi vitulum conflatilem, & adorauerunt, atq; immolantes hostias ei, dixerunt,|| Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra AEgypti. Rursumq; ait dominus ad Moysen, ||Cerno q; populus iste, duræ ceruicis sit: dimitte me, vt irascatur furor meus cõtra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam. Moyses autem orabat dominum deũ suum, dicens,||Cur domine irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra AEgypti, in fortitudine magna, & in manu robusta?||Ne quæso dicant AEgyptii, Callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret ẹ terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac, & Israel seruorum tuorũ, quibus iurasti per temetipsum, dicens,||Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cæli: & vniuersam terrã hanc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, & possi debitis eam semper. Placatusq; est dominus ne faceret malum quod locutus fuerat aduersus populum suum. ¶Et reuersus est Moyses de mõte portans duas tabulas testimonii in manu sua, scriptas ex vtraque parte, & factas opere domini. Scriptura quoque dei erat sculpta in tabulis. ¶Audiens autem Iosue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen, Vlulatus pugnæ auditur in castris. Qui respondit, Non est clamor adhortantium ad pugnã, neque vociferatio compellentium ad fugam: sed vocem cantantium ego audio. ¶Cumque appropinquasset ad castra, vidit vitulũ, & choros, iratusq; valde, proiecit de manu tabulas, & cõfregit eas ad radicem montis. Arripiensq; vitulum quem fecerant, combussit, & contriuit vsque ad puluerem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Israel. ¶Dixitque ad Aaron, Quid tibi fecit hic populus, vt induceres super eum peccatum maximum? Cui ille respondit, Ne indignetur dominus meus: tu enim nosti populum istum q; pronus sit ad malum, dixerunt mihi, Fac nobis deos, qui nos præcedant: huic enim Moysi, qui nos eduxit de terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Quibus ego dixi, Quis vestrum habet aurum? Tulerunt & dederunt mihi, & proieci illud in ignem: egressusq; est hic vitulus. ¶Videns ergo Moyses populum q; esset nudatus (spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat, & stans in porta castrorum, ait, Siquis est domini, iungatur mihi. Congregatiq; sunt ad eum omnes filii Leui: quibus ait, Hæc dicit dominus deus Israel, Ponat vir gladium super femur suum: ite, & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum. Feceruntque filii Leui iuxta sermonem Moysi, ceciderunt q; in die illa quasi tria millia hominum. Et ait Moyses, Consecrastis manus vestras hodie domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio. ¶Facto autem altero die, locutus est Moyses ad populum, Peccastis peccatum maximum: ascendam ad dominum, si quo modo quiuero eum deprecari pro scelere vestro. ¶Reuersusque ad dominum, ait, Obsecro peccauit populus iste peccatum maximum, feceruntq; sibi deos aureos, aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Cui respondit dominus, Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro

Psal. 105 b
stilo
B
1. Cor. 10. b.
3. Reg. 12. g.
Infra. 33. a
C
Ps. 105. b.
Nũe. 14. c
Gen. 48. c
gen. 15. b.
gen. 12. b.
D
victorũ, neq; eorũ qui victi sunt:
E
malꝰ sit,
F
quæ res infamiæ eis erat inter hostes eorũ
Consecrate.
G

meo: tu autem vade, & duc populum istum quo locutus sum tibi, angelus meus præcedet te. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Percussit ergo dominus populum pro reatu vituli quem fecerat Aaron.

CAP. XXXIII.

Angelus deducens Israelitas. Renuit deus cum populo ascendere. Luget populus peccatũ. Moyses cum deo loquitur. Orat deum esse secum. Optat videre faciem dei. Iubetur stare in petra.

A LOcutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Vade, ascende de loco isto, tu & populus tuus quem eduxisti de terra AEgypti in terram quam iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, dicens, ||Semini tuo dabo eam. & mittam præcursorem tui angelum, vt eiiciam Chananæum, & Amorrhęũ, & Hethæum, & Pherezæum, & Heuęũ, & Iebusæum, & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim ascendam tecum, quia populus ||duræ ceruicis es: ne forte disperdam te in via. Audiensq; populus sermonem hunc pessimum, luxit: & nullus ex more indutus est cultu suo. ¶Dixitq; dominus ad Moysen, loquere filiis Israel, Populus duræ ceruicis es, [a]semel ascendam in medio tui, & delebo te. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum à monte Horeb. ¶Moyses quoque tollens tabernaculum, tetendit extra castra procul, vocauitq; nomen eius Tabernaculum fœderis. Et omnis populus qui [b]habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra. Cumque egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque in ostio papilionis sui, respiciebantq; tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium. Ingresso autem illo tabernaculum fœderis, descendebat columna nubis, & stabat ad ostium, loquebaturq; cum Moyse, cernentibus vniuersis ꝙ columna nubis staret ad ostiũ tabernaculi. Stabantq; ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum. ¶Loquebatur autem dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Cũque ille reuerteret in castra, minister eius Iosue filius Nun, puer nõ recedebat de tabernaculo. ¶Dixit autem Moyses ad dominum, Præcipis vt educam populum istum: & non indicas mihi quem missurus es mecũ, præsertim cum dixeris, Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me. Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi [a]faciem tuam, vt sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc. Dixitque dominus, Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. Et ait Moyses, Si non tuipse præcedas, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus ego & populus tuus inuenisse nos gratiã in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, [a]vt glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram? Dixit autem dominus ad Moysen, Et verbum istud quod locutus es, faciam: inuenisti enim gratiam corã me, & teipsum noui ex nomine. ¶Qui ait, Ostende mihi gloriam tuam, Respondit, Ego ostendam omne bonum tibi, & [b]vocabo in nomine domini coram te: & ||miserebor cui voluero, & [c]clemens ero in quem mihi placuerit. Rursumq; ait, Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet. Et iterum, Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram. Cumq; trãsibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegã dextera mea, donec transeam: tollãq; manum meam, & videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.

Geñ. 12. b
supr. 23. c
Iosu. 24. e
deu. 7. c.
Supr. 32. a
B
[a]momẽto vno (vel vno impetu)
[b]quęrebat dñm (doctrinam à deo)
C
[a]viam
[a]segregemur
D
[a]faciã inuocari nomen
Rom. 9. c
[b]misericors

CAP. XXXIIII.

Instaurantur tabulæ. Misericordia dei. Prohibetur societas gentium, & idololatria. Solennitas azymorum. Primogenita. Sabbathum. Festum trium hebdomadarum. Primitiæ. Ieiunium Moysi. Faciem suam cornutam velat Moyses.

AC deinceps, Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba quæ habuerunt tabulæ quas fregisti. Esto paratus mane, vt ascendas

A
Deu. 10. a

statim in montē Sinai, stabisq; mecum super verticem montis. Nullus ascēdat tecum, nec videatur quispiam per totum montem, boues quoq; & oues nō pascantur econtra. ¶Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant: & [e]de nocte' consurgens ascendit

[e]mane

in montē Sinai, sicut p̄ceperat ei dominus, portans secum duas tabulas.* Cumque descendisset dominus per nubem, stetit ibidem cum eo, inuocās nomen domini. Quo transeunte corā eo, ait, Dominator domine deus misericors & clemens, patiens & multæ mi-

*lapideas.

Psa.141.a serationis, ac verax, qui||custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & scelera, atq; peccata, nullusq; apud te per se innocens est.||Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniē.

Pere.32.c. deu.5.a.

B Festinusq; Moyses, curuatus est pronus in terram, & adorans ait, Si inueni gratiam in conspectu tuo domine, obsecro vt gradiaris nobiscum: populus enim duræ ceruicis est: & auferas iniquitates nostras atq; peccata, nosque possideas. ¶Respondit dominus, Ego inibo pactum videntibus cunctis, signa faciam quæ nunq̄ visa sunt super terram, nec in vllis gentibus, vt cernat populus iste: in cuius es medio, opus dñi terribile quod facturus sum. Obserua cuncta quæ hodie mandaui tibi: ego ipse eiiciam ante faciem tuam Amorrhæum, & Chananæum, & Hethæum, Pherezæum quoq;, & Heuæū, & Iebusæum. Caue ne vnquam cū habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ sint tibi in ruinā: sed & aras

eorū destrue, confringe statuas, lucosq; succide. Noli adorare deum alienum. Dominus zelotes nomen eius, deus est æmulator.||Ne ineas pactum cū hominibus illarum regionū: ne cū fornicati fuerint cū diis suis, & adorauerint simulachra eorum, vocet te quispiā vt comedas de immolatis.||Nec vxorē de filiabus eorum accipies filiis tuis: ne postq̄ ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant & filios tuos in deos suos. ¶Deos cōflatiles nō facies tibi. ¶Solēnitatē azymorū custodies. Septē diebus vesceris azymis, sicut præcepi tibi in tēpore [e]mēsis nouorū', mēse enim [e]verni temporis' egressus es de AEgypto. ¶||Omne quod aperit vuluā generis masculini, meū erit. De cūctis animantibus tam de bobus q̄ de ouibus, meū erit. Primogenitū asini redimes oue, sinautem nec pretium pro eo dederis occidetur. Primogenitum filiorū tuorū redimes:||nec apparebis in cōspectu meo vacuus. ¶Sex diebus operaberis, die septimo cessabis arare & metere.

Sup.13.d. deu.7.a.

C 3.Reg.11.a

[e].i.aprilis

[e]Aprilis

Supr.13.a

Supr.13.b deu.16.d eccli.35.a

Sup.23.b. ¶‖Solennitatem hebdomadarũ facies tibi in primitiis frugũ messis tuæ triticeæ, & solennitatẽ quando redeunte anni tempore cuncta condũtur. Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuũ in conspectu omnipotentis domini dei Israel. Cũ enim tulero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascẽdente te & apparente in conspectu dñi dei tui ter in anno. ¶‖Non
Sup.23.c immolabis super fermento sanguinem
D hostiæ meæ: neq; residebit mane de vi
Supr.23.c ctima solennitatis phase. ¶‖Primitias
deu.14.c frugũ terræ tuæ offeres in domo domini dei tui. ¶Non coques hœdum in lacte matris suæ. ¶Dixitq; dñs ad Moysen, Scribe tibi verba hæc, *quibus' & tecũ & cum Israel‖pepigi fœdus. Fuit
*propter quæ
Sup.24.d ergo ibi cum domino Moyses quadraginta dies & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquã non bibit, & scripsit in tabulis verba fœderis decem. ¶Cumque descẽderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas testimonii, & ignorabat q̃ *cornuta esset' facies sua ex consortio sermonis domini. Videntes autẽ Aaron & filii Israel *cornutam' Moysi faciem, timuerunt prope accedere. Vocatiq; ab eo, reuersi sunt tam Aaron, q̃ principes synagogæ. Et postq̃ locutus est ad eos, venerunt ad eum etiam omnes filii Israel: quibus præcepit cuncta quæ audierat à domino in monte Sinai. Impletisq;
*splenderet
*splendẽtem
1.Cor.3.c. sermonibus posuit‖ velamen super faciem suã. Quod ingressus ad dominũ, & loquẽs cum eo auferebat donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Israel omnia quæ sibi fuerant imperata. Qui videbant faciem egredientis Moysi esse *cornutam', sed operiebat ille rursus faciem suam *siquando loquebatur ad eos.
*splẽdẽtẽ, *donec ĩgrederet ad loquẽdũ cũ eo.

CAP. XXXV.

Præcipitur sabbathum. Primitiæ & donaria exiguntur. Deuota promptitudo populi offerentis. Beseleel & Ooliab artifices cõmendant à Moyse.

A Igitur congregata omni turba filiorum Israel, dixit ad eos, Hæc sunt quæ iussit dominus fieri, sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, sabbathum & requies domini, qui fecerit opus in eo, occidetur. Non succẽdetis ignẽ in omnibus habitaculis vestris per diem sabbathi. ¶Et ait Moyses ad omnẽ cateruã filiorum Israel, Iste est sermo quẽ pręcepit dominus, dicens, Separate apud vos *primitias' domino. ‖Omnis voluntarius & prono animo offerat eas domino: aurũ & argentũ, & æs, hyacinthũ & purpuram, coccũq; bis tinctũ, & byssum, pilos caprarum, pellesq; arietũ rubricatas, & *ianthinas', ligna setim, & oleũ ad luminaria concinnanda, & vt conficiatur vnguentũ, & thymiama suauissimum, lapides onychinos, & gemmas ad ornatum superhumeralis & rationalis. Quisquis vestrum sapiens est, veniat, & faciat quod dominus imperauit, Tabernaculum scilicet, & tectum eius, atq; operimentũ, annulos & tabulata cum vectibus, paxillos & bases, Arcam & vectes, propitiatorium, & velum quod ante illud oppanditur, Mensam cum vectibus & vasis & propositionis panibus. Candelabrum ad luminaria sustentanda, vasa illius & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium, Altare thymiamatis, & Vectes, & oleũ vnctionis & thymiama ex aromatibus, tentorium ad ostium tabernaculi, Altare holocausti, & craticulã eius æneam cum vectibus & vasis suis, labrũ & basim eius, Cortinas atrii cum columnis & basibus, tentorium in foribus vestibuli, paxillos tabernaculi * atrii cum funiculis suis, Vestimenta quorũ vsus est in ministerio sanctuarii, vestes Aaron pontificis ac filiorum eius vt sacerdotio fungantur mihi. ¶Egressaque omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, obtulerunt mente promptissima atque deuota primitias domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonii. Quicquid ad cultum & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inaures, annulos & dextralia, omne vas aureum in donaria domini separatum est. Si quis habebat aurum, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctũ, byssum & pilos caprarũ, pelles arietum rubricatas, & ianthinas, argenti ærisq; metalla obtulerunt domino, lignaque setim in va-

*oblationem & infra. Sup.25.a.
*taxorum
B
*& paxillos
C

rios vsus. Sed & mulieres doctę, quę ne
uerant dederunt hyacinthum, purpu-
ram, & vermiculum ac byssum, & pi-
los caprarum, sponte propria cuncta
tribuentes. Principes vero obtulerunt
D lapides onychinos, & gemmas ad su-
perhumerale & rationale, aromataq;
& oleum ad luminaria cōcinnanda, &
ad præparandum vnguentum, ac thy-
miama odoris suauissimi componen-
dū. Omnes viri & mulieres mente de-
uota obtulerunt donaria, vt fierent o-
pera quę iusserat dominus per manum
Moysi. Cuncti filii Israel voluntaria do
supr.35.a. mino dedicauerunt. ¶ Dixitq; Moyses
ad filios Israel, Ecce, vocauit dominus
ex nomine Beseleel filium Vri filii Hur
de tribu Iuda: impleuitq; eum spiritu
dei, sapientia & intelligentia & scien-
tia, & omni doctrina ad excogitandū,
& faciendum opus in auro & argento,
& ære, sculpendisque lapidibus, & ope
re carpentario, quicquid fabre adinue
niri potest, dedit in corde eius. Ooliab
quoque filium Achisamech de tribu
Dan: ambos erudiuit sapientia, vt fa-
ciāt opera abietarii, polymitarii, ac plu
marii de hyacintho ac purpura cocco
que bis tincto, & byssō, & texant om-
nia, ac noua quæque reperiant.

CAP. XXXVI.

Fabricatio tabernaculi, cortinarū,
sagorum, opertorii, tabularum, vectiū,
veli, tentorii.

A FEcit ergo Beseleel, & Ooliab, & o-
mnis vir sapiens, quibus dedit do
minus sapiētiam & intellectum,
vt scirent fabre operari quæ in v-
[a]secundū sus sanctuarii necessaria sunt, [b]& quæ
omnia præcepit dominus. Cūmque vocasset
eos Moyses, & omnem eruditum virū
cui dederat dominus sapiētiam, & qui
sponte sua obtulerant se ad faciendum
opus, tradidit eis vniuersa donaria fi-
liorum Israel. Qui cum instarent ope-
[a]sponta- ri, quotidie mane [b]vota populus offe-
nea rebat. Vnde artifices venire compulsi,
dixerūt Moysi, Plus offert populus q̄ ne
cessarium est. Iussit ergo Moyses præco
nis voce cantari, Nec vir nec mulier
quicquā offerat vltrā in opere sanctua-
rii. Sicq; cessatum est à muneribus offe
rendis, eò q̄ oblata sufficerēt & super-
abundarēt. ¶ Feceruntq; omnes corde
sapientes ad explendum opus taberna
culi, cortinas decem de byssō retorta,
& hyacintho, & purpura, coccoq; bis
tincto, [b]opere vario & arte polymita. [a] cum fi-
quarum vna habebat in longitudine vi guris che
gintiocto cubitos, & in latitudine qua rubim,
tuor. vna mensura erat omnium corti- & infra.
narum. Coniunxitq; cortinas quinque, B
alteram alteri, & alias quinque sibi in-
uicem copulauit. Fecit & ansas, hya-
cinthinas in ora cortinę vnius ex vtro
que latere, & in ora cortinę alterius si-
militer, vt contra se inuicem venirent
ansæ, & mutuo iungerentur. vnde &
quinquagita fudit circulos aureos, qui
morderent cortinarum ansas, & fieret
vnum tabernaculum. ¶ Fecit & saga vn
decim de pilis caprarum ad operien-
dum tectum tabernaculi: vnum sagum
in longitudine habebat cubitos trigin
ta, & in latitudine cubitos quatuor. v-
nius mensuræ erant omnia saga. quorū
quinque iunxit seorsum. & sex alia se-
paratim. Fecitq; ansas quinquaginta in
ora sagi vnius, & quinquaginta in ora
sagi alterius, vt sibi inuicē iungerētur.
¶ Et [b]fibulas æneas quinquaginta qui- [b] vncinos
bus necteretur tectum, vt vnum palliū
ex omnibus sagis fieret. ¶ Fecit & oper
torium tabernaculi de pellibus arietū
rubricatis: aliudq; desuper velamentū
de pellibus ianthinis. ¶ Fecit & tabu- C
las tabernaculi de lignis setim stantes.
Decem cubitorum erat longitudo ta-
bulæ vnius: & vnum ac semis cubitū
latitudo retinebat. Binæ incastraturæ
erant per singulas tabulas, vt alteri al-
tera iungeretur. Sic fecit in omnibus ta
bernaculi tabulis. E quibus viginti ad
plagam meridianam erant contra au-
strum cum quadraginta basibus argen
teis. Duæ bases sub vna tabula ponebā
tur ex vtraq; parte angulorum, vbi in-
castraturæ laterum in angulis termi-
nantur. Ad plagam quoq; tabernaculi
quæ respicit ad aquilonem, fecit viginti
tabulas cum quadraginta basibus ar
gēteis, duas bases per singulas tabulas.
Contra occidētem vero, id est ad eam
partē tabernaculi q̄ mare respicit, fecit
sex tabulas, & duas alias per singulos
angulos tabernaculi retroq; iunctę erāt
à deorsum vsq; sursum: & in vnā com-
paginem pariter ferebātur. Ita fecit ex

vtraque parte per singulos angulos: vt octo essent simul tabulæ, & haberēt bases argenteas sedecim, binas scilicet bases sub singulis tabulis. ¶Fecit & vectes de lignis setim, quinq; ad continendas tabulas vnius lateris tabernaculi, & quinq; alios ad alterius lateris coaptādas tabulas: & extra hos quinque, alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi cōtra mare. Fecit quoq; vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vsque ad angulum peruenīret. ¶Ipsā autem tabulata deauravit, fusis basibus earum argenteis. Et circulos eorum fecit aureos, per quos vectes induci possent: quos & ipsos laminis aureis operuit. ¶Fecit & velum de hyacintho, & purpura, vermiculo, ac byssō retorta, opere polymitario, varium atq; distinctum: & quatuor colūnas de lignis setim, quas cum capitibus deauravit: fusis basibus earum argenteis. ¶Fecit & tentorium in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byssoque retorta opere plumarii: & columnas quinq; cum capitibus suis, quas operuit auro, baseq; earum fudit æneas.

CAP. XXXVII.

Fabricatio arcæ testimonii, propitiatorii, mensæ, candelabri, lucernarū, altaris, Compositio thymiamatis.

FEcit autem Beseleel & arcam de lignis setim, habētem duos & semis cubitos in longitudine, & cubitū ac semissem in latitudine, altitudo quoq; vnius cubiti fuit & dimidii: vestiuitq; eam auro purissimo intus ac foris. Et fecit illi coronā auream per gyrum, conflans quatuor annulos aureos per quatuor angulos eius: duos annulos in latere vno, & duos in altero. Vectes quoque fecit de lignis setim, quos vestiuit auro, & quos misit in annulos, qui erant in lateribus arcę, ad portandum eam. ¶Fecit & propitiatorium, id est oraculū, de auro mundissimo, duorum cubitorum & dimidii in longitudine, & cubiti ac semis in latitudine. Duos etiam cherubim ex auro ductili quos posuit ex vtraque parte propitiatorii, cherub vnū in summitate vnius partis, & cherub alterū in summitate partis alterius: duos cherubim in singulis summitatibus propitiatorii extendētes alas, & tegentes propitiatoriū, seque mutuo & illud respicientes. ¶Fecit & mensam de lignis setim in longitudine duorum cubitorū, & in latitudine vnius cubiti, quæ habebat in altitudine cubitum ac semissem, circundeditq; eam auro mūdissimo, & fecit illi labiū aureum per gyrum, ipsiq; labio coronā auream interrasilem quatuor digitorū, & super eandem alteram coronam auream. Fudit & quatuor circulos aureos quos posuit in quatuor angulis per singulos pedes mensæ contra coronam, misitque in eos vectes, vt possit mensa portari. Ipsos quoque vectes fecit de lignis setim, & circundedit eos auro. ¶Et vasa ad diuersos vsus mensæ, acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula ex auro puro in quibus offerēda sunt libamina. ¶Fecit & candelabrum ductile de auro mundissimo. De cuius vecte calami, scyphi, sphærulæque simul & lilia procedebant: sex in vtroque latere, tres calami ex parte vna, & tres ex altera. tres scyphi in nucis modum per calamos singulos, sphærulæque simul & lilia: & tres scyphi instar nucis in calamo altero, sphęrulæque simul & lilia. AEquum erat opus sex calamorū, qui procedebāt de stipite candelabri. In ipso autem vecte erant quatuor scyphi in nucis modum, sphærulæq; per singulos simul & lilia: & sphærulæ iub duobus calamis per loca tria, qui simul sex fiunt calami procedentes de vecte vno, & sphærulæ igitur, & calami ex ipso erant, vniuersa ductilia ex auro purissimo. ¶Fecit & lucernas septem cum emūctoriis suis, & vasa vbi ea quę emuncta sunt, extinguantur, de auro mundissimo. Talentum auri appendebant candelabrum cum omnibus vasis suis. ¶Fecit & altare thymiamatis de lignis setim, per quadrum singulos habens cubitos, & in altitudine duos: è cuius angulis procedebant cornua. Vestiuitque illud auro purissimo cum craticula ac parietibus & cornibus. Fecitque ei coronam aureolam per gyrum, & duos annulos aureos sub corona per singula latera, vt mittantur in eos vectes, & possit altare portari. Ipsos autem vectes fecit de lignis setim, & operuit laminis aureis. ¶Composuit

& oleum ad ſanctificationis vnguentum, & thymiamata de aromatibus mundiſſimis opere pigmentarii.

CAP. XXXVIII.

¶ Fabricatio altaris holocauſti, labri æneiatrii: ſupputatio prætii per populum oblati.

A FEcit & altare holocauſti de lignis ſetim, quinq; cubitorum per quadrum, & trium in altitudine: cuiꝰ cornua de angulis procedebãt, operuitque illud laminis æneis. Et in vſus eius parauit ex ære vaſa diuerſa, lebetes, forcipes, fuſcinulas, vncinos, & ignium receptacula. Craticulamq; eius in modum retis fecit æneam, & ſubter eam in altaris medio arulam, fuſis quatuor æneis annulis per totidem retiaculi ſũmitates, ad immittẽdos vectes ad portandum. quos & ipſos fecit de lignis ſetim, & operuit laminis æneis: induxitq; in circulos qui in lateribus altaris eminebant. Ipſum autem altare non erat ſolidum, ſed cauum ex tabulatis, & intus vacuum. ¶Fecit & labrũ æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi. ¶Fecit & atrium, in cuius auſtrali plaga erant tentoria de byſſo retorta, cubitorũ centum, columnę æneę B vigmti cum baſibus ſuis, capita columnarum, & tota operis cælatura argentea. AEque ad ſeptentrionalẽ plagã tentoria, columnæ baſeſq;, & capita colũnarum eiuſdem menſuræ, & operis ac metalli erant. In ea vero plaga quæ ad occidentẽ reſpicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decẽ cum baſibus ſuis æneæ, & capita columnarum, & tota operis cælatura argentea. Porrò contra orientem quinquaginta cubitorum parauit tentoria, è quibus, quindecim cubitos columnarum trium cum baſibus ſuis vnum tenebant latus: & in parte altera, quia inter vtraque introitum tabernaculi fecit, quindecim æque cubitorum erant tentoria columnæque tres, & baſes totidem. Cuncta atrii tentoria byſſus retorta texuerat. Baſes columnarum fuere æneæ, capita autem earum cum cunctis cælaturis ſuis argentea, ſed & ipſas columnas atrii veſtiuit argento. Et in introitu eius opere plumario fecit tẽ C torium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac byſſo retorta, quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo vero quinq; cubitorum erat iuxta menſuram quam cuncta atrii tentoria habebant. Columnæ autẽ in ingreſſu fuere quatuor cum baſibus æneis, capitaque earum & cælaturæ argenteæ. Paxillos quoq; tabernaculi & atrii per gyrum fecit æneos. ¶Hæc ſunt inſtrumenta tabernaculi teſtimonii, quę enumerata ſunt iuxta præceptum Moyſi in ceremonias Leuitarum per manum Ithamar filii Aaron ſacerdotis, quę Beſeleel filius Vri filii Hur de tribu Iuda domino per Moyſen iubente compleuerat iunctõ ſibi ſocio Ooliab filio Achiſamech de tribu Dan: qui & ipſe artifex lignorum egregius fuit, & polymitarius atq; plumario ex hyacintho, purpura, vermiculo, & byſſo. ¶Omne aurũ D quod expenſum eſt in opere ſanctuarii & quod oblatum eſt in donariis, viginti & nouem talentorum fuit, & ſeptingentorum triginta ſiclorum ad menſuram ſanctuarii. *Oblatum eſt autem ab his qui tranſierunt ad numerũ à vigmti annis & ſupra, de ſex cẽtis tribus millibus, & quingentis quinquaginta armatorum. ¶Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflatæ ſunt baſes ſanctuarii, & introitus vbi velum pendet. Centum baſes factæ ſunt de talentis centum, ſingulis talentis per baſes ſingulas ſupputatis. De mille autem ſeptingẽtis, & ſeptuaginta quinq; ſiclis fecit capita columnarum, quas & ipſas veſtiuit argẽto. AEris quoq; oblata ſunt talenta ſeptuagintaduo millia, & quadringẽti ſupra ſicli, ex quibus fuſę ſunt baſes i introitu tabernaculi teſtimonii, & altare æneũ cũ craticula ſua, oſaque vaſa quę ad vſum eius pertinent, & baſes atrii tam in circuitu, q̃ in ingreſſu eius, & paxilli tabernaculi atque atrii per gyrum.

CAP. XXXIX.

¶ Ornatꝰ veſtimẽtorũ Aarõ. Superhumerale, rationale, tunica, lamina ſacra. Offerũtur dño cũcta quæ fieri iuſſerat,

DE hyacitho vero & purpura, vermiculo ac byſſo fecit veſtes, quibus indueretur Aaron quãdo miniſtrabat in ſanctis, ſicut p̃cepit dñs Moyſi. ¶Fecit igit̃ & ſuperhũerale A

= Hæ ſunt numerationes
= miniſterium

*Argentum autẽ centũ talenta, mille ſeptingenti ſeptuaginta quinq; ſicli, ſingulis capitibus offerentibus dimidiũ ſicli, iuxta põdus ſicli ſanctuarii.

= cõuenie bãt (ſub. vt orarẽt)

= cubitorum colũnę eorum tres

deauro, hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere polymitario. Incidit & bracteas aureas, & extenuauit in fila, vt poſſent torqueri cum priorum colorum ſubtegmine, duaſque oras ſibi inuicem copulatas in vtroq; latere ſummitatum, & baltheū ex eiſdem coloribus, ſicut præceperat dominus Moyſi. ¶Parauit & duos lapides onychinos, aſtrictos & incluſos auro, & ſculptos arte gemmaria nominibus filiorum Iſrael. Poſuitq; eos in lateribus ſuperhumeralis in monimentum filiorum Iſrael, ſicut præceperat dominus Moyſi. ¶Fecit & rationale opere polymito iuxta opus ſuperhūeralis, ex auro, hyacintho, purpura, coccoq; bis tincto & byſſo retorta, quadrangulum duplex menſuræ palmi. Et poſuerunt in eo gemmarum ordines quatuor. in primo verſu erat ſardius, topazius, ſmaragdus. in ſecundo, carbunculus, ſapphirus & iaſpis. in tertio, ligyrius, achates & amethyſtus. in quarto, chryſolithus, onychinus, & beryllus, circunda ti & incluſi auro per ordines ſuos: Ipſique lapides duodecim ſculpti erant nominibus duodecim tribuum Iſrael, ſinguli per nomina ſingulorum. Fecerunt in rationali & catenulas ſibiinuicem cohærentes. de auro puriſſimo, & duos vncinos, totidēq; annulos aureos. Porrò annulos poſuerunt in vtroque latere rationalis, è quibus penderent duæ catenæ aureæ, quas inſeruerunt vncinis qui in ſuperhumeralis angulis eminebant. Hæc & antè & retro ita conuenièbāt ſibi, vt ſuperhumerale & rationale mutuo necterentur, ſtricta ad baltheū & annulis fortius copulata, quos iungebat vitta hyacīthina, ne laxa fluerēt & à ſe inuicē mouerētur, ſicut p̄ceperat dominus Moyſi. ¶Fecerunt & tunicam ſuperhumeralis totā hyacinthinam: & capitium in ſuperiori parte cōtra medium, oramq; per gyrum capitii textilem: deorſum autem ad pedes mala punica ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac byſſo retorta: & tintinnabula de auro puriſſimo, quę poſuerunt inter mala granata in extrema parte tunicę per gyrum: tintinnabulum autem aureum & malum punicum, quibus ornatus incedebat pontifex quando miniſterio fungebatur, ſicut præceperat dominus Moyſi. Fecerūt & tunicas byſſinas opere textili Aaron & filiis eius: & mitras cum coronulis ſuis ex byſſo: feminalia quoque linea, byſſina: cingulum vero de byſſo retorta, hyacintho, purpura ac vermiculo diſtinctum arte plumaria, ſicut præceperat dominus Moyſi. ¶Fecerunt & laminam ſacræ venerationis de auro puriſſimo, ſcripſeruntque in ea opere gemmario, Sanctū domini: & ſtrinxerunt eam cum mitra vitta hyacinthina, ſicut præceperat dominus Moyſi. ¶Perfectum eſt igitur omne opus tabernaculi & tecti teſtimonii. Feceruntque filii Iſrael cuncta quæ præceperat dominus Moyſi. Et obtulerunt tabernaculum & tectum & vniuerſam ſupellectilem, annulos, tabulas, vectes, columnas ac baſes, opertorium de pellibus arietum rubricatis, & aliud operimentum de ianthinis pellibus, velum, arcam, vectes, propitiatorium, mēſam cum vaſis ſuis & propoſitionis panibus: candelabrum, lucernas, & vtenſilia earum cum oleo: altare aureum, & vnguentum, & thymiama ex aromatibus, & tentorium in introitu tabernaculi: altare æneum, retiaculum, vectes, & vaſa eius omnia, labrū cum baſi ſua: tentoria atrii, & columnas cum baſibus ſuis, tentorium in introitu atrii, funiculoſque illius & paxillos. Nihil ex vaſis defuit quę in miniſterium tabernaculi, & in tectum fœderis iuſſa ſunt fieri. Veſtes quoque quibus ſacerdotes vtuntur in ſanctuario, Aarō ſcilicet & filii eius, obtulerunt filii Iſrael, ſicut præceperat dominus. Quæ poſtquam Moyſes cuncta vidit completa, benedixit eis.

CAPVT XL.

¶ Erigitur tabernaculū. Apparet gloria domini nube operiente tabernaculum.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens, Menſe primo, prima die menſis eriges tabernaculum teſtimonii, & pones in eo arcam, demitteſque ante illam velum: & illata menſa pones ſuper eam quæ rite præcepta ſunt. Candelabrum ſtabit cum lucernis ſuis, & altare aureū in quo adoletur incenſum coram arca teſtimonii. Tentorium in introitu tabernaculi

testimonii pones. & ante illud altare holocausti: labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua. Circundabisque atrium tentorii & ingressum eius. ¶Et assumpto vnctionis oleo vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur: altare holocausti & om
B nia vasa eius: labrum cum basi sua, om nia vnctionis oleo consecrabis, vt sint sancta sanctorū. ¶Applicabisque Aaron & filios eius ad fores tabernaculi testi monii, & lotos aqua indues sanctis vesti
*erit tibi in generationes eorum. bus, vt ministrent mihi, & vnctio eorū in sacerdotiū sempiternū *proficiat. Fecitque Moyses omnia quæ præceperat dominus. ¶Igitur mense primo anni secundi, in prima die mensis collocatū est tabernaculum. ‖Erexitq; Moyses illud, & posuit tabulas ac bases & vectes
Nume. 7. 8. statuitq; columnas, & expandit tectū super tabernaculū, impositō desuper operimento, sicut dominus imperauerat. ¶Posuit & testimonium in arca subditis infra vectibus, & oraculū desuper. Cumq; intulisset arcam in tabernaculū testimonii, appendit ante eā velum
C vt expleret domini iussionem. Posuit & mensam in tabernaculo testimonii ad plagā septentrionalē extra velū, ordinatis corā propositionis panibus, sicut præceperat dominus Moysi. ¶Posuit & candelabrum in tabernaculo te
stimonii è regione mensæ in parte australi, locatis per ordinē lucernis, iuxta præceptum domini. Posuit & altare aureū sub tecto testimonii contra velum, & adoleuit super eo incēsum aromatum, sicut iusserat dominus Moysi. ¶Posuit & tentoriū in introitu tabernaculi testimonii, & altare holocausti in vestibulo testimonii, offerens in eo holocaustum & sacrificia, vt dominus
D imperauerat. ¶Labrū quoq; statuit inter tabernaculū testimonii, & altare, implens illud aqua. Lauerunt q; in eo Moyses & Aaron, ac filii eius manus suas & pedes, cū ingrederentur tectū fœderis, & accederent ad altare, sicut præceperat dominus Moysi. ¶Erexit & atriū p gyrū tabernaculi & altaris, duc to in introitu eius tētorio. ¶Postquā Nume. 9.
omnia perfecta sunt, ‖operuit nubes tabernaculū testimonii, & gloria domini impleuit illud, Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maiestate domini coruscāte, quia cuncta nubes operuerat. Si quā do nubes tabernaculū deserebat, proficiscebātur filii Israel per turmas suas: si pendebat desuper, manebāt in eodē loco. Nubes quippe domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte videntibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones suas.

EXPLICIT EXODVS.

INCIPIT LEVITICVS.

Liber Leuiticus. Hebraicè Vaicra.

CAP. I.

Ritus offerendi armenta, pecudes, aues.

A VOcauit autem moysen, & locutus est ei dominus de tabernaculo testimonii, dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Homo qui obtulerit ex vobis hostiam domino de pecoribus, id est de bobus & ouibus offerēs
Exo. 19.b victimas: ‖ si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento, masculū imma
B culatum offeret ad ostiū tabernaculi testimonii, ad placandum sibi dominum ponetque manus super caput hostię, & acceptabilis erit, atque in expiationē eius proficiens. Immolabitque vitulū corā domino, & offerent filii Aaron sacerdotes sanguinē eius, fundentes per *altaris circuitum, quod est ante ostiū tabernaculi. detractaque pelle hostiæ,* artus in frusta concident, & subiicient in altari ignem, strue lignorū antè cōposita: & mēbra quę sunt cęsa, desuper ordinātes, caput videlicet, & cuncta q̄ adhærēt iecori, intestinis & pedibus lotis aqua adolebitque ea sacerdos super
C altare: in holocaustū & suauē odorē domino. ¶Quod si de pecorib⁹ oblatio est de ouibus siue de capris holocaustū: masculū & absq; macula offeret: immolabitque ad latus altaris quod respicit aquilonem, coram domino: sanguinem vero illius fundēt super altare filii Aaron per circuitū: diuidentq; mēbra, caput & omnia q̄ adhærent iecori: & imponent super ligna, quibus subiiciēdus est ignis: intestina vero & pedes lauabūt aqua. Et oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum &
D odorem suauissimum domino. ¶Si autē de auibus, holocausti oblatio fuerit domino: de turturibus & pullis columbæ offeret eam sacerdos ad altare: & retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris: vesiculam vero gutturis & plumas proiiciat prope altare ad orientalem plagam, in loco in quo cineres effundi solēt. [a]confringetq; asellas⁹ eius, & non secabit, neque ferro diuidet eam, & adolebit super altare, lignis igne supposito. Holocaustum est & oblatio suauissimi odoris domino.

[a] findetq; eā in alis

CAP. II.

De oblatione sacrificiorum similæ, thuris, panū, laganorū. Fermētum. Sal.

A ANima cum obtulerit oblationē sacrificii domino, simila erit eius oblatio. fundetque super eam oleum, & ponet thus ac deferet ad filios Aaron sacerdotes: quorū vnus tollet pugillum plenum similę & olei, ac totum thus, & [a]ponet memoriale⁹ super altare in odorem suauissimum domino. ‖quod autē reliquū fuerit de sacrificio, erit Aaron & filiorū eius, sanctum sanctorum de oblationibus domini.. ¶Cum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano: de simila, panes scilicet absque fermento conspersos oleo, & sagana azyma oleo lita. Si oblatio tua fuerit de sartagine: similæ conspersæ oleo & absque fermento, diuides eā minutatim & fundes super eam oleum. Si autem de craticula fuerit sacrificium, æque simila oleo conspergetur, quam offerens domino, trades manibus sacerdotis. Qui cum obtulerit eam, tollet⁹ memoriale⁹ de sacrificio & adolebit super altare in odorem suauitatis domino, quicquid autē reliquū est, erit Aaron & filiorum eius, sanctum sanctorū de oblationibus domini. ¶Omnis oblatio quæ offertur domino, absque fermento fiet, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini. Primitias tantum eorum offeretis ac munera: super altare vero non imponentur in odorem suauitatis. ¶Quicquid obtuleris sacrificii. sale condies, nec auferes sal fœderis dei tui de sacrificio tuo. In ɔī oblatione offeres sal. ¶Si autē obtuleris munus primitiarum frugum tuarum domino, de spicis adhuc virentibus torrebis igni, & confringes in montem farris, & sic offeres primitias tuas domino, fundens super ea oleum & thus imponens, quia oblatio domini est. de qua adolebit sacerdos in memoriam muneris partem farris fracti & olei ac totum thus.

[a] adolebit sacerdos odorē eius
Eccli. 7.d
B
C
[a] odorē eius & infra,
D

CAP. III.

Hostiæ pacificorum de bobus, ouibus, agnis capris.

A Quod si hostia pacificorũ fuerit eius oblatio & de bobus voluerit offerre, marem siue fœminam, immaculata
Exo. 29.b offeret coram domino.||Ponetque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonii, fundentque filii Aaron sacerdotes, sanguinem per altaris circuitum. Et offerent de hostia pacificorum in oblationem domino adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus: duos renes cum adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis. Adolebuntque ea super altare in holocaustum, lignis igne supposito: in oblationem suauissimi odoris do
B mino. Si vero de ouibus fuerit eius oblatio & pacificorum hostia, siue masculum obtulerit siue fœminam, immaculata erunt. Si agnum obtulerit coram domino, ponet manum suam super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonii: fundentque filii Aarõ sanguinem eius per circuitum altaris, Et offerent de pacifi
C corum hostia sacrificium domino: adipem & caudam totam cum renibus, & pinguedinem quæ operit ventrem atque vniuersa vitalia, & vtrunque renũculum cum adipe qui est iuxta ilia, reticulũque iecoris cum renunculis, & adolebit ea sacerdos super altare in pabulum ignis & oblationis domini. ¶Si capra fuerit eius oblatio, & obtulerit eam domino, ponet manum suam super caput eius, immolabitque eam in introitu tabernaculi testimonii. Et effũdent filii Aaron sanguinem eius super
D altaris circuitũ. Tollentque ex ea in pastum ignis dominici adipem qui operit ventrem, & qui tegit vniuersa vitalia. Duos renunculos cũ reticulo, quod est super eos iuxta ilia, & aruinam iecoris cum renunculis, adolebitque ea super altare sacerdos in alimoniam ignis, & suauissimi odoris. Omnis adeps, domini erit iure perpetuo in generationibus & cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem nec adipem omnino comedetis.

CAP. IIII.

Hostiæ pro peccatis per ignorantiam.

Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, A Anima cum peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mãdatis domini quæ præcepit vt non fierent, quippiam fecerit: Si sacerdos qui vnctus est peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum domino, & adducet illum ad ostium tabernaculi testimonii coram domino, ponetque manũ super caput eius, & immolabit eum domino. Hauriet quoque de sanguine vituli, inferens illũ in tabernaculũ testimonii. Cumq; intinxerit digitũ in san- B guinem, asperget eo septies coram domino contra velum sanctuarii: ponetq; de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi domino, q̃ est in tabernaculo testimonii, omnem autem reliquum sanguinem fundet in D basim altaris holocausti in introitu tabernaculi. Et adipem vituli offeret pro peccato, tam eum qui vitalia operit, q̃ omnia quę intrinsecus sunt. Duos renũculos & reticulum, quod est super eos iuxta ilia, & adipem iecoris cum renunculis, sicut offertur de vitulo hostiæ pacificorum: & adolebit ea super altare C holocausti. Pellem vero & omnes carnes cum capite & pedibus & intestinis & fimo & reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent: incendetque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur.

¶Quod si omnis turba filiorum Israel ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum domini est, & postea intellexerit peccatum suum, offeret pro peccato suo vitulum, adducetque eum ad ostium tabernaculi. Et ponent seniores populi manus super caput eius coram domino. Immolatoq; vitulo in conspectu domini, inferet sacerdos qui vnctus est, de sanguine eius in tabernaculum testimonii, tincto di- D gito aspergens septies contra velum, ponetq; de eodẽ sanguine in cornibus altaris, quod est coram domino in tabernaculo testimonii, reliquum autem sanguinem fundet iuxta basim alta-

errauerit p ignorantiam.

ris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonii. Omnemque eius adipem tollet, & adolebit super altare sic faciens & de hoc vitulo quomodo fecit & prius: & rogante pro eis sacerdote propitius erit eis dominus. Ipsum autem vitulum efferet extra castra atque comburet sicut & priorem vitulum: quia est pro peccato mu titu
E dinis. ¶ Si peccauerit princeps, & fecerit vnum è pluribus per ignorantiam, quod domini lege prohibetur: & postea intellexerit peccatum suum, offeret hostiam domino hircum de capris immaculatum. Ponetq; manum suam super caput eius: cumque immolauerit eum in loco vbi solet mactari holocaustum coram domino, quia pro peccato est, tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundens ad basim eius. Adipem vero adolebit supra, sicut in victimis pacifi corũ fieri solet: rogabitq; pro eo sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur
F ei. ¶ Quod si peccauerit alia per ignorãtiam de populo terræ, vt faciat quic quam de his quæ domini lege prohibentur, atque delinquat, & cognouerit peccatum suum, offeret capram immaculatam. Ponetq; manus super caput hostiæ quæ pro peccato est, & immolabit eam in loco holocausti. Tolletque sacerdos de sanguine in digito suo: & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius. Omnem autem adipem auferens, sicut auferri solet de victimis pacificorũ, adolebit super altare in odorem suauitatis domino: rogabitque pro eo, & dimitte
G tur ei. Si autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouem scilicet immaculatam: ponet manum super caput eius, & immolabit eam in loco vbi solent cædi holocaustorum hostiæ. Sumetque sacerdos de sanguine eius digito suo, & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius. Omnem quoq; adipem auferens sicut auferri solet adeps arietis, qui immolatur pro pacificis, & cremabit sup altare incensum domini: rogabitque pro eo & pro peccato eius, & dimittetur ei.

CAP. V.

¶ De eo qui peccatum suum abiurãtem non indicat. Tangens immundum. Expiatio iuramenti, & peccati per ignorantiam.

SI peccauerit anima, & audierit vo A
cem iurantis, testisq; fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est: ni si indicauerit, portabit iniquitatẽ suam. Anima quę tetigerit aliquid immundum, siue quod occisum à bestia est, aut per se mortuum, aut quodlibet aliud reptile, & oblita fuerit immunditiæ suæ, rea est, & deliquit. & si tetigerit quicquam de immunditia hominis iuxta omnem impuritatẽ qua polluí solet oblitaque cognouerit postea, subiacebit delicto. ¶ Anima quæ iurauerit & protulerit labiis suis vt vel male quid faceret vel bene, & idipsum iuramento & sermone firmauerit, oblitaque postea intellexerit delictum suum agat pœnitentiam pro peccato, & offerat de gregibus agnam siue caprã, oret B
bitque pro ea sacerdos & pro peccato eius, sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum domino, vnum pro peccato, & alterũ in holocaustum, da bitque eos sacerdoti. Qui primum offerens pro peccato, retorquebit caput eius ad pẽnulas, ita vt collo adhæreat & non penitus abrumpatur. Et asperget de sanguine eius parietem altaris, quicquid autem reliquum fuerit, faciet distillare ad fundamentum eius, quia pro peccato est. Alterum vero in holocaustum adolebit, vt fieri solet: rogabitque pro eo sacerdos & pro peccato eius, & dimittetur ei. Quod si non C
quiuerit manus eius duos offerre turtures, aut duos pullos columbarũ, offeret pro peccato suo similæ partẽ ephi decimam, non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est: tradetque eam sacerdoti, qui plenum ex ea pugillum hauriens, cremabit super altare in monimentũ eius qui obtulit, rogans pro illo & expians, reliquam vero partem ipse habebit in munere. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Anima si prę uaricans ceremonias per errorem in his quæ domino sunt sanctificata pec-

D cauerit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, iuxta pondus sanctuarii: ipsumque quod intulit damni, restituet, & quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui rogabit pro eo offerens arietem, & dimittetur ei. ¶Anima quæ peccauerit per ignorantiam, feceritq; vnum ex his quæ domini lege prohibentur, & peccati rea, intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensuram æstimationemq; peccati: qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit: & dimittetur ei, quia per errorem deliquit domino.

CAP. VI.

Hostię pro peccato vltroneo. Lex holocausti. Ignis perpetuus. Lex sacrificii & libamentorum. Oblatio Aaron & filiorum in die vnctionis suæ.

A LOcutus est dominus ad Moysen, dicens, Anima quæ peccauerit, & contempto domino negauerit proximo suo depositum, quod fidei eiꝰ creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit aut calumniam fecerit, siue rem perditam inuenerit & inficians insuper peierauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines, conuicta delicti, reddet omnia quæ per fraudē voluit obtinere integra, & quintam insuper partem domino cui damnum intulerat. Pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, et dabit eum sacerdoti, iuxta æstimationem mensuramq; delicti: qui rogabit pro eo coram domino, & dimittetur illi pro singulis quæ faciendo peccauit. ¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Præcipe Aaron & filiis eius. Hæc est lex holocausti. Crema
D bitur in altari tota nocte vsque mane. ignis in eodem altari erit. vestietur tunica sacerdos & feminalibus lineis: tolletque cineres, quos vorans ignis exussit, & ponens iuxta altare, spoliabitur prioribus vestimētis: indutusque aliis efferet eos extra castra in loco mundissimo. Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subiiciēs ligna mane p singulos dies, & ipposito holocausto desuper, adolebit adipes pacificorum. ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari. ¶Hæc est lex sacrificii & libamentorum, quæ offerent filii Aaron coram domino et coram altari, Tollet sacerdos pugillum similæ, quæ conspersa est oleo, & totū thus, q̄ sup similam positum est: adolebitque illud in altari in [a]monimentum odoris suauissimi domino. reliquam autem partem similæ comedet Aaron cum filiis suis, absque fermento: & comedet in loco sancto, in atrio tabernaculi. ideo aūt nō fermētabitur, qa pars eius in domini offertur incensum. sanctum sanctorum erit, sicut pro peccato atque delicto. Mares tātum stirpis Aaron comedent illud. [b]Legitimū ac sempiternū erit in generationibus vestris de sacrificiis domini. omnis qui tetigerit illa, sanctificabitur. ¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Hæc est oblatio Aaron, & filiorum eius, quam offerre debent domino in die vnctionis suæ. Decimam partem ephi offerēt similæ in sacrificio sempiterno, mediū eius mane, & mediū eius vespere, quæ in sartagine oleo conspersa frigetur. Offeret autē eam calidam in odorem suauissimum domino sacerdos, qui iure patri successerit, & tota cremabitur in altari. Omne enim sacrificium sacerdotum igne consumetur, nec quisquā comedet ex eo. ¶Locutusest autem do D minus ad Moysen, dicens, Loquere Aaron & filiis eius, Ista est lex hostię pro peccato, In loco vbi offertur holocaustum, immolabitur coram domino. Sanctum sanctorum est. Sacerdos qui offert comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. Quicquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. Si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lauabitur in loco sancto. Vas autem fictile in quo cocta est, cōfringetur. quòd si vas æneum fuerit defricabitur & lauabitur aqua. Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur de carnibus eius, quia sanctū sanctorum est. Hostia enim quæ cæditur pro pctō, cuius sanguis offertur in tabernaculum testimonii ad expiandum in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.

[a] odorem

[b] statutū.

C

CAP. VII.

Hostia pro delicto. Hostia pacificorum. Adeps & sanguis non comedenda.

A HAEc quoque est lex hostiæ pro delicto, sancta sanctorū est: ad-
circo vbi immolabitur holocaustum, mactabitur & victima pro
delicto, sanguis eius per gyrum altaris
fundetur. Offerent ex ea caudam & adipem qui operit vitalia. Duos renunculos, & pinguedinem quæ iuxta
ilia est, reticulumq; iecoris cum renunculis, & adolebit ea sacerdos super altare: incensum est domini pro delicto. Omnis masculus de sacerdotali genere in loco sancto vescetur his carnibus, quia sanctum sanctorum est. Sicut pro peccato offertur hostia, ita & pro delicto: vtriusque hostiæ lex vna
erit. ad sacerdotem, qui eam obtulerit, pertinebit. Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius. Et omne sacrificium similæ, quod
coquit in clibano, & quicquid in craticula, vel in sartagine præparatur,
B eius erit sacerdotis à quo offertur: siue oleo conspersa, siue arida fuerit. cunctis filiis Aaron mensura æqua per singulos diuidetur. ¶Hæc est lex hostiæ pacificorum, quæ offertur domino. Si pro gratiarum actione oblatio fuerit,
offerent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta o-
[e]placētas leo, coctamq; similam, & [e]collicidas[e] olei admistione cōsperſas, panes quoq; fermentatos cum hostia gratiarū, quæ immolatur pro pacificis: ex quibus vnus pro primitiis offertur domino, & erit sacerdotis qui fundet hostiæ sanguinem. cuius carnes eadē comedētur die, nec remanebit ex eis quicq; vsque mane. ¶Si voto, vel sponte quispiā obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die: sed & siquid in crastinum remanserit, vesci licitū est: quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet. & siquis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comederit, irrita
fiet eius oblatio, nec proderit offerenti. quin potius quæcunq; anima tali sedulio contaminauerit, præuaricationis rea erit. ¶Caro quæ aliquid tetigerit immundum non comedetur, sed
comburetur igni. qui fuerit mundus, C
vescetur ex ea. Anima polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum,
quæ oblata est domino, peribit de populis suis. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel iumenti, siue omnis
[e]rei quæ[e] polluere potest, & comederit [e]reptile
de huiusce modi carnibus, interibit de quod
populis suis. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, Adipem ouis, & bouis, & capræ non
comedetis. Adipem cadaueris mortici
ni, & eius animalis quod à bestia captum est, habebitis in varios vsus. Siquis adipem, qui offerri debet in incēsum domini, comederit, peribit de po
pulo suo. Sanguinem quoq; omnis ani
malis non sumetis in cibo, tam de aui
bus, quàm de pecoribus. Omnis anima quæ ederit sanguinem, peribit de
populis suis. ¶Locutusq; est dominus
ad Moysen, dicens, Loquere filiis Isra:l, dicens, Qui offert victimam pacificorum domino, offerat simul & sa- D
crificium, id est libamenta eius. tenebit manibus adipem hostiæ, & pectusculum. cumque ambo oblata domino consecrauerit, tradet sacerdoti,
qui adolebit adipem super altare, pectusculum autem erit Aaron, & filiorum eius. armus quoque dexter de pacificorum hostiis cedet in primitias sacerdotis. Qui obtulerit sanguinem, &
adipem filiorum Aaron, ipse habebit
& armum dextrum in portione sua. Pectusculum enim eleuationis, & armum
separationis tuli à filiis Israel de hostiis eorum pacificis, & dedi Aaron sacerdoti, & filiis eius lege perpetua
ab omni populo Israel. Hæc est vnctio Aaron & filiorum eius in ceremoniis domini in die quo obtulit eos Moyses, vt sacerdotio fungerentur, & quę
præcepit eis dari dominus à filiis Israel religione perpetua in generationibus suis. Ista est lex holocausti, & sacrificii pro peccato atque delicto, &
pro consecratione & pacificorum victimis, quam constituit dominus Moysi in monte Sinai quando mandauit filiis Israel vt offerrent oblationes suas
domino in deserto Sinai.

CAP. VIII.

¶ Consecratio sacerdotis Aaron & filiorum eius.

A LOcutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Tolle Aaron cum filiis suis, vestes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, canistrum cum azymis, & congregabis omnem cœtum ad ostium tabernaculi. Fecit Moyses vt dominus imperauerat, Congregataq; omni turba ante fores tabernaculi, ait, Iste est sermo quem iussit dominus fieri. Statimq; obtulit Aaron & filios eius. Cumque lauisset eos, vestiuit pontificem subucula linea, accingens eū balteo, & induens eum tunica hyacinthina, & desuper humerale imposuit, quod astringens cingulo aptauit ratio-

*Vrim & Thūmim Cal. lumē & plenitudo)

nali, in quo erat doctrina & veritas. Cidari quoque texit caput: & super eā, contra frontem posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei dominus. ¶Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit tabernaculum cum omni supellectile sua. Cūq; sanctificans aspersisset altare septem vicibus, vnxit illud, & omnia vasa eius, labrumq; cum basi sua sanctificauit oleo. ‖Quod fundens super caput Aaron, vnxit eum, & consecrauit. filios quoque eius oblatos vestiuit tunicis lineis, & cinxit baltheis, imposuitq; mitras vt iusserat dominus. ¶Obtulit & vitulum pro peccato. cumque super caput eius posuisset Aaron, & filii eius manus suas, immolauit eum: hauriens sanguinem, & tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum. quo expiato & sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenta eius. Adipem vero qui erat super vitalia & reticulum iecoris, duosq; renunculos cū aruinulis suis adoleuit super altare: vitulum cum pelle, & carnibus, & fimo, cremans extra castrā, sicut præceperat dominus. ¶Obtulit & arietem in holocaustum: super cuius caput cum imposuissent Aaron & filii eius manus suas immolauit eum, & fudit sanguinem eius per circuitum altaris. Ipsumq; arietem in frusta concidens, caput eius, & artus, & adipem adoleuit igni, lotis prius intestinis & pedibus. totumq; simul arietem incendit super altare. eo q; esset holocaustum suauissimi odoris domino, sicut præceperat ei. ¶Obtulit & arietem secundum, in consecrationem sacerdotum: posueruntq; super caput eius Aaron & filii eius manus suas, quem cum immolasset Moyses, sumens de sanguine eius, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, & pollicem

Eccli. 45. c.

manus eius dextræ, similiter & pedis. Obtulit & filios Aaron, cumque de san
E guine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextrę, & pollicis manus ac pedis dextri, reliquū fudit super altare per circuitum: adipē vero, & caudam, omnemque pinguedinem, quæ operit intestina, reticulū que iecoris, & duos renes cum adipibus suis, & armo dextro seperauit. Tollens autem de canistro azymorum, qđ erat coram domino, panem absque fermento vnum, & collicidam conspersā oleo, laganumque posuit super adipes & armum dextrum tradens simul omnia Aaron & filiis eius. Qui postquam leuauerunt ea coram domino, rursum susceptā de manibus eorum adoleuit super altare holocausti, eo quòd consecrationis esset oblatio in odorem suauitatis sacrificii domini. Tulitque pec-
F tusculum eleuans illud corā domino de ariete consecrationis in partem suam, sicut præceperat ei dominus. Assumensque vnguētum, & sanguinem qui erat in altari, aspersit super Aaron & vestimenta eius, & super filios illius ac vestes eorum. ¶Cumque sanctificasset eos in vestitu suo, præcepit eis, dicens Coquite carnes ante foras tabernaculi & ibi comedite eas, panes quoque cōsecrationis edite, qui positi sunt in cani-
Exo, 29,f stro, sicut præcepit mihi dominus, dicens, ‖Aaron & filii eius comedent eos
G quicquid autem reliquū fuerit de carne & panibus, ignis absumet. De ostio quoque tabernaculi non exibitis septē diebus, vsque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestræ. septem enim diebus finitur consecratio sicut impræsentiarum factum est, vt ritus sacrificii compleretur. Die ac nocte manebitis in tabernaculo obseruātes custodias domini, ne moriamini: sic enim mihi præceptum est. Fecerunt que Aaron & filii eius cuncta quæ locutus est dominus per manum Moysi.

CAP. IX.

Prima Aaronis oblatio pro se & populo. Benedicit Aaron populo. Gloria Domini. Ignis à deo deuorās holocaustum.

FActo autem octauo die, vocauit Moyses Aaron & filios eius, ac ma A
iores natu Israel, dixitque ad Aa- Ex, 29.A
ron, ‖ Tolle de armento vitulum pro peccato, & arietem in holocaustū vtrunque immaculatum, & offer illos coram domino. Et ad filios Israel loqueris, Tollite hircum pro peccato, & vitulum atque agnum anniculum, & sine macula in holocaustum, bouem & arietem pro pacificis: & immolate eos coram domino in sacrificio singulorum similam conspersam oleo offerentes: hodie enim dominus apparebit vobis. ¶Tulerūt ergo cūcta quæ iusserat Moyses ad ostium tabernaculi: vbi cum omnis multitudo astaret, ait Moyses, Iste B
est sermo quem præcepit dominus: facite, & apparebit vobis gloria eius. Et dixit ad Aaron, Accede ad altare, & īmola p peccato tuo, offer holocaustū & deprecare pro te & pro populo, cū que mactaueris hostiam populi, ora p eo, sicut præcepit dominus. Statim p Aaron accedens ad altare, immolauit vitulum pro peccato suo: cuius sanguinem obtulerunt ei filii sui, in quo tingens digitum, tetigit cornua altaris, & fudit reliquum ad basim eius. Adipemque, & renunculos, ac reticulū iecoris, quæ sunt pro peccato, adoleuit super altare, sicut p̄ceperat dominus Moysi: carnes vero & pellem eius, extra castra combussit igni. ¶Immolauit & holocausti victimam: obtuleruntq; C
ei filii sui sanguinem eius, quem fudit per altaris circuitum, ipsam etiam hostiam in frusta concisam, cum capite & membris singulis obtulerunt: quæ omnia super altare cremauit igni, lotis aqua prius intestinis & pedibus. ¶Et pro peccato populi offerens, mactauit hircum: expiatoque altari, fecit holocaustum, addens in sacrificio libamenta quæ pariter offeruntur, & adolens ea super altare, absque ceremoniis holocausti matutini. ¶Immolauit & bouem atque arietem hostias pacifi-cas populi, obtuleruntque ei filii sui sanguinem, quem fudit super altare in circuitum. Adipem autem bouis, & caudam arietis, renunculosque cum adipibus suis, & reticulum iecoris posuerunt super pectora, cum-

Dque cremati essent adipes super altare pectora eorum, & armos dextros sepa rauit Aaron, eleuans coram domino, sicut præceperat Moyses. ¶Et exten- *Aaron dens* manum ad populum, benedixit ei. sicq; cõpletis hostiis pro peccato, & holocaustis, & pacificis, descendit. Ingressi autem Moyses & Aaron in tabernaculum testimonii, & deinceps egressi benedixerunt populo. ‖ Appa- 2.Mac. ruitq; gloria domini omni multitudini: & ecce ingressus ignis à domino, 2.C. deuorauit holocaustum, & adipes qui erãt super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudauerunt dominum, ruentes in facies suas.

CAP. X.

Nadab & Abiu cõburuntur a deo Planctus Israel propter eos, Interdicitur sacerdotibus vino. Residuũ oblationis sacerdotes comedunt.

A Nume.3 a 26.g.1.para.24.d. Arreptisque Nadab, & Abiu filii Aaron thuribulis, ‖ imposuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram domino ignem alienum, quod eis præceptũ non erat Egressusq; ignis à domino, deuorauit eos, & mortui sunt coram domino. Dixitq; Moyses ad Aaron, Hoc est quod locutus est dominus, Sãctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor. Quod audiens, tacuit Aaron. ¶ Vocatis autẽ Moyses Misaele, & Elisaphan filiis Oziel, patrui Aaron, ait ad eos, Ite & tollite fratres vestros de conspectu sanctuarii, & asportate extra castra. Confestimque pergentes, tulerunt eos sicut iacebant, vestitos lineis tunicis, & eiecerunt foras, vt sibi fuerat imperatum. ¶Locutusq; est Moyses ad Aaron, & ad Eleazar, & Ithamar filios eius, Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne forte moriamini, & super omnem cœtum oriatur indignatio Fratres vestri, & omnis domus Israel plangant incendium quod dominus suscitauit: vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis. oleum quippe sanctæ vnctionis est super vos. Qui fecerunt omnia iuxta præceptum Moysi. ¶Dixitq; dominus ad Aaron, Vinum, & omne quod inebriare potest nõ bibetis tu & filii tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: quia præceptum sempiternum est in generationes vestras, Et vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum & mundum: doceatisq; filios Israel omnia legitima mea quæ locutus sum ad eos per manum Moysi. ¶Locutusque est Moyses ad Aaron, &

C ad Eleazar & Ithamar filios eius, qui erant residui. Tollite sacrificium quod remansit de oblatione domini, & comedite illud absque fermento iuxta altare, quia sanctum sanctorum est. Comedetis autē in loco sancto quod datum est tibi & filiis tuis de oblationibus domini, sicut præceptum est mihi. Pectusculum quoque quod oblatum est, & armum qui separatus est, edetis in loco mundissimo tu & filii tui, & filiæ tuæ tecum, tibi enim ac liberis tuis reposita sunt de hostiis salutaribus filiorum Israel: eò q armum & pectus & adipes qui cremantur in altari, elenauerunt coram domino, & pertinent ad te, & ad filios tuos lege perpe-
D tua, sicut præcepit dominus. ¶Inter
4. Mac. 2. hæc hircū qui oblatus fuerat pro peccato cum quæreret Moyses, exustum reperit: iratusq; contra Eleazar & Ithamar filios Aaron qui remanserant, ait, Cur nō comedistis hostiam pro peccato in loco sancto, quæ sancta sanctorū est, & data vobis vt portetis iniquitatem multitudinis, & rogetis pro ea in conspectu domini, præsertim cum de sanguine illius non sit illatum intra sancta, & comedere debueratis eam ī sanctuario, sicut præceptum est mihi? Respondit Aaron, Oblata est hodie victima pro peccato & holocaustum corā domino, mihi autem accidit quod vides, quomodo potui comedere eā, aut placere domino in ceremoniis mente lugubri? Quod cū audisset Moyses, recepit satisfactionem. CAP. XI.

Animalia munda & immunda. Pisces. Aues. Cibus. Potus. Fons. Semētis, Reptile immundum.

A Deu. 14. a LOcutúsque est dominus ad Moysen & Aaron, dicens, Dicite filiis Israel, ‖Hæc sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ, Omne quod habet diuisam vngulam & ruminat in pecoribus, comedetis. Quicquid autem ruminat, & habet vngulam, sed nō diuidit eam, sicut camelus & cætera, nō comedetis illud, & inter immunda reputabitis. [a]Chœrogryllus [b]qui ruminat, vngulamq; non diuidit, immūdus est. Lepus quoq; mā & ipse ruminat, sed vngulam non diuidit, Et ‖ sus: qui cū vngulam diuidat, non ruminat, horum carnibus non vescemini, nec cadaua- B ra contingetis, quia immūda sunt vobis. ¶Hæc etiam sunt quæ gignuntur in aquis, & vesci licitum est. Omne qđ habet pinnulas & squamas, tam in mari quā in fluminibus & stagnis, comedetis. Quicquid autē pinnulas & squamas nō habet eorum quæ in aquis moueantur & viuunt, abominabile vobis execrandūq; erit, carnes eorum nō comedetis, & morticina vitabitis. Cūcta quæ non habent pinnulas & squamas in aquis, polluta erūt. ¶Hæc sunt quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda sunt vobis. Aquilam, & gryphē, & haliætū, & miluum ac vulturē iuxta genus suum, & omne coruini generis in similitudinem suā, struthionē, & noctuā, & larū, & accipitrē iuxta genꝰ C suum, bubonem, & mergulū, & ibin, & cygnū, & [c]onocrotalū, & porphyrionē [d]herodionē & charadrion iuxta genus suum, vpupā quoq; & vespertilionem. Omne de volucribus quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis. ¶Quicquid autem ambulat quidē super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ salit super terram, comedere debetis, vt est brucus in genere suo, & attacus atque ophiomachus, ac locusta, singula iuxta genus suum. Quicquid autem ex volucribus quatuor tātum habet pedes, execrabile erit vobis: & quicūq; morticina eorū tetigerit, polluetur, & erit immūdus vsque ad vesperū: & si ne cesse fuerit vt portet quippiam horum mortuū, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad occasum solis. ¶Omne animal quod habet quidem vngulam, sed non diuidit eam, nec ruminat, immundum erit: & quicquid tetigerit illud, contaminabitur. Quod ambulat super manus ex cunctis animantibus quæ incedunt quadrupedia immundum erit, qui tetigerit morticina eorū, polluetur vsque ad vesperū, Et qui portauerit huiusce modi cadauera, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperum, quia omnia hæc immunda sunt vobis. Hęc quoque inter polluta reputabuntur de his quæ mouētur in terra mustela & mus

[a] cuniculus vel, ericius
[b] Leuit. 6. d.
[c] pelicanꝰ
[d] ciconiā

E & crocodilus, singula iuxta genus suũ
bufo, migale, & camæleõ, & stellio, & lacerta, & talpa: omnia hæc immunda sunt. Qui tetigerit morticina eorũ, immundus erit vsque ad vesperũ: & super qđ ceciderit quicquã de morticinis eorũ, polluetur tam vas ligneum & vestimẽtum, quã pelles & cilicia: & in quocũque fit opus, tingentur aqua, & polluta erũt vsq; ad vesperum, & sic postea mundabũtur. Vas autẽ fictile in quod horũ quicquã intro ceciderit, polluetur, & idcirco frangendũ est. ¶Omnis cibus quẽ comederis, si fusa fuerit sup eũ aqua, immundus erit: & omne li-
F quens quod bibitur de vniuerso vase, immundũ erit. & quicquid de morticinis huiuscemodi ceciderit super illud. immũdũ erit, siue clibani, siue chytropodes, destruẽtur, & immundi erunt. Fõtes vero & cisternæ, & omnis aquarum congregatio munda erit. Qui morticinũ eorum tetigerit, polluetur. Si ceciderit super sementem, non polluet eam. Si autẽ quispiam aqua sementem perfuderit, & postea morticinis tacta fuerit, ilico polluetur. Si mortuum fuerit animal quod licet vobis comedere, qui cadauer eius tetigerit, immundus
C erit vsque ad vesperũ. & qui comederit ex eo quippiã siue portauerit: lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperum. ¶Omne quod reptat super terrã, abominabile erit, nec assumetur in cibũ. Quicquid super pectus quadrupes graditur. & multos habet pedes: siue per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est. Nolite cõtaminare animas vestras, nec tangatis quicquã eorũ, ne immũdi sitis. Ego enim sum dominus deus vester. ||Sancti estote, quia ego sanctus sum. Ne polluatis animas vestras in omni reptili, quod mouetur sup terrã. Ego enim sum dñs, q eduxi vos de terra Aegypti, vt essem vobis in deũ. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Ista est lex animantiũ ac volucrum, & omnis aĩæ viuentis, quæ mouetur in aqua, & reptat in terra, vt differẽtias noueritis mũdi & immundi, & sciatis quid comedere & quid respuere debeatis.

graditur quicquid item sup quatuor pedes graditur, aut 1. Pet. 2. c

CAP. XII.

Lex purgandæ mulieris post ptũ.

A Locutusq; est dominus ad Moysen dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, ||Mulier si suscepto semine pepererit masculũ, immunda erit septem diebus iuxta dies separationis menstruæ, ||Et die octauo circũcidetur infantulus. ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctũ nõ tãget, nec ingredietur in sanctuariũ donec impleãtur dies purificationis suę. Sinaũt fœminã pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ, ꝓ filio siue pro filia deferet agnũ anniculum in holocaustum, & pullũ colũbæ siue turturẽ pro peccato ad ostiũ tabernaculi testimonii, & tradet sacerdoti: qui offeret illa corã dño, & rogabit ꝓ ea, & sic mũdabitur à ꝓfluuio sanguinis sui. ista est lex parientis masculũ aut fœminã, ||Quod si nõ inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, & alterũ pro peccato. orabitq; pro ea sacerdos, & sic mundabitur.

Luc. 2. e. iohã. 7. c. Luc. 2. d. B C D Luc. 2. d.

CAP. XIII.

Consyderatio & distinctio lepræ à lepra.

A Locutusq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicens. Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuersus color siue pustula, aut quasi lucẽs quippiã, id est plaga lepræ, adducetur ad Aarõ sacerdotẽ, vel ad vnũ quẽlibet filiorũ eius. Qui cũ viderit leprã in cute & pilos in album mutatos colorem, ipsamq; speciẽ lepræ humiliorẽ cute & carne reliqua, plaga leprę est, & ad arbitrium eius separabitur. ¶Sinautem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, & pili coloris pristini, recludet eum sacerdos septem diebus, & consyderabit die septimo. & siquidẽ lepra vltra nõ creuerit, nec trãsierit ĩ cute priores terminos, rursum recludet eum septẽ diebus aliis, & die septimo contemplabitur. si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eam: quia

tumor immundũ iudicabit eũ B mũdam iudicabit: & infra.

scabies est: lauabitq; homo vestimenta sua, & mundus erit. Quod si postquã à sacerdote visus est & redditus mundi tiæ, iterum lepra creuerit: adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabi tur. ¶Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, & videbit eum, Cumq; color albus ĩ cute fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ip sa quoque caro viua apparuerit: lepra vetustissima iudicabitur atque inolita cuti. Contaminabit itaque, eum sacer dos, & non recludet, quia perspicuæ immunditiæ est. ¶Sinautem efflorue rit discurrens lepra in cute, & operue rit omnem carnem à capite vsque ad pedes, quicquid sub aspectum oculorũ cadit, cõsyderabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit: eo q omnis in candorem versa sit, & idcir co homo mundus erit. ¶Quando ve ro caro viuens in eo apparuerit, tũc sa cerdotis iudicio polluetur & inter im mũdos reputabitur. caro enim viua si lepra aspergitur, immũda est. ¶Quod si rursum versa fuerit in alborem, & to tum hominem operuerit, cõsyderabit eum sacerdos, & mundum esse decernet. ¶Caro autem & cutis ĩ qua vlcus natum est & sanatum, & in loco vlceris cicatrix alba apparuerit siue subru fa, adducetur homo ad sacerdotem: q cum viderit locum leprę humiliorem carne reliqua, & pilos versos in cando rem, contaminabit eum: plaga enim leprę orta est in vlcere. Quod si pilus, coloris est pristini, & cicatrix subobscura, & vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus. & si quidem creuerit, adiudicabit eum le præ: sinautem steterit in loco suo, vlceris est cicatrix, & homo mundus erit ¶Caro autem & cutis quã ignis exusserit, & sanata albam siue rufam habuerit cicatricem, consyderabit eam sacerdos, & ecce versa est in alborem, & locus eius reliqua cute est humilior: contaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta est. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, & ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, & die se ptimo contemplabitur. si creuerit in cute lepra, contaminabit eum. sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, & idcirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ. ¶Vir siue mulier in cuius capite vel barba germinauerit lepra, videbit eos sacerdos, & si quidem hu milior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus solitoq; subtilior: cõtaminabit eos, quia lepra capitis ac bar bæ est. Sin autem viderit locum macu læ æqualem vicinæ carni, & capillum nigrum: recludet eos septem diebus, & die septimo intuebitur. Si nõ creue rit macula, & capillus sui coloris est, & locus plagæ carni reliquæ æqualis: radetur homo absq; loco maculę, & includetur septem diebus aliis. Si die septimo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eũ, lotisq; vestibus suis mũdus erit. Sinautem post emũdationem rursus creuerit macula in cute, non quæret amplius vtrum capillus in fla uum colorẽ sit cõmutatus, quia apertè immundus est. Porro si steterit macula, & capilli nigri fuerit, nouerit ho minem sanatum esse, & confidenter eum pronuntiet mundum. ¶Vir siue mulier in cuius cute candor apparue rit, intuebitur eos sacerdos. si depre henderit subobscurum alborem luce re in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, & hominẽ mũdum. ¶Vir de cuius capite capilli fluunt, caluus & mundus est: & si à fronte ceciderint pili, recaluaster & mundus est. Sinautem in caluitio siue in recaluatione albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc sacerdos viderit condemnabit eum haud dubiè lepræ, quæ orta est in caluitio. ¶Quicunque ergo maculatus fuerit lepra, & separa tus est ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta dissuta, caput nudũ, os veste contectum, contaminatum ac sordidum se clamabit. Omni tempore quo leprosus est, & immũdus, solus ha bitabit extra castra. ¶Vestis lanea siue linea, q̃ lepram habuerit in stamine atq; subtegmine, aut certe pellis, vel quicquid ex pelle confectum est, si alba vel rufa macula fuerit, infecta lepra reputabit, ostẽdeturq; sacerdoti, q con

capilli ĩ albũ mutati,

immundũ itaq; iudicabit & infra.

C

ĩmũda iudicabit

D

albus,

E

F

G

syderatam recludet septem diebus: & die septimo rursus aspiciens si deprehenderit creuisse, lepra perseuerãs est: pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta, & idcirco comburetur flammis. Quod si eam viderit nõ creuisse, præcipiet, & lauabũt id in quo lepra est, recludetq; illud septem diebus aliis. Et cum viderit faciẽ quidem pristinam non reuersam, nec tamen creuisse lepram, immundum iu
H dicabit, & igne comburet, eò quòd infusa sit in superficie vestimenti vel per totum lepra. Sinautem obscurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota, abrumpet eũ & à solido diuidet. Quod si vltrà apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant, lepra volatilis & vaga: debet igne comburi. si cessauerit, lauabit aqua ea quæ pura sunt, secundo, & munda erunt. Ista est lex leprę vestimenti lanei & linei, staminis atque subtegminis, omnisque suppellectilis pelliceæ, quomodo mundari debeat vel contaminari.

CAP. XIIII.

Lex mundandi hominis leprosi. Cõ syderatio, & mundatio domus leprosę.

A LOcutusque est dominus ad Moysen, dicens, Hic est ritus leprosi quando mundandus est. ‖ Adducetur ad sacerdotem: qui egressus de castris cum inuenerit lepram esse mundatã, præcipiat ei qui purificatur vt offerat duos passeres viuos pro se, quos vesci licitũ est, & lignum cedrinum, vermiculumque & hyssopum. & vnum ex passeribus immolari iubebit in vase fictili super aquas viuentes: altũ autem viuum cum ligno cedrino, & cocco & hyssopo tinget in sanguine passeris immolati, quo asperget illum qui mundãdus est, septies, vt iure purgetur, & dimittet passerem viuum, vt in agrum auolet. ¶ Cumq; lauerit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis, & lauabitur aqua: purificatusque ingredietur castra, ita duntaxat vt maneat extra tabernaculum suum septem diebus, & die septimo radat capillos capitis, barbamque & supercilia, ac to
B tius corporis pilos. ¶ Et lotis rursùm vestibus & corpore, die octauo assumet duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absque macula, & tres decimas similæ in sacrificium quæ conspersa sit oleo, & seorsum olei sextarium. Cumq; sacerdos purificans hominem statuerit eum, & hæc omnia coram domino in ostio tabernaculi testimonii, tollet agnum & offeret eum pro delicto, oleoq; sextarium. Et oblatis ante dominum omnibus, immolabit agnum vbi solet immolari hostia pro peccato & holocaustum, id est in loco sancto. Sicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad sacerdotem pertinet ostia: sancta sanctorum est. Assumensque sacerdos de sanguine hostiæ, quæ immo C lata est pro delicto, ponet super extremum auriculæ dextræ eius qui mũdatur, & super pollices manus dextræ & pedis, & de olei sextario mittet in manum suam sinistram, tingetq; digitum dextrum in eo, & asperget coram domino septies, quod autem reliquum est olei in leua manu fundet super extremum auriculæ dextræ eius qui mundatur, & super pollices manus ac pedis dextri, & super sanguinem qui effusus est pro delicto, & super caput eius. Rogabitq; pro eo sacerdos coram domino, & faciet sacrificium pro peccato, tunc immolabit holocaustum, & ponet illud in altari cum libamentis suis, & homo rite mundabitur. Quod si pauper est, & non poteſt manus eius inuenire quæ dicta sunt pro delicto, assumet agnum ad oblationẽ vt roget pro eo sacerdos, decimamq; partem similę conspersæ oleo in sacrificium, & olei sextarium, duosque turtures siue duos pullos columbæ, quorum vnus sit pro peccato, & alter in holocaustum: offeretque ea die octauo purificationis suę sa D cerdoti ad ostium tabernaculi testimonii coram domino. qui suscipiens agnũ pro delicto & sextarium olei, leuabit simul: immolatoque agno, de sanguine eius ponet super extremum auriculæ dextræ illius qui mundatur, & super pollices manus eius ac pedis dextri, olei vero partem mittet in manum suã sinistram, in quo tingens digitum dextrę manus asperget septies coram domino: tangetq; extremũ dextræ auriculæ illius qui mundatur, & pollices manus ac pedis dextri in loco sanguinis q

Mat. 8. a. Marc. 1. d Luc. 5. c.

effusus est pro delicto: reliquam autem partem olei quæ est in sinistra manu, mittet super caput purificati, vt placet pro eo dominum: & turturem siue pullum columbæ offeret, vnum pro delicto, & alterum in holocaustum cum libamẽtis suis. hoc est sacrificiũ leprosi, qui habere nõpotest oĩa in emũdationẽ
E sui. ¶Locutusque est dominus ad Moysen & Aaron, dicens, Cũmque ingressi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem, si fuerit plaga leprę in ędibꝰ, ibit cuius est domus, nuntians sacerdoti, & dicet, Quasi plaga lepræ videt mihi esse in domo mea. At ille præcipiet vt efferantur vniuersa de domo priusquam ingrediatur eam, & videat vtrum leprosa sit, ne immunda fiant omnia quæ in domo sunt. Intrabitꝙ postea vt consyderet lepram domus: & cum viderit in parietibus illius quasi vallículas pallore siue rubore deformes, & humiliores superficie reliqua, egredietur ostiũ domus, & statim claudet illam septem diebus. Re-
F uersusque die septimo, consyderabit eam. si inuenerit creuisse lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra est, & proiici eos extra ciuitatem in locũ immũdum: domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasuræ extra vrbem in locũ immundum, lapidesque alios reponi pro his qui oblati fuerant, & luto alio liniri domum. Si autem postquam eruti sunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita, ingressus sacerdos viderit reuersam lepram, & parietes respersos maculis, lepra est perseuerans, & immunda domus: quam statim destruent, & lapides eius ac ligna, atque vniuersam puluerem proiicient extra oppidum in locũ immundum. Qui intrauerit domum quando clausa est, immundus erit vsque ad vesperum: & qui dormierit in ea, & comederit quippiam, lauabit ve-
G stimenta sua. ¶Quod si introiens sacerdos viderit lepram non creuisse in domo, postquam denuo lita fuerit, purificabit eã reddita sanitate: & in purificatione eius sumet duos passeres, lignumꝙ cedrinum, & vermiculum atque hyssopum: & immolato vno passere in vase fictili super aquas viuas, tollet lignum cedrinum, & hyssopum & coccum & passerem viuum, & tinget omnia in sanguine passeris immolati, atque in aquis viuentibus: & asperget domum septies, purificabitꝙ eam tam in sanguine passeris, quàm in aquis viuentibus, & in passere viuo lignoꝙ cedrino & hyssopo atꝙ vermiculo. Cúmque dimiserit passerem auolare in agrum libere, orabit pro domo, & iure mundabitur. ¶Ista est lex omnis lepræ & percussuræ, lepræ vestium & domorum, cicatricis & erumpentium papularum, lucentis maculæ & in varias species coloribus immutatis, vt possit sciri quo tempore mundum quid, vel immundum sit.

CAPVT XV.

Viri seminiflui purgatio. Mulierum menstruosarum purgatio.

LOcutusque est dominus ad Moysen & Aaron, dicens, Loquimini filiis Israel, & dicite eis, Vir qui patitur fluxum seminis, immundus erit. Et tũc iudicabitur huic vitio subiacere, cum per singula momenta adhęserit carni eius, atque concreuerit fœdus humor. Omne stratum in quo dormierit, immundum erit, & vbicunque sederit. Siquis hominum tetigerit lectũ eius, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum. Si sederit vbi ille sederat, & ipse lauabit vestimenta sua, & lotus aqua immundus erit vsq; ad vesperum. Qui tetigerit carnem eius lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum. Si saliuam huius
B cemodi homo iecerit super eũ qui mundus est, lauabit vestimenta sua, & lotus aqua immundus erit vsque ad vesperum. Sagma super quod sederit, immundum erit: & quicquid sub eo fuerit qui fluxum seminis patitur, pollutũ erit vsque ad vesperum. Qui portauerit horum aliquid, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum. Omnis quẽ tetigerit qui talis est, non lotis ante manibus, lauabit vestimenta sua: & lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum. Vas fictile quod tetigerit, confringetur: vas autem ligneum lauabitur aqua. ¶Si sanatus fuerit qui huiuscemodi sustinet

passionem, numerabit septem dies post emundationem sui, & lotis vestibus & toto corpore in aquis viuentibus, erit mundus. Die autem octauo sumet duos turtures aut duos pullos columbæ, & veniet in conspectum domini ad ostiũ tabernaculi testimonii, dabitque eos sacerdoti. qui faciet vnum pro peccato, & alterum in holocaustum, rogabitque pro eo coram domino, vt emundetur à C fluxu seminis sui. ¶Vir de quo egreditur semen coitus, lauabit aqua omne corpus suum: & immundus erit vsque ad vesperum. Vestem & pellem quam habuerit, lauabit aqua, & immunda erit vsque ad vesperum. Mulier cum qua coierit, lauabitur aqua: & immunda erit vsque ad vesperum. ¶Mulier quę redeũte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Omnis qui tetigerit eam immundus erit vsq; ad vesperum: & locus in quo dormierit vel sederit diebus separationis suæ, polluetur. Qui tetigerit lectum suum, lauabit vestimenta sua, & ipse lotus aqua immundus erit vsque ad vesperum. Omne vas super quod illa sederit, quisquis attigerit lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, pollutus erit vsq; ad vesperum. Si coierit cum ea vir tempore sanguinis menstrualis, immundus erit septem diebus: & omne stratum in quo D dormierit polluetur. Mulier quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis non in tẽpore menstruali, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quandiu subiacet huic passioni, immunda erit quasi sit in tẽpore mẽstruo. omne stratum in quo dormierit, & vas in quo sederit, pollutum erit, quicunque tetigerit eam, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum. ¶Si steterit sanguis & fluere cessauerit, numerabit septem dies purificationis suæ, & die octauo offeret pro se sacerdoti duos turtures, aut duos pullos columbarum ad ostiũ tabernaculi testimonii: qui vnũ faciet pro peccato, & alterum in holocaustum, rogabitque pro ea coram domino, & pro fluxu immunditiæ eius. Docebitis ergo filios Israel vt caueant immunditias, & non moriantur in sordibus suis, cum polluerint tabernaculum meum quod est inter eos. Ista est lex eius qui patitur fluxum seminis, & qui polluitur coitu, & quæ menstruis temporibus separatur, vel quę iugi fluit sanguine, & hominis qui dormierit cũ ea.

CAP. XVI.

¶ Sacerdoti obseruanda, antequàm ingrediatur sanctuarium. Expiatio sanctuarii, tabernaculi, altaris. Peccatorũ Mosaica confessio. Festum expiationũ.

LOcutusque est dominus ad Moysen post mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes ignem alienum interfecti sunt: & A præcepit ei, dicens, Loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur sanctuarium quod est intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca, vt non moriatur (quia in nube apparebo super oraculum) nisi hæc ante fecerit, Vitulum pro peccato offeret, & arietem in holocaustum. Tunica linea vestietur, feminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti: hæc enim vestimenta sunt sancta: quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. Suscipiętque ab vniuersa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato, & vnũ arietem in holocaustum. ¶Cũmque ob B tulerit vitulũ, & orauerit pro se & pro domo sua, duos hircos stare faciet coram domino in ostio tabernaculi testimonii: mittensque super vtrumque sortem, vnam domino, & alteram capro emissario: cuius exierit sors domino, offeret illum pro peccato: cuius autem in caprum emissarium, statuet eum vium coram domino, vt fundat preces super eum, & emittat eum in solitudinem. His rite celebratis, offeret vitulum, & rogans pro se & pro domo sua, immolabit eum. assumptoq; C thuribulo quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum, vltrà velum intrabit in sancta: vt positis super ignem aromatibus coram domino, nebula eorum & vapor operiat oraculum quod est supra testimonium, & non moriatur. ¶ ‖Tollet quoque de san- Heb.9.d. guine vituli, & asperget digito septies &.10,a.

contra propitiatorium ad orientē. Cūque mactauerit hircū pro peccato populi, inferet sanguinem eius intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli, vt aspergat è regione oraculi, & expiet sanctuariū ab immūdiciis filiorum Israel, & à preuaricationibus eorū cunctisq; peccatis. ¶Iuxta hunc ritum faciet in tabernaculo testimonii, quod
D fixum est inter eos in medio sordium
Luc.1.a habitationis eorum. ‖Nullus hominum sit in tabernaculo quando pontifex sanctuariū ingreditur, vt roget pro se & pro domo sua, & pro vniuerso cœtu Israel, donec egrediatur. ¶Cum autē exierit ad altare quod coram domino est, oret pro se, & sumptum sanguinem vituli atq; hirci fundat super cornua eius per gyrum: aspergensq; digito septies, expiet, & sanctificet illud ab immunditiis filiorum Israel. ¶Postquam emundauerit sanctuarium & tabernaculum & altare, tūc offerat hircum viuentem: & posita vtraque manu super caput eius, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta atque peccata eorum: quæ imprecans
E capiti eius, emittet illum per hominē
Assuetū (sub. ire in desertum) paratum in desertum. Cumq; portauerit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam, & dimissus fuerit in deserto, reuertetur Aaron in tabernaculum testimonii, & depositis vestibus quibus prius indutus erat cum intraret sanctuarium, relictisque ibi, lauabit carnem suam in loco sancto, indueturque vestibus suis. Et postquam egressus obtulerit holocaustum suum ac populis, rogabit tam pro se quàm pro populo: & adipem qui oblatus est pro pecca
F tis, adolebit super altare. Ille vero qui dimiserit caprum emissarium, lauabit vestimēta sua & corpus aqua, & sic ingredietur in castra. Vitulum autem & hircum qui pro peccato fuerant immolati, & quorū sanguis illatus est in sanctuarium vt expiatio cōpleretur, asportabunt foras castra, & comburent igni, tam pelles quàm carnes eorum ac fimum, & quicunque combusserit ea, lauabit vestimenta sua & carnem aqua, & sic ingredietur castra. Eritque vobis hoc legitimum sempiternū. ¶Mense autem septimo, decima die mensis affligetis animas vestras, nullūque opus facietis, siue indigena siue aduena qui peG regrinantur inter vos. ‖In hac die exInst.23.a piatio erit vestri atque mundatio, ab omnibus peccatis vestris coram domino mundabimini. Sabbathū enim requietionis est, & affligetis animas vestras religione perpetua. Expiabit autem sacerdos qui vnctus fuerit, & cuius manus initiatæ sunt vt sacerdotio fungatur pro patre suo: induetur que stola linea & vestibus sanctis, & expiabit sanctuarium & tabernaculū testimonii atque altare, sacerdotes quoque & vniuersum populum. Eritque vobis hoc legitimum sempiternū, vt oretis pro filiis Israel, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno. Fecit igitur sicut præceperat dominus Moysi.

CAP. XVII.

Sacrificia priuata prohibet, ne sibi quisque sacerdos esse audeat. Domino offerendum. Sanguis non comedendus, aut morticinum.

ET locutus est dominus ad Moy- A
sen, dicens, loquere Aaron & filiis eius & cunctis filiis Israel, dicēs, ad eos. Iste est sermo quem mandauit dominus, dicens, Homo quilibet de domo Israel, si occiderit bouem aut ouem, siue capram in castris vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem domino, sanguinis reus erit. quasi si sanguinem fuderit sic peribit de medio populi sui. Ideo sacerdoti offerre debent filii Israel hostias suas quas occidunt in agro, vt sanctificentur domino ante ostium tabernaculi testimonii, & immolent eas hostias pacificas domino. Fundētque sa- B
cerdos sanguinem super altare domini ad ostium tabernaculi testimonii, & adolebit adipem in odorem suauitatis domino, & nequaquam vltrà immolabūt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Legitimum sempiternum erit illis & posteris eorum. ¶Et ad ipsos dices, Homo de domo Israel & de aduenis qui peregrinantur apud vos qui obtulerit holocaustum siue victimam, & ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit eā vt offerat domino, interibit de popu-

C lo suo. ¶Homo quilibet de domo Israel, & de aduenis qui peregrinantur inter vos, si comederit sanguinē, obfirmabo faciem meā contra animam illius, & disperdam eam de populo suo, quia anima carnis in sanguine est: & ego dedi illū vobis, vt super altare meū expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit. Idcirco dixi filiis Israel, Omnis anima ex vobis non comedet sanguinē, nec ex aduenis qui peregrinantur apud vos. Homo quicunque de filiis Israel & de aduenis qui peregrinantur apud vos, si venatione atque aucupio ceperit feram vel auem, D quibus vesci licitum est, fundat sanguinem eius, & operiat illum terra. ‖anima enim omnis carnis in sāguine est. Vnde dixi filiis Israel, Sanguinē vniuersæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est. & quicunque comederit illū, interibit. ¶Anima quæ comederit morticinū vel captum à bestia, tā de indigenis, quàm de aduenis lauabit vestimenta sua & semetipsum aqua, & cōtaminatus erit vsque ad vesperū: & hoc ordine, mundus fiet. Quòd si non lauerit vestimenta sua vel corpus, portabit iniquitatem suam.

Gen. 9. b.

CAP. XVIII.

Qui coitus illiciti. Gentium opera non imitanda.

A LOcutus est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Ego sum dominus deꝰ vester: iuxta cōsuetudinem terræ AEgypti in qua habitastis, non facietis: & iuxta morem regionis Chanaan ad quam ego introdocturus sum vos non agetis: nec in[a] legitimis[b] eorum ambulabitis, facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis, & ambulabitis in eis, ego dominus deus, vester. Custodite leges meas atque iudicia, ‖quæ faciens homo, viuet in eis, ego dominus. ¶Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius, ego dominus. Turpitudinem patris tui & turpitudinem matris tuæ non discooperies, mater tua est, non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem vxoris patris tui non discooperies, turpitudo enim patris tui est. Turpitudinem sororis tuæ ex patre siue ex matre quæ domi vel foris genita est, non reuelabis. Turpitudinem filiæ filii tui vel neptis ex filia non reuelabis: quia turpitudo tua est. Turpitudinem filiæ vxoris patris tui, quam peperit patri tuo, & est soror tua, non reuelabis. Turpitudinem sororis patris tui non discooperies: quia[c] caro[d] est patris tui. Turpitudinem sororis matris tuæ non reuelabis: eò quod caro sit matris tuæ. Turpitudinem patrui tui non reuelabis, nec accedes ad vxorem eius[e] quę tibi affinitate coniungitur. Turpitudinem nurus tuæ non reuelabis, quia vxor filii tui est: nec discooperies ignominiā eius. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis: quia turpitudo fratris tui est. Turpitudinē vxoris tuæ & filiæ eius non reuelabis. Filiam filii eius, & filiam filiæ illius non sumes, vt reueles ignominiam eius: quia caro illius sunt, & talis coitus incæstus est. Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente. Ad mulierem quæ patitur menstrua non accedes, nec reuelabis fœditatē eius: Cum vxore proximi tui non coibis, nec seminis cōmistione maculaberis. ¶De semine tuo non dabis vt consecretur idolo ‖Moloch, nec pollues nomen dei tui. ego dominus. ¶Cum masculo non commiscearis coitu fœmineo, quia abominatio est. Cum omni pecore non coibis nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei: quia scelus est. ¶Nec polluamini in omnibus his quibus contaminatæ sunt D vniuersæ gentes, quas ego eiiciam ante conspectum vestrum, & quibus polluta est terra: cuius ego scelera visitabo, vt euomat habitatores suos. ¶Custodite legitima mea atque iudicia, & nō faciatis ex omnibus abominationibus istis, tam indigena quàm colonus qui peregrinatur apud vos. Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam. Cauete ergo ne & vos similiter euomat, cum paria feceritis, sicut euomuit gentem quæ fuit ante vos. Omnis anima quæ fecerit de abhominationibus his quippiam: peribit de medio populi sui. Custodite mandata mea. No

[a] statutis

Rom. 10. a
eze. 20. b
gala. 3. b.

B

[a] vp, ꝓpinqua

[c] vxor fratris patris tui est.

C

3. Re. 18. c

lite facere quæ fecerunt hi qui fuerunt ante vos, & ne polluamini in eis. ego dominus deus vester. CAP. XIX.

Sancti simus. Parētes. Sabbatha. Idola, Hostia. Messis. Vindemia. Furtum. Mēdacium. Periuria. Calumnia. Mercennarius. Surdus. Cæcus. Iudicium æquum. Acceptio personarum. Criminator. Odium. Vltio. Dilectio amici. Ager. Vestis Dormiens cum ancilla. Præputia lignorum. Caro cum sanguine. Auguria. Somnia. Barba. Mortui. Stigmata. Filia. Sabbathum. Arioli. Senes. Aduenæ: Iudicium. Regula. Pondus. Mensura.

A LOcutus est dominus ad moysen, dicens, Loquere ad omnē cœtū filiorū Israel, & dices ad eos, ||Sācti estote, quia ego sanctus sum dominus deus vester. Vnusquisque patrem suum & matrē suam timeat. ¶Sabbatha

1. Pe. 3. c.

mini, nec decipiet vnusquisque proximum suum. ¶||Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen dei tui: ego dominus. ||Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. ¶||Non morabitur opus mercēnarii tui apud te vsque mane. ¶Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculū: sed timebis dominum deum tuū, quia ego sum dominus. Non facies ꝙ iniquū est, nec iniuste iudicabis. ||¶Nō consyderes personam pauperis, nec ho

Exo. 20 C
Deut. 5. b
Eccl. 10. a
Deu. 24. c
tob. 4. c.
Deut. 1. c
16. d. iac. 2
a. pro. 24
c

mea custodite. ego dominus deus vester. ¶Nolite conuerti ad idola, nec deos cōflatiles faciatis vobis, ego dominus deus vester. ¶Si immolaueritis hostiā pacificorum domino[a] vt sit placabilis: [b]eo die quo fuerit immolata, comedetis eā, & die altero: quicquid autem residuum fuerit in diē tertium, igne cōburetis, siquis post biduū comederit ex ea, prophanus erit & impietatis reus, portabitque iniquitatē suā, quia sanctū domini polluit, & peribit anima illa de populo suo. ||¶Cumq; messueris segetes terræ tuæ, non tondebis[c] vsque ad solū superficiem terræ: [d]nec remanentes spicas colliges. ¶Neque in vinea tua racemos & grana decidētia congregabis, sed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes: ego dominus deus vester. ¶Non facietis furtum. ¶Non mentie-

[a] voluntarie immolabitis eā

Infr. 13. d.
[b] totū angulū agri tui:

nores vultū potentis. Iuste iudica proximo tuo. ¶Non eris criminator, nec susurro in populo. ¶Non stabis contra sanguinem proximi tui, ego dominus. ¶||Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. ¶||Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. ¶||Diliges amicum tuum sicut teipsum. ego domin9. ¶Leges meas custodite. Iumēta tua non facies coire cum alterius generis animantibus.

D
1. Io. 2. b. 3.
c. eccl. 19.
Matt. 18. b
Luc. 17. a
Mat. 5. g
22. d. Ro.
13. c. gal. 5

c.iaco.2.b. ¶Agrum tuum non seres diuerso semine. Veste quæ ex[a]duobus⁾texta est non indueris. ¶Homo si dormierit cum muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiã [e]nubilis⁾, & tamen pretio non redempta, nec libertate donata: vapulabunt ambo, & non morientur, quia non fuit libera. pro delicto autem suo offeret domino ad ostium tabernaculi testimonii arietem: orabitque pro eo sacerdos & pro peccato eius coram domino, & re
E propitiabitur ei, dimitteturque peccatum. ¶Quando ingressi fueritis terram & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum. [e]Poma quæ germinant, immunda erũt vobis⁾, nec edetis ex eis. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis domino. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt. ego dominus deus vester. ¶Non comedetis cum sanguine. ¶Non augurabimini, nec obseruabitis somnia. Neque in rotundum attondebitis comam: nec radetis barbam. Et su-
F per mortuo nõ incidetis carnes vestras neque figuras aliquas, aut stigmata facietis vobis. ego dominus. ¶Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo. ¶Sabbatha mea custodite, & sanctuarium meum metuite. ego dominus. ¶Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluamini per eos. ego dominus deus vester. Coram cano capite consurge, & honora personam senis: & time dominũ deum tuum. ego sum do-
Exo.22.c. minus. ¶||Si habitauerit aduena in terra
G vestra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei, sed sit inter vos quasi indigena, & diligetis eũ quasi vosmetipsos. fuistis enim & vos aduenæ in terra AEgypti. ego dominus deus vester. ¶Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta, & æqua sint pondera: iustus modius, ęquusq; sextarius. ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra AEgypti. Custodite omnia præcepta mea, & vniuersa iudicia, & facite ea. ego dominus.

[a]lana & lino.
[e]despõsata viro,
[e]& fruct⁹ eorũ. Tribus annis iudicabitis ea incircũcisa.

CAPVT. XX.

Liberi non sacrificandi idolis. Arioli non adeundi, sancti simus. Parentibus non maledicendum. Mœchus. Adultera. Coitus morte puniendi. Separatus Israel in populũ dei. Pythones moriantur.

LOcutusq; est dominus ad Moysen, A
dicens, Hęc loquêris filiis Israel.|| Sup.18.c.
Homo de filiis Israel, & de aduenis qui habitant in Israel, siquis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur: populus terræ lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, succidamque eum de medio populi sui, eò quod dederit de semine suo Moloch, & contaminauerit sanctuarium meum, ac polluerit nomen sanctum meum. Quòd si negligẽs populus terræ, & quasi paruipendens imperium meum, dimiserit hominem qui dedit de semine suo Moloch, nec voluerit eum occidere: ponam faciem meam super hominem illum, & cognationem eius succidamque & ipsum, & omnes qui consenserunt ei vt fornicaretur cum Moloch, de medio populi sui. Anima quæ declinauerit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui.
¶||Sanctificamini, & estote sancti, quia B
& ego sanctus sum, dominus deus ve- 1.Pet.1.c.
ster. Custodite præcepta mea, & facite ea: Ego dominus qui sanctifico vos. Exo.21.c.
¶||Qui maledixerit patri suo, aut matri pro.20.c.
morte moriatur. patri matrique qui ma mat.15.a
ledixerit, sanguis eius sit super eum. mar.7.b.
¶||Si mœchatus quis fuerit cum vxore Iohã.8.a.
alterius, & adulterium perpetrauerit deu.22.d.
cum coniuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera. ¶||Qui dormierit cũ nouerca sua, & reuelauerit ignominiã patris sui, morte moriantur ambo. sanguis eorum sit super eos. Siquis dormierit cum nuru sua, vterque moriatur, quia scelus operati sunt. sanguis eorum sit super eos. Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterque operatus est nefas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos. Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cũ eis, nec permanebit tantum nefas in medio vestri. Qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur: pecùs quoque occidite. Mu- C

lier quę succubuerit cuilibet iumento, simul interficietur cum eo: sanguis eorum sit super eos. Qui acceperit sororem suã filiam patris sui, vel filiam matris suæ, & viderit turpitudinem eius, illaq; conspexerit fratris ignominiam, nefariam rem operati sunt: occidentur in conspectu populi sui, eò quod turpitudinem suam mutuo reuelauerint, & portabunt iniquitatem suam. Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaque operuerit fontem sanguinis sui interficientur ambo de medio populi sui. Turpitudinem materteræ, & amitæ tuæ nõ discooperies, qui hoc fecerit, ignominiam carnis suæ nudauit, portabunt ambo iniquitatem suam. Qui coierit cũ vxore patrui, vel auunculi sui, & reuelauerit ignominiam cognationis suæ, portabunt ambo peccatum suum: absque liberis morientur. Qui duxerit vxorem fratris sui, rem facit illicitam, turpitudinem fratris sui reuelauit: absq; liberis erunt. Custodite leges meas, atq; iudicia, & facite ea: ne & vos euomat terra quam intraturi estis & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas. ¶Vobis autẽ loquor Possidete terram eorum, quam dabo vobis in hereditatem, terram fluentem lacte & melle. ego dominus deus vester, qui separaui vos à cęteris populis. Separate ergo & vos iumentum mundum ab immundo, & auem mundam ab immunda: ne polluatis animas vestras in pecore & auibus, & cũctis quæ mouentur in terra, & quę vobis ostendi esse polluta. Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego dominus, & separaui vos à cæteris populis, vt essetis mei.

Deu. 18, b 1. Re. 28, b ¶Vir siue mulier, in quibus pythonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos: sanguis eorum sit super illos.

D statutis

CAP. XXI.

Sacerdos non intersit mortuorum exequiis. Non radat barbam. Scortum non ducat. Sanctificator deus. Sacerdotis filia fornicans. Pontifex virginem ducat. Ministri dei, quales.

DIxit quoque dominus ad Moysen loquere ad sacerdotes filios Aaron, & dices ad eos, Ne contaminetur sacerdos in mortibus ciuium suorum, nisi tantum in consanguineis, ac propinquis, id est super patrem & matrem & filium & filiam, fratrem quoque & sororem virginem quę non est nupta viro: sed nec in principe populi sui contaminabitur. ¶Non radent caput, nec barbam, neque in carnibus suis facient inscissuras. Sancti erunt deo suo, & non polluent nomen eius. Incensum enim domini, & panes dei sui offerunt, & ideo sancti erunt. Sup. 19.

¶Scortum. & vile prostibulum non ducet vxorẽ, nec eã q repudiata est à marito: quia cõsecratus est deo suo, & panes ꝓpositionis offert. Sit ergo sanctus qa & ego sanctus sum dominus, q sanctifico vos. ¶Sacerdotis filia deprehẽsa si fuerit in stupro, & violauerit nomen patris sui, flãmis exuretur. ¶Pontifex, id est sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fusum est vnctionis oleũ, & cuius manus in sacerdotio cõsecratæ sunt, vestituſq; est sanctis vestibus, caput suum non discooperiet, vestimenta sua non scindet, & ad omnem mortuum non ingredietur omnino. super patre quoque suo, & matre non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium dei sui, quia oleũ sanctæ vnctionis dei sui super eum est, ego dominus. ¶Virginẽ ducet vxorem: viduam autem & repudiatam, & sordidam, atque meretricem non accipiet: sed puellam de populo suo: ne commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ: quia ego dominus q sanctifico eũ. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Loquere ad Aaron, Homo de semine tuo per familias suas qui habuerit maculam, non offeret panes deo suo, nec accedet ad ministeriũ eius: si cæcus fuerit, si claudus, si vel paruo vel grandi vel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginẽ habẽs in oculo, si iugẽ scabiẽ, si impetiginẽ in corpore, vel hernioſus. Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias domino, nec panes deo suo: vescetur tamen panibus qui offeruntur

A

B

C

Ezc. 44.

in sanctuario, ita duntaxat vt intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare, quia maculam habet, & contaminare non debet sanctuarium meũ. Ego dominus qui sanctifico eos. Locutus est ergo Moyses ad Aaron, & ad filios eius, & ad omnẽ Israel cuncta quæ fuerant sibi imperata.

CAP. XXII.

Qui debeant abstinere ab esu sanctificatorũ. Quomodo, & quid, & quãdo offerendum.

A LOcutus quoq; est dñs ad Moysen, dicẽs, Loquere ad Aarõ & ad filios eius vt caueant ab his quæ cõsecrata sunt filiorum Israel, & nõ contaminent nomen sanctificatorum mihi, quæ ipsi offerunt, ego dominus. Dic ad eos, & ad posteros eorum. Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerũt filii Israel dño, in quo est immunditia, peribit coram domino. ego sum dñs. Homo de semine Aaron qui fuerit leprosus, aut patiens fluxum seminis, non vescetur his quæ sanctificata sunt mihi, donec sanetur. Qui tetigerit immũdũ super mortuo, & ex quo egreditur semen quasi coitus, & qui tãgit reptile, & quodlibet immundũ, cuius tactus est sordidus, immundus erit vsque ad vesperũ, & nõ vescet his quę sanctificata sunt: sed cũ lauerit carnem suã aqua. & occubuerit sol, tunc mũdatus vescetur de sanctificatis, quia cibus illius est. || Morticinũ & captũ à bestia nõ comedẽt, nec polluẽtur in eis. ego sum dñs. Custodiãt p̃cepta mea, vt nõ subiaceant peccato, & moriant in sanctuario, cũ polluerint illud, ego dñs qui sanctifico eos. ¶Oĩs alienigena nõ comedet de sanctificatis, inquilinus sacerdotis, & mercẽnarius nõ vescentur ex eis. Quẽ aũt sacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius fuerit: hi comedẽt ex eis. si filia sacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit: de his quæ sanctificata sunt, & de primitiis nõ vescetur. si aũt vidua, vel repudiata, & absq; liberis reuersa fuerit ad domũ patris sui: sicut puella consueuerat, aletur cibis patris sui. Omnis alienigena comedẽdi ex eis nõ habet potestatẽ. ¶Qui comederit de sanctificatis p ignorantiã, addet quintã partẽ cũ eo quod comedit, & dabit sacerdoti ĩ sanctuariũ. Nec cõtaminabũt sanctificata filiorũ Israel, quę offeruntur dño: ne forte sustineãt ĩiquitatẽ delicti sui, cũ sanctificata comederint. ego dominus qui sanctifico eos. ¶Locutusq; est dñs ad Moysen, dicẽs, Loquere ad Aarõ, & filios eius, & ad oẽs filios Israel, dicesq; ad eos, Homo de domo Israel, & de aduenis qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationẽ suã, vel vota soluens, vel spõte offerens, quicquid illud obtulerit holocaustũ domini. vt offeratur per vos, masculus immaculatus erit ex bobus, & ouibus, & ex capris: si maculã habuerit, non offeretis, neque erit acceptabile. || Homo qui obtulerit victimã pacificorũ domino, vel vota soluẽs, vel sponte offerẽs, tam de bobus q̃ de ouibus, immaculatum offeret, vt acceptabile sit: õnis macula nõ erit in eo. si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricẽ habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginẽ: non offeretis ea dño, nec adolebitis ex eis super altare dñi. Bouem & ouem aure & cauda amputatis voluntarie offerre potes, votũ aũt ex iis solui non potest. Omne aĩal quod vel contritis, vel tunsis, vel sectis ablatisq; testiculis est, non offeretis domino, & in terra vestra hoc omnino ne faciatis. De manu alienigenæ nõ offeretis panes deo vestro, & quicquid aliud dare voluerit: quia corrupta, & maculata sunt omnia. non suscipietis ea. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicẽs, Bos, ouis & capra cũ genita fuerint, septẽ diebus erũt sub vbere matris suæ: die autem octauo, & deinceps offerri poterunt dño. siue illa bos, siue ouis, non immolabuntur vna die cum fœtibus suis. si immolaueritis hostiam pro gratiarum actione domino, vt possit esse placabilis, eodem die comedetis eam, non remanebit quicquam in mane alterius diei. ego dominus. Custodite mandata mea, & facite ea. ego dominus. Ne polluatis nomen meũ sanctum, vt sanctificer in medio filiorum Israel. Ego dominus, qui sanctifico vos, & eduxi de terra AEgypti,

Exod. 22. d. 44. g.

B

eo

viro alieno

puellæ

C

Deu. 25. d eccli. 35 b

cõcisa labia

D

habẽtem mẽbra nimis magna aut nimis p̃ua,

vt essem vobis in deum. ego dominus.

CAP. XXIII.

Sabbathum. Phase. Primitiæ messis offerendæ domino. Pentecoste. Messis. Festum tubarum. Dies expiationum. Festum tabernaculorum.

A LOcutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos. Hę sunt feriæ domini, quas vocabitis sanctas. Sex diebus facietis opus: dies septimus, qa sabbathi requies est, vocabitur sancta. omne opus nō facietis in eo. sabbathū domini est in cunctis habitationibus vestris. ¶Hę sunt ergo feriæ dñi sanctę, quas celebrare debetis temporibus suis. ‖ Mēse primo, quartadecima die mē sis ad vesperum, phase domini est: & quintadecima die mensis huius solennitas azymorum domini est. Septē diebus azyma comedetis. dies primus erit vobis celeberrimus, sanctusq; : omne opus seruile non facietis in eo, sed offeretis [a] sacrificium in igne [b] domino septem diebus. dies autem septimus erit celebrior & sanctior. nullum [c] seruile opus facietis in eo. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Cum ingressi fueritis terram quā ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum primitias messis vestræ ad sacerdotem. qui eleuabit fasciculū coram domino, vt acceptabile sit pro vobis, altero die sabbathi, & sanctificabit illum. Atq; in eodem die quo manipulos consecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum domini, & libamenta offerentur cū eo duæ decimæ similæ conspersæ oleo in incensum domini, odorem q; suauissimum: liba quoq; vini quarta pars hin. Panem, & [d] polentam, & pultes [e] nō comedetis ex segete vsque ad diem qua offeretis ex ea deo vestro. Præceptum est sempiternum in generatiōibus, cūctisque habitaculis vestris. ¶Numerabitis ergo ab altero die sabbathi ī quo obtulistis manipulum primitiarū septē hebdomadas plenas, vsq; ad alterā diē expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies: & sic offeretis sacrificium nouum domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similæ fermētatæ, quos coquetis in primitias domini. Offeretisq; cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitulū de armento vnum, & arietes duos, & erunt in holocaustum cum libamētis suis, in odorem suauissimum domino. Facietis & hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum. Cumq; eleuauerit eos sacerdos cum panibus primitiarum coram domino, cedent in vsum eius. Et vocabitis hunc diem celeberrimū, atque sanctissimum, omne opus seruile non facietis in eo. Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis, & generationibus vestris. ¶‖Postquam autē messueritis segetem terræ vestræ, non secabitis [f] eam vsque ad solū [g]: nec remanentes spicas colligetis, sed pauperibus & peregrinis dimittetis eas. ego sum dominus deus vester. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens. Loquere filiis Israel. Mense septimo prima die mensis erit vobis sabbathum memoriale clangentibus tubis, & vocabitur sanctum: omne opus seruile nō facietis in eo, & offeretis [h] holocaustum [i] domino. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens. ‖Decimo die mensis huius septimi, dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus: affligetisque animas vestras in eo. & offeretis holocaustum domino. omne opus seruile non facietis in tēpore diei huius. quia dies propitiationis est, vt propitietur vobis dominus deus vester. Omnis anima quæ afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis: & quæ operis quippiam fecerit, delebo eā de populo suo. Nihil ergo operis facietis in eo: legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus, & habitationibus vestris: sabbathum requietionis est, & affligetis animas vestras. Die nono mensis à vespere vsque ad vesperā celebrabitis sabbatha vestra. ¶Et locutus est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, A quintodecimo die mensis huius septimi erūt feriæ tabernaculorum septem diebus domino, dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus omne opus seruile nō

Exo. 12. a. nūc. 18. c

[a] oblationem

B

[b] frixum, & spicam tritam

C

D

[c] angulū agri vestri:

supra. 19. b.

E

[d] oblationem

sup. 16. g. nūc. 29. b

F

facietis in eo:& septem diebus offeretis holocausta domino.dies quoq; octauus erit celeberrimus atq; sanctissimo & offeretis holocaustum domino: est enim cœtus atq; collectæ: omne opus seruile nō facietis in ea.Hæ sunt feriæ domini,quas vocabitis celeberrimas atque sanctissimas,offeretisq; in eis oblationes domino holocausta & libamenta iuxta ritum vniuiusq; diei, exceptis sabbathis domini,doniscq; vestris,& quæ offeretis ex voto,vel quæ G sponte tribuetis domino.A quintodecimo ergo die mensis septimi,quando cōgregaueritis omnes fructus terræ vestræ,celebrabitis ferias domini septē diebus. Die primo & die octauo erit sabbathum,id est requies. Sumetisq; vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ,spatulasq; palmarum.& ramos ligni densarum frondiū,& salices de torrente,& lætabimini coram domino deo vestro:celebrabitisq; solennitatem eius septem diebus per annū. legitimum sempiternum erit in generationibus vestris.Mense septimo festa celebrabitis,& habitabitis in vmbraculis septem diebus. Omnis qui de genere est Israel,manebit in tabernaculis,vt discant posteri vestri q in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de terra Ægypti. ego dominus deus vester. Locutusque est Moyses super solennitatibus domini ad filios Israel.

CAP. XXIIII.

Compositio lucernarū. Panes propositionis. Blasphemus lapidetur. Pœna talionis. Æquum iudicium.

A Et locutus est dominus ad Moysen,dicens, Præcipe filiis Israel, vt afferant tibi oleum de oliuis purissimum ac lucidum,ad concinnandas lucernas iugiter. Extra velum testimonii in tabernaculo fœderis ponet eas Aron à vespere vsq; in mane coram domino,cultu rituq; perpetuo in generationibus vestris.Sup candelabrum mundissimum ponētur semp in conspectu domini. ¶Accipies quoque similam,& coques ex ea duodecī panes,qui singuli habebunt duas decimas:quorū se nos altrinsecus sup mēsā purissimam corā dño statues,& pones super eos thus lucidissimum,vt sit panis in monimentum oblationis domini. Per singula sabbatha mutabūtur coram domino susceptі à filiis Israel fœdere sempiterno:eruntq; Aaron & filiorum eius,vt comedāt eos in loco sancto,quia sanctum sanctorū est de sacrificiis dñi iure perpetuo, ¶Ecce autem egressus filius mulieris Israelitidis,quē pepererat de viro Ægyptio inter filios Israel,iurgatus est in castris cū viro Israelite, Cumq; blasphemasset nomē domini & maledixisset ei,adducta est ad Moysen. Vocabatur autē mater eius Salumith filia Dabri de tribu Dā. Miseruntq; eum in carcerē,donec nossent quid iuberet dominus. Qui locutus est ad Moysen,dicens, Educ blasphemū extra castra,& ponāt oēs qui audierūt manus suas super caput eius, & lapidet eū populus vniuersus. Et ad filios Israel loqueris, Homo qui maledixerit deo suo, portabit peccatū suū: & qui blasphemauerit nomē domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo,siue ille ciuis siue peregrinus fuerit. Qui blasphemauerit nomen domini,morte moriatur. ¶Qui percusserit & occiderit hominem,morte moriatur. Qui percusserit animal,reddet vicarium, id est animā pro anima. Qui irrogauerit maculā cui libet ciuium suorum:sicut fecit,sic fiet ei,fracturam p fractura,oculum pro oculo,dentem pro dente restituet.qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur. Qui percusserit iumentum reddet aliud. Qui percusserit hominē, punietur. Æquum iudicium sit inter vos,siue peregrinus,siue ciuis peccauerit:quia ego sum dñs deus vester. ¶Locutusq; est Moyses ad filios Israel, & eduxerunt eū qui blasphemauerat, extra castra,ac lapidibus oppressērūt. Fecerunt q; filii Israel sicut præceperat dominus Moysi.

B

C =exponeretur ei

Exo.21.b.

D

Mat.5.f. exo.21.c. deu.19.d

=Vnum

CAP. XXV.

Sabbathum terræ anno septimo. Iubilei annus. Præcepta dei custodienda. Solicitudo de victu tollenda. Benedictio dei. Terræ venditio, & domus, & ædium Leuiticarum. In paupertatem redactus. Seruus, Ancilla. Serui dei Israelitæ.

A LOcutusq; est dominus ad Moysen in mõte Sinai, dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, qñ ingressi fueritis terram quã ego dabo vobis, sabbathizet sabbathũ domino. Sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligesq; fructus eius. septimo autem anno sabbathum erit terræ requietionis domini: agrum non seres, & vineam non putabis. Quæ sponte gignet humus, nõ metes: & vuas primitiarũ tuarum non
*quas tibi reliquisti & infra. colliges quasi vindemiam: annus enim requietionis terræ est, sed erunt vobis in cibum, tibi & seruo tuo, ãcillæ tuæ & mercennario tuo, & aduenæ qui peregrinatur apud te: iumentis tuis & pe
B coribus omnia quę nascuntur, præbebunt cibum. ¶ Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorũ, id est
*annos septies septã, *quæ simul faciunt quadraginta nouem: & clanges buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore in vniuersa terra vestra. Sanctificabisq; annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ vestræ, ipse est enim iubileus. Reuertetur homo ad possessionem suam, & vnusquisq; redi et ad familiam pristinam: quia iubileus est quinquagesimus annus. Non seretis atque metetis sponte in agro nascentia. & primitias vindemiæ nõ colligetis, ob sanctificationem iubilei, sed statim oblata comedetis. Anno iubilei redient oẽs ad possessiones suas. Quando vẽdes quippiam ciui tuo, vel emes
*decipias ab eo, ne *contristes fratrem tuum, sed iuxta numerum ãnorum iubilei emes ab eo, & *iuxta* supputationem frugum vendet tibi. Quanto plures anni remã
C serint post iubileum, tanto crescet & pretium: quanto minus temporis numerauerit, tanto minoris & emptio cõstabit. tempus enim frugum vendet tibi. Nolite affligere cõtribules vestros. sed timeat vnusquisque deum sũ, quia ego dominus deus vester. Facite præcepta mea, & iudicia custodite, & implete ea, vt habitare possitis in terra absq; vllo pauore, & gignat vobis humus fructus suos, quibus vescamini vsque ad saturitatẽ, nullius impetũ formidantes. Quod si dixeritis, Quid comedemus anno septimo, si nõ seuerimus, neq; collegerimus fruges nostras? Dabo benedictionẽ meã vobis anno sexto, & faciet fructus triũ annorum: sere tisq; ãno octauo, & comedetis veteres fruges vsque ad nonũ annũ: donec noua nascãtur, edetis vetera. ¶ Terra quoque nõ vẽdetur in perpetuũ: quia mea D est, & vos aduenæ & coloni mei estis. vnde cũcta regio possessiõis vestræ sub redẽptionis cõditione vendetur. Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculam suã, & voluerit propinquus eius, potest redimere quod ille vendiderat. sinaũt nõ habuerit pximum, & ipse pretiũ ad redimendũ potuerit inuenire: cõputabuntur fructus ex eo tẽpore quo vẽdidit: & quod reliquũ est, reddet emptori, sicq; recipiet possessionem suã. q si nõ inuenerit manus eius vt reddat pretiũ, habebit emptor qđ emerat vsq; ad annũ iubileũ. in ipso enim oĩs venditio redibit ad dñm, & E ad possessorẽ pristinũ. ¶ Qui vendiderit domũ intra vrbis muros, habebit licentiã redimẽdi, donec vnus impleatur annus. si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eã, & posteri eius in perpetuũ, & redimi non poterit etiam in iubileo. si autem in villa fuerit domus, quæ muros non habet, agrorum iure vẽdetur. *si ante redempta non fuerit, in iubileo reuertetur ad dominum suum. *redimi poterit, *qui redemerit ab Leuitis, domus & vrbs possessionis suæ
¶ AEdes Leuitarum quæ in vrbibus sunt semp possunt redimi: *si redẽptæ nõ fuerit, in iubileo reuertẽtur ad dominos, quia domus vrbium Leuiticarum pro possessionibus sunt inter filios Israel. Suburbana aũt eorum nõ væneãt, quia possessio sempiterna est. ¶ Si attenuatus fuerit frater tuus & infirmus manu, & susceperis eũ quasi aduenam & peregrinum, & vixerit tecũ, ne accipias vsuras ab eo, nec amplius q̃ dedisti, time deum tuum, vt viuere possit frater tuus apud te. Pecuniam tuam nõ dabis ei ad vsurã, & frugum superabundantiam non exiges. Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra AEgypti, vt darem vobis terrã Chanaam, & essem vester deus. Si paupertate cõpulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eũ opprimes seruitute fa

mulorū, sed q̄si mercēnarius & colonꝰ erit. vsque ad annū iubileum operabitur apud te, & postea egredietur cū liberis suis, & reuertetur ad cognationē & ad possessionem patrum suorū. mei enim serui sunt, & ego eduxi eos de terra AEgypti, nō væneāt cōditione seruorum: ne affligas eum per potentiā, sed metuito deū tuū. ¶Seruus & ancilla sint vobis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt. Et de aduenis qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos, & hæreditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum*. fratres autē vestros filios Israel ne opprimatis per potentiam. ¶Si inualuerit apud vos manus aduenæ atque peregrini, & attenuatus frater tuus vēdiderit se ei, aut cuiquā de stirpe eius: post vēditionē potest redimi. Qui voluerit ex fratribus suis, redimet eum, & patruus, & patruelis, & cōsanguineus, & affinis. Sinautem & ipse potuerit, redimet se, supputatis duntaxat annis à tempore venditionis suæ vsque in annū iubileū: & pecunia qua venditus fuerat, iuxta annorum numerum & rationē mercennarii supputata. Si plures fuerint anni qui remanent vsque ad iubileū, secundū hos reddet & pretiū. si pauci, ponet rationem cū eo iuxta annorum numerū, & reddet emptori quod reliquū est annorū, quibus ante seruiuit mercedibus imputatis: non affliget eum violenter in conspectu tuo. Quod si per hæc redimi nō potuerit, anno iubileo egredietur cū liberis suis. Mei enim sunt serui filii Israel, quos eduxi de terra AEgypti.

*in eis opabimini. (i. seruient vobis,)

G

CAP. XXVI.

¶Sculptilia prohibentur. Benedictio seruantibus mādata: maledictio nō seruantibus. Confessio peccati, & pro eo oratio. Promissionis suæ deus memor, parcit confitentibus peccatum.

A EGo dominus deus vester, ‖Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum. Ego enim sum dominus deus vester. ¶Custodite sabbatha mea, & pauete ad sanctuarium meum. ego dominus. ‖Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus suis, & terra gignet germen suum, & pomis arbores replebuntur. Apprehendet messium tritura vindemiā, & vindemia occupabit semen tem: & comedetis panem vestrum in saturitate, & ‖absque pauore habitabitis in terra vestra. Dabo pacem in finibus vestris: dormietis: & non erit qui exterreat. Auferam malas bestias, & gladius non transibit terminos vestros. Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis. Persequētur quinque de vestris centum alienos, & centum de vobis decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro. Respiciam vos, & crescere faciam: ᵉmultiplicabimini, & firmabo pactum meum vobiscum. Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis superuenientibus proiicietis. Ponā tabernaculum meum in medio vestri, & nō abiiciet vos anima mea. ‖ Ambulabo inter vos, & ero deus vester, vosque eritis populus meus. Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra AEgyptiorum, ne seruiretis eis, & qui confregi catenas ceruicum vestrarum, vt incederetis erecti. ¶‖Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, sed spreueritis leges meas, & iudicia mea contempserit is, vt non faciatis ea quæ à me constituta sunt, & ad irritū perducatis pactum meū, ego quoque hæc faciam vobis, Visitabo vos velociter inᵉegestate & ardore, quiᵉcōficiat oculos vestros, & consumat animas vestras. Fruſtra seretis sementem, quæ ab hostibus deuorabitur. Ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hostibus vestris, & subiciemini his qui oderunt vos. fugietis nemine persequente. ¶Sinautem nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum propter peccata vestra, & cōteram superbiam duritiæ vestræ. Daboq; vobis cælum desuper sicut ferrū, & terram æneam. Cōsumetur incassum labor vester, non proferet terra germē, nec arbores poma præbebunt. ¶Si ambulaueritis ex aduerso mihi, nec volueritis audire me, addam plagas vestras vsq; in septuplū propter peccata ve-

Exo. 20. a deu. 5. a. psal. 96. b

Deu. 28. a

Iob. 11. d

B

multiplicabimini

2. cor. 6. d

Deu. 28. b thren. 2. f. malac. 2. a

C

terrore & tremore & febre,

stra: emittãq; in vos bestias agri, quæ consumant vos, & pecora vestra, & ad paucitatem cuncta redigant, desertæq; fiãt viæ vestræ. ¶ Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam*, sed ambulaueritis ex aduerso mihi, ego quoq; cõtra vos aduersus incedam, & percutiã vos septies propter peccata vestra, inducamq; super vos gladium vltorem fœderis mei. Cumq; confugeritis in vrbes, mittã pestilentiã in medio vestri, & trademini in manibus hostiũ, postq̃ confregero baculum panis vestri: ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad põdus, & comedetis, & nõ saturabimini. ¶ Sin autem nec per hæc audieritis me, sed ambulaueritis contra me, & ego incedam aduersus vos in furore contrario, & corripiam vos septem plagis propter peccata vestra, ita vt comedatis carnes filiorum vestrorũ & filiarũ vestrarũ. destruam excelsa vestra, & simulachra cõfringam. ¶ Cadetis inter ruinas idolorũ vestrorũ, & abominabitur vos anima mea, intantũ vt vrbes vestras redigam in solitudinem, & deserta faciam sanctuaria vestra. nec recipiam vltra odorem suauissimum. Disperdamq; terrã vestrã, & stupebũt super ea inimici vestri, cum habitatores illius fuerint. Vos autẽ dispergã in gentes, & euaginabo post vos gladiũ, eritq; terra vestra deserta, & ciuitates vestræ dirutæ. Tunc placebunt terræ sabbatha sua cunctis diebus solitudinis suę: quando fueritis in terra hostili, sabbathizabit, & requiescet in sabbathis solitudinis suæ, eò ꝙ nõ requieuerit in sabbathis vestris quãdo habitabatis in ea. Et qui de vobis remanserint, dabo pauorẽ in cordibus eorũ in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folii volantis, & ita fugient quasi gladium. cadent nullo persequente, & corruẽt singuli super fratres suos quasi bella fugiẽtes. nemo vestrũ inimicis audebit resistere. Peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet. Quod si & de iis aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorũ suorum, & propter peccata patrũ suorum & sua affligentur: donec confiteantur iniquitates suas, & maiorũ suorũ, quibus præuaricati sunt in me, & ambulauerunt ex aduerso mihi. Ambulabo igitur & ego contra eos, & inducam illos in terram hostilem, donec erubescat incircuncisa mens eorum: tunc orabunt pro impietatibus suis. Et recordabor fœderis mei quod pepigi cum Iacob, & Isaac, & Abrahã. Terræ quoq; memor ero: quæ cum relicta fuerit ab eis, complacebit sibi in sabbathis suis patiens solitudinem propter illos. Ipsi vero rogabunt pro peccatis suis, eò ꝙ abiecerint iudicia mea, & leges meas despexerint. Attamen etiã cum essent in terra hostili, nõ penitus abieci eos, neque sic despexi vt cõsumerentur, & irritum facerem pactum meum cũ eis. Ego enim sum dominus deus eorũ, & recordabor fœderis mei pristini, quando eduxi eos de terra AEgypti in conspectu gentium, vt essem deus eorum. ego dominus deus. Hæc sunt iudicia atque præcepta & leges, quas dedit dominus inter se & inter filios Israel in monte Sinai per manum Moysi.

* à me,

E

Ponã ea dauera vestra super

perficiet terra

F

G

perficiet sabbatha sua,

CAP. XXVII.

Varia vota, & redemptio eorundẽ. Decimæ.

LOcutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Homo qui votum fecerit & spoponderit deo animam suam, sub æstimatione dabit pretium. Si fuerit masculus à vicesimo anno vsque ad sexagesimum annũ, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensuram sanctuarii: si mulier, triginta. A quinto autem anno vsque ad vicesimum, masculus dabit viginti siclos: fœmina, decem. Ab vno mense vsque annum quintum, pro masculo dabũtur quinq; sicli: pro fœmina tres. Sexagenarius & vltra masculus dabit quindecim siclos: fœmina, decẽ. Si paup fuerit, & æstimationẽ reddere non valebit, stabit coram sacerdote: & quantum ille æstimauerit & viderit eum posse reddere, tantum dabit. Animal autẽ quod immolari potest dño, siquis vouerit dño, sanctũ erit, & mutari non poterit, id est nec melius malo, nec peius bono, ꝙ si mutauerit: & ipsum quod mutatũ est, & illud pro quo mutatum est, cõsecratum erit domino. Animal immundũ quod

A

immolari domino nō poteſt, ſiquis vouerit, adducetur ante ſacerdotē: qui diiudicans vtrū bonum an malum ſit, ſtatuet pretium. ¶ ſi redimere voluerit is qui offert, addet ſuper æſtimationem quintā partē. ¶Homo ſi vouerit domū ſuā, & ſanctificauerit domino, cōſyderabit eam ſacerdos vtrū bona an mala ſit, & iuxta pretium quod ab eo fuerit conſtitutum, vēnundabitur. ſinautē ille qui vouerat, voluerit redimere eā, dabit quintā partem æſtimationis ſuæ, & habebit domum. Quod ſi [a]agrū poſſeſſionis ſuæ vouerit, & conſecrauerit domino: iuxta menſurā ſementis æſtimabitur pretium. ſi triginta modiis hordei ſeritur terra, quinquaginta ſiclis vænundetur argenti. Si ſtatim ab anno incipiētis iubilei vouerit agrum, quanto valere poteſt, tanto æſtimabitur. ſinautem poſt [b]aliquantulum temporis [c]ſupputabit ſacerdos pecuniā iuxta annorum qui reliqui ſunt numerum vſque ad iubileum, & detrahetur ex pretio. Quod ſi voluerit redimere agrū ille qui vouerat, addet quintā partem æſtimatæ pecuniæ, & poſſidebit eum. ſinautem noluerit redimere, ſed alteri cuilibet fuerit vænundatus, vltra eum qui vouerat redimere non poterit: quia cum iubilei venerit dies, ſanctificatus erit domino, & [c]poſſeſſio conſecrata [d]ad ius pertinet ſacerdotū. ¶Si ager emptus eſt, & non de poſſeſſione maiorū ſanctificatus fuerit domino: ſupputabit ſacerdos iuxta annorum numerum vſque ad iubileum, pretium: & dabit [*]ille qui vouerat eum [d]domino. in iubileo autem reuertetur ad priorem dominū qui vendiderat eum, & habuerat in ſortem poſſeſſionis ſuæ. ¶Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarii ponderabitur. Siclus viginti obolos habet. ¶¶Primogenita quæ ad deum pertinēt, nemo ſanctificare poterit & vouere, ſiue bos ſiue ouis fuerit: domini ſunt. Quod ſi immundū eſt animal, redimet qui obtulit iuxta æſtimationē ſuam, & addet quintam partē pretii. ſi redimere noluerit, vēdetur alteri quantūcūq; fuerit ante æſtimatū. Omne quod domino cōſecratur, ſiue homo fuerit, ſiue animal, ſiue ager, non væniet, nec redimi poterit. Quicquid ſemel fuerit cōſecratum, ſanctum ſanctorum erit domino. Et omnis conſecratio quæ offertur ab homine, nō redimetur, ſed morte morietur. ¶Oēs decimæ terræ ſiue de pomis arborū, ſiue de frugibus dñi ſūt, & illi ſanctificantur. Siquis autem voluerit redimere decimas ſuas, addet quintam partem earum. Omnium de cimarum bouis & ouis & capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit, ſanctificabitur domino. Non eligetur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur. ſiquis mutauerit: & quod mutatum eſt, & pro quo mutatum eſt, ſanctificabitur domino, & non redimetur. Hæc ſunt præcepta quæ mandauit dñs Moyſi ad filios Iſrael in monte Sinai.

[a] partē agri

[b] iubileū

[c] ſicut ager anathematis

[d] æſtimationē in die ipſa

[d] in ſanctuarium,

Exo. 30. b nume. 3. g ezec. 45 d

Liber Numeri, Hebraicè Vaiedabber.

CAP. I.

Numerantur ad pugnam apti. Tribus Leui conſtituta ſuper tabernaculum.

LOcutúſque eſt dominus ad Moyſen in deſerto Sinai in tabernaculo fœderis, prima die menſis ſecundi, anno altero egreſſionis eorum ex Ægypto dicens, Tollite ſummam vniuerſæ congregationis filiorum Iſrael per cognationes & domos ſuas, & nomina ſingulorū quicquid ſexus eſt maſculini à viceſimo anno & ſupra, omniū virorū fortium ex Iſrael, & numerabitis eos per turmas ſuas, tu & Aaron. Erūtq; vobiſcū principes tribuum ac domorum in cognationibus ſuis, quorum iſta ſunt nomina. De tribu Ruben, Eliſur filius Sedeur. de tribu Simeon, Salamiel filius Suriſaddai. de tribu Iuda, Nahaſſon filius Aminadab. de tribu Iſſachar, Nathanael filius Suar. de tribu Zabulon, Eliab filius Helon. Filiorum autem Ioſeph, de

A

Exo. 30. b

tribu Ephraim, Elisama filius Ammiud.
de tribu Manasse, Gamaliel filius Pha-
B dassetur. de tribu Beniamin, Abidan fi-
lius Gedeonis. de tribu Dan, Ahiezer fi
lius Ammisaddai, de tribu Aser, Phegiel
filius Ochram. de tribu Gad, Eliasaph
filio Duel. De tribu Nephthali, Ahira fi
lius Enan. Hi nobilissimi principes
multitudinis p tribus & cognationes su
as & capita exercitus Israel: quos tule * millium
runt Moyses & Aaron cum omni vul-
gi multitudine, & congregauerūt pri-

mo die mensis secundi, recēsentes eos
per cognationes & domos ac familias
& capita & nomina singulorum à vi-
cesimo anno & supra, sicut præceperat
dominus Moysi. Numeratiq; sunt in
deserto Sinai. De Ruben primogenito
Israelis per generationes & familias ac
domos suas, & nomina capitum singu
lorum omne quod sexus est masculini
C à vicesimo anno & supra, procedentiū
ad bellum quadraginta sex millia quin
genti. De filiis Simeon per generatio-
nes & familias ac domos cognationū
suarum recensiti sunt per nomina & ca
pita singulorum, omne quod sexus est
masculini à vicesimo anno & supra,
procedentium ad bellum quinquagin-
tanouem millia trecenti. ¶De filiis
Gad per generationes & familias ac
domos cognationum suarum, recen-
siti sunt per nomina singulorum à vi-
ginti annis & supra, omnes qui ad
bella procederent, quadragintaquinq;
millia sexcenti quinquaginta. ¶De fi
liis Iuda per generationes & familias
ac domos cognationum suarum per no
mina singulorum à vicesimo anno &
supra, omnes qui poterant ad bella p-
cedere, recensiti sunt septuagintaqua- D
tuor millia sexcenti. ¶De filiis Issachar
per generationes & familias ac domos
cognationum suarum per nomina sin-
gulorum à vicesimo anno & supra, om
nes qui ad bella procederent, recensiti
sunt quinquagintaquatuor millia qua-
dringenti. ¶De filiis Zabulon per ge-
nerationes & familias ac domos co-
gnationum suarum recensiti sunt
per nomina singulorum à vicesimo
anno & supra, omnes qui poterant
ad bella procedere, quinquagintase-
ptem millia quadringenti. ¶De filiis
Ioseph filiorum Ephraim per generatio
nes & familias ac domos cognatio-
num suarum recensiti sunt per nomi
na singulorum à vicesimo anno & su-
pra, omnes qui poterant ad bella
procedere, quadraginta millia quin-
genti. ¶Porro filiorum Manasse per
generationes & familias ac domos co-

gnationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum à viginti annis & supra, omnes qui poterant ad bella procedere, triginta duo millia ducenti.

¶ De filiis Beniamin per generationes & familias ac domos cognationū suarum recensiti sunt nominibus singulorum à vicesimo anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere, triginta quinque millia quadringenti. ¶ De filiis Dan per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorū à vicesimo anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere, sexaginta duo millia septingenti. ¶ De filiis Aser per generationes & familias ac domos cognationū
F suarum recensiti sunt per nomina singulorum à vicesimo anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere, quadraginta millia & mille quingenti. ¶ De filiis Nephthali per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum à vicesimo anno & supra, oēs qui poterāt ad bella procedere, quinquaginta tria millia quadringēti. Hi sunt quos numerauerunt Moyses & Aaron & duodecim principes Israel, singulos per domos cognationum suarum. Fuerunt̄ omnes filii Israel per domos & familias suas à vicesimo anno & supra, qui poterant ad bella procedere sexcentatria millia virorū quingenti quinquaginta. ¶ Leuitæ autem in tribu familiarum suarum non sunt numerati cum eis. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum
G filiis Israel: sed constitues eos super tabernaculum testimonii & cuncta vasa eius: & quicquid ad [e]ceremonias[f] pertinet. Ipsi portabunt tabernaculum & omnia vtensilia eius: & erunt in ministerio, ac per gyrum tabernaculi metabuntur. Cum proficiscendum fuerit, deponent Leitæ tabernaculum: cum castrametandum, erigent. quisquis externorum accesserit, occidetur. Metabuntur autem castra filii Israel vnusquisque per turmas & [g]cuneos[h] atq; exercitum suum. Porro Leitæ per gyrū tabernaculi figent tentoria, ne fiat indignatio super multitudinem filiorum Israel, & excubabunt in custodiis tabernaculi testimonii. Fecerūt ergo filii Israel iuxta omnia quæ præceperat dominus Moysi.

[e] ipsum

[g] vexilla

CAP. II.

Ordinantur stationes castrorū, recensitis familiarum principibus.

LOcutusq; est dominus ad Moysen A & Aaron, dicens. Singuli per turmas, signa atque vexilla & domos

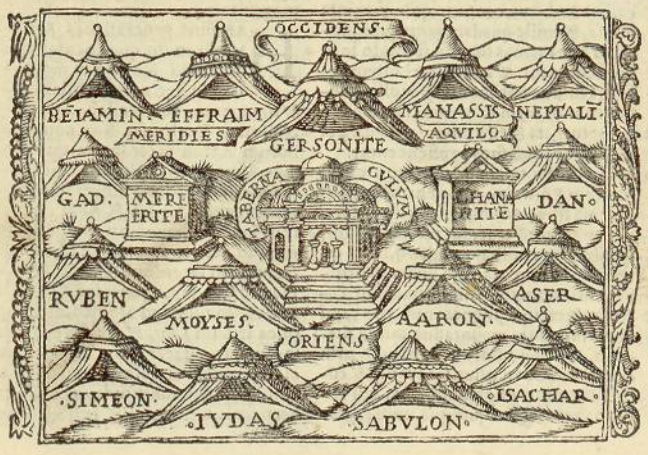

cognationum suarum castrametabūtur filii Israel per gyrum tabernaculi fœderis. Ad orientem Iudas figet tentoria per turmas exercitus sui: eritque princeps filiorum eius Nahasson filius Aminadab, & omnis de stirpe eius summa pugnantium, septuagintaquatuor millia sexcēti. Iuxta eum castrametati sunt de tribu Issachar, quorū princeps fuit Nathanael filius Suar. & omnis numerus pugnatorū eius quinquagintaquatuor millia quadringenti. In tribu Zabulō princeps fuit Heliab filius Helon. omnisque de stirpe eius exercitus pugnatorum, quinquagintaseptem millia quadringenti. Vniuersi qui in castris Iudę annumerati sunt, fuerunt centum octogintasex millia quadringenti per turmas suas: primi egredientur. ¶In castris filiorum Ruben ad meridianam plagā erit princeps Elisur filius Sedeur. & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, quadragintasex millia quingenti. Iuxta eum castrametati sunt de tribu Simeon: quorum princeps fuit Samaliel filius Surisaddai. & cūctus exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, quinquagintanouē millia trecenti. In tribu Gad princeps fuit Eliasaph filius Duel. & cunctus exercitus pugnatorū eius qui numerati sunt, quadragintaquinq; millia sexcēti quinquaginta. Omnes qui recensiti sunt in castris Ruben, centum quinquaginta millia, & mille quadringenti quinquaginta per turmas suas, in secundo loco proficiscentur. ¶[a]Leuabitur⁾ autem tabernaculum testimonii [b]per officia leuitarum & turmas eorum⁾. quomodo [c]erigetur⁾, ita & [d]deponet⁾. Singuli per loca & ordines suos proficiscentur. ¶Ad occidentalem plagā erunt castra filiorum Ephraim, quorū princeps erit Elisama filius Ammiud. cunctus exercitus pugnatorū eius, qui numerati sunt, quadraginta millia quingenti. Et cū eis tribus filiorum Manasse, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadassur. cūctusq; exercitus pugnatorum eius, qui numerati sunt, trigintaduo millia ducenti. In tribu filiorum Beniamin princeps fuit Abidan filius Gedeonis. & cūctus exercitus pugnatorū eius, qui recēsiti sunt trigintaquinque millia quadringenti. Omnes qui numerati sunt in castris Ephraim, centū octo millia centum per turmas suas: tertii proficiscentur. Ad aquilonis partem castrametati sunt filii Dan: quorū priceps fuit Ahiezer filius Ammisaddai, cunctusq; exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, sexagintaduo millia septingenti. Iuxta eum fixere tētoria de tribu Azer, quorum princeps fuit Phegiel filius Ohram. cunctusque exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, quadraginta millia & mille quingenti. De tribu filiorū Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan. cunctus exercitus pugnatorū eius, quinquagintatria millia quadringēti. Omnes qui numerati sunt in castris Dan, fuerunt centum quinquaginta septem millia sexcenti: & nouissimi proficiscentur, Hic numerus filiorū Israel, per domos cognationum suarum & turmas diuisi exercitus sexcentatria millia quingēti quinquaginta. ¶Leuitæ autem non sunt numerati inter filios Israel: sic em̄ pręceperat dominus Moysi. Fecerūtq; filii Israel iuxta omnia quę mādauerat dominus, Castrametati sunt per turmas suas, & profecti per familias ac domos patrum suorum.

B

[a] proficiscetur
[b] & castra leuitarū in medio castrorū.
[c] castrametabunrur.
[d] proficiscenrur.

C

D

CAP. III.

Filii Aaron. Leuitis datur administratio sacrorum. Numerantur Leuitæ. Eorum statio, & numerus. Sunt loco primogenitorum.

HAE sunt generationes Aaron & Moysi in die qua locutus est dominus ad Moysen in monte Sinai. Et hęc nomina filiorū Aarō. ||Primogenit9 eius Nadab. deīde Abiu & Eleazar & Ithamar. Hæc nomina filiorum Aaron sacerdotum qui vncti sunt, & quorum repletæ & consecratæ manus vt sacerdotio fungerētur. ||Mortui sunt enim Nadab & Abiu cū offerrent ignem alienum in conspectu domini in deserto Sinai, absq; liberis: functique sunt sacerdotio Eleaxar & Ithamar. coram Aaron patre suo. ¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicēs, Applica tribum Leui, & fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, vt ministrent ei, & excubēt & obseruēt quicquid ad cultū pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonii, & custodiāt vasa

A

Exo. 6. d

Leui. 10. a
1. Pa. 24. a

B

tabernaculi, seruientes in ministerio eius. Dabisq; dono Leuitas Aarō & filiis eius qbus traditi sunt à filiis Israel. Aarō autē & filios eius constitues super cultum sacerdotii. Externus qui ad ministrandum accesserit, morietur. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens. Ego tuli Leuitas à filiis Israel pro omni primogenito qui aperit vuluam in fi-
[a] à die qua liis Israel, eruntq; leuitę mei. Meum est
Infr. 8. c enim omne primogenitū [a] ex quo' per-
Exo. 13. a cussi ‖ primogenita in terra AEgypti: sanctificaui mihi quicquid primū nascitur in Israel ab homine vsq; ad pecus, mei sunt, ego dominus, ¶Locutusque est dominus ad Moysen in deserto Sinai, dicens, Numera filios Leui per domos pa
C trum suorū & familias: omnem mascu-
Exo. 6. c lum ab vno mense & supra. ‖ Numerauit Moyses vt præceperat dominus, & inuenti sunt filii Leui per nomina sua, Gerson & Caath & Merari. Filii Gerson: Lobni, & Semei. Filii Caath: Amram, & Iesaar, Hebrō, & Oziel. Filii Merari: Moholi, & Musi. de Gerson fuere familiæ duæ, Lobnitica, & Semeitica: quarum numeratus est populus sexus masculini ab vno mēse & supra, septē millia quingentorū. Hi post tabernaculū metabunt
[a] custodient ad occidētē sub prīcipe Heliasaph filio Lael. Et [a] habebūt excubias' in tabernaculo fœderis ipsum tabernaculū & ope
D rimentū eius, tētoriū quod trahitur ante fores tecti fœderis, & cortinas atrii: tentorium quoque quod appenditur in introitu atrii tabernaculi, & quicquid ad ritum altaris pertinet, funes tabernaculi & omnia vtensilia eius. ¶Cognatio Caath habebit populos Amramitas & Iesaaritas & Hebronitas & Ozielitas Hæ sunt familiæ Caathinarum, recensitæ per nomina sua, omnes generis masculini ab vno mense & supra, octo millia sexcenti. habebunt excubias sanctuarii, & castrametabuntur ad meridianā plagam. Princepsque eorum erit Elisaphan filius Oziel. & custodient arcam, mensamque & candelabrum, altaria & vasa sanctuarii, in quibus ministratur:
E & velū, cunctamque huiuscemodi supellectilem. Princeps autem principum leuitarum Eleazar filius Aaron sacerdotis erit super excubitores custodiæ sanctuarii. ¶At vero de Merari erunt populi Moholitæ & Musitæ recensiti per nomina sua, omnes generis masculini ab vno mense & supra, sex millia ducēti. Princeps eorū Suriel filius Abihail: in plaga septentrionali castrametabuntur. Erunt sub custodia eorū tabulę tabernaculi & vectes, & columnæ ac bases earum, & omnia quæ ad cultum huiuscemodi pertinent: columnæq; atrii per circuitum cum basibus suis, & paxilli cū funibus. Castrametabūtur ante tabernaculū fœderis, id est ad Orientalem plagam, Moyses & Aaron cum fi- F
liis suis habentes custodiam sanctuarii in medio filiorum Israel. quisquis alienus accesserit, morietur. Omnes leuitæ quos numerauerunt Moyses & Aaron iuxta præceptum domini per familias suas in genere masculino à mense vno & supra, fuerunt viginti duo millia. Et ait dominus ad Moysen, Numera primogenitos sexus masculini de filiis Israel ab vno mense & supra, & habebis summam eorum. Tollesque leuitas mihi pro omni primogenito filiorum Israel, ego sum dominus: & pecora eorū pro vniuersis primogenitis pecorum filiorum Israel. Recensuit Moyses sicut præceperat dominus primogenitos filiorum Israel. & fuerunt masculi per nomina sua à mense vno & supra, vigintiduo millia ducenti septuagintatres. G
¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Tolle leuitas pro primogenitis filiorum Israel, & pecora leuitarum pro pecoribus eorum: eruntque leuitę mei, ego sum dominus. [a] In pretio autem' ducentorum. septuagintatrium qui excedunt numerum leuitarum primogenitis filiorum Israel accipies quinque siclos per singula capita ad mensuram sanctuarii. ‖ Siclus habet viginti obolos. Dabisque pecuniam Aaron & filiis eius pretiū eorū qui supra sunt. Tulit igitur Moyses pecuniam eorum qui fuerant amplius & quos redemerat à leuitis ꝓ primogenitis filiorum Israel, mille trecentorum sexagintaquinque siclorum iuxta pondus sanctuarii, & dedit eam Aaron & filiis eius iuxta verbum quod præceperat sibi dominus.

[a] Pretium autem redemptionis
Exo. 30. b
Leu. 27. c
Eze. 45. d

CAPVT IIII.

Officia leuitarum, iuxta cuiusque familiam.

A LOcutusq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicens, Tolle summam filiorum Caath de medio leuitarū per domos & familias suas à tricesimo anno & supra vsque ad quinquagesimum annum omnium qui ingrediuntur vt stent & ministrent in tabernaculo fœderis. Hic est cultus filiorū Caath, Tabernaculum fœderis & sanctum sanctorum ingredietur Aaron & filii eius, quando mouenda sunt castra, & deponent velū quod pendet ante fores, inuoluentq; eo arcam testimonii, & operient rursum velamine ianthinarum pellium, extendentq; desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes. Mensam quoq; propositionis inuoluēt hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula & mortariola, cyathos & crateras ad liba fundenda: panes semper in ea erunt, extēdentq; desuper palliū coccineum, quod rursum operient velamento ianthinarum pellium, & inducēt vectes. Sument & pallium hyacinthinum quo operient candelabrum cum lucernis & forcipibus suis & emunctoriis & cūctis vasis olei, quæ ad concinnandas lucernas necessaria sunt. & super omnia ponent operimentum ianthinarum pellium, & inducent vectes. Necnon & altare aureū inuoluēt hyacinthino vestimento, & extendent desuper operimētum ianB thinarum pellium, inducentq; vectes. Omnia vasa quibus ministratur in sanctuario inuoluent hyacinthino pallio, & extēdent desuper operimentum ianthinarum pellium, inducentq; vectes. Sed & altare mundabūt cinere, & inuoluent illud purpureo vestimento, ponentque cum eo omnia vasa quibus in ministerio eius vtuntur, id est ignīū receptacula, fuscinulas ac tridētes, vncinos & batilla. Cuncta vasa altaris operient simul velamine ianthinarum pellium, & inducent vectes. ¶ Cúmque inuoluerint Aaron & filii eius sanctuarium & omnia vasa eius in commotione castrorum, tunc intrabūt filii Caath vt portent inuoluta: & non tangent vasa sanctuarii, ne moriantur. Ista sunt onera filiorum Caath in tabernaculo fœderis. Sup quos erit Eleazar filius Aaron sacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas & compositionis incensum & sacrificium quod semper offertur, & oleū vnctionis, & quicquid ad cultum tabernaculi pertinet, omniúmque vasorum quæ in sanctuario sunt. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen & Aaron, dicens, Nolite perdere populum Caath de medio Leuitarum: sed hoc facite eis, vt viuāt, & non moriantur, si tetigerint sancta sanctorum. Aaron & filii eius intrabūt, ipsiq; disponent opera singulorum, & diuident quid portare quis debeat. Alii nulla curiositate videant quæ sunt in sanctuario priusquā inuoluantur, alioquin morientur. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Tolle summam etiam filiorū Gerson per domos ac familias & cognationes suas à triginta annis & supra, vsque ad annos quinquaginta. Numera omnes qui ingrediuntur & ministrant in tabernaculo fœderis. Hoc est officium familiæ Gersonitarum, vt portent cortinas tabernaculi & tectum fœderis, operimentum aliud, & super omnia velamen ianthinum tentoriúmque quod pendet in introitu tabernaculi fœderis, cortinas atrii, & velū in introitu quod est ante tabernaculum. Omnia quæ ad altare pertinent funiculos & vasa ministerii, iubente Aaron & filiis eius, portabunt filii Gerson: & scient singuli cui debeant oneri mancipari. Hic est cultus familiæ Gersonitarum in tabernaculo fœderis. eruntque sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis. ¶ Filios quoque Merari per familias & domos patrum suorum recensebis à triginta annis & supra, vsq; ad annos quinquaginta, omnes qui ingrediuntur ad officium ministerii sui & cultū fœderis testimonii. Hæc sunt onera eorum, Portabunt tabulas tabernaculi & vectes eius, columnas ac bases earum, columnas quoque atrii per circuitum cum basibus & paxillis & funibus suis, Omnia vasa & supellectilem ad numerum accipient, sicque portabunt. hoc est officium familiæ Merari tatum & ministerium in tabernaculo fœderis: eruntque sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis. ¶ Recensuerunt igitur Moyses & Aaron & principes synagogæ filios Caath per coD

taxorū & infra

panum

scutellas & cochlearia,

altaris ci nerem re mouebūt

accessi rint ad

vt faciā opus tabernaculi

gnationes & domos patrum suorum à trigita annis & supra, vsque ad annum quinquagesimum, omnes qui ingrediũtur ad ministerium tabernaculi fœderis: & inuenti sunt duo millia septingẽti quinquaginta. Hic est numerus populi Caath qui [a]intrant tabernaculum [b] fœderis: hos numerauit Moyses & Aaron iuxta sermonem domini per manum Moysi. numerati sunt & filii Gerson per cognationes, & domos patrum suorum à triginta annis & supra, vsque ad quinquagesimum annum omnes qui ingrediuntur vt ministrent in tabernaculo fœderis: & inuenti sunt duo millia sexcenti triginta. hic est populus Gersonitarum, quos numerauerunt Moyses & Aaron iuxta verbum domini. Numerati sunt & filii Merari per cognationes & domos patrum suorum à triginta annis & supra, vsque ad annum quinquagesimum, omnes qui ingrediuntur ad explendos ritus tabernaculi fœderis: & inuenti sunt tria millia ducenti. hic est numerus filiorum Merari, quos recensuerunt Moyses & Aaron iuxta imperium domini per manum Moysi. Omnes qui recẽsiti sunt de Leuitis, & quos recenseri fecit ad nomen Moyses & Aaron, & principes & Israel per cognationes, & domos patrum suorum à triginta annis & supra, vsque ad annũs quinquasimum ingredientes ad ministeriũ tabernaculi, & onera portanda, fuerũt simul octo millia quingenti octoginta. Iuxta verbũ domni recẽsuit eos Moyses, vnumquenque iuxta officium, & onera sua, sicut pręceperat ei dominus.

[a] operãtur in tabernaculo.

CAP. V.

Qui è castris eiiciendi. Expiatio transgressionis. Confessio peccati. Lex primitiarum & oblationum, item zelotypiæ.

A Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Præcipe filiis Israel vt eiiciant de castris omnem leprosum, & qui semine fluit, pollutusque est super mortu: tam masculũ quàm fœminã eiicite de castris, ne contaminent ea, [a]cum habitauerint vobiscum [b]. Feceruntque ita filii Israel, & eiecerunt eos extra castra, sicut locutus erat dominus Moysi. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Loquere ad filios Israel, Vir siue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quæ solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mandatum domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum suum, & reddent ipsum [a]caput [b], quintamque partem desuper ei in quem peccauerint. Sinautem non fuerit qui recipiat, dabunt domino, & erit sacerdotis, excepto ariete qui offertur pro expiatione, [a]vt sit placabilis hostia [b]. ¶ Omnes quoque primitiæ quas offerunt filii Israel, ad sacerdotem pertinent: & quicquid in sanctuarium offertur à singulis, & traditur manibus sacerdotis, ipsius erit. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Loquere ad filios Israel, & dices ad eos, Vir cuius vxor errauerit, maritumque contemnens dormierit cum altero viro*, & hoc maritus deprehendere non quiuerit, sed latet adulteriũ, & testibus argui non potest, quia non est inuenta in stupro: si spiritus zelotypiæ concitauerit virum contra vxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur: adducet eam ad sacerdotem, & offeret oblationem pro illa decimam partem sati farinæ hordeaceæ. non fundet super eam oleum, nec imponet thus: quia sacrificium zelotypiæ est, & oblatio inuestigans adulterium. Offeret igitur eam sacerdos, & statuet coram domino, assumetq; aquã sanctam in vase fictili, & pauxillum [a]terræ [b] de pauimento tabernaculi mittet in eam. Cumque steterit mulier in conspectu domini discooperiet caput [a]eius [b], & ponet super manus illius sacrificiũ recordationis, & oblationem zelotypiæ: ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cũ execratione maledicta congessit, adiurabitque eam, & dicet, Si non dormiuit vir alienus tecum & si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquæ istæ amarissimæ, in quas maledicta congessi. Sinautem declinasti à viro tuo, atque polluta es, & concubuisti cum altero viro: his maledictionibus subiacebis, Det te dominus in maledictionem, exemplũque cunctorũ in populo suo putrescere faciat femur tuũ, & tumẽs vterus tuus

[a] in quorũ medio ego habito

[a] cũ summa.

[a] quo ipse conciliatur.

B

*coitu seminis.

[a] pulueris

[a] mulieris

C

disrumpatur. ingrediantur aquę maledictæ in ventrem tuum, & vtero[a] tumescente putrescat⁾ femur. Et respondebit mulier, Amen amen. Scribetque sacerdos in libello ista maledicta, & delebit ea aquis amarissimis, in quas maledicta congessit, & dabit ei bibere. Quas cum exhauserit, tollet sacerdos de manu eius sacrificium zelotypiæ, & eleuabit illud coram domino, imponetque illud super altare: ita dũtaxat vt prius, pugillum sacrificii tollat de eo quod offertur, & incendat super altare: & sic potum det mulieri aquas amarissimas, Quas cum biberit, si polluta est, & contempto viro adulterii rea, pertransibũt eã aquę maledictionis, & [b]inflato ventre computrescet⁾ femur, eritq; mulier in maledictionem, & in exemplum omni populo. Quod si polluta non fuerit, erit innoxia, & faciet liberos. Ista est lex zelotypiæ. Si declinauerit mulier a viro suo, & si polluta fuerit maritusque zelotypiæ spiritu concitatus, adduxerit eam in conspectum domini, & fecerit ei sacerdos iuxta omnia quæ scripta sunt, maritus absque culpa erit, & illa recipiet iniquitatem suam.

[a] crepãte cadat

[b] crepabit vterus eius & cadet

CAP. VI.

Lex consecratorum siue nazaræorum. Benedicendi populi modus.

A Locutusque est dominus ad Moysen, dicẽs, Loquere ad filios Israel & dices ad eos, Vir siue mulier cum fecerint votum[a] vt sanctificẽtur⁾, & se voluerint domino consecrare, à vino, & omni quod inebriare potest, abstinebunt. Acetum ex vino, & qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur, non bibent: vuas recẽtes siccasque non comedẽt cunctis diebus quibus ex voto domino consecrantur: quicquid ex vinea esse potest, ab vua passa vsque ad acinum, non comedent. Omni tempore separationis suæ nouacula non transibit super caput eius vsque ad completum diem quo domino consecratur. Sanctus erit, crescente cæsarie capitis eius. B Omni tempore consecrationis suæ super mortuum nõ ingredietur, nec super patris quidem & matris & fratris sororisque funere cõtaminabitur, quia consecratio dei sui super caput eius est. Omnibus diebus separationis suæ sanctus erit domino. Si autem mortuus fuerit subito quispiam[c] coram eo⁾, polluetur caput consecrationis eius: quod radet ilico in eadem die purgationis suæ, & rursum septima. in octaua autẽ die offeret duos turtures, vel duos pullos columbæ sacerdoti in introitu fœderis testimonii: facietque sacerdos vnum pro peccato & alterum in holocaustum, & deprecabitur pro eo, quia peccauit super mortuo: sanctificabitq; caput eius in die illo, & consecrabit domino dies separationis illius, offerens agnum anniculũ pro peccato: ita tamen vt dies priores irriti fiant, quoniam polluta est sanctificatio eius. Ista est lex[d] consecrationis⁾, Cum dies[e] quos ex voto decreuerat,⁾ complebũtur: adducet eum ad ostium tabernaculi fœderis, & offeret oblationem eius domino, agnum anniculum immaculatum in holocaustum, & ouẽ anniculam immaculatam pro peccato, & arietem immaculatum, hostiam pacificam, canistrum quoque panum azymorum, qui conspersi sint oleo, & lagana absque fermento vncta oleo, ac libamina singulorum, quæ offeret sacerdos coram domino, & faciet tam pro pecto, quam in holocaustum. Arietem vero immolabit hostiam pacificam domino, offerens simul canistrum azymorũ & libamenta quæ ex more debentur. D Tunc radetur nazaræus ad ostium tabernaculi fœderis cæsarie consecrationis suæ, tolletque capillos eius, & ponet super ignem, qui est suppositus sacrificio pacificorum. Et armum coctum arietis, tortamque absque fermento vnã de canistro & laganum azimum vnum & tradet in manus narazæi, postquam rasum fuerit caput eius. Susceptaq; rursum ab eo, eluabit in cõspectu domini: & sanctificata, sacerdotis erunt, sicut pectusculum quod separari iussum est, & femur. post hæc potest bibere nazaræus vinum. Ista est lex nazaræi cum vouerit oblationem suam domino tempore consecrationis suæ exceptis his quæ[f] inuenerit manus eius⁾. iuxta q̃ mente deuouerat, ita faciet ad perfectionem sanctificationis suæ. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Loquere Aaron & filiis eius, ‖ Sic bene-

[a] Nazaręi

[b] iuxta el

C

[c] Nazaræi

[d] nazaræatus sui.

[e] i. potuerit offerre

Ecc. 16. c.

dicetis filiis Israel, & dicetis eis, Benedicat tibi dominus, & custodiat te. Ostendat dominus faciem suam tibi & misereatur tui. Conuertat dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabuntque nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis.

CAP. VII.

¶ Oblationes singulorum ducum populi Israelitici, in dedicatione templi,

A Exo. 40. b

FActum est autem in die qua compleuit Moyses tabernaculum, & erexit illud ‖ vnxitque & sanctificauit cum omnibus vasis suis, altare similiter & omnia vasa eius. Obtulerūt principes Israel & capita familiarum quæ erant per singulas tribus, præfecti eorum qui numerati fuerant munera coram domino sex plaustra tecta cū duodecim bobus. Vnum plaustrum obtulere duo duces, & vnum bouem singuli. obtuleruntque ea in conspectu tabernaculi. ¶ Ait autem dominꝰ ad Moysen, suscipe ab eis vt seruiant in ministerio tabernaculi, & trades ea Leuitis iuxta ordinem ministerii sui. Itaque cum suscepisset Moyses plaustra, & boues, tradidit ea Leuitis. Duo plaustra & quatuor boues dedit filiis Gerson, iuxta id quod habebant necessarium, quatuor alia plaustra, & octo boues dedit filiis Merari secundū officia & cultum suum, sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis. filiis autem Caath non dedit plaustra & boues: quia in sanctuario seruiunt, & onera propriis portāt humeris. ¶ Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris, die qua vnctum est oblationem suam ante altare. Dixitque dominus ad Moysen, Singuli duces per singulos dies offerant munera in dedicationem altaris. Primo die obtulit oblationem suam. Nahasson filius Aminadab de tribu Iuda: fueruntque

B in ea acetabulum argenteum pondo cētum triginta siclorum, phiala argentea habens septuaginta siclos iuxta pondus sanctuarii, vtrunque plenum simila cōsperſa oleo in sacrificium: mortariolum ex decem siclis aureis plenum incenso bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum: hircumque pro peccato: & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Nahasson filii Aminadab. ¶ Secundo die obtulit Nathanael filius Suar dux de tribu Issachar, acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, iuxta pondus sanctuarii, vtrunque plenum simila consperſa oleo in sacrificium: mortariolum aureum habens decem siclos plenum incenso: bouem de armento & arietem, & agnum anniculum in holocaustum: hircumq; pro peccato: & in sacrificio pacificorū boues duos, arietes quinq; hircos quinque, agnos anniculos quinque, hæc fuit oblatio Nathanael filii Suar. ¶ Tertio die princeps filiorum Zabulon Eliab filius Helon, obtulit acetabulum argenteum appendens centū triginta siclos C phialā argenteā habentē septuaginta siclos ad pondus sanctuarii, vtrunque plenum simila consperſa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum: hircumq; pro peccato: & in sacrificio pacificorū boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc est oblatio Eliab filii Helon. ¶ Die quarto princeps filiorum Ruben, Elisur filius Sedeur obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteā habētem septuaginta siclos ad pondus sanctuarii, vtrunque plenum simila consperſa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum: hircumque pro peccato: & in hostias pacificorū boues duos arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Elisur filii Sedeur. ¶ Die quinto princeps filiorum Simeon, Salamiel filius Surisaddai, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarii, vtrunque plenū simila con-

ª vt, quod habebant necessarium.

sperſa oleo in ſacrificium: mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo : bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: hircumque pro peccato: & in hoſtias pacificorũ boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. hęc fuit oblatio Salamiel filii Surisaddai. ¶Die ſexto princeps filiorũ Gad Eliaſaph filius Duel, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habẽtem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarii, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: bouem de armento, & arietem & agnum anniculum in holocauſtum: hircumque pro peccato: & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Eliaſaph filii Duel. ¶Die ſeptimo princeps filiorum Ephraim Eliſama filius Ammiud, obtulit acetabulum argenteum appendens centũ triginta ſiclos, phialam argenteã habentem ſeptuaginta ſiclos ad põdus ſanctuarii vtrunque plenum ſimila cõſperſa oleo in ſacrificium: mortariolũ aureum appendens decem ſiclos plenũ incenſo, bouẽ de armento, & arietẽ & agnũ anniculum in holocauſtũ: hircumque pro peccatò: & in hoſtias pacificorum, boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Eliſama filii Ammiud. ¶Die Octauo princeps filiorum Manaſſe Gamaliel filius Phadaſſur, obtulit acetabulum argenteum appendẽs centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarii, vtrumque plenum ſimila conſperſũ oleo in ſacrificium: mortariolum aureum appendens decẽ ſiclos plenum incenſo, bouem de armẽto, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: hircumque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hęc fuit oblatio Gamaliel filii Phadaſſur. ¶Die nono princeps filiorum Beniamin Abidan filius Gedeonis, obtulit acetabulum argenteum appendẽs centum triginta ſiclos phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad põdus ſanctuarii, vtrunque plenũ ſimila cõſperſa oleo in ſacrificium: mortariolum aureum appendẽs decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircumque pro peccato: & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque, hęc fuit oblatio Abidan filii Gedeonis. ¶Die decimo princeps filiorum Dan Ahiezer filius Ammiſaddai obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarii, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: mortariolum aureũ appendens decem ſiclos plenum incẽſo: bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum hircumque pro peccato: & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Ahiezer filii Ammiſaddai. ¶Die vndecimo princeps filiorum Aſer, Phegiel filius Ochran, obtulit acetabulum argenteum appendẽs centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarii, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificiũ: mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: bouem de armẽto, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: hircumque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Phegiel filii Ochran. ¶Die duodecimo princeps filiorum Nephthali Ahira filius Enan, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarii, vtrunque plenum ſimila oleo conſperſa in ſacrificium: mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incẽſo: bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: hircumque pro peccato: & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Ahira filii Euan. G

¶ Hæc in dedicatione altaris oblata sunt à principibus Israel, in die qua consecratum est: acetabula argentea duodecim, phialæ argenteæ duodecim, mortariola aurea duodecim: ita vt centum triginta sicles argenti haberet vnum acetabulum, & septuaginta sicles argẽti haberet vna phiala, id est in commune vasorum omnium ex argento sicli duo millia quadringẽti põdere sãctuarii. mortariola aurea duodecim plena incenso, denos sicles appendentia pondere sanctuarii, id est simul, auri sicli cẽtũm viginti. boues de armento in holocaustum duodecim, arietes duodecim, agni anniculi duodecim, & libamenta eorum. hirci duo decim pro peccato. hostiæ pacificorum, boues vigintiquatuor, arietes sexaginta, agni anniculi sexaginta, sexaginta hirci. Hæc oblata sunt in dedicatione altaris quando vnctũ est.

¶ Cumq; ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt[a] consuleret oraculum[b], audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcã testimonii inter duos cherubim, vnde & loquebatur ei.

[a] loquere tur secũ, (sub. de us)

CAP. VIII.

Dispositio lucernarum. Forma candelabri. Purgatio & oblatio leuitarum, A ætas leuitarum.

LOcutusq; est dominus ad Moysen, dicẽs. Loquere Aaron, & dices ad eum. Cum posueris septem lucernas: contra eam partem quam candelabrum respicit, lucere debebunt. Fecitque Aaron, & imposuit lucernas super candelabrũ, vt præceperat dominus Moysi. ¶ Hæc autem erat factura cãdelabri, ex auro ductili, tam medius stipes quàm cuncta quæ ex vtroque calamorum latere nascebantur: iuxta exemplum quod ostẽdit dominus Moysi, ita operatus est cãdelabrum. ¶ Et locutus est dominus ad Moysen, dicẽs, Tolle Leuitas ex medio filiorum Israel, & purificabis eos iuxta B hunc ritum. Aspergãtur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Cumq; lauerint vestimenta sua, & mũdati fuerint, tollent bouem de armentis, & libamentum eius similam oleo conspersam, bouem autem alterum de armento tu accipies pro peccato: & applicabis Leuitas coram tabernaculo fœderis, conuocata omni multitudine filiorum Israel. Cumque Leuitæ fuerint coram domino: ponent filii Israel manus suas super eos, & offeret Aaron Leuitas, munus in conspectu domini à filiis Israel, vt seruiant in ministerio eius. Leuitæ quoque ponent manus suas super capita boum, é quibus vnum facies pro peccato, & alterum in holocaustum domini, vt depreceris pro eis. Statuesq; Leuitas in conspectu Aaron & filiorum eius, & consecrabis oblatos domino, ac separabis de medio filiorum Israel, vt sint mei: & postea ingrediantur tabernaculum fœderis vt seruiant mihi. Sicque purificabis & consecrabis eos in oblationem domini, quoniam dono donati sunt mihi à filiis Israel. Pro primogenitis quæ aperiunt omnem vuluam in Israel, accepi eos. Mea sunt enim omnia primogenita filiorum Israel, tam ex hominibus quàm ex iumentis. Ex die quo percussi omne primogenitum in terra AEgypti, sanctificaui eos mihi: & tuli Leuitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel: tradidique eos dono Aaron & filiis eius de medio filiorum Israel, vt seruiant mihi pro Israel in tabernaculo fœderis, & orent pro eis ne sit in populo plaga, si ausi fuerint accedere ad sanctuarium.

¶ Feceruntque Moyses & Aaron & omnis multitudo filiorum Israel super Leuitis quę præceperat dominus Moysi: purificatique sunt, & lauerunt vestimenta sua. Eleuauitque eos Aaron in conspectu domini, & orauit pro eis, vt purificati ingrederentur ad officia sua in tabernaculum fœderis coram Aarõ & filiis eiꝰ, sicut præceperat dominus Moysi de Leuitis, ita factum est. ¶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Hæc est lex Leuitarum, A viginti quinque annis, & supra, ingredientur vt ministrent in tabernaculo fœderis. Cumque quinquagesimum annum ætatis impleuerint, seruire cessabunt, eruntque ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis, vt custodiant quæ sibi fuerint commendata, opera autem ipsa non faciant. sic di-

spones Leuitas in custodiis suis.

CAP. IX.

¶ Phase mundorum & immundorū. Nubes operiens tabernaculum ducit exercitum.

A LOcutus est dominus ad Moysen in deserto Sinai anno secundo, postquam egressi sunt de terra Aegypti mense primo, dicens, Faciant filii Israel phase in tempore suo, quartadecima die mensis huius ad vesperam iuxta omnes ceremonias & iustificationes eius. Præcepitq; Moyses filiis Israel vt facerent phase. Qui fecerunt tempore suo: quartadecima die mensis ad vesperam in monte Sinai. Iuxta omnia quæ mandauerat dominus Moysi, fecerunt filii Israel. ¶ Ecce autem quidam immundi super anima hominis, qui non poterant facere phase in die illo, accedentes ad Moysen & Aaron, dixerunt eis, *Immundi sumus super anima hominis: quare fraudamur, vt non valeamus oblationem offerre domino in tempore suo inter filios Israel?* B Quibus respondit Moyses, State, vt consulam quid præcipiat dominus de vobis. Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, Homo qui fuerit immūdus super anima, siue in via procul, siue in gēte vestra, faciat phase domino in mense secundo, quartadecima die mensis tā vesperam: cum azymis & lactucis agrestibus comedent illud. non relinquent ex eo quippiam vsque mane, ‖ & os eius non confringent, omnē ritum phase obseruabunt. Si quis autem & mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium domino non obtulit tempore suo: peccatum suum ipse portabit. Peregrinus quoque & aduena si fuerint apud vos, facient phase domino iuxta ceremonias, & iustificationes suas. Præceptum idem erit apud vos tā aduenæ, quā indigenæ. ¶ ‖ Igitur die qua erectum est tabernaculum, operuit illud nubes. A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis vsque mane. sic fiebat iugiter. per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis. Cumque ablata fuisset nubes quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiscebātur filii Israel: & in loco vbi stetisset nubes, ibi castrametabantur. Ad imperium domini proficiscebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum. ‖ Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant in eodem loco: & si euenisset vt multo tēpore maneret super illud, erāt filii Israel in excubiis domini, & non proficiscebantur quotquot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ad imperium domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant. Si fuisset nubes à vespere vsque ad mane, & statim diluculo tabernaculum reliquisset, proficiscebātur: & si post diem & noctem recessisset, dissipabant tentoria. Si vero biduo, aut vno mense vel longiori tempore fuisset super tabernaculum, manebant filii Israel in eodem loco, & non proficiscebantur: statim autem vt recessisset, mouebāt castra. Per verbum domini figebant tentoria, & per verbū illius proficiscebantur, erātque in excubiis domini iuxta imperiū eius per manum Moysi.

omnia statuta & ordinem
ī primo (sub. mē se)
deserto
herbis a maris
Exo. 12. g
iohā. 19. f
2. Cor. 10. a.
D
proficiscebātur.

CAP. X.

¶ Tubæ argenteæ, & earum officia. De Sinai proficiscuntur Israelitæ, Recensentur castrorum duces. Hobab renuit cum Moyse proficisci.

A LOcutusque est dominus ad Moysen, dicens, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus cōuocare possis multitudinem quando mouenda sunt castra. Cumque increpuerit tubis, cōgregabitur ad te ōnis turba ad ostium tabernaculi fœderis. Si semel clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Israel. Si autem prolixior atque concisior clangor increpuerit, mouebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu & pari vlulatu tubæ, leuabunt tentoria qui habitant ad meridiem, & iuxta hunc modum reliqui facient vlulantibus tubis in profectionem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, & nō concisæ vlulabunt. Filii autem Aaron sacerdotis clā

gent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant aduersum
B vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri corã domino deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Siquando habebitis epulũ, & dies festos, & calendas, canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis, vt sint vobis in recordationẽ dei vestri. ego dominus deus vester.

¶Anno secundo, mense secundo, vicesima die mẽsis eleuata est nubes de tabernaculo fœderis: profectique sunt filii Israel per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharan, Moueruntque castra primi iuxta imperium domini per manũ Moy
sup. 1. a. si. ‖Filii Iuda per turmas suas, quorum princeps erat Nahasson filius Aminadab. In tribu filiorum Issachar fuit prĩceps Nathanael filius Suar. In tribu zabulon erat princeps Eliab filius Helon. Depositumque est tabernaculũ, quod portãtes egressi sunt filii Gerson & Merari. Profectique sunt & filii Ruben p turmas & ordinem suum, quorũ princeps erat Helisur filius Sedeur. In tribu autem filiorum Simeon, princeps fuit salamiel filius Surisaddai. Porro in tribu Gad erat princeps Eliasaph fili-
C us Duel. Profectique sunt & Caathitæ portantes sanctuarium. Tandiu tabernaculum portabatur, donec venirent ad erectionis locum. Mouerunt castra & filii Ephraim p turmas suas, in quorum exercitu princeps erat Elisama filius Ammiud. In tribu autem filiorum Manasse princeps fuit Gamaliel filius Phadassur. & in tribu Beniamin erat dux Abidan filius Gedeonis. Nouissimi castrorum omnium profecti sunt filii Dan per turmas suas, in quorum exercitu princeps fuit Ahiezer filius Ammisaddai. In tribu autem filiorum Aser erat princeps Phegiel filius Ochrã. Et in tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan. Hæc sunt castra & profectiones filiorum Israel per turmas suas quando egrediebãtur.

¶Dixitque Moyses Hobab filio Raguel
socero Madianitæ cognato suo, Proficiscimur ad locum quem dominus daturus est D
nobis: veni nobiscum vt benefaciamꝰ tibi, quia dominus bona promisit Israeli. Cui ille respondit. Non vadam tecum, sed reuertar in terram meam, in qua natus sum. Et ille. Noli, inquit, nos relinquere: tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster. Cumque nobiscum veneris, quicquid optimum fuerit ex opibus quas nobis traditurꝰ est dominus, dabimus tibi. ¶Profecti sũt ergo de monte domini viam triũ dierum, arcaque fœderis domini præcedebat eos, per dies tres prouidens castrorum locum. Nubes quoque domini super eos erat per diem cum incederent. Cumque eleuaretur arca, dicebat Moyses. ‖Surge domine, & dissipẽ- Psal. 67. a
tur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua. Cum autem deponeretur, aiebat, Reuertere domine ad multitudinem exercitus Israel.

CAP. XI.

Murmurãs populus punitur igne. Optat carnes. Fastidit Man. Murmuratio & infidelitas Moysi. LXX senioribus partitur deus onus Moysi. Carnes promittuntur populo. Prophetãt LXX A
seniores. Eldad & Medad prophetant. Moyses optat omnes prophetare. Pluit coturnices. Puniuntur carniuori.

INterea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra dominum. Quod cum audisset, iratus est. Et accensus in eos ignis domini, deuorauit extremam castrorum partem. Cumque clamasset populus ad Moysen, orauit Moyses ad dominum, & absorptus est ignis. Vocauitque nomen loci illius Incensio: eò ꝙ succensus fuisset contra eos ignis domini. Vulgus quippe promiscuum quod descẽderat cum eis, flagrauit desyderio, sedens & flens, iunctis sibi pariter filiis Israel, & ait, ‖Quis dabit no- 1. Cor. 10. a.
bis ad vescẽdum carnes? Recordamur piscium quos comedebamus in AEgy- B
pto gratis: in mentem nobis veniũt cucumeres, & pepones, porriq;, & cepe,

& allia. Anima nostra arida est, nihil a
Exo.16.c. liud respiciunt oculi nostri nisi man.
sap1.16.c. ‖Erat aūt manu quasi semen coriandri
psa.77.c. coloris bdellii. Circuibat̄ populus, &
1oha.6.d colligens illud, frangebat mola, siue te
rebat in mortario, coquens in olla, &
faciens ex eo tortulas saporis quasi pa
nis oleati. Cūq; descenderet nocte sup
castra ros, descēdebat pariter & man.
¶Audiuit ergo Moyses flentem popu-
lum per familias, singulos per ostia tē-
torii sui. Iratusq; est furor domini val-
de: sed & Moysi [a] intoleranda res visa
[a]displicu est), & ait ad dominum. Cur afflixisti
it seruum tuum? quare non inuenio gra-
C tiam coram te? & cur imposuisti pon-
dus vniuersi populi huius super me?
Nunquid ego concepi omnem hanc
multitudinem, vel genui eam, vt di-
cas mihi, Porta eos in sinu tuo, si-
cut portare solet [b] nutrix infantulum,
& defer in terram pro qua iurasti pa-
tribus eorum? Vnde mihi carnes vt
dem tantæ multitudini? Flent con-
tra me, dicentes, Da nobis carnes vt
comedamus. Non possum solus sustine
[a]supra vi re omnem hunc populum, quia [a] grauis
res meas est mihi), Sin aliter tibi videtur, obsē-
est, cro vt interficias me, & inueniam gra
D tiam in oculis tuis, ne tātis afficiar ma
lis. ¶Et dixit dominus ad Moysen, Con
grega mihi septuaginta viros de seni-
bus Israel, quos tu nosti q; senes popu
li sint ac magistri: & duces eos ad osti
um tabernaculi fœderis, faciesq; ibi sta
re tecum, & descēdam & loquar tibi:
& auferā de spiritu tuo, tradamq; eis
vt sustentent tecū onus populi, & nō
tu solus graueris. Populo quoq; dices,
Sanctificamini: cras comedetis carnes.
[a]flentes ego enim audiui vos *dicere. Quis da
bit nobis escas carnium? bene nobis e-
A rat in AEgypto. Vt det vobis dominus
carnes, & comedatis: nō vno die, nec
duobus vel quinque aut decē, nec vi-
ginti quidem, sed vsq; ad mensem die
rum, donec exeat per nares vestras, &
vertatur in nauseam, eō quod repule-
ritis dominum qui i medio vestri est,
& fleueritis coram eo, dicentes. Quare
B egressi sumus ex AEgypto? ¶Et ait Moy
*in cuiꝰ ses. Sexcenta millia peditum huius po-
medio e- puli sunt *: & tu dicis, Dabo eis esum
go sum carniū mense integro? ‖Nunquid ouiū 1oha.6.b
& boum multitudo cædetur, vt pos-
sit sufficere ad cibū? vel oēs pisces ma
ris in vnum congregabuntur, vt eos sa
tient? Cui respondit dominus, ‖Nunqd Isa.59.a
manus domini inualida est? Iam nunc
videbis vtrum meus sermo opere com
pleatur. ¶Venit igitur Moyses, & nar-
rauit populo verba domini, congregās
septuaginta viros de senibus Israel,
quos stare fecit circa tabernaculum.
Descendit̄q; dominus per nubē, & lo-
cutus est ad eum, auferens de spiritu
qui erat in Moyse, & dans septuaginta
viris. Cūq; requieuisset in eis spiritus,
prophetauerunt, nec vltra cessauerūt.
¶Remanserant autē in castris duo vi-
ri, quorū vnus vocabatur Eldad, & al- B
ter Medad, super quos requieuit spiri-
tus. nam & ipsi descripti fuerant, & nō
exierant ad tabernaculum. Cumq; pro
phetarent in castris, cucurrit puer, &
nuntiauit Moysi, dicens, Eldad & Me-
dad prophetant in castris. Statim Io-
sue filius Nū, minister Moysi, [a]& electꝰ [a]ex iuue-
è pluribus), ait, Domine mi Moyses, p nibus eiꝰ
hibe eos. At ille, Quid, inquit, æmula-
ris pro me? [a]quis tribuat, vt) omnis po [a].i.vtinā
pulus pphetet, & det eis dominus spi
ritum suum? ¶Reuersusq; est Moyses, &
maiores natu Israel in castra. ‖Ventus
autē egrediens à domino arreptas trās psa.77.c
mare coturnices detulit, & demisit in
castra itinere quantum vno die confi- C
ci potest, ex omni parte castrorū per
circuitum, ⊢volabant̄q; in aere) duo-
bus cubitis altitudine super terram.
Surgens ergo populus toto die illo, &
nocte, ac die altero, congregauit co tur
nices: qui parum, decem [a] coros): & sic- [a]cumulos
cauerūt eas per gyrū castrorum. ‖¶Ad psal.77.c
huc carnes erant in dentibus eorum,
nec defecerat huiuscemodi cibꝰ: & ec
ce furor domini concitatus in populū,
percussit eum plaga magna nimis. Vo
catusq; est ille locus, Sepulchra concu
piscentiæ: ibi enim sepelierunt popu-
lum qui desyderauerat. Egressi autem
de sepulchris concupiscentiæ, vene-
runt in Haseroth, & manserunt ibi.

CAP. XII.

Aaronem & Mariam murmurantes contra Moysen, deus increpat. Prophetis per somnium loquitur deus. Moysen commendat deus. Oratione Moysi sanatur Maria à lepra.

A LOcutáque est Maria & Aaron contra Moysen propter vxorem eius AEthiopissam, & dixerunt, Num per solum Moysen locutus est dominus? nonne & nobis similiter est locutus? [a] Quod cum audisset dominus, iratus est[b]. Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. ¶Statim locutus est dominus ad eum, & ad Aaron & Mariam, Egredimini vos tantum tres ad tabernaculum fœderis. Cumque fuissent egressi, descendit dominus in colũna nubis, & stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron & Mariam. Qui cum issent, dixit ad eos,

B Audite sermones meos, Siquis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei. vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, [Heb. 3. a.] qui in omni domo mea fidelissimus est. ore enim ad os loquor ei: Palam, & non per ænigmata & figuras dominum videt. Quare ergo non timuistis detrahere seruo meo Moysi? Iratusq; contra eos, abiit: nubes quoque recessit quæ erat super tabernaculum: & ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix. Cumque respexisset

C eam Aaron, & vidisset perfusam lepra, ait ad Moysen, Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod

* (peccauimus enim) stulte commisimus, * ne fiat hæc quasi mortua, & vt abortiuum quod proiicitur de vulua matris suæ, ecce iam medium carnis eius deuoratum est à lepra. Clamauitque Moyses ad dominum, dicens, Deus obsecro sana eam.

Cui respondit dominus, Si pater eius

D spuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi? Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus: & populus non est motus de loco illo, donec reuocata est Maria.

[a] Et audiuit dñs,

CAP. XIII.

Reuersi exploratores de terra Chanaan, botrum referunt, terram laudantes: cui postea detrahunt, Osee qui & Iosue, Caleb.

PRofectusq; est populus de Haseroth fixis tentoriis in deserto Pharan. Ibique locutus est dominus ad Moysen, dicens, Mitte viros qui considerent terram Chanaan, quã daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus ex principibus. Fecit Moyses quod dominus imperauerat, de deserto Pharan mittens principes viros, quorum ista sunt nomina. De tribu Ruben, Sammua filium Zechur. De tribu Simeon, Saphat filium Huri. De B tribu Iuda, Caleb filium Iephone. De tribu Issachar, Igal filium Ioseph. De tribu Ephraim, Osee filium Nun. De tribu Beniamin, Phalti filium Raphu. De tribu Zabulon, Geddiel filiũ Sodi. De tribu Ioseph, sceptri Manasse, Gaddi filium Susi. De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli. De tribu Aser, Sthur filium Michael. De tribu Nephthali, Nahabi filium Vapsi. De tribu Gad, Guel filium Machi. hæc sunt nomina virorum quos misit Moyses ad considerandam terram: vocauitq; Osee filiũ Nun, C Iosue. Misit ergo eos Moyses ad considerandam terram Chanaan, & dixit ad eos, Ascendite ad meridianam plagã. Cumque veneritis ad montes, considerate terram qualis sit: & populũ qui inhabitator est eius, vtrum fortis sit an infirmus, pauci numero an plures: ipsa terra, bona an mala: vrbes quales, muratæ, an absque muris: humus, pinguis an sterilis, nemorosa an absque arboribus. Confortamini, & afferte nobis de fructibus terræ. Erat autẽ tempus quan

D do iam præcoque vuæ vesci possunt. ¶Cumque ascendissent, explorauerunt terram à deserto Sin, vsque Rohob intrantibus Emath. Ascenderuntq; ad meridiem, & venerunt in Hebron, vbi erant Achiman & Sisai & Tholmai filii Enac, nam Hebron septem annis ante Tanim vrbem AEgypti condita est.

¶Pergentesque vsque ad torrentem Deut. 1. a. botri, absciderunt palmitem cum vua sua, quem portauerunt in vecte duo E viri. De malis quoque granatis & de fi

cis loci illius tulerunt, qui appellatus
est Nehel eschol, id est Torrens botri,
[a] abscidis- eò quòd botrum [a] portassent [b] inde filii
sent Israel. ¶Reuersique exploratores ter-
ræ post quadraginta dies ▸ omni re-
gione circuita [b], venerunt ad Moysen
& Aaron, & ad omnem cœtum filio-
rum Israel in desertum Pharan quod
est in Cades. Locutiq; eis & omni mul
titudini ostenderunt fructus terræ, &
narrauerunt dicentes, Venimus in ter
ram ad quam misisti nos, quæ re vera
F fluit lacte & melle, vt ex his fructibus
cognosci potest: sed cultores fortissi-
mos habet, & vrbes grandes atq; mu-
ratas. Stirpem Enac vidimus ibi: A-
malec habitat in meridie, & Hethæ-
us & Iebusæus & Amorrhæus in mon-
tanis. Chananæus vero moratur iuxta
mare & circa fluenta Iordanis. Inter
hæc Caleb compescens murmur popu
li qui oriebatur contra Moysen, ait,
G Ascendamus & possideamus terram,
quoniam poterimus obtinere eam. A-
lii vero qui fuerant cum eo, dicebant,
Nequaquam ad hunc populum vale-
mus ascendere, quia fortior nobis est.
Detraxeruntq; terræ quam inspexe-
rant, apud filios Israel, dicentes, Ter-
*in me- ra quam lustrauimus, deuorat habita-
dio eius, tores suos. populus quem aspeximus*
[c] gigantes proceræ staturæ est: ibi vidimus [c] mon
tuos stra quædam filiorum Enac de genere
giganteo, quibus comparati, quasi lo-
custæ videbamur.

CAP. XIIII.

¶ Murmurans populus vult lapidare Caleb & Iosue. Iratus dominus in po-
pulum infidelē, oratione Moysi placatur. Misericordia dei. Murmuratori-
bus interitus prædicitur. Fornicatio. Moriuntur exploratores, Amalec occi
dit Israelitas.

A IGitur vociferans omnis turba fle
uit nocte illa, & murmurati sunt
contra Moysen & Aaron cuncti
filii Israel, dicentes, Vtinam mor
vel tui essemus in Aegypto, [a] & non [b] in hac
vasta solitudine. Vtinam pereamus, &
non inducat nos dominus in terram
istam, ne cadamus gladio, & vxo-
res ac liberi nostri ducantur captiui.
Nonne melius est reuerti in AEgiptū?
Dixeruntque alter ad alterum, Con-
stituamus nobis ducem, & reuertā-
mur in AEgyptum. ¶Quo audito, Moy
ses & Aaron ceciderunt proni in ter-
ram coram omni multitudine filio-
rum Israel. ‖At vero Iosue filius Nun, Eccli. 46
& Caleb filius Iephone, qui & ipsi lu- b. 1. mac.
strauerunt terram, sciderunt vesti- 2. 5.
menta sua, & ad omnem multitudi-
nem filiorum Israel locuti sunt, Terra B
quam circuiuimus, valde bona est. si
propitius fuerit dominus, inducet nos
in eam, & tradet humum lacte & mel-
le manantem. Nolite rebelles esse con
tra dominum: neque timeatis popu-
lum terræ huius, quia sicut panem ita
eos possumus deuorare, recesit ab eis
omne præsidium, dominus nobiscum
est, nolite metuere eos. Cumque cla-
maret omnis multitudo, & lapidibus
eos vellet opprimere, apparuit gloria
domini super tectum fœderis cunctis
filiis Israel. ¶Et dixit dominus ad Moy
sen, Vsquequo [c] detrahet mihi [d] popu- [c] irritabit
lus iste? Quousque non credent mihi me
in omnibus signis quæ feci coram eis?
Feriam igitur eos pestilentia atque cō
sumam: te autem faciam principem
super gentem magnam, & fortiorem q̄
hæc est. ¶Et ait Moyses ad dominum, C
Vt audiant AEgyptii de quorum me-
dio eduxisti populum istum, & habita
tores terræ huius qui audierunt quòd
tu domine in populo isto sis, & facie
videaris ad faciem, ‖ & nubes tua [a] pro- Exo. 13. d
tegat [b] illos, & in columna nubis præce [a] stet tup
das eos per diē, & in colūna ignis per
noctem: q. occideris tantam multitu
dinem quasi vnum hominem, & dicāt,
Non poterat introducere populum in
terram pro qua iurauerat: idcirco oc
cidit eos in solitudine. Magnificetur er
go fortitudo domini sicut iurasti, di-
cens, ‖ Dominus patiens & multæ mi Ps. 10. a. b
sericordiæ, auferens iniquitatem & Ps. 10. a. b
scelera, nullumq; innoxium derelin-
quens, qui visitas peccata patrum in
filios in tertiam & quartam genera-
tionem. Dimitte obsecro peccatum po
puli tui huius secundum magnitudi-
nem misericordiæ tuæ, sicut [a] propitius [a] peperci-
fuisti [b] egredientibus de AEgypto vsque sti
ad locum istum. Dixitque dominus,
Dimisi iuxta verbum tuum. Viuo ego: D
& implebitur gloria domini vniuer-

ſa terra. Attamen omnes homines qui viderunt maieſtatem meam, & ſigna quæ feci in AEgypto & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum, nec quiſquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam.
Ioſu.14.b ‖Seruum meum Caleb qui plenus alio ſpiritu ſecutus eſt me, inducam in terram hanc quam circuiuit, & ſemen eius poſſidebit eam: quoniam Amalecites & Chananæus habitant in vallibus. Cras mouete caſtra, & reuertimini in ſolitudinem per viam maris rubri. ¶Locutuſque eſt dominus ad Mo-
Pſal.105.e yſen & Aaron dicens, ‖ Vſquequo mul
E titudo hæc peſſima murmurat contra me? querelas filiorum Iſrael audiui. Dic ergo eis, Viuo ego ait dominus, ſicut locuti eſtis audiente me, ſic faciam vobis. In ſolitudine hac iace-
Deut.1.f. bunt cadauera veſtra. ‖ Omnes qui numerati eſtis à viginti annis & ſupra, & murmuraſtis contra me, non intrabitis terram ſuper quam leuaui manum meam vt habitare vos facerem,
Ioſue.3.c. ‖præter Caleph filium Iephone & Ioſue filium Nun. Paruulos autem veſtros de quibus dixiſtis quòd prædę
d. hoſtibus forent, introducam: vt videant terram quæ vobis diſplicuit. Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. Filii veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta, & portabunt fornicationem veſtram, donec conſumantur cadauera patrum in deſerto, iuxta numerum quadraginta dierum quibus conſyderaſtis terram, annus pro die
Pſ.94.d. imputabitur. ‖ Et quadraginta annis recipietis iniquitates veſtras, & ſcietis
F vltionem meam: quoniam ſicut locutus ſum, ita faciam omni multitudini huic peſſimæ quæ conſurrexit aduerſum me, in ſolitudine hac deficiet & morietur. ¶Igitur omnes viri quos miſerat Moyſes ad contemplandam terram, & qui reuerſi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes terræ ꝙ eſſet mala,
1.Co.10.b ‖mortui ſunt atque percuſſi in conſpe
heb.3.d. ctu domini. Ioſue autem filius Nun, &
iudæ.1.b Caleb filius Iephone vixerunt ex omnibus qui perrexerant ad conſyderandam terram. ¶Locutuſq; eſt Moyſes vniuerſa verba hæc ad omnes filios Iſrael, & luxit populus nimis. Et ecce mane primo ſurgentes, aſcenderunt verticem montis, atque dixerunt, Parati G
ſumus aſcendere ad locum de quo dominus locutus eſt: quia peccauimus. Quibus Moyſes. Cur, inquit, tranſgredimini verbum domini, quod vobis non cedet in proſperum? Nolite aſcendere: non enim eſt dominus vobiſcũ: ne corruatis coram inimicis veſtris. Amalecites & Chananæus ante vos ſunt, quorum gladio corruetis, eò ꝙ noluerit is acquieſcere domino, nec erit dominus vobiſcum. At illi contene
(vr. roborati) brati aſcenderunt in verticem mon- (vr. repugnantes)
tis. Arca autem teſtamenti domini & Moyſes non receſſerunt de caſtris. Deſcenditque Amalecites & Chananæus qui habitabant in monte: & percutiens eos atque concidens, perſecutus eſt eos vſque Horma.

CAP. XV.

Libamenta terram ingreſſis offerenda. Peccans per ſuperbiam. Colligens ligna in ſabbatho, lapidatur. Fimbriæ. Fornicatio. Sancti.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, A
dicens, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Cum ingreſſi fueritis terram habitationis veſtræ quam ego dabo vobis, & feceritis oblationem domino in holocauſtum aut victimam pacificam vota ſoluentes, vel ſponte offerentes munera, aut in ſolemnitatibus veſtris adolentes odorẽ ſuauitatis domino, de bobus ſiue de ouibus: offeret quicunque immolauerit victimam, ſacrificium ſimilæ decimam partẽ ephi conſperſam oleo, quod men
ſuram habebit quartam partem hin: & vinum ad libamentũ offeret quartam partem hin, in holocauſtum ſiue in victimam. Per agnos ſingulos & arietes erit ſacrificium ſimilæ duarum decimarum quæ conſperſa ſit oleo tertiæ partis hin, & vinum ad libamentũ ter-
tiæ partis eiuſdem menſuræ offeret in odorem ſuauitatis domino. ¶Quan B
do vero de bobus feceris holocauſtum aut hoſtiam, vt impleas votum vel pacificas victimas, dabis per ſingulos

boues ſimilæ tres decimas conſperſæ

oleo, quod habeat medium mensuræ hin, & vinum ad liba fundenda eiusdē mensuræ in oblationem suauissimi odoris domino. Sic facies per singulos boues & arietes & agnos & hœdos. Tā indigenæ q̄ peregrini eodem ritu offerent sacrificia. Vnum præceptum erit atq; iudiciū tam vobis quàm aduenis terræ. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Cum veneritis in terrā quā dabo vobis, & comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias domino de cibis vestris. Sicut de areis primitias separabitis, ita & de pulmentis dabitis primitiua domino.

C ¶Quòd si per ignorantiam præterieritis quicquam horum quæ locutus est dominus ad Moysen, & mandauit per eum ad vos, à die qua cœpit iubere & vltra, oblitaq; fuerit facere multitudo: offeret vitulum de armento holocaustum in odorem suauissimum domino, & sacrificium eius ac liba vt ceremoniæ postulant, hircumq; pro peccato, & rogabit sacerdos pro omni multitudine filiorum Israel: & dimittetur eis, quoniā nō sponte peccauerunt, nihilominus offerentes incensum domino pro peccato atque errore suo: & dimittetur vniuersæ plebi filiorū Israel, & aduenis q peregrinantur inter eos, quoniam culpa est omnis populi per ignorantiā. Quòd si anima vna nesciēs peccauerit, offeret capram anniculam pro peccato suo, & deprecabitur pro ea sacerdos, ꝙ inscia peccauerit corā domino: impetrabitq; ei veniam, & dimittetur illi. Tam indigenis quàm aduenis vna lex erit omnium qui peccauerint ignorantes. ¶Anima vero quæ per superbiam aliquid commiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus: quoniam aduersus dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. verbum enim domini contempsit, & præceptum illius fecit irritum: idcirco delebitur, & portabit iniquitatem suam.

D ¶Factum est autem: cum essent filii Israel in solitudine, & inuenissent hominem colligētem ligna in die sabbathi, obtulerunt eum Moysi & Aaron & vniuersæ multitudini. Qui recluserunt eū in carcerem, nescientes quid super eo facere deberent. Dixitq; dominus ad moysen, Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra. Cumque eduxissent eum foras, obruerunt eum lapidibus, & mortuus est sicut præceperat dominus. ¶Dixit quoque dominus ad Moysen, Loquere filiis Israel, & dices ad eos ‖ vt faciāt sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas: quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum domini, *ne sequantur cogitationes suas & oculos per res varias fornicantes, sed magis memores præceptorum domini faciant ea, sintque sancti deo suo. Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra AEgypti, vt essem deus vester.

Deu. 22. b

*vt faciant ea.

CAP. XVI.

Rebellio Core, Dathan, & Abiron. Missus Moyses. Murmurantes in Moysen, pereunt.

A Ecce autem Core filius Isaar, filii Caath, filii Leui, & Dathan atque Abiron filii Eliab, Hon quoque filius Pheleth de filiis Ruben, surrexerunt contra Moysen, aliiq; filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, & qui tempore cōsilii per nomina vocabantur. cumque [a]stetissent [b]aduersum Moysen & Aaron, dixerunt, Sufficiat vobis, quia omnis multitudo [c]sanctorum [d]est, & in ipsis est dominus: cur eleuamini super populum domini? Quod cum audisset Moyses, cecidit pronus in faciem: locutusque ad Core & ad omnem multitudinem, Mane, inquit, notum faciet dominus qui ad se pertineant, & sanctos applicabit sibi, & quos elegerit [e]appropinquabunt ei [f]. Hoc igitur facite, Tollat vnusquisque thuribula sua, Tu Core & omne concilium tuum, & hausto cras igne ponite desuper thymiama coram domino. & quemcunque elegerit, ipse erit sanctus. multum erigimini filii Leui. Dixitq; rursum ad Core, Audite filii Leui, Num parum vobis est ꝙ separauit vos deus Israel ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi & ministraretis ei? idcirco ad se fecit accedere te & omnes fratres

Eccli. 45. c. iudæ. 1. d. 1. cor. 10. b.

[a]cōgregassent se [b]sancta

[c]appropinquare faciet sibi.

B

tuos filios Leui, vt vobis etiam sacerdotiũ vendicetis,& omnis globus tuus ſtet contra dominũ? quis eſt enim Aarõ vt murmuretis contra eum?¶Miſit ergo Moyſes vt vocaret Dathan & Abiron filios Eliab. Qui reſponderunt, Non venimus, nunquid parum eſt tibi quòd eduxiſti nos de terra quæ lacte & melle manabat, vt occideres in deſerto, niſi & dominatus fueris noſtri? Reuera induxiſti nos in terrã quæ fluit rluis lactis & mellis, & dediſti nobis poſſeſſiones agrorum & vinearum? an & oculos noſtros vis eruere? nõ venimus. Iratúſq; C

Moyſes valde, ait ad dominum, Ne reſpicias ſacrificia eorũ, tu ſcis quòd nec aſellum quidem vnquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum.
¶Dixitq; ad Core, Tu, & omnis congregatio tua ſtate ſeorſum coram domino, & Aarõ die craſtino ſeparatim. Tollite ſinguli thuribula veſtra, & ponite ſuper ea incenſum offerentes domino ducẽta quinquaginta thuribula, Aaron quoq; teneat thuribulum ſuum. Quod cum feciſſent, ſtantibus Moyſes & Aaron, & coaceruaſſent aduerſum eos omnem multitudinem ad oſtium tabernaculi, apparuit cunctis gloria domini. Locutuſque dominus ad Moyſen & Aaron, ait, Separamini de medio congregationis huius, vt eos repente diſperdam. Qui ceciderunt proni in faciẽ atque dixerunt, Fortiſſime deus ſpirituum vniuerſæ carnis, num vno peccante, contra omnes ira tua deſæuiet?
D ¶Et ait dominus ad Moyſen, Præcipe vniuerſo populo vt ſeparetur à tabernaculis Core & Dathan & Abiron. Surrexitque Moyſes, & abiit ad Dathan & Abiron: & ſequentibus eum ſenioribus Iſrael, dixit ad turbam, Recedite *à tabernaculis hominũ impiorum*, & nolite tangere quę ad eos pertinẽt, ne inuolamini in peccatis eorum. Cũmque receſſiſſent à tentoriis eorum per circuitũ Dathan & Abiron egreſſi ſtabant in introitu papilionum ſuorum cum vxoribus & liberis, omnique frequentia. Et ait Moyſes, In hoc ſcietis quòd dominus miſerit me vt facerẽ vniuerſa quę cernitis, & nõ ex proprio ea cor de protulerim: Si conſueta hominum morte interierint, & viſitauerit eos plaga qua & cæteri viſitari ſolent: non miſit me dominus. ſinautẽ nouam rem fecerit dominus, & aperiens terra os ſuum deglutiat eos & omnia quæ ad illos pertinent, deſcenderintque viuentes in infernum, ſcietis quòd blaſphemauerint dominum. ¶Confeſtim igitur vt ceſſauit loqui, dirupta eſt terra ſub pedibus eorum: & aperiens os ſuũ deuorauit illos cum tabernaculis ſuis

*quæſo
*iſtorum
pereatis in omnibus
paruuliſq; eorum.

Pſa.105.b deu.11.a

& vniuersa substantia eorum, descenderuntq; viui in infernũ operti humo, & perierunt de medio multitudinis. At vero omnis Israel qui stabat per gyrũ fugit à clamore pereuntium, dicẽs, Ne forte & nos terra deglutiat. Sed & ignis egressus à domino interfecit ducentos quinquaginta viros qui offerebant incensum. ¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Præcipe Eleazaro filio Aaron sacerdoti vt tollat thuribula quę iacent in incẽdio, & ignem huc illucq; dispergat: quoniam sanctificata sunt in mortibus *peccatorum: producatq; ea in laminas, & affigat altari, eò ꝙ oblatum sit in eis incensum domino, & sanctificata sint vt cernant ea pro signo & monimento filii Israel. Tulit ergo Eleazar sacerdos thuribula ænea in quibus obtulerant hi quos incendium deuorauit, & produxit ea in laminas, affigens altari: vt haberent postea filii Israel quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, qui nõ est de semine Aaron ad offerendum incensum domino, ne patiatur sicut passus est Core, & omnis congregatio eius loquente domino ad Moysen. ¶Murmurauit autem omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen & Aaron, dicens, Vos interfecistis populum domini. Cumq; oriretur seditio & tumultus ĩcresceret, Moyses & Aaron =fugerunt⁾ ad tabernaculum fœderis. Quod postquam ingressi sunt, operuit *nubes, & apparuit gloria domini. Dixitq; dominꝰ ad Moysen, Recedite de medio huius multitudinis, =etiam nunc⁾ delebo eos. Cumq; iacerẽt in terra, dixit Moyses ad Aarõ, Tolle thuribulum, & hausto igne de altari mitte incensum desuper, ||pergens cito ad populum vt roges pro eis: iam enim egressa est ira à domino, & plaga desæuit. Quod cum fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem quam iam vastabat incendium, obtulit thymiama: & stãs inter mortuos ac viuentes, pro populo deprecatus est, & glaga cessauit. Fuerunt autem qui percussi sunt quatuordecim millia hominum & septingenti, absque his qui perierant in seditione Core. Reuersusque est Aaron ad Moysen ad ostium tabernaculi fœderis postquam quieuit interitus.

F
* istorum
=respexerunt
* illud
=ocyus
G
Sap, 28. d

CAP. XVII.

De virga Aaron germinante.

ET locutus est dominꝰ ad Moysen, dicens, Loquere ad Israel, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas à cunctis principibus tribuũ virgas duodecim, & vniuscuiusq; nomen superscribes virgæ suæ: nomen autem Aaron =erit in tribu⁾ Leui, & vna virga =cũctas eorum familias continebit⁾: ponesque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio vbi loquar ad te, quem ex his elegero, germinabit virga eius, & cohibebo à me querimonias filiorum Israel, quibus contra vos murmurant. ¶Locutusque est Moyses ad filios Israel: & dederunt ei omnes principes virgas per singulas tribus: fueruntque virgæ duodecim absque virga Aaron *. Quas cum posuisset Moyses coram domino in tabernaculo testimonii, sequenti die regressus inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis, in amygdalas deformati sunt. Protulit ergo Moyses omnes virgas de conspectu domini ad cũctos filios Israel: viderũtq; & receperũt singuli virgas suas. Dixitq; dominus ad Moysen. Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, vt seruetur ibi in signum rebellium filiorum Israel, & quiescãt querelę eorum à me, ne moriantur. Fecitque Moyses sicut præceperat dominus. Dixerunt autem filii Israel ad Moysen, Ecce consumpti sumus, omnes peribimus: quicunque accedit ad tabernaculum domini moritur. num vsq; ad internecionem cuncti delendi sumus?

A
=scribes super virgam
=erit ꝓ singulis capitibus domus patrum suorum:
B
*quę erat in medio virgarum eorum.
C
D

CAP. XVIII.

Officia Leuitarum. Aaronis hæreditas, Deus. Decimæ erant Leuitarum.

DIxitq; dominus ad Aaron, Tu, & filii tui, & domus patris tui tecum portabitis iniquitatem sanctuarii: & tu & filii tui simul sustinebitis peccata sacerdotii vestri. sed & fratres tuos de tribu Leui, sceptro patris tui sume tecum, præstoque sint & ministrent tibi: tu autem & filii tui mi

A

nistrabitis in tabernaculo testimonii. Excubabuntq; Leuitę ad pręcepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi: ita duntaxat vt ad vasa sanctuarii & altare nō accedant, ne & illi moriantur, & vos pereatis simul, sint autētecum, & excubent in custodiis tabernaculi, & in omnibus ceremoniis eius. Alienigena non miscebitur vobis. Excubate in custodia sanctuarii, & in ministerio altaris: ne oriatur indignatio super filios Israel. Ego dedi vobis fratres vestros Leuitas de medio filiorum Israel, & tradidi donum domino, vt seruiant in ministeriis tabernaculi eius. Tu autem & filii tui custodite sacerdotium vestrū: & omnia quæ ad cultum altaris pertinent, & intra velum sunt, per sacerdotes administrabuntur. siquis externus
B accesserit, occidetur. ¶Locutusque est dominus ad Aaron. Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum: Omnia quæ sanctificantur à filiis Israel, tradidi tibi & filiis tuis pro officio sacerdotali legitimā sempiterna. Hæc ergo accipies de his quę sanctificantur, & ob-
in igne. lata sunt (domino). Omnis oblatio, & sacrificium, & quicquid pro peccato atque delicto redditur mihi, & cedit in sancta sanctorum, tuum erit, & filiorum tuorum. In sanctuario comedes illud: mares tantum edent ex eo, quia consecratum est tibi: primitias autem quas vouerint, & obtulerint filii Israel, tibi dedi, & filiis tuis, ac filiabus tuis iure perpetuo. qui mundus est in domo tua, vescetur eis. Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti quicquid offerunt primitiarum domino, tibi dedi. Vniuersa frugum initia, quæ gignit humus, & domino deportantur, cedent in vsus tuos. qui mundus est in domo tua, vescetur eis. Omne quod ex voto reddiderint filii Israel, tuum erit. Quicquid primū erumpet è vulua cunctæ carnis, quam offerunt domino siue ex hominibus, siue de pecoribus fuerit, tui iuris erit: ita duntaxat, vt pro hominis primogenito pretium accipias. & omne animal quod immundum est redimi facias, cuius redem-
C ptio erit post vnum mensem, siclis ar-
Sup. 3. g. genti quinque, pondere sanctuarii. ‖ Siclus viginti obolos habet. Primogenitum autem bouis & ouis & capræ non facies redimi, quia sanctificata sunt domino. sanguinem tantum eorum fundes super altare, & adipes adolebis in suauissimum odorem domino. Carnes vero in vsum tuum cedent, sicut pectusculum consecratum, & armus dexter tua erunt. Omnes primitias sanctuarii quas offerūt filii Israel domino, tibi dedi & filiis, ac filiabus tuis iure perpetuo. Pactum salis est sempiternum coram domino tibi ac filiis tuis. ¶Dixitque dominus ad Aaron, in terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos: ‖ ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Israel. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis: vt non accedant vltrà filii Israel ad tabernaculum, nec committāt peccatum mortiferum, solis filiis Leui mihi in tabernaculo seruientibus, & portātibus peccata populi. legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Nihil aliud possidebunt, deci- D
marum oblatione contenti, quas in vsus eorum & necessaria separaui. ¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Præcipe Leuitis, atque denuntia, Cum acceperitis à filiis Israel decimas quas dedi vobis*, primitias earum offerte domino, id est decimam partem decimę, vt reputetur vobis in oblationem primitiuorū tam de areis quàm de torcularibus. Et de vniuersis quorum accipitis primitias, offerte domino, & date ea Aaron sacerdoti. Omnia quæ offeretis ex decimis, & in donaria domini separabitis, optima & electa erunt cuncta. Dicesque ad eos, Si præclara & meliora quæq; obtuleritis ex decimis, reputabitur vobis quasi de area & torculari dederitis primitias: & comedetis eas in omnibus locis vestris, tam vos quàm familiæ vestrę, quia pretium est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonii. Et non peccabitis super hoc, egregia vobis & pinguia reseruantes: ne polluatis oblationes filiorum Israel, & moriamini.

Deut. 18. a

* in hæreditatē vestram

CAP. XIX.

Vacca rufa. Lex in tabernaculo morientis, & tangentis immundum.

A LOcutusq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicens, Ista est religio victimæ, quam constituit dominus. Præcipe filiis Israel vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum, tradetisq; eam Eleazaro sacerdoti. qui eductam extra castra, immolabit
Heb.9.b. in conspectu omnium: & ‖tingens digitum in sanguine eius, asperget cõtra fores tabernaculi septem vicibus, combu retq; eam cunctis videntibus, tam pelle & carnibus eius, quàm sanguine & fimo flammæ traditis. Lignum quoque cedrinum, & hyssopum, coccumq; bis tinctum sacerdos mittet in flammam, quæ vaccam vorat. Et tunc demum lotis vestibus, & corpore suo ingredietur in castra, commaculatusq; erit vsq; ad
B vesperum. Sed & ille qui combusserit eam, lauabit vestimenta sua & corpus, & immundus erit vsq; ad vesperũ. Colliget autem vir mundus cineres vaccę, & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiã, & in aquam aspersionis: quia pro peccato vacca combusta est. Cumq; lauerit qui vaccæ portauerat cineres vestimenta sua, immundus erit vsque ad vesperum. Habebunt hoc filii Israel, & aduenæ, qui habitant in-
*in statutum perpetuum. ter eos, *sanctum iure perpetuo). Qui tetigerit cadauer hominis, & ꝑpter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio & septimo, & sic mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit emundari. Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinũ, & aspersus hac comix-
C tione nõ fuerit, polluet tabernaculum domini, & peribit ex Israel: quia aqua expiationis non est aspersus, immũdus erit, & manebit spurcitia eius super eũ. ¶Ista est lex hominis qui moritur in tabernaculo, Omnes qui egrediuntur tẽtorium illius, & vniuersa vasa quæ ibi sunt, polluta erunt septem diebus. vas quod non habuerit operculum, nec ligaturam desuper, immũdum erit. ¶Si quis in agro tetigerit cadauer occisi hominis, aut per se mortui, siue os illius, vel sepulchrum, immundus erit septẽ diebus. Tollentq; de cineribus combu
*oblatio- stionis atq; *peccati), & mittent aquas viuas super eos in vas: in quibus cum nis pro homo mundus tinxerit hyssopũ, asperget ex eo omne tentorium, & cunctam supellectilem, & homines huiuscemodi contagione pollutos: atque hoc modo mundus lustrabit immundum tertio & septimo die, expiatusq; die septimo, lauabit se & vestimenta sua, & immũdus erit vsq; ad vesperũ. Siquis hoc ritu nõ fuerit expiatus, peribit anima illius de medio ecclesiæ: quia sanctuarium domini polluit, & non est aqua lustrationis aspersus. erit hoc præceptum legitimum sempiternũ. Ipse quoq; qui aspergit aquas, lauabit vestimenta sua, Omnis qui tetigerit aquas expiationis, immundus erit vsq; ad vesperam. Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet: & anima quæ horum quippiam tetigerit, immũda erit vsq; ad vesperã. peccato, D

CAP. XX.

Moritur Maria. Populo murmuranti datur aqua è Petra. Infidelitas Aaronis & Moysi. Edom negat transitum Israelitis. Moritur Aaron, Substituitur Eleazarus.

A VEnerũntque filii Israel, & omnis multitudo in desertum Sin, mense primo: & mãsit populus in Cades. Mortuaq; est ibi maria, & sepulta in eodem loco. ¶Cumq; indigeret aqua populus, conuenerunt aduersum Moysen & Aaron, & versi in seditionem, dixerunt, Vtinam periissemus inter fratres nostros coram domino. ‖Cur eduxistis ecclesiam domini in so- Exo.17.b
litudinem, vt & nos & nostra iumenta moriamur? Quare nos fecistis ascendere de AEgypto, & adduxistis in locum istum pessimum, qui seri nõ potest, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec mala granata, insuper & aquam non habet ad bibendum? ¶Ingressusque Moyses & Aaron dimissa multitudine in tabernaculum fœderis corruerunt proni in terram, ⊢clamaueruntque ad dominum, atque dixerunt, Domine deus audi clamorẽ huius populi, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ viuę, vt satiati cesset murmuratio eorum). Et apparuit B
gloria domini super eos, Locutusq; est

dominus ad Moysen, dicens, Tolle virgã, & congrega populũ tu & Aaron frater tuꝰ, & loquimini ad petrã corã eis, & illa dabit aquas. Cũq; eduxeris aquã de petra, bibet omnis multitudo & iu-
Sap. 12.a. mẽta eius. ¶ Tulit igitur Moyses virgã quæ erat in cõspectu domini, sicut præceperat ei, cõgregata multitudine ante petrã, dixitq; eis, Audite rebelles & in
Psal. 77.b creduli. ‖ Num de petra hac vobis aquã
1.cor.10 a poterimꝰ eiicere? Cumq; eleuasset Moyses manum, percutiens virga bis silicẽ egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet & iumẽta. ¶ Dixitq; domi
Deut.1.f. nus ad Moysen & Aaron. ‖ Quia nõ credidistis mihi vt sanctificaretis me corã filiis Israel, nõ introducetis hos populos in terrã quã dabo eis. Hæc est aqua cõtradictionis, vbi iurgati sunt filii Is-
C rael cõtra dominũ, & sanctificatus est in eis. ¶ Misit interea nũtios Moyses de Cades ad regẽ Edom, qui dicerent, Hęc mãdat frater tuus Israel, Nosti omnẽ laborẽ qui apprehẽdit nos, quomodo descẽderint patres nostri in AEgyptũ, & habitauerimus ibi multo tẽpore: afflixeritq; nos AEgyptii, & patres nostros: & quomodo clamauerimꝰ ad dominũ, & exaudierit nos, miseritq; angelũ qui eduxerit nos de AEgypto. Et ecce in vrbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi, obsecramus vt nobis transire liceat per terram tuã. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica, nec ad dexterã, nec ad sinistram declinantes donec trãseamus terminos tuos. Cui respondit Edõ Non trãsibis per me, alioquin armatus occurram tibi. Dixeruntque filii Israel, Per tritam gradiemur viã: & si biberi-
D mus aquas tuas nos & pecora nostra, dabimus quod iustum est: nulla erit in pretio difficultas, tantũ velociter trãseamus. At ille respondit, Non transibis Statimque egressus est obuius, cum infinita multitudine, & manu forti, nec voluit acquiescere deprecanti, vt cõcederet transitum per fines suos, quam ob rẽ diuertit ab eo Israel. ¶ Cumq; castra mouissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edõ: vbi locutus est dominus ad Moysen, dicens, Pergat Aaron ad populos suos: nõ enim intrabit terrã quã dedi filiis Israel, eò ꝙ incredulus fuerit ori meo ad aquas cõtradictionis. ‖ Tolle Aaron & fi- Infra.33.c
lium eius cum eo, & duces eos in mon- deu.32.g.
tem Hor. Cumq; nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filiũ eius, & Aaron colligetur, & morietur ibi. Fecit Moyses vt præceperat dominus, & ascenderunt in montem Hor corã omni multitudine. ‖ Cumq; Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarũ filium eius. Illo mortuo in mõtis supercilio, descendit cũ Eleazaro. Omnis autẽ multitudo videns occubuisse Aaron, fleuit super eo triginta diebus per cunctas familias suas. Deu.10.b

CAP. XXI.

Vincit Israel regem Arad. Votum Israelitis cum conditione. Horma. Rebellis Israel percutitur à serpentibus ignitis. Serpens ignitus figura Christi. Vincitur Sehon & Og.

Quod cũ audisset Chananæus rex Arad, q habitabat ad meridiẽ, venisse scilicet Israel ꝑ exploratorũ viã, pugnauit cõtra illũ, & victor existẽs, duxit ex eo prædã. At Israel voto se domino obligans, ait, Si tradideris populũ istum in manu mea, delebo vrbes eius. Exaudiuitq; dominus preces Israel, & tradidit Chananæũ: quẽ ille interfecit subuersis vrbibus eius: & vocauit nomen loci illius, Horma, id est anathema. ¶ Profecti sunt autẽ de monte Hor, per viã quæ ducit ad mare rubrũ, vt circumirent terrã Edom. Et tædere cœpit populũ itineris ac laboris: locutusque contra dominum & Moysen, ait, Cur B
eduxisti nos de AEgypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, nõ sunt aquæ: anima nostra iã [a]nauseat ꝰ super cibo isto leuissimo. Quamobrem ‖ misit dominus in populũ ignitos serpentes, ad quorũ plagas, & mortes plurimorũ, venerunt ad Moysen atque dixerunt, Peccauimus, quia locuti sumus contra dominũ & te: ora vt tollat à nobis serpẽtes. Orauit Moyses ꝓ populo. & locutus est dominus ad eum, Fac serpẽtem [a]æneum, & pone eum [a]pro signo ꝰ, qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses SERPENTEM AENEVM & posuit eũ pro signo: quem cum per-

[a] angustiis afficitur sap.16. 1.co.10.b

[a] ignitum [a] sup perticam, IESVS. Iohã.3.b.

B

cussi aspicerent, sanabātur. ¶Profectiq; filii Israel castrametati sunt in Oboth. Vnde egressi fixere tētoria in Ieabarī, in solitudine quæ respicit Moab contra orientalē plagā. ¶Et inde mouētes, venerūt ad torrētē zared. ¶Quē relinquētes castrametati sunt cōtra Arnon, quæ est in deserto, & prominet in finibus Amorrhæi. ||siquidē Arnon terminus est Moab, diuidēs Moabitas & Amorrhęos. Vnde dicitur in libro bellorū domini, sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrētibus Arnō. ᵉScopuli⁾ torrentiū, inclinati sunt vt requiescerēt in Ar, & recūberēt in finib⁹ Moabitarū. ¶Et ex eo loco ᵉapparuit puteus⁾, sup quo locutus est dominus ad Moysen, Cōgrega populū, & dabo ei aquam. Tūc cecinit Israel carmē istud, Ascēdat putæus. Cōcinnebāt, Putæus quem foderūt prīcipes, & ᵉparauerūt duces multitudinis ī datore legis, & ⁾in baculis suis. ¶Profectique sunt de solitudine, Mathana: de Mathana in Nahaliel: de Nahaliel in Bamoth. ᵉBamoth vallis⁾ est in regione Moab, in vertice Phasga, quod respicit contra desertum. ¶||Misit autē Israel nuntios ad Sehon regē Amorrhæorū, dicēs, Obsecro vt trāsire mihi liceat per terrā tuā: non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec trāseamus termi-

Iudi. 11. c

ᵉ& ꝙ effusiones.

D

ᵉin Beer,

ᵉfoderūt liberales populi cū legislatore,

ᵉEt de Bamoth in vallē quę Deu. 2. f. iudi. 11. d

E

nos tuos. Qui concedere noluit vt trāsiret Israel per fines suos; quin potius exercitu cōgregato, egressus est obuiā in desertū, & venit in Iasa, pugnauitq; cōtra eū. ||A quo *percussus est in ore gladii, & possessa est terra eius ab Arnō vsque Ieboc, & filios Ammon: quia forti præsidio tenebantur termini Ammonitarū. Tulit ergo Israel ᵒēs ciuitates eius & habitauit ī vibibus Amorrhęi, in Hesebō scilicet, & viculis eius. Vrbs Hesebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnauit contra regem Moab: & tulit omnem terrā, quæ ditionis illius fuerat vsque Arnon. Idcirco dicitur in prouerbio, Venite in Hesebon, ædificetur, & construatur ciuitas Sehō. Ignis egressus est de Hesebon, flāma de oppido Sehō & deuorauit Ar Moabitarū, & habitatores excelsorum Arnō. Væ tibi Moab, peristi popule Chamos. Dedit filios eius in fugā, & filias in captiuitatē regi Amorrhæorū Sehō. Iugum ipsorum disperiit ab Hesebon vsque Dibon, ᵉlassi peruenerunt⁾ in Nophe, & vsque Medaba. Habitauit itaque Israel in terra Amorrhæi. Misitq; Moyses qui explorarent Iazer: cuius ceperūt viculos & possederūt habitatores. ¶Verterūtq; se, & ascenderunt per viam Basan, & occurrit eis Og rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai. Dixitq; domi-

Amos. 2. c psal. 134. c.

*Israel

F

ᵉdesolauimus eos vsque

G

Deut. 3. a. 29. b.

nus ad Moysen, Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum, ac terram eius: faciesque illi sicut fecisti sehon regi Amorrhæorum habitatori Hesebō. Percusserūt igitur & hunc cum filiis suis, vniuersumq; populum eius vsque ad internecionem, & possederunt terram illius.

CAP. XXII.

Balac accersit Balaam prophetam, vt maledicat populo Israel. Balaam nihil potest contra dei voluntatem. Euntem Balaam corripit angelus, eiusque asina loquitur.

A PRofectiq; castrametati sunt in cāpestribus Moab, vbi trans Iordanē Ierico sita est. Videns autē Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israel Amorrhęo, & quòd pertimuissent eū Moabitæ, & impetum eius ferre non possent, dixit ad maiores natu Madian, Ita delebit hic populus omnes q in nostris finibus cōmorantur, quomodo solet bos herbas vsque ad radices carpere. Ipse autē erat eo tēpore rex in Moab. ||Misit ergo nūtios ad Balaā filiū Beor^ariolum', qui habitabat super flumen terrę filiorū Ammō, vt vocarēt eū, & dicerent, Ecce egressus est populus ex AEgypto, qui operuit superficiē terræ, sedens cōtra me. Veni igitur, & maledic*populo huic, quia fortior me est si quomodo possim percutere & eiicere eū de terra mea. noui enim q benedictus sit, cui benedixeris: & maledictus in quē maledicta cōgesseris. ¶Perrexeruntq; seniores moab, & maiores natu Madian habētes diuinationis pretiū in manibus. Cumq; venissent ad Balaā, & narrassent ei omnia verba Balac, ille respōdit, Manete hic nocte, & respōdebo quicquid mihi dixerit dominus. Manētibus autē illis apud Balaā, venit deus, & ait ad eū, Quid sibi volunt homines isti apud te? Respondit, Balac filius Sephor rex Moabitarū misit ad me dicēs, Ecce populus qui egressus est de AEgypto, operuit superficiem terræ: veni, & maledic ei, si quo modo possim pugnans abiicere eum. Dixitq; deus ad Balaā, Noli ire cum eis, neque maledicas populo, quia benedictus est. Qui mane cōsurgens dixit ad principes, Ite in terrā vestrā, quia prohibuit me dominus venire vobiscum. ¶Reuersi principes dixerūt ad Balac, Noluit Balaam venire nobiscum. ¶Rursum ille multo plures & nobiliores quàm ante miserat, misit. Qui cum venissent ad Balaam dixerunt, Sic dicit Balac filius Sephor, Ne cuncteris venire ad me: paratus sum honorare te, & quicquid volueris dabo: veni, & maledic populo isti, Respondit Balaam, ||Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero immutare verbum domini dei mei, vt vel plus vel minus loquar. Obsecro vt hic maneatis etiam hac nocte, & scire queam quid mihi rursum respondeat dominus. Venit ergo deus ad Balaam nocte, & ait ei, Si vocare te venerint homines isti, surge, & vade cum eis: ita duntaxat, vt quod tibi præcepero facias. ¶Surrexit Balaam mane, & strata asina profectus est cum eis. Et iratus est deus. Stetitque angelus domini in via^contra Balaam', qui insidebat asinæ, & duos pueros habebat secum. ||Cernēs asina angelum stantem in via euaginato gladio, auertit se de itinere, & ibat per agrum. Quam cum verberaret Balaam, & vellet ad semitam reducere, stetit angelus in angustiis duarū maceriarum, quibus vineę cingebātur. Quem videns asina, iunxit se parieti, & attriuit sedentis pedem. At ille iterū verberabat eam, & nihilominus angelus ad locum angustum transiens, vbi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deuiari, obuius stetit. Cūq; vidisset asina stantē angelū, cōcidit sub pedibus sedentis. Qui iratus, vehementius cædebat fuste latera eius. Aperuitq; dominus os asinæ, & locuta est, Quid feci tibi? cur percutis me? ecce iam tertio? Respondit Balaam, Quia commeruisti & 'illusisti mihi: vtinam haberē gladium vt te^percuterem'. Dixit asina Nonne animal tuum sum, cui semper insidere consueuisti vsque in præsentem diem? Dic quid simile vnquam fecerim tibi? At ille ait, Nunquā. Protinus aperuit dominus oculos Balaam, & vidit angelū stantem in via euaginato gladio, adorauitq; eum pronus in terrā Cui angelus, cur, inquit, tertio verberasti asinā tuam? ¶Ego veni vt aduersa

Ios. 24.b
^interpretem somniorum.
B
*propter me
C
D
Infr. 24.c
^vt aduersaretur ei
2. Pet. 2.c
iudæ. 1.d
E
^occiderem.
F

rer tibi, quia peruersa est via tua, mihique contraria. & nisi asina declinasset de via, dans locum resistenti, te occidissem, & illa viueret. Dixit Balaã, Peccaui, nesciens quod tu stares cõtra me: & nunc si displicet tibi vt vadã, reuertar. Ait angelus, Vade cũ istis, & caue ne aliud quã præcepero tibi, loquaris.
G Iuit igitur cum principibus. ¶Quod cũ audisset Balac, egressus est in occursum eius in oppido Moabitarum, quod situ est in extremis finibus Arnon. Dixitq; ad Balaã, Misi nuntios vt vocarent te, cur non statim venisti ad me? an quia mercedem aduentui tuo reddere nequeo? Cui ille respondit, Ecce adsum: nunquid loqui potero aliud, nisi quod deus posuerit in ore meo? Perrexerunt ergo simul, & venerunt in vrbem[e] quæ in extremis regni eius finibus erat). Cumq; occidisset Balac boues, & oues, misit ad Balaam, & principes qui cum eo erant, munera. Mane autem facto duxit eum ad excelsa Baal, & intuitus est extremam partem populi.

[e] platearũ (vl, munitam.)

CAP. XXIII.

Balaam pro maledictione benedicit Israeli, prædicens futurum maximũ populum. Verax deus.

A Dixitque Balaam ad Balac, AEdifica mihi hic septem aras, & para totidem vitulos, eiusdemque numeri arietes. Cumq; fecisset iuxta sermonem Balaam, [e] imposuerunt simul) vitulum & arietem super aram. Dixitque Balaam ad Balac, Sta paulisper iuxta holocastum tuum donec vadam, si forte occurrat mihi domin9, & quodcunque mihi imperauerit, loquar tibi. ¶Cumque abiisset [e] velociter), occurrit illi deus. Locutusque ad eum Balaam, Septem, inquit, aras erexi, & imposui vitulum & arietem desuper. Dominus autẽ posuit verbum in ore eius, & ait, Reuertere ad Balac, & hæc loquêris. Reuersus inuenit stantem Balac iuxta holocaustum suum, & omnes principes Moabitarum: assumptaq; parabola sua, dixit, De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus orientis. Veni, inquit, & maledic Iacob: propera & detestare Israel. [e] Quomodo) maledicã,
B cui non maledixit deus? Qua ratione detester, quem dominus non detestatur? De summis silicibus videbo eum, & de collibus cõsyderabo illum. Populus solus habitabit, & inter gentes non reputabitur. Quis dinumerare possit puluerem Iacob, & nosse [e] numerũ stirpis) Israel? Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horũ similia. ¶Dixitque Balac ad Balaam, Quid est hoc quod agis? Vt malediceres inimicis meis, vocaui te: & tu econtrario benedicis eis. Cui ille respondit, Num aliud possum loqui nisi quod iusserit dominus? Dixit ergo Balac, Veni mecum in alterum locum, vnde partẽ Israel videas, & totum videre non possis, & inde maledicito ei. Cumq; duxisset eum in locum sublimẽ, super verticem montis Phasga, ædificauit Balaam septem aras, & impositis supra vitulis atque arietibus. dixit ad Balac. Sta hic iusta holocaustum tuum, donec ego obuius pergam. Cui cum dominus occurrissetque verbum in ore eius, ait, Reuertere ad Balac, & hæc loquêris ei. Reuersus inuenit eum stantem iuxta holocaustum suum, & principes Moabitarũ cum eo. Ad quem Balac, Quid, inquit, locutus est dominus? At ille assumpta parabola sua, ait, Sta Balac & ausculta, audi fili Sephor, Non est deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo, & non faciet? locutus est, & non implebit? Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. Non est idolum in Iacob, nec videtur simulachrum in Israel. Dominus deus eius cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo. Deus eduxit illum de AEgypto. ‖ cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel. Temporibus suis dicetur Iacob & Israeli quid operatus sit deus. Ecce populus vt leæna consurget, & quasi leo erigetur: non accubabit donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. ¶Dixitque Balac ad Balaã, Nec maledicas ei. nec benedicas. Et ille ait, Nonne dixi tibi quod quicquid mihi dominus imperaret, hoc facerem? Et ait Balac ad eum, Veni, & ducam te ad alium locũ: si forte placeat deo vt indẽ maledicas eis. Cumque duxisset eum

[e] obtulit Balac & Balaam

[e] solus,

[e] Cur

[e] quartam partem

Infr, 24. b

D

super verticem montis Phogor, qui respicit solitudinem, dixit ei Balaam. Aedifica mihi hic septem aras, & para totidē vitulos, eiusdēq; numeri arietes. Fecit Balac vt Balaam dixerat: imposuitq; vitulos, & arietes per singulas aras.

CAP. XXIIII.

Balaā prophetat de futuro regno Israel. Christi aduentum prędicit. Amalecitarum & Cinæorum interitus. De Romano imperio vaticinium.

A Cvmque vidisset Balaā quod placeret domino vt benediceret Israeli, nequaquam abiit vt ante perrexerat, vt augurium quæreret: sed dirigens contra desertū vultum suum, & eleuans oculos vidit Israel in tentoriis commorantem p tribus suas: & irruente in se spiritu dei assumpta parabola ait, Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius [a] obturatus est oculꝰ: dixit auditor sermonū dei, qui visionē omnipotentis intuitus est, qui cadit & sic aperiuntur oculi eius, Quàm pulchra tabernacl'a tua Iacob, & tentoria tua Israel: vt valles nemorosę, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit dominus quasi cedri prope aquas. Fluet aqua de situ-
B la eius, & semen illius erit in aquas multas. [e] Tolletur propter' Agag, rex eius, & [e] auferetur' regnum illius. Deus eduxit illum de AEgypto, ‖ cuius fortitudo similis est rhinocerotis. [e] Deuorabunt' gentes hostes illius, ossaque eorum [e] confringent', & [e] perforabunt' sagittis. Accubās dormiuit vt leo, & quasi leæna, quam suscitare nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit & ip̄e benedictus: qui maledixerit tibi, in maledictione reputabitur. ¶ Iratusque Balac contra Balaam, complosis manibus ait, Ad maledicendum inimicis meis vocaui te, quibus econtrario tertio benedixisti: reuertere ad locum tuum. Decreueram quidem magnifice honorare te, sed dominus priuauit te honore disposito. Respondit Balaam ad Ba-
C lac, Nōne nuntiis tuis, quos misisti ad me, dixi, ‖ Si dederit mihi Balac plenā domum suam argenti & auri, non potero præterire sermonem domini dei mei, vt vel boni quid, vel mali proferam ex corde meo, sed quicquid dominus dixerit, hoc loquar. Verūtamē pergens ad populum meum, dabo tibi cōsilium quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore. Sumpta igitur parabola, rursum ait, Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius [a] obturatus' est oculus, dixit auditor sermonum dei, qui nouit doctrinam altissimi, & visiones omnipotētis videt, qui cadens apertos habēt oculos. Videbo eum, sed nō modo: intuebor illū, sed nō prope. ‖ ORIETVR STELLA ex Iacob, & consurget virga de Israel: & percutiet duces Moab, vastabitq; omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio eius: hæreditas Seir cedet inimicis suis: Israel vero [a] fortiter aget'. De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis. ¶ Cumq; vidisset Amalec, assumens parabolam, ait, Principium gentium Amalec, cuius extrema * perdentur. ¶ Vidit quoque Cinæum: & assumpta parabola, ait. Robustum quidem est habitaculum tuū: sed [a] si in petra posueris nidū tuū, & fueris electus de stirpe Cin, quandiu poteris pmanere? Assur enim capiet te'. ¶ Assumptaque parabola iterum locutus est. Heu quis victurus est quando ista faciet deus? Veniēt in trieribꝰ de Italia. superabunt Assyrios, vastabuntque Hæbræos, *& ad extremum etiam ipsi peribunt.* Surrexitque Balaam, & reuersus est in locum suum: Balac quoque via qua venerat rediit.

CAP. XXV.

Fornicatur populus cum filiabus Moab. Phinees occidit Zambri & Cozbi. Madianitas iubet deus occidere.

A Morabatur autem eo tempore Israel ī Setim, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, q̄ vocauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt & adorauerūt deos earum. Initiatusq; est Israel Beelphegor, & iratus dominus ait ad Moysen. ‖ Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis: vt auertatur furor meus ab Israel. Dixitque Moyses ad iudices Israel, Occidat vnusquisque proximos suos, B qui initiati sunt Beelphegor. ¶ Et ecce vnꝰ de filiis Israel [a] intrauit, coram fratribus suis, ad' scortū Madianitidē vidente Moyse, & omni turba filiorū Is-

[a] aperti sunt oculi
[a] extollet magis q̄
[a] eleuabit
Sup. 23. d.
[a] Cōsumet (sub. deus)
[a] cōfriget,
[a] conteret
Sup. 22. d
[a] apertus
Matt. 2. a.
IESVS.
[a] acquiret diuitias.
D
* in æternum
[a] pone in petra nidum tuū
Quia si expellendus sit Cī quandiu Assur detinebit te *captiuū?*
Iosue. 22. d.
deu. 4. a.
[a] venit, & adduxit

1.Mach. 2 c.psa.105 c.1.co.10 b.

rael,qui flebant ante fores tabernaculi. Quod cum vidisset Phinees filius Eleazari filii Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione ingressus est post virum Israelitem in fupanar, & perfodit ambos simul virum scilicet & mulierem in locis genitalibus. Cessauit

C

plaga à filiis Israel, & occisi sunt viginti quatuor millia hominum. ¶Dixitque dominus ad Moysen, Phinees filius Eleazari filii Aaron sacerdotis auertit iram meam à filiis Israel: quia zelo meo cõmotus est contra eos, vt non ipse delerem filios Israel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum. ‖Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi quàm semini eius pactum sacerdotii sempiternum: quia zelatus est pro deo suo, & expiauit scelo filiorũ Israel. Erat autem nomen viri Israelitæ qui occisus est cum Madianitide, zambri filius Salu, dux de cognatione & tribu Simeonis. Porrò mulier Madianitis, quæ pariter interfecta est,

D

vocabatur Cozbi filia Sur principis no bilissimi Madianitarum. ¶Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Hostes vos sentiant Madianitæ, & percutite eos: quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos, & deceperunt insidiis per idolum Phogor & Cozbi filiam ducis Madiã sororem suam, quæ per cussa est in die plagæ pro sacrilegio Phogor.

populorum
Affligite Madianitas.
Infra,32.a

CAP. XXVI.

Numerantur rursum filii Israel terram Chanaan ingressuri.

A

Postquam noxiorum sanguis effusus est, dixit dominus ad Moysen & Eleazarum filium Aaron sacerdotem, Numerate omnem summam filiorum Israel à viginti annis & supra, per domos & cognationes suas, cunctos qui possunt ad bella procedere. ¶Locuti sunt itaque Moyses & Eleazar sacerdos in campestribus Moab super Iordanem contra Iericho ad eos q erant à viginti annis & supra, sicut dominus imperauerat, quorũ iste est numerus: ‖Ruben primogenitus Israel. huius filius Henoch, à quo familia Henochitarũ: & Phallu, à quo familia Phallaitarũ: & Hesron, à quo familia Hesronitarũ: & Charmi, à quo familia Charmitarum, hæ sunt familiæ de stirpe Ruben quarum numerus inuẽtus est qua

B

dragintatriamillia & septingẽti triginta. Filius Phallu, Eliab. huius filii, Namuel & Dathan & Abirõ. isti sunt Dathan & Abiron principes populi ‖ qui surrexerunt cõtra Moysen & Aaron in seditione Core, quãdo aduersus dominũ rebellauerunt: & aperiens terra os suũ deuorauit Core morientibus plurimis, qñ combussit ignis ducẽtos quinquaginta viros. Et factũ est grãde miraculũ, vt Core pereũte filii illius non perirẽt. ¶Filii Simeon p cognationes suas, Namuel, ab hoc familia Namuelitarũ: & Iamin, ab hoc familia Iaminitarum: Iachin, ab hoc familia Iachinitarũ: zare, ab hoc familia zareitarum: Saul, ab hoc familia Saulitarũ. hæ sunt familiæ de stirpe Simeon, quarum omnis numerus fuit vigintiduo millia ducenti. ¶Filii Gad per cognationes suas: Sephon, ab hoc familia Sephonitarũ: Aggi, ab hoc familia Aggitarum: Suni, ab hoc familia Sunitarũ: Ozni, ab hoc familia Oznitarum: Heri, ab hoc familia Heritarum: Arod, ab hoc familia Aroditarum: Ariel, ab hoc familia Arielitarũ. istæ sũt familię Gad, quarũ oĩs numerus fuit quadraginta millia quingẽti. ¶‖Filii Iuda, Her & Onan, qui ambo

C

mortui sunt in terra Chanaan. Fuerũtque filii Iuda p cognationes suas: Sela à quo familia Selaitarũ: Phares, à quo familia pharesitarũ: zare, à quo familia zareitarum. Porro filii Phares, Hesron, à quo familia Hesronitarũ: & Hamul, à quo familia Hamulitarũ. istæ sunt familiæ Iuda, quarũ oĩs nũerus fuit septuaginta sex millia quingenti. ¶Filii Issachar per cognationes suas: Thola, à quo familia Tholaitarũ: Phua, à quo familia Phuaitarum: Iasub, à quo familia Iasubitarũ: Semran, à quo familia semranitarũ. hæ sunt cognatiões Issachar, quarũ numerus fuit sexagintaquatuor millia trecẽti. ¶Filii zabulon p cognationes suas: Saredi, à quo familia Sareditarũ: Elõ à quo familia Elonitarũ: Iahelel, à quo familia Iahelitarũ, hę sũt cognatiões zabulon, quarũ nũerus fuit sexagita millia quĩgẽti. ¶Filii Ioseph

D

p cognatiões suas, Manasse & Ephraim De Manasse ortus est Machir, à quo familia machiritarũ, Machir genuit Gala

Gñ.46.b exo.6.b. 1.par.5.a

Su.26.a

Gñ.38.a

ad, à quo familia Galaaditarũ. Galaad habuit filios: Iezer, à quo familia Iezeritarũ: & Helec, à quo familia Helecitarũ: & Asriel, à quo familia Asrielitarum: & Sechẽ, à quo familia Sechemitarum: & Semida, à quo familia Semi-
Infra 27.a daitarum: & ‖ Hepher à quo familia Hepheritarũ. Fuit aũt Hepher pater Salphaad, qui filios nõ habebat, se tm̃ filias, quarũ ista sũt noĩa, Maala, & Noa, & Hegla, & Melcha, & Thersa, hæ sunt familiæ Manasse, & nũerus earũ quinquaginta duo millia septingẽti. ¶ Filii aũt Ephraim per cognationes suas fue
E runt hi: Suthala, à quo familia Suthalaitarũ: Becher, à quo familia Becheritarum: Thehen, à quo familia Thehenitarum. Porrò filius Suthala fuit Heran, à quo familia Heranitarum, hæ sunt cognationes filiorum Ephraim: quarum numerus fuit trigintaduo milliaquingentorum. Isti sunt filii Ioseph per familias suas. ¶ Filii Beniamin in cognationibus suis: Bela, à quo familia Belaitarum: Asbel, à quo familia Asbelitarum: Achirã, à quo familia Achiramitarum: Suphã, à quo familia Suphamitarũ: Huphã, à quo familia Huphamitarũ. Filii Bela, Hered & Noemã de Hered, familia Hereditarũ: de Noeman, familia Noemanitarũ. hi sunt filii Bẽiamin p cognatiões sua, quorũ nũerus fuit quadragintaqnq; millia sexcẽti. ¶ Filii Dan p cognatiões suas: Suhã à quo familia Suhamitarũ. hæ sũt cognationes Dan per familias suas. oẽs fuere Suhamitæ, quarũ nũerus erat sexagintaquatuor millia quadringenti. ¶ Filii Aser per cognationes suas: Iẽna, à quo familia Iemnaitarũ: Iessui, à quo familia Iessuitarũ: Brie, a quo familia Brieitarũ. Filii Brie: Heber, à quo familia Heberitarũ: & Melchiel, à quo familia Melchielitarũ. Nomẽ aũt filiæ Aser, fuit Sara. hę sunt cognationes filiorũ Aser, & nũerus eorum quinquagintatria millia quadringenti. ¶ Filii Nephthali p cog-
F nationes suas Iesiel, à quo familia Iesielitarum: Guni à quo familia Gunitarũ: Ieser a quo familia Ieseritarũ: Sellem, à quo familia Sellemitarũ. hæ sunt cognationes filiorũ Nephthali p familias suas: quarũ nũerus quadragintaquinq; millia quadringẽti. Ista est summa filiorũ Israel, qui recẽsiti sunt, sexcẽta millia, & mille septingẽti triginta. ¶ Locutusque est dñs ad Moysen, dicens, Istis diuidetur terra iuxta numerũ vocabulorũ in possessiones suas. Pluribus maiorẽ *partẽ dabis, & paucioribus minorẽ: singulis sicut nũc recensiti sunt tradetur possessio: ita dũtaxat vt sors terrã tribubus diuidat & familiis. Quicquid sorte contigerit, hoc vel plures accipiant, vel pauciores. ¶ ‖ Hic quoq; est numerus filiorum Leui per familias suas: Gerson, à quo familia Gersonitarum: Caath, à quo familia Chaatitarum: Merari, à quo familia Meraritarũ. hæ sunt familiæ Leui. Familia Lobni, familia Hebroni, familia Moholi, familia Musi, familia Core. ¶ At vero Caath genuit Amrã: ‖ qui habuit vxorẽ Iochabed filiã Leui, quæ nata est *ei in Aegypto, hæc genuit Amrã viro suo, filios, Aaron & Moysen, & Mariam sororẽ eorum. De Aaron orti sunt Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar: ‖ quorum Nadab & Abiu mortui sunt, cum obtulissent ignem alienũ coram dño. Fuerũtq; omnes qui numerati sunt, vigintitria millia generis masculini ab vno mense & supra: quia nõ sunt recensiti inter filios Israel, nec eis cũ cæteris data possessio est. Hic est numerus filiorũ Israel, qui descripti sunt à Moyse & Eleazaro sacerdote, in campestribus Moab supra Iordanem contra Hiericho: ‖ iter quos nullus fuit eorũ qui ante numerati sunt à Moyse & Aarõ in deserto Sinai. ‖ Prædixerat enim dñs q; omnes morerentur in solitudine. Nullusque remansit ex eis, nisi Caleb filius Iephõe, & Iosue filiꝰ Nun. CAP. XXVII.

*hęreditatem

Exo. 6. c.

G

Exo. 6. e

*ipsi Leui

Sup. 3. a.

leui. 10. a.

1. para. 24 a.

1. Co. 10. a

Sup. 14. d

Lex hæreditatis filiarũ Salphaad. Moysi ostenditur terra promissionis, cuius loco Iosue dux constituitur.

Accesserũt aũt ‖ filiæ Salphaad, filii Epher, filii Galaad, filii Machir, filii Manasse, qui fuit filius Ioseph: quarum sunt nomina, Maala & Noa & Hegla & Melcha & Thersa. Steteruntque coram Moyse & Eleazaro sacerdote, & cunctis principibus populi ad ostium tabernaculi fœderis, atque dixerunt, ‖ Pater noster mortuus est in deserto, nec fuit in seditiõe quæ concitata est cõtra domi

A

Sup. 26. d

infra. 36. a

Iosue. 17 a.

Sup. 16. e.

num sub Core, sed in peccato suo mortuus est: hic non habuit mares filios. Cur tollit nomen illius de familia sua, quia non habet filium? Date nobis possessionem iter cognatos patris nostri. B Retulitque Moyses causam earum ad iudicium domini. Qui dixit ad eum, Iustam rem postulant filiæ Salphaad: da eis possessionem inter cognatos patris sui, & ei in hæreditate succedant. Ad filios autem Israel loqueris hæc, Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas. si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. quod & si fratres nō fuerint, dabitis hæreditatem fratribus patris eius. sinautem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his qui ei p ximi sunt. eritque hoc filiis Israel sanctum lege perpetua, sicut præcepit do
Deu. 32. g C minus Moysi. ¶ Dixit quoque dominus ad Moysen. Ascende in montē istum Abarim, & cōtemplare inde terram quam daturus sum filiis Israel. cumque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aa-
Sup. 20. b ron, quia offendistis me in deserto Sin in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram eis super aquas. hæ sunt aquæ contradictionis in Cades deserti Sin. Cui respōdit Moy
*Præficiat ses, *Prouideat dominus deus spiritū omnis carnis, hominē qui sit sup multitudinē hanc: & possit exire & intrare ante eos, & educere eos vel introducere ne sit populus domini sicut oues absq; pastore. Dixitq; dominus ad
Deut. 3. d D eum. ¶ Tolle Iosue filium Nun virum in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis synagoga filiorum Israel. Pro hoc siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet dominum. Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipse, & omnes filii Israel cum eo, & cætera multitudo. ¶ Fecit Moyses vt præceperat ei dominus. Cumque tulisset Iosue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote & omni frequentia populi. Et impositis capiti eius manibus cuncta replicauit quæ mandauerat dominus,

CAP. XXVIII.

Quid quibusque festiuitatibus offerendum.

DIxit quoque dominus ad Moysen, Præcipe filiis Israel, & dices ad eos. Oblationem meam & panes. & incensum odoris suauissimi offerte per tempora sua. Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis. Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: vnū offeretis mane, & alterum ad vesperum: decimam partem ephi similæ, quæ cō spsa sit oleo purissime, & habeat quartam partem hin. holocaustum iuge est quod obtulistis in monte sinai * in odorem suauissimū incensi domini. & libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in sanctuario domini. Alterumque agnum similiter offeretis ad vesperam iuxta omnem ritum sacrificii matutini, & libamentorum eius, oblationē suauissimi odoris domino. ¶ Die aūt sabbathi offeretis duos agnos B anniculos immaculatos, & duas decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio, & liba quæ rite funduntur per singula sabbatha in holocaustum sempiternum. In calēdis autem, id est in mēsium exordiis, offeretis holocaustū domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos septem immaculatos, & tres decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio per singulos vitulos: & duas decimas similæ oleo cōspersæ per singulos arietes: & * decimam decimæ similæ ex oleo in sacrificio per agnos singulos holocaustum suauissimi odoris atque incēsi est domino, Libamenta autem vini quę per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt, Media pars hin per singulos vitulos, tertia per arietem, quarta per agnum, hoc erit holocaustū per omnes menses, qui sibi anno vertente succedunt. Hircus quoque offeretur domino p peccatis in holocaustū sempiternū cū libamentis suis. ¶ Mense autē primo, quartadecima die mensis, phase domini erit, & quintadecima die solennitas: septem diebus vescentur azymis. Quarū dies prima venerabilis & sancta erit: omne opus seruile non facietis in ea. Offeretisq; incensum holo

A

* i. vt oblatio voluntaria suscipiatur coram domino,

Mat. 12. a

C

Exo. 12. c, Leui. 23. a

* i. singulas decimas

cauſtum domino vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem: & ſacrificia ſingulorum ex ſimila quæ conſperſa ſit oleo, tres decimas per ſingulos vitulos, & duas decimas per arietem, & decimam decimæ per agnos ſingulos, id eſt per ſeptem agnos. Et hircum pro peccato vnum, vt expietur pro vobis, præter holocauſtum matutinum quod ſemper offeretis. Ita facietis per ſingulos dies ſeptem dierum in fomitem ignis, & in odorem ſuauiſſimum domino: qui ſurget de holocauſto & de libationibus ſingulorum. Dies quoque ſeptimus celeberrimus & ſanctus erit vobis: omne opus ſeruile non facietis in eo. ¶ Dies etiam primitiorum quando offeretis nouas fruges domino, expletis hebdomadibus venerabilis & ſancta erit: omne opus ſeruile non facietis in ea. Offeretis & holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem: atque in ſacrificiis eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, per arietes duos, per agnos decimam decimæ, qui ſimul ſunt agni ſeptem. hircum quoque vnum qui mactatur pro expiatione: præter holocauſtum ſempiternum & libamina eius. Immaculata offeretis omnia cū libationibus ſuis.

panē offeretis in ſacrificium,
pter holocauſtū iuge & libamē eius fiet,

CAP. XXIX.

Quid octo primis diebus ſeptimi menſis ſit offerendum.

ENſis etiam ſeptimi prima dies venerabilis & ſancta erit vobis. omne opus ſeruile non facietis in ea, quia dies clangoris eſt & tubarum Offeretis & holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino, vitulum de armento vnum, arietem vnum, & agnos anniculos immaculatos ſeptem: & in ſacrificiis eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas decimas per arietem, vnam decimam per agnum, qui ſimul ſunt agni ſeptem: & hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi: præter holocauſtum calendarum cū ſacrificiis ſuis, & holocauſtum ſempiternum cum libationibus ſolitis. Eiſdē ceremoniis offeretis in odorē ſuauiſſimum incenſum dño. ¶ Decima quoq; dies menſis huius ſeptimi erit vobis ſancta atq; venerabilis, & affligetis animas veſtras: omne opus ſeruile non facietis in ea. Offeretis q; holocauſtū domino in odorem ſuauiſſimum, vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem: & in ſacrificiis eorū ſimilæ oleo cōſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas decimas per arietem, decimā decimæ per agnos ſingulos, qui ſunt ſimul agni ſeptem: & hircum pro peccato, abſque his quæ offerri pro delicto ſolent in expiationem: & holocauſto ſempiterno, & ſacrificio & libaminibus eorum. ¶ Quintadecima vero die menſis ſeptimi, quæ vobis ſancta erit atq; venerabilis, omne opus ſeruile non facietis in ea: ſed celebrabitis ſolennitatem domino ſeptem diebus. offeretis q; holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino, vitulos de armēto tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: & in libamentis eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per vitulos ſingulos, qui ſunt ſimul vituli tredecim: & duas decimas arieti vno, id eſt ſimul arietibus duobus, & decimam decimæ agnis ſingulis, qui ſunt ſimul agni quatuordecim: & hircum pro peccato. abſque holocauſto ſempiterno, & ſacrificio & libamine eius. ¶ In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ſacrificia q; & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato. abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificio q; & libamine eius. ¶ Die tertio offeretis vitulos vndecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ſacrificia q; & libamina ſingulorū p vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: & hircum pro peccato, abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificióque & libamine eius. ¶ Die quarto offeretis vitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ſacrificiáque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: & hircum

Leuit. 16. g. & 13. c

pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque eius & libamine. ¶Die quinto offeretis vitulos nouem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: sacrificiaq; & libamina singulorum per vitulos, & arietes & agnos rite celebrabitis: & hircum pro peccato absque holocausto sempiterno, sacrificioque eius & libamine. ¶Die sexto offeretis vitu-
D los octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: sacrificiaque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: & hircum peccato. absque holocausto sempiterno, sacrificioque eius & libamine. ¶Die septimo offeretis vitulos septem, & arietes duos, agnos anniculos imaculatos quatuordecim: sacrificiaque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: & hircum pro peccato. absque holocausto sempiterno, sacrificioque eius & libamine. ¶Die octauo qui est celeberrimus, omne opus seruile non facietis, offerētes holocaustū in odorē suauissimū dño, vitulū vnū, arietem vnū agnos anniculos immaculatos septē: sacrificiáque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, & hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno sacrificioq; eius & libamine. Hæc offeretis domino insolēnitatibus vestris, præter vota & oblationes, spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, & in hostiis pacificis.

CAP. XXX.

¶ Vota quando reddenda.

ARrauitque Moyses filiis Israel ōnia quæ ei dominus imperauerat
A & locutus est ad principes tribuū filiorum Israel, iste est sermo quē præcepit dñs, Siquis virorum vo tum domino vouerit, aut se constrinxe rit iuramento: non faciet irritum verbum suū, sed omne quòd promisit im plebit. ¶Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramento quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc pu-
B ellari: si cognouerit pater votum quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, [2]voti rea erit[1]; quicquid pollicita est & iurauit, opere complebit. sinautem statim vt audierit contradixerit pater: & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eò quòd contradixerit pater. ¶Si maritum habuerit, & vouerit aliquid, & semel de ore eius verbum egrediens animam eius obligauerit iuramento: quo die audierit vir, & non contradixerit, voti rea erit, reddetque quodcunque promiserat. sinautem audiens statim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes eius, verbáque quibus obstrinxerat animā suam: propitius erit ei dominus. ¶Vidua & re- C pudiata quicquid vouerint, reddent. ¶Vxor in domo viri cum se voto constrinxerit & iuramento, si audierit vir, & tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcunque promiserat. sinautem extemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea: quia maritus contradixit, & dominus ei propitius erit. Si vouerit, & iuramento se se constrinxerit, vt per ieiunium vel cæterarum rerum abstinentiam affligat animam suam: in arbitrio viri erit siue faciat, siue non faciat, quod si au- D diens vir tacuerit, & in alteram diem distulerit sententiam: quicquid vouerat atque promiserat, reddet, quia statim vt audiuit, tacuit. sinautem contradixerit postquam resciuit, portabit ipse iniquitatem eius. Istæ sunt leges quas constituit dominus Moysi inter virum & vxorem, inter patrē & filiam quæ in puellari adhuc ætate est, vel quæ manet in parentis domo.

CAP. XXXI.

¶ Madianitæ & Balaam interficiuntur. Præda allata Moysi, ex æquo diuiditur. Mulieribus interfectis reseruantur virgines. Ignis, Aqua, Gratiarum actio Israelitarum.

LOcutusq; est dominus ad Moysē, A
dicens, ‖ Vlciscere prius filios Is- Sup. 25. d.
rael de Madianitis, & sic colligēris ad populum tuum. Statimq; Moyses, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint vltionem domini expetere de Madianitis, mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel qui mittantur ad bellum. Dederuntq; millenos de singulis tribubus,

[1] firma erunt vota sua:

id est duodecim millia expeditorum ad pugnam: quos misit Moyses cū Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasaque sancta, & tubas ad clangendum tradidit ei. Cumque pugnassent contra Madianitas atq; vicissent, omnes mares occiderunt, & ‖ reges eorū Eui & Recem & Sur & Hur & Rebe, quinque principes gentis: Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. Ceperunt q; mulieres eorum & paruulos, omnia q; pecora & cūctam supellectilem, quic- Ioſu. 13. c. *Madiani tarum:

quid habere potuerāt depopulati sunt: tam vrbes, quàm viculos & castella flā
B ma consumpsit. ¶Et tulerunt prædam, & vniuersa quæ ceperant tam ex hominibus quàm ex iumentis, & adduxerunt ad Moysen & Eleazarum sacer
*prædam inquā & spolia omnia dotem, & ad omnem multitudinem filiorum Israel. *reliqua autem vtensilia portauerunt ad castra in campestribus Moab, iuxta Iordanem contra Iericho. Egressi sunt autem Moyses & Eleazar sacerdos, & omnes principes synagogæ in occursum eorum extra castra. Iratusque Moyses principibus exercitus, tribunis & centurionibus qui ve-
Sup. 15. a. nerant de bello, ait, ‖ Cur fœminas re-
C seruastis? Nonne istæ sunt quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in dominum super peccato Phogor, vnde & percussus est populus? Ergo cunctos interficite quicquid est generis masculini etiam in paruulis: & mulieres quæ nouerunt viros in coitu, iugulate: puellas autem & omnes fœminas virgines reseruate vobis, & manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo. Et de omni præda siue vestimentum fuerit siue vas, & aliquid in vtensilia præparatum, de caprarum pellibus & pilis & ligno expiabitur. Eleazar quoque sacerdos ad viros exercitus, qui
D pugnauerant, sic locutus est. Hoc est præceptum legis quod mandauit dominus Moysi, Aurum & argentum & æs & ferrum & plumbum & stannum, & omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur, quicquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur: & lauabitis vestimenta vestra die septimo, & purificati postea castra intrabitis. ¶Dixitque dominus ad Moysen, Tolle summam eorum quæ capta sunt ab homine vsque ad pecus, tu & Eleazar sacerdos & omnes principes vulgi: uidesq; ex æquo prædā inter eos qui pugnauerunt: egressique sunt ad bel-

lum, & inter omnem reliquam multitudinem, & separabis partem domino ab his qui pugnauerunt & fuerunt in bello, vnam animam de quingentis, tam hominibus quàm ex bobus & asinis & ouibus, & dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ domini sunt. Ex media quoque parte filiorum
E Israel accipies quinquagesimum caput hominum & boum & asinorum & ouium, cunctorumq; animantium: & dabis ea Leuitis, qui excubant in custodiis tabernaculi domini. Fecerũtq; Moyses & Eleazar, sicut præceperat dominus. Fuit autem præda quam exercitus ceperat, ouium sexcenta septuagintaquinque millia, boum septuagintaduo millia, asinorum sexaginta millia & mille: animæ hominum sexus fœminei, quæ non cognouerant viros, triginta duo millia. Patáque est media pars his qui in prælio fuerant,
F ouium trecenta triginta septem millia quingentæ: è quibus in partem domini supputatæ sunt oues sexcentæ septuagintaquinque. Et de bobus triginta sex millibus, boues septuaginta & duo: de asinis triginta millibus quingentis, asini sexaginta vnus: de animabus hominũ sedecim millibus, cesserunt in partem domini triginta duæ animæ. Tradiditq; Moyses numerum
* à dño primitiarum domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat ei imperatum *ex media parte filiorum Israel, quam separauerat his qui in prælio fuerant. De media vero parte quæ contigerat reliquæ multitudini, id est de ouibus trecentis triginta septem millibus quingentis, & de bobus triginta sex millibus, & de asinis triginta millibus quingentis, & de hominibus sedecim millibus, tulit Moyses quinquagesimum caput, & dedit Leuitis qui excuba-
G bant in tabernaculo domini, sicut præceperat dominus. ¶ Cumque accessissent principes exercitus ad Moysen, & tribuni, centurionesque, dixerunt, Nos serui tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra: & ne vnus quidem defuit. Ob hanc causam offerimus in donariis domini singuli quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides & armillas, annulos & dextralia ac murenulas, vt deprecetis p nobis dominum. Susceperũntque Moyses & Eleazar sacerdos omne aurum *in diuersis ex omni
speciebus pondo sedecim millia se- bus vasis
ptingentos quinquaginta siclos à tribunis & centurionibus. Vnusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat. Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonii, in monimentum filiorum Israel coram domino. fabrefa-

CAP. XXXII.

Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manassæ promittitur possessio trãs Iordanem ad orientem, si deduxerint fratres suos in terram promissionis.

Filii autem Ruben & Gad habebant pecora multa, & erat illis A
in iumentis infinita substantia. Cumque vidissent Iazer & Galaad aptas animalibus alendis terras, venerunt ad Moysen & Eleazarũ sacerdotem, & ad principes multitudinis, atque dixerunt, Ataroth, & Dibon, & Iazer, & Nemra, & Hesebon, & Eleale, & Sabam, & Nebo, & Beon, terra quam percussit dominus in conspectu filiorum Israel, regionis vberrimæ est ad pastum animalium: & nos serui tui habemus iumenta plurima: precamurq; si inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Iordanem. Quibus respondit Moyses, Nun- B
quid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis? Cur subuertitis mentes filiorum Israel, ne transire audeant in locum quem eis daturus est dominus? nonne ita egerunt patres vestri, quando missi de Cadesbarne ad explorandum terram? ‖ Cumque venis- Supr. 13. c
sent vsque ad vallem Botri lustrata omni regione, subuerterunt cor filiorum Israel, vt non intrarent fines quos eis dominus dedit. Qui iratus iurauit, dicens, ‖ Si videbunt homines isti qui a- Sup. 14. c
scenderunt ex Ægypto à viginti annis & supra, terram quam sub iuramento pollicitus sum Abraham, Isaac, & Iacob: & noluerunt sequi me, præter Caleb filium Iephone Cenezæum, & Iosue filium Nun: isti impleuerunt voluntatem meam. Iratusque domi- C

nus aduersum Israel, circunduxit eum per desertum quadraginta annis, donec consumeretur vniuersa generatio quæ fecerat malum in conspectu eius. Et ecce, inquit, vos surrexistis pro patribus vestris [a]incrementa [b]. & alumni hominum peccatorum, vt augeretis furorem domini contra Israel. Quòd si nolueritis sequi eum, in solitudine populum [c]derelinquet [d]. & vos causa eritis necis omnium. ¶At illi prope accedentes, dixerunt, Caulas ouium fabricabimus, & stabula iumentorum, paruulis quoque nostris vrbes munitas: nos autem ipsi armati & accincti pergemus ad prelium ante filios Israel, donec introducamus eos ad loca sua. Paruuli nostri ► & quicquid habere possumus [e], erunt in vrbibus minutis, D propter habitatorum insidias. Non reuertemur in domos nostras, vsquedum possideant filii Israel hereditatem suam: nec quicquam quæremus trans Iordanem, quia iam habemus nostram possessionem in orientali eius plaga. Iosue.1.a ¶Quibus Moyses ait, ‖Si facitis quod promittitis, expediti pergite coram domino ad pugnam: & omnis vir bellator armatus Iordanem transeat, donec subuertat dominus inimicos suos, & subiiciatur ei omnis terra: tunc eritis inculpabiles apud dominum & apud Israel, & obtinebitis regiones quas vultis, coram domino. Sinautem quod dicitis non feceritis, nulli dubium est quin peccetis in deum: & scitote quoniam peccatum vestrum apprehendet vos. AEdificate ergo vrbes paruulis vestris, & caulas & stabula ouibus ac iumentis: & quod polliciti estis implete. E ¶Dixeruntque filii Gad & Ruben ad Moysen. Serui tui sumus, faciemus quod iubet domin9 noster. Paruulos nostros & mulieres, & pecora, ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad: nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, sicut tu domine loqueris. ¶Precepit ergo Moyses Eleazaro sacerdoti, & Iosue filio Nū, & principibus familiarum per tribus Israel, & dixit ad eos, Si transierint filii Gad, & filii Ruben vobiscum Iordanem omnes armati ad bellum coram domino, & vobis fuerit terra subiecta: date eis Galaad in possessionem. Sinautem noluerint transire armati vobiscū in terram Chanaan, inter vos habitandi accipiant loca. Responderuntq; filii Gad, & filii Ruben, Sicut locutus est dominus seruis tuis, ita faciemus: ipsi armati pergemus corā domino in terram Chanaan, & possessionē iam suscepisse nos confitemur trans Iordanem. ¶‖Dedit itaque Moyses filiis Gad & Ruben, & dimidiæ tribui Manasse filii Ioseph regnum Sehon regis Amorrhæi, & regnum Og regis Basan, terram eorum cum vrbibus suis per circuitum. Igitur extruxerunt filii Gad, Dibon, & Ataroth, & Aroer, & Roth, & Sophan, & Iazer, & Iegbaa, & Bethnemra, & Betharan, vrbes munitas, & caulas pecoribus suis. Filii vero Ruben ædificauerunt G Hesebon, & Eleale, & Chariathaim, & Nabo, & Baal-meō versis nominibus, Sabama quoque: imponentes vocabula vrbibus quas extruxerant. ‖Porrò filii Machir, filii Manasse perrexerunt in Galaad, & vastauerunt eam interfecto Amorrhæo habitatore eius. Dedit ergo Moyses terram Galaad Machir filio Manasse, qui habitauit in ea. Iair autem filius Manasse abiit, & occupauit vicos ei9, quos appellauit Hauoth-iair, id est villas Iair. Nobe quoque perrexit, & apprehendit Canath cum viculis suis: vocauitque eam ex nomine suo Nobe.

[a] multitudo,
[b] diminuet,
Iosu.13.b. 22.a.
Deut.3.a
Gen.50.d

CAP. XXXIII.

Mansiones filiorum Israel numerantur. Chananæos iubet deus occidere.

A HAE sunt mansiones filiorum Israel, qui egressi sunt de AEgypto per turmas suas in manu Moysi & Aaron, quas descripsit Moyses iuxta castrorum loca, quæ domini iussione mutabant. ¶‖Profecti igitur de Ramesse mēse primo, quintadecima die mensis primi, altera die phase, filii Israel in manu excelsa, videntibus cunctis AEgyptiis, & sepelientibus primogenitos quos percusserat dominus, (nam & in diis eorum exercuerat vltionem) castrametati sunt in Socoth. Et de Socoth venerunt in Etham, quæ est in extremis finibus solitudinis. ‖Inde egressi venerunt contra Phi-hahiroth, quę respicit Beelsephō, & castra-

Exod.12.f
Exo.13.d
B

Exo.14.a. metati sunt ante Magdalum.||Profectiq; de Phi-hahiroth transierunt per medium mare in solitudinem: & ambulātes tribus diebus per desertū Etham,
Exo.15.d. castrametati sunt ī Mara.||Profectiq; de Mara venerūt in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarū, & palmę septuaginta: ibique castrametati sunt. Sed & inde egressi fixerunt tētoria super ma-
Exo.16.a. re rubrum. ||Profectiq; de mari rubro, castrametati sunt in deserto Sin. Vnde egressi venerunt in Daphca Profectiq; de Daphca castrametati sunt in Alus.
Exo.17.a. ||Egressiq; de Alus, in Raphidim fixere
Exo.19.a. tentoria, vbi populo defuit aqua ad bi
C bendum.||Profectique de Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai. Sed &
Sup.11.a de solitudine Sinai egressi, venerunt ad Sepulchra concupiscentiæ. ||Profectiq;
Sup.21.d de Sepulchris concupiscentiæ, castrametati sunt ī Haseroth. ||Et de Haseroth venerūt in Rethma. Profectiq; de Reth-
Sup.13.a ma, castrametati sunt in Remmon-phares. ||Vnde egressi venerunt in Lebna. De Lebna castrametati sunt Ressa. Egressique de Ressa, venerunt in Ceelatha. Vnde ꝓfecti, castrametati sunt in monte Sepher. Egressi de monte Sepher, venerunt in Harada. Inde proficiscentes, castrametati sunt in Maceloth. Profectique de Maceloth, venerunt in Thahath. De Thahath castrametati sunt in
D Thare. Vnde egressi fixere tentoria in
Deu.10.b Methca. Et de Methca castrametati sunt in Hesmona. ||Profectique de Hesmona, venerunt in Moseroth. Et de Moseroth castrametati sunt in Bene-iaacan. Profectique de Bene-iaacan venerunt in montem Gadgad. Vnde profecti, castrametati sunt in Ietebatha. Et de Ietebatha venerunt in Hebrona. Egressique de Hebrona, castrametati sunt in A-
Sup.20.a sion gaber. Inde profecti, venerunt in desertum Sin, hæc est Cades. ||Egressiq; de Cades, castrametati sunt in monte
Sup.20.d Hor in extremis finibus terræ Edom.
Deu.32.g Ascenditque Aaron sacerdos in montem Hor iubente domino: & ibi mortuus est anno quadragesimoegressionis
E filiorum Israel ex AEgypto, mēse quin-
Sup.21.a to, prima die mensis, cum esset annorum centum viginti trium. ||Audiuitq; Chananæus rex Arad, qui habitabat ad meridiem, in terram Chanaan venisse filios Israel. Et profecti de monte Hor, castrametati sunt in Salmona. Vnde Sup.21.c
egressi, venerūt in Phunon. ||Profectiq; de Phunō, castrametati sunt in Oboth. Et de Oboth venerūt in Ieabarim, quæ est in finibus Moabitarum. Profectique de Ieabarim fixere tentoria in Dibon-gad. Vnde egressi, castrametati sunt in Helmon-deblathaim. Egressique de Helmon-deblathaim, venerunt
ad montes Abarim contra Nabo. Pro- F
fectique de montibus Abarim, transierunt ad campestria Moab, supra Iordanem contra Ierico. Ibique castrametati sunt de Beth-simoth vsq; ad Abel-satim in planioribus locis Moabitarum, vbi locutus est dominus ad Moysen, Pręcipe filiis Israel, & dic ad eos, Quando transieritis Iordanem, intrantes terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terræ illius: confringite [a]titulos[b], & statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate, [c]mundantes terram[d], & habitantes in ea. ego enim dedi vobis illam in possessionem, quam diuidetis vobis sorte. Pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem Singulis vt sors ceciderit, ita tribuetur hæreditas. Per tribus & familias possessio diuidetur. Sinautem nolueritis interficere habitatores terræ: qui remanserint, erunt vobis quasi [e]claui[f] in oculis, & [g]lanceæ[h] in lateribus, & [i]aduersabuntur vobis[k] in terra habitationis vestræ: & quicquid illis cogitaueram facere vobis faciam.

[a] delubra
[b] expellē, tes habitatores
G
[c] cultri
[d] spinæ
[e] angustiis afficient vos

CAP. XXXIIII.

Terræ promissionis fines & termini. Qui eam debeant diuidere.

A
LOcutusque est dominus ad Moysen, dicens, Præcipe filiis Israel, & dices ad eos, Cum ingressi fueritis terram Chanaan, & in possessionem vobis sorte ceciderit, his finibus terminabitur, ||Pars meridiana in- Iosu.25.a
cipiet à solitudine Sin, quæ est iuxta Edom: & habebit terminos contra orientem mare salsissimum: qui circuibunt australem plagam per ascensum scorpionis ita vt transeant in Senna, & perueniant ad meridiem vsque ad Cades-barne, vnde egredientur confinia ad villam nomine Adar, & tendēt vsq; ad Asemona, ibitque per gyrum termi-

nus ab Asomona vsque ad torrentem
B AEgypti, & magni maris littore finietur. ¶Plaga autem occidentalis à mari magno incipiet, & ipso fine claudetur. ¶Porrò ad septentrionalem plagam à mari magno termini incipient,
) Hor, peruenientes vsque ad montem "altissimum', à quo venient in Emath vsque ad terminos Sedada, ibuntque confinia vsq; ad Zephrona, & villam Enan. hi erunt termini in parte aquilonis.
¶Inde metabuntur fines contra orientalem plagam, de villa Enan vsque Sephama, & de Sephma descēdant termini in Reblatha contra fontē Daphnim: inde perueniet contra orientem ad mare Cenereth, & tendēt vsq; ad Iordanē, & adultimū salsissimo claudētur ma
C ri. Hanc habebitis terram per fines suos in circuitu. ¶Præcepitque Moyses filiis Israel dicens, Hæc erit terra quam possidebitis sorte, & quam iussit dominus dari nouem tribubus, & dimidiæ tribui. Tribus enī filiorū Ruben per familias suas, & tribus filiorū Gad, iuxta cognationum numerum: media quoque tribus Manasse, id est duæ semis tribus, acceperunt partem suam trans Iordanem contra Iericho ad orientalem plagam. ¶Et ait dominus ad Moysen,
Iosu.24.a ||Hæc sunt nomina virorum qui terram vobis diuident, Eleazar sacerdos, & Io
D sue filius Nun, & singuli principes de tribubus singulis, quorum ista sunt vocabula, De tribu Iuda, Caleb filius Iephone. De tribu Simeon, Samuel filius Ammiud. De tribu Beniamin, Elidad filius Chaselon. De tribu filiorum Dan, Bocci filius Iogli. Filiorum Ioseph de tribu Manasse, Haniel filius Ephod. De tribu Ephraim, Camuelfilius Sephtan. De tribu Zabulon, Elisaphā filius Pharnac. De tribu Issachar, dux Phaltiel filius Ozan. De tribu Aser, Ahiud filius Salomi. De tribu Nephthali, Phedael filius Ammiud. Hi sunt quibus præceperat dominus vt diuiderent filiis Israel terram Chanaan.

CAP. XXXV.

¶ Vrbes Leuitis dandæ. Vrbes refugii. Lex homicidii. Vnius testimonio nullus condemnandus.

HAEC quoque locutus est dominus ad Moysen in campestribus Moab supra Iordanem contra Iericho, ||Præcipe filiis Israel vt dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habitandum, & suburbana earum per circuitum: vt ipsi in oppidis maneāt, & suburbana sint pecoribus ac iumentis: quæ à muris ciuitatum forin secus per circuitū mille "passuū' spatio "cubito tendentur. contra orientem duo millia rum erunt cubiti, & cōtra meridiē similiter erunt duo millia: ad mare quoq; qđ respicit ad occidentē, eadē mensura erit, & septentrionalis plaga æquali termino finietur. eruntq; vrbes in medio, & foris suburbana. ||De ipsis autē oppidis, Iosu.20.a quę Leuitis dabitis sex erūt fugitiuorū Deut. 4.g auxilia separata, vt fugiat ad ea qui fuderit sanguinē: & exceptis his alia qua- B draginta duo oppida, id est simul quadragintaocto cum suburbanis suis. Ipsæq; vrbes quæ dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his qui plus habent, plures auferentur: & qui minus, pauciores. singuli iuxta mensuram hæreditatis suæ dabunt oppida Leuitis.
¶Ait dominus ad Moysen, Loquere filiis Israel, & dices ad eos, ||Quādo tranſ Deu. 19.a gressi fueritis Iordanem in terram Cha Iosu. 10.a naan, decernite quæ vrbes esse debeant in præsidia fugitiuorum, qui nolentes, sanguinem fuderint: in quibus cum fugerit profugus, cognatus occisi non poterit eum occidere, donec stet in conspectu multitudinis, & causa illius iudicetur. De ipsis autem vrbibus, quæ ad fugitiuorum subsidia separantur, tres erunt trans Iordanem, & tres in terra Chanaan, tam filius Israel, quam aduenis atque peregrinis, vt confugiat ad eas qui nolens, sanguinem fuderit. ¶Siquis ferro percusserit, & mortuus fuerit qui percussus est: reus erit homicidii, & ipse mo- C rietur. Si lapidem iecerit, & ictus occubuerit: similiter punietur. Si ligno percussus interierit: percussoris sanguine vindicabitur. Propinquus occisi, homicidam interficiet. statim vt apprehenderit eum, interficiet. ||Si per odium quis hominem im- Deu. 19.c pulerit, vel iecerit quippiam in eum per insidias, aut cum esset inimicus,

manu percusserit, & ille mortuus fuerit: percussor, homicidii reus erit. cognatus occisi statim vt inuenerit eum, iugulabit. Quòd si fortuitu, & absque odio, & inimicitiis quicquam horū fecerit, & hoc audiente populo fuerit cō probatum, atque inter percussorem & propinquum sanguinis quæstio ventilata: liberabitur innocens de *vltoris manu, & reducetur per sententiam in vrbem ad quam confugerat, manebitq; ibi, donec sacerdos magnus, qui oleo sancto vnctus est, moriat. Si interfector extra fines vrbium, quæ exulibus deputatæ sunt, fuerit inuentus, & percussus ab eo qui vltor est sanguinis: absque noxa erit qui eum occiderit. debuerat enim profugus vsque ad mortem pontificis in vrbe residere. postquam autē ille obierit, homicida reuertetur in terram suam. Hæc sempiterna erunt, & legitima in cūctis habitationibus vestris. ¶Homicida sub testibus punietur: ad vnius testimonium nullus condemnabitur. ¶Non accipietis pretium ab eo qui reus est sanguinis. statim & ipse morietur. Exules & profugi ante mortem pontificis nullo modo in vrbes suas reuerti poterunt: ne polluatis terram habitationis vestræ quæ insontium cruore maculatur: nec aliter expiari potest, nisi per eius sanguinē qui alterius sanguinem fuderit. Atque ita emundabitur vestra possessio me commorante vobiscum. ego enim sum dominus qui habito inter filios Israel.

*propinqui ipsius occisi & infra,

D

CAP. XXXVI.

¶Lex connubii filiarū Salphaad. Viris ex sua tribu ducenda vxor, mulieribus similiter nubendum.

A Accesserunt autem & principes familiarum Galaad filii Machir, filii Manasse de stirpe filiorum Ioseph: locutiq; sunt Moysi coram principibus Israel, atque dixerunt. ¶Tibi domino deo nostro præcepit Dominus, vt terram sorte diuideres filiis Israel, & vt filiabus Salphaad fratris nostri dares possessionem debitam patri: quas si alterius tribus homines vxores
B acceperint, sequetur possessio sua, & translata ad aliam tribum de nostra hereditate minuetur: atq; ita fiet, vt cum iubileus, id est quinquagesimus annus remissionis aduenerit, confundatur sortium distributio, & aliorum possessio ad alios transeat. ¶Respondit Moyses filiis Israel, & domino præcipiente ait, Recte tribus filiorū Ioseph locuta est, & hęc lex super filiabus Salphaad à domino promulgata est. ¶Nubant quibus volunt, tantum vt suæ tribus homini
C bus, ne commisceatur possessio filiorum Israel de tribu in tribum. Omnes enim viri ducent vxores de tribu & cognatione sua: & cunctæ fœminę de eadem tribu maritos accipient: vt hæreditas permaneat in familiis, nec sibi misceantur tribus, sed ita maneant vt à domino separatæ sunt. Fecerunt que filiæ Salphaad vt sibi fuerat imperatū: & nupserunt Maala, & Thersa, & Hegla, & Melcha, & Noa filiis patrui sui
D de familia Manasse, qui fuit filius Ioseph: & possessio quæ illis fuerat attributa, mansit in tribu & familia patris earum. Hæc sunt mandata atque iudicia quæ mandauit dominus per manum Moysi ad filios Israel, in campestribus Moab supra Iordanem contra Iericho.

Sup.27.a,

Tob.7.d

Liber Deuteronomii, hebraicè Elle haddebarim.

¶Breuis repetitio præcedentium, à monte Horeb. Moyses legem explanat. Principes populo secum cōstituit. Iustum iudicium. Exploratores. Infidelis populus non videt terram promissam. Infidelitas Moysi. Populus quare cæsus ab Amorrhæis.

HAEC sunt verba quæ locutus est Moyses ad omnem
A Israel trans Iordanē in solitudine campestri, contra mare rubrū, inter Pharan & Thophel & Laban & Haseroth, *vbi auri est plurimum, *& Dis-
vndecim diebus de Oreb per viam montis Seir vsque ad Cadesbarne.
¶Quadragesimo anno, vndecimo mense, prima die mensis locutus est Moy-

ses ad filios Israel omnia quæ præcepe-
Nume.21. e rat illi dominus vt diceret eis: || postquam percussit Sehon regem Amorrhæorum, qui habitauit in Hesebon: & Og regem Basan, qui mānsit in Astaroth, & in Edrai trās Iordanē in terra Moab. Cœpitq; Moyses explanare legem & dicere, Dominus deus noster locutus est

ad nos in Horeb, dicens, Sufficit vobis quod in hoc monte mansistis: reuertiB mini, & venite ad montem Amorrhæorum, & ad cætera quæ ei proxima sunt campestria, atque montana & humilio ra loca contra meridiem, & iuxta litus maris terram Chananæorum, & Libani vsque ad flumen magnum Euphraten. En, inquit, tradidi vobis: ingredimini & possidete eā, super qua iurauit domi nus patribus vestris Abrahā, Isaac, & Iacob, vt daret illam eis, & semini eorū
Exo.18.c. post eos. ¶Dixique vobis illo in tempore, Non possum solus sustinere vos: quia dominus deus vester multiplicauit vos, & estis hodie sicut stellæ cæli plurimi. Dominus deus patrum vestro rum addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis sicut locutus est. Non valeo solus negotia vestra sustinere, & pondus ac iurgia. Date ex vo
[a]peritos de bis viros sapientes & gnaros, & [a]quorū conuersatio sit probata in [b]tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes.
Tunc respōdistis mihi. Bona res est quā
C vis facere. Tulique de tribubus vestris
[a]peritos viros sapientes & [a]nobiles[b], & constitui eos principes, tribunos, & centuriones & quinquagenarios ac decanos, [a]qui docerent vos singula[b]. ¶Præcepique eis, dicens, Audite illos, & || quod iustū est iudicate: siue ciuis sit ille, siue peregrinus. || Nulla erit distantia personarū ita paruum audietis vt magnum: nec [a]accipietis[b] cuiusquam personam, quia dei iudicium est. Quod si difficile vobis visum aliquid fuerit, referte ad me & ego audiam. Præcepiq; vobis omnia quæ facere deberetis. ¶Profecti autem de Horeb, transiuimus per eremū terribilem & maximam quam vidistis per viam montis Amorrhæi, sicut præceperat dominus deus noster nobis.
¶Cumque venissemus in Cadesbarne, dixi vobis, Venistis ad montem Amorrhæi, quem dominus deus noster daturus est nobis. Vide terram quā dominb deus tuus dabit tibi: ascende, & possidе eam, sicut locutus est dominus de- D
us noster patribus tuis: noli timere, nec quicquam paueas. ¶ || Et accessistis Nume.13 a. ad me omnes, atque dixistis, Mittamus viros qui considerent terram: & renūtient per quod iter debeamus ascende re, & ad quas pergere ciuitates. Cum b mihi sermo placuisset, misi ex vobis

[a]in tribu b9 vestris Iohā. 7.d Infr. 16.d Leui.19.c. pro.24. c eccli. 42. a. iac.2.a [a]timebi tis

duodecim viros, singulos de tribubus suis. Qui cum perrexissent, & ascendissent in mōtana, venerūt vsq; ad Vallē botri: & considerata terra sumentes de fructibus eius-vt ostenderent vbertatem, attulerunt ad nos, atque dixerūt Bona est terra, quam dominus deus noster daturus est nobis. ¶Et noluistis ascendere, sed incredduli ad sermonē domini dei nostri murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis, Odit nos dominus, & idcirco eduxit nos de terra AEgypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quo ascendemus? nuntii terruerunt cor nostrum dicentes, Maxima multitudo est, & nobis statura procerior: vrbes magnæ, & ad cælum vsque munitæ. filios Enacim vidimus ibi. Et dixi vobis, Nolite metuere, nec timeatis eos: dominus deus qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in AEgypto cunctis videntibus, & in solitudine ipsi vidistis. Portauit te dominus deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suū, in omni via per quam ambulastis, donec veniretis ad locū istum. Et nec sic quidē credidistis domino deo vestro, qui præcessit vos in via, & metatus est locum in quo tentoria figere debere-

= dissolue runt

* explora uit

tis, ‖nocte ostēdens vobis iter per ignē, & die per columnā nubis. ¶‖Cūq; audisset dominus vocem sermonum vestrorum, iratus iurauit & ait, Non videbit quispiā de hominibus generationis huius pessimæ terram bonam, quā sub iuramento pollicitus sum patribus vestris: præter Caleb filium Iephone. ipse enim videbit eam, & ipsi dabo terram quam calcauit, & filiis eius, quia secutus est dominum. Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus dominus propter vos dixerit, ‖Nec tu ingredieris illuc: sed Iosue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pte. hūc exhortare & robora, & ipse sorte terram diuidet Israeli. Paruuli vestri de quibus dixistis q̄ captiui ducerētur & filii qui hodie boni ac mali ignorāt distantiā, ipsi ingredientur: & ipsis dabo terrā, & possidebunt eam. Vos autē reuertimini, & abite in solitudinem per viam maris rubri. ¶‖Et respondistis mihi, peccauimus domino: ascēdemus & pugnabimus, sicut præcepit dominus deus noster. Cumq; instructi armis peregretis in mōtē, ait mihi dominus. Dic ad eos, Nolite ascendere, neq; pugnetis, non enim sum vobiscum: ne cadatis corā inimicis vestris. Locutus sum, & non audistis, sed aduersantes imperio domini, & tumētes superbia ascēdistis in montē. Itaq; egressus Amorrhæus qui habitabat in mōtibus, & obuia ve-

Exo. 13. d. Num. 14. d

E

Num. 20. b

Num. 14. f.

G

niens persecutus est vos, sicut solent contriue apes persequi: & cecidit de Seir vsque Horma. Cumq; reuersi ploraretis coram domino, non audiuit vos, nec voci vestræ voluit acquiescere. Sedistis ergo in Cades-barne multo tempore.

CAP. II.

Præcipitur populo emere cibos & aquam à filiis Esau. Ne contra Moabitas & Ammon prælietur. Benedictio & prouidentia dei pro Israelitis. Possessio filiorū Lot. Emim. Horrhæi. Zomzommim. Heuæi à Cappadocibus victi. Sehon vincitur.

PRofectiq; inde venimus in solitudinem, quæ ducit ad mare rubrū sicut mihi dixerat dominus: & circuiuimus mōtem Seir longo tempore. Dixitque dominus ad me, Sufficit vobis circuire montē istum: ite contra aquilonē, & populo præcipe dicens, Transibitis per terminos fratrū vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, & timebunt vos. Videte ergo diligenter ne moueamini contra eos, neque enim dabo vobis de terra eorum quantum potest vnius pedis calcare vestigium: quia in possessionem Esau dedi mōtem Seir. Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis: aquam emptam hauietis, & bibetis. Dominus deus tuus: benedixit tibi in omni opere manuum tuarum: nouit iter tuum quomodo transieris solitudinē hāc magnā per quadraginta annos, habitans tecum dominus deus tuus, & nihil tibi defuit. ¶Cumq; transissemus fratres nostros filios Esau, qui habitabant in Seir, per viam campestrem de Elath, & de Asiongaber, venimus ad iter quod ducit in desertū Moab. Dixitque dominus ad me, Non pugnes cōtra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælium: non enim dabo tibi quicquā de terra eorū, quia filiis Lot tradidi Ar in possessionē. Emim primi fuerunt habitatores eius, populus magnus, & validus, & tam excelsus vt de Enacim stirpe quasi gigantes crederētur, & essent similes filiorū Enacim. Denique Moabitæ appellant eos Emim. In Seir autem prius habitauerūt Horrhæi: quibus expulsis atque deletis habitauerunt filii Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suę, quā dedit illi dominus. ¶Surgēte ergo vt transiremus torrentē Zared venimus ad eum. Tempus autem quo ambulauimus de Cades-barne vsq; ad transitum torrentis zared, triginta & octo annorum fuit: donec consumeretur omnis generatio hominū bellatorū de castris, sicut iurauerat dominus cuius manus fuit aduersum eos, vt interirent de castrorum medio. ¶Postquam autem vniuersi ceciderūt pugnatores, locutus est dominus ad me, dicens, Tu transibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar: & accedens in vicina filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos, nec mouearis ad prælium, non enim dabo tibi de terra filiorum Ammō quia filiis Lot dedi eam in possessionē. Terra gigantum reputata est: & in ipsa olim habitauerunt gigantes, quos Ammonitæ vocant zomzommim, populus magnus, * & proceræ longitudinis, sicut Enacim: quos deleuit dominus à facie eorum: & fecit illos habitare pro eis, sicut fecerat filiis Esau, qui habitant in Seir, delens Horrhæos, & terram eorum illis tradens, quam possident vsq; in præsens. Heuæos quoque qui habitabant in Haserim vsque Gazam, Cappadoces expulerunt, qui egressi de Cappadocia deleuerunt eos, & habitauerunt pro illis. Surgite & transite torrentem Arnon: ecce tradidi in manu tua Sehō regem Hesebon Amorrhæorum, & terram eius incipe possidere, & committe aduersus eum prelium. Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos qui habitāt sub omni cælo: vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur. ¶Misi ergo nūtios de solitudine Cademoth ad Sehon regem Hesebon verbis pacificis, dicens, Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via, nō declinabimus neque ad dextram, neq; ad sinistram. Alimenta pretio vende nobis, vt vescamur: aquam pecunia tribue, & sic bibemus. Tātum est vt nobis concedas transitum, sicut fecerunt filii Esau, qui habitant in Seir, & Moabitæ qui morantur in Ar: donec veniamus ad Iordanem, & transeamus ad terrā quā dominus deus noster daturus est nobis. Noluitq; Sehon rex Hesebō dare nobis

litiges cum eis.

* & multus,

timeāt à facie tua Num. 21. a.

transitum: quia indurauerat dominus deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, ᵃita vt traderetur ᵇin manus tuas, sicut nunc vides. Dixitq; dominus ad me, ‖Ecce cœpi tibi tradere Sehon & terram eius, incipe possidere eam. Egressusque est Sehon obuiam nobis cum omni populo suo ad prælium in Iasa. Et tradidit eum dominus deus G noster nobis: percussimusque eum cũ filiis suis & omni populo suo. Cunctasque vrbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus & paruulis. nõ reliquemus in eis quicquam. Absque iumentis, quæ in partem venere prædantium: & spoliis vrbium, quas cepimus ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, & oppido quod in valle situm est, vsq; Galaad. Non fuit vicus & ciuitas quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit dominus deus noster nobis. Absq; terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus: & cunctis quę adiacent torrenti Ieboc, & vrbibus montanis, vniuersisque locis, ad quibus nos prohibuit dominus deus noster.

ᵃvt daret Amos.2.e

CAP. III.

Og occiditur. Hermon mons. Possessio Ruben, &c. Bassan. Rubenitæ & Gaaditę deducturi fratres in terrã promissam. Iosue dux. Orans Moyses ob infidelitatem non exauditur. Terra ei ostenditur.

A Inf.29 b. nume. 21.g.

ITaque conuersi ascendimus per iter Basan: egressusque est Og rex Basan in occursum nobis cum populo suo ad bellandum in Edrai. Dixitque dominus ad me, Ne timeas eum, quia in manu tua ᵃtraditus est ᵇcũ omni populo ac terra sua: faciesq; ei ‖sicut fecisti Sehõ regi Amorrhæorũ, qui habitauit in Hesebõ. ‖Tradidit ergo dominus deus noster in manibus nostris etiã Og regẽ Basan, & vniuersum populũ eius: percussimusque eos vsq; ad internecionẽ, vastãtes cunctas ciuitates illius vno tẽpore. non fuit oppidũ quod nos effugeret: sexaginta vrbes, & omnem regionẽ Argob regni Og in Basan. Cunctæ vrbes erant munitæ muris altissimis, portisque & vectibus, absque oppidis innumeris quę non habebant muros. Et deleuimus eos, sicut feceramus Sehon regi Hesebon, disperdentes omnem ciuitatem, virosque ac mulieres & paruulos: iumenta autem & spolia vrbium B diripuimus. Tulimusque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Iordanẽ: à torrente Arnon vsque ad montẽ Hermon, quem Sidonii Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir: omnes ciuitates quæ sitæ sunt in planitie, & vniuersam terram Galaad & Basan vsque ad Selcha, & Edrai ciuitates regni Og in Basan. Solus quippe Og rex Basan reliquerat de stirpe gigantum. Et monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabbath filiorũ Ammon, nouem cubitos habens longi tudinis, & quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus. ¶Terramq; Num.32.d possedimus in tempore illo ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, vsque ad mediam partem montis Galaad: & ciuitates illius dedi Ruben & Gad. Reliquam autem partem Galaad, & omnem Basan regni Og, tradidi mediæ tribui Manasse, omnem regionem Argob: cunctaque Basan vocabatur ter C ra gigantum. Iair filius Manasse possedit omnem regionem Argob vsque ad terminos Gessuri, & Machati. Vocauitque ex nomine suo Basan, Hauoth Iair, id est Villas Iair, vsque in præsentem diẽ. Machir quoque dedi Galaad. Et tribubus Rubẽ & Gad dedi de terra Galaad vsque ad torrentem Arnon mediũ torrentis & confinium vsque ad torrentẽ Ieboc, qui est terminus filiorum Ammõ: & planitiem solitudinis atque Iordanem, & terminos Cenereth vsque ad mare deserti, quod est salsissimum-ad radices montis Phasga ᵇcontra orientẽ. ¶Præcepique vobis in tempore illo, dicens, Dominus deus vester dat vobis terram hanc in hæreditatem, expeditũ præcedite fratres vestros filios Israel omnes viri robusti: absque vxoribus, & paruulis atque iumentis. Noui enim q plura habeatis pecora, & in vrbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis donec requiem tribuat dominus fratribus vestris sicut vobis tribuit: & possideant ipsi etiam terram quam daturus est eis trans Iordanem: tunc reuertetur vnusquisque in possessionem suam quã D

ᵃtradã eũ Nume.11 e

Nume.21 g

D dedi vobis. ‖ Iosue quoque in tempore
Nu.27.d. illo præcepi dicens, Oculi tui viderunt quæ fecit dominus deus vester duobus his regibus: sic faciet omnibus regnis ad quæ transiturus es. Ne time eos: dominus enim deus vester pugnabit p vobis. ¶ Precatusque sum dominum in tempore illo, dicens, Domine deus tu cœpisti ostendere seruo tuo magnitudinem tuam, manumq; fortissimam, neque enim est alius deus vel in cælo, vel in terra, qui possit facere opera tua, & cōparari fortitudini tuæ. Transibo igitur, & videbo terram hāc optimam trans Iordanem, & montem istum egregium, & Libanum. ‖ Iratusq; est dominus mihi propter vos, nec exaudiuit me, sed dixit mihi, Sufficit tibi, nequaquam vltrà loquaris de hac re ad me. Ascende cacumen Phasgę, & oculos tuos circunfer ad occidentem, & aquilonem, austrumq;, & orientem, & aspice, nec enim transibis Iordanē istum. Præcipe Iosue, & corrobora eū atque conforta: quia ipse præcedet populum istum, & diuidet eis terrā quā visurus es. Mansimusque in valle contra phanum Phogor.

Infr.31, & 34.a

CAP. IIII.

Lex seruanda. Verbo dei nihil addendum. Beelphegor. Adhærere deo. Sapientia. Orationi nostræ adest deus. Filii quid docendi. Imagines non adorandæ. Hæreditas dei populus Israel. Quærendus deus toto corde. Misericors deus. Dei beneficia in Israelitas. Deus noster solus deus. Ciuitates refugii. Sion.

ET nunc Israel audi* præcepta) & iudicia quæ ego doceo te: vt faciens ea viuas, & ingrediens possideas terram quam dominus deus patrum vestrorum datur9 est vobis. ¶ Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo custodite mandata domini dei vestri quæ ego præcipio vobis. ¶ ‖ Oculi vestri viderunt omnia quæ fecit dominus contra Beelphegor, quomodo contriuerit omnes cultores eius de medio vestri. Vos autem qui adhæretis domino deo vestro, viuitis vniuersi vsque ī

*statuta

Nūc.25.a

præsentem diem. ¶ Scitis quod docuerim vos præcepta atque iustitias, sicut *mandauit)mihi dominus deus meus: sic facietis ea in terra quam ī possessuri estis, & obseruabitis, & implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc, dicant, En populus sapiens & intelligens, gens magna. Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut dominus deus noster adest cūctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic inclyta vt habeat *ceremonias)iustaq; iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponā hodie ante oculos vestros? ¶ Custodi igitur te metipsum. & animam tuam solicite. Ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ. ¶ ‖ Docebis ea filios ac nepotes tuos, dic in quo stetisti coram domino deo tuo in Horeb, quādo dominus locutus est mihi, dicens, Congrega ad me populum, vt audiant sermones meos, *& discant)me omni tempore quo viuunt in terra, doceantque filios suos. Et accessistis ad radices montis qui ardebat vsque ad cælum: erant que in eo tenebræ, & nubes, & caligo. Locutusque est dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum eius audistis, & formam penitus non vidistis. Et ostendit vobis pactum suum quod præcepit vt faceretis, & decem verba quę scripsit in duabus tabulis lapideis. Mihiq; mādauit in illo tempore vt docerem vos ceremonias & iudicia quæ facere deberetis in terra quam possessuri estis. ¶ Custodite igitur solliciтē animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis dominus in Horeb de medio ignis: ne forte *decepti)facatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fœminæ, similitudinem omniū iumentorum quæ sunt super terram, vel auium sub cælo volantium, atque reptilium quæ mouentur in terra, siue piscium qui sub terram morantur in aquis: ne forte eleuatis oculis ad cælum videas solem & lunam, & omnia astra cæli, & errore decept9 adores ea & co

*præcepit

*statuta, & infra. B

Exo.19. C

*quos discent vt timeant

C

*corrupti & infra.

las, quæ creauit dñs deus tuꝰ in mini-
sterium cūctis gentibus quæ sub cælo
sunt. ¶Vos autem tulit dominus, & e-
duxit de fornace ferrea Aegypti, vt ha
beret populū hæreditarium, sicut est
Sup.1.f. in præsenti die. ‖Iratusque est dominꝰ
contra me propter sermones vestros,
& iurauit vt non transirem Iordanem,
*in hære ditatē nec ingrederer terram optimam quā
daturus est vobis*. Ecce morior ī hac
D humo, non trāsibo Iordanem: vos trās
ibitis & possidebitis terram egregiam.
¶Caue nequando obliuiscaris pacti do
mini dei tui, quod pepigit tecum: & fa
cias tibi sculptam similitudinem eorū
Heb.12.g quæ fieri dominus prohibuit. quia ‖do
minus deus tuus *ignis cōsumēs* est, de-
us æmulator. Si genueritis filios ac ne
potes, & morati fueritis in terra, dece
* imagi- nē, aut ptiq; feceritis vobis aliquam* similitu
dinem, patrantes malum coram domi
no deo vestro, vt eum ad iracundiam
prouocetis: testes inuoco hodie cælū
& terrā, cito perituros vos esse de ter
ra quam *transito Iordane possessuri e-
stis*. non habitabitis in ea longo tem-
pore, sed delebit vos dominus atque
dispergit in omnes gentes, & remane
bitis pauci in nationibus ad quas vos
ducturus est dominus, ibique seruietis
diis qui hominum manu fabricati sunt
ligno & lapidi, qui non vident, nec au
diunt, nec comedunt, nec odorantur.
¶Cumq; quæsieris ibi dominum deum
E tuum, inuenies eum: si tamen toto cor
*aīa tua Cū fuerit *tibi angu stia*, & de quæsieris, & tota[a] tribulatione ani-
mæ tuæ. Postquam[b] te inuenerint om-
nia quæ prædicta sunt, nouissimo autē
tempore reuerteris ad dominum deū
tuum, & *audies vocem eius. Quia* deꝰ
misericors dominus deus tuus est, nō
dimittet te, nec omnino delebit, neq;
obliuiscetur pacti ī quo iurauit patri-
bus tuis. ¶Interroga de diebus anti-
quis, qui fuerūt ante te ex die quo cre
auit dominus deus hominē super ter-
ram, à summo cælo vsque ad summum
eius, si facta est aliquando huiuscemo
magna [a]auditum di res, aut vnquam[c] cognitum[b] est vt
audiret populus vocem dei loquen-
tis de medio ignis, sicut tu audisti, &
vixisti. si fecit deus vt ingrederetur, &
tolleret sibi gentem de medio nationū
per tentationes, signa atque portenta,
per pugnam & robustam manum: ex-
tentumq; brachiū, & horribiles visio-
nes iuxta omnia quæ fecit pro vobis
dominus deus vester in AEgypto, vi-
dentibus oculis tuis: vt scires quoniā
dominus ipse est deus*, & non est ali *deus
us præter eum. De cælo te fecit audi-
re vocem suam vt doceret te: & in ter
ra ostendit tibi ignem suum maximū, F
& audisti verba illius de medio ignis,
quia dilexit patres tuos, & elegit semē
eorum post eos. ‖Eduxitq; te præcedēs Exo.13.d
in virtute sua magna ex AEgypto, vt
deleret nationes maximas & fortiores
te in introitu tuo: & introduceret te,
daretque tibi terram earum in posses-
sionem, sicut cernis in præsenti die.
¶Scito ergo hodie, & cogitato in cor-
de tuo quòd dominus ipse est deus in
cælo sursum, & ī terra deorsum, & nō
est alius. ¶Custodi præcepta eius atq;
mandata quæ ego præcipio tibi: vt be
ne sit tibi, & filiis tuis post te, & pma-
neas multo tēpore super terram, quā
dominus deus tuus daturus est tibi.
¶‖Tūc separauit Moyses tres ciuitates Nūe.35.d
trans Iordanem ad orientalem plagā,
vt confugiat ad eas qui occiderit no-
lēs proximū suum, nec sibi fuerit ini-
micus ante vnum & alterum diem, G
& ad harum aliquam vrbium possit e-
uadere*: ‖Bosor in solitudine quæ sita *& vide
est in terra campestri de tribu Ruben: Iosu.20.c
& Ramod in Galaad, quæ est in tribu
Gad: & Golan in Basan, quæ est in tri-
bu Manasse. ¶Ista est lex quam propo-
suit Moyses coram filiis Israel, & hæc
testimonia & ceremoniæ atque iudi-
cia quæ locutus est ad filios Israel, qñ
egressi sunt de AEgypto trans Iordanē
in valle contra Phanum Phogor in ter
ra Sehon regis Amorr hæi, qui habita-
uit in Hesebon, quem percussit Moy-
ses. Filii quoque Israel egressi ex AEgy
pto possederunt terram eius, & terram
Og regis Basan duorum regum Amor-
rhæorum, qui erant trans Iordanē ad
solis ortum: ab Aroer quæ sita est super
ripam torrentis Arnon, vsque ad mon-
tem sion, qui est & Hermon, omnē pla
nitiem trans Iordanem ad orientalem
plagam, vsque ad mare solitudinis, &
vsque ad radices montis Phasga.

CAP. V.

I Discenda & faciēda dei præcepta. Mediator Moyses. Decem præcepta. Solus deus adorandus. Lex terrens conscientias. Optat deus vt populus præcepta impleat. Verbo dei adhærendū.

A *statuta & infra. Ex.19.b c

VOcauitq; Moyses omnem Israelem, & dixit ad eum. Audi Israel ceremonias atq; iudicia quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, & opere complete. ‖ Dominus deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb. Non cum patribus nostris iniit pactum: sed nobiscum qui ipræsentiarum sumus & viuimus. Facie ad faciē locutus est nobis in mōte de medio ignis. Ego sequester & medius fui inter dominum & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba ei9.

Exo.10, a Leui.26.a Psal.96.b timuistis enim ignem, & non ascendistis in mōtem. Et ait. ‖ Ego dominus deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti de domo seruitutis. Non habebis deos alienos in conspectu meo. Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium quæ in cælo sunt desuper. & quę in terra deorsum, & quæ versantur in aquis sub terra. Non adorabis ea, & nō

Exo.34.a coles. ‖ Ego enim sum dominus deus tuus, deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam & quartam generationem his qui oderūt me, & faciens misericordiam in multa

B millia diligentibus me, & custodientibus præcepta mea. ¶ ‖ Non vsurpabis

Exo.20.b Leui.19.c Matt.5.c. Ezc.20.b nomen domini dei tui frustra: quia nō erit impunitus, qui sup re vana nomē eius assumpserit. ¶ Obserua diē sabbathi, vt sanctifices eum sicut præcepit tibi dominus deus tuus. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimus dies sabbathi est: id est requies domini dei tui. Non facies in eo quicquam operis, tu & filius tuus & filia, seruus & ancilla, bos & asinus, & omne iumentum tuum, & peregrinus q est intra portas tuas: vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu. Memento q & ipse seruieris in AEgypto, & eduxerit te inde dominus deus tu9 in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi vt obseruares diē

Exo.20.c sabbathi. ¶ ‖ Honora patrem tuū & matrem sicut præcepit tibi dominus deus tuus, vt longo viuas tempore, & bene sit tibi in terra quam dominus deus tuus daturus est tibi. ¶ ‖ Nō occides. ¶ Ne

ecc.3.b que mœchaberis. ¶ Furtum non facies. Mat.15.a. ¶ Nec loquēris contra proximum tuū marc.7.b falsum testimonium. ¶ ‖ Non concu- Ephe.6.a piscres vxorem proximi tui. ¶ Non do mat.5.c d mum, non agrum, non seruum, non an Rom.7.b cillam, non bouem, non asinum, & C vniuersa quæ illius sunt. Hæc verba locutus est dominus ad omnem multitudinem vestram in monte de medio ignis & nubis, & caliginis voce magna, nihil addens amplius, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis quas tradidit mihi. Vos autem postquam audistis vocem de medio tenebrarū, & montem ardere vidistis, accessistis ad me omnes principes tribuum & maiores natu, atque dixistis, Ecce ostendit nobis dominus deus noster maiestatē & magnitudinem suam. vocem enim eius audiuimus de medio ignis, & probauimus hodie q̄ loquente deo cū homine vixerit homo. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? si enim audierimus vltra vocem dñi dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, vt audiat vocē dei viuētis, q D de medio ignis loquitur sicut nos audiuimus, & possit viuere? Tu magis accede, & audi cuncta quæ dixerit dñs deus noster tibi: loqueriscq; ad nos, & nos audientes faciemus ea. ¶ Quod cū audisset dñs, ait ad me, Audiui vocē verborū populi huius quæ locuti sunt tibi: bene omnia sunt locuti. Quis det talē eos habere mētem vt timeāt me, & custodiant vniuersa mandata mea i omni tempore, vt bene sit eis & filiis eorum in sempiternum? Vade ergo, & dic eis, Reuertimini in tentoria vestra Tu vero hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & ceremonias atque iudicia: quæ docebis eos vt faciāt in terra quā dabo illis in possessionem Custodite igitur, & facite ea quæ præpit dñs deus vobis: nō declinabitis neque ad dexteram, neque ad siniſtram: sed per *viam quam præcepit domin9 *omnem deus vester ambulabitis, vt viuatis, & bene sit vobis, & protelentur dies vestri in terra possessionis vestræ.

CAP. VI.

Expositio primi præcepti. Diligendus deus, timendus, illi seruiendum, per nomen illius iurandum, non tentãdus, præcepta illius filiis inculcãda.

A HAEc sunt præcepta & ceremoniæ atque iudicia, quæ mandauit dominus deus vester vt docerem vos, vt faciatis ea in terra ad quam transgredimini possidẽdã, Vt timeas dominũ deum tuũ, & custodias omnia mandata & præcepta eiꝰ, quæ ego pręcipio tibi & filiis ac nepotibus tuis cunctis diebus vitæ tuæ, vt prolongentur dies tui. Audi Israel & obserua vt facias: & bene sit tibi, & multipliceris *amplius', sicut pollicitꝰ est dominus deus patrum tuorum tibi terram lacte & melle manantem.

*valde,

Mat.22.d Marc.12.c Luc.10.e ¶||Audi Israel, dominꝰ deus noster, dominus vnus est. Et diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota aĩa tua, & ex tota fortitudine tua.

Infr.11.c. *acues .i. diligẽter ĩculcabis ||Eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & *narrabis' ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua. & ambulans in itinere, B dormiens, atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, erũtque *& mouebuntur' inter oculos tuos scribesq; ea in limine & ostiis domus tuæ. ¶Cũque introduxerit te dominus deus tuus in terrã pro qua iurauit patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob: & dederit tibi ciuitates magnas & optimas quas non ædificasti, domos plenas cunctarum opum quas non *extruxisti', cisternas quas non fodisti, vineta & oliueta quæ non plantasti, & comederis, & saturatus fueris: caue diligenter ne obliuiscaris domini qui eduxit te de terra AEgypti, de domo seruitutis. ¶||Dominũ deum tuum timebis & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. ¶Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium, quæ in circui- C tu vestro sunt: quoniã deus æmulator dominus deus tuus in medio tui: ne quando irascatur furor domini dei tui cõtra te, & auferat te de superficie terræ. ¶||Non tentabis dominum deũ tuum, sicut tentasti in loco tentationis. ¶Custodi præcepta domini dei tui, ac testimonia & ceremonias, quas præcepit tibi: & fac quod *placitũ' est & bonum in conspectu domini, vt bene sit tibi: & ĩgressus possideas terram optimam, de qua iurauit dominus patribꝰ tuis, vt deleret omnes inimicos tuos coram te, sicut locutus est. ¶Cum interrogauerit te filius tuus cras, dicẽs, Quid sibi volunt testimonia hæc, & ceremoniæ, atque iudicia, quæ præcepit dominus deus noster vobis? dices ei. Serui eramus Pharaonis in AEgypto, D & eduxit nos dominus de AEgypto in manu forti: fecitque signa atque prodigia magna & pessima in AEgypto contra Pharaonem, & omnem domum illius in cõspectu nostro, & eduxit nos inde, vt ĩtroductis daret terram super qua iurauit patribus nostris. Præcepitq; nobis dominus vt faciamus omnia *legitima' hæc, & timeamus dominum deum nostrum, vt bene sit nobis cunctis diebus *vitæ nostræ' sicut est hodie. Eritque *nostri misericors', si custodierimus & fecerimus omnia præcepta eius coram domino deo nostro, sicut mandauit nobis.

*in frontalia

*impleuisti,

Mat.4.b. luc.4.b

Mat.4.b. luc.4.b. nũc.21.b.

*rectum

*statuta

*& viuamus

*nobis iustitia,

CAP. VII.

Cum gentibus fœdus non ineundum. statuæ. Sanctus & electus populus Israel. Iuramentum & misericordia dei. Diligit, & benedicit deus seruantes præcepta. Sterilis. Morbi. Idololatræ occidendi. Scandalum. Dei opera. Gentes quare paulatim interficiendæ. Imagines.

A Infr.31.a

CVm vero introduxerit te dominus deus tuus in terram quam possessurus ĩgredieris, & deleuerit gentes multas coram te, Hethæũ & Gergezæum & Amorrhæum, Chananæum & Pherezęum & Heuæũ & Iebusæum, septem gentes multo maioris numeri quàm tu es, & robustiores te: tradideritq; eas dominus deus tuus tibi, percuties eas vsque ad internecionem. ||Non inibis cum eis fœdus nec misereberis earum, neque sociabis cum eis coniugia. Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo: quia seducet filium tuum ne sequatur me, & vt magis seruiat diis alienis. irasceturque furor domini, & delebit te cito. Quin potius hæc facietis eis. Aras eorum subuertite. & cõfrin

Exo.22.d. 24.b.

gite statuas, lucosq; succidite, & scul-
Infr. 14.a ptilia comburite. ¶||Quia populus san-
&.26. d. ctus es domino deo tuo. Te elegit do-
minus deus tuus, vt sis ei populus pe-
[e]præ culiaris [e]de) cunctis populis qui sunt su
B per terram. Non quia cunctas gentes
[e]compla- numero vincebatis, [e]vobis iunctus est)
cuit i vo dominus, & elegit vos, cum omnibus
bis sitis populis pauciores: sed quia dilexit
vos dominus, & custodiuit iuramentũ
quod iurauit patribus vestris. Eduxitq;
vos in manu forti, & redemit de do-
mo seruitutis, de manu Pharaonis re-
gis AEgypti. Et scies quia dominus de-
us tuus, ipse est deus fortis & fidelis,
custodiens pactum & misericordiam
diligentibus se, & his qui custodiunt
pręcepta eius in mille generationes: &
reddens odientibus se statim, ita vt
disperdat eos, & vltra non differat. pro
[e]in faciẽ tinus eis restituens [e]quod merentur).
eorum. ¶Custodi ergo præcepta & ceremo-
nias atq; iudicia quæ ego mando tibi
hodie vt facias ea. Si postquam audie-
ris hæc iudicia, custodieris ea & fece-
ris, custodiet & dominus deus tuus pa
C ctum tibi & misericordiam quam iura
uit patribus tuis: & diliget te, ac mul-
tiplicabit, benedicetq; fructui ventris
tui, & fructui terræ tuæ, frumento tuo
atque vindemiæ, oleo, & armentis, gre
gibus ouium tuarum super terram, pro
qua iurauit patribus tuis vt daret eam
tibi. Benedictus eris inter omnes po-
Exo.23.d pulos, ||Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus q̃ in gregibus tuis. Auferet dominus à te omnẽ languorem: & infirmitates AEgypti pessimas quas nouisti, non inferet tibi, sed cunctis hostibus tuis. ¶Deuorabis omnes populos quos dominus deus tuus daturus est tibi. Non parcet eis oculus tuus, nec seruies diis eorum, ne sint in ruinam tui. Si dixeris in corde tuo, Plures sunt gentes istæ q̃ ego, quomodo potero delere eas? Noli metuere, sed recordare quæ fecerit dominus deus tuus Pharaoni & cunctis AEgyptiis plagas maximas quas viderunt oculi tui, & signa atque portenta, manúmque robustam, & extentum brachium vt educeret te dominus deus tuus. sic faciet cunctis populis quos metuis. Insuper & crabrones mittet dominus deus tuus in eos, donec deleat omnes atque disperdat qui te fugerint, & latêre po D
tuerint. || Non timebis eos, quia domi Exo. 23. e.
nus deus tuus in medio tui est, deus 33. a. iosu.
magnus & terribilis: ipse consumet 24. c.
nationes has in conspectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris eas delere pariter: ne fortè multiplicentur cõtra te bestiæ terræ. Dabitq; eos dominus deus tuus in conspectu tuo: & interficiet illos donec penitus deleantur. Tradetque reges eorum in manus tuas, & disperdes nomina eorum sub cælo: nullus poterit resistere tibi, donec conteras eos. ||Sculptilia [e]eorum) 2. Mac. 21. g.
igne combures: non concupisces ar- [e]deorũ ip
gentum & aurum de quibus facta sunt, sorum
neque assumes ex eis tibi quicquam, ne offendas, propterea quia abominatio est domini dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias [e]anathema). sicut & illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est. [e]. i. in nihilum redigaris.

CAP. VIII.

¶ Affligit & tentat fidem nostram deus. Verbo dei viuimus. Erudit nos deus. Terra promissionis. Gratiæ deo agendæ. Diuitiæ seruantibus præcepta. Misericordiæ dei omnia tribuenda, non nostris viribus.

OMne mandatum quod ego præci
pio tibi hodie caue diligẽter vt A
facias: vt possitis viuere, & multiplicemini, ingressique possideatis terram, pro qua iurauit dominus patribus vestris. Et recordaberis cuncti itineris per quod adduxit te dominus deus tuus * quadraginta annis *iam
per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in tuo animo versabantur, vtrũ custodires mandata illius, an non. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu & patres tui: vt ostenderet tibi quòd ||non in solo pane viuat homo, sed in omni verbo quod egreditur de Mat. 4. a.
ore domini. Vestimentum tuum quo luc. 4. a.
operiebaris, nequaquam vetustate de- B
fecit, & pes tuus non est subtritus en
quadragesimus annus est: ||Vt recogites Infr. 26. a
in corde tuo quia sicut erudit filium

homo, sic dominus deus tuus erudiuit te, vt custodias mandata domini dei tui, & ambules in viis eius,, & timeas eum. ¶Dominus enim deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, aquarumq;, & fontium: in cuius campis & montibus erumpunt fluuiorum abyssi, terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus & mala granata & oliueta nascuntur, terram olei, ac mellis: vbi absque vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris: cuius lapides ferrum sunt, & de montibus eius æris metalla fodiuntur: vt cum comederis, & satiatus fueris, benedicas domino deo tuo pro terra optima quam dedit tibi. Obserua & caue nequando obliuiscaris domini dei tui, & negligas mandata eius atque iudicia & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie: ne postquam comederis & satiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habuerisque armenta boum, & ouium greges, argenti & auri, cunctarúmque rerum copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiscaris dñi dei tui, qui eduxit te de terra AEgypti, de domo seruitutis: & ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio ac dipsas, & nullæ omnino aquæ: ‖ qui eduxit riuos de petra durissima, ‖ & cibauit te manna in solitudine, quod nescierunt patres tui. Et postquam afflixit ac probauit te, ad extremum misertus est tui, ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc mihi omnia præstiterunt. Sed recorderis domini dei tui, quod ipse vires tibi præbuerit, vt impleret pactum suum, super quo iurauit patribus tuis, sicut præsens indicat dies. Sinautem oblitus domini dei tui, secutus fueris deos alienos, coluerisque illos & adoraueris: ecce nunc prædico tibi ꝙ omnino dispereas. Sicut gentes quas deleuit dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, si inobedientes fueritis voci domini dei vestri.

nõ egebis aliquo ĩ ea: C

Nũe.20.b 21.b. Exo.17.a. 16.d. D

CAP. IX.

Non propter iustitiam & æquitatem nostram tribuit aliquid homini deus. Peccatores. Duæ tabulæ. Vitulus aureus. Oratio Moysi cum ieiunio. Sepulchra concupiscentiæ. Infidelitas. Oratio Moysi in fide promissionum.

AVdi Israel, Tu transgredieris hodie Iordanem, vt possideas nationes maximas & fortiores te, ciuitates ingentes, & ad cælum vsque muratas, populum magnum atque sublimem, filios Enacim quos ipse vidisti & audisti, quibus nullus potest ex aduerso resistere. Scies ergo hodie quòd dominus deus tuus ipse transibit ante te ignis deuorans atque consumens, qui conterat eos & deleat atq; disperdat ante faciem tuam velociter, sicut locutus est tibi. Ne dicas in corde tuo cum deleuerit eos dominus deus tuus in conspectu tuo. Propter iustitiam meam introduxit me dominus vt terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istæ deletæ sint nationes. Neque enim propter iustitias tuas, & æquitatem cordis tui ingredieris vt possideas terras earum: sed quia illæ egerunt impie, introeũte te deletæ sunt: & vt compleret verbum suum dominus, quod sub iuramẽto pollicitus est patribus tuis Abrahã, Isaac & Iacob. Scito ergo quòd non propter iustitias tuas dominus deus tuus dederit tibi terram hãc optimam in possessionẽ, cum durissimæ ceruicis sis populus. ¶Memento & ne obliuiscaris quomodo ad iracundiam prouocaueris dominum deum tuum in solitudine: ex eo die quo egressus es ex AEgypto vsque ad locum istum semper aduersum dominum contendisti. ¶‖Nam & in Horeb prouocasti eum, & iratus delere te voluit, quando ascẽdi in montem, vt acciperem tabulas lapideas pacti quod pepigit vobiscũ dominus: & perseueraui in monte quadraginta diebus ac noctibus, panem non comedens, & aquam non bibens. Deditque mihi dominus duas tabulas lapideas scriptas digito dei, & continentes omnia verba quæ vobis locutus est in monte de medio ignis, quando concio populi congregata est. Cũq;

A

expellas & perdas eos

rectitudinem

B

Exo.17.19 31.32.

transissent quadraginta dies, & totidem noctes, dedit mihi dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis, dixitque mihi, Surge, & descende hinc cito: quia populus tuus quem eduxisti de AEgypto, deseruerunt velociter
præcepi viam, quam demonstrasti eis, fecerũtq; sibi conflatile. Rursumq; ait dominus ad me. Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit: dimitte me, vt conteram eum, & deleam nomen eius de sub cælo, & constituam te super gentem quæ hac maior & fortior sit. ¶ Cumque de monte ardente descenderem, & duas tabulas fœderis vtraque tenerem manu, vidissemq; vos peccasse domino C deo vestro, & feciisse vobis vitulum cõflatilem, ac deseruisse velociter viam eius quam vobis ostenderat: proieci tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro. Et procidi ante dominum sicut prius, quadraginta diebus & noctibus panem non comedens, & aquam non bibens, propter omnia peccata vestra quæ gessistis cõtra dominum, & eum ad iracundiam prouocastis. timui enim indignationem & iram illius, qua aduersum vos concitatus, delere vos voluit. Et exaudiuit me dominus etiam hac vice. ¶ Aduersum Aaron quoque vehementer iratus, voluit eum conterere, & pro illo similiter deprecatus sum. Peccatum autem vestrum quod feceratis, id D est vitulum, arripiens, igne combussi, & in frusta comminuens, omninóque in puluerẽ redigens, proieci in torrentem qui de monte descendit. ¶ In incendio quoque, & in tentatione, & in Sepulchris concupiscentiæ prouocastis dominum: & quando misit vos de Cades-barne, dicens, Ascendite, & possidete terram quam dedi vobis, & contempsistis imperium domini dei vestri, & non credidistis ei: neque vocem eius audire voluistis, sed semper fuistis rebelles à die qua nosse vos cœpi. Et iacui coram domino quadraginta diebus ac noctibus, quibus eũ suppliciter deprecabar, ne deleret vos vt fuerat cõminatus: & orãs dixi, Domine deus, ne disperdas populum tuum, & hæreditatem tuam, quam redemisti in magnitudine tua, quos eduxisti de AEgypto in manu forti. Recordare seruorum tuorum Abraham, Isaac, & Iacob, Ne aspicias duritiam populi huius, & impietatem atque peccatum: ne forte dicant habitatores terræ, de qua eduxisti nos, Non poterat dominus introducere eos in terram quam pollicitus est eis, & oderat illos: idcirco eduxit, vt interficeret eos in solitudine, qui sunt populus tuus & hæreditas tua, quos eduxisti in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento.

Nũe. 12. a 16. a. 21. a.

CAP. X.

Instauratio tabularum. Tribus Leui. Timendus deus, diligendus, illi seruiendum. Bonitas. Amor. Electio dei. Circũcisio cordis. Timor dei. Iuramentum. Laus nostra, deus.

IN tempore illo dixit dominus A ad me, Dola tibi duas tabulas la Exo. 34. a. pideas: sicut priores fuerunt, & ascende ad me in montem: faciesque arcam ligneam, & scribam in tabulis verba quæ fuerunt in his quas antè confregisti, ponesq; ea in arca. Feci igitur arcam de lignis setim. Cumq; dolassem duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem, habens eas in manibus. Scripsitq; in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus est, & dedit eas mihi. Reuersusque de monte, descendi, & posui tabulas in arcam quam feceram, quæ hucusque ibi sunt, sicut mihi B præcepit dominus. ¶ Filii autem Is- Nũe. 33. d rael mouerunt castra ex Beroth filiorum Iacan in Mosera. ‖ Vbi Aa- Nũe. 20. ron mortuus & sepultus est, pro quo sacerdotio functus est Eleazar filius eius. ¶ Inde venerunt in Gadgad: de quo loco profecti, castrametati sunt in Ietabatha, in terra aquarum atque torrentium. ¶ Eo tempore separauit tribum Leui, vt portaret arcam fœderis domini, & staret coram eo in ministerio, ac benediceret in nomine illius vsque in præsentem diem. Quam ob rem non habuit Leui partem, neque possessionẽ cũ fratribus suis: quia ipse dominus possessio eius est, sicut pro-

C misit ei dominus deus tuus. ¶Ego autem steti in monte sicut prius, quadraginta diebus ac noctibus, exaudiuitq; me dominus etiã hac vice, & te perdere noluit. Dixitq; mihi, Vade, & præcede populum, vt ingrediatur, & possideat terram quam iuraui patribus eorum vt traderem eis. ¶Et nunc Israel quid dominus deus tuus petit à te, nisi vt timeas dominũ deũ tuũ, & ambules in viis eus, & diligas eũ, ac seruias domino deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua: custodiasq; madata domini, & ceremonias eius quas ego hodie præcipio tibi, vt bene sit tibi? En domini dei tui cælum est, & cęlum cæli, terra & omnia quæ in ea sunt: & *tantũmodo in patribus tuis cõplacuit tibi

*tamen patribus tuis cõglutinatus est) dominus, & amauit eos, elegitq; semẽ eorum post eos, id est vos, de cunctis gentibus, sicut hodie cõprobatur. ¶Circuncidite igitur præputium cordis ve-

D stri, & ceruicem vestram ne induretis amplius: quia dominus deus vester ipse est deus deorum, & dominus dominantium, deus magnus, & potens, &

2.Par.19 c terribilis, ‖qui personam non accipit,
iob.34. b nec munera. Facit iudiciũ pupillo &
sapiẽ.6. b viduæ, amat peregrinum, & dat ei vi-
eccli.35 b ctum & vestitũ. & vos ergo amate pere-
roma.2.b grinos, quia & ipsi fuistis aduenæ in
gala.2. b. terra AEgypti. ‖Dominum deum tuũ ti-
Supr.6.c. mebis, & ei soli seruies: ipsi adhærebis,
matt.4.b iurabis‖q; in nomine illius. Ipse est laus
luc.4.b. tua, & deus tuus, qui fecit tibi hæc ma-
gnalia & terribilia quæ viderunt ocu-
Gen.46 c li tui. ‖In septuaginta animabus descen-
derunt patres tui in AEgyptum: & ecce nunc multiplicauit te dominus deus tuus sicut astra cæli.

CAP. XI.

¶Amandus deus. Opera dei erga Israelẽ. Terra promissionis. Oculi dei. Seruiendũ deo. Abundantia temporalium. Idololatria. Verbo dei attendendum. Filii docendi verbũ dei. Benedictio., & maledictio. Garizim, Hebal.

A Ma itaq; dominum deum tuum, & obserua præcepta eius & cere monias, iudicia atq; mãdata omni tẽpore. Cognoscite hodie quæ ignorant filii vestri qui non viderunt disciplinam domini dei vestri, magnalia eius & robustam manum, extentumq; brachium, signa & opera quæ fecit in medio AEgypti Pharaoni regi, & vniuersæ terræ eius, omnique exercitui AEgyptiorum, & equis ac curribus: quomodo operuerint eos aquæ maris rubri, cum vos persequerentur, & deleuerit eos dominus vsque in præsentem diem: vobisque quæ fecerit in solitudine, donec veniretis ad hunc locum: & ‖ Dathan atque Abiron filiis Eliab, qui fuit filius Ruben: quos aperto ore suo terra absorbuit cum domibus & tabernaculis, & vniuersa sub stantia eorum, quam habebant in medio Israelis. ¶Oculi vestri viderunt B omnia opera domini magna quę fecit, vt custodiatis vniuersa mandata illius, quæ ego hodie præcipio vobis: *& *vt robo-

Nũc.16.c

possitis introire, & possidere terram remini, ad quam ingredimini, multoq; in ea viuatis tempore: quam sub iuramento pollicitus est dominus patribus vestris, & semini eorum, lacte & melle manantem. ¶Terra enim ad quam ingredieris possidendam, non est sicut terra AEgypti de qua existi, vbi iacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: sed montuosa est, & campestris, de cælo expectans pluuias, quam dominus deus tuus semper inuisit, & oculi illius in ea sunt à principio anni vsque ad finem eius. ¶Si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, vt diligatis dominum deum vestrum, & seruiatis ei in toto corde vestro, & in tota anima vestra: dabit pluuiam terræ vestræ *tẽporaneam & serotinam, vt colligatis frumentum, & vinum, & oleum, fœnumq; ex agris ad pascenda iumenta, & vt ipsi comedatis ac saturemini. C ¶Cauete ne forte decipiatur cor vestrum, & recedatis à domino, seruiatisque diis alienis, & adoretis eos: iratusq; dominus claudat cælum, & pluuiæ non descendant, nec terra det germen suum, pereatisq; velociter de terra optima quam dominus daturus est vobis. ¶Ponite hæc verba mea in cordibus & in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocate. Docete filios vestros, vt illa meditentur, quando

*temporeanam

vt, de illis loquit

sederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris atque surrexeris. Scribes ea super postes & ianuas domus tuæ: vt multiplicētur dies tui, & filiorum tuorum in terra quam iurauit dominus patribus tuis, vt daret eis quandiu cęlū immineret terræ. ¶Si enim custodieritis mandata quæ ego præcipio vobis, & feceritis ea, vt diligatis dominum deum vestrū, & ambuletis in omnibus viis eius, adhærentes ei, disperdet dominus omnes gētes istas ante faciem vestrā & possidebitis eas quę maiores & fortiores vobis sunt. ||Omnis locus quem calcauerit pes vester, vester erit. A deserto, & à Libano, à flumine magno Euphrate vsque ad mare occidentale erūt termini vestri. Nullus stabit contra vos: terrorē vestrum & formidinē dabit dominus deus vester super omnem terrā quam calcaturi estis, sicut locutus est vobis. ¶En propono in cōspectu vestro hodie benedictionē & maledictionē: benectionē si obedieritis mādatis domini dei vestri, quę ego hodie præcipio vobis: maledictionē, si nō obedieritis mādatis domini dei vestri, sed recesseritis de via quam ego [e]nunc ostēdo[1] vobis, & ambulaueris post deos alienos, quos ignoratis. ¶Cum vero introduxerit te dominus deus tuus in terram, ad quam pergis habitandam, pones benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Hebal: qui sunt trās Iordanem post viā quæ vergit ad solis occubitum in terra Chananęi, qui habitat in campestribus contra Galgalam, quæ est iuxta vallem [e]tendentem & intrantem procul[1]. Vos enim transibitis Iordanem, vt possideatis terram quam dominus deus vester daturus est vobis, vt habeatis & possideatis illam, videte ergo vt impleatis ceremonias atque iudicia quę ego hodie ponam in conspectu vestro.

Iosue. 1. a.

D

[e] hodie pręcipio

[e] More,

CAP. XII.

Idololatria fugienda. Faciendum quod deus præcipit, non quod rectum videtur. Sanguis non comedēdus. Decimæ. Leuitæ alendi. Filios comburentes. Verbo dei nihil addendum.

HAEc sunt præcepta atque iudicia A quæ facere debetis in terra quā dominus deus patrum tuorum daturus est tibi, vt possideas eam cunctis diebus quibus super humū gradieris. ¶Subuertite omnia loca in quibus coluerunt gentes quas possessuri estis, deos suos super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum. Dissipate aras earum, & confringite statuas, lucos igne comburite, & idôla comminuite: disperdite nomina eorum de locis illis. ¶Non facietis ita domino deo vestro: sed ad locum quē elegerit dominus deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suū ibi, & habitet in eo, venietis: & offeretis in loco illo holocausta & victimas vestras, decimas & [e]primitias[1] manuum vestrarum, & vota atque donaria primogenita boum & ouium. Et comedetis ibi in cōspectu domini dei vestri: ac lętabimini in cunctis ad quę miseritis manum vos & domus vestræ in qbus benedixerit vobis dominus deus vester. ¶Non facietis ibi quę nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur, Neque enim vsque in præsens tempus venistis ad requiem, & possessionem quam dominus deus vester daturus est vobis. Transibitis Iordanem, & habitabitis in terra quam dominus deus vester daturus est vobis, vt reqescatis à cunctis hostibus vestris per circuitum: & absque vllo timore habitetis in loco quē elegerit dominus deus vester, vt sit nomen eius in eo. Illuc omnia quæ præcipio, conferetis, holocausta, & hostias, ac decimas, & primitias manuum vestrarum: & quicquid præcipuū est in muneribus quæ vouistis domino. Ibi epulabimini coram domino deo vestro, vos & filii ac filię vestræ, famuli & famulæ atq; leuites, qui in vrbibus vestris commorantur. neq; enim habet aliam partem & possessionem inter vos. Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris: sed in eo quē elegerit dominus, in vna tribuum tuarum offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi. ¶Si autē C comedere volueris, & te esus carnium delectauerit, occide & c[illegible]ede iuxta benedictionem domini dei tui quam

[e] oblationes

dedit tibi in vrbibus tuis: *siue immundum fuerit, ►hoc est maculatũ, & debile⁾: siue mundum, ►hoc est integrũ & sine macula, quod offerri licet, ⁾sicut capream & ceruum, comedes, absque esu duntaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes. ¶Non poteris comedere in oppidis tuis decimam frumenti, & vini, & olei tui, primogenita armentorum & pecorum, & omnia quæ voueris, & sponte offerre volueris, & primitias manuũ tuarum: sed coram domino deo tuo comedes ea in loco quẽ elegerit dominus deus tuus, tu & filius tuus & filia, seruus & famula, atq; Leuites, qui manent in vrbibus tuis: & lętaberis, & reficieris corã domino deo tuo in cunctis ad quæ extenderis manum tuam. ¶Caue ne derelinquas Leuitẽ in omni tempore quo versaris in terra. ¶Quando dilatauerit dominus deus tuus terminos tuos, ||sicut locutus est tibi, & volueris vesci carnibus quas desyderat anima tua: locus autem quẽ elegerit domin⁹ deus tuus, vt sit nomen eius ibi, si procul fuerit, occides de armentis & pecoribus quæ habueris, sicut præcepi tibi, & comedes in oppidis tuis, vt tibi placet. Sicut comeditur caprea & ceruus, ita vesceris eis, & *mundus & immũdus in commune vescentur⁾. ¶Hoc solum caue ne sanguinem comedas. sanguis enim eorum pro anima est: & idcirco non debes animam comedere cum carnibus: sed super terram fundes quasi aquam, vt bene sit tibi & filiis tuis post te, cum feceris quod placet in conspectu domini. Quæ autem sanctificaueris & voueris domino, tolles, & venies ad locum quẽ elegerit dominus, & offerres oblationes tuas carnem & sanguinem super altare domini dei tui: sanguinẽ hostiarum tuarum fundes in altari: carnibus autẽ ipse vesceris Obserua & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternũ, cum feceris quod bonum est & placitũ in cõspectu domini dei tui, ¶Quando disperdiderit dominus deus tuus ante faciem tuam gentes ad quas ingredieris possidendas, & possederis eas, atque habitaueris in terra earum: caue ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subuersæ, & requiras *ceremonias⁾ earum dicens, Sicut coluerũt gentes istæ deos suos: ita & ego colam. Nõ faciet similiter domino deo tuo. Omnes enim abominationes quas auersatur dominus, fecerunt diis suis, offerentes filios & filias, & comburentes igni. ¶Quod præcipio tibi hoc tãtum facito domino: nec addas quicquam nec minuas.

* vel, immundi & mundi poterunt cõmedere:

Gen. 28. c

Infr, 19. c

* vel, mũdã & immũdã pariter comedes,

D

* deos

CAP. XIII.

Pseudopropheta occidendus. Miraculis tentat fidem nostram deus. Abducens à fide dei, occidendus. Ciuitas abducta à fide, delenda.

A Si surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atq; portentum, & eueuerit quod locutus est, & dixerit tibi, Eamus & sequamur deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis, non audies verba prophetæ illius aut somniatoris, quia tentat vos dominus deus vester, vt palam fiat vtrũ diligatis eũm an non, in toto corde, & in tota anima vestra. Dominum deum vestrũ sequimini, & ipsum timete, & mandata illius custodite, & audite vocem eius: ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis. Propheta autem ille aut fictor somniorũ interficietur: quia locutus est vt vos auerteret à domino deo vestro, qui eduxit vos de terra AEgypti, & redemit B vos de domo seruitutis: vt errare te faceret de via quam tibi præcepit dominus deus tuus: & auferes malũ de medio tui. ¶Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuę, aut filius tuus vel filia siue vxor quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis vt animam tuam, clam dicens, Eamus, & seruiam⁹ diis alienis, quos ignoras tu & patres tui, cunctarum in circuitu gentiũ quæ iuxta vel procul sunt, ab initio vsq; ad finem terræ: non acquiescas ei, nec audias neque parcat ei oculus tuus vt miserearis & ocultes eum, sed statim interficies. ||sit primum manus tua super eum, & post te omnis populus mittat manum, lapidibus obrutus. necabitur: C quia voluit te abstrahere à domino deo tuo, qui eduxit te de terra AEgypti, de domo seruitutis: vt omnis Israel audiẽs timeat, & nequaquã vltrà faciat quippiã huius rei simile, ¶Si audieris in vna

Infr. 17. b

vrbium tuarū, quas dominus deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes ali quos, Egressi sunt filii Belial de medio tui, & auerterūt habitatores vrbis suæ, atq; dixerunt, Eamus, & seruiamus diis alienis quos ignoratis: quęre solicite, & diligenter rei veritate perspecta, si inueneris certū esse quod dicitur, & abominationem hāc opere perpetratam, D statim pcuties habitatores vrbis illius in ore gladii, & delebis eam, omniaq; quæ in illa sunt vsque ad pecora, quicquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita vt vniuersa consumas domino deo tuo, & sit tumulus sempiternus, non ædificabitur amplius, & non adhærebit de illo anathemate quicquam in manu tua, vt querta tur dominus ab ira furoris sui, & miserea tur tui multiplicetq; te, sicut iurauit patribus tuis quando audieris vocem domini dei tui, custodiens omnia præcepta eius quę ego præcipio tibi hodie vt facias quod placitum est in conspectu domini dei tui. CAP. XIIII.

Ritus gentium non imitandus. Animalia munda & immunda. Morticina. Peregrinus. Decimæ. Leuitæ, Viduę, Pupilli alendi.

A Filii [a]estote[b] domini dei vestri: non vos incidetis, nec facietis caluitiū super mortuo. quoniam populus sanctus es domino deo tuo: & te elegit vt sis ei in populum peculiarem [b]de[c] cunctis gētibus quæ sunt super terram. ¶Ne comedatis quæ immunda sunt hoc est animal qđ comedere debetis, Bouem, & ouem, & capram, ceruū & capream, bubalū. [c]tragelaphum[d], pygargum, orygē, camelopardalum. Omne animal quod in duas partes findit vngulam & ruminat, comedetis. ¶De his autem quæ ruminant, & vngulam non findunt, hæc comedere non debetis, camelum, leporem, chœrogyllium: quia ruminant, & non diuidunt vngulam, immunda erunt vobis. Sus quoque quoniam diuidit vngulam, & non ruminat, immunda erit. carnibus eorum non vescemini, & cadauera non tangetis. ¶Hęc comedetis ex omnibus quę morantur in aquis, Quæ habent pinnulas, & squammas, comedite: quæ absq; pinnulis & squamis sunt, ne comedatis quia immunda sunt. ¶Omnes aues mūdas comedite. Immundas ne comedatis: aquilam scilicet, & gryphem, & haliætum, ixion, & vulturem ac miluum iuxta genus suum: & omne coruini ge- [d]vel cuneris, & [e]struthionē ac noctuā, & [f]larū[g], culum atq; accipitrē iuxta genus suum: herodium ac cygnum, & ibin, ac mergulū, porphyrionem, & nicticoracem, [g]ono- [e]ciconiā, crotalum[h], & charadrium, singula in genere suа: vpupam quoque, & vesperti lionem. Et omne quod reptat & pennulas habet, immundum erit nec comedetur. Omne quod mūdum est, comedite. ¶Quicquid autem morticinū est, C ne vescamini ex eo. Peregrino qui intra portas tuas est, da vt comedat, aut vende ei, quia tu populus sanctus domini dei tui es. ¶Non coques hœdum [f].i. cum sū in [h]lacte[i] matris suæ. ¶¶Decimam par- git lac tem separabitis de cūctis fructibus tuis Exo. 29. C. quæ nascuntur in terra per annos sin- 34. d gulos, & comedes in conspectu domini dei tui in loco quem elegerit vt in eo nomen illius inuocetur, decimā frumēti tui, & vini, & olei & primogenita de armentis & ouibus tuis: vt discas timere dominum deum tuum in omni tempore. ¶Cum autē longior fuerit via, & locus quem elegerit dominus deus tuus, *tibiq; benedixerit, nec potueris * vt poad eum hęc cuncta portare, vendes oīa nat nomē & in pretiū rediges, portabisque manu suum ibi, tua, & proficisceris ad locū quē elege- (vel, inrit dñs deus tuus: & emes ex eadē pe- uocetur) cunia quicquid tibi placuerit, siue ex armētis, siue ex ouibus: vinū quoq;, & sicerā, & omne quod desyderat aīa tua: D & comedes corā dño deo tuo, & epulaberis tu & domus tua, & Leuita qui intra portas tuas est. caue ne derelinquas eū, quia nō habet aliā partē in possessione tua. ¶Anno tertio separabis aliā decimam ex omnibus quæ nascūtur tibi eo tempore: & repones intra tanuas tuas. Venietq; Leuites qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, & peregrinus ac pupillus & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur: vt benedicat tibi dominus deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris.

CAP. XV.

[a] vel, estis
Sup. 7. a. Infr. 26. d
[b] præ
Leuit. 11. a
[c] hircum syluestrē

Remissio debitorum. Mendici. De fratre in paupertatem redacto. Mutuũ dandum. Pauperes. Serui & ancillæ. Hebræi. Auris perforata. Primogenita deo sanctificata.

A Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur. Cui debetur aliquid ab amico vel ꝓximo ac fratre suo, repetere non poterit: quia annus remissionis est domini: A peregrino & aduena exiges: [a]ciuẽ & propinquũ repetendi nõ habebis potestatẽ. Et omnino indigẽs & mẽdicus non erit inter vos: [b]vt benedicat tibi dominus in terra quã traditurus est tibi in possessionem: [c]Si tamen audieris vocem domini dei tui, & custodieris vniuersa quæ iussit, & quæ ego hodie præcipio tibi, benedicet tibi, vt pollicitus est. ¶Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo accipies mutuum. ¶Dominaberis nationibus plurimis, & tui B nemo dominabitur. ¶Si vnus de fratribus tuis qui morantur intra portas ciuitatis tuæ in terra quã dominus deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem deuenerit: nõ obdurabis cor tuum, nec contrahes manũ, sed aperies eam pauperi, & ‖dabis mutuũ quo eum indigere perspexeris. Caue ne forte subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo, Appropinquat septimus annus remissionis: & auertas oculos tuos à paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum, commodare: ne clamet cõtra te ad dominũ, & fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei: nec ages quippiã callide in eius necessitatibus subleuãdis: vt benedicat tibi domin⁹ deus tuus in omni [d]tempore, & in cunctis ad quæ manum miseris. ‖Non deerunt pauperes in terra habitatiõis tuę: idcirco ego C præcipio tibi vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum versatur in terra. ¶Cum tibi [e]venditus fuerit frater tuus Hebræus aut Hebręa, & sex annis seruierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum: & quem libertate donaueris, nequaquam vacuũ abire patieris, sed [f]dabis viaticum de gregibus, & de area & torculari tuo, quibus dominus deus tuus benedixerit tibi. Memento quòd & ipse seruieris in terra AEgypti, & liberauerit te dominus deus tuus, & idcirco ego nũc præcipio tibi. Sinautem dixerit, Nolo egredi: eò quòd diligat te, & domũ tuam, & bene sibi apud te esse sentiat, assumes subulam, & perforabis aurem eius in ianua domus tuæ, & seruiet tibi vsque in æternum, ancillæ quoq; similiter facies Non [g]auertas ab eis oculos tuos quando dimiseris eos liberos: quoniam iuxta mercedẽ mercennarii per sex annos seruiuit tibi: vt benedicat tibi dominus deus tuus in cunctis operibus quæ agis. ¶De primogenitis quæ nascũtur in armẽtis, & ouibus tuis, quicquid D est sexus masculini, sanctificabis domino deo tuo. Non operaberis in primogenito bouis, & non tondebis primogenita ouium. ‖In conspectu domini dei tui comedes ea per annos singulos in loco quem elegerit dominus, tu & domus tua. Sinautem habuerit maculam, & vel claudum fuerit vel cęcum, aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur domino deo tuo. sed intra portas vrbis tuæ comedes illud: tã mũdus quàm immundus similiter vescentur eis quasi caprea, & ceruo. Hoc solũ obseruabis vt sanguinẽ eorum non comedas, sed effundas in terrã quasi aquã.

[a] non repetes à fratre tuo
[b] benedicet enim
[c] Duntaxat si
Matt. 5. g. Luc. 6. c
[d] ope tuo. Matt. 26. a
[e] se vendiderit Exo. 21. a. Iere. 34. c
[f] onerabis eum
[g] tibi durũ videatur ꝙ
Leui. 22. e Eccli. 35. a

CAP. XVI.

Festa iudæorum, Phase, Pẽtecostes, Tabernaculorum Iudices.

A Obserua mensem [a]nouarum frugũ, & verni primum temporis, vt facias phase domino deo tuo: quoniam in isto mense eduxit te dominus deus tuus de AEgypto nocte. Immolabisque phase domino deo tuo de ouibus, & de bobus in loco quem elegerit dominus deus tuus, vt habitet nõmen eius ibi. Non comedes in eo panem fermentatum. Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem, quoniam in [b]pauore egressus es de AEgypto: vt memineris diei egressionis tuæ de AEgypto omnibus diebus vitæ tuæ. Non apparebit fermentatum in omnibus terminis tuis septẽ diebus, & non remanebit * de carnibus eius quod immolatũ est vespere in die primo vsq; ad mane. Non poteris immolare phase in qualibet vrbiũ tuarũ, quas dominus deus tuus daturus est tibi: sed in loco quem elegerit dominus B

[a] Abib i. Aprilis.
[b] festinatione
* per noctem

deus tuus, vt habitet nomen eius ibi: immolabisq; phase vespere ad solis occasum, quãdo egressus es de AEgypto. Et coques, & comedes in loco quẽ elegit dominus deus tuus, maneq; cõsurgens vades in tabernacula tua. Sex diebus comedes azyma: & in die septima, quia collecta est domini dei tui, non facies opus. ¶Septem hebdomadas numerabis ibi ab ea die qua falcem in segetẽ miseris, & celebrabis diem festum hebdomadarum domino deo tuo, oblationem spontaneam manus tuę, quam offeres iuxta benedictionem domini dei tui: & epulaberis coram domino deo tuo, tu & filius tuus, & filia tua, & seruus tuus, & ancilla tua, & Leuites qui est intra portas tuas, & aduena ac pupillus & vidua, qui morantur vobiscum: in loco quẽ elegerit dominus deus tuus, vt habitet nomen eius ibi: & recordaberis quoniam seruus fueris in AEgypto: custodiesq; ac facies quæ præcepta sunt. ¶Solennitatẽ quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies quando collegeris de area & torculari fruges tuas, & epulaberis in festiuitate tua tu & filius tuus & filia, & seruus tuꝰ & ancilla, Leuites quoque, & aduena, & pupillus ac vidua, qui intra portas tuas sunt. Septem diebus domino deo tuo festa celebrabis in loco quẽ elegerit dominus: benedicetque tibi dominus deus tuus in cunctis frugibus tuis, & in omni opere manuum tuarum, erisq; in lætitia. Tribus vicibus per annũ apparebit omne masculinũ tuũ in cõspectu domini dei tui in loco quẽ elegerit, in solẽnitate azymorum, & in solennitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorũ. ||Non apparebit ante dominũ vacuus: sed offeret vnusquisque secundũ quod habuerit iuxta benedictionem domini dei sui, quã dederit ei. ¶Iudices & [a]magistros ⁾ constitues in omnibus portis tuis, quas dominus deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas: vt Iudicẽt populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. ||Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & [a]mutant⁾ verba iustorum. ¶Iuste quod iustum est, persequeris: vt viuas, & possideas terram quam dominus deus tuus dederit tibi. ¶Non plãtabis lucum & omnem arborem iuxta altare domini dei tui. ¶Nec facies tibi atque constitues statuam, quæ odit dominus deus tuus.

C

D

Exo. 23. b 34. c. ec. 16. d.

[a] prefectos

Sup. 1. c. leui. 19. c. Exo. 23. a. eccl. 20. d

[a] peruertunt

CAP. XVII.

Vitiosa hostia. Idololatræ, Testes. De ambigua & difficiliore causa sacerdotes adeundi. Rebellis. Institutio regis Rex legat Deuteronomium.

NOn immolabis domino deo tuo bouem & ouem in quo est macula aut quippiam vitii: quia abominatio est domino deo tuo. ¶Cũque reperti fuerint apud te intra vnam portarum tuarum, quas dominus deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu domini dei tui, trãsgrediantur & pactũ illius vt vadant & seruiant diis alienis & adorent eos, solem & lunam, & omnem militiã cæli, quæ non præcepi: & hoc tibi fuerit nuntiatum, audiensque inquisieris diligenter, & verum esse repereris, & abominatio facta est in Israel: educes virum ac mulierem qui rem sceleratissimam perpetrauerunt, ad portas ciuitatis tuæ, & lapidibus obruentur. ||In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. Nemo occidatur, vno contra se dicente testimonium. Manus testium prima interficiet eum, & manus reliqui populi extrema mittetur: vt auferas malum de medio tui. ¶Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, caussam & caussam, [a]lepram & non lepram⁾, & [a]iudicium intra portas tuas videris verba variari⁾: surge, & ascende ad locum quem elegerit dominus deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis *ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino deo tuo: ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel: cunctusque populus au-

A

B

Infr. 19. d matt. 18. b 2. cor. 13. a supr. 13. c.

[a] plagã & plagam,

[a] quicqd cõtẽtiosæ causę est:

C

*à verbo quod annuntiabunt tibi

diens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. ¶Cum ingressus fueris terram quã dominus deus tuus dabit tibi, & possederis eã, habitauerisque in illa, & dixeris. Constituam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes: eum constitues quẽ dominus deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui nõ sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in AEgyptum, equitatus numero subleuatus, pręsertim cũ dominus præceperit vobis vt nequaquam amplius per eandem viam reuertamini. Non habebit vxores plurimas [a]quæ alliciant animum [b]eius, neque argenti & auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi [c]Deuteronomiũ legis huius [d]in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dominũ deum suum, & custodire verba & ceremonias eius quę in lege pręcepta sunt. Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet *in partem dexterã vel sinistram, vt lõgo tempore regnet ipse & filii eius sup Israel.

D

[a]ne declinet cor

[c]iteratam legẽ hanc

*à præcepto

CAP. XVIII.

Leuitis quid dabatur. Idololatria. Christus promittitur. Pseudopropheta occidendus, & quomodo dignoscẽdus.

A NOn habebunt sacerdotes & Leuitæ, & omnes qui de eadem tribu sunt partem & hæreditatem cũ Israel: ||quia sacrificia domini, & oblationes eius comedent, & nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum. dominus enim ipse est hæreditas eorum: sicut locutus est illis. ||¶Hoc erit iudicium sacerdotum à populo, & ab his qui offerunt victimas: siue bouẽ, siue ouem immolauerint dabunt sacerdoti armum *ac ventriculum: primitias frumenti, vini & olei, & lanarum partem ex ouium tõsione. Ipsum enim elegit dominus deus tuus de cunctis tribubus tuis, vt stet, & ministret nomini domini, ipse & filii eius in sempiternum. ¶Si exierit Leuites ex vna vrbiũ tuarum ex omni Israel in qua habitat, & voluerit venire, desyderans locum quem elegerit dominus, ministrabit in nomine domini dei sui, sicut omnes fratres eius Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram domino. Partem ciborum eandem accipiet quam & cæteri: excepto eò quod [e]in vrbe sua ex paterna ei successione debetur [f]. ¶Quando ingressus fueris terram quam dominus deus

Sup. 10. b num. 18. c d. 1. co. 9. b.

Num. 18.

*& maxillas.

B

[e]habet vẽdito no pat suorum.

tuus dabit tibi, caue ne imitari velis
Leu.20,d abominationes illarum gentium. ‖nec
inueniatur in te qui lustret filium suũ,
aut filiam, ducens per ignem: aut qui
ariolos scisciteritur, & obseruet somnia
atque auguria. nec sit maleficus, nec
incantator, neque qui pythones con-
8.Re.18,a sulat, nec diuinos, ‖& quærat à mor-
tuis veritatem'. omnia enim hæc abo
minatur dominus, & propter istiusmo-
di scelera delebit eos in introitu tuo:
C perfectus eris, & absque macula' cum
domino deo tuo. Gentes istæ quarum
possidebis terram, augures & diuinos
audiunt: tu autem à domino deo tuo
aliter institutus es. PROPHETAM
de gente tua' & de fratribus tuis si-
IESVS. cut me, suscitabit tibi dominus deus
tuus: ipsum audies vt petisti à domi-
Iohã.1.g. no deo tuo in Horeb, quando concio
act.3.d.7. congregata est, atque dixisti, ‖Vltra
c.
Exo.20,d non audiam vocem domini dei mei,
Iohã.1.g. & ignem hunc maximum amplius nõ
videbo, ne moriar. Et ait dominus mi
hi, Bene omnia sunt locuti, ‖Prophe-
tam suscitabo eis de medio fratrum
suorum similem tui: & ponam verba
mea in ore eius, loqueturque ad eos
omnia quæ præcepero illi. qui autem
verba eius' quæ loquetur in nomine
meo, audire noluerit, ego vltor exi-
stam. ¶Propheta autem qui arrogan-
D tia deprauatus voluerit loqui in nomi
ne meo, quæ ego non præcepi illi vt
diceret, aut ex nomine alienorum deo
rum, interficietur. ¶Quod si tacita
cogitatione responderis, Quomodo pos
sum intelligere verbum quod dominus
non est locutus? hoc habebis signum,
Quod in nomine domini propheta ille
prædixerit, & non euenerit: hoc domi
nus non est locutus, sed per tumorem
animi sui propheta confinxit, & idcir
co non timebis eum.

CAP. XIX.

Ciuitates refugii. Qui homicidæ innocentes. Termini non transferendi. Pœna falsi testis. Lex talionis.

A CVM disperdiderit dominus de
num.35,b tuus gentes, quarum tibi tradi-
Iosue.20, turus est terram, & possederis
a. eam, habitaueriſque in vrbibus
earum & in ædibus: tres ciuitates sepa
rabis tibi in medio terræ, quam do-
minus deus tuus dabit tibi in possessio
nem, sternẽs diligenter viam: & in tres
æqualiter partes totam terræ tuæ pro-
uinciam diuides, vt habeat è vicino
qui propter homicidium profugus est,
quo possit euadere. Hęc erit lex homi-
cidæ fugientis, cuius vita seruãda est, B
Qui percusserit proximũ suũ nescius,
& qui heri & nudiustertius nullũ con-
tra eum odiũ habuisse cõprobatur: sed
abiisse cũ eo simpliciter' in syluã ad li
gna cædẽda, & in succisione lignorũ se
curis fugerit manum, ferrumq; lapsum
de manubrio amicum eius percusserit
& occiderit: hic ad vnam supradictarũ
vrbium confugiet: & viuet: ne forsitan
proximus eius cuius effusus est sanguis
dolore stimulatus, persequatur, & ap-
prehendat eum si longior via fuerit,
& percutiat animam eius qui non est
reus mortis: quia nullum contra eum
qui occisus est, odium prius habuisse
monstratur. Idcirco præcipio tibi, vt
tres ciuitates æqualis inter se spatii di-
uidas. Cũ autem dilatauerit dominus
deus tuus terminos tuos, sicut iurauit
patribus tuis, & dederit tibi cunctam
terram quam eis pollicitus est C si tamẽ
custodieris mãdata eius, & feceris quæ
hodie præcipio tibi, vt diligas domi- C
num deum tuum, & ambules in viis e-
ius omni tempore addes tibi tres alias
ciuitates, & supradictarum trium vr-
bium numerum duplicabis: vt non ef-
fundatur sanguis innoxius in medio
terræ quam dominus deus tuus dabit
tibi possidẽdam, ne sis sanguinis reus.
¶‖Siquis autem odio habens proximũ num.35.e
suum insidiatus fuerit vitæ eius, sur-
gensque percusserit illum, & mortuus
fuerit, fugeritque ad vnam de supra-
dictis vrbibus, mittent seniores ci-
uitatis illius, & arripient eum de lo-
co effugii, tradentque in manus pro-
ximi, cuius sanguis effusus est, & mo-
rietur. Non misereberis eius, & aufe
res innoxium sanguinem de Israel, vt
bene sit tibi. ¶Non assumes, & trans
feres terminos proximi tui quos fixe-
runt priores in possessione tua quam
dominus deus tuus dabit tibi in ter-
ra quam acceperis possidendam. D

Sup.17.b. mat.18.b. iohã.8.c. 2.co.13.a. heb.10.c. ¶||Non stabit testis vnus contra aliquẽ, quicquid illud peccati, & facinoris fuerit: sed in ore duorum aut trium testiũ stabit omne verbum. ¶Si steterit testis mendax cõtra hominem, accusans eũ præuaricationis, stabunt ambo quorũ caussa est, ante dominum in conspectu sacerdotum & iudicum qui fuerint in diebus illis. Cumq; diligentissime perscrutãtes inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium

Dan.13.g. ||reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui: vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere.

Matt.5.f. exo.21.c. Nõ misereberis eius, ||sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

CAP. XX.

Fidem in promissam dei victoriam docetur populus bellaturus. Qui ad bellum procedere debeant. Ius belli. Chananæi occidi iubentur. Arbores fructiferæ.

A Si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatus & currus, & maiorem quam tu habeas, aduersarii exercitus multitudinẽ, non timebis eos: quia dominus deus tuus tecum est, qui eduxit te de terra AEgypti. Appropinquante autem iam prælio, stabit sacerdos ante aciem, & sic loquetur ad populum, Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, nõ pertimescat cor vestrũ, nolite metuere, nolite *cedere, nec formidetis eos: quia dominus deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, vt eruat vos de periculo. ¶Duces quoque per singulas turmas audiente exercitu pro

*pauere

1.Macha. 3.g

B clamabunt, Quis est homo qui ędificauit domum nouam, & non dedicauit eam? vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius dedicet eam. Quis est homo qui plantauit vineam, & necdum fecit eã esse communem, & de qua vesci omnibus liceat? vadat & reuertatur in domum suã, ne forte moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio. Quis est homo qui despondit vxorẽ, & nõ accepit eam? vadat & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo accipiat eam. His dictis addent reliqua, & loquentur ad populum, ||Quis est homo formidolosus, & corde pauido? vadat & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. Cumq; siluerint duces exer C citus, & finem loquendi fecerint, vnusquisque suos ad bellandum cuneos prę parabit. ¶Si quãdo accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. Sinautem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum oppugnabis eam. Cumq; tradiderit dominus deus tuus illam in manu tua, percuties omne ꝙ in ea generis masculini est, in ore gladii, absque mulieribus, & infantibus, iumentis & cæteris quæ in ciuitate sunt. Omnem prędam *exercitui diuides, & comedes de spoliis hostium tuorũ, quæ dominus deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis ciuitatibus, quæ à te procul valde sunt, & non sunt de his vrbibus quas in possessionem accepturus es. ¶De his autem ciuitatibus quæ da- D buntur tibi, nullum omnino permittes viuere, sed interficies in ore gladii, Hethæum videlicet, & Amorrhæũ, & Chananæum, Pherezęum, & Heuæum, & Iebusæum, sicut præcepit tibi dominus deus tuus: ne forte doceant vos facere cunctas abominationes quas ipsi operati sunt diis suis, & peccetis in dominum deum vestrum. ¶Quando obsederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circũdederis vt expugnes eã, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem, quoniam lignũ est, & non homo, nec potest bellãtium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in cęteros apta vsus, succide &, instrue machinas*, donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat.

Iudic.7.a

*prędaberis tibi.

*aduersus ciuitatem

CAP. XXI.

Lex expurgationis super occiso. Quomodo ducẽda captiua in vxorem. Ius primogenituræ non dandum ex affectibus.

A QVādo inuētum fuerit in terra quam dominus deus tuus da turus est tibi, hominis cadauer occisi, & ignorabitur cædis reus, egredientur maiores natu, & iudices tui, & metientur a loco cadaueris singularum per circuitum spatia ciuitatum: & quam viciniorem cæteris esse perspexerint, seniores ciuitatis illius tollent vitulam de armento, quæ non traxit iugum, nec terrā scidit vomere, & ducent eam ad vallem asperā atque saxosam, quæ nunquā arata est, nec sementem recepit, & cædēt in ea ceruices vitulæ, accedentq; sacerdotes filii Leui, *quos elegerit dominꝰ deus tuus vt ministrent ei, & *benedicant in nomine eius, & ad verbum eorum omne negotiū pendet: & quicquid mūdum vel immundum est, iudicetur. Et venient maiores natu ciuitatis illius ad interfectum, lauabuntque manus suas super vitulam quæ in valle percussa est, & dicent, Manus nostræ non effuderunt sanguinem hūc, nec oculi viderunt, propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti domine, & ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis: tu autem alienꝰ eris ab innocentis cruore qui fusus est, cum feceris qđ præcepit dominus. ¶Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos dominus deus tuus in manu tua, captiuosque duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchrā, & adamaueris eā, voluerisque habere vxorem, introduces eam in domū tuam: quæ radet cæsariem, & circuncidet vngues, & deponet vestem in qua capta est: sedensq; in domo tua flebit patrem & matrem suam vno mense, & postea intrabis ad eam, dormiesque cum illa, & erit vxor tua. Si autem postea non sederit animo tuo, dimittes eam liberam. nec vēdere poteris pecunia, nec opprimere ꝑ potentiam quia humiliasti eam. ¶Si habuerit homo vxores duas, vnam dilectam, & alteram odiosam. genuerintq; ei liberos, & fuerit filius odiosæ primogenitus, voluerit q; substantiam inter filios suos diuidere: non poterit filiū dilectę facere primogenitū, & ꝑferre filio odiosę, sed filiū odiosę agnoscet primogenitū, dabitq; ei de his q̄ habuerit cūcta duplicia. iste est enim principiū *liberorum eius, & huic debentur primogenita. ¶Si genuerit homo filiū cōtumacem & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempserit: apprehendent eū, & ducent ad seniores ciuitatis illius & ad portam iudicii, dicentque ad eos, Filius noster iste proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuiis: lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israel audiens pertimescat. ¶ Quando peccauerit homo quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo: non permanebit cadauer eiꝰ in ligno, sed in eadem die sepelietur: quia maledictus a deo est qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terram tuam quam dominus deus tuꝰ dederit tibi in possessionem.

*q eos

*vt, laudent nomen eius

B

C

*fortitudinis

D

Galat. 3. b

CAP. XXII.

✠Res ꝓximi perdita. Mulier veste virili īduta. Nidus. Tectū domus. Vinea. Arare. Vestimētum. Fimbriæ. Vxor nō inuenta virgo. Adulterium. Virgo oppressa in ciuitate vel agro. Opprimens virginem non desponsatam.

NOn videbis bouē fratris tui aut ouem errantem, & præteribis: sed reduces fratri tuo, etiāsi nō est propinquus frater tuus, nec nosti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quandiu quærat ea frater tuus, & recipiat. Similiter facies de asino, & de vestimento, & de omni re fratris tui quæ perierit: si inueneris eā ne negligas quasi alienam. si videris asinum fratris tui aut bouem cecidisse ī via, non despicies, sed subleuabis cum eo. ¶Nō induetur mulier veste virili, nec vir vtet veste fœminea, abominabilis enim apud deum est qui facit hæc. ¶Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis desuper iucubantem, non tenebis eam cum filiis, sed a-

A Exo. 23. a.

bire patieris, captos tenens filios, vt
B bene sit tibi, & longo viuas tempore.
¶Cum ædificaueris domum nouam,
facies murum [a]tecti [b]per circuitum: ne
[a]tecto tuo effundatur sanguis in domo tua, & sis
reus labente alio, & in præceps ruen-
[a]diuersis rerum generibus: [b]i. polluantur,
te. ¶Non seres vineam tuam [a]altero se-
mine [b]: ne & sementis quam seuisti, &
quæ nascuntur ex vinea, pariter [a]sanctificentur [b]. ¶Non arabis in boue simul
& asino. ¶Non indueris vestimẽto qđ
ex lana linóque contextum est. ¶Funi
culos ► in fimbriis [b] facies per quatuor
angulos pallii tui, quo operiris. ¶Si du
xerit vir vxorem, & postea odio habu
erit eam, quæsieritq; occasiones quib9
dimittat eam, obiiciens ei nomen pes
simum, & dixerit, Vxorem hanc acce-
pi, & ingressus ad eam non inueni vir
ginem: tollent eam pater & mater ei9,
& ferent secum signa virginitatis eius
ad seniores vrbis qui in porta sunt: &
dicet pater, Filiam meã dedi huic v-
xorem, *quam quia odit, imponit ei no*
men pessimum, vt dicat, Non inueni fi
liam tuam virginem: & ecce hæc sunt
C signa virginitatis filiæ meæ. Et expan
dent vestimentum coram senioribꝰ ci
uitatis: apprehendentq; senes vrbis il
lius virum, & verberabunt illum, con
demnantes insuper centum siclis argẽ
ti, quos dabit patri puellæ, quoniã dif
famauit nomen pessimum super virgi-
nem Israel: habebitq; eam vxorem, &
non poterit dimittere eã omnibus die
bus vitæ suæ. Quod si verum [a]est quod
obiicit, & non est in puella inuẽta vir
ginitas: eiicient eã extra fores domus
patris sui, & lapidibus obruent viri ci
uitatis illius, & morietur: quoniam fe
cit nefas ĩ Israel, vt fornicaretur in do
mo patris sui: & auferes malum de me
dio tui. ¶Si dormierit vir cum vxore
alterius, vterque morietur, id est, adul
ter & adultera: & auferes malum de Is
rael. ¶Si puellam virginem desponde-
rit vir, & inuenerit eam aliquis in ci-
uitate, & concubuerit cum ea: educes
vtrunque ad portam ciuitatis illius, &
D lapidibus obruentur: puella quia non
clamauit cum esset in ciuitate: vir, qa
[a]opp̃ssit humiliauit [b] vxorem proximi sui. & au
feres malum de medio tui. Sinautem
in agro repererit vir puellam quæ de-
sponsata est, & apprehendens concu-
buerit cum ea, ipse morietur solus: pu
ella nihil patietur, nec est rea mortis:
quoniam sicut latro consurgit contra
fratrem suum, & occidit animam ei9:
ita & puella perpessa est. sola erat in a-
gro: clamauit, & nullus affuit qui libe-
raret eam. ¶Si inuenerit vir puellã vir
ginem, quæ non habet sponsum, & ap
prehendens concubuerit cum illa, &
res ad iudicium venerit: dabit qui dor
miuit cum ea, patri puellæ quinquagĩ
ta siclos argenti, & habebit eam vxo-
rem, quia humiliauit illam: non pote-
rit dimittere eam cunctis diebus vitæ
suæ. ¶Non accipiet homo vxorem pa-
tris sui, nec reuelabit operimẽtũ eius.

CAP. XXIII.

Eunuchi, Moabitæ, Ammonitæ, Idu
mæi & AEgyptii non abominandi. Bel
lum. Pollutio nocturna. Venter leuan-
dus extra castra. Seruus fugitiuus. Me-
retrix. Merces prostibuli. Fœnerare.
Maledictiones in monte Hebal.

NOn intrabit eunuchus attritis
vel amputatis testiculis, & ► ab- A
scisso veretro [b] ecclesiam domini.
¶Non ingredietur Mamzer. hoc
est de scorto natus, in ecclesiam domi
ni vsque ad decimam generationem.
¶¶Ammonites & Moabites etiam post Nu. 13.2
decimam generationem non intrabũt
ecclesiam domini in æternum: quia
noluerunt vobis occurrere cum pa-
ne & aqua in via quando egressi e-
stis de AEgypto: & quia conduxe-
runt contra te Balaam filium Beor de
Mesopotamia Syriæ, vt malediceret ti-
bi. ¶¶& noluit dominus deus tuus audi Nũe.22.4
re Balaam, vertitq; maledictionem e-
ius in benedictionem tuam, eò ꝙ dili-
geret te. Non facies cum eis pacẽ, nec B
quæras eis bona cunctis diebus vitæ
tuæ in sempiternum. ¶Non abomina-
beris Idumæum, quia frater tuus est:
nec AEgyptium, quia aduena fuisti in
terra eius. Qui nati fuerint ex eis, ter-
tia generatione intrabunt in ecclesiã
domini. ¶Quando egressus fueris ad-
uersus hostes tuos in pugnã, custodies
te ab omni re mala. ¶Si fuerit iter vos
homo qui nocturno pollutus sit som-
nio, egredietur extra castra, & non re-

tetur priusquam ad vesperam lauetur aqua, & post solis occasum regredietur in castra. ¶Habebis extra castra ad quem egrediaris ad requisita naturæ, gerens paxillum [e]in balteo) cumq; sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies quo releuatus es (Domin9 enim deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos) & sint castra tua sancta: & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te. ¶ Non trades seruum domino suo, qui ad te confugerit, habitabit tecum in loco qui ei placuerit, & ĩ vna vrbium tuarum requiescet [e]ne cõtristes eum). ¶Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. ¶ Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo domini dei tui, quicquid illud est quod vouerint: quia abominatio est vtrunque apud dominum deum tuum. ¶Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: sed alieno. Fratri autẽ tuo absque vsura id quo indiget, commodabis: vt benedicat tibi dominus de9 tuus ĩ omni opere tuo in terra ad quã ingredieris possidendam. ¶Cum votũ voueris domino deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud dominus deus tuus*. & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absq; peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis obseruabis, & facies sicut ꝓmisisti dño deo tuo, & ꝓpria voluntate & ore tuo locutus es. ¶Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quãtum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. ¶Si intraueris segetem amici tui, franges spicas, & manu cõteres, falce autem non metes.

C [e]cũ armis tuis (.i. q tibi erit vice ligonis)

[e]non vim inferes ei

D

*à te

CAP. XXIIII.

Repudium. Nuper cõiugati. Pignus. Vendens hominem. Lepra. Merces. Boni ꝓ malis non puniendi. Pupillus, aduena, vidua. Reliqæ in agris

Matth. A 5.c.& 19. a.

Mar. 20. a

[e]coierit cum ea,

Si acceperit hõ vxorẽ, & [e]habuerit eã), & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem: scribet libellum repudii, & dabit in manu illius & dimittet eam de domo sua. Cumq; egressa alterũ maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitq; ei libellũ repudii, & dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in vxorem quia polluta est, & abominabilis facta est coram domino: ne peccare facias terram tuam quam dominus deus tuus tradiderit tibi possidendam. ¶Cum acceperit homo nuper vxorem, non procedet ad bellũ, nec ei quippiam [e]necessitatis iniũgetur publice: sed vacabit absque culpa domui suæ), vt vno anno lætetur cum vxore sua. ¶Non accipies loco pignoris inferiorem & superiorẽ molam: quia [e]aĩam suã apposuit tibi). ¶Si deprehensus fuerit homo [e]solicitans) fratrem suum de filiis Israel, & vendito eo acceperit pretium: interficietur, & auferes malum de medio tui. ¶Obserua diligẽter ne incurras plagam lepræ, sed facies quæcunque docuerint te sacerdotes Leuitici generis iuxta id quod præcepi eis, & imple solicite. Memento quę fecerit dñs deus tuus Mariæ in via cũ egrederemini de AEgypto. ¶Cũ repetes a proximo tuo rẽ aliquã, quam debet tibi, non ingredieris domũ eius vt pignus auferas: sed stabis foris, & ille tibi proferet [e]quod habuerit). sinaũt paup est, nõ pernoctabit apud te pignus, sed stat im reddes ei ante solis occasum: vt dormiẽs in vestimẽto suo, bñdicat tibi, & habeas iustitiã corã dño deo tuo. ¶Nõ negabis mercedẽ indigẽtis, & pauperis fratris tui siue aduenæ q tecũ moratur in terra & intra portas tuas est: sed eadẽ die reddes ei pretiũ laboris sui ante solis occasum, qa pauper est, & ex eo sustẽtat aĩam suam: ne clamet contra te ad dñm, & reputetur tibi in pctm̃. ¶Nõ occident pr̃es ꝓ filiis. nec filii ꝓ patribus: sed vnusquisq; ꝓ pctõ suo morietur. ¶Nõ peruertes iudiciũ aduenæ & pupilli, nec auferes pignoris loco viduæ vestimẽtũ. ¶Memẽto ꝙ seruieris in AEgypto, & eruerit te dñs deus tuus inde. Idcirco pręcipio tibi vt facias hãc rem. Quãdo messueris segetẽ ĩ agro tuo, & oblit9 manipulũ reliq̃ris, nõ reuerte

B [e]oneris militaris iniungetur: sed ĩ munis erit in domo sua,

[e]illis fit esca omni animæ.

[e]furans

Nu. 12.a.

C [e]Pignus.

Leui. 19.c

tob. 4.c

4.Re.4.b

1.par. 25.

b.1.ezec. 18.c.

ris vt tollas illum:sed aduenam, & pupillum,& viduam auferre patieris, vt benedicat tibi dominus deus tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges collegeris oliuarum,quicquid remanserit in arboribus,non reuerteris vt colligas:sed relinques aduenæ,pupillo,ac viduæ.Si videmiaueris vineã tuam non colliges remanentes racemos,sed cedent in vsus aduenæ, pupilli,ac viduæ. Memento ꝙ & tu seruieris in AEgypto, & idcirco pręcipio tibi vt facias hanc rem.

CAP. XXV.

Pœna delinquentium. Merces reddenda.Suscitatio seminis fratris mortui.Domus discalceati. Mulier apprehendens virilia. Pondera. Amalecites iubetur occidi.

A Si fuerit causa inter aliquos,& interpellauerint iudices: quem iustum esse perspexerint,illi iustitię palmam dabunt:quem impiũ,cõdemnabunt impietatis. Sinautem eum qui peccauit,dignum viderint plagis: prosternent,& corã se facient verberari.Pro mensura peccati erit & plagarũ modus, ita duntaxat vt quadragenarium numerum non excedant:ne fœde [a]laceret⁹ ante oculos tuos obeat⁹ frater tuus. ¶Nõ ligabis os bouis triturãtis in area fruges tuas.¶Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit,vxor defuncti non nubet alteri:sed accipiet eam frater eius,& suscitabit semen fratris sui: & primogenitum ex ea filium *nomine illius appellabit*,vt non deleatur nomen eius ex Israel.Sinautem noluerit accipere vxorem fratris sui quæ ei lege debetur,perget mulier ad portam ciuitatis,& interpellabit maiores natu,dicetq;,‖Nõ vult frater viri mei suscitare nomẽ fratris sui in Israel,nec me in coniugem sumere.Statimq; accersiri eum facient,& interrogabũt. Si responderit,Nolo eam vxorem accipere:accedet mulier ad eum coram se*nioribus*,& tollet calceamẽtum de pede eius,spuetq; in faciem illius, & dicet, Sic fiet homini qui non ædificat domũ fratris sui.Et vocabitur nomẽ illius in Israel,domus discalceati.¶Si habuerint inter se iurgium viri duo, & vnus contra alterũ rixari cœperit: volensq; vxor alterius eruere virum suũ de manu fortioris, miseritq; manum, & apprehenderit verenda eius: abscindes manum illius, nec flecteris sup eã vlla misericordia.¶Non habebis ĩ sacculo diuersa pondera,maius & min⁹, nec erit in domo tua modius maior& minor.pondus habebis iustum & verum,& modius æqualis & verus erit tibi:vt multo viuas tempore super terram quam dominus deus tuus dederit tibi.abominatur enim dominus deus tuus eum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. ¶‖Memento q̃ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex AEgypto: quomodo occurrerit tibi,& extremos agminis tui,qui lassi residebat,ceciderit,quando tu eras *fame*,& labore confectus,& nõ timuerit deum.Cum ergo dñs deus tu⁹ dederit tibi requiem, & subiecerit cũctas per circuitũ nationes in terra quã tibi pollicitus est:delebis nomen eius sub cælo.Caue ne obliuiscaris.

[a]laceret 1.cor.9.a 1.tim.5.c Matt.22.c mar.12.b luc.20.d. B Ruth.4 b C Exo.17.e D

CAP. XXVI.

Primitiæ triennales leuitis, pupillis,viduis,& aduenis dandæ.Iudæi in gloriam dei assumpti in populum.

A Cvmq; intraueris terram quã dominus deus tuus tibi daturus est possidendam, & obtinueris eã,atque habitaueris in ea,tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartalo,pergesq; ad locum quem dominus deus tuus elegerit vt ibi [a]inuocetur⁹ nomen eius:accedesque ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis,& dices ad eũ,Profiteor hodie coram domino deo tuo, quòd ingressus sum in terram pro qua iurauit dominus patribus nostris vt daret eam nobis.Suscipiensq; sacerdos cartalum de manu tua,põet ante altare domini dei tui, & loquêris in conspectu domini dei tui.[a]Syrus persequebatur patrẽ meum⁹,qui descendit in AEgyptũ, & ibi peregrinatus est paucissimo ĩ numero, creuitq; in gentem magnam ac robustam & infinitæ multitudinis.Afflixeruntque nos AEgyptii,& ꝑsecuti sunt, imponẽtes onera grauissima:& clamauimus ad dñm deum patrum nostrorum,qui exaudiuit nos,& respexit[a] hu

[a]habitet

[a]Syriã de reliqt pater me⁹, B

[a]afflictionem

militatem' nostram, & laborem atque angustias: & eduxit nos de AEgypto, in manu forti, & brachio extento, in ingenti pauore, in signis atque portentis, & introduxit ad locum istum, & tradidit nobis terram lacte & melle manantem. Et idcirco nunc offero primitias frugum terræ quam dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conspectu domini dei tui: & adorato domino deo tuo, epulaberis in omnibus bonis quæ dominus deus tuus dede-
C rit tibi, & domui tuæ, tu & Leuites, & aduena qui tecum est. Quando compleueris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio dabis Leuitæ & aduenæ, & pupillo, & viduæ, vt comedant intra portas tuas, & saturentur: loqueris q̃ in conspectu domini dei tui, Attuli quod sanctificatum est de domo mea, & dedi illud Leuitæ, & aduenæ, & pupillo ac viduæ, sicut iussisti mihi: non præteriui mandata tua, nec sum oblitus imperii tui. Nõ comedi ex eis in luctu meo, nec separaui ea in qualibet immunditia, nec ex-
*pro mor tuo. pendi ex his quicquam *in re funebri'. Obediui voci domini dei mei, & feci
Isa.63. d. omnia sicut præcepisti mihi. ‖ Respice
baruch.2 d. de sanctuario tuo, & de excelso cælorũ habitaculo, & benedic populo tuo
D Israel, & terræ quam dedisti nobis, sicut iurasti patribus nostris, terræ lacte & melle mananti. Hodie dominus deus tuus præcepit tibi vt facias mandata hæc atque iudicia: & custodias & impleas ex toto corde tuo, & ex tota ani
Sup.7.a. ma tua. ‖ Dominum elegisti hodie, vt sit tibi deus, & ambules in viis eius, & custodias ceremonias illius, & mandata, atque iudicia, & obedias eius imperio. Et dominus elegit te hodie vt sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius: & faciat te excelsiorem cunctis gentibus quas creauit in laudem, & nomẽ, & gloriam suam: vt sis populus sanctus domini dei tui, sicut locutus est.

CAP. XXVII.

Altare lapideum, super quod lex erat descripta. Benedictiones in monte Garizim. Maledictiones in monte Hebal.

A Præcepit autem Moyses & seniores Israel populo, dicentes, Custodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie. Cumque transieritis Iordanem in terram quam dominus deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, & calce leuigabis eos, vt possis in eis scribere omnia verba legis huius, Iordane transmisso: vt introeas terram quam dominus deus tuus dabit tibi, terram lacte & melle manantem, sicut iurauit patribus tuis.
‖ Quando ergo transieritis Iordanem, Exo.20. d
erigite lapides quos ego hodie pręcipio Iosue.8.f.
vobis in monte Hebal, & leuigabis eos calce: & ædificabis ibi altare domino deo tuo de lapidibus quos ferrum non tetigit, & de saxis informibus & impolitis: & offeres super eo holocausta domino deo tuo, & immolabis hostias pa
cificas, comedes q̃ ibi, & epulaberis co B
ram domino deo tuo. Et scribes super lapides omnia verba legis huius plane & lucide. Dixerúntque Moyses & sacerdotes Leuitici generis ad omnem Israelem, Attende, & audi Israel, Hodie factus es populus domini dei tui. audies vocem eius, & facies mandata atque iustitias quas ego præcipio tibi hodie. ¶ Præcepit q̃ Moyses populo in die illo, dicens, Hi stabunt ad benedicendum populo super montem Garizim, Iordane trãsmisso: Simeon, Leui, Iudas, Issachar, Ioseph, & Beniamin. Et è regione isti stabunt ad maledicendũ in monte Hebal, Ruben, Gad, & Aser,
& Zabulon, Dan & Nepthali. ‖ Et pro- C
nuntiabunt Leuitæ, dicent q̃ ad omnes Dani.9.c
viros Israel excelsa voce, Maledictus homo qui faciet sculptile & conflatile abominationem domini, opus manuũ artificum, ponet q̃ illud in abscondito. & respondebit omnis populus, & dicet, Amen. Maledictus qui *non honorat' patrem suum, & matrem suam, & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui transfert terminos proximi sui. & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui errare facit cæcum in itinere. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli & viduæ. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum vxore patris sui, & reuelat operimentum

*despicit

lectuli eius. & dicet omnis populus,
D Amen. Maledictus qui dormit cum o-
mni iumento. & dicet omnis populus,
Amen. Maledictus qui dormit cum so-
rore sua filia patris sui, vel matris suæ.
& dicet omnis populus, Amen. Maledi-
ctus qui dormit cum socru sua. & di-
cet omnis populus, Amen. Maledictus
qui clàm percusserit proximum suum.
& dicet omnis populus, Amen. ►Ma-
ledictus qui dormit cum vxore proxi-
mi sui. & dicet omnis populus, Amen.
Maledictus qui accipit munera, vt per-
cutiat animam sanguinis innocentis.
& dicet omnis populus, Amen. ‖Male-
Gala. 3. b. dictus qui non permanet in sermoni-
bus legis huius, nec eos opere pficit. &
dicet ois ppls, Amen. CAP. XXVIII.
Benedictio seruantibus mandata,
Maledictio non seruantibus.

A SI autem audieris vocem domi-
ni dei tui, vt facias atque custo-
dias omnia mandata eius quæ e-
go præcipio tibi hodie, faciet te
dominus deus tuus excelsiorem cun-
ctis gentibus quæ versantur in terra.
Venientq; super te vniuersæ benedi-
ctiones istæ. & apprehendent te: si ta-
men præcepta eius audieris, Benedi-
ctus tu in ciuitate, & benedictus in a-
gro. Benedictus fructus ventris tui, &
fructus terræ tuæ, fructúsque iumen-
torum tuorum, greges armentorũ tuo-
rum, & caulæ ouium tuarum. Benedi-
cta horrea tua, & benedictæ *reliquiæ
tuæ. Benedictus eris ingrediens & e-
*vl, escæ tuæ. grediens. Dabit dominus inimicos tu
os qui consurgent aduersum te, corru-
entes in conspectu tuo, per vnam viã
venient contra te, & per septem fugi-
ent à facie tua. Emittet dominus be-
nedictionem super cellaria tua, & su-
per omnia opera manuum tuarum: be
nedicetque tibi in terra quam accepe-
ris. Suscitabit te dominus sibi in popu
lum sanctum, sicut iurauit tibi: si custo
dieris mandata domini dei tui, & am-
bulaueris in viis eius. Videbúntque o-
mnes terrarum populi quòd nomẽ do-
mini inuocatum sit super te, & time-
bunt te. Abundare te faciet dominus
omnibus bonis, fructu vteri tui, & fru-
ctu iumentorum tuorum, fructu terræ
tuæ quam iurauit dominus patribus
tuis vt daret tibi. Aperiet dominus
thesaurum suum optimum, cælum, vt
tribuat pluuiam terræ tuæ in tempore B
suo: benedicetq; cunctis operibus ma
nuum tuarum. Et fœnerabis gentibus
multis, & ipse à nullo fœnus accipies.
Constituet te dominus in caput, &
non in caudã: & eris semper supra, &
non subter: si audieris mandata domi
ni dei tui quæ ego præcipio tibi ho-
die, & custodieris & feceris, ac non
declinaueris ab eis, nec ad dexteram
nec ad sinistram, nec secutus fue-
ris deos alienos, neque colueris eos.
¶Quòd si audire nolueris vocem do- Leui. 25 b
mini dei tui, vt custodias & facias om thren. 2. f
nia mandata eius, & ceremonias quas mala. 2. a
ego præcipio tibi hodie, venient su baruc. 1 d
per te omnes maledictiones istæ, &
apprehendent te. Maledictus eris in ci
uitate, maledictus in agro. Maledi-
ctum horreum tuum, & maledictæ re-
liquiæ tuæ. Maledictus fructus ventris
tui, & fructus terræ tuæ, armenta bo-
um tuorum, & greges ouium tuarum.
Maledictus eris ingrediens, & maledi
ctus egrediens. Mittet dominus super
te *famem & esuriem, & increpatio- *maledi-
nem in omnia opera tua quæ tu facies: ctionẽ &
donec conterat te & perdat velociter, perditio-
propter adinuentiones tuas pessimas nem,
in quibus reliquisti me. Adiungat tibi
dominus pestilentiam, donec consu-
mat te de terra ad quã ingredieris pos-
sidendam. Percutiat te dominus *ege- *timore.
state, febri & *frigore, ardore & æstu, *adustio-
& aere corrupto ac rubigine, & perse- ne,
quatur donec pereas. Sit cælum quod
supra te est, æneum: & terra quam cal- C
cas, ferrea. Det dominus imbrem ter-
ræ tuæ puluerem, & de cælo descen-
dat super te cinis, donec conteraris.
Tradat te dominus corruentem ante
hostes tuos, & per vnam viam egredia
ris contra eos, & per septem fugias*, *corã eis
& dispergaris per omnia regna terræ.
sitq; cadauer tuũ in escã cunctis vola-
tilibus cęli & bestiis terræ, & nõ sit qui
abigat. Percutiat te dñs vlcere AE-
gypti, & partem corporis per quam
stercora egeruntur, scabie quoque
& prurigine: ita vt curari nequeas.
Percutiat te dominus amentia & cæ- *stupore
citate ac *furore mentis, & palpes in cordis,

meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te. Vxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Domum ædifices, & non habites in ea. Plantes vineam, & non vindemies eam. Bos tuus immoletur coram te,
D & non comedas ex eo. Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo, & non reddatur tibi. Oues tuæ dentur inimicis tuis, & non sit qui te adiuuet. Filii tui & filiæ tuæ tradantur alteri populo videntibus oculis tuis, & deficientibus ad conspectum eorum tota die, & non sit fortitudo in manu tua. Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedat populus
ᵉcõtritionem quem ignoras: & sis semper ᵉcalumniam ᶠsustinens, & oppressus cunctis diebus, & stupens ad terrorem eorum quæ videbunt oculi tui. Percutiat te dominus vlcere pessimo in genibus & in suris, sanarique non possis a planta pedis vsque ad verticem tuum. Ducet te dominus, & regem tuum quem constitues super te, in gentem quam ignoras tu & patres tui: & seruies ibi diis alienis ligno & lapidi. Et eris perditus, in prouerbium ac fabulam omnibus populis, ad quos te introduxerit domi-
Mich. 6.d nus, ‖ Sementem multam iacies in ter
aggæi.1.b ram, & modicum congregabis: quia locustæ deuorabunt omnia. Vineam plantabis & fodies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quoniam vastabitur vermibus. Oliuas habebis in omnibus terminis tuis, &
ᵍproiicie non vngeris oleo: quia ʰdefluent & tur oliua deperibunt ⁱ. Filios generabis & fitua. lias, & non frueris eis: quoniam ducentur in captiuitatem. Omnes arbo-
ʲlocusta res tuas & fruges terræ tuæ ᵏrubigo ˡ consumet. Aduena qui tecum versa-
F tur in terra, ascendet super te, eritq; sublimior: tu autem descendes, & eris inferior. Ipse fœnerabit tibi, & tu non fœnerabis ei. Ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Et venient super te omnes maledictiones istæ, & persequentes apprehendent te, donec intereas: quia non audisti vocẽ domini dei tui, nec seruasti mandata eius & ceremonias quas præcepit tibi. Et erunt in te signa atque prodigia, & in semine tuo vsque in sempiternum: eò q̃ non seruieris dño deo tuo in gaudio, cordisque lætitia, propter rerum omnium abundantiam. Seruies inimico tuo quem emittet tibi dominus, in fame, & siti, & nuditate, & omni penuria, & ponet iugum ferreum super ceruicem tuam, donec te conterat. Adducet dominus super te gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus in similitudinem aquilæ volantis cum impetu: cuius linguam intelligere nõ possis, gentem ᵐprocacissimam ᵑ, quæ non deferat seni, nec misereatur paruuli, ᵉfortẽ facie (.i. ferocem, & crudelẽ) & deuoret fructum iumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ: donec intereas, & non relinquat tibi triticum, vinum, & oleum, armẽta boum & greges ouium: donec te disperdat, & cõterat in cunctis vrbibus tuis, & destruantur muri tui firmi atque sublimes, in quibus habebas fiduciã in omni terra tua. Obsideberis intra portas tuas in omni terra quam dabit tibi dominus deus tuus: & comedes fructum F vteri tui, & carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum, quas dederit tibi dominus deus tuus, in angustia & vastitate qua opprimet te hostis tuus. Homo delicatus ī te, & ᵒluxuriosus ᵖ valde inuidebit fratri suo, vxori q̃ cubat in sinu ᵉdelicio-
suo, ne det eis de carnib9 filiorũ suorũ sus
quas cõedet: eò q̃ nihil aliud habeat ī obsidione & penuria qua vastauerint te inimici tui intra oẽs portas tuas. Tenera mulier & delicata quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter mollitiem & teneritudinem nimiam, inuidebit viro suo qui cubat in sinu eius super filii & filiæ carnibus, & illuuie secundinarũ quæ egrediuntur de medio feminum eius, & super liberis qui eadẽ hora nati sunt. comedẽt enim eos clam propter rerũ omniũ penuriam, in obsidione & vastitate qua opprimet te inimicus tuus intra portas tuas. Ni si custodieris, & feceris omnia verba legis huius quæ scripta sunt in hoc volumine, & timueris nomen eius gloriosum & terribile, hoc est dominũ

deum tuum : augebit dominus plagas tuas, & plagas seminis tui, plagas magnas & perseuerantes, infirmitates pessimas & perpetuas, & conuertet in te omnes afflictiones AEgypti, quas timuisti, & adhærebunt tibi. Insuper & vniuersos languores, & plagas quæ non sunt scriptæ in volumine legis huius,
G inducet dominus super te, donec te cõterat: & remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra cæli prę multitudine: quoniam non audisti vocem domini dei tui. Et sicut ante lætatus est dominus super vos, bene vobis faciẽs, vosque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subuertens, vt auferamini de terra ad quam ingredieris possidendam. Disperget te dominus in omnes populos à summitate terræ vsque ad terminos eius: & seruies ibi diis alienis quos & tu ignoras & patres tui, lignis & lapidibus. In gentibus quoq; illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi dominus ibi cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam mœrore, & erit vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte & die, & non credes vitę tuæ. Mane dices, Quis mihi det vesperum? & vespere, Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinẽ, qua terreberis & propter ea quæ tuis videbis oculis. Reducet te dominus classibus in AEgyptum per viam de qua dixit tibi vt eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in seruos & ancillas, & non erit qui emat.

CAP. XXIX.

Commemoratione beneficiorum dei, ad mandata seruãda hortatur. Causa iræ dei in Israelitas.

A Exo. 19. a. HAEc sunt verba fœderis, quod præcepit dominus Moysi, vt feriret cum filiis Israel in terra Moab: præter illud fœdus quod cũ eis pepigit in Horeb. ¶Vocauitq; Moyses omnem Israel, & dixit ad eos, Vos vidistis vniuersa quæ fecit dominus coram vobis in terra AEgypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæq; terræ illius, tentationes magnas quas viderunt oculi tui, signa illa portentáque ingentia, & non dedit vobis dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ possint audire vsque in prę sentem diem. ‖ Adduxit vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. Panem non comedistis, vinum & siceram non bibistis: vt sciretis quia ego sum dominus deus vester. ‖ Et venistis ad hunc locum: egressúsque est Sehon rex Hesebon, & Og rex Basan, occurrentes nobis ad pugnam. Et percussimus eos, & tulimus terram eorum, ac tradidimus possidendam Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manasse. ¶Custodite ergo verba pacti huius, B & implete ea: vt intelligatis vniuersa q̃ [a]facitis'. ¶Vos statis hodie cuncti coram domino deo vestro, principes vestri, & tribus, ac maiores natu, atque [a]doctores', omnis populus Israel, liberi, & vxores vestræ, & aduena qui tecum moratur in castris, [a]exceptis' lignorum cæsoribus, [a]& his' qui comportant aquas: vt transeas in fœdere domini dei tui, & in iureiurando quod hodie dominus deus tuus percutit tecum: vt suscitet te sibi in populum, & ipse sit dominus deus tuus sicut locutus est tibi, & sicut iurauit patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Nec vobis solis ego hoc fœdus ferio, & hæc iuramenta confirmo, sed cunctis præsentibus & absentibus. ¶Vos enim nostis quomodo habitauerimus in terra AEgypti, & quomodo transierimus per medium nationum, quas trãseuntes vi- C distis, abominationes & sordes, id est idola eorum, lignum & lapidem, argentum & aurum quæ colebãt. Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auersum est hodie à domino deo nostro: vt vadat & seruiat diis illarum gentium, & sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Cumque audierit verba iuramenti huius benedicat sibi in corde suo, dicens, Pax erit mihi, [a]& ambulabo' in prauitate cordis mei: & [a]assumat ebria sitientem', & dominus non ignoscat ei: sed tunc quammaxime furor eius fumet & zelus contra hominẽ illum, & sedeant super eum omnia maledicta quæ scripta sunt in hoc volumine: & deleat dominus nomen eius

Supr. 8. a.

Supr. 3. a.

[a]facturi sitis.

[a]præfecti vestri,

[a]à

[a]vsque ad eos

[a]tãetsi ambulem

[a]addatur ebria sitienti, (i. doctor impius & discipulus pereãt simul.)

sub cęlo, & consumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Israel, iuxta maledictiones quæ in libro legis huius ac fœderis continentur. Dicetq; sequēs generatio, & filii qui nascētur deinceps & peregrini qui de longe venerint, videntes plagas terræ illius, & infirmitates quibus eam afflixerit dominus sulphure, & salis ardore comburens, ita vt vltra non seratur, nec virens quippiam germinet|| [a]in exemplum subuersionis' Sodomæ & Gomorrhæ, Adamæ & Seboim, quas subuertit dominus in ira & in furore suo. ¶Et dicent omnes gētes, Quare sic fecit dominus terrę huic? quę est hæc ira furoris eius immensa? Et respondebunt, Quia dereliquerunt pactum domini quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de terra AEgypti: & seruierūt diis alienis, & adorauerunt eos quos nesciebāt, & quibus non fuerant attributi: idcirco iratus est furor domini cōtra terram istam, vt induceret super eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine scripta sunt, & eiecit eos de terra sua in ira, & in furore, & in indignatione maxima, proiecitq; in terram alienam sicut hodie cōprobatur. [b]Abscondita domino deo nostro: quæ manifesta sunt nobis' & filiis nostris vsque in sempiternum, vt faciamus vniuersa verba legis huius.

D Gen. 19. e

[a] secundū subuersionem

[b] i. manifestauit deus voluntatem suā nobis

CAP. XXX.

Pœnitentibus misericordia, Corda purificat deus vt eum diligamus. Verbum euangelii prædicatū & corde creditum. Vita. Dilectio dei. Mors, In inobedientes verbo dei.

A Psa. 105. e

CVm ergo venerint super te omnes sermones isti, benedictio siue maledictio quam proposui in cōspectu tuo: & ductus pœnitudine cordis tui in vniuersis gentibus, in quas disperserit te dominus deus tuus, & reuersus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi cum filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota anima tua: reducet te dominus deus tuus de captiuitate tua, ac miserebitur tui, & rursum congregabit te de cunctis populis in quos te ante dispersit, Si ad cardines cæli fueris dissipatus, īde te retrahet dominꝰ deus tuus, ||& assumet, atque introducet in terram quam possederunt patres tui & obtinebis eam: & benedicens tibi maioris numeri te esse faciet, quàm fuerint patres tui. Circūcidet dominus deus tuus cor tuum, & cor seminis tui: & diligas dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere. Omnes autem maledictiones has conuertet super inimicos tuos, & eos qui oderunt te, & persequuntur. Tu autem reuerteris, & audies vocē domini dei tui, faciesq; vniuersa mandata quæ ego præcipio tibi hodie, & abundare te faciet dominus deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, in sobole vteri tui & in fructu iumentorum tuorū, in vbertate terræ tuę, & in rerum omnium largitate. Reuertetur enim dominus, vt gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gauisus est in patribus tuis: si tamen audieris vocē domini dei tui, & custodieris præcepta eius & ceremonias quæ in hac lege scripta sunt: & reuertaris ad dominū deum tuum in toto corde tuo: & in tota anima tua.

2. Mac. 1. f. & 2. c.

B

C

¶||Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non [a]supra te est', neq; procul positum, nec in cælo situm, vt possis dicere. Quis [b]nostrum' valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos vt audiamus, atq; opere compleamus? Neque trans mare positum: vt causeris, &' dicas, Quis [c]è' nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsq; deferre: vt possimus audire, & facere quod præceptū est? Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum. ¶Consydera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & econtrario mortem & malum: *vt diligas dominum deum tuū, & ambules in viis eius, & custodias mādata illius ac ceremonias atque iudicia & viuas, atque multiplicet te, benedicatque tibi in terra ad quam ingredieris possidendam. ¶Si autem auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque errore deceptus adoraueris deos alienos, & seruieris eis, prædico tibi hodie quòd pereas, & paruo tempore morêris in terra ad quam Iordane transmisso ingredieris possidendam. Testes inuoco hodie cælum & terram, quòd

Ro. 10. b

' est tibi occultū

[a] ꝓ nobis

[b] pro

* ꝙ ego præcipio tibi hodie

proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum: & diligas dominũ deum tuum, atque obedias voci eius, & illi adhæreas (ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) vt habites in terra pro qua iurauit dominus patribus tuis Abrahã, Isaac, & Iacob, vt daret eã illis.

CAP. XXXI.

Moyses moriturus præficit Iosue, Scribit Deuteronomium, Pręcipit illud legi. Prædicit futurã Israelitarum idololatriam simul cum principibus. Canticum iubet cantari in memoriam futuræ eorum idololatriæ, & afflictionis.

A Abiit itaque Moyses, & locutus est omnia verba hæc ad vniuersum Israel, & dixit ad eos, Centum viginti annorum sum hodie, non possum vltrà egredi & ingredi, præsertim cum & dominus dixerit mihi, ‖Nõ transibis Iordanem istum. Dominus ergo deus tuus trãsibit ante te, ipse delebit omnes gẽtes has in cõspectu tuo, & possidebis eas: & Iosue iste transibit ante te, sicut locutus est dominus. Facietque dominus eis ‖sicut fecit Sehon & Og regibus Amorrhæorum, & terræ eorum, delebitq; eos. Cum ergo & hos tradiderit vobis, similiter facietis eis sicut pręcepi vobis. ‖Viriliter agite & cõfortamini: nolite timere, nec paueatis ad conspectum eorum: quia dominus deus tuus ipse est ductor tuus, & nõ dimittet, nec derelinquet te. ¶Vocauitq; Moyses Iosue, & dixit ei coram omni Israel, Confortare, & esto robustus: tu enim introduces populum istum in terram quam daturum se patribus eorum iurauit dominus, & tu eam sorte diuides. Et dominus qui ductor est vester, ipse erit tecum: non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec paueas.

Sup. 3. d. Nũe. 27. e Nũe. 21. e Sup. 7. a.

B ¶Scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Leui, qui portabant arcam fœderis domini, & cunctis senioribus Israel. Præcepitq; eis, dicens, Post septem annos anno remissionis, in solennitate tabernaculorum, conuenientibus cunctis ex Israel, C vt appareant in conspectu domini dei tui in loco quem elegerit dominus: leges verba legis huius coram omni Israel, audientibus eis, & in vnum omni populo cõgregato tam viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas: vt audientes discant, & timeant dominum deum vestrum, & custodiant, impleantque omnes sermones legis huius. filii quoque eorum qui nunc ignorant: vt audire possint, & =timeant) dominum deum suum cunctis diebus quib9 versantur in terra ad quam vos Iordane transmisso pergitis obtinendam. ¶Et ait dominus ad Moysen, Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca Iosue, & state in tabernaculo testimonii, vt præcipiam ei. Abierunt ergo Moyses & Iosue, & steterunt in tabernaculo testimonii: apparuitque dominus ibi in columna nubis quæ stetit in introitu tabernaculi. Dixitque dominus ad Moysen, Ecce tu dormies cũ patribus tuis, & populus iste consurgẽs fornicabitur post deos alienos in terra ad quam ingredietur vt habitet in ea: ibi derelinquet me & irritum faciet fœdus quod pepigi cum eo. Et irascetur furor meus contra eum in die illo: & derelinquam eum, & abscondam faciẽ meam ab eo, & erit in deuorationẽ: inuenient eũ omnia mala & afflictiones: ita vt dicat in illo die, Vere quia non est deus mecum, inuenerunt me hæc mala. Ego autem abscondam, & celabo faciem meam in die illo propter omnia mala quæ fecit, quia secutus est deos alienos. Nunc itaque =scribite vobis) canticum istud, & =docete) filios Israel: vt memoriter teneant & ore decantent. & sit mihi carmen istud pro testimonio =inter) filios Israel. Introducam enim eum in tertam pro qua iurauit patrib9 eius, lacte & melle manantem. Cumq; comederint & saturati, crassique fuerint, auertentur ad deos alienos, & seruient eis: detrahentq; mihi, & irritum facient pactum meum. Postquam inuenerint eum mala multa & afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio quod nulla delebit obliuio ex ore seminis sui. Scio enim cogitationes eius =quæ) facturus sit hodie antequam introducam eum in terram, quã ei pollicitus sum. ¶Scripsit ergo Moyses tanticum*, & docuit filios Israel. Præcepitque dominus Iosue filio Nun,

=discant timere

D

E

=scribe =doce

=contra

=quas

F

* in die ipsa

& ait, Confortare, & esto robustus: tu enim introduces filios Israel in terram quam pollicitus sum, & ego ero tecum.
¶Postquam ergo scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque compleuit, præcepit Leuitis, qui portabant arcam fœderis domini, dicens, Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei vestri: vt sit ibi cōtra te in testimonium. Ego enim scio [a]contentionem' tuam, & ceruicem tuā durissimam. Adhuc viuente me & ingrediente vobiscum, semper cōtentiose egistis contra dominum: quanto magis cum mortuus fuero? Congregate ad me omnes maiores natu per tribus vestras, atq; [a]doctores', & loquar audientibus eis sermones istos, & *inuocabo contra eos cælum & terrā. Noui enim quòd post mortem meam inique agetis, & declinabitis cito de via quā pręcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu domini, vt irritetis eum per opera manuum vestrarum. Locutus est ergo Moyses audiente vniuerso cœtu Israel verba carminis huiꝰ, & ad finem vsque compleuit.

[a] rebellionem
G
[a] pfectos, * testes

CAP. XXXII.

Canticum Moysi. Doctrina dei & opera. Hortatur Moyses ad cōsyderāda dei opera. Saturatus Israel, ingratus conuertitur ad idola, afflictiones ingratis. Vltio, dei est. Mia. Deus solus. Cor ad deum. Moyses scandit montē Abarim.

A Audite cęli quę loquor, audiat terra verba oris mei,
[a]Concrescat' vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquiū meū, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina.
Quia nomen domini inuocabo: date magnificentiam deo nostro.
Dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia: deus fidelis, & absq; vlla iniquitate, iustus & rectus.
Peccauerunt ei nō filii eius [a]in sordibus', generatio praua atq; peruersa.
¶Hęccine reddis domino popule stulte & insipiens? nunquid non ipse est pater tuus, qui possidet te, & fecit, & creauit te?
Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.
Quando diuidebat altissimus gentes: quando separabat filios Adam, constituit [a] terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel.
Pars autem domini, populus eius: Iacob funiculus hæreditatis eius.
Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis.
Circunduxit eum, & docuit: & custodiuit quasi pupillam oculi sui.
Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitās, expandit alas suas & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.
Dominus solus dux eius fuit: & non erat cum eo deus alienus.
Constituit eum super excelsam terram vt comederet fructus agrorum, & sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo.
Butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuę biberet meracissimum.
¶Incrassatus est [a]dilectus', & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, [a]dilatatus': dereliquit deum factorem suum, & recessit à deo salutari suo.
Prouocauerunt eum *in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiā concitauerunt.
Immolauerūt dęmoniis & nō deo, diis quos ignorabant: [a]noui recētesq;' venerūt, quos nō coluerūt patres eorū.
Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui.
¶Vidit dominus, & ad iracundiā concitatus est: quia prouocauerunt eum filii sui & filiæ.
Et ait, Abscondā faciem meā ab eis, & cōsyderabo [a]nouissima eorū: generatio em̄ peruersa est, & infideles filii.
Ipsi me prouocauerūt in eo qui nō erat deus, & irritauerūt in vanitatibꝰ suis: ‖& ego ꝓuocabo eos in eo qui nō est populus, & in gēte stulta irritabo illos.
Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima: deuorabitq; terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet.
Congregabo super eos mala, & sagittas

[a] stillet
[a] macula eorum,
B
[a] regiōes
C
[a] vel saturatus,
[a] opertus (sub. pinguedine)
*ad zelū
[a] nouis q è propinquo
[a] quid ad extremū cum eis fiet: rom. 10. d Iere. 15. c.
D

meas complebo in eis.
Consumentur fame, & deuorabunt eos aues morsu amarissimo: dentes bestiarum immittã in eos, cum [a]furore [b]trahẽtium super terram, atq; serpentiũ.
Foris vastabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem simul ac virginem, lactentem cum homine sene.
Et dixi, [c]Vbinam sunt? cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.
Sed propter iram inimicorum distuli: ne forte [d]superbirent hostes eorum, & dicerent, Manus nostra excelsa, & non dominus fecit hæc omnia.
Gens absq; consilio est, & sine prudentia: vtinã saperẽt, & intelligerent*, ac nouissima prouiderent.
Quomodo persequatur vnus mille, & duo fugarent decem millia? nónne
E ideo, quia deus suus vendidit eos, & dominus cõclusit illos? non enim est deus noster vt dii eorum: & inimici nostri sunt iudices.
De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhę: vua eorum vua fellis, & botri amarissimi.
Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.
Nónne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?
Eccl.28.a Ro.12.d Heb.10.e. ||Mea est vltio, & ego retribuam in tempore, vt labat pes eorũ: iuxta est dies perditionis, & adesse festinãt tẽpora.
Iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis miserebitur. videbit *q infirmata sit manus, & clausi quoque defecerunt, residuiq; consumpti sunt.
Et dicet, Vbi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam?
De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum, surgant, & opitulẽtur vobis, & in necessitate vos protegant.
F 1. Reg.2.a Tob.13.a Sap.16.b ||Videte quòd ego sim solus, & non sit alius deus pręter me: ego occidam, & ego viuere faciam: percutiã, & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere.
Leuabo ad cælum manum meam, & dicam, Viuo ego in æternum.
Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea: reddam vltionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam.

[a] vel, veneno
[b] serpentium in terra,
[c] Disperdam eos per angulos terrę:
[d] sibi attribuerent
* hoc
Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occisorum, & de captiuitate, [e]nudati inimicorum capitis.
Laudate gentes populum eius, quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur: & vindictam retribuet in hostes eorum, & ꝓpitius erit terræ populi sui.
¶Venit ergo Moyses, & locutus est omnia verba cantici huius in auribus populi, ipse & Iosue filius Nun. Compleuitq; omnes sermones istos loquens ad vniuersum Israel. & dixit ad eos, Ponite corda vestra in omnia verba quę ego G testificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis vestris custodire, & facere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine legis huius: quia non incassum præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuerent: quæ facientes longo perseueretis tempore in terra ad quam Iordane transmisso ingrediemini possidendam. ¶Locutusq; est dominus ad Moysen in eadem die, dicens, Ascende in montem istum Abarim, id est transitum, in montem Nebo, qui est in terra Moab contra Iericho: & vide terrã Chanaan, quam ego tradam filiis Israel obtinendam, & morere in monte. Quem conscendens iungêris populis tuis, ||sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populis suis: Nũe.27.c ||quia præuaricati estis cõtra me in medio filiorum Israel ad aquas contradictionis in Cades deserti Sin: ||& non sanctificastis me inter filios Israel. [f]Econtra videbis terram: & non ingredieris in eam quam ego dabo filiis Israel.

[e] de capite inimici nudato (.i. de regno & sacerdotio, quod auferã eis.)
Nũ.20.d. 33.e. Nũe.20.d 27.c,
[f] Ecõtrario

CAP. XXXIII.

Moyses moriturus benedicit singulis tribubus Israel. A deo qui doceãtur.

HAEc est benedictio qua benedixit Moyses homo dei filiis ante mortem suã. Et ait, Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dextera eius ignea lex*, Dilexit populos, oẽs sancti in manu illius sunt: ||& qui appropinquant pedibus eius, accipiẽt de doctrina illius. Legẽ præcepit nobis Moyses hęreditatẽ multitudinis Iacob. Erit apud rectissimum rex congregatis principibus populi cum tribubus Israel.

A
* ad eos Etiã (vel, Quam) Sap.3.a

¶Viuat Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero.

¶Hæc est Iudæ benedictio, Audi domine vocem Iudæ, & ad populum suum introduc eum: manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit.

B ¶Leui quoque ait, [e]Perfectio tua, & doctrina tua viro sancto tuo', quem probasti in [e]tentatione, & iudicasti ' ad aquas contradictionis. Qui dixit patri suo, & matri suæ, Nescio vos: & fratribus suis, Ignoro illos: & nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuũ & pactum tuum seruauerunt, *iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israel: ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum. Benedic domine fortitudini eius, & opera manuum illius suscipe. Percute dorsa inimicorum eius: & qui oderunt eum, non consurgant.

[e].i. officiũ tuũ sacerdotale sit faustũ coram deo oratione & doctrina sicut ĩ Moyse, [e]Massa, cũ cõtenderetis *docebunt.

¶Et Beniamin ait, Amantissimus domini habitabit confidenter in eo: quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.

¶Ioseph quoque ait, De benedictione domini terra eius, de [e]pomis' cæli, & rore, atque abysso subiacente. De pomis fructuum solis ac lunæ, de vertice [e]antiquorum' montium, de pomis collium æternorum, & de frugibus terræ, & de plenitudine eius. Benedictio illius ||qui apparuit in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem nazaræi inter fratres suos. Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua rhinocerotis cornua illius: in ipsis ventilabit gentes vsque ad terminos terræ. hæ sunt multitudines Ephraim, & hæc millia Manasse.

[e]nobilib⁹ fructibus [e]oriẽtaliũ C Exod. 3. a

¶Et Zabulon ait, Lætare zabulon in exitu tuo, & Issachar in tabernaculis tuis. Populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iustitiæ. Qui [e]inundationem' maris-quasi lac' sugent, & thesauros absconditos arenarum.

[e]diuitias

¶Et Gad ait, Benedictus [e]in latitudine' Gad: quasi leo requieuit, cepitque brachium & verticem. Et vidit principatum suum quod in parte sua doctor esset repositus: qui fuit cum principibus populi, & fecit iustitias domini, & iudicium suum cum Israel.

[e]dilatare faciens

¶Dan quoque ait, Dan catulus leonis, fluet largiter de Basan.

¶Et Nephthali dixit, Nephthali abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus domini: mare & meridiem possidebit. D

¶Aser quoque ait, Benedictus in filiis Aser, sit placens fratribus suis, & tingat in oleo pedem suum. Ferrum & æs calceamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua.

¶Nõ est deus alius vt deus [e]rectissimi', ascensor cæli auxiliator tuus. Magnificentia eius discurrunt nubes, habitaculum eius sursum, & subter brachia sempiterna: eiiciet à facie tua inimicũ, dicetque, Conterere. ||Habitabit Israel confidenter, & solus. Oculus Iacob in terra frumenti & vini, cælique [e]caligabunt rore'. Beatus es tu Israel: quis similis tui popule, qui saluaris in domino? scutum auxilii tui, & gladius gloriæ tuæ. negabunt te inimici tui, & tu eorum [e]colla' calcabis.

[e]i. Israelis (vl, ô Israel) Ier. 33. b [e]stillabũt rorem. [e]excelsa

CAP. XXXIIII.

Moyses moritur & sepelitur à deo. Fletur ab Israelitis. Iosue substituitur.

Ascendit ergo Moyses de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga contra Iericho. ||ostenditque ei dominus omnem terram Galaad vsque Dan, & vniuersum Nephthali, terramque Ephraim & Manasse, & omnem terram Iuda vsque ad mare nouissimum, & australem partem, & latitudinem campi Iericho ciuitatis palmarum vsque Segor. Dixitque dominus ad eum, ||Hæc est terra, ꝓ qua iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, dicens. Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam. ¶Mortuusque est ibi Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino: & sepeliuit eum in valle terræ Moab contra [e]Phogor': & non cognouit homo sepulchrum eius vsque in præsentem diem. Moyses centum & viginti annorum erat, quando mortuus est: non caligauit oculus eius, nec [e]dentes illius moti sunt'. ¶Fleueruntq; eum filii Israel in campestribus Moab triginta diebus: & completi sunt dies planctus lugentium Moysen. ¶Iosue vero filius Nun repletus est spiritu sapientiæ

A 8. Mac. 2. a. Sup. 3. d. B Gen. 12. b 15. d. [e]Beth phogor: C [e]fugit viror. eius. (vl, genę eius cõciderant.)

quia Moyses posuit super eum manus suas. Et obedierunt ei filii Israel, fecerunt sicut præcepit dominus Moysi.

D Et non surrexit vltrà propheta in Israel *de facie sicut Moyses, quem nosset dominus *facie ad faciem in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra AEgypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæque terræ illius, & cunctam manum robustam, magnaque mirabilia, quæ fecit Moyses coram vniuerso Israel.

Liber Iosue, Hebraicè Iehosua,

CAP. I.

Dominus animat Iosue ad inuadendum terram promissam. Continua lectio Deuteronomii. Iosue hortatur tribũ Ruben, Gad, & Manasse ad reducendos fratres.

A ET factum est post mortem Moysi serui domini, vt loqueretur dominus ad Iosue filium Nun, ministrum Moysi, & diceret ei, Moyses seruus meus mortuus est: surge, & trãsi Iordanem istum tu & omnis populus tecũ in terram quam ego dabo filiis Is-
Deut. 11. c rael. ‖Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradã, sicut locutus sum Moysi, A deserto & Libano vsque ad fluuium magnum Euphraten, omnis terra Hethæorum vsq; ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester. Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ: sicut fui cum Moyse, ita ero tecũ:
Heb. 13. a. ‖non dimittam, nec derelinquam te.

B Confortare & esto robustus: tu enim sorte diuides populo huic terram pro qua iuraui patribus tuis vt traderem eam illis. Confortare igitur, & esto robustus valde: vt custodias, & facias omnem legem quam præcepit tibi Moyses seruus meus: ne declines ab ea ad dextram vel ad sinistrã, vt intelligas cũcta *agere de *quæ agis. Non recedat volumen legis beas huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Ecce præcipio tibi, cõfortare, & esto robustus. Noli metuere, & noli timere: quoniam tecũ est dominus deus tuus in omnibus ad quæcunque perrexeris.

¶ Præcepit ꝓ Iosue principibus populi, C dicens, Transite per medium castrorũ & imperate populo, ac dicite, Præparate vobis cibaria: quoniã post diem tertium transibitis Iordanem, & intrabitis ad possidendam terrã quam dominus deus vester daturus est vobis. ¶ Rubenitis quoq;, & Gaditis, & dimidiæ tri- Nũc. 32. d
bui Manasse ait, Mementote sermonis ‖quẽ præcepit vobis Moyses famulus domini, dicens, Dominus deus vester dedit vobis requiem, & omnem terram hanc. Vxores vestræ, & filii, ac iumenta manebunt in terra quam tradidit vobis Moyses trans Iordanem: vos autem D
transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis, donec det dominus requiem fratribus vestris sicut & vobis dedit, & possideãt ipsi quoq; terram quam dominus deus vester daturus est eis. & sic reuertemini in terram possessionis vestræ, & habitabitis in ea quam vobis dedit Moyses famulus domini trans Iordanem cõtra solis ortum. Responderuntque ad Iosue atque dixerunt, Omnia quæ præcepisti nobis, faciemus: & quocunque miseris, ibimus. Sicut obediuimus in cunctis Moysi, ita obediemus & tibi: tantum sit dominus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse. Qui contradixerit ori tuo, & nõ obedierit cunctis sermonibus tuis quos præceperis ei, moriatur. tu tantum confortare, & viriliter age.

CAP. II.

Iosue mittit exploratores in Iericho. Absconduntur à Rahab, quæ petit sibi fieri misericordiam

MIsit igitur Iosue filius Nun de A
Setim duos viros exploratores in abscondito: & dixit eis.
Ite, & considerate terram, vr- Iac. 2. d
bemque Iericho. ‖Qui pergentes ingres- Heb. 11. f
si sunt domum mulieris *meretricis, no- *caupo
mine Rahab, & quieuerunt apud eam.
¶ Nuntiatumque est regi Iericho, & dictum, Ecce viri ingressi sunt huc per nocte̅m de filiis Israel, vt explorarent terram. Misitq; rex Iericho ad Rahab, di-

cens, Educ viros qui venerunt ad te & ingressi sunt domum tuã: exploratores quippe sunt, & omnem terrã considerare venerunt. Tollensque mulier viros, abscondit, & ait, Fateor venerunt ad me, sed nesciebã vnde essent, cumq; porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, nescio quò abierunt: persequimini cito, & comprehendetis eos. Ipsa autem fecit ascendere viros in solarium domus suæ, operuitq; eos stipula lini, quæ ibi erat. Hi autem qui missi fuerant, secuti sunt eos per viã quæ ducit ad vada Iordanis: illiscq; egressis statim porta clausa est. ¶ Necdum obdormierãt qui latebãt, & ecce mulier ascẽdit ad eos, & ait, Noui q̃ dominus tradiderit vobis terram: etenim irruit in nos terror vester, & clanguerũt omnes habitatores terræ. Audiuimus q̃ siccauerit dominus aquas maris rubri ad Nũe. 21, c vestrũ introitum, quãdo egressi estis ex Ægypto: & q̃ feceritis duobus Amorrhæorum regibus qui erant trans Iordanem, Sehon & Og, quos interfecistis. Et hæc audiẽtes pertimuimus, & elanguit cor nostrũ, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrũ: dominꝰ enim deus vester ipse est deus in cælo sursũ, & in terra deorsum. Nunc ergo iurate mihi per dominũ, vt quomodo ego misericordiã feci vobiscũ, ita & vos faciatis cũ domo patris mei: detisque mihi verum signũ: & saluetis patrẽ meum & matrẽ, fratres ac sorores meas, & omnia quæ illorum sunt, & eruatis animas nostras à morte. ¶ Qui respondẽrũt ei, Anima nostra sit pro vobis in mortem: si tamen non prodideris nos. cũq; tradiderit nobis dominus terrã, faciemus in te misericordiã & veritatem. ¶ Demisit ergo eos per funem de fenestra: domus enim eius hærebat muro. Dixitque ad eos, Ad montana conscendite, ne forte occurrant vobis reuertentes: ibique latitate tribus diebus donec redeant, & sic ibitis per viã vestram. Qui dixerũt ad eam, Innoxii erimus à iuramento hoc quo adiurasti nos, si ingredientibus nobis terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, & ligaueris eum in fenestra, per quã demisisti nos: & patrem tuum ac matrem, fratresque, & omnem cognationem tuam congregaueris in domum tuam. Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos erimus alieni. Cunctorum autem sanguis qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput nostrum, si eos aliquis tetigerit. Quòd si nos prodere volueris, & sermonem istum proferre in medium, erimus mundi ab hoc iuramento quo adiurasti nos. Et illa respondit, Sicut locuti estis, ita fiat. ¶ Dimittensque eos vt pergerent appendit funiculum coccineum in fenestra. Illi verò ambulantes peruenerunt ad montana, & manserunt ibi tres dies, donec reuerterentur qui fuerant persecuti: quærentes enim per omnẽ viam, non repererunt eos. Qui bus vrbem ingressis, reuersi sunt, & descenderunt exploratores de monte: & transmisso Iordane venerunt ad Iosue filium Nun, narraueruntque ei omnia quę acciderant sibi, atque dixerunt. Tradidit dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt cũcti habitatores eius*.

innoxii.

*postquã viderunt nos.

CAP. III.

Iosue cum populo, siccatis aquis transit Iordanem. Miraculis ostendit deus se esse cum Iosue.

IGITVR Iosue de nocte consurgens mouit castra: egredientesque de Setim, venerunt ad Iordanem, ipse, & omnes filii Israel, & morati sunt ibi per tres dies. Quibus euolutis transierunt præcones per castrorum medium, & clamare cœperunt, Quando videritis arcam fœderis domini dei vestri, & sacerdotes stirpes Leuiticæ portantes eam, vos quoque consurgite, & sequimini præcedentes: sitque inter vos & arcam spatium * cubitorum duum millium: vt procul magis videre possitis, & nosse per quam viam ingredi debeatis, quia prius non ambulastis per eam. & cauete ne appropinquetis ad arcam. ¶ Dixitque Iosue ad populum, Sanctificamini: cras enim faciet dominus inter vos mirabilia. Et ait ad sacerdotes, Tollite arcã fœderis, & præcedite populum. Qui iussa cõplentes,

mane

præcepe rũt populo, dicendo,

*fere

propiquetis ei, & nosse pos

tulerunt, & ambulauerunt ante eos. ¶Dixitque dominus ad Iosue, Hodie incipiam exaltare te coram omni Israel: vt sciant ꝙ sicut cũ Moyse fui, ita & tecum sim. Tu autem præcipe sacerdotibus qui portant arcam fœderis, & dic eis, Cum ingressi fueritis ᵉpartem⁾ aquæ Iordanis state in ea. Dixitque Iosue ad filios Israel, Accedite huc, & audite verbũ domini dei vestri. Et rursum. In hoc inquit, scietis quod dominus deus viuens in medio vestri est, & disperdet in conspectu vestro Chananæum & Hethæum, Heuæum & Pherezæum, Gergesæum quoque & Iebusæum, & Amorrhæum. Ecce, arca fœderis domini omnis terrę antecedet vos per Iordanem. Parate duodecim viros de tribubus Israel, singulos per singulas tribus. Et cũ posuerint vestigia pedum suorum sacerdotes qui portant arcã fœderis domini dei vniuersæ terræ in aquis Iordanis, aquæ quæ inferiores sunt decurrent atque deficient: quæ autem desuper veniunt, in vna mole consistent.

ᵉextremũ

C

Act. 7. f. ¶||Igitur egressus est populus de tabernaculis suis, vt transiret Iordanem: & sacerdotes qui portabant arcam fœderis pergebant ante eum. Ingressisq; eis Iordanem, & pedibus eorum in ᵉparte⁾ aquæ tinctis (||Iordanis autem, ripas aluei sui tempore messis impleuerat) steterunt aquæ descendẽtes in loco vno, & ad instar montis intumescentes apparebant procul *ab vrbe quæ vocatur Adam, ᵉvsque⁾ ad latus Sarthan. quæ autem inferiores erant, in mare solitudinis (quod nunc vocatur ᵃmortuum⁾) descenderunt, vsquequo omnino deficerent. Populus autem incedebat contra Iericho: & sacerdotes qui portabant arcam fœderis domini, stabant super siccam humum in medio Iordanis accincti, omnisque populus per arentem alueum transibat.

ᵉextremo

Ecc. 24. c

*valde

ᵉquæ est

ᵃmare salis

CAP. IIII.

Duodecim lapides in memoriam siccati Iordanis. Iordanis in alueum reuertitur.

A Quibus transgressis dixit dominus ad Iosue, Elige duodecim viros singulos per singulas tribus, & præcipe eis vt tollãt de medio Iordanis alueo, vbi steterũt pedes sacerdotum, duodecim ᵉdurissimos⁾ lapides, quos ponetis in loco castrorum vbi fixeritis hac nocte tentoria. Vocauitque Iosue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israel singulos de singulis tribubus, & ait ad eos, Ite ante arcam domini dei vestri ad Iordanis medium, & portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, iuxta numerum filiorum Israel, vt sit signum inter vos. Et quando interrogauerint vos filii vestri cras, dicentes, Quid sibi volunt isti lapides? respondebitis eis, Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis domini, cum trãsiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in monimentum filiorum Israel vsque in æternum. ¶Fecerunt ergo filii Israel, sicut præcepit eis Iosue, portãtes de medio Iordanis alueo duodecim lapides, vt dominus ei imperarat, iuxta numerum filiorum Israel, vsque in locum in quo castrametati sunt, ibique posuerũt eos. ¶Alios quoque duodecim lapides posuit Iosue in medio Iordanis alueo, vbi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis, & sunt ibi vsque in præsentem diem. ¶Sacerdotes autem qui portabant arcam, stabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur q̃ Iosue, vt loqueretur ad populum præceperat dominus, vt dixerat ei Moyses. ¶Festinauitq; populus, & transiit. Cũq; transissent omnes, transiuit & arca domini, sacerdotes quoque pergebant ante populum. Filii quoque Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, armati præcedebant fratres suos filios Israel, sicut eis præceperat Moyses: & * quadraginta pugnatorum millia per turmas, & cuneos incedebant * per plana atq; campestria vrbis Iericho. ¶In die illo magnificauit dominus Iosue coram omni Israel, vt timerent eum, sicut timuerant Moysen dum adhuc viueret. ¶Dixitq; ad eum. Præcipe sacerdotibus qui portant arcam fœderis, vt ascendant de Iordane. Qui præcepit eis, dicens, Ascẽdite de Iordane. Cumq; ascendissent portantes arcam fœderis domini, & siccam humum calcare cœpissent, reuersæ sunt aquæ in alueũ suum, & fluebant sicut antè consueuerant. ¶Populus autem ascendit de Ior-

B

C

*circiter

*ante dominum

D

dane decimo die mensis primi, & castrametati sunt in Galgalis contra orientalem plagam vrbis Iericho. Duodecim quoque lapides, quos de Iordanis alueo sumpserant, posuit Iosue in Galgalis, & dixit ad filios Israel. Quando interrogauerint filii vestri cras patres suos, & dixerint eis, Quid sibi volūt lapides isti? docebitis eos, atque dicetis, Per arentem alueum trāsiuit Israel Iordanem istum, siccāte domino deo vr̄o aquas eius in cōspectu vr̄o, donec trāsiretis: ‖ sicut fecerat pri9 ī mari rubro qđ siccauit donec trāsiremus: vt discāt oēs terrarū populi fortissimam domini manum, vt & vos timeatis dominū deum vestrum omni tempore.

Exo.24.a

CAP. V.

Chananæi terrentur. Secunda circuncisio Iosue. Galgala. Deficit Man. Iosue soluit calceamentū. Sanctus locus.

A Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad occidentalem plagam, & cūcti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quòd siccasset domin9 fluenta Iordanis coram filiis Israel donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel.

¶ Eo tēpore ait dominus ad Iosue. Fac tibi cultros = lapideos, & circuncide secundo filios Israel. Fecitq; quod iusserat dominus, & circuncidit filios Israel in colle præputiorum. Hęc autem B caussa est secundæ circuncisionis. Omnis populus qui egressus est de AEgypto generis masculini, vniuersi bellatores viri, mortui sunt in deserto. Per longissimos viæ circuitus, qui omnes circūcisi erant. Populus autem qui natus est in deserto, per quadraginta annos itineris latissimę solitudinis incircumcisus fuit: donec consumerētur qui non audierant vocem domini, & qbus ante iurauerat = vt nō ostenderet eis terram * lacte & melle manantem. Horum filii, in locum successerunt patrum, & circuncisi sunt à Iosue: quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circunciderat. Postquam autē omnes circuncisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur. ¶ Dixitque dominus ad Iosue, Hodie abstuli opprobrium AEgypti à vobis. Vocatumque est nomē loci illius Galgala, vsque in præsentem diem. ¶ Manseruntque filii Israel in Galgalis, & fecerūt phase quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Iericho: & comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, & polentam = eiusdem anni. Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec vsi sunt vltra cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus *præsentis anni* terræ Chanaan. ¶ Cum autem esset Iosue in agro vrbis Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se euaginatum tenentem gladiū, perrexitque ad eum, & ait, Noster es, an aduersariorum? Qui respondit, Nequaquam, sed sum princeps exercitus domini, & nunc venio. Cecidit Iosue pronus *in terram. Et adorans ait: Quid dominus meus loquitur ad seruum suū?* Solue, inquit, calceamētum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est. Fecitque Iosue vt sibi fuerat imperatum.

= acutos

= q non

* sup quā iurauit ipse dñs patrib9 eorū q daret eis terram

= in ipso die.

C

D

CAP. VI.

Capta vrbe Iericho, seruatur Rahab. Maledictus reædificator vrbis Iericho.

A Iericho autem clausa erat atque munita timore filiorum Israel, & nullus egredi audebat aut ingredi. Dixitque dominus ad Iosue. Ecce dedi in manus tuas Iericho, & regem eius, omnesque fortes viros. Circuite vrbem cūcti bellatores semel per diem: sic facietis sex diebus. Septimo autem die sacerdotes tollent septem buccinas *, ► quarum vsus est in iubileo, & præcedent arcam fœderis: septiesq; circuibitis ciuitatem, & sacerdotes clāgent buccinis. Cumque isonuerit vox tubæ longior atque concisior, & in auribus vestris increpuerit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, & muri funditus corruent ciuitatis, ingredienturque singuli per locum contra quem steterint. Vocauit ergo Iosue filius Nun sacerdotes, & dixit ad eos, Tollite arcam fœderis: & se

* arietias

[e]arietinas ptem alii sacerdotes tollant septem[e]iubileorum[e]buccinas, & incedāt ante arcam domini. Ad populum quoque ait Ite, & circuite ciuitatem armati præcedentes arcam domini. Cumque Io-
B sue verba finisset, & septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis domini, omnisque præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur, ac buccinis, omnia concrepabant. Præceperat autē Iosue populo, dicens, Non clamabitis, nec audietur vox vestra, neque vllus sermo ex ore vestro egredietur: donec veniat dies in quo dicam vobis, clamate & vociferamini. Circuiuit ergo arca domini ciuitatem semel per diē, & reuersa in castra, mansit ibi. Igitur
[e]mane Iosue[e]de nocte[e]consurgente, tulerunt sacerdotes arcam domini, & septē ex eis septem buccinas, quarum in iubileo vsus est: præcedebantque arcā domini ambulantes atque clangentes: & armatus populus ibat āte eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, & buccinis personabat. Circuieruntq; ciuitatem secundo die semel, & reuersi
[e]septem sunt in castra. Sic fecerunt[e]sex[e] diebus Die autem septimo diluculo consurgentes, circuierunt vrbem, sicut dispositum erat, septies. Cumq; septimo
C circuitu clangerent buccinis sacerdotes, dixit Iosue ad omnem Israel. Vociferamini: tradidit enim vobis dominꝰ ciuitatem: sitque ciuitas hæc anathema: & omnia quæ in ea sunt, domino. sola Rahab[e]meretrix[e] viuat cum vni-
[e]caupōa Sup.2.b uersis qui cum ea in domo sunt: ||abscondit enim nuntios quos direximꝰ. Vos autem cauete ne de his quæ præcepta sunt, quippiam contingatis, & sitis præuaricatiōis rei, & omnia castra Israel sub peccato sint atque turbentur. Quicquid autem auri, & argēti fuerit, & vasorum æneorum ac ferri, domino consecretur, repositum in thesau
Heb.11.f. ris eius. ¶||Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri ilico corruerūt: & ascendit vnusqsq; per locum qui contra
2.Mac.12.c. se erat: ||ceperuntque ciuitatem, & interfecerunt omnia quæ erant in ea, a viro vsque ad mulierem, ab infante vsque ad senem. Boues quoque & oues, & asinos in ore gladii percusserunt. D
¶Duobus autem viris, ||qui explorato Supr.2.c. res missi fuerant, dixit Iosue. Ingredimini domum mulieris meretricis, & producite eā, & omnia quæ illius sunt sicut illi iuramento firmastis. || Ingres- Heb.22.f. sique iuuenes, eduxerunt Rahab, & parentes eius, fratres quoque, & cunctā supellectilem ac cognationem illius, & extra castra Israel manere fecerūt. ¶Vrbem autem, & omnia quæ inuenta sunt in ea, succenderunt: absque auro & argento, & vasis æneis, ac ferro, quæ in ærarium domini consecrarunt. Rahab vero meretricem, & domum patris eius, & omnia quæ habebat, fecit Iosue viuere, & habitauerūt in medio Israel vsque in præsentem diem: eò quòd absconderit nūtios quos miserat vt explorarent Iericho. ¶In tēpore illo imprecatus est Iosue, dicēs, ||Maledictus vir coram domino, qui su- 3.Re.16.g scitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho. In primogenito suo fundamēta illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius. ¶Fuit ergo dominus cum Iosue, & nomen eius vulgatum est in omni terra.

CAP. VII.

Exploratur Hai, Achan propter anathema lapidatur. Lapidatur Achan propter peccatum anathematis.

Filii autem Israel præuaricati sunt mandatum, & vsurpauerūt de anathemate. Nā Achan filius Char A mi filii zabdi, filii zare de tribu Iuda tulit aliquid de anathemate: iratusque est dominus contra filios Israel. ¶Cumque mitteret Iosue de Iericho viros cōtra Hai, q̄ est iuxta Bethauen, ad orientalem plagā oppidi Beth-el, dixit eis. Ascendite & explorate terram. Qui præcepta complentes explorauerunt Hai. Et reuersi dixerūt ei, Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorū pgāt, & deleāt ciuitatē: quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos? ¶Ascenderunt ergo tria millia pugnatorum. Qui statim terga vertentes, percussi sunt a viris vrbis Hai, & corruerunt ex eis, triginta & sex homines: p-

secutique sunt eos aduersarii de porta vsque ad Sabarim, & ceciderunt p pro na fugientes: pertimuitque cor popu-
B li, & ad instar aquę liquefactum est.
¶Iosue vero scidit vestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram arca domini vsque ad vesperam, tam ipse quàm omnes senes Israel, miseruntque puluerem super capita sua, & dixit Iosue, Heu domine deꝰ, quid voluisti traducere populum istum Iordanem fluuium vt traderes nos in manꝰ Amorrhæi, & perderes? vtinam vt cœpimus mansissemus trans Iordanem. Mi domine deus, quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentem? Audient Chananæi, & omnes habitatores terrę, & pariter conglobati circundabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra: & quid facies magno nomi-
C ni tuo? Dixitque dominus ad Iosue. Surge, cur iaces pronus in terra? Peccauit Israel, & præuaricatus est pactū meum: tuleruntque de anathemate, & furati sunt atque mentiti, & abscondenunt inter vasa sua. Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eosque fugiet: quia pollutus est anathemate. non ero vltra vobiscum, donec conteratis eū qui huius sceleris reus est. Surge, sanctifica populum, & dic eis, Sanctificamini in crastinum: hæc enim dicit dominus deus Israel, Anathema ī medio tui
de ana- est Israel: non poteris stare corā hostithemate bus tuis, donec deleatur ex te qui hoc
accepit, contaminatus est scelere. Accedetisque mane singuli per tribus vestras: & quamcunque tribuum sors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusque per viros Et quicunque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, comburetur igni cum omni substantia sua: quoniam præuaricatus est pactum domini, & fecit nefas in Israel. ¶Surgens itaque Iosue mane applicuit Israel per tribꝰ suas, & inuenta est tribus Iuda. Quæ cum iuxta familias suas esset oblata, inuēta est familia Zare. Illam quoque per domos ferens, reperit Zabdi: cuius domum in singulos diuidens viros, inuenit Achā filium Charmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Iuda. Et ait Iosue ad Achan. Fili mi, da gloriam domino deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscōdas. Respondit Achā Iosue, & dixit ei, Vere ego peccaui dño deo Israel, & sic & sic feci. vidi enī in D
ter spolia pallū coccineum valde bonum, & ducentos siclos argenti, regulamq; auream quinquaginta siclorum: & concupiscens abstuli, & abscondi in terra cōtra medium tabernaculi mei, argentumq; fossa humo operui. ¶Misit ergo Iosue ministros: qui currentes ad tabernaculum illius, repererunt cācta abscondita in eodem loco, & argentū simul. Auferentesque de tentorio tulerunt ea ad Iosue, & ad omnes filios Israel, proiecerūtque ante dominum. Tollens itaque Iosue Achan filium Zare, argentumque & pallium, & auream regulam, filios quoque & filias eius, boues & asinos & oues, ipsumque tabernaculum, & cunctam supellectilem: & omnis Israel cum eo, duxerunt eos ad vallē Achor, vbi dixit Iosue, Quia turbasti nos, exturbet te dominus in die hac. Lapidauitque eum omnis Israel: & cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt. Congregaueruntq; super eum aceruum magnum lapidum, qui permanet vsque in præsentem diem. Et auersus est furor domini ab eis. Vocatūque est nomen loci illius, vallis Achor vsque hodie.

CAP. VIII.

¶ Expugnatur Hai, Rex eius suspenditur populo occiso, Altare lapideum, cui inscribitur Deuteronomium. Iosue benedicit populo.

A
Dixit aūt dñs ad Iosue, Ne timeas, neq; formides: tolle tecū omnem multitudinem pugnatorū & consurgens ascende in oppidum Hai, ecce tradidi in manum tuā regem eius, & populum, vrbemque, & terram, Faciesque vrbi Hai, & regi eiꝰ, sicut feciſti Iericho, & regi illius: prędam vero, & omnia animantia diripie Supr. 6. d
tis vobis: pone insidias vrbi post eam.
¶Surrexit que Iosue, & omnis exercitus bellatorum cum eo, vt ascenderent in Hai: & electa triginta millia virorum fortium misit nocte, præcepitque eis, dicens, Ponite insidias post ciuitatē: nec lōgius recedatis, & eritis

omnes parati, ego autem, & reliqua multitudo, quæ mecũ est, accedemꝰ
B ex aduerso contra vrbem. Cumq; exierint contra nos, sicut ante fecimus, fugiemus, & terga vertemus: donec persequentes ab vrbe longius protrahantur. putabũt enim nos fugere sicut prius. Nobis ergo fugientibus, & illis persequentibus, consurgetis de insidiis, & vastabitis ciuitatẽ, tradetq; eam dominus deus vester in manus vestras. Cumq; ceperitis, succẽdite eam, & sic omnia facietis vt iussi. ¶Dimisitq; eos & perrexerunt ad locum insidiarum, sederũtq; inter Bethel & Hai, ad occidentalem plagam vrbis Hai: Iosue aũt nocte illa in medio mãsit ppl'i, surgẽsque diluculo recensuit socios, & ascendit cum senioribus in frõte exercitꝰ, vallatus auxilio pugnatorum. Cumq; venissent, & ascendissent ex aduerso ciuitatis, steterunt ad septentrionalẽ vr
C bis plagam, inter quam & eos erat vallis media. Quinque autem millia viros elegerat, & posuerat ĩ insidiis inter Bethel & Hai ex occidentali parte eiusdẽ ciuitatis: omnis vero reliquus exercitus ad aquilonem aciem dirigebat, ita vt nouissimi multitudinis occidentalem plagam vrbis attingerent. ¶Abiit ergo Iosue nocte illa, & stetit in vallis medio. Quod cum vidisset rex Hai, festinauit mane, & egressus est cum omni exercitu ciuitatis*, direxitq; aciem contra desertum, ignorans ꝙ post tergum laterent insidiæ: Iosue vero, & omnis Israel cesserunt loco, simulãtes metũ, & fugientes per solitudinis viã. At illi* vociferantes pariter, & se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos.
D Cumq; recessissent á ciuitate, & ne vnus quidem in vrbe Hai, & Bethel remansisset qui non persequeretur Israel, sicut eruperant aperta oppida relinquentes, dixit dominus ad Iosue, Leua clypeum qui in manu tua est contra vrbem Hai, quoniam tibi tradam eam. Cumq; eleuasset clypeum ex aduerso ciuitatis, insidiæ quæ latebant, surrexerunt confestim: & pergentes ad ciuitatem, ceperunt: & succenderunt eam. Viri autem ciuitatis qui persequebantur Iosue, respicientes & videntes fumum vrbis ad cælum vsque conscendere, non potuerunt vltra huc illucq; diffugere: præsertim cum hi qui simulauerant fugam, & tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissime restitissent. ¶Videnſque Iosue & omnis Israel ꝙ capta esset ciuitas, & fumus vrbis ascenderet, reuersus percussit viros Hai. Siquidem & illi qui ceperant & succenderant ciuitatem, egressi ex vrbe cõtra suos, medios hostium ferire cœperunt. Cum ergo ex vtraque parte aduersarii cederẽtur, ita vt nullus de tanta multitudine saluaretur, regem quoque vrbis Hai apprehenderũt viuentem, & obtulerunt Iosue. Igitur omnibus interfectis, qui Israelem ad deserta tendentem fuerant persecuti, & in eodem loco gladio corruẽtibus, reuersi filii Israel percusserunt ciuitatem. Erant autem qui in eodem die cõciderant á viro vsque ad mulierẽ, duodecim millia hominum, omnes vrbis Hai. Iosue vero non contraxit manum quam in sublime porrexerat, tenẽs clypeum, donec interficerẽtur omnes habitatores Hai. Iumenta autẽ & prędam ciuitatis diuiserunt sibi filii Israel, sicut pręceperat dominus Iosue. Qui succendit vrbem, & fecit eam tumulum sempiternum*: regem quoque eius suspendit in patibulo, vsque ad vesperã & solis occasum. Præcepitq; Iosue, & deposuerunt cadauer eius de cruce: ꝓiecerũtq; in ipso introitu ciuitatis, cõgesto super eum magno aceruo lapidũ qui permanet vsque in præsentem diẽ ¶Tunc ædificauit Iosue altare domino deo Israel in monte Hebal, sicut p̃ceperat Moyses famulus domini filiis Israel, & scriptum est in volumine legis Moysi, altare de lapidibus impolitis quos ferrum non tetigit: & obtulit super eo holocausta domino, immolauitq; pacificas victimas. Et scripsit sup lapides Deuteronomium legis Moysi quod ille digesserat coram filiis Israel Omnis autem populus, & omnes maiores natu, ducesq; ac iudices stabant ex vtraque parte arcæ in conspectu sacerdotum qui portabant arcam fœderis domini, vt aduena ita & indigena. Media pars eorum iuxta montem Garizim, & media iuxta montem Hebal, sicut præceperat moyses famulus do-

expelletis habitatores ciuitatis,

q in insidiis erãt,

*ĩ occursum Israel

*in ciuitate

hastã q̃ & infra.

F in desolationem vsq; ad diẽ hãc,

exo. 20. d deu. 27. a

scripserat G

mini, Et primũ quidem benedixit populo Israel. Post hæc legit omnia verba benedictionis & maledictionis, & cuncta quæ scripta fuerant in legis volumine. Nihil ex his quæ Moyses iusserat reliquit intactũ, sed vniuersa replicauit coram omni multitudine Israel, mulieribus ac paruulis & aduenis qui inter eos morabantur.

CAP. IX.

Gabaonitæ callidi impetrant pacẽ à Iosue: postea maledicuntur.

A QVibus auditis, cuncti reges trans Iordanem qui versabãtur in montanis & campestribus, in maritimis ac in tore magni maris, hi quoque qui habitabant iuxta Libanum, Hethæus & Amorrhæus, Chananæus, Pherezæus, & Heuæus & Iebusæus congregati sunt pariter, vt pugnarent contra Iosue & Israel vno animo, eademque sententia. ¶At hi qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Iosue, Iericho & Hai: & callide cogitantes, tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & vtres vinarios scissos atque consutos, calceamentáq; perantiqua quæ ad indicium vetustatis piaciis consuta erant, induti veteribus

B vestimentis: panes quoque, quos portabant ob viaticũ, duri erant, & in frusta comminuti: perrexerúntque ad Iosue qui tunc morabatur in castris Galgalæ, & dixerunt ei, atque simul omni Israeli, De terra longinqua venimus, pacem vobiscum facere cupientes. Responderuntq; filii Israel ad eos, atque dixerunt, Ne forte in terra quæ nobis sorte debetur, habitetis, & non possimus fœdus inire vobiscum. At illi ad Iosue, Serui, inquiunt, tui sumus. Quibus Iosue ait, Quinam estis vos? aut vnde venistis? Responderunt, De terra longinqua valde venerunt serui tui in nomine domini dei tui. Audiuimus enim famam potentiæ eius, cuncta quæ fecit

Nũc. 21, c in Aegypto, & duobus regibus Amorrhæorum qui fuerunt trans Iordanem, Sehon regi Hesebon, & Og regi Basan, qui erant in Astaroth: dixeruntq; nobis seniores, & omnes habitatores terræ nostræ, Tollite in manibus vestris cibaria ob longissimam viam, & occurrite eis, & dicite, Serui vestri sumus, fœdus inite nobiscum. En panes quando egressi sumus de domibus nostris, vt veniremus ad vos, calidos sumpsimus, nunc ecce facti sunt, & vetustate nimia comminuti. vtres vini nouos impleuimus, nunc rupti sunt, & soluti. vestes & calceamenta quibus induimur, & quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, & pene consumpta. Susceperunt igitur C de cibariis eorum, & os domini non 2. Reg. 21, a, interrogauerunt. ¶Fecitq; Iosue cum eis pacem, & inito fœdere pollicitus est vt non occiderẽtur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis. ¶Post dies autem tres initi fœderis audierũt quòd in vicino habitarent, & inter eos futuri essent. Mouerunt q; castra filii Israel, & venerunt in ciuitates eorũ die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon & Caphira & Beroth & Cariathiarim. Et non percusserunt eos, eò quòd iurassent eis principes multitudinis in nomine domini dei Israel. Murmurauit itaque omne vulgus contra principes. Qui responderunt eis, Iurauimus eis in nomine domini dei Israel, & idcirco nõ possumus eos cõtingere. Sed hoc faciemus eis, Reseruentur quidem vt viuant, ne contra nos ira domini concitetur, si peierauerimus eis: sed sic viuant, vt in vius vniuersæ multitudinis ligna cædant, aquasq; comportent. Quibus hæc loquentibus, voca D uit Gabaonitas Iosue, & dixit eis, Cur nos decipere fraude voluistis vt dicetis, Procul valde habitamus à vobis: cum in medio nostri sitis? itaque sub maledictione eritis, & non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquasq; cõportans in domum dei mei. Qui respõderunt, Nuntiatũ est nobis seruis tuis q; promisisset dominus deus tuus Moysi seruo suo vt traderet vobis omnem terram, & disperderet cunctos habitatores eius. Timuimus igitur valde, & prouidimus animabus nostris, vestro terrore compulsi: & hoc consiliũ iniuimus. nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis. Fecit ergo Iosue vt dixerat, & liberauit eos de manibus filiorũ Israel, vt non occiderentur. Decreuitq;

BIBLIOTHEQUE TOULOUSE 1 CAPITOLE ARSENAL

in illo die eos esse in ministerio cuncti populi & altaris domini, cædentes ligna, & aquas comportantes vsque in præsens tempus in loco quem dominus elegisset.

CAP. X.

Amorrhæi pugnantes contra Gabaonitas, vincuntur à Iosue. Pluit lapides. Sistitur sol. Quinque reges suspenduntur. Maceda, Lebna, Gazer, Heglon, Hebron, Dabir capiuntur. Horam rex Gazer.

A Quæ cum audisset Adonisedec rex Ierusalem, ꝙ scilicet cepisset Iosue Hai, & subuertisset eam (Sicut enim fecerat Hiericho & regi eius, sic fecit Hai, & regi illius) & ꝙ trãsfugissent Gabaonitæ ad Israel, & essent fœderati eorum, timuit valde. Vrbs enim magna erat Gabaon, & vna ciuitatum regaliũ, & maior oppido Hai, omnesq; bellatores eius fortissimi. Misit ergo Adonisedec rex Ierusalem ad Oham regem Hebron, & ad Pharam regem Ierimoth, ad Iaphia quoque regem Lachis, & ad Dabir regem Eglon, dicens, Ad me, ascendite, & ferte præsidium, vt expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Iosue, & ad filios Israel. Congregati igi
B tur ascenderunt quinque reges Amorrhæorum: rex Ierusalem, rex Hebron, rex Ierimoth, rex Lachis, rex Eglon, simul cum exercitibus suis, & castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam. Habitatores autem Gabaon vrbis obsessæ miserunt ad Iosue, qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, & dixerunt ei, Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorum tuorum: ascende cito, & libera nos, ferq; præsidiũ: conuenerunt enim aduersum nos omnes reges Amorrhæorum, qui habitant in montanis. ¶Ascenditque Iosue de Galgalis, & omnis exercitus bellatorum cũ eo viri fortissimi. ¶Dixitque dominus ad Iosue, Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos: nullus enim ex eis tibi resistere poterit. ¶Irruit itaque Iosue super eos repente, tota nocte ascẽdens de Galgalis. Et conturbauit eos dominus à facie Israel: contriuitq; plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascensus Beth-horon, & C
percussit vsque Azeca & Maceda. Cũq; fugerent filios Israel, & essent in descẽsu Beth-horon, dominus misit sup eos lapides magnos de cælo vsque ad Azeca: & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, q̃ quos gladio percusserant filii Israel. ¶Tunc locutus est Iosue domino in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel, dixitq; coram eis, ||Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon. Steteruntq; sol & luna, donec vlcisceretur se gens de inimicis suis. Nõne scriptũ est hoc in libro iustorũ? Stetit itaque sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei. Nõ fuit antea, & postea tam longa dies obediente domino voci hominis, & pugnante pro Israel. ¶Reuersusq; est Iosue cum omni Israel in castra Galgalæ, Fugerant enim quinque reges, & se absconderant in spelunca vrbis Maceda. D
Nuntiatumq; est Iosue ꝙ inuẽti essent quinque reges latentes in spelunca Maceda. Qui pręcepit sociis, & ait, Voluite saxa ingentia ad os speluncæ, & ponite viros industrios qui clausos custodiant: vos autem nolite stare, sed persequimini hostes, & extremos quosque fugientium cædite: nec dimittatis eos vrbium suarum intrare præsidia, quos tradidit dominus deus in manus vestras. Cæsis ergo aduersariis plaga magna, & vsque ad internecionem penè consumptis, hi qui Israel effugere potuerunt, ingressi sunt ciuitates munitas. Reuersusq; est omnis exercitus ad Iosue in Maceda, vbi tunc erant castra, sani & integro numero: nullusq; cõtra filios Israel mutire ausus est. ¶Præcipitq; Iosue, dicens, Aperite os spelun- E
cæ, & producite ad me quinque reges qui in ea latitant. Feceruntq; ministri vt sibi fuerat imperatum: & eduxerũt ad eum quinque reges de spelunca, regem Ierusalem, regem Hebron, regẽ Ierimoth, regem Lachis, regem Eglon. Cumq; educti essent ad eum, vocauit omnes viros Israel, & ait ad principes

Isa. 28. f. eccli. 46 a.

exercitus qui secum erant, Ite, & ponite pedes super colla regum istorũ. Qui cum perrexissent, & subiectorum colla pedibus calcarẽt, rursum ait ad eos, Nolite timere, nec paueatis, confortamini & estote robusti: sic enim faciet dominus cunctis hostibus vestris aduersum quos dimicabitis. Percussitque Iosue, & interfecit eos, atq; suspendit super quinq; stipites: fueruntq; suspensi vsque ad vesperum. Cumq; occumberet sol, præcepit sociis vt deponerẽt eos de patibulis. Qui depositos proiecerunt in speluncam in qua latuerant, & posuerunt super os eius saxa ingentia, quæ permanent vsque in præsens. ¶Eodem die Macedam quoque cepit Iosue, & percussit in ore gladii, regẽq; illius interfecit, & omnes habitatores
vnũ qui eius: non dimisit in ea saltem paruas re
euaderet liquias. Fecitque regi Maceda sicut fecerat regi Iericho. ¶Transiuit autẽ cum
F omni Israel de Maceda in Lebna, & pugnabat contra eam: quam tradidit dominus cũ rege suo in manus Israel: percusseruntq; vrbem in ore gladii, & omnes habitatores eius, non dimiserunt in ea vllas reliquias. Fecerunt q; regi
Supra. 6. Lebna, sicut fecerant regi Iericho. De Lebna transiuit in Lachis cum omni Israel: & exercitu per gyrum disposito, oppugnabat eam. Tradidit q; dominus Lachis in manus Israel, & cepit eam die altero, atque percussit in ore gladii, omnẽmque animam quæ fuerat in ea, sicut fecerat Lebna. ¶Eo tempore ascendit Horam rex Gazer, vt auxiliaretur Lachis: quem percussit Iosue cum omni populo eius vsque ad internecionem. ¶Transiuitq; de Lachis in Eglon, & circundedit atque expugnauit eam in eadem die: percussitque in ore gladii omnes animas quæ erant in ea iuxta omnia quæ fecerat Lachis. ¶Ascendit quoque cum omni Israel de Eglon in Hebron, & pugnauit contra eam: cepitque, & percussit in ore gladii, regem quoque eius, & omnia oppida regionis illius, vniuersasque animas quæ in ea fuerant commoratæ: non reliquit in ea vllas reliquias: sicut fecerat Eglon, sic fe-
G cit & Hebron, cuncta quæ in ea reperit, consumens gladio. ¶Inde reuersus in Dabir, cepit eam, atque vastauit: regem quoque eius atque omnia per circuitum oppida percussit in ore gladii: non dimisit in ea vllas reliquias: sicut fecerat Hebron & Lebna & regibus earum, sic fecit Dabir & regi illius. Percussit itaque Iosue omnem terram montanam & meridianam, atque campestrem, & Asedoth cum regibus suis: non dimisit in ea vllas reliquias, sed omne quod spirare poterat interfecit, sicut præceperat ei dominus deus Israel à Cades-barne vsque Gazam. Omnem terram Gosen vsque Gabaon, vniuersosque reges & regiones eorum vno impetu cepit atque vastauit: dominus enim deus Israel pugnabat pro eo. Reuersusque est cum omni Israel ad locum castrorum in Galgala.

CAP. XI.

1 Multi reges occisi cum Heuæis & Iebusæis. Heuæus indurat⁹ à deo, resistit. Enacim interficitur.

QVæ cum audisset Iabin rex Asor, misit ad Iobab regem Madon, & ad regem Semeron, atque ad regem Achsaph: ad reges quoque aquilonis, qui habitabant in montanis & in planitie contra meridiem Ceneroth, in campestribus quoque, & in regionibus Dor iuxta mare: Chananæum quoque ab oriente & occidente, & Amorrhæum atque Hethæum ac Pherezæum & Iebusæum in montanis: Hẽuæum quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha. Egressique sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis sicut arena quæ est in litore maris, equi quoque & currus immensæ multitudinis, Conuenerũtq; omnes reges isti in vnum ad aquas Merom, vt pugnarent contra Israel. ¶Dixitque dominus ad Iosue, Ne time as eos: cras enim hac eadem hora ego B tradam omnes istos vulnerãdos in cõspectu Israel: equos eorum subneruabis, & currus igne combures. ¶Venitq;

Iosue,& omnis exercitus cum eo aduersus illos ad aquas Merom subito, & irruerũt super eos, tradiditq; illos dñs in manus Israel. Qui percußerunt eos, & persecuti sunt vsque ad Sidonem magnam & aquas Maserephoth, campumq; Masphe,qui est ad orientalem illius partem. Itaque percussit omnes,vt nullas dimitteret ex eis reliquias:fecitque sicut præceperat ei dominus,equos eorum subneruauit,currusque combussit igni. ¶& euersisque statim cepit Asor:& regem eius percussit gladio. Asor enim antiquitus inter omnia regna hæc, principatum tenebat.Percussitq; omnes animas quę ibidem morabantur:non dimisit in ea vl
C las reliquias,sed vsque ad internecionem vniuersa vastauit, ipsamq; vrbem peremit incendio.Et omnes per circuitum ciuitates, reges quoque earum ce
Deut.7.a pit,percussit atque deleuit,‖sicut præceperat ei Moyses famulus domini. Absque vrbibus quæ erant in collibus & in tumulis sitæ, cæteras succendit Israel: vnam tantum Asor munitissimam flamma consumpsit. Omnemq; prædam istarum vrbium ac iumenta diuiserunt sibi filii Israel,cunctis homi
Exo.34.b nibus interfectis.‖Sicut pceperat dominus Moysi seruo suo,‖ita præcepit Moses Iosue, & ilie vniuersa cõpleuit:non
Deut.7.a præteriit de vniuersis mandatis, nec vnũ quidem verbum quod iusserat dominus Moysi. ¶Cepit itaq; Iosue omnẽ terram montanam, & meridianam:terramq; Gosen,& planitiem,& occidentalem plagam,montemq; Israel,& campestria eius:*& partem montis quæ ascendit Seir vsque Baal-gad per planitiem Libani subter montem Hermon: omnes reges eorum cepit, percussit,& occidit. Multo tempore pugnauit Iosue contra reges istos. Non fuit ciuitas D
quæ se non traderet filiis Israel, præter Heuæum qui habitabat in Gabaon: omnes enim bellando cepit. Domini enim sententia fuerat,vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, & caderent: & non mererentur vllam clementiam, ac perirent, sicut præceperat dominus Moysi. ¶In illo tempore venit Iosue, & interfecit Enacim de montanis Hebron, & Dabir, & Anab, & de omni monte Iuda & Israel, vrbes q; eorum deleuit.Non reliquit vllum de stirpe Enacim,in terra filiorum Israel:absque ciuitatibus Gaza, & Geth, & Azoro, in quibus solis reliqui sunt. Cepit ergo Iosue omnem terram,sicut locutus est dominus ad Moysen,& tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes & tribus suas. quieuitq; terra à præliis.

*à monte Halac qui

CAP. XII.

Reges peussi à filiis Israel & Iosue.

A HI sunt reges, quos percusserunt filii Israel, & possederunt terram eorum trans Iordanem ad solis ortum, à torrente Arnon vsq; ad montem Hermon, & omnem orientalē plagam quæ respicit solitudinem. Sehon rex Amorrhæorum qui habitat in Hesebon, dominatus est ab Aroer quæ sita est super ripam torrentis Arnon, & mediæ partis in valle, dimidiæque Galaad, vsque ad torrentem Ieboc qui est terminus filiorum Ammon. & à solitudine vsque ad mare Ceneroth contra orientem, & vsq; ad mare deserti: quod est mare sallissimum, ad orientalē plaB gam per viam quæ ducit Beth-simoth: & ab australi parte, quæ subiacet Asedoth vsque Phasga. Terminus Og regis Basan, de reliquiis Raphaim, qui habitauit in Astaroth, & in Edrai. & dominatus est in monte Hermon, & in Salecha, atque in vniuersa Basan, vsque ad terminos Gessuri, & Machati, & dimidiæ partis Galaad, & terminum Sehon regis Hesebon. Moyses famulus domini, & filii Israel percusserunt eos, traditique terram eorum Moyses in possessionem Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse. ¶Hi sunt reges terræ, quos percussit Iosue & filii Israel trans Iordanem ad occidentalem plaC gam, à Baal-gad in campo Libani, vsq; [a]Hala, qui ad montē [b]cuius pars [c]ascendit in Seir, tradiditque eam Iosue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas, tā in montanis quàm in planis atq; campestribus, in Aleroth, & in solitudine, ac in meridie Hethæus fuit & Amorrhæus, Chananæus & Pherezæus, Heuæus & Iebusæus. Rex Iericho vnus: rex Hai, quæ est ex latere Beth-el, vnus: rex Ierusalem vnus, rex Hebron vnus, rex Ierimoth vnus, rex Lachis vnus, rex Eglō vnus, rex Gazer vnus, rex Dabir vnus, rex Gader vnus, rex Herma D vnus, rex Hered vnus, rex Lebna vnus, rex Adullam vnus, rex Maceda vnus, rex Beth-el vnus, rex Taphua vnus, rex Hepher vnus, rex Aphec vnus, rex Saron vnus, rex Madon vnus, rex Asor [d]Meroon vnus, rex Semeron [e]vnus [f]rex Acsaph vnus, rex Thenach vnus, rex Mageddo vnus, rex Cedes vnus, rex Iachanan Carmeli vnus, rex Dor, & prouinciæ Dor vnus, rex gentium Galgal vnus, rex Thersa vnus: omnes reges triginta & vnus.

CAP. XIII.

Iubetur Iosue diuidere terram Israelitis. Gessuri. Machati. Possessio Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manasse.

IOsue senex proiectæque ætatis erat, A & dixit dominus ad eum, Senuisti, & longæuus es, terraque latissima derelicta est, quę necdum sorte diuisa est: [a]omnis videlicet Galilęa [b], Philisthiim, [a] omnes & vniuersa Gessuri, A [c]fluuio turbido [b] videlicet qui irrigat AEgyptum, vsque ad termi limites nos Accaron contra aquilonem, terra [c] Nilo Chanaan: quę in quinque regulos Philisthiim diuiditur, Gazæos, & Azotios, Ascalonitas Gethęos, & Accaronitas. Ad meridiem vero sunt Heuæi, omnis terra Chanaan, & Maara Sidoniorum, vsq; Apheca & terminos Amorrhęi, [d]eiusque confinia [e]. Libani quoq; regio con- [d] & terra tra orientē à Baal-gad sub monte Hermon, donec ingrediaris Emath. [a]Om- [a] Omnes nium [b] qui habitabant in monte à Libano, vsque ad aquas Maresephoth, vniuersiq; Sidonii. Ego sum qui delebo eos à facie filiorum Israel, Veniat ergo in partem hæreditatis Israel, sicut præcepi tibi. ¶Et nunc diuide terram in poss B sessionem nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manasse, cum qua Ruben & Gad possederunt terram, ‖quam tradidit eis Mum. 32. f Moyses famulus domini trans fluenta Iordanis, ad orientalē plagam, ab Aroer quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & *in vallis medio, vniuersaque campe- * ciuitastria Medaba, vsque Dibon. & cunctas tem quæ ciuitates Sehon regis Amorrhæi, qui est regnauit in Hesebon vsque ad terminos filiorum Ammon: & Galaad, ac terminū Gessuri & Machati, & omnē montem Hermon, & vniuersam Basan, vsq; ad Salecha, omne regnum Og in Basan, qui regnauit in Astaroth & Edrai, ipse fuit de reliquiis Raphaim: percussitque eos Moyses, atque deleuit. Noluerunt- que dispердere filii Israel Gessuri & Machati: & habitauerunt in medio Israel vsque in præsentem diem. Tribui autem Leui non dedit possessionem: sed sacrificia & victimæ domini dei Israel,

ipsa est eius hęreditas, sicut locutus est illi. ¶Dedit ergo Moyses possessionem tribui filiorũ Ruben iuxta cognationes suas. Fuitq; terminus eorum ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & * ciuitas C *in valle eiusdem torrẽtis media: vniuersam planitiem, quæ ducit Medaba: & Hesebon, cunctosque viculos earum qui sunt in campestribus: Dibon quoq;, & Bamoth-baal, & oppidũ Baal-meõ, & Iassa, & Cedimoth, & Mephaath, & Cariathaim, & Sabama, & Sarathasar in mõte cõuallis. Beth-phogor & Asedoth, Phasga & Beth-iesimoth. & omnes vrbes campestres, vniuersaque regna Sehon regis Amorrhęi, qui regnauit in Hesebon, ||quẽ percussit Moyses cum principibus Madian: Heuæum, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe duces Sehon habitatores terræ. Et Balaam filiũ Beorariolum occiderunt filii Israel gladio cum cæteris interfectis. Factusque est terminus filiorum Ruben Iordanis fluuius. Hæc est possessio Rubenitarum per cognationes suas vrbium & viculorum. ¶Dedit itaque Moyses tribui Gad & filiis eius per cognationes suas possessionem, cuius hæc diuisio est: Terminus Iazer, & omnes ciuitates Galaad, & dimidiam partem terræ filiorũ Ammon: vsque ad Aroer quæ est contra Rabba, & ab Hesebon vsque Ramoth, Masphe & Betonim: & á Manaim vsq; ad terminos Dabir. In valle quoque Beth-aram, D & Beth-nemra, & Socoth, & Saphon reliquam partem regni Sehon regis Hesebon, huius quoque finis, Iordanis est vsque ad extremam partem maris Cenereth trans Iordanem ad orientalem plagam. hæc est possessio filiorum Gad per familias suas, & ciuitates, & villæ earum. ¶Dedit & dimidiæ tribui Manasse, filiisque eius iuxta cognationes suas possessionem, cuius hoc principiũ est: A Manaim vniuersam Basan, & cuncta regna Og regis Basan, omnesque vicos Iair qui sunt in Basan: sexaginta oppida. & dimidiam partem Galaad, & Astaroth, & Edrai vrbes regni Og in Basan: filiis Machir, filii Manasse dimidiæ parti filiorum Machir iuxta cognationes suas. Hanc possessionem diuisit Moyses in campestribus Moab, trans Iordanem contra Iericho ad orientalem plagam. Tribui autem Leui non dedit possessionem, quoniam dominus deus Israel ipse est possessio eius, ||vt locutus est illi. Nu. 18.c.

Nũ.31.a.

CAP. XIIII.

Caleb postulat promissam sibi hæreditatem.

HOc est quod possederunt filii Israel in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes familiarum per tribus Israel: sorte omnia diuidentes, ||sicut præceperat dominus in manu Moysi, nouem tribubus, & dimidiæ tribui. Duabus enim tribubus, & dimidię dederat Moyses trans Iordanem possessionẽ: absq; Leuitis, qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos sed in eorum successerunt locum filii Ioseph in duas diuisi tribus, Manasse & Ephraim: nec acceperunt Leuitę aliam B in terra partem, nisi vrbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta & pecora sua. Sicut præceperat dominus Moysi, ita fecerunt filii Israel & diuiserunt terram. Accesserunt itaq; filii Iuda ad Iosue in Galgala, locutusque est ad eum Caleb filius Iephone Cenezæus, ||Nosti quid locutus sit dominus ad Moysen hominem dei de me & te in Cades-barne. Quadraginta annorum eram quando misit me Moyses famulus domini de Cades-barne, vt consyderarem terram: nunciauitq; ei quod mihi verum videbatur. Fratres autem C mei qui ascenderant mecum, dissoluerunt cor populi: & nihilominus ego secutus sum dominum deum meum, ||Iurauitque Moyses in die illo, dicens, Terra quam calcauit pes tuus, erit possessio tua, & filiorum tuorum in æternum: quia secutus es dominum deum meum Concessit ergo dominus vitam mihi, sicut pollicitus est, vsque in præsentem diem. Quadraginta & quinque anni sunt, ex quo locutus est dominus verbum istud ad Moysen, quando ambulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum sic valens, vt eo valebam tempore, quando ad explorandum missus sum: ||illius in me temporis fortitudo vsq; hodie perseuerat, tam ad bellandum quàm ad gradiendum. Da ergo mihi montem

A nũc.34.d

nũc.14.d

Sup.1.a.

Ecc.46.

istum quem pollicitus est dominus te quoque audiente, in quo Enacim sunt, & vrbes magnæ atque munitæ: si forte sit dominus mecum, & potuero de-
1.Mar.2.f. lere eos, sicut promisit mihi. Benedi-
[a]homines xitque ei Iosue: ||& tradidit ei Hebron
magni e- in possessionem, atque ex eo fuit He-
rant inter bron Caleb filio Iephone Cenezæo vs-
Enacim que in præsentem diem: quia secutus
(vel, qui est dominum deum Israel. Nomen He-
Arbe erat bron, ante vocabatur Cariath-arbe:
homo ma [a]adam maximus ibi inter Enacim situs
gnus) est?: & terra cessauit à prælijs.

CAP. XV.

A ¶Sors filiorum Iudæ, & Caleb. Axa filia Caleb. Vrbes possessionis Iudæ. Iebusæus.

Nu.34.a. ITur sors filiorum Iudæ per cogna-
[a]deserti tiones suas ista fuit: A termino Edom
[a]ab extre- [a]vsque ad desertum [b]Sin contra me-
ma parte ridiem, [a]& vsque ad extremam par-
[b]limite q tem [b]australis plagæ, initiū eius à sum-
mitate maris salsissimi, & à [a]lingua eius quæ respicit meridiem. Egrediturque contra ascensum scorpionis, & pertransit in Sina: ascenditque in Cades-barne, & peruenit in Esron, ascendens ad Addar, & circuiens Carcaa, atque inde pertransiens in Asemona, & peruenies ad torrentem AEgypti: eruntque termini eius mare magnum. hic erit finis meridianæ plagæ. Ab oriente vero erit initium mare salsissimum vsque ad extrema Iordanis: & ea quæ respiciunt ad aquilonem à lingua maris vsque ad eundem Iordanis fluuium, ascendetque terminus in Beth-hagla, & transB ibit ab aquilone in Beth-araba: ascendens ad lapidem Boen filii Ruben: & tendens vsque ad terminos Debera de valle Achor, contra aquilonem respiciens Galgala, quæ est ex aduerso ascensionis Adommim, ab australi parte torrentis: transitque aquas quæ vocantur Fons solis: & erunt exitus eius ad fontem Rogel, ascenditque per vallem filii Ennom ex latere Iebusæi ad meridiem, hæc est Ierusalem: & inde se erigens ad verticem montis, qui est contra Gehennom ad occidētem in summitate vallis Raphaim contra aquilonem pertransitque à vertice montis vsque ad fontem aquæ Nephtoa: & peruenit vsque ad vicos montis Ephron: inclinaturque in Baala, quæ est Cariath-iarim, id est vrbs syluarum, & circuit de Baala contra occidentem, vsque ad montem Seir: transitque iuxta latus C
mōtis Iarim ad aquilonem in Chesslon: & descendit in Beth-sumes, transitque in Thamna. & peruenit contra aquilonem partis Accaron ex latere, inclinaturque Sechrona, & transit montem Baala: peruenitque in Iebneel, & magni maris contra occidentem fine concluditur. hi sunt termini filiorum Iuda per circuitū in cognationibus suis. ¶Caleb vero filio Iephone dedit partē in medio filiorū Iuda, sicut præceperat ei dominus: Cariath-arbe patris Enac: ipsa Iudi.1.b
est Hebron. ||Deleuitque ex ea Caleb tres filios Enac, Sesai & Ahiman & Tholmai de stirpe Enac. Atque inde conscendēs venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath-sepher, id est ciuitas literarum. Dixitque Caleb, Qui percusserit Cariath-sepher, & ceperit eā dabo ei Axā filiā meā vxorē. Cepitque Othoniel filius Cenez frater Caleb iunior: D
dedit que ei Axam filiā suā vxorē. ¶Qui cū pgerent simul, suasit vt peteret à patre suo agrū, [b]suspirauitque [a]descenvt sedebat in [b]asino. Cui Caleb, Quid dit de habes, inquit? At illa respondit, Da mihi benedictionem: terram australem & arentem dedisti mihi, iunge & irriguā. Dedit itaque ei caleb irriguum superius & inferius. ¶Hæc est possessio tribus filiorum Iuda per cognationes suas. Erantque ciuitates ab extremis partibus filiorum Iuda iuxta terminos Edom à meridie: Cabseel & Eder & Iagur, & Cina & Dimona & Adada, & Cedes & Asor & Iethnan, ziph & Telem & Baloth, Asor noua & Carioth, Hesron, hæc est Asor. Amam, Sama, & Molada, & Aser-gadda & Hassemō & Bethphelet & Haser-sual & Beth-sabee & E
Baziothia & Baala & Iim & Esem & Eltholad & Cesil & Harma, & Siceleg & Medemena & Sensenna, Lebaoth & Selim & Aen & Remon. omnes ciuitates vigintinouem, & villæ earum. In campestribus vero: Esthaol & Sarea & Asena & zanoe & Engannim & Taphua & Enaim, & Ierimoth & Adullam, Socho & Azeca & Saraim &

Adithaim, & Gedera & Gederothaim: vrbes quatuordecim, & villę earum, Sanan & Hadassa & Magdal-gad, Delean & Masepha & Iecthel, Lachis & Bascath & Eglon, Chebbon & Leheman & Cethlis, & Gideroth & Bethdagō & Naama & Maceda: ciuitates sedecim, & vil
F læ earū. Labana & Ether & Asan, Iephta & Esna & Nesib, & Ceila & Achzib & Maresa: ciuitates nouem, & villæ earū. Accaron cum vicis & villulis suis. Ab Accaron vsque ad mare omnia quę vergunt ad Azotum & viculos eius. Azotus cum vicis & villulis suis. Gaza cum vicis & villulis suis, vsque ad torrentē. AEgypti: & mare magnū terminus eius. Et in monte: Samir & Iether & Sochoth & Danna & Cariath-senna, hæc est Dabir: Anab & Istemo & Anim, Gosen & Olon & Gilo: ciuitates vndecim & villæ earum. Arab & Ruma & Esaan, & Ianum & Beth-thaphua & Apheca, Athmatha & Cariath-arbe, hæc est Hebrō: & Sior: ciuitates nouem & villę earum. Maon & Charmel & Ziph & Iota, Iez-
G rael & Iucadā & Zanoe, Accain, Gabaa & Thanna: ciuitates decem & villę earum. Halhul, & Beth-sur, & Gedor, Mareth, & Beth-anoth, & Elthecon: ciuitates sex & villæ earum. Cariath-baal, hæc est Cariath-iarim ⟶ vrbs syluarū⟩, & Arebba: ciuitates duæ & villæ earū. In deserto: Beth-araba, Meddin, & Sachacha & Nebsan, & ciuitas salis, & En-gaddi: ciuitates sex & villæ earum. ¶ Iebusæum autem habitatorem Ierusalem non potuerunt filii Iuda delere: habitauitque Iebusæus cum filiis Iuda in Ierusalem vsq; in præsentem diem.

CAP. XVI.

Sors Ephraim, Chananæus.

A Cecidit quoq; sors filiorum Ioseph ab Iordane contra Iericho ad aquas eius, ab oriēte solitudo quæ ascendit de Iericho ad montem Bethel. & egreditur de Bethel Luzam: transitque terminum Archiataroth. & descendit ad occidentem iuxta terminū Iephleti, vsq; ad terminos Beth-horon inferioris, & * Gazer: finiunturque regiones eius mari magno, possederūtque filii Ioseph Manasses & Ephraim. Et factus est terminus filiorū Ephraim per
B cognationes suas: & possessio eorum cōtra orientē Ataroh Addar vsq; Beth-horon superiorem. Egrediuntur q; confinia in mare: Machmethath vero aquilonem respicit, & circuit terminos contra orientem in Thanathselo: & pertrāsit ab oriente Ianoe, descenditq; de Ia- C
noe in Ataroth & Naaratha: & peruenit in Iericho, egreditur q; ad Iordanē. De Taphua pertransit contra mare in =vallem⟩ arūdineti, suntq; egressus eius = torrentē
in mare salsissimum. hæc est possessio tribus filiorum Ephraim per familias suas. Vrbesq; separatę sunt filiis Ephraī in medio possessionis filiorū Manasse, D
& villæ earum. ¶ Et non interfecerunt filii Ephraim Chananæum qui habitabat in Gazer: habitauitque Chananæus in medio Ephraim vsque in diem hanc tributarius.

CAP. XVII.

Sors dimidiæ tribus Manasse. Salphaad filiabus datur possessio. Chananæi tributarii filiis Israel, Manasse & Ephraim petunt maiorem hęreditatem,

Cecidit autem sors tribui Manasse (ipse enim est primogenitus Ioseph) Machir primogenito Manas- A
se patri Galaad, qui fuit vir pugnator, habuitq; possessionem Galaad & Basan. ‖ & reliquis filiorum Manasse iuxta familias suas, filiis Abiezer, & filiis Helec, & filiis Esriel, & filiis Sechē, nūc. 26. 1.
& filiis Hepher, & filiis Semida. isti sunt filii Manasse filii Ioseph, mares per cognationes suas. ¶ ‖ Salphaad vero filio Hepher filii Galaad filii Machir filii Manasse non erant filii, sed solæ filiæ quarum ista sunt nomina, Maala & Noa & Nūc. 27. 1. & 36. 1.
Hegla & Melcha & Thersa. Veneruntq; in conspectu Eleazari sacerdotis, & Iosue filii Nun & principum, dicētes, Dominus præcepit per manum Moysi, vt daretur nobis possessio in medio fratrū nostrorū. Deditq; eis iuxta imperiū domini possessionem in medio fra- B
trum patris earum. Et ceciderunt funiculi Manasse, decem, absque terra Galaad & Basan trans Iordanem. Filiæ enim Manasse possederunt hæreditatem in medio filiorum eius. Terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manasse qui reliqui erant. Fuitque terminus Manasse ab Aser Machmathath, quæ respicit Sichem: & egreditur ad

* ascēdit ad mare vsq; ad

dextram iuxta habitatores fontis Taphuæ. Etenim in sortem Manasse ceciderat terra Taphuæ, quæ est iuxta terminos Manasse filiorum Ephraim. Descenditque terminus [a]vallis arundineti [b]in meridiem torrentis ciuitatum Ephraim, quę in medio sunt vrbium Manasse: terminus Manasse ab aquilone torrentis, & exitus eius pergit ad mare: ita vt possessio Ephraim sit ab austro, & ab aquilone Manasse, & vtranque claudat mare, & coniungantur sibi in tribu Aser ab aquilone, & in tribu Issachar ab oriente. Fuitque hæreditas Manasse in Issachar & in Aser, Beth-san & viculi eius & Ieblaam cum viculis suis, & habitatores Dor cum oppidis suis, habitatores quoque Endor cum viculis suis: similiterque habitatores Tenac cum viculis suis, & habitatores Mageddo cum viculis suis & tertia pars vrbis Nopheth. Nec potuerunt filii Manasse has ciuitates subuertere, sed cœpit Chananæus habitare in terra ista. Postquam autem conualluerunt filii Israel, subiecerunt q̃ Chananęos, & fecerũt sibi tributarios, nec interfecerunt eos.

[a] ad torrẽtem arundinis

C

D

¶Locutique sunt filii Ioseph ad Iosue, & dixerunt, Quare dedisti mihi possessionem sortis & funiculi vnius: cum sim tantæ multitudinis, & benedixerit mihi *dominus? Ad quos Iosue ait, Si populus multus es, ascende in syluã, & succide tibi spatia in terra Pherezęi & Raphaim: [c]quia [d]angusta est tibi possessio montis Ephraim. Cui responderunt filii Ioseph, Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus vtantur Chananæi qui habitant in terra campestri, in qua sitæ sunt Bethsan cum viculis suis, & Iezrael mediam possidens vallem. Dixitq̃ Iosue ad domum Ioseph [e] & [f] Ephraim & Manasse. Populus multus es, & magnæ fortitudinis, non habebis sortem vnam, sed transibis ad montem, & succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia: & poteris vltra procedere cum subuerteris Chananæum, quem dicis ferreos habere currus & esse fortissimum.

*hucusq̃

[c] si

[e] ad

CAP. XVIII.

Mittuntur qui terram describant reliquis septem tribubus. Sors filiorum Beniamin. Luza. Cariathbaal.

A

Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonii [g], & fuit eis terra subiecta Remanserunt autem filiorum Israel septem tribus, q̃ necdum acceperant possessiones suas. Ad quos Iosue ait, Vsquequo marcetis ignauia, & non intratis ad possidendã terram, quam dominus deus patrũ vestrorum dedit vobis? Eligite de singulis tribubus ternos viros: vt mittã eos, & pergant atque circumeant terram, & describant eam iuxta numerum vniuscuiusque multitudinis: referantque ad me quod descripserint. Diuidite vobis terram in septẽ partes: Iudas sit in terminis suis ab australi plaga, & domus Ioseph ab aquilone: mediam inter hos terram in septem partes describite: & huc venietis ad me, vt coram domino deo vestro mittam vobis hic sortem: quia non est inter vos pars Leuitarum sed sacerdotium domini est eorum hæreditas. Gad autem & Ruben, & dimidia tribus Manasse iam acceperant possessiones suas trans Iordanem ad orientalem plagam: quas dedit ei moyses famulus domini. ¶Cumque surrexissent viri vt pergerent ad describendam terram, præcepit eis Iosue, dicens. Circuite terram, & describite eam, ac reuertimini ad me: vt hic coram domino in Silo mittam vobis sortem. Itaque perrexerunt: & lustrantes eam *in septem partes diuiserunt, scribentes in volumine. Reuersique sunt ad Iosue in castra Silo. Qui misit sortes coram domino in Silo, diuisitque terram filiis Israel in septem partes. ¶Et ascendit sors prima filiorum Beniamin per familias suas, vt possiderent terram inter filios Iuda & filios Ioseph. Fuitque terminus eorum contra aquilonem à Iordane: pergens iuxta latus Iericho septentrionalis plagæ. & inde contra occidentem ad montana conscendens, & perueniẽs ad solitudinem Beth-auen atque pertransiens iuxta Luzam ad meridiem ipsa est Belhel: descenditque in Ataroth Addar in montem qui est ad meridiẽ Beth-horon inferioris: Et in-

[g] cõgregationis.

B

*descripserũt eã per vrbes &

C

clinatur circuiens contra mare ad meridiem mōtis qui respicit Beth-horon contra Africum: suntque exitus eius in Cariath-baal, quæ vocatur & Cariath-iarim, vrbem filiorum Iuda. hęc est plaga contra mare ad occidentem. A meridie autem ex parte Cariath-iarim egreditur terminus contra mare, & peruenit vsque ad fontē aquarum Nephtoa. Descenditq; in partem montis qui respicit vallem filiorum Ennom: & est cōtra septētrionalem plagam in extrema parte vallis Raphaim. Descēditq; Geennon, id est vallis Ennom, iuxta latus Iebusæi ad austrum: & peruenit ad fontē Rogel, transiens ad aquilonem, & egrediens ad Enshemes, id est fontem solis: & pertransit vsque ad tumulos qui sunt è regione ascensus Adōmin: descenditque Aben-boen, id est lapidem Boen filii Ruben, & pertransit ex latere aquilonis ad campestria: descenditq; in planitiem, & prætergreditur contra aquilonem Beth-hagla: suntq; exitus eius contra linguam maris salsissimi ab aquilone in fine Iordanis ad australem plagam: qui est terminus illius ab oriēte. hæc est possessio filiorum Beniamin per terminos suos in circuitu, & familias suas. Fuerunt q; ciuitates eius, Iericho & Beth-hagla & vallis Casis, Beth-araba & Samaraim & Bethel & Auim & Aphara & Ophera, villa Hemona & Ophni & Gabee: ciuitates duodecim, & villę earum, Gabaon & Rama & Beroth & Mesphe, & Caphara & Amosa & Recem, Iarephel & Tharela & Sela, Eleph & Iebus, quæ est Ierusalem, Gabaath & Cariath: ciuitates quatuordecim, & villæ earum. Hæc est possessio filiorum Beniamin iuxta familias suas.

Haraba, limitem (vel, scopulum)

CAP. XIX.

Sors Simeon, Zabulon, Issachar, Aser, Nephthali, Dan, Iosue.

EGressa est sors secunda filiorum Simeō per cognationes suas: fuitque hæreditas eorum in medio possessionis filiorū Iuda: Ber-sabee & Sabee & Molada & Aser-sual, Bala & Asem & Eltholad, Bethul-harma & Siceleg & Beth-marchaboth & Hasersusa & Beth-lebaoth & Sarohen: ciuitates tredecim, & villæ earum. Ain & Remmō & Athar & Asan: ciuitates quatuor & villæ earum. omnes viculi per circuitum vrbium istarum vsque ad Baalath, Beer-ramath contra australē plagā. hæc est hæreditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas, in possessione & funiculo filiorum Iuda: quia maior erat. & idcirco filii Simeon possederūt in Medio hęreditis eorum. ¶Cecidit q; sors tertia filiorum Zabulon per cognationes suas: & factus est terminus possessionis eorum vsque Sarid. Ascenditq; de mari & Merala, & peruenit in Debbaseth: vsque ad torrentem, qui est contra Ieconam. Et reuertitur de Sarid contra orientē in finem Cheseleth-thabor & egreditur ad Dabereth. ascenditque contra Iaphie. Et inde pertransit vsque ad orientalem plagam Geth-hepher & Tacasin: & egreditur in Remmon, Amthar & Noa. Et circuit ab aquilone Hanathō: suntq; egressus eius vallis Iephthahel & Cateth & Naalol & Semeron & Iedala & Beth-lehem: ciuitates duodecim, & villæ earum. Hæc est hæreditas tribus filiorum Zabulon per cognationes suas, vrbes, & viculi earum. ¶Issachar egressa est sors quarta per cognatiōes suas: fuitq; eius hæreditas Iezrael & Casaloth & Sunē & Apharim & Seon & Anaharath & Rabboth & Cesion, Abes, & Rameth & En-gannim & Enhadda & Beth-pheses. Et peruenit terminus eius vsque Thabor & Seheseima & Bethsemes: erātq; exitus eius Iordanis: ciuitates sedecim, & villę earū. Hęc est possessio filiorū Issachar per cognationes suas, vrbes, & viculi earū. ¶Cecidit q; sors quinta tribui filiorū Aser per cognationes suas: fuitq; terminus eorū Halcath & Chali & Beten & Axaph & Elmelech & Amaad & Messal: & peruenit vsque ad Carmelum maris & Sihor & Labanath. Ac reuertitur contra orientem Beth-dagon: & pertransit vsque Zabulon & vallem Iephthahel contra aquilonem in Beth-emec & Nehiel. Egrediturque ad leuam Cabul, & Abran & Rohob & Hamon & Cana, vsque ad Sidonem magnam: reuertiturque in Horma vsq; ad ciuitatem munitissimā Tyrum, & vsque Hosa: eruntque exitus eius in mare de funiculo Achziba: &

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

X

Y

Amma & Aphec & Rohob: ciuitates viginti duæ, & villæ earum. Hæc est possessio filiorū Aser per cognationes suas, vrbesque, & viculi earum. ¶Filiorum Nephthali sexta pars cecidit per familias suas: & cœpit terminus de Heleph & Elon in Saananim & Adami, quæ est Neceb, & Iebnael vsque Lecum: & egressus eorum vsque ad Iordanem, reuertiturque terminus contra occidentem in Azanoth-thabor, atque inde egreditur in Hucuca, & pertransit in Zabulon contra meridiem, & in Aser contra occidentem, & in Iuda ad Iordanē contra ortum solis. ciuitates munitissimę, Assedim, Ser & Ammath & Reccath & Cenereth & Edema, & Arama, Asor & Cedes & Edrai, Enhasor & Ieron & Magdalel, Horem & Beth-aneth Beth-
D sames: ciuitates decē & nouem, & villæ earum. Hæc est possessio tribus filiorum Nephthali per cognationes suas, vrbes, & viculi earum. ¶Tribui filiorū Dan per familias suas egressa est sors septima: & fuit terminus possessionis eius Saraa, & Estaol, & Hir-semes, id est ciuitas solis. Selebin & Aialon & Iethela, Elon & Themna & Acrum, Elthece, Gebberthon & Baalath & Iud & Bane & Barac & Gethremmon: & aquæ Iercon & Arecon, cum termino qui respicit Ioppen, & ipso fine concluditur. Ascenderuntque filii Dan, & pugnauerunt contra Lesem, ceperuntque eā: & percusserunt eam in ore gladii, & possederunt, & habitauerunt in ea, vocantes nomen eius Lesem-dan, ex nomine Dan patris sui. Hæc est possessio tribus filiorum Dan, per cognationes suas, vrbes & viculi earum. ¶Cumque complessent sorte diuidere terram singulis per tribus suas, dederunt filiis Israel possessionem Iosue filio Nun in medio sui, iuxta præceptum domini, vrbem quam postulauit, Thamnath-saraa in monte Ephraim: & ædificauit ciuitatē, habitauitque in ea. ¶Hæ sunt possessiones quas sorte diuiserunt Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes familiarum, ac tribuum filiorum Israel, in Silo, coram domino ad ostium
ecclesiæ tabernaculi testimonii, partitique sunt terram.

CAP. XX

¶ Ciuitates refugii.

ET locutus est dominus ad Iosue, A
licēs, Loquere filiis Israel, & dic
eis, Separate vrbes fugitiuorū, || de Nu. 35. a.
quibus locutus sum ad vos per deu. 19. a
manū Moysi. vt cōfugiat ad eas quicunque animam percusserit nescius: & possit euadere iram proximi qui vltor est sanguinis, cum ad vnam harum confugerit ciuitatum: stabitque ante portam ciuitatis, & loquetur senioribus vrbis illius ea quæ se comprobent innocentem: sicq; suscipient eum, & dabunt ei locum ad habitādum. Cumq; vltor sanB
guinis eum fuerit persecutus, non tradent in manus eius: quia ignorans percussit proximum eius, nec ante biduū triduumve eius probatur inimicus. Et habitabit in ciuitate illa, donec stet ante iudicium causam reddens facti sui, & moriatur sacerdos magnus q fuerit in illo tempore: tunc reuertetur homicida, & ingredietur ciuitatem & doC
mū suam, de qua fugerat. Decreuerunt que Cedes in Galilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Cariath-arbe, ipsa est Hebron in monte Iuda. Et trans Iordanem contra orientalem plagam Iericho, || statuerunt Bo- Deu. 4. c
sor, quæ sita est in campestri solitudine de tribu Ruben, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Basan de triD
bu Manasse. Hæ ciuitates constitutæ sunt cunctis filiis Israel, & aduenis qui habitabant inter eos: vt fugeret ad eas qui animam nescius percussisset, & nō moreretur in manu proximi effusum sanguinem vindicare cupientis, donec staret ante populum expositurus causam suam.

CAP. XXI.

¶ Ciuitates Leuitarum. Promissiones de terra Chanaan impletæ. Pax Israelitis.

ACCESSERVNT QVE prinA
cipes familiarum Leui ad Eleazarum sacerdotem, & Iosue filium Nun, & ad duces cognationum per singulas tribus filiorum Israel locutiq; sunt ad eos in Silo terræ Chanaā, atque dixerunt, || Dominus præce- Nu. 35. a.
pit per manū Moysi, vt darentur nobis vrbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta. Dederuntq;

filii Israel de possessionibus suis iuxta imperium domini, ciuitates & suburbana earum. ¶Egressaque est sors in familiam Caathi filiorum Aaron sacerdotis de tribu Iuda & Simeon & Beniamin, ciuitates tredecim. Et reliquis filiorum Caath, id est Leuitis qui superfuerant, de tribubus Ephraim, & Dan, & dimidiæ tribus Manasse ciuitates decem. ¶Porrò filiis Gerson egressa est sors, vt acciperent de tribubus Issachar & Aser & Nephthali, dimidiaque tribu Manasse in Basan ciuitates numero tredecim. ¶Et filiis Merari cognationes suas de tribubus Ruben & Gad & Zabulon vrbes duodecim. ¶Dederuntque filii Israel Leuitis ciuitates & suburbana earum, sicut præcepit dominus per manum Moysi singulis sorte tribuētes, De tribubus filiorum Iuda & Simeon dedit Iosue ciuitates:‖ quarum ista sunt nomina filiis Aaron per familias Caath Leuitici generis (prima enim sors illis egressa est) Cariath-arbe patris Enac, q̄ vocatur Hebron, in mōte Iuda, & suburbana eius per circuitum. ‖Agros vero & villas eius dederat Caleb filio Iephone ad possidendū. Dedit ergo filiis Aaron sacerdotis Hebron confugii ciuitatem *, ac suburbana eius: & Lobnam *cum suburbanis suis: & Iether, & Esthemo, & Holō, & Dabir, & Ain, & Ieta, & Beth-sames, cum suburbanis suis: ciuitates nouem de tribubus, vt dictum est duabus. De tribu autem filiorum Beniamin, Gabaon & Gabac & Anathoth & Almon, cum suburbanis suis: ciuitates quatuor. Omnes simul ciuitates filiorū Aaron sacerdotum, tredecim, cum suburbanis suis. Reliquis vero per familias filiorū Caath Leuitici generis hæc est data possessio: De tribu Ephraim vrbes confugii sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer & Cibsaim & Beth-horon, cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. De tribu quoq; Dan: Eltheco & Gabathon & Aialon & Geth-remmon, cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. Porro de dimidia tribu Manasse, Thanach & Geth-remmon cum suburbanis suis, ciuitates duę. Omnes ciuitates decem, & suburbana earum datæ sunt filiis Caath *inferioris gradus. ¶Filiis quoque Gerson Leuitici generis dedit de dimidia tribu Manasse confugii ciuitates, Gaulon in Basan, & Bosram, cum suburbanis suis, ciuitates duas. Porro de tribu Issachar: Cesion, & Dabereth, & Iaramoth, & En-gannim, cū suburbanis suis, ciuitates quatuor. De tribu autem Aser, Messal, & Abdon, & Helcath, & Rohob, cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. De tribu quoque Nephthali ciuitates cōfugii, Cedes in Galilæa, & Ammoth-dor, & Cartham, cum suburbanis suis, ciuitates tres. Omnes vrbes familiarum Gerson, tredecim cum suburbanis suis. ¶Filiis autem Merari Leuitis *inferioris gradus per familias suas data est de tribu Zabulon, Iecnam & Cartha & Damna & Naalol, ciuitates quatuor, cum suburbanis suis. *De tribu Gad ciuitates confugii, Ramoth in Galaad, & Manaim & Hesebō & Iazer, ciuitates quatuor, cum suburbanis suis. De tribu Ruben vltra Iordanem contra Iericho ciuitates refugii, Bosor in solitudine, Misor & Iazer & Iethson & Mephaath, ciuitates quatuor cum suburbanis suis. Omnes vrbes filiorum Merari per familias, & cognationes suas duodecim. Itaque ciuitates vniuersæ Leuitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt qua*dragintaocto cum suburbanis suis, singulæ per familias distributæ. ¶Dedit q̄ dominus deus Israeli omnem terram quam traditurum se patribus eorum iurauerat: & possederunt illam, atque habitauerunt in ea. Dataque est ab eo pax in omnes per circuitum nationes: nul lusque eis hostium resistere ausus est, sed cuncti in eorum ditionem redacti sunt. Ne vnū quidem verbum *, quod illis præstiturum se esse promiserat, irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

B 1. Par. 6. d

Sup. 14. d

*homicidæ

C

*residuis

D

*residuū

*De tribu Ruben, Bosor, Iasa, Cademoth Mephaath, ciuitates quatuor cum suburbanis suis.

*bonum

CAP. XXII.

Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse remissi in possessiones, ædificant altare in memoriam, propter quod ira tis fratribus purgant se.

EOdem tempore vocauit Iosue Rubenitas, & Gadditas, & dimidiam A tribū Manasse, dixitq; ad eos, Feci stis omnia q̄ præcepit vobis Moyses famulus domini: milu quoque in

omnibus obedistis: nec reliquistis fratres vestros longo tempore, vsque in præsentem diem, custodientes imperium domini dei vestri. Quia igitur dedit dominus deus vester fratribus vestris quietem & pacem, sicut pollicitus est: reuertimini, & ite in tabernacula vestra, & in terram possessiōis.
Nūe,32,f ||quam tradidit vobis Moyses famulus domini trans Iordanem: ita duntaxat vt custodiatis attēte, & opere cōpleatis mandatum & legem quā præcepit vobis Moyses famulus domini, vt diligatis dominum deum vestrum & ambuletis in omnibus viis eius, & obseruetis mandata illius, adhæreatisque ei, ac seruiatis in omni corde, & ī omni anima vestra. Benedixitque eis Iosue, & dimisit eos. Qui reuersi sunt
B in tabernacula sua. ¶Dimidiæ autem tribui Manasse possessionem Moyses dederat in Basan: & idcirco mediæ q̄ superfuit, dedit Iosue sortem inter cæteros fratres suos trans Iordanem ad occidentalem eius plagam. ¶Cumque dimitteret eos in tabernacula sua, & benedixisset eis, dixit ad eos. In multa substantia atque diuitiis reuertimini ad sedes vestras, cum argento & auro ære ac ferro, & veste multiplici: diuidite prædam hostium cum fratrib9 vestris. ¶Reuersique sunt, & abierunt filii Ruben, & filii Gad, & dimidia tribus Manasse, à filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, vt intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant iuxta imperium domini in
=limites manu Moysi. ¶Cumque venissent ad=
& infra. tumulos' Iordanis, in terram Chanaā,
C ædificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis. Quod cum audissent filii Israel, & ad eos certi nuntii detulissent ædificasse filios Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse altare in terra Chanaan, super Iordanis
=in transitu filiorum tumulos=contra filios' Israel: conuenerunt omnes in Silo, vt ascenderent & dimicarent contra eos. Et interim miserunt ad illos in terram Galaad Phinenees filium Eleazari sacerdotis, & decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus*. Qui venerunt ad filios Ruben, & Gad. & dimidiæ tribus Manasse in terram Galaad, dixeruntq̄ ad eos, Hæc mādat omnis populus domini, Quæ est ista transgressio? Cur reliquistis dominum deum Israel, ædificantes altare=sacrilegum, & à cultu illius recedentes'? An parum vobis est q̄ ||peccastis Beel-phegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris in nobis pmanet, multique de populo corruerunt? Et vos hodie reliquistis dominum, & cras in vniuersum Israel ira eius desæuiet. Quod si putatis immundam esse terram possessionis vestræ, transite ad terram* in qua tabernaculum domini est, & habitate inter nos: tantum vt à domino, & à nostro consortio non recedatis, ædificato altari præter altare domini dei vestri.
||Nōne Achan filius zare præteriit mādatum domini, & super omnem populum Israel ira eius incubuit? Et ille erat=vnus' homo, atque vtinam solus periisset in scelere suo. Responderuntq̄ filii Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse principibus=legationis' Israel, Fortissimus deus dominus ipse nouit, & Israel simul intelliget: si præuaricationis animo* hoc altare cōstruxim9, non custodiat nos, ► sed puniat nos' in præsenti: & si ea mente fecimus, vt holocausta, & sacrificium, & pacificas victimas super eo īponemus, ipse quærat ► & iudicet': & non ea magis cogitatione atque tractatu, vt diceremus. Cras dicent filii vestri filiis nostris, Quid vobis & domino deo Israel? terminum posuit dominus inter nos & vos ô filii Ruben, & filii Gad Iordanē fluuium: & idcirco partem non habetis in domino. Et per hāc occasionem auertent filii vestri filios nostros à timore domini. ► Putauimus itaque melius', & diximus. Extruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad victimas offerendas, sed in testimonium inter nos & vos, & sobolem nostram vestramque progeniem, vt seruiamus domino, =& iuris nostri sit offerre &' holocausta, & victimas, & pacificas hostias: & nequaquā dicant cras filii vestri filiis nostris, Non est vobis pars in domino, Quod si voluerint dicere, respondebunt eis, Ecce altare domini quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificiū, sed in te-

trū suorū in milibus Israel.
=& rebellātes hodie contra dñm?
Nu.25.a.
D
*possessionis domini,
Sup.7.a.
=.i.solus peccauerat
=milium
E
*& rebellionis in dominū
F
=offerēdo

stimonium nostrum ac vestrum. Absit à nobis hoc scelus vt recedamus à domino, & eius vestigia relinquamus extructo altari ad holocausta, & sacrificia, & victimas offerendas, præter altare domini dei nostri quod extructũ est ante tabernaculum eius. ¶Quibus auditis: Phinees sacerdos, & priceps legationis Israel, qui erant cum eo, placati sunt: & verba filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, libentissime susceperunt. Dixitque Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos. Nunc scimus quòd nobiscũ sit dominꝰ, quoniam alieni estis à præuaricatione hac *& liberastis filios Israel de manu domini. ¶Reuersusque est cum principibus à filiis Ruben & Gad de terra Galaad, in terram Chanaan ad filios Israel, & retulit eis. Placuitque sermo cunctis audientibus. Et laudauerunt deũ filii Israel, & nequaquam vltra dixerunt vt ascenderent contra eos atque pugnarent, & delerent terram possessionis eorum. Vocaueruntque filii Ruben, & filii Gad altare quod extruxerant, Testimonium nostrum, quòd dominus ipse sit deus.

cœtus

C

*contra dominũ

quia testis est inter nos.

CAP. XXIII.

Iosue dehortatur populum ne adhæreat gentibus, né ve alii quàm soli deo fidat, qui promissiones suas adimpleuit eis.

A Evoluto autem multo tempore, postquam pacem dederat dominus Israeli, subiectis in gyro nationibus vniuersis, & Iosue iam longæuo, & persenilis ætatis, vocauitque Iosue omnem Israelem, maioresq; natu, & principes, ac duces, & magistros, dixitque ad eos, Ego senui, & ꝓgressioris ætatis sum: vosque cernitis omnia quæ fecerit dominus deus vester cunctis per circuitum natiõibus, quomodo pro vobis ipse pugnauerit: & nunc quia vobis sorte diuisi omnem terram, ab orientali parte Iordanis vsque ad mare magnum, multæque adhuc supersunt nationes: dominus deus B vester disperdet eas, & auferet à facie vestra, & possidebitis terram earum, sicut vobis pollicitus est. tantum confortamini, & estote solliciti vt custodiatis cũcta quæ scripta sunt in volumine legis Moysi: & non declinetis ab eis, neque ad dexteram neque ad sinistram: ne postquam intraueritis ad gẽtes, quæ inter vos futuræ sunt, iuretis in nomine deorum earum, & seruiatis eis, & adoretis illos: sed adhæreatis domino deo vestro, quod fecistis vsque in diem hanc. Et tunc auferet dominus deus in conspectu vestro gẽtes magnas & robustissimas, & nullus vobis resistere poterit. vnus è vobis persequetur hostium mille viros: quia dominus deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est. Hoc tãtum diligentissime præcauete, vt diligatis dominum deum vestrum. Quòd si * volueritis gentium harum quæ inter vos habitãt, erroribus adhærere, & cũ eis miscere connubia, atque amicitias copulare: iam tunc scitote quod dominus deus vester non eas delebit ante faciem vestram, sed erunt vobis in foueam ac laqueum, & offendiculum ex latere vestro, & sudes ī oculis vestris, donec vos auferat atque disperdat de terra hac optima quam tradidit vobis En ego hodie ingredior viam vniuersæ terræ, & toto animo cognoscetis ꝙ de omnibus verbis * quæ se dominus D præstiturum vobis esse pollicitus est. vnum non præterierit incassum. Sicut ergo impleuit opere quod promisit, & prospera cuncta venerunt: sic adducet super vos quicquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disperdat de terra hac optima quam tradidit vobis eò ꝙ præterieritis pactũ domini dei vestri, quod pepigit vobiscum, & seruieritis diis alienis, & adoraueritis eos: cito atque velociter consurget in vos furor domini, & auferemini ab hac terra optima quam tradidit vobis.

vobiscũ remanẽt,

C

*auersi

spinæ

*optimis

quando

CAP. XXIIII.

Iosue hortatur Israelitas ad legis obseruationem. Eligunt Israelitæ deũ. Fœdus populi cum deo. Moritur Iosue. Ossa Ioseph, Eleazar moritur.

A Congregauitq; Iosue omnes tribus Israel in Sichem, & vocauit maiores natu, ac pricipes, & iudices & magistros: steteruntq; in conspectu domini, & ad populum

sic locutus est. Hæc dicit dominus deus Israel, ‖ Trans fluuium habitauerũt
Gen.11.d patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: seruierũtq; diis alienis. Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus: & adduxi eum in terram Chanaan: multicauiq; semen eius ‖ & dedi ei Isaac: illi
Gen.21.a que rursum dedi Iacob & Esau. ‖ E qui
25.d. bus, Esau dedi montem Seir ad possi-
Gen.36.a dendum: ‖ Iacob vero, & filii eius de-
Gn.46.a. scenderunt in AEgyptum. ‖ Misiq; Moy
Exo.3.c. sen & Aaron, & percussi AEgyptũ mul
Exod.12.f tis signis atque portentis. ‖ Eduxiq; vos
B & patres vestros de AEgypto, & veni
Exo.14.a. stis ‖ ad mare: persecutique sunt AEgyptii patres vestros cum curribus & equitatu vsque ad mare rubrum. Clamauerũt autem ad dominum filii Israel, qui posuit tenebras inter vos & AEgyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in AEgypto fecerim, & habitastis in solitudine multo tẽpore: & introduxi vos in terram Amorrhæi, qui
Nu.21.a. habitabat trans Iordanem. ‖ Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, & possedistis terrã eo-
Nu.22.a. rum, atque interfecistis eos. ‖ Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnauit contra Israelem. Misitq;, & vocauit Balaam filium Beor, vt maledi-
=Balaam. ceret vobis: & ego nolui audire=eum⁾,
C sed econtrario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius. Trãsistisque Iordanem, & venistis ad Ieri-
Supr.3.d. cho. ‖ Pugnaueruntque contra vos viri
6.a. ciuitatis eius. Amorrhæus & Phere-
Sup.11.a. zæus & Chananæus & Hethæus & Gergesæus & Heuæus & Iebusæus:
Sup.11.d. & tradidi illos in manus vestras ‖. Misique ante vos crabrones: & eieci eos de locis suis duos reges Amorrhæorũ, nõ in gladio & arcu tuo. Dedique vobis terram in qua non laborastis, & vrbes quas non ædificastis, vt habitaretis ĩ eis. vineas & oliueta quæ
=in simplicitate & veritate: non plantastis, ¶ Nunc ergo timete dominum, & seruite ei=perfecto corde atque verissimo⁾: & auferte deos quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia & in AEgypto, ac seruite domino. Sinautem malum vobis videtur vt domino seruiatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui seruire potissimum=debeatis⁾, vtrum diis qui =velitis,
bus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: ego autem & domus mea seruiemus domino. Responditque populus, & ait, Absit a nobis vt relinquamus dominum, & seruiamus diis alienis. Dominus deus noster ipse eduxit nos & patres nostros de terra AEgypti, de domo seruitutis: fecitque videntibus nobis signa ingẽtia, & custodiuit nos in omni via per E
quam ambulauimus, & in cunctis populis per quos transiuimus. Et eiecit vniuersas gentes, Amorrhæum habitatorẽ terræ quã nos intrauim9. Seruiemus igitur domino, quia ipse est deus noster. ¶ Dixitque Iosue ad populum, Non poteritis seruire domino: deus enĩ sanctus & fortis ęmulator est nec ignoscet sceleribus vr̃is atq; pctis. Si dimiseritis dñm & seruieritis diis alienis, cõuertet se & affliget vos atq; subuertet postquam vobis præstiterit bona. Dixitque populus ad Iosue, Nequaquam ita vt loqueris erit, sed domino seruiemus. Et Iosue ad populum, Testes, inquit, * vos estis, *contra
quia ipsi elegeritis vobis dominum vt seruiatis ei. Responderũtque, Testes. Nunc ergo, ait, auferte deos alienos F
de medio vestri, & inclinate corda vestra ad dominum deum Israel. Dixitque populus ad Iosue, Domino deo nostro seruiemus, & obedientes erimus præceptis eius. Percussit ergo Iosue in die illo fœdus *, & proposuit populo præcepta atque iudi- *cum populo
cia in Sichem. ¶ Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine legis domini: & tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercũ quæ erat in sanctuario domini, & dixit ad omnem populum, En lapis iste erit vobis in testimonium quod audierit omnia verba domini quæ locutus est vobis: ne forte postea negare velitis: ► & mentiri⁾ domino deo vestro. Dimisitque populum singulos in possessio- G
nem suam. ¶ Et post hæc mortuus est Iosue filius Nun seruus domini, centũ & decẽ annorum: sepelierũtq; eũ in finibus possessionis suæ in Thãnat-sare

quę eſt ſita in mõte Ephraim, à Septẽtrionali parte montis Gaas. Seruiuitq; Iſrael domino cunctis diebus Ioſue & ſenioꝝ, qui longo vixerant tempore poſt Ioſue, & qui nouerant omnia opera domini quæ fecerat in Iſrael.

¶Oſſa quoque Ioſeph, ||quæ tulerant filii Iſrael de AEgypto, ſepelierunt in Sichem in parte agri quem emerat Iacob à filiis Hemor patris Sichem centum[a] nouellis ouibus[b], & fuit in poſſeſſionẽ filiorum Ioſeph. ¶Eleazar quoque filius Aaron mortuus eſt: & ſepelierunt eum in Gabaath Phinees filii eius, q̃ data eſt ei in monte Ephraim.

[a] vel nũmis

Gñ. 50. d

Liber Iudicum, Hebraicè Sophtim,

CAP. I.

Iudas dux Iſraelitarum, expugnat Chananæos. Adonibezec. Ieruſalem. Dabir. Othoniel maritus Axæ. Bethel expugnatur. Chananæi tributarii.

A POST MORTEM IOSVE conſuluerunt filii Iſrael dominum dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux bẽlli? Dixitque dominus, Iudas aſcendet: ecce tradidi terram in manꝰ eius. Et ait Iudas Simeoni fratri ſuo, Aſcẽde mecum in ſortem meam, & pugna contra Chananæum, vt & ego pergam tecum in ſortem tuam. Et abiit cum eo Simeon.

¶Aſcenditque Iudas, & tradidit dominus Chananæum, ac Pherezęum in manus eorum: & percuſſerũt in Bezec decem millia virorum. Inueneruntq; Adoni-bezec in Bezec, & pugnauerũt cõtra eũ, & percuſſerũt Chananęũ & Phęrezæũ. Fugit autem Adoni-bezec: quẽ perſecuti comprehẽderunt, cæſis ſummitatibus manuum eius ac pedum. Dixitque Adoni-bezec, Septuaginta reges amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, colligebant ſub menſa mea ciborũ reliquas: ſicut feci, ita reddidit mihi dominus. Adduxeruntque eum in Ieruſalem, & ibi mortuus eſt. ¶Oppugnantes ergo filii Iuda Ieruſalem, ceperunt eam, & percuſſerunt in ore gladii, tradentes cunctam incẽdio ciuitatem. Et poſtea deſcendentes pugnauerunt contra Chananæum qui habitabat in montanis, & ad meridiẽ C in cãpeſtribus. ¶Pergenſque Iudas cõtra Chananæum qui habitabat in He-

bronc cuius nomen fuit antiquitus Ca
Iosue.15.c riath-arbe) ‖ percussit Sesai & Ahiman,
& Tholmai: atque inde profectus abiit
ad habitatores Dabir, cuius nomen ve
tus erat Cariath-sepher, ►id est ciuitas
literarum◄. Dixitq; Caleb, Qui percusse
rit Cariath-sepher, & vastauerit eam,
dabo ei Axam filiam meam vxorem.
Cumque cepisset eam Othoniel filius
Cenez frater Caleb minor, dedit ei
Axam filiam suam coniugem. Quã per-
gentem, in itinere monuit vir suus vt
peteret à patre suo agrum. Quæ *cum
*descẽdẽs suspirasset sedens in◄ asino, dixit ei Ca
de leb, Quid habes? At illa respondit, Da
mihi benedictionem, quia terrã arentẽ
dedisti mihi: da & irriguã aquis. Dedit
ergo ei Caleb irriguum superius & irri
guum inferius. ¶Filii autem Cinæi* co-
*soceri gnati◄ Moysi ascenderunt de ciuitate
D palmarum, cum filiis Iuda in desertum
sortis eius, quod est ad meridiem Arad,
& habitauerunt cum eo. ¶Abiit autem
Iudas cum Simeone fratre suo, & per-
cusserunt simul Chananæum qui habi-
tabat in Sephath, & interfecerũt eum.
Vocatumque est nomen vrbis, Horma,
id est anathema. Cepitq; Iudas Gazam
cum finibus suis, & Ascalonem, atque
Accaron cum terminis suis. Fuitque do
minus cum Iuda, & montana possedit:
nec potuit delere habitatores vallis,
*ferratis quia *falcatis◄ curribus abundabant.
Nũm.14.d ¶Dederuntque Caleb Hebron, ‖ sicut di
E xerat Moyses: qui deleuit ex ea tres fi-
lios Enac. ¶Iebusæum autem habitato-
rem Ierusalem non deleuerũt filii Ben-
iamin: habitauitque Iebusæus cum
filiis Beniamin in Ierusalem vsq; in prę
sentem diem. ¶Domus quoque Ioseph
ascendit in Bethel, fuitque dominus cũ
eis. Nam cum obsiderent vrbem, quæ
*custo- prius Luza vocabatur, viderunt *homi
des nem egredientẽ de ciuitate, dixerunt-
que ad eum, Ostende nobis introitum
ciuitatis, & faciemus tecum misericor-
diam. Qui cum ostendisset eis, percus-
serunt vrbem in ore gladii: hominem
autem illum, & omnem cognationem
eius dimiserunt. Qui dimissus, abiit
in terram Hethim, & ædificauit ibi ci-
uitatem, vocauitque eam Luzam: quę
ita appellatur vsq; in prȩsentem diem.
F ¶Manasses quoq; non deleuit Bethsan,
& Thanac cum viculis, & habitato-
res Dor, & Ieblaam, & Mageddo cum
viculis suis, cœpitque Chananæus ha
bitare cum eis. Postquam autem con-
fortatus est Israel, fecit eos tributarios,
& delere noluit. ¶Ephraim etiam non
interfecit Chananæum qui habitabat
in Gazer, sed inhabitauit cum eo. ¶Za
bulon non deleuit habitatores Citron,
& Naalol: sed habitauit Chananæus
in medio eius, factúsque est ei tribu-
tarius. ¶Aser quoque non deleuit ha-
bitatores Accho, & Sidonis, Ahalab,
& Achazib, & Helba, & Aphec, & Ro
hob, habitauitque in medio Chananæi
habitatoris illius terræ, nec interfecit G
eum. ¶Nephthali quoque non dele-
uit habitatores Beth-semes, & Beth-
anath: & habitauit inter Chananæum
habitatorem terræ, fuerúntq; ei Beth-
semitæ, & Beth-anithæ tributarii. ¶Ar
tauitque Amorrhæus filios Dan in mon
te, nec dedit eis locum vt ad planio-
ra descenderent: habitauitque in mon
te Hares, ►quod interpretatur testa-
tio◄ in Aialon, & Salebim. Et aggraua-
ta est manus domus Ioseph, factúsque
est ei tributarius. Fuit autem termi-
nus Amorrhæi ab ascensu scorpionis
Petra, & superiora loca.

CAP. II.

Angelus exprobrat populo quòd fœdus fecerint cum Cha nanæis. Idololatrę puniun- turinec tamen relinquunt suas adinuentiones.

Ascenditque angelus domini de A
Galgalis ad *locum flentium◄, & *Bochim,
ait, Eduxi vos de Ægypto, &
introduxi in terram pro qua iu
raui patribus vestris: & pollicitus sum
vt non facerem irritum pactum meum
vobiscum in sempiternum: ita dunta-
xat vt non feriretis fœdus cum habita
toribus terræ huius, & aras eorum sub
uerteretis: & noluistis audire vocẽ meã
cur hoc feceritis, Quam obrem nolui de
lere eos à facie vestra: vt habeatis ho-
stes, & dii eorum sint vobis in ruinam.
Cumq; loqueretur angelus domini hæc
verba ad omnes filios Israel, eleuaue-
runt vocem suam, & fleuerunt. Et vo-
catum est nomen loci illius, Flentium

*Bochim: siue lachrymarum': immolauerunt q̃ ibi hostias domino. ¶ Dimisit ergo Iosue populum, & abierunt filii Israel vnusquisque in possessionem suam, vt obtinerent eam: seruieruntq̃ domino cunctis diebus eius, & seniorũ, qui longo post eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera domini quæ fecerat cum Israel. Mortuus est autem Iosue filius Nun, famulus domini, centum & decem annorum, & sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thamnath-hares in monte Ephraim, à septẽtrionali plaga montis Gaas. ¶ Omnisq̃ illa generatio congregata est ad patres suos: & surrexerunt alii, qui non nouerunt dominum, & opera quæ fecerat cum Israel. Feceruntq̃ filii Israel malum in conspectu domini, & seruierũt Baalim. Ac dimiserunt dominum deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra AEgypti: & secuti sunt deos alienos, deos quoque populorum qui habitabant in circuitu eorum, & adorauerunt eos: & ad iracundiam concitauerunt dominum, dimittentes eum, & seruientes Baal & Astaroth. Iratúsq̃ dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium: qui ceperũt eos, & vendiderunt hostibus qui habitabant per gyrum: nec potuerunt resistere aduersariis suis, sed quocunque pergere voluissent, manus domini super eos erat, sicut locutus est, & iurauit eis: & vehementer afflicti sunt. ¶ Suscitauitq̃ dominus iudices qui liberarent eos de vastantiũ manibus: sed nec eos audire voluerunt, fornicantes cum diis alienis, & adorantes eos. Cito deseruerunt viam per quam ingressi fuerant patres eorum: & audientes mandata domini, omnia fecêre contraria. Cumq̃ dominus iudices suscitaret, in diebus eorũ flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium. Postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora q̃ fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, seruientes eis, & adorantes illos. Non dimiserunt adinuentiones suas, & viam durissimã per quam ambulare consueuerant. Iratusq̃ est furor domini in Israel, & ait, Quia irritum fecit gens ista pactum meum quod pepigeram cum patribus eorum, & vocem meam audire contempsit, & ego non delebo gentes quas dimisit Iosue, & mortuus est: vt in ipsis experiar Israel, vtrum custodiant viam domini, & ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non. Dimisit ergo dominus omnes nationes has, & cito subuertere noluit, nec tradidit in manus Iosue.

Iosu. 14. g

B

C

D

CAP. III.

Chananæi quare relicti inter Israelitas. Miscent connubia, & obliuiscuntur dei. Othoniel liberat populũ. Aod occidit regem Eglon. Moabitæ occiduntur. Samgar occidit Philisthæos.

HAE sunt gentes quas dominus dereliquit, vt *erudiret in eis' Israelem, omnes qui non nouerant bella Chananæorũ: & postea discerẽt filii eorũ certare cũ hostibus, & habere consuetudinẽ præliandi: quinque satrapas Philisthinorum, omnemq̃ Chananæum, & Sidonium atque Heuæum qui habitabant in monte Libano, de monte Baal-hermon vsq̃ ad introitum Emath. Dimisitq̃ eos, vt in ipsis *experiretur' Israelem vtrum audirẽt mandata domini quæ præceperat patribus eorum per manũ Moysi, an non. ¶ Itaque filii Israel habitauerunt in medio Chananæi, & Hethæi, & Amorrhęi, & Pherezęi, & Heuæi, & Iebusæi: & duxerunt vxores filias eorum, ipsiq̃ filias suas filiis eorum tradiderunt, & seruierunt diis eorum. Feceruntq̃ malum in conspectu domini, & obliti sunt dei sui, seruientes Baalim & Aseroth. Iratusq̃ contra Israel dominus, tradidit eos in manus Chusan-rasathaim regis Mesopotamiæ, seruieruntq̃ ei octo annis. Et clamauerunt ad dominum: qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem: fuitque in eo spiritus domini, & iudicauit Israel. Egressúsque est ad pugnam, & tradidit dominus in manus eius Chusan-rasathaim regem Syriæ, & oppressit eum. Quieuitq̃ terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Cenez. ¶ Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu domini: qui con-

A

*tentaret per eas

*tentaret

B

fortauit aduersum eos Eglon regē Moab: quia fecerunt malum in conspectu eius. Et copulauit sibi filios Ammon, & Amalec: abiitq; & percussit Israel, atque possedit vrbem palmarum. Seruieruntq; filii Israel Eglon regi Moab decem & octo annis: & postea clamauerunt ad dominum: qui suscitauit eis saluatorem vocabulo Aod, filium Gera filii Iemini, qui [a]vtraque' manu pro dextera vtebatur. Miseruntq; filii Israel per illum munera Eglon regi Moab. Qui fecit sibi gladium ancipitem, [b]habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus', & accinctus est eo subter sagum in dextro femore. Obtulitq; munera Eglon regi Moab. Erat autem Eglon crassus nimis. Cumque obtulisset ei munera, persecutus est socios qui cum eo venerant. Et reuersus de Galgalis, vbi erant [c]idola', dixit ad regem, Verbum secretum habeo ad te ô rex. Et ille imperauit silentium: egressisq; omnibus qui circa eum erant, ingressus est Aod ad eum. sedebat autem in æstiuo cœnaculo solus, dixitq;, Verbum dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno. Extenditque Aod sinistram manū, & tulit sicam de dextro femore suo, infixitque eam in ventrem eius tam valide vt capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguissimo adipe stringeretur. Nec eduxit gladium, sed ita vt percusserat reliquit in corpore, statimque per secreta naturæ alui stercora proruperunt. Aod autem clausis diligentissime ostiis cœnaculi, & obfirmatis sera, per posticum egressus est. Seruique regis ingressi viderūt clausas fores cœnaculi, atque dixerunt, Forsitan purgat aluum in æstiuo cœnaculo. Expectantesq; diu donec erubescerent', & videntes quòd nullus aperiret, tulerunt clauem: & aperientes inuenerunt dominum suum in terra iacentem mortuum. ¶Aod autem dum illi, [d]turbarentur', effugit, & pertransiit [e]locum idolorum vnde reuersus fuerat'. Venitque in Seirath: & statim insonuit buccina in monte Ephraim: descenderúntque cum eo filii Israel, ipso in fronte gradiente. Qui dixit ad eos, Sequimini me: tradidit enim dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras, Descenderúntque post eum, & occupauerunt vada Iordanis quæ transmittunt in Moab: & non dimiserunt transire quenquam, sed percusseruut Moabitas in tempore illo circiter decem millia, omnes robustos & fortes viros. nullus eorum euadere potuit. Humiliatusq; est Moab in die illo sub manu Israel: & quieuit terra octoginta annis. ¶Post hunc fuit Samgar filius Anath, qui percussit de Philisthiim sexcentos viros [f]vomere': & ipse quoque defendit Israel.

[a] sinistra
C
[b] lōgitudinis cubiti vnius,
[c] lapicidinæ,
D
[d] tardarēt
[e] lapicidinas.
[f] stimulo:

CAP. IIII.

Israelitæ traduntur inter manus Iabin, Debora cum Barac liberant eos, occiso à Iahel Sisara.

Addiderúntque filii Israel facere malum in cōspectu domini post mortem Aod, & tradidit illos dominus in manus Iabin regis Chanaan, qui regnauit in Asor: habuitque ducem exercitus sui nomine Sisaram, ipse autem habitabat in Haroseth gentium. Clamauerúntque filii Israel ad dominum, nongentos habebat enim [a]falcatos' currus, & per viginti annos vehementer oppresserat eos. ¶Erat autem Debora prophetis vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore. Et sedebat sub palma, [b]quæ nomine illius vocabatur' inter Rama & Bethel in monte Ephraim: ascendebántque ad eam filii Israel in omne iudicium. Quæ misit, & vocauit Barac filium Abinoem de Cedes Nephthali: dixitq; ad eum, Præcepit tibi dominus deus Israel, Vade, & duc exercitum in montem Thabor, tollésque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephthali, & de filiis Zabulon: ego autem adducam ad te in loco torrentis Cison, Sisaram principem exercitus Iabin, & currus eius, atq; omnem multitudinem, & tradam eos in manu sua. Dixitq; ad eā Barac, Si venis mecū, vadam: si nolueris venire mecum, non pergam. Quæ dixit ad eū, Ibo quidem tecū, sed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradetur Sisara. ¶Surrexit itaque Debora, & perrexit cum

A
[a] ferreos
[b] Debora
B

Barac in Cedes. Qui accitis Zabulon, & Nephthali, ascendit cum decem millibus pugnatorum, habens Deboram in comitatu suo. Haber autem Cinæus recesserat quondam à cæteris Cinæis fratribus suis filiis Hobab, [a]cognati' Moysi: & tetenderat tabernacula vsque ad vallem quæ vocatur Sennim, & erat iuxta Cedes. ¶Nuntiatumq; est Sisaræ ꝙ ascēdisset Barac filius Abinoem, in montē Thabor: & congregauit nongentos falcatos currus, & omnem exercitum de Haroseth gentium ad torrentem Cison. ¶Dixitq; Debora ad Barac, Surge, hæc est enim dies in qua tradidit dominus Sisaram in manus
C tuas: en ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, & decem millia pugnatorum cum eo. [a]Perterruitq;' dominus Sisaram, & omnes currus eius, vniuersamq; multitudinē in ore gladii ad conspectū Barac: intātū vt Sisara de curru desiliēs, pedibus fugeret, & Barac persequeretur fugientes currus, & exercitum vsque ad Haroseth gentium, & omnis hostium multitudo vsque ad internecionem caderet. ¶Sisara autem fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi. Erat autem pax inter Iabin regē Asor, & domum Haber Cinæi. Egressa igitur Iahel in occursum Sisaræ, dixit ad eum. Intra ad me domine mi, intra, ne timeas. Qui ingressus tabernaculum eius, & opertus ab ea pallio, dixit ad eam, Da mihi obsecro paululū aquæ,
D quia sitio valde. Quæ aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illū. Dixitq; Sisara ad eam, Sta ante ostium tabernaculi: & cum venerit aliquis interrogās te, & dicens, Nūquid hic est aliquis? respondebis, Nullus est. Tulit itaq; Iahel vxor Haber clauū tabernaculi, assumens pariter & malleū: & ingressa abscōditè, & cū silentio posuit supra tēpus capitis eius clauū, percussūq; malleo defixit in cerebrū vsque ad terrā: qui soporē morti socians defecit, & mortuus est. Et ecce Barac sequens Sisaram veniebat: egressaque Iahel in occursum eis, dixit eis, Veni, & ostendam tibi virum quem quæris. Qui cum intrasset ad eam, vidit Sisaram iacentem mortuum, & clauū infixum in tempore eius. Humiliauit ergo deus in die illo Iabin regem Chanaan coram filiis Israel: qui crescebāt quotidie, & forti manu opprimebant Iabin regem Chanaan, donec delerent eum.

[a]Contriuitq; Psal. 82. c

CAP. V.

Canticum & gratiarum actio Deboræ & Barac post victoriam.

A Cecinerunt'q; Debora & Barac filius Abinoē in illo die dicētes, [a]Qui sponte *obtulistis* de Israel animas vestras ad periculū', benedicite domino.

Audite reges, auribus percipite principes: Ego sum, ego sum quæ domino canam, psallam dño deo Israel.

Domine cum exires de Seir, & transires [a]p regiones' Edom, terra mota est, cæliq; ac nubes distillauerūt aquis.

Montes fluxerunt à facie domini, [a]&' Sinai à facie domini dei Israel.

In diebus Samgar filii Anath, in diebus Iahel quieuerunt semitæ: & qui [a]ingrediebantur' per eas, ambulauerunt per calles deuios.

Cessauerunt fortes in Israel, & quieuerunt: donec surgeret Debora, surgeret mater in Israel.

Noua bella elegit dominus, & portas hostium ipse subuertit: clypeus & hasta [a]si apparuerint' in quadraginta millibus Israel.

Cor meū [a]diligit principes' Israel: qui propria voluntate *obtulistis vos* discrimini, benedicite domino.

Qui ascenditis super nitentes asinos, & [a]sedetis supra in iudicio', & ambulatis in via, loquimini.

Vbi collisi sunt currus, & hostium suffocatus est exercitus, ibi narrentur iustitiæ domini, & clementiæ fortis Israel: tunc descendit populus domini ad portas, & obtinuit principatum.

Surge surge Debora, surge surge, & loquere canticum: surge Barac, & apprehende captiuos tuos fili Abinoem. [a]Saluatæ sunt reliquiæ populi', dominus in fortibus dimicauit.

Ex Ephraim deleuit eos in Amalec, & post eum ex Beniamin in populos tuos ô Amalec: de Machir principes

[a]Quia vltus est vltiones in Israel, cū sponte se offerret populus.

[a]de cāpo

[a]iste

[a]debebāt ingredi

[a]i. nō apparebant

[a]ad iudices

[a]habitatis iuxta Middin, B

[a]Tūc qui euaserat, (sub. Israel) dñatus est fortibus ppli, (sub. Iabin)

descenderunt, & de zabulon qui exercitum ducerent ad bellandum.
Duces Issachar fuere eũ Debora, & Barac vestigia sunt secuti, qui quasi in præceps ac barathrum se discrimini dedit: diuiso cõtra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio.
[a] magnę erant cogitationes cordis,
Quare habitas inter duos terminos, vt audias sibilos gregum? diuiso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio.
Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan vacabat nauibus: Aser habitabat in litore maris, & i portub⁹ morabat. zabulon vero & Nephthali obtulerũt animas suas morti i regione Merome.
C Venerunt reges & pugnauerunt, pugnauerũt reges Chanaan in Tanach, iuxta aquas Mageddo, & tamen nihil tulere prædantes.
De cælo dimicatum est contra eos: stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt.
Torrens Cison traxit cadauera eorum, torrens Cadumin, torrens Cison: conculca anima mea robustos.
Vngulæ equorum ceciderunt fugientibus impetu, & per præceps ruentibus fortissimis hostium.
Maledicite terræ Meroz, dixit angelus domini, maledicite habitatoribꝰ eiꝰ, quia non venerunt ad auxiliũ domini, in adiutorium [b] fortissimorũ eius.
[b] dominicum fortibus
Benedicta iter mulieres Iahel vxor Haber Cineĩ, & bñdicat in tabernaculo.
Aquam petenti, lac dedit, & in phiala
D principum obtulit butyrum.
Sinistram manũ misit ad clauum, & dextram ad fabrorũ malleos, percussitq; Sisaram, quærens in capite vulneri locum, & tempus valide perforans.
Inter pedes eius ruit, defecit, & mortuus est: voluebatur ante pedes eius, & iacebat exanimis & miserabilis.
Per fenestram respiciens, vlulabat mater eius: & de cœnaculo loquebatur, Cur morat regredi currus eius? quare tardauerunt pedes quadrigarũ illius?
Vna sapientior cæteris vxoribus eius, hæc socrui verba respondit, Forsitan nunc diuidit spolia, & pulcherrima forminarum eligitur ei: vestes diuersorum colorum Sisaræ traduntur in prædam, & supellex varia ad ornanda colla congeritur.
Si pereant omnes inimici tui domine: qui autem diligunt te sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent.
Quieuitq; terra per quadragita annos.

CAP. VI.

Israel idololatra opprimitur à Madianitis. Mittitur Gedeon à deo liberator, Signũ suæ vocationis petit. Euertit aram Baal. Signo accepto in vellere, certus est de victoria.

A FEcerũt autem filii Israel malum in conspectu domini: qui tradidit illos in manu Madian septem annis & oppressi sunt valde ab eis. Fecerunt quoque sibi antra & speluncas in montibus *, & munitissima ad repugnandum loca. Cumque seuisset Israel, ascẽdebat Madian & Amalec, cæteriq; orientalium nationum: & apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant vsque ad introitum Gazę: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israel, non oues, non boues, non asinos. Ipsi enim & vniuersi greges eorum veniebant cum taberna culis suis, & instar locustarum vniuersa complebant, innumera multitudo hominum, & camelorum quicquid tetigerant deuastantes. Humiliatusque est Israel valde in conspectu Madian. Et clamauit ad dominum postulans auxilium contra Madianitas. Qui misit ad eos virum prophetam, & locutus est, Hęc dicit dominus deus Israel, Ego vos B feci conscẽdere de AEgypto, & eduxi vos de domo seruitutis, & liberaui de manu AEgyptiorum, & omnium inimicorum qui affligebant vos: eiecique eos ad introitum vestrum, & tradidi vobis terrã eorum. Et dixi, Ego dominus deus vester, ne timeatis deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Et noluistis audire vocem meam. ¶ Venit autem angelus domini, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas patrem familiæ Ezri. Cumque Gedeon filius eius excuteret atq; purgaret frumenta in torculari, vt fugeret Madian, apparuit ei angelus domini, & ait, Dominus tecum virorum fortissime. Dixitque ei Gedeon, Obsecro mi domine, si dominus nobiscum est, cur ergo apprehẽderunt nos hæc om-

[*] timẽtes ipsos Madianitas
C

nia? vbi sunt mirabilia eius quæ narrauerunt patres nostri, atque dixerunt, De Ægypto eduxit nos dominus? Nūc autem dereliquit nos dominus, & tradidit in manus Madian. Respexitq; ad eum dominus, & ait, Vade in hac tua fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian: scito quòd miserim te. Qui respondens ait, Obsecro mi domine in quo liberabo Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei. Dixitq; ei dominus, Ego ero tecū, & percuties Madian quasi vnum virum. Et ille. Si inueni, inquit, gratiam coram te, da mihi signū quòd tu sis qui loqueris ad me. Ne recedas hīc donec reuertar ad te, portans sacrificium, & offerens tibi. Qui respon- D dit, Ego præstolabor aduentum tuum. ¶Ingressus est itaque Gedeon & coxit hœdū & de farinæ modio azymos panes: carnesque ponēs in canistro, & ius carnium mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, & obtulit ei. ¶Cui dixit angelus domini, Tolle carnes & azymos panes, & pone supra petram illam, & ius desuper funde. Cumque fecisset ita, extendit angelus domini summitatem virgæ quam tenebat in manu, & tetigit carnes & panes azymos: ascenditq; ignis de petra, & carnes azymosq; panes consumpsit: angelus autem domini E euanuit ex oculis eius. ¶Vidensque Gedeon q̄ esset angelus domini, ait, Heu mi domine deus, quia vidi angelum domini facie ad faciem. Dixitque ei dominus, Pax tecum: ne timeas, non morieris. ¶Ædificauit ergo ibi Gedeon altare domino, vocauitque illud, Domini pax: vsque in præsentem diem. ¶Cumque adhuc esset in Ephra quæ est familiæ Ezri, nocte illa dixit dominus ad eum, Tolle taurum patris tui, & alterū taurum annorum septem destruesque aram Baal quæ est patris tui: & nemus quod circa aram est succide: & ædificabis altare domino deo tuo in summita- * & præparabis ipsum: te petræ huius, *super quam ante sacrificium posuisti: tolleq; taurum secundum, & offeres holocaustū super struē lignorum quæ de nemore succideris. ¶Assumptis ergo Gedeon decem viris de seruis suis, fecit sicut præceperat ei dominus. Timēs autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diē noluit facere, sed omnia nocte complenit. Cumq; surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, F lucumq; succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc ædificatum erat. Dixeruntque adinuicem, Quis hoc fecit? Cumque perquirerent authorem facti, dictum est, Gedeon filius Ioas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad Ioas, Produc filiū tuum huc, vt moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemum. Quibus ille respōdit, Nūquid vltores estis Baal, vt pugnetis pro eo? qui aduersarius est eius, moriatur * vlciscatur eius. antequam lux crastina veniat, si deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon, Ierobaal, eò quòd dixisset Ioas, Vlciscatur se de eo Baal, qui suffodit arā eius. ¶Igitur omnis Madian & Amalec, & orientales populi cōgregati sunt simul, & transeuntes Iordanem, castrametati sunt in valle Iezrael. Spiritus autē do- G mini induit Gedeon, qui clangens buccina cōuocauit domum Abiezer, vt sequeretur se. Misitq; nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum. & alios nuntios in Aser & Zabulō & Nephthali: qui occurrerunt ei. ¶Dixitque Gedeon ad eum, Si saluum facis per manum meam populū Israel, sicut locutus es ponam hoc vellus lanæ in area: si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciā quòd per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel. Factumque est ita. Et de nocte cō surgens expresso vellere, concham rore impleuit. Dixitque rursus ad dominum, Ne irascatur furor tuus cōtra me si adhuc semel tentauero, signum quērens in vellere, Oro vt solū vellus siccum sit, & omnis terra rore madēs. Fecitque dominus nocte illa vt postulauerat: & fuit siccitas in solo vellere, & ros in omni terra. CAP. VII.

Deus vult sibi victoriam tribui. Gedeoni cum trecentis viris tradit Madianitas. Oreb & zeb occiduntur.

IGitur Ierobaal qui & Gedeon, de no A cte consurgens, & omnis populus cū eo, venit ad fontem qui vocatur Harad. erant autē castra Madian in valle ad septentrionalem plagā collis ex-

celsi. Dixitq; dominus ad Gedeon, Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus eius: ne glorietur contra me Israel, & dicat, Meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, & cunctis audientibus prædica, ‖Qui formidolosus, & timidus est reuertatur. Recesseruntq; de monte Galaad, & reuersi sunt ex populo vigintiduo millia virorum, & tantum decem millia remãserunt. ¶Dixitq; dominus ad Gedeon, Adhuc populus multus est: duc eos ad aquas, & ibi probabo illos: & de quo dixero tibi vt tecũ vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, reuertatur. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit dominus ad Gedeon, Qui lingua lambuerint aquas sicut solẽt canes lambere, separabis eos seorsum: qui autem curuatis genibus biberint, in altera parte erunt. Fuit itaq; numerus eorum qui manu ad os proiciente aquas, lambuerant, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. Et ait dominus ad Gedeon, In trecẽtis viris qui lambuerũt aquas liberabo vos, & tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suum. ¶Sumptis itaque pro numero cibariis, & tubis, omnem reliquã multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua: & ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter *in valle. Eadem nocte dixit dominus ad eum, Surge, & descẽde in castra: quia tradidi eos in manu tua. sinautem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, & securior ad hostium castra descendes, Descendit ergo ipse & Phara puer eius in partem castrorum, vbi erant armatorum vigiliæ. Madian autem & Amalec, & omnes orientales populi fusi iacebant in valle, vt locustarum multitudo: cameli autem innumerabiles erant, sicut arena quæ iacet in litore maris. ¶Cumque venissent Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo: & in hunc modum referebat quod viderat: Vidi somnium & videbatur mihi quasi subcineritius panis ex hordeo volui, & in castra Madian descendere: cumq; peruenisset ad tabernaculum, percussit illud atq; subuertit, & terrę funditus coæquauit. Respondit is cui loquebatur, Non est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis filii Ioas viri Israelitæ. tradidit enim dominus in manus eius Madian, & omnia castra eius. ¶Cumque audisset Gedeon somnium, & interpretationem eius, adorauit: & reuersus est ad castra Israel, & ait Surgite, tradidit enim dominus in manus nostras castra Madian. Diuisitque trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasq; vacuas ac lampades in medio lagenarũ. Et dixit ad eos, Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem castrorũ & qđ fecero sectamini. Quando psonuerit tuba in manu mea, vos quoq; per castrorũ circuitũ clãgite, & cõclamate, Domino & Gedeoni. Ingressusq; est Gedeon, [e]trecenti ⁾ viri qui erant cum eo in partem castrorum incipientibus vigiliis noctis medię, & custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere, & complodere inter se lagenas. Cumq; per gyrum castrorum in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerũt sinistris manibus lampades, & dextris sonantes tubas, clamaueruntque, Gladius domini & Gedeonis: stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostiũ. Omnia itaq; castra turbata sunt, & vociferãtes, vlulantesq; fugerunt: & nihilominus insistebant trecẽti viri buccinis personantes. ‖Immisitque dominus gladium in omnibus castris, & mutua se cęde trũcabant, fugientes vsque ad Beth-sera, *& crepidinem Abel-mehula in Tebbath. [e]Conclamantes ⁾ autem viri Israel de Nephthali & Aser, & omni Manasse persequebantur Madian. Misitque Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim, dicẽs, Descẽdite in occursum Madian, & occupate aquas vsq; Beth-bera atque Iordanem. [e]Clamauitq; omnis Ephraim, & præoccupauit aquas ►atque Iordanem ⁾ vsque Beth-bera. ‖Apprehensosque duos [e]viros ⁾ Madian Oreb & Zeb: interfecit Oreb in petra Oreb. Zeb vero in torculari zeb. Et persecuti sunt Madian, capita Oreb & zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Iordanis.

Deu. 20. b
1. Mac. 3. c
B
C
D
*eũ (sub. Gedeonem
[e] centum
F
Psal. 82. e.
* in Sarerath
[e] Congregati
G
[e] Cõgregatusq; est
Isa. 10. f.
Psal. 82. c.
[e] principes

CAP. VIII.

Ephraimitæ insurgentes in Gedeonem, mitigantur, Socothitę & Phanuelitæ occiduntur cum zebee & Salmana. Præficitur Gedeon Israelitis. Septuaginta eius filii. Moritur.

A DIxeruntq; ad eum viri Ephraim, Quid est hoc quod facere voluisti, vt nos non vocares cum ad pugnam pergeres cōtra Madian? iurgantes fortiter. & propè vim inferētes? Quibus ille respōdit. Quid enim tale facere potui, quale vos feciſtis? nōne melior est racemus Ephraim, vindemiis Abiezer? In manus vestras dominus tradidit principes Madian, Oreb & zeb, quid tale facere potui, quale vos feciſtis? Quod cum locutus esset, requieuit spiritus eorum, quo tumebant contra eum. ¶Cumq; venisset Gedeon ad Iordanem, transiuit eum cum trecentis viris qui secum erant: & præ lassitudine, fugientes persequi non poterant. Dixitq; ad viros Socoth, Date obsecro panes populo qui mecum est, quia valde

B defecerūt: vt possimus persequi zebee & Salmana reges Madian. Respondērūt principes Socoth, Forsitan palmę manuū zebee & Salmana in manu tua sunt & idcirco postulas vt demus exercitui tuo panes? Quibus ille ait, Cum ergo tradiderit dominus zebee & Salmana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis, tribulisque deserti. ¶Et inde conscendens, venit in Phanuel: locutusque est ad viros loci illius similia. Cui & illi respondērunt sicut respōderant viri Socoth. Dixit itaque eis, Cum reuersus fuero victor in pace, destruam

* in Caroer turrim hanc. ¶zebee autem & Salmana requiescebant *cum omni exercitu suo. Quindecim enim millia viri remāserant ex omnibus turmis orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus bellatorum, & educentium gla-

Osee. 20.d dium. ||Ascendensque Gedeon per viā

C eorum qui in tabernaculis morabantur ad oriētalem partem Nobe, & Iegbaa, percussit castra hostiū, qui secuti erant, & nihil aduersi suspicabantur. Fugerūtque zebee & Salmana, quos persequens Gedeon comprehendit, turbato omni exercitu eorum. ¶Reuertensq; de

* à solis bello ante solis ortum, apprehendit ortu, puerum de viris Socoth: interrogauitq; eum nomina principum & seniorum Socoth, & descripsit septuaginta septē viros. Venitque ad Socoth, & dixit eis, En zebee & Salmana super quibus exprobrastis mihi, dicentes, Forsitan manus zebee & Salmana in manibus tuis sunt, & idcirco postulas vt demus viris qui lassi sunt, & defecerunt, panes? Tulit ergo seniores ciuitatis, & spinas deserti ac tribulos, & contriuit cū eis, D atque comminuit viros Socoth. Turrim quoque Phanuel subuertit, occisis habitatoribus ciuitatis. ¶Dixitque ad zebee & Salmana, Quales fuerunt viri quos occidistis in Thabor? Qui respondērunt, Similes tui, & vnus ex eis quasi filius regis. Quibus ille respondit, Fratres mei fuerunt, filii matris meę. viuit dominus, quia si seruassetis eos, nō vos occiderem. Dixitq; Iether primogenito suo, Surge, & interfice eos. Qui non eduxit gladium: timebat enim, quia ad huc puer erat. Dixeruntq; zebee & Salmana, Tu surge, & irrue in nos: quia iuxta ætatē robur est hominis. ||Surrexit Psal. 82. Gedeon, & interfecit zebee & Salmana: & tulit ornamēta ac bullas quibus colla regalium camelorum decorari solent. ¶Dixeruntq; omnes viri Israel ad Gedeon, Dominare nostri tu & filius tuus, & filius filii tui: quia liberasti nos de manu Madian. Quibus ille ait, Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis dominus. ¶Dixitque ad eos, Vnam petitionem postulo à vobis, Date mihi inaures ex præda vestra. Inaures enim aureas Ismaelitæ habere consueuerant. Qui respoderunt, Libentissime dabimus, Expandentesque super terram pallium, proiecerunt in eo inaures de præda: & fuit pondus postulatarum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, & monilibus, & veste purpurea, quibus reges Madian vti soliti erant, & præter F torques aureas camelorum. Fecitq; ex eo Gedeō ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra. Formicatusq; est omnis Israel in eo, & factum est Gedeoni & omni domui eius in ruina. ¶Humiliatus est autem Madian corā filiis Israel, nec potuerunt vltrà ceruices eleuare: sed quieuit terra per quadraginta an-

nos quibus Gedeon præfuit, Abiit itaq; Ierobaal filius Ioas, & habitauit in domo sua: habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore eius, eo q
G plures haberet vxores. Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimelech.
¶Mortuusque est Gedeon filius Ioas in senectute bona, & sepultus est in sepulchro Ioas patris sui in Ephra de familia Ezri. ¶Postquam autem mortuus est Gedeon, auersi sunt filii Israel & fornicati sunt in Baalim. Percusserunt que cum Baal fœdus, vt esset eis in deum: nec recordati sunt domini dei sui qui eruit eos de manibus inimicorum suorum omnium per circuitum: nec fecerunt misericordiam cum domo Ierobaal Gedeon iuxta omnia bona quæ fecerat Israeli.

CAP. IX.

Abimelech occisis 70. fratribus suis, constituitur rex. Ioatham proposita lignorum parabola prædicit interitum ipsius. Abimelech expugnato exercitu Baal, & turre Sichē combusta, interficitur & ipse a muliere.

A ABiit autē Abimelech filius Ierobaal in Sichem ad fratres matris suæ & locutus est ad eos, & ad omnem cognationem domus patris matrisque suæ, dicens, Loquimini ad omnes viros Sichem, Quid vobis est melius, vt dominētur vestri septuaginta viri omnes filii Ierobaal: an vt dominetur vobis vnus vir? simulque considerate quod os vestrum, & caro vestra sum. Locutiq; sunt fratres matris eius de eo ad omnes [a] viros [b] Sichē vniuersos sermones istos, & inclinauerunt cor eorum post Abimelech, dicentes, Frater noster est. Dederuntque illi septuaginta pondo argenti de phano Baal-berith. Qui conduxit sibi ex eo viros inopes & vagos, secutique sunt eum. Et venit in domum patris sui in Ephra, & occidit fratres suos filios Ierobaal septuaginta viros super lapidē vnum: remansitq; Ioatham filius Ierobaal minimus, & absconditus est. ¶Congregati sunt autem omnes viri Sichem & vniuersæ familiæ vrbis Mello: abieruntque, & constituerunt regem Abimelech iuxta quercum quæ stabat in Sichem. ¶Quod cum nuntiatum esset Ioatham, iuit & stetit in vertice montis Garizim: eleuataque voce, clamauit & dixit, Audite me viri Sichem, ita vt audiat vos deus. Ierunt ligna, vt vngerent super se regem: dixeruntq; oliuæ, Impera nobis. Quæ respōdit, Nunquid B
possum deserere pinguedinem meam, qua & dii [c] vtuntur, & homines: & venire vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum. Veni & super nos regnum accipe. Quæ respondit eis, Nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire vt inter cętera ligna promoueat? Locutaque sunt ligna ad vitem. Veni, & impera nobis. Quæ respondit eis, Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat deum & homines, & inter ligna cætera promoueri? Dixeruntq; omnia ligna ad rhamnum veni, & impera super nos. Quę respondit eis. Si vere me regem vobis constituitis, venite, & sub vmbra mea [d] requiescite, si autem non vultis, egrediatur ignis de thamno, & deuoret cedros Libani. Nunc igitur si [e] recte, & absque peccato [f] constituistis super vos regem Abimelech, & bene egistis cū Ierobaal, & cum domo eius, & reddidistis vicē beneficiis eius qui pugnauit pro vobis, G
& animā suam dedit periculis, vt eueret vos de manu Madiā, qui nūc surrexistis contra domū patris mei, & interfecistis filios eius septuaginta viros super vnum lapidem, & constituistis regem Abimelech filium ancillæ eius super habitatores Sichem, eò quod frater vester sit: si ergo recte, & absque vitio egistis cum Ierobaal, & domo eius, hodie lætamini in Abimelech, & ille lætetur in vobis. sinautem peruerse, egrediatur ignis ex eo, & consumat [g] habitatores [h] Sichem, & [i] oppidum [k] Mello: egrediaturque ignis de viris Sichem, & de oppido Mello, & deuoret Abimelech. Quæ cum dixisset, fugit, & abiit in Bera: habitauitque ibi ob metum Abimelech fratris sui. ¶Regnauit itaque Abimelech super Israel tribus annis. Misitque dominus spiritum pessimum inter Abimelech, & habitatores Sichem: qui cœperunt eum detestari, & scelus interfectionis septuaginta filiorum Iero-

[a] honorifi cantur,
[b] sperate,
[c] i verita te & simplicitate & infra.
[d] dominos
[e] domum
[f] dominos & infra,

baal,& effusionem sanguinis eorum cõ
ferre in Abimlech fratrẽ eorum, & in
cæteros Sichimorum principes qui eũ
adiuuerãt. Posuerunt q̃ insidias aduer-
sum eũ in summitate montium: & dũ
illius præstolarentur aduentũ, exerce
bant latrocinia, agẽtes prædas de præ-
tereuntibus. Nuntiaũq̃ est Abimelech.
D ¶Venit autem Gaal filius Obed cũ fra
tribus suis, & transiuit in Sichimam.
Ad cuius aduentũ erecti habitatores Si
chẽ, egressi sunt in agros vastantes vi-
neas, vuasq̃ calcantes: & factis cantan
tiũ choris ingressi sunt phanũ dei sui, &
iter epulas & pocula maledicebãt Abi
melech, clamãte Gaal filio Obed; Quis
est iste Abimelech, & q̃ est Sichẽ, vt ser
uiamus ei? nũquid nõ est filius Ierobaal,
*Seruire uiris. & cõstituit principẽ Zebul *seruũ suũ
super viros Emor patris Sichem? Cur er
go seruiemus ei? Vtinã daret aliquis po
pulum istum sub manu mea vt auferrẽ
de medio Abimelech. ¶Dictũq̃ est Abi
melech, Congrega exercitus multitudi
nem, & veni. Zebul enim princeps ci-
uitatis auditis sermonibus Gaal filii O-
bed, iratus est valde, & misit clam ad
Abimelech nuntios, dicens, Ecce Gaal
filius Obed, venit in Sichimam cũ fra-
tribus suis, & oppugnat aduersum te ci
uitatem. Surge itaque nocte cum popu
lo qui tecũ est, & latita in agro: & pri-
mo mane oriente sole, irrue super ciui
tatem. illo autem egredi ente aduersum
E te cum populo suo, fac ei quod potue-
ris. ¶Surrexit itaque Abimelech cum
*duces. omni exercitu suo nocte, & tetẽdit in-
sidias iuxta Sichimã in quatuor *locis.
Egressusq̃ est Gaal filius Obed, & stetit
in introitu portæ ciuitatis. surrexit au
tem abimelech, & omnis exercitus cũ
eo de insidiarum loco. Cumque vidis-
*ipse set populũ *Gaal, dixit ad zebul, Ecce
de montibus multitudo descendit. Cui
ille respondit, Vmbras montium vi-
des quasi capita hominum, & hoc er
rore deciperis. Rursumque Gaal ait, Ec
*dux ce populus de vmbilico terræ descen
*quercus dit, & vnus *cuneus venit per viam
Mehone nim. *quæ respicit quercum. Cui dixit ze-
bul. Vbi est nunc os tuum quo loque-
baris, Quis est Abimelech vt seruiamus
ei? Nonne hic populus est, quem despi
ciebas? Egredere, & pugna contra eum.

Abiit ergo Gaal, spectãte Sichimorum
populo, & pugnauit cõtra Abimelech,
qui persecutus est eum fugientem, &
in vrbem cõpulit: ceciderunt q̃ ex par
te eius plurimi, vsque ad portam ci-
uitatis, & Abimelech sedit in Ruma.
zebul autem, Gaal, & socios eius expu-
lit de vrbe, nec in ea passus est cõmo- F
rari. ¶Sequenti ergo die egressus
est populus in campum. Quod cum nũ
tiatum esset Abimelech, tulit exercitũ
suũ, & diuisit in tres turmas tẽdens insi
dias in agris. Videsque q̃ egrederetur
populus de ciuitate, surrexit, & irruit
in eos, cum cuneo suo, oppugnans &
obsidens ciuitatem. duæ autem turmæ
palantes per campum aduersarios per-
sequebantur. Porro Abimelech omni
die illo oppugnabat vrbem: quam ce-
pit, interfectis habitatoribus eius, ipsã-
que destructa, ita vt sal in ea dispergeret. ¶Quod cum audissent qui habita-
bant in turre Sichimorum ingressi sunt
phanũ dei sui Berith, vbi fœdus cum
eo pepigerãt, & ex eo locus nomẽ acce
perat, qui erat munitus valde. Abime
lech quoque audiens viros turris sichi
morum pariter conglobatos, ascendit
in montem Selmon cum omni populo
suo: & arrepta securi, præcidit arboris
ramũ, impositũq̃ ferens humero, dixit *& posue
ad socios, Quod me vidistis facere, ci- runt eos
to facite. Igitur certatim ramos de ar- iuxta tu
boribus præcidentes, sequebantur du- rim, &
cem. *Qui circundantes præsidium, G
succenderunt: atque ita factum est vt
fumo & igne mille hominum necaren
tur, viri pariter & mulieres habitatorũ
turris Sichem. ¶Abimelech autem in-
de proficiscens venit ad oppidum The
bes, quod circundans obsidebat exerci
tu. Erat autem turris excelsa in media
ciuitate, ad quam confugerant simul
viri ac mulieres, & omnes principes ci
uitatis clausa firmissime tanua, & super
turris tectum stantes per propugnacu
la. Accedensque Abimelech iuxta tur-
rim, pugnabat fortiter: & appropiquãs 2.Reg.11.
ostio, ignem supponere nitebatur: ‖ &
ecce vna mulier fragmen molæ desu
per iaciens, illisit capiti Abimelech, &
confregit cerebrum eius. Qui vocauit
cito armigerum suum, & ait ad eum,
Euagina gladium tuum, & percute me,

ne forte dicatur quòd à fœmina interfectus sim. Qui iussa perficiens, interfecit eum. illo quoque mortuo, omnes qui cum eo erant de Israel, reuersi sunt in sedes suas: & reddidit deus malũ ꝙ fecerat Abimelech contra patrem suũ interfectis septuaginta fratribus suis. Si chimitis quoque quod operati erant retributum est, & venit super eos maledictio Ioatham filii Ierobaal.

CAP. X.

Tholæ duci succedit Iair. Israelitæ traduntur Philisthæis. Confitentibus peccatum exprobrat deus ingratitudinem, & ipsorum miseretur.

A POst Abimelech surrexit [e]dux in Israel' Thola filius Phua[e]patrui Abimelech', vir de Issachar, qui habitauit in Samir[e]montis ' Ephraim: & iudicauit Israelem viginti & tribus annis: mortuusque est, ac sepultus in Samir. ¶Huic successit Iair Galaadites, qui iudicauit Israelem per viginti & duos annos, habens triginta filios sedẽtes super triginta pullos asinarum, & principes triginta ciuitatũ, quæ ex nomine eius sunt appellatę Auoth Iair, id est oppida Iair, vsque in præsentem diem in terra Galaad. Mortuusque est Iair: ac sepultus in loco, cui est vocabu-
B lũ Camon. ¶Filii autẽ Israel peccatis veteribus iũgentes noua, fecerunt malum in conspectu domini, & seruierunt idolis Baalĩ & Astaroth, & diis Syriæ ac Sidonis & Moab & filiorum Ammon & Philisthiim: dimiseruntque dominum, & non colluerunt eum. Contra quos dominus iratus, tradidit eos in manus Philisthiim & filiorum Ammon. Afflictique sunt, & vehemẽter oppressi per annos decem & octo omnes qui habitabant trans Iordanem in terra Amorrhæi, quæ est in Galaad: intantum vt filii Ammon Iordane transmisso vastarent Iudam & Beniamin & Ephraim:
C afflictusque est Israel nimis. ¶Et clamantes ad dominum, dixerunt, Peccauim⁹ tibi, quia dereliquimus deum nostrum & seruiuimus Baalim. Quibus locutus est dominus, Nunquid non AEgypti & Amorrhæi, filiiq; Ammõ & Philisthiim Sidonii quoq; & Amalech & [e]Chanaã' oppresserunt vos: & clamastis ad me, & erui vos de manu eorum? Et tamen reliquistis me, & coluisti deos alienos: idcirco nõ addã vt vltra vos liberem. ite, & inuocate deos quos elegistis, ipsi vos liberent in tempore angustiæ vestræ. Dixeruntque filii Israel ad domi- D
num, Peccauimus, redde tu nobis quicquid tibi placet: tantum nunc libera nos. Quæ dicentes, omnia de finibus suis alienorũ deorũ idola proiecerũt & seruierũt domino deo: qui doluit super miseriis eorum. ¶Ita ꝙ filii Ammon[e]cõclamantes ' in Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filii Israel, in Maspha castrametati sunt. Dixeruntque principes Galaad singuli ad proximos suos, Qui primus ex nobis contra filios Ammõ cœperit dimicare, erit dux populi Galaad.

[e]vt liberaret Israelem, [e]Filii Dodo, [e]in mõte [e]Mahon [e]congregati

CAP. XI.

Iephte dux Israelitarum, spiritu dei accensus, occidit Ammonitas. Voto coactus, occidit filiam suam.

A FVit itaque illo in tempore Iephte Galaadites vir fortissimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad. Habuit autem Galaad vxorem, de qua suscepit filios: qui postquam creuerant, eiecerunt Iephte, dicentes, Hęres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera matre natus es. Quos ille fugiens, atque deuitans, habitauit in terra Tob: cõgregatique sunt ad eum viri inopes, & latrocinantes', & quasi principem sequebantur. ¶In illis diebus pugnabant filii Ammon contra Israel. Quibus acriter instantibus perrexerunt maiores natu de Galaad, vt tollerent in auxilium sui Iephte de terra Tob: dixeruntque ad eum. Veni, & esto princeps noster, & pugna contra filios Ammon. Quibus ille respondit, Nonne vos estis qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei, & nunc venistis ad me necessitate compulsi? Dixeruntq; principes Ga- B
laad ad Iephte, Ob hanc igitur causam nũc ad te venimus, vt proficiscaris nobiscum, & pugnes contra filios Ammõ, sisque dux omnium qui habitant in Galaad. Iephte quoque dixit eis, Si vere venistis ad me, vt pugnẽ pro vobis

contra filios Ammon', tradideritq; eos dominus in manus meas, ego ero vester princeps? Qui respondérunt ei, Dominus qui hæc audit, ipse mediator ac testis est q̃ nostra promissa facienus. Abiit itaque Iephte cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem sui. Locutusque est Iephte omnes sermones suos coram domino in Maspha. ¶Et misit nuntios ad regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent, Quid mihi & tibi est, quia veni sti cõtra me, vt vastares terram meam? Nũe,21,f. C Quibus ille respondit, ‖Quia tulit Israel terram meam, quando ascendit de AEgypto à finibus Arnon vsque Ieboc atque Iordanem: nunc ergo cum pace redde mihi eam. Per quos rursum mandauit Iephte, & imperauit eis vt dicerent regi Ammon, Hęc dicit Iephte. Nõ tulit Israel terram Moab, nec terram filiorũ Ammon: sed quando de AEgypto conscenderunt, ambulauit per solitudinem vsque ad mare rubrum, & venit Nũe,20,c in Cades. ‖ Misitque nuntios ad regem Edom, dicens, Dimitte vt transeam terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus eius. Misit quoq; ad regem Moab q & ipse transitum præbere contẽpsit. Mansit itaque in Cades, & circuiuit ex latere terram Edom, & terram Moab: venitque ad orientalem plagam terræ Moab, & castrametatus est trans Arnõ: Nũe,21,c ‖nec voluit intrare terminos Moab: Arnon quippe confinium est terrę Moab. Misit itaque Israel nuntios ad Sehon re D gem Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon, & dixerunt ei, Dimitte vt trãseam per terram tuam vsque ad fluuiũ Qui & ipse Israel verba despiciens, nõ dimisit eum trãsire per terminos suos: sed ĩmunita multitudine congregata egressus est contra eum in Iasa, & fortiter resistebat. Tradiditq; eum dominus in manus Israel cum õmni exercitu suo & percussit eum, & possedit omnẽ terram Amorrhæi habitatoris regionis illius, & vniuersos fines eius de Arnon vsque Ieboc, & de solitudine vsque ad Iordanem. Dominus ergo deus Israel subuertit Amorrhæum, pugnante con [a]possidere te faciet tra illũ populo suo Israel, & tu nũc vis possidere terram eius? Nonne ea quæ [a]possedit Chamos deus tuus, tibi iure debentur? Quæ autem dominus deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem: ‖nisi forte melior est Nũe,22,d Balac filio Sephor rege Moab: aut doce E re potes, quod iurgatus sit contra Israel, & pugnauerit contra eum, quando habitauit in Hesebon, & viculis eius, & in Aroer, & villis illius, vel in cunctis ciuitatib9 iuxta Iordanem? per tre centos annos. Quare tanto tempore ni hil super hac repetitione tentastis? igitur non ego pecco in te, sed tu contra me male agis, iudicens mihi bella non iusta. Iudicet dominus arbiter huius diei inter Israel, & inter filios Ammon. ¶Noluitque acquiescere rex filiorum Ammon verbis Iephte, quæ per nuntios mãdauerat. ¶Factus est ergo super Iephte spiritus domini, & circuiens Galaad, & Manasse, Maspha quoq; Galaad, & inde transiens ad filios Ammon, votum vouit domino, dicens, Si tradideris filios Ammon in manus meas: quicũque primus fuerit egressus de foribus F domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram domino. ¶Transiit itaque Iephte ad filios Ammon, vt pugnaret contra eos: quos tradidit dominus in manus eius. Percussitque ab Aroer vsque dum venias in Mennith, viginti ciuitates, & vsque ad Abel, quæ est vineis consita, plaga magna nimis. humiliatique sunt filii Ammon à filiis Israel. ¶Reuertẽti autem Iephte in Maspha domum suam, occurrit ei vnigenita filia sua cum tympanis & choris. nõ enim habebat alios liberos. Qua visa scidit vestimẽta sua, & ait, Heu me filia mi. [a]decepisti me, & ipsa decepta es'. aperui enim os meum ad dominum, & aliud facere non potero. Cui illa respondit, Pater mi si aperuisti os tuum ad dominum, fac mihi quodcunque pollicitus es, cõcessa tibi victione atque victoria de hostibus tuis. Dixitque ad patrem, Hoc solum mihi præsta quod deprecor. Dimitte me vt duobus mensibus circumeam montes, & plangam virginitatem meã cum sodalibus meis. Cui ille respondit, Vade. Et dimisit eã duobus mẽsibus. Cumque abiisset cum sociis ac sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus. Expletisque

[a] termi-nos Ar-non

[a] merore me afficis & turbas me, G

duobus mensibus, reuersa est ad patrem suũ, & fecit ei sicut vouerat. quæ ignorabat virum. Exinde mos increuit in Israel, & consuetudo seruata est, vt post anni circulum conueniant in vnũ filiæ Israel, & plangant filiam Iephte Galaaditæ diebus quatuor.

CAP. XII.

Iephte pugnat cum Ephraim. Moritur. Abesan succedit, Elon item, & Abdon.

A Ecce autem in Ephraim orta est seditio. nam transeuntes contra aquilonem, dixerunt ad Iepthte, Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos noluisti, vt pergeremus tecum? Igitur incendemus te & domum tuã. Quibus ille respondit. Disceptatio erat mihi & populo meo contra filios Ammon vehemens: vocauique vos vt præberetis mihi auxilium, & facere noluistis. Qđ cernens, *posui animam meam in manibus meis, transiuique ad filios Ammon, & tradidit eos dominus in manus meas. Quid cõmerui, vt aduersum me consurgatis in prælium? vocatis B itaque ad se cũctis viris de Galaad, pugnabat contra Ephraim: percusseruntque viri Galaad Ephraĩ. qa dixerat, Fugitiuꝰ est Galaad de Ephraim, & habitat in medio Ephraim & Manasse. Occupaueruntque Galaaditæ vada Iordanis, per q̃ Ephraĩ reuersurꝰ erat. Cũq; venisset ad ea de Ephraĩ nũero, fugiẽs atque dixisset, Obsecro vt me transire permittas: dicebant ei Galaaditæ, Nunquid Ephrathæus es? Quo dicente, Nõ sum: interrogabant eum, Dic ergo ergo C Schibboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat, Sibboleth: eadem litera spicam exprimere non valens. Statimque apprehensum iugulabant in ipso Iordanis transitu. Et ceciderunt in illo tẽpore de Ephraim quadraginta duo millia. ¶Iudicauit itaque Iephte Galaadites Israel sex annis: & mortuus est, ac sepultꝰ in ciuitate sua Galaad. ¶Post hunc iudicauit Israel Abesan de Beth-lehem: qui habuit trigĩta filios, & totidem filias: quas emittẽs foras, maritis dedit, & eiusdem numeri filiis suis accepit vxores, introducens in domum suam. Qui septem annis iudicauit Israel, mortuusque est, ac sepultus in Beth-lehem, ¶Cui successit Elon zabulonites: & iudicauit Israel decem annis: mortuusque est ac sepultus in *zabulon. ¶Post hunc iudicauit Israel Abdon, filius Elel Pharatonites: qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, ascẽdentes super septuaginta pullos asinarum, & iudicauit Israel octo annis: mortuusque est ac sepultus in Pharatõ terræ Ephraim, in monte Amalec.

*c.i. obiecti me periculis,

D

*Aialõ in

CAP. XIII.

Idololatra Israel traditur Philisthęis, Samsonis natiuitas prænũtiatur patri suo Manue. Angelus nõ vult sibi offerri holocaustum, sed deo. Nascitur Samson.

A Rursumque filii Israel fecerũt malum in conspectu domini: q tradidit eos in manus Philistinorũ quadraginta annis. ¶Erat autem quidam vir de Saraa, & de stirpe Dan, nomine Manue, habens vxorem sterilem. Cui apparuit angelus domini, & dixit ad eam, sterilis es & absque liberis: sed concipies & paries filium. caue ergo ne bibas vinũ ac siceram, nec immundum quicquam comedas, quia concipies & paries filium, cuius nõ tãget caput nouacula: erit enim nazaræus dei ab infantia sua, & ex mr̃is vtero, & ipse ĩcipiet liberare Israel de manu Philisthinorum. Quæ cum venisset ad maritum suum, dixit ei, Vir dei dixit ad me, habens vultum angelicum, terribilis nimis. Quem *cum interrogassem quis esset, & vnde venisset, & quo nomine vocaretur, *noluit mihi dicere, sed hoc *respondit. Ecce concipies & paries filium: caue ne vinum bibas nec siceram. & ne aliquo vescaris immundo: erit enim puer nazaræus dei ab ĩfantia sua, & ex vtero matris suæ, vsque ad diem mortis suæ. ¶Orauit itaque Manue dominum, & ait, Obsecro domine, & vir dei quẽ misisti, veniat iterum. & doceat nos quid debeamus facere de puero qui nasciturus est. Exaudiuitque dominus deprecantem Manue, & apparuit rursum angelus dei vxori eius sedenti in agro. Manue autem maritus eius non erat cum ea. Quæ cum vidisset angelum,

*non interrogaui

*non indicauit mihi,

*dixit,

B

festinauit, & cucurrit ad virum suũ: nuntiauitq; ei, dicens, Ecce apparuit mihi vir quem ante videram. Qui surrexit, & secutus est vxorẽ suã: veniẽsq; ad virum dixit ei, Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respõdit, Ego sum. Cui Manue, Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, quid vis vt faciat puer? aut à quo se obseruare debebit? Dixitque angelus domini ad Manue. Ab omnibus quæ locutus sum vxori tuæ, abstineat se: quicquid ex vinea nascitur, non comedat: vinum & sicerã non bibat, nullo vescatur immundo: & quod ei præcepi, impleat atque custodiat. ¶ Dixit itaque Manue ad angelum domini. Obsecro te? vt acquiescas precibus meis, & faciamus tibi hœdũ de capris. Cui respõdit angelus, Si me cogis, non comedam panes tuos: si autem vis holocaustum facere, offer illud domino. Et nesciebat Manue quòd angelus domini esset. Dixitque ad eũ, Quod est tibi nomen, vt si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te? Cui ille respondit, Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Tulit itaq; Manue hœdum de capris, & libamenta, & posuit super petram, offerens domino qui facit mirabilia: ipse autem & vxor eius intuebantur, Cumque ascenderet flamma altaris in cælum, angelus domini pariter in flamma ascẽdit. Quod cum vidisset Manue, & vxor eius, proni ceciderunt in terram, & vltra eis non apparuit angelus domini, Statimque intellexit Manue angelum domini esse, & dixit ad vxorem suã, Morte moriemur, quia vidimus domini num. Cui respondit mulier. Si dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta nõ suscepisset, nec ostendisset nobis hæc omnia, nèque quæ sunt ventura, dixisset. ¶ Peperit itaque filium, & vocauit nomen eius Samson, Creuitque puer, & benedixit ei dominus. Cœpitque spiritus domini esse cum eo in castris Dan inter Saraa & Esthaol.

tardes hic aliq; tulum,

retarda veris,

cum

robora- re eum

CAP. XIIII.

Samson ducit Philisthæam in vxorem. Lacerat catulum leonis. Proponit problema de leone à se occiso, in cuius corpore erat examen apum. Exponit vxori.

A Descendit ergo Samson in Thamnatha, vidensque ibi mulierem de filiabus Philisthiim, ascendit & nuntiauit patri suo, & matri suæ dicens, Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philisthinorũ: quam quæso vt mihi accipiatis vxorem. Cui dixerũt pater suus & mater, Nũquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, & in omni populo tuo, meo, quia vis accipere vxorem de Philisthiim, qui incircuncisi sunt? Dixitque Samson ad patrem suum, Hanc mihi accipe: quia placuit oculis meis, Parentes autem eius nesciebant quòd res à domino fieret, & quæreret occasionem contra Philisthiim. eo enim tempore Philisthiim dominabantur Israeli. ¶ Descendit itaque Samson cũ patre suo & matre in Thamnatha. Cũ B que venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis fæuus, & rugiens, & occurrit ei. Irruit autem spiritus domini in Samson, & dilacerauit leonem, quasi hœdum in frusta decerperet, nihil omnino habens in manu: & hoc patri & matri nolui indicare. ¶ Descẽditque, & locutus est mulieri quæ placuerat oculis eius. ¶ Et post aliquot dies reuertens vt accipere eam, declinauit vt videret cadauer leonis, & ecce examẽ apũ in ore corpus leonis erat, ac fauus mellis. Quem cum sumpsisset in manibus, comedebat in via: venienſque ad patrem suũ & matrem, dedit eis partem, qui & ipsi comederunt, nec tamen eis voluit indicare quòd mel de corpore leonis assumpserat. ¶ Descendit itaque pater eius ad mulierẽ, & fecit filio suo Samson conuiuium. sic enim iuuenes facere consueuerant. ¶ Cum ergo ciues C loci illius vidissent eum, dederunt ei sodales triginta qui essent cum eo. Quibus locutus est Samson. Proponã vobis problema: quod si solueritis mihi intra septem dies conuiuii, dabo vobis triginta sindones, & totidem tunicas. si autem nõ potueritis soluere,

Thamnath

corpore

vos dabitis mihi triginta sindones, & eiusdem numeri tunicas. Qui responderunt ei, Propone problema, vt audiamus. Dixitque eis, De comedēte exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Nec potuerunt per tres dies ꝓpositionem soluere. Cumque adesset dies septimus, dixerunt ad vxorem Samsō, Blandire viro tuo, & suade ei vt indicet *tibi quid significet problema. qđ si facere nolueris, incēdemus te, & domū patris tui: an idcirco vocastis nos ad nuptias vt spoliaretis? Quæ fundebat apud Samson lachrymas, & querebatur, dicens, Odisti me & non diligis: idcirco problema quod proposuisti filiis Populi mei, non vis mihi exponere. At ille respōdit, Patri meo, & matri nolui dicere: & tibi indicare potero? Septem igitur diebus conuiuii flebat ante eum: tandemque die septimo cū ei esset molesta, exposuit. Quæ statim indicauit ciuibus suis. Et illi dixerunt ei die septimo ante solis occubitum. Quid dulcius melle, & quid fortius leone? Qui ait ad eos. Si non arassetis in vitula mea, non inuenissetis propositionem meam. ¶Irruit itaq; in eum spiritus domini, descenditque Ascalonem, & percussit ibi triginta viros: quorum ablatas vestes dedit iis q problema soluerant. Iratusque nimis ascendit in domum patris sui: vxor autem eius accepit maritum vnum de *amicis eius & pronubis.

*nobis

D

*sociis suis q eū iuuerant in nuptiis.

CAP. XV.

Samson incensis vulpium caudis, segetes Philisthæorum exurit. Comburitur eius vxor. Traditur Philisthæis. Maxilla asini occidit mille Philisthęos.

A

Post aliquantulum autem temporis, cum dies triticeæ messis instarēt, venit Samson inuisere volens vxorem suam & attulit ei hœdum de capris. Cumque cubiculū eius solito vellet intrare, prohibuit illum pater illius, dicens, Putaui quod odisses eam, & ideo tradidi illam amico tuo: sed habet sororem, quæ iunior & pulchrior illa est, sit tibi pro ea vxor. Cui Samson respōdit, Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos: faciam enim vobis mala. ¶Perrexitque, & cepit trecentas vulpes, caudasque earum iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio*: quas igne succēdens dimisit, vt huc illucque discurrerent. Quę statim perrexerunt in segetes Philisthinorum. Quibus succensis, & cōportatæ iam fruges, & adhuc stantes in stipula, concrematæ sunt, in tantum vt vineas quoque, & oliueta, flamma consumeret. Dixeruntque Philisthiim, Quis fecit hac rem? Quibus dictum est, Samson gener Thamnathæi: quia tulit vxorem eius, & alteri tradidit, hæc operatus est. Ascederuntque Philisthiim: & combusserunt tam mulierem quam patrem eius. ¶Quibus ait Samson, Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam vltionē, & tūc quiescā. Percussitq; eos ingenti plaga, ita vt stupentes suram femori imponerent. ¶Et descendens habitauit in *spelunca petræ Etam. Igitur ascendentes Philisthiim in terram Iuda camestrati sunt in loco, qui postea vocatus est Lechi, id est maxilla: vbi eorum fusus est exercitus. Dixeruntque ad eos de tribu Iuda. Cur ascēdistis aduersū nos? Qui responderunt, Vt ligemus Sāson venimus, & reddamus ei quæ in nos operatus est. Descenderunt ergo tria millia virorum de Iuda, ad *specū silicis Etam, dixeruntque ad Samson Nescis quod Philisthiim imperent nobis? quare ergo hoc facere voluisti? Quibus ille ait, Sicut fecerūt mihi, sic feci eis. Ligare, inquiunt te venimus, & tradere in manus Philisthinorum. Quibus Samson, Iurate, ait, & sponde te mihi quod non occidatis me. Dixerunt, Non te occidemus, sed vinctū trademus. Ligauerūtq; eum duobꝰ nouis funibus, & tulerunt eum de petra Etam. Qui cum venisset ad *locum Maxillæ, & Philisthiim vociferantes occurrissent ei, irruit spiritus domini in eum: & sicut solent ad ardorem ignis lina consumi, ita vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt & soluta. Inuentāq; maxillam, id est mandibulam asini, quæ iacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros, & ait, In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum deleui eos, & percussi mille viros. Cūque hęc verba canens complesset, proiecit mādibulam de manu, & vocauit nomen

*innocēs sum semel erga philisthæos, si fecero eis malum.

*caudarum

B

*cacumine

*summitatem

C

*contingetis

*Lechi.

D

loci illius Ramath-lechi, ► quod interpretatur eleuatio maxillæ'. ¶ Sitiensq; valde, clamauit ad dominum, & ait, Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximā atq; victoriam: & en siti morior, incidāq; ī manꝰ incircuncisorum. Aperuit itaque dominus molarē dentē in maxilla asini, & egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis refocillauit spiritum suum, & vires recepit. Id circo appellatum est nomen loci illiꝰ Fons inuocantis *de maxilla': vsque in præsentem diem. Iudicauitq; Israel in diebus Philisthiim viginti annis.

*in lechi

CAP. XVI.

Samson defert portas Gasæ in mōtem. Dalila meretrix indicat Philistæis ī quo sit ipsius fortitudo, Samsoni excæcato illudunt Philisthæi. Reddita fortitudine moritur cum principibus Philisthæorum.

A Abiit quoque in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, ingressusque est ad eam. Quod cū audissent *Philisthiim', & percrebuisset apud eos, intrasse vrbē Samson, circundederunt eū, positis in porta ciuitatis custodibus: & ibi tota nocte cum silentio præstolantes, vt facto mane exeuntem occiderent. Dormiuit autem Samson vsque ad mediū noctis: & inde consurgens apprehendit ambas portæ fores cum postibus suis & sera, impositasque humeris suis portauit ad verticem montis qui respicit Hebron. ¶ Post hæc amauit mulierem, quæ habitabat in valle Sorec, & vocabatur Dalila. Veneruntque ad eam prīcipes Philisthinorum, atque dixerunt, Decipe eum, & disce ab illo in quo habeat tantam fortiudinem, & quomodo eum superare valeamus, & vinctum affligere: quod si feceris, dabimꝰ tibi singuli mille & centum argenteos. Locuta est ergo Dalila ad Samson, Dic mihi obsecro, in quo sit tua maxima fortitudo, & quid sit quo ligatus *erūpere nequeas'. Cui respondit Samson. Si septē *neruiceis funibus' necdū siccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cęteri homines. Attulerūtque ad eam satrapæ philisthinorum septem *funes', vt dixerat, quibus vinxit eum, latentibus apud se insidiis, & in cubiculo finem rei expectantibus: clamauitque ad eum, Philisthiim super te Samson. Qui rupit vincula quomodo si rumpat quis filum de stupa ► tortum sputamine' cum odorem ignis acceperit: & non est cognitum in quo esset fortitudo eius. ¶ Dixitque ad eum Dalila, Ecce illusisti mihi, & falsum locutus es: saltem nunc indica mihi quo ligari debeas. Cui ille respondit. Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquā fuerunt in opere, infirmus eo, & aliorum hominum similis. Quibus rursum Dalila vinxit eum, & clamauit, Philisthiim super te Samson: in cubiculo insidiis pręparatis. Qui ita rupit vincula q̄si fila telarū. ¶ Dixitq; Dalila rursū ad eū, Vsq; quo decipis me, & falsum loq̄ris? ostende quo vinciri debeas. Cui respondit Samson, Si inquit, septem crines capitis mei cū licio plexueris, & clauum his circumligatum terræ fixeris, infirmus ero. Quod cū fecisset Dalila, dixit ad eum, Philisthiim super te Samson. Qui consurgens de somno extraxit clauum cum crinibus, & licio. ¶ Dixitque ad eum Dalila, Quomodo dicis quòd amas me, cum animus tuus non sit mecū? Per tres vices mētitus es mihi, & noluisti dicere in quo maxima sit fortitudo tua. Cumque molesta esset ei', & ꝑ multos dies iugiter adhæreret, spatium ad quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vsque lassata est. Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam, *Ferrum' nunquam ascendit super caput meum, quia nazaræus, id est, consecratus domino sum de vtero matris meæ: si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroque sicut cæteri homines. Videnscq; illa quòd cōfessus ei esset oēm animū suū, misit ad principes Philisthinorū ac mandauit, Ascendite adhuc semel, quia nunc mihi operuit cor suū. Qui ascenderunt assumpta pecunia quā promiserant. At illa dormire eum fecit super genua sua, ► & in sinu suo reclinare caput'. Vocauitq; tonsorē, & rasit septē crines eius, & cœpit *abigere eum, & à se repellere: statim enim'

*Gazitæ,

B

*possis affligi.

*virgis viridibus

*virgas virides, nec dū siccas

C

D

*Nouacula

B

*affligere eum, &

ab eo fortitudo diſceſsit: dixitq́, Philiſthiim ſuper te Samſon. Qui de ſomno cõſurgens, dixit in animo ſuo, Egrediar ſicut ante feci, & me excutiã: neſciens quòd receſsiſſet ab eo dominus. Quem cũ apprehendiſſent Philiſthiim, ſtatim eruerunt oculos eius, & duxerunt Gazam vinctum catenis, & clauſum in carcere molere fecerunt. Iamq́ capilli eius renaſci cœperant, & principes Philiſthinorum conuenerunt in vnum vt immolarent hoſtias magnas Dagon deo ſuo, & epularentur, dicentes, Tradidit deus noſter inimicum noſtrum Samſon in manus noſtras. Quod F etiam populus videns, laudabat deum ſuum, eademq́ dicebat, Tradidit deus noſter aduerſarium noſtrum in manus noſtras. qui deleuit terram noſtram, *ex nñis & occidit plurimos*. Lætantesq́ per conuiuia, ſumptis iam epulis, præcepe runt vt vocaretur Samſon, & ante eos luderet. Qui adductus de carcere lude bat ante eos, feceruntq́ eum ſtare inter duas columnas. Qui dixit puero regenti greſſus ſuos, *Dimitte me, vt tan *Duc gam columnas quibus omnis imminet domus, & reclinet ſuper eas, & paululum requieſcã. Domus autem erat plena virorum ac mulierum, & erãt ibi omnes principes Philiſthinorum, ac de *ſuper te tecto & ſolario circiter tria millia vtriuſque ſexus ſpectantes ludentẽ Sam- *ctum G ſon. At ille inuocato domino ait, Domine deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem meam priſtinam deus meus, vt vlciſcar me de hoſtibus meis, & pro amiſsione duorum luminum vnam vltionem recipiam. Et apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alteramq́ earum dextera, & alteram leua tenẽs, ait, Moriatur anima mea cum Philiſthiim. Concuſsisq́ fortiter columnis, cecidit domus ſuper omnes principes, & cæteram multitudinem quæ ibi erat: multôque plures interfecit moriens quàm ante viuus occiderat. Deſcendentes autem fratres eius, & vniuerſa cognatio tulerunt corpus eius, & ſepelierunt inter Saraa & Eſthaol in ſepulchro patris ſui Manue, iudicauitque Iſrael viginti annis.

CAP. VII.

Michæ iubet mater idolã fieri, cui ſacerdotem Bethlehemitem præficit.

FVitq́ eo tempore vir quidam de A monte Ephraim nomine Michas: qui dixit matri ſuæ, Mille & centum argenteos *quos ſeparaueras *qui tibi tibi, & ſuper quibus me audiente iu- ablati ſu raueras, ecce ego habeo, *& apud me erant, ſunt. Cui illa reſpondit, Benedictus *ego acce filius meus domino. Reddidit ergo eos pi illos, matri ſuæ, quæ dixerat ei, Conſecraui, & voui hoc argentum domino, vt de manu mea ſuſcipiat filius meus, & fa- B ciat ſculptile atque conflatile: & nunc trado illud tibi. Reddidit igitur eos matri ſuæ: quæ tulit ducẽtos argẽteos, & dedit eos argentario, vt faceret ex eis ſculptile atq́ conflatile, quod fuit in domo Michæ. Qui æditulam quoq́ in ea deo ſeparauit, & fecit ephod, & theraphim, id eſt veſtem ſacerdotalem, & idôla impleuitq́ vnius filio- *conſecra rum ſuorum manum, & factus eſt ei ſa itq́ cerdos, in diebus illis non erat rex in & infra. Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectũ C videbatur, hoc faciebat. ¶Fuit quoque adolescens de Beth-lehem Iuda ex cognatione eius: eratq́ ipſe Leuites, & habitabat ibi. Egreſſusq́ de ciuitate Beth-lehem, peregrinari voluit vbicunq́ ſibi commodum reperiſſet. Cũq́ veniſſet in montem Ephraim iter faciens, & declinaſſet parumper in domum Michæ, interrogatus eſt ab eo vnde veniſſet. Qui reſpondit, Leuita ſum de Beth-lehem Iuda, & vado vt habitem vbi potuero &c vtile mihi eſſe proſpexero. Dixitq́ Michas, Mane a- D pud me, & eſto mihi parens ac ſacerdos: dabocq́ tibi per annos ſingulos decem argenteos, ac veſtem duplicem, par. ve- & quæ ad victum ſunt neceſſaria. Ac- .ium quieuit, & manſit apud hominem, fuitq́ illi quaſi vnus de filiis. Impleuitq́ Michas manum eius, & habuit puerum ſacerdotem apud ſe: Nunc ſcio, dicẽs, q́ benefaciet mihi deus habenti Leuitici generis ſacerdotem.

CAP. XVIII.

Tribus Dan quærens ſibi poſſeſsionem, mittit exploratores in Lais: qui auferunt idôla Michæ, & ſuccenſa vrbe Lais, illic habitant.

A IN diebus illis non erat rex in Israel, & tribus Dan quærebat possessionē sibi, vt habitaret in ea. Vsque ad illum enim diem inter cæteras tribus sortem non acceperat. Miserunt ergo filii Dan stirpis & familiæ suæ quinque viros fortissimos de Saraa & Esthaol, vt explorarent terrā, & diligenter inspicerent, dixeruntq; eis, Ite, & consyderate terram. Qui cū pergētes venissent in montē Ephraim, & intrassent domum Michæ, requieuerunt ibi: & agnoscentes vocem adolescentis Leuitæ, vtentesq; illius diuersorio, dixerūt ad eum, Quis te huc
B adduxit? quid hic agis? quam ob causam huc venire voluisti? Qui respondit eis, Hæc & hæc præstitit mihi Michas, & me mercede conduxit vt sim ei sacerdos. Rogauerunt autem eum vt consuleret dominum, & scire possent an prospero itinere pergerent, & res haberet effectum. Qui respondit eis, Ite cum pace, dominus respicit viam vestram, & iter quo pergitis. ¶Euntes igitur quinque viri venerunt Lais: videruntq; populum habitantem in ea absque vllo timore, iuxta consuetudinem Sidoniorum, securum & quietū, nullo ei penitus resistente, [a]magnarumq; opum, & procul à Sidone atque à cunctis hominibus separatum. ¶Reuersiq; ad fratres suos in Saraa & Esthaol, quid
C egissent sciscitantibus responderunt, Surgite, & ascendamus ad eos. vidimus enim terram valde opulentam & vberem: nolite negligere, nolite cessare. eamus & possideamus eam, ►nullus erit labor. Intrabimus ad securos in regionem latissimam, [a]tradetq; nobis dominus locum, in quo nullius rei est penuria eorū quę gignuntur in terra. ¶Profecti igitur sunt de cognatione Dan, id est de Saraa & Esthaol sexcenti viri accincti armis bellicis, ascendentesque manserunt in Cariath-iarim Iudæ: qui locus ex eo tempore Castrorum Dan, nomen accepit, & est post tergum Cariath-iarim. Inde transierunt in montem Ephraim. Cumque venissent ad do
D mum Michæ, dixerunt quinque viri qui prius missi fuerant ad consyderandam terram Lais, cæteris fratribus suis, Nostis q̄ in domibus istis sit ephod, & theraphim, & sculptile atque conflatile: videte quid vobis placeat. Et cū paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Leuitæ, qui erat in domo Michæ: salutaueruntq; eum verbis pacificis. Sexcenti autem viri ita vt erant armati, stabant ante ostium. At illi qui ingressi fuerant domum iuuenis*, sculptile & ephod & theraphim atque conflatile [a]tollere nitebantur, & sacerdos stabat ante ostium, sexcentis viris fortissimis haud procul expectantibus. Tulerunt igitur qui intrauerant, sculptile, ephod, & idôla, atque conflatile. Quibus dixit sacerdos, Quid facitis? Cui responderunt, Tace, E & pone digitum super os tuum: veniq; nobiscum, vt habeamus te patrem ac sacerdotem. Quid tibi melius est, vt sis sacerdos in domo vnius viri, an in vna tribu & familia in Israel? Quod cū audisset, [a]acquieuit sermonibus eorum, & tulit ephod & idôla ac sculptile, & profectus est cum eis. Qui cū pergerent, & ante se ire fecissent paruulos ac iumenta, & omne quod erat pretiosum, iamq; à domo Michæ essent procul, viri qui habitabant in ædibus Michæ [a]conclamantes secuti sunt, & post tergum clamare cœperunt. Qui cum respexissent, dixerunt ad Michā, Quid F tibi vis? cur [a]clamas? Qui respondit, Deos meos quos mihi feci, tulistis, & sacerdotem, & [a]omnia quæ habeo & dicitis, Quid tibi est? Dixeruntq; ei filii Dan, Caue ne vltra loquaris ad nos, & veniant ad te viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas. Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Michas quòd fortiores se essent, reuersus est in domum suam. ¶Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem, & quæ supra diximus: veneruntque in Lais ad populum quiescētem atque se- G curum, & percusserunt eos in ore gladii: vrbemq; incendio tradiderunt, nullo penitus ferente præsidium, eò quòd procul habitarent à Sidoni, & cū nullo hominum haberent quicquam societatis ac negotii. Erat autem ciuitas sita in [a]regione Rohob: quam rursum extruentes habitauerunt in ea, vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta vocabulum patris sui quem genuerat Israel,

cui nemo impe abat,

[a]tradidit enim

*prius cū explorarent terram,

[a]tulerūt,

[a]lętatus ē in corde suo,

[a]congregati

[a]cōgregatus es?

[a]abiistis, quid mihi vltra?

[a]valle q̄ erat ipsius

quæ prius Laïs dicebatur. Posuerúntque sibi sculptile, & Ionathan filium
[a] Manasse, Gersom, filii [a] Moysi, ac filios eius sacerdotes in tribu Dan, vsq; ad diem captiuitatis suæ. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus dei in Silo. in diebus illis non erat rex in Israel.

CAP. XIX.

Gabaonitæ abutuntur vxore cuiusdam Leuitæ, vsque ad mortem. Diuisa in duodecim partes, mittitur ad sin
A gulas tribus.

FVit quidam vir Leuites, habitans in latere montis Ephraim, qui acepit vxorem de Beth-lehem Iu-
* fornica ta apd eũ da: quæ * reliquit eum, & reuersa est in domum patris sui in Beth-lehem Iuda, manlitque apud eum quatuor mensibus. ¶Secutúsque est eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri, & secum reducere, habens in comitatu puerum & duos asinos: quæ suscepit eum, & introduxit in domum patris sui. Quod cum audisset socer eius, eumq; vidisset, occurrit ei lætus, & amplexatus est hominem. Mansitq; gener in domo soceri tribus die-
[b] mane bus comedens cum eo & bibens fami-
B liariter. ¶Die autem quarto [b] de nocte [b] cõsurgens, proficisci voluit. Quem tenuit socer, & ait ad eum, Gusta prius pusillum panis, & confortа stomachũ, & sic proficiscéris. Sederuntq; simul, ac comederunt & biberunt. Dixitque pater puellæ ad generum suum, Quæso te vt hodie hic maneas, pariterq; lætemur. At ille consurgens, cœpit velle proficisci. Et nihilominus obnixe eum socer tenuit, & apud se fecit manere. Mane autẽ facto, parabat Leuites iter.
[c] Et tarda re fecit eũ vsque ad inclinatã iam diem. Cui socer rursum, Obsecro, inquit, vt paululum cibi capias, [c] & assumptis viribus, dõnec increscat dies, postea proficiscaris [c]. Comederunt ergo simul. Surrexitque adolescens, vt pergeret cum vxore sua & puero. Cui rursum locutus est socer, Consydera q; dies ad
C occasum decliuior sit, & propinquat ad vesperum: mane apud me etiam hodie, & duc lætum diẽ, & cras proficiscéris vt vadas in domum tuam. ¶Noluit gener acquiescere sermonibus eius: sed statim surrexit, & venit contra Iebus, quæ altero nomine vocatur Ierusalem, ducens secum duos asinos onustos, & concubinam. Iamq; aderant iuxta Iebus, & dies mutabatur in noctem: dixitque puer ad dominum suum, Veni obsecro, declinemus ad vrbem Iebusæorum, & maneamus in ea. Cui respondit dominus, Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ nõ est de filiis Israel: sed transibo vsque Gabaa,
& cum illuc peruenero manebimus in D
ea, aut certe in vrbe Rama. ¶Transierunt ergo Iebus, & cœptum carpebant iter, occubuitq; eis sol iuxta Gabaa, quæ est in tribu Beniamin: diuerteruntq; ad eam, vt manerent ibi. Quo cum intrassent, sedebant in platea ciuitatis, & nullus eos recipere volebat hospitio. Et ecce, apparuit homo senex, reuertens de agro & de opere suo vesperi, q & ipse de monte erat Ephraim, & peregrinus habitabat in Gabaa. homines autem regionis illius erant filii Iemini. Eleuatisque oculis, vidit se-
[d] deambulantem nex [d] sedentem [d] hominem cum sarcinulis suis in platea ciuitatis, & dixit ad eum, Vnde venis? & quò vadis? Qui respondit ei, Profecti sumus de Beth-lehem Iuda, & pergimus ad locum nostrum, qui est in latere mõtis Ephraim, vnde ieramus in Beth-lehem: & nunc E
vadimus ad domum dei, nullúsq; sub tectum suum nos vult recipere, habentes paleas & fœnum in asinorum pabulum, & panem ac vinum in meos & ancillæ tuę vsus, & pueri qui mecum est: nulla re indigemus, nisi hospitio. Cui respõdit: senex, Pax tecum sit, ego præbebo omnia quæ necessaria sunt: tantum quæso ne in platea maneas. Introduxitq; eum in domum suam, & pabulum asinis præbuit: ac postquã lauerunt pedes suos, recepit eos in cõuiuium. ¶Illis epulantibus, & post laborem itineris, cibo & potu reficientibus corpora, venerunt viri ciuitatis illius filii [e] Belial, id est absq; iugo [e], & cir-
[e] viri ipii cundãtes domũ senis, fores pulsare cœperunt, clamantes ad dominũ domus, F
atque dicentes, Educ virum qui ingressus est domum tuam, vt abutamur eo. Egressúsq; est ad eos senex, & ait, Nolite fratres, nolite facere malum hoc:

quia ingressus est homo hospitiū meū,
*hoc scelere: & cessate ab *hac stultitia? : habeo filiā virginem,& hic homo habet concubinam , educam eas ad vos, vt humilietis eas,& vestram libidinem compleatis:tantum obsecro ne scelus hoc contra naturam operemini in virum. Nolebant acqescere sermonibus illius: quod cernens homo, eduxit ad eos cō cubinam suam,& eis tradidit illudendam:qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane. At mulier recedentibus tenebris, venit ad ostium domus,vbi manebat dominus suus,& ibi
G corruit. ¶Mane facto , surrexit homo, & aperuit ostium, vt cœptam expleret viam:& ecce cōcubina eius iacebat ante ostiū sparsis in limine manibus. Cui ille,►putans eam quiescere?,loquebatur, Surge, vt ambulemus . Qua nihil respondente,►intelligens ꝙ erat mortua?, tulit eam,& imposuit asino,reuersusq; est in domum suam. Quam cū esset ingressus, arripuit gladium , & cadauer vxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israel . Quod cū
neq; visa, vidissent singuli,conclamabant,Nunquā res talis facta est in Israel ex eo die quo ascenderunt patres nostri de AEgypto , vsque in præsens tempus: ferte sententiam,& in commune decernite quid facto opus sit.

CAP. XX.

Pugna totius Israel contra Beniamin,pro vxore Leuitæ, qua abusi fuerant.Tribus Beniamin propè deleta.

A Egressi itaque sunt omnes filii Is-
Osee.10.c rael, & pariter congregati quasi vir vnus de Dan vsq; Ber-sabee, & terra Galaad ad dominum in Maspha:omnesq; anguli populorum, & cunctæ tribus Israel in ecclesiam populi dei conuenerunt quadringenta millia peditum pugnatorum . Nec latuit filios Beniamin ꝙ ascendissent filii Israel in Maspha. Interrogatusq; Leuita maritus mulieris interfectæ quomodo tantum scelus perpetratum esset, respondit , Veni in Gabaa Beniamin,cum vxore mea,illucq; diuerti:& ecce, homines ciuitatis illius circumdederunt nocte domum in qua manebam,volentes me occidere, & vxorem meam incredibili furore libidinis vexantes,denicq; mortua est. Quam arreptam,in frusta cōcidi, missiq; partes in omnes terminos possessionis vestræ: quia nunquam tantū nefas,& tam grande piaculum factum est in Israel. Adestis omnes filii Israel , decernite quid facere debeatis. ¶Stansq; omnis popu B lus,& quasi vnius hominis sermone respondit, Non recedemus in tabernacula nostra,nec suam quisquam intrabit domum : sed hoc contra Gabaa *in commune? faciemus, Decem viri eligantur è centum,ex omnibus tribubus *per sin Israel, & centum de mille,& mille de decem millibus,vt comportent exercitui cibaria,& possimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & reddere ei pro scelere quod meretur. Cōueniteq; vniuersus Israel ad ciuitatem , quasi homo vnus eadem mente,vnoq; consilio , & miserunt nuntios ad omnem tribum Beniamin,qui dicerent , Cur tantum nefas in vobis repertū est? Tradite homines de Gabaa,qui hoc flagitiū perpetrarunt, vt moriantur , & auferatur malum de Israel. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israel audire mādatum:sed ex cunctis vrbibus quæ sortis suæ erant,cōuenerunt in Gabaa, vt illis ferrent auxilium,& contra vniuersum populum Israel dimicarent . Inuētique sunt viginti *quinque? millia de *sex C Beniamin educentium gladium,præter habitatores Gabaa,qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra vt dextra præliantes : & sic fundis lapides ad certum iacientes, vt capillum quoque possent percutere , & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. Virorum quoque Israel, absque filiis Beniamin , inuenta sunt quadringenta millia educentium gladios,& patratorum ad pugnam. Qui surgentes venerunt *in domum dei,hoc est in Silo?: *Bethel cōsuluerunteq; dñm,atq; dixerāt, Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Beniamin? Quibus respondit dominus, Iudas sit dux vester. Statimq; filii Israel surgentes mane castrametati sunt iuxta Gabaa:& in de procedētes ad pugnam cōtra Beniamin,vrbē oppugnare cœperunt . Egressique filii Beniamin de Gabaa , occi.

ciderunt de filiis Israel die illo viginduo millia virorum. ¶Rursum filii Israel & fortitudine, & numero confidẽtes, in eodem loco in quo prius certauerant, aciem direxerunt: ita tamen vt prius ascenderent, & flerent coram domino vsque ad noctem: consulerentq; D eum, & dicerent, Debeo vltrà procedere ad dimicandum cõtra filios Beniamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit, Ascendite ad eos, & inite certamen. Cumque filii Israel altera die cõtra filios Beniamin ad prælium processissent, eruperunt filii Beniamin de portis Gabaa: & occurrentes eis tanta in illos cæde baccathi sunt, vt decem & octo millia virorum educentium gladium prosternerent. ¶Quam ob rem omnes filii Israel venerunt in domum dei, & sedentes flebant coram domino ieiunaueruntque die illo vsque ad vesperam, & obtulerunt ei holocausta, atque pacificas victimas, & super statu suo interrogauerunt. Eo tempore ibi erat arca fœderis domini, & Phinees filius Eleazari filii Aaron [a]prępositus domus[b]. Consuluerunt igitur dominũ, atque dixerunt, Exire vltrà debemus ad pugnam contra filios Beniamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait dominus, Ascendite: cras enim tradam eos in manus vestras. Posueruntque filii Israel insidias per circuitum vrbis E Gabaa: & tertia vice, sicut semel & bis, contra Beniamin exercitum produxerunt. Sed & filii Beniamin audacter eruperunt de ciuitate, & fugientes aduersarios longius persecuti sunt: ita vt vulnerarẽt ex eis sicut primo die & secundo, & cæderent per duas semitas vertentes terga, quarum vna ferebatur in Bethel, & altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros, putauerunt enim solito eos more cædere. Qui fugam arte simulantes inierunt cõsilium vt abstraherent eos de ciuitate, & quasi fugientes ad supradictas semitas perducerent. Omnes itaque filii Israel surgentes de sedibus suis tetenderunt aciem in loco qui vocatur Baal-thamar, Insidiæ quoqne [c]quæ circa vrbem erant, paulatim se aperire cœperunt, & ab occidentali vrbis parte procedere. Sed & alia decem millia virorum de vniuerso Israel habitatores vrbis ad certamina prouocabant[d]. Ingrauatumq; est bellum contra filios Beniamin: & non intellexerunt quòd ex omni parte illis instaret interitus. Percussitque eos dominus in conspectu filiorum Israel, & interfecerunt ex eis in illo die vigintiquinque millia, & centum viros, omnes bellatores & educentes gladium. ¶Filii autem Beniamin cum se [e]inferiores esse[f] vidissent, cœperunt fugere. Quod cernentes filii Israel, dederunt eis ad fugiendum locum, vt ad præparatas insidas deuenirent, quas iuxta vrbem posuerant. Qui cum repente de latibulis surrexissent, & Beniamin terga cædentibus daret, ingressi sunt ciuitatem, & percusserunt eam in ore gladii. Signum autem dederant filii Israel his quos in insidiis collocauerant, vt postquam vrbem cepissent, ignem accenderent: vt ascendente in altum fumo captam vrbem demonstrarent. Quod cum cernerent filii Israel in ipso certamine positi (putauerunt enim fili Beniamin eos fugere. & instantius persequebantur, cæsis de exercitu eorum *triginta viris) & viderunt quasi columnam fumi de ciuitate conscendere. Beniamin quoque respiciens retro, cum captam cerneret ciuitatem, & flammas in sublime ferri: qui prius simulauerant fugã, versa facie fortius resistebant. Quod cum vidissent filii Beniamin, in fugam versi sunt, & ad viam deserti ire cœperunt, illuc quoque eos aduersariis persequentibus. sed & hi qui [g]vrbem succenderant, occurrerunt eis[h]. Atque ita factum est, vt ex vtraque parte ab hostibus cæderẽtur, nec erat vlla requies morientium. Ceciderunt atque prostrati sunt ad orientalem plagam vrbis Gabaa. Fuerunt autem qui in eodem loco interfecti sunt, decem & octo millia virorũ, omnes robustissimi pugnatores. Quod cum vidissent qui remanserant de Beniamin, fugerunt in solitudinem: & pergebant ad petram, cuius vocabulũ est Remmon, [i]In illa quoque fuga palantes, & in diuersa tendentes, occiderunt[k] quinque millia viros. Et cum vltrà tenderent, persecuti sunt eos, *& interfecerunt etiã alia

[a] præpositus ipsi arcæ,

[b] Israel exibant è loco suo, à spelunca

(vel, decliuo) Gabaa. Et venerũt millia virorũ electorũ. Israel contra Gabaa F

[e] percutĩ

* fere

G

[g] de ciuitatib9 exibant trucidabant in ipso loco,

[i] Et racemauerũt eos ad viã ascensus (.i. nõ di-

miserunt vel minimum.) * vsq; ad Gidelō

duo millia. Et sic factum est, vt omnes qui ceciderant de Beniamin in diuersis locis, essent viginti quinque millia pugnatores ad bella promptissimi. Remanserunt itaque de omni numero Beniamin, qui euadere potuerunt, & fugere in solitudinem, sexcenti viri: sederuntque in Petra Remmon mensibus quatuor. Regressi autem filii Israel, *omnes reliquias ciuitatis à viris vsque ad iumenta gladio percusserunt, cunctasq; vrbes & viculos Beniamin vorax flamma consumpsit.

*ad filios Beniamin

CAP. XXI.

IVrarant Israelitæ se non daturos reliquiis Beniamin filias in vxores. Percutiuntur habitatores Iabes Galaad. Virgines in Silo capiuntur Beniaminitis.

A IVrauerunt quoque Israel in Maspha, & dixerunt, Nullus nostrum dabit filiis Beniamin de filiabus suis vxorē.

*in Bethel:

Veneruntque omnes *ad domum dei in Silo, & in conspectu eius sedentes vsque ad vesperam, leuauerunt vocem, & magno vlulatu cœperunt flere, dicentes, Quare domine deus Israel factum est hoc malum in populo tuo, vt hodie vna tribus auferetur ex nobis?

¶Altera autem die diluculo consurgentes, extruxerunt altare: obtuleruntque ibi holocausta, & pacifica victimas, & dixerunt, Quis non ascendit in exercitum domini de vniuersis tribubus Israel? Grandi enim iuramento se cōstrinxerant, cum essent in Maspha, interfici eos qui defuissent. Ductique pœnitentia filii Israel super fratre suo Beniamin, cœperunt dicere, Ablata est tribus vna de Israel, vnde vxores accipient? * Omnes enim *in commune iurauimus non daturos nos his filias nostras. ¶Idcirco dixerunt, Quis est de vniuersis tribubus Israel, qui non ascēdit ad dominū in Maspha? Et ecce inuenti sunt habitatores Iabes Galaad in illo exercitu non fuisse. Eo quoque tempore *cum essent in Silo, nullus ex eis ibi repertus est. Miserunt itaque *decem millia viros robustissimos, & præceperūt eis, Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gladii, tam vxores quàm paruulos eorum. Et hoc erit quod obseruare debebitis, Omne generis masculini, & mulieres quæ cognouerunt viros, interficite. Inuentæque sunt de Iabes Galaad quadringentæ virgines, quæ nescierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad castra in Silo, in terram Chanaan. ¶Miseruntq; nuntios ad filios Beniamin, qui erant in petra Remmon, & *præceperunt eis vt eas susciperent in pace. Veneruntque filii Beniamin in illo tempore, & datæ sunt eis exores de filiabus Iabes Galaad: alias autē non repererunt, quas simili modo traderent. Vniuersusque Israel valde doluit, & egit pœnitentiam super interfectione vnius tribus ex Israel. Dixeruntque maiores natu, Quid faciemus reliquis, qui non acceperunt vxores? omnes in Beniamin fœminæ conciderunt, *& magna nobis cura ingentique studio prouidendum est, ne vna tribus deleatur ex Israel. Filias enim nostras eis dare non possumus, constricti iuramento, & maledictione qua diximus, Maledictus qui dederit de filiabus suis vxorem Beniamin. Ceperuntque consilium, atque dixerunt, Ecce solennitas domini est in Silo annuersaria, quæ sita est ad septentrionē vrbis Bethel, ad orientalē plagā viæ quæ de Bethel tendit ad Sichimā, & ad meridiē oppidi Lebona. Præceperuntque filiis Beniamin, atque dixerunt, Ite, & latitate in vineis. Cúmque videritis filias Silo ad ducendos choros ex more procedere, exite repente de vineis, & rapite ex eis singuli vxores singulas, & pergite in terram Beniamin. Cúmq; venerint patres earum, ac fratres, & aduersum vos queri cœperint, atque iurgari, diceimus eis, Miseremini eorum: non enim rapuerunt eas iure bellantium, atque victorum, sed rogantibus vt acciperent, non dedistis, & à vestra parte peccatum est. Fecerunt quæ filii Beniamin vt sibi fuerat imperatum: & iuxta numerum suum rapuerūt sibi de his quæ ducebant choros vxores singulas: abieruntque in possessionem suam, ædificantes vrbes, & habitantes in eis. Filii quoque Israel reuersi sunt per tribus, & familias in tabernacula sua *. In diebus illis non erat rex in Israel: sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

*qui remanserūt *per dominum

B

*numeratus est populus, *duodecim

*vocauerunt eos

C

*Oportet autem vt hæreditas filias non habeant de tribu Beniamin quæ cum ii qui ex Beniamin euaserūt, D

*vnusquisque ad hæreditatem suam

Liber Ruth.

CAP. I.

Elimelech mortuo apud Moabitas. Noemi reuertitur in Bethlehem cum Ruth vxore filii sui defuncti.

A IN DIEBVS vnius iudicis, quando iudices præerãt, facta est fames in terra. ¶Abiitq; homo de Bethlehem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide cum vxore sua, ac duobus liberis. Ipse vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi: & duo filii alter Mahalon, & alter Chelion, Ephrathæi de Bethlehem Iuda. Ingressique regionem Moabitidem, morabantur ibi. Et mortuus est Elimelech maritus Noemi: remansitq; ipsa cum duobus filiis. Qui acceperunt vxores Moabitidas, quarum vna vocabatur Orpha, altera Ruth. Manseruntque ibi decem annis, & ambo mortui sunt, Mahalõ videlicet & Chelion: remansit mulier or-
B bata duobus liberis ac marito. ¶Et surrexit vt in patriã pergeret cum vtraq; nuru sua de regione Moabitide: audierat enim quòd respexisset dominus populum suum, & dedisset eis escas. Egressa est itaq; de loco peregrinationis suæ cum vtraque nuru: & iam in via reuertendi posita in terrã Iuda, dixit ad eas, Ite in domum matris vestræ, faciat vobiscum dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis & mecũ. Det vobis inuenire requiem in domibus virorum, quos sortiturę estis. Et osculata est eas. Quæ eleuata voce, flere cœperunt, & dicere, Tecum pergemus ad populũ tuum. Quibus illa respondit, Reuertimini filiæ meæ, cur venitis mecũ? num vltrà habebo filios in vtero meo, vt viros ex me sperare possitis? Reuertimini filiæ meæ, & abite: iam enim senectute confecta sum, nec apta vinculo coniu- C
gali, etiam si possem hac nocte concipere, & parere filios, si eos expectare velitis donec crescant, & annos pubertatis impleant, antè eritis vetulæ quàm nubatis. Nolite quæso filiæ meæ facere hoc: quia vestra angustia magis me premit, & egressa est manus domini contra me. Eleuata igitur voce, rursum flere cœperunt. Orpha osculata est socrũ ac reuersa est: Ruth adhæsit socrui suę. Cui dixit Noemi, En reuersa est cognata tua ad populũ suum, & ad deos suos, vade cum ea. Quæ respondit, Ne [a]aduerseris mihi [b] vt relinquã te & abeam: quocunque enim perrexeris, pergam: & vbi morata fueris, & ego pariter morabor. Populus tuus populus meus, & deus tuus deus meus. Quæ te terra mo

[a] cogesme

rientem suscepterit, in ea moriar: ibique locum accipiam sepulturæ. Hæc mihi faciat deus, & hæc addat, si non sola
D mors me & te separauerit. Videns ergo Noemi, q̃ obstinato animo Ruth decreuisset secum pergere, aduersari noluit, nec ad suos vltrà reditum persuadere: profectæque sunt simul, & venerunt in Beth-lehem. ¶Quibus vrbem ingressis velox apud cunctos fama per crebuit: dicebantq̃ mulieres. *Hæc est
*Num illa Noemi? Quibus ait, Ne vocetis me Moemi, ►id est pulchram: sed vocata Mara, ►id est amaram, quia amaritudine valde repleuit me omnipotẽs. Egressa sum plena, & vacuam reduxit me dominus. Cur ergo vocatis me Noemi, quam dominus humiliauit, & afflixit omnipotens? Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ: ac reuersa est in Bethlehem, quando primum hordea metebantur.

CAP. II.

¶►Ruth colligẽs spicas in agro Booz, *inuenit gratiam coram eo, Collectas spicas defert ad socrum.*

A ERat autem viro Elimelech consanguineus, homo potens, & magnarum opum, nomine Booz. Dixitq̃ Ruth Moabitis ad socrum suam,
*Si iubes vadam' in agrum, & colligam
►Ibo nũc spicas►quę fugerint manus metentiũ', vbicunque clementis in me patrisfamilias reperero gratiam. Cui illa respondit, Vade filia mi. Abiit itaque, & colligebat *spicas post terga metentium.*

¶Accidit autem vt *ager ille ' haberet
*pars agri dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech. Et ecce, ipse veniebat de Beth-lehem, dixitq̃ messoribus, Dominus vobiscum. Qui responderunt ei, Benedicat tibi dominus. Dixitque Booz inueni qui messoribus præerat, Cuius est hæc puella? Cui respõdit, Hęc
B est Moabitis quæ venit cum Noemi, de regione Moabitide, & rogauit vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane vsq̃ nunc stat in agro, & nec ad momentum quidem domũ reuersa est. Et ait Booz ad Ruth, Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed iungere puellis meis, & vbi messuerint, sequere. Mãdaui em̃ pueris meis vt nemo molestus sit tibi: sed etiã si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe *aquas ' *de his de quibus & pueri mei bibunt. Quæ cadens in faciem suam, & adorans super terram, dixit ad eum, Vnde mihi hoc, vt inuenirẽ gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignaris' peregrinam mu lierem? Cui ille respõdit, Nuntiata sunt mihi omnia quæ feceris socrui tuę post mortem viri tui: & quòd reliqueris *patrem *patrem tuum & matrem
C rentes tuos', & terram in qua nata es, & veneris ad populum quẽ antea nesciebas. Reddat tibi dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à domino deo Israel, ad quẽ venisti, & sub cuius cõfugisti alas. Quæ ait, Inueniam gratiam apud oculos tuos domine mi, qui consolatus es me, & locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis vnius *puellarum' tuarum. Dixitque ad *ancillarum
Booz, Quando hora vescendi fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto. ¶Sedit itaq̃ ad messorum latus, & congessit polentam sibi, comeditque, & saturata est, & *tulit reliquias'. ¶Atque inde surrexit, *superfuit
vt spicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris suis, dicens, Etiam *si vobiscum metere voluerit, nec pro- *inter nehibeatis eam: & de vestris quoque manipulis proicite de industria, & remanere permittite, vt absque rubore colligat, & colligentem nemo corripiat. ¶Collegit ergo in agro vsque ad
D vesperam: & quæ collegerat virga cædens & excutiens, inuenit hordei quasi ephi mẽsuram, ►id est tres modios: quos portans reuersa est in ciuitatem, & ostendit socrui suę: insuper protulit, & dedit ei de reliquiis cibi sui quo saturata fuerat. Dixitque ei socrus sua, vbi hodie collegisti, & vbi fecisti opus? sit benedictus qui misertus est tui. Indicauitq̃ ei apud quem esset operata: & nomen dixit viri, quòd Booz vocaretur. Cui respondit Noemi, Benedictus sit à domino: quoniam eandem *gratiam' quam præbuerat viuis, seruauit *misericordiam
& mortuis. Rursumque ait, propinquus noster est homo. Et Ruth, Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, vt tandiu messoribus eius iungerer, donec omnes segetes *meterentur. Cui dixit *ipsius

socrus, Melius est filia mi, vt cum puellis eius exeas ad metendum, ne in alieno agro quispiam resistat tibi. Iuncta est itaque puellis Booz: & tandiu cum eis messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur.

CAP. III.

Ruth dormiens ad pedes Booz, agnoscitur propinqua ei. Ipsa hordei mēsuras defert ad socrum.

A Postquam autem reuersa est ad socrum suam, audiuit ab ea, Filia mi, quæram tibi requiem, & prouidebo vt bene sit tibi, Booz iste cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noster est, & hac nocte aream hordei ventilat. Lauare igitur, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, & descende in aream. non te videat homo, donec esum potumque finierit. Quando autem ierit ad dormiendum nota locum in quo dormiat: veniesque, & discooperies pallium quo operitur à parte pedum, & proiicies te, & ibi iacebis, ipse autem dicet tibi quid agere debeas, Quę respondit, Quicquid præceperis, faciam. Descenditque in aream, & fecit omnia quæ sibi imperauerat so
B crus. ¶Cumque comedisset Booz, & bibisset, & factus esset hilarior, issetq; ad dormiendum [a]iuxta aceruum manipulorum', venit abscondite, & discooperto pallio à pedibus eius, se proiecit. Et ecce, nocte iam media expauit homo, & [a]conturbatus est': viditq; mulierem iacentem ad pedes suos, & ait illi, Quę es? Illaque respondit, Ego sum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es. Et ille, Benedicta, inquit, es à domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti quia non es secuta iuuenes
C pauperes, siue diuites. Noli ergo metuere, sed quicquid dixeris mihi faciam tibi. Scit enim omnis populus qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis. [a]Nec abnuo me propinquū', sed est alius me ꝓpinquior. Quiesce hac nocte: & facto mane, si te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta est: sinautem ille noluerit, ego te absque vlla dubitatione suscipiam, viuit dominus, dormi vsque mane. Dormiuit itaque ad pedes eius, vsq; ad noctis abscessum. ¶Surrexit itaque antequam homines se cognoscerent mutuo
D & dixit Booz, Caue ne quis nouerit ꝙ huc veneris. Et rursum, Expāde, inquit pallium tuum, quo operiris, & tene vtraque manu. Qua extendente, & tenēte mensus est sex [a]modios' hordei, & posuit sup eā. Quæ portans ingressa est ciuitatem, & venit ad socrum suam. Quę dixit ei, Quid egisti filia? Narrauitq; ei omnia quæ sibi fecisset homo: Et ait, Ecce sex modios hordei dedit mihi, & ait, Nolo vacuam te reuerti ad socrum tuam. Dixitque Noemi, Expecta filia, donec videamus quem res exitum habeat. neque enim cessabit homo nisi compleuerit quod locutus est.

[a] in summitatem acerui,

[a] tetigit manu (vt sciret qd esset)

[a] Nūc aūt vere propinquus sum,

[a] mēsuras

CAP. IIII.

Booz accipit Ruth in vxorem. Ea parit Obed. Generationes Phares.

A Ascendit ergo Booz ad portam, & sedit ibi. Cumque vidisset propinquū præterire, de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum, Declina paulisper, & sede hic: [a]vocans eum nomine suo'. Qui diuertit, & sedit. ¶Tollens autem Booz decem viros de senioribus ciuitatis, dixit ad eos, Sedete hic. Quibus residentibus locutus est ad propinquum, Partem agri fratris nostri Elimelech vendit Noemi, quæ reuersa est de regione Moabitide. quod audire te volui, & tibi dicere corā cunctis sedentibus, & maioribus natu de populo meo. Si vis possidere iure propinquitatis: eme, & posside. sinautē displicet tibi hoc ipsum, indica mihi, vt sciam quid facere debeam. nullus enī est propinquus excepto te, qui prior es: & me, qui secundus sum. At ille respondit, Ego agrū emā. Cui dixit Booz, B
Quando emeris agrum de manu [a]mulieris', Ruth quoque Moabitidem, quæ vxor defuncti fuit, debes accipere: vt suscites nomen propinqui tui in hæredite sua. Qui respondit, Cedo iuri propinquitatis: neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo. tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor. ‖Hic autem erat mos antiquitus Deu. 2. b5

[a] Beloni, almoni. i. talis & talis. (voces sunt cū nomē alicuius reticetur vel occultum est)

[a] Noemi.

in Israel inter propinquos, vt si quando alter alteri suo iuri cedebat: vt esset firma concessio, soluebat homo calceamētum suum, & dabat propinquo suo; hoc erat testimonium cessionis in Israel. ¶Dixit ergo propinquo suo Booz,
C Tolle calceamentum. Quod statim soluit de pede suo. At ille maioribus natu, & vniuerso populo, Testes vos, inquit, estis hodie, quod possederim omnia quæ fuerunt Elimelech & Chelion & Mahalon, tradente Noemi: & Ruth Moabitidem, vxorem Mahalon, in coniugium sumpserim, vt suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, ne vocabulum eius de familia sua, ac fratribus & populo deleatur. vos inquā, huius rei testes estis. Respondit omnis populus qui erat in porta, & maiores natu, Nos testes sumus: faciat dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel, & liam, quæ ædificauerunt domum Israel: vt sit exemplum virtutis in Ephratha, & habeat celebre nomen in Bethlehē: fiatque domus tua sicut domus Phares, quē Thamar peperit Iudæ, de semine quod tibi dederit dominus ex hac puella. ¶Tulit itaque Booz Ruth, & accepit vxorem: ingressusque est ad eam, & dedit illi dominus
D vt conciperet & pareret filium. Dixeruntque mulieres ad Noemi, Benedictus dominus qui est passus vt deficeret successor familię tuæ, & vocaretur nomen eius in Israel: & habeas qui consoletur animam tuam, & enutriat senectutem. de nuru enim tua natus est, qui te diliget: & multo tibi melior est, quàm si septem haberes filios. ¶Susceptumque Noemi puerum posuit in sinu suo, & nutricis ac gerulæ fungebatur officio. Vicinæ autem mulieres cōgratulantes ei, & dicentes, Natus est filius Noemi: vocauerunt nomen eius Obed, hic est pater Isai, patris Dauid. ¶Hæ sunt generationes Phares: Phares genuit Esron, Esron genuit Aram, Arā genuit Aminadab, Aminadab genuit Nahasson, Nahasson genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Isai, Isai genuit Dauid.

Booz

a

faciat virtutem

Gene. 38.

i. maneret

quę te diligit,

Matt. i. a.

Ram, Ram

Liber primus Samuelis, quē nos primum Regum dicimus.

CAP. I.

Anna Elcanæ vxor diu sterilis, impetrat à deo filium Samuelem, quem offert domino. Votum Annę quale. Oratio eius assidua in corde.

A FVIT VIR VNVS DE Ramathaim Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ierohā, filii Eliu, filii Thohu, filii Suph Ephrathæus: & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundę Phenenna. ¶Fueruntque Phenennæ filii: Annæ autem non erant liberi. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statututis diebus, vt adoraret, & sacrificaret domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filii Heli, Ophni & Phinees, sacerdotes domini. ¶Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suę, & cunctis filiis eius, & filiabus partes: Annæ autem dedit partem Vnam tristis, quia Annam diligebat. Dominus autē concluserat vuluam eius. Affligebat quoque eam æmula eius, & vehementer angebat, intantum vt exprobraret quod dominus conclusisset vuluā eius: sicque faciebat per singulos annos, cū redeunte tempore ascenderent ad templum domini: & sic prouocabat eam. porro illa flebat, & non capiebat cibum. ¶Dixit ergo ei Elcana vir suus, Anna cur fles? & quare non comedis? & quam ob rem affligitur cor tuum? nunquid nō ego melior tibi sum, quàm decem filii? ¶Surrexit autem Anna postquā comederat, & biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi domini, cum esset Anna amaro animo, orauit ad dominum flens largiter, & votum vouit, dicens, Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuę, dederisq; seruæ tuæ sexum virilem: da

annuatim

vt, honorabilem,

propter ea q ei

B

bo eum domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius. Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram domino, vt Heli obseruaret os eius. Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Æstimauit ergo eam Heli temulentam, dixitque ei, Vsque-quo ebria eris? digere paulisper vinum quo mades. Respondens Anna. Nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier * amaro infœlix nimis ego sum, vinumque & spiritu omne quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu domini. Ne reputes ancillã tuam quasi vnam de filiabus Belial: quia ex multi *meditatione doloris, & mœroris mei locutiõis meę ta sum vsque in præsens. Tunc Heli ait ei, Vade in pace, & deus Israel det tibi petitionẽ tuã, quam rogasti eum. At illa dixit, Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. ¶Et abiit mulier in *iterataque viã suã, & comedit, *vultusq; illius nõ amplius sunt amplius in diuersa mutati. Et surrexerunt mane, & adorauerunt coram domino, reuersique sunt, & venerunt in domum suã in Ramatha. ¶Cognouit autem Elcana Annã vxorẽ suam, & recordatus est eius dominus. Et factum est post circulum dierum, cõcepit Anna, & peperit filium, vocauitq; nomen eius Samuel: eò quod à domino postulasset eum. ¶Ascendit autẽ vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret domino hostiam *solennẽ & votum suum, & Anna non ascẽdit: dixit enim viro suo, Non vadam, donec ablactetur infans & ducam eum, vt appareat ante conspectum domini, & maneat ibi iugiter. Et ait ei Elcana vir suus, Fac quod bonum tibi videtur, & mane donec ablactes eum: precorque vt impleat dominus verbum suum. ¶Mansit ergo Mulier, & lactauit filium suum donec amoueret eum à lacte. Et adduxit eum secum, postquam ablactauerat in vitulis tribus, & vno modio farinę, & amphora vini, & adduxit eum ad domum domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus: & immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Et ait. Obsecro mi domine, viuit anima tua domine: ego sum illa mulier quæ steti coram te hic orans dominum. Pro puero isto orauí, & dedit mihi dominus petitionem meam, quam postulaui eum. Idcirco & ego commodaui eum domino cunctis diebus, quibus fuerit accommodatus domino. Et adorauerunt ibi dominum. ¶Et orauit Anna, & ait,

* anniuersariam

CAP. II

Annæ canticum, quo gratias agit deo quod fœcundam fecerit. samuel ministrat deo. Ob peccatum filiorum suorum, corripitur Heli, quod indulgentior fuisset. Anna rursum parit.

A Exultauit cor meū in domino, & exaltatum est cornu meum in domino: dilatatum est os meum super inimicos meos: quia lætata sum in salutari tuo.

Non est sanctus vt est dominus: neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut deus noster.

Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes: recedant vetera de ore vestro: quia deus scientiarum dominus est, & ipsi præparantur cogitationes.

Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore.

Saturati prius, pro panibus se locauerunt: & famelici, saturati sunt: donec sterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirmata est.

B ||Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.

Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat & subleuat.

Suscitat de puluere egenum, & de sterc core eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.

Pedes sanctorum suorum seruabit, & impii in tenebris cōticescent: quia nō in fortitudine roborabitur vir.

IESVS. CHRISTI sui.

C ¶Et abiit Elcana in Ramatha, in domū suam: puer autem erat minister in conspectu domini ante faciem Heli sacerdotis. Porro filii Heli, filii Belial, nescientes dominum, neque officium sacerdotum ad populum: sed quicunq; immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridētem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in cal dariam, aut in ollam, siue in cacabum: & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. sic faciebant vniuerso Israeli venientium in Silo. Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti, Da mihi carnem, vt coquam sacerdoti non enim accipiam à te carnem coctā sed crudam. Dicebatque illi immolans, Incendatur primum iuxta morē hodie adeps, & tolle tibi quantuncunque desyderat anima tua. Qui respondens aiebat ei, Nequaquam: nunc enim dabis, alioquin tollam vi. Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram domino: quia detrahebant homines sacrificio domini. ¶Samuel autem ministrabat ante faciē domini: puer, accinctus ephod lineo. Et tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, vt immolaret hostiam solennem. Et benedixit Heli Elcanæ & vxori eius, dixitq; ei, Reddat tibi dominus semen de muliere hac, pro fœnore quod commodasti domino. Et abierunt in locum suum ¶Visitauit ergo dominus Annam, & cōcepit, & peperit tres filios, & duas filias: & magnificatus est puer Samuel apud dominum. Heli autem erat senex valde, & audiuit omnia quæ faciebant filii sui vniuersō Israeli: & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi, & dixit eis, Quare facitis res huiuscemodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? Nolite filii mei: non enim est bona fama quam ego audio, vt transgredi faciatis populum domini, Si peccauerit vir in virum, placari ei potest deus: si autem in dominum peccauerit vir quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris sui: quia voluit dominꝰ occidere eos. Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tā deo, quā hominibus. ¶Venit autem vir dei ad Heli, & ait ad eum, Hæc dicit dominus, Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cum essent in AEgypto in domo Pharaonis? Et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, vt ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incēsum, & portaret ephod coram me: & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel. Quare calce abiecistis victimam meam, & munera mea

me liberasti.

directa (vt nūerata) sunt perac. i. facit vt vult & quicquid vult)

septem:

Deu. 32. f. tob. 13. a. sap. 16. b.

vel, erit fortis

vt, Consuetudo aūt sacerdotū cū populo erat, vt

assem

D

annuā

anniuer sariam.

commodato

E

cōgrega bātur (vt scilicet ianitis & orationibus vacarent.)

iudicabit illum iudex.

F

manifestauit me

quæ præcepi vt offerrentur in tẽplo: & magis honorasti filios tuos quã me, vt* comederetis primitias' omnis sacrificii Israel populi mei? Propterea ait dominus deus Israel. ||Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo, vsque in sempiternum. Nunc autẽ, dicit dominus, absit hoc à me: sed quicũque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me. * erũt ignobiles'. Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachiũ domus patris tui, vt non sit senex in domo tua. Et videbis æmulum tuum in templo, in vniuersis prosperis Israel: & non erit senex in domo tua omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo: sed vt* deficiant oculi tui', & tabescat anima tua, & * pars magna' domus tuæ morietur* cum ad virilem ætatẽ venerit'. Hoc autem erit tibi signum quod venturum est duobus filiis tuis Ophni & Phinees, In die vno morientur ambo. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet: & ædificabo ei domum fidelem & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Futurum est autem, vt quicunque remanserit in domo tua, veniat vt* oretur pro eo, & offerat nummũ argenteum, & tortam' panis, dicatque, Dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.

*saginetis vos de primitiis 3.Reg.2.e

*contemnentur.

G

*cõsumã oc'os tuos

*omnis multitudo

*iuuenis,

*incuruet se ei petẽs nũmum, & buccellã

CAP. III.

Quater vocatur Samuel à deo. Prędicit deus Samueli punitionem Heli: eamque Samuel indicat ipsi Heli.

A

*vi', rarus

PVer autem Samuel ministrabat domino coram Heli, & sermo domini erat* preciosus' in diebus illis, non erat visio manifesta. Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in loco suo. & oculi eius caligauerant, nec poterat videre* lucernã dei antequam extingueretur. Samuel autẽ' dormiebat in templo domini, vbi erat arca dei. Et vocauit dominus Samuel. Qui respondens ait, Ecce ego. Et cucurrit ad Heli, & dixit, Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit, Non vocaui: reuertere, & dormi. Et abiit, & dormiuit. ¶Et adiecit dominus rursum vocare Samuelem. Consurgensque Samuel abiit ad Heli, & dixit, Ecce ego: quia vocasti me. Qui respondit, Non vocaui te fili mi: reuertere & dormi. Porro Samuel necdum sciebat dominum, nec reuelatus fuerat ei sermo domini. ¶Et adiecit dominus, & vocauit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens abiit ad Heli, & ait, Ecce ego: quia vocasti me. Intellexit ergo Heli quia dominus vocaret puerũ: & ait ad Samuelem, Vade, & dormi: & si deinceps vocauerit te, dices, Loquere domine, quia audit seruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo. ¶Et venit dominus, & stetit: & vocauit sicut vocauerat secundo. Samuel' Samuel. Et ait Samuel, Loquere, quia audit seruus tuus. Et dixit dominus ad Samuelem, Ecce ego facio verbũ in Israel, quod quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius. In die illa suscitabo aduersum Heli, omnia quæ locutus sum super domum eius: incipiam & complebo. Prædixi enim ei quòd iudicaturus essem domum eius in æternum, propter iniquitatem, eò quòd nouerat indigne agere filios suos, & non* corripuerit' eos. Idcirco iuraui domui Heli. quòd nõ expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsque in æternum. ¶Dormiuit autem Samuel vsque mane aperuitque ostia domus domini. Et Samuel timebat indicare visionem Heli. Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit, Samuel fili mi? Qui respondẽs ait, Prę-sto sum. Et interrogauit eum, Quis est sermo qui dictus est ad te? oro te ne celaueris me. hæc faciat tibi deus, & hęc addat, si absconderis à me sermonem ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi. Indicauit itaque ei Samuel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Et ille respõdit, Dominus est: quod bonum est in oculis suis, faciat. ¶Creuit autem Samuel, & dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Et cognouit vniuersus Israel à Dan, vsque Ber-sabee, quòd fidelis Samuel propheta esset domini. ¶Et addidit dominus vt appareret in Silo: quoniam reuelatus fuerat domi-

*Antequã lucerna dei extingueretur Samuel

B

C

* prohibuerit

D

nus Samueli in Silo, iuxta verbum domini. Et eueniet sermo Samuelis vniuerso Israeli.

[e]loq̃batur Samuel

CAP. IIII.

Israelitæ cęduntur à philisthæis. Arca capitur. Ophni & Phinees moriũtur. Moritur Heli. Nascitur Ichabod.

A ET factum est in diebus illis, conuenerunt Philisthiim in pugnã. egressus est nanq; Israel obuiam Philisthiim in prælium, & castra metatus est iuxta Lapidem adiutorii. Porro philisthiim venerunt in Aphec, & instruxerunt aciem contra Israel. Inito autem certamine, terga vertit Israel Philisthæis: & cęsa sunt in illo certamine passim per agros, quasi quatuor millia virorum. ¶ Et reuersus est populus ad castra: dixeruntque maiores natu de Israel, Quare percussit nos dominus hodie coram Philisthiim? Afferamus ad nos de Silo arcã fœderis domini, & veniat in medium nostri, vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum. Misit ergo populus in Silo, & tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum sedentis super cherubim: erantque duo filii Heli cum arca fœde-
B ris domini, Ophni & Phinees. Cumq; venisset arca fœderis domini ĩ castra, vociferatus est omnis Israel clamore grandi, & personuit terra. Et audierũt Philisthiim vocem clamoris, dixerũtque: Quænam est vox clamoris magni in castris Hebræorum? Et cognouerunt quòd arca domini venisset in castra. Timueruntq; Philisthiim, dicentes, Venit deus in castra. Et ingemuerũt dicẽtes, Væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius: væ nobis. Quis nos saluabit? de manu deorũ [e]sublimium istorũ? hi sunt dii qui percusserunt AEgyptũ omni plaga in deserto. Confortamini, & estote viri, Philisthiim: ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruierũt nobis: cõfortamini, & bellate. Pugnauerunt ergo Philisthiim, & cæsus est Israel, & fugit vnusquisque ĩ tabernaculũ suum: & facta est plaga magna nimis: & ceciderunt de Israel triginta millia peditum. Et arca dei ca-
C pta est: duo quoque filii Heli mortui sunt, Ophni & Phinees. ¶ Currens autẽ vir de Beniamin ex acie venit in Silo in die illa, scissa veste. & cõspersus puluere caput. Cumque ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viam spectans. Erat autem cor eius pauens pro arca dei. vir autem ille postquam ingressus est, nuntiauit vrbi: & vlulauit omnis ciuitas. Et audiuit Heli sonitum clamoris, dixitque, Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit, & venit, & nuntiauit Heli. Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat, & dixit ad Heli, Ego sũ qui veni de pręlio, & ego qui de acie fugi hodie, Cui ille ait. Quid actum est fili mi? Respondens autem ille qui nuntiabat. D Fugit, inquit, Israel cõtra Philisthiim, & ruina magna facta est in populo, insuper & duo filii tui mortui sunt, Ophni & Phinees: & arca dei capta est. Cũque ille nominasset arcam dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus mortuus est. Senex enĩ erat vir, & grandæuus: & ipse iudicauit Israel quadraginta annis. ¶ Nurus autem eius vxor Phinees, pręgnans erat, vicinaque partui: & audito nuntio quòd capta esset arca dei, & mortuus esset socer suus, & vir suus, incuruauit se & peperit, irruerant enim in eã dolores [e]subiti. In ipso autem momento mortis eius, dixerunt ei quæ stabãt circa eam, Ne timeas, quia filium peperisti. Quæ non respondit eis, neque animaduertit. Et vocauit puerum Ichabod, dicens, Translata est gloria de Israel, quia capta est arca dei & ꝓ socero suo & ꝓ viro suo, ait, Translata est gr̃ia ab Israel, eò ꝙ capta esset arca dei

[e]fortium

[e]sub

CAP. V.

Arca iuxta Dagon collocata corruit Dagon. Philisthæi percutiuntur mariscis. Reiiciunt arcam.

A PHilisthiim autem tulerunt arcam dei, & asportauerunt eam à Lapide adiutorii in Azotum. Tulerũtque Philisthiim arcam dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon. Cumque surrexissent diluculo Azotii altera die ecce Dagõ iacebat pronus in terra ante arcam domini: & tulerunt Dagon, & restituerunt eum in locum suum.

Rursumque mane die altera consurgẽtes, inuenerunt Dagon iacẽtem super faciem suam in terra coram arca domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissę erant super limen. porro Dagon solus truncus remãserat in loco suo. Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediũtur templum eiꝰ, super limen Dagon in Azoto, vsque in hodiernum diem. ¶Aggrauata est autem manus domini super Azotios, & demolitus est eos: ‖& percussit [a] in secretiori parte natium [b] Azotum, & fines eius. ► Et ebullierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati sunt mures, & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate [c]. Videntes autem viri Azotii huiuscemodi plagam, dixerunt, Non maneat arca dei Israel apud nos, quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon deum nostrum. Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt. Quid faciemus de arca dei Israel? Responderuntque Gethæi. Circunducatur arca dei Israel. Et circunduxerunt arcam dei Israel. Illis autem circunducentibus eam, fiebat manus domini per singulas ciuitates interfectionis magnæ nimis: & percutiebat viros vniuscuiusque vrbis, à paruo vsque ad maiorem, & [d] computrescebant prominentes extales eorum [e]. ► Inieruntque Gethæi consilium, & fecerunt sibi sedes pelliceas [f]. ¶Miserunt ergo arcam dei in Accaron. Cumque venisset arca dei in Accaron, exclamauerunt Accaronitæ, dicentes, Adduxerunt ad nos arcã dei Israel, vt interficiat nos & populum nostrum. Miserunt itaque, & congregauerũt omnes satrapas Philisthinorum, qui dixerunt, Dimittite arcam dei Israel, & reuertatur in locum suum, vt non interficiat nos cũ populo nostro. Fiebat enim pauor mortis in singulis vrbibus, & grauissima valde manus dei. viri quoque q mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte natium: & ascendebat vlulatus vniuscuiusque ciuitatis in cælum.

B

Psa. 77. d

[a] mariscis & infra

C

[b] antea incognitæ erant eis mariscæ (vel, læsit eos in natibus.)

D

CAP. VI.

Vaccæ reducunt arcam cum muneribus. Bethsamitæ percutiuntur.

A

FVit ergo arca domini in regione Philistinorum septem mensibus, Et vocauerunt Philisthiim sacerdotes & diuinos, dicentes, Quid faciemus de arca domini? indicate nobis quomodo remittamus eam in locum suum. Qui dixerunt, Si remittitis arcã dei Israel, nolite dimittere eam vacuam, sed [a] quod debetis reddite ei [b] pro peccato, & tunc curabimini: & scietis quare non recedat manus eius à vobis. Qui dixerunt, Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi, Iuxta numerum ꝓuinciarum Philisthinorum quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos: quia plaga vna fuit omnibus vobis, & satrapis vestris. Facietisque similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium qui demoliti sunt terram, & dabitis deo Israel gloriã: si forte releuet manum suam à vobis, & à diis vestris, & à terra vestra. Quare aggrauatis corda vestra ‖ sicut aggrauauit AEgyptus & Pharao cor suum? nonne postquam percussus est, tũc dimisit eos, & abierunt? Nunc ergo arripite & facite plaustrum nouum vnum: & duas vaccas [c] fœtas [d] quibus non est impositum iugum, iũgite in plaustro, & recludite vitulos earum domi. Tolletisque arcam domini, & ponetis in plaustro, & vasa aurea quæ exoluistis ei ꝓ delicto, ponetis in capsellam ad latus eius, & dimittite eam vt vadat. Et aspicietis: & si quidem per viam finiũ suorum ascenderit contra Beth-sames, ipse fecit nobis hoc malum grande. sin autẽ minime: sciemus quia nequaquã manus eius tetigit nos, sed casu accidit. ¶Fecerunt ergo illi hoc modo: & tollentes duas vaccas quæ lactabant vitulos, iunxerunt ad plaustrum, vitulosq; earum concluserunt domi. Et posuerũt arcã dei sup plaustrũ, & capsellã quæ habebat mures aureos & similitudinem anorũ. Ibant autem in directũ vaccæ per viam quæ ducit Bet-sames, & itinere vno gradiebantur, pergentes & mugientes: & non declinabant neq; ad dexterã neq; ad sinistrã: sed & satrapæ philisthiim sequebãtur,

[a] restituite ei hostiam

B

Exo. 21. d

[c] lactãtes,

C

vsque ad terminos Beth-ſames. Porrò Behtſamitæ metebãt triticum ĩ valle: & eleuantes oculos ſuos, viderũt arcam, & gauiſi ſunt cum vidiſſent. Et plauſtrum venit in agrum Ioſue Bethſamitæ, & ſtetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plauſtri, vaccaſque impoſuerunt ſuper ea holocauſtum domino. Leuitæ autẽ de poſuerũt arcam dei, & capſellam quæ erat iuxta eam in qua erant vaſa aurea, & poſuerunt ſuper lapidem gran-
D dem. Viri autem Beth-ſamitæ obtulerunt holocauſta, & immolauerunt victimas in die illa domino. Et quinque ſatrapæ Philiſthinorum viderunt, & reuerſi ſunt in Accaron in die illa. Hi ſunt autem ani aurei, quos reddiderũt Philiſthiim pro delicto, domino: Azotus vnum, Gaza vnũ: Aſcalon vnum, Geth vnũ, Accaron vnũ, & mures aureos ſecundum numerum vrbium Philiſthiim quinque prouinciarum, ab vrbe murata, vſque ad villam quæ erat abſque muro, & vſque ad [a]Abel[1] magnum ſuper quem poſuerunt arcam domini quæ erat vſque in die illa in agro Ioſue Beth-ſamitæ. ¶Percuſſit autẽ dominus de viris Beth-ſamitibus, eò ꝙ vi
[a]quæ erãt in arca diſſent [a]arcam[1] domini: & percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis. Luxitque populus eò ꝙ dominus percuſſiſſet plebem plaga magna. Et dixerunt viri Beth-ſamitæ, Quis poterit ſtare in conſpectu domini dei ſancti huius? & ad quem aſcẽdet à nobis? Miſeruntq; nuntios ad habitatores Cariath-iarim, dicentes, Reduxerunt Philiſthiim arcam domini, deſcendite, & reducite eam ad vos.

[a]lapidẽ

CAP. VII.

Arca reducitur ad Abinadab. Orãs Samuel pro populo agnoſcente peccatum, exauditur. Corde ſoli deo ſeruiendum. Ieiunium. Philiſthæi percutiũtur à deo. Pax.

A VEnerunt ergo viri Cariath-iarĩ, & reduxerunt arcam domini, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa: Eleazarum autem filium eius ſanctificauerunt, vt cuſtodiret arcam domini. Et factum eſt, ex qua die manſit arca domini in Carath-iarim, multiplicati ſunt dies, erat quippe iam annus viceſimus: & [a]requieuit [b]omnis domus Iſrael poſt dominum. ¶Ait autem Samuel ad vniuerſam domum Iſrael, dicens, Si in toto corde veſtro reuertimini ad dominũ, auferte deos alienos de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth: & præparate corda veſtra domino, ‖& ſeruite ei ſoli, & eruet vos de manu Philiſthiim. Abſtulerunt ergo filii Iſrael Baalim & Aſta-
B roth, & ſeruierunt domino ſoli. Dixit autem Samuel, Congregate vniuerſum Iſrael in Maſphath, vt orem pro vobis dominum. Et conuenerũt in Maſphath hauſeruntque aquam, & effuderunt in conſpectu domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi, Peccauimꝰ domino. Iudicauitq; Samuel filios Iſrael in Maſphath. ¶Et audierũt Philiſthiim quòd congregati eſſent filii Iſrael in Maſphath, & aſcenderũt ſatrapæ Philiſthinorum ad Iſrael. Quod cũ audiſſent filii Iſrael, timuerunt à facie Philiſthinorum. Dixeruntque ad Samuelem, Ne ceſſes pro nobis clamare ad dominum deum noſtrũ, vt ſaluet nos
C de manu Philiſthinorum. Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illum holocauſtum integrum domino: & clamauit Samuel ad dominũ pro Iſrael, & exaudiuit eum dominus. ¶Factum eſt autem, cum Samuel offeret holocauſtum, Philiſthiim inire prælium contra Iſrael: intonuit autem dominus fragore magno in die illa ſuper Philiſthiim, & [a]exterruit[1] eos, & cæſi ſunt à filiis Iſrael. ‖Egreſſique filii Iſra-
[a]cõtriuit el de Maſphath perſecuti ſunt Philiſthæ- Eccli. 46.
os, & percuſſerunt eos vſque ad locũ d.
qui erat ſubter Beth-char. ¶Tulit aũt Samuel lapidem vnum, & poſuit eum inter Maſphath & inter Sen: & vocauit nomen loci illius, Lapis adiutorii, Dixitque, Hucuſque auxiliatus eſt nobis dominus, Et humiliati ſunt Philiſthiim, nec appoſuerunt vltra vt venirent in terminos Iſrael: facta eſt itaque manus domini ſuper Philiſthæos, cunctis diebus Samuelis. Et redditæ ſunt vrbes quas tulerant Philiſthiim ab Iſrael, Iſraeli, ab Accaron vſque Geth, & D
terminos ſuos liberauit Iſrael de manu Philiſthinorum, eratque pax inter Iſrael & Amorrhæum. Iudicabat quo-

[a]luxit

Deut. 6. c
matt. 4. b

que Samuel Israelem cunctis diebus vitæ suæ: & ibat per singulos annos circuiens Bethel & Galgala & Masphath, & iudicabat Israelē in supradictis locis. Reuertebaturq; in Ramatha. ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Israelem: ædificauit etiam ibi altare domino.

CAP. VIII.

Filii Samuel iudices auari. Regem petunt Israelitæ. Orantem Samuelem docet eum ius regis.

A FActum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices super Israel. Fuitq; nomen filii eius primogeniti Ioel: & nomen secundi Abia, iudicum in Ber-sabee. Et non ambulauerūt filii illius in viis eius: sed declinauerunt post auaritiam, acceperuntq; munera, & peruerterunt iudicium. ¶Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt ad Samuelē in Ramatha. Dixeruntq; ei, Ecce tu senuisti, & filii tui non ambulant in viis
Osee.9.b tuis. ‖Constitue nobis regem, vt iudicet
13.c.act. nos, sicut & vniuersæ habent nationes.
13.c. Displicuitq; sermo in oculis Samuelis, eò q; dixissent, Da nobis regem vt iudicet nos. ¶Et orauit Samuel ad domi-
B num. Dixit autem dominus ad Samuelem, Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Iuxta omnia opera sua quæ fecerunt à die qua eduxi eos de AEgypto vsq; ad
*& diem hanc: *sicut] dereliquerunt me, & seruierunt diis alienis, sic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem eorū audi; veruntamen contestare eos, & prædic eis ius regis qui regnaturus est super eos. ¶Dixit itaque Samuel omnia verba domini ad populum qui petierat à se regem, & ait, Hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites & præcussores quadrigarū
C suarū, & constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorū & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi vnguētarias & focarias & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis. Sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit, vt det eunuchis & famulis suis. Seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui. Et clamabitis in die illa à facie regis vestri quem elegistis vobis: & non exaudiet vos dominus in die illa. Noluit autem populus audire vocem Samue- D
lis, Sed dixerunt, Nequaquam, rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes: & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus domini. Dixit autem dominus ad Samuelem, Audi vocem eorum, & constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel, Vadat vnusquisq; in ciuitatem suam.

CAP. IX.

Sauli quærenti asinas patris. Samuel indicat inuenta: eumq; loco & cibo honorat.

E T erat vir de Beniamin, nomine A
Cis, filius Abiel, filii Seror, filii Bechorath, filii Aphia, filii viri Iemini, fortis robore. Et erat ei filius vocabulo Saul, electus & *bonus]: & *pulcher:
non erat vir de filiis Israel *melior] illo. *pulchri-
ab humero & sursum eminebat super ok
omnem populum. Perierant autem asinæ Cis patris Saul: & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum vnum de pueris, & consurgens vade, & quære asinas. ¶Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & nō inuenissent; transierunt etiam per terram Salim, & non erant: sed & per terram Iemini, & minime repererunt. Cū autem venissent in terrā Suph, dixit Saul ad puerum qui erat cum eo, Veni, & reuertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, & solicitus sit pro nobis. Qui ait ei, Ecce vir dei est in ciuitate hac, vir *nobilis]: omne quod loquitur, sine ambiguitate venit. nunc ergo *claruse
eamus illuc, si forte indicet nobis de via nostra propter quam venimus. Dixitque Saul ad puerum suum. Ecce ibimus: quid feremus ad virum dei? panis deficit in *sitarciis] nostris. & *spor- *vasis
tulam] non habemus, vt demus homi- *munus

ni dei,nec quicquam aliud. Rursum
B puer respondit Sauli, Et ait, Ecce inuenta est in manu mea quarta pars sta
teris argenti,demus homini dei,vt indicet nobis viam nostram. Olim in Israel sic loquebatur vnusquisque, vadēs consulere deum, Venite, & eamus ad videntem. Qui enim propheta dicitur hodie,vocabatur olim videns. Et dixit Saul ad puerum suum, Optimus sermo tuus:veni, eamus. ¶Et ierunt in ciuitatem in qua erat vir dei. Cumque ascenderent clivum ciuitatis, inuenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis, Num hic est videns? Quæ respondentes, dixerunt illis, Hic est: ecce ante te, festina nunc, hodie enim venit in ciuitatem,quia sacrificium est hodie populi in excelso. Ingredientes vrbem, statim inuenietis eum antequam ascendat excelsum ad vescendum. neque enim comesturus est populus donec ille veniat. quia ipse benedicet hostiæ, & deinceps comedent qui vocati sunt. Nunc ergo ascendite, quia hodie reperietis eum. Et ascenderunt in ciuitatem.
C Cumque illi ambularent in medio vrbis, apparuit Samuel egrediens obuiam eis vt ascenderet in excelsum. ‖Do
Act.13.c. minus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem quàm veniret Saul, dicens, Hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum Israel, & saluabit populum meum de manu Philistiim norum,quia respexi populum meum: venit enim clamor eorum ad me. Cūq; aspexisset Samuel Saulem, dominus dixit ei, Ecce vir quem dixeram tibi,iste dominabitur populo meo. Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ,& ait,Indica,oro,mihi, vbi est domus videntis? Et respondit Samuel Sauli,dicens, Ego sum videns. ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie,& dimittam te mane: & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. Et de asinis quas nudiustertius perdidisti,ne solicitus sis,quia inuētæ sūt. Et cuius erunt optima quæque Israel? nonne tibi,& omni domui patris tui? Respondens autem saul ait, Nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Beniamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum? ¶Assumens itaque Samuel Saulem & puerum eius,introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati. erant enim quasi triginta viri. Dixitq; Samuel coquo, Da partem quam dedi tibi,& præcepi vt reponeres seorsum apud te. Leuauit autem coquus armum,& posuit ante Saul. Dixitque Samuel, Ecce quod remansit, pone ante te, & comede: quia de industria seruatum est tibi, quando populum vocaui. Et comedit Saul cum Samuele in die illa. ¶Et descenderunt de excelso in oppidum,& locutus est cum Saule in solario. ¶Cumque mane surrexissent, & iam dies lucesceret,vocauit Samuel Saulem in solario,dicens, Surge,& dimittam te. Et surrexit Saul:egressique sunt ambo,ipse videlicet & Samuel. Cumq; descenderent in extrema parte ciuitatis,Samuel dixit ad Saul, Dic puero vt antecedat nos, & transeat: tu autem substiste paulisper, vt indicem tibi verbum dei.

parati
hac hora

minor

in istud tempus

CAP. X.

Saul vngitur in regem. Signa suæ vnctionis. Prophetat Saul. Samuel indicat peccatum populo, & regem petierint. Signis ostendit deus se elegisse Saulem. Viuat rex.

A TVlit autem Samuel lenticulam olei,& effudit super caput eius, & deosculatus est eū, & ait, ‖Ec-
Act.13.c. Osee.9.d ce vnxit te dominus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populum suum de manibus inimicorū eius,qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia vnxit te dominus in principem? Cumque abieris hodie à me,inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Beniamin in meridie,dicentq; tibi, Inuentę
Selsah, sunt asinæ,ad quas ieras perquirendas: & intermisis pater tuus asinis, solicitus est pro vobis,& dicit,Quid faciam de filio meo? Cūq; abieris inde, & vltra transieris, & veneris ad quercum Thabor,inuenient te ibi tres viri ascēdentes ad deum in Bethel, vnus por-

tans tres hœdos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini. Cūq; in pace te salutauerint*, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum. Post B hæc venies in collem dei, vbi est statio Philisthinorum: & cum ingressus fueris ibi vrbem, obuium habebis gregē prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes. Et insiliet in te spiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium. Quando ergo euenerint signa hęc omnia tibi, fac quę- regescet

cunque inuenerit manus tua, quia dominus tecum est. Et descendes ante me in Galgala: ego quippe descendam ad te) vt offeras oblationem, & immoles victimas pacificas: septem diebus expectabis, donec veniam ad te, & ostendā tibi quid facias. ¶Itaq; cum auertisset humerum suum vt abiret à Samuele, immutauit ei deus cor aliud, & venerunt omnia signa hæc in die illa. ¶Venerunt q; ad prædictum collem, & ecce cuneus prophetarū obuius ei: & insiluit super eum spiritus domini, & prophetauit in medio eorum. Videntes autem omnes qui nouerant eum heri & nudiustertius, q; esset cū prophetis, & prophetaret, dixerunt adinuicem, Infr. 10. d ‖Quęnam res accidit filio Cis? num & Saul inter prophetas? Respondit alius quidā ex ad alterū, dicens, & quis pater eorum? cis, Propterea versum est in prouerbium, CNVM ET SAVL inter prophetas? Cessauit autem prophetare, & venit ad excelsum. ¶Dixitque patruus Saul ad eū, & ad puerū eius, Quo abistis? Qui re spōderūt, Quærere asinas, quas cū non reperissemus, venimus ad Samuelē. Et dixit ei patruus suus, Indica mihi quid dixerit tibi Samuel, Et ait Saul ad patruum suū, Indicauit nobis q; inuentæ essent asinæ. De sermone autē regni nō non indicauit ei quē locutus fuerat ei Samuel. ¶Et cōuocauit Samuel populū ad dñm in Masphat, & ait ad filios Israel, Hæc dicit dñs deus Israel, Ego eduxi Israel de AEgypto, & erui vos de manu AEgyptiorum, & de manu omnium regū q affligebāt vos. Vos autē hodie pieciistis dñm deū vestrū qui solus salua- seruat uauit vos de vniuersis malis & tribulationibus vestris: & dixistis, Nequaquā, sed regē cōstitue super nos. Nūc ergo D state corā domino per tribus vestras, & per familias. Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, & cecidit sors sup tribum Beniamin. Et applicuit tribum Beniamin & cognationes eius, & cecidit sors super cognationem Metri, &

peruenit vsque ad Saul filiũ Cis. Quæsierunt ergo eum, & non est inuentus. Et consuluerunt post hæc dominum vtrumnam venturus esset*illuc. Respondit q; dominus, Ecce*absconditus est domi'. Cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde: stetit q; in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad omnem populum, Certe videtis quem elegit dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo. Et clamauit omnis populus, & ait, ||Viuat rex. Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram domino: & dimisit Samuel omnẽ populum singulos in domum suam. sed & Saul abiit in domũ suam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorũ tetigerat deus corda. Filii vero Belial dixerũt, Num saluare nos poterit iste? Et despexerunt eum, & non attulerunt ei munera: ille vero dissimulabat se audire.

*aliquis *abscõdit se ĩter vasa.

Supr. 8. c.

CAP. XI.

Ammonitæ obsidentes Iabes Galaad, percutiuntur à Saule spiritu dei accenso. Timor dei. Vindictam prohibet Saul. Innouatio regni eius.

A ET ascendit Naas Ammonites, & pugnare cœpit aduersum Iabes Galaad. Dixerunt q; omnes viri Iabes ad Naas, Habet onos fœderatos, & seruiemus tibi. Et respondit ad eos Naas Ammonites, In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omniũ vestrum oculos dextros, ponam q; vos opprobrium in vniuerso Israel. Et dixerunt ad eum seniores Iabes, Concede nobis septem dies, vt mittamus nuntios ad vniuersos terminos Israel: & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te. ¶Venerunt ergo nuntii in Gabaa Saulis: & locuti sunt verba hæc B audiẽte populo: & leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit. Et ecce Saul veniebat, sequẽs boues de agro, & ait, Quid habet populus, q; plorat? Et narrauerunt ei verba virorũ Iabes. Et insiliuit spiritus domini in Saul, cum audisset verba hæc, & iratus est furor eius nimis. Et assumens vtrũq; bouem, concidit in frusta, misit q; in omnes terminos Israel, per manum nuntiorum, dicens, Quicũq; non exierit, & secutus fuerat Saul & Samuel, sic fiet bobus eius. Inuasit ergo timor domini populum, & egressi sunt quasi vir vnus. Et recensuit eos in Bezec: fuerunt q; filiorum Israel trecenta millia: virorum autem Iuda triginta millia. Et dixerunt nuntiis qui venerant, Sic dicetis viris qui sunt in Iabes Galad, Cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. ¶Venerũt ergo nuntii, & annuntiauerunt viris Iabes: qui lætati sunt. Et dixerunt, Mane exibimus ad vos: & facietis nobis omne quod placuerit vobis. ¶Et factum est, cum dies crastinus venisset, constituit Saul populum in tres partes: & ingressus est media castra in vigilia matutina, & percussit *Ammon' vsque dum incalesceret dies, reliqui autẽ dispersi sunt, ita vt nõ relinquerentur in eis duo pariter. ¶||Et ait populus ad Samuelẽ, Quis est iste q̃ dixit, Saul num regnabit sup nos? Date viros & interficiemus eos. Et ait Saul, Non occidetur quisquam in die hac, quia hodie fecit dominus salutem in Israel. ¶Dixit autem Samuel ad populum, Venite, & eamus in Galgala: & innouemus ibi regnum. Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacificas coram domino. Et lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis.

C

*accusati ui casus ẽ

Sup. 10. d

D

CAP. XII.

Samuel iudex innocens, etiam populi testimonio. Arguit populum ingratitudinis, q; regem petierint. Deus miraculo cogit dura corda fateri peccatum. Pœnitenti & fidenti parcit deus propter promissiones. Seruiendum deo.

DIxit autem Samuel ad vniuersum Israel, Ecce audiui vocem A vestram iuxta omnia quæ locuti estis ad me, & constitui super vos regem. Et nunc rex graditur ante vos: ego autem senui, & incanui, porrò filii mei vobiscum sunt. itaq; couersatus coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem, ecce præsto sum. ||Loquimini de me coram domino, & corã Christo eius, vtrum bouem cuiusquã tulerim, aut asinum, si *quempiam

Eccli. 46 d.

*cuiuspi

occupaui (sub.bōa) "abscōdā oculos meos ab eo.

calumniatus sum? si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: & "contemnam illud hodie?, restituamq; vobis. Et dixerūt, Non es calumniatus nos, neq; oppressisti, neq; tulisti de manu alicuius quippiā. Dixitq; ad eos. Testis est dominus aduersum vos, & testis Christus eius in die hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt, Testis. ¶Et ait Samuel ad populum, Dominus qui fecit Moysen & Aaron, & eduxit patres nostros de terra AEgypti. Nunc ergo state, vt iudicio
B contendam aduersum vos coram domino de omnibus misericordiis domini, quas fecit vobiscum, & cum patri-
Gñ.46.2. bus vestris: ‖quomodo Iacob ingressus est AEgyptum & clamauerunt patres vestri ad dominum: & misit dominus Moysen & Aaron, & eduxit patres vestros de AEgypto, & collocauit eos in
Iudi.4.2. loco hoc. ‖Qui obliti sunt domini dei sui, & tradidit eos in manus $Isarę magistri militiæ Hasor, & in manu Philisthinorū, & in manu regis Moab, & pugnauerunt aduersum eos. Postea autem clamauerunt ad dominum, & dixerūt, Peccauimus, quia dereliquimus dominum, & seruiuimus Baalim & Astaroth nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorū, & seruiemus tibi. Et misit dominus Ierobaal & Badan & Ieph
C te & Sumuel, & eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, & habitastis cōfidenter. Videntes autem quòd Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi, Nequaquam, sed rex imperabit nobis: cū dñs deus vester regnaret in vobis. Nunc ergo prępto est rex vester, quē elegistis & petistis: ecce dedit vobis dominus regē. Si timueritis dñm, & seruieritis ei & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os domini: eritis & vos, & rex qui imperat vobis sequentes dominum deum vestrum. si autem non audieritis vocem domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus domini super vos, & super patres vestros. Sed & nunc state, & videte rem istam grandem, quam facturus est dominus in conspectu vestro. Munquid non messis tritici est hodie? inuocabo dominū,
"tonitrua & dabit "voces?, & pluuias: & scietis & videbitis quia grande malum feceritis vobis in conspectu domini, petentes super vos regē. Et clamauit Samuel ad dominum, & dedit dominus voces, & pluuias in illa die. Et timuit omnis po-
D pulus nimis dominum & Samuelem. Et dixit vniuersus populus ad Samuelem, Oro pro seruis tuis ad dominum deū tuū, vt nō moriamur. addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum, vt peteremus nobis regem. ¶Dixit autem Samuel ad populū, Nolite timere, vos fecistis vniuersum malum hoc, veruntamen nolite recedere à rergo domini sed seruite domino in omni corde vestro. Et nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis, neque eruēt vos, quia vana sunt. Et non derelinquet dominus populum suum, propter nomen suum magnum: quia "iurauit dominus? "placuit facere vos sibi populum. Absit autem à coram do
me hoc peccatum in domino, vt cessem orare pro vobis, & docebo vos viā mino
bonam & rectam. Igitur timete dominum, & seruite ei in veritate, ex toto corde vestro, vidistis enim magnificā, quæ in vobis gesserit. Quòd si perseueraueritis in malitia: & vos & rex vester pariter peribitis.

CAP. XIII.

Percutiūtur Philisthęi à Saule. Saul inobediens præcepto dei, abiicitur ab ipso. Philisthęi ascēdūt cōtra Israelitas.

FIlius ‖vnius anni erat Saul cum regnare cœpisset, duobus autem an-
A Infr.15.d. nis regnauit super Israel. Et elegit sibi Saul tria millia de Israel: & erant cum Saul duo millia in Machmes, & in monte Bethel: mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin, porrò cęterum populum remisit vnumquenque in tabernacula sua. Et percussit Ionathas stationem Philisthinorū, quæ erat in Gabaa, Quod cum audissent Philisthiim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens, Audiant Hebręi. Et vniuersus Israel audiuit huiusce modi famā. Percussit Saul stationem Philisthinorū: & "erexit se Israel aduersus Philisthiim?. "abomi-
Clamauit ergo populus post Saul in Gal nabilis
gala. ¶Et Philisthiim congregati sunt fuit Israel
ad præliandum contra Israel, triginta Philimillia curruum, & sex millia equitum, sthæis,
& reliquum vulgus, sicut arena quæ

est in litore maris plurima. Et ascendentes castrametati sunt in Machmas ad
B orientem Beth-auen. Quod cum vidissent viri Israel se in arcto positos (afflictus enim erat populus) absconderunt
[a] munitionibus, se in speluncis, & in [a]abditis, in petris quoque & in antris, & in cisternis. Hebræi autem transierunt Iordanē in terram Gad & Galaad. Cumq; adhuc esset Saul in Galgala, vniuersus populus perterritus est, qui sequebatur eum. Et expectauit septem diebus iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel in Galgala, dilapsusq; est populus ab eo. ¶ Ait ergo Saul, Afferte mihi holocaustum, & pacifica. Et obtulit holocaustum. Cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat: & egressus est Saul obuiam ei, vt salutaret eum. Locutusq; est ad eum Samuel, Quid fecisti? Respōdit Saul, Quia vidi q̄ populus dilaberetur à me, & tu nō veneras iuxta
[b] constitutos [a]placitos dies: porrò Philisthiim congregati fuerant in Machmas: dixi, Nūc descendent Hhilisthiim ad me in Gal-
[b] sum pre- gala, & faciem domini non [a]placaui. Necessitate cōpulsus, obtuli holocau-
C stum domino. Dixitq; Samuel ad Saul, Stulte egisti, nec custodisti mādata domini dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si nō fecisses, iam nunc præparasset dominus regnū tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam regnū tuum
[b] stabit, [a]vltrà consurget. Quæsiuit dominus sibi virum iuxta cor suum: & præcepit ei dominus vt esset dux super populum suum, eò quòd nō seruaueris quæ præcepit dominus. Surrexit autē Samuel, & ascendit de Galgalis in Gabaa Beniamin. ¶ Et reliqui populi ascenderunt post Saul obuiam populo, qui expugnabant eos venientes de Galgala in Gabaa, in colle Beniamin. Et recensuit Saul populum, qui inuenti fuerant cū eo, quasi sexcentos viros: Et Saul, & Ionathas filius eius, populusq; qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin: porrò Philisthiim cōfederant in Machmas. Et egressi sunt ad præliandum de castris Philisthinorum tres cunei, vnus
D cuneus pergebat cōtra viam Ephraim ad terram Saul, porrò alius ingrediebatur per viam Bethoron, tertius autem verterat se ad iter termini imminentis valli Seboim contra desertum. Porrò faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel, cauerant enim Philisthiim ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim, vt exacueret vnus quisq; vomerem suum, & ligonē & securim, & sarculum. Retusę itaque erant acies vomerum, & ligonum, & tridentum, & securium, vsq; ad stimulū corrigendum. Cumq; venisset dies prælii, non est inuentus ensis & lancea in manu totius populi qui erat cum Saule & Ionatha, excepto Saule & Ionatha filio eius. Egressa est autē statio Philisthiim, vt transcenderet in Machmas.

CAP. XIIII.

Ionathas fiducia in deum, armigero comite profligat Philisthæos. Victoria est dei. Signo certus fit Ionathas de victoria. Ionathas occidendus à patre, ob degustatum mel, liberatur à populo. A

ET accidit in quadam die vt diceret Ionathas filius Saul ad adolescentem armigerum suum, Veni, & transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trās locum illum. Patri autem suo hoc ipsum non indicauit: Porrò Saul morabat in extrema parte Gabaa sub malo granato, quę erat [a]Magron in [a]agro Gabaa: & erat populus cum eo quasi sexcentorū virorū. Et Achias filius Achitob fratris Ichabod filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote domini in Silo, portabat ephod. Sed [a]Ф & populus ignorabat [a]quo isset Ionathas. Erant autē inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire ad stationē Philisthinorum, eminentes petrę ex vtraq; parte, & quasi in modum dēsium scopuli hinc inde prerupti, nomen vni Boses, & nomen altari Sene: vnus scopulus prominens ad aquilonem ex aduerso Machmas, & alter ad meridiem contra Gabaa. Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum. Veni, transeamus ad stationem incircuncisorum horum, si forte faciat dominus B pro nobis: quia non est domino difficile saluare vel in multis, vel in paucis. Dixitq; ei armiger suus, Fac omnia quę placent animo tuo: perge quò cupis, & ero tecū vbicunq; volueris: Et ait Iona-

Sup. 4. d

thas, Ecce nos transimus ad viros istos, Cumq; apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, Manete, donec veniamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad vos. si autem dixerint, Ascendite ad nos: ascendamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris, & hoc erit nobis signum. ¶ Apparuit igitur vterq; stationi Philisthinorum: dixeruntq; Philisthiim, En Hebræi egre diuntur de cauernis, in quibus abscondi fuerant. Et locuti sunt viri de statione ad Ionathan, & ad armigerū suū, dixeruntq;, Ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem. Et ait Ionathas ad armigerum suū, Ascendamus, sequere me: tradidit enim dominus eos in manus Israel. Ascendit autē Ionathas manibus & pedibus reptās, & armiger eius post eum. Itaq; cum vidissent faciem Ionathæ, alii cadebant ante Ionathan, alios C armiger eius interficiebat sequēs eum. Et facta est plaga prima, qua percussit Ionathas & armiger eius, quasi viginti virorum in media parte iugeris, quam par boum in die arare consueuit. Et factum est miraculū in castris per agros: sed & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad prædādum, obstupuit, & cōturbata est terra, & accidit quasi miraculum a deo. Et respexerunt speculatores Saul, qui erāt in Gabaa Beniamin, & ecce multitudo prostrata, & huc illuc q; diffugiēs. ¶ Et ait Saul populo qui erat cum eo, Requirite, & videte quis abierit ex nobis. Cumq; requisissent, repertum est non adesse Ionathan, & armigerū eius. Et ait Saul ad Achiam, Applica arcam dei. Erat enim ibi arca dei in die illa cum filiis Israel. Cumq; loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum: crescebatq; paulatim, & clarius [a] Cōgrega tus est resonabat. Et ait Saul ad sacerdotē, Contrahe manum tuam. [a] Conclamauit [b] ergo Saul & omnis populus qui erat cum eo, & venerūt vsq; ad locū certaminis: & ecce versus fuerat gladius vniuscuiusq; ad proximum suum & cędes magna nimis. Sed & Hebræi qui fuerant D cum Philisthiim heri & nudiustertius, ascenderantq; cum eis in castris, reuersi sunt vt essent cum Israel qui erant cū Saul & Ionatha. Omnes quoque Israelitę qui se abscōderant in mōte Ephraim audientes quōd fugissent Philisthæi, sociauerunt se cum suis in prælio. Et saluauit dominus deus Israel in die illa: pugna autem peruenit vsque ad Bethauen. Et viri Israel [a] sociati sunt sibi in die illa. adiurauit autem Saul populū dicens, Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesperum, donec vlciscar de inimicis meis. Et non mandu cauit vniuersus populus panem: omnēque terræ vulgus venit in saltū, in quo erat mel super faciem agri. Ingressus est itaque populus saltum, & apparuit fluens mel, nulluſq; applicuit manum ad os suum. timebat enim populus iuramentum. Porrō Ionathas non audierat cum adiuraret pater eius populum extenditque summitatem virgæ, quam habebat in manu, & intinxit in fauum mellis: & conuertit manum suam ad os suū, [a] & illuminati sunt oculi eius [b]. Respondensque vnus de populo, ait, Iureurando constrinxit pater tuus populum, dicens, Maledictus vir qui comederit panem hodie, defecerat autem populus. Dixitque Ionatha>, Turbauit pater meus terram: vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eō quōd gustauerim paululum de melle isto: quanto magis si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam reperit? nōnne maior plaga facta fuisset in Philisthiim? Percusserunt ergo in die illa Philisthæos a Machmis vsq; in Aialon. ¶ Defatigatus est autē populus nimis, & versus ad prædam tulit oues, & boues, & vitulos, & mactauerunt in terra, comeditq; populus cum sanguine. Nuntiauerunt autē Sauli dicentes quōd populus peccasset domino, comedens cū sanguine. Qui ait, pręuaricati estis: volute ad me iam nunc saxum grande. Et dixit Saul, Dispergimini in vulgus, & dicite eis vt adducat ad me vnusquisque bouem suum & arietem, & occidite super istud, & vescimini, & non peccabitis domino comedentes cū sanguine. Adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua vsque ad noctem, & occiderunt ibi. AEdificauit autem Saul altare domino: tuncque primum cœpit ædificare altare domino. ¶ Et dixit Saul, Irruamus super

[a] afflicti erant

[a] i. cōfortatus est & hilarior apparuit,

E

Deu. 12.

Philisthęos nocte, & vastemus eos vsq; dum illucescat mane, nec relinquamus
F ex eis virum: Dixitque populus, Omne quod bonũ videtur in oculis tuis, fac. ¶Et ait sacerdos, Accedamus huc ad deum. Et consuluit Saul dominũ, Num persequar Philisthiim? si trades eos in manus Israel? Et nõ respondit ei in die illa. Dixitque Saul, Applicate huc vniuersos *angulos populi: & scitote, & videte per quem acciderit peccatũ hoc hodie. Viuit dominus saluator Israel, quia si per Ionathan filium meum factum est, absq; retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Et ait ad vniuersum Israel, Separamini vos in partem vnam, & ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Respõditq; populus ad Saul, Quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et dixit Saul ad dominũ deum Israel, ►Domine deus da iudicium, quid est quòd non responderis seruo tuo hodie. Si in me aut in Ionatha filio meo est iniquitas hæc, da ostensionem: aut si hęc iniquitas est in populo tuo, da *sanctitatẽ. Et deprehensus est Ionathas & Saul, populus autem exiuit. Et ait Saul, Mittite sortem inter me, & inter Ionathan filium meũ. Et captus est Ionathas. Dixit autem Saul ad Ionathan, Indica mihi quid feceris. Et indicauit ei Ionathas, & ait, Gustans gustaui in summitate virgæ, quæ erat in manu mea, paululũ mellis, & ecce ego morior? Et ait Saul, Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha. Dixitq; populꝰ ad Saul, Ergóne Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnã in Israel? hoc nefas est: viuit dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terrã, quia cũ deo operatus est hodie. Liberauit ergo populus Ionathan, vt moreretur. Recessitq; Saul, nec persecutus est Philistiim: Porrò Philisthiim abierunt in loca sua. ¶Et Saul cõfirmato regno super Israel, pugnabat per circuitũ aduersum omnes inimicos eius, cõtra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philisthęos: & quocũque se verterat, superabat. congregatoque exercitu percussit Amalec, & eruit Israel de manu vastatorum eus. ¶Fuerunt autem filii Saul, Ionathas, & Iessui, & Melchi-sua: & nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitę Merob, & nomẽ minoris Michol. Et nomen vxoris Saul, Achinoam filia Achimaas: & nomen principis militiæ eius Abner, filius Ner, patruelis Saul. Porrò Cis fuerat pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel. Erat autem bellum potẽs aduersum Philisthæos omnibus diebus Saul. Nam quemcunque viderat Saul virum fortem, & *aptum ad prælium, sociabat eum sibi.

*,i. maiores

*robustũ,

CAP. XV.

Iussus Saul occidere Amalecitas ad internecionem vsque, prædam & Agag reseruat. Arguitur inobedientiæ à Samuele. Abiicitur à deo. Confitetur peccatum. Deum nunquam pœnitet. Agag occiditur. Samuel luget Saulem.

ET dixit Samuel ad Saul, Me misit A
dominus, vt vngerem te in regẽ super populum eius Israel: nunc ergo audi vocem domini. Hæc dicit dominus exercituũ, *Recẽsui quæcunque *fecit Amalec Israelꝰ, quomodo restitit ei in via cum ascenderet de AEgypto. Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire vniuersa eius: non parcas ei, ►& non concupiscas ex rebus ipsius aliquid: sed interfice à viro vsq; ad mulierem, & paruulum atq; lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum. *Præcepit itaque Saul populo, & recensuit eos *quasi agnos: ducenta millia peditum, & decem millia virorum Iuda. Cumque veniſſet Saul vsq; ad ciuitatem Amalec, tetendit insidias in torrente. Dixitq; Saul Cinæo, Abite, recedite, atq; discedite ab Amalec: ne forte *inuoluam te cum eo. tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderẽt de AEgypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec. ¶Percussitq; Saul Amalec ab Heuila, donec venias ad Sur, quæ est è regione AEgypti. Et apprehendit Agag regem Amalec viuum: omne autẽ vulgus interfecit in ore gladii. Et pepercit Saul & populus, Agag, & optimis gregibus ouium & armentorum, & *vestibus, & arietibus, & vniuersis quæ pulchra erant, nec voluerunt dispergere ea. quicquid vero vile fuit & re-

*Recordatus sum eorũ quæ Exo. 17. c.

*Congregauit itaque Saul populũ, *in Talaim:

*dispersit B

*pinguibus,

probum, hoc demoliti sunt. ¶Factũ est autem verbum domini ad Samuel, dicens, Pœnitet me quod constituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit. Contristatusq; est Samuel, & clamauit ad dominum tota nocte. ¶Cumque [e]de nocte' surrexisset Samuel, vt iret ad Saul mane, nuntiatum est Samueli, eò quod venisset Saul in Carmelum, & erexisset sibi fornicem triumphalem, & reuersus transisset: descendissetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, - & Saul offerebat holocaustum domino de initiis prædarum quę attulerat ex Amalec', Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul, Benedictus tu à domino, impleui verbum domini. Dixitque Samuel, Et quæ est hæc vox gregum quæ resonat in auribus meis, & armentorũ quam ego audio? Et ait Saul, De Amalec adduxerunt ea: pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis vt immolarentur domino deo tuo, reliqua vero occidimus, Ait autem Samuel ad Saul, Sine me, & indicabo tibi quæ locutus sit dominus ad me nocte. Dixitque ei, Loquere. Et ait Samuel, ||Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vnxitq; te dominus in regẽ super Israel, & misit te dominus in viam, & ait, Vade, & interfice peccatores Amalec, & pugnabis contra eos vsque ad internecionẽ eorum. Quare ergo non audisti vocem domini: sed versus ad prædam es, & fecisti malũ in oculis domini? Et ait Saul ad Samuelem, Imò audiui vocem domini, & ambulaui in via per quam misit me dominus, & adduxi Agag regem Amalec, & Amalec interfeci. Tulit autẽ de præda populus oues & boues primitias eorũ quæ cæsa sunt, vt immolet domino deo tuo in Galgalis. Et ait Samuel, Nunquid vult dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci domini? MELIOR EST ENIM OBEDIENTIA QVAM VICTIMAE: & auscultare, magis q̃ offerre adipẽ arietũ: qm̃ quasi peccatũ ariolandi est, repugnare: & quasi scelus [d]idololatriæ', nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiecisti sermonem domini, abiecit te ne sis rex. Dixitq; Saul ad Samuelem, Peccaui, quia præuaricatus sum sermonẽ domini & verba tua, timens populũ, & obedieus voci eorũ Sed nũc [e]porta quæso peccatum meũ, & reuertere mecũ vt adorem dominũ Et ait Samuel ad Saul, Non reuertar te cum, quia proiecisti sermonem domini, & proiecit te dominus ne sis rex super Israel. Et conuersus est Samuel vt abiret: ille autem apprehendit summitatẽ pallii eius, q̃ & scissa est. Et ait ad eum Samuel, Scidit dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, Porro [e]triumphator in' Israel non [e]parcet', & pœnitudine non flectetur: neque enim homo est vt agat pœnitentiam. At ille ait, Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel, & reuertere mecum, vt adorem dominũ deum tuũ. ¶Reuersus ergo Samuel secutus est Saulem: & adorauit Saul dominum. Dixitq; Samuel, Adducite ad me Agag regẽ Amalec. Et oblatus est ei Agag [e]pinguissimus'. Et dixit Agag, Siccine separat amara mors? Et ait Samuel, sicut fecit absq; liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frusta concidit eũ Samuel coram domino in Galgalis. ¶Abiit autem Samuel in Ramatha, Saul vero ascendit in domum suam in Gabaa* . Et nõ vidit Samuel vltra Saul vsque ad diem mortis suæ: veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœnitebat quod constituisset regem Saul super Israel.

[e] mane C

D

Sup. 13. a.

E

[d] diuinãdi

F

[e] vr̃, parce obsecro peccato meo,

[e] fortitudo

[e] mentietur,

G

[e] delicatissimus.

*Saulis

CAP. XVI.

Vngitur Dauid in regem à Samuele timido. Corda intuetur deus. Spiritus sanctus in Dauide, Spiritu malo correptus Saul, qui psallente Dauide, recedit ab eo.

A

Dixitque dominus ad Samuelem, vsquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? imple cornu tuum oleo, & veni, vt mittam te ad Isai Beth-lehemitem: prouidi enim in filiis eius mihi regem. Et ait Samuel, Quomodo vadã? audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait dominus, Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices, Ad immolandũ domino veni. Et vocabis Isai ad victi-

mam, & ego ostendam tibi quid facias: & vnges quencũque monstrauero tibi. ¶Fecit ergo Samuel sicut locutus est ei dominus. Venitq; in Beth-lehẽ, & admirati sunt seniores ciuitatis, occurrentes ei, dixerũtq;, Pacificũsne est ingressus tuus? Et ait, Pacificus: ad immolandum domino veni, sanctificamini, & venite mecum vt immolem. Sanctificauit ergo Isai & filios eius, & vocauit eos ad
B sacrificium. Cumque ingressi essent, vidit Eliab & ait, *Nũ coram domino est christus eius? Et dixit dominus ad Samuelem, Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturę eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitũ hominis ego iudico. homo enim videt ea quæ parent, dominus autem intuetur cor. Et vocauit Isai Abinadab, & adduxit eum coram Samuele. Qui dixit, Nec hunc elegit dominus: adduxit autẽ Isai Samma. de quo ait, Etiam hunc non elegit dominus. Adduxit itaque Isai septẽ filios suos corã Samuele: & ait Samuel ad Isai, Non elegit dominus ex istis. Dixitq; Samuel ad Isai, Nunquid iam completi sunt filii? Qui respondit, Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Et
C ait Samuel ad Isai, Mitte, & adduc eum nec enim discumbemus prius, quã huc ille veniat. Misit ergo, & adduxit eum. Erat autẽ rufus, & pulcher aspectu, decoraque facię, & ait dominus, Surge, & vnge eum, ipse est enim. Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius: & *directus est spiritꝰ domini à die illa in Dauid, & deĩceps surgensque Samuel abiit in Ramatha. ¶Spiritus autẽ domini recessit a Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à domino. Dixeruntq; serui Saul ad eum, Ecce spiritus domini malus exagitat te Iubeat dominus noster, & serui tui qui corã te sunt, quærent hominẽ scientem psallere cithara: vt quando arripuerit te spiritus domini malus, psallat manu sua, & *leuius feras. Et ait Saul ad seruos suos. Prouidete ergo mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me. Et respondens vnus de pueris, ait,
D Ecce vidi filium Isai Beth-lehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum: & dominus est cum eo. Misit ergo Saul nuntios ad Isai, dicens, Mitte ad me Dauid filiũ tuum, qui est in pascuis. ¶Tulit ergo Isai asinum *plenum panibus, & lagenã vini, & hœdum de capris vnum, & misit per manum Dauid filii sui Sauli. Et venit Dauid ad Saul, & stetit corã eo: at ille dilexit eum nimis, & factus est eius armiger. Misitq; Saul ad Isai dicẽs, Stet Dauid in conspectu meo: inuenit enim gratiã in oculis meis. Igitur quandocunque spiritus domini arripiebat Saul. Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. recedebat enim ab eo spiritus malus.

*Certe

*vr, mãsit

*bene sit tibi

*ferẽtem panes

CAP. XVII

Goliath occiditur à Dauide fidẽte in dei potentia. Occiduntur Philisthęi.

Congregantes autem Philisthiim agmina sua in prælium, conuenerunt in Socho Iudæ: & castrametati sunt inter Socho & Azeca in finibus Dommim. Porro Saul & filii Israel congregati venerunt in vallẽ *Terebinthi, & direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthiim. Et Philisthiim stabant super mõtẽ ex parte hac & Israel stabat supra mõtẽ ex altera pte: vallisque erat inter eos. ¶Et egressus est vir *spurius de castris Philistinorum nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorũ & palmi: & cassis ærea super caput eius: & lorica squamata induebatur. porro pondus loricæ eius, quinque millia siclorum æris erat. & ocreas æreas habebat in cruribus. & clypeus æreus tegebat humeros eius. hastile autem hastæ eius erat quasi liciatorium texentium. ipsum autem ferrum hastæ eius sexcentos siclos habebat ferri: & armiger eius antecedebat eum. Stansque clamabat aduersum phalangas Israel, & dicebat eis, Quare venistis parati ad prælium? nunquid ego non sum Philisthæus, & vos serui Saul? Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen. si quiuerit pugnare mecum, & percusserit me, erimus vobis serui: si autem ego præualuero, & percussero eum, vos serui eritis, & seruietis nobis. Et aiebat Phili-

A

*Ela (id est quercus,)

*iter duas acies

B

[a] pbris af feci acies

sthæus, Ego [a] exprobraui agminibus' Israel hodie, Date mihi virum, & ineat mecum singulare certamen. Audiens autem Saul, & omnes Israelitæ sermones Philisthæi huiuscemodi, stupebant & metuebant nimis. ¶ Dauid autem erat filius viri Ephratæi, -de quo ‖ supra dictum est', de Beah-lehem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios & erat vir in diebus Saul senex, & grãdæuus inter viros. Abierunt autem tres filii eius maiores post Saul in prælium & nomina trium filiorum eius qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, & secundus, Abinadab, tertius quoque Samma. Dauid autẽ erat minimus. Tribus ergo maioribus secutis Saulem, abiit Dauid, & reuersus est à Saul, vt pasceret gregem patris sui in Beth-lehem. Procedebat vero Philisthæus mane, & vespere, & stabat quadragĩta diebus. Dixit autem Isai ad Dauid filium suum, Accipe fratribus tuis ephi polentæ, & decem panes istos, & curre in castra ad fratres tuos, & decem formellas casei, has deferes ad tribunum: & fratres tuos visitabis, si recte agant & [a] cũ quib9 ordinati sunt disce'. Saul aũt & illi, & omnes filii Israel, in valle Terebinthi pugnabant aduersum Philisthiim. Surrexit itaque Dauid mane, & commendauit gregẽ custodi: & onustus abiit, sicut præceperat ei Isai. Et venit ad locum Magala, & ad exercitum qui egressus ad pugnam vociferatus erat in certamine. Direxerat enim aciẽ Israel, sed & Philisthiim ex aduerso fuerant præparati. ¶ Derelinquens ergo Dauid vasa, quæ attulerat sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, & interrogabat si omnia recte agerentur erga fratres suos. Cumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille [a] spurius' ascendens, Goliath nomine Philisthæus, de Geth, de castris Philisthinorum: & loquente eo hæc eadem verba, audiuit Dauid. Omnes autem Israelitæ, cum vidissent virum, fugerũt à facie eius, timentes eum valde. Et dixit vnus quispiam de Israel, Num vidistis virum hunc qui ascendit? ad exprobrandum enim Israel, ascendit. Virum ergo qui percusserit eũ ditabit rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit ei & domum patris eius faciet absq; tributo in Israel. Et ait Dauid ad viros qui stabant secum, dicens, Quid dabitur viro qui percusserit Philisthæũ hũc & tulerit opprobrium de Israel? quis est enim hic Philisthæus incircuncisus qui exprobrauit aciẽ dei viuẽtis? Referebat autẽ ei populus sermonẽ, dicens Hæc dabuntur viro qui percusserit eũ. Quod cum audisset Eliab frater ei9

sup. 16, a

[a] pignora eorũ tolles (sub. soluendo q̃ cõmodato acceperit,)

C

[a] stans inter duas acies

D

maior loquente eo cum aliis, iratus est contra Dauid, & ait, quare venisti, & & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? ego noui superbiam tuã, & nequitiam cordis tui: quia vt videres prælium, descendisti. Et dixit Da-
*.i. causa uid, Quid feci? nunquid non *verbum' est? Et declinauit paululum ab eo ad alium: dixitque eundem sermonem. Et respondit ei populus verbum sicut prius. Audita sunt autem verba quæ locutus est Dauid, & annuntiata in conspectu Saul. ¶Ad quem cum fuisset adductus, locutus est ei, non concidat
*ꝓptereũ cor cuiusquam *in eo': ego seruus tuus vadã & pugnabo aduersus Philisthæũ. Et ait Saul ad Dauid. Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eum: quia puer es, hic autem vir
Ec. 47. a. bellator est ab adolescentia sua. ‖Dixitque Dauid ad Saul, Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis: & persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum. & illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamq; eos. Nam & leonẽ & vrsum interfeci ego seruus tuus:
E erit igitur & Philisthæus hic incircuncisus, quasi vnus ex eis, -Nunc vadam & auferam opprobrium populi quoniam quis est iste Philisthæus incircuncisus'? quia ausus est maledicere exercitui dei viuentis. Et ait Dauid, Dominus qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philisthæi huius. Dixit autem Saul
*Dauidẽ ad Dauid. Vade, & dominus tecum sit. ¶Et induit Saul *Dauid' vestimẽtis suis, & imposuit galeam æream super caput eius, & vestiuit eum lorica. Accinctus ergo Dauid gladio eius super vestem suam, cœpit tentare si armatus posset incedere: non enim habebat consuetudinem. Dixitque Dauid ad Saul, Non possum sic incedere, quia non vsum habeo. Et deposuit ea, & tulit baculum suum quem semper habebat in manibus: & elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem quam habebat secũ, & fundam manu tulit: & processit aduersum Philisthæum. Ibat autem Philistæus incedens, & appropinquãs aduersum Dauid, & armiger eius ante eum. ¶Cumque inspexisset Philisthæus, & vidisset Dauid, despexit eum. Erat autem adolescens rufus, & pulcher aspectu. Et dixit Philisthæus ad Dauid, Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philisthæus Dauid in diis suis: dixitque ad Dauid, Veni ad me, & dabo carnes tuas F
volatilibus cæli, & bestiis terræ. Dixit autem Dauid ad Philisthæum, Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine domini exercituum dei agminum Israel, quibus exprobrasti *hodie, &' da- *.Die hat
bit te dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te: & dabo cadauera castrorum Philisthiim hodie volatilibus cæli, & bestiis terræ: vt sciat omnis terra quis est deus *in Is- *Israeli.
rael'. Et nouerit vniuersa ecclesia hæc qa nõ in gladio nec in hasta saluat dominus: ipsius enim est bellum, & tradet vos in manus nostras. ¶Cum ergo surrexisset Philisthæus, & veniret, & appropinquaret contra Dauid, festinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerso Philisthæi. Et misit manũ suam in peram, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & percussit Philistæum in fronte: & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suam super terram, ‖Præualuitque Dauid aduersum 1.Ma.4.d
Philisthæum in funda & lapide, per- ps.77.d
cussumque Philisthęum interfecit. Cũque gladium non haberet in manu Dauid, cucurrit, & stetit super Philisthęũ & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina sua: & interfecit eum, 'præciditque caput eius. ¶Videntes autem G
Philisthiim quod mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt. Et consurgentes viri Israel & Iuda vociferati sunt, & persecuti sunt Philisthæos vsque dum venirent in vallem, & vsque ad portas Accaron: ceciderunt que vulnerati de Philisthiim in via saraim, & vsque ad Geth, & vsque ad Accaron, Et reuertentes filii Israel postquam persecuti fuerant Philisthæos, inuaserunt castra eorum. ¶Assumens autem Dauid caput Philisthæi, attulit illud in Ierusalem: arma vero eius posuit in tabernaculo

suo. Eo autem tempore quo viderat Saul Dauid egredientem contra Philistæum, ait ad Abner principiem militiæ, De qua stirpe descendit hic adolescens, Abner? Dixitque Abner, Viuit anima tua, rex, si noui. Et ait rex, Interroga tu, cuius filius sit iste puer. Cumque regressus esset Dauid, percusso philisthæo, tulit eũ Abner, & introduxit corã Saule, caput Philisthæi habentem in manu sua. Et ait ad eum Saul, De qua progenie es ô adolescens? Dixit Dauid, Filius serui tui Isai Bethlehemitæ ego sum.

*Dauidẽ

*in viri potẽtis.

CAP. XVIII

Fœdus Dauidis cum Ionatha. Dauidem præfectum militiæ suæ nititur Saul occidere, correptus à spiritu malo. Promissa Merob Dauidi, alteri traditur. Michol filiam Saul accipit Dauid in vxorem, datis centum præputiis Philisthinorum.

A ET factum est: cum complesset loqui ad Saul, anima Ionathæ conglutinata est animæ Dauid, & dilexit eum Ionathas quasi animã suam. Tulitque eũ Saul in die illa, & nõ concessit ei vt reuerteretur in domũ patris sui. Inierunt autem Dauid & Ionathas fœdus: diligebat enim eum quasi animam suam. Nam expoliauit se Ionathas tunica qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua vestimenta sua vsque ad gladium & arcum suum, & vsque ad baltheum. ¶Egrediebatur quoque Dauid ad omnia quæcunque misisset eum Saul, & prudenter se agebat: posuitque eũ Saul super viros belli, & acceptus erat in oculis vniuersi populi, maximeq; in conspectu famulorũ Saul. ¶porro cũ reuerteret pcusso Philisthæo Dauid, egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbib9 Israel, cãtãtes chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis lætitiæ & in sistris. Et præcinebant mulieres ludentes, atque dicẽtes, Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. Iratus est autem Saul nimis, & displicuit ĩ oculis eius sermo iste: dixitq;, Dederunt Dauid decẽ millia, & mihi mille dederunt: quid ei superest, nisi solum regnum? Non rectis ergo ocl'is Saul aspiciebat Dauid à die illa & deinceps. ¶Post diem autem alteram, inuasit spiritus dei malus Saul, & prophetabat in medio domus suæ: Dauid autem psallebat manu sua, sicut per singulos dies. Tenebatque Saul lanceam, & misit eam, putans quòd configere posset Dauid cum pariete: & declinauit Dauid à facie eius secundo. Et timuit Saul *Dauid: eò quòd dominus esset cum eo, & à se recessisset. Amouit ergo eum Saul à se, & fecit eum tribunum super mille viros: & egrediebatur, & ingrediebatur in conspectu populi. In omnibus quoque viis suis Dauid prudenter agebat, & dominus erat cum eo. Vidit itaque Saul quòd prudens esset nimis, & cœpit cauere eum. Omnis autem Israel & Iuda diligebat Dauid; ipse autem egrediebatur & ingrediebatur ante eos. ¶Dixitque Saul ad Dauid, Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi vxorem: tantummodo esto vir fortis, & præliare bella domini. Saul autem reputabat, dicens, Non sit manus mea in eum, sed sit super eum manus Philisthinorum. Ait autem Dauid ad Saul, Quis ego sum, aut quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, vt fiam gener regis? Factum est autem tempus cum deberet dari Merob filia Saul * Dauid, data est Hadrieli Molathitæ vxor. ¶Dilexit autem Michol filia Saul altera, Dauid. Et nuntiatum est Saul, & placuit ei. Dixitque Saul, Dabo eam illi, vt fiat ei in scandalum, & sit super eum manus Philisthinorum. Dixitque Saul ad Dauid. In duabus rebus gener meus eris hodie. Et mandauit Saul seruis suis, Loquimini ad Dauid clam me, dicentes, Ecce places regi, & omnes serui eius diligunt te. Nunc ergo esto gener regis. Et locuti sunt serui Saul in auribus Dauid omnia verba hæc: & ait Dauid, Num Parum videtur vobis generum esse regis? ego autem sum vir pauper & tenuis. Et renuntiauerunt serui Saul, dicentes, Huiuscemodi verba locutus est Dauid. Dixit autem Saul, Sic loquimini ad Dauid, Non habet rex sponsalia necesse, nisi tantum centum præputia Philisthinorum, vt fiat vltio de inimicis regis.

B

Ecci. 47a

*Dauidẽ

C

*à facie

D

E

*ipsi

F

*dotem

Porro Saul cogitabat tradere Dauid in manus Philisthinorum. Cumque renũtiassent serui eius Dauid verba quæ dixerat Saul, placuit sermo in oculis dauid vt fieret gener regis. ¶Et post paucos dies surgens Dauid, abiit cum viris q sub eo erant, & percussit ex Phi-
G listhiim ducentos viros: & attulit eorum præputia, & annumerauit ea regi, vt esset gener eius. Dedit itaque Saul ei Michol filiam suam vxorem. Et vidit Saul & intellexit quòd dominus esset cum Dauid, Michol autem filia Saul diligebat eum. Et Saul magis cœpit timere Dauid: factusq; est Saul inimicus Dauid, cunctis diebus. Et egressi sunt principes Philisthinorum. à principio autem egressionis eorum, [=] prudentius se gerebat Dauid, quàm omnes serui Saul, & celebre factum est nomen eius nimis.

[=] vl, prospere magis

CAP. XIX.

Saul iubet occidi Dauidem: quem seruat Ionathas & Michol, per fenestrã demittens, Saul cum ministris persequentibus Dauidem, prophetat cum prophetis.

A Locutus est autem Saul ad Ionathan filium suũ, & ad omnes seruos suos, vt occiderent Dauid. Porro Ionathas filius Saul, diligebat Dauid valde. Et indicauit Ionathas Dauid, dicens, Quærit Saul pater meꝰ occidere te: quapropter obserua te q̃so mane, & manebis clam, & absconderis. Ego autem egrediens, stabo iuxta patrem meum in agro, vbicunq; fueris: & ego loquar de te ad patrem meum, & quodcunque videro, nuntiabo tibi. ¶Locutus est ergo Ionathas de Dauid bona, ad Saul patrem suum: dixitque ad eum, Ne peccet rex in seruum Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valde. Et [=] posuit animam suam in manu sua': & percussit Philisthæum, & fecit dominus salutem magnam vniuerso Israeli. vidisti, & lætatus es. quare ergo peccas in sangu ne innoxio, interficiens Dauid,
B qui est absque culpa? Quod cum audisset Saul, placatus voce Ionothæ, iurauit, Viuit dominus quia non occidetur. Vocauit itaque Ionathas Dauid, & indicauit ei omnia verba hæc: & introduxit Ionathas Dauid ad Saul, & fuit ante eũ, sicut erat heri & nudiustertius. ¶Motum est autem rursum bellũ: & egressus Dauid, pugnauit aduersum Philisthiim: percussitq; eos plaga magna, & fugerunt à facie eius. ¶Et factꝰ est spiritus domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam, porro Dauid psallebat manu sua. Nisusque est Saul configere Dauid lancea in pariete: & declinauit Dauid à facie Saul: lancea autem casso vulnere perlata est in parietem, & Dauid fugit, & saluatus est nocte illa. ¶||Misit ergo Saul satellites suos in domum Dauid, vt custodirent eum. & interficeretur mane. Quod cum annuntiasset* Dauid Michol vxor sua, dicens, Nisi saluaueris te nocte hac, cras morieris: deposuit eum per fenestram, porro ille abiit & aufugit, atque saluatus est. Tulit aũt Michol statuam, & posuit eã super lectum, & pellem pilosam caprarũ posuit ad caput eius, & operuit eam vestimenris. Misit autem Saul apparitores qui raperent Dauid: & responsum est quòd ægrotaret. Rursum misit Saul nuntios vt viderent Dauid, dicens, Afferte eũ ad me in lecto, vt occidatur. Cumque venissent nuntii, inuentũ est simulachrum super lectũ, & pelles caprarum ad caput eius. Dixitque Saul ad Michol, Quare sic illusisti mihi, & dimisisti inimicum meum, vt fugeret? Et respondit Michol ad Saul, Quia ipse locutus est mihi, Dimitte me, alioquin interficiam te. ¶Dauid autem fugiẽs, saluatus est, & venit ad Samuel in Ramatha, & nuntiauit ei omnia quæ fecerat sibi Saul: & abierunt ipse & Samuel, & morati sunt in Naioth. ¶Nun D
tiatum est autem Sauli à dicentibus, Ecce Dauid in Naioth in Ramatha. Misit ergo Saul lictores, vt raperent Dauid: qui cum vidissent cuneum ꝓphetarum vaticinantium, & Samuelẽ stantem [=] super eos', factus est etiam spiritꝰ domini in illis, & prophetare cœperũt etiam ipsi. Quod cum nũtiatum esset Sauli, misit & alios nuntios: prophetauerunt autem & illi. Et rursum misit Saul tertios nuntios: qui & ipsi prophetauerunt. Abiit etiam ipse in Ra-

[=] .i. obiecit se periculis:

Psal. 58

*ipsi C

[=] & docẽtem eos,

matha. & venit vsque ad cisternā magnam quæ est in Socho, & interrogauit, & dixit, In quo loco sunt Samuel & Dauid? Dictumque est ei, Ecce in Naioth sunt in Ramatha. Et abiit in Naioth in Ramatha, & factus est etiam super eum spiritus domini, & ambulabat ingrediens, & prophetabat vsquedum veniret in Naioth in Ramatha. Et expoliauit etiam se vestimentis suis, & prophetauit cum cæteris coram Samuele, & [a]cecinit' nudus toto die illa & nocte. Vnde & exiuit prouerbium. Num & Saul inter prophetas?

[a]cecidit, ci. orabat & ipse, illisq; cadētibus in terram, cadebat & ipse.) Sup. 10. c.

CAP. XX.

Dauid in angustiis conqueritur cū Ionatha. Dauidem e manu patris liberat Ionathas, missis ad eum tribus sagittis.

A Fvgit autē Dauid de Naioth q̄ est in Ramatha, veniensque locutus est coram Ionatha, Quid feci? quę est iniquitas mea, & quod peccatum meum in patrem tuum, quia quærit animam meam? Qui dixit ei, Absit, non moriēris: neque enim faciet pater meus quicquam grande vel paruum, nisi prius indicauerit mihi: [b]hunc ergo celauit à me pater meus sermonem tātummodo? nequaquam erit istud'. Et iurauit rursum Dauidi: & ille ait, Scit ꝓfecto pater tuus quia inueni gratiam ī oculis tuis, & dices, Nesciat hoc Ionathas, ne forte tristetur. Quinimo viuit dominꝰ, & viuit anima tua, [c]quia vno tantum (vt ita dicā) gradu, ego morsque diuidimur'. Et ait Ionathas ad Dauid. Quodcunque dixerit mihi anima tua faciam tibi. Dixit autem Dauid ad Ionathan, Ecce calendæ sunt crastino, & ego ex more sedere soleo iuxta regem ad vescendum: dimitte ergo me vt abscondar in agro vsque ad vesperam diei tertiæ. Si respiciens requisierit me pater tuus, respondebis ei, Rogauit me Dauid, vt iret celeriter in Beth-lehem ciuitatem suam: quia victimæ solennes ibi sunt vniuersis contribulibus suis. Si dixerit, Bene: pax erit seruo tuo, si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia eius. Fac ergo misericordiam in seruum tuum: quia fœdus domini me famulum tuū tecum inire fecisti. si autem est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me. Et ait Ionathas, Absit hoc à te: neque enim fieri potest', vt si certe cognouero completam esse patris mei malitiam contra te, non annuntiem tibi. Responditque Dauid ad Ionathan, Quis renuntiabit mihi, siquid forte responderit tibi pater tuus dure? Et ait Ionathas ad Dauid. Veni, & egrediamur foras in agrum. Cumque exissent ambo in agrum, ait Ionathas ad Dauid: Domine deus Israel, si inuestigauero sententiam patris mei crastino vel perendie: & aliqd boni fuerit super Dauid, & non statim misero ad te, & notum tibi fecero, hæc faciat dominus Ionathæ, & hæc augeat. Si autem perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo aurem tuā, & dimittam te, vt vadas in pace, & sit dominus tecum, sicut fuit cum patre meo. Et si vixero, facies mihi misericordiam domini: si vero mortuus fuero, non auferes misericordiam tuam à domo mea vsque in sempiternū quando eradicauerit dominus īimicos Dauid, vnumquenque de terra, [d]Pepigit ergo Ionathas fœdꝰ cū domo Dauid: & requisiuit' dominus de manu inimicorum Dauid. Et addidit Ionathas deierare Dauid, eò quod diligeret illum: sicut enim animam suam, ita diligebat eum. Dixitque ad eum Ionathas, Cras calendæ sunt, & requireris, [e]requiretur' enim sessio tua [f]vsque perendie. Descendes ergo festinus', & venies in locum vbi celandus es ī die quando operari licet, & sedebis iuxta lapidem cui nomen est Ezel. Et ego tres sagittas mittam iuxta eum, & iaciam quasi exercens me ad signū. Mittam quoque & puerum, dicens ei, Vade, & affer mihi sagittas. Si dixero puero, Ecce sagittæ [g]intra' te sunt, tolle eas: tu veni ad me, quia pax tibi est, & nihil est mali, viuit dominus. Si autem sic locutus fuero puero, Ecce sagittæ vltra te sunt: vade in pace, quia dimisit te dominus. De verbo autē quod locuti sumus ego & tu, sit dominus inter me & te, vsq; in sem

[b]cur autē abscōderit mihi hanc rē, ignoro.

[c]i. parū abest quī occidat, quod attinet ad patrē tuum

[d]: & auferat Dauid Ionatham cū domo, & requirat

[e]deficiet

[f]. Et tertia die descendes festinus

[g]citra

non respondit ei, neq; per somnia, neq; per sacerdotes, neque per prophetas.
B Dixitq; Saul seruis suis, Quærite mihi mulierem habentem pythonem, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam. Et dixerunt serui eius ad eum, Est mulier pythonem habens, in Endor. Mutauit ergo habitum suum, vestitusq; est aliis vestimentis, & abiit ipse, & duo viri cũ eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi, Diuina mihi in pythone, & suscita mihi quem dixero tibi. Et ait mulier ad eum, Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, & quomodo euaserit magos, & ariolos de terra: quare ergo insidiaris animæ meæ, vt occidar? Et iurauit ei Saul in domino, dicens, Viuit dominus quia non eueniet tibi quicquam mali propter hanc rem. Dixitq; ei mulier, Quem suscitabo tibi? Qui ait, Samuelem mihi suscita. Cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul, Quare imposuisti mihi? tu es enim Saul, Dixitque ei rex, Noli timere, quid vidisti? Et ait mulier ad Saul, Deos vidi ascendentes de terra.
C Dixitque ei, Qualis est forma eius? Quæ ait, Vir senex ascẽdit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quòd Samuel esset, & inclinauit se super faciem suam in terra, & adorauit. ||Dixit autem Samuel ad Saul, Quare inquietasti me vt suscitarer? Et ait Saul, Coartor nimis; siquidem Philisthiim pugnãt aduersum me, & deus recessit à me, & exaudire me noluit, neq; in manu prophetarum, neq; per somnia: vocaui ergo te, vt ostenderes mihi quid faciam. Et ait Samuel. Quid interrogas me, cum dominus recesserit à te, & trãsierit ad [a]æmulum[b] tuum? Faciet enim tibi dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid, quia non obedisti voci domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec. idcirco quòd pateris, fecit tibi dominus hodie. Et dabit dominus etiam Israel tecum in manus Philisthiim: cras autem tu & filii tui mecũ eritis: sed & castra Israel tradet dominus in manus Philisthiim.
D Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim valde verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa. ¶Ingressa est itaque mulier illa ad Saul, & vidit quòd conturbatus erat valde: dixitque ad eum, Ecce obediuit ancilla tua voci tuę, & posui animam meam in manu mea: & audiui sermones tuos quos locutus es ad me. Nunc igitur audi & tu vocem ancillæ tuæ, & ponam coram te buccellã panis, vt comedens cõualescas, & possis iter agere. Qui renuit, & ait, Non comedam. Coëgerunt autem cum serui sui & mulier, & tandem audita voce eorũ surrexit de terra, & sedit super lectum. Mulier autem illa habebat vitulum [c]pascualem[d] in domo, & festinauit, & occidit eum: tollẽsque farinam, miscuit eam, & coxit azyma, & posuit ante Saul, & ante seruos eius. Qui cũ comedissent, surrexerunt, & ambulauerunt per totam noctẽ illã.

Ecc. 46. d

[a] inimicũ

[c] pinguẽ

CAP. XXIX.

Dauid contra Saulem pugnaturus remittitur à Philisthęis, Laudatúrque ab Achis.

A Congregata sunt ergo Philisthiim vniuersa agmina in Aphec: sed & Israel castrametatus est super fontẽ qui erat in Iezrael. Et satrapæ quidem Philisthiim incedebant in centuriis & millibus: Dauid autem & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis. Dixerũtq; principes Philisthiim, Quid sibi volũt Hebręi isti? Et ait Achis ad principes Philisthiim, Nunquid [e]ignoratis[f] Dauid, qui fuit seruus Saul regis Israel, & est apud me multis diebus vel annis? & non inueni in eo quicquam, ex die qua transfugit ad me, vsq; ad diem hanc. Irati sunt autem aduersus eum principes Philisthiim, & dixerunt ei, ||Reuertatur vir, & sedeat in loco suo, in quo constituisti eum: & nõ descendat nobiscum in pręlium, ne fiat nobis aduersarius, cum præliari cœperimus: quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris? Mónne iste est Dauid ||cui cantabant in choris, dicẽtes, Percussit Saul in millibus suis, & Dauid in decẽ millibus suis? Vocauit ergo Achis Dauid, & ait ei, Viuit dominus, quia rectus es tu, & bonus in conspectu meo: & exitus tuus, & introitus tuus mecum est in castris: & non inueni in te quicquã mali

[e] iste est

1. Pa. 1. 1. B

Supr. 18. 1.

men eius Doeg Idumæus, potentissi-
C mus pastorũ Saul. ¶Dixit autem Dauid
ad Achimelech, Si habes hic ad manũ
hastã aut gladiũ? quia gladiũ meum &
arma mea nõ tuli mecum. sermo enim
regis vrgebat. Et dixit sacerdos, Ecce
gladius Goliath Philisthæi, quem per-
cussisti in valle terebinthi, est inuolu-
tus pallio post ephod, si istum vis tol-
lere, tolle. neque enim hic est alius abs
que eo. Et ait Dauid, Non est huic al-
ter similis? da mihi eum. ¶Surrexit ita-
que Dauid, & fugit in die illa à facie
Saul, & venit ad Achis regem Geth, di
xeruntq; serui Achis ad eum, Nunquid
Sup.18.b. non iste est Dauid rex terræ? ||nonne
huic cantabant per choros, dicentes,
D Percussit Saul mille, & Dauid decem
millia? Posuit autem Dauid sermones
[a].i.sermo istos in corde suo, & extimuit valde à
nẽ (vl, cõ facie Achis regis Geth. Et immutauit
filiũ, vel [a]os suum) corã Achis, & [a]collabebatur)
gestus su inter manus eorum: & impingebat in
os.) ostia portę, defluebantq; saliuæ eius in
[a]insanum barbam. Et ait Achis ad seruos suos, Vi
se simula distis hominem insanum: quare addu-
bat xistis eum ad me? An desunt nobis fu-
riosi, quòd introduxistis istum, vt fu-
reret me præsente? hiccine ingredie-
tur domum meam?

CAP. XXII.

Dauid fugit ad regem Moab, item
in Hareth. Doeg prodit Dauidem. Achi
melech & sacerdotes alii occidũtur ꝙ
suscepissent Dauidem. Nobe percuti-
tur à Saule. Abiathar fugit ad Da-
uidem.

A Abiit ergo Dauid inde, & fugit in
speluncam Odollam. Quod cum
audissent fratres eius, & omnis
domus patris eius, descenderũt
ad eum illuc. Et conuenerunt ad eum
omnes qui erant in angustia cõstituti,
& oppressi ęre alieno, & amaro animo:
& factus est eorum princeps: fueruntq;
cum eo quasi quadringẽti viri. Et pro-
fectus est Dauid inde in Maspha, quæ
*Egredi- est Moab: & dixit ad regẽ Moab, *Ma-
atur, & neat oro pater meus & mater mea vo-
biscum, donec sciam quid faciat mihi
[a]adduxit deus. Et [a]reliquit) eos ante faciem regis
Moab: manseruntq; apud eum cunctis
diebus quibus Dauid fuit in præsidio.
¶Dixitq; Gad propheta ad Dauid, No
li manere in præsidio, proficiscere, &
vade in terram Iuda. Et profectus est
Dauid, & venit in saltum Hareth. Et au
audiuit Saul ꝙ [a]apparuisset) Dauid, & vi [a] cognitũ
ri qui erant cum eo. Saul autem cum esset vbi
maneret in Gabaa, & esset in nemore esset
quod est in Rama, hastam manu tenẽs, B
cunctiq; serui eius circunstarent eum,
ait ad seruos suos qui assistebant ei, Au
dite me nunc filii Iemini: nunquid om
nibus vobis dabit filius Isai agros, &
vineas, & vniuersos vos faciet tribu-
nos, & centuriones: quoniam coniura-
stis omnes aduersum me, & non est qui
mihi renuntiet, maxime cum & filius
meus fœdus inierit cum filio Isai? Non
est qui vicem meam doleat ex vobis,
nec qui annuntiet mihi: eò quòd susci
tauerit filius meus seruũ meum aduer
sum me, insidiantem mihi vsq; hodie.
Respondens autem Doeg Idumæus qui
assistebat, & erat primus inter seruos
Saul, Vidi, inquit, filium Isai in Nobe
apud Achimelech filium Achitob. Qui
consuluit pro eo dominum, & cibaria
dedit ei: sed & gladium Goliath Phi-
listhæi dedit illi. ¶Misit ergo rex ad ac C
cersendum Achimelech sacerdotem fi
lium Achitob, & omnem domum pa-
tris eius sacerdotum, qui erant in No-
be, qui vniuersi venerunt ad regem. Et
ait Saul, Audi fili Achitob. Qui respon-
dit, Præsto sum domine, Dixitq; ad eũ
Saul, Quare coniurastis aduersum me
tu & filius Isai, & dedisti ei panes &
gladium, & consuluisti pro eo deum, vt
consurgeret aduersum me insidiator
[a]vsque hodie permanens)? Respondẽsq; [a]vt hod
Achimelech regi, ait, Et quis in omni palã fit
bus seruis tuis, sicut Dauid fidelis, & ge
ner regis, & pergens ad imperium tu-
um, & gloriosus in domo tua? Num ho
die cœpi pro eo consulere dominum?
absit hoc à me: ne suspicetur rex ad-
uersus seruum suum rem huiuscemodi,
in vniuersa domo patris mei. nõ enim
sciuit seruus tuus quicquam super hoc
negotio, vel modicum vel grande. Di-
xitque rex, Morte morieris? Achime-
lech tu, & omnis domꝰ pr̃is tui. Ait rex
emissariis, qui circũstabant eũ, Conuer-
timini, & interficite sacerdotes domi-
ni: nam manus eorum cum Dauid est:
scientes ꝙ fugisset, & non indicaue-

runt mihi. Noluerunt autem serui regis extendere manus suas in sacerdo-
D tes domini. Et ait rex ad Doeg, Conuertere tu, & irrue in sacerdotes. Conuersúsque Doeg Idumæus, irruit in sacerdotes, & trucidauit in die illa octogintaquinque viros vestitos ephod lineo. Nobe autem ciuitatem sacerdotum percussit in ore gladii, viros & mulieres, & paruulos, & lactentes, boues que & asinum, & ouem in ore gladii. ¶Euadens autem vnus filius Achimelech filii Achitob, cuius nomen erat Abiathar, fugit ad Dauid, & annuntiauit ei quòd occidisset Saul sacerdotes domini. Et ait Dauid ad Abiathar, Sciebam in die illa, quòd cum ibi esset Doeg Idumæus, proculdubio annuntiaret Saul: ego sum reus omnium animarum domus patris tui. Mane mecũ, ne timeas: si quis quæsierit animam meam, quæret & animam tuam, mecúmque seruaberis.

CAP. XXIII.

¶ Dauid liberat Ceilam à Philisthæis. Moratur cum Ziphæis, à quibus proditur. Percutit fœdus cũ Ionatha. Persequitur Saul Dauidem.

A ET annuntiauerunt Dauid, dicentes, Ecce Philisthiim oppugnant Ceilam & diripiunt areas. Consuluit ergo Dauid dominum, dicens, Num vadam, & percutiam Philisthæos istos? Et ait dominus ad Dauid, Vade, & percuties Philisthæos, & Ceilam saluabis. Et dixerunt viri qui erãt cum Dauid, ad eum, Ecce nos hic in Iudæa consistentes timemus: quanto magis si ierimus in Ceilam aduersum agmina Philisthinorum? Rursum ergo Dauid consuluit dominum. Qui respondens, ait ei, Surge, & vade in Ceilam: ego enim tradam Philisthæos in manu tua. Abiit ergo Dauid, & viri eius in Ceilam, & pugnauit aduersum Philisthæos, & abegit iumenta eorũ, & percussit eos plaga magna: & saluauit Dauid habitatores Ceilæ. ¶Porrò eo tempore, quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad Dauid in Ceilam, ephod secum habens descenderat. ¶Nuntiatum B est autẽ Sauli ꝙ veniisset Dauid in Ceilam: & ait Saul, Tradidit eum dominus in manus meas, concluſúsque est introgressus vrbem in qua portæ & seræ sunt. Et præcepit Saul omni populo vt ad pugnam descenderet in Ceilam, & obsideret Dauid & viros eius. Quod cum Dauid resciisset quia præpararet ei Saul clãm malum, dixit ad Abiathar sacerdotem, Applica ephod.

Et ait Dauid, Domine deus Israel, audiuit famam seruus tuus quòd disponat Saul venire in Ceilam, vt euertat vrbē propter me. Si tradent me viri Ceilæ in manus eius? & si descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus? domine deus Israel indica seruo tuo. Et ait dominus, Descendet. Dixitq; Dauid, Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui sunt mecū, in manus Saul? Et dixit dominus, Tradent. Surrexit ergo Dauid & viri eius quasi sexcenti, & egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti: nuntiatumq; est Sauli ꝙ fugisset Dauid de Ceila & saluatus esset: quam ob rem dissimulauit exire. ¶Morabatur autem Dauid in deserto in locis firmissimis, mānsitq; in monte solitudinis Ziph, quærebat eum tamen Saul cunctis diebus: C & non tradidit eum dominus in in manus eius. ¶Et vidit Dauid ꝙ egressus esset Saul vt quæreret animā eius. Porrò Dauid erat in deserto ziph in sylua. Et surrexit Ionathas filius Saul, & abiit ad Dauid in syluam, & confortauit manus eius in deo, dixitq; ei, Ne timeas: neque enim inueniet te manus Saul patris mei: & tu regnabis super Israel, & ego ero tibi secūdus: sed & Saul pater meus scit hoc. Percussit ergo vterque fœdus coram domino: mansitq; Dauid in sylua, Ionathas autem reuersus est in domum suam. Ascenderunt autem ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes, Nonne Dauid latitat apud nos in locis tutissimis syluæ, in colle Hachile, quæ est ad dexteram deserti? Nunc ergo sicut desyderauit anima tua vt descenderes, descende: nostrum autem erit vt tradamus eū in manus regis. Dixitque Saul, Benedicti vos à domino, quia doluistis vicem meam. Abite ergo oro, & diligentius præparate, & curiosius agite, & consyderate locum vbi D sit pes eius, vel quis viderit eū ibi. recogitat enim de me, ꝙ callide insidier ei. Consyderate, & videte omnia latibula eius, in quibus absconditur: & reuertimini ad me ad rem certam, vt vadam vobiscum. ꝙ si etiam in terram se obstruxerit, perscrutabor eū in cunctis millibus Iuda. ¶At illi surgentes abierunt in ziph ante Saul: Dauid autem & viri eius erāt in deserto Maon, in campestribus ad dexteram Iesimon. Iuit ergo Saul & socii eius ad quærendum eum: nuntiatum est Dauid, statimque descendit ad petram, & versabatur in deserto Maon. quod cum audisset Saul, persecutus est Dauid in deserto Maon Et ibat Saul ad latus mōtis ex parte vna. Dauid autem & viri eius erant in latere montis ex parte altera: porrò Dauid desperabat se posse euadere à facie Saul: itaque Saul, & viri eius in modum coronæ cingebant Dauid, & viros eius, vt caperent eos. Et nuntius venit ad Saul, dicens, Festina & veni, quoniam infuderunt se Philisthiim super terram. Reuersus est ergo Saul desistens persequi Dauid, & perrexit in occursum Philisthinorum. propter hoc vocauerūt locum illum Petrā diuidentem.

maiores

cessauit

dictū est mihi ꝙ maxime callidus sit.

re bene cōperta,

festinabat

CAP. XXIIII.

Dauid in spelunca latens, præscindit oram chlamydis Saulis: vindictam deo reseruans. Saul agnoscit dei manum, suum peccatum, & Dauidis innocentiam.

A Scendit ergo Dauid inde: & habitauit in locis tutissimis En-gaddi. Cumque reuersus esset Saul, postquam persecutus est Philisthæos, nuntiauerunt ei, dicētes, Ecce, Dauid in deserto est En-gaddi. Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad vestigandum Dauid & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt, Et venit ad caulas ouium, quæ se offerebant vianti. erátque ibi spelunca, quam ingressus est Saul, vt purgaret ventrem: porrò Dauid & viri eius in interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt serui Dauid ad eum, Ecce dies de qua locutus est dominus ad te, Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo Dauid, & præscidit oram chlamydis Saul silenter. Post hæc percussit cor suum Dauid eò quòd abscidisset oram chlamydis Saul. Dixitque ad viros suos, Propitius sit mihi dominus, ne faciā hanc rem domino meo Christo domini, vt mittam ma

arietibꝰ

lateribꝰ

num meam in eum, quia Christus do-
B mini est. ►Viuit dominus, quia nisi do
minus percusserit eũ, aut dies eius ve-
nerit vt moriatur, aut descendens in
prælium perierit: propitius mihi sit do
minus vt non mittam manum meã in
christum domini. Et confregit Dauid
viros suos sermonibus, & non permisit
eos vt cõsurgerent in Saul: porrò Saul
exurgens de spelunca, pergebat cœpto
itinere. Surrexit autem Dauid post eũ:
& egressus de spelunca, clamauit post
tergum Saul, dicens, Domine mi rex.
Et respexit Saul post se, & inclinans se
Dauid pronus in terram, adorauit, di-
xitq; ad Saul, Quare audis verba ho-
minum loquentium, Dauid quærit ma
lum aduersum te? Ecce hodie viderũt
oculi tui q tradiderit te dominus in
[a]dixit qſ- manu mea in spelunca: & [a]cogitaui vt
piam occiderem te, sed pepercit tibi oculus
C meus: dixi enim, Non extendam ma-
num meam in dominum meum, quia
christus domini est. Quin potius pater
mi, vide & cognosce oram chlamydis
tuæ in manu mea: quoniam cum præ-
scinderem summitatẽ chlamydis tuæ,
nolui extendere *manum meam in te*,
animaduerte, & vide quoniam non est
in manu mea malum, neque iniquitas,
neque peccaui in te: tu autem insidia-
ris animæ meæ vt auferas eam. Iudicet
dominus inter me & te, & vlciscatur
me dominus ex te: manus autem mea
non sit in te. Sicut & in prouerbio an
tiquo dicitur, A B IMPIIS egre-
dietur impietas: manus ergo mea non
sit in te. Quem persequeris rex Israel?
quem persequeris? canem mortuũ per-
sequeris, & pulicem vnum. Sit domi-
nus iudex, & iudicet inter me & te: &
videat, & iudicet causam meam, & e
D ruat me de manu tua. Cum autem com
plesset Dauid loquens sermones hu-
iuscemodi ad Saul, dixit Saul, Nun-
quid vox hæc tua est fili mi Dauid? Et
leuauit Saul vocem suam, & fleuit, di-
xitque ad Dauid, Iustior tu es, q̃ ego:
tu enim tribuisti mihi bona, ego au-
tem reddidi tibi mala. Et tu indicasti
hodie quæ feceris mihi bona: quomo-
do tradiderit me dominus in manum
tuam, & non occideris me. Quis e-
nim cum inuenerit inimicum suum,
dimitet eum in via bona? Sed domi-
nus reddat tibi [b]vicissitudinem hanc, [b]bonum
pro eò quòd hodie operatus es in me.
Et nunc quia scio quòd certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua
regnum Israel: iura mihi in domino ne
deleas semen meum post me, neque au
feras nomen meũ de domo patris mei.
Et iurauit Dauid Saul. Abiit ergo Saul
in domum suam: & Dauid, & viri eius
ascenderunt ad [a]tutiora loca. [a]munitio
nem.

CAP. XXV.

Moritur Samuel. Dauidi poscenti victum pro suis, denegat Nabal impius. Abigail occurrit Dauidi cum muneribus, placãtque eum. Moritur Nabal. Dauid accipit Abigail in vxorem.

MOrtuus est autem Samuel, & A
congregatus est vniuersus Isra- Eccli. 46
el, & planxerunt eum, & sepe- d.
lierunt eum in domo sua in Ra
matha. ¶Consurgensq; Dauid descen-
dit in desertum Pharan. Erat autẽ vir
quispiam in solitudine Maon, & pos-
sessio eius in Carmelo, & homo ille
magnus nimis: erantq; ei oues tria mil
lia, & mille capræ: & accidit vt ton-
deretur grex eius in Carmelo. Nomen
autem viri illius erat Nabal: & nomen
vxoris eius, Abigail. eratq; mulier illa
prudentissima & speciosa: porrò vir e-
ius durus, & pessimus, & malitiosus:
erat autem de genere Caleb. ¶Cum au
tem audisset Dauid in deserto q̃ ton-
deret Nabal gregem suum, misit decẽ
iuuenes, & dixit eis, Ascendite in Car
melum, & venietis ad Nabal, & salu-
tabitis eum ex nomine meo pacifice.
Et sic dicetis, [a]Sit fratribus meis, & [b] ti [a]viuet, [b] viuẽt
bi pax, & domui tuæ pax, & omnibus
quæcunque habes sit pax. Audiui quòd
tonderent pastores tui qui erant no-
biscum ►in deserto: nunquam eis mo
lesti fuimus, nec aliquando defuit
quicquam eis de grege omni tempore
quo fuerunt nobiscum in Carmelo. In-
terroga pueros tuos, & indicabunt ti-
bi. Nunc ergo inueniant pueri tui gra
tiam in oculis tuis: in die enim bona
venimus. quodcunque inuenerit ma-
nus tua, da seruis tuis, & filio tuo Dauid. ¶Cũq; venissent pueri Dauid, lo-

B cuti sunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine Dauid: & siluerunt. Respondens autem Nabal pueris Dauid, ait, Quis est Dauid? & quis est filius Isai? hodie increuerunt serui qui fugiunt dominos suos. Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum quæ occidi tonsoribus meis, & dabo viris quos nescio vnde sint? ¶Regressi sunt itaq; pueri Dauid per viã suam, & reuersi venerunt, & annuntiauerunt ei omnia verba quæ dixerat Nabal, Tunc ait Dauid pueris suis, Accingatur vnusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladiis suis, accinctusq; est & Dauid ense suo: & secuti sunt Dauid quasi quadringenti viri, porrò ducẽti remanserunt ad sarcinas. ¶Abigail autẽ vxori Nabal nuntiauit vnus de pueris suis, dicens, Ecce Dauid misit nuntios de deserto, vt [a]benedicerent domino nostro', & [a]aduersatus est' eos. homines isti, boni [a]satis' fuerunt nobis, & nõ molesti: nec quicquã aliquando periit omni tempore quo fuimus conuersati cum eis in deserto. pro muro erãt nobis tam in nocte quàm in die, omnibus diebus quibus pauimus apud eos greges. Quã ob rem consydera, & recogita quid facias: quoniam completa est malitia aduersum virum tuum, & aduersum domum tuam, & ipse est filius Belial, ita vt nemo possit ei loqui. Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque sata polentæ, & centũ ligaturas vuę passæ, & ducentas massas caricarum, & imposuit super asinos, dixitque pueris suis, Pręcedite me, & ecce, ego post tergum sequar vos. viro autem suo Nabal non indicauit. Cum ergo ascendisset asinum, & descenderet ad radicem montis, Dauid & viri eius descendebãt in occursum eius: quibus & illa occurrit. Et ait Dauid, Vere frustra seruaui omnia quæ huius erant in deserto, & nõ periit quicquam de cunctis quæ ad eum pertinebant: & reddidit mihi malum pro bono. Hæc faciat deus inimicis Dauid, & hæc addat, si reliquero de oĩbus quæ ad ipsum pertinent vsq; mane mingentem ad parietem. ¶Cum autem vidissent Abigail Dauid, festinauit, & descendit de asino, & procidit corã Dauid super faciem suã, & adorauit super terram, & cecidit ad pedes eius, & dixit, In me sit domine mi hæc iniquitas: loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis, & audi verba famulæ tuæ, Ne ponat oro dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal: quia secũdum nomen suum stultus est, & stultitia est cũ eo: ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos domine mi, quos misisti. Nunc ergo domine mi viuit dominus, & viuit aĩa tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, & saluauit manum tuam tibi: & nũc fiant sicut Nabal inimici tui, & qui quærunt domino meo malum, E Quapropter suscipe benedictionẽ hãc, quam attulit ancilla tua tibi domino meo: & da pueris qui sequuntur te dominum meum. Aufer iniquitatẽ famulæ tuæ: faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domũ [a]fidelem', quia pręlia Domini domine mi tu pręliaris: malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. Si enim surrexerit aliquando homo persequens te & quærens animam tuam, erit anima domini mei [a]custodita' quasi in fasciculo viuentium apud dominum deum tuũ: porrò inimicorum tuorum anima rotabitur quasi in impetu, & circulo fundæ. Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia hæc quæ locutus est bona de te, & constituerit te ducem super Israel, non erit tibi hoc in [a]singultum, & in scrupulum' cordis domino meo, quòd effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te vltus fueris: & cum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ. Et ait Dauid ad Abigail, Benedictus dominus deus Israel, qui misit hodie te in occursum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quę prohibuisti me hodie ne irem ad sanguinẽ: & vlciscerer me manu mea. Alioquin viuit Dominꝰ deus Israel qui prohibuit me ne malum facerem tibi: nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal vsque ad lucem matutinam mingens ad parietem. Suscepit ergo Dauid de manu eius omnia quæ attulerat ei, dixitq; ei, Vade pacifice in domũ tuam: ecce, audiui vocẽ tuã, & honoraui faciem tuã,

[a] vel salutarẽt dominũ nostrum,
[a] inuectus est in
[a] valde
[a] vel, stabilem
[a] colligata
[a] offensionem & offendiculũ

¶Venit autem Abigail ad Nabal: & ecce erat ei conuiuiū in domo eius, quasi conuiuium regis, & cor Nabal iucundum, erat enim ebrius nimis: & nō indicauit ei verbum pusillum aut grande vsq; mane. Diluculo autem cum digessisset vinū Nabal, indicauit ei vxor sua verba hæc, & emortuū est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis.

* fere Cumq; pertrāsissent *decem dies, percussit dominus Nabal, & mortuus est.

Quod cum audisset Dauid mortuū Na
G bal, ait, Benedictus dominus qui iudicauit causam opprobrii mei de manu Nabal, & seruum suum custodiuit à malo, & malitiā Nabal reddidit dominus in caput eius. ¶Misit ergo Dauid, & locutus est ad Abigail, vt sumeret eam sibi in vxorem. Et venerūt pueri Dauid ad Abigail in Carmelum, & locuti sunt ad eam, dicentes, Dauid misit nos ad te, vt accipiat te sibi in vxorem. Quæ consurgens adorauit prona in terrā, & ait, Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum domini mei. Et festinauit, & surrexit Abigail, & ascendit super asinum, & quinque puellę ierunt cum ea, pedissequæ eius, & secuta est nuntios Dauid: & facta est illi vxor. Sed & Achinoam accepit Dauid de Iezrael & fuit vtraque vxor eius. Saul autē dedit Michol filiam suam vxorem Dauid, Phalti, filio Lais, qui erat de Gallim.

CAP. XXVI.

Ziphæi produnt Dauidem Sauli. Dauid dormienti Sauli aufert hastam & scyphum. Agnoscit Saul peccatum,
A & misericordiā à Dauide sibi factam.

ET venerunt Ziphæi ad Saul in Ga
Gabaa baa, dicentes, Ecce, Dauid absconditus est in = colle Hachilæ, quæ
Gesimō. est ex aduerso = solitudinis. Et surrexit Saul, & descēdit in desertū ziph, & cum eo tria millia virorum de electis Israel, vt quęreret Dauid in deserto ziph. Et castrametatus est Saul in Gabaa Hachilæ, quæ erat ex aduerso solitudinis in via: Dauid autem habitabat in deserto. Videns autem quòd venisset Saul post se in desertū, misit exploratores, & didicit quòd venisset certissime. Et surrexit Dauid, & venit ad locū vbi erat Saul: cumq; vidisset locum in quo dormiebat Saul, & Abner filiq; Ner princeps militiæ eius, & Saulem dormientem in tētorio, & reliquum vulgus per circuitum eius, ait Dauid ad Achimelech Hethæum, & Abisai filium Saruię, fratrem Ioab, dicens, Quis descendet mecum ad Saul in castra? Dixitq; Abisai, Ego descendam tecum. Venerunt ergo Dauid & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacētem & dormientem in tentorio, & hastam fixam in terra ad caput eius: Abner autem & populum dormiētes in circuitu eius. Dixitq; Abisai ad Dauid, Concluſit deus inimicum tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lancea in terram semel, & secundo opus non erit. Et dixit Dauid ad Abisai, Ne interficias eū: quis enim extendet manum suam in christum domini, & innocens erit? Et dixit Dauid, Viuit dominus, quia nisi dominus percusserit eū, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descendēs perierit, = propitius sit mihi dominus ne extendam manum meam in christū domini, nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput eius, & scyphum aquæ, & abeamus. Tulit igitur Dauid hastam, & scyphum aquę, qui erat ad caput Saul, & abierunt: & non erat quisquam qui videret, & intelligeret, & euigilaret, sed omnes dormiebant, quia sopor = dominī irruerat super eos. Cumque transisset Dauid ex aduerso, & stetisset in vertice montis delonge, & esset grande interuallum inter eos, clamauit Dauid ad populum, & ad Abner filium Ner, dicens, Nónne respondebis Abner? Et respondens Abner, ait, Quis es tu qui clamas, = & inquietas = regem? Et ait Dauid ad Abner, Nunquid non vir tu es? & quis alius similis tui in Israel? quare ergo non custodisti dominum tuum regem? ingressus est enim vnus de turba vt interficeret regem dominum tuum. Non est bonum hoc quod fecisti: viuit dominus quoniam filii mortis estis vos, qui non custodistis dominum vestrum christum domini. nunc ergo vide vbi sit hasta regis, & vbi sit scyphus aquæ, qui erat ad caput eius. Cognouit autem Saul vocem Dauid, & dixit, Nunquid vox hæc tua fili mi Dauid? Et ait Dauid, Vox mea domine mi rex. Et ait, Quam ob causam dominus

= auertat hoc deus à me

= vel, à domino, aut vehemēs

C

= ad

meus persequitur seruum suum? Quid feci? aut quod est malum in manu mea? Nūc ergo audi oro domine mi rex verba serui tui, si dominus incitat te aduersum me odoretur sacrificium, si autem filii hominum: maledicti sunt in conspectu domini, quia eiecerūt me hodie
D vt non habitem in hæreditate domini dicentes, Vade, serui diis alienis. Et nūc non effundatur sanguis meus in terra coram domino: quia egressus est rex Israel vt quærat pulicē vnum, sicut persequitur perdix in mōtibus. Et ait Saul, Peccaui reuertere fili mi Dauid: nequaquam enim vltrà tibi malefaciam, eò ꝙ pretiosa fuerit anima mea ī oculis tuis hodie: apparet enim ꝙ stulte egerim, & 'ignorauerim multa nimis'. Et respondens Dauid, ait, Ecce hasta regis: transeat vnus de pueris regis, & tollat eam. Dominus autem retribuet vnicuiq; secundum iustitiam suam & fidem: tradidit enim te dominus hodie in manū meam, & nolui extendere manum meā in christum domini. Et sicut magnificata est anima tua hodie ī oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de omni angustia. Ait ergo Saul ad Dauid, Benedictus tu fili mi Dauid: equidē faciens facies, & potens poteris. Abiit autē Dauid in viam suam, & Saul reuersus est in locum suum.

'errauerī supramodum

CAP. XXVII.

Dauid angustiatus fugit ad Achis. Datur ei Siceleg. Occidit Philisthæos.

A ET ait Dauid in corde suo, Aliquando 'incidam vna die in manus' Saul: nónne melius est vt fugiam, & saluer in terra Philisthinorum, & desperet Saul, cessetque me quærere in cunctis finibus Israel? fugiā ergo manus eius. Et surrexit Dauid, & abiit ipse, & sexcēti viri cum eo, ad Achis filiū Maoch regem Geth. Et habitauit Dauid cum Achis in Geth, ipse & viri eius, vir & domus eius, Dauid & duæ vxores eius, Achinoam Iezraelitis, & Abigail vxor Nabal carmelitis. Et nuntiatū est
B Saul quòd fugisset Dauid in Geth, & nō addidit vltra quærere eum. ¶Dixit autem Dauid ad Achis, Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in vna vrbium regionis huius, vt habitem ibi: cur enim manet seruus tuus in ciuitate regis tecum? Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg: propter quam causam facta est Siceleg regum Iuda, vsque in diem hanc. Fuit autem numerus dierū quibus habitauit Dauid in regione Philisthinorum, 'quatuor mensium'. ¶Et ascendit Dauid, & viri eius, & agebant prædas de Gessuri, & de Gerzi, & de Amalecitis: hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur vsq; ad terram AEgypti. Et percutiebat Dauid omnem terram, nec relinquebat viuentem virū & mulierē: tollensq; oues, & boues, & asinos, & camelos, & vestes reuertebatur, & veniebat ad Achis. Dicebat autem ei Achis, In quem irruisti hodie? Respondebat Dauid. Contra meridiem Iudæ & contra meridiem Ierameel, & contra meridiem Ceni. Virum & mulierem non 'viuificabat' Dauid, nec adducebat in Geth, dicens, Ne forte loquantur aduersum nos. Hæc fecit Dauid: & hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitauit in regione Philisthinorū. Credidit ergo Achis Dauid, dicens, Multa mala operatus est cōtra populum suum Israel: erit igitur mihi seruus sempiternus.

'consumar vna die manibus

C 'annus cū quatuor mensibus

D 'relinquebat viuū

CAP. XXVIII.

Dauid custos regis Achis. Saul ablatis magis & ariolis, nihilominus pythonissam addit quę suscitat ei Samuelem. Reiicitur à deo vnde desperat.

A FActum est autem in diebus illis, cōgregauerunt Philisthiim agmina sua, vt præpararētur ad bellum cōtra Israel: dixitq; Achis ad Dauid Sciens nunc scito quoniam mecum egredieris in castra tu & viri tui. Dixitque Dauid ad Achis, Nunc scies quæ facturus est seruus tuus. Et ait Achis ad Dauid, 'Et' ego custodem capitis mei ponam te cunctis diebus. ¶Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israel, & sepelierunt eū in Ramatha vrbe sua. Et Saul abstulit magos & ariolos de terra. ¶Congregatique sunt Philisthiim, & venerunt, & castrametati sunt in Sunam: congregauit autem & Saul vniuersum Israel, & venit in Ielboe. Et vidit Saul castra Philisthiim, & timuit, & expauit cor eius nimis. Consuluitque dominum: &

Profecto Sup. 25. a

non respondit ei, neq; per somnia, neq; per sacerdotes, neque per prophetas.
B Dixitq; Saul seruis suis, Quærite mihi mulierem habentem pythonem, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam. Et dixerunt serui eius ad eum, Est mulier pythonem habens, in Endor. Mutauit ergo habitum suum, vestitusq; est aliis vestimentis, & abiit ipse, & duo viri cũ eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi, Diuina mihi in pythone, & suscita mihi quem dixero tibi. Et ait mulier ad eum, Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, & quomodo euaserit magos, & ariolos de terra: quare ergo insidiaris animæ meæ, vt occidar? Et iurauit ei Saul in domino, dicens, Viuit dominus quia non eueniet tibi quicquam mali propter hanc rem. Dixitq; ei mulier, Quem suscitabo tibi? Qui ait, Samuelem mihi suscita. Cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul, Quare imposuisti mihi? tu es enim Saul, Dixitque ei rex, Noli timere, quid vidisti? Et ait mulier ad Saul, Deos vidi ascendentes de terra.
C Dixitque ei, Qualis est forma eius? Quæ ait, Vir senex ascẽdit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quòd Samuel esset, & inclinauit se super faciem suam in terra, & adorauit. ‖Dixit autem Samuel ad Saul, Quare inquietasti me vt suscitarer? Et ait Saul, Coartor nimis: siquidem Philisthiim pugnãt aduersum me, & deus recessit à me, & exaudire me noluit, neq; in manu prophetarum, neq; per somnia: vocaui ergo te, vt ostenderes mihi quid faciam. Et ait Samuel. Quid interrogas me, cum dominus recesserit à te, & trãsierit ad [a]æmulum⁾ tuum? Faciet enim tibi dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid, quia non obedisti voci domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec. idcirco quòd pateris, fecit tibi dominus hodie. Et dabit dominus etiam Israel tecum in manus Philisthiim: cras autem tu & filii tui mecũ eritis: sed & castra Israel tradet dominus in manus Philisthiim.
D Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim valde verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa. ¶Ingressa est itaque mulier illa ad Saul, & vidit quòd conturbatus erat valde: dixitque ad eum, Ecce obediuit ancilla tua voci tuę, & posui animam meam in manu mea: & audiui sermones tuos quos locutus es ad me. Nunc igitur audi & tu vocem ancillæ tuæ, & ponam coram te buccellã panis, vt comedens cõualescas, & possis iter agere. Qui renuit, & ait, Non comedam. Coëgerunt autem cum serui sui & mulier, & tandem audita voce eorũ surrexit de terra, & sedit super lectum. Mulier autem illa habebat vitulum [a]pascualem⁾ in domo. & festinauit, & occidit eum: tollẽsque farinam, miscuit eam, & coxit azyma, & posuit ante Saul, & ante seruos eius. Qui cũ comedissent, surrexerunt, & ambulauerunt per totam noctẽ illã.

Ecc. 46. d

[a] inimicũ

[a] pinguẽ

CAP. XXIX.

Dauid contra Saulem pugnaturus remittitur à Philisthęis, Laudatúrque ab Achis.

A Congregata sunt ergo Philisthiim vniuersa agmina in Aphec: sed & Israel castrametatꝰ est super fontẽ qui erat in Iezrael. Et satrapæ quidem Philisthiim incedebant in centuriis & millibus: Dauid autem & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis. Dixerũtq; principes Philisthiim, Quid sibi volũt Hebręi isti? Et ait Achis ad principes Philisthiim, Nunquid [a]ignoratis⁾ Dauid, qui fuit seruus Saul regis Israel, & est apud me multis diebus vel annis? & non inueni in eo quicquam, ex die qua transfugit ad me, vsq; ad diem hanc. Irati sunt autem aduersus eum principes Philisthiim, & dixerunt ei, ‖Reuertatur vir, & sedeat in loco suo, in quo constituisti eum: & nõ descendat nobiscum in pręlium, ne fiat nobis aduersarius, cum præliari cœperimus: quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris? Mónne iste est Dauid ‖cui cantabant in choris, dicẽtes. Percussit Saul in millibus suis, & Dauid in decẽ millibus suis? Vocauit ergo Achis Dauid, & ait ei, Viuit dominus, quia rectus es tu, & bonus in conspectu meo: & exitus tuus, & introitus tuus mecum est in castris: & non inueni in te quicquã mali

[a] iste est

1. Pa. 12. d

B

Supr. 18. d

ex die qua venisti ad me, vsque in diē hāc: sed satrapis non places. Reuertere ergo, & vade in pace, & nō offendes oculos satraparū Philisthiim. Dixitque Dauid ad Achis. Quid enim feci, & quid inuenisti in me seruo tuo à die qua fui in conspectu tuo vsque in diē hanc, vt non veniam, & pugnem contra inimicos domini mei regis? Respondens autem Achis, locutus est ad Dauid, Scio qa bonus es tu in oculis meis, sicut angelus dei: sed principes Philisthinorum dixerunt, Non ascendet nobiscum in prælium. Igitur consurge *mane). tu & serui domini tui, qui venerunt tecum: & cum de nocte surrexeritis, & cœperit diluescere, pergite. Surrexit itaq; de nocte Dauid ipse & viri eius, vt proficiscerentur mane, & reuerterētur ad terram Philisthiim: Philisthiim autem ascenderunt in Iezrael.

*de nocte

D

CAP. XXX.

Siceleg succensa persequitur Dauid succensores, quos occidit, & prædam reducit quam ex æquo diuidi iubet omnibus.

A CVmque venissent Dauid, & viri eius in Siceleg die tertia, Amalecitæ Impetum fecerāt ex parte australi in Siceleg, & percusserant siceleg, & succēderant eā igni. Et captiuas duxerant mulieres ex ea à minimo vsque ad magnū: & non interfecerant quenquā, sed secum duxerāt, & pergebant itinere suo. Cum ergo venisset Dauid & viri eius ad ciuitatem, & inuenissent eā succēsam igni, & vxores suas, & filios suos, & filias ductas esse captiuas, leuauerunt Dauid & populus qui erat cum eo, voces suas, & plan xerunt donec deficerent in eis lachrymæ. Siquidem & duæ vxores Dauid captiuæ ductæ fuerant Achinoam Iezrae

B litis, & Abigail vxor Nabal Carmeli. Et contristatus est Dauid valde: volebat enim eum populus lapidare, quia amara erat anima vniuscuiusq; viri sup filiis suis, & filiabus: cōfortatus est autē Dauid in domino deo suo. ¶Et ait *ad *Dauid Abiathar sacerdotem filium Achimelech, Applica ad me ephod. Et applicauit Abiathar ephod ad Dauid, & con-

exercitū sulit Dauid dominū, dicens, Persequar hunc latrunculos hos) & comprehendam eos, an non? Dixitque ei dominus, Persequere: absque dubio enim comprehendes eos, & excuties prædam. Abiit ergo Dauid ipse & sexcēti viri qui erāt cū eo, & venerunt vsque ad torrentē Besor: & lassi quidam subsistiterūt. Persecutus est autē Dauid ipse & quadrin reliqui genti viri: subsistiterant enim ducēti, qui vero lassi transire non poterant torrentem C Besor. Et inuenerunt virum AEgyptium in agro, & adduxerunt eum ad Dauid dederuntque ei panem vt comederet, & biberet aquam, sed & fragmen massę caricarū, & duas ligaturas vuæ passæ. Quæ cū comedisset, reuersus est spiritus eius, & refocillatus est: nō enim comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus & tribus noctibus. Dixit itaque ei Dauid. Cuius es tu? vel vndē? Qui ait, Puer AEgyptius ego sum, seruus viri Amalecitæ, dereliquit autē me dominus meus, quia ęgrotare cœpi nudiu stertius. Siquidem nos erupimus ad australem plagam Cerethi, & contra Iu D dam, & ad meridiem Caleb, & Siceleg succendimus igni. Dixitque ei Dauid, Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait, Iura mihi per deum, quod non occidas me & non tradas me in manus domini mei, & ego ducam te ad cuneū istum. ¶Qui cum duxisset eum, ecce illi discumbebant super faciem vniuersæ terræ comedentes & bibentes, & quasi festum celebrantes diem, pro cūcta præda, & spoliis quæ ceperant de terra Philisthiim, & de terra Iuda. Et percussit eos Dauid à vespere vsque ad vesperam alterius diei, & non euasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos, & fugerant. Eruit ergo Dauid omnia quæ tulerant Amalecitæ, & duas vxores suas eruit. Nec defuit quicquā E à paruo vsque ad magnum, tam de filiis quàm de filiabus, & de spoliis: & quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid. Et tulit vniuersos greges & armenta, & minauit ante faciem suam: dixeruntque, Hæc est præda Dauid. ¶Venit autem Dauid ad ducentos viros, qui lassi subsistiterant, nec sequi poterant Dauid, & residere eos iusserat in torrente Besor: qui egressi sunt obuiam Dauid, & populo qui erat cum eo. Ac-

cedens autem Dauid ad populum, salutauit eos pacifice, Respondensque omnis vir pessimus, & iniquus de viris q ierant cū Dauid, dixit, Quia non ve
B nerunt nobiscum, non dabimus eis quicquā de præda quam eruimus: sed sufficiat vnicuique vxor sua, & filii, quos cum acceperint, recedant. Dixit autem Dauid, Non sic facietis fratres mei de his q̄ tradidit nobis dominus, & custodiuit nos, & dedit latrunculos qui eruperant aduersum nos, in manus nostras, nec audiet vos quisquā super sermōe hoc. æqua enim pars erit descē dentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter diuident. Et factū est hoc ex die illa, & deinceps constitutum & præfinitum, & quasi lex in Is
mos rael vsque in diem hanc. ¶ Venit ergo Dauid in Siceleg, & misit dona de præda senioribus Iuda proximis suis, dicēs, Accipite benedictionē de p̄da hostiū domini: His qui erāt Bethel & q in Ramoth ad meridiē, & qui in Iether, & in Aroer, & qui in Sephamoth, & qui in Esthamo, & qui in Rachal, & qui in vr
bibus Ierameel, & qui in vrbibus Ceni
Bor & qui in Harama, & qui in Hiacu Asan, & qui in Athach, & qui in Hebrō: & reliquis qui erant in his locis in quibus commoratus fuerat Dauid ipse & viri eius.

CAP. XXXI.

Israelitæ cum Saule & filii occidūtur à Philisthæis. Ionathas moritur. Iabes Galaad habitatores comburūt Saulem & ossa sepeliunt. Sepultura & ieiunium.

A Philisthiim autem pugnabant aduersum Israel: & fugerunt viri Israel ante faciem Philisthiim, & ceciderūt interfecti in mōte Gelboe. Irruerunt q̄ Philisthiim in Saul, & in filios eius: & percusserunt Ionathan & Abinadab & Melchisua filios saul, totumque pondus prælii versum est in Saul: & consecuti sunt eum viri sagittarii, & vulneratus est vehementer à sagittariis. Dixitque Saul ad armigerum suum, euagina gladium tuū, & percute me: ne forte veniant incircūcisi isti, & interficiant me illudētes mihi. Et noluit armiger eius: fuerat enim nimio terrore perterritus. arripuit itaque saul gladium suum, & irruit super eū. Quod cū vidisset armiger eius, videlicet q̄ ß mortuus esset Saul, irruit etiā ipse sup gladiū suū, & mortuus est cum eo. Mortuus est ergo Saul, & tres filii eius, & armiger illi9 & vniuersi viri ei9 in die illa pariter. ¶ Vidētes autem viri Israel qui erant trans vallem & trans Iordanem, q̄ fugissent viri Israelitæ, & quod mortuus esset Saul, & filii eius, reliquerunt ciuitates suas & fugerunt: venerunt q̄ Philisthiim, & habitauerūt ibi. ¶ Facta autem die altera, venerunt Philisthiim vt expoliarent interfectos, & inuenerunt Saul & tres filios eius iacē- C tes in mōte Gelboe. Et p̄ciderūt caput Saul, & expoliauerūt eum armis: & miserunt in terram Philisthinorū per circuitum, vt annuntiaretur in templo idolorum, & in populis. Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan, Quod cum audissent habitatores Iabes Galaad, quæcunque fecerant Phi D listhiim Saul, surrexerunt omnes viri fortissimi, & ambulauerunt tota nocte, & tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Bethsan: venerūtque Iades Galaad, & combusserunt ea ibi: & tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus.

Secūdus liber Samuelis, quē nos secūdum Regum dicimus.

CAP. I.

Fletus & ieiunium Dauidis ob mortem Saulis inimici, & Ionathæ amici. Occidi iubet qui Saulem se occidisse narrabat. Lamentatio Dauidis super eosdem.

A Factum est autem postquam mortuus est Saul, vt Dauid reuerteretur à cæde Amalec, & maneret in Siceleg duos dies. In die autē tertia apparuit homo veniēs de castris Saul veste cōscissa, & puluere conspersus caput, & vt venit ad Dauid, cecidit super faciem suā, & ado

rauit. Dixitq; ad eum Dauid, Vnde venis? Qui ait ad eum, De castris Israel fugi. Et dixit ad eū Dauid, Quod est verbū, quod factū est? indica mihi. Qui ait, Fugit populus ex prælio, & multi corruentes è populo mortui sunt: sed & Saul & Ionathas filius eius interierūt. Dixitq; Dauid ad adolescentē qui nuntiabat ei, Vnde scis quia mortuus est
B Saul & Ionathas filius eius? Et ait adolescens qui nuntiabat ei, Casu veni in mōtem Gelboe, & Saul incumbebat super hastam suā: porro currus & equites appropinquabant ei, & conuersus post tergum suum, vidensque me vocauit. Cui cum respōdissem, Adsum: dixit mihi, Quisnam es tu? Et aio ad eum, Amalecites ego sum. Et locutus est mihi, Sta super me, & interfice me: quoniam tenent me angustiæ, & adhuc tota anima mea in me est. Stansque super eum, occidi illum: sciebam enim quod viuere non poterat post ruinam: & tuli diadema quod erat in capite eius, & armillam de brachio illius, & attuli ad te domine meum huc. apprehendens autē Dauid vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo, & plāxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperā super Saul, & super Ionathan filiū eius, & super populum domini, & super domum Israel, eò quod corruissent gladio. ¶ Dixitque Dauid ad iuuenem C
qui nuntiauerat ei, Vnde es tu? Qui respondit, Filius hominis aduenæ Amalecitæ ego sum. Et ait ad eum Dauid, Ps. 104. b
‖Quare non timuisti mittere manum tuam vt occideres CHRISTVM domini? Vocansque Dauid vnum de pueris suis, ait, Accedens irrue in eum. Qui percussit illum, & mortuus est. Et ait ad eum Dauid, Sanguis tuus super caput tuum: os enim tuum locutum est aduersum te, dicens, Ego interfeci Christum domini.

Planxit autem Dauid planctum huiuscemodi super Saul, & super Ionathan filium eius: & præcepit vt docerent filios Iuda arcum, sicut scriptum est in libro iustorum.

Et ait, Consydera Israel pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati). Inclyti) Israel super montes tuos interfecti sunt: quomodo ceciderunt fortes? Desyderate

Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in competis Ascalonis: ne forte lætentur filiæ Philisthiim, ne exultent filiæ incircuncisorum.

Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarum: quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul quasi non D
esset vnctus oleo.

A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Ionathę nunquam rediit retrorsum, & gladius Saul non est reuersus inanis.

Saul & Ionathas amabiles, & decori valde in vita sua, in morte quoque non sunt diuisi: aquilis velociores, leonibus fortiores.

Filiæ Israel super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamēta aurea cultui vestro.

Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Ionathas in excelsis tuis occisus est.

Doleo super te frater mi Ionathan=decore nimis›, & amabilis super amorē mulierum.

=iucūdus fuisti mihi valde›

-Sicut mater vnicum amat filium suū, ita ego te diligebam›.

Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica.

CAP. II.

Dauid in Hebron vngitur in regē. Benedicuntur Iabenitæ à Dauide. Isboseth rex super Israelem. Abner fugatur. Asael occiditur, & sepelitur. Ioab & Abisai persequuntur Abner.

A Igitur post hęc consulit Dauid dominum dicens, Num ascendam in vnā de ciuitatibus Iudæ? Et ait dominus ad eum, Ascende. Dixitque Dauid, Quo ascendam? Et respondit ei, In Hebron. Ascendit ergo Dauid, & duæ vxores eius. Achinoem Iezrahelitis, & Abigail vxor Nabal Carmeli: sed & viros qui erant cum eo, duxit Dauid singulos cum domo sua: & manserunt in op

1.Mac.2.f pidis Hebron. ‖ Veneruntque viri Iudæ, & vnxerunt ibi Dauid, vt regnaret super domum Iudæ. ¶ Et nuntiatum est

B Dauid quod viri Iabes Galaad sepelissent Saul. Misit ergo Dauid nuntios ad

1.Re.32.d viros Iabes Galaad, dixitque ad eos, Benedicti vos à domino, ‖ qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum. Et nūc retribuet vobis quidem dominus misericordiam & veritatem, sed & ego reddam gratiam, eò quod fecistis verbum istud. Confortentur manus vestræ, & estote filii fortitudinis: licet enim mortuus sit dominus vester Saul, tamen me vnxit domus Iuda in regem sibi. ¶ Abner autem filius Ner princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filium Saul, & circunduxit eum per castra: regemq; constituit super Galaad, & super Assuri, & super Iezrael, & super Ephroim, & super Beniamin, & super Israel vniuersum. Quadraginta annorum erat Isbo- C seth filius Saul, cum regnare cœpisset super Israel, & duobus annis regnauit: sola autem domus Iuda sequebatur Dauid. ¶ Et fuit numerus dierum quos cōmoratus est Dauid, imperans in Hebrō super domum Iuda, septem annorum, & sex mensium. ¶ Egressusque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filii Saul de castris in Gabaon. Porro Ioab filius Saruiæ, & pueri Dauid egressi sunt=, & occurrerunt eis iuxta piscinā Gabaon. Et cum in vnum conuenissent, è regione sederunt, hi in vna parte piscinæ, & D illi ex altera. Dixitque Abner ad Ioab, Surgant pueri, & ludant coram nobis, Et respondit Ioab, Surgant. Surrexerūt ergo & transierunt numero duodecim de Bēiamin, ex parte Isboseth filii Saul, & duodecim de pueris Dauid. Apprehensoque vnusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarii, & ceciderunt simul: vocatumq; est nomen loci illius, Ager robustorum, in Gabaon. Et ortum est bellum durum =Valde, =cæsusque =satis› in die illa: =fugatusque› est Abner & viri Israel a pueris Dauid. ¶ Erant autem ibi tres filii Saruiæ, Ioab, & Abisai, & Asael: porro Asael cursor velocissimꝰ fuit, quasi vnus de capreis quæ morantur in syluis. Persequebatur autē Asael *ipsum *Abner, & non declinauit ad dexterā E neque ad sinistram omittens persequi Abner. Respexit itaque Abner post tergum suum, & ait, Tu ne es Asael? Qui respondit, Ego sum. Dixitque ei Abner, Vade ad dexteram, siue ad sinistram, & apprehende vnum de adolescentibus, & tolle tibi spolia eius. Noluit autem Asael omittere quin vrgeret eum. Rursumque locutus est Abner ad Asael, Recede, & noli me sequi, ne forte com =percutiam pellat=confodere te in terram›, & leua re te, re non potero faciem meā ad Ioab fratrem tuum. Qui audire contemplit, & =cuspide noluit declinare: percussit ergo eum lanceę in Abner=auersa hasta in inguine›, & trās quita cofixit, & mortuus est in eodem loco: omnesque qui transibant per locum in F

quo ceciderat Asael, & mortuus erat, subsistebant. ¶Persequētibus autē Ioab & Abisai fugiētē Abner, sol occubuit: & venerunt vsque ad collem [e]aquæductus [f], qui est ex aduerso [g]vallis, itineris [h] deserti in Gabaon. Congregatique sunt filii Beniamin ad Abner: & cōglobati in vnum cuneum, steterūt in summitate tumuli vnius, Et exclamauit Abner ad Ioab, & ait, Num [i] vsque ad internecionem [k] tuus mucro desæuiet? an ignoras quòd [l] periculosa sit, desperatio [m]? vsquequo non dices populo vt omittat persequi fratres suos? Et ait Ioab, Viuit dominus, [n] si locutus fuisses, mane [o] recessisset populus persequens fratrem suum. Insonuit ergo Ioab buccina, & stetit omnis exercitꝰ, nec persecuti sunt vltrà Israel, neq; iniere certamen, Abner autem & viri eius abierunt per campestria, tota nocte illa: & G transierunt Iordanem, & lustrata omni Beth-horon, venerūt ad castra. Porro Ioab reuersus omisso Abner, congregauit omnem populum: & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem viri, excepto Asaele. Serui autem Dauid percusserunt de Beniamin, & de viris qui erant cum Abner trecentos sexaginta viros, qui & mortui sunt. Tuleruntque Asael, & sepelierunt eum in sepulchro patris sui in Beth-lehem: & ambulauerunt tota nocte Ioab, & viri qui erant cum eo, & in ipso crepusculo peruenerunt in Hebron.

[e] Amma, [f] Giah per viam

[g] ppetuo

[h] amaritudo sit in nouissimo?

[i] nisi locutus fuisses (scilicet, Surgant &c. tunc

CAP. III.

Filii Dauidis. Abner transfugit ad Dauidem, Hortatur Israelitas vt Dauidem suscipiant reiecto Isboseth. Dauid reperit vxorem suam Michol. Ioab occidit ipsum Abner, quem plangit Dauid, maledicens ipsi Ioab.

A FActa est ergo longa concertatio inter domum Dauid, & inter domum Saulis: Dauid proficiens & semper seipso robustior, domus autem saul decrescens quotidie. ‖ Natique sunt ► sex [1] filii Dauid in Hebron: fuitque primogenitus eius in Amnon de Achinoam Iezra-elitide, Et post eū Cheleab de Abigail vxore Nabal Carmeli: porro tertius Absalom filius Maacha filiæ Tholmai regis Gessur, Quartus autem Adonias, filius Haggith: & quintus Saphatia, filius Abital. Sextus quoque Iethraā de Egla vxore Dauid. hi nati sunt Dauid in Hebron. ¶Cum ergo esset prælium inter domum Saul & domum Dauid, Abner filius Ner regebat domum Saul. Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aia. Dixitque Isboseth ad Abner. Quare ingressus es ad cōcubinā patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboseth, ait, Nunquid caput canis ego sum* aduersum Iudā hodie, ► qui [1] fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, & super fratres & proximos eius, & non tradidi te in manus Dauid, & tu requisisti in me quod argueres pro muliere hodie? Hæc faciat deus Abner & hæc addat ei, nisi quomodo iurauit dominus Dauid, sic faciam cum eo, vt transferatur regnum de domo Saul, & eleuetur thronꝰ Dauid super Israel, & super Iudam, à Dan vsque Ber-sabee. Et non potuit respondere ei quicquā: quia metuebat illum. ¶Misit ergo Abner nuntios ad Dauid pro se dicētes, Cuius est terra? Et vt loquerentur, Fac mecū amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te vniuersum Israel. Qui ait, Optime: ego faciam tecum amicitias: sed vnam rem peto à te, dicens, Non videbis faciem meam antequam adduxeris mihi Michol filiam Saul: & sic venies, & videbis me. ¶Misit autem Dauid nuntios ad Isboseth filium Saul, dicens, Redde vxorem meā Michol ‖ quam despondi mihi centum præputiis Philisthiim. Misit ergo Isboseth, & tulit eam à viro suo Phaltiel, filio Lais. Sequebaturque eam vir suus, plorans vsque Bahurim: & dixit ad eū Abner, Vade, & reuertere. Qui reuersus est. ¶Sermonem quoque intulit Abner ad seniores Israel, dicens, Tam heri quàm nudiustertius quærebatis Dauid, vt regnaret super vos, Nunc ergo facite: quoniam dominus locutus est ad Dauid, dicēs, In manu serui mei Dauid saluabo populum meum Israel de manu Philisthiim, & oīm inimicorum eius. Locutus est autem Abner etiam ad Beniamin. ¶Et abiit vt loqueretur ad Dauid in Hebron omnia quæ placuerat Israeli & vniuerso Beniamin.

1. Par. 3. a.

B

*qui

C

1. Re. 18. g

D

Venitque ad Dauid in Hebron cum viginti viris: & fecit Dauid Abner, & viris eius qui venerant cũ eo conuiuium. ¶Et dixit Abner ad Dauid, Surgã, vt congregem ad te dominum meum regem omnem Israel, & ineam tecum fœdus, & imperes omnibus, sicut desyderat anima tua. Cum ergo deduxisset Dauid Abner, & ille isset in pace, statim pueri Dauid & Ioab venerunt [e] cæsis latronibus' cum præda magna nimis. Abner autem non erat cum Dauid in Hebron, quia iam dimiserat eũ, & profectus fuerat in pace. ‖Et Ioab & omnis exercitus qui erant cũ eo, postea venerant: nuntiatum est itaque Ioab à narrantibus, Venit Abner filius Ner ad regem, & dimisit eum, & abiit in pace. Et ingressus est Ioab ad regẽ, & ait, Quid fecisti? ecce venit Abner ad te: quare dimisisti eum, & abiit & recessit? ignoras Abner filiũ Ner, quoniam ad hoc venit vt deciperet te, & sciret exitum tuum & introitum tuũ, & nosset omnia q̃ agis? Egressus itaque Ioab à Dauid, misit nuntios post Abner, & reduxit eũ à cisterna Sira, ignorante Dauid. Cumque rediisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Ioab ad medium portæ, vt loqueretur ei in dolo: & percussit illum ibi in inguine, & mortuus est in vltionem sanguinis Asael fratris eius. ¶Quod cum audisset Dauid rem iam gestã, ait, Mundus ego sum, & regnum meum apud deum vsque in sempiternum à sanguine Abner filii Ner, & veniat super caput Ioab, & super omnem domũ patris eius: nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinẽs, & leprosus, & tenẽs fusum, & cadens gladio, & indigẽs pane. Igit Ioab & Abisai frater eius interfecerunt Abner, eò quòd occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon in prælio. ¶Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnem populum qui erat cum eo, scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner, porrò rex Dauid sequebatur feretrum. Cumque sepelissent Abner in Hebron, leuauit rex vocem suam, & fleuit super tumulum Abner: fleuit autem & omnis populus. Plangensque rex Abner ait, Nequaquam vt mori solent ignaui, mortuꝰ est Abner. Manus tuæ ligatæ non sunt & pedes tui non sunt compedibus aggrauati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congeminansque omnis populus fleuit super eum. Cumque venisset vniuersa multitudo [e] cibum capere cum Dauid', clara adhuc die, iurauit Dauid, dicens, Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem vel aliud quicquam. Omnisque populus audiuit, & placuerũt eis cuncta quæ fecit rex in conspectu totius populi. Et cognouit omne vulgus, & vniuersus Israel in die illa quoniam non actum fuisset à rege vt occideretur Abner filius Ner. Dixit quoque rex ad seruos suos, Non ignoratis quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel. Ego autem adhuc [e] delicatus' & vnctꝰ rex: porrò viri isti filii Saruiæ [e] duri sunt mihi': retribuat dominus facienti malum iuxta malitiam suam.

[e] è castris

1. Reg. 2. a

E

F

G

[e] vt comedere faceret ipsũ Dauid panem.

[e] tener

[e] fortiores me sunt.

CAP. IIII.

Baana. Rechab. Beroth. Miphiboseth filius Ionathæ. Baana & Rechab quòd occidissent Isboseth, iussu Dauidis occiduntur.

Audiuit autem filius Saul quòd cecidisset Abner in Hebron, & dissolutæ sunt manus eius, omnisque Israel perturbatus est. Duo autem viri principes [e] latronum' erant filio Saul, nomen vni Baana, & nomẽ alteri Rechab, filii Remmon Berothitę de filiis Beniamin: siquidem & Beroth reputata est in Beniamin, & fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntque ibi aduenæ vsque ad tempus illud. ¶Erat autem Ionathæ filio Saul filius debilis pedibus, quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrahel, tollens itaque eum nutrix sua, fugit: cumque festinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus est: habuitque vocabulum Miphi-boseth. ¶Venientes igitur filii Remmon Berothitę, Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die domum Isboseth: qui dormiebat super stratum suum meridie. ► Et ostiaria domꝰ purgans triticum, obdormiuit'. Ingressi

A

[e] turmatũ

B

[t]tanquã ẽptores frumentorum, sunt autem domum[t] latenter assumentes spicas tritici, & percusserunt eum in inguine Rechab & Baana frater eius, & fugerunt. Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super
C lectum suum in conclaui, & percutientes interfecerunt eum: sublatoque capite eius, abierunt per viã[u] deserti tota nocte, & attulerunt caput Isboseth ad Dauid in Hebron: dixeruntque ad regẽ, Ecce caput Isboseth filii Saul inimici tui, qui quęrebat animam tuam: & dedit Dominus domino meo regi vltionem hodie de Saul, & de semine eius. Respõdens autem Dauid Rechab & Baana fratri eius filiis Remmon Berothitæ, dixit ad eos, Viuit dominus qui eruit animam meam de omni angustia: ‖ quoniam eum qui annuntiauerat mihi, & dixerat, Mortuus est Saul: qui putabat se prospera nuntiare, tenui, & occidi eum in Siceleg, [a] cui oportebat me mercedem dare pro nũtio: Quãto magis nunc cum homines impii interfecerint virum innoxium, in domo sua, super lectum suum, non quæram sanguinem eius de manu vestra, & auferam vos de terra? Præcepit itaque Dauid pueris suis, & interfecerunt eos: præcidentesque manus & pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron: caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

[u]q ad occasum

Sup. 1. b.

D

qui putabat ꝙ daturus essem mercedem

CAP. V.

Vngitur Dauid super Israelem. Pascere populum. Dauid capit arcam Sion. Præmium offert occidenti Iebusæum. Ducit vxores, Percutit Philisthæos. Præliatur pro eo deus.

A
1. Par. 11. a
[u]. i. ꝓpinqui tui

ET venerunt vniuersæ tribus Israel ad Dauid in Hebron, dicentes, Ecce nos[u] os tuũ, & caro tua sumus. Sed & heri & nudiustertius cum esset Saul rex super nos, tu eras educens & reducens Israel: dixit autem dominus ad te, Tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel. Venerunt quoque & seniores Israel ad regem in Hebron, & percussit cum eis rex Dauid fœdus in Hebron coram domino: vnxerũtque Dauid in regem super Israel. Filius triginta annorum erat Dauid, cum regnare cœpisset, & quadraginta annis regnauit. In Hebron. regnauit super Iudam septem annis, & sex mensibus: In Ierusalem autem regnauit triginta tribus annis super omnem Israel & Iudam. ¶ Et abiit rex, & omnes viri qui erant cum eo, in Ierusalem ad Iebusæum habitatorem terræ: dictumq; est Dauid ab eis, Non ingredieris huc, nisi abstuleris cęcos & claudos, dicentes, Non ingredietur Dauid huc. Cepit autem Dauid arcẽ Sion: hæc est ciuitas Dauid. Propsuerat enim Dauid in die illa pręmium, qui percussisset Iebusæum, & tetigisset domatum fistulas, & abstulisset cæcos & claudos odientes animã Dauid, idcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus nõ intrabunt in tẽplum. Habitauit autem Dauid in arce, & vocauit eam, Ciuitatem Dauid: & ædificauit per gyrum à Mello & intrinsecus. Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, & dominus deus exercituum erat cum eo. ¶‖ Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices lignorum, artificesq; lapidũ ad parietes: & ædificauerunt domum Dauid. Et cognouit Dauid quoniam confirmasset eũ dñs regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius sup populũ suum Israel. ¶‖ Accepit ergo Dauid adhuc cõcubinas & vxores de Ierusalẽ, postq̃ venerat de Hebron: natiq; sunt Dauid & alii filii & filiæ: & hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Ierusalẽ, Samua & Sobab & Nathã & Salomõ & Iebahar & Helisua & Nepheg & Iaphia & Elisama & Elioda & Eliphalet. ¶‖ Audierunt ergo Philisthiim quod vnxissent Dauid in regem super Israel: & ascenderunt vniuersi vt quærerent Dauid, quod cum audisset Dauid, descendit in pręsidiũ. Philisthiim aũt venientes, diffusi sunt in valle Raphaim, & cõsuluit Dauid dñm, dicẽs, Si ascendam ad Philisthiim? & si dabis eos in manu mea? Et dixit dominus ad Dauid, Ascende, quia tradẽs dabo Philisthiim in manu tua. ¶‖ venit ergo Dauid in Baal-pharasim, & percussit eos ibi, & dixit, Diuisit dominus inimicos meos corã me, sicut diuiduntur aquæ.

B

2. Pa. 14. a

1. Par. 3. b
C

1. Pa. 14. b

Isa. 18. f

D Propterea vocatum est nomen loci il
lius Baal-pharasim. Et reliquerunt ibi
sculptilia sua: quæ tulit Dauid, & viri
eius. ¶Et addiderunt adhuc Philisthiī
vt ascenderent, & diffusi sunt in valle
Raphaim. Consuluit autem Dauid do-
minum, ►Si ascendā contra Philisthæ
os, & tradas eos in manus meas'? Qui
respondit, Non ascendas contra eos,
sed gyra post tergum eorum, & veni-
*mororū, es ad eos ex aduerso *pyrorum'. Et cū
audieris sonitum gradientis in cacu-
mine pyrorum, tunc inibis prælium:
quia tunc egredietur dominus ante fa
ciem tuam, vt percutiat castra Phili-
sthiim. Fecit itaq; Dauid sicut pręcepe
rat ei dominus, & pcussit Philisthiim
de Gabaa, vsque dum venias Gezer.

CAP. VI.

Reducens Dauid arcam, ludit in-
strumentis. Oza percutitur à deo.
Dauid ducit arcam in domum suam,
saltans: vnde despicitur à Michol. Be-
nedictio dei.

Congregauit autem rursum Da-
uid omnes electos ex Israel tri-
ginta millia. surrexitque Dauid,
A & abiit, & vniuersus populus q
*1Par.13.b erat cum eo de viris Iuda, vt adduce-
rent arcam dei, super quam inuocatū
est nomen domini exercituum seden-
tis in cherubim super eam. Et imposue
rūt arcam dei super plaustrum nouū:
tuleruntque eam de domo Abinadab,
qui erat in Gabaa: Oza autem, & Ahio
filii Abinadab, minabāt plaustrum no
uum. ‖Cumque tulissent eam de domo
Abinadab, qui erat in Gabaa custodi-
2.Re.7.a. ens arcam dei, Ahio præcedebat arcā.
Dauid autem, & omnis Israel ludebant
coram domino in omnibus lignis= fa-
brefactis', & citharis, & lyris & tym-
panis & sistris & cymbalis. ¶‖Postquā
*abiegnis autem venerunt ad arcā Nachon, ex-
tēdit Oza manum ad arcam dei, & te
1.Pa.15.b nuit eam: quoniam=calcitrabāt' boues.
Iratusque est indignatiōe dominus cō
tra Ozam, & percussit eum super teme
*declina- ritate: qui mortuus est ibi iuxta arcam
bant (vel dei. Contristatus est autem Dauid eò
mouebāt quòd percussisset dominus Ozam, &
sub. arcā) vocatum est nomen loci illius, Percus
B sio Ozæ: vsque in diem hanc. Et exti-
muit Dauid dominum in die illa, di-
cens. Quomodo ingredietur ad me ar
ca domini? ¶Et noluit diuertere ad se
arcam domini in ciuitatem Dauid: sed
diuertit eam in domum Obed-edom
Gethæi. Et habitauit arca domini ī do
mo Obed-edom Gethæi tribus men-
sibus: & benedixit dominus Obed-
edom, & omnem domum eius.
¶‖Nuntiatumque est regi Dauid quòd 1.Pa.15.d
benedixisset dominus Obed-edom, &
omnia eius propter arcam dei. Abiit
ergo Dauid, & adduxit arcam dei de
domo Obed-edom in ciuitatem Da-
uid cum gaudio: ►& erant cū Dauid
septem chori, & victima vituli'. Cum-
que transcendissent qui portabant ar-
cam domini sex passus, immolabat bo
uem, & arietem, & Dauid ► percutie-
bat ī organis armigatis, &' saltabat to C
tis viribus ante dominum: porro Da-
uid erat accinctus ephod lineo, Et Da
uid, & omnis domus Israel ducebant
arcam testamenti domini in iubilo, &
in clangore buccinæ. Cumque intras-
set arca domini in ciuitatem Dauid,
Michol filia Saul prospiciens per fene-
stram, vidit regem Dauid subsiliētem,
atque saltantem coram domino: & de-
spexit eum in corde suo. Et introduxe
runt arcam domini, & imposuerunt eā
in loco suo ī medio tabernaculi, quod
tetenderat ei Dauid: & obtulit Dauid
holocausta, & pacifica coram domi-
no, Cumque complesset offerens holo-
caustum & pacifica, benedixit popu-
lo in nomine domini exercituum. Et
partitus est vniuersæ multitudini Is-
rael, tam viro quàm mulieri = singulis
collyridam' panis vnam, & assaturam D
bubale carnis vnam, & = similam frixā *placētā
oleo': & abiit omnis populus vnusquis =lagenam
que in domū suam. ¶Reuersusque est (sub. vi-
Dauid vt benediceret domui suæ: & ni:)
egressa Michol filia Saul in occursum
Dauid, ait, Quàm gloriosus fuit hodie
rex Israel discooperiens se ante ancil-
las seruorum suorum, ►& nudat9 est',
quasi si nudetur vnus de=scurris'. Dixit *fatuis
que Dauid ad Michol, Ludā ante dñm
qui elegit me potius: quàm patrem tu-
um, & quàm omnem domum eius, &
præcepit mihi vt essem dux super po
pulum domini in Israel, & ludam, &
vilior fiam plus quàm factus sum, &

ero humilis in oculis meis: & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo. Igitur Michol filiæ Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ.

CAP. VII.

Dauid prohibetur ædificare domum domino. Deus omnia omnibus dat, non accipit. Christus ædificaturus ecclesiam, castigatus propter peccata populi sui. Gratiarũ actio Dauidis. Promissionibus, bonæ dei voluntati & misericordiæ omnia tribuenda. Populus dei Israel. Optat Dauid promissiones dei impleri.

A 2.Pa.17.a Factum est autem cum sedisset rex in domo sua, & dominus dedisset ei requiem vndique ab vniuersis inimicis suis, dixit ad Nathan prophetam, Vidésne quòd ego habitem in domo cedrina, & arca dei posita sit in medio [a]pellium[b]? Dixitque Nathan ad regem, Omne quod est in corde tuo, vade fac, quia dominus tecum est. ¶Factum est autem in illa nocte: & ecce sermo domini ad Nathan, dicens, Vade, & loquere ad seruum meũ Dauid, Hæc dicit dominus, Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitaui in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de terra AEgypti, vsque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio, per cuncta loca quæ transiui cum omnibus filiis Israel: nũquid loquens locutus sum ad vnam de tribubus Israel, cui præcepi vt pasceret populum meum Israel, B dicens, Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? Et nunc hæc dices seruo meo Dauid, Hæc dicit dominus exercituum, 1.Reg.16.e. ‖ Ego tuli te de pascuis sequentem greges, vt esses dux super populum meum Israel: & fui tecum in omnibus vbicunque ambulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos à facie tua: feciq; tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in terra. Et ponam locum populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabit [a]sub eo[b], & non turbabitur amplius: nec addẽt filii iniquitatis vt affligant eum sicut prius ex die qua constitui iudices super populum meum Israel: & requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis, prædicitq; tibi dominus, quòd domum faciat tibi dominus. ‖Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod C egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. ‖Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternũ. ‖EGO ERO EI IN PATREM[c] & ipse erit mihi in filiũ: qui si inique aliquid gesserit, arguã eum in virga virorum, & in plagis filiorũ hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie tua. ‖Et fidelis[d] erit domus tua, & regnum tuũ vsq; in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Secundum omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istam, sic locutus est Nathan ad Dauid. ¶Ingressus est autem rex Dauid, & sedit coram domino, & dixit, Quis ego sum domine deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusq;? Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo domine deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum: ista est enim lex [a]Adam[b] domine deus? Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te? tu enim scis seruum tuum domine deus. Propter verbũ tuũ, & secundũ cor tuũ fecisti omnia *magnalia hæc, ita vt notũ* faceres seruo tuo. Idcirco magnificatus es domine deus, quia non est similis tui, neq; est deus extra te, in omnibus quæ audiuimus auribus nostris. Quæ est autem vt populus tuus Israel, gens in terra, propter quam iuit deus D vt redimeret eam sibi in populũ, & poneret sibi nomen, faceretq; eis magnalia, & horribilia super terram à facie *populi tui, quem redemisti tibi* ex AEgypto, gentibus, & diis eius? Firmasti enim tibi populũ tuũ Israel in populum sempiternũ: & tu domine deus factus es eis in deũ. Nunc ergo domine deus verbũ quod locutus es super seruũ tuum, & super domũ eius, suscita in sempiternũ: & fac sicut locutus es, & magnificetur nomen tuũ vsq; in sempiternum, atq; dicatur, Dominus exercituũ, deus super Israel. Et domus serui tui Dauid erit stabilita coram [a]domino[b], quia tu domine exercituum

[a] vt, cortinarum?
[b] in loco suo,
4.Reg.8.a
3.Reg.5.a
1.Pa.22.c
IESVS Hebr.1.b.
Psal.88.a
[a] firma
[a] hominũ
[a] te,

deus Israel reuelasti auriculam serui tui, dicens, Domũ ædificabo tibi: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret te oratione hac. Nunc ergo domine deus, tu es deus: & verba tua erunt vera: locutus es enim ad seruum tuum bona hæc. Incipe ergo, & benedic domui serui tui, vt sit in sempiternum coram te: quia tu domine deus locutus es, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in sempiternum.

CAP. VIII.

Philisthæos facit sibi Dauid tributarios. Adarezer percutitur. Syria tributaria. Thou petit pacem à Dauide. Idumæa seruit Dauidi. Dauid officiarios instituit.

FActum est autem post hæc percussit Dauid Philisthiim, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenum [a]tributi [b]de manu Philisthiim. Et percussit Moab, & mensus est eos funiculos coæquans terræ: [c]mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum [b]: factusq; est Moab Dauid seruiens sub tributo. ¶Et percussit Dauid Adarezer filium Rohob regem Soba, quando profectus est vt dominaretur super flumen Euphratem. Et captis Dauid ex parte eius mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditũ, subneruauit omnes iugales curruum: [d]dereliquit [b] autẽ ex eis centum currus. Venit quoq; Syria Damasci, vt præsidium ferret Adarezer regis Sobæ: & percussit Dauid de Syria vigintiduo millia virorum. Et posuit Dauid præsidium in Syria Damasci: factaq; est Syria Dauid seruiens sub tributo: seruauitq; dominus Dauid in omnibus ad quæcunque profectus est. Et tulit Dauid arma aurea, quæ habebant serui Adarezer, & detulit ea in Ierusalem. Et de Bethe, & de Beroth ciuitatibus Adarezer tulit rex Dauid æs multum nimis, de quo fecit Salomon omnia vasa ærea in templo: & mare æneum, & columnas, & altare [b]. ¶Audiuit autem Thou rex Emath, ꝙ percussisset Dauid omne robur Adarezer, & misit Thou Ioram filium suum ad regẽ Dauid, vt salutaret eum congratulans, & gratias ageret: eò ꝙ expugnassent Adarezer, & percussisset eũ hostis, quippe erat Thou Adarezer, & in manu eius erant vasa aurea, & vasa argentea, & vasa ærea: quæ & ipsa sanctificauit rex Dauid domino cum argento & auro, quæ sanctificauerat de vniuersis gẽtibus quas subegerat, de Syria, & Moab, & filiis Ammon, & Philisthiim, &

A 1. Par. 18, a [a]aquæ ductus

[b]. i. vnam partẽ Moabitarum occidit, alterã seruauit:

B [c]. i. seruauit sibi

C

Amalec. & de manubiis Adarezer fi
D lii Rohob regis Soba. Fecit quoque sibi
Dauid nomen, cum reuerteretur ca-
pta syria in valle Salinarum, cæsis de-
cem & octo millibus: & posuit in Idu-
mæa custodes, statuitq; præsidium: &
facta est vniuersa Idumæa seruiens Da
uid, & seruauit dominus Dauid in om
nibus ad quæcunque profectus est. ¶Et
regnauit Dauid super omnem Israel: fa
ciebat quoque Dauid iudicium, & iu-
stitiam omni populo suo. Ioab autem
filius Sarui erat super exercitum: por
rò Iosaphat filius Ahilud, erat à com-
mentariis: & Sadoch filius Achitob, &
Achimelech filius Abiathar, erant sa-
cerdotes: & Saraias, scriba: Banaias au
tem filius Ioiadæ super Cerethi & Phe
primarii lethi: filii autẽ Dauid, sacerdotes erãt.
(vel, ad la
tus regis erant)

CAP. IX.

¶ Miphiboseth filio Ionathæ restituit
Dauid omnes agros Saulis. Micha.

ET dixit Dauid, Putásne est aliquis
A qui remanserit de domo Saul, vt
faciam cum eo misericordiã pro-
pter Ionathan? Erat autem de do
mo Saul, seruus, nomine Siba: quem cũ
vocasset rex ad se, dixit ei, Túne es Si-
ba? Et ille respondit, Ego sum seruus tu
us. Et ait rex, Nunquid superest aliquis
de domo Saul: vt faciam cum eo mise-
ricordiam dei? Dixitq; Siba regi, Su-
perest filius Ionathan debilis pedibus.
Vbi, inquit, est? Et Siba ad regem, Ecce,
ait, in domo est Machir filii Ammiel in
Lo-dabar. ¶Misit ergo rex Dauid, &
B tulit eum de domo Machir filii Ammi-
el de Lo-dabar, Cũ autem venisset Mi
phi-boseth filius Ionathan filii Saul
ad Dauid, corruit in faciem suam, &
adorauit. Dixitque Dauid, Miphi-bo-
seth? Qui respondit, Adsum seruus tuus.
Et ait ei Dauid, Ne timeas, quia faciẽs
faciam in te misericordiam propter Io
nathan patrem tuum, & restituam tibi
oẽs agros Saul patris tui, & tu come-
des panem in mensa mea semper. Qui
adorans eum, dixit, Quis ego sum ser-
uus tuus, quoniam respexisti super ca-
C nem mortuum similem mei? Vocauit
itaque rex Siban puerum Saul, & dixit
ei, omnia quæcunque fuerunt Saul, &
vniuersam domum eius, dedi filio do-
mini tui. Operare igitur ei terram tu,
& filii tui, & serui tui: & inferes filio
domini tui cibos, vt alatur: Miphi-bo
seth autem filius domini tui comedet
semper panem super mensam meam.
Erant autem Sibæ quindecim filii, & D
viginti serui. Dixitque Siba ad regem,
Sicut iussisti domine mi rex seruo tuo,
sic faciet seruus tuus: & Miphi-boseth
comedet super mensam meam quasi vn-
us de filiis regis. Habebat autem Mi-
phi-boseth filium paruulum nomine
Micha, omnis vero cognatio domus
Sibæ seruiebat Miphi-boseth. Porrò Mi
phi-boseth habitabat in Ierusalẽ: quia
de mensa regis iugiter vescebatur: &
erat claudus vtroque pede.

CAP. X.

¶ Seruos Dauidis remittit Hanon cũ
ignominia. Ammonitæ & Syri debel-
lantur à Dauide. Sobach occiditur.

FActum est autem post hæc, vt mo-
reretur rex filiorum Ammon, & re
gnauit Hanon filius eius pro eo. A
¶Dixitq; Dauid, Faciam misericor
diam cum Hanon filio Naas, sicut fecit
pater eius mecum misericordiam. Mi- 1. Pa. 19. 2
sit ergo Dauid consolans eum per ser-
uos suos super patris interitu. ¶Cũ au
tem venissent serui Dauid in terram fi
liorum Ammon. Dixerunt princeps fi-
liorum Ammon ad Hanon dominum
suum, Putas q; propter honorẽ patris
tui miserit Dauid ad te cõsolatores, &
non ideo vt te inuestigaret, & explora
ret ciuitatem, & euerteret eam, misit
Dauid seruos suos ad te? Tulit itaque
Hanon seruos Dauid, rasitq; dimidiam
partem barbæ eorum, & præscidit ve-
stes eorum medias vsq; ad nates, & di-
misit eos. ¶Quod cũ nuntiatũ esset Da B
uid, misit in occursum eorũ (erãt enim
viri confusi turpiter valde) & manda-
uit eis Dauid, Manete in Iericho, do-
nec crescat barba vestra, & tunc reuer-
timini. ¶Videntes autem filii Ammon,
q; iniuriã fecissent Dauid, miserunt, &
cõduxerũt mercede Syrum Rohob, &
Syrũ Soba viginti millia peditum, &
à rege Maachæ mille viros, & ab Is-tob
decem millia virorum. Quod cum au *duode-
disset Dauid, misit Ioab & omnẽ exer- cim
citũ bellatorũ. Egressi sũt ergo filii Am
mon, & direxerunt aciẽ ante ipsum
introitum portæ: Syrus autem Soba,

& Rohob, & Is-tob, Maacha seorsum erant in cãpo. Videns igit Ioab ꝙ præparatũ esset aduersum se prælium, & C ex aduerso & post tergũ, elegit sibi ex omnibus electis Israel, & instruxit aciẽ contra Syrum: reliquã autem partẽ populi tradidit Abisai fratri suo: qui direxit aciẽ aduersus filios Ammon. Et ait Ioab, Si præualuerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutorium: si autem filii Ammon præualuerint aduersum te, auxiliabor tibi. Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & [a]ciuitatibus dei nostri: dñs autẽ faciet quod bonũ est in conspectu suo. Iniit itaque Ioab & populus qui erat cũ eo, certamen cõtra Syros: qui statim fugerũt à facie eius. Filii autẽ Ammon, videtes quia fugissent Syri, fugerunt & ipsi à facie Abisai, & ingressi sunt ciuitatẽ: reuersusq; est Ioab à filiis Ammon, & venit Ierusalẽ. ¶ Videtes igitur Syri quoniã corruissent coram Israel, congregati sunt pariter. Misitq; Adarezer, & eduxit Syros qui erant trans fluuium, D & adduxit eorũ exercitum: Sobach autẽ magister militię Adarezer, erat princeps eorũ. Quod cũ nuntiatũ esset Dauid, contraxit omnẽ Israelem, & transiuit Iordanem, venitq; in Helam: & direxerũt aciem Syri ex aduerso Dauid, & pugnauerunt contra eũ. Fugeruntq; Syri à facie Israel, & occidit Dauid de Syris septingentos currus, & quadraginta millia equitũ: & Sobach principem militiæ percussit, qui statim mortuus est. Videtes autem vniuersi reges [b]qui erant in præsidio Adarezer, se victos esse ab Israel, fecerunt pacem cum Israel: & seruierũt eis, timuerunt q; Syri auxiliũ præbere vltrã filiis Ammon. [b]serui

CAP. XI.

IN Rabba obsidet. Dauidis adulteriũ cũ Bethsabee. Vrias pfert literas mortis suę. Ioab ipius obtẽperat Dauidi i morte Vrię. Bethsabee fit Dauidis vxor.

A Actum est autem, vertente anno, eo tẽpore quo solent reges ad bella procedere, misit Dauid Ioab, & seruos suos cum eo, & vniuersum Israel, & vastauerũt filios Ammon, & obsederunt Rabba: Dauid autẽ remansit in Ierusalẽ. ¶ Dũ hæc agerent, accidit quadã die vt surgeret Dauid de stratu suo [c]post meridiẽ, & deambularet in solario domus regiæ: viditq; mulierẽ se lauantem ex aduerso super solarium suum: erat autem mulier pulchra valde. Misit ergo rex, & requisiuit quæ esset mulier. Nuntiatumq; est ei quòd ipsa esset Beth-sabee filia Eliam, vxor [c]tempore vespertino

1. Par. 20. a.

Vriæ Hethæi. Missis itaq; Dauid nuntiis tulit eam: quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea: statimq; ^sanctificata^ est ab immunditia sua, & reuersa est in domum suam concepto fœtu. Mittensq; nunciauit Dauid, & ait, Concepi. ¶Misit autem Dauid ad Ioab, dicens, Mitte ad me vriam Hethæum. Misitque Ioab Vriam ad Dauid. Et venit B Vrias ad Dauid: quæsiuitq; Dauid quàm recte ageret Ioab, & populus, & quomodo administraretur bellum. Et dixit Dauid ad Vriam, Vade in domum tuã, & laua pedes tuos. Et egressus est Vrias de domo regis, secutusq; est eum cibus regius. Dormiuit autem Vrias ante portam domus regiæ, cum aliis seruis domini sui, & non descendit ad domum suam. Nuntiatumque est Dauid a dicẽtibus, Non iuit Vrias in domum suam. Et ait Dauid ad Vriam. Nunquid non de via venisti? quare non descendisti in domum tuam? Et ait Vrias ad Dauid, Arca, & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & serui domini mei super faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meã, vt comedam & bibam, & dormiam cũ vxore meа? per ^salutem tuam^, & per salutem animæ tuæ non faciam rem hãc. Ait ergo Dauid ad Uriã, Mane hic etiam hodie, & cras dimittã te. Mansit autem Vrias in Ierusalem in die illa & altera, & vocauit eum Dauid vt comederet coram se & biberet & inebriauit eum: qui egressus vespere, dormiuit in stratu suo cum seruis domini sui, & in C domum suam non descendit. ¶Factum est ergo mane, & scripsit Dauid epistolam ad Ioab: misitq; per manum Uriæ, scribens in epistola, Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium: & derelinquite eum, vt percussus intereat. Igitur cũ Ioab obsideret vrbẽ posuit Uriã in loco vbi sciebat viros esse fortissimos. Egressiq; viri de ciuitate, bellabãt aduersus Ioab, & ceciderunt de populo seruorũ Dauid, & mortuus est etiã Urias Hethæus. ¶Misit itaq; Ioab, & nũtiauit Dauid omnia verba prælii, præcepitq; nuntio, dicẽs, Cum compleueris vniuersos sermones belli ad regẽ, si eum videris indignari, & dixerit, Quare accessistis ad murum, vt prælia- reminiſan ignorabatis & multa desuper ex muro tela mittantur? ||Quis percus- Iudi. 9. g.
sit Abimelech filium Ierobeleth? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? quare iuxta murum accessistis? dices, Etiam seruus tuus Urias Hethæus occu D buit. Abiit ergo nũtius, & venit, & narrauit Dauid omnia quæ ei præceperat Ioab. Et dixit nuntius ad Dauid, Præualuerunt aduersum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum: nos autem facto impetu persecuti eos sumus vsq; ad portam ciuitatis. Et direxerũt iacula sagittarii ad seruos tuos ex muro desuper: mortuiq; sunt de seruis regis, quinetiã seruus tuus Urias Hethæus mortuus est. Et dixit Dauid ad nuntium, Hęc dices, Ioab, Non te frãgat ista res: varius em euentus est belli, & nunc hunc, & nũc illum cõsumit gladius: conforta bellatores tuos aduersus vrbem, vt destruas eam, & exortare eos. ¶Audiuit autem vxor Urię, & mortus esset Urias vir suꝰ & planxit eum. Transactoq; luctu misit Dauid, & introduxit eam in domũ suã, & facta est ei vxor, peperitq; filium: & displicuit ^verbum^ hoc quod fecerat ^factum Dauid coram domino. CAP. XII.

Similitudine pauperis & diuitis ꝓposita a Nathan, condemnat seipsum Dauid. Pœna & crux Dauidis. Peccatũ cõdonatur, rẽseruata cruce. Puer Dauidis moritur. Nascitur Salomon. Expugnatur Rabbath, Ammonitarũ afflictio.

Misit ergo dominus Nathan ad A Dauid: qui cum venisset ad eũ, dixit ei, Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. Diues habebat oues & boues plurimos valde. pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem vnam paruulam quam emerat & nutrierat & quæ creuerat apud eum cum filiis eius simul, de pane illius comedens & de calice bibens, & in sinu illius dormiens, eratq; illi sicut filia. Cum autem peregrinus quidam veniisset ad diuitẽ, parcens ille sumere de ouibus, & de bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi qui venerat ad se, tulit ouẽ viri pauperis, & præparauit cibos homini illi qui venerat ad se. Iratus autẽ B indignatione Dauid aduersus hominẽ

illum nimis, dixit ad Nathan, Viuit do
[=].i.dign9 morte minus, quoniam [=]filius mortis⁾ est vir
qui fecit hoc. Ouem reddet in quadru
plum, eò quòd fecerit verbum istud, &
nō pepercerit. Dixit autem Nathan ad
Dauid, Tu es ille vir. Hæc dicit domi-
nus deus Israel, Ego vnxi te in regem
sup Israel, & ego erui te de manu Saul,
& dedi tibi domū domini tui, & vxo-
res domini tui in sinu tuo, dedique tibi
domum Israel & Iuda: & si parua sunt
ista, adiiciam tibi multo maiora. Quare
[=] eius? ergo contempsisti verbum domini, vt
faceres malum in cōspectu [=]meo⁾? Vriā
Hethæum percussisti gladio, & vxorem
illius accepisti in vxorē tibi, & inter-
C fecisti eum gladio filiorum Ammon.
Quam ob rem non recedet gladius de
domo tua vsque in sempiternum, eò ꝙ
despexeris me, & tuleris vxorem Vriæ
Hethæi, vt esset vxor tua. Itaque hæc di
cit dominus, Ecce ego suscitabo super
te malum de domo tua, & tollam vxo-
Infr. 16.b res tuas in oculis tuis, ‖& dabo proxi-
mo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis
in oculis solis huius. Tu em̄ fecisti ab-
sconditè: ego autē faciam verbū istud
in conspectu omnis Israel, & in conspe
ctu solis. Et dixit Dauid ad Nathan,
Ecc. 47.b ‖Peccaui domino. Dixitque Nathan ad
Dauid, dominus quoque transtulit
peccatum tuum: non morieris. Ve-
runtamen quoniam blasphemare feci-
sti inimicos nomē domini: propter ver
bum hoc, filius qui natus est tibi, morte
morietur. Et reuersus est Nathan in do
mum suam. ¶Percussit quoq; dominus
paruulum quem pepererat vxor Vriæ
[=]ægrotabat Dauid, & [=]desperatus est⁾. Deprecatus-
que est Dauid dominum pro paruulo:
& ieiunauit Dauid ieiunio, & ingressus
[=]pernoctauit, & [=]seorsum⁾ iacuit super terram. Venerūt
autem seniores domus eius, cogentes
eum vt surgeret de terra. qui noluit,
nec comedit cum eis cibum. Accidit au
tem die septima vt moreretur infans:
timueruntque serui Dauid nuntiare ei
quod mortuus esset paruulus, dixerunt
enim, Ecce cū paruulus adhuc viueret,
loquebamur ad eū, & nō audiebat vocē
nostram: quanto magis si dixerimus,
E mortuus est puer: se affliget? ¶Cū ergo
Dauid vidisset seruos suos mussitantes,
intellexit ꝙ mortuus esset infantulus:
dixitq; ad seruos suos, Nū mortuus est
puer? Qui responderunt ei, Mortuus est.
¶Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus
vnctusq; est: cumq; mutasset vestes. in-
gressus est domū domini: & adorauit, &
venit in domū suā, petiuitq; vt ponerēt
ei panem, & comedit. Dixerunt autem
ei serui sui. [=]Quis est sermo quem⁾ fe- [=]vl, Quid est hoc quod
cisti? propter infantem, cum adhuc vi-
ueret, ieiunasti & flebas: mortuo autē
puero surrexisti, & comedisti panem?
Qui ait, Propter infantem dum adhuc
viueret, ieiunaui, & fleui: dicebā enim,
Quis scit si [=]forte donet eum mihi⁾ do- [=]miserebitur mei
minus, & viuet infans? Nunc autē quia
mortuus est, quare ieiuno? nunquid po F
tero reuocare eum amplius? ego vadā
magis ad eum: ille vero non reuertetur
ad me. ¶Et consolatus est Dauid Beth-
sabee vxorem suam, ingressusq; ad eā,
dormiuit cum ea: ‖quæ genuit filium, Matt. 1.a.
& vocauit nomen eius Salomon, & do-
minus dilexit eum. Misitq; eum in ma-
nu Nathan prophetæ, & vocauit nomē
eius [=]Amabilis domino⁾: eò ꝙ diligeret [=]Iedidia ꝓpter dominū: (.i. dilectū à domino) 1.Pa. 20.a
eum dominus. ¶‖Igitur pugnabat Ioab
contra Rabbath filiorū Ammon, & ex-
pugnabat vrbem regiam. Misitq; Ioab
nuntios ad Dauid, dicens. Dimicaui
aduersum Rabbath, & capiēda est vrbs
aquarum. Nunc igitur congrega reli-
quam partem populi, & obside ciuita- G
tē, & cape eam: ne cū à me vastata fue
rit vrbs, nomini meo ascribatur victo-
ria. Congregauit itaq; Dauid omnē po
pulum, & profectus est aduersum Rab
bath: cūq; dimicasset, cepit eā. Et tulit
diadema regis eorum de capite eius pō
do auri talentum, habens gemmas pre-
tiosissimas, & impositum est super ca-
put Dauid. Sed & prędā ciuitatis aspor
tauit multam valde, populum quoque
eius adducēs serrauit, & circumegit su
per eos ferrata carpenta: diuisitque cul
tris, & traduxit [=]in typo⁾ laterum: sic [=]per fornacem
fecit vniuersis ciuitatibus filiorū Am-
mon: & reuersus est Dauid, & omnis
exercitus in Ierusalem.

CAP. XIII.

Incestus Amnon cum Thamar so-
rore Absalom. Conuiuio celebrato, oc-
cidit Absalom Amnonem: vnde trista-
tur Dauid, & fugit Absalom.

A Factum est autem post hæc: vt Absalom filii Dauid sororem speciosissimam vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius Dauid, & deperiret in eam valde, ita vt propter amorem eius ægrotaret: quia cum esset virgo, difficile ei videbatur vt quippiam inhoneste ageret cum ea, Erat autem Amnon amicus, nomine Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, vir prudens valde. Qui dixit ad eum, Quare sic [a]attenuaris macie [b] filii regis per singulos dies? cur non indicas mihi? Dixitq; Amnon, Thamar sororem fratris mei Absalom amo. Cui respondit Ionadab, Cuba super lectum tuum, & languorem simula: cūq; venerit pater tuus vt visitet te, dic ei, Veniat oro Thamar soror mea: vt det mihi cibum, & faciat pulmentum, & comedam de manu eius. ¶Accubuit itaque Amnon, & [c]quasi ægro tare cœpit [d]: cumq; venisset rex ad visitā
B dum eum, ait Amnon ad regem, Veniat obsecro Thamar soror mea, vt faciat in oculis meis [e]duas sorbitiūculas [f], & cibū capiā de manu eius. Misit ergo Dauid ad Thamar domum dicens, Veni in domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentum. Venitq; Thamar in domum Amnon fratris sui: ille autē iacebat: quę tollens farinam commiscuit, & liquefaciens in oculis eus coxit sorbitiuncu-
C las. Tollēsque [g]quod coxerat [h] effudit & posuit corā eo, & noluit comedere: dixitque Amnon, Eiicite vniuersos à me. Cumque eiecissent omnes, dixit Amnō ad Thamar, Infer cibum in conclaui, vt vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiūculas quas fecerat, & intulit ad Amnō fratrē suū in cōclaui. Cūq; obtulisset ei cibum, apprehendit eam, & ait, Veni, cuba mecum soror mea. Quæ respondit ei, Noli frater mi, noli opprimere me: neque enim hoc fas est in Israel, noli facere stultitiā hanc. Ego enim ferre non potero opprobrium meū, & tu eris quasi vnus de insipientibus in Israel: quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi. Noluit autem acquiescere precibus eius, sed prævalens viribus oppressit eam, & cubauit cum ea. Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita vt maius esset odiū quo oderat eam, amore quo ante dilexerat. Dixitq; ei Amnon: Surge, & vade. Qui respondit ei, Maius est hoc malum quod nunc agis aduersum me, quàm quod ante fecisti, expellens me. Et noluit audire eam: sed vocato puero, qui ministrabat ei, dixit, Eiice hanc à me foras: & claude ostium post eam. Quæ induta erat talari tunica: huiusce modi enim filiæ regis virgines vestibus vtebantur. Eiecit itaque eam minister illius foras: clausitq; fores post eā. Quę aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisq; manibus su- [i]eundo,
D per caput suum ibat [k]ingrediens [l]: & clamās, Dixit autē ei Absalom frater suus, Nunquid Amnon frater tuus cōcubuit tecum? sed nunc soror tace, frater tuus est: neque affligas cor tuum pro hac re. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui. ¶Cum autē audisset rex Dauid verba hæc, contristatus est valde, ⊢& noluit contristare spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei [m]. Porrò non est locutus Absalom ad Amnon, nec malum, nec bonum: oderat enim Absalom Amnō, eò quòd violasset Thamar sororem suam. ¶Factum est autem post tempus biennii, vt tonderentur oues Absalom in Baal-hasor, quę est iuxta Ephraim: & vocauit Absalom omnes filios regis, venitque ad regem, & ait ad eum, Ecce tondentur oues serui tui: veniat oro rex cum seruis suis ad seruum suum. Dixitq; rex ad Absalom, Noli fili mi, noli rogare vt veniamus
E omnes, & grauemus te. Cum autem cogeret eum, & noluisset ire, benedixit ei. Et ait Absalom, Si non vis venire, veniat obsecro nobiscū saltem Amnon frater meus. Dixitq; ad eū rex, Nō est necesse vt vadat tecum. Coēgit itaq; Absalom eum, & dimisit cum eo Amnō & vniuersos filios regis, Præceperat autem Absalom pueris suis, dicēs, Obseruate cum [n]temulentus fuerit Amnō [o]iucundū
vino, & dixero vobis: percutite eum & fuerit cor interficite, nolite timere, ego enim sum qui præcipio vobis: roborabimini, & estote viri fortes. Fecerunt ergo pueri Absalō aduersum Amnō sicut præceperat eis Absalom: surgentesq; oēs filii regis ascēderunt singuli mulas suas, & fugerunt. Cumq; adhuc pergerent in itine-

[a] ægrotus ei
[b] fingit se ægrotare:
[c] laganum vnū, aut duo, & infra,
[d] tartaginē

re, fama peruenit ad Dauid, dicēs, percussit Absalom omnes filios regis, & non remansit ex eis saltem vnus. Surrexit itaque rex, & scidit vestimenta sua, & cecidit super terram: & omnes serui illius qui assistebant ei, sciderunt vestimenta sua. Respondens autem Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, dixit, Ne æstimet dominus meus rex quòd omnes pueri filii regis occisi sint: Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus ex die qua oppressit Thamar sororem eius. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens, Omnes filii regis occisi sunt: quoniam Amnon solus mortuus est. Fugit autem Absalom, & eleuauit puer speculator oculos suos, & aspexit: & ecce populus multus veniebat per iter [=deuium] ex latere montis.

[=] post mōtem

Dixit autē Ionadab ad regē, Ecce filii regis adsunt, iuxta verbum serui tui, sic factum est. Cumq; cessasset loqui, apparuerunt & filii regis: & intrantes leuauerunt vocem suam, & fleuerūt: sed & rex & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno nimis. Porrò Absalom fugiens, abiit ad Tholomai filiū Ammiud regem Gessur. Luxit ergo Dauid filium suum multis diebus. Absalom autem cū fugisset, & venisset in Gessur, fuit ibi tribus annis. [=]Cessauitque rex Dauid persequi Absalom, eò quod consolatus esset super Amnon interitu.

G

[=] Et desyderauit anima Dauid regis egredi ꝓpter Absalom,

CAP. XIIII.

Iastu mulieris Thecuitidis reuocatur Absalom. Pulchritudo & cæsaries Absalom. Messem Ioab succendit Absalom. Osculatur à patre.

A INtelligens autem Ioab filius Saruiæ, quòd cor regis versum esset ad Absalom, misit Thecuā, & tulit inde mulierem sapientem, dixitque ad eam, Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi mulier plurimo iam tempore lugens mortuum: & ingredieris ad regem, & loqueris ad eū sermones huiuscemodi. Posuit autē Ioab verba in ore eius. Itaque cum ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit *coram eo super terram, & adorauit, & dixit, Serua me rex. Et ait ad eam rex, Quid causæ habes? Quę respōdit, [=]Heu mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus. Et ancillæ tuæ erant duo filii: qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset: & percussit alter alterū, & interfecit eum. Et ecce consurgens vniuersa cognatio aduersum ancillā tuam, dicit, Trade eum qui percussit fratrē suum, vt occidamus eū pro anima fratris sui quem interfecit,

* super fa

ciem suā

[=] profecto

B

& deleamus hæredem: & quærunt extinguere scintillã meã quæ relicta est, vt nõ supersit viro meo nomen, & reliquiæ super terrã. Et ait rex ad mulierem, Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te. Dixitque mulier Thecuitis ad regem, In me domine mi rex sit [sub. siqd] [c]iniquitas), & in domum patris mei: rex autẽ & thronus eius sit innocens. Et ait rex, Qui cõtradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltra non addet vt tangat te. Quæ ait, Recordetur rex domi-
C ni dei sui, vt nõ multiplicẽtur proximi sanguinis ad vlciscendum, & nequaquã interficiant filiũ meũ. Qui ait, Viuit dominus quia non cadet de capillis filii tui super terram. Dixit ergo mulier, Loquatur ancilla tua ad dominum meum regẽ verbũ. Et ait, Loquere. Dixitque mulier, Quare cogitasti huiusce modi rem contra populum dei, & locutus est rex verbũ istud vt peccet, & non reducat eiectũ suum? Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terrã quæ nõ reuertuntur: ||nec vult deus perire animã, sed retractat cogitãs, ne pe-
D nitus pereat qui abiectus est. Nunc igitur veni vt loquar ad dominum meum regem verbum hoc [c]præsente populo). Et dixit ancilla tua, Loquar ad regem, si quo modo faciat rex verbum ancillę suæ. Et [c]audiuit) rex, vt [c]liberaret) ancillam suam de manu omnium qui [c]volebant) de hæreditate dei delere me, & filium meum simul. [c]Dicat ergo ancilla tua, vt fiat) verbum domini mei regis sicut sacrificium. Sicut enim angelus domini, sic est dominus meus rex, vt nec benedictione, nec maledictiõe moueatur: vnde & dominus deus tuus est tecum. Et respondens rex, dixit ad mulierem, Ne abscondas à me verbum ꝙ te interrogo. Dixitq; ei mulier, Loquere domine mi rex. Et ait rex, Nunquid [c]manus) Ioab tecũ est in omnibus istis?
E Respondit mulier, & ait, Per salutem animæ tuæ domine mi rex, [c]nec ad sinistram, nec ad dexteram est ex omnibus his quæ locutus est dominus meꝰ rex): seruus enim tuus Ioab, ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc. Vt verterem figurã sermonis huius, seruus tuus Ioab præcepit istud: tu autẽ domine mi rex sapiens es, sicut habet sapientiam angelus dei, vt intelligas omnia super terrã. Et ait rex ad Ioab, Ecce placatus) feci verbum tuũ: vade ergo, & reuoca puerum Absalom. Cadensque Ioab super faciem suam in terram, adorauit, & bene dixit regi: & dixit Ioab, Hodie intellexit seruus tuus quia inueni gratiam in oculis tuis domine mi rex: fecisti enim sermonem rex serui tui. Surrexit ergo Ioab, Nabiit in Gessur, & adduxit Ab- F
salõ in Ierusalẽ. Dixit autem rex, Reuertatur in domum suam: & faciem meam non videat. Reuersus est itaque Absalom in domum suam, & faciem regis non vidit. ¶Porro sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israel, & decorus nimis: à vestigio pedis vsque ad verticem, non erat in eo macula. Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur quia grauabat eum cæsaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis pondere [c]publico). ¶Nati sunt autem Absalom filii tres: & filia vna, nomine Thamar elegãtis formæ. Mansitq; Absalom in Ierusalem duobus annis, & faciem regis non vidit. Misit itaque ad Ioab, vt mitteret eum ad regem: qui noluit venire ad eũ. Cumq; secundo misisset: & ille noluisset venire ad eũ, dixit seruis, Scitis agrũ Ioab iuxta agrũ meũ habentẽ messẽ hordei: ite igitur, & succendite eum igni. Succenderũt ergo serui Absalõ segetem igni. Et venientes serui Ioab, scissis ve- G
stibus suis, dixerunt, Succenderunt serui Absalom partem agri igni). Surrexitque Ioab, & venit ad Absalom in domũ eius, & dixit, Quare succenderunt serui tui segetem meã igni? Et respondit Absalom ad Ioab, Misi ad te obsecrans vt venires ad me, & mitterem te ad regẽ, vt diceres ei, Quare veni de Gessur? meliꝰ mihi erat ibi esse: obsecro ergo vt videã faciem regis: quod si [c]memor est iniquitatis meæ), interficiat me. ¶Ingressus itaque Ioab ad regem, nuntiauit ei omnia: vocatusque est Absalom, & intrauit ad regem, & adorauit super faciem [c]terræ) coram eo: osculatusque est rex Absalom.

[c]sub. siqd cõtra legẽ feceris ignoscendo,

Eccl. 18. g 33. c.

[c]quia terruit me populus.

[c]audiet

[c]liberet

[c]volunt

[c]Dixit (vl', cogitauit) ergo ancilla tua, ꝙ fiet

[c]i. cõsiliũ

[c]i. rem ipsam, vt est dixisti

[c]regio.

[c]estin me iniquitas

[c]suam, in terram.

CAP. XV.

Absalom animos populi sibi conciliat. Coniuratio eiusdem. Fugit Dauid à facie ipsius: quem sequitur Ethai. Vera sui mortificatio & abnegatio. Oratio Dauidis contra Achitophel. Cusai.

A IGitur post hæc fecit sibi Absalō currus & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum. Et mane consurgens Absalom, stabat iuxta introitum portæ in via, & omnem virum qui habebat negotium vt veniret ad regis iudicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat, De qua ciuitate es tu? Qui respondens aiebat, Ex vna tribu Israel ego sum seruus tuus. Respōdebatque ei Absalom, Videntur mihi sermones tui boni & iusti, sed non est qui te audiat constitutus à rege. Dicebatque Absalom, Quis me constituat iudicem super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuste iudicē? Sed & cum accederet ad eum homo vt salutaret illum, extendebat manū suā, & apprehendens, osculabatur eum. Faciebatque hoc omni Israel venienti ad iudicium vt audiretur à rege, & [=] sollicitabat [)] corda virorum Israel. ¶ Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem Dauid, Vadam, & reddam vota mea quæ voui domino in Hebrō. B Vouens enim vouit seruus tuus, cum esset in Gessur Syriæ, dicens, Si reduxerit me dominus in Ierusalem, [=] sacrificabo [)] domino. Dixitque ei rex Dauid, Vade in pace. Et surrexit, & abiit in Hebron. Misit autem Absalom exploratores in vniuersas tribus Israel, dicens, Statim vt audieritis clangorē buccinę, dicite, Regnauit Absalom in Hebron. Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, euntes simplici corde & causam penitus ignorantes. Accersiuit quoque Absalom Achitophel Gilonitem conciliarium Dauid de ciuitate sua Gilo, cum immolaret victimas & facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absa- C lom. ¶ Venit igitur nuntius ad Dauid dicens, Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom. Et ait Dauid seruis suis qui erant cum eo in Ierusalem, Surgite fugiamꝰ: neq; enim erit nobis effugiū à facie Absalom: festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladii. Dixeruntque serui regis ad eum, Omnia quæcunque [=] præceperit [)] dominus noster rex, libenter exequimur serui tui. Egressus est ergo rex & vniuersa domus eius pedibus suis: & dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. Egres- D susque rex & omnis Israel pedibus suis stetit procul à domo: & vniuersi serui eius ambulabant] iuxta eum, & legiones Cerethi & Phelethi, & omnes Gethæi-pugnatores validi [)] sexcenti viri qui secuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem. ¶ Dixit autem rex ad Ethai Gethæum, Cur venis nobiscum? reuertere, & habita cum rege, qa peregrinus es, & egressus es de loco tuo. Heri venisti, & hodie compellēris nobiscum egredi? ego autem vadā quo iturus sum: reuertere, & reduc tecum fratres tuos, [=] & dominus faciet tecum misericordiam & veritatem, quia ostēdisti gratiam & fidem [)]. Et respondit Ethai regi, dicens, Viuit Dominus, & viuit dominus meus rex: quoniā in quocunque loco fueris domine mi rex, siue in morte, siue in vita, ibi erit seruus tuꝰ. Et ait Dauid Ethai, veni & trāsi. Et E transiuit Ethai Gethæus, & omnes viri qui cum eo erant, & reliqua multitudo. Omnesque flebant voce magna, & vniuersus populus transibat: rex quoq; transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedat contra viam quæ respicit ad desertum. ¶ Venit autē & Sadoc sacerdos, & vniuersi Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis dei, & deposuerunt arcam dei: & ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus qui egressus fuerat de ciuitate Et dixit rex ad Sadoc, Reporta arcam F dei in vrbem: si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suum. Si autem dixerit mihi, Non places: præsto sum faciat mihi quod bonum est coram se. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem, O videns reuertere in ciuitatem in pace: & Achimaas filius tuus, & Ionathan filius Abiathar duo filii vestri sint vobiscum. Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat ser

[=] furabat c. i. blādi tiis suis alliciebat homines ad sui amorem)

[=] seruiam

[=] elegerit

[=] tecū sit misericordia & veritas

mo à vobis indicans mihi. Reportauerunt ergo Sadoc & Abiathar arcam dei in Ierusalem, & manserunt ibi. Porro Dauid ascendebat cliuum oliuarum, scandens & flens, nudis pedibus incedens, & aperto capite, sed & omnis populus qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans. ¶Nuntiatum est autem Dauid quod Achitophel esset in coniuratione cum Absalom, dixitque Dauid, Infatua quæso domine
C concilium Achitophel. Cumque ascenderet Dauid summitatem montis in quo adoraturus erat deum, ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste, & terra pleno capite. Et dixit ei Dauid, Si veneris mecum, eris mihi oneri: si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalom, Seruus tuus sum ego rex, sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus: dissipabis consilium Achitophel. Habes autem tecum Sadoc & Abiathar sacerdotes: & omne verbum quodcunque audieris de domo regis, indicabis Sadoc & Abiathar sacerdotibus. Sunt enim cum eis duo filii eorum Achimaas filius Sadoc, & Ionathan filius Abiathar: & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis. Veniente ergo Chusai amico Dauid in ciuitatem, Absalom quoque ingressus est Ierusalem.

CAP. XVI.

Sibæ mendaci dat Dauid bona Miphiboseth. Semei maledicit Dauidi fugienti. Mortificata Dauidis voluntas. Iniuriam non vlciscitur. Concumbit Absalom cum concubinis patris. Consilium Achitophel.

Cvmq; Dauid transiisset paululum montis verticem, apparuit Siba puer Miphiboseth, in occursum eius, cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alligaturis vuæ passæ, & centum [a]massis platarum [b], & vtre vini. Et dixit rex Sibæ, Quid sibi volunt hæc? Responditque Siba, Asini, domestici regis vt sedeant, & panes & [a]palatæ [b] ad vescendum pueris, vinum autem vt bibat si quis defecerit in deserto. ‖Et ait rex, Vbi est filius domini tui? Responditque Siba regi, Remansit in Ierusalem dicens, Hodie restituet mihi domus Israel regnum Patris mei. Et ait rex Sibæ, Tua sint omnia quæ fuerunt Miphiboseth. Dixitque Siba, [a]Oro vt [b] inueniã gratiam apud te domine mi rex. ¶Venit ergo rex Dauid vsque Bahurim: ‖& ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filiꝰ Gera, procedebat egrediens, & maledicebat, Mittebatque lapides contra Dauid, & contra vniuersos seruos regis Dauid: omnis autem populus, & vniuersi bellatores à dextro & à sinistro latere regis incedebant. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret regi, Egredere, egredere vir sanguinum, & vir belial. Reddidit tibi dominus vniuersum sanguinem domus Saul: quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit dominus regnum in manu Absalõ filii tui: & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. Dixit autem Abisai filius Saruiæ, regi, Quare maledicit canis hic moriturus domino meo regi? vadam, & amputabo caput eius. Et ait rex, Quid mihi & vobis est filii Saruiæ? dimittite eum vt maledicat: dominus enim [a]præcepit [b] ei vt malediceret Dauid: & quis est qui audeat dicere quare sic fecerit? Et ait rex Abisai, & vniuersis seruis suis, Ecce filius meus, qui egressus est de vtero meo, quærit animam meam: quanto magis hic filius Iemini? dimittite eum vt maledicat iuxta præceptum domini, si forte respiciat dominus afflictionem meã & reddat mihi dominus bonum pro maledictione, hac die hodierna. Ambulabat itaque Dauid, & socii eius per viam cum eo: Semei autem per iugum montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens, & mittens lapides aduersum eum, terramq; spargens. Venit itaque rex Dauid, & vniuersus populus cum eo lassus, & refocillati sunt ibi. ¶Absalom autem & omnis populus eius ingressi sunt Ierusalẽ, sed & Achitophel cum eo. ¶Cum autem venisset Chusai Arachites amicus Dauid ad Absalom, locutus est ad eum, [a]Salue rex, salue rex [b]. Ad quẽ Absalom, Hęc est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non iuisti cum amico tuo?

[a]ficis siccis
[a]ficus siccæ
Infr. 19.c
[a]Incuruans se 3. Re. 2. b.
B
[a]dixit
C
D
[a]viuat rex, viuat rex.

Respondit ꝙ Chusai ad Absalō, Nequaquam quia illius ero quem elegit dominus, & omnis huic populus & vniuersus Israel, & cum eo manebo. Sed vt & hoc inferam, cui ego seruiturus sum nōne filio regis? sicut parui patri tuo, ita parebo & tibi. ¶ Dixit autem Absalom ad Achitophel, Inite consilium, quid agere debeamus. Et ait Achitophel ad Absalom, Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum: vt cum audierit omnis Israel quod fœdaueris patrē tuū, roborentur manꝰ omniū qui tecū sunt. Tetēderūt ergo Absalō tabernaculū in solario ingressusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel. Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret deum: sic erat omne consilium Achitophel & cum ipsi Dauid, & etiā ipsi Absalom, esset cum Dauid, & cum esset cum Absalom.

manꝰ omniū qui tecū = verbum dei: ipsi Dauidi, & etiā ipsi Absalom,

CAP. XVII

Dissipatur à deo consilium Achitophel. Fugit Dauid, quem persequitur Absalon. Achimaas & Ionathan. Achitophel suspendit seipsum.

DIxit ergo Achitophel ad Absalō, Eligam mihi duodecim millia virorum, & consurgens persequar Dauid hac nocte. Et irruens super eum quippe qui lassus est, & solutis manibus, percutiam eum: cumq; fugerit omnis populus qui cum eo est, *percutiam regem desolatum. Et reducā vniuersum populum* *, quomodo vnꝰ homo reuerti solet, vnum enim virum tu quæris: & omnis populus erit in pace. Placuitq; sermo eius Absalom, & cūctis maioribꝰ natu Israel. ¶ Ait aūt Absalom, Vocate & Chusai Arachiten, & audiamus quid etiam ipse dicat. Cumque venisset Chusai ad Absalom ad eum, Hu iusce modi sermonem locutus est Achitophel: facere debemus an non? quod das consilium? Et dixit Chusai ad Absalom, Non est bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice. Et rursum intulit Chusai, Tu nosti patrem tuum, & viros qui cum eo sunt esse fortissimos & amaro animo, veluti si vrsa raptis catulis in saltu sæuiat: sed & pater tuus bellator est, nec morabitur cum populo. Forsitan nunc latitat in foueis, aut in vno quo voluerit loco: & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet quicunque audierit, & dicet, Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. Et fortissimus ipse, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur: scit enim omnis Israel fortem esse patrem tuum, & robustos omnes qui cum eo sunt. Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium, Congregetur ad te vniuersus Israel, à Dan vsque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum. Et irruemus super eū in quocunque loco inuentus fuerit & operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram: & non relinquemus de viris qui cum eo sunt, ne vnum quidem. Quòd si vrbem aliquam fuerit ingressus, circundabit omnis Israel ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, vt non reperiatur nec calculus quidem ex ea. Dixitque Absalom & omnes viri Israel, Melius est consilium Chusai Arachitæ, consilio Achitophel. Domini autem nutu dissipatum est cō silium Achitophel vtile, vt induceret dominus super Absalō malum. ¶ Et ait Chusai Sadoc & Abiathar sacerdotibus Hoc & hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom, & senioribus Israel & ego tale & tale dedi consilium. Nūc ergo mittite cito, & nuntiate Dauid, dicētes, Ne moreris nocte hac i cāpestribus deserti, sed absque dilatione trāsgredere: ne forte absorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo est. Ionathan autem & Achimaas stabant iuxta fontem Rogel: abiit ancilla, & nuntiauit eis: & illi profecti sunt, vt referrent ad regem Dauid nuntium: non enim poterant videri, aut introire ciuitatem. Vidit autem eos quidam puer, & indicauit Absalō: illi vero concito gradu ingressi sunt domum cuiusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum. Tulit autem mulier, & expandit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas: & sic latuit res. Cumque venissent super illi serui Absalom in domum ad mulierem dixerunt, Vbi est Achimas & Ionathā? Et respondit eis mulier, Transierunt tuſ:

A

terrebo

*ad te

C

B

D

E

perfecta bit

præcepto

expānās

mēta cum

vadū aq̄, =festinanter gustata, paululum aqua'. At hi qui quærebant, cum non reperissent, reuersi sunt in Ierusalem. Cumq; abiissent, ascenderunt illi de puteo, & F pergentes nuntiauerunt regi Dauid, & dixerunt, Surgite, & transite cito fluuium: quoniā huiuscemodi dedit consilium contra vos Achitophel. Surrexit ergo Dauid, & omnis populus qui cum eo erat, & transierunt Iordanem, donec dilucesceret: & ne vnꝰ quidem residuus fuit, qui non transisset fluuiū. ¶Porro Achitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suū, surrexitque & abiit in domum suam & in ciuitatem suam: & disposita domo sua, suspendio interiit, & sepultus est in sepulchro patris sui. ¶Dauid autem venit in =castra', & Absalom transiit Iordanem, ipse & omnes viri Israel cū eo. Amasam vero cōstituit Absalom pro Ioab super exercitum: Amasa autem erat filius cuiusdam viri, qui vocabatur Ietrade Iesraeli, qui G ingressus est ad Abigail filiam Naas, sororem Saruiæ, quæ fuit mater Ioab. Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad. Cumque venisset Dauid in =castra', Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, & Machir filiꝰ Amihel de Lo-dabar, & Berzellai Galaatides de Rogelim, obtulerūt ei =stratoria & tapetia', & Vasa fictilia, frumētum & hordeum, & farinam & polentam & fabam & lentem, & =frixum oleo cicer', & mel & butyrum, oues & =pingues vitulos', dederūtque Dauid, & populo qui cum eo erat, ad vescendum: suspicati enim sunt populū fame & siti fatigari in deserto.

=Mahanaim, =Mahanaim, =lectū & crateres, =far tostū in fornace, =caseos vaccinos

CAP. XVIII.

Absalom prælio victus in quercu pendens interimitur, proiicitur in foueā. Eū Dauid accepto nuntio plāgit.

A Igitur =considerato' Dauid populo suo constituit super eos tribunos & centuriones, & dedit populi tertiā partem sub manu Ioab, & tertiā partem sub manu Abisai filii Saruiæ fratris Ioab, & tertiam partem sub manu Ethai, qui erat de Geth: dixitq; rex ad populum, Egrediar & ego vobiscum.

=nūerato

Et respondit populus, Non exibis: siue enim fugerimus, non magnopere =ad eos de nobis pertinebit': siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: =quia' tu vnus solus pro decem millibus computaris: melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio. Ad quos rex ait, Quod vobis videtur rectū, hoc faciam. Stetit ergo rex iuxta portam: egrediebaturque populus per turmas suas centeni & milleni. Et præcepit B rex Ioab & Abisai & Ethai, dicens. Seruate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat præcipientem regē cunctis principibus pro Absalom. ¶Itaque egressus est populus in campum contra Israel, & factum est prælium in saltu Ephraim. Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu Dauid, factaque est plaga magna in die illa viginti millium. Fuit autem ibi præliū dispersum super faciem omnis terræ, & multo plures erant quos saltus consumpserat de populo, quàm hi quos vorauerat gladius in die illa. ¶Accidit autē vt occurreret Absalom seruis Dauid, sedens mulo: cumque ingressus fu C isset mulus subter cōdensam quercū & magnā, adhæsit caput eius quercui: & illo suspenso inter cælum & terram, mulus cui insederat, pertransiuit. Vidit autem hoc quispiam, & nuntiauit Ioab, dicens, vidi Absalom pēdere de quercu. Et ait Ioab viro qui nuntiauerat ei. Si vidisti quare non confodisti eum cū terra? & ego dedissem tibi decem argenti siclos, & vnum baltheū. Qui dixit ad Ioab. Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filiū regis: audientibus enim nobis præcepit rex tibi, & Abisai, & Ethai, dicens. Custodite mihi puerum Absalom. Sed & si fecissem contra animam meā =audacter', nequaquam hoc regem latere potuisset, & tu stares ex aduerso. Et ait Ioab. Non =sicut tu vis', sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, & infixit eas in corde Absalom. Cūq; adhuc palpitaret hęrēs in D quercu cucurrerunt decem iuuenes armigeri Ioab, & percutientes interfecerunt eum. Cecinit autem Ioab buccina, & retinuit populum, ne perseque-

=curabūt =nūc aūt =iniquū, =sic expectabo,

retur fugientem Israel, volens parce re multitudini. ¶Et tulerunt Absalom, & proiecerunt eum in saltu in foueam grandem, & comportauerunt super eũ aceruum lapidum magnum nimis: omnis autem Israel fugit in tabernacula sua. Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viueret, [e]titulum', qui est ĩ valle regis: dixerat enim, Non habeo filium, & hoc erit monimẽtum nominis mei. Vocauitque titulum nomine suo, & appellatur [e]Manus' Absalom: vsque ad hanc diem. ¶Achimaas autem filiꝰ Sadoc, ait, Curram, & nũtiabo regi qa iudiciũ fecerit ei dñs de manu ĩimicorum eius. Ad quem Ioab dixit, Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis ĩ alia: hodie nolo te nuntiare, filius enĩ regis est mortuꝰ. Et ait Ioab Chusi, Vade, & nuntia regi quæ vidisti. Adorauit Chusi Ioab, & cucurrit. Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Ioab, [e]Quid impedit si' etiam ego currã post Chusi? Dixitque ei Ioab, Quid vis currere fili mi? [e]Veni huc, non eris boni nuntii baiulus'. Qui respõdit, [e]Quid enim si cucurrero'? Et ait ei, Curre. Currens ergo Achimaas per viam [e]compendii', transiuit Chusi. Dauid autem sedebat inter duas portas: speculator vero qui erat in fastigio portæ super murũ, eleuans oculos, vidit hominem currẽtem solum. Et exclamãs indicauit regi: dixitque rex, Si solus est, ► bonus' est nuntius in ore eius. Properante autem cum illo, & accedente propius, vidit speculator hominem alterũ currentem & vociferans [e]in culmine', ait, Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitq; rex, Et iste ► bonus' est nũtius. Speculator autem, Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filii Sadoc. Et ait rex, Vir bonꝰ est: & nuntium portans bonum, venit. Clamãs autem Achimaas, dixit ad regem. Salue rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait, Benedictus dominus deus tuus, qui conclusit homines qui leuauerunt manus suas contra dominum meum regem. Et ait rex, Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas, Vidi tumultum magnũ cum mitteret Ioab [e]seruus tuus, ô rex', me seruum tuum: nescio aliud. Ad quẽ rex, Transi, ait: & sta hic. Cumque ille transisset, & staret, apparuit Chusi, & veniens ait, Bonum apporto nuntium domine mi rex: iudicauit enim pro te dominus hodie de manu omnium qui surrexerũt contra te. Dixit autem rex ad Chusi, Estne pax puero Absalõ? Cui respondens Chusi, Fiant, inquit, sicut puer, inimici domini mei regis: & vniuersi qui consurgunt aduersus eum in malum. Contristatus itaque rex ascendit cœnaculum portæ, & fleuit. Et sic loquebatur vadens, Fili mi Absalom, [e]Absalõ fili mi': [e]quis mihi tribuat vt' ego moriar pro te? Absalom fili mi, fili mi Absalom.

[e]vel, monumentũ
[e]Locus
E
[e]Quicqd sit,
[e]Nõ erit merces tibi ꝓ nuntio.
[e]Quicqd sit currã,
[e]planitiei
F
[e]ad ianitorem,
G
[e]seruum regiũ, &
[e]fili mi, fili mi Absalom
[e], i, vtinã

CAP. XIX.

Ioab consolatur Dauidem flentem occisum Absalom. Amasa pro Ioab constituitur. Dauid reducitur in Hierusalem. Veniã rogat Semei. Miphiboseth. Berzelai. Chamaan. Osculum.

NVntiatum est autem Ioab quòd rex fleret, & lugeret filium suũ: & versa est victoria ĩ luctum in die illa omni populo, audiuit enim populus in die illa dici, Dolet rex super filio suo. Et [e]declinauit populus in die illa ingredi' ciuitatem, qũo [e]declinare' solet ppl'us [e]versus', & fugiens de prelio. Porro rex operuit [e]caput suũ', & clamauit voce magna, Fili mi Absalom, Absalom fili mi *. Ingressus ergo Ioab ad regem in domum, dixit, Confudisti hodie vultus omnium seruorum tuorum qui saluam fecerunt animam tuam, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animã vxorum tuarum, & animam concubinarũ tuarũ. Diligis odientes te, & odio habes diligentes te: & ostendisti hodie quia non curas de ducibus tuis, & de seruis tuis: & vere cognoui mõ, quia si Absalom viueret, & omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi. Nũc igitur surge, & procede: & alloquens satisfac seruis tuis: iuro enim tibi per dominum, quòd si non exieris, ne vnus quidem remansurus sit tecum nocte hac: & peius erit hoc tibi, quàm omnia mala quæ venerunt super te ab adolescentia tua vsque in præsens. Surrexit ergo rex, & sedit in porta: & omni populo nuntiatum est, quòd rex se-

A
[e]clam ingressus ẽ populus
[e]clam ingredi
[e]erubescens,
[e]faciem suam,
*fili mi
B

deret in porta: venitque vniuersa multitudo coram rege, Israel autem fugit in tabernacula sua. Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel, dicens, Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philisthinorũ: & nũc fugit de terra propter Absalom. Absalom autem quem vnximus super nos, mortuus est in bello: vsquequo siletis, & non reducitis regem? Rex vero Dauid misit ad Sodoc & Abiathar sacerdotes, dicẽs, Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes, Cur venitis nouissimi ad reducendum regem in domum
C suam? Sermo autem omnis Israel peruenerat ad regem, in domum eius, ►quia dixerat rex, Hæc dicetis ad populum Iuda', Fratres mei vos, os meum, & caro mea vos: quare nouissimi reducitis regem? Et Amasæ dicite, Nonne os meum, & caro mea es? Hæc faciat mihi deus, & hæc addat: si non magister militiæ fueris corã me omni tempore ꝓ Ioab, ¶Et inclinauit cor omnium virorum Iuda, quasi viri vnius: miseruntq; ad regem, dicentes, Reuertere tu, & omnes serui tui. ‖Et reuersus est rex: &
3.Reg.2.b venit vsque ad Iordanem, & omnis Iuda venit vsque in Galgala, vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanem. Festinauit autem Semei filius Gera filii Iemini de Bahurim, & descendit cũ viris Iuda ĩ occursum regis Dauid cũ mille viris de Beniamin, & Siba puer de domo Saul: & quindecim filii eius, ac viginti serui erant cum eo & irrumpentes Iordanem, ante regem transierunt vada, vt traducerent domum re-
D gis, & facerent iuxta iussionem eius: Semei autem filius Gera prostratus coram rege, cum iam transisset Iordanẽ, dixit ad eum. Ne reputes mihi domine mi iniquitatem, ‖neque memineris
Sup.16.c. iniuriarum serui tui in die qua egressus es domine mi rex de Ierusalem, neque ponas rex in corde tuo. Agnosco enim seruus tuus peccatum meum: & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descẽdiq; in occursum dñi mei regis. Respondẽs vero Abisai filius Saruiæ, dixit. Nunqd ꝓ his verbis nõ occidetur Semei, quia maledixit christo domini? Et ait Dauid, Quid mihi & vobis filii Saruiæ? cur efficimini mihi hodie in satan'? ergõne hodie interficietur vir ĩ Israel? an ignoro hodie me factum regem super Israel? Et ait rex Semei, Non morieris. Iurauitq; ei. ¶Miphiboseth quoque filius Saul descendit in occursum regis illotis pedibus, & intonsa barba: vestesque suas non lauerat à die qua egressus fuerat rex, vsque ad diem reuersionis eius in pace. E
Cumque Ierusalem occurrisset regi, dixit ei rex, Quare non venisti mecum Miphiboseth? Et respondens ait, Domine mi rex, seruus meus cõtempsit' me: dixique ei, ego famulus tuus vt sterneret mihi asinum, & ascendens abirem cum rege: claudus enim sum seruus tuus. ‖Insuper & accusauit me seruum tuum ad te dominum meum regem: tu Sup.16.a
autẽ domine mi rex, sicut angelus dei es, fac quod placitum est tibi. Neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autẽ posuisti me seruum tuum inter conuiuas mensæ tuæ: quid ergo habeo iustæ querelæ? aut quid possum vltra vociferari ad regem? Ait ergo ei rex, Quid vltra loqueris? fixum est ‖quod locu- Sup.16.a
tus sum: tu, & Siba diuidite possessiones. Responditque Miphiboseth regi, Etiam cuncta accipiat, postquã reuersus est dñs meus rex pacifice in domũ F
suã. ¶‖Berzellai quoque Galaadites, de 3.Re.2.b.
scendens de Rogelim traduxit regem Iordanem, paratus etiam vltra fluuiũ prosequi eum. Erat autẽ Berzellai Galaadites senex valde, id est octogenarius, ‖& ipse præbuit alimenta regi, cũ Sup.17.g
moraretur in castris': fuit quippe vir diues nimis. Dixit itaque rex Berzellai. Veni mecũ, vt requiescas secure' mecũ in Ierusalem. Et ait Berzellai ad regem. Quot sunt dies annorum vitæ meæ, vt ascendam cum rege in Ierusalem? Octogenarius sum hodie: nunquid vigent sensus mei ad discernendum suaue aut amarum? aut delectare potest seruum tuũ cibus & potus? vel audire possum vltra vocem cantorum atq; cãtatricũ? quare seruus tuus sit oneri dño meo regi? Paululum procedat famulus tuus ab Iordane tecũ: nõ ĩdigeo hac vicissitudine, sed obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar ĩ ciuitate

[a] aduersarii?
[b] decepit
[c] Mahanaim?
[d] & alã te

mea,& sepeliar iuxta sepulchrum patris mei & matris meæ. Est autem ser-
C uus tuus Chamaam, ipse vadat tecum dñe mi rex,& fac ei qcquid bonũ tibi videtur. Dixit itaque rex, Mecum transeat Chamaam, & ego faciam ei quicquid tibi placuerit: & omne quod petieris à me,impetrabis. Cumque transisset vniuersus populꝰ & rex Iordanẽ osculatus est rex Berzellai,& benedixit ei:& ille reuersus est in locum suũ. ¶Transiuit ergo rex in Galgalã,& Chamaam cum eo: omnis autem populus Iuda traduxerat regem,& media tantum pars affuerat de populo Israel. Itaque omnes viri Israel cõcurrentes ad regem,dixerũt ei,Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & traduxerũt regem & domum eius Iordanem,omnesque viros Dauid cum eo? Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel, Quia mihi propior est rex: cur irascceris super hac re? nunquid comedimus aliquid ex rege,aut munera nobis data sunt? Et respondit vir Israel ad viros Iuda,& ait. Decem partibus maior ego sum apud regẽ, magisq; ad me pertinet Dauid, quàm ad te: cur fecisti mihi iniuriam, & non mihi nuntiatum est priori,vt reducerem regẽ meum? Durius autem responderunt viri Iuda viris Israel.

CAP. XX.

Seba separat Israelem à Dauide. Concubinæ Dauidis includuntur. Abisai persequitur Sebam. Amasam interficit Ioab. Abela obsidetur. Caput Sebæ traditur Ioab. Officiarii Dauidis.

A Accidit quoque vt ibi esset virbelial nomie Seba filius Bochri vir Iemineus: & cecinit buccina,& ait,Non est nobis pars in Dauid,neque hæreditas in filio Isai: reuertere in tabernacula tua Israel. Et separatus est omnis Israel à Dauid, secutusq; est Seba filium Bochri: viri autẽ Iuda adhæserunt regi suo à Iordane vsque Ieruſalem. ¶Cumq; venisset rex in domum suam in Ieruſalem, tulit decẽ mulieres concubinas suas, quas dereliquerat ad custodiendam domũ, & tradidit eas in custodiã, alimenta eis præbens: & non est ingressus ad eas, sed B erant clausæ vsque in diẽ mortis suæ in viduitate viuentes, ¶Dixit autem rex Amasæ, Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium,& tu adesto præsens. Abiit ergo Amasa vt conuocaret Iudam,& moratus est extra placitum quod ei constituerat. Ait autem Dauid ad Abisai,Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri, quã Ab-

salom: tolle igitur seruos domini tui, & persequere eũ, ne forte inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos. Egressi sunt ergo cũ eo viri Ioab, Cerethi quo-
C que, & Phelethi, & oẽs robusti exierunt de Ierusalẽ ad persequendũ Seba filiũ Bochri. ¶Cũq; illi essent iuxta lapidem grandem qui est in Gabaon, Amasa ve-
*veste sua niens occurrit eis, Porrò Ioab vestitus super se, erat tunica *stricta ad mensuram habi-
*& egressus ẽ (sub. tus sui), & desuper accinctus gladio dependente vsq; ad ilia in vagina, qui Ioab, vt, fabricatus leui motu egredi poterat, & gladio) & percutere). Dixit itaq; Ioab ad Ama-
cecidit san, *Salue mi frater). Et tenuit manu gladius. dextera mentũ Amasæ, quasi osculans
Num saluus es? eum. Porrò Amasa non obseruauit gladiũ, quẽ habebat Ioab: qui percussit
*i manu eum in latere, & effudit intestina eius in terrã, & mortuus est, nec secundum vulnus apposuit. Ioab autem, & Abisai
D frater eius persecuti sunt Seba filiũ Bochri. Interea quidam viri cũ stetissent iuxta cadauer Amasæ de sociis Ioab, dixerunt, Ecce qui esse voluit pro Ioab comes Dauid. Amasa autem conspersus sanguine, iacebat in media via. Vidit hoc quidã virq; subsisteret omnis populus ad videndum eum, & amouit Amasam de via in agrum: operuitq; eũ vestimento, ne subsisterent transeuntes, propter eum. ¶Amoto ergo illo de via, trãsibat omnis vir sequens Ioab ad persequendum Seba filium Bochri. Por-
E rò ille transierat per omnes tribus Israel vsque in Abelam, & Beth-maacha:
*& omnia loca Berim congregatiq; venerunt etiã post Ioab. *omnesq; viri electi congregati fuerunt ad eum). Venerunt itaq;, & oppugnabant eum in Abela, & in Beth-maacha, & circundederunt munitionibus ciuitatem, & obsessa est vrbs: omnis autem turba quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere muros. Ex exclamauit mulier sapiens de ciuitate, Audite audite, dicite Ioab, Appropinqua huc, & loquar tecum. Qui cum accessisset ad eam, Ait illi, Tu es Ioab? Et ille respondit, Ego sum. Ad quem sic locuta est, Au-
F di sermones ancillæ tuæ. Qui respondit, Audio. Rursumq; illa, Sermo, inqt, dicebatur in veteri prouerbio, QVI INTERROGANT, interrogẽt in
succedebat. Abela: & sic *proficiebãt). Nõne ego sũ *quæ respõdeo veritatẽ) in Israel? & tu q̃ris subuertere ciuitatẽ & euẽrtere matrẽ in Israel? quare *p̃cipitas) hæreditatẽ dñi? Respõdensq; Ioab, ait, Absit, absit hoc à me, nõ p̃cipito, neq; demolior. Nõ sic se habet res, sed homo de monte Ephraim Seba filius Bochri cognomine, leuauit manũ suam contra regẽ Dauid, tradite illum solum, & recedemus à ciuitate. Et ait mulier ad Ioab, Ecce caput eius mittetur ad te per murum. Ingressa est ergo ad omnem po- G
pulum, & locuta est eis sapienter: qui abscissum caput Sebæ filii Bochri proiecerunt ad Ioab. Et ille cecinit tuba, & recesserunt ab vrbe, vnusquisque in tabernacula sua: Ioab autem reuersus est Ierusalem ad regem. ¶Fuit ergo Ioab super omnem exercitum Israel: Banaias autem filius Ioiadæ super Cerethæos & Phelethæos: Aduram vero super tributa: porrò Iosaphat filius Ahilud, à commentariis: Siua autem, scriba: Sadoc vero & Abiathar, sacerdotes: Ira autẽ Iairites erat *sacerdos) Dauid.

*inter pacificas & fideles vrbes (.i. q̃ seruo fidẽ regi)
*dissipas
Supr. 8. d
*cõsiliarius (vel priceps) ipsi

CAP. XXI.

Fames trium annorum, ob violatam Gabaonitis fidem. Dauid præstat iuramentum Ionathæ. Septem filii Saul suspenduntur. Resphæ materna viscera. Quatuor bella Dauidis in Philisthæos. Iesbibenob. Goliath.

A Facta est quoque fames in diebus Dauid tribus annis iugiter: & consuluit Dauid oraculum) domini. Dixitque dominus, Propter Saul, & domum eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas. Vocatis ergo Gabaonitis rex, dixit ad eos. (Porrò Gabaonitæ non erant de filiis Israel, sed reliquiæ Amorrhæorum: ||filii quippe Israel iurauerant eis, & voluit Saul percutere eos *zelo, quasi) pro filiis Israel, & Iuda.) Dixit ergo Dauid ad Gabaonitas, Quid faciam vobis? & quod erit vestri piaculum, vt benedicatis hęreditati domini? Dixeruntq; ei Gabaonitæ, Non est nobis super argento & auro quæstio, sed contra Saul, & contra domum eius: neq; volumus vt interficiatur homo de Israel. Ad quos ait, Quid ergo vultis vt faciam vobis? Qui dixerunt regi, Virum qui attriuit nos & oppressit inique, ita delere debemus, vt ne vnus quidem residuus sit

*faciem
Iosu. 9. c.
*q̃n zelatus est

de stirpe eius in cunctis finibus Israel.
B Dētur nobis septem viri de filiis eius,
& crucifigamus eos dño in Gabaa Saul
quondam electi dñi. Et ait rex, Ego da
bo. Pepercitq; rex Miphiboseth filio Io
2.Re.18.a nathæ filii Saul, ‖propter iusiurandum
domini quod fuit inter Dauid, & inter
Ionatham filium Saul. Tulit itaque rex
duos filios Respha filiæ Aia, quos pepe
rit Sauli, Armoni, & Miphiboseth: &
quinq; filios Michol filiæ Saul, quos ge
nuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit
de Molathi, & dedit eos in manus Ga
baonitarum: qui crucifixerūt eos in
monte coram domino: & ceciderūt hi
septē simul occisi in diebus messis pri-
mis, incipiente messione hordei. Tol-
lens autem Respha filia Aia, cilicium,
substrauit sibi supra petram ab initio
messis, donec stillaret aqua super eos
de cælo: & nō dimisit aues lacerare eos
per diē, neq; bestias per noctem. Et nun
tiata sunt Dauid quæ fecerat Respha fi
lia Aia concubina Saul. Et abiit Dauid,
C & tulit ossa Saul, & ossa Ionathæ filii e-
maiori- ius à viris' Iabes Galaad, qui furati fue
bus rant ea de platea Bethsan, ‖in qua su-
1.Re.31.c spenderant eos Philisthiim cū interfe-
cissent Saul in Gelboe, & asportauit in-
de ossa Saul, & ossa Ionathæ filii eius:
& colligentes ossa eorum qui affixi fue
rant, sepelierūt ea cū ossibus Saul & Io
nathæ filii eius in terra Beniamin, in
ꝯela latere', in sepulchro Cis patris eius: fe-
ceruntq; omnia quæ præceperat rex,
& repropitiatus est deus terræ post
hæc. ¶Factū est autē rursum prælium
Philisthinorum aduersum Israel, & de
scendit Dauid & serui eius cū eo, & pu
gnabant contra Philisthiim. Deficien-
te autem Dauid, Iesbi-benob, qui fuit
de genere Arapha, cuius hasta trecen
lāceę fer tas vncias' appendebat, & accinctus e-
rū trecen rat ense nouo, nisus est percutere Da-
tos' siclos uid. Præsidioq; ei fuit Abisai filius Sar-
æris. uiæ, & percussum Philisthæum interfe
D cit. Tunc iurauerunt viri Dauid, dicen
tes, Iam non egredieris nobiscum in
bellum, ne extinguas lucernam Israel.
1.Pa.20.e ¶‖Secundum quoque bellū fuit in Gob
contra Philisthæos: tunc percussit So-
bochai de Husathi, Saph de stirpe Ara-
pha. ¶Tertium quoq; fuit bellū in Gob
contra Philisthæos, in quo percussit
Adeodatus filius Saltus polymitarius' Elhanan filius Iahere Orgim
Beth-lehemites Goliath Cethæum, cu
ius hastile' hastæ erat quasi liciatoriū
texentium. ¶Quartum bellum fuit in
Geth: in quo vir fuit excelsus, qui senos
in manibus pedibúsque habebat digi
tos, id est vigintiquatuor, & erat de ori
gine Arapha. Et blasphemauit' Israel: probris affecit
percussit autem eum Ionathan filius Sa
maa, fratris Dauid. Hi quatuor nati sunt
de Arapha in Geth, & ceciderūt in ma
nu Dauid, & seruorum eius.

CAP. XXII.

Canticum Dauidis pro liberatione ab omnibus inimicis. Abiectio Iudæorum, & Gentium electio.

A Locutus est autem Dauid domino
verba carminis huius, in die qua
liberauit eum dominus de manu
omnium inimicorum suorum, &
de manu Saul. Et ait,
Dominus petra mea, & robur meū, &
saluator meus.
Deus fortis meus sperabo in eum: scu-
tum meum & cornu salutis meæ': ele i. potentia qua seruor:
uator meus, & refugium meum: sal-
uator meus, de iniquitate libera-
bis me.
‖Laudabilem inuocabo dominū, & ab Psal.17.4
inimicis meis saluus ero.
Quia circundederunt me contritiones
mortis: torrentes belial' terrue- impii
runt me. Dolores
Funes' inferi circundederunt me: pręuenerunt' me laquei mortis. implicuerunt
In tribulatione mea inuocabo dñm, &
ad deum meum clamabo: & exaudiet
de templo suo vocem meam, & cla-
mor meus veniet ad aures eius.
Cōmota est, & contremuit terra, & fun
damenta montiū' cōcussa sunt, & cō- cæli
mota, quoniam iratus est eis.
Ascēdit fumus de naribus eius, & ignis
de ore eius vorabit: carbones succen
si sunt ab eo.
Et inclinauit cælos, & descendit: & ca
ligo sub pedibus eius.
Et ascendit sup cherubim, & volauit:
& lapsus est' super pennas venti. apparuit
Posuit tenebras ī circuitu suo latibulū: dēsas aquas nubes
cribrās aquas de nubibus' cælorū.
Præ fulgore in conspectu eius, succensi
sunt carbones ignis. B

Tonabit de cælo dominus, & excelsus dabit vocem suam.
Misit sagittas, & dissipauit eos: fulgur, & consumpsit eos.
Et apparuerunt effusiones maris, & reuelata sunt fundamenta orbis ab increpatione domini, ab inspiratione spiritus furoris eius.
Misit de summo, & assumpsit me, & extraxit me de aquis multis.
Liberauit me ab inimico meo potentissimo, & ab his qui oderant me: quoniam robustiores me erant.
Præuenit me in die afflictionis meæ, & factus est dñs [e]firmamētum meum', & eduxit me in latitudinem: liberauit me, quia complacui ei.
Retribuet mihi dominus secundū iustitiam meam, & secundum munditiam manuum mearum reddet mihi.
Quia custodiui vias domini, & nō egi impie à deo meo.
Om̄ia em̄ iudicia eius ī cōspectu meo, & præcepta eius [e]non amoui à me'.
Et ero perfectus coram eo, & custodiā me ab iniquitate mea.
Et restituet mihi dñs secūdū iustitiam meā: & secūdū munditiā manuū mearum, in conspectu oculorū suorum.
Cum sancto sanctus eris, & [e]cum robusto' perfectus.
Cum [e]electo electus' eris, & cum peruerso [e]peruerteris'.
Et populū pauperē saluum facies, oculisq; tuis excelsos humiliabis.
Quia tu lucerna mea domine, & tu domine illuminabis tenebras meas.
In te enim [e]currā accinctus', ī deo meo transiliam murum.
Deus [e]immaculata' via eius, eloquium domini igne examinatum: scutū est omnium sperantium in se.
Quis est deus pręter dominum: & quis fortis, præter deum nostrum?
Deus qui accinxit me fortitudine, & complanauit perfectam viā meam,
Coæquans pedes meos ceruis, & sup excelsa mea statuens me.
Docēs manus meas ad præliū, & [e]cōponens quasi arcū æreum brachia mea'.
Dedisti mihi clypeū salutis tuę, & mansuetudo tua multiplicauit me.
Dilatabis gressus meos subtus me, & non deficient tali mei,

[e]baculus mihi,
[e]nō recedā ab eo.
C
[e]viro pfecto
[e]mundo mundus
[e]puersus eris.
[e]cōteram exercitū,
[e]perfecta
[e]cōtritus est arcus æneꝰ brachiis meis,

Persequar inimicos meos, & cōteram, & nō reuertar donec consumā eos.
Consumam eos & confringā, vt non cōsurgant: cadent sub pedibus meis.
Accinxisti me fortitudine ad prælium, incuruasti resistētes mihi subtus me.
Inimicos meos [e]dedisti mihi dorsum': odientes me & disperdam eos.
[e]Clamabunt', & non erit qui saluet: ad dominum, & non exaudiet eos.
Delebo eos vt puluerem terræ: quasi lutum platearum comminuam eos atque confringam.
¶Saluabis me à contradictionibus populi mei: custodies ME IN CAPVT GENTIVM: populus quē ignoro, seruiet mihi.
Filii alieni [e]resistent' mihi, auditu auris obedient mihi.
Filii alieni defluxerunt, & [e]contrahentur in angustiis suis'.
Viuit dñs, & benedictus deus meus, & exaltabitur deus fortis salutis meæ.
Deus qui das vindictas mihi, & deiicis populos sub me.
Qui educis me ab inimicis meis, & à resistentibus mihi eleuas me: à viro iniquo liberabis me.
||Propterea confitebor tibi domine in gentibus, & nomini tuo cantabo:
[e]Magnificans salutes regis sui', & faciens misericordiā CHRISTO SVO DAVID, & semini eius in sempiternum.

D
[e].i. cōuertisti in fugam:
[e]Respicient,
[e]mentiti sunt
[e]cōtremiscēt in locis munitis in quibus abscōduntur.
Rom.15.b
[e].i. faciēs magnā salutem regi suo,

CAP. XXIII.

Nouissima verba Dauidis, per quē locutus spiritus sanctus. Cathalogus fortium Dauid. Eleazar. Semma. Abisai. Banaias.

HAEC autem sunt verba nouissima quæ dixit Dauid filius Isai: Dixit vir [e]cui cōstitutum est de christo' dei Iacob, egregius psaltes Israel. Spiritus domini locutus est per me & sermo eius per linguam meā. Dixit deus Israel, [e]mihi' locutus est fortis Israel: dominator hominum, iustus dominator in timore dei. Sicut lux auroræ oriente sole, [e]mane' absque nubibus [e]rutilat, & sicut' pluuiis germinat herba de terra. [e]Nec tanta est' domus mea apud deum, [e]vt' pactum æternum

A
[e]q cōstitutus ē excelsꝰ xp̄s (.i.rex)
[e]de me
[e]cū mane est
[e]nunc à splēdore, nunc à

[a]sic nō erit (sub. obnubilata) [b]quia [c]iniit [d]est, vt nō germinet (.i. vt germen agri arescat.) 1. Par. 11. b [e]ipse Hadino Hesnita,

B [f]Dodo filii Ahohi [g]pbris affecerūt Philisthæos, [h]post eū, ad [i]villa:

[a]iniret) mecum firmū in omnibus atq; munitū: Cuncta enim salus mea, & omnis voluntas: [b]nec est quicquam ex ea quod non germinet). Præuaricatores autem quasi spinæ euellentur vniuersi: quæ nō tolluntur manibus. Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro, & ligno lanceato, igneq; succensæ comburentur vsque ad nihilum. ¶ Hæc nomina fortium Dauid. ►Dauid) sedens in cathedra sapiētissimus princeps [c]inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus), qui octingentos interfecit impetu vno. Post hunc Eleazar filius [d]patrui eius Ahohites) inter tres fortes, qui erant cum Dauid quādo [e]exprobrauerunt Philisthiim), & congregati sunt illuc in prælium. Cumq; ascendissent viri Israel, ipse stetit & percussit Philisthæos donec deficeret manus eius, & obrigesceret cum gladio: fecitq; dominus salutem magnam die illa: & populus►qui fugerat), reuersus est [f]ad cæsorum) spolia detrahenda. Et post hūc, Semma filius Age de Arari. & congregati sunt Philisthiim in [g]statione): erat quippe ibi ager lente plenus. Cumq; fugisset populus à facie Philisthiim, stetit ille in medio agri, & tutatus est eū, percussitq; Philisthæos: & fecit dominus salutem magnam. ¶ Necnon & ante descenderant tres, qui erant principes inter triginta, & venerant tempore messis ad Dauid in speluncam Odollam: castra autem Philisthinorum e-

C rant posita in valle Gigantum. Et Dauid erat in præsidio: porrò statio Philisthinorum tunc erat in Beth-lehem. Desyderauit ergo Dauid, & ait, O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna quæ est in Beth-lehem iuxta portā. Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Beth-lehem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid: at ille noluit bibere, sed libauit eam domino, dicens, Propitius sit mihi dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, [h]& animarū periculum) bibam? Noluit ergo bibere. hæc fecerunt tres robustissimi. ¶ Abisai quoque frater Ioab filius Saruiæ, princeps erat de tribus: ipse est qui leuauit hastam suam contra trecentos, quos interfecit, nominatus in tribus, & inter tres nobilior, erātque eorum princeps, sed vsque ad tres primos non peruenerat. ¶ Et Banaias filius Ioiadæ viri fortissimi magnorum operum de Cabseel: ipse percussit duos leones Moab, & ipse descendit, & percussit leonem in media cisterna in diebus niuis. Ipse quoque interfecit virum AEgyptium, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam: itaque cum descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastā de manu AEgyptii, & interfecit eū hasta sua. hæc fecit Banaias filius Ioiadæ. Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores: veruntamen vsque ad tres non peruenerat: fecitq; eum sibi Dauid auricularium à secreto. ¶ Asael frater Ioab inter triginta, Elehanan filius [i]patrui eius) de Beth-lehem, D Semma de Harodi, Elica de Harodi, Heles de Phalti, Hira filius Acces de Thecua, Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Husathi, Selmon Ahohites, Maharai Netophathites, Heled filius Baana, & ipse Netophatites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaia Pharathonites, Heddai de torrente Gaas, Abialbon Arbathites, Azmaueth de Beromi, Eliaba de Salaboni. Filii Iassen, Ionathan. Semma de Orori, Ahiam filius Sarar Ararites, Eliphelet filius Ahasbai filii Machati, Eliam filius Achithophel Gelonites, Hersai de Carmelo, Pharai de Arbi, Igaal filius Nathan de Soba. Bani de Gadi, Selec de Ammoni, Naharai Berothites armiger Ioab filii Saruiæ, Ira Iethrites, Gareb & ipse Iethrites, Vrias Hethæus, Omnes triginta septem.

[a]Dodo

[b]cū periculo vitę

CAP. XXIIII.

Israel, ob numeratum à Dauide populū, percutitur à deo: propter quod dolet Dauid.

A ET addidit furor domini irasci cōtra Israel, commouitq; Dauid in eis dicentem ad Ioab, Vade, numera Israel & Iudam. Dixitque rex ad Ioab principem exercitus sui, Perambula omnes tribus Israel à Dan vsque Ber-sabee, & numera popu-

lum, vt sciam numerum eius. Dixitque Ioab regi, adaugeat dominus deus tuus ad populum tuum, quantus nunc est, iterumq; centuplicet in conspectu domini mei regis: sed quid sibi dominus
Vicit meus rex vult in re huiusce modi? =Obtinuit= autem sermo regis verba Ioab, & principum exercitus: egressusque est Ioab, & principes militum à facie regis, vt numerarent populũ Israel. Cũmque pertransissent Iordanem, venerunt in Aroer ad dexteram vrbis, quę est in valle Gad: & per Iazer transierunt in Galaad, & in terram inferiorem Hadsi,
*Iaan & venerunt in Dan =Syluestria=. Circũeuntes iuxta Sidonem transierunt prope mœnia Tyri, & omnem terram He-
B uæi & Chananęi. veneruntque ad meridiem Iuda in Ber-sabee: & lustrata vniuersa terra affuerunt post nouem mẽses & viginti dies in Ierusalem. Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi regi, & inuenta sunt de Israel octingẽta millia virorum fortium, qui educerent gladium: & de Iuda quingenta millia pugnatorum, ¶Percussit autem cor Dauid eum postquam numeratus est populus: & dixit Dauid ad dominum peccaui valde in hoc facto: sed precor domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stulte egi nimis, ¶Surrexit itaque Dauid mane, & sermo domini factus est ad Gad prophe
Dauidis. tam & videntem =Dauid=, dicens, Vade & loquere ad Dauid, Hæc dicit dominus, Trium tibi dabitur optio, elige vnum quod volueris ex his, vt faciam tibi. Cumque venisset Gad ad Dauid, nuntiauit ei, dicens, Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua: aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nũc ergo delibera, & vide quem respondeã ei qui me misit sermonem. Dixit autem Dauid ad Gad, Coartor nimis sed me-
C lius est vt incidam in manus domini (multæ enim misericordiæ eius sunt) quàm in manus hominum. Immisitque dominus pestilentiam in Israel, de mane vsque ad tempus constitutum, & mortui sunt ex populo à Dan vsque ad Ber-sabee septuaginta millia virorum. Cumque extendisset manum suam angelus domini super Ierusalem vt disperderet eam, =misertus est dominus= super afflictionem, & ait angelo percutienti populum, Sufficit, nunc contine manum tuam. erat autem angelus domini iuxta aream Areuna Iebusæi, ¶Dixitque Dauid ad dominum cum vidisset angelum cædentem populum. Ego sum qui peccaui, & ego inique egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei. ¶Venit autem Gad propheta ad Dauid in die illa, &
D dixit ei, Ascende, & constitue altare domino in area Areuna Iebusæi. Et ascendit Dauid iuxta sermonem Gad, quem præceperat ei dominus. Conspicienſque Areuna, animaduertit regem & seruos eis transire ad se: & egressus adorauit regem prono vultu in terram, & ait, Quid causæ est vt veniat dominus meus rex ad seruum suum? Cui Dauid ait, Vt emam à te aream, & ædificem altare domino, & cesset interfectio quæ grassatur in populo. Et ait Areuna ad Dauid, Accipiat, & offerat dominus meus rex, sicut placet ei: habes boues in holocaustum & plaustrum & iuga boum in vsum lignorum. Omnia dedit Areuna regi: dixitque Areuna ad regem, Dominus deus tuus =suscipiat votum tuum=. Cui respondens rex ait, Nequaquam vt vis, sed emam pretio à te, & non offeram domino deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid aream & boues, argenti siclis quinquaginta: & ædificauit ibi Dauid altare domino, & obtulit holocausta & pacifica: & propitiatus est dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.

=pœnituit dominum

=placetur tibi.

Liber Regum tertius. Secundum Hebræos primus Melachim.

CAP. I.

¶ Abisag puella senem Dauidem calefacit. Adonias occupat regnũ inscio patre. Præcepto Dauidis vngitur Salomon in regem. Fugit Adonias.

A IT rex Dauid senuerat, habebatq; ætatis plurimos dies: cumq; operiretur vestibus, non calefiebat. Dixerunt ergo ei serui sui. Quæramus domino nostro regi adolescentulã virginem, & stet coram rege, & foueat eũ, dormiatq; in sinu tuo, & calefaciat dominum nostrum regem. Quęsierunt igitur adolescẽtulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. Erat autẽ puella pulchra nimis, *dormiebatq; cum rege, & ministrabat ei, rex vero non cognouit eam. *fouebatque eum,

¶ Adonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens, Ego regnabo. Fecitq; sibi currum & equites, & quinquaginta viros qui currerent ante eum. Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicẽs, Quare hoc feciſti? erat autẽ & ipse pulcher valde, secundus natu post Absalom. Et sermo eius cũ Ioab filio Saruiæ, & cum Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ. Sadoc vero Sacerdos, & Banaias filius Ioiadę, & Nathan propheta, & Semei, & Rei, & omne robur exercitus Dauid non erat cũ Adonia. Immolatis ergo Adonias arietibus, & vitulis, & vniuersis pinguibus iuxta lapidem Zoheleth, qui erat vicinus fonti Rogel, vocauit vniuersos fratres suos filios regis, & omnes viros Iuda seruos regis. Nathan autem prophetam, & Banaiam, & robustos quosque, & Salomonem fratrem suum non vocauit. B

¶ Dixit itaque Nathan ad Beth-sabee matrem Salomonis, Non audisti quòd regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus noster Dauid hoc ignorat? Nũc ergo veni, accipe cõsiliũ à me, & salua animam tuã, filiiq; tui Salomonis. Vade, & ingredere ad regem Dauid, & dic ei, Nónne tu domine mi rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicens, Quod Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? quare ergo regnat Adonias? Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, & complebo

sermones tuos. Ingressa est itaq; Beth-sabee ad regem in cubiculo: rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei. Inclinauit se Beth-sabee, & adorauit regem. Ad quam rex, Quid tibi, inquit, vis? Quæ respondens ait, Domine mi, tu iurasti per dominū deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo. Et ecce nunc Adonias regnat, te domine mi rex ignorante. Mactauit boues & pinguia quæque, & arietes plurimos, & vocauit omnes filios regis. Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiæ, Salomonem autem seruum tuum non vocauit. Verum tamen domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, vt indices eis quis sedere debeat in solio tuo domine mi rex post te. Eritque cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus Salomon [a]peccatores. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit. Et nuntiauerunt regi dicētes, Adest Nathan propheta. Cumq; introisset in conspectum regis, & adorasset eum pronus in terrā, dixit Nathan, Domine mi rex, tu dixisti, Adonias regnet post me, & ipse sedeat super thronum meum? Quia descendit hodie, & immolauit boues & pinguia & arietes plurimos, & vocauit vniuersos filios regis, & principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotem: illisque vescentibus & bibentibus coram eo, & dicentibus, Viuat rex Adonias. Me seruum tuum & Sadoc sacerdotem, & Banaiam filium Ioiadæ, & Salomonem famulum tuum non vocauit. Nunquid à domino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo quis sessurus esset super thronū domini mei regis post eum? Et respōdit rex Dauid, dices, Vocate ad me Beth-sabee. Quæ cum fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum, iurauit rex, & ait, Viuit dominus, qui eruit animā meam de omni angustia, quia sicut iurauī tibi per dominum deum Israel, dicens, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me: sic faciam hodie. Summissoque Beth-sabee in terrā vultu, adorauit regem, dicens, Viuat dominus meus rex Dauid in æternum. Dixit quoque rex Dauid, Vocate mihi Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ. Qui cum ingressi fuissent coram rege, dixit ad eos, Tollite vobiscū seruos domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super mulam meam. & ducite eum in Gihon. Et vngat eum ibi Sadoc sacerdos, & Nathan propheta in regem super Israel: & canetis buccina, atque dicetis, Viuat rex Salomon. Et ascendetis post eum, & veniet, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me: illique præcipiam vt sit dux super Israel & super Iudam. Et respondit Banaias filius Ioiadę, regi, dicens, Amen: sic loquatur Dominus deus domini mei regis. Quomodo fuit Dominus cum domino meo rege, sic sit cum Salomone, & sublimius faciat solium eius à solio domini mei regis Dauid. ¶Descendit ergo Sadoc sacerdos & Nathan propheta, & Banaias filius Ioiadæ, & Cerethi, & Phelethi: & imposuerūt Salomonem super mulā regis Dauid, & adduxerunt eum in Gihon. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem: & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus. Viuat rex Salomon. Et ascendit vniuersa multitudo post eum, & populus canentium tibiis, & lætantium gaudio magno, & insonuit terra à clamore eorum. Audiuit autem Adonias, & omnes qui inuitati fuerant ab eo: iamque conuiuium finitum erat: sed & Ioab, audita voce tubæ, ait, Quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis? Adhuc illo loquente, Ionathan filius Abiathar sacerdotis venit: cui dixit Adonias, Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuntians. Respondit que Ionathan Adoniæ, Nequaquam: dominus enim noster rex Dauid regem constituit Salomonem: misitque cum eo Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioadæ, & Cerethi, & Phelethi, & imposuerunt eum super mulam regis. Vnxeruntque eum Sadoc sacerdos, & Nathan propheta regem in Gihon: & ascenderunt inde lætantes, & insonuit ciuitas, hęc est vox quam audistis, Sed & Salomon sedet super solium

[a] i. videbimur peccasse cōtra te.

regni, Et ingressi serui regis, benedixerunt domino nostro regi Dauid, dicentes, Amplificet deus nomē Salomonis
[a] magis q̄ [a]super' nomen tuū, & magnificet thro
G num eius super thronum tuum. Et adorauit rex Dauid in lectulo suo, insuper & hęc locutus est Benedictus dominus deus Israel, qui dedit hodie sedētem in solio meo, vidētib9 oculis meis. Territi sunt ergo, & surrexerūt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnusquisque in viam suam. Adonias autem timens Salomonem, surrexit, & abiit in tabernaculum domini, tenuitq; cornu altaris. Et nuntiauerunt Salomoni, dicentes, Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens, Iuret mihi rex Salomon hodie quòd nō interficiat seruum suum gladio. Dixitq; Salomon, Si fuerit vir bonus, non cadet nec vnus quidē capillus eius in terrā sinautem malum inuētum fuerit in eo, morietur. Misit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari, & ingressus adorauit regem Salomonē: dixitq; ei Salomon, vade in domū tuū. CAP. II.

Præcepta Dauidis filio Salomon. Berzellai. Moritur Dauid. Adonias petens Abisag in vxorem, occiditur. Abiathar priuatur sacerdotio. Interficiuntur Ioab & Semei.

A Appropinquauerunt autē dies Dauid vt moreretur, præcepitq; Salomoni filio suo, dicens, Ecce ego ingredior viam vniuersæ terræ: confortare, & esto vir. Et obserua vt custodias mandata domini dei tui, vt ambules in viis eius, & custodias [a]ceremo
[a]decreta nias' eius, & præcepta eius & iudicia & testimonia, sicut scriptum est in lege Moysi: vt intelligas vniuersa quæ facis, & quoc ūq; te verteris. Vt cōfirmet dominus sermones suos, quos locutus est de me, dicens, Si custodierint filii tui viam suam, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel. Tu quoq; nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel,
2.Reg.3.e ||Abner filio Ner, & ||Amasę filio Iether:
2.Re.20.c quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace, & posuit cruorem prælii in baltheo suo, qui erat circa lūbos eius, & in calceamento suo quod erat in pedibus eius. Facies ergo iuxta sapiētiam tuam, & nō deduces canitiem eius pa- B
cificè ad inferos. ¶Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiā, eruntq; comedentes in mensa tua: ||occurrerūt enim mihi, quādo fugiebam à facie Absalom 2.Re.19.f
fratris tui. ¶Habes quoque apud te Semei filiū Gera filii Iemini de Bahurim, ||qui maledixit mihi maledictione pes- 2.re.26.b
sima, quando ibam ad [a]castra': sed quia Maha-
||descendit mihi in occursum cum trāsi naim:
rem Iordanem, & iuraui ei per dominū 2.re.19.d
dicens, Non te interficiam gladio: tu noli pati eum esse innoxium. Vir autem sapiens es, & scies quæ facies ei, deducesque canos eius cum sanguine ad inferos. ¶||Dormiuit igitur Dauid cum pa Act.2.e.&
tribus suis, & sepultus est in ciuitate 13.e
Dauid. Dies autem quibus regnauit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt in Hebron regnauit septem annis: in Ierusalem, triginta tribus. ||Salomon autē 1.Pa.29.f
sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis. ¶Et ingressus est Adonias filius Haggith ad C
Beth-sabee matrem Salomonis, Quæ dixit ei, pacificusne est ingressus tuus? Qui respondit, Pacificus. Addiditq;. Sermo mihi est ad te. Cui ait. Loquere. Et ille, Tu, inquit, nosti quia mecum erat regnum, & me præposuerat omnis Israel sibi in regem: sed translatum est regnum, & factum est fratris mei: à domino enim constitutum est ei. Nunc ergo petitionem vnam deprecor à te: ne cōfundas faciem meam. Quę dixit ad eū, Loquere. Et ille ait, Pręcor vt dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quicquam potest) vt det mihi Abisag Sunamitidem vxorem. Et ait Beth-sabee, Bene, ego loquar pro te regi. Venit ergo Beth-sabee ad regem Salomonem vt loqueretur ei pro Adonia: & surrexit rex in occursum eius adorauitq; eam, & sedit super thronum suum: positusq; est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram eius. ¶Dixitque ei, Petitionē vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex pete mater mea: neque enim fas est vt D
auertam faciem tuam. Quæ ait, Detur Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor, Responditq; rex Salomon, & dixit

matri suæ, Quare postulas Abisag Suna mitidem Adoniæ? postula ei & regnū: ipse est enim frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filium Saruiæ. Iurauit itaque rex Salomō per dominum, dicens, Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, quia contra animā suam locutus est Adonias verbum hoc. Et nunc viuit dominus, qui firmauit me, & collocauit me super solium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domū sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias. Misitque rex Salomon per manum Banaiæ filii Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus est. ¶Abiathar quoque sacerdoti dixit rex. Vade in Anathori ad agrum tuum, es quidem vir mortis: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam domini dei coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos domini, ||vt imploretur sermo domini quem locutus est super domum Heli in Silo. ¶Venit autem nūtius ad Salomonem quod Ioab declinasset post Adoniam, & post Salomonem non declinasset: fugit ergo Ioab in tabernaculum domini, & apphrehēdit cornu altaris. Nūtiatumque est regi Salomoni quod fugisset Ioab in tabernaculum domini, & esset iuxta altare: misitque Salomon Banaiā filium Ioiadæ, dicens, Vade, interfice eum. Et venit Banaias ad tabernaculū domini, & dixit ei, Hæc dicit rex, Egredere. Qui ait, Non egrediar, sed hic moriar. Renuntiauit Banaias regi sermonem, dicens, Hęc locutus est Ioab, & hæc respondit mihi. Dixitque ei rex, Fac sicut locutus est: & interfice eum, & sepeli: & amouebis sanguinem innocentem, qui effusus est à Ioab, à me, & à domo patris mei. Et reddet dominꝰ sanguinē eius super caput eiꝰ: qa interfecit duos viros iustos melioresque se: & occidit eos gladio, patre meo Dauid ignorante. ||Abner filium Ner principem militiæ Israel, ||& Amasam filiū Iether principē exercitꝰ Iuda: & reuertetur sanguis illorū in caput Ioab, & in caput seminis eius in sempiternum: Dauid autem & semini eius, & domui & throno illius sit pax vsque in æternum à domino. Ascēdit itaque Banaias filius Ioiadæ, & aggressus eum interfecit, sepultusque est in domo sua in deserto. Et cōstituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum, & Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar. ¶Misit quoque rex, & vocauit Semei, dixitque ei, AEdifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi: & non egredieris inde huc, atque illuc Quacunque autem die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum: sanguis tuus erit super caput tuum. Dixitque Semei regi, Bonus sermo sicut locutus est dominꝰ meus rex, sic faciat seruus tuus. Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis. Factum est autem post annos tres vt fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nuntiatumque est Semei quod serui eius issent in Geth. Et surrexit Semei, & strauit asinū suum, iuitque ad Achis in Geth ad requirendum seruos suos, & adduxit eos de Geth. Nuntiatum est autem regi Salomoni quod isset Semei in Geth de Ierusalē, & rediisset. Et mittēs vocauit eū, dixitq; illi, Nōne* testificatus sum tibi ꝑ dominū & p̄dixi tibi, Quacunq; die egressus fueris huc & illuc scito te esse moriturū? & respondisti mihi, Bonus sermo quem audiui. Quare ergo non custodisti iusiurandum domini, & pręceptum quod præceperam tibi? Dixitque rex ad Semei, Tu nosti omne malum, cuius tibi conscium est cor tuum quod fecisti Dauid patri meo: reddiditque dominus malitiam tuam in caput tuum. Et rex Salomon benedictus, & thronus Dauid erit stabilis coram domino vsque in sempiternum. Iussit itaq; rex Banaiæ filio Ioiadæ: qui egressus, percussit eum, & mortuus est.

E 2.Re.2.f. *fama ad Ioab *Abiālom F 2.Reg.3.e 2.Re.20.c. G * iurauī tibi &

CAP. III.

Salomon ducit filiam Pharaonis in vxorem. Petit sapientiam à deo. Iudicium eius de duabus meretricibus

Confirmatum est igitur regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est Pharoni regi AEgypti: accepit nanque filiam eius & adduxit in ciuitatem Dauid, donec

A 2.Par.1.a

compleret ædificans domum suam, & domum domini, & murum Ierusalem per circuitum. Attamen populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templum nomini domini vsque in diem illum. Dilexit autem Salomon dominum, ambulans in præceptis Dauid patris sui, excepto quod in excelsis immolabat, & accendebat thymiama. ¶Abiit itaque Salomon in Gabaon vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon. Apparuit autem dominus Salomoni per somnium nocte dicens, Postula quod vis vt dem tibi. Et ait Salomon, Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnã, [e]sicut' ambulauit in conspectu tuo in veritate & iustitia, & recto corde tecum: custodisti enim ei misericordiam [e]tuam' grandem, & dedisti ei filiũ sedentem super thronum eius, sicut est hodie. Et nunc domine deus meus, tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum. Et seruus tuus in medio est populi, quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor [e]docile', vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. quis enim potest iudicare populum istum, populum tuũ hunc multum? Placuit ergo sermo coram domino, quod Salomon postulasset huiuscemodi rem. Et dixit dominus Salomoni, Quia postulasti verbum hoc & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium: ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. ‖Sed & hæc quæ non postulasti dedi tibi, diuitias scilicet & gloriam, vt nemo fuerit similis tui in regibus cunctis [e]retro' diebus. Si autem ambulaueris in viis meis, [e]& custodieris' præcepta mea & mandata mea, sicut ambulauit Dauid pater tuus, longos faciam dies tuos. igitur. euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium cumque venisset Ierusalem, stetit coram arca fœderis domini, & obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas & grande conuiuium vniuersis famulis suis. ¶Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steteruntque coram eo, quarum vna ait, Obsecro mi domine, ego & mulier hæc habitabamus in domo vna, & peperi apud eam in cubiculo. Tertia autem die postquã ego peperi, peperit & hæc: & eramus simul, nullusque alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus. Mortuus est autem filius mulieris huius nocte, dormiens quippe oppressit eum. Et cõsurgens [e]intempestæ noctis silentio', tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocauit in sinu suo: suum autem filium qui erat mortuus, posuit in sinu meo. Cumque surrexissem mane, vt darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligẽtius intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem genueram. Respondit que altera mulier, Non est ita vt dicis, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit, Econtrario illa dicebat, [e]Mentiris': filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. atque in hunc modum cõtendebant coram rege. Tunc rex ait, Hæc dicit, Filius meus viuit, & filius tuus mortuus est: Et ista respondit, Nõ, sed filius tuus mortuus est, meus autẽ viuit. Dixit ergo rex. Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege, Diuidite, inquit, infantem viuum in duas partes', & date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri. Dixit autem mulier cuius filius erat viuus, ad regem (commota sunt quippe viscera eius super filio suo) Obsecro domine', date illi infantem viuum, & nolite interficere eum. Econtrario illa dicebat, Nec mihi, nec tibi sit, sed diuidatur. Respondit rex, & ait, Date huic infantem viuum, & non occidatur: hæc est enim mater eius. Audiuit itaque omnis Israel iudicium quod iudicasset rex: & timuerunt regem, videntes sapientiam dei esse in eo ad faciendum iudicium.

[e]eo ꝙ
[e]istam
B
[e]intelligens.
Sap. 7. b.
mat. 6. g.
[e]tuis
[e]vt custodias.
C
[e]media nocte
[e]Non.
D

CAP. IIII.

Salomonis principes & præfecti. Apparatus ciborum. Pax. Numerus equorum Salomonis. Sapientia & parabolæ eiusdem.

A ERat autem rex Salomon regnans super omnem Israel: & hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoc, sacerdos: Elihoreph & Ahia filii Sisa, scribæ: Iosaphat filius Ahilud, à commentariis: Banaias filius Ioiadæ super exercitum: Sadoc autem & Abiathar, sacerdotes: Azarias filius Nathan, super eos qui assistebant regi: Zabud filius Nathan sacerdos amicus regis: & Ahisar præpositus domus: & Adoniram filius Abda super tributa. Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel qui præbebant annonam regi, & domui eius per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Et hæc nomina eorũ

filius Hur ¹Benhur¹, in monte Ephraim. ²Ben-decar¹, in Macces, & in Salebim, & in

filius Decar B Beth-sames & in Elon, & ī Beth-hanā. ³Ben-hesed¹ in Aruboth: ipsius enim erat Socho & omnis terra Epher. ⁴Ben-

filius Hesed abinadab¹, cuiꝰ omnis ⁵Nephath-dor¹, Tapheth filiam Salomonis habebat uxorem. Bana filius Ahilud regebat Thanach & Mageddo, & vniuersam Beth-san, quæ est iuxta Sarthana subter Iezrahel, à Beth-san vsque Abel-mehula eregione Iecmaam. ⁶Ben-gaber¹ in Ramoth-galaad: habebat⁷ Auoth-iair¹ filii Manasse in Galaad, ipse præerat in omni regione Argob: quæ est in Basan, sexaginta ciuitatibus magnis, atque muratis, quæ habebant seras æreas. Abinadab filius Addo præerat in Manaim.

filiꝰ Abinadab, ⁴termin⁹ Dor, ⁵filius Gaber ⁶villas Iair

Achimaas in Nephthali: sed & ipse habebat Basemath filiam Salomonis in cõiugio. Baana filius Husi, in Aser, & in Baloth. Iosaphath filius Pharue in Issechar. Semei filius Ela, in Beniamin. Gaber filius Vri, in terra Galaad, & in

C terra Sehom regis Amorrhæi, & Og *regis Basan *super omnia quæ erant in

*sol⁹ ps̃e ctus erat illa terra. Iuda & Israel innumerabiles, sicut arena maris in multitudine co-

Ecc.21.c. medentes, & bibentes, atque lætantes. ||Salomon autem erat in in ditione sua, habens omnia regna, à flumine terræ Philisthiim vsq; ad terminum Aegypti: offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius.

¶Erat autem cibus Salomonis per dies singulos triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum & auium altilium. Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, à Thapsa vsque ad Gazam, & cunctos reges illarum regionum: & habebat pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatque Iuda & Israel absque timore vllo, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua à Dan vsque Ber-sabee cunctis diebus Salomonis. Et habebat

D Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium. Nutriebantque eos su

*regẽ Salomonẽ pfecti, isti & omnẽ q mẽsa regis vtebatur suo qq̃ que mẽse nec qcq̃ deerat.

pradicti regis præfecti: sed & necessaria mensæ regis Salomonis cum ingenti cura præbebant in tempore suo. Hordeum quoque, & paleas equorum & iumentorum deferebant in locum vbi erat rex, iuxta constitutum sibi.

¶Dedit quoque deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientaliũ, & AEgyptiorũ, & erat sapientior cunctis hominibus: sapientior Ethan Ezrahite, & Heman & Chalcol, & Dorda filiis Mahol, & erat nomi natus in vniuersis gentibus per circuitum. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas: & fuerunt carmina eius quique millia. Et disputauit super lignis à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete: & disseruit de iumentis & volucribus & reptilibus & piscibus. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ, qui audiebant sapientiam eius.

mulorũ Ecc. 47.c

CAP. V.

Hiram dat ligna Salomoni petenti in ædificationem templi, Numerus attificum.

A Misit quoque Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem: audiuit enim quod ipsum vnxissēt regem pro patre eius: quia amicus fuerat Hiram Dauidi omni tēpore. Misit autem Salomon ad Hiram, dicēs, Tu scis [a] voluntatem Dauid patris mei, & quia [b] non potuit ædificare domum nomini domini dei sui propter bella imminentia per circuitum, donec daret dominus eos sub vestigio pedum eius. Nunc autem requiem dedit deus meus mihi per circuitum: & non est [c] satan, neque occursus malus. Quam ob rem cogito ædificare templum nomini domini dei mei, sicut locutus est dominus Dauid patri meo, dicens, Filius tuus quem dabo pro te super solio tuum, ipse ædificabit domum nomini meo. Præcipe igitur vt præcidant mihi serui tui cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis: mercedem autem seruorum tuorū dabo tibi quamcumque petieris: scis enim quomodo non est in populo meo vir qui nouerit ligna cædere sicut Sidonii. ¶Cum ergo audisset Hiram verba Salomonis, lætatus est valde, & ait, Benedictus dominus deus hodie, q dedit Dauid filiū sapientissimum super populū hunc plurimum. Et misit Hiram ad Salomonem, dicens. Audiui quæcunque mandasti mihi: ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & abiegnis. Seruiui mei deponent ea de Libano ad mare: & ego componam ea in ratibus in mari vsque ad locum quem significaueris mihi, & applicabo ea ibi, & tu tolles ea: præbebisque necessaria mihi, vt detur cibus domui meæ. ¶Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna, iuxta omnem voluntatem eius. Salomon autem præbebat Hiram viginti millia coros tritici in cibum domui eius, & viginti coros purissimi olei: hæc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos. Dedit quoque dominus sapientiam salomoni, sicut locutus est ei: & erat pax inter Hiram & Salomonem, & percusserunt ambo fœdus. ¶Elegit quoque rex Salomon operarios de omni Israel, & erat indictio triginta millia virorum. Mittebatque eos in Libanum decem millia per menses singulos vicissim, ita vt duobus mensibus essent in domibus suis: & Adoniram erat super huiuscemodi indictionem. Fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant: & octoginta millia [d] latomorum in monligna

[a] quod Dauid pater meus

[b] aduersarius, 2. Reg. 7. b 2. Par. 22. c

[c] satan

[d] cædētes ligna

te: absque præpositis qui præerant singulis operibus, numero trium milliũ, & trecentorum præcipientium populo & his qui faciebant opus. Præcepitque rex vt tollerẽt lapides grãdes, lapides prætiosos in fundamentum tẽpli, & quadrarent eos: quos dolauerũt cæmentarii Salomonis, & cæmentarii Hiram: porro Giblii præparauerũt ligna & lapides ad ædificãdum domũ. *lapicidę

CAP. VI.

Fabrica & forma templi. Salomonem non derelicturus Deus ambulantem in præceptis ipsius. Oraculum, Sanctum sanctorum.

A 2. Par. 3. a 1. Aprili. FActum est ergo quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terrã AEgypti, in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus, regni Salomonis super Israel, ædificare cœpit domum domino: domus autem quam ædificabat rex Salomon domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & vinginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. ¶Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensurã latitudinis templi: & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. Fecitque in tẽ B plo fenestras obliquas. ¶Et ædificauit super parietem tẽpli tabulata per gyrum in parietibus domus per circuitũ templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Tabulatũ quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autẽ posuit in domo per circuitum forinsecus, vt non hærerent muris templi.

¶Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est: & malleus, & securis, & omne ferramentũ non sunt audita in domo cum ædificaretur. ¶Ostium lateris medii in parte erat domus dextræ: & per cochleam ascẽdebant in medium cœnaculum, & á medio in tertium.

¶Et ædificauit domum, & consummauit eam: texit quoque domum laquearibus cedrinis. Et ædificauit tabulatũ sup oẽm domum quinque cubitis altitudinis, & operuit domum lignis cedrinis. ¶Et factus est sermo domini ad Salomonem, dicens, Domus hæc quã ædificas: si ambulaueris in præceptis meis, & iudicia mea feceris, & custodieris omnia mandata mea, gradiens per ea, firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad Dauid patrem tuum. Et habitabo in medio filiorũ Israel, & non derelinquam populũ meũ Israel. ¶Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam. Et ædificauit parietes domus intrinsecus, tabulatis cedrinis: á pauimento domus vsque ad summitatem parietum, & vsq; ad laquearia, operuit lignis cedrinis intrinsecus: & texit pauimentum domo tabulis abiegnis. AEdificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, á pauimento vsque ad superiora: & fecit interiorem domum oraculi in sanctum sanctorũ.

Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas, & iuncturas suas fabrefactas, & cælaturas eminentes, omnia cedrinis tabulis vestiebantur: nec omnino lapis apparere poterat in pariete. Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat, C vt poneret ibi arcam fœderis domini. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis: & operuit illud atque vestiuit auro purissimo, sed & altare vestiuit cedro. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clauis aureis. Nihilque erat in templo quod non auro tegeretur: sed & totum altare oraculi texit auro. Et fecit in oraculo duos cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis. Quinque cubitorum ala cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub altera: id est decẽ cubitos habentes, á summitate alæ vnius vsq; ad alæ alterius summitatem. Decem quoque cubitorũ erat cherub secundus: in mensura pari, & opus vnum erat in duobus cherubim, id est altitudinem habebat vnus cherub decem cubitorum, & similiter cherub secundus. Posuit & Cherubim in medio templi interioris: exten

debant autem alas suas cherubim, & tangebat ala vna parietem, & ala cherub secundi tangebat parietem alterū: D alæ autem alteræ in media parte templi seinuicem cōtingebant. Texit quoque cherubim auro. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cęlaturis, & torno. Et fecit in eis cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes. Sed & pauimētum domus texit auro intrinsecus & extrinsecus. Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum, postesque angulorum quinque. Et duo ostia de lignis oliuarum: & sculpsit in eis picturam cherubim, & palmarum species, & anaglypha valde prominentia, & texit ea auro: & operuit tā cherubim, quām palmas, & cætera, auro. Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos. Et duo ostia de lignis abiegnis al trinsecus: & vtrunque ostium duplex erat, & seinuicem tenens aperiebatur. Et sculpsit Cherubim, & palmas, & cælaturas valde eminentes: operuitque ōnia laminis aureis opere quadro, ad regulam. Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri. ¶Anno quarto fundata est domus domini in mense Zio: & in anno vndecimo, mēsæ Bul (ipse est mensis octauus) perfecta est domus in omni opere suo, & in vniuersis vtensilibus suis: ædificauitq; eam annis septem.

=.i. Aprili
=.i. octobri

CAP. VII.

Domus Salomonis in saltu. Domus filiæ Pharaonis. Hiram fundit columnas, mare fusile, bases æneas, luteres.

A Omum autem suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum vsque perduxit. AEdificauit quoque domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis: & triginta cubitorum altitudinis: & quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas: ligna quippe cedrina exciderat in columnas. Et tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram, quæ quadraginta quinque columnis sustentabatur. Vnus autem ordo habebat columnas, quindecim contra seinuicem positas, & è regione se respicientes, æquali spacio inter columnas, & sup columnas quadrangulata ligna in cūctis æqualia. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & alterā porticū in facie maioris porticus: & colūnas, & epistylia sup columnas fecit. Porticum quoque solii, in qua tribunal est, fecit: & texit lignis cedrinis à pauimento vsque ad summitatem. Et domūcula in qua sederetur ad iudicandū, erat in media porticu simili opere. Domum quoq; fecit filiæ Pharaonis (quam vxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticum. Omnia lapidibus pretiosis, B qui ad normam quandam atque mensuram tam intrinsecus quām extrinsecus serrati erant: à fundamento vsque ad summitatem parietum, & intrinsecus vsque ad atrium maius. Fundamēta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem siue octo cubitorum. Et desuper lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant, similiterque de cedro. Et atrium maius rotundum triū ordinum de lapidibus sectis, & vnius ordinis de dolata cedro: necnon & in atrio domus domini interiori, & i porticu dom. ¶Misit quoque rex Salomō, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduæ de tribu Nepthali, patre Tyrio artificem ærariū, & plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum venisset ad regē Salomonem, fecit omne opus eius. Et finxit duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis columnā vnam: & linea duodecim cubitorum ambiebat columnā vtrāque. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ære: quinque cubitorum altitudinis capitellum vnum, & quinque cubitorum altitudinis capi- C tellum alterum: & quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicē miro opere contextarum. Vtrunque capitellū columnarum, fusile erat: septena versuum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero. Et

perfecit colũnas, & duos ordines per circuitum retiaculorũ singulorũ, vt te gerent capitella quæ erant sup summitatẽ malorũ granatorũ: eodẽ mõ fecit & capitello secũdo. Capitella autẽ quæ erãt super capita colũnarũ, quasi opere lilii fabricata erant in porticu, quatuor cubitorũ. Et rursum alia capitella in summitate colũnarũ desuper iuxta mensurã colũnæ contra retiacula: malorũ granatorũ aũt ducẽti ordines erant in circuitu capitelli secundi. Et statuit duas colũnas in porticu tẽpli: cumq; statuisset colũnam dextram, vocauit eã nomine Iachin: similiter erexit colũnam secundam, & vocauit nomen eius Booz. Et sup capita colũnarũ opus in modum lilii posuit: perfectũque est opus colũnarũ. ¶ Fecit quoque mare fusile decem cubitorũ à labio vsque ad labium rotundum in circuitu: D quinq; cubitorũ altitudo eius, & restícula triginta cubitorum cíngebat illud per circuitum. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarum striatarum erant fusiles. Et stabat super duodecim boues, é quibus tres respiciebant ad aquilonem, & tres ad occidẽtem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem: & mare super eos desuper erat: quorum posteriora vniuersa intrĩ secus latitabant. Grossitudo aũt lateris trium vnciarum erat: labiumq; eius, quasi labium calicis, & folium repãdi lilii: duo millia batos capiebat. ¶ Et fecit decem bases æneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis. Et ipsum opus basium, interrasile erat: & sculpturæ inter iũcturas. Et inter coronulas & plectas, leones & boues & E cherubim: & in iuncturis similiter desuper: & subter leones & boues quasi lora ex ære dependentia. Et quatuor rotę per bases singulas, & axes æreis: & p quatuor ptes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se inuicẽ respectantes. Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: & quod forĩ secus apparebat, vnius cubiti erat, totum rotundũ, pariterq; habebat vnũ cubitũ & dimidiũ: in angulis aũt colũnarũ variæ cælaturæ erãt: & media intercolũnia, q̃drata, nõ rotũda. Quatuor quoq; rotæ, q per quatuor angulos basis erant, cohærebãt sibi subter basim: vna rota habebat altitudinis cubitum & semis. Tales autem rotæ erant quales solent in curru fieri: & axes earum, & radii, & canthi, & modioli, oĩa fusilia. Nã & humeruli illi quatuor p singulos angulos basis vnius, ex ipsa basi fusiles & coniuncti erant. In summitate aũt basis erat quædã rotunditas vnius & dimidii cubiti, ita fabrefacta, vt luter desuper posset imponi, habẽs F cęlaturas suas, variasque sculpturas ex semetipsã. Sculpsit quoque in tabulatis illis q̃ erant ex ære, & in angulis cherubim, & leones, & palmas, quasi insimilitudinẽ hoĩs stantis, vt nõ cælata, sed apposita per circuitũ viderentur. In hũc modum fecit decẽ bases, fusura vna, & mensura, sculpturaq; cõsimili. ¶ Fecit quoq; decẽ luteres æneos: quadraginta batos capiebat luter vnus, eratq; quatuor cubitorũ: singulos quoque luteres, p singulas, id est decẽ bases posuit. Et cõstituit decẽ bases, quin que ad dexteram partem tẽpli, & quĩque ad sinistram: mare autẽ posuit ad dexteram partem templi contra orientem ad meridiem. ¶ Fecit quoq; Hirã lebetes, & scutras, & amulas, & perfecit omne opus regis Salomonis in tẽplo domini. Columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos: & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum. Et mala granata quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malorum granatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorũ qui erant super capita columnarũ. Et bases decẽ, & luteres decẽ sup bases. Et mare vnũ, & bo- G ues duodecim subter mare. Et lebetes, & scutras & amulas, omnia vasa quæ facit Hiram regi Salomoni in domum domini, de aurichalco erant. In campestri regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra inter Sochoth & Sarthan. Et posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris. Fecitque Salomon õnia vasa in domo domini: alta-

scopas, & pelues & infra,

re aureum, & mensam super quam po
nerentur panes propositionis auream:
& candelabra, quinque ad dexteram,
& quinque ad sinistram contra oracu
lum ex auro puro: & quasi lilii flores,
& lucernas desuper aureas: & forcipes
aureos, & hydrias, & fuscinulas, & phi
alas, & mortariola, & thuribula de au
ro purissimo: & cardines ostiorum do
mus interioris sancti sanctorū, & ostio
2.Par.5.a rum domus templi, ex auro erant. ‖ Et
perfecit omne opꝰ quod faciebat rex
Salomon in domo domini, & intulit
quæ sanctificauerat Dauid pater suus,
argentum & aurum, & vasa, reposuit
que in thesauris domus domini.

CAP. VIII.

Collocata in templo arca, implet
tur templum caligine. Salomon gra
tias deo actis, orat vt exaudiantur qui
in templo orauerint. Corda solus deus
nouit. Omnes peccatores. Mactatis vi
ctimis dedicatur templum.

A Tunc ‖ cōgregati sunt omnes ma
2.Par.5.a iores natu Israel cum principi
bus tribuum, & duces familia
rum filiorū Israel ad regem Sa
lomonem in Hierusalem: vt deferrent
arcam fœderis domini de ciuitate Da
uid, id est de Sion. Conuentque ad re
gem Salomonem vniuersus Israel in
.i. Septē- mense[a] Ethanim, in solēni die, ipse est
bri, mensis septimus. Veneruntque cuncti
senes de Israel, & tulerunt arcam sa
cerdotes, & portauerunt arcam domi
ni, & tabernaculum fœderis, & omnia
vasa sanctuarii quæ erant in taberna
culo: & ferebant ea sacerdotes & Leui
tæ. Rex autem Salomon, & omnis mul
titudo Israel quæ conuenerat ad eum
gradiebatur cū illo ante arcam, & im
molabant oues & boues absque æsti
matione & numero. Et intulerunt sa
cerdotes arcam fœderis domini in lo
cum suum, in oraculum templi, in san
ctum sanctorum subter alas cherubim.
Siquidem cherubim expandebant a
las super locum arcæ, & protegebant
arcam, & vectes eius desuper. Cumq;
eminerent vectes, & apparerent sum
mitates eorum foris sanctuarium ante
oraculum, non apparebant vltra extrī
secus, qui & fuerunt ibi vsque in præ
sentem diem. In arca autem non erat
aliud nisi duæ tabulæ lapideæ ‖ quas Exo.34.d
posuerat in ea Moyses in Horeb, quan
do pepigit dominus fœdus cum filiis B
Israel, cum egrederentur de terra AE
gypti. ¶ Factum est autem, cū exissent
sacerdotes de sanctuario, nebula iple
uit domum domini, & non poterant
sacerdotes stare & ministrare propter
nebulam: impleuerat enim gloria dñi
domum domini. ¶ ‖ Tunc ait Salomon, 2.Pa.6.2.
Dominus dixit vt habitaret in nebu
la. AEdificans ædificaui domum in ha
bitaculum tuum, [a]firmissimum solium [a]habita-
tuum in sempiternum. Conuertitque culum in
rex faciem suā, & bñdixit omni eccle quo habi
siæ Israel: omnis eni ecclesia Israel sta- tares
bat, Et ait, Benedictus dominus deus Is
rael, qui locutus est ore suo ad Dauid
patrem meum, & [a]in manibus eius per [a]manibo
fecit, dicens, A die qua eduxi populū suis(.i.po
meum Israel de AEgypto, non elegi ci tētia sua)
uitatem de vniuersis tribubus Israel,
vt ædificaretur domus, & esset nomen
meum ibi: sed elegi Dauid vt esset sup
populum meum Israel. ‖ Voluitque Da 2.Re.7.a
uid pater meus ædificare domum no
mini domini dei Israel: & ait domi
nus ad Dauid patrem meū, Quòd co
gitasti in corde tuo ædificare domum
nomini meo, bene fecisti hoc ipm mē
te tractans. Veruntamen tu non ædifi
cabis domum: sed filius tuus qui egre
dietur de renibus tuis, ipse ædificabit
domum nomini meo. Confirmauit dō
minus sermonem suum, quem locutus
est: iste tique pro Dauid patre meo, &
sedi super thronum Israel, sicut locu
tus est dominus: & ædificaui domum
nomini domini dei Israel. Et constitui
ibi locum arcæ, in qua fœdus domini
est, quod percussit cum patribus no
stris quando egressi sunt de terra AE- C
gypti. ¶ Stetit autem Salomon ante al
tare domini in conspectu ecclesiæ Is
rael, & expandit manus suas in cælū,
& ait, ‖ Domine deus Israel, non est si- 1.Mac.2.
milis tui deus in cælo desuper, & su- b.
Per terram deorsum: qui custodis pa
ctum & misericordiam seruis tuis, qui
ambulant coram te in toto corde suo.
Qui custodisti seruo tuo Dauid patri
meo, quæ locutus es ei: ore locutus es,
& manibus perfecisti, vt hæc dies p-

bat. Nunc igitur domine deus Israel, conserua famulo tuo Dauid patri meo
1.Reg.7.b,c. quæ locutus es ei, dicens, ‖Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filii tui viam suam, vt ambulēt coram me sicut tu ambulasti in conspectu meo. Et nunc domine deus Israel firmentur verba tua quæ locutus es seruo tuo Dauid patri meo. Ergone putandum est q vere deus habitet super terram? si enim cælum, & cæli cælorū te
[a]quātomi nus capere non possunt, [b]quanto magis [b]domus hæc quam ædificaui? Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius domine deus meus: audi hymnum & orationem quam seruus tuus orat coram te hodie. Vt sint oculi tui aperti super domum hanc nocte ac die: super
Deu.12.b domū de qua dixisti, ‖Erit nomen meū ibi: vt exaudias orationem, quam orat in loco isto ad te seruus tuus. Vt exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, [a]quodcunque [b]orauerint in
[a]qui loco isto, & exaudies in loco habitaculi tui in cælo: & cum exaudieris, propitius eris. ¶Si peccauerit homo in proximum suum, & habuerit aliquod iuramentum quo teneatur astrictus: & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum tuam, tu exaudies in cælo: & facies, & iudicabis seruos tuos, condemnans impium, & reddēs viam suam super caput eius, iustificāsque iustum, & retribuens ei secundum iustitiam suā. ¶Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccauerus est tibi) & agentes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac: exaudi in cælo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram quā dedisti patribus eorum. ¶Si clausum fuerit cælum, & non pluerit propter peccata eorum, & oran
[a]confessi fuerint tes in loco isto [a]pœnitentiam egerint nomini tuo. & à peccatis suis conuersi fuerint propter afflictionem suam: exaudi eos in cælo, & dimitte peccata seruorum tuorum, & populi tui Israel: &
[a]doce eos [a]ostende eis viam bonam per quā ambulent, & da pluuiam super terram quam dedisti populo tuo in possessionem. ¶Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut [a]corruptus aer, aut [a]ariditas, ærugo, aut locusta, vel [a]rubigo, & af- [a]bruchus
flixerit eum inimicus eius portas obsidens, omnis plaga, vniuersa infirmitas, cuncta deuotatio, & imprecatio quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel: si quis cognouerit plagā cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cælo in loco habitationis tuæ, & [a]repropitiaberis, & facies vt des vnicuique secundum [a]pa ces
omnes vias suas, sicut videris cor eius (quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum) vt timeant te cunctis diebus quibus viuunt super faciē terræ quam dedisti patribus nostris. ¶Insuper & alienigena, qui non est de
g populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, & brachium tuum extentum vbique). Cum venerit ergo, & orauerit in hoc loco, tu exaudies in cælo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena: vt discant vniuersi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, & probēt quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc quam ædificaui. ¶Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos, per viam, quocunque miseris eos, orabunt te contra viam ciuitatis quam elegisti, & contra domum quam ædificaui nomini tuo, & exaudies in cælo orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorum. Quòd si peccauerint tibi (non 1.Par.6.g 1.Ioh.1.d. eccles.7.
est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & captiui ducti fuerint in terram inimicorum longe vel prope, & egerint pœnitentiam in corde suo in loco captiuitatis, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes, Peccauimus, inique egimus, impie gessimus: & reuersi fuerint ad te in vniuerso cor de suo, & tota anima sua in terra inimicorum suorum, ad quam captiui ducti fuerint: & orauerint te contra viam terræ suæ quam dedisti patribus eorū, & ciuitatis quam elegisti, & tēpli quod ædificaui nomini tuo: exaudies in cælo in firmamento solii tui orationes

eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorum: & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te: & dabis misericordiam coram eis qui eos captiuos habuerint, vt
F misereãtur eis. Populus em̃ tuus est, & hæreditas tua, quos eduxisti de terra AEgypti, de medio fornacis ferreæ. Vt sint oculi tui aperti ad deprecationem serui tui, & populi tui Israel, & exaudias eos in vniuersis pro quibus inuo-
omni tẽ pore quo cauerint te. Tu enim separasti eos tibi in hæreditatem de vniuersis populis terræ, sicut locutus es per Moysen seruum tuum, quando eduxisti patres nostros de AEgypto domine deus. ¶Factum est autem, cum complesset Salomon orans dominũ omnem orationẽ & deprecationem hanc, surrexit de cõspectu altaris domini: vtrunque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in cælum. Stetit ergo, & benedixit omni ecclesiæ Israel voce magna, dicens, Benedictus dominus qui dedit requiem populo suo Israel, iuxta omnia quæ locutus est: non cecidit ne vnus quidem sermo ex omnibus bonis quæ locutus est per Moysen seruum suum. Sit dominus deus noster nobiscũ, sicut fuit cum patribus nostris, non de
deserens relinquens nos, neque proiiciens. Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis eius, & custo-
decreta diamus mandata eius, & ceremonias eius, & iudicia quæcunque mandauit patribus nostris. Et sint sermones mei isti quibus deprecatus sum coram domino, appropinquantes domino deo nostro die ac nocte, vt faciat iudicium seruo suo, & populo suo Israel per singulos dies: & sciant omnes populi
G terræ quia dominus ipse est deus, & non est vltrà absque eo. Sit quoque cor nostrum perfectum cum domino deo nostro, vt ambulemus in decretis eius & custodiamus mandata eius, sicut & hodie. ¶Igitur rex & omnis Israel cũ eo, immolabant victimas coram domino. Mactauitque Salomon hostias pacificas, quas immolauit domino, bouum viginti duo millia, & ouium centum viginti millia: & dedicauerunt templum domini rex & omnes filii Israel. In die illa sanctificauit rex medium atrii quod erat ante domum domini: fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipem pacificorum: quoniam altare æreum quod erat coram domino, minus erat, & capere nõ poterat holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum. Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem, & omnis Israel cum eo multitudo magna ab introitu Emath vsque ad riuum AEgypti coram domino deo nostro, septem diebus & septem diebus, id est quatuordecim diebus. Et in die octaua dimisit populos: qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua lætantes, & alacri corde super omnibus bonis quæ fecerat dominus Dauid seruo suo, & Israel populo suo.

CAP. IX.

¶Deus secundo apparẽt Salomoni. Dat Salomon oppida regi Hiram. AEdificat ciuitates. Facit Chananæos tributarios. Mittit classem pro auro.

FActum est autem cum perfecisset A
Salomon ædificium domus domini, & ædificium regis, & omne quod optauerat & voluerat facere, apparuit ei dominus secundo ‖sicut apparuerat ei in Gabaon. Dixitque dominus ad eum, Exaudiui orationem tuam & deprecationem tuam, quam deprecatus es coram me: sanctificaui domum hanc quam ædificasti, vt ponerem nomen meum ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus, in simplicitate cordis, & in æquitate: & feceris omnia
decreta quæ præcepi tibi, & legitima mea & iudicia mea seruaueris, Ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum, ‖sicut locutus sum Dauid patri tuo, dicens, Non auferetur vir de genere tuo de solio Israel. Si autem auersione auersi fueritis vos & filii vestri, non sequentes me, nec custodientes
decreta mandata mea, & ceremonias quas pro quæ posui vobis, sed abieritis & coluerit deos alienos, & adoraueritis eos: auferam Israel de superficie terræ quã de- B

2. Par. 7. c

Sup. 6. b

2. Reg. 7. b. 1. Reg. 2. c

di eis, & templum quod sanctificaui no mini meo proiiciam à conspectu meo, eritque Israel in prouerbium, & in fabulam cunctis populis. Et domus hæc [a]erit in exemplum[b] omnis qui transierit per eam, stupebit & sibilabit, & dicet, ‖Quare fecit dominus sic terræ huic, & domui huic? Et respondebunt, Quia dereliquerunt dominum deum suum, qui eduxit patres eorum de terra AEgypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt eos: idcirco induxit dominus super eos omne malum hoc. ¶‖Expletis autem annis viginti postquam ædificauerat Salomon duas domos, id est domum domini & domum regis, Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurum iuxta omne quod opus habuerat: tunc dedit Salomon*Hiram viginti oppida in terra Galilææ. Et egressus est Hiram de Tyro, vt videret oppida quæ dederat ei Salomon, & nõ placuerunt ei, & ait, Hæcine sunt ciuitates quas dedisti mihi frater? Et appellauit eas Terram Chabul, vsque in diem hanc. ¶Misit quoque Hiram ad regem Salomonem centum viginti talenta auri. Hæc est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad ædificandam domum domini & domum suam, & mello, & murum Ierusalem, & Heser, & Mageddo, & Gazer. ¶Pharao rex AEgypti ascendit, & cepit Gazer, succenditque eam igni: & Chananæum qui habitabat in ciuitate, interfecit, & dedit eam[c] in dotem[d] filiæ suæ vxori Salomonis. AEdificauit ergo Salomon Gazer, & Beth-horon inferiorem, & Baalath & Palmiram in terra solitudinis. Et oẽs [e]vicos qui[f] ad se pertinebãt, ►& erãt absq; muro, muniuit[g], & ciuitates curruũ & ciuitates equitũ, & quodcũq; ei placuit vt ædificaret in Ierusalẽ & in Libano, & in omni terra potestatis suæ. Vniuersum populum qui remanserat de Amorrhæis, & de Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebuzæis, qui non sunt de filiis Israel: horum filios, qui remanserant in terra, quos scilicet non potuerant filii Israel exterminare: fecit Salomon tributarios vsque in diem hanc. De filiis autem Israel non constituit Salomon seruire quenquam, sed erant viri bellatores, & ministri eius & principes & duces, & præfecti curruum & equorum. Erant autẽ principes super omnia opera Salomonis præpositi, quingenti quinquaginta qui habebant subiectum populum, & statutis operibus imperabant. ¶Filia autem Pharaonis ascendit de ciuitate Dauid in domum suam quam ædificauerat ei Salomon: tunc ædificauit Mello. Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare quod ędificauerat domino, & adolebat thymiama coram domino: perfectúmque est templum. ¶Classem quoque fecit rex Salomon in Asion-gaber, quæ est iuxta Ahilam in littore maris rubri, in terra Idumææ. Misitq; Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos & gnaros maris, cum seruis Salomonis. Qui cum venissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem.

[a] erit i destructionem: (vt, quę est altissima:) Deu. 29. d iere. 22. c

2. Par. 8. e

*ipsi

C

[b] p muneribus

[c] vrbes thesaurorũ q

D

CAP. X.

Regina Saba. Census Salomonis annuus. Thronus, vasa aurea, currus, equites. Argenti abundantia.

A

SEd &‖regina Saba audita fama Salomonis in nomine domini, venit tentare eum in ænigmatibus. Et ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuitiis, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas, venit ad Salomonem, & locuta est ei vniuersa quæ habebat in corde suo. Et docuit eam Salomon omnia verba quæ proposuerat: non fuit sermo qui regem posset latere, & non responderet ei. Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestésque eorum, & pincernas, & [e]holocausta quæ offerebat in domo[f] domini: non habebat vltra spiritum, dixitque ad regem, Verus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapiẽtia tua: & non credebam narrantibus mihi, do

2. Par. 9. a mat. 12. d luc. 11. d.

[e] cœnaculũ eius p qd ascendebat in domum

nec ipsa veni, & vidi oculis meis, & ꝓbaui ꝙ media pars mihi nuntiata non fuerit: maior est sapientia & opera tua, quàm rumor quem audiui. Beati viri
B tui, & beati serui tui hi, qui stant corā te semper, & audiunt sapiētiam tuam. Sit dominus deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eò quòd dilexerit dominus Israel in sempiternum: & constituit te regem, vt faceres iudicium & iustitiam. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas: non sunt allata vltra aromata tam multa, quàm ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni. Sed & classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir [a] ligna thina' multa nimis, & gemmas pretiosas. Fecitq; rex de lignis thinis fulcra domus domini, & domus regiæ, & citharas lyrasq; cantoribus, non sunt allata huiuscemodi ligna thina, neque visa vsque in præsentem diem. Rex autē Salomon dedit reginæ Saba omnia quę voluit, & petiuit ab eo: exceptis his quæ vltro obtulerat ei munere regio. Quæ reuersa est, & abiit in terrā suam cum seruis suis. ¶Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per
C annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorū auri: [b] excepto eo quod afferebant viri, qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersiq; scuta vendentes', & omnes reges Arabiæ, ducesq; terræ. Fecit quoque rex Salomon ducenta [c] scuta' de auro purissimo: sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti vnius. Et trecentas peltas ex auro ꝓbato: [d] trecentæq;' minæ auri vnam peltam vestiebant: posuitq; eas rex in domo saltus Libani. ¶Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem: & vestiuit eum auro [e] fuluo' nimis, qui habebat sex gradus: & summitas throni rotunda erat in parte posteriori: [f] & duæ manus' hinc atque inde tenentes sedile: & duo leones stabant iuxta manus singulas. Et duodecim leunculi
D stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus, in vniuersis regnis. ¶Sed & omnia vasa, de quibus potabat rex Salomon, erant aurea: & vniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec alicuius pretii putabatur in diebus Salomonis, quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pauos. Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ diuitiis & sapientia. Et vniuersa terra desyderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiā eius, quam dederat deus in corde eius. Et singuli deferebāt ei munera, vasa argentea, & aurea, vestes & arma bellica, aromata quoque, & equos, & mulos per annos singulos. Congregauitq; Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & disposuit eos per ciuitates munitas, & cū rege in Ierusalē. Fecitq; vt tāta esset abūdātia argēti in Ierusalē quāta & lapidū: & cedrorum præbuit multitudinem quasi sycomoros, quæ nascūtur in campestribus. Et educebantur equi Salomoni de AEgypto & de Coa. Negotiatores enim regis [g] emebant de Coa, &' statuto pretio perducebant. Egrediebatur autem quadriga ex AEgypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum & Syriæ [h] equos venundabant'.

[a] vl', coralia (vl', hebenum)

[b] ꝑter viros mercatores, & negotiationē aromatariorum,

[c] lanceas

[d] tresq;

[e] obrizo

[f] duo fulcra

[g] netū (i. filum lini netum

[h] ꝑ manū eorū educebāt (i. soluebāt mercatoribus Salomonis, vt liceret eis educere equos ex AEgypto.)

CAP. XI.

Salomoni colenti idola, regnū diuidendum prædicitur. Astarthen. Chamos. Moloch. Adad aduersarius Salomoni. Razon. Ieroboam rebelli dat Ahias decem tribus Israel. Salomone mortuo regnat Roboam.

Rex autem Salomon ‖ adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoq; Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas: de gentibus super quibus dixit dominus filiis Israel, ‖ Nō ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim auertent corda vestra vt sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore. Fueruntq; ei vxores quasi reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ: & auerterunt mulieres cor eius. Cumque

Eccli. 47 c. deuter. 17. d.

Exo. 34. b

iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres vt sequeretur deos alienos: nec erat cor eius perfectũ cum domino deo suo, sicut cor Dauid patris eius, Sed colebat Salomon Astarthẽ deam Sidoniorum, & Moloch idolum
B Ammonitarum. Fecitq; Salomon quod non placuerat coram domino, & non adimpleuit vt sequeretur dominum, sicut Dauid pater eius. Tunc ædificauit Salomon Phanũ Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Ammon. Atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis quæ adolebant thura & immolabant diis suis. ¶Igitur iratus est dominus Salomoni, quod auersa esset mens eius à domino deo Israel
Sup. 9. b. ||qui apparuerat ei secundo, & præceperat de verbo hoc ne sequeretur deos alienos, & non custodiuit quæ mandauit ei dominus. Dixit itaque dominus Salomoni. Qui habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud
C seruo tuo. Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuũ: de manu filii tui scindam illud, nec totum regnum auferam, sed tribum vnã dabo filio tuo propter Dauid seruum meum, & Ierusalem quem elegi. ¶Suscitauit autem dominus aduersarium Salomoni Adad Idumæum de semine re-
2. Re. 8. d. gio, qui erat in Edom. ||Cum enim esset Dauid in Idumæa, & ascendisset Ioab princeps militiæ ad sepeliendũ eos qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumæa (sex enim mensibus ibi moratus est Ioab, & omnis Israel, donec interimeret omne masculinum in Idumæa) fugit Adad ipse, & viri Idumei de seruis patris eius cum eo, vt ingrederetur AEgytpum: erat autem Adad puer paruulus. Cumque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan: tuleruntq; secum viros de Pharan, & introierunt AEgyptum ad Pharaonem regem AEgypti, qui dedit ei domum, & cibos constituit, & terram delegauit.
D Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone valde, intantum vt daret ei vxorem, sororem vxoris suæ germanum Taphnes reginæ. Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eũ Taphnes in domo Pharaonis: erátque Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis eius. ¶Cumque audisset Adad in AEgypto dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuũ esse Ioab principem militiæ, dixit Pharaoni, Dimitte me, vt vadam in terram meam. Dixitq; ei Pharao, Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam? At ille respondit, Nulla: sed obsecro te vt dimittas me. Suscitauit quoque ei deus aduersarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adadezer regem Soba dominũ suum: & congregauit contra eum viros, & factus est princeps [a] latronum' cum interficeret eos Dauid: abieruntq; Damascũ, & habitauerunt ibi, & constituerunt eum regem in Damasco, eratq; E aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis: & hoc est malum Adad, [a] & odium contra Israel', regnauitq; in Syria, ¶Ieroboam quoque filius Nabat, Ephrathæus, de Sareda, seruus Salomonis, cuius mater erat nomine Serua, mulier vidua: leuauit manum contra regem. Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia Solomon edificauit Mello, & [a] coæquauit voraginem' ciuitatis Dauid patris sui, Erat autem Ieroboam vir fortis & potens: videnſque Salomõ adolescentem bonæ indolis & industrium, constituerat eum præfectum super [a] tributa' vniuersæ domus Ioseph. ¶Factum igitur est in tempore illo, vt Ieroboã egrederetur de Ierusalẽ, & inueniret eum Ahias Silonites propheta, in via, opertus pallio nouo: erant autẽ [a] duo' tantum in agro. Apprehendensque Ahias pallium suum nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes, Et ait ad Ieroboam, Tolle tibi de- F cem scissuras: hæc enim dicit dominus deus Israel, Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porrò vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & propter Ierusalẽ ciuitatem quã elegi ex omnibus tribubus Israel: eò quòd dereliquerit me, & adorauerit Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorũ Ammon & non ambulauerit in viis meis vt faceret [a] iustitiam' coram me & præce-

[a] exercitꝰ

[a] angustiis affecit Israelem:

[a] clausit diruptionẽ (vel, nõdum munitã partem)

[a] onera

[a] ambo

[a] quod rectum est

pta mea, & iudicia sicut Dauid pater eius. Nec auferam omne regnũ de manu eius, sed ducem ponam eum cũctis diebus vitæ suę, propter Dauid seruum meum quem elegi, qui custodiuit mandata mea & præcepta mea. Auferam autem regnum de manu filii eius, & dabo tibi decem tribus: filio autem eius dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus, coram me in Ierusalem ciuitate quam elegi, vt esset nomen meum ibi. Te autem assumam, & regnabis super omnia quæ
G desyderat anima tua, erisque rex super Israel. Si igitur audieris omnia quę pręcepero tibi, & ambulaueris ĩ viis meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum [a] fidelem', quomodo ædificaui Dauid domum, & tradam tibi Israel: & affligam semen Dauid super hoc, veruntamen non cunctis diebus. ¶ Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam qui surrexit & aufugit in AEgyptum ad Sesac regem AEgypti, & fuit in AEgypto vsque ad mortem Salomonis. ¶ [a] Reliquum autem verborum' Salomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia eius: ecce vniuersa scripta sunt in libro verborum Salomonis. ¶ Dies autem quos regnauit Salomon in Ierusalem super omnem Israel, quadraginta anni sunt. Dormiuitque Salomon cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid patris sui, regnauitq; Roboam filius eius pro eo.

[a] permanentem

[a] vel, Reliqua autẽ acta,

CAP. XII.

Roboam consilium iuuenum secutus, super duas tantum tribus regnat. Aduram lapidatur. Ieroboam regnat super decem tribus Israel. Roboam dehortatur deus ne bellet contra fratres. Ieroboam facit vitulos aureos.

A Venit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad cõstituendum eum regem. At vero Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in AEgypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte eius reuersus est de AEgypto. Miseruntque, & vocauerunt eum: venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes, Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululũ de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Qui ait eis. Ite vsque ad tertium diem, & reuertimini ad me. ¶ Cumque abiisset populus, iniit consilium rex Roboam cum senioribus qui assistebant coram Salomone patre eius, cum adhuc viueret, & B
ait, Quod datis mihi consilium, vt respondeam populo huic? Qui dixerunt ei, Si hodie obedieris populo huic, & seruieris, & petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus. Qui dereliquit consilium senum quod dederant ei, & [a] adhibuit' adolescentes qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi, dixitque ad eos, Quod mihi datis cõsilium vt respondeam populo huic, qui dixerunt mihi, Leuius fac iugum quod imposuit pater tuus super nos? Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerãt cum eo, Sic loquere populo huic: qui locuti sunt ad te, dicentes, Pater tuus aggrauauit iugum nostrũ, tu releua nos. ‖ Sic C
loqueris ad eos, Minimus digitus meus grossior est [a] dorso' patris mei. Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum: pater meus [a] cecidit' vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. ¶ Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex, dicẽs, Reuertimini ad me die tertia. Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorũ quod ei dederant, & locutus est eis secundũ consilium iuuenum, dicẽs, Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugo vestro: pater meus cęcidit vos flagellis, ego autẽ cędam vos scorpionibus. Et non acquieuit rex populo: D
quoniam [a] auersatus fuerat eum dominus', vt suscitaret verbum suum ‖ quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitæ ad Ieroboam filium Nabat. ¶ Videns itaque populus quòd noluisset eos audire rex, respondit ei, dicens, Quæ nobis pars in Dauid? vel quę hæreditas in filio Isai? in tabernacula tua, Israel, nũc

[a] cõsuluit

Ecc. 47. d

[a] lumbis

[a] castigauit

[a] à domino erat auersio (vel, causa fuerat à domino.)

Supra. 11. f

vide domum tuam Dauid. Et abiit Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel, quicunque habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. ¶Misit ergo rex Roboam Aduram qui erat super tributa: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. Porrò rex Roboã
[1]robora- [2]festinus⁾ ascendit currum, & fugit in
uit se, & Ierusalem, recessitque, Israel à domo
E Dauid vsque in præsentem diem. ¶Factum est autem cum audisset omnis Israel quòd reuersus esset Ieroboam, miserunt, & vocauerunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regẽ super omnem Israel, nec secutus est quispiam domum Dauid, præter tribũ Iuda solam. ¶Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit vniuersam domũ Iuda, & tribum Beniamin centũ octoginta millia electorum virorum, & bellatorum, vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam
1.Par.11.a filio Salomonis. ‖Factus est autẽ sermo
F domini ad Semeiam virum dei, dicens, Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domũ Iuda, & Beniamin, & reliquos de populo, dicens, Hæc dicit dominus, Non ascẽdetis neque bellabitis contra fratres ve-
[3]vnusquis- stros filios Israel: reuertatur [4]vir⁾ in do-
que mum suam, à me enim factum est [5]ver-
[6]res hæc, bum hoc⁾. Audierunt sermonem domini, & reuersi sunt de itinere sicut eis p̃ceperat dominus. ¶AEdificauit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egressus inde ædificauit Phanuel: Dixitque Ieroboam in
Sup.11.f. corde suo, ‖Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascenderit populus iste vt faciat sacrificia in domo domini in Ierusalem: & conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltrà ascendere in Ie-
G rusalem, ‖Ecce dii tui Israel, qui te edu
Exo.32.b. xerunt de terra AEgypti. Posuitq; vnũ in Bethel, & alterum in Dan: & factum est verbum hoc in peccatũ: ibat enim populus ad adorandum vitulum, vsq; in Dan. Et fecit phana in excelsis, & sa-
[7]populo. cerdotes de [8]extremis populi⁾, qui nõ erant de filiis Leui. Constituitque diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis quæ celebrabat in Iuda. [9]Et ascẽdens, altare similiter⁾ fecit in Bethel, vt immolaret vitulis quos fabricatus fuerat, cõstituitq; in Bethel sacerdotes excelsorũ quæ fecerat. Et ascẽdit super altare quod extruxerat in Bethel quintadecima die mensis octaui, quem finxerat de corde suo & fecit solẽnitatem filiis Israel, & ascendit super altare, vt adoleret incensum.

[9]& obtulit super altare. Similiter

CAP. XIII.

Ieroboam sacrificans vitulis, corripitur à propheta: quem vult occidere. Arefacta manus eius sanatur orante ꝓpheta. Propheta verbo dei inobediens, occiditur a leone. Ieroboam impius pecuniâ constituit sacerdotes.

A ET ecce vir dei venit de Iuda in sermone domini in Bethel, Ieroboã stante [1]super⁾ altare, & thus iaciẽte. Et exclamauit contra altare in sermone domini, & ait, Altare altare, hæc dicit dominus, ‖Ecce filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorũ, qui nunc in te thura succendũt, & ossa hominum super te incendet. Deditque in illa die signum, dicẽs, Hoc erit signũ quòd locutus est dominus, Ecce altare scindetur, & effundetur cinis qui in eo est. ¶Cumq; audisset rex sermonem hominis dei quẽ inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari dicens, Apprehendite eum. Et B exaruit manus eius quam extenderat contra eum: nec valuit retrahere eam ad se. Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta signũ quod prędixerat vir dei in sermone domini. Et ait rex ad virum dei, deprecare faciem domini dei tui, & ora pro me, vt restituatur manus mea mihi. Orauitq; vir dei faciẽ domini, & reuersa est manus regis ad eum, & facta est sicut prius fuerat. ¶Locutus est autem rex ad virum dei, Veni mecum domum vt prandeas, & dabo tibi munera respondit-que vir dei ad regem. Si dederis mihi mediam partem domus tuę, non veniã tecum nec comedam panem, neque bibã aquã in loco isto: sic enim mandatũ est mihi in sermone domini præcipiẽ-

[1]vl, iuxta

4.re.23.d

C tis, Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reuerteris per viam qua venisti. Abiit ergo per aliam viam, & non est reuersus per iter quo venerat in Bethel. ¶Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem venit filius suus, & narrauit ei omnia opera quę fecerat vir dei illa die in Bethel, & verba quæ locutus fuerat ad regē, & narrauerūt patri suo. Et dixit eis pater eorū, Per quā viā abiit? Ostenderūt ei filii sui viā per quā abierat vir dei qui venerat de Iuda. Et ait filiis suis. Sternite mihi asinum. Qui cū strauissent, ascendit, & abiit post virū dei, & inuenit eū seden
D tem subtus terebinthū: & ait illi, Tū ne es vir dei, qui venisti de Iuda? Respondit ille, Ego sum. Dixitq; ad eum, Veni mecum domum, vt comedas panem. Qui ait, Non possum reuerti, neque venire tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto: quia locutus est dominus ad me in sermone domini, dicens, Non comedes panem, & non bibes aquam, ibi nec reuerteris per viam qua ieris. Qui ait illi, Et ego propheta sum similis tui: & angelus locutus est mihi in sermone domini, dicens, Reduc eum tecū in domum tuā, vt comedat panem, & bibat aquam. [a]Fefellit eum', & reduxit secum: comedit ergo panē in domo eius, & bibit aquā.

[a]Mētitus est ei,'

E Cumque sederent ad mensam, factus est sermo domini ad prophetam qui reduxerat eum. Et exclamauit ad virum dei, qui venerat de Iuda, dicens, Hęc dicit dominus, Quia non obediens fuisti ori domini, & non custodisti mandatū quod pręcepit tibi dominus deus tuus & reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam in loco in quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam nō inferetur cadauer tuū in sepulchrum patrum tuorum. Cumq; comedisset & bibisset, [a]stratuit asinum suum propheta' quem reduxerat. Qui cum abiisset, inuenit eum leo in via, & occidit, & erat cadauer eius proiectum in itinere: asinus autem stabat iuxta illum, & leo stabat iuxta cadauer. Et ecce, viri transeuntes viderunt cadauer proiectum in via, & leonem stantem
F iuxta cadauer. Et venerunt, & diuulgarunt in ciuitate in qua prophetes ille senex habitabat, Quod cum audisset propheta ille qui reduxerat eum de via, ait, Vir dei est, qui inobediens fuit ori domini, & tradidit eum dominus leoni, & cōfregit eum, & occidit iuxta verbū domini qđ locutus est ei. Dixitque ad filios suos, Sternite mihi asinum Qui cum strauissent, & ille abiisset, inuenit cadauer eius proiectum in via, & asinum & leonem stantes iuxta cadauer: non comedit leo de cadauere, nec læsit asinum. Tulit quoque prophetes cadauer viri dei, & posuit illud super asinum, & reuersus intulit ciuitatē prophetes senex, vt [a]plangerent' eum. Et posuit cadauer eius in sepulchro suo: & planxerūt eum, Heu mi frater. Cumque plāxissent eum, dixit ad filios suos, G Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro in quo vir dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. Profecto enim veniet sermo quem prædixit in sermone domini contra altare qđ est in Bethel, & contra omnia phana excelsorum quæ sunt in vrbibus Samariæ.

[a]iussit sterni asinū illi prophetæ

[a]plāgeret & sepeliret.

¶Post [a]verba hæc' non est reuersus Ieroboam de via sua pessima, sed econtrario fecit de [a]nouissimis populi' sacerdotes excelsorum: quicunque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorū, Et propter hanc causam peccauit domus Ieroboam, & euersa est, & deleta de superficie terræ.

[a]factum hoc

[a]populo

CAP. XIIII.

Vxor Ieroboam consulit Ahiam de morbo Abiæ filii. Ieroboam eradicandus propter idololatriā. Moritur Abia, & Ieroboam pater, Nadab regnat. Idololatria Iudę. Sesac diripit domum dei.

IN tempore illo ęgrotauit Abia filius Ieroboam. Dixitq; Ieroboam vxori suæ, Surge & commuta habitum, ne cognoscaris quòd sis vxor Ieroboam, & vade in Silo, vbi est Ahias propheta ‖ qui locutus est mihi quòd regnaturus essem super populum hunc. Tolle quoque in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse enim indicabit tibi quid euenturum sit puero huic. Fecit vt dixerat vxor Ieroboā, & consurgēs abiit in Silo, & venit in domū Ahię: at ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ senectute. Dixit

A

Sup.11.f.

autem dominus ad Aliam, Ecce vxor
B Ieroboam ingreditur, vt consulat te su
per filio suo qui ægrotat: hæc & hæc
loqueris ei. Cum ergo illa intraret, &
dissimularet se esse quæ erat, audiuit
Ahias sonitum pedum eius introeuntis
per ostium, & ait, Ingredere vxor Iero
boam, quare aliam te esse simulas? ego
autem missus sum ad te durus nuntius
Vade, & dic Ieroboam, Hæc dicit do-
minus deus Israel, Quia exaltaui te de
medio populi, & dedi te ducem super
populum meum Israel: & scidi regnum
domus Dauid, & dedi illud tibi, & nõ
fuisti sicut seruus meus Dauid, qui cu-
C stodiuit mandata mea, & secutus est
me in toto corde suo, faciens quod pla
citum esset in conspectu meo: sed ope-
ratus es male super omnes qui fue-
rũt ante te, & fecisti tibi deos alienos,
& conflatiles, vt me ad iracũdiam pro
uocares, me autem proiecisti post ter-
gum tuum: Idcirco ecce ego inducam
mala super domũ Ieroboam, & percu-
Vericliãũ tiam de Ieroboam mingentem ad parie
tem, & clausum, & nouissimum in Is-
rael: & mundabo reliquias domus Iero
boam, sicut mundari solet fimus vsque
ad purum. Qui mortui fuerint de Iero
boam in ciuitate, comedent eos canes
qui autem mortui fuerint in agro, vo-
rabunt eos aues cæli, quia dominus lo
cutus est. Tu igitur surge, & vade in do
mum tuam: & in ipso introitu pedum D
tuorum in vrbem, morietur puer, &
planget eum omnis Israel, & sepeliet:
iste enim solus inferetur de Ieroboam
in sepulchrum, quia inuentus est super aliqd bo
eo sermo bonus ad dominũ Israel in do ni inuẽtũ
mo Ieroboam. Constituet autem sibi est erga
dominus regem super Israel, qui percu eum.
tiet domum Ieroboam in hac die, & illa
in hoc tempore: & percutiet dominus
deus Israel, sicut moueri solet arundo
in aqua: & euellet Israel de terra bona
hac quam dedit patribus eorum, & vẽ
tilabit eos trans flumen: quia fecerunt
sibi lucos, vt irritarent dominũ. Et tra
det dominus Israel propter peccata Ie-
roboã, qui peccauit, & peccare fecit Is
rael. Surrexit itaque vxor Ieroboam, &
abiit, & venit in Thersa: cumque illa in
grederetur limẽ domus, puer mortuus
est, & sepelierunt eum. Et planxit eum
omnis Israel iuxta sermonem domini E
quem locutus est in manu serui sui A-
hiæ prophetæ. Reliqua autem verbo-
rum Ieroboam quo modo pugnauerit,
& quomodo regnauerit, ecce scripta
sunt in libro verborum dierum regum
Israel. Dies autem quibus regnauit Ie-
roboam, viginti duo anni sunt: & dor
miuit cum patribus suis: regnauitque
Nadab filius eius pro eo. ¶ Porro Ro- 2.Pa.12.d

boam filius Salomonis regnauit in Iuda: quadraginta & vnius anni erat Roboam,cum regnare cœpisset:decem & septem annos regnauit in Ierusalem ciuitate,quam elegit dominus vt poneret nomen suum ibi,ex omnibus tribus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammanitis. Et fecit Iudas malum coram domino, & irritauerunt eũ super omnibus quæ fecerant patres eorum in peccatis suis quę peccauerunt. AEdificauerũt enim & ipsi sibi aras,& statuas,& lucos super omnem collem excelsum , & subter omnem arborem frondosam:sed & [a]effœminati[b] fuerunt in terra, fecerunt que omnes abominationes gentium,quas attriuit dominus ante faciẽ filiorũ Israel. ¶In quinto aũt anno regni Roboam,ascẽdit Sesac rex C AEgypti in Ierusalem, & tulit thesauros domus domini,& thesauros regios & vniuersa diripuit: scuta quoque au- Sup.10,16 rea ‖quæ fecerat Salomon , pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea: & tradidit ea in manum ducum scutariorum & eorum qui excubabant ante ostium domus regis. Cumque ingrederetur rex in domum domini , portabant ea qui præeundi habebant officium : & po- [c]cubiculum custorum stea reportabant ad [c] armamentarium scutariorum[d]. Reliqua autem sermonũ Roboam,& omnia quæ fecit,ecce scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda. Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Dormiuitq; Roboam cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid nomen autem matris eius Naama Ammanitis : & regnauit Abiam filius eius pro eo.

[a]scorta masculа

CAP. XV.

¶ Abiam regnat super Iudam. Moritur. Asa succedit. Baasa. Rama. Bẽadad. Gabaa. Beniamin. Maspha. Iosaphat succedit Asæ. Nadab occiditur. Domus Ieroboam destruitur.

A IGitur in octauo decimo anno regni Ieroboam filii Nabat,regnauit Abiã super Iudam, Tribus annis regnauit in Ierusalem : nomen matris eius Maacha filia Abessalom. Ambulauitque in omnibus peccatis patris sui,quæ fecerat ante eum: nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo , sicut cor Dauid patris eius. Sed propter Dauid dedit ei dominus deus suus lucernam in Ierusalem , vt suscitaret filium eius post eum,& statueret Ierusalem: eo q̃ fecisset Dauid rectũ in oculis domini, & nõ declinasset ab omnibus quæ præ B ceperat ei,cunctis diebus vitę suæ,‖ex 2,Re. 11.2 cepto [a]sermone[b] Vriæ Hethæi. Attamen [a]negotio bellum fuit inter Roboam & Ieroboam omni tempore vitæ eius. Reliqua autem sermonum Abiam , & omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt ‖in libro 2,Pa.13.2 verborum dierum regum Iudæ? Fuitq; prælium inter Abiam & inter Ieroboã. Et dormiuit Abiam cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Asa filius eius pro eo. ¶‖In 2,Pa.14.1 anno ergo vicesimo Ieroboam regis Israel regnauit Asa rex Iuda: & quadraginta & vno anno regnauit in Ierusalem . Nomen matris eius Maacha filia C Abessalom. Et fecit Asa rectum ante conspectum domini,sicut Dauid pater eius : & abstulit[a] effœminatos[b] de terra: [a]scorta purgauitq; vniuersas sordes idolorum masculа quæ fecerãt patres eius. Insuper & Maacham matrem suam amouit, ne esset [a]princeps in sacris Priapi,& in luco e- [a]regina ius quem consecrauerat[b]: subuertitque quę fecerspecum eius,& confregit [a]simulachrũ rat idolũ turpissimum[b] & combussit in torrente luco: Cedron: excelsa autem non abstulit. Ve [a]idolũ e- runtamen cor Asa perfectum erat cum ius domino cunctis diebus suis : & intulit ea quę sanctificauerat pater suus,& voluerat in domum domini, argentum,& aurum,&vasa. ¶Bellum autem erat inter Asa & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum. Ascendit quoque Baasa rex Israel in Iudam, & ædificauit Ra- D ma, vt non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Asa regis Iudæ. Tollẽs itaque Asa omne argentum & aurum q̃ remanserat in thesauris domus domini , & in thesauris domus regiæ,dedit illud in manus seruorum suorum:& misit ad Ben-adad filium Tabremon filii Hezion regem Syriæ , qui habitabat in Damasco, dicẽs, Fœdus est inter me & te , & inter patrem meum , & patrem tuum:ideo misi tibi munera argentum & aurum : & peto vt venias , & itri-

tum facias fœdus quod habes cum Baasa rege Israel, & recedat à me. Acquiescens Ben-adad regi Asa, misit principes exercitus sui in ciuitates Israel, & E percusserunt Ahion & Dan & Abel, *domum Maacha & vniuersam Cenneroth *beth *omnem scilicet terram Nephthali. *cum omni terra. Quod cũ audisset Baasa intermisit ædificare Rama, & reuersus est in Thersa. Rex autem Asa nuntium misit in omnem Iudam, dicens, Nemo sit excusatus. Et tulerunt lapides de Rama, & ligna eius, quibus ædificauerat Baasa, & extruxit eis rex Asa, Gabaa Beniamin, & Maspha. Reliqua autem omnium sermonum Asa, & vniuersæ fortitudines eius, & cuncta quæ fecit, & ciuitates quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda Verumtamen in tempore senectutis suę doluit pedes. Et dormiuit Asa cum pa- F tribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid patris sui. Regnauitque Iosaphat filius eius, pro eo. ¶ Nadab vero filius Ieroboam regnauit super Israel anno secundo Asa regis Iuda: regnauitque super Israel duobus annis. Et fecit quod malum est in conspectu domini, & ambulauit in viis patris sui, & in peccatis eius quibus peccare fecit Israel. Insidiatus est autem ei Baasa filius Ahiæ de domo Issachar, & percussit eum in Gebbethon, quę est vrbs Philisthinorũ: siquidem Nadab, & omnis Israel obsidebant Gebbethon. Interfecit ergo illũ Baasa in anno tertio Asa regis Iuda, & regnauit pro eo. Cumq; regnasset, percussit omnem domum Ieroboam: non dimisit nec vnam quidem animam de semine eius, donec deleret eum ‖ iuxta Sup. 14.C verbum domini quod locutus fuerat G in manus serui sui Ahiæ Silonitis, propter peccata Ieroboã quę peccauerat, & quibus peccare fecerat Israel: & propter delictum quo irritauerat dominũ deum Israel. Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quæ operatus est: nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? Fuitque bellum inter Asa & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum. Anno tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa filius Ahię, super omnem Israel in Thersa vigiti quatuor annis. Et fecit malum coram domino, ambulauitque in viis Ieroboam, & in peccatis eius quibus peccare fecit Israel.

CAP. XVI.

Baasa mortuo succedit Ela. Zambri occidit Elam, & succendit. Amri mortuo succedit Achab. Tebni. Samariæ mons. Iezabel vxor Achab. Reædificatur Iericho.

FActus est autem sermo domini ad Ieheu filium Hanani contra Baasa, A dicẽs, Pro eo quòd exaltaui te de puluere, & posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Ieroboam, & peccare fecisti populum meum Israel, vt me irritares in peccatis eorum: ecce, ego demetam *posteriora Baasa, & posteriora do- *posteros mus ei: & faciam domum tuam ‖ sicut Sup. 15.g. domum Ieroboam filii Nabat. Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, comedent eum canes: & qui mortuus fuerit ex eo in *regione, comedent eum vo- *agro lucres cæli. Reliqua autem sermonum Baasa, & quęcunque fecit, & prælia eius: nõnne hæc scripta sunt ‖ in libro ver- 2.Pa.16.a botum dierum regum Israel? Dormiuit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusB que est in Thersa: & regnauit Ela filius eius pro eo. ¶ Cum autem in manu Iehu filii Hanani prophetæ verbum domini factum esset contra Baasa, & contra domum eius, & contra omne malum quod fecerat coram domino ad irritandum eum in operibus manuum suarum, vt fieret sicut domus Ieroboam: ob hanc causam occidit eum, hoc est Iehu filium Hanani, prophetam. ¶ Anno vicesimo sexto Asa regis Iuda regnauit Ela filius Baasa super Israel in Thersa duobus annis. Et rebellauit contra eum seruus suus Zambri, dux me- diæ partis equitum: erat autem Ela in 4.Re.9.g Thersa bibens, & temulentus in domo C Arsa præfecti Thersa. ‖ Irruens ergo Zambri, percussit, & occidit eum anno vicesimo septimo Asa regis Iuda, & regnauit pro eo. ¶ Cumque regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnem domum Baasa, & nõ dereliquit ex ea mingentem ad parietem, & propinquos & amicos eius. Deleuitque

zambri omnem domum Baasa iuxta verbum domini quod locutus fuerat ad Baasa in manu Iehu prophetæ propter vniuersa peccata Baasa, & peccata Ela filii eius, qui peccauerunt, & peccare fecerunt Israel, prouocantes dominum deum Israel in vanitatibus suis. Reliqua autem sermonū Ela, & omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel?

D ¶Anno viceſimoſeptimo Aſa regis Iuda, regnauit zambri ſeptem diebus in Therſa: porro exercitꝰ obſidebat Gebbethon vrbem Philiſtinorum. Cumque audiſſet rebellaſſe zambri, & occidiſſe regem, fecit ſibi regem omnis Iſrael Amri, qui erat princeps militię ſuper Iſrael in die illa in caſtris. ¶Aſcendit ergo Amri, & omnis Iſrael cū eo de Gebbethon &, obſidebant Therſa. Videns autem zambri quod [a]expugnāda [b]eſſet ciuitas, ingreſſus eſt palatium, & ſuccendit ſe cum domo regia: & mortuus eſt [c]in peccatis ſuis [d]quæ peccauerat faciens malum coram domino, & ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius, quo fecit peccare Israel. Reliqua autem ſermonum zambri, & [e]inſidiarū eius, & tyrannidis[f], nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iſrael? ¶Tunc diuiſus eſt populus Iſrael

E in duas partes: media pars populi ſequebatur Thebni filium Gineth, vt cōſtitueret eum regem: & media pars, Amri. Præualuit autem populus qui erat cum Amri, populo qui ſequebatur Thebni filium Gineth: mortuuſque eſt Thebni, & regnauit Amri. ¶Anno trice ſimo primo Aſa regis Iuda regnauit Amri ſuper Iſrael duodecim annis: in Therſa regnauit ſex annis. Emitque montem Samariæ à Semer duobus talentis argenti: & ædificauit eum, & vocauit nomen ciuitatis quam extruxerat, nomine Semer domini montis Samariæ. Fecit autem Amri malum in conſpectu

F domini, & operatus eſt nequiter ſuper omnes qui fuerunt ante eum. Ambulauitque in omni via Ieroboam filii Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Iſrael: vt irritaret dominum deum Iſrael in vanitatibus ſuis. Reliqua autem ſermonum Amri, & prælia eius quæ geſſit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iſrael? Dormiuitque Amri cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria: regnauitq; Achab filius eius pro eo. ¶Achab vero filius Amri, regnauit ſuper Iſrael anno triceſimo octauo Aſa regis Iuda. Et regnauit Achab filius Amri ſuper Iſrael in Samaria viginti & duobus annis. Et fecit Achab filius Amri malum in conſpectu domini ſuper omnes qui fuerūt ante eū. Nec ſuffecit ei vt ambu C laret in peccatis Ieroboam filii Nabat: inſuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit, & ſeruiuit Baal, & adorauit eum. Et poſuit aram Baal in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, & plantauit lucum & addidit Achab in opere ſuo, irritans dominum deum Iſrael ſuper omnes reges Iſrael, qui fuerunt ante eum. ¶In diebus eius ædificauit Aiel de Bethel, Iericho: [a]in Abiram primitiuo ſuo fundauit eam[b], & In Segub nouiſſimo ſuo poſuit portas eius: ‖iuxta verbum domini quod locutus fuerat in manu Ioſue filii Nun.

[a] expugnata
[b] propter peccata ſua
[c] coniuratio eius qua cōiurauit,
[d] i. mortuus eſt Abirā cū fundaret eam. Ioſue. 6.d

CAP. XVII.

Elias paſcitur à coruis. Fugit ad Sarepthanam mulierem. Oratione eius ſuſcitatur filius hoſpitæ ſuæ.

ET dixit Elias Theſbites de habitatoribus Galaad, ad Achab, ‖ Vi- A
uit dominus deus Iſrael in cuius Ecc. 48.a
conſpectu ſto, ſi erit annis his ros Iaco. 5.
& pluuia, niſi iuxta oris mei verba. Et factum eſt verbum domini ad eum, [b]dicens, Recede hinc, & vade contra orientem, & abſcondere in torrente Carith, qui eſt contra Iordanem, & ibi de torrente bibes: coruiſque præcepi vt paſcant te ibi. Abiit ergo, & fecit iuxta verbum domini: cumque abiiſſet, ſedit in torrente Carith, qui eſt contra Iordanem. Corui quoque deferebant ei panem & carnes mane, ſimiliter panem & carnes veſperi, & bibebat de torrente. Poſt dies autem ſiccatus eſt torrens: non enim pluerat ſuper terram.

¶Factus eſt ergo ſermo domini ad eū, Luc. 4.d.
dicens. ‖Surge, & vade in Sareptha Si- B
doniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ vt paſcat te. Sur

rexit, & abiit in Sareptha, Cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixitque ei, Da mihi *paululū aquę in vase, vt bibam. Cumque illa pgeret, vt afferret, clamauit post tergū eius dicens, Affer mihi obsecro & buccellam panis in manu tua. Quæ respondit, viuit dominus deus tuus, quia nō habeo panem*, nisi quantum pugillꝰ capere potest farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho: en colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus, & moriamur. Ad quam Elias ait, Noli timere, sed vade, & fac sicut dixisti: verun- C tamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & affer ad me: tibi autem, & filio tuo facies postea. Hæc autem dicit dominus deus Israel, Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur vsq; ad diem in qua dominus daturus est pluuiam super faciem terræ. Quæ abiit, & fecit iuxta verbum Eliæ: & comedit ipse, & illa, & domus eius[e] & ex illa die hydria[f] farinæ non defecit, & lecythus olei non est imminutus, iuxta verbum domini quod locutus fuerat in manu Eliæ. ¶Factum est autem[g] post verba hæc[h] ægrotauit filiꝰ mulieris matrisfamilias, & erat languor eius fortissimus, ita vt non remaneret in eo halitus. Dixit ergo ad Eliā. Quid mihi & tibi vir dei? ingressus es ad me, vt rememorarent iniquitates meę, & interficeres filium meū? Et ait ad eam. Da mihi filium tuum, Tulitque eum de sinu eius, & portauit in cœnaculum vbi ipse manebat, & posuit super lectulū suum, & clamauit ad dominū, & dixit, D Domine deus meus, etiamne viduam apud quam[i] ego vtcumque sustētor[j], afflixisti, vt interficeres filiū eius? Et[k] expādit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad dominum, & ait, Domine deus meus reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. Et exaudiuit dominus vocem Eliæ: & reuersa est anima pueri intra eum. & reuixit. Tulitque Elias puerū, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum, & tradidit matri suæ, & ait illi, En viuit filius tuꝰ, Dixitque mulier ad Eliam, Nunc in isto cognoui quoniam vir dei es tu, & verbū domini in ore tuo verum est.

*obsecro

*subcinericium

[e] quotidie vl, multis diebꝰ. [f] Hydria

[g] post hæc

[h] habito

CAP. XVIII.

Elias missus à deo, arguit Achab. Abdias pius. Elias ostendit sacerdotibus Baal deũ Israel esse verum deum, deo id testificante per ignem consumentẽ holocaustum Eliæ. Interficiuntur sacerdotes Baal.

A POst dies multos factum est verbum domini ad Eliam, in anno tertio dicens, Vade, & ostẽde te Achab vt dem pluuiam super faciem terræ. Iuit ergo Elias, vt ostenderet se Achab: erat autem fames vehemẽs in Samaria. Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ: Abdias autem timebat dominum deum valde. Nam cum interficeret Iezabel prophetas domini, tulit ille centũ ꝓphetas & abscõdit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauit eos pane & aqua. Dixit ergo Achab ad Abdiam, Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles: si forte possimus inuenire herbam, & saluare equos & mulos, & non penitus iumenta intereant. Diuiseruntque sibi regiones, vt circuirent eas: Achab ibat per viam vnam* & Abdias per viam alteram seorsum. Cumq; esset Abdias in via, Elias occurrit ei: qui cum B cognouisset eum, cecidit super faciem suam, & ait, Non tu es, domine mi Elias? Cui ille respondit, Ego: vade, & dic domino tuo, Adest Elias. Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniã tradis me seruum tuum *in manu Achab*, vt interficiat me? Viuit dominus deus tuus, quia non est gens aut regnum, in quo non miserit dominus meus te requirens: & respondẽtibus cunctis, Nõ est hic: adiurauit regna singula, & gentes, eò ꝙ minime reperireris. Et nunc tu dicis mihi, Vade, & dic domino tuo Adest Elias. Cumque recessero à te, spiritus domini asportabit te in locũ quẽ ego ignoro: & ingressus nuntiabo Achab, & non inueniens te, interficiet me: seruus autem tuus timet Dominum ab infantia sua. Nunquid non indicatum est tibi domino meo quid fe C cerim cum interficeret Iezabel ꝓphetas domini, quod absconderim de prophetis domini centum viros quinquagenos & quinquagenos in spelũcis, & pauerim eos pane & aqua? Et nunc tu dicis, Vade, & dic domino tuo, Adest Helias: vt interficiat me. Et dixit Elias, Viuit dominus exercituum, ante cuius vultum sto, quia hodie apparebo ei. ¶Abiit ergo abdias in occursum Achab: & indicauit ei: venitque Achab in occursum Eliæ, Et cum vidisset eum, ait, Tũne es ille qui conturbas Israel? Et ille ait, Non ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui, qui dereliquistis mandata domini, & secuti estis Baalim. Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli, & prophetas D Baal quadringentos quinquaginta, ꝓphetasque lucorum quadringẽtos, qui comedunt de mensa Iezabel. Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in monte Carmeli. Accedens autem Elias ad omnem populum Israel, ait, Vsquequo claudicatis in duas[a] partes? si dominus est deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus verbum. Et ait rursus Elias ad populum. Ego remansi propheta domini solus: propheta autem Baal, quadringẽti & quinquaginta viri sunt. Dentur nobis duo boues, & illi eligant sibi bouem vnum, & in frusta cædentes ponant super ligna, ignem autem nõ supponãt & ego faciã bouẽ alterũ, & ĩponam super ligna, ignem autẽ non supponam. Inuocate nomina deorum vestrorum, & ego inuocabo nomen domini: & deus qui exaudierit per ignẽ, ipse sit deus. Respondens omnis populus ait, Optima propositio. Dixit ergo Elias prophetis Baal, Eligite bouẽ vnũ, & facite primi, quia vos plures estis: & inuocate nomina deorum vestro- B rum, ignemque non supponatis. Qui cum tulissent bouem, quem dederat eis, fecerunt: & inuocabant nomen Baal de mane vsque ad meridiem, dicentes, Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transiliebantque altare quod fecerant. Cumque esset iã meridies, illudebat illis Elias dicens, Clamate voce maiore: deus enim est, & [e]forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Clamabãt ergo voce ma-

*solꝰ (vl. seorsum)

[a] cogitationes

[e] negotiũ illi est, aut insequitur inimicos,

gna, & incidebāt se iuxta ritum suum cultris, & lanceolis, donec perfunderē tur sanguine. Postquam autem transiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebat orantes: dixit Elias omni populo, Venite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare domini, quod destructum fuerat. Et tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo domini, dicens, ‖Israel erit nomen tuū. Et ædificauit de lapidibus altare ī noīe dñi: fecitque aquæ ductum=, quasi per duas aratiunculas' ī circuitu altaris, & composuit ligna: diuisitque per membra bouem, & posuit super ligna, & ait, Impletæ quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. Rursumque dixit, Etiam secundo hoc facite. Qui cū fecissent secundo, ait, Etiā tertio id ipm facite. Fecerūtque & tertio, & currebant aquæ circum altare, & fossa aquæductus repleta est. Cumque iā tempus esset vt offerretur holocaustum, accedens Elias propheta, ait, Domine deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostēde hodie quia tu es deus Israel, & ego seruus tuus, & iuxta præceptum tuum feci =omnia verba hæc'. Exaudi me domine, exaudi me: vt discat populus iste quia tu es dominus deus, & tu conuertisti cor eorum =iterum'. Cecidit autem ignis domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides, puluerem quoque & aquam quæ erat in aquæductu lambens. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciē suam, & ait, Dominus ipse est deus, dominus ipse est deus. ¶Dixitque Elias ad eos, Apprehendite prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Elias ad torrentem Cison, & interfecit eos ibi. ¶Et ait Elias ad Achab, Ascēde, comede, & bibe: quia sonus multæ pluuiæ est. Ascendit Achab vt comederet & biberet: Elias autem ascendit in verticem carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua, & dixit ad puerum suum, Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait, Non est quicquam. Et rursum ait illi, Reuertere septem vicibus. In septima autem vice ecce nubecula parua quasi =vestigium' hominis ascendebat de mari. Qui ait, Ascende, & dic Achab, Iunge currum & descende, ne occupet te pluuia. Cumque se verteret huc atq; illuc, ecce cęli contenebrati sunt, & nubes & ventus, & facta est pluuia grandis. Ascendens itaque Achab abiit in Iezrahel, & manus domini facta est super Eliā, accinctisque lumbis currebat ante Achab donec veniret in Iezrahel.

Gen. 32. f. F

=spatio duorū satorum sementis

=omnia hæc,

=retrorsū

G

=vola

CAP. XIX.

Elias fugiens Iezabelem pascitur ab angelo. Tentatur, & postea consolatur eum deus ne timeat. Hazael iubetur inungi. Eliseus agricola vocatur, ministrat Eliæ.

NVntiauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quomodo occidisset vniuersos prophetas Baal gladio. Misitque Iezabel nuntium ad Eliam dicens, Hæc mihi faciant dii, & hæc addāt, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis. ¶=Timuit' ergo Elias, & surgens abiit quocunque eum ferebat voluntas: venitq; in Bersabee Iuda, & dimisit ibi puerū suum. & perrexit in desertum viā vnius diei Cumque venisset, & sederet subter vnā iuniperum, petiuit animæ suæ vt moreretur, & ait, Sufficit mihi domine, tolle animam meam: neque enim melior sum quam patres mei. Proiecitq; se, & obdormiuit in vmbra iuniperi: & ecce angelus tetigit eum, & dixit illi, Surge, & comede. Et respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis, & vas aquę: comedit ergo, & bibit, & rursum obdormiuit. Reuersusque est angelus domini secundo, & tetigit eum, dixitque illi, Surge, comede: grandis enī tibi restat via. Qui cum surrexisset, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebꝰ, & quadraginta noctibus vsque ad mōtem dei Oreb. ¶Cumque venisset illuc, mansit in spelunca: & ecce sermo domini ad eū, dixitq; illi, Quid hic agis

A

=vt, Vidit

B

Rom. 11. a Elia? At ille respōdit,‖ zelo zelatus sum pro domino deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel: altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelict9 sum ego solus, & quærunt animam meam, vt auferant eam. Et ait ei. Egredere, & sta in monte corā domino: & ecce dominus transit, & spiritus grādis, & fortis subuertens montes, & conterēs petras ante dominum: non in spiritu dominus, & post spiritum commotio: nō in commotione dominus. Et post commotionem ignis: non in igne dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis. C Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce vox ad eum, dicens, Quid hic agis Elia? Et ille respō dit, zelo zelatus sum pro domino deo exercituum, quia dereliquerunt pactū tuum filii Israel: altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eā. Et ait dominus ad eum, Vade, & reuertere in viam tuam per desertum in Damascum: cumque peruueneris illuc, vnges Hazael regem super Syriam, & Iehu filium Namsi vnges regem super Israel: Elisæum autem filium Saphat, q est de Abel-meula, vnges Prophetā p te.‖ Et erit, quicūq; fugerit gladiū Hazael, occidet eum Iehu: & quicunque fugerit gladium Iehu, interficiet eum Eliseus. Et dereliquam mihi in Israel septem millia virorum, quorū genua nō sunt incuruata ante Baal, & omne os quod non adorauit eum osculans manum. ¶ Profectus ergo inde Elias, reperit Elisæum filium Saphat, arantem in duodeci iugis boū, & ipe in duodecim iugis boum arantibus vnus erat: cumque venisset Elias ad eum, misit pallū suum super illum. Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliā, & ait, Osculer, oro, patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te, Dixitque ei, Vade, & reuertere: quod enim meum erat, feci tibi. Reuersus autē ab eo, tulit par boū, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: consurgensque abiit, & secutus est Eliam, & ministrabat ei.

4. Reg. 9. a eccl. 48 a D

osculat9 est eum.

quid ēm feci tibi?

CAP. XX.

Achab vincit regem Syriæ obsidentem Samariam. Ben-adad exercitus superatur ob blasphemiam Achab. Irascitur deus ob reseruatū Ben-adad.

PRro Ben-adad rex Syriæ, cōgregauit omnem exercitum suū, & triginta duos reges secum, & equos, & currus: & ascendens pugnauit contra Samariam, & obsedit eā. Mittensque nuntios ad Achab regem Israel in ciuitatem, ait, Hæc dicit Ben-adad, Argentum tuum, & aurum tuum meū est, vxores tuæ, & filii tui optimi, mei sunt. Respondit que rex Israel, Iuxta verbum tuum domine mi rex tuus sum ego, & omnia mea. Reuertentesq; nuntii dixerunt, Hęc dicit Ben-adad, qui misit nos ad te, Argentum tuum, & aurum tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi. Cras igitur hac eadem hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum seruorum tuorū: & omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, & auferent. ¶ Vocauit autem rex Israel omnes seniores terrę, & ait, Animaduertite & videte quoniā insidiatur nobis, misit enim ad me p vxoribus meis, & filiis, & pro argēto & auro: & nō abnui. Dixerūtque omnes maiores natu, & vniuersus populus ad eum, Non audias, neque acquiescas illi. Respondit itaque nūtiis Ben-adad, Dicite domino meo regi, Omnia ,ppter quę misisti ad me seruum tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum. ¶ Reuersique nuntii retulerūt ei. Qui remisit, & ait, Hæc faciāt mihi dii, & hæc addant, si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me. Et respondens rex Israel, ait, Dicite ei, Ne glorietur accinctus æque vt discinctus. ¶ Factum est autem cū audisset verbum istud, bibebat ipse & reges i vmbraculis, & ait seruis suis, Circundate ciuitatem. Et circundederunt eam. ¶ Et ecce propheta vnus accedēs ad Achab regem Israel, ait ei, Hæc dicit dominus, Certe vidisti omnē multitudinem hanc nimiam? ecce ego tradam eam in manum tuam hodie, vt

A

B

C

dicens, Quia mi si ad te, dicem

Nonne

scias quia ego sum dominus. Et ait Achab, Per quem? Dixitq; ei, Hæc dicit dominus, Per pedissequos principum prouinciarū. Et ait, Quis incipiet præliari? Et dixit, Tu. ¶Recensuit ergo pueros principum prouinciarum, & reperit numerum ducentorum triginta duorum: recensuit post eos populum, omnes filios Israel septē millia: & egressi sunt meridie. Ben-adad autem bibebat temulentus in vmbraculo suo, & reges triginta duo cum eo, qui ad auxilium eius venerant. Egressi sunt D autem pueri principum prouinciarū in prima fronte. Misit itaq; Ben-adad, Qui nuntiauerunt ei, dicentes, Viri egressi sunt de Samaria. At ille ait, Siue pro pace veniunt, apprehēdite eos vi uos: siue vt prælientur, viuos eos capite. Egressi sunt ergo pueri principū prouinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur eos: & percussit vnusquisque virum qui contra se veniebat: fugeruntq; Syri, & persecutus est eos Israel. Fugit quoq; Ben-adad rex Syriæ in equo cū equitibus suis. Necnō egressus rex Israel percussit equos, & currus: & percussit Syriā plaga magna nimis. ¶Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei, Vade, & confortare, & scito, & vide quid facias: sequē tenim anno rex Syriæ ascendet contra te. Serui vero regis Syriæ dixerunt ei, Dii montium sunt dii eorum, ideo superauerunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos. Tu ergo ▸verbū hoc fac, Amoue reges singulos [a] ab exercitu tuo [a], & pone principes pro eis: & instaura numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos secundum equos pristinos, & currus secundum currus quos ante habuisti: & pugnabimus cōtra eos in campestribus, & videbis q; obtinebimus eos. Credidit consilio eorum, & fecit ita. Igitur postquam anno E transierat, recensuit Ben-adad Syros, & ascendit in Aphec, vt pugnaret contra Israel. Porrō filii Israel recensiti sunt, & acceptis cibariis profecti ex aduerso, castrāque metati sunt contra eos, quasi duo parui greges capraruum: Syri autem repleuerunt terram. ¶Et accedens vir dei, dixit ad regem Israel. Hæc dicit dominus, Quia dixerunt Syri, Deus montium est dominus, & nō est deus vallium: dabo omnem multitudinē hanc grandem in manu tua, & scietis quia ego sum dominus. Dirigebant itaque septē diebus ex aduerso hi, atque illi acies, septima autem die commissum est bellum: percusserūntque filii Israel de Syris centum millia peditum in die vna. Fugerunt autem Syri qui remanserunt in Aphec, in ciuitatē: & cecidit murus super viginti septem millia hominū qui remanserant. Porrō Ben-adad fugiens ingressus est ciuitatem [b] in cubiculum quod erat intra cu F biculum [b], dixerūntque ei serui sui, Ecce, audiuimus q; reges domus Israel clementes sint: ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad regem Israel: forsitan saluabit animas nostras. Accinxerunt saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis, venerunt que ad regem Israel. & dixerūt ei, Seruus tuus Ben-adad dicit, Viuat, oro te anima mea. Et ille ait, Si adhuc viuit, frater meus est. Quod acceperūt viri pro omine: & festinantes ▸rapuerunt verbum ex ore eius, atque [c] dixerūt, Frater tuus Ben-adad. Et dixit eis Ite, & adducite eum ad me. Egressus est ego ad eum Ben-adad, & leuauit eum in currum suum. Qui dixit ei, Ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo, reddam: & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus recedam à te. Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum. ¶Tūc G vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone domini, Percute me. At ille noluit percutere. Cui ait, Quia noluisti audire vocem domini, ecce, recedes à me, & percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit. Sed & alterum inueniēs virum, dixit ad eum, Percute me. Qui percussit eum, & vulnerauit. Abiit ergo propheta, & occurrit regi in via, & mutauit aspersione pulueris [d] oculos suos. Cumque rex transisset, clamauit ad regem, & ait, Seruus tuus egressus est [e] ad præliandum cominus [e]: cumque fugisset vir vnus, adduxit eum quidam

[a] è loco suo,

[b] de cubiculo i cubiculū,

[c] inuoluit velamine

[d] in medium præliii.

ad me,& ait,Custodi virum istum:qui si lapsus fuerit,erit anima tua pro anima eius,aut talẽtum argẽti appendes. Dum autem ego turbatus huc illucq; me verterem, subito non comparuit. Et ait rex Israel ad eum, Hoc est iudicium tuum,quod ipse decreuisti. At ille statim [a]abstersit puluerem de facie sua[1], & cognouit eum rex Israel ꝙ esset de prophetis. Qui ait ad eum, Hæc dicit dominus, ‖Quia dimisisti virum [a]amouit velamen ab oculis suis, infra,22.f dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius,& populus tuus pro populo eius. Reuersus est igitur rex Israel in domum suam, [a]audire contemnens[2], & furibundus venit in Samariam. [a]tristis

CAP. XXI.

Naboth, ob denegatã regi Achab vineam, falsis testibus lapidari iubet Iezabel. Achab increpatus ab Elia, agit pœnitentiam. Mors Iezabelis prædicitur.

POst verba autem hæc,vinea erat Naboth Iezrahelitæ, qui erat in Iezrahel, iuxta palatium Achab regis Samariæ. Locutus est ergo Achab ad Naboth,dicens, Da mihi vineam tuam,vt faciam mihi ortum oleum,quia vicina est, & prope domũ meam;daboq; tibi pro ea vineam meliorem:aut si commodius tibi putas,argenti pretium quantum digna est,dabo. Cui respondit Naboth, [a]Propitius sit mihi dominus,ne[2] dem hæreditatem patrum meorum tibi. Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezrahelites, dicens, Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Et proiiciens se in lectulum suum,auertit faciem suam[3] ad parietem[3], & non comedit panẽ. ¶Ingressa est autẽ ad eũ Iezabel vxor sua, dixitq; ei, Quid est hoc, vnde anima tua contristata est? & quare non comedis panem? Qui respondit ei, Locutus sum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei, Da mihi vineam tuam, accepta pecunia:aut si tibi placet, dabo tibi vineam pro ea. Et ille ait, Non dabo tibi vineam meam. Dixit ergo ad eum Iezabel Vxor eius, [a]Grandis authoritatis es, & bene regis regnum Israel[3]:surge,& comede panem, & [a]æquo animo [a]iocũdet esto[3], ego dabo tibi vineam Naboth cor tuũ, Iezrahelitæ. ¶Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius,& misit ad maiores natu, & optimates qui erant in ciuitate eius, & habitabant cum Naboth. Literarũ autem hæc erat sententia, Prædicate ieiunium,& sedere facite Naboth inter primos populi:& submittite duos viros [a]filios belial[3] contra eum,& falsum [a]impios testimonium dicant, Benedixit deo & regi:& ducite eum, & lapidate, sicq; moriatur. Fecerũt ergo ciues eius maiores natu, & optimates qui habitabant cum eo in vrbe, sicut præceperat eis Iezabel, & sicut scriptum erat in literis quas miserat ad eos: prædicauerunt ieiunium,& sedere fecerũt Naboth inter primos populi. Et adductis duobus viris filiis diaboli, fecerũt eos sedere contra eum:at illi,scilicet vt viri diabolici,dixerunt contra eum testimonium coram multitudine, Benedixit Naboth deo & regi:quam ob rem eduxerunt eum extra ciuitatem,& lapidibus interfecerunt. ¶Miseruntq; ad Iezabel,dicentes,Lapidatus est Naboth,& mortuus est. Factum est autem cum audisset Iezabel lapidatum Naboth,& mortuũ, locuta est ad Achab, Surge, posside vineam Naboth Iezrahelitę,qui noluit tibi acquiescere,& dare eam accepta pecunia:non enim viuit Naboth,sed mortuus est. Quod cum audisset Achab, mortuum videlicet Naboth,surrexit, & ascendebat in vineam Naboth Iezrahelitæ,vt possideret eam. ¶Factus est igitur sermo domini ad Eliam Thesbiten, dicens, Surge, & descẽde in occursum Achab regis Israel,qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, vt possideat eam:& loqueris ad eum, dicens, Hæc dicit dominus deus, Occidisti, insuper & possedisti. Et post hæc addes, Hæc dicit dominus, In loco hoc in quo linxerunt canes sanguinem Naboth,lambent quoq; sanguinem tuum. Et ait Achab ad Eliam, Num inuenisti me [a]inimice mi[3]? Qui dixit, Inueni, eò ꝙ venundatus sis vt faceres malum in conspectu domini. ‖ Ecce ego inducam super te malum,& demetam [a]Tu nunc sic facis [a]inimicũ tuum! 4.Re.9.b

A

B

C

D

E

posteriora tua', & interficiã de Achab mingentem ad parietem, & clausum, & vltimum' in Israel. Et dabo domum tuam ‖ sicut domum Ieroboam filii Nabat, ‖ & sicut domum Baasa filii Ahia: quia egisti, vt me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israel. ¶ ‖ Sed & de Iezabel locutus est dominus, dicens, Canes comedent Iezabel in agro' Iezrehel. Si mortuus fuerit' Achab in ciuitate, comedẽt eum canes: si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cæli. Igitur nõ fuit alter talis sicut Achab qui venundatus est vt faceret malum in conspectu domini: concitauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis factus est, in tantum vt sequeretur idola* quæ fecerunt Amorrhæi, quos consumpsit dominus à facie filiorum Israel. ¶ Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio' carnem suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite'. Et factus est sermo domini ad Eliam Thesbiten, dicens, Nonne vidisti humiltatem Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, sed ‖ in diebus filii sui inferam malum domui eius.

vl', auferam posteros tuos, F
derelictum Sup. 15. g. Sup. 16. a, 4. Re. 9. g
intra antemurale
Eum qui mortuus fuerit de
*iuxta omnia G
sacco
pedetentim.
4. Reg. 10 c.

CAP. XXII.

Achab & Iosaphat contra Ramoth Galaad. 400. falsi prophetæ. Michæas vnicus dei propheta, prædicit Achab occidendum in prælio, percutitur, incarceratur. Achab occiditur, Succedit Ochozias. Iosaphat mortuo succedit Ioram.

A TRansierunt igitur tres anni absque bello inter Syriam & Israel. In anno autem tertio, descendit Iosaphat rex Iuda ad regẽ Israel. Dixitq; rex Israel ad seruos suos, Ignoratis q̃ nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ? Et ait ad Iosaphat, Veniẽsne mecum ad prẹliandum in Ramoth Galaad? Dixitq; Iosaphat ad regem Israel, sicut ego sum, ita & tu: populus meus, & populus tuus vnum sunt, & equites mei equites tui. Dixitq; Iosaphat ad regem Israel, Quære, oro te, hodie sermonem domini, Cõgregauit ergo rex Israel prophetas quadringentos circiter viros, & ait ad eos, Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandũ, an quiescere? Qui responderunt, Ascende, & dabit eam dominus in manu regis. ¶ Dixit autem Iosaphat, Non est hic propheta domini quispiam, vt interrogemus per eum? Et ait rex Israel ad Iosaphat, Remansit vir vnus, per quẽ possumus interrogare dominum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Iemla. Cui Iosaphat ait, Ne loquaris ita rex. B Vocauit ergo rex Israel eunuchũ quendam, & dixit ei, Festina adducere Michæam filium Iemla. Rex autem Israel, & Iosaphat rex Iuda sedebant vnusquisq; solio suo vestiti cultu regio, in area iuxta ostium portæ Samariæ, & vniuersi prophetę prophetabant in cõspectu eorum. Fecit quoq; sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, & ait, Hæc dicit dominus, His ventilabis' Syriam, donec deleas eam. Omnesq; prophetæ similiter prophetabant, dicentes, Ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere, & tradet eam dominus in manus regis. ¶ Nuntius vero qui ierat vt vocaret Michæã, locutus est ad eũ, dicens, Ecce sermones prophetarum ore vno regi bona prædicant. sit ergo & sermo tuus similis eorum, & loquere bona. Cui Michæas ait, Viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi dominus, hoc loquar. Venit itaque ad regem, & ait illi rex, Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad prælĩandum, an cessare? Cui ille respondit, Ascende, & vade prospere, & tradet dominus in manus regis. Dixit autẽ rex ad eum, Iterum atque iterum adiuro te, vt non loquaris mihi nisi quod verum est, in nomine domini. Et ille ait, Vidi cunctũ Israel dispersum in montibus quasi oues nõ habentes pastorẽ: C & ait dominus, Non habent isti dominum, reuertatur vnusquisque in domũ suam in pace. Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat, Nunquid non dixi tibi quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? Ille vero addens, ait, Propterea audi sermonẽ domini, Vidi dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem

1. Par. 18. a
vl', percuties

ei à dextris & à sinistris: & ait dominus, Quis decipiet Achab regem Israel, vt ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba huiusce modi, & alius aliter. Egressus est autē spiritus, & stetit coram domino, & ait, Ego decipiam illum, Cui locutus est dominus, In quo? Et ille ait, Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omniū p-
p phetarum eius. Et dixit dominus, Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita. Nūc igitur ecce dedit dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt, & dominus locutus est contra te malum. Ac cessit autem sedecias filius Chanaana, & percussit Michæam in maxillam, & dixit, Mēne ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? Et ait Michæas, Visurus es in die illa, quando ingredieris in cubiculum intra cubiculum vt abscondaris. ¶Et ait rex Israel, Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filium Amelech, & dicite eis, Hæc dicit rex, *Mittite virum istum in carcerem*, & sustentate eum pane tribulationis & aqua angustiæ, donec reuertar in pace. Dixitq; Michæas, Si reuersus fueris in pace, nō est locutus in me dominus. Et ait, Audite populi omnes. ¶Ascendit itaq; rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. Dixit itaque rex Israel ad Iosaphat, Sume arma, & ingredere prælium, & induce re vestibus tuis. porrò rex Israel mutauit *habitum suum*, & *ingressus* est bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens, Non pugnabitis contra minorem & maiorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. Cum ergo vidissent principes curruū Iosaphat, suspicati sunt q ipse esset rex Israel, & impetu facto pugnabant contra eum: & exclamauit Iosaphat. Intellexeruntq; principes curruum q non esset rex Israel, & cessauerunt ab eo. Vir autē quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, & percussit regem Israel inter pulmonem & stomachum. At ille dixit aurigæ suo, Verte manum tuam, & educ me de exercitu, quia grauiter vulneratus sum.

Commissum est ergo prælium in die illa: & rex Israel stabat in curru suo contra Syros, & mortuus est vespere: fluebat autem sanguis plagæ in sinū curr-us & præco insonuit in vniuerso exercitu antequam sol occumberet, dicens, Vnusquisque reuertatur in ciuitatem, & in terram suam. Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariā: sepelierunt q regem in Samaria, & lauerunt currum eius in piscina Samariæ, & linxerunt canes sanguinē eius, & habenas lauerunt, iuxta verbū domini quod locutus fuerat. ¶Reliqua autem sermonum Achab, & vniuersa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarumq; vrbium quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Dormiuit ergo Achab cum patribus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. ¶Iosaphat vero filius Asa regnare cœperat super Iudā, anno quarto Achab regis Israel. Triginta quinq; annorum erat cum regnare cœpisset, & vigintiquinq; annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Azuba filia Salai. Et ambulauit in omni via Asa patris sui, & non declinauit ex ea: fecitq; quod rectum erat in conspectu domini. Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. Pacemq; habuit Iosaphat cum rege Israel. Reliqua autem verborū Iosaphat, & opera eius quæ gessit & prælia, nōne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Sed & reliquias effœminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris eius, abstulit de terra. Nec erat tunc rex cōstitutus in Edom. Rex vero Iosaphat fecerat classes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter aurum: & ire non potuerunt, quia cōfractæ sunt in Asion-gaber. Tūc dixit Ochozias filius Achab ad Iosaphat, Vadant serui mei cū seruis tuis in nauibus. Et noluit Iosaphat. ¶Dormiuitq; Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cū eis in ciuitate Dauid patris sui: regnauitque Ioram filius eius pro eo. Ochozias autem filius Achab regnare cœperat sup Israel in Samaria, anno septimodecimo Iosaphat regis Iuda, re-

Quando me

de cubiculo i cubiculum

regis

Mutabo habitum meum, & ingrediar

dixerūt

vt, summavi, cōiūcturas ¢ sub. armaturę & loricā.

p

i, mediū

F

armatura Sup 21.c.

remouerunt. G

reliq; scripta maiora, quæ gesta, sed ꝑfectus iuuenis constituitus à Iosaphat, rat eis vice regis.

gnauitque super Israel duobus annis. Et fecit malum in conspectu domini, & ambulauit in via patris sui & matris suæ, & in via Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum, & irritauit dominum deum Israel, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

Quartus Regum liber. Secundum Hebræos, Melachim secundus.

CAP. I.

¶ Ochozias ægrotans & consulens Beel-zebub, corripitur ab Elia. Quinquagenarii ad Eliam missi igne consumuntur. Ochozias moritur, Ioram succedit.

A Defecit autē Moab ab Israel,

Reuaricatus est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Achab. Cecidit & Ochozias per cancellos cœnaculi sui quod habebat in Samaria, & ægrotauit: misitque nuntios, dicens ad eos, Ite, consulite Beel-zebub deum Accaron vtrum viuere queã de infirmitate mea hac. ¶Angelus autem domini locutus est ad Eliam Thesbiten, dicens, Surge, & ascende in occursum nuntiorum regis Samariæ, & dices ad eos, Nunquid non est deus in Israel, vt eatis ad consulendum Beel-zebub deum Accaron? Quam ob rem hæc dicit dominus, De lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias. ¶Reuersique sunt nuntii ad Ochoziam. Qui dixit eis, Quare reuersi estis? At illi responderunt ei, Vir occurrit nobis, & dixit ad nos, Ite, & reuertimini ad regem qui misit vos, & dicetis ei, Hæc dicit dominus, Nunquid quia non erat deus in Israel, mittis vt consulatur Beel-zebub deus Accaron? Idcirco de lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. Qui dixit eis, Cuius figuræ & habitus est vir ille qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? At illi dixerunt, Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait, Elias Thesbites est. ¶Misitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant sub eo. Qui ascendit ad eum: sedentique in vertice montis, ait, Homo dei, rex præcepit vt descendas. Respondensque Elias, dixit quinquagenario. Si homo dei sum, descendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis de cœlo, & deuorauit eum, & quinquaginta qui erãt cum eo. Rursumque misit ad eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cũ eo. Qui locutus est illi, Homo dei, hæc dicit rex, festina, descende. Respondes Elias, ait, Si homo dei ego sum, descendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cælo, & deuorauit illum, & quinquaginta eius. Iterũ misit principẽ quinquagenariũ tertiũ, & quinquaginta qui erant cum eo. Qui cum venisset, curuauit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait, Homo dei, noli despicere animam meam & animas seruorum tuorum qui mecum sunt. Ecce descendit ignis de cælo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant: sed nunc obiecro vt miserearis animæ meæ. Locutus est autem angelus domini ad Eliam, dicẽs, Descende cum eo, ne timeas. ¶Surrexit igitur, & descẽdit cum eo ad regem, & locutus est ei, Hæc dicit dominus. Quia misisti nuntios ad consulendum Beel-zebub deum Accaron, quasi nõ esset deus in Israel, à quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Mortuus est autem iuxta sermonem domini quem locutus est Elias, & regnauit Ioram frater eius pro eo, anno secundo Ioram filii Iosaphat regis Iudæ: non enim habebat filium. Reliqua autem verborum Ochoziæ quæ operatus est, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

B

C

D

CAP. II.

Eliseus comes Eliæ. Elias diuidit aquas pallio. Raptus in cęlum, non inuenitur, Eliseus diuidit aquas pallio. Aquæ mortiferæ dulcescunt. Eliseum irridentes pueri, lacerantur ab vrsis.

A Factum est autem: cum leuare vellet dominus Eliam per turbinem in cælum, ibant Elias & Eliseus de Galgalis. Dixitque Elias ad Eliseum, Sede *hic quia dominus misit me vsque in Bethel. *Cui ait Eliseus, Viuit dominus*, & viuit anima tua, quia nō derelinquam te. Cumque descendissent Bethel, egressi sunt filii prophetarum, qui erant in Bethel, ad Eliseum, & dixerunt ei, Nūquid nosti quia hodie Dominus tollet dominum tuum ᵃà te? Qui respondit, Et ego noui: silete. Dixit autem Elias ad Eliseum, Sede hic, quia dominus misit me in Iericho. Et ille, ait, Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cumq; venissent Iericho, accesserunt filii prophetarum qui erant in Iericho, ad Eliseum, & dixerunt ei, Nunquid nosti quia dominus hodie tollet dominum tuum à te? Et ait, Et ego noui: silete. Dixit autem ei Elias, Sede hic, quia dominus misit B me vsque ad Iordanem. Qui ait, Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter & quinquaginta viri de filiis ꝓphetarum secuti sunt eos, qui & steterunt ecōtra longe: illi autem ambo stabant super Iordanem. Tulitq; Elias pallium suum, & inuoluit illud, & percussit aquas, quæ diuisæ sunt in vtranque partem, & transierunt ambo per siccū ¶Cumq; transissent, Elias dixit ad Eliseum, Postula quod vis vt faciam tibi, antequam tollat à te. Dixitque Eliseus, Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus. Qui respondit, Rem difficilem postulasti, attamen si videris me quando tollar à te, erit tibi quod petisti: si autem non videris, non erit. ¶Cumq; pergerent, & incedentes sermocinarētur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrunque: ‖ & ascendit Elias Eccl. 48.a per turbinem in cælum, Eliseus autem videbat, & clamabat, Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. Et non vidit eum amplius: apprehenditq; vestimenta sua, & scidit illa in duas partes. ¶Et leuauit pallium Eliæ, quod ce- C ciderat ei: reuersusque stetit super ripam Iordanis, & pallio Eliæ quod ceciderat ei, percussit aquas, ► & nō sunt diuisę: & dixit, Vbi est *deus Elię etiā nunc? Percussitque aquas, & diuisę sunt *dominus huc atque illuc, & transiit Eliseus. Videntes autem filii prophetarum qui erant in Iericho ecōtra, dixerunt, Re-

*obsecro

ᵃ à capite tuo (.i. nō erit vltrà tibi doctor?)

quieuit spiritus Eliæ super Eliseum. Et venientes in occursum eius, adorauerunt eum proni in terram, dixeruntq; illi, Ecce, cum seruis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quęrere dominum tuum, ne forte tulerit eum spiritus domini, & proiecerit eũ in vnum montium, aut in vnam valliũ Qui ait, Nolite mittere. Coëgeruntque eum, donec [a]acquiesceret', & diceret, Mittite. Et miserunt quinquaginta viros: qui cum quæsissent tribus diebus, non inuenerunt. Et reuersi sunt ad eũ: at ille habitabat in Iericho, & dixit eis, Nunquid non dixi vobis, Nolite mittere? ¶Dixerunt quoq; viri ciuitatis ad Eliseum, Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tuipse domine prospicis: sed aquę pessimæ sunt, & terra sterilis. At ille ait, Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud sal. Quod cũ attulissent, egressus ad fontem aquarũ, misit in illum sal, & ait, Hæc dicit dominus, Sanaui aquas, & non erit vltrà in eis mors, neq; sterilitas. Sanatę sunt ergo aquæ vsque in diem hanc, iuxta verbum Elisei quod locutus est. ¶Ascẽdit autem inde Eliseus in Bethel: cumque ascenderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes, Ascende calue, ascende calue. Qui cũ respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine domini: egressiq; sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadragintaduos pueros, Abiit autem inde in mõtem Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.

[a] puderet eum,

D

1. Mac. 7. f

CAP. III.

Ioram filius Achab, regnat, Regibus Iudæ, Israel, & Edom aquas impetrat Eliseus à deo. Vincuntur Moabitæ. Rex eorum sacrificat filium suum.

A Ioram vero filius Achab regnauit super Israel in Samaria anno decimooctauo Iosaphat regis Iudæ. Regnauitque duodecim annis. Et fecit malum coram domino, sed non sicut pater suus & mater: tulit enim statuas Baal quas fecerat pater eius. Veruntamen in peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis. ¶Porrò Mesa rex Moab, nutriebat pecora multa, & soluebat regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum cum velleribus suis, Cumque mortuus fuisset Achab præuaricatus est fœdus, qđ habebat cum rege Israel. ¶Egressus est igitur rex Ioram in die illa de Samaria & recensuit vniuersum Israel, Misitque ad Iosaphat regem Iuda, dicens, Rex Moab recessit à me, [a]veni' mecũ cõtra eũ ad pręliũ. Qui respõdit, Ascẽdã: qui meus est, tuus est: populus meus populus tuus: & equi mei, equi tui. Dixitq;, Per quam viam ascendemus? At ille respondit, Per desertum Idumææ. ¶Perrexerunt igitur rex Israel, & rex Iuda: & rex Edom, & circuierunt per viã septem dierum, nec erat aqua exercitui & iumentis quæ sequebantur eos. Dixitq; rex Israel, Heu heu heu, congregauit nos dominus tres reges, vt traderet in manu Moab. Et ait Iosaphat, Estne hic propheta domini, [a]vt deprecemur' dominum per eum? Et respondit vnus de seruis regis Israel, Est hic Eliseus filius Saphar, qui fundebat aquam super manus Eliæ. Et ait Iosaphat, Est apud eum sermo domini. Descenditq; ad eum rex Israel, & Iosaphat, & rex Edom. Dixit autem Eliseus ad regem Israel. Quid mihi & tibi est? vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. Et ait illi rex Israel, [a]Quare' congregauit dominꝰ tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab? Dixitque ad eum Eliseus, Viuit dominus exercituum, in cuius conspectu sto, quòd si non vultum Iosaphat regis Iudæ erubescerem, non attendissem quidem te, nec respexissem. Nunc autem adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus domini, & ait, Hæc dicit dominus, Facito alueo torrentis huius fossas & fossas. Hæc enim dicit dominus, Non videbitis ventum, neque pluuiam: & [a]alueus' iste replebitur aquis, & bibetis vos, & [a]familię vestrę', & iumenta vestra. Parumq; est hoc in conspectu domini: insuper tradet etiã Moab in manus vestras. Et percutietis omnem ciuitatem munitam, & omnem vrbem electam, & vniuersum lignum fructiferum succidetis, cunctosq; fontes aquarũ obturabitis, & oẽm agrũ egregium operietis lapidibus. Factũ est

[a] num venies

B

[a] inquiramus

[a] Nequaquã sed

C

[a] torrens

[a] greges vestri,

igitur mane, quando sacrificium offerri solet: & ecce, aquæ veniebāt per viā Edom: & repleta est terra aquis. Vniuersi autem Moabitæ audientes quòd ascendissent reges vt pugnarent aduersum eos, conuocauerunt omnes qui accincti erant *baltheo) desuper, & steterunt in terminis. Primoq; mane surgentes, & orto iam sole *ex aduerso aquarum), viderunt Moabitæ econtra aquas rubras, quasi sanguinem, dixeruntque, Sanguis gladii est: pugnauerunt reges contra se, & cæsi sunt mutuo: nunc perge ad prædam Moab. Perrexeruntque in castra Israel: porrò consurgens Israel, percussit Moab: at illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, & percusserunt Moab, & ciuitates destruxerūt: & omnem agrū optimum, mittentes singuli lapides, & repleuerunt: & vniuersos fontes aquarum obturauerunt & omnia ligna fructifera succiderunt, ita vt muri tantū fictiles remanerent: & circundata est ciuitas à fundibulariis, & *magna ex parte percussa.) Quod cum vidisset rex Moab præualuisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educētes gladios, vt irrumperent ad regem Edom: & non potuerunt. Arripiensque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum: & facta est indignatio magna in Israel, statimque recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram suam.

*cingulo

D

*super aquas,

*percusserunt eā,

CAP. IIII

Pauperculę viduę dat deus oleum per Eliseum. Hospitæ suæ diuiti & sterili impetrat Eliseus filium, quem mortuum oratione suscitat. Amarū pulmētum reddit dulce. Multiplicat panes.

A

Mvlier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad Eliseum, dicens, Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit, timens dominū: & ecce creditor venit vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi. Cui dixit Eliseus, Quid vis vt faciā tibi? Dic mihi quid habes in domo tua At illa respondit, Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi *parū olei quo vngar). Cui ait, Vade, pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca. Et ingredere, & claude ostium tuū, cum intrinsecus fueris tu & filii tui: & mitte inde in omnia vasa hæc: & cum plena fuerint, tolles. Iuit itaque mulier, & clausit ostium super se & super filios suos: illi offerebant vasa, & illa infundebat. Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum, Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit, Non habeo. Stetitque oleum. Venit autem illa, & indicauit homini dei. Et ille, vade, inquit, vende oleum. & redde creditori tuo: tu autem, & filii tui viuite de reliquo. ¶ Facta est autem quædam dies, & trāsibat Eliseus per Sunam: erat autem ibi mulier magna quæ tenuit eum vt comederet panem: cumq; frequenter inde transiret, diuertebat ad eam vt comederet panem, Quæ dixit ad virum suum, Animaduerto quòd vir dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter, Faciamus ergo ei cœnaculum paruum, & ponamus ei in eo lectulum, & mensam. & sellam, & candelabrum, vt cum venerit ad nos maneat ibi. Facta est ergo dies quædam, & veniens diuertit in cœnaculū, & requieuit ibi. Dixitque ad Giezi puerum suū Voca Sunamitidem istam. Qui cum vocasset eam, & illa stetisset corā eo, dixit ad puerum suum. Loquere ad eam, Ecce, sedulè in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? nunquid habes negotium & vis vt loquar regi, siue principi militiæ? Quæ respondit, In medio populi mei habito. Et ait, Quid ergo vult vt faciam ei? Dixitque Giezi, Ne quæras: filium enim non habet, & vir eius senex est. Pręcepit itaq; vt vocaret eam: quæ cum vocata fuisset, & stetisset ante ostium, dixit ad eā, In tempore isto, *in hac eadē hora, si vita comes fuerit, habebis in vtero filiū) At illa respondit, Noli quæso domine mi vir dei, noli mentiri ancillæ tuæ. Et concepit mulier, & peperit filium in tempore, & in hora eadem qua dixerat ei Eliseus. ¶ Creuit autem puer. Et cum esset quædā dies, & egressus isset ad patrem suum, ad messores, ait patri suo, Caput meū, caput meū. At ille dixit puero, Tolle duc eum ad matrē suā Qui cum tulisset, & duxisset eū ad matrem suā, posuit eum illa super genua

vas olei

B

C

*viuēte te amplexaberis filium.

D

sua vsque ad meridiem & mortu⁹ est. Ascendit autem, & collocauit eum super lectulum hominis dei, & clausit ostium: & egressa vocauit virum suum & ait, Mitte mecum obsecro vnum de pueris, & asinam, vt excurram vsque ad hominem dei, & reuertar. Qui ait illi, Quam ob causam vadis ad eum? hodie non sunt Calendæ, neque Sabbathum. Quæ respondit, [a]Vadam⁾. Strauitq; asinam, & præcepit puero, Mina, & propera, ne mihi moram facias in eundo: [b]& hoc age quod præcipio tibi⁾. Profecta est igitur, & venit ad virum dei in montem Carmeli: cumq; vidisset eam vir dei econtra, ait ad Giezi puerum suum, Ecce Sunamitis illa. Vade ergo in occursum eius, & dic ei, Rectêne agitur circa te, & circa virum tuum, & circa filium tuum? Que respõdit, Recte. Cumq; venisset ad virũ dei in montem, apprehendit pedes eius, & accessit Giezi vt amoueret eam. Et ait homo dei, Dimitte illam: anima enim eius in amaritudine est, & dominus celauit à me, & non indicauit mihi. Quæ dixit illi, Nunquid petiui filium à domino meo? nunquid non dixi tibi Ne illudas me? Et ille ait ad Giezi, Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. ||Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi, & pones baculum meum super faciem pueri. Porro mater pueri ait, Viuit dominus, & viuit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, & secutus est eam, Giezi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculum super faciem pueri: & non erat vox, neque sensus: reuersusque est in occursum eius, & nuntiauit ei, dicens, Non surrexit puer. ¶Ingressus est ergo Eliseus domũ & ecce, puer mortuus iacebat in lectulo eius, ingressusque clausit ostium super se, & super puerum: & orauit ad dominum. Et ascendit, & incubuit super puerũ: posuitq; os suũ super os ei⁹ & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri. At ille reuersus, deambulauit in domo semel huc atque illuc: & ascẽdit, & incubuit super eum: & oscitauit puer septies, aperuitque oculos. Et ille vocauit Giezi, & dixit ei, Voca Sunamitidem hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait, Tolle filium tuum. Venit illa, & corruit ad pedes eius, & adorauit super terram: tulitque filium suum, & egressa est, & Eliseus reuersus est in Galgala. ¶Erat autem fames in terra, & filii prophetarum habitabãt coram eo, dixitque vni de pueris suis. Pone ollam grandem, & coque pulmẽtum filiis prophetarum. Et egressus est vnus in agrum vt colligeret herbas agrestes: inuenitque ►quasi⁾ vitem syluestrem, & collegit ex ea colocyntidas [a]agri⁾, & impleuit pallium suum, & reuersus conscidit in ollam pulmenti: nesciebat enim quid esset. Infuderunt ergo sociis, vt comederent: cumque gustassent de coctione, exclamauerũt dicentes, Mors in olla vir dei. Et non potuerunt comedere. At ille: Afferte, inquit, farinam. Cumque tulissent, misit in ollam, & ait, Infunde turbæ, vt comedant. Et non fuit amplius quicquam amaritudinis in olla. ¶Vir autem quidam venit de Baal-salisa deferens viro dei panes primitiarum, & viginti panes hordeaceos, & frumentum nouum in pera sua. At ille dixit, Da populo, vt comedat. Responditque ei minister eius, Quantum est hoc, vt apponam coram centum viris? Rursum ille ait, Da populo, vt comedat: hæc enim dicit dominus, Comedent & supererit. Posuit itaque coram eis: qui comederũt, & superfuit iuxta verbum domini.

[a]Pax. i. omnia bene hñt.) [b]nisi dixero tibi

E

Lucæ, 10

F

G

[a]syluestres

CAP. V.

Naaman Syrus per Eliseum curatur à lepra, ad gloriam dei. Munera accipit Giezi mendax à Naaman & lepra percutitur.

NAaman autem princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum suũ, & honoratus: per illum enim dedit dominus salutem Syriæ: erat autẽ vir fortis & diues, sed leprosus. Porro de Syria egressi fuerant [a]latrunculi⁾, & captiuã duxerãt de terra Israel puellam paruulã, quæ erat in obsequio vxoris Naaman, quę ait ad dominam suam. Vtinã isset dominus meus ad prophetam qui

A

[a]exercit⁹

est in Samaria: profecto curasset eum à lepra quam habet. Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, & nuntiauit ei, dicēs, Sic & sic locuta est pu-
B ella de terra Israel. Dixitque ei rex Syriæ, Vade, & mittam literas ad regem Israel. Qui cum profectus esset, & tulisset secum decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria vestimentorum: detulit literas ad regē Israel, in hæc verba, Cum acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad te Naaman seruum meum, vt cures eū à lepra sua. Cumq; legisset rex Israel literas, scidit vestimenta sua, & ait, Nūquid deus ego sum, vt occidere possim, & viuificare: qa iste misit ad me
C vt curem hominem à lepra sua? animaduertite, & videte quod occasiones quærat aduersum me. Quod cum audisset Eliseus vir dei, scidisse videlicet regem Israel vestimenta sua, misit ad eum, dicens, Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, & sciat esse prophetam in Israel. Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisei: misitque ad eum Eliseus nuntium, dicens, Vade, & laua re septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua atque mundaberis. Iratus Naaman recedebat, dicens, Putabā quod egrederetur ad me, & stans inuocaret nomen domini dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me. Nunquid non meliores sunt Amana & Pharphar fluuii Damasci o-
D mnibus aquis Israel, vt lauer in eis, &
Luc. 4.e munder? ¶ Cum ergo vertisset se, & abiret indignans, accesserunt ad eū serui sui, & locuti sunt ei. Pater, si rē grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras: quanto magis quia nunc dixit tibi, Lauare: & mundaberis? Descendit, & lauit in Iordane septies iuxta sermonem viri dei, & restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est. Reuersusque ad virum dei cum vniuerso comitatu suo venit, & stetit coram eo, & ait, Vere scio ꝙ non sit deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israel. Obsecro itaque vt accipias benedictionem à seruo tuo. At il-
E le respōdit, Viuit dominus ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquieuit. Dixitq; Naaman, ► Vt vis: sed' obsecro concede mihi seruo tuo, vt tollā onus duorū burdonū de terra: non enī faciet vltra seruus tuus holocaustum, aut victimā diis alienis, nisi domino, [a]Hoc autem solum est de quo depreceris dominū pro' seruo tuo, Quādo ingredietur dominus meus templum Remmon, vt adoret: & illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmō adorante[b] eo' in eodem loco, vt ignoscat mihi dominus seruo tuo pro hac re. Qui dixit ei, Vade in pace. Abiit ergo ab eo [c]electo terræ tempore'. ¶ Dixitque Giezi puer viri dei, Pepercit dominus meus Naaman syro isti, vt non acciperet ab eo quæ attulit: viuit dominus, quia curram post eum, & ac
F cipiā ab eo aliquid. Et secutus est Giezi post tergum Naaman: quem cum vidisset ille currentem ad se, desiliit de curru in occursum eius, & ait, Rectēne sunt omnia? Et ille ait, Recte: dominus meus misit me ad te, dicens, Modo venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim ex filiis prophetarum: da eis talentum argenti, & vestes mutatorias duplices. Dixitque Naamā Melius est vt accipias duo talenta. Et coegit eum, ligauitque duo talenta argenti in duobus saccis, & duplicia vestimenta, & imposuit duobus pueris suis, qui & portauerunt coram eo, Cum-
G que venisset [d]iam vesperi', tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt: ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. Et dixit Eliseus, vnde venis Giezi? Qui respondit, Non iuit seruus tuus quoquam. At ille ait, Nonne cor meum [e]in præsenti erat', quando reuersus est homo de curru suo ī occursum tui? [f]Nūc igitur accepisti' argentum, & accepisti vestes, vt emas oliueta, & vineas & oues & boues & seruos & ancillas. Sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo vsque in sempiternam. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

[a] pro re hac parcat Dominus

[b] me

[c] milliare (vi', stadiū) terræ.

[d] ad arcē,

[e] ambulabat tecū,

[f] An non noui tempus quo abiisti vt acciperes

CAP. VI.

Eliseus ferrum natare facit,Syri in uadunt Israelitas, Syros obcæcatos Eli seus ducit in mediam Samariam: quos pascit rex. Mulieres in Samaria, fame vrgente, comedunt filios.

A Dixerũt autem filii prophetarum ad Eliseũ, Ecce, locus in quo habitamus coram te, angustus est nobis. Eamus vsq; ad Iordanem & tollant singuli de sylua materias singulas, vt ædificemus nobis ibi locũ ad habitandum. Qui dixit, Ite. Et ait vn9 ex illis, Veni ergo & tu cũ seruis tuis. Respondit, Ego veniam. Et abiit cũ eis. Cumque venissent ad Iordanem, cædebant ligna, Accidit autem, vt cũ vnus materiam succidisset, caderet ferrũ securis in aquam: exclamauitq; ille, & ait, Heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam. Dixit autẽ homo dei, Vbi cecidit? At ille monstrauit ei locum: præcidit ergo lignum, & misit illuc: natauitque ferrum, & ait, Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud. ¶Rex autem Syriæ pugnabat con
B tra Israel, consiliumque iniit cum seruis suis, dicens, In loco illo & illo ponamus insidias. Misit itaque vir dei ad regem Israel, dicens, Caue ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt: misit itaque rex Israel ad locum quem dixerat ei vir dei, & præ-
*monuerat, occupauit *eum, & obseruauit se ibi non semel neque bis. Conturbatumq; est cor regis Syriæ pro hac re: & conuocatis seruis suis, ait, Quare non indicatis mihi quis proditor mei sit apud regem Israel? Dixitque vnus seruorum
C eius, Nequaquam domine mi rex, sed Eliseus propheta qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba quæcunque locutus fueris in conclaui tuo. Dixitque eis, Ite, & videte vbi sit, vt mittam & capiam eum. Annuntiauerunt-que ei, dicentes, Ecce in Dothain. Misit ergo illuc equos & currus, & robur exercitus, qui cum venissent nocte, circundederunt ciuitatem. Consurgens autem diluculo minister viri dei, egressus est, viditq; exercitum in circuitu ciuitatis, & equos & currus: nũtiauitque ei, dicens, Heu heu heu domine mi, quid faciemus? At ille respõdit, No li timere: plures enim nobiscum sunt, quã cum illis. Cumque orasset Eliseus, ait, Domine, aperi oculos huius, vt videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons ecce plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisei. Hostes vero descenderunt ad eum: porro Eliseus orauit ad dominum, dicens, Percute obsecro gentem hanc cæcitate. Percussitque eos dominus, ne viderent, iuxta verbum Elisei.
Dixit aũt ad eos Eliseus, Nõ est hęc via, D
neque ista est ciuitas: sequimini me, & ostendam vobis virum quem quæritis. Duxit ergo eos in Samariam: cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorũ, vt videãt. Aperuitq; dominus oculos istorũ & viderunt se esse in medio Samariæ. Dixitq; rex Israel ad Eliseum, cũ vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait, Non percuties: neq; enim cepisti eos gladio, & arcu tuo,
E vt percutias. sed pone panem, & aquã coram eis, vt comedant, & bibant, & vadant ad dominum suum. Appositaq; est eis ciborum magna præparatio, & comederunt, & biberũt, & dimisit eos abieruntq; ad dominum suum. Et vltrã non venerunt *latrones Syriæ in *exercitus
terram Israel. ¶Factum est autem post hæc, congregauit Ben-adad rex Syriæ vniuersum exercitum suum, & ascendit & obsidebat Samariam. Factaque est fames magna in Samaria: & tandiu obsessa est, donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarũ quin
F que argenteis. Cumque rex Israel transiret per murum, mulier quædam exclamauit ad eum, dicens, Salua me domine mi rex. Qui ait, Non: te saluet dominus: vnde te possum saluare? de area, vel de torculari? Dixitque ad eam rex, Quid tibi vis? Quæ respondit, Mulier ista dixit mihi, Da filium tuum, vt comedamus eũ hodie, & filium meum comedemus cras. Coximus ergo filium meũ, & comedimus. Dixitq; ei die altera, Da filium tuum vt comedamus eum. Quæ abscondit filium suum. Quod cum audisset rex, scidit vestimenta sua, & trãsibat per murum. Viditque omnis

populus cilicium, quo veſtit⁹ erat rex
G ad carnem intrinſecus. Et ait rex. Hæc mihi faciat deus, & hæc addat, ſi ſtet erit caput Eliſei filii Saphat ſup ipſum hodie. Eliſeus autem ſedebat in domo ſua, & ſenes ſedebant cum eo. Præmiſit itaque virum: & antequam veniret nuntius ille, dixit ad ſenes, Nunquid ſcitis quod miſerit filius homicidæ huc, vt præcidatur caput meū? videte ergo, cum venerit nuntius, claudite oſtium, & ⁼non ſinatis eum introire⁼: ecce enim ſonitus pedū domini eius poſt eum eſt. Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius, qui veniebat ad eū, & ait, Ecce tantum malum à domino eſt: quid amplius expectabo à domino?

⁼opprimi te eum in oſtio:

CAP. VII.

Sine hominum manu liberat deus Iſraelitas à bello & fame. Deſperantes leproſi annuntiant prouidentiam dei Iſraelitis. Dux incredulus conculcatur à turba.

A DIxit autem Eliſeus, Audite verbum domini, Hæc dicit dominus, In tēpore hoc cras modius ⁼ſiclo similæ vno⁼ſtatere⁼ erit, & duo ⁼ſiclo modii hordei⁼ſtatere⁼ vno in porta Samariæ. Reſpondens vnus de ducibus, ſuper cuius manum rex incumbebat, homini dei ait, Si dominus fecerit etiā cataractas in cælo, nunquid poterit eſſe quod loqueris? Qui ait, Videbis oculis tuis, & inde non comedes. ¶Quatuor ergo viri erant leproſi iuxta introitum portæ: qui dixerunt ad inuicem, Quid hic eſſe volumꝰ donec moriamur? Siue ingredi voluerimus ciuitatem, fame moriemur: ſiue manſerimus hic, moriendum nobis eſt: venite ergo, & tranſfugiamus ad caſtra Syriæ ſi pepercerint nobis, viuemus: ſi autē
B occidere voluerint, nihilominus mo- ⁼diluculo riemur. Surrexerūt ergo⁼ veſperi⁼ vt venirent ad caſtra Syriæ. Cumque veniſſent ad principium caſtrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. Siquidem dominus ſonitum audiri fecerat in caſtris Syriæ, curruum, & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque adinuicem, Ecce mercede conduxit aduerſum nos rex Iſrael reges Hethæorum, & AEgyptiorum, & venerūt ſuper nos. ⁼diluculo Surrexerunt ergo, & fugerunt⁼ in tenebris⁼, & dereliquerunt tentoria ſua, & equos & aſinos in caſtris, fugerunt⁹, animas tantum ſuas ſaluare cupientes. ¶Igitur cum veniſſent leproſi illi ad principiū caſtrorum, ingreſſi ſunt vnū tabernaculum, & comederunt & biberunt: tuleruntque inde argentū, & aurum, & veſtes, & abierunt, & abſconderunt: & rurſum reuerſi ſunt ad aliud tabernaculum, & inde ſimiliter auferentes abſconderunt. Dixeruntque ad inuicem, Non recte facimus⁼: hæc enī dies⁼ boni nuntii eſt. Si tacuerimus, & noluerimus nuntiare vſque mane, ⁼ſceleris arguemur⁼: venite, eamus, & nūtiemus in aula regis. ¶Cumque veniſſent ad ⁼portam⁼ ciuitatis narrauerunt eis, dicentes, Iuimus ad caſtra Syriæ, & nullum ibidem reperimus hominē niſi equos, & aſinos alligatos, & fixa tētoria. Ierunt ergo portarii, & nuntiauerunt in palatio regis intrinſecus. Qui ſurrexit nocte, & ait ad ſeruos ſuos, Dico vobis quid fecerint nobis Syri, Sciunt qa fame laboramus, & idcirco egreſſi ſunt de caſtris, & latitant in agris, dicentes, Cum egreſſi fuerint de ciuitate, capiemus eos viuos, & tūc ciuitatem ingredi poterimus. Reſpondit autem vnus ſeruorum eius, Tollamus quinque equos, qui remanſerunt in vrbe (quia ipſi tantum ſunt in vniuerſa multitudine Iſrael, alii enim conſumpti ſunt) & mittentes, explorare poterimus. Adduxerunt ergo duos equos, miſitque rex in caſtra Syrorum dicens, Ite, & videte. Qui abierunt poſt eos vſque ad Iordanem: ecce autem omnis via plena erat veſtibus, & vaſis, quæ proiecerant Syri cum turba D rētur: reuerſique nuntii indicauerunt regi. Et egreſſus populus diripuit caſtra Syriæ: factuſque eſt ⁼modius ſimilæ ſtatere⁼ vno, & duo modii hordei ſtatere vno iuxta verbum domini. Porro rex ducem illum, in cuius manu incumbebat, cōſtituit ad portam: quem conculcauit turba in introitu portæ, & mortuus eſt, iuxta quod locutus fuerat vir dei, quando deſcēderat rex ad eum. Factumque eſt ſecundum ſermonē viri dei, quem dixerat regi, quādo ait, Duo modii hordei ſtatere vno erunt, & modius ſimilæ ſtatere vno,

⁼punimur⁼ C ⁼ianitoris⁼

⁼ſatū ſunt⁼ ⁼læ ſiclo⁼

hoc eodem tempore cras in porta Samariæ quando responderat dux ille viro dei, & dixerat, Etiam si dominus fecerit cataractas in cælo, nunquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei, Videbis oculis tuis. & inde non comedes. Euenit ergo ei sicut prædictum erat, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus est.

CAP. VIII.

Famem septem annorum fugit Sunamitis. Hazael. suffocato Ben-adad regnat in Syria.

A Sup. 4. f. Eliseus autem locutus est ad mulierem|| cuius viuere fecerat filium, dicens, Surge, & vade, tu & domus tua, & peregrinare vbicũque repereris: vocauit enim dominus famem, & veniet super terram septem annis. Quæ surrexit, & fecit iuxta verbum hominis dei: & vadens cum domo sua, peregrinata est in terra Philisthiim [e] diebus multis [e]. ¶ Cumque finiti essent anni septem, reuersa est mulier de terra Philisthiim: & egressa est vt interpellaret regem pro domo sua & pro agris suis. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri dei, dicens, B Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliseus. Cumque ille narraret regi quomodo mortuum suscitasset, apparuit mulier cui9 viuificauerat filium, clamans ad regem pro domo sua, & ꝓ agris suis: dixitque Giezi, Domine mi rex, hæc est mulier, & hic est filius ei9 quem suscitauit Eliseus. Et interrogauit rex mulierem: quæ narrauit ei. Deditque ei rex eunuchum vnum, dicẽs. Restitue ei omnia quæ sua sunt, & vniuersos redditus agrorum à die qua reliquit terram vsque ad præsens. C ¶ Venit quoque Eliseus Damascum, & ben-adad rex Syriæ ægrotabat: nuntiaueruntque ei, dicẽtes. Venit vir dei huc, Et ait rex ad Hazael, Tolle tecum munera, & vade in occursum viri dei, & consule dominum per eum, dicens, Si euadere potero de infirmitate mea hac? Iuit igitur Hazael in occursum eius, habens secum munera, & omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum. Cumque stetisset coram eo, ait, Filius tuus Ben-adad rex Syriẹ, misit me ad te, dicens, Si sanari potero de infirmitate mea hac? Dixitq; ei Elise9, Vade, dic ei, Sanaberis: porro ostendit mihi dñs quia morte morietur. Stetitque D cum eo, & cõturbatus est vsque ad suffusionem vultus: fleuitque vir dei. Cui Hazael ait, Quare dominus meus flet? At ille dixit, Quia scio quæ facturꝰ sis filiis Israel mala, ciuitates eorum munitas igne succendes, & iuuenes eorũ interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides. Dixitq; Hazael, Quid enim sum seruus tuus canis, vt faciam rem istam magnam? Et ait Eliseus, Ostendit mihi dominus te regem Syriæ fore. ¶ Qui cum recessisset ab Eliseo, venit ad dominum suum: q ait ei, Quid dixit tibi Eliseus? At ille respondit, Dixit mihi, Recipies sanitatẽ. ¶ Cũque venisset dies altera, tulit [f] stragulum [f], & infudit aquam, & expandit super faciem eius: quo mortuo regnauit Hazael pro eo. E ¶ ||Anno quinto Iorã filii Achab regis Israel, regnauit Ioram filius Iosaphat rex Iuda. Triginta duorum annorum erat cũ regnare cœpisset, & octo annis regnauit in Ierusalem. Ambulauitque in viis regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab: filia enim Achab erat vxor eius: & fecit quod malum est in cõspectu domini. Noluit autem dominus disperdere Iudam propter Dauid seruum suum, || sicut promiserat ei, vt daret illi lucernã & filiis eius cunctis diebus, ¶ In diebus eius recessit Edom, ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem. Venitque Ioram Seira, & omnis currus cum eo: F & surrexit nocte, percussitque Idumẹos qui eum circundederant, & principes curruum, populus autem fugit in tabernacula sua. Recessit ergo Edõ, ne esset sub Iuda, vsque ad diem hanc. Tunc recessit & Lobna in tempore illo. Reliqua autem sermonum Ioram, & vniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultusque est cum eis in in ciuitate Dauid, || & regnauit Ochozias filius eius pro eo. Anno duodecimo Ioram filii Achab regis Israel regnauit Ochozias filius Ioram regis Iudæ. Vigintiduorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset, & vno

[e] septem annis,

[f] vt, liteũ

2. Pa. 22. b

2. Re. 7. b

2. Pa. 22. a

anno regnauit in Ierusalem: nomẽ ma
G tris eius Athalia filia Amri regis Israel.
Et ambulauit in viis domus Achab: &
fecit quod malum est coram domino,
sicut domus Achab: gener enim do-
mus Achab fuit. ¶ Abiit quoque cũ Io-
ram filio Achab, ad præliandum con-
tra Hazael regem Syriæ in Ramoth Ga
lad, & vulnerauerũt Syri Ioram, qui re
uersus est vt curaretur in Iezrhael: qa
vulnerauerant eũ Syri in Ramoth præ
liantem contra Hazael regem Syriæ.
Porro Ochozias filius Ioram rex Iuda,
descendit inuisere Ioram filiũ Achab
in Iezrahel, quia ægrotabat ibi.

CAP. IX.

Iehu vngitur in regem Israel. Inter
ficit Ioram & Ochoziam. Præcipitata
Iezabel comeditur à canibus,

A Eliseus autem prophetes vocauit
vnum de filiis prophetarum, &
ait illi, ‖ Accinge lumbos tuos, &
3.Re.29.c tolle lenticulam olei hanc in ma
nu tua, & vade in Ramoth Galaad. Cũ
que veneris illuc, videbis Iehu filium
Iosaphat filii Namsi: & ingressus susci-
tabis eum de medio fratrum suorum,
& introduces in interius cubiculum.
Tenensque lenticulam olei, fundes sup
caput eius, & dices, Hæc dicit domi-
nus, vnxi te regem super Israel. Ape-
riesque ostium, & fugies, & nõ ibi sub-
sistes. Abiit ergo adolescens puer pro
phetæ in Ramoth Galaad, & ingressus
est illuc: ecce autem principes exerci-
tus sedebãt, & ait, Verbum mihi ad te
ô princeps. Dixitque Iehu, Ad quẽ ex
omnibus nobis? At ille dixit, Ad te ô
princeps. Et surrexit, Et ingressus est
cubiculũ: at ille fudit oleum super ca-
B put eius, & ait, Hæc dicit dominus de
us Israel, Vnxi te regem super populũ
domini Israel, & percuties domum A-
chab domini tui: & vlciscar sanguinẽ
seruorum meorum prophetarũ, & san
guinem omnium seruorum domini ‖ de
3.Re.21.f. manu Iesabel. Perdamque omnem do-
mum Achab: & interficiam de Achab
mingentem ad parietem, & clausum,
& nouissimum in Israel. Et dabo do-
mum Achab, ‖ sicut domum Ieroboam
3.Re.15.g filii Nabat, ‖ & sicut domum Baasa fi-
3.Re.16.a lii Ahia, Iezabel quoq; comedẽt canes
in agro Iezrahel, nec erit q sepeliat eã,
aperuitque ostium & fugit. ¶ Iehu aũt
egressus ẽ ad seruos domini sui: qui di C
xerunt ei, Rectêne sunt omnia? quid ve
nit insanus iste ad te? Qui ait eis, No-
stis hominem, & [a]quid locutus sit'. At [a]garrulita
illi responderunt, Falsum est, sed ma- tem eius
gis narra nobis. Qui ait eis, Hæc & hęc
locutus est mihi: & ait, Hæc dicit dñs,
Vnxi te regem super Israel. Festinaue-
runt itaque, & vnusquisque tollens pal
lium suum posuerunt[b] sub pedibus e-
ius, in similitudinem tribunalis', & ce [b]subter eũ
cinerunt tuba, atque dixerunt, Regna- super fa-
uit Iehu. ¶ ‖ Coniurauit ergo Iehu filius stigium
Iosaphat filii Namsi contra Ioram: por graduum
ro Ioram[c] obsederat Ramoth' Galaad, Supr.8.g.
ipse & omnis Israel contra Hazael re- [c]seruaue-
gem Syriæ: & reuersus fuerat, vt cura- rat (ne sci
retur in Iezrahel, propter vulnera, qa licet ca-
percusserant eum Syri, præliantem cõ peretur
tra Hazael regẽ Syriæ. Dixitque Iehu, ab Israel)
Si placet vobis, nemo egrediatur pro-
fugus de ciuitate, ne vadat & nuntiet
in Iezrahel. Et ascẽdit, & profectus est
in Iezrahel: Iorã enim ægrotabat ibi, D
& Ochozias rex Iuda descenderat ad
visitandum Ioram. Igitur speculator q
stabat super turrim Iezrahel, vidit glo
bum Iehu venientis & ait, video ego
globum. Dixitque Ioram, Tolle[d] cur- [d]eqtantẽ
rum', & mitte in occursum eorum, &
dicat vadens, Rectene sunt omnia? Abi
it ergo qui ascenderat[e] currum', in oc [e]equum,
cursum eius, & ait, Hæc dicit rex, Pa-
catáne sunt omnia? Dixitq; Iehu, Quid
tibi & paci? transi, & sequere me. Nun
tiauit quoque speculator, dicens, Ve-
nit nuntius ad eos, & non reuertitur.
Misit etiam[f] currum equorum' secũdũ: eqtantẽ
venitque ad eos, & ait, Hæc dicit rex,
Nunquid pax est? Et ait Iehu, Quid
tibi & paci? transi, & sequere me. Nun
tiauit autem speculator, dicens, Venit
vsque ad eos, & non reuertitur: est au F
tẽ incessus quasi incessus Iehu filii Nã-
si, [g]præceps' enim graditur. Et ait Iorã, [g]furiose
Iunge currum. Iunxitque currum ei9,
& egressus est Ioram rex Israel, & O-
chozias rex Iuda, singuli in curribus
suis, egressique sunt ĩ occursum Iehu,
& inuenerunt eũ in agro Naboth Iez-
rahelitæ. Cumque vidisset Ioram Ie-
hu, dixit, Pax est Iehu? At ille respõdit,
Quæ pax? adhuc fornicationes Ieza-

bel matris tuæ, & veneficia eius multa vigent. Conuertit autem Iorã manum suam, & fugiens ait ad Ochoziã, insidiæ Ochozia. Porro Iehu tetendit arcum manu, & percussit Ioram inter scapulas: & egressa est sagitta per cor eius, statimque corruit in curru suo. Dixitque Iehu ad Badacer ducem, Tolle, proiice eum in agro Naboth Iezrahelitæ: [e]memini) enim quando ego & tu sedentes in curru sequebamur Achab patrem huius, ꝙ dominus [f] onus hoc) leuauerit super eum dicens, ‖ Si nõ pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius, quem vidi heri, ait dominus, reddam tibi in agro isto, dicit dominus. Nunc ergo tolle, & proiice eum in agrum iuxta verbum domini. Ochozias autem rex Iuda videns hoc, fugit per viam domus horti: persecutusque est eum Iehu, & ait, Etiam hunc percutite in curru suo. Et percusserũt eum) in ascensu. Cur qui est iuxta Ieblaam: qui fugit in Mageddo, & mortuus est ibi. Et imposuerunt eum serui eius super currum suum, & tulerunt in Ierusalem: sepelieruntque eum in sepulchro cum patribus suis in ciuitate Dauid. ¶ Anno vndecimo Ioram filii Achab regis Israel, regnauit Ochozias sup Iudã, venitq; Iehu in Iezrahel, porrò Iezabel ĩtroitu ei9 audito, depĩxit oculos suos stibio, & ornauit caput suũ & respexit per fenestram ingredientem Iehu per portam, & ait, Nunquid [g]pax potest esse) zambri, ‖ qui interfecit dominum suum? Leuauitque Iehu faciem suam ad fenestram, & ait, [h] Quæ est ista)? Et inclinauerunt se ad eũ duo vel tres eunuchi. At ille dixit eis, Præcipitate eam deorsum. Et præcipitauerunt eam, aspersusque est sanguine paries, & equorum vngulæ conculcauerũt eam. Cumque introgressus esset vt comederet, biberetque, ait, Ite, & videte maledictam illam, & sepelite eam: quia filia regis est. Cumque issent, vt sepelirent eam, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, & [i]summas manus). Reuersique nuntiauerunt ei. Et ait Iehu, Sermo domini est, ‖ quem locutus est per seruum suum Eliam Thesbiten, dicens, in agro Iezrahel comedent canes carnes Iezabel: & erũt carnes Iezabel, sicut stercus super faciem terræ in agro Iezrahel, ita vt [k] præter eũtes dicãt), Hæccine est illa Iezabel?

[e] memẽto

[f] vel prophetiam hanc 3. Re, 22, f

F

[g] bñ cessit 3. Re, 16, c

[h] Quis me eum? qs?

G

[i] palmas manuum 3. Re, 21, f.

[k] nõ dicãt (.i. nõ poterit agnosci & dici)

CAP. X.

Iehu occidit 70, filios Achab, & 40, fratres eiusdem, Omnibus sacerdotib9 Baal interfectis, ex eius templo cloacas facit. Israel percutitur ab Hazael, Iehu mortuo, succedit Ioachas.

A

ERant autẽ Achab septuaginta filii in Samaria: scripsit ergo Iehu literas & misit in Samariam, ad optimates ciuitatis, & ad maiores natu, & ad nutritios Achab, dicẽs, Statim vt acceperitis literas has, qui habetis filios domini vestri, & currus & equos, & ciuitates firmas, & arma, eligite meliorem, & eum qui vobis placuerit de filiis domini vestri, & eũ ponite super solium patris sui, & pugnate pro domo domini vestri. ¶ Timuerunt illi vehementer, & dixerunt, Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, & quomodo nos valebimus resistere? Miserunt ergo præpositi dom9, & præfecti ciuitatis, & maiores natu, & nutritii ad Iehu, dicentes, Serui tui sumus, quæcũq; iusseris faciemus, nec cõstituemus nobis regẽ; quæcũq; tibi placẽt, fac. ¶ Rescripsit aũt eis literas secundo, dicens, Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorũ dñi vestri, & venite ad me hac eadẽ hora cras in Iezrahel. Porro filii regis septuaginta viri apud optimates ciuitatis nutriebantur. Cũq; venissent literas ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & miserunt ad eum in Iezrahel. Venit aũt nuntius, & indicauit ei, dicens, Attulerunt capita filiorũ regis. Qui respondit, Ponite ea ad duos aceruos iuxta introitum portę vsque mane. Cũq; diluxisset, egressus est, & stans dixit ad oẽm populũ, Iusti estis? si ego coniuraui contra dñm meũ, & interfeci eum, quis percussit omnes hos? Videte ergo nunc quoniã non cecidit de sermonibus domini in terram, ‖ quos locutus est, dominus super domum Achab, & dominus fecit quod locutus est in manu serui sui Eliæ. Percussit igitur Iehu omnes qui reliq erant de domo Achab in Iezrahel, &

B

3. Re, 22, g

C

vniuersos optimates eius & notos & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquiæ. ¶Et surrexit & venit in Samariam: cumq; venisset [a] ad camerã pastorum', in via inuenit fratres Ochoziæ regis Iuda, dixitque ad eos, Quinam estis vos? Qui responderunt, Fratres Ochoziæ regis sumus, & descendimus ad salutandos filios regis, & filios reginæ. Qui ait, Comprehendite eos viuos. Quos cum comprehendissent viuos, iugulauerunt eos in cisterna [b] iuxta cameram', quadragintaduos viros, & non reliquit ex eis quenquã. ¶Cumque abisset inde, inuenit Ionadab filium Rechab in occursum sibi, D & benedixit ei. Et ait Iehu ad eũ, Nunquid est cor tuum rectũ, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Ionadab, Est. Si est, inquit: da mihi manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se in currum, dixitq; ad eum, veni mecum, & vide zelum meum pro domino. Et impositum currui suo, duxit in Samariam. Et percussit omnes qui reliqui fuerant de Achab in Samaria, [c] vsque ad vnum', iuxta verbum domini quod locutus est per Eliã. ¶‖Congregauit ergo Iehu omnem populum, & dixit ad eos, Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius. Nunc igitur omnes prophetas Baal, & vniuersos seruos eius, & cunctos sacerdotes ipsius vocate ad me: nullus sit qui nõ veniat, sacrificiũ enim grande est mihi Baal: quicunque defuerit, non viuet. Porro Iehu faciebat hoc insidiose, vt disperderet cultores Baal. Et dixit, Sanctificate diem solennem Baal. E Vocauitque, & misit in vniuersos terminos Israel, & venerũt cuncti serui Baal: non fuit residuus ne vnus quidem qui non veniret. Et ingressi sunt templum Baal: & repleta est domus Baal, à summo vsque ad summum. Dixitque his qui præerant super vestes, Proferte vestimenta vniuersis seruis Baal. Et protulerunt eis vestes. Ingressusque Iehu, & Ionadab filius Rechab templum Baal, ait cultoribus Baal, Perquirite, & videte ne quis forte vobiscũ sit de seruis domini, sed vt sint serui Baal soli. Ingressi sunt igitur vt facerẽt victimas & holocausta: Iehu autem præparauerat sibi foris octoginta viros, & dixerat eis. Quicunque fugerit de hominibus his quos ego adduxero in manus vestras, anima eius erit pro anima illius. Factum est autem: cũ completum esset holocaustum, præcepit Iehu militibus & ducibus suis. Ingredimini & percutite eos, nullus euadat. F Percusseruntque eos in ore gladii & proiecerunt milites & duces: & ierunt in ciuitatem templi Baal, & protulerunt statuam de phano Baal, & cõbusserunt, & comminuerunt eam. Destruxerunt quoque ædem Baal, & fecerunt pro ea latrinas vsque in diẽ hãc. Deleuit itaque Iehu Baal de Israel: veruntamen à peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos qui erant in Bethel & in Dan. ¶Dixit autẽ dominus ad Iehu, Quia studiose egisti quod rectum erat & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Achab: ‖filii tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Infr. 15. c Porro Iehu non custodiuit vt ambularet in lege domini dei Israel in toto corde suo: non enĩ recessit à peccatis G Ieroboã, q peccare fecerat Israel. ¶In diebus illis cœpit dominus [a] tædere super Israel: percussitque eos Hazael in vniuersis finibus Israel, à Iordane contra orientalem plagam, omnem terram Galaad & Gad & Ruben & Manasse, ab Aroer quæ est super torrentem Arnon, & Galaad & Basan. Reliqua autem verborum Iehu, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nõne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? Et dormiuit Iehu cũ patribus suis, sepelieruntque eũ in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius pro eo. Dies autẽ quos regnauit Iehu sup Israel, viginti & octo anni sunt in Samaria.

[a] ad domum vbi pastores alligatas pecudes tondebãt

[b] vbi domus tonsoris,

[c] dõec deleret eũ, 3. Re. 16. g

[a] excisionem facere

CAP. XI.

Athalia interficit oẽ semen regiũ, Ioas abscõsus tandẽ rex constituitur, occisa Athalia. Fœdus inter deum & Ioas, & populum. Nathan interficitur. A

Athalia vero mater Ochoziæ, ‖videns mortuum filium suum, surrexit, & interfecit omne semen regium. Tollens aũt Iosaba filia 2. Pa. 22. d

regis Ioram, soror Ochoziæ, Ioas filiũ Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis qui interficiebantur, & nutricem eius de triclinio: & abscondit eum à facie Athaliæ, vt non interficeretur. Eratq; cum ea sex annis clã in domo domini: porrò Athalia regnabetis, Tertia pars vestrum introeat sabbatho, & obseruet excubias domus regis. Tertia autem pars sit ad portã Sur: & tertia pars sit ad portã quæ est post habitaculum [e]scutariorum', & custodietis excubias domus Messa. Duæ vero partes è vobis omnes egredientes B sabbatho custodiant excubias domus domini circa regẽ. Et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris: si quis autem ingressus fuerit septũ templi, interficiatur: eritisq; cum rege introeunte, & egrediente. Et fecerũt centuriones iuxta omnia quæ præceperat eis Ioiada sacerdos: & assumentes singuli viros suos, qui ingrediebantur ad sabbathum cum his qui egrediebantur è sabbatho, venerunt ad Ioiadã sacerdotẽ. Qui dedit eis hastas, & arma regis Dauid, qui erant in domo domini. Et steterunt singuli habentes arma in C manu sua à parte templi dextera, vsq; ad partem sinistrã altaris, & ædis circum regem. Produxitq; filium regis, & posuit super eum diadema & [e]testimonium': fecerunt q; eum regem, & vnxerunt: & plaudentes manu dixerunt, Viuat rex. ¶Audiuit autem Athalia vocem populi currentis: & ingressa ad turbas in templum domini, vidit re- regẽ stãtem [e]super tribunal' iuxta morem, & [e]cantores' & tubas prope eum, omnemq; populum terræ lætãtem, & canentem tubis: & scidit vestimenta sua, clamauitq; Coniuratio, cõiuratio. Præcepit autem Ioiada sacerdos cẽturionibus qui erant super exercitum, & ait eis, Educite eã extra septa templi, & quicũq; eã secutus fuerit, feriat gladio. Dixerat enim sacerdos, Non occidatur in tẽplo domini. [e]Imposuerũtq; ei manus, & impegerunt eam' per viã introitus equorum, [e]iuxta palatiũ', & interfecta est ibi. Pepigit ergo Ioiada fœdus inter dominũ & regem, & inter populũ, vt esset populus dñi, & inter regem & populũ. Ingressusq; est omnis populus terræ templũ Baal, & de-

2. Pa. 23. a

*duces,

[e]Istud est quod

[e]cursorũ:

[e]ornamẽtum:

[e]iuxta columnam

[e]principes

[e]Dederũt ei locum, & venit

[e]domꝰ regiæ,

D

struxerunt aras eius, & imagines contriuerunt valide: Mathan quoque sacerdotem Baal, occiderũt corã altari. Et posuit sacerdos custodias in domo domini. Tulitq; cẽturiones, & [a]Cerethi & Phelethi legiones', & omnem populũ terræ: deduxerũtq; regem de domo domini: & venerunt per viam portæ [a]scutariorũ' in palatium, & sedit super thronum regũ. Lætatusq; est omnis populus terræ, & ciuitas conquieuit. Athalia autem occisa est gladio in domo regis. Septemq; annorum erat Ioas, cum regnare cœpisset.

[a]duces & cursores,

[a]cursorũ

CAP. XII.

Ioas sacerdotibus non instaurantibus templum, aufert pecuniam, & in vsus templi expandit. Hazael recedit ab Ierusalem. Ioa interfecto à seruis, succedit Amasias.

A ANno septimo Iehu regnauit Ioas: quadraginta annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Sebia de Ber-sabee. Fecitq; Ioas rectum coram domino cunctis diebus quibus docuit eum Ioada sacerdos. Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelsis incensum. ¶ Dixitq; Ioas ad sacerdotes, Omnem pecuniam [a]sanctorum', quæ illata fuerat in templũ domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templũ domini: accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent [a]sartatecta' domus, si quid necessarium viderint instauratione. Igitur vsque ad B vicesimumtertium annum regis Ioas, non instaurauerunt sacerdotes sartatecta templi. Vocauitq; rex Ioas Ioiadam pontificem & sacerdotes, dicens eis, Quare sartatecta non instauratis tẽpli? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eã. [a]Prohibitiq; sunt sacerdotes' vltra accipere pecuniam à populo, & instaurare sartatecta domus. Et tulit Ioiada pontifex [a]gazophylacium vnum', aperuitq; foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum domini, mittebantq; in eo sacerdotes qui custodiebant ostia, omnem pecuniã quæ deferebatur ad templum domini. Cũq; viderent nimiam pecuniã esse in gazophylacio, ascendebat scriba regis & pontifex, [a]effundebantq;', & numerabãt pecuniã quæ inueniebatur in domo domini: & dabant eam iuxta numerum atq; mensuram in manu eorũ qui præerant cæmentariis domus domini: qui impendebant eã in fabris lignorũ, & in cæmentariis iis qui operabantur in domo domini, & sartatecta faciebant: & in iis qui cædebant saxa, & vt emerẽt ligna & lapides qui excidebantur: ita vt impleretur instauratio domus domini in vniuersis quæ indigebant expensa ad muniendã domum. Veruntamen non fiebant [a]ex eadem pecunia hydriæ' templi domini, & [a]fuscinulæ & thuribula' & tubæ, & omne vas aureum & argenteum, de pecunia quæ inferebatur in templum domini. Iis enim qui faciebant opus, dabatur, vt instauraretur templum domini: & nõ fiebat ratio iis hominibus qui accipiebãt pecuniam vt distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam. Pecuniam vero pro delicto, & pecuniã pro peccatis, non inferebant in tẽplũ domini, quia sacerdotum erat. ¶ Tunc ascendit Hazael rex Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepitq; eam: & direxit faciem suam vt ascenderet in Ierusalem. Quam ob rem tulit Ioas rex Iuda omnia sanctificata, quæ consecrauerant Iosaphat, & Ioram, & Ochozias patres D eius reges Iuda, & quæ ipse obtulerat: & vniuersum aurũ quod inueniri potuit in thesauris templi domini, & in palatio regis: misitq; Hazaeli regi Syriæ, & recessit ab Ierusalẽ. Reliqua autem sermonũ Ioas, & vniuersa quæ fecit, nõne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? ¶ Surrexerunt autem serui eius, & coniurauerunt inter se, percusseruntq; Ioas in domo Mello in descensu Sella. Iozachar nanque filius Semaath, & Iozabad filius Somer serui eius, percusserunt eum & mortuus est: & sepelierunt eum cum patribus suis in ciuitate Dauid, regnauitque Amasias filius eius pro eo.

i. q̃ dicatur i vsus templi,

[a]loca fracta & infra.

[a]Consenserũtq; sacerdotes non

[a]arcã cuiusdam,

[a]ligabãt, (vt, signabant.)

C

[a]crateræ argenteæ

[a]psalteria & pelues

CAP. XIII.

Ioachaz traditur in manus Syrorum, cum populo. oratione liberatur. Mortuo Ioachaz, succedit Ioas. Eliseus moritur. Propter promissiones, miseretur deus. Hazael moritur.

A Anno vicesimotertio Ioas filii Ochoziæ regis Iudæ, regnauit Ioachaz filius Iehu super Israel in Samaria decem & septẽ annis. Et fecit malum coram domino, secutusq; est peccata Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, & nõ declinauit ab eis. Iratusq; est furor domini contra Israel, & tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Benadad filii Hazael cunctis diebus. ¶ Deprecatus est autẽ Ioachaz faciem domini, & audiuit eum dominus: vidit enim angustiam Israel, quia attriuerat eos rex Syriæ: & dedit dominus salvatorem Israeli, & liberatus est de manu regis Syriæ: habitauerunt q; filii Israel in tabernaculis suis, sicut heri & nu-

B diustertius. Veruntamen non recesserunt à peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerunt: siquidem & lucus permansit in Samaria. Et non sunt derelicti Ioachaz de populo, nisi quinquaginta equites & decem currus, & decẽ milia peditum: interfecerat enim eos rex Syriæ, & redegerat quasi pulueren in tritura areæ. Reliqua autem sermonũ Ioachaz, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nonne hæc scripta sunt in libro sermonũ dierum regum Israel? Dormiuitq; Ioachaz cũ patribus suis, & sepelierunt eum in Samaria: regnauitq; Ioas filius eius pro eo. ¶ Anno tricesimoseptimo Ioas regis Iuda regnauit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sedecim annis, & fecit quod malum est in conspectu domini: non

C declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauit. Reliqua autem sermonum Ioas, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, quomodo pugnauerit cõtra Amasiam regem Iuda, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Et dormiuit Ioas cum patribus suis: Ieroboam autem sedit super soliũ eius. Porrò Ioas sepultus est in Samaria cũ regibus Israel. ¶ Eliseus autem ægrotabat infirmitate, qua mortuus est: descendit q; ad eum Ioas rex Israel, & flebat coram eo, dicebat q;, Pater mi, pater mi, curtus Israel & auriga eius. Et ait illi Eliseus, Affer arcum & sagittas. Cumq; at tulisset ad eum arcum & sagittas, dixit ad regem Israel, Pone manũ tuã super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Eliseus manus suas manibus regis, & ait, Aperi fenestram orientalem. Cũq; aperuisset, dixit Eliseus, Iace sagittam. Et iecit. Et ait Eliseus, Sagitta salutis domini, & sagitta salutis contra Syriã: percuties q; Syriam in Aphec, donec consumas eã. Et ait, Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursum dixit ei, Percute iaculo terrã. Et cum percussisset tribus vicibus, & D

stetisset, iratus est vir dei contra eum, & ait, Si percussisses quinquies, aut sexies, ►siue septies›, & percussisses Syriam vsque ad consummationem: nũc autem tribus vicibus percuties eam. ¶ Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt eum. ᵉLatrunculi› autẽ de Moab venerunt in terramᵐ in ipso›anno. Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in sepulchrum Eliseï. ‖ Quodᵉcũ› tetigit ossa Eliseï, reuixit homo, & stetit sup pedes suos. ¶ Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Israel cunctis diebus Ioachaz: & misertus est dominus eorũ, & reuersus est ad eos propter pactum suum quod habebat cum Abraham & Isaac & Iacob: & noluit disperdere eos, neq; proiicere penitus vsq; in præsens tempus. ¶ Mortuus est autem Hazael rex Syriæ, & regnauit Benadad filius eius pro eo. Porrò Ioas filius Ioachaz, tulit vrbes de manu Benadad filii Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure prælii: tribus vicibus percussit eum Ioas, & reddidit ciuitates Israel.

ᵉCastra, vl, Exercitus)
ᵐsequenti Eccli. 48. b,
ᵉambulauit, &

CAP. XIIII.

Amasias occidit occisores patris. Percutit Edom. Capitur à Ioa. Ioas diripto templo dei, moritur, eiq; Ieroboam succedit. Amasias occiditur. Succedit Azarias. Ieroboam mortuo succedit Zacharias.

A IN anno secundo Ioas filii Ioachaz regis Israel regnauit Amasias filius Ioas regis Iuda, vigintiquinque annorum erat cū regnare cœpisset: viginti autem & nouē annis regnauit in Ierusalem: nomē matris eius Ioadan de Ierusalem. Et fecit rectum coram domino, veruntamen non vt Dauid pater eius. Iuxta omnia quę fecit Ioas pater suus fecit: nisi hoc *abstulerunt: tātum quòd excelsa non abstulit: adhuc enim populus adolebat & immolabat incensum in excelsis. Cumque obtinuisset regnū, percussit seruos suos qui interfecerant regem patrem suum: filios autem eorū qui occiderant, non occidit, iuxta quod scriptum est *in quo in libro legis Moysi, sicut præcepit Deu.24.e dominus, dicens, ‖ Non morientur patres pro filiis, nec filii morientur pro ezec.18.e patribus: sed vnusquisque in peccato suo morietur. Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia, & apprehendit Petram in prælio, vocauitque nomen eius Iectheel, vsque in præsentem diē. ¶ Tunc misit Amasias nuntios ad Ioas filium Ioachaz, filii Iehu regis Israel, dicens, Veni, & videamus nos. Remisitq; Ioas rex Israel ad Amasiam regem Iuda, dicens, Carduus Libani misit ad cedrum, qui est in Libano, dicens, Da filiam tuam filio meo vxorem. Transieruntq; bestiæ saltus, quæ sunt in Libano, & conculcauerūt carduum. Percutiens inualuisti super Edom, & subleuauit te cor tuum: contētus esto gloria, & sede in domo tua: quare prouocas malum, vt cadas tu & Iudas tecum? Et non acquieuit Amasias: ascenditq; Ioas rex Israel, & viderunt se, ipse & Amasias rex Iuda in Beth-sames oppido Iudæ. Percussusq; est Iuda coram Israel, & fugerunt vnusquisque in tabernacula sua. Amasiā vero regem Iuda filium Ioas filii Ochoziæ cepit Ioas rex Israel in Beth-sames, & adduxit eum in Ierusalem, & D interrupit murum Ierusalem, à porta Ephraim vsque ad portam anguli, qua dringentis cubitis. Tulitque omne aurum & argentum, & vniuersa vasa quę inuēta sunt in domo domini, & in the *filios sauris regis, & *obsides, & reuersus est in Samariam. Reliqua autem verborū

2.Pa.25.a

Ioas quę fecit, & fortitudo eius qua pugnauit contra Amasiā regē Iuda, nōne hęc scripta sunt in libro sermonū dierum regum Israel? Dormiuitq; Ioas cū patribus suis, & sepultus est in Samaria cum regibus Israel: & regnauit Ieroboam filius eius pro eo. ¶ Vixit autē Amasias filius Ioas rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz regis Israel vigintiquinque annis. Reliqua au- quindetem sermonū Amasiæ, nonne hæc scripta sunt in libro sermonū dierum regum Iuda? Factaq; est contra eum cōiuratio in Ierusalem: at ille fugit in Lachis. ¶ Miseruntq; post eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi. Et asportauerunt in equis, sepultusq; est in Ierusalem cum patribus suis in ciuitate Dauid. ¶‖ Tulit autem vniuersus popu- 2.Pa.26.i lus Iudæ Azariam annos natum sedecim, & constituerunt eum regem pro patre eius Amasia. Ipse ędificauit Ailā, & restituit eam Iudæ, postq; dormiuit F rex cum patribus suis. ¶ Anno quintodecimo Amasiæ filii Ioas regis Iuda, regnauit Ieroboam filius Ioas regis Israel in Samaria quadraginta & vno anno: & fecit quod malum est coram domino. Non recessit ab omnibus peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath, vsq; ad mare solitudinis, iuxta sermonē domini dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam filium Amathi prophetam qui erat de Geth quæ est in Hepher. Vidit enim dominus afflictionem Israel amaram nimis, & q; consumpti essent vsque ad clausos carcere & extremos, G & non esset qui auxiliaretur Israeli. Nec locutus est dominus vt deleret nomen Israel de sub cælo, sed saluauit eos in manu Ieroboam filii Ioas. Reliqua autem sermonum Ieroboā, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius qua prælиatus est, & quomodo restituit Damascum, & Emath Iudæ in Israel: nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Dormiuitq; Ieroboam cum patribus suis regibus Israel, & regnauit Zacharias filius eius pro eo.

CAP. XV.

Azarias rex leprosus moritur. Succedit Ioatham: Ioa interfecto, succedit Zacharias: quo interfecto succedit Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee, Osee, Mortuo Ioatham succedit Achaz.

A ANno vicesimoseptimo Ieroboã regis Israel regnauit Azarias filius Amasiæ regis Iuda. Sedecim annorum erat, cum regnare cœpisset, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Iechelia de Ierusalẽ. Fecitq; quod *rectum erat *placitum) coram domino, iuxta omnia quæ fecit Amasias pater eius. *abstulerunt: Veruntamen excelsa non *est demolitus): adhuc populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. ‖ Percussit autẽ dñs regẽ, & fuit leprosus vsq; in diem mortis suæ, & habitabat in domo libera seorsum: Ioatham vero filius B regis gubernabat palatium, & iudicabat populum terræ. Reliqua autem sermonum Azariæ, & vniuersa quę fecit, nónne hęc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Et dormiuit Azarias cum patribus suis: sepelieruntq; eum cum maioribus suis in ciuitate Dauid, & regnauit Ioatham filius eius pro eo. ¶Anno 38. Azarię regis Iudę regnauit Zacharias filius Ieroboã super Israel in Samaria sex mensibus: & fecit quod malum est coram domino, sicut fecerant patres eius: nõ recessit à peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Coniurauit autẽ contra eum Sellũ filius Iabes: percussitque eum palam, & interfecit regnauitq; pro eo. Reliqua verborum C zachariæ, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum regum Israel? ‖ Iste est sermo domini quem locutus est ad Iehu, dicens, Filii tui vsque ad quartam generationẽ sedebunt de te super thronum Israel. Factumque est ita. ¶Sellum filius Iabes regnauit tricesimonono anno Azariæ regis Iudæ, regnauit autem vno mense in Samaria. Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa: venitque in Samariam, & percussit Sellum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum regnauitque pro eo. Reliqua autem verborum Sellum, & coniuratio eius, per quam tetẽdit insidias: nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Tunc percussit Manahem Thapsa, & omnes qui erãt in ea, & terminos eius de Thersa, noluerant enim aperire ei: & interfecit omnes prægnã D tes eius, & scidit eas. ¶Anno tricesimonono Azariæ regis Iudæ regnauit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria. Fecitque quod erat malum coram domino: non recessit à peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel cũctis diebus eius. Veniebit Phul rex Assyriorum in terram, & dabat Manahem * Phul mille * ipsi talenta argenti, vt esset ei in auxilium & firmaret regnum eius. Induxit q; Manahem argentum super Israel cunctis potentibus, & diuitibus, vt daret regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos, reuersusque est rex Assyriorum, & non est moratus in terra. Reliqua autem sermonum Manahem, & vniuersa quæ fecit, nónne hec scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Et dormiuit Manahem cum patribus suis: regnauitque Phaceia fi- E lius eius pro eo. ¶Anno quinquagesimo Azariæ regis Iudæ regnauit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio, & fecit quod erat malum coram domino: non recessit à peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. Coniurauit autem aduersus eum Phacee filius Romeliæ dux eius, & percussit eum in Samaria in *turre) domus regiæ iuxta Argob, & *palatio iuxta Arie: & cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, & interfecit eum, regnauitque pro eo. Reliqua autem sermonum Phaceia, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? ¶Anno quinquagesimo secundo Azarię regis Iudę, regnauit Phacee filius Romelię super Israel in Samaria viginti annis. Et fecit quod erat malũ coram domino: non recessit à peccatis Ie F roboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, in diebus Phacee regis Israel venit Theglath-phalasar rex Assur, & cepit Aion, & Abel, *domum) Maacha, & *Beth & Ianoe, & cedes, & Asor, & Galaad, & & Galilæam, & vniuersam terrã Nephthali: & transtulit eos in Assyrios. Con

sup.10,f

iurauit autem, & tetẽdit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, & percussit eum, & interfecit regnauitque pro vicesimo anno Ioatham filii Oziæ. Reliqua autem sermonum Phacee, & vniuersa quæ fecit, nõnne hæc scripta sunt in libro sermonum
2. Pa. 27. 2 dierum regum Israel? ¶ Anno secundo Phacee filii Romelię regis Israel, regnauit Ioatham filius Oziæ regis Iuda. Viginti quinq; annorum erat cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius, Ierusa filia Sadoc. Fecitque quod erat placitum corã domino: iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus operatus est. Veruntamẽ excelsa nõ abstulit: adhuc populus immolabat, & adolabat incen sum in excelsis: ipse ædificauit portam domus domini sublimissimam. Reliqua autem sermonum Ioatham, & vniuersa quę fecit, nónne hęc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iudæ? In diebus illis cœpit dominus mittere in Iudam Rasin regem Syriæ, & Phacee filiũ Romelię. Et dormiuit Ioatham cum patribus suis, sepultusq; est cum eis in ciuitate Dauid patris sui, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

CAP. XVI.

Achaz consecrat filium per ignem Ierusalem obsessa, petit auxilium à rege Assyriorum. Damascus vastatur. Rasin interficitur. Achaz idolis sacrificat. Moritur. Succedit Ezechias.

A Nno decimoseptimo Phacee filii Romeliæ regnauit Achaz filius Ioatham regis Iuda. Viginti
4. pa. 28. a. annorum erat Achaz, cum regnare cœpisset & sedecim annis regnauit in Ierusalẽ: non fecit quod erat placitum in conspectu domini dei sui, sicut Dauid pater eius. Sed ambulauit in via regum Israel: insuper & filium suũ consecrauit, transferens per ignem secundum idola gentium, quæ dissipauit dominus coram filiis Israel. Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. ¶ Tunc ascẽ- Isa. 7. a.
dit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel in Ierusalẽ ad prę liandum: cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum, in tempore illo restituit Rasin rex Syriæ Ailam Syriæ, & eiecit Iudæos de Aila: & Idumęi venerunt in Ailam, & habituerunt ibi vsque in diem hanc. Misit autẽ Achaz nuntios ad Theglath-phalasar regem Assyriorum dicens, Seruus B
tuus, & filius tuus ego sum: ascende, & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui cõsurrexerũt

aduersum me. Et cũ collegisset Achaz argentum & aurum quod inueniri potuit in domo domini, & in thesauris regis, misit regi Assyriorũ munera. Qui & acquieuit volũtati eius: ascẽdit enim rex Assyriorum in Damascũ, & vastauit eã: & transtulit habitatores eius Cyrenen, Rasin autem interfecit. Perrexitq; rex Achaz in occursum Theglath-phalasar regi Assyriorum in Damascum. Cumq; vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriam sacerdotẽ exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. Extruxitq; Vrias sacerdos altare iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Vrias, donec veniret rex Achaz de Damasco, Cumq; venisset rex de Damasco, vidit altare, & [e]veneratus est' illud [e]ascenditq;', & immolauit holocausta & sacrificium suum, & libauit libamina, & fudit sanguinem pacificorũ, quæ obtulerat sup altare. Porrò altare ęreũ, quod erat coram domino, trãstulit de facie templi: & de loco altaris & de loco templi domini: posuitq; illud ex latere altaris ad aquilonẽ. Præcepit quoque rex Achaz Vriæ sacerdoti dicens, Super altare maius offer holocaustum matutinum, & sacrificium vespertinũ, & holocaustum regis, & sacrificiũ eius & holocaustum vniuersi populi terrę, & sacrificia eorum, & libamina eorũ: & omnem sanguinem holocausti, & vniuersum sanguinem victimæ super illud effundes; altare vero æreum erit paratum ad voluntatem meam. Fecit igitur Vrias sacerdos iuxta omnia quæ pręceperat rex Achaz. Tulit autem rex Achaz cælatas bases, & luterem, qui erat desuper: & mare deposuit de bobus æreis, qui sustentabant illud, & posuit super pauimẽtum stratum lapide, [e]Musach' quoque sabbathi, quod ædificauerat in templo: & ingressum regis exterius, conuertit in templum domini propter regem Assyriorum. Reliqua autem verborum Achab quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda? Dormiuitq; Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid, & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

C

[e] accessit ad

[e] obtulitq; super illud,

D

[e] i. tectoriũ in quo custodes manebãt

CAP. XVII.

Osee transfertur in Assyrios. Samaria capitur. Causa captiuitatis Israel. Dii gentium. Deus timendus & adorandus. Pacti dei memores simus.

ANno duodecimo Achaz regis Iuda, regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouem annis Fecitque malum coram domino sed non sicut reges Israel qui ante eum fuerunt. Contra hunc ascendit Salmanazar rex Assyriorum, & factus est ei Osee seruus, reddebatque illi tributa. Cumque deprehendisset rex Assyriorũ Osee, quòd rebellare nitens, misisset nuntios ad Sua regem AEgypti, ne pręstaret tributa regi Assyriorum sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, & vinctum misit in carcerem. Peruagatusque est *omnem terram: & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis. ||Anno autem nono Osee, cepit rex Assyriorum Samariã & transtulit Israel in Assyrios: posuitque eos in Hala, & in Habor [e]iuxta fluuium' Gozan, in ciuitatibus Medorum. Factum est enim cũ peccassent filii Israel domino deo suo, qui eduxerat eos de terra AEgypti de manu Paraonis regis AEgypti coluerunt deos alienos. Et ambulauerunt iuxta ritum gentium quas consumpserat dominus in conspectu filiorum Israel, & regum Israel: quia similiter fecerant. Et [e]irritauerunt' filii Israel verbis non rectis dominum deum suũ: & ædificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus suis à turre custodum vsque ad ciuitatem munitam. Feceruntque sibi statuas & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum [e]nemorosum': & adolebant ibi incensum super aras in morem gentium quas transtulerat dominus à facie eorum: feceruntque verba pessima irritantes dominum, & coluerunt immunditias de quibus pręceperat eis dominus ne facerent verbũ hoc. Et testificatus est dominus in Israel & in Iuda per manum omnium prophetarum [e]& videntium' dicens, ||Reuertimini à viis vestris pessimis, & custodite præcepta mea & [e]ceremonias', iuxta omnẽ legẽ quã pręcepi pr̃ibus vestris: & [e]sicut' misit ad vos

A

*rex Assur Infr. 18. c.

[e] flumine (vel, fluuiis)

B

[e] operuerunt

[e] viride,

[e] omnem visionẽ, Iere. 25. b

[e] decreta,

[e] quam

in manu seruorum meorum prophetarum. Qui non audierunt, sed induraue
C runt ceruicem suam iuxta ceruicem
[a] non crediderunt patrum suorum qui [a] noluerunt obedire [b] domino deo suo. Et abiecerunt [a] legitima [b] eius, & pactum quod pepigit
[a] decreta cum patribus eorum, & testificationes quibus testificatus est eos: secutiq; sunt vanitates, & vane egerunt: & secuti sunt gẽtes quę erant per circuitũ eorũ, super quibus præceperat dominus eis vt non facerent sicut & illæ faciebant. Et derelinquerunt omnia præcepta domini dei sui: feceruntq; sibi conflatiles duos vitulos, & lucos, & adorauerunt vniuersam militiam cæli: seruieruntq; Baal, & consecrauerunt filios suos, & filias suas per ignẽ: & diuinationibus inseruiebant & auguriis: & tradiderũt se vt facerent malum coram domino, vt irritarent eum. Iratusq; est dominus vehementer Israeli, & abstulit eos à cõspectu suo, & non remansit nisi tribus Iuda tantũmodo. Sed nec ipse Iuda custodiuit mandata domini sui, verum
[a] decretis Israel, q̃ fecerunt. ambulauit in [a] erroribus Israel, quos operatus fuerat [b]. Proiecitq; dominus omne semen Israel, & afflixit eos, & tradidit eos in manu diripiẽtium, donec
3. Re. 12. c proiiceret eos à facie sua: [c] ex eo iam
[c] nam abscissus fuerat tempore, quo scissus est [b] Israel à domo
D Dauid, & constituerunt sibi regem Ieroboam, filium Nabat: separauit enim Ieroboam Israel à domino, & peccare eos fecit peccatum magnum. Et ambulauerunt filii Israel in vniuersis peccatis Ieroboam quæ fecerat: non recesserunt ab eis, vsquequo dominus au-
Iere. 25. b ferret Israel à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omniũ seruorum suorũ prophetarum: translatusq; est Israel de terra sua in Assyrios vsq; in diem hãc.
¶ Adduxit autem rex Assyriorũ de Babylone, & de Cutha, & de Aua, & de Emath, & de Sepharuaim: & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filiis Israel: qui possederunt Samaria, & habitauerunt in vrbibus eius. Cumque ibi habitare cœpissent, non timebant dominum: & immisit in eos dominus leones qui interficiebãt eos. Nuntiatumque est regi Assyriorum, & dictum, Gentes quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ, ignorant
[a] legitima [b] dei terræ, & immisit in eos [a] iudicio dominus leones: & ecce interficiunt (vt, nũ) eos, eò quòd ignorent ritum dei terræ. E
Præcepit autem rex Assyriorum, dicens, Ducite illuc vnum de sacerdotibus, quos inde captiuos adduxistis, & vadat, & habitet cũ eis: & doceat eos legitima dei terræ. Igitur cum venisset vnus de sacerdotibus his qui captiui ducti fuerant de Samaria, habitauit in Bethel, & docebat eos quomodo colerent dominum. Et vnaquæque gens fabricata est deum suũ: posueruntq; eos in phanis excelsis quæ fecerant Samaritę gens & gẽs in vrbibus suis in quibus habitabant. Viri enim Babylonii fecerunt Socoth-benoth: viri autem Cuthæi fecerunt Nergel: & viri de Emath fecerunt Asima. Porrò Heuæi fecerunt Nebahaz & Tharthac, Hi autem qui erant de Sepharuaim, comburebant filios suos igni, Adramelech & Anamelech diis Sephatuaim, & nihil- F
[a] timebãt ominus [a] colebant [b] dominum. Fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdo & infra, tes excelsorũ, & ponebant eos in phanis sublimibus. Et cum dominum colerent, diis quoque suis seruiebant iuxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant Samariam. Vsque in præsentem diem morem sequuntur antiquum: non timent dominum, neque
[a] decreta custodiunt [a] ceremonias [b] eius, atque iudicia & legem & mandatum quod præceperat dominus filiis Iacob, quẽ Gẽ. 22. l cognominauit Israel: & percusserat cũ eis pactum. & mandauerat eis, dicens, Nolite timere deos alienos, & nõ adoretis eos, neque colatis eos, & non immoletis eis, Sed dominum deum vestrum qui eduxit vos de terra AEgypti in fortitudine magna, & in brachio extento: ipsum timete, & illum adorate, & ipsi immolate. Ceremonias quo G que, & iudicia & legem & mandatum quod scripsit vobis custodite, vt faciatis cunctis diebus: & nõ timeatis deos alienos. Et pactum quod percussit vobiscum, nolite obliuisci: nec colatis deos alienos, sed dominum deum vestrum timete, & ipse eruet vos de manu omnium imimicorum vestrorum. Illi vero non audierunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinam perpetra-

bant. Fuerunt igitur gentes istæ timẽtes quidem dominum, sed nihilominꝰ & idolis suis seruientes: nam filii eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt vsque in præsentem diem.

CAP. XVIII.

Ezechias confringit serpentem æneum: laudatur. Salmanasar transfert Israelem in Assyrios. Sennacherib blasphemus in Deum.

A ANno tertio Osee filii Ela regis Israel, regnauit Ezechias filius Achaz regis Iuda. Vigintiquinq; annorum erat cum regnare cœpisset: & viginti nouem annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Abi filia Zachariæ. Fecitque quod erat bonum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem æneum, ‖quẽ fecerat Moyses: siquidem vsque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum: vocauitque nomen eius Nehustan. In domino deo Israel sperauit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda. sed neque in his qui ante eum fuerunt & adhęsit domino, & non recessit à vestigiis eius, fecitque mandata eius quę præceperat dominus Moysi. Vnde & erat dominus cum eo, & in cunctis ad quæ procedebat, sapienter se agebat. Rebellauit quoque contra regem Assyriorum, & non seruiuit ei. Ipse percussit Philisthæos vsque ad Gazam, & omnes terminos eorum, à turre custodũ vsque ad ciuitatem munitam. ¶Anno quarto regis Ezechię, qui erat annus septimus Ozee filii Ela regis Israel, ascẽdit Salmanasar rex Assyriorum in Samariam, & oppugnauit eam, & cepit. ‖Nam post annos tres, anno sexto Ezechiæ, id est nono anno Osee regis Israel, capta est Samaria: & trãstulit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocauitque eos in Hala, & in Habor fluuiis Gozan in ciuitatibus Medorum: quia non audierunt vocem domini dei sui, sed prætergressi sunt pactum eius omnia quæ præceperat Moyses seruus domini: non audierunt, neque fecerunt. ¶‖Anno quartodecimo regis Ezechiæ, ascendit Sennacherib rex Assyriorum, ad vniuersas ciuitates Iuda munitas: & cepit eas. Tunc misit Ezechias rex Iuda nuntios ad regem Assyriorũ in Lachis, dicens, Peccaui, recede à me, & omne quod imposueris mihi, ferã. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechiæ regi Iudæ, trecenta talenta argẽti, & triginta talenta auri. Deditq; Ezechias omne argentum quod repertum fuerat in domo domini, & in thesauris regis. In tẽpore illo confregit Ezechias valuas templi domini, & [a]laminas auri quas ipse affixerat, & dedit eas regi Assyriorum. ¶Misit autem rex Assyriorum Tharthã, & Rabsaris, & Rabsacen de Lachis ad regem Ezechiam cũ manu valida Ierusalem: qui cum ascendissent, venerunt Ierusalem, & steterunt iuxta aquæductum piscinæ superioris quæ est in via agri fullonis. Vocauerũtq; regem: egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciæ præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioahe filius Asaph à commentariis. Dixitque ad eos Rabsaces, Loquimini Ezechiæ, Hæc dicit rex magnus rex Assyriorum, Quæ est ista fiducia qua niteris? [a]Forsitan inisti cõsilium, vt præpares te ad prę-lium: in quo confidis, vt audeas rebellare *? An speras in baculo arundineo atque confracto AEgypto? super quem si incubuerit homo, comminutus ingreditur manum eius, & perforabit eã: sic est Pharao rex AEgypti, omnibus q confidunt in se. Quòd si dixeritis mihi, In domino deo nostro habemus fiduciam: nonne iste est cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria? & præcepit Iudæ & Ierusalem, Ante altare hoc adorabitis in Ierusalem? Nunc igitur [b]transite ad dominum meum regem Assyriorum, & dabo vobis duo millia equorum, & videte an habere valeatis ascensores eorum. Et quomodo potestis resistere ante vnum satrapam de seruis domini mei minimis? An fiduciam habes in AEgypto propter currus & equites? Nunquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum, vt demolirer eum? dominus dixit mihi, Ascende ad terram hanc, & demolire

Nu, 22.e.

Sup. 17.a.

2.Pa.32. a Isa. 36. a. ecc. 48. c

D

[a]colũnas quas obtexerat.

E

[a]dixisti (vt, ita puto) cõsilium, & vis tua ad p̃lium tãtummodo est in labiis tuis:

* contra me

[b]fideiussorem da domino meo regi

eam. Dixerũt autem Eliacim filius Helciæ, & Sobnam scriba, & Ioahe, Rabsa
F ci, Precamur vt loquaris nobis seruis tuis Syriace, siquidem intelligimus hanc linguam: & non loquaris nobis Iudaice audiente populo qui est super murum. Respondit que eis Rabsaces, dicens, Nunquid ad dominum tuum, & ad te misit me dominus meus, vt loquerer sermones hos, & non potius ad viros qui sedent super murum, vt comedant stercora sua, & bibant vrinã suam vobiscum? Stetit itaque Rabsaces, & exclamauit voce magna Iudaice, & ait, Audite verba regis magni, regis Assyriorum, Hæc dicit rex, Non vos seducat Ezechias: Non enim poterit eruere vos de manu mea. Neque fiduciam vobis tribuat super Dominum dicẽs, Eruens liberabit nos Dominus, & non tradetur ciuitas hæc in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorũ, Facite mecum quod vobis est vtile, & egredimini ad me & comedet vnusquisque de vinea sua, & de ficu sua: & bibetis aquas de cisternis vestris, donec veniam, & transferam vos in ter
G ram, quæ similis est terræ vestræ, in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram oliuarum, & olei ac mellis: & viuetis, & nõ moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens, Dominus liberabit nos. Nunquid liberauerunt dii gentium terram suam de manu regis Assyriorum? Vbi est deꝰ Emath, & Arphad? Vbi est deus Sepharuaim, Ana & Aua? Nunquid liberauerunt Samariam de manu mea? Quinam illi sunt in vniuersis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, vt possit eruere Dominus Ierusalem de manu mea? Tacuit itaque populus, & non respondit ei quicquam: siquidem præceptum regis acceperant vt non responderent ei. Venitque Eliacim filius Helciæ, præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioahe filius Asaph à commentariis, ad Ezechiam scissis vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rabsacis.

*suadet vobis,

CAP. XIX.

Ezechię promittit deus victoriam. Orantem Ezechiam consolatur Isaias. Propter se & promissiones saluat deꝰ. Sennacherib occiditur à filiis: exercitus autem eius ab angelo.

QVæ cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusque est domum domi- A Isa. 37. a
ni. Et misit Eliacim præpositũ domus, & Sobnam scribã, & senes de sacerdotibus opertos saccis ad Isaiam prophetam filium Amos. Qui dixerunt ei, Hęc dicit Ezechias, Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemiæ dies iste: venerũt filii vsq; ad partũ, & vires nõ habet parturiens. Si forte audiat Dominus deus tuus vniuersa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, vt *exprobraret deum viuentem, & argueret verbis quæ audiuit dominus deus tuus: & fac orationẽ pro reliquiis, quæ repertæ sunt. ¶ Venerunt ergo serui regis Ezechiæ ad Isaiã B
Dixitq; eis Isaias, Hæc dicetis domino vestro, Hæc dicit dominus, Noli timere à facie sermonum quos audistis qui bus blasphemauerunt pueri regis Assyriorum me. Ecce ego immittam ei spiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram suam, & deiiciam eum gladio in terra sua. ¶ Reuersus est ergo Rabsaces, & inuenit regem Assyriorũ expugnantem Lobnam: audierat enim quod recessisset de Lachis. Cũq; audisset de Taraca rege Aethiopiæ, dicentes, Ecce, egressus est vt pugnet aduersum te: & iret contra eum, misit nuntios ad Ezechiam, dicens, Hæc dicite Ezechiæ regi Iuda, Nõ te seducat deꝰ tuus, in quo habes fiduciam, *neque dicas, Non tradetur Ierusalem in manus regis Assyriorum. Tu enim ipse C
audisti quæ fecerunt reges Assyriorũ vniuersis terris, quomodo vastauerunt eas: tu ergo solus poteris liberari? Nũquid liberauerunt dii gentium singulos, quos vastauerunt patres mei, Gozam videlicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar? Vbi est rex Emath, & rex Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim, Ana, & Aua? ¶ Itaq; cum accepisset Ezechias literas de manu nuntiorum, & legisset eas, ascendit

*probris afficeret.

*dicãs,

in domum domini, & expandit eas coram domino, & orauit in conspectu eius, dicens, Domine deus Israel, qui sedes super cherubim, tu es deus solus regum omnium terræ: tu fecisti cælũ & terrã. Inclina *aurem tuã & audi: aperi domine oculos tuos, & vide', & audi omnia verba Sẽnacherib, qui misit vt [a]exprobraret' deũ viuentẽ. vere domine dissipauerunt reges Assyriorũ gentes, & terras earũ. Et miserunt deos eorum in ignẽ: non enim erãt dii, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdiderunt eos. Nunc igitur domine deꝰ noster, saluos nos fac de manu eius, vt sciant omnia regna terræ quia tu es dominus deus solus.

*domine

[a]probris afficeret

D

¶Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicẽs, Hæc dicit dominus deus Israel. Quæ deprecatus es me super Sẽnacherib rege Assyriorum, audiui. Iste est sermo quem locutus est dominus de eo, Spreuit te, & subsannauit te virgo filia Sion post tergũ tuũ, caput mouit filia Ierusalem. Cui exprobrasti & quem blasphemasti? contra quẽ exaltasti vocem tuam, & eleuasti in excelsum oculos tuos? contra sanctum Israel. Per manum seruorum tuorum exprobrasti domino, & dixisti. In multitudine curruum meorum ascendi excelsa montium, [a]in summitate' Libani, & succidi sublimes cedros eius, & electas abietes illius. Et ingressus sum vsque ad terminos eius, & saltum Carmeli eius [a]ego succidi. Et' bibi aquas alienas, & siccaui vestigiis pedum meorũ omnes [a]aquas clausas'. Nũquid audisti qd ab initio fecerim? [a]Ex diebus antiquis plasmaui illud, & nũc adduxi': eruntque in [a] ruinam collium compugnantium' ciuitates munitæ. Et qui sedent in eis [a]humiles manu': cõtremuerunt & cõfusi sunt, facti sunt velut fœnum agri, & virens herba *tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem. Habitaculum tuum & egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præsciui, & furorem tuum contra me. Insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas: ponam itaque circulum in naribus tuis, & chamum in labiis tuis, & reducam te in viam per quam venisti. Tibi autem Ezechia hoc erit signum, Comede hoc anno [a]quæ repereris': in secundo autẽ anno [a]quæ sponte nascuntur': porro in tertio anno seminate & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum. Et quodcunque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum. De Ierusalem quippe egredientur reliquiæ, & [a]quod saluetur' de monte Sion: zelus domini exercituum faciet hoc. Quam ob rẽ hæc dicit dominus de rege Assyriorum, Non ingredietur vrbem hanc nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circundabit eã munitio. Per viam qua venit, reuertetur: & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit dominus. Protegamque vrbem hanc, & saluabo eam propter me & propter Dauid seruum meum. ¶‖Factum est igitur in nocte illa, venit angelus domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum: & recedens abiit, & reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Niniue. Cumque adoraret in templo Nesroch' deum suum, Adramelech & Sarasar filii eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, & regnauit Asarhaddon filius eius pro eo.

[a]latera

[a]Ego fodi vsque ad venã, & [a]riuos munitos.

[a]vel, Iam oli parauerã, & nũc in effectũ produxi:

[a]aceruos lapidum

[a]abbreuiati (. i. sunt sine viribus:)

*&herba

F

[a]spõte nascentia:

[a]ꝙ pullulat è radicibus:

[a]euasor

G

Tob. I. d. ecc. 48. g isa. 37. g. 1. Mac. 7. f 2. Ma. 8. e

CAP. XX.

HAEgrotãs Ezechias accipit signum sanitatis in horologio. Recipit munera â rege Merodach. Increpatur ob ostentatos thesauros. moritur. Succedit Manasses.

IN diebus illis ægrotauit Ezechias vsque ad mortem: & venit ad eum Isaias filius Amos propheta, dixitꝫ ei Hæc dicit dominus. Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non viues. Qui conuertit faciem suam ad parietem, & orauit dominum, dicens, Obsecro domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & ꝙ placitum est coram te fecerim. Fleuit itaꝫ Ezechias fletu magno. ¶Et antequam egrederetur Isaias mediam partem

A

2. Pa. 32. f isa. 38. a. ec. 48. d.

atrii, factꝰ est sermo domini ad eum, dicens, Reuertere, & dic Ezechię duci populi mei, Hæc dicit dominus deꝰ Dauid patris tui, Audiui orationem
B tuam, vidi lachrymam tuam, ecce, sanaui te, die tertio ascendes templum domini. Et addam diebus tuis quinde cim annos: sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc, & protegam vrbem istam propter me, & propter Dauid seruum meum. Dixitq; Isaias, Afferte massam ficorum. Quã cum attulissent, & posuissent super vlcus eius, curatus est. Dixit autẽ Ezechias ad Isaiam, Quod erit signum quia dominus me sanabit, & quia ascẽ surus sum die tertia templum domini? Cui ait Isaias, Hoc erit signum à domino, quod facturus sit dominus sermonẽ quem locutus est: vis vt ascendat vmbra decem lineis: an vt reuertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias, Facile
C est vmbram crescere decem lineis: nec hoc volo vt fiat, sed vt reuertatur retrosum decem gradibus. Inuocauit ita que Isaias propheta dominum, & reduxit vmbram per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz, retror-
Isa. 39. a. sum decẽ gradibus. ¶ In tempore illo misit Berodach Baladan filius Baladã rex Babyloniorum, literas, & munera ad Ezechiam: audierat enim quod ægrotasset Ezechias. Lætatus est autẽ in aduentu eorum Ezechias, & ostendit
*desyderabilium suorum. eis domum *aromatum, & aurũ, & argentum, & pigmenta varia, vnguenta quoque, & domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in the-
*quicquã sauris suis. Non fuit *verbum quod nõ monstraret eis Ezechias, in domo sua, & in omni potestate sua. Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitq; ei, Quid dixerunt viri isti? aut vnde venerunt ad te? Cui ait Ezechias De terra longinqua venerunt ad me de Babylone. At ille respondit, Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias, Omnia quẽcũque sunt in domo mea, viderũt: nihil est quꝰ non monstrauerim eis in thesauris meis. Dixit itaq; Isaias
D Ezechiæ. Audi sermonem domini, Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ sunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui vsque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quicquam, ait dominus. Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollent, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. Dixitq; Ezechias ad Isaiam, Bonus sermo domini, quem locutus es: sit pax & veritas in diebꝰ meis. Reliqua autem sermonum Ezechiæ, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam, & aquęductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nonne hæc scripta sunt in libro sermonũ dierum regum Iudaꝰ? Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo.

CAP. XXI.

Manasses impius instaurat idola. Moritur. Succedit Amon: cui per seruos occiso, succedit Iosias pius.

DVodecim annorum erat Manasses cũ regnare cœpisset, & quinquaginta quinque annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Haphsiba. Fecitq; malum in conspectu domini, iuxta idola gentium, quas deleuit dominus à facie filiorum Israel. Conuersusque est, & ædificauit excelsa quæ dissipauerat Ezechias pater eius: & etexit aras Baal, & fecit lucos sicut fecerat Achab rex Israel: & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam. Extruxitq; aras in domo domini, de qua dixit dominus, ‖ In Ierusa-
2.Re.7.b lem ponã nomen meũ. Et extruxit alta ria vniuersæ militiæ cæli in duobus atriis templi domini. Et traduxit filiũ suum per ignem: & ariolatus est, & ob seruauit auguria, & fecit pythones, & aruspices multiplicauit, vt faceret malum coram domino, & irritaret eum. Posuit quoque idolum luci, quem fece
B rat in templo domini, ‖ super quo locutus est dominus ad Dauid, & ad Salo-
2.Re.7.b. 3.Re.8.b. monem filium eius. In templo hoc & in Ierusalem quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. Et vltra non faciam cõmoueri pedem Israel de terra quã dedi patribus eorum: si tamen custodierint opere omnia quæ præcepi eis, & vniuersam legem quam mandauit eis seruus meus Moyses. Illi vero non audierunt: sed seducti sunt à Manasse, vt

A 1.Pa.33.a

[1]pei9 quā facerent[2]malum super[3] gentes quas cō triuit dominus à facie filiorum Israel. ¶Locutusque est dominus in manu seruorum suorum prophetarum, dicens, Iere.15.a. ‖Quia fecit Manasses rex Iuda abominationes istas pessimas super omnia q̄ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immunditiis suis: propterea hæc dicit dominus deus Israel, Ecce ego inducam mala super Ierusalem, & Iudam: vt quicunque C audierit, tinniant ambæ aures eius. Et extendam super Ierusalem funiculum Samariæ, & pōdus dom9 Achab: & delebo Ierusalem, sicut[a] deleri solent tabulæ: delens vertam, & ducam crebrius stilum[1] super faciem eius[2], Dimittā vero reliquias hæreditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius: eruntque in vastitatem, & in rapinam cunctis aduersariis suis: eó quòd fecerint malum coram me, & perseueraue rint irritātes me ex die qua egressi sūt patres eorū ex AEgypto, vsque ad hāc diem, insuper & sanguinem innoxiū fudit Manasses, multum nimis, donec impleret Ierusalem vsque ad os: absque peccatis suis quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum coram domino. Reliqua autem sermonum Manasse, & Vniuersa quæ fecit, & peccatum eius quod peccauit: nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regū Iuda? Dormiuitque Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto do D mus suæ, in horto Oza: & regnauit Amon filius eius pro eo. ¶Vigintiduorū annorum erat Amon cum regnare cœpisset: duobus quoque annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Messalemeth filia Harus de Iateba. Fecitq; malum in conspectu domini, sicut fecerat Manasses pater eius. Et ambulauit in omni via per quam ambulauerat pater eius: seruiuitque immunditiis, quibus seruierat pater eius, & adorauit eas, & dereliquit dominum deū patrum suorum, & non ambulauit in via domini. Tetenderuntque ei insidias serui sui, & interfecerunt regem in domo sua. Percussit aūt populus terræ oēs qui coniurauerant contra regē Amon: & constituerunt sibi regē Iosiam filiū eius ꝓ eo. Reliqua aūt sermonum Amon quæ fecit, nōne hæc scripta sūt in libro sermonū dierum regum Iuda? Sepelieruntq; eum in sepulchro suo in horto Oza: & regnauit Iosias filius ei9 pro eo.

[a]abstergit quispiam scutellā: & tersam vertit super faciē suam,

CAP. XXII.

Iosias inuento libro Deuteronomii, cōsulit dominū per Holdā prophetissam.

A Octo annorum erat Iosias cū regnare cœpisset, & triginta vno anno regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Idida, filia Adaia de Besacath. Fecitque quod placitū erat coram domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui: non declinauit ad dexteram, siue ad sinistrā. ¶Anno autem octauodecimo regis Iosiæ, misit rex, Saphan filium Assalia, filii Messulam scribam templi domini, dicens, Vade ad Helciam sacerdotem magnum, vt confletur pecunia quæ illata est in templum domini, quam collegerunt ianitores à populo, deturque fabris per præpositos in domo domini: qui & distribuant eam his qui operantur in templo domini, ad instaurā da[a]sartatecta[1] templi: tignariis videlicet & cæmentariis, & iis qui interrupta componunt: & vt emantur ligna, & lapides[2] de lapicidinis[3] ad instaurā B dum templum domini. Veruntamē nō supputetur eis argentum quod accipiunt, sed in[a]potestate habeant, & in fide[1]. ¶Dixit autem Helcias pontifex ad Saphā scribam, Librum legis reperi in domo domini. Deditq; Helcias volumen Saphan, qui & legit illud. Venit quoq; Saphan scriba ad regem, & renuntiauit ei[a]quod præceperat[1], & ait, Conflauerunt serui tui pecuniam, quæ reperta est in domo domini: & dederunt vt distribueretur fabris à præfectis operum templi domini. Narrauit quoque Scaphan scriba regi, dicens[1], Librum dedit mihi Helcias sacerdos. Quem cum legisset Saphan coram rege, & audisset rex verba libri legis domini, scidit vestimēta sua. Et præcepit * Helciæ sacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achobor filio Michaia C & Saphan scribæ, & Asaiæ seruo regis, dicens, Ite, & consulite dn̄m sup me, & super populo, & sup omni Iuda, de

[1]loca diruta
[2]Excisi
[a]fide faciant
[a]rem
[a]rex

verbis voluminis istius quod inuenũ
est: magna enim ira domini succen-
sa est contra nos: quia non audierunt
patres nostri verba libri huius, vt fa-
cerẽt omne quod scriptum est nobis.
¶Ierunt itaque Helcias sacerdos, & A-
hicam, & Achobor, & Saphan, & Asaia
ad Holdã prophetidẽ vxorẽ Sellũ filii
Thecuę filii Araas custodis vestium, q̃
=in domo habitabat in Ierusalem, a in Secunda:
Midras locutique sunt ad eam. Et illa respon-
c.i. scho- dit eis, Hæc dicit dominus deus Isra-
læ: el, Dicite viro q̃ misit vos ad me, Hæc
dicit dominus, Ecce, ego, adducam ma
D la super locum istum, & super habita-
tores eius, omnia verba legis quæ le-
git rex Iuda: quia dereliquerunt me, &
sacrificauerunt diis alienis, irritantes
me in cunctis operibus manuum suarum: & succendetur indignatio mea in
loco hoc, & non extinguetur. Regi au
tem Iuda qui misit vos vt consuleretis
dominum, sic dicetis, Hæc dicit domi
nus deus Israel, Pro eò q̃ audisti ver
=mollitũ ba voluminis, & e perterritus es cor
tuum, & humiliatus es coram domi-
no, audito sermonibus contra locum
istum, & habitatores eius, quòd vide-
=desola- licet fierent in f stuporem & in maledi
tionem ctũ: & scidisti vestimẽta tua, & fleuisti
corã me, & ego audiui, ait dominus:
idcirco colligam te ad patres tuos, &
colligẽris ad sepulchrum tuum in pa-
ce, vt nõ videant oculi tui omnia ma
la quæ inducturus sum super locũ istũ.

CAP. XXIII.

Iosias legit Deuteronomium corã populo. Demolitur idola. Celebrat pha
se. Occiditur Iosias. Succedit Ioachaz. Capitur à Pharaone. Substituitur Elia-
cim siue Ioacim.

A
1.Pa.34.f ET renuntiauerunt regi quod di-
xerat. Qui misit: & cõgregati sunt
ad eum omnes senes Iuda & Ie-
rusalem. Ascẽditque rex templũ
domini, & omnes viri Iuda, vniuersi-
que qui habitabant in Ierusalem cum
eo sacerdotes & pphetæ, & omnis
populus á paruo vsque ad magnum: legit
que cunctis audientibus omnia verba
libri fœderis, qui inuentus est ĩ domo
=colũnã: domini. Stetitque rex super g gradum:
& fœdus percussit coram domino, vt
ambularent post dominum, & custodi
rent præcepta eius, & testimonia, & h decreta
=ceremonias in omni corde, & in to-
ta anima, & susciterent verba fœderis
huius, quæ scripta erant in libro illo:
acquieuit q̃ populus pacto. ¶Et p̃cepit
rex Helciæ pontifici, & sacerdotibus
secundi ordinis, & ianitoribus, ut pro Eccl.49.a
icerent de templo domini omnia va
sa quæ facta fuerant Baal, & luco. & v-
niuersæ militiæ cæli: & combussit ea
foris Ierusalem in conualle Cedron, & B
tulit puluerem eorum in Bethel. Et de
leuit aruspices quos posuerant reges religio-
Iuda ad sacrificandum in excelsis per sos
ciuitates Iuda, & in circuitu Ierusalẽ:
& eos qui adolebant incensum Baal, &
Soli, & Lunæ, & duodecim signis, & o-
mni militiæ cæli. Et efferri fecit lucũ
de domo domini foras Ierusalem in
conualle Cedron: & combussit eũ ibi,
& redegit in puluerem, & proiecit su
per sepulchra vulgi. Destruxit quoque
ædiculas effœminatorum, quæ erant k scorteis
in domo domini, pro quibo mulieres masculi-
texebant quasi domunculas luci. ¶Cõ rum
gregauitque omnes sacerdotes de ci- in
uitatibus Iuda: & contaminauit excel- l corum
sa, vbi sacrificabant sacerdotes, de Ga luco,
baa vsque Ber-sabee: & destruxit aras
portarum in introitu ostii Iosue prin-
cipis ciuitatis, quod erat ad sinistram
portæ ciuitatis. Veruntamen non ascẽ
debant sacerdotes excelsorum ad alta
re domini in Ierusalẽ: sed tantum co- C
medebant azyma in medio fratrũ suo
rum. ¶Cõtaminauit quoque Thophet,
quod est in conualle filii Ennom: vt ne
mo consecraret filium suum aut filiam
per ignem, Moloch. ¶Abstulit quoque
equos quos dederant reges Iudæ, Soli,
in introitu templi domini, iuxta exe- m cœnacu-
dram Nathan-melech eunuchi, qui e- lum
rat in Pharurim: currus autẽ solis cõ-
bussit igni. Altaria quoque quæ erant
super tecta cœnaculi Achaz, quæ fece-
rant reges Iuda, & altaria quæ fecerat
Manasses, in duobus atriis templi do-
mini destruxit rex: & cucurrit inde,
& disperiit cinerem eorum in torren-
tem Cedron. ¶Excelsa quoque quæ e-
rant in Ierusalem ad dexteram partẽ
montis Offensionis, quæ ædificauerat 3.Re.11.b

Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum,& Chamos offensiõi Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon,polluit rex. Et contriuit statuas,& succidit Lucos:repleuitque loca eorum ossibus mortuorum. ‖Insuper & altare quod erat in Bethel,& excelsum quod fecerat Ieroboam filius Nabat,qui peccare fecit Israel:& altare illud excelsum destruxit atque cõbussit,& comminuit in puluerem,succenditque etiam lucum. ¶Et conuersus Iosias,vidit ibi sepulchra quæ erãt in monte:misitque,& tulit ossa de sepulchris,& combussit ea super altare, & polluit illud iuxta verbum domini quod locutus est vir dei,qui prædixerat verba hæc. Et ait, Quis est titulus ille quem video? Responderuntque ei ciues vrbis illius, ‖Sepulchrum est hominis dei,qui venit de Iuda, & prædixit verba hæc quæ fecisti super altare Bethel. Et ait, Dimittite eum,nemo cõ moueat ossa eius. Et intacta manserunt ossa illius cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria. ¶Insuper & omnia phana excelsorum, quæ erant in ciuitatibus Samariæ,quæ fecerant reges Israel ad irritandum dominum,abstulit Iosias:& fecit eis secundum omnia opera quæ fecerat in Bethel. ¶Et occidit vniuersos sacerdotes excelsorum qui erant ibi,super altaria:& cõbussit ossa humana super ea:reuersusque est Ierusalem. ‖Et præcepit omni populo,dicens, Facite phase domino deo vestro,secundum quod scriptum est in libro fœderis huius. Nec enim factum est phase tale à diebus Iudicum qui iudicauerunt Israel,& omnium dierum regum Israel,& regũ Iuda,sicut in octauodecimo anno regis Iosię factum est phase istud domino in Ierusalẽ. ¶Sed & pythones & ariolos, & figuras idolorum,& immunditias, & abominationes quæ fuerant in terra Iuda,& Ierusalem,abstulit Iosias:vt statueret verba legis,quæ scripta sunt in libro quẽ inuenit Helcias sacerdos, in templo domini. Similis illi non fuit ante eum rex,qui reuerteret ad dominum in omni corde suo, & in tota anima sua,& in vniuersa virtute sua iuxta omnem legem Moysi:neque post eũ surrexit similis illi. ¶Veruntamen non est auersus dominus ab ira furoris sui magni,quo iratus est furor eius contra Iudam:propter irritationes quibus prouocauerat eum Manasses. Dixit itaque dominus, Etiam Iudam auferam à facie mea,sicut abstuli Israel:& proiiciam ciuitatem hanc quam elegi Ierusalem, & domum de qua dixi,Erit nomen meum ibi. Reliqua vero sermonũ Iosiæ,& vniuersa quæ fecit, nõne hæc scripta sunt in libro verborum dierũ regum Iudæ? ¶In diebus eius ascendit Pharao Nechao rex Aegypti contra regem Assyriorum ad flumẽ Euphraten: & abiit Iosias rex in occursum eius:& occisus est in Mageddo cum vidisset eum. Et portauerũt eum serui sui mortuum de Mageddo: & pertulerunt in Ierusalem,& sepelierunt eum in sepulchro suo. ¶‖Tulitque populus terræ Ioachaz filium Iosiæ: & vnxerunt eum, & constituerunt eum regem pro patre suo. Viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem:nomẽ matris eius Amital,filia Ieremię de Lobna. Et fecit malum coram domino,iuxta omnia quæ fecerant patres eius. Vixitque eum Pharao Nechao in Rebla, quæ est in terra Emath,ne regnaret in Ierusalem:& imposuit mulctam terræ centum talentis argenti,& talento auri. ¶Regemque constituit Pharao Nechao Eliacim filium Iosiæ,pro Iosia patre eius,vertitque nomen eius Ioacim: porro Ioachaz tulit,& duxit in Aegyptum*. Argentum autem, & aurũ dedit Ioacim Pharaoni, cũ indixisset terræ per singulos, vt conferretur iuxta præceptum Pharaonis:& vnumquenque iuxta vires suas exegit, tam argentum q̃ aurũ de populo terræ:vt daret Pharaoni Nechao. Vigintiquinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpisset:& vndecim annis regnauit in Ierusalem:nomen matris eius Zebda filia Phadaia de Ruma. Et fecit malum coram domino iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

3.Re.12.g

3.Re.13.a

ossa

2.Pa.35.a

3.Esd.1.a

aspiciebantur,

2.Pa.35.d

2.Pa.36.c

*,& mortuus est ibi

CAP. XXIIII.

✠ Ioacim moritur, Succedit Ioachin. Transfertur cum populo Ierusalem in Babylonem. Substituitur Matthatias, q & Sedecias.

A IN diebus eius ascēdit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioacim seruus tribus annis: & rursum rebellauit contra eum immisitque ei dominus [a] latrunculos' Chaldæorum & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon: & immisit eos in Iudā, vt disperderent eum iuxta verbum domini quod locutus fuerat per seruos suos prophetas. Factum est autem hoc per verbum domini contra Iudam, vt auferret eum coram se propter peccata Manasse vniuersa quæ fecit: & propter sanguinem innoxium quem effudit, & impleuit Ierusalem cruore innocentium: & ob hanc rem noluit domi

[a] exercit9 & infra.

nus [a] propitiari'. Reliqua autem sermonum Ioacim, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda? Et dormiuit Ioacim cum patribus suis: & regnauit Ioachin filius eius pro eo. Et vltra non addidit rex AEgypti vt egrederetur de terra sua: tulerat enim rex Babylonis à riuo AEgypti, vsque ad fluuiū Euphraten omnia quæ fuerant regis AEgypti. ¶Decem & octo annorū erat Ioachin cum regnare cœpisset: & tribus mensibus regnauit in Ierusalem: nomē matris eius Nehustha filia Elnathan de Ierusalem. Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quę fecerat pater ei9. ||In tempore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor regis Babylonis in Ierusalem, & circundata est vrbs muni-

[a] parcere, B

Danie. 1. a

tionibus. Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatem, cùm serui eius oppugnarent eam. Egressusque est Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipse & mater eius, & serui eius, & principes eius & eunuchi eius: & suscepit eum rex Babylonis anno octauo regni sui. Et protulit inde oēs thesauros domus dñi, & thesauros domus regiæ: & cōcidit vniuersa vasa aurea q̄ fecerat Salomō rex Israel in templo dñi iuxta verbū dñi. Et trāstulit oēm Ierusalem, & vniuersos principes & oēs fortes [a] exercitus', decē millia in captiuitatē: & oēm artificem & [a] inclusorē': nihilq; relictum est, exceptis pauperibus populi terræ. ||Trāstulit quoq; Ioachin i Babylonē, & matrē regis, & vxores regis, & eunuchos regis: & [a] iudices' terræ du-

C

[a] viribus [a] reputati (vl, nobilem)

Esth. 1. a

D

[a] fortes

xit in captiuitatẽ de Ieruſalem in Babylonem. Et omnes viros robuſtos, ſeptem millia, & artifices & incluſores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitq; eos rex Babylonis capti
2.Re. 5.c. Ier. 37.a. & 52. a. uos in Babylonem. ‖Et conſtituit* Mathaniam patruum eius pro eo: impoſuitq; nomen ei Sedeciam. ¶ Viceſimũ
*rex Babylonis & primum annum ætatis habebat Sedecias, cum regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius erat Amital, filia Ieremiæ de Lobna. Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat Ioacim. Iraſcebatur enim dominus contra Ieruſalem & contra Iudam, donec proiiceret eos à facie ſua: receſſitq; Sedecias à rege Babylonis.

CAP. XXV.

Sedecias rebellis capitur à Nabuchodonoſor. Vrbs & templum ſuccenduntur, Sedecias occiſis filiis exoculatur. Godolias occiditur. Exaltatur Ioachin.

A Actum eſt autem anno nono regni eius, menſe decimo, decima die menſis, venit Nabuchodonoſor rex Babylonis, ipſe & omnis
Ier. 39. a. & 52. a. exercitus eius in Ieruſalem, & circundederunt eam: & extruxerunt in circuitu eius *munitiones. Et clauſa eſt ci
*turrim li gneam. uitas atq; vallata, vſque ad vndecimũ annum regis Sedeciæ, nona die mẽſis, prævaluitq; fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ. Et interrupta eſt ciuitas: & omnis viri bellatores noctu fugerunt per viam portæ quæ eſt inter duplicem murum ad hortũ regis (porrò Chaldæi obſidebãt in circuitu ciuitatem) fugit itaq; Sedecias per viã quę ducit ad campeſtria ſolitudinis.
B Et perſecutus eſt exercitus Chaldæorũ regem: comprehenditq; eum in planitie Iericho: & omnes bellatores qui erant cum eo, diſperſi ſunt, ⊢ & reliquerunt eum. Apprehenſum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Re-
*i. expoſtulauit cũ eo. blatha: qui *locutus eſt cũ eo iudicium. Filios autem Sedeciæ occidit coram eo, & oculos eius effodit: vinxitq; eũ catenis, & adduxit in Babylonẽ. ¶ Menſe quinto, ſeptima die menſis, ipſe eſt annus nonus decimus regis Babylonis:
*laniorũ, venit Nabuzardã princeps *exercitus ſeruus regis Babylonis in Ieruſalẽ. ‖Et ſuccendit domũ dñi, & domũ regis: & oẽs domos Ieruſalẽ, oẽmq; domũ magnã cõbuſsit igni. Et muros Ieruſalẽ in circuitu deſtruxit oẽs exercitus Chaldæorum, qui erat cũ principe *militũ. Reliquam autem populi partem, quæ remanſerat in ciuitate, & perfugas qui tranſfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus tranſtulit Nabuzardan princeps militiæ. ‖ Et de pauperibus terræ reliquit vinitores & agricolas. Columnas autem æreas, quæ erãt in tẽplo domini, & baſes, & mare æreum quod erat in domo domini, confregerunt Chaldæi, & tranſtulerũt æs omnium in Babylonem. Ollas quoque æreas, & *trullas, & tridentes, & ſcyphos, & mortariola, & omnia vaſa æ-
*ſcopas, & pſalteria, & cochlearia, rea, in quibus miniſtrabant, tulerunt. Necnon & thuribula, & phialas: quæ aurea, aurea: & quæ argentea, argẽtea, tulit princeps militiæ: id eſt, colD mnas duas, mare vnum, & baſes quas fecerat Salomon in templo domini. non erat pondus æris omnium vaſorum. Decẽ & octo cubitos altitudinis habebat columna vna: & capitellum æreũ ſuper ſe altitudinis trium cubitorum: & retiaculum, & mala granata ſuper capitellum *columnæ, omnia ærea:
*p circuitum, ſimilem & columna ſecunda habebat ornatum. Tulit quoque princeps militiæ Saraiam ſacerdotem primum, & Sophoniam ſacerdotem ſecundum, & tres ianitores. Et de ciuitate eunuchũ E vnum qui erat præfectus ſuper bellatores viros: & quinque viros de his qui ſteterant coram rege, quos reperit in ciuitate: & Sopher principem exerci-
*congregabat populum tus, qui *probabat tyrones de populo terræ: & ſexaginta viros è vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate. Quos tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regẽ Babylonis in Reblatha. Percuſſitq; eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & tranſlatus eſt Iuda de terra ſua. ¶ Populo autem qui relictus eſt in terra Iuda, quem dimiſerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Ahicam filii Saphan. Quod cum audiſſent omnes duces militum, ipſi & viri qui erant cum eis,
Pſal. 73. b.
Ier. 40. b. c.
F

videlicet quòd constituisset rex Babylonis Godoliam: venerunt ad Godoliã in Maspha, Ismahel filius Nathaniæ, & Iohanã filius Caree, & Saraia filius Thanehumeth Netophatithes, & Iezonias filius Maachathi, ipsi & socii eorum. Iurauitq; Godolias ipsis & sociis eorũ, dicẽs, Nolite timere seruire Chaldæis: manete in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit vobis. Factum est autem in mense septimo, venit Ismahel filius Nathaniæ filii Elisama de semine regio, & decem viri cum eo: percusserunt q; Godoliam, qui & mortuus est: sed & Iudæos & Chaldæos qui erãt cũ eo in Maspha. Consurgens q; omnis populus à paruo vsque ad magnum, & principes militum venerunt in AEgyptum timentes Chaldæos. ¶Factum ¶ est vero in ãno tricesimo septimo trãsmigrationis Ioachin regis Iudæ, mense duodecimo, vicesima septima die mensis: subleuauit Euil-merodach rex Babylonis anno quo regnare cœperat, caput Ioachin regis Iuda de carcere, Et locutus est ei benigne: & posuit thronum eius super thronum regum qui erant cum eo in Babylone. Et mutauit vestes eius quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper in conspectu eius cunctis diebus vitæ suæ. Annonã quoq; cõstituit ei sine intermissione, q̃ & dabat ei á rege p singulos dies omnibus diebus vitæ suæ.

Lib. Paralipomenon primus. Hebraicè, Dibre haiamim.

CAP. I.

¶ Breuis repetitio totius genealogiæ Adam vsque ad filios Esau & Iacob.

ADAM, SETH, Enos, Cainan, Malaleel, Iared, Henoch, Mathusale, Lamech, Noe, sẽ, Cham, & Iapheth. ¶ Filii Iapheth: Gomer & Magog & Madai & Iauan, Thubal, Mosoch, Thiras. Porrò filii Gomer: Ascenez & Riphath & Thogorma. Filii autem Iauan: Elisa & Tharsis, Cethim & Dodanim. ¶ Filii Cham: Chus & Mesraim & Phut & Chanaan. Filii autem Chus: Saba & Heuila, Sabatha & Regma & Sabathacha. Porrò filii Regma: A Gen. 2. b. 4. d. 5. b. Gen. 10

Gen,10,b Saba & Dadan. ‖Chus autem genuit Nemrod: Iste cœpit esse potens in terra. Mesraim vero genuit Ludim & Anamim & Laabim & Nephtuim, Phetrusim quoq;, & Chasluim: de quibus egressi sunt Philisthiim & Caphtorim. Chanaan vero genuit Sidonē primogenitum suum, Hethæum quoq;, Iebu-
B sæum & Amorrhæum & Gergesæum, Heuæumq;, & Aracæum, & Sinæum, Aradium quoque, & Samaræum, & Ha-
Gen,10,d mathæum. ¶‖Filii Sem: Elam & Assur
11,b. & Arphaxad & Lud & Arā, Hus & Hul & Gether & Mosoch. Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipse genuit Heber. Porrō Heber nati sunt duo filii, nomē vni Phaleg, quia in diebus eius diuisa est terra: & nomen fratris eius Iectan. Iectan autem genuit Elmodad & Saleph & Asarmoth & Iare, Adorā quoq; & Vzal & Decla, Hebal etiam & Abimael & Saba, necnon & Ophir & Heuilla & Iobab. omnes isti, filii Iectan. ¶Sem, Arphaxad, Sale, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nachor, Thare, Abram,
Gen,11,d. iste est Abraham ¶‖Filii autem Abraham, Isaac & Ismahel. Et hæ generatio
Gen,25,b nes eorum. ‖Primogenitus Ismahelis, Nabaioth & Cedar & Adbeel & Mabsam & Masma & Duma, Massa, Hadad & Thema, Ietur, Naphis, Cedma. hi sūt filii Ismahelis. Filii autem Ceturæ cō-
C cubinæ Abraham, quos genuit: Zamran, Iecsan, Madan, Madian, Iesboc, & Sue. Porrō filii Iecsan: Saba, & Dadan. ►Filii autem Dadan: Assurim & Latus-
Gen,25,a sim & Laomim. ‖Filii autem Madian: Epha & Epher & Henoch & Abida & Gen,25,c Eldaa. omnes hi, filii Ceturæ. ‖Genuit autem Abraham Isaac: cuius fuerunt
Gen,36,b filii Esau & Israel. ¶‖Filii Esau: Eliphaz, Rahuel, Iehus, Ihelom & Core. Filii Eliphaz: Theman, Omar, Sephi, Gatham, Cenez, Thamna, Amalec. Filii Rahuel: Nahath, Zara, Samma, Meza. Filii Seir: Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan. Filii Lotan: Hori, Homam. Soror autem Lotan fuit Thamna. Filii Sobal: Alian, & Manahath, & Ebal, Sephi & Onam. Filii sebeon: Aia & Ana. Filii Ana: Dison. Filii Dison: Hamram, & Eseban & Iethran & Charan. Filii E-
D ser: Balaan & Zauan & Iacan. Filii Dison: Hus & Aran. ¶Isti sunt reges qui imperāuerunt in terra Edom, antequam esset rex super filios Israel. Bela filius Beor: & nomen ciuitatis eius, Denaba. Mortuus est autem Bela, & regnauit pro eo Iobab filius Zaræ de Bosra. Cumque & Iobab fuisset mortuus, regnauit pro eo Husam de terra Themanorum. Obiit quoque & Husam, & regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in terra Moab: & nomen ciuitatis eius Auith. Cumque & Adad fuisset mortuus, regnauit pro eo Semla de Masreca. Sed & Semla mortuus est, & regnauit pro eo Saul de Rohoboth, quæ iuxta amnem sita est. Mortuo quoque Saul, regnauit pro eo Balanan filius Achobor. Sed & hic mortuus est, & regnauit p eo Adad: cuius vrbis nomen fuit Phai, & appellata est vxor eius Meetabel filia Matred filiæ Mezaab. ¶Adad autem mortuo, duces pro regibus in Edom esse cœperunt: dux Thamna, dux Alua, dux Ietheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar, dux Magdiel, dux Hiram. hi duces Edom.

CAP. II.

Filii Iacob & Iudæ, Hesron, Isai, Iesse, Saruiæ, Iair, Ierameel, Caleb.

Filii autem Israel: ‖Ruben, Simeon, A
Leui, Iuda, Issachar, & Zabulon, Gen.29.g
Dan, Ioseph, Ben-iamin, Nephtha 30.a.35.c.
li, Gad & Aser. ¶‖Filii Iuda: Her, d.
Onan, & Sela. hi tres, nati sunt ei de Gen,38.a.
filia Sue Chananitidis. Fuit autem Her & 46.b.
primogenitus Iuda, malus coram do- infra. 4,a
mino, & occidit eum. Thamar au- matth.1.a
tē nurus eius peperit ei Phares & Zara. omnes ergo filii Iuda, quinque. Filii autem Phares: Hesron & Hamul. Filii quoq; Zaræ: Zamri & Ethan & Eman, Chalchol quoq;, & Dara, simul quinq;. Filii Charmi. Achar. ‖qui turba Iosue,7,a
uit Israel, & peccauit in furto anathe
matis. Filii Ethan: Azarias. Filii autem B
Hesrō qui nati sunt ei: Ierameel & Rā & Calubai. ‖Porrō Ram genuit Amina- Ruth 4,d
dab. Aminadab autem genuit Nahasson principē filiorum Iuda. Nahasson quoq; genuit Salma, de quo ortus est Booz. Booz vero genuit Obed, q; & ip se genuit Isai. ‖Isai autem genuit pri- 1.Re.16.b
mogenitū Eliab, secundum Abinadab, &.17.b.

tertium Simmaa, quartum Nathanael, quintum Raddai, sextum Asom, septimum Dauid, quorum sorores fuerunt Saruia & Abigail. Filii Saruiæ : Abisai, Ioab & Asahel, tres. Abigail autem genuit Amasa, cuius pater fuit Iether Ismahelites. ¶Caleb vero filius Hesron accepit vxorē nomine Azuba, de qua genuit Ierioth: fueruntq; filii eius Iaser & Sobab & Ardon. Cūque mortua fuisset Azuba, accepit vxorem Caleb, Ephratha: quę peperit ei Hur. Porrò Hur genuit Vri: & Vri genuit Beseleel. Post hæc ingressus est Hesron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam cū esset annorum sexaginta : quæ peperit ei Segub. Sed & Segub genuit Iair, & possedit viginti tres ciuitates in terra Galaad. Cepitq; Gessur & Aram oppida Iair, & Canath & viculos eius sexaginta ciuitatum. omnes isti, filii Machir patris Galaad. Cum autem mortuus esset Hesron : ingressus est Caleb ad Ephrata. Habuit quoque Hesron vxorem Abia, quæ peperit ei Asshur patrem Thecuæ. ¶Nati sunt autem filii Ierameel primogeniti Hesron, Ram primogenitus eius, & Buna & Aran, & Asom & Achia. Duxit quoque vxorem alteram Ierameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam. Sed & filii Ram primogeniti Ierameel, fuerunt Moos, Iamin & Acar. Onam autem habuit filios Semei & Iada. Filii autem Semei: Nadab & Abisur. Nomen vero vxoris Abisur, Abihail quę peperit Ahobban, & Molid. Filii autem Nadab fuerunt Saled, & Apphaim. Mortuus est autem Saled absque liberis. Filius vero Apphaim, Isi: qui Iesi, genuit Cesan. Porrò Sesan genuit Oholai. Filii autē Iada fratris Semei: Iether & Ionathan. Sed & Iether mortuus est absque liberis. Porrò Ionathan genuit Phaleth & Ziza. Isti fuerunt filii Ierameel. Sesan autem non habuit filios, sed filias: & seruum AEgyptium, nomine Ieraa. Deditque ei filiam suam vxorem: quæ peperit ei Ethei. Ethei autem genuit Nathan, & Nathan genuit Zabad, Zabad quoq; genuit Ophlal, & Ophlal genuit Obed, Obed genuit Iehu, Iehu genuit Azariam, Azarias genuit Helles, & Helles genuit Elasa, Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum, Sellum genuit Icamia, Icamia autem genuit Elisama. ¶Filii autem Caleb fratris Ierameel : Mesa primogenitus eius, ipse est pater Ziph: & filii Maresa patris Hebron. Porrò filii Hebron, Core & Taphua & Recem & Samma. Samma autem genuit Raham patrem Iercam, & Recem genuit Sammai. Filius autem Sammai, Maon : & Maon pater Beth-sur. Epha autem concubina Caleb peperit Haran & Mosa & Gezez. Porrò Haran genuit Gezez. Filii autem Iahaddai : Regom & Ioatham & Gesan & Phaleth & Epha & Saaph. Concubina Caleb Maacha, peperit Saber & Tharana. Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrē Machbena, & patrem Gabaa. Filia vero Caleb, fuit Achsa. Hi erant filii Caleb, filii Hur primogeniti Ephratha, Sobal pater Cariath-iarim, Salma pater Beth-lehem, Hariph pater Beth-gader. Fuerunt autem filii Sobal patris Cariath-iarim, [a]qui videbat dimidium requietionum[b], Et de cognatione Cariathiarim, Iethrei & Phutei & Samathei & Maserei. Ex his egressi sunt Saraitæ & Esthaolitæ. Filii Salma: Bethlehem, & Netophati coronæ domus Ioab, & dimidium[a] requietionis[b] Sarai. Cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes, [a]canentes atque resonantes, & in tabernaculis commorantes[b]. Hi sunt Cinæi, qui venerūt de [a]calore[b] patris [a]domus Rechab[b].

[a]Haroe, Hasi, Manuoth. [a]Manahatarum. [a]Therethim, Meathim. Suchathim. [a]Hemath. [a]Beth-Rechab.

CAP. III.

Filii Dauidis. Reges Iuda à Salomone vsque ad Sedeciam. Filii Iosiæ.

Dauid vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron : primogenitum Amnon ex Achinoam Iezrahelitide: secundum Daniel de Abigail Carmelitide, tertium Absalom filium Maacha filiæ Tholmai regis Gessur, quartum Adoniam filium Aggith, quintum Saphatiam ex Abital, sextum Iethraham de Egla vxore sua. Sex ergo nati sunt ei in Hebron, vbi regnauit septē annis & sex mēsibus. Triginta autē & tribus annis regnauit in Ierusalē. ¶Porrò in Ierusalem nati sunt ei isti Simmaa & Sobab, & Nathan,

& Salomon, quatuor de Beth-sua filia Ammiel, Iebaar quoque Elisama & Eliphalet & Noge & Nepheg & Iaphia, necnon Elisama & Eliada & Eliphalet, nouem omnes hi, filii Dauid, absque filiis concubinarum: habuerunt & sororem Thamar. ¶Filius autem Salomonis, Roboam: cuius Abia filius, genuit Asa. De hoc quoque natus est Iosaphat pater Ioram: qui Ioram, genuit Ochozaim, ex quo ortus est Ioas: & huius
C Amasias filius genuit Azariam. Porrò Azarię filius Ioathã, procreauit Achaz patrem Ezechiæ, de quo natus est Manasses. Sed & Manasses genuit Amon patrem Iosiæ. ¶Filii autem Iosiæ fuerunt, primogenitus Iohanan, secundus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sel-
Matt.1.b. lum. ‖De Ioacim natus est Iechonias & Sedecias. Filii Iechoniæ fuerũt. Asir, Salathiel, Melchiram, Phadaia, Sennesser & Iecemia, Hosama & Nadabia. De Phadaia orti sunt Zorobabel & Semei.
D Zorobabel genuit Mosollam, Hananiã, & Salomith sororem eorum: Hasabam quoque & Ohol & Barachiam, & Hasadiam, Iosabhesed, quinque. Filius autem Hananiæ Phaltias pater Iesaiæ, cuius filius Raphaia. huius quoque filius, Arnan, de quo natus est Obdia, cuius filius fuit Sechenias. Filius Sechemiæ, Semeia: cuius filii Hattus & Iegaal & Baria & Naaria & Saphat, sex numero. filius Naariæ, Elioenai & Ezechias & Ezricam, tres. Filius Elioeni, Oduia & Elia sub & Pheleia & Accub & Iohanan & Dalaia & Anani, septem,

CAP. IIII.

Genealogia Iudæ. Assur. Iabes, & eius oratio. Caleb. Filii Sela. Genealogia Simeon, Cham stirps deleta, & Amalecitæ.

A Filii Iuda: Phares, Hesron & Charmi & Hur & Sobal. Raia vero filius
Sup.2.a Sobai genuit Iahath, de quo nati
Gen.38.d 8,46,b sunt Ahumai & Laad. hæ cognationes Sarathi. Ista quoque stirps Etam Iezrahel & Iesema & Iedebos. Nomen quoq; sororis eorum, Asalelphuni. Phanuel autem pater Gedor, & Ezer pater Hosa, isti sunt filii Hur primogeniti Ephrata patris Beth-lehem. ¶Assur vero patri Thecuæ erant duæ vxores, Haiaa & Naara, Peperit autem ei Naara, Oozam & Hepher & Themai & Ahasthari, isti sunt filii Naara. Porrò filii Halaa: Sereth, & Sahar & Ethnan.
¶Cos autem genuit Anob & Soboba, B
& cognationes Aharehel filii Arum.
¶Fuit autem Iabes inclytus præ fratribus suis, & mater eius vocauit nomen illius Iabes, dicens, Quia peperi eum in dolore. Inuocauit ergo Iabes deum Israel, dicens, Si benedicens benedixeris mihi, & dilataueris terminos meos & fuerit manus tua mecum, & feceris me à malitia non opprimi. Et præstitit deus quæ præcatus est. Caleb autem [a]frater[b] sua, genuit Mahir, qui fuit [a] vF, pater
pater Esthon. Porrò Esthũ genuit Beth
rapha & Phesse & Tehinna patrem vr
bis Naas. hi sunt viri Recha. ¶Filii au- C
tem Cenez: Othoniel & Saraia, Porrò
filii Othoniel, Hathath & Maonathi.
Maonathi genuit Ophra. Saraia autem
genuit Ioab patrem vallis [a]artificum[b]: [a] Haraſim:
ibi quippe artifices erant. ¶Filii vero
Caleb filii Iephone: Hir & Ela & Na-
han. Filii quoque Ela: Cenez. Filii quo-
que Ialeleel: ziph & zipha, Thiria &
Asrael. Et filii Ezra: Jether & Mered &
Epher & Ialon, genuitque Mariam &
Sammai & Iesba patrẽ Esthamo. Vxor
quoque eius Iudaia, peperit Iared pa-
trem Gedor, & Heber patrem Socho,
& Icuthiel patrem zanoe. hi autem fi- D
lii Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered. Et filii vxoris Odaiæ sororis
Naham patris Ceila, Garmi, & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Gen.38.a
Simon: Ammon & Rina filius Hanan, [a] Asbea. Et
& Thilon. Et filii Iesi: Zoheth & Benzo Iocim,
heth. ¶Filii Sela, filii Iudæ: Her pater & viri
Lecha, & Laada pater Maresa: & co- Choseba,
gnationes domus operantium byssum & Ioas, &
in domo [a]iuramenti. Et qui stare fecit Saraph,
solem, viriq; mendacii, & Securus & [a] habitato
Incendens[b], qui principes fuerunt in res
Moab, & [a]qui reuersi sunt in[b] Lehem. E
[a]hæc autem verba vetera[b]. Hi sunt figu- [a] vP, Ade-
li habitãtes in[a] plãtationibus & in le- barim
pibus apud reg[b] in operibus eius, com Athicim
moratique sunt ibi. ¶‖Filii Simeon: Na [a] Netaim
muel & Iamin. Iarib, zara, Saul. Sellum & Gedera
filius eius, Mabsam filius eius, Masma fi cum rege
filius eius, Filii Masma: Hamuel filius Gñe, 46,b

eius, Zachur filius eius, Semei filius eius. Filii Semei ſedecim, & filiæ ſex: fratres autem eius non habuerunt filios multos, & vniuerſa cognatio non potuit adæquare ſummam filiorum Iuda. Habitauerunt autem in Ber-ſabee & Molada & Haſar-ſuhal, & in Bala, & in Aſom, & in Tholad, & in Bathuel, & in Horma, & in Siceleg, & in Beth-marchaboth, & in Haſar-ſuſim, & in Beth-
F berai, & in Saarim. hæ ciuitates eorum vſque ad regem Dauid. Villæ quoque eorum. Etam & Aen, Remmon & Thochen & Aſan, ciuitates quinque. Et vniuerſa viculi eorum per circuitum ciuitatum iſtarum vſque ad Baal. hæc eſt habitatio eorum, & [=]ſedium diſtributio). Moſobab quoq; & Iemlech, & Ioſa filius Amaſiæ, & Iohel, Iehu filius Ioſabiæ filii Saraiæ filii Aſiel, & Elioenai & Iacoba & Iſuhaia & Aſaia & Adiel & Iſmiel & Banaia, Ziza quoque filius Sephei filii Allon filii Idaia filii Semri filii Samaia. Iſti ſunt nominati principes in cognationibus ſuis, & in domo affinitatum ſuarum multiplicati ſunt *vehementer, Et profecti ſunt* vt ingrederentur in Gador vſque ad orientem
G vallis, vt quærerent paſcua gregibus ſuis. Inueneruntque paſcuas vberes & valde bonas, terram latiſſimam & quietam & fertilem, in qua ante habitauerant de ſtirpe Cham. Hi ergo venerunt, quos ſupra deſcripſimus nominatim in diebus Ezechiæ regis Iuda: & percuſſerunt tabernacula eorum, & habitatores qui inuenti fuerant ibi, & deleuerũt eos vſque in præſentem diem: habitaueruntq; pro eis, quoniam vberrimas paſcuas ibidem repererunt. De filiis quoque Simeon abierunt in montem Seir viri quingenti, habentes principes Phaltiam & Naariã & Raphaim & Oziel filios Ieſi: & pecuſſerunt reliquias qui euadere potuerant, Amalecitarum, & habitauerunt ibi pro eis vſ ad diem hanc.

[=]genealogia ipſorũ

CAP. V.

Genealogia Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe, & eorum habitatio. Fide ſua orationi iuncta, vincunt Agarenos. Poſtea tranſferuntur in Aſſyrios ob idololatriam.

A Filii quoque Ruben primogeniti Iſrael (||ipſe quippe fuit primogenitus eius: ſed cum violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius filiis Ioſeph filii Iſrael, & nõ eſt ille reputatus in primogenitum. Porrò Iudas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt primogenita autem reputata ſunt Ioſeph) ||filii ergo Ruben primogeniti Iſrael: Enoch & Phallu, Eſron & Charmi. Filii Ioel: Samaia filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius, Micha filius eius Reia filius eius, Baal filius eius, Beera filius eius, quem captiuum duxit Thelgath-phalnaſar rex Aſſyriorum, & fuit princeps in tribu Rubẽ. Fratres autem eius, & vniuerſa cognatio eius quando numerabantur per familias ſuas, habuerunt principes Iehiel & Zachariã. Porrò Bala filius Azaz filii Samma, filii Ioel, ipſe habitauit in Aroer vſq; ad Nebo & Beelmeon. Contra orientalem quoque plagam habitauit vſque ad introitum eremi & flumen Euphraten. B Multum quippe iumentorum numerũ poſſidebant in terra Galaad. ¶In diebus autem Saul præliati ſunt contra Agarenos, & interfecerunt illos, habitaueruntq; pro eis in tabernaculis eorum in omni plaga quę reſpicit ad oriẽtem Galaad. ¶Filii vero Gad è regione eorum habitauerunt in terra Baſan vſque Selcha: Ioel [=]in capite), & Sapham ſecundus: Ianai autem & Saphat in Baſan. Fratres vero eorum ſecundum domos cognationum ſuarum, Michael & Moſollam & Sebe & Iorai & Iachan & zie & Heber, ſeptem. Hi filii Abihail, filii Huri, filii Iara, filii Galaad, filii Michael, filii Ieſeſi, filii Ieddo, filii Buz. [=]Fratres quoque filii) Abdiel, filii Guni, principes domus in familiis ſuis. Et habitauerunt in Galaad & in Baſan & in viculis eius, & in cunctis ſuburbanis Saron vſque ad terminos. Omnes hi numerati ſunt in diebus Ioathã regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Iſrael. Filii Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manaſſe, viri bellatores, ſcuta portantes, & gladios, & tendentes arcum eruditiq; ad prælia quadraginta-quatuor millia, & ſeptingenti ſexaginta procedentes ad pugnam. Dimicaue

Gen. 35. d & 49. a.
Gñ. 46. b. Exod. 6. c Nũe. 26. a
[=]i. dux,
[=]Ahi filius
C

runt contra Agarenos. Ituræi vero, & Naphis, & Nodab præbuerunt eis auxilium. Traditiq; sunt in manus eorum Agareni, & vniuersi qui fuerant cũ eis, quia deum inuocauerunt cum prælia-
*sperauissent rentur: & exaudiuit eos, eò quòd *credidissent) in eum. Cœperuntq; omnia quæ possiderant, camelorum quinqua
D ginta millia & ouium ducẽta quinquaginta millia, & asinos duo millia, & animas hominum centum millia. Vulnerati autem multi corruerunt, fuit enim bellum domini. Habitauerũtq; pro eis vsq; ad transmigrationem. ¶Filii quoq; dimidiæ tribus Manasse possederũt terram à finibus Basan vsq; Baal, Hermon & Sanir & montem Hermon. ingens quippe numerus erat. Et hi fuerũt principes domus cognationis eorũ, Epher, Iesi, & Eliel, & Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel viri fortissimi & potentes, & nominati duces in familiis suis. ¶Reliquerunt autem deum patrẽ suorum, & fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit deus coram eis, & suscitauit deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritũ Thelgath-phalnasar regis Assur: & abstulit Ruben & Gad, & dimidiam tribũ Manasse, & adduxit eos in Lahela, & in Habor, & Ara, & fluuium Goran, vsque ad diem hanc.

CAP. VI.

Genealogia filiorum Leui & Aaron cum habitaculis, cantores, Heman, Asaph, Ethan, Vrbes refugii.

A Filii Leui: ||Gerson, & Caath, & Me-
Gñ. 46. b. rari. Filii Caath: Amram, Isaar, He-
infr. 23. b. bron, & Oziel. Filii Amram: Aarõ, Moyses & Maria. ¶Filii Aaron: Nadab: & Abiu, Eleazar & Ithamar. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue, Abisue vero genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi, Ozi genuit zachariã, & zacharias genuit Meraioth. Porrò Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas, Achimaas genuit Azariã, Azarias genuit Iohanã, Iohanã genuit Azariã. ipe est qui sacerdotio functus est in domo, quam ædificauit Salomon in Ierusalem. Genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum, Sellũ genuit Helciã, et Helcias genuit Azariam, Azarias genuit Saraiã, et Saraias genuit Iosedec Porrò Iosedec. egressus est, quãdo transtulit dominus Iudam et Ieru- B
salem per manus Nabuchodonosor. Filii ergo Leui: Gerson, Caath, et Merari. Exo. 6. c
Et hæc nomina filiorum Gerson: Lobni, et Semei. filii Caath: Amram, et Isaar et Hebron, et Oziel, Filii Merari: Moholi et Musi. ¶Hæ autem generationes Leui secundum familias eorum, Gerson. Lobni filius eius, Iahath filius eius zamma filius eius, Ioah filius eius, Addo filius eius, zara filius eius, Iethrai filius eius. ¶Filii Caath, Aminadab filius eius, Core filius eius, Asir filius eius, Elcana filius eius, Abiasaph filius eius, Asir filiꝰ eius, Thahatha filius eius Vriel filius eius, Ozias filius eius, Saul filius eius, Filii Elcana: Amasai, et Achimoth, et Elcana. Filii Elcana, Sophai filius eius, Nahath filius eius, Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elcana filius eius, Filii Samuel: primogenitus Vasseni, et Abia. ¶Filii autem Merari, Moholi: Lobni filius eius, Semei filius eius, Oza filius eius, Sãmaa filius eius, Haggia filius eius, Asaia filius eius, Isti C
sunt quos constituit Dauid *super cantores domus) domini, ex quo collocata est arca: et ministrabant coram tabernaculo testimonii, canentes donec ędificaret Salomon domum domini in Ierusalem: stabant autem iuxta ordinẽ suum in ministerio. Hi vero sunt qui assistebant cum filiis suis, de filiis Caath, Heman cantor filius Ioel, filii Samuel filii Elcana, filii Ieroham, filii Eliel, filii Thohu, filii Suph, filii Elcana, filii Ioel, filii Mahath, filii Amasai: filii Elcana, filii Iohel, filii Azariæ, filii Sophoniæ, filii Thahath, filii Asir, filii Abiasaph filii Core, filii Isaar, filii Caath, filii Leui, filii Israel. Et frater eiꝰ Asaph, qui stabat à dextris eius, Asaph filiꝰ Barachię filii Samaa, filii Michael, filii Basaię, filii Melchię, filii Athanai, filii zara, filii Adaia, filii Ethan, filii zamma, filii Semei, filii Ieth, filii Gerson, filii Leui. Filii autẽ Merari fratres eorũ, ad sinistrã: D
Ethan filius Cusi, filii Abdi, filii Maloch filii Hasabiæ, filii Amasiæ, filii Helciæ, filii Amasai, filii Boni, filii Somer, filii Moholi, filii Musi, filii Merari, filii Leui.

*vel, ad cantandũ in domo

¶Fratres quoque eorum Leuitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus domini. Aaron vero, & filii eius adolebant incensum super altare holocausti, & super altare thymiamatis in omne opus sancti sanctorum: & vt precarētur pro Israel iuxta omnia quæ præceperat Moyses seruus dei. Hi sunt autem filii Aaron: Eleazar filius eius, Phinees filius eius, Abisue filius eius, Bocci filius eius, Ozi filius eius, Zarahia filius eius, Meraioth filius eius, Amarias filius eius, Achitob filius eius, Sadoc filius eius, Achimas filius eius. ¶Et hæc habitacula eorum per vicos atque cōfinia, filiorum scilicet Aaron, iuxta cognationes Caathitarum: ipsis enim sorte contigerant. Dederunt igitur eis Hebron in terra Iuda, & suburbana eius per circuitum: ‖agros autem ciuitatis, & villas, Caleb filio Iephone. Porrò filiis Aaron dederunt ciuitates ad confugiendum, Hebron & Lobna & suburbana eius, Iether quoque & Esthemo cum suburbanis suis, sed & Helon & Dabir cū suburbanis suis, Asan quoque & Beth-semes & suburbana earum. De tribu autē Beniamin: Gabee & suburbana eius, & Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoque cum suburbanis suis. omnes ciuitates, tredecim per cognationes suas. Filiis autē Caath residuis de cognatione sua dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionē vrbes decem. Porrò filiis Gerson per cognationes suas de tribu Issachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephthali, & de tribu Manasse in Basan, vrbes tredecim. Filiis autem Merari per cognationes suas de tribus Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt sorte ciuitates duodecim. Dederunt quoque filii Israel Leuitis ciuitates, & suburbana earum. Dederuntq; per sortem, ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeō, & ex tribu filiorum Beniamin, vrbes has quas vocauerunt nominibus suis, & his qui erant de cognatione filiorum Caath, fueruntque ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim. ¶Dederunt ergo eis vrbes ad confugiendum, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim: & Gazer cū suburbanis suis, Iecmaam quoq; cum suburbanis, & Beth-horon similiter necnon & Aialon cū suburbanis suis, & Gethremmon in eundem modū. Porrò ex dimidia tribu Manasse, Aner & suburbana eius, Balaam & suburbana eius: his videlicet qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. ¶Filiis autem Gersom de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon in Basan, & suburbana eius & Astaroth cum suburbanis suis, De tribu Issachar, Cedes & suburbana eius, & Dabereth cum suburbanis suis, Ramoth quoque & suburbana eius, & Anem cū suburbanis suis. De tribu vero Vser, Masal cum suburbanis suis, & Abdon similiter, Hacoc quoq; & suburbana eius, & Rohob cum suburbanis suis. Porrò de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa & suburbana eius. Hamō cū suburbanis suis, & Cariathaim, & suburbana eius. Filiis aūt Merari residuis: de tribu Zabulon, Remmono & suburbana eius, & Thabor cum suburbanis-cō suis. trans Iordanem quoq; ex aduerso Ierico contra orientē Iordanis de tribu Ruben, Bosor in solitudine cū suburbanis suis, & Iasa cū suburbanis suis, Cademoth quoq; & suburbana eius, & Mephaath cum suburbanis. Necnon de tribu Gad, Ramoth in Galaad & suburbana eius, & Manaim cum suburbanis suis, sed & Hesebon cum suburbanis suis, & Iezer cū suburbanis suis.

E

F

Iosu. 21. b

Iosu. 21. b

CAP. VII.

Genealogia filiorum Issachar. Beniamin, Nephthali, Machir. Ephraim filii occisi, Beria Genealogia filiorū Aser.

POrrò filii Issachar: Thola, & Phua, Iasub & Simeron, quatuor. ¶Filii Thola: Ozi & Raphaia, & Ieriel, & Iemai, & Iebsem, & Samuel, principes per domos cognationum suarū. De stirpe Tholo viri fortissimi *numerati sunt in diebus Dauid, vigintiduo millia sexcenti. Filii Ozi: Izrahia, de quo nati sunt Michael, & Obadia, & Ioel, & Iesia, quinq; omnes principes. Cum eis per familias, & populos suos, accincti ad prælium, viri fortissimi, triginta & sex millia: multas enim habuerunt vxores, & filios. Fratres quoq; eorum per omnem cognationē Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem

A Gē. 46. b

*per familias suas

Ge. 46. c. millia numerati sunt. ¶ Filii Beniamí
B Bela, & Bechor, & Iadihel, tres. Filii Be
la: Esbon & Ozi & Oziel & Ierimoth
& Irai, quinque, principes familiarũ, &
ad pugnandum robustissimi: numerus
autem eorum, vigintiduo millia & tri
gintaquatuor. Porro filii Bechor: Zami
ra, & Ioas, & Eliezer, & Elioenai, &
Amri, & Ierimoth, & Abia, & Ana-
thoth, & Almath. oẽs hi, filii Bechor.
Numerati sunt autẽ per familias suas
principes cognationum suarum ad bel
la fortissimi, viginti millia & ducenti.
Porro filii Iadihel: Balan. Filii autem
Balan: Iebus, & Beniamin, & Aod, &
Chanaana, & zethã, & Tharsis, & Ahi-
sahar, omnes hi, filii Iadihel, princi-
C pes cognationum suarum, viri fortissi-
mi, decem & septem millia, & ducen-
ti ad prælium procedentes. Sephã quo
que & Hapham filii Hir: & Hasim filii
Aher. ¶ Filii autem Nephthali: Iasiel, &
Guni, & Ieser, & Sellum, filii Bala. Por-
[a] quẽ ne- ro filius Manasse, Esriel: [a] concubinaque
per- eius Syra [b] peperit Machir patrem Ga-
e bina laad. Machir autem accepit vxorem fi
Syra liis suis Happhim & Saphamː & habuit
quæ & sororem nomine Maacha: nomen autẽ
secundi, Salphaad, natæque sunt Sal-
phaad filiæ, & peperiit Maacha vxor
Machir filium, vocauitque nomen
eius Phares: porro nomen fratris eius,
Sares: & filii eius, Vlam, & Recem. Fi-
lius autem Vlam, Badan. hi sunt filii
D Galaad, filii Machir, filii Manasse. So-
[a] Mole- ror autem eius [c] regina [b] peperit [a] Virum
pheth decorum [b], & Abiezer, & Mohola. Erãt
[a] Iseod, autem filii Semida: Ahin & Sechem, &
Leci, & Aniam. ¶ Filii autem Ephraim
Suthala, Bared filius eius, Thahath filiꝰ
eius, Elada filius eius, Thahath filius
eius, & huius filius Zabad, & huius fi-
lius Suthala, & huius filius Ezer & Elad
occiderunt autem eos viri Geth indí
[a] gteges genæ, quia descenderant vt inuaderẽt
[a] possessiones [b] eorum. Luxit igitur E-
phraim pater eorum multis diebus, &
venerunt fratres eius vt consolarentur
E eum. Ingressusque est ad vxorem suã:
quæ concepit & peperit filium, & vo
cauit nomẽ eius Beria, eò quod in ma
lis domus eius ortus esset: filia autem
eius fuit Sara, quæ ædificauit Beth-ho
ron inferiorẽ & superiorẽ, & Ozen-sa
ra. Porro filius eius Rapha, & Reseph,
& Thale, de quo natus est Thaan, qui
genuit Laadã, huius quoque filius Am-
miud, qui genuit Elisama, de quo ort9
est Nun, qui habuit filium Iosue. Pos-
sessio autẽ eorum & habitatio, Bethel
cum [a] filiabus suis [b], [b] & contra orientem [a] i. vicu-
Noran, ad occidentalem plagam Ga- lis & in-
zer & filiæ eius, Sichem quoque cum fra.
filiabus suis, vsque ad Aia cum filia- v
bus eius. Iuxta filios quoque Manasse
Beth-san & filias eius, Thanach & fi-
lias eius, Mageddo & filias eius, Dor &
filias eius: [c] his habitauerũt filii Ioseph Ge. 46. b.
filii Israel. ¶ Filii Aser: Iemna, & Iesua,
& Iessui, & Baria, & Sara soror. Filii aũt
Baria: Heber, & Melchiel: ipse est pater
Barsaith. Heber autem genuit Iephlat
& Somer, & Hotham, & Suaa sororem G
eorum. Filii Iephlat, Phosech, & Ba-
maal, & Asoth: hi filii Iephlat. Porro fi
lii Somer: Ahi, & Raoga, & Haba, &
Arã. Filii autem Helem fratres eius: Su
pha, & Iemna, & Selles, & Amal. Filii
Supha: Sue, Harnapher, & Sual, & Beri,
& Iamra, Bosor, & Hod & Samma, & Sa
lusa, & Iethran, & Bera. Filii Iether: Ie-
phonne, & Phaspha, & Ara. Filii autẽ
Olla: Aree, & Haniel, & Resia. Omnes
hi filii Aser, principes cognationũ ele
cti atque fortissimi duces ducum: nu-
merus autem eorum ætatis quæ apta
esset ad bellum, vigintisex millia.

CAP. VIII.

Genealogia filiorum Beniamin. No
mina generis Saul.

A Ge. 46. c. Sap. 7. b.

BEniamin autẽ genuit Bela primo genitum suum, Asbel secundum, Ahara tertium, Nohaa quartum, & Rapha quintum. Fueruntque filii Bela: Addar, & Gera, & Abiud, Abisue quoque, & Naaman, & Ahoe, sed & Gera, & Sephuphan, & Huram, Hi sunt filii Ahod, principes cognationũ habitantiũ in Gabaa, qui translati sunt in Manahath. Naaman autem & Achia & Gera ipse transtulit eos, & genuit Oza & Ahilud. Porro Saharaim genuit in regione Moab, postquam dimisit Hu sim & Bara vxores suas. Genuit autem de Hodes vxore sua, Iobab, & Sebia, & Mosa, & Molchom, Iehus quoque & Se chia, & Marma. hi sunt filii eius princi

B pes in familiis suis. Mehusim vero genuit Abitob, & Elphaal. Porro filii Elphaal: Heber, & Misaam, & Samad: hic ædificauit Ono, & Lod, & filias eius, Baria autem & Sama principes cognationum habitantium in Aialon: hi fugauerunt habitatores Geth. Et Ahio, & Sesac, & Ierimoth, & Zabadia, & Arod, & Heder, Michael quoque & Iespha, & Ioha filii Baria. Et zabadia, & Mosollam, & Hezeci, & Heber, & Isamari, & Iezlia, & Iobab filii Elphaal. Et Iacim & Zechri, & Zabdi, & Elioenai, & Selethai, & Eliel, & Adaia, & Baraia, & Samarath filii Semei. Et Iesphan, & Heber
C & Eliel & Abdon, & Zechri, & Hanan, & Hanania, & AElam, & Anathothia, & Iephdaia, & Phanuel filii Sesac. & Samsari, & Sohoria, & Otholia, & Ierisia, & Elia, & Zechri, filii Ieroham. hi patriarchę, & cognationum principes, qui ha
Infr. 9. f. bitauerunt in Ierusalem. ¶In Gabaon autem habitauerunt Abi-gabaon, & nomen vxoris eius Maacha: filiusque eius primogenitus Abdō, & Sur, & Cis, & Baal, & Nadab, Gedor quoq; & Ahio, & zacher, & Macelloth, & Macelloth genuit Samaa habitauerūtq; ex aduer
1. Re. 14. g so fratrū suorū in Ierusalem cū fratri-
infra. 9. g bus suis. ¶Ner autē genuit Cis, & Cis
D genuit Saul. Porro Saul genuit Ionathā & Melchi-sua, & Abinadab, & Esbaal. Filius autē Ionathan, Meribaal: & Meribaal genuit Micha. Filii Micha: Phithon, & Melech, & Tharaa, & Ahaz. Et Ahaz genuit Ioada: & Ioada genuit Alamath, & Azmoth & zamri: porro zamri genuit Mosa, & Mosa genuit Banaa, cuius filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel. Porro Asel sex filii fuerunt, his nominibus. Ezricam, Bochru, Ismael, Saria, Obdia, & Hanan: omnes hi, filii Asel. Filii autem Esec fratris eius. Vlā primogenitus, & Iehus secundus, & Eliphalet tertius. Fueruntq; filii Vlam viri robustissimi, & magno robore tendentes arcum: & multos habentes filios ac nepotes vsque ad centum quinquaginta. Omnes hi, filii Beniamin.

CAP. IX.

De sacerdotibus, Leuitisque, & officiis eorum. Panes propositionis. Familia Saulis.

VNiuersus ergo Israel dinumeratus est *: & summa eorū scripta est in libro regū Israel, & Iuda: qui
A * per ge-neal. gia
propter delictum suū. Qui aūt habitauerunt primi in possessionibus, & in vrbibus suis: Israel, & sacerdotes, & Leuitæ, & Nathinei. Cōmorati sunt in Ierusalem de filiis Iuda, & de filiis Benia min, de filiis quoque Ephraim, & Manasse. Othei filius Ammiud filius Amri, filii Omrai, filii Bonni, de filiis Phares filii Iuda. Et de Siloni: Asaia primogenitus, & filii eius. De filiis autē zara: Iehuel, & fratres eorū, sexcenti nonaginta. Porro de filiis Beniamin: Salo filius Mosollam, filii Oduia, filii Asana: & Iobania filius Ieroham: & Ela filius Ozi, filii Mochori: & Mosollam filius Sapha tiæ, filii Rahuel, filii Iebanię. & fratres
E eorū per familias suas, nongenti quinquaginta sex. Omnes hi, principes cognationum per domos patrū suorum. De sacerdotibus autē: Iedaia, Ioiarib, & Iachim: Azarias quoque filius Helciæ, filii Mosollam. filii Sadoc, filii Maraioth, filii Achitob, *pontifex* domus *ducis
dei. Porro Adaias filius Ieroham, filii Phassur, filii Melchiæ: & Maasai filius Adiel filii Iezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii Emmer, fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta: fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in
C domo dei. De Leuitis autem: Semeia filius Hassub filii Ezricam, filii Hasebia de filii Merari. Bacbacar quoque carpentarius, & Galal, & Mathania filius Micha, filii zechri, filii Asaph: & Obdia filius Semeiæ filii Galal, filii Idithun: & Barachia filius Asa, filii Elcana, qui habitauit in *atris* Netophati. ¶Ianitores *villis
autem: Sellum, & Accub, & Telmon, & Ahimā: & frater eorum Sellum princeps, vsque ad illud tempus, in porta regis ad orientem obseruabant per vices suas de filiis Leui. Sellum vero filius Core filii Abiasaph, filii Core, cū fratribus suis, & domo patris sui, hi
D sunt Coritæ super opera ministerii custodes vestibulorum tabernaculi: & fa

miliæ eorum per vices caſtrorum domini cuſtodientes introitum. Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram domino. Porro zacharias filius Moſollamia, ianitor portæ tabernaculi teſtimonii. Omnes hi electi ĩ oſtiarios per portas, ducenti duodecim: & deſcripti in villis propriis: quos conſtituerunt Dauid, & Samuel videns, in fide ſua tam ipſos, quam filios eorum in oſtiis domus domini, & in tabernaculo vicibus ſuis. Per quatuor ventos erant oſtiarii: id eſt ad orientem, & ad occidentem, & ad aquilonem, & ad
E auſtrum. Fratres autẽ eorum in vicu-
lis morabantur, & veniebant in ſabbathis ſuis de tempore vſque ad tempus.
In fide enim iſtorum quatuor potentiũ ianitorũ erant Leuitæ,
His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum, & erãt ſuper exedras, & theſauros domus domini. Per gyrum quoque templi domini morabantur in cuſtodiis ſuis: vt cum tempus fuiſſet, ipſi mane aperirẽt fores. De horũ grege erant & ſuper vaſa miniſterii: ad numerum enim & inferebantur vaſa, & efferebantur. De ipſis & qui credita habebant vtenſilia ſanctuarii, præerãt ſimilæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. Filii aũt ſacerdotũ vnguẽta ex aromatib9 cõficiebant. Et Ma-
F thathias Leuites primogenitus Sellum Coritæ, perfectus erat eorum quæ in ſartagine frigebantur. Porro de filiis Caath fratribus eorum, ſuper panes erant propoſitionis, vt ſemper nouos per ſingula ſabbatha præpararent. Hi ſunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, vt die ac nocte iugiter ſuo miniſte- Supra. 8. c
rio deſeruirent. Capita Leuitarum, per familias ſuas principes manſerunt in Ieruſalem. ||In Gabaon autem commorati ſunt pater Gabaõ Iehiel, & nomen vxoris eius Maacha filius primogenitus eius Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab, Gedor quoque, & Ahio, & zacharias, & Macelloth. Porro Macelloth genuit Samaam, iſti ha- G
bitauerunt è regione fratrum ſuorum Supr. 8. d
in Ieruſalem cum fratribus ſuis. ¶Ner autem genuit Cis: & Cis genuit Saul: & Saul genuit Ionatham, & Melchiſua, & Abinadab, & Eſbaal. Filius autẽ Ionathan, Meribbaal: & Meribbaal genuit Micha. Porro filii Micha, Phithon & Melech, & Taraa, & Ahaz. Ahaz autem genuit Iara: & Iara genuit Alamath, & Azmoth, & zambri. zambri autem genuit Moſa: Moſa vero genuit Banaa: cuius filius Raphaia, genuit Elaſa: de quo ortus eſt Aſel. Porro Aſel ſex filios habuit his nominibus, Ezricam, Bochru, Iſmahel, Saria, Obdia, Hanan, hi ſunt filii Aſel.

CAP. X.

Saul cum filiis occiditur à Philisthæis: quos Galaaditæ sepeliunt. Saul quare occisus à deo.

A 1.Re.31.a PHilisthiim autem pugnabant cōtra Israel, fugeruntque filii Israel Philisthæos, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. Cumq; appropinquassent Philisthæi persequētes Saul & filios eius, percusserunt Ionathan, & Abinadab, & Melchi-sua filios Saul. Et aggrauatum est prælium contra Saul, inueneruntque eum sagittarii, & vulnerauerunt iaculis. Et dixit Saul ad armigerum suum, Euagina gladium tuum, & interfice me: ne forte veniant incircuncisi isti, & illudant mihi. Noluit autem armiger eius hoc facere, timore perterritus: arripuit ergo Saul ensem, & irruit in eum. Quod cum vidisset armiger eius, videlicet B mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, & mortus est. Interiit ergo Saul, & tres filii eius, & omnis domus illius pariter concidit. Quod cum vidissent viri Israel qui habitabant in campestribus, fugerunt: & Saul ac filiis eius mortuis, dereliquerunt vrbes suas & huc illucq; dispersi sunt: venerūtq; Philisthiim, & habitauerunt in eis.

C ¶Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæsorum, inuenerunt Saul, & filios eius iacentes in monte Gelboe. Cumque spoliassent eum, & amputassent caput, armisque nudassent, miserunt in terram suam, vt circunferretur, & *ostenderetur' idolorum templis & populis: arma autem eius consecrauerunt in phano dei sui, & caput affixerunt in templo Dagon. ¶Hoc cum audissent viri Iabes Galaad, omnia scilicet quæ Philisthiim fecerant super Saul, consurrexerunt singuli virorum fortium, & tulerunt cadauera Saul & D filiorum eius: attuleruntque ea in Iabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercum quæ erat in Iabes, & ieiunauerunt septem diebus. ¶Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod præuaricatus sit mandatum domini quod præceperat, & non custodierit illud: sed insuper etiam pythonissam cōsuluerit, nec sperauerit in domino', propter quod interfecit eum, & transtulit regnum eius ad Dauid filium Isai.

untiaretur

*cōsuluerit dominum.

CAP. XI.

Vngitur Dauid in regem. Iebus. Arx Sion. Ciuitas Dauid. Catalogus fortium Dauidis.

A 2.Re.5.a CONgregatus est igitur omnis Israel ad Dauid in Hebron, dicēs, Os tuum sumus & caro tua. Heri quoque & nudiustertius cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas & introducebas Israel: tibi enim dixit dominus deus tuus, Tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super eum. Venerūt ergo omnes maiores natu Israel ad regem in Hebron, & iniit Dauid cum eis fœdus coram domino vnxeruntque eum regem super Israel, iuxta sermonem domini quē locutus est in manu Samuel. ¶Abiit quoque Dauid, & omnis Israel in Ierusalem, hæc est Iebus, vbi erant Iebusæi habitatores terræ. Dixeruntq; qui habitabant in Iebus ad Dauid, Nō ingredieris huc. Porro Dauid cepit arcem Sion, quę est ciuitas Dauid, dixit- B que, Omnis qui percusserit Iebusæum in primis, erit princeps & dux. Ascendit igitur primus Ioab filius Saruiæ, & factus est princeps. Habitauit autem Dauid in arce, & idcirco appellata est ciuitas Dauid. AEdificauitque vrbem in circuitu à Mello, vsque ad gyrum: Ioab autem reliqua vrbis *extruxit'. Proficiebatque Dauid, vadens & crescens, & dominus exercituum erat cū eo. ¶||Hi principes virorum fortium Dauid, qui *adiuuerunt eum vt rex fieret super omnem Israel, iuxta verbum domini quod locutus est ad Israel. Et iste numerus robustorum Dauid: Iesbaam filius Hachamoni prīceps inter triginta, iste leuauit hastam suam super trecentos' vulneratos vna vice'. ¶Et post eum Eleazar filius patrui eius Ahohites, qui erat inter tres potētes, iste fuit cum Dauid in Phes-domim, quando Philisthiim congregati sunt ad locum illum in prelium: & erat *ager regionis illius plenus' hordeo, fugeratque populus à facie Philistinorum, Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum: cumque percussissent Philisthæos, dedit dominus salutem magnam populo

*restaurauit.

2.Re.23.a

* fortiter

C

*quos vulnerauit. & infra.

*pars agri plena.

suo. Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petrā, in qua erat
D Dauid, ad speluncam Odollam, quando Philisthiim fuerāt castrametati in valle Raphaim. Porro Dauid erat in p̄sidio, et statio Philisthinorū in Beth-lehem. Desyderauit igitur Dauid et dixit, O si quis daret mihi aquam de cisterna Beth-lehem, quæ est in porta. Tres ergo isti per media castra Philisthinorum perrexerunt, et hauserunt aquam de cisterna Beth-lehem, quæ erat in porta, et attulerunt ad Dauid vt biberet: qui noluit, sed magis libauit illam domino, dicens, Absit[a] vt ī cōspectu dei mei hoc faciam, et sanguinem istorum virorum bibam: quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere, hæc fecerunt tres robustissimi.

[a] mihi à deo (.i. hoc auertat à me deus) vt

E ¶Abisai quoq; frater Ioab ipse erat prīceps trium, et ipse leuauit hastam suā contra trecentos vulneratos, et ipse erat inter tres nominatissimus, et inter tres secundus inclytus, et princeps eorum: veruntamē vsque ad tres primos non peruenerat. ¶Banaia filius Ioiadæ viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabseel: ipse percussit duos[a] ariel Moab: et ipse descendit, et interfecit leonem in media cisterna tempore niuis. Et ipse percussit virum AEgyptiū, cuius statura erat quinque cubitorum, et habebat lanceam vt liciatorium texentium: descendit igitur ad eum cum virga, et rapuit hastam quā tenebat manu, et interfecit eum hasta sua. Hæc fecit Banaia filius Ioiadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, inter triginta primus, veruntamē
F ad tres vsque non peruenerat: posuit autem eum Dauid ad auriculam suā.

[a] leones

¶ Porro fortissimi viri in exercitu, Asahel frater Ioab, et Elehanan filius patrui eius de Beth-lehem, Sammoth Arorites, Helles Phalonites, Ita filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites, Sobbochai Husathites, Ilai Ahohites, Maharai Netophathites, Heled filiꝰ Baana Netophathites, Ethai filiꝰ Ribai de Gabaath filiorum Bēiamin, Banaia Pharathonites, Hurai de torrente Gaas, Abiel Arbathithes, Azmoth Bauramithes Eliaba Salabonites. Filii Assem Gezonites, Ionathan filius Sage Ararites, Ahiam filius Sachar Ararites. Eliphal filiꝰ Vr, Hepher Mecherathites, Ahia Phelonites, Hesro Carmelites, Naarai filius Hazbai, Iohel frater Nathan, Mibahar filius Agarai, Selec Ammonites, Naharai Berothites armiger Ioab filii Saruiæ, Ira Iethræus, Gareb Iethræus, Vrias Hethæus, Zabad filius Oholi, Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, et cum eo triginta: Hanan filius Maacha, et Iosaphat Mathanites, Ozia Astarothithes, Samma et Iehiel filii. Hotham Arorites Gedihel filius Samri, et Ioha, frater eius Thosaites, Eliel Mahumites, et Ieribai et Iosaia filii Elnaem, et Iethma Moabithes, Eliel et Obed et Iahiel de Masobia.

CAP. XII.

Qui transierint ad Dauidem cum adhuc fugeret Saulem, et numerus eorum, Adiutor Dauidis deus.

A Hi quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, cum adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi et egregii pugnatores, tendētes arcum, et vtraque manu fundis saxa iaciētes, et dirigētes sagittas de fratribus Saul ex Beniamin. Princeps Ahiezer, et Ioas filiis Samaa, Gabaathithes et Iaziel et Phallet filii Azmoth, & Baracha et Iehu Anathotithes. Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta et super triginta. Ieremias et Iehesiel et Iohanan et Iezabad Gaderothithes, et Eluzai et Ierimuth, et Baalia et Samaria et Sapharia Haruphites. Elcana et Iesia et Azareel et Ioezer et Iesbaam de Carehim: Ioela quoque et Zabadia filii Ieroham de Gedor.

¶Sed & de Gaddi transfugerūt ad Dauid, [a] cū lateret in deserto, viui robustissimi, et pugnatores optimi, tenentes clypeum et hastam: facies eorum q̄si facies leonis, et veloces q̄si capreæ in mōtibus: Ezer prīceps, Obdias secūdus, Eliab tertius. Masmana quartus, Ieremias quintus, Ethi sextꝰ. Eliel septimus, Iohanan octauus, Elzebab nonus, Ieremias decimus, Mathbanai vndecimus. hi de filiis Gad principes exercitus nouissimus, [a] centum militibus pręcentum

B [a] ad munitionem

milites, (sub. persequebatur) et erat, & maximus mille. Isti sunt q trāsierunt Iordanem mense primo, quādo inundare cōsueuit super ripas suas: & omnes fugauerunt qui morabantur in vallibus ad orientalem plagam & occidentalem. ¶ Venerunt autem & de Beniamin & de Iuda ad præsidium in quo morabatur Dauid. Egressusq; ē Dauid obuiam eis, & ait, Si pacifice venistis ad me vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis, si autem insidiamini mihi pro aduersariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat deꝰ patrum nostrorum, & iudicet. Spiritus vero induit Amasai principem inter triginta, & ait, Tui sumus ô Dauid, & tecum fili Isai, pax pax tibi, & pax adiutoribus tuis. te enim adiuuat deus tuus. Suscepit ergo eos Dauid, & constituit principes turmæ. ¶ Porro de Manasse transfugerūt ad Dauid, quando veniebat cum Philisthiim aduersus Saul, vt pugnaret: & non dimicauit cum eis, quia inito cō 1. Re. 29 b
D silio remiserunt eum principes Philisthinorum, dicentes, Periculo capitis nostri reuertetur ad dñm suum Saul. Quādo igitur reuersus est Siceleg, trās fugerunt ad eum de Manasse, Ednas, & Iozabad, & Iedihel, & Michael & Iozabad, & Eliu, & Salathi, principes millium in Manasse, hi præbuerunt auxilium Dauid aduersus latrunculos: omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu. Sed & per singulos dies veniebant ad Dauid, ad auxiliādū ei, vsquedū fieret grādis nūrus quasi exercitꝰ dei. ¶ Iste quoq; est numerus principum exercitus, qui venerunt ad Dauid, cum esset in Hebron, vt transferrēt regnum Saul ad eum, iuxta verbum domini. Filii Iuda portantes clypeum & hastam, sex millia octi
E genti expediti ad prælium. De filiis Simeon virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum. De filiis Leui, quatuor millia sexcenti. Ioiada quoque princeps de stirpe Aarō, & cum eo tria millia septingenti. Sadoc etiam puer * egregiæ indolis, & domus patris eius principes viginti duo. De filiis autem Beniamin fratriꝰ Saul, tria millia, magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul.

* fortis viribus,

Porro de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis. Et ex dimidia parte tribus Manasse, decem & octo millia, singuli per nomina sua venerunt vt constituerent regem Dauid, De filiis quoque Issachar, viri eruditi qui nouerant singula tempora ad prę-
F cipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti: omnis autem reliqua tribus, eorum consilium sequebatur. Porro de zabulon qui egredie bantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta millia, & venerunt in auxilium nō in corde duplici. Et de Nephthali, principes mille: & cum eis instructi clypeo & hasta, triginta & septem millia. De Dan etiam præparati ad prælium, vigintiocto millia sexcenti. Et de Aser egredientes ad pugnam & in acie prouocantes, quadraginta millia, Trans Iordanem autem de filiis Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manasse instructi armis bellicis, centum viginti millia. Omnes isti bellatores expediti ad pugnan-
G dum, corde perfecto venerunt in Hebron, vt constituerent regē Dauid sup vniuersum Israel: sed & ōnes reliqui ex Israel, vno corde erant vt rex fieret Dauid. Fueruntque ibi apud Dauid tribus diebus comedentes & bibentes, præparauerant enim eis fratres sui. Sed & qui iuxta eos erant, vsque ad Issachar & zabulon & Nephthali, afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus ad vescendum: farinam, palathas, vuam passam vinum, oleum, boues, arietes ad omnem copiam, gaudium quippe erat in Israel.

CAP. XIII.

Reducitur arca de Cariath-iarim. Oza occiditur à deo, quod area non portaretur à Leuitis.

INiit autem consilium Dauid cū tribunis & centurionibus, & vniuersis principibus, & ait ad om-
A nem cœtum Israel, Si placet vobis, & à domino deo nostro egredie mittamur sermo quem loquor: mittamus ad huc et fratres nostros reliquos in vniuersas re-

giones Israel,& ad sacerdotes & Leuitas qui habitant in suburbanis vrbiū, vt congregentur ad nos, & reducamꝰ arcam dei nostri ad nos:non enim requisiuimus eam in diebus Saul. Et respondit vniuersa multitudo vt ita fieret:placuerat enim sermo omni populo. ¶Congregauit ergo Dauid cunctū
B Israel a Sihor Aegypti, vsque dum ingrediaris Emath, vt adduceret arcam dei de Cariath-iarim. Et ascendit Dauid & omnis vir Israel ad collum Cariath-iarim, qui est in Iuda, vt afferret inde arcam domini dei sedentis super cherubim, vbi inuocatum est nomen eius. Imposuerunt que arcam dei super plaustrum nouū de domo Abinadab: Oza autem, & frater eius minabant
C plaustrum. Porro Dauid & vniuersus Israel, ludebant coram deo omni virtute, in canticis & in citharis, & psalteriis, & tympanis, & cymbalis, & tubis. Cum autem peruenissent ad areā Chidon, tetēdit Oza manum suam, vt sustentaret arcam: bos enim quippe lasciuiens, paululum inclinauerat eam. Iratus est itaque dominus contra Ozam, & percussit eum, eō quōd tetigisset arcam: & mortuus est ibi coram deo. Contristatusque est Dauid, eō q̄ diuisisset dominus Ozam: vocauitque locū illum, Diuisio Ozæ, vsque in præsentem diem. Et timuit * deum tunc
*Dauid temporis, dicens, Quomodo possum ad me introducere arcam dei? Et ob hanc causam non adduxit eam ad se, hoc est in ciuitatem Dauid, sed auertit in domum Obed-edom Gethæi. Mansit ergo arca dei in domo Obed-edom tribus mēsibus: & benedixit dominus domui eius, & omnibus quæ habebat.

CAP. XIIII.

¶ Hiram mittit ligna & artifices. Filii Dauidis. Bina Dauidis victoria contra Philisthæos.

A Misit quoque Hiram rex Tyri nūtios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices parietum ligno rumque: vt ædificarent ei domum. Cognouitque Dauid eo, q̄ confirmasset eum dominus in regem super Israel, & sublenatum est regnum suum super populum eius Israel. ¶Accepit quoque Dauid alias vxores in Ierusalē: genuitque filios & filias. Et hæc nomina eorum qui nati sunt in Ierusalem: samua & Sobab, Nathan & Salomon, B Iebahar, & Elisua, & Eliphalet, Noga quoque, & Napheg, & Iaphia, Elisama & Baal-iada, & Eliphalet. ¶Audientes autem Philisthiim quōd vnctus esset Dauid in regem super vniuersum Israel, ascenderunt omnes vt quærerent eum: quod cum audisset Dauid, egressus est obuiam eis. Porro Philisthiim venientes, diffusi sunt in valle Raphaim. Consuluitque Dauid dominum, dicens; Si ascendam ad Philisthæos, & si trades eos in manu mea? Et dixit ei dominus, Ascende, & tradā in manu tua. Cumque illi ascendissent in Baal-pha- C rasim percussit eos ibi Dauid, & dixit, Diuisit deus inimicos meos per manū meam, sicut diuiduntur aquæ. & idcir co vocatum est nomē illius loci, Baalpharasim. Dereliquerunt que ibi deos suos, quos Dauid iussit exuri. ¶Alia etiā vice Philisthiim irruerunt, & diffusi sunt in valle, Consuluitque rursum Dauid deum: & dixit ei deus, Non ascē-
circunda eos, das post eos, recede ab eis, & venies cōtra illos ex aduerso pyrorū. Cūq̄ audieris sonitū gradiētis i cacumine pyrorū, tūc egredieris ad bellū, egressus ē enim deus ante te, vt percutiat castra D Philisthiī. Fecit ergo Dauid sicut præceperat ei deus, & percussit castra Philisthinorum, de Gabaon vsque Gazera. Diuulgatūq̄ est nomen Dauid in vniuersis regionibus: & dñs dedit pauorem eius super omnes gentes.

CAP. XV.

¶ Arca reducitur à Leuitis cum canticis. Saltans Dauid irridetur à Michol.

A Fecit quoque sibi domos in ciuitate Dauid: & ædificauit locum arcæ dei, tetenditque ei tabernaculum. Tunc dixit Dauid, Illicitum est vt à quocunque portetur arca dei, nisi à Leuitis: quos elegit dominꝰ ad portandum eam, & ad ministrandum sibi, vsque in æternū. Congregauitq̄ vniuersum Israel in Ierusalē, vt afferretur arca dei in locū suū quem

præparauerat ei. Necnon & filios Aaron & Leuitas, de filiis Caath, Vriel princeps fuit: & fratres eius centum viginti. De filiis Merari, Asaia princeps: & fratres eius ducenti viginti. De filiis Gersom, Ioel princeps: & fratres eiꝰ centum triginta. De filiis Elisaphan, Semeias princeps: & fratres eius ducenti. De filiis Hebron. Eliel princeps: & fratres eius octoginta. De filiis Oziel Aminadab princeps: & fratres eius cẽtum duodecim. Vocauitque Dauid
B Sadoc & Abiathar sacerdotes, & Leuitas, Vriel, Asaiam, Ioel, Semeiam, Eliel, & Aminadab: & dixit ad eos, Vos q estis principes familiarum Leuiticarũ, sanctificamini cum fratribus vestris, & afferte arcã domini dei Israel ad locum qui ei præparatus est: ne‖vt à prĩcipio, quia non eratis præsentes* percussit⁾ nos dominus: =sic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus⁾. ¶Sanctificati sunt ergo sacerdotes & Leuitæ, vt portarent arcam domini dei Israel. Et tulerunt filii Leui arcam dei, sicut præceperat Moyses iuxta verbum domini humeris suis, in vectibus. Dixitque Dauid principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorũ', nablis videlicet & lyris & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonitus letitiæ. Cõstitueruntque Leuitas: Heman filium Ioel, & de fratribus eius Asaph filium Barachiæ. de filiis vero Merari, fratribꝰ eorum: Ethan filium Casaiæ. Et cum eis
C fratres eorum in secundo ordine, zachariã & Ben & Iaziel & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, Eliab & Banaiam & Maasiã & Mathathiã & Eliphalu & Maceniam & Obed-edom & Iehiel, ianitores. Porro cantores, Heman, Asaph, & Ethan: in cymbalis æneis concrepantes. zacharias autem & Oziel,, & Semiramoth & Iahiel & Ani & Eliab & Maasias & Banaias in nablis= arcana cantabant⁾. Porro Mathathias & Eliphalu & Macenias & Obed-edom & Iehiel & Ozaziu: in citharis*pro octaua canebant Epinicion⁾. Chonenias autem prĩceps Leuitarum, =prophetię præerat⁾, ►& ad præcinendam melodiam⁾: erat quippe valde sapiens. Et Barachias & Elcana: ianitores arcæ. Porro Sebenias & Iosaphat & Nathanael & Amasai & zacharias & Banaias & Eliezer sacerdotes, clangebant tubis corã arca dei: & Obed-edom & Iehias erãt ianitores arcæ. ¶‖Igitur Dauid & maiores natu Israel, & tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis domini de domo Obed-edom cũ lætitia, Cũque adiuuisset deus Leuitas qui portabant arcam fœderis domini, immolabantur septem tauri & septem arietes. Porro Dauid erat indutus stola byssina, & vniuersi Leuitæ qui portabãt arcam, cãtoresq;, & Chonenias princeps =prophetiæ⁾ inter cantores: Dauid autem indutus erat ephod lineo. Vniuersusque Israel deducebant arcam fœderis domini in iubilo, & sonitu buccinę & tubis, & cymbalis, & nablis & citharis concrepantes. Cumque peruenisset arca fœderis domini vsque ad ciuitatem Dauid: Michol filia Saul prospiciens per fenestrã, vidit regẽ Dauid saltantem atque ludentem, & despexit eum in corde suo.

Sup. 13. d. =diuisit =quia nõ cõsuluimus eũ secũdum ritum.

*sup Halamoth (instrumẽtũ est musicum.

*sup Haseminith, Lẽnaseah

*magister erat cãtꝰ

2. Re. 6. c D

=vt canis

CAP. XVI.

Allata arca, Dauid constituit ministros, & gratias deo agit. Laudãdus & quærendus deus. Populus dei Israel. Promissiones. vnctus dei populus, Laudandus deus bonus, misericors, & orandus.

ATtulerunt igitur arcam dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid: & obtulerunt holocaucausta & pacifica coram deo. Cumque complesset. Dauid offerens holocausta & pacifica, benedixit populo in nomine domini. Et diuisit vniuersis per singulos à viro vsque ad mulierem tortã panis, & =partem asse carnis bubalæ, & frixam oleo similam⁾. ¶Constituitque coram arca domini de Leuitis, qui ministrarent: & recordarentur operum eius, & glorificarent, atq; laudarẽt dominum deum Israel: Asaph principẽ, & secundum eius zachariam. Porro Iahiel & Semiramoth & Iehiel & Mathathiam & Eliab & Banaiam et Obed-edom, et Iehiel super organa psalterii et lyras, Asaph autem, vt cymbalis personaret: Banaiã vero et Iehaziel sacerdotes, canere tuba iugiter coram arca

A 1. Re. 6. d.

=frustum, et pultẽ. (vt lagenam, sub vini.)

fœderis dei. In illo die fecit Dauid
principem ad confitendum domino,
Asaph, & fratres eius.
Psl 104.b. ‖Confitemini domino, & inuocate no
isa.12.a men eius: notas facite in populis ª ad-
ª opera inuentiones / eius,
Cantate ei, & psallite ei: & narrate om
nia mirabilia eius.
Laudate nomen sanctum eius: lætetur
B cor quærentium dominum.
ª fortitu- Quærite dominum, & ª virtutem) eius:
dinem quærite faciem eius semper.
Recordamini mirabilium eius quæ fe-
cit: signorum illius, & iudiciorum o-
ris ª eius,
Semen Israel serui eius: filii Iacob ele
cti eius.
Ipse dominus deus noster in vniuersa
terra iudicia eius.
¶ Recordamini in sempiternum pacti
eius: sermonis quem præcepit in mil-
le generationes.
Quem pepigit cum Abraham: & iura-
menti illius cum Isaac.
Et constituit illud Iacob in præce-
ptum: & Israeli in pactum sempiter
num.
Dicens, Tibi dabo terram Chanaan, fu
niculum hæreditatis vestræ.
ª pauciſsi- Cum essent pauci numero, ª parui) &
mi coloni eius,
Et transierunt de gente in gentem, &
de regno ad populum alterum,
Non dimisit quenquā ª calumniari eos)
sed increpauit pro eis reges,
‖Nolite tangere christos meos: & in
prophetis meis nolite malignari.
¶ Cantate domino omnis terra: annun
tiate ex die in diem salutare eius.
Narrate in gentibus gloriam eius: in
cunctis populis mirabilia eius.
Quia magnus dominus, & laudabilis
ª nimis): & horribilis super omnes
deos.
Omnes enim dii populorum, idola: do
minus autem cælos fecit.
¶ Confessio & magnificentia coram
eo: fortitudo & gaudium in loco
eius.
Afferte domino familiæ populorum:
afferte domino gloriam & ª impe-
rium),
Date domino gloriam nomini eius, le
uate sacrificium, & venite in conspe
ctu eius: & adorate dominum in de-
core sancto.
Cõmoueatur à facie eius omnis terra:
ipse enim fundauit orbẽ immobilẽ.
Lætent cæli, & exultet terra: & dicant
in nationibus, Dominus regnauit.
Tonet mare, & plenitudo eius: exultẽt
agri, & omnia quæ in eis sunt,
Tunc ª laudabũt) ligna saltus corã dño:
quia venit iudicare terram,

ª vim in-
ferre eis:
Psal. 95. a

C

ª fortitudi
nem.

ª exulta-
bunt

Confitemini domino, quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius.

D Et dicite, Salua nos deus saluator noster: & congrega nos, & erue de gentibus, vt confiteamur nomini sancto tuo, & [a]exultemus in carminibus tuis.

[a]gloriemur in laude tua

Benedictus dominus deus Israel ab æterno, & vsque in æternum, & dicat omnis populus Amen, & hymnum domino.

¶Dereliquit itaq; ibi coram arca fœderis domini Asaph & fratres eius: vt ministrarent in conspectu arcæ iugiter *per singulos dies, & vices suas*. Porrò *Obed-edom, & fratres eius sexaginta* octo: & Obed-edom filium Idithun, & Hosa constituit ianitores. Sadoc autem sacerdotem, & fratres eius sacerdotes, coram tabernaculo domini in excelso, quod erat in Gabaon: vt offerrent holocausta domino super altare holocaustomatis iugiter mane & vespere, iuxta omnia quæ scripta sunt in lege domini, quam præcepit Israeli. Et [a]post eum Heman & Idithun, & reliquos electos vnũquenq; vocabulo suo ad confitendum domino: quoniam in *æternũ misericordia eius*. Hemã quoq; & Idithun canentes tuba, & quatientes cymbala: & omnia musicorum organa ad canendum deo: filios autẽ Idithun fecit esse portarios. Reuersusq; est omnis populus in domum suam: & Dauid, vt benediceret etiam domui suæ.

[a]cum eis

CAP. XVII.

Prohibetur Dauid ædificare domum deo. Dat deus omnia, nihil à nobis accipit. Christus ædificaturus ecclesiã. Laudat Dauid deũ. Misericordia dei. Promissiones. Benedictio dei.

A 2.Re.7.a. CVm autẽ habitaret Dauid in domo sua, dixit ad Nathan prophetã, Ecce ego habito in domo cedrina: arca autem fœderis domini sub [a]pellibus est. Et ait Nathan ad Dauid, Omnia quæ in corde tuo sunt, fac: deus enim tecum est. ¶Igitur nocte illa factus est sermo dei ad Nathã, dicens, Vade, & loquere Dauid seruo meo: Hæc dicit dominus, Non ædificabis tu mihi domum ad habitãdum. Neque enim mansi in domo ex eo tẽpore quo eduxi Israel vsque ad diem hanc: sed fui semper mutans loca tabernaculi, & in tentorio manens cum omni Israel. Nunquid locutus sum saltem vni iudicum Israel, quibus præceperam vt pascerent populum meum, & dixi, Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? Nunc itaque sic loquêris ad seruũ meũ Dauid: Hæc dicit dominus exercituum, Ego tuli te, cum in pascuis sequereris gregem: vt esses dux populi mei Israel. Et fui tecũ quocunque perrexisti: & interfeci omnes B inimicos tuos coram te, feciq; tibi nomen quasi vnius magnorum qui celebrantur in terra. Et dedi locum populo, meo Israel: plantabitur & habitabit in eo, & vltra non commouebitur nec filii iniquitatis atterent eos sicut à principio ex diebus quibus dedi iudices populo meo Israel, & humiliaui vniuersos inimicos tuos. Annuntio ergo tibi, quòd ædificaturus sit tibi dominus domum. Cumq; impleueris dies tuos vt vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis: & stabiliam regnum eius. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius vsque in æternum. EGO ERO EI IN PATREM, & ipse erit mihi in filiũ: & misericordiã meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. Et statuam eum in domo mea, & in regno meo vsque in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istam, sic locutus est Nathã ad Dauid. C

[a]vl, cortinis

IESVS

Cumque venisset rex Dauid, & sedisset coram domino, dixit, Quis ego sum domine deus, & quę domus mea, vt præstares mihi talia? Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, ideoque locutus es super domum serui tui etiam in [a]futurum: & fecisti me spectabilem super omnes homines domine deus. Quid vltra addere potest Dauid, cum ita glorificaueris seruum tuum, & cognoueris eum? Domine propter famulum tuum iuxta cor tuum fecisti omnem magnificentiam hanc, & nota esse voluisti vniuersa magnalia. Domi-

[a]longinquum:

ne non est similis tui: & non est alius deus absque te ex omnibus quos audiuimus auribus nostris. Quis enim est alius, vt populus tuus Israel, gens vna
D in terra, ad quam perrexit deus, vt liberaret, & faceret populum sibi, & magnitudine sua, atque terroribus eiceret nationes à facie eius, quę de Aegypto liberarat? Et posuisti populũ tuum Israel tibi in populum vsque in æternum, & tu domine factus es deus eius
Nunc igitur domine, sermo quem locutus es famulo tuo, & super domũ eius, confirmetur in perpetuum, & fac sicut locutus es. Permaneát que, & magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum: & dicatur, Dominus exercituum
*deus est Israeli *. i. dixisti seruo tuo deus Israel*, & domus Dauid serui eius permanens coram eo. Tu enim domine deus meus reuelasti auriculam serui tui, vt ædificares ei domum: idcir co inuenit seruus tuus fiduciam, vt oret coram te. Nũc ergo domine tu es deus: & locutus es ad seruum tuũ tanta beneficia. Et cœpisti benedicere domui serui tui, vt sit semper coram te: te enim domine benedicente, benedicta erit in perpetuum.

CAP. XVIII.

Philisthęi victi. Moabitę tributarii. Adarezer victus, Syria tributaria. Adiutor Dauidis deus. Thou petit pacem. Idumæa seruit Dauidi. Constituit officiarios.

A 2. Reg. 8. a *. i. villas FActum est autem post hęc, vt percuteret Dauid Philisthiim, & humiliaret eos, & tolleret Geth & filias eius de manu Philisthiim: per cuterétque Moab, & fierent Moabitæ serui Dauid, offerentes ei munera. ¶ Eo tempore percussit Dauid etiam Adarezer regẽ Soba regionis Hemath, quando perrexit vt dilataret imperiũ suum vsque ad flumen Euphraten. Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septẽ millia equitum, ac viginti millia virorum peditum: subneruauitque omnes equos curuum, exceptis centum quadrigis quas reseruauit sibi. ¶ Superuenit
B autem & Syrus Darmascenus, vt auxilium præberet Adarezer regi Soba: sed & huius percussit Dauid vigitiduo millia virorũ. Et posuit milites in Darmasco, vt Syria quoque seruiret sibi, & offerret munera. Adiuuitque eum dominus in cunctis ad quæ perrexerat. Tulit quoq; Dauid pharetras aureas, quas habuerat serui Adarezer: & attulit eas in Ierusalẽ. Necnõ de Tebath & Chun vrbibus Adarezer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vasa ænea. ¶ Quod cum audisset Thou rex Hemath, percussisse vi
C delicet Dauid omnem exercitũ Adarezer regis Soba, misit Adoram filium suum ad regẽ Dauid, vt postularet ab eo pacem, & congratularetur ei quod percussisset, & expugnasset Adarezer: aduersarius quippe erat Thou Adarezer. Sed & omnia vasa aurea, & argentea, & ænea consecrauit Dauid rex domino cum argento & auro quod tulerat ex vniuersis gentibus, tam de Idumæa & Moab, & filiis Ammon, quã de Philisthiim & Amalec. ¶ Abisai vero filius Saruiæ percussit Edom in valle salinarum, decem & octo millia: & con-
D stituit in Edom præsidium, vt seruiret Idumæa Dauid: saluauitq; dominus Dauid in cunctis ad quæ perrexerat. Regnauit ergo Dauid super vniuersum Israel, & faciebat iudicium atque iustitiam cuncto populo suo. Porro Ioab filius Saruiæ erat super exercitum, & Iosaphat filius Ahilud à cõmentariis. Sadoc autem filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar, sacerdotes: & Susa, scriba. Banaias quoque filius Ioiadæ super legiões Cerethi & Phelethi: porro filii Dauid, primi ad manum regis.

CAP. XIX.

Hanon ignominia affectos Dauidis seruos remittit. Ammonitæ & Syri vincuntur à Dauide. Sophach occiditur.

A 2. Re. 10. ã *. misericordiam. ACcidit autẽ vt moreretur Naas rex filiorum Ammõ, & regnaret filius eius pro eo. Dixitque Dauid, Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas: præstitit enim mihi pater eius gratiã. Misitque Dauid nuntios ad consolandum eum super morte patris sui. ¶ Qui cũ peruenissent in terram filiorum Ammon, vt consolarentur Hanon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon: Tu forsitan putas q; Dauid honoris causa in patrẽ

tuum, miserit qui consolarētur te: nec animaduertis quòd vt explorēt, & inuestigent, & scrutentur terram tuā venerint ad te serui eius. Igitur Hanon pueros Dauid decaluauit & rasit, & præcidit tunicas eorum à natibus vsque ad pedes, & dimisit eos. Qui cum abiissent, & hoc mandassent Dauid, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliā sustinuerant) & præcepit vt manerent in Iericho, donec
B cresceret barba eorum, & tunc reuerterentur. ¶ Videntes autem filii Ammon quòd iniuriam fecissent Dauid, tā Hanon quàm reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, vt conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Soba currus & equites. Conduxeruntq; trigintaduo millia curruum, & regem Maacha cum populo eius. Qui cum venissent, castrametati sunt è regione Medaba. Filii quoque Ammon congregati de vrbibus suis, venerunt ad bellum. Quod cum audisset Dauid, misit Ioab & omnem exercitum virorum fortiū: egressiq; filii Ammō, direxerunt aciē iuxta portā ciuitatis: reges autem qui ad auxilium eius venerant, separatim in a-
C gro steterunt. Igitur Ioab intelligens bellum ex aduerso, & post tergū contra se fieri, elegit viros fortissimos de vniuerso Israel, & perrexit contra Syrum. reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui: & perrexerunt contra filios Ammon. Dixitque, Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: si autē superauerint te filii Ammō, ero tibi in præsidium. Confortare, & agamus viriliter pro populo nostro, & pro vrbibus dei nostri: dominus autē quod in conspectu suo bonum est, faciat. Perrexit ergo Ioab, & populus qui cum eo erat, contra Syrum ad prælium: & fugauit eos. Porrò filii Ammon videntes quòd fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem eius,
D & ingressi sunt ciuitatem: reuersusq; est etiam Ioab in Ierusalē. ¶ Videns autem Syrus quòd cecidisset coram Israel, misit nuntios, & adduxit Syrū qui erat trans fluuium: Sophach autē princeps militiæ Adarezer, erat dux eorū. Quod cum annuntiatum esset Dauid, congregauit vniuersum Israel, & transiuit Iordanem, irruitq; in eos, & direxit ex aduerso aciem, illis contra pugnantibus. Fugit autem Syrus Israel: & interfecit Dauid de Syris septē millia curruum, & quadraginta milia peditum, & Sophach exercitus principem. Videntes autem serui Adarezer se ab Israel esse superatos, *transfugerunt ad Dauid, & seruierunt ei: noluitq; vltrà Syria auxilium præbere filiis Ammon.

*pacē fecerūt cū

CAP. XX.

Rabba destruitur. Ammonitæ affliguntur. Vincuntur Philisthæi. Gigas senos habens digitos.

A Factum est autem post anni circulum, eo tempore solent reges ad bella procedere, congregauit Ioab exercitum & robur militiæ, & vastauit terram filiorum Ammon: perrexitq;, & obsedit Rabba: porrò Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam. Tulit autem Dauid coronā *Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & pretiosissimas gēmas: fecitque sibi inde diadema: manubias quoque vrbis plurimas tulit. Populum autem qui erat in ea, eduxit: & fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur & contererentur: sic fecit Dauid cunctis vrbibus filiorū Ammon: & reuersus est cum omni populo suo in Ierusalem. ¶ Post hæc initum est bellum in Gazer aduersum Philisthæos: in quo percussit Sobochai Husathites, *Saphai de genere Raphaim, & humiliauit eos. ¶ Aliud quoque bellum gestum est aduersus Philisthæos, in quo percussit *Adeodatus filius Saltus Lehemitem fratrem Goliath Gethæi, cuius hastæ lignum erat quasi liciatorium texentium. ¶ Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus senos habens digitos, id est simul vigintiquatuor: qui & ipse de Rapha fuerat stirpe generatus. Hic *blasphemauit Israel: & percussit eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid. Hi sunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu Dauid & seruorum eius.

2.Re.11.1

*regis eorum

B

2.Re.21.d

C

*accusatiuus est

*Elhanan filius tuus

D

*probris afficiebat

CAP. XXI.

Ob numeratum à Dauide populum, peste intereunt 70 millia hominum. Satan. Angelus. Cessat pestis oblato holocausto.

A 2.Re. 24.a COnsurrexit autē satan contra Israel: & incitauit Dauid vt numeraret Israel. Dixitq; Dauid ad Ioab, & ad principes populi. Ite, & numerate Israel à Ber-sabee, vsque Dan: & afferte mihi numerū, vt sciam. Respondit q; Ioab, Augeat dominus populum suum centuplum, quàm sunt: nōnne domine mi rex, omnes serui tui sunt? quare hoc quærit dominus meus quod in peccatū reputetur Israeli? Sed sermo regis magis pręualuit: egressusq; est Ioab, & circuiuit vniuersum Israel: & reuersus est Ierusalem. Dedit que Dauid numerum eorum quos circuierat: & inuentus est omnis numerus Israel mille millia, & centum millia virorum educentium gladium: de Iuda autem quadringenta septuaginta millia bellatorum. Nam Leui & Beniamin nō numerauit: eò quòd [a]Ioab inuitus exequeretur regis imperium. ¶ Displicuit autem deo quod iussum erat: & percussit Israel. Dixitque Dauid ad deum, Peccaui nimis vt hoc facerem: obsecro auferat iniquitatem serui tui, quia insipienter egi *. Et locutus est dominus ad Gad videntem Dauidis, dicens, Vade, & loquere ad Dauid, et dic ei, Hęc dicit dominus, Trium tibi optionum do: vnū quod volueris elige, et faciā tibi. Cumque venisset Gad ad Dauid, dixit ei, Hæc dicit dominus, Elige quod volueris: Aut tribus annis [b]pestilentiā famis aut tribus mensibus te fugere hostes tuos, et gladium eorum non posse euadere: aut tribus diebus gladium domini et mortem versari in terra, et angelum domini interficere in vniuersis finibus Israel: nunc igitur vide quid respondeam ei qui misit me. Et dixit Dauid ad Gad, Ex omni parte me angustiæ premunt: [c]sed melius mihi est vt incidā in manus dñi, quia multæ sunt [d]& ne in miserationes eius: [e]quam in manus hominum. ¶ Misit ergo dominus pestilentiam in Israel: et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum. Misit [f]perderet quoq; angelum in Ierusalem, vt [f]percuteret eam: cumque percuteretur, vidit dominus, et misertus est super magnitudine mali, et imperauit angelo qui percutiebat, Sufficit, iam cesset manus tua. Porrò angelus domini stabat iuxta aream Ornan Iebusęi. ¶ Lauansq; Dauid oculos suos, vidit angelum domini stātem inter cælum et terram, et euaginatum gladium in manu eius, et versum contra Ierusalem: et ceciderūt tam ipse, quàm maiores natu vestiti ciliciis proni in terram. Dixitque Dauid ad deum, nónne ego sum qui iussi vt numeraretur populus? Ego qui peccaui, ego qui malum feci: iste grex quid commeruit? Domine deus meus vertatur obsecro manus tua in me, et in domum patris mei: populus autē tuus non percutiatur. ¶ Angelus autem domini præcepit Gad vt diceret Dauidi vt ascenderet, extrueretque altare domino deo in area Ornan Iebusæi. Ascēdit ergo Dauid iuxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine domini. Porrò Ornan cum suspexisset, et vidisset angelum, quatuorq; filii eius cum eo, abscōderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum. Igitur cū veniret Dauid ad Ornan, conspexit eum Ornan, et processit ei obuiam de area, et adorauit eum pronus in terrā. Dixitq; ei Dauid, Da mihi locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare domino: ita vt quantum valet argenti accipias, et cesset plaga à populo. Dixit autē Ornan ad Dauid, Tolle, et faciat dominus meus rex quodcunq; ei placet: sed et boues do in holocaustum, et tribulas in ligna, et triticum in sacrificium, omnia libens pbebo. Dixitq; ei rex Dauid, Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum valet: neq; enim tibi auferre debeo, & sic offerre dómino holocausta gratuita. Dedit ergo Dauid Ornan, pro loco, siclos auri iustissimi Ponderis sexcentos. Et ædificauit ibi altare domino: obstulit holocausta, & pacifica: & inuocauit dominum, & exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti. Prœcepitq; dominus angelo: & conuertit gladium suū in vaginā Protinus ergo Dauid videns q; exaudisset eum dominus in area Ornan Iebusæi, immolaui ibi victimas. Taber-

B C D

naculum autem domini, quod fecerat Moyses in deserto, & altare holocausto rum, ea tempestate erat in excelso Gabaon. Et non prẹualuit Dauid ire ad altare, vt ibi [a]obsecraret' deum: nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium angeli domini.

[a]requireret

CAP. XXII.

Dauid prẹparatis necessariis, iubet Salomoni vt ẹdificet domum dei. Quare ipse non potuit ædificare. Salomon quare sic dictus. Corde quẹrẽdus deus.

A Dixitq; Dauid, Hẹc est domus dei & hoc altare in holocaustum Israel. Et prẹcepit vt congregarẽtur omnes proselyti de terra Israel, & constituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliendos, vt ædificaretur domus dei. Ferrum quoq; plurimum ad clauos ianuarum, & ad cõmissuras atq; iuncturas præparauit Dauid: & æris põdus innumerabile. Ligna quoq; cedrina non poterant æstimari, quæ Sydonii & Tyrii deportauerant ad Dauid. Et dixit Dauid, Salomon filius meus puer paruulus est & delicatus: domus autem quam ædificare volo domino, talis esse debet vt in cũctis regionibus [c]nominetur': præparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam, ante mortem suam omnes præparauit impensas. ¶ Vocauitq; Salomonem filium suum: & præcepit ei vt ædificaret domum domino deo Israel. Dixitq; Dauid ad Salomonem, Fili mi, voluntatis meę

[c]sit ad magnificentiã, ad excellẽtiã, ad nomẽ & ad gloriam:

B fuit vt ædificarem domum nomini domini dei mei. Sed factus est sermo domini ad me, dicens, Multum sanguinẽ effudisti, & plurima bella bellasti: non poteris ædificare domũ nomini meo, tanto effuso sanguine coram me. filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitũ: & ob hãc causam Pacificus vocabitur: & pacem, & ostium dabo in Israel cunctis

2.reg.7,b diebus eius. ‖ Ipse ædificabit domũ no-

3.Reg.5,c mini meo: & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem: firmaboq; soliũ regni eius super Israel in æternũ. Nũc ergo fili mi, sit dominus tecum & prosperare, & ædifica domũ domino deo tuo, sicut locutus est de te. Det quoque

C tibi dominus prudentiã & sensum, vt [d]regere possis Israel, & custodire' legẽ domini dei tui, Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata, & iudicia quæ præcepit dominus Moysi vt doceret Israel: confortare, & viriliter age, ne timeas, neque paueas. Ecce ego in paupertate mea præparaui impensas domus domini, auri talenta cẽtum millia, & argenti mille millia talentorum: æris vero, & ferri non est põdus: vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparaui [e]ad vniuersa impendia'. Habes quoq; plurimos artifices latomos, & cæmentarios, artificesq; lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos in au

[d]cõstituate super Israelem, ad custodiendum

ad quẹtiã ad des.

D ro & argento & ære & ferro, cuius nõ est numerus. Surge igitur, & fac, & erit dominus tecum: Prẹcepit quoq; Dauid cunctis principibus Israel vt adiuuarẽt Salomonem filium suum, Cernitis, inquiens, ꝙ dominus deus vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit [f]omnes' in manus [g]vestras', & subiecta sit terra corã domino, & coram populo eius. Prẹbete igitur corda vestra & animas vestras vt quæratis dominum deum vestrũ: & consurgite & ædificate sanctuariũ domino deo: vt introducat arca fœderis domini, & vasa deo consecrata in domum quæ ædificatur nomini domini.

[f]habitatores terræ [g]meas,

CAP. XXIII.

Dauid senex regem constituit Salomonem. Leuitis officia assignat.

A Igitur Dauid senex & plenus dierũ, regem constituit Salomonem filium suum super Israel, Et cõgregauit omnes principes Israel, & sacerdotes atq; Leuitas. Numeratiq; sunt Leuitæ à triginta annis, & supra: & inuenta sunt trigintaocto millia virorũ. Ex his electi sunt, & distributi in ministeriũ domus domini vigintiquatuor millia: prẹpositorum autẽ & iudicũ, sex millia. Porrò quatuor millia ianitores: & totidẽ psaltes canentes domino in organis quẹ fecerat ad [a]canendũ'. ‖ Et distribuit eos Dauid per vices filiorũ Leui, Gersom videlicet, & Caath, & Merari. Filii Gersom: Leedã, & Semei. Filii Leedan: princeps Iahiel & Zethã, & Ioel, tres. Filii Semei: Salomith & Hoziel & Aran, tres isti principes familiarum Leedan. Por-

[a]laudãdũ Sup.6,a

rò filii Semei: Ieheth, & Zina, & Ians,
B & Baria: isti filii Semei, quatuor. Erat autē Iehēli prios. Zina secundus: porrò Ians & Baria nō habuerūt Plurimos filios, & idcirco in vna familia vnāque domo computati sunt. ¶Filii Caath: Amram & Isaar, Hebron & Oziel, quatuor. ¶‖Filii Amram, Aaron, & Moyses
Exo.2.a 6.c ‖Separatusq; est Aaron vt ministraret in
Heb.5.b 'ministra ret q; ipse, sancta sanctorū, ipse, & filii eius in sempiternum, & adoleret incensum domino 'secundum ritum suum', ac benedi
'vel, in no mine ceret 'nomini' eius in sempiternum. ¶Moysi quoque hominis dei filii annumerati sunt in tribu Leui. Filii Moysi: Gersom & Eliezer. Filii Gersom: Su-
Exod.2.d buel primus. ‖Fuerunt autem filii Eliezer: Rohobia primus: & non erant Eliezer filii alii, porrò filii Rohobia multiplicati sunt nimis. Filii Isaar: Salomith primus. Filii Hebron: Iariau primus, A-
C marias secūs, Iahaziel tertius, Iecmaam quartus. Filii Oziel: Micha primus, Iesia secūs. ¶Filii Merari: Moholi & Nusi. filii Mooli: Eleazar & Cis. Mortuo q est aūt Eleazar: & non habuit filios, sed Filias: acceperuntq; eas filii Cis fratres earū, Filii Musi: Moholi & Eder & Ierimoth, tres. Hi filii Leui in cognationibus & fa
'familiarū, secundum milibus suis, Principes 'per vices, & 'numerum capitum singulorum qui faciebant opera ministerii domus domini à viginti annis, & supra. ¶Dixit enim Dauid, Requiem dedit dominus deus Israel populo suo, & 'habitationem' Ierusalem vsq; in æternū. Nec erit officii Leuitarum vt vltrà portent tabernaculum, & omnia vasa eius ad ministradum, iuxta præcepta quoq; Dauid no
'habitabit in
'fuit uissima 'supputabitur' numerus filiorum Leui à viginti annis & supra. Et
D erunt sub manu filiorum Aaron in cultum domus domini, in vestibulis & in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, & in vniuersis operibus ministerii templi dei. 'Sacerdotes autē, super' panes propositionis, & ad similæ sacrificium, & ad lagana & azyma & sartaginem, & ad torrendum, & su-
'& super
'& vt per omne pondus atq; mansuram. 'Leuitæ vero, vt' stent mane ad confitendum, & canēdum domino: similiterq; ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum domini q̄ in sabbatis & Calendis & solennitatibus reliquis iuxta numerum & ceremonias vniuscuiusq; rei iugiter corā domino, Et custodiāt obseruationes tabernaculi fœderis, & ritum sanctuarii, & obseruationem filiorum Aaron fratrum suorum, vt ministrent in domo domini.

CAP. XXIIII.

Assignat Dauid officia filiis Aaron. Sors.

POrrò filiis Aaron hæ partitiones A
erant. Filii Aaron: Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar. Mortui sunt autem Nadab & Abiu ante patrē suum absq; liberis: sacerdotioq; functo q est Eleazar & Ithamar. Et diuisit eos Dauid & Sadoc de filiis Eleazari, & Abimelech de filiis Ithamar secundum vices suas & ministerium. Inuentiq; sunt multo plures filii Eleazar in principibus viris quàm filii Ithamar. Diuisit autem eis, hoc est filiis Eleazar principes per familias sedecim: & filiis Ithamar per familias & domos suas octo. Porrò diuisit vtrasq; inter se familias sortibus: erant enim principes sanctuarii, & principes dei tam de filiis Eleazar. quàm de filiis Ithamar. Descripsitque eos Semeias filius Nathanael scriba Leuites corā rege & principibus, & Sadoc sacerdote, & Abimelech filio Abiathar, principibus quoq; familiarū sacerdotalium & Leuiticarum: vnam domum. quæ cæteris præerat, Eleazar: & alteram domum, quę sub se habebat cęteros, Ithamar. Exiuit autem sors prima Ioiarib, secunda Iedeie, tertia Harim, quarta Seorim, quinta Melchia, sexta Maiman, septima Accos, octaua. Abia, nona Iesua, decima Sechenia, vn
B
decima Eliasib, duodecima Iacim, tredecima Hoppha, decimaquarta Isbaab decimaquinta Belga, decimasexta Emmer, decimaseptima Hezir, decimaoctaua Aphses, decimanona Pheteia, viceſi
C
ma Hezeciel, vicesimaprima Iachin, vicesimasecunda Gamul, vicesimatertia Dalaiau, vicesimaquarta Maaziau. 'Hæ vices' eorum secundum mi 'Hæc nu
meratio
nisteria sua, vt ingrediantur domum domini iuxta 'ritum' suum sub manu 'ordinem
Aaron patris eorum: sicut præcepit dominus deus Israel. ¶Porrò filiorum Leui, qui reliqui fuerant: de filiis

Amram erat Subael: & de filiis Subael, Iehedeia. De filiis quoq; Rohobiæ princeps Iesias. Isaarii vero filius Salemoth: filiusque Salemoth Iahath: filiusq; eius Ieriau primus, Amarias secundus, Iahaziel tertius, Iecmaam quartus. Filius Oziel, Micha: filius Micha, Samir: Frater Micha, Iesia: filiusq; Iesię, Zacharias. Filii Merari, Moholi & Musi filius Oziau: Benno. Filius quoq; Merari: Oziau & Soam & zacchur & Hebri. Porrò Moholi filius, Eleazar: qui non habebat liberos. Filius vero Cis. Ierameel. Filii Musi: Moboli. Eder & Jerimoth. isti filii Leui secundū domos familiarum suarum. Miseruntque & ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron coram Dauid rege, & Sadoc, & Abimelech, & principibus familiarum sacerdotalium & Leuiticarum, tam maiores, quàm minores, omnes sors æqualiter diuidebat.

CAP. XXV.

Ordinantur cantores: eorumq; vices & sortes.

A IGitur Dauid & magistratus exercitus segregauerunt in ministerium filios Asaph & Heman & Idithun: qui prophetarent in citharis, & psalteriis, & cymbalis secundum numerum suum dedicato sibi officio seruientes. De filiis Asaph: zachur & Ioseph & Nathania & Asarela, filii Asaph: sub manu Asaph prophetantis iuxta regem. Porrò Idithun: filii Idithun, Godolias, Sori, Iesetas, & Hasabias, & Mathathias, sex, sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat super confitentes & laudantes dominum. Heman quoq; filii Heman, Bocciau, Mathaniau, Oziel

B Subuel, & Ierimoth, Hananias, Hanani, Eliatha, Gedlethi, & Romemthi-ezer Iesbacasa, Mollothi, Othir, Mahazioth: oēs isti, filii Heman videtis regis in sermonibus dei, vt exaltaret cornu: dedit q; deus Heman filios quatuordecim, & filias tres. Vniuersi sub manu patris sui ad cantandum in templo domini distributi erant in cymbalis, & psalteriis, & citharis, in ministeria domus dei iuxta regem: Asaph videlicet, Idithun & Heman. Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum domini, cuncti doctores ducēti octoginta octo. Miseruntq; sortes per vices suas, ex æquo tam maior quàm minor, doctus pariter, & indoctus. Egressaq; est sors prima Ioseph, C qui erat de Asaph, Secunda Godoliæ, ipsi & filii eius, & fratribus eius duodecim. Tertia zachur, filiis & fratribus eius duodecim. Quarta Isari, filiis & fratribus eius duodecim. Quinta Nathaniæ, filiis & fratribus eius duodecim. Sexta Bocciau, filiis & fratribus eius duodecim. Septima Isreela, filiis & fratribus eius duodecim. Octaua Iesaiæ, filiis & fratribus eius duodecim. Nona Mathanię, filiis & fratribus eius duodecim. Decima Semeiæ, filiis & fratribus eius duodecim. Vndecima Azareel, filiis & fratribus eius duodecim. Duodecima Hasabiæ, filiis & fratribus eius duodecim. Tertiadecima Subael, filiis D & fratribus eius duodecim. Quartadecima Mathathiæ, filiis & fratribus eius duodecim. Quintadecima Ierimoth, filiis & fratribus eius duodecim. Sextadecima Hananię, filiis & fratribus eius duodecim. Septimadecima Iesbacasse, filiis & fratribus eius duodecim. Octauadecima Hanani, filiis & fratribus eius duodecim. Nonadecima Mellothi, filiis & fratribus eius duodecim. Vicesima Eliatha, filiis & fratribus eius duodecim. Vicesima prima Othir, filiis & fratribus eius duodecim. Vicesima secūda Geddelthi, filiis & fratribus eius duodecim. Vicesimatertia Mahazioth, filiis & fratribus eius duodecim. Vicesimaquarta Romemthi-ezer, filiis & fratribus eius duodecim.

CAP. XXVI.

Ordinantur ianitores templi. Præfecti thesaurorum.

DIuisiones autem ianitorum. de A Coritis Meselemia, filius Core, de filiis Asaph, Filii Meselemiæ: zacharias primogenitus, Iadihel secundus, zabadias tertius, Iathanael quartus, Aelam quintus, Iohanan sextus, Elioenai septimus. Filii aūt Obededom: Semeias primogenitus, Iozabad secundus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintq;, Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollathi octauus: quia benedixit illi dominus. Semeię autem filio eius nati sunt filii, præfecti familiarum suarū: erant enim viri for-

a .i. ad iussum
b ad manū regis. i. iuxta præceptū regis.
& infra

tissimi.filii ergo Semeiæ:Othni,& Raphael,& Obed,Elzabad,& fratres eius viri fortissimi: Eliu quoque, & Samachias.omnes hi, de filiis Obed-edom: ipsi & filii,& fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexagintaduo de Obed-edom.Porro Meselemiæ filii, & fratres eorum robustissimi, decem & B octo.De Hosa autem,id est de filiis Merari:Semri princeps, (non enim habuerat primogenitum, & idcirco posuerat eum pater eius in principem): Helcias secundus,Tabelias tertius, Zacharias quartus: omnes hi filii, & fratres Hosa, tredecim. Hi diuisi sunt in ianitores, vt semper principes custodiarū, sicut & fratres eorum ministrarent in domo domini. Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & paruis & magnis per familias suas in vnamquanque portarum. Cecidit ergo sors orientalis, Selemiæ. Porro Zachariæ filio eius,viro prudentissimo,& erudito, sortitò obtigit plaga septentrionalis. Obed-edom vero, & filiis eius, ad austrum: in qua parte domus,erat seniorum concilium. Sephim,& Hosa,ad occidentē, iuxta portam quæ ducit ad viam ascensionis:custodia contra custodiam.Ad orientem vero, Leuitæ sex:& ad aquilonem, quatuor per diem: atq; ad meridiem similiter in die quatuor, & vbi erat consilium, bini & bini. In cellulis quoque C ianitorum ad occidentem,quatuor in via:binique per cellulas. Hæ sunt diuisiones ianitorum filiorum Core, & Merari.¶Porro Achias erat super thesauros domus dei,& vasa sanctorum. Filii quoque Ledan, filii Gersonni:de Ledan principes familiarū.Ledan & Gersonni,Iehieli.Filii Iehieli: zatham, & Ioel fratres eius super thesauros domꝰ domini, Amramitis,& Isaaritis, & Hebronitis & Oziihelitis,Subael autē filiꝰ Gersom,filii Moysi, Præpositus thesauris.Fratres quoque eius Eliezer, cuius filius Rahabia,& huius filius Isaias, & huius filius Ioram,huius quoque filius zechri,& huius filius Selemith.ipse Selemith, & fratres eius super thesauros sanctorum quæ sctificauit Dauid rex, & principes familiarum,& tribuni, & centuriones,& duces exercitus,de belIis, & manubiis præliorum quæ consecrauerant ad instaurationem & supellectilem templi domini. Hæc autem vniuersa sanctificauit Samuel videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruiæ: omnes qui sanctificauerant ea per manum Selemith & fratrum eius. ¶Isaaritis vero præerat Chonenias, & filii eius ad opera forinsecus super Israel ad docendum, & iudicandum eos. ¶Porro de Hebronitis Hasabias, & fratres eius viri fortissimi, mille septingenti præerant Israeli trans Iordanem contra occidentem, in cunctis operibus domini,& in ministerium regis.Hebronitarum autem princeps fuit Ieria secundum familias,& cognationes eorum. Quadragesimo anno regni Dauid recensiti sunt:& inuenti sunt viri fortissimi in Iazer Galaad, fratresque eius robustioris ætatis, duo millia septinti principes familiarum. Præposuit autem eos Dauid rex Rubenitis & Gaditis,et dimidiæ tribui Manasse,in omne ministerium dei et regis.

D

CAP. XXVII.

¶ Præfecti et principes Dauidi ministrantes.Præfecti substantiæ, et officiarii.

Filii autem Israel secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni & centuriones, et ꝑfecti, qui ministrabant regi iuxta turmas suas, ingredientes et egredientes per singulos menses in anno: vigintiquatuor millibus singuli præerant. Primæ turmæ in primo mense Iesboam ꝑerat filius Zabdiel: et sub eo vigintiquatuor millia. De filiis Phares, princeps cunctorum principum exercitus mense primo. Secundi mensis habebat turmam Dudia Ahohites,et post se alter nomine Macelloth,qui regebat partem exercitꝰ vigintiquatuor millium. Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio,erat Banaias filius Ioiadæ sacerdos: et in diuisione sua vigintiquatuor millia. ipse est Banaias fortissimus inter triginta,et super triginta. præerat autem turmę ipsius Amizabad filius eius. Quartus mense quarto, Azahel frater Ioab,et zabadias filius eius post eū et in turma eiꝰ vigintiquatuor millia.

A

*ministrumē torum

*sanctificationū,

Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Iezerites: & in turma eius vigintiquatuor millia. Sextus mense sexto. Hira filius Acces Thecuites: & in turma eius vigintiquatuor millia. Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim: & in turma eius viginti quatuor millia. Octauus, mense octauo, Sobochai Husathites de stirpe zarahi: & in turma eius viginti quatuor millia. Nonus, mense nono, Abiezer Anathotites de filiis Iemini: & in turma eius vigintiquatuor millia. Decimus, mense decimo, Marai, & ipse Netophathites de stirpe zarahi, & in turma eius vigintiquatuor millia. Vndecimus mense vndecimo, Banaias Pharathonites de filiis Ephraï: & in turma eius viginti quatuor millia. Duodecimus, mense duodecimo, Holdai Netophathites de stirpe Gothoniel: & in turma eius viginti quatuor millia. ¶Porro tribubus erat in Israel, Rubenitis, dux Eliezer filius Zechri: Simeonitis, dux Saphatias filius Maachia: Leuitis, Hasabias filius Camuel Aaronitis, Sadoc: Iudaitis, Eliu frater Dauid: Issacharitis, Amri filius Michael: zabulonitis, Iesmaias filius Abdiæ: Nephthalitibus, Ierimoth filius Oziel: filiis Ephraim, Osee filius Oziu: dimidiæ tribui Manasse, Ioel filius Phadaiæ: & dimidiæ tribui Manasse in Galaad, Iaddo filius Zachariæ: Beniamin autem, Iasiel filius Abner: Dan vero, Ezriel filius Ieroham. hi principes filiorum Israel. ¶Noluit autem Dauid numerare eos á viginti annis inferius: quia dixerat dominus vt multiplicaret Israel quasi stellas cæli. Ioab filius Saruię cœperat numerare, nec complere uit: quia super hoc ita irruerat in Israel: & idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis Dauid. ¶Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. his autem thesauris qui erant in vrbibus, & in vicis, & in turribus præsidebat Ionathan filius Oziæ. Operi autem rustico, & agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub. Vineæ rumque cultoribus, Semeias Ramathites cellis autem vinariis, zabdias Saphomites. Nam super oliueta & ficeta, quę erant in campestribus, Balanan Gaderites: super apothecas autem olei Ioas. Porro armentis quæ pascebantur in Saron, præpositus fuit Setrai Saronites: & super boues in vallibus, Saphat filius Adli: super camelos vero, Vbil Ismahelites: & super asinos, Iadias Meronathites. super oues quoque Iaziz Agarenus. omnes hi, principes substantiæ regis Dauid. ¶Ionathan autem patruus Dauid consiliarius, vir prudens & literatus: ipse & Iahiel filius Hachamoni, erant cum filiis regis. Achitophel etiã consiliarius regis, & Chusai Arachites amicus regis. post Achitophel fuit Ioiada filius Banaiæ, & Abiathar. Princeps autem exercitus regis erat Ioab.

*numerũ verborũ dierum.

CAP. XXVIII.

Dauid hortatur populũ & Salomonem ad ædificationem templi. Corde deo seruiendum. Corda deus scrutatur Quærere deum. Descriptio templi, & omnia necessaria.

A Conuocauit igitur Dauid omnes principes Israel, duces tribuum & præpositos turmarum, qui ministrabant regi: tribunos quoq; & centuriones, & qui præerant substantiæ, & possessionibus regis: filiosque suos cum eunuchis, & potentes, & robustissimos quosque in exercitu, Ierusalem. Cumque surrexisset rex & stetisset, ait, Audite me fratres mei, & populus meus: Cogitaui vt ædificarem domum in qua requiesceret arca fœderis domini, & scabellum pedum dei nostri: & ad ædificandum omnia præparaui. Deus autem dixit mihi, ‖Non ædificabis domũ nomini meo: eo quod 2.Reg.7 his vir bellator, & sanguinẽ fuderis. Sed elegit dominus deus Israel me de vniuersa domo patris mei, vt essem rex super Israel in sempiternum: de Iuda enim elegit principem: porro de domo Iuda, domum patris mei: & de filiis patris mei, placuit ei vt me eligeret regem super cunctum Israel. ‖Sed & de 1.Sap.9.b filiis meis (filios enim mihi multos dedit dominus) elegit Salomonem filium meum, vt sederet in throno regni domini super Israel, dixitque mihi, Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea: ipsum enim elegi mi

hi in filium, & ego ero ei in patrem. Et firmabo regnum eius vsque in æternũ, si perseuerauerit facere p̃cepta mea & iudicia, sicut & hodie. Nunc ergo coram vniuerso cœtu israel audiente deo nostro, custodite & perquirite cũcta mandata domini dei vestri: vt possideatis terrã bonam, & relinquatis eã filiis vestris post vos vsq; in sempiternum. ¶Tu autem salomon fili mi, scito deum patris tui, & serui ei corde perfecto, & animo voluntario: Omnia enim corda scrutatur dominus & vniuersas mentium cogitationes intelligit. Si quæsieris eum inuenies: si autem dereliqueris eum proiiciet te in ęternum.
C Nunc ergo quia elegit te dominus vt ædificares domum sanctuarii, confortare & perfice. ¶Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionẽ porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis, necnon & omniũ quæ cogitauerat atriorum & [a]exedrarum [b] per circuitum in thesauros domus dei & in thesauros sanctorum: diuisionumque sacerdotalium & Leuiticarum in omnia opera domus domini & in vniuersa vasa ministerii templi domini. Aurum in pondere per singula vasa ministerii. Argenti quoque pondus pro vasorum & operum diuersitate. Sed & ad candelabra aurea, & ad lucernas eorũ, aurum pro mensura vniuscuiusque candelabri & lucernarum. Similiter & in candelabra argẽtea, & in lucernas eorũ, pro diuersitate mẽsuræ, põdus argenti tradidit. Aurũ quoque dedit in mensas propositionis pro diuersitate mẽsurarũ: Similiter & argentum in alias mensas argẽteas. Ad fuscinulas quoq;, & [a]phialas [b] & thuribua ex auro purissimo, & [a]leunculos [b] aureos pro qualitate mensuræ põdus distribuit in leunculũ, & leũculũ. Similiter & in leones argenteos diuersũ argẽti põdus separauit. Altari autem in quo adoletur incensum, aurum purissimum dedit: & vt ex ipso fieret similitudo quadrigæ cherubim extendentium alas, & velantium arcam fœderis domini. Omnia (inquit) venerunt scripta manu domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. ¶Dixit quoque Dauid Salomoni filio suo, Viriliter age, & confortare, & fac: ne timeas & ne paueas, Dominus enim deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet, donec perficias omne opus ministerii domus domini. Ecce diuisiones sacerdotum & Leuitarum, in omne ministerium domus dei assistunt tibi, & [a]parati sunt [b], & nouerunt tam principes quàm populus facere omnia præcepta tua.

[a]cubiculorum

[a]crateras
[a]scyphos
D

[a]prompti sũt ad faciẽdũ omnia opera, & docti in omni arte,

CAP. XXIX.

Quæ Dauid, eiusque principes obtulerunt in ædificationem templi. Dauidis gratiarum actio. Cor rectum aspicit deus. Orat Dauid cor populi trahi à deo. Hortatur ad laudem dei. Mortuo Dauidi succedit Salomon.

LOcutusque est Dauid rex ad omnem ecclesiam, Salomonẽ filium meum vnum elegit deus, adhuc puerum & tenellum: opus enim grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed domino deo. Ego autem totis viribus meis præparaui impensas domus dei mei. Aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea, & lapides onychinos, & [a]quasi stibinos [b], & diuersorum colorum, omnemque pretiosum lapidem, & marmor parium abundantissimè, & super hæc obtuli in domum dei mei, de peculio meo aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis his quæ præparaui in ædem sanctam. Tria millia talenta auri de auro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi. Et vbicunque opus est aurum de auro, & vbicunque opus est argentum de argento, opera fiant per manus artificũ: & siquis sponte offert, impleat manum suam hodie & offerat quod voluerit domino. [a]polliciti sunt itaq; [b] principes familiarum, & proceres tribuum israel, tribuni quoque & centuriones, & principes possessionũ regis, Dederuntq; in opera domus

A

[a]gẽmas, & carbũculos

[a]spõte itaque obtulerunt

dei auri talenta quinque millia: & soli dos decem millia: argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia: ferri quoque centum millia talentorum. Et apud quencunque inuenti sunt lapides, dederunt in thesauros domus domini per manum Iahiel Gersonitis. Lætatusque est populus, cum [a]vota sponte promitterent[b]: quia corde toto efferebant ea domino sed & Dauid rex lętatus est gaudio magno. ¶Et benedixit domino coram vniuersa multitudine: & ait, Benedictus es domine deus Israel patris nostri ab æterno in æternum. Tua est domine magnificentia, & potentia, & gloria atque victoria, & tibi laus: cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt, tuum domine regnum, & tu es super omnes principes. Tuæ diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium: in manu tua virtus & potentia, in manu tua magnitudo & imperium omnium. Nunc igitur deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum. Quis ego, & quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa [a]promittere[b]? tua sunt omnia: & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Peregrini enim sumus coram te & aduenæ, sicut omnes patres nostri. ||Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora. Domine deus noster, omnis hęc copia, quam parauimus vt ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia. Scio deus meus quod probes corda, & [a]simplicitatem[b] diligas, vnde & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli vniuersa hæc: & populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria. Domine deus Abraam & Isaac, & Israel patrum nostrorum: custodi in æternum [a]hanc voluntatem[b] cordis eorum, & semper in veneratione tui mens ista permaneat. Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, vt custodiat mandata tua, testimonia tua, & [a]ceremonias tuas[b], & faciat vniuersa: & ædificet ædem, cuius impensas paraui. ¶Præcepit autem Dauid vniuersæ ecclesiæ, Benedicite *domino deo vestro. Et benedixit omnis ecclesia domino deo patrum suorum: & inclinauerunt se, & adorauerunt dominum, & deinde regem. Immolaueruntque victimas domino: & obtulerunt holocausta die sequenti tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus suis, & [a]vniuerso ritu[b] abundatissime in omnem Israel. Et comederunt, & biberunt coram domino in die illo cum grandi lætitia. ¶||Et vnxerunt secundo Salomonem filium Dauid. Vnxerunt autem cum domino in principem, & Sadoc in pontificem. Seditque Salomon super solium domini in regē pro Dauid patre suo, & [a]cunctis placuit[b]: & paruit illi omnis Israel. Sed & vniuersi principes & potentes, & cuncti filii regis Dauid dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni regi. Magnificauit ergo dominus Salomonem super omnem Israel: & dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Israel. ¶||Igitur Dauid filius Isai regnauit super vniuersum Israel. Et dies quibus regnauit super Israel, fuerunt quadraginta anni: in Hebron regnauit septem annis: & in Ierusalem annis trigintatribus. Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, & diuitiis, & gloria. Et regnauit Salomon filius eius pro eo. Gesta autem Dauid regis Priora & nouissima scripta sunt in libro Samuelis vidētis, & in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad videntis: vniuersique regni eius & fortitudinis, & temporum quæ transierunt sub eo, siue in Israel, siue in cunctis regnis terrarum.

[a]spōte offerrēt ipsi:

C

D

[a]spōte offerre?

Sap. 2. b.

[a]rectitudinem

E

[a]imaginationē cogitationū

[a]statuta tua,

*quæso

F

[a]victimas

3.Re.1a.

[a]prosperauia successerunt ei:

G

3.Reg.2.c

Secundus liber Paralipomenon. Hebraicè, Dibre haiamim.

CAP. I.

1. Oblatio Salomonis in Gabaon. 2. Salomon, hortatu dei, petit ab ipso sapiẽtiam. 7. Numerus curruum & equitum eius.

A 3.Re.3.a. CONFORTATVS est ergo Salomon filius Dauid in regno suo, & dominus deꝰ erat cum eo, & magnificauit eum in excelsum. Præcepitque Salomõ vniuerso Israeli, tribunis, & cẽturionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israel, & principibus familiarũ, & abiit cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis dei, quod fecit Moyses famulus dei in solitudine. Arcam autem dei adduxerat Dauid de Cariath-iarim in locũ quem præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem. Altare quoque æneũ, ‖quod fabricatus fuerat Beseleel filius Vri filii Hur, ibi erat coram tabernaculo domini: quod & requisiuit Salomõ. & omnis ecclesia. Ascẽditque Salomõ, ad altare æneum coram tabernaculo fœderis domini, & obtulit in eo mille hostias. ¶Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei deus, dicens, Postula quod vis, vt dẽ tibi. Dixitq; Salomõ deo, Tu fecisti cũ Dauid patre meo misericordiam magnam: & constituisti me regem pro eo. Nunc ergo domine deus impleatur sermo tuus, quem pollicitꝰ es Dauid patri meo: tu enim me fecisti regem super populum tuũ multũ, qui tam innumerabilis est, quàm puluis terræ, ‖ Da mihi sapientiam & intelligentiam, *vt ingrediar & egrediar* coram populo tuo, quis enim potest hũc populum tuum digne, qui tã grandis est iudicare? Dixit autem deus ad Salomonem. Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiã, & gloriam, neque aias eorũ qui te oderunt, sed nec dies vitæ plurimos: petisti autem sapientiam & scientiã, vt iudicare possis populum meum, super quem constitui te regem, Sapientia & scientia data sunt tibi: diuitias autem, & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in regibus nec

B Exo.38.a.

C 1.Pa.28.b sapiẽ.9.b

ante te, nec post te fuerit similis tui.
3.Re.10.d D ¶Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Ierusalem coram tabernaculo fœderis, & regnauit super Israel. Congregauitque sibi currus & equites: & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & fecit eos esse in vrbibus quadrigarum, & cum rege in Ierusalem. Præbuitq; rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. Adducebantur autem ei equi de AEgypto, & de Coa á negociatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de vniuersis regnis Hethæorũ, & á regibus Syriæ emptio celebrabatur.

*Hic sunt eadẽ verba quæ 3.Re.10.d

CAP. II.

Artifices Salomonis. Mittit ad Hiram pro lignis. Templum ad quid ædificatum. Regem sapientem constituit Deus populo sibi dilecto. Numerus artificum.

A DEcreuit autem Salomon ædificare domum nomini domini, & palatium sibi. Et numerauit septuagita millia virorum portantium humeris, & octoginta millia qui cæderent lapides in montibus. præpositosque eorum tria millia sexcentos.

¶Misit quoque ad Hiram regem Tyri, 3.Re.5.a. dicẽs, Sicut egisti cum Dauid pre meo & misisti ei ligna cedrina, vt ædificaret sibi domũ, in qua habitauit: sic fac mecũ vt ædificẽ domum nomini domini dei mei, vt consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam, & ad holocaustomata mane & vespe, sabbathis quoque, & neomeniis, & solennitatibus domini dei nostri in sempiternũ, quæ mandata sunt Israeli, Domus enĩ quam ædificare cupio, magna est: magnus est enim deus noster super omnes deos. Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domumsi cẽ lum & cæli cælorum capere eum nequeunt: quantus ego sum, vt possim ædificare ei domum? sed ad hoc tantũ, B vt adoleatur incensum coram illo. Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro & argẽto, ære & ferro, purpura, coccino, & hyacintho, & qui sciat sculpere cælaturas cũ his artificibus quos mecum habeo in Iudæa & Ierusalem, quos præparauit David pater meus. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano: scio enim quòd serui tui nouerint cædere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis, vt parentur mihi ligna plurima. Domus enim quã cupio ædificare, magna est nimis & inclyta. Præterea operariis q cæsuri sunt ligna seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia & hordei coros totidẽ, & vini viginti millia metretas oleiq; fata viginti millia. ¶Dixit autẽ Hiram rex Tyri per literas, quas miserat Salomoni, Quia dilexit dominus Populum suum, idcirco te regnare fecit super eum. Et addidit, dicens, Benedictus dominus deꝰ Israel, qui fecit cælum & terram, qui dedit Dauid regi filium sapientem & eruditum & sensatum atque prudentẽ, vt ædificaret domum domino, & palatium sibi. Misi ergo tibi virum prudentem, & scientissimum Hiram patrem meum, filiũ mulieris de filiabus Dan: cuius pater fuit Tyrius, qui nouerit operari in auro & argento, ære & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoque & hyacintho, & bysso & coccino: & qui sciat cælare omnem sculpturam, & adinuenire prudenter quodcũque in opere necessarium est cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei Dauid patris tui. Triticum ergo, & hordeum, & oleum, & vinum, quæ pollicitus es domine mi, mitte seruis tuis. Nos autem cædemus ligna de Libano, quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Ioppe: tuum autem erit transferre ea in Ierusalem. ¶Numerauit igitur Salomon omnes viros proselytos qui erant in terra Israel, post dinumerationem quam dinumerauit Dauid pater eius: & inuenti sunt cẽtum quinquaginta tria millia & sexcenti. Fecitque ex eis septuaginta millia qui humeris onera portarent, & octoginta millia qui lapides de montibus cæderent: tria autem millia & sex-

*abiegna,
C *bathos
*bathos
*prĩmi (club. ibrum)
*lapidibꝰ
D
*peregrinos

centos præpositos operum populi,

CAP. III.

Templum ædificatur.

A ET cœpit Salomon ædificare do-
1.Re.6.a. mum domini in Ierusalē, in mon
te Moria, qui demonstratus fue-
rat Dauidi patri eius in loco quē
parauerat Dauid in arca Ornan Iebu-
sæi. cœpit autem ædificare mense secū
*die se- do, *anno quarto regni sui. Et hæc sūt
cunda fundamenta quæ iecit Salomon, vt æ-
dificaret domum dei, lōgitudinis cu-
bitos in mensura prima sexaginta, la-
titudinis cubitos viginti. Porticū ve-
ro ante frontem, quæ tēdebatur in lō
B gum iuxta mensuram latitudinis do-
mus cubitorum viginti: porro altitu-
do centum viginti cubitorum erat: &
deaurauit eam intrinsecus auro mun-
dissimo. Domum quoque maiorem te-
xit tabulis ligneis abiegnis, & laminas
auri obrizi affixit per totum: sculpsit-
que in ea palmas, & quasi catenulas se
inuicem complectentes. Strauit quoq;
pauimētum templi pretiosissimo mar
more decore multo. Porro aurum erat
[a]marnaim, [a]probatissimum), de cuius laminis te-
xit domum, & trabes eius, & postes, &
parietes, & ostia: & cælauit cherubim
in parietibus. Fecit quoque domū san
ctisanctorum: longitudinem iuxta lati
tudinem domus, cubitorum viginti: &
latitudinem similiter viginti cubito-
[a]auro bo rum, & [a]laminis aureis) texit eam, qua-
no si talentis sexcentis. Sed & clauos fe-
cit aureos: ita vt singuli claui siclos qn
quagenos appenderent: cœnacula quo
C que texit auro. Fecit etiā in domo san
ctisanctorū cherubim duos, opere [a]sta-
[a]istar pue tuario): & texit eos auro, Alæ cheru-
rorum: bim viginti cubitis extendebantur, ita
vt vna ala haberet cubitos quinque, &
tangeret parietem domus: & altera qn
que cubitos habens, alam tangeret al-
terius cherub. Similiter cherub alterius
ala, quinque habebat cubitos, & tange
bat parietem: & ala eius altera quin-
que cubitorū, alam cherub alterius cō
tingebat. Igitur alæ vtriusque cheru-
bim expansæ erant, & extendebantur
per cubitos viginti: ipsi autem stabant
erectis pedibus, & facies eorum erant
D versæ ad ►exteriorem) domum. Fecit
quoque velum ex hyacintho, purpura
cocco, & bysso: & intexuit ei cherubī.
Ante fores etiam templi duas colum-
nas, quæ triginta & quīque cubitos ha
bebāt altitudinis: porro capitella earū
quinque cubitorum. Necnon & quasi
catenulas in oraculo, & superposuit e-
as capitibus columnarum: mala grana
ta etiam centum, quæ catenulis inter
posuit. Ipsas quoque columnas posuit
in vestibulo tēpli, vnam à dextris, &
alteram à sinistris: eam quæ à dextris
erat, vocauit Iachin: & quę ad leuam,
vocauit Booz.

CAP. IIII.

Fabricatio altaris, maris, boum, cō
charum, candelabrorū, mēsarum, phia
larum, & atrii.

A Fecit quoque altare æneum vigin
ti cubitorum longitudinis & vi- 1.Re.7.c
ginti cubitorū latitudinis, & de- d.e.
cem cubitorum altitudinis. ¶Ma
re etiam fusile decem cubitis à labio
vsque ad labium, rotundum per cir-
cuitum: quinque cubitos habebat alti
tudinis, & funiculus triginta cubito-
rum ambiebat gyrum eius. ¶Similitu-
tudo quoque boū erat subter illud: &
decem cubitis quędam extrinsecus cę
laturæ, quasi duobus versibus labium
maris circuibant. [a] Boues autem) erant [a]Duo aūt
fusiles: & ipsum mare super duodecim ordines
boues impositum erat, quorum tres re
spiciebant ad aquilonem, & alii tres
ad occidentem, porro tres alii meri-
diem, & tres qui reliqui erant, orientē
habentes mare superpositum: posterio B
ra aūt boum erant intrinsecus sub ma-
ri. Porro [a]vastitas) eius habebat mensu [a]dēsitas
ram palmi, & labium illius erat quasi
labium calicis, vel repandi lilii: capie
batq; tria millia [a]metretas). ¶Fecit quo
que conchas decem: & posuit quinq; [a]bathos
à dextris, & quinque à sinistris, vt la-
uarent in eis omnia quæ in holocau-
stum oblaturi erant: porro in mari sa-
cerdotes lauabantur. ¶Fecit autem &
cādelabra aurea decē, secundum spe-
ciem qua iussa erāt fieri: & posuit ea ī
tēplo, quinq; à dextris, & quinq; à si-
nistris. ¶Necnon & mēsas decē: & po-
suit eas in tēplo, quinque à dextris, &
quinq; à sinistris. ¶Phialas) quoq; au- [a]vl, Cra-
reas centum. ¶Fecit etiam atriū sacer- teras
dotum, & basilicam grandem: & ostia

in basilica quæ texit ære. ¶Porro mare posuit in latere dextro contra oriẽ
C tem ad meridiem. Fecit autem Hiram
[e]scopas, lebetes, & [e]creagras), & phialas: & compleuit omne opus regis in domo dei: Hoc est, columnas duas: & epistylia, & capita, & quasi quædam retiacula, quę capita tegerent super epistylia. Mala granata quoque quadringẽta, & retiacula duo, ita vt bini ordines malorum granatorum singulis retiaculis iungerentur, quæ protegerẽt epistylia, & capita columnarũ. Bases etiam fecit, & conchas, quas superposuit basibus: mare vnum, boues quoque duodecim sub mari. Et lebetes, & creagras, & phialas Omnia vasa fecit Salomoni Hiram [e]pa-
[e]patris suis (sub. faber) ter eius) in domo domini ex ære mundissimo. In regione Iordanis fudit ea rex ĩ argillosa terra inter Socoth, & Saredatha. Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita vt ignoraretur
D põdus æris. Fecitque Salomon omnia vasa domus dei, & altare aureum: & mensas, & super eas panes propositionis. *Candelabra quoque cum lucernis* suis vt lucerent [e]ante oraculum) iuxta
[e]in oraculo ritum, ex auro purissimo: & florentia quædam, & lucernas, & forcipes aureos, omnia de aure mundissimo facta sunt. [e]Thymiamateria) quoque, & thu-
[e]Psalteria ribula, & phialas, & mortariola ex auro purissimo. Et ostia cęlauit templi interioris, id est in sancto sanctorum: & ostia templi forinsecus aurea. Sicque completum est omne opus quod fecit Salomon in domo domini.

CAP. V.

Salomon infert quæ dicauerat pater in templum dei, & arcam. Quid in arca. Gloria domini. Bonus & misericors deus.

A INtulit igitur Salomon omnia
[e]dicauerat quæ [e]vouerat) Dauid pater suus, argentum, & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domꝰ
3. Re. 7. g. 8. a dei. Post quæ congregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuũ, & capita familiarũ de filiis Israel, in Ierusalem: vt adducerent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, quæ est Sion. Venerunt itaque ad regem omnes viri Israel in die solenni mensis septimi. Cum venissent cuncti seniorum Israel, portauerunt Leuitæ arcã, & intulerunt eam & [e]omnem paraturam ta-
[e]tabernaculũ fœderis. bernaculi). Porro vasa sanctuarii, quæ erant in tabernaculo, portauerunt sacerdotes cum Leuitis. Rex autem Salo B
mon, & vniuersus cœtus Israel, & omnes qui fuerunt congregati ante arcã, immolabant arietes & boues absq; vllo numero: tanta enim erat multitudo victimarum. Et intulerũt sacerdotes arcam fœderis domini in locum suum, id est ad oraculum templi in sancta sãctorũ subter alas cherubim: ita vt cherubim expanderent alas suas super locum in quo posita erat arca, & ipsam arcam tegerent cum vectibus eius. ¶Vectium autem quibus portabatur
arca, quia paululum longiores erant, C
capita parebant ante oraculum: si vero quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi vsque in præsentem diem. Nihil que erat aliud in arca nisi duæ tabulę, quas posuerat Moyses in Horeb, [e]quan-
[e]quasque excidẽrat do legẽ dedit) dominus filiis Israel egredientibus ex AEgypto. Egressis autẽ sacerdotibus de sanctuario (omnes em̃ sacerdotes qui ibi potuerãt inueniri, sanctificati sunt: nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat) tam Leuitæ, quàm
cantores, id est & qui sub Asaph erãt, D
& qui sub Heman, & qui sub Idithun filii, & fratres eorum vestiti byssinis, cymbalis, & psalteriis, & citharis concrepabant, stantes ad orientalem plagam altaris, & cum eis sacerdotes centum viginti canentes tubis. Igitur cunctis pariter & tubis, & voce, & cymbabalis, & organis, & diuersi generis musicorum concinentibus, & vocem in blime tollentibus, [e]longe sonitus audi-
[e]laudando & confitendo dño, ita vt omniũ vox tanquam vnius audiretur, cũ [e]ipleta ẽ ebatur: ita vt cum) dominum laudare cœpissent, & dicere, Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eiꝰ: [e]impleretur) domus domini nube, ne possent sacerdotes stare & ministrare propter caliginem. Compleuerat enim gloria domini domum dei.

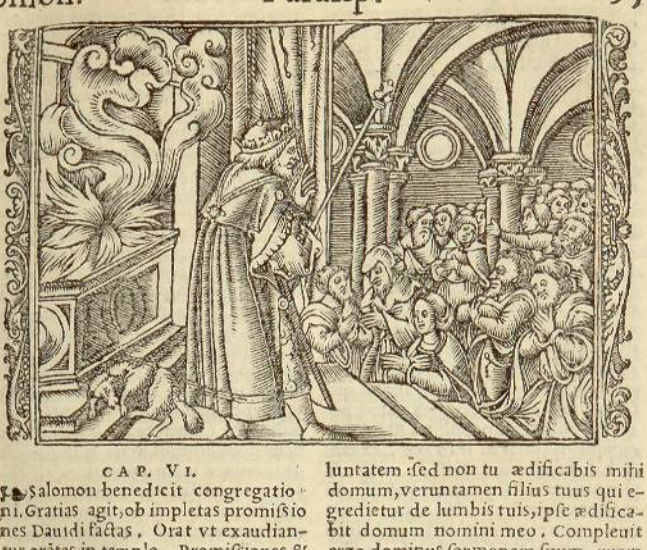

CAP. VI.

¶ Salomon benedicit congregatio ni. Gratias agit, ob impletas promissiones Dauidi factas. Orat vt exaudiantur orãtes in templo. Promissiones & misericordiæ dei. Doctor deus. Corda solus deus nouit. Peccatores omnes. Cõfessio. Salus. Misericordiæ.

A 1.Re.8.b. TVnc Salomon ait, Dominus pollicitus est vt habitaret in caligine: ego autem ędificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum. Et conuertit rex faciẽ suã, & benedixit vniuersæ multitudini Israel (nam omnis turba stabat intenta) & ait, Benedictus dominus deus Israel, qui quod locutus est Dauid patri meo, opere compleuit, dicens, A die qua eduxi populũ meum de terra AEgypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel vt ædificaret in ea domus nomini meo: neq; elegi quenquã aliũ virũ, vt esset dux in populo meo Israel: sed elegi Ierusalem vt sit nomẽ meum in ea, & elegi Dauid, vt constituerem eum super populum meũ Israel. Cumq; fuisset voluntatis Dauid patris mei, vt ædificaret domum nomini B domini dei Israel, dixit dominus ad eum, Quia hæc fuit volũtas tua, vt ædificaret domum nomini meo, bene quidem fecisti huiusce modi habere voluntatem: sed non tu ædificabis mihi domum, veruntamen filius tuus qui egredietur de lumbis tuis, ipse ædificabit domum nomini meo. Compleuit ergo dominus sermonem suum, quem locutus fuerat: & ego surrexi pro patre meo Dauid, & sedi super thronum Israel: sicut locutus est dominus: & ædificaui domum nomini domini dei Israel. Et posuit in ea arcam, in qua est pactum domini quod pepigit cum filiis Israel. ¶ Stetit ergo coram altari domini ex aduerso vniuersæ multitudinis Israel, & extendit manus suas, C Siquidem fecerat Salomon basim ærneam, & posuerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinq; latitudinis, & tres cubitos altitudinis: stetitq; super eam, & deinde flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel, & palmis in cælũ leuatis, ait, ‖ Domine deus 2.Mac.2.b Israel, non est similis tui deus in cælo & in terra: qui custodis pactum & misericordiam cum seruis tuis qui ambulant corã te in toto corde suo. Qui præstitisti seruo tuo Dauid patri meo quæcũq; locutus fuerat ei: & quæ ore promiseras, opere complesti, sicut & præsens tempus probat. Nũc ergo domine deus Israel imple seruo tuo patri meo Dauid quæcunque locutus es, di

cens, Non deficiet ex te vir corã me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filii tui viã suam, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me. Et nunc domine deus Israel firmetur sermo tuus quẽ locutus es seruo tuo Dauid. Ergóne credibile est vt habitet deus cum hominibus super terram? Si cælum & cæli cælorum non te capiunt: quanto magis domus ista quam ædificaui? Sed
D ad hoc tantũ facta est, vt respicias orationem serui tui, & obsecrationem eius domine deus meus: & audias preces quas fundit famulus tuus corã te: vt aperias oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus, super locum in quo pollicitus es vt inuocetur nomen tuum: & exaudires orationẽ quã seruus tuus orat in eo, & exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel. Quicunque orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est de cælis, & [e]propitiare⁾. ¶Si peccauerit quispiam in proximum suum, & iurare contra eum paratus venerit, seq; maledicto constrinxerit corã altari in domo ista: tu audies de cælo, & facies iudiciũ seruorum tuorũ, ita vt reddas iniquo viã suam in caput proprium, & vlciscaris iustum, retribuens ei secundum iustitiam suam. ¶Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conuersi egerint pœnitẽtiam, & [e]obsecrauerint⁾ nomen tuum, & fuerint deprecati te in loco isto, tu exaudies de cælo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terram quam dedisti eis, & patribus eorum. ¶Si clauso cælo pluuia non fluxe
E rit propter peccata populi tui, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & conuersi à peccatis suis, cum eos afflixeris: exaudi de cælo domine, & dimitte peccata seruis tuis & populi tui Israel, & doce eos viam bonam per quam ingrediantur, & da pluuiam terræ quam dedisti populo tuo ad possidendum. ¶||Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, [e]ærugo⁾ & aurugo, & locusta, & brucus, & hostes ►vastatis regionibus⁾, portas obsederint ciuitatis, omnisq; plaga, & infirmitas presserit: si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam, & infirmitatem suã, & expanderit manus suas [e]in domo hac:⁾ tu exaudies de cælo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde vnicuique secundũ vias suas quas nosti eum habere in corde suo: tu enim solus nosti corda filiorum hominum. Vt timeãt te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus quibus viuunt super faciem terræ, quã dedisti patribus nostris. ¶Externum quoque qui non F est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, & adorauerit in loco isto: tu exaudies de cælo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: vt sciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel, & cognoscãt quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc quã ædificaui. ¶Si egressus fuerit populus tuus ad bellũ contra aduersarios suos per viam in qua miseris eos, adorabunt te contra viam in qua ciuitas hæc est quam elegisti, & domus quam ædificaui nomini tuo: & exaudies de cælo preces eorum, & obsecrationem, & vlciscaris. ¶Si autẽ peccauerint tibi (||neq; enim est homo qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captiuos duxerint eos in terrã longinquã, vel certe quæ iuxta est: & conuersi in corde suo in terra ad quam captiui ducti fuerant, egerint pœnitentiã, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis suæ, dicentes, Peccauimus, inique G fecimus, iniuste egimus: & reuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, in terra captiuitatis suæ ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ quam dedisti patribus eorum, & vrbis quã elegisti, & domus quam ædificaui nomini tuo: tu exaudies de cælo, hoc est de firmo habitaculo tuo preces eorum, & facias iudicium, & dimittas populo tuo quãuis peccatori. Tu es enim deus meus, aperiantur quæso oculi tui, ||& aures tuæ intentæ sint ad orationem quæ fit in loco isto. Nunc igitur consurge domi-

[e]parce. & infra.

[e]confessi fuerint

Infr. 20. b

[e]ariditas,

[e]vl, ad domũ istã;

3. Re. 8. e. ecclesi. 7. c. 1. tobiã. 1. d.

Psal. 131. c

ne deus in requiē tuam, tu & arca fortitudinis tuæ: Sacerdotes tui domine deus induantur salutem, & sancti tui lætentur in bonis. Domine deus meus ne auerseris faciem Christi tui: memento misericordiarum Dauid serui tui.

CAP. VII.

Ignis deuorat sacrificium in dedicatione. Bonus & misericors deus. Exauditur Solomon.

A 2.Mac.2.c

CVmque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo, & deuorauit holocausta & victimas: & maiestas domini impleuit domum. Nec poterant sacerdotes ingredi templum domini, eò q̄ impleret maiestas domini templum domini. Sed & omnes filii Israel videbāt descendentem ignem, & gloriam domini super domum: & corruentes pni in terram super pauimentum stratum lapide, adorauerunt: & laudauerūt dominum quoniam bonus, quoniā in seculum misericordia eius. Rex autem, & omnis populus immolabant victimas corā domino. Mactauit igitur rex Salomon hostias, boū vigintiduo millia, arietum centum viginti millia: & dedicauit domum dei rex & vniuersus populus. Sacerdotes autem stabant

B in officiis suis: & Leuitę in organis cantinum domini, quæ fuit Dauid rex ad laudandum dominum quoniam in æternum misericordia eius, hymnos Dauid canentes per manus suas: porrò sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctúsque Israel stabat. Sanctificauit quoque Salomon medium atrii ante templum domini: obtulerat enim ibi holocausta & adipes pacificorum: quia altare æneum quod fecerat, non poterat sustinere holocausta & sacrificia & adipes. Fecit ergo Salomon solennitatem in tēpore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo, ecclesia magna valde, ab introitu Emath vsque ad torrentem AEgypti. Fecitq̄ die octauo collectam, eò q̄ dedicasset altare septem diebus, & solennitatem celebrasset diebus septem. Igitur in die vicesimotertio mensis septimi, dimisit populos ad tabernacula sua lætantes atq̄ gaudentes super bono quod fecerat dominus Dauidi, & Salomoni, & Israeli populo suo. ¶ Compleuitq̄ Salomon domum domini, & domū regis, & omnia quę disposuerat in corde suo vt faceret in domo domini, & in domo sua, & prosperatus est. ¶ Apparuit autem ei dominus nocte, & ait, Audiui orationē tuam, & elegi locum istum mihi in domū sacrificii. Si clausero cælum, & pluuia non fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ vt deuoret terram, & misero pestilentiā in populum meum: conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis: & ego exaudiā de cælo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Oculi quoq̄ mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius qui in loco isto orauerit. Elegi enim, & sanctificaui locum istum, vt sit nomē meū ibi in sempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoq̄ si ambulaueris corā me, sicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia quæ præcepi tibi, & iustitias meas, iudiciaq̄ seruaueris: suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicens, Non auferetur de stirpe tua vir, qui non sit princeps in Israel. Si autem auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & præcepta mea quæ proposui vobis, & abeuntes seruieritis diis alienis, & adorauerit is eos: euellā vos de terra mea quam dedi vobis, & domum hanc quam sanctificaui nomini meo, proiiciam à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. Et domus ista erit in prouerbium vniuersis transeuntibus: & dicent stupentes, Quare fecit dominus sic terræ huic, & domui huic? Respondebúntque, Quia dereliquerunt dominum deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra AEgypti, & apprehenderunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt: idcirco venerunt super eos vniuersa hæc mala.

3.Re.9.a. C

D statuta mea,

CAP. VIII.

Ciuitates ædificat Salomon. Populi tributarii. Dauid homo dei. Mittit Salomon in Ophir.

A 3.Re.9.a. Expletis autem viginti annis post quam ædificauit Salomon domũ domini & domum suam: ciuitates quas dederat Hiram Salomoni, ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israel. Abiit quoque in Emath Suba, & obtinuit eam. Et ædificauit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. Extruxitq; Beth-horon superiorem, & Beth-horon inferiorem, ciuitates muratas habentes portas & vectes & seras. Balaath etiam & omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasq; vrbes quadrigarum, & vrbes equitum. Omnia quæcunq; voluit, fecit rex Salomon atque disposuit: ædificauit in Hierusalem & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ. Omnem B populum qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui non erant de stirpe Israel, de filiis eorum, & de posteris quos non interfecerant filii Israel, subiugauit Salomon in tributarios, vsque in diem hanc. Porrò de filiis Israel non posuit vt seruirent operibus regis: ipsi enim erant viri bellatores, & duces primi & principes quadrigarum & equitũ eius. Omnes autẽ principes exercitus regis Salomonis fuerant *ducenti quinquaginta*, qui erudiebant populum. ¶Filiam vero Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid in domum quã ædificauerat ei. Dixit enim, Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, eò quòd sanctificata sit: quia ingressa est in eam arca domini. C ¶Tunc obtulit Salomon holocausta domino super altare domini, quod extruxerat ante porticũ, vt per singulos dies offerretur in eo iuxta præceptum Moysi in sabbathis, & in calendis, & in festis diebus ter per annum, id est in solennitates azymorum & solennitate hebdomarũ, & in solennitate tabernaculorum. Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotũ in ministeriis suis: & Leuitas in ordine suo, vt laudarent & ministrarẽt corã sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei: & ianitores in diuisionibus suis per portam & portam: sic enim præceperat Dauid homo dei. Nec prætergressi sunt de mandatis regis tam sacerdotes, q̃ Leuitæ, ex omnibus quæ præceperat, & in custodiis thesaurorũ. D Omnes impensas præparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundauit domum domini, vsque in diẽ quo perfecit eam. Tũc abiit Salomon in Asion-gaber, & in Ailath ad oram maris rubri, quæ est in terra Edom. ¶Misit ergo ei Hiram per manus seruorum suorum naues, & nautas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir: tuleruntq; inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

*dominabãtur populo,

CAP. IX.

Regina Saba inuisit Salomonem. Rex sapiens datur populo à deo dilecto. Census Salomonis annuus. Vasa aurea. Equi & equites. Argentum nullius pretii. Salomone mortuo succedit Roboam.

A 3.Re.10.a matt.12.d luc.11.d exercitu graui valde Regina quoque Saba cum audisset famam Salomonis, venit vt tentaret eum in ænigmatibus in Ierusalem: cum magnis opibus & camelis, qui portabant aromata & auri plurimum, gemmasq; pretiosas. Cumq; venisset ad Salomonem, locuta est ei quæcunq; erant in corde suo. Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat: nec quicquam fuit quod non perspicuum ei fecerit. Quæ postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, & domum quã ædificauerat, necnon & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum, & officium ministrorum eius & vestimẽta eorũ, pincernas quoq; & vestes eorum, & victimas quas immolabat in domo domini: nõ erat præstupore vltra in ea spiritus. Dixitq; ad regem, Verus est sermo quem audierã in terra mea de virtutibus & sapientia tua. Non credebam narrãtibus, donec ipsa venissẽ, & vidissent oculi mei: & probassem vix medietatem sapiẽtiæ tuæ mihi fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati serui tui, hi qui assistunt coram te omni tempore, & audiunt sapientiã

cœnaculum eius p qd ascẽdebat in domum B rebus tuis quã audiui.

tuam. Sit dominus deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum regem domini dei tui. Quia diligit deus Israel, & vult seruare eum in æternum: idcirco posuit te super eũ regem, vt facias iudicia atq; iustitiam.
Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosissimas: non fuerunt aromata talia, vt hęc quę dedit regina
C Saba regi Salomoni. ¶Sed & serui Hirã cum seruis Salomonis attulerunt aurũ
[a] algumim (.i. coralia, authe benum) de Ophir, & ligna [a] thina), & gemmas pretiosissimas. De quibus fecit rex, de lignis scilicet thinis, gradus in domo domini & in domo regia: citharas quoque & psalteria cantoribus: nunquam visa sunt i terra Iuda ligna talia. ¶Rex autem Salomon dedit reginę Saba cuncta quæ voluit, & quæ postulauit, &
multa plura quàm attulerat ad eum: quæ reuersa, abiit in terram suam cum seruis suis. ¶Erat autẽ põdus auri quod afferebatur Salomoni per singulos annos, sexcẽta sexaginta sex talenta auri:
D excepta ea summa quam [a] legati diuersarum gentium), & negotiatores afferre
[a] mercatores, consueuerant, omnesq; reges Arabiæ & satrapæ terrarum, qui comportabãt aurum & argentum Salomoni. ¶Fecit igitur rex Salomon [a] ducentas hastas au
[a] vel, ducenta scuta aurea reas) de summa sexcentorum aureorũ, qui in singulis hastis expendebantur. Trecenta quoq; scuta aurea trecentorũ aureorum quibus tegebantur singula
[a] domo saltus Libani scuta: posuitq; ea rex in [a] armamẽtario, quod erat cõsitum nemore). Fecit quoque rex solium eburneum grande: &
E vestiuit illud auro mundissimo. Sex quoq; gradus, quibus ascendebatur ad solium: & [a] scabellum aureum), & [a] brachiola duo) altrinsecus, & duos leones
[a] gradus erant aurei, stãtes iuxta brachiola: sed & alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex vtraq; parte. non fuit tale soliũ
[a] vel, minus duas in vniuersis regnis. ¶Omnia quoq; vasa cõuiui regis erant aurea: & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus [a] illis) pro nihilo reputabatur. Siquidem naues re-
[a] Salomonis gis ibant in Tharsis cum seruis Hiram semel in annis tribus: & deferebant in de aurum & argentum, & ebur, & si-
F mias, & pauos. ¶Magnificatus est igitur salomon super omnes reges terræ præ diuitiis & gloria, Omnesq; reges terrarum desyderabant videre faciem Salomonis vt audirent sapientiam quã dederat deus in corde eius. Et deferebant ei munera, vasa argentea & aurea & vestes, & arma, & aromata, equos & mulos per singulos annos. Habuit quo-
[a] quatuor que Salomõ quadraginta) millia equorum in stabulis, & curruum: equitumq; duodecim millia: cõstituitq; eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ierusalem. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges à flumine Euphrate vsque ad terram Philisthinorum, &
vsq; ad terminos AEgypti. Tantamque G
copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum: & cedrorum tantã multitudinẽ velut sycomorum quæ gignũtur in campestribus. Adducebantur autem eis qui de AEgypto, cunctisq; regionibus. Reliqua autẽ opera Salomonis priorum & nouissimorum scripta
[a] peophetia sunt in verbis Nathan prophetę, & in [a] libris) Ahiæ Silonitis, in visione quoq; Addo videntis, contra Ieroboam filiũ Nabat. Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israel quadraginta annis. Dormiuitq; cum patribus suis: & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Roboam filius eius pro eo.

CAP. X.

Roboam consilium iuuenum secutus, super duas tantum tribus regnat. Aduram lapidatur.

PRofectus est autem Roboam in Si A
chem: illuc enim cunctus Israel 3. Re. 12. a.
conuenerat, vt constitueret eum regem. Quod cum audisset Ieroboam filius Nabat, qui erat in AEgypto (fugerat quippe illuc ante Salomonẽ) statim reuersus est. Vocaueruntq; eum *Ieroboã
& venit * cum vniuerso Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes, Pater tuus durissimo iugo nos pressit: tu leuiora impera patre tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem, & paululum de onere subleua, vt seruiamus tibi. Qui ait, Post tres dies reuertimini ad me. Cumque abiisset populus, iniit consilium cum senibus qui steterant coram patre eius Salomone, dum adhuc viueret, dicens, Quod datis con-

B filium, vt respondeam populo? Qui dixerunt ei, Si* placueris populo huic, & linieris eos verbis clementibus, seruiēt tibi omni tempore. At ille reliquit cōsilium senum, & [a]cum iuuenibus tractare cœpit', qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. Dixitque ad eos, Quid vobis videt? vel quid respondere debeo populo huic, qui dixit mihi, Subleua iugū quod imposuit nobis pater tuus? At illi responderunt iuuenes, & nutriti cum eo in deliciis, atq; dixerunt, Sic loquêris populo qui dixit tibi, Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu subleua: & sic respondebis eis. Minimus digitus meus grossior est C lumbis patris mei. Pater meus imposuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponam: pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos scorpionibus. ¶ Venit ergo Ieroboā, & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis. Respondit'q; rex dura, derelicto consilio seniorum, locutusq; est iuxta iuuenum [a]voluntatem', Pater meus graue vobis imposuit iugum, quod ego grauius faciam: pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cędam vos scorpionibus. Et non acquieuit populi precibus erat: enim [a]voluntatis dei', vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filiū Nabat. Po- D pulus autem vniuersus rege duriora dicente, sic locutus est ad eum, Nō est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Reuertere in Tabernacula tua Israel, tu autem [a]pasce domum tuā' Dauid. Et abiit Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel, qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. Misitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, & lapidauerunt eum filii Israel, & mortuus est: porrò rex Roboam currum festinauit ascendere, & fugit in Ierusalem. Recessit'q; Israel à domo Dauid vsq; ad diem hāc.

*bona egeris, &

[a] cōsuluit iuuenes

[a] consiliū, dicens,

[a] causa (vel, subuersio à deo,)

[a] prouide domui

CAP. XI.

Roboam prohibetur pugnare contra Ieroboam. AEdificat ciuitates. Voluntate dei diuisum regnum Roboam. Ieroboam sacerdotes vitulis cōstituit. Vxores Roboam & filii.

A Venit autem Roboam in Ierusalē, & conuocauit vniuersam domū Iuda, & Beniamin centum octoginta millia electorum, atq; bellantium, vt dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnū suum. Factusq; est sermo domini ad Semeiam hominē dei, dicēs, Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuersum Israel qui est in Iuda & Beniamin: Hæc dicit dominus, Non ascendetis, neque pugnabitis cōtra fratres vestros reuertatur vnusquisque in domū suam, quia mea hoc gestum est volūtate. Qui cum audissent sermonem domini, reuersi sunt. nec perrexerunt contra Ieroboam. Habitauit autē Roboam in Ierusalem, & ædificauit ciuitates muratas in Iuda. Extruxitque Beth-lehem, B & Etam, & Thecue, Bethsur quoque, & Socho, & Odollam, necnon & Geth, & Maresa, & Ziph: sed & Aduram, & Lachis, & Azecha: Saraa quoque, & Aialon, & Hebron, quæ erant in Iuda & Beniamin ciuitates munitissimas. Cúmque [a]clausisset eas muris', posuit in eis principes, ciborumq; horrea, [a]hoc est olei, & vini'. Sed & in singulis vrbibus fecit armamentaria scutorum, & hastarum: firmauitque eas summa diligentia, & imperauit super Iudam, & Beniamin. Sacerdotes autem, & Leuitę qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, relinquētes suburbana, & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam, & Ierusalem: C eò quòd abiecisset eos Ieroboam, & posteri eius, ne sacerdotio domini fungerentur. Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, & dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat. Sed & de cunctis tribubus Israel, quicunq; dederant cor suum vt quærerent dominum deū Israel, venerunt in Ierusalem ad immolandum victimas suas coram domino deo patrum suorum. Et roborauerunt regnum Iuda: & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos ambulauerunt enim in viis Dauid, & Salomonis annis tantum tribus. Duxit autem Roboam vxorem Mahalath, filiā Ierimoth filii Dauid: Abihail quoq; filiā Eliab filii Isai, quę peperit ei filios Ieus & Somoriam, & Zoom. post hāc quoq;

3. Re. 12. a.

[a] roborasset munita.

[a] & oleum & vinū.

accepit Maacha filiam Abſalom, quæ peperit ei Abiam, & Ethai, & ziza, & Salomith. Amanit autem Roboam Maacha filiam Abſalom ſuper omnes vxores ſuas, & cõcubinas: nam vxores decem & octo duxerat, cõcubinas autem ſexaginta: & genuit viginti octo filios, & ſexaginta filias. Conſtituit vero in capite, Abiam filium Maacha ducẽ ſuper omnes fratres ſuos: ipſum enim regem facere cogitabat, quia ſapientior fuit, & [a]potentior ſuper omnes filios eius, & [b] in cunctis finibus Iuda, & Ben iamin, & in vniuerſis ciuitatibus munitiſſ. præbuitque eis eſcas plurimas, & multas petiuit vxores.

[a] diſperſit de cũctis filiis ſuis *

CAP. XII.

Iudas traditur in manus Seſac: & quare. Admonitus peccati populus cõuertitur ad deum. Seſac diripit domũ dei. Roboam mortuo ſuccedit Abia.

A CVmq; roboratum fuiſſet regnũ Roboam, & confortatum, dereliquit legem domini, & omnis Iſrael cum eo. Anno autem quinto regni Roboã aſcendit Seſac rex AEgypti in Ieruſalem (quia peccauerãt domino) cum mille ducentis curribus, & ſexaginta millibus equitum, nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex AEgypto, Libyes ſcilicet, & Troglodytæ, & AEthiopes. Cepitque ciuitates munitiſſimas in Iuda, & venit vſq; in Ieruſalem. ¶Semeias autem propheta ingreſſus eſt ad Raboam, & principes Iuda, qui congregati furant in Ieruſa-
B lem, fugientes Seſac: dixitque ad eos, Hęc dicit dominus. Vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac. Conſternati q; principes Iſrael, & rex, dixerunt, Iuſtus eſt dñs. Cumq; vidiſſet dominus q; humiliati eſſent, factus eſt ſermo dñi ad Semeiã, dicẽs, Quia humiliati ſunt, nõ diſperdã eos: dabo q; eis pauxillũ auxilii, & nõ ſtillabit furor meus ſup Ieruſalẽ per manũ Seſac. ¶Veruntamen ſeruiẽt ei: vt ſciãt diſtantiã ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarũ. Receſſit itaq; Seſac rex AEgypti ab Ie- C ruſalẽ, ſublatis theſauris domus dñi, & domus regis, omniaq; ſecũ tulit: & cly peos aureos quos fecerat Salomon pro quibus fecit rex ęneos, & tradidit illos principibus [c]ſcutariorũ [d]qui cuſtodiebãt veſtibulũ palatii. Cũq; introiret rex domũ dñi, veniebãt [d]ſcutarii, [d] & tollebãt [c]curſores, eos iterumq; referebãt eos ad armamẽtariũ ſuũ. Veruntamen quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira domini, nec deleti ſunt penitus: ſiquidẽ in Iuda in uẽta ſunt opera bona. ‖Cõfortatus eſt er- 3.Re.24.f
go rex Roboã in Ieruſalem, at q; regnauit. 40. aũt & vnius anni erat cũ regnare cœpiſſet: & decẽ & ſeptẽ annis re- D

[c] curſorũ

gnauit in Ierusalem vrbe quam elegit
[a] poneret dominus vt [a] cõfirmaret› nomen suum
ibi de cunctis tribubus Israel: nomen
autem matris eius Naama Ammanitis,
Fecitque malum, & non præparauit
cor suum vt quæreret dominum. Ope-
ra vero Roboã prima & nouissima scri
pta sunt in libris Semeiæ prophetæ, &
[a] dum re- Addo videntis, [a] & diligenter exposi-
cẽsens se- tal‖, pugnaueruntque aduersum se Ro
riem ge- boam & Ieroboam cunctis diebus. Et
neratio- dormiuit Roboã cum patribus suis:
num; sepultusque est in ciuitate Dauid, Et
regnauit Abia filius eius pro eo.

CAP. XIII.

Abia sperans in domino, & orans, occidit Ieroboam, Abię vxoris, filii & filiæ.

ANno octauodecimo regis Ieroboam, regnauit Abia super Iudam. Tribus annis regnauit in Ie
rusalem: nomenque matris eius, Michaia, filia Vriel de Gabaa: & erat bellum inter Abiam & Ieroboam.
3.Re.15.c ¶‖Cúmque iniisset Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & electo rum quadringẽta millia Ieroboam in
struxit econtra aciem octingenta mil
lia virorum, qui & ipsi electi erant, & ad bella fortissimi. Stetit ergo Abia super montem Semerom, qui erat in Ephraim, & ait, Audi Ieroboam, & om-
[a] Nõne nis Israel, [a] Num ignoratis› quòd do-
uestra in- minus deus Israel dederit regnum Da
teresť scire uid super Israel in sempiternum, ipsi & filiis eius in pactum salis? ŒEt surrexit
Ieroboam filius Nabat, seruus Salomonis filii Dauid: & rebellauit contra do
minum suum. Congregatique sunt ad
B eum viri vanissimi, & filii Belial: & præ ualuerunt contra Roboam filium Salo-
› puer. monis: porrò Roboam erat [a] rudis›, &
[a] tenero, corde [a] pauido›, nec potuit resistere eis. › Nunc ergo vos dicitis quòd re-
sistere possitis regno domini, quod pos sidet per filios Dauid: habetisque gran
dem populi multitudinem, atque vi-
tulos aureos quos fecit vobis Ieroboã
3.Re. 12.g in deos. ‖Et eiecistis sacerdotes domi-
ni, filios Aaron, atque Leuitas: & feci-
stis vobis sacerdotes sicut omnes po-
[a] consecra puli terrarũ: quicunque venerit, & [a] ini-
tiauerit› manum suam in tauro de bo- [a] uerit
bus, & in arietibus septem, fit sacerdo
dos eorum qui non sunt dii. Noster au
tem dominus deus est, quem non re-
linquimus: sacerdotesque ministrant domino de filiis Aaron: & Leuitæ sunt
in ordine suo. Holocausta quoque offe- C
runt domino per singulos dies mane
& vespere: & thymiama iuxta legis præ
cepta confectum, & proponuntur pa-
nes in mensa mundissima, estque apud nos candelabrum aureum, & lucernæ
eius, vt accendantur semper ad vespe-
ram: nos quippe custodimus præcepta domini dei nostri, quem vos reliqui-
stis. Ergo in exercitu nostro dux deus est, & sacerdotes eius qui clangunt tu-
bis, & resonant contra vos: filii Israel nolite pugnare cõtra dominum deum
patrum vestrorũ, quia non vobis [a] ex- [a] prospere
pedit›. Hæc illo loquente, Ieroboam re cedet,
tro molichatur insidias. Cumq; ex adu-
erso hostium staret, ignorãtem Iudam suo ambiebat exercitu. Respicienſque
Iudas, vidit instare bellum ex aduer-
so & post tergum, & clamauit ad do-
minum: ac sacerdotes tubis canere cœ
perunt. Omnesque viri Iuda vociferati sunt: & ecce, illis clamantibus per-
terruit deus Ieroboam, & omnem Is- D
rael qui stabat ex aduerso Abia & Iu-
da. Fugeruntque filii Israel Iudam, & tradidit eos deus in manus eorum. Per
cussit ergo eos Abia, & populus eius plaga magna: & corruerunt vulnerati
ex Israel quingenta millia virorum for
tium. Humiliatique sunt filii Israel in
tempore illo: & vehementissime con- [a] inuicẽ
fortati filii Iuda, eò quòd [a] sperassent sent
in› domino deo patrum suorum. Per-
secutus est autem Abia fugientem Ie-
roboam: & cepit ciuitates eius, Beth- [a] i. villas
el & [a] filias› eius: & Iesana cum filia-
bus suis: Ephron quoque & filias eius. Nec valuit vltrà resistere Ieroboam in
diebus Abia: quem percussit dominus, & mortuus est. Igitur Abia, confor-ta-
to imperio suo, accepit vxores qua-
tuordecim procreauitque viginti duos filios, & sedecim filias. Relinqua au-
tem [a] sermonum › Abia, viarumque & [a] gesta
operum eius, scripta sunt [a] diligentis- [a] in Mo
sime in libro› Addo prophetæ, dras Cal
chronicis)

CAP. XIIII.

Abia mortuo succedit Asa, qui adhortatur populum vt quęrat deũ. Pax 500080. in exercitu Asa. Orans Asa in fide, vincit AEthiopes.

A Dormiuit autem Abia cum patri
3.Re.15.b bus suis, & sepelierunt eũ in ciuitate Dauid: regnauitque Asa filius eius pro eo, in cuius diebus quieuit terra annis decem. Fecit ergo Asa quod bonum & placitum erat in conspectu dei sui, & subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & confregit statuas, lucosque succidit. Et præcepit Iudæ vt quæreret dominum deum patrũ suorum, & faceret legem, & vniuersa mandata. Et abstulit de cunctis vrbibus Iuda aras & phana, & regnauit in pace. AEdificauit quoque vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexe-
B rant, pacem domino largiente. Dixit autem Iudæ, AEdificemus ciuitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris: donec à bellis quieta sunt omnia, eo quod quæsierimus dominũ deũ patrũ nostrorũ, & dederit nobis pacem per gyrum. AEdificauerunt igitur, & nullũ in exstruendo impedimẽtũ fuit. Habuit aũt Asa in exercitu suo portantium scuta & hastas, de Iuda trecenta millia: de Beniamin vero scutariorum, & sagittariorũ, ducẽta octoginta millia: omnesque isti
C fortissimi. ¶Egressus est autem contra eos zara AEthiops cum exercitu suo decies centena millia, & curribus trecentis: & venit vsque Maresa. Porro Asa perrexit obuiam ei, & instruxit a-
1.Re.14.a ciem ad bellum in valle Sephata, quæ est iuxta Maresa ‖ Et inuocauit domi-
*op9 vt ĩ multis auxilieris, ei cui nõ est fortitudo: *percussit num deum, & ait, Domine non est apud te *vlla distantia, vtrum in paucis auxilieris, an in pluribus: adiuua nos domine deus noster: in te enim & in tuo nomine habẽtes fiduciam venimus contra hanc multitudinem. Domine deus noster tu es, non præualeat
D contra te homo *Exterruit itaque dominus AEthiopes coram Asa & Iuda: fugeruntque AEthiopes. Et persecutus est eos Asa, & populus qui cum eo erat, vsque Gerara: & ruerunt AEthiopes vsque ad internecionem, quia domino cedente contriti sunt, & exercitu illius pręliante, tulerunt ergo spolia multa. Et percusserunt ciuitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror *inuaserat: & diripuerunt vrbes, & multam prędam asportauerunt. Sed & caulas ouium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum: reuersique sunt in Ierusalem *domini

CAP. XV.

Regnum Israel diu sine deo, sacerdote doctore, & lege. Bella non quærentibus deum. Ad Asam confugiunt multi quærentes deum. Iurant deo. Maacham matrem, Asa priuat imperio.

A Azarias autem filiꝰ Obed facto in se spiritu dei egressus est in occursum Asa, & dixit ei, Audite me Asa, & omnis Iuda & Beniamin, Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquẽt vos. Transibunt autem multi dies in Israel absque deo vero, & absque sacerdote doctore, & absq; lege. Cumq; reuersi fuerint in angustia sua ad dominum deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum. In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti: sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem: quia dominus conturbabit eos in omni angustia. Vos ergo confortamini, & non dissoluantur manus ve-
B stræ: erit enim merces operi vestro. ¶Quod cum audisset Asa, verba scilicet, & prophetiam Azariæ filii Obed prophetæ, confortatus est, & abstulit idola de oĩ terra Iuda, & de Beniamin & ex vrbibus quas ceperat montis Ephraim: & dedicauit altare domini ꝙ erat ante porticum domini. Congregauitque vniuersum Iudam, & Beniamin & aduenas cum eis de Ephraim, & de Manasse, & de Simeon: *plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes quod dominꝰ deus illius esset cum eo. ¶Cumque venissent in Ierusalem men *magna enĩ multitudo

BIBLIOTHECA TOLOSANA CAPITOLI ARSENAL

C se tertio, anno decimoquinto regni Asa, immolauerunt domino in die illa de manubiis & præda quam adduxerant, boues septingentos, & arietes septē millia. Et intrauit ex more ad corroborandum fœdus, vt quærerent dominum deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua. Si quis autem, inquit, non quæsierit dominum deum Israel, moriatur, à minimo vsq; ad maximum, à viro vsque ad mulierem. Iuraueruntque domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum omnes qui erāt in Iuda cum execratione: in omni enim corde suo iurauerunt, & in tota voluntate quæsierunt eum, & inuenerunt: præstititque eis dominus requiem per circuitum. Sed & Maacham matrem Asa regis ex augusto deposuit imperio, eo quod fecisset in luco simulachrum Priapi: quod omne contriuit, & in frusta comminuens combussit in torrente Cedron. Excelsa autem derelicta sunt in Israel: attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus eius. Eaque quæ vouerat pater suus, & ipse, intulit in domum domini: argentum & aurum, vasorumque diuersam supellectilem. Bellum vero non fuit vsq; ad tricesimumquintum annum regni Asa.

pepigerūt fœd9 quod

D

deposuit ex

CAP. XVI.

Asa, inito cum Ben-adad fœdere, corripitur à deo. Corde perfecto credere. Asa fidens regi Syriæ & medicis, non deo, moritur.

A ANno autem tricesimosexto regni eius ascendit Baasa rex Israel in Iudam, & muro circūdabat Rama, vt nullus tute posset egredi, & ingredi de regno Asa. Protulit autē Asa argentum & aurum de thesauris domus domini & de thesauris regiis: misitque ad Benadad regem Syriæ qui habitabat in Darmasco, dicens, Fœdus inter me & te est, pater quoque meus & pater tuus habuere concordiā quam ob rem misi tibi argentum & aurum, vt rupto fœdere quod habes cū Baasa rege Israel, facias eum à me recedere. Quo comperto Ben-adad misit B principes exercituū suorum ad vrbes Israel: qui percusserunt Ahion, & Dan, & Abelmaim, & vniuersas vrbes Nephthali muratas. Quod cum audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum. Porro Asa rex assumpsit vniuersum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna quæ ædificationi præparauerat Baasa: ædificauitque ex eis Gabaa, & Maspha. ¶In tempore illo venit Hanani propheta ad Asam regē Iuda, & dixit ei, Quia habuisti fiduciā in rege Syriæ, & non in domino deo tuo: idcirco euasit syriæ regis exercitus de manu tua. ‖Nonne AEthiopes & Libyes multo plures erant quadrigis & eqtibus, & multitudine nimia: quos, C cum domino credidisses, tradidit in manu tua? Oculi enim domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem his ‖ qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore aduersum te bella consurgent. Iratusque Asa aduersus videntem, iussit eum mitti in neruum: valde quippe super hoc fuerat indignatus: & interfecit de populo in tempore illo plurimos. ¶Opera aūt Asa prima & nouissima scripta sunt D in libro regum Iuda & Israel, AEgrotauit etiam Asa anno tricesimonono regni sui, dolore pedum vehemētissimo, *& nec in infirmitate sua quæsiuit dominum, sed magis in medicorum arte confisus est. Dormiuitque cum patribus suis: & mortuus est anno quadragesimo primo regni sui. Et sepelierunt eum in sepulchro suo quod foderat sibi in ciuitate Dauid: posueruntque eū super lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia.

Sup. 14. c 2. ma. 9. a

C

innixus fuisses Ioh. 7. f.

carcerē

*vsq; ad verticem fuit ægritudo ipsius,

variis odoribus,

eum cōbustione

CAP. XVII.

Iosaphat deo fidēti diuitiæ adsunt & gloria. Mittit prædicatores per vniuersum Iudam.

A REgnauit autē Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel. Constituitque militum numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erant vallatæ muris. Præsidiaque dispo posuit in terra Iuda, & in ciuitatibus

Ephraim quas ceperat Asa pater ei9. Et fuit dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in viis Dauid patris sui primis & non sperauit in Baalim, sed in deo patris sui, & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel. Confirmauitque dominus regnum in manu eius: & dedit omnis Iuda munera Iosaphat: factæque sunt ei infinitę diuitiæ, & multa gloria. Cumque [a]sumpsisset cor eius audaciam propter' vias domini, etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit. ¶Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis Ben-hail, & Obdiã & Zachariam, & Nathanael, & Micheam, vt docerent in ciuitatibus Iuda: & cum eis Leuitas, Semeiam, & Nathaniam, & Zabadiam, Asahel quoque & Semiramoth & Ionathan, Adoniãq; & Tobiam & Thob-adoniam Leuitas & cũ eis Elisama & Ioram sacerdotes: docebantque populum in Iuda, habentes librum legis domini: & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum. Itaque factus est pauor domini super omnia regna terrarum quæ erant per gyrum Iuda: nec audebant bellare contra Iosaphat. Sed & Philisthæi, Iosaphat munera deferebant, & vectigal argenti: Arabes quoque adducebant pecora arietum septem millia septingentos, & hircos totidem. Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est vsque in sublime: atque ædificauit in Iuda domos ad instar turrium, vrbesque [a]muratas'. Et multa opera patrauit in vrbibus Iuda: viri quoque bellatores, & robusti erant in Ierusalem, quorum iste numerus per domos atque familias singulorum. In Iuda principes exercitus Ednas dux, & cum eo robustissimi viri trecenta millia. Post hunc, Iohanan princeps, & cum eo ducenta octogĩta millia. Post istũ quoq; Amasias filius zechri, cõsecratus domino, & cũ eo ducẽta millia virorũ fortiũ. [a]Hunc sequebatur robustus ad prælia 'Eliada, & cum eo tenentium arcum & clypeũ ducenta millia. Post istum etiam, Iozabad: & cum eo centum octoginta millia expeditorum militum. Hi omnes [a]erant ad manum regis', exceptis aliis quos posuerat in vrbibus muratis, in vniuerso Iuda.

B

[a] leuasset cor suum in

C

[a] thesaurorum.

D

[a] Et de filiis Beniami potẽs viribus

[a] ministrabant regi

CAP. XVIII

Iosaphat iũctus impio Achab, pręliaturus quærit verbum dei. Michæas accersitus. 400. pseudoprophetis resistit, prędicit Achab occidendum, percutitur & ĩcarceratur. Iosaphat clamat ad deum in pręlio. Achab interficitur.

A

3. Re. 22. B

FVit ergo Iosaphat diues & inclytus multum, & affinitate coniunctus est Achab. Descenditque post annos ad eum in Samariam: ad cuius aduentum mactauit Achac arietes, & boues plurimos ipsi & populo qui venerant cum eo: persuasitque illi vt ascenderet in Ramoth Galaad. Dixitque Achab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda, Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui ille respondit, Vt ego, & tu: sicut populus tuus, sic & populus meus: tecumque erimus in bello. Dixit Iosaphat ad regem Israel, Consule obsecro [a]impræsentiarum' sermonem domini. Congregauit igitur rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos, In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere? At illi, Ascende, inquiunt, & tradet deus in manu regis. Dixitque Iosaphat, Nunquid non est hic prophetes domini, vt ab illo etiam requiramus? Et ait rex Israel ad Iosophat, Est vir vnus à quo possumus quærere domini voluntatẽ: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Michæas filius Iemla. Dixitque Iosaphat, Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis, & dixit ei, Voca cito Michæam filium Iemla. Porro rex Israel & Iosaphat rex Iuda vterque sedebant in solio suo, vestiti cultu regio. sedebãt autem in area iuxta portam Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis. Sedecias vero filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & aii, Hæc dicit dominus, His ventilabis Syriam, donec conteras eã. Omnesque prophetæ similiter prophetabant, atque dicebant, Ascende in Ramoth Galaad, & ꝓsperaberis, & tradet eos dominus in manu regis. Nuntius autẽ qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi, En, verba omnium prophetarum vno ore bona regi annuntiant: quæso ergo te vt &

[a] hodie

B

C

sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. Cui respondit Michæas, Viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi deus meus, hoc loquar. Venit ergo ad regem. Cui rex ait, Michęa
D ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit, Ascendite: cuncta enim prospera euenient, & tradentur hostes in manꝰ vestras. Dixitque rex, Iterum atque iterum te adiuro, vt mihi non loquaris, nisi quod verum est in nomine domini. At ille ait, Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues absq; pastore: & dixit dominus, Non habēt isti dominos, reuertatur vnusquisque in domum suam in pace. Et ait rex Israel ad Iosaphat, Nonne dixi tibi quod non prophetaret iste mihi quicquam boni, sed ea quæ mala sunt? At ille, idcirco, ait, audite verbum domini, Vidi dominum sedentem in solio suo, & omnem exercitum cæli assistentem ei à dextris & à sinistris. Et dixit domi-
E nus, Quis decipiet Achab regem Israel vt ascendat & corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret vnus hoc modo & alter alio: processit spiritus, & stetit coram domino, & ait, Ego decipiam eum. Cui dominus, In quo, inquit, decipies? At ille respondit, Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omniū prophetarum eius. Dixitque dominus, Decipies, & præualebis: egredere, & facita. Nunc igitur ecce dominus dedit spiritum mendacii in ore omniū prophetarum tuorum: & dominus locutus est [=contra] de [/] te mala. Accessit autē Sedecias filius Chanaana, & percussit Michææ *maxillam, & ait, Per quam viam transiuit* spiritus domini à me, vt loqueretur tibi? Dixitque Michæas, Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus
F fueris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris. Præcepit autem rex Israel, dicens, Tollite Michæam, & ducite eū ad Amon principē ciuitatis, & ad Ioas filium Amelech. Et dicetis, Hæc dicit rex, Mittite hunc in carcerē, & date ei [=panē afflictionis, & aquam tribulationis] [=panis modicum: & aquæ pauxillum [/], donec reuertar in pace. Dixitque Michæas, Si reuersus fueris in pace, non est locutus dominus in me. Et ait, Audite omnes populi. ¶ Igitur ascenderunt rex Israel & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. Dixitque rex Israel ad Iosaphat, Mutabo habitum, & sic ad pugnam vadam: tu autem C induere vestibus tuis. Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens, Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solū regē Israel. Itaque cū vidissent principes equitatus Iosaphat, dixerunt, Rex Israel est iste. Et circundederunt eum dimicantes: at ille clamauit ad dominum, & auxiliatus est ei, atque auertit eos ab illo. Cum enim vidissent duces equitatus quod non esset rex Israel, reliquerunt eum. Accidit autem vt vnus è populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Israel inter [=iūcturas & loricā] [=ceruicem, & scapulas [/]: at ille, aurigæ suo ait, Conuerte manum tuam, & educ me de acie, quia vulneratus sum. Et finita est pugna in die illo: porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros vsque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.

CAP. XIX.

Iosaphat corripitur ob præstitum impio Achab auxilium. Fides & opera Hortatur Iosaphat iudices & Leuitas.

A Reuersus est autem Iosaphat rex Iuda in domum suam pacifice in Ierusalem. Cui occurrit Iehu filius Hanani videns, & ait ad eū, Impio p̄bes auxiliū, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris: & idcirco [=ira quidē domini erat super te:] [=iram quidem domini merebaris [/]: sed bona opera inuenta sunt in te, eò quod abstuleris lucos de terra Iuda, & *præparaueris* cor tuum vt requireres deum. ¶ Habitauit ergo Iosaphat B in Ierusalem: rursumque egressus est ad populum de Bersabee vsque ad montē Ephraim, & reuocauit eos ad dominū deum patrum suorum. Constituitque iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis per singula loca, & præcipiens iudicibus, Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed domini: & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor domini vobiscum: & cum diligentia cuncta facite: ‖ non est enim apud [/] dominum deum nostrum iniqui C Deu. 10. d rom. 2. b.

rom. 2.b. gal.2.b. ephe.6.b colos.3. d act.10. d. 1. pet.1.e.

tas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. In Ierusalem quoque cōstituit Iosaphat Leuitas, & sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, vt iudicium & causam domini iudicarent habitatoribus eius. Præcepitque eis, dicens, Sic agetis in timore domini fideliter, & corde perfecto. Omnem causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorum qui habitant in vrbibus suis inter cognationem & cognationem, vbicunque est quæstio de lege, de mādato, de ceremoniis, de iustificationibus: ostēdite eis, vt non peccent in dominum, & neveniat ira super vos & super fratres vestros: sic ergo agentes non peccabitis. Amarias autem sacerdos & pōtifex vester, in his quæ ad deum pertinent, præsidebit: porro zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Iuda, super ea opera erit quę ad regis officium pertinent: habetisque magistros Leuitas coram vobis, confortamini, & agite diligenter: & erit dominus cum bonis.

statutis iudiciis: D

CAP. XX.

Oratione iūcta ieiunio, & soli deo fidens Iosaphat, vincit Ammonitas & Moabitas, Laudant deum in prælio. Dei promissionibus fidendum. Gratiarum actio de victoria. Iosaphat reprehenditur ꝙ Ochoziæ iungatur.

A Post hæc congregati sunt filii Moab, & filii Ammon, & cum eis de Ammonitis, ad Iosaphat, vt pugnarent contra eum. Veneruntque nuntii, & indicauerunt Iosaphat, dicentes, Venit cōtra te multitudo magna de his locis q̄ trans mare sunt, & de Syria, & ecce consistunt in Asasonthamar, quæ est Engaddi. Iosaphat autem timore perterritus, totum se contulit ad rogandum dominum: & prędicauit ieiunium vniuerso Iuda. Congregatusque est Iudas ad deprecandū dominum: sed & omnes de vrbibus suis venerunt ad obsecrandum eum. Cūque stetisset Iosaphat in medio cœtu Iudæ, & Ierusalē in domo domini ante atrium nouum, ait, Domine deus patrum nostrorum, tu es deus in cælo, & dominaris cunctis regnis gentium: in manu tua est fortitudo, & potētia, nec quisquam tibi potest resistere. Nonne tu deus noster interfecisti omnes habitatores terræ huius coram populo tuo Israel, & dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum? Habitauerūtque in ea, & extruxerunt in illa sāctuarium nomini tuo dicentes, ‖Si irruerint super nos mala, gladius iudicii, pestilentia & fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua inuocatū est nomen tuum: & clamabimus ad te in tribulationibus nostris, & exaudies nos, saluosque facies. Nunc igitur ecce filii Ammon, & Moab, & mōs Seir, ‖per quos non concessisti filiis Israel, vt transirent quando egrediebātur de AEgypto, sed declinauerunt ab eis, & non interfecerunt illos: econtrario agunt, & nituntur eiicere nos de possessione quam tradidisti nobis. Deus noster, ergo non iudicabis eos? In nobis quidem non est tanta fortitudo, vt possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Omnis vero Iuda stabat coram domino cum paruulis, & vxoribus, & liberis suis. Erat autem Iahaziel filiꝰ zacharię filii Bananię, filii Iehiel, filii Mathaniæ, Leuites de filiis Asaph, super quem factus est spiritus domini in medio turbæ, & ait, Attendite omnis Iuda, & qui habitatis in Ierusalem, & tu rex Iosaphat: hæc dicit dominus vobis, Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem: non est enim vestra pugna, sed dei. Cras descendetis contra eos: ascensuri enim sunt per cliuum nomine Sis, & inuenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Ieruel. Non enim eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium domini super vos, ô Iuda, & Ierusalem: nolite timere, nec paueatis: cras egredimini contra eos, & dominus erit vobiscum. Iosaphat ergo & Iuda, & omnes habitatores Ierusalem ceciderunt proni in terram coram domino, & adorauerunt eum. Porro Leuitæ de filiis Caath, & de filiis Core laudabant dominum deū Israel voce magna in excelsum. ¶ Cumque mane sur-

quærendum & infra

B

Sup.6. c.

Deut.2. a

C

dirigimus

D

vobis erit pugnādum in hoc,

rexissent, egressi sunt per desertũ The
cua profectisque eis, stans Iosaphat in
E medio eorum, dixit, Audite me viri Iu
da, & omnes habitatores Ierusalẽ: cre-
[a]roboramini: dite ĩ domino deo vestro, & [a] securi eri
tis': credite prophetis eius, & cuncta
euenient prospera. Deditque consiliũ
populo, & statuit cãtores domini, vt
[a]decore sanctuarii, laudarent eum in [a]turmis suis', & an-
tecederent exercitum, ac voce conso-
na dicerent, Confitemini domino quo
niam in æternum misericordia eius.
Cumque cœpissent laudes canere, ver
tit dominus insidias eorum in semetip
sos, filiorum scilicet Ammon, & Moab
& montis Seir, qui egressi fuerãt vt pu
[a]percusserunt seipsos gnarent contra Iudã, & [a]percussi sunt'.
Nãq; filii Ammon, & Moab consurre-
xerunt aduersum habitatores montis
Seir, vt interficerent, & delerẽt eos: cũ
que hoc opere perpetrassent, etiam in
semetipsos versi, mutuis cõcidere vul
neribus. Porro Iuda cũ venisset ad spe
luncam quæ respicit solitudinem, vi-
F dit procul omnem late regionem ple
nam cadaueribus, nec superesse quen
quam qui necem potuisset euadere.
¶Venit ergo Iosaphat, & omnis popu
lus cum eo ad detrahenda spolia mor-
tuorum: inueneruntque inter cadaue-
ra, variam supellectilem, vestes quoq;,
& vasa pretiosissima: & diripuerunt.
ita vt omnia portare non possent,
nec per tres dies spolia auferre prę p̃-
dæ magnitudine. Die autẽ quarto con
gregati sunt in valle benedictionis: et-
enim quoniam ibi benedixerant do-
mino, vocauerunt locum illum Vallis
benedictionis, vsque in præsentẽ diẽ.
Reuersusque est omnis vir Iuda, & ha-
bitatores Ierusalem, & Iosaphat ante
eos in Ierusalem cum læticia magna,
eò quòd dedisset eis dominus gaudiũ
de inimicis suis. Ingressique sunt in Ie
rusalem cum psalteriis, & citharis, &
tubis in domum domini. Irruit autem
pauor domini super vniuersa regna ter
rarum, cum audissent quòd pugnas-
set dominus contra inimicos Israel.
C Quieuitque regnum Iosaphat, & præ-
buit ei deus pacem per circuitum. Re
gnauit igitur Iosaphat super Iudam,
& erat triginta quinque annorum cũ
regnare cœpisset: viginti autem & quĩ
que ãnis regnauit in Ierusalem: & no
men matris eius Azuba filia Selahi.
Et ambulauit in via patris sui Asa,
nec declinauit ab ea, faciens quæ [a]pla-
cita' erant coram domino. Verun- [a]recta
tamen excelsa non [a]abstulit', & adhuc [a]abstulerunt
populus non direxerat cor suum ad
deum patrum suorum. ¶Reliqua autẽ
gestorum Iosaphat priorum & nouissi
morum scripta sunt in verbis Iesu filii
Hanani, quæ digessit in libro regum Is
rael. ¶Post hæc iniit inimicitias Iosa-
phat rex Iuda cum Ochozia rege Isra
el, cuius opera fuerunt impiissima. Et
pticeps fuit vt faceret naues quę irent
in Tharsis: feceruntque classem in Asi-
on-gaber. Prophetauit autem Eliezer
filius Dodan de Maresa ad Iosaphat, di
cens, Quia habuisti fœdus cum Ocho
zia, percussit dominus opera tua, con
tritæq; sunt naues, nec potuerũt ire in
Tharsis.

CAP. XXI.

Iosaphat mortuo, succedit Ioram:
qui fratres suos occidit, & abducitur
ad idola. Edon percutitur. Lobna. Elias
prædicit interitum regi Ioram. Phili-
sthæi contra Iorã. Ioram moritur.

DOrmiuit autẽ Iosaphat cum pa-
tribus suis, & sepultus est cum A
eis in ciuitate Dauid: regnauit-
que Ioram filius eius pro eo.
Qui habuit fratres filios Iosaphat. Aza
riam, & Iahiel, & Zachariam, & Aza-
riam, & Michael, & Saphatiam: omnes
hi, filii Iosaphat regis Iuda. Deditque
eis pater suus multa munera argenti,
& auri, & [a] pensationes' cum ciuitati- [a]pretiosorum
bus munitissimis ĩ Iuda: regnũ aũt tra
didit Iorã, eò q̃ esset primogenit⁹. Sur
rexit autem Ioram super regnum pa-
tris sui: cumque se confirmasset, occi-
dit omnes fratres suos gladio, & quos
dam de principibus Israel. Trigintadu
orum annorum erat Ioram, cum re-
gnare cœpisset: & octo annis regna-
uit in Ierusalem. Ambulauitque in vi
is regum Israel, sicut egerat domus
Achab: filia quippe Achab erat vxor e-
ius: & fecit malum in conspectu domi B
ni, Noluit autem dominus disperdere
domum Dauid propter pactum quod
inierat cum eo: & quia promiserat vt
daret ei lucernã, & filiis eius omni tẽ-

1.Re.7.b. pore. ¶ In diebꝰ illius rebellauit Edō, ne esset subditus Iudæ, & constituit sibi regem. Cumque transiret Ioram cū principibus suis, & cuncto equitatu q erat secum, surrexit nocte, & percussit Edom qui se circundederat, & omnes duces equitatus eius. Attamē rebellauit Edom, ne esset sub ditione Iuda vsque ad hanc diem: eo tēpore & Lobna recessit, ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim dominum deum patrum suorum, insuper & excelsa fabricatus est in vrbibus Iuda, & fornicari fecit habitatores Ierusalem, & præuaricari Iudam. ¶ Allatæ sunt autem ei literæ ab Elia propheta, in quibus scriptum erat, Hæc dicit dominꝰ deus Dauid patris tui, Quoniam non ambulasti in viis Iosaphat patris tui, & in viis Asa regis Iuda, sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Iudam, & habitatores Ierusalem, imitatus fornicationem domus Achab: insuper & fratres tuos domum patris tui meliores te occidisti: ecce dominus percutiet te plaga magna cū populo tuo, & filiis, & vxoribus tuis, vniuersaque substantia tua, tu autem ægrotabis pessimo lāguore vteri tui, donec egrediāt vitalia tua paulatim per singulos dies. ¶ Suscitauit ergo dñs contra Iorā spūm Philisthinorū, & Arabū, q cōfines sunt A Ethiopibus. & ascēderūt ī terrā Iuda & vastauerunt eā: diripueruntque cunctam substantiam quæ inuenta est in domo regis, insuper & filios eius, & vxores: nec remansit ei filius, nisi Ioachaz, qui minimus natu erat. Et super hæc omnia percussit eum dominus alui languore insanabili. Cumque diei succederet dies, & temporū spatia voluerentur duorum annorum expletus est circulus: & sic lōga cōsumptꝰ tabe, ita vt egereret etiā viscera sua, languore pariter, & vita caruit. Mortuusque est in infirmitate pessima, & non fecit ei populus secundum morem combustionis exequias, sicut fecerat maioribus eius. Triginta duorum annorum fuit, cum regnare cœpisset: & octo annis regnauit in Ierusalem. Ambulauitque non recte, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: veruntamen non in sepulchro regum.

C

D

præ īfirmitate

intestinorū īfirmitate

non desyderatꝰ à populo (.i. mortuus est sine laude)

CAP. XXII.

Ochozias impius pugnat contra Hazael. Occiditur à Iehu, Ioas filius eius absconditur.

Constituerūt autem habitatores Ierusalem Ochoziam filium eius minimum regem pro eo: omnes enim maiores natu, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui eruerant in castra:

A 4.Re.8.f

exercitꝰ

regnauitque Ochozias filius Ioram regis Iuda. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset, & vno anno regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Athalia filia Amri. Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab: mater enim eius impulit eum vt impie ageret. Fecit igitur malum in conspectu domini, sicut domus Achab: ipsi enim
B fuerunt ei consiliarii post mortem patris sui in interitum eius. Ambulauitq; in consiliis eorum. ¶Et perrexit cũ Ioram filio Achab rege Israel in bellum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad: vulnerauerunt que Syri Ioram. Qui reuersus est vt curaretur in Iezrahel: multas enim plagas acceperat ĩ supradicto certamine. Igitur Ochozias filius Ioram rex Iuda descendit vt inuiseret Ioram filium Achab in Iezrahel ægrotantem. Voluntatis quippe fuit dei aduersus Ochoziam vt veniret ad Ioram: & cum venisset, egrederetur cum eo aduersum Iehu filium Namsi,
C quem vnxit dominus vt deleret domũ Achab. Cum ergo euerteret Iehu domum Achab, inuenit prĩcipes Iuda, & filios fratrum Ochoziæ, qui ministrabant ei, & interfecit illos. Ipsum quoque perquirens Ochoziam, comp̃hendit latitantem in Samaria: adductumque ad se, occidit, & sepelierunt eum: eó quód esset filius Iosaphat, qui quæsierat dominum in toto corde suo. nec erat vltra spes aliqua vt de stirpe quis regnaret Ochoziæ. ‖ siquidem Athalia mater eius videns quód mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnẽ
D *stirpem regiam domus Iuda.* Porro Iesabeth filia regis tulit Ioas filiũ Ochoziæ, & furata est eum de medio filiorum regis, cum interficerentur: abscondit que eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum: Iosabeth autem quæ absconderat eum, erat filia regis Iorã, vxor Ioiadæ pontificis, soror Ochozię & idcirco Athalia non interfecit eum. Fuit ergo cum eis in domo dei abscõditus sex annis, quibus regnauit Athalia super terram,

conculcatio Ochoziæ

tanta potentia

4. Re. 11. a

CAP. XXIII.

Ioas vngitur in regem. Athalia interficitur. Domus Baal destruitur

A Anno autem septimo confortatus Ioiada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Ieroham, & Ismahel filium Iohannan, Azariam quoque filium Obed, & Maasiam filium Adaiæ, & Elisaphat filium zechri: & iniit cum eis fœdus. Qui circumeuntes Iudam, congregauerũt Leuitas de cũctis vrbibus Iuda, & prĩcipes familiarum Israel: veneruntque in Ierusalem. Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo domini cũ rege: dixitque ad eos Ioiada, Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est dominus sup filios Dauid. Iste ẽ ergo sermo quem facietis: Tertia pars vestrũ qui veniunt ad sabbathum, sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorum erit B in portis: tertia vero pars ad domum regis: & tertia ad portam quæ appellatur Fundamenti. omne vero reliquũ vulgus sit in atriis domus domini. Nec quispiam alius ingrediatur domũ domini, nisi sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis: ipsi tantummodo ingrediantur quia sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus obseruet custodias domini. Leuitæ autem circundent regẽ, habentes singuli arma sua. Et si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur: sintque cum rege & intrante & egrediente. Fecerunt ergo Leuitę, & vniuersus Iuda iuxta omnia quę præceperat Ioiada pontifex: & assumpserunt singuli viros qui sub se erant, & veniebãt per ordinem sabbathi, cum his qui impleuerant sabbathum, & egressuri erant. siquidem Ioiada pontifex non dimiserat abire turmas quę sibi per singulas hebdomadas succedere consueuerant. Deditque Ioiada sacerdos Centurionibus lanceas, clypeosque & peltas regis Dauid, quas consecrauerat in domo dei. Constituitque omnem populum tenentium pugiones à parte templi dextra, vsq; ad partem templi sinistram, coram altari, & templo per circuitum regis. Et C eduxerunt filium regis, & imposuerũt ei diadema, & testimonium, dederũt que in manu eius tenendam legem:

& esset

ad sabbathum

& constituerunt eũ regem: vnxit quoque illum Ioiada pontifex, & filii eis: imprecatiq; sunt ei, atque dixerunt, Viuat rex. ¶Quod cum audisset Athalia, vocem scilicet currentium atque laudantium regem, ingressa est ad populum in tẽplũ domini. Cũq; vidisset regem stãtem super gradum in introitu, & principes, *turmasq; circa eum, omnemq; populum terræ gaudentem, atq; clangentem tubis, & diuersi generis organis concinentem, vocemq; laudantium, scidit vestimenta sua, & ait, Insidiæ insidiæ. Egressus autem Ioiada põtifex ad centuriones & principes exercitus, dixit eis. Educite illam extra septa templi, & *interficiatur foris gladio. Præcepitq; sacerdos ne occideretur in domo domini. Et imposuerũt ceruicibus eius manus: cumq; intrasset portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi. ¶Pepigit autem Ioiada fœdus inter se, vniuersumq; populum & regem, vt esset populus domini. Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam: & altaria ac simulachra illius confregerunt: Mathan quoque sacerdotẽ Baal interfecerunt ante aras. Constituit autem Ioiada præpositos in domo domini, sub manibus sacerdotum & Leuitarum, quos distribuit Dauid in domo domini: vt offerrent holocausta domino, sicut scriptum est in lege Moysi, in gaudio & canticis, iuxta dispositionem Dauid. Constituit quoque ianitores in portis domus domini, vt non ingrederetur eam immundus in omni re. Assumpsitq; centuriones & fortissimos viros ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerunt descendere regem de domo domini, & introire per medium portæ superioris in domum regis, & collocauerunt eũ in solio regali. Lætatusq; est omnis populus terræ, & vrbs quieuit: porrò Athalia interfecta est gladio.

*Tubasq;

*q iuerit post eam

D

CAP. XXIIII.

Ioas tempore Ioiadæ seruat legem, instaurat templum. Ioiada mortuo declinat ad idola. Occidit Zachariam à deo missum. Interficitur à seruis.

A Septem annorum erat Ioas cum regnare cœpisset: & quadraginta annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Sebia de Ber-sabee. Fecitque quod bonum est coram domino cunctis diebus Ioiadæ sacerdotis. Accepit autem ei Ioiada vxores duas, è qbus genuit filios & filias. ¶Post quæ placuit Ioas vt instauraret domũ domini. Congregauitq; sacerdotes & Leuitas, & dixit eis, Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerso Israel pecuniam ad *sartatecta templi dei vestri per singulos annos, festinatoq; hoc facite: porrò Leuitæ egêre negligentius. Vocauitq; rex Ioiadã principem, & dixit ei, Quare tibi non fuit curæ vt cogeres Leuitas inferre de Iuda & de Ierusalem pecuniam quæ constituta est à Moyse seruo domini, vt inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculũ testimonii? Athalia enim impiissima, & filii eius destruxerunt domum dei, & de vniuersis quæ sanctificata fuerant in templo domini, ornauerunt phanum Baalim. Præcepit ergo rex, & fecerũt arcam: posuerũtq; eam iuxta portam domus domini forinsecus. Et prædicatum est in Iuda & Ierusalem vt deferrẽt singuli pretium domino, quod constituit Moyses seruus dei super omnem Israel in deserto. Lætatiq; sunt cuncti principes, & omnis populus: & ingressi contulerũt in arcam domini, atque miserunt, ita vt impleretur. Cumque tempus esset vt deferrent arcam corã rege per manus Leuitarum (videbant enim multam pecuniam) ingrediebatur scriba regis, & quem primus sacerdos constituerat: effundebantq; pecuniam quæ erat in arca: porrò arcam reportabant ad locum suum: sicq; faciebant per singulos dies, & congregata est infinita pecunia. Quam dederunt rex, & Ioiada his qui præerant operibus domus domini: at illi conducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum singulorum, vt instaurarent domum domini: fabros quoque ferri & æris: vt quod cadere cœperat, fulciretur. Egerunt q; hi qui operabantur industriæ, & obducebatur parietum cicatrix per manus eorum: ac suscitauerũt domum

*instaurãdũ tẽplũ

B

C

domini in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt. Cumque compleſſent omnia opera, detulerunt coram rege & Ioiada reliquam partem pecuniæ: de qua facta ſunt vaſa templi in miniſterium ad holocauſta, phialæ quoque, & cætera vaſa aurea & argentea: & offerebantur holocauſta in domo domini iugiter cunctis diebus Ioiadæ. ¶ Senuit autem Ioiada plenus di
E erum, & mortuus eſt cum eſſet cẽtum triginta annorum: ſepelieruntq; eum in ciuitate Dauid cum regibus, eò q
cũ deo, feciſſet bonum cum Iſrael, & cũ domo eius. Poſtquam autem obiit Ioiada, ingreſſi ſunt principes Iuda, & adorauerunt regem: qui delinitus obſequiis eorum, acquieuit eis. Et dereliquerunt templum domini dei patrum ſuorum, ſeruieruntq; lucis & ſculptilibus: & facta eſt ira contra Iudam & Ieruſalem propter hoc peccatum. Mittebatque eis prophetas, vt reuerterentur ad dominum: quos proteſtantes illi audire nolebant. Spiritus itaque dei induit Zachariam filium Ioiadæ ſacerdotem, & ſtetit in conſpectu populi, & dixit eis, Hæc dixit dominus deus, Quare tranſgredimini præ
F ceptum domini, quod vobis non proderit: & dereliquiſtis dominum, vt
cõiurantes derelinqueret vos? Qui congregati ad *uerſus eum, miſerunt lapides iuxta regis imperium, in atrio domus domini. Et non eſt recordatus Ioas rex, miſericordiæ quam fecerat Ioiada pater illius ſecum, ſed interfecit filium eius,*
Mat,23,d, ‖Qui cũ moreret, ait, Videat dominus & requirat. ¶ Cumque euoluiſſet annus, aſcendit contra eũ exercitus Syriæ: venitque in Iudam & Ieruſalem, & interfecit cunctos principes populi, atque vniuerſam prædam miſerunt regi in damaſcum. Et certe cum permo
G dicus veniſſet numerus Syrorum, tradidit dominus in manibus eorum infinitam multitudinem: eo quod dereliquiſſent dominum deum patrum ſuorum: in Ioas quoque ignominioſa exercuere iudicia. Et abeuntes demiſerũt eum in languoribus magnis: ſurrexerunt autem contra eum ſerui ſui in vltionem ſanguinis filii Ioiadæ ſacerdotis, & occiderunt eum in lectulo ſuo, & mortuus eſt: ſepelieruntque eum in ciuitate Dauid, ſed non in ſepulchris regum. Inſidiati vero ſunt ei zabad filius Semaath Ammonitidis, & Iozabad filius Semarith Moabitidis. Porro filii eius, ac ſumma pecuniæ quæ adunata fuerat ſub eo, & inſtauratio domus dei Midras ſcripta ſunt diligentius in libro regum: regauit autem Amaſias filius eius pro eo. (i. chronicorum)

CAP. XXV.

Amaſias occidit interfectorem patris ſui. Monetur ne viribus humanis fidat. Percutit Idumæos: quorum deos adorans corripitur traditurque manus inimicorum, & occiditur.

VIginti quinque annorum erat Amaſias cum regnare cepiſſet, & viginti nouem annis regnauit in Ieruſalẽ: nomẽ matris eius Ioadã de Ieruſalem. Fecitque bonum in conſpectu domini, veruntamẽ non in corde perfecto. Cumq; roboratum ſibi videret imperium, iugulauit ſeruos qui occiderant regem patrem ſuum. Sed filios eorum non interfecit, ſicut ſcriptũ eſt in libro legis Moyſi, vbi præcepit dominus, dicens, ‖ Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus Deu.24,c
ſuis: ſed vnuſquiſq; in ſuo peccato mo 4.reg.14.b
rietur. ¶ Congregauit igitur Amaſias ezech.18.c
Iudam, & conſtituit eos per familias, B
tribunõſq; & centuriones in vniin tribuuerſo Iuda & Beniamin: & recenſuit á nos
viginti annis ſurſum, iuuenitq; trecenta millia iuuenum qui egrederentur electorũ
ad pugnam, & tenerent haſtam & clypeum. Mercede quoque conduxit de Iſrael centum millia robuſtorum, centum talentis argenti. Venit autem homo dei ad illum, & ait, O rex, ne egrediatur tecum exercitus Iſrael: non eſt enim dominus cum Iſrael, & cunctis filiis Ephraim. Quod ſi putas in robore ſub. (nõ
exercitus bella conſiſtere, ſuperari te credis)in
credere, faciet deus hoſtibus: deus quippe eſt & face, robo-
adiuuare, & in fugam conuertere. Dixitque ad rare ad
Amaſias ad hominem dei, Quid ergo fiet de centum talentis quæ de- bella ce-
di militibus Iſrael? Et reſpondit ei homo dei, Habet dominus vnde tibi dare poſſit multo his plura. Separauit ita dere,
C facere
que Amaſias exercitũ qui venerat ad eum ex Ephraim, vt reuerteretur in lo

cum ſuum: at illi contra Iudam vehementer irati, reuerſi ſunt in regionem
robora- tus ſuam. ¶Porrò Amaſias confidenter eduxit populum ſuum, & abiit in vallem Salinarum, percuſſitque filios Seir decem millia. Et alia decem millia vi
D rorum ceperunt filii Iuda, & adduxerunt ad præruptum cuiuſdam petræ: præcipitauerúntque eos de ſummo in præceps, qui vniuerſi crepuerunt. At ille exercitus quem remiſerat Amaſias, ne ſecum iret ad prælium, diffuſus eſt in ciuitatibus Iuda, à Samaria vſq; ad Beth-horon, & interfectis tribus millibus, diripuit prædam magnam. ¶Amaſias vero poſt cædem Idumæorum, & allatos deos filiorum Seir, ſtatuit illos in deos ſibi, & adorabat eos, & illis adolebat incenſum. Quam ob rem iratus dominus contra Amaſiam, miſit ad illum prophetam, qui diceret
quæſiſti ei, Cur adoraſti deos qui non liberauerunt populum ſuum de manu tua. Cũque hæc ille loqueretur, reſpondit ei, Num conſiliarius regis es? quieſce, ne interficiam te. Diſcedens q; propheta, ſcio, inquit, quòd cogitauerit deus occidere te, quia feciſti hoc malũ, & inſuper non acquieuiſti conſilio meo. ¶Igitur Amaſias rex Iuda inito peſſimo conſilio, miſit ad Ioas filium Ioachaz filii Ieliu regem Iſrael, dicens, Veni, videamus nos mutuo. At ille remiſit nuntios, dicens, Carduus qui eſt in Libano miſit ad cedrum Libani, dicens, Da filiam tuam filio meo vxorẽ: & ecce, beſtiæ quæ erant in ſylua Libani tranſierunt, & conculcauerũt car
F duum. Dixiſti, Percuſſi Edom: & idcirco erigitur cor tuum in ſuperbiam
gloriã: ſede in domo tua, cur malũ aduerſum te prouocas, vt cadas & tu & Iudas tecum? Noluit autem audire Amaſias, eò quòd domini eſſet voluntas vt traderetur in manus hoſtium propter deos Edom. Aſcendit igitur Ioas rex Iſrael, & mutuos ſibi præbuere conſpectus: Amaſias autem rex Iuda erat in Beth-ſames Iudę. Corruitq; Iudas corã Iſrael, & fugit in tabernacula ſua. Porrò Amaſiam regem Iuda filium Ioas filii Ioachaz cepit Ioas rex Iſrael in Beth-ſames, & adduxit in Ieruſalem: deſtruxitque murum eius à porta Ephraim vſque ad portam anguli quadringentis cubitis. Omne quoque au- G
rum, & argentum, & vniuerſa vaſa quæ repererat in domo dei, & apud Obed-edom, in theſauris etiam domus regiæ, necnon & filios obſidum reduxit in Samariam. ¶Vixit autem Amaſias filius Ioas rex Iuda, poſtquam mortuus eſt Ioas filius Ioachaz rex Iſrael quindecim annis. Reliqua autem ſermonum Amaſiæ priorum & nouiſſimorum ſcripta ſunt in libro regum Iuda & Iſrael. Qui poſtquam receſſit à domino, tetenderunt ei inſidias in Ieruſalem. Cumque fugiſſet in Lachis, miſerunt, & interfecerunt eum ibi. Reportantéſque ſuper equos, ſepelierunt eum cum patribus ſuis in ciuitate Dauid.

CAP. XXVI.

Ozias quærit deum & vincit Philiſthæos. Agriculturæ deditus eſt. Vſurpans ſacerdotum officium, percutitur lepra. Ioatham regit domum. Ozias moritur.

OMnis autem populus Iuda filium eius Oziam annorum ſedecim conſtituit regem pro Amaſia patre ſuo. Ipſe ædificauit Ai A
lath, & reſtituit eã ditioni Iudæ, poſtquam dormiuit rex cum patribus ſuis. 4.Re. 14. c.
Sedecim annorum erat Ozias, cum regnare cœpiſſet, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ieruſalem: nomẽ matris Iechelia de Ieruſalem. Fecitque quod erat rectũ in oculis domini, iuxta omnia quæ fecerat Amaſias pater eius. Et exquiſiuit deum in diebus Zachariæ intelligentis in videntis deum: cumque requireret dominum, direxit eum in omnibus. ¶Denique egreſſus eſt, & pugnauit contra Philiſthiim, & deſtruxit murum Geth, & murum Iabniæ, murumq; Azoti: ædificauit quoq; oppida in Azoto, & in Philiſthiim. Et adiuuit eum deus contra Philiſthiim, & contra Arabes qui habitabant in Gurbaal, & contra Ammonitas. Appendebantq; Ammonitæ munera Oziæ: & diuulgatum eſt nomen eius vſque ad introitum Ægypti propter crebras victorias. Ædificauitque Ozias turres in Ieruſalem ſuper por-

in viſiones dei:
proſpera fecit ei
Mehunim
B

tam anguli, & super portam vallis, & reliquas in eodem muri latere, firmauitq; eas. Extruxit etiam turres in solitudine, & effodit cisternas plurimas, eò q̃ haberet multa pecora tam in cãpestribus, quàm in eremi vastitate: vineas quoq; habuit, & vinitores in montibus, & in Carmelo: erat quippe homo agriculturæ deditus. Fuit autẽ exercitus bellatorum eius, qui procedebant ad prælia sub manu Iehiel scribæ, Maasiæq; doctoris, & sub manu Hananiæ qui erat de ducibus regis. Omnisq; numerus principum per familias virorum fortium duorum millium sexcentorum. Et sub eis vniuersus exercitus trecentorum, & septem milliũ quingentorum: qui erãt apti ad bella, & pro rege contra aduersarios dimicabant. Præparauit quoque eis Ozias, id est cuncto exercitui clypeos & hastas & galeas & loricas, arcusq;, & fundas ad iaciẽdos lapides. Et fecit in Ierusalẽ diuersi generis machinas, quas in turribus collocauit, & in angulis murorum, vt mitterent sagittas, & saxa grandia: egressúmque est nomen eius procul, eò q̃ auxiliaretur ei dominus, & corroborasset illum. ¶Sed cum corroboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit dominum deum suum: ingressusq; templum domini, adolere voluit incẽsum super altare thymiamatis. Statimq; ingressus post eum Azarias sacerdos, & cum eo sacerdotes domini octoginta viri fortissimi, restiterunt regi, atque dixerunt, Non est tui officii Ozia, vt adoleas incensum domino: sed sacerdotum, hoc est filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad huiuscemodi ministerium, egredere de sanctuario, ne contempseris: quia nõ reputabitur in gloriam hoc à domino deo. Iratusq; Ozias, & tenens in manu thuribulum vt adoleret incensum, minabatur sacerdotibus. ‖ Statimque orta est lepra in fronte eius coram sacerdotibus in domo domini super altare thymiamatis. Cumque respexisset eum Azarias pontifex & omnes reliqui sacerdotes, viderunt lepram in fronte eius, & festinato expulerunt eum. Sed & ipse perterritus accelerauit egredi, eò quòd sensisset ilico plagam domini. ‖Fuit igitur Ozias rex leprosus vsque ad diem mortis suæ, & habitauit in domo separata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo domini. Porrò Ioatham filius eius rexit domum regis, & iudicabat populum terræ. Reliqua autem sermonum Oziæ priorum & nouissimorum scripsit Isaias filius Amos prophetæ. Dormiuitq; Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum, eò quòd esset leprosus: regnauitque Ioatham filius eius pro eo.

*sup angulum, planitie: agricolas prefecti, C mirificaret eũ dominus, auxiliãdo ei præuaricatus est contra præuaricatus es: & zac. 14. a D 4. Re. 15. a

CAP. XXVII.

Ioatham prius vincit Ammonitas. Deum sequitur. Eo mortuo succedit Achaz.

Vigintiquinque annorum erat Ioatham cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa filia Sadoc. Fecitque quod rectum erat coram domino iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus: excepto q̃ nõ est ingressus templum domini: & adhuc populus delinquebat. Ipse ædificauit portam domus domini excelsam: & in muro Ophel multa construxit. Vrbes quoque ædificauit in montibus Iuda: & in saltibus castella, & turres. ¶Ipse pugnauit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos: dederuntq; ei filii Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei: hæc ei præbuerunt filii Ammon in anno secundo & tertio. Corroboratusq; est Ioatham, eò quòd direxisset vias suas coram domino deo suo. Reliqua autem sermonum Ioatham, & omnes pugnæ eius, & opera, scripta sunt in libro regum Israel & Iuda: Vigintiquinq; annorum erat cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem. Dormiuitq; Ioatham cum patribus susuis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: & regnauit Achaz filius eius pro eo.

A 4. Re. 15. a B C D

CAP. XXVIII.

Achaz impius traditur Syris, Israelitæ arguuntur crudelitatis in Iudam. Iuda afflígitur ab Idumæis & Philisthæis. Achaz seruit idolis. Moritur. Succedit Ezechias,

A 4.re. 16.a

VIginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset: & sedecim annis regnauit in Ierusalem: non fecit rectum in conspectu domini sicut Dauid pater eius, Sed ambulauit in viis regum Israel, insuper & statuas fudit Baalim. Ipse est qui adoleuit incensum in valle Ben-ennom: & lustrauit filios suos in igne iuxta ritum gentium quas interfecit dominus in aduentu filiorum Israel. Sacrificabat quoque, & thymiama succendebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. Tradiditque eum dominus deus eius in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damascũ: manibus quoq; regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi. ¶Occidit quoq; Phacee filius Romeliæ, de Iuda cẽtum viginti millia in die vno, ones viros bellatores: eò quòd reliquisset dominum deum patrum suorum. ¶Eodem tempore occidit Zechri vir potens ex Ephraim Maasiam filium regis, & Ezricam ducem domus eius, Elcanam quoque secundum à rege. Ceperuntque filii Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prædam: pertuleruntque eam in Samariam. ¶Ea tempestate erat ibi propheta domini, B nomine Oded: qui egressus obuiam exercitui venienti Samariam, dixit eis, Ecce, iratus dominus deus patrum vestrorum contra Iudam, tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter ita vt ad cœlũ pertigeret vestra crudelitas. Insuper filios Iuda, & Ierusalẽ vultis vobis subiicere in seruos, & ancillas: quod nequaquam facto opus est, peccatis enim super hoc domino deo vestro. Sed audite consilium meum, & reducite captiuos quos adduxistis de fratribus vestris: quia magnus furor domini imminet vobis. Steterũt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Iohanan. Barachias filius Mosollamoth, Ezechiãs filius Sellum, & Amasa filius Hadali, contra eos qui veniebant de prælio, & dixerunt eis, Non introducetis huc captiuos, ne peccemus domino, Quare vultis adiicere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta? grãde quippe peccatum est, & ira furoris domini imminet super Israel. Dimiseruntque viri bellatores prædam, & vniuersæ quæ ceperant coram principibus & omni multitudine, Steteruntque viri quos supra memorauimus: & apprehẽdentes captiuos, omnesque qui nudi erant vestierunt de spoliis: cumque vestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu, vnxissentque propter laborem, & adhibuissent eis curam: quicunque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore imposuerunt eos iumentis, & adduxerunt Iericho ciuitatem palmarum ad fratres eorum ipsi quoq; reuersi sunt in Samariam. ¶Tempore illo misit rex Achaz ad regem Assyriorum, postulans auxilium. Veneruntq; *Idumæi, & percusserunt multos ex Iuda, & ceperunt prædam magnam. Philisthiim quoque diffusi sunt per vrbes campestres, & ad meridiem Iudæ: ceperuntque Beth-sames, & Alalon, & Gaderoth, Socho quoq;, & Thãnan, & Gamzo cum viculis suis: & habitauerunt in eis. Humiliauerat enim dominus Iudam propter Achaz regem Iuda, eò quòd nudasset eum auxilio, & contẽptui habuisset dominũ. Adduxitq; contra eum Thelgath-phalnasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & nullo resistente vastauit. Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in dominum, ipse per se rex Achaz. Immolauit diis Darmasci victimas percussoribus suis, & dixit, Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, & aderunt mihi, cum econtrario ipsi fuerint ruinæ ei, & vniuerso Israel. Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus dei, atque confractis, clausit ianuas templi domini: & fecit sibi altaria in vniuersis angulis Ierusalem,

fecit

*adhuc

eos: & omnes qui

quia deliquimus contra dominum, C

non prægritur

ualuit ei,

vltionẽ feciſſet in Iudam, D

*diis alienis

In omnibus quoque vrbibus Iuda extruxit aras ad cremendum thus *atq; ad iracundiam prouocauit dominum deum patrum suorum. Reliqua autem sermonum eius, & omnium operum suorum priorum, & nouissimorum scripta sunt in libro regum Iuda & Israel. Dormiuitq; Achaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Ierusalem: neque enim receperunt eum in sepulchra regum Israel. Regnauitque Ezechias filius eius pro eo.

CAP. XXIX.

¶ Ezechias instaurat templum dei. Oratio Ezechiæ ad sacerdotes & Leuitas. Mundant templum. Ezechias cum principibus sacrificat in templo, & canunt laudes. Hymni Dauidis & Asaph.

A

4. Re. 18. a

IGitur Ezechias regnare cœpit cum viginti quinque esset annorum, & viginti nouem annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Abia, filia Zachariæ. Fecitq; quod erat placitum in conspectu domini, iuxta omnia quę fecerat Dauid pater eius. In ipso anno & mense primo regni sui aperuit valuas domus domini, & instauravit eas. Adduxitque sacerdotes, atque Leuitas, & congregauit eos in plateam orientalem. ¶ Dixitq; ad eos, Audite me Leuitę, & sanctificamini, mundate domum domini dei patrum vestrorum, & auferte omnem immunditiam de sanctuario. Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu domini dei nostri, derelinquentes eum: auerterunt facies suas à tabernaculo domini, & præbuerunt dorsum. Clauserunt ostia quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas incensumque non adoleuerunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario deo Israel, Concitatus est itaque furor domini super Iudam & Ierusalem: tradiditque eos in commotionem, & in *interitum, & in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris. En, corruerunt patres nostri gladiis: filii nostri, & filiæ nostræ, & coniuges captiuæ ductæ sunt propter hoc scelus. Nunc ergo placet mihi vt ineamus fœdus cum domino deo Israel, & auertet à nobis furorem iræ suæ. Filii mei nolite *negligere: vos elegit dominus vt stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & cremetis ei incensum. ¶ Surrexerunt ergo Leuitæ: Mahath filius Amasai, & Ioel filius Azarię, de filiis Caath. Porro de filiis Merari: Cis filius Abdi, & Azarias filius Ialaleel. De filiis autem Gerson: Ioah filius zemma, & Eden filius Ioah. At vero de filiis Elisaphan: Samri & Iahiel. De filiis quoque Asaph: Zacharias & Mathanias. Necnon de filiis Heman, Iahiel & Semei: sed & de filiis Idithun, Semeias & Oziel. Congregaueruntq; fratres suos, & sanctificati sunt: & ingressi iuxta mandatum regis & imperium domini vt expiarent domũ dei. Sacerdotes quoque ingressi templum domini vt *sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in vestibulo domus domini, quam tulerunt Leuitæ, & asportauerunt ad torrentem Cedron foras. Cœperunt autem prima die mensis primi mundare, & in die octauo eiusdẽ mensis ingressi sunt porticum templi domini: expiaueruntque templum diebus octo, & in die sextadecima mensis eiusdem, quod cœperant, impleuerũt. Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei, Sanctificauimus omnem domum domini, & altare holocausti, vasaque eius, nec non & mensam propositionis cum omnibus vasis suis, cunctamque templi supellectilem quam *polluerat rex Achaz in regno suo, postquam prævaricatus est: & ecce exposita sunt omnia coram altari domini. ¶ Consurgensque diluculo Ezechias rex adunauit omnes principes ciuitatis, & ascendit in domum domini. Obtuleruntque simul tauros septem & arietes septem, agnos septem, & hircos septẽ pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iuda: dixitque sacerdotibus filiis Aarõ vt offerrent sup altare domini. Mactauerũt igitur tauros, & susceperunt sanguinem sacerdotes, & fuderunt illum super altare: mactauerũt etiam arietes, & illorum sanguinem super altare fuderunt: immolauerunt agnos, & fuderunt super altare sanguinem. Applicuerunt hircos pro pecca-

*esse reuersuros, errare)

*mundare

*elongauerat

*desolationem.

C

D

E

to coram rege, & vniuersa multitudine, imposuerunt que manus suas super eos. Et immolauerunt illos sacerdotes, & asperserunt sanguinem eorum altari pro piaculo vniuersi Israelis: pro omni quippe Israel præceperat rex vt holocaustum fieret & pro peccato. Cõstituit quoque Leuitas in domo domini cum cymbalis, & psalteriis, & citharis secũdum dispositionem Dauid, & Gad videntis regis, & Nathan prophetæ: siquidem domini præceptum fuit per manum prophetarum eius. Steteruntque Leuitæ tenentes organa Dauid, & sacerdotes tubas. Et iussit Ezechias vt offerrent holocausta super altare: cumque offerrentur holocausta, cœperuntque laudes canere domino, & clangere tubis, atque in diuersis organis quæ Dauid rex Israel repererat, concrepare. Omni autem turba adorante, cantores, & ii qui tenebant tubas erant in officio suo, donec compleretur holocaustum. Cumque finita esset oblatio, incuruatus est rex, & omnes qui erant cum eo, & adorauerũt. Præcepitque Ezechias, & principes Leuitis vt laudarent dominum sermonibus Dauid & Asaph videntis: qui laudauerunt deum magna lætitia, & incuruato genu adorauerunt. Ezechias autem etiam hæc addidit, impleſtis manus vestras domino, accedite, & offerte victimas, & laudes in domo domini: Obtulit ergo vniuersa multitudo hostias, laudes, & holocausta mente deuota. Porrò numerus holocaustorũ quę obtulit multitudo, hic fuit, Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos. Sanctificaueruntque domino boues sexcentos, & oues tria millia. Sacerdotes vero pauci erant, nec poterãt sufficere vt pelles holocaustorum detraherent: vnde & Leuitæ fratres eorũ adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antiſtites: Leuitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quàm sacerdotes. Fuerunt ergo holocausta plurima: adipes pacificorum, & libamina holocaustorum: & completus est cultus domus domini. Lætatusque est Ezechias, & omnis populus, eo q̃ ministerium dei esset expletum, de repente quippe hoc fieri placuerat.

CAP. XXX.

Ezechię iussu celebratur Phase. Exhortatio vt reuertatur Israel ad deum. Cor conuertit deus. Ezechias orat pro populo. Benedicunt Leuitæ populo.

MIsit quoq; Ezechias ad omnem Israel & Iudam: scripsitque epistolas ad Ephraim & Manasſem vt venirent ad domum domini in Ieruſalẽ, & facerent phase domino deo Israel. Inito ergo consilio regis, & principũ, & vniuersi cœtus Ieruſalem, decreuerũt vt facerent phase mẽse secundo. Non enim occurrerant facere in tempore suo: quia sacerdotes qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus necdum congregatus erat in Ieruſalem. Placuitque sermo regi, & omni multitudini. Et decreuerunt vt mitterent nuntios in vniuersum Israel de Ber-ſabee vsque Dan, vt venirent & facerẽt phase domino deo Israel in Ieruſalem: multi enim non fecerant sicut lege præscriptũ est. Perrexeruntque cursores cum epistolis ex regis imperio, & principum eius à rege & principibus in vniuersum Israel & Iudam iuxta id quod rex iusserat, prædicantes, Filii Israel reuertimini ad dominum deum Abraham, & Isaac, & Israel: & reuertetur ad reliquias quæ effugerunt manus regis Assyriorum. Nolite fieri sicut patres vestri & fratres qui recesserunt à domino deo patrum suorum, & tradidit eos in interitum, vt ipsi cernitis. Nolite indurare ceruices vestras, sicut patres vestri, tradite manus domino, & venite ad sanctuariũ eius quod sanctificauit in æternum: seruite domino deo patrum vestrorum, & auertetur à vobis ira furoris eius. Si enim vos reuersi fueritis ad dominum, fratres vestri, & filii habebunt misericordiam coram dominis suis qui illos duxerunt captiuos, & reuertentur in terram hanc: pius enim & clemens est dominus deus vester, & non auertet faciem suam à vobis, si reuersi fueritis ad eum. Igitur cursores pergebant velociter de ciuitate in ciuitatem per terram Ephraim & Manasſe, vsque Zabulon, illis irridentibus & subsannantibus eos. ¶Attamen quidam viri ex Aser & Manasſe & Zabulon acquiescentes con

A B eis

filio, venerunt Ierusalem. In Iuda vero facta est manus domini vt daret eis cor vnum vt facerent iuxta præceptum regis & principum verbum domini.
C Congregatiq; sunt in Ierusalem populi multi, vt facerent solennitatem azymorum in mense secũdo, Et surgentes destruxerunt altaria quæ erant in Ierusalem: atq; vniuersa in quibus idolis adolebatur incensum, subuertentes, proiecerunt in torrentem cedron. Immolauerunt autem phase quartadecima die mensis secundi. Sacerdotes quoque, atque Leuitæ [a]tandem sanctificati [b]obtulerũt holocausta in domo domini. Steteruntque in ordine suo iuxta dispositionem & legem Moysi hominis dei: sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Leuitarũ. Eò quòd multa turba sanctificata non esset: [c]& idcirco [b]immolarent Leuitæ phase his qui non potuerant sanctificari domino. Magna etiam pars populi de Ephraim & Manasse & Issachar & Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, *comedit phase, non* iuxta quod scriptũ est: & orauit pro eis Ezechias, dicens, [d]Dominus bonus [e]propitiabitur [d]cunctis qui in toto corde requirunt dominum deũ patrũ suorum: & non imputabit eis quòd minus sanctificati sunt. [f]Quem exaudiuit dominus, & [g]placatus est populo [d]. Fecerunt q; ne filii Israel
D qui inuenti sunt in Ierusalem, solennitatem azymorum septem diebus in lætitia magna laudantes dominum per singulos dies, Leuitæ quoque & sacerdotes per organa, quæ suo officio congruebant [h]. ¶Et locutus est Ezechias ad cor omnium Leuitarum qui habebant intelligentiam bonam super dominor & comederunt septem diebus solennitatis immolantes victimas pacificorũ, & laudantes dominum deum patrum suorum. Placuitque vniuersæ multitudini vt celebrarẽt etiam alios dies septem: quod & fecerunt cum ingenti gaudio. Ezechias autem rex Iuda præbuerat multitudini mille tauros, & septem millia ouium, principes vero derant populo tauros mille, & oues decem millia: sanctificata est ergo sacerdotum plurima multitudo. Et hilaritate perfusa omnis turba Iuda tam sacerdotum & Leuitarum quàm vniuersæ frequentiæ quæ venerat ex Israel proselytorum quoque de terra Israel, & habitantium in Iuda. Facta est grandis celebritas in Ierusalẽ, qualis á diebus Salomonis filii Dauid regis Israel in ea vrbe non fuerat. Surrexerunt autem sacerdotes atque Leuitæ benedicentes populo: & exaudita est vox eorum peruenitque oratio * in habitaculum sanctum cæli. * eorum

CAP. XXXI.

Populus simulachra & lucos demolitur. Ezechias sacerdotes & Leuitas constituit: qui decimas dari eis iubet, vt verbo dei liberius vacent. Ezechias toto corde quærit deum.

CVmque hæc fuissent rite celebrata egressus est omnis Israel, qui inuentus fuerat in vrbibus Iuda, & fregerũt simulachra, succiderunt q; lucos, demoliti sunt excelsa, & altaria destruxerunt: nõ solum de vniuerso Iuda & Beniamin, sed & de Ephraim quoque & Manasse, donec penitus euerterent: reuersique sunt omnes filii Israel in possessiones & ciuitates suas. ¶Ezechias autẽ constituit turmas sacerdotales, & leuiticas per diuisiones suas, vnumquenque in officio proprio tam sacerdotũ videlicet, quàm Leuitarum, ad holocausta, & pacifica, vt ministrarent & confiterentur cane rentque in portis castrorum domini. Pars autẽ regis erat, vt de propria eius substantia offerretur holocaustum mane semper, & vespere, sabbathis quoq; & calendis, & solennitatibus cæteris, sicut scriptũ est in lege domini. ¶Præcepit etiam populo habitantium Ierusalem, vt darent partes sacerdotibus B & leuitis, vt possent vacare legi domini. Quod cum percrebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filii Israel, frumenti, vini, & olei, mellis quoque: & omnium quæ gignit humus decimas obtulerunt. Sed & filii Israel & Iuda, qui habitabant in vrbibus Iuda, obtulerunt decimas boũ & ouium, decimasque sanctorum quæ vouerant domino deo suo: atque vniuersa portantes, fecerunt aceruos plurimos. Mense tertio cœperunt aceruorum iacere fundamenta, & mense se-

[a] pudore affecti
[b] idcirco constitutum est vt
[c] remittet
[d] sanauit populum
[e] in instrumentis soloris,

ptimo compleuerunt eos. Cumque ingressi fuissent Ezechias & principes eius, viderunt aceruos, & benedixerunt domino ac populo eius Israel. Interrogauitque Ezechias sacerdotes & Leuitas, cur ita iacerent acerui. Respondit illi Azarias sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens, Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo domini, comedimus, & saturati sumus, & remanserunt plurima: eo quod benedixerit domino populo suo: reliquiarum autem copia est ista, quam cernis. Præcepit igitur Ezechias vt præparent horrea in domo domini. Quod cum fecissent, intulerunt tam primitias quam decimas, & quęcunque vouerant fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Leuita, & Semei frater eius secundus: post quem Iahiel, & Azarias, & Nahath, & Asael, & Ierimoth, Iozabad quoque & Eliel, & Iesmachias, & Mahat, & Banaias, præpositi sub manibus Choneniæ & Semei fratris eius, ex imperio Ezechiæ regis & Azariæ pontificis domus dei, ad quos omnia pertinebant. Core vero filius Iemna Leuites, & ianitor orientalis portæ, præpositus erat iis quæ sponte offerebantur deo, primitiisque & consecratis in sancta sanctorum. Et sub cura eius Eden & Beniamin, Iesue & Semeias. Amarias quoque & Sechenias, in ciuitatibus sacerdotum: vt fideliter distribuerent fratribus suis partes minoribus atque maioribus: exceptis maribus ab annis tribus & supra, cunctisque qui ingrediebātur templum domini, & quicquid per singulos dies conducebat in ministerio atque obseruationibus iuxta diuisiones suas sacerdotibus per familias, & Leuitis à vicesimo anno & supra per ordines & turmas suas, vniuersæque multitudini tam vxoribus quā libris eorum vtriusque sexus, fideliter cibi de his q̄ sanctificata fuerant prębebantur. Sed & filiorum Aaron per agros, & suburbana vrbiū singularum dispositi erant viri, qui partes distribuerent vniuerso sexui masculino, de sacerdotibus & Leuitis. Fecit ergo Ezechias vniuersa quæ diximus in omni Iuda: operatusq; est bonum & rectum, & verum coram domino deo suo, in vniuersa cultura ministerii domus domini, iuxta legem & *ceremonias, volens requirere deum suum in toto corde suo: fecitque, & prosperatus est.

*pręcepta

CAP. XXXII.

Sennacherib blasphemus inuadit Iudam. Ezechias hortatur populum ad fiduciam in deum. Orante Ezechia angelus percutit Assyrios. Sennacherib occiditur à filiis. Ezechias ægrotat, ingratus in deum. quare à deo derelictus & tentatus. Moritur. Succedit Manasses.

Post quæ & huiuscemodi veritatem, venit Sennacherib rex Assyriorum, & ingressus Iudam, obsedit ciuitates munitas, volens eas capere. Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Ierusalem: inito cum principibus consilio, virisq; fortissimis, vt obturarent *capita fontium qui erant extra vrbem: & hoc omnium decernente sententia, congregauit plurimam multitudinem, & obturauerunt cunctos fontes, & riuū qui fluebat in medio terræ, dicentes, Ne veniant reges Assyriorum, & inueniāt aquarum abūdantiam. AEdificauit quoque agens industrię omnem murum qui dissipatus, & extruxit turres desuper, & forinsecus alterum murum: instaurauitque Mello in ciuitate Dauid, & fecit vniuersi generis *armaturam & clypeos. Constituitque principes bellatorum in exercitu. Et cōuocauit vniuersos in platea portæ ciuitatis, ac locutus est ad cor eorum, dicens, Viriliter agite, & confortamini, nolite timere, nec paueatis regem Assyriorum, & vniuersam multitudinem, quæ est cū eo: multo enim plures nobiscum sunt, quam cum illo. Cum illo enim est brachium carneum, nobiscum dominus deus noster qui auxiliator est noster, pugnatq; pro nobis. Confortatusq; est populus huiuscemodi verbis Ezechiæ regis Iuda. ¶ Quæ postquam gesta sunt misit Sennacherib rex Assyriorum seruos suos in Ierusalem (ipse enim cum vniuerso exercitu obsidebat Lachis)

A d.re. 18.c isa.36.a

*aquas

*gladios, B

ad Ezechiã regem Iuda, & ad omnem populum qui erat in vrbe, dicens, Hęc C dicit Sennacherib rex Aſſyriorum, In quo habentes fiduciam, ſedetis obſeſſi in Ieruſalem? Num Ezechias decepit vos, vt tradat morti in fame & ſiti affirmãs quod dominus deus veſter liberet vos de manu regis Aſſyriorũ? Nũ quid non iſte eſt Ezechias qui deſtruxit excelſa illius, & altaria, & præcepit Iudæ & Ieruſalẽ, dicẽs, Coră altari vno adorabitis, & in ipſo comburetis incenſum? An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei cunctis terrarũ populis? nũquid præualuerũt dii gentiũ omnium q̃ terrarũ liberare regionẽ ſuã de manu mea? Quis eſt de vniuerſis dijs gentiũ, quas vaſtauerunt patres mei, q̃ potuerit eruere populũ ſuum de manu mea, vt poſſit etiã deus veſter eruere vos de ‹hac› manu? Non vos ergo de- ‹hac› cipiat Ezechias, nec vana perſuaſione D

deludat, neq̃ credatis ei, Si enim nullus potuit deus cunctarũ gentiũ atque regnorum liberare populum ſuum de mea, & de manu patrum meorũ, conſequẽter nec deus veſter poterit eruere vos de manu mea. Sed & alia multa locuti ſunt ſerui eius contra dominũ deũ, & cõtra Ezechiã ſeruũ eius. Epiſtolas quoque ſcripſit plenas blaſphe- * dicens miæ in dominum deũ Iſrael, & locutꝰ eſt aduerſum eũ, * ſicut dii gẽtiũ cæterarum non potuerunt liberare populũ ſuum de manu mea, ſic & deus Ezechiæ eruere non poterit populum ſuũ de manu iſta. Inſuper & clamore magno lingua Iudaica contra populũ qui iedebat in muris Ieruſalem, perſonabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatem. Locutuſque eſt contra deum Ieruſalem, ſicut aduerſum deos populorum terræ opera manuum hominum.

¶ Orauerunt igitur Ezechias rex, & E Iſaias filius Amos prophetes aduerſum hanc blaſphemiam, ac vociferati ſunt vſque in cælum. Et miſit dominus angelum qui percuſſit omnem virum robuſtum, & bellatorem, & principem exercitus regis Aſſyriorum. Reuerſuſque eſt cum ignominia in terram ſuã. Cumque ingreſſus eſſet domum dei ſui, filii qui egreſſi fuerant de vtero eius, interfecerunt eum gladio. Saluauitque dominus Ezechiam & habitatores Ieruſalem, de manu Sẽnacherib regis Aſſyriorum, & de manu omnium, & præſtitit ei quietem per circuitum. Multi etiam deferebant hoſtias, & ſacrificia domino in Ieruſalem, & munera Ezechiæ regi Iuda: qui exaltatus eſt poſt hæc coram cunctis gentibus.

4.re.20.a ¶||In diebꝰ illis ægrotauit Ezechias vs-
isa.38.a que ad mortem, & orauit dominum:
F exaudiuitque eum, & dedit ei signum.
Sed nō iuxta beneficia quę acceperat,
* Ezechi retribuit *quia eleuatum est cor eius:
as, & facta est contra eum ira, & contra
Iudam & Ierusalem. Humiliatusque est
postea, eo quod exaltatum fuisset cor
eius, tam ipse, quam habitatores Ieru-
salem: & idcirco non venit super eos
ira domini in diebus Ezechiæ. ¶Fuit
autem Ezechias diues, & inclytus val
de, & thesauros sibi plurimos congre
gauit, argenti & auri, & lapidis pretio
*cōcupi- si, aromatum, & armorum vniuersi ge
scibilium neris, & vasorum *magni pretii'. Apo-
thecas quoque frumēti, vini & olei, &
præsepia omnium iumentorum, caulas
quę pecorum, & vrbes ædificauit sibi.
G habebat quippe greges ouium & armē
torum innumerabiles, eo quod dedis-
set ei dominus substantiam multam ni
*exitum. mis *Ipse est Ezechias qui obturauit *su
periorem fontem' aquarum Gihon, &
auertit eas subter ad occidētem vrbis
Dauid: in omnibus operibus suis fecit
*propter prospere quæ voluit. Attamen *in le-
principes gatione principum' Babylonis, qui
missi fuerant ad eum, vt interrogarent
de portento quod occiderat super ter
ram, dereliquit eum deus vt tentare-
tur, & nota fierent omnia quæ erant
in corde eius. ¶Reliqua autem sermo-
num Ezechiæ, & misericordiarum e-
ius scripta sunt in visione Isaiæ filii A-
mos prophetæ, & in libro regum Iuda
& Israel. Dormiuitque Ezechias cum
patribus suis, & sepelierunt eum super
sepulchra filiorum Dauid: & celebra-
uit eius exequias vniuersus Iuda, &
omnes habitatores Ierusalem: regna-
uitque Manasses filius eius pro eo.

CAP. XXXIII.

Manasses instaurat excelsa. Duci-
tur captiuus in Babylonem. Afflictus,
continuo orans, exauditur. Immolat
victimas & laudes, pręcepitque vt deo
seruiatur. Moritur. Succedit Amon.

A
4.Re.21.a DVodecim annorū erat Manasses,
cum regnare cœpisset: & quin-
quagintaquinque annis regna-
uit in Ierusalem. Fecit autē ma-
lum coram domino, iuxta abomina-
tiones gentium quas subuertit domi-
nus coram filiis Israel. Et cōuersus, in-
staurauit excelsa quę demolitus fuerat
Ezechias pater eius: cōstruxitque aras
Baalim, & fecit lucos: & adorauit om-
nem militiam cæli, & coluit eā, AEdi-
ficauit quoque altaria in domo domi-
ni, de qua dixerat dominus, in Ierusa-
lem erit nomen meum in æternum.
||AEdificauit autem ea cuncto exerci- 2.Re.7.b
tui cæli, in duobus atriis domus do-
mini. Transireq; fecit filios suos per
ignem, in ualle Ben-ennom: obserua-
bat *somnia', sectabatur auguria, male *tempora
ficis artibus inseruiebat: habebat secū
magos & incātatores: multaq; mala o-
peratus est coram domino, vt irritaret
eū. Sculptile quoq;. & conflatile signū B
posuit in domo dei||de qua locutus est 1.Re.7.b.
dominus ad Dauid, & ad Salomonem 3.Re.8.b.
filium eius. dicens, In domo hac, & in
Ierusalem quam elegi de cūctis tribu-
bus Israel, ponam nomen meū in sem
piternum. Et mouere non faciam pedē
Israel, de terra quam tradidi patribus
eorum: ita dūtaxat, si custodierint face
re quæ præcepi eis, cunctamque legē, *statuta
& *ceremonias' atque iudicia quæ man
daui per manum Moysi. Igitur Manas-
ses seduxit Iudam & habitatores Ieru-
salem, vt facerent malum super omnes
gētes quas subuerterat dominꝰ à facie
filiorum Israel. ¶Locutusque est domi-
nus ad eum, & ad populum illius & at
tendere noluerunt. Idcirco superindu
xit eis principes exercitus regis Assy-
riorum: ceperuntque Manassen *& vin *in abdi-
ctum catenis', atque compedibus du- tis
xerūt in Babylonem, ¶Qui postquam
coangustatus est, orauit dominum deū
suum: & *egit pœnitentiam' valde co- *humilia-
ram deo patrum suorum. Deprecatusq; uit se
est eum, & obsecrauit intente: &
exaudiuit orationem eius, reduxit-
que eum Ierusalem in regnum suum,
& cognouit Manasses quod dominus,
ipse esset deus. Post hæc ædificauit
murum extra ciuitatē Dauid, ad occi-
dentem Gihō, in conualle: ab introitu
portæ pisciū per circuitum vsque ad
Ophel, & exaltauit illum vehementer
cōstituitq; principes exercitus in cun
ctis ciuitatibus Iuda munitis. Et ab-
stulit deos alienos, & simulachrum de

domo domini: aras quoque quas fecerat in monte domus domini, & in Ierusalem: & proiecit omnia extra vrbē. Porro instaurauit altare domini, & immolauit super illud victimas, & pacifica, & laudē: præcepitque Iudæ vt seruiret domino deo Israel. Attamen adhuc populus immolabat in excelsis
*dūtaxat *domino deo suo. Reliqua autem gestorum Manasse: & obsecratio eius ad deum suū verba quoque videntium, qui loquebātur ad eum in nomine domini dei Israel, continentur in sermo-
D nibus regum Israel. Oratio quoque eius & exauditio, & cuncta peccata, atque contemptus, loca etiam in quibus ædificauit excelsa, & fecit lucos, & statuas antequam [c] ageret pœnitentiam[3],
*humilia ret se, scripta sunt in sermonibus Hozai. Dormiuit ergo Manasses cum patribus suis & sepelierunt eum in domo sua: regnauitque pro eo filius eius Amon. ¶Viginti duorum annorum erat Amon, cum regnare cœpisset: & duobus annis regnauit in Ierusalem. Fecitque malum in conspectu domini, sicut fecerat Manasses pater eius: & cunctis idolis quæ Manasses fuerat fabricatus, immolauit atque seruiuit. Et non [e] est reueritus [3] faciem domini, sicut reueritus est Manasses pater eius: & multo maiora delinquit. Cumque conturbassent aduersus eum serui sui, interfecerunt eum in domo sua. Porro reliqua populi multitudo, cęsis iis qui Amon percusserant, constituit regem Iosiam filium eius pro eo.

CAP. XXXIIII.

Iosias subuertit idola. Iubet instaurari templum. Deuteronomium inuentum affertur ei, lecto eo, terrore cōcussus, consulit deum per prophetissam. flet. Legit illud coram omni populo. Percutit fœdus coram deo.

A OCto annorum erat Iosias cum regnare cœpisset: & triginta & vno anno regnauit in Ierusalem.
4. Re. 22 Fecitque quod erat rectum in cōspectu domini, & ambulauit in viis Dauid patris sui: non declinauit neq; ad dexteram, neque ad sinistrā. Octauo autem anno regni sui, cum adhuc esset puer, cœpit quærere deum patris sui Dauid: & duodecimo anno postquam cœperat, mūdauit Iudam & Ierusalem ab excelsis, & lucis: simulachrisque, & sculptilibus. Destruxeruntque coram eo aras Baalim: & simulachra quæ superposita fuerant, demoliti sunt: lucos etiam, & sculptilia succidit atque comminuit: & super tumulos eorum qui eis immolare consueuerant, fragmenta dispersit. Ossa præterea sacerdotum cō B
bussit in altaribus idolorū, mundauitq; Iudam & Ierusalem. Sed & in vrbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon vsque Nephthali cuncta subuertit. Cumque altaria dissipasset, & lucos, & sculptilia contriuisset in frusta, cunctaque delubra demolitus esset de vniuersa terra Israel, reuersus est in Ierusalem. ¶Igitur anno octauodecimo regni sui, mundata iam terra, & templo domini misit Saphan filium Ezeliæ, & Maasiam principem ciuitatis, & Ioha filium Ioachaz à commentariis: vt instaurarent domū domini dei sui. Qui venerunt ad Helciam sacerdotem magnum: acceptamque ab eo pecuniam, quæ illata fuerat in domum domini, & quam congregauerant Leuitę, & ianitores de Manasse, & Ephraim, & vniuersis reliquiis Israel, ab omni quoque Iuda, & Beniamin & habitatoribus Ierusalem: tradiderūt C
in manibus eorum qui præerant operariis in domo domini vt instaurarent templum, & infirma quæque sarcirent, At illi dederunt eam artificibus, & cæmentariis, vt emerent lapides [e] de lapi- *excisos
cidinis[3], & ligna ad commissuras ædificii, & ad cōgnationem domorū quas destruxerant reges Iuda. Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autem præposti operantium, Iahath & Abdias de filiis Merari: Zacharias & Mosollam de filiis Caath, qui vrgebant opus: omnes Leuitæ sciētes organis canere. ¶Super
[e] eos vero [3] qui ad diuersos vsus onera fbaiulos
portabant, erant scribæ, & magistri de & solici-
Leuitis ianitores. ¶Cumque efferrēt pe tatores &
cuniam quæ illata fuerat in templum domini, reperit Helcias sacerdos librū legis domini, qui datus fuerat per manum Moysi. Et ait ad Saphan scribam, Librum legis inueni in domo domini. D
Et tradidit ei. [e] At ille [3] intulit volumen *saphan
ad regem, & nuntiauit ei, dicens, Omnia quæ dedisti in manu seruorum tuo

rum, ecce complentur. Argentum q repertum est in domo domini, conflauerunt: datumq; est præfectis artificū, & diuersa opera fabricantium. Præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hūc librum. Quem cum rege præsente recitasset, audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua: & præcepit Helcię, & Ahicam filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, & Asaię seruo regis, dicens, Ite, & orate dominum pro me, & pro reliquiis Israel & Iuda, super vniuersis sermonibus libri istius qui repertus est: magnus enim furor domini stillauit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba domini vt facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine. Abiit ergo E Helcias, & hi qui simul à rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem, vxorem Sellum filii Thecuath, filii Hasra custodis vestium: quæ habitabat in Ierusalem in Secunda: & locuti sunt ei verba quæ supra narrauimus. At illa respondit eis, Hæc dicit dominus deus Israel, dicite viro qui misit vos ad me, Hæc dicit dominus, Ecce, ego inducā mala super locum istum, & super habitatores eius: cunctaque maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerūt coram rege Iuda: quia dereliquerunt me & sacrificauerunt diis alienis, vt me ad iracundiam prouocarēt in cunctis operibus manuum suarum: ideirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur. Ad regem F autem Iuda, qui misit vos pro domino deprecando, sic loquimini, Hæc dicit dominus deus Israel, Quoniam audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum: & humiliatus es in conspectu dei super his quæ dicta sunt cōtra locum hunc, & habitatores Ierusalem, reuerituſque faciem meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me: ego quoque exaudiui te, dicit dominus. Iā enim colligam te ad patres tuos, & in fereris in sepulchrum tuum in pace: nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum, & super habitatores eius. ¶ Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat. At ille, conuocatis vniuersis maioribus natu Iuda, & Ierusalem, ascendit in domum domini: vnaque omnes viri Iuda & habitatores Ierusalem, sacer G dotes & Leuitæ, & cunctus populus à minimo vsque ad maximum. Quibus audientibus in domo domini, legit rex omnia verba voluminis. Et stans in tribunali suo, percussit fœdus coram domino, vt ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & iustificationes eius in toto corde suo, & in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat. Adiurauit quoque super hoc omnes qui reperti fuerant in Ierusalem & Bēiamin: & fecerunt habitatores Ierusalem iuxta pactum domini dei patrum suorum. Abstulit ergo Iosias cunctas abominationes de vniuersis regionibus filiorum Israel: & fecit omnes qui resi dui erāt in Israel, seruire domino deo suo. Cunctis diebus vitæ eius non recesserūt à domino deo patrum suorū.

CAP. XXXV.

Iosias celebrat phasē. Vulneratus interit. Lugetur à populo.

FEcit autem Iosias in Ierusalē Phasē domino, quod immolatum est A 4.R.13.d. quarta decima die mensis primi. 3.esd.2.a.

Et constituit sacerdotes in officiis suis: hortatusq; est eos vt ministrarent in domo domini. Leuitis quoq; ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur domino locutus est, Ponite arcam in sanctuario templi quod ædificauit Salomon filius Dauid, rex Israel: nequaquam enim eam vltra portabitis: nunc ergo ministrate domino deo vestro, & populo eius Israel. Et prepārate vos per domos & cognationes vestras in diuisionibus singulorum, sicut præcepit Dauid rex Israel, & descripsit Salomon filius eius. Et ministrate in sanctuario eius per familias turmasque Leuiticas, & sanctificati immolate phasē: fratres etiam vestros, vt possint iuxta verba quæ locutus est dominus in manu Moysi facere, præparate. Deditque præterea Iosias omni populo qui ibi fuerat inuentus in solennitate phasē, agnos & hœdos de gregibus, & reliqui pecoris trigita millia, boum quoq; tria millia. hæc de regis vniuersa substantia. Duces quoque eius sponte quod vouerant, obtulerūt

tam populo, quàm sacerdotibus & Le
B uitis. Porro Helcias & Zacharias & Ia-
hiel principes domus domini dederũt
sacerdotibus ad faciendum phasę pe-
cora▸commixtim▸duo millia sexcen-
ta, & boues trecentos. Chonenias aũt,
& Semeias et iam, & Nathanael fratres
eius: necnon Hasabias, & Iehiel, & Io-
zabad principes Leuitarum, dederũt
cæteris Leuitis ad celebrandum phasę
quinque millia pecorum, & boues
quingentos. Præparatumque est mini-
sterium, & steterunt sacerdotes in offi
cio suo: Leuitæ quoque in turmis iux-
ta regis imperium. Et immolatum est
phasę: asperserunt que sacerdotes ma-
nu sua sanguinem: & Leuitæ detraxe-
runt pelles holocaustorum. Et sepa-
rauerunt ea vt darent per domos & fa-
milias singulorum, & offerrẽtur domi
no sicut scriptum est in libro Moysi,
de bobus quoque fecerunt similiter.
Et assauerunt phasę super ignem, iuxta
*sancta quod in lege præceptum est: *pacificas
quoque vero hostias▸coxerunt in lebetibus, &
cacabis, & ollis: & festinato distribue-
runt vniuersæ plebi. Sibi autem & sa-
cerdotibus postea parauerunt, nam in
oblatione holocaustorum & adipum,
vsque ad noctem sacerdotes fuerũt oc
cupati: vnde Leuitæ sibi, & sacerdoti-
C bus filiis Aaron parauerũt nouissimis.
Porro cantores filii Asaph stabãt in or
dine suo, iuxta præceptum Dauid, &
Asaph, & Heman, & Idithun prophetæ
regis Dauid: ianitores vero per portas
singulas obseruabant, ita vt nec pũcto
quidem discederent à ministerio: quã
ob rem & fratres eorum Leuitæ para
uerunt eis cibos. Omnis igitur cultura
domini ritè completa est in die illa, vt
facerent phasę, & offerrent holocausta
super altare domini, iuxta præceptum
regis Iosiæ. Fecerunt que filii Israel q
reperti fuerant ibi, phasę in tempore
illo, & solennitatem azymorum septẽ
diebus. Non fuit phasę simile huic in
Israel, à diebus Samuelis prophetę: sed
* & sacer- nec quisquam de cũctis regibus Israel
dotes, & fecit phasę sicut Iosias * sacerdotibꝰ, &
Leuitæ, Leuitis, & omni Iudæ▸, & Israel qui re
& omnis pertus fuerat, & habitantibus in Ieru-
Iuda, salem. Octauodecimo anno regni Iosiæ
4.Re.23.t hoc phasę celebratum est. ¶ Postquã
instaurauerat Iosias templum, ascendit
Nechao rex AEgypti ad pugnandum
in Charcamis iuxta Euphratem: & pro
cessit in occursum eius Iosias. At ille
missis ad eũ nuntiis, ait, Quid mihi & D
tibi est rex Iuda? nõ aduersum te hodie
venio, sed contra aliam pugno domũ,
ad quam me deus festinato ire præce
pit: desine aduersum deum facere, qui
mecum est, ne interficiat te. Noluit Io
sias reuerti, sed præparauit contra eũ
bellum: nec acquieuit sermonibus Ne-
chao ex ore dei: ¶ verũ perrexit, vt di- zac.12.d
micaret in campo Mageddo. Ibiq; vul
neratus à sagittariis, dixit pueris suis,
Educite me de prælio, quia oppidò vul
neratus sum. Qui transtulerũt eum de
curru in alterum currum, qui sequeba
tur eum▸more regio▸: & asportauerũt
eum in Ierusalem, mortuusque est: &
sepultus in mausoleo patrum suorũ: &
vniuersus Iuda & Ierusalẽ luxerũt eũ,
Ieremias maximè: cuius▸oẽs cantores ▸ &
atque cantatrices vsque in præsentem
diem lamentationes super Iosiam repli
cant, & quasi lex obtinuit in Israel: Ec
ce scriptum fertur in lamentationibꝰ.
Reliqua autem sermonum Iosiæ & mi-
sericordiarum eius, quæ lege prę cepta
sunt domini, opera quoque illius pri-
ma & nouissima, scripta sunt in libro
regum Iuda & Israel.

CAP. XXXVI.

Ioachaz ducitur in AEgyptum. Sub
stitutus Eliacim, ducitur in Babylonẽ.
Succedẽs Ioachin abducitur in Baby-
lonem. Surrogatur Sedecias. Populꝰ cõ
temnit deum monentem. Ierusalem de
structa, abducitur populus in Babylo-
nem. Cyrus remittit populum in Ieru
salem.

TVlit ergo populꝰ terræ Ioachaz A
filium Iosiæ: & constituit regem 4.R.23.d
pro patre suo in Ierusalem. Vigi
ti trium annorum erat Ioachaz
cum regnare cœpisset: & tribus mensi
bus regnauit in Ierusalem. Amouit au-
tem eum rex AEgypti cum veniſſet in
Ierusalem, & condemnauit terram cẽ-
tum talentis argenti, & talento auri.
¶ Cõstituitque pro eo regem, Eliacim Matt.1.b
fratrem eius, super Iudam & Ierusalẽ:

& vertit nomen eius Ioacim. ipsum ve
ro Ioachaz tulit secum, & abduxit in
AEgyptum. Viginti quinque annorum
erat Ioacim cum regnare cœpisset, &
vndecim annis regnauit in Ierusalem:
fecitque malum coram domino deo suo.
Contra hunc ascendit Nabuchodono
sor rex Chaldeorum: & vinctum cate-
B nis duxit in Babylonem. Ad quam &
vasa domini trãstulit, & posuit ea in tẽ
plo suo. Reliqua autem verborum Ioa-
cim, & abominationum eius, quas ope
ratus est, & quæ inuentæ sunt in eo cõ
tinentur in libro regum Iuda & Israel.
¶ Regnauit autem Ioachin filius eius p
eo. Octo annorum erat Ioachin cum re
gnare cœpisset: & tribus mensibus, ac
decem diebus regnauit in Ierusalem:
fecitque malum in conspectu domini.
Cumque anni circulus volueretur, mi
sit Nabuchodonosor rex nuntios, qui
& adduxerunt eum in Babylonem, a-
sportatis simul ptiosissimis vasis dom9
4.Re.24. domini. ¶ Rege vero constituit Sedeci
d. am patruum eius super Iudam & Ieru
ere.37. a. salem. Viginti & vnius anni erat Sede
cias, cum regnare cœpisset: & vndeci
annis regnauit in Ierusalem. ‖ Fecitque
Iere.38.a malum in oculis domini dei sui: nec e-
rubuit facie Ieremiæ prophetæ loquẽ
tis ad se ex ore domini. A rege quoque
C Nabuchodonosor recessit, qui adiura-
uerat eum per deum: & indurauit cer
uicem suam & cor vt nõ reuerteretur
ad dominum deum Israel. Sed & vni-
uersi principes sacerdotum & populꝰ
præuaricati sunt in iniquè iuxta vniuer-
sas abominationes gentium: & pollue-
runt domum domini, quam sanctifica
uerat sibi in Ierusalem. Mittebat autẽ
dominus deus patrum suorum ad illos
per manum nuntiorum suorum, de no
[a] mittens: cte cõsurgens, & [b] quotidie commonẽs [b]
cò q̃ parceret populo & habitaculo
suo. At illi subsannabant nuntios dei, &
paruipendebant sermones eius, illude
bantque prophetis: donec ascenderet
furor domini in populum eius, & esset
nulla curatio. Adduxit enim super eos
regem Chaldæorum, & interfecit iuue
nes eorum gladio in domo sanctuarii
sui: non est misertus adolescẽtis, & vir
D ginis, & senis, nec decrepiti quidẽ: sed
omnes tradidit in manibus eius. Vni-
uersaque vasa domus domini tam ma
iora quàm minora, & thesauros tẽpli,
& regis & principum transtulit in Ba-
bylonem. Incenderunt hostes domum
dei, destruxerũtque murum Ierusalẽ:
vniuersas turres cõbusserunt, & quic-
quid pretiosum fuerat, demoliti sunt.
Si quis euaserat gladium, ductus in Ba
bylonem seruiuit regi & filiis eius, do
nec imperaret rex Persarum. Vt com-
pleretur sermo domini ex ore Ieremię
[a] & celebraret [b] terra sabbatha sua: cun- [a] donec p
ctis enim diebus desolationis egit sab- ficeret
bathum, vsque dum complerentur se-
ptuaginta anni. ¶ ‖ Anno autem primo Iere.25. c
Cyri regis Persarum, ad explẽdum ser & 29.c.
monem domini, quem locutus fuerat 1.esd.1.a.
per os Ieremiæ, suscitauit dominus spi
ritum Cyri regis Persarum: qui iussit
prædicari in vniuersõ regno suo, etiã
per scripturam, dicens, Hæc dicit Cy
rus rex Persarum, Omnia regna terræ
dedit mihi dominus deus cæli: & ipse
præcepit mihi vt ædificarem ei
domum in Ierusalem, quæ
est in Iudæa: quis ex
vobis est in om-
ni popu-
lo eius?
sit
dominus deus suus cum eo, & ascen-
dat.

Oratio Manasses regis Iuda, cum captus teneretur in Babylone. Quæ neque in Hebræo, neque in Græco habetur.

Oratio Manasses.

DOmine deus omnipotens patrum nostrorum Abraham, Isaac, & Iacob,, & semini eorum iusto, qui fecisti cælum & terram cum omni ornatu eorum, qui signasti mare verbo p̃cepti tui, qui conclusisti abyssum, & signasti terribili & laudabili nomini tuo, quod omnes pauẽt & tremunt à vultu virtutis tuæ: & insustentabilis ira super peccatores comminationis tuæ, immensâ vero & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ: quoniam tu es dominus deus altissimus super omnem terram, lõganimis, & multum misericors, & pœnitens super malitiam hominum. Tu autem domine secundum bonitatem tuã promisisti pœnitentiam remissionis peccatorum, & tu deus iustorum non posuisti pœnitẽtiam iustis, Abraham, Isaac, & Iacob, his q nõ tibi peccauerunt: quoniã peccaui super numerum arenę maris, multiplicatæ sunt iniquitates meæ, incuruatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi, quia excitaui iracũdiam tuam, & malum corã te feci, statuens abominationes, & multiplicans offensiones. Et nunc flecto genua cordis mei, precans à te bonitatem domine. Peccaui domine, peccaui, & iniquitatem meam agnosco. Peto rogans te domine, remitte mihi, remitte mihi: ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi, quia indignum saluabis me secundum magnam misericordiam tuã, & laudabo te semper omnibus diebus vitæ meæ: quoniã te laudat omnis virtus cælorum, & tibi est gloria in sęculorum. Amen.

Esdræ liber primus.

CAP. I.

Cyrus à deo inspiratus, redditis vasis templi, remittit populum ad reædificandum Ierusalem.

IN anno primo Cyri regis A Persarum, vt cõpleretur Iere.25.c verbum domini ex ore Ie & 29.c.
remiæ, suscitauit domin9 par 36.d
spiritum Cyri regis Persã 3.Esd.2.a
rum: & traduxit vocem i omni regno
suo, etiam per scripturam dicens, Hæc
dicit Cyrus rex Persarum. Omnia regna terræ dedit mihi dominus de9 cæ B
li, & ipse p̃cepit mihi vt ædificarem
ei domum in Ierusalem, quæ est in tu-

dæa. Quis est in vobis de vniuerso populo eius? Sit deus illius cū ipso. Ascēdat in Ierusalem quæ est in Iudæa, & ædificet domum domini dei Israel, ipse est deus qui est in Ierusalem. Et omnes reliqui in cunctis locis vbicunque habitant, adiuuent eum viri de loco suo, argento & auro, & substantia, & pecoribus, excepto quod voluntarie offerunt templo dei, quod est in Ierusalem. ¶Et surrexerunt principes patrum de Iuda & Beniamin, & sacerdotes & Leuitæ, & omnis cuius deus suscitauit spiritum vt ascenderet ad ædificādum templum domini, quod erat in Ierusalem. Vniuersiq; qui erant in circuitu, adiuuerunt manus eorum in vasis argenteis & aureis, in substantia & iumētis, in supellectili, exceptis his quæ sponte obtulerant. Rex quoq; Cyrus protulit vasa templi domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Ierusalē, & posuerat ea in templo dei sui. Protulit autem ea Cyrus rex Persarū per manum Mithridatis filii Gazabar, & annumerauit ea Sassabasar principi Iudæ. Et hic est numerus eorum, phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri viginti nouem, scyphi aurei triginta, scyphi argentei secundi quadringenti decem: vasa alia mille. Omnia vasa aurea & argentea, quinq; millia quadringenta: vniuersa tulit Sassabasar cū his qui ascendebant de trāsmigratione Babylonis in Ierusalem.

cum eo

C

D

thesaurarii,

CAP. II.

Numerus reuertentium è captiuitate.

A

2. Esd. 7. b 3. esd. 5. a

Hi sunt autē prouinciæ filii, qui ascenderunt de captiuitate quā transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, & reuersi sunt in Ierusalem & Iudæā vnusquisque in ciuitatem suam. Qui venerunt cum Zorobabel, Iesua, Nehemia, Sarata, Rahelaia, Mardochai, Belsan, Mesphar, Beguai, Rehum, Baana. ¶ Numerus virorum populi Israel: Filii Pharos duo millia centum septuaginta duo. Filii Sephatia, trecenti septuagintaduo. Filii Aarea, septingenti septuagintaquinq. Filii Phahath-moab, filiorum Iosue Ioab duo millia octingenti duodecim. Filii AElam, mille ducentiquinquagintaquatuor. Filii Zethua, nongentiquadragintaquinq. Filii Zacchai, septingentisexaginta. Filii Bani, sexcentiquadragintaduo. Filii Bebai, sexcentivigintitres. Filii Azgad, mille ducentivigintiduo. Filii Adonicam, sexcentisexagintasex. Filii Beguai, duo millia quinquagintasex. Filii Adin, quadringentiquinquaginta quatuor. Filii Ather, qui erant ex Eze B chia, nonagintaocto. Filii Besai, trecēti vigintitres. Filii Iora, centum duodecim. Filii Hasum, ducēti vigintitres. Filii Gebbar, nonagintaquinque. Filii Beth-lehem, centum vigintitres. Viri Nethupha, quinquagintasex. Viri Anathoth, cētū vigintiocto. Filii Azmaueth, quadragintaduo. Filii Cariathiarim, Cephira, & Beroth, septingenti quadragintatres. Filii Rama & Gabaa, sexcenti viginti vnus. Viri Machmas, cētum vigintiduo. Viri Bethel & Hai, ducenti vigintitres. Filii Nebo, quinquagintaduo. Filii Megmis, centū quinquagintasex. Filii AElam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor. Filii Harim, trecētiviginti. Filii Lodhadid & Ono, septingenti vigintiquinque. Filii Iericho, trecenti quadragintaquinque. Filii Senaa, tria millia sexcenti triginta. ¶Sacerdotes: Filii Iadaia in domo Iesue, nongenti septuaginta tres. Filii Emmer, mille quinquagintaduo. Filii Phesshur, mille ducēti quadragintaseptem. Filii Harim, mille decem & septem. ¶Leuitæ: Filii Iesue & Cedmiel filiorum Odouiæ septuagintaquatuor. ¶Cantores: Filii Asaph, centum vigintiocto. ¶Filii Ianitorum: filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai: vniuersi centum C trigintanouem. ¶Nathinæi: filii Siha, filii Hasupha, filii Tabbaoth, filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub, filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan, filii Gaddel, filii Gaher, filii Raaia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gazam, filii Aza, filii Phasea, filii Basee, filii Asena, filii Munim, filii Nephusim, filii Bacbuc, filii Hacupha, filii Harhur, filii Besluth, filii Mahida, filii Harsa, filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, filii Nasia, filii Hatipha, filii seruorum Salomonis, filii So-

tai, filii Sophereth, filii Pharuda, filii Iala, filii Dercon, filii Geddel, filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erant de Asebaim filii Ami. omnes Nathinæi, & filii seruorum Salomonis, trecenti nonagintaduo. Et hi qui ascẽderunt de Thel-mela, Thel-harsa, Cherub, & Adon, & Emer: & non potuerunt indicare domum patrum suorum & semen suum, vtrum ex Israel essent. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quinquagintaduo. Et de filiis sacerdotum: Filii Hobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem, & vocatus est nomine eorum. hi quæsierunt scripturam genealogiæ suæ, & non inuenerunt, & eiecti sunt de sacerdotio.

D Et dixit Athersatha eis vt non comederent de sanctosanctorum, donec surgeret sacerdos [a] doctus atq; perfectus [b]. Omnis multitudo quasi vir vnus quadragintaduo millia trecenti sexaginta: exceptis seruis eorũ & ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta-*septem*: & in ipsis cantores atque cantatrices ducenti. Equi eorum septingẽti trigintasex. muli eorum, ducẽti quadragintaquinq;. Cameli eorũ quadringẽti trigintaquinque. asini eorum, sex millia septingenti viginti. Et de principibus patrum cum ingrederentur templum domini quod est in Ierusalẽ, spõte obtulerunt in domũ dei ad extruendam eam in loco suo. Secundum vires suas dederunt impensas operis, auri [c] solidos [d] sexaginta millia & mille, argenti mnas quinq; millia, & vestes sacerdotales centum. Habitauerunt ergo sacerdotes, & Leuitæ, & de populo, & cantores, & ianitores, & nathinęi in vrbibus suis, vniuersusq; Israel in ciuitatibus suis.

[a] in Vrim & Thummim. (vide exod. 28, e.)

[b] drachmas

CAP. III.

Iosue & Zorobabel ædificant altare. Solennitas tabernaculorum. Fundato templo, laudant deum, & gratias agunt.

A Ianque venerat mẽsis septimus, & erãt filii Israel in ciuitatibus suis: congregatus est ergo populus quasi vir *vnus* in Ierusalem. Et surrexit Iosue filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius: & ædificauerunt altare dei Israel, vt offerrent in eo holocaustomata, sicut scriptum est in lege Moysi viri dei. Collocauerunt autẽ altare dei [e] super bases suas [f], deterrentibus eos per circuitum populis terrarum: & obtulerunt super illud holocaustum domino mane & vespere. Fecerunt q; solennitatem tabernaculorum, sicut scriptum est: & holocaustum diebus singulis [g] per ordinem secundum præceptum, opus diei in die suo [h]. Et post hæc holocaustum iuge, tã in Calendis, quàm in vniuersis solennitatibus domini quæ erant consecratæ, & in omnibus in quibus vltrò offerebatur munus domino. ¶ A primo die B mensis septimi cœperunt offerre holocaustum domino: porrò templum dei nondum fundatum erat. Dederunt autem pecunias latomis, & cæmentariis: cibum quoque, & potum, & oleum Sidoniis, Tyriisq;, vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppen, iuxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis. Anno autem secundo aduentus eorum ad templum dei in Ierusalem mense secundo cœperunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & reliqui de fratribus eorum sacerdotes, & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalem: & C constituerunt Leuitas à viginti annis, & supra, vt vrgerent opus domini. Stetitq; Iosue & filii eius & fratres eius, Cedmihel & filii eius, filii Iuda, quasi vir vnus, vt instarent super eos qui faciebant opus in templo dei: filii Henadad, & filii eorum, & fratres eorum Leuitæ. Fundato igitur à cæmentariis templo domini, steterunt sacerdotes in ornatu suo cum tubis: & Leuitæ filii Asaph in cymbalis, vt laudarent deum per manus Dauid regis Israel. Et concinebant in hymnis, & confessione domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius super Israel. Omnis quoque populus vo- D ciferabatur clamore magno in laudando dominum, eò quòd fundatum esset templum domini. Plurimi etiam de sacerdotibus & Leuitis & principes patrum, & seniores qui viderant templũ prius cum fundatum esset, & hoc templum in oculis eorum, flebãt voce ma

3. Esd. 5. e.

[e] in locũ suum,

[f] in numero, secundũ cõsuetudinẽ, p singulos dies.

gna: & multi vociferantes, in lætitia, eleuabant vocem. Nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi: commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.

CAP. IIII.

A Impeditur ædificatio.

3. Esd. 5. g AVdierunt autem hostes Iudæ & Beniamin quia filii captiuitatis ædificarent templum domino deo Israel. Et accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis, AEdificemus vobiscum, quia ita vt vos, quærimus deum vestrum: ecce nos immolauimus victimas à diebus Asor-haddan regis Assur, qui adduxit nos huc. Et dixit eis Zorobabel, & Iosue, & reliqui principes patrum Israel, Non[a] est vobis & nobis[b] vt ædificemus domũ deo nostro: sed nos ipsi soli ædificabimus domino deo nostro Israel, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarũ. Factum est igitur vt populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando. Conduxerunt quoque aduersus eos consiliatores, vt destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, & vsque ad regnum Darii regis Persarum. ‖In regno autem Assueri in principio regni eius, scripserunt accusationem aduersus habitatores Iudæ & Ierusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit[a] Beselam[b] Mithridathes, & Tabeel, & reliqui qui erant in consilio horum, ad Artaxerxem regem Persarum. epistola autem accusationis scripta erat Syriace, & legebatur sermone Syro. Reum Beel-teem, & Samsai scriba scripserunt epistolam vnam de Ierusalem Artaxerxi regi, huiuscemodi, REVM BEEL-TEEM, & Samsai scriba, & reliqui consiliatores eorũ, Dinæi, & Apharsathachæi, Terphalæi, Apharsęi, Erchuæi, Babylonii, Susanechæi, Dieui, & AElamitæ: & cæteri degẽtibus quas transtulit Asenaphar magnus & gloriosus: & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus trans flumẽ[c] in pace[d]: (Hoc est exemplar epistolæ, quam miserunt ad eum) Artaxerxi regi serui tui viri qui sunt trans fluuiũ, [a] salutem dicunt[b]. Notum sit regi quia Iudæi qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem & pessimã, quam ædificant extruentes muros eius, & parietes cõponentes. Nunc igitur notum sit regi quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum, & vectigal, & annuos redditus non dabunt, & [a] vsque ad reges hæc noxa perueniet[b]. Nos autem memores salis quod in palatio comedimus, & quia [a] læsiones[b] regis videre nefas ducimus: idcirco misimus & nuntiauimus regi, vt recenseas in libris historiarum patrum tuorum, & inuenies scriptum in cõmentariis: & scies quoniam vrbs illa, vrbs rebellis est, & nocens regibus, & [a] prouinciis, & bella cõcitantur[b] in ea ex diebus antiquis, quã ob rem & ciuitas ipsa destructa est. Nuntiamus nos regi quoniam si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri ipsius instaurati, * possessionem trans fluuium non habebis. ¶ Verbum misit rex ad Reum Beel-teem, & Samsai scribã, & ad reliquos[a] qui erant in consilio[b] eorum habitatores Samariæ, & cæteris trans fluuium, [a] salutem dicens & pacem[b]. [a] ACCVSATIONEM[b] quã misistis ad nos, manifeste electa est coram me. & à me præceptum est: & recensuerunt, inueneruntq; quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduersum reges rebellat, & seditiones & prælia concitantur in ea. Nam & reges fortissimi fuerunt in Ierusalem: qui & dominati sunt omni regioni quæ trans fluuium est. Tributũ quoq;, & vectigal, & redditus accipiebant. Nũc ergo [a] audite sententiam[b]. Prohibeatis viros illos, vt vrbs illa non ædificetur, donec si forte à me iussum fuerit. Videte ne negligenter hoc impleatis, & paulatim crescat malum cõtra reges. ¶ Itaq; exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum & Samsai scriba, & consiliariis eorum, & abierũt festini in Ierusalẽ ad Iudæos, & prohibuerunt eos in brachio & robore. Tunc intermissum est opus domus dei in Ierusalem, & non fiebat vsq; ad annum secundũ regni Darii regis Persarum.

[a] vr̃a, sed nostra interest,

B 3. Esd. 2. d

[a] verbis pacificis

C

[a] & Checneth:

[a] & Cheeneth:

[a] tributũ regũ lædetur.

[a] cõtẽptũ

[a] defectionẽ facientes fuerunt

D

* pro vice illa

[a] socios

[a] selam & Cheeth.

[a] EPISTOLA

[a] ponite edictum,

CAP. V.

Adhortatione Aggæi & Zachariæ reædificatur templum: quod inhibere frustra dux Thathanæus conatur. Oculus dei.

A 3 Esd. 6. a. PRophetauerunt autē Aggæus ꝓpheta, & zacharias filius Addo prophetantes ad Iudæos qui erant in Iuda & Ierusalem, in nomine dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec: & cœperunt ædificare templum dei in Ierusalem, & cum eis prophetæ dei adiuuantes eos. In ipso autem tempore venit ad eos Thathanai qui erat dux trans flumen, & Sthar-buzanai, & [=]consiliarii⁾ eorum: sicq; dixerunt eis, Quis dedit vobis [=]consilium⁾ vt domum hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis? Ad quod respondimus eis quæ essent nomina hominum authorum ædificationis illius. Oculus autem dei eorum factus est super senes Iudæorum, & non potuerūt inhibere eos. [=]Placuitq; vt⁾ res ad Darium referretur, & tunc [=]satisfacerent aduersus accusationem illam⁾. ¶Exemplar epistolæ quā misit Thathanai dux regionis trans flumen, & Sthar-buzanai, & consiliatores eius Arphasachæi qui erant trans flumen, ad Darium regem. Sermo quem miserant ei, sic scriptus erat, DARIO REGI pax omnis. Notum sit regi isse nos ad Iudæā prouinciam, ad domū dei magni, quæ ędificatur lapide impolito, & ligna ponuntur in parietibus: opusq; illud [=]diligenter⁾ extruitur, & crescit in manibus eorum. Interrogauimus ergo senes illos, & ita diximus eis, Quis dedit vobis potestatem vt domum hanc ædificaretis, & muros hos instauraretis? Sed & nomina eorum quæsiuimus ab eis, C vt nuntiaremus tibi: scripsimusq; nomina eorum virorum qui sunt principes in eis. Huiuscemodi autem sermonem responderunt nobis, dicētes, Nos sumus serui dei cæli & terræ, & ædificamus templum quod erat extructum ante hos annos multos: quodq; rex Israel magnus ædificauerat & extruxerat. Posiq; autem ad iracundiam prouocauerunt patres nostri deum cæli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldæis: domum quoque hanc destruxit, & populū eius transtulit in Babylonem. Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus rex præposuit edictum vt domus dei ædificaretur. Nam & vasa templi dei aurea & agentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo quod erat in Ierusalem, & asportauerat ea in templū Babylonis: protulit Cyrus rex de templo Babylonis, & data sunt Sassabasar vocabulo, quem & principem constituit, dixitq; ei, Hæc vasa tolle, & vade: & pone ea in templo quod est in Ierusalem, & domus dei ædificetur in loco suo. Tunc itaque Sassabasar ille venit, & posuit fundamenta templi dei in Ierusalem, & ex eo tempore vsq; nunc ædificatur, & necdum completum est. Nūc ergo si videtur regi bonum, recenseat in [=]bibliotheca⁾ regis, quæ est in Babylone, vtrumnam à Cyro rege iussum fuerit vt ædificaretur domus dei in Ierusalem, & voluntatem regis super hac remittat ad nos.

[=]socii
[=]ꝑceptum
[=]donec B
[=]respōderēt ꝑ epistolam ad hæc.
[=]festinanter
D
[=]domo thesaurorum

CAP. VI.

Darius ipse iubet templū extrui. Absoluitur. Dedicatur. Celebratur pascha. Cor Darii conuersum à deo.

TVnc Darius rex præcepit: & recensuerūt in bibliotheca librorum*, qui erant repositi in Babylone, & inuētum est in Ecbatanis, quod est castrum in Medena ꝓuincia, volumen vnum, talisq; scriptus erat in eo commentarius, ANNO PRIMO Cyri regis, Cyrus rex decreuit vt domus dei ædificaretur, quæ est in Ierusalē, in loco vbi immolant hostias, & vt ponant fundamenta supportantia altitudinē cubitorū sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidibus [=]impolitis⁾ tres, & [=]sic ordines⁾ de lignis nouis: sūptus autē, de domo regis dabūtur. Sed & vasa templi dei aurea & argentea, quę Nabuchodonosor tulerat de tēplo Ierusalem, & attulerat ea in Babylonē, reddantur, & referantur in templum Ierusalem in locum suum, quæ & posita sunt in templo dei. Nunc ergo Thathanai dux regionis quæ est trans flumen, Sthar-busanai, & [=]cōsiliarii⁾ vestri Apharsachæi, qui estis trans flumen,

A 3. Esd. 6. c.
* thesaurorum
[=]marmoreis
[=]paries
[=]socii & infra.

B procul recedite ab illis, & dimittite fieri templum dei illud à duce Iudæorũ & à senioribus eorum, & domum dei illum ędificẽt in loco suo. Sed & à me præceptũ est quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum illis, vt ædificetur domus dei, scilicet vt de [a]arca⁾ regis, id est de tributis quę dantur de regione trans flumen, studiose sumptus dentur viris illis, ne impediat opus. Quod si necesse fuerit, & vitulos, & agnos, & hœdos in holocaustum deo cæli, frumentum, sal, vinum, & oleum, secundum ritum sacerdotum qui sunt in Ierusalem, detur eis per singulos dies: ne sit [a]in aliquo quærimonia⁾. Et offerant oblationes deo cæli, orentque pro vita regis, & filiorum eius. A me ergo positum est decretũ. Vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo, domus autem eius [a]publicetur⁾. Deus autem qui habitare fecit nomen suum ibi, dissipet omnia regna, & populum qui extenderit manum suam vt repugnet, & dissipet domum dei illam quæ est in Ierusalem. Ego Darius statui decretum, quod studiose impleri volo. ¶ Igitur Thathanai dux regionis trans flumẽ, & Sthar-buzanai, & consiliarii eius, secundũ quod pręceperat Darius rex, si diligẽter executi sunt. Seniores autem Iudæorum ædificabant, & prosperabantur iuxta prophetiam Aggæi prophetæ, & Zachariæ filii Addo: & ædificauerunt & construxerunt iubente deo Israel, & iubente Cyro & Dario, & Artaxerxe regibus Persarum: & compleuerunt domum dei istam, vsq; ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. ¶ Fecerunt autem filii Israel sacerdotes & Leuitæ, & reliqui filiorum trãsmigrationis dedicationem domus dei in gaudio. Et obtulerunt in dedicatione domus dei, vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim, iuxta numerũ tribuum Israel. Et statuerũt sacerdotes in ordinibus suis, & Leuitas in vicibus suis super opera dei in Ierusalem, sicut scriptum est in libro Moysi, ¶ Fecerunt autẽ filii trãsmigrationis pascha, quartadecima die mensis primi. Purificati enim fuerant sacerdotes & Leuitę quasi vnus: omnes mundi ad immolãdum pascha vniuersis filiis trãsmigrationis, & fratribus suis sacerdotibus, & sibi. Et comederunt filii Israel qui reuersi fuerant de transmigratione, & omnes qui se separauerant à coinquinatione gentiũ terræ ad eos, vt quęrerent dominũ deum Israel. Et fecerunt solennitatem azymorum septem diebus in lætitia, quoniam lętificauerat eos dominus, & conuerterat cor regis Assur ad eos, vt adiuuaret manus eorum in opere domus domini dei Israel.

[a] substãtia
[a] error.
C
[a] sterquilinium fiat ꝓpter hoc
3. Esd. 7. a.
D

CAP. VII.

Esdras doctor legis, sumptis comitibus ascendit Ierusalem, cum edicto Artaxerxis, Gratias agit deo.

A Post hæc autẽ verba in regno Artaxerxis regis Persarum, Esdras, filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ, filii Sellum, filii Sadoc, filii Achitob, filii Amariæ, filii Azariæ, filii Maraioth, filii Zarahiæ, filii Ozi, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii, Eleazar, filii Aaron, sacerdotis [a]ab initio⁾. Ipse Esdras ascendit de Babylone, & ipse scriba velox in lege Moysi, quã dominus deus dedit Israel: & dedit ei rex secundum manũ domini dei eius super eum, omnem petitionẽ eius. Et ascenderũt de filii Israel, & de filiis sacerdotũ, & de filiis Leuitarũ, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de nathinæis in Ierusalem anno septimo Artaxerxis regis. Et venerunt in Ierusalem mense quinto, ipse est annus septimus regis, Quia in primo die mensis primi cœpit ascẽdere de Babylone, & in primo die mensis quinti venit in Ierusalẽ, iuxta manum dei sui bonam super se. Esdras autem parauit cor suum, vt inuestigaret legem domini, & faceret & doceret in Israel præceptũ & iudiciũ. ¶ Hoc est autem exemplar epistolę edicti, quod dedit rex Artaxerxes Esdrę sacerdoti, scribæ erudito in sermonibus & præceptis domini, & [a]ceremoniis⁾ eius in Israel. ARTAXERXES rex regum Esdræ sacerdoti, scribæ legis dei cæli doctissimo, salutẽ. A me decretũ est, vt cuicunq; placuerit in regno meo de populo Israel, & de sacer-

3. Esd. 8. a.
[a] primi.
B
[a] statutis

dotibus eius, & de Leuitis ire in Ierusalem, tecum vadat. A facie enim regis, & septem cõsiliatorum eius missus es, vt visites Iudæam & Ierusalem in lege dei tui, quę est in manu tua: vt feras argentum & aurum quod rex & cõsiliatores eius sponte obtulerunt deo Israel, cuius in Ierusalem tabernaculum est. Et omne argentum & aurum quodcunq; inueneris in vniuersa prouincia Babylonis, & populus offerre voluerit, & de sacerdotibus qui sponte obtulerint domui dei sui quæ est in Ierusalẽ,
C libere accipe, & studiose eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & sacrificia & libamina eorum, & offer ea super altare templi dei vestri quod est in Ierusalem. Sed & si quid tibi & fratribus tuis placuerit de reliquo argento & auro vt faciatis, iuxta voluntatẽ dei vestri facite. Vasa quoq; quæ dãtur tibi in ministerium domus dei tui, trade in conspectu dei tui in Ierusalem. Sed & cætera quibus opus fuerit in domum dei tui quantumcunque necesse est vt expendas, dabis de thesauro, & de fisco regis, & à me. Ego Artaxerxes rex statui atq; decreui omnibus custodibus arcæ publicæ, qui sunt trãs flumen, vt quodcũq; petierit à vobis Esdras sacerdos scriba legis dei cæli, absq; mora detis, vsq; ad argenti talenta centum, & vsq; ad frumenti coros centum, & vsq; ad vini batos centum, & vsq; ad batos olei centum, sal vero absq; mensura. Omne quod ad ritum
D domo dei cæli: ne forte irascatur cõtra regnum regis, & filiorum eius. Vobis quoq; notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, nathinæis, & ministris domus dei huius, vt vectigal, & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos. Tu autẽ Esdra secundum sapientiam dei tui, quę est in manu tua, constitue iudices & præsides, vt iudicent omni populo qui est trans flumen, his videlicet qui nouerunt legem dei tui, sed & imperitos docete libere. Et omnis qui non fecerit legẽ dei tui, & legẽ regis diligẽter
* cito fiat iudiciũ erit? de eo, siue in mortẽ, siue iudicium in exiliũ, siue in condemnationẽ substantiæ eius vel certe in carcerẽ. ¶Benedictus dominus deus patrũ nostrorum, qui dedit hoc in corde regis vt glorificaret domum domini quę est in Ierusalem, & in me inclinauit misericordiam suam corã rege & consiliatoribus eius, & vniuersis principibus regis potentibus, & ego confortatus manu domini dei mei quæ erat in me, cõgregaui de Israel principes qui ascenderent mecum.

CAP. VIII.

¶ Qui cum Esdra ascenderint Ieroso lymam, Prędicato ieiunio, orant à deo dirigi viã suã. Deus dux itineris Esdrę.

HI sunt ergo principes familiarũ A & genealogia eorum qui ascenderunt mecũ in regno Artaxerxis regis de Babylone. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel, De filiis Dauid, Hattus. De filiis Sechenię, & de filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. De filiis Phahath-moab Elioenai filius Zarehe: & cum eo ducẽti viri. De filiis Sechenię, filio Ezechiel: & cum eo trecenti viri. De filiis Adan, Abed filius Ionathan: & cum eo quinquaginta viri. De filiis Alam, Isias filius Athalię: & cum eo septuaginta viri. De B filiis Saphatiæ, Zebedia filius Michael: & cum eo octoginta viri. De filiis Ioab, Obedia filius Iahiel: & cum eo ducẽti decem & octo viri. De filiis Selomith filius Iosphiæ, & cum eo centum sexaginta viri. De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai: & cum eo vigintiocto viri. De filiis Azgad, Iohanã filius Eccetan: & cum eo centum & decem viri. De filiis Adonicam, qui erant nouissimi, & hæc nomina eorũ, Eliphelet, & Iehiel, & Samaias: & cũ eis sexaginta viri. De filiis Begui, Vthai, & Zachur: & cũ eis sexptuaginta viri. Congregaui autẽ eos ad fluuium qui decurrit ad Ahaua, & mãsimus ibi tribus diebus: quęsiuiq; in C populo, & in sacerdotibus de filiis Leui, & nõ inueni ibi. Itaq; misi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Iarib, & alterum Elnathan, & Nathan, & zachariam, & Mosollam principes: & Ioarib, & Elnathan sapiẽtes. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphię loco: & posui in ore eorũ verba quæ lo-

Esd. 8.c

querentur ad Eddo, & ad fratres eius nathinæos in loco Chasphiæ, vt adducerent nobis ministros domus dei nostri. Et adduxerunt nobis per manum dei nostri bonam super nos, virum doctissimū de filiis Moholi filii Leui filii Israel, & Sarabiam & filios eius, & fratres eius decem & octo: & Hasabiam, & D cum eo Isaiam de filiis Merari fratres[que] [a]eorum [a]eius), & filios eius viginti. Et de nathinæis quos dederat Dauid, & principes ad ministeria Leuitarum, nathinæos ducentos viginti. omnes hi suis nominibus vocabantur. ¶Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram domino deo nostro, & peteremus ab eo viam rectā nobis & filiis nostris, vniuersæ[que] substantiæ nostræ. Erubui enim petere à rege auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via, quia dixeramus regi, Manus dei nostri est super omnes qui quærunt eum in bonitate: ➤& imperium eius) & fortitudo eius & furor super omnes qui derelinquunt eum. Ieiunauimus autē, E & rogauimus deum nostrum pro hoc: [a]placatus & [a]euenit nobis prospere). Et separaui est nobis de principibus sacerdotum duodecim Sarabiam, & Hasabiā, & cum eis de fratribus eorum decem: appendi[que] eis argentum & aurum, & vasa cōsecrata domus dei nostri, quę obtulerat rex & cōsiliatores eius, & principes eius, vniuersus[que] Israel eorū qui inuēti fuerant, & appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum, auri centum talenta & crateres aureos viginti, qui habebā [b]drachmas mil- [a]solidos millenos), & vasa æris fulgentis optimi duo pulchra, vt aurū. Et dixit eis, Vos sancti domini, & vasa sancta, & argentum & aurum quod sponte oblatum est domino deo patrū vestrorum: vigilate & custodite, donec appendatis coram principibus sacerdotum, & Leuitarum, & ducibus familiarum Israel in Ierusalem, in thesaurum domus domini. Susceperunt autem sacerdotes & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vasorum, vt deferrent Ierusalē in domum dei nostri. ¶Promouimus ergo à flumine Ahaua duodecimo die mensis primi, vt pergeremus Ierusalē: & manus dei nostri fuit super nos, & liberauit nos de manu inimici & insidiatoris in via. Et venimus Ierusalē, & māsimus ibi tribus diebus. Die autem quarta appensum est argentum, & aurū, & vasa in domo dei nostri per manum Meremoth filii Vrię sacerdotis, & cum eo Eleazar filius Phinees, & cum G eis Iozabed filius Iosue, & Noadaia filius Bennoi Leuitæ, iuxta numerum & pondus omnium. Descriptumq[ue] est omne pondus in tempore illo. Sed & qui venerant de captiuitate filii transmigrationis, obtulerunt holocaustomata deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonagintaseptem, agnos septuagintaseptem, hircos pro peccato duodecim, omnia in holocaustum domino. Dederunt autem edicta regis satrapis qui erant de consp[ec]tu regis & ducibus trans flumen, & eleuauerunt populum & domum dei.

CAP. IX.

Dolet Esdras populum cum gentibus commistum. Confitetur deo peccatum populi, & suūo, rans pro omnibus.

POstquam autē hęc completa sunt A
accesserunt ad me principes, dicentes, Non est separatus populus Israel & sacerdotes & Leuitæ à populis terrarum, & de abominationibus eorū, Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Iebusęi, & Ammonitarum, & Moabitarū, & AEgyptiorū, & Amorrhęorū, tulerūt enim de filiabus eorum sibi, & filiis suis, & commiscuerunt semen sanctū cum populis terrarū. Manus etiā principū & magistratuum fuit in transgressione hac prima. Cumq[ue] audissem sermonē istū, scidi pallium meū & tunicā, & euelli capillos capitis mei & barbæ, & sedi mœrens. Conuenerūt autē ad me omnes qui timebant verbū dei Israel pro transgressione eorum qui de captiuitate venerant: & ego sedebam tristis, vsq[ue] ad sacrificium vespertinum. Et in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunica, curuaui genua mea, & expādi manus meas ad do B
minum deum meū, & dixi, Deus meus confundor & erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsq[ue]

3. Esd. 8. c.

ad cælum, à diebus patrum noſtrorũ. Sed & noſipſi peccauimus grauiter vſque ad diem hanc, & in iniquitatibus noſtris traditi ſumus ipſi & reges noſtri & ſacerdotes noſtri in manum regum terrarum, & in gladium, in captiuitatem, & rapinam, & confuſionem vultus, ſicut & die hac. Et nunc quaſi parum & ad momentum facta eſt deprecatio noſtra ad dominum deum noſtrum, vt dimitterẽtur nobis reliquiæ, & daretur paxillus in loco ſancto eius, & illuminaret oculos noſtros deus noſter: & daret nobis vitam modicam in ſeruitute noſtra, quia ſerui ſumus, & in C ſeruitute noſtra nõ dereliquit nos deo noſter: & inclinauit ſuper nos miſericordiam coram rege Perſarum, vt daret nobis vitam, & ſublimaret domum dei noſtri, & extrueret ſolitudines eius, & daret nobis ſepem in Iuda & Ieruſalem. Et nũc quid dicemus domine deus noſter poſt hęc? quia dereliquimus mandata tua quę præcepiſti in manu ſeruorum tuorum prophetarum, di Deut. 7.a cens, ‖Terra ad quam vos ingredimini vt poſſideatis eam, terra immunda eſt iuxta immunditiam populorum, cę terarumq; terrarum, abominationibus eorum qui repleuerunt eam ab ore vſque ad os coinquinatione ſua. Nunc ergo filias veſtras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiatis filiis veſtris: & non quæratis pacem eorum, & proſperitatem eorum vſque in æternum, vt confortemini, & comedatis D quæ bona ſunt terræ, & hęredes habeatis filios veſtros vſq; in ſeculũ. Et poſt omnia quæ venerunt ſuper nos in operibus noſtris peſſimis, & in delicto noſtro magno, quia tu deus noſter liberaſti nos de iniquitate noſtra, & dediſti nobis ſalutem ſicut eſt hodie, vt nõ cõuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia iungeremus cum populis abominationũ iſtarum: Nunquid iratus es nobis vſq; ad conſumptionem, ne dimitteres nobis reliquias ad ſalutem? Domine deus Iſrael iuſtus es tu: quoniam derelicti ſumus, qui ſaluaremur ſicut die hac. Ecce corã te ſumus in delicto noſtro. non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc.

CAP. X.

¶ Populum peccati pœnitet, & vxores alienigenas à ſe abiicit.

SIc ergo orante Eſdra, & imploran A te eo? & flente, & iacẽte ante templum dei, collectus eſt ad eum de 1 Eſd. 8. g. ‖ ita vt ſ Iſrael cœtus grandis nimis virorũ ſus eſici. & mulierum & puerorum: & fleuit populus fletu multo. Et reſpondit Sechenias filius Iahiel de filiis Aelam, & dixit Eſdræ, Nos prævaricati ſumus in deum noſtrũ, & duximus vxores alienigenas de populis terrę: & nunc ſi eſt 2 ſpes eſt pœnitentia in Iſrael? ſuper hoc, percu Iſraeli tiamus fœdus cum domino deo noſtro vt proiiciamus vniuerſas vxores, & eos qui de his nati ſunt, iuxta 3 volũtatem? 3 conſilio domini, & eorum qui timent præceptum domini dei noſtri: ſecundum legem fiat. Surge, tuũ eſt diſcernere, noſque erimus tecum: confortare, & fac. Surrexit ergo Eſdras, & adiurauit principes ſacerdotum & Leuitarum, & omnem Iſrael, vt facerent ſecundum verbum hoc: & iurauerunt. ‖Et ſurrexit 3 Eſd. 9. a. Eſdras ante domum dei, & abiit ad cubiculum Iohanan filii Eliaſib, & ingreſſus eſt illuc: panem non comedit, & aquã non bibit: lugebat enim tranſ- B greſſionem eorum qui venerant de captiuitate. Et miſſa eſt vox in Iuda & Ieruſalem in omnibus filiis tranſmigrationis vt cõgregarentur in Ieruſalem. Et omnis qui nõ venerit in tribus diebus iuxta conſilium principum & ſeniorum, auferetur vniuerſa ſubſtantia eius, & ipſe abiicietur de cœtu tranſmigrationis. Conuenerunt igitur omnes viri Iuda & Beniamin in Ieruſalem tribus diebus, ipſe eſt menſis nonus, vicesima die menſis: & ſedit omnis populus in platea domus dei trementes pro peccato & pluuiis. Et ſurrexit Eſdras ſacerdos, & dixit ad eos, Vos tranſgreſſi eſtis, & duxiſtis vxores alienigenas vt adderetis ſuper delictum Iſrael. Et nũc date cõfeſſionem domino deo patrum veſtrorum, & facite placitum eius: & ſeparamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et reſpondit vniuerſa multitudo, dixitque voce magna. Iuxta verbum tuum ad nos, ſic fiat. Veruntamen quia populus multus eſt, & tempus pluuiæ, & non ſuſtinemus ſta-

re foris,& opus non est diei vnius vel duorũ (vehemẽter quippe peccauimus in sermone isto) cõstituãtur principes in vniuersa multitudine:& oẽs in ciuitatibus nostris qui duxerũt vxores alienigenas,veniant in tẽporibus statutis, C & cũ his seniores per ciuitatẽ & ciuitatem,& iudices eius, donec auertatur ira dei nostri à nobis sup peccato hoc. Igitur Ionathan filius Azahel,& Iaazia filius Thecuæ steterunt super hoc, & Mesollam & Sebethai Leuites adiuuerunt eos:fecerunt ꝙ sic filii trãsmigrationis.Et abierũt Esdras sacerdos,& viri principes familiarũ in domos patrũ suorũ,& omnes per nomina sua: & sederũt in die primo mensis decimi,vt quærerent rẽ:E t cõsummati sunt omnes viri qui duxerunt vxores alienigenas,vsq; ad diẽ primã mensis primi. Et inuenti sunt de filiis sacerdotũ,qui duxerãt vxores alienigenas. De filiis Iosue filii Iosedec,& fratres eius,Maasia & Eliezer & Iarib & Godolia. Et dederunt manus suas, vt eicerent vxores suas,& pro derelicto suo arietẽ de ouibus offerrent. Et de filiis Emmer, Hanani & Zebedia. Et de filiis Harim, Maasia & Elia & Semeia,& Iehiel & Ozias.Et de filiis Phesthur, Elioenai,Maasia,Ismael,Nathanael, Iozabed & Elasa. Et de filiis Leuitarũ,Iozabed & Semei & Celaia,ipse est Calita. Phathaia, Iuda & Eliezer.Et de cãtoribꝰ,Eliasib. Et de ianitoribꝰ,Sellũ & Talẽ,& Vri.Et D ex Israel,de filiis Pharos, Remeia & Iezias & Melchia & Miamĩ & Eliezer & Melchia & Banea. Et de filiis AElã,Mathania, Zacharias & Iehiel & Abdi & Ierimoth & Elia.& de filiis zethua, Elioenai, Eliasib, Mathania & Ierimuth & zabad & Aziza.Et de filiis Bebai,Iohanã,Hanania,zabbai,Athalai.Et de filiis Bani,Mosollã &Melluch &Adaia,Iasub & Saal & Ramoth.Et de filiis Phahath-moab,Edna & Chalal,Banaias & Maasias, Mathanias, Beseleel,Bẽnui & Manasse.Et de filiis Herẽ,Eliezer, Iesue, Melchias,Semeias,Simeõ,Bẽiamin, Maloch,Samarias.Et de filiis Hasom, Mathanai,Mathathia,zabad, Eliphelet Ieremai,Manasse,Semei. De filiis Bani,Maaddi,Amrã & vel,Baneas & Badaias, Cheliau, Vania, Marimuth & Eliasib, Mathanias,Mathanai,& Iasi,& Bani & Bẽnui,Semei & Salmias & Nathã &Adaias,& Mechnedebai,Sisai,Sarai,Ezrel,& Selemiau,Semeria,Sellũ,Amaria Ioseph. De filiis Nebo,Iehiel,Mathathias,zabad,zabina,Ieddu,& Ioal,& Banaia. Omnes hi acceperãt vxores alienigenas, & fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios.

ª.i, absoluerũt recẽsere omnes viros

Liber Nehemiæ, qui & Esdræ secundus dicitur.

CAP. I.

Nehemias pro populo Israel orat. Promissio custodientibus præcepta. Peccata agnoscẽtium misereatur deus.

A VErba Nehemiæ filii Hecheliæ. Et factum est in mense Casleu, anno vicesimo, & ego eram in Susis castro. Et venit Hanani vnus de fratribus meis, ipse & viri ex Iuda: & interrogaui eos de Iudæis qui remanserant, & supererant de captiuitate, & Ierusalem. Et dixerunt mihi, Qui remanserunt, & derelicti sunt de captiuitate ibi in prouincia: in afflictione magna sunt, & in opprobrio: & murus Ierusalem dissipatus est, & portę eius cõbustę sunt igni. Cumque audissem verba huiuscemodi sedi, & flevi, & luxi diebus multis, &
B ieiunabam, & orabam ante faciem dei
Dani. 9. a cæli. Et dixi, ‖Quæso domine deus cæli fortis magne atque terribilis, qui custodis pactum, & misericordiam cum his qui te diligunt, & custodiunt mandata tua: fiant aures tuæ auscultantes,
C & oculi tui aperti, vt audias orationẽ serui tui, quam ego oro coram te hodie, ‖nocte & die pro filiis Israel seruis tuis: & confiteor pro peccatis filiorum
=peccaui mus Israel, quibus =peccauerunt tibi: & ego & domus patris mei peccauimus, va-
nitate seducti sumus, & non custodiui
=statuta, mus mandatum, & =ceremonias, & iudicia quę præcepisti Moysi famulo tuo. Memento verbi quod mandasti Moysi seruo tuo, dicens, Cum trangressi fueritis, ego dispergam vos in populos. Et si reuertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea: etiam si abducti fueritis ad extrema cæli, & inde cõ
D gregabo vos, & reducã in locum quem elegi vt habitaret nomen meum ibi. Et ipsi serui tui, & populus tuus, quos redemisti in fortitudine tua magna, & in manu tua valida. Obsecro domine, sit auris tua attendens ad orationem serui tui & ad orationem seruorum tuorum qui volunt timere nomen tuum: & dirige seruum tuum hodie, & da ei misericordiam ante virum hunc. ego enim eram pincerna regis.

CAP. II.

Nehemias impetratis literis à rege Artaxerxe, venit Ierosolymam. Oratio. AEdificantur muri Ierusalem.

FActum est autem in mense Nisan, A
anno vicesimo Artaxerxis regis, & vinum erat ante eum: leuaui vinũ
& dedi regi: & =eram quasi languidus ante faciem eius. Dixitque mihi rex, Quare vultus tuus tristis est, cum te ægrotum non videam? ‖Non est hoc =frustra, sed malum nescio quid in cor de tuo est. Et timuit valde, ac nimis, & dixi regi, Rex in æternum viue: quare non mœreat vultus meus, quia ciuitas domus sepulchrorum =patris mei deserta est, & portæ eius combustæ sunt igni? Et ait mihi rex. Pro qua re postulas? Et oraui deum cęli: & dixi ad regem, Si videtur regi bonum, & si placet seruus tuus ante faciem tuam, vt mittas me in Iudæam ad ciuitatem sepulchri patris mei, & ædificabo eam. Dixitque mihi rex, & regina quæ sedebat iuxta eum, Vsque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reuerteris? Et B
placuit ante vultum regis, & misit me: & constitui ei tempus. Et dixi regi, Si regi videtur bonum, epistolas det mihi ad duces regionis trans flumen, vt traducant me, donec veniam in Iudæã
& epistolam ad Asaph custodem =sal- pomarij
tus regis, vt det mihi ligna, vt tegere possim portas templi, turres domus, & muros ciuitatis, & domum quam ingressus fuero. Et dedit mihi rex iuxta Manum dei mei bonam mecum. ‖Et veni ad duces regionis trans flumen, dedique eis epistolas regis. Miserat autem rex mecum principes militum, & equites. Et audierunt Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites, & cõtristati sunt afflictione magna, quod venisset homo q̃ quæreret prosperitatẽ

=nõ erã lo litus præ me ferre tristitiam corã eo. =nisi tristi tia =patrum meorum

C filiorum Israel. Et veni Ierusalem, & eram ibi tribus diebus: & surrexi nocte ego, & viri pauci mecum, & non indicaui cuiquam quid dominus dedisset in corde meo vt facerem in Ierusalem: & iumentum non erat mecum, nisi animal cui insidebam. Et egressus sum per portam vallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portam sterco-
ris: & considerabam murum Ierusalem dissipatum, & portas eius consumptas igni. Et transiui ad portam fontis, & ad aquæductum regis, & non erat locus iumento cui sedebam, vt transiret. Et ascendi per torrentem nocte, & cõsyderabam murum: & reuersus veni ad portam vallis, & redii. Magistratus autem nesciebant quo abissem, aut quid ego facerẽ: sed & Iudæis & sacerdotibus, & optimatibus, & magistratibus, & reliquis qui faciebant opus, vsque ad id loci nihil indicaueram.

D ¶ Et dixi eis. Vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Ierusalem deserta est, & portæ eius consumptæ sunt igni: venite, & ædificemus muros Ierusalem, & non simus vltrà opprobrium. Et indicaui eis manum dei mei quod esset bona mecum, & verba regis quæ locutus esset mihi, & [a]dixerũt [a]aio', Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono. Audierũt autem Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites, & Gosem Arabs: & subsannauerunt nos, & despexerunt, dixeruntque, Quæ est hæc res quam facitis? nunquid contra [a]prospera regem vos rebellatis? Et reddidi eis re faciet: sermonem, dixique ad eos, Deus cæli ipse nos [a]iuuat': & nos serui eius sumus, surgamus, & ædificemus: vobis autẽ non est pars, & iustitia, & memoria in Ierusalem.

CAP. III.

¶ Catalogus eorum qui muros ædificauerunt.

A ET surrexit Eliasib sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes & ædificauerunt portam gregis: ipsi [a]sanctificauerũt eã, & statue- [a]vel, istau
runt valuas eius, & vsque ad turrim [a]centum cubitorum sanctificauerunt' [a]Meah in
eam vsque ad turrim Hananeel. Et iux- staurauerunt
ta eum ædificauerunt viri Iericho, & iuxta eum ædificauit Zacchur filius Amri. Portam autem piscium ædificauerunt filii Asnaa: ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius & seras, & vectes. Et iuxta eos ædificauit Marimuth filius Uriæ filiis Accus. Et iuxta eos ædificauit Mosollam filius Barachiæ, filii Mesezebel: & iuxta eos ædificauit Sadoc filius Baana. Et iuxta eos ædificauerunt Thecue B
ni: optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere domini sui. Et portam veterem ædificauerunt Ioiada filius Phasea, & Mosollam filius Besodia: ipsi texuerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras & vectes. Et iuxta eos ædificauerunt Meltias Gabaonites, & Iadon Meronathites, viri de Gabaon, & Maspha: pro duce qui erat in regione trans flumen. Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araia aurifex: & iuxta eum ædificauit Ananias filius [a]pigmentarii': & [a]dimiserunt' Ieruſalem vsque ad murum plateæ latioris. Et iuxta eos ædificauit Raphaia filius Hur princeps [a]vici' Ierusalem. Et iuxta eos ædificauit Iedaia filius Haromaph contra domum suam: & iuxta eum ædificauit Hattus filius Hasebonię. [a]Mediam partem' vici ædificauit Melchias filius Herem, & Hasub filius Phahath-moab', & turrim furnorum. Et iuxta eum ædificauit Sellum filius Alohes princeps mediæ partis vici Ierusalem, ipse & filiæ eius. Et portam valIis ædificauit Hanun, & habitatores zanoe: ipsi ædificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes, & mille cubitos in muro, vsque ad portam sterquilinii. Et portam sterquilinii ędificauit Melchias filiꝰ Rochab princeps [a]vici' Beth-acharem: ipse ædificauit eam, & statuit valuas eiꝰ, & seres & vectes. Et portam fontis ædificauit Sellũn filius Cholhoza, princeps pagi Maspha: ipse ædificauit eam, & texit, & statuit valuas eius, & seras, & vectes, & muros piscinæ [a]Siloe in hortum regis, & vsque ad gradus qui descẽdunt de ciuitate Dauid. Post

[a]Haracahim: [a]instauarauerunt C [a]mediæ partis [a]Mensurã secũdam [a]partis D [a]pomarii iuxta

eum ędificauit Nehemias filius Azboc
[a] vel, regionis & infra princeps dimidiæ [a] partis vici Beth-sur, vsque contra sepulchrum Dauid, & vsque ad piscinam quæ grandi opere cõstructa est, & vsque ad domum fortiũ. Post eum ædificauerunt Leuitæ, Rehum filius Benni: post eum ædificauit Hasebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. Post eum ædificauerunt fratres eorum Bauai filius Henadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ.
Et ædificauit iuxta eum Azer filius Iosue, princeps Maspha mensuram secũ-
E dam, contra ascensum firmissimi angu-
[a] ascendit & li. Post eum [a] in monte [b] ædificauit Baruch filius zachai mensuram secundã, ab angulo vsque ad portam domus Eliasib sacerdotis magni. Post eum ædificauit Merimuth filius Vriæ filii Haccus mensuram secundam, à porta do-
[a] perficeretur mus Eliasib, donec [a] extenderetur [b] domus Eliasib. Et post eum ædificauerũt sacerdotes viri de campestribus Iordanis. Post eos ędificauit Beniamin & Hasub contra domum suam: & post eum ædificauit Azarias filius Maasiæ filii Ananiæ contra domum suam. Post eum ædificauit Bennui filius Henadad mẽsuram secundam, & domo Azariæ vs-
[a] angulũ, & infra que ad [a] flexuram [b], & vsque ad angulũ.
Post eum ædificauit Phalel filius Ozi
F contra flexuram & turrim quæ eminet
[a] quę erat de domo regis excelsa, [a] id est in atrio carceris: post eum Phadaia filius Pharos. Nathinæi autem habitabant in Ophel, vsque contra portam aquarũ ad orientem, & turrim quæ prominebat.
Post eum ædificauerunt Thecueni mẽsuram secundam è regione, à turre magna eminenti vsque ad murum [a] templi [b], Sursum autem ad portam equorũ ædificauerunt sacerdotes, vnusquisque
G contra domum suam. Post eos ædificauit Sadoc filius Emmer cõtra domum suam. Et post eum ædificauit Semaia filius secheniæ, custos portæ orientalis.
[a] arcis Post eum ædificauit Hanania filius Selemiæ, & Hanum filius Seleph sextus mensuram secundam: post eum ædificauit Mosollam filius Barachiæ, contra gazophylacium suum. post eum [a] ædificauit Melchias filius aurificis, vsq; ad domum Nathinæorum, & [a] negotiatorum scrutã vendentium contra portam iudiciam, & vsque ad cœnaculum anguli.
Et intra cœnaculum anguli in porta gregis ædificauerunt [a] aurifices [b] & negotiatores. [a] vel, fabri ærarii

CAP. IIII.

Sanaballat & Tobias murorum ędificationem prohibent. Oratio Nehemiæ contra inimicos. Armati ædificant Israelitæ.

A Factum est autem, cum audisset Sanaballat quod ædificaremus murum, iratus est valde: & motus nimis subsannauit Iudæos, & dixit
[a] exercitu coram fratribus suis, & [a] frequentia Samaritanorum, Quid Iudæi faciunt imbecilles? num dimittent eos gentes? Num sacrificabunt, & complebunt in vna die? Nunquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combusti sunt? Sed & Tobias Ammanites
[a] proximus eius [b], ait, Ædificent tibi ascẽ-
[a] qui erat apud eũ. derit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. Audi deus noster, quia facti sumus despectui: conuerte opprobriũ super caput eorũ, & da eos i despectionem in terra captiuitatis. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua nõ deleatur: quia irriserunt ædificantes. Itaque ędificauimus murum, & coniunximus totum vsque ad partem dimidiam: & prouocatum est cor populi ad operandum.
B Factum est autem, cum audisset Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammonitæ, & Azotii, quod obducta esset cicatrix muri Ierusalem, & quod cœpissent interrupta concludi: irati sunt ni-
[a] cõiurati [b] euellerẽt eam, mis. Et [a] congregati [b] sunt omnes pariter vt venirent, & pugnarent contra Ierusalem, & [a] molirentur insidias [b]. Et orauimus deum nostrum, & posuimus custodes sup murũ die ac nocte contra eos.
Dixit autem Iudas, Debilitata est fortitudo portantis, & humus nimia est, & nos non poterimus ædificare murum. Et dixerunt hostes nostri, Nesciãt & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & cessare faciamus opus. ¶ Factum est autem venientibus Iudæis qui habitabãt iuxta eos, & dicentibus nobis per decem vices ex omnibus locis quibus ve

nerant ad nos, statur in loco post murum per circuitū populū in ordinē cum gladiis suis, & lanceis, & arcub9. Et perspexi atque surrexi: & aio ad optimates & magistratus, & ad reliquam partem vulgi. Nolite timere à facie eorum. Domini magni & terribilis memētote & pugnate pro fratribus vestris, C filiis vestris & filiabus vestris & vxoribus vestris & domibus vestris. Factum est autem, cum audissent inimici nostri nuntiatum esse nobis, dissipauit deus consilium eorum. Et reuersi sumus omnes ad muros, vnusquisque ad op9 suum. Et factum est à die illa, media ps iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, & lāceæ, & scuta, & arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Iuda ædificantium in muro, & portantium onera, & D imponentium: vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium. A Edificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant & clangebant buccina iuxta me, Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi. Opus grande est & latum, & nos separati sumus in muro procul alter ab altero: ī loco quocunq; audieritis clangorē tubæ, illuc concurrite ad nos. Deus noster pugnabit pro nobis. Et nosipsi faciamus op9: & media pars nostrum teneat lanceas ab ascensu auroræ, donec egrediantur astra. In tempore quoque illo dixi populo, Vnusquisque cum puero suo maneat in medio Ierusalem, & sint nobis vices per noctem, & per diem ad operandum. Ego autem, & fratres mei & pueri mei, & custodes q erāt post me, non deponebamus vestimenta nostra: vnusquisque tantum nudabatur ad baptismum.

*in inferioribus locis
*in locis eminentibus
*per familias
*in custodiam
*lauandi gratia

CAP. V.

Populo fame laboranti Nehemias prohibet vsuras: sua autem, non habēribus largitur.

A ET factus est clamor populi, & vxorum eius magnus aduersus fratres suos Iudæos. Et erant qui dicerent, Filii nostri & filiæ nostrę multæ sunt nimis: accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & viuamus. Et erant qui dicerēt, Agros nostros, & vineas, & domos nostras* opponamus: & accipiamus frumentum in fame. Et alii dicebant, Mutuo sumamus pecunias in tributa regis, demusq; agros nostros & vineas: & nūc sicut carnes fratrū nr̄orū, sic carnes nr̄æ sunt: & sicut filii eorū, ita & filii nr̄i, ecce nos subiugam9 filios nr̄os & filias nostras in seruitutem, & de filiabus nostris sunt famulæ, nec habemus vnde possint redimi, & agros nostros & vineas nostras alii possident. Et iratus sum nimis, cum audissem clamorem eorum secundum verba hæc, cogitauitque cor meum mecum, & increpaui optimates & magistrat9, & dixi eis, Vsurasne singuli à fratribus vestris exigitis? Et congregaui aduersum eos concionem magnam, & dixi eis, Nos, vt scitis, redemimus fratres nostros Iudæos qui venditi fuerant gentibus, secūdum possibilitatem nostrā: & vos igitur vendetis fratres vestros, & redimemus eos? Et siluerūt, nec inuenerunt quid responderent. Dixi ꝑ ad eos, Nō est bona res, quam facitis: quare non in timore dei nostri ambulatis, ne exprobetur nobis à gentibus inimicis nostris? Et ego & fratres mei & pueri mei cōmodauim9 plurimis pecuniam & frumentum: non repetemus in commune istud, æs alienum concedamus quod debetur nobis. Reddite* eis hodie agros suos, & vineas suas, & oliueta sua, & domos suas quin potius & centesimā pecuniæ frumenti, vini & olei, quam exigere soletis ab eis, date pro illis. Et dixerunt, Reddemus, & ab eis nihil quæremus: sicque faciemus vt loqueris. Et vocaui sacerdotes, & adiuraui eos vt facerent iuxta quod dixeram. Insuper excussi sinum meum, & dixi, Sic excutiat deus omnem virum qui non cōpleuerit verbum istud de domo sua, & de laboribus suis: sic excutiatur, & vacuus fiat. Et dixit vniuersa multitudo, Amen. Et laudauerunt dominum. Fecit ergo populus sicut erat dictum. A die autem illa qua præceperat rex mihi vt essem dux in terra iuda, ab anno vicesimo vsque ad annum tricesimum secundum Artaxerxis regis per annos duodecim, ego & fratres mei annonas quæ duci-

*pignori
B
*vendentur nobis
*relinquamus quæso vsurā hanc,
*quæso
C
*vestimētum

D bus debebantur, non comedimus. Duces autem primi, qui fuerant ante me, grauauerunt populum, & acceperunt ab eis in pane, & vino, & pecunia quotidie siclos quadraginta: sed & ministri eorū [a] depresserant populum': Ego autem non feci ita, propter timorem dei: quin potius in opere muri ædificaui, & agrum non emi, & omnes pueri mei congregati ad opus erant. Iudæi quoque & magistratus cētum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus quæ in circuitu nostro sunt, in mensa mea erant. Parabatur autē mihi per dies singulos bos vnus, arietes sex electi, exceptis volatilibus. & [b] inter dies decem vina diuersa, & alia multa tribuebam': insuper & annonas ducatus mei non quæsiui. valde enim attenuatus erat populus. Memento [c] mei deus meus in bonum secundum omnia quæ feci populo huic.

[a] dominati sūt populo:

[b] in oībus vinum in abūdantia, quantum sat fuisset ꝑ dies decē

CAP. VI.

Rursus impeditur ædificatio, Epistola Sanaballat ad Nehemiam, Nehemias non deterretur ab opere propter pseudoprophetas.

A Factum est autem, cum audisset Sanaballat, & Thobias, & Gossem Arabs, & cęteri inimici nostri, ꝙ ædificassem ego murum, & non esset in ipso residua interruptio (vsq; ad tempus autē illud valuas non posueram in portis) miserunt Sanaballat, & Gossem Arabs ad me, dicētes, veni, & ꝑcutiamus fœdꝰ pariter in [a] viculis' in campo Ono. Ipsi autem cogitabant vt facerent mihi malū. Misi ergo ad eos nuntios, dicens, Opus grande ego facio, & non possum descendere: ne forte negligatur, cum venero & descendero ad vos. Miserunt autem ad me secūdum verbū hoc, per quatuor vices: & respōdi eis iuxta sermonem priorem. ¶Et misit ad me Sanaballat iuxta verbum prius quinta vice puerum suum, & epistolā habebat * in manu sua scriptam hoc modo. IN GENTIBVS auditū est, & Gossem dixit ꝙ tu, & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea ædifices murum, & leuare te velis super eos regem: propter quam causam & ꝓphetas posueris qui prędicent de te in Ierusalem, dicentes, Rex in Iudæa est. Auditurus est rex verba hæc: idcirco nunc veni, vt ineamus consilium pariter. Et misi ad eos, dicens, Nō est factū secundū verba hæc q̄ tu loq̄ris: de corde enī tuo tu cōponis hęc. Oēs enī hi terrebant nos, cogitantes quòd cessarent manus nostræ ab opere, & quiesceremus. Quam ob causam magis confortaui manus meas: & ingressus sum domum Semaiæ filii Dalaiæ filii Metabeel [b] secreto'. Qui ait. [c] Tractemus nobiscum in domo' dei ī medio templi, & claudamus portas ædis: quia venturi sunt vt interficiant te, & nocte venturi sunt ad occidendum te. Et dixi, Num quisquam similis mei fugit? & qs vt ego, ingredietur templum, & viuet? Non ingrediar. Et intellexi ꝙ deus nō misisset eum, sed quasi vaticinans, locutus esset ad me, & Thobias & Sanaballat conduxissent eum. Acceperat enim pretium, vt territus facerē, & peccarem, & haberent malum quod exprobrarent mihi. Memento mei deus pro Thobia & Sanaballat, iuxta opera eorum talia: sed & Noadiæ prophetæ, & cæterorum prophetarum qui terrebant me. Completus est autem murus vicesimoquinto die mensis Elul, quinquagintaduobus diebus. ¶Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, vt timerent vniuersæ gentes quæ erant in circuitu nostro, & conciderēt intra semetipsos, & scirēt quòd à deo factum esset opus hoc. Sed & in diebꝰ illis multæ optimatum Iudæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, & à Tobia veniebant ad eos. Multi enim erāt in Iudæa habentes iuramentum eius, quia gener erat Secheniæ filii Area, & Iohanan filius eius acceperat filiā Mosollam filii Barachiæ, sed & laudabant eum coram me, & verba mea nuntiabant ei: & Tobias mittebat epistolas vt terreret me.

[a] Chephirim

* apertā

B

[b] & ipse clausus.

[c] Cōueniamus in domum

D

CAP. VII.

Extructo muro, applicantur custodes per Nehemiam. Numeratur populus à captiuitate reuersus.

A Eccl. 49 d Postquam autē ædificatus est murus, & posui valuas, & recēsui ianitores, & cantores, & Leuitas: p̄cepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi [e] domus de [f] Ierusalem (ipse enim quasi vir verax & timens deum plus cæteris videbatur.) & dixi eis. Non aperiantur portæ Ierusalem vsque ad calorem solis. Cumq; adhuc assisterent, clausæ portæ sunt, & oppilatæ: et posui custodes de habitatoribus Ierusalē, singulos per vices suas, et vnūquēq; contra domum suam. Ciuitas autem erat lata nimis et grandis, et populus paruus in medio eius, et non erant domus ædificatæ. || Deus autem dedit in corde meo, et congregaui optimates, et magistratus et vulgus, vt recenserem eos: et inueni librū [g] census [h] eorum qui ascenderāt primū, et inuentum est scriptum in eo: isti filii prouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, et reuersi sunt in Ierusalem, et in Iudæam, vnusquisque in ciuitatem suam. Qui venerunt cum zorobabel, Iosue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardocheus, Belsan, Mespharat, Begoai, Nahū Baana. ¶ Numerus virorū populi Israel. Filii Pharos, duo millia centum septuagintaduo. Filii Saphatia trecēti septuagintaduo. Filii Area, sexcenti quinquaginta duo. Filii Phahath-moab filiorum Iosue et Ioab, duo millia octingenti decem et octo. Filii AElam mille ducenti quinquagintaquatuor. Filii zethua, octingenti quadragintaquinque. Filii zachai, septingenti sexaginta. Filii Bannui, sexcetiquadraginta octo. Filii Bebai, sexcenti vigintiocto. Filii Azgad, duo millia trecenti vigintiduo. Filii Adonicam, sexcenti sexagintaseptem. Filii Beguai, duo millia sexagītaseptē. Filii Adin, sexcēti qn quagintaquinq;. Filii Ater, filii Hezecię nonagintaocto. Filii Hasem, trecenti vigintiocto. Filii Besai, trecenti vigintiquatuor. Filii Hareph, centum duodecim. Filii Gabaon, nonagintaquinque. Filii Beth-lehem et Netupha, centum octogintaocto. Viri Anathoth, centum vigintiocto. Viri Beth-azmoth, quadragintaduo. Viri Cariath-iarim, Cephira et Beroth, septingenti quadragintatres viri Rama et Geba, sexcenti vigintivnus. Viri Machmas, cētum vigintiduo. Viri Bethel et Hai, centumvigintitres viri Nebo alterius, quinquagintaduo. Viri AElam alterius, mille ducēti quinquagintaquatuor. Filii Harem, trecenti viginti. Filii Iericho, trecenti quadragintaquinque. Filii Lod-hadid et Ono septingenti vigintivnus. Filii Senaa, tria millia nongenti triginta. ¶ Sacerdotes. Filii Idaia in domo Iesua, nongenti septuagīta tres. Filii Emmer, mille quinquagitaduo. Filii Phasphur, mille ducenti quadragintaseptem. Filii Arem, mille decem et septem. ¶ Leuitæ: Filii Iosuæ et Cedmiel filiorum Oduiæ septuagintaquatuor. ¶ Cantores: Filii Asaph, centum quadragintaocto. ¶ Ianitores: Filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Athita, filii Sobai: centum trigintaocto. ¶ Nathinæi: Filii Soha, filii Hasupha, filii Tebbaoth, filii Ceros, filii Ciaa, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba, filii Selmai, filii Hanā, filii Geddel, filii Gaher, filii Raaia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gezem, filii Aza, filii Phasea, filii Besai, filii Munim, filii Nephussim, filii Bacbuc, filii Hacupha, filiia Harhur, filii Bessot'i filii Mahida, filii Harsa, filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, filii Nasia, filii Hatipha, filii seruorum Salomonis, filii Sotai, filii Sophereth, filii Pharida, filii Iahala, filii Darcon, filii Ieddel, filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erat ortus ex sabaim, filii Amon. Omnes nathinæi, et filii seruorum Salomonis, trecenti nonagintaduo. Hi sunt autem qui ascenderunt de Thel-mela, Thel-harsa, Cherub, Addon, et Emmer: et non potuerunt indicare domum patrum suorum, et semen suum, vtrum ex Israel essent. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda sexcenti quadragintaduo. Et de sacerdotib9 filii Habia, filii Accos, filii Berzellai qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem: et vocatus est nomine eorum, hi quæsierunt scripturā suā [i] in censu [k], et non inuenerunt: et eiecti sunt de sacerdotio. Dixitque Athersata eis vt non manducarent de sanctis sanctorū, donec staret sacerdos [l] doctus

[e] palatii ī

[f] Esd. 2. a.

[g] genealogiæ

[h] qua series generationis eorum recēseretur

[i] in Vrim & Thummim

& eruditus). Omnis multitudo quasi vir vnus quadraginta duo millia trecẽti sexaginta: absq; seruis & ancillis eorum, qui erant septem millia trecenti triginta septẽ: & intereos cantores, & cãtatrices ducenti quadraginta quinque. Equi eorum, septingẽti triginta sex, muli eorum, ducẽti quadraginta quinque.
G cameli eorum, quadringenti triginta quinque. asini, sex millia septingenti viginti. ¶ Nonnulli autem de principib9 familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit in thesaurũ auri drachmas
"vel, crateras mille, "phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingẽtas triginta. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis auri drachmas vigẽti millia, & argẽti mnas duo millia & centas. Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas viginti millia, & argenti mnas duo millia, & tunicas sacerdotales sexaginta septem. Habitauerũt autem sacerdotes, & Leuitæ, & ianitores & cantores, & reliquum vulgus, & nathinæi, & omnis Israel in ciuitatibus suis.

CAP. VIII.

Populum audita lege contristatũ cõsolatur Nehemias. Lætitia in Israel cognita dei voluntate. Festum tabernaculorum. Legitur liber legis.

A ET venerat mensis septimus: filii autem Israel erant in ciuitatibus suis. Cõgregatusque est omnis populus quasi vir vnus ad plateam quæ est ante portam aquarum: & dixerunt Esdræ scribæ vt afferret librum legis Moysi, quam præceperat dominus Israeli. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi. Et legit in eo aperte in platea quę erat ante portam aquarum, de mane vsque ad mediam diem in conspectu virorũ, & mulierum, & sapientiũ: & aures omnis populi erant erectæ ad librum. Stetit autem Esdras scriba super gradum ligneum quem fecerat ad loquendum:
B & steterunt iuxta eum Mathathias, & Semeia, & Ania, & Vria, & Helcia, & Maasia, ad dexteram ei9: & ad sinistrã, Phadaia, Misael, & Melchia, & Hasũ, & Hasbadana, Zacharia, & Mosollã. Et aperuit Esdras librũ coram omni populo: sup vniuersum quippe põpulũ eminebat. Et cũ aperuisset eũ, stetit ois populus. Et benedixit Esdras dño deo magno: & respondit omnis populus Amẽ amen, eleuãs manus suas, & incuruati sunt, & adorauerunt deũ proni in terram. Porro Iosue, & Bani & Serebia, Iamin, Accub, Sebthai, Odia, Maasia, Celita, Azarias, Iozabed, Hanan, Phalaia Leuitæ, silentium faciebant in populo ad audiendam legem: populus autẽ stabat in gradu suo. Et legerunt in libro legis dei distincte, & apposite ad intelligendum: & intellexerunt cum legere tur. ¶ Dixit autem Nehemias ipse est Athersatha) & Esdra sacerdos & scriba & Leuitæ interpretantes vniuerso populo, Dies sanctificat9 est domino deo vestro, nolite lugere, & nolite flere.
C Flebat omnis populus, cũ audiret verba legis. Et dixit eis, Ite, comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite ptes his qui non præparauerunt sibi. qa sanctus dies domini est, & nolite contristari. gaudium etenim domini est, fortitudo vestra. Leuitæ autem silentium faciebant in omni populo, dicentes, Tacete: quia dies sanctus est, & nolite dolere. ¶ Abiit itaque omnis populus, vt comederet, & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiam magnã: quia intellexerant verba quæ docuerat eos
¶ Et in die secũdo congregati sunt principes familiarũ vniuersi populi, sacerdotes, & Leuitę ad Esdram scribam, vt interpretaretur eis verba legis, Et inuenerunt scriptum in lege, præcepisse dominum in manu Moysi, vt habitent filii Israel in tabernaculis, in die solenni, mense septimo: & vt prædicent, & diuulgent vocem in vniuersis vrbibus suis, & in Ierusalem dicentes, Egredi- D
mini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, vt fiant tabernacula, sicut scriptũ eũ. Et egressus est populus, & attulerunt. Fecerunt9q; sibi tabernacula vnusquisq; in domate suo, & in atriis sui:, & in atriis domus dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim. Fecit ergo vniuersa eccle

sia eorum qui redierant de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerãt à diebus Iosue filii Nun taliter filii Israel vsq; ad diem illũ. Et fuit lætitia magna nimis. Legit autem in libro legis dei per dies singulos, à die primo vsque ad diẽ nouissimum. & fecerunt solennitatem septem diebus, & in die octauo collectã iuxta ritum.

CAP. IX.

Populus vxores alienigenas abiicit. Confessio peccati. Laudat Nehemias deum. Beneficia dei erga Israelẽ. Ingratitudo & peccatum populi. Misericordia dei & beneficia in populum suum. Spiritus dei doctor. Iustus & verax deus. Confessio. Percutit fœdus cum deo populus.

A IN die autẽ vicesimo quarto mẽsis huius conuenerunt filii Israel in ieiunio, & in saccis, & humus super eos. Et separatum est 1.Esd.9.c semen filiorum Israel ab omni filio alienigena: & steterunt, & confitebãtur peccata sua, & iniquitates patrum suorum. Et consurrexerunt ad standum: & legerunt in volumine legis dñi dei sui, quater in die, & quater confitebãtur, & adorabant dominum deum suum. Surrexerunt autem super gradum Leuitarum Iosue, & Bani, & Cedmiel, Sabania, Bonni, Sarebias, Bani, & Chanani: & clamauerunt voce magna ad dominum deum suum. Et dixerũt Leuitæ Iosue, & Cedmiel, Bonni, Hasebnia, Serebia, Odaia, Sebnia, Phathahia: Surgite, benedicite domino deo vestro ab æterno vsque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelso in omni benedictione & laude. Tuipse domine solus tu fecisti cælum, & cælum cælorum, & omnem exercitum eorum: terram, & vniuersa quę in ea sunt: maria, & omnia quæ in eis sũt: & tu viuificas omnia hæc, & exercitus cęli te adorat. Tuipse domine deus, qui VT B elegisti Abram, & eduxisti eũ de [a]igne Chaldæorum, & posuisti nomen eius Abrahã. Et inuenisti cor eius fidele coram te: & percussisti cum eo fœdus, vt dares ei terram Chananæi, Hethæi, & Heuæi, & Amorrhæi, & Pherezęi, & Iebusæi, & Gergesæi, vt dares semini eius: & implesti verba tua, quoniam iustus es. Et vidisti afflictionem patrum nostrorum in Aegypto: clamoremq; eorum audisti super mare rubrum. Et dedisti signa atque portenta in Pharaone, & in vniuersis seruis eius, & in omni populo terræ illius: cognouisti enim quia superbe egerant contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die. Et mare diuisisti ante eos, & transierunt per medium maris in sicco: persecutores autem eorum proiecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas. Et in columna nubis doctor eorum fuisti per diem: & in columna ignis per noctẽ: vt appareret eis via per quam [a]ingrediebantur. Ad montem quoq; Sinai descendisti, & locutus es cum eis de cælo: & dedisti eis iudicia recta, & legem veritatis, [a]ceremonias, & præcepta bona. Et sabbathum sanctificatum tuum ostendisti eis, & mandata, & ceremonias, & legem præcepisti eis in manu Moysi serui tui. Panem quoq; de cælo dedisti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxisti eis sitientibus: & dixisti eis vt ingrederentur & possiderent terram super quam leuasti manum tuam, vt traderes eis. Ipsi vero, & patres nostri superbe egerunt, & indurauerunt ceruices suas, & non audierunt mandata tua. Et noluerunt audire: & non sunt recordati mirabiliũ tuorum quæ fecerat eis. Et indurauerunt ceruices suas, & dederunt caput vt conuerterentur ad seruitutem suã [a]quasi per contentionem. Tu autẽ deus propitius, clemens, & misericors, lõ ganimis, & multæ misérationis nõ dereliquisti eos, & quidem cum fecissent sibi vitulum conflatilem, & dixissent, Iste est deus tuus, qui eduxit te de Aegypto: Fecerũtq; blasphemias magnas. Tu autem in misericordiis tuis multis non dimisisti eos in deserto: columna nubis non recessit ab eis per diem, vt duceret eos in viam: & columna ignis per noctem, vt ostẽderet eis iter per quod ingrederentur. Et spiritum tuum bonum dedisti qui doceret eos, & manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, & aquam dedisti eis in siti. Quadraginta annis pauisti eos in deserto, nihil eis defuit: vestimenta eo-

[a]ingredentur. C [a]statuta, [a]cũ rebellione. D

rum non inueterauerunt, & pedes eorum non sunt attriti. Et dedisti eis regna & populos, & partitus es eis sortes: & possederunt terram Sehon, & terram regis Hesebon, & terram Og regis Basan. Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cæli, & adduxisti eos ad terram de qua dixeras patribus eorũ vt ingrederentur & possiderent. Et venerunt filii, & possederunt terram, & humiliasti coram eis habitatores terræ Chananęos, & dedisti eos in manu eorum, & reges eorum, & populos terræ, vt facerent eis sicut placebat illis. Cœperunt itaq; vrbes munitas & humum pinguem, & possederunt domos plenas cunctis bonis: cisternas ab eis fabricatas, vineas, & oliueta, & ligna pomifera multa: & comederunt, & saturati sunt, & impinguati sunt, & abundauerũt deliciis in bonitate tua magna. Prouocauerũt autem te ad iracundiã, & recesserunt à te, & proiecerunt legem tuam post terga sua: & prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos vt reuerterent ad te: fecerũtq; blasphemias grãdes. Et dedisti eos in manũ hostium suorum, & afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamauerunt ad te, & tu de cælo audisti, & secundum miserationes tuas multas dedisti eis saluatores qui saluarent eos de manu hostium suorum. Cumq; requieuissent, reuersi sunt vt facerẽt malũ in conspectu tuo: & dereliquisti eos in manu inimicorum suorum, & possederunt eos. Conuersiq; sunt, & clamauerunt ad te: tu autem de cælo exaudisti, & liberasti eos in misericordiis tuis multis temporibus. Et contestatus es eos vt reuerterentur ad legẽ tuam. Ipsi vero superbe egerunt, & nõ audierunt mandata tua, & in iudiciis tuis peccauerunt, quæ faciet homo, & viuet in eis: & dederunt humerum recedentem, & ceruicem suam indurauerunt, nec audierunt. Et protraxisti super eos annos multos, & contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum: & non audierunt, & tradidisti eos in manum populorum terrarum. In misericordiis autem tuis plurimis non fecisti eos in cõsumptionem, nec dereliquisti eos: quoniã deus miserationum, & clemens es tu. Nunc itaque deus noster magne, fortis & terribilis, custodiens pactum & misericordiam, ne auertas à facie tua omnem laborem qui inuenit nos, reges nostros, & principes nostros, & sacerdotes nostros, & prophetas nostros, & patres nostros, & omnẽ populum tuum à diebus regis Assur, vsque in diem hanc. Et tu iustus es in omnibus quæ venerunt super nos: quia veritatem fecisti nobis, nos autem impie egimus. Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt legem tuam, & non attenderunt mandata tua, & testimonia tua quæ testificatus es in eis. Et ipsi in regnis suis bonis, & in bonitate tua multa quã dederas eis, & in terra latissima & pingui quam tradideras in conspectu eorum, non seruierunt tibi, nec reuersi sunt à studiis suis pessimis. Ecce nos ipsi hodie serui sumus: & terra quam dedisti patribus nostris vt comederent panem eius & quæ bona sunt eius, & nosipsi serui sum9 in ea. Et fruges eius multiplicãtur regibus quos posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur, & iumentis nostris secundum voluntatem suam, & in tribulatione magna sumus. Super omnibus ergo his nosipsi percutimus fœdus, & scribimus, & signant principes nostri, Leuitæ nostri, & sacerdotes nostri.

tumuerunt.

E

vt, conuitia

F

G

fructum

CAP. X.

Signatores fœderis. Quid populus in fœdere deo promiserit.

A

Signatores autem fuerunt, Nehemias, Athersatha filius Hachelai, & Sedecias, Saraias, Azarias, Ieremias, Pheshur, Amarias, Melchias, Hattus, Sebenia, Melluch, Harem, Merimuth, Obdias, Daniel, Gẽthon, Baruch, Mosollam, Abia, Miamin, Maazia, Belgai, Semeia: hi sacerdotes. Porrò Leuitæ, Iosue filius Azaniæ, Bennui de filiis Henadad, Cedmiel: & fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Phalaia, Hanan, Micha, Rohob, Hasebia, Zachur, Serebia, Sabania, Odaia, Bani, Baninu. Capita populi, Pharos, Phahath moab, AElam, Zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebai, Adonia, Begoai, Adin, Ater, Hezecia,

Azur, Odaia, Hasum, Besai, Hareph, Anathoth, Nebai, Megphias, Mosollam, Hazir, Mesizabel, Sadoc, Ieddua, Phelatia, Hanan, Anaia, Osee, Hanania, Hasub, Alohes, Phalea, Sobec, Rehum, Maasia, Echaia, Hanan, Anan, Melluch, Haram, Baana: & reliqui de populo, sacerdotes, Leuitæ, ianitores, & cantores, nathinæi, & omnes qui se separauerunt de populis terrarum ad legē dei, vxores eorum, filii eorum, & filiæ eorum, omnes qui poterant sapere sponsores pro fratribus suis, optimates eorum, & qui veniebant ad pollicendum & iurandum vt ambularēt in lege dei quā dederat in manu Moysi serui sui, vt facerent & custodirent vniuersa mandata domini dei nostri, & iudicia eius & [a]ceremonias eius, & vt non daremus filias nostras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filiis nostris. Populi quoque terræ, qui important venalia, & omnia ad vsum per diem sabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in sabbatho & in die sanctificato. Et dimittemus annum septimum, & exactionem vniuersæ manus, Et statuemus super nos præcepta, vt demus tertiam partem sicli per annum ad opus domus dei nostri ad panes propositionis, & ad sacrificiū sempiternum, & in holocaustum sempiternum in sabbathis, in Calendis, in solennitatibus, & in sanctificatis, & [b] peccato: vt exoretur pro Israel, & in omnem vsum domus dei nostri. Sortes ergo misimus super oblationem lignorum inter sacerdotes, Leuitas, & populum, vt interficerentur in domum dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora a [c]temporibus anni vsque annum: vt arderent super altare domini dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi. & vt afferremus primogenita terræ nostræ, & primitiua vniuersi fructus omnis ligni ab anno in annū, in domo domini. & primitiua filiorum nostrorum, & pecorum nostrorum sicut scriptum est in lege, & primitiua boum nostrorum, & ouium nostrarum, vt offerrentur in domo dei nostri sacerdotibus qui ministrant in domo dei nostri. Et primitias ciborum nostrorum, & libaminum nostrorum, & poma omnis ligni, vindemiæ quoque, & olei afferemus sacerdotibus ad [d]gazophylacium dei nostri, & decimam partem terræ nostræ Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum. Erit autem sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, & Leuitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo dei nostri, ad gazophylacium in domo thesauri. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, & filii Leui primitias frumenti, vini, & olei: & ibi erunt vasa domini sanctificata, & sacerdotes, & cantores, & ianitores, & ministri, & non dimittemus domum dei nostri.

[a] statuta
[b] pro
[c] determinata annuatim:
[d] cubicula domus

CAP. XI.

Qui instaurata Ierusalem, habitauerint in ea.

HAbitauerunt autē principes populi in Ierusalem: reliqua vero plebs misit sortē, vt tolleret vnam partem de decem, qui habitaturi essent in Ierusalē ciuitate sancta, nouem vero partes in ciuitatibus. Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant vt habitarent in Ierusalem. Hi sunt itaque principes prouinciæ qui habitauerunt in Ierusalem & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem vnusquisque in possessione sua, in vrbibus suis Israel, sacerdotes, Leuitæ, nathinæi, & filii seruorum Salomonis. Et in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Beniamin: & de filiis Iuda, Athaias filius Aziam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malaleel. de filiis Phares, Maasia filius Baruch, filius Chol-hoza, filius Hasia, filius Adaia, filius Ioiarib, filius Zachariæ, filius Silonites. omnes hi, filii Phares, qui habitauerunt in Ierusalē, quadringēti sexagintaocto viri fortes. ¶ Hi sunt autem filii Beniamin: Sellu filius Mosollam, filius Ioed, filius Phadaia, filius Golaia, filius Masia, filius Etheel, filius Isaia, & post eum Gebbai, Sellai: nongenti viginti octo. & Iohel filius Zechri præpositus eorum, & Iudas, filius Senua super ciuitatem secundus. ¶ Et de sacerdo-

tibus, Idaia filius Ioarib, Iachin, Saraia filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Meraioth, filius Achitob princeps domus dei, & fratres eorum facientes opera templi: octingenti, viginti duo. ¶ Et Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius Amsi, filius Zachariæ, filius Phesshur, filius Melchiæ, & fratres eius principes patrum: ducenti quadraginta duo. ¶ Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi, filij Mosollamoth, filius Emmer, & fratres eorum potētes nimis: centum viginti octo. & præpositus eorum Zabdiel filius potentium.

[a] Haggedolim.

¶ Et de Leuitis Semeia filius Hasub, filius Azaricam, filius Hasabia, filius Boni, & Sabathai, & Iozabed, super omnia opera quæ erant forinsecus in domo dei à principibus Leuitarum. Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph princeps ad laudandum, & ad confitendum in oratione, & Becbecia secūdus de fratribus eius, & Abda filius Sammua, filius Galal, filius Idithun. omnes Leuitæ in ciuitate sancta, ducenti octoginta quatuor. ¶ Et ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia: centū septuaginta duo. ¶ Et reliqui ex Israel sacerdotes & Leuitæ in vniuersis ciuitatibus Iuda, vnusquisque in possessione sua. Et nathinæi qui habitabant in Ophel, & Siaha, et Gaspha de nathinæis. Et episcopus Leuitarum in Ierusalem, Azzi filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ, filius Michę. De filiis Asaph, cantores in ministerio domus dei. Præceptum quippe regis super eos erat, et ordo in cantoribus per dies singulos, et Phathahia filius Mesezebel de filiis Zara filij Iuda in manu regis, iuxta omne verbum populi, et in domibus per omnes regiones eorum. ¶ De filiis Iuda habitauerunt in Cariath-arbe et in filiabus eius, et in Dibon et in filiabus eius, et in Cabseel & in viculis eius, et in Iesue, et in Molada, & in Beth-phalet, & in Hasersual, & in Ber-sabee & in filiabus eius. & in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius, & in Remmon, & in Saraa, & in Iermuth, Zanoa, Odollam & in villis earum, Lachis et in regionibus eius, Azeca et in filiabus eius. Et manserunt in Ber-sabee vsque ad vallem Ennom.

[b] cōstitutū i. cibo cōstitutus

[c] i. vicubis

Filii autem Beniamin, à Geba, Mechmas, & Hai, & Bethel, & filiabus eius: Anathoth, Nob, Anania, Asor, Rama, Gethaim, Hadid, Seboim, & Neballat, Lod, & Ono valle artificum. & de Leuitis portiones Iudæ & Beniamin.

CAP. XII.

Numerantur sacerdotes & Leuitæ qui cum Zorobabel venerunt Ierusalem. Dedicatur murus. Custodes thesaurorum.

HI sunt autem sacerdotes & Leuitæ qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Iosue: Saraia, Ieremias, Esdras, Amaria, Melluch, Hattus, Sebenias, Rehum, Merimuth, Addo, Genthon, Abia, Miamin, Madia, Belga, Semeia, & Ioiarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcias, Idaia. Isti principes sacerdotum, & fratres eorum in diebus Iosue. Porrò Leuitæ, Iesua, Bennui, Cedmiel, Sarebia, Iuda, Mathanias, super hymnos ipsi & fratres eorum: & Becbecia atque Hanni, & fratres eorum vnusquisque in officio suo. Iosue autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada, & Ioiada genuit Ionathan, & Ionathā genuit Ieddoa. In diebus autem Ioacim erant sacerdotes & principes familiarum: Saraia, Mararia: Ieremia, Hanania: Esdra, Mosollam: Amaria, Iohanan: Milicho, Ionathā: Sebenic, Ioseph: Haram, Edna: Maraioth, Helci: Adaia, Zacharia: Genthon, Mosollam: Abia, Zechri: Miamin & Moadia, Phelti: Belga, Sammua: Semaia, Ionathan: Ioiarib, Mathanai: Iodaia, Azzi: Sellai, Celai: Amoc, Heber: Helcie, Hasebia: Idaia, Nathanael. Leuitæ in diebus Eliasib, & Ioiada, & Iohanan, & Ieddoa scripti principes familiarum, & sacerdotes in regno Darii Persæ. Filij Leui principes familiarum, scripti in libro verborum dierum, & vsque ad dies Ionathan filij Eliasib. Et principes Leuitarum, Hasebia, Serebia & Iesue filius Cedmiel: & fratres eorum per vices suas, vt laudarent & confiterentur iuxta præceptum Dauid viri dei, & obseruarent æque per ordinem,

[A] ipsi sacerdotes singula cum maiorum petentiā ipsis

[B] vsque ad regnum

Mathania,& Becbecia,Obedia,Mosollam,Telmon,Accub,custodes portarũ, & vestibulorũ ante portas. At in diebus Ioacim filii Iosue,filii Iosedec,& i diebus Nehemiæ ducis,& Esdrę sacerdotis scribæque. ¶In dedicatione autem muri Ierusalẽ requisierunt Leuitas de omnibus locis suis, vt adducerent eos in Ierusalem, vt facerent dedicationem, & lætitiam in actione gratiarum,& cantico,& in cymbalis,psalteriis,& citharis. Congregati sunt autem filii cantorum, de campestribus circa Ierusalem, & de villis Netuphati, & de domo Galgal, & de regionibus Geba & Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt sibi cantores in circuitu Ierusalem. Et mundati sunt sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum,& portas,& murum. Ascendere autem feci principes Iuda super murum, & statui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquilinii. Et iuit post eos C Osaias,& media pars principum Iudæ & Azarias,Esdras, & Mosollam, Iuda, & Beniamin, & Semeia, & Ieremias. Et de filiis sacerdotum in tubis Zacharias filius Ionathan,filius Semeię,filius Mathanię,filius Michaię,filius zechur, filius Asaph, & fratres eius Semeia, & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Iuda, & Hanani, in vasis cantici Dauid viri dei: & Esdras scriba ante eos in porta Fontis. Et contra eos ascenderunt in gradibus ciuitatis Dauid in ascensu muri super domum Dauid, & vsque ed portam Aquarum ad orientem. Et chorus secundus gratias referẽtium ibat ex aduerso,& ego post eum, & media pars populi super murum & super turrim furnorum, & vsque ad murum latissimum, & super portam Ephraim,& super portam antiquam,& super portã piscium & turrim Hananeel,& turrim Emath,& vsq; ad portam gregis: & steterunt in porta custodiæ, steteruntque duo chori laudantium in domo dei,& ego, & di midia pars magistratuum mecum. Et sacerdotes Eliacim, Maasia, Miamin, Michea,Elioenai, Zacharia,Hanania in D tibis.& Maasia, & Semeia, & Eleazar, & Azzi, & Iohanan, & Melchia, & AElam, & Ezer. Et clare cecinerunt cantores, & Iezraia prępositus: & immolauerunt in die illa victimas magnas, & lætati sunt: deus enim lætificauerat eos lætitia magna. Sed & vxores eorum & liberi gauisi sunt, & audita est lætitia Ierusalem procul.

¶Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophilacia, thesauri,ad libamina,& ad primitias,& ad decimas vt introferrent per eos principes ciuitates in decore gratiarum actiones, sacerdotes & Leuitas: quia lætificatus est Iuda in sacerdotibus, & Leuitis astantibus. Et custodierunt obseruationem dei sui, & obseruationem expiationis, & cantores, & ianitores iuxta præceptum Dauid, & Salomonis filii eius, quia in diebus Dauid & Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum in carmine laudantium, & confitentium deo. Et omnis Israel in diebus zorobabel, & in diebus Nehemiæ dabant partes cantoribus, & ianitoribus per dies singulos, & sanctificabant Leuitas,& Leuitæ sanctificabant filios Aaron.

*in ea ex agris ciuitatũ partes legis sacerdotibus & Leuitis:

CAP. XIII.

Separantur alienigenæ. Dantur Leuitis partes. Sabbathi trangressores reprehenduntur,et alienigenas accipientes in vxores.

A IN die autem illo lectum est in volumine Moysi audiente populo: ‖et inuentum est scriptum in eo, quòd non debeant introire Ammonites et Moabites in ecclesiam dei, vsque in æternũ: eò quòd non occurrerint filiis Israel cum pane et aqua: et conduxerint aduersum eos Balaam ad maledicendum eis,et conuertit deus noster maledictionem in benedictionem, Factum est autem, cũ audissent legem separauerunt omnem alienigenam ab Israel. Et super hoc erat Eliasib sacerdos qui fuerat præpositus in gazophylacio domus dei nostri, et proximus Tobię. Fecit ergo sibi gazophylacium grande, et ibi erant ante eum reponentes munera, et thus & vasa,& decimam frumenti, vini & olei, partes Leuitarum, & cantorum, Deu.23.2.

[a] oblationes

ianitorum,& [b] primitias] sacerdotales. in omnibus autem his non fui in Ierusalem,quia anno tricesimosecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regē: et in fine dierum rogaui regem:Et veni in Ierusalem,et intellexi malū quod fecerat Eliasib Tobię vt faceret ei thesaurum in vestibulis domus dei. Et ma
B lum mihi visum est valde. Et proieci vasa domus Tobiæ foras de gazophylacio. Præcepique, et emundauerunt gazophylacium: et retuli ibi vasa domus dei,sacrificium, et thus. ¶Et cognoui quōd partes Leuitarum non fuissent datę: & fugisset vnusquisque in regionē suam de Leuitis, & cantoribus, & de his qui ministrabant: & egi causam aduersum magistratū, & dixi, Quare dereliquimus domum dei? Et congregaui eos: & feci stare in stationibus suis. Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, vini & olei in horrea. Et cōstituimus super horrea Selemiam sacerdotem,& Sadoc scribam,& Phadaiam de Leuitis, & iuxta eos Hanan filium Zachur,filium Mathaniæ: quoniam fideles comprobati sunt, & ipsis creditę sunt partes fratrū suorum. Memento mei deus meus pro hoc, & ne deleas misericordias meas quas feci in domo dei mei, & in ceremoniis eius. ¶In diebus illis vidi in Iuda calcantes torcularia in sabbatho, portantes aceruos, & onerantes super asinos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus: & inferētes in Ierusalem die sabbathi.
C Et contestatus sum vt in die qua venderet liceret,venderent. Et Tyrii habitauerunt in ea,inferentes pisces,& omnia venalia: & vendebant in sabbathis filiis Iuda & Ierusalem: & obiurgaui optimates Iuda,& dixi eis, Quę est hęc res mala quam vos facitis, & prophanatis diem sabbathi? Nunquid nō hæc fecerunt patres nostri,& adduxit deus noster super nos omne malum hoc, & [c] inumbra super ciuitatem hanc? Et vos additis iracundiam super Israel violando sabbathum. Factum est autem,cum [d] quie uissent] portæ Ierusalem in die sabbathi,dixi: & clauserunt ianuas, & præcepi vt non aperirent eas vsque post sabbathum: & de pueris meis constitui super portas, vt nullus inferret onus in die sabbathi. Et manserunt negotiatores, & vendentes vniuersa venalia foris Ierusalem semel & bis. Et cōtestatus sum eos,& dixi eis, Quare manetis ex aduerso muri? si secundo hoc feceritis,manum mittam in vos. Itaq; ex tempore illo non venerunt in sabbatho. Dixi quoque Leuitis vt mundarentur, vt venirent ad custodiendas portas, & sanctificandam diem sabbathi: & pro hoc ergo memēto mei deus meus, & parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum. ¶Sed & in diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas: Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice,& nesciebant loqui Iudaice, & loquebantur iuxta linguam [e] populi & populi]. Et obiurgaui eos, & maledixi. Et cecidi ex eis viros,& decaluaui eos, & adiurauī in deo vt non darent filias suas filiis eorum, & non acciperent de filiabus eorum filiis suis, & sibimetipsis dicēs, ‖Nunquid non in huiusce modi peccauit Salomon rex Israel? & certe in gentibus multis non erat rex similis ei: & dilectus deo suo erat, & posuit eum deus regem super omnem Israel: ‖& ipsum ergo duxerūt ad peccatum mulieres alienigenæ, Nunquid & [f] nos inobedientes] faciemus omne malum grande hoc, vt præuaricemur in deo nostro,& ducamus vxores peregrinas? De filiis autem Ioiada filii Eliasib sacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horonites,quem fugaui à me. ¶Recordare domine deus meus aduersum eos qui polluunt sacerdotium, iusque sacerdotale,& Leuiticum. Igitur mundaui eos ab omnibus alienigenis: & cōstitui ordines sacerdotū, & Leuitarum,vnumquenque in,ministerio suo: & in oblatione lignorum in temporibus constitutis,& in primitiis:memento mei deus meus in bonum, Amen.

[b] primitias] Hebr. decimas.

[c] inumbra super] Hebr. ad irritandum.

[d] quie uissent] portæ] Hebr. cum vmbra esset.

[e] populi & populi] Hebr. populi & populi.

D [e] vel, cuiuslibet populi.

[f] nos inobedientes] Hebr. obediemus.

Liber Esdræ tertius, qui inter apocrypha ponitur.

CAP. I.

A 4. Re. 23. 2. par. 32. a

IT fecit Iosias pascha in Ierosolymis domino, & immolauit phase quartadecima luna primi mensis, statuens sacerdotes per vices dierum stolis amictos in templo domini: & dixit Leuitis sacris seruis Israel, vt sanctificarent se domino in positione sanctæ arcæ domini, in domo quam ædificauit Salomon filius Dauid rex. Non erit vobis tollere super humeros eam. Et nunc deseruite domino vestro, & curam agite gentis illius Israel, ex parte secundū pagos & tribus vestras, secūdum scripturā Dauid regis Israel, & secundum magnificentiam Salomonis filii eius, omnes in templo, et secundum particulam principatus paternā vestram eorum, qui stant in conspectu fratrum filiorum Israel, immolate pascha & sacrificia parate fratribus vestris, & facite secundum præceptum domini, quod datum est Moysi. Et donauit Iosias in plebem quę inuenta est ouium, agnorum, & hœdorū & caprarum triginta millia, vitulos tria millia. B hæc de regalibus data sunt secundum promissionem populo: & sacerdotibus in pascha, oues numero duo millia, ac vituli cētum. Et Iechonias, & Semeias, & Nathanael fratres, & Hasabias, & Oziel, Coraba in phase, oues quinque millia, vitulos quingentos. Et hæc cum fierent eleganter, steterunt sacerdotes, & Leuitæ, habentes azyma per tribus. Et secundum partes principatus patrum, in conspectu populi offerebant domino, secundum ea quæ illo in libro Moysi scripta sunt: & assauerunt phase igni, prout oportebat: & hostias coxerunt in [a]emolis, & in [b]ollis cum [a] æneis, beneuolentia: & attulerunt omnibus qui erant ex plebe: et post hæc parauerunt sibi, et sacerdotibus. Sacerdotes enim offerebant adipes, vsque dum finita esset hora: et Leuitæ parauerunt sibi, et fratribus suis filiis Aaron. Et sacri cantores filii Asaph erant per ordinem secundum præceptum Dauid, et Asaph, et Zacharias, et Ieddimus, qui erat à rege. Et ostiarii per singulas ianuas, ità vt non præuaricaretur vnusquisque suam. fratres enim illorum parauerunt illis. Et consummata sunt quę pertinebant ad sacrificium dom- C

ni. In illa die egerunt phasę, & offerebant hostias super domini sacrificium, secundum præceptum regis Iosiæ. Et egerunt filii Israel, qui inuenti sunt in tempore illo, phasę: & diem festũ azymorum per dies septem: & non est celebratum phasę tale in Israel, à temporibus Samuel prophetę: & omnes reges Israel non celebrauerunt tale pascha, quale egit Iosias, & sacerdotes, & Leuitæ, & Iudæi, & omnis Israel, qui inuenti sunt in commoratione Ierosolymis. Octauodecimo anno, regnante Iosia, celebratũ est phasę. Et directa sunt opera Iosiæ in conspectu domini sui in corde pleno metuentia: & quæ circa illũ quidem cõscripta sunt in pristinis temporibus de eis qui peccauerunt: quiq; irreligiosi fuerunt in dominum prę omni gente, & qui non quæsierunt verba domini super Israel. Et post omnẽ actũ hunc Iosiæ, ascendit Pharao rex AEgypti, veniẽs in Charcamis ab itinere super Euphratem, & exiit obuiam illi Iosias. Et misit rex AEgypti ad Iosiam, di
D cens, Quid mihi & tibi est rex Iudæ? Non sum missus à domino vt pugnem contra te: super Euphratem enim bellum meum est, festinans descende. Et non est reuersus Iosias super currũ: sed expugnare eum conabatur, non attendens verbum prophetæ ex ore domini: sed cõstituit ad eum bellum in campo Mageddo. Et descenderunt principes ad regem Iosiam. Et dixit rex pueris suis, Amouete me à prælio, infirmatus sum enim valde. Et statim amouerunt eum pueri ipsius de acie. Et ascendit super currum secũdarium suum: & perueniens Ierosolymam, vita functus est, & sepultꝰ est in paterno sepulchro Et in tota Iudæa lugebãt Iosiam: & qui præsidebant, cum vxoribus lamentabant eum vsq; in hunc diem. Et datum est hoc fieri semper in omne genus Israel. Hæc autem præscripta sunt in libro historiarum regum Iudæ: & singula gesta actus Iosię, & eius gloria, & intellectus eius in lege domini: quæque gesta sunt ab eo, & quæ non scripta sunt in libro regum Israel, & Iudæ. Et
E assumentes, qui erant ex gente Iechoniam filium Iosię constituerunt regem pro Iosia patre suo, cum esset annorum trigintatrium. Et regnauit super Israel mensibus tribus. Et amouit eum rex AEgypti, ne regnaret in Ierosolymis: & mulctauit gentem argenti talenta centum, & auri talentum vnum. Et constituit rex AEgypti Ioacim fratrẽ ipsius, regem Iudæ & Ierusalem: & alligauit magistratus Ioacim, & Zaracelem fratrem suum, & apprehendens reduxit in AEgyptum. Annorum erat Ioacim viginti quinque, cum regnare cœpisset in terra Iuda & Ierusalẽ: & fecit malum in conspectu domini. Post hunc autem ascendit Nabuchonodosor rex Babylonis, & alligans eum in ęreo vinculo, perduxit in Babyloniam: & sacra vasa domini accepit Nabuchodonosor, & tulit & consecrauit in templo suo in Babylonia. Nam de immunditia illius, & irreligiositate scriptum est in libro temporum regum. Et regnauit Ioachim filius eius pro eo. Cum autem constitu- F tus esset rex, erat annorum decem, & octo. Regnauit autem menses tres, & dies decem in Ierusalem, & fecit malũ in conspectu domini: & post annum mittens Nabuchodonosor, transmigrauit eum in Babyloniam simul cum sacris vasis domini. Et cõstituit Sedeciã regem Iuda, & Ierusalem, cum esset annorum viginti vnius. Regnauit autem annis vndecim. Et fecit malum in conspectu domini, & non est veritus
à verbis ‖ quæ dicta sunt ab Iere- Iere.38.
mia propheta ex ore domini: & adiuratus à rege Nabuchodonosor, periurans discessit: & indurata ceruice sua, & corde suo, transgressus est legitima domini dei Israel. Et duces populi domini multa inique gesserunt, & impie egerunt super omnes immunditias gẽtium: & polluerunt templum domini, quod sanctum erat in Ierosolymis. Et misit deus patrum ipsorum per angelũ suum reuocare eos propter quod parceret illis, & tabernaculo suo. Ipsi vero subsannabant in angelis suis: & qua die
G locutus est dominus, erant illudentes prophetis eius. Qui vsque ad iracundiam concitatus est super gentem suã, propter irreligiositatem suam, & præcepit ascendere reges Chaldæorum. Hi occiderunt iuuenes eorum in gladio, in circuitu sancti templi eorum, & nõ

pepercerunt iuueni, & seni, & virgini & adolescenti: sed omnes traditi sunt in manus ipsorum, & omnia sacra vasa domini & regales apothecas resumentes, tulerunt in Babyloniam, & in cenderunt domum domini, & demolierunt muros Ierusalem: & turres eius incenderunt igne, & consummauerũt, omnia honorifica eius, & ad nihilum redegerunt, & reliquos à gladio reduxerunt in Babylonem. Et erant serui illius vsque dum regnarent Persæ in repletione verbi domini in ore Ieremię, quousque benigne ageret terra sabbatha sua, omni tempore desertionis suæ sabbathizauit In applicatione annorum septuagintaseptem.

CAP. II.

A Regnante Cyro rege Persarũ in cõsummatione verbi domini in ore Ieremiæ, suscitauit dominus spiritum Cyri regis Persarum, & prędicauit in toto regno suo simul per scripturam, dicens, Hæc dicit Cyrus rex Persarum, Me constituit regem orbi terrarum dominus Israel, dominus excelsus, & significauit mihi ædificare domum sibi in Ierusalem, quæ est in Iudæa. Si quis est ex genere vestro, dominus ipsius ascendat cum eo in Ierusalem. Quotquot ergo circa loca habitant, adiuuent eos qui sunt in loco ipso, in auro, & argento, in dationibus cum equis & iumentis, cumque aliis quæ secundum vota apponuntur in ædem domini quæ est in Ierusalem.

Et stantes principes tribuum pagorum & Iudææ ex tribu Beniamin, & sacerdotes, & Leuitæ, quos excitauit dominus ascendere, & ædificare domum domini, quæ est in Ierusalem, & qui erant in circuitu eorum, adiuuerunt in omni auro & argento eius, & iumẽtis & votis compluribus, multi quorum sensus excitatus est. Et Cyrus rex pro-

B tulit vasa sacra domini, quæ transtulit Nabuchodonosor rex Babylonis ex Ierusalem, & consecrauit ea idolo suo, & proferens ea Cyrus rex Persarũ, tradidit Mithridatho, qui erat super thesauros ipsius. Per hunc autem tradita sunt Salmanasaro præsidi Iudææ. Horũ autem hic numerus: Libatoria argentea duo millia quadringẽta, athiscæ ar genteę triginta, phialæ aureæ triginta, item argenteæ, duo millia quadringentæ, & alia vasa mille. omnia autem vasa aurea & argentea, quinque millia octingẽta sexaginta. Et enumerata sunt Salmanasaro simul cum his qui ex captiuitate Babyloniæ venerant in Ierosolymam. In Artaxerxis autẽ regis Persarum temporibus scripserũt ei de his qui habitabant in Iudæa & Ierusalem Balsamus, & Mithridathus, & Sabellius & Rathimus, Balthemus, Samelius scriba, & reliqui habitantes in Samaria, & cæteris locis, subiectam epistolam regi Artaxerxi, DOMINE, pueri tui Rhatimus ab accidẽtibus, & sabellius scriba, & reliqui curiæ tuæ iudices in Cœlesyria & Phœnice. Et nunc notum sit domino regi quoniam Iudæi qui ascenderunt à vobis ad nos, venientes in Ierusalem ciuitatem refugam & pessimam, ædificant furnos eius, & statuũt muros, & templum suscitant. Quòd si ciuitas ista, & muri consummati fuerit non tantum tributa non sustinebunt pendere, sed etiam regibus resistent. Et quia id agitur circa templum, recte habere arbitrati sum9 non despicere hoc ipsum: sed notum facere domino regi vt si videbitur, rex, quæratur in libris patrum tuorum, & inuenies in admonitionibus scripta de his, & scies quoniam ciuitas ista fuit refuga, & reges, & ciuitates concutiens, & Iudæi refugæ, & prælia committentes in ea ab æterno, ob quã causam ciuitas ista deserta est. Nunc ergo notum facimus do D mine rex, quoniam si ciuitas hæc ædificata fuerit, & huius muri erecti fuerint, descensus tibi non erit in Cœlesyriã & Phœnicem. Tunc scripsit rex Rathimo, qui scribebat accidentia, & Balthemo, & Sabellio scribæ, & cæteris cõstitutis, & habitantibus in Syria & Phœnice, ea quæ subiecta sunt. LEGI epistolam quam misistis mihi. Præcepi ergo inquiri, & inuentum est quoniam ciuitas illa est ab æuo regibus resistens, & homines refugæ, & prælia in in ea efficientes, & reges fortissimi erant in Ierusalem dominantes, & tributa exigentes à Cœlesyria & Phœnice. Nunc ergo præcepi prohibere homi-

Per 2. Esd. 4. a

C

nes illos ædificare ciuitatem, & prohi
bere ne qd vltra hæc fiat, sed nec pro
cedant in plurimum, ex quo sunt ma
litiæ, ita vt regibus molestia importe
tur. Tunc recitatis his quæ à rege Arta
xerxes scripta fuerant, Rathumus, & Sa
bellius scriba & qui cum his constitu
ti erant iungentes festinâter venerunt
in Ierusalem cum equitatu, & turba, &
agmine: cœperuntque ædificantes pro
hibere, & vacabant ab ædificatione
templi in Ierusalem, vsque secundo an
no regni Darii regis Persarum.

CAP. III.

A REx Darius fecit cœnam magnam
omnibus vernaculis suis, & om
nibus magistratibus Mediæ &
Persidis, & omnibus purpuratis
& prætoribus, & consulibus, & præfe
ctis sub illo ab india vsq; AEthiopiam
centum vigintiseptem prouincijs. Et
cum manducassent & bibissent, & sa
tiati reuerterentur, tunc Darius rex a
scendit in cubiculum suum, & dormi
uit, & expergefactus est. Tunc illi tres
iuuenes corporis custodes, qui custo
diebant corpus regis dixerũt alter alte
B ri. Dicamus vnusquisque nostrum ser
monẽ qui præcellat: & cuiuscũque ap
paruerit sermo sapientior alterius, da
bit illi rex Darius dona magna, purpu
ra cooperiri, & in auro bibere, & su
per aurum dormire, & currum aureo
freno, & cidarim byssinam, & torquẽ
circa collum: & secundo loco sedebit à
Dario propter sapientiam suam & co
gnatus Darii vocabitur. Tunc scriben
tes singuli suum verbum signauerunt
& posuerunt subtus ceruical Darii re
gis, & dixerunt, Cumque surrexerit
rex, dabimus illi scripta nostra: & qd
cunque iudicauerit rex è tribus, & ma
gistratus Persidis, quoniam verbum
eius sapientius est, ipsi dabitur victo
ria sicut scriptum est. Vnus scripsit For
te est vinum. Alius scripsit: Fortior est
C rex. Tertius scripsit: Fortiores sunt mu
lieres, super omnia autem vincit veri
tas. Et cum surrexisset rex, acceperunt
scripta sua, & dederunt illi, & legit. Et
mittens vocauit omnes magistratus
Persarum, & Medos, & purpuratos, &
prætores, & præfectos: & sederunt in
concilio: & lecta sunt scripta coram ip
sis. Et dixit, Vocate adolescentes, & ip
si indicabunt verba sua. Et vocati sunt
& introierũt. Et dixit illis, Indicate no
bis de his quæ scripta sunt. Et cœpit D
prior, qui dixerat de fortitudine vini,
& dixit, Viri quàm præualet vinum
omnibus hominibus qui bibunt illud?
seducit mentem. Itemque regis & or
phani facit mentem vanam. Item ser
ui ac liberi, pauperis ac diuitis, & om
nem mentem conuertit in securitatem
& iucunditatem, & non meminit om
nem tristitiam & debitum, & omnia
præcordia facit honesta, & non mem
nit regem, nec magistratum, & omnia
per talenta loqui facit. Et non memi
nerunt cum biberunt, amicitiam, nec
fraternitatem: sed non multum post su
munt gladios: & cum à vino mersrint
& surrexerint, non meminerunt quæ
gesserũt. O viri, num præcellit vinum?
quis sic cogitat facere? Et tacuit hoc
dicto.

CAP. IIII.

ET inchoauit sequẽs dicere, qui di
xit de fortitudine regis. O viri,
num præcellunt homines qui ter
ram & mare obtinent, & omnia
quæ in eis sunt? Rex autem super om
nia præcellit, & dominatur eorum: &
omne quodcunq; dixerit illis, faciunt.
Et si miserit illos ad bellatores, vadunt
& demoliunt montes, & muros, & tur
res. Iugulantur, & iugulant, & regis ver
bum non prærereunt. nam si vicerint,
afferunt regi omnia quæcunque præ
dati fuerint. Similiter & alii omnes, &
quotquot non militant, nec pugnant,
sed colũt terram: rursum cum fuerint
metentes, afferunt tributa regi: & ipse
vnus solus si dixerit, occidite, occidũt
dixerit remittite, remittunt: dixerit
percutite, percutiunt: dixerit extermi
nate, exterminant: dixerit ædificate,
ædificant: dixerit excidite, excidunt:
dixerit plantate, plantant: & omnis
plebs, & virtutes eum obaudiunt, &
super hoc ipse recũbit, & bibit, & dor

mit. Hi autem custodiunt in circuitu
B eum, & non possunt ire singuli, & facere opera sua, sed in dicto obaudientes sunt ei. Viri, quomodo non præcellit rex, qui sic diffamatur? Et tacuit. Tertius qui dixerat de mulieribus & veritate, hic est Zorobabel, cœpit loqui. Viri, non magnus rex, & multi homines nec vinum præcellit. Quis est ergo, qui dominatur eorum? Nonne mulieres genuerunt regem, & omnem populum, qui dominatur mari & terræ: & ex illis nati sunt, & ipsæ educauerunt eos qui plantauerunt vineas, ex quibus vinum fit? Et ipsæ faciunt stolas omnium hominum, & ipsæ faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari à mulietibus. Si congregauerint aurum & argentum, & omnem rem speciosam, & viderint mulierem vnã bono habitu, & bona specie, omnia hæc relinquentes in eam intendunt, & aperto ore conspiciunt, & eam alliciunt magis, quam aurum & argentum, & omnem rem pretiosam. Homo patrem suum relinquit, qui enutriit illum, &
C suam regionem, & ad mulierem se conjungit. Et cum muliere remittit animã: & neque patrem meminit, neque matrem, neque regionem. Et hinc oportet vos scire, quoniam mulieres dominantur vestri. Nonne doletis? Et accipit homo gladium suum: & vadit in viam facere furta, & homicidia, & mare nauigare, & flumina, & leonem videt, & in tenebris ingreditur: & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas, amabili suę affert. Et iterum, diligit homo vxorem suam magis, quam patrem aut matrem Et multi dementes facti sunt propter vxores suas: & serui facti sunt propter illas, & multi perierũt & iugulati sunt & peccauerunt propter mulieres. Et nũc credite mihi, quia magnus est rex in potestate sua, quoniam omnes regio
D nes verẽtur tangere eum. Videbam tamen Apemen filiam Bezacis, mirifici concubinam regis sedentem iuxta regem ad dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponentẽ sibi & palmis cædebat regẽ de sinistra manu. Et super hæc aperto ore intuebatur eam: & si arriserit ei, ridet, nam si indignata ei fuerit, blanditur, donec reconcilietur in gratiam. O viri, cur non sunt fortiores mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum: quis ista agit? Et tunc rex. & purpurati intuebantur in alterutrum. Et inchoauit loqui de veritate. O viri, nonne fortes sunt mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum: & velox cursus solis, conuertit in gyro cælum: in locum suum in vna die. Nonne magnificus est, qui hæc facit? Et veritas magna, & fortior præ omnibus. Omnis terra veritatem inuocat, cælum etiam ipsam benedicit, & omnia opera mouentur & tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum. Vinum iniquum, iniquus rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filii hominum, & iniqua illorum omnia opera, et nõ est in ipsis veritas et in sua iniquitate peribunt: et veritas manet, et inualescit in æternum, et vi- B
uit, et obtinet in secula seculorũ. Nec est apud eam accipere personas, neque differentias: sed quæ iusta sunt facit omnibus, iniustis ac malignis, et omnes benignantur in operibus eius. Et non est in iudicio eius iniquum, sed fortitudo, et regnum, et potestas, et maiestas omnium æuorum. Benedictus deus veritatis. Et desiit loquendo. Et omnes populi clamauerunt, et dixerunt, Magna est veritas, et prævalet. Tunc rex ait illi, Pete, siquid vis amplius, quam quæ scripta sunt, et dabo tibi, secundum quod iuuentus es sapientior proximis, et proximus mihi sedebis et cognatus meus vocaberis. Tunc ait regi, Memor esto voti tui, quod vouisti, ædificare Ierusalem, in die qua regnum accepisti: et omnia vasa quæ accepta sunt ex Ierusalem, remittere, quæ separauit Cyrus, quando mactauit Babyloniam, et voluit remittere ea ibi. Et tu vouisti ędificare templum, quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Iudæa à Caldęis. Et nunc hoc est q̃ postulo domine, et quod peto, hoc est maiestas quod à te postulo, vt facias votum quod vouisti regi cæli ex ore tuo. Tunc surgens Darius rex, osculatus est illum: et scripsit epistolam ad
E omnes dispensatores, et præfectos, et purpuratos, vt deducerent eum, et

eos qui cum illo erant, omnes ascendentes ædificare Ierusalem. Et omnibus præfectis qui erãt in Syria, & Phœnice. & libano scripsit epistolas, vt transherent ligna cedrina à Libano in Ierusalem, vt ædificarent cum eis ciuitatẽ. Et scripsit omnibus Iudæis qui ascendebant à regno in Iudæam pro libertate omnem potentem, & magistratum, & præfectum non superuenire ad ianuas ipsorum, & omnem regionem quam obtinuerant immunem esse eis, & idumæi relinquant castella quæ obtinent Iudæorum, & in structuram templi dare per singulos annos talenta viginti, vsq; dũ perædificaretur: & supersacrifiũ holocaustomata hostilare quotidie, sicut habẽt præceptũ, alia talenta decem offerre per singulos annos, & omnibus qui procedunt à Babylonia condere ciuitatem: vt esset libertas tã ipsis quam filiis eorum, & omnibus sacerdotibus qui præcedunt. Scripsit autem & quantitatem, & sacram stolam iussit dari in qua deseruirent, & Leuitis scripsit dare præcepta, vsque in diem qua consummabitur domus & Ierusalem extruetur: & omnibus custodientibus ciuitatem, scripsit dari ei sortes & stipendia. Et dimisit omnia vasa quæcunque separauerat Cyrus à Babylonia, & omnia quæcunque dixit Cyrus, & ipse præcepit fieri, & mitti Ierusalem. Et cum processisset ille adolescẽs, eleuans faciem in Ierusalem, benedixit regem cæli, & dixit, Abs te est victoria, & abs te est sapientia & claritas. Et ego seruus tuus sum. Benedictus es, qui dedisti mihi sapientiam, & tibi confitebor domine deus patrum nostrorum. Et accepit epistolas, & profectus est in Babyloniam. Et venit, & nũtiauit fratribus suis omnibus qui fuerunt in Babylonia: & benedixerunt deum patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem & refrigerium, vt ascenderent & ædificarent Ierusalem, & templum vbi nominatum est nomen eius in ipso, & exultauerunt cum musicis & lætitia diebus septem.

CAP. V.

POst hęc autẽ electi sunt, vt ascenderent principes pagorũ per domos, & tribus suas, & vxores illorum, & filii & filiæ eorum, & serui & ancillæ ipsorũ, & pecora eorum. Et Darius rex misit vna cum eis equites mille, donec deducerent eos in Ierusalem cum pace, & cum musicis, & cum tympanis & tibiis: & omnes fratres erant ludentes, & fecit eos ascendere simul cum eis. Et hæc sunt nomina virorum, qui ascenderunt per pagos suos in tribus, & in partem principatus ipsorũ. Sacerdotes: Filii Phinees, filii Aaron, Iesus filius Iosedec, Ioacim filius Zorobabel filii Salathiel de domo Dauid, ex progenie Phares, de tribu Iuda, qui locutus est sub Dario rege Persarum sermones mirificos in secundo anno regni ipsius, mense Nisan primo. Sunt autem hi, qui ascenderunt ex Iudæa de captiuitate transmigrationis, quos transmigrauit Nabuchodosor rex Babyloniæ in Babylonem, & reuersus est in Ierusalem. Et requisiuit partem Iudææ vnusquisque in ciuitatem suam, qui venerunt cum zorobabel & Iesu, Nehemias, Areores, Elimeo Emmanio, Mardocheo, Beelsuro, Mechpsatochor, Olioro, Emonia vnde de principibus eorum, & numerus a gentilibus eorum ex propositis eorum filiis Phares, duo millia centũ septuaginta duo: filii Ares, tria millia centum quinquagintaseptem: filii Phœmo, centum quadragintaduo: in filiis Iesu & Ioabes, mille trecenti: filii Demu, duo millia quadringenti septuaginta: filii Choraba, ducentiquinque: filii Banica centũ sexagintaocto: filii Bebechi, quadringentitres: filii Archad, quadringenti vigintiseptem: filii Chan, tringintaseptem: filii zoroar, duo millia sexaginta septem: filii Adinu, quadringenti sexaginta vnus: filii Aderectis, centumocto filii Ciaso & zelas, centumseptem: filii Azoroc, quadringẽti trigintanoue: filii Iedarbone, centum trigintaduo: filii Ananiæ, centum triginta: filii Asoni, nonaginta: filii Marsar, quadringenti viginti duo: filii zabarus, nonagintaquinque: filii Sepolemon, centum viginti tres: filii Nepopas, quinquagintaquinque: filii Hechanatus, centum quinqua

gintaocto: filii Cebethamus, centū trigintaduo: filii Crearpatros, qui Enocadies, & Modiæ, quadringenti viginti tres: qui ex Gramas & Cabea, centum viginti vnus: qui ex Besselon, & Ceaggе, sexagintaquinque: qui ex Bastaro, centum viginti duo. Qui ex Bechenobes, quinquagintaquique: filii Liptis cētum quinquagintaquinq, filii Labonni, trecenti quinquaginta septem: filii Sichē, trecenti septuaginta. filii Suadō & Chomus trecēti septuagintaocto: filii Ericus, duo millia centum quadragintaquinque: filii Anaas, trecenti septuaginta. Sacerdotes: Filii Ieddus, filii Eu- C ther, filii Eliasib, trecenti septuagintaduo filii Emerus ducenti quinquaginta duo: filii Phasuru, trecenti quinquagīta septem: filii Caree, ducenti viginti septem. Leuitę: Filii Iesu in Cadmihel, & Bamis, & Serebias, & Edias, septuagintaquatuor. omnis numerus à duodecimo anno, triginta millia quadringenti sexagintaduo. Filii, & filiæ, & vxores, omnis computatio, quadringenta mil lia ducenti quadragintaduo. Filii sacerdotum, qui psallebant in templo: filii Asaph, cētum viginti octo. Ostiarii vero: filii Esmēi, filii Azer, filii Amō, filii Accuba, Topa filii Tobi, omnes cē tum trigintanouem. Sacerdotes seruiētes in templo: filii Sel, filii Gaspha, filii Tobloch, filii Cariæ, filii Su, filii Hellu filii Labana, filii Armacha, filii Accub, filii Vtha, filii Cetha, filii Aggab, filii Obai, filii Anani, filii Cāna, filii Geddu, filii An, filii Radm, filii Desanō, filii Nachoba, filii Caseba, filii Gazę, filii Ozui filii Sinōe, filii Attre, filii Hastē, filii Asiana, filii Manai, filii Nasisim, filii Accusu filii Agista, filii Azui, filii Fauon, filii Phasalon, filii Meedda, filii Phusa, filii Caree, filii Barcus, filii Saree, filii Coesi, filii Nasith, filii Agisti, filii Pedon. Salomon filii eiꝰ filii Asophor, filii Phazida, filii Celi, filii Dedon, filii Gaddahel, filii Sephegi, filii Aggia, filii Sachareth, filii Sabathen, filii Caroneth, filii Malsith, filii Amę, filii Sasus, filii Addꝰ filii Suba, filii Eura, filii Rahotis, filii Phasphat, filii Malmon, omnes sacro D seruientes, & pueri Salomonis, quadringenti octogintaduo. Hi sunt filii qui ascenderunt à Thelmela, Thelarsa: principes eorum, Carmellam & Careth: & non poterant edicere ciuitates suas, & progenies suas, quemadmodum sint ex Israel, Filii Dalari, filii Tubal, filii Nechodaici, ex sacerdotibus, qui fungebantur sacerdotio: & non sunt inuenti filii Obia, filii Achisos, filii Addin, qui accepit vxorem ex filiabus Phargeleu: & vocati sunt in nomine eius. & horum quæsita est generis scriptura in pædatura, & non est inuenta, & prohibiti sunt sacerdotio fungi. Et dixit illis Nehemias, & Astatas, Ne participentur sancta, donec exurgat pontifex doctus in ostensionem & veritatem. Omnis autem Israel erat, exceptis seruis, & ancillis, quadragintaduo millia trecenti quadraginta, serui horum, & ancillæ: septem millia trecenti triginta septem. Cantores, & cantatrices: ducētisexagintaquinque. Cameli, quadrigenti triginta quinque. Equi, se- E ptem millia trigintasex. Muli, ducenta millia quadragintaquinque. Subiugalia, quinque millia vigintiquinque. Et de præpositis ipsis per pagos, dum venirent in templum dei, quod erat in Ierusalem, innouare, & suscitare tēplum in loco suo, secundum suam virtutem: & dari in templum thesaurum operum sactum auri mnas duodecim millia, & mnas argenti quinque millia: & stolas sacerdotales centum. Et habitauerunt sacerdotes, & Leuitæ, & qui exierant de plebe in Ierusalem & in regione, & sacri cantores, & ostiarii, & omnis Israel in regionibus suis.

¶ Instante autem septimo mense, cū- 1. Esdr. 3. 1
que essent filii Israel vnusquisque in suis rebus, conuenerunt vnanimes in atrium, quod erat ante ianuam orientalem. Et stantes Iesus filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & zoroba bel filius Salathiel, & huius fratres, parauerunt altare, vt offerrent super illud holocaustomata, secundum quòd in libro Moysi hominis dei scripta sūt. Et conuenerunt ibi ex aliis nationibus terræ, & erexerunt sacrarium in loco suo omnes gentes terræ, & offerebant hostias et holocaustomata domino matutina. Et egerunt scenopegiam, et diē solennem, sicut præceptum est in le-

ge:et sacrificia quotidie,sicut oportebat:& post hæc oblationes institutas,
& hostias sabbathorum,& neomenia-
F rum,& dierum solennium omniũ sanctificatorum.Et quotquot vouebãt domino à Neomenia septimi mensis, cœperunt hostias offerre deo, & templum domini nondum erat ædificatũ. Et dederunt pecuniam lapidariis & fabris,& potum,& pabula cum gaudio. Et dederunt catra Sidoniis, & Tyriis, vt transucherent illis de libano trabes cedrinas,& facerẽt rates in Ioppe portu,secundum decretum quod scriptũ erat eis à Cyro rege Persarum.Et in secundo anno venientes in templũ dei in Ierusalem, mense secundo inchoauit zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec,& fratres ipsorum,& sacerdotes,& Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalem: & fundauerunt templũ dei nouilunio secundi mensis secundi anni,cum venissent in Iudæam & Ierusalem. Et statuerunt Leuitas à viginti annis,super opera domini:& stetit Iesus & filius eius, & fratres omnes Leuitę conspirantes, & executores legis:facientes opera in domo domini.Et steterunt sacerdotes habentes stolas cum tubis:& Leuitæ filii Asaph, habentes cymbala collaudantes dominum, & benedicentes secundum Dauid regem Israel. Et cantabant canticum domino, quoniam dulcedo eius,& honor in secula super omnem Israel.Et omnis populus tuba cecinerunt,& proclamauerunt voce magna, collaudãtes dominũ in susceitatione domus domini. Et venerunt ex sa-
G cerdotibus,& Leuitis, & prę sidẽtibus secundum pagos senioribus, qui viderant pristinam domum:& ad huius ædificationem cũ clamore & planctu magno,& multi cum tubis & gaudio magno:intantum vt populus non audiret tubas propter planctum populi. Turba enim erat tubis canens magnifice,
1,Esd,4.a ita vt longe audiretur.¶Et audierũt inimici tribus Iudæ,& Beniamin, & venerunt scire quæ esset vox tubarum. Et cognouerũt, Quoniam qui erant ex captiuitate, ædificant templum domino deo Israel. Et accedentes ad zorobabel, & Iesum præpositos pagorum, dixerunt eis, AEdificabimus vna vobiscum:similiter enim audiuimus dominum vestrum,& ipsi pariter incedimꝰ à diebus Asbazareth regis Assyriorũ, qui transmigrauit nos huc. Et dixit illis zorababel,& Iesus,& principes pagorum Israel. Non est nobis & vobis ædificare domum dei nostri,nos enim soli ædificabimus domino Israel secundum ea quæ præcepit nobis Cyrus rex Persarum. Gentes autem terræ incumbentes his qui sunt in Iudæa,& leuantes opus ædificatiõis,& insidias, & populos adducentes,prohibebãt eos ædificare,& aggressuras exercentes, impedierunt,ne consummaretur ædificium omni tempore vitæ Cyri regis, & protraxerunt structuram per biennium,vsque ad Darii regnum.

CAP. VI.

A IN secundo autẽ anno regni Darii prophetauit Aggęus & zacharias filius Addin prophetæ apud Iudæam & Ierusalem in nomine dei Israel super eos.Tunc stans zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec,inchoauerunt ędificare domũ domini,quę est in Ierusalem:cum adessent eis prophetæ domini,& adiuuarẽt eos.In ipso tempore venit ad illos Sisennes subregulus Syriæ, & Phœnicis,& Satrabuzanes,& sodales eius,& dixerunt eis,Quo præcipiẽte vobis domum hanc ædificatis,& tectum istud, & alia omnia pficitis?Et qui sunt structores,qui hęc ędificant?Et habuerunt gratiam visitatione facta super eos,qui erant ex captiuitate à domino seniores Iudæorum,& nõ sunt impediti ædificare,donec significaretur Dario de omnibus istis,& responsum acciperetur.¶Exemplum epistolæ quam miserunt Dario.SISENNES subregulus Syriæ,& Phœnicis,& Satrabuzanes,& sodales eius in Syria & Phœnice præsides,regi Dario salutem. Omnia nota sint domino regi,ꝙ cum venissemus i regionem Iudææ, & introissemus in Ierusalem,inuenimus ædificantes domum dei magnam:& templum ex lapibus politis,& magnis, & pretiosis materiis in parietibus,& opera illa instãter fieri,& sufragare,& psperare i ma
1,Esd,5.a

nibus eorũ, & in omni gloria quàm diligentissimè perfici. Tunc interrogauimus seniores, dicentes, Quo permittẽte vobis ædificatis domum istã, & opera hæc fundatis? ideo autem interrogauimus eos, vt notũ faceremus tibi, homines, & præpositos, & nominum scripturam præpositorum postulauimus illos. At illi responderunt nobis dicẽtes, Nos sumus serui domini, qui fecit cælum & terram, & ædificabatur hæc domus ante annos istos multos à rege Israel magno & fortissimo, & consummata est. Et quoniam patres nostri exacerbantes erant, & peccauerunt in deum Israel, tradidit eos in manus Nabucho donosor regis Babyloniæ, regis Chaldæorum, & domum istam demolientes incenderunt, & populum captiuũ duxerunt in Babylonem. In primo anno regnante Cyro rege Babylonię, scripsit Cyrus rex domum hãc ædificare: & illa sacra vasa aurea & argentea quę extulerat Nabuchodonosor de domo quæ est in Ierusalem, & consecrauerat ea in suo templo, rursus protulit ea Cyrus rex de templo quod erat in Babylonia, & tradita sunt zorobabel, & Salmanasaro subregulo, & præceptum est eis vt offerrent hæc vasa, & reponerẽt in templo, quod erat in Ierusalem, & ipsum templum dei ædificare in loco suo. Tunc Salmanasarus subiecit fundamenta domus domini, quæ est in Ierusalem: & exinde vsque nunc ædificatur, & non accepit consummationem. Nunc ergo si iudicatur à te ô rex, perquiratur in regalibus bibliothecis Cyri regis quæ sunt in Babylonia: & si inuentum fuerit consilio Cyri regis cœptam esse structuram domus domini, q̃ est in Ierusalem, & iudicabitur à domino rege nostro, scribat de his nobis.

¶ Tunc Darius rex præcepit inquiri in bibliothecis, & inuentus est in Ecbatanis oppido, quod est in media regione locus vnus, in quo scripta erant ista.

ANNO PRIMO regnante Cyro rex Cyrus præcepit domum domini quæ est in Ierusalem ædificare, vbi incẽdebant ígni assiduò, cuius altitudo sit cubitorum decem, & latitudo cubitorũ sexaginta, quadratũ lapidibus politis tribus, & materiano ligneo eiusdem regionis, & materiano vno nouo, & impẽdia dari de domo Cyri regis: & sacra vasa domus dñi tam aurea q̃ argentea quæ extulit Nabuchodonosor in domum dñi, quæ est in Ierusalẽ, vbi erat posita, vt ponantur illic: & præcepit curam agere Sisennẽ subregulum Syriæ, & Phœnicis, & Satrabuzanem, & sodales eius, & qui ordinati erãt in Syria & Phœnice præsides, vt abstineret se ab eodem loco. Et ego quoque præcepi in totum ędificare: & prospexi vt adiuuẽt eos qui sunt ex captiuitate Iudæorum: donec consumetur templum ædis dñi: & á vexatione tributorum Cœlesyriæ & Phœnicis, diligenter g̃ti tatem dari his hominibus ad sacrificium dñi, zorobabel præfecto, ad tauros, & arietes, & agnos, similiter autẽ & frumentum, & sal, & vinum, & oleũ instanter per singulos annos, prout sacerdotes qui sunt in Ierusalem, dictauerunt consumi quotidie sine vlla dilatione, vt offerãtur libationes summo deo pro rege & pueris eius, & orent p ipsorum vita: & denuntietur, vt quicũque transgressi fuerint aliquid ex his q̃ scripta sunt, aut spreuerint, accipiatur lignum de suis propriis, & suspendantur, & bona ipsorum regi ascribantur. Propterea & dominus, cuius nomẽ inuocatum est ibi, exterminet omnẽ regẽ & gentẽ, qui manũ suam extenderit prohibere, aut male tractare domũ domini illam quę est in Ierusalem. Ego Darius rex decreui quàm diligentissimè secundum hęc fieri.

CAP. VII.

TVnc Sisennes subregulus Cœlesyrię & Phœnicis, & Satrabuzanes & sodales obsecuti his q̃ à Dario rege erãt decreta, ĩsistebãt sacro sanctis operibus diligẽtissimè, cooperãtes cum senioribus Iudæorum principibus Syriæ, & prosperata sunt sacrosancta opera, pphetantibus Aggæo & Zacharia prophetis. Et cõsummauerũt omnia per præceptum domini dei Israel, & ex consilio Cyri, & Darii, et Artaxerxis regis Persarũ. Et cõsummata est domus nostra vsque ad tertiam et vicesimã diem mensis Adar, sexto an-

1. Esd. 6, a.

A

1. Esd. 6, c

no Darii regis. Et fecerunt filii Israel, & sacerdotes & Leuitæ, & cæteri qui erant ex captiuitate, qui appositi sunt secundum ea quæ scripta sunt in libro Moysi. Et obtulerũt in dedicatio
C nem templi domini, tauros centum, a rietes ducentos, agnos quadringentos, & hœdos pro peccatis vniuersi Israel duodecim, secundum numerum tribuum Israel. Et steterunt sacerdotes, & Leuitæ amicti stolis per tribus super omnia opera domini dei Israel secundum librum Moysi, & ostiarii per singulas ianuas. Et egerũt filii Israel cum his qui erant ex captiuitate illud phase quartadecima luna mensis primi, quando
D sanctificati sunt sacerdotes & Leuitæ. Omnes filii captiuitatis nõ sunt simul sanctificati, quia Leuitæ omnes simul sanctificati sunt. Et immolauerunt phase vniuersi filii captiuitatis, & fratribus suis sacerdotibus, & sibimetipsis. Et manducauerunt filii Israel, qui erãt ex captiuitate omnes qui remanserant *ab omnibus execrationibus gentiũ terræ quærentes dominum*, & celebrauerunt *diem festum azymorum septem* diebus epulantes in conspectu domi*ni, quoniam conuertit consilium* regis Assyriorum in eos, confortare manus eorum ad opera domini dei Israel.

CAP. VIII.

A ET post hunc regnante Artaxerxe
1. Esd. 7. Persarum rege ascessit Esdras filius Azariæ, filii Helciæ, filii Solome, filii Sadoc, filii Achitob, filii Ameri, filii Asahel, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazari, filii A*aron primi* sacerdotis: hic Esdras ascendit de Babylonia, cũ esset scriba & ingeniosus in lege Moysi, quæ data est á dño deo Israel docere & facere. Et dedit ei rex gloriã ꝙ inuenisset gratiam in omni dignitate & desyderio in conspectu eius. Et ascenderunt simul cũ ipso ex filiis Israel, & sacerdotibus, & Leuitis, & sacris cantoribus templi, & ostiariis, & seruis templi in Ierusalem. Anno septimo regnante Artaxerxe in quinto mense (hic annus septimus est regni) exeuntes de Babylonia nouilunio quinti mensis, venerunt Ieroso-
lymam iuxta præceptum illius secundũ
B prosperitatẽ itineris á domino ipsorũ datam eis. In his enim Esdras magnam disciplinam obtinebat, ne prætermitteret quẽquam eorum, quæ essent ex lege domini & præceptis: & docendo vniuersum Israel, omnem iustitiam & iudicium. Accedentes autem, qui scribebant scripta Artaxerxis regis, tradiderunt scriptum quod obuenerat ab Artaxerxe rege ad Esdram sacerdotem & lectorem legis domini, cuius exemplum subiectum est. ¶R EX Artaxerxes Esdræ sacerdoti & lectori legis domini salutem. Humanior ego iudicans in beneficiis, præcepi eis qui desyderant ex gente iudæorum sua sponte, & ex sacerdotibus, & Leuitis, qui sunt in regno meo, comitari tecum in Ierusalem. Si qui ergo cupiunt ire tecum, cõueniant, & proficiscantur sicut placuit mihi & septem amicis meis consiliariis, vt visitent ea quæ aguntur secundũ iudæam & Ierusalem, obseruantes sicut habes in lege domini, & ferãt munera domino deo Israel, quæ voui ego & amici Ierusalem, & omne aurum & argentum, quod inuentum fuerit in regione Babyloniæ domino in Ierusalẽ cum illo, quod est donatum pro ipsã gente in templo domini eorum quod est in Ierusalem: vt colligatur hoc aurum & argentum, & tauros, & arietes & agnos, & hœdos, & quæ his sunt cõgruentia, vt offerant hostias domino super altare domini ipsorum, quod est in Ierusalem. Et omnia quæcunque volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, perfice pro voluntate tua secundum præceptum domini dei tui: & sacrosancta vasa, quæ data sunt tibi ad opera domus domini dei tui, quæ est in Ierusalem, & cætera quæcunque tibi subuenerint ad opera templi dei tui, dabis de regali gazophylacio: cum volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, perfice secundum voluntatem domini. Et ego quidem rex Artaxerxes præce pi custodibus thesaurorũ
B Syriæ & Phœnicis, vt quæcunque scripserit Esdras sacerdos, & lector legis domini, diligenter detur ei vsque ad argenti talenta centum, similiter & auri: & vsque ad frumenti modios cen-

tum, et vini amphoras centum, et alia quæcunque abundant sine taxatione. Omnia secundum legem dei fiant deo altissimo, ne forte exurgat ira in regno regis, et filii, et filiorum eius. Vobis autem dicitur, vt omnibus sacerdotibus, et Leuitis, & sacris cãtoribus, et seruis templi, & scribis templi huius nullum tributum, neque vlla alia indictio irrogetur, nec habeat quisquam
C potestatem obiicere eis quicquam. Tu autem Esdra secundum sapiẽtiam dei constitue iudices, & arbitros in tota Syria & Phœnice: & omnes qui legem dei tui non nouerunt, doce: vt quotquot transgressi fuerint legem, diligenter plectantur siue morte, siue cruciatu, siue etiam pecuniẹ multatione, vel abductione. Et dixit Esdras scriba, Benedictus deus patrum nostrorum, qui dedit hanc voluntatem in cor regis, clarificare domum suam quæ est in Ierusalem, & me honorificauit in conspectu regis, & consiliariorum, & amicorum, & purpuratorũ eius, & ego cõstans animo factus sum secundum opitulationem domini dei mei, & congregaui ex Israel viros, vt simul ascen-
1. Esd. 8. a. derent mecum. ‖ Et hi sunt præpositi secundũ suas patrias, & principatus portionales eorum qui mecum ascenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis. Et ex filiis Phares, Gersomus: ex filiis Siemarith, Amenus: filiorum Dauid Acchus filius Sceciliæ: ex filiis Phares, zacharias, & cum eo reuersi sunt viri centum quinquaginta: ex filiis ductoris Moabilionis Zaraei, & cum ipso viri ducenti quinquaginta: ex filiis zachues, Iechonias Zechoeli, & cum ipso viri ducenti quinquaginta: ex filiis Sala, Maasias Gotholiæ, & cum ipso viri septuaginta: ex filiis Saphatiæ, zarias Micheli, & cum ipso viri octoginta: ex filiis Iob, Abdias Ieheli, & cũ ipso viri ducenti duodecim: ex filiis Baniæ, Salimoth, filius Iosaphiæ, & cũ ipso viri centum sexaginta: ex filiis Beer, zacharias Bebei, & cum ipso viri ducenti octo: ex filiis Ezead, Iohannes Eccetan, & cum ipso viri centumdecem. ex filiis Adonicam ipsis postremis, & hæc sunt nomina eorum, Eliphalam, filius Gebel, & Semeias, & cum ipso viri septuaginta. Et congregaui eos ad fluuium qui dicitur Thia, & metati fuimus illic triduo, & recogno D
ui eos. Et ex filiis sacerdotum & Leuitarum non inueni illic. Et misi ad Eleazarum, & Eccelon, & Masman, et Maloban, et Enaathan, et Samea, et Ioribum, Nathan, Enuagan, zachariam, et Mosolamum ipsos ductores et peritos: et dixi eis vt venirent ad Loddeum, qui erat apud locum gazophylacii. Et mandaui eis vt dicerent Loddeo, et fratribus eius, et illis qui erant in gazophylacio, vt mitterent nobis eos qui sacerdotio fungerentur in domo domini dei nostri, et adduxerunt nobis secũdum manum validam domini dei nostri viros peritos: ex filiis Moholi, filii Leui, filii Israel, Sebebian, et filios et fratres, qui erant decem et octo: Asbiã et Amin ex filiis filiorum Chananæi, et filii eorum viri viginti. Et ex his qui templo seruiebant, quos dedit Dauid, et ipsi principes ad operationem Leuitis templo seruientium ducenti viginti Omnia nomina significata sunt in scripturis. Et voui illic ieiunium iuuenibus in conspectu dei, vt quærerem ab eo bonum iter nobis, et qui nobiscum erant, & filiis, & pecoribus ꝓpter insidias. Erubui enim petere à rege pedites, & equites in comitatu, tutelæ gratia cõtra aduersarios nostros. Diximus enim regi, quoniã virtus domini erit cum eis qui inquirunt eum in omni affectu. Et iterum deprecati sumus dominum deum nostrum secundum hæc: quem & propitium habuimus, & compotes facti sumus deo nostro. Et separaui ex plebis præpositis, & sacerdotibus templi viros duodecim, & Sedebiam, & Asannam, & cum eis ex fratribus eorum viros decem. & appendi eis aurum, & argentum, & vasa sacerdotalia domus dei nostri, quæ donauerat rex, & consiliarii eius, & principes, & omnis Israel. Et cum appendissem, tradidi argẽti talenta centum quinquaginta, & vasa argentea talentorum centum, & auri talenta centum, & vasorum aureorum septies viginti, & vasa ærea de bono æramento splendentia, duodecim, auri speciem reddentia: & dixit eis, Et

vos sancti estis domino, & vasa sunt
sancta, & aurum, & argentum votum
est domino deo patrum nostrorum.
E Vigilate, & custodite, donec tradatis ex plebis præpositis, & sacerdotibus, & Leuitis, & principibus ciuitatum Israel in Ierusalem, in pastoforio domus dei nostri. Et hi qui susceperunt sacerdotes & Leuitæ aurum & argentum & vasa, intulerunt in Ierusalem in templum domini. Et promouimus à fluuio Thia, die duodecima mensis primi, vsquequo introiuimus in Ierusalē. Et cum factus fuisset tertius dies, quarta autem die ponderatum aurum, & argentum traditum est in domo domini dei nostri Marimoth filio Iori sacerdoti: & cum ipso erat Eleazar filius Phinees: & erant cum ipsis Iosadus filius Iesu, & Medias, & Banni filius Leuitæ ad numerum, & ad pondus vniuersa. Et scriptum est pondus ipsorum eadem hora. Qui autem venerunt ex captiuitate, obtulerunt sacrificium domino deo Israel, tauros duodecim pro omni Israel, arietes octogintafex, agnos septuaginta duos, hircos pro peccato duodecim, & pro salute vaccas duodecim, omnia in sacrificium domini. Et relegerunt præcepta regis regalibus dispensatoribus, & subregulis Cœlesyriæ, & Phœnicis: & honorificauerunt gentem, & templum domini. Et consummatis his, accesserunt
1.Esd.9.a. ad me præpositi, dicentes, ‖ Non segregauerūt genus Israel, & principes, & sacerdotes, & Leuitæ, & alienigenæ gentes, & nationes terræ immunditias suas à Chananæis & Hethæis & Pherezæis, & Iebusæis & Moabitis & AEgyptiis & Idumæis. coniuncti enim sunt filiabus eorum & ipsi, & filii eorum: & mistum est semen sanctum alienigenis gentibus terræ, & participes erant præpositi, & magistratus iniquitatis eius ab initio ipsius regni. Et inox vt audiui ista, conscidi vestimenta, & sacram tunicam: & lacerans capillos capitis, & barbam, sedi dolens & mœstus. Et cōuenerunt quotquot tunc mouebantur in verbo domini dei Israel ad me lugentem super iniquitatē istā,
F & sedebam tristis vsque ad sacrificium
vespertinum. Et consurgens à ieiunio, conscissa habens vestimenta, & sacram tunicam, ingeniculans, & extendens manus ad dominum, dicebam, Domine confusus sum, & reuereritus sum ante faciem tuam. Peccata enim nostra multiplicata sunt super capita nostra, & iniquitates nostræ exaltatæ sunt vsque ad cælum, quoniam à temporibus patrum nostrorū sumus in magno peccato vsque ad diem hunc. Et propter peccata nostra, & patrum nostrorum sumus traditi cum fratribus nostris, & cum sacerdotibus nostris regibus terræ in gladium & captiuitatem, & deprædationem cum confusione vsque in hodiernum diem. Et nunc quantum est hoc quod contigit nobis misericordia abs te domine deus, & relinque nobis radicem, & nomen in locū sanctificationis tuæ, detegere luminare nostrum in domo domini dei nostri, dare nobis cibum in omni tempore seruitutis nostræ. Et cum seruiremus, non fuimus derelicti à domino deo nostro: sed constituit nos in gratia, ponens nobis reges Persarum dare cibum, & clarificare templum domini dei nostri, & ædificare desertā Sion, date nobis stabilitatem in Iudæa & Ierusalem. Et nunc quid dicimus domine habentes hæc? Transgressi enim sumus præcepta tua, quæ dedisti in manus puerorum tuorum prophetarum dicens, Quoniam terra, in quam introitis possidere hæreditatem eius, terra polluta
G est coinquinationibus alienigenarum terræ, & immunditiæ illorum repleuerunt eam totam immunditia sua. Et nunc filias vestras non coniungetis filiis eorum, & filias eorum non accipietis filiis vestris, & non inquiretis pacē habere cum illis omni tempore, vt inualescentes manducetis optima terræ, & hæreditatem distribuatis filiis vestris vsque in æuum. Et quæ contingunt nobis, omnia fiunt propter opera nostra maligna, & magna peccata nostra. Et dedisti nobis talem radicem, & rursum reuersi sumus transgredi legitima tua, vti commisceremur immunditiæ alienigenarum gentium terræ huius. Nonne irasceris nobis perdere nos, quoadusque non relinquatur radix, & nomen nostrum? Domi-

ne deus? Israel verax es. Derelicta est enim radix vsque in hodiernum diē. Ecce, nunc sumus in conspectu tuo in iniquitatibus nostris. Non est enim ad
1.Esd.10.a huc stare ante te in his. ‖Et cum adorando confiteretur Esdras flens, humi prostratus ante templum, congregati sunt ante eum ex Ierusalem turba magna valde, viri & mulieres & iuuenes & iuuēculæ. Fletus enim erat magnus in ipsa multitudine. Et cum clamasset, Iechonias Iehel ex filiis Israel, dixit Esdræ, Nos in dominum peccauimus q̄ collocauimus nobis in matrimonium mulieres alienigenas ex gentibus terræ. Et nunc es super omnem Israel. In his ergo sit iusiurandum à domino expellere omnes vxores nostras, quæ ex alienigenis sunt cum filiis earum. Sicut tibi decretum est á maioribus secundum legem domini exurgens explica. Ad te enim spectat negotium, & nos tecum sumus, viriliter fac. Et exurgens Esdras adiurauit principes sacerdotum, & Leuitas, & omnem Israel facere secundum hæc, & iurauerunt.

CAP. IX.

A
1.Esdr. 10 a ET exurgēs Esdras ab ante atrium templi, abiit in pastophorium Iohanathæ filii Nasabi, & hospitatus illic non gustauit panem, nec aquam bibit, super iniquitatem multitudinis. Et facta est prædicatio in omni Iudæa, & in Ierusalem omnibus qui erant ex captiuitate in Ierusalem congregati, vt quicunque non occurrerit biduo vel triduo diei secundum iudicium assidentium seniorum, tollerentur facultates suæ, & ipse alienus iudicaretur á multitudine captiuitatis. Et congregati sunt omnes qui erant ex tribu Iuda, & Beniamin in tribus diebus in Ierusalem, hic mensis est nonus, dies mensis vicesimus. Et sedit omnis multitudo in area templi tremētes propter hyemem præsentem. Et exurgens Esdras dixit illis, Vos iniquè fecistis collocātes vobis in matrimonium vxores alienigenas, vt adderetis ad peccata Israel. Et nunc date confessionem, & magnificentiam domino deo patrum nostrorum: & perficite voluntatem ipsius, & discedite á gentibus terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et clamauit omnis multitudo, & dixerunt voce magna, Sicut dixisti, faciemus. Sed quoniam multitudo magna est, & tempus hybernum, & non possumus insubsidiati stare: & hoc opus non est nobis vnius diei, neque bidui, multū enim in his peccauimus: stent prepositi multitudinis, & omnes qui nobiscum inhabitant, & quotquot habent vxores apud se alienigenas, & assistant accepto tempore ex omni loco presbyteri, & iudices, vsquequo soluant iram domini negotii huius. Ionathas autem filius Ezeli, & Ozias Thecam susceperunt secundum hæc: & Bosoramus, & Leuis, & Sabbatheus simul cooperati sunt cum illis. Et steterunt secundum hæc omnia vniuersi, qui erant ex captiuitate. Et elegit sibi viros Esdras sacerdos principes magnos de patribus eorū secundū nomina: & conspexerūt nouilunio mensis decimi examinare negotium istud. Et determinatum est de viris, qui habebant vxores alienigenas, vsque ad neomeniam primi mensis: & inuenti sunt ex sacerdotibus permisti, qui habebant alienigenas vxores. Ex filiis Iesu filii Iosedec, & fratribus eius: Maseas, & Eliezerus, & Ioribus, & Ioadeus, & iniecerunt manus, vt expellerent vxores suas: & ad litandum in exorationem arietem pro ignorantia sua. & ex filiis Sēmeri: Maseas & Esses & Ieelech Azarias. & ex filiis Fosere: Limolias, Hisma enis, & Nathanee, Iusio, Reddus, & Talsas. & ex Leuitis, Iorabdus, & Semeis, & Colnis, & Calitas, & Facteas, & Coluas, & Elionas. & ex sacris cantoribus, Eliasib, Zaccatus. & ex ostiariis Salumus, & Tolbanes. & ex Israel: ex filiis Foro, Ozi, & Remias & Geddias & Melchias & Michelus Eleazarus & Iammebias & Bannas. & ex filiis Iolamam: Chamas & Zacharias & Iezrelus & Ioddius & Erimoth & Helias. & ex filiis Zathoim: Eliadas & Liasumus, Zochias & Larimoth & Zabdis & Tebedias. & ex filiis Zebes: Iohānes, & Amanias & Zabdias & Emēs. & ex filiis Bāni: Olamus & Maluchus & Ieddeus & Iasub & Asabus & Ierimoth, & ex

filiis Addin: Naathus & Mooſias & Ca
leus & Raanas, Maaſeas, Mathathias &
Beſeel & Bonnus & Manaſſes. & ex fi-
liis Nuae: Noneas & Apheas & Mel-
chias & Sameas & Simon, Beniamin &
Malchus & Marras. & ex filiis Aſom:
Carianeus, Mathathias & Bannus & Eli
phalach & Manaſſes & Semei. & ex fi-
liis Banni: Ieremias & Moadias & Abra
mus & Iohel & Baneas & Pelias & Io-
nas & Marimoth & Eliaſib & Matha-
neus & Eliaſis & Orizas & Dielus &
Semedius & Zambris & Ioſephus. &
ex filiis Nobei: Idelus & Mathathias &
Sabadus & Zecheda, Sedmi & Ieſſei,
Baneas. omnes iſti coniuxerunt ſibi v-
E xores alienigenas, & dimiſerunt eas
cum filiis. Et inhabitauerunt ſacerdo-
tes, & Leuitæ: & qui erant ex Iſrael in
Ieruſalem, & in tota vna regione nou-
ilunio menſis ſeptimi. Et erant filii Iſ-
rael in commorationibus ſuis. Et con-
gregata eſt omnis multitudo ſimul in
aream, quæ eſt ab oriente portę ſacræ:
& dixerunt Eſdræ pontifici, & lectori,
vt afferret legē Moyſi, quæ tradita eſt
à domino deo Iſrael. Et attulit Eſdras
pontifex legem omni multitudini eo-
rum à viro vſque ad mulierem, & om
nibus ſacerdotibus audire legem nou-
ilunio menſis ſeptimi. Et legebat in
area, quæ eſt ante ſacram portam tem
pli, à prima luce vſque ad veſperam
coram viris, & mulieribus. Et dederūt
F omnes ſenſum ad legem. Et ſtetit Eſ-
dras ſacerdos, & lector legis ſuper li-
gneum tribunal, quod fabricatū erat.
Et ſteterunt ad eum Mathathias, & Sa
mus, Ananias, Azarias, Vrias, Ezechias,
& Balſamus ad dexteram: & ad ſini-
ſtram Phaldeus, Miſael, Malachias, Abu
ſthas, Sabus, Nabadias, & Zacharias. Et
aſſumpſit Eſdras librum coram omni
multitudine: præſidebat enim in glo-
ria in conſpectu omnium. Et cum abſol
uiſſet legem, omnes erecti ſteterunt: &
benedixit Eſdras dominum deum al-
tiſsimum, deum Sabaoth omnipoten-
tem. Et reſpōdit omnis populus, Amē.
Et elcuatis ſurſum manibus procident-
es in terram, adorauerunt domi-
num: Ieſus & Banaeus & Sarebias &
Iaddimus & Accubus & Sabbatheus &
Calithes & Azarias & Ioradus & Ana-
nias & Philias. Leuitæ, *qui docebant*
legem domini, & in multitudine lege-
bant legem domini, & præferebant in
guli eos, qui intelligebant lectionem. G
Et dixit Atharathes Eſdræ pontifici,
& lectori, & Leuitis, qui docebant
multitudinem, dicens, Dies hic ſan-
ctus eſt domino. Et omnes flebant, cum
audiſſent legem. Et dixit Eſdras, Di-
greſsi ergo manducate pinguiſsima
quæque, & bibite dulciſsima quæque,
et mittite munera his qui non habēt.
Sanctus enim hic dies domini, et no-
lite mœſti eſſe. Dominus enim clarifi-
cabit vos. Et Leuitæ denuntiabant in
publico omnibus, dicentes, Dies hic
ſanctus eſt, nolite mœſti eſſe. Et abie-
runt omnes manducare, et bibere, et
epulari, et dare munera his qui non
habebant, vt epularentur. Magnifice
enim ſunt exaltati verbis, quibus e-
docti ſunt. Et congregati ſunt vni-
uerſi in Ieruſalem celebrare lætitiam,
ſecundum teſtamentum domini dei
Iſrael.

Liber Eſdræ quartus, qui inter apocry-pha ponitur.

CAP. I.

LIBER ESDRAE pro-
phetæ ſecundus, filii Sa- A
rei, filii Azarei, filii Hel-
ciæ, filii Sadaniæ, filii Sa-
doc, filii Achitob, filii A-
chiæ, filii Phinees, filii Heli, filii A-
meriæ, filii Aſiei, filii Marimoth, fi-
lii Arna, filii Oziæ, filii Boriti, fi-
lii Abiſei, filii Phinees, filii Eleazar,
filii Aaron ex tribu Leui, qui fuit cap-
tiuus in regione Medorum, in re-
gno Artaxerxis regis Perſarum. Et fa-
ctum eſt verbum domini ad me, di-
cens, Vade, & nuntia populo meo faci
nora ipſorum, & filiis eorum iniquita
tes, quas in me admiſerunt, vt nuntiēt

filiis filiorum: quia peccata parentum ipsorum in illis creuerũt. Obliti enim mei sacrificauerũt diis alienis. Nõne ego eduxi eos de terra AEgypti de domo seruitutis? Ipsi autem irritauerunt me, & consilia mea spreuerunt. Tu autem excute comam capitis tui, & proiice omnia mala super illos: quoniam non obedierunt legi meę. Populus autem est indisciplinatus. Vsquequo eos B sustinebo, quibus tãta beneficia cõtuli? Reges multos ꝓpter eos subuerti. Pharaonem cum pueris suis, & omnem exercitum eius percussi. Omnes gentes à facie eorum perdidi, & in oriẽte prouinciarum duarum populos Tyri, & Sidonis dissipaui, & omnes aduersarios eorum interfeci. Tu vero loquere ad eos, dicens, Hæc dicit dominus: Nempe ego vos per mare trãsmeaui, & plateas vobis initio munitas exhibui: ducem vobis dedi Moysen, & Aaron sacerdotem: lucem vobis per columnam ignis præstiti, & magna mirabilia feci in vobis: vos autem mei obliti estis, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Coturnix vobis in signo fuit, castra vobis ad tutelam dedi, & illic murmurastis: & non triumphastis in nomine meo de perditione inimicorũ vestrorum, sed adhuc nunc vsque murmuraſtis. Vbi sunt beneficia, quę præstiti vobis? Nõne in deserto cũ esuiretis, proclamastis ad me, dicentes, Vt quid nos in desertum istud adduxisti interficere nos? melius nobis fuerat seruire AEgyptiis, quàm mori in deserto hoc. Ego dolui gemitus vestros, & dedi vobis manna in escam, Panem angelorum manducastis, Nõne cum sitiretis, petram excidi, & fluxerunt aquæ C in saturitate? Propter æstus, foliis arborum vos texi. Diuisi vobis terras pingues: Chananæos, & Pherezæos, & Philisthæos à facie vestra proiecti: quid faciam vobis adhuc, dicit dominus? Hęc dicit dominus omnipotens: In deserto cum essetis in flumine Amorrhæo sitientes, & blasphemantes nomen meũ, non ignem vobis pro blasphemiis dedi, sed mittens lignum in aquam, dulce feci flumẽ. Quid tibi faciam Iacob? Noluisti obedire Iuda. Transferam me ad alias gentes, & dabo eis nomẽ meũ, vt custodiant legitima mea. Quoniam me dereliquistis, & ego vos derelinquam. Petentibus vobis à me misericordiam, non miserebor. Quando inuocabitis me, ego non exaudiam vos. Maculastis enim manus vestras sanguine, & pedes vestri impigri sunt ad cõmittenda homicidia. Non quasi me dereliquistis, sed vosipsos, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotẽs: Nõne ego vos rogaui, vt pater filios, & vt mater filias, & vt nutrix paruulos suos vt essetis mihi in populũ, & ego vobis in deum: & vos mihi in filios, & ego vobis in patrem? Ita vos collegi, vt gallina pullos suos sub alas suas. Modo autem quid faciam vobis? Proiiciam vos à facie mea. Oblationem cum mihi at- D tuleritis, auertam faciem meam à vobis. Dies enim festos vestros, & neomenias & circuncisiones repudiaui. Ego misi pueros meos prophetas ad vos, quos acceptos interfeciſtis, & laniastis corpora eorum, quorum sanguinẽ exquiram, dicit dominus, Hęc dicit dominus omnipotens: Domus vestra deserta est. Proiiciam vos sicut ventus stipulam, & filii procreationem non facient: quoniam mandatum meum neglexerunt, et quod malum est coram me, fecerunt. Trãdam domos vestras populo venienti, qui me non audientes credunt, quibus signa non ostendi, facient quæ præcepi. Prophetas non viderunt, et memorabũtur iniquitatum eorum. Testor populi veniẽtis gratiã, cuius paruuli exultant cum lętitia, me non videntes oculis carnalibus, sed spiritu credentes quę dixi. Et nunc frater aspice, quę gloria: et vide populum venientem ab oriente, quibus dabo ducatum Abrahã, Isaac, et Iacob, et Osee, et Amos, et Micheæ, et Ioel, et Abdiæ, et Ionæ et Naum et Habacuc, Sophoniæ, Aggæi, Zachariæ, et Malachię, qui et angelus domini vocatus est.

CAP. II.

HAEc dicit dominus: Ego eduxi A populum istum de seruitute, quibus mandata dedi per pueros meos prophetas quos audire noluerunt, sed irrita fecerunt mea consilia. Mater quę eos genẽrauit, dicit illis,

Ite filii, quia ego vidua sum & derelicta. Educaui vos cum lætitia, & amisi vos cum luctu & tristitia, quoniã peccastis coram domino deo vestro, & quod malum est coram eo fecistis. Modo autem quid faciam vobis? Ego vidua sum, & derelicta: ite filii, & petite à domino misericordiam. Ego autem te pater testem inuoco super matrem filiorum, qui noluerunt testamentum meum seruare, vt des eis cõfusionem, & matrem eorum in direptionem, ne generatio eorum fiat. Dispergantur in gentes nomina eorum, deleantur à terra: quoniam spreuerunt sacramentum meum. Væ tibi Assur, qui abscõdis iniquos penes te, Gens mala memorare quid fecerim Sodomæ & Gomorrhæ, quorum terra iacet in piceis glebis & aggeribus cinerũ, sic dabo eos, qui me non audierunt, dicit dominus omnipotens, Hęc dicit dominus ad Esdram, Nũtia populo meo, quoniam dabo eis regnum Ierusalem, quod daturus eram Israel. Et sumam mihi gloriam illorum, & dabo eis tabernacula æterna, quæ præparauerã illis. Lignũ vitæ erit illis in odore vnguenti, et nõ laborabunt, neque fatigabuntur, Ite, et accipietis, Rogate vobis dies paucos, vt immoretur. Iam paratum est vobis regnum: vi
B gilate, Testare cælum et terram. Contriui enim malum, et creaui bonum, quia viuo ego dicit dominus, Mater amplectere filios tuos, educa illos cũ lætitia. Sicut columba confirma pedes eorum: quoniã te elegi dicit dominus. Et resuscitabo mortuos de locis suis, et de monumentis educam illos, quoniã cognoui nomen meum in Israel, Noli timere mater filiorum, quoniam te elegi, dicit dominus. Mittam tibi adiutorium pueros meos Isaiam et Ieremiã, ad quorum consilium sanctificaui, et paraui tibi arbores duodecim grauatas variis fructibus, et totidem fontes fluentes lac et mel: et montes immensos septem, habentes rosam et lilium: in quibus gaudio implebo filios tuos. Viduam iustifica, pupillo iudica, egenti da, orphanum tuere: nudum vesti, confractum et debilem cura, claudum irridere noli, tutare mancum, et cæcum ad visionem claritatis meæ admitte. Senem et iuuenem intra muros tuos serua: mortuos vbi inueneris signans commẽda sepulchro, & dabo tibi primam sessionem in resurrectione mea. Pausa & quiesce populus meus, quia veniet requies tua. Nutrix bona nutri filios tuos, confirma pedes eorum. Seruos quos tibi dedi, nemo ex eis interiet, ego enim eos requiram de numero tuo. Noli fatigari, cum enim venerit dies pressuræ & angustiæ, alii C plorabunt, & tristes erunt: tu autem hilaris, & copiosa eris. Zelabunt gentes, & nil aduersus te poterunt, dicit dñs manus meæ tegẽt te, ne filii tui gehennam videant, iucundare mater cum filiis tuis, quia ego te eripiam, dicit dominus. Filios tuos dormientes memorare, quoniam ego eos educam de lateribus terræ, & misericordiam cum illis faciam: quoniam misericors sum, dicit dominus omnipotens. Amplectere natos tuos vsque venio, & præstem illis misericordiam: quoniam exuberãt fontes mei, & gratia mea non deficiet. ¶ Ego Esdras præceptum accepi à domino in mõte Oreb, vt irem ad Israel: ad quos cum venirem, reprobauerunt me, & respuerunt mandatum domini. Ideoque vobis dico gentes, quæ auditis & intelligitis: Expectate pastorem vestrum, requiem æternitatis dabit vobis: quoniam in proximo est ille, qui in fine seculi adueniet. Parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis. Fugite vmbram seculi huius, accipite iucunditatem gloriæ vestrę. Ego testor palam saluatorem meum. Commendatum donum accipite & iucundamini, gratias agentes ei, qui vos ad cælestia regna vocauit. Surgite, & state & vide- D te numerum signatorum in conuiuio domini. Qui se de vmbra seculi transtulerunt, splendidas tunicas à domino acceperunt. Accipe Sion numerum tuum, & conclude cãdidatos tuos, qui legem domini cõpleuerũt. Filiorũ tuorum quos optabas plenus est numerus. Roga imperium domini, vt sanctificetur populus tuus, qui vocatus est ab initio. Ego Esdras vidi in monte Sion turbam magnam, quam numerare non potui, & omnes canticis col-

laudabant dominum. Et in medio eorum erat iuuenis statura celsus eminẽtior omnibus illis, & singulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur. Ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogaui angelum, & dixi, Qui sunt hi domine? Qui respondens, dixit mihi, Hi sunt qui mortalem tunicam deposuerunt, & immortalem sumpserunt, & confessi sunt nomẽ dei, Modo coronantur, & accipiũt palmas. Et dixi angelo, Ille iuuenis quis est, qui eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et respondens dixit mihi, Ipse est filius dei, quem in seculo confessi sunt: ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine domini steterunt. Tunc dixit mihi angelus, Vade, annũcia populo meo, qualia & quã tu mirabilia domini dei vidisti.

CAP. III.

A Anno tricesimo ruinæ ciuitatis eram in Babylone, & conturbatus sum super cubiculo meo recumbens, & cogitationes meæ ascendebant super cor meum: quoniã vidi desertionem Sion, & abundantiã eorum qui habitabant in Babylone, & ventilatus est spiritus meus, valde, & cœpi loqui ad altissimum verba timorata, & dixi, O dominator domine, tu dixisti ab initio, quãdo plantasti terrã, & hoc solus, & imperasti populo, & dedisti Adam corpus mortuum: sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat, & insufflasti in eum spiritum vitæ, & factus est viuens coram te, & induxisti eum in paradiso, quem plantauerat dextera tua antequam terra aduentaret. Et huic mandasti diligere viam tuã & præteriuit eam, & statim instituisti in eo mortem, & in nationibus eius, & natæ sunt gentes, & tribus & populi, & cognationes quorum non est numerus. B Et ambulauit vnaquæque gens in voluntate sua, & mira agebant coram te, & spernebant præcepta tua. Iterum autem in tempore induxisti diluuium super inhabitantes seculum, & perdidisti eos. Et factum est in vnoquoq; eorum, sicut Adæ mori, sic his diluuium. Dereliquisti autem vnum ex his Noe cum domo sua, & ex eo iusti omnes. Et factum est cum cœpissent multiplicari, qui habitabant super terram, & multiplicauerunt filios, & populos, & gentes multas: & cœperunt iteratò impietatem facere plus quàm priores. Et factum est, cum iniquitatem facerent coram te, elegisti tibi virum ex his cui nomen erat Abraham. Et dilexisti eum, & demonstrasti ei soli voluntatem tuam: & disposuisti ei testamentum æternum, & dixisti ei vt nõ vnquam derelinqueres semen eius. Et dedisti ei isaac, & isaac dedisti Iacob & Elau, Et segregasti tibi Iacob, Esau autem separasti. Et factus est Iacob in multitudine magna. Et factum est, cum educeres semen eius ex AEgypto, adduxisti super montem Sinai. C Et inclinasti cælos, & statuisti terram, & commouisti orbem, & tremere fecisti abyssos, & conturbasti seculum, & trãsiit gloria tua portas quatuor ignis & terræmotus, & spiritus, & gelu, vt dares semini Iacob legem, & generationi Israel diligentiam. Et non abstulisti ab eis cor malignum, vt faceret lex tua in eis fructum. Cor enim malignum baiulans primus Adam transgressus & victus est, sed & omnes qui de eo nati sunt. Et facta est permanens infirmitas & lex cum corde populi, cum malignitate radicis, & discessit quod bonum est, & mansit malignum. Et transierunt tempora, & iniuti sunt anni: & suscitasti tibi seruum nomine Dauid, & dixisti ei ædificare ciuitatem nominis tui, & offerre tibi in eadem thus & oblationes. Et factum est hoc annis multis, derelinquerunt qui habitabant ciuitatem, in omnibus facientes sicut fecit Adam & omnes generationes eius vtebantur enim & ipsi D corde maligno. Et tradidisti ciuitatem tuam in manibus inimicorũ tuorum. Nunquid meliora faciunt, qui habitabant Babylonem? Et propter hoc dominabitur Sion. Factum est, cum venissem huc, & vidissem impietates, quarum non est numerus: & delinquentes multos vidit anima mea hoc tricesimo anno, & excessit cor meum: quoniam vidi quomodo sustines eos pec-

cantes, & pepercisti impie agentibus, & perdidisti populum tuum, & conser uasti inimicos tuos, & non significasti. Nihil memini quomodo debeat dereliquiri via hæc. Nunquid meliora facit Babylon, quàm Sion? aut alia gens cognouit te præter Israel? Aut quæ tribus crediderunt testamentis tuis, sicut Iacob? Quarū merces nō comparuit, neq; labor fructificauit. Pertransiens enim pertransiui in gentibus, & vidi abundantes eas, & non memorantes mandatorum tuorum. Nunc ergo pondera in statera nostras iniquitates, & eorum qui habitant in sæculo: & non inuenietur nomen tuū, nisi in Israel. Aut quando non peccauerunt in conspectu tuo, qui habitant terram? aut quæ gens sic obseruauit mandata tua? Hos quidem per nomina inuenies seruasse mandata tua, gentes autem non inuenies.

CAP. IIII.

A ET respondit ad me angelus, qui missus est ad me, cui nomē Vriel, & dixit mihi, Excedens excessit cor tuum in sæculo hoc, & comprehendere cogitas viam altissimi. Et dixi, Ita domine meus. Et respondit mihi, & dixit, Tres vias missus sum ostendere tibi, & tres similitudines proponere coram te: de quibus mihi si renuntiaueris vnā ex his, & ego tibi demonstrabo viam quam desyderas videre, & docebo te vnde sit cor malignum. Et dixi, Loquere domine meus. Et dixit ad me, Vade, pondera mihi ignis pondus, aut mēsura mihi flatum venti, aut reuoca mihi diem quæ præteriit. Et respondi, & dixi, Quis natorū poterit facere, vt me interroges de his? Et dixit ad me, Si essem interrogans te, dicens, Quantæ habitationes sunt in corde maris, aut quantæ venæ sunt in principio abyssi, aut quantæ venæ sunt super firmamentum, aut qui sunt exitus paradisi: diceres mihi fortassis, In abyssum non descendi, neque in infernum adhuc, neque in cælum vnquam ascendi. nunc autem non interrogaui te, nisi de igne, & vento, & die, per quē transisti, & à quibus separari non potes: & non respondisti mihi de eis. Et dixit mihi, Tu quę tua sunt, tecum coadolescentia, non potes cognoscere: & quomodo poterit vas tuum capere altissimi viam, & iam exterius corrupto sæculo intelligere corruptionem euidentem in facie mea? Et dixi illi, Melius erat nos non esse, q̄ adhuc viuentes viuere in impietatibus, & pati, & non intelligere de qua re. Et respondit ad me, & dixit, Proficiscēs profectus sum ad syluā lignorū campi, & cogitauerunt cogitationē, & dixerūt, Venite, & eamus, & faciamus ad mare bellū, vt recedat coB ram nobis, & faciamus nobis alias syluas. Et similiter fluctus maris & ipsi cogitauerūt cogitationē, & dixerūt, Venite ascendētes, debellemus syluas cāpi, vt & ibi cōsummemus nobissimetipsis aliā regionem. Et factus est cogitatus syluæ in vanum, venit enim ignis, & cōsumpsit eam. Similiter & cogitatus fluctuū maris, stetit enim arena, & prohibuit eos. Si enim esses iudex horum, quem inciperes iustificare aut quem condēnare? Et respondi, & dixi, Vtiq; vanam cogitationem cogitauerūt. Terra enim data est syluæ, & mari locus portare fluctus suos. Et respōdit ad me, & dixit, Bene tu iudicasti, & quare non iudicasti tibimetipsi? Quemadmodum enim terra syluæ data est, & mare fluctibus suis, sic qui super terram habitant, quæ sunt super terram intelligere solummodo possunt: & qui super cælos, quæ super altitudinem cælorum. Et respondi, & dixi, Deprecor te domine, vt mihi detur sensus intelligendi. non enim volui interrogare de superioribus tuis sed de his, quæ pertranseunt per nos quotidie, propter quid Israel datus in opprobrium gentibus, quem dilexisti populum datus est tribubus impiis, & lex patrum nostrorum in interitum deducta est, & dispositiones scriptę nusquam sunt: & pertransiuimus de sæculo, vt locustæ & vita nostra stupor & pauor, & nec digni sumus misericordiam consequi. Sed quid faciet nomini suo quod inuocatum est super nos? Et C de his interrogaui. Et respondit ad me, & dixit, Si fueris plurimum scrutatus, frequenter miraberis: quoniam festinans festinat sæculum pertransire, & non cupit portare quæ in futuris temporibus iustis repromissa sunt: quoniā

plenum iniustitia est seculum hoc, & infirmitatibus. De quibus autem interrogas dicam: Seminatum enim est malum, & necdū venit destructio ipsius, si ergo non inuersum fuerit q̄ seminatū est, & discesserit locus vbi seminatū est malū: non veniet vbi seminatū est bonum. Quoniam gramē seminis mali seminatū est in corde Adam ab initio: & quantū impietatis generauit vsque nunc, & generat vsq̄ cum veniat area? A Estima autē apud te gramē mali seminis, quantū fructū impietatis generauit: quando secatę fuerint spicæ, quarū nō est numerus, q̄ magnā areā incipiēt facere? Et respondi, & dixi, Quomodo, & quando hæc? Quare modici & mali anni nostri? Et respondit ad me, & dixit mihi nō festines tu super altissimū. Tu enim festinas inaniter esse super ipsum, nā excessus tuus multus, Nonne de his interrogauerunt animæ iustorū in prōptuariis suis, dicētes, Vsquequo spero sic, & quando veniet fructus areæ mercedis nostræ? Et respondit ad ea Ieremiel archangelus, & dixit, Quā do impletus fuerit numerus seminum in vobis, quoniā in statera ponderauit seculū, & mensura mensurauit tēpora, & numero numerauit tēpora, & nō cōmouit, nec excitauit vsq̄ dum implea tur prædicta mensura? Et respondi & di D xi, O dominator domine, sed & nos omnes pleni sumus impietate. Et ne forte propter nos non impleantur iustorum areæ, propter peccata inhabitantium super terram. Et respondit ad me, & dixit, Vade, & interroga prægnātē, si quādo impleuerit nouē mēses suos, adhuc poterit matrix eius retinere partum in semetipsa? Et dixi, Non potest domine. Et dixit ad me, In inferno promptuaria animarum matrici assimilata sunt. Quemadmodum enim illa festinat quæ parit, effugere necessitatem partus: sic & hæc festinat reddere ea quæ commendata sunt. Ab initio tibi demonstrabitur de his quæ concupiscis videre. Et respondi, & dixi, Si inueni gratiam ante oculos tuos, & si possibile est, & si idoneus sum, demonstra mihi, si plusquam præteritum sit habet venire, aut plura pertransierunt supra quam futurū est, Quid pertransiuit, scio: quid autem futurum sit ignoro. Et dixit ad me, Sta super dexteram partem, & demonstrabo tibi interpretationem similitudinis. Et steti, & vidi: & ecce fornax ardens transiit coram me, & factum est, cum transiret flāma, vidi, & ecce superauit fumus. Post hæc transiit coram me nubes plena aquæ, & immisit pluuiam impetu multā. & cū transisset impetus pluuiæ, superauerunt in ea guttæ. Et dixit ad me, Cogita tibi, sicut crescit pluuia amplius quam guttę, & ignis quam fumus: sic superabundauit quæ transiuit memsura. Superauerunt autem guttę, & fumus: & oraui, & dixi, Putas viuo vsque in diebus illis? vel quid erit in diebus illis? Respondit ad me, & dixit, De signis, de quibus me interrogas, ex parte possum tibi dicere: de vita autē tua non sum missus dicere tibi, sed nescio.

CAP. V.

DE signis autē: ecce dies venient, in quibus apprehendentur qui A inhabitant terram in censu multo: & abscondetur veritatis via: & sterilis erit à fide regio: & multiplicabitur iniustitia super hanc quam ipse vides, & super quam audisti olim: & erit impositio vestigio quam nunc vides regnare regionem, & videbunt eā deserta. Si autem tibi dederit altissimus viuere, videbis post tertiam tubam, & reluceset subito sol noctu, & luna ter in die, & de ligno sanguis stillabit & lapis dabit vocē suam, & populi commouebuntur: & regnabit, quem non sperant qui inhabitant super terram, & volatilia commigrationem facient: & mare Sodomiticum pisces reiciet, & dabit vocē noctu, quam non nouerant multi, omnes autem audient vocem eius, & chaos fiet per loca multa, & ignis frequenter remittetur, & bestiæ agrestes transmigrabunt, & mulieres menstruatæ parient monstra, & in dulcibus aquis salsæ inuenientur, & amici omnes semetipsos expugnabunt: & abscondetur tunc sensus, & intellectus separabitur in promptuarium suum: & quæretur à multis, & nō inuenietur: & multiplicabitur iniustitia, & incontinentia super terram. Et interrogabit regio proximam suā, & dicet, Nūquid

per te pertrãsiit iustitia iustum faciẽs? Et hoc negabit. Et erit illo tempore, & sperabunt homines, & non impetrabunt: laborabũt, & non dirigentur viæ eorum. Hæc signa dicere tibi permissum est mihi: si oraueris iterũ, & ploraueris, sicut & nunc, & ieiunaueris se-
B ptem diebus, audies iterato horum ma iora. Et euigilaui, & corpus meum horruit valde: & anima mea laborauit, vt deficeret: & tenuit me qui venit angelus, qui loquebatur in me, & confortauit me, & statuit me super pedes. Et factum est in nocte secunda, & venit ad me Salathiel dux populi, & dixit mihi Vbi eras? & quare vultus tuus tristis? An nescis quoniam tibi creditus est Israel in regione transmigrationis eorũ? Exurge ergo, & gusta panem, & non derelinquas nos, sicut pastor gregem suum in manibus luporum malignorũ. Et dixi ei, Vade à me, & nõ appropies ad me. Et audiuit, vt dixi: & recessit à me. & ego ieiunaui diebus septem vluns & plorans, sicut mihi mandauit Vriel angelus. ¶ Et factum est post dies septem, & iterum cogitationes cordis mei molestæ erant mihi valde, & resumpsit anima mea spiritum intellectus: & iterum cœpi loqui coram altissimo sermones, & dixi, Dominator domine ex omni sylua terræ, & omnibus arboribus eius, elegisti vineã vnicã: & ex omni terra orbis, elegisti tibi foueã vnã: & ex omnibꝰ floribus orbis, elegisti tibi lilium vnum: & ex omnibus abyssis maris replesti tibi riuum vnum: & ex omnibus ædificatis ciuitatibus, *sanctificatã tibimetipsi Sion*: & ex omnibus creatis volatilibus, nominasti tibi columbam vnam: & ex omnibus plasmatis pecoribus, prouidisti tibi ouem vnã: & ex omnibus multiplicatis populis, acquisiuisti tibi populũ vnum: & ab omnibus probatam legem donasti huic, quem desyderasti populo. Et nunc domine, vt quid tradidisti vnum pluribus? Et præparasti super vnam radicem alias, & dispersisti vnicum tuum in multis: & conculcauerũt
C eum, qui contradicebant sponsionibus tuis, quique tuis testamentis non credebant. Et si odiens odisti populum tuum, tuis manibus debet castigari. Et factum est, cũ locutus essem sermones & missus est angelus ad me, qui antè venerat ad me præterita nocte, & dixit, mihi, Audi me, & instruam te: & intende mihi, & adiciam coram te. Et dixi, Loquere domine meus. Et dixit ad me, Valde tu in excessu mentis factus es pro Israelian plus dilexisti eũ, quam qui eum fecit? Et dixi ad eum, Non domine, sed dolens locutus sum. Torquent enim me renes mei per omnem horam, quærentem apprehendere semitam altissimi, & inuestigare partem iudicii eius. Et dixit ad me, Nõ potes. Et dixi, Quare domine? Ad quid nascebar aut quare non fiebat matrix matris meæ mihi sepulchrum, vt non viderem laborem iacob, & defatigationem generis Israel? Et dixit ad me, Numera mihi quæ necdum venerant, & collige mihi dispersas guttas, & reuirida mihi aridos flores, & aperi mihi clausa promptuaria, & produc mihi inclusos in eis flatus, demonstra mihi vocis imaginem: & tunc ostendam tibi laborem, quem rogas videre. Et dixi, Dominator domine, quis enim est, qui potest hæc scire, nisi qui cum hominibus habitationem non habet? Ego autẽ insipiens: & quomodo potero dicere de his, quibus me interrogasti? Et dixit ad me, Quo modo non potes facere vnũ de his, quæ dicta sunt: sic non poteris inuenire iudicium meum, aut in fine charitatem, quam populo promisi. Et dixi, Sed ecce domine, tu prope es his, qui in finem sunt: & quid facient, qui ante me fuerunt, aut nos, aut hi qui *post nos*? Et dixit ad me, Coronę assimilabo iudicium meum, sicut non nouissimorum tarditas, sic nec priorum velocitas. Et respondi, & dixi, Nec poteras facere eos qui facti sunt, & qui sunt
D & qui futuri sunt, in vnum, vt celerius iudicium tuum ostendas? Et respondit ad me, & dixit, Non potest festinare creatura super creatorem, nec sustinere seculum eos qui in eo creandi sunt, in vnum. Et dixi, Quo modo dixisti seruo tuo, quoniam viuificãs viuificasti à te creatã creaturã in vnũ, & sustinebat creatura: poterit & nunc portare præsentes in vnum. Et dixit ad me, Interroga matricẽ mulieris, & dices ad eam, Et

si paris, quare per tempus? Roga ergo eam, vt det decē in vnum. Et dixi, Nō vtique poterit, sed secundum tempus. Et dixit ad me, Et ego dedi matrice terę his, qui seminati sunt super eam per tempus. Quēadmodū enim infans non parit ea, quæ senum sunt: sic ego dispōsui à me creatum seculum. Et interrogaui, & dixi, Cum iā dederis mihi viā loquar coram te: nam mater nostra, de qua dixisti mihi, adhuc iuuenis est: iā senectuti appropinquat. Et respondit ad me, & dixit, Interroga eam quæ parit, & dicet tibi. Dices enim ei, Quare quos peperisti, nunc non sunt similes his qui ante te, sed minores statura? Et dicet tibi & ipsa, Alii sunt, qui in iuuētute virtutis nati sunt: & alii qui sub tempore senectutis deficiente matrice sunt nati. Considera ergo & tu, quoniā minori statura estis præ his, qui ante vos, & qui post vos minori quam vos, quasi iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes. Et dixi. Rogo domine, si inueni gratiā ante oculos tuos, demōstra seruo tuo, per quem visites creaturam tuam,

CAP. VI.

A ET dixit ad me, initio terreni orbis, & antequam starent exitus seculi, & antequam spirarent conuentiones ventorum, & antequā sonarent voces tonitruum, & antequā splenderent nitores coruscationum, & antequam confirmarentur fundamenta paradisi, & antequam viderentur decori flores, & antequam confirmarentur motę virtutes, & antequam colligerentur innumerabiles militiæ angelorum, & antequam extollerentur altitudines aeris, & antequā nominarētur mēsuræ firmamētorū, & antequā æstuarent camini in Sion, & antequam inuestigarentur præsentes anni, & antequā abalienarentur eorum, qui nunc peccant adinuentiones, & consignati essent qui fidem thesaurizauerunt: tunc cogitaui, & facta sunt per me solum, & non per alium: & finis per me, & non per alium. Et respondi, & dixi, Quæ erit separatio temporū aut quādo prioris finis, & sequentis initium? Et dixit ad me, Ab Abraham vsq; ad Isaac, quando nati sunt ab eo Iacob & Esau, manus Iacob tenebat ab initio calcaneū Esau: finis enim huius seculi Esau, & principium sequentis Iacob. Hominis manus inter calcaneum, & manum. Aliud noli quærere Esdra. Et respondi, & dixi O dominator domine, si inueni gratiā ante oculos tuos, oro vt demonstres seruo tuo finem signorū tuorum, quorū partem mihi demōstrasti nocte præcedenti. Et respondit, & dixit ad me, Surge super pedes tuos, & audi vocē plenissimam sonitus. Et erit sicut commotio, nec cōmouebitur locus, in quo stes super eum. Ideo cum loquitur, tu non expaueas, quoniam de fine verbū & fundamētum terræ intelligitur, quoniam de ipsis sermo tremiscit & commouetur. Scit enim quoniam finem eorum oportet commutari. Et factum est B cū audissem, surrexi super pedes meos & audiui, & ecce vox loquens, & sonę eius sicut sonus aquarum multarum, & dixit, Ecce dies veniunt, & erit, quando appropinquare incipiam, vt visitē habitantes in terra: & quando inquirere incipiam ab eis, qui iniusti nocuerunt iniustitia sua, & quando suppleta fuerit humilitas Sion, & cum supersignabitur seculum quod incipiet pertrā sire, hæc signa faciam, Libri aperientur *ante factem firmamenti, &* omnes videbunt simul, & anniculi infantes loquentur vocibus suis, & prægnantes immaturos parient infantes trium & quatuor mensium, & viuent & suscitabuntur. Et subito apparebunt seminata loca non seminata, & plena promptuaria subito inuenientur vacua: & tuba canet cum sono, quam cum omnes audierint, subito expauescent. Et erit in illo tempore, debellabunt amici amicos vt inimici, & expauescet terra cum his: & venæ fontium stabunt, & non decurrent in horis tribus. et erit, omnis qui derelictus fuerit ex omnibus istis quibus prędixi tibi, ipse saluabitur, et videbit salutare meum, et finem seculi vestri. Et videbunt qui recepti sunt homines, qui mortem nō gustauerunt à natiuitate sua, et mutabitur cor inhabitantium, et conuertetur in sensum alium. Delebitur enim malum, et extinguetur dolus. Florebit

autem, fides, & vincetur corruptela, & ostendetur veritas quæ sine fructu fuit diebus tantis. Et factū est cum loqueretur mihi, & ecce paulatim intuebar super eū ante quem stabam, & dixit ad me hæc, Veni tibi ostendere tēpus venturæ noctis. Si ergo iterum ro
C gaueris, & iterum ieiunaueris septem diebus, iterum tibi renuntiabo horum maiora per diē quam audiui. Audita est enim vxor tua apud altissimum. Vidit enim fortis directionem tuam, & prouidit pudicitiam, quam à iuuentute tua habuisti: & ppter hoc misit me demonstrare tibi hæc omnia, & dicere tibi: Confide, & noli timere, & noli festinare cum prioribus tēporibus cogitare vana, vt non properes à nouissimis temporibus. Et factū est post hæc & fleui iterum: & similiter ieiunaui septem diebus, vt suppleam tres hebdomadas, quæ dictæ sunt mihi. Et factum est in octaua nocte, & cor meum turbabatur iterato in me, & cœpi loqui coram altissimo. Inflammabatur enim spiritus meus valde, & anima mea anxiabatur, & dixi, O domine, loquens locutus es ab initio creaturæ in primo die, dicens, Fiat cælum & terra: & tuū verbum opus perfectum. Et erat tunc spiritus, & tenebræ circumferebantur, & silentium, sonus vocis hominis nondū erat abs te. Tunc dixisti de thesauris tuis proferri lumē luminosum, quo appareret opus tuum. Et die secūdo creasti spiritum firmamenti, & imperasti ei vt diuideret & diuisionem faceret inter aquas, vt pars quædam sursum recederet, pars vero deorsum maneret. Et tertia die imperasti aquis congregari in septima parte terræ: ex vero partes siccasti & conseruasti, vt ex his sint coram te ministrantia seminata à deo & culta. Verbum enim tuum processit, & opus statim fiebat. Processit enim subito fructus multitudinis immensus, & concupiscentiæ gustus multiformes, & flores colore immutabili, & odores
D odoramenti inuestigabilis. & die tertia hęc facta sunt. Quarta autem die imperasti fieri solis splendorem, lunæ lumē, stellarum dispositionem: & imperasti eis, vt seruirent futuro plasmato homini. Quinto autem die dixisti septimæ parti, vbi erat aqua congregata, vt procrearet animalia, & volatilia, & pisces: & ita fiebat. aqua muta, & sine anima quæ dei nutu iubebantur, animalia faciebat, vt ex hoc mirabilia tua nationes enarrent. Et tunc conseruasti duas animas, nomē vni vocasti Enoch & nomen secundæ vocasti Leuiathan, & separasti ea ab alterutro. Non enim poterat septima pars vbi erat aqua cōgregata, capere ea. Et dedisti Enoch vnam partem quæ siccata est tertio die, vt habitet in ea vbi sunt montes mille. Leuithan autem dedisti septimā partem humidam, & seruasti eam, vt hat in deuorationem quibus vis, & quando vis. Sexto autem die imperasti terræ, vt crearet coram te iumenta & bestias, & reptilia: & super his Adā quē constituisti ducem super omnibus factis quæ fecisti, & ex eo educimur nos omnes, quemque elegisti populum Hæc autem omnia dixi coram te domine, quia propter nos creasti sæculū. Resi duas autem gentes ab Adam natas dixisti eas nil esse, & quoniam saliuæ assimilatę sunt, & quasi stillicidium de vase similasti abundantiam eorū. Et nunc domine, ecce, istæ gentes q̄ in nihilum deputatæ sunt, cœperunt dominari nostri, & deuorare: nos autem populus tuus quem vocasti primogenitum vni genitum æmulatorem tuum, traditi sumus in manibus eorum: & si propter nos creatum est sæculum, quare non hæreditatem possidemus cum sæculo? Vsquequo hæc?

CAP. VII.

ET factum est, cum finissem loqui verba hæc missus est ad me angelus, qui missus fuerat ad me primis noctibus, & dixit ad me, Surge Esdra, & audi sermones quos veni loqui ad te. Et dixi, Loquere deus me9. Et dixit ad me, Mare positum est in spatioso loco, vt esset altum & immensum erit autem ei introitus in angusto loco positus, vt esset similis fluminibus. Quis enim volens voluerit ingredi mare, & videre eum vel dominari eius: si non transierit angustum, in latitudinem quomodo venire poterit? Item aliud, Ciuitas est ædificata, & posita in loco campestri: est autem plena omniū
A

bonorum, introitus eius angustus et in præcipiti positꝰ, vt esset à dextris quidam ignis, à sinistris aqua alta: semita autem est vna sola inter eos posita, hoc est inter ignem et aquam, vt non capiat semita, nisi solummodo vestigiũ hominis. Si autem dabitur cruitas homini in hæreditatem, si nunquam ante positum periculum pertransierit, quomodo accipiet hæreditatem suam? Et dixi, Sic domine. Et dixit ad me, Sic est et Israel pars. Propter eos enim feci seculum: et quando transgressus est Adã constitutiones meas, iudicatũ est quod factum est. Et facti sunt introitus huius seculi angusti, et dolentes, et laborioſi: pauci autem et mali, et periculorum pleni, et labore magnopere fulti, nam maioris seculi introitus spatiosi et securi, et facientes immortalitatis fructum, si ergo ingredientes non fuerunt ingressi qui viuunt, angusta et vana hæc: nõ poterunt recipere quę sunt reposita. Nunc ergo quare tu cõturbaris, cum sis corruptibilis? et quid moueris tu, cum sis mortalis? Et quare non accepisti in corde tuo quod est futurũ sed quod in præsenti? Respondi et dixi, Dominator domine, ecce dispositi lege tua, quoniã iusti hæreditabunt hæc, impii autem peribunt: iusti autẽ ferent angusta, sperantes spatiosa. qui enim impiè gesserunt, et angusta passi sunt, et spatiosa nõ videbunt. Et dixit ad me. Non est iudex super deum, neB que intelligens super altissimum. Pereunt enim multi præsentes, quia negligitur quæ antepositа est dei lex. Mandans enim mandauit deus venientibꝰ quando venerunt, quid facientes viuerent, et quid obseruantes non puniren tur. Hi autem non sunt persuasi, et contradixerunt ei, et constituerũt sibi cogitamen vanitatis, et proposuerunt sibi circunuentiones delictorum, et sup dixerunt altissimo non esse, et vias eiꝰ non cognouerunt, et legem eius spreuerunt, et spõsiones eius abnegauerũt et in legitimis eius fidem non habuerunt, et opera eius non perfecerũt propter hoc Esdra vacua vacuis, et plena plenis. Ecce tempus veniet, et erit, quãdo venient signa quæ prædixi tibi, et apparebit sponsa, et apparescens ostendetur quæ nunc subducitur terra: et omnis qui liberatus est de prædictis malis, ipse videbit mirabilia mea. Reuelabitur enim filius meus IESVS, cum his qui cum eo sunt: et iucunda buntur qui relicti sunt in annis quadri gentis. Et erit post annos hos, et morietur filius meus CHRISTVS, et omnes qui spiramentum habent homines: et conuertetur seculum in antiquum silentium diebus septem, sicut in prioribus iudiciis, ita vt nemo dererelinquatur. Et erit post dies septem, et excitabitur quod nondum vigilat seculum, et morietur corruptum. et terra reddet quæ in ea dormiunt, et puluis qui in eo silentio habitant, et promptuaria reddent quæ eis commendatæ sunt animę. Et reuelabitur altissimus super sedem iudicii, et pertransibunt miseriæ, et longanimitas congregabitur. Iudicium autem solum remanebit veritas stabit et fides cõualescet, et opus subsequetur, et merces ostẽdetur, et iustitiæ vigilabunt, et iniustitiæ nõ dominabuntur. Et dixi, Primus Abrahã propter Sodomitas orauit, et Moyses pro patribus qui in deserto peccaC uerunt, et qui post eũ pro Israel in diebus Achaz, et Samuelis, et Dauid pro confractione, et Salomõ pro eis qui venerunt in sanctificationem, et Elias ꝓ his qui pluuiam acceperunt, et ꝓ mortuo vt viueret, et Ezechias pro populo in diebus Sennacherib, et multi pro multis. Si ergo modo quando corruptibile increuit, et iniustitia multiplicata est, et orauerunt iusti pro impiis: quare et nunc sic non erit? Et respondit ad me, et dixit, Præsens seculum non est finis, gloria in eo frequens manet, propter hoc orauerunt pro inualidis. Dies enim iudicii erit finis temporis huiꝰ, et initium temporis futuræ immortalitatis, in quo transiuit corruptela, soluta est intemperantia, abscissa est incredulitas, creuit autem iustitia, orta est veritas, tunc enim nemo poterit saluare eum qui periit, neque demergere qui vicit. Et respondi, et dixi, Hic est sermo meus primus et nouissimus, quoniam melius erat non dare terram Adam, vel cum iam dedisset coercere eum, vt non peccaret. Quid enim pro

deſt hominibus in præſenti viuere in triſtitia, & mortuos ſperare punitionem? O tu quid feciſti Adam? Si enī tu peccaſti, non eſt factus ſolius tuus caſus, ſed & noſter qui ex te aduenimus. Quid enim prodeſt nobis ſi promiſſū eſt nobis immortale tempo, nos autem mortalia opera egimus? Et quoniam præ dicta eſt nobis perēnis ſpes: nos vero peſſimi vani facti ſumus. Et quoniam D repoſita ſunt nobis habitacula ſanitatis & ſecuritatis: nos vero male cōuerſati ſumus. Et quoniam repoſita eſt gloria altiſſimi protegere eos qui tarde cō uerſati ſunt: nos auten peſſimis vijs ambulauimus. Et quoniam oſtendetur paradiſus, cuius fructus incorruptus perſeuerat, in quo eſt ſecuritas & medela: nos vero non ingrediemur, in ingratis enim locis cōuerſati ſumus. Et quoniā ſuper ſtellas fulgebunt facies eorum, q abſtinentiam habuerunt: noſtræ autem facies ſuper tenebras nigræ, non enim cogitauimus viuētes quando iniquitatem faciebamus, quōd incipiemo poſt mortem pati. Et reſpondit, & dixit, Hoc eſt cogitamentum certaminis quod *certabit, qui ſuper* terram natus eſt homo, vt ſi victus fuerit, patiatur qđ dixiſti: ſi aūt vicerit, recipiet quod dico: quoniam hæc eſt vita quam Moyſes dixit cum viueret, ad populum, dicens, Elige tibi vitam, vt viuas. Nō crediderunt aut ei, ſed nec poſt eū ꝓphetis: ſed nec mihi qui locuto ſū ad eos: quoniam non eſſet triſtitia in perditione eorum, ſicut futurum eſt gaudiū ſuper eos, quibus perſuaſa eſt ſalus. Et reſpondi & dixi, Scio domine, quoniā vocatus eſt altiſſimus miſericors i eo, quōd miſereatur his qui nondum in ſeculo *aduenerunt*, & quōd miſeretur illis qui conuerſionem faciunt in lege eius: & longanimis eſt, quoniam longanimitatem præſtat his qui peccauerūt quaſi ſuis operibus: & munificus eſt, quoniamquidem donare vult pro exigentiis: & multæ miſericordiæ, quoniā multiplicat magis miſericordias his q præſentes ſunt, & qui præterierunt, & qui futuri ſunt. Si enim non multiplicauerit miſericordias ſuas, non viuificabitur ſeculum cum his q inhęredita bant in eo. & donat: quoniam ſi non donauerit de bōitate ſua, vt alleuientur hi q iniquitatem fecerunt, de ſuis iniquitatibus, non poterit decies milleſima pars viuificari hominū, & iudex ſi nō ignouerit his qui curati ſunt verbo eius & deleuerit multitudinem contentionum, non fortaſſis derelinquerentur in innumerabili multitudine, niſi pauci valde.

CAP. VIII.

ET reſpondit ad me, & dixit, Hoc A ſeculum fecit altiſſimus propter multos, futurum autem propter paucos. Dicam autem coram te ſi militudinem Eſdra. Quomodo autem interrogabis terram, & dicet tibi, quoniam dabit terram multam, magis vnde fiat fictile, paruum autem puluerē vnde aurum fit: ſic & actus præſentis ſeculi. Multi quidem creati ſunt, pauci autem ſaluabuntur. Et reſpondi, & dixi Abſorbe ergo anima ſenſum, & deuora quod ſapit. conueniſti enim obaudire, & prophetare volens. Nec enim tibi datum eſt ſpatium, niſi ſolummodo viuere. O domine, ſi non permittes ſeruo tuo, vt oremus coram te, & des nobis ſemen cordi, & ſenſui culturam, vnde fructus fiat, vnde viuere poſſit omnis corruptus, qui portabit locum hominis? Solus enim es, & vna plaſmatio nos ſumus manuum tuarum, ſicut locutus es: & quomodo nunc in matrice plaſmatū eſt corpus, & præſtas mē bra: cōſeruatur in igne & aqua tua creatio: & nouem menſibus patitur tua plaſmatio tuā creaturā q i ea creata ē: ipſum autem quod ſeruat & qđ ſeruaē vtraque ſeruabuntur: ſeruataque quandoque iterum reddit matrix, quę in ea creuerunt. Imperaſti enim ex ipſis mēbris, hoc eſt mammillis prębere lac fructui mammillarum, vt nutriatur id qđ plaſmatum eſt vſque in tempus aliqđ, & poſtea diſponas eum tuæ miſericordiæ, enutriſti eum tua iuſtitia, & eruditi eum in lege tua, & corripuiſti eū tuo intellectu: & mortificabis eum, vt tuam creaturam: & viuificabis eum, vt opus tuum. Si ergo perdideris eum q tantis laboribus plaſmatus eſt: tuo iuſſu facile eſt ordinari, vt & id quod fic B

bat seruaretur. Et nunc domine dicã: de omni homine tu magis scis: de populo autem tuo ob quem doleo: & de hereditate tua, propter quã lugeo: & ꝓpter israel, propter quẽ tristis sũ: & de iacob ꝓpter quẽ doleo: ideo incipiam orare coram te pro me, & pro eis: quoniam video lapsus nostros qui inhabitamus terram. Sed audiui celeritatem iudicis, qui futurus est. Ideo audi vocem meam, & intellige sermonem meum, & loquar coram te. Initium verborum Esdræ priusquam assumeretur: & dixi. Domine, qui inhabitas seculum, cuius oculi eleuati in supna & aere: & cuius thronus inæstimabilis, & gloria incomprehensibilis: cui astat exercitꝰ angelorum cum tremore, quorum seruatio in vento & igni conuertitur: cuius verbum verum, & dicta perseuerãtia: cuius iussio fortis, & dispositio terribilis: cuius aspectus arefacit abyssos, & indignatio tabescere facit montes, & veritas testificatur: exaudi orationẽ serui tui, & auribus percipe precationem figmenti tui. Dum enim viuo, loquar: & dum sapio, respondebo. Nec respicias populi tui delicta, sed qui tibi in veritate seruiunt. Nec intendas impia gentium studia, sed qui tua testimonia cum doloribus custodierunt. Nec cogites qui in conspectu tuo false cõuersati sunt, sed memorare q̃ ex voluntate tua timorem cognouerunt. Neque volueris perdere, qui pecudũ mores habuerunt: sed respicias eos, qui legem tuam splendide docuerunt. Nec indigneris eis, qui bestiis peiores iudicati sunt: sed diligas eos, qui semper in
C tua iustitia confidunt, & gloria. Quoniam nos & patres nostri talibus morbis languemus: tu autem propter nos peccatores misericors vocaberis. Si enim desyderaueris vt nostri miserearis, tunc misericors vocaberis, nobis autem non habentibus opera iustitiæ. Iusti enim quibus sunt opera multa reposita, ex propriis operibus recipient mercedem. Quid est enim homo, vt ei indigneris: aut genus corruptibile, vt ita amarus sis de ipso? in veritate enim nemo de genitis est, qui non impie gessit: & de confitentibus, qui non deliquit. In hoc enim annun tiabitur iustitia tua, & bonitas tua domine, cum misertus fueris eis qui non habent substantiam bonorum operum. Et respondit ad me, & dixit, Recte locutus es aliqua: & iuxta sermones tuos, sic & fiet, quoniam non vere cogitabo super plasma eorum qui peccauerunt ante mortem, ante iudicium, ante perditionem: sed iucũdabor super iustorum figmentum, & memorabor peregrinationis quoque, & saluationis, & mercedis receptionis. Quo modo ergo locutus sum, sic & est. Sicut enim agricola serit super terram semina multa, & plantationes multitudinis plantat, sed non in tempore omnia quæ seminata sunt, saluantur, sed nec omnia quæ plantata sunt, radicabunt: sic & qui in seculo seminati sunt, non omnes saluabuntur. Et respondi, & dixi, si inueni gratiam loquar. Quo modo semen agricolæ si non ascenderit, aut non acceperit pluuiam tuam in tempore, aut si corruptum fuerit multitudine pluuiæ: sic perit & similiter homo qui manibus tuis plasmatus est, & tu ei imago nominatus: quoniam similatus es ei, propter quem omnia plasmasti, & similasti semini agricolæ. Non irascaris super nos, sed parce populo tuo, & miserere hæreditati tuæ. Tu autem creaturæ tuæ misereris. Et respondit ad me, & dixit. Quæ D
sunt præsentia præsentibus, & quæ futura futuris. Multum enim tibi restat, vt possis diligere meam creaturam super me: tibi autem frequenter & ipsi proximaui, iniustis autẽ nũquã. Sed & in hoc mirabilis es corã altissimo, quoniã humiliasti te sicut decet te: & non iudicasti te, vt inter iustos plurimum glorificeris. Propter qđ miseriæ multæ, & miserabiles efficientur eis, qui habitant seculum in nouissimis: quia in multa superbia ambulauerunt. Tu aũt ꝓ te intellige, & de similibus tuis inquire gloriã. Vobis enim apertus est paradisus, plantata est arbor vitæ, præparatum est futurũ tempus, præparata est abundantia, ædificata est ciuitas, probata est requies, pfecta est bonitas, & perfecta sapientia. Radix mali signata est à vobis: infirmi

tas, & tinea à vobis abſconſa eſt: & in infernum fugit corruptio in obliuiõe. Tranſierunt dolores, & oſtenſus eſt in fine thesaurus immortalitatis. Noli ergo adiicere inquirendo de multitudine eorum qui pereunt. Nam & ipſi accipientes libertatem, ſpreuerunt altiſſimum, & legem eius contempſerũt, & vias eius dereliquerunt. Adhuc autem inſtos eius conculcauerunt, & dixerunt in corde ſuo non eſſe deum: & quidem ſcientes quoniam moriuntur. Sicut enim vos ſuſcipient quæ prædicta ſunt: ſic eos ſitis & cruciatus, quæ præparata ſunt. Non enim voluit hominem diſperdi. Sed & ipſi, qui creati ſunt, coinquinauerunt nomen eius qui fecit eos: & ingrati fuerunt ei qui præparauit eis vitam. Quapropter iudiciũ meum modo appropinquat. Quæ non omnibus demonſtraui, niſi tibi, & tibi ſimilibus paucis. Et reſpondi, & dixi, Ecce nunc domine demonſtraſti mihi multitudinem ſignorum, quæ incipies facere in nouiſſimis: ſed non demonſtraſti mihi quo tempore.

CAP. IX.

A ET reſpondit ad me, & dixit, Metiens metire tempus i ſemetipſo: & erit, cum videris, quando tranſierit pars quædã ſignorum quæ prædicta ſunt, tunc intelliges quoniam ipſum eſt tempus in quo incipiet altiſſimus viſitare ſeculum quod ab eo factum eſt. Et quando videbitur in ſeculo motio locorum, & populorum turbatio, tunc intelliges quoniam de his erat altiſſimus locutus à diebꝰ, qui fuerunt ante te ab initio. Sicut enim omne quod factum eſt in ſeculo, initium habet, pariter & conſummationem, & conſummatio eſt manifeſta: ſic & altiſſimi tempora initia habent manifeſta in prodigiis, & in virtutibus, & cõſummationes in actu & in ſignis. Et erit, omnis qui ſaluus factus fuerit, & q poterit effugere per opera ſua & per fidem in qua credidiſtis relinquetur de prædictis periculis, & videbit ſalutare meũ in terra mea, & in finibus meis, quoniã ſanctificaui me à ſeculo. Et tunc miſerebuntur, qui nũc abuſi ſunt vias meas: & in tormentis commorabuntur hi qui eas proiecerunt in contẽptu. Qui enim non cognouerunt me, viuentes beneficia cõſecuti: & qui faſtidierunt legem meam, cũ adhuc erant habentes libertatem, & cum adhuc eſſet eis apertus pœnitentiæ locus nõ intellexerunt, ſed ſpreuerunt: hos oportet poſt mortem in cruciamẽto cognoſcere. Tu ergo noli adhuc curioſus eſſe B quõ impii ſcruciabunt: ſed inquire quõ iuſti ſaluabuntur, & quorũ ſeculũ, & propter quos ſeculũ, & qñ. Et reſpondi, & dixi, Olim locutus ſum, & nunc dico, & poſtea dicam: quoniam plures ſunt qui pereunt, q̃ qui ſaluabuntur: ſicut multiplicatur fluctus ſuper guttã, Et reſpondit ad me, & dixit. Qualis ager, talia & ſemina: & quales flores, tales & tinctura: & qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola, talis cultura: quoniam tempus erat ſeculi. Et nunc cũ eſſem parans eis his qui nũc ſunt, antequam fieret ſeculũ, in quo habitarẽt: & nemo mihi contradixit. tãc enim quiſque, & nunc creator in mundo hoc parato, & meſſe indeficiẽti, & lege inueſtigabili corrupti ſunt mores eorum. Et conſyderaui ſeculum, & ecce erat in periculum propter cogitationes quę in eo aduenerũt. Et vidi, & peperci ei valde: & ſeruaui mihi aci nũ de botro, & plantationem de tribu multa. Pereat ergo multitudo, quę ſine cauſa nata eſt, & ſeruetur acinus meꝰ, & plantatio mea: quia cum multo labore perfeci. Tu autem ſi adhuc intromittas ſeptem dies alios, ſed non ieiunabis in eis: ibis in cãpum florum, vbi domus non eſt ædificata: & manducabis ſolummodo de floribus campi, & carnem non guſtabis, & vinum non bibes, ſed ſolummodo flores. deprecare altiſſimum ſine intermiſſione, et veniam, et loquar tecum. Et profectus C ſum, ſicut dixit mihi in campum, qui vocatur Ardath, et ſedi ibi in floribꝰ. Et de herbis agri manducaui, et facta eſt eſca earum mihi in ſaturitatẽ. Et factum eſt poſt dies ſeptem, et ego diſcũbebam ſupra fœnum, et cor meum iterum turbabatur ſicut ante. Et apertum eſt os meum, et inchoaui dicere coràm altiſſimo, et dixi. O domine, te nobis oſtendens oſtenſus es patribus noſtris

in deserto quod nõ calcatur: & infructuoso, quando erant exeuntes de AEgypto: & dicens dixisti, Tu Israel audi me, & semen Iacob intende sermonibus meis. Ecce enim ego semino in vobis legem meam, & faciet in vobis fructum, & glorificabimini in eo per seculum. Nam patres vestri accipientes legẽ, non seruauerunt, & legitima mea non custodierunt, & factus est fructus legis nõ parens: nec enim poterat, quoniam tuus erat. Nam qui acceperunt, perierunt, nõ custodientes quod in eis seminatũ fuerat. Et ecce, cõsuetudo est, vt cũ acceperit terra semẽ, vel nauem mare, vel vas aliquod escam vel potũ, cum fuerit exterminatum id, in quo seminatũ est, vel in quod missum est: simul id quod seminatum, vel missum est, vel quæ susceptа sunt, exterminantur, & susceptа iam non manent apud nos. Sed nobis sic non factum est. Nos quidem qui legem accepimus peccantes perimus, & cor nostrum quod susD cepit eam: nã lex non perit, sed permansit in suo labore. Et cum loquerer hæc in corde meo, respexi oculis meis, & vidi mulierẽ in dextera parte, & ecce hæc lugebat, & plorabat cum voce magna, & animo dolebat valde, & vestimenta eius dississa, & cinis super caput eius. Et dimisi cogitatus, in quibus eram cogitans, & conuersus sum ad eam, & dixi ei, Vt quid fles? & quid doles animo? Et dixit ad me, Dimitte me domine meus, vt defleam me, & adiciam dolorem: quoniam valde amaro sum animo, & humiliata sum valde. Et dixi ei, Quid passa es? dic mihi. Et dixit ad me, Sterilis fui ego famula tua, & non peperi, habens maritum annis triginta. Ego enim per singulas horas, & per singulos dies, & annos hos triginta deprecor altissimum nocte, ac die. Et factum est, post triginta annos exaudiuit me deus ancillam tuam, & vidit humilitatem meam, & attendit tribulationi meæ, & dedit mihi filium: & iucundata sum super eum valde ego, & vir meus, & oẽs ciues mei, & honorificabamus valde fortem. Et nutriui eum cum labore multo. Et factum est, cum creuisset, & venisset accipere vxorem, feci diem epulis.

CAP. X.

ET factum est, cum introisset filius A meus in thalamo suo, cecidit, & mortuus est: & euertimus omnes lumina, & surrexerunt omnes ciues mei ad consolandum me, & quieui vsque in alium diem vsque nocte. Et factum est, cum omnes quieuissent vt me consolarentur vt quiescerem: & surrexi nocte, & fugi: & veni sicut vides in hoc campo: & cogito iam non reuerti in ciuitatem, sed hic consistere: & neque manducare, neque biberе, sed sine intermissione lugere, & ieiunare vsque dum moriar. Et dereliqui sermones in quibus eram, & respondi cum iracundia ad eam, & dixi, Stulta super omnes mulieres, non vides luctum nostrum, & quę nobis contigit? Quoniam Sion mater nostra omni tristitia contristatur, & humilitate humiliata est, & luget validissime. Et nunc quoniam omnes lugemus, & tristes sumus: quoniam omnes contristati sumus, tu autem cõtristaris in vno filio? Interroga enim terram, & dicet tibi: quoniã hæc est, quæ debeat lugere casum tãtorum super eam germinantiũ. Et ex ipsa ad initio omnes nati, & alii venient: & ecce, penè omnes in perditionem ambulant, & exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi hæc quæ tam magnã multitudinem perdidit, quàm tu, quæ pro vno doles? Si autem dicis mihi, Quoniam non est planctus meus similis terræ: quoniam fructũ ventris mei perdidi, quem cũ mœroribus peperi, & cum doloribus genui: terra autem secundũ viam terræ: abiitq; in ea multitudo præsens, quo modo euenit: & ego tibi dico, sicut tu cum labore peperisti, sic & terra dat fructum suũ homini ab initio ei qui fecit eam. Nunc ergo retina apud temetipsam dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerunt casus. Si enim iustificaueris terminum dei, & consilium suũ recipies B in tempore, & in talibus collaudaberis. Ingredere ergo in ciuitatem ad virum tuum. Et dixit ad me, Non faciã, neq; ingrediar ciuitatem, sed hic moriar. Et apposui adhuc loqui ad eam, & dixi, Noli facere hunc sermonem,

sed consenti persuadenti. Quot enim casus Sion? Consolare propter dolorē Jerusalē, vides enim quoniam sanctificatio nostra deserta effecta est, & altare nostrum demolitum est, & templū nostrum destructum est, & psalterium nostrum humiliatum est, & hymnus conticuit, & exultatio nostra dissoluta est, & lumen candelabri nostri extinctum est, & arca testamēti nostri direpta est, & sancta nostra contaminata sunt, & nomen quod inuocatum est super nos, penè prophanatum est. & liberi nostri contumeliam passi sunt, & sacerdotes nostri succensi sunt, & Leuitę nostri in captiuitatem abierunt, & virgines nostræ coinquinatæ sunt, & mulieres nostræ vim passæ sunt, & iusti nostri rapti sunt, & paruuli nostri perditi sunt, & iuuenes nostri seruierunt, & fortes nostri inualidi facti sunt: & quod omniū maius signaculum Sion, quoniā resignata est de gloria sua. Nā & tradita est in manibus eorū qui nos oderunt. Tu ergo excute tuam tristitiā multam, & depone abs te multitudinē dolorum, vt tibi repropitietur fortis, & requiem faciet tibi altissimus requietionem laborum. Et factū est, cum loquebar ad eam, facies eius fulgebat, subito & species, coruscus fiebat visus eius, vt essem pauens valde ad eam, & cogitarem quid esset hoc. Et ecce, subito emisit sonitum vocis magnum timore plenum, vt commoueretur terra à mulieris sono. & vidi: & ecce, amplius mulier non comparebat mihi, sed ciuitas ædificabatur, & locus demonstrabatur de fundamētis magnis: & timui, & clamaui voce magna, & dixi, Vbi est Vriel angelus, qui à principio venit ad me? quoniam ipse me fecit venire in multitudine in excessu mentis huius, & factus est finis meus in corruptionem, & oratio mea in improperium. Et cum essem loquens ego hæc, ecce venit ad me, & vidit me: & ecce erā positus vt mortuus, & intellectus meus alienatus erat, & tenuit dexteram meam, & confortauit me, & statuit me super pedes meos, & dixit mihi, Quid tibi est? & quare conturbatus est intellectus tuus, & sensus cordis tui? & quare conturbaris? Et dixi, Quoniam dereliquisti me, & ego quidem feci secundum sermones tuos, & exiui in campum: & ecce vidi & video quod non possum enarrare. Et dixit ad me, Sta vt vir, & commouebo te. Et dixi, Loquere domine meus tu in me, noli me derelinquere, vt nō frustra moriar: quoniam vidi quæ non sciebam, & audio quæ non scio. Aut nunquid sensus meus fallitur, anima mea suprematū? Nunc ergo deprecor te, vt demonstres seruo tuo de excessu hoc. Et respōdit ad me, & dixit, Audi me, & doceam te, & dicam tibi de quibus times: quoniam altissimus reuelauit tibi mysteria multa. Vidit rectam viam tuam, quoniam sine intermissione contristabaris pro populo tuo, & valde lugebas propter Sion. Hic ergo intellectus visionis quæ tibi apparuit ante paululum. Quam vidisti lugentem, inchoasti consolari eam. Nunc autem iam speciem mulieris non vides, sed apparuit tibi ciuitas ædificari: & quoniam enarrabat tibi de casu filii sui, hæc absolutio est. Hæc mulier quam vidisti, hæc est D Sion: & quoniam dixit tibi quā & nūc conspicies, vt ciuitatem ædificatā. Et quoniam dixit tibi, quia sterilis fuit triginta annis: propter quod erant anni scilicet triginta, quādo non erat in ea adhuc oblatio oblata. Et factū est post annos triginta, ædificauit Salomon ciuitatem, & obtulit oblationes, tunc fuit quando peperit sterilis filiū. Et quod tibi dixit, quoniam nutriuit eum cum labore, hoc erat habitatio in Ierusalē. Et quoniam dixit tibi, ꝙ filius meus veniens in suo thalamo mortuus esset, & contigisset ei casus, hoc erat quæ facta est ruina Jerusalem. Et ecce, vidisti similitudinem eius: & quoniam filium lugerer, inchoasti consolari eam: & de his quæ cōtigerunt, hæc erant tibi aperienda. Et nunc videt altissimus, quoniam ex animo contristatus es, & quoniam ex toto corde pateris pro ea, ostendit tibi claritatem gloriæ eius, & pulchritudinē decoris eius. Propterea enim dixit tibi vt maneres in campo vbi domus non est ædificata. Sciebam enim ego, quoniam altissimus incipiebat ostendere hæc. propterea dixi tibi vt venires in agrum vbi non est fun-

damentum ædificii. Nec enim poterat opus ædificii hominis sustineri in loco, vbi incipiebatur altissimi ciuitas ostendi. Tu ergo noli timere, neque expauescat cor tuum: sed ingredere, & vide splendorem & magnitudinē ædificii, quantum capax est tibi visus oculorū videre: & post hæc audies quantum capit auditus aurium tuarum audire. Tu enim beatus es præ multis, & vocatus es apud altissimū sicut & pauci. Nocte autem quæ in crastinum futura est, manebis hic: & ostendet tibi altissimus has visiones supremorum, quæ faciet altissimus his qui habitant super terram à nouissimis diebus. Et dormiui illam noctē & aliam, sicut dixerat mihi.

CAP. XI.

A ET vidi somnium, & ecce ascendebat de mari aquila, cui erāt duodecim alæ pennarum, & capita tria. Et vidi, & ecce expandebat alas suas in omnem terram, & omnes venti cæli insufflabant in eam, & colligebantur. Et vidi, & de pennis eius nascebantur contrariæ pennæ, & ipsæ fiebant in pennaculis minutis & modicis. Nam capita eius erant quiescentia, & dimidium caput erat maius aliorum capitum, sed ipsa quiescebat cum eis. Et vidi, & ecce aquila volauit in pennis suis, & regnauit super terrā, & super eos qui habitant in ea. Et vidi quoniam subiecta erant ei omnia sub cælo, & nemo illi contradicebat, neq; vnus de creatura quæ est super terrā. Et vidi, & ecce surrexit aquila super pedes suos, & misit vocē pennis suis, dicens, Nolite omnes simul vigilare, dormite vnusquisq; in loco suo, & per tempus vigilate. Capita autem in nouissimo seruantur. Et vidi, & ecce vox nō exibat de capitibus eius, sed de medietate corporis eius. Et numerauī contrarias pennas eius, & ecce ipsæ erant octo. Et vidi, & ecce à dextera parte surrexit vna penna, & regnauit super omnem terram. Et factum est cum regnaret, venit ei finis, & non apparuit locus eius: & sequens exurrexit, & regna-
B bat. Ipsa multum tenuit tempus. Et factum est cum regnaret, & veniebat finis eius, vt non appareret sicut prior. Et ecce vox missa est illi, dicens, Audi tu quę tanto tempore tenuisti terram, hæc annuntio tibi antequam incipias nō apparere. Nemo post te tenebit tēpus tuum, sed nec dimidium eius. Et leuauit tertia, & tenuit principatū sicut & priores: & non apparuit & ipsa. Et sic contingebat & omnibus aliis singulatim principatum gerere, & iterum nusquam comparere. Et vidi, & ecce in tempore sequentes pennæ erigebantur à dextera parte, vt tenerent & ipsæ principatum: & ex his erant quæ tenebant, sed tamen statim non comparescebant. Nam & aliquæ ex eis erigebantur, sed non tenebant principatū. Et vidi post hæc, & ecce non comparuerunt duodecim pennæ, & duo pennacula: & nihil supererat in corpore aquilæ, nisi duo capita quiescentia & sex pennacula. Et vidi, & ecce sex pennaculis diuisæ sunt duæ, & manserunt sub capite, quod est ad dexteram partem. Nam quatuor manserunt in loco suo. Et vidi, & ecce subalares cogitabant se erigere, & tenere principatus. Et vidi, & ecce vna erecta est, sed sta- C tim non comparuit. Et secundæ velocius, q̄ priores non comparuerunt. Et vidi, & ecce duæ quæ superauerunt apud semetipsas cogitabant & ipsæ regnare: & in eo cum cogitarent, ecce vnum quiescētium capitum quod erat medium, euigilabat. hoc enim erat duorum capitum maius. Et vidi quoniam completa sunt duo capita secum: & ecce conuersum est caput cum his qui cum eo erant, & comedit duas subalares quæ cogitabant regnare. Hoc etiā caput perconterruit omnem terram, & dominabatur in ea his qui habitāt terram cum labore multo, & potentatum tenuit orbis terrarū super omnes alas quæ fuerunt. Et vidi posthæc, & ecce medium caput subito non cōparuit, & hoc sicut alæ. Superauerunt autē duo capita, quæ & ipsa similiter regnauerūt super terram, & super eos qui habitant in ea. Et vidi, & ecce deuorauit caput à dextera parte illud quod à leua. Et audiui vocem dicentem mihi, Conspice contra te, & consydera quod vides. Et vidi, & ecce sicut leo cōcitatus de sylua rugiens: & vidi quoniā emit-

tebat vocem hominis ad aquilam. Et
D dixit dicens, Audi tu, & loquar ad te,
& dicet altissimus tibi, Nonne tu es
qui superasti de quatuor animalibus,
quæ feceram regnare in seculo meo,
& vt per eos veniret finis temporum
eorum? Et quartus veniens deuicit om
nia animalia quæ transierunt, & poten
tatu tenuit seculum cum tremore mul
to, & omnem orbem cum labore pessi
mo, & inhabitauit tot temporibus or
bem terrarum cum dolo. Et iudicasti
terram non cū veritate. Tribulasti e
nim mansuetos, & læsisti quiescētes, &
dilexisti mendaces, & destruxisti ha
bitationes eorum qui fructificabant: &
humiliasti muros eorum, qui te nō no
cuerunt. Et ascendit contumelia tua
vsque ad altissimū, & superbia tua ad
sortem. Et respexit altissimus superba
tempora, & ecce finita sunt, & scelera
eius completa sunt. Propterea non ap
pareas tu aquila, & alæ tuæ horribi
les, & pennacula tua pessima, & capi
ta tua maligna, & vngues tibi pessimi,
& omne corpus tuum vanum, vt refri
geretur omnis terra, & reuertatur libe
rata de tua vi, & speret iudiciū & mi
sericordiam eius qui fecit eam.

CAP. XII.

A ET factum est, dum loqueretur Ieo
verba hæc ad aquilam: & vidi, &
ecce quod superauerat caput, &
non comparuerunt quatuor alæ
illæ quæ ad eum transierunt, & erectæ
sunt vt regnarent: & erat regnum eo
rum exile, & tumultu plenum. Et vidi,
& ecce ipsa non apparebant, & omne
corpus aquilæ incendebatur, & expa
uescebat terra valde, & ego à tumultu
& excessu mentis, & à magno timore
vigilaui, & dixi spiritui meo, Ecce tu
præstitisti mihi hoc in eo, quod scru
taris vias altissimi. Ecce adhuc fatiga
tus sum animo, & spiritu meo inuali
dus sum valde, & nec modica est in
me virtus à multo timore quam expa
ui nocte hac. Nunc ergo orabo altissi
mum, vt me cōfortet vsque in finem.
Et dixi, Dominator domine, si inueni
gratiam ante oculos tuos, & si iusti ca
tus sum apud te præ multis, & si cer
te ascendit deprecatio mea ante faciē
tuam, conforta me, & ostende seruo
tuo mihi interpretationem & distin
ctionem visus horribilis huius, vt pleni
ssime consoleris animam meam. Di
gnum enim me habuisti ostendere mi
hi temporum nouissima. Et dixit ad
me, Hæc est interpretatio visionis hu
ius, Aquilam quam vidisti ascendentē
de mari, hoc est regnū quod visum est
in visione Danieli fratri tuo. Sed nō est
illi interpretatum, quoniam ego nunc
tibi interpretor. Ecce dies veniunt, &
exurget regnum super terram, & erit
timor acrior omnium regnorum quæ
fuerunt ante eum. Regnabūt autem in
ea reges duodecim, vnus post vnum.
Nam secundus incipiet regnare, & ip- B
se tenebit amplius tempus præ duode
cim, Hæc est interpretatio duodecim
alarum quas vidisti. Et quam audisti
vocem quæ locuta est, non de capitibus
eius exeuntem, sed de medio corporis
eius, hæc est interpretatio, quoniam
post tempus regni illius nascentur
contentiones non modicæ, & peri
clitabitur vt cadat: & non cadet tunc,
sed iterum constituetur in suum ini
tium. Et quoniam vidisti subalares oc
to cohærentes alis eius, hęc est inter
pretatio. exurgent in ipso octo reges,
quorum erunt tempora leuia, & anni
citati, & duo quidem ex ipsis perient.
Appropinquante autem tempore me
dio, quatuor seruabuntur in tempore,
cum incipiet appropinquare tempus
eius vt finiatur. duæ vero in finem ser
uabuntur. Et quoniam vidisti tria ca
pita quiescentia, hæc est interpretatio
in nouissimis eius suscitabit altissimus
tria regna, & renouabit in ea multa &
dominabuntur terram, & qui habitant
in ea, cum labore multo super omnes
qui fuerunt ante hos. propter hoc ipsi
vocati sunt capita aquilæ. Isti enim e
runt qui recapitulabunt impietates e
ius, & qui perficient nouissima eius. Et
quoniam vidisti caput maius iō appa
rens, hæc est interpretatio eius. quo
niā vnus ex eis super lectū sui morietur,
& tamen cū tormentis. Nā duo qui p- C
seuerauerint, gladius eos comedet. Vn
nius enim gladius comedet qui cū eo:
sed tamen hic gladio in nouissimis ca
det. Et quoniam vidisti duas subalares
trancietes super caput qđ est in dexte

quos conseruauit altissimus in finem suum, hoc est regnum exille, & turbationis plenum. Sicut vidisti & leonem quem vidisti de sylua euigilantem, & rugientem, & loquentem ad aquilam, & arguentem eam, & iniustitias ipsius per omnes sermones eius sicut audisti: hoc est vētus quem seruauit altissimus in finem ad eos, & impietates ipsorum & arguet illos, & incutiet coram ipsis disserptiones eorum. Statuet enim eos in iudicio viuos: & erit, cum arguerit eos, tunc corripiet eos, nam residuum populum meum liberabit cum misericordia, qui saluati sunt super fines meos, & iucundabit eos quoadusque veniet finis dies iudicii: de quo locutus sum tibi ab initio. Hoc somnium quod vidisti, & hæ interpretationes. Tu ergo solus dignus fuisti scire altissimi secretū hoc. Scribe ergo omnia ista in libro quæ vidisti. & pone ea in loco abscondito: & docebis ea sapientes de populo tuo, quorum corda scis posse capere & seruare secreta hæc. Tu autem adhuc sustine hic alios dies septem, vt tibi ostē datur quicquid visum fuerit altissimo ostendere tibi. Et profectus est à me. Et factum est, cum audisset omnis populus quoniā pertransierunt septem dies, & ego non fuissem reuersus in ciuitatem, & congregauit se omnis à minimo vsque ad maximū: & venit ad me, & dixerunt mihi dicentes, Quid peccauimus tibi, & quid in iuste egimus in te, quoniā derelinquens nos fecisti in loco hoc? Tu enim nobis superes solus ex omnibus populis, sicut botrus de vinea, & sicut lucerna in loco obscuro, & sicut portus & nauis saluata à tempestate. Aut nō sufficiunt nobis mala quæ cōtinguntSi ergo tu nos dereliqueris, quanto nobis erat melius si essemus succensi & nos cum incendio Sion? Nec enim nos sumus meliores eorū qui ibi mortui sunt. Et plorauerunt voce magna. Et respondi ad eos, & dixi, Confide Israel, & noli tristari tu domus Iacob. Est enim memoria vestri coram altissimo, & fortis nō est oblitus vestri in tentatione. Ego em non dereliqui vos neque excessi à vobis: sed veni in hunc locum, vt deprecarer pro desolatione Sion, vt quæreret misericordiam pro humilitate sanctificationis vestræ. Et nunc ite vnusquisque vestrum in domum suam, & ego veniam ad vos post dies istos. Et profectus est populus, sicut dixi ei, in ciuitatem: ego autem sedi in campo septē diebus, sicut mihi mandauit, & manducabam de floribus solummodo agri, de herbis facta est esca mihi in diebus illis.

CAP. XIII.

ET factum est post dies septem, & somniaui somnium nocte. Et ecce de mari ventus exurgebat, vt cōturbaret omnes fluctus eius. Et vidi, & ecce conualescebat ille homo cū millibus cæli: & vbi vultum suum vertebat vt consyderaret, tremebant omnia quę sub eo videbantur: & vbicunque exibat vox de ore eius: ardescebāt omnes qui audiebant voces eius, sicut quiescit terra quando senserit ignem. Et vidi post hæc, & ecce congregabatur multitudo hominum, quorum non erat numerus de quatuor ventis cæli, vt debellarent hominem qui ascenderat de mari. Et vidi, & ecce sibimetipsi sculpserat montem magnum, et volauit super eum. Ego autem quæsiui videre regionem, vel locum vnde sculptus esset mons, et non potui. Et post hæc vidi: et ecce, omnes qui congregati sunt ad eum, vt expugnarent eum, timebant valde, tamen audebant pugnare. Et ecce, vt vidit impetum multitudinis venientis non leuauit manum suam, neque phramæam tenebat, neq; aliquod vas bellicosum, nisi solummodo vt vidi, quoniam emisit de ore suo, sicut flatum ignis, et de labiis eius spiritus flammæ, et de lingua eius emittebat scintillas, et tempestates, et commista sunt omnia simul, hic flatus ignis, et spiritus flammæ, et multitudo tempestatis: et concidit super multitudinem in impetu, quæ præparata erat pugnare, et succendit omnes, vt subito nihil videretur de innumerabili multitudine, nisi solummodo puluis, et fumi odor: et vidi, et extimui. Et post hęc vidi ipsum hominem descendentem de monte, et vocantem ad se multitudinem aliam pacificam, et accedebat

ad eum vultus hominum multorum quorundã gaudentiũ, quorundam tristantiũ: aliqui vero alligati, aliqui addu centes ex eis qui offerebantur. et ægro tauí à multitudine pauoris, et expergefactus sum, & dixi, Tu ab initio demonstrasti seruo tuo mirabilia hæc, et dignum me habuisti vt susciperes deprecationem meam: et nunc demonstra mihi adhuc interpretationẽ somnii huius. Sicut enim existimo in sensu meo, væ qui derelicti fuerint in diebus illis: et multo plus væ his qui non sunt derelicti, Qui enim non sunt derelicti, tristes erant. Intelligo nunc quę sunt reposita in nouissimis diebus, et occurrent eis, sed et his qui derelicti sunt. Propter hoc venerunt enim in pericula magna, & necessitates multas, sicut ostendunt somnia hæc. Attamen facilius est pariclitantem venire in hunc. q̃ pertransire: sicut nubẽ à flatu Iolo, & nunc videre quæ contingunt in nouissimo. Et respondit ad me, & dixit, Et visionis interpretationem dicam tibi: & de quibus locutus es, adaperiam tibi. Quoniam de his dixisti qui derelicti sunt, hęc est interpretatio. qui aufert periculum illo tempore, huic se cu stodiuit, qui in periculo inciderunt, hi sunt, qui habent opera, & fidem ad fortissimum. Scito ergo quoniam magis beatificati sunt, qui derelicti super eos qui mortui sunt. Hæ interpretationes visionis, quia vidisti virum ascendentem de corde maris, ipse est quem cõseruat altissimus multis tẽporibus, qui per semetipsum liberabit creaturã suã: & ipse disponet, qui derelicti sunt. Et quoniam vidisti de ore eius exire, vt spiritum, & ignem, & tempestatem: & quoniam non tenebat phramæam, ne-
C que vas bellicosum: corrupit enim impetus eius multitudinem, quæ venerat expugnare eum, hæc est interpretatio. ecce dies veniunt, quando incipiet altissimus liberare eos qui super terram sunt: & veniet in excessu mentis super eos qui inhabitant terram. Et alii alios cogitabũt debellare: ciuitas ciuitatem & locus locum, & gens aduersus gentem, & regnum aduersum regnum. Et erit, cum fient hæc, & cõtingent signa quæ ante ostendi tibi: & tunc reuelabitur filius meus, quẽ vidisti, vt virum ascẽdentem. Et erit quando audierint omnes gẽtes vocẽ eius: & derelinquet vnusquisq; in regione sua bellum suũ, quod habent ad alterutrum: & colligetur in vnum multitudo innumerabilis, sicut volentes venire, & expugnare eum. Ipse autem stabit super cacumen montis Sion. Sion autem veniet, & ostendetur omnibus parata, & ædificata: sicut vidisti montem sculpi sine manibus. Ipse autem filius meus arguet, quæ adinuenerũt gentes, impietates eorum has, quę tempestati appropinquauerunt, propter mala cogitamenta eorum, & cruciamenta, quibus incipient cruciari: quæ assimilatæ sunt flammæ, & perdet eos sine labore, per legẽ, quæ igni assimilata est. Et quoniam vidisti eum colligentem ad se aliam multitudinem pacificam, hæ sunt decem tribus, quæ captiuæ factæ sunt de terra sua, in diebus Osee regis, quem captiuũ duxit Salmanasar rex Assyriorum: & transtulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam. Ipsi autem sibi dederunt consilium hoc, vt derelinquerent multitudinem gentiũ, & proficiscẽtur in vlteriorem regionem, vbi D nunquam inhabitauit genus humanũ: vel ibi obseruare legitima sua, quæ nõ fuerant seruantes in regione sua. Per introitus autem angustos fluminis Euphraten introierunt. Fecit em̃ eis tunc altissimus signa, & statuit venas fluminis vsquequo transirent. Per eam enim regionem erat via multa itineris, anni vnius, & dimidii: nam regio illa vocatur Arsareth. Tunc inhabitauerunt ibi vsque in nouissimo tempore: & nunc iterum cum cœperint venire, iterum altissimus statuet venas fluminis, vt possint transire: propter hæc vidisti multitudinem cum pace. Sed & qui derelicti sunt de populo tuo, hi sunt qui inueniuntur intra terminum meum. Factum erit ergo, quando incipiet perdere multitudinem earum, quæ collectæ sunt gentes, proteget eos qui superauerunt populum: & tunc ostendet eis multa plurima portenta. Et dixi ego Dominator domine, hoc mihi ostende, propter quod vidi virum ascendentem de corde maris. Et dixit mihi, Si-

sut non potes hæc vel scrutari, vel scire, quæ sunt in profundo maris: sic nō poterit quisque super terram videre filium meum, vel eos, qui cum eo sunt, nisi in tempore diei. Hæc est interpretatio somni, quod vidisti, & propter quod illuminatus es hic solus. Dereliquisti enim tuam, & circa meam vacasti legem, & quæsisti. Vitam enim tuam disposuisti in sapientia, & sensum tuum vocasti matrem: & propter hoc ostendi tibi merces apud altissimum, erit enim, post alios tres dies, ad te alia loquar, & exponam tibi grauia, & mirabilia. Et profectus sum, & transii in campum, multum glorificans, & laudans altissimum de mirabilibus, quæ per tempus faciebat: & quoniam gubernat ipsum, & quæ sunt in temporibus illata, & sedi ibi tribus diebus.

CAP. XIIII.

A ET factum est tertio die, & ego sedebam sub quercu, Et ecce, vox exiuit cōtra me de rubo, & dixit, Esdra Esdra. Et dixi, Ecce ego domine. Et surrexi super pedes meos. Et dixit ad me, Reuelans reuelatus sum super rubum, & locutus sum Moysi, quando populus meus seruiebat in AEgypto, & misi eum, & eduxi populum meum de AEgypto, & adduxi eum super montem Sina, & detinebam eum apud me diebus multis: & enarraui ei mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta, & finem: & præcepi ei, dicens, Hęc in palam facies verba, & hęc abscondes. Et nunc tibi dico: signa quæ demonstraui, & somnia quæ vidisti, & interpretationes quas tu vidisti, in corde tuo repone ea: tu enim recipieris ab omnibus, conuerteris residuus cum cō filio meo, & cum similibus tuis, vsque quo finiantur tempora, quoniam seculum perdidit iuuentutem suam, & tempora appropinquant senescere. Duodecim enim partibus diuisum est seculum, & transierunt eius decima, &
B dimidium decimæ partis: supersunt autem eius post medium decimę partis. Nunc ergo dispone domum tuam: & corripe populum tuum, & consolare humiles eorum, & renuntia iam corruptelæ, & dimitte abs te mortales cogitationes, & proiice abs te pondera humana, & exue te iam infirmam naturam: & repone in vnam partem molestissima tibi cogitamenta, & festina transmigrare à temporibus his: quæ enim vidisti nunc contigisse mala iterum horum deteriora facient, quātum enim inualidum flet esculum à senectute, tantum multiplicabuntur super inhabitantes mala. Prolongauit enim se magis veritas, & appropinquauit mendacium, iam enim festinat venire, quam vidisti visionem. Et respondi, & dixi coram te domine, Ecce enim ego abibo, sicut præcepisti mihi, & corripiam præsentem populum. Qui autem iterum nati fuerint, quis commonebit? Positum est ergo seculum in tenebris: & qui inhabitant in eo, sine lumine. Quoniam lex tua incensa est, propter quod nemo scit quæ à te facta sunt, vel quæ incipient opera. Si enim inueni in te gratiam, immitte in me spiritum sanctum, & scribam omne quod factum est in secula ab initio, quæ erant in lege tua scripta, vt possint homines inuenire semitam: & qui voluerint venire in nouissimis, viuant. Et respondit ad me, & dixit. Vade
C dens congrega populum & dices ad eos vt non quærant te diebus quadraginta. Tu autem præpara tibi buxos multos, & accipe tecum Saream, Dabriam, Salemiam, Echanum, et Asiel quinque hos, qui parati sunt ad scribendum velociter: et venias huc, et ego accendam in corde tuo lucernam intellectus, quę non extinguetur, quoadusq; finiantur, quæ incipies scribere. Et tunc perfectis quædam palam facies, quædam sapientibus absconse trades. In crastinum enim hac hora incipies scribere. Et profectus sum, sicut mihi præcepit, & congregaui omnem populum, et dixi, Audi Israel verba hæc: Peregrinati sunt patres nostri ab initio in AEgypto, et liberati sunt inde: et acceperunt legem vitæ, quam non custodierunt, quam et vos post eos transgressi estis: et data est vobis terra in sortem, et terra sion, et patres vestri, et vos iniquitatem fecistis, et non seruastis vias quas

præcepit vobis altissimus: & iustus iudex cum sit, abstulit à vobis in tẽpore, quod donauerat. Et nunc vos hic estis, & fratres vestri introrsum vestrũ sunt. Si ergo imperauerit is sensui vestro, & erudieritis cor vestrum, viui conseruabimini, & post mortem misericordiã consequemini. Iudiciũ enim post mortem veniet, quando iterum reuiuiscemus: & tunc iustorũ nomina parebunt,
D & impiorum facta ostendentur. Ad me igitur nemo accedat nunc, neq; requirat me vsque dies quadraginta. Et accepi quinq; viros, sicut mandauit mihi, & profecti sumus in campum, & mansimus ibi. Et factus sum in crastinum, & ecce vox vocauit me, dicens, Esdra, aperi os tuum: & bibe quo te potauero. Et aperui os meum, & ecce calix plenus porrigebatur mihi. Hoc erat plenũ sicut aqua: color autem eius vt ignis similis. Et accepi, & bibi: & in eo cum bibissem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus meum increscebat sapientia. Nam spiritus meus conseruabatur memoria. Et apertum est os meũ, & non est clausum amplius. Altissimus dedit intellectum quinq; viris, & scripserunt quæ dicebantur excessiones noctis quas non sciebant. Nocte autem manducabant panem, ego autem per diem loquebar, & per noctem non tacebam. Scripti sunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor. Et factum est cum compleuissent quadraginta dies, locutus est altissimus, dicẽs priora quæ scripsisti, in palam pone, & legant digni & indigni: nouissimos autem septuaginta conseruabis, vt tradas eos sapientibus de populo tuo, in his enim est vena intellectus, & sapientiæ fons, & scientiæ flumen. Et feci sic.

CAP. XV.

A ECce loquere in aures plebis meæ sermones prophetiæ, quos immisero in os tuum, dicit dominus, & facvt in charta scribãtur, quoniam fideles & veri sunt. Ne timeas à cogitationibus aduersum te nec turbent te incredulitates dicẽtium. Quoniam omnis incredulus in incredulitate sua morietur. Ecce ego induco, dicit dominus, super orbem terrarum mala, gladium, & famem & mortem, & interitum: propter quod superpolluit iniquitas omnem terram, & adimpleta sunt opera nociua illorum. Propterea dicit dominus: Iam non filebo de impietatibus eorum quæ irreligiose agunt, nec sustinebo in his quæ inique exercent, ecce sanguis innoxius & tristis clamat ad me, & animæ iustorum clamant perseuerantes. Vindicans vindicabo illos dicit dominus, & accipiam omnem sanguinẽ innoxium ex illis ad me. Ecce populus meus quasi grex ad occisionem ducitur, iam non patiar illum habitare in terra AEgypti: sed educam eum in manu potenti, & Brachio excelso, & percutiam plaga, sicut prius, & corrumpam omnem terram eius. Lugebit AEgyptus, & fundamenta eius plaga verberata, & castigatione quas inducet ei deus, Lugebunt cultores operantes terram quoniam deficient semina eorum ab vredine & grandine, & à sydere terribili. Væ seculo, & qui habitant in eo: quia appropinquauit gladius & contritio eorum, & exurget gens contra gentem ad pugnam, & rhomphæa in manibus eorum. Erit enim in constabilitio hominibus, & alii aliis inualescentes non curabunt regem suum & principes viæ gestorum suorum in potentia sua. Concupiscet enim homo in B
ciuitatem ire, & non poterit. Propter superbiam enim eorum ciuitates turbabuntur, domus exterentur, homines metuent. Non miserebitur homo proximum suum ad irritum faciendũ domos eorum in gladium, ad diripiendas substantias eorum propter famem panis & tribulationem multam. Ecce ego conuoco, dicit deus, omnes reges terræ ad me verendum, qui sunt ab oriente, & ab austro, ab euro, & à Libano, ad conuertendos ad se, & reddere quę dederunt illis: sicut faciunt vsque hodie electis meis sic faciam & reddam in sinu eorum. Hæc dicit dominus deus, Non parcet dextera mea super peccatores, nec cessabit rhomphęa super effundentes sanguinem innoxium super terram. Exiit ignis ab ira eius & deuorauit fundamenta terræ, & peccatores quasi stramen incensum. Væ

eis qui peccant, & non obseruant mandata mea, dicit dominus, non parcam illis. Discedite filii à potestate. Nolite contaminare sanctificationem meam, quoniã nouit dominus omnes qui delinquunt in illum. propterea tradidit eos in mortem, & in occisionem. Iam enim venerunt super orbem terrarum mala, & manebitis in illis, non enim liberabit vos deus, ppter quod peccastis in eum. Ecce vitio horribilis, & facies illius ab oriente. Et exient nationes draconum Arabũ in curribus multis, & sicut flatus eorum numerus fertur super terram, vt iam timeant & trepident omnes qui illos audient carmonii insanientes in ira, & exient vt apri de sylua, & aduenient in virtute magna, & constabunt in pugnam cum illis, & vastabunt portionem terræ Assyriorum. Et post hæc superualescent dracones natiuitatis suæ memores, & conuertent se conspirantes in virtute magna ad persequendos eos. Isti turbabuntur & silebunt in virtute illorũ, & conuertent pedes suos in fugam, & à territorio Assyriorum subsessor obsidebit
C eos, & consumet vnum ex illis, & erit timor & tremor in exercitu illorum, & contentio in reges ipsorum. Ecce nubes ab oriente, & à septentrione vsq; ad meridianum, & facies earum horrida valde, plena iræ & procellæ, & collident se inuicem, & collident sydus copiosum super terram, & sydus illorũ, & erit sanguis à gladio vsque ad ventrem, & fimus hominis vsque ad substramen cameli, & erit timor & tremor multus super terram, & horrebũt qui videbunt iram illam, & tremor apprehendet illos: & post hæc mouebuntur nimbi copiosi à meridiano, & septentrione, & portio alia ab occidente: & superinualescent venti ab oriente, & recludent eam, & nubem quam suscitauit in ira, & sydus ad faciendam exterritationem ad orientalem vẽtum & occidentem violabitur: & exaltabũtur nubes magnæ & validæ plenæ irę, & sydus, vt exterreant omnem terram & inhabitantes eam, & infundent super omnem locum altum & eminentem sydus terribile, ignem & grandinem, & rhomphęas volantes, & aquas multas, vt etiã impleantur omnes campi, & omnes riui plenitudine aquarum multarum, & demolientur ciuitates, & muros, & montes, & colles, & ligna syluarum, & fœnum pratorum, & frumenta eorum. Et transibunt constantes vsque Babylonem, & exterent eam: cõuenient ad ipsam, & circuibunt eam, & effundent sydus & omnem iram super eam. & subibit puluis & fumus vsque in cęlũ, & omnes in circuitu lugebunt eam: & qui sub ea remanserint, seruient his qui exterruerunt. Et tu Asia concors in spem Babylonis, & gloria personæ eius: væ tibi misera propter quod assimilasti ei, & ornasti filias tuas in fornicatione ad placendum & gloriãdum in amatoribus tuis, qui tecum cupierunt semper fornicari. Odibilem imitata es in omnibus operibus D
eius, & in adinuentionibus eius, propterea dicit deus, Immittam tibi mala viduitatem, paupertatem, & famem, & gladium, & pestem, ad deuastandas domos tuas à violatione, & morte, & gloria virtutis tuæ. Sicut flos siccabitur, cum exurget ardor qui emissus est super te infirmaberis vt paupercula plagata, & castigata à mulieribus, vt non possint te suscipere potentes & amatores. Nunquid ego sic zelabor te dicit dñs nisi occidisses electos meos in omni tempore, exaltans percussionem manuum, & diceres super mortẽ eorum, cum inebriata esses, Exorna speciem vultus tui? Merces fornicationis tuæ in sinu tuo, propter hoc redditionem accipies. Sicut facies electis meis, dicit dominus, sic faciet tibi deus, & tradet te in malum. Et nati tui fame interient: & tu rhomphæa cades, & ciuitates tuæ conterentur, & omnes tui in campo gladio cadent. Et qui sunt in montibus, fame peribunt, & manducabunt carnes suas, & sanguinem bibent à fame panis & siti aquæ. Infœlix per maria venies, & rursum accipies mala. Et in transitu allident ciuitatem occisam, & exterent aliquam portionem terræ tuæ, & partem gloriæ tuæ exterminabunt, rursum reuertentes conuersam. Et demolita eris illis prostipula, & ipsi erunt tibi ignis: & deuorabunt te, & ciuitates tuas: ter-

tam tuam, & montes tuos, omnes
syluas tuas, & lignum fructiferum igni
comburent. Filios tuos captiuos du-
cent, & censum tuum in prædam ha-
bebunt, & gloriam faciei tuæ exter-
minabunt.

CAP. XVI.

A VAE tibi Babylon & Asia, væ tibi
AEgypte & Syria. Præcingite vos
saccis & cilicijs, & plangite fi-
lios vestros, & dolete: quoniam
appropinquauit contritio vestra. Im-
missus est vobis gladius, & quis est qui
auertat illum? Immissus est in vobis
ignis, & quis est qui extinguat illum?
Immissa sunt vobis mala, & quis est
qui repellat ea? Nunquid repellet ali-
quis leonem furientem in sylua, aut
extinguet ignem in stipula mox quan-
do cœperit ardere? Nunquid repellet
aliquis sagittam à sagittario forti mis-
sam? Dominus fortis immittit mala, &
quis est qui repellat ea? Exit ignis ex
iracundia eius, & qs est q extinguat eū?
Coruscabit & qs nō timebit? Tonabit,
& quis non pauebit? Dominus commi
nabitur, & quis non funditus conte-
retur à facie ipsius? Terra tremuit &
fundamenta eius, mare fluctuat de pro
fundo, & fluctus eius disturbabuntur,
pisces eius à facie domini, & à gloria
virtutis eius: quoniam fortis dextera
eius quæ arcum tendit, sagittæ eius a-
cutæ quę ab ipso mittuntur, non defi-
cient cū cœperint mitti in fines terrę.
Ecce mittūtur mala, & nō reuertentur
donec veniant super terram. Ignis suc
cenditur, & non extinguetur, donec
consumat fundamenta terræ. Quem-
admodum nōn redit sagitta missa à va
lido sagittario: sic non reuertentur ma
la, quæ missa fuerint in terram. Væ mi
hi, væ mihi: quis me liberabit in illis
diebus? Initium dolorum & multi gē-
mitus, initium famis & multi interi-
tus, initium bellorum & formidabunt
D potestates, initium malorum & trepi-
dabunt omnes. In his quid faciam cū
venerint mala? Ecce fames & plaga, &
tribulatio, & angustia missa sunt flagel
la in emendationē, & in his omnibus
sē nō cōuertent ab iniquitatibus suis,
neque flagellorū memores erunt sem- B
per. Ecce, erit annonæ vilitas super ter
ram, sic vt putent sibi esse directam pa
cem, & tunc germinabunt mala super
terram, gladius, fames, & magna con-
fusio. A fame enī plurimi qui inhabita
bant terram, interient, & gladius per-
det cæteros, qui superauerint à fame,
& mortui sicut stercora proijcientur,
& non erit qui consoletur eos. Derelin
quetur enim terra deserta, & ciuitates
eius deijcientur. Non derelinquetur
qui colat terram, & qui seminat eam.
Ligna dabunt fructus, & quis vinde-
miabit illa? Vua matura fiet, & quis ca
cabit illam? Erit enim locis magna de-
sertio. Cupiet enim homo hominem vi
dere, vel vocem eius audire. Relin-
quentur enim de ciuitate decem, &
duo de agro qui absconderint se in
densis nemoribus, & scissuris petrarum,
quemadmodum dum derelinquuntur
in olineto, & singulis arboribus tres
aut quatuor oliuæ: aut sicut in vinea
vindemiata racemi relinquūtur ab his
qui diligenter vineam scrutantur: sic
relinquetur in diebus illis tres aut qua
tuor scrutantibus domos eorum in
rhomphea. Et relinquetur terra deser-
ta, & agri eius inuerabunt, & viæ e-
ius & omnes semitæ eius germinabunt
spinas, eo quod non transient homines
per eam. Lugebunt virgines non habē-
tes sponsos, lugebunt mulieres non ha
bentes viros, lugebunt filiæ earum nō
habentes adiutorium sponsi earum, in
bello consumentur, & viri earum in fa
me exterentur. Audite vero ista, & co-
gnoscite ea serui domini. Ecce verbum
domini, excipite illud: ne diis crede-
tis, de quibus dicit dominus. Ecce ap-
propinquant mala, & nō tardant. Quē-
admodum prægnans cum parit in no-
no mense filium suum, appropinquan-
te hora partus eius ante horas duas
vel tres, dolores circumeunt ventrem
eius, & prodeunte infante de ventre
non tardabunt vno puncto: sic non ma
rabuntur mala ad prodeundum super
terram, & seculum gemet, & dolores
circumtenebunt illud. Audite verbum
plebs mea: Parate vos in pugnam, &
in malis sic estote, quasi aduenæ terrę. C
Qui vendit, quasi qui fugiat: & qui

emit, quasi qui perditurus. Qui mercatur, quasi qui fructum non capiat: & qui ædificat, quasi non habitaturus. Qui seminat, quasi qui non metet: sic & qui vineam putat, quasi qui non vindemiaturus. Qui nubunt, sicut quasi filios nō facturi: & qui nō nubūt, sic quasi vidui. Propter quod qui laborant: sine causa laborant. Fructus enim illorū alienigenæ metent, & substantiam illorum rapient, & domos euertent, & filios eorum captiuabunt, quia in captiuitate & fame generant natos suos. Et qui negotiantur in rapina, quantum diu exornant ciuitates & domos suas, & possessiones & personas suas, tanto magis ad zelabor eos super peccata sua dicit dominus. Quo modo zelatur fornicaria mulierem idoneam & bonam valde, sic zelabitur iustitia iniquitatē cum exornat se, & accusat eam in facie, cum venerit qui defendat exquirentem omne peccatum super terram Propterea nolite similari ei, nec operibus eius: quoniam adhuc pusillum, & tolletur iniquitas à terra, & iustitia regnabit in vos. non dicat peccator se non peccasse: quoniam carbones ignis comburet super caput eius qui dicit, Non peccaui coram domino deo, & gloria ipsius. Ecce dominus cognoscet omnia opera hominum, & adinuentiones illorum, & cogitationes illorum, & corda illorum. Dixit enim, Fiat terra, & facta est: fiat cælum, & factum est. Et in verbo illius stellæ fundatæ sunt, & nouit numerum stellarum. Qui scrutatur abyssum, et thesauros illarum: qui mensus est mare, et conceptum eius. Qui conclusit mare in medio aquarum et suspendit terram super aquas verbo suo. Qui extendit cælum *quasi camerā* super aquas fundauit eum. Qui posuit in deserto fontes aquarum, et super verticem montium lacus ad emittendum flumina ab eminenti petra, vt potaret terram. Qui finxit hominem et posuit cor suum in medio corporis, & misit eispiritum, vitam, & intellectum et spiramen dei omnipotentis qui fecit omnia, et scrutinat omnia absconsa in absconsis terræ. Hic nouit adinuentionem vestram, et quæ cogitatis in cordibus vestris, peccātes, et volentes occultare peccata vestra. Propter quod dominus scrutinando scrutinauit omnia opera vestra, et traducet vos omnes, et vos confusi eritis cum processerint peccata vestra coram hominibus, et iniquitates erunt quæ accusatores stabunt in die illo. Quid facietis? aut quomodo abscondetis peccata vestra corā deo, et angelis eius? Ecce iudex deus, timete eū. Desinite à peccatis vestris et obliuiscamini iniquitates vestras iam agere eas in sempiterno, et deus educet vos, et liberabit de omni tribulatione. Ecce enim incenditur ardor super vos turbæ copiosæ, et rapient quosdam ex vobis et cibabunt idolis occisos: et qui cōsenserint eis, erunt illis in derisum, et in improperium, et in conculcationem, erit enim locis locus, & in vicinas ciuitates exurrectio multa super timentes dominum. Erunt quasi insani, nemini parcentes: ad diripiendum & deuastandum adhuc timentes dominum, quia deuastabunt & diripient substantias, & de domibus suis eos eiicient. Tunc parebit probatio electorum meorum, vt aurū quod probatur ab igne. Audite dilecti mei, dicit dominus: Ecce adsunt dies tribulationis, & de his liberabo vos. Ne timeatis, nec hæsitetis: quoniam deꝰ dux vester est. Et qui seruat mandata & præcepta mea, dicit dominus deus, ne pręponderēt vos peccata vestra, ne supereleuent se iniquitates vestræ. Væ qui constringuntur *à peccatis suis, & obtegūtur ab iniquitatibus suis*, quemadmodum ager constringitur à sylua, & spinis tegitur semita eius per quam non transit homo, & excluditur, & mittitur ad deuorationem ignis.

Liber Tobiæ.

CAP. I.

Tobias captiuus, misericors fugit idola, ducit vxorem Annam, Tobiã generat, quem deum docet. Succurrit Gabelo egenti. Fugit regem Sennacherib.

A TObias ex tribu & ciuitate Nephthali, quę est in superioribꝰ Galilęæ supra Naasson, post viam quę ducit ad occidentem, in sinistro habẽs ciuitatẽ Sephet: cũ captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum in captiuitate tamen positus, viam veritatis non deseruit, ita vt omnia q̃ habere poterat, quotidie cõcaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, impertiret. Cumq; esset iunior omnibus in tribu Nephtali, nihil tamẽ puerile gessit in opere, Denique cum irent omnes
3.Re.12.f. ad vitulos aureos, ‖quos Ieroboã fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium: & pergebat in Ierusalem ad templum domini, & ibi adorabat dominum deum Israel, omnia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerẽs, ita vt in tertio anno proselytis & aduenis ministraret omnẽ decimationem. Hęc & his similia secundum legem dei
B puerulꝰ obseruabat. ¶Cum vero factus fuisset vir, accepit vxorẽ Annã de tribu sua: genuitq; ex ea filium, nomẽ suũ imponens ei, quem ab infantia timere deũ docuit, & abstinere ab omni peccato. ¶Igitur cũ per captiuitatem deuenisset cũ vxore sua & filio in ciuitatẽ Niniuen, cum omni tribu sua: & cum omnes ederẽt ex cibis gentiliũ, iste custodiuit animã suã, & nunquam contaminatus est in escis eorũ. Et quoniã memor fuit domini in toto corde suo, dedit illi deus gratiam in conspectu Salmanasar regis: & dedit illi potestatem quocunque vellet ire, habens libertatẽ quæcunque facere voluisset. Perge
C bat ergo ad omnes qui erant in captiuitate, & monita salutis dabat eis. ¶Cũ autem venisset in Rages ciuitatem Medorum, & ex his quibus honoratus fuerat à rege, habuisset decem talenta argenti, & cum in multa turba generis sui Gabelum egentem videret qui erat ex tribu eius, sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti. ¶Post multum vero temporis mortuo Salmanasar rege, cum regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Israel exosos haberet in conspectu suo, Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam, & consolabatur eos, diuidebatque vnicuique, prout poterat, de facultatibꝰ suis. esurientes ale

D bat, nudisque vestimenta præbebat, & mortuis atque occisis sepulturã solicitus exhibebat.‖ Denique cum reuersus esset rex Sennacherib fugiens à Iudæa plagã quã circa eum fecerat deus propter blasphemiam suam, & iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. At vbi nuntiatum est regi, iussit eum occidi, & tulit omnem substantiam eius. Tobias vero cum filio suo, & cum vxore fugiẽs, nudus latuit, quia multi diligebant eum. Post dies vero quadragintaquinque occiderunt regem filii ipsius, & reuersus est Tobias in domum suam, omnisque facultas eius restituta est ei.

4.R.19.g ecci.48 d isa.37.g.1 mac.7.f. & 2.mac. 8.c.

CAP. II.

Tobias timentes deum inuitat ad prandium, sepelit mortuos. Factum cęcum parentes irrident: ei præterea vxor eleemosynas exprobrat.

A POst hæc vero cum esset dies festus domini, & factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo, Vade, & adduc aliquos de tribu nostra timentes deum, vt epulentur nobiscum. Cumque abiisset, reuersus nuntiauit vnũ ex filiis Israel iugulatũ iacere in platea. statimque exiliens de accubitu suo, relinquens prãdium, ieiunus venit ad corpus: tollensque illud portauit ad domum suã occultè, vt dum sol occubuisset, cautè sepeliret eum. Cumque occultasset corpus, manducauit panem cum luctu & tremore, memorans illum sermonem B quem dixit dominus per Amos ꝓphetam.‖ Dies festi vestri conuertentur in lamentationem & luctum. Cum vero sol occubuisset, abiit, & sepeliuit eum. Arguebant autem eum omnes proximi eius, dicentes, Iam huius rei causa interfici iussus es, & vix effugisti mortis imperium, & iterum sepelis mortuos? Sed Tobias plus timens deum quã regem, rapiebat corpora occisorum, & occultabat in domo sua, & mediis noctibus sepeliebat ea. ¶Contigit autem vt quadam die fatigatus à sepultura, veniens in domum suam, iactasset se iuxta parietẽ, & obdormisset: & ex nido hirundinum dormienti illi, calida stercora inciderent super oculos eius, fieretque cæcus. Hanc autem tentationem ideo permisit dominus euenire illi, vt posteris daret exemplũ patientiæ eius, sicut & sancti Iob. Nam cum ab in C fantia sua semper deum timuerit, & mandata eius custodierit, non est contristatus contra deum quòd plaga cæcitatis euenerit ei: sed immobilis in dei timore permansit, agẽs gratias deo omnibus diebus vitæ suæ. Nam sicut beato Iob insultabant reges: ita isti parentes & cognati eius irridebant vitã eius, dicẽtes. vbi est spes tua, pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicẽs, Nolite ita loqui, quoniã filii sanctorum sumus, & vitam illam expectamꝰ, quam deus daturus est his qui fidẽ suam nũquam mutant ab eo. ¶Anna vero vxor eius ibat ad opus textrinum quotidie: D & de labore manuum suarum victum, quem consequi poterat, deferebat. Vnde factum est, vt hœdum caprarum accipiens detulisset domi. Cuius cum vocem balantis vir eius audisset, dixit. Videte ne forte furtiuus sit: reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut cõtingere. Ad hęc vxor eius irata respõdit, Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ mõ apparuerũt. Atq; his, & aliis huiuscemõi verbis exprobrabat ei.

Amos 8.c

CAP. III.

Oratio Tobiæ. Sara filia Raguelis patitur improperium ab ancilla. oratio saræ cũ ieiunio eius, innocentia & castitas. Dei consilium. Exaudiuntur Tobias & Sara.

A TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lachrymis, dicens, Iustus es domine, & omnia iudicia *tua iusta sunt: & omnes viæ tuæ* misericordia, & veritas, & iudicium. Et nũc domine memor esto mei, & ne vindictam sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea, vel parẽtum meorum. Quoniam non obediuimus præceptis tuis, ideo traditi sumꝰ in direptionem, & captiuitatem, & mortem, & in fabulam, & in improperium omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos. Et nunc domine magna iudicia tua, quia non egimus secũdum præcepta tua, & non ambulaui-

mus ſyn ceriter coram te. Et nunc domine ſecundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum. Expedit enim mihi mori magis quàm viuere. ¶Eadem itaque die cõtigit vt Sara filia Raguelis in Ra
B ges ciuitate Medorum, & ipſa audiret improperium ab vna ex ancillis patris ſui, quoniam tradita fuerat ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſmodæus occiderat eos mox vt ingreſſi fuiſſent ad eam. Ergo cum pro culpa ſua increparet puellam, reſpõdit ei, dicens, Amplius ex te non videamus filium, aut filiam ſuper terram, interfectrix virorum tuorum, Nũquid & occidere me vis, ſicut iam occidiſti ſeptem viros? Ad hãc vocem perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ: & tribus diebus, & tribus noctibus non mãducauit, neque bibit: ſed in oratione perſiſtens cũ lachrymis deprecabatur deum, vt ab iſto improperio liberaret eam. Factum eſt autem die tertia, dum cõpleret orationem benedicens dominum, dixit.
C *Benedictum eſt nomen tuum deus patrum noſtrorum:* qui cum iratꝰ fueris, miſericordiam facies, & in tẽpore tribulationis peccata dimittis his qui inuocãt te. Ad te domine faciem meam conuerto, ad te oculos meos dirigo. Peto domine vt de vinculo improperii huius abſoluas me, aut certe deſup terrã eripias me. Tu ſcis domine quia nunquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia. Nunquam cum ludentibus miſcui me: neque cum his qui in leuitate ambulant, participem me præbui. Virum autem cum timore tuo, nõ cum libidine mea conſenſi ſuſcipere. Et aut ego indigna fui illis, aut illi forſi
D tan mihi non fuerunt digni: quia forſi tan viro alii conſeruaſti me. Non eſt enim in hominis poteſtate conſiliũ tuum. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit, quòd vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur: ſi autem in tribulatione fuerit, liberabitur: & ſi in *corruptione⁹ fuerit, ad miſericordiam tuam venire licebit. Non enim delectaris in perditionibus noſtris: quia poſt tempeſtatem tranquillum facis, & poſt lachrymationem & fletum, exultationem infundis. Sit nomen tuum deus Iſrael benedictum in ſecula. ¶In illo tempore exauditæ ſunt præces amborum in conſpectu gloriæ ſummi dei: & miſſus eſt angelus domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore ſunt orationes in conſpectu domini recitatæ.

*vl, corre ptione

CAP. IIII.

Præcepta quæ Tobias moriturus dat filio. Mater. Deus. Eleemoſyna. Fornicatio. Superbia. Merces. Eſuriens. Sepultura. Conſiliũ. Benedicendus deus. Pecunia mutuo data Gabelo. Pauptas.

A Igitur cum Tobias putaret orationem ſuam exaudiri vt mori potuiſſet, vocauit ad ſe Tobiam filium ſuum, dixitque ei, Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quaſi fundamentum conſtrue. Cum acceperit deus animã meam, corpus meum ſepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. memor enim eſſe debes quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo. Cũ autem & ipſa compleuerit tempus vitæ ſuæ, ſepelias eam circa me. ¶Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto deum: & caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta domini dei noſtri. ¶||Ex ſubſtantia B
tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies domini. Quomodo potueris, ita eſto miſericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum tibi fuerit, etiã exiguum libenter impertiri ſtude. Præmium enim bonum tibi theſaurizas ĩ die neceſſitatis, ||quoniam eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit corã ſummo deo, eleemoſyna omnibus faciẽtibus eam. ¶Attende tibi fili mi ab omni fornica- C
tione: & præter vxorem tuam nunquã patiaris crimen ſcire. ¶Superbiam nũquã in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio. ¶||Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercen

Ecci. 7. c.
Luc. 14. c
prou. 3. b.
ecci. 4. a.
& 14. b.
Ecci. 19. c
Leui. 19. c
deu. 14. c

narii tui apud te omnino non remane
Mat. 7. b. at. ¶Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. ¶Panem tuum cum esurientibus, & egenis comede: & de vestimentis tuis nudos tege. Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare, & bibere cũ peccatoribus. ¶Consilium semper à sapiẽte perquire. ¶Omni tempore benedic deum: & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant. ¶Indico etiam tibi fili mi de disse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages ciuitate Medorũ, & chirographũ eius apud me habeo: & ideo perquire quomodo ad eum peruenias, & recipi as ab eo supra memoratum pondus argenti, & restituas ei chirographum suum. ¶Noli timere fili mi, pauperẽ qui dem vitã gerimus, sed multa bona habebimus si timuerimus deum, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimꝰ bene.

CAP. V.

Angelus Raphael proficiscitur cũ Tobia in Rages ad Gabelum. Matrem flentem consolatur pater.

A TVnc respondit Tobias patri suo, & dixit, Omnia quæcunque præcepisti mihi faciam pater. Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. ille me nescit, & ego eum ignoro: quod signum dabo ei? Sed neque viam, per quam pergatur illuc, aliquando cognoui. Tunc pater suus respondit illi, & dixit, Chirographũ qui dem illius apud me habeo: quod dum illi ostenderis, statim restituet. Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelẽ virum, qui eat tecũ salua mercede sua: dum adhuc viuo, vt recipias eam. ¶Tunc egressus Tobias, inuenit iuuenem splendidum, stantem, præcinctũ, B & quasi paratum ad ambulandum. Et ignorans quod angelus dei esset, salutauit eum, & dixit, Vnde te habemus bone iuuenis? At ille respondit, Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei, Nosti viam q̃ ducit in regionem Medorum? Cui respõdit, Noui, & omnia itinera eius frequenter ambulaui, & mansi apud Gabelum fratrem nostrum, qui moratur in Rages ciuitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis. Cui Tobias ait, Sustine me obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo. ¶Tunc ingressus Tobias indicauit vniuersa hæc patri suo. Super quæ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum. Ingressus itaque salutauit eum, & dixit, Gaudium tibi sit semper. Et ait Tobias, Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? Cui ait iuuenis, Forti animo esto, in proximo est vt à deo cureris. Dixit itaque illi Tobias, Nunquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum? Et cum redieris, restituam tibi mercedem tuam. Et dixit ei angelus, Ego ducam, & reducam eum ad te. Cui Tobias respondit, Rogo te, indica mihi de qua domo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael angelus dixit, Genus quæris mercennarii, an ipsum mercennarium qui cum filio tuo eat? Sed ne fortè solicitum te reddam, ego sum Azarias Ananiæ magni filius. Et Tobias respondit, Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris quòd voluerim cognoscere genus tuum. Dixit autem illi angelus, Ego sanum ducam, & sanum tibi reducam filium tuum. Respondens autem Tobias, ait, Bene ambuletis, & sit deus in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscum. Tunc paratis omnibus q̃ erant in via portãda, fecit Tobias vale patri suo, & matri suæ, & ambulauerunt ambo simul. ¶Cumque profecti essent, cœpit mater eius flere, & dicere, Baculum senectutis nostræ tulisti, & transmisisti à nobis. Nunquam fuisset ipsa pecunia pro qua *misisti eum. Sufficiebat enim* nobis paupertas nostra: vt diuitias cõputaremus hoc quòd videbamus filium nostrum. Dixitque ei Tobias, Noli flere, saluus perueniet filius noster, & saluꝰ reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum. Credo enim quòd angelus dei bonus comitetur ei, & bene disponat omnia quæ circa eum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad nos. Ad hanc vocem cessauit mater eius flere, & tacuit.

CAP. VI.

Tobias liberatur à pisce per angelum: cuius monitu reseruat piscis cor, fel, & iecur. Raphael hortatur Tobiam ad coniugium saræ. Docet eum sanctitatem nuptiarum.

A PRofectus est autem Tobias, & canis secutus est eum, & mansit prima mansione iuxta fluuium Tigris. Et exiuit vt lauaret pedes suos, & ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum. Quem expauescēs Tobias, clamauit voce magna, dicens, Domine inuadit me. Et dixit ei angelus, Apprehende brāchiam eius, & trahe eum ad te. Quod cum fecisset, attraxit eum in siccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. Tunc dixit ei angelus, Exentera hunc piscem: & cor eius, & fel, & iecur repone tibi. sunt enim hęc necessaria ad medicamenta vtiliter. Quod cum fecisset, assauit carnes eius, B & secum tulerunt in via: cætera salierunt quæ sufficerent eis, quousque peruenirent in Rages ciuitatem Medorū. ¶Tunc interrogauit Tobias angelum, & dixit ei, Obsecro te Azaria frater, vt dicas mihi quod remedium habebunt ista quæ de pisce seruare iussisti? Et respondens angelus, dixit ei, Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, siue à muliere, ita vt vltra non accedat ad eos. Et fel valet ad vngendos oculos in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. ¶Et dixit ei Tobias, C Vbi vis vt maneamus? Respondensque angelus, ait, Est hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiā nomine Saram: sed neque masculum, neque fœminam vllam habet aliam preter eam. Tibi debetur omnis substantia eius, & oportet eam te accipere coniugem. Pete ergo eam à patre eius, & dabit tibi eam in vxorem. Tūc respondit Tobias, & dixit, Audio quia tradita est septem viris, & mortui sunt sed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo, ne forte & mihi hæc eueniant: & cum sim vnicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos. Tunc D angelus Raphael dixit ei, Audi me, & ostendam tibi qui sunt quibus pręualere potest dæmonium. Hi nanque qui coniugium ita suscipiunt, vt deum à se, & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacēt, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. Tu autē cū acceperis eam ingressus cubiculū, per tres dies continens esto ab ea, & nihil aliud, nisi orationibus vacabis cū ea. Ipsa autem nocte, incenso iecore piscis, fugabitur dæmonium. Secunda vero nocte, in copulatione sanctorū patriarcharum admitteris. Tertia autem nocte benedictionem consequeris, vt filii ex vobis procreentur incolumes. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore domini, amore filiorum magis q̄ libidine ductꝰ, vt in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

CAP. VII.

Raguel Tobiam hospitio suscipit, filiamque eius ipsi desponsat. Benedictio coniugalis, Conuiuium nuptiale cum laude dei.

INgressi sunt autem ad Raguelē, A & suscepit eos Raguel cum gaudio. Intuēsque Tobiam Raguel, dixit Annæ vxori suæ, Quàm similis est iuuenis iste consobrino meo. Et cum hæc dixisset, ait, Vnde estis iuuenes fratres nostri? At illi dixerunt, Ex tribu Nephthali sumus, ex captiuitate Niniuæ. Dixitque illis Raguel, Nostis Tobiam fratrē meū? Qui dixerūt, Nouimus. Cūq; multa bona loqueretur de eo, dixit angelus ad Raguelē, Tobias, de quo interrogas, pater istius est. Et misit se Raguel, & cū lachrymis osculatus est eum, & plorans super collum eius, dixit. Benedictio sit tibi filimi, quia boni & optimi viri filius es. Et Anna vxor eius, & Sara ipsorum fi- B lia lachrymatæ sunt. ¶Postq̄ autē locuti sunt, præcepit Raguel occidi arietē, & parari conuiuiū. Cūq; hortaretur eos discūbere ad prandiū, Tobias dixit, Hic ego hodie nō manducabo, neq; bibā, nisi prius petitionē meam confirmes, & ꝓmittas mihi dare Sarā filiam tuā. Quo audito verbo Raguel, expauit sciens quid euenerit illis septē viris q ingressi sunt ad eā: & timere cœpit ne C

forte & huic similiter contingeret. Et cum nutaret, & non daret petenti vllum responsum, dixit ei angelus, Noli timere dari eã isti, quoniã huic timẽti deum debetur coniunx filia tua: propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Raguel, Nõ dubito q deus preces, & lacrimas meas in conspectu suo admiserit. Et credo quoniã ideo fecit vos venire ad me, vt ista coniun
D geretur cognationi suæ ‖ secundum le-
Nũc.36.c gem Moysi: & nunc noli dubium gerere quod tibi eam tradam. ¶ Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens, Deus Abrahã, & deus Isaac, & deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleatq; benedictionem suam in vobis. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem coniugii. Et post hæc epulati sunt, benedicentes deum. Vocauitq; Raguel ad se Annam vxorem suam, & præcepit ei vt præpararet alterum cubiculũ. Et introduxit illuc Sarã filiã suã, & lachrymata est. Dixitq; ei, Forti animo esto filia mea: Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio quod perpessa es.

CAP. VIII.

Tobias dormiturus cum Sara, assat partem iecoris piscis. Orat cum Sara. Dæmonium ligatur. Coniugium propter prolem. Saluo Tobia & Sara, gratias agit Raguel, datq; ei partem bonorum, celebrato conuiuio.

A POstquam vero cœnauerunt, introduxerunt iuuenẽ ad eam. Recordatus itaque Tobias sermonũ angeli, protulit de cassidili suo partẽ iecoris, posuitq; eam super carbones viuos. Tũc Raphael angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto superioris AEgypti. Tũc horratus est virginem Tobias, dixitq; ei, Sara, exurge, & deprecemur deũ hodie, & cras, & secundum cras: quia his tribus noctibus deo iũgimur: tertia autem transacta nocte, in nostro erimus coniugio. Filii quippe sanctorum sumus, & non possumus ita coniungi sicut gentes quæ ignorant deum. Surgẽtes autem pariter, instanter orabant ambo simul, vt sanitas daretur eis. Di-
B xitq; Tobias, Domine deus patrum nostrorum, benedicant te cæli & terræ, mareq; & fontes, & fluminа, & omnes creaturæ tuæ quæ in eis sunt. ‖ Tu fe- Gene.2.b
cisti Adam de limo terræ, dedisti q; ei adiutorium Heuam. Et nunc domine tu scis quia non luxuriæ causã accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuũ in secula seculorũ. Dixit itaq; Sara, Miserere nobis domine, miserere nobis, & conseneſcamus ambo pariter sani. ¶ Et factum est circa pullorum cantum, accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cũ eo pariter, vt foderent sepulchrum. Dicebat enim, Ne forte simili modo euenerit ei, quo & cæteris illis septem viris, qui C
sunt ingressi ad eam. Cumq; parassent fossam, reuersus Raguel ad vxorẽ suã, dixit ei, Mitte vnam ex ancillis tuis, & videat si mortuus est, vt sepeliam eum antequam illucescat dies. At illa misit vnam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum, reperit eos saluos & incolumes, secum pariter dormientes. Et reuersa, nuntiauit bonum nuntium, & benedixerunt dominũ, Raguel videlicet, & Anna vxor eius, & dixerunt, Benedicimus te domine deus Israel, quia non contigit quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, & exclusisti à nobis inimi cum persequentem nos. Misertus es autem duobus vnicis. Fac eos domine plenius benedicere te: & sacrificium tibi laudis tuæ, & suæ sanitatis offerre, vt cognoscat vniuersitas gentium quia tu es deus solus in vniuersa terra. ¶ Statimq; præcepit seruis suis Raguel, vt D
replerent terra fossam quam fecerant, priusquam eluceſceret. Vxori autem suæ dixit vt instrueret conuiuium, & præpararet omnia quæ in cibos erant iter agentibus necessaria. Duas quoque pingues vaccas, & quatuor arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisq; amicis. Et adiurauit Raguel Tobiam, vt duas hebdomadas moraretur apud se. De omnibus autem quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit hãc scripturam, vt pars dimidia quæ supererat post obitum eorum, Tobiæ domino deueniret.

CAP. IX.

¶ Angelus, reddito chirographo recipit pecunias à Gabelo: qui cum angelo venit ad nuptias Tobiæ.

A TVnc vocauit Tobias angelũ ad se, quem quidem hominẽ existimabat: dixitq; ei, Azaria frater, peto vt auscultes verba mea: Si meipsum tradã tibi seruũ, non ero condignus prouidentiæ tuæ. Tamen obsecro te, vt assumas tibi animalia siue seruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum: reddasq; ei chirographum suũ, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies: & si tardauero vna die plus, cõtristatur anima eius. Et certe vides quomodo adiurauit me Raguel, cuius adiuramentũ spernere non possum. ¶ Tunc Raphael assumens quatuor ex seruis Raguelis, & duos cameIos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit: & inueniens Gabelum, dedit ei chirographũ suũ, & recepit ab eo omnem pecuniam. Indicauitq; ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ gesta sunt: fecitq; eum secum venire ad nuptias. ¶ Cũq; ingressus esset domũ Raguelis, inuenit Tobiam discumbentem: & exiliens, osculati sunt seinuicem: & fleuit Gabelus, benedixitq; deum, & dixit, Benedicat te deus Israel, quia filius es optimi viri, & iusti, & timẽtis deũ, & eleemosynas faciẽtis: & dicatur benedictio super vxorẽ tuã, & super parentes vestros, & videatis filios vestros, & filios filiorũ vestrorum, vsq; in tertiã & quartã generationẽ: & sit semen vestrum benedictũ à deo Israel, qui regnat in secula seculorũ. Cũq; omnes dixissent amen, accesserunt ad cõuiuiũ: sed & cum timore domini nuptiarum conuiuium exercebant.

CAP. X.

¶ Tristantur parentes ex mora reditus filii. Dimittitur Tobias cũ vxore & bonis. Saram docent parentes officiũ vxoris probæ.

A CVm vero moras faceret Tobias, causa nuptiarũ, solicitus erat pater eius Tobias, dicẽs, Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi? Putásne Gabelus mortuus est, & nemo reddet illi pecuniam? Cœpit autẽ cõtristari nimis ipse & Anna vxor eius cũ eo: & cœperunt ambo simul flere, eò quòd statuto minime reuerteretur filius eorũ ad eos. Flebat igitur mater eius irremediabilibus lachrymis, atq; dicebat, Heu heu me fili mi, vt quid te misimus peregrinari, lumen oculorũ nostrorũ, baculũ senectutis nostræ, solatium vitę nostrę, spem posteritatis nostræ: Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere ire à nobis. Cui dicebat Tobias, Tace, & noli turbari, sanus est filius noster: satis fidelis est vir ille cum quo misimus eũ. Illa autẽ nullo modo consolari poterat, sed quotidie exiliẽs circũspiciebat & circuibat vias omnes per quas spes remeandi videbatur, vt procul videret eũ, si fieri posset, venientem. ¶ At vero Raguel dicebat ad generũ suũ, Mane hic, & ego mittam nuntium salutis de te ad Tobiam patrem tuũ. Cui Tobias ait, Ego noui quia pater meus & mater mea modo dies computant, & cruciatur spiritus eorũ in ipsis. Cũq; verbis multis rogaret Raguel Tobiam, & ille eum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Saram, & dimidiam partẽ omnis substantiæ suæ in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis, & in pecunia multa: & saluum atq; gaudentẽ dimisit eũ à se, dicens, Angelus domini sanctus sit in itinere vestro, perducatq; vos incolumes, & inueniatis omnia rectè circa parentes vestros, & videant oculi mei filios vestros priusquam moriar. Et apprehendentes parentes filiam suam, osculati sunt eam, & dimiserunt ire: nonnentes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiã, gubernare domum, & ipsam irreprehensibilem exhibere.

CAP. XI.

¶ Tobias redit domũ cũ angelo. Patri reddit visum. Ingens bene gestarũ rerum gaudiũ. Gratiarum actio.

CVmq; reuerterentur, peruenerũt ad Charan quæ est in medio itinere contra Niniuen, vndecimo die. Dixitq; angelus, Tobia frater, scis quemadmodum reliquisti patrem tuum. Si placet itaq; tibi, præce-

damus, & lento gradu insequātur iter nostrum familiæ, simul cum coniuge tua, & cum animalibus. Cumque hoc placuisset vt irent, dixit Raphael ad Tobiam, Tolle tecum ex felle piscis: erit enim necessarium. Tulit itaq; Tobias ex felle illo, & abierunt. ¶Anna autem sedebat secus viam quotidie in supercilio montis, vnde respicere poterat de longinquo. Et dum ex eodē lo-
B co specularetur aduentum eius, vidit à longe, & ilico agnouit venientem filium suū: currensq; nuntauit viro suo, dicens, Ecce venit filius tuus. ¶Dixitq; Raphael ad Tobiā, At vbi introieris domum tuam, statim adora dominum deum tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem tuū, & osculare eū. Statimq; lini super oculos eius ex felle isto piscis, quod portas tecum. Scias enim quoniam mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen cęli, & in aspectu tuo gaudebit. ¶Tunc præcurrit canis, qui simul fuerat in via: & quasi nuntius adueniens, blan
C dimento suæ caudæ gaudebat. Et consurgens cæcus pater eius, cœpit offendens pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiam filio suo. Et suscipiens osculatus est eum cum vxore sua, & cœperunt ambo flere præ gaudio. Cumq; adorassent deum, & gratias egissent, consederunt. ¶Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patri suo. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statimq; visum recepit. Et glorificabant deum, ipse videlicet & vxor eius & omnes qui sciebant eū. Dicebatq; Tobias, Benedico te domine deus Israel, quia tu castigasti me, & tu saluasti me: & ecce, ego video Tobiam filium meum. ¶Ingressa est etiā
D post septem dies Sara vxor filii eius, & omnis familia & pecora sana, & cameli, & pecunia multa vxoris, sed & illa pecunia quam receperat à Gabelo: & narrauit parentibus suis omnia beneficia dei quæ fecisset circa eum per hominem qui eum duxerat. Veneruntq; Achior & Nabath consobrini Tobiæ, gaudentes ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis quæ circa illum ostenderat deus. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gauisi sunt.

vt, sanasti

CAP. XII.

Tobiæ vtriq; offerenti dimidiam partem bonorum, Raphael aperit omnem gestæ rei, & conditionis suæ veritatem. Oratio. Ieiunium. Eleemosyna. Tentatio. Angelus. Pax.

A TVnc vocauit ad se Tobias filiū suum, dixitq; ei, Quid possumus dare viro isti sancto, qui venit tecum? Respondens Tobias, dixit patri suo, Pater, quam mercedē dabimus ei? aut quid dignum poterit esse beneficiis eius? Me duxit, & reduxit sanum, pecuniam à Gabelo ipse recepit, vxorem ipse me habere fecit, & dæmonium ab ea ipse cōpescuit, gaudium parentibus eius fecit, meipsum à deuoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare? Sed peto te pater mi, vt roges eum, si fortè dignabitur medietatem de omnibus quæ allata sunt, sibi assumere. ¶Et vocantes eum, pater scilicet & filius, tu- B
lerunt eum in partem: & rogare cœperunt vt dignaretur dimidiam partem omnium quæ attulerant, acceptam habere. Tunc dixit eis occulte, Benedicite deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Etenim sacramētum regis abscondere, bonū est. opera autem dei reuelare & confiteri, honorificum est. Bona est oratio cum ieiunio: & eleemosyna magis quàm thesauros auri recondere. quoniā eleemosyna à morte liberat, & ipsa est quę purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam æternam. Qui autem faciunt peccatum & iniquitatem, hostes sunt animæ suæ. Manifesto C
ergo vobis veritatem, & non abscondam à vobis occultū sermonē. Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum: & mortuos abscondebas per diē in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationē tuā domino. Et quia acceptus eras deo, necesse

fuit vt tẽtatio probaret te. Et nunc mi
sit me dominus vt curarem te, & sarã
vxorem filii tui à dæmonio liberarem.
Ego enim sum Raphael angelus vnus
ex septem, qui astamus ante dominũ.
Cumque hæc audissent, turbati sunt,
& trementes ceciderunt super terram
D in faciem suam. Dixitque ei angelus,
Pax vobis, nolite timere. Etenim cum
essem vobiscum: per voluntatem dei
eram: ipsum benedicite & cantate il-
li. Videbat quidam vobiscum mandu
care, & bibere: sed ego cibo inuisibili,
& potu, qui ab hominibus videri non
potest, vtor. Tempus est ergo vt reuer
tar ad eum qui me misit: vos autem be
nedicite deum & narrate omnia mira
bilia eius. Et cum hæc dixisset, ab aspe
ctu eorum ablatus est: & vltra eum vi
dere non potuerunt. Tunc prostrati
per horas tres in faciem, benedixerũt
deum, & exurgentes narrauerunt om-
nia mirabilia eius.

CAP. XIII.

¶ Tobias senior laudat deum. Deus vnus. Peccatum. Misericordia conuer
sis. *Tobiæ prophetia de reductione ca*
ptiuitatis.

A Deut. 32. f 1. reg. 2. a. sap. 16. b.

APeriens autem Tobias senior os
suum, benedixit dominum, & di
xit, Magnus es domine in æter-
num, & in omnia secula regnum
tuum: quoniam tu flagellas, & saluas:
deducis ad inferos, & reducis: & non
est qui effugiat manum tuam. Confite-
mini domino filii Israel, & in conspe-
ctu gentium laudate eum: quoniã ideo
dispersit vos inter gentes, quæ ignor-
rant eum, vt vos enarretis mirabilia e-
ius, & faciatis scire eos quia nõ est ali
B us deus omnipotens præter eum. Ipse
castigauit nos propter iniquitates no-
stras, & ipse saluabit nos propter mise
ricordiam suam. Aspicite ergo quæ fe
cit nobiscum, & cum timore & tremo
re confitemini illi: regemq; seculorum
exaltate in operibus vestris. Ego autẽ
in terra captiuitatis meæ confitebor
illi: quoniam ostendit maiestatem suã
in gentem peccatricem. *Cõuertimini
ita q; peccatores, & facite iustitiam co
ram deo, credentes q; faciat vobiscũ
misericordiam suam. Ego autem, & ani
ma mea in eo lætabimur. Benedicite

*v.f. Cõfi-
temini

dominum omnes electi eius: agite dies
lætitiæ, & confitemini illi. ¶Ierusalem
ciuitas dei, castigauit te dominus in o-
peribus manuum tuarũ. Confitere do-
mino in bonis tuis, & benedic deum
seculorum, vt reædificet in te taberna
culum suũ, & reuocet ad te omnes ca C
ptiuos, & gaudeas in omnia secula se-
culorum. Luce splendida fulgebis, &
omnes fines terræ adorabunt te. Natio
nes ex longinquo ad te venient: & mu
nera deferentes, adorabunt in te do-
minum, & terram tuam in sanctifica-
tionem habebunt. Nomen enim ma-
gnum inuocabunt in te. Maledicti e-
runt qui contempserint te: & condem
nati erunt omnes qui blasphemauerint
te: benedicti q; erunt qui ædificauerint
te. Tu autẽ lætaberis in filiis tuis, quo-
niam omnes benedicentur, & congre
gabuntur ad dominum. Beati omnes
qui diligunt te, & qui gaudent super
pace tua. Anima mea benedic domi- D
num, quoniam liberauit Ierusalẽ ciui-
tatem suam à cunctis tribulationibus
eius: dominus deus noster. Beatus ero,
*si fuerint reliquiæ seminis mei ad vi-
dendam claritatem Ierusalem.* ‖Portæ Apoc. 21.
Ierusalem ex sapphiro, & smaragdo æ-
dificabuntur: & ex lapide pretioso om
nis circuitus murorũ eius. Ex lapide
candido, & mundo omnes plateæ eius
sternentur: & per vicos eius hallelu-ia
cantabitur. Benedictus dominus, qui
exaltauit eam, vt sit regnũ eius in secu
la seculorum super eam. Amen.

CAP. XIIII.

¶ Tobias senior moriturus, prædicit filio Niniue destructionem, & restau-
rationem Ierusalem. Adhortatur ad ser
uiendum deo. Tobias filius reuersus
ad soceros, moritur.

A ET consummati sunt sermones To
biæ. Et postquam illuminatus est
Tobias, vixit annis quadragin-
taduobus, & vidit filios nepo-
tum suorũ. Completis ita q; annis cen-
tum duobus, sepultus est honorifice in
Niniue. Quinquaginta nanq; & sex an
norum lumen oculorum amisit: sexa-
genarius vero recepit. Reliquum vero
vitæ suæ in gaudio fuit, & cum bono
profectu timoris dei perrexit in pace.
¶In hora autem mortis suæ vocauit ad

se Tobiam filiũ suum, & septẽ iuuenes filios suos nepotes suos, dixitque eis.
B Prope erit interitus Niniue non enim excidit verbum domini, & fratres nostri qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eam. Omnis autem deserta terra eius replebitur, & domus dei, quæ in ea incensa est iterum reædificabitur: ibiq; reuertentur omnes timentes deum, & relinquent gentes idola sua, & veniẽt in Ierusalem, & inhabitabunt in ea: & gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes deum Israel.
¶Audite ergo filii mei patrem vestrũ: seruite domino in veritate, & inquirite vt faciatis quæ placita sunt illi: & filiis vestris mandate vt faciant iusti-
C tias, & eleemosynas, vt sint memores dei, & benedicant eũ in omni tempore in veritate, & ĩ tota virtute sua. Nũc ergo filii audite me, & nolite manere hic: sed quacunq; die sepelieritis matrem vestram circa me in vno sepulchro, ex eo dirigite gressus vestros vt exeatis hinc. Video enim quia iniquitas eius finem dabit ei. ¶Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Niniue cum vxore sua, & filiis, ► & filiorum filiis, & reuersus est ad soceros suos. Inuenitque eos incolumes in senectute bona: & curam eorum gessit, & ipse clausit oculos eorum: & omnem hæreditatem domus
D Raguelis ipse præcepit: viditque quintam generationem, filios filiorum suorum. Et completis annis nonagintanouem in timore domini cum gaudio sepelierunt eum. Omnis autem cognatio eius, & omnis generatio eius in bona vita, & in sancta cõuersatione permansit, ita vt accepti essent tam deo, q̃ hominibus, & cũctis habitãtibus in terra.

Liber Iudith.

CAP. I.

¶ Arphaxad contra Nabuchodonosor pugnans vincitur.

A RPhaxad itaq; rex medorũ subiugauerat multas gentes imperio suo, & ipse ędificauit ciuitatem potentissimam, quã appellauit Ecbatanis. Ex lapidibus quadratis & sectis fecit muros eius, in altitudinem cubitorum septuaginta, & in latitudinem cubitorũ triginta: turres vero eius posuit in alti- B
tudinem cubitorum cẽtum. Per quadrum vero earum latus vtrunq; vicenorum pedum spatio tendebatur. posuitq; portas eius in altitudinẽ turriũ. Et gloriabatur quasi potens in potẽtia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum. ¶Anno igitur duodecimo regni sui, Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad: & obtinuit eũ in cãpo magno qui appel- C
latur Ragau, circa Euphratẽ, & Tigrin, & Iadasom in campo Erioch regis Elicorum. Tunc exaltatũ est regnum Nabuchodonosor, & cor eius eleuatũ est: & misit ad omnes qui habitabãt in Cilicia, & Damasco, & Libano & ad gentes quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilęã in campo magno Esdrelon: & ad omnes qui erant in Samaria & trans flumen Iordanem vsq; ad Ierusalem, & omnem terram Iesse, D
quousq; peruenitur ad terminos Aethiopiæ. Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos, & sine honore abiecerũt. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex ad omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum suum, quòd defenderet se de omnibus regionibus his.

CAP. II.

¶ Nabuchodonosor totum orbem sibi subiici per Holofernem mandat.

A NNo tertiodecimo Nabuchodonosor regis vicesima & secunda die mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, vt defenderet se, Vocauitque omnes maiores natu, omnesque duces, & bellatores suos, & habuit cum eis mysterium consilii sui. Dixitque cogitationem suam in eo esse vt omnem terram suo subiugaret imperio. Quod dictum cum placuisset omnibus, vocauit Nabuchodonosor rex Holofernem principem militiæ suæ, & dixit ei, Egredere aduersum omne regnum occidentis: & contra eos præci-

pue qui contempserũt imperium meũ.
B Non parcet oculus tuus vlli regno, om
nemque vrbem munitam subiugabis
mihi, Tunc Holofernes vocauit duces
& magistratus virtutis Assyriorum: &
dinumerauit viros in expeditionem,
sicut præcepit ei rex, centum viginti
millia peditum pugnatorum, & equi
tes sagittarios duodecim millia. Omn
emq; expeditionem suam fecit præi
re in multitudine innumerabilium ca
melorum, cum his quę exercitibus suf
ficerent copiosè: boum quoque armen
ta, gregesq; ouium, quorum nõ erat nu
C merus. Frumentum ex omni Syria in
transitu parari constituit. Aurum vero
& argentum de domo regis assumpsit
multum nimis. Et profectus est ipse &
omnis exercitus, cũ quadrigis & equi
tibus, & sagittariis, qui cooperuerunt
faciem terrę, sicut locustæ Cumq; per
transissent fines Assyriorũ, venit ad ma
gnos montes Ange, qui sunt à sinistro
Cilicię, ascenditque omnia castella eo
rum, & obtinuit omnem munitionem.
Effregit autem ciuitatem opimissimã
Melothi, prædauitq; omnes filios Thar
sis & filios Ismahel, qui erant contra fa
D ciem deserti, & ad austrum terræ Chel
lon. Et transiuit Euphraten, & venit in
Mesopotamiam: & fregit omnes ciuita
tes excelsas quæ erant ibi, à torrente
Mambre, vsquequo perueniatur ad ma
re: & occupauit terminos eius, à Cili
cia vsque ad fines Iapheth, qui sunt ad
austrum. Abduxitque omnes filios Ma
dian, & prędauit omnem locupletatio
nem eorum, omnesque resistentes sibi
occidit in ore gladii. Et post hæc de
scendit in campos Damasci in diebus
messis, & succendit omnia sata, omnes
que arbores, & vineas fecit incidi, &
cecidit timor illius super omnes inha
bitantes terram.

CAP. III.

Reges se vltrò Holoferni dedunt:
attamen cunctarum regionũ aras sub
uertit.

A TVnc miserunt legatos suos vni
uersarum vrbium ad prouincia
rum reges ac principes, Syrię sci
licet & Mesopotamię, & Syrię So
bal, & Libyæ, atq; Cilicię, qui venientes
ad Holofernem, dixerunt, Desinat indi
gnatio tua circa nos. Melius est enim
vt viuentes seruiamus Nabuchodono
sor regi magno, & subditi simus tibi,
quàm morientes cum interitu nostro
ipsi seruitutis nostrę damna patiamur.
Omnis ciuitas nostra, omnisq; posses
sio, omnes montes, & colles, & campi,
armenta boum, gregesq; ouium & ca
prarum, equorumq; & camelorum, &
vniuersæ facultates nostræ atq; familię
in conspectu tuo sunt. sint omnia no
stra sub lege tua. Nos etiam & filii no
stri, serui tui sumus. Veni nobis pacifi
cus dominus, & vtere seruitio nostro,
sicut placuerit tibi. Tunc descendit de
mõtibus cum equitibus in virtute ma
gna, & obtinuit omnem ciuitatem, &
omnem inhabitantem terram: de vni
uersis autem vrbibus, assumpsit sibi au
xiliarios viros fortes, & electos ad bel
lum. Tantusque metus prouinciis illis
incubuit, vt vniuersarum vrbium ha
bitatores principes & honorati simul
cum populis exirẽt in obuiam venien
ti, excipiẽtes eum cum coronis & lam
padibus ducentes choros in tympanis
& tibiis. Nec ista tamen facientes, fero
citatem pectoris mitigare potuerunt.
Nam & ciuitates eorum destruxit, &
lucos eorum excidit. Præceperat enim
illi Nabuchodonosor rex, vt omnes
deos terræ exterminaret, videlicet vt
ipse solus diceretur deus ab his natio
nibus quæ potuissent Holofernis poten
tia subiugari. Pertransiens autem syriã
Sobal, & omnem Apameam, omnemq;
Mesopotamiam, venit ad Idumæos in
terram Gabaa, accepitque ciuitates eo
rũ, & sedit ibi per triginta dies in qui
bus diebus adunari præcepit vniuer
sum exercitum virtutis suæ.

B

C

D

CAP. IIII.

Filii Israel Holofernem timentes,
hortatu Eliachim dominum implorãt,
continue orantes cum ieiunio. Ora
tione victus Amalec.

A TVnc audictes hæc filii Israel, qui
habitabant in terra Iuda, timue
runt valde à facie eius. Tremor
etiam & horror inuasit sensus eo
rum, ne hoc faceret Ierusalẽ & templo
domini, quod fecerat cæteris ciuitati
bus & templis earum. Et miserunt in
omnem Samariam per circuitum vsq;

Iericho,& præoccupauerũt omnes vertices montium. Et muris circundederunt vicos suos,& congregauerunt frumenta in præparationem pugnę.Sacerdos etiam Eliachim scripsit ad vniuersos qui erant contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni,iuxta Dothaim,& vniuersos per quos viæ transitus esse poterat,vt obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Ierusalem,& illic custodirent vbi angustum iter esse poterat inter montes. Et fecerunt filii Israel secundum quod constituerat eis sacerdos domini Eliachim. Et clamauit omnis populus ad dominum instantia magna,& humiliauerunt animas suas in ieiuniis & orationibus,& ipsi & mulieres eorum. Et induerunt se sacerdotes cilicijs, & infantes prostrauerunt contra faciẽ templi domini,& altare domini operuerũt cilicio. Et clamauerunt ad dominum deum Israel vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorum in diuisionem, & ciuitates eorum in exterminium, & sancta eorum in pollutionem,& fierent in opprobriũ gentibus.Tunc Eliachim sacerdos domini magnus circuiuit omnẽ Israel, al locutusq; est eos, dicens, Scitote quoniã exaudiet dominus preces vestras, si manentes permanseritis in ieiuniis, & orationibus in conspectu domini. Exo.17.d. Memores estote Moysi serui domini, qui Amalec confidentiẽ in virtute sua, & in potẽtia sua & i exercitu suo,& in clypeis suis,& in curribus suis,& in equitibus suis,nõ ferro pugnãdo sed precibus sanctis orando deiecit, sic erunt vniuersi hostes Israel,si perseueraueritis in hoc opere quod cœpistis.Ad hãc igitur exhortationem eius deprecantes dominum, permanebant in conspectu domini, ita vt etiam hi qui offerebant domino holocausta,præcincti cilicijs offerrẽt sacrificia domino,& erat cinis supra capita eorũ.Et ex toto corde suo omnes orabant deum,vt visitaret populum suum Israel.

CAP. V.

Holoferni interroganti de progenie Iudæorũ Achior narrat omnia quæ fecerit deus cum eis.

NVntiatumq; est Holoferni principi militiæ Assyriorum,quòd filii Israel præpararent se ad resistendum, ac montium itinera cõclusissent: & furore nimio exarsit in iracũdia magna: vocauitq; omnes principes Moab & duces Ammon,& dixit eis,Dicite mihi quis sit populus iste,qui montana obsidet:aut quę,& quales,& quantæ sint ciuitates eorũ:quę etiam sit virtus eorum,aut quę sit multitudo eorũ, vel quis rex militiæ illorum: & quare præ omnibus qui habitant in oriente, isti contempserunt nos,& non exierũt in obuiam nobis,vt susciperent nos cũ pace? ¶Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon respondens,ait,Si digneris audire domine mi, dicam veritatẽ in conspectu tuo de populo isto,qui in montanis habitat,& nõ egredietur verbum falsum ex ore meo. Populus iste ex progenie Chaldęorũ est, ‖hic primũ in Mesopotamia habitauit,quoniã noluerunt sequi deos patrum suorum,qui erant in terra Chaldęorum. Deserentes itaq; cerẽmonias patrum suorũ,quę in multitudine deorum erant, vnum deũ cæli coluerunt, ‖qui & præcepit eis vt exirent inde,‖& habitarent in Charan. Cumq; operuisset omnẽ terram fames, descenderunt in AEgyptum,illicq; per quadringentos annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus. Cumq; grauaret eos rex AEgypti, atq; in ædificationibus vrbium suarũ in luto & latere subiugasset eos, clamauerunt ad dominũ suum,& percussit totam terram AEgypti plagis variis: ‖Cumq; eiecissent eos AEgyptii à se, & cessasset plaga ab eis & iterum eos vellent capere,& ad iuum seruitiũ reuocare,fugientibus his deus cæli mare aperuit,ita vt hinc inde aquæ quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulãdo transirẽt. In quo loco dũ innumerabilis exercitus AEgyptiorũ eos persequeretur, ita aquis coopertus est,vt non remaneret vel vnus qui factum posteris nũtiaret, ¶‖Egressus etiam mare rubrum, deserta sina montis occupauerunt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit.Illic fontes amaros dulcati sunt eis ad bibẽdũ, &

Gen.11.d. Gẽ.12.a. Gẽ.46.a Exo.14.d Exo.16.a.

per annos quadraginta annonam de cę
lo cõsecuti sunt. Vbicunq; ingressi sunt
sine arcu & sagitta, & absque scuto &
gladio, deus eorum pugnauit pro eis,
& vicit. Et non fuit qui insultaret popu
lo isti, nisi quando recessit à cultu do
mini dei sui. Quotiescunq; autem prę
ter ipsum deum suum, alterum coluę
runt, dati sunt in prędam, & in gladiũ,
& in opprobrium. Quotiescunque au
tem pœnituerunt se recessisse à cultu
ra dei sui, dedit eis deus cęli virtutem
resistendi, Deniq; Chananæum regem,
& Iebusæum, & Pherezæũ, & Hethæũ,
& Heuæum, & Amorrhæum, & omnes
potentes in Hesebon prostrauerunt, &
terras eorum & ciuitates eorũ ipsi pos
sederunt: & vsque dum non peccarent
in conspectu dei sui, erant cum illis bo
na. Deus enim illorum odit iniquitatẽ.
Nam & ante hos annos cum recessis
sent à via quam dederat illis deus, vt
ambularẽt in ea, exterminati sunt prę
liis à multis nationibus, & plurimi eo
rum captiui abducti sunt in terram nõ
suam. Nuper autem reuersi ad dominũ
deum suum, ex dispersione qua dispers
si fuerant, adunati sunt, & ascenderunt
montana hæc omnia, & iterum possi
dent Ierusalem, vbi sunt sancta sancto
rum. Nũc ergo mi domine, perquire si
est aliqua iniquitas eorum in conspe
ctu dei eorum: & ascendemus ad illos,
quoniam tradens tradet illos deus eo
rum tibi, & subiugati erũt sub iugo po
tentiæ tuæ. Si vero non est offensio po
puli huius coram deo suo, non poteri
mus resistere illis, quoniam deus eorũ
defendet illos, & erimus in opprobriũ
vniuersæ terræ. Et factum est cum ces
sasset loqui Achior verba hęc, irati sunt
omnes magnates Holofernis, & cogita
bant interficere eum, dicentes ad alte
rutrum, Quis est iste, qui filios Israel
posse dicat resistere regi Nabuchodo
nosor & exercitibus eius, homines iner
mes, & sine virtute, & sine peritia artis
pugnæ? Vt ergo agnoscat Achior quo
niam fallit nos, ascẽdamus in montana
tana: & cum capti fuerint potentes eo
rum, tunc cum eisdem gladio transuer
berabitur: vt sciat omnis gens quoniã
Nabuchodonosor deus terrę est, & prę
ter ipsum alius non est.

CAP. VI.

Achior quia confessus esset deum is
rael, traditur Iudæis, ligatur ad arbo
rẽ. Solutus benigne suscipitur à Iudęis.
Oratio Iudæorum aduersus Holofernẽ.

Actum est autem cum cessassent lo
qui, indignatus Holofernes vehe
menter, dixit ad Achior. Quoniã
prophetasti nobis, dicens, q; gens
Israel defendatur à deo suo, vt ostendã
tibi quoniam non est deus, nisi Nabu
chodonosor, cum percusserimus eos
omnes sicut hominem vnum, tunc &
ipse cum illis Assyriorum gladio interi
bis, & omnis Israel tecum perditione
disperiet: & probabis quoniam Nabu
chodonosor dominus sit vniuersæ ter
ræ: tunc q; gladius militię meæ transi
per latera tua, & confixus cades inter
vulneratos Israel, & non respirabis vl
tra, donec exterminẽris cum illis. Por
rò autem si prophetiam tuam veram
existimas, non concidat vultus tuus,
& pallor qui faciem tuam obtinet, ab
scedat à te, si verba mea hæc putas im
pleri non posse. Vt autem noueris quia
simul cum illis hęc experieris, ecce ex
hac hora illorum populo sociaberis: vt
dum dignas mei gladii pœnas excepe
rint, ipse simul vltioni subiaceas. Tunc
Holofernes præcepit seruis suis vt cõ
prehenderent Achior, & perducerent
eum in Bethuliam: & traderẽt eum in
manus filiorum Israel. Et accipientes
eum serui Holofernis, profecti sunt per
campestria: sed cum appropinquassent
ad montana, exierũt cõtra eos fundi
bularii: Illi autem diuertentes à latere
mõtis, ligauerũt Achior ad arborẽ ma
nibus & pedibus, & sic vinctũ de resti
bus dimiserunt eum, & reuersi sunt ad
dominũ suum. ¶ Porrò filii Israel descẽ
dentes de Bethulia, venerunt ad eum.
Quem soluentes duxerũt ad Bethuliã,
atq; in mediũ populi illum statuentes,
percunctati sunt quid rerum esset q; il
lum vinctũ Assyrii reliquissent. In die-
bus illis erant illic principes, Ozias fi
lius Micha de tribu Simeõ, & Charmi,
qui & Gothoniel. In medio itaq; senio
rum, & in conspectu omniũ, Achior di
xit oia quæ locutus ipse fuerat ab Ho
loferne interrogatus: & qualiter popu
lus Holofernis voluisset propter hoc

verbum interficere eum, & quemadmodum ipse Holofernes iratus iusserit eum Israelitis hac de causa tradi: vt dū vicerit filios Israel, tunc & ipsum Achior diuersis iubeat interire supplitiis, propter hoc quod dixisset, Deus cæli defensor eorū est. Cumq; Achior vniuersa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas domino effuderunt, dicentes, Domine deus cæli, & terræ, intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciē sanctorum tuorum attende, & ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te: & præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes, humilias. ¶Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, dicentes, Deus patrum nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem vt eorum magis tu interitum videas. Cum vero dominus deus noster dederit hanc libertatem seruis suis, sit & tecum deus in medio nostri: vt sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerseris nobiscum. Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum in domum suā, & fecit ei cœnam magnam. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto ieiunio refecerunt. ¶Postea vero conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam orauerunt, petentes auxilium à deo Israel.

D

CAP. VII.

¶ Holoferne Bethuliam obsidente, filii Israel orant deum, qui ob sitim ciuitatem tradere cogitant. Oratio vehemēs cum fletu & confessione peccati. Differtur in quinque dies.

A HOlofernes autem altera die præcepit exercitibus suis vt ascenderent contra Bethuliam. Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouinciis & vrbibus vniuersę iuuentutis. Omnes parauerunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, & venerunt per crepidinem montis vsque ad apicem, qui respicit sup Dothain, à loco qui dicitur Belma vsque ad Chelmon, qui est contra Esdrelō. ¶Filii autem Israel, vt viderunt multitudinē illorū, prostrauerunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua, vnanimes orantes vt deus Israel misericordiam suam ostenderet super populū suum. Et assumentes arma sua bellica, sederunt per loca quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa, & erant custodiētes ea tota die & nocte. ¶Porro Holofernes, dum circuit per gyrū reperit q̄ fons qui influebat, aquę ductum illorū à parte australi extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquædum illorum. Erant tamen non longe à muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam ad refocillandum potius, quam ad potandum. Sed filii Ammon & Moab accesserunt ad Holofernem dicentes, Filii Israel non in lancea, nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio constituti. Vt ergo sine congressione pugnæ possis superare eos, pone custodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & sine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradēt ciuitatem suam quam putant in montibus positam superari non posse. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, & coram satellitibus eius, & constituit per gyrum cētenarios per singulos fontes. ¶Cumque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, & collectiones aquarum omnibus inhabitantibus Bethuliam, ita vt non esset intra ciuitatem vnde satiarentur vel vna die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie. Tunc ad Oziam cōgregati omnes viri, fœminæque, iuuenes, & paruuli, omnes simul vna voce dixerunt, iudicet deus inter nos & te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Assyriis, & propter hoc vendidit nos deus in manibus eorum. Et ideo non est qui adiuuet, cum prosternamur ante oculos eorū in siti, & perditione magna. Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte tradamus nos omnes populo Holofernis. Melius est enim vt captiui benedicamus dominum viuen-

B

C

tes, quam moriamur, & simus opprobrium omni carni, cum viderimus vxores nostras & infantes nostros mori ante oculos nostros. Contestamur hodie cælum, & terram, & deum patrum nostrorum, qui vlciscitur nos secundū
D peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis, vt sit finis noster breuis in ore gladii, qui lōgior efficitur in ariditate istis. Et cum hæc dixissent, factus est fletus & vlulatus magnus in ecclesia omnibus, & per multas horas vna voce clamauerūt ad
Ps. 105.2. deum, dicentes, ¶Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. Tu quia pius es miserere nostri: aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te, populo qui ignorat te: vt nō dicant inter gentes, Vbi est deus eorū? Et cum fatigati his clamoribus, & his fletibus lassati siluissent, exurgens Ozias infusus lachrymis, dixit, Æquo animo estote fratres, & hos quinque dies expectemus à domino misericordiam. Forsitan enim indignationem suam abscindet, & dabit gloriam nomini suo. Si autem transactis quinque diebus nō venerit adiutorium, faciemus hæc verba quæ locuti estis.

CAP. VIII.

Iudith reprehendit sacerdotes, q̄ misericordiæ dei terminum statuant. Eos hortatur vt populum animent ad patientiam, exemplo patrum. Eius consilium contra inimicos.

A ET factum est, cū audisset hæc verba Iudith vidua quę erat filia Merari, filii Idox, filii Ioseph, filii Oziæ, filii Elai, filii Iamnor, filii Gedeon, filii Raphaim, filii Achitob, filii Melchiæ, filii Enan, filii Nathaniæ, filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben: & vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceę. instabat enim super alligantes manipulos in cāpo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua, & sepultus est illic cum patribus suis. Erat autem Iudith relicta eiꝰ vidua iam annis tribus, & mensibus sex. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculū, in quo cum puellis suis clausa morabatur: & habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbatha, & neomenias, & festa domus Israel. Erat autem eleganti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat diuitias multas & familiam copiosam, ac possessiones armētis boum & gregibus ouium plenas. Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat dominum valde: nec erat qui loqueretur de illa verbum malum. Hæc itaq; cum audisset quoniam Ozias promisisset quod transacto quinto die traderet ciuitatem, misit ad presbyteros Chabri, & Charmi. Et venerūt ad illā, & dixit illis, Quod est hoc verB bum, in quo consensit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyriis, si intra quinq; dies non venerit vobis adiutorium? Et qui estis vos, qui tentatis dominum? Non est iste sermo qui misericordiam prouocet: sed potius qui iram excitet, & furorem accēdat. Posuistis vos tempus miserationis domini, & in arbitriū vestrum diem constituistis ei. Sed quia patiens dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lachrymis postulemus. non enim quasi homo, sic deus comminabitur: neq; sicut filius hominis ad iracundiam instimabitur. Et ideo humiliemus illi animas nostras: & in spiritu constituti humiliato, feruentes illi dicamus flentes domino, vt secundum voluntatem suā sic faciat nobiscum misericordiam suā vt sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur, quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum qui dereliquerunt deum suum, & adorauerunt deos alienos: pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis, nos autem alterum deum nescimus præter ipsum. Expectemus humiles consolationem eius, & exquiret sanguinem noC strum de afflictionibus inimicorū nostrorum: & humiliabit omnes gentes, quæcunque insurgent contra nos, & faciet illas sine honore dominus deus noster. ¶Et nunc fratres quoniā vos estis presbyteri in populo dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium

vestrum corda eorum erigite, vt memores sint quia tentati sunt patres nostri, vt probarentur si vere colerent
Gen.22, a deū suum. Memores esse debent, ‖ quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses: & omnes qui placuerunt deo, per multas tribulationes trā sierunt fideles. Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore domini, & impatientiam suam, & imperium murmurationis suæ contra do
1.co.10.b minum protulerunt, ‖ exterminati sunt
D ab exterminatore, & à serpentibus perierunt. Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quæ patimur: sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse flagella dñi quibus quasi serui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri, Omnia quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis
vlla reprehensio. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es, & timens deum. Et dixit illis Iudith, sicut quod potui loqui, dei esse cognoscitis ita quod facere disposui, probate si ex deo est: & orate, vt firmum faciat deus
Ti, ancilla consilium meum. Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeā cum ‖ abra mea: & orate, vt sicut dixistis, in diebus quinque respiciat dominus populum suum Israel. Vos autem nolo vt scrutemini actum meum: & vsque dum renuntiem vobis nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad dominum deum nostrum. Et dixit ad eam Ozias princeps Iudæ. Vade in pace, & dominus, sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes: abierunt.

CAP. IX.

Iudith cubiculum ingressa, cilicio induta & cinere consperso orat, commemorans deo beneficia sua & promissiones.

A QVibus abscedētibus, Iudith ingressa est oratorium suum & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suū: & prosternens se domino, clamabat ad dominum dicens, Domine deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladiū in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem: & dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem: & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum: subueni quæso te domine deus meus mihi viduæ. Tu enim fecisti priora, & illa, post illa cogitasti: & B
hoc factum est quod ipse voluisti. Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti. Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post seruos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum. Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigauerunt eos. Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt eos. Sic fiant C
& isti domine, qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis, & in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis gloriantur, & nescisunt quia tu ipse es deus noster, qui conteris bella ab initio, & dominus nomen est ibi. Erige brachium tuum, sicut ab initio: & allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deiicere gladio suo cornu altaris tui. Fac domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur: capiatur laqueo oculorum suorū in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ. Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum: & virtutem vt euertam illum. Erit enim hoc memoriale nominis tui, cum manus fœminæ deiecerit eum. Non enim in multitudine est virtus tua domine, neq; in equorum viribus voluntas tua est. Nec superbi ab initio placuerunt tibi: sed humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Deus cælorum: creator aquarū, & dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantē, & de tua misericordia præsumen-

tem. Memento domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consilium corrobora, vt domus tua in sanctificatiõe tua permaneat: & omnes gẽtes agnoscãt quia tu es deus & non est alius præter te.

CAP. X.

Pulcherrima Iudith exornata, ducitur ad Holofernem.

A FActum est autem, cum cessasset clamare ad dominum, surrexit de loco, in quo iacuerat prostrata ad dominum. Vocauitque abram suã & descendens in domum suam, abstulit á se cilicium, & exuit se vestimentis viduitatis suæ, & lauit corpus suũ, & vnxit se myrrho optimo, & discriminauit crinem capitis sui, & imposuit mitram super caput suum, & induit se vestimentis iucunditatis suæ, induitq; sandalia pedibus suis, assumpsitque dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis suis ornauit se. Cui etiam dominus contulit splẽdorem: quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat: & ideo dominus hanc illam pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret. Imposuit itaque abræ suæ ascopam vini, & vas olei, & polentam, & lapates, & panes, & caseum, & profecta est. Cumque venissent ad portam ciuitatis inuenerunt expectantem Oziam, & presbyteros ciuitatis, Qui cũ vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem eius. Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicentes, Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, & omne consilium tui cordis sua virtute corroboret, vt glorietur super te Ierusalem, & sit nomen tuum in numero sanctorum & iustorum. Et C dixerunt hi qui illic erant, omnes vna voce: Fiat fiat. Iudith vero orans dominum, transiuit per portas ipsa & abra eius. ¶ Factum est autem, cum descenderet mõtem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorum, & tenuerunt eam, dicentes, Vnde venis? aut quo vadis? Quæ respõdit. Filia sum Hebræorum: ideo ego fugi á facie eorum, quoniam futurum agnoui quod dentur vobis in deprædationem, propeo quod contemnentes vos, noluerũt vltro tradere seipsos, vt inueniren t misericordiam in cõspectu vestro. Hac de causa cogitaui mecum. dicens, Vadam ad faciem principis Holofernis, vt indicem illi secreta illorum, & ostẽdam illi quo aditu possit obtinere eos: ita vt non cadat vir vn9 de exercitu eius. Et

cum audissent viri illi verba eius, consyderabant faciem eius: & erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis, Et dixerunt ad eam, Conseruasti animam tuam, eo quòd tale reperisti consilium, vt descenderes ad dominum nostrũ. Hoc autem scias, quoniam cum steteris in conspectu eius, bene tibi faciet, & eris gratissima in corde eius. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam. Cumque intrasset ante faciem eius, statim captus est in suis oculis Holofernes. Dixerũtque ad eum satellites eius, Quis cõtemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his merito pugnare cõtra eos debeamus? Videns itaque Iudith Holofernem sedentem in conopæo, quod erat ex purpura, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum: & cum in faciem eius intendisset, adorauit eũ prosternens se super terram. Et eleuauerũt eã serui Holofernis, iubente domino suo.

CAP. XI.

Holoferni impõit pulchra Iudith, astute causam itineris aperiens.

A TVnc Holofernes dixit ei, Æquo animo esto, & noli pauere in corde tuo: quoniã ego nunq̃ nocui viro q̃ voluit seruire Nabuchodonosor regi. Populus autem tuus si nõ contempsisset me, non alleuassem lanceam meam super eum. Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos? Et dixit illis Iudith, Sume verba ancillę tuæ: quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet dominus tecum. Viuit enim Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus eius quę est in te ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non solum homines seruiũt illi per te, sed & bestiæ agri obtemperant illi. Nuntiatur enim animi tui industria vniuersis B gentibus, & indicatum est omni seculo q̃m tu solus bonus & potẽs es in oi regno eius, & disciplina tua omnibus prouincijs prædicatur. Nec hoc latet quod locutus est Achior, nec illud ignoratur quod ei iusseris euenire, constat enim deum nostrum sic peccatis offensum, vt mandauerit per prophetas suos ad populum quòd tradet eum propeccatis suis. Et quoniam sciunt se offendisse deum suum filii Israel, tremor tuus super ipsos est. Insuper etiam fames inuasit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos cõputantur. Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum, C & sancta domini dei sui, quæ præcepit deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt impendere, & volũt consumere quæ nec manibus deberent contingere. ergo quoniã hæc faciunt, certum est quòd in perditionẽ dabũtur. Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, & misit me dominus hæc ipsa nuntiare tibi. Ego enim ancilla tua deum colo, etiam nũc apud te: & exiet ancilla tua, & orabo deum, & dicet mihi quando eis reddat peccatũ suum, & veniens nuntiabo tibi, ita vt ego adducam te per mediam Ierusalẽ, & habebis omnem populum Israel, sicut oues quibus non est pastor, & non D' latrabit vel vnus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidẽtiam dei. Et quoniam iratus est illis deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi. Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holoferne, & coram pueris eius & mirabantur ad sapientiam eius, & dicebant alter ad alterum, Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine, & in sensu verborum. Et dixit ad illam Holofernes, Benefecit deus, qui misit te ante populũ, vt des illum tu in manibus nostris, & quoniam bona est promissio tua, si fecerit mihi hoc deus tuus, erit & deus meus, & tu in domo Nobuchodonosor magna eris, & nomen tuum nominabitur in vniuersa terra.

CAP. XII.

Iudith introducta in locũ thesauro rũ petit sibi licere noctu & ante lucem egredi, & orare: cui suadet Vagao vt cum Holoferne habitet.

A TVnc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam, & constituit qd daretur illi de conuiuio suo. Cui

respondit Iudith,& dixit, Nunc non potero mãducare ex his quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio:ex his autem quæ mihi detuli, mãducabo. Cui Holofernes ait. Si defecerint tibi ista quæ tecum detulisti,quid faciemus tibi? Et dixit Iudith, Viuit anima tua domine meus,quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat deus in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illam serui eius in tabernaculũ quod præceperat.

¶Et petit dum introiret, vt daretur ei
B copia nocte & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi dominum. Et præcepit cubicularijs suis, vt sicut placeret illi,exiret & introiret ad adorandum deum suum per triduum. Et exibat noctibus ĩ vallẽ Bethuliæ,& baptizabat se in fonte aquæ. Et vt ascendebat,orabat ad dominum deum Israel,vt dirigeret viam eius ad liberationem populi sui. Et introiẽs,mũda manebat in tabernaculo, vsque dũ acciperet escam suam in vesperum.

C ¶Et factum est in quarto die, Holofernes fecit cœnam seruis suis,& dixit ad Vagao eunuchum suum, Vade,& suade Hebræam illam vt sponte consentiat habitare mecum. Fœdum est enim apud Assyrios, si fœmina irrideat virũ agendo, vt immunis ab eo transeat. Tunc introiuit Vagao ad Iudith,& dixit, Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius, & manducet cũ eo,& bibat vinum in iucunditate. Cui Iudith respondit,Quæ ego sum,vt cõtradicã dño meo? Oẽ qđ erit ante oculos eius bonũ & optimum,faciã. Quic quid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. Et surrexit, & ornauit se vestimẽ
D to suo,& ingressa stetit ante faciem eius. Cor autem Holofernis concussum est:erat enim ardens in concupiscentia eius. Et dixit ad eam Holofernes, Bibe nunc, & accumbe in iucunditate: quoniam inuenisti gratiam coram me. Et dixit Iudith, Bibã domine,quoniã magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis. Et accepit, & manducauit,& bibit coram ipso ea quæ parauerat illi ancilla eius. Et iucũdus factus est Holofernes ad eã,bibitque vinum multum nimis, quantũ nũ quam biberat in vita sua.

CAP. XIII.

Holofernis ebrii caput defert Iudith ad Iudæos:quos hortatur ad gratiarum actiones & laudes deo.

VT autem sero factum est, festinauerũt serui illius ad hospitia sua, & concluſit Vagao ostia cubicu A li,& abiit. erant autem omnes fatigati à vino. Eratq; Iudith sola in cubiculo. Porro Holofernes iacebat in lecto nimia ebrietate sopitus. Dixitque Iudith puellæ suæ vt staret foris ante cubiculum, & obseruaret. Stetitque Iudith ante lectum, orans cum lachrymis, & labiorum motu in silentio dicens, Cõfirma me domine deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas: & hoc quod credens per te posse fieri cogitaui, perficiam. Et cum hæc dixisset,accessit ad columnam,quæ erat ad caput lectuli eius,& pugionem eius,qui in ea ligatus pendebat,exoluit. Cumque eum ginasset illum,apprehendit comam capitis eius,& ait, Confirma me domine
B deus ĩ hac hora. & percussit bis in cervicem eius,& abscidit caput eius, & abstulit conopœum eius à columnis, & euoluit corpus eius trũcum. Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillæ suæ,& iussit vt mitteret illud in peram suam. Et exierunt duæ, secundum cõsuetudinem suam, quasi ad orationem, & transierũt castra: & gyrantes vallem, venerunt ad portam ciuitatis. ¶Et dixit Iudith à lõge cudodibus murorum, Aperite portas,quoniam nobiscum est deus,qui fecit virtutem in Israel. Et factum est,cũ audissent viri vocem eius,vocauerunt præsbyteros ciuitatis. Et occurrerunt ad eam omnes,à minimo vsque ad maximum: quoniam sperabant eam iam non esse venturam. Et accendentes luminaria congrauerunt circa eam vniuersi:illa autem ascendens in eminentiorem locum iussit fieri silentium.

¶Cumque omnes tacuissent, dixit Iudith. Laudate dominum deum nostrū, qui non deseruit sperantes in se: & in me ancilla sua adimpleuit misericodiā suam, quam promisit domui Israel: & interfecit in manu mea hostem populi sui in hac nocte. Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens, Ecce caput Holofernis principis militiæ Assyriorum. Et ecce conopæum illius, in quo recumbebat in ebrietate sua, vbi per manum fœminæ percussit illum dominus deus noster. Viuit autem ipse dominus, quoniam custodiuit me angelus eius & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem: & non permisit me dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra.

Psal. 105 & 106. 2. ¶Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Vniuersi autem adorantes dominum, dixerunt ad eā. Benedixit te dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. Porro Ozias princeps populi Israel, dixit ad eam. Benedicta es tu filia à domino deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. Benedictus dominus, qui creauit cælum & terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum, quia hodie nomen tuū ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum qui memores fuerint virtutis domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ propter angustias & tribulationem generis tui, sed subueniisti ruinæ ante conspectum dei nostri. Et dixit omnis populus. Fiat fiat. ¶Porro Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith, Deo Israel cui tu testimoniū dedisti q̄ vlciscat se de inimicis suis, ipse caput oīm incredulorū incidit i hac nocte in manu mea. Et vt ꝓbes q̄ ita est, ecce caput Holofernis, q̄ in contemptu superbiæ suæ deū Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicens, Cum captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus præ pauore cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius. Postea vero quàm resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit, Benedicta tu à deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te deus Israel.

CAP. XIIII.

¶ Holofernis caput suspẽsum in muro. Achior deo credit. Iudęi Assyrios aggrediuntur. Vagao mortuum deprehẽdit Holofernem.

A DIxit autem Iudith ad omnẽ populum, Audite me fratres: Suspẽdite caput hoc super muros nostros: & erit cum exierit sol, accipiat vnusquisque arma sua, & exite cum impetu: non vt descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes. Tunc exploratores necesse erit vt fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam. Cumq; duces eorum cucurrerint ad tabernaculũ Holofernis, & inuenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet super eos timor. Cũque cognouerítis fugere eos, ite post illos securi: quoniam dominꝰ cõteret eos sub pedibus vestris. ¶ Tũc

B Achior videns virtutẽ quam fecit deꝰ Israel, relicto gentilitatis ritu, credidit deo, & circuncidit carnem præputii sui, & appositus est ad populum Israel. & omnis successio generis eius vsq; in hodiernum diem. ¶ Mox autem vt ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis, accepitque vnusquisque vir arma sua, & egressi sunt cũ grandi strepitu & vlulatu. Quod vidẽtes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. Porro hi qui ĩ tabernaculo erant venientes, & ante ingressum cubiculi perstrepentes excitandi gratia, inquietudinem arte mollie

C bantur, vt non ab excitantibus, sed à sonantibus Holofernes euigilaret. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrãdo aperire. Sed cum venissent eius duces ac tribuni, & vniuersi maiores exercitus regis Assyriorum, dixerunt cubicularijs, Intrate, & excitate illum, quoniã egressi mures de cauernis suis, ausi sũt prouocare nos ad prælium. ¶ Tunc ingressus Vagao cubiculum eiꝰ, stetit ante cortinam, & plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Iudith dormire. Sed cum nullum motũ iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, & eleuans

D eam, vidensque cadauer absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum iacere super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vestimenta sua. Et ingressus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exiliit foras ad populum, & dixit, Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor. ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non est in illo. Quod cum audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, & intollerabilis timor & tremor cecidit super eos. & turbati sũt animi eorum valde. Et factꝰ est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

CAP. XV.

¶ Assyrii fugiunt. Ipsorum spoliis ditantur Israelitæ. Benedicitur Iudith à pontifice & populo.

A VMque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati, fugæ præsidiũ sumunt, ita vt nullus loqueretur cũ proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus euadere festinabãt Hebræos, quos armatos super se venire audierant, fugientes per vias camporum & semitas collium. Videntes itaque filii Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderuntque clangentes tubis, & vlulantes post ipsos.

B Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites: filii autem Israel vno agmine persequentes, debilitabãt omnes quos inuenire potuissent. Misit itaque Ozias nuntios per omnes ciuitates & regiones Israel. Omnis itaq; regio omnisque vrbs, electam iuuentutẽ armatã misit post eos, & persecuti sunt eos in ore gladii, quousque peruenirẽt ad extremitatem finium suorum. Reliqui autẽ qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prędã quã fugientes Assyrii reliquerant, abstulerunt, & honestati sunt valde. Hi vero

onustati C qui victores reuersi sunt ad Bethuliã, omnia quæ erant illorum abstulerunt secum: ita vt non esse numerus in pecoribus, & iumentis, & vniuersis mobilibus eorum, vt à minimo vsque ad maximum omnes diuites fierent de

prædationibus eorum. ¶Ioacim autē
ſummus pontifex de Ieruſalem, venit
in Bethuliam cum vniuerſis preſbyte
ris ſuis, vt videret Iudith. Quæ cū ex-
iſſent ad illum, benedixerunt eam om
nes vna voce, dicentes, Tu gloria Ieru
ſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificen-
tia populi noſtri, quia feciſti viriliter,
D & confortatum eſt cor tuum, eò quòd
caſtitatem amaueris, & poſt virum tu-
um, alterum neſcieris, ideo & manus
domini confortauit te, & ideo eris be
nedicta in æternū. Et dixit omnis po-
pulus, Fiat fiat. Per dies autem trigin
ta, vix collecta ſunt ſpolia Aſſyriorum
à populo Iſrael. Porrò autem vniuerſa
quæ holofernis peculiaria fuiſſe pro
bata ſunt, dederunt Iudith in auro, &
argento, & veſtibus, & gemmis, & om
ni ſupellectili, & tradita ſunt omnia il
li à populo. Et omnes populi gaude-
bant cum mulieribus, & virginibus, &
iuuenibus, in organis & citharis.

CAP. XVI.

Iudith laudē canit domino ob vi-
ctoriam. Parta victoria venit omnis po
pulus in Ieruſalem ad adorandum. Mo
ritur Iudith.

A TVnc cantauit canticum hoc do
mino Iudith, dicens,
Incipite domino in tympanis,
cantate dño in cymbalis, mo-
dulamini illi pſalmum nouum, exul-
tate & inuocate nomen eius,
Dominus cōterens bella, dominus no-
men eſt illi.
Qui poſuit caſtra ſua in medio populi
ſui, vt eriperet nos de manu omnium
inimicorum noſtrorum.
Venit Aſſur ex mōtibus ab aquilone in
multitudine fortitudinis ſuæ: cuius
multitudo obturauit torrētes, & equi
eorum cooperuerunt valles.
Dixit ſe incenſurum fines meos, & iu-
uenes meos occiſurum gladio, infan
tes meos dare in prædam, & virgi-
nes in captiuitatem.
Dominus autem omnipotens nocuit
eum, & tradidit eum in manus fœmi
næ, & confodit eum.
Non enim cecidit potens eorum à iu
B uenibus, nec filii Titan percuſſe-
runt eum, nec excelſi gigantes im-
poſuerunt ſe illi, ſed Iudith filia
Merari in ſpecie faciei ſuæ diſſol-
uit eum.
Exuit enim ſe veſtimento viduitatis,
& induit ſe veſtimēto lætitiæ in ex-
ultatione filiorum Iſrael.
Vnxit faciem ſuam vnguento, & colli-
gauit cincinnos ſuos mitra, accē-
pit ſtolam nouam ad decipiendum
illum.
Sandalia eius rapuerunt oculos eius,
pulchritudo eius captiuam fecit ani
mam eius, amputauit pugione cerui-
cem eius.
Horruerunt Perſæ conſtantiam eius, &
Medi audaciam eius.
Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum, C
quando apparuerunt humiles mei,
areſcentes in ſiti.
Filii puellarum compunxerunt eos, &
ſicut pueros fugientes occiderunt
eos, perierunt in prælio à facie do-
mini dei mei.
Hymnum cantemus domino, hymnū
nouum cantemus deo noſtro.
Adonai domine magnus es tu, & præ-
clarus in virtute tua, & quem ſupe-
rare nemo poteſt.
Tibi ſeruiat omnis creatura tua: quia pſal. 32. 6
dixiſti, & facta ſunt: miſiſti ſpiritum
tuum, & creata ſunt, & non eſt qui
reſiſtat voci tuæ.
Montes à fundamētis mouebuntur cū
aquis, petræ ſicut cera liqueſcent an
te faciem tuam.
Qui autem timent te, magni erunt a-
pud te per omnia.
Væ genti inſurgenti ſuper genus meū: Dominus enim omnipotens vin
dicauit in eis, in die iudicii viſitau-
it illos.
Dabit enim ignem & vermes in carnes
eorum, vt vrantur & ſentiant vſque
in ſempiternum.
¶Et factum eſt poſt hæc, omnis popu-
lus poſt victoriam venit in Ieruſalem
adorare dominum: & mox vt purifica D
ti ſunt, obtulerunt holocauſta, & vo-
ta, & repromiſſiones ſuas. Porrò Iu-
dith vniuerſa vaſa bellica Holofernis,
quæ dedit illi populus, & conopœum
quod ipſa ſuſtulerat de cubili ipſi-
us, obtulit in anathema obliuionis. cōſecra-
Erat autem populus iucundus ſecun- tionē do-
dum faciem ſanctorum, & per tres men mino.

ses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith. Post dies autem illos vnusquisque redit in domũ suam, & Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Israel. Erat etiam virtuti castitas adiũcta, *ita* vt non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir eius. Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria. ¶ Mansit autem in domo viri sui, annos centum quinque, & dimisit ancillam suam liberam, & defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulia. Luxitq; illam omnis populus diebus septem. In omni autem spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. Dies autem victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorũ dierum accipitur, & colitur à Iudis ex illo tempore vsque in præsentem diem.

Liber Esther.

CAP. I.

ASsuerus, celebrato conuiuio, potentiam & gloriam suam ostentat, Vasthi regina pulchra recusat venire ad eum. Ipsam consilio sapientum repudiat, Viri dominentur vxoribus.

IN DIEBVS ASsueri, qui regnauit ab India vsque AEthiopiam super centum vigintiseptem prouincias: quando sedit in solio regni sui, Susan ciuitas regni eius exordium fuit. Tertio igitur anno imperii sui fecerat grande conuiuium cunctis principibus, & pueris suis fortissimis Persarum, & medorum [a]inclytis, & præfectis prouinciarum coram se, vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentiæ suæ multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus. Cumque implerentur dies conuiuii, inuitauit omnem populum, qui inuentus est in Susan à maximo vsque ad minimum: & iussit septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti, [b]& nemoris, quod regio cultu, & manu consitum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria [c]aurei coloris, & [d]carphasini, ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui [e]eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulciebantur, Le-

[a] principibus maioribus,

[b] palatii regis.

[c] albi

[d] i. viridis coloris,

[e] argenteis

ctuli quoque aurei, & argentei super pauimentum, [=]smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erāt: quod mira varietate pictura decorabat[)]. Bibebant autem qui inuitati erant, aureis poculis, & aliis atque aliis vasis cibi inferebantur: Vinū quoque, vt magnificentia regia dignum erat, abundans, & [=]præcipuum ponebatur[)]. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendū: sed sicut rex statuerat, [=]præponens mēsis singulos de principibus suis[)], vt sumeret vnusquisque quod vellet. ¶Vasthi quoque regina fecit conuiuium fœminarum in palatio, vbi rex Assuerus manere consueuerat. Itaque die septimo, cum rex esset hilarior, & post nimiam potationem incaluisset mero, præcepit Mauman & Bazatha & Harbona & Bagatha & Abgatha & Zethar & Charchas septē eunuchis, qui in cōspectu eius ministrabāt, vt introducerēt reginā Vasthi corā rege, posito sup caput eius diademate, vt ostenderet cūctis populis, & principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valde. Quæ renuit, & ad regis imperium quod per eunuchos mandauerat, venire cōtempsit. Vnde iratus rex, & nimio furore succensus, interrogauit sapientes, *qui ex more regio semper ei aderant, [=]& illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges, ac iura maiorū[)] (erant autē ►primi, & [)]proximi, Charsena & Sethar & Admatha & Tharsis & Mares & Marsana & Mamuchan, septem duces Persarum, atque Medorū qui videbant faciem regis, & primi post eum residere soliti erant) cui sententiæ Vasthi regina subiaceret, quæ Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, facere noluisset. Responditque Manuchan audiente rege, atque principibus, Non solum regina Vasthi, sed & omnes populos, & principes, qui sunt in cunctis prouinciis regis Assueri. Egrediet enim sermo reginæ ad omnes mulieres, vt cōtēnāt viros suos, & dicāt. Rex Assuerus iussit vt regina Vasthi [=]intraret ad eum[)]: & illa noluit. Atq; hoc exēplo omnes principum coniuges Persarum, atque Medorum paruipendent imperia maritorum, [=]vnde regis iusta est indignatio[)].

*porphyrio & marmoreo, & pario, & hyacinthino stratum lapide dispositi erāt.

[=]potus erat secundū legē.

[=]oī magistro domus suæ,

C

*scientes tēpora,

[=]corā omnibus scientibꝰ legē & iudicium:

[=]duceret ad se:

D

[=]vt, propter hoc multꝰ cōtemptus erit & ira

Si ergo tibi placet, egrediatur edictum à facie tua, & scribatur iuxta legē Persarum atque Medorum, quam præteriri illicitum est, vt nequaquam regina vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius, altera quæ melior est illa, accipiat. Et hoc in omne (quod latissimum est) prouinciarum tuarum diuulgetur imperium, vt cunctæ vxores tam maiorum quàm minorum deferant maritis suis honorem. Placuit consilium eius regi, & principibus: fecitque iuxta consilium Mamuchan, & misit epistolas ad vniuersas prouincias regni sui, vt quæque gens audire & legere poterat diuersis linguis, & literis, esse viros principes, ac maiores in domibus suis: & hoc per cunctos populos diuulgari.

CAP. II.

Esther pulchra adoptata à Mardochæo, seruatur cum cæteris puellis in domo regis. Illa regi præ cæteris placens, regina efficitur. Bagathan & Thares suspenduntur.

A

HIs itaque gestis, postquam regis Assueri indignatio deferbuerat, recordatus est Vasthi, & quæ fecisset, [=]vel quæ passa esset[)]: dixerúntque pueri regis, ac ministri eius, Quærentur regi puellæ virgines, ac speciosæ, & mittantur qui consyderent per vniuersas prouincias puellas speciosas, & virgines: & adducant eas ad ciuitatem Susan, & tradant eas in domum fœminarum sub manu Egei eunuchi, qui est præpositus & custos mulierum regiarum: & accipiant mundum muliebrem, ►& cærera ad vsus necessaria[)], & quæcunque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: & ita vt suggesserant, iussit fieri. ¶Erat vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair, filii Semei, filii Cis, de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Ierusalem ‖eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat‖, qui fuit nutritius

*& eiꝰ qđ cōtra eā decretū fuerat:

4. Re. 24. d.

filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther: & vtrunque parentem amiserat: pulchra nimis, & decora facie, Mortuisq; patre eius, ac matre, Nardochæus sibi eam adoptauit in filiam. ¶Cumque percrebuisset regis imperium, & iuxta mandatum illius multæ pulchræ virgines adducerentur Susan, & Egeo traderētur Eunucho; Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est, vt seruaretur in numero fœminarum. Quæ placuit ei, & inuenit gratiam in conspectu illius. Et præcepit eunucho vt acceleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas, & septem puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam, q̄ pedisequas eius ornaret, atque excoleret. Quæ noluit indicare ei populum, & patriam suam. Mardochæus enim præceperat ei, vt de hac re omnino reticeret: qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines seruabantur, curam agens salutis Esther, & scire volens quid ei accideret. ¶Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad *cultum muliebrē* pertinebant, mēsis duodecimus vertebatur: ita dūtaxat, vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino, & aliis sex quibusdam pigmentis, & aromatibus vterentur. Ingredientesq; ad regem, quicquid postulassent, ad ornatum pertinens, accipiebant: & vt eis placuerat, compositæ, de triclinio fœminarum ad regis cubiculum transibant. Et quæ intrauerat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub manu Sasagazi eunuchi erāt, qui concubinis regis præsidebat: nec habebat potestatem ad regem vltra redeundi, nisi voluisset rex, & eam venire iussisset ex nomine. ¶Euoluto autē tempore per ordinē, instabat dies quo Esther filia Abihail fratris Mardochęi, quam sibi adoptauerat in filiam, deberet intrare ad regem. Quæ non quæsiuit muliebrem cultum, sed quæcūque voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa, & amabilis videbatur. Ducta est itaq; ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur Tebeth, septimo anno regni eius. Et adamauit eam rex plus quàm omnes mulieres, habuitq; gratiam, & misericordiam coram eo super omnes mulieres. & posuit diadema regni in capite eius, fecitque eam regnare in loco Vasthi. Et iussit conuiuium præparari permagnificū cunctis principibus, & seruis suis pro coniunctione, & nuptiis Esther. Et dedit requiem vniuersis prouinciis, ac dona largitus est iuxta magnificentiā principalem. ¶Cumque & secundo quærerentur virgines, & congregarentur, Mardochæus manebat ad ianuam regis. necdum prodiderat Esther patriam & populum suum, iuxta mandatum eius. Quicquid enim ille præcipiebat, obseruabat Esther: & ita cuncta faciebat vt eo tempore solita erat quo eam paruulam nutriebat. ¶Eo igitur tempore quo Mardochæus ad regis ianuam morabatur, irati sunt Bagathan, & Thares duo eunuchi regis, qui ianitores erant & in primo palatii limine præsidebant: voluerunt q; insurgere in regem, & occidere eum. Quod Mardochæum non latuit: statimq; nuntiauit reginæ Esther: & illa regi ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat. Quæsitum est, & inuentum: & appensus est vterque eorum in patibulo. Mandatumq; est historiis, & annalibus traditum coram rege.

CAP. III.

Aman exaltatum à rege solus Mardochæus non adorat: propter quod Iudæorum interitum impetrat ab Assuero.

POst hęc rex Assuerus exaltauit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag: & posuit soliū eius super omnes principes quos habebat. Cunctiq; serui regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebāt genua, & adorabāt Aman: sic enim præceperat eis imperator. solus Mardochæus nō flectebat genu, neq; adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis, qui ad fores palatii præsidebant, Cur præter cæteros nō obseruas mādatū regis? Cūq; hoc crebrius dicerēt, & ille nol-

fratris patris

B

dignas c.i. cōuenientes ministerio eius

vt sciret quomodo valeret

C

veniebāt

patrui

Esther

D

regiam

Mardochæi

A

rex

let audire, nuntiauerunt Aman, scire cupientes vtrum perseueraret in sententia. dixerat enim eis se esse Iudæũ.

B ¶Quod cum audisset Aman, & experimento probasset quòd Mardochæus non flecteret sibi genu, nec se adoraret, iratus est valde, & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum mittere manus suas (audierat enim quòd esset gentis Iudææ) magisque voluit omnem Iudæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem. Mense primo, cuius vocabulũ est Nisan, anno duodecimo regni Assueri, missa est sors *in vrnam, quæ hebraice dicitur phur, coram Aman, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici: & exiuit mẽsis duodecimus qui vocatur Adar. Dixitque Aman regi Assuero, Est populus *per omnes prouincias regni tui dispersus, & à se mutuo separatus nouis vtens legibus & ceremoniis, insuper & regis scita contemnens, Et optime nosti quòd non expediat regno tuo vt insoleſcat per licentiam. si tibi placet, decerne vt pereat, & decem millia talentorum appendã arcariis gazæ tuæ. Tulit ergo rex annulum quo vtebatur, de manu sua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Iudæorum, dixitque ad eum argentum quod tu polliceris, tuum sit de populo age quod tibi placet. ¶Vocatique sunt scribæ regis mense primo Nisan, tertiadecima die eiusdẽ mensis: & scriptum est vt iusserat Aman, ad omnes satrapas regis, & *iudices prouinciarũ, diuersarumque gentium, vt quæque gens legere poterat & audire pro varietate linguarum ex nomine regis Assueri: & literæ signatæ *ipsius annulo missæ sunt per cursores regis ad vniuersas prouincias, vt occiderent atque delerent omnes Iudæos, à puero vsq; ad senem, paruulos & mulieres vno die, hoc est tertiodecimo mensis duodecimi, qui vocatur Adar, & bona eorum diriperent. Summa autem epistolarum hæc fuit, vt omnes prouinciæ scirent & pararẽt se ad prædictam diẽ. Festinabant cursores, qui milu erant regis imperiũ explere. Statimq; in Susan pependit edictum, rege & Aman celebrante conuiuium, & cunctis qui in vrbe erant, flentibus.

*quæ dicitur goral,

*quidam

C *dimittas eos,

*duces

D *regis

CAP. IIII.

Mardochæus interrogatus ab Esther causam luctus: suadet vt regẽ pro populo deprecetur. Esther regem ingressura, iubet pro se orari.

QVæ cũ audisset Mardochęus A scidit vestimenta sua, & indutus est sacco, spargens cinerem capiti: & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat ostendens amaritudinem animi sui, & hoc eiulatu vsque ad fores palatii gradiens. Non enim erat licitum, indutum sacco aulam regis intrare. In omnibus quoque prouinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat, planctus ingens erat apud Iudęos ieiunium, vlulatus, & fletus, sacco & cinere multis pro stratu vtentibus. ¶Ingressæ autem sunt puellæ Esther & eunuchi, nuntiauerunt que ei. B Quod audiens consternata est: & vestẽ misit, vt ablata sacco induerent *eum quam accipere noluit. Accitoq; Athach Eunucho, *quem rex ministrum ei dederat præcepit vt iret ad Mardochęũ, & disceret ab eo cur hoc faceret. Egressus ergo Athach, iuit ad Mardochæum stantem in platea ciuitatis ante ostium palatii, qui indicauit omnia quæ acciderant, quomodo Aman promisisset vt in thesauros regis pro Iudæorum nece inferret argentum. exemplar quoque edicti quod pendebat in Susan, dedit ei vt reginæ ostenderet, & moneret eã vt intraret ad regem, & deprecaretur eũ pro populo suo. Regressusq; Athach, nuntiauit Esther omnia quæ Mardochæus dixerat. C Quæ respondit ei, & iussit vt diceret Mardochæo, Omnes serui regis, & cunctæ quæ sub ditione eius sunt, norunt prouinciæq; siue vir, siue mulier non vocatus, interius atriũ regis intrauerit, absque vlla cunctatione statim interficiatur: nisi forte rex auream virgam ad eum tetẽderit pro signo clementiæ, atque ita possit viuere. Ego igitur quomodo ad regem intrare potero, quæ triginta iam diebus non sum vocata ad eum? Quod cum audisset Mardochæus, rursum mandauit Esther, dicẽs, Ne putes quòd animam tuam tantum liberes, quia in domo re- D

*Mardochæum: *regis

gis es præ cunctis Iudęis, si enim nunc siluueris, per aliam occasionem liberabuntur Iudęi: & tu, & domus patris tui peribitis. Et quis nouit vtrum idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore pararetis? Rursumque Esther hæc Mardochæo verba mandauit, Vade: & congrega omnes Iudæos, quos in Susan repereris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus: & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, & tũc ingrediar ad regem, contra legem faciens non vocata, tradensque me morti & periculo. Iuit itaque Mardochæus, & fecit omnia quæ ei Esther præceperat.

CAP. V.

¶ Esther semel & iterum inuitat regem ad conuiuium. Aman parat Mardochæo patibulum.

A Die autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius contra basilicam regis: at ille sedebat super solium suum in consistorio palatii contra ostium domus. Cumque vidisset *Esther reginam stantem, placuit oculis eius, & extendit contra eam virgam auream quam tenebat manu. Quæ accedens, [b]osculata est [c]summitatem virgæ eius. Dixitque ad eam rex, Quid vis Esther regina? Quæ est petitio tua? etiam si dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi. At illa respondit. Si regi placet, obsecro vt venias ad me hodie, & Aman tecum ad conuiuium quod paraui. Statimque rex, Vocate, inquit, cito Aman, B vt Esther obediat volũtati. Venerunt itaque rex & Aman ad conuiuiũ quod eis regina parauerat. Dixitque ei rex, [f]in conuiuio vini. [e]postquam vinũ biberat abundanter, Quid petis vt detur tibi? & pro qua re postulas? Etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Cui respõdit Esther, Petitio mea, & preces sunt istę: si inueni in cõspectu regis gratiã, & si regi placet vt det mihi quod postulo, & meam impleat petitionem: veniat rex & Aman ad conuiuium quod paD rauit eis, & cras apertam regi voluntatem meam. ¶ Egressus est itaque illo die Aman lætus & alacer. Cumque vidisset Mardochæum sedentem ante fores palatii, & non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde: & dissimulata ira reuersus in domum suam, conuocauit ad se amicos suos, & Zares vxorem suam: & expositis illis magnitudinem diuitiarum suarum, filiorumque turbam, & quanta cum gloria super omnes principes & seruos suos rex eleuasset. Et post hæc ait, Regina quoque Esther nullum alium vocauit ad D conuiuium cum rege, præter me, apud quam etiam cras cum rege [g]pransurus sum. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardochæum Iudæum sedentem ante fores regias. Responderuntque ei Zares vxor eius, & cæteri amici, Iube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos: & dic mane regi vt appendatur super eam Mardochæus. & sic ibis cum rege lætus ad cõuiuium. Placuitque ei consilium, & iussit excelsam præparari crucem.

[g] vocatus

CAP. VI.

¶ Mardochæum fidelem sibi, honorari iubet rex, quem ipse Aman honorat tristis.

NOctem illam duxit rex insomnem, iussitque sibi afferri historias & annales priorum temporum. Quæ cum illo præsente legerentur ventum est ad illum locum, vbi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochæus insidias Bagathan & Thares eunuchorum, regem Assuerum iugulare cupientium. Quod cum audisset rex, ait, Quid pro hac fide honoris ac præmii Mardocheus consecutus est? Dixerunt ei serui illius, ac ministri, Nihil omnino mercedis accepit. ¶ Statimque rex. Quis est, inquit, in atrio? Aman B quippe [h]interius atrium domus regię intrauerat, vt suggereret regi, & iuberet Mardochæum affigi patibulo quod ei fuerat præparatum. Responderunt pueri, Aman stat in atrio. Dixitque rex, Ingrediatur. Cumque esset ingressus, ait illi. Quid debet fieri viro, quem rex honorare desyderat? Cogitans autem in corde suo Aman, & reputans quòd nullum alium rex, nisi se, vellet honorare, respondit, Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regis:

[h] exterius

[a] quẽ equi tat rex

& imponi super equum [a] qui de sella regis est], & accipere regium diadema su
C per caput suum, & primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum eius: & per plateam ciuitatis incedens,

[b] ducat, & clament, [c] sumpto vestimento

[b] clamet, & dicat], sic honorabitur, quencunque voluerit rex honorare, Di xitque ei rex, Festina, & [c] sumpta stola] & equo, fac ita vt locutus es, Mardochæo Iudæo qui sedet ante fores palatii. Caue ne quicquam de his quæ locutus est prætermittas. ¶ Tulit itaque Aman stolam & equum, indutumque Mardochæum, in platea ciuitatis, & imposito equo præcedebat, atque [d] clamabat], Hoc honore cõdignus est, quẽcunque rex voluerit honorare. Reuersusque est Mardochæus ad ianuam palatii: & Aman festinauit ire in domum suam, lugẽs & operto capite: narrauitque zares vxori suæ, & amicis omnia quę euenissent sibi. Cui respõderunt sapientes quos secũ habebat in consilio, & vxor eius, si de semine Iudæorũ est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu eius. Adhuc illis loquẽtibus venerunt eunuchi regis, & cito eum ad conuiuium quod regina parauerat,

[d] clamabant,

[e] adduxerunt

[e] pergere compulerunt].

CAP. VII.

¶ Esther in cõuiuio pro sua & populi sui vita orat. Amã iussu regis suspendit.

A INtrauit itaque rex & Aman, vt biberent cum regina. Dixitq; ei rex etiã secunda die [a] postquam vino incaluerat], Quæ est petitio tua Esther, vt detur tibi? & quid vis tibi fieri, etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Ad quem illa respondit, Si inueni gratiam in oculis tuis ô rex, & si placet, dona mihi animã meam pro qua rogo, & populum meum pro quo

[a] in conuiuio vini.

[b] venundan

obsecro. [b] Traditi] enim sumus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus. Atque vtinam in seruos & famulas venderemur: esset tolerabile malum, & gemens tacerem. Nũc autem hostis noster est, cuius crudelitas redundat in regem. Respondensq; rex Assuerus ait, Quis est iste: & cuius potentiæ, vt hæc audeat facere? Dixitque Esther. Hostis & inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, ilico obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens: Rex autem iratus furrexit, & de loco conuiuii in trauit in hortum [a] arboribus consitum]. Aman quoque surrexit, vt rogaret Esther reginam pro anima sua, intellexit enim à rege sibi paratum malum. Qui cum reuersus esset de horto nemoribus consito, & intrasset conuiuii locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo iacebat Esther, & ait, Etiam reginam vult opprimere, me præsente, in domo mea. Necdum verbum de ore regis exierat, & statim operuerunt faB ciem eius. Dixitque Harbona, vnus de eunuchis qui stabant in ministerio regis: En lignum quod parauerat Mardochæo, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habẽs altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex, Appendite eum in eo. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod parauerat Mardochæo: & regis ira quieuit.

[a] palatii,

CAP. VIII.

¶ Bona Aman traduntur reginæ Esther, quæ impetrat à rege vt literæ in necem Iudæorum scriptę, reuocentur. Præcepit Iudæis rex vt suos inimicos interficiant. Eultant Iudæi.

A Dle illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman aduersarii Iudæorum, & Mardochæus ingressus est ante faciem regis. Cõfessa est enim ei Esther, quòd esset patruus suus. Tulitq; rex annulum quem ab Aman recipi iusserat, & tradidit Mardochæo. Esther autem constituit Mardochæum sũper domum suam.

¶ Nec his contenta, procedit ad pedes regis: fleuitque, & locuta qd eum orauit vt malitiam Aman Agagitæ, & machinatione eius pessimas quas excogitauerat contra Iudæos, iuberet irritas fieri. At ille ⊢ex more] [a] sceptrum aureum] prætendit manu, ⊢quo signum clementiæ monstrabatur], Illaque consurgens stetit ante eum, & ait, Si placet regi, & si inueni gratiam in oculis eius & deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro vt nouis epistolis veteres Amã *literę insidiatoris & hostis * filii A-
Iudæorum, quibus eos in cunctis regis madathi
prouinciis perire præceperat, corrigan Agagitę
tur. Quõ enim potero sustinere necem

[a] virgam auream

& interfectionem populi mei? Respondit̃q; rex Assuerus Esther regnæ, & Mardochæo Iudæo, Domum Aman concessi Esther reginę: & ipsum iussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Iudæos. Scribite ergo Iudæis, sicut vobis placet, ex regis nomine, signantes literas annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, vt epistolis quæ ex regis nomine mittebantur, & illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere.

¶ Accitisq; scribis & librariis regis cerat autem tempus tertii mensis, qui appellatur Siban, vicesima & tertia die illius scriptæ sunt epistolæ vt Mardochæus voluerat, ad Iudæos & ad principes, * ducesq; & *procuratoresq; & iudices, qui cętum & principes pro- vigintiseptem prouinciis ab India vsq; ad Æthiopiam præsidebant, prouinciæ atque prouinciæ, populo & populo iuxta linguas & literas suas, & Iudæis, prout legere poterant, & audire. *Ipsæque epistolæ*, quæ ex regis nomine mittebãtur, annulo ipsius obsignatę sunt, & missæ per veredarios: qui per omnes prouincias discurrentes, veteres literas nouis nuntiis præuenirent. Quibus imperauit rex, vt conuenirent Iudęos per singulas ciuitates, & in vnũ pręciperent congregari, vt starent pro animabus suis, & omnes inimicos suos cum coniugibus ac liberis & vniuersis dominus interficerent atque delerẽt. Et constituta est per omnes prouincias * regis Af- *vna vltionis dies, id est tertiadecima fueri mensis duodecimi Adar. Summaq; epistolæ hæc fuit, vt in omnibus terris ac populis qui regis Assueri subiacebant imperio, notum fieret paratos esse Iudæos *ad capiendam vindictam de hostibus suis.* ¶ Egressique sunt veredarii D celeres nuntia perferentes, & edictum *palatio regis pependit in *Susan. Mardocheus autem de palatio, & de conspectu regis egrediens fulgebat vestibus regiis, *candidis hyacinthinis videlicet & *ærinis, co- * magnã ronam aureã *portas in capite & amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque ciuitas exultauit, atque lætata est. Iudæis autem noua lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudiũ. Apud omnes populos, vrbes, atq; prouincias quocunque regis præcepta veniebant, mira exultatio, epulæ, atque conuiuia, & festus dies in tantum vt plures alterius gentis *& sectę, eorum religioni & *Iudęorũ ceremoniis iungerẽtur. Grandis enim faceret, cunctos Iudaici nois terror inuaserat.

CAP. IX.

Iudæi suos inimicos interficiunt. Decem filii Aman interficiuntur. Dies A celebris instituitur in memoriam.

IGitur duodecimi mensis, quem Adar vocari ante iam diximus, tertiadecima die quãdo cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Iudæi superiores esse cœperunt, & se de aduersariis vindicare. Congregatiq; sunt per singulas ciuitates & oppida & loca, vt extenderent manum contra inimicos & persecutores suos, Nullusque ausus est resistere, eò quòd omnes populos magnitudinis eorum formido penetraret. Nam & prouinciarum *iudices & duces, & procuratores, omnisque dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat extollebant Iudæos timore Mardochæi: quem principem esse palatii, & plutimum posse cognouerant, fama quoq; nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat. Itaque percusserũt Iudęi inimicos suos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod sibi parauerãt facere: intantum, vt etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hostis Iudæorum: quorum ista sunt nomina, Pharsandatha, & Delphon, & Esphatha, & Phoratha, & Adalia, & Aridatha, & Phermesta, & Arisai & Aridai, & Iezatha. Quos cum occidissent, prædas de substantiis eorum agere noluerunt. Statimque numerus eorum qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. Qui dixit reginę, In vrbe Susan interfecerũt Iudæi quingentos viros, & alios decẽ filios Aman: quantam putas eos exercere cædem in vniuersis prouinciis? Quid vltrà postulas, & quid vis vt fieri iubeam? Cui illa C respõdit, Si regi placet, detur potestas Iudæis, vt sicut fecerunt hodie in Susan, sic & cras faciant, & decem filii Aman in patibulis suspendantur. Præcepitque rex vt ita fieret. Statimque

*principes, & princ. pes mãgni, & du ces,

in Susan pependit edictum, & decem filii Aman suspensi sunt, Congregatis Iudæis quarta decima die mensis Adar interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta substantia est, Sed & per omnes prouincias quæ ditioni regis subiacebant, pro animabus suis steterunt Iudæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: intantum vt septuagintaquinque millia occisorum implerentur, & nullus de substantiis eorum quicquam contingeret. Dies D autem tertiusdecimus mensis Adar vnus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt. Quem constituerunt esse solennem, vt in eo omni tempore deinceps vacaret epulis, gaudio atque conuiuiis. At hi qui in vrbe Susan cædem exercuerant, tertiodecimo & quartodecimo die eiusdem mensis in cæde versati sunt: quintodecimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt solennem, epularum atque lætitiæ. Hi vero Iudæi qui in oppidis non muratis ac villis morabãtur, quartum decimum diem mensis Adar conuiuiorum, & gaudii decreuerunt, ita vt exultent in eo, & mittant sibi mutuo partes epularum & ciborum. Scri- E psit itaque Mardochæus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Iudæos qui in omnibus regis prouinciis morabantur, tam in vicino positis quam procul, vt quartamdecimam & quintamdecimam diem mensis Adar pro festis susciperent, & reuertente semper anno solenni celebrarent honore: quia in ipsis diebus se vlti sunt Iudæi de inimicis suis, & luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conuersi sunt essentque dies isti epularum atque lætitiæ, & mitterent sibi inuicem ciborum partes, & pauperibus munuscula largirentur. Susceperuntque Iudæi in solennem ritum cuncta, quæ eo tempore facere cœperant, & quæ Mardochæus literis facienda mandauerat. Aman enim filius Amadathi stirpis Agag, hostis, & aduersarius Iudæorum cogitauit contra eos malum, vt occide F ret illos, atque deleret: & misit phur, quod nostra lingua vertitur in sortem. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans vt conatus eius, literis regis irriti fierent: & malum quod contra Iudæos cogitauerat, reuerteretur in caput eius. Denique & ipsum & filios eius affixerunt cruci atque ex illo tempore dies isti appellati sunt phurim, id est sortium: eo quod phur, id est sors in vrnam missa fuerit[a]. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolę, id est libri huius volumine continentur[b]: quæque sustinuerunt, & [c]quæ deinceps immutata sunt[d] ha epistolæ susceperunt Iudæi super se, & semen suum, & super cunctos qui religioni eorum voluerũt copulari, vt nulli liceat duos hos dies absq; solennitate transigere: quos scriptura testatur, & cætera G expetunt tẽpora annis sibi iugiter succedentibus. Isti sunt dies, quos nulla vnquam delebit obliuio: & per singulas generationes cunctæ in toto orbe prouinciæ celebrabunt: nec est vlla ciuitas, in qua dies phurim, id est sortium, non obseruentur à Iudæis, & ab eorum progenie, [e]quæ his ceremoniis obligata est[f]. Scripseruntque Esther regina filia Abihail, Mardochæus Iudæus etiam secundam epistolam, vt omni studio dies ista solennis sanciretur in posterum, & miserunt ad omnes Iudæos, qui in centum vigintiseptem prouinciis regis assueri versabantur, vt haberent pacem & susciperent veritatem, obseruantes dies sortium, & suo tempore cum gaudio celebrarent: sicut constituerant Mardochęus & Esther, & illi obseruanda susceperunt à se, & à semine suo ieiunia, & clamores, & sortiũ dies, & omnia quæ libri huius. qui vocatur Esther, historia continentur.

[a] Idcirco appter o
[b] mnia ver
[c] ba epistolæ huius:
[d] viderũt:
[e] indesinẽ ter fiet cõ memoratio eorũ,
[f] & G

CAP. X.

Somnii Mardochæi enarratio.

REx vero Assuer⁹ omnem terram A & cunctas maris insulas fecit tributarias: cuius fortitudo, & imperium, & dignitas atque sublimitas, qua exaltauit Mardochęum, scripta sunt in libris Medorum, atque Persarum: & quomodo Mardochæus Iudaici generis secundus à rege Assuero fuerit: & magnus inter Iudęos, & acceptabilis plebi fratrum suorum, quęrens bona populo suo, & loquens ea, quæ ad pacem seminis sui pertinerent.

B ¶ Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem quæ sequuntur, scripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua, & literis continentur: & interim post finem libri hoc capitulum ferebatur quod iuxta consuetudinem nostrã obelo, id est veru prænotauimus.

►Dixitque Mardochæus, A deo facta sunt ista. Recordatus sum somnii, quod
C videram, hæc eadem significantis: nec eorum quicquam irritum fuit. Paruus fons qui creuit in fluuium, & in lucem, solemq; conuersus est, & in aquas plurimas redundauit: Esther est, quam rex accepit vxorem, & voluit esse reginã. Duo autẽ dracones: ego sum, & Aman. Gentes quæ conuenerant: hi sunt, qui conati sunt delere nomen Iudæorum. Gens autem mea, Israel est, quæ clamauit ad dominum, & saluum fecit dominus populum suum: liberauitq; nos ab omnib9 malis, & fecit signa magna,
D atque portenta inter gentes: & duas sortes esse præcepit, vnam populi dei, & alteram cunctarum gentium. venitque vtraque sors in statutum ex illo iã tempore coram deo vniuersis gẽtibus: & recordatus est dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ. Et obseruabuntur dies isti in mense Adar quartadecima, & quintadecima die eiusdem mensis, cum omni studio, & gaudio in vnum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Israel.

CAP. XI.

¶ Somnium Mardochæi.

A ANno quarto, regnantibus Ptolemæo Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui se sacerdotem, & Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius hanc epistolam Phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Ierusalem.

¶ Hoc quoq; principiũ erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud vllum fertur interpretum,

B ¶ Anno secundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis Nisan, vidit somnium Mardochæus filius Iairi, filii Semei, filii Cis de tribu Beniamin: homo Iudæus, qui habitabat in vrbe Susis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ. Erat autem de eo numero captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis de Ierusalem cum Ie C
chonia rege Iuda: & hoc ei9 somnium fuit. Apparuerunt voces & tumultus, & tonitrua & terræmotus, & conturbatio super terram: & ecce duo dracones magni, paratique contra se in prælium. Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ sunt nationes, vt pugnarent contra gentem iustorum. Fuitque dies illa tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiæ, & ingens formido super terram. Conturbataque est gens iustorum timentium mala sua, & præparata ad mortem. Clamaueruntque D
ad deum: & illis vociferantibus', fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt & deuorauerunt inclytos. Quod cum vidisset Mardochæus, & surrexisset de stratu, cogitabat quid deus facere vellet: & fixum habebat in animo, scire cupiens quid significaret somnium.

CAP. XII.

¶ Mardochæus secundo insidias Artaxerxi structas denudat.

MOrabatur autem eo tempore in A
aula regis, cum Bagatha, & Thara eunuchis regis, qui ianitores erant palatii. Cumque intellexisset cogitationes eorum, & curas diligentius peruidisset, didicitq; conarentur in regem Artaxerxem mãnus mittere: & nuntiauit super eo regi. Qui de vtroque habita quæstione, confessos iussit duci ad mortem. Rex autem quod gestum erat, scripsit in cõ C
mentariis: sed & Mardochæus rei memoriam literis tradidit. Præcepitque ei rex, vt in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus. Aman vero filius Amadathi bugæus erat gloriosissimus coram rege, & voluit nocere Mardochæo, & populo eius pro duo D
bus eunuchis regis, qui fuerant interfecti,

Hucusque procœmium.

¶ Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, vbi scriptum est in volumine, Et diripuerunt bona, vel substantias eorum. quæ in sola vulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

CAP. XIII.

¶ Exemplar epistolæ Artaxerxis contra Iudæos. Oratio Mardochæi.

A Rex maximus Artaxerxes ab India vsque AEthiophiam, centum vigintiseptem prouinciarū principibus, & ducibus, qui eius imperio subiecti sunt, salutem. Cum plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbem meæ ditioni subiugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed elementia, & lenitate gubernare subiectos: vt absque vllo terrore vitam silentio transigētes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. Quærente autem me à cōsiliariis meis quomodo posset hoc impleri, vnus qui sapientia, & fide cæteros præcellebat, & erat post regem secundus, Aman nomine, indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui nouis vteretur legibus, & contra omniū
B gentium consuetudinem faciens, regum iussa contemneret, & vniuersarum concordiam nationum sua dissentione violaret. Quod cum didicissemus videntes vnam gentem rebellem aduersus omne hominum genus peruersis vti legibus, nostrisque iussionibus contraire, & turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem, atque concordiam: iussimus vt quoscunque Amā qui omnibus prouinciis præpositus est & secundus à rege, & quem patris loco colimus, monstrauerit: cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusque eorum misereatur quartadecima die duodecimi mensis Adar anni præsentis: vt nefarii homines vno die ad inferos descendentes, red-
C dant imperio nostro pacem, quam turbauerant.

Hucusque exemplar epistolæ.

¶ Quæ sequuntur, post eum locū scripta reperi, vbi legitur, Pergensque Mardochæus, fecit omnia quæ mandauerat Esther. Nec tamen habetur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.

¶ Mardochæus autē deprecatus est dominum memor omnium operum eius, & dixit, Domine domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita: & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israel. Tu fecisti cælum & terram, & quicquid cæli ambitu continetur: dominꝰ omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ. Cuncta nosti, & scis quia non p superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non ad D orarem Aman superbissimum, libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem, sed timui ne honorē dei mei trāsferrem ad hominem, & ne quenquam adorarē excepto deo meo. Et nūc domine rex deus Abrahā miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hæreditatem tuam delere. Ne despicias partem tuam quā redemisti tibi de AEgypto. Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti & funiculo tuo, & conuerte luctum nostrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuum domine, & ne claudas ora te canentium. Omnis quoq; Israel pari mente & obsecratione clamauit ad dominum, eo quod eis certa mors impenderet.

CAP. XIIII.

¶ Oratio Esther pro liberatione populi sui.

Esther quoq; regina cōfugit ad dominum, pauens periculum quod A imminebat. Cūq; deposuisset vestes regias, fletibꝰ & luctui apta indumenta susceptt, & p vnguētis variis, cinere & stercore impleuit caput & corpus suum humiliauit ieiuniis, omniaque loca in quibus antea lætari consuerat, crinium laceratione compleuit. Et deprecabatur dominum deum Israel, dicens, Domine mi, qui rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cuius præter te nullus est auxi-

liator alius. Periculum meum in manibus meis est. Audiui à patre meo, quod
B tu domine tulisses Israel de cūctis gentibus, & patres nostros ex omnibus retro maioribus suis, vt possideres hæreditatem sempiternam, feciſtique eis sicut locutus es. Peccauimus in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum: coluimus enim deos eorum. Iustus es domine. Et nunc non eis sufficit quod durissima nos opprimūt seruitute, sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes, volunt tua mutare promissa, & delere hęreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extingue re gloriam templi & altaris tui, vt aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in sempiternum. Ne tradas do-
C mine sceptrum tuum his qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed conuerte consilium eorum super eos, & eū qui in nos cœpit sæuire, disperde. Memento domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis nostræ, & da mihi fiduciam domine rex deorum, & vniuersę potestatis, tribue sermonem cōpositum in ore meo in conspectu leonis, transfert cor illius in odium hostis nostri, vt & ipse pereat & cæteri qui ei consentiunt, Nos autem libera in manu tua, & adiuua me ancillam tuam, nullum aliud auxilium habentem, nisi te. Domine habes omnium scientiam, & nosti quia oderim gloriā iniquorum, & detester cubile incircumcisorum, & omnis alienigenæ. Tu scis necessitatem meam quod abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod
D est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentii mei, & quod non comederim in mensa Aman nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum: & nunquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi in te domine deus Abrahā. Deus fortis super omnes exaudi vocem eorum qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à timore meo.

¶ Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

CAP. XV.

ET mandauit ei (haud dubium, quin Esther Mardochæus) vt in- A
gredereturad regem, & rogaret pro populo suo, & pro patria sua, memorare (inquit) dierum humilitatis tuæ quomodo nutrita sis in manu mea quia Aman secundus à rege locutus est contra nos in mortem: & tu inuoca dominum, & loquere regi pro nobis, & libera nos de morte.

Necnon & ista quæ subdita sunt.

¶ Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, & circundata est gloria sua. Cumque regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorem & saluatorem deum, assumpsit duas famulas: B
& super vnam quidē innitebatur, quasi præ deliciis & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: altera autem famularum sequebatur, dominam, defluentia in humum indumenta sustentans, Ipsa autem roseo colore vultum perfusa, & gratis ac nitentibus oculis tristem celabat animum, & nimio timore contractum. Ingressa igitur cuncta per ordinē ostia, stetit contra regem, vbi ille residebat super soliū regni sui, indutus vestibus regiis, auroq; fulgens & pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. Cumque eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pe- C
ctoris indicasset, regina corruit, & in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinauit caput. Conuertitque deus spiritum regis in mansuetudinem, & festinus ac metuens exiliuit de solio: & sustentās eam vlnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur, Quid habes Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere. Non moriēris: non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. Accede igitur, & tange sceptrum. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, & posuit super collum eius, & osculatus est eam, & ait, Cur mihi non loqueris? Quæ respondit, Vidi te domine quasi angelum dei, & conturbatum est cor meum præ D
timore gloriæ tuæ. Valde enī mirabilis

es domine, & facies tua plena est gratiarum. Cumque loqueretur, rursus corruit, & pene exanimata est. Rex autem turbabatur, & omnes ministri eius cõsolabantur eam.

Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro Iudæis ad totas regni sui prouincias misit, quod & ipsum in Hebraico volumine non habetur.

CAP. XVI.

A REx magnus Artaxerxes, ab India vsque AEthiopiam centum viginti septem prouinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ iussioni obediunt, salutem dicit. Multi bonitate principum & honore, qui in eos collatus est abusi sunt in superbiã: & non solum subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt moliuntur insidias. Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in se iura violare, sed dei quoq; cuncta cernẽtis arbitrantur se posse fugere sententiam. Et in tantum vesaniæ proruperunt, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cũcta agunt, vt omnium laude digni sint, mẽdaciorum cuniculis conentur subuerte re, dum aures principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, calli da fraude decipiunt. Quæ res & ex ve teribus probatur historiis, & ex his quę geruntur quotidie, quomodo malis quorundam suggestionibus regum stu-
B dia deprauentur. Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum. Nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate & necessitate temporum, vt reipublicæ poscit vtilitas, ferre sententiam. Et vt manifestius quod dicimus intelligatis: Aman filius Amadathi, & animo, & gente Macedo, alienusq; à Persarum sanguine, & pietatem nostrã sua crudelitate cõmaculãs, peregrinus à nobis susceptus est: & tantã in se expertus humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus, post regem secundus: qui intantum arrogantiæ tumorẽ subleuatus est, vt regno priuare nos niteretur & spiritu. Nam Mardochæum, cuius fide & bene ficiis viuimus, & consortem regni nostri Esther cum omni gente sua nouis quibusdã atque inauditis machinis expetituit in mortem: hoc cogitans vt illis interfectis insidiaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. Nos autem à pessimo mortaliã, Iudæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrario iustis vtentes legibus, & filios altissimi & maximi, semperque viuentis dei, cuius beneficio, & patribꝰ nostris & nobis regnum est traditum, & vsque hodie custoditur. Vnde eas literas quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. Pro quo scelere ante portas huius vrbis, id est Susan, & ipse qui machinatus est, & omnis cognatio eius pendet in patibulis: non nobis, sed deo reddente ei quod meruit. Hoc autem edictum quod nũc mittimus in cunctis vrbibus proponatur, vt liceat Iudæis vti legibus suis. Quibus debetis esse adminiculo, vt e- D os qui se ad necem eorum parauerant, possint interficere tertiadecima die mẽsis duodecimi qui vocatur Adar. Hanc enim diem, deus omnipotens mœroris & luctus eis vertit in gaudium. Vnde & vos inter cæteros festos dies, hãc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia, vt & in posterũ cognoscatur, omnes qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem: qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere. Omnis autem prouincia & ciuitas quæ noluerit solennitatis huius esse particeps, gladio & igne pereat, & sic deleatur, vt non solum hominibus, sed etiam bestiis inuia sit in sempiternũ, pro exemplo contẽptus & inobedientiæ.

Liber Iob.

Sanctus Iob, pro conuiuantibus filiis sacrificat. Satan, expetita à deo facultate, nocet bobus Iob, asinis, ouib9, camelis, & pueris. Benedictio dei. Fides & patientia Iob in aduersis.

A Vir erat ĩ terra Hus, nomine Iob: & erat vir ille [a] simplex' & rectus, ac timẽs deum, & recedens à malo. Natiq; sunt ei septem filii, & tres filiæ. Et fuit possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoq; iuga boum & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille [a] magnus' inter omnes orientales. Et ibant filii eius, & faciebant conuiuia per domos, vnusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres sorores suas, vt comederent, & biberent cum eis. Cumque in orbem transissent dies conuiuii, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos: consurgensque diluculo, offerebat holocausta per singulos. Dicebat enim, Ne forte peccauerint filii mei & [a] benedixerint' [a] .i. maledeo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus. Quadam autem die, cũ venissent filii dei, & assisterent coram domino, affuit inter eos etiam Satan. B Cui dixit dominus, Vnde venis? Qui respondens ait, Circuiui terram, & perambulaui eam. Dixitque dominus ad eum, Nunquid consyderasti seruũ meum Iob, quòd nõ sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, ac timens deum, & recedens à malo? Cui respondens satan, ait, Nunquid Iob frustra timet deum? Nonne tu vallasti eum, ac domum eius vniuersamque substantiam eius per circuitum? operibus manuum eius benedixisti, & possessio ei9 creuit in terra. Sed extende paululũ' manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem tuam benedixerit tibi. Dixit ergo dominus ad satan, Ecce vniuersa quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum ne extẽdas manum tuam. Egressusque est satan à facie domini. ¶ Cum autem quadam die filii & filiæ eius comederent, & biberent vinũ in domo fratris sui primogeniti, nuntius venit ad Iob: qui diceret, Boues arabant, & asinę pascebantur iuxta eos: & irruerunt Sabęi, tuleruntque omnia, C

[a] vt, perfectus

[a] maior

& pueros percussernnt gladio: & euasi ego solus, vt nuntiarem tibi. ¶Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, ignis dei cecidit é cælo, & tactas oues puerosque cõsumpsit: & effugi ego solus, vt nuntiarem tibi. ¶Sed & illo adhuc loquente venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaserũt camelos, & tulerunt eos, necnõ & pueros percusserunt gladio: & ego fugi solus, vt nuntiarem tibi. ¶Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit. Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemẽs irruit à regiõe deserti, & cõcussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt: & effugi ego solus, vt annuntiarem tibi.

Eccl. 5. c. 2. tim. 6. b

¶Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram, adorauit, & dixit, Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit ita factum est: sit nomen domini benedictũ. In omnibus his non peccauit Iob, neq; stultum quid contra deum locutus est.

CAP. II.

Satanæ cum deo colloquium. Expetita facultate à deo, percutit Iob vlcere. Tentatur Iob ab vxore. Amici tres consolantur eum. Prospera & aduersa à deo.

A FActum est autem, cum quadam die venissent filii dei, & staret coram domino, venisset quoque satan inter eos, & staret in conspectu eius, vt diceret dominus ad satan, Vnde venisti? Qui respondens ait. Circuiui terrã, & perambulaui eam. Et dixit dominus ad satan, Nunquid consyderasti seruum meum Iob, quòd nõ sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouisti me aduersus eum vt affligerẽ eũ frustra. Cui respondens satan, ait, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua: alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis quòd in faciem benedicat tibi. Dixit ergo dominus ad satan, Ecce, in manu tua est, veruntamẽ animam illius serua. ¶Egressus igitur satan à facie domini, percussit Iob vlcere pessimo, à planta pedis vsque ad verticem eius, qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio. ¶Dixit autem illi vxor sua, Adhuc tu permanes in simplicitate tua? benedic deo, & morere. Qui ait ad illã, Quasi vna de stultis locuta es, si bõa suscepimus de manu dei mala quare non sustineamus? In omnibus his non peccauit Iob labiis suis.

& infra

C medio cineris,

¶Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerũt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & sophar Naamathites. Condixerant enim vt pariter venientes visitarent eum, & consolarẽtur. Cumq; eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum: & exclamantes plorauerũt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super caput suum in cœlum. Et sederunt cum eo in terra septẽ diebus & septem noctibus: & nemo loquebatur ei verbum: videbãt enim dolorem esse vehementem.

D

condolerent ei,

CAP. III.

Iob derelictus à deo in tentatione ad tempus.

POst hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est, ‖Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo.

A Iere. 20. d

Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum deus desuper, & non illustretur lumine.

Obscurẽt eum tenebræ & vmbra mortis: occupet eum caligo, & *inoluatur amaritudine.

*estu diei club. vt eius lucẽ phibeãt)

Noctẽ illam tenebrosus turbo possideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.

Sit nox illa solitaria, nec laude digna: maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan.

*vt, luctũ B suum *quæ apparent in crepusculo

Obtenebrentur stellæ caligine eius: expectet lucem, & non *videat, nec ortum surgentis auroræ,

Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me, nec abstulit *mala ab oculis meis.

*sit, nec *afflictionem hãc

Quare non in vulua mortuus sum, egressus ex vtero non statim perii?
Quare exceptus genibus? cur lactatus vberibus?
Nūc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem.
Cum regibus & consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines.
Aut cum principibus qui possident aurum, & replent domos suas argento:
Aut sicut abortivum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem.
terrēdo, Ibi impii cessauerūt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore,
Et quondam vncti pariter sine molestia q nō audierunt vocē exactoris.
Parvus & magnus ibi sunt, & seruus liber à domino suo.
Quare misero data est lux, & vita his qui in amaritudine animæ sunt?
D Qui expectant mortem, & non venit: quasi effodientes thesaurum,
& inqui runt eam plus quā thesauros = lætabit deus illā?
Gaudent q vehementer cum inuenerint sepulchrum,
Viro cuius abscondita est via, & circūdedit eum deus tenebris?
Ante quā comedā: suspiro: & tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus:
Quia timor quem timebam euenit mihi: & quod verebar, accidit.
= pacē habui? = imo vexatio mor Nōne dissimulaui? nonne silui? nonne quieui? & venit super me indignatio?

CAP. IIII.

Eliphaz arguit Iob impatientiæ.

Ex afflictionibus nititur probare eum esse impium, communi carnalium argumento ex iustitia dei.

A Respondens autem Eliphaz Themanites dixit,
Si cœperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies, sed conceptum sermonem tenere quis poterit?
Ecce, docuisti multos, & manus lassas roborasti.
Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua tremencia confortasti.
Nunc autē venit super te plaga, & defecisti: attigit te, & conturbatus es.
= Nōne in timoribus deum, q speratis & expectares ab = Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarū tuarū?
Recordare obsecro te, quis vnquam innocens perierit aut quādo recti
Quin potius vidi eos qui operātur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, (sub. tempora lia.)
Flante deo periisse, & spiritu iræ eius esse consumptos.
Rugitus leonis & leænæ, & vox dentes catulorum leonum contriti sunt.
Tigris periit, eo q non haberet prædā: & catuli leonis dissipati sunt.
Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue suscepit auris mea venas susurri eius.
In horrore visionis nocturnæ, quādo solet sopor occupare homines.
Pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.
Et cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ.
Stetit quidam, cuius non agnoscebi vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui,
Nunquid homo, dei comparatione iustificabit, aut factore suo purior erit vir?
Ecce qui seruiunt ei, nō sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem.
Quantomagis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenū habent fundamentum, cōsumentur velut à tinea?
De mane vsque ad vesperam succidentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.
Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis: moriētur, & non in sapiētia.

CAP. V.

Perstat Eliphaz, nitens ostendere Iob impietatem, à sanctorum impunitate, & stultorum perditione. Argumenta iustitiæ dei. Commendatio crucis quæ hoiem erudit & mortificat.

Voca ergo si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere.
Vere stultum interficit iracundia, & parvulum occidit inuidia.
Ego vidi stultum firma radice, & male dixi pulchritudini eius statim.
Longe sient filii eius à salute, & conterentur in porta, & nō erit qui eruat.
Cuius messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & bibent sitiē bit laqueos diuitias eius.

eos (sub. tempora lia.)
B
a perueritatem,
C
a parum de eo.
a cum cō syderatiō visionis nocturnæ.
b. Pet. 2.
D
a fideles (vt, nō si dit seruis suis.)
a donec fuerit ut cturo (i. semper)
a. i. ex in prouiſa.
a. i. nomia mihi vnā
a. i. eū qui se affligit & non p sperent viæ suæ.
a habitacu lo
a absorbe

CAP. VI.

Pœnam culpa sua grauiorem dicit Iob. Humana patitur, optando sibi mortem. Conqueritur se ab amicis relictum, cum præter meritum affligatur.

RESpondens autem Iob dixit,
A Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quàm patior, in statera:
Quasi arena maris hæc grauior appareret. vnde & verba mea dolore sunt plena,
Quia sagittæ domini in me sunt: quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me.
Nunquid rugiet onager, cum habuerit herbam? aut mugiet bos, cũ ante præsepe plenum steterit?
Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?
Quæ prius nolebat tãgere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.
¶ Quis det vt veniat petitio mea: & qd expecto, tribuat mihi deus:
Et qui cœpit, ipse me conterat: soluat manum suam, & succidat me?
Et hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore, non parcat: nec contradicam sermonibus sancti.
Qgæ est enim fortitudo mea, vt sustineam? aut quis finis meus, vt patienter agam?
Nec fortitudo lapidũ fortitudo mea, nec caro mea ænea est.
¶ Ecce, non est auxilium mihi in me, & necessarii quoque mei receſſerunt à me.
Qui tollit ab amico suo misericordiã timorem domini derelinquit.
Fratres mei præterierant me, sicut torrens qui raptim transit in conuallibus.
Qui timet pruinã, irruet sup eos nix.
Tempore quo fuerint dissipati, peribunt: & vt incaluerint, soluentur de loco suo.
Inuoluta sunt semitæ gressuum eorum: ambulabunt in vacuum, & peribunt.

A appenderetur ira mea: leuaretur simul Quia vt, quarũ venenum ebibit spiritus meus, num est sapor ī alimẽto vtili? B qa nõ absconditi sermones quicquã sperem? ii plongauero vitam meã? sapientia expulsa ẽ Vitio statgellis dissolato æquum est ab amico misericor diã impẽdi, alioq, deseruat propter glacrem. ingressũ congelabunt.

Nõ egre dietur de humo ini quitas, perueriſitas. Sed requirã de deo erit
Nihil in terra ſine cauſa fit, & de humo non egredietur dolor.
Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum.
Quam ob rem ego deprecabor deum, & deum ponam eloquium meum.
¶ Qui facit magna, & inſcrutabilia, & mirabilia abſque numero.
Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ, & irrigat aquis vniuerſa.
Qui ponit humiles in ſublime, & mœrentes erigit ſoſpitate.
Ad ſalutẽ
Qui diſſipat cogitationes malignorũ, ne poſſint implere manus eorũ quod cœperant.
1. Cor. 3. d ‖ Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat.
Per diem incurrent tenebras: & quaſi in nocte, ſic palpabunt in meridie.
Porrò ſaluum faciet egenum à gladio oris eorum & de manu violenti pauperem.
Et erit egeno ſpes, iniquitas autẽ contrahet os ſuum.
Iaco. 1. b. ¶ ‖ Beatus homo qui corripitur à deo: increpationem ergo domini ne reprobes:
Quia ipſe vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius ſanabunt.
In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.
D In fame, eruet te de morte: & in bello, de manu gladii.
A flagello linguæ abſconderis: & nõ timebis calamitatem cum venerit.
In vaſtitate, & fame ridebis: & beſtias terræ non formidabis.
1. i. timen te dñm, Sed cum lapidibus regionum pactum habitacu tuum: & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi.
lum tuũ, Et ſcies q pacẽ habeat tabernaculum tuum: & viſitans ſpeciem tuam, non peccabis.
multum Et ſcies quoniam multiplex erit ſemen tuum, & progenies tua quaſi herba terræ.
ſenuo Ingredieris in abundantia ſepulchrũ, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo.
Ecce, hoc vt inueſtigauimus, ita eſt: quod auditum mente pertracta.

Consyderate semitas Thema, itinera Saba, & expectate paulisper.

quũ securi essent: =ea, Confusi sunt, =quia speraui⁾: venerunt quoque vsque ad =me⁾, & pudore cooperti sunt.

Nunc venistis: & modo videntes plagam meam timetis.

Nunquid dixi, Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi?

D Vel, Liberate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite me?

=in quo erraui Docete me, & ego tacebo: & =si quid forte ignoraui⁾ instruite me.

Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum è vobis nullus sit, qui possit arguere me?

Ad increpandũ tantũ eloquia cõcinnatis, & in ventum verba profertis.

Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.

Verũtamẽ quod cœpistis, explete: præbete aurem, & videte an mentiar.

Respondete obsecro absque contentione: & =loquentes id quod iustum est, iudicate⁾:

=cognoscite me nil loqui nisi qđ iustũ est. Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis =stultitia personauit⁾.

CAP. VII.

Vitam non esse nisi laborem perpetuum Iob ostendit.

A =Tempus determinatum =mercedẽ =frustra q̃ siui reqẽ p aliquot menses, M=ilitia⁾ est vita hominis super terram: & sicut dies mercennarii, dies eius.

Sicut seruus desyderat vmbrã, & sicut mercennarius præstolatur =finem⁾ operis sui:

Sic & ego =habui menses vacuos⁾, & noctes laboriosas enumeraui mihi.

Si dormiero, dicam, quando consurgã? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras.

=vermibus, Induta est caro mea =putredine⁾, & sordibus pulueris: cutis mea aruit, & cõtracta est.

B =radiꝰ textoris, Dies mei velocius transierunt, q̃ =à texente tela succiditur⁾, & consumpti sunt absque vlla spe.

Memento quia ventus est vita mea, & non reuertetur oculus meus vt videat bona,

Nec aspiciet me visus hominis: oculi tui in me, & non subsistam.

Sicut consumitur nubes, & pertransit: sic qui descenderit ad inferos non ascendet,

Nec reuertetur vltra in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus eius.

Quapropter & ego non parcã ori meo, C loquar in tribulatione spiritus mei: confabulabor =cum⁾ amaritudine animæ meæ. =vl, de

Nũquid mare ego sum, aut cetus, quia circundedisti me carcere?

Si dixero, Consolabitur me lectulus meus, & =releuabor loquens mecum in stratu meo⁾: =ardebit eloquio meo cubile meum:

Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties.

Quam ob rem elegit suspendium anima mea, & mortem =ossa mea⁾. =q̃ esse cũ ossibus meis.

Desperaui, nequaquam vltra iam viuam =parce mihi⁾, nihil enim sunt dies mei. =recedet me,

Quid est homo quia magnificas eum? D aut quid apponis erga eũ cor tuũ?

Visitas eum diluculo & subito probas illum: vsquequo non parcis mihi, nec dimittis me vt glutiam saliuam meam?

Peccaui, quid faciam tibi ô custos hominum? quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi =grauis⁾? =oneri?

Cur nõ tollis peccatum meũ, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce nunc in puluere dormiam: & si mane me quæsieris non subsistam.

CAP. VIII.

Baldab conatur Iob ad confessionem peccatorum & resipiscentiã reuocare, duobus argumentis, à resipiscentium benedictione, & subitanea hypocritarum perditione.

A Respondens autem Baldab Suhites, dixit,

Vsquequo loquêris talia, & spiritus =multiplex sermonis⁾ oris tui? =fortis sermones

Nunquid deus supplantat iudicium? aut omnipotens subuertit quod iustum est? =expulit eos e mũdo ꝓpter ꝑuaricationẽ eorum:

¶ Etiã⁾ si filii tui peccauerũt ei, =& dimisit eos in manu iniquitatis suæ⁾:

Tu tñ si diluculo cõsurrexeris ad deũ, & omnipotentẽ fueris deprecatus;

B Si mundus, & rectus incesseris, statim
euigilabit ad te, & pacatum reddet
habitaculum iustitiæ tuæ,
Intantum vt priora tua fuerint parua,
& nouissima tua multiplicentur nimis.
Interroga enim generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum
memoriam.
Psal.143.a (‖Hesterni quippe sumus, & ignoramus quoniam sicut vmbra dies nostri sunt
super terram)
Et ipsi docebunt te: loquentur tibi, &
de corde suo proferent eloquia.
C Nunquid virere potest scirpus absque
humore? aut crescere carectum sine
aqua?
=succidat Cum adhuc sit in flore, nec =carpatur
manu], ante omnes herbas arescit:
Sic viæ omnium qui obliuiscuntur de
um, & spes hypocritæ peribit:
=Cuius succiditur spes, =Nō ei placebit vecordia sua], & sicut
tela araneatum fiducia eius.
Innitetur super domū suā, & nō stabit:
=permanebit. fulciet eam, & non =consurget].
Humectus videtur antequam veniat
sol, & in ortu suo germen eius egre-
D dietur.
=fontem =iuxta domum lapidea dēsabit se. Super =aceruum petrarum] radices eius densabuntur, & =inter lapides cōmorabitur].
Si =absorbuerit] eum de loco suo, =negabit] eum, & dicet, Non noui te.
=sub. sol =sub. loco Hæc est enim lætitia viæ eius, vt rursum de terra alij germinentur.
*Ecce *Deus non proiiciet simplicem, nec
portriget manum malignis,
Donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo.
Qui oderunt te, induentur confusione:
& tabernaculum impiorum non subsistet.

CAP. IX.

Iob iustitię dei comparatione, hominis iustitiam nullam declarat. Rursum ostendit, iudicante domino, nemi nem posse iustificari.

A ET respondens Iob, ait,
Vere scio q ita sit, & q nō iustificetur homo compositus deo.
Si voluerit cōtēdere cū eo, nō poterit ei respondere vnū pro mille.
Sapiens corde est, & fortis robore: quis restitit ei, & pacem habuit?
Qui transtulit montes, & nescierunt hi
quos subuertit in furore suo.
Qui commouet terram de loco suo, &
columnæ eius concutiuntur.
Qui præcipit soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo.
Qui extendit cælos solus, & graditur
super fluctus maris.
Qui facit arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora austri.
Qui facit magna, & incomprehensibi- B
lia, & mirabilia, quorum non est numerus.
Si venerit ad me, non videbo eum: si =aduertā, =rapuerit, abierit, non =intelligam].
Si =repente interroget, quis respondebit ei]? vel quis dicere ei potest, Cur
ita facis?
Deus cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui =portant orbem].
Quantus ergo sum ego, vt respondeam
ei, & loquar verbis meis cum eo?
Qui etiam si habuero quippiam iustū, non respondebo, sed meum iudicem
deprecabor.
Et cum inuocantem exaudierit me, nō credo q audierit vocem meam.
In turbine enim cōteret me, & multiplicabit vulnera mea etiā sine causa.
Non cōcedit requiescere spiritū meū, C
& implet me amaritudinibus.
Si fortitudo quæritur, robustissimus est: si æquitas iudicii, nemo audet pro
me testimonium dicere.
Si iustificare me voluero, os meū condemnabit me: si innocentem ostendere, prauum me comprobabit.
Etiā si =simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.]
Vnū est quod locutus sum, & innocentem & impium ipse consumit.
Si =flagellat, occidat semel, & nō de pœnis innocentem rideat].
Terra data est in manibus impii, vultū iudicum eius operit, q si nō =ille est,
quis] ergo est?
Dies mei velociores fuerunt cursore: fugerunt, & non viderunt bonum.
Pertransierunt quasi naues =poma portantes], sicut aquila volans ad escā.
Cū dixero, Nequaquā ita loquar: =commuto faciē meā, & dolore torqueor].

=innocēs fuero, nō audeo agnoscere meos:
aio meo: ideo abominor vitam meā,
=flagellauerit, occidit statim, q ad pœnā innocētū ridet.
=sic est, qd =desyderātes portum: (vel Ebel, nomē fluuii rapidiss.)
=relinquā tā meā, & cōfortabo cor meum.
= Tim tunc o dolores

*impunē dimittes me.

*Verebar omnia opera mea, ʾsciens ꝙ non*parceres delinquentiʾ.

¶Si autē & sic impius sum, quare frustra laboraui?

Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meę:

Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.

*est. (sub. deus.) vir sicut ego cui respōdere possem:

Neque enim *viro qui similis mei est, respondebo ʾ: nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.

Non est qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus.

Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat:

Loquar, & non timebo eum: nec enim *possum metuens respondere ʾ.

*sic qcq̄ possū agere cū ipo

CAP. X.

Tædet Iob vitæ suæ. Collatione priorum beneficiorum, & præsentis afflictionis, nimiam seueritatem dei in se ostendit. Pœnitendi spatium quærit. Descriptio mortis.

A

*vt Abominat aīa mea vitā meam,

T*AEdet animā meam vitæ meę ʾ, dimittam aduersum me eloquium meū, loquar in amaritudine animæ meæ.

Dicam deo, Noli me cōdemnare: Indica mihi cur me ita iudices.

Nunquid bonū tibi videtur, si calumnieris me & *opprimas ʾ me opus manuum tuarum, & consiliū impiorum* adiuues ʾ?

*reprobes *illustres?

Nunquid oculi carnei tibi sunt: aut sicut videt homo, & tu videbis?

Nunquid sicut dies hominis dies tui, & anni tui sicut humana sunt tēpora,

Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris?

B

Et scias quia nihil impium fecerim, cū sit nemo qui de manu tua possit eruere.

¶Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repēte *præcipitas me ʾ?

*disperdes me?

Memento quęso quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.

*fudisti

Nonne sicut lac*mulsisti ʾ me, & sicut caseum me coagulasti?

Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & neruis compegisti me.

Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritū meum.

C

Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia vniuersorum memineris.

Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundū me esse non pateris?

Et si impius fuero, væ mihi est: & si iustus, non leuabo caput, saturatus *afflictione & miseria ʾ.

*ignominia, & videre afflictionem meam.

Et propter superbiam quasi leænam capies me, reuersusque mirabiliter me crucias.

Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & *pœnæ militant ʾ in me.

*succisiones, & exercitum

Quare de vulua eduxisti me? qui vtinam cōsumptus essem, ne oculus me videret.

*pauci sunt dies mei cessa à me & dimitte me, & & corroborabo me paululum

Fuissem quasi nō essem, de vtero translatus ad tumulum.

¶Nunquid non *paucitas dierum meorum finietur breui? dimmitte ergo me, vt plangam paululum dolorem meum ʾ

Antequam vadam, & non reuertar, ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine,

Terrā miserię & tenebrarū, vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitant.

CAP. XI.

Sophar iniuste Iob arguit. Incomprehensibilis deus. Pœnitenti deum misericordem promittit: simul pii viri fœlicitas describitur.

A

REspondens autem Sophar Naamathites, dixit,

Nunquid qui multa loquitur, nō & audiet? aut vir verbosus iustificabitur?

Tibi soli tacebunt homines? & cum cæteros irriseris, à nullo confutaberis?

Dixisti enim, Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.

Atq; vtinā deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi,

Vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & ꝙ *multiplex esset lex ʾ eius, & intelligeres ꝙ multo minora exigaris à deo, q̄ meretur iniquitas tua.

*multo plura meruisti secundum legem

¶Forsitan vestigia dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies.

B

Excelsior cælo est, & quid facies? ꝓfundior inferno & vnde cognosces.

Lōgior terra mēsura eius, & latior mari.
Si subuerterit omnia, vel in vnū coartauerit, quis cōtradicet ei? ►vel quis dicere ei potest, Cur ita facis'?
Ipse enim nouit hominum vanitatē, & videns iniquitatē [a]nónne cōsyderat'?
vir [a]vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat'.
¶[a]Tu autem firmasti cor tuum, & expandisti' ad eum manus tuas:
Si iniquitatem quę est in manu tua abstuleris à te, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia:
Tunc leuare poteris faciem tuam absq; macula, & eris stabilis, & nō timebis.
Miseriæ quoque obliuiscêris, & quasi aquarū quę p̄terierūt [a]recordaberis'.
||Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam: & cum te consumptum putaueris, orieris vt lucifer,
Et habebis fiduciam proposita tibi spe, & [a]defossus' securus dormies.
Requiesces, & nō erit qui te exterreat: & deprecabūtur faciem tuā plurimi.
Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, & spes illorum [a]abominatio' animę. CAP. XII.

[a]nō intelligeret? C
[a]vacuus itelliget, tāetsi vt pullus onagri hō nascatur.
[a]Si direxeris cor tuū, & extenderis
[a]subaudi: non. D
Leui.26.a
[a]fodies,
[a]dolor

Iob quàm sit patiens, ostēdit. Creatoris potentiam ex creaturis docet. Mutantur status principum, vt agnoscantur dona dei.

A
RESpondens autem Iob, dixit,
[a]Ergo vos estis soli homines', & vobiscum morietur sapientia?
Et mihi est cor sicut & vobis, nec inferior vestri sum: quis enim hæc quæ nostis ignorat?
||Qui deridetur ab amico suo sicut ego, inuocabit deum, & exaudiet eum: deridetur enim iusti [a]simplicitas'.
Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad [a]tempus statutū'.
Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum.
B
¶Nimirū inierrogaiumenta, & docebūt te: & volatilia cęli, & indicabunt tibi.
Loquere terræ, & [a]respondebit tibi', & narrabunt pisces maris.
Quis ignorat quòd omnia hæc manus domini fecerit?
In cuius manu anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

[a]Vere video quòd estis populares,
Pro.14.a.
[a]vel, perfectio,
[a]offendiculū pedis,
B
[a]docebit te,

Nónne auris verba diiudicat: & fauces comedentis, saporem?
In antiquis [a]est' sapientia, & in multo tempore prudentia.
Apud ipsum est & fortitudo & sapientia, ipse habet cōsiliū & intelligentiā.
||Si destruxerit, nemo est qui ędificet: si incluserit hoīem, nullus est qui apiet.
Si cōtinuerit aquas, omnia siccabūtur, & si emiserit eas, subuertent terram.
Apud ipsum est fortitudo, & sapientia. ipse nouit & decipiētem, & eum qui decipitur.
¶Adducit cōsiliarios in stultum finem & iudices [a]in stuporem'.
[a]Baltheum' regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.
Ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.
[a]Commutans' labium veracium, & [a]doctrinam' senum auferens.
Effundit despectionem super principes & [a]eos qui oppressi fuerant, releuat'.
Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem [a]vmbram mortis'.
Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.
Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos vt frustra incedant per inuium,
Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.

[a]sub. secūdū iudicium vestrū, cum reuera sit apd deū.
Isa.32.f
Apoc.3.b.
C
[a]insanire facit.
[a]Vinculū
[a]Remouens
[a]consiliū
[a]fortitudinē fortiū debilitat.
[a]abscōdita.

CAP. XIII.

Ex propriis ipsorum verbis, Iob amicos redarguit. Agnoscentibus peccata, salus promittitur, hypocritis condemnatio.

A
ECce omnia hęc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula.
Secundum scientiam vestram & ego noui: nec inferior vestri sum.
Sed tamen ad omnipotentem loquar, & disputare cum deo cupio:
Prius vos ostendens fabricatores mendacii, & [a]cultores puersorū dogmatū.
Atque vtinam taceretis, vt putaremini esse sapientes.
Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite.
Nunquid deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?
Nunquid faciē eius [a]accipitis', & pro deo iudicare nitimini?

[a]medicos vanos esse oēs vos
B
[a]vel, honoratis.

*Nõnne bonũ esset ꝙ exploraret vos? *si
*Excellentia eius
*corporibus luteis corpora vestra
*pono
*Ecce occidet me, non
*Etiam C
*narrationem
*Ecce nũc pronuntiaui iudicii sententiam,
*Quot D
*ira, vel, inquietudine

*Aut placebit ei quem celare nihil potest? aut decipietur, vt homo vestris fraudulentiis?
Ipse vos arguet, *quoniam' in abscondito faciem eius accipitis.
*Statim vt se cõmouerit' turbabit vos: & terror eius irruet super vos.
Memoria vestra cõparabitur cineri, & redigẽtur in lutum ceruices vestræ'.
Tacete paulisper. vt loquar quodcunque *mihi* mens suggesserit.
Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam *porto' in manibus meis?
¶*Etiam si occiderit me, in ipso' sperabo: veruntamen vias meas in conspectu eius arguam.
*Et' ipse erit saluator meus: nõ enim veniet in conspectu eius oĩs hypocrita.
Audite sermonem meum, & *ænigmata' percipite auribus vestris.
*Si fuero iudicatus', scio quòd iustus inueniar.
Quis est qui iudicetur mecum? ►Veniat', quare tacens consumor?
Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abscondar:
Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat.
Voca me, & ego respondebo tibi: aut certe loquar, & tu responde mihi.
*Quantas' habeo iniquitates & peccata, scelera mea & delicta mea ostẽde mi
Cur faciem tuam abscõdis, & arbitraris me inimicum tuum? chi.
Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris.
Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.
Posuisti in neruo pedem meum, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum consyderasti.
Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. CAP, XIIII.
Miseriam vitæ humanæ describit Iob. Prophetat resurrectionem, Expectatio sustinet pios, donec impetrent quod sperant. A Eternæ mortis pœnæ.
HOmo natus de muliere breui viuens tempore, repletur *multis miseriis',
Qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet.
Et *dignum ducis super huiuscemodi aperire' oculos tuos: & adducere eum tecum in iudicium?
‖Quis *potest facere mundum de immundo conceptum semine, nónne tu qui solus es'?
*Breues' dies hoĩs sunt, numerus mensiũ eius apud te est: cõstituisti terminos eius qui præteriri non poterunt.
Recede►paululum' ab eo vt quiescat, donec *optata veniat sicut mercenarii dies eius.
¶Lignum habet spẽ, si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eius pullulãt.
Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius.
Ad odorẽ aquę germinabit, & faciet comã quasi cum primum plantatũ est:
Homo vero cum mortuus fuerit, & *nudatus' atq; cõsumptus, vbi quęso est?
Quo modo si recedant aquæ de mari, & fluuius vacue factus arescat:
Sic homo cum dormierit nõ resurget, donec *atteratur' cælum non euigilabit, nec consurget de somno suo.
Quis mihi hoc tribuat, vt in *inferno protegas' me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus in quo recorderis mei?
¶Putasne mortuus hõ rursum viuet? cunctis diebus, *quibus nũc millito', expecto donec veniat ĩmutatio mea.
Vocabis me, & ego respõdebo tibi: *operi manuũ tuarũ porriges dexterã'.
‖Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parces peccatis meis.
Signasti *quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam'.
¶Mons *cadens' defluit, & saxum transfertur de loco suo.
Lapides excauant aquæ, & illuuione paulatim terra consumitur: & homines ergo similiter perdes.
*Roborasti eum paululum, vt in perpetuum transiret': immutabis faciem eius, & emittes eum.
Siue nobiles fuerint filii eius siue ignobiles non intelliget.
Attamen caro eius dum viuet, dolebit, *& anima illius super semetipso lugebit'.

*tamẽ super hunc aperies Psal. 50. a.
*dabit mũdũ ex iis qui oẽs ĩmũdi sũt ne vnus quidem dabit.
*Determinati B
*perficiat sicut mercenarius, dies suos
*infirmatus
*non sit C
*sepulchro occultes
*vel, tẽporis mei,
*nũ opus manuum tuarũ desydetas? (sub. perdere) Prou. 5. d D
*forti ligamine delicta mea, & cõiunxisti iniquitatem iniquitati
*eleuatus
*Fortior eo fuisti omnino, ita vt abeundũ sit illi:
*donec anima eius apud tũ fuerit.

CAP. XV.

Eliphaz arguit Iob de sapientiæ & munditiæ arrogantia. Describit impiorum maledictionem, quam falsò Iob innocenti tribuit.

A RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit.
Nunquid sapiens respõdebit qua si inuentum loquens, & impleb. i. sciẽtia mendaci
bit ardore stomachum suum?
Arguis verbis eũ qui nõ est æqualis tibi & loqueris quod tibi non expedit.
Quantum in te est euacuasti timorem, & tulisti preces coram deo.
Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium.
Condemnabit te os tuum, & non ego: & labia tua respondebunt tibi.
Nunquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus?
Nunquid consilium dei audisti: & inferior te erit eius sapientia?
B Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nescimus?
Eccli.18 b ‖Et senes & antiqui sunt in nobis multo vetustiores, quàm patres tui.
Nunquid grande est vt consoletur te deus? & verba tua praua hoc prohibent.
Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos?
Quid tumet cõtra deum spiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiuscemodi sermones?
Quid est homo, vt immaculatus sit, & vt iustus appareat natus de muliere?
‖Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cæli non sunt mundi in cõspectu eius.
Quãto magis abominabilis & inutilis hõ, qui bibit quasi aquas iniquitatem?
¶Ostendam tibi, audi me: quod vidi narrabo tibi.
Sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos.
Quibus solis data est terra, & non transiuit alienus per eos.
Cunctis diebus suis impius superbit, & numerus annorum incertus est tyrannidis eius.
Sonitus terroris semp in auribus illius: & cum pax sit, ille insidias suspicatur.
Non credit q reuerti possit de tenebris, circunspectans vndiq gladiũ.
Cum se mouerit ad quærendum panẽ, nouit quòd paratus sit in manu eius tenebrarum dies.
Terrebit eũ tribulatio, & angustia vallabit eum, sicut regem qui præparatur ad prælium.
Tetendit enim aduersus deum manum suam, & contra omnipotentem roboratus est.
Cucurrit aduersus eum erecto collo, & D

* detraxisti ipsi
* versutorum
* testabuntur contra te.
* secretũ
* parui estimas quòd occultum est apud te.
* quidpiã
* Sup. 4. d.
* fidelis,
* Quid sapiẽtes antiquitus patres nostri, & scierint, & scientiã suam non absconderint a filiis suis, quibus solis data est terra, & non transiuit alienus per eos? Iob. 15.
* expectãs

pingui ceruice armatus est.
Operuit faciem eius crassitudo, & eius de lateribus eius aruina dependet.
Habitauit in ciuitatibus desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ.
Non ditabitur, nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam.
Non recedet de tenebris: ramos eus arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris sui.
ªverbo re cto, sed p eo verbis mẽdacii. Non credet ªfrustra errore deceptus, quòd aliquo pretio redimendus sit.
Antequam dies eius impleantur, perimbit: & manus eius arescet.
Lætetur quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi oliua proiiciens florem suum,
Congregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorũ qui munera libenter accipiunt.
Isa.59.a Psal.7.d ‖Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.

CAP. XVI.

Iob *Auersitate amicorum motus Iob, suam calamitatem enarrando, se citra iniquitatem pati ostendit.*

RESpondens autem Iob, dixit,
Audiui frequenter talia, consolatores onerosi omnes vos estis.
Nunquid habebunt finem verba ventosa? aut aliquid tibi molestum est si loquaris?
Poteram & ego similia vestri loqui: atque vtinam esset anima vestra pro anima mea.
ªlabiis meis amouerẽ à vobis (sub. *dolorẽ*,) ᵇdefatigas me (sub. tu deus) & deuastas omnes sul cimẽtum meum) ᶜfacies faciei mei testis est cõtra me.
Consolarer & ego vos sermonibus, & mouerem caput meum super vos.
Roborarem vos ore meo: & ªmouerem labia mea, quasi parcens vobis.
ᵇSed quid agam? si locutus fuero, nõ quiescet dolor meus: & si tacuero, nõ recedet à me.
Nunc autẽ ªoppressit me dolor meus, & in nihilum redacti sunt omnes artus mei.
Rugæ meę testimonium dicunt contra me, & ª.suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam, contradicens mihi.
Collegit furorem suum in me, & comminans mihi infremuit cõtra me dentibus suis: hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.
Aperuerunt super me ora sua, ªexprobrantes ᵇpercusserunt maxillam meã, satiati sunt pœnis meis. ª probro
Conclusit me deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.
Ego ille quondam opulentus repentè C contritus sum: tenuit ceruicem meã, confregit me, & posuit me sibi quasi in signum.
Circundedit me lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos, & non pepercit, & effudit in terra viscera mea.
Conscidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas.
Saccum consui super cutem meam, & operui ªcinere carnem meam. ª pulnere cornu
Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt.
Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberẽ mundas ad deum preces. meũ (.i. caput.)
Terra ne operias sanguinem meũ, neque inueniat in te locum latendi clamor meus. D
Ecce enim in cælo testis meus, & ªconscius ᵇ meus in excelsis. ª testis
ªVerbosi ᵇ amici mei, ad deum stillat oculos meus. ª vel, derident me
Atque vtinam sic ªiudicaretur ᵇ vir cũ deo, quomodo ªiudicatur ᵇ filius hominis cum collega suo. ª disputaret ª disputat
Ecce enim breues anni transeunt: & semitã per quã non reuertar ambulo.

CAP. XVII.

Iob *Contabescendo, se patienter præstolari dicit.*

SPiritus meus attenuabitur, dies mei breuiabũtur, & solum mihi A superest sepulchrum.
ªNon peccaui ᵇ & in amaritudinibus moratur oculus meus. ª Nisi illa
ᵇLibera me, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. ª deret, ª tuã vel lesi pone
Cor eorum longe fecisti à disciplina, proter ea non exaltabuntur. rẽ p me,
Prædam pollicetur ªsociis, & ᵇoculi filiorum eius deficient. quis spondere
Posuit me quasi in prouerbium vulgi, & ªexemplum ᵇ sum coram eis. ª amicis, sed
Caligauit ab indignatiõe oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt. ª abominatio C
Stupebunt iusti super hoc, & innocẽs contra hypocritam suscitabitur.

Et tenebit iustus viã suam, & mundus manibus addet fortitudinem.

Igitur omnes vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem.

[a] cogitationes cordis mei.

Dies mei transierũt, cogitationes meæ dissipatę sunt [a]torquẽtes cor meum[b].

[c]lucẽ pinquã à facie tenebrarũ.

Noctem verterunt in diem[c] & rursum post tenebras spero lucem[b].

[d]Etiam si diu expectauero.

[d]Si sustinuero[b], infernus domꝰ mea est in tenebris straui lectulum meum.

Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea, & soror mea, vermibus.

Vbi est ergo nunc præstolatio mea, & D [e]patientiam[b] meam quis considerat?

[e]præstolationem.

[f]In profundissimum infernum descendẽt omnia mea: putasne sultẽ ibi erit requies mihi?

[f]Ad infernũ descendet, & simul i puluere requiescet. A

CAP. XVIII.

Baldad reprehendit Iob quod non audiat bene consulentes, & impiis pœnas enarrat.

REspondens autem Baldad Suhites, dixit,

Vsq; ad quem finem verba iacta bitis? intelligite prius & sic loquamur.

Quare reputati sumus vt iumenta, & sorduimus coram vobis?

Quid perdis animã tuã in furore tuo? nunquid propter te derelinquetur terra, & transferetur rupes de loco suo?

Nonne lux impii extinguetur, nec splẽdebit flamma ignis eius? B

Lux obtenebrescet in tabernaculo illius: & lucerna quæ super eum est, extinguetur.

Arctabuntur gressus virtutis eius, & præcipitabit eum consilium suum.

Immisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat.

Tenebitur planta eius laqueo, & exardescet contra [g]sitis[b].

[g]sitiens. (sub. capere)

Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam. C

Vndique terrebunt eum formidines, et inuoluent pedes eius.

[h]semen [i]prima firmitas. [k]ducat eũ ad maximos terrores.

Attenuetur fame [h]robur[b] eius, & inedia inuadat costas illius.

Deuoret pulchritudinẽ cutis eius, cõsumat brachia illiꝰ [i]primogenita mors[b].

Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & [k]calcet super eum quasi rex interitus[b].

Habitent in tabernaculo illius socii [l]eius qui non est[b], aspergatur in tabernaculo eius sulphur.

[l]non sui.

Deorsum radices eiꝰ siccentur, sursum autem atteratur messis eius,

‖Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in plateis, Pro. 2. d. D

Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum.

Non erit semen eius, neque progenies in populo suo, nec vllæ reliquiæ [m]regionibus[b] eius.

[m] habitationibus.

In die eius stupebunt nouissimi, & primos inuadet horror.

Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, & iste locus eius qui ignorat deum.

CAP. XIX.

Iob flagella sua & miserias describit. Derelictus est à propinquis. Vaticinatur de generali resurrectione. A

REspondens autem Iob, dixit,

Vsquequo affligitis animã meã, & atteritis me sermonibus?

En, decies confunditis me, & non erubescitis [n]opprimentes[b] me.

[n]subsãnare

Nempe si [o]ignoraui[b], mecum erit ignorantia mea.

[o]erraui,

At vos contra me erigimini, & arguitis me [p]probriis meis[b].

[p] .i. q̃ iuste p̃bris afficiar.

Saltem nunc intelligite quia deus non æquo iudicio [q]affl[i]xerit me, & flagellis suis me cinxerit.

Ecce clamabo vim patiens, & nemo exaudiet: vociferabor, & nõ est qui iudicet.

Semitam meam circunsepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit.

Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo.

Destruxit me vndiq;, & pereo, & quasi [r]euulsæ arbori[b] abstulit spem meam.

[r]lignum

Iratus est contra me furor eius, & sic B me habuit quasi hostẽ suum.

Simul venerunt [s]latrones[b] eius, & fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculũ meum.

[s]exercit9

¶Fratres meos longe fecit à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me.

Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant, obliti sunt mei.

Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ sicut alienum habuerunt me, & quasi peregrinus fui in oculis eorum.

eruum meum vocaui, & non respondit, ore proprio deprecabar illum.
C Halitum meum exhorruit vxor mea, & orabam filios vteri mei.
Stulti quoque despiciebant me: & cum ᵉeis assurgebam, ᵃab eis recessissem, detrahebant mihi
Abominati sunt me quondam consiliarii mei: & quem maxime diligebam, auersatus est me.
ᵉ& carnibus meis ᵉest ᵉpellis.
Pelli meæ ᵉconsumptis carnibus adhęsit os meum, & derelicta sunt tantum modo labia circa dentes meos.
Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus domini tetigit me.
*non D
Quare persequimini me sicut deus, & carnibus meis *saturamini?
Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei? quis mihi det vt exarentur in libro?
ᵉvt ppetuo maneant.
Stilo ferreo, & plumbi lamina, ᵉvel cælte sculpantur in silice?
¶Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum:
Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo deum.
ᵉmihi, ᵉconsūpti sunt renes mei
ᵉQuia *Quomodo
ᵉ. i, occasiones calūniandi
Quem visurus sum ᵉego ipse, & oculi mei cōspecturi sunt, & non alius, ᵉreposita est hæc spes mea in sinu meo.
ᵉQuare ergo nunc dicitis, *Persequamur eum, & ᵉradicem verbi inueniamus contra eum.
Fugite ergo à facie gladii, quoniam vltor iniquitatū gladius est, & scitote esse iudicium CAP. XX.
Impii hypocritæ, auari, & calumniatoris iniquitates breui finiendas Sophar dicit.
A Respondens autem Sophar Naamathites, dixit,
*respōdere cogūtme,
Idcirco cogitationes meæ variæ ᵉsuccedūt mihi, & mens in diuersa rapitur.
ᵉCorrectionem
ᵉDoctrinam, qua me arguis audiam, & spiritus intelligentiæ meæ respondebit ᵉmihi.
*pro me.
Hoc scio à principio, ex quo posit⁹ est homo super terram,
Quòd laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti.
ᵉsublimitas
si ascenderit vsque ad cælum ᵉsuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit:
ᵉsempiternum
Quasi sterquilinū in ᵉfine perdetur: & qui eum viderant, dicent, Vbi est?
Velut somniū auolans non inuenietur & transiet sicut nocturna.
Oculus qui eū viderat, nō videbit: nec vltra intuebitur eum locus suus
Filii eius atterētur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum.
Ossa eius implebuntur vitiis adolescētię eius, & cū eo in puluere dormiēt.
Cum enim dulce fuerit in ore eius malū, abscondet illud sub lingua sua.
Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.
Panis eius in vtero illius vertetur in ᵉin meᵉfel aspidum ᵉintrinsecus. dio eius,
Diuitias quas deuorauit euomet, & de vētre illius extrahet eas deus.
Caput aspidum fuget, occidet eum lingua viperæ. C
Non videat riuos fluminis, torrentes mellis, & butyri.
Luet q̄ fecit omnia, nec tamen cōsume ᵉi diuitiis tur: ᵉiuxta multitudinem adinuentio ꝓmutationum suarum, sic & sustinebit: onis suæ
Quoniā confringēs nudauit pauperes: non exul domum rapuit, & non ædificauit eā, tabit:
Nec est satiatus venter eius: & cum habuerit quæ concupierat, ᵉpossidere non poterit. Ecclꝰ. 6. ᵉperdetiderabilia
Non remansit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius. fua nō berabitur.
Cum satiatus fuerit, artabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum.
ᵉVtinam impleatur venter eius, & emittat vt mittat in eū iram furoris sui, & pluat super illum bellum suum. Fiet D
Fugiet arma ferrea, & irruet ī arcū æreū
ᵉEductus, & egrediēs de vagina sua, & fulgurās in amaritudine sua: vadent, & venient super eum ᵉhorribiles.
ᵉA gladio
ᵉOmnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius: deuorabit eum ignis qui turbauit non ᵉsuccenditur: affligetur relictus in tabernaculo suo.
euaginato, & ᵉsplēdēte
ᵉhorrore
Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum.
ᵉres,
ᵉApertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris dei.
ᵉi. nō poterit abscondi:
Hæc est pars hominis impii à deo, & hęreditas ᵉverborum eiꝰ à domino. CAP. XXI.
ᵉsub, ab hominibus
ᵉMigrabit
Impiorum prosperitate Iob enarrat. Eorundem repentinum interitum dixit deus, ᵉ.i, quāꝰ describit, dominus.

A Respondeus autem Iob dixit.
Audite quæso sermones meos, & agite pœnitentiam.
Sustinete me, vt ego loquar: & post mea, ►si videbitur⁾ verba ridete.
Nunqd contra hominē disputatio mea est, vt merito non debeā contristari?
Attendite me, & obstupescite, & superponite digitum ori vestro.
=recordor, Et ego quando=recordatus fuero⁾, pertimesco, & cōcutit carnē meā tremor.
Iere.12.a. abac.1.a. ‖Quare► ergo⁾ impii viuunt, =subleuati sunt⁾, confortatique diuitiis?
=senuerūt Semen eorū permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in cōspectu eorum.
B Domus eorum securæ sunt, & pacatæ, & non est virga dei super illos.
Bos eorū cōcepit, & nō abortiuit: vacca peperit, & nō est priuata fœtu suo.
Egrediuntur quasi greges paruuli eorū & infantes eorum exultant lusibus.
Tenent tympanum, & citharā, & gaudent ad sonitum organi.
=vl, absq; afflictiōe Ducunt in bonis dies suos, &= in puncto⁾ ad inferna descendunt.
Qui dixerunt deo, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.
Mala.3.d ‖Quis est oīpotens, vt seruiamus ei? &
C qd nobis prodest si orauerim9 illum?
¶Veruntamen quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit à me.
=vl O q̄ Quotiens⁾ lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris sui
Erunt sicut paleæ ante faciem venti, &
=gluma sicut=fauilla⁾ quam turbo dispergit.
Deus seruabit filiis illius dolorem patris: ⁾& cum reddiderit, tunc sciet.
Videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore omnipotentis bibet.
Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? & si numerus mensium eius dimidietur?
Nunquid deū docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat?
Iste moritur robustus & san9, diues & fœlix,
Viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur:
D Alius verò moritur in amaritudine animę absque vllis opibus:
Et tamē simul in puluere dormient, & vermes operient eos.
Certe noui cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.
Dicitis enim, Vbi est domus principis? & vbi tabernacula impiorum?
=Interrogate quēlibet de viatoribus, & hęc eadē illū ītelligere cognoscetis⁾.
Quia in diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur.
Quis arguet coram eo viā eius? & quæ fecit, quis reddet illi?
Ipse ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum=vigilabit⁾,
=Dulcis fuit glareis cocyti⁾, & post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles.
Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati? CAP. XXII.
Eliphaz arguit Iob īmisericordię. Verba infideliū: ī Iob tamē minime cōpetētia. Pœnitēti bona promittūtur.
Respondens autem Eliphaz Themanites dixit, A
R Nunquid deo potest cōparari homo, etiam cum perfectæ fuerit sciētiæ
Quid prodest deo si iustus fueris? aut qd ei cōfers si īmaculata fuerit via tua?
Nunquid timens te, arguet te, & veniet tecum in iudicium,
Et non propter malitiam tuam plurimā & infinitas iniquitates tuas?
Abstulisti enim pignus fratrum tuorū sine causa, & nudos spoliasti vestib9,
Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem.
In fortitudīe brachii tui possidebas terram, & potentissimus obtinebas eam. B
Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti.
Propterea circūdatus es laqueis, & cōturbat te formido subita.
Et putabas te tenebras nō visurū, & impetu aquarū innundantiū nō oppressum iri?
An cogitas quôd deus excelsior cęlo sit & super stellarū verticē sublimetur,
¶Et dicis, Quid enim nouit deus?= & quasi⁾ per caliginem=iudicat⁾.
Nubes latibulū eius, nec nostra cōsyderat, & circa cardines cęli perābulat.
Nunquid=semitam seculorū⁾ custodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui?
Qui sublati sunt ante tēpus suū, & flu-

=Nonne quæritis (sub. de illo īpio) sicut solēt viatores & signa eorū non agnoscitis?
=festinabit
=Placēt ei valles torrentis,
=nūquid
=iudicabit?
=, i. cōmunes mores vulgi

uius subuertit fundamentum eorum.
Qui dicebant deo, Recede à nobis: & quasi nihil possit facere omnipotens, æstimabant eum.
Cum ille implesset domos eorũ bonis: =sed cõsilium impiorum =quorum sententia procul sit à me.
Ps.106.d. ‖Videbunt iusti & lætabuntur, & innocens subsannabit eos.
=substãtia Nonne succisa est =erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?
=vt, assue ¶ =Acquiesce igitur ei, & habeto pacem & per hæc habebis fructus optimos.
Suscipe ex ore illius legem, & pone sermones eius in corde tuo.
D Si reuersus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo.
=puluere aurum Dabit pro =terra silicem, & pro silice torrentes aureos.
Eritq; omnipotens contra hostes tuos, =erit forti & argentum =coaceruabitur tibi.
tudo tua Tunc super omnipotentem deliciis affluës, & eleuabis ad deũ faciem tuã.
Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.
Decernes rem, & venit tibi, & in viis tuis splendebit lumen,
Pro.29.d ‖Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.
Saluabitur innocens, saluabitur autem in munditia manuum suarum.

CAP. XXIII.

Iob asserit se potentiam & sententiam iudicis vereri.

A =Etiã hodie =mea RESpondens autem Iob, ait,
=Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus =plagæ meæ =aggrauata est super gemitum meum.
Quis mihi tribuat vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius.
Ponam coram eo iudicium, & os meũ replebo increpationibus,
Vt sciam verba quæ mihi respondeat,
B & intelligam quid loquatur mihi.
Nolo multa fortitudine contendat =sed ponat vires mecum, =nec magnitudinis suæ mole me premat.
in me vt Proponat æquitatem contra me, & perstare possim coram eo
ueniat ad victoriam iudicium meum.
Si ad orientem iero, non apparet: si ad occidentem, non intelligam eum.
Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum. si me vertam ad dexteram, non videbo illum.
Ipse vero scit viam meam, & probabit me quasi aurum quod per ignem trãsit.
Vestigia eius secutus est pes meus, viã eius custodiui, & nõ declinaui ex ea.
A mandatis labiorum eius non recessi, & =in sinu meo abscondi verba oris eius. =more
Ipse enim solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius: & anima eius quodcunque voluit, hoc fecit.
Cumque expleuerit in me voluntatem suam, & alia multa similia præsto sunt ei.
Et idcirco à facie eius turbatus sum: & considerans eum, timore solicitor.
Deus molliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me.
Non enim perii propter imminentes tenebras, nec =faciem meam operuit caligo. =à facie mea occultatur.

CAP. XXIIII.

Iob hominum iniquitates describit. Impiorum maledictio.

AB omnipotente non sunt abscondita tempora: qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius.
Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, & pauerunt eos.
Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouem viduæ.
Subuerterunt pauperum viam, & =oppresserunt pariter mansuetos terræ. =abscondunt se
Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, =vigilantes ad prædam: præparant panem liberis. =pauperes =mane surgẽtes
Agrum non suum demetunt: & vineam eius, quem vi oppresserint, vindemiant. B
Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore:
Quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides. =Nudum ambulare sinunt
Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem spoliauerunt. absq; vestimento
=Nudis incedentibus absque vestitu, & esurientibus tulerunt spicas. = intra muros eorũ oleum
=Inter aceruos eorum meridiati sunt qui calcatis torcularibus sitiunt, producunt

De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & deus inultum abire non patitur.
Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierũt vias eius: nec reuersi sunt per semitas eius.
Mane primo consurget homicida, interficiet egenum & pauperẽ: per noctem vero erit quasi fur.
C Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus: & operiet vultum suum.
Perfodit in tenebris domos, sicut i die condixerant sibi, & ignorauerunt lucem.
Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbrã mortis: & sic in tenebris quasi in luce ambulant.
¶ Leuis est super faciem aquæ: maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam vineatum.
D [a]Ad nimium calorem trãseat ab aquis niuium, & vsque ad inferos peccatũ illius[b].
[a]sicut æstus & calor absorbent aquas niuis, ita infernus eos q peccauerunt
Obliuiscatur eius misericordia, dulcedo illius vermes: non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum.
[a]Pauit[b] enim sterilem & quę non parit, & viduæ bene non fecit.
[a]Afflixit
Detraxit fortes in fortitudine sua: & cũ steterit, non credet vitæ suæ.
[a]Parat sibi confidentiam cui innitatur, & oculi eius super vias eorũ.
[a]Dedit ei deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam, oculi autem eius sunt in vias illius[b].
[a]omnes, [b]ad nihilum
Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut [a]omnia[b] & auferentur, & sicut summitates spicarum conterentur.
Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere [a]ante deum [b]verba mea?

CAP. XXV.

Baldad probat, coram deo neminem esse mundum.

A Respondens autem Baldad Suhites, dixit, Potestas & terror apũd eum est qui facit cõcordiam in sublimibus suis,
Nunquid est numerus militum eius? & super quem non surget lumen illius?
B Nunquid iustificari potest homo compartus deo, aut apparere mundus natus de muliere?
Ecce luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius:
Quanto magis homo [a]putredo[b], & filius [a]vermis, hominis vermis?

CAP. XXVI.

Nihil deo adiutorii esse ab homine, Iob ostendit. Argumenta potentiæ dei.

Respondẽs autem Iob, dixit, A
Cuius adiutor es? nunquid imbecillis, & sustentas brachium eius qui non est fortis?
Cui dedisti consilium? forsitan illi qui non habet sapientiam, & prudentiã tuam ostendisti plurimam?
¶ Quem docere voluisti? nonne eum q B fecit spiramentum.
Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.
Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni.
Qui extẽdit aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.
Qui ligat aquas in nubibus suis, vt nõ erũpant pariter deorsum.
C
Qui tenet vultum soli sui, & expãdit super illud nebulam suam.
Terminum circũdedit aquis vsque dũ finiantur lux & tenebræ.
Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.
In fortitudine illius repente maria [a]cõgregata[b] sunt, & prudentia [a]eius[b] percussit [a]superbum[b].
[a]conturbata
Spiritus eius ornauit cælos: & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus.
[a]fortitudinem.
Ecce, hæc ex parte dicta sunt viarũ eius: & cum vix paruã stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius [a]intueri[b]?
[a]creauit
[a]manuseius serpẽtem tortuosum.
[a]intelligere

CAP. XXVII.

Ex insustentabili crucis onere Iob deum acculãt. innocẽs Iob. Afflictio impiorum. Maledictiones impii.

Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit, A
Viuit deus, qui abstulit iudicium meum, & omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animã meam:
Quia donec supererit halitus in me, & spiritus dei in naribus meis:
Non loquẽtur labia mea iniquitatem nec lingua mea meditabit mendaciũ.

Absit à me, vt iustos vos esse iudicẽ, do
nec deficiam: non recedam ab inno-
centia mea.
Iustificationem meam quam cœpi te-
B nere, non deseram: neque enim repre
hendit me cor meum in omni vita
mea.
Sit vt impius inimicus meus, & aduer-
sarius meus quasi iniquus.
¶Quæ est enim spes hypocritæ si aua-
re rapiat, =& non liberet⁾ deus animã
eius?
Nunquid deus audiet clamorem eius,
cum venerit super eum angustia?
Aut poterit in omni potente delectari,
& inuocare deum omni tempore?
Docebo vos= per manum dei⁾ quæ om-
nipotens habeat nec abscondam,
Ecce, vos omnes nostis, & vt quid hæc
sine causa vana loquimini?
C ¶Hæc est pars hominis impii apud de
um, & hæreditas violentorum, quam
ab omnipotente suscipient,
Si multiplicati fuerint filii eius, in gla-
dio erunt: & nepotes eius non satura
buntur pane.
Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur ĩ
interitu, & viduæ illius non plo-
rabunt.
Si= comportauerit⁾ quasi terram argen-
tum, & sicut lutum præparauerit ve-
stimenta:
D Præparabit quidem, sed iustus vestie-
tur illis, & argẽtum innocẽs diuidet.
AEdificauit sicut tinea domum suam,
& sicut custos fecit vmbraculum.
Psal. 48 ||Diues cum dormierit, nihil secũ aufe-
ret: aperiet oculos suos, & nihil inue
niet.
Apprehẽdet eum quasi aqua =, inopia,⁾
nocte opprimet eum tempestas
Tollet eum ventus vrens, & auferet, &
=velut turbo⁾ rapiet eum de loco suo.
Et mittet super eum, & non parcet, de
manu eius fugiens fugiet.
Stringet super eum manus suas, & sibi
labit sup illum, intuens locum eius.

=cum extirpaturus sit

=quę sunt in manu dei,

= coaceruauerit

=terror

= turbine

CAP. XXVIII.

Cum omnia in rerũ natura sint ab
homine peruestigabilia, solam dei sa-
pientiam inscrutabilem ostendit, Sa-
pientia, Intelligentia.

HAbet argentum, venarum suarũ A
principia: & auro locus est in
quo conflatur.
Ferrum de terra tollitur: & lapis
solutus calore, in æs vertitur.
=Tempus⁾ posuit tenebris, & vniuerso
rum finem ipse consyderat, lapidem
quoque caliginis, & vmbræ mortis.
=Diuidit torrens à populo peregrinan
te, eos quos oblitus est pes egentis ho
minis & inuios⁾.
*Terra de qua oriebatur panis= in loco
suo, igni subuersa est⁾.
Locus sapphiri lapides eius, & glebæ il
lius aurum.
semitam ignorauit auis, nec intuitus
est eam oculus vulturis.
Non calcauerunt eam filii institorum,
nec pertransiuit per eam leæna.
Ad silicem extendit manum suam, sub
uertit à radicibus montes.
In petris riuos excidit, & omne pretio B
sum vidit oculus eius.
Profunda quoque fluuiorum scrutatus
est, & abscondita in lucem produxit.
sapiẽtia vero vbi inuenitur? & quis est
locus intelligentiæ?
Nescit homo= pretium⁾ eius, nec inue-
nitur in terra ► suauiter⁾ viuentium.
Abyssus dicit, Non est in me: & mare C
loquitur, Non est mecum.
||Non dabitur aurum ► obrizum⁾ pro ea
nec appendetur argentum in commu
tatione eius.
Non conferetur tinctis Indiæ colori-
bus, nec lapidi sardonyco pretiosissi-
mo, vel sapphiro.
Non adæquabitur ei aurum vel= vitrũ⁾
nec commutabuntur ꝓ ea vasa auri.
=Excelsa & eminentia⁾ non memorabũ
tur comparatione eius: ⁾ trahitur aũt
sapientia de occultis⁾,
Non adæquabitur ei topazius de AE-
thiopia, nec= tincturæ mundissimę cõ
ponetur⁾.
Vnde ergo sapientia venit? & quis est
locus intelligentiæ?
Abscondita est ab oculis omnium viuẽ
tium, volucres quoq; cæli latet;
Perditio & mors dixerunt, Auribus no
stris audiuimus famã eius,
Deus intelligit viam eius, & ipse no-
uit locum illius.
Ipse enim fines mundi intuetur: & om

*Finem

= Creuit torrẽs ita vt habitari aut vadari non possit: creuit supra hoiem & mouetur

*E =, sub ea eruitur sicut ignis

=vt, locũ

sapiẽ. 7. a

=adamas,

=Coralia & gabis

=pretiosior est sapientia margaritis

=auro mũdo æstimabitur.

D

nia quæ sub cælo sunt respicit.
Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.
Quando ponebat pluuiis legem, & viã *procellis sonantibus):
Tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit, & inuestigauit.
Et dixit homini, Ecce, timor domini, ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligentia.

*fulguri & tonitruis:

CAP. XXIX.

Iob vitæ suæ anteactæ fœlicitatem & pia gesta recenset: tacitæ amicos calumniæ arguẽs, qui dicebant illum merito pati quæ patiebatur, Officium boni principis.

A Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit,
Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundum dies quibus deus custodiebat me,
Quando splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris?
Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto deus erat in tabernaculo meo.
Quando erat omnipotens mecum: & in circuitu meo pueri mei.
Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei.
B Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi.
Videbant me iuuenes, & abscondebantur: & senes assurgentes stabant.
Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.
Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat.
Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi.
Eo quod liberassem pauperem vociferantem, & pupillum cui non esset adiutor.
Benedictio perituri super me veniebat
C & cor viduæ consolatus sum.
Iustitia indutus sum: & vestiui me sicut vestimento, & *diademate), iudicio meo.
Oculus fui cæco, & pedes claudo.
Pater erã pauperũ: & causam quã nesciebã, diligentissime inuestigabam.
Conterebã molas iniqui, & de dentibꝰ illius auferebam prædam.
Dicebamq̃, In nidulo meo moriar: & sicut *palma) multiplicabo dies.
Radix mea aperta est secꝰ aquas, & ros morabitur in *messione mea).
Gloria mea *semper) innouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabit.
Qui me audiebant, expectabant sentẽtiam, & intenti tacebant ad consiliũ meum.
Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.
Expectabant me sicut pluuiã, & os suũ aperiebant quasi ad imbrẽ serotinũ.
Siquando ridebam ad eos, non credebant: & *lux vultus mei non cadebat in terram).
Si voluissem ire ad eos, sedebam primus: cumque sederem quasi rex circũstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.

*vestimẽto

*arena

*ramo meo

*mecum

D

*.i. me etiam ridẽte, nõ recedebat à facie illorum timor mei

CAP. XXX.

Quanto contemptu ab hominibus & quanta maledictione à domino tractetur, describit Iob. Mors, domꝰ oĩm.

Nvnc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cũ canibus gregis mei.
Quorum virtus manuũ mihi erat ꝓ nihilo, & vita ipsa putabantur indigni.
Egestate & fame steriles, qui rodebant in solitudine, scalentes calamitate & miseria.
Et mandebant herbas, & arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eorum.
Qui de conuallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.
In desertis habitabant torrẽtium, & in cauernis terræ vel *super glaream).
Qui inter *huiuscemodi lætabant) & esse sub sentibus delicias cõputabant.
Filii stultorum & ignobilium, & in terra penitus non parentes.
Nũc in eorũ canticum versus sum, & factus sum eis in prouerbium.
Abominãtur me, & lõge fugiunt à me, & faciẽ meã cõspuere nõ verentur.

A

*petrarũ.

*arbusta rugiebãt

B

Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me, & frenum posuit in os meũ.
[a] pueri Ad dexteram [a] orientis calamitatis meę ilico [b] surrexerunt: pedes suos subuerterũt, & oppresserunt quasi fluctibus semitis suis.
Dissipauerunt itinera mea, insidiati sũt mihi: & præualuerunt, & non fuit qui ferret auxilium.
C Quasi rupto muro, & aperta ianua irruerunt super me, & ad meas miserias deuoluti sunt.
Redactus sum in nihilũ: abstulisti quasi ventus desyderium meum: & velut nubes pertransiit salus mea.
Nunc autem in memetipso marcescit anima mea & possident me dies afflictionis.
Nocte os meum perforatur doloribus: & [a] qui me comedunt, non dormiũt [b],
[a] pulsus mei non requieuerunt. In multitudine [a] eorum [b] consumitur vestimentum meum, & quasi capitio tunicæ succinxerunt me.
[a] roboris [a] Proiecit me in lutum, & ẽ timor sicut puluis & cinis. [a] Cõparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri [b],
Clamo ad te, & non exaudis me: sto, & non respicis me.
Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.
Eleuasti me, ▸ quasi [b] super ventum ponens [a] elisisti me valide [b].
D Scio quia morti trades me, vbi constituta est domus omni viuenti.
[a] & remouisti me [a] sapientiã Veruntamen non ad consumptionem meam emittis manum tuam: & si cor tuerint, ipse saluabis.
Flebam quondam super eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.
Expectabam bona, & venerũt mihi mala: præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ.
Interiora mea efferbuerunt absque vlla requie, præuenerunt me dies afflictionis.
Mœrens incedebam, sine furore, cõsurgens, in turba clamabam.
Frater fui draconum, & socius struthionum.
Cutis mea denigrata est super me, & os sũ mea aruerunt præ [a] caumate [b].
[a] æstu, Versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.

CAP. XXXI.

Iob recenset vitæ suæ innocentiã, cuius scriptorem æternum sibi contingere optat.

Epigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidẽ de virgine.
A Quam enim partem [a] haberet in me deus [b] desuper, & hæreditatem [a] omnipotens [b] de excelsis?
[a] habeo [a] ab omni potente
Nunquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam?
Nonne ipse cõsyderat vias meas, & cũctos gressus meos dinumerat?
Si ambulaui in vanitate, aut festinauit [a] in malo [b] pes meus:
[a] ad dolũ
Appendat me in statera iusta & sciat deus simplicitatem meam.
Si declinauit gressus meus de via, & [a] si secutus est oculus meus [b] cor meum & si in manibus meis adhæsit [a] macula [b]:
[a] post oculos meos abiit
Seram, & alius comedat, & progenies [a] quæque mea eradicetur.
Si deceptum est cor meum super muliere: & si ad ostium amici mei insidiatus sum:
Scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alii:
Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima:
Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans [a] genimina [b].
B [a] frumenta
Si contempsi subire iudicium cũ seruo tu, meo, & ancilla mea, cum discepтарẽt aduersum me.
Quid enim faciam, cum surrexerit ad iudicandum deus? & cum quæsierit [b], visitauerit
[a] quid respondebo illi?
Nunquid non in vtero fecit me, & illũ operatus est: & formauit me in vulua vnus?
Si negaui quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci,
Si comedi buccellam meã solus, & nõ comedit pupillus ex ea,
(Quia ab infantia mea creuit mecum miseratio: & de vtero matris meæ egressa est mecum,)
Si despexi pereuntem, eo quòd nõ habuerit indumentum, & absque operimento pauperem.
Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est.
C

Si leuaui super pupillum manum meā etiam cum viderem me in porta superiorem:
Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus confringatur.
timui afflictionē dei super me, Semper enim *quasi tumentes super me fluctus timui deum⁾, & pondus eius ferre non potui.
Si putaui aurum robur meum: & obrizo dixi, Fiducia mea:
Si lætatus sum super multis diuitiis meis, & quia plurima reperit manus mea:
Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare.
*seduxit me, Et =lætatum est⁾ in abscondito cor meum, & osculatus sum manū meam ore meo,
Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra deum altissimum.
Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat: & exultaui ꝙ inuenisset eum malum:
D Non enim dedi ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledicens animam eius.
Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt saturemur?
Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.
Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam.
Si expaui ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me:
*si =& non magis⁾ tacui, nec egressus sum ostium.
Quis mihi tribuat auditorem, vt desyderium meū audiat omnipotens: & librum scribat ipse qui iudicat*,
*me *vl, si nō =Vt in⁾ humero meo portē illū, & circundem illū quasi coronam mihi?
*Numerū gressuum meorū annuntiarē illi, velut princeps offerrē illi causā meam. *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi principi offeram eum⁾.
Si aduersum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius deflent,
Si fructus eius comedi absq; pecunia, & animam agricolarum eius afflixi:
Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina.

Finita sunt verba Iob.

CAP. XXXII.

Eliu tacētibus cæteris, arguit illos insipientiæ. Docet non ætatē, sed spiritum dei dare prudentiam.

A Miserunt autem tres viri isti respondere Iob, eò ꝙ iustus sibi videretur.
Et iratus, indignatusq; est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram: iratus est autem aduersum Iob, eò quòd iustum se esse diceret =coram deo⁾. *magis ꝙ deum.
Porrò aduersum amicos eius indignatus est, eò ꝙ non inuenissent responsionem =rationabilem, sed tantummodo⁾ condemnassent Iob. =qua (vl, & tamē).
Igitur Eliu expectauit Iob loquētē: eò ꝙ seniores essent qui loquebantur.
Cū autē vidisset ꝙ tres respondere nō potuissent, iratus est vehementer. B
Respondensq; Eliu filius Barachel Buzites, dixit,
¶Iunior sum tempore, vos autem antiquiores: idcirco =demisso capite⁾ veritus sum vobis indicare meam sententiam. =expaui, &
Sperabam enim ꝙ ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doceret sapientiam.
Sed vt video, spiritus est in hominibus, & inspiratio omnipotentis dat intelligentiam.
Non sunt =longæui⁾ sapientes, nec senes intelligunt iudicium. =magnates
Ideo dicam, audite me, ostendā vobis etiam ego meam =sapientiam⁾. C =vl, opinionem.
Expectaui enim sermones vestros, audiui prudentiam vestram, donec =disceptaremini sermonibus⁾: =inuestigaretis sermones:
Et donec putabā vos aliquid dicere, consyderabā: sed vt video, nō est qui possit arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius:
Ne forte dicatis, Inuenimus sapientiā, deus proiecit eum, non homo.
Nihil locutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi. D
Extimuerunt, nec responderunt vltra, abstuleruntq; à se eloquia.
Quoniā igitur expectaui, & nō sunt locuti: steterūt, nec vltra respōderūt:
Respondebo & ego partem meam, & ostendam =scientiam⁾ meam. =vl, opinionem

Plenus sum enim sermonibus, & coartat me spiritus vteri mei.
Et venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dis rumpit.
Loquar, & respirabo paululum: aperiã labia mea, & respondebo.
Non accipiam personam viri, & deum homini non æquabo.
Nescio enim quãdiu subsistã & si post modicum tollat me factor meus.

CAP. XXXIII.

Ostendit Eliu in quo Iob peccauerit. Cum deo non contendendum, nec eius opera scrutanda curiosius.

A Audi igitur Iob eloquia mea, & oẽs sermones meos ausculta.
Ecce, aperui os meum, loquetur lingua mea in faucibus meis.
Simplici corde meo sermones mei, & scientiam puram labia mea loquentur.
Spiritus dei fecit me, & spiraculũ omnipotentis viuificauit me.
Si potes, responde mihi, & aduersus faciem meam consiste.
Ecce, & me sicut & te fecit deus, & de eodem luto ego quoq; formatus sum.
Veruntamen miraculum meum non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi grauis.
Dixisti ergo in auribus meis, & vocem
B verborum tuorum audiui,
Mundus sum ego, absq; delicto immaculatus, & non est iniquitas in me.
Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi.
Posuit in neruo pedes meos, custodiuit omnes semitas meas.
Hoc est ergo in quo nõ es iustificatus, respondebo tibi, quia maior sit deus homine.
¶Aduersus eum contendis, q̃ non ad omnia verba responderit tibi?
Semel loquitur deus, & secundo id ipsum non repetit.
Per somniũ in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo:
Tunc aperit aures virorũ, & erudiens eos instruit disciplina,
Vt auertat hominem ab his quæ fecit, & liberet eum de superbia.
Eruens animam eius à corruptione: & vitam illius, vt non transeat in gladium.
C Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit.
Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus ante desyderabilis.
Tabescet caro eius, & ossa quæ tecta fuerant, nudabuntur.
Appropinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.
Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus, vt annuntiet hominis æquitatem,
Miserebitur eius, & dicet, Libera eum, vt non descendat in corruptionem: inuenit in quo ei propitier.
Consumpta est caro eius à suppliciis reuertatur ad dies adolescentiæ suæ.
Deprecabitur deum, & placabilis ei erit: & videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iustitiam suam.
D Respiciet homĩes, & dicet, Peccaui, & vere deliqui: & vt eram dignus, non recepi.
Liberauit animam suã, ne pergeret in interitum, sed viuens lucem videret.
Ecce, hæc omnia operatur deus tribus vicibus per singulos,
Vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium.
Attende Iob, & audi me: & tace, dum ego loquor.
Si autem habes quod loquaris, responde mihi, loquere: volo enim te apparere iustum.
Quòd si nõ habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

CAP. XXXIIII.

Eliu probat deum non esse iniquum iudicem, tum quòd sit mundi iudex, tum quòd omnium rerum potens administrator sit. Ostendit ipsum Iob, etsi non merito suo, tamen iniuste non affligi, aut citra causam. Mutatio regnorum, opus est dei. Malus magistratus, malo populo datur.

4 Pronuntians itaque Eliu, etiã hæc locutus est,
Audite sapientes verba mea, & eruditi auscultate me:
Auris enim verba probat, & guttur

hominẽ nõ cognominabo C. 1. nõ celabo nomẽ, si fuerit ĩpi9.) si dissimulauero nomẽ,
frõs mea manus mea sup te
occasiones Vno modo
altero ei q nõ videt illum C. 1. vno modo, in somnis altero cum corripit hominẽ. terrefacit eos,
magno dolore afficit.
ita vt nõ videat: & cõfringẽ ossa eius vt euanescant.
eloquẽs
Tenerior efficiet caro ei9 carne pueritiæ,

escas gustu diiudicat.
Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus quid sit melius,
Quia dixit Iob, Iustus sum, & deus subuertit iudicium meum.
[a].i. cogor mētiri, cū ius ꝓ me habeo: [a]In iudicādo enim me, mendaciū est[b]: violenta sagitta mea absque vllo peccato.
Quis est vir vt est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam,
Qui graditur cū operātibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis?
Dixit enim, Non placebit vir deo, etiam si [a]cucurrerit cum eo[b],
[b].i. iuste vixerit, Ideo viri cordati audite me, absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas.
Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis.
Vere enim deus nō condemnabit frustra, nec omnipotens subuertet iudicium.
B [c]pro se Quem constituit [a]alium[b] super terrā? aut quem posuit super orbem quem fabricatus est?
Si direxerit ad eū cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet:
Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur.
¶Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, & ausculta vocem eloquii mei.
[d]dominabitur? Nunquid qui non amat iudicium, [a]sanari potest[b]? & quomodo tu eū qui iustus est, intantum condemnas,
[e]ipius es: Qui dicit regi, [a]apostata[b]: qui vocat duces impios?
Deu. 10. d ‖Qui non accipit personas principum: nec cognouit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius sunt vniuersi.
2. par. 19 c sapiē. 6. b eccli. 35 b rom. 2. b. gal. 2. b. eph. 6. b. colos. 3. d. act. 10. e. 1. pet. 1. e. Subito moriētur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt, & auferent violentum absque manu.
Oculi enim eius super vias hominū, & omnes gressus eorum consyderat.
Non sunt tenebræ, & non est vmbra
C mortis, vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.
[f]necesse ē homini, Neq; enim vltra [a]in hominis potestate est[b], vt veniat ad deum in iudicium.
¶Conteret multos innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.
Nouit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.
Quasi impios percussit eos [a]in loco videntium[b].
[a].i. coram omnib9. [a]Qui quasi de industria[b] recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt,
[a]Propterea quod
Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.
Ipso enim concedente pacem, quis est qui comdemnet? ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum & super gentes & super omnes homines?
¶Qui regnare facit hominem hypocritam, [a]propter peccata populi[b].
D [a]ad affligendū populum.
Quia ergo ego locutus sum ad deum, [a]te quoq; non prohibebo[b].
Si erraui, tu doce me: si iniquitatem locutus sum, vltra non addam.
[a]intermittā, nō addam aliquid.
Nunquid à te [a]deus expetet eam[b], quia displicuit tibi? tu enim cœpisti loqui, & non ego: ꝙ si quid nosti melius, loquere.
[a]respōsio dāda est,
Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me.
Iob autem stulte locutus est, & verba illius non sonant disciplinam.
Pater mi, probetur Iob vsque ad finē: ne desinas ab homine iniquitatis.
Quia addidit super peccata sua blasphemiā: inter nos interim constringatur, & tunc ad iudicium prouocet sermonibus suis deum.

CAP. XXXV.

Non deo, sed homini, vel nocet impietas, vel prodest pietas. Caro iudicat deum sua non curare.

A Igitur Eliu hæc rursum locutus est,
Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, Iustior sum deo?
Dixisti enim, [a]Nō tibi placet quod rectum est: vel quid tibi proderit, si ego peccauero[b]?
[a]Quid ꝓderit tibi? vl quā vtilitatē capiā si recessero à peccato?
Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum.
Suscipe cælum & intuere, & contemplare æthera ꝙ altior te sit.
Si peccaueris, quid ei nocebis? & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, qd facies contra eum?
B

Porrò si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?
Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iustitia tua.
C Propter multitudinem calumniatorũ clamabunt & eiulabunt propter vim brachii tyrannorum.
Et nõ dixit, Vbi est deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?
*doctiores tecit q̃ Qui *docet nos super *iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos.
D Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter superbiam malorum.
*verũtamen mẽ daciũ est q̃ non *iac iudicium *quia *Ideo *Non ergo fruſtra audiet deus, & omnipotens causas singulorum intuebitur.
Etiã cũ dixeris, Non consyderat: iudicate coram illo, & expecta eum.
Nunc enim *non infert furorem suũ, nec vleiscitur scelus valde:
*Ergo Iob fruſtra aperit os suũ, & absq̃ scientia verba multiplicat.

CAP. XXXVI.

Rursum declarat Eliu dei iustitiam ab operibus eius. Quare dominus corripiat aut flagellet. Hypocritarum iudicium, confusio & desperatio. Fideli homini cognita dei opera.

A ADdẽs quoq̃ Eliu, hęc locutꝰ est,
Sustine me paululũ, & indicabo tibi: adhuc enim habeo quod pro deo loquar.
Repetam scientiã meã à principio, & operatorem meum probabo iustum.
Vere enim absq̃ mendacio sermones mei, & perfecta scientia probabitur tibi.
Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens*
*corde. ►Sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.
Non auferat à iusto oculos suos, & reges in solio collocat in perpetuum, & illi eriguntur.
¶Et si fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis,
*afflictionis. Indicabit eis opera eorum & scelera
B eorum, quia violenti fuerint.
Reuelabit quoque aurem eorũ, vt corripiat: & loquetur, vt reuertantur ab iniquitate.
Si audierint & obseruauerint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria,
*delectationibus, Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.
*morientur absq̃ cognitione dei, neque clamabunt cum vincti fuerint.
Morietur in tempestate anima eorũ, & vita eorum inter effœminatos.
*pueritia *icortatores. Eripiet de angustia sua pauperẽ, & reuelabit in tribulatione aurem eius.
C Igitur saluabit te de ore angusto latissime, & non habente fundamentum subter se: requies autem mensæ tuæ
*positio erit plena pinguedine.
C.l. quod Causa tua quasi impii iudicata est, causam iudicium q̃ recipies.
positũ erit super Non te ergo superet ira, vt aliquẽ opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.
*Depone magnitudinem tuam absq̃ tribulatione, & omnes robustos fortitudine,
*Nunqd erit posita tua *oia robora fortiu Ne protrahas noctem, vt ascendant populi pro eis.
dimittet *deyderes nodẽ vt exterminet populos eos *vel, eruet Caue ne declines ad iniquitatẽ: hanc enim cœpisti sequi post miseriam.
Ecce, deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.
Quis poterit scrutari vias eius? aut quis audet ei dicere, Operatus es iniquitatem?
D Memento q̃ ignores opus eius de quo cecinerunt viri.
*docens *docere Omnes homines vident eum, vnusquisq̃ eum quisque intuetur procul.
*magnificentes Ecce deus magnus vincens scientiam nostram: numerus annorum eius inæstimabilis.
Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum,
*stillabit aſſiſtentiã. Qui de nubibus fluunt, quæ prætexũt cuncta desuper,
*& deponere regni mentum Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum,
Et fugurare lumine suo desuper, cardines quoq̃ maris operiet.
Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus.
*.i. afflictiones. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei vt rursus adueniat,
*propter oſcisio eius sit, & ad eam possit ascendere.
¶Annuntiat de ea amico suo, quòd possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.

CAP. XXXVII.

Ex aliis operibus probat Eliu sapientiam dei & iudicium eius imperuestigabile.

A

SVper hoc expauit cor meum, & emotum est de loco suo.
Audite auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem.
Subter omnes cælos ipse consyderat, & lumen illius super terminos terræ.
Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non [2]inuestigabitur[1], cum audita fuerit vox eius.
Tonabit deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia
Qui præcipit niui vt descendat super terrã, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suæ.
Qui in manu [2]omnium hominum signat[1], vt nouerint singuli opera sua.

B

Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur.
Ab [2]interioribus[1] egredietur tempestas, & ab arcturo frigus.
Flante deo concrescit gelu, & rursum latissime funduntur aquæ.
[2]Frumentum desyderat nubes, & nubes spargunt lumen suum[1].
Quę iustrant per circuitum quocunq; eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præcepit illis super faciẽ orbis terrarum,
Siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri.

C

Ausculta hæc Iob: sta, & consydera mirabilia dei.
Nunquid scis quando præcepit deus pluuiis, vt ostenderent lucem nubium eius?
Nunquid nosti semitas nubium magnas, & perfectas scientias?
Nonne vestimenta tua calida sunt, cũ [2]nõ enim perflata fuerit terra austro?
Tu forsitan cum eo fabricatus es, cælos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.
Ostende nobis quid dicamus illi: [2]nos quippe inuoluimur tenebris[1].

D

Quis narrabit ei quæ loquor? etiam si locutus fuerit homo, deuorabitur.
At nunc non vident lucem: subito aer cogetur in nubes, & vẽtus transiens fugabit eas,
Ab aquilone [2]aurum venit, & ad deum formidolosa laudatio[1].
Dignè eum inuenire non possumus: magnus fortitudine, [2]& iudicio, & iustitia, & enarrari non potest[1].
Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.

[2]retardabit eas (sci licet fulgur & tonitruũ,) [2]omnes homines claudet (i. coget vehementia tonitrui homines se abscõdere,)

[2]meridie [2]Etiam vt irriget, aggrauabit nubem, & [2]dispget nubẽ pluuiæ suæ.

[2]i. claræ tempestates vt aurũ, in laudẽ coram terribili deo.

CAP. XXXVIII.

[2]de iure suo & bona causa nõ dabit rationẽ,

Alloquitur dominus Iob, ostendens ei suam iustitiam ex inscrutabilibus suis operibus.

A

RESpondens autem dominus Iob de turbine, dixit,
Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis?
Accinge sicut vir, lumbos tuos, interrogabo te & respondebo mihi.
Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, si habes intelligentiam.
Quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineam?
Super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis dimisit lapidem angularem eius,
Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filii dei?
Quis conclusit ostiis mare, quando erũpebat quasi de vulua procedens,
Cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem?
Circundedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia,
Et dixi, Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

B

Nunquid [2]post ortum tuum[1] præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum?
[2]Et tenuisti concutiens[1] extrema terræ, & excussisti impios ex ea?
Reformabitur vt lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum.
Auferetur ab impiis lux sua, & brachiũ excelsum confringetur.
Nunquid ingressus es profundum maris, & in nouissimis abyssi deambulasti?
Nunquid apertæ sunt tibi portæ mor-

[2]á diebus tuis

[2]vt appre hendat

tis, & ostia tenebrosa vidisti?
Nunquid consyderasti latitudines terræ? indica mihi si nosti omnia,
In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit,
Vt ducas vnumquodque ad terminos? suos, & intelligas semitas domꝰ eius
C Sciebas tunc quòd nasciturus esses? & numerum dierum tuorum =noueras)?
Munquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti,
Quæ præparaui in tempus =hostis), in diem pugnæ & belli?
Per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram?
Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitrui.
Vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur.
D Vt impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes?
Quis est pluuiæ pater? vel quis genuit stillas roris?
De cuius vtero egressa est glacies? & =gelu) de cælo quis genuit?
In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi cōstringitur.
Nunquid =coniungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum arcturi poteris dissipare)?
Nunquid producis luciferum in tempore suo & vesperum =super filios terræ) consurgere facis?
Nunquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra?
Nunquid eleuabis ad nebulam vocem tuam, & impetus aquarum operiet te?
Nunquid mittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent tibi Adsumus?
Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit =gallo) intelligentiam?
Quis enarrabit cælorum rationem, & =concētum cæli quis dormire) faciet?
Quando fundebatur puluis in terra, & glebæ compingebantur.

*multorū

*angustię

*pruinam

*facere poteris maturescere fructus delicatos Vergiliarum, aut serotinos fructus Orionis aperire facies?

*cum stellis minoribus

*cordi

*nubes plenas aqua quis descendere

CAP. XXXIX.

Pulli coruorum nos docent fiduciam in deum. Rursus ostendit dominus mirabilia quæ facit in animalibus.

A Nvnquid capies leænæ prædam, & =animam) catulorum eius implebis,
Quando cubant in antris, & in specubus insidiantur?
‖Quis præparat coruo escā suam, quando pulli eius clamant ad deum, vagantes, eò quòd non habeant cibos?
Nunquid nosti tempus partus ibi cum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti?

*congregationem

Psa. 146. b

Dinumerasti menses cõceptus earum, & scisti tempus partus earum?
Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.
pingue- scunt =Separantur) filii earum, pergunt ad pastum egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.
Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit?
Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis.
tumultũ Contemmit =multitudinem) ciuitatis, clamorem exactoris non audit.
Circunspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.
Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur præsepe tuum?
Nunquid alligabis rhinocerota ad arãdum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te?
Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?
Nunquid credes illi quoniam sementẽ
* ad reddat tibi, & *aream tuã cõgreget.
iucũdior Penna struthionis =similis) est pennis herodii & accipitris,
Quando derelinquit ouа sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea?
Obliuiscitur quòd pes conculcet ea, aut bestia agri conterat.
vel, Duri ter dere linquit =Duratur ad) filios suos quasi non sint sui, frustra laborauit nullo timore cogente.
Priuauit enim eam deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.
Cum tempus fuerit in altum alas erigit: deridet equum & ascensorẽ eius.
Nunquid prębebis equo fortitudinem, aut circũdabis colle eius hinnitum?
terrebis Nunquid =suscitabis) eum quasi locustas =gloria) narium terror.
robur
in forti- tudine: Terram vngula fodit, exultat = audacter): in occursum pergit armatis.
Contemnit pauorem, nec cedit gladio.
=ferũ lan ceæ & ha stæ. Super ipsum sonabit pharetra, =vibrabit hasta & clypeus).
Feruens & fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.
Vbi audierit buccinam, dicit, Vah pro commo- tionem cul odoratur bellum, =exhortationẽ) ducum, & vlulatum exercitus.
D Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum?
Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?
In petris manet, in præruptis silicibus commoratur, atq; inaccessis rupibus.
Inde contemplatur escam, & delonge oculi eius prospiciunt.
Pulli eius lambunt sanguinem: & vbicunque cadauer fuerit, statim adest.
Et adiecit dominus, & locutus est ad Iob,
Nunquid qui cõtendit cum deo, =tam facile conquiescit? vtique qui arguit deum, debet respondere ei. = recedet? (vel, erudietur?)
Respondens autem Iob domino, dixit,
=Qui leuiter locutus) sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum. =Ecce cõtemptibilis
Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem, & alterum, quibus vltrà nõ addam.

CAP. XL.

Collatio humanæ imbecillitatis cũ diuina potentia. Behemoth, eiusq; malitia, potẽtia diaboli & vis describitur.

RESpondens autem dominus Iob de turbine, dixit. A
Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & indica mihi.
Nunquid irritum facies iudicium meũ & cõdemnabis me, vt tu iustificeris?
Et si habes brachiũ sicut deus, & si voce simili tonas?
Circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.
Disperge =superbos furore tuo) & respice omnem arrogantem humilia. = indignationem
Respice cunctos superbos, & cõfunde eos, & contere impios in loco suo. iræ tuæ, B
Abscondе eos in puluere simul, & facies eorum demerge in foueam:
Et ego confitebor quòd saluare te possit dextera tua,
Ecce, Behemoth quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet.
Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.
Stringit caudam suam quasi cedrum, nerui testiculorum eius perplexi sunt.
Ossa eius velut fistulæ æris, cartilago illius quasi laminæ ferreæ.

c Ipse est principium viarum dei qui fecit eum, applicabit gladium eius.
Huic montes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi.
Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus.
Protegunt vmbræ vmbram eius, circundabunt eum salices torrentis.
[a] festinabit: Ecce, absorbebit fluuium, & non [a] mirabitur, habet fiduciam quòd influat Iordanis in os eius.
[b] Oculis suis capitur ipse laqueis perfora tur ei naris. [c] ipina
[b] In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius[b].
An extrahere poteris Leuiathã hamo, & fune ligabis linguam eius?
Nunquid pones circulum in naribus eius aut [c] armilla[c] perforabis maxillam eius.
Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?
Munquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum?
Nunquid illudes ei quasi auiaut ligabis eum ancillis tuis?
Concident eum amici, diuident illum negotiatores?
Nunquid implebis sagenas pelle eius, & [d] gurgustium piscium[d] capite illius?
[e] taberna cula piscatoria
Pone super eum manum tuam: memento belli, nec vltra addas loqui.
[f] ad aspectum eius pricietur. (sub. hõ, timore correpto) Iere. 50. g
Ecce, spes eius frustrabitur eum, & [f] videntibus cunctis præcipitabitur.

CAP. XLI.

Reprehenditur malitia Satanæ sub nomine Behemoth.

NOn [a] quasi crudelis suscitabo eũ[a]: quis enim resistere potest vultui meo?
Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? omnia quę sub cęlo sunt, mea sunt.
[a] est fortis q audeat eum suscitare:
[b] faciet vt obmutescam,
Non [b] parcam ei[b], & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.
Quis reuelabit faciem indumenti eius? & in medium oris eius quis intrabit?
Portas vultus eius quis aperiet? per gyrum dentium eius formido.
[c] squamæ [d] clausę sũt [e] gnaculo arcto: B
[c] Corpus[c] illius quasi scuta fusilia [d] compactum squamis se prementibus[d]:
Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas:
Vna alteri adhærebunt, & tenentes se nequaquam separabuntur.
Sternutatio [e] eius splendor ignis, & oculi eius vt [e] palpebræ diluculi[e].
[e] splendores aurorę.
De ore eius lampades procedunt sicut tedæ ignis accensæ.
De naribus eius procedit fumus sicut ollæ succensæ, atque feruentis.
Halitus eius prunas ardere facit, & flãma de ore eius egreditur.
In collo eius morabitur fortitudo, & [f] faciem eius præcedet egestas[f].
[f] ante eã
Membra carnium eius cohærentia sibi: [g] mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur[g].
[g] vertetur in lætitã dolor.
Cor eius indurabitur tanquam lapis, & [h] stringetur quasi malleatoris incus[h].
[h] C fortis ist
Cum sublatus fuerit, timebũt [i] angeli[i], & territi purgabuntur.
[i] vnaquæq; in eo, ti
[k] Cum apprehẽderit eum gladius[k], subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax:
[k] mouebis tur. [l] sorte eã
Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs.
[l] sicut lapis molaris
Non fugabit eum vir sagittarius, in sti pulam versi sunt ei lapides fundæ.
[m] inferior, [n] sortes,
Quasi stipulam æstimabit [m] malleum[n], & deridebit vibrantem hastam.
[o] Qui atti gerit eum gladio.
Sub ipso [o] erunt radii solis, sternet sibi aurum quasi lutum[o].
D
Feruescere faciet quasi ollam profundum: mare ponet quasi cum vnguenta bullsunt.
[p] telacvel, machinã bellicã
Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentem.
[q] sunt pęnitentiæ acuti
Non est super terram [p] potestas quæ comparetur ei, quasi factus est vt nullum timeret.
testacea, [r] sternendi est acuti
Omne sublime videt, ipse est rex super [q] vniuersos filios superbiæ.
super iumenta.
[s] quod [t] ad terre magna &

CAP. XLII.

Iob pœnitet. Amici eius reprehenduntur à deo. Oranti Iob pro amicis duplicia restituuntur. Benedictio dei. Diuitiæ Iob. Moritur.

RESpondens autem Iob domino, dixit,
Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio.
Quis est iste qui celat consilium absque scientia: ideo insipienter locutus sum, & quæ vltrà modum excedunt scientiam meam.

Audi,& ego loquar: interrogabo te , & oſtende mihi.

Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te.

B Idcirco ipſe me reprehendo,& ago pœnitentiam in faúilla & cinere.

¶Poſtquam autem locutus eſt dominꝰ verba hæc ad Iob , dixit ad Eliphaz Themanitem , Iratus eſt furor meus in te,& in duos amicos tuos, quoniã non eſtis locuti corã me rectum ſicut ſeruꝰ meus Iob. Sumite ergo vobis ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & ite ad ſeruum meum Iob, & offerte holocauſtũ pro vobis: Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis: faciem eius ſuſcipiam,vt non *vobis imputetur ſtultitia' : neque enim locuti eſtis coram me rectum, ſicut ſeruus meus Iob.

*faciã vobiſcũ putationem ob ſtultitiam veſtram:

¶Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites: & fecerunt ſicut locutus fuerat dñs ad eos,& ſuſcepit dñs faciem Iob.

C Dominus quoque conuerſus eſt ad *pœnitentiam Iob,cum oraret ille pro amicis ſuis. Et addidit dñs omnia quęcũq; fuerant Iob,duplicia. Venerunt autem ad eum omnes fratres ſui, & vniuerſæ ſorores ſuæ, & cuncti qui nouerant eũ prius : & comederunt cum eo panem in domo eius, & *mouerunt ſuper eum caput', & conſolati ſunt eum ſuper omni malo quod intulerat dominus ſuper eum.Et dederunt ei vnuſquiſque *ouem vnam', & inaurem auream vnam. Dominus autem benedixit nouiſſimis Iob magis , quam principio eius. Et facta ſunt ei quatuordecim millia ouium, & ſex millia camelorum , & mille iugaboum:& mille aſinæ : Et fuerunt ei ſeptem filii, & tres filiæ.Et vocauit nomen vnius *Dien , ' & nomen ſecundæ *Caſſiam', & nomen tertiæ *Cornu ſtibii'. Non ſunt autem inuentę mulieres ſpecioſæ ſicut filiæ Iob in vniuerſa terra : deditque eis pater ſuus hæreditatem inter fratres earum. ¶Vixit autem Iob poſt flagella hæc, centum quadraginta annis, & vidit filios ſuos & filios filiorum ſuorum,vſque ad quartam generationem,& mortuus eſt ſenex , & plenus dierum.

*conuerſionem

*admouerunt ſe.

*vnã, numũ vnũ, D

*Iemina, *Ceſia, *Cerẽ happuch.

Liber psalmorum.

Beati viri descriptio. Impiorum & infidelium interitus.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentię, non sedit.

Iere. 17. b ||Sed in lege domini voluntas eius: & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo.

Et folium eius non defluet & omnia quæcunque faciet prosperabuntur.

¶Non sic impii, non sic: sed tãquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

Ideo non resurgẽt impii in iudicio: neque peccatores in concilio iustorum

Quoniam nouit dominus viam iustorum: & iter impiorum peribit.

ambulauit
irrisorũ
arbor
super riuos
gluma (vl, qsquiliæ)
stabunt (cõsistẽt)
vl, congregatiõe

PSAL, II.

Consilium gentium contra Christũ. Impiorum pœna. Rex Iudæorum & gẽtium Christus, docet euangelium. Exortatio ad principes. Beati.

Quare fremuerunt gentes: & populi meditati sũt inania? Astiterunt reges terrę, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius.

Act. 4. c.
tumultuantur
cõsilium
interant
pariter

Dirumpamus vincula eorũ, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum.

¶Qui habitat in cælis irridebit eos: & dominus subsannabit eos.

Tunc loquetur ad eos in ira sua: & in furore suo conturbabit eos.

¶Ego autem cõstitutus sum rex ab eo super Sion montẽ sanctum eius, prædicans præceptum eius.

cõstituĩ regẽ meũ
meũ, Nũtiabo statutum.

||Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Act. 13. c.
heb. 1. b. 5 b.

Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Apoc. 2. g. 19. c.

|| Reges eos in virga ferrea & tanquã vas figuli confringes eos.

¶ Et nunc reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram.

Seruite domino in timore: & exultate ei cum tremore.

Apprehẽdite disciplinam, nequando irascatur dominus, & periatis de via iusta,

Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

Cõteres
Osculamini filiũ (vl, electum, aut pure)
& pereatis via.
modicũ

PSAL. III.

¶Psalmus Dauid cum fugeret à facie Absalom filii sui. 2. Reg. 15.

Christi aduersarii. Fides & spes in tribulatione. Mors & resurrectio Christi. Gratiarum actio. Salus. Benedictio.

Domine quid multiplicati sunt q tribulant me, multi insurgunt aduersum me?
Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in deo eius. *
Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.
Voce mea ad dominū clamaui: & exaudiuit me de monte sancto suo. *
¶Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi: quia dominus suscepit me.
Non timebo millia populi circundantis me: exurge domine, saluum me fac deus meus.
Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa: dentes peccatorum contriuisti.
Domini est salus: & super populum tuū benedictio tua. *

PSAL. IIII.

¶In finem in carminibus, Psalmus Dauid.

Inuocandus deus in tribulatione. Sancti. Irasci. Sacrificium. Lumen dei. Lætitia. Pax.

CVm inuocarē exaudiuit me deꝰ iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi, miserere mei & exaudi orationem meam.
Filii hominum, vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? *
Et scitote quoniam mirificauit dominus sanctum suum: dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.
‖ Irascimini & nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini,
Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona
signatū est super nos lumē vultus tui domine: Dedisti lætitiam in corde meo,
à fructu frumēti, vini, & olei sui multiplicati sunt,
In pace in idipsum dormiam & requiescam, quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me.

PSAL. V.

¶In finem pro ea quæ hęreditatem consequitur, Psalmus Dauid.

Oratio infidelium contra persecutores. Misericordia. Lętitia in spe. Dilectio. Voluntas dei.

VErba mea auribus percipe domine intellige clamorem meum.
Intēde voci orationis meæ, rex meus & deus meus.
quoniam ad te orabo: Domine mane exaudies vocem meam.
mane astabo tibi & videbo: Quoniam non deus volens iniquitatem tu es,
neque habitabit iuxta te malignus: Neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.
odisti omnes qui operantur iniquitatem: Perdes omnes qui loquuntur mēdacium.
virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus.
Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam: adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.
Domine deduc me in iustitia tua: propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.
Quoniam non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est.
‖Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, Iudica illos deus.
decidant à cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te domine.
Et lætētur omnes qui sperant in te, inęternū exultabūt, & habitabis in eis.
& gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum: Quoniam tu benedices iusto
domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos

PSAL. VI.

¶In finem in carminibus, Psalmus Dauid pro octaua.

Oratio hominis horrores animę experti, Lętitia ob exauditā orationem,

quàm
*Sela.
clypeus
*Sela.
Ioh. 2. d.
inimicos meos in maxillam:
*Sela.
Lannaseah ī Neginoth,
inuoco exaudi
in latitudinem eduxisti
gloriam meam in ingnominiam?
*Sela
segregauit dominus misericordē sibi:
Ephe. 4. f
o Pauete,
reputate
& silete
Sela.
eleua
o à tēpore quo frumentū eorū, & mustum multiplicata sunt

simul
solus
a sup Hannehiloth
clamoris mei:
stabunt
incuruabo me versus
meo viā tuam.
rectum: intimum eorū prauitates
Infr. 13. b. rom. 3. b.
Desola
propter
rebellauerūt cōtra
laudabūt & ꝓteges eos
lętabuntur
beneplacito tuo circundabis eum
Neginoth,

DOmine ne in furore tuo arguas me: neq; in ira tua corripias me.
Miserere mei domine, quoniã infirm⁹ sum: sana me domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.
Et anima mea turbata est valde: sed tu domine vsquequo?
Conuertere domine, & eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam,
Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in ^infernο ^autem quis ^confitebitur tibi?
^Laboraui ^in gemitu meo, ^lauabo ^ per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum ^rigabo ^.
^Turbatus est ^à furore oculo⁹ meus ^inueteraui inter ^omnes inimicos meos.
Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei.
Exaudiuit dominus deprecationẽ meã: dominus orationem meam suscepit.
Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei: conuertantur & erubescant valde ^velociter.

^sepulchro
^laudabit te?
^Defeci ^natare faciam
^ dissoluã
^ :cõtabuit
^dimotus est ꝓpter Matt. 7. d 25. d. luc. 13. f.

PSAL. VII.

^Sigaion. ^vi, facto

¶ ^Psalmus ^Dauid quem cãtauit domino pro ^verbis ^ Chusi filii Iemini. 2. Reg. 16. d.
Oratio fidelis calumniam patientis. Terret aduersarios vt resipiscant. Impii sibi sunt exitio. Gratiarum actio.

^laceret & nõ sit ^pacifice de genti mecũ. malũ: & spoliaui inimicos meos sine causa
*Sela,
^ꝓpter indignationes ^restitue me in officio ꝙ mihi demãdaras.

DOmine deus meus in te speraui: saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me:
Nequãdo rapiat vt leo animam meam: ^dum non est qui redimat, neque ^qui saluum faciat.
Domine deꝰ meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis,
Si reddidi ^retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis ^,
Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat. *
Exurge domine in ira tua: & exaltare ^in finibus ^inimicorum meorum.
& ^exurge domine deus meus in præcepto quod mandasti ^: Et synagoga populorum circundabit te.
& propter hãc in altum regredere: Dominus iudicat populos.

^quę sunt in me

iudica me domine secũdum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam ^super me ^,
^Consumetur nequitia peccatorum ^, & diriges iustum ‖scrutans corda & renes deus *.
^Iustum adiutorium meum a domino ^ qui saluos facit rectos corde.
¶ Deus iudex iustus, fortis, & patiens nunquid ^irascitur per singulos dies?
Nisi ^conuersi fueritis ^, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum.
Et in eo parauit ^ vasa mortis ^: sagittas suas ^ardentibus ^effecit.
¶ ‖Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem: & peperit ^iniquitatem ^.
Lacum aperuit, & effodit eum: & incidit in foueam quam fecit.
Conuertetur ^dolor ^eius in caput eius: & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.
Confitebor domino secundum iustitiã eius: & psallam nomini domini altissimi.

^Consumet nũc ^ministrum ^ post 1. pa. 28. b tere. 11. d. 17. b. ^iustus ^Clypeus ^ meus est ^deus ^cõuersus fuerit, ^ tractui mortis. ^ ra: ^ persecutoribus isa. 59. a iob. 15. d ^ medium ^ peruersus

PSAL. VIII.

¶ In finem ^pro torcularibus ^, Psal. Dauid.
Dei gloria per totum mundũ, prædicato euangelio. Christo facto homini omnia subiecta præter patrem.

^Sup. Hegaitthith,

DOmine dominus noster quã admirabile est nomen tuum in vniuersa terra?
^quoniam eleuata est magnificẽ tia tua ^ super cælos.
‖Ex ore infantium & lactentium ^perfecisti laudem ^ propter inimicos tuos: vt destruas inimicum & vltorem.
Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum: lunam & stellas quę tu fundasti.
¶ Quid est homo, ꝙ memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum?
‖Minuisti eum paulominus ^ab angelis ^ gloria & honore coronasti eum, & ^cõstituisti eum super opera manuum tuarum.
‖Omnia subiecisti sub pedibus eius: oues & boues vniuersas, insuper & ^pecora campi ^,
Volucres cæli, & pisces ^maris qui perambulant semitas maris.

^aposuisti magnificẽtiã tuã Mat. 21. b. ^vt, vides. ^ firmamẽtum dinem ^ Heb. 2. a. ^ vel a deo ^ bestias agrestes,

Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

PSAL. IX.

[a]Almuth Labben,

¶In finē [a]p occultis filij [b]Psa. Dauid.

Gratiarū actio ob victoriā in aduersis. Impius, Refugium deus, Spes. Liberator. Peccatores. Pauperes afflicti deo curæ. Oratio pauperum Christianorū ab impiis afflictorū, Impii quales. Postulat spiritus dei cōtra regnū antichristi pro afflictis. Promptitudo dei ad exaudiendum.

COnfitebor tibi domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.

Lætabor & exultabo in te, psallam nomini tuo altissime.

[a]Quia cō uertisti inimicū meum retrorsum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.

[a]In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.

Quoniam fecisti iudicium meū & causam meam: sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.

Increpasti gentes, & periit impius: nomen eorum delesti in æternum & in seculum seculi.

[a]Inimici defecerunt phrameæ in finē: & ciuitates eorum destruxisti.

periit memoria eorum cum sonitu, Et dominus in æternum permanet.

parauit [a]in iudicio [b]thronū suum: & ipse iudicabit orbem terræ in equitate, iudicabit populos in iustitia.

¶Et factus est dominus refugium pauperi: adiutor in [a]oportunitatibus in tribulatione,

Et sperent in te qui nouerunt nomē tuum: quoniam non dereliquisti quærentes te domine.

Psallite domino qui habitat in Sion: annuntiate inter gentes [a]studia [b]eius:

Quoniam requirēs sanguinem, eorum recordatus est: non est oblitus clamorem pauperum.

¶Miserere mei domine: vide [a]humilitatem [b]meam de inimicis meis.

Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

Exultabo in salutari tuo: infixæ sunt gentes in [a]interitu quem [b]fecerunt,

in laqueo isto quem absconderunt, cōprehensus est pes eorum.

[a]Cognoscetur [b]dominus iudicia faciēs: [a]Notò est in operibus manuum suarum cōprehensus est peccator.* * medita

Conuertantur peccatores in infernum omnes gentes quę obliuiscuntur deum. tio in seculum

¶Quoniam non in [a]finem [b]obliuio erit pauperis: [a]patientia [b] pauperum non peribit in finem. [a]æternum & infra [a]expecta-tio

Exurge domine non confortetur homo: iudicentur gentes in conspectu tuo. [a]præceptorē, vel, terrorē)

Constitue domine [a]legislatorem [b]super eos: sciant gentes quoniam homines sunt* *Sela,

Secundum Hebræos Hic incipit decimus psalmus.

¶Vt quid domine recessisti longe, [a]despicis in opportunitatibus in tribulatione [b], [a]abscondis te in tēpore tribulationis?

Dum superbit impius, [a]incēditur [b]pauperi: [a]comprehenduntur [b] in consiliis quibus cogitant. [a]vt, affligitur

¶Quoniam [a]laudatur peccator [b]in desyderiis aię suę, & [a]iniquo benedicitur [b] exacerbauit dominum. Peccator [a]secundum multitudinem iræ suæ [b] non quæret, [a]laudauit se impio [a]auaro benedixit non est deus in [a]conspectu [b]eius: Inquinatæ sunt viæ illius in omni tēpore. [a].i. pręsuperbia, [a]oibo cogitationibus

auferuntur iudicia tua à facie eius: omnium inimicorum suorum dominabitur. Infra 13.b

Dixit enim in corde suo. Non mouebor à generatione in generationem sine malo.

‖Cuius maledictione os plenum est, & [a]amaritudine [b] & dolo: sub lingua eius [a]labor & dolor [b]. rom.3.c [a]fraude afflictio & iniquitas

Sedet in insidiis [a]cum diuitibus [b]: in occultis: vt interficiat innocentem. [a]villarū:

Oculi eius in pauperem respiciunt: insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. [a]rapiet

Insidiatur vt rapiat pauperem [a]rapere [b] pauperem dum [a]attrahit [b] eum. [a]attraxerit

In [a]laqueo suo [b]: Humiliabit [a]eum [b], incli nabit se, & cadet [a]cum dominatus fuerit pauperum [b]. [a]rete suū: [a]se illius for

Dixit enim in corde suo. Oblitus est deus, auertit faciem suam ne videat in finem. titudinis congregatio op pressorū.

¶Exurge domine deus, exaltetur manus

tua: ne obliuiscaris pauperum.
Propter quid irritauit impius deum? dixit enim in corde suo, Nō requiret.
Vides, quoniam tu laborem & dolorē consyderas, vt tradas eos in manus tuas.
tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adiutor.
Contere brachium peccatoris & maligni: quæretur peccatum illius, & non inuenietur.
¶Dominus regnabit in æternum & in seculum seculi: peribitis gentes de terra illius,
Desyderium pauperum exaudiuit dominus: præparationem cordis eorū audiuit auris tua.
Iudicare pupillo & humili: vt nō apponat vltra magnificare se homo super terram.

quæres
rex
perierūt
exaudisti dñe: prępara sti cor eorum
Vt iudices
audeat mortalis hō vltra vim inferre.

PSAL. X. 11.

¶In finem. Psalmus Dauid.

Reiicitur amicus dissuadens amplecti Euang. propter persecutiones. iudex & iustus deus. Infidelium punitio.

IN domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montem sicut passer?
Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum: parauerunt sagittas, suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.
Quoniam quæ perfecisti destruxerūt: iustus autem quid fecit?
¶Dominus ‖ in templo sancto suo, dñs in cælo sedes eius.
oculi eius in pauperem respiciūt: palpebræ eius interrogant filios hominum.
Dominus interrogat iustum & impiū: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.
Pluet super peccatores laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum.
Quoniam iustus dominus & iustitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius.

sup neruum
fundamenta diruta sunt Abac. 2. d
explorant
examinat
odio habet ab anima eius
.i. recta operātes intuetur.

PSAL. XI. 12.

¶In finem pro octaua, Psal. Dauid.

Fidelis petit liberari ab iniquitate regnāte super terram. Auxilium à deo. Promissiones dei veraces. Fiducia in promissiones.

SAluum me fac domine, quoniā defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.
Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum: labia dolosa, in corde & corde locuti sunt.
Disperdat dominus vniuersa labia dolosa, linguam magniloquam.
Qui dixerunt, Linguam nostram magnificabimus: labia nostra à nobis sūt, quis noster dominus est?
¶Propter miseriam inopum & gemitū pauperum nunc exurgam: dicit dominus,
Ponam in salutari: fiducialiter agam in eo.
¶Eloquia domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum septuplum.
Tu domine seruabis nos: & custodies nos à generatione hac in æternum.
In circuitu impii ambulant: secundū altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

roboremus
penes
.i. seruabo fidelē ab eo qui tendit ei laqueos.
cōflatū à dño terræ (vt, in vase terreo)
cū exaltati fuerint vilissimi filii hominū.

HSAL. XII. 13.

¶In finem, Psalmus Dauid.

Petit fidelis liberari à tentatione, & illuminari. Gratiarum actio de superata tentatione.

VSquequo dñe obliuisceris me in finem vsquequo auertis faciē tuam à me?
Quandiu ponam consilia in anima mea: dolorē i corde meo p diē?
vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Respice, & exaudi me domine deus meus.
illumina oculos meos ne vnq̄ obdormiā in morte: Nequando dicat inimicus meus, Præualui aduersus eū.
qui tribulant me, exultabunt si motus fuero. Ego autem in misericordia tua speraui.
Exultabit cor meum in salutari tuo: cātabo domino qui bona tribuit mihi: & psallā nomini dñi altissimi.

æternū
mœrorē
mortē .i. moriar æterna morte:
.i. cum liberaueris me:

PSAL. XIII. 14.

¶In finem, Psalmus Dauid.

Impii quales. Spes afflictorū deus.

DIxit ‖ insipiens in corde suo, Non est deus.
corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis: nō est qui faciat bonū, nō est vsq; ad vnū.

Infra. 51.

Dominus de cælo prospexit super filios hominum: ¶ vt videat si est intelligens ► aut requirens deum.

Rom.3.b.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

extuerũt

Sepulchrum patẽs est guttur eorũ: linguis suis dolose agebant, Venenum aspidum sub labiis eorum.

etiã vnq

Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

sup.5.c. rom.3.b. infr.139.

Contritio & infœlicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: Nõ est timor dei ante oculos eorum.

infra.35.

Nonne cognoscent omnes qui operãtur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis?

cognouerunt

dominum non inuocauerunt: Illic trepidauerunt timore ► vbi non erat timor.

Quoniam dominus in generatione iusta est, Consilium inopis confudistis: quoniam dominus spes eius est.

iusti

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum auerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel,

reducet

PSAL. XIIII. 15.

¶ Psalmus Dauid.

¶ Quales debent esse qui de ecclesia dei sunt.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?

Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam,

qui loquitur veritatẽ in corde suo, Qui non egit dolum in lingua sua.

derraxit

nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximos suos,

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat.

qui iurat proximo suo, & non decipit,

Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit.

vt. cõtra

Qui facit hoc, non mouebitur in æternum.

PSAL. XV. 16.

Michthã

¶ Tituli inscriptio ipsi Dauid.

¶ Tutelam dei patris orat fidelis, Reprobatio infidelium. Hæreditas Christi. Eruditor & adiutor fidelium, deus. Resurrectio Christi.

Conserua me domine, quoniã speraui in te. Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

Sanctis qui sunt in terra eius mirificauit omnes voluntates meas in eis,

omnis voluntas mea est.

¶ Multiplicatę sunt infirmitates eorũ: postea accelerauerunt.

Multipli cãtur dolores eorum qui

non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea.

post alterum sub.

¶ Dominus, pars hæreditatis meę & calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.

deum)

Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas ► mea præclara est mihi.

libabo libamina

¶ Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum, insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.

cõsernas amœnis etiam per noctes erudierunt

Prouidebam dominum in conspectu meo semper: quoniã a dextris est mihi ne commouear.

Act.2.d.

¶ Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe

Posui gloriacr. anima)

Quoniam non derelinques animã meam in inferno: nec dabis sanctũ tuũ videre corruptionem.

Act.2.c. 13.e.

vt, sines

Notas mihi feciſti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vsque in finem.

i, satietas lætitiarum est te vider.

PSAL. XVI. 17.

¶ Oratio Dauid.

¶ Ne persecutionibus succumbat, orat Christus cũ suis similiter afflictis.

Exaudi domine iustitiam meã: intende deprecationem meam.

quę non ex

auribus percipe orationem meã: non in labiis dolosis.

quod cogitaui, nõ transiuit.

De vultu tuo iudicium meũ prodeat: oculi tui videant æquitatem.

Propter opera

Probasti cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.

dissipatoris. Ci.

vt non loquatur os meum Opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.

ne illius more viuerem)

Perfice gressus meos in semitis tuis: vt non moueantur vestigia mea.

*ad te, Ego clamaui * quoniam exaudisti me deus: inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.

ªSegrega ªMirifica ᵇmisericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

à resistẽtibus dexteræ tuæ, Custodi me vt pupillam oculi,

sub vmbra alarum tuarum protege me

A facie impiorum qui me afflixerunt.

Inimici mei animam meam circundederunt ª adipem suum concluserunt ᵇ os eorum locutum est superbiam.

ᶜ Adipe suo clauserunt (sub. os, præ pinguedine) ᵈin via nostra

ᵉ Proiicientes me ᵇnũc circũdederũt me: oculos tuos statuerunt declinare in terram,

ᶠ Ipse est ᵍ q est gladius tuus ʰq sũt manus tuæ ⁱ viris de mundo quorum portio ẽ in vita:

ᶠsuscepertũt me ᵇsicut leo paratꝰ ad prędam, & sicut catulus leonis habitans in abditis,

Exurge domine præueni eum, & supplãta eum: eripe animam meam ab impio, ᵉ phrameam tuã ᵇ. Ab inimicis ª manus tuæ ᵇ domine, à ª paucis de terra diuide eos ĩ vita eorum ᵇ: & de absconditis tuis ad impletus est venter eorum.

saturati sunt filiis: & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua.

PSAL. XVII. 18.

¶In finem puero Domini Dauid qui locutus est domino verba cantici huius, in die qua eripuit eũ dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit. 2. Reg. 22. a

Gratias agit Christus patri, ꝙ eum de afflictionibus liberarit, Puritas Christi, quæ & nostra facta est. Misericors deus cum sanctis: impios autem punit. suam puritatem & liberationem patri tribuit Christus. Iudæorũ ablectio glorificato Christo. Gentium electio. Gratias agit Christus patri, ꝙ constitutus sit in caput gentiũ, reiectis aduersariis.

DIligã te domine fortitudo mea: Dominus firmamẽtum meum, & refugium meum, & liberator meus.

‖ ► deus meus ᵇ adiutor meus: & sperabo in eum, Heb. 2. c

ª protector meus ᵇ, & cornu salutis meę, & ᵍ susceptor meus ᵇ.

ª cutum meum

Laudans inuocabo dominum: & ab inimicis meis saluus ero.

ª exaltatõ mea.

*Circũdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

*Quoniã

Dolores inferni circundederunt me: ꝓ occupauerunt me laquei mortis.

In tribulatione mea inuocaui dominũ & ad deum meum clamaui:

& exaudiuit de templo ► sancto ᵇ suo vocem meam & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius.

Cõmota est & contremuit terra: & fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est ► eis ᵇ.

Ascendit fumus ª in ᵇ ira eius: & ignis à ª præ facie eiꝰ ª exarsit ᵇ carbones succensi ª vorabi sunt ab eo.

Inclinauit cælos & descendit: & caligo sub pedibus eius.

Et ascendit super cherubim, & volauit: volauit super pennas ventorum.

Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ª eius tabernaculum eius: tenebrosa aqua in nubibus aeris ᵇ.

ª tabernaculi sui tenebrosas aquas & nubes densas

Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt, grãdo, & carbones ignis.

Et intonuit de cælo dominus, & altissimus dedit vocem suam: grãdo & carbones ignis.

Et misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamẽta orbis terrarũ ab increpatione tua domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ,

Misit de summo, & accepit me: & assũpsit me de aquis multis.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me: quoniam ª confortati sunt super me ᵇ.

ª fuerunt robustiores me.

Præuenerũt me in die afflictiõis meæ: & factus est dñs ª protector meus ᵇ,

ª fulcimẽ mihi.

Et eduxit me in latitudinẽ: saluũ me fecit, quoniã ª voluit me ᵇ

ª fultenta

¶Et retribuet mihi dñs secundũ iustitiã meam, & secundũ puritatem manuum mearum retribuet mihi:

ª vel placeo illi

Quia custodiui vias domini, nec impie gessi à deo meo.
impius
Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo: & iustitias eius non repuli à me.
defeci
Et ero immaculatus cum eo: & obseruabo me ab iniquitate mea.
statuta
Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam: & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.
¶Cum sancto sanctus eris: & cum viro innocente innocens eris.
vt, misericordem misericors
Et cum electo electus eris: & cū peruerso peruersus eris.
puro purus
Quoniam tu populum humilem saluum facies: & oculos superborum humiliabis.
pauperē
Quoniam tu illuminas lucernam meam domine: deus meus illumina tenebras meas.
cōteram exercitū:
Quoniam in te eripiar à tentatione: & in deo meo transgrediar murum.
perfecta
Deus meus impolluta via eius: eloquia domini igne examinata: protector est omnium sperantium in se.
fortis
Quoniam quis deus præter dominū? aut quis deus præter deū nostrum?
fortitudine:
Deus qui præcinxit me virtute: & posuit immaculatam viam meam.
Qui perfecit pedes meos tanq̄ ceruorum: & super excelsa statuens me:
2.Re.22,c
¶Qui docet manus meas ad prælium:
contereſ arcus æreus brachia mea.
& posuisti vt arcum æreum brachia mea.
Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: & dextera tua suscepit me.
& disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit.
fulciet
māsuetudine tua multiplicasti me.
¶Dilatasti gressus meos subtus me: & non sunt infirmata vestigia mea.
Persequar inimicos meos, & compre
cōsumā.
hendam illos: & non conuertar donec deficiant.
Trāsfigā
Confringam illos, nec poterūt stare: cadent subtus pedes meos.
Et præcinxisti me virtute ad bellum: supplantasti insurgentes in me subtus me.
Et inimicos meos dedisti mihi dorsū: & odientes me disperdidisti.
Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret: ad dominū, nec exaudiuit eos.
Et comminuam eos vt puluerem ante faciem venti: vt lutum platearū delebo eos.
aceruatim ponā
¶Eripies me de cōtradictionibus populi: cōstitues me in caput Gentiū.
populus quē nō cognoui, seruiuit mihi:
Statī vt audierūt, cōgregauerunt se
In auditu auris obediuit mihi.
ad me.
Filii alieni mentiti sunt mihi, Filii alieni inueterati sunt, & claudicauerūt à semitis suis.
expauescent ex penetralibus suis.
¶Viuit dns, & benedictus deus meus, & exaltetur deus salutis meæ.
Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me, Liberator meus de inimicis meis iracundis.
fortis
& ab insurgētibus in me exaltabis me: à viro iniquo eripies me.
2.Re.22,d
¶Propterea confitebor tibi in nationibus domine: & nomini tuo psalmum dicam,
rom, 15,b
i. abūdā tissime
Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiam Christo suo Dauid, & semini eius vsque in seculum.
saluat regem suū,

PSAL. XVIII. 19.

¶In finem Psalmus Dauid.

Peccatorum remissio annuntiata omnibus ab apostolis. Lex dei & euangelium quale, & quid præstet. Orat fidelis à peccatis purgari, & seruari, vt placeant deo quæ faciet.

CAEli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.
annuntiabit
Dies diei eructat verbū: & nox nocti indicat scientiam.
iudicabit
Non sunt loquelæ neq̄ sermones, quorum, nos audiantur voces eorum.
vbi Rom,10 d
¶In omnē terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.
linea (vt cursus)
in sole posuit tabernaculum suum, Et
soli posuit tētoriū in ipsis:
in ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo,
Luc,2 4,g
exultauit vt gigas ad currendam viā,
recursus
¶A summo cælo cælo egressio eius,
& occursus eius vsq̄ ad summū eius: nec est qui se abscondat à calore eius.
purum,
¶Lex domini immaculata, conuertens animas: testimonium domini, fidele, sapientiā præstans paruulis.
Iustitiæ domini, rectæ, lætificātes corda: præceptum domini, lucidum, illuminans oculos.

Timor domini sanctus permanens in seculum seculi: iudicia domini, vera, iustificata in semetipsa.

Desyderabilia super aurum & lapidē pretiosum multum: & dulciora super mel & fauum.

Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.

¶ Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me: Et ab alienis parce seruo tuo.

si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.

Et erunt vt complaceant eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

domine adiutor meus & redemptor meus.

purus
simul.
obrizum
fauorum
c.i. dulcissimum.
Ignorantias.
Etiā à superbiis contine seruū tuū ne dominēt mei,
.i. accepta erūt
petra mea

PSAL. XIX. 20.

¶ In finem, Psalmus Dauid.

Imprecātur fideles prospera Christo. Sacrificium Christi pro peccatis nostris. A deo speranda salus per Christum.

Exaudiat te dominus in die tribulationis: *protegat te nomen* dei Iacob.

Mittat tibi auxilium de sancto: & de Sion tueatur te.

¶ Memor sit omnis sacrificii tui: & holocaustum tuum pingue fiat.

Tribuat tibi secundum cor tuum: & omne consilium tuum confirmet.

Lætabimur in salutari tuo: & in nomine dei nostri magnificabimur.

Impleat dominus omnes petitiones tuas: nunc cognoui quoniam saluum fecit dominus CHRISTVM suum.

exaudiet illum de cælo sancto suo: in potentatibus salus dexteræ eius.

¶ Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine domini dei nostri inuocabimus.

Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus & erecti sumus.

Domine saluū fac regē: & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

vt, in cinerē conuertat.
Sela. c.i. vt pinguissimū reputet
vexillū eleuabimus.
salꝰ dexteræ eius potēs est.
incuruati
rex audiet

PSAL. XX. 21.

¶ In finem, Psalmus Dauid.

Triumphus Christi regis per quem omnis benedictio. Vindicta in eos qui Christum odientes persequuntur.

Domine in virtute tua lætabitur rex: & super salutare tuum exultabit vehementer.

Desyderium cordis eius tribuisti ei: & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis: posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.

Vitam petiit à te: & tribuisti ei longitudinem dierum in seculum & in seculum seculi.

Magna est gloria eius in salutari tuo: gloriam & magnum decorem impones super eum.

Quoniam dabis eum in benedictionē in seculum seculi: lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

Quoniam rex sperat in domino: & in misericordia altissimi non commouebitur.

¶ Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.

Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui: dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis.

Fructum eorum de terra perdes: & semen eorum à filiis hominum.

Quoniam declinauerunt in te mala: cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire.

Quoniā pones eos dorsum: in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

Exaltare domine in virtute tua: cantabimus & psallemus virtutes tuas.

fortitudine
.i. dedisti qd petiit Sela.
auream,
.i. obsalutē quā fecisti ei:
.i. cū ostenderis ei faciem tuam,
iræ tuæ:
disperdet
neruo tuo collimabis ī vultꝰ eorum.

PSAL. XXI. 22.

¶ In finem pro susceptione matutina, Psalmus Dauid.

Christus se derelictum clamat in cruce. Deridetur in cruce. Non cessat inuocare, licet clamauerit se derelictum. Angustia Christi in cruce. Plagæ Christi & vestimenta diuisa. Oratio & clamor vehemens in afflictione. Gentium vocatio. Ad timorē patris & fiduciam hortatur Christus. Vota quæ & laudes. Prædicatio euang. Conuersio peccatorum esurientium ad prædicationem Euangelii.

sup Aielet Asahar

*meus
=facto es, & à verbis rugitus mei.
=est silentium

Deus*deus meus ►respice in me⁾: quare me dereliquisti? D longe à salute mea=verba delictorum meorum⁾.
Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non =ad insipientiam⁾ mihi.
Tu autem in sancto habitas, laus Israel.
In te sperauerunt patres nostri: sperauerunt, & liberasti eos.
Ad te clamauerunt, & salui facti sunt: in te sperauerũt, & non sunt cõfusi.
Ego autem sum vermis & non homo: opprobrium hominũ & abiectio plebis.

Mat.27.d mar.25.c

¶‖Omnes vidẽtes me, deriserũt me: locuti sunt labiis, & mouerunt caput:
Sperauit in domino, eripiat eum: saluũ faciat eum, quoniam =vult eum⁾.

*cõplacut sibi in eo,

¶Quoniã tu es qui extraxisti me de ventre: spes mea ab vberibus matris meæ. In te proiectus sum ex vtero:
de vẽtre matris meæ deus meus es tu. Ne discesseris à me:
quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuet.
Circundederunt me vituli multi: tauri=pingues⁾ obsederunt me.

=Bassan

Aperuerunt super me os suũ, sicut leo rapiens & rugiens.
¶Sicut aqua effusus sum: & dispersa sũt omnia ossa mea:
Factum est cor meũ tanq̃ cera, liquescens in medio ventris mei.
Aruit tanq̃ testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis: & in puluerem mortis deduxisti me,
Quoniam circundederunt me canes ►multi⁾: consilium malignantiũ obsedit me.

Mat.27.d ioh.19.d

¶‖Foderũt manus meas & pedes meos, =dinumerauerunt⁾ omnia ossa mea,

=numerabo

ipsi vero consyderauerunt, & inspexerunt me: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.

=te: fortitudo mea ad auxiliũ meũ festina.

¶Tu autem domine ne elongaueris =auxilium tuum à me: ad defensionem meam conspice⁾.
Erue à phramea animã meã: & de manu canis vnicam meam.

=exaudiẽs libera me

Salua me ex ore leonis: & à cornibus vnicornium=humilitatem meam⁾.

‖Narrabo nomẽ tuum fratribus meis: in medio ecclesiæ laudabo te. Heb. 2.c.
¶Qui timetis deum laudate eum: vniuersum semen Iacob glorificate eũ.
timeant eum omne semen Israel: Quoniam non spreuit neque =despexit deprecationem⁾ pauperis.
nec auertit faciem suam à me: & cum clamarem ad eum, exaudiuit me.

=abominatus est afflictionem

¶=Apud te⁾ laus mea in ecclesia magna: vota mea reddam in conspectu timentium =eum⁾.

=A te
=te,

¶Edent pauperes, & saturabuntur: & laudabunt dominum qui requirunt eum: viuent corda =eorum⁾ in seculum seculi,

=vestra

Reminiscentur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ.
Et adorabunt in cõspectu eius vniuersæ familiæ gentium.
Quoniã domini est regnum: & ipse dominabitur gentium.
Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram,
=& anima mea illi viuet⁾: & semen ►meum seruiet ipsi.

=q animã suã nõ viuificauit (.i. morti exposuit animam suam)

=annũtiabitur domino generatio⁾=Ventura⁾: & annuntiabunt ►cæli⁾ iustitiam eius populo qui nascetur, =quem fecit dominus⁾.

=annumerabit dño in generationem

PSAL. XXII. 23.

¶Psalmus Dauid.

De pastore Christo & Christianis ouibus.

D Ominus=regit⁾ me, & nihil mihi deerit: In loco pascuæ ibi me collocauit,
super aquam=refectionis educauit me⁾: Animam meam =conuertit⁾.
deduxit me super semitas iustitiæ: ꝓpter nomen suum.
Nam & si ambulauero=in medio⁾ vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es.
Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.
Parasti in conspectu meo mensam=aduersus eos⁾ qui tribulant me,
impinguasti in oleo caput meum: & calix meus inebrians=Quàm præclarus est⁾.

=Veniẽt:
=qa fecit. Isa.49. iere.23.eze.34. ioh.10.a.1.pe.2.
=pascit
=sẽsim fluentẽ duxit:
=refocillabit.
=p vallem
=in cõspectu eorũ
=Verũtamẽ bonũ

& misericordia ►tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ:
habitabo Et habitem in domo domini, in longitudinem dierum.

PSAL. XXIII. 24.
¶Psalmus Dauid prima sabbathi.

Dei sunt omnia, Qui habitaturi eũ deo. Mandat spiritus, vt omnia Christo cedant & pateant.

1. Cor. 10 f. DOminiest terra, & plenitudo eius: orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.
Quia ipse super maria fundauit eum: & super flumina præparauit eum.
stabilivit ¶Quis ascendet in montem domini? aut quis stabit in loco sancto eius?
Mundus innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo ►proximo suo.
►Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à deo salutari suo.
iustitiã Hæc est generatio quærentiũ eũ, quærentium faciem dei Iacob. *
tuam *Sela. ¶Attollite portas, principes vestras, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ.
portę capita vra, Quis est iste rex gloriæ? dñs fortis & potens, dominus potens in prælio.
Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ.
exercituum *Sela. Quis est iste rex gloriæ? dominus virtutum ipse est rex gloriæ *.

PSAL. XXIIII. 25
¶Psalmus Dauid.

Orat fidelis ne in afflictionibus discedat à veritate. Petit doceri à deo. Misericordiam dei orat. Doctor deus. Misericordia, veritas, Parcit deus. Fructus cognitionis dei, Fidelis petit liberari ab afflictionibus. ALEPH.

AD te domine leuaui animã meã: deus meus BETH In te cõfido non erubescam,
lætẽt de neq; irrideant me inimici mei:
expectãt GIMEL Etenim vniuersi qui sustinent te, non confundentur.
sine causa confundantur omnes iniqua agentes
superuacue. DALETH.

¶Vias tuas domine demonstra mihi: & semitas tuas edoce me. HE.
Dirige me in veritate tua, & doce me: quia tu es deus saluator meus, & te sustinui tota die. ZAIN.
¶Reminiscere miserationum tuarũ domine, & misericordiarum tuarũ quæ quia à seculo sunt. HETH.
Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias quarietiones meas ne memineris.
Secundum misericordiam tuam memẽto mei tu propter bonitatem tuã domine. TETH.
Dulcis & rectus dominus: propter Bonus hoc legem dabit delinquentibus in docebit via. IOD. peccato-
Diriget mansuetos in iudicio: docebit res viam, mites vias suas. CAPH.
¶Vniuersæ viæ domini, misericordia & veritas requirentibus testamentũ custodie eius, & testimonia eius. LAMED. tibus fœ-
¶ Propter nomen tuum domine propitiaberis peccato meo: multum est enim. MEM. dus parces
¶ Quis est homo qui timet dominum? legem statuit ei in via quam elegit. NVN. docebit eum viã
Anima eius in bonis demorabitur: & semen eius hæreditabit terram. SAMECH. gat.
Firmamentum est dñs timentibus eum: & testamentum ipsius vt manifestetur illis. AIN. Secretũ (sub
¶Oculi mei semper ad dominum: quo est) reuelatũ
niam ipse euellet de laqueo pedes meos. PE, pactũ suum illis
Respice in me, & miserere mei: quia vnicus & pauper sum ego. SADE. ciet,
Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessitatibus meis eruе me. RES, angustiis afflictione.
Vide humilitatem meam & laborem meum: & dimitte vniuersa delicta mea. RES, meum & molestiã meã
Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me. SIN,
Custodi animam meam, & erue me: non erubescam, quoniam speraui in te. THAV.
Innocentes & recti adhæserunt mihi: quia sustinui te: PE, & rectitudo
Libera deus, Israel, ex omnibus tribulationibus suis. dies me:

PSAL. XXV. 26.

¶►In finem⁾ Psalmus Dauid.

☞Orat Christus vt defendatur ad iniuria aduersariorum, innocētiam suam obiiciens.

IVdica me domine, quoniam ego in innocentia mea ᵃingressus sum⁾: & in domino sperans nō ᵃinfirmabor⁾.

Proba me domine & tenta me: ᵃvre⁾ renes meos & cor meum.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est: & ᵃcomplacui⁾ in veritate tua.

Non sedi cum ᵃconcilio vanitatis⁾, & cum iniqua gerentibus non introibo.

Odiui ecclesiam malignātium: & cum impiis non sedebo.

Lauabo ᵃinter innocētes ᵃmanus meas: & ᵃcircundabo⁾ altare tuum domine.

Vt ᵃaudiam⁾ vocem laudis tuę, & enarrem vniuersa mirabilia tua.

Domine dilexi ᵃdecorem⁾ domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Ne perdas cum impiis animam meam, & cum viris sanguinem vitam meā.

In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorū repleta est muneribus.

Ego autem ᵃin innocentia mea ingressus sum⁾: redime me, & miserere mei.

Pes meus stetit in directo: in ecclesiis benedicam te domine.

ᵃambulaui: ᵃdeficiā. ᵃexplora ᵃambulabo ᵃviris mēdacibus, ᵃin innocentia ᵃcircuibo ᵃaudire faciam ᵃhabitaculum ᵃinnocenter ambulabo:

PSAL. XXVI. 27.

¶Psamus ᵃDauid⁾ ►priusquam liniretur⁾.

☞Christi plena in deum fiducia. Optat Christus cum membris suis frui dei consortio, Petit à patre ne derelinquatur in manibus aduersariorum. Expectandus deus.

DOminus illuminatio mea, & salus mea quem timebo.

dominus ᵃprotector⁾ vitæ meæ: à quo trepidabo?

Dum appropiant super me nocentes vt edant carnes meas.

qui tribulant me *inimici mei, ipsi ᵃinfirmati sunt⁾ & ceciderunt.

Si consistant aduersum me castra: non timebit cor meum.

Si exurgat aduersum me prælium: in hoc ego sperabo.

¶ᵃVnam petii à domino, hanc⁾ requiram: vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ,

ᵃDauidi ᵃfortitudo *& ᵃimpegerunt ᵃVnum petii à domino, illud

vt videam ᵃvoluptatem⁾ domini, & ᵃvisitem⁾ templum eius.

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo: in die malorum ᵃprotexit⁾ me in abscondito tabernaculi sui.

In petra exaltauit me: & nunc exaltauit caput meū super inimicos meos.

ᵃcircuiui⁾, & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis: cantabo & psalmum dicam domino.

¶Exaudi domine vocē meā qua clamaui ad te: miserere mei, & exaudi me.

ᵃTibi⁾ dixit cor meum, ᵃexquisiuit te ►facies mea⁾: faciem tuam domine requiram.

Ne auertas faciem tuam à me: ne ᵃdeclines in ira à seruo tuo⁾.

Adiutor meus esto: ne derelinquas me, neq; despicias me deꝰ salutaris meus.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me: dominus autem ᵃassumsit⁾ me.

ᵃLegem pone mihi domine in via tua⁾: & dirige me in semita recta propter inimicos meos.

Ne tradideris me ᵃin animas⁾ tribulantium me quoniam insurrexerunt in me testes ᵃiniqui, & mentita est iniquitas sibi⁾.

ᵃCredo⁾ videre bona domini in terra viuentium.

¶Expecta dominū, viriliter age: & confortetur cor tuū, & ᵃsustine⁾ dominū.

ᵃamœnitatem ᵃquæram ᵃabscōdit ᵃqui sunt ī circuitibus meis, ᵃppter te ᵃrequirite ò facies meæ ᵃiratus sinas labi seruū tuū. ᵃcolliget ᵃDocet me domine viam tuam: ᵃ.i. voluntati ᵃmēdaces & locuti sunt iniquitatē. ᵃNisi credidissem (sub. periissem.) ᵃexpecta

PSAL. XXVII. 28.

¶Huic Dauid.

☞Petit fidelis ne pereat cum impiis. Gratias agit pro accepta consolatione salutis certæ.

AD te domine clamabo, ᵃdeus meus⁾ ne silias à me. nequando taceas à me, & assimilabor descendentibus in ᵃlacum⁾.

Exaudi domine vocem deprecationis meæ dum oro ad te, dum extollo manus meas ad ᵃtemplum⁾ sanctum tuū.

Ne simul trahas me cum peccatoribus & cum operantibus iniquitatem ►ne perdas me⁾:

qui loquuntur pacem cum proximo suo mala autem in cordibus eorum.

Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinuentionum ipsorum:

secundum opera manuum eorum tri-

ᵃpetra mea ᵃsepulchrum. ᵃadytum

bue illis: =redde retributionem eorum ipsis⁾.

Quoniam non intellexerunt opera domini, & in opere manuum eius: destrues illos & non ædificabis eos.

¶Benedictus dominus: quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.

Dominus adiutor meus, & protector meus: & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.

Et =refloruit caro mea: & ex voluntate mea⁾ confitebor ei.

Dominus fortitudo plebis suæ: & =protector⁾ saluationum CHRISTI sui est.

Saluum fac populum tuum domine, & benedic hæreditati tuæ: & =rege⁾ eos & extolle illos vsque in æternum.

PSAL. XXVIII. 29.

¶Psalmus Dauid ►in consummatione tabernaculi.

Exhortatio vt omnis potestas subdatur verbo dei, & gloriam det deo omnipotenti.

Afferte domino =filii dei⁾: ►afferte domino filios arietum⁾.

afferte domino gloriam & =honorem⁾, Afferte domino gloriam nomini eius.

adorate =dominū in atrio sancto eius⁾.

Vox domini super aquas, deus =maiestatis⁾ intonuit: dominus super aquas multas.

Vox domini in virtute: vox domini in magnificentia.

Vox domini =confringentis⁾ cedros: & confringet dominus cedros Libani,

Et =comminuet⁾ eas tanquam vitulum Libani & =dilectus⁾ quemadmodum filius vnicornium.

Vox domini =intercidentis⁾, flammam ignis, vox domini =concutientis⁾ desertum, & commouebit dominus desertum Cades.

Vox domini =præparantis ceruos⁾, & =reuelabit condensa: & in templo eius omnes dicent gloriam.

Dominus diluuium =inhabitare facit⁾: & se dedit dominus rex in æternum.

Dominus virtutē populo suo dabit: dominus benedicet populo suo in pace.

PSAL. XXIX. 30.

¶Psalmus cantici in dedicatione domus Dauid.

Gratias agit Christus patri ob liberationem sui. Exhortatio eius ad laudādum patrem. Ira. Vita. Fletus. Lætitia. Nunc prospera, nunc aduersa: nunc afflictio, nunc consolatio.

Exaltabo te domine, quoniam =suscepisti⁾ me: nec delectasti inimicos meos super me.

Dominus deus meus clamaui ad te: & sanasti me.

Domine deduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendentibus id =lacum⁾.

¶Psallite domino sancti eius: & confitemini memoriæ sanctitatis eius.

Quoniam =ira in indignatione eius: & vita in voluntate eius⁾.

ad vesperam demorabitur fletus: & ad matutinum lætitia.

¶Ego autem dixi =in abundantia mea⁾, Non mouebor in æternum.

(Domine in voluntate tua præstitisti =decori⁾ meo =virtutem⁾.

auertisti faciem tuam ►à me⁾ & factus sum conturbatus.

Ad te domine clamabo, & ad deum meum deprecabor.

=Quæ vtilitas in sanguine meo⁾, dum descendo in corruptionem?

nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam?

=Audiuit dominus, & misertus est mei: dominus factus est adiutor meus⁾.

Conuertisti planctum meum in gaudiū mihi. =concidisti⁾ saccū meum, & circundedisti me lætitia.

Vt cantet tibi gloria ►mea⁾, & non =compungar⁾: domine deus meus in æternum confitebor tibi.

PSAL. XXX. 31.

¶In finem, Psalmus Dauid.

Vox Christi & fidelium in afflictione se deo committentium. Dulcedo & bonitas dei in afflictionibus. Exhortatio ad diligendum deum.

IN te domine speraui, non cōfundar in ęternū: in iustitia tua libera me.

Inclina ad me aurem tuam: accelera vt eruas mē.

Esto mihi =in deum protectorem⁾ & in domum =refugii⁾, vt saluū me facias.

Quoniam fortitudo mea & =refugium⁾ meum es tu: & propter nomen tuum deduces me, & =enutries⁾ me.

Educes me de laqueo hoc quem ab-

*.i. fac eis quod fecerūt aliis

=exultauit cor meū: & cātico meo

=fortitudo

=pasce

=ô filii fortium:

=fortitudinem,

=sanctam maiestatē domini.

=gloriæ

=confringens

=exilire faciet

=Sirion;

=succidēs

=parturire faciet

=parturire faciet ceruas,

=inhabitauit:

=exultasti

=sepulchrum,

=ad momentum irascitur & per beneuolētiā suam dat vitam:

=.i. cū secūdæ res erant,

=monti

=fortitudinem.

=.i. quid profuit vixisse,

=audi domine &c.

=soluisti

=sileat:

=vt petra fortis,

=munitā

=munitia

=duces

ſconderunt mihi quoniam tu es ⁼protector meus⁾.
‖In manus tuas commendo ſpiritum meum: redemiſti me domine deus veritatis.
⁼Odiſti⁾ obſeruantes vanitates ⁼ſuperuacue⁾.
ego autem in domino ſperaui exultabo & lætabor in miſericordia tua,
quoniam reſpexiſti ⁼humilitatem⁾ meã ſaluaſti de ⁼neceſſitatibus⁾ animam meam.
Nec cõcluſiſti me in manibus inimici: ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos.
Miſerere mei domine quoniam tribulor: ⁼conturbatus eſt in⁾ ira oculus meus, anima mea, & venter meus:
Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus:
⁼infirmata eſt in paupertate virtus⁾ mea, & oſſa mea ⁼conturbata ſunt⁾.
⁼Super omnes inimicos meos⁾ factus ſum opprobrium *vicinis meis valde, & timor notis meis.
qui videbant me, foras fugerunt à me: Obliuioni datus ſum tanquam mortuus à corde.
factus ſum tanquã vas perditum: Quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu⁾.
⁼in eo⁾ dum conuenirent ſimul aduerſum me, accipere animam meam conſiliati ſunt.
Ego autem in te ſperaui domine: dixi, Deus meus es tu. In manibus tuis ⁼ſortes meæ⁾.
eripe me de manu inimicorum meorum, & à perſequentibus me.
⁼Illuſtra⁾ faciem tuam ſuper ſeruum tuũ, ſaluũ me fac in miſericordia tua:
Domine non confundar, quoniã inuocaui te, erubeſcãt impii, & ⁼deducantur in infernũ⁾: Muta fiãt labia doloſa quæ loquuntur aduerſus iuſtum ⁼iniquitatem⁾ in ſuperbia & in ⁼abuſione.
¶Quàm magna multitudo ⁼dulcedinis⁾ tuæ domine, quam ⁼abſcondiſti⁾ timentibus te.
perfeciſti eis qui ſperant in te, in conſpectu filiorum hominum.
Abſcondes eos in abſcõdito faciei tuæ à ⁼conturbatione⁾ hominum.
proteges eos in tabernaculo, à contradictione linguarum.

⁼fortitudo mea
Luc. 23. f
⁼Odi
⁼vanas.
⁼afflictionem
⁼tribulationibus
⁼computruit præ
⁼corruit propter iniquitatem meã fortitudo
⁼computruerunt
⁼præ cunctis aduerſariis vl, omnibus hoſtibus meis
* etiam
⁼pauor circunquaq;
⁼tempora mea.
⁼Lucere fac
⁼excidantur in ſepulchro:
⁼dura
⁼cõtẽptu
⁼bonitatis
⁼reſeruaſti
⁼ſuperbiis

Benedictus dominus: quoniam ⁼mirificauit⁾ miſericordiam ſuam mihi in ciuitate munita.
Ego autem dixi ⁼in exceſſu mẽtis meę, Proiectus⁾ ſum à facie oculorum tuorum.
⁼ideo⁾ exaudiſti vocem orationis meę, dum clamarem ad te.
¶Diligite dominum omnes ſancti eius; quoniam ⁼veritatem requirit⁾ dominus, & retribuet abundanter facientibus ſuperbiam.
Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum omnes qui ſperatis in domino.

PSAL. XXXI. 32.

¶Ipſi Dauid intellectus.
Qui beati & iuſti. Peccator non agnoſcens peccatum ſuum afflictionibus cogitur fateri. Sanctus pro impietate ſua orãs, exauditur, & gratias agit. Doctor noſter deus, viam docet. Dolor Miſericordia. Lætitia in deo.

B‖Eati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.
Beatus vir cui nõ imputauit dñs peccatũ, nec eſt in ſpiritu eius dolus.
Quoniã tacui inueterauerunt oſſa mea dum ⁼clamarem⁾ tota die.
Quoniã die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua: ⁼conuerſus ſum in erumna mea, dum configitur ſpina⁾.
Delictum meum cognitum tibi feci: & inuiſtitiam meam non abſcondi.
‖Dixi, Confitebor aduerſum me iniuſtitiam meã domino & tu remiſiſti impietatem peccati mei.
¶Pro ⁼hac orabit⁾ ad te omnis ſanctus in tempore opportuno.
⁼veruntamen⁾ in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.
Tu es refugium meum à tribulatione ⁼quæ circundedit me: exultatio mea erue me à circundantibus me⁾.
¶Intellectum tibi dabo, & inſtruam te ⁼in via hac qua⁾ gradieris: ⁼firmabo ſuper te oculos meos⁾.
Nolite fieri ſicut equus & mulus: quibus non eſt intellectus,
in chamo & freno maxillas eorum cõſtringe ⁼qui non approximant⁾ ad te.
¶Multa flagella peccatoris: ſperantem autem in domino miſericordia circundabit.

⁼vl, ſegregauit
⁼dum formidarẽ, Exciſus
⁼vere
⁼fideles cuſtodit
⁼eruditio
Rom. 4. a
⁼rugirem
⁼verſus eſt humor meus in ſiccitates æſtatis
Sela:
Iſa. 65. d
⁼ſub. remiſſione, vt ei remittas.
⁼quippe
⁼cuſtodies me: & clamoribus liberationis circũdabis me.
Sela.
⁼viam per quam
⁼cõſulam tibi oculo meo.

Lætamini in domino & exultate iusti: & [a]gloriamini' omnes recti corde.

[a]vel, exultate

PSAL. XXXII. 33.

¶ In finem, Psalmus Dauid'

Exhortatio ad lætitiam & laudem dei. Iudicium & Misericordia. Verbo dei omnia facta. Ad timorem dei exhortatio. Consilia hominum & consilia dei. Qui populus beatus. homo suis viribus non saluatur. Cura dei erga sperantes in eum. Exultatio fidelium.

Exultate iusti in domino: rectos decet collaudatio.

Confitemini domino in cithara: in psalterio decem chordarum psallite illi.

Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in vociferatione.

Quia rectum est verbum domini, & omnia opera eius in fide.

Diligit misericordiam & iudicium: [a]misericordia' domini plena est terra.

[a]iustitia

¶ Verbo domini cæli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis [a]virtus' eorũ.

[a]exercitꝰ

Congregans sicut in [a]vtre' aquas maris: ponens in thesauris abyssos.

[a]cumulo

¶ Timeat dominum omnis terra: ab eo autem [a]commoueantur' omnes inhabitantes orbem.

[a]paueant

Iudith. 16 d.

‖ Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt.

¶ Dominus dissipat consilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat cõsilia principũ'.

Consilium autem domini in æternum [a]manet': cogitationes cordis eius in generatione & generationem.

[a]durabit:

¶ Beata gens cuius est dñs, deus eius populus quem elegit in hæreditatẽ sibi.

De cælo respexit dominus: vidit omnes filios hominum.

De [a]præparato habitaculo suo' respexit super omnes qui habitant terram.

[a]habitaculo sessionis suæ

Qui finxit [a]sigillatim' corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum.

[a]pariter

¶ Non saluatur rex per multam virtutem: & gigas non saluabitur in multudine virtutis suæ.

Fallax equus ad salutem: in abundãtia autem [a]virtutis suæ non saluabitur'.

[a]roboris sui non eruet.

¶ Ecce oculi domini super metuentes eum & in eis qui sperant super misericordia eius.

Vt eruet à morte animas eorum, & alat eos in fame.

¶ Anima noctra [a]sustinet' dominũ, quoniam adiutor & protector noster est.

[a]expectauit

Quia in eo lætabitur cor nostrum: [a]&' in nomine sancto eius sperauimus.

[a]quia

Fiat misericordia tua domine sup nos quemadmodum sperauimus in te.

PSAL. XXXIII. 34.

¶ Dauid cum immutauit [a]vultum suum' coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit. 1. Reg. 21. d

[a]verbum (vel, ritũ, i. stultũ se simulauit.)

Fidelis liberatus gratias agit. Exhortatio ad laudandum deum, & accedendũ ad ipsum. Et Eripit deus de afflictione. Bonus deus. Spes in deum. Diuites inopes. Quærentes deum. Timor dei. Linguę custodia. Pax quærenda. Solicitudo dei pro afflictis. Audit deus clamorem afflictorũ. Liberator deus. Spes in deo. ALEPH.

Benedicam dominũ in omni tempore: semper laus eius in ore meo. BETH.

In domino [a]laudabit' anima mea: audiãt mãsueti, & lętẽtur. GIMEL.

[a]gloriabitur.

Magnificate dñm mecũ, & exultemus nomẽ eius [a]in idipsum'. DALETH.

[a]simul.

Exquiui dominũ, & exaudiuit me: & ex omnibus [a]tribulationibus' meis eripuit me. HE, VAV.

[a]pauoribus

[a]Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestræ nõ cõfundent'. ZAIN.

[a]Aspexerũt ad eũ, & illuminati sunt: & facies eorũ non sunt confusæ.

Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eũ: & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum. HETH.

[a]Immittet' angelus domini in circuitu timentium eum: & eripiet eos. TETH.

Gustate, & videte qm̃ suauis est dñs: beatus vir qui sperat in eo. IOD.

[a]Moratur

Timete dominum omnes sancti eius: quoniam non est inopia timentibus eum. CAPH.

Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem dominum non minuẽtur omni bono. LAMED.

‖ Venite filii audite me timorem domini docebo vos. MEM.

1. Pet. 3. b.

Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? NVN.

[a]Prohibe' linguã tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolũ SAMECH.

[a]custodi

Diuerte à malo, & fac bonum: inquire pacem, & persequere eam. AIN.

Ecc. 15. d. heb. 4. c. ‖Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum PE.

[e]Iræ [e]Vultus' autem domini super facientes mala vt perdat de terra memoriam eorum. SADE.

Clamauerunt ►iusti', & dominus exaudiuit eos: & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. COPH.

[e]contrito [e]attritos Iuxta est dominus iis qui [e]tribulato' sunt corde: & [e]humiles' spiritu saluabit. RES.

Multę tribulationes iustorũ: & de omnibus his liberabit eos dominus. SIN.

Custodit dominus omnia ossa eorum vnũ ex his non conteretur. THAV

[e]interimet impiũ malitia: [e]Mors peccatorum pessima': & qui oderunt iustum delinquent PE.

Redimet dominus animas seruorum suorum: & non delinquẽt omnes qui sperant in eo.

PSAL. XXXIIII. 35.

Huic Dauid.

Oratio cõtra veritatis aduersarios. Exhortatio ad lętitiam. Iustitia dei.

[e]iudices meos: (.i. suscipe litẽ meã) [e]sub. portam [e]erubescant [e]gluma [e]impellat [e]sine causa [e]foueã & rete suũ: sine causa foderũt (sub. foueã) animæ meæ. [e]calamitas quam [e]afflictũ à fortiori eo: [e]mendaces,

IVdica domine [e]nocentes me': expugna impugnantes me.

Apprehende arma & scutum: & exurge in adiutorium mihi.

Effunde phrameam, & [e]conclude' aduersus eos qui persequuntur me: dic animæ meæ, salus tua ego sum.

Confundantur & [e]reuereantur' quærentes animam meam.

Auertantur retrorsum & confundantur cogitantes mihi mala.

Fiant tanquam [e]puluis' ante faciem vẽti, & angelus domini [e]coartans' eos.

Fiant viæ illorum tenebræ & lubricũ: & angelus domini persequens eos.

Quoniã [e]gratis' abscõderũt mihi [e]interitum laquei sui: superuacue exprobrauerunt animam meam'

Veniat illi [e]laqueus quẽ' ignorat, & captio quã abscondit apprehendat eum & in laqueum cadat in ipsum.

Anima autem mea exultabit in domino: & delectabitur super salutari suo.

Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi?

eripiens [e]inopem de manu fortiorum eius': egenum & pauperem à diripiẽtibus eum.

Surgentes testes [e]iniqui', quæ ignorabã interrogabant me.

Retribuebant mihi mala pro bonis: sterilitatem animæ meæ.

Ego autem [a]cum mihi molesti essent', induebar cilicio,

humiliabam in ieiunio animam meam & oratio mea in sinu meo [a]conuertetur'.

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacebam: quasi lugens [e]& contristatus' sic humiliabar.

Et [e]aduersum me' lætati sunt, & conuenerunt: [c]congregata sunt super me flagella'. & ignoraui.

[e]dissipati sunt, nec compuncti', tentauerunt me, [e]subsannauerunt me subsannatione': frenduerunt super me dentibus suis.

Domine quando respicies? [e]restitue' animam meam à malignitate eorum à leonibus vnicam meam.

Confitebor tibi in ecclesia magna, [e]in populo graui' laudabo te.

Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi inique, ‖ qui oderunt me gratis, & annunt oculis

Quoniam [e]mihi quidem pacifice loquebantur': & in [e]iracundia' terræ loquẽtes, dolos cogitabant.

Et dilatauerũt super me os suum: dixerunt, Euge euge, viderunt oculi nostri.

Vidisti domine, ne sileas: domine ne discedas à me.

Exurge & intende iudicio meo: deus meus, & dominus meus in causam meam.

Iudica me secundum iustitiam tuam domine deus meus: & non [e]supergaudeant mihi'.

Non dicant in cordibus suis, Euge euge animæ nostræ: ne dicant, Deuorabimus eum.

Erubescant & [e]reuereantur' simul qui gratulantur malis meis.

induantur confusione & [e]reuerentia' qui magna loquuntur super me.

¶Exultent & lætentur qui [e]volunt iustitiam meam': & dicant semper, Magnificetur dominus, qui [e]volunt pacem serui eius'.

Et lingua mea [e]meditabitur' iustitiam tuam, tota die laudem tuam.

PSAL XXXV. 36.

[e]ęgrotãtibus ipsis [a]cõuertebatur. [e]matrem pullatus [e]i aduersa valetudine mea [c]cõgregati sunt aduersũ me [e]claudi, [e]cachinnauerunt me, & nõ cessauerunt, [e]Cum impiis subsannatoribus qui indulgẽt ventri: [e]eripe [e]vbi multus est populus iohã. 15. d [e]nõ pacẽ. loquẽtur [e]locis abditis [e]vl, lætẽtur de me [e]cũfundẽtur [e]erubescentia [e]fauẽt innocentiæ meæ: [e]voluit pacẽ serui sui. [e]eloquetur

in finem, seruo domini Dauid.

Impiorum cæcitas profunda. Misericordia dei abundantissima, quæ etiã bestiis omnibus prouidet. Misericordiam dei & iustitiam petit.

Dixit iniustus vt delinquat in semet ipso, non est timor dei ante oculos eius.

Quoniam dolose egit in conspectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium.

Verba oris eius iniquitas & dolus: noluit intelligere vt bene ageret,

Iniquitatem meditatus est in cubili suo astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit.

¶Domine in cælo misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes.

Iustitia tua sicut mõtes dei: iudicia tua abyssus multa.

homines & iumenta saluabis domine: Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam deus?

filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Inebriabũtur ab vbertate domus tuę: & torrente voluptatis tuę potabis eos

Quoniam apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.

¶Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.

Non veniat mihi pes superbiæ: & manus peccatoris non moueat me.

Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare

scelus de improbo ĩ medio cordis mei (. i. scelera ĩpii testantur mihi nullũ esse illi timorem dei, blãditur ei (sub. peccatũ) desiit abiecit. vsq; ad cælos Quã pretiosa est misericordia tua? Saturabũtur

vl, superbi:

surgere.

PSAL. XXXVI. 73.

Ipsi Dauid.

Non imitandi mali & infideles. Fides & spes in deum. Non imitandi quibus omnia prospera. Ira. Male agentes, & deo fidentes. Mansueti. Quales infideles erga sanctos. Fidelium & infidelium differẽtia. Deus dux & rector fidelium. Fideles nõ derelinquuntur â deo Exortatio ad opera fidei, De impiorum interitu & liberatione fidelium ab impiis per deum. ALEPH.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.

Quoniam tanquam fœnum velociter arescent: & quemadodum olera herbarũ cito decident. BETH

Spera in domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & a pascêris in diuitiis eius.

Delectare in domino: & dabit tibi petitiones cordis tui GIMEL.

Reuela domino viam tuam, & spera in eo: & ipse faciet.

Et educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem: DALETH.

Subditus esto domino, & ora eum.

¶noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua in homine faciente iniustitias HE.

Desine ab ira, & derelinque furorem: noli æmulari vt maligneris.

Quoniã q malignãtur, exterminabũtur sustinentes autem dominum ipsi hęreditabunt tetram VAV.

Et adhuc pusillum, & non erit peccator: & quæres locum eius, & non inuenies.

¶Mansueti autem hęreditabunt terrã, & delectabuntur in multitudine pacis. ZAIN.

Obseruabit peccator iustum: & stridebit super eum dentibus suis.

Dominus autẽ irridebit eũ: quoniã prospicit q veniet dies eius HETH.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum,

vt deiiciant pauperem & inopem, vt trucident rectos corde,

Gladius eorũ intret in corda ipsorũ: & arcus eorum confringatur. TETH.

¶Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.

Quoniã brachia peccatorũ conterẽtur cõfirmat autẽ iustos dominus. IOD.

Nouit dominus dies immaculatorũ: & hęreditas eorum in æternum erit.

Non confundentur in tempore malo, & ĩ diebus famis saturabũtur: CAPH

Quia peccatores peribuut.

inimici vero domini mox vt honorificati fuerint & exaltati: deficientes quẽadmodũ fumus deficiẽt. LAMED

Mutuatur peccator, & non soluet: iustus autẽ miseretur & retribuet.

Quia benedicentes ei hęreditabũt terram, maledicentes autem ei disperibunt. MEM.

.i. Ne ira scaris ob ꝓsperitatem mali

gnorũ & iniquorũ. vl ne imiteris eos herba succidẽtur: germẽ viride a pasce veritatem. Tace domino, & spera in eo. miscere te

expectãtes

erit.

Matt. 5. 4.

vl, acuerunt

via,

sustinet

eruntive lut adeps agnorum

donat & dat,

¶ Apud dominum gressus hominis dirigentur. & viam eius volet.
Cum ceciderit, nō collidetur: quia dominus supponit manū suam. NVN.
¶ Iunior fui, etenim senui: & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.
Tota die miseretur & commodat: & semen illius in benedictione erit. SAMECH.
¶ Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in seculum seculi.
Quia dominus amat iudicium: & non derelinquet sanctos suos: in æternum conseruabuntur.
Iniusti punientur & semen impiorum peribit SADE
Iusti autē hęreditabunt terrā: & inhabitabūt in seculū seculi super eam. PE
Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.
Lex dei eius in corde ipsius: & nō supplantabuntur gressus eius. SADE.
Consyderat peccator iustum: & quærit motificare eum.
Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius: nec damnabit eum cum iudicabitur illi.
Expecta dominum, & custodi viam eius: & exaltabit te vt hæreditate capias terram: cum perierint peccatores videbis. RES.
Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani.
Et trāsiui, & ecce nō erat: quæsiui eum, & non est inuētus locus eius. SIN
Custodi innocentiam, & vide æquitatem: quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.
Iniusti autem disperibunt simul: reliquiæ impiorū interibunt. THAV.
Salus autē iustorū à domino: & protector eorum in tempore tribulationis:
Et adiuuabit eos dominus, & liberabit eos: & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos: quia sperauerunt in eo.

PSAL. XXXVII. 38.

Psalmus Dauid in rememoratione, die sabbathi.

Christus factus pro nobis peccatum & hostia pro peccato, confitetur conscienti terrorem, animi angustiam & peccatum. Non resistit aduersariis: sed sperans in patre orat.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.
Quoniā sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manū tuam.
Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.
Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meū: & sicut onus graue grauatæ sunt super me.
Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.
Miser factus sum & curuatus sum vsq; in finem: tota die contristatus ingrediebar.
Quoniā lūbi mei impleti sunt illusionibus: & nō est sanitas in carne mea.
Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei.
Domine, ante te omne desyderium meum: & gemitus meus à te non est absconditus.
Cor meum cōturbatum est, dereliquit me virtus mea: & lumē oculorū meorum & ipsum non est mecum.
Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt.
&, qui iuxta me erāt, de lōge steterūt.
Et vim faciebant qui quærebant animam meam.
Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.
Ego aūt tanquam surdus non audiebā: & sicut mutus non aperiens os suum.
Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutōes
Quoniam in te domine speraui, tu exaudies me domine deus meus.
Quia dixi, Nequando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.
Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in cōspectu meo semp.
Quoniam iniquitatem meam annuntiabo: & cogitabo pro pctō meo,
Inimici aūt mei viuūt, & cōfirmati sūt super me: & multiplicati sunt qui oderunt me inique.
Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, qm̄ sequebar bonitatē.

A domino
firmātur & cōplacet sibi ī via eius. Eccl. 2. d.
Isa. 51. c.
mutabūt
iterimere
iudicat9 fuerit ipse (sub. pauper.)
fortē & virescētē sicut laurus virescens.
integritatem,
postremo pacē homini conciliāt
postremo impii exciduntur.
fortitudo
integrū
grauiores fuerūt q̄ possem ferre
inclynatus
vehemētissime:
ardore
ipsi (.i. lumen & oculi) nō sunt
è regiōe plagęm ę
ppinqui mei,
posuerūt tendiculam
prauitates
lętentur de me
anxius ero
falso.
aduersabantur.

Ne dereliquas me domine deus meus: ne dissesseris à me.

*Festina *Intende' in adiutorium meum, domine deus salutis meæ,

PSAL. XXXVIII. 39.

*ipsi In finē *pro' Idithun cāticū Dauid.

Fidelis calūniatoribus respondens. Breuitas & vanitas vitæ humanæ. In deo hęret. Orat peccata cōdonari sibi.

Dixi, Custodiam vias meas: vt nō delinquam in lingua mea.

posui ori meo custodiam cum consisteret peccator aduersum me.

*silentio, *turbatus *exarsit *q̄ breuis tpis ego. *vt mensurā quatuor digitorum *tempus meum. *Sela. *velut vmbra ambulat *mea, domine? spes mea in te est. *neponas cvulnere *Cū tu hominē ꝓpter iniqtatē corripis cū obiurgatiōe *tineam quicquid est desyderabile in eo: *vanitas *Sela. *& ad *Recedeà me, & roborabor

Obmutui *& humiliatus sum', & silui à bonis: & dolor meus *renouatus' est.

Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea *exardescet' ignis,

¶locutus sum in lingua mea, Notū fac mihi domine finem meum,

& numerum dierum meorum quis est: vt sciam *quid desit mihi'.

Ecce *mensurabiles' posuisti dies meos: & *substantia mea' tanquam nihilum ante te.

Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.*

Veruntamen *in imagine pertransit' homo: sed & frustra conturbatur.

thesaurizat: & ignorat cui congregabit ea.

Et nunc q̄ est expectatio *mea? nōne dominus, & substantia mea apud te est'?

¶Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: opprobrium insipiēti *dedisti' me.

Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti; Amoue à me plagas tuas.

à c fortitudine' enim manus tuæ ego defeci: *In increpationibus propter iniquitatem, corripuisti hominem'.

& tabescere fecisti *sicut araneam animam eius': veruntamen *vane conturbatur' omnis homo.*

Exaudi orationem meam domine, & deprecationem meam auribus percipe: *lachrymas meas

Ne sileas: quoniam aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei.

*Remitte mihi, vt refrigerer' priusquā abeam, & amplius non ero.

PSAL. XXXIX. 40.

In finem, Psalmus Dauid.

Christi gratiarum actio pro sui liberatione. Christꝰ hostia pro peccatis nostris. Iustitiam, qua peccator iustificatur, & misericordiam prædicauit Christus. Christus afflictus putat se derelictum à patre. Orat contra aduersarios. Exortatio ad lætitiam. Solicitus pro suis deus.

Expectans expectaui dominum, & intendit mihi,

& exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu *miseriæ', & de luto *fecis'. *strepitꝰ *cœni.

Et statuit super petram pedes meos, & direxit gressus meos.

Et immisit in os meum canticum nouum, *carmen' deo nostro. *laudem

Videbunt multi, & timebunt: & sperabunt in domino.

Beatus vir cuius est nomē domini spes eius: & non respexit *in vanitates & insanias falsas'. *ad superbos & declinātes ad mendacium,

Multa fecisti tu domine deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

Annuntiaui & locutus sum: *multiplicatæ sunt super numerum'. *pluta sūt quam possint numerari.

¶ Sacrificium & oblationem noluisti: aures autem *perfecisti' mihi.

holocaustum & pro peccato non postulasti: Tunc dixi, Ecce venio. *pforasti

||in capite libri scriptum est de me vt facerem voluntatē tuam, deus meus volui, & *legem tuam' in medio cordis mei. Heb. 10. d *lex tua

¶Annuntiaui iustitiam tuam in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti.

Iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam & salutare tuū dixi.

Non abscondi misericordiam tuā & veritatem tuam' à concilio multo.

¶Tu autem domine ne *lōge facias' miseratiōes, tuas à me: misericordia tua & veritas tua semper *susceperunt' me *ꝓhibeat *custodiant

Quoniam circūdederunt me mala quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei: & cor meum dereliquit me.

Complaceat tibi domine vt eruas me: domine ad adiuuandum me *respice', *festina.

[a] erubescant & infra.

¶Confundantur & [a] reuereantur simul qui quærunt animam meam vt auferant eam.

Conuertantur retrorsum & reuereantur qui volunt mihi mala.

[b] Desolentur in retributionem confusionis suæ.

[b] Ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi, Euge, euge.

¶Exultent & lætentur super te omnes quærentes te: & dicant semper, Magnificetur dominus, qui diligunt [c] salutare tuum.

[c] salutem tuam,

¶Ego autem mendicus sum & pauper: dominus sollicitus est mei.

Adiutor meus & protector meus tu es: deus meus ne tardaueris.

PSAL. XL. 41.

¶In finem, Psalmus Dauid.

¶Beati qui soliciti sunt de afflictis. Christus orat pro peccatis nostris tanquam suis. Iudæi perfidia. Resurrectio Christi.

Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem: in die mala liberabit eum dominus.

Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra: & non [a] tradat eum [b] in animam inimicorum eius.

[a] tradas [b] i. voluntati

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius: vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.

¶Ego dixi, Domine miserere mei: sana animam meam quia peccaui tibi.

Inimici mei dixerunt mala [a] mihi: Quando morietur & peribit nomen eius?

[a] de me,

Et si ingrediebatur vt videret, vana loquebatur cor eius: congregauit iniquitatem sibi.

egrediebatur foras, & loquebatur [a] in idipsum

[a] simul

aduersum me susurrabant omnes inimici mei: aduersum me cogitabant mala mihi,

Verbum iniquum constituerunt aduersum me, Nunquid qui dormiuit non adiiciet vt resurgat?

Mat. 26. b Iohã. 13. b act. 1. c.

¶Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos: [a] magnificauit super me supplantationem.

[a] gloriat ꝙ in me

¶Tu autem domine miserere mei, & resuscita me: & retribuam eis.

[a] insurrexerit.

In hoc cognoui quoniam [a] voluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

[a] complacuisti tibi in me:

Me autem propter innocentiam [a] suscepisti: & confirmasti me in cõspectu tuo in æternum.

[a] sustentasti:

Benedictus dominus deus Israel à seculo & vsque in seculum: fiat, fiat.

PSAL. XLI. 42.

¶In finem, intellectus filiis Core.

¶Christianus suspirat ad deum in tribulatione. Consolatur se quòd sit vno ex eis quos suscipit deus.

Quemadmodum [a] desyderat ceruus ad fontes aquarum: ita desyderat anima mea ad te deus.

[a] vociferatur

[a] vt, deũ

Sitiuit anima mea ad deum [a] fontem: viuum: quando veniam & apparebo ante faciem dei?

[a] depuli anguſtiã animi:

Fuerũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte: dum dicitur mihi quotidie, Vbi est deus tuus?

[a] congregationem incedam

¶Hæc recordatus sum, & [a] effudi in me animam meam: quoniam transibo in [b] locum tabernaculi admirabilis vsq; ad domum dei

[a] cum eis [b] in conꝙgationem agẽtiũ diem festum.

In voce exultationis & confessionis [a] sonus epulantis.

[a] sonus

Quare tristis es anima mea? & [a] quare conturbas me?

[a] infremis in

Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi: [a] salutare vultus mei, & deus meus.

a celebrabo illi salutẽ

[a] Ad meipsum anima mea conturbata est: propterea memor ero tui de terra iordanis, & hermonii à monte modico.

[a] vultus sui

[a] Deus meus super me deꝑsa est ãia mea

Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum.

c Omnia excelsa tua [a] & fluctus tui super me transierunt.

c oẽs in undationes tuæ

[a] Rupes

In die mandauit dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius apud me, oratio deo vitæ meæ: Dicam deo, [a] susceptor meus es.

[a] mea

[a] mœrens

quare oblitus es mei? & quare [a] contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

[a] Tanquã confringerẽt oſſa mea: cõ

[a] Dum confringuntur ossa mea: exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.

[a] opprobrium illud quo affliunt

Dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi est deus tuus? Quare tristis es ani

ma mea? & quare conturbas me?
ſpera in deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & deus meus.

PSAL. XLII. 43.

Pſalmus Dauid)

Orat afflictus illuminari cor ſuum verbo & promiſſionibus dei.

Vdica me deus, & [a]diſcerne) cauſã meam de gẽte non ſancta: ab homine iniquo & doloſo erue me,
Quia tu es deus fortitudo mea: quare me repuliſti? & quare [a]triſtis) incedo, dum affligit me inimicus?
Emitte lucem tuam, & veritatem tuã: ipſa me [a]deduxerunt & adduxerunt) in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua,
[a]Et introibo) ad altare dei: ad deum qui lætificat [a]iuuentutem) meam.
confitebor tibi in cithara deus deus meus: Quare triſtis es anima mea? & quare conturbas me?
Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & deus meus.

PSAL. XLIII. 44.

¶In finem, filiis Core ad intellectum.

Terra promiſſiõis ob ſolam dei volũtatem data fidelibus. In ſolo deo ſperandum, qui ſolus ſaluat propter ſeipſum. In tribulationibus à deo derelicti, etiam in deo ſperant.

DEus auribus noſtris audiuimus: patres noſtri annuntiauerunt nobis
Opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus [a]antiquis.
Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos.
Nec enim in gladio ſuo poſſederũt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos.
ſed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuiſti in eis.
Tu es ipſe rex meus & deus meus: qui mandas [a]ſalutes) Iacob.
In te inimicos noſtros ventilabimus cornu: & in nomine tuo [a]ſpernemus) inſurgentes in nobis,
Non enim in arcu meo ſperabo: & gladius meus non ſaluabit me.
Saluaſti enim nos de affligentibus nos: & odientes nos confudiſti.
[a]In deo laudabimur) tota die: & in nomine tuo confitebimur in ſecula. *
¶Nunc autem repuliſti & confudiſti nos: & non egredieris deus [a]in virtutibus) noſtris:
[a]Auertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros): & qui oderunt nos, diripiebant ſibi.
Dediſti nos tanquam oues eſcarũ: & in gentibus diſperſiſti nos.
Vendidiſti populum tuum n ſine pretio): & non [a]fuit multitudo in commutationibus eorum).
Poſuiſti nos opprobrium vicinis noſtris ſubſannationem & deriſum his qui ſunt in circuitu noſtro.
Poſuiſti nos in [a]ſimilitudinem) gentibus commotionem capitis in populis.
Tota die verecundia mea o contra) me eſt, & confuſio faciei meæ cooperuit me.
A voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & perſequentis.
Hæc omnia venerunt ſuper nos, nec obliti ſumus te: & [a]inique non egimus in teſtamento tuo),
Et nõ receſſit retro cor noſtrum: & [a]declinaſti ſemitas noſtras) à via tua.
Quoniam [a]humiliaſti) nos in loco [a]afflictionis: & cooperuit) nos vmbra mortis.
Si obliti ſumus nomen dei noſtri: & ſi expandimus manus noſtras ad deum alienum.
Nonne deus requiret iſta? ipſe enim nouit abſcondita cordis.
||Quoniam propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oues [a]occiſionis).
Exurge, quare obdormis domine? [a]exurge:: & ne repellas in finem).
Quare faciem tuam auertis, obliuiſceris [a]inopiæ) noſtræ, & tribulationis noſtræ?
Quoniam humiliata eſt in puluere aĩa noſtra: conglutinatus eſt in terra vẽter noſter.
Exurge domine adiuua nos: & redime nos: propter [a]nomen tuum).

[a]defende
[a]mœrens
[a]deducãt & adducant
[a]vt, vt introeam
[a]lætitiam (i.i, author ẽ lætitię meę
[a].i. vt liberetur
[a]cõculcabimus
[a]De deo gloriamur
*Sela.
[a]cũ exercitibus
[a]In fugã conuertiſti nos, corã hoſtibus
n .i. vili)
[a]multiplicaſti propter pretia eorũ
(.i. nõ ad modum curaſti magnum habere pretium)
[a]prouerbium o coram
(.i. nõ violabim; pactũ tuũ
[a]nõ declinauerunt greſſus noſtri
[a]cõtruiſti
[a]draconis (.i. deſertis) & operuiſti Rom. 8. g.
[a].i. deſtinatæ mactationi.
[a]expgiſcere, ne obliuiſcaris in æternum.
[a]afflictiõis
[a]miam tuam.

PSAL. XLIIII. 45.

¶In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, canticum pro dilecto.

Præfatio epithalamii. Christus spōsus. Gladius verbi euangelii, Euangelii verbum conuertens corda impiorū Christus vnctus spiritusancto in regem & sacerdotem. Fideles. Sponsa. Spōsus fidem requirit à sponsa, & abnegationem sui. Sponsa seipsam & sua offert. Credentes omnes. Iudęis gentes successerunt. Nomen Christi sanctificandum.

Eructauit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi, lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.

¶Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te deus in æternum.

Accingere gladio tuo super femur tuū potentissime,

specie tua & pulchritudine tua. Intēde prospere, procede, & regna,

propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam: & deducet te mirabiliter dextera tua.

¶Sagittæ tuę acutæ (populi sub te) cadent in corda inimicorum regis.

Sedes tua deus in seculum seculi: virga directionis virga regni tui.

¶Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

¶Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te, Filię regum in honore tuo.

¶Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate,

¶Audi filia, & vide, & īclina aurē tuā: & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.

Et concupiscet rex decorem tuū: quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabunt eum.

¶Et filia Tyri, in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

Omnis gloria filiæ regis, abintus: in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.

¶*Adducetur regi, virgines post eam: proximæ eius afferentur tibi.

Afferentur in lætitia & exultatione: adducentur in templum regis.

¶Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.

¶Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem.

propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.

Super Sosanim
annorū.
vl cogitauit cor meum aliquid boni, dico ego qd cōposui de rege
gloria
Et in decore tuo ꝓsperare equita super verbum veritatis & mānsuetudinis & iustitiæ, & docebit te terribilia
æqtatis
ꝓticipibus
oīa vestimenta tua delectant de te magis q̄ de templis eburneis.
cū diademate auri O-
phir,
incuruare ei,
palis aureis induta
*in vestibus acupictis
erunt filii tui:
vltra (.i. in sempiternum.)
sup Halamoth

PSAL. XLV. 46.

¶In finem, filiis Core pro arcanis Psalmus.

Populi fidelis, qui ciuitas dei est, fiducia in deum. Aduersarii fideliū conturbati. Pax per Christum. Exhortatio ad cognoscenda opera dei,

Deus noster refugium & virtꝰ: adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.

Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.

Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum conturbati sunt montes in fortitudine eius.*

Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei: c sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

Deus in medio eius non commouebitur: adiuuabit eam deus mane diluculo.

¶Conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt regna: dedit vocē suam, mota est terra,

Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster deus Iacob.*

¶Venite, & videte opera domini, quę posuit prodigia super terram: auferēs bella vsque ad finem terræ.

arcum conteret, & confringet arma: & scuta comburet igni.

¶Vacate & videte quoniam ego sum deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

mutabit
Etiam si sonuerit &c.
ꝓpter sublimitatē
*sela.
eius riui lætificabunt
c sctām inter habitacula altissimi.
mota
defluxit
exercituum
exaltatio nr̄a
*sela.
q posuit desolationes
hastam plaustra
Quiescite

Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster deus Iacob.

PSAL. XLVI. 47.

¶In finem, ꝑ filiis Core Psalmus.

Gentes prouocantur ad laudandũ deum ob misericordiam eis factam.

OMnes gentes plaudite manibus: iubilate deo in voce ⁼exultationis⁾.

vl. laudis

Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super oẽm terrã.

Subiecit populos nobis: & ⁼gentes⁾ sub pedibus nostris,

⁼tribus

Elegit ⁼nobis⁾ hæreditatem suam, speciem Iacob quam dilexit.*

⁼nos

*Sela

Ascendit deus in iubilo: dominus in voce tubæ,

Psallite deo ► nostro⁾, psallite regi nostro, psallite.

Quoniam rex omnis terræ deus: psallite ⁼sapienter⁾.

⁼intelligibiliter.

Regnauit deus super gentes: deus sedet super sedem sanctã suam.

⁼vl. populus dei

Principes populorũ cõgregati sunt ⁼cũ deo⁾ Abraham: quoniam ⁼dii fortes⁾ terræ, vehementer ⁼eleuati sunt⁾.

⁼dei sunt scuta

⁼eleuatus est.

PSAL. XLVII. 48.

¶Psalmus cantici filiis Core ► secunda sabbathi⁾.

Initium nascentis ecclesiæ in Ierusalem describitur. Commotio regum in prædicatione euangelii. Christus missus iuxta promissionem patris. Exhortatio ad lætitiam.

MAgnus dominus & laudabilis nimis in ciuitate dei nostri, ► in⁾ in monte sancto eius.

⁼Pulchra regio exultatio

⁼Fundatur exultatione⁾ vniuersæ terræ: mõs Sion latera aquilonis, ciuitas regis magni.

⁼esse in ꝓtectionẽ

Deus in domibus eius cognoscetur ⁼cũ suscipiet eam⁾.

¶Quoniã ecce reges ► terræ⁾ congregati sunt conuenerunt in vnum.

Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, ⁼commoti⁾ sunt: Tremor apprehendit eos

⁼præcipitati

ibi, dolores vt parturientis: ⁼In spũ vehementi⁾ conteres naues ⁼Tharsis⁾.

⁼Vento orientali

¶Sicut audiuimus sic vidimꝰ in ciuitate domini ⁼virtutum⁾, in ciuitate dei nostri: deus fundauit eam in æternum,*

⁼maris

⁼exercituum,

*Sela.

⁼Suscepimus⁾ deus misericordiam tuã in medio templi tui,

⁼Cogitauimus

Secundum nomen tuũ deus, sic & laus tua in fines terræ: iustitia plena est dextera tua.

⁼circuite c nũtrate turres

¶Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ: propter iudicia tua domine.

⁼ad ante murale

Circũdate sion, & ⁼complectimini⁾ eã: c narrate in turribus⁾ eius.

⁼robora te palatia

Ponite corda vestra ⁼in virtute⁾ eius: & ⁼distribuite domos⁾ eius, vt enarretis in progenie ⁼altera⁾.

⁼sequenti vl. ducet nos vsq; ad mortẽ

Quoniam hic est deus, deus noster in æternum & in seculum seculi: ipse ⁼reget nos in secula⁾.

PSAL. XLVIII. 49.

¶In finem, filiis Core Psalmus.

Christus vocat omnes ad audiẽdũ verbum. In parabolis Christus locutus. Christus ab auaris impetitus. Diuitiæ. Christus solus redemptor. Diuites impii. Resurrectio Christi. Exhortatio ne pereamus cum confidentibus in diuitiis.

a Etiã filii hoĩm & filii viri (i. plebeius & nobilis) Psal. 77. mat. 14. c.

AVdite hæc oẽs gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem.

a Quique terrigenæ & filii hominũ⁾: simul in vnum diues & paup.

⁼mala, cũ iniquitas calcaneorũ meorũ

¶Os meum loquetur sapientiam: & meditatio cordis mei prudentiam.

n Cũ ti fratrẽ nemo redimat, nec possit dare redemptionem ꝑ ipso.

Inclinabo in parabolam aurẽ meam, aperiam in psalterio propositionem meam.

¶Cur timebo in die ⁼mala? iniquitas calcanei mei⁾ circundabit me,

Qui confidunt in virtute sua: & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

⁼Qm̃ magni ꝑtii erit redẽptio aiæ eorũ, vt in ꝑpetuum viuãt

¶n Frater non redimit, redimet homo? non dabit deo placationem suam⁾,

Et pretium redemptionis animæ suæ: & laborabit in æternum: Et viuet adhuc in finem⁾.

Et viuãt ĩ æternũ.

⁼non videbit interitum⁾ ⁼ ¶Cum viderit sapientes morientes⁾, simul insipiens & stultus peribunt,

⁼sepl̃chrũ nunq̃ visuri.

[a]Videbit & relinquent alienis diuitias suas: Et [o]sepulchra eorum [b]domus illorum in æternum.
tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt [c]nomina sua in terris [b].
Et homo [a]cum in honore esset, non intellexit: comparatus est [b] iumentis insipientibus, & similis factus est illis.
Hæc via [a]illorum scandalū ipsis: & postea in ore suo complacebunt [b]. *
Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos.
& dominabuntur eorū iusti in matutino: & [a]auxilium [b] eorum veterascet [a]stultitia [a]in inferno à gloria [b] eorum.
¶ Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferi cum acceperit me. *
¶ Ne timueris cum diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit gloria domus eius.
Quoniam cum interierit, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria eius.
Quia [a]anima eius in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi cum benefeceris ei [b].
Introibit vsque in progenies patrum suorum: & vsque in æternum non videbit lumen.
Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

[m]honore [n]inferno [o]in [p]terioribꝰ (.i. corde [q]pmāsurāe [r]noībꝰ [s]uis [t]ajæ [u]suæ [x]vita [y]benedicet, & celebrābit [z]te cū benefeceris tibi.

[a]fortitudo [b], [c]fernus domus *Sela. [d]vt iudicet.

PSAL. XLIX. 50.

Psalmus Asaph.

Iudiciū extremū minatur prophe-ta. Sacrificia veteris legis reiicit deus. Vota, quæ & laudes. Inuocandus deus. Ab impijs non vult deus vərbū suum annuntiari. Sacrificium laudis.

DEus deorū dominus locutus est: & vocauit terram
à solis ortu vsque ad occasum:
Ex Sion [a]species decoris eius,
deus manifestè [b] veniet deus noster, & non silebit.
ignis in conspectu eius [a] exardescet [b]: & in circuitu eius tempestas valida.
Aduocauit cælum desursum: & terram [a]discernere [b] populum suum.

Congregate [a]illi sanctos eius [b]: qui [a]ordinant testamentum eius super sacrificia [b].
Et annuntiabunt cæli iustitiam eius: quoniam deus iudex est. *
¶ Audi populus meus, & loquar: Israel, & testificabor [a]tibi [b]: deus deus tuus ego sum.
Non in sacrificiis tuis arguam te: holocausta autē tua [b] in conspectu meo sunt semper.
Non accipiam de domo tua vitulos: neq; de [a]gregibus [b] tuis hircos.
Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus [a]& boues [b],
Cognoui omnia volatilia [a]cæli [b]: & [a]pulchritudo [b] agri mecum est.
Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius.
Nunquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo?
¶ Immola deo [a]sacrificium laudis [b]: & redde altissimo vota tua.
¶ Et inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me.
¶ Peccatori autem dixit deus, Quare tu enarras [a]iustitias meas [b], & assumis [a] testamentum [b] meum per os tuum?
Tu vero odisti disciplinam: & proiecisti sermones meos retrorsum.
Si videbas furem, currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas,
Os tuum [a]abundauit malitia [b]: & lingua tua concinnabat dolos.
Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ [a]ponebas scandalum [b]: Hæc fecisti, & tacui.
existimasti [a] inique [b] quòd ero tui similis: arguam te, & statuam contra faciem tuam.
Intelligite hæc qui obliuiscimini deum: nequando [a] rapiat [b], & non sit qui eripiat.
¶ [a]Sacrificium laudis [b] honorificabit cās laume: & illic iter quo ostendam illi salutare dei.

[a]mihi sanctos meos
[a]vel, pluris faciūt
*Sela.
[a]per te, & scilicet
sim &c.
[a] nec sup
holocausta, & nō. nseptis
[a]mille.
[a]montiū:
[a]fera
[a]laudem:
[a]statuta
[a]pactum
[a]missisti in malum:
[a]dabas probrū:
[a]rapiam,
[a]sacrifi-dem.

PSAL. L. 51.

¶In finem, Psalmus Dauid cum venit ad eum Nathan propheta, quãdo intrauit ad Beth-sabee. 2. Reg. 12.

Per legem cognito peccato, fidelis inuocat dei misericordiã. Pax à peccatis per Christum. Cor & spiritum suum innouari petit. Laus deo. Sacrificium dei. Ecclesiam dei prædicatione euangelii ædificari orat. Vituli labiorum, laudes.

Miserere mei deus secundũ magnam) misericordiam tuam.

& secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.

*Amplius) laua me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum =contra) me est semper.

Tibi*soli peccaui, & malum coram te feci: vt=iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris).

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis concepit me mater mea.

Ecce enim veritatem dilexisti =incerta): & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

=Asperges) me hyssopo, & mũdabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.

¶=Auditui meo dabis) gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa =humiliata).

Auerte faciem tuam à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.

¶Cor mundum crea in me deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis,

Ne proiicias me à facie tua, & spiritũ sanctum tuum ne auferas à me.

Redde mihi lætitiam salutaris tui: & spiritu =principali) confirma me.

Docebo iniquos vias tuas: & impii ad te conuertentur.

Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ: & exultabit lingua mea iustitiam tuam.

*Multum
=coram
*tibi
=Iustus agnoscaris
=. i. verax appareas iniustis q iudicãt te nõ prestiturũ pro missã misericordiam.
=ĩ renib9=
=Purificabis
=Audire facies me
=quę cõtriuisti
=voluntario (munifico)

¶Domine labia mẽa aperies: & os meũ annuntiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis.

¶=Sacrificium deo), spiritus contribulatus: cor contritum & =humiliatum) deus non despicies.

¶=Benigne fac domine) in bona voluntate tua*Sion: =vt ædificentur muri) Ierusalem.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.

=Sacrificia dei,
=cõfractũ
=Bene fac
*ipsi ædifices muros
1. Re. 22. b

PSAL. LI. 52.

¶In finem, intellectus Dauid, cũ venit Doeg Idumęus, & annuntiauit Sauli, & dixit, Venit Dauid in domum Achimelech.

Impius describitur. Impiorum lapsus, eruditio est piis. Pii in misericordia dei fidunt.

Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? =tota die iniustitiã) Cogitauit lingua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolum.

Dilexisti malitiam super benignitatẽ: iniquitatem magis, quã loqui æquitatem.

Dilexisti omnia verba =præcipitatiõis, lingua dolosa):

=Propterea) deus destruet te in finem): euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. *

¶Videbunt iusti & timebunt, & super eum ridebunt: & dicent. Ecce homo qui non posuit deum = adiutorem suum),

sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum: & =præualuit) in vanitate sua.

¶Ego autem sicut oliua =fructifera) in domo dei, speraui in misericordia dei & in seculum seculi.

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti: & expectabo nomen tuum quoniam bonum est in conspectu sanctorũ tuorum.

= misericordia dei ĩ õni die,
Prauitates,
=corruptionis, linguam dolosam:
=Etiam
=seculum
*Sela
=fortitudinẽ tuam,
=roborata est
=viridis

PSAL. LII. 53.

¶In finem. =pro⁾ Mahalath intelligentia Dauid.

Quales sunt infideles, vide psal. 13.

Dixit insipiens in corde suo, Non est deus.

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in iniquitatibus; non est qui faciat bonum.

Deus de cælo prospexit super filios hominum: vt videat si est intelligens, aut requirens deum.

Omnes declinauerunt, =simul inutiles facti sunt⁾: non est qui faciat bonum, non est =vsque ad vnum⁾.

Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam vt cibum panis?

deum non inuocauerunt: Illic trepidauerunt timore vbi non erat timor, quoniam deus dissipauit ossa =eorum qui hominibus placent⁾: cōfusi sunt, quoniam deus spreuit eos.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum conuertit deus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

=super

=computruerunt: =etiā vn9.

=castrametātis contra te:

PSAL. LIII. 54.

¶In finem, in carminibus intellectus Dauid ‖cum venissent Ziphęi, & dixissent ad Saul, Nonne Dauid absconditus est apud nos?

2.Re.23.d

Inuocatio contra impios. Gratiarum actio.

Deus in nomine tuo saluum me fac: & in =virtute⁾ tua iudica me.

Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quæsierunt animā meam: & non proposuerunt deū ante conspectum suum.*

Ecce enim deus adiuuat me: & dn̄s =susceptor est animæ meæ⁾.

=Auerte⁾ mala inimicis meis: & in veritate tua disperde illos.

¶Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine quoniam bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos =despexit⁾ oculus meus.

=fortitudine

*Sela.

=sustētat me.

=Reddet

=vidit (sub. vltionem)

PSAL. LIIII. 55.

¶In finem, in carminibus intellectus Dauid.

Christus petit liberari ab inimicis, Fugiens Iudæos, orat contra eos. Conqueritur de Iuda domestico proditore. Exauditur. Solicitudo in deum reiicienda. Impiorum interitus.

Exaudi deũs orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam: Intende mihi, & exaudi me.

[r]contristatus sum in exercitatiõe mea: & conturbatus sum⁾ A voce inimici, & à tribulatione peccatoris.

quoniam [s]declinauerunt⁾ in me iniquitates: & in ira molesti erant mihi.

Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me.

Timor & tremor venerunt super me: & [s]contexerunt me tenebræ⁾.

¶Et dixi, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ: & volabo & requiescam?

Ecce [s]elongaui fugiens: & mansi⁾ in solitudine.*

[s]expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate⁾.

Præcipita dñe, diuide linguas eorum: quoniam vidi iniquitatem & cõtradictionem in ciuitate.

Die ac nocte circũdabit eam super muros eius: iniquitas & [s]labor⁾ in medio eius, [s]Et iniustitia⁾.

& non defecit de plateis eius vsura & dolus.

¶Quoniam si inimicus maledixisset mihi: sustinuissem vtique.

Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset: abscondissem me ⊸ forsitan⁾ ab eo.

Tu vero homo [s]vnanimis⁾, dux meus & notus meus.

[s]Qui simul mecum dulces capiebas cibos⁾: in domo dei ambulauimus cum [s]consensu⁾.

Veniat mors super illos: & descendant in infernum viuentes.

quoniam nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum.

¶Ego autem ad deum clamaui: & dominus saluabit me.

Vespere, & mane, & meridie [c]narrabo & annuntiabo⁾, & exaudiet vocem meam.

Redimet in pace animam meã ab his qui appropinquant mihi: quoniã [a]inter multos erant mecum⁾.

Exaudiet deus, & humiliabit illos, qui est ante secula.*

Non enim est illis [s]commutatio⁾, & nõ timuerunt deum: Extendit manum suam [s]in retribuendo⁾.

contaminauerunt testamentum eius, [s]Diuisi sunt ab ira vultus eius: & appropinquauit cor illius⁾.

molliti sunt sermones eius super oleũ: & ipsi sunt [s]iacula⁾.

¶||Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet: non dabit in æternum [s]fluctuationem iusto⁾.

Tu vero deus deduces eos in puteum interitus.

¶Viri sanguinum & dolosi non dimidiabũt dies suos: ego autem sperabo in te domine.

PSAL. LV. 56.

¶In finem, [s]pro populo qui à sanctis longe factus est⁾, Dauid in tituli inscriptione, ||cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.

Christus & sui in tribulatione deo patri fidentes. Vota sua, quæ vocat laudem, deo reddit, laudans eum.

MISERERE mei deus, quoniam [s]conculcauit⁾ me homo: tota die impugnans tribulauit me.

Conculcauerunt me inimici mei tota die: quoniam multi bellantes aduersum me*

[s]Ab altitudine diei timebo: ego vero⁾ in te sperabo.

[a]In deo laudabo sermones meos⁾, in deo speraui: non timebo quid faciat mihi caro.

Tota die verba mea execrabuntur: aduersum me omnes cogitationes eorũ in malum.

[s]Inhabitabunt & abscondent⁾: ipsi calcaneum meum obseruabunt,

[s]sicut sustinuerunt⁾ animã meam [c]Pro nihilo saluos facies illos⁾: in ira populos confringes

Deus, [s]vitam meam annuntiaui tibi: posuisti⁾ lachrymas meas in [s]conspectu⁾ tuo.

[s]sicut & in promissione tua⁾: Tunc cõuertentur inimici mei retrorsum.

in quacũq; die inuocauero te: ecce cognoui quoniam deus meus es.

[e]In deo laudabo verbum, in dño laudabo sermonem⁾: in deo speraui, nõ timebo quid faciat mihi homo.

¶[s]In me sunt deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi⁾.

[s]clamãtẽ ĩ locutione mea, & tumultuantem [s]fecerunt cadere [s]operuit me tremor: [s]elõgabo me trãsmigrãdo, & commorabor *Sela. [s]Festinabo eruere me à vento q suscitat à turbine. [s]afflictio [s]Prauitates sũt in medio eius. [s]eiusdem ordinis, (vl, quẽ æstimabã vt meipsum) [s]Cui secreta mea suauiter credidi: [s]cœtu. [c]loquar & strepitũ faciã, [s]cũ multitudine aduersũ me aderant. *Sela. [s].i. nõ cõuertũtur ad deũ, [s]ad eos q pacifici erãt cum eo.

[s]Mitiora fuerũt magis q̃ butyrũ verba oris sui: & in corde eorum bellum, [s]gladii. Mat.6.d. luc.12.c. 1.pet.5.b [s]vt moueat iustus, [s]sup colũbã mutã ĩ remotis 1.Reg.21. [s]absorbuit *superbe [s]In die quo timebo ego [a]In dei verbo glorior, [s]Cõgregãtur, & abscõdũt se: [s]quõ appẽhendant [c]Sed frustra elabetur em̃ ab eis: [s]fugas meas nũerasti: pone [s]vtre [s]nõne ĩ libro tuo sunt [c]vel, In dñi verbo glorior: [s].i. Deuotio ad te ẽ ĩ me, tibi nẽpe grãs agere,

Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, vt placeam coram deo in lumine viuentiũ.

PSAL. LVI. 57.

¶In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, ‖cum fugeret à facie Saul in speluncam.

1.Reg. 22. &.24.

Gloriatur Christus se erutum ex omnibus malis. Christus post resurrectionem annuntiat peccatorum remissionem per se factam iuxta promissionẽ.

Miserere mei deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea.

& in vmbra alarum tuarũ sperabo: donec transeat iniquitas.

Clamabo ad deum altissimum: deum qui =benefecit⁾ mihi.

Misit de cælo, & liberauit me: =dedit in opprobrium conculcantes me⁾.

misit deus misericordiam suam & veritatem suam, =Et eripuit animã meã de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus⁾.

=filii hominum, dentes eorum ⁾ arma sagittæ: & lingua eorum, gladius acutus.

Exaltate super cælos deus: & in omnẽ terram gloria tua.

Laqueum parauerunt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam.

foderunt ante faciem meam foueam: & inciderunt in eam.*

Paratum cor meum deus, paratum cor meum: cantabo & psalmum dicam.

¶Exurge‖ =gloria mea⁾, exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.

Cõfitebor tibi in populis domine: psalmum dicam tibi in gentibus.

Quoniam magnificata est vsque ad cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.

Exaltare super cælos deus: & super omnem terram gloria tua.

=retribuit =ab opprobrio deglutire volẽtis me. Sela: =Anima mea est ĩter leões, iaceo inter incendentes, =inter filios hominum, quorum dentes sunt *Sela. Iohã.2.d. =.1.canticum (vel, aĩa mea)

PSAL. LVII. 58.

¶In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione.

Exhortatio ad impios nolẽtes euangelium suscipere. Impiorum excęcatio. Iustorum gaudium in punitione impiorum.

=Nũ vere, ô cõgregatio, iustitiã loquemini, ęqtates iudicabitis

=I vere vtique iustitiam loquimini: recta iudicate⁾ filii hominum.

Etenim in corde iniquitates operamini: in terra iustitias manus vestræ concinnant:

Alienati sunt peccatores à vulua: errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.

=Furor⁾ illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas.

Quæ non exaudiet vocem incantantiũ & venefici =incantis sapienter⁾.

¶Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet dominus.

Ad nihilum deuenient tanquam aqua =decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur⁾.

Sicut =cera quæ fluit auferentur supercecidit ignis, &⁾ nõ viderunt solem.

Priusquam =intelligerent spinæ vestrę⁾ rhamnum: =sicut viuentes sic in ira obsorbet eos⁾.

¶Lætabitur iustus cum viderit vindictam: =manus⁾ suas lauabit in sanguine peccatoris.

Et dicet homo, ► Si⁾ vtique est fructus iusto? vtique est deus iudicans eos in terra.

=vel, venenum =qui scite nouit incantare. =: defluẽt ipsi, cũ intenderint sagittas suas erũt acti essent cõpactæ. =limax q̃ liquefit, defluent, sicut abortiuũ mulieris =crescent spinæ vestræ in =tanquã quis crudas carnes eripiat, sic ira vt turbo rapiet eos =plantas 1.Reg. 19.

PSAL. LVIII. 59.

In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, ‖quando misit Saul, & custodiuit domum eius vt interficeret eum.

Fidelis petit auxilium cõtra aduersarios. Inimici conuersi vt verbum audiant, nõ credunt, sed in peccatis perseuerant, Gratiarum actio fidelium.

Eripe me de inimicis meis deus meus: & ab insurgentibus in me libera me.

Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris sanguinũ salua me.

Quia ecce =ceperunt animam meam⁾, irruerunt in me fortes:

neque iniquitas mea, neque peccatum meum domine. Sine iniquitate =cucurri & direxi.⁾.

exurge in occursum meũ, & vide. Et tu domine deus, =virtutũ⁾, deus Israel.

cIntende⁾ ad visitandas omnes gentes: non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.

¶Conuertentur ad vesperam: & =famem patientur⁾ vt canes, & circuibunt ciuitatem.

Ecce loquentur in ore suo, & gladius

=insidiati sunt animę meæ, =cucurrerũt, & instruxerũt se. =deus exercitum, cEuigila =tumultu abuntur

audit
subsanna bis
eius C.i. committã eam tibi)
ptectio
mea
videre fecit (sub. vltionẽ)
i.nihil aliud dicẽt q̃ pec care,
cõtumelia
annũtiabunt
Cõsume in furore, cõsume & non sint.
cognoscãt quòd deus dominator est
Sela.
tumultu abuntur
Fortitudo mea
super Susan testimonium,
quo docetur quo modo de solauit 1.re.8.10. 1.para.18.
reuersus est
reuertere ad nos,
scidisti
amaro.

m labiis eorũ: quoniã quis audiuit?
Et tu domine deridebis eos: & ad nihilum deduces omnes gentes.
Fortitudinem meam ad te custodiã, quia deus susceptor meus es: Deus meus misericordia eius preueniet me.
deus ostendit mihi super inimicos meos ne occidas eos: nequando obliuiscantur populi mei.
disperge illos in virtute tua: & depone eos protector meus domine:
Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua.
& de execratione & mendacio annuntiabuntur. In consummatione: in ira cõsummationis, & non erunt, & scient quia deus dominabitur Iacob, & finium terræ.*
Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes: & circuibunt ciuitatem.
Ipsi dispergentur ad manducandum: si vero non fuerint saturati, & murmurabunt.
¶ Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam,
Quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meę.
Adiutor meus tibi psallam, quia deus susceptor meus es: deus meus misericordia mea.

PSAL. LIX. 60.

¶In finem, pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptione Dauid in doctrinam, cum succendit Syriam Mesopotamiæ, & Syriam soba, & conuertit Ioab, & percussit Idumæam in valle Salinarũ duodecim millia.
Iratus deus contra populum. Promisso auxilio credentibus Iudæis, deus subiecit gentes aduersarias. Auxilium à deo.

DEus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis,
Commouisti terram: & conturbasti eam: sana cõtritiones eius, quia commota est.
Ostendisti populo tuo dura: potasti nos vino compunctionis.

¶Dedisti metuentibus te significationem: vt fugiant à facie arcus
Vt liberẽtur dilecti tui: saluum fac dextera tua, & exaudi me.
Deus locutus est in sancto suo, Lætabor, & partibor Sichimam, & conualem tabernaculorum metibor.
Meus est Galaad, & meus est Manasses: & Ephraim fortitudo capitis mei.
Iuda rex meus: Moab olla spei meæ.
in Idumæam extendam calceamẽtum meũ: mihi alienigenæ subditi sunt,
Quis educet me in ciuitatem munitã? quis deducet me vsque in Idumæam?
Nõnne tu deus qui repulisti nos: & nõ egredieris deus in virtutibus nostris?
¶Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana salus hominis.
In deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

PSAL. LX. 61.

¶In finem, in hymnis Dauid.
Fideles liberati, & adepti vitam æternam promissam. Christus rex æternus Laudandus deus.

EXaudi deus deprecationẽ meam: intende orationi meæ.
A finibus terræ ad te clamaui: dũ anxiaretur cor meum in petra exaltasti me.
deduxisti me, Quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.
Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula: protegar in velamento alarum tuarum.
Quoniam tu deus meus exaudisti orationem meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.
¶Dies super dies reges adicies: annos eius vsque in diem generationis & generationis.
Permanet in æternũ in conspectu dei: misericordiam & veritatem eius quis requiret?
¶Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi: vt reddam vota mea de die in diem.

PSAL. LXI. 62.

¶In finem, pro Idithun, Psalmus Dauid.
Iustus proiicit se in deum in aduersis. Sperandum in deo. Vanitas homo. Iniquitas. Rapina. Diuitiæ. Potentia & misericordia.

signũ C.i. promissionẽ) quod eleuet in veritate.
Sela.
Socoth
doctor
lotionis meæ
super me Philisthæa
subula.
eum erexerit
fortitudinem
super Neginoth
deficeret
ad petrã
quę excelsior me
inhabitabo est,
sperabo in abscondito
præparauit
quæ consecutus ea,

[a]Tãtũ deo tileat & infra. [b]Tantum [c]ptectio mea, [d]multum. [e] insidias [f]truitis vniuersi? interficie mini vniuersi vos, sicut paries inclinatus, & maceries impulsa. [g] exultationis eius consultorunt deum tacere, delectantur [h]mẽdacio: [i]ipes [k]Tantum [l]roburfortitudinis meæ, [m]sela. [n]omni tẽpore [o]ipes nostra, sela. [p]Certe [q]in stateris si ascendant, ipsi magis simul vanitate sunt leuiores [r]calumnia & rapina, ne euanescatis: [s]bis hoc [t]fortitudo deo Matth. 16. d Roma. 2. b. 1. Corin. 3. b. Gal. 6. b.

NOnne deo subiecta erit [a] anima mea? ab ipso enim salutare meũ. [b]Nam & [c] ipse deus meus, & salutaris meus: [d]susceptor meus [e], non mouebor [f]amplius [g].

Quousque [h]irruitis in hominem? interficitis vniuersi vos: tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ?

Verumtamen [i] pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti [k]: ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.

Veruntamen deo subiecta esto anima mea: quoniam ab ipso [l]patientia [m] mea.

[n]Quia [o] ipse deus meus: saluator meus: adiutor meus, non emigrabo.

In deo salutare meum, & gloria mea: deus [p]auxilii mei [q], & spes mea in deo est.*

Sperate in eo [r]omnis congregatio [s] populi, effundite corã illo corda vestra: deus [t]adiutor noster in æternũ [u].

[v]veruntamen [w] vani filii hominum, mẽdaces filii hominum [x]in stateris: vt decipiãt ipsi de vanitate in idipsum [y].

Nolite sperare in [z]iniquitate, & rapinas nolite concupiscere [a]: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.

Semel locutus est deus, [b]duo hæc [c] audiui quia [d]potestas dei [e] est, & tibi domine misericordia: ‖quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua,

Sic benedicam te in vita mea: & in nomine tuo leuabo manus meas.

Sicut ad ipe & pinguedine [f]repleatur [g] anima mea: & labiis [h]exultationis [i] laudabit os meum.

[k]Si memor fui [l] tui super stratum meũ, [m]in matutinis meditabor in te: Quia fuisti adiutor meus.

& in velamento alarum tuarum exultabo, Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.

Ipsi vero [n]in vanum [o] quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ: [p]tradentur in manus gladii [q]. partes vulpium erunt.

Rex vero lætabitur in deo, [r]laudabuntur [s] omnes qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

PSAL. LXII. 63.

¶Psalmus Dauid ‖cum esset in deserto [a]Idumææ [b].

I. Reg. 22. [a]Iudææ.

Gratias agit deo fidelis quòd nunquam eum deserat.

[a]mine te quæram [b]desyderauit te [c]sitibũda, [d]q̃ vita: [e]ipes nostra,

EUs, deus meus [a]ad te de luce vigilo [b]. sitiuit in te anima mea, [c]quam multipliciter tibi [d] caro mea.

in terra deserta, & [e]inuia [f], & inaquosa, sic in sancto apparui tibi, vt videre virtutem tuam & gloriam tuam.

Quoniam melior est misericordia tua [g]super vitas [h]: labia mea laudabunt te.

Sic benedicam te in vita mea: & in nomine tuo leuabo manus meas.

Sicut adipe & pinguedine [a]repleatur [b] anima mea: & labiis [c]exultationis [d] laudabit os meum.

[e]Si memor fui [f] tui super stratum meũ, [g]in matutinis meditabor in te: Quia fuisti adiutor meus.

& in velamento alarum tuarum exultabo, Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.

Ipsi vero [h]in vanum [i] quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ: [k]tradentur in manus gladii [l]. partes vulpium erunt.

Rex vero lætabitur in deo, [m]laudabuntur [n] omnes qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

PSAL. LXIII. 64.

In finem, Psalmus Dauid.

Precatio contra delatores. Delatorum ingenium. Vltio eorum.

EXaudi deus orationem meam cum deprecor: à timore inimici eripe animam meam.

[a]Protexisti [b] me à conuentu malignantium: à [c]multitudine operantium iniquitatem.

¶Qui exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram. Vt sagittent in occultis immaculatum. subito sagittabunt eum, & non timebunt: Firmauerunt [d]sibi [e] sermonem nequam.

[f]narrauerunt [g] vt absconderẽt laqueos: dixerunt. Quis videbit eos?

Scrutati sunt iniquitates: [h]defecerunt scrutantes scrutinio [i].

[k]accedet homo ad cor altum [l]: Et exaltabitur deus.

[m]sagittæ parauloru factæ sunt plagæ eorum [n]: Et [o]infirmatæ sunt [p] cõtra eos linguæ eorum.

[q]conturbati sunt [r] omnes qui videbant eos: Et timuit omnis homo.

& annuntiauerunt opera dei: & facta eius intellexerunt.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo: & [s]laudabuntur [t] omnes recti corde,

[a]Satiabit [b]laudationum

[c]Cum meditor ero

[a]ad perdẽdum

[b]Cadẽt in gladio,

[c]exultabunt

[a]absconde [b]tumultu

[c]inter se [d]colloquuti sunt [e]perfeceruntscrutatũ scrutinium.

[f] in intimo suo, & corde profundo

[g]Et sagittabit illos deus sagitta subita: [h]corruerunt [i]elõgauerunt se

[k]gloriabũtur

PSAL. LXIIII. 65.

¶In finem Psalmus Dauid.

Laus in ecclesia Christi, in qua remissio peccatorum. Salus & spes nostra deus. Ab oriente & occidente venturi in ecclesiam, super quos effundendus spiritus dei.

TE [e]decet' hymnus deus in Sion: & tibi reddetur votum ►in Ierusalem'.

[e]expectat

[e]Exaudi orationem meam': ad te omnis caro veniet.

[e]Quia audis orationem:

[e]Verba iniquorum' præualuerunt super nos: & impietatibus nostris tu propitiaberis.

[e]Verbis (vl' reb9) iniqs quæ

Beatus quem elegisti & assumpsisti: inhabitabit in atriis tuis,

replebimur in bonis domus tuæ: [e]sanctum est templum tuum', [a]Mirabile in æquitate'.

[e],sancti tēpli tui,

[a]Per admirabilē iustitiam.

¶Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe.

Præparans montes in virtute tua accinctus potentia: Qui [e]conturbas profundum' maris, sonum fluctuum eius, [e]turbabuntur gentes', ¶Et timebūt qui habitant terminos à signis tuis: [e]exitus matutini & vesperæ' delectabis.

[e]quiescere facis fremitum [e]& tumultum populorum,

Visitasti terrā [n]& inebriasti eam: multiplicasti locupletare' eam.

[e].i.oriētales & occidētales.

flumen dei repletum est aquis: parasti cibum illorum: quoniam ita [e]est prę-paratio eius'.

[n],postq̄ irrigasti eam abūde ditas

Riuos eius inebrians, multiplica genimina eius: [e]in stillicidiis eius lætabitur germinans'.

[e]prę paras eam.

[o]Benedices coronæ anni benignitatis tuæ': & campi tui replebuntur vbertate.

[e]imbrib9 liquefaceā, germini eius benedic.

Pinguescent [e]speciosa' deserti: & exultatione colles accingentur.

Induti sunt [e]arietes ouium', & valles abundabunt frumento: clamabunt, etenim hymnum dicent.

[o] Corona annū bono tuo:

PSAL. LXV. 66.

¶In finem, Psalmus Dauid.

Inuitatur populus gentium ad laudem dei. Post tribulationes exultatio. Gratiarum actio pro sui liberatione. Quomodo exaudimur.

[e]habitacula

[e]cāpi ouibus.

IVbilate deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius: date [e]gloriam laudi eius'.

[e].i.laudate eū magnifice.

Dicite deo, Quàm terribilia sunt opera tua domine: in multitudine virtutis tuæ [e]mentientur tibi' inimici tui.

[e]mēdaces deprehēdentur in te

Omnis terra adoret te, & psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo. *

Venite & videte opera dei: [e]terribilis in consiliis' super filios hominum.

*Sela.

[e]terribile opus

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede: ibi [e]lætabimur in ipso'.

[e]lætatissimus.

Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi eius super gētes respiciūt: [e]qui exasperant non exaltentur in semetipsis'.

[e]rebelles ne eleuēt seipsos, Sela.

Benedicite gentes deum nostrum, & auditam facite vocem laudis eius,

¶Qui posuit animam [e]meam' ad vitā: & non dedit in commotionem pedes [e]meos'.

[e]nostram

[e]nostros.

Quoniam probasti nos deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentū.

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: Imposuisti homines super capita nostra.

transiuimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in [e]refrigerium',

[e]spatiosā terram.

¶Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea, Quę distinxerunt labia mea,

& locutum est os meum in tribulatione mea,

Holocausta medullata offeram tibi cū incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis. *

*Sela.

¶Venite, audite: & narrabo omnes qui timetis deū, [e]quāta' fecit animę meæ.

[e]quæ

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui: & [e]sub lingua mea'.

[e]per linguā meā

Iniquitatem si aspexi in corde meo: nō exaudiet dominus.

[e]Propterea' exaudiuit deus: attendit voci deprecationis meæ.

[e]Certe

Benedictus deus qui non amouit orationem meam, & misericordiam suā à me,

PSAL. LXVI. 67.

¶In finem, in hymnis', Psalmus cantici Dauid.

[e]Neginoth

Petit fidelis illuminari à deo & doceri.

DEus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suū super nos, * ►& misereatur nostri':

*Sela.

Vt cognoscamus in terra viam tuam: in omnibus gentibus salutare tuum.
Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes
Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*
Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suum.
Benedicat nos deus ►deus noster', benedicat nos deus: & metuant eum omnes fines terræ.

PSAL. LXVII. 68.

¶In finem, psalmus cantici Dauid.
In hostes euangelii oratio. Exhortatio ad laudandum Christum. Pupilli Viduæ. Resurrectio Christi. Spiritus sanctus. Prædicatores missi, vt peccatores à peccatis purgarētur. Mons, ecclesia. Dona data per Christum. Congratulatio eclesię quod saluata sit per Christū. Iudæorum excidium ob contemptum Christum. Euāgelium orbi reuelatum. Gloria Christo canenda propter victoriam. Perficiat quod incœpit deus in nobis. Inimici euangelii. Gentium conuersio.

Exurgat deus & dissipentur inimici eius: & fugiant qui oderūt eum, à facie eius.
Sicut deficit fumus deficiant: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereāt peccatores à facie dei.
¶Et iusti epulentur, & exultent in conspectu dei: & delectentur in lætitia.
Cantate deo, psalmū dicite nomini eius: iter facite ei qui ascendit super occasum: Dominus nomen illi.
Exultate in conspectu eius, ►turbabūtur à facie eius', [d]patris' orphanorum & [=]iudicis' viduarum
deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit [=]vnius moris' in domo:
qui educit vinctos in fortitudine, [=]similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris'.
¶Deus cū egredereris in conspectu populi tui, cum pertrāsires in deserto.*
Terra mota est, etenim cæli distillauerūt à facie*Sinai, à facie dei Israel.
¶Pluuiam [=]voluntariā segregabis' deus hęreditati tuæ: & infirmata est, tu vero perfecisti eam.
Animalia tua habitabunt in ea: [c]parasti' in dulcedine tua pauperi deus.
¶Dominus dabit verbum [=]euangelizātibus virtute multa'.
[=]Rex virtutum dilecti dilecti': & [=]speciei domus diuidere' spolia.
Si dormiatis inter [c]medios cleros', pēnæ columbæ deargentatæ, [=]& posteriora dorsi eius in pallore auri'.
Dum [=]discernit cœlestis' reges super eā niue dealbabuntur in Selmon: mons dei mons [=]pinguis',
Mons [=]coagulatꝰ mōs pinguis': vt quid [=]suspicamini montes coagulatos'?
¶Mons in quo beneplacitū est deo habitare in eo: etenim dominus habitabit in finem.
Currus dei [=]decem millibus multiplex millia lætantium': dominus in eis in Sinai in sancto.
¶Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem: accepisti dona in hominibus: [n]etenim non credentes inhabitare dominum deum'.
¶Benedictus dominus ►die' quotidie: [=]prosperum iter faciet nobis, deus salutarium nostrorum'.
Deus [=]noster deus saluos faciendi: & domini domini exitus mortis'.
¶Veruntamē deus cōfringet capita inimicorū suorum: verticem capilli per ambulantium in delictis suis.
Dixit dominus, Ex Basan [=]conuertam, conuertam' in profundum maris:
Vt [=]intingatur' pes tuus in sanguine: lingua canū tuorū ex inimicis, ab [=]ipso'
¶Viderunt ingressus tuos deus, ingressus dei mei, regis mei q est in sancto.
¶Præuenerunt [=]principes' coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum.
In ecclesiis benedicite deo domino [=]de fontibus' Israel.
Ibi Beniamin [=]adolescentulus in mentis excessu'.
principes Iuda, duces, eorum: principes Zabulon, principes Nephthali.
¶[=]Māda deus virtuti tuæ' cōfirma hoc deus quod operatus es in nobis.
[=]A' templo tuo in Ierusalē, tibi offerent reges munera.
¶Increpa feras arūdinis, [n]congregatio taurorum [=]in vaccis populorum: vt excludant eos qui probati sūt argento'.

*Sela.
[a]pater
[b]iudex
[c]vnicos'
(i. ex vnica psona facit magnā familiam)
[=]verūtamē rebelles habitauerunt in sicco.
*Sela.
*istius in
[=]optatam (vt, abundantem) effundes
[c]puides
[=]euāgelizatricum magnus erit exercitus.
[=]Reges potētes fugient fugient:
[=]ea q̄ sedet domi diuidet
[c]chytropodes ceritis sicut
[=]cuius alæ flauo auro tectæ.
[=]distribuet op̄s
[=]Bassan,
[=]excelsus vt mons Bassan:
[=]inuidetis mōtes excelsi?
[=]i. inumerabiles & infinitorū miliū sunt: Eph. 4. b.
[n]& etiam rebelles, vt habitēt cū domino deo.
[=]afferet nobis deus salutē nostrā, Sela.
[=]i. deꝰ est q saluat & liberat à morte.
[=]reducā, reducam
[=]rubeat
[=]ipsis.
[=]cantores
[=]qui estis de vena
[=]paruul' dominatur eis
[=]Præcepit deus fortitudini tuæ (i. dedit fortitudinē)
[=]Propter
[n]cōgregationem

dissipa gentes quæ bella volunt. ¶Venient legati ex AEgypto: AEthiopia[a] præueniet manus eius deo[b].
Regna terrę cantate deo: psallite dño*
psallite deo Qui ascendit super cælum[a] cæli ad orientem[b],
Ecce dabit voci suæ vocem virtutis,
Date[a] gloriã[b] deo, super Israel magnificẽtia eius, & virtus eius in nubibus.
[a]Mirabilis deus in sanctis[b] suis, deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ: benedictus deus.

PSAL. LXVIII. 40.

¶In finem, pro iis qui commutabuntur, Dauid.

Christus in angustia mortis inuocat deum. Propter peccata nostra patitur Christus. Precatur, ne ob afflictiones suas auerterentur fideles à se. Christus, satisfactio pro peccatis. Irrisiones Christo factæ. Non cessat orare in angustiis. Nemo illum consolatur. Iudæorum ruina ob contemptum Christum. Laudat Christus patrem quod cruce glorificatus sit. Exortatio ad quærendum deum & laudandum.

Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam.
Infixus sum in limo profundi: & non est[a] substantia[b].
Veni in altitudinem maris: & [a]tempestas[b] demersit me.
[a]Laborauí[b] clamans: raucæ factæ sunt fauces meę: defecerunt oculi mei, dũ spero in deum meum.
Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt[b] me gratis.
confortati sunt qui[a] persecuti sunt[b] me inimici iniuste: quæ non rapui, tunc exoluebam.
Deus tu scis insipientiam meam: & delicta mea à te non sunt abscondita.
Non erubescant[a] in[b] me qui expectant te domine: domine[a] virtutum[b],
non[a] confundantur super[b] me qui quærunt te, deus Israel:
Quoniã propter te sustinui opprobriũ operuit confusio faciem meam.
Extraneus factus sum fratribꝰ meis, & [a]peregrinus[b] filiis matris meæ.
‖Quoniam zelus domus tuæ comedit me: & ‖opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

¶Et operui ieiunio[b] animam meam: & & factum est in oprobrium mihi.
Et posui vestimẽtum meum[a] cilicium[b]: & factus sum illis in parabolam.
Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta: & in me psallebãt qui bibebant vinum.
¶Ego vero orationem meam ad te domine: [a]tempus[b] beneplaciti deus.
in multitudine misericordiæ tuæ exaudi me: in veritate salutis tuæ,
Eripe me de luto, vt non infigar: libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum.
Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum: neq; vrgeat super me puteus os suum.
Exaudi me domine quoniam benigna est misericordia tua: secundum multitudinem miserationum tuarum respice me.
Et ne auertas faciem tuam à [a]puero[b] tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me.
[a]Intende[b] animæ meæ, & libera eam: popter inimicos meos eripe me.
Tu scis impropeperiũ meũ, & cõfusionem meam, & [a]reuerentiam[b] meam:
in conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium[a] expectauit[b] cor meum & [a]miseriam[b].
¶& [a]sustinui[b] qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & nõ inueni.
& dederunt in escam meam fel: & in siti mea potauerunt me aceto.
¶Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & [a]in retributionem &[b] in scandalum.
Oscurentur oculi eorum ne videant: & [a]dorsum[b] eorum semper[a] incurua[b].
Effunde super eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehendat eos.
‖Fiat habitatio eorum deserta: & in tabernaculis eorũ nõ sit qui inhabitet.
Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: & [a]super dolorem vulnerum meorum addiderunt[b].
Appone iniquitatem super iniquitatem eorũ: & non intrent in iustitia tua.
Deleantur de libro viuentium: & cum iustis non scribant.
Ego sum pauper & dolens: salus tua deus suscepit me.

[a]quæ est inter populos q vituli corũ sunt: donec vnusquisq; eorũ supplicet in fragmẽtis argẽti (.i. tributum soluat)
[a]curret manibus suis ad deum.
*sela.
[a]cęlorũ q fuerũt ab initio.
[a]fortitudinem.
[a]Tremendus deus i sanctuariis
[a]fundus.
[a]flumen
[a]Defeci
[a]dispdũt
[a]propter
[a]exercituum,
[a]erubescant propter
vl, incognitus
Iohã. 2. d. Ro: 15. a.
[a]fleui & ieiunio afflixi
[a]saccum,
[a]vl, in tẽpore
[a]seruo
[a]Appropinqua
[a]ignominiam
[a]contriuit
[a]afflictus sum.
[a]expectaui
[a]retributiones
[a]lumbos
[a]nutare fac
Act. 1. d.
[a]dolorem vulnerato rũ tuorũ narrabũt (.i. iactãt se affligere quos vulnerare iubeas.)

¶Laudabo nomen dei cum cantico: &
magnificabo eum in laude:
Et placebit deo [a]super vitulum [b]nouellū
cornua producentem & vngulas,
¶[a]Videant pauperes & lætentur: quæ-
rite deum, & viuet anima vestra [b].
Quoniam exaudiuit pauperes domin9
& vinctos suos non despexit,
Laudent illum cæli & terra, mare, &
omnia reptilia in eis.
Quoniam deus saluam faciet Sion: &
[a]ædificabuntur [b] ciuitates Iudæ.
Et inhabitabunt ibi, & hæreditate [a]acquirent [b]eam.
Et semen seruorum eio possidebit eam
& qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

PSAL. LXIX. 70.

In finem, Dauid, [a]in rememoratione [b] ►eo [c]quod saluum me fecit dominus [b].

►Christus cum membris exauditur à patre.

DEus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuādum me festina [b]
Confundantur & [a]reuereantur [b] qui quærunt animam meam.
Auertantur retrorsum, & erubescant qui volunt mihi mala,
Auertātur [a]statim erubescētes [b]: qui dicunt mihi, Euge euge.
Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te: & dicant semper, Magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum.
Ego vero egenus & pauper sum: deus [a]adiuua me [b].
adiutor meus & liberator meus es tu: domine ne moreris.

PSAL LXX. 71.

¶ ►Psalmus Dauid filiorum Ionadab, & priorum captiuorum [b].

►Petit Christus liberari, vt postea patrem laudet. Pro senescēte ecclesia orat, in qua refrigescit charitas, Constantia fidei & confessionis. Tentationibus victis, fortius fidere discimus.

IN te domine speraui, non confundar in æternum: [a]in iustitia tua [b] libera me, & eripe me.
inclina ad me aurem tuam: & salua me.
[a]robustū Esto mihi in [b]deum protectorem, & in
locū munitum: vt saluum me facias [b] habitacu
quoniam firmamentum meum & refu lū ad q
gium meum es tu. cōfugiam
Deus meus eripe me de manu pecca- iugiter, p
toris, & de manu contra legem agen- cepisti
tis & [a]iniqui [b]: saluare
Quoniam tu es [a]patientia [b] mea domi- me.
ne: spes mea à iuuentute mea. [a]violenti
In te [a]confirmatus [b] sum ex vtero: de vē [a] expecta
tre matris meæ tu es [a]protector [b] meus, tio
in te [a]cantatio [b] mea semper: Tanquam [a] innixus
prodigium factus sum multis, & tu [a]extra-
[a]adiutor meus [b] fortis. ctor
Repleatur os meum laude*: ►vt can- [a]laus
tem gloriam tuam [b], tota die [a]magni [a]fiducia
tudinem tuam [b]. mea
Ne proiicias me in tempore senectu- *tua
tis: cum defecerit virtus mea, ne dere- [a]gloria
linquas me. tua
Quia dixerunt inimici mei [a]mihi [b] & [a]aduer-
qui custodiebant animam meam, cō- sum me:
silium fecerunt in vnum.
Dicentes, Deus dereliquit eum: perse-
quimini, & comprehēdite eum: quia
non est qui eripiat.
Deus, [a]ne elongeris à me: deus meus in [a] festina,
auxilium meum [a]respice [b]. [a]aduer-
Confundantur & deficiant [a]detrahen- santes
tes [b] animæ meæ: operiantur confusio
ne & pudore qui quærunt mala mihi.
¶Ego autem semper sperabo [b]: & adii- [a] expecta
ciā super omnem laudem tuam. bo
Os meum annuntiabit iustitiam tuam [a]nume-
tota die salutare tuum. ros (sub.
quoniam non cognoui [a]literaturam [b], In iustitię &
troibo [a]in potentias [b] domini: domine salutis
memorabor iustitiæ tuæ solius. tuæ)
Deus docuisti me à iuuentute mea: & [a]sub, vt
vsq; nunc [a]pronūtiabo [b] mirabilia tua, eas prędi
Et vsque in senectam & senium: deus cem
ne derelinquas me, [a]annun-
Donec annuntiem brachium tuum ge tiabo
nerationi omni quæ ventura est.
potentiam tuam Et iustitiam tuā deus [a]qua res
[a]vsque in altissima quæ fecisti magna magnas
lia, deus quis similis tibi [b]? pfecisti [a],
¶[a]Quantas [b] ostendisti mihi tribulatio in altum
nes multas & malas: & conuersus [a]vi- extollam
uificasti [b] me: & de abyssis terræ ►ite- [a]Qui
rum [b] reduxisti me: [a] viuifica
Multiplicasti magnificentiam [a] tuam [b]: bis
& conuersus consolatus es me. [a]meam
Nam & ego cōfitebor tibi in [a]vasis psal [a]istrumē
mi [b] veritatem tuam deus: psallam tis nebel

tibi in cithara sanctus Israel.
Exultabunt labia mea cum cantauero tibi: & anima mea quam redemisti.
Sed & lingua mea tota die meditabit' iustitiam tuam: cum confusi & reueriti fuerint' qui quærunt mala mihi.

PSAL. LXXI. 72.

¶ Psalmus' Salomoni.

De regno Christi, & gētiū vocatione. Regnum Christi, æternum. Gentes Iudæis vicinæ Christo credentes. Peccata agnoscentem liberat Christus. Per Christum benedictio. Gratiarum actio.

Deus iudicium tuum' regi da, & iustitiam tuum filio regis,
Iudicare' populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio
Suscipiant' montes pacem populo, & colles iustitiam.
Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum: & humiliabit' calumniatorem.
¶ Et permanebit' cum sole & ante lunam' in generatione & generationem
Descendet sicut pluuia in vellus: & sicut stillicidia stillantia super terram.
Orietur' in diebus eius iustitia & abūdantia pacis: donec auferatur' luna,
Et dominabitur à mari vsque ad mare & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum.
Coram illo procident AEthiopes': & inimici eius terram lingent.
¶ Reges Tharsis & insulæ' munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent.
Et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient ei.
Quia liberabit pauperem à potente', & pauperem cui non erat adiutor.
¶ Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum saluas faciet.
Ex vsuris' & iniquitate redimet animas eorum: & honorabile nomen' eorum coram illo.
Et viuet, & dabitur' ei de auro Arabię, & adorabūt de ipso' semper: tota die benedicent' ei.
Et erit firmamentum' in terra in summis montium, superextolletur super Libanum' fructus eius: & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ.
Sit nomen eius benedictum' in secula ante solem permanet' nomen eius.
¶ Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ': omnes gentes magnificabunt eum.
¶ Benedictus dominus deus Israel qui fecit mirabilia solus
Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum, & replebitur maiestate eius omnis terra, fiat fiat.
¶ Defecerunt' laudes Dauid filii Iesse.

Psalmus Asaph.

PSAL. LXXII. 73.

Grauis tentatio sanctis, ex prosperitate impiorum. Interitus impiorum. Fidelem deus instruit. Deus possessio sanctorum. Spirituale adulterium.

Quàm' bonus Israel deus his qui recto' sunt corde.
Mei autem pene moti sunt pedes: pene effusi sunt gressus mei,
Quia zelaui super iniquos', pacem peccatorum videns.
Quia non est respectus morti' eorum: & firmamentum in plaga eorum'.
In labore' hominum non sunt: & cum hominibus non flagellabuntur.
Ideo tenuit' eos superbia: operti sunt iniquitate & impietate sua'.
Prodiit quasi ex' adipe iniquitas' eorū transierunt in affectum cordis'.
Cogitauerunt', & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt.
Posuerunt in cælum os suum: & lingua eorum transiuit in terra.
Ideo conuertetur populus meus hic: & dies pleni inuenientur in eis'
Et dixerunt, Quomodo scit deus, & si est scientia in excelso?
Ecce ipsi peccatores' & abundantes' in seculo: obtinuerunt diuitias.
Et dixi', ergo sine causa iustificaui' cor meum meum: & laui inter innocentes manus meas:
Et fui flagellatus tota, & castigatio me in matutinis'.
Si dicebam, Narrabo sic: ecce nationē filiorum tuorum reprobaui'.
Existimabam' vt cognoscerem hoc: labor est ante me.

Certe frustra mūdaui in īnocētia vl, singulo mane vl generatio dicet ꝙ p̄uaricatꝰ sū.

[a] loquetur
[b] qa pudore affecti sunt, & erubuerūt
[c] iudicia tua
[d] vt iudicet
[e] Ferent
[f] cōfringet
[g] Timebūt te
[h] .i. quandiu durabunt sol & luna
[i] imbres irrorātes
[j] Florebit
[k] iustus
[l] non sit
[m] vl, accolę deserti
[n] maris & insularū
[o] clamātē
[p] A dolo
[q] pretiosꝰ erit sanguis
[r] dabit
[s] orabit coram eo
[t] benedicet
[u] ex pugillo frumēti (sub. tāta abundantia)
[v] vt instar Libani fragorem reddat
[a] in
[b] vl, sub sole semper Ptædicabitur
[c] Finitæ sunt
[d] Certe
[e] mundo
[f] tæduit me de insanis,
[g] sunt ligamina in morte
[h] vigēs est robur
[i] afflictione vt torques cinxit
[j] operiet se vt tollat prædā sibi.
[k] præ
[l] oculus
[m] .i. fecerunt cogitata.
[n] Diffluūt
[o] reuertetur populus eius huc & aq̄ pleni calicis exprimentur eis.
[p] isti impii
[q] pacē habentes
[r] Studebā

Donec intrem in sanctuarium dei: & intelligam in nouissimis eorum.

¶ Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur.

Quo modo facti sunt in desolationem subito defecerunt: perierunt propter iniquitatem suam.

Velut somnium surgentium domine in ciuitate tua imaginē ipsorum ad nihilum rediges.

Quia inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt: Et ego ad nihilum redactus sum, & nesciui.

vt iumentum factus sum apud te: & ego semper tecum.

Tenuisti manum dexteram meam: Et ī voluntate tua deduxisti me: & * cum gloria suscepisti me.

¶ Quid enim mihi est in cælo? & à te quid volui super terram?

Defecit caro mea & cor meum: deus cordis mei, & pars mea deus in æternum.

¶ Quia ecce, qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

Mihi autem adhærere deo bonum est: ponere in domino deo spem meam: vt annuntiem oēs prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

PSAL. LXXIII. 74.

¶ Intellectus Asaph.

Dei populus deflet captiuitatem, in quam ob peccata traditus est.

VT quid deus repulisti in finem: iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ.

Memor esto congregationis tuę, quam possedisti ab initio.

redemisti virgā hæreditatis tuæ: mōs Sion in quo habitasti in eo.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem: quanta malignatus est inimicus in sancto.

c Et gloriati sunt qui oderunt te: in medio solennitatis tuæ.

posuerunt signa sua, signa: Et non cognouerunt sicut in exitu super summum.

Quasi in sylua lignorum, securibus Exciderunt ianuas eius in idipsum: in securi & ascia deiecerunt eam.

‖ Incenderunt igni sanctuarium tuum: in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

Dixerunt in corde suo cognatio eorū simul, Quiescere faciamus omnes dies festos dei à terra.

Signa nostra non vidimus, iam non est propheta: & nos non cognoscet amplius.

Vsquequo deus improperabit inimicꝰ irritat aduersarius nomen tuum in finem?

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

Deus autem rex noster ante secula: operatus est salutem in medio terræ.

Tu confirmasti in virtute tua mare: cōtribulasti capita draconū in aquis.

Tu confregisti capita draconis: dedisti eum escam populis AEthiopum.

Tu dirupisti fontes & torrentes: tu siccasti fluuios Etham.

Tuus est dies, & tua est nox: tu fabricatus es auroram & solem.

Tu fecisti omnes terminos terræ, æstatem & ver tu plasmasti ea.

Memor esto huius, inimicus improperauit domino: & populus insipiens incitauit nomen tuum.

Ne tradas bestiis animas confitentium tibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.

Respice in testamentum tuum: quia repleti sunt, qui obscurati sūt terræ domibus iniquitatum.

Ne auertatur humilis factus cōfusus: pauper & inops laudabūt nomē tuū

Exurge deus, iudica causam tuam: memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

Ne obliuiscaris voces inimicorū tuorum: superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.

PSAL. LXXIIII. 75.

¶ In finem ne corrumpas, Psalmꝰ Asaph cantici.

Christus cum suis laudat patrem.

De extremo iudicio in eos qui Christū audire noluerunt.

nouissimum
Certe in locis lubricis
eos:
ī ruinas:
vl, cum cōsurges
cōtēnes
acre vt acetum factum
insipiēs sum,
*postea
Quis
robur
posui
opera
æternū
fumabit
acqsiuisti
montem
pedes tuos vt vastes in æternū omnē inimicū q corrupit sanctuarium
c Rugierunt hostes tui ī medio tabernaculi tui.
Qui inducebat in pplexa ligna secures, visus est eas inducere sursum (.i. alacriter opabatur tanq̄ deo scinderet ea.)
Nūc aūt cęlaturas eiꝰ pariter bipēni & malleis cōtriuerūt.
4.R.25.c
depopulemur eos pariter, incēderūt oīa tabernacula dei ī nō ē nobiscū q sciat vsq̄ quo, spnet tuo? cōsume meꝰ ab initio:
cōtriuisti
cetorū
vl, deserta incolētibus
fortes.
p̄parasti luminare (sub. minꝰ. i. lunā
spreuit
cōgregatiōi aīam turturis tuæ: congregationis æternū.
repleta sūt loca tenebrosa terræ hītatiōes sūt ī quorum
reuertat cōtritus sonꝰ (vl fastus)
dspdas
cāticū.

Confitebimur tibi deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.
narrabimus mirabilia tua: Cũ accepero tẽpus, ego iustitias iudicabo.
Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea: ego confirmaui columnas eius.*
Dixi iniquis, Nolite inique agere: & delinquentibus, Nolite exaltare cornu,
Nolite exaltare in altum cornu vestrũ: nolite loqui aduersus deum iniquitatem:
Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus *:
Quoniam deus iudex est.
hunc humiliat, & hunc exaltat: Quia calix in manu domini vini meri plenus misto.
Et inclinauit ex hoc in hoc verunta mẽ fex eius non est exinanita: bibẽt omnes peccatores terræ.
Ego autem annuntiabo in seculum: cãtabo deo Iacob.
Et omnia cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua iusti.

propinquum
iis q narrauerunt
recta
direxi
*Sela
collo duro (.i. pertiaciter)
.i. ab aq lone
*exaltatio veniet (.i. q defendat.
& vino rubefactus est, effudit
feces eius quas exprimunt,

PSAL. LXXV. 76.

¶In finem in laudibus, Psalmus Asaph, canticum.

Iudaici populi gloria, inter quos Christus habitauit, & eos protexit. Exhortatio ad gratiarum actionem.

Notus in Iudæa deus: in Israel magnum nomen eius.
Et factus est in pace locus eius: & habitatio eius in sion.
Ibi confregit potentias arcuum, scutũ, gladium, & bellum.*
Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: Turbati sunt omnes insipiẽtes corde.
dormierunt somnum suum: & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.
Ab increpatiõe tua deus Iacob a dormitauerunt qui ascenderunt equos.
Tu terribilis es, & quis resistet tibi? ex tunc ira tua.
De cælo auditum fecisti iudicium: terra tremuit & quieuit
Cum exurgeret in iudiciũ deus: vt saluos faceret oẽs mansuetos terræ.*
Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: & reliquiæ cogitationis diẽ festum agent tibi.
¶Vouete, & reddite domino deo vestro: omnes qui in circuitu eius affertis munera.
terribili Et ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.

Salem
sagittas
*Sela.
illustris tu es, terribilis magis q̃ mõtes rapaces:
spoliati sunt fortes
fortes a soporatus est & currus & equus.
stabit corã te, quũ cœperit ira tua?
*Sela.
insania
residuũ irarũ accinges (sub. ne noceant)
afferent

PSAL. LXXVI. 77.

¶In finem pro Idithũ, Psalmus Asaph,
In vehementi tentatione orat fidelis. Consolationẽ à deo recipit fidelis

Voce mea ad dominum clamaui: voce mea ad deum, & intendit mihi.
In die tribulationis meæ deum exquisiui, manibus meis nocte cõtra eum: & non sum deceptus:
renuit consolari ania mea, Memor fui dei & delectatus sũ, & exercitatus sũ & defecit spiritus meus.*
Anticipauerunt vigilias oculi mei: turbatus sum, & non sum locutus
Cogitaui dies antiquos: & annos æternos o in mente habui.
& meditatus sum nocte cũ corde meo: & c exercitabar, & scopebam spiritum meum.
Nunquid in æternum proiiciet deus? aut non apponet vt complacitior sit adhuc?
Aut in finem misericordiam suam abscidet, à generatione in generationẽ?
Aut obliuiscetur misereri deus? aut continebit ĩ ira sua misericordias suas?*
¶Et dixi, a Nũc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.
Memor fui operum domini: quia memor ero ad initio mirabilium tuorum.
Et meditabor in omnibus operibus tuis: & in adinuentionibus tuis exercebor.
Deus in sancto via tua: quis deus magnus sicut deus noster? tu es deus qui facis mirabilia.
b Notam fecisti in populis virtutem tuam: redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Iacob, & Ioseph.*
Viderunt te aquæ deus, viderunt te aquæ: & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi.

manus mea (.i. plaga vt, virtus nocte defluxit & nõ quieuit:
ero
tumultubo loq̃t:
*Sela.
Tenuisti vigilias oculorum meorum cõtritus sum, ita vt nõ possim loqui
o Recordabor cãtionis meæ.
meditabor
c scrutabit spũs meus
derelinque me
bñuolus
seculum
mia eius defecit, & cõsumptum est eloquium?
*Sela.
a Infirmitas mea hæc, mutationes (.i. ad mortem

vsq; cruciat me hæc recordatio supiorũ annorũ, quib9 ad fuit deus oipotenti sua dextera.
*de operibus tuis loquar.
=in sctitate
b scire
*Sela,
=doluerũt
=inundare fecerunt aq̃s nubes:
=cæli,
=fulgura
=sunt cognita.
Exo.14. c

=Multitudo sonitus aquarum⁾:vocẽ dederunt=nubes⁾
Etenim=sagittæ⁾tuæ transeunt:vox tonitrui tui in rota.
Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ:cõmota est & contremuit terra.
In mari via tua,& semitæ tuæ in aquis multis:& vestigia tua non=cognoscẽtur⁾
‖Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi & Aaron.

PSAL. LXXVII. 78.

¶Intellectus Asaph.

Christ9 populum suum alloquitur, quem vult legem suam audire. Admonet vt exemplis maiorum docti redeant in viam. Filii docendi. Spes. Rebelles iudæi. Petra. Tentare deum. Credere. Sperare. Manna. Carnes. Fides. Quærere deum. Redemptor. Cor. Misericors deus. Plagæ AEgypti. Primogenita. Exitus ex AEgypto. Rebelles & idololatræ. Dauid electus in regem israelitarum.

ATtendite popule meus legẽ meam:inclinate aurem vestrã in verba oris mei.
Matt.13.e
‖Aperiam in parabolis os meũ: loquar=propositiones ab initio⁾.
=ęnigmata abscõdita.
¶=Quanta⁾audiuimus & cognouimus ea: & patres nostri annuntiauerunt nobis.
=Quæ,
Nõ sunt occultata à filiis eorum in generatione=altera⁾.
=postera;
narrantes laudes domini,& virtutes,& mirabilia eius quæ fecit.
=statuit
Et=suscitauit⁾testimonium in Iacob: & legem posuit in Israel.
=quæ pręcepit
=quanta mundauit⁾patribus nostris nota facere ea filiis suis:Vt cognoscat generatio altera.
Filii qui nascentur,►&⁾exurgẽt,& narrabunt filiis suis,
Vt ponant in deo spem suam,& non obliuiscantur operum dei,& mandata eius=exquirant⁾.
=custodiant
¶Ne fiant sicut patres eorũ, generatio =praua & exasperans⁾,
=declinãs & rebellis,
Generatio quæ non direxit cor suum, & non=est creditus=cum deo spirius eius.
=fuit fide

Filii Ephrem=intendentes & mittentes arcum⁾:conuersi sunt in die belli.
Non custodierunt testamentum=dei:& in lege eius noluerunt ambulare.
Et obliti sunt=benefactorum⁾eius:& mirabilium eius quæ ostendit eis.
Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra AEgypti, in campo Taneos.
‖Interrupit mare & perduxit eos:& statuit aquas=quasi in vtre⁾.
‖Et deduxit eos in nube=diei⁾: & tota nocte in illuminatione ignis.
‖Interrupit petrã in eremo:& adaquauit eos►velut⁾in abysso multa.
Et eduxit aquam de petra:& eduxit tãquam flumina aquas.
Et apposuerũt adhuc peccare ei. in irã excitauerunt excelsum in=inaquoso⁾.
Et tentauerunt deum in cordibus suis =vt peterent⁾escas animabus suis.
‖Et male locuti sunt de deo:dixerunt, Nunquid poterit deus parare mẽsam in deserto?
=Quoniã⁾percussit petrã,& fluxerũt aquæ,& torrentes inundauerunt,
nunquid& panem poterit dare,aut parare=mensam⁾populo suo?
‖Ideo audiuit dominus, &=distulit⁾ & ignis accensus est in Iacob,&* ira ascendit Israel,
Quia non crediderunt in deo,nec sperauerunt in salutari eius.
Et mandauit nubibus desuper, & ianuas cæli aperuit.
‖Et pluit illis manna ad manducandũ, &=panem⁾cæli dedit eis.
‖Panem=angelorum⁾manducauit homo cibaria misit eis in abundantia.
‖Transtulit Austrum de cælo: & induxit in virtute sua Africum.
Et pluit sup eos sicut puluerẽ carnes:& sicut arenã maris volatilia pẽnata,
Et=ceciderũt⁾in medio castrorũ=eorũ⁾, circa tabernacula eorum.
Et manducauerunt & saturati sunt nimis,& desyderium eorum attulit eis:
Non sunt fraudati à desiderio suo.
‖adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: Et ira dei ascendit super eos,

lis
=armati, sagittas arcu iacientes:
=operum
Exo.14.c
=velut aceruum.
Exo.13.14
=per diẽ:
Psal.104.
exo. 17.b
=solitudine
=petendo
Nũe.11. a
Nu.20. b
=Ecce
=carnes
Nu.20. b
=iratus ẽ:
*etiam
Exo. 16.g
nũe.11.b.
=frumẽtũ
Iohã.6. d
1.co.10.a
=vl, nubium
(ãt regũ)
Nũe.11.g.
=cadere fecit.
=valde,
Nũe.11.g

& occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.
In omnibus his peccauerunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus eius.
Et defecerunt in vanitate dies eorum: & anni eorũ cum festinatione.
Cum occideret eos quærebant eum: & reuertebantur, & diluculo veniebãt ad deum.
Et rememorati sunt quia deus adiutor est eorum: & deus excelsus redẽptor eorum est.
Et dilexerunt eum in ore suo, & lĩgua sua mentiti sunt ei:
Cor autem eorum non erat rectum cũ eo: nec fideles habiti sunt in testamẽto eius.
Ipse autem est misericors, & propitiꝰ fiet peccatis eorum: & non disperdet eos.
Et abundauit vt auerteret iram suam: & non accendit omnem iram suam.
Et recordatus est quia caro sunt: spiritꝰ vadens & non rediens.
Quoties exacerbauerunt eum in deserto: in iram concitauerunt eum in inaquoso?
Et conuersi sunt, & tentauerunt deum: & sanctum Israel exacerbauerunt.
Nõ sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis,
Sicut posuit in AEgypto signa sua: & ꝓdigia sua in campo Taneos,
||Et conuertit in sanguinem flumina eorum: & imbres eorum ne biberent.
||Misit in eos cynomyiam, & comedit eos: & ranam, & disperdidit eos.
||Et dedit ærugini fructus eorum: & labores eorum locustæ.
||Et occidit in grandine vineas eorũ: & moros eorum in pruina.
Et tradidit grandini iumẽta eorum: & possessionem eorum igni.
Misit in eos iram indignationis suę: indignationem, & iram, & tribulationẽ: immissiones per angelos malos.
Viam fecit semitæ iræ suæ, & non pepercit à morte animabus eorũ: & iumenta eorum in morte conclusit.
Et percussit omne primogenitum in terra AEgypti: primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.
Et abstulit sicut oues populum suum & perduxit eos tanquam gregem: in deserto.
Et eduxit eos in spe, & non timuerũt: & inimicos eorum operuit mare.
Et induxit eos in montem sanctificationis suæ: montem * quem acquisiuit dextera eius.
||Et eiecit à facie eorum gentes: & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.
& habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.
Et tentauerunt, & exacerbauerunt deũ excelsum: & testimonia eius non custodierunt.
Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum: quemadmodum patres eorum, conuersi sunt in arcum prauum.
In iram concitauerunt eum in collibꝰ suis: & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt.
Audiuit deus, & spreuit: & ad nihilum redegit valde Israel.
||Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus.
Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum: & pulchritudinẽ eorũ in manus inimici.
Et conclusit in gladio populum suum: & hęreditatem suam spreuit.
Iuuenes eorum comedit ignis: & virgines eorum non sunt lamentatæ.
Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt: & viduæ eorum non plorabantur.
Et excitatus est tanquam dormiens dominus: tanquam potens crapulatus à vino.
Et percussit inimicos suos ĩ posteriora: opprobrium sempiternum dedit illis.
Et repulit tabernaculum Ioseph: & tribum Ephraim non elegit:
Sed elegit tribum Iuda, montem Sion quem dilexit.
Et ædificauit sicut vnicornium sanctificium suum in terra quam fundauit in secula.
¶Et legit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium: De post fœtantes accepit eum.

humiliauit. cõsumpsit eum. creator blanditi sunt ei permanserunt remittet iniquitatem .i. sæpe auertebat reiecerunt. (vel circunscripserunt) vl, regione Exo. 7. d fluenta Exo. 8. a. f õne genus muscarum (vl, bestiarũ pessimarũ.) Exo. 10. c Exo. 9. a. c sycomoros grandine. fulguri. legationem angelorum nocentiũ

Librauit semitam vitam Exo. 12. d Exo. 14. c confidẽter, termios *istum Iosue 13. b vl, portione hæreditatis. vt arcꝰ dolosus (.i. q minat sagittam, nec proiicit.) iratꝰ est & spuit 1. Re. 4. a virtutẽ suã: & gloriã suã in manꝰ tribulantis laudatæ (.i. nõ nupserunt.) fleuerũt, clamans prę vino palatia excelsa sanctuariũ suum sicut septis Euntem post fœtas accepit

*pascere) Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam.
Et pauit eos in innocentia cordis sui: & *intellectibus manuum suarum) deduxit eos.

vt pasceret
*.i. prudēter

PSAL. LXXVIII. 79.

¶Psalmus Asaph.

Iudæorum querimonia coram deo ob destructam Ierusalem.

DEus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Ierusalem in *pomorum custodiam).
Posuerunt morticina seruorum tuorū escas volatilibus cæli: carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.
Effuderunt sanguinem eorum tanquā aquam in circuitu Ierusalem: & non erat qui sepeliret.
Facti sumus opprobrium vicinis nostris: subsannatio & illusio his qui in circuitu nostro sunt.
Vsquequo domine irasceris in *finem), accendetur velut ignis zelus tuus?
||Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt: & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt:
Quia comederunt Iacob: & locum eius desolauerunt.
||Ne memineris iniquitatum nostrarum *antiquarum), cito anticipent nos misericordiæ tuæ: quia *pauperes facti sumus nimis).
Adiuua nos deus salutaris noster: propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum:
*Ne forte dicant) in gentibus, Vbi est deus eorum? & innotescat in nationibus coram oculis nostris
Vltio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est: Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.
secundum magnitudinem brachii tui *posside filios mortificatorum).
Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorū: improperiū ipsorum quod exprobrauerunt tibi domine.
Nos autē populus tuus & oues pascuę tuæ confitebimur tibi in seculum, in generatione & generationē annuntiabimus laudem tuam.

*aceruos lapidum.
*seculum!
Iere. 10. d
Isa. 64. d.
*priorū,
*attenuati sumus valde
*Cur dicent
*relinque filios mortis (.i. fac vt aduersarii absoluāt eos quos morti adiudicauerunt.)

PSAL. LXXIX. 80.

¶In finem, pro iis qui commutabuntur testimonium Asaph, Psalmus,

Oratio populi Israelitici, ob peccata sua in manus aduersariorum traditi. Vinea pro populo Israel. Orant vt Christus auxiliator nascatur.

QVi *regis) Israel intende: qui deducis velut ouē, Ioseph. qui sedes super Cherubim, *manifestare) Coram Ephraim, Beniamin, & Manasse.
excita potentiam tuam, & veni vt saluos facias nos,
Deus *conuerte nos: & ostende) faciē tuam, & salui erimus.
Domine deus *virtutum), quousq; irascêris super orationem serui tui?
*Cibabis) nos pane lachrymarum: & *potum dabis nobis in lachrymis in mēsura)?
Posuisti nos in contradictionē vicinis nostris: & inimici nostri subsannauerunt nos.
Deus virtutum conuerte nos: & ostende faciem tuam, & salui erimus.
Vineam de AEgypto transtulisti: eiecisti gentes, & plantasti eam.
*Dux itineris fuisti) in conspectu eius: & *plantasti) radices eius, & impleuit terram.
Operuit montes vmbra eius: & arbusta eius cedros *dei).
*Extendit palmites suos) vsque ad mare: & vsque ad flumen propagines eius.
Vt quid destruxisti maceriam eius: & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?
Exterminauit eam aper de sylua: & *singularis ferus) depastus est eam.
Deus virtutū conuertere: respice de cęlo, & vide, & visita vineam istam.
Et *perfice eam) quā plantauit dextera tua: & super *filium) ►hominis) quem *confirmasti) tibi.
Incensa igni & *suffossa) ab increpatione vultus tui peribunt.
¶Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ: & super filium hominis quē confirmasti tibi.
Et nō discedimus à te: viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.

*pascis)
*vl, cum splēdore appare
*reduc nos: & illustra & infra.
*exercituum & infra.
*Cibasti
*ꝓpinasti eis lachrymas in maxima mensura?
*præparasti (sub. semitā)
*radicare fecisti
*.i. excelsas.
*Extēdisti surculos eius
*fera agri
*sedē (vl, plātulā),
*vitem
*roborasti & infra.
*succisa.

Domine deus virtutum conuerte nos: & ostende faciem tuam, & salui erimus.

PSAL. LXXX. 81.

¶In finē pro torcularibus ►Psalmus Asaph,►quinta sabbathi.

℣ Adhortatur propheta Israelitas, vt festum agant ob liberationem. Qui soli deo fidit, solum deum audit, & ambulat in viis eius, liberabitur ab eo.

EXultate deo adiutori nostro: iubilate deo Iacob.

Sumite psalmum, & date tympanum: psalterium iucundum cum cithara.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ.

Quia præceptum in Israel est, & iudicium deo Iacob.

Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret de terra AEgypti: linguam quam non nouerat audiuit.

Diuertit ab oneribus dorsū eius: manus eius in cophino seruierunt.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te, exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te apud aquam contradictionis.*

¶Audi populus meus, & contestabor te: Israel si audieris me, non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum.

Ego enim sum dominus deus tuus qui eduxi te de terra AEgypti: dilata os tuum, & implebo illud.

Et non audiuit populus meus vocem meam: & Israel non intendit mihi,

Et dimisi eos secundū desyderia cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.

Si populus meus audisset me: Israel si in viis meis ambulasset:

Pro nihilo forsitan inimicos eorū humiliassem: & super tribulantes eos misissem manum meam.

Inimici domini mētiti sunt ei: & erit tempus eorum in secula.

Et cibauit eos ex adipe frumenti: & de petra, melle saturauit eos.

PSAL. LXXXI. 82.

Psalmus Asaph.

℣ Hortatur principes vt iustitiæ studeant.

DEus stetit in synagoga deorū: in medio autem deos diiudicat.

Vsquequo iudicatis iniquitatē: & facies peccatorum sumitis?

Iudicate egeno & pupillo: humilem & pauperem iustificate.

Eripite pauperem: & egenum de manu peccatoris liberate.

Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant: mouebuntur omnia fundamenta terræ.

Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes.*

Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de principibus cadetis.

Surge deus, iudica terrā: quoniā tu hæreditabis in omnibus gentibus.

PSAL. LXXXII. 83.

¶Canticum, Psalmus Asaph.

℣ Rogatur deus vt fortiter resistat aduersarius veritatis.

Deus quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris deus.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput.

Super populum tuum malignauerūt consilium: & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Dixerunt, Venite, & disperdamus eos de gente: & non memoretur nomen Israel vltra.

Quoniam cogitauerunt vnanimiter: simul aduersus te testamentum disposuerunt, tabernacula Idumæorum & Ismahelitæ,

Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalec: alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Etenim Assur venit cū illis: facti sunt in adiutorium filiis Lot.*

Fac illis sicut Madian & Sisaræ: sicut Iabin in torrente Cison.

Disperierūt in Endor: facti sunt vt stercus terræ.

Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebee, & Salmana.

omnes principes eorum, Qui dixerūt, Hæreditate possideamus sanctuarium dei.

Deus meus pone illos vt rotā, & sicut stipulam ante faciem venti.

---

tēpore, ī nostræ, nos cōsuetudo dei Gen. 41.f sup terrā nouerā, audiui. Amoui ab olla trāsierūt. Exo. 17.b *Sela. Exo. 20. a sanctissime pollicebor tibi: alienus, Act. 14.c. eū in duritia consiliis Baruc. 3.b Vtinam Breui tēpore Odio habētes dominū fruſtrarēt in eo: & esset eum satiaui te

stans in medio deorum iudicat. iudicum: deorum impiorū Iudicate egeno & pupillo: humilem & pauperem iustificate. iustificate Sela. afflictum pu. 24.a. vt, mutāt Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes.* Iohā. 10.g *vos. Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de principibus cadetis. Certe sicut Adā Surge deus, iudica terrā: quoniā tu hæreditabis in omnibus gentibus, ne taceas, neque compescaris deus. ne taceas tibi, tua.) quiescas ītremūt: callide inierunt absconditos de gente: & non memoretur nomen Israel vltra. frædę pigerunt Etenim Assur venit cū illis: facti sunt in adiutorium filiis Lot.* copulatus est Fac illis sicut Madian & Sisaræ: sicut Iabin in torrente Cison. brachiū Sela. Iudic. 7.f Iudic. 4.d Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebee, & Salmana. Iudic. 7.g habitacula

Sicut ignis qui cōburit syluam, & sicut flamma comburens montes:
Ita persequeris illos in tempestate tua, & =in ira tua⁾ turbabis eos.
Imple facies eorum ignominia: & quę rent nomen tuum domine.
Erubescant & conturbentur in seculum seculi: & confundantur & pereant.
Et cognoscant quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omni terra.

=turbine tuo

PSAL. LXXXIII. 84.

¶In finem pro torcularibus filiis Core Psalmus.

Fideles ex hac lachrymarum valle cupiunt ascendere in montem dei.

Quàm dilecta tabernacula tua domine =virtutum⁾: Cōcupiscit =& deficit⁾ anima mea in atria domini.
cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum.
=Etenim⁾ passer inuenit sibi domum: & =turtur⁾ nidum sibi, vbi ponat pullos suos,
Altaria tua domine virtutum: rex meus & deus meus.
Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorum laudabunt te.*
Beatus vir cuius est =auxilium⁾ abs te: =ascensiones in corde suo Disposuit, in valle lachrymarum in loco quem posuit⁾.
Cetenim benedictionem dabit legislator⁾, Ibunt de =virtute in virtutem⁾: videbitur deus deorum in Sion.
Domine deus virtutum exaudi orationem meam: auribus percipe deus Iacob.*
Protector noster aspice deus, & respice in faciem CHRISTI tui:
Quia melior est dies vna in atriis tuis super millia.
Elegi =abiectus esse⁾ in domo dei mei: magis q̄ habitare in tabernaculis peccatorum.
Quia =misericordiam & veritatem diligit deus⁾: gratiam & gloriam dabit dominus.
non =priuabit bonis eos⁾ qui ambulant in innocentia: Domine virtutū, beatus homo qui sperat in te.

=exercituum: =etiā desyderat
=Etiam =hirundo
*Sela. =fortitudo =vię ī corde eorū. Trāseūtes p vallē fletus, fontē ponēt eā. =etiā bn̄dictionibus induetur doctor, =fortitudine in fortitudinē: *Sela. =esse in limine =sol & scutum dn̄s: =auerte bonū ab eis

PSAL. LXXXIIII. 85.

¶In finem filiis Core Psalmus.

Gratia & remissio peccatorum per Christū. Misericordia & remissio peccatorum, facta: vnde oritur pax in cordibus.

Benedixisti domine terrā tuam⁾: auertisti captiuitatem Iacob,
Remisisti iniquitatem plebis tuę: operuisti omnia peccata eorum.*
=Mitigasti⁾ omnē iram tuā: =auertisti⁾ ab ira indignationis tuæ.
=Conuerte⁾ nos deus salutaris noster: & auerte iram tuam à nobis.
Nunquid in æternum irascêris nobis? aut extendes iram tuam à generatione in generationem?
=Deus⁾ tu conuersus viuificabis nos: & plebs tua lætabitur in te.
Ostende nobis domine misericordiam tuam: & salutare tuum da nobis.
¶Audiam quid loquatur ►in me⁾ dominus deus: quoniam loquetur pacē in plebem suam,
& super sanctos suos, & =in eos qui conuertuntur ad cor⁾.
Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius: vt =inhabitet gloria in terra nostra.
Misericordia & veritas obuiauerūt sibi: iustitia & pax osculatæ sunt.
Veritas de terra orta est: & iustitia de cælo prospexit.
Etenim dominus dabit benignitatē: & terra nostra dabit fructum suum,
Iustitia ante eum ambulabit: & ponet in via gressus suos.

=beneplacitum habes dn̄e ī terra tua *Sela. =Abstulisti =cōuersus es =vl, Resti tue =Nonne =nō reuertentur ad stultitiā.

PSAL. LXXXV. 86.

¶Oratio ipsi Dauid.

Christus in forma serui orat ex horrore inferorū liberari. Gentiū vocatio. Gloriatur se liberatū, misericordiam & patientiam dei commendans.

Inclina domine aurem tuam, & exaudi me: quoniā inops & pauper sum ego.
Custodi animam meā, quoniā sanctus sum: saluum fac seruum tuū deus meus sperantem in te.
Miserere mei domine, quoniam ad te clamaui tota die: lætifica animā serui tui, quoniam ad te domine animā meam leuaui.

Ioel. 2. e. bonus, & facilis ad cōdonandum,

‖Quoniā tu domine ᵉsuauis, & mitis⁾, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te.

Auribus percipe domine orationem meam: & intende voci deprecationis meæ.

In die tribulationis meæ clamaui ad te: quia exaudisti me.

Non est similis tui in diis domine: & non est secundum opera tua.

¶Omnes gētes quascūq; fecisti, veniēt, & adorabunt coram te domine: & glorificabunt nomen tuum:

Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es deus solus.

ᵉDoceme dñe viam tuam,

ᵉDeduc me domine in via tua⁾, & ingrediar in veritate tua: lætetur cor meū vt timeat nomen tuum.

¶Confitebor tibi domine deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum.

Quia misericordia tua magna est super me: & eruisti animam meam ex inferno inferiori.

ᵉalieni

Deus ᵉiniqui⁾ insurrexerunt super me, & synagoga potentium quæsierunt animam meam: & non proposuerūt te in conspectu suo.

ᵉlongus ira,

Et tu domine deus miserator & misericors, ᵉpatiens⁾, & multæ misericordiæ & verax,

ᵉfortitudinem tuā seruo

Respice in me, & miserere mei, da ᵉimperium tuum puero⁾ tuo: & saluū fac filium ancillæ tuæ.

Fac mecum signum in bonum, vt videant qui oderunt me, & cōfundantur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me.

PSAL. LXXXVI. 87.

¶Filiis Core Psalmus cantici.

Gratia euangelii super Iudæos & gentes spiritu dei regeneratos.

*Sela.

ᵉvl, scientibus

ᵃPalæstina,

ᵉiste (.i. populus gentilis) natus est ibi (.i. euāgeliū à Iudæis audiet).

FVndamenta eius in montibus sanctis: Diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei.*

Memor ero Raab, & Babylonis ᵉscientium⁾ me.

ecce ᵃalienigenæ⁾, & Tyrus, & populus AEthiopum ᵉhi fuerunt illic⁾.

ᵉNunquid Sion dicet, Homo & homo⁾ natus est in ea: & ipse fundauit eam altissimus?

Dominus narrabit ᵉin scripturis⁾ populorum, ᵉ& principum, horum qui fuerunt in ea.*

ᵉSicut lætantium omnium, habitatio est in te⁾.

ᵉEt ad Siō qdē dicet ille ille (.i. ppls gētilis)

PSAL. LXXXVII. 88.

¶Canticum Psalmi filiis Core in finem ᵉpro⁾ Mahalath ad ᵉrespondendum, intellectus⁾ Eman Ezrahitæ.

ᵉdescriptione

ᵉq iste natus ē ibi.

*Sela.

Fidelis in tētatione derelictus, nulla accepta consolatione orat.

ᵉHīc cātores & tibicines, oēs fōtes mei ī te.

DOmine deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te:

Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad ᵉprecem meam⁾.

ᵉsuper ᵉpræcinēdū, erudituū ipsi ᵉclamotē meum.

Quia ᵉrepleta⁾ est malis anima mea: & vita mea inferno appropinquauit.

AEstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine ᵉadiutorio⁾: Inter mortuos ᵉliber⁾.

ᵉsatiata ᵉfortitudine:

ᵉ.i. quem nemo curat.

sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius: & ipsi de manu tua repulsi sunt.

ᵉPosuerunt⁾ me in lacu inferiori: in tenebrosis, & in ᵉvmbra mortis⁾.

ᵉPosuisti ᵉpfundis.

ᵉSuper me confirmatus est⁾ furor tuus: & omnes fluctus tuos induxisti super me.*

ᵉMihi appropīquauit

Longe fecisti notos meos à me: ᵉposuerunt⁾ me abominationem ᵉsibi⁾.

*Sela.

ᵉposuisti ᵉipsis.

ⁿtraditus⁾ sum, & nō egrediebar: Oculi mei languerunt præ ᵉinopia⁾.

ⁿclausus ᵉafflictiōe mea.

clamaui ad te domine tota die: expandi ad te manus meas.

Nunquid mortuis facies mirabilia: aut ᵉmedici suscitabunt⁾, & confitebuntur tibi?*

ᵉmortui resurgēt,

Nūquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam: & veritatem tuam in perditione?

*Sela?

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua: & iustitia tua in terra ᵉobliuionis⁾?

ᵉobliuioni tradita?

Et ego ad te domine clamaui: & mane oratio mea præueniet te.

Vt quid domine repellis ᵉorationem⁾ meam, auertis faciem tuam à me?

ᵉanimam

[a]affligor [b]portaui timores tuos atto nitus. [c]confecerunt.

[a]Pauper sum [b]ego, & in laboribus à iuuentute mea: [c]exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus[d].

In me transierunt iræ tuæ: & terrores tui [c]conturbauerunt[d] me.

Circundederunt me sicut aqua: tota die circundederunt me simul.

Elongasti à me amicum & proximum & [a]notos meos à miseria[b].

[a]noti mei contentebratio(c.i. noti sunt mihi ignoti, acsi essent in tenebris.)

PSAL. LXXXVIII. 89.

¶Intellectus Ethan Ezrahitæ.

¶Misericordia & remissio peccatorum promissa hic prædicatur. Vrgetur deus suis promissionibus, vt Christum promissum mittat. Peccatores punit saluaturus quidem deus, sed tantum propter suam misericordiam. Conqueritur ecclesia se abiectam. Vehemens oratio in afflictione, deo suas promissiones obiiciens.

[a]dixi, [b]firmabitur [c]percussi fœdus cũ electo meo, 2.Reg.7.c

Misericordias domini in æternũ cantabo.

In generatione & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.

Quoniam [a]dixisti[b], In æternum misericordia ædificabitur: in cælis [c]præparabitur veritas tua in eis.

[a]stabilitã *Sela.

[a]Disposui testamentum electis meis[b], ||Iuraui Dauid seruo meo, Vsq; in æternum [a]præparabo[b] semen tuum,

[a]vel, cęlo [b]deorum? [c]terribilis in congregatione sancto rum magna:

& ædificabo in generatione & generationem sedem tuam. *

Confitebuntur cæli mirabilia tua domine: etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

[a]exercituum, [b]elationi [c]eleuationem [d]cõfregisti [e]Raab, (vt, AEgyptum:) Gen.1.a [f]dexterã vel, meridiem [g]gloriabũtur

Quoniam quis in [a]nubibus[b] æquabitur domino, similis erit deo ĩ filiis [a]dei[b]?

Deus [a]qui glorificatur in consilio sanctorũ: magnus[b] & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.

Domine deus [a]virtutum[b], quis similis tibi? potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo.

Tu dominaris [a]potestati[b] maris: [a]motum [b]autem fluctuum eius tu mitigas.

Tu [a]humiliasti [b]sicut vulneratum, [c]superbum[b]: in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.

||Tui sunt cæli, & tua est terra, orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti aquilonem & [a]mare[b] tu creasti.

Thabor & Hermon in nomine tuo [a]exultabũt[b]: tuum brachiũ cũ potentia, firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua: Iustitia & iudicium [a]præparatio[b] sedis tuæ.

[a]habitaculum

misericordia & veritas præcedent faciem tuam: Beatus populus qui scit iubilationem.

domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabũt tota die, & in iustitia tua exaltabũtur:

Quoniam gloria [a]virtutis[b] eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

[a]fortitudinis

Quia [a]domini est assumptio nostra, & sancti israel regis nostri[b].

[a]dominus est clypeus noster,

¶Tũc locutus es in visione sanctis tuis & dixisti, Posui adiutorium [a]in potente[b]: & exaltaui electum de plebe mea.

& sanctus israel rex noster,

||Inueni Dauid seruum meum: oleo sancto meo vnxi eum.

Manus enim mea [a]auxiliabitur ei[b]: & brachium meum confortabit eum.

[a]super potentem:

Nihil proficiet inimicus in eo: & filius iniquitatis non [a]apponet nocere ei[b].

1, Re.16.c

Et concidã a facie ipsius inimicos eius & odientes eum [a]in fugam conuertã[b].

a Act.13.d.

Et veritas mea, & misericordia mea cũ ipso: & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

[a]armabit

Et ponam in mari manum eius: & in fluminibus dexteram eius.

[a]affliget eum

Ipse [a]inuocauit[b] me, Pater meus es tu: deus meus & [a]susceptor[b] salutis meæ.

[a]percutiã eum

[a]Et[b] ego primogenitum ponam illum: excelsum præ regibus terræ.

[a]inuocabit

In æternum seruabo illi misericordiã meã: & testamentum meũ fidele ipsi.

[a]fortitudo

Et ponam in seculum seculi semen eius & thronum eius sicut dies cæli.

[a]vtique

¶Si autem dereliquerint filii eius legem meam: & in iudiciis meis non ambulauerint,

Si [a]iustitias meas[b] prophanauerint, & mandata mea non custodierint:

[a]statuta mea

Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque [a]nocebo in veritate mea[b],

[a]mentiar, c.i. nõ fallam fidẽ meam,

Neque profanabo testamentum meũ, & quę procedunt de labiis meis nõ faciam irrita.

[a]per sanctitatem meam.

Semel iuraui [a]in sancto meo[b], si Dauid mentiar: ||Semen eius in æternum manebit.

2, Re.7.d.

Joan.12. & thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna [a]perfecta] in æternum: & testis in cælo [f]idelis].
*Sela. ¶Tu vero retulisti & despexisti: [f]distulisti CHRISTVM tuum].
[f]iratus es cum vncto tuo, Auertisti testamentum serui tui: profanasti in terra [f]sanctuarium] eius.
[f]diadema [f]munitiones. Destruxisti omnes sepes eius: posuisti [f]firmamentum] eius formidinem.
[f]tribulantium Diripuerunt eum oēs transeuntes viā: factus est opprobrium vicinis suis.
*etiam [a]ciem [f]erexisti eum Exaltasti dextera [a]deprimentium] eum: lætificasti omnes inimicos eius.
[f]Cessauisti à mundādo eo: *Aueristi [a]adiutorium] gladii eius: & non [f]es auxiliatus ei] in bello.
[f]adolescētiæ *Sela. [f]Destruxisti eum ab emundatione]: & sedem eius in terra collisisti.
Minorasti dies [f]temporis] eius: perfudisti eum confusione. *
¶Vsquequo domine [f]auertis in finem]: exardescet sicut ignis ira tua?
Memorare [c]quæ mea substantia: nunquid enim] vane constituisti omnes filios hominum?
[f]abscōdes te in secu lum: Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem: eruet animam suam de manu inferi? *
[e]quāti tē porisego, ppter qd *Sela. Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine: ‖[f]sicut] iurasti Dauid in veritate tua?
2.Re.7.c [f]quas [f].1.quo gētes seruos tuos effūdunt, Memor esto domine opprobrii seruorum tuorum ☾quod continui in sinu meo] [f]multarum gentium],
[f]quo probris afecerunt ve stigia Quod exprobrauerunt inimici tui domine, [f]quòd exprobrauerunt commutationem] CHRISTI tui.
Benedictus dominus in æternum: fiat, fiat.

PSAL. LXXXIX. 90.

¶Oratio Moysi hominis dei.

Dñe Breuitas & miseria huius vitæ ob peccatū. Cognita fragilitate vitæ humanæ, & peccato, orat dei misericordiā.
[f]habitaculum Omine, [f]refugium] factus es nobis à generatione in generationem.
Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis: à seculo & vsque in seculum tu es deus.
[f]Reducis hominem donec sit cōtritus: [f]Ne auertas hominem in humilitatē]: & dixisti, Conuertimini filii hominū.
[f]mūdasti eos, somnus sunt: Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quę prēterit.
& custodia in nocte: [f]Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt].
mane sicut herba transeat, Mane [f]floreat] & transeat, vespere decidat, ▸induret], & arescat.
Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.
Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: [f]seculum nostrum in illuminatione vultus tui].
Quoniā omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus.
[f]anni nostri sicut aranea meditabuntur]: Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis.
[f]si autem in potētatibus], octoginta anni; & amplius eorum, labor & dolor], quoniam [f]superuenit mansuetudo: & corripiemur].
¶Quis nouit potestatē iræ tuæ: & [f]prę timore tuo iram tuam dinumerare]?
[f]Dexteram tuam sic notam fac: & eruditos corde in sapientia].
Cōuertere domine, vsquequo? & deprecabilis esto] super seruos tuos.
[f]Repleti sumus] mane misericordia tua: & exultauimus & delectati sumus omnibus diebus nostris.
[f]Lætati sumus, pro] diebus quibus nos humiliasti: annis qbus vidimus mala.
[f]Respice in seruos tuos, & ī opera tua: & dirige filios eorum].
Et sit splendor domini dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum [a]dirige] super nos & opus manuum nostrarum dirige.
[f]germinos
[f]errores nostro ad lumen.
[f]eonsumimur anos nostros sicut [f]si aliqui aūt viuidioris sunt, [f]ipsorum excellentia, ꝙtūa & molestia.
[f]arceffit cito, & auolauimꝰ [f]sicut tumor tuus ira tua.
[f]Numerū dierū nostrorū] fac: vt ambulemus [a]ad cor tuis opus [f]firma.

PSAL. XC. 91.

¶Laus cantici Dauid.

Christus, cū fidelibus suis, sub tegmine alarum patris tutus, Angeli. Auxilium sperantibus & credentibus.

QVi habitat in [a]adiutorio] altissimi, in [a]protectione dei cę li] commorabitur.
Dicet domino, [f]Susceptor meus es tu & refugiū meū, deus meus sperabo in eum.
Quoniam ipse liberauit [f]me] de laqueo venantium, & à [f]verbo aspero],
[f]scapulis] suis obumbrabit tibi: & sub pennis eius [f]sperabis],
[f]omnipotentis
[f]spesmea & arx mea,
[f]te
[f]morte ex[f]inali.
[f]Alis
[f]tutus a[f]ges.
[f]scutū & clypeus

[a]peste in- [=]scuto circundabit⁾ te veritas eius: Nō
caligine timebis à timore nocturno,
grassante, à sagitta volante in die, A [=]negotio per
apernicie ambulante in tenebris: ab incursu &
deuastāte dæmonio meridiano⁾.
in meridie, Cadent à latere tuo mille, & decē mil
lia à dextris tuis: ad te autem non ap
propinquabit.
Veruntamen oculis tuis consyderabis:
& retributionem peccatorū videbis.
Quoniām tu es domine spes mea: altis-
simum posuisti refugium tuum.
[a]occurret Non [=]accedet⁾ ad te malū, & flagellum
nō appropinquabit tabernaculo tuo.
Matt. 4. a. ‖Quoniam angelis suis mandauit de te
Luc. 4. b. vt custodiant te in omnibus viis tuis
In manibus portabūt te: ne forte offen-
das ad lapidem pedem tuum.
[=]leonem Super [=]aspidem⁾ & basiliscum ambula
bis, & conculcabis leonē & draconē,
[=]dilexit ¶Quoniam [=]in me sperauit⁾, liberabo
me eum, protegam eum, quoniam cogno
uit nomen meum.
Clamauit ad me, & ego exaudiam eū:
cum ipso sum in tribulatione: eripiā
eum, & glorificabo eum.
[=]vel, opē Longitudine dierum replebo eum: &
meam ostendam illi [=]salutare meum⁾.

PSAL. XCI. 92.

¶Psalmus cantici in die sabbathi.

Laudandus deus ob misericordiā, quam promissam præstitit. Impiorum interitus opera sua magnificantium. Iusti plantati à deo.

BOnum est confiteri domino: & psallere nomini tuo altissime.
Ad annuntiandum mane mīam tuā, & veritatē tuam per noctē,
*& In decachordo, *psalterio, [=]cum can-
[=]super Hi tico⁾, in cithara.
gaion, Quia delectasti me domine in factura
tua: & in operibus manuum tuarum
exultabo.
Quàm magnificata sunt opera tua do
[=]valde mine: [=]nimis⁾ profundæ factæ sunt co
gitationes tuæ.
¶Vir insipiens non cognoscet: & stul-
tus non intelliget hæc.
[=]germina Cum [=]exorti fuerint peccatores sicut
uerint im fœnum, & apperuerint⁾ omnes qui
pii sicut operantur iniquitatem,
herba, & vt intereant in seculum seculi: (Tu au
floruerint tem altissimus in æternum domine).
Quoniā ecce inimici tui dñe, quoniam
ecce inimici tui peribunt: & dispergentur oēs qui operantur iniquitatē.
Et exaltabitur sicut vnicornis cornu
meum: [=]& senectus mea in misericor [=]conspersus sum
dia vberi⁾. oleo viridi.
Et [=]despexit⁾ oculus meus *inimicos [=]videbit
meos: & *insurgentibus in me mali- (sub. vltionem)
gnantibus, audiet auris mea. *in
¶Iustus vt palma florebit: sicut cedrus *de
Libani [=]multiplicabitur⁾. [=]vl, frondescet:
Plātati in domo domini, in atris ► do [=]fructificabunt
mus⁾ dei nostri florebunt. [=]pingues
Adhuc [=]multiplicabuntur⁾ in senecta & virides
[=]vberi, & bene patientes⁾ erunt. Vt [=]fortitudo mea:
annuntiant.
quoniā rectus dominus [=]deus noster⁾:
& non est iniquitas in eo.

PSAL. XCII. 93.

¶Laus cantici Dauid in die ante sabbatbum, quando inhabitata est terra⁾.

Regnum dei in Christo describitur, exaltato in dextera patris.

D Ominus [=]regnabit, decorem⁾ in- [=]regnū accepit, gloriam
dutus est: indutus est dominus
fortitudinem, & præcinxit se.
Etenim firmauit orbem terræ, qui non [=]Magis q̄ sonitus
commouebitur.
Parata sedes tua deus ex tunc: à secu- [=]terribilium fluctuum
lo tu es.
Eleuauerunt flumina domine eleuaue [=].i. quę tu
runt flumina vocem suam. testatus es
eleuauerunt flumina fluctus suos, [=]A vo sup domo
cibus⁾ aquarum multarum. tua pulchra, & sā
[=]mirabiles elationes⁾ maris: mirabilis cta, vera
in altis dominus. & firma
[=]Testimonia tua credibilia facta sunt permanebunt in
nimis: domum tuam decet sanctitudo ęternum.
domine in longitudine dierum⁾.

PSAL. XCIII. 94.

¶–Psalmus Dauid quarta sabbathi⁾.

Orant pii contra impios. Impiorū opera respicit deus, tametsi aliter sentiant. Beatus doctus à deo. Zelus iusti in peccatores. Misercordiæ dei dono, fidelis non perit cum infideli. Cathedra & doctrina scribarum & Pharisæorum. Refugium deus in tribulatione.

D Eus vltionum dominus: deus vl- [=]cū splendore appare.
tionum [=]libere egit⁾.
Exaltare qui iudicas terram: red
de retributionem superbis.
Vsquequo peccatores domine, vsque- [=]exultabunt
quo peccatores [=]gloriabuntur⁾.

effabuntur, & loquentur [a]iniquitatem: loquentur ⁾ omnes qui operantur iniustitiam?
Populum tuum domine humiliauerũt, & hæreditatem tuam vexauerunt.
viduam & aduenam interfecerunt: & pupillos occiderunt.
¶Et dixerunt, Non videbit dominus: nec intelliget deus Iacob.
Intelligite insipientes in populo: & stulti aliquando sapite.
Qui plantauit aurem, non audiet: aut qui finxit oculum, non [a]consyderat⁾?
Qui corripit gentes, non arguet: qui docet hominem scientiam?
dominus scit cogitationes hominum quoniam vanę sunt.
¶Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.
Vt [a]mitiges ei à diebus malis⁾: donec fodiatur peccatori fouea.
Quia non repellet dominus plebẽ suã, & *hęreditatẽ suam* non *derelinquet:*
[a]Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium: & qui iuxta illam⁾? omnes qui recto sunt corde.*
¶Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?
¶Nisi quia dominus adiuuit me: [a]paulominus ⁾habitasset ĩ inferno aĩa mea.
Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua domine [a]adiuuabat⁾me,
[a]Secundum multitudinem dolorũ meorum in corde⁾ meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.
¶Nunquid adhæret tibi sedes [a]iniquitatis: qui fingis laborem in pręcepto⁾?
[a]Captabunt⁾ in animam iusti: & sanguiguinem innocentem cõdemnabunt.
¶Et factus est mihi dñs in refugium⁾: deus meus [a]in adiutoriũ spei⁾meæ.
Et reddet illis iniquitatem ipsorum: & in malitia eorum disperdet eos: disperdet illos dominus deus noster.

PSAL. XCIIII. 95.

¶►Laus cantici ipsi Dauid⁾.

Inuitatio ad laudandum deum omnipotentem. Adorare deum. Exhortatio vt euangelio credamus.

VEnite, [a]exultemus⁾ domino, iubilemus deo salutari nostro.
Præoccupemus faciem eius in confessione & in psalmis iubilemus ei.
Quoniam deus magnus dominus: & rex magnus super omnes deos:
Quia in manu eius sunt [a]fines⁾ terræ: & altitudines montium ipsius sunt.
Quoniã ipsius est mare, & ipse fecit illud: & siccã manus eius formauerũt.
¶Venite, adoremus, & procidamus, & [a]ploremus⁾ ante dominum qui fecit nos: Quia ipse est ►dñs⁾ deus noster, & nos populus pascuę eius: & oues manus eius.
¶||Hodie si vocem eius audieritis, Nolite obdurare corda vestra.
sicut in [a]irritatione secundum diem tentationis⁾ in deserto:
Vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt & viderunt opera mea.
||Quadragĩta annis [a]offensus sui generationi illi⁾: & dixi, [a]Sẽper hi errat⁾cor- & isti nõ cognouerunt vias meas: (de.
[a]Vt⁾ iuraui in ira mea, Si introibunt in requiem meam.

PSAL. XCV. 96.

¶►Canticũ Dauid ||quando domus ædificabatur post captiuitatem.

Exhortatio vt salus & remissio peccatorum facta per Christum, annuntietur omnibus gentibus.

CAntate domino canticum nouũ: cantate domino omnis terra.
Cantate domino, & benedicite nomini eius annũtiate de die in diem salutare eius.
Annuntiate inter gentes gloriam eius: in omnibus populis mirabilia eius.
||Quoniam magnus dominus, & laudabilis [a]nimis⁾: terribilis est super omnes deos.
Quoniam omnes dii gentium dæmonia: dominus autem cælos fecit.
[a]Confessio⁾ & pulchritudo in conspectu eius: [a]sanctimonia & magnificentia in sanctificatione⁾ eius.
Afferte domino [a]patriæ⁾gentium, afferte domino gloriam & [a]honorem⁾: Afferte domino gloriam nomini eius.
tollite [a]hostias⁾, & introite ĩ atria eius.
Adorate dominum in atrio sancto eius.
commoueatur à facie eius vniuersa terra. Dicite in gentibus quia dominus [a]regnauit⁾.

[a]durũ: extollent se
[a]aspiciet?
[a]quietem pręstes in tempore maio:
[a]Quoniã ad iustitiã reuertetur iudicium: & post illud
*Sela.
[a]propemodum
[a]sustentabat
[a]In multitudine cogitationũ mearũ in intimo
[a]prauitatũ quę inducit afflictionẽ prætextu legis?
[a]Congregabũt exexercitũ
[a]munimẽtum:
[a]petra fiduciæ
[a]vt, laudemus
[a]pfunda
[a]genu flectamus
Hebr. 3. b.
[a]Meribba sicut in die ad Massam
Heb. 4. a.
[a]litigauit cũ generatione illa:
[a]Populus qui errat
[a]Quibus 1. par. 16. c.
Eccl. 43. d
[a]valde:
[a]Laus
[a]fortitudo & gloria in sanctuario
[a]familiæ
[a]fortitudinem:
[a]vel, munera,
[a]factus est, rex.

firmauit etenim correxit orbem terræ qui non
rectitudine. cõmouebitur: iudicabit populos in
quicqd in eo est: æquitate.
laudabunt Lætentur cęli, & exultet terra, commo
Corã domino ueatur mare & plenitudo eius: gau-
iustitia: debunt campi, & omnia quæ in eis
sunt.
tunc exultabunt omnia ligna syluarum a facie domini, quia venit, quo
niam venit iudicare terram.
Iudicabit orbem terrę in æquitate: &
populos in veritate sua.

PSAL. XCVI. 97.

¶ Huic Dauid quando terra eius
restituta est.

Christus regnet. Iudicium extre
mum iustitia & gloria dei. Id ololatræ.
Adorandus deus. Exhortatio ad opera.

rex est, Omnus regnauit, exultet terra:
lætentur insulæ multæ.
habitaculum Nubes & caligo in circuitu e-
exuret ius, iustitia & iudicium corre
tribulatores ctio sedis eius.
¶Ignis ante ipsum præcedet: & inflam
mabit in circuitu inimicos eius.
Illuxerunt fulgura eius orbi terræ: vi
dit, & commota est terra.
Montes sicut cera fluxerunt a facie do
mini à facie domini omnis terra.
¶Annuntiauerunt cæli iustitiã eius, &
viderũt omnes populi gloriam eius.
Exo. 20.a ¶Confundantur omnes qui adorant
leui. 26.a sculptilia: & qui gloriantur in simula
deut. 5.a. chris suis.
Heb. 1.c. ||Adorate eum omnes angeli eius: Au-
dii: diuit, & lætata est Sion.
& exultauerunt filiæ Iudæ propter iu
dicia tua domine:
Quoniam tu dominus altissimus super
valde omnem terram, nimis exaltatus es
angelos, super omnes deos.
Amos. 5.d ¶ ||Qui diligitis dominum odite ma-
tom. 12. b lum: custodit dominus animas san-
ctorum suorum, de manu peccatoris
liberabit eos.
Lux orta est iusto: & rectis corde lętitia
Lętamini iusti in domino: & confitemi
ni memoriæ sanctificationis eius.

PSAL. XCVII. 98.

¶Psalmus ipsi Dauid.

Gratiarum actio quod deus verax
miserit Christum saluatorem promis-
sum. Inuitatio ad lætitiam ob reuela-
tum Christum.

CAntate domino cãticum nouum
quia mirabilia fecit.
saluauit sibi dextera eius & bra- eũ cvP, sa
chium sanctum eius. lutẽ suã
|| Notum fecit dominus salutare suum operatus
in conspectu gentium reuelauit iusti est dexte
tiam suam. ra sua &
Recordatus est misericordiæ suæ, & ve sãcto bra
ritatis suæ domui Israel: chio suo
viderunt omnes termini terræ salutare dei nostri. Isa. 52.c. & 63.b.
¶Iubilate deo omnis terra: cantate, & laudate,
exultate, & psallite.
Psallite domino in cithara, in cithara
& voce psalmi: in tubis ductilibus, &
voce tubæ corneæ.
iubilate in conspectu regis domini: Mo quicqd
ueatur mare & plenitudo eius: orbis in eo est
terrarum, & qui habitant in eo. Corã do
flumina plaudent manu, simul montes mino:
exultabunt a conspectu domini:
quoniam venit iudicare terram.
iudicabit orbem terrarum in iustitia:
& populos in æquitate,

PSAL. XCVIII. 99.

¶Psalmus Dauid

Regat deus noster magnus. Peccatis sanctorum propitius deus, etsi ea
quandoque vlciscatur.
Dominus regnauit, irascantur
D populi, qui sedet super cheru- cõtremi
bim, moueatur terra. scant
Dominus in Sion magnus: & excelsus cõtremi
super omnes populos. scat
Cõfiteantur nomini tuo magno, quo vP Cele-
niam terribile & sanctum est: Et hono brabunt
rem regis iudicium diligit. nomẽ tuũ
tu parasti directiones: iudicium & iu magnum
stitiam in Iacob tu fecisti. fortitu-
Exaltate dominum deum nostrum: & do
adorate scabellum pedum eius: quo vP, fun-
niam sanctum est. dasti re-
¶Moyses & Aaron in sacerdotibus eius ctitudi-
& Samuel inter eos qui inuocant no nem:
men eius. incurua
inuocabant dominum, & ipse exaudie tevos sca
bat eos: In columna nubis loquebatur ad eos, bello
custodiebant testimonia eius; & præceptum quod dedit illis. sanctus
Domine deus noster tu exaudiebas eos statutũ
deus tu propitius fuisti eis, & vlcis- vP, pe-
cens in omnes adinuentiones eorum percutti
Exaltate dominum deũ nostrum, & a-

dorate in mõte sancto eius: quoniam sanctus dominus deus noster.

PSAL. XCIX. 100.

¶Psalmus in confessione.

Laudemus deum memores beneficiorum eius.

Vbilate deo omnis terra: seruite domino in lætitia.

Introite in conspectu eius in exultatione.

Scito quoniam dominus ipse est deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.

Populꝰ eius & oues pascuę eius, Introite portas eius in confessione: atria eius in hymnis confitemini illi.

laudate nomen eius, Quoniam suauis est dominus, in æternum misericordia eius, & vsque in generatione & generationem veritas eius.

PSAL. C. 101.

¶Psalmus ipsi Dauid.

Misericordia dei & iudicium. Opera Christiani. Fideles deo curæ. Impii reiecti à deo.

Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Psallam, Et intelligã in via immaculata: qñ venies ad me?

¶Perãbulabã in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

Non proponebam ante oculos meos, rem iniustam: facientes præuaricationes odiui.

nõ adhæsit mihi Cor prauũ: declinãtẽ à me malignũ non cognoscebam.

Detrahentẽ secreto proximo suo: hunc persequebar.

superbo oculo & insatiabili corde cũ hoc non edebam.

¶Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeãt mecum, ambulans in via immaculata hic mihi ministrabit.

¶Non habitauit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

in matutino interficiebã omnes peccatores terræ: vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

PSAL. CI. 102.

¶Oratio pauperis cum anxiatus fuerit, & coram domino effuderit precem suam.

Oratio afflicti spiritus coram deo & hominibus. Petit Christum promissum mitti. Sion, ecclesia. Gentium vocatio. Breuis vitæ homines. Deus æternus.

Domine exaudi orationem meam: & clamor meꝰ ad te veniat.

Non auertas faciem tuam à me: in quacunque die tribulor inclina ad me aurem tuam.

in quacunque die inuocauero te: velociter exaudi me.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei & ossa mea sicut cremium aruerũt.

Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus sum comedere panem meum.

A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.

Similis factus sum pellicano solitudinis factus sum sicut nicticorax in domicilio.

Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabãt me, aduersum me iurabant.

Quia cinerem tanquam panem manducabam & potum meum cum fletu miscebam.

A facie iræ indignationis tuæ: quia eleuans allisisti me.

Dies mei sicut vmbra declinauerunt: & ego sicut fœnum arui.

¶Tu autem in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione & generationem.

Tu exurgens misereberis Sion quia tẽpus miserendi eius quia venit tẽpus.

Quoniã placuerunt seruis tuis lapides eius & terræ eius miserebuntur.

Et timebũt gentes nomen tuũ domine & omnes reges terræ gloriam tuam.

Quia ædificauit dominus Sion: & videbitur in gloria sua.

Respexit in orationem humilium: & non spreuit precem eorum.

Scribantur hæc in generatione altera & populus qui creabitur laudabit dominum.

Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cælo in terram aspexit:

Vt audiret gemitus compeditorum, vt

gratiarũ actionis.

laude

vl, bonꝰ

sapiẽter agã in via perfecta:

veniet

factũ p̃uaricationis.

Cor prauũ declinabit à me: malũ

succidã.

eleuatũ oculis, & latũ corde, ipsum non potero ferre.

dolum

stabilietur

Singulo mane (vl citissime)

mœstus

foeꝰ (vel titio) exusta sunt.

herba,

bubo solitudinũ.

insaniebãt i me,

vl, inclinata:

memoria tui

puluerũ

solitarii.

vl postera

soluerет filios interemptorum:
Vt annuntient in Sion nomen domini & laudem eius in Ierusalem,
¶In conueniendo populos in vnum, & reges vt seruiant domino.
¶Respōdit ei in via virtutis suæ, Paucitatē dierum meorū nuntia mihi.
Ne reuoces me in dimidio dierum meorum: in generatione & generationem anni tui.
¶Initio tu domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli.
Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentū veterascent.
& sicut opertoriū mutabis eos, & mutabuntur: Tu autem idem ipse es: & anni tui non deficient.
Filii seruorum tuorum habitabunt: & semen eorū in seculum dirigetur.

PSAL. CII. 103.

¶Ipsi Dauid.

Gratiarum actio de omnibus beneficiis nobis à deo collatis. Misericordia dei. Homo puluis. Misericordia dei quibus datur. Christo in cælis sedenti omnia subiecta.

Benedic anima mea domino: & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.
Benedic anima mea domino: & noli obliuisci oēs retributiones eius.
Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas.
Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia & miserationibus.
Qui replet in bonis desyderiū tuum: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.
Faciens misericordias dominus: & iudiciū omnibus iniuriā patientibus.
Notas fecit vias suas Moysi: filiis Israel voluntates suas.
¶Miserator & misericors dominus: longanimis & multum misericors.
Non in perpetuum irascetur: neq; in æternum comminabitur.
Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.
¶Quoniam secundum altitudinem cæli à terra: corroborauit misericordiam suam super timentes se.
Quantum distat ortus ab occidente: lōge fecit à nobis iniquitates nostras
Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se:
Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.
¶Recordatus est quoniā puluis sumus
Homo sicut fœnum dies eius: tanquā flos agri sic efflorebit.
Quoniam spiritus pertransibit in illo & non subsistet: & non cognoscet amplius locum suum.
¶Misericordia autem domini ab æterno & vsque in æternum super timentes eum.
& iustitia illius in filios filiorum: His qui seruant testamentum eius.
& memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.
¶Dominus in cælo parauit sedem suā: & regnum ipsius omnibus dominabitur.
Benedicite domino omnes angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.
Benedicite domino omnes virtutes eius: ministri eius qui facitis voluntatem eius.
Benedicite domino omnia opera eius in omni loco dominationis eius benedic anima mea domino.

PSAL. CIII. 104.

¶Ipsi Dauid.

Consyderatis operibus dei fidamꝰ ei. Bestiarum creatio. Abyssus. Montes. Fontes. Bestiæ agri. Aues. Agricultura. Panis. Vinum. Oleum. arbores. Luna. Sol. Nox: Bestiæ syluæ Marinorum creatio. De victu prouidet deus bestiis terræ. Cultus dei, laudare eum in operibus. Peccatores & impii.

Benedic anima mea domino: domine deus meus magnificatus es vehementer.
confessionē & decorem induisti
Amictus lumine sicut vestimento,
extendens cælum sicut pellem: Qui tegis aquis superiora eius.
qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas ventorum.
Qui facis angelos tuos spiritus: & ministros tuos ignem vrentem.
¶Qui fundasti terram super stabilita-

mortis: (i. morti adiudicatorum)
Cum cōgregati fuerit populi simul & regna,
Afflixit ī via fortitudinem meā, abbreuiauit dies meos.
Dicam, Deus mine succidas me He. 1. c. d.
Pridem (Olim
ipsi
vestimētum
corā testabilieť.
satiat bono os
opera sua,
Nu, 14. c
lōgus ira
obiurgabit:
succensebit
vt, quale figmentū simus.
ventus
eum amplius locus eius.
fortitudine
vt obtēperent voci
exercitus
gloriam
cortinā:
currum

tem suam: non inclinabitur in secu
lum seculi.
Abyssus sicut vestimentum amictus e-
ius: super montes stabunt aquæ.
Ab increpatione tua fugient: à voce to
nitrui tui formidabunt.
Ascendunt montes & descendunt cam
pi in locum *quem fundasti eis.
Terminum posuisti quem non transgre
dientur: neque conuertentur operire
terram.
Qui emittis fontes in conuallibus: in-
ter medium montium pertransibunt
aquæ.
Potabunt omnes bestiæ agri: expecta
bunt onagri in siti sua.
Super ea volucres cæli habitabunt: de
medio petrarum dabunt voces.
Rigans montes de superioribus suis:
de fructu operum tuorum satiabitur
terra:
Producens fœnum iumentis, & herbā
seruituti hominum,
vt educas panem de terra: Et vinum
lætificet cor hominis:
vt exhilaret faciem in oleo: & panis
cor hominis confirmet.
Saturabuntur ligna campi, & cedri
Libani quas plantauit: *illic passeres
nidificabunt.
herodii domus dux eorum, montes
excelsi ceruis: petra refugium heri-
naciis.
Fecit lunam in tempora: sol cognouit
occasum suum.
Posuisti tenebras, & facta est nox: in ip
sa pertransibunt omnes bestiæ syluę,
Catuli leonum rugientes vt rapiant, &
quærant à deo escam sibi.
Ortus est sol: & congregati sunt: & in
cubilibus suis collocabuntur.
Exibit homo ad opus suum: & ad ope-
rationem suam vsque ad vesperam.
Quàm magnificata sunt opera tua do-
mine: omnia in sapientia fecisti: im-
pleta est terra possessione tua.
Hoc mare magnum, & spatiosum mani
bus: illic reptilia, quorum non est nu
merus.
Animalia pusilla cum magnis: illic na-
ues pertransibunt.
draco isto quem formasti ad illuden-
dum ei:
¶Omnia à te expectant, vt des illis es-
cam in tempore*.
Dante te illis, colligent: aperiente te
manum tuam, omnia replebuntur bo
nitate.
Auertente autem te faciem, turbabun-
tur: auferes spiritum eorum, & defi-
cient, & in puluerem suum reuer-
tentur.
Emittes spiritū tuum, & creabuntur:
& renouabis faciem terræ.
¶Sit gloria domini in seculum: lætabi-
tur dominus in operibus suis.
Qui respicit terram, & facit eam treme
re: qui tangit montes & fumigant.
Cantabo domino in vita mea psallam
deo meo quandiu sum.
Iucundum sit ei eloquium meum: ego
vero delectabor in domino.
¶Deficiēt peccatores à terra, & iniqui
ita vt non sint: Benedic anima mea
domino.*

PSAL. CIIII. 105.

¶Hallelu-ia.

Adhortatio ad laudem & confes-
sionem operum dei. Beneficiorum dei
recordatio. Promissam terram Chanaā
dedit deus Israelitis. Præceptum pro
promissione. Dei erga fideles suos cu-
ra. Tentata fides & perseuerans, proui
dentiam dei experitur.

C||Onfitemini domino, & inuoca
te nomen eius: annuntiate in-
ter gentes opera eius.
Cantate ei, & psallite ei: narrate
omnia mirabilia eius.
Laudamini in nomine sancto eius: læ
tetur cor quærentium dominum.
Quærite dominum, & confirmamini
quærite faciem eius semper.
Mementote mirabilium eius quę fecit:
prodigia eius & iudicia oris eius,
Semen Abraham, serui eius: filii Iacob
electi eius.
Ipse dominus deus noster: in vniuersa
terra iudicia eius.
Memor fuit in seculum testamenti sui,
verbi quod mandauit in mille gene-
rationes:
||Quod disposuit ad Abraham, & iura
menti sui ad Isaac:
Et statuit illud *Iacob in præceptum
& Israeli in testamentum æternum
Dicens, Tibi dabo terram Chanaan, fu
niculum hęreditatis vestræ.

mouebitur
pręcipites ferun tur.
*istum
extīguēt onagri si tim suam
nemorū
vl, per laborem
vl, educat
quod lætificat
resplendere faciat.
arbores domini, (i. excelsæ)
*Quoniā
ciconiæ abietes domus sunt,
ibicibus
leporibꝰ
.i. ad discernēda tempora:
culturā
locis:
leuiathā
vt ludat in ea:
*suo
satiabuntur bono
vl, Emittis
*Hallelu ia.
1. Par. 16. isa. 12.
Gloriamini
fortitudinem eius
Ge. 12. c. d.
pepigit cum
*ipsi

Cũ essent numero breui, paucissimum & incolæ eius:
Et Pertransierunt de gente in gentem: & de regno ad populum alterum.
Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis reges.
‖Nolite tangere christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.
¶Et vocauit famem super terram: & omne firmamentum panis contriuit.
Misit ante eos virum: & in seruum venundatus est Ioseph.
‖Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit anima eius, donec veniret verbum eius.
eloquium domini inflammauit eum
‖Misit rex, & soluit eum: princeps populorũ, & dimisit eum.
‖Cõstituit eũ dominum domus suæ, & principẽ omnis possessionis suæ:
Vt erudiret principes eius sicut semet ipsum: & senes eius prudentiam doceret:
‖Et intrauit Israel in AEgyptum: & Iacob accola fuit in terra Cham.
Et auxit populum suum vehementer: & firmauit eum super inimicos eius.
Conuertit cor eorum vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.
‖Misit Moysem seruum suum: Aarõ quẽ elegit ipsum.
‖Posuit in eis verba signorũ suorũ: & prodigiorũ in terra Cham.
‖Misit tenebras, & obscurauit: & nõ exacerbauit sermones suos.
‖Conuertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum.
‖Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum.
‖Dixit, & venit cynomyia, & cinifes in omnibus finibus eorum.
Posuit pluuias eorũ grandinem: ignem comburentem in terra ipsorum.
Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum: & contriuit lignum finium eorum.
‖Dixit, & venit locusta & brucus, cuius non erat numerus:
Et comedit omne fœnum in terra eorũ: & comedit oẽm fructũ terræ eorũ.
‖Et percussit oẽ primogenitũ in terra eorũ primitias oĩs laboris eorum.
‖Et eduxit eos cũ argento & auro: & nõ erat in tribubus eorum infirmus.
Lætata est AEgyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.
‖Expandit nubem in protectionem eorum: & ignem vt luceret eis per noctem.
‖Petierunt, & venit coturnix: & pane cæli saturauit eos.
‖Dirupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in sicco flumina.
‖Quoniam memor fuit verbi sancti sui quod habuit ad Abraham puerum suum.
‖Et eduxit populum suũ in exultatione & electos suos in lætitia.
Et dedit illis regiones gentium: & labores populorum possederunt.
Vt custodiant iustificationes eius: & legem eius exquirant.*

PSAL. CV. 106.

¶ Hallelu-ia, Hallelu-ia.

Prouocamur ad sanctificandum nomen dei, & quare. Beati. Fidelis populus agnoscẽs peccatum suum & patrũ, quod deo non crediderint, petit misericordiam. Indæorum abiectio, & dei erga illos misericordia.

C‖Onfitemini domino quoniã bonus: quoniam in seculum misericordia eius.
‖Quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius?
¶Beati qui custodiunt iudiciũ: & faciunt iustitiam in omni tempore.
¶Memento nostri domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo:
Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ: vt lauderis cũ Hereditate tua
‖Peccauimus cum patribus nostris: iniustè egimus, iniquitatem fecimus
Patres nostri in AEgypto nõ intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuę
Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum.
Et saluauit eos propter nomẽ suum: vt notam faceret potentiam suam.
‖Et increpuit mare rubrum, & exicca-

Pauci numero, — pmisit calũniari eos: 1.Pa.16.c d. 2.Re.1.c. vl, malefacere. omnem virgam Ge.37.39 Afflixerunt purgauit Ge.41.b secundũ volũtatẽ suam: Ge.46.a. peregrinatus est — Exo.1.b.c 3.c.3.4.d e. ipse Exo.7.a. Exo.10.f. rebelles fuerũt verbis eius Exo.7.d. Exo.8.b. Exo.8.9. omne genus volatilium venenosorum. vl, pediculi Ex.10.c d Exo.22.d Exo.13.d. Exo.13.d. psal.77.b tẽtoriũ Exo.26.c adduxit cornices Nu.20.c arida fluminis. Gñ.22.cd Iosue.3.d cantico. statuta cõseruẽt * Hallelu ia. Iudith.13 c. Eccl.43 d mei erga populũ tuũ vt videã bonum vl, glorier Iudith.7. d. rebellauerũt sup Ex.14.c.

Exo.14.e tum est:& deduxit eos in abyssis=sicut'in deserto.
=ac si fuissent Et saluauit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimici.
Exo.14.g ||Et operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.
=cãtauerunt Et crediderunt verbis eius:&=laudauerunt'laudem eius.
=expectauerunt Cito►fecerũt'obliti sunt operum ei9: & non=sustinuerunt'consilium eius.
Exo.17.a ||Et concupierunt concupiscentiam in deserto:& tentauerunt deum in=inaquoso':
=solitudine
Nũe.11.g ||Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit=saturitatem'in animas eorum.
=maciem
Et irritauerunt Moysem in castris:Aaron sanctum domini.
Nũe.16.e ||Aperta est terra,& deglutiuit Dathan & operuit►super congregationem Abiron.
Et exarsit ignis in synagoga eorum:flãma combussit peccatores.
Exo.32.a. ||Et fecerunt vitulum in Horeb:& adorauerunt sculptile.
Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.
Obliti sunt deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in AEgypto, mirabilia in terra Cham: terribilia in mari rubro.
Exo.32.c. ||Et dixit vt disperderet eos:si non Moyses electus eius stetisset in=confractione'in conspectu eius.
=diuisionẽ(.i.nisi medius ĩtercessisset)
vt auerteret iram eius ne disperderet ►eos'.Et=pro nihilo habuerunt'terram desyderabilem.
=spuerũt non crediderunt verbo eius. Et murmurauerunt in tabernaculis suis:non
=obtẽperauerunt voci =exaudierunt vocem'domini.
Nũe.14.e ||Et eleuauit manum suam super eos:vt prosterneret eos in deserto.
=inter gẽtes Et vt deiiceret semen eorum=in nationibus',& dispergeret eos in regiõib9
=cõiuncti Et=initiati'sunt Beel-phegor:& comederunt sacrificia mortuorum.
=operib9 Et irritauerunt eum in=adinuentionibus'suis: & multiplicata est in eis
=plaga =ruina.
Nũe.25.b ||Et stetit Phinees,&=placauit:& cessauit quassatio'.
=executo est iustitiã:& fecit subsistere vl. Et reputatum est ei in iustitiam in generatione & generationẽ, vsq; in sempiternum.

||Et irritauerunt eum eum ad aquas cõtradictionis:&=vexatus est Moyses'ꝓpter eos,quia=exacerbauerunt'spiritum eius. tionem Nũe.10.a
&=distinxit'in labiis suis, Non disperdiderũt gentes quas dixit dominus illis, =malũ intulit Moysi
Et commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, Et seruierũt sculptilibus eorum:& factum illis in=scandalum'. =rebellar fecerunt =protulit =offendiculum
Et immolauerunt filios suos,& filias suas dæmoniis.
Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarũ suarum,quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.
& infecta est terra in sanguinibus, Et =contaminata est'in operib9 eorum: & fornicati sunt in=adinuẽtionibus'suis. =cõtaminauerunt se =operib9
¶Et iratus est furore dominus in populum suum:& abominatus est hæreditatem suam.
Et tradidit eos in manus gentiũ: & dominati sunt eorum qui oderunt eos.
Et tribulauerunt eos inimici eorum,& humiliati sunt sub manibus eorum.
Sæpe liberauit eos.
ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo:||&=humiliati sunt in iniquitatibus suis'. =depressi sunt propter iniquitatem suam.
Et vidit cum tribularentur:=& audiuit orationem'eorum.
||Et memor fuit*testamenti sui:& pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ. =cũ audiret ipse clamorẽ
Et dedit eos in misericordias in conspectu omniũ qui ceperant eos, Deu.30.a
Saluos nos fac domĩe de9 noster:& cõgrega nos de nationibus: * pro eis
vt confiteamur noĩ sancto tuo:& =glo riemur in laude tua'. =vt, laudemus gloriam tuam.
Benedictus dominus deus israel â seculo & vsque in seculum:& =dicet'omnis populus,Fiat fiat.* =dicat *Hallelu-ia

PSAL. CVI. 107.

¶►Hallelu-ia'.

Redempti quibus facta est remissio peccatorum,inuitantur ad gratiarum actionem.Iudæorum abiectio, Gẽtiũ acceptio,& in opera bona directio

Iudith. 13 c.

Confitemini dño quoniam bonꝰ: quoniam in seculum misericordia eius.

Dicant qui redempti sunt à dño quos redemit de manu inimici: & de regionibus congregauit eos

à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.

Errauerunt in solitudine in inaquoso: viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt,

Esurientes & sitientes: anima eorum in ipsis defecit.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum eripuit eos.

Et deduxit eos in viam rectã: vt irẽt in ciuitatem habitationis.

Cõfiteantur dño misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum.

Quia satiauit animam inanem: & animã esurientem satiauit bonis

Sedentes in tenebris & in vmbra mortis: vinctos in mendicitate & ferro:

Quia exacerbauerũt eloquia dei: & cõsiliũ altissimi irritauerunt.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum: infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorũ liberauit eos.

Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis: & vincula eorum disrupit.

Confiteantur dño misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum.

Quia contriuit portas æreas: & vectes ferreos confregit.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

Omnem escã abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorũ liberauit eos.

Misit verbũ suum, & sanauit eos: & eriripuit eos de interitionibus eorum.

Confiteantur dño misericordię eius: & mirabilia eius filiis hominum:

Et sacrificent sacrificium laudis: & annuntiẽt opera eius in exultatione.

Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationẽ in aquis multis.

Ipsi viderũt opera domini, & mirabilia eius in profundo.

Dixit, & stetit spiritus procellæ: & exaltati sunt fluctus eius.

Ascendunt vsque ad cælos, & descẽdũt vsque ad abyssos: anima eorũ in malis tabescebat.

Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorũ eduxit eos.

Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius.

Et lætati sunt quia siluerunt: & deduxit in portum voluntatis *eorum.*

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum:

Et exaltent eum in ecclesia plebis: & ĩ cathedra seniorum laudent eum.

¶Posuit flumina in desertum: & exitus aquarum in sitim:

Terram fructiferã in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea.

¶Posuit desertum in stagna aquarum: & terrã sine aqua in exitus aquarum.

Et collocauit illic esurientes: & constituerunt ciuitatem habitationis.

Et seminauerunt agros, & plantauerũt vineas: & fecerunt fructum natiuitatis.

Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis: & iumenta eorum non minorauit.

Et pauci facti sunt, & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore.

Effusa est contentio super principes: & errare fecit eos in inuio, & non in via.

Et adiuuit pauperem de inopia: & posuit sicut oues familias.

Videbunt recti, & lætabuntur: & omnis iniquitas oppilabit os suum.

Quis sapiens, & custodiet hæc: & intelliget misericordias domini?

PSAL. CVII. 108.

¶Canticum Psalmus Dauid.

Psalmus Christi est, & omnium

ciuitatẽ habitaculi (.i. habitationẽ) mœrore opiebat. ãgustiis propter miam desyderantem: caligine rebelles fuerunt eloquiis blasphemauerũt humiliauit in afflictione corruerunt, ãgustiis

stulti ꝓpter viã ꝑuaricatiõis suę, & ꝓpter iniquitates suas afflicti fuerunt corruptionibus

sacrificia vl, cãtico.

vl, commotus fuit. malo liq̃ fiet. Tremuerunt

ãgustiis

tranqllitatem

.i. cõgregatione

& ꝓuẽtũ valde potestate mala Effudit cõtẽptũ vbi nõ ẽ. subleuauit ponit sub. pauperem) sicut gregẽ ouiũ in multas familias. claudet

Christianorum, vt vides ex psal. 56. & 59. ex quibus est hic psalmus cōpositus

Paratum cor meum deus, ► paratum cor meum⁾ cantabo & psallam=in⁾gloria mea.

=etiam

►Exurge gloria mea⁾, exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.

Confitebor tibi in populis domine, & psallam tibi in nationibus.

Quia magna est super cælos misericordia tua: & vsque ad nubes veritas tua.

Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua: Vt liberentur dilecti tui.

saluum fac dextera tua, & exaudi me: Deus locutus est in=sancto⁾suo.

=sanctuario

exultabo, & diuidā Sichimā: & conuallem=tabernaculorum⁾dimetiar.

=soccoth

Meus est Galaad, & meus est Manasses: & Ephraim fortitudo capitis mei.

Iuda=rex⁾meus: *Moab lebes=spei⁾meæ.*

=doctor (vl, præceptor)

In Idumæam *extendam calceamentū* meum: = mihi alienigenæ amici facti sunt⁾.

=ablutōis

Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsque in Idumæam?

=sup Philisthiim iubilabo.

Nonne tu deus qui=repulisti⁾nos? & nō exibis deus=in virtutibus⁾nostris?

=elōgasti

Da nobis auxilium de tribulatione: qa =vana salus⁾hominis.

=cū exercitibus

In deo faciemus=virtutem⁾: & ipse = ad nihilum deducet inimicos nostros⁾.

=vanū auxilium

=fortitudinem:

PSAL. CVIII. 109.

¶In finem Psalmus Dauid.

Christi oratio contra blasphematores gratiæ eius. De Iuda proditore. Pœna & iudicium eorum qui gratiæ Christi detrahunt. Christus ex malis liberatus, pro se & suis similiter tribulatis misericordiam dei inuocat.

=cōculcabit tribulātes nos

Deus = laudem meam⁾ne tacueris: Quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.

=vl, laudis meæ.

locuti sunt aduersum me lingua =dolosa⁾. Et sermonibus odii circūdederunt me: & =expugnauerūt me gratis⁾.

=mēdaci,

Pro=eo vt me diligerent⁾, detrahebant mihi: ego autem orabam.

=pugnauerūt mecū sine causa

Et posuerunt aduersum me mala ꝓ bonis: & odium pro dilectione= mea⁾.

=amore

Constitue super eum=peccatorē: & diabolus⁾stet à dextris eius.

Cum iudicatur, exeat=condēnatus⁾: & oratio eius fiat in peccatum.

¶Fiant dies eius pauci: ‖ & = episcopatum⁾eius accipiat alter.

Fiāt filii eius orphani, & vxor eius vidua.

¶ c Nutantes transferantur⁾ filii eius & mendicent: & eiiciantur de habitationibus suis⁾

=Scrutetur fœnerator⁾oēm substantiam eius: & diripiant alieni labores eius,

Nō sit illis=adiutor⁾: nec sit qui misereatur pupillis eius.

=Fiant nati⁾eius in interitum: in generatione=vna⁾deleatur nomen eius.

In memoriam redeat iniquitas patrum =eius⁾in conspectu domini: & peccatum matris eius non deleatur.

=Fiant cōtra dñm⁾semper, & dispereat de terra memoria eorū: Pro eo ꝙ nō est recordatus facere misericordiam.

Et ꝑsecutus est hoīem inopē & mēdicū & =cōpunctū corde mortificare⁾

Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit=benedictionem⁾ & elongabitur ab eo,

Et induit maledictionē sicut vestimentū*, & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleū in ossibus eius.

Fiat ei sicut vestimētum quo operit: & sicut zona qua semꝑ præcingitur.

Hoc opus = eorum qui detrahunt mihi apud dominū⁾: & qui loquuntur mala aduersus animā meam.

¶Et tu domine domine fac mecum ꝓpter nomen tuum: quia suauis est misericordia tua.

libera me, Quia egenus & pauꝑ ego sū: & cor meū=cōturbatū⁾ est intra me.

Sicut vmbra cū declinat, =ablatꝰ sum⁾ & excussus sum sicut locustæ.

Genua mea īfirmata sunt à ieiunio: & caro mea=immutata est propter oleū⁾

Et ego factꝰ sum opprobrium illis: viderūt me, & mouerunt capita sua.

Adiuua me dñe deus meus: saluum me fac secūdū misericordiam tuam.

Et sciant quia manus tua hæc: & tu domine fecisti=eam⁾.

meo ī eos

=qua diligebā eos

=impiū & satan

=vl ipiꝰ: Ioh. 17. c. act. 1. d.

=ꝑfecturā

c Instabiles vagentur

=cibū quærāt q̄diu vastati fuerint.

=Perdat exactor

=extēdēs mīam:

=Sit nouissimū

=altera eorum

=Sint corā dño

=cōtritū corde ad interficiendum

=bñdicere

* suum

=aduersariorū meorum à domino:

=vulneratum

=declinaui:

=exaruit à pinguedine

vl, hoc,

Maledicēt illi, & tu benedices: qui insurgunt in me, ⁼confundantur⁾: seruus autem tuus lætabitur.

⁼vl, pudore afficiēt

Induantur qui detrahunt mihi, pudore: & operiantur sicut diploide confusione sua.

Confitebor domino ⁼nimis⁾ in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.

⁼valde

Quia ⁼astitit⁾ à dextris pauperis: vt ⁼saluam faceret à persequentibus animam meam⁾.

⁼astabit ⁼saluet à iudicantibus aīam eius.

PSAL. CIX. 110.

¶Psalmus Dauid.

Mat. 22. d. 1. co. 15. d heb. 1. d. 10. c. act. 2. f.

Christi regnum post glorificationē. Christus sacerdos. Christus iudex in euangelii hostes. Christi glorificatio per passionem.

⁼Ppſs tuꝰ spontaneus offeret oblatiōes tibi quo tpe apparebit omnipotētia tua, & pulchritudo sāctitatis: ex vtero ab aurora ortꝰ ē tibi ros natiuitatis tuæ.

Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis:

Donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum,

⁼Tecum principiū in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum: ex vtero ante luciferum genui te⁾.

¶Iurauit dominus, & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, ⁼secundum ordinem⁾ Melchi-sedec.

¶Dominus à dextris tuis ⁼confregit⁾ in die iræ suæ reges.

Iudicabit in nationibus implebit ⁼ruinas⁾: ⁼cōquassabit capita in terra multorum⁾.

¶De torrente in via bibet: propterea exaltabit caput.

PSAL. CX. 111.

¶Hallelu-ia.

Creatio & redemptio, dei opera hic magnificantur. Verax deus in promissionibus.

ALEPH. BETH.

Confitebor ⁼tibi domine⁾ in toto corde meo: in consilio ⁼iustorum⁾ & congregatione.

GIMEL. DALETH.

Magna opera domini: exquisita ⁼in omnes voluntates eius.

HE. VAV.

⁼Confessio & magnificentia⁾ opus eius: & iustitia eius manet in seculum seculi.

ZAIN. HET. TETH.

Memoriā fecit mirabiliū suorū, misericors & miserator dñs: Escā dedit timentibus se.

IOD. CAPH.

¶Memor erit in seculū testamēti sui, ⁼Virtutē⁾ operū suorū annuntiabit populo suo:

LAMED. MEM.

Heb. 5. b. 7. c. iohā. 12. e.

⁼vl, iuxta ritum ⁼pcussit ⁼corporibus:

⁼cædet caput super terrā multā (.i. occidet regnatorē sup multas terras.)

⁼domino ⁼rectorū ⁼ab oībus cupiētibus ea.

⁼Gloria & decor ⁼Fortitudinem

BIBLIOTHEQUE TOULOUSE CAPITOLE ARSENAL

vt det illis hæreditatē gentium: Opera manuum eius, veritas & iudicium.

NVN. SAMECH. AIN.

*vl, certa *fidelia' omnia mandata eius: Confirmata in seculū seculi, facta in veritate & *æquitate'. PE. SADE.

*rectitudine. *pręcepit vt seruaretur Prou. 1. a. & 9. c. ec. 1. b.

Redēptionem misit ►dominus' populo suo: *mādauit' in æternū testamētum suum. COPH. RES.

sanctum & terribile nomen eius: ||Initium sapientiæ, timor domini.

SIN. THAV.

intellectus bonus omnibus facientibus eum: laudatio eius manet in seculum seculi.

PSAL. CXI. 112.

¶Hallelu-ia ►reuersionis Aggæi & Zachariæ'.

☙ viri timentis deum beatitudo describitur. ALEPH. BETH.

*mādatis eius sup oīa delectatus,

BEatus vir qui timet dominum: *in mandatis eius volet nimis'.

GIMEL. DALETH.

Potens in terra erit semen eius: generatio rectorum benedicetur.

HE. VAV.

Gloria & diuitiæ in domo eius: & iustitia eius manet in seculum seculi.

ZAIN. HETH.

Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors & miserator, & iustus.

TETH. IOD. CAPH.

*Bonꝰ vir donat *dispensabit negotia sua *fidens *Firmum cor eius nō timebit, donec videat ī hostibꝰ suis (sub. vltionem) 2. Co. 9. c *dissoluetur:

*Iucundus homo qui miseretur' & cōmodat, *disponet sermones suos' in iudicio: Quia in æternum non commouebitur. LAMED. MEM.

in memoria æterna erit iustus: Ab auditione mala non timebit.

NVN. SAMECH. AIN.

paratum cor eius *sperare' in domino. Confirmatum est cor eius: non commouebitur donec despiciat inimicos suos'. PE. SADE. COPH.

||Dispersit dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi: cornu eius exaltabitur in gloria.

Peccator videbit, & irascet, dētibꝰ suis fremet & *tabescet': desyderiū peccatorū peribit. RES. SIN. THAV.

PSAL. CXII. 113.

¶Hallelu-ia.

☙ Gratiarum dei commendat in peccatoribus, omnes ad dei laudem inuitans.

LAudate *pueri' dominum: laudate nomen domini. *serui

Sit nomen domini benedictū: ex hoc nunc & vsq; in seculum.

A solis ortu vsque ad occasum: laudabile nomen domini.

||Excelsus super omnes gentes dominus: & super cælos gloria eius. Malac. 1. c

Quis sicut dominus deus noster qui *in altis habitat: & humilia respicit' in cælo & in terra? *sese ī sublime ad habitādū collocat: ac demittit se vt videat

Suscitans à terra inopem: & de stercore erigens pauperem:

Vt collocet eum cum principibus, cū principibus populi sui.

*Qui habitare facit sterilem in domo: matrem filiorum lætantem'. *.i. facit vt ea quę sterilis erat, familiā habeam, & ipsa mater familias lætet cū filiis Hallelu-ia.

PSAL. CXIII. 114.

¶►Hallelu-ia'.

☙ Exultatio de beneficiis liberationis ex AEgypto: & introductionis in terram promissam. Verax deus in promissionibus dedit Iudæis terram promissam. Idola gentium describuntur. Deus adiutor & protector sperantium in se. Imprecatio spiritus.

IN||exitu Israel de AEgypto, domus Iacob de populo barbaro: Exo. 13. a.

Facta est Iudęa sanctificatio eius, Israel *potestas' eius. *īperator

Mare vidit & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum.

Montes *exultauerunt' vt arietes: & colles sicut agni ouium. *subsilierunt

Quid est tibi mare ꝙ fugisti: & tu Iordanis, quia cōuersus est retrorsum?

Montes *exultastis' sicut arietes: & colles sicut agni ouium. *subsilierunt

A facie domini *mota est' terra: à facie dei Iacob. *contremisce

Qui cōuertit petram in stagna aquarū: & rupem in fontes aquarum.

¶Secundum Hebræos, hic psalmus diuiditur in duos.

Non nobis domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam. *propter bonitatē

*sup misericordia tua & veritate tua': & veritatem tuā:

*Nequando dicant' gentes, Vbi est *deus eorum? *vt quid dicent

Deus autē noster in cælo: omnia quæcunque voluit fecit. *nunc

¶Simulachra [a]gentium [b]argentū & aurum: opera manuum hominum.
[a]eorum
Sap. 16. d
‖Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.
Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt.
Manus habent, & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt: nō clamabunt in gutture suo.
Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis.
[a]fide domino: auxiliū eorū & scutum eorū ipse & infra.
¶Domus [b] Israel [a]sperauit in domino: adiutor eorum & protector eorum est [b].
Domus Aaron sperauit in dño: adiutor eorum & protector eorum est.
[a]timetis dominū, sperate
Qui [a]timent dominum sperauerunt [b] in domino: adiutor eorum & protector eorum est.
Dominus memor fuit nostri & benedixit nobis,
benedixit domui Israel: benedixit domui Aaron.
[a]Bñdicet
[a]Benedixit [b] omnibus qui timent dominum, pusillis cum maioribus.
¶Adiiciat dominus super vos: & super vos & super filios vestros.
Benedicti vos à domino qui fecit cælum & terram.
Cælum cæli domino: terram autē dedit filiis hominum.
Baruch. 2. d.
[a]silētium c. i. oblionem.) Dan. 2. c.
‖Non mortui laudabunt te domine: neque omnes qui descendunt in [a]infernum [b].
[a]Et nos, benedicemus
‖Sed nos qui viuimus, benedicimus [b] domino ex hoc nunc & vsque in seculum.

PSAL. CXIIII. 116.

¶Hallelu-ia.

Fidelis ex horrenda mortis & inferorum tentatione liberatus, gratias deo agit.

Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ.
Quia inclinauit aurem suā mihi: & in diebus meis inuocabo.
Circundederunt me dolores mortis: & [a]iustiæ
[a]pericula [b] inferni inuenerunt me.
Tribulationem & dolorem inuent: Et nomen domini inuocaui,
ô domine libera animam meam. Misericors dominus, & iustus, & deus noster miseretur.
Custodiens [a]paruulos [b] dominus: [a]humiliatus sum, & liberauit [b] me.
Conuertere anima mea in requiē tuā: quia dominus [a]benefecit [b] tibi.
Quia [a]eripuit [b] animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.
[a]Placebo domino in regione [b] viuorum.

PSAL. CXV.

¶Iste psalmus iugitur præcedenti apud Hebræos.
¶Hallelu-ia.

Fidelis afflictio ob veritatem à se prædicatam. Liberatus sese deo permittit. Vota sua, siue laudes domino reddit.

‖Credidi, propter quod locutus sum: ego autem [a]humiliatus sum nimis [b].
C
Ego dixi in [a]excessu meo [b], Omnis homo mendax.
¶Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?
Calicem [a]salutaris [b] accipiam: & nomē domini inuocabo.
¶Vota mea domino reddam *corā omni populo eius. Pretiosa in cōspectu domini mors sanctorum eius.
O domine quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.
[a]dirupisti [b] vincula mea: Tibi sacrificabo hostiam laudis: & nomen domini inuocabo.
Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atriis domus domini, in medio tui Ierusalem.

PSAL. CXVI. 117.

¶Hallelu-ia.

Misericordia dei in gentes. Veritas promissionis dei erga Iudæos.

Laudate ‖dñm omnes gentes: laudate eum omnes populi.
Quoniam [a]confirmata [b] est sup nos misericordia eius: & ‖veritas domini manet in æternum.*
Rom. 15. c
[a]aucta.
Ioh. 12. c.
*Hallelu-ia.

PSAL. CXVII. 118.

¶Hallelu-ia.

Auxilium & misericordia dei in tribulationibus magnificatur. Christus lapis reiectus à Iudæis. Inuitatio ad lætitiam, ob redemptionem per Christum factam.

[a]simplices
[a]attenuatus erā, & saluauit
[a]retribuit
[a]eripuisti
[a]Ambulabo in cōspectu domini in terris
2. Co. 4. c
[a]afflictus fū valde.
[a]festinatione (vF, trepidatiōe mea
[a]saluationum
*nunc
[v]F, soluisti
*Nunc
*Hallelu-ia.

CONfitemini domino quoniã bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.
Dicat nunc Iſrael ►quoniam bonus): quoniam in ſeculum miſericordia eius.
[a]Dicant nunc familiæ
[a]Dicat nunc domus Aaron: quoniam in ſeculum miſericordia eius.
Dicant nunc qui timent dominum: quoniam in ſeculum miſericordia eius.
De tribulatione inuocaui dñm: & exaudiuit me in latitudine dominus.
[a]mecũ eſt
Dominus [c]mihi adiutor): non timebo quid faciat mihi homo.
Heb.13.a. [a]videbo (ſub. vltionẽ) ſuper
||Dominus mihi adiutor: & ego [a]deſpiciam) inimicos meos.
[a]Melius & infra.
[a]Bonum) eſt confidere in domino: q̃ confidere in homine.
Bonum eſt ſperare in domino: q̃ ſperare in principibus.
[a]ſuccidã eas,
Omnes gentes circuierunt ►me: & in nomine domini [a]quia vltus ſum in eos).
Circundantes circundederunt me: & in nomine domini quia vltus ſum in eos.
[a]extincti ſunt
Circũdederunt me ſicut apes, & [a]exarſerunt) ſicut ignis in ſpinis: & in nomine domini quia vltus ſum in eos.
[a]Impellẽdo impulſiſti me [a]adiuuit Exo.15.a. Exo.12.a.
[a]Impulſus euerſus ſum) vt caderem: & dominus [a]ſuſcepit) me.
||Fortitudo mea & laus mea dominus: & factus eſt mihi in ſalutem.
[a]vt, laudis [a]fortitudinem. & infra.
Vox [a]exultationis) & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.
dextera domini fecit [a]virtutẽ), Dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit virtutem.
Non moriar, ſed viuam: & narrabo opera domini.
Caſtigans caſtigauit me dominus: & morti non tradidit me.
Aperite mihi portas iuſtitiæ, ingreſſus in eas confitebor dño: hæc Porta domini iuſti intrabunt in eam.
Cõfitebor tibi quoniam exaudiſti me: & factus es mihi in ſalutem.
Mat.21.d. luc.20.c. act.4.b. rom.9.g. 1.pet.2.a. iſa.28.d. ||Lapidem quẽ reprobauerũt ædificantes: hic factus eſt in caput anguli.
A domino factum eſt iſtud: & eſt mirabile in oculis noſtris.
Hæc eſt dies quã fecit dominus: exultemus & lætemur in ea.

¶O domine ſaluum ►me) fac, *ô dñe [a]bene proſperare): Benedictus qui venit in nomine domini.
*obſecro [a]da ſucceſſũ nũc
benediximus vobis de domo domini: Deus dominus, & illuxit nobis.
(vſ, obſecro:)
[a]Conſtituite diem ſolennem in cõdenſis): vſque ad cornu altaris.
[a]Vincite agnũ funi
Deus meus es tu, & confitebor tibi: deus meus es tu, & exaltabo te.
►Confitebor tibi quoniam exaudiſti me: & factus es mihi in ſalutem.
Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in ſeculum miſericordia eius.

PSAL. CXVIII. 119.

¶Hallelu-ia.

HIc pſalmus continet precationes, conſolationes, doctrinas, gratiarum actiones. Puram verbi dei doctrinam extollit, illam auro & aliis omnibus præferens, quæ fide ſuſcepta corrigit & emendat viam hominis, dat intellectũ & illuminat, accenditq; ad laudẽ dei. Econtra diligenter dehortatur à falſa doctrina, à ſecuritate & contemptu verbi dei.

ALEPH.

BEati [a]immaculati) in via: qui ambulant in lege domini.
[a]vt, pfecti & innocẽtes
Beati qui [a]ſcrutantur) teſtimonia eius: in toto corde exquirũt eũ.
[a]cuſtodiunt
[a]Non enim qui) operantur iniquitatẽ, in viis eius ambulauerunt.
[a]Tu non [a]valde.
Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri [a]nimis).
[a]vt, firmẽ
Vtinam [a]dirigantur) viæ meæ ad cuſtodiendas [a]iuſtificationes tuas).
[a]ſtatuta tua. & infra.
Tunc non confundar, cum perſpexero in omnibus mandatis tuis.
Confitebor tibi in directione cordis: [a]in eo q̃ didici) iudicia iuſtitiæ tuæ.
[a]cũ didicero
Iuſtificationes tuas cuſtodiã: non me derelinquas [a]vſquequaque).
[a]vnquã.

BETH.

In quo [a]corrigit adoleſcentior) viã ſuã? in cuſtodiendo ſermones tuos.
[a]mũdabit puer
In toto corde meo exquiſiui te: ne [a]repellas me) à mandatis tuis.
[a]linas me errare
In corde meo abſcondi eloquia tua: vt non peccem tibi.
Benedictus es domine: doce me iuſtificationes tuas.
In labiis meis [a]pronuntiaui) omnia iudicia oris tui.
[a]narraui

In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.
In manibus tuis [=]exercebor': & consyderabo vias tuas.
In iustificationibus tuis [=]meditabor': non obliuiscar sermones tuos.

GIMEL.

[=]Retribue seruo tuo, viuifica me': & custodiam sermones tuos.
[=]Reuela' oculos meos: & consyderabo mirabilia de lege tua,
Incola ego sum in terra: nõ abscondas à me mandata tua.
[=]Concupiuit' anima mea desyderare iustificationes tuas in omni tempore.
[=]Increpasti' superbos maledicti qui declinant à mandatis tuis.
Aufer à me opprobrium & contemptũ: quia testimonia tua [=]equisiui'.
[=]Etenim' sederunt principes, & aduersum me loquebãtur: seruus autẽ tuus exercebatur in iustificationibus tuis.
[=]Nam & ' testimonia tua [=]meditatio mea est: & consilium meum iustificationes tuæ'.

DALETH.

Adhæsit [=]pauimento' anima mea: viuifica me secundum verbum tuum.
Vias meas enuntiaui, & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.
Viam [=]iustificationum tuarum' instruẽ me: & exercebor' in mirabilibus tuis.
[=]Dormitauit' anima mea prę tædio: cõfirma me in verbis tuis.
Viam [=]iniquitatis' amoue à me: & [=]de lege tua miserere mei'.
Viam veritatis elegi: iudicia tua [=]non sum oblitus'.
Adhæsi testimoniis tuis domine: noli me confundere.
Viam mandatorum tuorum cucurri: cum dilatasti cor meum.

HE.

[=]Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum'. & exquirã eam semper.
Da mihi intellectum, & [=]scrutabor' legem tuam: & custodiam illam in toto corde meo.
Deduc me in semita mandatorum tuorum: quia ipsam volui.
Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.
Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me.
[=]Statue' seruo tuo eloquium tuum [=]in timore tuo'.
Amputa approbriũ meum quod [=]suspicatus sum': quia iudicia tua iucunda.
Ecce concupiui mandata tua: in æquitate tua viuifica me.

VAV.

Et veniat super me misericordia tua domine, [=]salutare tuum' secundum eloquium tuum.
Et respondebo exprobrãtibus mihi verbũ, quia speraui in sermonibus tuis.
Et ne auferas de ore meo verbum veritatis [=]vsquequaq;': quia in iudiciis tuis super speraui.
Et custodiam legem tuam semper: in seculum & in seculum seculi.
Et [=]ambulabam' in latitudine: quia mãdata tua exquisiui.
Et [=]loquebar' in testimoniis tuis in conspectu regum: & non confundebar.
Et [=]meditabar ' in mandatis tuis: quæ dilexi.
Et [=]leuaui' manus meas ad mandata tua quæ dilexi: [=]& exercebor in iustificationibus' tuis.

ZAIN.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.
Hæc me consolata est in humilitate' mea quia eloquium tuum viuificauit me.
Superbi inique agebant [o]vsquequaq;': à lege autem tua non declinaui.
Memor fui iudiciorum tuorum [=]à seculo' domine: & consolatus sum.
[n]Defectio tenuit me [=]ꝓ peccatoribus derelinquentibus' legem tuam.
[=]Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco' peregrinationis meæ.
Memor fui nocte nominis tui domine: & custodiui legem tuam.
[=]Hæc facta' est mihi quia iustificationes tuas exquisiui.

HETH.

Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam.
Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum.
Cogitaui vias meas: & conuerti pedes meos in testimonia tua.

[=]vl, meditabor: [=]delectabor: [=].i. da mihi seruo tuo vt viuam. [=]Disco operi [=]Confracta est [=]vel, Disp didisti [=]custodiui. [=]Etiam [=]Etiam [=]delectatiões meę sunt, viri consilii mei. [=].i. cõsiliarii mei.) [=]pulueri [=]pręceptorũ tuorũ [=]meditabor [=]Liquefacta est [=]mẽdacii [=]legẽ tuã dona mihi. [=]posui (sub. corã me.) [=]Doce me domine viã statutorum tuorum [=]custodiã

[=].Cõfirma [=]vt timeãte. (vl. qđ ipsum timoris tui admoneat.) [=]timui: [=]salus tua [=]nimium (vl, vehementer:) [=]ambulabo [=]loquar [=]delectabor [=]leuabo [=]meditabor in statutis [=]est consolatio mea ĩ afflictione [o]vehemẽter: [=]sempiternorum [n]Terror [=]propter ĩpios derelinquentes. [=]Cantica fuerunt mihi statuta tua in domo [=]Hoc factum

[a] Festinaui, & non tardaui: [a] Cateruæ impiorũ prædatę [a] surgam [a] iustitiæ

[a] Paratus sum) & non sum turbatus): vt custodiam mandata tua.
[a] Funes peccatorum circumplexi) sunt me: & legem tuam non sum oblitus.
Media nocte [a] surgebam) ad confitendũ tibi super iudicia [a] iustificationis) tuę.
Particeps ego sum omnium timentiũ te: & custodientium mandata tua.
Misericordia tua domine plena est terra: iustificationes tuas doce me.

TEHT.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum verbum tuum.

[a] Bonũ sermonem, [a] & nunc [a] beneficꝰ

[a] Bonitatem) & disciplinam, & scientiã doce me: quia mandatis tuis credidi.
Priusquã humiliarer ego deliqui: [a] propterea) eloquium tuum custodiui.
Bonus es tu: & [a] in bonitate tua) doce me iustificationes tuas.

[a] Concinnauerunt in me mẽdaciũ superbi: [a] Impingauit se sicut adeps [a] magis q̃

[a] Multiplicata est super me iniquitas superborum): ego autẽ in toto corde meo scrutabor mandata tua.
[a] Coagulatum est sicut lac) cor eorum: ego vero legem tuam meditatus sum.
Bonum mihi, quia humiliasti me: vt discam iustificationes tuas.
Bonum mihi lex oris tui [a] super) millia auri & argenti.

IOD.

Manus tuæ fecerunt me, & Plasmauerunt me: da mihi intellectum, vt discam mandata tua.

[a] verba tua expectaui. [a] afflixisti [a] nunc

Qui timent te, videbũt me, & lætabuntur: quia [a] in verba tua supersperaui).
Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua [a] humiliasti) me.
Fiat *misericordia tua vt consolet̃ me: secundum eloquium tuum seruo tuo.

[a] delectatio [a] peruertere voluerunt [a] ad me

Veniant mihi miserationes tuæ, & viuant: quia lex tua [a] meditatio) mea est.
Confundantur superbi quia iniuste [a] iniquitatem fecerunt in) me: ego autem exercebor in mandatis tuis.
Conuertantur [a] mihi) timentes te: & qui nouerunt testimonia tua.
Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.

CAPH.

[a] verbum tuum expectaui. [a] fumo:

Defecit in salutare tuum anima mea: & [a] in verbum tuum supersperaui).
Defecerũt oculi mei in eloquium tuũ: dicentes, Quando consolaberis me?
Quia factus sum sicut vter in pruina): iustificationes tuas non sum oblitus.
Quot sunt dies serui tui, quãdo facies de persequentibus me iudicium?

[a] Foderũt mihi superbi foueas quæ non sunt secũdum legẽ tuam, [o] falso Pene consumpserunt

[a] Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua).
Omnia mandata tua veritas: [o] iniqui) persecuti sunt me, adiuua me.
[a] Paulominus consummauerunt) me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.
Secundum misericordiam tuam viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

LAMED.

In æternum domine verbũ tuum permanet in cælo.
In generatione & generationem veritas tua: fundasti terram, & permanet.

[a] steterũt vsque ad hãc diẽ: [a] delectatiões meę erunt: [a] afflictiõe [a] consyderabo. [a] i. Omnia quæ facta sunt, finẽ habitura video: [a] Quàm [a] Magis q̃ [a] mecum

Ordinatione tua [a] perseuerat dies): quoniam omnia seruiunt tibi.
Nisi ꝙ lex tua [a] meditatio mea est): tũc ►forte) piissem in [a] humilitate) mea.
In æternum non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me.
Tuus sum ego, saluum me fac: quoniam iustificationes tuas exquisiui.
Me expectauerunt peccatores vt perderent me: testimonia tua [a] intellexi).
[a] Omnis consummationis vidi finem): latum mandatum tuum nimis.

MEM.

[a] Quomodo) dilexi legem tuam ►domine): tota die meditatio mea est.
[a] Super) inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo: quia in ęternum [a] mihi) est.
Super omnes docẽtes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est.
Super senes intellexi: quia mãdata tua quæsiui.
Ab omni via mala ꝓhibui pedes meos: vt custodiam verba tua.
A iudiciis tuis non declinaui: quia tu [a] legem posuisti mihi).
Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel ori meo.
A mandatis tuis [a] intellexi): propterea odiui omnem viam [a] iniquitatis).

[a] docuisti me. [a] ĩtelligẽs reddor: [a] mẽdacii.

NVN.

Lucerna pedibus meis verbum tuum: & lumen semitis meis.
Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.
Humiliatus sum [a] vsquequaqꝫ) domine: viuifica me secũdum verbum tuum.

[a] vehemẽtissime

[a]Oblationes liberales oris mei placeant tibi obsecro [b]accepi

[a]voluntaria oris mei beneplacita fac[b] domine: & iudicia tua doce me.
Anima mea in manibus meis semper: & legem tuam non sum oblitus.
Posuerunt peccatores laqueum mihi: & de mandatis tuis non erraui.
Hæreditate [a]acquisiui[b] testimonia tua in æternū: quia exultatio cordis mei sunt,
Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum: propter retributionem.

[a]vel, vsq; in finē & calcem.

SAMECH.

[a]Latibulū meum, & clypeus meus es tu, verbū tuū expectaui.
[a]custodiā [a]Cōfirma [a]delectabor [a]Calcasti [a]statutis [a]mēdaciū [a]Vt scorias abstulisti
[a]Exhortuit prætimore tui caro mea:
[a]Oblecta bono seruum tuū:
[a]obrizum [a]oia præcepta,oia inquā recta agnoui
[a]custodiuit
[a]Cū egrediatur sermo tuus (vt.simul atq; intelligi verba tua cœperint)

Iniquos odio habui: & legē tuā dilexi.
[a]Adiutor & susceptor meus es tu: & in verbum tuum superspera[b].
Declinate à me maligni: & [a]scrutabor[b] mandata dei mei.
[a]Suscipe[b] me secundum eloquium tuū, & viuam: & non confundas me ab expectatione mea.
Adiuua me, & saluus ero: & [a]meditabor[b] in iustificationibus tuis semper.
[a]Spreuisti[b] omnes discedentes à [a]iudiciis[b] tuis: quia iniusta[b] cogitatio eorū.
[a]Præuaricantes reputaui[b] omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua.
[a]Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui.

AIN.

Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me.
[a]Suscipe seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi.
Oculi mei susceperunt in salutare tuū: & in eloquium iustitiæ tuæ.
Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: & iustificationes tuas doce me.
seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.
Tempus faciendi domine: dissipauerūt legem tuam.
Ideo dilexi mandata tua super aurum & [a]topazion.
Propterea [a]ad oia mandata tua dirigebar: omnē viam iniquā odio habui.

PHE.

Mirabilia testimonia tua: ideo [a]scrutata est[b] ea anima mea.
[a]Declaratio sermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis.
Os meum aperui, & attraxi spiritum: quia mandata tua desyderabam.
Aspice in me, & misserere mei secundū [a]iudicium[b] diligentium nomen tuū.
Gressus meos dirige secūdum eloquiū tuum: & non dominetur mei omnis iniustitia.
Redime me [a]à calumniis[b] hominum: vt custodiam mandata tua.
Faciem tuam illumina super seruū tuū & doce me iustificationes tuas.
[a]Exitus[b] aquarum deduxerunt oculi mei: quia nō custodierunt legē tuam.

SADE.

Iustus es domine: & rectum iudicium tuum.
[a]Mandasti[b] iustitiam [a]testimonia tua[b]: & veritatem tuam nimis.
Tabescere me fecit zelus meus: quia obliti sunt verba tua inimici mei.
[a]Ignitum[b] eloquium tuum vehemēter: & seruus tuus dilexit illud.
[a]Adolescentulus[b] sum & ego contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus,
Iustitia tua iustitia in æternum: & lex tua [a]veritas[b].
Tribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua [a]meditatio mea est[b].
AEquitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viuam,

COPH.

Clamaui in toto corde, Exaudi me domine iustificationes tuas [a]requiram[b].
Clamaui ad te, Saluum me fac: vt custodiam mandata tua.
Præueni in [a]maturitate[b] & clamaui: quia in verba tua superspera[b].
Præuenerunt oculi mei [a]ad te diluculo[b]: vt meditarer eloquia tua.
Vocem meam audi secundum misericordiam tuam domine: & secundum iudicium tuum viuifica me.
Appropinquauerunt persequentes me [a]iniquitati[b]: à lege autē tua longe facti sunt.
Prope es tu domine: & [a]omnes viæ tuę veritas[b].
[a]Initio[b] cognoui de testimoniis tuis: quia in æternum fundasti ea.

RES.

Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.
tudica iudicium meum, & redime me propter eloquium tuum viuifica me.

[a]consuetudinēc.i. soles misereri
[a]ab oppressione
[a]Riuos
[a]Exitus
[a].i. firma & cōstās.
[a]delectationes meę sunt.
[a]custodiā
[a]crepusculo,
[a]verbum tuum expectaui.
[a]vigilias:
[a]cū mala cogitatione:
[a]oia præcepta tua veritas ci.
firma per manent.)
[a]Priiem

Longe à peccatoribus salus: quia iustificationes tuas non exquisierunt.
Misericordiæ tuæ multæ domine secũdum iudicium tuum viuifica me.
Multi qui persequuntur me, & tribulãt me, à testimoniis tuis non declinaui.
Vidi præuaricãtes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.
Vide quoniã mandata tua dilexi domine: in misericordia tua viuifica me.
Principium [a]verborum tuorum) veritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.

[a]verbi tui (.i. ab initio firmũ est verbũ

SIN.

Principes persecuti sunt me [a]gratis): & à verbis tuis formidauit cor meum.
Lætabor ego super eloquia tua: sicut qui inuenit spolia multa.
[a]Iniquitatem) odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.
Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.
Pax multa diligentibus legem tuam: & non est illis [a]scandalum).
Expectabam salutare tuum domine: & mandata tua [a]dilexi).
Custodiuit anima mea testimonia tua: & dilexit ea vehementer.
Seruaui mãdata tua & testimonia tua: quia oẽs vitæ meæ in conspectu tuo.

[a]Mẽdaciũ

[a]vr, offensio.

[a]feci.

THAV.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.
Intret postulatio mea in conspectu tuo: secundum eloquium tuum eripe me.
Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.
Pronũtiabit lingua mea eloquium tuũ: quia omnia mandata tua æquitas.
Fiat manus tua [a]vt saluet me): quoniã mandata tua elegi.
Concupiui salutare tuum domine: & lex tua [a]meditatio mea est).
Viuet anima mea & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.
Erraui sicut ouis quæ periit: quære seruum tuum, quia mandata tua nõ sum oblitus.

[a]ad auxiliandum mihi:

[a]delectatiões meę sunt.

PSAL. CXIX. 120.

¶Canticum [a]graduum).

[a]Mahaloth,

A lingua dolosa, & oblocutrice contra verbum dei, fidelis liberatur per deum.

AD dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.
Domine libera animam meam à labiis [a]iniquis) & à lingua dolosa.
Quid [a]detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam)?
Sagittæ potentis acutæ: cum carbonibus [a]desolatoriis).
Hei mihi quia [a]incolatus meus prolongatus est): habitaui cum habitantibus Cedar. Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem. Eram pacificus: cum loquebar illis, [a]impugnabant me gratis).

[a]mendacibus

[a]conferet tibi, & qd addet tibi lingua dolosa

[a]iuniperorum.

[a]peregrinatus sum ĩ Meseth:

[a]ipsi ad bellũ (sub concitabantur.) 2.pa.20.

PSAL. CXX. 121.

¶Canticum graduum.

Afflictus animus leuans oculos ad deum cum multa fiducia, vt Iosaphat.

LEuaui oculos meos in mõtes: vnde veniet auxilium mihi.
Auxilium meum à domino: qui fecit cælum & terram.
Non [a]det) in cõmotionem pedẽ tuum: neque dormitet qui custodit te.
Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.
Dominus custodit te, dominus [a]protectio) tua super manum dexterã tuam.
Per diem sol non vret te: neque luna per noctem.
Dominus custodit te ab omni malo: custodiat animam tuam dominus.
Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum: ex hoc nunc, & vsque in seculum.

[a]vr, dabit (& sic in sequentibus)

[a]vmbra

PSAL. CXXI. 122.

¶Canticum graduum.

Ecclesia mutua charitate sibi connexa: in qua pax ob peccata dimissa per Christum.

LAEtatus sum [a]in his quę dicta sunt) mihi, In domum domini ibimus.
Stantes erant pedes nostri in [a]atriis) tuis Ierusalem.
Ierusalem quæ ædificatur vt ciuitas: [a]cuius participatio eius in id ipsum).
Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini testimonium [a]Israel), ad confitendum nomini domini.
Quia illic sederunt sedes [a]in iudicio): sedes [a]super domum) Dauid.
[a]Rogate quę ad pacem sunt Ierusalem: & abundantia diligentibus te).

[a]vr, quod dictũ est

[a]portis

[a]ciues coeunt in vnum.

[a]Israeli, ad iudiciũ

[a]domus

[a]Postulate pacẽ Ierusalẽ: prosperabuntur diligentes te.

Fiat pax in virtute tua: & abundantia in turribus tuis.
Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te.
Propter domũ domini dei nostri quęsiuit bona tibi.

PSAL. CXXII. 123.

¶Canticum graduum.

Deus ad quem debemus cõfugere.

AD te leuaui oculos meos: qui habitas in cælis.
Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum,
sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nostri.
Miserere nostri domine, miserere nostri: quia multum repleti sumus despectione,
Quia multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

PSAL. CXXIII. 124.

¶Canticum graduum.

Tentatio in periculo mortis & inferorum.

NIsi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, Nisi quia dominus erat in nobis,
cum exurgerẽt homines in nos:
Forte viuos deglutissent nos,
cum irasceretur furor eorum in nos,
Forsitan aqua absorbuisset nos.
torrentem pertransiuit anima nostra
Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.
Benedictus dominus, qui nõ dedit nos in captionem dentibus eorum.
Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium:
laqueus contritus est, & nos liberati sumus.
Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cælum & terram.

PSAL. CXXIIII. 125

¶Canticum graduum.

Deus fidentes sibi nunquam derelinquit. Auertit deus à peccatis.

QVi confidunt in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem,
*Montes in circuitu eius: & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & vsque in seculum.
Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum: vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.
Benefac domine bonis & rectis corde.
Declinantes autem in obliquationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem pax super Israel.

PSAL. CXXV. 126.

¶Canticum graduum.

Liberatio ex captiuitate diaboli, peccati & mortis. Fideles seqtur crux ducens ad gloriam,

IN conuertendo dominus captiuitatem Sion: facti sumus sicut consolati.
Tunc repletum est gaudio os nostrũ & lingua nostra exultatione.
tunc dicent inter gẽtes, Magnificauit dominus facere cum eis.
Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.
Conuerte domine captiuitatem nostram sicut torrens in austro.
Qui seminant in lachrimis: in exultatione metent.
Euntes ibant & flebant: portantes semina sua.
Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.

PSAL. CXXVI. 126.

¶Canticum graduum Salomoni.

Vires solicitudo & labor hominis nihil sunt sine deo.

NIsi dominus ædificauerit domũ: in vanum laborauerunt qui ędificant eam.
nisi dominus custodierit ciuitatem: frustra vigilat qui custodit eam.
Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris.
Cum dederit dilectis suis somnum: Ecce, hæreditas domini, filii: merces fructus ventris.
Sicut sagittæ in manu potentis: ita filii excussorum.
Beatus vir qui impleuit desyderium suum ex ipsis: non cõfundetur cum loquetur inimicis suis in porta

exercitu mo: pspe tas i do mibus
loquar mic pacẽ tibi.
quæram
ad manus
saturati subsãna tiõe locu pletũ, cõ tẽptu superborũ.
Tunc & infra.
torrẽs p transisset animã nostram:
prædam
auis eua sit
in æternũ manebit,
Ierusalẽ
reqescet virga impietatis
deuia (tortuosa)
Cũ redire fecit
sõniãtes (sub. tãtũ erat gaudium.)
dicebãt
Magna fecit dominus cũ eis:
Redire fac
(sub. siccatur ad ardorem solis.)
Isti duo versus legũtur in singulari.
q tardatis sedere & editis panẽ molestiarũ
Certe dabit
iuuẽtutũ
phare trã suam

PSAL. CXXVII. 128.

¶Canticum graduum.

Beatitudo timentis deum in laboribus manuum.

Beati omnes qui timent dominũ, qui ambulant in viis eius:
Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, & bene tibi erit.
Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.
Filii tui sicut nouellæ oliuarum: in circuitu mensæ tuæ.
Ecce sic benedicetur homo qui timet dominum.
Benedicat tibi dominus ex Sion: & videas bona Ierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.
Et videas filios filiorum tuorum: pacẽ super Israel.

PSAL. CXXVIII. 129.

¶Canticum graduum.

Fidelis liberatus à peccatoribus impiis.

Saepe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel.
Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerũt mihi.
Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores: prolongauerunt iniquitatem suam.
Dominus iustꝰ concidet ceruices peccatorum: confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.
Fiant sicut fœnum tectorũ: quod priusquam euellatur, exaruit:
De quo non impleuit maũ suam qui metit: & sinum suum, qui manipulos colligit.
Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini sup vos: benediximus vobis in nomine domini.

PSAL. CXXIX. 130.

¶Canticum graduum.

Clamor cordis contriti infernum sentientis. Fide in promissiones dei erigitur.

De profundis clamaui ad te domine: Domine exaudi vocem meam:
fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.
Si iniquitates obseruaueris domine: domine quis sustinebit?
¶Quia apud te propitiatio est: & propter legẽ tuam sustinui te domine.
sustinuit anima mea in verbo eiꝰ: sperauit anima mea in domino.
à custodia matutina vsque ad noctem speret Israel in domino.
quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio.
Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.

PSAL. CXXX. 131.

¶Canticum graduum.

Gloriatio in donis dei. Tentationibus deprimitur homo. Spes.

Domine non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei.
Neque ambulaui in magnis: neque in mirabilibus super me
Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam:
sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea.
¶Speret Israel in domino, ex hoc nũc & vsque in seculum.

PSAL. CXXXI. 132.

¶Canticum graduum.

Precatur deũ fidelis vt mittat Christum suum saluatorem à se promissum Dauidi. De Christo promissio.

Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius,
Sicut iurauit domino, votum vouit deo Iacob:
Si introiero in tabernaculum domus meę, si ascendero in lectum strati mei,
Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem:
& requiem temporibus meis: Donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob.
Ecce audiuimus eam in Ephratha: inuenimus eam in campis syluæ.
Introibimus in tabernaculum eius: adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius.
Surge domine in requiem tuam: tu & arca sanctificationis tuæ.
Sacerdotes tui induantur iustitia: & sancti tui exultent.

eris
fructifera
plantulę
Multum tribulauerunt
aduersũ me.
arauerũt arãtes ꝓlongauerunt sulcum suũ.
funes.
Quia
stabit
est remissio: vt timearis
Expectaui dominum.
& verbũ eius expectaui. Expectauit aĩa mea dominũ.
vl magis q̃ custodes mane custodes mane: Expecta Israel dominum.
præ
Cũ non ponebã, & silere faciebam
à matre sua, sicut ablactatꝰ erat i me
1. Reg. 7.
afflictionis
Qui
forti
potenti
eũ (sub. locũ templi. est enim i tribu Beniamin.)
incuruabimꝰ nos scabello pedum
1. Par. 6. g.

¶Propter Dauid seruum tuum: non auertas faciem CHRISTI tui.
Iurauit dominus ⁼Dauid⁾ veritatem, & non ⁼frustrabitur eam⁾, ‖De fructu vẽtris tui ponam super sedem tuam.
Si custodierint filii tui testamentum meum: & testimonia mea hæc quæ docebo eos:
⁼& ⁾filii eorum vsque in seculum sedebunt super sedem tuam.
Quoniam elegit dominus Sion: elegit eam in habitationem sibi.
Hæc requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.
⁼Viduam⁾ eius benedicens benedicam pauperes eius saturabo panibus.
Sacerdotes eius induã ⁼salutari⁾, & sancti eius exultatione exultabunt.
‖Illuc ⁼producam⁾ cornu ⁼Dauid⁾, paraui lucernam CHRISTO meo.
‖Inimicos eius induam confusione: super ipsum autem efflorebit ⁼sanctificatio mea⁾,

⁼fortitudinis. ⁼vl, laudent ⁼Dauidi ⁼auertetur ab ea Luc. 1. e. act. 2. e. ⁼etiam ⁼Cibo ⁼salute: Luc. 1. g. mala. 3. a. ⁼oriri faciam Dauidi, Luc. 1. b ⁼diadema eius,

PSAL. CXXXII. 133.

¶Canticum graduum.

Gratia communionis membrorum Christi. Benedictio & vita æterna.

Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres ⁎in vnum
Sicut ⁼vnguentum⁾ in capite, ꝙ descendit in barbam, barbam Aaron.
quod descendit in oram ⁼vestimenti⁾ eius: Sicut ros Hermon, qui descendit ⁼in montem⁾ Sion.
¶Quoniam illic mãdauit dominus benedictionem, & vitam vsque in seculum.

⁎etiam ⁼vl, oleũ ⁼vestimẽtorum ⁼sup montes

PSAL. CXXXIII. 134.

¶Canticum graduum.

In noctibus tẽtationum manus ad deum leuandæ.

Ecce ⊢nunc⁾ benedicite dominũ: omnes serui domini,
qui statis in domo domini, ⊢in atriis domus dei nostri⁾.
in noctibus Extollite manus vestras in sancta: & benedicite dominum.
Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.

PSAL. CXXXIIII. 135.

¶Hallelu-ia.

Laus deo qui in cælo & in terra facit mirabilia. Deus æternus, & idola vana. Exhortatio ad dei laudem.

Laudate nomen domini, laudate serui dominum,
Qui statis in domo domini, in atriis domus dei nostri.
Laudate dominum quia bonus dominus: psallite nomini eius quoniam ⁼suaue⁾.
Quoniam ⁼Iacob⁾ elegit sibi dominus, ⁼Israel in possessionem⁾ sibi.
Qui ego cognoui quod magnus est dominus: & deus noster præ omnibus diis.
Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cælo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis.
‖Educens nubes ab extremo terræ fulgura in pluuiam fecit.
qui producit ventos de thesauris suis:
‖Qui percussit primogenita AEgypti ab homine vsque ad pecus.
Emisit signa & prodigia in medio tui AEgypte: in Pharaonem, & omnes seruos eius.
‖Qui percussit gentes multas: & occidit reges fortes.
Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Aasan, & omnia regna Chanaan
‖Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.
¶Domine nomen tuum in æternum: domine ⁼memoriale tuum⁾ in generatione & generationem.
Quia iudicabit dominus populum suũ & ⁼in seruis suis deprecabitur⁾.
Simulachra gentium argentum & aurum opera manuum hominum.
‖Os habent, & nõ loquentur: oculos habent & nõ videbunt.
Aures habẽt, & nõ audient: neque enim est spiritus in ore ipsorum.
Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis.
¶Domus Israel benedicite domino: domus Aaron benedicite domino.
Dominus Leui benedicite domino: qui timetis dominum benedicite domino.⁎
Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Ierusalem.

⁼vl, iucũdum ⁼accusatiuus est ⁼Israelem vt sit peculiaris Iere. 10. c Exo. 12. d. Nu. 21. e. g. Ios. 12. c. ⁼memoria tui ⁼seruis suis ignoscet. Sap. 15. d. ⁎Hallelu-ia.

PSAL. CXXXV. 136.

¶ Hallelu-ia.

¶ Exhortatio ad laudandum dei æternam misericordiam, quam suis operibus testatus est & testatur.

COnfitemini domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.

Cõfitemini deo deorũ: quoniam in æternum misericordia eius.

Confitemini domino dominorum: quoniam in æternum misericordia eius.

Qui facit mirabilia magna solus: quoniam in æternum misericordia eius.

Gene.1. [sapiẽter: Qui fecit cælos [in intellectu]: quoniam in æternum misericordia eius.

Gene.1.a [extẽdit Qui firmauit terram super aquas: quoniam in æternum misericordia eius

Gene.1.b Qui fecit luminaria magna quoniam in æternum misericordia eius.

[vt, vt præsit. Solem [in potestatem] diei: quoniam in æternum misericordia eius.

Lunam & stellas, in potestatem noctis: quoniam in æternum misericordia eius.

Exo.12.d Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum: quoniam in æternum misericordia eius.

Exo.13.d. Qui eduxit Israel de medio eorum: quoniam in æternum misericordia eius.

[extento In manu potenti & brachio [excelso]: quoniam in æternum misericordia eius.

[duas partes: Qui diuisit mare rubrum in [diuisiones]: quoniam in æternum misericordia eius

Et eduxit Israel per medium eius: quoniam in æternum misericordia eius.

Exo.14.g [exercitu Et excussit Pharaonem & [virtutem] eius in mari rubro: quoniam in æternum misericordia eius.

Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in æternum misericordia eius.

Nũe.21.e Qui percussit reges magnos: quoniam in æternum misericordia eius

Et occidit reges fortes: quoniam in æternum misericordia eius.

Sehon regem Amorrhæorum: quoniam in æternum misericordia eius.

Nũe.22.g Et Og regem Basan: quoniam in æternum misericordia eius.

Ios. 12. c. Et dedit terram eorum hæreditatem: quoniam in æternum misericordia eius.

Hæreditatem Israel seruo suo: quoniam in æternum misericordia eius.

[Qui eũ delecti ta ceremus Quia in humilitate nostra [memor fuit nostri: quoniam in æternum misericordia eius.

Et redemit nos ab inimicis nostris: quoniam in æternum misericordia eius.

Qui dat escam omni carni, quoniam in æternum misericordia eius.

Confitemini deo cæli: quoniam in æternum misericordia eius

¶ Confitemini domino dominorum: quoniam in æternum misericordia eius.

PSAL. CXXXVI. 137.

¶ Ieremiæ.

Iudæos captiuos inuitant Babylonii ad cantica. Recusant dei carmina in impiorum terra canere. Idumæorũ interitus. Babyloniorum ruina.

SVper flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordare mur tui Sion.

In salicibus in medio eius suspendimus [organa nostra].

[citharas nostras. Quia illic [interrogauerunt nos] qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum.

[postulauerunt à nobis [Et qui abduxerunt nos], Hymnum cãtate nobis de canticis Sion.

[suspẽsis nostris (sub. citharis) Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

Si oblitus fuero tui Ierusalem: [oblitio ni detur] dextera mea.

[obliuiscatur Adhæreat lingua mea faucibus meis: si non meminero tui.

si non proposuero Ierusalem in principio lætitiæ meæ.

[Discoo perite, discooperite ¶ Memor esto domine filiorum Edom, in die Ierusalem.

qui dicunt, [Exinanite, exinanite] vsq; ad fundamentum in ea.

Isa.13.c [apprehẽdet ¶ Filia Babylonis [misera]: beatus qui retribuet tibi retributionem tuã: quã retribuisti nobis.

Beatus qui [tenebit] & allidet parvulos tuos ad petram.

PSAL CXXXVII. 138.

¶ Ipsi Dauid.

Laus deo propter misericordiam & veritatem promissionum suarum. Deus liberans à tentationibus.

Confitebor tibi ► domine' in toto corde meo: ► quoniam audisti verba oris mei'.

in conspectu angelorum' psallam tibi: Adorabo ad tēplum sanctū tuū, & confitebor nomini tuo

super misericordia tua & veritate tua: quoniā magnificasti super omne nomen, sanctum' tuum.

In quacunque die inuocauero te, exaudi me: multiplicabis ī anima mea virtutem'.

Confiteantur tibi ► domine' omnes reges terræ: quia audierūt ► omnia' verba oris tui.

Et cantent in viis domini: quoniam magna est gloria domini.

Quoniam excelsus dominus: & humilia' respicit, & alta' à longe cognoscit.

¶ Si ambulauero in medio tribulatiōis, viuificabis' me: & super iram inimicorum meorum extendisti' manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.

Dominus retribuet ꝓ me: domine misericordia tua in seculum, opera manuum tuarum ne despicias'

vl, deorum

oīa nomen tuū ꝑ eloquiū fortitudinem,

depssum excelsus (vl, supbum)

viuū seruabis

mittes

dimittas

PSAL. CXXXVIII. 139.

¶ In finem Psalmus Dauid.

Prouidentia dei erga nos ab vtero matris. Deus vbiq;. Nemo abscondi potest à deo. Amici dei prouidentiam ipsius agnoscentes. Impiorum mors prouidentiam dei non agnoscētiū. Oratio contra hypocrisim.

Domine probasti' me & cognouisti me: Tu cognouisti sessionē meā, & resurrectionē meā'. intellexisti cogitationes meas de longe: semitam meā & funiculū meum inuestigasti'.

& omnes vias meas præuidisti: Quia non est sermo in lingua mea,

ecce tu domine cognouisti omnia, Nouissima & antiqua' tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

inuestigasti

.i. quando sessurus aut surrecturus sum

accubitum, meū circundedisti.

Ante & retro

Mirabilis facta est sciētia tua ex me: cōfortata est, & non potero ad eam.

¶ Quo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam?

Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.

Si sumpsero pennas meas diluculo' & habitauero in extremis maris':

Etenim illuc manꝰ tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Et dixi, Forsitan' tenebræ cōculcabūt' me: & nox illuminatio mea in deliciis meis'.

a Quia' tenebræ non obscurabunt à te', & nox sicut dies illuminabitur sicut tenebræ eius, ita & lumen eius'.

Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de' vtero matris meæ.

Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es': mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis'.

Non est occultatū os meū à te, quod fecisti in occulto: & substantia mea ī inferioribus terræ.

Imperfectum meū' viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes' scribentur: dies' formabuntur, & nemo in eis'.

¶ o Mihi aūt nimis honorificati sunt amici tui deus: nimis confortatus est principatus eorum'.

Dinūerabo eos, & sup arenā' multiplicabunt: exurrexi, & adhuc sum tecū.

¶ Si occideris' deus peccatores: viri sāguinum declinate à me.

Quia dicitis in cogitatione: accipient ī vanitate ciuitates suas'.

Nonne qui oderūt te domine, oderā: & sup inimicos tuos tabescebam'.

Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi.

¶ Proba' me deus, & scito cor meum: interroga' me & cognosce semitas' meas.

Et vide si via iniquitatis' in me est: & deduc me in via æterna.

Ars tua mirabilior ac sublimior est, q̄ vt possim eam asseq. Amos 9. a

auroræ. vl, occidentis:

Verunta men occultabunt

etiā nox lux erit corā me.

a Etiam occultabunt tibi aliquid, lucebit: similes sunt tenebræ luci

inuoluisti me in mirifice plasmatus sum: vehemēter.

fuerunt tibi occulta ossa mea, licet ea feceris in abscondito, & contexueris

informē adhuc me

oīa illa diebus multis ne vnū quidē ex iis fuit tibi incognitū. o Et mihi q̄ pretiosæ fuerunt cogitationes tuæ, q̄ multiplicatæ sunt sūmæ earum. eas, & magis q̄ arena vl, Vtinam occideres dixerunt contra te abominationē & hostes tui ī vanū assumpserūt (sub. nomē tuū vl frustra se eleuāt.) tædio afficiar? Scrutare proba scito cogitationes irritationis

PSAL. CXXXIX. 140.

¶In finem Psalmus Dauid.

Fidelis petit liberari ab iis qui eũ nitũtur à via dei abducere.

ERipe me domine ab homine malo: à viro iniquo eripe me.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia,

Rom.3.b. supr.13.b *Sela. ‖Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labiis eorum.*

Custodi me dñe de manu peccatoris: & ab hominibus iniquis eripe me.

=propellere qui cogitauerunt =supplantare) gressus meos: Absconderunt superbi laqueũ mihi.

& funes extenderunt in laqueum: iuxta iter =scãdalũ) posuerũt mihi.*

=laqueos *Sela. Dixi domino, Deꝰ meus es tu: exaudi domine vocẽ deprecationis meæ.

=fortitudo Domine deus =virtus) salutis meæ: =obumbrasti sup) caput meũ in die belli.

=operi Ne tradas =me domĩe à desyderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur).

=Domine desyderia sua ĩpio: cogitationem eius ne ꝑficias, ne exaltet se Sela. Caput = circuitus eorum: labor) labiorũ ipsorum operiet eos.

Cadent super eos carbones: in ignẽ =deiicies) eos, in =miseriis non subsistent)

Vir linguosus non =dirigetur) in terra: virum iniustum =mala capient in interitu).

=circũdãtium me mẽdaciũ Cognoui quia faciet dominus iudiciũ inopis: & vindictam pauperum.

=deiiciat =foueas ne resurgant. Verũtamẽ iusti cõfitebunt nomini tuo: & habitabunt recti cum vultu tuo.

PSAL. CXL. 141.

¶Psalmus Dauid.

Orat afflictus orationem suam exaudiri, & seruari à peccato. Iudicium in prĩcipes erroris. Orat liberari à laqueis impiorum.

=vl, firmabitur =malũ venabitur vt ĩpellat

DOmine, clamaui ad te, =exaudi me): intende voci meæ, cum clamauero ad te.

=festina mihi: Dirigatur oratio mea sicut incẽsum in conspectu tuo: =eleuatio) manuum mearum sacrificium vespertinum.

=vl, munus

Pone domine custodiam ori meo: & ostium =circunstãtię) labiis meis.

=custodi

Non declines cor meum in =verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis).

Cũ hominibus operantibus iniquitatẽ: & nõ =communicabo cum electis) eorum.

Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: =oleũ autem peccatoris non impinguet) caput meum.

quoniam adhuc & oratio mea =in bene placitis eorũ: Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum.

audient verba mea quoniã= potuerũt): Sicut =crassitudo terræ erupta est super terram),

=dissipata) sunt ossa nostra secus infernum: Quia ad te domine, domine oculi mei, in te speraui, non =auferas) animam meam.

Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi: & à =scandalis) operantium iniquitatem.

Cadent in retiaculo eius peccatores: =singulariter sum ego donec transeã).

PSAL. CXLI. 142.

¶Intellectus Dauid cum esset in spelunca oratio.

Christus liberatus ex angustiis, & nos fide liberabimur.

VOce mea ad dominum clamaui: voce mea ad dominum deprecatus sum.

Effundo in conspectu eius orationem meam: & tribulationem meã ante ipsum pronuntio.

=In deficiendo ex me spiritum meum): & tu cognouisti semitas meas.

in via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.

Consyderabam ad dexteram, & videbam: & non erat qui cognosceret me

Periit =fuga) à me: & non est qui requirat animam meam.

Clamaui ad te domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.

Intende ad deprecationem meam: qa =humiliatus sum nimis).

Libera me à persequentibus me: quia =confortati sunt super me).

Educ de custodia animam meã, ad confitendum nomini tuo: =me expectant iusti, donec retribuas mihi).

PSAL. CXLII. 143.

=rẽ malã, ad faciendũ opera impia, =comedã ex iocundis. =vnguentũ primariũ nõ cõfringat super =in malitiis eorũ (.i. dum male agũt: vl cõtra malitias eorũ) Pręcipitent in locis petrosis =dulcuerunt: =scidens & findẽs in terra, =dispersa =effundas =laqueis =simul ego ꝑpetuo euadam. =Cũ defecerit ex me spũs meus =vl, refugium =attenuatus sum valde. =robustiores fuerunt me. =circũdabunt me, cũ retribueris mihi (.i. iuueris me

¶Psalmus Dauid, quando eum filius suus persequebatur.

Oratio in vehementi angustia. Recordatus misericordiam dei in sanctos petit auxilium in fide. Petit doceri à deo.

Domine exaudi orationem meã: auribus percipe obsecrationẽ meam in veritate tua, exaudi me in tua iustitia,

Et non intres in iudicium cũ seruo tuo quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Quia persecutus est inimicus animam meam humiliauit in terra vitã meã.

collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi. Et anxiatus est super me spiritus meus: in me turbatum est cor meum.

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis: ĩ factis manuum tuarum meditabar.

¶Expandi manus meas ad te: anĩa mea sicut terra sine aqua tibi.

Velociter exaudi me domine: defecit spiritus meus.

non auertas faciem tuam à me: & similis ero descendentibus in lacum.

¶Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speraui.

Notam fac mihi viam in qua ambulẽ: quia ad te leuaui animam meam.

Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia deus meus es tu.

spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: Propter nomen tuum domine viuificabis me, in æquitate tua.

educes de tribulatione animam meã: Et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos.

& perdes omnes qui tribulant animam meam: quoniã ego seruus tuus sum.

ppter veritatẽ tuã

cõfregit

Sitiẽs ad te. Sela.

Audire fac me

apud te lateo:

PSAL. CXLIII. 144

¶Dauid aduersus Goliath.

Gratiarum actio q̃ licet vilis homo, tamen virtute dei fortis fuerit contra impios. Salus regum & victoria à deo. Falsa impiorum prosperitas.

Benedictus dominus deus meus q̃ docet manus meas ad prælium: & digitos meos ad bellum.

Misericordia mea & refugium meum: susceptor meus & liberator meus.

Protector meus, & in ipo speraui: qui subdit populum meum sub me.

Domine quid est homo quia innotuisti ei: aut filius hominis quia reputas eum?

Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut vmbra prætereunt.

Domine inclina cælos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.

Fulgura coruscationem, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.

Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.

Deus canticum nouum cantabo tibi: in psalterio * decachordo psallam tibi.

¶Qui das salutem regibus: qui redemisti Dauid seruum tuum de gladio maligno. Eripe me.

& erue me de manu filiorum alienorũ, quorum os loquutum est vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.

¶Quorum filii sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua.

filiæ eorum compositæ: & circumornatæ vt similitudo templi.

Promptuaria eorum plena: eructantia ex hoc in illud.

oues eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis: Boues eorum crassæ.

Non est ruina macerię, neq; transitus, neque clamor in plateis eorum.

Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus cuius dominus deus eius.

PSAL. CXLIIII. 145.

¶Laudatio ipsi Dauid.

Laus dei, ob mirabilia eius, misericordiam & regnum misericordiæ æternum. Prouidentia dei erga omnes, maxime circa fideles. Inuocantes deũ exaudiuntur. Laus deo.

Scutum meum,

q̃ agnouisti eũ:

nihilo

trãsiens

interfice

mẽdacii

* &

Quoni filii nr̃i

nostræ (sub. fo mosæ s veluti a gulares column quales in templis conspici untur.

oĩgenis rebus.

greges nr̃i pariẽtes mille & decẽ milliaĩ viciniis nostris:

Beatus populus.

ALEPH.

EXaltabo te deus meus rex: & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi.

BETH.

Per singulos dies benedicã tibi: & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

GIMEL.

Magnus dominus & laudabilis [=nimis]: & magnitudinis eius nõ est finis.

DALETH.

Generatio [=&] generatio laudabit opera tua: & potẽtiam tuam pronuntiabũt.

HE.

[=Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur: mirabilia tua narrabunt.

VAV.

Et virtutem terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam [=narrabunt.

ZAIN.

Memoriam abundantiæ suauitatis tuę eructabunt: & [=iustitia tua exultabunt.

HETH.

Miserator & misericors dominus: [=patiens] & multum misericors.

TETH.

Suauis dominus vniuersis: & miserationes eius super omnia opera eius.

IOD.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua: & sancti tui benedicant tibi

CAPH.

Gloriam regni tui dicent: & potentiã tuam loquentur.

LAMED.

Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam: & gloriam magnificentiæ regni tui.

MEM.

Regnum tuum regnum omnium sæculorum: & dominatio tua in omni generatione & generationem.

NVN.

Fidelis dominus in omnibus verbis suis: & sanctus in omnibus operibus suis.

SAMECH.

Alleuat dominus omnes qui corruunt: & erigit omnes [=elisos].

AIN.

¶Oculi omnium in te sperant, domine: & tu das * escam illorum in tempore [=opportuno].

PE.

Aperis tu manum tuam: & [=implés] omne animal benedictione.

SADE.

Iustus dominus in omnibus viis suis: & sanctus in omnibus operibus suis.

COPH.

¶Prope est dominus omnibus inuocãtibus eum: omnibus inuocantibus eũ [=in veritate].

RES.

Voluntatẽ timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: & saluos faciet eos.

SIN.

Custodit dominus omnes diligẽtes se: & omnes peccatores disperdet.

THAV.

¶Laudationẽ domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum & in seculum seculi.

PSAL. CXLV. 146.

Hallelu-ia. Aggæi & zachariæ.

Fidelis in solo deo rege sperat, & non in quacunque re huius mundi.

LAuda anima mea dominum, laudabo dominũ in vita mea psallam deo meo quandiu fuero.

Nolite confidere in principibus: in filiis hominum, in quibus nõ est salus.

Exibit spiritus eius & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino deo ipsius: ‖ Qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. [=custodit veritatem] in seculum, Fa iudicium iniuriam patientibus: dat escam esurientibus.

dominus soluit compeditos: Dominus illuminat cæcos.

dñs erigit [=elisos]: dñs diligit iustos.

Dñs custodit aduenas pupillũ & viduã [=suscipiet]: & vias pctorum disperdet.

Regnabit dñs in secula deus tuus Sion, * Hallelu-ia.

*vehemẽter

*explorationi

*generationi

*Decorẽ glorię potẽtię tuę, & res mirabilium tuorũ loquar.

*memorabo

*VT, iustitiam tuã laudabũt

*lõg9 ira

*collapsos

Act. 14. c. apo. 14. b

*Seruat

*fidẽ in p

*missis

*colladñs

*pios

*subleuas

PSAL. CXLVI. 147.

¶ Hallelu-ia.

℣ Prouocat fideles ad laudandum deum. Prouidentia dei. Timentes deum.

LAudate dominū quoniam bonus est psalmus deo nostro: sit iucunda decoratq; laudatio.

AEdificans Ierusalē dominus: dispersiones Israelis congregabit.

Qui sanat contritos corde: & alligat contritiones eorum.

Qui numerat multitudinem stellarū: & omnibus eis nomina vocat.

Magnus dominus noster, & magna virtus eius: & sapientiæ eius non est numerus.

Suscipiens mansuetos dominus: humilians autem peccatores vsque ad terram.

Præcinite domino in confessione: psallite deo nostro in cithara.

Qui operit cælū nubibus: & parat terræ pluuiam.

¶ qui producit in montibus fœnū ► & herbam seruituti hominum.

Iob.39 a. Qui dat iumentis escam ipsorū: ‖ & pullis coruorum inuocantibus eum.

i. delectatur: Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.

¶ Beneplacitū est domino super timentes eum: & in eis qui sperant super misericordia eius.

PSAL. CXLVII.

¶ Iste psalmus, iungitur præcedenti apud Hebræos.

¶ Hallelu-ia.

℣ Potentia verbi dei describitur, & regnum dei in terris.

LAuda Ierusalem dominum: lauda deum tuum Sion.

roborauit vectes Quoniam confortauit seras portarum tuarum: benedixit filiis tuis in te.

Qui posuit fines tuos pacem: & adipe frumenti satiat te.

Qui emittit eloquium suum terræ: velociter currit sermo eius.

Qui dat niuem sicut lanam: nebulā sicut cinerem spargit.

Proiicit glaciem stabit Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

Emittet verbū suū, & liquefaciet ea: Habit spiritus eius, & fluent aquæ.

Qui annuntiat verbum suum *Iacob: iustitias & iudicia sua Israel. *ipsi statuta

Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. sua

PSAL. CXLVIII.

¶ Hallelu-ia.

℣ Inuitantur omnes ad laudē dei.

LAudate dominum de cælis: laudate eum in excelsis. ℣f, vos cæli:

Laudate eum omnes angeli eius: laudate eū oēs virtutes eius. exercitus

Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ & lumen. ℣f, lumi nosæ.

‖ Laudate eum cæli cælorum: & aquæ quæ super cælos sunt, Laudent nomē domini. Dani.3.c.

quia ► ipse dixit, & facta sunt: ipse mādauit, & creata sunt.

Statuit ea in æternum & in seculum seculi: præceptum posuit, & non præteribit. ℣f, statutum

Laudate dominum de terra: dracones & omnes abyssi,

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum: quæ faciunt verbum eius. & vapores tus binis:

Montes & omnes colles: ligna fructifera, & omnes cedri.

Bestiæ, & vniuersa pecora, serpētes, & volucres pennatæ, iumēta, reptile,

Reges terræ, & omnes populi, principes, & omnes iudices terræ:

Iuuenes, & *virgines, senes cū iuniorib⁹, Laudent nomen domini: quia exaltatum est nomen eius solius. *etiam

confessio eius super cælū & terrā: Et exaltauit cornu populi sui. ℣f, laus & gloria

hymnus omnibus sanctis eius: filiis Israel populo appropinquanti sibi. appinquoei. Halleiu ia.

PSAL. CXLIX.

¶ Hallelu-ia.

℣ Laus dei ab ecclesia ob remissionem peccatorum.

CAntate domino canticum nouū: laus eius in ecclesia sanctorū.

Lætet Israel in eo q fecit eū: & filii Sion exultent in rege suo.

Laudent nomen eius in choro: in tympano & psalterio psallant ei. cithara gloriūca

Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltauit mansuetos in salutem. uit affli ctos salute.

Exultabunt sancti in gloria: lætabũtur in cubilibus suis.
Exultatiões dei in gutture eorũ, & gladii ancipites in manibus eorum:
Ad faciendam vindictã in nationibus, increpationes in populis:
Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis:
Vt faciant in eis iudicium conscriptum: [a]gloria[b] hæc est omnibus sanctis eius.* PSAL. CL. 151.

¶Hallelu-ia.

Laus dei ex hilari per spiritũ sanctum corde.

LAudate dominũ in [a]sanctis[b] eius: laudate eum in firmamento virtutis eius.
Laudate eum in [a]virtutibus[b] eius: laudate eum secundum multitudinẽ magnitudinis eius.
Laudate eum in sono tubæ: laudate eũ in psalterio & cithara.
Laudate eũ in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo.
Laudate eum in cymbalis [a]benesonantibus[b], laudate eum in cymbalis iubilationis: [a]Omnis spiritus[b] laudet dominum.

[a]vel, decor
*Halleluia.
[a]sanctitate[c]vel, sanctuario[b]
[a]potẽtiis
[a]sonoris, [a]Omne quod spirat

Liber Prouerbiorum, quem Hebræi Misle appellant.

CAP. I.

Vis & vsus verbi dei, Illecebris peccatorum non acquiescendum. Conqueritur sapientia se ab omnibus contemni: & exitium contemptorum præ dicit.

[a]eruditionem,

[a]i. simplicibus & ĩ sapiẽtib9

[a]consiliũ,

ARABOLAE SALOMONIS filii Dauid regis Israel: ad sciendam sapientiã & [a]disciplinam[b], ad intelligẽda verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionem doctrinæ, iustitiã, & iudicium, & æquitatem: vt detur [a]paruulis[b] astutia, adolescenti scientia & [a]intellectus[b]. ¶Audiens sapiens, sapiẽtior erit: & intelligens, [a]gubernacula possidebit. Animaduertet[b] parabolã & interpretationẽ, verba sapientum, & [a]ænigmata eorum[b]. ‖ Timor domini, principium [a]sapientiæ[b]. Sapientiã atq; doctri nam stulti despiciũt. ¶Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: [a]vt addatur gratia[b] capiti tuo, & torques collo tuo. Fili mi, si [a]te lactauerint[b] peccatores, ne acquiescas. Si dixerint, Veni nobiscũ, insidiemur sanguini, abscondamus [a]tẽdiculas[b] contra insontem frustra: Deglutiamus eum sicut infernus viuentem, & integrum quasi descendentem in [a]lacum[b], Omnem pretiosam substantiã reperiemus, implebimus domos nostras spoliis. Sortem *mitte nobiscũ, marsupium vnũ sit omnium nostrũ. Fili mi ne ambules *cum eis, prohibe pedem tuũ a semitis eorum. ‖ Pedes enim illorum ad malũ currunt, & festinant vt effundãt sanguinem. Frustra autem iacitur rete ante oculos [a]pennatorum[b]. Ipsi quoq; contra sanguinem suũ insidiantur, & [a]moliuntur fraudes cõtra[b] animas suas, sic semitæ omnis [a]auari, animas possidentiũ rapiunt[b]. ¶Sapientia foris prædicet, in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat, in foribus portarum verbis profert verba sua, dicẽs, Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & [a]stulti ea quæ sibi sunt noxia[b] cupiunt, & imprudentes odibunt scientiã? Conuertimini ad correptionem meã: en proferam vobis spiritum meum, & [a]ostendam[b] vobis verba mea. Quia vocaui, & renuistis: extendi manum meã, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meũ, & increpatiões meas neglexistis. Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id quod timebatis aduenerit. Cum irruerit repentina calamitas, & interitus *quasi tempestas ingruerit: quãdo venerit super vos tribulatio & angustia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: mane[a] consurgent[b], & non inuenient me: eò quòd exosam habuerint [a]disciplinam[b], & timorem domini non [a]susceperint[b] nec acquieuerint consilio meo, & detraxerint vniuersæ correptioni meæ. Comedent igitur fru

[a]cõsilia ac
quiret vt intelligat
[a]elegãter
ab eis dimissa
Psal. 104 eccli. 1.b
[a]scientiæ,
[a]qa ent
vt bulla
[a]tibi psũa dere vo luerint
[a]nos
[a]vel, voramus, ginem,
*tuam,
*in via
Isa. 59. b.
[a]eis auis,
[a]absconsanguinem.
dunt se p
[a]uare se
ctatis a uaritiã,
illa q.
nimã do minorum
suorũ ca
[a]derisores
res deri sionem
*vester
[a]vel, quæ
rent me,
[a]scientiã,
[a]elegerũt,

ctus viæ suæ, suisq; consiliis saturabuntur. *auersio paruulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos. Qui autem me audierit, =absque terrore requiescet, & abundantia perfuetur, timore malorum sublato).

*Quia

=habitabit cõfidenter, & reqescet à timore malo.

CAP. II.

Sapientia amplectenda, quæ timorem & scientiam docet, dei dona. Sapientia, ab impiorum via & scortatione liberat & dirigit in viam dei. Piorũ vita, & impiorum interitus.

A Fili mi, si susceperis sermones meos, & mandata mea abscõderis penes te, vt audiat sapientiam auris tua: inclina cor tuum =ad cognoscendam prudentiam). Si enim sapientiam inuocaueris, & =inclinaueris cor tuum prudentiæ), si quæsieris eã quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam: Tunc intelliges timorem domini, & scientiam dei inuenies. quia dominus dat sapientiam, & ex ore eius =prudentia) & scientia. Custodiet =rectorum) salutem, & proteget gradientes simpliciter, seruans semitas =iustitiæ), & vias sanctorum * custodiens. Tunc intelliges iustitiam & iudicium, & æquitatem, & omnem semitam bonam. ¶Si intrauerit sapientia cor tuũ, & scientia animæ tuæ placuerit: consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, Vt eruaris à via mala, ab homine qui peruersa loquitur, Qui relinquunt iter rectum & ambulãt per vias tenebrosas. qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. quorum viæ peruersæ sunt, & =infames gressus) eorum. Vt =eruaris) à muliere aliena, & ab extranea quæ mollit sermones suos, & relinquit ducem pubertatis suæ, & pacti dei sui oblita est. inclinata est enim ad mortem domus eius, & ad =inferos) semitæ ipsius. omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, nec apprehendent semitas vitæ. Vt ambules in via bona, & calles iustorum custodias. ¶Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, & =simplices) permanebunt in ea. ||Impii vero de terra perdentur, & qui =inique agunt) auferentur ex ea.

=intelligentiæ.

=accersieris intelligentiam,

=intelligẽtia

=rectis

=iudicii,

* suorum

=puersitates ĩ viis

=eruat te

=mortuos

=immaculati

Iob. 18. d.

=contemptores sunt,

CAP. III.

Verbum dei affert vitam. Misericordia & veritas. Fiducia in deum. Timor dei. Honorandus deus. Correctio dei cum lætitia ferenda. Sapientiæ laus. Verbum dei sequentibus, omnia prospera. Benefaciendũ. Amico statim dandum, nec ei malefaciendum. Non concontendendum. Iniqui non imitandi. Impiorum perditio. Piorum benedictio.

A Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, & pręcepta mea cor tuum custodiat. ||longitudinẽ enim dierum, & annos vitæ, & pacẽ apponent tibi. ¶Misericordia & veritas te non deserant, circunda eas gutturi tuo, & describe ĩ tabulis cordis tui: & inuenies gratiam & =disciplinam bonam) coram deo & hominibus. ¶Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis =cogita) illum, & ipse diriget gressus tuos. ¶||Ne sis sapiens apud temetipsum: Time dominum, & recede à malo, sanitas quippe erit vmbilico tuo, & irrigatio ossium tuorum. ||Honora dominum de tua substantia, & de primitiis omniũ frugum tuarum ►da pauperibus): & implebuntur horrea tua saturitate, & =vino) torcularia tua redundabunt. ¶||Disciplinã) domini, fili mi, ne abiicias, nec =deficias) cum ab eo corriperis. quẽ enim diligit dominus, corripit: & quasi pater in filio complacet sibi. ¶Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui =effluit) prudentiam, *melior est acquisitio eius negotiatione argenti, & auro primo fructus eius. pretiosior est cunctis opibus: & omnia quæ desyderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ & gloria. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes semitæ illius pacificæ. Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam: & qui =tenuerint) eam, beati. Dominus sapientia fundauit terram, stabiliuit cælos =prudentia). =Sapientia) illius eruperunt abyssi, & nubes rore concrescunt. Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis. ¶Custodi =legem atque consilium: & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis, tunc ambula-

Deu. 8. 30

=intellectũ bonũ

=agnosce

Ro. 22. d.

B

Tob. 4. b.

luc. 14. c.

=musto

Heb. 12. b

apoc. 3. d

=Correctionem.

=tædio afficiaris

=vt eduxerit in lucem

*quia

C

=sustẽtãt.

=intelligentia.

=scientia

=sciẽtiam

bis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget. si dormieris, non timebis: quesces, & suauis erit somnus tuus, ne paueas repentino terrore, & irruentes tibi ruinas impiorum * dominus enim erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum ne capiaris. ¶ Noli prohibere benefacere eum qui potest: si vales, & ipse benefac. ¶ Nec dicas amico tuo, Vade, & reuertere, & cras dabo tibi: cum statim possis dare. ¶ Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam. ¶ Non contendas aduersus hominem frustra, cum ipse tibi nihil mali fecerit. ¶ Ne æmuleris hominem iniustum, nec imiteris vias eius: quia abominatio domini est omnis illusor, & cum simplicibus sermocinatio eius. ¶ Egestas à domino in domo impii: habitacula autem iustorum benedicentur. Ipse deludet illusores, & mansuetis dabit gloriam. Gloriam sapientes possidebunt: stultorum exaltatio, ignominia.

*nõ timebis
à desolatione
*quũ venerit.
bonũ à domino eius. (i. paupere) quũ possis facere.
eligas
puersus
rectis secretum
Maledictio
vl, afflictis

CAP. IIII.

Sapientiam, eiusq; fructum, & viã quærendam dicit. A via impiorum declinandum suadet. De custodia verbi dei. Cor. Os. Oculi. Incessus.

A Audite filii disciplinam patris, & attendite: vt sciatis prudentiam. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis. Nã & ego filius fui patris mei tenellus & vnigenitus coram matre mea: & docebat me, atq; dicebat, Suscipiat verba mea cor tuum, custodi præcepta mea & viues. Posside sapientiã, posside prudentiam. ne obliuiscaris, neque declines à verbis oris mei. Ne dimittas eam, & custodiet te: dilige eã, & conseruabit te. ¶ Principium sapientiæ, posside sapientiam, & in omni possessione tua acquire prudentiam. arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus. dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te. ¶ Audi fili mi, & suscipe verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ. Viam sapientiæ monstraui tibi, & duxi te per semitas æquitatis: quas cum ingressus fueris, non artabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. Tene disciplinam, ne dimittas eam: custodi illam, quia ipsa est vita tua. ¶ Ne delecteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via. Fuge ab ea, nec transeas per illam, declina & desere eam. non enim dormiunt nisi malefecerint: & non rapitur somnus ab eis nisi supplantauerint. * comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. Iustorum autem semita, quasi lux splendens, procedit & crescit vsque ad perfectã diem. Via impiorũ tenebrosa nesciunt vbi corruãt. ¶ Fili mi, ausculta sermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam. ne recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui: vita enim sunt inuenientibus ea, & vniuersæ carni * sanitas. Omni custodia serua cor tuum: quia ex ipso vita procedit. ¶ Remoue à te os prauũ, & detrahentia labia sint procul à te. ¶ Oculi tui recta videãt, & palpebrę tuę præcedant gressus tuos. ¶ Dirige semitas pedibus tuis, & omnes viæ tuæ stabilientur. Ne declines ad dexterã, neque ad sinistram: auerte pedem tuũ à malo. Vias enim quæ à dextris sũt, nouit dominus: peruersæ vero sunt quæ à sinistris sunt. Ipse enim rectos faciet cursus tuos: itinera autem tua in pace producet.

eruditionem
intelligẽtiam.
Doctrinã eñ bonã
intelligẽtiam.
B
intelligentiam, Exalta
decôris
eruditionem
ingrediaris semitã
gradiaris in
C
*Quia
lucet
*eius
D
rectæ coram te.

CAP. V.

Scortationem vitandam monet. Prodigalitatem prohibet. Propriis laboribus vult nos viuere, eôsque aliis impertiri. Vxor diligenda. Scortatio vitanda.

Fili mi, attende ad sapiẽtiam meã, & prudentiæ meæ inclina aurẽ tuam: vt custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conseruent. Ne intenderis fallacię mulieris. fauus enim distillãs labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. Nouissima autẽ illius amara quasi absynthiũ, & lingua eius acuta quasi gladius biceps. Pedes eius descẽdũt in mortẽ, & ad inferos gressus eius penetrãt. Per semitam vitæ non * ambulat, vagi sunt gressus eius & inuestigabiles. Nũc ergo fili mi audi me, & ne recedas à verbis oris mei. Lõge fac ab ea viã tuã, & ne appropinques foribus domus eius.

intelligẽtiæ
scientiã
magis lubricumq; oleum
B
* directe
nescit (sub ipsa quo vadat.)

¶Ne des alienis *honorem tuum> , & annos tuos crudeli, Ne forte impleantur extranei viribus tuis,& labores tui sint in domo aliena,& gemas in nouissimis * quando cõsumpteris carnes tuas & corpus tuum,& dicas, Cur detestatus sum disciplinam, & increpationibus non acquieuit cor meum, nec audiui vocem docentium me , & magistris non inclinaui aurem meam ? Pene fui in omni malo,in medio ecclesię & synagogæ . Bibe aquam de cisterna tua,& fluenta putei tui . ¶Deriuentur fontes tui foras , & in plateis =aquas tuas diuide>,Habeto eas solus,nec sint alieni participes tui.¶Sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adolescentiæ tuæ:cerua charissima,& gratissimus hinnulus . =vbera eius inebrient te> in omni tempore,in amore eius delectare iugiter. ¶ Quare =seduceris> fili mi ab aliena , & =foueris in sinu> alterius? ||Respicit dominus vias hominis, & omnes gressus eius =consyderat>.Iniquitates suæ capiunt impium,& funibus peccatorum suorum constringitur. Ipse morietur , quia non habuit disciplinam , & in multitudine stultiæ suæ decipietur.

*tuis

=riui aquarum,

=amor illius te saturet

=delectaberis

=amplexaberis sinũ

Iob.34.c

=dirigit (ponderat)

CAP. VI.

SPõsorem instruit . Excitatur piger ad laborẽ.Arguitur schismaticus,& iurgiorum author apud deum detestabilis.Oculi. Lingua. Manus. Cor. Pedes. Testis falsus , Adhortatur ad contemplationem verbi dei , quo retrahimur a scortatione.Adultera fugienda.Cõtagio mali.Mœchi grauius peccant quàm famelici fures.

FIli fili,si spopõderis p amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuã, illaqueatus es verbis oris tui, & captus ppriis sermonibus . Fac ergo quod dico fili mi , & temetipsum libera, quia incidisti in manum proximi tui. Discurre,festina =suscita> amicũ tuum:ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ . Eruere quasi damula de manu,& quasi auis de manu aucupis. ¶ Vade ad formicam ô piger:& consydera vias eius , & disce sapientiam: quæ cum non habeat ducem,nec =præceptorem>, nec principem,parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat . ||Vsq; quo piger dormies? quando consurges e somno tuo?Paululũ dormies,paululũ dormitabis,paululum conseres manus tuas vt dormias : & veniet tibi quasi viator egestas , & pauperies quasi vir armatus. ►Si vero impiger fueris, veniet vt fons messis tua & egestas longe fugiet à te>. ¶Homo =apostata,vir inutilis>,graditur ore peruerso,annuit oculis , =terit> pede , digito =loquitur>, prauo corde machinatur malũ,& omni tẽpore iurgia seminat . =huic> exemplo veniet perditio sua,& subito cõteretur,nec =habebit vltrà medicinam>. ¶Sex sunt quæ odit dñs , & septimum detestatur anima eius:oculos sublimes linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas,pedes veloces ad currendum in malum,proferentem mendacia testem fallacem , & eũ qui seminat inter fratres discordias. ¶Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ . Liga ea in corde tuo iugiter, & circũda gutturi tuo. Cum ambulaueris,gradiantur tecum:cum dormieris , custodiant te, & euigilans loquere cum eis.quia mãdatum lucerna est,& lex lux,& via vitæ increpatio disciplinæ,Vt custodiãt te à muliere mala , & à blanda lingua extraneę. ¶Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuũ,ne capiaris =nutibus illius . =pretium enim scorti vix

=incita

=dilectũ

Infr.24.d

=Belial, vir iniculis>

=annuit

=docet,

=ideo

=erit sanctus.C.i. auxiliũ>

=splendo

ribus

=Quia pter mulierẽ meretricem mendicabit:

est vnius panis>:mulier autẽ , viri pretiosam animam capit.¶Nũquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius nõ ardeant?aut ambulare super prunas,& non comburẽtur plantæ eius ? sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui,nõ erit mundus cum tetigerit eam. ¶Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit, furatur enim vt esurientem impleat animam: deprehensus quoq; reddet septuplũ,& omnem substãtiam domus suæ tradet. Qui autem adulter est,propter,cordis inopiã perdet animã suam: =turpitudinem> & ignominiã cõgregat sibi,& opprobriũ illius nõ delebitur.quia =zelus & furor viri>nõ parcet in die vindictę, nec vretur, suscipiet pro redẽptione dona plurima,

=plagam

*.i. cũ zelotypia

CAP. VII.

Exhortatio ad sapientiam, quę custodit à meretricibus. Meretricū technæ & illectamenta.

Fili mi, custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili honora dominum, & valebis: præter eum vero ne timueris alienū. Serua mandata mea, & viues: & legem meam quasi pupillam oculi tui. liga ea in digitis tuis, scribe illa in tabulis cordis tui. Dic sapientiæ, Soror mea es: & prudentiam voca amicam tuam. Vt custodiat te à muliere extranea, & ab aliena quæ verba sua dulcia facit. ¶ De fenestra enim domus meæ per cancellos prospexi, Et video paruulos, consydero vecordem iuuenem, qui transit per plateas iuxta angulum, & prope viam domus illius graditur in obscuro, ad uesperascente die in noctis tenebris, & caligine. Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas, garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo cōsistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians. Apprehensumque deosculatur iuuenē, & procaci vultu blanditur dicens, Victimas pro salute deuoui, hodie reddidi vota mea. idcirco egressa sum in occursum tuum, desyderans te videre, & reperi. intexui funibus lectulum meum straui tapetibus pictis ex Aegypto. aspersi cubile meum mirrha, & aloe, & cinnamomo. veni, inebriemur uberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies, non est enim vir in domo sua, abiit via longissima. sacculum pecuniæ secum tulit: in die plenæ lunæ reuersus est in domum suam. Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorat quòd ad vincula stulti trahatur: donec transfigat sagitta iecur eius: velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quòd de periculo animæ illius agitur. Nunc ergo fili mi, audi me, & attende verbis oris mei. Ne abstrahatur in viis illius mens tua, neque decipiaris semitis eius, multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Viæ inferi domus eius, penetrantes interiora mortis.

inter stultos,
per crepusculo
& fraudulenta, tumultuosa & puersa,
omnes
roborauit vultū suum.
Ornauit ornamentis
eleuauit funibus
amoribꝰ
amoribꝰ
ad statutam diem
compeditus ad victimam,
quibus fatui victui coercentur.

CAP. VIII.

Sapientia seipsam commendat.

Nunquid non sapientia clamitat, & prudentia dat vocem suam? in summis excelsisque verticibus supra viā, in mediis semitis stans, iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loquitur, dicens, O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. Intelligite paruuli astutiam, & insipientes animaduertite. Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum: & aperien enim labia mea, vt recta prædicent. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia detestabuntur impium. iusti in ipsi sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid, neque peruersum. nem recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Accipite disci mea plinam meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quàm aurum eligite, Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis: & omne desyderabile, ei tiō cognon potest comparari. Ego sapientia habito in consilio, & eruditis interfum cogitationibus. Timor domini odit malum: arrogantiam, & superbiam & viam prauam, & os bilingue detestor. Meum est consilium & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernūt iustitiam. Ego diligentes me, diligo: & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Mecum sunt diuitiæ & gloria, opes superne & iustitia. Melior est enim fructus meus auro & lapide pretiosto, & genimina mea argento electo. In viis iustitiæ ambulabo, in medio semitarum iudicii, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum replebo. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi: & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant. Necdum montes graui mole constiterant, ante

loquitur,
& vox
intelligite
& insipientes
enim
recta
ex eo
ordinata
principio
fundati

colles ego ⁼parturiebar⁾: adhuc terram non fecerat, & flumina⁾ & cardines orbis terræ. Quando præparabat cælos, aderam: quando ⁼certa lege & gyro vallabat abyssos⁾: quando æthera firmabat sursum, & ⁼librabat⁾ fontes aquarum, quando circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, quando ⁼appendebat⁾ fundamenta terræ, Cum eo eram cũcta cõponens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore: ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ, esse cum filiis hominum. Nunc ergo fili audite me, Beati qui custodiunt vias meas. Audite ⁼disciplinam⁾, & estote sapientes, & nolite abiicere eam. Beatus homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas quotidie & obseruat ad postes ostii mei. * Qui me inuenerit inueniet vitam, & hauriet ⁼salutem⁾ à domino, qui autem in me peccauerit, ⁼lædet⁾ animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem.

⁼formata eram? ⁼plateas ⁼describebat circino superspiciem abyssi: ⁼fortificabat ⁼describebat ⁼eruditionem *Quoniã ⁼quod voluerit ⁼expoliat

CAP. IX.

Sapientia omnes ad se inuitat. Derisor. Timor dei. Meretrix.

Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Immolauit victimas suas, miscuit vinum *& proposuit mensam suam. Misit ancillas suas vt vocarent ad ⁼arcem, & ad mœnia ciuitatis⁾, Si quis est ⁼paruulus⁾, veniat ad me. Et insipientibus locuta est, Venite, comedite panem meũ, & bibite vinum quod miscui ►vobis⁾. Relinquite infantiam: & viuite, & ambulate per vias ⁼prudentię⁾. ¶ Qui ⁼erudit⁾ derisorem, ipse ⁼iniuriam sibi facit⁾: & qui arguit impium, sibi maculã generat. Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te. Da sapienti ►occasionem⁾, & addetur ei sapientia. Doce iustum⁾ & ⁼festinabit accipere⁾. ¶‖Principium sapientiæ, timor domini: & ⁼scientia, sanctorum prudentia⁾. Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ. Si sapiens fueris, tibimetipsi eris: si autem illusor, solus portabis malum. ¶ Mulier stulta & clamosa, plenaq; illecebris, & nihil omnino sciẽs. Sedet in foribus domus suæ super sellam in excelso vrbis loco, vt vocet transeuntes per viam & pergentes in itinere suo, Quis est ⁼paruulus⁾, declinet ad me. Et vecordi locuta est, Aquę furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Et ignorauit quòd ibi sint ⁼gigantes⁾, & in profundis inferni conuiuæ eius. ► Qui enim applicabitur illi, descẽdet ad inferos: nam qui abscesserit ab ea, saluabitur⁾.

*suum. ⁼summitates excelsarum, ⁼stultus, ⁼intelligẽtiæ. ⁼corripit ⁼ignominiam sibi accipit: ⁼addet doctrinam. Supra. 1. a psal. 110. d Eccli. 1. b ⁼intelligẽtia est sancta cognoscere. ⁼stultus, ⁼mortui,

Parabolæ Salomonis.

CAP. X.

Filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus mœstitia est matris suæ. Nihil proderunt thesauri impietatis: iustitia vero liberabit à morte.

Non affliget dominus fame animam iusti, & ⁼insidias impiorum subuertet⁾.

Egestatem operata est manus remissa: manus autem ⁼fortium⁾, diuitias parat.

►Qui nititur mendaciis, hic pascit vẽtos, idem autem ipse sequitur aues volantes.

Qui congregat in ⁼messe⁾, filius sapiens est: qui autem ⁼stertit æstate⁾, filius confusionis.

Benedictio super caput iusti: os autem impiorum operit iniquitas.

Memoria iusti ⁼cum laudibus⁾: & nomen impiorum putrescet.

Sapiens corde præcepta suscipiet: stultus ⁼cæditur labiis⁾.

Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter: qui autẽ deprauat vias suas manifestus erit⁾.

‖Qui annuit oculo, dabit dolorem: & stultus labiis, verberabitur.

Vena vitæ, os iusti: os autem impiorũ operit charitas.

‖Odium suscitat rixas: & vniuersa delicta operit charitas.

In labiis sapiẽtis inuenitur sapiẽtia: & virga in dorso eius qui indiget corde

Sapientes abscondunt scientiam: os autem stulti ⁼confusioni⁾ proximum est,

⁼propter peruersitatẽ impios impellet (sub: de 9) ⁼solicitorum, ⁼æstate, ⁼dormit in messe, ⁼In benedictione: ⁼propter labia punietur. ⁼vel, conteretur. Eccl. 27, e 1. Pet. 4. b 1. cor. 23. b ⁼periculo

Substãtia diuitis vrbs fortitudinis eius, ꝓpauor pauperum egestas eorum.

ꝓcõfractio ꝓ.i. iustus opatur vt vitam habeat: impius vtitur suis bonis ad peccatũ ꝓdetractionem, ꝓnihil est. ꝓpascent ꝓstulti ꝓapponet dolorem.

Opus iusti, ad vitam: fructus autem impii ad peccatum.

Via vitæ, custodienti disciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat.

Absconduntodium labia mendacia: qui profert ꝓcontumeliam, insipiens est.

In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est.

Argentum electum lingua iusti, cor autem impiorum ꝓpro nihilo.

Labia iusti ꝓerudiunt plurimos: qui autem ꝓindocti sunt, in cordis egestate morientur.

Benedictio domini diuites facit, nec ꝓsociabitur ei afflictio.

Quasi per risum stultus operatur scelꝰ: sapientia autem est viro ꝓprudentia.

Quod timet impius, veniet super eum: desyderium suum iustis dabitur.

Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamẽtum sempiternum.

Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, sic piger his qui miserunt eum.

Timor domini apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur.

Expectatio iustorum, lætitia: spes autem impiorum peribit.

Fortitudo simplicis, via domini: & pauor his qui operantur malum.

Iustus in æternũ non cõmouebitur: impii autem non habitabũt super terrã.

ꝓloquetur (ꝓducet) ꝓiciunt qđ placitum (sub. deo) ꝓsub. loquitur. ꝓ.i. amat.

Os iusti ꝓparturiet sapientiam, & lingua prauorum peribit.

Labia iusti ꝓconsyderant placita: & os impiorum ꝓperuersa.

CAP. XI.

Statera dolosa abominatio est apud dominum, & pondus æquum ꝓvoluntas eius.

Vbi fuerit superbia, ibi erit & cõtumelia: vbi est autem humilitas, ibi & sapientia.

ꝓdefectio

Simplicitas iustorũ diriget eos, & ꝓsupplantatio peruersorum vastabit illos.

Eccli. 5. c

Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iustitia autem liberabit à morte.

ꝓperfecti ꝓpropter

Iustitia ꝓsimplicis diriget viam eius: & in impietate sua corruet impius,

Iustitia rectorũ liberabit eos: & ꝓin insidiis suis ꝰcapientur iniqui.

Mortuo homine impio nulla erit vltra spes, & expectatio ꝓsolicitorũ peribit.

Iustus de angustia liberatus est: & tradetur impius pro eo.

Simulator ore decipit amicũ suum: iusti autem liberabuntur scientia.

ꝓIn bonis iustorũ exultabit ciuitas: & in perditione impiorũ erit ꝓlaudatio,

Benedictione ꝓiustorum exultabitur ciuitas: & ore impiorum subuertetur.

Qui despicit amicum suum, indigens corde est: vir autem prudẽs tacebit.

Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, cælat amici commissum.

Vbi non ꝓest gubernator, populus corruet: salus autem vbi multa consilia.

Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem ꝓcauet laqueos, securus erit.

Mulier gratiosa inueniet gloriam, & robusti habebunt diuitias.

ꝏBenefacit animæ suæ vir misericors: qui autem crudelis est, etiam propinquos abiicit.

Impius facit opus instabile: seminanti autem iustitiam merces ꝓfidelis,

ꝓClementia præparat vitam: & sectatio malorum mortem.

Abominabile domino cor prauum, & voluntas eius in his qui simpliciter ambulant.

ꝓManus in manu nõ erit innocens malus: semen autẽ iustorum ꝓsaluabitur.

Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua,

Desyderium iustorum ꝓomne bonum est: præstolatio impiorum furor.

Alii diuidũt propria, & ditiores fiunt: alii ąrapiunt non sua, & semper in egestate sunt.

Anima quæ ꝓbenedicit, impinguabitur: & qui ꝓinebriat, ipse quoque inebriabitur.

Qui absconditfrumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium.

ηBene consurgit diluculo qui quærit bona: qui autem inuestigator malorũ est, opprimetur ab eis.

Qui confidit in diuitiis suis, corruet: iusti autẽ quasi virẽs folĩũ germinabũt.

Qui conturbat domũ suã, possidebit vẽtos: & qui stultus est seruiet sapienti.

||

ꝓSapiẽtia ꝓvel, diuitum

ꝓ.i. cũ bestia

ꝓcessabit iustus

ꝓexultatio ꝓredundabit

ꝓfuerunt consilia.

ꝓOdit decipere

ꝓgere malum

ꝓnũc. vir dem scelci ferre)

ꝓAbiecta, aiam sũ

(.i. abbreuiatus

cita & cum suetudine)

ꝓstabilis,

ꝓ.i. erit oĩs mãs

coadunauerit. vt

vt inter se cõspirant

ꝓmali, non erunt in

punitũ.)

ꝓeuadet

ꝓtantũmodo

ąparci sũ quãquam

diuites,

ꝓ.i. elargiuntur

ꝓmoꝝus

ądat, largitur

ꝓsatiat, ꝓse quoque

ꝓsatiabitur

(.i. largiet

ądat, largitur

ꝓdabitur

ηQuærens

ꝓquod placitum eis

(sub. deo)

ꝓcorda.

*.i.docet Fructus iusti lignum vitæ, & qui=suscipit animas⁾sapiens est.

1.pet.4.d ‖Si iustus in terra recipit, quāto magis impius & peccator?

CAP. XII.

Qui diligit disciplinam, diligit sciētiam: qui autē odit increpationes, insipiēs est

Qui bonus est, hauriet gratiā à domino: *qui autē confidit in cogitationibus suis impie agit⁾.

*& virū malas habentē cogitatiōes cōdemnabit

Non=roborabitur⁾homo ex impietate: & radix iustorū non commouebitur.

Mulier=diligens⁾, corona est viro suo: & putredo in ossibus eius quæ confusione res dignas gerit.

=erit stabilis

Cogitationes iustorum, iudicia: & cōsilia impiorum, fraudulenta.

=fortis

Verba impiorum insidiantur sanguini os iustorum liberabit eos.

=Vertet (sub deus)

=Verte⁾impios, & non erunt: domus autem iustorum permanebit.

Doctrina sua noscetur: qui autem vanus & excors est? patebit cōtemptui.

Ecc.10.d ‖Melior est, pauper & =sufficiens⁾sibi, q̄ gloriosus & indigens pane.

=seruiens

Nouit iustus iumentorū suorū animas viscera autem impiorum crudelia.

Ecc.20.d ‖Qui operatur terram suam, satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est.

►Qui suauis est in vini demorationibus, in suis munitionibus relinquit contumeliam⁾.

=rete malorū: (vi, insequitur malum:)

Desyderiū impii *monimētum est pessimorum⁾: radix autem iustorum proficiet.

Propter peccata labiorum ruina proximat malo: effugiet autem iustus de angustia.

=retributionem

De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis, & iuxta=opera⁾ manuū suarum retribuetur ei.

*verū est

Via stulti recta in oculis eius: qui autem sapiens est audit consilia.

*annūtiabit iustitiam:

Fatuus statim indicat iram suā: qui autem dissimulat iniuriam callidus est.

=Temere loqui perinde est ac gladio cōfodere

Qui quod=nouit⁾loquitur, =iudex iustitię est⁾: qui autem mentitur, testis est fraudulentus.

=mox variat lingua mendax.

=Est qui promittit, & quasi gladio pūgitur conscientiæ⁾: lingua autem sapiētium sanitas est.

Labium veritatis firmū erit in perpetuum: =qui autem testis est repētinus, concinnat linguam mendacii⁾.

Dolus, in corde cogitantium mala: qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium.

Non cōtristabit iustū quicquid ei acciderit: impii autem replebuntur malo

Abominatio est domino labia mēdacia qui autem fideliter agunt placent ei

Homo versutus cęlat scientiā: & cor insipientium prouocat stultitiam.

Manus=fortium⁾dominabitur: quæ aūt remissa est, tributis seruiet,

Mœror in corde viri humiliabit illū & sermone bono lætificabitur.

aQui negligit damnum propter amicum iust9 est⁾: iter autem impiorum decipiet eos.

Nō=inueniet fraudulētus lucrū⁾: & substantia hominis erit auri pretium.

In semita iustitiæ, vita: =iter autem deuium ducit ad mortem⁾.

CAP. XIII.

Filius sapiens, =doctrina⁾patris: qui autem illusor est, non audit cum arguitur.

De fructu oris homo satiabitur bonis: anima autem præuaricatorum iniqua.

Qui custodit os suum, custodit animā suam: qui autem inconsyderatus est ad loquendum, sentiet mala.

=Vult & non vult piger⁾: anima autem =operantium⁾impinguabitur.

Verbum mendax iustus detestabitur: impius autem confundit, & =confundetur⁾.

Iustitia custodit=innocētis viā⁾impietas autē peccatorem=supplantat⁾.

Est quasi diues cum nihil habeat: & est quasi pauper, cum in multis diuitiis sit.

Redemptio animæ viri, diuitiæ suæ: q autem pauper est, increpationem non sustinet.

Lux iustorum lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur.

Inter superbos semper iurgia sunt: qui autem agunt omnia cum cosilio, reguntur sapientia.

Substantia=festinata⁾ minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu multiplicabitur.

=mercatorū sollicitorum

aIust9 fœlicior est proximo suo:

=aduret dolos9 aucupiū suū (.i.diuitię fraude cōqsitę cito perituræ. solent em̄ aucupies auiū captarū alas adurere ne aufugiāt:)

=& in via semitæ ei9 nō est mors.

=audit eruditionem

=Cōcupiscit piger & nō est ei q̄ cōcupiscit anima eius:

=sollicitorum

=pudore afficit.

*perfectū via:

=adducit in peccatum.

=profundendo

[a] contemnit verbum, perdit seipsum:

C

[b] laqueis

[c] via contemptorum dura est.

[d] scientia

[e] impius affert

D

[f] habebit infortunium.

[g] sulcis pauperũ: & alii cõgregant

[h] quærit illi castigationẽ. Iob 12.a.

[i] Qui timet dñm ambulat in semita recta: q aũt cõtenit eũ, declinat à viis eis

[k] sed multi puentus p robustũ bouem.

[l] & scientia intelligẽti

spes quæ differtur, affligit animam: lignum vitę desyderium veniens.

Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurũ obligat: qui autem timet præceptum, in pace versabitur.

►Filio doloso nihil erit boni: seruo autem sapienti, prosperi erunt actus, & dirigetur via eius.

Lex sapientis fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.

Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago.

Astutus omnia agit cum consilio: qui autẽ fatuus est, aperit stultitiam.

Nuntius impii cadet in malum: legatus autem fidelis, sanitas.

Egestas & ignominia ei qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.

Desyderium si compleatur, delectat animam: detestantur stulti eos qui fugiunt mala.

Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur.

Peccatores persequetur malum: & iustus retribuentur bona.

Bonus relinquet hæredes filios & nepotes: & custoditur iusto substantia peccatoris.

Multi cibi in noualibus patrum: & aliis congregantur absque iudicio.

Qui parcit virgæ, odit filium sum: qui autẽ diligit illum, instanter erudit.

Iustus comedit & replet animam suã: venter autem impiorum insaturabilis.

CAP. XIIII.

SApiens mulier ædificauit domũ suam: insipiens extructam quoq; manibus destruet.

Ambulans recto itinere, & timẽs dominum, despicitur ab eoqui infami graditur via.

In ore stulti virga superbiæ: labia autem sapientum custodiunt eos.

Vbi non sunt boues, præsepe vacuũ est: vbi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis.

Testis fidelis non mentietur: profert autem mendacium dolosus testis.

Quærit derisor sapientiam, & non inuenit: doctrina prudentium facilis.

[m] Vade contra virum stultum, & nescies labia prudentiæ.

Sapientia callidi, est intelligere viam suam: & imprudentia stultorum errans.

Stultus illudet peccatum, & inter iustos morabitur gratia.

[n] Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius miscebitur extraneus.

Domus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germinabunt.

Est via quæ videtur homini iusta: nouissima autẽ eius deducunt ad mortẽ.

Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupabit.

Viis suis replebitur stultus, & super eũ erit vir bonus.

[o] Innocens credit omni verbo: astutus [p] considerat gressus suos.

►Filio doloso nihil erit boni: seruo autem sapienti prosperi erunt actus, & dirigetur via eius.

Sapiens timet, & declinat à malo: stultus transilit & confidit.

[q] Impatiẽs operabitur stultitiam: & vir versutus odiosus est.

Possidebunt paruuli stultitiam: & [r] expectabunt astuti scientiam.

Iacebunt mali ante bonos: & impii ante portas iustorum.

Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici vero diuitum multi.

Qui despicit proximum suum, peccat: qui autem miseretur pauperis, beatus erit.

►Qui credit in domino, misericordiã diligit.

Errant qui [s] operãtur malum: misericordia & veritas [t] præparant bona.

In omni opere erit [u] abundantia: vbi autem verba sunt plurima, ibi [x] frequenter egestas.

Corona sapientum, diuitiæ eorum: fatuitas stultorum, imprudentia.

Liberat animas testis fidelis: & [y] profert mendacia versipellis.

In timore domini fiducia fortitudinis & filiis eius erit spes

Timor domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.

In multitudine populi dignitas regis: & in paucitate plebis ignominia principis.

[m] Si inc deris i stultũ, dephen des labi scientia.

[n] Dũ cor angitur, nõ capi solatiũ extrẽ cus adi bentur.

[o] *intelligẽ *sed

[p] Qui cito irasci

[q] astuti ex tonabun tur scia.

[r] cogitãt

[s] fiunt

[t] præparãt

[u] abundãtiã

[x] frequẽter

[y] Pro fert men dacia fal letur

D
ªvel, ostẽdit ªvP, corporis, Iosr. 17. a nõ per stabit
ªin medio stultorum cognoscet ζvP, laudabitur.)
ªS ira eius contra eum qui pudore afficit
A
ªsana ªpuersã
ªvP, substantiam multã hã
B
Ecc. 34. c
ªoratio aũt recto rũ placet ei.
ªvP, Flagellum malum
ªillusor
Iosr. 17. d
ªcordis tristis erit
ªstultitia.
ª afflicti, *sed

Qui patiens est, multa gubernatur sapientia: qui autem impatiens est, ªexaltat ᵇstultitiam ►suam ᵇ.
Vita ªcarnium ᵇ, sanitas cordis: putredo ossium, inuidia.
‖Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius: honorat autem eum, qui miseretur pauperis.
In malitia sua ᵛrepelletur ᵇ impius: speratᵃ autem iustus in morte sua.
In corde prudentis requiescit sapientia, &ª indoctos quosque erudiet ᵇ.
Iustitia eleuat gẽtem: miseros autem facit populos peccatum.
Acceptus est regi minister intelligens: ªiracundiam eius inutilis sustinebit ᵇ.

CAP. XV.

Responsio mollis frangit iram: sermo durus suscitat furorem.
Lingua sapientum ornat scientiã os fatuorum ebullit stultitiam.
In omni loco oculi domini contemplãtur bonos & malos.
Lingua ªplacabilis ᵇ, lignum vitæ: quæ autem ªimmoderata ᵇ est, conterit spiritum.
Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet.
►In abundanti iustitia virtus maxima est, cogitationes autem impiorum eradicabuntur ᵇ.
Domus iusti ᵛplurima fortitudo ᵇ, & in fructibus impii conturbatio.
Labia sapientum disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit
‖Victimæ impiorum abominabiles domino: ªvote iustorum placabilia ᵇ.
Abominatio est domino via impii: qui sequitur iustitiam, diligitur ►ab eo ᵇ.
ªDoctrina mala ᵇ deserentium viam: qui increpationes odit, morietur.
Infernus & perditio eorã domino: quãto magis corda filiorum hominum?
Non amat ªpestilens ᵇ eum qui se corripit ᵇ nec ad sapientes graditur.
‖Cor gaudẽs exhilarat faciẽ: in mœrore ªanimi deiicitur ᵇ spiritus.
Cor sapiens quæret doctrinam: & os stultorum pascetur ªimperitia ᵇ.
Omnes dies ªpauperis ᵇ, malᵢ: *ªsecura mens ᵇ quasi iuge conuiuium.

Melius est parum cum timore domini, quam thesauri magni ªet insatiabiles ᵇ.
Melius est vocari ad olera cum ªcharitate ᵇ: quam ad vitulum saginatum cum odio.
vir iracundus prouocat rixas: qui patiens est, mitigat suscitatas.
Iter pigrorum quasi sepes spinarum: via ªiustorum absque offendiculo ᵇ.
Filius sapiẽs lætificat patrem: & stultus homo despicit matrem suam.
Stultitia gaudium stulto: & vir prudẽs dirigit gressus suos.
Dissipantur cogitationes vbi non est cõsilium: vbi vero sunt plures consiliarii confirmantur.
Lætatur homo in sententia oris sui: & sermo opportunus est optimus
Semita vitæ ªsuper eruditum ᵇ, vt declinet de inferno nouissimo.
Domum superborum demolietur dominus: & firmos faciet terminos viduæ.
Abominatio domini cogitationes malæ: & purus sermo pulcherrimus ►firmabitur ab eo ᵇ.
Conturbat domum suam *qui sectatur auaritiam: qui autem audit munera, viuet.
►Per misericordiã & fidem purgãtur peccata: per timorem autem domini declinat omnis à malo ᵇ.
Mens iusti meditabitur ªsapiẽtiam ᵇ: os impiorum redundat malis.
Longe est dominus ab impiis: & orationes iustorum exaudiet.
ªLux oculorum ᵇ lætificat ªanimam ᵇ, fama bona impinguat ossa.
Auris quæ audit increpatiões vitæ, in medio sapientum commorabitur.
Qui abiicit disciplinam, ªdespicit ᵇ animam suã: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis.
Timor domini ªdisciplina ᵇ sapientiæ, & gloriam præcedit ªhumilitas ᵇ.

CAP. XVI.

Hominis est animam præparare & domini gubernare linguam ᵇ.
Omnes vię hominis ªpatent oculis eius: spirituum ponderator est dominus ᵇ.

ªiocũdus cordeC. i. bona cõscientia, est, &c.)
ªin quibus est contritio
ªvP, dilectione:
C
ª rectorũ cõplanata est
ªrespõsione:
ª superne incedit ad faciendum prudentem,
*auare
D
ªqd respõdendum fuerit
ª amicabilis ãspectus
ª cor,
ª abiicit
ª eruditio
ª labor
ª Homo ĩstituit in animo
à domino autem venit responsio lĩguæ.
A
ª mũdę sibi vidẽt: at deus impellit spiritus.

=volue ad dñm ℭ. i. commenda deo) =Reuela domino)opera tua,& dirigentur cogitationes tuæ.

Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus: impium quoque ad diem malum.

Abominatio domini est omnis arrogãs =etiam si manus ad manum fuerit), non erit innocens.

►Initium viæ bonæ, facere iustitiam: accepta est autem apud deum magis quam immolare hostias).

=.i. vt vt iter se cõ spirarint =vł, expiatur =absq; iudicio.

||Misericordia & veritate =redimitur) iniquitas:& in timore domini declinatur à malo.

Cum placuerit domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.

Sup.15.d.

=Prophetiaℭ.i. cũ cognouerit sacras literas)

Melius est parum cum iustitia, quam multi fructus=cum iniquitate).

Cor hominis disponit viam suam, sed domini est dirigere gressus eius.

=in homi nẽ haben tẽ labia

=Diuinatio)in labiis regis, in iudicio non errabit eius.

Pondus & statera iudicia domini sunt & opera eius omnes lapides sacculi.

Abominabiles regi qui agũt impie:quoniam iustitia firmatur solium.

=beneuolentia

Voluntas regum=labia)iusta: qui recta loquitur, diligetur

Indignatio regis, nuntii mortis: & vir sapiens placabit eam.

ℭ

=vł, animam

In hilaritate vultus regis,vita:& =clementia)eius quasi imber serotinus.

=deiici animo cũ calamitosis,

Posside sapiẽtiam,quia auro melior est & acquire prudentiam, quia pretiosior est argẽto.

Semita iustorum declinat mala, custos

=Qui rem suam prudenter agit,

animæ suæ seruat=viam)suam,

Contritionem præcedit superbia,& ante ruinam exaltabitur spiritus,

=addet doctrinã.

Melius est =humiliari cum mitibus), q̃ diuidere spolia cum superbis.

=Intelligẽtia est fõs viuus illi qui habet eam:

=Eruditus in verbo)reperiet bona: & qui sperat in domino,beatus est.

Qui sapiẽs est corde,appellabitur=prudens & qui dulcis eloquio, =maiora reperiet).

=fuum, & labiis suis

=Fons vitæ eruditio possidentis): doctrina stultorum fatuitas.

=doctri nam, =dulcia

Cor sapientis erudiet os=eius, & labiis eius)addet=gratiam).

Fauus mellis=compositus)verba, dulcedo animæ & sanitas ossium.

||Est via quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad mortem.

Sup.14.b

Anima=laborãtis laborat sibi:quia compulit eum)os suum. Vir=insipiens)fodit malum, & in labiis eius*ignis ardescit.

=afflicta, sibiipsi molesta ẽ qa incauauit se ei

Homo peruersus suscitat lites,&=verbo susurrans)separat principes.

=ithpius *velut

Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam.

=susurro

Qui attonitis oculis)cogitat praua, =mordens labia sua)perficiet malum.

=innuito culis suis

Corona dignitatis senectus quæ in viis iustitiæ reperietur.

=q annuit labiis suis

Melior est =patiens)viro forti: & qui dominatur animo suo,expugnatore vrbium.

=tard9 ad iram =ẽ omne

Sortes mittuntur in sinum, sed â domino temperantur).

iudicium eorum.

CAP. XVII.

Melior est buccella sicca cũ =gaudio), quam domus plena victimis cum iurgio.

=pace, Ecc.10.d

||Seruꝰ=sapiẽs)dominabit filiis stultis, & inter fratres hæreditatem diuidet.

=intelligens =conflato rio

Sicut =igne)probatur argentum, & aurum camino, ita corda probat dominus.

Malus obedit linguæ iniquæ: & fallax obtemperat labiis mendacibus,

Sup.14.d

||Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius:& qui in ruina lætatur alterius,non erit impunitus.

=eſt mulsi ocu lis dãs

Corona senum filii filiorum: & gloria filiorum,patres eorum.

ius,quocũque ſe

Non decent stultum verba composita nec principem labium mentiens.

vertent ſperabi tur(.mu nera placant om nes homi nes)

Gemma gratissima=expectatio præstantis: quocunque se vertit, prudenter intelligit).

=vero im

Qui celat delictum, quærit amicitias qui=altero sermone repetit),separat fœderatos).

=properat

Plus =proficit)correctio apud prudentem,quam centum plagæ apud stultum.

aliquid =duces,

Semper=iurgia)quærit =malus): =angelus)autem crudelis mittetur contra eum.

=accidit =malum =rebellis

Expedit magis vrsæ occurrere raptis =nuntius

Ro.12. d 1.pet.3 b 1.thes.5.d *.i.pricipiũ iurgiorũ est sicut aqua prorumpens: *misceat dimittecam. c vt emat sapientiam, & nõ est cor ei? *est q defixit manus(.i.vadẽ se offert.) & sponsor fit *Diligit præuaricationem qui Supr.15.b *vl, Cor *benefaciet vt medicina Eccles.1. c.8.a. *sub.respiciunt (.i.stulti habẽt mirabiles & feros mores.) Mœror Iacob.1.c

fœtibus, quàm fatuo ► confidenti sibi) in stultitia sua.

‖Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius.

‖Qui dimittit aquam, caput est iurgiorum): & antequam *patiatur contumeliam, iudicium deserit).

Qui iustificat impium, & qui comdemnat iustum, abominabilis est vterque apud deum.

Quid prodest stulto habere diuitias, c cum sapientiam emere non possit)?

►Qui altam facit domum suam, quærit ruinam: & qui euitat discere, incidet in mala.

Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur.

Stultus homo *plaudet manibus, cũ spoponderit) pro amico suo.

Qui meditatur discordias), diligit rixas: & qui exaltat ostium quærit ruinam.

Qui peruersi cordis est, non inueniet bonum: & qui vertit linguam, incidet in malum.

Natus est stult9 in ignominiam suam: sed nec pater in fatuo lætabitur.

*Animus gaudens) ætatem floridam facit): spiritus tristis exiccat ossa.

Munera de sinu impius accipit, vt peruertat semitas iudicii.

‖In facie prudentis lucet sapientia: oculi stultorum in *finibus) terræ.

*Ira) patris filius stultus, & dolor matris quæ genuit eum.

Nõ est bonum, damnum inferre iusto, nec percutere principem qui recta iudicat.

‖Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est: & pretiosi spiritus, vir eruditus.

Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur: & si compresserit labia sua, intelligens.

CAP. XVIII.

O *Ccasiones quærit qui vult recedere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis.)

*Quẽ delectat facere discordias,

Non* recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius).

Impius cum in profundũ venerit peccatorum, contemnit: sed sequitur eũ ignominia & opprobrium.

Aqua ꝓfunda verba ex ore viri: & torrens redundans fons sapientiæ.

Accipere personam impii non est bonum, vt c declines à veritate iudicii).

Labia stulti miscent se rixis, & os eius *iurgia) prouocat.

Os stulti contritio eius, & labia ipsius ruina animæ eius.

Verba* bilinguis, quasi simplicia, & ipsa perueniunt vsque ad interiora vẽtris.

►pigrum deiicit timor: animæ autẽ effœminatorum esurient).

Qui * mollis & dissolutus est) in opere suo, frater est *sua opera) dissipantis.

Turris fortissima nomen domini: ad ipsam currit iustus, & o exaltabitur).

Substantia diuitis vrbs roboris eius, & quasi murus *validus circundans eum).

Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, *humiliatur).

‖Qui prius respondet quàm audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.

*Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam): spiritum vero *ad irascendum facilem) quis poterit sustinere?

Cor * prudentis) possidebit scientiam, & auris sapientium quærit doctrinam.

Donum hominis dilatat viam eius, & ante *principes spatium ei facit).

Iustus prior est *accusator sui): venit amicus eius, & inuestigauit eum.

Contradictiones comprimit sors, & inter potentes quoque diiudicat.

Frater qui adiudicatur à fratre, quasi ciuitas firma: & * iudicia) quasi vectes vrbium).

De fructu oris viri replebitur vẽter eius, & * genimina) labiorum ipsius saturabunt eum.

Mors & vita in manibus linguæ: qui diligunt eam, comedent fructus eius.

Qui inuenit mulierem►bonam), inuenit bonum, & hauriet* iucunditatẽ) à domino.

►Qui expellit mulierem) bonam, expellit bonum: qui autem tenet adul-

is õni tẽpore cõmiscetur (sub. contẽtiõib9 *delectat stult9 in intelligẽtia, sed ĩ iis q̃ versantur in corde suo c iustũ a iudicio abducas. *ad pcussiones *susurratoris sunt vt vulnera. *remissus est *viri o vl, ꝓtegetur. *eleuatus in imaginatione sua. *affligit. Eccl. 11.a *.i.bonus aius attenuat omne malũ; *tristem *intelligens. *magnates diriget eum, *in causa sua. *lites *palatii *ꝓuẽtus *beneuolentiam

teram stultus est & insipiens).
Cum obsecratiōibus loquetur pauper, & diues effabitur rigide).
Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater.

respōdebit dura.

CAP. XIX.

A Melior est pauper qui ambulat ī simplicitate sua, quàm torquens labia sua), & *insipiēs.
Vbi non est scientia), animæ non est bonum: & qui festinus est pedibus offendet,
Stultitia hominis supplantat gressus) eius: & contra dominum feruet animo suo).
Diuitiæ addūt amicos plurimos: à paupere autem & hi quos habuit separantur.
‖Testis falsus nō erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.
Multi colunt personam potentis), & *amici sunt *dona tribuentis.
Fratres omnes pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserūt ab eo.
qui tantum verba sectatur, nihil habebit: Qui autem) possessor est mentis, diligit animam suam, & custos prudentiæ inueniet bona.
Falsus testis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia peribit.
Non decent stultum deliciæ), nec seruum dominari principibus.
Doctrina) viri per patientiam noscitur, & gloria eius est iniqua prætergredi.
Sicut fremitꝰ *leonis, ita & regis ira: & sicut ros super herbam, ita & hilaritas) eius.
Dolor patris filius stultus: & tecta iugiter perstillantia, litigiosa mulier.
Domus & diuitiæ dantur à parentibꝰ, à domino autē proprie) vxor prudens.
Pigredo immittit soporē, & anima dissoluta) esuriet.
Qui custodit mandatum, custodit animam suam: qui autem negligit viā suā mortificabitur).
Fœneratur) domino, qui miseretur pauperis & vicissitudinem) suam redderet.

puersus labiis suis, *ipse modestia, qua sufferat vnus alterum, puertet viam irascet cor eius. Dan. 13. g pcabunt faciem liberalis, *omnes *viri B delectationes, Intellectus *catuli beneuolentia C remissa (otiosa) morietur. Mutuat retributionem

Erudi filium tuum, ne desperes): ad interfectionem autē eius ne ponas animam tuam,
Qui enim impatiens est, sustinebit dānum: & cum rapuerit, aliud apponet.
Audi consilium, & suscipe disciplinam vt sis sapiens in nouissimis tuis.
Multæ cogitationes in corde viri: voluntas) autem domini in æternum) permanebit.
Homo indigens misericors est: & melior est pauper, q̄ vir mendax.
Timor domini ad vitam: & in plenitudine) commorabitur, absque visitatione pessimi:
Abscondit piger manum suam sub ascella), nec ad os suum applicat eam.
‖Pestilente) flagellato stultus sapientior) erit: si autem corripueris sapientem, intelliget sapientiam).
Qui affligit patrem, & fugit) matrem, ignominiosus erit & infelix.
Non cesses audire fili doctrinam, nec ignores sermones) scientiæ.
Testis iniquus deridet iudicium: & os impiorum deuorat iniquitatem.
Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes) stultorum corporibus.

donec ē spes: dimitte eū, vt & deinceps corripias D cōsilium Decorat hoīem beneficētia sua: saturus in sinu Infr. 21. b Derisore astutior scientiā (.i. callidior fiet) fuga: Cessa fili mi audire eruditionem q̄ te abducit à sermonibus plagæ

CAP. XX.

L Vxuriosa res) vinum, & tumultuosa ebrietas: quicūque his delectatur, non erit sapiens.
Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui prouocat eum, peccat in animam suam.
Honor est homini qui separat se) à contentionibus: omnes autem stluti miscentur) contumeliis
Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.
Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: sed homo sapiens) exhauriet illud.
Multi homines misericordes vocantur virum autem fidelem quis inueniet?
Iustus qui ambulat in simplicitate sua beatos post se filios derelinquit.

Derisorē efficit quiescit miscent se itelligēs

B Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo.
1.Ioh.1.a. ||Quis potest dicere, Mundum est cor
3.reg.8.c. meum, purus sum à peccato*
2.pa.6.g. ||=Pondus & pondus), mensura & men
*meo? sura, vtrunque abominabile est apud
Ecc.7.c. dominum.
=.i.varia Ex=studiis suis intelligitur) puer, si mū
pondera, da & recta sint opera eius.
=operib9 Aurem audientem & oculum videntē
suis co- dominus fecit vtrunque.
gnoscit Nolite diligere somnum, ne te egestas opprimat: aperi oculos tuos, & saturare panibus.
Malum est, malum est, dicit ► omnis)
=laudabit emptor: & cum recesserit, tunc=gloriabitur).
C Est aurum, & multitudo gemmarum: vas autem pretiosum labia scientiæ.
=.i.qa ꝓ Tolle vestimentum eius qui fideiussor
extraneo extitit alieni, & =pro extraneis) aufer
fideiussit pignus ab eo.
=vl, ara- Suauis est homini panis mendacii
nea. & postea implebitur os eius= cal-
=consiliis culo).
=secretū, Cogitationes consiliis roborantur,
=dilatāti =& gubernaculis) tractanda sunt
labia sua bella.
C.i.frau- Et qui reuelat=mysteria), & ambulat
dē faciēti fraudulenter, &=dilatat labia sua): ne
Exo.21.c. commiscearis.
leui.20.b ||Qui maledicit patri suo & matri, ex-
matt.15.a tinguetur lumen eius in mediis tene-
=festinan bris.
ter acqui Hæreditas= ad quam festinatur) in prin
sita cipio, in nouissimo benedictiōe ca
Sup.17.c. rebit.
rom.12.d ||Ne dicas, Reddam malum: expecta do
1.pe.3.b. minum, & liberabit te.
1.thes.5.d Abominatio est apud dominum pon-
=sunt dus & pondus, statera dolosa non est
=Laqueus bona.
=deglutire sanctū A domino=diriguntur) gressus viri, qs
(vl, cōtu autem hominum intelligere potest
meliis af viam suam?
ficere) =Ruina) est homini=deuorare sanctos): & post, vota=retractare).
=inquirere(.i.vouere) Dissipat impios rex sapiens, & incuruat super eos fornicem.
=interiora fulsit Lucerna domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia=secreta) ventris.
mia(vel, Misericordia & veritas custodiunt regem, & =roboratur clementia thronus eius.
Exultatio iuuenum fortitudo eorum, dignitas senum canities.
Liuor vulneris=absterget mala), & plagæ in=secretioribus) ventris.

CAP. XXI.

Sicut diuisiones =aquarum, ita cor regis in manu domini: quocunque voluerit, inclinabit illud.
Omnis via viri recta sibi videtur: =appendit) autem corda dominus.
Facere iustitiam & iudiciū magis placet domino, q̄ victimæ,
Exaltatio oculorum & =dilatatio cordis), lucerna impiorum peccatum.
Cogitationes robusti semper in abundantia: omnis autem=piger) in egestate est.
Qui congregat thesauros lingua mendacii, vanus & excors est, & impinguetur ad laqueos mortis.
Rapinæ eorum=detrahent) eos, quia noluerunt facere iudicium.
Peruersa via=viri, aliena est): qui autē mundus est, rectum opus eius.
||Melius est sedere in angulo domatis, q̄ cum muliere litigiosa, & in domo =communi).
Anima impii desyderat malum, nō miserebitur proximo suo.
||Mulctato=pestilente) sapientior erit=puulus): &=si sectetur sapientē), sumet scientiam.
=Excogitat iustus de domo impii), vt detrahat impios à malo.
Qui obturat aurem suam ad clamorē pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.
Munus=absconditum) extinguet iras: & donum in sinu indignationem maximam.
Gaudium iusto est facere iudicium: & pauor operantibus iniquitatem.
Vir qui errauerit à via=doctrinæ) in cœtu=gigantium) commorabitur.
Qui diligit epulas, in egestate erit: qui amat vinum & =pinguia), non ditabitur.
Pro=iusto) datur impius: & pro recto iniquus.
||Melius est habitare in terra deserta, q̄ cū muliere rixosa & iracunda.

bōitate ꝯ soliū suū.
=est medicina in malo,
=interioribus
=riuuli
A
=vl, dirigit
=.i. arrogās aius,
=inconsyderatus
=dissecabunt
B
=alieni:
Infr.25.d
=ampla.
Sup.19.d
=derisore
=stultus:
=cū īstruetur sapiens,
=vl, instruit iustus domū impii
=.i. in abscondito datum
=intelligētiæ
=mortuorum
=vl, oleū,
=redemptione iusti
Eccī.25.c

Thesaurus desyderabilis, & oleũ in habitaculo iusti, & imprudens homo dissipabit illud.

Qui sequitur iustitiã & misericordiã, inueniet vitam, iustitiam & gloriam.

Ciuitatem fortium ascendit sapiens, obstruxitq; robur fiduciæ eius.

D Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam.

Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam.

Desyderia occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari.

Tota die concupiscit & desyderat: qui autem iustus est tribuet, & non cessabit.

‖Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere.

Testis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.

Vir impius procaciter obfirmat vultũ suum: qui autẽ rectus est, corrigit viã suam.

Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum.

Equus paratur ad diem belli: dominus autem salutem tribuit.

CAP. XXII.

A Eccl. 7 a. MElius est nomen bonum, quàm diuitiæ: super argentum enim & aurum, gratia bona.

Diues & pauper obuiauerunt sibi: vtriusque operator est dominus.

Callidus vidit malum, & abscõdit se: innocens pertransiit, & afflictus est damno.

Finis modestiæ timor domini, diuitię & gloria & vita.

Arma & gladii in via peruersi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.

Prouerbium est, Adolescens iuxta viã suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.

Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis.

Qui seminat iniquitatem, metet mala: & virga iræ suæ consummabitur.

‖Qui pronus est ad misericordiã, benedicetur: de panibus enim suis dedit pauperi.

Victoriam & honorem acquiret qui dat munera: animam autem aufert accipientium.

Eiice derisorem, & exibit cum eo iurgium, cessabuntq; causæ, & contumeliæ.

Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem.

Oculi domini custodiunt scientiam, & supplantantur verba iniqui.

Dicit piger, Leo est foris, in medio platearum occidendus sum.

Fouea profunda os alienæ: cui iratus est dominus, incidet in eam.

Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam*

Qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori, & egebit.

Inclina aurem tuam, & audi verba sapientium: appone autem cor ad doctrinam meam. Quæ pulchra erit tibi cum seruaueris eam in ventre tuo & redundabit in labiis tuis,

Vt sit in domino fiducia tua, c vnde & ostendam tibi hodie. Ecce descripsi eam tibi tripliciter, in cogitationibus & scientia, vt ostenderem tibi firmitatem & eloquia veritatis, respondere ex his illis qui miserunt te.

Non facias violentiam pauperi, quia pauper est: neq; contra egenũ in porta, Quia iudicabit dominus causam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius.

Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso: Ne forte discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ.

Noli esse cum his qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. si enim non habes vnde restituas, quid causæ est vt tollat operimentum de cubili tuo?

Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.

Vidisti virum velocem in opere suo? corã regib9 stabit, nec erit ante ignobiles.

Eccl. 31. c

sapiẽtis

irrisor

vl, comparcit.

Isa. 1. d.

audiens (.i. loquẽtem admittens) semp loq̃tur. (.i. vicissim audietur

imprudens

Propter afflictionem (vl, Pro afflictione)

Spinæ & laquei sunt

Erudi puerum in via sua

B

iniqtatẽ

cõsumet

benign9 est oculo

vl, iudicium,

C

puertet

occidat

.i. meretricis:

*ab eo.

vi aufert à paupe.

vl, scientiam

iucunda

simul exibunt ex

c cõmonefacio hochodie tu amplectere.

Nonne tradidi tibi multipliciter cõsilia & sciam, vt docerem te veritatẽ q̃ certissimam vt interrogãtib9 vera respondere possis?

D

eorũ, & rapiet à prædantibus eos animam

.i. spondent,

lectũ tuum q est subter te?

transferas.

CAP. XXIII.

A Quando sederis vt comedas cum principe, diligenter attende quæ posita sunt ante faciem tuam, Et statue cultrum in gutture tuo: si [a]tamen habes in potestate animam tuam[b].

[a]habueris animū comedendi ex oībus.

Ne desyderes de cibis eius, in quo est panis mendacii.

Noli laborare vt diteris: sed [a]prudentiæ tuæ pone modum[b]. Ne erigas oculos tuos ad opes quas non potes habere: quia facient sibi pennas quasi aquilæ, & volabunt in cælum.

vl, (si vis seruare animā tuam).

[a]à cōsilio tuo desine.

Ne comedas cum homine [a]inuido[b], & ne desyderes cibos eius: quoniam [a]in similitudinem arioli & coniectoris æstimat quod ignorat[b]. Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non est tecum. Cibos quos comederas euomes, & perdes pulchros sermones tuos.

[a]vl, qui odit,

[a]sicut cōiectauit ī aīo suo, sic ē. (sub. sermo eius).

In auribus insipientium ne loquaris, quia despicient [a]doctrinam[b] eloquii tui.

B

[a]itellectū

Ne [a]attingas paruulorum terminos[b], & agrum pupillorum ne introeas. [a]Propinquus[b] enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum.

[a]trāsferas terminū antiquū,

[a]Redemptor (.i. vindex)

Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba scientiæ.

Sup.13. d. eccli.30 a

‖Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum: & animam eius de inferno liberabis.

Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum. Et exultabunt renes mei, cum locuta fuerint rectum labia tua.

Infr.24.a

‖Nō æmuletur cor tuū peccatores, sed in timore domini esto tota die. Quia [a]habebis spem in nouissimo, & præstolatio tua non auferetur.

[a]vere est merces,

Audi fili mi, & esto sapiens, & dirige in via [a]animum tuum[b].

[a]cor tuū.

Noli esse in conuiuiis potatorum *nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt: Quia [a]vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio[b].

*vini

[a]bibax & edax pauperes efficient, & vestibus scissis induentur.

Audi patrem tuum qui genuit te: & ne contemnas cum senuerit mater tua.

Veritatem eme, & noli vendere sapientiam, & [a]doctrinam[b], & intelligentiam.

[a]eruditionem,

Exultat gaudio pater iusti: & qui sapiētem genuit, lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te.

D

Præbe fili mi cor tuum mihi, & oculi tui vias meas custodiant.

Fouea enim profunda est meretrix, & puteus angustus aliena.

[a]Insidiatur in via quasi latro, & quos incautos inuenerit interficiet[b].

[a]Etiā ipsa tanq̄ p̄do insidiabitur, & p̄uaricatores in hoīb9 cōgregat ad se.

Cui væ? [a]cuius patri væ[b]? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui [a]suffusio[b] oculorum? nonne his qui cōmorantur in vino, & [a]student calicibus epotandis[b]?

[a]cui væ? (vl, vbi miseria?)

Ne intuearis vinum quando [a]flauescit[b] cum splenduerit in vitro color eius: ingredietur [a]blande[b], sed in nouissimo *mordebit vt coluber, & sicut regulus [a]venena diffundet[b]. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa. Et eris sicut dormiens in medio mari, & quasi [a]sopitus gubernator amisso clauo[b], & dices, Verberauerunt me, sed non dolui: [a]traxerunt[b] me, & ego non sensi. Quando euigilabo, & [a]rursus vina reperiam[b]?

[a]rubor

[a]eunt ad q̄rēdū vinū mistū?

[a]rubescit

[a]directe,

*suo

[a]dolore afficiet.

[a]dormiēs in cāpite mali nauis,

[a]percusserunt

[a]addā, q̄rā illud adhuc?

CAP. XXIIII.

Ne æmuleris viros malos, nec desyderes esse cum eis: quia rapinas meditatur mens eorum, & [a]fraudes[b] labia eorum loquuntur.

Sup.23.b.

[a]iniquitatem

Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur. In [a]doctrina[b] replebuntur cellaria, vniuersa substantia pretiosa & pulcherrima.

[a]scientia

[a]peritus melior ē, q̄ q valet robore.

Vir sapiens, fortis est: vir [a]doctus, robustus & validus[b].

Quia [a]cum dispositione initur[b] bellum, & erit salus vbi multa consilia sunt.

[a]consiliis facies

Excelsa stulto sapientia, in porta non aperiet os suum.

[a]virū malas habētem cogitationes vocabūt.

Qui cogitat mala facere, [a]stultus vocabitur[b].

*mala Cogitatio*stulti peccatum est: & abo-
*derisor. minatio hominum *detractor'.
*remissus Si *desperaueris' lapsus in die angu-
fueris stiæ: imminuetur fortitudo tua.
Psal. 81. a. ||Erue eos qui ducuntur ad mortem: &
B qui trahuntur ad interitum liberare
ne cesses.
*Ecce no- Si dixeris, *Vires non suppetunt: qui'
uim9 hūc inspector est cordis, ipse intelligit,
nōne qui & seruatorem animæ tuæ nihil fal-
lit, reddetque homini iuxta opera
sua.
Comede fili mi mel, quia bonum est,
& fauum dulcissimum gutturi tuo.
*cognitio Sic & *doctrina sapiētiæ, animæ tuæ:
quam cum inueneris, habebis in no
uissimis spem, & spes tua non peri-
bit.
*sicut im Ne insidieris, *& quæras impietatem
pius do- in domo' iusti, neq; vastes *requiem'
mui eius. septies enim cadet iustus, & re-
*accubi- surget: impii autem corruent in ma-
tum lum.
Cum ceciderit inimicus tuus, ne gau-
deas, & in ruina eius ne exultet cor
tuum: ne forte videat dominus, &
displiceat ei, & auferat ab eo iram
C suam.
*commer Ne *contendas' cum pessimis, nec æ-
cium ha muleris impios, quoniam non habēt
beas futurorum spem mali, & lucerna im
piorum extinguetur.
Time dominū fili mi, & regē: & cum
*vl, tu- *detractoribus' non commiscearis,
multuan Quoniam repente consurget perdi-
tibus tio eorum: & ruinam vtriusque quis
nouit?
vl, Hæc
quoq; sa- *Hæc quoque sapientibus',
piētes p̄-
cipiunt, ||Cognoscere personam in iudicio, non
Leui. 19. d est bonum.
deu. 1. c. Qui dicunt impio, Iustus es: maledi
eccli. 42. cent eis populi, & detestabuntur eos
a. *tribus'.
*populi. Qui arguunt eum, *laudabuntur', & su
bene e- per ipsos veniet benedictio.
rit eis, *Labia' deosculabitur, qui recta verba
*bona respondet.
*vl, La- Præpara foris opus tuum, & diligēter
biis exerce agrum tuum, & postea ædifi-
D ces domum tuam.
*vl, sedu Ne sis testis frustra cōtra proximū tuū,
cas nec *lactes' quenquam labiis tuis.

||Ne dicas, Quo modo fecit mihi, sic fa
ciam ei: reddam vnicuique secundū Sup. 10. b.
opus suum.
Per agrum hominis pigri transiui, &
per vineam viri stulti: & ecce totum
repleuerant vrticæ, operuerāt super-
ficiē eius spinæ, & maceria lapidū* *eius
destructa erat. Quod cum vidissem,
posui in corde meo, & *exemplo didi *vidi, ac-
ci disciplinam'. ||Vsquequo piger dor cepi eru-
mies, vsquequo de somno cōsurges? ditionem
Parū ►inquam' dormies, modicum Sup. 6. b.
dormitabis, pauxillum manus con-
seres, vt quiescas: Et veniet tibi quasi
cursor egestas tua, & mēdicitas qua-
si vir armatus.

Hæ quoq; parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda.

*transcri-
pserunt,
(vl, inse-
ruerunt)

CAP. XXV.

A

LORIA dei est ce
lare verbum, & glo
ria regum inuestiga
re *sermonem'
Cælum *sursum, &
terra deorsum, &
cor regum inscru-
tabile.
Aufer rubiginem de argento, & *egre-
dietur' vas purissimum. Aufer impie
tatem de vultu regis, & firmabitur
iustitia thronus eius.
Ne *gloriosus appareas', coram rege,
& in loco magnorum ne steteris. Me
lius est enim vt dicatur tibi. Ascen-
de huc: q̄ vt humilieris coram prin-
cipe, *quæ' viderunt oculi tui.
Ne *proferas in iurgio cito: ne postea
emendare non possis, cum dehonesta
ueris amicum tuum'.
Causam tuam tracta cum amico tuo,
& secretum *extraneo' ne reueles: ne

*vl, rem.
*altū, &
terra pro
funda,
*.i. fiet
inde
*vl, ia-
ctes te
*quem
*egredia-
ris ad liti
gandū ci
to: nā qd
facies po
stea, quā-
do pudo
re affece-
rit te ami
cus tuus?

forte =insultet tibi) cum audierit, & =exprobare) non cesset.
►Gratia & amicitia liberant, quas tibi serua, ne exprobrabilis fias).
Mala aurea =in lectis) argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo.
Inauris aurea, & =margaritum fulgens), qui arguit sapientem & aurem obedientem.
Sicut frigus niuis in die messis, ita legatus fidelis ei qui miserit eum, animam ipsius requiescere facit.
B Nubes & ventus & pluuiæ non sequẽtes, vir gloriosus, & promissa non cõplens.
||=Patientia lenietur) princeps: & lingua mollis confringet =duritiam).
Mel inuenisti comede quod sufficit tibi: ne forte satiatus euomas illud.
Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequando satiatus *oderit te,
C Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximũ suum falsum testimonium.
Dens putridus, & pes lassus, =qui sperat super infideli) in die angustiæ.
Et =amittit pallium) in die frigoris, acetum in nithro, qui cantat =carmina) cordi =pessimo).
►Sicut tinea vestimento, & vermis ligno ita tristitia viri nocet cordi).
||Si esurierit inimicus tuus, ciba illum *si sitierit, da ei aquã bibere: prunas enim cõgregabit super caput eius, & dominus reddet tibi.
D Vẽtus aquilo dissipat pluuias, & facies =tristis) linguam detrahentem.
||Melius est sedere in angulo domatis, q̃ cum muliere litigiosa, & in domo =communi).
Aqua frigida animæ sitienti, & nũtius bonus de terra longinqua.
Fons turbatus pede, & =vena) corrupta, iustus cadens coram impio.
||Sicut qui mel multũ comedit, non est ei bonum: sic qui =scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria).
Sicut vrbs =patens) & absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

=alterius =probris afficiat te te
=infamare
=cũ figuris
=ornamẽtũ obrizi,
Sup. 15.a. =Longanimitate flectetur
=vl, ossa,
*de te,
=fiducia p̃uaricatoris
=remouet à se pallium
=cantica
=vl, afflicto.
Rom. 12. d *pane:
=vl, iracũda
Sup. 21. b =ampla.
=vl, scaturigo
Eccl. 3. c. =inuestigat grauia (vl, diuersas scientias) obruitur.
=diruta

CAP. XXVI.

A Quomodo nix in æstate, & pluuiæ in messe, sic indecens est stulto gloria.
Sicut auis ad alia transuolans, & passer quo libet vadens: sic maledictum frustra prolatum in quempiam * superueniet.
Flagellum equo, & camus asino, & virga dorso imprudentium.
Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.
Responde stulto iuxta stultitiã suam, ne sibi sapiens esse videatur.
Claudus pedibus, ►&) =iniquitatem bibens), qui =mittit verba) per nuntiũ stultum.
Quomodo =pulchras frustra habet claudus tibias): sic indecẽs est in ore stultorum parabola.
Sicut qui mittit lapidem =in aceruum Mercurii): ita qui tribuit insipienti honorem.
Quomodo si spina nascatur in manu temulenti: sic =parabola) in ore stultorum.
=Iudicium determinat causas: & qui imponit stultos silentium, iras mitigat).
||Sicut canis qui reuertitur ad vomitũ suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam.
Vidisti hominem sapientem sibi videri? =magis illo spem habebit insipiens).
Dicit piger, Leo est in via, & leæna in itineribus. Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo.
||Abscondit piger manus =sub ascella sua), & =laborat) si ad os suum eas conuerterit.
Sapientior sibi piger videtur septẽ viris =loquentibus sententias).
Sicut qui apprehendit auribus canem, sic qui transit ►impatiens), cõmiscetur rixæ alterius.
Sicut noxius est qui mittit sagittas, & lanceas =in mortem): ita vir qui fraudulẽter nocet amico suo, & ►cũ fuerit deprehensus) dicit, Ludens feci.
Cũ defecerint ligna, extinguetur ignis: & susurrone subtracto iurgia conquiescunt.

*non
=vl, dãnũ accipiẽs,
=vl, expedit negotiũ suum
B =inæquales sũt tibię claudi:
=p̃tiosum funda:
=vl, sentẽtia
=Magister (.i. peritus) oĩa recte efficit: q autẽ conducit, stultũ conducit trãseuntẽ (.i. negligentem,) 2. Pet. 2. d spes ẽ magis de stulto q̃ de eo.
C Sup. 19. d =in sinu suo
=fatigatur (molestũ est ei)
=.i. docẽtibus mores.
=mortiferas:

Eccl. 38.b ‖Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, sic homo ᵃiracundus⁾ suscitat rixas.

ᵃcontentiosus

D Verba susurronis quasi simplicia, & ipsa perueniunt ad intima ᵃcordis⁾.

ᵃventris

Quomodo si argento ᵃsordido⁾ ornare velis vas fictile, sic labia ᵃtumētia⁾ cū pessimo corde sociata.

ᵃscoriarū (.i. spuma argenti)

Labiis suis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos, quando ᵃsubmiserit vocem suam⁾, ne credideris ei quoniam septē ᵃnequitiæ⁾ sunt in corde illius.

ᵃsuccēdētia (sub. lites)

Qui operit odium ᵃfraudulenter⁾, reuelabitur malitia eius in concilio.

ᵃvel, voce sua blandietur,

‖Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum.

ᵃabominationes

Lingua fallax non amat ᵃveritatem⁾, & os lubricum operatur ᵃruinas⁾.

ᵃvt det damnū,

Eccl. 10.b

Eccl. 27.d

ᵃhūiliationē sui: (.i. corripientem se)

CAP. XXVII.

NE glorieris in ᵃcrastinum⁾, ignorans quid superuentura pariat dies.

ᵃperditionem.

‖Laudet te alienus, & nō os tuū: extraneus, & non labia tua,

ᵃvel, de *pie crastino*,

Graue est saxum, & onerosa arena: sed ira stulti vtroque grauior.

Eccl. 22.b

Ira non habet misericordiam, nec erū pens furor: & ᵃimpetum concitati ferre quis poterit⁾?

ᵃquis stabit corā inuidia?

Melior est manifesta correptio, q̄ amor absconditus.

ᵃFidelia magis

ᵃMeliora⁾ sunt vulnera diligētis, q̄ fraudulenta oscula odientis.

Iob. 6. b.

B ¶Anima saturata calcabit fauum: & anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet.

Sicut auis transmigrans de nido suo, sic vir qui derelinquit locum suum.

ᵃsuffimēto

Vnguento & ᵃvariis odoribus⁾ delectatur cor: & ᵃbonis amici consiliis anima dulcoratur⁾.

ᵃamicus dulcis est ꝓpter cōsiliū aīæ.

Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiseris: & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.

Melior est vicinus iuxta, quàm frater procul.

Stude sapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, vt possim exprobranti respondere sermonem.

ᵃimprudentes

Astutus vidēs malū, abscōditus est, ᵃparuuli⁾ trāseūtes sustinuerūt dispēdia.

‖Tolle vestimentum eius qui spopōdit pro extraneo, & ᵃpro alienis aufer ei pignus⁾.

Sup. 20.c

ᵃ.i. quia p extraneo spopōdit vel, cū ille alienꝰ sit.

Qui benedicit proximo suo voce grandi, ᵃde nocte⁾ consurgens maledicēti similis erit.

Tecta perstillātia in die ᵃfrigoris⁾, & litigiosa mulier comparantur: qui retinet eam, quasi qui ventum teneat, & ᵃoleum dexteræ suæ vocet⁾.

ᵃmane ᵃpluuiæ

Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui.

ᵃsicut oleū quod est ī dextera sua clamabit (vt, sicut q conatur oleū manu tenere.)

Qui seruat ficum, comedet fructus eius: & qui custos est domini sui, glorificabitur.

Quo modo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic ᵃcorda hominum manifesta sunt prudentibus⁾.

ᵃcor hoīs homini

Infernus & perditio nunquam implentur, similiter & oculi hominum insatiabiles.

Eccl. 14.b

‖Quo modo probatur in conflatorio argentū, & in fornace aurum: sic probatur homo ore laudantis.

D

►Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit scientiam⁾.

Si contuderis stultum in ᵃpila, quasi ptisanas feriente desuper pilo⁾, non auferetur ab eo stultitia eius.

ᵃmortario, ī medio farri cōtusi pistilo,

Diligēter agnosce vultum pecoris tui, tuōsque greges consydera, non enim habebis iugiter ᵃpotestatem, sed corona tribuetur in generatione & generationem⁾.

ᵃdiuitias has, & gloria nō durabit.

Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna de montibus.

ᵃ.i. quibꝰ venditis, sumptus parantur in agricultura faciēdi.

Agni ad vestimentum tuum: & hœdi, ᵃad agri pretium⁾.

Sufficiat tibi lac caprarū in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.

CAP. XXVIII.

A

FVgit impius nemine persequente: iustus autem quasi ᵃleo⁾ confidēs, ►absque terrore erit⁾.

ᵃcatulus leonis

Propter peccata terræ multi principes eius: & propter ᵃhominis sapientiam & horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit⁾.

ᵃhominē intelligētē & sciētē prolongabitur (sub. regnum

Vir pauper ᵃcalumnians pauperes, similis est imbri vehementi in quo paratur fames⁾.

ᵃviro īfe-

rēs paupe ribus, est vt pluuia inundās, & non est panis.

Qui derelinquunt legem, laudant impium, qui custodiunt *succenduntur contra eum.

Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt dominum, animaduertunt omnia.

*legem

Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quàm diues in prauis itineribus.

B Qui custodit legem, filius sapiens est: qui autem comessatores pascit, confudit patrem suum.

*immodico q̄stu, ad largiēdum pauperibus

Qui coaceruat diuitias vsuris, & =fœnore liberali, in pauperes' congregat eas.

Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

=errare facit rectos per viam malam,

Qui =decipit iustos in via mala', in interitu suo corruet, & =simplices' possidebunt bona.

*perfecti

Sapiens sibi videtur vir diues: pauper autem =prudens' scrutabitur eum.

=itelligēs

In exultatione iustorum multa gloria est: regnantibus impiis =ruinæ hominum'.

=inuestigabitur homo

Qui abscondit scelera sua, non =dirigetur': qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.

=prosperabitur:

Beatus homo qui semper est pauidus: qui vero mentis est duræ, corruet in malum.

Leo rugiens, & vrsus esuriēs, princeps impius super populum pauperem.

C

Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius.

=hō qui opprimit alios, & eos occidit: vsque ad sepulchrū fugiet ne teneant eū.

=Hominem qui calumniatur animę sanguinem, si vsque ad lacum fugerit, nemo sustinet'.

Qui ambulat =simpliciter', saluus erit: qui peruersis graditur viis, concidet semel.

||Qui operatur terram suam, satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, replebitur egestate.

*perfecte, supra 12.b Eccl. 20.d

Vir fidelis multum =laudabitur': qui autem festinat ditari, nō erit innocēs.

*benedicetur:

Qui cognoscit in iudicio factum, non benefacit, iste & pro buccella panis deserit veritatem.

D

Vir qui festinat ditari, & aliis inuidet, ignorat quòd egestas superueniet ei.

*blāditur lingua.

Qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum magis, quàm ille qui =per linguæ blandimēta decipit'.

Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre, & dicit hoc non esse peccatū: particeps =homicidæ est'.

=est viri dissipātis bona sua.

=Qui se iactat & dilatat', iurgia concitat: qui vero sperat in domino, =sanabitur'.

=Latus aīo (.i. superbus)

Qui confidunt in corde suo, stultus est qui autem graditur sapienter, ipse =saluabitur'.

=impīguabitur.

Qui dat pauperi, nō indigebit: qui =despicit deprecantem', sustinebit peniuriam.

=euadet

=auertit oculos,

Cum surrexerint impii, abscondentur homines: cum illi perierint, multiplicabuntur iusti.

CAP. XXIX. A

Viro qui corripientem dura ceruice cōtemnit, repētinus ei superueniet interitus, & eum sanitas non sequetur.

In multiplicatione iustorum lętabitur vulgus: cum impii sumpserint principatum gemet populus.

Vir qui amat sapientiam, lætificat patrem suum: ||qui autem nutrit scorta, perdet substantiam.

Luc. 15. c.

Rex =iustus erigit terrā, vir auarus destruit eam'.

=iudicio ditionem firmā facit: qui donis capitur, euertit eum.

Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expādit gressibus suis.

Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus, & iustus laudabit atque gaudebit.

B

Nouit iustus causam pauperum, impius ignorat scientiam.

=derisores exitio sūt ciuitati,

Homines *penstilentes dissipant ciuitatem', sapientes vero auertunt furorem.

Vir sapiens si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat, non inueniet requiem.

=perfectū. recti

Viri sanguinum oderunt =simplicem: iusti' autem quærunt animam eius.

Totum spiritum suum profert stultus: sapiens differt & reseruat in posterū.

Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.

=vir fraudulētus

Pauper & =creditor' obuiauerunt sibi: *vtriusque illuminator est dominus.

*oculorū

Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.

Virga atque correctio tribuit sapientiam: puer autem qui mittitur voluntati suæ confundit matrem suam.

C In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera, & iusti ruinas eorum videbunt.

*reqescere faciet Erudi filium tuum, & refrigerabit' te, & dabit delicias animæ tuæ.

Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus; qui vero custodit legem, beatus est.

Seruus verbis non potest erudiri: quia ►quod dicis' intelligit, & respondere contemnit.

Vidisti hominem velocem ad loquendum? *stultitia magis speranda est, quàm illius correctio'.

*spes est de stulto magis, q̃ de illo. Qui delicate à pueritia sua nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem.

D Vir iracundus prouocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, *erit ad peccata procliuior'.

*sæpe prę uaricat. Iob. 22. d. ‖Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria.

Qui cum fure partitur, odit animam suam: *adiurantem' audit, & non indicat.

*execrationem Qui timet hominem, cito corruet: qui sperat in domino, subleuabitur.

Multi requirunt faciem principis, & iudicium à domino egreditur singulorum.

Abominantur iusti virum impium: & abominantur impii eos qui recta sunt via.

►verbum custodiens filius, extra perditionem erit'.

CAP. XXX.

*Agur filii Iace, prophetiã dixit vir ad Ithiel, ad Ithiel & Vthal. *intelligẽtia *vel, ventum

VErba *Congregantis filii vomentis. Visio quam locutus est vir Cum quo est deus, & Qui deo secum morante Cõfortatus, ait'.

Stultissimus sum virorum, & *sapientia' hominum non est mecum. Non didici sapientiam, & noui scientiam sanctorum. Quis ascendit in cælum, atque descendit? quis continuit *spiritum' in manibus suis? quis colligauit aquas ►quasi' in vestimento? quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen est eius, & quod nomen filii eius, si nostis?

‖Omnis sermo dei *ignitus', clypeus est sperantibus in se: ‖Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarisque mendax. Psal. 18. e *purgatus Deut. 4. a & 12. d

Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam moriar, Vanitatẽ, & verba mendacii longe fac à me. Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria. ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est dominus? aut egestate compulsus furer, & periurem nomen dei mei. B

Ne accuses seruum ad dominum suum ne forte maledicat tibi, & *corruas'. *deliquis (vel, pœnas des.)

Generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit.

Generatio quæ sibi munda videtur, & ►tamen' non est lota à sordibus suis.

Generatio cuius excelsi sunt oculi, & palpebræ eius in alta surrectæ.

Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & *commãdit molaribus suis', vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. *cultrimolares eius,

Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, Affer, affer.

Tria sunt insaturabilia, & quartũ quod nunquam dicit Sufficit. Infernus, & os vuluæ, & terra quæ non satiatur aqua: ignis vero nunquam dicit Sufficit.

Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit *partum' matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filiæ aquilæ. C *obedientiam

Tria sunt *difficilia mihi', & quartum penitus ignoro, Viam aquilę in cælo, viam colubri super petram, viam nauis in medio mari, & viã viri in adolescentula'. *vr, absolutam dita ãm *vel, virgine

Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit, Non sum operata malum. *pertubatur

Per tria *mouetur' terra, & quartum non potest sustinere, Per seruum cum regnauerit: per stultum cum saturatus fuerit cibo: & per odiosam mulierem cum in matrimonium fuerit assumpta: & per ancillam cum fuerit hæres dominæ suæ. D *cuniculus (vel, chœrogrylli)

Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus: formicæ populus infirmus, qui præparat in

messe cibum suum: [a]lepusculus) plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum: regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas: [a]stellio manibus nititur), & moratur in ædibus regis.

Tria sunt quę bene gradiuntur, & quartum quod incedit fœliciter: leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum: [a]gallus succinctus lumbos suos): & aries, [a]nec est rex qui resistat ei).

[a]Et qui stultus apparuerit postquam eleuatus est in sublime: si enim intellexisset, ori suo imposuisset manum), [a]Qui autem fortiter premit vbera ad eliciendum lac), exprimit butyrũ: & qui vehementer emungit, elicit sanguinem: & qui prouocat iras, producit discordias.

[a]arena capiet manibus,

[a]canis venaticus (leporarius.)

[a]& rex, cui nemo resistit.

[a]Si p stultitiã eleuas te, si cogitas malũ manũ ad os pone.

[a]Quia emulsor lactis,

[a].i. doctrina

Verba Lamuelis regis.

[a]VISIO), QVA ERVDIVIT EVM MATER SVA.

CAP. XXXI.

QVID [a]dilecte) mi, quid dilecte vteri mei, quid [a]dilecte votorum meorum) Ne dederis mulieribus substãtiam tuam, & vias tuas ad delendos reges.

Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum: [a]quia nullum secretum est vbi regnat ebrietas), ne forte bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam *filiorum pauperis.

Date sicheram [a]mœrẽtibus), & vinum his qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur ægestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.

Aperi os tuum muto, [a]& causis) omnium filiorum [a]qui pertranseunt): aperi os tuum, decerne quod iustum est, & vindica inopem & pauperem. ALEPH.

Mulierem fortem quis inueniet? [a]procul, & de vltimis finibus pretium eius). BETH.

[a]fili & infra.

[a]optate fili?

[a]neq; principibus sicheram,

*omniũ

[a]pereũti,

[a]ad iudicium

[a]mundi,

B

[a]ea p̃stat gemmis,

[a].i. victu

Confidit in ea cor viri sui, & [a]spoliis, non indigebit: GIMEL.

Reddet ei bonum, & non malum, omnibus diebus vitæ suæ. DALETH.

Quæsiuit lanam, & linum, & operata est [a]consilio manuum suarum). HE.

Facta est quasi nauis institoris de longe portans panem suum. VAV.

De nocte surrexit, deditque [a]prædam) domesticis suis, & cibaria ancillis suis. ZAIN.

Consyderauit agrum, & emit eum, & fructu manuum suarum plantauit vineam. HETH.

Accinxit fortitudine lumbos suos, & roborauit brachium suum. TETH.

Gustauit quoniam bona est negotiatio eius, non extinguetur in nocte lucerna eius. IOD.

Manum suam misit ad [a]fortia, & digiti eius apprehenderunt fusum). CAPH.

Manum suam [a]aperuit) inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. LAMED.

Non timebit domui suæ à frigoribus niuis: omnes enim domestici eius vestiti sunt duplicibus. MEM.

[a]Stragulatam vestẽ) fecit sibi, byssus & purpura & indumentũ eius. NVN.

[a]Nobilis) in portis vir eius, quando sederit cum [a]senatoribus) terræ. SAMECH.

Sindonem fecit & vendit, & cingulum tradidit [a]Chananæo). AIN.

Fortitudo & decor indumentum eius, & ridebit in die nouissimo. PE.

Os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius. SADE.

Consyderat semitas domus suæ, & panem [a]otiosa) nõ comedit. COPH.

Surrexerunt filii eius beatissimam prędicauerunt*: vir eius, & laudauit eã. RES.

Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu supergressa es vniuersas. SIN.

Fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens dominum ipsa laudabitur. THAV.

Date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis opera eius.

[a]secundũ volũtatẽ (.i. libenter, manibus suis)

[a]cibum

C

[a]fusum, & manus eius sustentauerunt colum.

[a]extendit

[a]Torques (vel, Tapetia)

[a]Notus

[a]senioribus

[a]negotiatori.

D

[a]pigra

*eam

Ecclesiastes, qui ab Hebræis Coheleth appellatur.

CAP. I.

¶ Omnia vanitas. Inuestigatio rerum vana.

=vel, concionatoris.

VERBA =Ecclesiastę filii Dauid regis Ierusalem. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid habet amplius hō de vniuerso labore suo quo laborat sub sole? Generatio prēterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum stat. ¶Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibiq; renascēs, B gyrat per meridiē, & flectitur ad aquilonem, lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. ¶Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur vt iterum fluant. ¶Cunctæ res difficiles: non potest eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus visu, nec auC ris auditu impletur. Quid est quod fuit? ipsum quod futurū est. Quid est quod factum? ipsum quod faciendum est. Nihil sub sole nouum, nec valet quisquam dicere, Ecce, hoc recens est, iam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos. Nō est priorum memoria: sed nec eorum quidem quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo. ¶Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Ierusalem, & proposui in animo meo quærere & inuestigare sapien

=afflictionem D =vel, cogitatio

ter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hāc =occupationem =pessimam dedit deus filiis hominum, vt occuparentur in ea. Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, & ecce

Curuūnō pōt dirigi, & defectus nō potest numerari.

vniuersa vanitas, & =afflictio =spiritus. =Peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus. ¶Locutus sum in corde meo, dicens, Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Ierusalem, & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici. Dedique cor meum vt scirem prudentiam atque doctrinam, =erroresque: & stultitiam: & agnoui quōd in his quoque esset labor & afflictio spiritus: eō quōd in multa sapientia, multa sit =indignatio: & qui addidit sciētiam, & addit & dolorem,

=insania

=vel, mollitia.

CAP. II.

¶ In Affluentia deliciarum vanitas. A Edificia & diuitias vana esse. Sapientis & stulti vnum esse euentum. A

DIxi ego in corde meo, Vadam & affluam deliciis, & fruar bonis, Et vidi quōd hoc quoq; esset vanitas. =Risum reputaui errorem: & gaudio dixi, Quid =frustra decipiris? ¶Cogitaui in corde meo =abstrahere à vino carnem meam, =vt animum meū transferrē ad sapientiā, =deuitarēq; stultitiā donec viderē quid esset =vtile filiis hominum, quod facto opus est sub sole numero dierum vitæ suæ. Magnificaui opera mea, & ędificaui mihi domos, & plantaui vineas, feci hortos & pomaria, & conseui ea cuncti generis arboribus. Extruxi piscinas aquarum, vt irrigarem syluam lignorum germinantium. Possedi seruos & ancillas, multamque familiam habui: armenta quoque & magnos ouium greges vltrà omnes qui fuerunt ante me in Ierusalem. Coaceruaui mihi B argentum & aurum, & =substantias regum & prouinciarum. Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum =scyphos, & vrceos in ministerio ad vina fundenda. Et supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Ierusalem, sapientia quoque perseuerauit mecum. Et omnia quæ desyderauerunt oculi mei, non negaui eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his quæ præparauerat: & =hanc ratus sum partem meam, si vterer labore meo. Cumque me conuertissem ad vniuersa opera quę fecerant manus meæ, & ad labores in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi, & nihil permanere sub sole.

=A fui dixi insanus =illud a cis! =vt trāsirē in vinū =& cor meū adiū scerem =possidē remq; =bonum

=peculiaria, t. qui bus fuer reges gentiū

=& omnes gentes

=hoc fuit pars de omni

¶ Transiui ad contemplandam sapien-

=qvētur⁹ ē post me regē, qui nō sit facturus ꝙ iā alii fecerunt? Infra.8. a pro.17.d. =euētus. =euētus.

tiam, erroresque & stultitiam. (Quid est, inquam, homo =vt sequi possit regem factorem suum)?) Et vidi quod tantum pręcederet sapientia stultitam quantum differt lux à tenebris.‖Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat. Et didici quod vnus vtriusq; esset=interitus). ¶Et dixi in corde meo, Si vnus & stulti & meus=occasus) erit: quid mihi prodest quod maiorem sapientiæ dedi operam? Locutusque cum mēte mea, animaduerti quod hoc quoque esset vanitas. Non enim erit memoria sapientis similiter vt stulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus, similiter vt indoctus. Et idcirco tæduit me vitæ meæ videntem mala vniuersa esse sub sole, & cuncta vanitatem & afflictionem spiritus. ¶Rursus detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboraui, habiturus hæredem post me, quem ignoro vtrum sapiens an stultus futurus sit. & dominabitur in laboribus meis quibus desudaui & solicitus fui. & est quicquid tam vanum?

D =sciētia & rectitudine =q nō laborauit ī ea

Vnde cessaui, renuntiauitque cor meū vltra laborare sub sole. Nam cum ali⁹ laboret in sapiētia & =doctrina & solicitudine), homini=otioso) quæsita dimittit, & hoc quoque vanitas & magnum malum. Quid enim proderit homini de vniuerso labore suo & afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est? Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. & hoc nonne vanitas est? ¶Nonne melius est comedere, & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? & hoc *de manu dei est. Quis *ita vorabit & deliciis affluet vt ego? ¶Homini *bono in conspectu suo dedit deus sapientiam & scientiam & lætitiam: peccatori autem dedit=afflictionem) ►& curam superfluam), vt addat & cōgreget & tradat ei quid placuit deo. sed & hoc vanitas est & =cassa solicitudo mentis).

*vidi ego quod *enim *enim =occupationem =anxietudo spūs.

CAP. III.

Omnia suo proueniunt tempore, atque transeunt. Eadem accidunt & eueniunt hominibus & iumentis in hac vita: vnde non sciremus vitam æternā homini esse post mortē nisi docti fide cum in hoc mundo videamus spiritū hominū & pecudū nihil differre.

OMnia =tēpus) habēt, & suis =spatiis) transeunt vniuersa sub cęlo. Tēpus nascēdi, & tēpus moriēdi Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum est. Tempus occidendi, & tēpus sanandi, Tēpus destruendi, & tēpus ædificādi. Tēpus flendi, & tempus ridendi. Tempus plangēdi, & tēpus saltandi. Tempes spargendi lapides, & tempus colligendi*. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. Tempus acquirēdi, & tempus perdēdi Tēpus custodiendi, & tēpus abiiciēdi. Tempus scindēdi, & tempus cōsuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi. B Tempus dilectionis, & tempus odii. Tempus belli, & tempus pacis. Quid habet homo amplius de labore suo? vidi=afflictionem) quam dedit de⁹ filiis hominum, vt=distendantur) in ea Cuncta fecit=bona) in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorū, =vt non inueniat) homo opus quod operatus est deus ab initio vsque ad finem. Et cognoui quod nō esset melius *nisi lętari, & =facere bene) in vita sua. Omnis enim homo qui comedit & bibit, & videt bonum de labore suo, hoc donum dei est. Didici quod omnia opera quæ fecit deus, perseuerēt in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre, quæ fecit deus vt timeatur. Quod factum est, ipsum permanet: quæ futura sunt, iam fuerunt: & deus=instaurat) quod abiit. ¶*Vidi sub sole in loco iudicii impietatem, & in loco iustitiæ iniquitatē. Et dixi in corde meo, Iustum & impium iudicabit deus= &) tempus omni=rei tunc erit). Dixi in corde meo de^n filiis) hominum =vt probaret eos deus, & ostenderet) similes esse bestiis. ^o Idcirco) vnus=interitus) est hominis & iumentorū, & =æqua vtriusque conditio), sicut moritur homo, sic & illa moriūtur, similiter spi-

=vl, tēp⁹ cōstitutū =temporibus.

*lapides

=vl, occupationē =affligant =pulchra =attamen non attinget (vl cōprehēdet *in eis =.i. indulgere sibi C =reuocat *Et adhuc =quia =ꝓposito & negotio est. ^n statu filiorum =quomodo elegit eos deus vt appareat ^o Quia =euentus

rant omnia, & nihil habet homo iumẽ
[a] euentus vnus est eis. *quia [b]vĩ, homi num [c]quia hęc portio eius est. [d]videat? * omnes
mento amplius: *cuncta subiacent vanitati. Et omnia pergunt ad vnum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit si spiritus filiorum [c]Adam [b]ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? Et deprehendi nihil esse melius q̃ lætari hominem in opere suo, [c]& hãc esse partem illius [b]. Quis enim eum adducet, vt post se futura [c]cognoscat [b]?

CAP. IIII.

Calumniæ innocentium. Labores hominum superflui. Solitarii molestia vana. Obedientia victimę præferenda

VErti me ad alia, & vidi *calumnias quę sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem: nec posse resistere eorum violentiæ, cunctorum auxilio destitutos. Et laudaui magis mortuos, quam viuentes: & fœliciorem vtroque iudicaui qui necdum natus est, nec vidit mala quę sub sole fiunt. ¶Rursum contemplatus sum omnes labores ►hominum [b], & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi, & in hoc
[a] cogitatio
ergo vanitas, & [c]cura superflua [b] est. Stultus cõplicat manus suas & comedit carnes suas, dicẽs, Melior est *pugillus scũ
B
* plenus
requie, quam plena vtraque manus labore, & afflictione animi. ¶Considerans reperi & aliam vanitatem sub sole. vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitijs: ►nec recogitat, dicens [b], Cui laboro, & fraudo animam meam
[a] spiritus.
bonis? & in hoc quoque vanitas est, & afflictio [c]pessima [b]. Melius est ergo duos
C
esse simul, quam vnum: habent enim emolumentum societatis suæ: si vnus ceciderit ab altero fulcietur. væ soli: quia cum ceciderit, non habet subleuantem se. Et si dormierint duo, fouebuntur mutuo: vnus quomodo calefiet? Et si quispiam præualuerit [b] contra
[c] & filum triplex non cito
vnum duo resistent ei: [c] funiculus triplex difficile [b] rũpitur. ¶Melior est puer pauper & sapiens, rege sene & stulto, qui nescit præuidere in posterũ. Quod & de carcere, catenisq; interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia consumatur. Vidi cũctos viuentes qui ambulant sub sole cũ adolescente secundo qui consurget p
D
eo. Infinitus numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum: & qui postea futuri sunt, non lætabuntur in eo. [b] Rem. 6. 6. osee. 6. 6.
sed & hoc vanitas & afflictio spiritus. Custodi pedem tuum ingrediens domum dei, [c]& appropinqua vt audias, [c]quia p. pinquior
‖Multo enim melior est obedientia, q̃ est dãs
stultorum victimæ, qui nesciunt quid ad audiẽ
dã, q̃ ad
faciunt mali [b]. suscipiẽdum sacrificium quod dãt stulti: quia nesciũt
cere voluntatem eius. (v[c], veni vt audias: hoc est melius quã sacrificiũ stultorum: quoniã nesciunt malum quod operantur.

CAP. V.

Non temere apud deum pronuntiandum. Votum. Dei prouidentia nõ neganda. Non mirandum de egenorũ oppressione. Auarus. Securitas laborantis. Molestia diuitis. Præsentibus vtamur, nihil soliciti de futuris.

NE temere quid loquaris, neq; cor
A
tuum sit velox ad proferendum sermonem coram deo. Deus enim in cælo, & tu super terram, idcirco sint pauci sermones tui. *Multas curas sequuntur somnia, & in multis sermonibus inuenietur stultitia. ¶Si quid vouisti deo, ne moreris reddere. displicet enim ei infidelis & stulta promissio. sed quodcunque voueris redde. multoque melius est non vouere, quã post votum promissa non reddere. *Quia
¶Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam. neque dicas coram angelo, *Non est prouidentia [b]: ne forte iratus deus contra sermones tuos [c]p ignorat ipse
dissipet cuncta opera manuum tuarũ. *Quia
*Vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt
B
vanitates & sermones innumeri: tu vero deum time. ¶Si videris calumnias egenorum & violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris super [c]hoc negotio [b]: quia excelso [c]volũtas-
excellior est alius, & super nos quoque tes sub-
eminentiores sunt alij, & insuper vniuersæ terræ rex imperat [c]seruienti [b]. dei.)
[c]ad exc
¶Auarus non implebitur pecunia: & lendi re
qui amat diuitias, fructum non capiet gionem.
ex eis. & hoc ergo vanitas. Vbi multæ sunt opes, multi qui comedunt eas. Et
C
quid prodest possessori, nisi quod cer-

nit diuitias oculis suis? ¶Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat: saturitas autem diuitis non
Iob. 20. e. sinit eum dormire. ¶‖Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: diuitiæ conseruatæ in malum domini sui. Pereunt em̄ in afflictione pessima: generauit filium, qui in summa egestate e-
Iob. 1. d rit. ‖Sicut egressus est nudus de vtero
1. tim. 6. b matris suæ sic reuertetur, & nihil au-
*etiã hęc est feret secum de labore suo. Miserabilis
*etiam *prorsus *infirmitas, Quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei ꝙ
D laborauit in ventum? Cunctis *diebus
*& pulchrum vitæ suæ comedit in tenebris & in curis multis. & in ærumna atque tristitia ¶Hoc itaque visum est mihi bonum *vt comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore suo quo laborauit ipse sub sole numero dierum vitę, quos
*quia dedit ei deus, *& ʼhęc est pars illius
*Etiam *Etʼ omni homini cui dedit deus diuitias, atque substantiam, potestatemque ei tribuit vt comedat ex eis, & fruatur parte sua, & lætetur de labore suo:
*multum hoc est donum dei. Non enim *satisʼ recordabitur dierum vitæ suæ, eo quod deus occupet deliciis cor eius.

CAP. VI.

Auari diuitis calamitas.

A EST & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequẽs apud hoĩes. Vir cui dedit deus diuitias & substantiam & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desyderat: nec tribuit ei potestatem deꝰ vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. hoc vanitas, &
*mala miseria *magnaʼ est. ¶Si genuerit quispiã
B cẽtũ liberos, & vixerit multos annos,
*saturetur plures dies ætatis habuerit, & anima illius non *vtaturʼ bonis substantiæ suę.
*etiam sepulturaque careat: de hoc ego pro-
*requiem nuntio quod melior illo sit abortiuus.
neq; hic Frustra enim venit, & pergit ad tene-
neq; alibi bras, & obliuione delebitur nomen e-
*.i. Oibus ius. Non vidit *solem, neque cognouit
hominibꝰ labor *distantiam boni & maliʼ. etiam si duo
ꝓ suo cu bus milibus annis vixerit ⊢ & ʼnon fue
iusq; mõ nt perfruitus bonis. nonne ad vnum
dimensus locum properant omnia? ¶*Omnia la-
est: bor hominis in ore eiusʼ: sed anima e-
*pauperi ius non implebitur. ¶Quid habet amplius sapiens à stulto? & quid *pauper, nisi vt pergat illuc, vbi est vitaʼ? ¶Melius est *videre quod cupias, quam desyderare quod nescias ʼ. sed & hoc vanitas est, & præsumptio spiritus, Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius & scitur quod homo sit, & non possit contra fortiorem se in iudicio contendere. Verba *sunt plurima multamque in disputando habentia vanitatem.

ꝓdest ꝙ scit ãbulare corã viuẽtibꝰ *frui iis q̃ in conspectu sũt, q̃ vagari animum.
*enim

CAP. VII.

Maiora se non quærenda. Fama. Domus luctus. Tristitia. Cor sapiẽtis. Correptio. Calumnia. Oratio. Patiens. Ira. Sapientia cũ diuitiis. Iustus. Omnia peccatores. Mulier.

QVid *necesse est homini maiora se quærere, cum ignoratʼ quid conducat sibi in vita sua numero dierum *peregrinationisʼ suæ, & tempore quod velut vmbra præterit? Aut quis ei poterit iudicare quid post eum futurum sub sole sit? ¶‖Melius est nomen bonum, q̃ vnguenta pretiosa, & dies mortis die natiuitatis: ¶Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuii. in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit. ¶Melior est ira risu: quia per tristitiã vultus corrigitur animus delinquentis. ¶Cor sapientium vbi tristitia est, cor stultorum vbi lætitia. ¶Melius est à sapiẽte corripi, q̃ *stultorũ adulatiõe decipiʼ: qa sicut sonitus spinarũ ardentiũ sub olla, sic risus stulti. sed & hoc vanitas. ¶*Calũniaʼ cõturbat sapiẽtẽ, & *ꝑdet robur cordis illiꝰʼ. ¶Melior est finis *oratiõisʼ q̃ principiũ. ¶Melior est patiens arrogãte. ¶Ne sis velox ad irascendũ: quia ira in sinu stulti requiescit. ¶Ne dicas, Quid putas causæ est quod priora tp̃a meliora fuere quã nũc sunt? stulta enĩ est huiuscemodi interrogatio. ¶Vtilior est sapiẽtia cũ diuitiis, & magis prodest vidẽtibus solẽ. Si cut enim protegit sapientia, sic ꝓtegit pecunia. *hoc autẽ plus habet eruditio & sapientia, ꝙ vitã tribuunt possessori suoʼ. ¶Cõsydera opera dei, ꝙ nemo possit *corrigereʼ, quẽ ille *despexeritʼ. In die bona fruere bonis, & malam diem præcaue. *sicut enim hanc sic & illam fecit deus, vt nõ inueniat homo cõtra eum iustas querimoniasʼ. *Hæc quoq;ʼ

*habet ãplius hõ quis enĩ scit *vanitatis
Pro. 22. a
*ꝙ vir audiat cãticũ stultorum
*Violẽtia *donũ perdit cor, *vl, rei, *Scientia autẽ cellior est q̃ sapientia ꝙ viuificat habẽtes se. *rectum facere. *etiã hãc è regione illiꝰ fecit deus ob id, ne inueniret hõ post illud quicquam *Omnia

vidi in diebus vanitatis meæ. Iustus perit in iustitia sua, & impius multo viuit tempore in malitia sua. ¶Noli esse iustus multum: neque plus sapias, quã necesse est, ne [=]obstupescas[)]. ¶Ne impie agas multum: & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. ¶Bonum est te [=]sustentare[)] istum, sed & ab illo ne subtrahas manum tuam: quia q timet deum, nihil negligit. ¶Sapientia confortauit sapientem, [=]super[)] decem principes ciuitatis. ¶‖Non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. ¶Sed & cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: ne forte audias seruum tuum maledicentem tibi. scit enim conscientia tua quia & tu crebro maledixisti aliis. ¶Cuncta *tentaui in sapientia. Dixi, Sapiens efficiar: & ipsa longius recessit à me multo magis quam erat: & alta profunditas, quis inueniet eam? ¶Lustraui vniuersa animo meo, vt scirem & consyderarem, & quærerem sapientiam & rationem, & vt cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium: & inueni amariorem morte mulierem, [=]quæ laqueus venatorum est[)], & sagena cor eius, et vincula sunt manus illius. q placet deo, effugiet illã qui autem peccator est, capietur ab illa, ¶ [=]Ecce[)] hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum & alterum, vt inuenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi: mulierem ex omnibus nõ inueni. Solummodo hoc inueni, quod fecerit deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Quis talis vt sapiens est? & quis cognouit solutionem verbi?

[=]destruas te
[=]apprehẽdere
[=]magis q̃
3. Re. 8. e
2. pa. 6. g.
pro. 20. b
1. ioh. 1. d
*hæc
D
[=]qa est sicut hami (vl, retia,)
[=]Vide,

CAP. VIII.

Sapientia hominis. Og regis. Tempus & opportunitas. Spiritus impii dominantes. Iusti afflicti. In lætitia viuendum. Opera dei imperuestigabilia.

Sapientia hominis lucet in vultu eius, & [=]potentissimus faciem illi9 commutabit[)]. ‖Ego os regis obseruo, & pręcepta iuramenti dei. Ne festines recedere à facie eius, neq; permaneas in opere malo: quia omne ꝙ voluerit faciet, & sermo illius potestate plenus est: nec dicere ei quisquam potest, Quare ita facis? ¶Qui custodit [=]præceptum[)], non experietur quicquã mali. ¶Tempus ad [=]responsionem[)] cor sapientis intelliget. Omni enim negotio tempus est, & opportunitas: & multa hominis afflictio: quia ignorat [=]præterita[)], & futura nullo scire potest nuntio. ¶Non est in hominis potestate prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec [=]sinitur quiescere in gruente[)] bello, neque saluabit impietas impium. ¶Omnia hæc consyderaui, & dedi cor meum in cunctis operibus q̃ fiunt sub sole: Interdum dominatur homo homini in malum suum. *Vidi impios sepultos: qui etiam cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & [=]laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. sed & hoc vanitas est[)]. ¶Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, [=]absque timore vllo filii hominum perpetrant[)] mala. [=]Attamẽ peccator ex eo quod centies[)] facit malũ & per patientiam sustentatur, [=]ego[)] cognoui ꝙ erit bonum timentibus deum qui verentur faciem eius. Non [=]fit[)] bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi vmbra transeant qui non timet faciem domini. ¶Est & alia vanitas, quæ fit super terram. sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum: & sunt impii qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. sed & hoc vanissimum iudico. ¶Laudaui igitur lætitiam, quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet & hoc solum secum auferret de labore suo in diebus vitæ suæ quos dedit ei deus sub sole. ¶Et apposui cor meum vt scirem sapientiam, & [=]intelligerem distentionem[)] quæ versatur in terra, est homo qui diebus & noctibus somnum non capit oculis. Et intellexi quod omnium operum dei nullam possit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt sub sole: & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet, etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.

A
[=]fortitudo faciei illi9 mutabitur (i. audax non est gratus,)
Pro. 17. d
[=]verbum
[=]opportunitatem faciendi
[=]præsentia
[=]relinquetur liber in
B
*Et tunc
[=]obliuioni tradi sunt in ciuitate vbi sic fecerant,
[=]ideo implentur corda filiorũ hominũ ad faciendũ
[=]Tamen vel centies peccator
[=]tamen ego
[=]erit
D
[=]viderẽ occupationes (vl, curam)

CAP. IX.

Per iustitiam operum nescit homo an amore vel odio dignus sit. Vniuersa in hilaritate. Euentus in omni re. Finis hominis insperatus. Sapientiæ cõmendatio in bello.

Omnia hæc tractaui in corde meo vt curiose intelligerem: sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu dei: & tamen nescit homo vtrũ amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta, eo quod vniuersa æque eueniãt iusto & impio, bono & malo, mũdo & immundo, immolanti victimas & sacrificia contemnenti, sicut bonus, sic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verũ dejerat. Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt, vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu in vita sua, & post hæc ad inferos deducuntur. Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam: melior est canis viuus leone mortuo. Viuentes enim sciunt se esse morituros, mortui vero nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorũ. Amor quoque, & odium, & inuidiæ simul perierũt, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur. ¶ Vade ergo, & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuũ: quia deo placent opera tua. ¶ Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Perfruere vita cum vxore quam diligis cũctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole omni tẽpore vanitatis tuæ. hæc est enim pars in vita, & in labore tuo quo laboras sub sole. ¶ Quodcunque facere potest manus tua instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. ¶ Verti me ad aliud, & vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam: sed tempus, casumque in omnibus. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehenduntur: sic capiuntur homines tempore malo, cum eis extemplo superuenerit. ¶ Hanc quoque sub sole vidi sapiẽtiam, & probaui maximam: Ciuitas parua, & pauci in ea viri, venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio. Inuentusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suã, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine: quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita? Verba sapientium audiuntur in silentio, plus quãm clamor principis inter stultos. ¶ Melior est sapientia, quã arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.

inquirerem cuncta hæc: nemo ẽ qui amorẽ aut odium nouerit: æqualis vtrisq; euentus est vnus euẽtus est quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt, vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptũ timet. insania illi enim qui sociatur ad omnes viuentes, spes est: B *eorum vanitatis *tua C sepulchrum scientiũ *etiam tempus ad eam magnas. D Sap. 6. a. sed vnicus peccator

CAP. X.

Per sapientis & stulti differentia. Stultus princeps. Fodiens foueam. Retusũ ferrum. Detractor. Stultus. Rex sapiẽs. Pigritia. Pecunia. Regi non detrahẽdũ.

Mscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti. Pretiosior ẽ sapientia & gloria, parua & ad tempus stultitia. Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius. ¶ Sed in via stultus ambulans, cũ ipse insipiens sit, ônes stultos æstimat. ¶ Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio faciet cessare peccata maxima. ¶ Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis: positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis: & principes ambulantes super terram quasi seruos. ¶ Qui fodit foueam incidet in eam: & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui scidit ligna, vulnerabitur ab eis. ¶ Si retusum fuerit ferrũ, & hoc non vt prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & post industriam sequetur sapientia. ¶ Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. ¶ Verba oris sapientis gratia: & labia insipientis præcipitabunt eum. Initium verborum eius stultitia, & nouissimum oris illius error pessi-

Sicut muscæ mortuæ fœtere faciunt vnguentum optimũ, sic homini pauli stultitiæ & gloriæ, vt sapiens

nẽpe imprudentiam quæ

tifex

simus. Stultus verba multiplicat. Ignorat homo quid ante se fuerit: & quid post se futurum sit quis ei poterit indicare? ¶Labor stultorum affliget eos: qui
D nesciunt in vrbem pergere. ¶Væ tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Beata terra, cuius rex nobilis est, & cuiꝰ principes vescuntur in tempore suo ad reficiendũ & non ad luxuriam. ¶In pigritiis humiliatur contignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus. ¶In risu faciunt panem, & vinum vt epulentur viuentes: & pecuniæ obediunt omnia. ¶In cogitatione tua regine detrahas, & in secreto cubiculi tui non maledixeris diuiti: quia & auis cæli portabit vocem, & qui habet pennas annuntiabit sententiam.

fortitudinem, & potationem. decidit negligẽtia

CAP. XI.

Benefaciendum suis diuitiis omnibus, & quocunque tempore. Lætandũ. Tristitia auferenda.

A Mitte panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa inuenies illum. Da partẽ, septem, necnon & octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram. Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit.
B Qui obseruat ventum, non seminat: & qui consyderat nubes, nunquam metet. Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compinguantur ossa in ventre prægnantis: sic nescis opera dei qui fabricator est omnium. Mane semina sementem tuam, & vespere ne cesset manus tua: quia nescis quid magis oriatur, hoc an illud: & si vtrunque simul, melius erit. ¶Dulce lumen, & delectabile oculis est videre solem. ¶Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. ¶Lætare ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorũ tuorũ, & scito ꝙ pro omnibus his adducet te deus in iudiciũ. ¶Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua. Adolescentia enim, & voluptas vana sunt.

& recordet dierum tenebrarũ, quãquàm multi sũt quicquid euenit, iu

CAP. XII.

Cogitandus deus à teneris annis. Senectutis descriptio. Commendat doctrinam suam: & adhortatur vt peregrinis doctrinis non abducamur. Deus timendus & præcepta eius seruanda.

A Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuę, & appropinquent anni, de quibꝰ dicas, non mihi placent. antequam tenebrescat sol, & lumen, & stellæ, & luna, & reuertãtur nubes post pluuiam: quando commouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi, & otiosæ erunt molentes in minuto numero, & tenebrescent videntes per foramina. Et claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis, & consurgẽt ad vocem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis. Excelsa quoq; timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locusta & dissipabitur capparis (quoniam ibit homo in domum æternitatis suę, & circuibũt in platea plangentes.) Antequã rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam. Et reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad deum qui dedit illum.
¶Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas. Cumq; esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarrauit quæ fecerat: & inuestigãs cõposuit parabolas multas. Quæsiuit verba vt illa, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos. ¶Verba sapientium, sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi, quæ per magistrorũ concilium data sunt à pastore vno. ¶His amplius fili mi ne requiras. Faciendi plures libros nullus est finis: frequens que meditatio, carnis afflictio est. Finẽ loquendi, pariter oẽs audiamus. Deũ time, & mandata eius obserua: hoc est enim oĩs hõ. & cuncta quæ fiunt, adducet deus in iudiciũ pro omni abscondito, siue bonum, siue malum sit.

dicabit esse vanitatem. vel, molestiam iuuẽtus (siue pueritia) B ob vocẽ molitricis depressam, cõsurget De excelso desyderium (vel, voluptas elõgetur cõfrigit fons aureus, C cognitionem accepta, D magistros cõgregationis monitus esto (i. ab aliis caue) doctrina que mita sermonis omnis, omne absconditũ

Canticum Canticorum Salomonis, quod hebraice dicitur Sir hasirim.

¶ Hoc canticũ totũ est mysticũ Christi erga spõsam suã ecclesiã, ac rursum spõsæ erga Christũ incomprehensibilis amoris plenissimum.

A

OSCVLETVR me osculo oris sui: qa meliora sunt vbera tua vino, fragãtia vnguẽtis optimis. Oleũ effusum nomen tuum: ideo adolescẽtulæ dilexerũt te. Trahe me: post te curremꝰ. Introduxit me rex in cellaria sua: exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum: recti diligunt te. ¶ Nigra sum, sed formasa filię Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me cõsyderare quód fusca sim, quia decolorauit me sol, filii matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam nõ custodiui. ¶ Indica mihi, quẽ diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. ¶ Si ignoras te ô pulchra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. ¶ Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea cõmorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis En-gaddi. ¶ Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. ¶ Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus: tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

*vl, amores & infra. *vt odore pcipiat. bonũ vnguentum tuum.

B

*desyderabilis (vl, grata *cortinæ, *aspexit *irati sũt

C

*propter thorim (.i. ornamenta faciei.) *propter *Thorim .i. ornamenta faciei *copher (.i. camphoræ) *trabes nostræ abiegnæ.

CAP. II.

EGo flos campi, & lilium conuallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. ¶ Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius quem desyderaueram, sedi: &

*vl, rosa ĩ saron.

Canticum canticorum.

[1]fructꝰ eius dulcis gutturi meo. Introduxit me in cellam vinariam, [2]ordinauit in me charitatem[3]. Fulcite me floribꝰ, [4]stipate[3] me malis: quia amore langueo. Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. ¶Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas, ceruosque camporum ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. ¶Vox dilecti mei, ecce iste venit saliēs in montibus, transiliēs colles. Similis est dilectus meꝰ capreæ, hinnuloque ceruorum. en ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Et dilectus meus loquitur mihi. Surge, appera amica mea, formosa mea, & veni. iam enim hyēs trāsiit, imber abiit, & recessit. Flores apparuerūt in terra, tēpus putatiōis aduenit: vox turturis audita est in terra nostra: ficus protulit grossos suos, vineæ florētes dederunt odorem suum. Surge amica mea, speciosa mea, & veni. Columba mea in [5]foraminibus[3] petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuā, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua [6]decora[3]. Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliūtur vineas, nam vinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere: similis esto dilectæ mi capreæ, hinnuloꝙ ceruorum super montes Bether.

[1] & amor vexillum eius sup me.
[2] vſ, fulcite
[3] vſ, ſciſſuris
[4] deſyderabilis

CAP. III.

IN lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Surgam*, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea. quæsiui illum, & non inueni. Inuenerunt me vigiles, qui [1]custodiunt[2] ciuitatem. Num quem diligit anima mea, vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea: te tui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. ¶Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas, ceruosque camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectā, donec ipsa velit. ¶Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut [2]virgula[3] fumi ex aromatibus myrrhę, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarii? En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. vnusquisque ensis super femur suum propter timores nocturnos. [1]Ferculum[3] fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. Colūnas eius fecit argenteas, [2]reclinatorium[3] aureum, [3]ascēsum purpureum: media, charitate constrauit[3] propter filias Ierusalem. ¶Egredimini & videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lętitiæ cordis eius.

[1] colūnæ
[1] Thalamum
[2] ſtratum coptorū
[3] ſellā purpureum, medium eius ſtrauit amore

CAP. IIII.

[1]Vam[2] pulchra es amica mea quàm pulchra es! Oculi tui columbarum[3] absq; eo quòd intrinsecꝰ latet[2]. Capilli tui sicut greges caprarum quæ[3] ascēderūt[2] de monte Galaad. Dentes tui, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes [4]gemellis fœtibus[2], & sterilis non est inter eas. Sicut [3]vitta coccinea[2] labia tua, & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genę tuæ, absque eo quòd intrinsecus latet. Sicut turris Dauid collum tuum quæ ædificata est [5]cum propugnaculis[2]. mille clypei pendent ex ea, [6]omnis armatura [2]fortium. Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, q pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. [1]Veni[2] de Libano sponsa mea, [3]veni[2] de Libano, veni: [4]coronaberis[2] de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonū, de montibus pardorū. [5]Vulnerasti[2] cor meū soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorū tuorū, & in [6]vno crine[2] colli tui. ¶Quàm [7]pulchræ sunt māmæ tuæ[2] soror mea sponsa: pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorū tuorū [8]super oia aromata. Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum sicut odor [9]thuris[2]. ¶Hortus conclusus soror mea sponsa, [10]hortus[2] conclusus, fons

[1] Thuris
[2] reclinatorium
[3] aſcēſus
[4] vſ, gemelli
[5] vſ, ſcilicet
[6] omnes clypei
[7] Mecum
[8] mecum
[9] proſpice
[10] Abſtulisti & fra
[11] vna tot
[12] que pulchri ſunt amores tui & infra
[13] Libani
[14] fons

[2] Propigsignatus, [3]Emissiones [4]tuę paradisus ma
nes

*dulcib9 lorum punicorum cum *pomorum fru
*Cepharim ctibus. *Cypri) cum nardo, nardus &
crocus, fistula, & cinnamomum cum
vniuersis lignis Libani, myrrha & aloe
*optimis aromatibus, cum omnibus *primis vnguentis). Fons
hortorum: puteus aquarum viuentiũ,
quę fluunt impetu de Libano. Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum
meum, & fluent aromata eius.

CAP. V.

A VEniat dilectus meus in hortum
suum, & comedat fructum po-
*electorũ morum *suorum. ¶ Veni in hortum meum soror mea sponsa,
messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum meum cum
melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, &
inebriamini charissimi. ¶ Ego dormio,
& cor meũ vigilat: vos dilecti mei pulsãtis, Aperi mihi soror mea, amica mea
columba mea, immaculata mea: quia
caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium. ¶ Expoliaui
me tunica mea, quomodo induar illa?
laui pedes meos, quomodo inquinabo
B illos? Dilectus meus misit manũ suam
per foramen, & venter meus intremuit
ad tactum eius. Surrexi, vt aperirem
dilecto meo: manus meæ stillauerunt
*defluxerunt myrrhã, & digiti mei *pleni sunt myrrha probatissima). Pessulum ostii mei
rha ad pessulum. aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque transierat. Anima mea *lique
*egressa facta) est vt dilectus locutus est: quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non
respondit mihi. Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me, tule-
*qd erat super me runt pallium meũ *mihi) custodes murorum. Adiuro vos filiæ Ierusalem, si
C inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei quia amore langueo. ¶ Qualis est
*præ dilectis aliis, & infra. dilectus tuus *ex dilecto) ô pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus
ex dilecto, quia sic adiurasti nos? ¶ Di-
*obrizũ. lectus meus candidus & rubicundus,
*Cincinni ei9 crispi electus ex millibus. Caput eius aurum
*fluente *optimũ). *Comæ eius sicut elatæ pal-
*vt ãnuli aurei, pleni chrysolithis mirum), nigræ quasi coruus. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident
iuxta fluenta plenissima. Genæ illius
sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis. Labia eius lilia distillantia
myrrham *primam). Manus illius *tor- *vt cãdidi ebur, obductũ
natiles aureæ, plenæ hyacinthis), Venter eius *eburneus, distinctus) saphiris. Crura illius columnæ marmoreæ,
quæ fundatæ sunt super bases *aureas). *auri obrizi.
*Species) eius vt Libani, electus vt cedri. Guttur illius suauissimum, & totus *vl, Aspectus
desyderabilis. talis est dilectus meus,
& iste est amicus meus filiæ Ierusalẽ.
¶ Quò abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus
tuus, & quæremus eum tecum?

CAP. VI.

DIlectus meus descendit in hortũ A
suum ad areolam aromatum, vt
pascatur in hortis. & lilia colligat. Ego dilecto meo, & dilectus
meus mihi, q pascitur inter lilia. ¶ Pulchra es amica mea, *suauis &) decora *sicut Thirsa
sicut Ierusalem: terribilis vt castrorum
acies ordinata. Auerte oculos tuos à B
me, quia ipsi me *auolare) fecerunt. Ca- *superbire
pilli tui sicut grex caprarum, quæ *apparuerunt) de Galaad. Dentes tui sicut greges ouium quæ ascenderunt de
lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. Sicut *cortex) mali *detonsæ sunt
punici, sic genæ tuæ *absque occultis
tuis). Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum nõ *tragmen
est numerus. Vna est colũba mea, per- *ĩtra cincinnos tuos.
fecta mea: vna est matri suæ, electa genitrici suæ. Viderunt eam filiæ, & bea- C
tissimã prædicauerunt: reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam. Quæ est
ista, *quę progreditur) quasi aurora cõ- *videtur
surgens), pulchra vt luna, electa vt sol, D
terribilis vt castrorum acies ordinata?
Descendi in hortum nucum, vt viderẽ
*poma conuallis), & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala pu- *vl, virentia ad flumen,
nica. Nesciui: anima mea *conturbauit
me propter quadrigas) Aminadab. Re- *posuit me vt sim currus
uertere, reuertere Sulamitis: reuertere
reuertere vt intueamur te.

CAP. VII.

QVid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quàm
Pulchri sunt gressus tui in
calceamentis, filia principis. Iuncturæ feminum tuorum, sicut
monilia quæ fabricata sunt manu artificis. Vmbilicus tuus crater *tornati-

=r otūdus, =tempera mēto(vl, potu, =.i. semp plenus.) =Bath-rab bim. B =vl, coccinum: =vl, ligata in plicas. *Ista =ramos C =qd dela bit ī ami cū meum suauiter, & facit vt labia veterum loquantur. =desyderium D =vl, amores meos. =oēs fructus opti mi,

lis), nunquam indigens =poculis), Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus liliis. Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta =filiæ multitudinis). Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Caput tuum vt =Carmelus): & comæ capitis tui, sicut purpura regis =iuncta canalibus). Quàm pulchra es, & quàm decora charissima in deliciis. ¶*Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris. Dixi, Ascendam in palmam, & apprehendam =fructus) eius: & erunt vbera tua sicut botri vineæ: & odor oris tui sicut odor malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, =dignum dilecto meo ad potandum, labiisque, & dentibus illius ad ruminandum). ¶Ego dilecto meo, & ad me =conuersio) eius, Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerūt mala punica: ibi dabo tibi =vbera mea, Mandragoræ dederunt odorē. In portis nostris =omnia poma) noua & vetera dilecte mi seruaui tibi.

CAP. VIII.

A *tanquā

QVis mihi det te * fratrem meum, sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, etiam me nemo despiciat? Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ. Ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorū granatorum meorum. Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. ¶Adiuro vos filiæ Ierusalem, B ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit. Quę est ista, quæ ascendit de deserto, ►deliciis affluens), innixa super dilectum suum? =peperit te sub arbore malo suscitaui te: ibi =corrupta est) mater tua, ibi violata est genitrix tua. ¶Pone me vt signaculum C =.i. firma & cōstās, =prunę eius, pru-

poterunt extinguerē charitatem, nēc flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, =quasi nihil despiciet eum). ¶Soror =nostra) parua, & vbera non habet. quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? si murus est, ædificemus super eam =propugnacula) argentea: si ostium est, =compingamus illud) tabulis cedrinis. ¶Ego murus: & vbera mea sicut =turris, ex quo facta sum) coram eo quasi pacem reperiens. ¶Vinea fuit =Pacifico, in ea quæ habet populos), tradidit eam custodibus, =vir affert) pro fructu eius mille argenteos. ¶Vinea mea coram me est. ¶Mille =tui Pacifice), & ducenti his qui custodiunt fructus eius. ¶Quæ habitas in hortis, =amici) auscultant, fac me audire vocem tuam. ¶Fuge dilecte mi, & assimilare capreę hinnulôque ceruorum super montes aromatum.

næ ignitę & flāmæ dñi (.i. vehementissimæ.) =cōtēnendo cōtemnent eum (.i. nihil pficiet.) =est nobis =vl, palatia =muniamus eam =turres: tunc fui =ipsi Salomoni in Baal-hamon: =vt singuli referrēt =tibi ô Salomon, =vl, socii

Liber Sapientiæ.

CAP. I.

Quomodo deus quærendus, & à quibus inueniatur. De spiritu sancto. Murmuratio vitāda & detractio. Mors. Iustitia perpetua.

A DILIGITE IVstitiam, qui iudicatis terram. ‖ Sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illū: quoniam inuenitur ab his qui non tentant illum: apparet autem eis qui fidem habent in illum. peruersæ enim cogitationes separant à deo: probata autem virtus corripit insipientes. quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. ¶‖Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictū, B & auferet se à cogitationibus quę sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. Benignus est enim spiritus sapientiæ, & non libe-

Isa. 56. 2.

Iere. 4. 6.

rabit maledicum à labiis suis: quoniam renum illius testis est deus, & cordis illius scrutator est verus, & linguæ eius auditor. Quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum: & hoc quod continet omnia, [a]scientiâ habet vocis[b]. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impii interrogatio erit: sermonum autem illius auditio ad eum veniet ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. ¶Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem quod mentitur, occidit animam. ¶Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionē in operibus manuum vestrarum. Quoniam deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Creauit enim vt essent omnia: & [a]sanabiles[b] fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum terra. ¶Iustitia enim perpetua est, & immortalis: iniustitia autem, mortis est acquisitio. impii autem manibus & verbis accersierunt illam: & æstimantes illam amicam, defluxerūt, & sponsiones posuerunt ad illam: quoniam [c]morte[d] digni sunt qui sunt ex parte illius.

[a]cognitionem habet sapientiæ.

C

D

[a]vt salutē consequerentur

CAP. III.

Verba impiorum de hominis fine. Consilium Iudæorum aduersus Christum.

A

Dixerunt enim impii cogitantes apud se non recte, Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam si non fuerimus: quoniam fumus, afflatus est in naribus nostris: & sermo, [a]scintillæ[b] ad commouendum cor nostrum: [a]quia[b] extincta, cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tanquā mollis aer, & transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est à radiis solis & à calore illius aggrauata: & nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriā habebit operum nostrorum. ||Vmbræ enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo reuertitur. ||Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso, & vnguētis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo vestrum exors sit luxuriæ nostræ: vbiq; relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. ||Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo nostra, lex iniustitię. quod enim infirmum est, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiam dei habere, & filium dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarū. Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniā dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ eius. Tāquam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se à viis nostris tanq̄ ab immūditiis, & pręfert nouissima iustorū, & gloriatur patrē se habere deum. Videamus ergo si sermōes illius veri sint, & tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. ||Si enim est verus filius dei, suscipiet illum, & liberabit illū de manu contrariorū. Contumelia & tormento interrogemus eū, vt sciamus [a]reuerentiā[b] eius, & probemus patientiam illius. ||Morte turpissima cōdemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius. Hæc cogitauerunt, & errauerūt: excæcauit enim illos malitia eorum. Et nescierunt sacramenta dei, neque mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem animarū sanctarum. ||Quoniā deus creauit hominē inexterminabilē, & ad imaginem simi-

[a]scintilla [b]qua

1.Pa.19.d

B

Isa.56.d.

Mat.27.c

C

Matt.27.e

D

[a]mansuetudinem

Iere.21.d

Gen.1.d. 2.b.5.a. eccl'i.17 a

Gen,3, a. litudinis suæ fecit illum. ‖Invidia autem diaboli mors introiuit in orbē terrarum, imitantur autem illū, qui sunt ex parte illius.

CAP. III.

☞ Martyrum fœlicitas, Impiorum præmia.

A ‖Justorum autem animæ in manu
Deu,33.a. dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori: & existimata est afflictio, exitus illorum. Et ab itinere iusto abierunt in exterminium, & quod à nobis est iter exterminii: illi autem sunt in pace. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. Et in paucis vexati, in multis bene disponētur: quoniam deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti
B hostiam accepit illos, & in tempore e-
Matt,13,f. rit respectus illorum. ‖Fulgebunt iusti, & tanq; scintillæ in arundineto discurrent. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit dominus illorum in perpetuum. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem, & fideles in dilectione acquiescent illi: quoniam donum & pax est electis eius. ¶Impii autem secundū quæ cogitauerunt, correptionem habebunt: qui neglexerunt iustum, & à domino recesserunt. Sapiē
C tiam enim, & disciplinam qui abiicit, infelix est: & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inutilia opera eorum. Mulieres eorum insensatæ sunt, & nequissimi filii illorū. Maledicta creatura eorum: quoniam fœlix est sterilis & incoinquinata quæ nesciuit thorum in delicto, habebit fructū in respectione animarum sanctarum, & spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus deū nequissima. dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo dei acceptissima. Bonorum enim laborū gloriosus est fructus, & quæ non concidit
D radix sapientiæ. Filii autem adultero-
Imperfecti rum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et si quidem longe vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem. Nationis enim iniquæ, diræ sunt consummationes.

CAP. IIII.

☞ De casta generatione fidelium. *Non æstimanda senectus* annorum numero. Impiorum condemnatio, & iustorum mors.

Quàm pulchra est casta genera-A tio cum claritate, immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud deum nota est, & apud homines. Cum præsens est, imitantur illam: & desyderant eam cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triūphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens. Multigena autē impiorū multitudo nō erit vtilis, & adulterinæ plātationes nō dabunt radices altas, nec stabile firmamentū collocabunt. Et si in ramis in tempore germinauerint: infirmiter posita, *à vento* cō mouebuntur, & à nimietate ventorū eradicabuntur. Confringentur enim B rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filii qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua. Iustus autem si morte prēoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero cōputata: cani autem sunt sensus hominis, *& ætas senectutis, vita immaculata.* Placens deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Fascinatio enim nugacitatis obC scurat bona, & inconstantia concupiscentię transuertit sensum sine malitia. Consummatus in breui expleuit tempora multa. placita enim erat deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum. populi autem videntes, & *non* intelligentes, nec ponentes in prærcordiis talia, Quoniam gratia dei & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, & iuuentus celerius cō summata longam vitam iniusti. Vide-

D bunt enim finem sapientis, & non intelligēt quid cogitauerit de illo deus, & quare munierit illum dominus. Videbunt enim, & contemnēt eum: illos autem dominus irridebit, & erūt post hæc dicentes sine honore, & in contumeliam inter mortuos in perpetuum: quoniam dissumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos à fundamētis, & vsque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum periet. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex aduerso iniquitates ipsorum.

CAP. V.

Constantia iustorum contra persecutores, & horum gemitus & pœnitentia. Spes impiorum vana. Sanctorū beatitudo. Armatura Christi ad iudicium:

A TVnc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabūtur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis gementes præ angustia spiritus: dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes, dicētes, Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios dei, & inter sanctos sors illorū est. Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles,

B viam autē domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tāquam vmbra, & tanquam nuntius percurrens: & tanquam nauis quę pertransit fluctuantem aquā: cuius, cū præterierit, non est vestigiū inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus: aut tanquā auis quæ transuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius, sed tantum sonitus alarum verberans leuem ventum: & scindens per vim itineris aerem, commotis alis transuolauit, & post hoc nullum signum inuenitur itineris illius. aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum: diuisus aer continuo in se recluſus est, vt ignoretur transitus illius: sic & nos nati continuo defuimus esse, & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. C

¶Talia dixerunt in inferno hi qui peccauerunt: quoniam spes impii tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur: & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur: & tanquam fumus qui à vento diffusus est: & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis. Prou. 21. a

¶Iusti autem in perpetuum viuent, & apud dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud altissimū. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu domini, quoniā dextera sua reget eos, & brachio sancto suo defendet illos. Accipiet armatu- D ram, zelus illius & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum, sumet scutum inexpugnabile æquitatem: acuet autem diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contrà insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum, & tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et à petrosa ira plenæ mittentur grandines, extandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos ibit spiritus virtutis, & tanquam turbo venti diuidet illos: & ad eremum perducet omnem terram iniquitas illorum, & malignitas euertet sedes potentium.

CAP. VI.

Magnates ad iustitiam & sapientiam hortatur. Sapientia se offert quærentibus se. Rex sapiens, populi stabilimentum. A

MElior est sapientia, quàm vires, & vir prudēs, quàm fortis. Audite ergo reges, & intelligite, discite iudices finium terræ. Præbete aures vos qui continetis multitudines: & placetis vobis in turbis nationum: ¶quoniam data est à domino potestas vobis, & virtus ab altis- Eccles. 9. d Rom. 13. a

simo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius non recte iudicastis, nec custoditis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem dei ambulastis, Horrende & cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt, fiet. Exiguo enim cõceditur misericordia: potentes autem
Deu.10.d potenter tormenta patientur. ‖ Non eñ
2.Pa.19.c subtrahet personam cuiusquã deus, qui
Iob.34.b est omnium dominator, nec verebitur
Eccl.35.b magnitudinem cuiusquam, quoniã pu-
Rom.2.b. sillum & magnum ipse fecit, & æqualiter
Galat.2.b cura est illi de omnibus. Fortioribꝰ
Ephe. 6.b autem fortior instat cruciatio. Ad vos
Coloss.3.b ergo reges sunt hi sermones mei, vt dis-
Act.10.e catis sapientiam, & non excidatis. Qui
1.Petr.1.c enim custodierint iustitiam, iuste iudicabuntur: & qui didicerint iusta, inuenient quid respondeant. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam. Clara est, & quę nunquam marcescit sapientia, & facile
C videtur ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: assidentẽ enim illam foribus suis inueniet. Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus: & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit. Quoniã dignos se, ipsa circuit *quærens*, & in viis ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ, dilectio est: & dilectio, custodia legum illius est: custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est: incorruptio autẽ, facit esse proximum deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuũ.
D Si ergo delectamini sedibus, & sceptris ô reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis. diligite lumen sapientiæ omnes qui præestis populis. Quid est autem sapientia, & quemadmodum facta sit, referam: & non absco dam à vobis sacramenta dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, & non præteribo veritatem: neque quidem cum inuidia tabescente iter habebo: quoniam talis non erit particeps sapientiæ. Multitudo autem sapientium, sanitas est orbis terrarum: & rex sapiens stabilimentum populi est. Ergo accipite disciplinam per sermones meos, & proderit vobis.

CAP. VII.

Eadem omnium conditio, Sapiẽtiæ commendatio.

A SVm quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conuenientes. Et ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum, & curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. ¶ Propter hoc optaui, & datus est mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapiẽtiæ, & præposui illam regnis & sedibus & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. ‖ nec comparaui illi lapi- Iob.28.c
dem pretiosum: quoniam omne aurum
B in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem, & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. ‖ Vene- 3.Reg.3.b
runt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius, & lætatus sum in omnibus quoniam antecedebat me ista sapientia, & ignorabam quoniam horum omnium mater est. Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo. Infinitus eñ thesaurus est hominibus: quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ dei, propter disciplinæ dona cõmendati. Mihi autem dedit deus dice-
C re ex sententia, & præsumere digna horum, quę mihi dantur: quoniam ipse & sapientiæ dux est, & sapientium emendator. in manus enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientiæ disciplina, ipse enim

dedit mihi horũ quæ sunt, scientiã veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & mutationem omnium, morum mutationes, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes
arborũ, hominum, differentias [a]virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunq; sunt absconsa & improuisa, didici. Omnium
D enim artifex docuit me sapientia. Est enim in illa spiritus intelligẽtiæ, sanctus, multiplex, vnicus, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat be
nefacere, humanus, benignus: stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus: intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia, attingit autem vbique propter suam munditiam. Vapor est enim virtutis dei, & emanatio quę
dam est claritatis omnipotẽtis dei syncera: & ideo nihil inquinatum in eam
Heb.1.a incurrit. Candor est enim lucis ęternę, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit vna, omnia potest: & in se permanens omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos dei & prophetas constituit. Neminem enim diligit deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Est enim hæc speciosior sole, & super omnem dispositionẽ stellarum, luci comparata inueniturprior.
illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia.

CAP. VIII.

Perseuerat in laudibus sapientiæ. Castitas non nisi à deo.

A Attingit ergo à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hanc amaui & exquisiui eam à iuuentute mea, & quęsiui in sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formulæ illius. Generositatem illius glorificat, contubernium habens dei, sed & omnium dominus dilexit illam. doctrix enim est
inuẽtrix disciplinæ dei, & [b]electrix operũ illius. Et si diuitiæ appetuntur in vita: quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia? Si autem sensus operatur: quis horum quæ sunt, magis quàm illa est artifex? Et si iustitiam quis diligit: labores huius magnas habent virtutes B sobrietatem enim, & sapientiam docet & iustitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Et si multitudinem scientiæ desyderat quis, scit pręterita, & de futuris æstimat: scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum: signa & monstra scit antequam fiant, & euentus temporum & seculorum. Proposui ergo hanc adducere mihi ad conuiuãdum. sciens quoniam mecum cõmunicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædii mei. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores iuuenis: & acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me, tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinantem me plura, manus ori suo impo
nent, Præterea habebo per hanc, immortalitatem: & memoriam æternam his qui post me futuri sunt, relinquam. Disponam populos: & nationes mihi erunt subditæ. Timebunt me audiẽtes reges horrendi: in multitudine videbor bonus: & in bello fortis. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. non enim habet amaritudinem cõuersatio illius, nec tędium cõuictus illius, sed lætitiam & gaudium. Hęc cogitans apud me, & commemorans in corde
meo quoniam immortalitas est in co- D
gnatione sapiẽtiæ, & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuũ illius honestas sine defectione, & in certamine loquelæ illius sapientia, & præclaritas in communicatione sermonũ ipsius: circuibam quęrens, vt mihi illã assumerem. Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam, Et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Et vt sciui quoniam aliter non possem esse continens nisi deus det, & hoc ipsum erat summa sapientia, scire cuius esset hoc donum: adii dominũ, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis pręcordiis meis,

CAP. IX.

Oratio Salomonis pro sapientia habenda.

A DEus patrum meorum, & domine misericordiæ qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominē, vt dominaretur creaturæ quæ à te facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudiciū iudicet: da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis: quoniam seruus tuus sum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad
B intellectum iudicii & legum. Et si quis erit consummatus inter filios hominū, si ab illo abfuerit sapientia tua in nihilum computabitur. ‖Tu eligisti me re-
1. Pa.28.b 2. Par.1.b gem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum, & filiarū, & dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ altare, similitudinē tabernaculi sancti tui quod
Prou.8.c. Johan.1.a præparasti ab initio: ‖& tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitū oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. Mit
C te illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuę, vt mecum sit & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit apud te. scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobrie & custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea, & disponam populū tuum iuste, & ero dignus
Isa.40.d. Rom.11.d 1. Cor.2.d sedium patris mei. ‖Quis enim hominū poterit scire consiliū dei aut quis poterit cogitare quid velit deus? Cogitationes enim mortalū timidæ, & incer
D tæ prouidentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animā: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantē. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt: & quæ in prospectu sunt inuenimus cū labore. Quæ autē in cælis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuū quis sciet, nisi tu dederis sapiētiam, & miseris spiritū sanctū tuum de altissimis: & si correctę sint semitę eorū qui sunt in terris, & quę tibi placent didicerint homines? Nam per sapientiam sanati sunt, quicunque placuerunt tibi domine à principio.

CAP. X.

Sapientiæ laus à liberatione eorum quos ab initio hucusque sanauit.

HAEc, illum qui primus formatus A est à deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo. ‖Et eduxit illum de limo terræ. ‖& de- Gene.1.d dit illi virtutem continēdi omnia. Ab Gene.2.b hac vt recessit iniustus in ira sua, ‖per Gene.4.b iram homicidii fraternitatis deperiit. Gene.7.b Propter quod ‖cum aqua deleret terrā, sanauit iterum sapientia, per contemptibile lignum iustum gubernans. ‖Hęc Gene.11.a & in consensu superbiæ, cum se nationes extulissent, sciuit iustum, & conseruauit sine querela deo, & in filii misē ricordiam fortem custodiuit. ‖Hæc, in- Gen.19.c stum à pereuntibus impiis liberauit fu B gientem, descendente igne in pentapolim: quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria stans figmentum salis. Sapiētiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapsi sunt vt ignorarent bona: sed & insipiētiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, vt in his quæ peccauerūt, nec latere potuissent. Sapientia autem hos qui se obseruant, à doloribus liberauit. ¶‖Hæc autem, profugū iræ fratris iustū Gen.28.b deduxit per vias rectas, & ostēdit illi regnū dei, & dedit illi scientiā sanctorū, C honestauit illū in laboribus, & cōpleuit labores illius. In fraude circūuenientū illum affuit illi, & honestum fecit illū. Custodiuit illum ab inimicis, & à seductoribus tutauit illū, & certamen forte dedit illi vt vinceret, & sciret quoniam omnium potentior est sapientia. ¶‖Hęc Gen.37.f venditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit: descēditq; cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, & potentiam aduersus eos qui eum deprimebant. & mendaces ostendit qui maculauerunt illum, & dedit illis claritatem æternam. ¶‖Hæc, populum iustum, & semen sine Exod.1.b querela liberauit à nationibus quæ illum opprimebant. ‖Intrauit in animā Exod.3.b serui dei, & stetit contra reges horren D dos in portentis & signis. Et reddidit

iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem. ‖ & transtulit illos per
Exo.14.c Psal.77.b mare rubrũ & trãsuexit illos p aquã nimiam. Inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum
Exod.12,c & 15.2. eduxit illos. ‖ Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt domine nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter. quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.

CAP. XI.

A ℣. Deus misericors. Nihil sine deo stabile.

Exo.16.a.

Direxit ‖ opera eorum in manibus prophetæ sancti. Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabãtur: & in locis desertis fixerunt
Exo.17.c. Nũc.20.b castas. ‖ Steterunt contra hostes, & demimicis se vindicauerunt. ‖ Sitierunt & inuocauerunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro. Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum, à defectione potus sui: in eis, cum abundarent filii Israel, lætati sunt. Per hæc, cum illis deesset, bene cum illis actum est. Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis humanum sanguinem dedisti iniustis. Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam insperate: ostendẽs
B per sitim quæ tunc fuit, quemadmodũ tuos exaltares, & aduersarios illorum negares. Cum enim tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam accipientes. scierunt quemad*modum* cũ ira iudicati impii tormenta paterentur. Hos quidem tanquam pater monens probasti: illos autem tanquam durus rex interrogans condemnasti. Absentes enim, & præsentes similiter torquebãtur. Duplex enim illos acceperat tẽdiũ, & gemitus cũ memoria præteritorum. Cum enim audirent per sua tormenta bene secum agi, commemorati sunt dominum admirantes in fine exitus. Quẽ enim in expositione praua proiectũ deriserãt, in finẽ euentus mirati sunt: nõ similiter iustis faciens, pro cogitationibus autem insensatis iniquitates il-
C lorum. Quòd quidam errantes colebãt mutos serpentes, & bestias superuacuas, immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam: vt scirent quia per quæ peccat quis, per hęc & torquetur. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generi ira plenas, aut ignotas bestias, aut vaporem igneum spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrẽdas ab oculis scintillas emittentes: quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere. Sed & sine his vno spiritu poterant occidi persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispergi per spiritũ virtutis tuæ: sed omnia in mensura & numero & pondere disposuisti. Multũ D enim valere tibi soli supererat semper: & virtuti brachii tui quis resistet? Quoniam tanquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram. Sed misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas *peccata hominum propter pœnitentiam*. Diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti aut fecisti. Quomodo autem posset aliquid permanere, ni si tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur? Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt omnes qui amas animas.

CAP. XII.

℣. Quàm sit in omnibus benignus dominus. *Cum deo non contendendum. Dat deus locum pœnitentiæ.*

A Quàm bonus, & suauis est domine spiritus tuus in omnibus: ideoq; eos qui exertant partibus, corripis, & de quibus peccant, admones & alloqueris, vt relicta malitia, credant in te domine. Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebãt per medicamina, & sacrificia iniusta, & filiorũ suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & deuoratores sanguinis, & authores parẽtes animarum inauxiliatarum perde-

re voluisti à medio sacramento tuo per manus parentum nostrorum, vt dignã perciperent peregrinationem puerorũ dei, quæ tibi omnium charioreſt terra. Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus
B tui vespas, vt illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis, aut bestiis sæuis, aut verbo duro simul exterminare: sed partibus iudicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans quoniam nequã est natio eorum. & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem: veniam dabas peccatis illorũ. Quis enim dicet tibi, Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis in conspectum tuum venietvindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes quas tu fecisti? Nec enim est alius
2.Pat.5.b deus q̃ tu, cui cura est de omnibus, vt ostendas quoniam non iniuste iudicas iudicium. Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos
C perdidisti. Cũ ergo sis iustus, iuste omnia disponis: ipsum quoque qui nõ debet puniri, condemnas, & exterum æstimas à tua virtute. Virtus enim tua iustitiæ initium est: & ob hoc q̃ omnium dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute cõsummatus, & horum qui te nesciunt, audaciã traducis. Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Subest enim tibi cum volueris, posse. Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum, & bonæ spei fecisse filios tuos: quoniam das locum in peccatis pœnitentię. Si enim inimicos seruorũ tuorũ, & debitos morti, cũ tãta cruciasti attẽtione, & liberasti, dãs tẽpus & locũ per q̃ posset mutari à malitia, cũ quãta
D diligẽtia iudicasti filios tuos, quorũ patrẽtibus iuramẽta & cõuentiones dedisti bonarum promissionum? Cum ergo das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, vt bonitatem tuam cogitemus iudicantes: & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiam tuã. vnde & illis qui in vita sua insensate & iniuste vixerunt, per hęc quæ coluerunt, dedisti summa tormẽta. Etenim in erroris via diutius errauerunt, deos æstimantes hæc quæ in animalibus sunt superuacua, infantium insensatorum more viuentes. Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicio in derisum dedisti. Qui autẽ ludibriis increpationis non sunt correcti: dignũ dei iudicium experti sunt. in his enim quæ partiebãtur, moleste ferebant, in quibus patientes indignabãtur, per hæc quos putabãt deos, in ipsis cũ exterminarẽtur videtes, illum quem olim negabãt se esse, verum deũ agnouerunt propter quod & finis condemnationis eorum veniet super illos.

CAP. XIII.

VAnos eos esse ostẽdit, qui deũ ex suis operibus non possunt cognoscere, Creator per creaturas cognoscendus. Infœlicitas idololatrarum, inuehitur in cultores idolorum.

VAni autem sunt omnes homines, A in quibus non subest scientia dei & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex, sed autignem, aut spiritũ, aut citatũ aerem, aut gyrũ stellarũ, aut nimiã aquã, aut solem & lunã, rectores orbis terratũ deos putauerunt. Quorum & si specie delectati deos putauerunt: sciant quanto his dominator eorũ speciosior est. speciei enim generator hæc omnia cõstituit. Aut si virtutẽ, & opera eorũ mirati sũt: intelligãt ab illis quoniã q hęc fecit, fortior est illis. à magnitudine enĩ speciei, & creaturæ: cognoscibiliter po B terit creator horũ videri. sed tamẽ adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant, deũ querẽtes, & volẽtes inuenire. Etenim cũ in operibus Rom.1.c illius cõuersentur: inquirunt, & persuasum habẽt quoniã bona sunt quæ videtur. Iterũ autẽ nec his debet ignosci, si enim tãtũ potuerũt scire, vt possent æstimare seculũ: quomodo huius dominũ nõ facilius inuenerũt? Infœlices autẽ sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt deos opera ma-

nuum hominum, aurũ & argẽtũ, artis inuentionẽ, & similitudines animaliũ, aut lapidẽ inutilem opus manus anti-
Isa,44.b. quæ, ‖Aut si quis artifex faber de sylua
C lignũ rectũ secuerit, & huius doctè era dat omnẽ corticẽ, & arte sua vsus diligenter fabricet vas vtile in cõuersationem vitæ, reliquiis autem huius operis ad præparationẽ escæ abutatur: & reliquum horũ quod ad nullũ vsum facit lignũ curuũ, & verticibus plenũ sculpat diligenter per vacuitatẽ suam, & per scientiã suę artis figuret illud, & assimilet illud imagini hominis, aut alicui ex animalibꝰ illud cõparet, perliniens rubrica, & rubicundũ faciẽs fuco colorẽ illius, & omnem maculã quę in illo est perliniens: & faciat ei dignã habitationẽ, & in pariete ponẽs illud, & confirmans ferro, ne forte cadat, ꝓspiciens illi, sciens quoniã non potest adiuuare se. imago enim est, & opus est illi adiutoriũ. Et de substantia sua, & de
D filiis suis, & de nuptiis votũ faciẽs inquirit. Non erubescit loqui cũ illo qui sine anima est: & pro sanitate quidem infirmũ deprecatur, & pro vita rogat mortuum. & in adiutoriũ inutilem inuocat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest, & de acquirẽdo, & de operando, & de omniũ rerum euentu petit ab eo qui in omnibus est inutilis.

CAP. XIIII.

Idolum maledictum, & fabricator eius. Idolo vnde traxerint originem. Quæ mala procedant ex idololatria.

A ITerum alius nauigare cogitãs, & ꝑferos fluctus iter facere incipiens, ligno portante se fragilius lignũ inuocat. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex sapien-
Exo,14.d tia fabricauit sua. ‖Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernat: quoniam dedisti & in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam, ostendens quoniam potens es ex omnibus sanare, etiam si sine rate aliquis adeat mare. Sed vt non essent vacua sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam & exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Sed & ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit seculo semen natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata. Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. Per manus autem quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cũ esset fragile, deus cognomina- B
tus est. Similiter autem odio sunt deo, impius & impietas eius. Etenim quod factum est, cum illo qui fecit, tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ dei in odiũ factæ sunt, & in tentationem animis hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Initium enim fornicationis, est exquisitio idolorum: & adinuentio illorum, corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio. neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum aduenit in orbem terrarum: & ideo breuis illorum finis est inuentus. A cerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem: & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua cõsuetudine, hic error tãquam lex custoditus est & tyrannorũ imperio colebantur figmenta. Et hos quos in palàm homines honorare non poterant, propter hoc ꝙ lõge essent, C
è longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt: vt illum qui aberat, tanquam præsentem colerent sua solicitudine. Prouexit autem ad horum culturam & hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim volens plus placere illi qui se assũpsit, elaborauit arte sua, vt similitudinẽ in melius figuraret. Multitudo autẽ hominũ adducta ꝑ speciẽ operis, eũ qui ante tẽpus tanquam homo honoratus fuerat, nunc deum æstimauerunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniã aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapidibus, & lignis imposue-

runt. Et non sufficerat errasse eos circa dei scientiam, sed & in magno viuentes inscientiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant. Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniæ plenas vigilias habentes: neque vitam, neque nuptias mundas iam custodiunt, sed & alius alii per inuidiam occidit, aut adulterans contristat: & omnia commista sunt, sanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio & periurium, tumultus bonorum, dei immemoratio, animarum inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum incōstātia, inordinatio mœchiæ, & impudicitiæ. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium & finis. Aut enim dum lætantur, insaniunt: aut certe vaticinantur falsa, aut viuunt iniuste, aut peierant cito. Dum enim confidunt in idolis q̄ sine anima sunt, male iurantes noceri se non sperant. Vtraque ergo illis euenient digne, quoniam male senserunt de deo, attendentes idolis & iurauerūt iniuste in dolo contemnentes iustitiā Nō enim iurantium est virtus, sed peccantium pœna perambulat semper iniustorum præuaricationem.

CAP. XV.

Vox fidelium qui dei misericordiā laudāt, cuius gratia non seruiūt idolis. Subsannatio idololatrarum.

TV autem deus noster, suauis & verus es, patiens & in misericordia disponens omnia. Etenim si peccauerimus, tui sumus scientes magnitudinem tuam: & si non peccauerimus, scimus quoniam apud te sumus computati. Nosse enim te, consummata iustitia est: & scire iusticiam, & virtutem tuam, radix est immortalitatis. Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec vmbra picturæ labor sine fructu, & effigies sculpta per varios colores, cuius aspectus insensato dat cōcupiscētiā & diligit mortuæ imaginis effigiē sine anima. Malorum amatores digni sunt morte, qui spem habent in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt & qui colūt. ‖Sed & figulus mollē terrā premens, laboriose fingit ad vsus nostros vnumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ munda sunt in vnum vasa, & similiter quæ his sunt contraria. horum autem vasorum quis sit vsus, iudex est figulus. Et cū labore vano deum fingit de eodem luto ille qui paulo ante de terra factus fuerat, & post pusillum reducit vnde acceptus est, repetitus animæ debitum quā habebat. Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam breuis illi vita est, sed concertatur aurificibus & argentariis: sed & ærarios imitatur, & gloriam præfert, quoniam res superuacuas fingit. Cinis est enim cor eius, & terra supervacua spes illius, & luto vilior vita eius: quoniam ignorauit qui se finxit, & qui inspirauit illi animam quæ operatur, & qui insufflauit ei spiritum vitalē. Sed & æstimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ cōpositam ad lucrum, & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere. Hic enim scit se super omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vasa, & sculptilia fingit. Omnes enim insipientes, & infœlices supra modum animæ superbi sunt, inimici populi tui, & imperantes illi: quoniam omnia idola nationum deos æstimauerunt, ‖qui- Psal. 113. b
bus neque oculorum visus est ad vi- Psal. 113. d.
dendum, neque nares ad percipiendū spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractādum, sed & pedes eorū pigri ad ambulādū. homo enim fecit illos: & qui spiritum mutuatus est, is finxit illos. Nemo enim sibi similem homo poterit deum fingere. Cum enim sit mortalis, immor tuum fingit manibus iniquis. Melior enim est ipse his quos collit: quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis, illi autem nunquam. Sed & animalia miserrima colunt: insensata enim comparata his, illis sunt deteriora. Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicere. Effugerunt autē dei laudem, & benedictionem eius.

CAP. XVI.

Pœna idololatrarū. Iudicia dei. Mā. Non in solo pane viuit homo.

PRopter hæc & his similia passi sunt digne tormenta, & per multitudinem bestiarum exterminā-

ti sunt. Pro quibus tormentis bene dis-
Nũe.11.g posuisti populum tuum ‖ quibus dedisti
concupiscentiam delectamenti sui no-
uum saporem, escam parans eis ortygo
metram: vt illi quidem concupiscen
tes escam propter ea quæ illis ostensa
& missa sunt, etiam à necessaria concu
piscentia auerterentur. Hi autẽ in bre-
ui inopes facti, nouam gustauerunt es-
cã. Oportebat enĩ illis sine excusatione
quidem superuenire interitum exercen
tibus tyrannidem: his autẽ tantũ osten
dere quẽadmodum inimici eorum ex-
Nu.21.b. terminabantur. ‖ Etenim cũ illis super-
uenit sæua bestiarum ira, morsibus per
uersorum colubrorum exterminaban-
tur. Sed non in perpetuum ira tua per-
mansit, sed ad correptionem in breui
turbati sunt, signum habentes salutis
ad commemorationem mandati legis
tuæ. Qui enim conuersus est, non per
hoc quod videbat sanabatur, sed per
B te omnium saluatorem. in hoc autem
ostendisti inimicis tuis quia tu es qui
Exo.10.a. liberas ab omni malo. ‖ Illos enim lo-
8.f. custarum, & muscarũ occiderunt mor
apoc.9.b sus, & non est inuenta sanitas animę il
lorum: quia digni erant ab huiusmodi
exterminari. Filios autẽ tuos, nec dra-
conum venenatorum vicerunt dentes.
misericordia enim tua adueniens sana
bat illos. In memoria enim sermonum
tuorum exterminabantur, & velociter
sanabantur, ne in altam incidentes o-
bliuionem non possent tuo vti adiuto-
rio. etenim neque herba, neque malag
ma sanauit eos, sed tuus domine sermo
Deut.32.f qui sanat omnia. ‖ Tu es enim domine,
1.reg.2.a qui vitæ & mortis habes potestatem,
tobi.13.a, & deducis ad portas mortis & redu-
cis: homo autem occidit quidem per
malitiam animam suam, & cum exie-
rit spiritus, non reuertetur, nec reuo-
cabit animam quæ recepta est. sed tu-
am manum effugere impossibile est.
Exod.9.e ‖ Negantes enim te nosse impii, per
C fortitudinẽ brachii tui flagellati sunt:
nouis aquis, & grandinibus, & plu-
uiis persecutionem passi, & per ignẽ
consumpti. Quod enim mirabile e-
rat: in aqua, quę omnia extinguit, plus
ignis valebat. vindex est enim orbis
iustorum. Quodam enim tempore man
suetabatur ignis, ne comburerentur
quæ ad impios missa erant animalia:
sed vt ipsi videntes, scirent quoniam
dei iudicio patiuntur persecutionem.
Et quodam tempore in aqua supra vir-
tutem ignis exardescebat vndique, vt
iniquam terræ nationem extermina-
ret. ‖ Pro quibus angelorum esca nu- Exo.16.c
triuisti populum tuum, & paratum nũe.11.b.
panem de cælo præstitisti illis sine la psal.77.c
bore, omne delectamentum in se ha- ioh.6.d
bentem, & omnis saporis suauitatem.
Substantia enĩ tua dulcedinẽ tuã quã
in filios habes ostendebat: & deserui-
ens vniuscuiusque voluntati, ad quod
quisque volebat conuertebatur. ‖ Nix Exo.9.e.
autem, & glacies sustinebãt vim ignis,
& non tabescebant: vt scirent quoni- D
am fructus inimicorum exterminabat
ignis ardens in grandine & pluuia
coruscans. Hoc autem iterum, vt nu-
trirentur isti, ignis etiam suæ virtutis
obitus est. Creatura enim tibi factori
deseruiens, exardescit in tormentum
aduersus iniustos: & lenior fit ad be-
ne faciendum pro his qui in te con-
fidunt. Propter hoc & tunc in om-
nia transfigurata omnium nutrici gra
tiæ tuæ deseruiebant ad voluntatem
eorum, qui à te desyderati sunt: vt
scirent filii tui, quos dilexisti domine,
quoniam non natiuitatis fructus pascũt
homines, sed sermo tuus hos qui in te
crediderint conseruat. ‖ Quod enim Deu.8.a.
ab igne nõ poterat exterminari, statim matt.4.a
ab exiguo radio solis calefactum tabe-
scebat: vt notum omnibus esset quo-
niam oportet præuenire solem ad
benedictionem tuam, & ad ortum lu-
cis te ibi adorare. Ingrati enim spes
tanquam hybernalis glacies tabescet,
& disperiet tanquam aqua supuacua.

CAP. XVII.

De magnitudine iudiciorum dei, qui pœnis mirabilib9 impios affligebat

Magna sunt enim iudicia tua do A
mine, & inenarrabilia verba
tua, propter hoc indisciplina-
tæ animæ errauerunt. ‖ Dum Exo.10.f.
enim persuasum habent iniqui, posse
dominari nationi sanctæ: vinculis tene
brarum, & longe noctis compediti, in
clusi sub tectis, fugitiui perpetuæ pro-

uidētiæ iacuerunt. Et dū putāt se latere in obscuris peccatis tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt, pauentes horrende, & cum admiratione nimia perturbati. Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & personæ tristes illis apparentes, pauorem illis præstabant. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec syderum lumpidæ flammæ illuminare poterant illam nocte horrendam. ‖ Apparebat autem illis subitaneus ignis, timore plenus: & timore perculsi illius quæ non videbatur faciei, æstimabant deteriora esse q̄ videbantur: & magicæ artis appositi erant derisus, & sapientiæ gloria correptio cum contumelia. Illi enim qui promittebant timores, & perturbationes expellere se ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languebāt. Nam etsi nihil illos ex mōstris perturbabat: transitu animalium, & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant, & aerem quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. Frequenter enim præoccupant pessima, redarguente conscientia. Cum enim sit timida nequitia, dat testimonium condemnata, semper enim præsumit sæua perturbata conscientia. Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliorum. Et dum ab intro minor est expectatio, maiorem computat sententiam eius causæ de qua tormentū præstat. Illi autem qui impotētem vere noctem, & ab infimis & ab altissimis inferis superuenientem eundem somnum dormientes, aliquando nostrorū exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione. subitaneo enim illis & insperatus timor supuenerat. Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. Si enim rusticus quis erat aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus esset: ineffugibilē sustinebat necessitatem. Vna enim catena tenebrarum omnes erāt colligati. Siue spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos auium sonus suauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut sonus validus

Exod. 7. d & 8. b.

B

C

D

præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore. Omnis enim orbis terrarum limpido il luminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis superposita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ superuentura illis erat. Ipsi ergo sibi erant grauiores tenebris.

CAP. XVIII.

De luce Israelitarum eos præcedente. Afflictio impiorum AEgyptiorum. Interitus populi Israelitici: pro quo Aaron deprecatus est.

Anctis ‖ autē tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem inimici audiebant, sed figuram non videbant. Et quia nō & ipsi eadem passi erant, magnificabant te: & qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant tibi: & vt esset differentia, te deum petebant. ‖ Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & solem sine læsura boni hospitii præstitisti. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen seculo dari. ‖ Cum cogitarent iustorum occidere infantes, & vno exposito filio, sed liberato in traductionem illorum, multitudinem filiorum abstulisti, & pariter illos perdidisti in aqua valida. ‖ Illa enim nox ante cognita est á patribꝰ nostris: vt vere scientes quibus iuramentis crediderunt animæquiores essent. Suscepta est autem à populo tuo sanitas quidem iustorum, iniustorum autem exterminatio. Sicut enim læsisti aduersarios nostros: sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant iusti pueri bonorum, & institiæ legem in concordia disposuerunt: similiter & bona & mala recepturos iustos, patrum iam decantantes laudes. Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorū infantium. ‖ Simili autem pœna seruus cum domino afflictus est, & popularis

A

Exo. 10. f

Exo. 14. c psal. 77. b & 104. d

Exo. 1. c & 2. b

Ex. 14. f. g

B

Ex. 12. d. e

homo regi similia passus. Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum viui sufficiebant: quoniam vno momento quæ erat præclarior natio illorum exterminata est. De
C omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc cum primum fuit exterminium primogenitorum, sponderunt populum dei se esse. Cum enim quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine ex iliens de cælo à regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terrā prosiliuit, gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, & stās repleuit omnia morte, & vsque ad cælum attingebat stans in terra. Tunc cōtinuo visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores supuenerunt insperati. Et alius alibi proiectus semiuiuus, propter quam moriebatur causam demonstrabat mortis. Visiones enim quæ illos turbauerunt, hæc præmonebant, ne insciī quare mala patiebantur perirent. Tetigit autem tunc & iustos tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed nō
Nu.16.g. diu permansit ira tua. ‖ Properans enim
D homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem alligans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armatura potentiæ, sed verbo illum qui se vexabat subiecit, iuramenta parentum, & testamentum commemorans. Cum enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam q̄
Exo.12.d ad viuos ducebat viam. ‖ In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidū erāt sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat. His autem cessit qui exterminabat, & hæc extimuit, erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

CAP. XIX.

De interitu AEgyptiorum, & Hebræorum liberatione.

IMpiis autem vsque in nouissimū A
sine misericordia ira superuenit. Præsciebat enim & futura illorō quoniam cum ipsi permisissent vt se educerent, & cum magna solicitudine præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentiæ actus. Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, alium sibi assumpserunt cogitationem insciētiæ: & quos rogantes proiecerant hos tanquam fugitiuos persequebātur, ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas: & horum quæ acciderant commemorationem amittebant, vt quę deerant tormentis, repleret punitio, & populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem nouam mortem inuenirent. Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur deseruiens tuis præceptis, vt pueri tui custodirentur illæsi. Nam nubes castra B
illorum obumbrabat, & ex aqua quę ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio. per quem omnis natio transiuit quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra. Tanquam enim equi depauerunt escam, & tanquam agni exul tauerunt magnificantes te domine, qui liberasti illos. Memores enim erant adhuc eorum quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium produxit terra muscas, & pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Nouissime autem C
viderunt nouam creaturam auium, cō adducti concupiscentia postulauerunt escas epulationis. ‖ In allocutione enim sup.26.a
desyderiis ascendit illis de mari ortygometra, & vexationes peccatoribus superuenerunt, non sine illis quæ ante facta erant argumentis per vim fulminum. iuste enim patiebantur secō dum suas nequitias. Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt. alii quidem ignotos non recipiebant aduenas, alii autem bonos hospites in seruitutem redigebant. Et non solum

hæc, sed & alius quidem respectus illorum erat: quoniam inuiti recipiebant extraneos. Qui aũt cũ lętitia receperũt hos, qui eisdem vsi erant institutis, sæuissimis afflixerunt doloribus. ‖ Percussi sunt autem cæcitate: sicut illi in foribus iusti cum subitaneis cooperti essent tenebris, vnusquisque transitum ostii sui quærebat. In se elementa dum conuertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt. vnde æstimari ex ipso visu certo potest. Agrestia enim ĩ aquatica conuertebantur: & quæcunque erant natantia, in terram transibant. Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscebatur. Flammæ econtrario, corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantium, nec dissoluebant illam quæ facile dissoluebatur, sicut glacies bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum domine, & honorasti, & non despexisti in omni tp̃e, & in omni loco assistens ei.

Gen. 19. c D

Prologus in Ecclesiasticum Iesu filii Sirach.

Multorũ nobis & magnorum per legẽ & ꝓphetas aliosq; qui secuti sunt illos, sapientia demõstrata ẽ: in qbus oportet laudare Israel doctrinæ & sapientiæ causa: quia non solum ipsos loquẽtes necesse est esse peritos, sed etiam extraneos posse & discentes & scribentes doctissimos fieri. Auus meus Iesus postquã se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarũ, & aliorum librorum, qui nobis à parẽtibus nostris traditi sunt: voluit & ipse scribere aliquid horum quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent: vt desyderantes discere, & illorum periti fieri, magis magisque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam. Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiori studio lectionem facere: & veniam habere in illis in quibus videmur sequentes imaginem sapiẽtię, & deficere in verborum compositiõe. Nam deficiunt & verba Hebraica quãdo fuerint translata ad alteram linguã. Non autem solum hæc, sed & ipsa lex, & prophetæ, cæteraque aliorum librorum non paruam habent differentiam quando inter se dicuntur. Nam in octauo & tricesimo anno temporibus Ptolemæi Euergetis regis, postquam perueni in AEgyptum, & cum multũ temporis ibi fuissem, inueni ibi libros relictos non paruæ, neque contemnendę doctrinæ. Itaque bonum & necessariũ putaui & ipse aliquam addere diligentiam & laborem interpretandi librum istum: & multa vigilia attuli doctrinã in spatio temporis ad illa quæ ad finẽ ducunt, librum istum dare, & illis qui volunt animum intendere, & discere quemadmodũ oporteat instituere mores qui secundum legem domini proposuerint vitam agere.

Ecclesiasticus.

CAP. I.

Sapientia à deo procedit. Timor domini.

Omnis sapientia à domino deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum. Arena maris & pluuiæ guttas, & dies seculi quis dinumerauit? Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? Sapientiam dei præcedentem omnia, quis inuestigauit? Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo. Fons sapientiæ verbum dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Radix sapientiæ, cui reuelata est, & astutias illius quis agno-

nit? Disciplina sapiētiæ cui reuelata est & manifestata? & multiplicationem in gressus illius quis intellexit? Vnus est altissimus creator omnium omnipotēs & rex potens, & metuendus nimis, sedens super thronum illius & dominās deus. Ipse creauit illam in spiritu sancto, & vidit, & dinumerauit & mensus
B est. Et effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secūdum datum suum, & præbuit illam diligentibus se. ¶ Timor domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium & longitudinem dierum. Timenti dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur. Dilectio dei honorabilis sapientia. Quibus autem apparuerit in visu, diligunt eam in visione
Prou. 1. a. & in agnitione magnaliū suorū. ‖ Initiū
9. c. sapientię, timor dñi, & cū fidelibus in
ps. 110. d. vulua cōcreatus est, & cū electis fœminis graditur, & cū iustis & fidelibus agnoscitur. Timor domini, scientiæ religio-
C sitas. Religiositas custodiet, & iustificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. Timenti donum bene erit, & in diebus consummationis illius bene dicetur. Plenitudo sapientiæ est, timere deum, & plenitudo à fructibus illi9. Omnem domum illius implebit à generationibus, & receptacula à thesauris illius. Corona sapientiæ, timor do-
*germinans mini, *replens pacem & salutis fructum: & vidit, & dinumerauit eam. vtraque autem sunt dona dei. Scientiam, & intellectum prudentiæ sapientia compartietur: & gloriam tenentium se, exaltat. Radix sapientiæ est, timere dominum: & rami illius longæui. In thesauris sapientiæ intellectus, & scientiæ religiositas: execratio autem peccatoribus sapientia. Timor domini expellit peccatum. nam qui sine timore est, nō poterit iustificari. iracundia enim animositatis illius, subuersio illius est. Vsque in tempus sustinebit patiens, &
D postea redditio iucūditatis. Bonus sensus vsque in tempus abscondet verba illius, & labia multorum enarrabunt sensum illius. In thesauris sapientiæ significatio disciplinæ: execratio autem peccatori, cultura dei. Fili concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, & deus præbebit illam tibi. Sapientia enim & disciplina timor domini: & quod beneplacitū est illi, fides & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius. Contumax non sis, & incredibilis timori dei: & ne accesseris ad illum duplici corde. Ne fuerit hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labiis tuis. Attende in illis: ne forte cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem, & reuelet deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te: quoniam accessisti maligne ad dominum, & cor tuum plenum est dolo & fallacia.

CAP. II.

Seruis dei expectanda afflictio. Fides & spes in deum habenda. Timor dei.

A Fili accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tentationē. Deprime cor tuum, & sustine: & inclina aurē tuā, & suscipe verba intellectus, & ne festines in tempus obductionis. Sustine sustentationes dei: coniungere deo, & sustine, vt crescat in nouissimo vita tua. Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe: & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis. Crede deo, & recuperabit te: & dirige viam tuā, & spera in illum. Serua timorem illius,
B & in illo veterasce. Metuentes dominum sustinere misericordiam eius, & non deflectatis abillo, ne cadatis. Qui timetis dominum, credite illi: & non euacuabitur merces vestra. Qui timetis dominum, sperate in illum: & in obiectationem veniet vobis misericordia. Qui timetis dominum diligite illum: & illuminabuntur corda vestra. Respicite filii nationes hominū: & scitote quia nullus sperauit in domino, &
confusus est. ‖ Quis enim permansit in Psal. 36.
mandatis eius, & derelictus est? aut C
quis inuocauit eum, & despexit illum? Quoniam pius & misericors est deus, & remittit in die tribulationis peccata: & protector est omnibus exquiren-

tibus se in veritate. Væ duplici corde & labiis sceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis. Væ diſſolutis corde, qui nō credunt deo: & ideo nō protegentur ab eo. Væ his qui perdiderunt ſuſtinentiam, & qui dereliquerūt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facietis, cum inſpicere cœ
D perit dominus? ¶Qui timent dominū, non erunt incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, conſeruabunt vias illius. Qui timent dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei: & qui diligunt eum, replebuntur lege ipſius. Qui timent dominum præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. Qui timent dominum, cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius, dicentes. Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus domini, & non in manus hominum. Secundum enim magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt.

CAP. III.

De parentibus honorādis. Arcana dei non inquirenda curioſius. Cor praeuum. Cor ſapiens. Eleemoſyna.

A Filii ſapientiæ, eccleſia iuſtorum: & natio illorum, obedientia & dilectio. Iudicium patris audite filii, & ſic facite vt ſalui ſitis. Deus enim honorauit patrem in filiis: & iudicium matris exquirens, firmauit in filios. Qui diligit deū, exorabit pro peccatis, & continebit ſe ab illis, & in oratione dierū exaudietur. & ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam. Qui honorat patrem ſuū, iucundabitur in filiis, & in die orationis ſuæ exaudietur. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum honorat parentes, & quaſi dominis ſeruiet his qui
Exo.20.c ſe genuerunt. ¶In opere & ſermone & deut.5.b. omni patientia honora patrem tuum, matt.15.a vt ſuperueniat tibi benedictio à deo, mar. 7.b. & benedictio illius in nouiſſimo ecephe. 6.a neat. Benedictio patris firmat domos
B filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamēta. Ne glorieris in contumelia patris tui: non enim eſt tibi gloria, ſed confuſio. gloria enim hominis ex honore patris ſui, & dedecus filii pater ſine honore. Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eū in vita illius: & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in virtute tua. eleemoſyna enim patris nō erit in obliuione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonū, & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis cōmemorabitur tui, & ſicut in ſereno glacies, ſoluentur peccata tua. Quàm malæ famæ eſt qui derelinquit patrem: & eſt maledictus à deo, qui exaſperat matrem. Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominū gloriam diligeris. Quanto maior es, humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam: quoniam magna potentia dei ſolius, & ab humilibus honoratur. ¶Alti C
tiora te ne quæſieris, & fortiora te ne Prou.25.d
ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus: nō eſt enim tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt videre oculis tuis. In ſuperuacuis rebus noli ſcrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius nō eris curioſus. Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. Multos enim ſupplantauit ſuſpicio illorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorū. ¶Cor durum habebit male in nouiſſimo: & qui amat periculū, in illo peribit. Cor ingredies duas vias non habebit ſucceſſus, & prauū cor in illis ſcādalizabitur Cor nequā grauabitur in doloribus, & D
peccator adiiciet ad peccandū. Synagogæ ſuperborum non erit ſanitas: frutex enim peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur. Cor ſapientis intelligetur in ſapientia, & auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam. Sapiens cor, & intelligibile abſtinebit ſe à peccatis, & in operibus iuſtitiæ ſucceſſus habebit. ¶Ignē ardē
Danie.4. tem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit à peccatis: & deus proſpector eſt eius, qui reddit gratiā. Meminit in poſterum, & in tempore caſus ſui inueniet firmamentum.

CAP. IIII.

¶ Non auertendus oculus à paupere. Iudex sit misericors erga pupillos. Sapientiæ commoda. Malum vitãdum. Verum dicendum. Verbum sapiens. Non contradicendum veritati. Fatendum peccatum. Potenti non resistendum. Pro iustitia ad mortem vsque certandum. Lingua. Oppressio subiectorũ. Libenter dandum.

A Fili eleemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne trãsuertas à paupere. Animam esurientẽ ne despexeris, & nõ exasperes pauperem in inopia sua. Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum angustianti. Rogationem contribulati ne abiicias: & non auertas faciem tuam ab egeno. Ab inope ne auertas oculos tuos propter iram: & non relinquas quærentibus tibi, retro maledicere. maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius, exaudiet autem eum qui fecit illum. Congregationi pauperum affabilem te facito, & presbytero humilia animã tuã, & magnati humilia caput tuum. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi pacifice in mansuetudine. Libera eum qui iniuriam patitur, de manu superbi: & non acide feras in anima tua.

B ¶ In iudicãdo esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui magis q̃ mater. ¶ Sapientia filiis suis vitam inspirat, & suscipit exquirentes se & præbit in via iustitiæ, & qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius. Qui tenuerint illi, vitã hæreditabunt: & quo introibit, benedicet deus. Qui seruiunt ei, obsequentes erunt sancto: & eos qui diligunt illam, diligit deus. Qui audit illam, iudicabit gentes: & qui intuetur illam, permanebit confidens, si crediderit ei, hæreditabit illam, & erunt in confirmatione creaturæ illorum: quoniam in tentatione ambulat cum eo, & in primis eligit eũ. Timorẽ & metum, & probationem inducet super illum, & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet eũ in cogitationibus suis, & credat animæ illius. Et firmabit illũ, & iter adducet directum ad illũ, & lætificabit illum, & denudabit abscondita sua illi, & thesaurizabit super illum scientiam & intellectum iustitiæ, si autẽ oberrauerit, derelinquet eũ, & tradet eũ in manus inimici sui. ¶ Fili, conserua tempus, & deuita à malo. ¶ Pro anima tua ne confundaris dicere verum. est enim confusio adducens peccatũ, & est confusio adducens gloriam & gratiam. ¶ Ne accipias faciem aduersus faciem tuã, nec aduersus animam tuã mendaciũ. Ne reuerearis proximum tuum in casu suo: nec retineas verbum in tempore salutis. Non abscondas sapientiam tuam in decore suo. In lingua enim sapientia dignoscitur: & sensus & scientia, & doctrina in verbo sensati, & firmamentum in operibus iustitiæ. ¶ Nõ contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mendacio ineruditionis tuæ confundere. ¶ Non confundaris confiteri peccata tua, & ne subiicias te omni homini pro peccato. ¶ Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris cõtra ictum fluuii. ¶ Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. ¶ Noli citatus esse in lingua tua: & inutilis, & remissus in operibus tuis. ¶ Noli esse sicut leo in domo tua, euertẽs domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi. ¶ Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

Tob. 4. b.

CAP. V.

¶ Diuitiis non fidendum. Peccator abutens misericordia dei. Diuitiæ. Lingua. Verbo dei hærendum. Sermo hominis. Susurro.

A Noli attendere ad possessiones iniquas, & ne dixeris, Est mihi sufficiens vita. nihil enim proderit in tẽpore vindictæ & obductionis. Ne sequaris in fortitudine tua cõcupiscentiã cordis tui: & ne dixeris, Quomodo potuit aut quis me subiiciet propter facta mea? Deus enim vindicãs vindicabit. ¶ Ne dixeris, Peccaui, & quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor. ¶ De ppitiato Prou. 10 a
pctõ noli esse sine metu, nec adiicias B

peccatum super peccatū. Et ne dicas, Miseratio domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. Misericordia enim, & ira, ab illo cito proximāt, & in peccatores respicit ira illius, Non tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem. subito enim veniet ira illius, & in tēpore vindictæ disperdet te. ¶Noli anxius esse in diuitijs iniustis. non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ. ¶¶Non ventiles te in omnē ventum, & non eas in omnem viam. sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua. ¶Esto firmus in via dñi, & in veritate sensus tui & scientia, & prosequatur te verbū pacis & iustitiæ. Esto mansuetus ad audiēdum verbum dei, vt intelligas: & cum sapientia profer responsum verum. ¶Si est tibi intellectus, respondet proximo: sinautem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundaris. Honor & gloria in sermone sensati, lingua vero imprudentis subuersio est ipsius. ¶Non appelleris susurro in vita tua, & lingua tua ne capiaris & confundaris. Super furem enim est confusio, & pœnitentia, & deuotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, & inimicitia & contumelia. Iustifica pusillum, & magnum similiter.

C Prou. 11. a

D

CAP. VI.

Bilinguis. Non se efferendum. Verbum dulce. De amicitia vera. Doctrinam amplectendam suadet.

A NOli fieri pro amico inimicus proximo. improperium enim, & cōtumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis. ¶Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridū in eremo. anima enim nequam disperdet qui se habet, & in gaudium inimicis dat illum, & deducet in sortem impiorum. ¶Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua gratiosa in bono homine abundat. Multi pacifici sint tibi, & cōsiliarius sit tibi vnus de mille. ¶Si possides amicum, in tentatione posside eum, & ne facile credas ei teipsum. Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. Et est amicus qui conuertitur ad inimicitiam: & est amicus qui odium & rixam & conuitia denudabit. Est autem B amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. Amicus si permānserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, in domesticis tuis fiducialiter aget, si humiliauerit se contra te, & à facie tua absconderit se, vnanimem habebis amicitiam bonam. Ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attēde. Amicus fidelis protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalitatis: & qui metuunt dominum, inuenient illum. Qui timet deum, æque habebit amicitiam bonam: quoniam secundum illum erit amicus illius. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Quasi is qui arat, & qui semināt, accede ad eam, & sustine bonos fructus illius. in opere enim ipsius exiguū laborabis, & cito edes de generationibus illius. Quàm aspera est ni- C mium sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors. Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proicere illam. Sapientia enim doctrinæ secundum nomen est eius, & non est multis manifesta. quibus autem cognita est, permanet vsque ad conspectum dei. Audi fili, & accipe consilium intellectus & ne abiicias consilium meum. iniice pedem tuū in compedes illius, & in torques illius collum tuum. subiice humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris vinculis eius. In omni animo tuo accede ad illa, & in omni virtute tua conserua vias eius. Inuestiga illam & manifestabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam. in nouissimis enim inuenies requiē in ea, & cōuertetur tibi in oblectationē. Et erūt tibi cōpedes eius in pte-

Gis inimicus

D ctionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriæ: decor enim vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutaris. Stola gloriæ indues eam, & coronam gratulationis superponet tibi. Fili, si attenderis mihi, disces: & si accommodaueris animum tuum, sapiens eris. Si inclinaueris aurem tuã, excipies doctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem dei possis audire & prouerbia laudis non effugiant à te, Et si videris sensatum, euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. Cogitatum tuum habe in præceptis dei, & in mandatis illius maxime assiduus esto: & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientiæ dabitur tibi.

CAP. VII.

Malum vitãdum. Honores non ambiẽdi. Nemo coram deo iustus. Iudex. Pusillanimis. Munera. Afflicti non irridendi. Mandacium. Verbosus. Laborem præcipit. Humilitas. De cura erga mulierem, seruos, filios & filias. Deus cum ministris honorandus. Pauper. Mortui. Afflictis succurrendum.

A NOli facere mala, & non te apprehendent. Discede ab iniquo, & deficient mala abs te. Fili, nõ semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. ¶Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris. ¶Non te iustifices ante deum, quoniam agnitor cordis ipse est: & penes regem noli velle videri sapiens. ¶Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. ¶Non pecces in multitudinẽ ciuitatis, nec te immittas in populum, neque alliges duplicia peccata: nec enim in vno eris immunis. ¶Noli esse pusillanimis in animo tuo exorare, & facere eleemosynam ne despicias. ¶Ne dicas, In multitudine munerum meorum respiciet deus, & offerente me deo altissimo munera mea suscipiet.

B ¶Non irrideas hominem in amaritudine animæ: est enim qui humiliat & exaltat, circunspector deus. ¶Noli ara re mendacium aduersus fratrem tuum neque in amicum similiter facias. Noli velle mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona. ¶Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua. ¶Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab altissimo. ¶Nõ tereputes in multitudine indisciplinatorum. ¶Memento iræ, quoniam non tardabit. Humilia valde spiritum tuum: quoniam vindicta carnis impii, ignis & vermis. ¶Noli præuaricari in amicum pecuniam differentem neque fratrem charissimum in auro spreueris. ¶Noli discedere à muliere sensata & bona, quam fortitus es in timore domini: gratia enim verecundię illius super aurum. ¶Non lædas seruũ C in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam. Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum. Pecora tibi sunt, attende illis: & si sunt vtilia, perseuerẽt apud te. ¶Filii tibi sunt, erudi illos, & curua illos à puericia eorum. Filiæ tibi sunt serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris & homini sensato da illã. Mulier si est tibi secundũ animam tuã, non proiicias illam: & odibili nõ credas te in toto corde tuo. ¶Honora pa sup,3.b. trem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. ¶Memento quoniam nisi Tob,4.a per illos natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi. ¶In tota ani D ma tua time dominum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit: & ministros ejus non derelinquas. Honora deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & propurga te cum brachiis. Da illis partem, ¶sicut mandatũ est tibi pri Leui.2.a mitiarum & purgationis: & de negligẽtia tua purga cum paucis. Datum brachiorum tuorum & sacrificium sanctificationis offeres domino, & initia sanctorum: & pauperi porrige minũ tuã, vt perficiatur propitiatio, & benedictio tua. Gratia ²dati² in conspectu om ²doni nis viuentis, & mortuo non prohibeas gratiam. ¶Non defis plorãtibus in con

solatione, & cum lugentibus ambula.
Mat.25.d. Non ||te pigeat visitare infirmũ: ex his enim in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

CAP. VIII.

¶ Non litigandum cum fortiori. Linguatus. Indoctus. Senectus. Inimicus. Seniores audiendi. Peccatores. Contumelios us. Fœnerari. Iudex. Auadx. Iracundus. Consilium.

1 NOn litiges cum homine potẽte, ne forte incidas in manus illius. Non contendas cum viro locuplete, ne forte contra constituat litem tibi. multos enim perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor regum extendit, & conuertit. ¶Non litiges cum homine linguato, & nõ strues in ignem illius ligna. ¶Non communices homini indocto, ne mala de progenie tua loquatur. ¶Ne despicias hominem auertentem se à peccato, neq; improperes ei, memento quoniam omnes in corruptione sumus. ¶Ne spernas hominem in sua senectute: etenim ex nobis senescunt. ¶Noli de mortuo inimico tuo gaudere: sciens quoniam omnes morimur, & in gaudium volumus venire. ¶Ne despicias narrationem presbyterorum sapiẽtium, & in prouerbiis eorum conuersare: ab ipsis enim disces sapientiam, & doctrinam intellectus, & seruire magnatis sine querela. Non te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt à patribus suis. quoniã ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum. ¶Non incendas carbones peccatorum arguẽs eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. ¶Ne contra faciem stes contumelioſi, ne sedeat quasi insidiator ori tuo. Noli fœnerari homini fortiori te: quòd si fœneraueris, quasi perditum habe. ¶Non spondeas super virtutem tuam: quòd si spoponderis, quasi restituens cogita. ¶Non iudices contra iudicem: quoniam secundum quod iustum est, iudicat. ¶Cum audace non eas in via, ne forte grauet mala sua in te: ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & simul cum stultitia illius peries. ¶Cum iracũdo non facias rixam, & cum audace non eas in desertum: quoniam quasi nihil est ante illũ sanguis, & vbi non est adiutorium, elidet te. ¶Cum fatuis consilium non habeas. non enim poterunt, diligere, nisi quæ eis placẽt. Coram extraneo non facies consiliũ: nescis emquid pariet. Nõ omni homini cor tuum manifestes: ne forte inferat tibi gratiam falsam, & conuitietur.

CAP. IX.

¶ Pericula pudicitiæ vitanda monet. Amicus antiquus præferendus. Gloria & opes peccatorum. Quales conuiuæ, Labor princeps. Senex.

NOn zeles mulierem sinus tui, ne A
ostendat super te malitiam doctrinæ nequam. Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Ne respicias mulierem multiuolam ne forte incidas in laqueos illius. Cum saltatrice ne assiduus sis nec audeas illam, ne forte pereas in efficacia illius. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. Ne des fornicariis animam tuam in vllo: ne perdas te, & hæreditatem tuam. Noli circunspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Auerte faciem B
tuam à muliere cõpta, & ne circunspicias speciem alienam. propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc cõcupiscentia quasi ignis exardescit. Omnis mulier quę est fornicaria, quasi ſter cus in via ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. Speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti sunt, colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Cum aliena muliere non sedeas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum: & non alterceris cum illa in vino: ne forte declinet cor tuum in illam, & sanguine tuo labaris in perditionem. ¶Ne derelinquas amicũ antiquum, nouus enim non erit similis illi. Vinum nouũ, amicus nouus: veteraſ C
cet, & cum suauitate bibes illud. ¶Non zeles gloriam, & opes peccatoris. non enim scis quæ futura sit illius subuersio. Non placeat tibi iniuria iniustorũ, sciens quoniam vsque ad inferos non placebit impius. Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis. & si accesseris ad illum, noli aliquid cõ-

mitte, ne forte auferat vitã tuam. Communionem mortis scito: quoniã in medio laqueorum ingredieris, & super do
D lentium arma ambulabis. ¶Secundum virtutem tuam caue te à proximo tuo, & cum sapientibus & prudentibus tracta. ¶Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timore sit tibi gloriatio, & in sensu sit tibi cogitatus dei, & omnis enarratio tua in præceptis altissimi. ¶In manu artificum opera laudabuntur, & princeps populi in sapientia sermonis sui, in sensu vero seniorum verbum. Terribilis est in ciuitate sua homo linguosus: & temerarius in verbo suo odibilis erit.

CAP. X.

Stabilimentum regni, rex sapiens. iniuria, superbia. Regnorum translatio. Auaritiæ detestatio. Superbia. Timor domini. Seruus sensatus. Labor commẽ datur. Anima. Gloria in tribulatione.

A IVdex sapiẽs iudicabit populum suũ, & principatus sensati stabilis erit. secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis tales & inhabitantes in ea. Rex insipiens perdet populum suum: & ciuitates inhabitabuntur per sensum prudentium. In manu dei potestas terræ: & execrabilis omnis iniquitas gentiũ, & vtilem rectorẽ suscitabit in tempus super illam. In manu dei potestas hominis, & super faciem scribæ imponet honorem suum. ¶Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriæ, ¶Odibilis coram deo est & hominibus superbia: & execrabilis omnis iniquitas gentium. ¶Regnum à gente in gentẽ trãsfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. ¶Auaro autẽ nihil est scelestius. Quid superbit terra & cinis? Ni
B hil est iniquius, quàm amare pecuniã. hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua. Omnis potentatus, breuis vita. Languor prolixior grauat medicũ. Breuem languorem præcidit medicus: sic & rex hodie est, & cras morietur. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. ¶Initiũ superbiæ hominis, apostatare à deo: quoniam ad eo qui fecit illum, recessit cor eius: quoniam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem. Propterea exhonorauit dominus conuentus malorum, & destruxit eos vsque in finem. Sedes ducum superborum destruxit deus, & sedere fecit mittes pro eis. Radices gentium superbarum arefecit deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. Terras gentium euertit dominus, & C perdidit eas vsque ad fundamentum. Arefecit deus ex ipsis, & dissperdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum à terra. Memoriam superborum perdidit deus, & reliquit memoriam humilium sensu. Non est creata hominibus superbia: neque iracundia nationi mulierum. ¶Semen hominum honorabitur hoc quod timet deum: semen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandata domini. In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timent dominum, erunt in oculis illius. Gloria diuitum, honoratorum, & pauperũ, timor dei est: non despicere hominem iustum pauperem, & non magnificare virum peccatorem diuitẽ. Magnus est iudex, & potens est in honore: & non est maior illo qui timet deum. ¶Seruo Prou. 17. a
D sensato liberi seruient: & vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus, & inscius non honorabitur.
¶Noli extollere te in faciendo opere tuo, & noli cunctari in tempore angustiæ, ¶Melior est qui operatur & abundat in omnibus, quàm qui gloriatur, & eget pane. ¶Fili mi in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum. Peccantem in animam suam quis iustificabit? & quis honorificabit exhonorantem animam suam? ¶Pauper gloriatur per disciplinam & timorem suum: & est homo qui honorificatur propter substantiam suam. Qui autem gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia? Et qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur. Prou. 12. b

CAP. XI.

Humilitas. Non iudicandum secundum faciem. De iudicio temerario. Dies delicto non caret. Omnia à deo. Non omnes inducendi in domum.

SApientia humiliati exaltabit caput illius. & in medio magnatorũ con
Ioan. 7.c. sedere illum faciet. ‖Non laudes virum in specie sua, neq; spernas hominem in visu suo. breuis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius. In vestitu ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris: quoniam mirabilia opera altissimi solius, & glorioſa, & absconſa, & inuisa opera illius. Multi tyranni sederunt in throno, & insuspicabilis portauit diadema. Multi potentes oppressi sunt valide, & glorioſi traditi sunt in manus alterorum. Priusquam interroges, ne vituperes quẽquam: & cum in-
Prou. 18.c terrogaueris, corripe iuste. ‖Priusquam audeas ne respondeas verbũ, & in medio sermonum ne adiicias loqui. ¶De ea re, quæ te non molestat, ne certeris: & in iudicio peccantium ne consistas. ¶Fili, ne in multis sint actus tui: & si dixeris, non eris immunis à delicto.
B Si enim secutus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcucurreris. Est homo laborans, & festinans, & dolens impius, & tanto magis non abundabit. Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundãs paupertate, & oculus dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput: & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt deũ. ¶Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, à deo sunt. Sapientia & disciplina, & scientia legis apud deum. Dilectio, & viæ bonorum apud ipsum. Error & tenebræ peccatoribus concreata sunt: qui autem exultant in malis, consenescunt in malo. Datio dei permanet iustis, & profectus illius succeſſus habebit in æternũ. ‖Est
Luc. 12.c qui locupletatur parce agendo, & hæc est pars mercedis illius in eo quod dicit, Inueni requiem mihi, & nunc man
C ducabo de bonis meis solus, & nescit quod tempus prætereat illum, & mors appropinquet, & relinquet omnia aliis, & morietur. Sta in testamento tuo, in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorũ veteraſce. Ne mireris in operibus peccatorum. Confide autem in deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in oculis dei subito honestare pauperẽm. Benedictio dei in mercedem iusti festinat, & in honore veloci proceſſus illius fructificat. Ne dicas, Quid est mihi opus, & quæ erunt mihi ex hoc bona? ne dicas, sufficiens mihi sum: & quid ex hoc peſſimabo? ‖In die Infr. 18.d. bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum non immemor sis bonorum: quoniam facile est coram deo in die obitus retribuere vnicuique secundum vias suas. Malitia horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ, & in fine hominis denudatio operum illius. ¶Ante mortem ne laudes hominẽ quẽquam, quoniam in filiis suis agnoscitur vir. ¶Non omnem hominem inducas D in domum tuam: multæ enim sunt insidiæ doloſi. Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueã, & vt caprea in laqueũ: sic & cor superborum, & sicut proſpector videns caſum proximi sui. Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. A scint illa enim vna augetur ignis, & ab vno doloſo augetur sanguis: homo vero peccator sanguini insidiatur. Attende tibi à peſtifero, fabricat enim mala ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum. Admitte ad te alienigenã, & subuertet te in turbine, & abalienabit te à tuis propriis. CAP. XII.

Quibus benefaciendum. Inimici vitandi.

SI beneſeceris, scito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multa. Be- A
neſac iuſto, & inuenies retributionem magnam: & si nõ ab ipso, certe à domino. Non est enim ei bene qui assiduus est in malis, & eleemosynas non danti: quoniam & altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitẽtibus. Da misericordi, & ne suscipias peccatorem: & impiis & peccatoribus redde vindictam, custodiens eos in die vindictæ. Da bono, & nõ receperis peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio: prohibe panes illi dare, ne in ipsis potentior te sit, nã duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quęcũq; B
feceris illi quoniam: & altissimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictã. ¶Non agnoſcetur in bonis amicus & nõ abſcondet in malis inimicus

in bonis viri, inimici illius: in tristitia. & in malitia illius, amicus agnitus est. Non credas inimico tuo in æternum, sicut enim æramentum, æruginat ne-
C quitia illius. & si humiliatus vadat curuus, adiice animum tuum, & custodi te ab illo. Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuã, ne conuersus stet in loco tuo: ne forte conuersus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, & in nouissimo cognoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris. Quis miserebitur incantatoris à serpente percusso, & omnibus qui appropiant bestiis? sic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in Peccatis eius. Vna hora tecum permanebit: si autem
D declinaueris, non supportabit. In labiis suis indulcat inimicus, & in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam. In oculis suis lachrymatur inimicus: & si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine. & si incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem, & quasi adiuuãs suffodiet plantas tuas. Caput suum mouebit, & plaudet manu, & multa susurrans commutabit vultum suum.

CAP. XIII.

Superborum consortia vitanda & diuitum. Dilectio dei. Pares cũ paribus coniungantur. Diuites à pauperibus vitentur.

A QVi tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Pondus super se tollet, qui honestiori se communicant. Et ditiori te ne socius fueris. Quid cõmunicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringetur. Diues iniuste egit, & fremet: pauper autem læsus tacebit. Si largitus fueris, assumet te: & si nõ habueris, derelinquet te. Si habes, cõuiuet tecũ, & euacuabit te, & ipse nõ dolebit super te. Si necessarius illi fueris, supplãtabit te, & subridens spem dabit narrãs tibi omnia bona, & dicet, Quid opus est tibi? Et
B cõfundet te in cibis suis, donec te exinaniat bis, & ter: & in nouissimo deridebit te. postea videns derelinquet te, & caput suũ mouebit ad te. Humiliare deo, & expecta manus eius. Attende, ne seductus in stultitia humilieris. Noli esse humilis in sapiẽtia tua, ne humiliatus in stultitiam seducaris. Aduocatus à potentiore discede: ex hoc enim magis te aduocabit. Ne improbus sis, ne impinguaris: & ne longe sis ab eo, ne eãs in obliuionem. Ne retineas ex æquo loqui cum illo: nec credas multis verbis illius. ex multa enim loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de abscõnditis tuis. Immitis animus illius conseruabit verba tua: & non parcet de malitia, & de vinculis. Caue tibi, & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum subuersione tua ambulas. C
Audiens vero verba illa, quasi in somnis vide: & vigilabis. ¶Omni vita tua dilige deum, & inuoca illum in salute tua. Omne animal diligit simile sibi: sic & omnis homo proximum sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sui sociabitur. Si communicabit lupus agno aliquando: sic peccator iusto. Quę communicatio sancto homini ad canem? aut quæ pars bona diuiti ad pauperem? venatio leonis onager in eremo: sic & pascua diuitum, sunt pauperes. Et sicut abominatio est superbo humilitas: sic & execratio diuitis pauper. Diues commotus confirmatus ab amicis suis: humilis autem cum ceciderit, expelletur & à notis. Diuiti decepto multi recuperatores: locutus est superba, & iustificauerunt D
illum, humilis deceptus est, insuper & arguitur: locutus est sensate, & non est datus ei locus. Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius vsq; ad nubes perducent. pauper locutus est, & dicũt. Quis est hic? Et si offenderit, subuertũt illũ. Bona est substãtia, cui non est peccatum in conscientia, & nequissima paupertas in ore impii. Cor hominis immutat faciem illius, siue in bona, siue in mala. Vestigium cordis boni, & faciem bonam difficile inuenies, & cum labore.

CAP. XIIII.

Os. Cupidus & sibi inuidens. Pauperibus & sibi benefaciendum in vita. Omnis caro fœnum. Batus qui cum sapientia moratur.

A Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, & non est stimulatus in tristitia delicti. Fœlix qui non habuit animi sui tristitiã, & nõ excidità spe sua. Viro cupido & tenaci, sine ratione est substantia, & homini liuido ad quid aurum? Qui acerruat ex animo suo iniuste, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit? & non iucundabitur in bonis suis. Qui sibi inuidet, nihil est illo nequius, & hæc redditio est malitiæ illius: & si bene fecerit, ignoranter, & non volens facit, & in nouissimo manifestat malitiam suam. Nequam est oculus liuidi, & auertens faciem suam, & des-
Prou.17.c spiciens animam suam. ‖Insatiabilis o-
B culus cupidi in parte iniquitatis: non satiabitur, donec consumat aret aciens animam suam. Oculus malus ad mala: & non satiabitur pane indigens, & in tristitia erit super mensam suam. ¶Fili, si habes, bene fac tecum, & deo dignas oblationes offer. Memor esto quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum quia demonstratum est tibi. testamentum enim huius mundi mor-
supr.4.a. te morietur. ‖Ante mortem benefac a-
rob.b. mico tuo, & secundum vires tuas ex-
C porrigens da pauperi. Non defrauderis à die bono, & particula bonæ diei non te prætereat, Nonne aliis relinques dolores, & labores tuos? In diuisione sortis da, & accipe, & iustifica animam tuam. Ante obitum tuũ operare iustitiam, quoniã non est apud
Isa.40.b. inferos inuenire cibum. ¶‖Omnis
iaco.1.b. caro sicut fœnum veterasset, &
1.pet.1.d. cut folium fructiferans in arbore viridi. Alia generantur, & alia deficiuntur: sic generatio carnis & sanguinis, alia finitur, & alia nascitur. Omne opꝰ corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur, ibit cum illo. Et omne opus electũ iustificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in illo. ¶Beatus vir qui in sapientia morabitur: & q in iustitia sua meditabitur, & in sensu suo cogitauit circunspectionẽ dei. Qui excogitat vias illius in corde suo, & in
D absconsis suis intelligens, vadens post illam quasi inuestigator, & in viis illius consistens: qui respicit per fenestras illius, & in ianuis illius audiens: qui requieuit iuxta domum illius, & in parietibus illius figens palum statuet casulam suam ad manus illius, & requiescent in casula illius bona per æuum, statuet filios suos sub tegmine illius, & sub ramis eius morabitur, protegetur sub tegmine illius à feruore, & in gloria eius requiescet.

CAP. XV.

1 ¶Timentem deum quæ bona sequã tur. Peccatorem reiicit deus. Deus nõ est author iniquitatis. Timentes deum, vi timet deum faciet bona, & qui continens est iustitiæ, apprehendet illam, & obuiabit illi quasi mater honorificata & quasi mulier à virginitate suscipiet illum. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum, & firmabitur in illo, & non flectetur: & cõtinebit illum, & non confundetur: & exaltabit illum apud proximos suos, & in medio ecclesiæ aperiet os eius, & adimplebit illum spiritu sapientiæ & intellectus, & stola gloriæ vestiet illũ. B Iucunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, & nomine æterno hæreditabit illum. Homines stulti non apprehendent illam, & homines sensati obuiabunt illi. homines stulti non videbunt eam, longe enim abest à superbia & dolo: viri mẽdaces nõ erunt illius memores, & viri veraces inuenientur in illa, & successum habebunt vsq; ad inspectionem dei. ¶Non est speciosa laus in ore peccatoris, quoniam à deo profecta est sapientia. sapientiæ enim dei astabit laus, & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam, illi. Non dixeris. Per deum abest. quæ enim odit ne feceris. Nõ dicas, Ille me implanauit: non enim necessarii sunt ei homines impii. Omne execramentum erroris odit dominus, & non erit C amabile timentibus eum. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mãdata, & præcepta sua. ‖Si volueris mã- Mat.19.c
data seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aqua & ignem: ad quod vo-

lere,21.c. luetis,porrige manum tuam.‖Ante ho-
D minem vita & mors,bonum & malum:
quod placuerit ei,dabitur illi: quoniã
multa sapientia dei, & fortis in poten
tia, videns omnes sine intermissione.
Psal.33.c. ‖Oculi domini ad timentes eum, & ip
hebr.4.c. se agnoscit omnem operam hominis.
Nemini mandauit impie agere,& ne
mini dedit spatium peccandi, non e-
nim concupiscit multitudinem filio
rum infidelium & inutilium.

CAP. XVI.

¶ Filii impii. Vltio domini. A deo ne
mo absconditur, Opera dei. Fides in
deum.

NE iucunderis in filiis impiis, si
A multiplicentur: nec oblecteris
super ipsos, si non est timor dei
in illis. Non credas vitæ illorũ,
& ne respexeris in labores eorũ. Melior
est enim vnus timens deum, quàm
mille filii impii. Et vtile est mori sine
filiis, quàm relinquere filios impios
Ab vno sensato inhabitabitur patria &
à tribus impiis deseretur. ¶Multa ta-
lia vidit oculus meus, & fortiora his
Infra,21b audiuit auris mea. ‖In synagoga pec-
cantium exardebit ignis, & in gente
incredibili exardescet ira. Non exora-
uerunt pro peccatis suis antiqui gi-
gantes, qui destructi sunt confidentes
B suæ virtuti: & non pepercit peregri-
nationi illorum, & execratus est eos
præ superbia verbi illorum. Non mi-
sertus est illis gentem totam perdens,
& extollentem se in peccatis suis. Et
sicut sexcenta millia peditum qui con
gregati sunt in duritia cordis sui: & si
vnus fuisset ceruicatus, mirum si fuis
set immunis. misericordia enim & ira
est cum illo, Potens exoratio, & effun-
dens iram secundum misericordiam
suam: sic & correptio illius, hominem
secundum opera sua iudicat. Non effu-
C giet rapina peccator, & non retarda-
bit sufferentia misericordiam faciẽtis.
Omnis misericordia faciet locum vni-
cuique secundũ meritum operum suo-
rum, & secundũ intellectũ peregrina-
tionis ipsius. ¶Non dicas, A deo abscõ
dar & ex summo quis mei memorabi-
tur? in populo magno non agnoscar:
quæ est enim anima mea in tam im-
mensa creatura? Ecce, cælum, & cæli
cælorum, abyssus & vniuersa terra, &
quæ in eis sunt, in conspectu illius cõ-
mouebuntur, montes simul, & colles
& fundamenta terræ: & cum conspe-
xerit illa deus, tremore concutientur.
Et in omnibus his insensatum est cor:
& omne cor intelligitur ab illo: & vias
illius quis inetlligit, & procellam quã
nec oculus videbit hominis? Nam plu
rima illius opera sunt in absconsis, sed
opera iustitiæ eius quis enuntiabit? aut
quis sustinebit? Longe enim est testa-
mentum à quibusdam, & interrogatio D
omnium in cõsummatione est. Qui mi
noratur corde, cogitat inania: & vir
imprudens & errans cogitat stulta.
¶Audi me fili, & disce disciplinam sen
sus, & in verbis meis attende in cor-
de tuo, & dicam in æquitate disciplin-
nam, & scrutabor enarrare sapientiã,
& in verbis meis attẽde in corde tuo,
& dico in æquitate spiritus virtutes
quas posuit deus in opera sua ab ini-
tio, & in veritate enuntio scientiam
eius. In iudicio dei opera eius ab ini-
tio, & ab institutione ipiorum distin
xit partes illorum, & initia eorum in
gentibus suis. Ornauit in æternum o-
pera illorum, nec esurierunt, nec labo-
rauerũt, & nõ distiterunt ab operibus
suis. Vnusquisque proximũ sibi nõ an-
gustiabit vsq; in æternũ. Nõ sis incredi
bilis verbo illius. Post hæc deo in terrã
respexit, & impleuit illã bonis suis. Ani
ma autẽ omnis vitalis ídenũtiabit ante
faciẽ ipsi9, & ipsa iterũ reuersio illorũ.

CAP. XVII.

¶ Deus creator omnium, dedit le-
gem homini in agnitionem peccati,
vt eo cognito pœnitentiam ageret an-
te mortem.

‖Eus creauit de terra hominẽ, & Gene.1.d
secundũ imaginẽ suam fecit il- 2,b,5,a.
lum. Et iterum conuertit illum
in ipsam, & secundum se ve-
stiuit illum virtute. Numerum die-
rum & tempus dedit illi, & dedit
potestatem eorum quæ sunt super ter-
ram. Posuit timorem illius super om-
nem carnem, & dominatus est bestia-
rum & volatilium. ‖Creauit ex ipso ad- Gene.2,d
iutorium simile sibi: consilium &
linguã, & oculus, & aures, & cor dedit
illis excogitandi: & disciplina intelle-

ctus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, & sensu impleuit cor illorũ, & mala & bona ostẽdit illis. Posuit oculum suum super corda illorum
B ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent: & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrant operum eius. Addidit illis disciplinam, & legẽ vitæ hereditauit illos. Testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiam & iudicia sua ostendit illis. Et magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum, & dixit illis, Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo suo. Viæ illorum, corã illo sunt semper, & non sunt absconsæ ab oculis ipsius. In vnamquanque gentem præposuit rectorem: & pars dei Israel facta est manifesta. Et omnia opera illorum velut sol in conspectu dei: & oculi eius sine intermissione inspicientes in viis eorum. Non sunt ab-
C sconsa testamenta propter iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in
Infra, 29. c. conspectu dei. ‖Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam cõseruabit: & postea resurget, & retribuet illis retributionem, vnicuique in caput ipsorum, & conuertet in inferiores partes terræ. Pœnitentibus autem dedit viam iustitiæ, & confirmauit deficientes sustinere, & destinauit illis sortem veritatis. ¶Conuertere ad dominum, & relinque peccata tua, precare ãte faciem domini, & minue offendicula. Reuertere ad dominum, & auertere ab iniustitia, & nimis odito execrationem: & cognosce iustitias & iudicia dei, & sta in sorte propositionis, & orationis altissimi dei. In partes vade seculi sãcti, cum viuis & dantibus confessio-
D nem deo. Non demoreris in errore impierũ, ante mortem confitere. A mortuo quasi nihil, perit confessio. Confiteberis viuens, viuus & sanus confiteberis, & laudabis deum, & gloriaberis in miserationibus illius. Quãm magna misericordia domini, & propitiatio illius, conuertentibus ad se. Nec enim omnia possunt esse in hominibus quoniam non est immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt. Quid lucidius solet & hic deficit. Aut quid nequius, q̃ quod excogitauit caro, & sanguis? & hoc arguitur. Virtutem altitudinis cæli ipse conspicit: & omnes homines terra & cinis.

CAP. XVIII.

Virtus potẽtia & misericordia dei in homines. Vita breuis. Contra illum non querendum. In omnibus prouidendum. Semper orandum.

QVi viuit in æternum, creauit omnia simul. Deus solus iustificabitur, & manet inuictus rex in æternum. Quis sufficit enarrare opera illius? Quis enim inuestigabit magnalia eius? Virtutem autem magnitudinis eius quis enuntiabit? aut quis adiiciet enarrare misericordiam eius? Non est minuere, neque adiicere, nec est inuenire magnalia dei. Cum consummauerit homo, tunc incipiet: & cum quieuerit, operabitur. Quid est homo, & quæ est gratia illius? & quid est bonum, aut quid nequam illius? ‖ Numerus dierum hominum, vt multum centum anni: quasi guttæ aquæ maris deputati sunt, & sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens est deus in illis, & effundit super eos misericordiam suam. Vidit præsumptionem cordis eorum quoniam mala est, & cognouit subuersionem illorum quoniam nequam est. ideo adimpleuit propitiationem suam in illis, & ostendit eis viam æquitatis. Miseratio hominis, circa proximum suum: misericordia autem dei super omnem carnem. Qui misericordiam habet, docet, & erudit quasi pastor gregem suum. Miseretur excipientis doctrinam miserationis, & qui festinat in iudiciis eius. ¶Fili in bonis nõ des querelam, & in omni dato nõ des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius, q̃ datum. Nonne ecce verbum super datum bonum? & vtraque cum homine iustificato. Stultus acriter improperabit, & datus indisciplinati tabescere facit oculos. ¶Ante iudicium para iustitiam tibi, & antequam loquaris discе. Ante languorem adhibe medici-

A
Psal. 86. c
B
C

nam, & ante iudicium interroga teipsum & in conspectu dei inuenies propitiationem. Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis ostende
Luc.18.a. conuersationem tuã. ¶||Nõ impediaris
2.thes.5 d orare semp, & ne vereris vsque ad mortem iustificari: quoniã merces dei manet in æternum. Ante orationem præpara animã tuam, & noli esse quasi hõ
Supr.7.b qui tentat deum. ¶||Memẽto iræ in die consummationis, & tempus retributio
Sap. 11.c. nis in conuersione faciei. ¶||Memento paupertatis in tempore abundantiæ, &
D necessitatem paupertatis in die diuitiarum. A mane vsque ad vesperam mutabitur tempus, & hæc omnia citatã in oculis dei. Homo sapiẽs in omnib9 metuet, & in dieibus delictorum attendet ab inertia. Omnis astutus agnoscet sapientiam, & inuenienti eam dabit cõfessionem. Sensati in verbis & ipsi sapiẽter egerunt, & intellexerunt veritatẽ, & iustitiam, & *implorauerunt ꝯ prouerbia & iudicia. ¶||Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. ¶Ne oblecteris in turbis nec immodicis: assidua enim est commissio illorum. Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, & non est tibi nihil in seculo: eris enim inuidus animæ tuæ.

*stillauerunt Ro.13. d.

CAP. XIX.

Vinum & Venus egenos faciunt. Leuis in credendo. Secreta. Correptio. Timor dei. Scire & facere legem dei. Visus.

A Operarius ebriosus non locupletabitur: & qui spernit modica, paulatim decidet. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos: & qui se iungũt fornicariis, erit nequã, putredo & vermes hæreditabunt illum, & extolletur in exemplum maius, & tolletur de numero anima eius. ¶Qui credit cito, leuis corde minorabitur: & qui deliquit in animam suam, insuper habebitur. ¶Qui gaudet iniquitate, denotabitur: & qui odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. ¶Qui peccat in animam suam, pœnitebit: & qui iucũdatur in malitia, denotabitur. ¶Ne iteres verbũ nequã & durum, & non minoraberis. ¶Amico & inimico noli narrare sensum tuũ: & si est tibi delictũ, noli denudare. audiet enĩ te, & custodiet te, & quasi defendens peccatum odiet te, & sic aderit tibi semper. Audisti verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te, sidens quoniam non te disrumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori canis, sic verbum in corde stulti. ¶||Corripe proximum, ne forte non dixerit, & dicas, Nõ feci: aut si fecerit, mat.18.b
ne iterum addat facere. Corripe proxi lucæ.17.a
mum, ne forte non dixerit, & si dixerit, ne forte iteret. Corripe amicum: sæ C
pe enim fit cõmissio, & non omni ver Iaco.3.a
bo credas. || Est qui labitur lingua sua, sed nõ ex animo. Quis est enim qui nõ deliquerit in lingua sua? Corripe proximum antequam commineris. Et da locum timori altissimi: quia omnis sapientia timor dei, & in illa timere deum, & in omni sapientia dispositio legis. Et nõ est sapientia nequitiæ disciplina: & nõ est cogitatus peccatorum prudentia. Est ipsa nequitia, & ipa execratio: & est insipiens, qui minuitur sapientia. ¶Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore dei, q̃ qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi. Est solertia certa, & ipsa iniqua. Et est qui emittit verbum certum enarrans veritatem. Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt D
dolo, & est iustus qui se nimium submittit à multa humilitate: & est iustus qui inclinat faciem suam, & fingit se nõ videre quod ignoratum est: & si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet. ¶Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentiũ & ingressus hominis enuntiant de illo. Est correptio mendax in ira contumeliosi: & est iudicium quod non probatur esse bonum: & est tacens, & ipse est prudens.

CAP. XX.

Correptio & confessio. Tacere. Dona. Fœnus. Fatuus. Mendax. Operari terram. Dona. Sapiens.

A Qvàm bonum est arguere, q̃ irasci: & confitentem in oratione non prohibere. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam: sic qui facit per vim iudicium iniquum. Quàm bonum est correptum manifestare pœnitẽtiam: sic em̃ effugies voluntarium peccatũ. ¶Est tacens, qui inuenitur sapiẽs: & est odibilis, qui procax est ad loquendum. Est autem tacens, non habens sensum loquelæ: & est tacens, sciens tempus apti temporis. Homo sapiens tacebit vsq; ad
B tempus: lasciuus autem, & imprudens nõ seruabit tempus. Qui multis vtitur verbis, lædet animam suam: & qui potestatem sibi sumit iniuste, odietur. Est processio in malis viro indisciplinato, & est inuentio in detrimentum. ¶Est datum quod nõ est vtile: & est datum, cuius retributio duplex. Est ꝓpter gloriam minoratio: & est qui ab humilitate leuabit caput. Est qui multa redimat modico pretio, & restituẽs ea in septuplum. Sapiens in verbis seipsum amabilem facit: gratiæ autem fatuorum effundentur. Datus insipientis non erit vtilis tibi: oculi enim illius septemplices sunt, exigua dabit, & multa improperabit: & apertio oris illius iffammatio est ¶Hodie fœneratur quis, & cras expetit
C & odibilis est homo huiusmodi. ¶Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius. Qui enim edunt panẽ illius? falsæ linguæ sunt. Quoties, & quãti irridebũt eum? Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit: similiter & quod non erat habendum. ¶Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pauimento cadens: sic casus malorum festi-
*sine gra nanter venient. ¶Homo *acharis? quasi fabula vana: & in ore indisciplinatorũ assidua erit. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. ¶Est qui vetatur peccare præinopia, & in requie sua stimulabitur. Est qui perdet animam suam præ cõfusione, & ab imprudẽti persona perdet eam: personæ autem acceptiõe perdet se. ¶Est qui præ confusione promittit amico, & lucratus est eum inimicũ gra
D tis. ¶Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorũ assidue erit. Potior fur q̃ assiduitas viri mẽdacis. perditionem autem ambo hæreditabunt. Mores hominum mendaciũ sine honore: & confusio illorum, cũ ipsis sine intermissione. Sapiens in verbis producet seipsum, & homo prudẽs placebit magnatis. ¶‖Qui operatur terram suam, inaltabit aceruum frugum: & qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur: qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem. ¶‖Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. ¶Sapientia absco sa & thesaurus inuisus: quæ vtilitas in vtrisque? Melior est qui celat insipientiam suam, q̃ homo qui abscondit sapientiam suam. CAP. XXI.

Peccator cõuertatur ad deum. Iniuriæ, superbia. Oratio. Odiens correptionem. AEdificans domum. Peccatores scientia & insipientia. Stultus & sapiens. Susurro.

‖Ili, peccastiꝰ non adiicias iterum: sed & de pristinis deprecare vt tibi dimittantur. Quasi à facie colubri fuge peccata: & si accesseris ad illa, suscipient te. Dentes leonis dẽtes eius, interficientes animas hominũ. Quasi rhomphæa bis acuta, omnis iniquitas plagæ illius non est sanitas. ¶Obiurgatio, & iniuriæ annullabunt substantiam: & domus quæ nimis locupleS est annullabitur superbia: sic substantia superbi eradicabitur. ¶Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures eius perueniet, & iudicium festinato adueniet illi. ¶Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris: & qui timet deB um, conuertetur ad cor suum. ¶Notus à longe potens lingua audaci: & sensatus scit labi se ab ipso. Qui ædificat domum suam impẽdiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme. ¶‖Stupa collecta synagoga peccantium. & consummatio illorum flãma ignis. Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ. ¶Qui custodit iustitiam, cõtinebit sensum eius. Consummatio timoris dei sapientia & sensus. Non erudietur, qui non est sapiens in bono. Est autem insipientia, quæ abundat in malo: & non est sensus vbi abundat amaritudo. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vi-

Prou.1.b. & 28.c

Exo.23.a. deu.16.d inf.41.c.

Sup.5.b. A

Sup.16.a.

C tæ permanet. Cor fatui quasi vas cõfractum: & omnem sapientiam non tenebit. Verbum sapiens quodcũque audierit scius laudabit, & ad se adiiciet: audiunt luxuriosus, & displicebit illi, & proiiciet illud post dorsum suum. Narratio fatui quasi sarcina in via, nam in labiis sensati inuenietur gratia. Os prudentis quæritur in ecclesia, & verba illius cogitabunt in cordibus suis. Tãquam domus exterminata, sic fatuo sapientia: & scientia insensati enarrabilia verba. Cõpedes in pedibus, stulto doctrina, & quasi vincula manuum super manum dexteram. Fatuus in risu exaltat vocem suam: vir autem sapiens vix tacite ridebit. Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quasi brachiale in brachio de
D xtro. Pes fatui facilis in domum proximi: & homo peritus cõfundetur à persona potentis. Stultus à fenestra respiciet in domum: vir autem eruditus foris stabit. Stultitia hominis auscultare per ostiũ: & prudens grauabitur contumelia. Labia imprudentum stulta narrabunt: verba autem prudentium statera ponderabũtur. In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientium os illorum. ‖ Dum maledicit impius diabolũ:
Iudæ.1.c. maledicit ipse animam suam. ¶ Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur: & qui permanserit, odiosus erit: taciturn & sensatus honorabitur.

CAP. XXII.

Piger. Filii & filiæ imprudentes. Docere fatuum. Mortuus. Fatuus vitãdus. Conuitiator. Amicus, Amicus pauper. Lingua.

A IN lapide luteo lapidatus est piger, & omnes loquentur super aspernatione illius. De stercore bouum lapidatus est piger: & omnis qui tetigerit eum excutiet manus suas. ¶ Confusio patris est de filio indisciplinato, filia autem fatua in deminoratione erit. Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ confundit, in contumeliam sit genitoris. Patrem & virum confundit audax, & ab impiis non minorabitur, ab vtrisque autẽ inhonorabitur. Musica in luctu importuna narratio: flagella & doctrina in omni tempore sapientia. ¶ Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. Qui narrat verbũ non audienti, quasi qui excitat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam, & in fine narrationis dicit, Quis est
B Inf.38.b. hic? ¶ ‖ Super mortuum plora, defecit enim lux eius: & super fatuum plora, deficit enim sensus. Modicum plora super mortuum, quoniam requieuit. Nequissimi enim nequissima vita, super mortem fatui. Luctus mortui septem dies: fatui autem, & impii omnes dies vitæ illorum. ¶ ‖ Cum stulto ne multum loSup.12.c. quaris, & cum insensato ne abieris. Serua te ab illo, vt non molestiam habeas, & non coinquinaberis peccato illius. Deflecte ab illo, & inuenies requiem, & non acediaberis in stultitia illius. Super plumbum grauabitur: & quod ill li aliud nomen, quàm fatuus? ‖ Arenam Prou.17.2
& salem, & massam ferri facilius est ferre, quàm hominem imprudentẽ, & fatuum, & impium. Sicut loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificii non dissoluetur: sic & cor confirmatum in cogitatione consilii. Cogitatus sensati in omni tempore vel metu non depraua bitur. Sicut ornatus areneus in pariete limpido, & sicut pali in excelsis, & cæmenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt: sic & cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet. Cor trepidum in cogitatiõe fatui, omni tempore nõ metuet: sic & qui in præceptis dei permanet semper. ¶ Pungens oculum, deducit lachrymas: & q
pungit cor, pfert sensum. ¶ Mittẽs lapidem in volatilia, deiiciet illa: sic & qui cõuitiatur amico, dissoluit amicitiam.
D ¶ Ad amicũ si pduxeris gladiũ, nõ desperes. est em regressus ad amicũ. Si aperuerit os triste, nõ timeas. est em cõcordatio: excepto conuitio, & improperio & superbia, & mysterii reuelatione, & plaga dolosa, in his omnibus effugiet amicus. ¶ Fidẽ posside cũ amico in paupertate illius, vt & in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hæreditate illius cohæres sis. ¶ Ante ignẽ camini vapor & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem maledicta, & cõtumeliæ.

& minæ. ¶Amicum salutare non cõfundaris. A facie illius non me abscõdam: & si mala mihi euenerint per illum, sustinebo. Omnis q audiet, cauebit se ab
Psa.140.a eo. ¶¶Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, vt non cadam in ipsis, & lingua mea perdat me?

CAP. XXIII.

¶ Oratio ad deum. Doctrina. Peccator. Iuramentum Loquela. Improperia. Callidus. Nequam. Fornicario. Adulter, & adultera.

DOmine pater & dominator vitæ meæ ne derelinquas me in cogitatu, & consilio eorum: nec sinas me cadere in illa exprobratiõe. Quis superponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ, vt ignorationibus eorum non parcant mihi, & non appareant delicta eorum, & non adincrescant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conspectũ aduersariorum meorum, & gaudeat inimico meus? Domine pater, & deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum. Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & omne desyderium prauum auerte à me. Auser à me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me, & animæ irreuerẽti & infrunitæ ne tradas me. ¶Doctrinam oris audite filii: & qui custodierit eam non periet labiis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis. ¶In vanitate suꝫ apprehendetur peccator, & superbus & maledicus scandalizabitur in illis.

¶ Iurationi non assuescat os tuum. multi enim casus in illa. Nominatio vero dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim seruus interrogatus assidue, á suo
B re non minuitur: ¶¶sic omnis iurans, & Infr.27.b nominans, in toto á peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Et si fruſtrauerit fratrem, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulauerit, deliquet dupliciter: & si in vacuum iurauerit, nõ iustificabitur, replebitur enim retributione domus illius. Est & alia loquela contraria morti, non inueniatur in hæreditate Iacob. Etenim á misericordibꝰ omnia hæc auferentur & in delictis non volutabũtur. ¶Indisciplinatæ loquelæ non assuescat os tuum: est enim in illa verbum peccati. Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum consistis: ne forte obliuiscatur te deus in conspectu illorũ, & assiduitate tua infatuatus improperium patiaris, & maluisses nõ nasci, & diem natiuitatis tuæ maledicas. ¶¶Homo a Iuetus in verbis improperii, 2.Re.16.b in omnibus diebus suis non erudietur. ¶Duo genera abundant in peccatis, & C tertium adducit iram, & perditionem: Anima callida quasi ignis ardens nõ extinguetur, donec aliquid glutiat: Et homo nequam in ore carnis suæ non desinet donec incendat ignem: Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens vsque in finem. Isa.19.c ¶¶Omnis homo qui transgreditur lectũ suum, contemnes animam suam, & dicens, Quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circunspicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur altissimus. Et non intellexit quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit á se timorem dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum: & non cognouit quoniam oculi domini multo plus lucidiores sũt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & Profundum abyssi, & hominũ corda intuentes in abscõditas
D partes. Dño enim deo anteq̃ crearentur omnia, sunt agnita: sic & post perfectum respicit omnia. Hic in plateis ciuitatis vindicabitur, & quasi pullus equinus fugabitur: & vbi non speraui, apprehendetur. Et erit dedecus omnibus, eò quòd non intellexerit timorem domini. Sic & mulier omnis relinquẽs virum suum, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio, primo enim in lege altissimi incredibilis fuit: & secundo in virũ suum deliquit: tertio i adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur. Nõ tradent filii eius radices, & rami eius nõ

dabunt fructum, derelinquent in male dictum memoriam eius, & dedecus illius non delebitur. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniã nihil melius est, quam timor dei: & nihil dulcius, q̃ respicere in mãdatis domini. ¶ Gloria magna est sequi dominũ: longitudo enim dierum assumetur ab eo.

CAP. XXIIII.

Sapientia seipsam laudat, & commoda sua describit.

A SApientia laudabit animam suam, & in deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in ecclesiis altissimi aperiet os suũ, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens, Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cælis vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis. Gyrum cæli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulaui, & in omni terra steti. Et i omi pplo & i oi gẽte primatũ habui: & omniũ excellentium, & humilium corda virtute calcaui, & in his omnibus requiem quæsiui, & in hæreditate eius morabor. Tunc præcepit, & dixit mihi creator omniũ: & qui creauit me requieuit in tabernaculo meo, & dixit mihi, In Iacob inhabita, & in Israel hæreditare, & in electis meis mitte radices. Ab initio & ante secula creata sum, & vsque ad futurum seculũ nõ desinam: & in habitatione sancta coram ipso ministraui. Et sic in Sion firmata sum, & in ciuitate sanctificata similiter requieui, & in Ierusalem potestas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in partes dei mei hæreditas illius, & in plenitudine sanctorum detentio mea. Quasi cedrus exaltata sum in Libano: & quasi cypressus in monte Sion. quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Iericho. Quasi oliua speciosa in cãpis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi: quasi myrrha electa, dedi suauitatem odoris: & quasi storax & galbanus, & vngula, & gutta, & quasi Libanus non incisus vaporaui habitationem meam, & quasi balsamum non mistum odor meus. Et quasi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honestatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. In me gratia omnis vitæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Memoria mea in generationes seculorum. ‖ Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitiẽt. Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. hæc omnia liber vitæ, & testamentum altissimi, & agnitio veritatis. Legem man dauit Moyses in præceptis iustitiarum, & hæreditatem domui Iacob, & Israel promissiones. Posuit Dauid puero suo excitare regem ex ipso fortissimum, & in throno honoris sedentem in sempiternum. Qui implet quasi Phison sapientiam, & sicut Tigris in diebus nouorum. ‖ Qui adimplet quasi Euphrates sensum: qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis. Qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Gehon in die vindemiæ. Qui perficit primus scire ipsam, & infirmior non inuestigabit eam. A mari enim abundabit cogitatio eius, & consilium illius abyssus magna. Ego sapientia effudi flumina. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio, ego quasi fluuius [a]Dorix, & sicut aquæ ductus exiui de paradiso. Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus est mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare. quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo illam vsque ad longinquum. Penetrabo omnes

B

C

Iohã. 6. d

Iosue. 3. c

D

[a]Vorax,

inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino. Adhuc doctrinam quasi prophetiam, effundam, & relinquam illam quærentibus sapientiam, & non desinam in progenies il-
Infr. 33. c. lorum vsque in æuum sanctum. ‖Vide te quoniam non soli mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem.

CAP. XXV.

¶ Concordia. Amor proximi. Vir & mulier bene consentientes. Pauper superbus, Dives mendax, Senex fatuus, Homo qui lætatur in filiis, Mulier sensata, Amicus verus, Sapientia, Timor dei, Iustitia cordis, Nequitia mulieris.

A IN tribus placitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram deo & hominibus, Concordia fratrum: & amor proximorum: & vir & mulier bene sibi consentientes. ¶Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum, Pauperem superbum: & diuitem mendacem: & senem faruum & insensatum. Quæ in iuuentute tua non congregasti, quomodo in senectute tua inuenies? Quàm speciosum cantici iudicium, & presbyteris cognoscere consilium. Quàm speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, & consiliū.
B Corona senum multa peritia: & gloria illorum timor dei. ¶Nouem insuspicabilia cordis magnificaui, & decimum dicam in lingua hominibus, Homo qui iucundatur in filiis, viuens & videns subuersionem inimicorum suorum. Beatus qui habitat cum muliere sensata, & qui lingua sua non est lapsus, & qui non seruiuit indignus se. Beatus qui inuenit amicum verum, & qui enarrat iustitiam auri audienti. Quàm magnus qui inuenit sapientiam & scientiam: sed non est super timentem dominum. Timor dei super omnia se superposuit. Beatus homo, cui donatum est habere timorem dei. Qui tenet illum, cui assimilabitur? Timor dei initium dilectionis eius: fidei autem initium agglutinandum est ei.
C ¶Omnis plaga tristitia cordis est: & omnis malitia nequitia mulieris. Et omnem plagam, & non plagam videbit cordis: & omnem nequitiam, & non nequitiam mulieris: & omnem obductum, & non obductum odientium: & omnem vindictam, & non vindictam inimicorum. Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super iram mulieris. ‖Commorari leoni, Prou. 21. c.
& draconi placebit, quàm habitare cum muliere nequam. Nequitia mulieris immutat faciem eius: & obcæcabit vultum suum tanquam vrsus: & quasi saccum ostendet in medio proximorum. Ingemuit vir eius, & audiens suspirauit modicum. Breuis omnis malitia super malitiam mulieris, & sors peccatorum cadat super illam. Sicut asce D
sus arenosus in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto. Ne respicias in mulieris speciem, & non concupiscas mulierem in specie. Mulieris ira, irreuerentia & confusio magna. Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo. Cor humile & facies tristis, & plaga mortis, mulier nequam. Manus debiles, & genua dissoluta mulier quæ non beatificat virum suum. ‖A muliere initium factum est peccati, Gen. 3. b.
& per illam omnes mortimur. Non des aquæ tuæ exitum, nec mulieri nequam veniam prodeundi. Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorū. A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur.

CAP. XXVI.

¶ Mulier bona, Delatura ciuitatis, Calumnia, Zelotypia. Mulieris nequam incommoda. Mulieris bonæ commoda. Bellator, Sensatus, Iniustus, Negotiator, Caupo.

MVlieris bonæ beatus vir: nume A
rus enim annorum illorum duplex. Mulier fortis oblectat virum suum, & annos vitæ illius in pace implebit. Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium deum, dabitur viro pro factis bonis: diuitis autem, & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris. ¶A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit. Delaturam ciuitatis: & collectionem populi: & calumniam mendacem: super mortem om-

nia grauia. ¶Dolor cordis, & luctus, mulier zelotypa. In muliere zelotypa
B flagellum linguæ, omnibus communicans. Sicut bonum iugum quod mouetur, ita & mulier nequam: qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem. ¶Mulier ebriosa, ira magna: & contumelia, & turpitudo illius non tenetur. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur. In filia non auertente se, firma custodiam: ne inuenta occasione vtatur se. Ab omni irreuerentia oculorum eius caue: & ne mireris si te neglexerit. sicut viator sitiens ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum sedebit, & contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiat. Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum, &
C ossa illius impinguabit. Disciplina illius datum dei est. Mulier sensata & tacita, non est immutatio eruditæ animæ. Gratia super gratiã mulier sancta, & pudorata. Omnis autem ponderatio non est digna continentis animę. Sicut sol oriens mundo in altissimis dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus eius. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super ætatem stabilem. Columnæ aureæ super bases argenteas, & pedes firmi super plantas stabilis mulieris. Fundamenta æterna supra petram solidã,
D sic mandata dei in corde mulieris sanctæ. ¶In duobus contristatum est cor meum, & in tertio iracundia mihi aduenit, Vir bellator deficiens per inopiam: & vir sensatus contemptus: & qui transgreditur á iustitia ad peccatum, deus parauit eum ad romphæam. ¶Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt, Difficile exuitur ne
'decegotians á 'negligentia': & non iustificabitur caupo á peccatis labiorum.
ptione:

CAP. XXVII.

Inopia. Timor dei. Tentatio. Sermo. Iustitia. Veritas, Sanctus, Sermo, Iuramentum. Superbia. Arcana amici. Annuens oculo, Os. Dolosus, Superbi oblectantur in casu iusti.

PRopter inopiam multi deliquerunt: & qui quærit locupletari, auertit oculũ suum. ¶Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: sic & inter medium venditionis, & emptionis angustiabitur peccatis. ¶Conteretur cum de relinquente delictum. ¶Si non in timore domini tenueris te instanter, cito subuertetur domus tua. Sicut in percussura cribri remanebit stercus: sic 'aporia' hominis 'idigẽtia
in cogitatu illius. ¶Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. ¶Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius: sic verbum ex cogitatu cordis hominis. Ante sermonem non laudes virum: hæc enim tentatio est hominum. ¶Si sequaris iustitiam, apprehendes illã: & indues quasi poderem honoris, & habitat cum ea: & proteget te in sempiternũ, & in die
B agnitionis inuenies firmamentũ. ¶Volatilia ad sibi similia conueniunt: & veritas ad eos qui operantur illam, reuertetur. Leo venationi insidiatur semper: sic peccata operantibus iniquitates. ¶Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur. ¶In medio insensatorum serua verbum tempori: in medio auem cogitantium assiduus esto. ¶¶Narratio pec- Sup. 23. b
cantium odiosa, & risus illorum in delictis peccati. Loquela multum iurans, horri pilationem capiti statuet, & irreuerentia ipsius obturatio aurium. ¶Effusio sanguinis in rixa superborũ: & maledictio illorũ auditus grauis. Qui denudat arcana amici, fidẽ perdit, & nõ inueniet amicum ad animum suum. Dilige proximum, & coniungere fide cũ illo. Quod si denudaueris abscondita illius, non persequaris post eum. Sicut enim homo qui perdit amicum suum: sic & qui perdit amicitiã proximi sui. C
Et sicut qui dimittit auẽ de manu sua: sic dereliquisti proximũ tuũ, & nõ eũ capies, non illum sequaris quoniã lõge abest: effugit enim quasi caprea de laqueo, quoniam vulnerata est anima eius. Vltra eum non poteris colligare, & maledicti est concordatio. Denudare autem amici mysteria, desperatio est animæ insœlicis. ¶¶Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abiiciet:

in conſpectu oculorum tuorum conculcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admirabitur. Nouiſſime autem
D peruertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum. Multa audiui, & non co æquaui ei, & dominus odiet illũ. ¶Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput eius cadet: & plaga doloſa doloſi diui-
Prou.26d det vulnera. ‖Et qui foueam fodit, in-
eccleſia- cidet in eam: & qui ſtatuit lapidem
ſtes.20,b proximo ſuo, offendet in eo: & qui laqueum alii ponit, peribit in illo. Facienti nequiſſimum conſilium, ſuper ipſum deuoluetur, & non agnoſcet vnde aduenient illi. ¶Illuſio & improperium ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi. ¶Laqueo peribunt qui oblectantur caſui iuſtorum, dolor autem conſumet illos antequam moriantur. Ira & furor vtraque execrabilia ſunt, & vir peccator continens erit illorum.

CAP. XXVIII.

¶ Vindicta & immiſericordia. Iracũdia & lis. Suſurro. Lingua tertia.

A Qui vindicari vult, à domino
Deu.32.c. inueniet vindictam, & pec-
tom.12.d cata illius ſeruans ſeruabit. Relinque proximo tuo no centi te: & tunc deprecanti tibi pecca
Matt.6.b ta ſoluentur. ‖Homo homini reſeruat
mar.11.c. iram: & à deo quærit medelam? In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam: & de peccatis ſuis deprecatur ipſe dum caro ſit, reſeruat iram: & propitiationem petit à deo? quis exorabit pro delictis illius? Memento nouiſſimorum, & deſine inimicari. Tabitudo enim, & mors imminent in mandatis eius. Memorare timorem dei, & non iraſcaris proximo. Memorare teſtamentum altiſſimi, & deſpice ignorantiam proximi. ¶Abſtine te à lite, & minues peccata. homo enim iracundus
B incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit inimicitiam. Secundum enim ligna ſyluæ, ſic ignis exardeſcit: & ſecundum virtutem hominis, ſic ira cundia illius erit, & ſecundum ſubſtantiam ſuam exaltabit iram ſuam. Certamen feſtinatum incendit ignem: & lis feſtinans effundit ſanguinem: & lingua teſtificans adducit mortem. Si ſufflaueris, quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur, vtraque ex ore proficiſcuntur. Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. ¶Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem: ciuitates muratas
C diuitum deſtruxit, & domos magnato rum effodit. Virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus ſuis. qui reſpicit illam, non habebit requiem, nec habitabit cum requie. Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa. Multi ceciderunt in ore gladii, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam. Beatus qui tectus eſt à lingua nequam, qui in iracundiam illius non tranſiuit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non eſt ligatus. iugum enim illius, iugum ferreum eſt, & vinculum illius vinculum æreum eſt. Mors illius, mors nequiſſima: & vtilis potius inferus, quàm illa. Perſeuerantia illius non permanebit, ſed obtinebit vias iniuſtorum: in
D flamma ſua non comburet iuſtos. Qui derelinquunt dominum, incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quaſi leo, & quaſi pardus lædet illos. Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos oris tuo rectos: & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.

CAP. XXIX.

¶ Miſericordia. Reddãt qui mutuum acceperunt, nec fraudẽt creditorem. Pauperi benefaciendum. Eleemoſyna. Fideiuſſor. Peccator. Paupertas. Hoſpes, & peregrinus.

A Qui facit miſericordiam, fœneratur proximo ſuo: & qui præualet manu, mandata ſeruat. Fœnerare proximo tuo in tempore neceſsitatis illius, & iterũ redde proximo in tempore ſuo.

¶Confirma verbum, & fideliter age cū illo: & in omni tempore inuenies quod tibi necessarium est. Multi quasi inuentionem æstimauerunt fœnus, & præstiterunt molestiam his qui se adiuuerunt. Donec accipiant, osculantur manus dantis, & in promissionibus humiliant vocem suam. Et in tempore redditionis postulabit tempus, & loquetur verba acediæ & murmurationum, & tempus causabitur, si autem potuerit reddere, aduersabitur solide, vix reddet dimidiū, & computabit illud quasi inuentionem: sinautem, fraudabit illū pecunia sua, & possidebit illum inimicum gratis, & cōuitia & maledicta red
B det illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam. Multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, sed fraudati gratis timuerūt. ¶Veruntamen super humilē animo fortior esto, & pro elemosyna non trahas illum. propter mandatum assume pauperē: & propter promptam eius ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam propter fratrem, & amicum, & non abscondas illam sub la
Tob.4.b pide in perditionem. ‖Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis, quām aurum. Conclude elemosynā in corde pauperis, & hæc
Sup.17.d. pro te exorabit ab omni malo. ‖Elemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam cō seruabit: & postea resurget, & retribuit illis retributionem vniuique in caput illorum. Super scutum potentis, & super lanceam, aduersus inimicum tuum pugnabit. Vir bonus fidē facit p proximo suo: & qui perdiderit confusionem
C derelinquet sibi. ¶Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suam: Repromissorē fugit peccator & immundus. Bona repromissoris sibi adscribit peccator: & ingratus sensu, derelinquet liberantem se. Vir repromittit de proximo suo: & cū perdiderit reuerentiam, derelinquetur ab eo. Repromissio nequissima multos perdidit diligentes, & cōmouit illos quasi fluctus maris. Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis. ¶Peccator transgrediens mandatum domini, incidet in promissionem nequam: & qui conatur multa agere, incidet in iudicium. Recupera proximum secundum virtutem tuam, & attende tibi ne incidas. ¶‖Initium Infr. 39.d
vitæ hominis, aqua & panis, & vesti- D
mentum, & domus protegens turpitudinem. Melior est victus pauperis sub tegmine asserum, quām epulæ splendidæ in peregre sine domicilio. ¶Super minimum & magnum placeat tibi, & improperium peregrinationis non audies. Vita nequam hospitandi de domo in domum: & ubi hospitabitur, non fiducialiter aget, nec aperiet os. Hospitabitur, & pascet, & potabit ingratos, & adhæc amara audiet, Transi hospes, & orna mensam, & quæ in manu habes, ciba cæteros. Exi à facie honoris amicorum meorum: necessitudi. ne domus meę hospitio mihi factus est frater. Grauia hæc homini habenti sensum, Correptio domus, & improperiū fœneratoris.

CAP. XXX.

Filii castigandi & eruditi. Salus corporis & fortitudo. Vita amara. Bona abscondita. Sacrificium idolo. Tristitia. Iucunditas. Iracundia & cogitatio. Cor lætum.

QVi diligit filium suum, assiduat Prou.13.d
illi flagella, vt lætetur in nouissi- &.23.b
mo suo, & non palpet proximorum ostia. Qui docet filium suum laudabitur in illo, & in medio domesticorum in illo gloriabitur. Qui docet filium suum, in zelum mittit inimicum, & in medio amicorum gloriabitur in illo. Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus. similem enim reliquit sibi post se. In vita sua vidit, & lætatus est in illo. in obitu suo non est contristatus: nec confusus est coram inimicis, reliquit enim defensorē domus contra inimicos, & amicis red
dentem gratiam. Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera eius. Equus indomitus euadet durus, & B
filius remissus euadet præceps. Lacta filium tuum, & pauentem te faciet: lude cum eo, & contristabit te. Non corrideas illi: ne condoleas, & in nouissimo obstupescent dentes tui. Non des illi potestatem in iuuentute, & ne de-

Sup.7.c spicias cogitatus illius. ||Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans est, ne forte induret, & nõ credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas. ¶Melior est pauper sanus & fortis viribus, q̃ diues imbecillis & flagella-
C tus malitia. Salus animę in sanctitate iustitiæ, & melior est omni auro & argento: & corpus validum, quàm census immensus. Non est census super censum salutis corporis: & nõ est oblectamentum super cordis gaudium. ¶Melior est mors, quàm vita amara: & requies æterna, quàm languor perseuerans. ¶Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circum-
Dan.14.b positæ sepulchro. ¶||Quid proderit libatio idolo? nec enim mãducabit, nec odorabitur. sic qui effugatur à domino, & portans mercedes iniquitatis. Videns oculis, & ingemiscens, sicut spado complectens virginem & suspirans.
D ¶Tristitiam non des animæ tuæ, & affligas temetipsum in consilio tuo. Iucunditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis: & exultatio viri est longæuitas. Miserere animæ tuæ placens deo, & contine, & congrega cor tuũ in sanctitate eius, & tristitiam longe expelle à te. Multos enim occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. ¶Zelus & iracundia minuũt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. ¶Splendidum cor, bonum in epulis est: epulæ enim illius diligenter fiunt.

CAP. XXXI.

Diues sine macula. Mensa. Oculus. conuiuium. Sobrietas. vomitus. Velox in operibus. Panis splendidus. Vinum & ebrietas.

A Vigilia [a]honestatis) tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet somnum. Cogitatus præscientiæ auertit sensum, & infirmitas grauis sobriam facit animam. Laborauit diues in congregatione substantiæ, & in requie sua replebitur bonis suis. Laborauit paup diminutione victus: & in fine inops fit. Qui aurũ diligit, nõ iustificabitur: & qui insequitur consumptionem, replebitur ex ea. Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio illorum. ||Lignum offen- Luc.6.d
sionis est aurum sacrificantium. væ illis qui sectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo. ¶Beatus diues, qui inuẽtus est sine macula: & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Quis probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi gloria æterna? quis potuit transgredi, & non est transgressus, & facere mala, & nõ fecit. ideo stabilita sunt bona illius in domino, & eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. ¶Su- B
pra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucem tuam prior. Nõ dicas, [a]Simulta) sunt quæ super illam [a]Simulata
sunt. Memento quoniam malus est oculus nequam. Nequius oculo quid creatum est? ideo ab omni facie sua lachrymabitur, cum viderit. Ne extendas manum tuam prior, & inuidia contaminatus erubescas. ¶Ne comprimaris in conuiuio, ►vino). Intellige quæ sunt proximi tui ex te ipso. Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur: vt non cum manducas multum, odio habearis. Cessa prior. causa disciplinæ: & noli nimius esse, ne forte offendas. Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam: nec prior poscas bibere. Quàm sufficiens est ho- C
mini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem. Vigilia & cholera, & tortura viro infrunito: somnus sanitatis in homine parco. dormiet vsq; in mane, & anima illius cum ipso delectabitur. Et si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. ¶Audi me fili, & ne spernas me: & in nouissimo inuenies verba mea. In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. ||Splendidum in panibus Prou.22.b
benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. In nequissimo pane murmurabit ciuitas, & testimonium nequitię illius verum est. ¶Diligentes in vino noli prouocare: multos enim exterminauit vinũ. Ignis

[a] diuitiarum

probat ferrum durum: sic vinum corda superborum arguet in ebrietate po
D tatum. AEqua vita hominibus, vinum in sobrietate: si bibas illud moderate, eris sobrius. Quæ vita est ei qui minuitur vino? Quid defraudat vitam? Mors. vinum in iucunditatem creatum est, & non in ebrietatem, ab initio. Exultatio animæ & cordis vinum moderate potatum. Sanitas est animæ & corporis sobrius potus. Vinum multum potatum, irritationem & iram, & ruinas multas facit, Amaritudo animæ vinum multum potatum. Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorãs virtutem, & faciens vulnera. In conuiuio vini non arguas proximum: & non despicias eum in iucunditate illius: verba improperii non dicas illi, & non premas illum in repetendo.

CAP. XXXII.

Potestas non se extollat. Quando & cui loquendum. Musica. Audire, & tacere. Timor dei. Consilium. Ruina. Fides in deum.

A Rectorem te posuerunt? nolli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe, & sic consydera, & omni cura tua explicita recumbe: & læteris propter illos, & ornamẽtum gratiæ accipias coronam, & dignationem cõsequaris corrogationis. ¶Loquere maiori natu: decet enim te. Primũ verbum diligenti scientiam, & non impedias musicam. Vbi auditus non est, non effundas sermonem, & importune noli extolli in sapientia tua. ¶Gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio musicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi: sic numerus musicorum in iucundo & mo-
B derato vino. ¶Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Adolescẽs loquere in tua causa vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens. In medio magnatorum loqui non pręsumas: & vbi sunt senes, non multum loquaris. Ante tonitruum præibit coruscatio: & ante verecundiam præibit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Et hora surgendi non te trices: præcurre autem prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo, Super his omnibus be C nedicite dominum qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis suis. ¶Qui timet dominum, excipiet doctrinam eius: & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem illius. Qui quærit legem, replebitur ab ea, & qui insidiose agit, scandalizabitur ab ea. Qui timent dominum, inuenient iudicium iustum, & iustitiam quasi lumen accedent. ¶Peccator homo vitabit correptionem, & secundum voluntatem suam inueniet comparationem. Vir consilii non disper- D det intelligentiam, alienus & superbus non pertimescet timorem, etiam postquam fecit cum eo sine consilio, & suis insectationibus arguetur. Fili, sine consilio nihil facias, & post factum nõ pœnitebis. ¶In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides: nec credas te viæ laboriosæ, nec ponas animæ tuę scandalum. Et à filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. ¶In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ. hoc est enim cõseruatio mandatorum. Qui credit deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minorabitur.

CAP. XXXIII.

Timor dei. Fatuus. Amicus subsannator. Dies, tempora, & anni. Omnium creator deus: & omnia in manu eius, Iustus. Peccator. Sperans in dei benedictione. Filius, Mulier, Amicus, Seruus.

A Timenti dominum non occurrent mala sed in tentatione deus illum conseruabit & liberabit à malis. Sapiens nõ odit mandata & iustitias, & nõ illidetur quasi in procella nauis. Homo sensatus credit legi dei, & lex illi fidelis. ¶Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, & sic deprecatus exaudietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respondebit. ¶Præcordia fatui quasi rota carri: & quasi axis versatilis cogitatus illius. ¶Equus emissarius, sic & amicus

subsannator, sub omni suprasedēte hinnit. ¶Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum à sole? A domini scientia separati sunt facto sole, & præceptum custodiente, per dei sapientiam diuiduntur. Et immutauit tempora, & dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebrauerūt ad horā. Ex
B ipsis exaltauit & magnificauit deus, & ex ipsis posuit in numerum dierum, & omnes homines de solo, & ex terra vnde creatus est Adam. In multitudine disciplinæ dominus separauit eos, & immutauit vias eorum. Ex ipsis benedixit, & exaltauit, & ex ipsis sanctificauit, & ad se applicauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit, & conuertit illos à separatione ipsorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud & disponere. Omnes viæ eius secundum dispositionē eius: sic homo in manu illius qui se fecit, & reddet illi secundum iudicium suum. ¶Contra malum bonū est, & contra vitam mors, sic & contra virum iustum peccator. Et sic intuere in omnia opera altissimi. ¶Duo contra duo, & vnum contra vnum: & ego nouissimus euigilaui, & quasi qui colligit
C acinos post vindemiatores. ¶In benedictione dei & ipse sperauí: & quasi qui
Sup.14.b. vindemiat, repleuit torcular. ‖Respicite quoniam non mihi soli laboraui, sed & omnibus exquirētibus disciplinam. ¶Audite me magnates, & omnes populi, & rectores ecclesiæ auribꝰ percipite. Filio & mulieri, fratri & amico nō des potestatē super te in vita tua: & non deseris alij possessionē tuā: ne forte pœniteat te, & depreceris pro illis. Dum adhuc superes & aspiras, non immutabit te omnis caro: melius est enim vt filii tui te rogent, quàm te respicere in manus filiorum tuorum. In omnibus operibus tuis præcellens esto. Ne dederis maculam in gloriam tuam. In die consuminationis dierū vitæ tuæ, & in tempore exitus tui distribue hereditatem tuam. ¶Cibaria, & virga, & onus asino: panis, & disciplina, & opus ser-
D uo. Operatur in disciplina, & quærit requiescere: laxa manus illi, & quærit libertatē. Iugū & locū curuāt collū durū, & seruū inclināt operationes assiduæ. Seruo maleuolo tortura & compedes, mitte illum in operationem, ne vacet, multā enim malitiā docuit otiositas. In opera constitue eum: sic enim condecet illum. Quod si non obaudierit, curua illum compedibus, & non amplifices super omnem carnem. Verum sine iudicio nihil facias graue. ‖Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sanguine animæ comparasti illum. Si læseris eum iniuste, in fugam conuertetur. & si extollens discesserit: quē quæras, & in qua via quæras illum, nescis. Sup.7.c

CAP. XXXIIII.

Somnia vana. Expertus & tentatus Timor dei. Dona & oblationes piorum & impiorum. Defraudans pauperem & mercennarium. Vir ieiunans & humilians se, & semper peccans.

A

VAna spes, & mēdacium viro insensato: & somnia extollunt imprudentes. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum: sic & quia attendit ad visa mendacia: hoc secundum hoc visio somniorum. Ante faciem hominis similitudo alterius hominis. Ab immundo quid mūdabitur? & à mendace quid verum dicetur? Diuinatio erroris & auguria, mendacia & somnia malefacientium, vanitas est. Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur: nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum, multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sapientia in ore fidelis complanabitur. Qui non est tentatus, quid scit? ¶Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis fatuus est, multiplicat malitiam. Qui tentatus non est, qualia scit? Qui implanatus est, abundabit nequitia. Multa vidi errando, & plurimas verborum consuetudines. Aliquoties vsque ad mortem periclitatus sum, horum causa, & liberatus sum gratia dei. ¶Spiritus timentium deum quæritur, & in conspectu illius bene-

dicetur. Spes enim illorum in saluatem illos, & oculis dei in diligentes se. Qui timet dominum, nihil trepidabit, &
C nō pauebit: quoniam ipse est spes eius. Timentis dominum beata est anima eius. Ad quem respicit, & quis est fortitudo eius? Oculi domini super timentes eum, protector potentiæ, firmamētum virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridiani, deprecatio offensionis, & adiutorium casus, exaltans animam & illuminans oculos, dans sanitatem, & vitam, & benedictionem. ¶ Immolātis ex iniquo oblatio est maculata, & non sunt beneplacitæ subsannationes
Pro.15.b. iniustorum. ‖ Dominus solus sustinentibus se in via veritatis & iustitiæ. Dona iniquorum non probat altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum nec in multitudine sacrificiorū eorum propitiabitur peccatis. ¶ Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu pa-
D tris sui. Panis egentium, vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suū. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercennario, fratres sunt. ¶ Vnus ædificans, & vnus destruēs: quid prodest illis nisi labor? Vnus orans, & vnus maledicēs: cuius vocem exaudiet deus? Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio illius? sic homo qui ieiunat in peccatis suis: & iterum eadē faciens, quid proficit humiliando se? orationem illius quis exaudiet?

CAP. XXXV.

¶ Sacrificium verum. Misericordia. Oblationes & decimæ. Pauper, Pupillus, Vidua. Orationes iustorum audit deus, & liberat eos.

A QVi conseruat legem, multiplicat orationem. Sacrificium salutare est attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate: & propitiationem litare sacrificiis super iniustitias: & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniustitia. Retribuet gratiam, qui offert similaginem: & qui facit misericordiam, offert sacrificium. Beneplacitum est domino recedere ab iniquitate: & deprecatio pro peccatis recedere ab iniustitia. ¶ ‖ Non apparebis ante conspectum domini vacuus. Hæc enim omnia propter mandatum dei fiunt. Oblatio iusti impinguat altare, & odor suauitatis est in conspectu altissimi. Sacrificium iusti acceptum est, & memoriam eius non obliuiscetur dominus. Bono animo gloriam redde deo & non minuas primitias manuum tuarum. ‖ In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas. ‖ Da altissimo secundum datum eius, & in bono oculo adinuētionem facito manuū tuarum: quoniā dominus retribuens est & septies tantum reddet tibi. ‖ Noli offerre munera praua, non enim suscipiet illa. Et noli inspicere sacrificium iniustum, quoniā dominus iudex est. ‖ & non est apud illum gloria personæ. ¶ ‖ Nō accipiet dominus personam in pauperem & deprecationem læsi exaudiet. Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsque ad cęlum, & dominus exaudit or delectabitur in illis. Qui adorat deum in oblectatione, suscipietur: & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit. ¶ Oratio humiliantis se, nubes penetrabit: & donec propinquet, nō cōsolabitur, & nō discedet, donec altissimus aspiciat. Et dominus nō elongabit, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium, & fortissimus non habebit in illis patiētiam, quousque contribulet dorsum iporum, & gentibus reddet vindictam donec tollat plenitudinem superborum, & sceptra iniquorum contribuiet, donec reddat hominibus secundum actus suos, & secundum opera adæ, & secundum præsūptionem illius, donec iudicet iudiciū plebis suæ, & oblectabit iustos misericordia sua. Speciosa misericordia dei: in tempore tribulationis quasi nubes pluuiæ in tempore siccitatis.

Exo.23.b. & 34.c. deut.16.d

2.Cor.9.b

Tob.4.b B

Leui.22.c deu.15.d.

Rom.2.b Deut.10.d 2.pa.19.c Iob.24.b. sapiē.6.b roma.1.2.b gala.2.b. ephe.6.b coloss.3.d. act.10.c. 1.pet.2.c. C

D

CAP. XXXVI.

¶ Oratio ad deum, vt promissiones suas impleat, & cognoscatur esse deus.

cibus. Mendacia. Cor prauum. Species mulieris. Mulier bona.

A Miserere nostri deus omnium, & respice nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum, & immitte timorem tuum super gentes quæ non exquisierunt te: vt cognoscant quia nō est deus nisi tu, vt enarrent magnalia tua. Alleua manum tuam super gentes alienas, vt videant potentiam tuam. Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, sic in cōspectu nostro magnificaberis in eis: vt cognoscant te, sicut & nos cognouimus quoniam non est deus præter te domine. Innoua signa, & immuta mirabilia. Glorifica manum, & brachium dextrum. Excita furorem, & effunde iram. Extolle aduersarium, & affligе inimicum. Festina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia
B tua. In ira flammæ deuoretur qui saluatur: & qui pessimant Plebem tuam, inueniant perditionem. Contere caput principum, & inimicorum dicentiū, Non est alius præter nos. Congrega omnes tribus Iacob: & cognoscāt quia non est deus, nisi tu, vt enarrent magnalia tua: & hæreditabis eos, sicut ab initio. Miserere plebi tuæ, super quam inuocatum est nomen tuum: & Israel, quem coæquasti primogenito tuo. Miserere ciuitati sanctificationis tuæ Ierusalem, ciuitati requiei tuæ. Replе Sion inenarrabilibus verbis tuis, & gloria tua populum tuum: Da testimonium quia ab initio creaturæ tuæ sunt, & suscita precationes quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores.
C Da mercedem sustinētibus te vt prophetæ tui fideles inueniātur, & exau-
Nūe.6.d di orationes seruorū tuorū. ¶Secūdum benedictionē Aarō da populo tuo, & dirige nos in viā iustitiæ: vt sciāt omnes qui habitāt terrā quia tu es deus cōspector seculorū. ¶Omnē escā māducabit venter, & est cibus cibo melior. ¶Fauces cōtingunt cibum feræ, & cor insentatum verba mēdacia. ¶Cor prauum dabit tristitiam, & homo peritus resistet illi. ¶Omnem masculum excipiet mulier: & est filia melior filia. ¶Species mulieris exhilarat faciem viri sui, & super omnem concupiscentiam hominis superducit desyderiū, si est lingua curationis, est & mitigationis, & D misericordiæ, nō est vir illius secūdum filios hominum. ¶Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem: adiutorium secūdum illum est, & columna vt requies. Vbi non est sepes, diripietur possessio: & vbi non est mulier, ingemiscet egens. Cui credit, qui non habet nidum? Et deflectens vbicunque obscurauerit, quasi succinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem.

CAP. XXXVII.

A Amicus verus. Consilium. Colloquia. Cum sanctis conuersandum. Oratio. Verax verbum, & nequam. Peritus. Sophista. Sapiens. Anima. Epulatio, & crapula.

OMnis amicus dicet. Et ego amicitiam copulaui. sed est amicus solo nomine amicus. Nonne tristitia ineſt vsque ad mortem? Sodalis autem, & amicus ad inimicitiam conuertentur. O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia, & dolositate illius? Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & in tempore tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico condolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum. Non obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis illius in operibus tuis. ¶Noli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium. Omnis consiliarius prodit cōsilium, sed est cōsiliarius in semetipso. A cōsiliario seruā animam tuā. prius scito quæ sit illius necessitas: & ipse enim in animo suo cogitabit, ne forte mittat sudem in terram, & dicat tibi, Bona est via tua. & stet ecōtrario videre quid tibi eue- B niat. ¶Cū viro irreligioso tracta de sanctitate, & cum iniusto de iustitia, & cū muliere de ea quæ æmulatur: cum timido de bello, cum negotiatore de tractione, cum emptore de venditione, cum viro liuido de gratiis agendis, cū impio de pietate, cum inhonesto de honestate, cum operario agrario de omni opere, cum operario annuali de consummatione anni, cum seruo pigro de multa operatione, non attendas his in omni cōsilio. ¶Sed cum viro

sancto assiduus esto, quemcunque cognoueris obseruantem timorem dei, cuius anima est secundum animam tuam, qui cum titubaueris in tenebris, condolebit tibi. Et cor boni consilii statue tecum: non est enim tibi aliud pluris illo. Anima viri sancti enuntiat aliquando vera, quàm septem circunspectores sedētes in excelso ad speculādum. ¶Et in his omnibus deprecare altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam.

Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum cōsilium stabile. Verbum nequā immutabit cor: ex quo partes quatuor oriuntur, bonū & malū, vita & mors, & domina trix illorū est assidua lingua. ¶Vir peritus multos erudit, & animæ suæ suauis est. Qui sophistice loquitur, odibilis est: in omni re defraudabitur, nō est enim illi data à domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est. ¶Est sapiēs, animæ suæ sapiēs: & fructus sensus illius laudabilis. Vir sapiēs plebem suam erudit, & fructus sensus illius fideles sunt. Vir sapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabunt. Vita viri in numero dierū dies autem Israel innumerabiles sunt. Sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit viuens in æternum. ¶Fili in vita tua tenta animā tuam: & si fuerit nequam, non des illi potestatem, non enim omnia omnibus expediunt, & non omni animæ omne genus placet. ¶ Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam, in multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt: qui autem abstinens est, adiiciet vitam. CAP. XXXVIII.

Medicus. In infirmitate orandum & adeundus medicus, qui oratione curet. Mortuus. Tristitia. Mortuus. Sapientia. Artifices quibus ædificatur ciuitas.

HOnora medicum propter necessitatem, etenim illum creauit altissimus. A deo est enim omnis medela & à rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatorum collaudabitur. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. ‖Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Exo.15.d.
Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus scientiam altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis, & non consummabuntur opera eius. Pax enim dei super faciem terræ. ¶Fili, in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora dominum, & ipse curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto mūda cor tuum. Da suauitatem, & memoriam similaginis, & impingua oblationem, & da locum medico, etenim illum dominus creauit: & non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. Est enim tempus quando in manus illorum incurras: ipsi vero dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & sanitatem, propter conuersationem illorum. ‖Qui delinquet in conspectu eius qui fecit eum, sup.22.b
incidet in manus medici. ¶Fili in mortuum produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secūdum iudicium contege corpus illius, & nō despicias sepulturam illius. Propter delaturam autem amare fer luctum illius vno die, & consolare propter tristitiā, & fac luctū secūdum meritū eius vno die vel duobꝰ ꝓpter detractionem. ¶‖A tristitia enim festinat pro.15.b.
mors, & cooperit virtutem, & tristitia & 17.d.
cordis flectit ceruicem. In abductione permanet tristitia: & substantia inopis secundum cor eius. Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te: & memēto nouissimorū, & noli obliuiscī, neq; enim est cōuersio, & huic nihil ꝓderis, & teipsū pessimabis. ¶Memor esto iudicii mei: sic enim erit & tuum. mihi heri, & tibi hodie. In requie mortui requiescere fac memoriā eius, & cōsolare illū ī exitu spiritus sui. ¶Sapientiam scribe in tēpore vacuitatis: & q minoratur actu, sapientiam percipiet quia sapientia replebitur. ¶Qui tenet aratrū, & q gloriatur in iaculo, stimulo boues agitat, & cōuersa-

tur in operibus eorum, & enarratio eius in filiis taurorum. Cor suum dabit ad versandos sulcos, & vigilia eius in sagina vaccarum. Sic omnis faber & architectus qui noctem tanquam diem transigit, qui sculpit signaculo sculptilia, & assiduitas eius variat picturam, cor suum dabit in similitudinem picturæ, & vigilia sua perficit opus. Sic faber ferrarius sedens iuxta incudem, & consyderans opus ferri. Vapor ignis vret carnes eius, & in calore fornacis
D concertatur. Vox mallei innouat aurē eius, & contra similitudinem vasis oculus eius. Cor suum dabit in cōsummationem operum, & vigilia sua ornabit imperfectionem. Sic figulus sedens ad opus suum, conuertens pedibus suis rotam, qui in solicitudine positus est semper propter opus suum, & innumera est omnis operatio eius. In brachio suo formabit lutum, & ante pedes suos curuabit virtutem suam. Cor suum dabit vt consummet linitionem, & vigilia sua mundabit fornacem. Omnes hi in manibus suis sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, sine his omnibus non ædificatur ciuitas. Et nō inhabitabunt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicii non intelligent, neque palam facient disciplinam & iudicium, & in parabolis non inuenientur: sed creaturam aui confirmabunt. & deprecatio illorum in operatione artis accommodantes animas suas, & conquirentes in lege altissimi.

CAP. XXXIX.

I Sapiens. Opera dei. Bona bonis p-
sunt, malis autem etiam bona sunt ma-
A la. Spiritus ad vindictam creati.

SApientium omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. In medio magnatorum ministrabit, & in conspectu præsidis apparebit. In terram alienigenarum gentium pertransiet, bona enim, & mala in omnibus tentabit. Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum qui fecit illum, & in conspectu altissimi deprecabitur. Aperiet os suum in oratione, & pro delictis suis deprecabitur. Si enim dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum: & ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ, & in oratione confitebitur domino. Et ipse diriget consilium eius, & disciplinam, & in absconditis suis consiliabitur. Ipse pa- B
lam faciet disciplinam doctrinæ suæ, & in lege testamenti domini gloriabitur. Collaudabunt multi sapientiam eius, & vsq; in seculum non delebitur. Non recedet memoria eius, & nomen eius requiretur à generatione in generationem. Sapientiam eius enarrabunt gentes, & laudem eius enuntiabit ecclesia. Si permanserit nomen eius, derelinquet plus quam mille: & si requieuerit, proderit illi. ¶Adhuc consiliabor, & enarrem: vt furore enim repletus sum. In voce dicit, Obaudite me diuini fructus, & quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificate. Quasi Libanus odorem suauitatis habete. Florete flores, quasi lilium, & date odorē, & frōdete in gratiā, & collaudate cāticū, & benedicite dominū in operibus suis. Date nomini eius magnificētiā, & cōfitemini illi i voce labiorū vestrorū & i cāticis labiorū & citharis, & sic dicetis in cōfessiōe, ‖O pera dñi vniuer- Gene.1.d
sa bona valde. In verbo enim eius stetit aqua, sicut congeries: & in sermone mat.7.d.
oris illius, sicut exceptoria aquarum: C
quoniam in præcepto ipsius placor fit, & non est minoratio in salute ipsius. Opera omnis carnis coram illo, & non est quicquam absconditum ab oculis eius. A seculo vsque in seculum respicit, & nihil est mirabile in conspectu eius. Non est dicere, Quid est hoc, aut quid est istud? omnia enim in tempore suo quærentur. ¶Benedictio illius quasi fluuius inundabit: & ‖quo modo cata- Gen.7.d.
clysmus aridam inebriauit, sic ira ipsius gentes quæ non exquisierunt eum, hæreditabit. ‖Quo modo conuertit a- Exo.14.c
quas in siccitatem, & siccata est terra, & viæ illius viis illorum directæ sunt: sic peccatoribus offēsiones in ira eius. Bona bonis creata sunt ab initio, sic

Sup. 19. d nequissimis bona & mala. ‖ Initium necessariæ rei vitæ hoim, aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel, & botrus vuæ, & oleum, & vestimentum. Hæc omnia sanctis in bona: sic & impiis, & peccatoribus in mala conuertentur. sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, & in furore suo cõfirmauerunt tormenta sua, & in tempore consummationis effundent virtutẽ: & furorem eius qui fecit illos, confun-
Infr. 40. d dent. ‖ Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt. bestiarum dentes, & scorpii, & serpentes, & romphæa vindicans in exterminiũ impios. In mandatis eius epulabuntur, & super terram in necessitate præparabuntur, & in temporibus suis non præterient verbum. Propterea ab initio confirmatus sum, & consiliatus sum, & cogitaui, & scripta dimisi. Omnia opera domini bõa, & omne opus hora sua subministrauit. Non est dicere, Hoc illo nequius est: omnia enim in tempore suo comprobabuntur. Et nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen domini. CAP. XL.

Miseriæ i vita hominis. Omnia prætereunt. Fides firma permanet. Sufficiẽtia. Filii, Mulier, Sapiẽtia. Lingua, Oculo. Amico. Mulier cum viro. Fratres. Consilium. Timor dei.

A Occupatio magna creata est õnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorũ, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Cogitationes eorum, et timores cordis ad inuentiones expectationis, et dies finitionis: à præsidente super sedem gloriosam, vsque ad humiliatum in terram, et cineremiab eo qui vtitur hyacintho, et portat coronam, vsque ad eum qui operitur lino crudo. Furor, zelus, tumultus, fluctuatio et timor mortis, iracundia persæuerans, et contentio, et in tempore refectionis in cubili somnus noctis immutat scientiam eius. Modicum autem tanquam nihil in requie, et ab eo in somnis, quasi in die respectus. Conturbatus est visu cordis sui tanquã qui euaserit in die belli. In tempore salutis suę exurrexit, et admirans ad nullum morem cum omni carne, ab homine vsque ad pecus, et super peccatores septuplum. ‖ Ad hæc mors, sanguis, contentio, et romphæa, oppressio B
nes, fames, et contritio, et flagella: ‖ super iniquos creata sunt hæc omnia, et propter illos factus est cataclysmus. Sup. 39. d
‖ Omnia quæ de terra sunt, in terram cõ Gen. 7.
uertentur, ‖ et omnes aquæ in mare cõ Inf. 42. b.
uertentur. Omne munus, et iniquitas Eccl. 5. 1. b
delebitur, et fides in seculum stabit. Substantiæ iniustorum sicut fluuius siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluuia personabunt. In aperiendo manus suas, lætabitur: sic præuaricatores in consummatione tabescent. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, et radices immundæ super cacumen petræ sonant. Super omnem aquam viriditas, et ad oram fluminis an C
te omne fœnum euelletur. Gratia sicut paradisus in benedictionibus, et misericordia in seculo permanet. ¶ Vita sibi sufficiẽtis operarii cõdulcabitur, et in ea inuenies thesaurum. ¶ Filii, ædificatio ciuitatis confirmabit nomen, et super hanc mulier immaculata computabitur. ¶ Vinum et musica lætificant cor, et super vtraque dilectio sapientiæ. ¶ Tibiæ et psalterium suauem faciunt melodiam, et super vtraque lingua suauis. ¶ Gratiam et speciem desyderabit oculus tuus, et super hæc virides sationes. ¶ Amicus et sodalis in tempore conuenientes, et super vtrosque mulier cum viro. ¶ Fratres in adiutorium in D
tempore tribulationis, et super eos misericordia liberabit. ¶ Aurum et argentum est constitutio pedum: et super vtrunque consilium beneplacitum. ¶ Facultates et virtutes exultant cor, et super hæc timor domini. Non est in timore domini minoratio, et non est in eo inquirere adiutorium. Timor domini sicut paradisus benedictionis, et super omnem gloriam operuerunt illum. Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas, melius est enim mori, quàm indigere. Vir respiciens in mensam alienam, nõ est vita eius in cogitatione victus. alit enim animam suam cibis alienis. Vir autem disciplinatus, et eruditus custodiet se. In ore imprudentis conculcabitur inopia, et in ventre eius ignis ardebit.

CAP. XLII.

¶ Mors dura impiis, non timenda. Impii. Nomen bonum. Disciplina. Stultitia. Sapientia. Irreuerētia. Fornicatio. Mendacium. Delictum. Iniquitas. Iniustitia. Furtum. Proximꝰ. Mulier aliena, & ancilla. Improperia.

A O Mors quàm amara est memoria tua homini pacem habenti ī substantiis suis: viro quieto, & cuiꝰ viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipe cibū? O mors bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ætate, & cui de omnibus cura est, & incredibili, qui perdit sapientiam. Noli metuere iudicium mortis. Memē to quæ ante te fuerunt, & quæ supuenturа sunt tibi: hoc iudicium à domino omni carni. & qui superuenient tibi in beneplacito altissimi, siue decem, siue centum, siue mille anni. Non est enim in inferno accusatio vitæ. ¶ Filii abmi-
B nationum sunt filii peccatorum, & qui conuersantur secus domos impiorum. Filiorum peccatorum periet hæreditas, & cum semine illorū assiduitas opprobrii. De patre impio queruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio. Væ vobis viri impii, qui dereliquistis legem domini altissimi. Et si nati fueritis, in maledictione nascemini: si mortui fueritis, in maledictione
sup. 40 b erit pars vestra. ‖ Omnia quæ de terra sunt, in terram conuertentur: sic impii à maledicto in perditionem. Luctus hominum in corpore ipsorum, nomen au-
C tem impiorum delebitur. ¶ Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni. Bonæ vitæ numerus dierum: bonum autem nomen permanebit in æuum. ¶ Disciplinam in pace conseruate filii. sapientia enim absconincultꝰ, dita, & thesaurus inuisusꝰ, quæ vtilitaS sup. 20. p in vtriusque? ‖ Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quàm homo q abscondit sapientiam suam. ¶ Veruntamē reuertimini in his quæ procedēt de ore meo. Non est enim bonum omnem irreuerentiam obseruare: & non omnia omnibus bene placent in fide. ¶ Erubescite à patre, & à matre de fornicatione: & à præsidente & à potente de mendacio: à principe & à iudice de delicto: à synagoga & plebe de D iniquitate: à socio & amico de iniustitia: & de loco in quo habitas, de furto, de veritate dei, testamento, de discubitu in panibus, & ab obfuscatione dati & accepti: à salutantibus de silentio: à respectu mulieris fornicarię: & ab auersione vultus cognati. ¶ Ne auertas faciem tuam à proximo tuo, & ab auferendo partem, & non restituendo. ¶ Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius, neque stetеris ad lectum eius. ¶ Caue ab amicis de sermonibus improperii: & cum dederis, ne improperes.

CAP. XLIII.

¶ Abscondita nō reuelanda. Lex dei docenda. Data & accepta scribenda. Filia. Mulier. Deus omnia nouit, etiā abscondita cordis.

A NOn duplices sermonem auditus de reuelatione sermonis absconditi, & eris vere sine confusione, & inuenies gratiam in conspectu omnium hominum: ne. pro his omnibus confundaris. ‖ & ne accipias per Leui. 19. e deut. 1. c. sonam, vt delinquas. ¶ De lege altissimi & 16. d. & testamento, & de iudicio iustificare Iacobi. 1. a impium, & de verbo sociorum & viatorum, & de datione hæreditatis amicorum, de æqualitate staterę & ponderum, de acquisitione multorum & paucorum, de correptione emptiōis & negotiatorum, & de multa disciplina filiorum, & seruo pessimo latus sanguinare. Super mulierem nequam bonum est signum. ¶ Vbi manus multæ sunt, claude: & quodcūque trades, munera & appende: datum vero, & acceptum omne describe. ¶ De disciplina insensati & fa B tui, & de senioribus qui iudicantur ab adolescentibus: & eris eruditus in omnibus, & probabilis in conspectu omnium virorum. ¶ Filia patris abscondita est. vigilia & solicitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia sua adultera efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat: nequando polluatur in virginitate sua, & in paternis suis grauida inueniatur, ne forte cum viro cōmorata transgrediatur, aut certe sterilis efficiatur. Super filiam luxuriosam

confirma custodiam: nequando faciāt te in opprobrium venire inimicis, à detractione in ciuitate, & obiectione plebis, & confundat te in multitudine populi. ¶Omni homini noli intendere in C specie: & in medio mulierum noli cōmorari. de vestimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitas viri. Melior est enim iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium. ¶Memor ero igitur operum domini, & quæ vidi annuntiabo in sermonibus domini opera eius. Sol illuminans per omnia respexit, & gloria domini plenum est opus eius. Nonne dominus facit sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ confirmauit dominꝰ omnipotens stabiliri in gloria sua? Abyssum, & cor hominum inuestigauit: & D in astutia eorum excogitauit. Cognouit enim dominus omnem scientiam, & inspexit in signum æui, annuntians quæ præterierunt, & quæ superuentura sunt reuelans vestigia oculorum. Nō præterit illum omnis cogitatus, & non abscondit se ab eo vllus sermo. Magnalia sapientiæ suæ decorauit: qui est ante seculum & vsque in seculum. neque adiectum est neque minuitur, & non eget alicuius consilio. Quàm desyderabilia omnia opera eius, & tanquam scintilla quæ est consyderare. Omnia hæc viuunt, & manent in seculum, & in omni necessitate omnia obaudiunt ei. Omnia duplicia, vnum contra vnū & non fecit quicquam deesse. Vniuscuiusque confirmauit bona. Et quis satiabitur videns gloriam eius?

CAP. XLIII.

Mirabilia & virtutes dei.

A Altitudinis firmamētum pulchritudo eius est, species cæli in visione gloriæ. Sol in aspectu annūtians in exitu, vas admirabile opus excelsi. In meridiano exuret terrā, & in conspectu ardoris eius, quis poterit sustinere? Fornacem custodiens in operibus ardoris. Tripliciter sol exurēs montes, radios igneos exufflans, & refulgens, radiis suis obcæcat oculos. Magnus dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter. Et luna in omnibus tempore suo, ostensio temporis, & signum æui. A luna signum diei festi, luminare quod minuitur in consummatione. Mensis secundum nomen eius est crescens mirabiliter in cōsummatione. Vas castrorum in excelsis, in firmamento cæli resplendens. Species B cæli gloria stellarum mundum illuminans in excelsis dominus. In verbis sanctis stabūnt ad iudicium, & non exardescent in vigiliis suis. ¶Vide arcum, & Gen. 9. b. benedic eum qui fecit illum: valde speciosus est in splendore suo. Gyrauit cælum in circuitu gloriæ suæ, manus excelsi aperuerunt illum. Imperio suo accelerauit niuem, & accelerat coruscationes emittere iudicii sui. Propterea aperti sunt thesauri, & euolauerunt nebulæ sicut aues. In magnitudine sua posuit nubes, & cōfracti sunt lapides grādinis. In conspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aspirauit Notus. Vox tonitrui eius verberauit terram, tempestas aquilonis, & congregatio spiritus, & sicut auis deponens ad sedendum, aspergit niuem, & C sicut locusta demergens descensus eius. Pulchritudinē candoris eius admirabitur oculus, & super imbrem eius expauescit cor. Gelu sicut salem effundet super terram: & dū gelauerit, fiet tanquā acumina tribuli. Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua, super omnem congregationem aquarū requieuit, & sicut lorica induet se aquis. Et deuorabit montes, & exuret de sertum, & extinguet viride sicut ignē. Medicina omnium in festinatione nebulæ: & ros obuians ab ardore veniēti humilem efficiet eum, in sermone eius siluit ventus, & cogitatione placauit abyssum, & plantauit illum dominus IESVS. Qui nauigant mare enarrant pericula eius: & audientes auribus nostris admirabimur. Illic præclara opera, & mirabilia: varia bestiarum genera, & omnium pecorum, & creatura beluarum. Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone eius composita sunt omnia. Mul D ta dicemus, & deficiemus in verbis, cō summatio autem sermonum ipse est in omnibus. Gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens sup om-

Psal.96.a nia opera sua. ‖ Terribilis dominus & magnus vehementer, & mirabilis potētia ipsius. Glorificantes dominum, quātumcunque potueritis, superalebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes dominum, exaltate illū quantum potestis, maior enim est omni laude. Exaltantes eum replemini virtute, Ne laboretis, non enim compre-
Psal.10 5.a hendetis. ‖ Quis videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eū sicut est ab initio? Multa abscondita sunt maiora his: pauca enim vidimus operum eius. Omnia autem dominus fecit, & pie a-gentibus dedit sapientiam.

CAP. XLIIII.

De laus virorum sanctorum, Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Iacob.

A Audemus viros glorioſos, & parētes nostros in generatione sua. Multam gloriam fecit dominus magnificentia sua à seculo. Dominātes in potestatibus suis homines magni virtute, & prudentia sua ꝓditi nuntiantes in prophetis dignitatem ꝓphetarum, & intemperātes in præsenti populo, & in virtute prudentiæ populis sanctissima verba. In peritia sua requirentes modos musicos, & narrantes carmina in scriptura. Homines diuites in virtute pulchritudinis studiū habētes:
B pacificantes in domibus suis. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriā adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorū, & sunt quorum non est memoria: perierunt quasi qui nō fuerint, & nati sunt quasi non nati, & filii eorum cum ipsis, Sed illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defuerunt, & cum semine eorum permanet bona hæreditas, & ne
potum ipsorum semen in testamēto ste
tit: et filiorum ipsorū semen propter illos vsq; in æternum manet: semen eorum & gloria eorum non derelinque-
C tur. Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum viuet in generationem & generationem. Sapientiam ip
Gene.5.e sorum narrent populi, & laudem eorū
heb.11, a, nūtiet ecclesia. ¶ ‖ Henoch placuit deo,
Gen.6.c. & trāslatus est in paradisum, vt det gē
7.a. heb. tibus pœnitentiam. ¶ ‖ Noe inuētus est
11.b. perfectus, iustus, & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio. Ideo dimissum est reliquum terræ, cum factum est diluuiū. ‖ Testamenta seculi posita sunt Gen.17.d
apud illum, ne deleri possit diluuio omnis caro. Abraham magnus pater multitudinis gentium, & non est inuentus D
similis illi in gloria, qui conseruauit legem excelsi, & fuit in testamento cum
illo. ‖ In carne eius stare fecit testamen Gen.22.d
tum, & in tentatione inuentus est fide gala.3.b.
lis. ‖ Ideo iureiurando dedit illi gloriā Gen.22.c
in gente sua, crescere illum quasi terræ cumulum, & vt stellas exaltare semen eius, & hæreditate illos à mari vsq; ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Et Isaac eodem modo fecit propter Abraham patrem eius. Benedictionem omnium gentium dedit illi: dominus, & testamentum suum confirmauit super Iacob. Agnouit eum in benedictionibus suis, & dedit illi hæreditatem, & diuisit illi partem in tribubus duodecim. Et conseruauit illi homines misericordiæ inuenientes gratiam in oculis omnis carnis.

CAP. XLV.

De laudibus Moysi, Aaronis, & Phinees.

Dilectus deo & hominibus Moy- Exo.12.a,
ses, cuius memoria in benedictione est. Similem illum fecit in gloria sanctorū, & magnificauit eū
in timore inimicorum, & in verbis suis monstra placauit. ‖ Glorificauit illum Ex.6,7,8.
in conspectu regum, & iussit illi coram populo suo, & ostendit illi gloriam suā. ‖ In fide & lenitate ipsius sanctum fecit Exo.16.c.
illum, & elegit eum ex omni carne. Audiuit enim eum, & vocem ipsius, & induxit illum in nubem. ‖ Et dedit illi co Exo.19.b
rām præcepta, & legem vitæ, & disciplinæ docere Iacob testamentum suū,
& iudicia sua Israel. Excelsum fecit Aa Exo.4.d.
ron fratrē suū, & similē sibi de tribu Levi. Statuit ei testamentum æternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria. & circumcinxit eum zona iustitiæ, & induit ei stolam gloriæ, & coronauit eum in vasis virtutis. ‖ Circumpedes & femoralia, & hu- Exo.28.f.
merale posuit ei, & cinxit illum tintin B
nabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo, auditum facere sonitum in templo in memoriam filiis

is gentis suæ. Stolam sanctam auro & hyacintho, & purpura, opus textile, viri sapientis iudicio & veritate præditi. Torto cocco opus artificis, gemmis pretiosis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarii sculptis in memoriam secũdum numerum tribuum Israel. Corona aurea super mitram eius expressa signo sanctitatis: & gloria honoris, & opus virtutis, & deſyderia oculorum ornata. Sic pulchra ante ipsum non fuerunt talia vsque ad originem. Non est indutus illa alienigena aliquis, sed tantum filii ipsius soli, & nepotes eius per omne tempus. Sacrificia ipsius consumata sunt igne quotidie. ¶Compleuit Moyses manus eius, & vnxit illum oleo sancto. Factum est illi in testamentum æternum, & semini eius sicut dies cæli fungi sacerdotio, & habere laudem, & glorificare populum suum in nomine suo. Ipsum elegit ab omni viuente, offerre sacrificium deo, incensum, & bonum odorem in memoriam placare pro populo suo: & dedit illi in præceptis suis potestatem, in testamentis iudiciorum, docere Iacob testimonia, & in lege sua lucem dare Israel. ¶Quia cõtra illum steterunt alieni, & propter inuidiam circundederunt illum homines in deserto qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in iracundia. Vidit dominus deus, & non placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundiæ. Fecit illis monstra, & consumpsit illos in flamma ignis. Et addidit Aaron gloriam, & dedit illi hęreditatem, & primitias frugum terræ diuisit illi. Panem ipsius in primis parauit in satietatem. nã & sacrificia domini edent, quæ dedit illi, & semini eius. Cæterum inter gentes non hæreditabit, & pars non est illi in gente. ipse est enim pars eius, & hæreditas. ¶Phinees filius Eleazari tertius in gloria est, imitando eum in timore domini: & stare in reuerentia gentis: in bonita te, & alacritate animæ suæ placuit deo Israel. Ideo statuit illi testamentum pacis, principem sanctorum & gẽtis suæ, vt sit illi & semini eius sacerdotii dignitas in æternum. Et testamentũ Dauid regi filio Iessæ de tribu Iuda, hæreditas ipsi & semini eius, vt daret sapientiam in cor nostrum iudicare gentem suam in iustitia: ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum in gentem eorum æternam fecit.

CAP. XLVI.

LAus Iosue, Caleb, & Samuelis. A

FOrtis in bello Iesus Naue successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum dei, expugnare insurgentes hostes, vt consequeretur hęreditatem Israel. Quã gloriã adeptus est extollẽdo manus suas, & iactando cõtra ciuitates romphæas? Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse dominus perduxit. Aut nõ in iracundia eius impeditus est sol, & vnus dies factus est quasi duo? ¶Inuocauit altissimum potentẽ in oppugnando inimicos vndique, & audiuit illum magnus & sanctus deus in saxis grandinis virtutis valde fortis. Impetum fecit contra gentem hostilem, & in descensu perdidit contrarios, vt cognoscant gentes potentiam eius, quia contra deum pugnare non est facile: & secutus est à tergo potentes. ¶Et in die bus Moysi misericordiam fecit ipse & Caleph filius Iephone, stare contra hostem, & prohibere gentem à peccatis, & perfringere murmur malitiæ. Et ipsi duo cõstituti, à periculo liberati sunt, à numero sexcentorum millium peditum inducere illos in hæreditatem, in terram quæ manat lac & mel. ¶Et dedit dominus ipsi Caleb fortitudinem, & vsque in senectutem permansit illi virtus, vt ascenderet in excelsum terræ locum, & semen ipsius obtinuit hæreditatem: vt viderent omnes filii Israel quia bonũ est obsequi sancto deo. Et iudices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor, qui non auersi sunt à domino, vt sit memoria illorum in benedictione, & ossa eorum pullulent de loco suo, & nomen eorum permaneat in æternum, permanente ad filios illorum sanctorum virorũ gloria. ¶Dilectus à domino deo suo Samuel propheta domini, renouauit imperiũ, & vnxit principes in gente sua. In lege domini congregationem iudicauit, & vidit dominus Iacob, & in fide sua probatus est propheta. Et cognitus est

Leui. 8. b.

Nume. 16

Nũe. 25. c

1. mac. 2. f

Iosu. 10. c

Nũe. 14. c

Iosu. 14. c

B

C

in verbis suis fidelis, quia vidit deum lucis, & inuocauit dominum omnipotentem in oppugnando hostes circunstantes vndique, in oblatione viri in-
1.Reg.7.c uiolati. ‖ Et intonuit de cęlo domino & in sonitu magno auditā fecit vocē suā.
1.Re.12.a ‖ & cōtriuit principes Tyriorum, & omnes duces Philisthiim, Et ante tempus finis vitæ suæ & seculi testimoniū prę-
1.Re.25.a buit in cōspectu domini, & Christi ‖ pecunias & vsque ad calceamēta ab omni carne non accepit, & non accusauit
1.Re.28.c illum homo. ‖ Et post hæc dormiuit, & notū fecit regni, & ostendit illi finē vitæ suę, & exaltauit vocē eius de terra in prophetia delere impietatem gentis.

CAP. XLVII.

℣. Laudes Nathan, Danidis, Salomonis.

A

2.Re.12.a POst hæc surrexit Nathan prophe
ta in diebus Dauid. Et quasi adeps
separatus à carne, sic Dauid à fi-
1.Re.17.d lijs Israel. ‖ Cum leonibus lusit qua
si cum agnis: & in vrsis similiter fecit
sicut in agnis ouium in iuuētute sua.
1.Re.17.f. ‖ Nunquid nō occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente? In tollendo manum in saxo fundę deiecit exultationem Goliæ, vbi inuocauit dominum omnipotentem, & dedit in dexte-
1.Re.18.b ra eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis suæ. ‖ Sic in decem millibus gloriscauit eum, & laudauit eum in benedictionibus domini in offerendo illi coronam gloriæ: contriuit enim inimicos vndique, & extirpauit Philistīm contrarios vsque in ho-

B diernum diem: contriuit cornu ipsorū vsque in æternum. In omni opere dedit confessionem sancto, & excelso in verbo gloriæ. De omni corde suo laudauit dominum, & dilexit deum qui fecit illum, & dedit illi cōtra inimicos potentiam: & stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsque in cō
summationem vitę, vt laudarent nomē sanctum domini, & amplificarent ma-
1.Re.12.d ne dei sanctitatem. ‖ CHRISTVS purgāt peccata ipsius, & exaltauit in ęternum cornu eius: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloriæ in Israel.

¶ Post ipsum surrexit sensatus, & propter illum deiecit omnem potentiam inimi corum. ‖ Salomō imperauit in die 3.Re.4.c
bus pacis, cui subiecit deus omnes hostes, vt conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem in sempiter
num, quemadmodū eruditus est in iu- C
uentute sua, ‖ Et impletus est quasi flu- 3.Re.4.d
men sapientia, & terram retexit anima sua. Et replesti in comparationibus ænigmata, ad insulas longe diuulgatum est nomen tuum, & dilectus es in pace tua. In cantilenis & prouerbijs, & comparationibus, & interpretationibus miratæ sunt terræ, & in nomine domini dei cui est cognomen, Deus Israel. ‖ Collegisti quasi aurichalcum au- 3.Re.11.a
rum, & vt plumbum complesti argentum, & inclinasti femora tua mulieribus. Potestatē habuisti in corpore tuo. Dedisti maculam in gloria tua, & prophanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæteris stultitiam tuam, vt faceres imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare imperium durum. Deus autem non derelinquet misericordiam suam, & non corrumpet, nec delebit opera sua, ne-
que perdet à stirpe nepotes electi sui: D
& semen eius qui diligit dominum, nō corrumpet. Dedit autem reliquum Iacob, & Dauid de ipsa stirpe. Et finem habuit Salomon cum patribus suis, Et dereliquit post se semine suo gētis stultitiam, & ‖ imminutum prudentia Ro-
boam, qui auertit gentem cōsilio suo, 3.Re.12.c
& Ieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccandi Ephraim, & pluxima redundauerunt peccata ipsorum. Valde enim auerterūt illos à terra sua. Et quæliuit omnes nequitias vsquedum peruenirent ad illos defensio, & ab omnibus peccatis liberauit eos.

CAP. XLVIII.

℣. Laudes Eliæ, Elisæi, Ezechiæ, & Isaiæ.

E ‖ T surrexit Elias propheta, quasi A
ignis, & verbum ipsius quasi fac- 3.Re.17.a
la ardebat. Qui induxit in illos fa
mem, & imitantes illum inuidia
sua, pauci facti sunt, non enim poterāt
sustinere præcepta domini. verbo do
mini exaltauit cælum, & deiecit à se
ignem terræ, sic amplificatus est Elias

in mirabilibus suis. Et plus quis potest similiter sic gloriari tibi? Qui suscitasti mortuum ab inferis, de sorte mortis, in verbo domini dei. Qui deiecisti reges ad perniciem, & confregisti facile potẽ tiam ipsorum, & gloriosos de lecto suo. Qui audis in Sina iudicium
5.Re.19.c & in Horeb iudicia defensionis. ‖ Qui
vngis reges ad pœnitentiam, & pro-
4.Re.2.b phetas facis successores post te. ‖ Qui re
B ceptus es in turbine ignis in curru equorum igneorum. Qui inscriptus es in iudiciis temporum lenire iracundiam domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob. Beati sunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt. nam nos vita viuimus tantum, post mortem autem non erit tale nomen nostrum. Elias qui in turbine tectus est, & in Elisæo completus est spiritus eius: in diebus suis non pertimuit principem, & potentia ne-
4.Re.13.d mo vicit illum. ‖ Nec superauit illum verbum aliquod, & mortuum prophetauit corpus eius. In vita sua fecit monstra, & in morte mirabilia operatus est. In omnibus istis non pœnituit populus, & non recesserunt à peccatis
C suis vsquedum electi sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnem terram, & relicta est gens perpauca, & princeps in domo Dauid. Quidam ipsorum fecerunt quod placeret deo: alii autem multa cõmiserunt peccata. ¶ Ezechias muniuit ciuitatem suam, & induxit in medium ipsius aquam, & fodit ferro rupẽ, & ædificauit ad aquã
4.Re.18.d puteum. ‖ In diebus ipsius ascendit Sennacherib, & misit Rabsacen, & sustulit manum suam contra illos, & extulit manum suam in Sion, & superbus factus est potentia sua. Tunc mota sunt corda, & manus ipsorum: & doluerũt quasi parturientes mulieres. Et inuocauerunt dominum misericordem, & expandentes manus suas, extulerunt
D ad cælum: & sanctus dominus deus audiuit cito vocem ipsorum. Non est
4.Re.19.g commemoratus peccatorum illorũ, ne
tobiæ 1.d que dedit illos inimicis suis, sed pur-
isa. 37. g. gauit eos in manu Isaiæ sancti prophe-
1.mac.7.f tæ, ‖ Deiecit castra Assyriorum, & con-
& 2.mac. triuit illos angelus domini. nam fe-
8.c. cit Ezechias quod placuit deo, & fortiter iuit in via Dauid patris sui, quam mandauit illi Isaias propheta magnus & fidelis in conspectu dei. ‖ In diebus 4.Re.22.a
ipsius retro rediit sol, & addidit regi vitam. spiritu magno vidit vltima, & cõ isa.38.a.
solatus est lugentes in Sion, vsq; in sempiternum. Ostendit futura, & abscondita antequam euenirent.

CAP. XLIX.

De Iosia, Ezechia, & Dauide, Ieremias, Ezechiel, zorobabel, Iesus, Nehemias, Henoch, Ioseph.

MEmoria Iosiæ in compositione odoris facta opus pigmentarii. A
In oĩ ore quasi mel indulcabitur ei9 memoria, & vt musica in conuiuio vini. Ipse est directus diuinitus in pœnitentia gentis, & tulit abominationes impietatis. ‖ Et gubernauit 4.Re.23.b
ad dominũ cor ipsius, & in diebus peccatorum corroborauit pietatem. Præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam, omnes peccatum commiserunt. nam reliquerunt legem altissimi reges Iuda, & contempserunt timorem dei. Dederunt enim regnum suum aliis, & gloriam sua
B alienigenæ genti. Incenderunt electã sanctitatis ciuitatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremiæ. ‖ Nã Iere.32.b.
male tractauerunt illum, ‖ qui à ventre matris consecratus est propheta, Iere.2.b.
euertere & euruere, & perdere, & ite
rũ ædificare, & renouare. ¶ ‖ Ezechiel Ezech.1.
qui vidit conspectum gloriæ, quam
C ostendit illi in curru cherubim. Nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis qui ostenderunt rectas vias. Et duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo. nam corroborauerunt Iacob & redimerunt se in fide virtutis suæ. ¶ ‖ Quomodo am Aggæ.2.d
plificemus zorobabel? nam & ipse quasi signum in dextera manu Israel. ¶ ‖ Et Zach.3.a
Iesum filium Iosedech qui in diebus sui- 1.esdr.3.b
is ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum sanctum domino paratum in gloriam sempiternam. ¶ ‖ Et Ne- D
hemias in memoria multi temporis, Nehe.7.a
qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. ¶ ‖ Nemo natus est in ter Sup.44.c
ra qualis Henoch, nam & ipse receptus est à terra. ¶ ‖ Et Ioseph qui na- Gen.50.d
tus est homo, princeps fratrũ, firmamẽ

tum gentis, rector fratrum, stabilimentum populi, & ossa ipsius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt. Seth & Sem apud homines gloriam adepti sunt, & super omnem animam in origine Adam. CAP. L.

De Simone filio Oniæ, Quis author libri huius fuerit.

A SImon Oniæ filius, sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsit domum, & in diebus suis corroborauit templum. Templi etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio, & excelsi parietes templi. In diebus ipsius remanauerunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt supra modum. Qui curauit gentem suã, & liberauit eam à perditione. Qui præualuit amplificare ciuitatem, qui adeptus est gloriam in conuersatione gentis: & ingressum domus, & atrii amplificauit. Quasi stella matutina in medio nebulæ, & quasi luna plena in diebus suis lucet. Et quasi sol refulgens, sic ille effulsit in templo dei. Quasi arcus refulgens inter nebulas glorię, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia quę sunt in transitu aquæ, & quasi
B thus redolens in diebus æstatis. Quasi ignis effulgens, & quasi thus ardens in igne. Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso. Quasi oliua pullulans, & cypressus in altitudinem se extollens in accipiendo ipsum stolam gloriæ, & vestiri eum consummatione virtutis. In ascensu altaris sancti gloriam dedit sanctitatis amictum. In accipiendo autem partes de manu sacerdotum, & ipse stans iuxta aram. Circa illum corona fratrum: & quasi plantatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi rami palmæ & omnes filii Aaron in gloria sua. Oblatio autem domini in manibus ipsorum, co
C ram omni synagoga Israel, & consummationem fungens in ara, amplificare oblationem excelsi regis porrexit manum suam in libatione, & libauit de sanguine vuæ. Effudit in fundamento altaris odorem diuinum excelso principi. Tunc exclamauerunt filii Aaron, in tubis ductilibus sonuerunt, & auditam fecerũt vocem magnam in memoriam coram domino. Tunc omnis populus simul properauerunt, & ceciderunt in faciem super terram adorare dominum deum suum, & dare preces omnipotenti deo excelso. Et amplificauerunt psallentes in vocibus suis, & in magna domo auctus est sonus suauitatis plenus. Et rogauit populus dominum excelsum in prece vsquedum perfectus est honor domini, & munus suũ perfecerunt. Tunc descendens, manus suas extulit in omnem congregationem filiorum Israel dare gloriã deo à labiis suis, & in nomine ipsius gloriari. & iterauit orationem suam, volens ostendere virtutem dei. Et plus orquit deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies nostros à ventre matris nostræ, & fecit nobiscum secundum suam misericordiam. det nobis iucunditatem cordis, & fieri pacem in diebus nostris in Is- D
rael per dies sempiternos: credere Israel nobiscum esse dei misericordiam, vt liberet nos in diebus suis. Duas gentes odit anima mea: tertia autem non est gens, quam oderim. qui sedent in monte Seir: & Philisthiim: & stultus populus qui habitat in Sichimis. ¶ Doctrinam sapientiæ & disciplinæ scripsit in codice isto Iesus filius Sirach le rosolymita, qui renouauit sapientiam de corde suo. Beatus qui in istis versatur bonis, qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. Si enim hæc fecerit: ad omnia valebit, quia lux dei, vestigium eius est.

CAP. LI.

Oratio Iesu filii Sirach.

COnfitebor tibi domine rex, & A
collaudabo te deum saluatorem meum. Confitebor nomini tuo: quoniam adiutor & protector factus es mihi, & liberasti corpus meum à perditione, à laqueo linguæ iniquæ, & à labiis operantium mendacium, & in cõspectu astantium factus es mihi adiutor. Et liberasti me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui à rugientibus præparatis ad escam, de manibus quærentium animam meam, & de portis tribulationũ, quę circũdederunt me: à pressura flãmæ, quæ circũdedit me, & in medio ignis nõ sum æstuatus. De

altitudine ventris inferi, & à lingua eo inquinata, & à verbo mendacii, à rege iniquo, & à lingua iniusta. Laudabit vsque ad mortem anima mea dominum, & vita mea appropinquans erat in in-
B ferno deorsum. Circundederũt me vndique, & non erat qui adiuuaret. Respiciens eram ad adiutorium hominum: & non erat. Memoratus sum misericordię tuę domine, & operationis tuę quę à seculo sunt: quoniam eruis sustinentes te domine, & liberas eos de manibus gentium. Exaltasti super terram habitationẽ meam, & pro morte defluente deprecatus sum. Inuocaui dominum patrem domini mei vt nõ derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore superborũ sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione, & exaudita est oratio mea. Et liberasti me de perditione, & eruisti me de tempore iniquo. Propterea cõfitebor, & laudem dicã tibi, & benedicã nomini domini. Cum ad-
C huc iunior sum, prius quàm oberrarẽ, quæsiui sapientiam palam in oratione mea, Ante tempus postulabam pro illa, & vsque in nouissimis inquiram eam, & florebit tanquam præcox vua. Lætatum est cor meum in ea, ambulauit pes meus iter rectum, à iuuentute mea inuestigabam eam. Inclinaui modice aurem meam, & excepi illam. Multam inueni in meipso sapientiam, & multam profeci in ea. Danti mihi sapientiam, dabo gloriam. Consiliatus sum enim vt facerem illam: zelatus sum bonum, & non confundar. Colluctata est anima mea in illa, & in faciendo eam confirmatus sum. Manus meas extendi in altum, & in sapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. Possedi cum ipsa cor ab initio: propter hoc non derelinquar. Venter meus conturbatus est
D quærendo illam: propterea bonam possidebo possessionem. Dedit enim mihi dominus linguam mercedem meam, & in ipsa laudabo eum. Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ, quid adhuc retardatis? & quid dicitis in his? animæ vestræ sitiũt vehementer. Aperui os meum, & locutus sum. Comparate vobis sine argento, & collum vestrum subiicite iugo, & suscipiat anima vestra disciplinam, in proximo est enim inuenire eam. Videte oculis vestris, quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiẽ. Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea. Lætetur anima vestra in misericordia eius, & non confundemini in laude ipsius. Operamini opus vestrum ante tempus, & dabit vobis mercedem vestram in tempore suo.

Prophetia Isaiæ.

CAP. I.

Quo tempore prophetauerit Isaias. Ingratitudo Iudæorum. Omni genere pœnarum percussi Iudæi non sunt reuersi ad deum. Pauci apostoli, & ii qui per illos crediderunt, relicti. Ceremonias & cultum Iudæorum quibus fidebãt, reiicit dominus. Verus dei cultus. Pœnitentibus remissio: non pœnitentibus exitium. Deplorat deus peccata Ierusalem. Ingemiscit sententiam laturus in impios: prędicitq; conseruatis piis, Ierusalẽ in pristinũ statũ restituendum.

ISIO Isaiæ filii A Amos, quam vidit super Iudam & Ierusalem in diebus Oziæ, Ioatham, Achaz, & Ezechiæ regũ Iuda. Audite cæli, & auribus pcipe terra, quoniã dominus locutus est, Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autem =spreuerunt me⁾. Cognouit bos possessorem suum, & asinus pręsepe domini sui: Israel autẽ non cognouit, & populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Dereliquerunt dominũ, =blasphemauerunt⁾ sanctum Israel, ab alienati sunt retrorsum. ¶Super quo percutiam vos vltrà, =addentes⁾ præuaricationem? Omne caput languidum, & omne cor mœrens. A planta pedis vsque ad verticem nõ est in eo =sanitas⁾, vulnus, & liuor, & plaga =tumens⁾: nõ

= defecerũt à me.
B
= irritauerunt
= ?addetis
= integrũ,
= recens:

[a] deuicta, est circumligata, nec [a] curata medicamine, neque fota oleo. ||Terra vestra deserta ciuitates vestræ succensæ sunt igni. Regionem vestram coram vobis alieni deuorant: et desolabitur sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas [a] quæ vastatur. ||Nisi dominus exercituũ reliquisset nobis [a] semẽ, ||quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus. ¶||Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei nostri populus Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit dominus? [a] plenus sum holocausto arietum, & adipe pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum veneritis ante conspectum meum, quis quęsiuit hęc de manibus vestris: vt ambularetis in atriis meis? Ne offeratis vltrà sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festiuitates alias nõ feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea. facta sunt mihi molesta: laboraui sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationẽ, non exaudiam. ||Manus vestræ sanguine plenę sunt. ¶||Lauamini, mũdi estote, auferte malum [a] cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruerse, Discite benefacere: quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Et venite*, & [a] arguite me, dicit dominus. Si fuerint peccata vestra vt coccinum: quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra sicut vermiculus: velut lana, alba erunt. Si volueritis, & audieritis: bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis, & me ad iracũdiã prouocaueritis, gladius deuorabit vos, quia os domini locutũ est. ¶Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicii? Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua. Principes tui infideles, socii furum. Omnes diligunt munera, sequũtur retributiones. ||Pupillo non iudicant: & causa viduæ non ingreditur ad illos. ¶Propter hoc ait dominus deus exercituum fortis Israel, Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis, & conuertam manum meam ad te, & excoquã ad purum scoriam tuã, & auferam omne stannum tuum, & restituam iudices tuos vt fuerunt prius, & consiliarios tuos sicut [a] antiquitus. Post hęc vocaberis Ciuitas iusti, vrbs fidelis. Sion in iudicio redimetur, [a] reducent eam in iustitia. Et conteret scelestos, & peccatores simul: & qui dereliquerunt dominum consumentur. [a] Confundentur enim ab idolis quibus sacrificauerunt: & erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, & velut hortus absq; aqua. Et erit fortitudo vestra vt fauilla stuppæ, & opus vestrum quasi scintilla: & succendetur vtrunq; simul, & non erit qui extinguat.

[a] desolata. Rom. 9. f. Gen. 19. c [a] superstites paucos (vt, superstites statim) Iere. 6. e Amos. 5. f [a] Sat sum: holocausta arietũ & adipẽ Infr. 59. d 1. Pet. 5. b. [a] vt, operũ *obsecro [a] discepte mus, Iere. 5. g [a] à principio. [a] captiui eius [a] Pudebit vos à tiliis quibus delectati estis.

CAP. II.

Mons, ecclesia prima in Ierusalem. Gentium ingressus in ecclesiam. Doctor Christus. Ecclesia non contendit. Lumẽ dei. Abiectio Iudæorum. Exaltatio dei in puniẽdis Iudæis, Iuditium generale. Ne in Christi abiectione offendat quis.

VErbum quod vidit Isaias filius Amos super Iudam & Ierusalem. ||Et erit in nouissimis diebus pręparatus mons domus domini in vertice montium, & eleuabitur super colles. ¶Et fluent ad eum omnes gẽtes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem. ¶Et iudicabit gẽtes, & arguet populos multos: & conflabunt gladios suos in [a] vomeres, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebũtur vltrà ad prælium. Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine domini. ¶Proiecisti enim populum tuum domum Iacob: quia [a] repleti sunt vt olim, & augures [a] habuerunt vt Philisthiim, & [a] pueris alienis adhæserunt. Et repleta est terra eius argento & auro: & non est finis thesaurorum eius. Et repleta est terra eius equis: & innume-

A Mich. 4. a [a] ligones, B [a] abũdant plus q̃ orientales diuitiis, [a] sunt [a] in pueris alienis exercuerũt se multum.

rabiles quadrigæ eius. Et repleta est terra eius idolis, Opus manuū suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum.
Et incuruauit se homo, & humiliatus
C est vir. Ne ergo dimittas eis. ¶Ingredere in petram, & absondere in fossa humo à facie timoris domini, & à gloria maiestatis eius. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum: exaltabitur autem dominus solus in die illa. ¶Quia dies domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem ar-
[a] vel, humilem rogantem, & [a] humiliabitur: Et super omnes cedros Libani sublimes & erectas, & super omnes quercus Basan. Et super omnes montes excelsos, & super omnes colles eleuatos, Et super omnē turrim excelsam, & super omnem murum munitum, & super omnes naues Tharsis, & super omne quod visu pulchrum est. Et incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum: & eleuabitur dominus solus in
D die illa. Et idola penitus conterentur.
Luc.23.d. ‖Et introibunt in speluncas petrarum,
osee.10.b & in voragines terræ à facie formidinis domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terrā. In die illa proiicit homo idola argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fecerat sibi vt adoraret, talpas & vespertiliones. Et ingredietur scissuras petrarum & in cauernas saxorum à facie formidinis domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. ¶Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in
[a] vel i quo naribus eius est: quia [a] excelsus reputatus est ipse?
reputatus est ipse.

CAP. III.

Excidium Ierosolymitanū, ob Christi persecutionem à Iudæis factā. Auaritia sacerdotum & principum. Mulierum Ierosolymitanarum ruina.

A ECce enim dominator dominus exercituum auferet à Ierusalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur
aquæ: Fortem, & virum bellatorem,
facundū. iudicem, & prophetam, & ariolum, &
(vel, oratorem.) senem: Principem super quinquaginta,
& honorabilem vultu, & consiliarium,
& sapientem de architectis, & [a] prudentem eloquii mystici. Et dabo pueros
principes eorum, & [a] effœminati do- [a] pueri
minabuntur eis. Et [a] corruet populus, [a] vi faciet
vir ad virum, & vnusquisque ad pro- [a] eriget se
ximum suum: [a] tumultuabitur puer
contra senem, & ignobilis contra nobilem. Apprehendet enim vir fratrem
suum domesticum patris sui, Vestimentum tibi est, princeps esto noster, ruina autem hæc sub manu tua. [a] Respon- [a] iurabit
debit in die illa, dicens, Non [a] sum [a] vero
medicus, & in domo mea non est pa- B
nis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. Ruit enim
Ierusalem, & Iudas concidit: quia lingua eorum, & adinuentiones eorum,
contra dominum, vt prouocarent oculos maiestatis eius. Agnitio vultus eo
rum [a] respondit eis: & peccatum suum [a] testifica-
quasi Sodoma prædicauerunt, nec ab- tur con-
sconderunt, væ animæ eorum: quoniā tra eos:
reddita sunt eis mala. Dicite [a] iusto quo [a] iustus si
niam bene, quoniam fructū adinuen- fuerit bo
tionum suarum comedet. Væ impio nus,
[a] in malum: retributio enim manuum [a] vt, malo:
eius fiet ei. ¶[a] Populum meum exa- [a] Populi
ctores sui spoliauerunt, & mulieres mei exdominatę sunt eius. Populе meus, [a] qui ctores pue
te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, ri sunt.
& viam gressuum tuorum dissipant. [a] ductores
‖Stat ad iudicandum dominus, & stat tui,
ad iudicandos populos. Dominus ad iu Apoc.1.b.
dicium veniet cū senibus populi sui, C
& principibus eius: vos enim depasti
estis vineam, rapina pauperis in domo
vestra. Quare atteritis populum meū,
& facies pauperum commolitis, dicit
dominus deus exercituum. ¶Et di-
xit dominus, Pro eo quòd eleuatæ sunt
filiæ Sion, & ambulauerunt extento
collo, & [a] nutibus oculorum, ibant & [a] vel, falla
plaudebant, ambulabant, & pedibus cibus ocu
suis composito gradu incedebant: De- lis,
calua bit dominus verticem filiarum
Sion, & dominus [a] crimen eorum nu- [a] nates
dabit. In die illa auferet dominus or- D
namentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas,
Et mitras, discriminalia, & periscelides
& murenulas, & olfactoriola, & iaures,
Et annulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola, & lin-
teamina, & acus, Et specula, & sin-

dones, & vittas, & theristra, Et erit, pro suaui odore fœtor, & pro zona [a]funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali cilicium. [a]Pulcherrimi quoq; viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio. Et mœrebunt atque lugebunt portæ eius, & desolata in terra sedebit.

[a]ruptura, [a]Adustio pro pulchritudine. [a]Viri

CAP. IIII.

Virorum raritas in excidio Ierosolymitano. Christi incarnatio, gaudium fidelium. Sancti quibus dimissa peccata. Ecclesiæ securitas.

A ET apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicentes, Panem nostrũ comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. ¶In die illa erit germen domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis, & [a]exultatio his qui saluati fuerint de Israel. ¶Et erit: omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Ierusalẽ, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus [a]est in vita in Ierusalem: [a]Si abluerit dominus sordem filiarum Sion, & sanguinem Ierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicii & spiritu ardoris. Et creabit dominus super omnẽ locum montis Sion, & [a]vbi inuocatus est, nubem per diem, & fumum & splẽdorem ignis flammãtis in nocte. Super omnem enim gloriam protectio. ¶Et tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu: & in [a]securitatem & absconsionem à turbine & à pluuia.

[a]gloria [a]vt, interviuentes [a]Quando [a]super loca eius. [a]tegmen

CAP. V.

Parabola de Iudęis assumptis in populum dei. Reiectio Iudæorum. Vinea. Germen. Auaritia vineæ dei. Ebrietas. Captiui quare Iudæi: Pœna ebriorum. Deus sublimis & sanctus propter iudicium. Pasci verbo. Perseuerantes in peccatis. Verbum dei damnantes, Sapientes sibi. Ebrii. Iniustitia propter munera. Exterminatio Iudæorũ ob abiectionem legis dei. A Romanis Iudæi destructi, & quomodo.

*nunc [a]amici [a]de vinea sua: Iere. 2. d Matt. 21. d [a].i. in colle loco pigui.

CAntabo * dilecto meo canticum [a]patruelis mei, [a]vineæ suæ: ‖Vinea facto est dilecto meo in [a]cornu filio olei, Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit [a]vineam electam: & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea, & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas. ¶Nunc ergo habitatores Ierusalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam. Quid est quod debui vltrà facere vineæ meæ, & non feci ei? [a]An quòd expectaui vt faceret vuas, & facit labruscas? Et nunc ostendã vobis quid ego faciam vineę meę, Auferã sepem eius, & erit in direptionem: diruam maceriam eius, & erit in conculcationem. Et ponam eam desertam: nõ putabitur, & non fodietur: & ascendẽt super eam vepres et spinæ: et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrẽ. ¶Vinea enim domini exercituum, domus Israel est: et vir Iuda, germen eius delectabile. Et expectaui vt faceret iudicium, et ecce [a]iniquitas: et iustitiam & ecce clamor. ¶Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis [a]vsque ad terminum loci, Nũquid habitabitis vos soli in medio terræ? [a]In auribus meis sunt hæc domini exercituum, Nisi domus multæ desertę fuerint grandes & pulchræ, absque habitatore. Decem enim iugera vinearũ facient [a]lagunculam vnam, & triginta modii sementis facient modios tres. ¶Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperam, vt vino æstuetis. Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuis vestris: & opus domini nõ respicitis, nec opera manuum eius consyderatis. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia nõ habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum [a]absque vllo termino. Et descendent [a]fortes eius, & populus eius, & [a]sublimes gloriosique eius ad eum. Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi sublimium deprimentur. Et exaltabitur dominus exercituum in iudicio, et deus sanctus [a]sanctificabitur in iustitia. ¶Et pascentur agni iuxta [a]ordinem suum, et deserta in vbertatem versa aduenæ comedent. ¶Væ qui trahitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis, et quasi vinculũ plau

[a]plãtatis optimæ: [a]Cur [a]scabies [a]donec nõ sit locus (sub. alius) [a]Hæc dixit mihi dominus [a]bathum vnũ, & sementis homer, faciẽt epha. [a]præter morem, [a]decorus [a]epulẽtia eius et exultãs ĩ ea [a]vel, sanctus apparebit propter iustitiam. [a]morem

stri peccatum. Qui dicitis, Festinet, & cito veniat opus eius, vt videamus: & appropiet, & veniat consilium sancti Israel, & sciemus illud. ¶ Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponētes amarum in dulce, & dulce in amarum. ¶ Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. ¶ Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. ¶ Propter hoc sicut deuorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit: sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum vt puluis ascendet. Abiecerunt enim legem domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerūt. Ideo iratus est furor domini in populum suum & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt mōtes, & facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum. In his omnibus nō est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extēta. ¶ Et eleuabit signū in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ: & ecce festinus velociter veniet. Non est deficiens neque laborans in eo: non dormitabit, neque dormiet, neque soluetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calceamenti eius. Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extēti. Vngulæ equorum eius vt silex, & rotæ eius quasi impetus tempestatis. Rugitus eius vt leonis, rugiet vt catuli leonum: & frendet, & tenebit prædam, & amplexabitur, & non erit qui eruat. Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris: aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius.

Prou. 3. c. rom. 12. d

quisquilias flāma

putredo

C

cōtempserunt.

sicut excisi.

tribulationis.

cælis.

CAP. VI.

Visio qua describit Isaias mittentis se authoritatem. Agnoscit peccatum propheta. Signo & verbo remissionem peccatorum consequitur. Mittitur vt annuntiet partem populi Iudaici indurandam, partem illuminādam. Vastati Iudæi à Romanis. Reliquiæ Iudæorum saluandæ.

A IN anno quo mortuus est rex Ozias, vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatū: & ea quæ sub ipso erant replebant templum. Seraphim stabant super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri. duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Et cla-

simbriæ eius

suam.

suos.

Apo.4.c. mabat alter ad alterum, & dicebat, ||Sā
B ctus sanctus sanctus dominus deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis, & domus repleta est fumo. ¶Et dixi, Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & regem dominum exercituum vidi oculis meis. ¶Et volauit ad me vnus de Seraphim, &
=vl carb. in manu eius =calculus', quem forcipe tulerat de altari. Et tetigit os meum, & dixit, Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. ¶Et audiui vocem domini dicentis. Quem mittā? & quis
Mat.13.b. ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me.
mar.4.b. Et dixit, Vade, & dices populo huic,
Iu.8.b.,10 ||Audite audiētes, & nolite intelligere:
12.f.act.1. & videte visionem, & nolite cogno-
f.ro.11.b. scere. =Excæca' cor populi huius, &
=Impingua. aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videat oculis suis, & auri-
C bus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum. ¶Et dixi, vsquequo domine? Et dixit, Donec
°multiplicabit (sub. dies) desolentur ciuitates absque habitatore & domus sine homine: & terra relinquetur deserta. Et longe faciet dominus homines, & °multiplicabitur' quæ
=.i. decima pars remanebit. derelicta fuerat in medio terræ. Et adhuc in ea =decimatio', & conuertetur, =& erit in ostensionem sicut terebinthus, & sicut quercus quæ expandit ramos suos: semen sanctum erit id, quod steterit in ea'.
=sed depasta: sicut tilia & quercus, quarū foliadi repta, & manet stipes, sic trūcus Israel est semen sanctum.

CAP. VII

Ierusalē obsidetur ab Rasin & Phacee. Promittit de9 se liberaturū Achaz cum populo suo à timore regum Rasin & Phacee: finem regni Damasci & Israel prædicens. Admonetur credere in promissum à deo auxilium, & huius promissionis signum quærere. Promittitur CHRISTVS. Ante Christum natum, regnum Israel destructum. Regni Iudæ destructio ab Assyriis. Descriptio solitudinis futuræ.

4.Reg.16 c. ET factū est ||in diebus Achaz filii Ioatham, filii Oziæ regis Iuda, ascēdit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Ierusalem, ad præliandum contra eam: & non potuerunt debellare eam. Et nuntiauerunt domui Dauid, dicentes, Requieuit Syria =super' Ephraim, & commotum est cor eius, & cor populi eius: sicut mouentur ligna syluarum à facie venti. ¶Et dixit dominus ad Isaiam, E-
B gredere in occursum Achaz tu. & =qui derelictus est Iasub' filius tuus, ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via agri fullonis. Et dices ad eū. =Vide vt sileas': noli timere, & cor tuū ne =formidet' à duabus caudis titionū fumigātiū istorū in ira furoris Rasin regis Syriæ, & filii Romeliæ: eo quod cōsiliū inierit cōtra te Syria in malū. Ephraim, & filius Romeliæ, dicētes. Ascēdamus ad Iudā, & suscitemus eū, & auellam9 eū ad nos, & ponam9 regē in medio eius filiū Tabeel. Hæc dicit dominus deus, Nō stabit, & nō erit istud, sed caput Syriæ Damasc9, & caput Damasci Rasin. Et adhuc sexaginta & quinque anni, & =desinet Ephraim esse' populus, & caput Ephraim Samaria, & caput Samariæ filius Romeliæ. Si non credideritis, =non permanebitis'. Et adiecit dominus loqui ad Achaz, dicēs, Pete tibi signum à domino deo tuo in ꝓfundum inferni, siue in excelsum supra. Et dixit Achaz, Nō petā, & nō tentabo dn̄m. Et dixit, Audite ergo domus Dauid, Nūquid parū vobis est molestos esse hominib9, quia molesti estis & deo meo? ¶Propter hoc dabit dominus ipse vobis signum. ||Ecce virgo =concipiet & 'pariet filium, & =vocabitur' nomen eius Emmanuel. Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum & eligere bonum. ¶Quia antequam sciat puer reprobare malum & eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorum. Adducet dominus super te, & super populum tuum, & super domum patris tui dies, qui non venerunt à diebus separationis Ephraim à Iuda cum rege Assyriorum. ¶Et erit in die illa: sibilabit dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum AEgypti: & api, quæ est in terra Assur: & venient, & requiescent omnes in torrentibus =vallium', in cauernis petrarum, & in omnibus =frutetis', & in vniuersis =foraminibus'. In die illa radet dominus in no-

=cum.
B
=Sear.ia sub.
=Obserua vt securus sis.
=mollescat.
=frāgetur Ephraim ne sit
=ideo est quia non estis stabiles.
C
Mat.1.d. luc.1.c.
=prægnās
=vocabit (sub.ipa)
D
=desertorum.
=spinis.
=vilissimis arboribus.

D uacula conducta in his qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbam vniuersam. Et erit in die illa: nutriet homo vaccam boum, & duas oues, & præ vbertate lactis comedet butyrum. butyrum enim & mel manducabit omnis qui relictus fuerit in medio terræ. Et erit in die illa: omnis locus vbi fuerint mille vites, mille argenteis, in spinas & in vepres erunt. Cum sagittis & arcu ingredientur illuc: vepres enim & spinæ erunt in vniuersa terra. Et omnes montes qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarũ & veprium, & erit in pascua bouis, & in conculcationem pecoris.

cõsumet

vel, Ad mõtes autẽ omnes qui sarculo sarriebãtur nõ ascẽdens metu,

CAP. VIII.

Ante Christi natiuitatem quem prædatorem & redemptorem nostrum vocat. Israelitæ destructi ab Assyriis. Iudæ destructio ab Assyriis. Interitum Assyriorum prædicit propheta ad consolationem piorum. Fiducia in deo nõ in humano auxilio. Iudæorum ruina ob incredulitatem in Christum. Verbum dei interrogandum & sequendum. Pœna negligentium verbum dei.

A ET dixit dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahere, cito prædari. Et adhibui mihi testes fideles Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ: & accessi ad prophetissam, & concepit, & peperit filium. Et dixit dominus ad me, Voca nomen eius, accelera spolia detrahere, festina prædari. Quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia samariæ coram rege Assyriorum. Et adiecit dominus loqui ad me adhuc, dicens Pro eo ꝙ abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit B magis Rasin, & filium Romeliæ, propter hoc ecce dominus adducet super eas aquas fluminis fortes & multas, regem Assyriorum, & omnem gloriam eius, & ascendet super omnes riuos eius, & fluet super vniuersas ripas eius, & ibit per Iudam, inundans, & transiens vsque ad collum veniet. Et erit extentio alarum eius, implens latitudinem terræ tuæ ô Emmanuel. ¶Congregamini populi, & vincimini, & audite vniuersæ procul terræ: confortamini & vincimini, accingite vos & vincimini: inite consilium & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet: quia nobiscum deus. ¶Hæc enim ait dominus ad me, sicut in manu forti, erudiuit me, ne irem in via populi huius, dicens, Ne dicatis, cõiuratio. omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est: & timorem eius ne timeatis, neque paueatis, Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pauor vester, & ipse terror vester, & erit vobis: in sanctificationem. ‖In lapidem autem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Ierusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. ¶Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et expectabo dominum qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eum. Ecce, ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus in signum, & in portentum Israel à domino exercituum, qui habitat in monte Sion. ¶Et cum dixerint ad vos, Quærite à pythonibus, & à diuinis qui strident in incãtationibus suis: Nunquid non populus à deo suo requiret visionem? pro viuis à mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et transibit per eam, & corruet, & esuriet: & cum esurierit, irascetur, & maledicet regi suo, & deo suo & suspiciet sursum. Et ad terrã intuebitur: & ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, & angustia, & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua.

Vt acceleret prædari, festinet spoliare,

Mariam Virginem.

accingite vos.

quasi apprehẽderet me manu, & C

palatiũ, Luc. 2. c. rom. 9. g. 1. pet. 2. b

Hebr. 2. d

D

garriunt & loquũtur, & à coniuratoribus:

induratus,

dispersa. Neq; enĩ erit obscurata (veloppressa) illa quæ affligetur, sicut priore tẽpore leuiore malo afflixit (sub. Assyrius. (terram Zabulon & terram Nephthali, & posteriore maritima, finitima Iordanis et confinium gentium afflixit.

CAP. IX.

Gentes suscipiunt Euãgelium. Lætitia. CHRISTVS. Regnum Christi. Nomina Christi. Regnum Christi. Pax. Euersionem decem tribuum Israel vaticinatur Isaias, ob superbiam eorum in deum. Caput & cauda.

A PRimo tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Nephtali, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ gentiũ. Populus qui ãbulabat in tenebris, vidit lucẽ magnam: habitãtibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, ||sicut in die Madian. Quia omnis violenta prædatio cum tumultu & vestimentum mistum sanguine, erit in combustionem & cibus ignis. PARVVLVS enĩ NATVS est nobis, & filius datus est nobis, & *factus est principatus super humerum* eius: & vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis nõ erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit: vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia amodo & vsque in sempiternum. Zelus domini exercituum faciet hoc. ¶Verbũ missit dominus in Iacob, & cecidit in Israel. Et sciet omnis populus Ephraim & habitantes Samariam in superbia & magnitudine cordis, dicentes, Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus: sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus, Et eleuabit dominus hostes Rasin super eum, & inimicos eius in tumultum vertet, Syriã ab oriente, & Philisthiim ab occidente, & deuorabunt Israel toto ore. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta: & populus non est reuersus ad percutientem se, & dominum exercituum non exquisierunt. Et disperdet dominus ab Israel caput & caudam. incurruãtem & deprauantem die vna. Longæuus & honorabilis, ipse est caput: & propheta docens mendacium, ipse est cauda. Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur, præcipitati. Propter hoc super adolescentulis eius nõ lætabitur dominꝰ: & pupillorum eius, & viduarum non miserebitur: quia omnis hypocrita est & nequam, & vniuersum os locutũ est stultitiam. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extẽta. Succensa est enim quasi ignis impietas, vepres & spinam vorabit: & succendetur in densitate saltus, & conuoluetur in superbia fumi. In ira domini exercituum conturbata est terra & erit populus quasi esca ignis. Vir fratri suo nõ parcet, & declinabit ad dexteram, & esuriet: & comedet ad sinistram, & non saturabitur. Vnusquisque carnem brachii sui vorabit: Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen, simul ipsi contra Iudam. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.

Iudic. 7. f

qui pugnat, pugnat.

in perpetuum.

B

in locũ eorũ plãtabimus.

simul cõgregabit.

C

ramũ & iuncum.

ducunt

ducti sũt perditi.

eleuabũt se sicut eleuatur fumus.

obscurata.

D

CAP. X.

Legum conditores iniquos alloquitur. Deus Iudæos interfecturus ministerio Assyriorum vtitur. Assyriis quibus fuerat vsus vt instrumentis, reddit afflictionem, ne glorientur aliquid ex se fecisse. Iudæi post percussum Assyriũ soli deo confidentes. Iudæi pauci saluati. Consolatur deus Iudam, ꝙ breuis futura sit eius afflictio, persecutoresque eius puniendi. Varii rumores de aduentu Sennacherib in Ierusalem. Interitus Sennacherib.

VAE qui condunt leges iniquas: & scribentes, iniustitiam scripserunt: vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerẽt causæ humilium populi mei: vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperẽt. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis delonge venientis? Ad cuius confugietis auxilium? & vbi derelinquetis gloriam vestram, ne incuruemini sub vinculo, & cũ interfectis cadatis? Super omnibus his nõ est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. ¶Væ Assur, virga furoris mei & baculus ipse, in manu eorum indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum. & contra populum furoris

vel O (aut heu)

nisi cũ incuruabitur sub vinculo, & cadetis inter occisos.

mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in cõculcationem quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita existimabit: sed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. Dicet enim, Nunquid nõ principes mei simul reges sunt? Nunquid non vt Charcamis: sic Calano: & vt Arphad, sic Emath Nunquid non vt Damascus, sic Samaria? Quomodo inuenit manus mea regna idoli, sic & simulachra eorum de Ierusalem & de Samaria. Nunquid non sicut feci Samariæ & idolis eius, sic faciam Ierusalem & simulachris eius? ¶Et
C erit: cum impleuerit dominus cuncta opera sua in monte Sion & in Ierusalẽ, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim, In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi: & abstuli terminos populorum, & [=]principes[)] eorũ deprædatus sum, & detraxi quasi potens [=]in sublimi residentes[)]. Et inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum: & sicut colligũtur oua, quæ de-
D relicta sunt, sic vniuersam terram ego congregaui: & non fuit qui moueret pẽnam, & aperiret os, & ganniret. Nunquid gloriabitur securis contra eum q secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum à quo trahitur? [=]quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, & exaltetur baculus qui vtique lignum est[)]. Propter hoc mittet domĩator dominꝰ exercituum in pinguibus eius tenuitatem: & subtus gloriam eius succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israel in ignem, & sanctus eius in flammam. Et succendetur, & deuorabitur spina eius, & vepres in die vna. Et gloria saltus eius, & [=]carmeli[)] eius ab anima vsque ad carnem consumetur, & erit [=]terrore profugus[)]. Et reliqæ ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur, & puer scribet eas. ¶Et erit in die illa: non adiiciet residuum Israel, & hi qui fugerint de domo Iacob, inniti super eo qui percutit eos: sed innitetur super dominum sanctum Israel in veritate. ||Reliquiæ conuertentur, reliquiæ inquam Iacob ad deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. [=]cõsummatio abbreuiata inundabit iustitiam[)]. ||Consummationem enim, & abbreuiationem dominus deus exercituum faciet in medio omnis terræ. ¶Propter hoc, hæc dicit dominus deus exercituum. Noli timere populus meus habitator Sion, ab Assur, in virga enim percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via AEgypti. Adhuc enim paululum modicumque, & consummabitur indignatio & furor meus [=]super scelus[)] eorum. Et suscitabit super eum dominus exercituum flagellum, ||iuxta plagam Madian in Petra Oreb, & virgam suam super mare, & leuabit eam ĩ via AEgypti. Et erit in die illa: auferetur onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computrescet iugum [=]à facie olei[)]. Veniet in Aiath, trãsibit in Magron: apud Machmas [=]commendabit vasa sua[)]. Transierunt [=]cursim Gaba sedes nostra[)]: obstupuit Rama, Gabaath Saulis fugit. Hinni voce tua filia Gallim, attende Laisa paupercula Anathoth. Migrauit Medemena: habitatores Gabim [=]confortamini[)]. Adhuc dies est, vt in Nobe stetur: agitabit manum suam super montẽ filiæ Sion, collem Ierusalem. Ecce dominator dominus exercituum [=]confringet lagunculã in terrore[)] & excelsi statuta succidentur, & sublimes humiliabuntur. Et subuertentur condensa saltus eius ferro: & Libanus cum excelsis cadet.

[=]ꝑparata
[=]habitantes,
[=]cũ ipse deus tam facile leuet virgã simul cũ illo q eleuat eũ, q̃ facile leuat baculũ qui nõ est arbor? [=]agriculti [=]dissolutus vt vexillifer.
Rom. 9. f.
[=]vl, consumptio abbreuiata afferet iniustitiã cum abũdantia.
Infra, 18. f
F
[=]ad cõsũptionem Iudi. 7. g.
[=]propter pinguedinem.
[=]recẽsuit exercitũ suum.
[=]Vadũ, in Gabaa diuersorio
[=]pernoctauerũt:
[=]vl, congregamini.
[=]excidit ramũ in robore.

CAP. XI.

Christus nasciturus ex radice Iesse Arma Christi regis. Virga. Spiritus. Iustitia. Fides. Opera & fructus euangelii. Scientia domini. Vocatio gentium. Vera reductio Iudæ & Israelis, à captiuitate ad euangelium. Apostoli adducentes omnes ad euangelium.

ET egredietur ||virga de radice Iesse, & [=]flos[)] de radice eius ascẽdet. Et requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spititus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & [=]pietatis. Et replebit eum spiritus timoris[)] domini. Non secundum visionem oculorum

Act. 13. d.
[=]ramus
[=]timoris dñi. Et ipse bñ spi

rantē eū faciet in timore *suorum =propter māsuetos 2.Thes.2c Infr.65.d

*iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate =p man suetis' terræ. ‖Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impiū. Et erit iustitia cingulum lumborū eius, & fides cinctoriū renū ei9. ¶‖Habitabit lupus cū agno: & p

B dus cū hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. =Vitul9', & vrsus pascentur: simul requiescent catuli eorū: & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis: & in cauernam reguli, q ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in vniuerso mōte sanctu meo: quia repleta est terra scientia domini, sicut aqua maris operientis. ¶In die illa radix Iesse, ‖qui stat in signum populorum, ipsum gen-

C tes =deprecabuntur', & erit =sepulchrū eius gloriosum'. Et erit in die illa: adiiciet dominus secūdo manum suam ad possidēdum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyriis, & ab AEgypto, & à Phethros, & ab AEthiopia, & ab AElam, & à Sennaar, & ab Emath, & ab insulis maris. Et leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt. Ephraim non æmulabitur Iudā, & Iudas non pugnabit contra Ephraim: & volabunt in humeros Philisthiim per mare, simul præ

D dabuntur filios orientis. Idumæa & Moab =præceptum' manus eorum, & ► filii Amon obedientes *erunt. Et desolabit dominus =linguam' maris AEgypti, & leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui: & percutiet eum in septem riuis, ita vt transeant per eū calceati. Et erit via residuo ppl'o =meo', qui relinquetur ab Assyriis: ‖sicut fuit Israeli in die illa qua ascendit de terra AEgypti.

*Vacca, Rom.15.c =quærent =requies eius in gloria. =erūt immissio *eis =oram =eius Exo.14.

CAP. XII.

Christianorum gratiarum actio p dei misericordia per Christū eis facta.

A Et dices in die illa, Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & cōsolatus es me.

Ecce deus saluator meus, =fiducialiter agam', & non timebo: quia fortitudo mea, & laus mea dominus deus, & factus est mihi in salutem.

Haurietis aquas in gaudio de fontibus =saluatoris'.

Et dicetis in die illa, Cōfitemini domino, & inuocate nomen eius: notas facite in populis adinuentiōes eius: mementote quoniam excelsum est nomen eius.

Cantate domino; quoniam =magnifice fecit: annuntiate hoc' in vniuersa terra.

=Exulta', & lauda =habitatio' Sion: quia magnus in medio tui sanctus Israel.

=confidā, =salutis (vl', salutaribus) =magnifica fecit, vt sciantur hæc =Exalta vocem, =habitatrix

CAP. XIII.

Babylon destruenda prædicitur.

O =Nus' Babylonis, quod vidit Isaias filius Amos. Super montem =caliginosum' leuate signum, exaltate vocem, leuate manum, & ingrediantur portas duces. Ego mandaui =sanctificatis meis', & vocaui fortes meos in ira mea, exultantes in gloria mea. Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium, vox sonitus regum gentium congregatarum: dominus exercituum =præcepit militiæ belli'. =Venientibus' de terra procul, à summitate cæli: dominus, & vasa furoris eius, vt disperdat omnem terram. Vlulate, quia prope est dies domini: quasi vastitas à domino veniet. Propter hoc omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis contabescet & conteretur: torsiones & dolores tenebunt eos, quasi parturiens dolebūt. Vnusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustæ vultus eorum. Ecce dies domini venit, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque ad ponendam terram in solitudinem, &

=vl', Prophetia =eleuatū =.i.pparatis à me Persis, =lustrat exercitū =veniētes B

peccatores eiꝰ conterendos de ea: quo
niam stellæ cæli, & splendor earum
Eze.32.b. non expandent lumen suum, ‖ Obte-
ioel.3.c. nebratus est sol in ortu suo, & luna nõ
mat.24.e splendebit in lumine suo. Et visitabo
marc.13 c super orbis mala, & contra impios ini
luc.21.e quitatem eorum, & quiescere faciam
=fortium superbiam =infidelium), & arrogan-
=Pretiosi tiam fortium humiliabo. = Pretiosior
orem fa- erit vir) auro, & homo mundo obri-
ciã virũ zo. = Super hoc) cælum turbabo: &
=Idcirco mouebitur terra de loco suo, propter
C indignationem domini exercituum, &
=attonita propter diem iræ furoris eius. Et e-
rit quasi damula fugiens, & qua-
si ouis: & non erit qui congreget.
Vnusquisque ad populum suum con-
uertetur, & singuli ad terram suam
fugient. Omnis qui inuentus fuerit,
Psa.136.b occidetur: & omnis qui superuene-
rit, cadet in gladio. ‖ Infantes eorum
allidentur in oculis eorum: diripien-
tur domus eorum, & vxores eorum
=æstima- violabuntur. Ecce ego suscitabo su-
bunt, per eos Medos, qui argentum non =quæ
D rant), nec aurum velint: sed sagittis
paruulos interficient, & lactentibus
vteri non miserebuntur, & super fili-
os non parcet oculus eorum. Et erit
Gen.19.c Babylon illa gloriosa in regnis, incly
ta in superbia Chaldæorum, ‖ sicut sub
=seculum uertit dominus Sodomam & Gomor-
=habitabi rham. Non habitabitur vsque in= fi-
tur nem), & non =fundabitur) vsque ad
=vl, furun generationem & generationem: nec
culis: ponet ibi tentoria Arabs, nec pasto-
=vl, dæ- res requiescent ibi. Sed requiescent ibi
mones bestiæ, & replebuntur domus eorum
=cãtabũt =draconibus): & habitabunt ibi stru-
=dracões. thiones, & =pilosi) saltabunt ibi, & respõ
debunt) ibi vlulæ in ædibus eius, & = sy
renes) in delubris voluptatis.

CAP. XIIII.

Reuersio Iudęorum ex captiuitate, & Babyloniorum afflictio. Plãgitur Nabuchodonosor ab Israele & irridetur. Mors regis Babylonis similis auroræ de cælo cadenti, & obscuratæ. Iuramento affirmat se perditurum Sennacherib & Assyrios. Excidium Philisthæorum siue Palæsthinorum ab Ezechia factum.

PRope est vt veniat tempus eius, A
& dies eius non elongabuntur.
Miserebitur enim dominus Iacob
& eliget adhuc de Israel, & requi
escere eos faciet super humum suam:
adiungetur aduena ad eos, & adhære-
bit domui Iacob. Et= tenebunt) eos po- =tollent
puli, & adducent eos in locum suum:
& possidebit eos domus Israel sup ter-
ram domini in seruos & ancillas: & e-
runt capientes eos qui se ceperant, &
subiiciẽt exactores suos. ¶ Et erit in die
illa: cum requiem dederit tibi domi-
nus à labore tuo, & à concussione tua,
& à seruitute dura qua ante seruisti, su
mes parabolam istam cõtra regem Ba-
bylonis, & dices, Quomodo cessauit B
exactor, quieuit tributum? Contriuit do
minus baculum impiorum, virgam do
minantium cædentem populos in indi
gnatione, plaga =insanabili), subiicien- =indecli-
tem in furore gentes, =persequẽtem cru nabili
deliter). Conquieuit & siluit omnis ter- =persequebatur eos
ra gauisa est, & exultauit: abietes quo- sine inter
que lætatæ sunt super te, & cedri Liba missione
ni, ex quo dormisti, nõ ascendit qui suc =vl, mor-
cidat nos. Infernus subter conturbatus tuos,
est in occursum aduentus tui, suscita-
uit tibi =gigantes). Oẽs principes terræ
surrexerunt de soliis suis, oẽs principes
nationũ. Vniuersi respondebunt, & di
cẽt tibi. Et tu vulneratus es sicut & nos C
nostri similis effectus es. Detracta est ad
inferos supbia tua, =cõcidit cadauer tu =etiã soni
um): subter te sternetur tinea, & ope- tus nablo
rimentũ tuũ erũt vermes. ¶ Quomodo rũ tuorũ:
occidisti de cælo lucifer, q mane orie-
baris? Corruisti in terrã, qui vulnerabas
gẽtes: qui dicebas in corde tuo, In cęlũ
cõscendã, sup astra dei exaltabo soliũ
meũ, & sedebo in mõte =testamẽti, in la =ecclesiæ
teribus aquilonis. Ascendã super altitu (vel, cele
dinẽ nubium, similis ero altissimo. Ve- berrimo)
runtamen ad infernũ detrahêris in pro D
fundum laci. Qui te viderint, =ad te =te contẽ
inclinabuntur), teque prospicient. plabunt,
Nunquid iste est vir qui conturbauit
terram, qui concussit regna: qui posuit
orbem desertum, & vrbes eius destru-
xit, vinctis eius non aperuit carcerem?
Omnes reges gentium vniuersi dor-
mierunt in gloria, vir in domo sua: tu
autẽ proiectus es de sepulchro tuo, qua
si stirps =inutilis pollutus, & obuolutus abomi-

nabilis, si cut vesti mentum occisorū, = cōculca tum

cum his qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci, qua si cadauer = putridum. Non habebis cō- sortium ⊢ neque cum eis in sepultura: tu enim terram tuā disperdidisti, tu po pulum tuum occidisti: non vocabitur in æternum semen pessimorum. Præpa rate filios eius occisioni = in iniquitate patrum suorum: nō consurgent, nec hæ reditabunt terram, neque implebūt fa-

= propter iniquita- tem

E ciem orbis = ciuitatum. Et consurgam super eos, dicit dominus exercituum: & perdam Babylonis nomē, & reliqui as, & = germen, & progeniem: dicit do minus. Et ponā eā in possessionē erina- cii, & in paludes aquarum, & scopabo eam = in scopo terens, dicit domin9 ex ercituum. ¶ Iurauit dominus exercituū dicens, Si non vt putaui ita erit: & quo

= inimicis = filium & nepotem

= scopis dis sipatiōis

F modo mente tractaui, sic eueniet, Vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum, & au- feretur ab eis iugum eius, & onus illi9 ab humero eorum tolletur. Hoc consi- lium quod cogitaui super omnem ter- ram, & hæc est manus extenta sup vni uersas gentes. Dominus enim exercitu- um decreuit, & quis poterit īfirmare? & manus eius extenta: & quis auertet eam? ¶ In anno quo mortuus est rex A- chaz, factum est onus istud, Ne læteris philisthæa omnis tu quoniam commi nuta est virga percussoris tui: de radi-

G ce enim colubri egredietur regulus, & = *fructus* = *semen eius absorbens volucrem*. Et pa scentur primogeniti pauperum, & pau peres fiducialiter requiescent: & interi re faciam in fame radicem tuam, & re- liquias tuas interficiam. Vlula porta, cla ma ciuitas: prostrata est Philisthæa om nis ab aquilone enim fumus veniet, = & non est q effugiet agmen eius. Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia do- minus fundauit Sion, & in ipsa spera- bunt pauperes populi eius.

= *fructus* = eius cera stes vo- lans.

= cuius dē sitatē ne- mo susti- ebit.

CAP. XV.

Moabitarum ruina prædicitur.

A Onus Moab, quia nocte vastata est Ar-Moab, = conticuit: quia nocte vastatus est = murus Moab, conti cuit. Ascendit = domus & Dibon ad excelsa in planctum: super Nabo, & super Medaba, Moab vlulabit: || in cun- ctis capitibus ei9 caluitiū, & oīs barba radet. In triuiis eius accīcti sunt sacco: super tecta eius & ī plateis ei9 oīs vlu- lat, descendit in fletū. Clamabit Hese- bō & Eleale, vsq; ad Iasa audita est vox eorum. Super hoc expediti Moab vlu- labunt, anima ei9 vlulabit sibi. Cor me um ad Moab clamabit, vectes eius vsq; ad segor vitulam conternantem. Per ascensum enim Luith flens ascendet, & in via Oronaim clamorem contritio- nis leuabunt. Aquæ enim Nemrim de- sertæ erunt, quia aruit herba, defecit B germen, viror omnis interiit. = Secundū magnitudinem operis & visitatio eo- rum: ad torrentem salicum ducēt eos. Quoniam circuibit clamor terminum Moab: vsque ad Gallim vlulatus eius & vsque ad puteum Elim clamor eius. Quia aquæ = Dibon repletæ sunt sangui ne: ponā enim super Dibon additamen ta: his qui fugerint de Moab leonem, & reliquiis terræ.

= succisus est: = Cir = in Baith Iere, 48 f

eze. 7. e.

= Propter ea q diui tias fecit & diuiti- as eorum ad torren tem sali- cū defe- rent (sub, hostes)

= Dimon & infra

CAP. XVI.

Moab à deo punitus ob perfidiam, immisericordiam & arrogantiam suā.

Emitte agnum = dominatorem terræ, de petra deserti ad montem fi liæ Sion. Et erit: sicut auis fugiēs, = & pulli de nido auolantes, sic e- runt filiæ Moab in transcensu Arnon. Ini concilium, coge consiliū: pone qua- si noctem vmbram tuam in meridie: absconde fugientes, & vagos ne pro- das. Habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum à facie va statoris: finitus est enim = puluis, con- summatus est = miser, defecit qui cōcul cabat terram. Et præparabitur in mise ricordia soliū, & sedebit sup eam in ve ritate in tabernaculo Dauid iudicās & quærens iudicium, & velociter reddēs quod iustū est. Audiuimus superbiā Mo ab, superbus est valde: superbia eius & arrogātia eius & īdignatio, plusq; fortiu do ei9. || Idcirco vlulabit Moab, ad Moab vniuersus vlulabit: = his qui lætant sup muros cocti lateris, loquimini plagas suas. Quoniā = suburbana Hesebon de- serta sunt, & vineam sabama domini gentium exciderunt, = flagella eius vs- que ad iazer peruenerunt, errauerunt in deserto, propagines eius = re icte sut,

= domina tori = de nido eiecta

= emulsor = vastans,

B

Iere. 48. c

= sup fun- damenta Cir hare- seth ge- metis, ve runtamē abiecti.

[a] arua vineæ optimas.
[b] extendere
[c] Idcirco
[d] maturos fructus tuos
[e] 48
[f] Cir, hares.
[g] lassatus fuerit,
[h] vel, contemptibilis erit.

ranssierunt mare. [b] Super hoc plorabo in fletu Iazer, vineam Sabama: inebriabo te lachryma mea Hesebon, & Eleale, quoniam super [c] vindemiam tuam, & super messem tuam vox calcantium irruit. ¶ Et auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit neque iubilabit. vinũ in torculari non calcabit qui calcare consuerat: vocem calcantium abstuli. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, & viscera mea [d] ad murum cocti lateris. Et erit: cum apparuerit quòd [e] laborauit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua vt obsecret, & non valebit. Hoc verbum quod locutus est dominus ad Moab ex tunc. Et nunc locutus est dominus, dicens, In tribus annis quasi anni mercennarii [f] auferetur gloria Moab super omni populo multo, & relinquetur parvus & modicus nequaquam multus.

CAP. XVII.

Vastitatem futuram Damascenis ab Assyriis prædicit, in quorum auxilio confidebant decem tribus. Contra decem tribus Damascenis confœderatas prophetat. Calamitas cogit reuerti ad deum. Iudæi quare destructi. Ruinã Assyriorum prædicit.

ONus Damasci. Ecce Damascus desinet esse ciuitas, & erit sicut aceruus lapidum in ruina. Delictæ ciuitates Aroer gregibus e- [a] munitio runt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat. Et cessabit [b] adiutorium ab Ephraim, & regnum à Damasco: & reliquiæ Syriæ, sicut gloria filiorum Israel erunt, dicit dominus exercituum. ¶ Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius emarcescet. Et erit sicut congregans in messe, quod restiterit, & brachium eius spicas leget: & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinque in cacuminibus eius fructus eius, dicit dominus deus Israel. ¶ In die illa [c] inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctam Israel respicient: & nõ inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus eius, & quæ operati sunt digiti eius: non respiciet lucos & [d] delubra, [e] imagines. ¶ In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ sicut [f] aratra. & segetes quæ derelictæ sunt à facie filiorum Israel, & erit deserta. Quia oblita es dei salutatoris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata: propterea plantabis plãtationem [g] fidelem, & germen alienũ [h] seminabis in die [i] plantationis tuæ labrusca, & mane semen tuum [k] florebit, ablata est messis in die hæreditatis, & dolebit grauiter. ¶ Væ multitudini populorum multorum, vt [l] multitudo mare sonantis: & tumulus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Sonabunt populi sicut sonitus aquarũ inundantiũ, & increpabit eos, & fugiet procul: & rapietur sicut puluis montium coram vento, & sicut turbo coram tempestate. In tempore vesperæ, & ecce turbatio: [m] in matutino, & non subsistent. hæc est pars eorum qui vastant nos, & sors diripientium nos.

[a] pulchrã
[b] plãtabis
[c] germina
[d] dolebit grauiter.
[e] 48
[f] dolebis,
[g] & langues.
[h] fremitus
[i] priusquã mane,

CAP. XVIII.

Aegypto vastitas prædicitur. Aethiopes susceptur Euãgelium Christi.

VAE terræ [a] cymbalo alarum quæ [b] inumbrãt alis trans flumina Aethiopiæ, qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam, ad populum terribilẽ, post quem non est alius: ad gentem [c] expectantem & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius. Omnes habitatores orbis qui moramini in terra, cum eleuatum fuerit signum in mõtibus, videbitis, & clangorem tubæ audietis: quia hæc dicit dominus ad me, Ego quiescam, & considerabo in loco meo sicut meridiana lux clara est, sicut nubes roris [d] in die messis. Ante messem enim totus effloruit, & immatura profectio germinabit, & [e] proci dentur ramusculi eius falcibus: & quæ vna acer derelicta fuerint, ascindentur, & excutientur. Et relinquentur simul auibus montium, & bestiis terræ: & æstate perpetua erunt super eum volucres: & omnes bestiæ terræ super illam hyemabunt. In tempore illo deferetur munus domino exercituum à populo diuulso & dilacerato: à populo terribili, post quem non fuit alius à gente [f] ex-

[a] destructam.
[b] æstu
[c] statim vt
[d] efflorescit flos, &
[e] vna acerba matura
[f] erit,

destructa pectante, expectante) & conculcata, cuius diripuerũt flumina terram eius, ad locũ nominis domini exercituum mõtem Sion.

CAP. XIX.

ONus AEgyptiorum vastatio ab Assyriis, consiliũm humanum contra dominum nihil potest, In sapientes AEgyptios. Spiritus mendaces. AEgyptii conuersi ad Christum. Laudatur Christus ab AEgyptiis. Crux. Et in assyria & in AEgypto Christiani. Gentes Israeli æquales.

A ONus AEgypti. Ecce dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur AEgyptum, & mouebuntur simulachra AEgypti à facie eius, & cor AEgypti tabescet in medio eius. Et concurrere faciam AEgyptios aduersus AEgyptios, & pugnabit vir contra fratrem suum, & vir cõtra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, regnum aduersus regnum. Et dirumpetur spiritus AEgypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo: & interrogabunt simulachra sua, & diuinos suos, & pythones & ariolos. Et tradam AEgyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum, ait dominus deus exercituum. Et arescet aqua de mari, & fluuius desolabitur atque siccabitur. Et deficient flumina: & attenuabuntur, & siccabuntur riui aggerum. Calamus & iuncus marcescet, nudabitur alueus rui à fonte suo: & omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, & non erit. Et incœrebunt piscatores, & lugebunt omnes mittẽtes in flumen hamũ, & expandentes rete super faciem aquarũ emarcescent. Confundentur qui operantur linum, plectentes & texentes subtilia. Et erunt irrigua eius flaccentia: omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. ¶Stulti principes Taneos, sapientes consiliari Pharaonis dederũt consilium insipiens, quomodo dicetis Pharaoni, Filius sapientium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient & indicent tibi quid cogitauerit dominus exercituum super AEgyptũ. ¶Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Memphæos, deceperunt AEgyptum, angulum populorum eius. Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt AEgyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens. Et non erit AEgypto opus quod faciat caput & caudam in curuantem & refrenantem. In die illa erit AEgyptus quasi mulieres, & stupebunt & timebũt à facie commotionis manus domini exercituum, quam ipse mouebit super eam, & erit terra Iuda AEgypto in pauorem. Omnis qui illius fuerit recordatus, pauebit à facie consilii domini exercituum, quod ipse cogitauit super eã. ¶In die illa erũt quinque ciuitates in terra AEgypti, loquentes lingua Chanaan, & iurantes per dominum exercituum: ciuitas solis vocabitur vna. In die illa erit altare domini in medio terræ AEgypti, & titulus domini iuxta terminum eius: & erit in signum & in testimoniũ domino exercituum in terra AEgypti. Clamabunt enim ad dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatorem, qui liberet eos. Et cognoscetur dominus ab AEgypto, & cognoscent AEgyptii dominum in die illa, & colent eũ in hostiis & in muneribus: & vota vouebunt domino, & soluent. Et percutiet dominus AEgyptum plaga, & sanabit eam, & reuertetur ad dominum, & placabitur eis, & sanabit eos. ¶In die illa erit via de AEgypto in Assyrios, & intrabit Assyrius in AEgyptum, & AEgyptius in Assyrios, & seruient Agyptii Assur. In die illa erit Israel tertius AEgyptio & Assyrio: benedictio in mẽdio terræ, cui benedixit dominus exercituum, dicens, Benedictus populus meus AEgypti, & opus manuum mearum Assyrius, hæreditas autem mea Israel.

CAP. XX.

AEgyptiorum & AEthiopum captiuitas prædicitur.

IN anno quo ingressus est Thartan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset cõtra Azotum, & cepisset eam: in tempore illo locutus est dominus in manu Isaiæ filii Amos, dicens, Vade, & solue saccum de lumbis tuis, & calcea-

euacuabitur. dirumpetur. areſcet flumina AEgypti. gramine iuxta riuum. naſſas. retia contrita consiliũ infatuatũ Seducti sunt. peruerſi tatum. iuncũ & ramum. domini.

menta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic vadens nudus, & discalceatus. Et dixit dominus, Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus & discalceatus, B trium annorum signum & portentum erit super AEgyptum & super AEthiophiam: sic minabit rex Assyriorum captiuitatem AEgypti, & transmigrationem AEthiopiæ, iuuenem, & senem nudum, & discalceatum discoopertis natibus ad ignominiam AEgypti. Et [=]timebunt', & confundentur ab AEthiopia spe sua, & ab AEgypto gloria sua. Et dicet habitator insulæ huius in die illa, Ecce, hæc erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, vt liberarent nos à facie regis Assyriorum. & quomodo effugere poterimus nos?

[=]horrescent,

CAP. XXI.

Destruenda Babylon prædicitur. Idumææ ruina. Arabum ruina.

Abac.1,2 ONus deserti maris.|| Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Visio dura nunciata est mihi: [=]qui incredulus est, infideliter agit': & qui depopulator est, vastat. Ascende AElam, obside Mede: omnem gemitum eius cessare fecit. Propterea repleti sũt lumbi mei dolore, & angustia possedit me sicut angustia parturientis. Cor B rui cum audirem, conturbatus sum cũ viderem. [=]Emarcuit' cor meum. [=]tenebræ' stupefecerunt me: [=]Babylon dilecta mea, posita est mihi in miraculum'. Pone mensam, contemplare in specula: comedentes & bibentes surgite principes, [=]arripite' clypeum. Hæc enim dixit mihi dominus, Vade, & pone speculatorem: & quodcunque viderit annunciet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascẽsorem cameli: & contemplatus est diligenter multo intuitu.|| Et clamauit leo, Super speculam [=]domini' ego sum, stans iugiter per diem: & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Ec C ce iste venit ascensor vir bigæ equitum, & respondit, & dixit,|| Cecidit cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terra. Tritura mea, & filius areæ meæ, quæ audiui à domino exercituum deo Israel annuntiauit vobis. ¶Onus Duma, Ad me clamat ex Seir, Custos [=]quid de nocte'? custos quid de nocte? Dixit custos, Venit mane & nox: si [=]quæritis', quærite: conuertimini, & venite. ¶Onus in Arabia. In [=]saltu' ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim, Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram [=]Austri', cum panibus occurrite fugienti. A facie enim gladiorũ fugerunt, à facie gladii ĩminẽtis, ã facie arcꝰ extẽti à facie grauis prælii: quoniam hæc dicit dominus ad me, Adhuc in vno anno, [=]quasi in anno mercennarii, & auferetur omnis gloria Cedar. Et [=]reliquię numeri' sagittariorum fortium de filiis Cedar imminuentur: dominus enim deus Israel locutus est.

[=]insidiãs ĩsidietur & vastãs vastet:

[=]Errauit [=]tremores, [=]noctem amabilẽ mihi quasi crepusculũ cõcupitum posuit mihi in terrorem [=]vngite Aba. 2.a. [=]domine

Iere.51.a. apo.14.b

[=]i. quę hora noctis? (vl quid sẽsisti hac nocte?) [=]vl vultis quærere, [=]vl, Arabia. [=]Theman [=]sicut ãn i [=]paruꝰ reliquus numerus.

CAP. XXII.

Obsidio vrbis Ierusalem à Sennacherib. Sobna præfectus domus Ezechiæ, reiicitur à deo. Eliacim à deo vocatus, substituitur in locum Sobnæ. Paxilli siue Sobnæ interitus.

ONus vallis visionis. Quidnã quoque tibi est, quia ascendisti & tu omnis in tecta? clamoris plena vrbs frequens, ciuitas exultans: interfecti tui, non interfecti gladio: nec mortui tui, in bello. Cuncti principes tui fugerunt simul, [=]dureque ligati sunt': omnes qui inuenti sunt, vincti sunt pariter procul fugerunt. Propterea dixi, Recedite à me, amare flebo: nolite B imcumbere vt consolemini me super vastitate filiæ populi mei. Dies enim interfectionis & conculcationis, & fletuum domino deo exercituum in valle visionis, [=]scrutans murum, & magnificus sup' montẽ. Et AElam sumpsit pharetram, [=]currum hominis equitis', & [=]parietem nudauit clypeus'. Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, & equites ponent sedes suas in porta. Et reuelabitur operimentum Iudæ, & videbis in die illa armamentarium domus saltus: & scissuras ciuitatis Dauid videbitis, quia multiplicatę sunt. Et congregastis aquas piscinæ inferioris, & domos Ierusalem numerastis, & destruxistis domos ad muniendum murum. Et lacum fecistis inter duos muros, ad aquam piscinæ veteris: & nõ suspexistis ad eũ qui fecerat eam, & operatorẽ eius de lõge nõ

A

[=]à iaculatoribus,

B

[=]diruens murũ, & clamor ad [=]cũ curribus equites accincti suut, [=]Cyrene nudauit clypeum C

vidistis. Et vocauit dominus deus exercituum in die illa ad fletū, & ad plāctum, ad caluitium, & ad cingulū sacci, & ecce gaudium & lætitia occidere vitulos & iugulare arietes, comedere carnes & bibere vinum, ‖ Commedamus & bibamus, cras enim moriemur, Et reuelata est in auribus ► meis vox domini exercituum, Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini: dicit dominus exercituum. Hæc dicit dominus Dominus exercituum, Vade iuriū istum gredere ad eum qui habitat in taberna quis tibi culo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum, Quid tu hic aut quasi quasi qui quis hic quia excidisti tibi hic sepulexcidit ī chrum, excidisti in excelso memoriale excelso se diligenter impetra tabernaculum tibi. pulchrū Ecce dominus asportari te faciet, sicut suū, & qui asportatur gallus gallinaceus, & quasi statuit. amictum sic subleuabit te. Coronans profe- coronabit te tribulatione, quasi pilam ctione vi mittet te in terram latam & spatiosam ri (i. vehemēti) ibi morieris, & ibi erit currus gloamici- & expellam te de statione tua: & de mi et te, nisterio tuo deponam te. Et erit in die In orbē illa: vocabo seruum meum Eliacim fi circūaget lium Helciæ, & induam illum tunica te, tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manus eus: Apo. 3. b. & erit quasi pater habitatoribus Ieruiob, 12. b. salem, & domui Iuda. ‖ Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. Et figam il- clauum Jum paxillum in loco fideli, & erit in & infra. solium gloriæ domui patris sui. Et sus- stabili, pendent super eum omnem gloriam filii & ne domus patris eius, vasorum diuersa potes. genera, omne vas paruuli à vasis craterarum vsque ad omne vas musicorum. In die illa dicit dominus exercituum, auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli: & frangetur, & cadet, & peribit * quod pependerat in *onus. eo, quia dominus locutus est.

CAP. XXIII.

Tyri excidium. Post. 70. annos, Tyri reparatio promittitur.

ONus Tyri. Vlulate naues maris, quia vastata est domus vnde ve ita vt nō nire consueuerant: de terra Ce superſit thim reuelatum est eis. Tacete domus, qui habitatis in insula: negotiatio Si- nec quis donis tranfretantes mare repleuerunt quā amte. In aquis multis semē Nili, messis flu plio ademinis fruges eius: & facta est negotia- at negotio gentium. Erubesce Sidon, ait enim gotiato mare, fortitudo maris, dicens, Nō par res. turiui, & non peperi, & non enutriui iuuenes, nec ad incrementum perduxi virgines. Cum auditum fuerit in AE gypto, dolebunt cum audierint de Ty B ro transite maria, vlulate qui habitatis sicut do in insula: nunquid non vestra hæc est, luit Tyro quæ gloriabatur à diebus pristinis in cū audiut antiquitate sua? ducent eam pedes sui exultāsf longe ad peregrinandum. Quis cogita à diebus uit hoc super Tyrum quodam corona- antiquis tam, cuius negotiatores principes insti antiquitores eius inclyti terræ Dominus exer tas eius: cituum cogitauit hoc, & detraheret su cōsuluit perbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ. Transi terram tuam quasi flumen, filia maris, non est cingulum vltra ti C bi. Manum suam extendit super mare, ad filiā & conturbauit regna: dominus mandauit aduersus Canaan, vt contereret fortes eius, & dixit, Non adiicies vltra vt glorieris, calumniam sustinens virgo filia Sidonis: in Cethim consurgens trāfreta, ibi quoque non erit requies tibi. Ecce, terra Caldæorum talis populus qui alinon fuit, Assur fundauit eam: in capti quando uitatem traduxerunt robustos eius, suf in nauiſ foderunt domos eius, posuerunt eam portū ere in ruinam. Vlulate naues maris, quia xeruntur deuastata est fortitudo vestra. Et erit ces, in die illa: in obliuiōe eris ô Tyre septua ginta annis, sicut dies regis vnius: post septuaginta autē annos erit Tyro quasi veluti si canticum meretricis. Sume citharam D circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita: bene cane, frequēta canticum vt memoria tui sit. ¶ Et erit post septuaginta annos, visitabit dominus Tyrum, & reducet eam ad merces suas: & rursum fornicabitur cum vniuersis regnis super faciem terræ. Et erunt negotiatio eius: & merces eius sanctificatæ dominō, non condentur, neque reponentur: quia his qui habitauerint co-

ram domino, erit negotiatio eius, vt manducent in saturitatem, & vestiantur vsque ad vetustatem.

CAP. XXIIII.

Desolationem totius orbis describit, vel Iudæorum tantum.

Ecce dominus dissipabit terram, & nudabit eam, & affliget faciem eius, & disperget habitatores eius Et erit sicut populus, sic sacerdos: & sicut seruus, sic dominus eius: & sicut ancilla, sic domina eius, sicut emens, sic ille qui vendit: sicut fœnerator, sic is qui mutuum accipit: sicut [e]qui repetit, sic qui debet). Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur. dominus enim locutus est verbum hoc. [e]Luxit, & defluxit) terra, & infirmata est: defluxit orbis, infirmata est altitudo populi terræ. Et terra [e]infecta est) ab habitatoribus suis: quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerũt fœdus sempiternum. Propter hoc maledictio vorabit terram, & [e]peccabunt) habitatores eius. ideoque insanient cultores eius, & relinquentur homines pauci. [e]Luxit) vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. Cessauit gaudium tympanorum, quieuit sonitus lętantium, conticuit dulcedo citharæ. Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. Attrita est ciuitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunte. Clamor erit super vino in plateis: deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ. Relicta est in vrbe solitudo, & calamitas opprimet portas. Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum, quo mõ si paucæ oliuę quę remãserunt excutiãtur ex olea, & racemi cum fuerit finita vindemia. Hi leuabunt vocem suam, atque laudabunt: cum glorificatus fuerit dominus, [e]hinnient de mari). Propter hoc in [e]doctrinis) glorificate dominum: in insulis maris nomen domini dei Israel. A finibus terræ laudes audiuimus, [e]gloriam) iusti. Et dixi, [e]Secretum meum mihi, secretum meum mihi), væ mihi, præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Formido, & fouea, & laqueus super te qui habitator es terræ. ‖Et erit: qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam: & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ. Confractione cõfringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commouebitur terra: agitatio agitabitur terra sicut ebrius, & auferetur quasi tabernaculum ►vnius noctis): & grauabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adiiciet vt resurgat. Et erit: in die illa visitabit dominus [e]super militiam cæli in excelso): & super reges terræ qui sunt super terram. Et congregabunt [e]in cõgregatione vnius fascis in lacum), & claudentur ibi in carcere: & post multos dies visitabũtur. Et erubescet luna & confundetur sol, cum regnauerit dominus exercituum in monte Sion, & in Ierusalem, & in cõspectu senum suorũ fuerit glorificatus.

CAP. XXV.

Gratiis actis vastationem synagogæ & populi Iudaici describit propheta. Fideles, impiis Iudęis mactatis, quãuis inuoluti sint multis malis, seruabuntur per Christum.

Domine deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam [e]fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles amẽ). Quia posuisti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, domum) alienorum: vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentiũ robustarum timebit te. Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, [e]spes) à turbine, vmbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in [e]siti), tumultum alienorum humiliabis: & [e]quasi calore sub nube torrente propaginem fortium marcescere facies). Et faciet dominus exercituum omnibus populis in monte hoc, conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, [e]vindemiæ defecatæ). Et [e]præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes). ¶Præcipitabit mortem in

[e]debitor, sic exactor.
[e]Destructa est, ruit
[e]ipse egit
[e]desolati sunt
[e]Periit
B
[e]exultabũt occidẽtales.
C
[e]vallibus
[e]in laudẽ
[e]Quàm macer sũ, q̃ macer sum,
Iere. 48. g
D
[e]exrcitũ excelsum
[e]sicut congregari solet vincti ĩ carcere,
[e]consilia q̃ dixisti à lõge, sunt certe vera
[e]palatiũ
[e]ipsi tegmen
[e]loco sicco,
[e]sicut æstus ĩ vmbra nubis palmitem tyrãnorũ putabit.
B
[e]feciũ expressarũ.
[e]auferet ĩ mõte isto velamen. velamen qđ est ob faciẽ oĩm populorũ & operimentũ qđ operit oẽs gentes,

Apoc.7.d 21.b sempiternũ: & ||auferet dominus deus lachrymã ab omni facie, & opprobriũ populi sui auferet de vniuersa terra: quia dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: iste dominus, =sustinuimus⁾ eũ, & exaltabimus, & lætabimur in salutari eius. Quia requiescet manus domini in monte isto: D & triturabitur Moab sub eo, sicuti teruntur paleę in =plaustro⁾. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natãs ad natandum: & humiliabit =gloriam⁾ eius cum =allisione⁾ manuum =eius⁾. Et munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram vsque ad puluerem.

=expectauimus

=sterquilinio.

=superbiã

=cubitis

=suarum.

CAP. XXVI.

Ecclesia Christi describitur. Impiorum cęcitas, flagella nõ videntium. Pax fidelibus. Opera bona operatur deus in nobis. Tribulationibus compellit deus ire ad se. Consolatio in afflictionibus & exhortatio ad patientiam.

IN die illa cantabitur cãticum istud in terra Iuda,

Vrbs fortitudinis =nostræ saluator, ponetur in ea murus⁾ & antemurale.

Aperite portas, & ingrediatur gens iusta custodiens veritatem.

=vetus error abiit: seruabis pacem, pacem, quia in te sperauimus⁾.

=Sperastis in domino in seculis ęternis, in domino deo forti in perpetuum⁾.

Quia incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit: humiliabit eam vsque ad terram, detrahet eam vsque ad puluerem.

Conculcabit eam pes, pedes pauperis, gressus egenorum.

Semita iusti recta est, =rectus callis iusti ad ambulandum⁾.

Et in semita iudiciorum tuorum domine =sustinuimus⁾ te: nomen tuum, & memoriale tuum =in desyderio⁾ animæ.

Anima mea desyderauit te in nocte: sed & spiritu meo in pręcordiis meis de mane =vigilabo vt⁾ te: *cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis,

=est nobis salus fecit nobis muros

=Eũ cuius desyderiũ est cõiunctũ tibi, custodies in pace, ĩ pace ĩquã quia tibi fidit.

=Fide dño in perpetuũ, quia ĩdeo dño positũ est oĩs mũdi robur.

=callẽ iusti ponderabis (sub. ô deus.) B

=expectauimus

=est desyderium

=quæram

*quoniã

¶=Misereamur impio⁾, & non discet iustitiam facere, in terra =sanctorum⁾ iniqua gessit: & non videbit gloriam domini,

Domine exaltetur manus tua vt non videant: videant, & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret.

¶Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis.

¶Domine deus noster possederunt nos domini absque te, =tantum in te recordemur⁾ nominis tui.

Morientes non viuant, gigantes non resurgant: propterea visitasti & contriuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum.

=Indulsisti genti domine, indulsisti genti: nunquid glorificatus es? elongasti omnes⁾ terminos terræ,

¶Domine in angustia requisierunt te, =in tribulatione murmuris doctrina tua eis⁾.

Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus à facie tua domine.

Concepimus, & =quasi parturiuimus & peperimus spiritum⁾: salutes non =fecimus in terra⁾, ideo non ceciderunt habitatores terræ.

¶Viuent mortui tui =interfecti mei⁾ resurgent: expergiscemini, & laudate qui habitatis in puluere: quia ros =lucis⁾ ros tuus, & terram gigantium detrahes in ruinam.

Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momẽtum, donec pertranseat indignatio.

||Ecce enim dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum, & non operiet vltra interfectos suos.

=Mĩam assecutꝰ est impius, =vbi debet recta facere,

C

=sed tamẽ solum tui memores sumus, &

=Auxisti gẽtẽ dñe, glorificasti te, amplificasti vsque ad

=effuderunt orationẽ qñ correctio tua fuit eis.

=parturiẽtes nihil genuimus nisi vẽtũ.

D

=sunt factę terræ,

=cum corporibus

=viridis campi,

Mich.1.a

CAP. XXVII.

Regna omnia sub aduentu Christi destructa à Romanis, & pax per totum orbem. Prædicatio euangelii. Fides gẽtium.

IN die illa visitabit dominus in gladio suo duro, & grandi & forti, super leuiathan serpentem vectem, & super leuiathan serpentem tortuo- A

sum, & occidet cetum qui in mari est. In die illa vinea meri cantabit ei, Ego dominus qui seruo eam, repente propinabo ei: ne forte visitetur contra eam, nocte & die seruo eam. Indignatio non est mihi: quis dabit me spinam & veprem in prælio: gradiat super eam, succēdam eam pariter? An potius tenebit fortitudinem meam, faciet pacem mihi, pacem faciet mihi? Qui egrediuntur impetu à Iacob, florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. Nunquid iuxta plagam percutientis se percussit eum? aut sicut occidit interfectos eius, sic occisus est? In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit iudicabit eam: meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob: & iste omnis fructus vt auferatur peccatum eius, cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos non stabunt luci & delubra. Ciuitas enim munita desolata erit, speciosa relinquetur, & dimittetur quasi desertum: ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit, & consumet summitates eius. In siccitate messes illius conterentur: mulieres venientes, & docentes eam: non est enim populus sapiens, propterea non miserebitur eius qui fecit eum: & qui formauit eum, non parcet ei. Et erit: in die illa percutiet dominus ab allueo fluminis vsque ad torrentem AEgypti, & vos congregabimini vnus & vnus filii Israel. ¶Et erit: in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum, & qui eiecti erant de terra AEgypti, & adorabunt dominum in monte sancto in Ierusalem.

cantabūt ipsi vineę quę bona vina dat, irrigabo eam: vt plier: Eò deueniet q̄ ra dicabit B fructu percusso rū ab eo suos, ipse eā iudicabit solā in ppaginibus eius spatiū iugeri, & auferet vēto suo duro tēpore quo flat Eurus, auferet oēm fructum peccati D calcis pulchrū habitaculum ramos Prę aridi tate rami in terrā & infra,

CAP. XXVIII.

Israelis destructio ab Assyriis, quòd Iudam contemneret. In sacerdotes & prophetas verbi dei contemptores. In Iudæos prophetarum subsannatores. Euangelii prædicatio. Perditio illusorum verbi dei. Impiorū securitas. Christus credentibus salus. Afflictio nō recipiētibus Christum. Exhortatio ad pœnitentiam. Saluandi pauci. De piorum afflictione, inter quos alii magis, alii minus affliguntur.

VAE coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, & flori decidenti, glorię exultationis eius qui erant in vertice vallis pinguissimę errātes à vino. Ecce validus & fortis dominus sicut impetus grandinis: turbo cōfringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium & emissarum super terram spatiosam. Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim. Et erit flos decidens gloriæ exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum ante maturitatem autumni: quod cum aspexerit videns, statim vt manu tenuerit, deuorabit illud. In die illa erit dominus exercituum corona glorię, & sertū exultationis residuo populi sui: & spiritus iudicii sedenti super iudicium, & fortitudo reuertentibus de bello ad portam. ¶Verum hi quoq; prę vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt. Sacerdos & propheta nescierūt præ ebrietate absorpti sunt à vino, errauerunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignorauerunt iudicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu sordiumque, ita vt non esset vltra locus. Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum, ablectatos à lacte auulsos ab vberibus? ¶Quia Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. ¶||In loquela enim labii, & lingua altera loquetur ad populum istum: cui dixit, Hęc est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium: & noluerūt audire. Et erit eis verbum domini. Manda remanda, manda remāda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicū ibi: vt vadant, & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueentur, & capiātur. ¶Propter hoc audite verbū domini viri illusores, qui dominamini super populum meum qui est in Ierusalē. Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cū inferno fecimus pactū. Flagellū inundans cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostrā: & mendacio protecti sumus. ¶||Idcirco hęc dicit dominus deus, Ecce, ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum,

A quæ in terra in fortitudine prematurus fructus B tribunal erraueruntin visione, C 1.Co.14.d balbutiētibus labiis, D psal.117.d Matt.21.d 1.Pe.2.a E vel munitum

=i,firmissime fundatum. Rom.10.c =repurgabit visio vestra =faciet intelligere auditum (vel, erit pauori iis qui audierint talia contigisse vobis.) F =non superfuit 2.Re.5.d 1.Pa.14.a = Perasim Iosu. 10.c =vt, quod proprie non est =vt, quod certe alienū est G opus =fortificētur =vel, decisam =colet =mensura rum, =in parte agri, =tribula

angularem, pretiosum, =in fundamento fundatum). ‖Qui crediderit, non festinet, & ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura: & =subuertet) grando spem mēdacii: & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cum morte: & =pactum vestrū) cum inferno non stabit: flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertransierit, tollet vos: quoniam mane diluculo pertransibit in die & in nocte, & tantummodo sola vexatio =intellectum dabit auditui). Coangustatum est enim stratum, ita vt alter =decidat), & palliū breue vtrunq; operire non potest. ‖Sicut enim in monte =Diuisionum), stabit dominus ‖sicut in valle quæ est in Gabaon irascetur: vt faciat opus suum, =alienum) opus eius: vt operetur opus suum, =peregrinum opus eius) ab eo. ¶Et nunc nolite illudere, ne forte =constringantur) vincula vestra, consummationem enim =& abbreuiationem) audiui à domino deo exercituum super vniuersam terrā. Auribus percipite, & audite vocem meam, attendite & audite eloquiū meum, Nunquid tota die arabit arans vt serat, proscindet & =sarriet) humum suā? Nonne cum adęquauerit faciem eius, & seret gith, & cymi num sparget, & ponet triticum =per ordinem), & hordeum, =& milium), & vitiam in finibus suis? Et erudiet illum in iuditio, deus suus docebit illum. Nō enim in =serris) triturabitur gith, nec rota plaustri super cyminum circuibit: sed in virga excutietur gith, & cyminum in baculo. Panis autē comminuetur, verum nō in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustri, neque vngulis suis comminuet eum. Et hoc à domino deo exercituum exiuit, vt mirabile faceret consilium, & manificaret iustitiam.

CAP. XXIX.

Destructio Ierusalem. Exęcatio Iudæorum, ne quid intelligerent eorum quæ prædicebant prophetæ. Iudæi reiecti doctrina hominum mandato dei præferētes. In eos qui se peccatores nō agnoscunt. Regnum euangelii à Iudæis superbis ad gentes cæcas conuersum. Gentes prædicantes gratiam Christi.

VAE Ariel, Ariel ciuitas quam expugnauit Dauid: =additus est annus ad annum, solennitates euolutæ sunt. Et circūuallabo) Ariel, & erit tristis & mœrens, & =erit mihi quasi Ariel), Et circundabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam. Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum: & erit quasi pythonis de terra vox tua, & de humo eloquiū tuū mussitabit. Et erit sicut puluis tenuis multitudo =ventilētium) te: & sicut =fauilla) pertrāsiens multitudo eorum qui contra te præualuerunt: eritque repente confestim. A domino exercituum visitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis & tempestatis, & flamma ignis deuorantis. Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium quæ =dimicauerunt) cōtra Ariel, & omnes qui militauerunt, & obsederunt, & præualuerunt aduersus eam. Et sicut somniat famelicus in quiescendo, & cum inanis fuerit anima eius, & comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, & anima eius vacua est: sic erit multitudo omnium gentium quæ dimicauerunt contra montem Sion. ¶Obstupescite, & admiramini, =fluctua =excęcati te & vacillate) inebriamini, & non à vino: mouemini, & nō ab ebrietate: qm̄ immisit vobis dñs spm̄ soporis. =Claudet) oculos vestros, pphetas & principes vestros qui vidēt visiones, opiet. Et erit vobis visio oīm sicut verba libri signati: quē cum dederint sciēti literas, dicent. Lege iustū: & respondebit, Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, dicturque ei, Lege: & respondebit, Nescio literas. ¶Et dixit dominus, ‖Eo quòd appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me: cor autem eius longe est à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis: ideo ecce ego addā vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo, peribit enim sapientia à sapiētibus eius, & intellectus prudentiū eius abscondetur. ¶‖Væ qui profundi estis corde, vt à do

A =tametsi annuatim sacrificetis tamen angustiabo =i.siquà uoluero destruere faciam ei sicut feci Ariel =dispergētium B =gluma

=dimicabūt (& reliqua ver ba in futuro) C

=exęcęcati estis, & lios excæcatis =Claudit D

Matt.15.a Marc.7.b

[a] bdiæ, 1 c Ec, 23. c. [b] subuersio vestra fere: mino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, & dicũt, || Quis videt non, & quis nouit nos? [b] Peruersa est hæc vestra cogitatio': quasi si lutum contra figulum cogitet, & dicat F opus factori suo, Non fecisti me. & figmentum dicat fictori suo, Non intelligis. ¶ Nõne adhuc ĩ modico & in breui conuertetur Libanus in Charmel & in Charmel saltum reputabitur? Et audiẽt in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt. Et addent mites in domino lætitiam, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt: quoniam defecit qui præualebat, cõsummatus est illusor, & [c] pseuerãt succisi sunt omnes qui [c] vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo, & arguentẽ in porta [d] supplantabant, & declinauerũt frustra à iusto'. ¶ Propter hoc, hæc dicit dominus ad domum Iacob, qui redemit Abraham, Non modo cõfundetur Iacob nec modo vultus eius erubescet: sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum in medio sui sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt [e] timebũt sanctũ Iacob, & deũ Israel [e] prędicabũt', et scient errantes spiritu intellectũ, et mussitatores discent legem.

[d] probris afficiebãt et frustra declinare fecerũt iustũ.

G

CAP. XXX.

In Iudæos q spretis dei cõsiliis, suæ prudentiæ innitebantur, in creaturis spem habentes contra Sennacherib. Iudæi auxilium petentes ab AEgyptiis, pereunt à bestiis in itinere. Prophetas Iudæi prohibent verbum dei annuntiare. Pœna in reiicientes verbum dei, sperantes ab hominibus auxilium. Promittit deus misericordiam conuersis ad ipsum. Assyriorum exitium prædicitur. Describitur infernus.

A VAE filii desertores, dicit dominus, vt faceretis consilium, et non ex me: et ordiremini telam, et non per spiritum meum, vt adderetis peccatum super peccatum: qui ambulatis vt descendatis in AEgyptum, et os meum non interrogastis, sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, et habentes fiduciam in vmbra AEgypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, et fiducia vmbræ AEgypti in ignominiam. Erant enim Tani principes tui, et nuntii tui vsque ad Hanes peruenerunt. Omnes confusi sunt super populo qui eis prodesse non poterat: non fuerunt in auxilium, et in aliquam vtilitatem, sed in confusionem et in opprobrium. ¶ Onus iumentorum austri. In terra tribulationis et angustiæ, leæna et leo ex eis, vipera et regulus volans, portantes super humeros iumentorum diuitias suas, & super gibbum camelorum thesauros suos ad populum qui B eis prodesse non poterit. AEgyptus enim frustra & vane auxiliabitur: ideo clamaui super hoc, [f] Superbia tantum est, quiesce'. Nunc ergo ingressus scribe ei super buxum & in libro diligenter exara illud, & erit in die nouissimo in testimonium vsque in æternum. Populus enim ad iracundiam prouocans est, & filii mendaces, filii nolentes audire legem dei. Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores. [g] Auferte à me viam, declinate à me semitam', cesset à facie nostra sanctus Israel. ¶ Propterea hæc dicit sanctus Israel, Pro eo quod reprobastis verbum hoc, & C sperastis [h] in calumnia' & in tumultu, & innixi estis super eo: propterea erit vobis iniquitas hæc sicut [i] interruptio cadens, & [k] requisita' in muro excelso: quoniam subito dum non speratur [l], veniet contritio eius: & comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione perualida: & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio aut hauriatur parum aquæ de fouea: quia hæc dicit dominus deus sanctus Israel, [m] Si reuertamini & quiescatis', salui eritis, in silentio & in spe erit fortitudo vestra. Et noluistis: et dixistis, Nequaquam, sed ad equos D fugiemus. ideo fugietis. Et super veloces asceddemus. ideo velociores erunt, qui persequentur vos. Mille homines à facie terroris vnius: et à facie terroris quinq;, fugietis, donec relinquamini quasi malus nauis in vertice montis, et quasi signum super col-

[f] Fortitudo eorũ cessabit (vl, Babylon non poterit iuuare.)

[g] Recedite de via, declinate de semita

[h] vl, violẽtia.

[i] ruptura

[k] quæ se pandit.

[l] In quiete et requie.

lem. ¶Propterea expectat dominus vt misereatur vestri: & ideo exaltabitur parcens vobis: quia deus iudicii dominus: Beati omnes qui expectant eum. Populus enim sion habitabit in Ierusalem: plorans nequaquam plorabis, miserans miserebitur tui: ad vocem clamoris tui statim vt audierit, respondebit tibi. E ²Et dabit vobis dominus panem ³arctum, & aquam breuem⁴. Et non faciet auolare à te vltra doctorem tuum: & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum monentis, Hæc est via, ambulate in ea: & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflatilis auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstruatæ. Egredere, dices ei. Et dabitur pluuia semini tuo vbicunque seminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis, pascetur in E ⁵pecore tuo ⁶possessione tua in die illo agnus ⁷spatiose: & tauri tui, & pulli asinorum qui ⁶pabulo mundum operantur terram, ⁸commistum migma⁹ comedent, sicut in arca ventilatum est. Et erunt super omnem montem excelsum, & super omnem collem eleuatum riui currentium aquarum in die interfectionis multorum cum ceciderint turres. Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septempliciter, sicut lux septem dierum in die qua alligauerit dominus ¹⁰vulnus⁹ populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit. ¶Ecce nomen domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum: labia eius repleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorans. Spiritus eius velut torrens inundans vsque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, & frenum erroris quod erat in maxillis populorum. Cãticum erit vobis sicut nox sanctificatæ solennitatis, & lætitia cordis sicut qui pergit cũ tibia vt intret in mõtem domini ad fortem Israel. Et auditam faciet dominus ¹¹vt, potẽtiam gloriam⁹ vocis suæ, & ¹²terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis: ¹³allidet⁹ in turbine & in lapide grandinis. A voce enim domini pauebit Assur virga percussus. Et erit *transitus virgæ fundatus, quam requieuerit faciet dominus super eum in tympanis & citharis: & In bellis ¹⁴præcipuis⁹ expugnabit eos. ¹⁵Præparata est enim ab heri ¹⁶Tophet, à ¹⁷rege⁹ præparata, profunda & dilatata. ¹⁸Nutrimenta eius ignis & ligna multa, ¹⁹flatus domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

*omnis

¹eleuatio (i. bel

nis

²lorũ cõmotiõe)

³gehenna etiã ipsi regi,

CAP. XXXI.

Eos qui spe in deum viuum relicta, confugiunt ad humanum auxilium, ps rituros prædicit cum suo auxilio. Exhortatio ad fiduciam in deum. Potentia dei cadit hostis, nõ nostris viribus.

A VAE qui descẽdunt in ¹AEgyptum ad auxilium, in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt: & super equitibus quia præualidi nimis: & nõ sunt confisi super sanctum Israel, & dominum non requisierunt. Ipse autem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. Et consurget contra domum pessimorum, & contra auxilium operantium iniquitatem. AEgyptus, B homo, & non deus: & equi eorum, caro, & non spiritus, i Et dominus inclinabit manum suam, & corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes consumentur. ¶Quia hæc dicit dominꝰ ad me, Quomodo si rugiat leo, & catulus leonis super prædã suam, cum ²occurrerit ei⁹ ²clamaue multitudo pastorum, à voce eorum rit cõtra non formidabit, & à multitudine eo- eum. rum non pauebit: sic descendet dominus exercituum vt prælietur su- C per montem sion, & super collem eius. sicut aues volantes, sic protoget dominus exercituum Ierusalem, protegens & liberans, transiens & saluans. ¶Conuertimini ³ sicut in profun- ³quãtum dum receſſeraus⁹ filii Israel, ¶in die decidenenim illa abiiciet vir idola argenti do imersui, & idola auri sui, quæ fecerunt si cẽtis, vobis manus vestræ in peccatum. ¶Et cadet Assur in gladio non viri, & gladius non hominis vorabit eum, & fugiet ⁴non⁹ à facie gladii, & iuuenes eius vectigales erunt: & ⁵ fortitudo ⁵ab ate eius à⁹ terrore transibit, & pauebunt sua præ ⁶fugientes⁹ principes eius: dixit do- ⁶dvexillo

minus, cuius ignis est in sion, & caminus eius in Ierusalem.

CAP. XXXII

Quale sit regnum christi & conditiones regni bene instituti. Iudæorum destructio post aduentum Christi. Regnum Christi describitur, regnum summæ pacis & securitatis.

A Ecce in iustitia regnabit rex, & principes in iudicio præeunt. Et erit vir sicut [=] qui absconditur) à vento, & celat se à tempestate, sicut riui aquarum in [=] siti), & vmbra petræ promittentis in terra deserta. Non caligabunt oculi videntiũ, & aures audientium diligenter auscultabunt. Et cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balborum velociter loquetur & plane. Non vocabitur vltra is qui insipiens est, [=] princeps) : neque [=] fraudulentus) appellabitur [=] maior). Stultus enim fatua loquetur, & cor eius faciet iniquitatem, vt perficiat simulationẽ & loquatur ad dominum [=] fraudulenter), & vacuam faciat animam esurientis, & potum sitienti auferat. [=] Fraudulenti) vasa pessima sunt: ipse enim cogitationes cõcinnauit ad perdendos mites in sermone mẽdacii, cũ [=] loqueretur paup iudiciũ). o Princeps) vero, ea quæ digna sũt principe cogitabit, & ipse [=] super duces) stabit. ¶ Mulieres opulentæ surgite, & audite vocẽ meã: filiæ cõfidẽtes percipite auribus eloquiũ meũ. Post dies & annũ vos conturbabimini cõfidẽtes: cõsũmata est enim vĩdemia, C collectio vltra non veniet. Obstupescite opulentæ, conturbamini cõfidentes: exuite vos, & cõfundimini, accingite lumbos vestros. Super vbera plangite, super regione desyderabili, super vinea fertili. Super humũ populi mei spinæ & vepres ascẽdẽt: quãto magis super omnes domos gaudii ciuitatis exultantis? [=] Domus) enim dimissa est, multitudo vrbis relicta est, [=] tenebræ & palpatio factæ sunt super speluncas vsque in æternũ. Gaudium onagrorum D pascua gregũ, donec effundatur super nos spiritus de excelso: & erit desertum in [=] Charmel), & Charmel in saltũ reputabitur. ‖ Et habitabit in solitudine iudiciũ, & iustitia in Charmel sedebit. Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ [=] silentium), & securitas vsque in sempiternum. Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernacubulis fiduciæ, & in reqe opulenta. Grando autem in descensione saltus, & humilitate humiliabitur ciuitas. Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedẽ bouis & asini.

[=] locus in quo qs se abscõdit.
[=] deeserto
[=] liberalis
[=] parcus
[=] magnificus.
[=] errores,
B
[=] Auari.
[=] alloquetur pauperem in iudicio.
o Liberal.
[=] propter liberalia facta.
C
[=] vl. Palatium.
[=] arx & munitio.
D
[=] agrũ cultũ, & ifra Sup. 29. f.
[=] quies,

CAP. XXXIII.

Isaias prophetat aduersus Sennacherib. Orat dei auxilium propheta. Assyrii vastandi. Exaltatum dcum prędicat, prædicens regnum Christi. Deus bellans pro Iudæis, exaltatur vincens hostes. Suam potentiam omnibus notam esse vult deus. Ierusalem protexit deus ne à Sennacherib vastaretur. In ecclesia peccati remissio.

VAE qui prædaris, [=] nonne & ipse prædaberis? & qui spernis, nonne & ipse sperneris) ? Cum consummaueris deprædationẽ deprædaberis: Cum fatigatus desieris cõtemnere, contemneris. Domine miserere nostri te enim expectauimus. esto brachium [=] nostrum) in mane, [=] &) salus nostra in tempore tribulationis. A voce [=] angeli) fugerunt populi, & ab exaltatione tua dispersæ sunt gentes. Et congregabuntur spolia vestra sicut colligitur bruchus, [=] velut cum fossæ plenæ fuerint de eo). Magnificatus est dominus, quoniam [=] habitauit) in excelso: impleuit sion iudicio & iustitia. Et erit [=] fides) in temporibus tuis: diuitiæ [=] salutis) sapientia & scientia: timor domini ipse est thesaurus eius. Ecce, c videntes) clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt. Dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum [=] factum est) pactum, proiecit ciuitates, non reputauit homines. Luxit & elanguit terra: [=] confusus est libanus, & obsurduit): & factus est Saron sicut desertum: & cõcussa est Basan, & Carmelus. ¶ Nunc consurgam dicit dominus, nunc exaltabor, nunc subleuabor. Concipietis [=] ardorem), & parietis stipulã: spiritus vester vt ignis vorabit vos. Et erũt populi quasi de incendio [=] cinis), spinæ [=] congregatæ) igni comburentur. Audite qui longe estis, quæ fecerim, & cogno-

[=] & nõ p̃dauerunt te, q spernis & nõ spreuerunt te,
[=] eorum
[=] atramen
[=] fremitus
B
[=] secundũ incessũ locustatũ ĩcedẽs per eum.
[=] habitat
[=] veritas
[=] salus (vl. robur salutis (
c nũtii eorum.
[=] fecit
[=] deuastauit Libanũ, & succidit:
[=] quisquilias,
[=] calcis,
[=] excisæ

scite vicini fortitudinem meam, Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas. Quis poterit habitare de vobis cū igne deuorante? qs habitabit ex vobis cū ardoribus sempiternis? ‖ Qui ambulat in iustitiis & loquitur veritatem, qui proiicit auaritiā ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum: Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum [a] sublimitas [b] eius: panis [c] ei [d] datus est, aquæ eius [e] fideles [f] sunt. Regem in decore suo videbunt oculi [g] eius [h], cernent terram de longe. Cor tuum meditabitur timorem: ‖ Vbi est literatus? vbi est [i] legis verba ponderans? vbi est doctor paruulorum [k]? Populum o imprudētem [l] non videbis, populum alti sermonis: ita vt non possis intelligere [m] disertitudinem linguæ eius [n] in quo nulla est sapientia. ¶ Respice Sion ciuitatem solennitatis nostræ. Oculi tui videbunt Ierusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit: nec auferentur claui eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur: quia [o] solummodo ibi magnificus [p] est dominus noster: locus fluuiorum riuilatissimi, & patētes: non transibit per eum nauis remigium neque trieris magna transgreditur eū. Dominus enim iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster: ipse saluabit nos. [q] Laxati [r] sunt funiculi tui, sed non præualebunt: sic [s] erit malus tuus, vt dilatare signum non queas [t]. Tunc diuidentur spolia prædarū multarum: claudi diripient rapinam, nec dicet vicinus, Elangui. ¶ Populus qui habitat in ea: auferetur ab eo iniquitas.

Psal. 14. a C

[a] elevatio (i. refugium) [b] eius [c] stabiles [d] tui, 1. Cor. 1. c [e] quæstor? [f] vbi nūerās turres (i. vbi eruditi, potētes, & sapiētes q cū Sēnacherib peribūt? oīllū fortem [g] blesum lingua, [h] vere ibi fortis [i] Extensi [k] in malo suę nauis nō extenderūt velum.

CAP. XXXIIII.

Postrema synagogæ vastatio, qua transfiatum est regnum & sacerdotium huius populi, ad ecclesiam per apostolos constitutam.

A Accedite gentes, & audite, & populi attendite: audiat terra, & plenitudo eius, orbis, & omne germen eius. Quia indignatio domini super omnes gentes, & furor super vniuersam militiam eorum: interfecit eos, & dedit eos in occisionem. Interfecti eorum proiicientur, & de cadaueribus eorum ascendet fœtor. Tabescent montes à sanguine eorum, & tabescet omnis militia cælorum, & cōplicabuntur sicut liber cæli: & omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de vinea: & de ficu: quoniam inebriatus est in cælo gladius meus. Ecce super Idumæam descēdet & super populum interfectionis meæ ad iudicium. Gladius domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe, de sanguine agnorum & hircorum, de sanguine medullatorum arietum: victima enim domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom. Et descēdent vnicornes cum eis, & tauri cum potentibus: inebriabitur terra eorum sanguine, & humus eorum adipe pinguū, ‖ quia dies vltionis domini annus retributionum iudicii Sion. Et cōuertentur torrentes eius in picem, & humus eius in sulphur: & erit terra eius in picem ardentem, nocte & die non extinguetur. In sempiternum ascendet fumus eius: à generatione in generationem desolabitur, in secula seculorum non erit transiens per eam. Et possidebunt illam [a] onocrotalus [b], & ericius: & [c] ibis [d], & coruus habitabunt in ea. Et extendetur super eam mensura, vt rediganr ad nihilum, & perpendiculum in desolationem. Nobiles eius nō [e] erunt ibi regem potius inuocabunt [f], & omnes principes eius erunt in nihilum. Et orientur in domibus eius spinæ, & vrticæ, & paliurꝰ ī munitionibꝰ eiꝰ: & erit cubile draconum & [g] pascua [h] struthionum. Et occurrent [i] dæmonia, onocentaurus, & pilosus [k] clamabit alter ad alterum: ibi cubauit lamia, & inuenit sibi requiem. Ibi habuit foueam ericius, & enutriuit catulos, & circunfodit, & fouit in vmbra eius: illuc congregati sunt milui, alter ad alterum. Requirite diligenter in libro domini, & legite: vnum ex eis non defuit, [l] alter alterum non quæsiuit [m]. quia [n] quod ex ore meo procedit, ille [o] mandauit, & spiritus eius ipse cōgregauit ea. Et ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eam illis in mensuram: vsque in æternum possidebunt eam, in generatione & generationem habitabunt in ea.

Inf. 63. a B C D

[a] vt, pelicanus, [b] vt, vlula [c] ibi regnū vocabūt. [d] mansio vt, bestiæ syluestres, cū vlulis, & satyris [e] vnū qđ que cū sociosuo nō defuit. [f] os eius.

CAP. XXXV.

Lætitia & consolatio promittitur credentibus in Christum. Signa aduentus Christi. Christus, via ad patrem.

A LAEtabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron: ipsi videbunt gloriam domini, & decorem dei nostri. Conforta B te manꝰ dissolutas, & genuadebilia roborate. Dicite pusillanimis, Conforta mini, nolite timere, ecce deus vester vltionem adducet retributiōis: deus ipse veniet, & saluabit vos. Tunc aperiētur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorū: quascissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine. Et quæ erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum. In cubilibus in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & iunci. Et erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eā pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascēdet per eam, nec inuenietur ibi: & ambulabunt qui liberati fuerint. Et redempti à domino, conuertentur & venient in Sion cum laude, & lætitia sempiterna D super caput eorum: gaudium & lætitiā obtinebūt, & fugiet dolor & gemitus.

stultis corde, retribueus Matt. 15. c laudabit C ipse ī eis ambulās p eā viā etiā stulti non errabunt.

CAP. XXXVI.

Sennacherib minatur Ezechiæ, probrisque afficit deum viuentem. Blasphemia Sennacherib.

4. Re. 18 c 1. par. 32. a

ET factū est: in quartodecimo anno regis Ezechiæ, ascendit Sennacherib rex Assyriorum super omnes ciuitates Iuda munitas, & cepit eas. Et misit rex Assyriorum Rabsacen de Lachis in Ierusalē, ad regē Ezechiam in manu graui, & stetit in aquæ ductu piscinæ superioris in via agri fullonis. Et egressus est ad eum Eliacim filius Helciæ, qui erat super domum, & Sobna scriba, & Ioahe filius Asaphā à commentariis. Et dixit ad eum Rabsaces, Dicite Ezechiæ, Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum, Quæ est ista fiducia qua confidis aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes fiduciam. quia recessisti à me? Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum super AEgyptum: cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam: sic Pharao rex AEgypti omnibus qui confidunt in eo. Quod si responderis mihi, In domino deo nostro confidimus: nonne ipse est cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria, & dixit Iudæ & Ierusalem, Coram altari isto adorabitis? Et nunc trade te domino meo regi Assyriorum, & dabo tibi duo millia equorū, nec poteris ex te præbere ascensores eorum: & quomodo sustinebis faciem iudicis vnius loci ex seruis domini mei minoribus? Quod si confidis in AEgypto, in quadriga, & in equitibus: & nunc nūquid sine domino ascendi ad terram istam vt disperderem eam? Dominus dixit ad me, Ascende super terram istam, & disperde eam. Et dixit Eliacim, & Sobna, & Ioahe ad Rabsacen. Loquere ad seruos tuos Syra lingua: intelligimus enim ne loquaris ad nos Iudaice in auribus populi qui est super murum. Et dixit ad eos Rabsaces, Nunquid ad dominum tuum & ad te, misit me dominus meus, vt loquerer omnia verba ista: & nō potius ad viros qui sedent in muro, vt comedant stercora sua, & bibant vrinā pedum suorū vobiscum? Et stetit Rabsaces, & clamauit voce magna Iudaice, & dixit, Audite verba regis magni, regis Assyriorum. Hæc dicit rex, Non seducat vos Ezechias, qui non poterit eruere vos: & non vobis tribuat fiduciam Ezechias super domino, dicens, Eruens liberabit nos dominus, nō dabitur ciuitas ista in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum, Facite mecum benedictionem, & egredimini ad me, & comedite vnusquisque vineam suam, & vnusquisque ficum suum: & bibite vnusquisque aquam cisternæ suæ, donec veniam & tollam vos ad terrā, quæ est vt terra vestra, terram frumenti & vini, terram panum & vinearum. Nec conturbet vos Ezechias, dicens, Dominus liberabit nos. Nunquid liberauerunt dii gentium vnusquisque ter

dixi (vt, ita puto) cōsilium, & vis tua ad bellū, tātūmodo est in labiis tuis. B fideiussorem da si quidē resistere poteris & vertere ī fugam vnum C aquas D sinatis vt eludat

ram ſuam de manu regis Aſſyriorum? Vbi eſt deus Emath & Arphad? Vbi eſt deus ſepharuaim? Nũquid liberauerũt Samariam de manu mea? Quis eſt ex omnibus diis terrarum iſtarum, qui eruerit terram ſuam de manu mea, vt eruat dñs Ieruſalem de manu mea? Et ſiluerunt, & non reſponderunt ei verbũ. Mandauerat enim eis rex, dicẽs, Ne reſpondeatis ei. Et ingreſſus eſt Eliacim filius Helciæ qui erat ſuper domũ, & Sobna ſcriba, & Ioahe filius Aſaph à commentariis, ad Ezechiam ſciſſis veſtib9, & nuntiauerunt ei verba Rabſacis.

CAP. XXXVII.

Mittit nuntios Ezechias ad Iſaiam ob Sẽnacherib. Promittit victoriam Ezechiæ. Blaſphemia Sennacherib. Oratio Ezechiæ. Iſaias conſolatur Ezechiã, victoriam prænuntians. Angelus domini occidit exercitum Sennacherib. Occiditur Sennacherib, Aſarhaddon regnat pro eo.

4. Re. 19a

ET factum eſt: cum audiſſet rex Ezechias, ſcidit veſtimenta ſua, & obuolutus eſt ſacco, & intrauit in domum domini. Et miſit Eliacim qui erat ſuper domum, & Sobnam ſcribam, & ſeniores de ſacerdotibus opertos ſaccis ad Iſaiam filium Amos prophetam, & dixerunt ad eum, Hæc dicit Ezechias, Dies tribulationis, & correptiõis, & blaſphemiæ dies hæc: quia venerunt filii vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi. Si quo modo audiat dominus deus tuꝰ verba Rabſacis, quẽ miſit rex Aſſyriorum dominus ſuus ad blaſphemandum dominum deum viuentem, & *exprobrandum ſermonibꝰ quos audiuit dominus deus tuus: leua ergo orationem pro reliquiis quæ repertæ ſunt. Et venerunt ſerui regis Ezechiæ ad Iſaiam, & dixit ad eos Iſaias. Hæc dicetis domino veſtro, Hæc dicit dominus. Ne timeas à facie verborum quæ audiſti, quibus blaſphemauerunt pueri regis Aſſyriorum me, Ecce, ego dabo ei ſpiritum, & audiet nuntium, & reuertetur ad terram ſuam, & corruere eum faciam gladio in terra ſua. ¶ Reuerſus eſt autem Rabſaces, & inuenit regem Aſſyriorum præliantem aduerſus Lobnam. Audierat enim quia profectꝰ eſſet de Lachis, & audiuit de Tharaca rege AEthiopiæ, dicentes, Egreſſus eſt vt pugnet contra te. Quod cum audiſſet, miſit nuntios ad Ezechiam, dicens, Hæc dicetis Ezechiæ regi Iudę dicentes, Non te decipiat deus tuus, in quo tu confidis dicens, Non dabitur Ieruſalem in manu regis Aſſyriorum. Ecce, tu audiſti omnia quæ fecerunt reges Aſſyriorũ omnibus terris quas ſubuerterunt: & tu poteris liberari? Nunquid eruerunt eos dii gentium, quos ſubuerterunt patres mei Gozan & Haran, & Reſeph, & filios Eden, qui erant in Thalaſſar? Vbi eſt rex Emath, & rex Arphad, & rex vrbis Sepharuaim, Ana & Aua? Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, & legit eos, & aſcendit in domum domini, & expandit eos Ezechias corã domino. Et orauit ad dominum, dicens, Domine exercituum deus Iſrael, qui ſedes ſuper cherubim: tu es deus ſolus omnium regnorũ terræ, tu feciſti cælum & terram. Inclina domine aurem tuam & audi: aperi domine oculos tuos & vide, & audi omnia verba Sennacherib, quæ miſit ad blaſphemandum deum viuentem. vere enim domine deſertas fecerunt reges Aſſyriorum terras, & regiões earũ. Et dederunt deos eorum igni: nõ enim erant dii, ſed opera manuum hominũ, lignum & lapis, & comminuerũt eos. Et nunc domine deus noſter ſalua nos de manu eius: & cognoſcant omnia regna terræ quia tu es dominus ſolus. ¶ Et miſit Iſaias filius Amos ad Ezechiam, dicens, Hæc dicit dominus deus Iſrael, Pro quibus rogaſti me de Sennacherib rege Aſſyriorum, hoc eſt, verbũ quod locutus eſt dominus ſuper eum, Deſpexit te, & ſubſannauit te, virgo filia Sion: poſt te caput mouit filia Ieruſalem. Cui exprobraſti, & quem blaſphemaſti, & ſuper quem exaltaſti vocẽ tuam, & leuaſti altitudinem oculorũ tuorum? Ad ſanctum Iſrael: in manu ſeruorum tuorum exprobraſti domino. Et dixiſti, In multitudine quadrigarum mearum ego aſcendi in altitudinem montium iuga Libani: & ſuccidam excelſa cedrorum eius, & electas abietes illius, & introibo altitudinem ſummitatis eius, ſaltum Carmeli eius. Ego fodi, & bibi aquam, & exic-

*arguendum ſermones

B

C

literas

D

vt probris afficeret

E

latera

caui vestigio pedis mei omnes riuos
[a]munitos [a]aggerũ) Nunquid non audisti quæ o-
lim fecerim ei? ex diebus antiquis ego
plasmaui illud: & nunc adduxi, & fa-
ctum est in eradicationem collium cõ-
pugnantium, & ciuitatum munitarum.
[a].i.sine vi ribus Habitatores earũ breuiata manu) con-
tremuerunt & confusi sunt: facti sunt si
cut fœnum agri, & gramen pascuæ, &
herba tectorum quæ exaruit antequam
maturesceret. Habitationem tuam, & e-
gressum tuum, & introitum tuum ego
cognoui, & insaniam tuam contra me.
F Cũ fureres aduersum me, superbia tua
ascendit in aures meas: ponã ergo cir
culum in naribus tuis, & frenum in la
biis tuis, & reducam te in viam p quã
venisti. Tibi autem hoc erit signum. Co
[a]decidua mede hoc anno [a]quæ sponte nascun-
[a]spõte na scentia: tur). & in anno secundo [a]pomis vesce-
re): in anno autẽ tertio seminate & me
tite, & plantate vineas, & comedite
fructum earum. Et mittet id quod sal-
uatum fuerit de domo Iuda, & quod
reliquum est, mittet radicem deorsum,
& faciet fructum sursum: quia de Ieru-
salem exibunt reliquiæ, & saluatio de
monte Sion: zelus domini exercituum
faciet istud. Propterea hæc dicit domi
nus de rege Assyriorum, Non intrabit
ciuitatem hanc, & non iaciet ibi sagit-
tam: & non occupabit eum clypeus, &
non mittet in circuitu eius aggerem.
G In via qua venit, p eã reuertetur, & ci
uitatem hanc nõ ingredietur, dicit do-
minus. Et protegam ciuitatem istam, vt
saluem eam propter me, & propter Da
4.R.19.g uid seruum meum. || Egressus est autem
tob.1.d. angelus domini, & percussit in castris
ecci.48d Assyriorum centum octogintaquinque
1.mach.8 millia. Et surrexerũt mane, & ecce om
e. nes cadauera mortuorum. Et egressus
est. & abiit: & reuersus est Sennache-
rib rex Assyriorum, & habitauit in Ni
niuæ. Et factum est, cum adoraret in tẽ
plo Nesroch deum suum, Adramelech,
& Sarasar filii eius percusserunt eũ gla-
dio, fugeruntq; in terram Ararat, & re
gnauit Asarhaddon filius eius pro eo.

CAP. XXXVIII.

AEgrotat Ezechias. Accipit signum
sanitatis in horoscopo, Canticũ Ezechię.

IN diebus illis ægrotauit Ezechias 4R.20.a
vsque ad mortem: & introiuit ad 2.R.20.a
eum Isaias filius Amos propheta, [a].par.32.f
& dixit ei, Hęc dicit dominꝰ, [a]Dis Præcipe
pone) domui tuę, qa morieris tu & non
viues. Et conuertit Ezechias faciem su
am ad parietem, & orauit ad dominũ,
& dixit, Obsecro domine, memento
quæso quomodo ambulauerim coram
te in veritate, & in corde perfecto, &
quod bonum est in oculis tuis fecerim
Et fleuit Ezechias fletu magno. ¶Et fa-
ctum est verbum domini ad Isaiam, di
cens, Vade, & dic Ezechiæ, Hæc dicit
dominus deus Dauid patris tui, Audi-
ui orationem tuam, & vidi lachrymas
tuas, ecce, ego adiiciam super dies tu-
os quindecim annos, & de manu regis
Assyriorum eruam te & ciuitatem istã,
& protegam eam. Hoc autem tibi erit
signum à domino quia faciet dominus
verbũ hoc quod locutus est, Ecce ego
reuerti faciam vmbram linearum, per B
quas descenderat in horologio Achaz
in sole, retrorsum decem lineis. Et re-
uersus est sol decem lineis per gradus
quos descenderat.

Scriptura Ezechiæ regis Iuda cum [a]excisiõe
ægrotasset, & conualuisset de infir- [a]sep[i]chri
mitate sua. carebore
Ego dixi, in [a]dimidio) dierum meorum siduo
vadam ad portas [a]inferi: quæsiui resi [a]orbis
duum) annorum meorum. [a]tẽpus
Dixi, non videbo dominum deum in meum a-
terra viuentium, non aspiciam homi- blatum
nem vltra & habitatorem [a]quietis). [a]migra-
[a]Generatio mea ablata) est: & [a]conuolu- uit
ta est) à me, quasi tabernaculum pa- [a]ægritu-
storum: præcisa est, velut à texen- dine con
te, vita mea: [a]dum adhuc ordirer, suc ci[d]it
cidit) me: de mane vsque ad vespe- [a]cõsumes
ram [a]finies) me. [a]sub. me
Sperabã vsque ad [a]mane), quasi leo sic victurum
contriuit omnia ossa mea: de mane vs sed
que ad vesperam finies me. [a]gens &
sicut [a]pullus hirundinis) sic clama- hirundo
bo, meditabor vt colũba: attenua- [a]vl, quie-
ti sunt) oculi mei suspicientes in ex- scere fac
celsum: domine vim patior, [a]spon- [a]? & dixit
de pro) me. mihi, &
Quid dicã, [a]aut quid respondebit mi- fecit qd
hi, cum ipse fecerit)? [a]recogitabo ti- dixit,
bi) omnes annos meos in amaritudi- tristis in-
ne animæ meæ. cedam

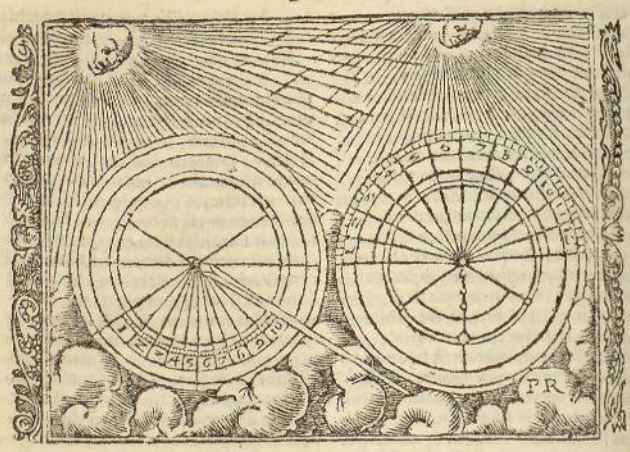

Domine a si sic viuitur, & in talibus vita spiritus mei, corripies⁾ me, & viuificabis me.

Ecce, in pace, amaritudo mea amarissima: tu autem ᵉeruisti⁾ animam meã vt non periret, proiecisti post tergũ tuũ omnia peccata mea.

Quia non ᵃ infernus confitebitur⁾ tibi, neque mors laudabit te: nec expectabunt qui descendunt in lacum, veritatem tuam.

Viuens viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie: pater filiis notã faciet veritatem tuam.

Domine saluum me fac, & psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo domini.

Et iussit Isaias vt tollerent massam de ficis, & cataplasmarent super vulnus eius, & sanaretur. Et dixit Ezechias, Quod erit signum quia ascendam in domum domini?

a vltra eos (sub. 15. annos quos adiecisti) viuẽt, & omnib9 dicam ꝙ in eis est vita spirit9 mei & sanabis

ᵃconcupisti (sub. eruere

ᵃ illi q sũt in sepulchris cõfitebunt

CAP. XXXIX.

Ezechias recipit munera à rege Merodach. Increpatur ab Isaia ostentatos thesauros.

A IN tempore illo misit Merodach Baladan filius Baladan rex Babylonis, ᵉlibros⁾: & munera ad Ezechiam: audierat enim quòd ęgrotasset, & conualuisset. Lætatus est autẽ super eis Ezechias, & ostendit eis cellã aromatum & argenti, & auri, & odoramentum, & vnguenti optimi, & omnes apothecas supellectilis suæ, & vniuersa quæ inuenta sunt in thesauris eius. Non fuit ᵉverbum⁾ quod non ostenderet eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua. ¶Introiuit autem Isaias propheta ad Ezechiam regem, & dixit ei, Quid dixerunt viri isti, & vnde venerunt ad te? Et dixit Ezechias, De terra longinqua venerũt ad me de Babylone, Et dixit, Quid viderũt in domo tua? Et dixit Ezechias, Omnia quæ in domo mea sunt, viderunt: non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis. Et dixit Isaias ad Ezechiam, Audi verbum domini exercituum: Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizauerunt patres tui vsque ad diem hanc, in Babylonem: non relinquetur quicquam, dicit dominus. Et de filiis tuis qui exibunt de te quos genueris, tollent, & erunt Eunuchi in palatio regis Babylonis. Et dixit Ezechias ad Isaiam, Bonum verbum domini quod locutus est. Et dixit, Fiat tantũ pax & veritas in diebus meis.

ᵃliteras:

B ᵃquicquã

C

D

CAP. XL.

Lætitia & remissio peccatorũ per Christum, Iohannes Baptista annuntiat Christum, Hominis fragilitas. Verbum dei. Christi aduentus, Pastor, Christus. Dei potentia & benignitas. Gentium imbecillitas. In idololatras. Increpat eos qui dicunt se deo non esse curæ.

COnsolamini consolamini populeme- populũ meum.
uus, dicit deus uester. Loquimini ad cor Ieruſalem, & ad blande
uocate eam: quoniam completa cõpletũ
est militia eius, dimissa est iniquitas il- est tẽpus
lius: Suscepit de manu domini dupli- Mat.3.a.
cia pro omnibus peccatis suis. ¶Vox mar.1.a.lu
clamantis in deserto: parate uiam do- 3.a.Io.1.e
mini rectas facite in solitudine semitas expurga
dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & ta,
omnis mons & collis humiliabitur, &
erunt praua in directã, & aspera in vi
as planas. Et reuelabitur gloria domi- Eccl.14.c
ni, & videbit omnis caro pariter quod iac.1.b.1.
os domini locutum est. ¶Vox dicentis pet.1.d.
Clama. Et dixi, Quid clamabo? Omnis gratia
caro fœnum, & omnis gloria eius qua (mia)
si flos agri. Exiccatum est fœnum, & herba
cecidit flos, quia spiritus domini suffla Iohã.12.e
uit in eo. ‖ Vere fœnum est populus: ex
siccatum est fœnum, & cecidit flos: ver
bum autem dei nostri manet in æter-
nũ. Super mõtem excelsum ascende tu
C quę euãgelizas Siõ: exalta ĩ fortitudine
uocẽ tuã q̃ euãgelizas Ieruſalẽ, exalta
ta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ,
Ecce deus uester: ecce dominus deus
Ioh.10.b. in fortitudine veniet, & brachium eius
eze.34.f. dominabitur. Ecce, merces eius cum
37.f. eo, & opus illius coram illo. ‖ Sicut pa-
ducet an stor gregem suũ pascet: in brachio suo
te se. congregabit agnos, & in sinu suo leua-
præpara bit, fœtas ipse portabit. ¶Quis mensꝰ
uit est pugillo aquas, & cælos palmo ponde-
in mẽsu- rauit? Quis appendit tribus digitis
pulue- molem terræ, & librauit in pondere
rẽ. Ro.11. montes, & colles in statera? ‖ Quis ad-
d.1.cor.2 iuuit spiritum dominiꝰ aut quis consi-
d.Is.2.9.e liarius eius fuit, & ostendit illi? Cum
direxit quo iniit cõsiliũ, & instruxit eũ, & do-
docuit cuit eũ semitã iustitiæ, & erudiuit eum
eam.c scientia, & viã prudentiæ ondit illi? ¶Ec
puluis te ce, gentes quasi stilla situlæ, & quasi
nuis momẽtũ stateræ reputatę sunt: ecce,
proticiẽ insulæ quasi puluis exiguus. Et Li-
tur. nus non sufficiet ad succendendum, &
animalia eius non sufficient ad holo-
causstum. Omnes gentes quasi non sint
sic sunt coram eo, & quasi nihilum &
inane reputatæ sunt ei. ‖ Cui ergo simi- Act.17.d.
lem fecistis deum aut quam imaginem
ponetis ei? Nunquid sculptile conflabit faber aut artifex auro figurabit il-
lud, & laminis argenteis argentarius? catenas
Forte lignum, & imputribile elegit: argẽteas
artifex sapiẽs quærit quomodo statuat ponet in
simulachrum quod non moueatur. Nũ eo,
quid non scietis. Nunquid non audie- Paupet
tis? Nunquid non annunciatum est vo
bis ab initio? nunquid nõ intellexistis
fundamenta terræ? Qui sedet super gy sphræt
rum terrę, & habitatores eius sunt qua telam
si locustę: qui extendit velut nihilum in nihil
cælos, & expandit eos sicut taberna- reducit
culum ad inhabitandum. Qui dat se- prĩcipes.
cretorum scrutatores quasi non sint,
iudices terræ velut inane fecit: equi- F
dem neque plantatos neque satos, ne-
radicato in terra truncо eorum: repen
te flauit in eos, & aruerunt, & turbo
quasi stipulam auferet eos. Et cui assimi
lastis me, & adæquastis, dicit sanctus?
Leuate in excelsum oculos vestros, &
videte quis creauit hæc: qui educit in
numero militiam eorum, & omnes ex
nomine vocat: præ multitudine for-
titudinis, & roboris, virtutisque eius
neque vnum reliquum fuit. ¶Quare
dicis Iacob, & loqueris Israel, Abscon- G
dita est via mea à domino, & à deo
meo in iudicium meum transiuit? Nun
quid nescis, aut non audisti, Deus sẽ-
piternus dominus, qui creauit termi-
nos terræ, non deficiet, neque labora-
bit, neque est inuestigatio sapientiæ
eius? Qui dat lasso virtutem: & his qui
non sunt, fortitudinem, & robur mul- quibꝰ nõ
tiplicat. Deficient pueri, & labora- est forti-
bunt, & iuuenes infirmitate cadent tudo
Qui autem sperant in domino, muta- Lassabũ
bunt fortitudinem, assument pennas tur
sicut aquilæ, current, & non labora- cadendo
bunt, ambulabunt, & non deficient. ascẽdent

CAP. XLI. alię.

Disceptat deus cum populis & gẽtibus de potentia & misericordia sua, tanquam coram iudicibus causam agens. Conspiratio omnium ad fabricandum idolum consulantur pii, vt constãter ferant aduersa, prædicitur-

que deum illis in omnibus affuturum. Idolorum virtus in annunciandis futuris irridetur à deo. Deus solus qui futura prænunciat, CHRISTI aduentum prædicit, dæmonibus maxime terribile. Omnes sunt peccatores & Christo iustificatore egent.

*lege in præterito sequentia verba: nã de Abrahã loquit *semitam pedib9 su is nõ ingress9 est C.i. nõ sen sit viã in pedib9, Inf. 44.a. 48.b. apo v.d. 22. c.

TAceant ad me insulæ, & gentes mutent fortitudinem: accedant, & tunc loquentur, simul ad iudicium propinquemus. Quis suscitauit ab oriente iustum, vocauit eũ vt sequeretur se? *dabit > in conspectu eius gentes, & reges obtinebit: dabit quasi puluerem gladio eius, sicut stipulam vento raptam arcui eius. Persequetur eos, transibit in pace, * semita in pedibus eius non apparebit. Quis hæc operatus est & fecit, vocans generationes ab exordio? Ego dominus primus & nouissimus ego sum. ‖ Viderunt insulæ, & timuerunt, extrema terræ ob stupuerunt, & appropinquauerunt, & accesserunt. Vnusquisque proximo suo auxiliabitur, & fratri suo dicet, Cõfortare. Confortauit *faber ærarius percutiens malleo, eum qui cudebat tunc tẽ poris, dicens glutino, Bonum est: & confortauit eum clauis, vt non moueatur. Et tu Israel serue meus, Iacob quẽ elegi, semen Abraham amici mei *, in quo > apprehendi te ab extremis terræ, & à longinquis eius vocaui te, & dixi tibi, Seruus meus es tu elegi te, & non abieci te, Ne timeas, quia ego tecũ sum ne *declines >, quia ego deus tuus > confortaui te, & auxiliatus sum tibi, & suscepi te dextera *iusti mei >. Ecce confundentur & erubescẽt omnes qui pugnant aduersum te: erunt quasi nõ sint & peribunt viri qui contradicunt tibi. Quæres eos, & non inuenies viros rebelles tuos, & erũt quasi non sint: & veluti *consumptio >, homines bellantes aduersum te: Quia ego dominus deus tuus apprehendens manum tuam, dicensque tibi, Ne timeas, ego adiuui te. Noli timere vermis Iacob, *qui mortui estis > ex Israel: ego auxilia tus sum tibi, dicit dominus, & redẽm ptor tuus sanctus Israel. Ego posui te D quasi plaustrum triturans nouum, habens rostra serrantia: triturabis montes, & comminues: & colles quasi pulueres, pones. Ventilabis eos, & ventus tollet eos, & turbo dispergit eos: tu autem exultabis in domino, & in sancto Israel lætaberis. Egeni, & pauperes quærunt aquas, & non sunt: lingua eorum siti aruit. Ego dominus exaudiam eos, deus Israel non derelinquam eos. Aperiam in supremis collibus flumina, & in medio camporum fontes. Ponã desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum. Dabo in solitudinem cedrum, & *spinam > & myrtum, & lignum *oliuæ >: ponam in deserto abietem, vlmum, & buxum simul Vt videant, & sciant, & recogitent, & intelligant pariter quia manus dominus fecit hæc, & sanctus Israel creauit illud. ¶ Prope facite iudicium vestrum dicit dominus: afferte, *si quid > forte habetis >, dixit rex Iacob. Accedant, & nuntient nobis quæcunque ventura sunt: priora quæ fuerunt nuntiate: & ponemus cor nostrum, & sciemus nouissima eorum, & quę ventura sunt indicate nobis. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & scremus quia dii estis vos. Bene quoque aut male, si potestis, facite: & loquamur, & videamus simul. Ecce, vos estis ex nihilo, & opus vestrum ex eo quod non est: abominatio est qui eligit vos. Suscitaui ab aquilone, & veniet, ab ortu solis, vocabit G nomẽ meum, & *adducet magistratus > quasi lutum, & velut plastes conculcans humum. Quis annuntiauit ab exordio, vt sciamus: & à principio, vt dicamus, iustus es? Non est annuntians, neque prædicens, neque audiens, sermones vestros. Primus *ad Sion dicet, Ecce adsum, & Ierusalem euangelistã dabo >. Et vidi, & non erat ex istis qui *quisquitus > quam qui *miret consilium >, & interrogatus responderet verbum. Ecce omnes iniusti, & vana opera eorum, ventus & inane simulachra eorum.

*quisquitus > lias.

F

*fitaq; geneseli ea dri optimæ.)

*pimi: illites ventras,

F

*veniet sup pruncipes

*sum q di xi ad Sio ecce hic sum & mittã nũtios ad Ierusalẽ q afferãt bona nũcia ei, *sciret aliquid

CAP. XLII.

Christus patri placet. Lenitas Christi. Deus. Christus. fœdus nostrum. Gloria & laus dei. Orientales Christo credentes. Fidelibus in afflictione etiam si nullum appareat auxilium, tamẽ iuuantur. Increpantur increduli Iudæi, qui auulsi à fide direpti sunt à deo.

Mat.12.b. ECce‖seruus meus, [a]suscipiam eũ): [a]initar ei electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Nõ clamabit, neque [a]accipiet personam), nec audietur vox eius [a]foris), Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet: in veritate educet iudicium. Non [a]erit tristis), neque [a]turbulentus), donec ponat in terra iudicium, & legem eius insulæ expectabunt. ¶Hæc dicit dominus deus creans cælos, & extendens eos: [a]firmans, terram, & quæ germinant ex ea: dans [a]flatum) populo qui est super eam, & spiritum calcantibus eam. Ego dominus vocaui te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & seruaui te. ‖ Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium: vt aperires oculos cæcorum, & educeres de [a]conclusione) vinctum de domo carceris sedentes in tenebris. Ego dominus, hoc est nomen meum. ‖ Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Quæ prima fuerunt, ecce venerunt: noua quoque ego annuntio: antequam oriantur, audita vobis faciam. Cantate domino canticum nouum laus eius ab extremis terræ, qui descenditis in mare: & plenitudo eius: insulæ, & habitatores earum. [a]Læteiur) desertum, [a] & ciuitates: in domibus) habitabit. Cædar: laudate habitatores Petræ, de vertice montium clamabunt. Ponent domino gloriam, & laudem eius insulis nuntiabunt. Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit zelum: vociferabitur, & clamabit: super inimicos suos [a]confortabitur). ¶Tacui [a]semper), silui patiens fui, sicut parturiens loquar: dissipabo, & absorbebo simul. Desertos faciam mõtes, & colles, & omne gramen eorum exiccabo: & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam. Et educam cæcos in viam quam nesciunt: & in semitis quas ignorauerunt, ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & praua in recta, hęc verba feci eis, & nõ dereliqui eos. Cõuersi sunt retrorsum: confundantur cõfusione, qui confidunt in sculptili, qui dicunt conflatili, Vos dii nostri. ¶Surdi [a]audite), & cæci [a]intuemini ad videndum,. Quis cæcus nisi seruus meus & surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? quis cæcus, [a] nisi qui vænundatus est)? & quis cæcus, [a] nisi) seruus domini? [a] Qui vides multa nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies,? [a] Et dominus voluit vt sanctificaret eum, & magnificaret legem, & extolleret). Ipse autem populus direptus & vastatus: [a] laqueus iuuenum, omnes [a] & in domibus carcerum absconditi, sunt: facti sunt in rapinam, nec est qui eruat: in direptionem, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura? Quis dedit in direptionem Iacob, & Israel vastantibus? nonne dominus ipse, cui peccauimus? Et noluerunt in viis eius ambulare, & non audierunt legẽ eius. Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum: & cumbussit eum in circuitu, & non cognouit: & succendit eum, & non intellexit.

[a]cõtẽdet, [a]ĩ plateis [a]deficiet visu. [a]deficiet viribus. [a]expãdẽs [a]vl' aiam Inf.49.b [a]carcere B Inf.48,b. [a]Exaltẽt vocem [a]villæ quas C [a]roborabit se(.1. vicet(inimicos.) [a]à seculo, (vl', diu) [a]visum recipite, D [a]sicut perfectus? [a]sicut [a]etiã cum multa videris, mihi tñ obseruas & quãuis aperiat aures nihil tñ exaudis. [a]Attamẽ bñ eivult dñs ob iustitiã suã & magnificabit & glorificabit legem suam. [a]qui laqueis capti sunt

CAP. XLIII.

Promittit Christus se liberatorẽ affuturum ecclesiæ suæ quam redemit. Gentium vocatio in dei gloriam. Testimonio omnium populorum probat deus se deũ verũ, & idola vana, ideoque sibi soli fidendum. Commemorata reductione Iudæorum ex captiuitate Babylonica, redit ad libertatem per Christum nobis partam, gentes in vnam ecclesiam suam congregantẽ. Cultus externis fide destitutus, reiicitur. Christus factus homo per quem remittuntur nobis peccata. Nulla in nobis iustitia.

ET nunc hæc dicit dominus creans te Iacob, & formans te Israel: Noli timere, quia redemi te, & vocaui nomine tuo: meus es tu Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te cum ambulaueris in igne nõ combureris, & flãma non ardebit in te: Quia ego dñs deus tuus sanctus Israel saluator tuꝰ dedi, & ‖propitiationem tuam) AEgyptum, AEthiophiam & saba prote. Ex) quo honorabilis factus es in oculis meis, & gloriosus: ego dilexi te, & dabo ho-

[a]pretium tuũ, [a]& ꝓpter ea quod

mines pro te, & populos pro anima tua
Noli timere, quia ego tecum sum, ab
oriente adducam semen tuum, & ab
occidente congregabo te. dicam aqui-
loni, Da, & austro, Noli prohibere, affer
filios meos de longinquo, & filias
meas ab extremis terræ. Et omnem qui
*vocat no- *invocat nomen meum), in gloriam
mie meo meam creaui eum, formaui eum, & fe
ci eum. Educ foras populum cæcum,
& oculos habentem, surdum, & aures
ei sunt. ¶ Omnes gentes congregatę sunt
B simul, & collectæ sunt tribus: quis ī vo
bis annunciet istud, & quæ prima sunt
audire nos faciet? Dent testes eorum. &
iustificentur, & audiāt, & dicant, Vere
vos testes mei, dicit dominus, seruus
meus quem elegi? vt sciatis, & credā-
tis mihi. & intelligatis, quia ego ipse
sum. Ante me non est formator deus),
& post me non erit. ¶ Ego sum, ego sum
*vī, fact 9 dominus, & non est absque me salua-
aliqs de9 tor. Ego annunciaui, & saluaui: audi-
Osee.13.b tum feci, & non fuit in vobis alienus.
Vos testes mei, dicit dominus, & ego
deus, Et *ab initio) ego ipse, & non est
*antequā qui de manu mea eruat: operabor, &
diesficret quis auertet illud? ¶ Hæc dicit domi-
*descēde nus redemptor vester sanctus Israel,
re faciam Propter vos emisi in Babylonem, &*de-
fugitiuos traxi vectes) vniuersos, & Chaldæos in
nauibus suis gloriantes. Ego dominus
C sanctus vester, creans Israel rex vester
Hæc dicit dominus, qui dedit in mari
viam, & in aquis*torrentibus) semitā.
Qui eduxit quadrigam & equum: ag-
*vehemē men, robustumque, simul obdormie-
tibus. runt, nec resurgent: contriti sunt qua
si linum, & extincti sunt. Ne memine-
ris priorum, & antiqua ne intuemini.
¶ Ecce ego facio noua, ‖ & nunc orien-
2.Cor.5.d tur, vtique cognoscetis ea: ponam in
apoc.21.b deserto viam & in inuio flumina. Glo-
rificabit me bestia agri, dracones &
struthiones: quia dedi in deserto aquas
flumina in inuio, vt darem potum po-
pulo meo, electo meo. Populum istum
*vī, Nōq formaui mihi: laudē meā narrabit. * Nō
me īuoca me inuocasti Iacob, nec laborasti ī me
ris, &c. Israel. Non obtulisti mihi arietem ho-
locausti tui, & victimis tuis non glo-
D ficasti me, non te seruire feci in obla-
tione, nec laborem tibi præbui in thu
re. Non emisti mihi argento calamum
& adipe victimarum tuarum non ine-
briasti me. Verumtamen seruire me fe-
cisti in peccatis tuis, præbuisti mihi la
borem in iniquitatibus tuis. Ego sum,
ego sum ipse qui deleo iniquitates tu-
as propter me, & peccatorum tuorum
non recordabor. Reduc me in memo-
riam, & iudicemur simul: narra siquid
habes vt iustificeris. Pater tuus primus
peccauit, & * interpretes) tui præuari- *vī, prin-
cati sunt in me. Et contaminaui prin- cipes
cipes sanctos, & dedi ad internecionē
Iacob, & Israel in blasphemiam.

CAP. XLIIII.

Dimissis peccatis, abundantia do-
norum spiritualium promittitur. Deus
prædicat suam potentiam. Idolorum
nulla potentia. Populo dei dimissa pec
cata. Gratiarum actio. Potentiam suam
deo inculcat, & sua būficia cōmemorat

ET nunc audi Iacob serue meus,
& Israel quem elegi, Hæc dici do Ier.30.g.
minus faciens & formans te, ab & 46.g.
vtero auxiliator tuus, Noli time-
re serue meus Iacob, & rectissime quē
elegi: effundam enim aquas super siti-
entem, & fluenta super aridam: effun-
dam spiritum meum super semen tu-
um, & benedictionem meā, super*stir-
pem tuam). Et germinabunt inter her- *germina
bas quasi salices iuxta præteriluentes tua,
aquas. Iste dicet, Domini ego sum, & il
le vocabit in nomine Iacob. Et hic scri
bet manu sua, domino, & * in nomi- *nomine
ne Israel assimilabitur. ¶ Hæc dicit dīs Israelis se
rex Israel, & redēptor eius dīs exerci- nabit
tuum: Ego primus, & ego nouissimus. Sup.41.b
& absque me non est deus. Quis similis inf.48.b.
mei, vocet & annunciet: & ordinem ex apoc.1.d.
ponat mihi, ex quo constitui populum 22.c.
*antiquum): vētura & quæ futura sunt *mundi
annunciēt eis. Nolite timere, neque cō
turbemini: extunc audire te feci. & an
nunciaui: vos estis testes mei. nūquid
est deus *absque) me, & formator quem *præter
ego non nouerim. Plastæ idoli omnes nihil
nihil sunt, & amantissima eorum non E
proderūt eis. Ipsi sunt testes eorū quia
nō vidēt neq; intelligūt, vt cōfundant
Quis formauit deū, & sculptile cōfla-
uit ad nihil vtile. Ecce oēs participes
eius confundentur: fabri enim sunt
ex hominibus: cōuenient enim omnes,
stabunt & pauebunt, & confundentur

sap.13.c simul. ‖Faber ferratius lima operatus est: in prunis, & in malleis formauit illud, & operatus est in brachio fortitudinis suæ: esuriet & deficiet, non bibet
deficiet. aquam, & lassescet. Artifex lignarius
*creta: extendit normã, formauit illud in *rũcina: fecit illud *in angularibus, & in
*dolabris. circino tornauit illud: & fecit imaginẽ viri quasi speciosum hominẽ habitan-
*& obdurmauit se tem in domo. Succidit cedros, tulit ilcem, & quercum *quæ steterat inter li
vt quęrat gna saltus, Plantauit pinũ, quam pluuia nutriuit, & facta est hominibus in fo-
C cum, sumpsit ex eis, & calefactus est: & succendit, & coxit panes: de reliquo autem operatus est deum, & adorauit: fecit sculptile, & curuatus est ante illud. Medium eus combussit igni, & de medio eius carnes comedit: coxit pulmentum, & saturatus est, & calefactus est,
*Euge & dixit, *Vah, calefactus sum, vidi focum. Reliquum autem eius deum fecit & sculptile sibi: curuatur ante illud, & adorat illud, & obsecrat, dicens, Libera
*quia tam me: quia deus meus es tu, Nescierunt, sunt stupidi, vt non neque intellexerunt: *obliti enim sunt, ne videant oculi eorum, & ne intelligant corde suo. Non recogitãt in mente sua, neq; cognoscunt, neq; sentiunt, vt dicant, Medietatem eius combussi igni, & coxi super carbones eius panes: coxi carnes, & comedi, & de reliquo
*Pascẽs ci eius idolum faciam, ante truncum linerem, gni procidam. *Pars eius cinis est: cor insipiens adorabit illud, & non libera-
D bit animam suam: neq; dicet, Forte mẽdacium est in dextera mea. ¶Memento horum Iacob & Israel, quoniam seruus meus es tu. formaui te, seruus meus es tu Israel, nõ obliuiscaris mei. Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua: reuertere ad me quoniam redemi te. Laudate cęli, quoniam fecit dominus, iubilate extrema terræ: resonate montes laudationem, saltus
*in & omne lignum eius: quoniam redemit dominus Iacob, & *Israel gloriabitur. ¶Hæc dicit dominus redemptor tuus, & formator tuus ex vtero,
*expãdẽs Ego sum dominus faciens omnia, extendens cælos solus, *stabiliens terram, & nullus mecum, Irrita faciens signa diuinorum, & ariolos in furorem vertens, Conuertens sapientes retrorsum: & scientiam eorũ stultam faciens
Suscitans verbum serui sui, & cõsilium nuntiorum suorum complens. Qui dico Ierusalem, Habitaberis: & ciuitatibus Iudæ, AEdificabimini, & deserta eius suscitabo, Qui dico profundo, Desolare, & flumina tua arefaciam, Qui dico Cyro, Pastor meus es: & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Ierusalem, AEdificaberis: & templo, Fundaberis.

CAP. XLV.

De restituendis Iudæis per Cyrũ, prophetat Isaias. Iudæorum suspiria in captiuitate optantia remissionem peccatorũ. Impii offensi in factis dei quòd Populus dei affligatur, Cyro à deo missо vt reduceret captiuos Iudæos, promittitur imperiũ etiam in alias gentes. Iudæi reducendi è captiuitate. Insultatio in Babylonios. Fidem requirit deus in suas promissiones promittentes salutem.

HAec dicit dominus christo *meo A Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & *dorsa regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & portę non claudentur. Ego ante te ibo: & gloriosos terræ humiliabo: portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, & *arcana secretorum: vt scias quia ego dominus qui voco nomẽ tuum deus Israel propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum, & vocaui te nomine tuo: *assimilaui te: & nõ cognouisti me. Ego dominus, & nõ est amplius: extra me non est deus: accinxi te, & non cognouisti me. Vt sciant hi qui ab ortu solis, & qui ab occidente quoniam absque me non est. Ego dominus, & non est alter: formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & B creans malum: ego dominus faciens omnia hæc. *Rorate cæli desuper, & *vel, Stillnubes pluant iustum: operiatur terra, & germinet saluatorem: & iustitia oriatur simul. ego dominus creaui eum. *testæ cũ figulo luti
¶Væ qui contradicit factori suo, *testa de samis terræ. ‖Nunquid dicet lutum figulo suo, Quid facis, & opus tuũ tibi, absque manibus est? Væ qui dicit patri, Quid generas? & mulieri, Quid paris?

*sui

*iubos retinere, gũ dissoluam,

*tortuosa recta faciam,

*abscondita occultas

*cognomi nauit

*testæ cũ figulo luti contendẽtum

Rom. 9.d

Ier. 18.a

turis? Hæc dicit dominus sanctus Israel plastes eius, Ventura interrogate me: super filios meos, & super opus manuum mearum mandate mihi. Ego feci terram: & hominem super eam creaui: ego, manus meę tetenderunt cęlos, & omni militiæ eorum mandaui. Ego suscitaui eum ad iustitiam, & omnes vias eius dirigam. Ipse ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, non in pretio, neque in muneribus, dicit dominus deus exercituum.
C Hæc dicit dominus, Labor AEgypti & negotiatio AEthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt. Post te ambulabũt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teq; deprecabuntur: Tantum in te est deus, & [a]non est absque te deus Israel. ¶Vere tu es deus absconditus, deus Israel saluator. Confusi sunt, & erubuerunt omnes: simul abierunt in confusionem fabricatores [a]errorum. Israel saluatus est in domino salute æterna: non confundemini & non erubescetis vsque in seculum seculi: quia hæc dicit dominus creans cælos, ipse deus formans terram, & faciens eam, ipse plastes eius: non in vanum creauit eam: vt habitetur formauit eam ego dominus, & non est alius. Non in abscondito locutus sum, in loco terræ tenebroso, Non dixi semini Iacob, Frustra [a]quærite me.
D ego dominus loquens iustitiam, annuntians recta. ¶Congregamini & venite, & accedite simul [a]qui saluati estis ex gẽtibus: nescierũt qui leuãt lignũ sculpturæ suæ, & rogant deum non saluantem. Annuntiate & venite, & consiliamini simul quis auditum fecit hoc ab initio, ex tunc prædixit illud? nunquid non ego dominus, & non est vltra deus absque me? Deus iustus & saluans non est præter me. ¶Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ: quia ego deus, & non est alius. In memetipso iuraui, egredietur de ore meo [a]iustitiæ verbum, & non reuertetur: ‖quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. [a]Ergo in domino, dicet, meæ sunt iustitiæ & [a]imperium: ad eum [a]venient, & confundentur omnes qui repugnant ei. In domino iustificabitur & laudabitur omne semen Israel.

[a]præterea nõ est deꝰ vltrà.
[a]sculptilium
[a]quærunt
[a]abiecti gentium:
[a]vel, cum iustitia
rom. 14 b
Phili. 2. b
[a]Vere
[a]fortitudo:
[a]veniet,

CAP. XLVI.

Idola Babyloniorũ destructa. Deus ad sui cognitionem filios Israel vocat, vt ei omnia accepta ferant, non idolis: promittens per Cyrum liberationem. Infideles promissę saluti nõ credentes.

C[a]Onfractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulachra eorum bestiis & iumentis, onera vestra, graui [a]pondere vsq; ad lassitudinem. [a]Contabuerunt. & contrita sunt simul nõ potuerunt [a]salutare portantem, & anima eorum in captiuitatem ibit. ¶Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel, qui portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulua. Vsq; ad senectam ego ipse, & vsque ad canos ego portabo: ego feci, & ego ferã: ego portabo, & saluabo. Cui assimilastis me, & adæquastis & cõparastis me, & fecistis similem? Qui cõfertis aurum de sacculo, & argentũ in statera ponderatis: conducentes aurificem, vt faciat deum: & procidunt & adorant. ‖Portant illum in humeris gestantes, & ponentes in loco suo, & stabit, ac de loco suo non mouebitur. Sed & cum clamauerint ad eũ non audiet: C de tribulatione non saluabit eos. Memẽto te istud, & cõfundamini: redite præuaricatores ad cor. Recordamini prioris seculi, quoniam ego sum deus, & nõ est vltra deus, nec est similis mei annũtians ab exordio nouissimum, & ab initio quæ necdum facta sunt, dicens, Cõsilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. vocans ab oriente auem, & de terra longinqua virum [a]voluntatis meæ. Et locutus sum, & adducã illud: creaui, & faciam illud. ¶Audite me duri corde, qui longe estis à iustitia. Prope feci iustitiam meam, non elongabitur: & salus mea non morabitur. Dabo in sion salutẽ, & in Israel gloriam meã.

[a]Incurũatus
[a]oneri
[a]Deciderũt incurvata sunt
[a]excutere onus,
B
[a]extrahitis
Baruch. 6 e.
C
[a]roborate vos:
D
[a]consilii mei

CAP. XLVII.

Regni Babylonii destructio.

DEscende, sede in puluere virgo filia Babylon, sede in terra: nõ est solium filiæ Chaldæorum, quia vltra non vocaberis mollis & tenera. Tolle molam, & mole farinã: denuda [a]turpitudinem tuam, discoope-

A
[a]fasciam

ri ⁼humerum⁾, reuela crura transi flumina. ‖Reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum: vltionē capiam, & non ⁼resistet mihi⁾ homo. Redemptor noster, Dominus exercituū nomen illius, sanctus Israel. Sede tacens, & intra in tenebras filia Chaldęorum: quia non vocaberis vltra domina regnorum. Iratus sum super populum meum, cōtaminaui hæreditatem meā, & dedi eos in manu tua. Non posuisti eis misericordias: super senem aggrauasti iugum tuum valde, & dixisti, In sempiternum ero domina. Non posuisti hæc super cor tuum, neque recordata es nouissimi ⁼tui⁾, Et nunc audi hæc delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo, ‖ego sum, & non est pręter me amplius, non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi duo hæc subito in die vna, sterilitas, & viduitas, Vniuersa venerunt super te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter ⁼duritiam⁾ incantatorum tuorum vehementem. Et fiduciam habuisti in malitia tua, & dixisti Non est qui videat me. Sapientia tua & scientia tua hæc ⁼decepit⁾ te. Et dixisti in corde tuo, Ego sum, & præter me nō est altera. Veniet super te malū, & nescies ortum eius: & irruet super te calamitas, quam non poteris ⁼expiare⁾. veniet super te repēte miseria quam nescies. Sta cum incantatoribus tuis, & cū multitudine maleficiorū tuorū in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte quid prosit tibi, & si possis fieri fortior. Defecisti in multitudine consiliorum tuorum: Stent & saluent te augures cæli, qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annuntiarent vētura tibi. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos: non liberabunt animam suam de manu flāmæ: non sunt prunæ quibus calefiant, nec focus, vt sedeant ad eum. Sic ⁼facta sunt tibi in quibuscunq; laboraueras⁾: negotiatores tui ab adolescentia tua, vnusquisque in via sua errauerunt, non est qui saluet te.

⁼plantam pedis. Nabū, 3. b B ⁼occurrā tibi sicut ⁼eius. apoc. 18. b Infr. 51. f C ⁼fortitudinem ⁼rebellare fecit ⁼remouere, ⁼fiet illis cū quibus occupata fuisti:

CAP. XLVIII.

In Iudæos hypocritas, nomine quidem in deo gloriantes, factis autē deū negantes. Iudæorum gens obstinata. Expectat nos deus ad pœnitentiam, vt glorificetur obseruatum populum. Isaiæ verba consolantis populum in captiuitate.

AVdite hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis, qui iuratis in nomine domini, & dei Israel recordamini non in veritate neque in iustitia. De ciuitate enim sancta vocati sunt, & super deum Israel ⁼constabiliti⁾ sunt: dominus exercituum nomen eius. Priora ex tunc annuntiaui, & ex ore meo exierunt, & audita feci ea: repente operatus sum, & venerūt. Sciui enim quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea. Prædixi tibi extunc: antequam venirēt indicaui tibi, ne forte diceres, Idola mea fecerunt hæc, & sculptilia mea, & conflatilia mādauerunt ista. Quę audisti, vide omnia vos autem num annūtiastis? Audita feci tibi noua extunc, & ⁼cōseruata⁾ sunt quæ nescis: nunc creata sunt, & non ⁼extunc⁾: & ante diem, & non audisti ea, ne forte dicas, Ecce ego cognoui ea. Neque audisti, neque cognouisti, neq; extunc aperta est auris tua. Scio enim quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorē ex vtero vocaui te. ¶Propter nomen meum longe faciam furorem meū: & ⁼laude mea infrenabo te⁾, ne intereas. Ecce ⁼excoxi⁾ te, sed nō quasi argentū: elegit te ⁼in camino pauper tatis⁾. ‖Propter me, propter me faciā, vt nō blasphemer: & gloriā meā alteri non dabo. Audi me Iacob, & Israel quē ego voco. ‖Ego ipse, ego primus, & ego nouissimus. Manus quoq; mea fundauit terrā, & dextera mea mensa est cælos: ego vocabo eos, & stabūt simul. Cōgregamini oēs vos, & audite: quis de eis annuntiauit hęc? Dn̄s dilexit eū, faciet voluntatē suā in Babylone, & brachiū suū in Chaldæis, Ego ego locutus sum, & vocaui eum: adduxi eū, & ⁼directa est⁾ via eius. ¶Accedite ad me, & audite hęc nō à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequā fieret, ibi eram, & nunc dominus deus misit me, & spiritus eius. Hęc dicit dominus, redēptor tuus sanctus Israel, Ego dominus deus tuus docēs te ⁼vtilia, gubernās te⁾ in via qua ambulas. Vtinam atten-

A ⁼inixi ⁼vl, abscōdita B ⁼vl, olim: ⁼propter laudem meā cōtinebo me, ⁼vel, purgaui ⁼ex camino afflictionis Sup. 42. b Sup. 41. b. 44. a. C ⁼prospera bitur ⁼vt ꝓsit, ambulare te faciens D

disses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris, & fuisset quasi arena semen tuum, & stirps vteri tui vt lapilli eius: non interisset, & non fuisset attritum nomen eius à facie mea. Egredimini de Babylone, fugite à Caldęis, in voce exultationis annuntiate: auditum facite hoc, & efferte illud vsque ad extrema
Exo. 17.b. terræ. Dicite, ||Redemit dominus seruum suum Iacob. Non sitierunt in de-
Nũe.20.b serto, cum educeret eos: ||aquam de
Infr. 57.d petra produxit eis, & scidit petram, & fluxerunt aquæ. Non est pax impiis, dicit dominus.

CAP. XLIX.

Ecclesias ex gentibus congregatas, sub nomine iusularum alloquitur Christus. Salus & redemptio gentium, Christus. Tempus aduẽtus Christi à deo cõstitutum, vt misereatur populi sui. Conqueritur ecclesia se à deo derelictam: quam consolatur dominus, promittens gentium multitudinem. Ecclesia obiicit deo vim hostium: à quibus se eam liberaturum promittit dominus.

A AVudite insulæ, & attendite populi delonge. Dominus ab vtero vocauit me, de vẽtre matris meę recordatus est nominis mei. Et posuit os meum quasi gladiũ acutum: in vmbra manus suę protexit me, & posuit me sicut sagittam electam. In pharetra sua abscondit me, & dixit mihi.
Inf. 52.e ||Seruus meus es tu Israel, quia in te glorificabor. Et ego dixi, Inuacuũ laboraui, sine causa, & vane fortitudinẽ meã consumpsi: ergo iudicium meum cum domino, & opus meum cum deo meo.
B Et nunc hæc dicit dominus, formans me ex vtero seruum sibi, vt reducam Iacob ad eum, & Israel non congregabitur: & glorificatus sum in oculis domini, & deus meus factus est fortitudo mea. ¶Et dixit, Parũ est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & [a]feces Israel conuertendas[b]. ||Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Hæc dicit dominus redemptor Israel, sanctus eius, ad contemptibilem animam, ad abominatam gẽtem, ad seruum dominorum:
C Reges videbunt, & consurgent principes, & adorabunt propter dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel qui elegit te. ¶Hæc dicit dominus. ||In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui. Et seruaui te, & dedi te in fœdus populi, vt suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas: vt diceres his qui vincti sunt. Exite: & his qui in tenebris, [a]Reuelamini[b], Super vias pascẽtur, & in omnibus [a]planis[b] pascua eorum. ||Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus & sol: qui miserator eorum reget eos, & ad [a]fontes[b] aquarum [a]portabit[b] eos. Et ponam omnes montes meos in viã, & semitæ meæ [a]exaltabũtur[b]. Ecce isti de lõge veniẽt, vt ecce illi ab aquilone & mari & isti de terra australi. Laudate cęli & exulta terra, iubilate montes laudẽ: quia cõsolatus est dominus populũ suũ, & pauperũ suorũ miserebitur. ¶Et dixit Sion, Dereliquit me dominus, & dominus oblitus est mei. Nũquid obliuisci potest mulier infantẽ suum vt nõ misereatur filio vteri sui? [a]Et si illa oblita fuerit[b], ego tamen nõ obliuiscar tui. Ecce, in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui: destruẽtes te & dissipantes à te exibunt. ||Leua in circuitu oculos tuos & vide, & omnes isti cõgregati sunt, venerunt tibi. Viuo ego, dicit dominus, quia omnibus his, velut ornamento vestieris, & [a]circundabis[b] tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tuæ & terra ruinæ tuæ nunc angusta erunt præ habitatoribus & longe fugabuntur qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi vt habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? Ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiua: & istos quis enutriuit? Ego destituta & sola: & isti [a]vbi hic erant[b]? Hæc dicit dominus deus. Ecce leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo [a]signum[b] meũ. Et afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erũt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ, vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedem tuorum lingent. Et scies quia ego dominus, super quo non confundentur qui expectant

[a]desertos Israel vt reducas.
Sup. 41.b.
Act. 13.g
2. Cor. v.a
[a]Manifestate vos. (vel, migrate)
D
[a]locis excelsis
Apoc. 7.d
[a]scaturigines
[a]ducet
[a]frequentabuntur.
[a]Istę obliuiscuntur
E
Infr. 60.a
[a]vel, ligabis
F
[a]vndesũt
[a]vexillũ
G

[=]me. [=]captiuitas iusta euadet?

[=]eum'. ¶Nunquid tolletur à forti, præda? aut [=]quod captum fuerit à robusto saluum esse poterit'? Quia hæc dicit dominus, Equidē & captiuitas à forti tolletur: & quod ablatū fuerit à robusto, saluabitur. Eos vero qui iudicauerunt te, ego iudicabo, & filios tuos ego saluabo. Et cibabo hostes tuos carnibus suis: & quasi musto, sanguine suo inebriabuntur. Et sciet omnis caro quia ego dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob.

CAP. L.

Iudæi reiecti à deo, ꝙ Christum nō recepissent. Potentia dei nō minuitur. Christus disertus. Christi obedientia. Christus cōsputus & alapis cæsus. Christo innocenti auxiliatur pater. Inimicis Christi pœnitentibus, venia ꝓmittitur.

[=]Vbi ille est.

HAEc dicit dominus, [=]Quis est hic' liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim [=]in iniquitatibus vestris' venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: [=]quia' veni, & non erat vir: vocaui, & non erat qui audiret. Nunquid abbreuiata & paruula facta est manus mea, vt non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum? ‖Ecce, in increpatione mea [=]desertū' faciā mare, ponā flumina in siccū: cōputrescēt pisces [=]sine' aqua, & moriētur in siti. Induam cælos tenebris, & saccū ponā operimētū eorū. ¶Dominus dedit mihi linguā eruditā, vt sciā [=]sustētare eum qui lassus est, verbo', Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiā quasi [=]magistrū'. ‖Dominus deus aperuit mihi aurē, Ego autē nō cōtradico, retrorsum nō abii. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab [=]increpantibus', & cōspuentibus. ¶Dominus deus auxiliator meus, ideo non sum confusus: ideo posui faciem meam vt petram durissimam, & scio quoniam non confundar. Iuxta est qui iustificat me, quis contra dicet mihi? stemus simul. quis est aduersarius meus? accedat ad me. Ecce dominus deus, auxiliator meus: quis est qui condemnet me? Ecce omnes quasi vestimentum [=]conterentur', tinea comedet eos.

[=]propter iniquitates vestras. [=]quare

Inf. 59. a. [=]siccare [=]eo ꝙ nō sit.

B

[=]tēpore suo loqui verbū litibundo. (lasso.) [=]doctis.

Mat. 26. g [=]ignominiis.

C

[=]veterascent.

¶Quis ex vobis timens dominum, audiens vocem serui sui, qui ambulauit in tenebris, & non est lumen ei? speret in nomine domini, & innitatur super deum suum. Ecce vos omnes accēdentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flāmis quas succendistis: de manu mea factum est hoc vobis, in doloribus dormietis.

D

CAP. LI.

Fideles adhortatur deus ad fidem & patientiam exemplo Abrahæ, qui putant se desertos. Christus expectatio gentium. Aufert timorem humanum à fidelibus. Docet in quāta miseria agat Ierusalem, prædicturus beneficium liberationis eius.

AVdite me qui sequimini quod iustum est, & quæritis dominum. Attendite ad petram vnde excisi estis, & ad cauernam laci de qua præcisi estis. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quæ peperit vos: quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum. Cōsolabitur ergo dn̄s Siō, & consolabitur oēs ruinas eius: & ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinē eius quasi hortū domini. Gaudiū, & lætitia inuenietur in ea, gratiarū actio, & vox laudis. Attēdite ad me popule meus, & [=]tribus' mea me audite: quia lex à me exiet, & iudiciū meū in lucē populorū requiescet. ¶Prope est iust⁹ me⁹, egressus est saluator me⁹, & brachia mea populos iudicabūt: Me insulæ expectabūt & brachiū meū [=]sustinebūt'. Leuate in cælū oculos vestros, & videte sub terra deorsum: quia cæli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: ‖Salus autē mea in sempiternū erit, & iustitia mea nō deficiet. ¶Audite me qui scitis [=]iustum' populus meus lex mea in corde eorum: nolite timere opprobriū hominū & blasphemias eorū ne metuatis. Sicut enim vestimētum, sic comedet eos vermis: & sicut lanam, sic deuorabit eos tinea: Salus autē mea in sempiternū erit & iustitia mea in generationes generationū. Consurge consurge, induere sortitudinē brachiū domini: consurge sicut in diebus antiquis, [=]in generatio

A

[=]vl', gens

C

[=]expectabunt,

Psal. 36. o

[=]iustitiā,

[=]& tēpori

bus præteribus. [a]AEgyptum. [b].i.Pharaonem? Exo.14. c

nibus seculorum⁾. Nunquid non tu percussisti [a]superbum⁾, vulnerasti [a] draconem⁾?|| Nunquid non tu siccasti mare aquam abyssi vehementis: qui posuisti profundum maris viam, vt transirent liberati? Et nunc qui redempti sunt à domino: reuertentur, & venient in Siō

E laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium & lætitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus. Ego ego ipse consolabor vos, quis tu vt timeres ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum ita arescet? Et oblitus es domini factoris tui, qui tetendit cælos, & fundauit terram: & formidasti iugiter tota die à facie furoris eius qui te tribulabat, & parauerat ad perdendum. vbi nunc est furor tribulantis? [a] Cito veniet gradiens ad aperiēdum, & non interficiet vsque ad internecionē, nec deficiet panis eius⁾. Ego autem sum dominus deus tuus, qui cōturbo mare, & intumescunt fluctus eius, Dominus exercituū nomen meū, ||Posui verba mea in ore tuo, & in vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cælos, & fundes terrā: & dicas ad Siō, Populus meus es tu. ¶ Eleuare, eleuare, consurge Ierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius: vsque

F ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti vsque ad feces. Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis quos genuit: & non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filiis quos enutriuit.||Duo sunt quæ occurrerunt tibi: quis contristabitur super te? vastitas & contritio, & fames & gladius, [a] quis cōsolabitur⁾ te? Filii tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, si-

G cut [a]oryx⁾ illaqueatus [a]pleni indignatione domini, increpatione dei tui. Idcirco audi*hoc [a] paupercula⁾ & ebria nō à vino. Hæc dicit dominator tuꝰ dominus, & deus tuus, qui [a]pugnauit pro populo suo⁾, Ecce tuli de manu tua calicē soporis fundum calicis indignationis meæ, nō adiicies vt bibas illū vltra. Et ponā illū in manu eorū qui te humiliauerūt, & dixerūt animæ tuæ. Incuruare, vt transeamus: & posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus.

Accelerauit ī carceratus vt soluerētur, & nō est mortuus ī fouea, nec passus est defectū ī cibo suo. Sup.49.a

Sup.47.b ī quo cōsolabor [a]bos syluestris

*nunc [a]afflicta [a]iudicabit populum suū.

CAP. LII.

Finem tribulationis prænuntiat à falsis doctoribus & prophetis, sicut olim à capt. Babyl. De prædicatoribus missis ad euangelizandum. Laus ob remissionem per Christum. Opera, post fidem in Christum. De Christi passione & glorificatione.

A Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion: induere vestimētis gloriæ tuæ Ierusalē ciuitas sancti, quia non adiiciet vltra vt pertranseat per te incircuncisus & immundus. Excutere de puluere, consurge, sede Ierusalem: solue vincula colli tui captiua filia Sion: quia hæc dicit dominus, Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Quia hæc dicit dominus deus ||In AEgyptū descendit Ge.46.a

B populus meus in principio, vt colonus esset ibi: & Assur absque vlla causa calumniatus est eum. Et nunc [a] quid mihi est hic, dicit dominus⁾: quoniam ablatus est populus meus gratis?|| Dominatores eius inique agūt, dicit dominus: & iugiter tota die nomē meū [a]blasphematur⁾. Propter hoc sciet populus meus nomen meū in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. ¶||Quàm pulchri super mōtes pedes anūntiātis & prædicantis pacē: annūtiātis bonū, prædicantis salutē, dicentis Siō, Regnabit deus tuus. Vos speculatorū tuorum leuauerūt vocē, simul laudabūt: quia

C oculo ad oculū videbūt cū cōuerterit dominus Sion. ¶Gaudete & laudate simul deserta Ierusalē: quia cōsolatus est dominus populū suū, redemit Ierusalē. [a]Parauit⁾ dominus, brachiū sanctū suū in oculis omniū gētium: || & videbunt oēs fines terræ salutare dei nostri. ¶Recedite, recedite, exite inde,|| pollutum nolite tāgere: exite de medio eius, mūdamini qui fertis vasa domini. Quoniā non in [a] tumultu⁾ exibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos dominus, & congregabit vos deus Israel. ¶ Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi: sic [a] inglorius erit inter viros⁾ aspectus eius, & forma eius inter filios hominū. [a]Iste⁾ asperget gentes multas, super ipsum [a] continebunt⁾ reges os suum:|| quia quibus non est nar-

[a].i.qd cōtra eos agere debeo [a] Rom.2.d iere.36.c. [a]spernit. Ro.10.c. nahū.1.d

[a]Denudauit. Psal.97.a 2.Cor.6.d

[a]festinatione.

D

[a]deformior est præ cæteris viris [a]Sic

[a]claudēt, ratum de eo, viderunt: & qui non au-
Rom.15.e dierunt, [a]contemplati sunt).
[a]intelle-
xerunt.

CAP. LIII.

Quòd non omnes obediant euangelio. Afflictio Christi pro peccatorum nostrorū satisfactione. Omnes peccatores: omnibus Christo opus. Christi innocētia, Iustitia nostra Christus.

Iohā.12.f
rom.10.d
[a]ascendit
[a]forma cu
ius causa
desydera
remus eū
Mat.9.b.
a Despe-
ctus.
[a]uerteba
mꝰ facies
nostras
[a]corre-
ctio sup
eū, vt nos
habere-
mꝰ pacē
[a]Oppreſ-
ſus est
afflictus.
Mat.26.f.
Iere.11.d.
28.8.f.
[a]dedit eū
impii se-
pulturā
Ioh.3.a
[a]manū
[a]magnā
multitu-
dinē da-
bo ei
spoliis,
fortes e-

QVis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est? Et[a] ascendet[b] sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti: non est species ei, neque decor: & vidimus eū, & non erat[a] aspectus, & desyderauimus eum[b]: ‖[d] Despectum[b], & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus eius &[b] despectus, vnde nec reputauimus eum. ‖ Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos reputauimus eum, quasi leprosum, & percussum à deo & humiliatum. ‖ Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: [a] disciplina pacis nostræ super eum[b], & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues erauimus, vnusquisque in viam suā declinauit: & posuit dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. [a] Oblatus est quia ipse voluit[b], & ‖ non aperuit os suum: sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet, & non aperiet os suū. De angustia & de iudicio sublatus est: generationem eius quis enarrabit? quia abscissus est de terra viuentium: propter scelus populi mei percussi eū. Et [a]dabit impios pro sepultura, & diuitē ꝓ morte suā[b]: eo ꝙ iniquitatē nō fecerit, neq; dolos fuerit in ore eius. Et dominus voluit cōterere eū in infirmitate. Si posuerit ꝓ peccato animā suā, videbit semē longæuū, & voluntas domini [a] in manu[b] eius dirigetur, Pro eo ꝙ labo rauit anima eius, videbit & saturabitur, in sciētia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorū ipse portabit. Ideo [a] dispertiam ei plurimos, & fortiū diuidet spolia[b] pro eo ꝙ tradidit in mortem animā suā, & cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, ‖ & pro transgressoribus rogauit.

rūt ei ꝓ
præda,
Mar.15.c.
luc.22.d.

CAP. LIIII.

Plures ex gētibus Christo eredētes q̄ ex Iudæis. Promissionē suā de regno Christi cōfirmat deus, ne quid timeamus. Cōsolatio qua magnificētia, securitas, & fœlicitas regni Christi docetur Christiani à deo docti.

LAuda sterilis quæ nō paris: decāta laudē & hinni quę nō pariebas: quoniā multi filii [a] desertæ magis q̄ eius quæ habebat virū, dicit dominus. Dilata locū tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: lōgos fac funiculos tuos, & clauos tuos cōsolida. Ad dexter enim & ad leuam[a] penetrabis[b]: & semen tuū [a] dilatagentes hęreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. ¶ Noli timere, quia non confunderis, neque erubescas: nō enim te pudebit, quia confusionis adolescentiæ tuæ obliuiscēris, & opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius, Quia[a] dominabitur tui[b] qui fecit te, ¶ Dominus exercituum nomen eius: & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur. Quia vt mulierem derelictam, & mœrentem spiritu vocauit te dominus, & [a] vxorem[a] ab adolescentia[b] abiectam, dixit deus tuus, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momēto indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui: dixit redēptor tuus dominus. ‖ Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui iuraui ne indu cerē aquas Noe vltra supra terrā: sic iuraui vt nō irascar tibi, & nō increpem te. Mōtes enim cōmouebūtur, & colles [a] iaciā fun
contremiscēt: misericordia autem mea damenta
non recedet à te, & fœdus pacis meæ tua lapi-
non mouebitur: dixit miserator tuus des tui e-
dominus. Paupercula tempestate con rūt carbū
uulsa, absque vlla consolatione, Ec culi,
ce ego [a] sternam per ordinem lapides ex cry-
tuos[b], & fundabo te in saphiris, & po- stallo fe-
nā[a] iaspidem propugnacula tua[b]: & portas tuas in lapides [a] sculptos[b], & omnes tuas:
terminos tuos in lapides desyderabi- [a] carbun-
les: vniuersos filios tuos ‖ doctos à culi
domino: & multitudinem pacis filiis Iohā.6. c

tuis. Et in iustitia fundaberis: [a] recede procul' à calumnia, quia non timebis: & à pauore, quia non appropinquabit tibi. Ecce, accola [a] veniet, qui non erat mecum, aduena quondam tuus adiungetur tibi'. Ecce, ego creaui fabrū sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creaui interfectorem ad disperdendum. Omne vas quod fictum est contra te, non [a] dirigetur': & omnem linguam resistentē tibi in iudicio, iudicabis. Hæc est hœreditas seruorum domini, & iustitia eorum apud me, dicit dominus.

[a] vl, lōgeeris. G [a] quę habitat tecū, sup te cadet (vel, cadet q̄ se tibi iūxerit.) [b] ꝓsperabitur:

CAP. LV.

Exortatur ad audiendum verbum domini. Pœnitentia, Misericordia. Verbū dei prædicatū fructificans. Lætitia.

Eccl. 51 d

OMnes || sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite & comedite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. Quare appenditis argētum [a] non in panibus, & laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem vestram, & venite ad me: audite, & viuet anima vestra, & feriam vobiscum

[a] .i. pro re quā putatis esse panem.

B pactum sempiternum, misericordias Dauid fideles. || Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus: Ecce, gentem quam nesciebas, vocabis: & gentes quæ te non cognouerunt, ad te current [a] propter' dominum deum tuum, & sanctum Israel: quia glorificauit te. ¶ Quærite dominum dum [a] inueniri potest', inuocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad dominum, & miserebitur eius, & ad deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Nō enim cogitationes meæ cogitationes

Act. 13. e,

[a] per

[a] inuenit ipse,

C vestræ: neque viæ vestræ, viæ meæ, dicit dominus. Quia sicut exaltantur cæli à terra, sic [a] exaltatæ sunt' vie meæ à vicijs vestris & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Et quomodo descendit imber, & nix de cælo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram & [a] infundit' eam, & germinare eā facit, & dat semē serenti, & panem comedenti: Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad q̄ misi illud. Quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini: montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu. Pro [a] saliuncula' ascendet abies, & pro vrtica crescet myrtus: & erit [a] dominus nominatus' in signum æternum, quod non auferetur.

[a] altiores sunt

[a] generare facit

D [a] rubo (vl spina alba.) [a] domio ī nomē (vl gloriam)

CAP. LVI.

Adhortatur ad iudicium & iustitiam & sabbathismum. Cōsolatur propheta proselytos, qui in numerum Iudæorum recepti, desperabant se saluatum iri, quia non de semine Abrahæ erant. Inuehitur in episcoporum impietatem.

HAEC dicit dominus, || Custodite iudicium & facite iustitiā: quia iuxta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur. Beatus vir q facit hoc, & filius hominis q apprehendet istud: custodiens sabbathū ne polluat illud, custodies manus suas ne faciat omne malum. ¶ Et non dicat filius aduenæ, Qui adhæret domino? dicens, Separatione diuidet me dominus à populo suo. Et non dicat eunuchus, Ecce ego lignum aridum. Quia hæc dicit dominus eunuchis, Qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum: Dabo eis in domo mea, & in muris

Sapiē. 1. a.

B meis locum, & nomen melius [a] à filiis' & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Et filios aduenæ qui adhærent domino vt colant eum, & diligant nomē eius, vt sint ei in seruos: omnem custodientem sabbathum ne polluat illud, & tenētē fœdus meū: Adducā eos in montem sanctū meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ: holocausta eorum, & victimæ eorum placebunt mihi super altari meo: || quia domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis. Ait dominus deus qui congregat dispersos Israel, Adhuc congregabo ad eum congregatos eius. ¶ Omnes bestiæ agri venite ad deuorandum, vniuersę bestiæ saltus. Speculatores eius cæci omnes, nescie-

[a] quā filiis

Matt. 21. b mar. 11. c. luc. 19. g.

C

dormi tantes, ia centes, [a]dormita tionem, Iere. 6. c. [b]fortes animo [c]eius sapi. 2. b.

runt vniuersi: canes muti non valētes latrare, [a]videntes vana[b], dormientes & amantes [c]somnia[d]. ¶Et canes [c]impudentissimi [b]nescierunt saturitatem: ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam: omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiam suam, à summo [c]vsque ad nouissimum[d]. ¶Venite, sumamus vinum, & impleamur ebrietate & erit sicut hodie, sic & cras, & multo amplius.

CAP. LVII.

Iustorum finis incognitus. Pax eorum & requies. Impii vocantur ad iudicium, quibus multa scelera obiiciuntur. Sperantibus in domino, vitæ æternæ hæreditas promittitur. Quare mali percussi.

A [a]& nō est qui intelligat q iustus p afflictione perit [b]sup quo obiecta mini? [c]coitis cū lapidib lenibus B a cōsolatione accipiā? [d]suffitum [e]quis p hibuisse tepium [f]ascendisti excelsa: [g]in loco quem vidisti. [h]plecta es cū oleo ad regem [i]dei atigasti te: [k]desperatū elicvp Tedio mi hi est.) [l]agrota-

IVstus perit, & non est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiæ colliguntur, [a]quia non est qui intelligat: à facie enim malitię colleg est iustus[b]. Veniat pax, requiescat in cubili suo qui ambulauit i directiōe sua. ¶Vos aūt accedite huc fili augura tricis, semē adulteri, & fornicariæ. [c]sup quē lusistis? sup quē dilatastis os, & eiecistis linguā? nunquid non vos filii sceleſti, semen mendax? qui [d]cōsolamini in diis subter omne lignum frōdosum, immolantes paruulos in torrentibus subter eminentes petras? In [e]partibus torrētis [b]pars tua, hæc est sors tua: & ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium, nūquid super his a non indignabor? super montem excelsum & sublimem posuisti cubile tuum, & illuc ascēdisti, vt immolares hostias. Et post ostium, & retro postem posuisti [c]memoriale[b] tuū: quia [c]iuxta me [b]discooperuisti, & [c]fuscepisti adulterum[b]: dilatasti cubile tuum, & pepigisti cū eis fœdus: dilexisti stratum eorum c manu aperta[b]. Et [c]ornasti te regio vnguento[b], & multiplicasti pigmenta tua: Misisti legatos tuos procul, & humiliata es vsque ad inferos. In multitudine vitæ tuę [c]laborasti[b]: nec dixisti, [c]Quiescam[b]. Vitam manus tuæ inueniſti, propterea non [c]rogasti[b]. Pro quo solicita timuisti, quia mētita es, & mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo? [c]quia ego tacens, & quasi non videns, & mei oblita es[b]. Ego annuntiabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi. Cum clamaueris liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus, tollet aura[b]. ¶Qui autē fiduciam habet mei, hæreditabit terram, & possidebit montē sanctum meum. Et [c]dicam[b]. Viam facite, præbete iter, [c]declinate de semita[b] auferte offendicula de via populi mei. Quia hęc dicit excelsus, & sublimis habitans æternitatem: & sanctum nomen eius in excelso, & in sancto habitans, & cū contrito & humili spiritu, vt viuificet spiritum humilium, vt viuificet cor contritorum. Non enim in sempiternum litigabo, neque vsque [c]ad finem [b]irascar: quia spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam. ¶Propter iniquitatē auaritię eius iratus fui, & percussi eū: abscōdi, & indignatus fui: & abiit [c]vagus [b]in via cordis sui. Vias eius vidi, & sanaui eum, & reduxi eum, & reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius. [c]Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei[b], qui longe est, & qui prope, dixit dominus, & sanaui eum. Impii autē quasi mare feruens, quod quiescere nō potest, & redundant fluctus eius in cōculcationem & lutum. ‖Non est pax impiis, dicit dominus.

CAP. LVIII.

Instigat prædicatores vt libere hypocrisim humanorum operum redarguant. Murmurant hypocritæ. Ieiunium impiorum, & Ieiunium dei. Sabbathum dei.

A CLama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt: quasi gens quæ iustitiam fecerit, & iudicium dei sui non dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, & appropinquare deo volūt. Quare ieiunauimus, & non aspexisti: humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunii vestri [c]inuenitur voluntas vestra[b], & omnes [c]debitores vestros[b] repetitis. Ecce, ad lites, & ad contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut vsque ad hāc diē, vt audiat in excelso clamor vestram vester. ‖Nunquid tale est ieiunū quod

[a]stiсvp, [b]sata es.) [c]an non ego semp tacerē, & tu non times me [d]vanitas [e]dicet [f]mundate viam, D [g]in secuium, [h]vp, rebellis [i].i. faciā vt annuntiet pax, pax ei. sup. 48. d

A elegi non proderunt tibi. Cum clamaueris liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus, tollet aura[b]. ¶Qui autē fiduciam habet mei, hæreditabit terram, & possidebit montē sanctum meum. Et [c]dicam[b]. Viam facite, præbete iter, [c]declinate de semita[b] auferte offendicula de via populi mei. Quia hęc dicit excelsus, & sublimis habitans æternitatem: & sanctum nomen eius in excelso, & in sancto habitans, & cū contrito & humili spiritu, vt viuificet spiritum humilium, vt viuificet cor contritorum. Non enim in sempiternum litigabo, neque vsque [c]ad finem [b]irascar: quia spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam. ¶Propter iniquitatē auaritię eius iratus fui, & percussi eū: abscōdi, & indignatus fui: & abiit [c]vagus [b]in via cordis sui. Vias eius vidi, & sanaui eum, & reduxi eum, & reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius. [c]Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei[b], qui longe est, & qui prope, dixit dominus, & sanaui eum. Impii autē quasi mare feruens, quod quiescere nō potest, & redundant fluctus eius in cōculcationem & lutum. ‖Non est pax impiis, dicit dominus.

CAP. LVIII.

Instigat prædicatores vt libere hypocrisim humanorum operum redarguant. Murmurant hypocritæ. Ieiunium impiorum, & Ieiunium dei. Sabbathum dei.

A CLama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt: quasi gens quæ iustitiam fecerit, & iudicium dei sui non dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, & appropinquare deo volūt. Quare ieiunauimus, & non aspexisti: humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunii vestri [c]inuenitur voluntas vestra[b], & omnes [c]debitores vestros[b] repetitis. Ecce, ad lites, & ad contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut vsque ad hāc diē, vt audiat in excelso clamor vestram vester. ‖Nunquid tale est ieiunū quod

[a]vp, maluntas vestra[b], & omnes [c]debitores vestros[b] repetitis. Ecce, ad lites, & ad contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut vsque [a]pecuniā ad hāc diē, vt audiat in excelso clamor vestram vester. ‖Nunquid tale est ieiunū quod zach. 7. b

elegi, per diem affligere hominem animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? nunquid istud vocabis ieiunium, & diem acceptabilem domino? Nonne hoc est magis ieiunio quod elegi? dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. ‖ Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum. & sanitas tua citius orietur, & ambulabit faciem tuam iustitia tua, & gloria domini colliget te. Tunc inuocabis, & dominus exaudiet te: clamabis, & dicet, Ecce adsum, si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris: orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Et requiem tibi dabit dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam, & ossa tua liberabit. Et eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ. Et ædificabuntur in te deserta seculorum: fundamenta generationis & generationis suscitabis: & vocaberis Ædificator sepium, auertens semitas in quietem. ¶ Si auerteris à sabbatho pedem tuum, facere volutatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum, & sanctum domini gloriosum, & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenietur voluntas tua vt loquaris sermonem: tunc delectaberis super dominо, & sustollam te super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob patris tui. Os enim domini locutum est.

C
iugi
depressi
* Nonne Eze. 18. b. matt. 25. c
à carne tua ne abscondas te,
aurora
iugum
ducet te
satiabit siccitatibus
impinguabit
à te D
inuetera ta
Compactor ruptæ sepis & instaurator semitarum ad habitandum.
vt nō facias

CAP. LIX.

Noſtra culpa fit vt neq; saluet nos dominus, neque exaudiat. Iniquitates nostræ recensentur. Peccata causa sunt excæcationis nostræ. Mundo impietatis abūdāte, memor miæ suæ deus, parcit. Verbum dei in ore ecclesiæ.

Num. 11. e supr. 50. a

ECce, ‖ non est abbreuiata manus dñi vt saluare nequeat, neq; aggrauata est auris eius vt nō exaudiat sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & deum vestrum, & peccata vestra absconderunt facie eius à vobis ne exaudiret. ¶ ‖ Manus enim vestræ pollutæ sunt sanguine, & digiti vestri iniquitate: labia vestra locuta sunt mendacia, & lingua vestra iniquitatem fatur. Non est qui inuocet iustitiā, neq; est qui iudicet vere: sed cōfidunt in nihilo, & loquuntur vanitates: conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. ‖ Oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum morietur: & quod confotum est, erumpet in tegulum. Telę eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. ¶ ‖ Pedes eorum ad malū currūt, & festinant vt effundāt sanguinē innocentem. Cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas & contritio in viis eorum. Viam pacis nescierunt, & nō est iudicium in gressibus eorum. Semitæ eorum incuruatę sunt eis: omnis qui calcat in eis, ignorat pacem. ¶ Propter hoc elongatum est iudicium à nobis, & non apprehendet nos iustitia: expectauimus lucem, & ecce tenebræ: splendorem, & in tenebris ambulauimus. Palpauimus sicut cæci, parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Rugiemus quasi vrsi omnes, & quasi columbæ meditantes: gememus. Expectauimus iudicium & non est: salutem, & elongata est à nobis, Multiplicatæ sunt enim iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis, quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognouimus: peccare & mentiri contra dominum, & auersi sumus ne iremus post tergum dei nostri, vt loqueremur calūniam & transgressionem: concepimus, & locuti sumus de corde verba mendacii. ¶ Et conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas nō potuit ingredi. Et facta est veritas in obiutionem: & qui recessit à malo, prædæ patuit. Et vidit dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium. Et vidit quia non est vir: & aporiatus est,

supr. 1. d
perueršitatem
Iob. 15. d.
fractum
B
Prou. 1. b
rom. 3. c
Clamauimus
gemēdo
C
accusāt
nos
à dño
defecimus, &
negauimus
deū:
à longe
impegit
D
admiratus

quia non est qui occurrat: & saluauit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmauit eum. ‖ Indutus est iustitia vt lorica, & galea salutis in capite eius. Indutus est vestimentis vltionis, & operтus est quasi pallio zeli. Sicut ad vindictam quasi ad retributionē indignationis hostibus suis, & vicissitudinem inimicis suis: insulis viçem reddet. ‖ Et timebunt qui ab occidente, nomen dñi: & qui ab ob ortu solis, gloriam eius: cum venerit quasi fluuius violentus quem spiritus domini cogit, & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit dominus. ¶ Hoc fœdus meū cū eis dicit dominus, Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis tui, dicit dominus, amodo & vsq; in sempiternum.

CAP. LX.

Sermo ad ecclesiam quę per prædicationem euangelii in toto orbe congregātur, & omnib9 bonis abūdare incipit. Docet comparatione mulierū quę passa est ecclesia, quanta bona sit habitura annuntiato euangelio, Sol Luna.

A Vrge, illuminare Ierusalē: quia venit lumen tuum, & gloria domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autē orietur dominus, & gloria eius ī te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti cōgregati sunt, venerunt tibi. ‖ Filii tui de longe veniēt, & filiæ tuæ de latere surgent. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gētium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha: omnes de Saba veniēt aurum & thus deferentes, & laudē domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Naboth ministrabunt tibi: offerētur super placabili altari meo, & domum maiestatis meæ glorificabo. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Me enim insulæ expectabunt, & naues maris in principio vt adducam filios tuos de longe: argentum eorum, & aurum eorum cum eis nomini domini dei tui, & sancto Israel, quia glorificauit te. Et ædificabūt filii peregrinorū muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi. In indignatione enim mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui. ‖ Et aperientur portæ tuæ iugiter: die ac nocte nō claudētur, vt afferat ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur. Gens enim & regnum quod nō seruierit tibi, peribit: & gētes solitudine vastabuntur. Gloria Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus simul, ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo. Et venient ad te curui filii eorum qui demissi humiliauerūt te, & adorabunt vestigia (vel, curpedum tuorum omnes qui detrahebāt tibi, & vocabunt te Ciuitatem domini, Sion sancti Israel. ¶ Pro eo quòd fuisti derelicta & odio habita, & non erat gloriam qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem. Et sugens lac gentium, & mammilla regum lactaberis: & scies quia ego dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Pro ære afferam aurum, & pro ferro afferā (vel, tribu argentum: & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum. Et ponam visitationem (aut præfectis: tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam. Non audietur vltra iniquitas in terra tua, vastitas & contritio rapina in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. ‖ Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, & deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltra sol tuus, & luna tua non minuetur: quia erit tibi dominus in lucem et sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Minimus erit in mille, & paruulus in gentē ualidissimam: Ego dominus in tempore illo. eius subito faciam istud.

intercedat cui auxiliare tur brachiū eius & quę sustineret iustitia eius Ephe.6.c 1.thes.5.b retribution Rom.12.d vel, hostis, ad ad eos

Sup.49.c de latere vel, iuxta latus putrient illumina beris. Multitudo

adducāt volūtate Apo.21.g vastādo C demissi vel, curpedum uādo se sperne

gloriam ppetuam vel, tribu fectis: tus rapina eueniet redēptio D is

vel, defi vel, virctus vel glori vel

CAP. LXI.

☞ Christus siue unctus missus ad prædicationem euangelii. Ministri verbi etiam ex gentibus. Sacerdotes, doctores. Profectus populi, gaudium ministrorum verbi. Exultatio ecclesiæ in spe promissionum dei lætantis.

Luc. 4. c

¶ Spiritus domini super me, eò quòd unxerit dominus me: ad annuntiãdum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis [s] indulgentiam [1], & clausis apertionem. Vt prædicarem annum [r] placabilem [1] domino, & diem vltiõis deo nostro: vt consolarer omnes lugentes. Vt [r] ponerem [1] lugentibus Sion, & datẽ eis [r] coronam [1] pro cinere, oleum gaudii p luctu, palliũ laudis p spiritu mœroris: & vocabuntur [s] in ea fortes [1] iustitiæ, plãtatio domini [s] ad glorificandum [1]. Et ædificabunt deserta [s] à seculo [1], & ruinas antiquas erigent, & instaurabũt ciuitates desertas, [s] dissipatas ĩ gnationẽ & gnatio nẽ. ¶ Et stabunt alieni, & [r] pascẽt pecora vestra: & filii peregrinorũ, agricolæ & vinitores vestri erunt. Vos autem sacerdotes domini vocabimini: Ministri dei nostri, dicetur vobis: [s] fortitudinem [1] gẽtium comedetis, & in gloria earum [s] superbietis [1]. Pro confusione vestra [s] dupli ci & rubore laudabunt partem eorum [1] propter hoc in terra sua duplicia possidebũt, lætitia sempiterna erit eis. Quia ego dominus diligens iudicium, odio habens rapinam in holocaustum: & dabo opus eorum in veritate, & fœdus petuum feriam eis. Et scietur in gentibus semẽ eorum, & germen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit dominus. ¶ Gaudẽs gaudebo in dño, & exultabit aĩa mea ĩ deo meo: qa induit me vestimẽtis salutis: & indumento iustitiæ circundedit me, [s] quasi sponsum decoratum corona & quasi sponsam ornatam monilibus suis [1]. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat: sic dominus deus germinabit iustitiam, & laudem coram vniuersis gentibus.

[r] vel, liberatem
[r] benepla citum
[r] ordinarem
[r] gloriam
[r] arbores
[r] vt glorificer.
[s] antiqua
[s] & quod desertum est à generatiõe in
[r] vel, opus
[r] exaltabimini.
[s] duplicia recipietis & p ignominia laudabũt in agris suis:
[s] sicut spõsus magnificabit gloriã & sicut sponsa q̃ adornat ornatum suum.

CAP. LXII.

☞ Propheta non cessat propter impios à prædicando Christo venturo. Ecclesiæ nomen nouum, in qua dei voluntas fit. Ecclesia dilecta à deo. Episcopi & ministri vigilantes in verbo. Fructus verbi quod docent ministri. Christi aduentus.

Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splẽdor [s] iustus [1] eius, & [s] saluator [1] eius vt lampas accendatur. Et videbunt gentes [s] iustum tuum [1], & cũcti reges [s] inclytum tuum [1]: & vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini [s] nominabit [1]. Et eris corona gloriæ in manu domini, & diadema regni in manu dei tui. ¶ Non vocaberis vltra Derelicta: & terra tua non vocabitur amplius Desolata: sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata, quia cõplacuit domino in te: & terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filii tui. ¶ Et [r] gaudebit [1] sponsus super sponsam, & [r] gaudebit [1] super te deus tuus. Super muros tuos, Ierusalem constitui custodes: tota die & tota nocte perpetuo non tacebunt: Qui remini scimini domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra. ¶ Iurauit dominus: in dextera sua, & in brachio fortitudinis suæ, Si dedero triticum tuum vltra cibum inimicis tuis: & si biberint filii alieni vinum tuum in quo laborasti. Quia qui congregabunt illud, comedent, & laudabunt dominũ & qui [s] comportant [1] illud, bibent in atriis sanctis meis. Transite, transite per portas, præparate viam populo, planũ facite iter, & [r] eligite [1] lapides, & eleuate signum ad populos. Ecce dominus, auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion, ‖ Ecce saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. Et vocabunt eos Populus sanctus redempti à domino. Tu autem vocaberis, Quæsita ciuitas, & non derelicta.

[s] iustitia
[s] salus
[s] iustitiã
tuam,
[r] gloriam tuam:
[s] declarabit
[r] sicut lætatur
[r] sic & lætabitur
[s] cõgregãt
[r] remoue te
Matt. 21. a zach. 9. b

CAP. LXIII.

☞ Propheta admiratur Christum sanguinolentum. Christus respondet se san

guine inimicorum aspersum, quos solus vicit. Propheta commemorat bene ficia dei erga Israelem. Conqueruntur Iudæi se à deo derelictos, & traditos in errorem. Salutem precantur.

[a] rubeis [b] demigra re facies, vt reducēs capti tionis suæ? Ego qui loquor iustitiā, & [c] propugnator sum ad saluandum. ‖ Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcātiū in torculari? ¶ Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecū calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea: & aspersa est sanguis eorū sup vestimēta mea, & omnia indumenta mea inquinaui. Dies enim vltionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. Circunspexi, & nō erat auxiliator, quęsiui & nō fuit qui adiuuaret: & saluauit mihi bracliū meū & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et cōculcaui populos in furore meo & inebriaui eos in indignatione mea, & detraxi terram virtutem, eorum. ¶ Miserationum domini recordabor, laudem domini super omnibo quæ reddidit nobis dominus, & super multitudinem bonorum domini Israel, quę largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit, Veruntamen, populus meus est filii non negantes: & factus est eis saluator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & angelus faciei eius saluauit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus seculi. Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt spiritū sanctū eius: & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. Et recordatus est dierum seculi Moysi populi sui: Vbi est qui eduxit eos de mari cū pastoribus gregis sui? vbi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? Qui duxit ad dexteram Moysen brachio maiestatis suæ: qui scidit aquas ante eos, vt faceret sibi nomen sempiternum, qui eduxit eos per abysos, quasi equum in deserto non impingentem. Quasi animal in campo descendens, spiritus domini ductor eius fuit: sic adduxisti populum tuum, vt facerēs tibi nomen gloriæ. ‖ ¶ Attende de cælo, & vide de habitaculo sancto tuo & gloriæ tuæ: vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarū super me continuerunt se. Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israel ignorauit nos: tu domine pater noster, & redemptor noster, à seculo nomen tuum. Quare errare nos fecisti domine de viis tuis: indurasti cor nostrū, ne timeremus te? Conuertere propter seruos tuos, tribus hæreditatis tuæ. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum: hostes nostri conculcauerunt sanctificationem tuam. Facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, neque muocaretur nomen tuum super nos.

[a] Vis est iste qui venit de Edō tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiēs in multitudine fortitudinis suæ? Ego qui loquor iustitiā, & propugnator sum ad saluandum. ‖ Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcātiū in torcular? ¶ Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecū calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea: & aspersa est sanguis eorū sup vestimēta mea, & omnia indumenta mea inquinaui. Dies enim vltionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. Circunspexi, & nō erat auxiliator, quęsiui & nō fuit qui adiuuaret: & saluauit mihi bracliū meū & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et cōculcaui populos in furore meo & inebriaui eos in indignatione mea, & detraxi terram virtutem, eorum. ¶ Miserationum domini recordabor, laudem domini super omnibo quæ reddidit nobis dominus, & super multitudinem bonorum domini Israel, quę largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem misericordiarum suarum. Et dixit, Veruntamen, populus meus est filii non negantes: & factus est eis saluator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & angelus faciei eius saluauit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus seculi. Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt spiritū sanctū eius: & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. Et recordatus est dierum seculi Moysi populi sui: Vbi est qui eduxit eos de mari cū pastoribus gregis sui? vbi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? Qui duxit ad dexteram Moysen brachio maiestatis suæ: qui scidit aquas ante eos, vt faceret sibi nomen sempiternum, qui eduxit eos per abysos, quasi equum in deserto non impingentem. Quasi animal in campo descendens, spiritus domini ductor eius fuit: sic adduxisti populum tuum, vt faceres tibi nomen gloriæ. ‖ ¶ Attende de cælo, & vide de habitaculo sancto tuo & gloriæ tuæ: vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarū super me continuerunt se. Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israel ignorauit nos: tu domine pater noster, & redemptor noster, à seculo nomen tuum. Quare errare nos fecisti domine de viis tuis: indurasti cor nostrū, ne timeremus te? Conuertere propter seruos tuos, tribus hæreditatis tuæ. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum: hostes nostri conculcauerunt sanctificationem tuam. Facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, neque muocaretur nomen tuum super nos.

[b] direxisti deu. 26. d baru. 2. d

[c] vindictā onderūt in me

[d] Paruo tē pore possedit po pulo sancto tuus:

[e] à principio nō fuisses dominatus nostri: & quasi nūquā inuocatū fuisset

CAP. LXIIII.

In luctu Iudæorum perseverat propheta quo profundissimis desyderiis suum deplorant exilium. Omnes peccatores. Orat deum propheta, vt populum suum non abiiciat.

[a] VVtinam dirumperes cælos, & descenderes: à facie tua montes defluerent, Sicut exustio ignis ta beserent, aquæ arderent igni, vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis à facie gētes turbarentur. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus, descendisti, & à facie tua montes defluxerūt. A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt, oculus non vidit, deus absque te quæ præparasti expectantibus te. Occurristi lætanti, & facienti iustitiam: in viis tuis recordabuntur tui: ecce, tu iratus es, & peccauimus: in ipsis fuimus semper, & saluabimur, Et facti sumus vt immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui inuocet nomen tuum qui consurgat, & teneat te: abscondisti faciem tuam à nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ,

[a] liquefacies, sicut aquā bullire facit ignis.

[b] quæ nō sperabamus. 1. Cor. 2. b.

[c] præter

[d] quia attamen adiuuisti nos

[e] VT, frustorū C. i. veltis cē tonum,)

dissoluisti ppter iniquita-

tes nr̃as. Et nũc domine, pater noster es tu, nos
Psal. 78. b vero lutum: & fictor noster tu, & ope-
[a] vsque à ra manuum tuarum omnes nos. Ne ira
dẽo, scaris domine [a] satis ', & ne vltra me-
D mineris iniquitatis: ecce, respice, po-
pulus tuus omnes nos. Ciuitas sancti
tui facta est deserta, Sion deserta facta
est, Ierusalem desolata est domus san-
ctificationis nostræ & gloriæ nostræ,
vbi laudauerunt te patres nostri, facta
est in exustionem ignis, & omnia desy
derabilia nostra versa sunt in ruinas.
Nunquid super his continebis te do-
mine, tacebis & affliges nos vehe-
menter?

CAP. LXV.

Gentium vocatio. Gentes quales.
Idololatræ puniendi. Ex Iudæis reli-
quiæ saluatæ, & vehementer multipli-
catę. Infidelibus pœnas minatur. Fide-
lium gaudia, & impiorum supplicia.
Quantum gaudium in ecclesia spiritu-
bus per Christum regeneratis. Incita-
tio ad orationem. Regnum Christi pa-
catissimum

Ro. 10. d. ‖Væsierunt me qui ante nõ
interrogabant, inuenĩũt qui
nõ quærierũt me. Dixi, Ecce
ego ecce ego, ad gentẽ quę
nõ inuocabat nomẽ meũ. Expandi ma
[a] declinã nus meas tota die ad populum [a] incre-
tem, dulum', qui graditur in via non bona
post cogitationes suas: Populus qui ad
iracundiam prouocat me ante faciem
meam semper: qui immolant in hortis
& sacrificant super lateres: qui habi-
[a] desertis tant in sepulchris, & in [a] delubris ido-
pnoctãt: lorum dormiunt': qui comedunt car-
[a] Mane a- nem suillam, & ius prophanum in va
pud te, sis eorum. Qui dicunt, [a] Recedet à me'
[a] sanctior non appropinques mihi, quia [a] immun-
sum te. dus es'. Isti fumus erũt in furore meo,
ignis ardens tota die. ¶Ecce scriptũ est
coram me: non tacebo, sed reddam &
retribnã in sinu eorum iniquitates ve-
stras: & iniquitates patrum vestrorum
simul, dicit dominus qui sacrificauerunt
super montes, & super colles ex-
probrauerunt mihi, & remetiar opus
B eorum primum in sinu eorum. ¶Hęc di
[a] mustum cit dominus. Quomodo si inueniatur
[a] granum in botro, & dicatur, Ne dissi
pes illud, quoniam benedictio est: sic
faciam propter seruos meos, vt nõ dis-
perdam totum. ‖Et educam de Iacob
semen, & de Iuda possidentem mon-
tes meos: & hæreditabunt eam electi
mei, & serui mei habitabunt ibi. Et [a] e-
runt campestria' in caulas gregum, &
vallis Achor in cubile armentorum po
pulo meo qui requisierũt me. ¶Et vos
qui dereliquistis dominum, qui obliti
estis montem sanctum meum, qui po-
nitis. [a] Fortunæ 'mensam, & [a] libatis su-
per eam'. Numerabo vos in gladio, &
omnes in cædę corruetis: ‖Pro eo q
vocaui, & non respondistis: locutus sũ
& non audistis, & faciebatis malum in
oculis meis: & quę nolui elegistis. ¶Pro
pter hoc dicit dominus deus, Ecce, ser
ui meĩ comedent, & vos esurietis: Ecce
serui mei bibẽt, & vos sitietis: Ecce, ser
ui mei lætabuntur, & vos confundemi
ni: Ecce, serui mei laudabunt præ exul
tatione cordis: & vos clamabitis præ
dolore cordis, & præ contritione spi-
ritus vlulabitis. Et dimittetis nomen
vestrum in [a] iuramentum' electis meis:
& interficiet dominus deus, & seruos
suos vocabit nomine alio. [a] In quo qui
benedictus est super terram, benedice
tur in deo amen': & qui iurat in ter-
ra, iurabit in deo [a] amen': quia obliuio
ni traditæ sunt angustiæ priores, &
quia abscõditæ sunt ab oculis [a] nostris'.
¶Ecce enim ego creo cælos nouos, &
terram nouam: & non erunt in memo-
ria priora, & non ascendent super cor
Sed gaudebitis & exultabitis vsque in
sempiternum in his quę ego creo: quia
ecce ego creo Ierusalem exultationem
& populum eius gaudium: & exulta-
bo in Ierusalem, & gaudebo in populo
meo: & non audietur in ea vltra vox
fletus & vox clamoris. Non erit ibi am D
plius infans dierum, & senex qui non
impleat dies suos, quoniam puer cen-
tum annorum morietur, & peccator
centum annorum maledictus erit. Et
ædificabunt domos: & inhabitabunt:
& plantabunt vineas & comedent fru
ctum earum. Non ædificabunt, & alius
habitabit: non plantabunt: & alius co-
medet: secundum enim dies [a] ligni', e- [a] arborũ,
runt dies populi mei, & opera ma-
nuum eorum inueterabũt electis meis.
Non laborabunt frustra, neque gene-
rabunt in conturbatione: quia semen

[a] erit Sarõ
[a] exerci-
tui cæli
[a] perfici-
tis nume
ro stellã
rum liba
men, c
Prou. 1. e.
Iere. 7. c.
C
[a] vt, ex e.
cratione
[a] Quicũq;
in terra
ista bẽdi
cet sibi i
deo fide-
lium sibi
bẽdicet:
[a] vero (vt
fideli:)
[a] meis.
Apo. 21. a

benedictorum domini est, & nepotes
Psal. 21.b eorum cum eis.¶ ‖ Eritque antequam
clament:ego exaudiam adhuc illis lo-
Sup.11.a. quentibus,ego audiã.¶‖ Lupus & agnus
pascentur simul, & leo & bos comedent paleas, & serpenti pulvis panis
eius:non nocebunt neque occident in
omni monte sancto meo, dicit dominus.

CAP. LXVI.

Non in manufactis templis habitat deus. Sacrificia reiicit,facta absque misericordia & fide. Consolatur deus eos qui propter eum affliguntur. Exhortatur suos ad lætitiam. Pax in ecclesia. Consolatio in tribulationibus. Iudicium dei extremum. In hypocritas. Vocatio gentium per prædicationem apostolorum. Perpetuæ feriæ & sabbatha apud Christianos.

AEc dicit dominus,‖ Cælum sedes mea,terra autem scabellum
Act.7.f. pedum meorum:quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus requietionis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit dominus. Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum,& contritum spiritu,& trementem sermones meos?¶ Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum. qui mactat pecus,quasi qui excerebret ca-
B nem,qui offert oblationem, quasi qui
[a]suffumigat thure [a]Attami illa Prou.1.c. rere.7.c. sup.65.b. [a]timent, sanguinem suillum offerat. qui [a]recordatur thuris‖,quasi q benedicat idolo. [a]Hæc omnia elegerunt in viis suis,& in abominationibus suis anima eorum delectata est.‖ Vnde & ego eligam illusiones eorum:& quæ [a]timebant,addu cam eis:quia vocaui,& nõ erat qui responderet:locutus sum,& non audierunt: feceruntque malum in oculis meis,& quæ nolui elegerunt. ¶Audite verbum domini, qui tremitis ad verbum eius:dixerunt fratres vestri odientes vos,& abiicientes propter nomen meum:glorificetur dominus. &
C [a]cõspicietur [a]vt, Audio murmur [a]dolor, [a]videbimus in lætitia vestra : ipsi autem confundentur. [a] vox populi de ciuitate,vox de templo , vox domini reddentis retributionem inimicis suis Antequam parturiret,peperit:antequã veniret [a]partus eius, peperit masculũ. Quis audiuit vnquam talef & quis vidit huic simile? nunquid parturiet terra in die vna? aut parietur gẽs [a] simul, quia parturiuit & peperit Sion filios suos? Nunquid ego,qui alios parere facio,ipse non pariam,dicit dominus? si ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero,ait dominus deus tuus? Lætamini cum Ierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam : gaudete
D cum ea gaudio vniuersi qui lugetis super eam,vt sugatis,& [a] repleamini ab [a]sature- [a]vbertibus consolationis eius:vt mulgeatis & [a]deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. ¶Quia hæc dicit dominus Ecce ego declinabo super eam quasi [a]fluuium pacis, & quasi torrentem inũ dantem gloriam gentium, quam sugetis:[a]ad vbera portabimini,& super ge nua [a]blandientur vobis. ¶Quomodo si cui mater blandiatur,ita ego consolabor vos, & in Ierusalem consolabimini. Videbitis, & gaudebit cor vestrum,& ossa vestra quasi herba germinabunt,& cognoscetur manus domini seruis eius,& indignabitur inimicis suis. ¶Quia ecce dominus in igne
E veniet, & quasi turbo quadrigæ eius: [a]reddere in indignatione furorem suũ & increpationem suam in flãma ignis: quia in igne dominus diiudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à domino. ¶Qui [a]sanctificabãtur,& mũdos se putabãt [a]i hortis post [a]vnã. intrinsecus, q comedebãt carnẽ suillam,& abominationem & murẽ:simul consumẽtur dicit dñs.¶Ego autem [a]opera eorum, & cogitationes eorum:- venio, vt cõgregem [a]cũ omnibus gentibus & linguis: [a]cinã,q & venient,& videbunt gloriam meã. Et ponam in eis signum:& mittam ex eis qui saluati fuerint,ad gentes in mare, in Aphricam,& Lydiam tenẽtes sagittam:in Italiam & Græciã,ad insulas longæ , ad eos qui non audierunt de me,& non viderunt gloriam meam.Et annuntiabuut gloriam meam gẽtibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum domino, in equis,& in quadrigis,& in lectichis, & in mulis , & in carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem,dicit dominus , quo modo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum do-

[a]vt, vnavice. [a]futuremini [a]vt, obliuiscemini [a]pacem [a]iup latus [a]oblectabimini, [a]vt reddat, [a]sanctificabãt se,& mũdabãt se [a]sub. pigmẽ est in medio horti [a]sub. scio [a]venit sub tẽpo [a]oẽs gentes & linguas:

Apo.21.a mini.‖Et assumam ex eis in sacerdotes & leuitas, dicit dominus: quia sicut cæli noui & terra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit dominus deus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho: veniet omnis ca-
Mat.9.g. ro vt adoret coram facie mea, dicit dominus.‖Et egredientur & videbũt ca-
✠quòd dauera virorũ qui præuaricati sunt in me: ✠vermis eorũ nõ morietur, & ignis
*opprobriũ (vp, nausea, eorũ non extinguetur: & erunt *vsq; ad satietatem visionis) omni carni.

Prophetia Ieremię.

CAP. I.

Ieremiæ genus, & quo tẽpore prophetauit. Ieremias propheta gentium, causatur imperitiam doctus à deo, animosus efficitur. Ostendit deus Ieremiæ imminentem Iudæis destructionem à Babyloniis. Iubetur Ieremias verba dei sine timore nuntiare Iudæis.

A VERBA IEREMIAE filii Helcię, de sacerdotibus qui fuerunt in Anathoth., in terra Beniami. Quod factũ est verbũ domini ad eũ in diebus Iosię filii Amõ regis Iuda, ĩ tertiodecimo anno regni eius. ¶Et factum est in diebus Ioacim filii Iosiæ regis Iuda, vsq; ad consummationẽ vndecimi anni Sedeciæ filii Iosiæ regis Iuda, vsque ad transmigrationẽ Ierusalẽ, in mense quinto. ¶Et factum est verbũ domini ad me, dicens, Priusquã te formarem in vtero, noui te & antequam exires de vulua, *sanctificaui) te: & prophetam in gentibus dedi te. Et dixi, A, a, a, domine deus: ecce nescio loqui, quia Puer ego sum. Et dixit dominus ad me, Noli dicere, Puer sum: quoniã ad omnia quæ mittam te, ibis: & vniuersa quæcunque mandauero tibi, loquêris. Ne timeas à facie eorum: quia tecum ego sum vt eruam te, dicit dominus. Et misit dominus manum suam, & tetigit os meum: & dixit domin9 ad me,‖Ecce, dedi verba mea
Inf.18.a, in ore tuo: ecce constitui te hodie super gentes, & super regna vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. ¶Et factum est verbum domini ad me, dicẽs, Quid tu vides Ieremia? Et dixi, Virgã *vigilantem ego video. Et dixit dominus ad me, Bene vidisti, quia *vigilabo ego super verbo meo) vt faciam illud. Et factum est verbũ dñi secũdo ad me, dicens, Quid tu vides? Et dixi, Ollam succensam ego video, & faciẽ eius à facie aquilonis. Et dixit dominus ad me,‖Ab aquilone *pandetur) malum super omnes habitatores terræ, quia ecce ego conuocabo omnes cognationes regnorũ aquilonis ait dominus: & veniẽt, & ponent vnusquisque solium suum in introitu portarum Ierusalem, & super omnes muros eius in circuitu, & super vniuersas vrbes Iuda. Et loquar iudicia mea cũ D eis super omnẽ malitiam eorũ qui dereliquerunt me, & libauerunt diis alienis, & adorauerunt opus manuum uarum. ¶Tu ergo accinge lumbos tuos & surge, & loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne formidens à facie eorũ: *nec em̃ timere te faciam vultum eorum). Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam) & in colũsnam ferream, & in murum æreum super omnem terram, regibus, Iuda, principibus eius & sacerdotibus, & populo terræ. Et bellabunt aduersum te, & nõ præualebunt: quia ego tecum sum, ait dominus, vt liberem te.

*vp, prę paraui

*ex amigdalo celeriter florẽtem.

*accelerabo Verbũ meum,

Inf.4.b.

*emittet,

*ne forte faciam te conteri ante eos,

CAP. II.

Commemorat deus beneficia sua erga Iudæos. In sacedotes & prophetas dei contemptores. Iudæorum malitiam arguit aliarum gentium comparatione. Destructi Iudæi ob derelictum deum, & fornicationem eorum cum idolis. Iudæos peccatum suum non cognoscentes conuincit deus peccatores esse hypocritas, & fornicatores.

A ET factum est verbum domini ad me dicens, Vade, & clama in auribus Ierusalem, dicens, Hæc dicit dñs, Recordatus sum tui, *miserans adolescentiã tuã, & charitatẽ desp̃osationis tuæ), quando secuta es me

*mię quã præstiti adolescentiæ tuæ,

&dilectio nisquã ha bui ad pul chritudi- nem tuã,

in deserto, in terra quę non seminatur. Sanctus Israel domino primitię frugum eius: omnes qui deuorant eum, delinquunt: mala venient super eos, dicit dominus. ¶Audite verbum domini domus Iacob, & oẽs cognationes domus Israel: hæc dicit dominus. Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt? Et non dixerunt, Vbi est dominus qui ascendere nos fecit de terra AEgy-
B pti: qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem & inuiam, per terram [=]sitis⁾ & [=]imaginem⁾ mortis, per terram in qua non ambulauit vir, neq; habitauit homo? Et induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius & bona illius, & ingressi contaminastis terram meam, & hæreditatem meam posuistis in abominationem. Sacerdotes non dixerunt, Vbi est dominus? & tenentes legem nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me: & prophetæ prophetauerunt in Baal, & [=]idola⁾ secuti sunt. ¶Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait dominus: & cum filiis vestris disceptabo. Transite ad insulas Cethim, & videte:
C & in Cedar mittite, & consyderate vehementer: & videte* si factum est huiuscemodi. Si mutauit gens deos suos, & certe ipsi nõ sunt dii: Populus vero meus mutauit gloriã suam in [=]idolũ⁾. ¶Obstupescite cæli super hoc, & [=]portę eius⁾ desolamini vehementer, dicit dominus. Duo enim mala fecit populus meus, Me dereliquerunt [=]fontem⁾ aquę viuæ, & foderunt sibi cisternas: cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Nunquid seruus est Israel, aut vernaculus? quare ergo factus est in prædam? Super eum rugierunt leones, & dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem: ci-
D uitates eius exustæ sunt, & non est qui habitet in eis. Filii quoque Mempheos & Taphnes [=]constuprauerunt te⁾ vsque ad verticem. Nunquid non istud factum est tibi quia dereliquisti dominũ deum tuum eo tempore quod ducebat te per viam? Et nunc quid tibi vis in via AEgypti, vt bibas aquam [=]turbidam⁾? & quid tibi cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminis? Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Scito & vide, quia malum & amarum est reliquisse te dominum deum tuum, & non esse timorem mei apud te: dicit dominus deus exercituũ. A seculo [=]cõfregisti iugum meum⁾, rupisti vincula mea. & dixisti, Nõ seruiã. ‖In omni em̃ colle sublimi, & sub omni ligno [=]frondoso⁾. tu [=]prosternebaris⁾ meretrix. ¶‖Ego autem plantaui te vineam electam, omne semen verum: quomodo ergo conuersa es mihi in [=]prauum vinea aliena⁾? Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam borith: [=]maculata es in iniquitate⁾ tua corã me, dicit dominus deus. Quomodo dicis, Non sum polluta, post Baalim non ambulaui? Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris: [=]cursor⁾ leuis explicans vias suas. Onager assuetus in solitudine, in desyderio animæ suæ attraxit ventũ [=]amoris sui⁾: nullus auertet eam: omnes qui quærunt eã non deficient: in menstruis eius inueniet eam. Prohibe pedẽ tuum à nuditate, & guttur tuum à siti. Et dixisti, Desperaui nequaquã faciam: adamaui quippe alienos, & post eos ambulabo. Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel, ipsi & reges eorũ, & principes & sacerdotes, & prophetæ eorum: dicentes ligno, Pater meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti. Verterunt ad me tergum, & non faciem: & in tempore afflictionis suæ dicent. Surge & libera nos, Vbi sunt dii tui quos fecisti tibi? surgant, & liberent te in tempore afflictionis tuæ: secundum numerum quippe ciuitatum tuarum erãt dii tui Iuda. ‖Quid vultis mecum iudicio cõtendere? omnes dereliquistis me dicit dominus. Frustra percussi filios vestros, disciplinam nõ receperunt, deuorauit gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator. Generatio vestra⁾, videte verbum domini, Nunquid solitudo factus sum Israeli, aut terra [=]serotina⁾? quare ergo dixit populus meus, [=]Recessimus⁾, non veniemus vltra ad te? Nũquid obliuiscetur virgo ornamenti sui aut sponsa fascię pectoralis suæ? populus vero meus oblitus est mei diebꝰ innumeris. Quid niteris bonam ostendere viã tuã

[=]arduam
[=]vmbræ
[=]ea quæ non poterunt iuuare,
* diligentissime, videte
[=]rem quæ auxiliari nõ potest.
[=]timete,
[=]venam
[=]confregerunt tibi
[=]Nili?
[=]confregi iugũ tuũ, Infr. 3. b
[=]vl, viridi
[=]discurrebas Isa. 5. a Matt. 21. d
[=]sarmẽta vitis alienæ?
[=]nihilominus descripta est iniquitas
[=]dromedaria
[=]cum respirauerit ipsa:
F
Infr. 11. c
[=]vel, Vos posteri,
[=]tenebricosa?
[=]Dominati sumus,
G

ad quærendam dilectionem, quæ insuper & malitias tuas docuisti vias tuas, & in [a]alis tuis' inuētus est sanguis animarum pauperum & innocentum? Nō in fossis inueni eos, sed in omnibus quę supra memoraui. Et dixisti, ►Absq; peccato &' innocens ego sum, & propterea auertatur furor tuus à me. Ecce, ego iudicio contendam tecum, eo quòd dixeris. Non peccaui, [a]Quàm vilis facta es nimis', iterans vias tuas: & ab AEgypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. Nā & ab ista egredieris, & manus tuæ erunt super caput tuum: quoniam [a]obtriuit' dominus confidentiam tuā, & nihil habebis prosperum.

[a]oris vestimētorum tuorum

[a]Quare tā festinas,

[a]abiecit

CAP. III.

Deus misericors populum suum à se reiectum ob fornicationem cum idolis, reuocat ad pœnitentiam. Decem tribus Israel à deo reiectæ ob fornicationem cū idolis, quas tamen imitatus est Iuda. Adhortatur Israelem ad pœnitentiam, promittens ei pastores qui veram dei scientiam habeant. Reuersio Israelis ad deum, confitentis peccatum suum.

A Vlgo dicitur, Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum: nunquid reuertetur ad eam vltra? nunquid non [a]polluta, & contaminata erit mulier' illa? Tu autē fornicata es cū amatoribus multis: tamē reuertere ad me, dicit dominus. Leua oculos tuos [a]in directum', & vide vbi non prostrata sis: in viis sedebas, expectans eos quasi [a]latro' in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis. Quam ob rem prohibitæ sunt stillę pluuiarum, & serotinus imber non fuit: frons mulieris meretricis facta est tibi, B & noluisti erubescere. Ergo saltē amodo voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ tu es. Nunquid irasceris in perpetuum, aut perseuerabis in [a]finem'? Ecce, locuta es, & fecisti mala, & potuisti. ¶Et dixit dominus ad me in diebus Iosię regis, ||Nunquid vidisti quæ fecerit [a]auersatrix' Israel? abiit sibimet super omnem montem excelsum, & sub omni ligno frondoso, & fornicata est ibi. Et dixi cum fecisset hæc omnia, Ad me reuertere: & nō est reuersa. Et vidit pręuaricatrix soror eius Iuda, quia pro eo quòd mœchata esset auersatrix Israel, dimisissem eam, & dedissem ei libellum repudii: & non timuit pręuaricatrix Iuda soror eius, sed abiit, & fornicata est C etiam ipsa, & facilitate fornicationis suæ contaminauit terram, & mœchata est cum lapide & ligno. Et in omnibus his non est reuersa ad me præuaricatrix soror eius Iuda ī toto corde suo, sed in mendacio, ait dominus. ¶Et dixit dominus ad me, iustificauit animā suam auersatrix Israel, [a]comparatione pręuaricatricis' Iuda. vade, & clama sermones istos contra aquilonē, & dices, Reuertere auersatrix Israel, ait dominus: & non [a]auertam faciem meam à vobis': quia [a]sanctus' ego sum, dicit dominus, & non irascar in perpetuum. Veruntamen scito iniquitatem tuam quia in dominum deum tuum præuaricata es: & dispersisti vias tuas alienis sub omni ligno frondoso, & vocem meam non audisti, ait dominus. Conuertimini filii [a]reuertentes', dicit dominus: quia ego [a]vir vester': & assumam vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra in diebus illis, ait dominus: non dicent vltra, Arca [a]testamenti' domini: neq; ascendet super cor, neq; recordabuntur illius, ne visitabitur, nec fiet vltra. In tempore illo vocabūt Ierusalem Solium domini: & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine domini in Ierusalem, & non ambulabunt post prauitatē cordis sui pessimi. In diebus illis ibit domus Iuda ad domum Israel & venient simul de terra aquilonis ad terram quam dedi patribus vestris. Ego F autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desyderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi patrem vocabis me, & post me ingredi nō cessabis. Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel: dicit dominus. Vox in [a]viis' audita est, ploratus & vlulatus filiorum Israel: quoniam inquam fecerunt viam suam, obliti sunt domini dei sui. Conuertimini filii reuerentes, & sanabo

[a]pręuaricādo pręuaricata est terra hæc?

[a]ad excelsa loca,

[a]Arabs

[a]æternū?

Sup. 2. d

[a]rebellis

[a]magis q̄ præuaricatrix

D

[a]faciā cadere iram meam in vos:

[a]misericors

[a]rebelles, & infra.

[a]vr, dominatus sum in vobis:

E

[a]fœderis

[a]excelsis

=rebellio- G
nes
=mēdaciū
est quòd à
mōtibus,
à multitu
dine mon
tiū, (sub.
veniat sa
lus:)

=auersiones⁾ vestras.. ¶Ecce, nos veni-
mus ad te: tu enim es dominus deus
noster. Vere =mendaces erant colles, &
multitudo montium⁾: vere in domino
deo nostro salus Israel. Confusio come-
dit laborem patrum nostrorum ab ado
lescentia nostra, greges eorum, & armē
ta eorum, filios eorum & filias eorum.
Dormiemus in confusione nostra, & o-
periet nos ignominia nostra: quoniam
domino deo nostro peccauimus nos,
& patres nostri ab adolescentia nostra
vsq; ad diem hanc: & non audiuimus
vocem domini dei nostri.

CAP. IIII.

Vera pœnitentia siue conuersio ad
deum. Hortatur ad circuncisionē præ-
putii cordis. Iudæ vastatio prædicitur
propter malitiam cordis. Comparatur
propheta populo, præuidens eius va-
stationem.

A
=abomina
tiões tuas
=expelle-
ris.
=se in eo
=& in eo
gloriabū-
tur.
Osee. 10. d
=arate vo
bis aruū,
=operum
Sup. 1. c

Si reuertêris Israel, ait dominus, ad
me conuertere. si abstuleris =offen
dicula tua⁾ à facie mea, non =com
moueberis⁾. Et iurabis Viuit do-
minus, in veritate, & in iudicio, & in
iustitia: & benedicent =eum⁾ gentes,
=ipsumque laudabunt⁾. Hæc enim di-
cit dominus viro Iuda, & Ierusalem,
||=Nouate vobis nouale⁾, & nolite sere
re super spinas: circuncidimini domi-
no, & auferte præputia cordium ve-
strorum viri Iuda, & habitatores Ieru-
salem: ne forte egrediatur vt ignis in-
dignatio mea, & succendatur, & nō sit
qui extinguat: propter malitiam =cogi
tationum⁾ vestrarum. ¶||Annuntiate in
B Iuda, & in Ierusalem auditum facite: lo
quimini, & canite tuba in terra clama-
te fortiter, & dicite, Congregamini, &
ingrediamur ciuitates munitas, leuate
signum in Sion =Confortamini⁾, nolite
stare, quia malum ego adduco ab aqui
lone, & contritionem magnam. Ascen-
dit leo de cubili suo, & prędo gentium
se leuauit: egressus est de loco suo, vt
ponat terram tuam in solitudinem: ci-
uitates tuæ vastabuntur, remanentes
absque habitatore. Super hoc accingite
vos ciliciis, plangite, & vlulate: quia nō
est auersa ira furoris domini à nobis.
Et erit in die illa, dicit dominus, Peri-
bit cor regis, & cor principum: & ob-
stupescent sacerdotes, & prophetæ cō-
sternabunt. Et dixi, Heu heu heu domi C
ne deus, ergóne decepisti populū istū,
& Ierusalem, dicens, Pax erit vobis: &
ecce peruenit gladius vsque ad animā?
In tempore illo dicetur populo huic,
& Ierusalem, Ventus =vrens in viis quę
sunt⁾ in deserto viæ filiæ populi mei,
non ad ventilandum, & ad purgandū.
Spiritus =plenus ex⁾ his veniet mihi: &
nunc ergo loquar Iudicia mea cum eis
Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tem
pestas currus eius, velociores aquilis
equi illius: væ nobis, quoniam vastati
sumus. Laua à malitia cor tuum Ierusa D
lem, vt salua fias: vsquequo morabun-
tur in te cogitationes noxię? Vox enim
annuntiantis à Dan, & notum facien-
tis =idolum⁾ de monte Ephraim. Dici-
te gentibus, =Ecce auditum est⁾ in Ie-
rusalem custodes venire de terra lon-
ginqua, & dare super ciuitates Iuda vo
cem suam. Quasi custodes agrorum fa-
cti sunt super eam in gyro: quia me ad
iracūdiam prouocauit, dicit dominus.
||Viæ tuæ, & cogitationes tuæ fecerūt Sap. 1. b
hæc tibi: ista malitia tua, quia amara, E
quia tetigit cor tuum. Ventrem meum,
ventrem meum doleo, =sensus cordis
mei turbati sunt in me⁾: non tacebo,
quoniam vocem buccinæ audiuit ani-
ma mea, clamorem prælii. Contritio su
per contritionem vocata est, & vastata
est omnis terra: repente vastata sunt ta
bernacula mea, subito pelles meę. Vsq;
quo videbo =fugientem⁾, audiam vocē
buccinæ? Quia stultus populus meus
me non cognouit: filii insipiētes sunt,
& vecordes: sapiētes sunt vt faciant ma
la, bene autem facere nescierūt. Aspexi F
terram, & ecce vacua erat, & =nihili⁾:
& cęlos, & nō erat lux in eis. Vidi mon
tes, & ecce mouebātur: & omnes col-
les cōturbati sunt. Intuitus sum, & non
erat homo: & omne volatile cæli reces
sit. Aspexi, & ecce =Carmelus⁾ desertus.
& omnes vrbes eius destructę sunt à fa
cie domini, & à facie iræ furoris eius.
Hæc enim dicit dominus, Deserta erit
omnis terra, sed tamen consummatio-
nem non faciā. =Lugebit⁾ terra, & mœ-
rebunt cęli desuper, eo ꝙ locutus sum.
Cogitaui, & non pœnituit me, nec auer
sus sum ab eo. A voce equitis, & mittē-
tis sagittā fugit omnis ciuitas: ingressi

=siccus in
excelsis lo
cis erit
=vehemē-
tior
=iniquita-
tem
=& audire
facite
=latera
cordis
mei dolēt
mihi, reso
nat in me
cor meū⁾
=vexillū,
=desolata:
=locus fer
tilis,
= Propter
hoc deso-
labitur

sunt arduæ, & ascenderunt rupes: vniuersæ vrbes derelictæ sunt, & non habitat in eis homo. Tu autē vastata quid facies? cū vestieris te coccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris stibio oculos tuos: frustra componeris, contempserunt te amatores tui, animā tuam quærent. Vocem enim quasi parturientis audiui, angustia vt puerperæ. Vox filiæ Sion inter morientes, expandentis manus suas, Vę mihi quia defecit anima mea propter interfectos.

G

*quę lamētatur expandet

CAP. V.

IN Iudęa nullus iustus & fidelis inuentus tam in populo quàm in magistratu, propter quē debuerit dominus parcere ciuitati. Quare Iudæa vastata sit ab Assyriis. Describit ferocitatē Chaldæorum, à quibus passuri sunt merito Iudæi. Iudæos quare afflixerit deus.

*scrutamini

CIrcuite vias Ierusalem, & aspicite, & considerate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum

*veritatē:

facientem iudicium, & quærentē fidem: & propitius ero ei. Quod si etiā viuit dominus, dixerint: & hoc falso iurabunt. Domine oculi tui respiciunt fidem: percussisti eos, & non doluerunt: attriuisti eos: & renuerunt accipere disciplinam: indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Ego autem dixi, Forsitan pauperes sunt, & stulti,

*quia ignorant

ignorantes viam domini, iudicium dei sui. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognouerunt viam domini, iudicium dei sui. & ecce, magis hi confregerunt iugum, rupe runt vincula. ¶Idcirco percussit eos leo de sylua, lupus ad vesperam vastauit eos, pardus vigilans super ciuitates eorum: omnis qui egressus fuerit ex eis, capietur, quia multiplicatæ sunt præuaricationes eorum, confortatæ sunt auersiones eorum. Super quo propitius tibi esse potero? fili tui derelinquerunt me, & iurant in his qui non sunt dii: saturaui eos, & mœchati sunt, & in domo meretricis luxuriabantur. ¶Equi amatores, & emissarii facti sunt. vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniabat. Nunquid super his non visitabo, dicit dominus? & in gente tali non vlciscetur anima mea? Ascendite muros eius, & dissipate, consummationem autem nolite facere: auferte propagines eius: quia non sunt domini.

B

*deserta incolens

*rebelliones

*Quomodo super hoc possē tibi parcere?

*sociabantur turma tim.

Ezec. 22. c

*Vt equi saturati singulo

Prævaricatione enim prævaricata est in me domus Israel, & domus Iuda, ait dominus. Negauerunt dominum, & dixerunt, Non est ipse: neque veniet super nos malum: gladium, & famem non videbimus. Prophetæ fuerunt in ventum locuti, & responsum non fuit in eis: hæc ergo euenient illis. ¶Hæc dicit dominus deus exercituum, Quia locuti estis verbum istud ecce ego do verba mea in ore tuo in ignē, & populum istud in ligna, & vorabit eos. Ecce ego adducam super vos gentem de lōginquo domus Israel, ait dominus: gentem robustam, gentem antiquam, gentem cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. Pharetra eius quasi sepulchrum patens: vniuersi fortes. Et comedet segetes tuas, & panem tuum: deuorabit filios tuos, & filias tuas: comedet gregem tuum, & armenta tua: comedet vineam tuam, & ficum tuam: & conteret vrbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio. Veruntamen in diebus illis, ait dominus, non faciam vos in consummationem. ¶Quòd si dixeritis, Quare fecit nobis dominus deus noster hæc omnia? dices ad eos, Sicut dereliquistis me, & seruistis deo alieno in terra vestra: sic seruietis diis alienis in terra non vestra. Annuntiate hæc domui Iacob, & auditum facite in Iuda dicentes, Audi populе stulte, qui non habes cor: qui habentes oculos non videtis: & aures, & non auditis. Me ergo non timebitis, ait dominus: & à facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternū quod non præteribit: & commouebuntur, & non poterunt: & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud: populo autem huic factum est cor incredulum & exasperans, recesserunt & abierunt. Et non dixerunt in corde suo, Metuamus dominum deum nostrum, qui dat nobis pluuiam temporaneam & serotinam in tempore suo: plenitudinem annuæ messis custodientem nobis. Iniquitates vestræ declinauerūt hæc: & peccata vestra prohibuerunt

*minas

muroru

D

*vt glorium

*nihil fecit

*declinā

E

Infra. 44. b

*pauci.

*prœualebunt

F

hebdomadas

ceptoru

hibuerunt bonum à vobis. quia inuenti sunt in populo meo impii, insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes & pedicas ad capiendos viros. Sicut =decipula' plena auibus, sic domus eorum plenæ dolo: ideo magnificati sũt & ditati. Incrassati sũt & ipinguati: & = ꝑterierũt sermões meos pessime'. ¶ Causã nõ iudicauerũt, causã pupulli = nõ direxerũt', & iudiciũ pauperũ nõ iudicauerunt. Nunquid super his non visitabo, dicit dominus? aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea? =Stupor & mirabilia' facta sunt in terra: prophetæ prophetabant mendaciũ, & sacerdotes = applaudebant' manibus suis: & populus meꝰ dilexit talia: quid igitur fiet in nouissimo eius?

*cauea.
G
*superauerũt in malis alios viros malos.
Isa. 1. f.
Zac. 7. c.
=& ꝓsperauerũt,
=Res admiratiõe digna, & turpis
=accipiebãt (submuneta)

CAP. VI

Ironica prophetæ adhortatio ad iudæos vt exercitui Chardeorum occurrant. Peccata propter quæ Ierusalem affligitur. Incircuncisæ aures. Auaritia. Dolus. Cura dei erga poplum. Populi contemptus in deum. Sacrificia Iudæorum reiicit dominus. Rursum Babyloniorum aduentus prænuntiatur.

C =Onfortamini' filii Benianim = in' medio Ierusalem, & in Thecua clangite buccina, & super Bethacarem leuate vexillum: quia malum visum est ab aquilone, & contritio magna. =Speciosæ' & delicatæ assimilaui filiam sion. Ad eã enient pastores, & greges eorum: fixerunt in ea tentoria in circuitu: pascet vnusquisq; = eos qui sub manu sua sunt'. = Sanctificate' super eam bellum: consurgite, & ascendamus in meridie: væ nobis, quia declinauit dies, quia longiores factæ sunt vmbræ vesperi. surgite, & ascendamus in nocte, & dissipemus domos eius. Quia hæc dicit dominus exercituum, Cædite lignum eius, & fundite circa Ierusalem aggerem, hæc est ciuitas = visitationis', omnis calumnia in medio eius. ¶ Sicut = frigidam' facit = cisterna' aquam suam: sic = frigidam' fecit malitiam suam: iniquitas & vastitas audietur in ea, coram me semper infirmitas & plaga. Erudire Ierusalem, ne forte recedat anima mea à te, ne forte ponam te desertam terram inhabitabilem. Hæc dicit dominus exercituũ, vsque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel: conuerte manum tuam, quasi vindemiator ad = cartallum'. Cui loquar? & quem = contestabor', vt audiat? ecce, incircuncisæ aures eorum, & audire non possunt. Ecce verbum domini factum est eis in opprobrium: & non suscipient illud. Idcirco furore domini plenus sum, & = laboraui sustinens': essunde super paruulum foris, & super concilium iuuenum simul: vir enim cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri & vxores pariter: quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit dominus. ‖ A minore quippe vsque ad maiorem omnes auaritiæ student: & à propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt = dolum'. Et curabant contritionem filiæ populi mei = cum ignominia', dicentes. Pax, pax: & non erat pax. confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quin potius confusione non sunt confusi, & erubescere nescierũt. Quam ob rem cadent interruentes: in tempore visitationis suæ corruent, dicit dominus. ¶ Hæc dicit dominus, state super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea: ‖ & inuenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et cõstitui super vos speculatores, Audite vocem tubæ. Et dixerunt, Non audiemus. Ideo audite gentes, & cognoscite congregatio, = quanta ego faciam eis', Audi terra, Ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum eius: quia verba mea non audierunt, & legem meam proiecerunt. ‖ Vt quid mihi thus de saba affertis, & calamum suaue olentem de terra longinqua? Holocausta mata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit dominus, Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres & filii simul, vicinus & proximus, & peribunt. ¶ Hæc dicit dominus, Ecce populus veniet de terra aquilonis, & gens magna consurget à finibus terræ.

=Fugite
=de
=Mulieri quiete habitãti in domo,
=in loco suo. (vl, partẽ suã
=Præparate
B
=quæ visitãda est,
=scaturire
=fons
=scaturire
C
=canistros.
=vl, mouebo,
=amplius ferre non possum:
D
Isa. 56. d. & inf. 8. d
=falsa.
=leui sermone,
E
Mat. 11. d.
F
=q̃ In eis (.i. quomodo res eorum se habeat.)
Isa. 1. d.

Sagittam & scutum arripiet: crudelis est, & non miserebitur. vox eius quasi mare sonabit: & super equos ascendent, præparati quasi vir ad prælium, aduersum te filia Sion. Audiuimus famam eius, dissolutæ sunt manus nostræ: tribulatio apprehendit nos, dolores vt parturientem. Nolite exire ad agros, & in via ne ambuletis: quoniam G gladius inimici pauor in circuitu. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere: luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum, quia repente veniet vastator super nos. [e] Probatorē dedi te in populo meo [a]robustum[b]: & scies, & probabis vias eorum. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulēter[a] æs & ferrum[b] vniuersi corrupti sunt. [e] Defecit [b] sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflauit conflator: [a] malitiæ enim eorum non sunt consumptæ[b]. Argentū reprobum vocate eos, quia dominus proiecit illos.

[a] Munitionem.
[a] Munitionē. inquā [b] vt, quēadmodū miscetur æs cū ferro.
[a] Combustum est [b] mali nō sūt auulsi

CAP. VII.

Iubetur Ieremias annuntiare populo verbum domini confidenti in externo templi cultu nihil iuuante. Silio. Mala euentura Iudæis ob contemptum prophetarum. Prohibet dominus orare pro populo. Sacrificia à Iudæis non requirit potissimum dominus, sed vt obediant verbo eius. Prophetæ. Inuitat populum ad planctum ob peccata sua & imminentia mala. Topheth.

A Verbū quod factum est ad Ieremiā à domino dicēs, Sta in porta domus domini, & prædica ibi verbū istud, & dic, Audite verbum domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has vt adoretis dominū. Hęc dicit dominus exercituū deus Israel, Infr. 26.d [b] Bonas facite vias vestras, & [a] studia[b] vestra: & [a] inhabitabo vobiscū [b] in loco isto. Nolite cōfidere in verbis mēdacii, [a] habitare dicētes, Tēplū domini, tēplū domini, vos facia tēplū domini est. Quoniā si bene direxitis vias vestras & studia vestra: si fe- & infra. B ritis iudiciū inter virū & proximū eius, aduenæ & pupillo & viduæ nō feceritis calūniā, nec sāguinē innocētē effuderitis in loco hoc, & post deos alienos nō ambulaueritis in malū vobismetipsis: habitabo vobiscū in loco isto, in terra quā dedi patribus vestris à sęculo vsq; in sęculū. Ecce, vos confiditis vobis in sermonibus mēdacii: q nō proderūt vobis: [a] Furari, occidere[b], adulterari, iurare mēdaciter, libare Baal, & ire post deos alienos quos ignoratis. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua inuocatū est nomē meū, & dixistis, Liberati sumus, ego φ fecerimus oēs abominationes istas. ‖Nūquid ergo spelūca latronum facta est domus ista, in qua inuocatū est nomē meū in oculis vestris? Ego ego sū: ego[b] vidi, dicit dns. Ite ad locū meum in Silo, vbi habitauit nomē meum à principio: & videte quæ fecerim ei propter malitiā populi mei Israel. ¶Et nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit dominus: & locutus sū ad vos mane cōsurgēs, & loquens, & nō audistis: ‖& vocaui vos, & nō respōdistis‖ faciā domui huic in qua inuocatum est nomē meum, & in qua vos habetis fiduciā: & loco quem dedi vobis, & patribus vestris, ‖sicut feci Silo: & proiciam vos à facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros vniuersum semen Ephraim. ¶Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem & orationem & non [a] obstas mihi[b]: quia non exaudiam te. Nonne vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda, & [a] in plateis Ierusalem? Filii colligunt ligna & patres succendunt ignem, & mulieres [a] conspergunt adipem[b], vt faciant placentas [a] reginæ cæli, & libent diis alienis, vt me ad iracundiam prouocent. ‖Nunquid me ad iracundiam prouocant, dicit dominus? nonne semetipsos, in confusionem vultus sui? Ideo hæc dicit dominus deus, Ecce furor meus, & indignatio mea [a] cōflatur[b] super locum istū, super viros, & super iumenta, & super lignū regionis, & super fruges terræ, & succendetur, & non extinguetur. ¶Hęc dicit dominus exercituum deus Israel, Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes: quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti, [a] de verbo [b] de holocaustomatum & victimarum. sed re. hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam, & ero vobis deus,

[a] φ furamini, occiditis. C
Mat. 21. b. marc. 11. c luc. 19. g. Etiā ego ecce
D
1. Re. 4. b infr. 14. b
[a] deprecetis me:
[a] miscent massam, [b] vt itelig. Inf. 44. c
[a] effundit E

& vos eritis mihi populus: & ambulate in omni via quam mandaui vobis, vt bene sit vobis. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam: sed abierunt in voluntatibus & in prauitate cordis sui mali: factique sunt[a] retrorsũ & non in ante', à die qua egressi sunt patres eorum de terra AEgypti, vsque ad diem hanc. Et misi ad vos omnes seruos meos prophetas per diem, consurgens diluculo, & mittens. ||Et non audierunt me, nec inclinauerunt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suam: & peius operati sunt, quàm patres eorum. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: & vocabis eos, & non respondebunt tibi. Et dices ad eos: Hæc est gens quæ non audiuit vocem domini dei sui, nec recepit disciplinam: periit[a] fides', & ablata est de ore eorum. ¶Tonde capillum tuum & proiice, & sume[a] in directum' planctum: quia proiecit dominus, & reliquit generationem furoris sui, quia fecerunt filii Iuda malum in oculis meis, dicit dominus. Posuerũt [a]offendicula sua' in domo in qua inuocatum est nomen meum, vt polluerẽt eam: & ædificauerũt excelsa Topheth, quæ est in valle filii Ennom: vt incenderent filios suos, & filias suas igni: quæ non præcepi nec cogitaui in corde meo. Ideo ecce dies venient, dicit dominus, & non dicetur amplius. Topheth & Vallis filii Ennon, sed vallis interfectionis: & sepelient in Topheth, eo ꝙ non sit locus. Et erit morticinum populi huius in cibum volucribus cæli & bestiis terræ, & non erit qui abigat. ||Et quiescere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Ierusalem vocem gaudii & vocem lætitiæ, vocem sponsi & vocem sponsæ: in desolatione enim erit terra.

F [a]auersi & nõ auersi (vl', ibãt retrorsũ & nõ antrorsum) Inf. 16. c.

[a]vl', veritas

[a]sup loca excelsa

[a]abominationes suas

G

Ezec. 16. c

CAP. VIII.

Iudaici populi destructio. Inuitat eum dominus ad resipiscentiam, peccata eius enumerans. Doctrinam prophetarum & sacerdotum mendacẽ arguit, & eorum auaritiam. Auaritia. Tempus visitationis prædicitur. In afflictione Ierusalem videtur afflictus dominus.

IN illo tempore, ait dominus, eiiciẽt ossa regis Iuda, & ossa principũ eius & ossa sacerdotum, & ossa prophetarum, & ossa eorum qui habitauerunt Ierusalem, de sepulchris suis: Et expandent ea ad solem, & lunam, & omnem militiam cæli quæ dilexerunt, & quibus seruierunt, & post quæ ambulauerunt, & quæ quesierunt & adorauerunt: non colligentur & non sepelientur: in sterquilinium super faciem terræ erunt. Et eligent magis mortem quam vitam omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima in vniuersis locis quæ derelicta sunt, ad quæ eieci eos, dicit dominus exercituum. Et dices ad eos, Hæc dicit dominus, Nunquid qui cadet, non resurget? & qui auersus est, non reuertetur? ¶Quare ergo[a] auersus est populus iste in Ierusalem auersione contentiosa'? Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti. Attendi, & auscultaui: nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, Quid feci? Omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadẽs ad prælium. [a]Miluus' in cælo cognouit tempus suum: turtur, & hirundo, & [a]ciconia' custodierunt tempus aduentus sui: populus autẽ meus nõ cognouit iudiciũ domini. ¶Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, & lex domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est stilus mendax scribarum, Confusi sunt sapientes, perterriti & capti sunt: verbum enim domini proiecerunt, [a]& sapiẽtia nulla est in eis'. Propterea dabo mulieres eorũ exteris, agros eorũ hæredibus: ||quia à minimo vsq; ad maximum omnes auaritiã sequũtur: à propheta vsque ad sacerdotẽ cuncti faciunt mendacium. Et sanabãt [a]contritionem' filiæ populi mei[a] ad ignominiam' dicentes, Pax, pax: cum non esset pax. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quinimo confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt: idcirco cadent inter corruentes, in tẽpore visitationis suæ corruent, dicit dominus. ¶[a]Congregans congregabo' eos, ait dominus: [a]non est' vua in vitibus, & non sunt

A

B

[a]rebellis est populus iste de Ierusalẽ rebellione perpetua?

C

[a]Ciconia

[a]grus

D

[a]quã ergo possẽt habere prudentiã? Isa. 56. d. sup. 6. c.

[a]vulnus

[a]leni verbo.

[a]Cõsumẽdo consumam.

ficus in ficulnea, folium defluxit: & de di eis quæ prætergressa sunt. Quare se demus? conuenite & ingrediamur ciui tatem munitam, & sileamus ibi: quia dominus deus noster silere nos fecit, & potũ dedit nobis aquam fellis: peccauimus enim domino. Expectauimus pacem, & non erat bonum: tempus medelæ, & ecce formido. ‖ A Dan auditus est fremitus equorum eius, à voce hinnituum pugnatorum eius cõmota est omnis terra. Et venerunt & deuorauerunt terram, & plenitudinem eius: vrbem & habitatores eius. Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos quibus non est incantatio: & mordebunt vos, ait dominus: dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens. Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua, Nunquid dominus non est in sion: aut rex eius non est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitauerunt in sculptilibus suis, & in vanitatibus alienis? Transiit messis, finita est æstas: & nos saluati non sumus. ¶ Super contritione filiæ populi mei contritus sum & cõtristatus, stupor obtinuit me. Nunquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei?

ita ꝙ nõ remanebit.
sub. (fructꝰ) quos inimici rapuerũt.
deficiamus.
deficere Infr. 14. d
equorũ fortium.
q nõ admittũt ĩ cãtationẽ cũ volo consolari me, nequeo, qa super cor meũ infirmitas.
curata sanitas.

CAP. IX.

Planctus prophetæ super populi malitia. Quare Ierusalem sit destructa. Inuitat eos dominus ad planctum. In dei cognitione solum gloriandum. In circuncisio cordis.

Quis dabit capiti meo aquã & oculis meis fontem lachrymarum: & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Quis dabit me in solitudine diuersorium viatorum: & derelinquam populum meum, & recedam ab eis? quia omnes adulteri sunt, & cœtus præuaricatorum. Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii & non veritatis: confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, & me non cognouerunt, dicit dominus. Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantãs supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Et vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquentur: docuerunt enim linguam suam loqui mendacium: vt inique agerent laborauerũt. Habitatio tua in medio doli. In dolo renuerunt scire me, dicit dominus. Propterea hæc dicit dominus exercituũ, Ego ego conflabo & probabo eos: quid enim aliud faciam à facie filiæ populi mei? Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. ‖ In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Nunquid super his non visitabo, dicit dominus? aut in gente huiuscemodi non vlciscetur anima mea? Super montes assumã fletum ac lamentum, & super speciosa deserti planctum, quoniam incẽsa sunt, eo ꝙ non sit vir pertransiens: & non audirent vocem possidentis: à volucre cęli vsque ad pecora transmigrauerunt & recesserunt. Et dabo Ierusalem in aceruos arenæ, & cubilia draconũ: & ciuitates Iuda dabo in desolationẽ, eo ꝙ non sit habitator. ¶ Quis est vir sapiens qui intelligat hoc, & ad quem verbum oris domini fiat vt annuntiet istud, quare perierit terra, & exusta sit quasi desertum eo ꝙ non sit qui pertranseat? Et dixit dominus, Quia dereliquerunt legem meam quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea: & abierunt post prauitatem cordis sui, & post Baalim, quod didicerunt à patribus suis. Idcirco hæc dicit dominus exercituũ deus Israel, ‖ Ecce ego cibabo populum istũ absynthio, & potum dabo eis aquam fellis. Et dispergã eos in gentibus, quas non nouerunt ipsi & patres eorum: & mittam post eos gladium donec consumantur. ¶ Hæc dicit dominus exercituum. Contemplamini, & vocate lamentatrices, vt veniant: & ad eas quæ sapientes sunt, mittite, & properent: festinent, & assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lachrymas, & palpebræ nostrę defluãt aquis: Quia vox lamentationis audita est de sion, Quomodo vastati sumus & confusi vehementer. quia dereliquimus terram, quoniam deiecta sunt tabernacula nostra. Audite ergo mulieres verbum domini, & assumant aures vestræ sermonem oris eius: & docete filias ve-

i. O vtinã aliqs det.
O vtinã haberẽ casulã aliquã in deserto vbi diuersantur peregrini:
B
decipiet
dolosorũ C
vl cum filia.
vl, acuta (aut incidens) Psal. 27. b
in corde suo.
habitacula.
ita vt
pecudũ: D
ita vt
ita vt
E
Inf. 23. e.
F

stras lamentum, & vnaquæq; proximã suam planctum: quia ascẽdet mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, dispdere paruulos de foris, iuuenes de plateis. Loquere, Hæc dicit dominus, Et cadet morticinum hominis quasi stercus super faciem regionis, & quasi [=] fœnum [)] post tergum metentis, & non est qui colligat. ¶ Hæc dicit dominus, ‖ Non glorietur sapiens in sapiẽtia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum dominus qui facio misericordiam & iudicium & iustitiã in terra. hæc enim placent mihi, ait dominus. Ecce dies venient, dicit dominus: & visitabo super omnem qui circuncisum habet præputium, super AEgyptum & super Iudam & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes [=] qui attõsi sunt in comam [)], habitantes in deserto: quia omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israel incircuncisi sunt corde.

[=] mãipul9
1. Cor. 1. d
2. cor. 10. d.
G
[=] dispsos ad extrema mũdi

CAP. X.

Non esse metuendas syderum constellationes. De idolorum imbecillitate & dei potentia. Ierusalem culpæ suæ tribuit quod patit. Pastores. Grex. Dei est, hominis viam dirigere.

A Audite verbum quod locutus est dominus super vos domus Israel Hæc dicit dominus, Iuxta vias gẽtium nolite discere: & à signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vanæ sunt: quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia. ‖ Argento & auro decorauit illud: clauis & malleis compegit, vt non [=] dissoluatur [)]. In similitudinem palmæ fabricata sunt, & non loquentur: portata tollentur, quia incedere non valẽt. Nolite ergo timere ea, quia nec male possũt facere, nec bene. ‖ Non est similis tui domine: magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te ô rex gẽtiũ? [=] Tuum est enim decus [)]. Inter cunctos sapientes gentiũ, & in vniuersis regnis eorum nullus est similis tui. Pariter insipientes & fatui [=] probabuntur [)]: doctrina vanitatis eorum lignum est. Argentum [=] inuolutum [)], de Tharsis affertur, & aurum de Ophaz: opus artificis, & manus ærarii: hyacinthus & purpura indumentum eorum, opus artificum vniuersa hæc. Dominus autem deus verus est: ipse deus viuens, & rex sempiternus. Ab indignatione eius commouebitur terra: & non sustinebunt gentes cõminationem eius. Sic ergo dicetis eis. Dii qui cælos & terram non fecerunt, pereant de terra & de his quæ sub cælo sunt. ‖ Qui facit terram in fortitudine sua, [=] præparat [)] orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cælo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: ‖ fulgura in pluuiam facit, & educit ventum de thesauris suis. Stultus factus est omnis homo à scientia, confusus est artifex omnis in sculptili: quoniam falsum est quod conflauit, & non est spiritus in eis. Vana sunt, & opus risu dignum: in tempore visitationis suæ peribunt. Nõ est his similis pars Iacob: qui enim formauit omnia, ipsa est: & Israel virga hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen illi. Congrega de terra [=] confusionẽ tuam [)], quæ habitas in obsidione: quia hæc dicit dominus, Ecce, ego longe ꝓiiciam habitatores terrę in hac vice: & tribulabo eos, [=] ita vt inueniãtur [)]. ¶ Væ mihi super contritione mea, [=] pessima [)] plaga mea. Ego autem dixi. Plane hæc infirmitas mea est, & portabo illã. Tabernaculum meum vastatũ est, omnes funiculi mei dirupti sunt: filii mei exierunt à me, & non subsistunt: non est q extendat vltra tentorium meum, & erigat pelles meas. Quia [=] stulte egerũt [)] pastores, & dominum non quæsierunt: propterea non intellexerunt, & omnis grex eorum dispersus est. Vox auditionis ecce venit, & commotio magna de terra aquilonis: vt ponat ciuitates Iuda in solitudinem, & habitaculum draconum. Scio domine quia non est hominis via eius: nec viri est vt ambulet, & [=] dirigat [)] gressus suos. ‖ Corripe me domine, veruntamen in iudicio: & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. ‖ Effunde indignationem tuam super gentes quæ non cognouerũt te, & super prouincias quæ nomen tu-

sapiẽ. 24.
[=] egrediat è loco suo
Apoc. 15 b
B
Quia tibi cõuenit regnum.
[=] cogunt fieri:
[=] extẽsum
Inf. 51. b.
[=] stabiliuit
C
Psa. 134. b
[=] merces tuas,
[=] vt inueniãt (sub. quæ ꝑdixerim me missurũ.)
[=] indurata (vl, q̃ qulet mihi)
[=] stulti facti sunt
[=] vl, ꝑparet
Psal. 6. a.
Psa. 78. b.

um non inuocauerunt: quia comederũt
Iacob, & deuorauerunt eum, & cõsum
habita- culum pserunt illũ & decus eius dissipauerũt.

CAP. XI.

Maledictio eorum qui non obediũt verbo pacti diuini. Iubet dominus pactum suũ sæpius populo inculcari. Populus Iuda patrum vestigia sequutus, deos adorat. Dominus se non exaudituru m Iudæos dicit, Ieremiam etiam prohibens pro eis orare. De conspiratione Iudæorum in Christum. Excidium Iudeorum ob Christum traditum in manus gentium.

VErbum quod factum est à domino ad Ieremiam, dicens, Audite verba pacti huius, & loquimini ad viros Iuda, & ad habitatores Ierusalẽ, & dices ad eos, Hæc dicit dominus deus Israel. Maledictꝰ vir qui nõ audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus vestris in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea, dicens, Audite vocem meam, & facite omnia quæ præcepi vobis: & eritis mihi in populum, & ego erò vobis in de-
præstem um vt suscitem iuramentum quod iuraui patribus vestris daturum me eis terram fluẽtem lacte & melle, sicut est dies hæc. Et respondi, & dixi, Amẽ domine. ¶ Et dixit dominus ad me, Vocifera omnia verba hæc in ciuitatibꝰ Iuda, & foris Ierusalem, dicens, Audite verba pacti huius, & facite illa: quia cõtestans contestatus sum patres vestros
B in die qua eduxi eos de terra Ægypti vsque ad diem hanc. Mane consurgens contestatus sum, & dixi, Audite vocem meam. & non audierunt, nec inclina-
duritiã uerunt aurem suam sed abierunt vnusquisque in prauitate cordis sui mali. Et induxi super eos omnia verba pacti huius, quod præcepi vt facerent, & nõ fecerunt. ¶ Et dixit dominus ad me. Inuẽta est coniuratio in viris Iuda, & in habitatoribus Ierusalẽ. Reuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerũt audire verba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos, vt seruirẽt eis: irritum fecerũt domus Israel & domus Iuda pactum meum quod pepigi cum patribus eorum. ¶ Quam ob rem hæc dicit dominus, Ecce ego inducam super eos mala, de quibus exire nõ poterunt: & clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Et ibunt ciuitates Iuda, & habitatores Ierusalem, & clamabũt ad deos quibus libant, & nõ saluabunt eos in tempore afflictionis eorum. ‖ Secũ dum numerum enim ciuitatum tuarũ erant dii tui Iuda: & secundum numerum viarum Ierusalem posuisti aras cõfusionis ad libandum Baalim. ‖ Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem, & orationem: quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, in tempore afflictiõis eorum. Quid est q̃ dilectus meus in domo mea facit scelera multa? nũquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit dominus nomen tuum. Ad vocẽ loquelæ, grandis exarsit ignis in ea, & combusta sunt frutetꝰ eius. Et dominus exercituum qui plantauit te, locutus est super te malũ: pro malis domus Israel & domus Iuda, quę fecerunt sibi ad irritandum me, libantes Baalim. Tu autem domine demõstrasti mihi, & cognouisti: tu ostendisti mihi studia eorum ‖ Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam: & nõ cognoui quia cogitauerunt super me consilia, dicentes, ‖ Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. ‖ Tu autem domine Sabbaoth, qui iudicas iuste, & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis: tibi enim reuelaui causam meã. ¶ Propterea hæc dicit dominus ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuã, & dicunt, Non prophetabis in nomine domini, & non morieris in manibus nostris. Propterea hæc dicit dominus exercituum, Ecce ego visitabo sup eos: iuuenes morient in gladio, filii eorũ & filiæ eorũ morientur in fame, & reliquiæ non erũt ex eis: inducam enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum.

Supr. 2, f

Infr. 14, b

facere tes lestus me us vltra in domo mea: cũ fecerit q̃ nes tas abominatio nes cum multis & auferetur carnes sanctæ, deo obla ta à te ob malefi cia tua, in quibus exultasti cõfregerunt ra mos lia, 5, c. & velut bos, Sapi. 2, d Inf. 20, c

CAP. XII.

Propheta impiorum prosperitatem admiratur: tametsi deum iustum fateatur. Terra Iudæorum vastata etiam ab amicis. Relinquuntur à domino. Inuehitur in pastores populi seductores. Vi

cinis gentibus Iudæā infestantibus minatur dominus interitum.

A IVstus quidem tu es domine, si disputem tecum: veruntamen iusta loquar ad te, ‖ Quare via impiorū prosperatur: bene est omnibus qui præuaricantur, & inique agunt? Plantasti eos, & radicem miserunt: proficiūt, & faciunt fructum: prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorū. Et tu domine nosti me, vidisti me & probasti cor meum tecum. [a]Congrega' eos quasi gregem ad victimam, & [b]sanctifica eos in die' occisionis. Vsquequo lugebit terra, & herba omnis regionis siccabitur propter malitiam habitantium in ea? Consumptum est animal, & volucre: quoniam dixerunt, Non videbit nouissima nostra. Si cum peditibus currens laborasti: quomodo contendere poteris cum equis? Cum autem in terra pacis securus [c]fueris', quid facies [d]in superbia' Iordanis? Nam & fratres tui, & domus patris tui, etiam ipsi pugnauerūt aduersum te, & clamauerūt post te plena voce: ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona. Reliqui domū meā dimisi hæreditatem meam: dedi dilectam [e]animam meam' in man9 inimicorum eius. Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylua: dedit contra me vocem, ideo odiui eam. Nunquid [f]auis discolor' hæreditas mea mihi? nunquid auis tincta [g]per totum'? venite, congregamini omnes bestię terræ, properate ad deuorandum. Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt ptem meam: dederunt portionem meam desyderabilem in desertum solitudinis posuerunt eam in dissipationem, luxitque super me. desolatione desolata est omnis terra: quia nullus est qui recogitet corde. Super omnes vias deserti venerunt ōnes vastatores terræ, quia gladius domini deuorabit ab extremo terræ vsque ad extremum eius: nō est pax vniuersæ carni. Seminauerunt triticū, & spinas messuerunt: hæreditatem acceperunt, & non eis proderit: confundemini à fructibus vestris propter irā furoris domini. ¶Hæc dicit domin9 aduersum omnes vicinos meos pessimos qui tangunt hæreditatem, quam distribui populo meo Israel: Ecce, ego euellam eos de terra sua, & domum Iuda euellam de medio eorum. Et cum euulsero eos, conuertar, & miserebor eorū: & reducam eos, [h]virum' ad hæreditatē suam, & virum in terram suam. Et erit: si eruditi didicerint vias populi mei, vt iurent in nomine meo Viuit dominus, sicut docuerunt populum meum iurare in Baal: ædificabuntur in medio populi mei. Quod si nō audierint: euellam gentem illam euulsione & perditione, ait dominus.

Iob. 21. a habac. 2 a

[a]Euelle [b]præpara eos ad diem

[c]agas, B [d]tumore (vt, altitudine)

[e]aię meæ

[f]sicut auis multi color

[g]in circuitu sup eā c. i. circa quā aliæ cōgregantur, vt eā comedāt C

D [h]vnumquemq;

CAP. XIII.

Interitus Iudæorum præfiguratur, & eorum dispersio. Quare assumptus Israel in populum dei, & quare reiectus. Prouocat ad pœnitentiam. Causa prædictorum malorum. Consuetudo mali indelebilis.

HAEc dicit domin9 ad me, Vade, & [a]posside tibi lumbare' lineum, & pones illud super lumbos tuos, & in aquam nō inferes illud. Et possedi lumbare iuxta verbum domini, & posui circa lumbos meos. Et factus est sermo domini ad me secundo, dicēs, Tolle lūbare quod possedisti, qđ est circa lūbos tuos, & surgēs vade ad Euphratem, & abscōde ibi illud in foramine petræ, Et abii, & abscōdi illud in Euphrate, sicut pręceperat mihi dñs. Et factū est post dies plurimos, dixit dñs ad me, Surge, & vade ad Euphraten: & tolle inde lūbare, quod præcepi tibi vt abscōderes illud ibi. Et abii ad Euphraten, & fodi, & tuli lūbare de loco vbi abscōderē illud: & ecce cōputruerat lūbare, ita vt nulli vsui aptum esset. Et factū est verbū dñi ad me, dicēs, Hæc dicit dñs, Sic cōputrescere faciā superbiā Iuda, & superbiā Ierusalē multā, populū istū pessimū, qui nolūt audire verba mea, & ambulāt in prauitate cordis sui: abierūtq; post deos alienos, vt seruirēt eis & adorarent eos: & erunt sicut lumbare istud, quod nulli vsui aptum est. ¶Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, & omnem domum Iuda, dicit dominus: vt essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriā: & non audierunt. Dices ergo ad eos sermonem istum, Hæc dicit domi-

[a]eme cingulum

nus deus Israel, Omnis lagũcula imple bit vino? Et dicent ad te, Nũquid igno ramus, quia omnis laguncula implebi bit vino? Et dices ad eos, Hæc dicit do minus, Ecce ego implebo omnes habi- tatores terræ huius, & reges qui sedent de stirpe Dauid super thronum eius, & sacerdotes, & prophetas, & omnes ha- bitatores Ierusalẽ, ebrietate: & disper- gam eos virum à fratre suo, & patres, & filios pariter, ait dominus: non par- cam, & non concedam: neque misere- bor vt non disperdam eos. ¶Audite, & auribus percipite, Nolite eleuari, qa dominus locutus est. Date domino deo vestro gloriam, antequam contenebre scat, & antequam offendant pedes ve- stri ad montes caliginosos: expectabi- tis lucem, & ponet eam in vmbrã mor tis, & in caliginem. Quod si hoc nõ au- dieritis, in abscondito plorabit anima mea à facie superbiæ: ‖plorans plora- bit, & deducet oculus meus lachrymã quia captus est grex domini. Dic regi & dominatrici, Hũiliamini, sedete: quo niam descendet de capite vestro coro na gloriæ vestræ. Ciuitates austri clau- sæ sunt, & non est qui aperiat: translata est omnis Iuda transmigratione perfe- cta. Leuate oculos vestros, & videte q venitis ab aquilõe: vbi est grex qui da- tus est tibi, pecus inclytũ tuum? Quid dices cum visitauerit te? Tu enim do- cuisti eos aduersum te, & erudisti in caput tuum. Nunquid cum dolore ap- prehendent te, quasi mulierem partu- rientẽ? ¶Quod si dixeris in corde tuo, Quare venerũt mihi hæc? Propter mul titudinem iniquitatis tuę reuelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plantę tuæ. ‖si mutare potest AEthiops pellẽ suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. Et disseminabo eos, quasi sti- pulam quæ vento raptatur in deserto. Hæc sors tua parsque mẽsuræ tuæ à me dicit dominus: quia oblita es mei, & cõ fisa es in mendacio. vnde & ego nuda ui femora tua contra faciem tuam, & apparuit ignominia tua, adulteria tua, & hinnitꝰ tuꝰ, scelus fornicatõis tuæ: sup colles in agro vidi abominationes tuas. Væ tibi Ierusalem: non mundabe- ris post me: vsquequo adhuc?

alterum ad alterũ C

supbiam vestram: Thre. 1. a.

eos q ve niunt

gliæ tuę

assuefe- cisti

vt sint principes super

discop- tę sunt fi briæ tuæ discoop- tæ sunt

Infr. 30. c

sitis assu eti male- facere.

fimbrias tuas

cum ad huc (sub. sis immũ da.

CAP. XIIII.

De siccitate futura in Iudæa. Ora- tio populi petẽtis misericordiam à do- mino. Non exauditur populus infide- lis. Oratio. Ieiunia. Falsi prophetæ sedu centes populum. Rursum orat populus peccata sua agnoscens: & deum com- memoratione pacti sui ad parcendum inuitans.

Quod factum est verbum do- mini ad Ieremiam de sermo nibus siccitatis, Luxit Iu- dæa, & portæ eius corrue- runt, & obscuratæ sunt in terra, & cla- mor Ierusalem ascendit. Maiores mise- runt minores suos ad aquam: venerunt ad hauriendum, non inuenerũt aquã. reportauerunt vasa sua vacua: confusi sunt, & afflicti, & operuerunt capita sua. Propter terræ vastitatem, quia non venit pluuia in terram, confusi sunt a- gricolæ, operuerunt capita sua. Nã & cerua in agro peperit, & reliquit: quia non erat herba, Et onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dra- cones, defecerunt oculi eorum, quia nõ erat herba. ¶Si iniquitates nostræ respõ derint nobis: domine fac propter no- men tuum, quoniam multæ sunt auer- siones nostræ, tibi peccauimus. Expe- ctatio Israel, saluator eius in tẽpore tri bulationis: quare quasi colonus futurꝰ es in terra, & quasi viator declinãs ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis qui non potest salua- re? Tu autem in nobis es domine, & no men tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. ¶Hæc dicit dominus populo huic, q dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & domino nõ pla cuit: Nunc recordabitur iniquitatẽ eo rum, & visitabit peccata eorum. Et di- xit dominus ad me, ‖Noli orare ꝓ po- pulo isto in bonum. Cum ieiunauerint non exaudiam preces eorum: & si ob- tulerint holocaustomata & victimas, non suscipiam ea: quoniã gladio, & fa- me, & peste consumã eos. ¶‖Et dixi. A, a, a, domine deus, Prophetæ dicũt eis, Non videbitis gladiũ, & fames nõ erit in vobis, sed pacẽ verã dabit vobis in loco isto. Et dixit dñs ad me, Falsò pro phetæ vaticinãtur in nomine meo: nõ misi eos, & non præcepi eis, neq; locu-

A

sup phi- bitioni- bus (sub. pluuiarũ

cister- nas,

erubue- runt

testifica tæ fuerit cõtra nos

rebellio nes.

B

pegrinꝰ

attonitꝰ

Supr. 7. c.

Inf. 23. d. 27. c. & 29. b.

tus sum ad eos: visionem mendacē, & diuinationem, & [a] fraudulētiā), & seductionē cordis sui ꝓphetant vobis Idcirco hæc dicit dñs de prophetis qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi dicētes. Gladius & fames nō erit in terra hac: In gladio & fame cōsumentur prophetæ illi. Et populi quibus prophetant, erunt proiecti in viis Ierusalē præ fame & gladio, & nō erit qui sepeliat eos, ipsi & vxores eorū, filii & filiæ eorū, & effundam super eos malum suum. Et dices ad eos verbum istum: [a] Deducant oculi mei lachrymā per noctem & diē, & non taceant: quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer. Si egressus fuero ad agros ecce, occisi gladio, & si introiero in ciuitatē: ecce, attenuati fame. Propheta [a] quoque) & sacerdos abierunt in terrā quam ignorabant. ¶ Nunquid proiiciēs abiecisti Iudam? aut Siō abominata est anima tua? Quare ergo ꝑcussisti nos, ita vt nulla sit sanitas? || Expectauimus pacem, & non est bonum: & tempus curationis, & ecce turbatio. Cognouimus domine impietates nostras, iniquitates patrum nostrorum, quia peccauimus tibi. Ne des nos in opprobriū propter nomen tuum, neque [a] facias nobis contumeliā solii gloriæ tuæ: recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiscum. Nunquid sunt [a] in sculptilibus) gētium qui pluāt? aut cęli possunt dare imbres? Nōne tu es dominus deus noster, quē expectauimus? tu enim fecisti oīa hæc.

[a] nihil,
Thre. 1. f. 2. f.
D
[a] enim
[a] deiicias solum
[a] inter inanitates

CAP. XV.

Respōdet dominus se neq; Moysen neque Samuelem exauditurum si pro populo obsecrauerint, traditurus eos in varias calamitates. Causa tantorum malorum, conqueritur se occasionem fuisse discordiæ: promittitur ei auxiliū Rursus annunciat Iudęorum vastationem. Iterum veluti cōquerendo, petit liberari à sua afflictione. Respondens dominus prophetæ ostendit fructum laboris.

A
[a] volūtas

ET dixit dominus ad me, si steterint Moyses, & Samuel coram me non est [a] anima) mea ad populum istum, Eiice illos à facie mea, & egrediantur. Quod si dixerint ad te, Quo egrediemur? dices ad eos. Hæc dicit dominus, || Qui ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famē, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem. Et visitabo [a] super eos quatuor species) dicit, dominus, Gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cæli & bestias terræ ad deuorandum & dissipandū: & dabo eos in [a] feruorem) vniuersis regnis teraæ || propter Manassem filium Ezechiæ regis Iuda, super omnibus quę fecit in Ierusalem, ¶ Quis enim miserebitur tui Ierusalē? aut quis cōtristabitur pro te? aut quis ibit ad rogādum pro pace tua? Tu reliquisti me, dicit dominus: retrorsum abiisti: & extendam manum meam super te, & interficiam te: [a] laboraui regans). Et dispergam eos ventilabro in portis terrę: interfeci & disperdidi populum meū, & tamen à filiis suis non sunt reuersi. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris: induxi eis super matrem [a] adolescentis) vastatorem meridie: misi super ciuitates repente terrorem. || Infirmata est quę peperit septem defecit anima eius, occidit ei sol, (cum adhuc esset dies: confusa est & erubuit Et residuos eius in gladiū dabo in conspectu inimicorum eorū, ait dominus. ¶ Væ mihi mater mea [a], quare) genuisti me virū rixę, virū discordię in vniuersa terra? nō fœneraui nec fœnerauit mihi quisquā: * omnes maledicunt mihi. Dicit dominus, Si non reliquiæ tuæ in bonum, [a] si non occurrit tibi in tempore afflictionis), & in tempore tribulationis aduersus inimicum. [a] Nunquid fœderabitur ferrū ferro) ab aquilone, & æs? Diuitias tuas & thesauros tuos in direptionem dabo gratis [a] in omnibus peccatis tuis, &) in omnibus terminis tuis. Et [a] adducam) inimicos tuos [a] de terra) quam nescis: quia ignis succēsus est in furore meo, & super vos ardebit. ¶ Tu scis domine, recordare mei & visita me, & tuere me ab his q persequuntur me. [a] Noli in patientia tua suscipere me): scito quoniā sustinui propter te opprobrium. Inuenti sunt sermones tui, & comedi eos, & factū est mihi verbum tuum in gaudiū & in læ-

Zac. 11. b.
[a] eos quatuor plagis,
[a] cōmotionem
4. Re. 21. a
B
[a] parcere grauabor
[a] iuuenū (. i. cōgregationē optimæ virilitatis)
amos. 8. c
[a] ꝙ
* sub attamen
[a] . i. faciā ꝙ inimicus rogabit te in tēpore, &c.
[a] Putas ꝙ ferrū aliquod possit cōterere ferrū
[a] propter oīa peccata tua quæ sunt
[a] traducā te ad
[a] ad terrā
[a] . i. ne differas vindictā meā

*cœtu D
*nec exul
taui
Infr. 30.c
*furore
fortis,
*perinde
mecum
agis sicut
fos fallax
cui9 aquę
sunt in

titiam cordis mei: quoniã inuocatũ est nomen tuum super me domine deus exercituum. Non sed in *concilio, ludẽtium, & *gloriatus sum' à facie manus tuæ: || solus sedebam, quoniam *commi natione' replesti me. Quare factus est dolor meus *perpetuus', & plaga mea desperabilis renuit curari? facta est mihi quasi mendacium aquarum in fidelium'. ¶ Propter hoc hæc dicit dominus, Si conuerteris, conuertam te, & ante faciem meã stabis: & si separaueris pretiosum à vili, quasi os meũ eris: conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos. Et dabo te populo huic in murum æreum, fortem: & bellabũt aduersum te, & non præualebunt: quia ego tecum sum vt saluem te, & eruam te, dicit dominus. Et liberabo te de manu pessimorum, & redimam te de manu fortium.

CAP. XVI.

Iudæorum calamitatem prædicit Idolorum cultum & legis dei contẽptum, tantæ calamitatis causam esse ostendit, Captiuitatem Babylonicã prædicit, & populi liberationem ab ea. Vocatio gentium.

A ET factum est Verbum domini ad me, dicens, Non accipies vxorem & non erunt tibi filii & filiæ in loco isto. Quia hæc dicit dominus super filios & filias qui generantur in loco isto, & super matres eorum quæ genuerũt eos: & super patres eorum, de quorũ stirpe sunt nati in terra hac. Mortibus ęgrotationum morientur: nõ plangentur, & non sepelientur, in sterquilinium super faciem terræ erunt. Et gladio & fame consumentur: & erit cadauer eorum in escã volatilibus cæli, & bestiis terræ. Hæc enim dicit dominus, Ne ingrediaris domũ *conuiuii' neque vadas ad plangẽdum' neque *cõsoleris eos: ' quia abstuli pacem meam à populo isto, dicit dominus, misericordiam & miserationes. Et morientur grandes, & parui in terra ista: non sepelientur neque plangentur, & non se incidẽt, neque caluitium fiet pro eis

*luctus
*cõdoleas eis.

B Et non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super mortuo: & non dabunt eis potum calicis ad cõsolandum super patre suo & matre. Et domum conuiuii non ingrediaris, vt sedeas cum eis, & comedas, & bibas: quia hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Ecce ergo auferam de loco isto in oculis vestris, & in diebus vestris vocem gaudii, vocem lætitiæ, vocem sponsi & vocem sponsę, ¶ Et cũ annũciaueris populo huic omia verba hæc, & dixerint tibi. || Quare locutus est dominus super nos omne malũ grãde istud? quę iniquitas nostra? aut quod peccatum nostrum quod peccauimus domino deo nostro? Dices ad eos, Quia dereliquerunt me patres vestri, ait dominus: & abierunt post deos alienos, & seruierunt eis, & adorauerunt eos: & me dereliquerunt, & legem meã nõ custodierunt. || Sed & vos peius operati estis quàm patres vestri, ecce em̃ iam bulat vnusquisque post *prauitatẽ' cordis sui mali, vt me nõ audiat. ¶ || Et eiciam vos de terra hac in terram quam ignoratis vos, & patres vestri: & seruietis ibi diis alienis die ac nocte, *qui nõ dabunt vobis requiem'. Propterea ecce dies veniunt, dicit dominus, & non dicetur vltra, viuit dominus qui eduxit filios Israel de terra AEgypti: sed, viuit dominus qui eduxit filios Israel de terra aquilonis, & de vniuersis terris ad quas eieci eos: & reducã eos in terrã suã, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit dominus, & piscabũtur eos. Et post hæc mittam eis multos venatores, & venabunt eos de omni mõte & de omni colle, & de cauernis petrarum. Quia oculi mei sunt super omnes vias eorũ: non sunt abscõditæ à facie mea, & nõ fuit occultata iniquitas eorum ab oculis meis. Et reddam primum duplices iniquitates & peccata eorũ: quia cõtaminauerunt terram meã in morticinis idolorum suorum, & abominationibus suis impleuerũt hæreditatẽ meã. ¶ Domine fortitudo mea, & robur meũ, & refugiũ meũ in die tribulationis: ad te gentes veniẽt ab extremis terræ, & dicent, Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit. Nũquid faciet sibi homo deos, & ipsi non sunt dii? Idcirco ecce ego ostendam eis hanc per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtu-

Supra.5.a
C
Supra.7.f
* duritiẽ
Infr.23.b
*quia nõ
dabo vobis miseri
cordiam
D

tem mēam : & scient quia nomen mihi Dominus.

CAP. XVII.

Iudæorum pertinacitas. Maledicti confidentes in homine. Benedicti quorum domin9 fiducia. Cor hominis prauum. Deus scrutator cordiū. Orat Ieremias auxilium à deo. Derelīquere deū. Aquæ viuæ. A domino vera salus petēda. Sāctificationem sabbathi præcepit.

A Peccatum Iuda scriptum est stilo ferreo in vngue adamātino, exaratum super latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. Cum recordati fuerint filii eorum ararum suarum, & lucorum suorum, lignorumque [=]frondentium [)] in montibus excelsis, sacrificantes in agro: fortitudinem tuā & omnes thesauros tuos in direptionē dabo excelsa tua propter peccata in vniuersis finibus tuis Et relinqueris sola ab hæreditate tua, quam dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis in terra quam ignoras: quoniam ignem succendisti in furore meo vsque in æternum ardebit. ¶Hæc dicit dominus. ‖ Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à domino recedit cor eius. Erit enim quasi myricæ in deserto, & non videbit cum venerit bonū: sed habitabit in siccitate in deserto in terra salsuginis & inhabitabili. ‖ Benedictus vir qui cōfidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et erit quasi lignū quod transplantatur super aquas quod [=]ad humorem [)] mittit radices suas & non [=]timebit [)] cum venerit æstus. Et erit folium eius viride, & in tēpore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum. ¶[=] Prauum est cor omnium & inscrutabile [)]: quis cognoscet illud? ‖ Ego dominus scrutās cor, & ꝓbās renes qui do vnicuiq; iuxta viam suam, & iuxta fructum [=]adinuentionū suarum [)]. * Perdix fouit quæ non peperit: * fecit diuitias, & non in iudicio in dimidio dierum suorum derelinquet eas, & in nouissimo suo erit insipiens. Solium gloriæ [=]altitudinis [)] à principio, locus sanctificationis nostræ. ¶[=] Expectatio Israel dñe, omnes qui te derelinquunt confundētur: recedentes à te, in terra describentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viuētium dominum. Sana me domine, & sanabor: saluū me fac, & saluus ero: quoniam laus mea tu es. Ecce ipsi dicūt ad me. Vbi est verbum domini? veniat. Et ego non [=]sum turbatus, te pastorem sequens [)]: & diem [=]hominis [)] non desyderaui, tu scis. Quod egressum est de labiis meis, rectum in cōspectu tuo fuit. Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis. Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego: paueant illi, & non paueam ego. Induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos ¶Hæc dicit dominus ad me, Vade, & sta in porta filiorum populi per quam ingrediuntur reges Iuda, & egrediuntur, & in cunctis portis Ierusalem: & dices ad eos, Audite verbum domini reges Iuda, & omnis Iuda, cunctique habitatores Ierusalem qui ingredimini per portas istas. Hæc dicit dominus, Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die sabbathi: nec inferatis per portas Ierusalem, & nolite eiicere onera de domibus vestris in die sabbathi, & omne opus non facietis. Sanctificate diē sabbathi, sicut præcepi patribus vestris. Et non audierunt nec inclinauerunt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suam ne audirent me, & ne acciperent disciplinam Et erit: Si audieritis me, dicit dominus vt non inferatis onera per portas ciuitatis huius in die sabbathi: & si sanctificaueritis diem subbathi ne faciatis in eo omne opus, ingredientur per portas ciuitatis huius reges & principes sedentes super solium Dauid, & ascendentes in curribus & equis, ipsi & principes eorum viri Iuda, & habitatores Ierusalem: & habitabitur ciuitas hæc in sempiternum. Et venient de ciuitatibus Iuda, & de circuitu Ierusalem, & de terra Beniamin & de campestribus, & de montuosis. & ab austro, portantes holocaustum, & victimam, & sacrificium, & thus, & inferent [=]oblationem [)] in domum domini. Si autem non audieritis me, vt sanctificetis diē sabbathi, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Ie-

[=]virentiū

Infr. 48. a

Psal. 1. a.

B

[=]secus riuum

[=]vt, videbit.

[=]fraudulētū est cor præ omnire, & peruersum.

Apoc. 2. f.

Psal. 7. c.

1. reg. 16. b

[=]operum suorum.

*Sicut

*sic qui

[=]sublimitas

[=]Ospes

C

[=]elōgaui me, ne essē pastor post te:

[=]doloris

D

[=]laudes

rusalem die sabbathi: succendam ignē in portis eius: & deuorabit domos Ierusalem, & non extinguetur.

CAP. XVIII.

Exemplo figuli ostendit deus in manu sua esse cōtēptores verbi sui posse perdere, eosdem autem respicientes reædificare. Cōuersis misericordia promittitur. Iudæis obstinatis parat dominus exitium. Conspiratio Iudæorum in Ieremiam. Eiusdem oratio contra aduersarios: quibus mala non tam imprecatur quàm prædicit.

A Verbum quod factum est ad Ieremiam à domino, dicens, Surge & descende in domum figuli, & & ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas quod ipse faciebat è luto, manibus suis: conuersusque, fecit illud, vas alterum, sicut placuerat in oculis eius, vt faceret. Et factum est verbum domini ad me, dicens, || Nūquid sicut figulus iste, nō potero vobis facere domus Israel, ait dominus? Ecce sicut lutū in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel. Repente loquar aduersum gentem & aduersus regnū, vt eradicem & destruā & disperdā illud. || Si pœnitentiam egerit gens illa à malo B suo quod locutus sum aduersus eā: agā & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei: & subito de gēte & de regno vt ædificem & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis vt non audiat vocem meam, pænitentiam agā super bono quod locutꝰ sum vt facerem ei. ¶ Nunc ergo dic viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem, dicēs Hæc dicit dominus, || Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. Reuertatur vnusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras & studia vestra. Qui dixerunt desperauimꝰ: post cogitationes enim nostras ibimus, & vnusquisque prauitatē cordis sui mali faciemus. Ideo hæc dicit dominus. Interrogate gentes, Quis C audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel? Nunquid deficiet de petra agri nix Libani? aut euelli possunt aquæ rumpentes * frigidę, & defluentes? Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes, in viis suis & in semittis seculi vt ambularent per eas in itinere non trito: Vt fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum. Omnis qui præterierit per eā, obstupescet, & mouebit caput suum. || Sicut ventus vrens dispergam eos coram inimico: dorsum & non faciē ostendam eis in die perditionis eorum. ¶ Et dixerunt, venite, & cogitemus contra Ieremiam * cogitationes: non enim peribit lex à sacerdote neque consilium à sapiente, nec sermo à propheta. venite, & percutiamus eum lingua, & nō attendamus ad vniuersos sermones eius. Attende dñe ad me, & audi vocem aduersariorum meorum. Nunquid reddetur pro bono malum, quia foderūt foueā animæ D meæ? Recordare ꝙ steterim in conspectu tuo vt loquerer pro eis bonum, & auerterē indignationem tuam ab eis. Propterea da filios eorum ī famem, & deduc eos in manu gladii: fiāt vxores eorum absque liberis, & viduæ, & viri earum interficiantur morte: iuuenes eorum confodiantur gladio in prælio. Audiatur clamor de domibus eorū: adduces enim super eos latrones repente: quia foderunt foueā vt caperēt me & laqueos abscōderunt pedibus meis. Tu autem domine scis omne consiliū eorum aduersum me in mortē: ne propitieris iniquitati eorū, & peccatū eorum à facie tua nō deleatur: fiant corruentes in conspectu tuo, in tempore furoris tui abutere, eis.

*audire te faciam

Ro. 9. b, Isa, 45. b.

supra. 1. b

Ionæ. 3. d infr. 25. b & 35. c.

*cogitationem

* è loco alieno

*antiquis

*semitas vitæ non tritæ: Isra. 19. c. 40. e 30. c

*vl, oriētalis

*malas

*exercitū

*cōdones eis iniquitatem

*fac eum

CAP. XIX.

Prędicit Ierosolymitanū excidium ob contemptum verbi dei.

HAEc dicit dominus, Vade, & accipe laguncula figuli testaceā à senioribus populi, & senioribus sacerdotum: & egredere ad vallem filii Ennom, quæ est iuxta introitū portę fictilis: & prædicabis ibi verba quæ ego loquar ad te, & dices, Audite verbū dñi reges Iuda, & habitatores Ierusalē: hęc dicit dñs exercituū deꝰ Israel, Ecce ego inducā afflictionē super locū istū: ita vt omnis qui audierit illā, tinneant aures eius eo quòd dereliquerunt me, & alienū fecerunt locū istum & libauerunt in eo diis alienis.

*eme A

*& duc te cū de senioribus

*oriētalis

quos nescierunt ipsi, & patres eorum, & reges Iuda: & repleuerũt locũ istum
B sanguine innocentum: & ædificauerũt excelsa Baal ad comburẽdos filios suos igni in holocaustum Baal: quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum. ¶ Propterea ecce dies veniunt, dicit dominus: & non vocabitur amplius locus iste, Topheht, & vallis filii Ennom, sed Vallis occisionis. Et dissipabo consilium Iuda, & Ierusalem in loco isto: & subuertam eos gladio in conspectu inimicorũ suorum, & in manu quærentium animas eorum: & dabo cadauera eorum escam volatilibus cæ
Sup. 18.c. li, & bestiis terræ. ‖ Et ponam ciuitatem
Infr. 49.c hanc in stuporem, & in sibilum omnis
& 50.c qui præterierit per eam, obstupescet, & sibilabit super vniuersa plaga eius. Et
C cibabo eos carnibus filiorum suorum, & carnibus filiarum suarum: & vnusquisque carnes amici sui comedet, in obsidione & in angustia in qua concludent eos inimici eorum, & qui quærũt animas eorum. Et cõteres lagunculam in oculis virorum qui ibunt tecum. Et dices ad eos, Hæc dicit dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli quod non potest vltra instaurari: & in Topheht sepelientur, eo quòd nõ sit alius locus ad sepeliendum. Sic faciam loco huic, ait dominus, & habitatoribus eius: & ponam ciuitatem istam
D sicut Topheht. Et erunt domus Ierusalem, & domus regum Iuda sicut locus Topheth immundæ: omnes domus, in quarum domatibus sacrificauerunt omni militiæ cæli, & liberauerunt libamina diis alienis. ¶ Venit autem Ieremias de Topheth, quo miserat eum dominus ad prophetandum, & stetit in atrio domus domini, & dixit ad omnẽ populum, Hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Ecce, ego inducã super ciuitatem hanc, & super omnes vrbes eius vniuersa mala quę locutus sum aduersum eam: quoniam indurauerũt ceruicem suam, vt non audirent sermones meos.

CAP. XX.

Ieremias ob verbum dei percutitur, & in carcerem coniicitur. Prædicit exilium Babylonicum. Conqueritur se esse in derisum ob verbum dei. Nolens cogitur prædicare verbum dei. Fiducia prophetę in deum. Gratiarum actio ob liberationem suam: post quam rursum à tentatione impetitur.

ET audiuit Phassur filius Emmer sa A
cerdos qui constitutus erat princeps in domo domini, Ieremiam prophetantem sermones istos. Et percussit Phassur Ieremiam prophetã, & misit eum in [a] neruum, quod [b] erat in [a] carcerẽ porta Beniamin superiori, in domo do qui mini. Cumque illuxisset in crastinum, & infra. eduxit Phassur Ieremiam de neruo. & dixit ad eum Ieremias. Nõ Phassur vocauit dominus nomen tuum, sed Pauorem vndique: quia hęc dicit dominus, Ecce ego dabo [a] te in pauorem, te & o- [a] vel, tibi, mnes amicos tuos [b]: & corruent gladio & oibus inimicorum suorum, & oculi tui vide diligenti bunt, & omnem Iudam dabo in manũ bus te: regis Babilonis: & traducet eos in Babylonem, & percutiet eos gladio. Et dabo vniuersam substantiam ciuitatis huius, & omnem laborem eius, omnesq; B [a] pretium [b], & cunctos thesauros regum [a] ptiosum Iuda dabo in manu inimicorum eorũ: & diripient eos, & tollent, & ducent in Babylonem. Tu autem Phassur, & omnes habitatores domus tuę ibitis in captiuitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris: ibiq; sepelieris tu & om nes amici tui quibus prophetasti men [a] Declina dacium. ¶ Seduxisti me domine, & se re fecisti ductus sum [b]: fortior me fuisti, & inua- me domiluisti, factus sum in derisum tota die, ne, & deomnes subsannant me, Quia [a] iam olim clinauit loquor, vociferans iniquitatem, & va- [a] ob eo tẽ stitatem clamito [b]. Et factus est mihi ser pore quo mo domini in opprobrium, & in deri- locutus sum tota die. Et dixi, Non recordabor sum, claeius neque loquar vltra in nomine il- maui de lius. & factus est in corde meo quasi i- vi & cala gnis exæstuans, claususque in ossibus mitate. meis: & defeci ferre non sustinens. Au- C diui enim contumelias multorum, & *dicẽtiũ. terrorem in circuitu, *[a] persequimini, Deferte il & persequamur eã [b], ab omnibus viris lũ aut nos qui erant pacifici mei, & custodientes deferemo latus meum [b]: si quo modo decipiatur, eum (sub. & prævaleamus aduersus eum, & con- regi.) sequamur vltionem ex eo. Dominus au [a] obseruãtem mecum est tanquam bellator fortis: idcirco qui persequuntur me, caderem in dent, & infirmi erunt: confundentur aliquo

Infr.23.g. vehementer, ||quia non ᵃintellexerunt⁾ opprobrium sempiternum quod nunquam delebitur. Et tu domine exercituum ||probator iusti, qui vides renes, & cor: videam quæso vltionem tuam ex eis: tibi enim reuelaui causam meã. ¶Cantate domino, laudate dominum: quia liberauit animam pauperis de manu malorum. ¶||Maledicta dies in qua natus sum: dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. ||Maledictus vir qui annuntiauit patri meo dicens. Natus est tibi puer masculus: & ᵃquasi⁾ gaudio lætificauit eum. Sit homo ille vt sunt ciuitates quas subuertit dominus, & non pœnituit eum, audiat clamorẽ mane, & vlulatũ in tempore meridiano: qui non me interfecit à vulua, vt fieret mihi mater mea sepulchrũ, & vulua eius conceptus æternus. Quare de vulua egressus sum, vt viderem laborem & dolorem: & consumerentur in cõfusione dies mei? CAP. XXI.

ᵃprospera buntur, erit eis Supr.11.d D Iob.3.a Iob.3.a ᵃqui

Vaticinatur Sedeciam capiendum, & vrbem exurendam.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam à domino, quãdo misit ad eum rex Sedecias Phassur filium Melchiæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem, dicens, Interroga pro nobis dominum, quia Nabuchodonosor rex Babylonis præliatur aduersum nos: si forte faciat dominus nobiscum secundum omnia mirabilia sua, & recedat à nobis. Et dixit Ieremias ad eos, Sic dicetis Sedeciæ, Hæc dicit dominus deus Israel, Ecce ego cõuertam ᵃvasa⁾ belli, quę in manibus vestris sunt & quibus vos pugnatis aduersum regem Babylonis & Chaldæos, qui obsident vos in circuitu murorum: & congregabo ea in medio ciuitatis huius. Et debellabo ego vos in manu extenta, & B in brachio forti, & in furore, & in indignatione, & in ira grandi. Et percutiã habitatores ciuitatis huius: homines & bestiæ pestilentia magna morientur. Et post hoc ait dominus, dabo Sedeciam regem Iuda, & seruos eius, & populum eius, & qui derelicti sunt in ciuitate hac à peste, & gladio, & fame in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu inimicorum eorum, & in manu quærentium animam eorum: & percutiet eos in ore gladii, & non ᵃflectetur⁾, neq; parcet, nec miserebitur. Et ad populum hunc dices, Hęc dicit dominus. ||Ecce ego do corã vobis viam vitæ, & viã mortis: qui habitauerit in vrbe hac, morietur gladio & fame & peste: qui autem egressus fuerit, & trãsfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, viuet, & erit ei anima sua quasi spolium. Posui enim faciem meã super ciuitatem hanc in malum, & non in bonum, ait dominus: in manu regis Babylonis dabitur, & exuret eam igni. Et domui regis Iuda, Audite verbum domini. Domus Dauid, hæc dicit dominus, ||Iudicate mane iudicium, & eruite vi oppressum de manu ᵃcalumniantis⁾: ne forte egrediatur vt ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat propter malitiam ᵃstudiorum⁾ vestrorum. Ecce ego ad te habitatricem vallis ᵃsolidæ⁾ atq; campestris, ait dominus: qui dicitis, Quis ᵃpercutiet⁾ nos: & quis ingredietur domos nostras⁾ & visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorũ, dicit dominus: & succendam ignem in saltu eius: & deuorabit omnia in circuitu eius. CAP. XXII.

ᵃarma B ᵃignoscet C Infr.38.a Infr.21.a ᵃopprimẽ D (tis: ᵃoperum & infra. ᵃpetræ ᵃascendet contra

Regẽ Iuda adhortatur ad iudiciũ & iustitiã. Quare sit Ierusalẽ in captiuitatẽ ducta. Mors Sellũ filii Iosue prędicitur. Prophetat contra Ioacim, Captiuitatẽ Iechoniæ qui & Ioacim prædicit.

HAEc dicit dominus: Descende in domum regis Iuda, & loqueris ibi verbum hoc, & dices, Audi verbum domini rex Iuda qui sedes super solium Dauid: tu & serui tui, & populus tuus, qui ingredimini per portas istas. Hæc dicit dominus, ||Facite iudicium & iustitiã: & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: & aduenam, & pupillum, & viduam nolite ᵃcõtristare, neq; opprimatis inique⁾: & sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto. Si enim facientes feceritis verbũ istud: ingredientur per portas domus huius reges sedentes de genere Dauid super thronũ eius, & ascẽdentes currus & equos, ipsi & serui, & populus eorum. ¶||Quod si non audieritis verba hęc in memetipso iuraui, dicit dominus, quia in solitudinẽ erit domus hæc. Quia hæc dicit dominus su-

A Supr.21.d ᵃopprimere neque rapere: B Deu.29.d 3.Reg.9.b

per domum regis Iuda, Galaad tu mihi caput Libani: si non posuero te solitudinem, vrbes inhabitabiles: & [=]sanctificabo' super te interficientem virum & arma eius: & succident electas cedros tuas, & præcipitabũt in ignem, Et pertransibunt gentes multę per ciuitatem hanc: & dicet vnusquisq; proximo suo, C Quare fecit dominus sic ciuitati huic grandi? Et respondebunt, Eo quòd dereliquerint pactũ domini dei sui, & adorauerint deos alienos, & seruierint eis. Nolite flere mortuum, neq; lugeatis super eum fletu: plangite eum qui egreditur, quia non reuertetur vltra, nec videbit terram natiuitatis suæ: quia hæc dicit dominus ad Sellum filium Iosiæ regis Iuda, qui regnauit pro Iosia patre suo, qui egressus est de loco isto, Nõ reuertet huc amplius: sed in loco ad quẽ D trãstuli eum, ibi morietur, & terrã istã non videbit amplius. ¶ Væ qui ædificat domũ suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio, [=]amicum suum opprimet' frustra, & mercedẽ eius non reddet ei. Qui dicit, AEdificabo mihi domum latã, & cœnacula spatiosa: qui [=]aperit' sibi fenestras, & facit [=]laquearia' cedrina, pingitque [=]sinopide'. Nunquid regnabis, quoniam confers te cedro? pater tuus nunquid non comedit & bibit, & fecit iudicium & iustitiam [=]tunc cum' bene erat ei? Iudicauit causam pauperis & egeni in bonum suum. Nunquid nõ [=]ideo quia cognouit' me, dicit dominus? Tui vero oculi & cor ad auaritiam, & ad sanguinem innocentẽ fundendum, & ad [=]calumniam', & ad [=]cursum mali operis, Propterea hęc dicit dominus ad Ioacim filium Iosię regem Iuda, Non plangẽt eum, [=]Væ' frater & vę soror: non [=]concrepabunt ei', Væ domine, & væ [=]inclyte. Sepultura asini sepelietur, [=]putrefactus' & proiectus extra portas Ierusalem. Ascende Libanum, & clama: & in Basan da vocem tuam, & clama ad transeuntes quia cõtriti sunt omnes amatores tui. Locutus sum ad te [=]in abũdãtia tua': dixisti, Nõ audiam. Hæc est via tua ab adolescẽtia tua, quia non audisti vocẽ meã: Omnes pastores tuos pascet ventus, & amatores tui in captiuitatem ibunt: & tunc confunderis, & erubesces ab omni malitia tua. Quæ sedes in Libano, & nidificas in cedris, [=]quomodo cõgemuisti' cum venissent tibi dolores, quasi dolores parturientis? ¶ Viuo ego, dicit dominus: quia si fuerit Iechonias filius Ioacim regis Iuda, annulus in manu dextera mea: inde euellam [=]eum'. Et dabo te in manu quærentium animã tuam, & in manu quorũ tu formidas faciem, & in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu Chaldæorum. Et mittam te & matrem tuam quę genuit te, C in terram alienã, in qua nati nõ estis, ibiq; moriemini: & in terrã ad quã ipsi leuant animam suam, vt reuertantur illuc, & nõ reuertentur. Nũquid [=]vas Fictile atq; cõtritũ' vir iste Iechonias? Nũquid [=]vas absq; omni voluptate'? quare abiecti sunt ipse & semẽ eius, & ꝓiecti in terram quã ignorauerunt? Terra, terra, terra, audi sermonem domini. Hæc dicit dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis nõ prosperabitur, nec em̃ erit de semine eius vir qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda.

[=]prępara-bo

[=]proximũ suum conducit

[=]facit excindi

[=]vel, tabulata

[=]minio.

[=]& tunc

[=]hoc est cognoscere

[=]oppressionem.

[=]cõtritionẽ faciendam.

[=]Ah (vel, heu)

[=]plangẽt, eum,

[=]vel, nobilis

[=]detractꝰ

[=]vel, cum adhuc haberes omnem saturitatem:

[=]quã gratiam habuisti.

[=]te.

[=]vt idolũ cõtemptũ contritus est

[=]vt vas cõtritum, in quo nõ est voluntas (.i. qđ displicet.)

CAP. XXIII.

Inuehitur in malos pastores gregẽ domini lacerantes. De conuersione reliquiarũ populi Iudaici ad fidẽ. CHRISTI veri pastoris aduẽtus prædicitur. Contra vitam pseudoprophetarum. Eorum pœna. Admonet populus ne pseudoprophetis credat. Contra pseudoprophetas asserit Iudęę captiuitatẽ futurã. Propheta prædicante verbum dei, conuertit deus corda audientiũ. Deus vbique est cuncta intuẽs, In prophetas sub nomine domini mendacia prophetantes. Miracula pseudoprophetarum. Ironicę populi & pseudoprophetarum interrogationi de onere domini, respondet grauitatẽ visionis ad eos pertinere.

VAE ‖ pastoribus qui disperdunt, & [=]dilacerant' gregẽ pascuę meę, dicit dominus. Ideo hęc dicit dominus deus Israel ad pastores qui pascunt populum meum. Vos dispersistis gregẽ meum, & eiecistis eos, & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorũ vestrorum, ait dominus. Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illuc: & conuertam

Eze. 34. a

[=]dispergunt

eos ad rura sua, & crescent & multipli
cabuntur. Et suscitabo super eos pasto-
res, & pascent eos: & non formidabunt
vltrà, & non pauebunt: & nullus quæ-
retur ex numero, dicit dominus. ¶ ‖Ec
Infr.32.c ce dies veniunt, dicit dominus: & su-
Isa.4.b. scitabo Dauid germen iustum, & regna
40.c.45. bit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium
b.eze.34. & iustitiam in terra. ‖In diebus illius
Dan.9.g saluabitur Iuda, & Israel habitabit con
Iohan.1.g fidenter: & hoc est nomen quod voca-
Deu.33.d. bunt eum, Dominus iustus noster. Pro-
B pter hoc ecce dies veniunt, dicit do-
minus: & non dicent vltrà, Viuit do-
minus qui eduxit filios Israel de terra
Sup.16.c. AEgypti: ‖sed viuit dominus qui edu-
xit & adduxit semen domus Israel de
terra aquilonis, & de cunctis terris, ad
quas eieceram eos illuc & habitabunt
in terra sua. ¶Ad prophetas, Cõtritum
est cor meũ in medio mei, contremue
runt omnia ossa mea: factus sum quasi
vir ebrius, & quasi homo madidus à vi
no, à facie domini & à facie verborum
sanctorum eius quia adulteris repleta
*vel, pro- est terra, quia *à facie maledictionis lu
pter falsũ xit' terra, arefacta sunt arua deserti: fa-
iuramen- ctus est cursus eorum malus, & fortitu
tum de- do eorum *dissimilis'. Propheta nanq;
solata est & sacerdos polluti sunt: & in domo
*nõ recte mea inueni malum eorum, ait domi-
C nus. ¶Idcirco via eorum erit quasi lu-
bricum in tenebris: impellentur enim,
& corruent in ea: afferam enim super
eos mala, annum visitationis eorũ, ait
dominus. Et in prophetis Samariæ vi
di fatuitatem: prophetabant in Baal, &
decipiebant populum meum Israel. Et
*horribi- in prophetis Ierusalem vidi *similitu-
lis dinem', adulterium & iter mendacii:
& confortauerunt manus pessimorum,
vt non conuerteretur vnusquisque à
malitia sua: facti sunt mihi omnes, vt
Sodoma, & habitatores eius quasi Go-
morrha. Propterea hæc dicit dominus
Sup.9.e exercituum ad prophetas, ‖Ecce ego
cibabo eos absynthio, & potabo eos
felle: à prophetis enim Ierusalem egres
*iniquitas sa est *pollutio' super omnem terram.
¶Hæc dicit dominus exercituum, No
D lite audite verba prophetarũ, qui pro
phetant vobis, & decipiunt vos visio-
nem cordis sui loquuntur, non de ore
domini, Dicunt his qui blasphemant
me, Locutus est dominus, Pax erit vo-
bis, & omnibus qui *ambulant in *pra- *duritia
uitate' cordis sui, dixerũt, Non veniet
super vos malum. Quis enim affuit in
*cõsilio' domini, & vidit & audiuit ser *secreta
monem eius? quis consyderauit verbũ
illius & audiuit? Ecce turbo dominicæ
indignationis egredietur, & tempestas
erumpens: super caput impiorum ve-
niet. Non reuertetur furor domini vs-
que dum faciat, & vsq; dum compleat
cogitationem cordis sui in nouissimis
diebus intelligetis *cõsilium eius'. ‖Nõ *in ea im-
mittebã prophetas, & ipsi currebãt nõ telligẽtiã
loquebar ad eos, & ipsi prophetabant, i. aduer-
¶Si stetissent in *consilio' meo, & nota tetis esse
fecissent verba mea populo meo: auer- vera quæ
tissem vtiq; eos à via sua mala, & *à cõ dico.
gitationibus' suis pessimis. ¶Putasne Sup.14.d.
deus è vicino ego sum, dicit dominus, Infr. 27.c
& non deus de longe? Si occultabitur &.29.c.
vir in absconditis, & ego non videbo *secreto
eum, dicit dominus? Nunquid non cæ *ab operi
lum & terram ego impleo, dicit domi E (bus
nus? Audiui quæ dixerunt prophetæ,
prophetantes in nomine meo menda-
cium, atq; dicentes, Somniaui, somnia-
ui, vsquequo istud est in corde prophe
tarum vaticinantium mendacium, &
prophetantium seductiones cordis sui?
Qui volunt facere vt obliuiscatur po
pulus meus nominis mei propter som-
nia eorum quæ narrat vnusquisque ad
proximũ suum, sicut obliti sunt patres
eorum nominis mei propter Baal. Pro-
pheta qui habet somnium, narret som-
nium: & qui habet sermonẽ meum, lo-
quatur sermonem meum vere. quid pa
leis ad triticũ, dicit dominus? Nunquid F
non verba mea sunt quasi ignis, dicit
dominus: & quasi malleus conterẽs pe
tram? Propterea ecce ego ad ꝓphetas,
ait dominus: qui furantur verba mea
vnusquisq; à ꝓximo suo. ¶Ecce ego ad *vel, lent
prophetas, ait dominus: qui furãtur ver ba mea vnusquisq; à proximo suo. Ecce ficant
ego ad ꝓphetas, ait dñs: qui *assumũt' linguas suas, & aiũt, Dicit dominus. Ec
ce ego ad prophetas somniantes men-
dacium, ait dominus: qui narrauerunt
ea, & seduxerunt populũ meum in mẽ
dacio suo & in *miraculis' suis: cũ ego *blãditiis
nõ misissem eos, nec mãdassem eis: qui
nihil profuerunt populo huic, dicit do

minus. ¶Si igitur interrogauerit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos, dicēs. Quod est onus domini? dices ad eos, [a] vt quid onus? proiiciā ► quippe' vos, dicit dñs. Et propheta & sacerdos & populus qui dicit, Onus domini: visitabo super virum illum, & super domum eius. Hæc dicetis vnusquisque ad proximum & ad fratrem suum, Quid respondit dominus? & quid locutus est dominus? Et onus domini vltra nō memorabitur: quia onus erit vnicuiq; sermo suus: & peruertistis verba dei viuētis dñi exercituū dei nostri. Hæc dices ad prophetam, Quid respodit tibi dominus? & quid locutus est dominus? Si autem Onus domini dixeritis: propter hoc hæc dicit dominus, Quia dixistis sermonem istum, Onus domini: & misi ad vos, dicens, Nolite dicere Onus domini: propterea ecce ego [a] tollam vos portans, & derelinquam' vos, & ciuitatem quā dedi vobis, & patribus vestris à facie mea: ‖ & dabo vos in opprobrium sempiternū, & in ignominiam æternam, quæ nunquam obliuione delebitur.

[a] Quid onus (indignantis vox.)

G

[a] vt, obliuiscar vestri obliuiscēdo, & euellā sup. 20. c

CAP. XXIIII.

Visio duorum calathorū ficis plenorum. Prima visio significat partem populi à captiuitate reducendam. Altera, Sedeciam & reliquos populi perdendos.

A

Ostendit mihi dominus: & ecce duo calathi pleni ficis, positi ante templum domini: postquam transtulit Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam filium Ioacim regem Iuda. & principes eius, & fabrum, & inclusorem de Ierusalē, & adduxit eos in Babylonem. Calathus vnus, ficus bonas habebat nimis: vt solēt ficus esse [a] primi temporis' & calathus vnus, ficus habebat malas nimis quæ comedi nō poterāt, eo ꝙ essent malæ. Et dixit dominus ad me, Quid tu vides Ieremia? Et dixi, Ficus: ficus bonas, bonas valde: & malas, malas valde, quæ comedi nō possunt, eo ꝙ sint malæ. ¶Et factū est verbū dñi ad me, dicēs, Hæc dicit dñs deus Israel, Sicut ficus hæ bonæ: sic cognoscam transmigrationem Iuda, quem emisi de loco isto in terrā Chaldæorum, in bonum. Et ponam oculos meos super eos [a] ad placandum' & reducam eos in terram hanc: & ædificabo eos, & non destruam: & plātabo eos, & nō euellam. Et dabo eis cor vt sciant me quia ego sum dominus: ‖ & erunt mihi in populum, & ego ero eis in deum, quia reuertentur ad me in toto corde suo. ¶‖Et sicut ficus pessimæ, quæ comedi non possunt, eo ꝙ sint malæ: hæc dicit dominus, sic dabo Sedeciam regem Iuda, & principes eius, & reliquos de Ierusalem, qui remanserūt in vrbe hac, & qui habitant in terra AEgypti. Et dabo eos in vexationem afflictionemq; omnibus regnis terræ: in opprobrium, & in parabolam, & in prouerbium, & in maledictionem in vniuersis locis ad quæ eieci eos. Et mittam in eis gladium, & famem, & pestē: donec consumantur de terra, quam dedi eis & patribus eorum.

[a] vt, p̄maturæ.

B

[a] in bonū

Inf. 21. d.

Inf. 29. d.

C

CAP. XXV.

Captiuitatem 70. annorum Prædicit Ieremias ob verbi dei cōtemptū. Ostendit post 70. annos, Babylonios destruendos. Omnium gentium destructio prædicitur. Inuitat pastores gentium ad planctum.

A

Verbum quod factum est ad Ieremiam de omni populo Iudæ: in anno quarto Ioacim filii Iosiæ regis Iuda, ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babylonis, Quod locutus est Ieremias propheta ad omnem populum Iuda, & ad vniuersos habitatores Ierusalem, dicens, A tertiodecimo anno Iosiæ filii Amon regis Iuda vsque ad diem hanc, iste: tertius & vicesimus annus, factum est verbum domini ad me, & locutus sū ad vos de nocte ‖ consurgens & loquēs: & non audistis. Et misit dominus ad vos omnes seruos suos prophetas, consurgēs diluculo, mittēsq; : & nō audistis, neque inclinastis aures vestras vt audiretis, cum diceret, ‖ Reuertimini vnusquisque à via sua mala, & à pessimis cogitationibus vestris: & habitabitis in terra quam dedit dominus vobis & patribus vestris, à seculo & vsque in seculum. Et nolite ire post deos alienos, vt seruiatis eis adoretisque eos: neque me ad iracundiā prouocetis in operibus manum vestrarū, &

4. Reg. 17. d.

sup. 18. e.

inf. 25. e.

B

non affligam vos. Et nō audistis me, dicit dominus: vt me ad iracundiā prouocaretis in operibis manuum vestrarum, in malum vestrū. Propterea hæc dicit dominus exercituum, Pro eo q̄ non audistis verba mea, ecce ego mittam, & assumam vniuersas cognatiōes aquilonis, ait dominus, & Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam, & super habitatores eius, & super omnes
C nationes quæ in circuitu illius sunt: & interficiam eos, & ponam eos in stuporem & in sibilum, & in solitudines sempiternas. Perdamq̄ ex eis vocem gaudii & vocem lætitiæ, vocem sponsi & vocem sponsæ, vocem molæ & lumen lucernæ. Et erit vniuersa terra hæc in solitudinem & in stuporem: & seruiēt omnes gentes istæ regi Babylonis se-
Inf.29. c. ptuaginta annis. ¶||Cumq̄ impleti fue-
2.pa,36.d rint septuaginta anni, visitabo super re-
1.esd.1. a. gem Babylonis, & super gentem illam,
danie.9 a dicit dominus iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum: & ponam illam in solitudines sempiternas. ¶Et adducam super terram illam omnia verba mea quæ locutus sum cōtra eā, omne quod scriptum est in libro isto, quæcunque prophetauit Ieremias aduersum omnes gētes: quia seruierūt eis cum essent gentes multæ & reges magni: & reddam eis secūdum opera eorum, & secūdum facta manuū suarum.
D Quia sic dicit dominus exercituū deꝰ Israel, Sume calicem vini furoris huius de manu mea: & propinabis de illo cūctis gentibus ad quas ego mittam te. Et bibent, & turbabuntur, & insanient: à facie gladii quē ego mittā inter eos. Et accepi calicem de manu domini, & propinaui cūctis gētibus ad quas misit me dominus: Ierusalē, & ciuitatibus Iuda, & regibus eius & principibus eiꝰ: vt darē eos in solitudinē & in stuporē, & in sibilū, & in maledictionē, sicut est dies ista. Pharaoni regi AEgypti, & seruis eius, & principibus eius, & oī popu-
*ꝓmiscue lo eius, & vniuersis *generaliter⁾: cūctis
E regibus terræ Ausitidis: & cūctis regibus terræ Philisthiim, & Ascalonis, & Gazę, & Accaron, & reliquiis Azoti. & Idumææ, & Moab, & filiis Ammō, & cunctis regibus Tyri, & vniuersis regibus Sidonis: & regibus terræ insularum qui sunt trans mare. & Dedan, & Thema, & Buz, & vniuersis *qui *terminis
attonsi sunt in comam⁾. & cunctis re- anguli
gibus Arabiæ: & cunctis regibus occi- mundi.
dentis qui habitant in deserto: & cunctis regibus Zambri, & cunctis regibus Elam: & cunctis regibus Medorum: cūctis quoque regibus aquilonis deprope F
& delonge, *vnicuique contra fratrem *qbuscū-
suum⁾: & omnibus regnis terræ, quæ q̄ cū pri-
super faciem eius sunt: & rex Sesach bi- mo suo.
bet post eos. Et dices ad eos, Hæc dicit dominus exercituū deus Israel, Bibite & inebriamini, & vomite: & cadite, neque surgatis, à facie gladii quem ego mittam inter vos. Cumq̄ noluerint accipere calicem de manu tua vt bibant, dices ad eos, Hæc dicit dominus exercituum, || Bibentes bibe- 1.Pet.4 d
tis: quia ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere: & vos quasi innocentes, & immunes eritis? non eritis immunes. gladium enim ego voco super omnes habitatores terræ, dicit dominus exerciuū. Et tu ꝓphetabis ad eos oīa verba hæc, & dices ad illos, ||Dominus de excelso rugiet & de habitaculo sancto suo Ioel.3. d.
dabit vocem suam: rugiens rugiet su- amos.1.a.
per *decorem suum: *celeusma⁾ quasi *habita-
calcantium, concinetur aduersus om- culum.
nes habitatores terræ: peruenit sonitus *clamor
vsq̄ ad extrema terræ: quia iudicium gaudii
dño cū gentibus: *iudicatur ipse cū oī *vl, iu-
carne⁾, impios *tradidi⁾ gladio, dicit dex est
dominus. Hæc dicit dominus exerci- omnis
tuum, Ecce afflictio egredietur de gē carnis,
te in gentem: & turbo magnus egre *tradet
dietur à *summitatibus⁾ terræ. Et erunt *diuersis
interfecti domini in die illa *à summo⁾ lateribus
terræ vsque ad summum eius: non *ab extre-
plangentur, & non colligentur, neq̄ mo,
sepelientur: in sterquilinium super G
faciem terræ iacebunt. ¶Vlulate pastores, & clamate: & aspergite vos cinere optimates gregis: quia completi sunt dies vestri, vt interficiamini: & *cōpletæ
dissipationes⁾ vestræ, & cadetis quasi sūt disp-
vasa pretiosa. Et *peribit fuga à pasto- siones
ribus,⁾ & saluatio ab optimatibus gre- *, i. nō pa-
gis. Vox clamoris pastorum, & vlu- terūt pa-
latus optimatum gregis: quia vasta- stores ef-
uit dominus pascua eorum, & *conti- fugere.

[a] vel, succi fi sunt
[b] vel, yeta. [c] per iram inimici opprimentis,

cuerunt [b] arua [c] pacis [b] à facie iræ furoris domini. Dereliquit quasi leo vmbraculum suum : quia facta est terra eorum in desolationem [a] à facie iræ columbæ [b], & à facie iræ furoris domini.

CAP. XXVI.

IN principio regni Ioacim filii Iosiæ regis Iuda, factum est verbum istud à domino, dicens, Hæc dicit dominus, Sta in atrio domus domini, & loqueris ad omnes ciuitates Iuda, de quibus veniunt vt adorent in domo domini, vniuersos sermones quos ego mãdaui tibi vt loquaris ad eos : noli subtrahere verbum : si forte audiant & conuertantur vnusquisque à via sua mala : & peniteat me mali quod cogito facere eis propter malitiam [c] studiorum [b] eorum . Et dices ad eos. Hæc dicit dominus , Si non audieritis me vt ambuletis in lege mea quam dedi vobis : vt audiatis sermones seruorum meorum prophetarum , quos ego misi ad vos de nocte consurgens, & dirigens , & non audistis : dabo domum istam ‖ sicut Silo , & vrbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ . ¶Et audierunt sacerdotes , & prophetæ, & omnis populus Ieremiam loquentem verba hæc in domo domini. Cumque complesset Ieremias loquens omnia quæ præceperat ei dominus vt loqueretur ad vniuersum populum : apprehenderunt eum sacerdotes , & prophetæ , & omnis populus , dicens , [d] Morte moriatur [b]. Quare [e] prophetauit [b] in nomine domini dicens , sicut Silo erit domus hæc : & vrbs ista desolabitur , [f] eo ꝙ [b] non sit habitator. Et congregatus est omnis populus aduersus Ieremiam in domo domini . Et audierunt principes Iuda verba hæc : & ascenderunt de domo regis in domum domini , & sederunt in introitu portæ domus domini nouæ. ¶Et locuti sunt sacerdotes, & prophetæ ad principes, & ad omnem populum , dicentes , Iudicium mortis est viro huic: quia prophetauit aduersus ciuitatem istam, sicut audistis auribus vestris . Et ait Ieremias ad omnes principes, & ad vniuersum populum, dicens, Dominus misit me vt prophetarem ad domum istam , & ad ciuitatem hanc omnia verba quæ audistis. ‖Nunc ergo bonas facite vias vestras, & studia vestra, & audite vocem domini dei vestri : & pœnitebit dominum mali quod locutus est aduersum vos . Ego autem ecce in manibus vestris sum : facite mihi quod bonum & rectum est in oculis vestris. Veruntamen scitote & cognoscite ꝙ si occideritis me , sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos , & contra ciuitatem istam , & habitatores eius, in veritate enim misit me dominus ad vos, vt loquerer in auribus vestris omnia verba hæc . ¶Et dixerunt principes , & omnis populus ad sacerdotes & prophetas , Non est viro huic iudicium mortis quia in nomine domini dei nostri locutus est ad nos . Surrexerunt ergo viri de senioribus terræ : & dixerunt ad omnem cœtum populi, loquentes, ‖Michæas de Morasthi fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Iudæ: & ait ad omnem populum Iudæ : dicens, Hæc dicit dominus exercituum, Sion quasi ager arabitur: & Ierusalẽ in aceruũ lapidũ erit: & mons domus domini in excelsa syluarũ. Nunquid morte cõdemnauit eum Ezechias rex Iuda, et omnis Iuda? Nunquid non timuerũt dominũ , et deprecati sunt faciem domini: et pœnituit dominũ mali , quod locutus fuerat aduersum eos? Itaq; nos facimus malum grande contra animas nostras. ¶Fuit quoque vir prophetans in nomine domini Vrias filius Semei de Cariath-iarim : et prophetauit aduersus ciuitatem istam, et aduersus terram hãc iuxta omnia verba Ieremiæ . Et audiuit rex Ioacim, et omnes potẽtes, et principes eius verba hæc: et quæsiuit rex interficere eum . Et audiuit Vrias, et timuit, fugit q;, et ingressus est Aegyptum . Et misit rex Ioacim

Sup. 7. 2.

Mich. 3. d

viros in AEgyptum, Elnathan filium Achobor, & viros cum eo in AEgyptũ. Et eduxerunt Vriam de AEgypto: & adduxerunt eum ad regem Ioacim, & percussit eum gladio: & proiecit cadauer eius in sepulchris vulgi ignobilis. Igitur manus Ahicam filii saphan fuit cum Ieremia, vt non traderetur in manus populi, & interficerent eum.

CAP. XXVII.

Iussu dñi Ieremias regi Iuda & vicinis regib9 mittit vĩcula, qb9 monẽtur subiici Nabuchodonosor. Admonet po
A pulũ & reges pseudoꝓphetis credant.

IN principio regni Ioacim filii Iosiæ regis Iuda, factum est verbum istud ad Ieremiam à domino, dicens, Hæc dicit dominus ad me, Fac tibi vincula, & catenas: & pones eas in collo tuo. Et mittes eas ad regem Edom, & ad regem Moab, & ad regem filiorum Ammon, & ad regem Tyri, & ad regẽ Sidonis: in manu nuntiorum qui venerunt Ierusalem ad Sedeciam regem Iuda, & præcipies eis vt ad dominos suos loquantur, Hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Hæc dicetis ad dominos vestros, Ego feci terram, & homines, & iumenta, quæ sunt super faciem terræ, in fortitudine mea magna & in brachio meo extento: & dedi eã ei qui placuit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei: insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi. Et seruient ei omnes gẽtes, & filio eius, & filio filii eius: donec veniat tempus terræ eius & ipsius: & seruient ei gentes multæ & reges magni. Gens autem & regnum quod non seruierit Nabuchodonosor regi Babylonis, & quicũque non curuauerit collũ suum sub iugo regis Babylonis: in gladio & in fame & in peste visitabo super gentem illam, ait dominus: donec consumam eos in manu eius. ¶ Vos er-
B go nolite audire prophetas vestros, & diuinos, & somniatores, & augures & maleficos qui dicunt vobis, Non seruietis regi Babylonis, quia mẽdacium prophetant vobis: vt longe vos faciãt de terra vestra, & eiiciant vos, & pereatis. Porro gens quæ subiecerit ceruicem suam sub iugo regis Babylonis, & seruierit ei: dimittam eam in terra sua, dicit dominus: & colet eam, & habitabit in ea. ¶ Et ad Sedeciam regem Iuda locutus sum secundum omnia verba hæc, dicens, Subiicite colla vestra sub iugo regis Babylonis, & seruite ei, & populo eius, & viuetis. Quare moriemini tu, & populus tuus gladio, & fame, & peste, sicut locutus est dominus ad gentem quæ seruire noluerit regi Babylonis? Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis, Non seruietis regi Babylonis, quia mendacium ipsi loquuntur vobis. ‖ Quia non misi eos, ait dominus: & ipsi prophetãt in nomine meo mendaciter: vt eiiciãt vos, & pereatis tam vos quam prophetæ qui vaticinantur vobis. Et ad sacerdotes, & ad omnem populum istum locutus sum, dicens, Hæc dicit dominus, Nolite audire verba prophetarum vestrorum, qui prophetant vobis, dicentes, Ecce vasa domus domini reuertentur de Babylone nunc cito, mẽdacium enim prophetant vobis. Nolite ergo audire eos, sed seruite regi Babylonis, vt viuatis. quare datur hæc ciuitas in solitudinem? Et si prophetæ sunt, & est verbum domini in eis: occurrant domino exercituum vt non veniant vasa quæ derelicta fuerant in domo domini, & in domo regis Iuda, & in Ierusalem, in Babylonem. ‖ Quia hæc dicit dominus exercituum ad columnas, & ad mare, & ad bases, & ad reliqua vasorum, quæ remanserunt in ciuitate hac: quæ non tulit Nabuchodonosor rex Babylonis, cum transferret Iechoniam filium Ioachim regem Iuda de Ierusalem in Babylonem, & omnes optimates Iuda & Ierusalem. Quia hæc dicit dominus exercituum deus Israel ad vasa quæ derelicta sunt in domo domini, & in domo regis Iuda & Ierusalem: in Babylonem transferentur, & ibi erũt vsq; ad diem visitationis suæ dicit dominus: & afferri faciam ea, & restitui in locò isto.

CAP. XXVIII.

Hananiæ prophetæ falsa prophetia. Ostendit Ieremias falsam Hananiæ prophetiam exemplo aliorum prophe A
tarum. Inspiratus à domino Ieremias increpat Hananiam, mortem ei prænuntians.

vectes (vl, perticas)
iuga:
Sup. 14. c 23. d. infr. 29. b.
C
orẽt nũc dominũ.
4. Reg. 25. a.
D

A ET factum est in anno illo in principio regni sedecię regis Iuda, in anno quarto, in mense quinto, dixit ad me Hananias filius Azur ꝓpheta de Gabaon, in domo domini coram sacerdotibus & omni populo, dicens, Hęc dicit dominus exercituũ deꝰ Israel, Cõtriui iugum regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, & ego referri faciam ad locum istum omnia vasa domus domini quæ tulit Nabuchodonosor rex Babylonis de loco isto, & transtulit ea in Babylonem. Et Iechoniam filium Ioacim regẽ Iuda, & omnẽ transmigrationem Iudæ, qui ingressi sunt in Babylonem, ego conuertam ad locum istum, ait dominus. conteram enim iugum regis Babylonis. ¶Et dixit Ieremi-
B as propheta ad Hananiam prophetam in oculis sacerdotum, & in oculis omnis populi qui stabat in domo domini: & ait Ieremias propheta, Amen, sic faciat dominus: suscitet dominus verba tua quæ prophetasti, vt referantur vasa in domo domini, & omnis transmigratio de Babylone ad locum istum. Verũtamen audi verbum hoc quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus vniuersi populi, Prophetæ qui fuerunt ante me, & ante te ab initio, & propheta uerunt super terras multas, & super regna magna, de prælio, & de afflictione, & de fame. Propheta qui vaticinatus est pacem: cum venerit verbum eius,
C scietur propheta quem misit dominus in veritate. Et tulit Hananias propheta =vel(ꝓ-catenam) de collo Ieremiæ prophetæ, & confregit eam. Et ait Hananias in cõspectu omnis populi, dicens, Hæc dicit dominus, Sic confringam iugum Nabuchodonosor regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium. Et abiit Ieremias ꝓpheta in viam suam. ¶Et factum est verbũ domini ad Ieremiã, postquam confregit Hananias ꝓpheta catenã de collo Ieremię ꝓphetæ, dicens, Vade, & dices Hananię, Hęc
D dicit dominus, Catenas ligneas contristi: & facies pro eis catenas ferreas. Quia hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, vt seruiant Nabuchodonosor regi Babylonis, & seruient ei: insuper & bestias terræ dedi ei. Et dixit Ieremias propheta ad Hananiam prophetam. Audi Hanania: nõ misit te dominus, & tu cõfidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hæc dicit dominus, Ecce ego mittam te à facie terræ: hoc anno morieris, aduersum enim dominum locutus es. Et mortuus est Hananias propheta in anno illo, mense septimo.

CAP. XXIX.

Epistola Ieremiæ missa ad captiuos in Babylonem. Prophetat reductionem à captiuitate post 70. annos. Prædicit regis & populi qui remanserant i Ieruſalẽ, exitium. Minatur duobus pseudoprophetis seducentibus populum, Semeiæ Nehelamitæ mors prædicitur.

ET hæc sunt verba ꝰlibri quæ ꝰmisit Ieremias propheta de Ieruſalem ad reliquias seniorum transmigrationis, & ad sacerdotes & ad prophetas, & ad omnem populum quẽ transduxerat Nabuchodonosor de Ieruſalem in Babyonem: postquam egressus est Iechonias rex, & ꝰdomina ꝰ& eunuchi, & principes Iuda, & Ieruſalem, & faber, & incluſor de Ieruſalem: in manu Elasa filii Saphan, & Gamarię, filii Helciæ, quos misit Sedecias rex Iuda ad Nabuchodonosor regem Babyloni in Babylonem, dicens, Hæc dicit dominus exercituum deus Israel, omni trãſmigrationi quam transtuli de Ieruſalem in Babylonem. A Edificate domos, & habitate: & plantate hortos, & comedite fructum eorum. Accipite v- B xores, & generate filios & filias: & date filiis vestris vxores, & filias vestras date viris, & pariant filios & filias: & multiplicamini ibi, & nolite esse pauci numero. Et quærite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci: & orate ꝓ ea ad dominum: quia in pace illius erit pax vobis. Hæc enim dicit dominus exercituum deus Israel, Non vos seducant prophetæ vestri qui sunt in medio vestrum, & diuini vestri: & ne at- Sup. 14.c
tẽdatis ad somnia vestra quæ vos somniatis: quia falsò ipſi, prophetant vobis C
in nomine meo: non misi eos, dicit do Sup.25.c.
minus. ¶Quia hæc dicit dominus, Cũ 2.para.36
cœperint impleri in Babylone septua- d.

=literatũ quas

=regina,

ginta anni, visitabo vos: & suscitabo su-
per vos verbum meum bonum, vt re-
ducam vos ad locum istum. Ego enim
scio cogitationes, quas ego cogito sup
vos, ait dominus, cogitationes pacis &
non afflictionis, vt dem vobis finem & spem
patientiam, Et inuocabitis me, & ibi-
tis: & orabitis me, & ego exaudiã vos.
Quæretis me, & inuenietis: cum quæ-
sieritis me in toto corde vestro. Et in-
ueniar à vobis, ait dominus: & redu-
cam captiuitatem vestram: & congre-
gabo vos de vniuersis gentibus, & de
cunctis locis ad quæ expuli vos, dicit
dominus: & reuerti vos faciam de lo-
co ad quem trãsmigrare vos feci. Quia
dixistis, suscitabit nobis dominus pro
phetas in Babylone. ¶Quia hæc dicit
dominus ad regem qui sedet super so-
lium Dauid, & ad omnem populum ha
bitatorẽ vrbis huius, ad fratres vestros,
qui non sunt egressi vobiscum in trans-
migrationem. Hæc dicit dominus exer
cituum. ‖Ecce ego mittam in eos gladi
um, & famem, & pestem: & ponam e-
os quasi ficus malas quæ comedi non
possunt, eò quòd pessimæ sint. Et perse-
quar eos in gladio, & in fame, & in pe-
stilentia: & dabo eos in vexationem v-
niuersis regnis terræ, in maledictionẽ,
& in stuporem, & in sibilum, & in op-
probrium cunctis gentibus ad quas ego
eieci eos, eò quòd non audierint ver-
ba mea, dicit dominus: quæ misi ad e-
os per seruos meos prophetas de nocte
consurgens & mittens: & nõ audistis,
dicit dominus. ¶Vos ergo audite ver-
bum domini omnis transmigratio, quã
emisi de Ierusalem in Babylonem. Hæc
dicit dominus exercituum deus Israel
ad Achab filium Coliæ, & ad Sedeciam
filium Maasiæ, qui prophetant vobis in
nomine meo mendaciter, Ecce, ego tra
dã eos in manus Nabuchodonosor re-
gis Babylonis: & percutiet eos in ocu-
lis vestris. Et assumetur ex eis maledi-
ctio omni transmigrationi Iudæ quę est
in Babylone dicentium. Ponat te do-
minus sicut Sedeciam, & sicut Achab:
quos frixit rex Babylonis in igne, p eò
quòd fecerint stultitiam i Israel, & mœ
chati sunt in vxores amicorum suo-
rum, & loquuti sunt verbum in nomi-
ne meo mendaciter quod non manda-
ui eis, ego sum iudex & testis, dicit dõ
minus. ¶Et ad Semeiam Nehelamitem torquit
dices, Hæc dicit dominus exercituum q cogno
deus Israel, Pro eo quòd misisti in no- sco
mine tuo libros ad omnem populum F
qui est in Ierusalem, & ad Sophoniam literas
filium Maasiæ sacerdotem, & ad vniuer
sos sacerdotes, dicens, Dominus dedit
te sacerdotem pro Ioiade sacerdote: vt
sis dux in domo domini super omnem
virum arreptitium & prophetantem,
vt mittas eum in neruum & in carcerẽ furiosum
Et nunc quare non increpasti Ieremiã
Anathothiten, qui pphetat vobis? Quia
super hoc misit in Babylonem ad nos idcirco
dicens, Longum est: ædificate domos,
& habitate: & plantate hortos, & co- G
medite fructus eorũ. Legit ergo Sopho-
nias sacerdos librum istum in auribus epistolã
Ieremiæ prophetæ. Et factum est ver- hanc
bum domini ad Ieremiam, dicens, Mit
te ad omnem trãsmigrationem, dicẽs,
Hæc dicit dominus ad Semeiam Nehe
lamitem, Pro eò quòd prophetauit vo
bis Semeias, & ego non misi eum: & fe-
cit vos confidere in mendacio: idcirco
hæc dicit dominus, Ecce ego visitabo
super Semeiam Nehelamitem, & super
semẽ eius: non erit ei vir sedens in me-
dio populi huius, & non videbit bonũ
quod ego faciam populo meo, ait do-
minus: quia præuaricationem locutus
est aduersus dominum. defectio

CAP. XXX.

Reductio populi à Babylone. Casti
gatione sua ostendit deus populum pec
catorem. Destructio inimicorum Israe-
lis. Reducendum Israelem à captiuita-
te prædicit.

HOC verbum quod factum est ad
Ieremiam à domino, dicens, Hęc A
dicit dominus deus Israel, dicẽs,
Scribe tibi omnia verba quæ lo-
cutus sum ad te, in libro. Ecce enim di
es veniunt, dicit dominus: & conuer-
tam conuersionem populi mei Israel
& Iuda, ait dominus: & cõuertam eos captiui-
ad terram quam dedi patribus eorum tatem
& possidebunt eam. Et hæc verba quæ
locutus est dominus ad Israel & ad Iu-
dam. Quoniam hæc dicit dominus. Vo
cem terroris audiuimus: formido, & nõ
est pax. Interrogate, & videte si gene-
rat masculus: quare ergo vidi ois viri

Esa.51.a. Ier.9.a. & spem vt, quẽ expectetis.

Sup.24.c

vt, tota captiuitas Iudæ

manum super lumbũ suũ quasi parturientis, & conuersæ sunt vniuersæ facies in aurugine?‖ Væ quia magna dies illa, nec est similis eius: tempusque tribulationis est Iacob, & ex ipsa saluabitur. Et erit in die illa, ait dominus exercituum: conteram iugum eius de collo tuo, & vincula eius dirumpam: & non dominabũtur ei amplius alieni: sed seruient dñõ deo suo, & Dauid regi suo quẽ suscitabo eis. ‖Tu ergo non timeas serue meus Iacob, ait dominus, neq; paueas Israel: quia ecce ego saluabo te de terra longinqua, & semen tuum de terra captiuitatis eorũ: & reuertet Iacob, & requiescet, & ^a^cunctis affluet bonis^b, & non erit quem formidet: quoniam te cũ ego sum, ait dñs, vt saluem te. faciã enim consummationem in cunctis gẽtibus, in quibus dispersi te: te autem nõ faciam in consummationem: sed castigabo te in iudicio, vt ^a^non videaris tibi omnino noxius^b. Quia hæc dixit dñs, ^a^insana bilis^b fractura tua, pessima plaga tua. Nõ est qui iudicet iudicium tuum ad ^a^alligãdum: curationum vtilitas nõ est tibi^b. Omnes amatores tui obliti sunt tui, teque non quærent, ‖plaga enim inimici percussi te castigatione crudeli: propter multitudinem iniquitatis tuæ ^a^dura facta^b sunt peccata tua. ‖Quid clamas super contritione tua? insanabilis est dolor tuus: propter multitudinem iniquitatis tuæ, & ^a^dura^b peccata tua feci hæc tibi. ¶Propterea oẽs qui comedunt te, deuorabuntur: & vniuersi hostes tui in captiuitatẽ ducentur: & ões qui te vastant, vastabunt, cunctos q̃ prædatores tuos dabo in prædam. ^a^Obducã eñ cicatricem tibi, & a vulneribus tuis sanabo te, dicit dominus. Quia eiectã vocauerunt te Sion, Hæc est quæ non habebat requirentem. Hæc dicit dñs, Ecce ego conuertam conuersionem tabernaculorũ Iacob, & tectis eius miserebor: & ædificabitur ciuitas ^a^in excelso suo^b, & templum ^a^iuxta ordinem suum sundabitur^b. Et egredietur de eis laus, vox-que ludentium: & multiplicabo eos, & non minuentur: & ^a^glorificabo^b eos, & non attenuabũtur. Et erunt filii eius sicut a principio, & cœtus eius corã me permanebit. Et visitabo aduersum omnes qui tribulant eum. Et erit dux eius ex eo: & princeps de medio eius producetur: & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum, vt appropinquet mihi, ait dominus? Et eritis mihi in populum: & ego ero vobis in deum. Ecce turbo domini furor egrediens, procella ^a^ruens^b: in capite impiorum conquiescet. Non auertet iram indignationis dominus: donec faciat & compleat cogitationẽ cordis sui. In nouissimo dierum intelligetis ea.

^a^se cõgregans,

CAP. XXXI.

Populũ Israelẽ, suę fœlicitati restituendum dicit. Conuerti à peccatis est dei donũ. Natiuitas CHRISTI prædicitur. Omnes in peccato suo morientur. Testamentum nouum. Docti à deo Christiani. Remissio peccatorum. Promittit deus se abiecturum Iudæos. Reædificatio Ierusalem.

IN tempore illo, dicit dominus, Ero deus vniuersis cognationibus Israel, & ipsi erunt mihi in populum. Hæc dicit dominus. Inuenit gratiam in deserto populus qui ^a^remanserat gladio^b: vadet ad requiem suam Israel. ^a^Longe^b dominus apparuit mihi. ‖Et in charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. Rursumque ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel: adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. Adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ plantabunt plantantes, & ^a^donec tempus veniat, non vindemiabunt^b, quia erit dies in qua clamabunt custodes in monte Ephraim, Surgite, & ascendamus in Sion ad dominum deum nostrum. Quia hæc dicit dominus. Exultate in lætitia Iacob, & ^a^hinnite contra caput ^b^gentium: ^a^personate, & canite^b, & dicite, Salua domine populum tuum reliquias Israel. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ: inter quos erunt cæcus & claudus, & ṗgnãs & pariens simul, cœtus magnus reuertentium huc. In fletu venient: & in misericordia reducam eos. Et adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & nõ impingent in ea: q̃a factus

^a^euaserat à gladio: ^a^à longo tempore

^a^pphana bunt,

^a^exultate in capite ^a^audiri

sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est. Audite verbum domini gentes, & annuntiate in insulis quę ꝓcul sunt, & dicite, Qui dispersit Israel, congregabit eum: & custodiet eum sicut pastor gregem suũ. Redemit enim dominus Iacob, & liberabit eum de manu potentioris. Et venient, & laudabũt in monte Sion: & cõfluent ad bona domini [e]super frumento', & vino & oleo, & fœtu pecorum & armentorum: eritque anima eorum quasi hortus irriguus, & vltra non [e]esurient'. Tunc lætabitur virgo in choro, iuuenes & senes simul: & conuertam luctum eorũ in gaudium, & consolabor eos, & lætificabo à dolore suo. Et inebriabo animam sacerdotum pinguedine: & populus meꝰ bonis meis [e]adimplebitur', ait dominꝰ. ||Hæc dicit dominus, Vox in excelso audita est lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios suos: & nolentis [e]consolari' super eis, quia nõ sunt. Hæc dicit dominus, Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia est merces operi tuo, ait dominus, & reuertentur de terra inimici. Et est spes nouissimis tuis, ait dominus: & reuertentur filii tui ad terminos suos. Audiens audiui Ephraim [e]transmigrantem', Castigasti me domĩe, & [e]eruditꝰ' sum, quasi iuuenculus indomitus. Conuerte me, & conuertar: quia tu dominus deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postq̃ ostẽdisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ. [e]Si filius honorabilis mihi Ephraĩ, si puer delicatus': quia ex quo locutꝰ sum de eo, adhuc recordabor eius, idcirco cõturbata sunt viscera mea super eum: miserans miserebor eius, ait dominus. Statue tibi [e]speculam, pone tibi amaritudines': dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti: reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas istas. ¶Vsquequo [e]deliciis dissolueris filia vaga'? quia creauit dominus nouum super terram: FOEMINA CIRCVNDABIT VIRVM. Hæc dicit dominus exercituum deus Israel. Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda, & in vrbibus eius, cum conuertero captiuitatem eorum, Benedicat tibi dominꝰ [e]pulchritudo' iustitiæ, mons sanctus: & habitabunt in eo Iudas, & omnes ciuitates eius simul: agricolæ & minantes greges. Quia inebriaui animam lassam: & omnem animam esurientẽ saturaui'. Ideo quasi de somno suscitatus sum: & vidi, & somnus meus dulcis mihi. Ecce dies veniunt, dicit dominus: & seminabo domum Israel & domum Iuda semine hominum & semine iumentorum. Et sicut [e]vigilaui, 'super eos vt euellerẽ, & demolirer, & dissiparem, & disperderem, & affligerem: sic vigilabo super eos vt ædificem & plantem ait dominus. ¶||In diebus illis non dicent vltra. Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerũt. Sed vnusquisque in iniquitate sua morietur, omnis homo qui comederit vuam acerbã, obstupescent dẽtes eius. ¶Ecce dies venient, dicit dominus: & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, nõ secundum pactum quod pepigi cũ patribus vestris in die qua apprehẽdi manum eorum vt educerem eos de terra AEgypti: pactum quod irritum fecerũt, [e]& ego dominatus sum' eorũ, dicit dominus. Sed hoc erit pactum quod feriã cũ domo Israel post dies illos dicit dominus: ||Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in deum, & ipsi erũt mihi in populum. Et nõ docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognoscite dominum, omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsque ad maximum, ait dominus: ||quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius. Hæc dicit dominus qui dat solem in lumine diei, [e]ordinem' lunæ & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus eius, Dominus' exercituũ nomen illi. Si defecerint leges istæ coram me, dicit dominus: tunc & semen Israel deficiet, vt non sit gens corã me cunctis diebus. Hæc dicit dominus. Si mensurari potuerint cæli sursum, & inuestigari fundamenta terræ deorsum: & ego abiiciam vniuersum semen Israel, propter omnia quæ fecerunt, dicit dñs. ¶Ecce dies veniunt dicit dñs: & ædificabit ciuitas dño à turre Hanameel

[e] propter frumẽtũ &c.
[e] dolebũt, (vl, pauebunt.)
C
[e] saturabitur, Matt. 2. d.
[e] admittere consolationem
[e] plãgentẽ
[e] castigatus
D
[e] Nonne filius pretiosus est mihi Ephraim, nõne puer delectabilis?
[e] titulos pone tibi cumulos altos:
[e] vertes te huc & illuc filia rebellis?
[e] habitaculum
E
[e] tristem impleui
[e] vl, solicitus fui
Ezec. 18. a
F
[e] vl, quis dominarer
Heb. 8. g
Iuc. 1. g. supra. 24. c.
Act. 10. g.
G
[e] statuta

vsque ad portam anguli. Ex exibit vltra normam mensuræ in conspectu eius super collem Gareb: & circuibit Goatha, & omnem vallē cadauerum, & cineres, [a] & vniuersam regionē mortis), vsque ad torrentem Cedron & vsque ad angulum portæ equorū orientalis: [b] sanctū domini), non euelletur, & non destruetur vltra in perpetuum.

[a] simul cū omni Sedemoth.
[b] sanctificabit domino,

CAP. XXXII.

Coniicitur Ieremias in carcerem ꝙ ciuitatem capiendam à rege Babylonis prophetasset. Per agrum emptum à Ieremia iussu domini, significatur populum reuersurū in possessionem terrę suę. Populus dei. Dei donum, timor sui vt vitentur peccata.

A Verbum quod factum est ad Ieremiam à domino in anno decimo Sedeciæ regis Iuda: ipse est annus decimusoctauus Nabugodonosor. Tūc exercitus regis Babylonis obsidebat Ierusalem: & Ieremias propheta erat clausus in atrio carceris, qui erat in domo regis Iuda. Clauserat enim eū Sedecias rex Iuda, dicens, Quare vaticinaris, dicens, Hæc dicit dominus, Ecce ego dabo ciuitatem istam in manu regis Babylonis, & capiet eam? Et Sedecias rex Iuda nō effugiet de manu Chaldæorum: sed tradetur in manus regis Babylonis: & loquetur os eius cum ore illius, & oculi eius oculos illius videbunt. Et in Babylonem ducet Sedeciam: & ibi erit donec visitem eum, ait dominus, si autem dimicaueritis aduersum Chaldæos, nihil prosperum habebitis. ¶ Et dixit Ieremias, Factum est B verbū domini ad me, dicens. Ecce Hanameel filius Sellum patruelis tuus veniet ad te, dicens, Eme tibi agrum meum qui est in Anathoth: tibi enim competit ex propinquitate vt emas. Et venit ad me Hanameel filius patrui mei secundum verbum domini ad vestibulum carceris, & ait ad me, Posside agrum meum qui est in Anathoth in terra Beniamin: quia tibi competit hæreditas, & tu propinquus es vt possideas Intellexi autem ꝙ verbum domini esset. Et emi agrum ab Hanameel filio patrui mei qui est in Anathoth: & appendi ei argentū septem [a] stateres) & decem argenteos. Et scripsi in libro, & signaui, & adhibui testes: & appendi argentū in statera. Et accepi librū [b] possessionis) signatum, & [c] stipulationes, & rata, & signa forinsecus). Et dedi librum possessiōis Baruch filio Neri, filii Maasiæ in oculis Hanameel patruelis mei, & in oculis testium qui scripti erāt in libro emptionis, in oculis omnium Iudæorum qui sedebant in atrio carceris Et præcepi Baruch coram eis, dicens, Hæc dicit dominus exercituū deus Israel, Sume libros istos, librum emptionis hunc signatū, [d] & librum hunc qui apertus est): & pones illos in vase fictili, vt permanere possint diebus multis Hæc enim dicit dominus exercituum deus Israel, Adhuc possidebuntur domus, & agri, & vineæ in terra ista. ¶ Et oraui ad dominum postquam tradidi librū possessionis Baruch filio Neri, dicens, [e] Heu, heu, heu), domine deus: ecce tu fecisti cælum & terram in fortitudine tua magna, & ī brachio tuo extento: non erit tibi [f] difficile omne verbum). Qui facis misericordiam in milibus, & reddis iniquitatem patrum in sinū filiorū eorū post eos fortissime, magne & potens, ‖ Dominus exercituum nomen tibi magnus consilio, & [g] incōprehēsibilis cogitatu) cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorū Adam: vt reddas vnicuique secūdū vias suas? & secundum fructū adinuētionū eius. Qui posuisti signa & portenta in terra AEgypti vsque ad diem hanc, & in Israel, & in hominibus: & fecisti tibi nomē sicut est dies hæc. Et eduxisti populum tuū Israel de terra AEgypti, in signis, & in portentis, & in manu robusta, & in brachio extento, & in terrore magno. Et dedisti eis terram hanc, quā iurasti patribus eorum vt dares eis terram fluentem lacte & melle. Et ingressi sunt, & possederunt eam: & nō obedierunt voci tuæ, & in lege tua nō ambulauerunt omnia quæ mandasti eis vt facerent, non fecerunt, & euenerūt eis omnia mala hæc. Ecce munitiones E extructæ sunt aduersum ciuitatem, vt capiatur: & vrbs data est ī manus Chaldæorum, ► & in manus regis Babylonis: & qui præliantur aduersus eam à facie gladii, & famis, & pestilentiæ: & quęcunque locutus es, acciderunt, vt

[a] siclos
[b] emptionis,
[c] acta & statuta, simul cum exēplari.
C
[d] simul cū exēplari.
[e] Aha,
[f] impossibile quicquam
D
Exo. 34. a multus opere:

tuipse cernis. Et tu dicis mihi domine deus. Eme agrum argento, & adhibe testes: cum vrbs data sit in manus Chaldæorum? ¶ Et factum est verbum domini ad Ieremiam, dicens, Ecce ego dominus deus vniuersæ carnis: nunquid mihi difficile erit omne verbum? Propterea hæc dicit dominꝰ, Ecce ego tradam ciuitatem istã in manus Chaldæorum, & in manus * regis Babylonis, & capient eam: & venient Chaldæi præliantes aduersum vrbem hanc, & succẽdent eã igni & cõburent eam, & domos, in quarũ domatibus sacrificabant Baal, & libabant diis alienis libamina ad irritandum me. Erant enim filii Israel & filii Iuda iugiter facientes malũ in oculis meis ab adolescentia sua: filii Israel qui vsque nunc exacerbãt me in opere manuum suarum, dicit dominus Quia in furore, & in indignatione mea facta est mihi ciuitas hęc, à die qua ædificauerũt eam, vsque ad diẽ istã, qua auferetur de cõspectu meo propter malitiam filiorum Israel & filiorum Iuda, quam fecerunt ad iracundiã me prouocantes, ipsi, & reges eorũ, & principes eorum, & sacerdotes eorum, & prophetæ eorum, viri Iuda & habitatores Ierusalem. Et verterunt ad me terga & non facies: cũ docerem eos diluculo & erudirem, & *nollent, audire vt accipe rent disciplinã. ‖ Et posuerunt idola sua in domo, in qua inuocatum est nomen meum, vt polluerent eã. Et ædificauerunt excelsa Baal, quæ sunt in valle filii Ennom: vt *initiarent ꝯ filios suos & filias suas Moloch: quod nõ mandaui eis nec ascendit in cor meum, vt facerent abominationem hanc, & in peccatum deducerent Iudã. Et nunc propter ista hæc dicit dominus deus Israel ad ciuitatem hanc, de qua vos dicitis ꝙ tradatur in manus regis Babylonis in gladio & in fame, & in peste. Ecce, ego cõgregabo eos de vniuersis terris ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi, & reducã eos ad locum istum, & habitare eos faciam confidenter. ‖ Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in deum. Et dabo eis cor vnum & viam vnam, vt timeant me vniuersis diebus: & bene sit eis & filiis eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum: & non desinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me. Et lætabor super eis, cum bene eis fecero & plãtabo eos in terra ista ĩ veritate in toto corde meo & in tota anima mea Quia hæc dicit dominus, sicut adduxi super populum istum omne malũ hoc grande: sic adducã super eos omne bonum quod ego loquor ad eos. Et possidebuntur agri in terra ista: de qua vos dicitis ꝙ deserta sit ꝯ eo ꝙ ꝯ non remanserit homo & iumentum, & data sit in manus Chaldæorum. Agri ementur pecunia & scribentur in libro, & imprimetur signum & testes adhibebuntur: in terra Beniamin, & in circuitu Ierusalem, in ciuitatibus Iuda, & in ciuitatibus montanis, & in ciuitatibus campestribus, & in ciuitatibus quæ ad austrũ sunt: quia *conuertam ꝯ captiuitatẽ eorũ ait dominus.

Nabuchodonosor

F

*noluerũt 4. Re. 21. a

*sacrificarent

G

Eze. 11. c.

*ita vt

*redire faciam

CAP XXXIII.

Monetur propheta orare pro populi liberatione quam promittit dominꝰ Remittit deus peccata, & bene facit populo ad gloriam suam. De CRISTO nascituro. De regno Christi in ecclesia nunquam finito.

ET factum est verbum domini ad Ieremiam secundo, cum adhuc clausus esset in atrio carceris, dicens, Hæc dicit dominus qui *facturus est: dominus formaturus illud & paraturus, Dominus nomen eius ꝯ Clama ad me, & exaudiam te: & annunciabo tibi grandia, & *firma ꝯ quæ nescis. Quia hęc dicit dominus deus Israel ad domos vrbis huius, & ad domos regis Iuda quæ destructæ sunt, ad munitiones, & ad gladium venientiũ vt dimicent cum Chaldæis, & impleãt eas cadaueribus hominum, quos percussi in furore meo & in indignatione mea, abscondens faciem meam à ciuitate hac propter omnem malitiam eorum. Ecce ego *obducam eis cicatricem, & sanitatem ꝯ. & curabo eos: & reuelabo illis *deprecationem ꝯ pacis, & veritatis. Et conuertam conuersionem Iuda, & conuersionem Israel: & ædificabo eos sicut à principio. Et emũdabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccauerũt mihi? & propitius ero cunctis iniqui-

*facit hoc quod cogitat

*tortia

*curo ei sanitatẽ & medicinam,

*multitudinem

B

tatibus eorum in quibus deliquerunt mihi, & spreuerunt me. Et erit mihi in nomen, & in gaudium, & in laudē, & in exultationem cunctis gētibus terræ quæ audierint omnia bona quæ ego facturus sum eis: & pauebunt, & turbabūtur in vniuersis bonis, & in omni pace quam ego faciam eis. Hæc dicit dominus, Adhuc audietur in loco isto quem vos dicitis esse desertum, eo ꝙ non sit homo, nec iumentum: in ciuitatibus Iuda, & foris Ierusalem, quæ desolatæ sunt absque homine & absque habitatore & absque pecore vox gaudii & vox lætitiæ, vox sponsi & vox sponsæ, vox dicentium, Confitemini domino exercituum, quoniam bonus dominus, quoniam in ęternum misericordia eiꝰ: & portantium vota in domum domini. reducam enim conuersionem terræ sicut à principio, dicit dominus. Hæc dicit dominus exercituum, Adhuc erit in loco isto deserto absque homine, & absque iumento, & in cunctis ciuitatibus eius, habitaculum pastorum accubantium greges. Et in ciuitatibus montuosis & in ciuitatibus campestribus, & in ciuitatibus quę ad austrum sunt: & in terra Beniamin, & in circuitu Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda adhuc transibunt greges ad manum numerantis, ait dominus. ‖Ecce dies venient, dicit dn̄s, & suscitabo verbum bonū quod locutꝰ sū ad domū Israel & ad domū Iuda. In diebus illis, & ī tēpore illo germinare faciā Dauid germen iustitiæ: & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Ierusalē habitabit confidenter: & hoc est quod vocabunt eam, Dominus iustus noster. Quia hæc dicit dominus, Non interibit de Dauid vir, qui sedeat super thronū domꝰ Israel. Et de sacerdotibus & leuitis nō interibit vir à facie mea: q offerat holocaustomata, & incēdat sacrificium, & cædat victimas omnibus diebus. ¶Et factum est verbū domini ad Ieremiam, dicens, Hæc dicit dominus, Si irritum potest fieri pactū meum cum die, & pactum meum cum nocte, vt non sit dies & nox in tempore suo: & pactum meū irritum esse poterit cum Dauid seruo meo, vt non sit ex eo filius qui regnet in throno eius, & leuitæ & sacerdos ministri mei. Sicut enumerari non possunt stellæ cæli, & metiri arenæ maris: sic multiplicabo semen Dauid serui mei, & leuitas ministros meos. Et factum est verbum domini ad Ieremiam, dicēs, Nunquid non vidisti quid populus hic locutus sit, dicens? Duę cognationes, quas elegerat dominus, abiectæ sunt: & populum meum despexerunt, eo ꝙ non sit vltra gens coram eis. Hæc dicit dominus, Si pactum meum inter diem & noctem, & leges cæli & terræ non posui: equidem & semen Iacob, & Dauid serui mei proiiciam, vt non assumam de semine eiꝰ principes seminis Abraham Isaac, & Iacob, reducam enim conuersionem eorum, & miserebor eis.

gloriam
ī plateis
ita vt nō sit homo &c.
laudem
captiuitatem
C
vl, curātium
Sup. 23. a.
iste qui vocabit eam, est
D
Sup. 23. a.
potest exercitus
vt
captiuitatem

CAP. XXXIIII.

Minatur ciuitatem tradendam in manus regis Babylonis. Sedecias tradendus regi Babel. Cremabantur corpora. Increpat eos qui fratres libertate donatos retrahunt in seruitutem.

A Vrbum quod factum est ad Ieremiam à domino quando Nabuchodonosor rex Babylonis, & omnis exercitus eius, vniuersaque regna terræ quæ erant sub potestate manus eius, & omnes populi bellabunt contra Ierusalem, & contra omnes vrbes eius, dicens, Hæc dicit dominus deus Israel, Vade, & loquere ad Sedeciam regem Iuda: & dices ad eum Hæc dicit dominus, Ecce ego tradam ciuitatem hanc in manu regis Babylonis, & succendet eam igni, Et tu non effugies de manu eius: sed comprehensione capieris, & in manu eius traderis: & oculi tui oculos regis Babylonis videbunt, & os eius cum ore tuo loquetur, & Babylonem introibis. Attamen audi verbum domini, Sedecia rex Iuda, Hæc dicit dominus ad te, Non morieris in gladio, sed in pace morieris, & secundum combustiones patrum tuorum regum priorum qui fuerunt ante te. sic comburēt te: & væ domine plangēt te: quia verbum ego locutus sum, dicit dominus. ¶Et locutus est Ieremias propheta ad Sedeciā regē Iuda vniuersa verba hæc

deflebe-ris à dicē tibus ah domine

in Ierusalem. Et exercitus regis Babylonis pugnabat contra Ierusalem, & contra omnes ciuitates Iuda quæ reliquæ erant contra Lachis, & contra Azecha: hæ enim superant de ciuitatibus Iuda, vrbes munitæ. ¶ Verbum quod factum est ad Ieremiam à domino, postquam percussit rex Sedecias fœdus cum omni populo in Ierusalem, prædicãs eis libertatem, Vt dimitteret vnusquisq; seruum suum, & vnusquisque ancillã suam Hebræum & Hebræam liberos: & ne-
vtertẽtur quaquam[a] dominarẽtur[b] eis, id est, in[b]
& infra. Iudæo & fratre suo, Audierunt ergo omnes principes, & vniuersus populus, qui inierant pactũ, vt dimitteret vnusquisque seruum suum & vnusquisque ancillam suam liberos, & vltra non dominarentur eis, audierunt igitur, & dimiserunt. Et conuersi sunt de inceps: & retraxerunt seruos suos & ancillas suas quos dimiserunt liberos, & subiugauerunt in famulos & famulas. Et factũ est verbum domini ad Ieremiam à domino, dicens. Hæc dicit dominus deus Israel. Ego percussi fœdus cum patribus
Exo. 21. a. deu. 15. c. vestris ‖ in die qua eduxi eos de terra AEgypti de domo seruitutis, dicens, Cũ completi fuerint septem anni, dimittat vnusquisque fratrem suum Hebræum, qui venditus est ei, & seruiet tibi sex annis: & dimittes eum à te liberum, & non audierũt patres vestri me, nec inclinauerunt aurem suam. Et conuersi estis vos hodie, & fecistis quod rectum est in oculis meis, vt prædicaretis libertatem vnusquisque ad amicum suũ: & inistis pactum in conspectu meo, in domo in qua inuocatum est nomẽ meum super eam, & reuersi estis, & commaculastis nomen meum: & reduxistis vnusquisque seruum suum, & vnusquisque ancillam suam quos dimiseratis vt essent liberi & suæ potestatis: & subiugastis eos vt sint vobis serui & ancillæ. Propterea hæc dicit dominus, Vos nõ audistis me, vt prædicaretis libertatem vnusquisque fratri suo, & vnusquisque amico suo: ecce ego prædico vobis libertatem, ait dominus, ad gladium ad pestem, & ad famen: & dabo vos in commotionem cũctis regnis terræ. Et dabo viros qui præuaricantur fœdus meum, & non obseruauerũt verba fœderis, quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum, quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter diuisiones eius, principes Iuda & principes Ierusalem, eunuchi & sacerdotes, & omnis populus terræ, qui trã sierunt inter diuisiones vituli: & dabo eos in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animam eorum & erit morticinum eorum in escã volatilibus cæli & bestiis terræ. Et Sedeciam regem Iuda & principes eius dabo in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animas eorum, & in manus exercituum regis Babylonis, qui recesserunt à vobis. Ecce ego præcipio, dicit dominus: & reducam eos in ciuitatem hanc, & præliabũtur aduersus eam: & capient eam, & incẽdent igni: & ciuitates Iuda dabo in so
vt litudinem, [a]eo q[b] non sit habitator.

CAP. XXXV.

Propositã Iudæis Rechabitarũ obedientia, eorum superbiam confundit. Præceptum Ionadab patris Rechabitarum. Iudæis rebellibus pœnam minatur. Rechabitis obedientibus fœlicitatem promittit.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam à domino in diebus Ioacim filii Iosiæ regis Iuda, dicens, Vade ad domum Rechabitarum & loquere eis, & introduces eos in domum domini in [a] vnam exedram thesaurorum[b], & dabis eis bibere vinum. Et assumpsi Iezoniam filium Ieremiæ filii Habsaniæ, & fratres eius, & omnes filios eius, & vniuersam domũ Rechabitarum: & introduxi eos in domũ do
mini, ad [a] gazophylacium[b] filiorum Ha-
nam filii Iegedeliæ hominis dei, quod erat iuxta gazophylacium principũ, super [a] thesaurum [b] Maasiæ filii Sellum, [a] cubiculi
qui erat custos vestibuli. Et posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, & calices: & dixi ad eos, Bibite vinum qui respondent, Non bibemus vinum: quia Ionadab filius Rechab, pater noster, præcepit nobis, dicens, Non bibetis vinum vos & filii vestri vsque in sempiternũ. Et do-
B mũ non ædificabitis, & sementem nõ seretis, & vineas non plantabitis, nec habebitis: sed in tabernaculis habita-

[a] vnũ è cubiculis,

bitis cunctis diebus vestris, vt viuatis diebus multis super faciē terræ in qua vos peregrinamini. Obediuimus ergo voci Ionadab filii Rechab: patris nostri, in omnibus quæ præcepit nobis: ita vt non biberemus vinū cunctis diebus nostris nos, & mulieres nostræ, filii & filiæ nostræ: & nō ædificaremus domos ad habitandum: & vineam & agrum & sementem nō habuimus, sed habitauimus in tabernaculis, & obedientes fecimus iuxta omnia quę pręcepit nobis Ionadab pater noster. Cum autem ascēdisset Nabuchodonosor rex Babylonis ad terrā nostram, diximus, Venite, & ingrediamur Ierusalem à facie exercitus Chaldæorum, & à facie exercitus Syriæ: & mansimus in Ierusalem. ¶Et factum est verbum domini ad Ieremiam, dicens, Hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Vade, & dic viris Iuda & habitatoribus Ierusalem, Nunquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis, dicit dominus? *Pręualuerunt) sermones Ionadab filii Rechab, quos præcepit filiis suis vt non biberent vinum: & non biberunt vsque ad diem hanc, quia obedierunt pręcepto patris sui: ego autem locutus sum ad vos, de mane consurgens, & loquens: & non ostedistis mihi, Misique ad vos omnes seruos meos prophetas, consurgens diluculo, mittensq;, & dicens, ‖Conuertimini vnusquisque à via sua pessima, & bona facite *studia vestra: & nolite sequi deos alienos, neque colatis eos, & habitabitis in terra quam dedi vobis & patribus vestris: & non inclinastis aurē vostram, neque audistis me. Firmauerunt igitur filii Ionadab filii Rechab præceptum patris sui quod præceperat eis: populus autem iste non obediuit mihi. ¶Idcirco hæc dicit dominus exercituum, deus Israel, Ecce ego adduco super Iudam & super omnes habitatores Ierusalem vniuersam afflictionem quā locutus sum aduersum illos: eo quod locutus sum ad illos, & non audierunt: vocaui illos, & non responderunt mihi. ¶Domui autem Rechabitarum dixit Ieremias: Hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Pro eo quòd obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis; vniuersa quæ præcipit vobis: propterea hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Non deficiet vir de stirpe Ionadab filii Recbab, stans in cō spectu meo cunctis diebus.

*Custoditi sunt

*Sup. 18. b b. & 25. b. *opera

CAP. XXXVI.

Scribit Baruch dictante Ieremia volumen maledictionum aduersus Iudam & Israel. Mittitur cum volumine ad populum. Legit Baruch volumē coram omni populo. Accersitus ad principes, verba eadem legit coram eis. Nuntiant principes regi verba voluminis. Iudi accepto volumine, & paucis in eo lectis illum in ignem proiicit. Iussu domini aliud volumen scribitur.

ET factum est in anno quarto Ioacim filii Iosiæ regis Iuda: factum est verbum hoc ad Ieremiā à domino, dicens, Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba quæ locutus sum tibi aduersum Israel & Iudam & aduersum omnes gentes: à die qua locutus sum ad te ex diebus Iosiæ vsque ad diem hanc. si forte audiente domo Iuda vniuersa mala quæ ego cogito facere eis, reuertatur vnusquisque à via sua pessima: & propitius ero iniquitati, & peccato eorum. Vocauit ergo Ieremias Baruch filiū Neriæ: & scripsit Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones domini, quos locutus est ad eū, in volumine libri. ¶Et præcepit Ieremias Baruch, dicens, Ego clausus sum, nec valeo ingredi domum domini. Ingredere ergo tu, & lege de volumine in quo scripsisti ex ore meo verba domini, audiente populo in domo domini in die ieiunii: insuper & audiente vniuerso Iuda, qui veniunt de ciuitatibus suis. Leges eis, si forte cadat oratio eorum in conspectu domini, & reuertatur vnusquisque à via sua pessima: quoniam magnus furor & indignatio est, quā locutus est dominus aduersus populū hunc. Et fecit Baruch filius Neriæ iuxta omnia quæ præceperat ei Ieremias propheta, legēs ex volumine sermones domini in domo domini. ¶Factū est autē in anno quinto Ioacim filii Iosię regis Iuda, in mēse nono: prędicauerunt ieiunium in conspectu domini omni populo in Ierusalem, & vni-

uersæ multitudini quæ confluxerat de
ciuitatibus Iuda in Ierusalem. Legitque
C Baruch ex volumine sermones Ieremię in domo domini in [a]gazophilacio
[a]cubiculo & infra. Gamariæ filii Saphan scribæ, in vestibulo superiori, in introitu portæ nouæ domus domini, audiẽte omni populo. Cumque audisset Michæas filius Gamariæ filii Saphan omnes sermones domini ex libro: descendit in domum regis ad gazophilacium scribæ: & ecce, ibi omnes principes sedebant, Elisama scriba, & Dalaias filius Semeiæ, & Elnathã filius Achobor: & Gamarias filius Saphan, & Sedecias filius Hananię, & vniuersi principes. Et nũtiauit eis Michęas omnia verba quæ audiuit, legente Baruch ex volumine in auribus populi.

D ¶Miserunt itaque omnes principes ad Baruch, Iudi filium Nathaniæ filii Selemię filii Chusi, dicentes, Volumen ex quo legisti audiẽte populo, sume in manu tua, & veni. Tulit ergo Baruch filius Neriæ volumen in manu sua, & venit ad eos. Et dixerunt ad eum, Sede, & lege hæc in auribus nostris. Et legit Baruch in auribus eorum. ¶Igitur cum audissent omnia verba, obstupuerunt vnusquisque ad proximum suum, & dixerunt ad Baruch, Nuntiare debemus regi omnes sermones istos. Et interrogauerunt eum, dicentes, Indica nobis quomõ scripsisti omnes sermones istos ex ore eius. Dixit autem eis Baruch, Ex ore suo loquebatur [b]quasi legens ad me omnes sermones istos: & ego scribebam in volumine, atramento. Et di-

E xerunt principes ad Baruch, Vade, & abscondere tu & Ieremias, & nemo sciat vbi sitis. Et ingressi sunt ad regem in atrium. Porro volumen commendauerunt in gazophilacio Elisamæ scribę, & nuntiauerunt audiente rege omnes sermones. ¶Misitque rex Iudi, vt sumeret volumen, Qui tollẽs illud de gazophylacio Elisamæ scribæ, legit audiente rege, & vniuersis principibus qui stabãt circa regem. Rex autem sedebat in domo hyemali in mense nono: & posita
[c]& ardebat. erat arula coram eo [c]plena prunis, Cũque legisset Iudi tres pagellas vel quatuor scidit illud scalpellõ scribæ: & p-iecit in ignem qui erat super arulam: donec consumeretur omne volumen igni qui erat in arula. Et non timuerũt, neque sciderunt vestimenta sua rex, & omnes serui eius qui audierunt vniuersos sermones istos. Veruntamen Elnathan, & Dalaias, & Gamarias [d]contradi-
[d]rogauerunt regi xerunt regi ne combureret librum: & non audiuit eos. Et præcepit rex Ieremiel filio Amelech, & Saraię filio Ezriel & Selemiæ filio Abdeel, vt comprehenderent Baruch scribam, & Ieremiam prophetam, absconditautem eos dominus. ¶Et factum est verbum domini ad Ieremiam postquam combusserat rex volumen, & sermones quos scripserat Baruch ex ore Ieremię, dicens, Rursum tolle volumen aliud: & scribe in eo omnes sermones priores, qui erãt in primo volumine, quod combussit Ioacim rex Iuda. Et ad Ioacim regem Iuda dices, Hæc dicit dominus, Tu combussisti volumen istud, dicens, Quare scripsisti in eo annuntians, Festinus veniet G rex Babylonis, & vastabit terram hanc: & cessare faciet ex illa hominem & iumentum? Propterea hęc dicit dominus contra Ioacim regem Iuda, Non erit ex eo qui sedeat super solum Dauid: & cadauer eius proiicietur ad æstũ per diẽ, & ad gelu per noctem. Et visitabo contra eum, & contra semen eius, & contra seruos eius iniquitates suos: & adducam super eos & super habitatores Ierusalem, & super viros Iuda omne malum quod locutus sum ad eos: & non audierunt. Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch filio Neriæ scribæ: qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones libri, quem combusserat Ioacim rex Iuda igni: & insuper additi sunt sermones multoplures, quàm antea fuerant.

CAP. XXXVII.

Succedit Sedecias Iechoniæ. Mittit ad Ieremiam vt pro se oret. Prædicit deus vrbis excidium. Proficiscens Ieremias in terram Beniamin comprehenditur. Cæsus in carcerem mittitur. Liberatur à rege Sedecia.

A ET regnauit rex Sedecias filius Iosiæ pro Iechonię filio Ioacim: quẽ constituit regem Nabuchodonosor rex Babylonis in terra Iuda. Et non obediuit ipse, & serui eius, & populus terræ verbis domini quę locutus

est in manu Ieremiæ prophetæ. ¶Et misit rex Sedecias Iuchal filium Selemiæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotē ad Ieremiam prophetam, dicens, Ora pro nobis dominum deum nostrum. Ieremias autem [a]libere ambulabat in medio) populi. non enim miserant eum in custodiā carceris. Igitur exercitus Pharaonis egressus est de AEgypto: & audientes Chaldæi qui obsidebant Ierusalem huiuscemodi nuntium, recesserunt ab Ierusalem. ¶Et factum est verbum domini ad Ieremiam prophetam, dicens, Hęc dicit dominus deus Israel, Sic dicetis regi Iuda, qui misit vos ad me interrogandum: Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxiliū reuertetur in terram suam in AEgyptū, & redient Chaldæi, & bellabunt contra ciuitatem hanc: & capient eam, & succendent eam igni. Hæc dicit dominus, Nolite decipere animas vestras, dicentes, Euntes abibunt, & recedent à nobis Chaldæi: quia non abibunt: Sed & si percusseritis omnem exercitum Chaldæorum qui pręliantur aduersum vos, & derelicti fuerint ex eis aliqui vulnerati: singuli de tentorio suo consurgent, & incendēt ciuitatem hanc igni. ¶Ergo cum recessisset exercitus Chaldæorum ab Ierusalem propter exercitum Pharaonis, egressus est Ieremias de Ierusalem vt iret in terram Beniamin, & [a]diuideret ibi possessionem in conspectu ciuium). Cumque peruenisset ad portam Beniamin, erat ibi custos portæ per vices, nomine Ierias, filius Selemiæ filii Hananię: & apprehendit Ieremiā prophetam, dicēs, Ad Chaldæos profugis, Et respondit Ieremias, Falsum est, non fugio ad Chaldæos. Et non audiuit eum: sed comprehendit Ierias Ieremiam, & adduxit eū ad principes. Quam ob rem irati principes contra Ieremiam, cæsum eum miserunt in carcerem qui erat in domo Ionathan scribæ. ipse enim propositus erat super carcerē. Itaq; ingressus est Ieremias in domū laci & in [a]ergastulū): & sedit ibi Ieremias diebus multis. ¶Mittens autem Sedecias rex tulit eū: & interrogauit eum in domo sua abscōdite, & dixit, [a]Putasne est sermo à domino)? Et dixit Ieremias, Est. Et [a]ait), In manus regis Babylonis tradēris. [a]Et dixit) Ieremias ad regē Sedeciam, Quid peccaui tibi & seruis tuis & populo tuo, quia misisti me in domum carceris? Vbi sunt prophetæ vestri qui prophetabant vobis, & dicebant, Non veniet rex Babylonis super vos, & super teram hanc? Nunc ergo audi obsecro, domine mi rex, [a]Valeat) deprecatio mea in conspectu tuo: & ne me remittas in domum Ionathan scribæ, ne moriar ibi. Præcepit ergo rex Sedecias vt traderetur Ieremias in vestibulo carceris: & daretur ei torta panis quotidie, [a]excepto pulmento), donec consumerentur omnes panes de ciuitate: & mā sit Ieremias in vestibulo carceris.

[a]venit, & egressus est in medium

B

[a]vel, vt recederet è medio populi sui.

[a]carcerē:

D

[a]i. dicit ne aliquid domino?

[a]sub. Ieremias.

[a]Dixit præterea

[a]Grata sit

[a]de vico pistorum.

CAP. XXXVIII.

Principum suasu demittitur Ieremias in lacum. Abdemelech eunuchi rogatu iubet rex Ieremiam educi è lacu. Ostēdit Ieremias qua tatione possit euadere mortē rex qui ipsum cōsulebat.

AVdiuit autē Saphatias filius Mathan, & Gedelias filius Phassur, & Iuchal filius Selemiæ, & Phassur filius Melchię, sermones quos Ieremias loquebatur ad omnem populum, dicens, Hęc dicit dominus, ‖Quicunque manserit in ciuitate hac, morietur gladio & fame & peste: qui autē profugerit ad Chaldæos, viuet, & erit anima eius sospes & viuens. Hæc dicit dominus, Tradendo tradetur ciuitas hęc in manu exercitus regis Babylonis & capiet eam. Et dixerunt principes regi, Rogamus vt occidatur homo iste: de industria enim dissoluit manus virorum bellantium, qui remanserunt in ciuitate hac, & manus vniuersi populi, loquens ad eos vniuersa verba hæc. siquidem homo iste non quærit pacem populo huic, sed malum. Et dixit rex Sedecias, Ecce ipse in manibus vestris est: nec enim fas est regem vobis quicquam negare. Tulerunt ergo Ieremiam, & proiecerunt eum in lacum Melchiæ filii Amelech qui erat in vestibulo carceris: & submiserunt Ieremiam in funibus: & in lacu nō erat aqua, sed lutum. [a]descendit) itaque Ieremias in cœnum. ¶Audiuit autē Abdemelech AEthiops vir eunuchus qui erat in domo regis, quòd misissent Ieremiam in lacum:

A

Supr. 21. a

B

[a]infixus est

portrò rex ſedebat in portas Beniamin.
Et egreſſus eſt Abdemelech de domo regis, & locutus eſt ad regem, dicens, Do
C mine mi rex, malefecerunt viri iſti omnia quæcunq; perpetrarunt contra Ieremiam prophetam, mittentes eum in lacum, vt moriatur ibi fame. non ſunt enim panes vltrà in ciuitate. Præcepit itaq; rex Abdemelech AEthiopi, dicēs, Tolle tecum hinc triginta viros, & leua Ieremiam prophetam de lacu, antequā moriatur. Aſſumptis ergo Abdemelech ſecum viris, ingreſſus eſt domum regis,
*theſauro quæ erat ſub *cellario: & tulit inde veteres pannos, & antiqua veſtimēta quę computruerant: & ſubmiſit ea ad Ieremiam in lacum per funiculos. Dixitque Abdemelech AEthiops ad Ieremiā, Po-
D ne veteres pannos, & hæc ſciſſa & putrida ſub cubito manuū tuarum, & ſub ter funes. fecit ergo Ieremias ſic. Et extraxerunt Ieremiam funibus, & eduxerunt eum de lacu. manſit autem Ieremias in veſtibulo carceris. ¶Et miſit rex Sedecias, & tulit ad ſe Ieremiā prophetam ad oſtium tertiū quod erat in domo domini: & dixit rex ad Ieremiā, Interrogo ego te ſermonem, ne abſcondas à me aliquid. Dixit autem Ieremias ad Sedeciam, Si annuntiauero tibi, nun quid non interficies me? Et ſi conſilium dedero tibi, non me audies. Iurauit ergo rex Sedecias Ieremiæ clàm, dicens, Viuit dominus qui fecit nobis animā hanc, ſi occidero te, & ſi tradidero te in manus virorum iſtorum qui quærunt
E animam tuam. Et dixit Ieremias ad Sedeciam, Hæc dicit dominus exercituū deus Iſrael, Si profectus exieris ad principes regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non ſuccendetur igni: & ſaluus eris tu, & domus tua. Si autē non exieris ad principes regis Babylonis, tradetur ciuitas hęc in manus Chaldęorum, & ſuccendent eam igni: & tu nō effugies de manu eorum. Et dixit rex
*Timeo Sedecias ad Ieremiam, *Solicitus ſum propter Iudæos, qui tranſfugerunt ad Chaldęos: ne forte tradar in manus eorum & illudant mihi. Reſpōdit autē Ieremias, & dixit ad eum, Non te tradent. audi quæſo vocem domini, quam
F ego loquor ad te, & bene tibi erit, & viuet anima tua. Quòd ſi nolueris egredi: iſte eſt ſermo quem oſtendit mihi dominus, Ecce omnes mulieres quæ remanſerunt in domo regis Iuda, educentur ad principes regis Babylonis: & ipſæ dicent, *Seduxerunt te, & præua- *Suaſerunt
luerunt aduerſum te viri pacifici tui, tibi,
demerſerunt in cœno, & in lubrico pedes tuos, & receſſerunt à te. Et omnes vxores tuæ, & filii tui educentur ad Chaldæos: & non effugies manus eorum ſed in manu regis Babylonis capieris: & ciuitatē hanc comburet igni. Dixit ergo Sedecias ad Ieremiam, Nullus ſciat verba hæc, & non morieris. Si G
autem audierint principes quia locutus ſum tecum: & venerint ad te, & dixerint tibi, Indica nobis quid locutus ſis cum rege, ne celes nos, & nō te interficiemus: & quid locutus eſt tecum rex: dices ad eos, Proſtraui ego preces meas coram rege, ne me reduci iuberet in domum Ionathan, & ibi morer. Venerunt ergo omnes principes ad Ieremiam, & interrogauerunt eum: & locutus eſt eis iuxta omnia verba quæ præceperat ei rex, & ceſſauerunt ab eo nihil enim fuerat auditum. Manſit vero Ieremias in veſtibulo carceris, vſq; ad diem quo capta eſt Ieruſalem: & factum eſt vt caperetur Ieruſalem.

CAP. XXXIX.

Nabuchodonoſor obſidet Ieruſalem. Fugit Sedecias. Comprehenditur à Chaldæis. Occiduntur filii eius. Exoculatur. Ieremias protegitur. Abdemelech ob fiduciam in deum liberatur à captiuitate.

ANno nono ſedeciæ regis Iuda, 4. Re. 25. a
menſe decimo, venit Nabucho- Infra. 52. a
donoſor rex Babylonis & omnis exercitus eius ad Ieruſalem, & obſidebant eam. Vndecimo autem anno Sedeciæ, menſe quarto, nona menſis aperta eſt ciuitas. Et ingreſſi ſunt omnes Principes regis Babylonis, & ſederunt in porta media: Neregel, Sereſer, Semegar, Nabu, Sar-ſachim, Rab-ſares, Neregel, Sereſer, Reb-mag, & omnes reliqui principes regis Babylonis. ¶Cumq; vidiſſet eos Sedecias rex Iuda, & omnes viri bellatores, fugerunt: & egreſſi ſunt nocte de ciuitate per viam horti regis, & per portam quæ erat inter duos muros, & egreſſi ſunt ad

viam deserti. Persecutus est autem eos exercitus Chaldæorum: & comprehenderunt Sedeciam in campo solitudinis Ierichontinæ, & captum adduxerunt ad Nabuchodonosor regem *Babylonis in Reblatha, quæ est in terra Emath:* & locutus est ad eum iudicia. Et occidit rex Babylonis filios Sedeciæ in Reblatha, in oculis eius: & omnes nobiles Iuda occidit rex Babylonis. Oculos quoque Sedeciæ eruit: & vinxit eum compedibus, vt duceretur
B in Babylonem. Domum quoque regis, & domum vulgi succenderunt Chaldæi igni: & murum Ieruſalem subuerterunt. Et reliquias populi, quæ remanserant in ciuitate, & perfugas qui trãsfugerant ad eũ, & [a]superfluos [b]vulgi, qui remanserant trãstulit Nabuzardan magister [a]militum [b] in Babylonem. Et de plebe pauperum, qui nihil penitus habebant, dimisit Nabuzardan magister militum in terra Iuda: & dedit eis vineas & cisternas in die illa. ¶ Præ-
C ceperat autem Nabuchodonosor rex Babylonis de Ieremia, Nabuzardan magistro militiæ, dicens, Tolle illum, & pone super eum oculos tuos, nihilq; ei mali facias: sed vt voluerit sic facias ei. Misit ergo Nabuzardan princeps militiæ, & Nabusezbaz & Rab-sares, & Neregel, & Sereser, & Reb-mag, & omnes optimates regis Babylonis, miserunt, & tulerunt Ieremiam de vestibulo carceris, & tradiderunt eum Godoliæ filio Ahicam filii Saphan, vt [a]intraret [b] in domum & habitaret in populo. ¶ Ad Ieremiam autem factus fuerat sermo domini, cũ clausus esset in vestibulo carceris, di-
D cens, vade, & dic Abdemelech Aethiopi, dicens, Hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Ecce, ego in ducã sermones meos super ciuitatem hanc in malum, & non in bonum: & erunt in conspectu tuo in die illa. Et liberabo te in die illa, ait dominus: & nõ traderis in manus virorum quos tu formidas: sed eruens liberabo te, & gladio non cades: sed erit tibi ãnima tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam ait dominus.

a residuũ, *b* vel, lanio rũ et infra.

a educerent.

CAP. XL.

¶ Datur Ieremiæ facultas profiscendi quò velit. Habitat Ieremias cum populo relicto in Ieruſalem, cui præerat Godolias. Iohanan prædicit Godoliæ duci mortem ſuam.

SErmo qui factus est ad Ieremiam a A domino, postquam dimissus est à Nabuzardan magistro militiæ de Rama, quãdo tulit eũ vinctũ catenis in medio omnium qui migrabãt de Ieruſalem & Iuda, & ducebantur in Babylonem. Tollens ergo princeps militiæ Ieremiam, dixit ad eum, Dominus deus tuus locutus est malum hoc super locum istum, & adduxit: & fecit dominus sicut locutus est, quia peccastis domino, & non audistis vocem eius, & factus est vobis sermo hic. Nũc ergo ecce solui te hodie de catenis quæ sunt in manibus tuis: si placet tibi vt venias mecũ in Babylonem, veni, & ponam oculos meos super te, si autem displicet tibi venire mecum in Baby B lonem, reside: ecce omnis terra in conspectu tuo est, quod elegeris, & quo placuerit tibi vt vadas, illuc perge. [a]Et mecum noli venire: sed [b] habi- C quoniã ta apud Godoliam filium Ahicam filii adhuc nõ Saphan: quem præposuit rex Babylo- reuersus nis ciuitatibus Iudæ: habita ergo cum fuerat, & eo in medio populi: vel quocũque placuerit tibi vt vadas, vade. Dedit quoque ei magister militiæ cibaria, & munuscula, & dimisit eum. ¶ Venit autem Ieremias ad Godoliam filium Ahicam in Maspha: & habitauit cum eo in medio populi qui relictus fuerat in terra. Cunque audissent omnes principes exercitus, qui dispersi fuerant per regiones, ipsi & socii eorum, q̃ præfeciſſet rex Babylonis Godoliam filium Ahicam terræ: & q̃ commendasset ei viros, & mulieres: & paruulos, et de pauperibus terræ qui non fuerant translati in Babylonem: venerunt ad Godoliam in Maspha: et Ismahel filius Nathanie, et Iohanan et Ionathan filii Caree, et Sareas filius Thanebumeth, et filii Ophi qui erãt de Netophathi, et Iezonias filius Machathi, ipsi et viri eorũ. Et iurauit eis Codolias filius Ahicam filii Saphan, et [a] viris [a] comitibus [b] eorũ, dicẽs, ‖ Nolite timere 4. Reg. seruire Chaldæis: habitate in terra, et 25. f.

seruire regi Babylonis, & bene erit vobis. Ecce ego habito ī Masphath, vt* respondeam præcepto Chaldęorum qui mittuntur ad nos: vos autem colligite vindemiam, & messem & oleum, & cōdite in vasis vestris: & manete in vrbibus vestris quas tenetis. Sed & omnes Iudæi qui erāt in Moab, & in filiis Ammon, & in Idumæa, & in vniuersis regionibus, audito ꝙ dedisset rex Babylonis reliquias in Iudæa, & ꝙ præposuisset super eos Godoliam filium Ahicam filii Sophan: reuersi sunt inquam omnes Iudæi de vniuersis locis ad quæ fugerant: & venerunt in terram Iuda ad Godoliam in Masphat: & collegerūt vinum, & messem multam nimis. Iohanan autē filius Caree, & omnes prin
D cipes exercitus, qui dispersi fuerant in regionibus, venerunt ad Godoliam in Masphath, & dixerunt ei, Scito ꝙ Baalim rex filiorum Ammon misit Ismahel filium Nathaniæ percutere animam tuam. Et non credidit eis Godolias filius Ahicam. Iohanan autem filius Caree, dixit ad Godoliam seorsum in Masphath, loquens, Ibo, & percutiam Ismahel filium Nathaniæ nullo sciente: ne interficiat animam tuam, & dissipētur omnes Iudæi qui congregati sunt ad te, & peribunt reliquiæ Iuda. Et ait Godolias filius Ahicam ad Iohanan filium Caree, Noli facere verbum hoc: falsum enim tu loqueris de Ismahel.

* expectē Chaldæos qui venient.

CAP. XLI.

Ismahel dolo occidit Godoliam & alios complures. Iohanan persequitur Ismahelem.

A ET factum est in mense septimo, venit Ismahel filius Nathaniæ, filii Elisama de semine regali, & optimates regis, & decem viri cū eo, ad Godoliam filium Ahicam in Masphath: & comederunt ibi panes simul in Masphath. Surrexit autem Ismahel filius Nathaniæ, & decem viri qui cum eo erant, & percusserunt Godoliam filium Ahicam filii Saphan gladio, & interfecerunt eum, quem pręfecerat rex Babylonis terræ. Omnes quoq; Iudæos qui erāt cum Godolia in Masphath, & Chaldeos qui reperti sunt ibi, & viros bellatores percussit Ismahel. Secundo autem die postquam occiderat Godoliam nullo adhuc scien- B
te, venerunt viri de Sichem, & de Silo & de Samaria octoginta viri: rasi barba, & scissis vestibus, & *squalentes, & munera & thus habebant in manu, vt offerrent in domo domini. Egressus ergo Ismahel filius Nathaniæ in occursum eorum de Masphath, incedens & plorans ibat: cum autem occurrisset eis, dixit ad eos, Venite ad Godoliam filium Ahicam. Qui cum venissent ad medium ciuitatis, interfecit eos Ismahel filius Nathaniæ circa medium laci, ipsi & viri qui erant cum eo. Decem autem viri reperti sunt inter eos, qui dixerunt ad Ismahel, Noli occidere nos: quia habemus thesauros in C
agro, frumenti, & hordei, & olei, & mellis. Et cessauit: & non interfecit eos cum fratribus suis. Lacus autem in quem proiecerat Ismahel omnia cadauera virorum quos percussit propter Godoliam, ipse est quem fecit rex Asa, propter Baasa regem Israel: ipsum repleuit Ismahel filius Nathaniæ occisis. Et captiuas duxit Ismahel omnes reliquias populi, qui erant in Masphath: filias regis, & vniuersum populum qui remanserat in Masphath: quos commendauerat Nabuzardan princeps militiæ, Godoliæ filio Ahicam. Et cepit eos Ismahel filius Nathaniæ: & abiit, vt transiret ad filios Ammon. ¶Audiuit autem Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, omne malum quod fecerat Ismahel filius Nathaniæ. D
Et assumptis vniuersis viris, profecti sunt vt bellarent aduersum Ismahelem filium Nathaniæ: & inuenerunt eum ad aquas multas quæ sunt in Gabaon. Cumq; vidisset omnis populus qui erat cum Ismahel, Iohanan filium Caree, & vniuersos principes bellatorum qui erant cum eo, lætati sunt. Et reuersus est omnis populus, quem ceperat Ismahel, in Masphath: reuersusq; abiit ad Iohanan filium Caree. Ismahel autem filius Nathaniæ fugit cū octo viris à facie Iohanan, & abiit ad filios Ammon. Tulit ergo Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, vniuersas reliquias vulgi, quas reduxerant ab Is-

* incisas carnes habētes.

mahel filio Nathaniæ de Maſphath, poſtquam percuſſit Godoliam filium Ahicam fortes viros ad prĕliū, & mulieres, & pueros, & eunuchos quos reduxerat de Gabaon. & abierunt & ſederunt peregrinantes in Chamaam, quæ eſt iuxta Beth-lehem: vt pergerent, & introirent AEgyptum à facie Chaldęorum. timebant enim eos, quia percuſſerat Iſmahel filius Nathaniæ Godoliā filium Ahicam, quem præpoſuerat rex Babylonis in terra Iuda.

CAP. XLII.

Conſulunt principes Ieremiā quid facere debeant. Monet reliquias populi ne proficiſcantur in AEgyptum.

A ET acceſſerunt omnes principes bellatorum, & Iohanan filius Caree, & Iezonias filius Oſaiæ, & reliquum vulgus à paruo vſque ad magnum: dixeruntq; ad Ieremiā prophetam, [v] Cadat oratio noſtra in conſpectu tuo: & ora pro nobis ad dominum deum tuum pro vniuerſis reliquiis iſtis, quia derelicti ſumus pauci de pluribus, ſicut oculi tui nos intuētur: & annuntiet nobis dominus deus tuus viam per quam pergamus, & verbum quod faciamus. Dixit autem ad eos Ieremias propheta, Audiui: ecce ego oro ad dominum deum veſtrum ſecundum verba veſtra, omne verbum quodcunque reſponderit mihi, indicabo vobis: nec celabo vos quicquam. Et illi dixerunt ad Ieremiam, ſit dominus inter nos teſtis veritatis & fidei, ſi non iuxta omne verbum in quo miſerit te dominus deus tuus ad nos: B ſic faciemus: ſiue bonum eſt, ſiue malum, voci domini dei noſtri ad quem mittimus te, obediemus: vt bene ſit nobis cum audierimus vocem domini dei noſtri. ¶ Cum autem completi eſſent decem dies, factum eſt verbum domini ad Ieremiam. Vocauitq; Iohanan filium Caree, & omnes principes bellatorum, qui erant cum eo, & vniuerſum populum à minimo vſque ad maximum, & dixit ad eos, Hæc dicit dominus deus Iſrael, ad quem miſiſtis me, vt proſternerem preces veſtras in conſpectu eius, ſi quieſcentes manſeritis in terra hac, ædificabo vos, & non deſtruam: plantabo, & non euellam: iam enim placatus ſum ſuper malo quod feci vobis. Nolite timere à facie regis babylonis, quem vos pauidi formidatis: nolite metuere eum, dicit dominus: quia vobiſcum ſum ego, vt ſaluos vos faciam, & eruam de manu eius, & dabo vobis miſericor- C dias, & miſerebor veſtri, & habitare vos faciam in terra veſtra. Si autem dixeritis vos, Non habitabimus in terra iſta, nec audiemus vocem domini dei noſtri, dicentes, Nequaquam ſed ad terram AEgypti pergemus: vbi nō videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus, & famem non ſuſtinebimus: & ibi habitabimus. Propter hoc nunc audite verbum domini reliquiæ Iuda, Hæc dicit dominus exercituum deus Iſrael, Si poſueritis faciem veſtram vt ingrediamini AEgyptum: & intraueritis vt ibi habitetis: gladius quem vos formidatis, ibi comprehendet vos in terra AEgypti: & fames pro qua eſtis ſolicii, adhærebit vobis in AEgypto, & ibi moriemini. Omneſq; viri, qui poſuerunt faciem ſuam vt ingrediantur AEgyptum, vt D habitent ibi, morientur gladio, & fame, & peſte: nullus de eis remanebit, nec effugiet à facie mali quod ego afferam ſuper eos. Quia hæc dicit dominus exercituū, deus Iſrael, Sicut [c] cōflatus [e] eſt furor meus, & indignatio mea ſuper habitatores Ieruſalem: ſic conflabitur indignatio mea ſuper vos, cū ingreſſi fueritis AEgyptum: & eritis in iuſiurandum, & in ſtuporem, & in maledictum, & in opprobrium: & nequaquam vltra videbitis locū iſtum. [v] Verbum domini ſuper vos reliquiæ Iuda, Nolite intrare AEgyptum: ſcientes ſcietis quia obteſtatus ſum vobis hodie quia decepiſtis animas veſtras, vos enim miſiſtis me ad dominum deum veſtrum dicentes, Ora pro nobis ad dominum deū noſtrum: & iuxta omnia quæcunque dixerit tibi dominus deus noſter, ſic annūtia nobis, & faciemꝰ. Et annūtiaui vobis hodie, & non audiſtis vocē domini dei veſtri ſuper vniuerſis ꝓ quibus miſit me ad vos. Nunc ergo ſciētes ſcietis quia gladio & fame & peſte moriemini in loco ad quem voluiſtis intrare vt habitaretis ibi.

[v] Vt, Gratia ſit

[c] effuſus

[v] Locutus eſt dominus

CAP. XLIII.

¶ Reclamante Ieremia, Iohanan abducit reliquias populi in AEgyptũ. Ieremias prædicit vastitatem AEgypti.

A FActum est autem, cum complesset Ieremias loquens ad populum vniuersos sermones domini dei eorũ, pro quibus miserat eum dominus deus eorum ad illos, omnia verba hęc: dixit Azarias filius Osaiæ, & Iohanan filius Caree, & omnes viri superbi, dicentes ad Ieremiam, Mendacium tu loqueris: non misit te dominus deus noster, dicens, Ne ingrediamini AEgyptum, vt habitetis illic. Sed Baruch filius Neriæ incitat te aduersum nos, vt tradat nos in manus Chaldæorum vt
B interficiat nos, & traduci faciat in Babylonem. Et non audiuit Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum, & vniuersus populus, vocem domini vt manerẽt in terra Iuda: sed tollens Iohanan filius Caree, & vniuersi principes bellatorum vniuersos reliquiarum Iuda, qui reuersi fuerant de cunctis gentibus ad quas fuerant ante dispersi, vt habitarent in terra Iuda: viros & mulieres, & paruulos, & filias regis: & omnem animam quã reliquerat Nabuzardan princeps militiæ cum Godolia filio Ahicam, filii Saphan: &
C Ieremiam prophetam, & Baruch filiũ Neriæ: & ingressi sunt in terram AEgypti, quia non obedierunt voci domini. Et venerunt vsque ad Taphnis. ¶ Et factus est sermo domini ad Ieremiam in Taphnis, dicens, Sume tibi lapides grãdes in manu tua, & abscondes eos in [a] crypta, quæ est sub muro lateritio [b], in porta domus Pharaonis í Taphnis: coram nentibus viris Iudæis. Et dices ad eos, Hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Ecce ego mittam, & assumam Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum: & ponam thronum eius super lapides istos quos abscondi, & statuet solium suum super eos. Veniẽsq; percutiet terram AEgypti: quos in morte, in mortem: & quos in captiuitate, in captiuitatem: & quos in gladio,
D in gladium. Et succendet ignem in delubris deorum AEgypti, & comburet ea, & captiuos ducet illos, & amicietur terra Aegypti, sicut amicitur pastor pallio suo: & egredietur inde in pace. Et conteret statuas domus solis quæ sunt in terra AEgypti: & delubra deorum AEgypti comburet igni.

[a] luto, in fornace laterum,

CAP. XLIIII.

¶ Arguit populum idolatriæ. Minatur eis exitium. Comminationem domini vilipendentes, castigantur. Rursum pœnam ei proponit.

VErbum quod factum est ad Ieremiam, ad omnes Iudæos qui habitabant in terra AEgypti, habitãtes in Magdalo, & in Taphnis, & in Memphis, & in terra Phathures, dicens, Hæc dicit dominus exercituũ deus Israel, Vos vidistis omne malum istud quod adduxi super Ierusalem, & super omnes vrbes Iuda: & ecce desertæ sunt hodie, & non est in eis habitator: propter malitiam quam fecerunt, vt me ad iracundiam prouocarent, & irent, & sacrificarent, & colerent deos alienos quos nesciebant & illi & vos & patres vestri. Et misi ad vos omnes seruos meos prophetas de nocte consurgens, mittensq; & dicens, Nolite oro facere verbum abominationis huiusce modi quam odiui. Et nõ audierunt, nec inclinauerunt aurem suam vt conuerterentur á malis suis, & non sacrificarent diis alienis. Et [c] cõ- [c] effusa, flata [d] est indignatio mea, & furor meus & succensa est in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalem: & versæ sunt in solitudinem & vastitatem secundum diẽ hanc. Et nunc hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Quare vos facitis malum grande hoc contra animas vestras: vt intereat ex vobis vir & mulier, paruulus & lactens, de medio Iudæ, nec relinquatur vobis quicquã residuum prouocantes me in operibus manuum vestrarum, sacrificando diis alienis in terra AEgypti, in quã ingressi estis vt habitetis ibi: & dispereatis, & C sitis in maledictionem & in opprobriũ cunctis gentibus terræ? Nunquid oblti estis mala patrum vestrorum, & mala regum Iuda, & mala vxorum eius, & mala vestra, & mala vxorum vestrarum, quæ fecerunt in terra Iuda & in [e] attriu [e] plateis regionibus [f] Ierusalem? Non sunt [g] mundati [f] vsque ad diem hanc: & non timuerunt [g] humiliati) runt, & non ambulauerunt in lege [h] mea,

*mea *domini', & in præceptis meis, quæ dedi coram vobis & corã patribus ve-
Amos.9b stris.¶||Ideo hæc dicit dominus exerci
C tuum deus Israel, Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum: & disperdam omnem Iudam. Et assumam reliquias Iudæ, qui posuerunt facies suas vt ingrederẽtur terram AEgypti, & habitarent ibi: & consumentur omnes in terra AEgypti: cadent in gladio, & ĩ fame: & consumentur à minimo vsque ad maximum, in fame, & in gladio morientur: & erunt in iusiurandum, & in *miraculum', & in maledictionem, & ĩ
*stuporẽ opprobrium. Et visitabo super habitatores terræ AEgypti, sicut visitaui Ierusalem: in gladio, & fame, & peste. Et nõ erit qui effugiat, & sit residuus de reliquiis Iudæorum qui vadunt vt peregrinentur in terra AEgypti: & reuertantur in terram Iuda ad quam ipsi eleuant animas suas, vt reuertantur & habitent ibi. non reuertentur nisi qui fugerint.

¶Responderunt autem Ieremiæ omnes viri scientes quòd sacrificarent vxo-
D res eorum diis alienis: & vniuersæ mulieres quarum stabat multitudo grandis: & omnis populus habitantium in terra AEgypti in Phathures, dicentes, Sermonem quem locutus es ad nos in nomine domini non audiemus ex te, sed facientes faciemus omne verbum quod egredietur de ore nostro, vt sacrificemus reginæ cæli, & libemus ei libamina, sicut fecimus nos & patres nostri, reges nostri, & principes nostri in vrbibus Iuda, & in plateis Ierusalem: & saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malumq; non vidimus. Ex eo autẽ tempore quo cessauimus sacrificare reginæ cæli, & libare ei libamina, indiguimus omnibus, & gladio & fame cõsum
Supr.7.d pti sumus.||Quod si nos sacrificamus reginæ cæli, & libamus ei libamina: nun-
E quid sine viris nostris facimus ei placẽtas ad colendum eam, & libandum ei libamina? ¶Et dixit Ieremias ad omnẽ populum, aduersum viros, & aduersum mulieres, & aduersum vniuersam plebem, qui responderant ei verbum, dicens, Nũquid non sacrificium quod sacrificastis in ciuitatibus Iuda & in plateis Ierusalẽ vos & patres vestri, reges vestri & pricipes vestri & populus terræ, horum recordatus est dominus, & ascendit super cor eius? Et non poterat dominus vltra portare propter malitiã studiorũ vestrorũ, & propter abominationes quas fecistis: & facta est terra vestra in desolationem, & in stuporem, & in maledictum, *eò q' nõ sit habitator, *vt
sicut est dies hæc. Propterea q' sacrificaueritis idolis, & peccaueritis domino: & non audieritis vocem domini, & in lege & in pręceptis & in testimoniis eius non ambulaueritis: idcirco euenerunt vobis mala hæc, sicut est dies hęc. F
Dixit autem Ieremias ad omnem populum & ad vniuersas mulieres. Audite verbum domini omnis Iuda, qui estis ĩ terra AEgypti, hæc dicit dominus exercituum deus Israel, dicens, Vos, & vxores vestrę locuti estis ore vestro, & manibus vestris implestis, dicentes, Faciamus vota nostra quæ vouimus, vt sacrificemus reginæ cæli, & libemus ei libamina. Implestis vota vestra, & opere ꝑpetrastis ea. Ideo audite verbum domini omnis Iuda, qui habitatis in terra AEgypti. Ecce ego iuraui in nomine meo magno, ait dominus: quia nequaquam vltra vocabitur nomen meum ex ore omnis viri Iudæi, dicentis, Viuit domi G
nus deus, in omni terra AEgypti. Ecce ego *vigilabo' super eos in malũ, & non *festino
in bonum: & consummentur omnes viri Iuda, qui sunt in terra AEgypti, gladio & fame, donec penitus consumantur. Et qui fugerint gladium, reuertentur de terra AEgypti in terram Iuda viri pauci: & scient omnes reliquiæ Iuda ingredientium terram AEgypti, vt habitent ibi, cuius sermo compleatur, meus, an illorum. Et hoc vobis signum, ait dominus, quòd visitem ego super vos in loco isto: vt sciatis quia vere cõplebuntur sermones mei cõtra vos in malum, Hæc dicit dominus, Ecce ego tradam Pharaonem Ephree regem AEgypti in manus inimicorũ eius, & in manus quærentiũ animã illius: sicut tradidi Sedeciam regem Iuda in manu Nabuchodonosor regis Babylonis inimici sui, & quærentis animam eius.

CAP. XLV.

Arguitur Baruch pusillanimitatis, tamen salus ei promittitur.

A VErbum quod locutus est Ieremias ꝓpheta ad Baruch filium Neriæ, cum scripsisset verba hæc in libro ex ore Ieremiæ, anno quarto Ioacim filii Iosiæ regis Iuda, dicēs, Hæc dicit dominus deꝰ Israel ad te Baruch, Dixisti, Væ misero mihi, quoniā addidit dominꝰ =dolorem⁾ dolori meo: laboraui in gemitu meo, & requiem nō B inueni. Hæc dicit dominꝰ. Sic dices ad eum, Ecce quos ædificaui, ego destruo: & quos plantaui, ego euello, & vniuersam terram hanc. Et tu quæris tibi grādia? noli quærere. quia ecce ego adducam malum super omnem carnem, ait dominus: & dabo tibi animam tuam in salutem in omnibus locis ad quæcunq; perrexeris.

=tristitiā

CAP. XLVI.

Prædicit cladem AEgypti. Promittitur Israeli liberatio.

A QVod factum est verbum domini ad Ieremiam prophetam contra gentes ad AEgyptum aduersum exercitum Pharaonis Nechao regis AEgypti, qui erat iuxta fluuium Euphraten in Charcamis, quem percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, in quarto anno Ioacim filii Iosiæ regis Iuda. Preparate scutum & clypeum, & procedite ad bellū. iungite equos, & ascēdite equites: state in galeis, polite lanceas, induite vos loricis. *Quid igitur? vidi ipsos pauidos &* terga vertentes, fortes eorum cæsos: fu B gerunt conciti. nec respexerunt: terror vndique, ait dominus. Non fugiat velox, nec saluari se putet fortis: ad aquilonem iuxta flumen Euphraten victi sunt, & ruerunt. Quis est iste, qui quasi flumen ascendit: & veluti fluuiorum intumescunt gurgites eius? AEgyptus fluminis instar ascendet, & velut flumina mouebuntur fluctus eius: & dicet. Ascēdens operiam terram: perdam ciuitatē & habitatores eius. Ascendite equos, & exultate in curribus, & procedant fortes, AEthiopia & Libyes tenentes scutum, & Lydii arripientes, & iacientes C sagittas. Dies autem ille domini dei exercituum dies vltionis, vt sumat vindictam de inimicis suis: deuorabit gladius & saturabitur, & inebriabitur sanguine eorum: victima enim domini dei exercituum in terra aquilonis iuxta flumen Euphraten. Ascende in Galaad, & tolle resinā virgo filia AEgypti: frustra multiplicas medicamina, sanitas non erit tibi. Audierunt gentes ignominiam tuam, & vlulatus tuus repleuit terrā: quia fortis impegit in fortē, ambo pariter conciderunt. ¶ Verbum quod locutus est dominus ad Ieremiam ꝓphe- D tam, super eo quod venturus esset Nabuchodonosor rex Babylonis, & percussurus terram AEgypti: Annuntiate AEgypto, & auditum facite in Magdalo, & resonet in Memphis, & in Taphnis: dicite, Sta, & præpara te: quia deuorabit gladius ea quæ per circuitum tuū sunt. Quare =computruit⁾ fortis tuus? non stetit: quoniam dominus =subuertit⁾ eum. Multiplicauit ruentes, ceciditq; vir ad proximum suum: & dicent, Surge & reuertamur ad populum nostrum, & ad terram natiuitatis nostræ à facie gladii columbæ. Vocate =nomen Pharaonis regis AEgypti tumultum, adduxit tēpus⁾ Viuo ego (inquit rex, Dominus exercituum nomen eius) quoniam sicut Thabor in montibus, & sicut Carmelus in mari, veniet. Vasa transmigrationis fac tibi habitatrix filia AEgypti: quia Memphis in solitudine erit, & deseretur, & inhabitabilis erit. Vitula elegans atque formosa AEgyptus: =stimulator⁾ ab aquilone veniet ei. Mercenarii quoque eius *qui versabantur in medio eius, quasi vi*tuli saginati versi sunt, & fugerūt simul nec stare potuerunt: quia dies interfectionis eorum venit super eos, tempus F visitationis eorum. Vox eius quasi æris sonabit quoniam cum exercitu properabunt, & cum securibus veniēt ei quasi cædentes ligna. Succiderunt saltum eius, ait dominus, qui supputari nō potest: multiplicati sunt super locustas, & non est eis numerus. Cōfusa est filia AEgypti, & tradita in manus populi aquilonis. Dixit dominus exercituum deus Israel. Ecce ego visitabo =super tumultū⁾ Alexandriæ, & super Pharaonem, & super AEgyptum, & super deos eius, & super reges eius: & super Pharaonem, G & super eos qui confidunt in eo. Et dabo eos in manus quærentium animam eorum, & in manus Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu seruorum

=ꝓpulsatus est

=vel, ꝓpulsauit

E

=illuc pharaonem regem AEgypti, regē multitudinis magnæ: nō adfuit tempore cōdicto.

=excisio

=fastum

eius: & post hæc habitabitur sicut diebus pristinis, ait dominus. ¶ Et tu ne timeas serue meus Iacob, & ne paueas Israel: quia ecce ego te saluum faciam de longinquo, & semen tuum de terra captiuitatis suæ: & reuertetur Iacob, & requiescet, & prosperabitur, & non erit qui exterreat eum. Et tu noli timere serue meus Iacob, ait dominus: quia tecũ ego sum, quia ego consumã omnes gentes ad quas eieci te: te vero non consumam, sed castigabo te in iudicio, nec [a]exciden [a]quasi innocenti parcam tibi.
do excidam te.

CAP. XLVII.

Sermo domini contra Palæsthinos.

A QVod factum est verbum domini ad Ieremiam prophetam contra Palæsthinos antequã percuteret Pharao Gazan. Hæc dicit dominus, Ecce aquæ ascendunt ab aquilone, & erunt quasi torrens inundans: & operient terram & plenitudinem eius, vrbem & habitatores eius. Clamabunt B homines, & vlulabunt omnes habitatores terræ à strepitu [a]pompæ armorum, [a]strepitũ
vngularũ & bellatorum eius à commotione quadrigarũ eius, & multitudine rotarũ illorum. Non respexerunt patres filios [a]manibus dissolutis, propter debilitatẽ manum C quo vastabuntur omnes Philisthiim, & dissipabitur Tyrus & Sidon cum omnibus reliquis auxilijs suis, depopulatus est enim dominus Palæsthinos, reliquias insulæ Cappadociæ. Venit calutitũ [a]succiſa ẽ D super Gazam: [a]conticuit Ascalon, & reliquiæ vallis earum, vsquequo concideris? O mucro domini vsquequo nõ quiesces? ingredere in vaginam tuam: refrigerare, & sile. Quomodo quiescet, cum dominus præceperit ei aduersus Ascalonem, & aduersum maritimas eius regiones, ibique condixerit ei.

CAP. XLVIII.

Sermo domini contra Moabitas.

A Dmoab, Hæc dicit dominus exercituũ deus Israel, Væ super Nabo, qm vastata est, & confusa: capta est Cariathaim: cõfusa est [a]fortis, & tremuit. Nõ est vltra [a]exultatio in Moab contra Hesebon: cogitauerunt malum, Venite, & disperdamus eam de gente. [a]Ergo silens conticesces, & sequetur te gladius. Vox clamoris de Oronaim: vastitas, & cõtritio magna. Contrita est Moab: annũtiate clamorẽ parulis eius. Per ascẽsum enim Luith plorãs ascẽdet in fletu: qm in descẽsu Oronaim hostes vlulatũ cõtritionis audierunt. ¶ Fugite, saluate animas vestras: & eritis quasi myricæ in deserto. Pro eo em [a]opibus quia habuisti fiduciã in [a]munitionib⁹ tuis & in thesauris tuis, tu quoq; capieris & ibit Chamos in trãsmigrationem, sacerdotes eius, & principes eius simul. succidetris: Sup. 17. a. C. 1. pecudibus & bobus
Et veniet pdo ad oẽm vrbẽ, & vrbs nulla saluabitur: & peribunt valles, & dissipabũtur cãpestria, qm dixit dñs, Date B [a]florẽ Moab, quia florẽs egredietur: & ciuitates eius deserte erunt, & inhabitabit eas qui vo- [a]alas Moabiles. Maledictus qui facit opus dñi fraudulẽter: & maledictus qui prohibet gladiũ suũ à sanguine. [a]Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fecibus suis: nec [a]Pacatus transfusus est de vase in vas, & in trãsmigrationem non abiit: ideirco permansit gustus eius in eo, & odor eius nõ est immutatus. Propterea ecce dies veniũt dicit dñs: & mittã ei [a]ordiatores, & strauerunt eum. [a]hoies q
Quomodo dicitis, Fortes sumus, & viri robusti ad præliandũ? Vastata est Moab, & ciuitates illius [a]succẽdẽ C runt: & electi iuuenes eius descẽderũt [a]vt, succi
in occisionẽ: ait rex, dñs exercituũ nõ derunt: men eius. Prope est interitus Moab, vt veniat: & malũ eius velociter accurrat nimis. [a]Consolamini eũ oẽs qui estis in [a]cõdolet circuitu eius, & vniuersi qui scitis nomen eius: dicite, Quõ cõfracta est virga fortis, baculus gloriosus? Descende de gloria, & sede in siti habitatio filiæ Dibon: qm vastator Moab ascendet ad te, dissipabit munitiones tuas, In via sta, & aspice habitatio Aroer: interroga fugientem, & ei qui euasit, dic, Quid accidit? Confusus est Moab, quoniã victus est: vlulate, & clamate, annũtiate in Arnon quoniam vastata est Moab. Et iudicium venit ad terram campestrem: super Helon, & super Iasa, & super Mephaath, & super Dibon, & super Nabo, & super domum Deblathain, & super Cariathaim, & super Beth-gamul,

& ſuper Beth-maon, & ſuper Carioth, & ſuper Boſra: & ſuper omnes ciuitates terræ Moab, quæ longe & ꝓpe ſunt

[a] plaudet cVP, vertet ſe à la ate eum, quoniã contra dominum eretere in la ctus eſt: & [b] allidet manum Moab in vomitu ſuo, & erit in deriſum etiam ipſe.

[b] condoluiſti [c] elationẽ

Fuit enim i deriſum tibi Iſrael: quaſi inter fures reperiſſes eum, propter verba ergo tua quæ aduerſum illum locutus es, [d] captiuus duceris. Relinquite ciuitates, & habitate in petra habitatores

[e] iram [f] nõ fecerũt quod iactabant [g] ſe poſſe facere, mentiti ſunt.

Moab: & eſtote quaſi columba nidificãs in ſummo ore foraminis. Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valde: & [h] ſublimitatem eius, & arrogantiam, & ſuperbiam, & altitudinem cordis eius.

[c] Cir hæres inge miſcam, [d] Eodem planctu te [e] vP, fructus tuos æſtiuos Iſa.16.c. [f] vP, cantionem vineæ [g] triennẽ: [h] in deſolationes [i] Cir Hæres [k] reſiduæ diuitiæ quas fecit, Iſa.15 a.eze.7.c [l] inciſiones. [m] oẽs lumbos ſaccus. [n] quod delectat, [o] formidinem

Ego ſcio, ait dominus [i] iactantiam eius: & [k] quòd non ſit iuxta eam virtus eius, nec iuxta quod poterat conata ſit facere. Ideo ſuper Moab eiulabo, & ad Moab vniuerſam clamabo, ad viros [l] muri fictilis lamentantes. [m] De planctu Iazer plorabo tibi vinea Sabama: propagines tuæ tranſierunt mare, vſque ad mare Iazer peruenerunt: ſuper [n] meſſem tuam, & vindemiam tuam prædo irruit. Ablata eſt lætitia & exultatio de Carmelo & de terra Moab: & vinum de torcularibus ſuſtuli: nequaquam calcator vuæ [o] ſolitum celeuſma cantabit.

De clamore Heſebon vſque Eleale & Iaſa, dederunt vocem ſuam: à Segor vſq; ad Oronaim vitulam [p] conternantem: aquæ quoque Nemrim [q] peſſimæ erunt.

Et auferam de Moab, ait dominus, offerentem in excelſis, & ſacrificantem diis eius. Propterea cor meum ad Moab quaſi tibia æris reſonabit: & cor meum ad viros [r] muri fictilis dabit ſonitum tibiarum: quia [s] plus fecit quàm potuit, idcirco perierunt. Omne enim caput caluitiũ, & omnis barba raſa erit: in [t] cũctis manibus [u] colligatio, & ſuper [x] omne dorſum cilicium. Et ſuper omnia te [y] inciſiõcta, & in plateis eius omnis planctus: quoniam contriui Moab ſicut vas [z] inutile, ait dominus. Quomodo victa eſt, & vlulauerunt? quomodo deiecit cervicem Moab, & confuſus eſt? erit ꝙ Moab in deriſum, & in [a] exemplum omnibus in circuitu ſuo. Hæc dicit dominꝰ, Ecce quaſi aquila volabit, & extendet alas ſuas ad Moab. Capta eſt Carioth, & munitiones cõprehẽſæ ſunt: & erit cor fortium Moab in die illa, ſicut cor mulieris parturiẽtis. Et ceſſabit Moab eſſe populus: quoniam cõtra dominum [b] gloriatus eſt. Pauor, & fouea & laqueus ſuper te ô habitator Moab, ait dominus. [c] Qui fugerit à facie pauoris, cadet in fouea: & qui conſcenderit de fouea, capietur laqueo. ad ducam enim ſuper Moab annum viſitationis eorum, ait dominus. In vmbra Heſebon ſteterunt [d] de laqueo fugiẽtes: quia ignis egreſſus eſt de Heſebon, & flamma de medio Sion: [e] & deuorauit [f] partem Moab, & verticẽ filiorum tumultus. Væ tibi Moab, periſti populę Chamos: quia comprehenſi ſunt filii tui, & filiæ tuæ in captiuitatẽ Moab in nouiſſimis diebus, ait dñs.

[b] magnificauit os ſuum Iſa.24.c. [c] ppter violentiam [d] fines

Hucuſque iudicia Moab.

CAP. XLIX.

Sermo domini contra Ammonitas. Contra Idumæam. Contra Damaſcum. Contra Cedar. Contra AElam.

A D filios Ammon. Hæc dicit dominus. Nunquid non filii ſunt Iſrael? aut hæres non eſt ei? Cur igit hæreditate poſſedit [a] Melchom Gad: & populus eius in vrbibus eius habitauit? Ideo ecce dies venũt, dicit dominus: & auditum faciam ſuper Rabbath filiorum Ammon fremitum prælii: & erit in tumultũ diſſipata, filiæq; eius igne ſuccendentur, & poſſidebit Iſrael poſſeſſores ſuos, ait dominus. Vlula Heſebõ, quoniã vaſtata eſt Hai, clamate [b] filiæ Rabbath, accĩgite vos ciliciis: plãgite, & circuite per ſepes: quoniã [c] Melchom in tranſmigrationem ducetur, ſacerdotes eius, & principes eius ſimul.

A

[a] rex eorũ

B

Quid gloriaris in vallibus? Defluxit vallis tua filia [d] delicata? quæ confidebas in theſauris tuis, & dicebas, Quis veniet ad me? Ecce ego inducã ſuper te terrorem ait dominus deus exercituum, ab omnibus qui ſunt in circuitu tuo: & diſpergimini ſinguli à cõſpectu veſtro, nec erit qui congreget [e] fugientes. Et poſt hæc reuerti faciam captiuos filiorum Ammon, ait dominus. ¶ Ad Idumę am. Hæc dicit dominus exercituũ, Nũquid nõ vltra eſt ſapientia in Themã? Perijt cõſiliũ à filiis: [f] iutilis facta eſt ſa

[a] rebellis
[b] vagãtes
[c] corrupta

pientia eorum. Fugite, & terga vertite descendite in voraginem habitatores Dedan: quoniam Perditionem Esau ad duxi super eum, tēpus visitationis eius Si vindemiatores venissent sup te, nō reliquissent racemum: si fures in nocte, rapuissent quod sufficeret sibi. Ego vero discooperui Esau, reuelaui abscondita eius, & celari non poterit: vastatum est semen eius, & fratres eius, & vicini eius, & nō erit. Relinque pupillos tuos ego faciā eos viuere, & viduæ tuæ in me sperabunt, Quia hæc dicit dñs. Ecce quibus non erat iudiciū vt biberent calicem, bibentes bibēt: & tu quasi innocens relinqueris? Non eris innocēs sed bibens bibes. Quia per memetipsum iuraui dicit dominus, ꝙ in solitudinem, & in opprobrium, & in desertum, & in maledictionē erit Bosra: & omnes ciuitates eius erunt in solitudines sempiternas. || Auditum audiui à domino, & legatus ad gētes missus est, Congregamini, & venite contra eā, & consurgamus in pręliū, Ecce enim parvulum dedi te in gentibus, conptēptibilem inter homines. Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui: qui habitas in cauernis petræ, & apprehēdere niteris altitudinem collis. cū exaltaueris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit dominus. Et erit Idumæa deserta: omnis qui trāsibit per eam, stupebit, & sibilabit super omnes plagas eius. || Sicut subuersa est Sodoma & Gomorrha, & vicinæ eius, ait dominus: non habitabit ibi vir, & nō incolet eā filius hominis, Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustā: quia subito currere faciam eū ad illam: & quis erit electus quē præponā ei? quis enim similis mei? & quis sustinebit me? || & quis est iste pastor, qui resistat vultui meo? Propterea audite consilium domini quod iniit de Edom: & cogitationes eiꝰ quas cogitauit de habitatoribus Theman. Si non deiecerint eos paruuli gregis, nisi dissipauerint cum eis habitaculū eorū. A voce ruinæ eorum commota est terra: clamor in mari rubro auditus est vocis eius. Ecce quasi aquila ascendet & auolabit: & expandet alas suas super Bosram: & erit cor fortium Idumęæ in die illa, quasi cor mulieris parturientis. ¶ Ad Damascum. confusa est Emath & Arphad: quia auditum pessimū audierunt, turbati sunt in mari: præ solicitudine quiescere nō potuit. Dissoluta est Damascus, versa est in fugam, tremor apprehendit eam: angustia & dolores tenuerunt eam quasi parturientē. Quomodo dereliquerunt ciuitatem laudabilem, vrbem lætitiæ? Ideo cadent iuuenes eius in plateis eius: & omnes viri prælii cōticescent in die illa, ait dominus exercituum. Et succendā ignem in muro Damasci, & deuorabit mœnia Ben. adad. ¶ Ad Cædar, & ad regna Asor, quæ percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, hæc dicit dominus, Surgite, & ascendite ad Cedar, & vastate filios orientis. Tabernacula eorum, & greges eorum capient: pelles eorum, & omnia vasa eorum, & camelos eorum tollent sibi: & vocabunt super eos formidinem in circuitu. Fugite, abite vehemēter, in voraginibus sedete qui habitatis Asor, ait dominus: iniit enim cōtra vos Nabuchodonosor rex Babylonis consiliū, & cogitauit aduersum vos cogitationes. Consurgite, & ascendite ad gentem quietam, & habitantem cōfidenter, ait dominus: nō ostia, nec vectes eis: soli habitant. Et erunt cameli eorum in direptionē, & multitudo iumentorum in prædam: & dispergam eos in omnem ventum, qui sunt attonsi in comam, & ex omni confinio eorum adducam interitum super eos, ait dominus. Et erit Asor in habitaculum draconum, deserta vsque in æternum: nō manebit ibi vir, nec incolet eā filiꝰ hominis. ¶ Quod factū est Verbum domini ad Ieremiam prophetam aduersus AElam, in principio regni Sedeciæ regis, Iuda, dicēs Hæc dicit dñs exercituum, Ecce ego cōfringam arcum AElam, & sumam fortitudinem eorum, Et inducam super AElam quatuor ventos, à quatuor plagis cæli: & ventilabo eos in omnes ventos istos: & non erit gens ad quam non perueniant profugi AElam. Et pauere faciam AElam coram inimicis suis & in conspectu quęrentium animam eorum: & adducam super eos malum, iram furoris mei, dicit dominus: & mittam post eos gla-

venerint sup te nō relinquēt

C

immunis. eris? Non eris immunis.

Abd. 1. a.

abiectū,

turribus ędificatis sup petrā

Gen. 19. e

D

à timore habitaculū robustum.

constituet mihi tempus?

Iob. 41. a.

E

omne latus exulates ī angulis terræ:

C

prīcipiū fortitudinis eorū.

dium, donec consumam eos. Et ponam solium meum in AElam: & perdam inde reges & principes, ait dominus. In nouissimis autem diebus reuerti faciã captiuos AElam, dicit dominus.

CAP. L.

Prædicit destructionem Babylonis & captiui Israelis liberationem.

A VErbum quod locutus est dominus de Babylone, & de terra Chaldæorum in manu Ieremiæ prophetæ. Annuntiate in gentibus, & auditum facite, leuate signum: prædicate, & nolite celare: dicite, Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt sculptilia eius, superata sunt idola eorum. Quoniam ascendit contra eam gens ab aquilone, quæ ponet terram eius in solitudinem: & non erit qui habitet in ea, ab homine vsque ad pecus, & moti sunt, & abierunt. In diebus illis, & in tempore illo ait dominus, venient filii Israel, ipsi & filii Iuda simul: ambulantes & flentes properabunt, & dominũ deum suum quærent. In sion interrogabunt viam, huc facies eorum: [a] venient, & apponentur ad dominum [b] fœdere sempiterno quod nulla obliuione delebitur. Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerũt eos, fecerunt que vagari in mõtibus: de

B monte in colle transierunt, obliti sunt cubilis sui. Omnes qui inuenerunt, comederunt eos: & hostes eorum dixerunt, Non peccauimus: pro eo quòd peccauerunt domino decori iustitiæ, & expectationi patrum eorum domino. Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini: & estote quasi hœdi ante gregem. Quoniam ecce ego suscito, & adducam in Babylonem, congregationem gentium magnarum de terra aquilonis: & præparabuntur aduersus eam: & inde capietur sagitta eius quasi viri fortis interfectoris, non reuertetur vacua. Et [c] læti fuistis quoniã exultastis, [d] multipli cati estis sicut vituli super herbam [e] & mugistis sicut tauri. Confusa est mater vestra nimis, & [f] adæquata pulueri [g] quæ genuit vos: ecce nouissima gentium, & deserta, inuia, & scit garens. Ab ira domini nõ habitatur, sed redigetur tota in solitudinem: omnis qui transibit per Babylonem, stupebit, & sibilabit super vniuersis plagis eius.

Præparamini contra Babylonem per circuitum omnes qui tenditis arcum [h] debellate eam, non parcatis iaculis: quia domino peccauit. Clamate aduersus eam, vbique dedit manum, ceciderunt fundamenta eius: destructi sunt muri eius, quoniam vltio domini est. vltionem accipite de ea: sicut fecit, facite ei. Disperdite fatorem de Babylone, & tenentem falcem in tempore messis: a facie gladii [i] columbæ [k] vnusquisque ad populum suum conuertetur, & fugiet vnusquisque ad terram suam fugient. Grex dispersus Israel, leones eiecerunt eum: primus comedit eam rex Assur: iste nouissimus exossauit eum Nabuchodosor rex Babylonis. Propterea hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Ecce ego visitabo regem Babylonis, & terram eius: sicut visitaui regem Assur: & reducam Israel ad habitaculum suũ: & pascetur Carmelum & Basan, & in mõte Ephraim & Galaad saturabitur anima eius. In diebus illis & in tempore illo, ait dominus queretur iniquitas Israel, & non erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur: quoniam [l] propitius ero [m] reliquis quos reliquero. Super terram dominantium ascende, & super habitatores eius visita, dissipa, & interfice quæ post eos sunt, ait dominus: & fac iuxta omnia quæ præcepi tibi. Vox belli in terra, & contritio magna. Quomodo confractus est, & contritus malleus vniuersæ terræ! quomodo versa est in desertum Babylon in gentibus? Illaqueaui te, & capta est Babylon, & nesciebas, inuenta es & apprehensa: quoniam dominũ prouocasti, Aperuit dominus thesaurũ suum, & protulit vasa iræ suæ: quoniam [n] opus est domino deo [o] exercituum in terra Chaldæorum. Venite ad eam, [p] ab extremis finibus [q]: aperite [r] vt exeãt qui conculcent eam: tollite de via lapides, [s] redigite in aceruos: & interficite eam: nec sit quicquam reliquũ [t]. Dis-

[a] venite, & adhærete dño

[b] fœdere

[c] læti fuistis quoniã exultastis

[d] multiplicati estis

[e] & mugistis sicut tauri

[f] adæquata pulueri

[g] quæ genuit vos

[h] debellate eam

[i] columbæ

[k] vnusquisque ad populum suum conuertetur, & fugiet vnusquisque ad terram suam

[l] propitius ero

[m] reliquis

[n] opus est

[o] exercituum

[p] ab extremis finibus

[q] aperite

[r] vt exeãt

[s] redigite in aceruos

[t] granum

eius: calcate eã sicut aceruos, & pdite eam ne sit residuum.
[a]Cõgregate cõtra Babel sagittarios.
E
[b]quo te visitem.
[c]Oppressi sunt
[d]quiescere faciat.
A
[e]bestię silueſtres cũ vululis:
Gen. 19. c
C

sipate vniuersos fortes eius, descendãt in occasionem: væ eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum. Vox fugientium, & eorum qui euaserunt de terra Babylonis: vt annuntient in Sion vltionem domini dei nostri, vltionem templi eius, [a]Annuntiate in Babylonem plurimis omnibus qui tendunt arcum): consistite aduersus eam per gyrum, & nullus euadat: reddite ei secũdum opus suum: iuxta omnia quæ fecit, facite illi: quia contra dominum erecta est, aduersum sanctum Israel. Idcirco cadent iuuenes eius in plateis eius: & omnes viri bellatores eius conticescent in die illa, ait dominus. Ecce ego ad te superbe, dicit dominus deus exercituum: quia veniet dies tuus, tempus [b]visitationis tuæ). Et cadet superbus, & corruet, & non erit qui suscitet eum: & succendam ignem in vrbibus eius, & deuorabit omnia in circuitu eius. Hæc dicit dominus exercituum, [c]Calumniam sustinent) filii Israel & filii Iuda simul omnes qui ceperunt eos tenent, nolunt dimittere eos. Redemptor eorum fortis dominus exercituũ nomen eius iudicio defendet causam eorum, vt [d]exterreat) terram, & commoueat habitatores Babylonis. Gladius ad Chaldæos, ait dominus: & ad habitatores Babylonis, & ad principes, & ad sapientes eius. Gladius ad diuinos eius, qui stulti erunt: gladius ad fortes illius, qui timebunt. Gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad omne vulgus quod est in medio eius, & erũt quasi mulieres: gladius ad thesauros eius, qui diripientur. Siccitas super aquas eius, erit, & arescent: quia terra sculptilium est, & in portentis gloriantur. Propterea habitabunt [e]dracones cum fatuis sicariis): & habitabunt in ea struthiones: & non inhabitabitur vltra vsque in sempiternum, nec extruetur vsque ad generationem & generationem. || Sicut subuertit dominus Sodomam & Gomorrham, & vicinas eiꝰ ait, dominus: non habitabit ibi vir, & non incolet eam filius hominis. Ecce populus veniet ab aquilone: & gens magna, & reges multi consurgent à finibus terræ. Arcum & scutum apprehendent: crudeles sunt & immisericordes: vox eorum quasi mare sonabit, & super equos ascendent sicut vir paratus ad prælium cõtra te filia Babylon. Audiuit rex Babylonis famam eorum, & dissolutæ sunt manus eius: angustia apprehendit eum, dolor quasi parturientem. Ecce quasi leo ascendet de [a]superbia) Iordanis ad [b]pulchritudinem robustam): quia subito currere faciam eum ad illam: & quis erit electus quẽ præponã ei? || quis est enim similis mei? & quis [c]sustinebit me)? & quis est iste pastor, qui resistat vultui meo? Propterea audite consilium domini quod mente cõcepit aduersum Babylonem: & cogitationes eius quas cogitauit super terram Chaldæorum. Nisi detraxerint eos paruuli gregum, nisi dissipatum fuerit cum ipsis habitaculum eorum. A voce captiuitatis Babylonis cõmota est terra, & clamor inter gentes auditus est.

[a]tumore
[b]habitaculum robustum Iob. 41. a.
[c]cõstituet tẽpꝰ mihi

CAP. LII.

Quomodo Babylon euertenda. Librum suum Ieremias dat Saraiæ.

A
[a]eos q habitant in medio aduersariorũ meorũ Chaldæorũ ventũ corrũpẽtem.
[b]cõfossi ĩ plateis
[c]propterea quę fecit in sanctum Israelis.
[d]disperdi
Isa. 21. c. apo. 14. b.

HAEC dicit dominus, Ecce ego suscitabo super Babylonem & super [a]habitatores eius, qui cor suum leuauerunt contra me: quasi ventum pestilentem). Et mittam in Bobylonem ventilatoris, & ventilabunt eam, & demolientur terram eius quoniam venerunt super eam vndique in die afflictionis eius. Non tendat qui tendit arcum suum: & non ascendat loricatus. nolite parcere iuuenibus eius, interficite omnem militiam eius. Et cadent interfecti in terra Chaldæorum: & [b]vulnerati ĩ regionibus) eius. Quoniã non fuit viduatus Israel & Iuda à deo suo domino exercituum: terra autem eorum repleta est delicto [c]à sancto Israel). Fugite de medio Babylonis & saluet vnusquisque animam suam nolite [d]tacere) super iniquitatem eius: quoniam tempus vltionis eius est à domino, vicissitudinem ipse retribuet ei. Calix aureus Babylon in manu domini, inebrians omnem terram: de vino eius biberunt gentes, & ideo commotæ sunt. || Subito cecidit Babylon, & contrita est: vlulate su-

per eam, tollite resinam ad dolorē eius si forte sanetur. Curauimus Babylonem & non est sanata: derelinquamus eam, & eamus vnusquisque in terram suam: quoniam peruenit vsque ad cælos iudicium eius, & eleuatum est vsque ad nubes. Protulit dominus iustitias nostras: venite & narremus in Sion opus
*Expolite domini dei nostri. *Acuite) sagittas, &
*cōgrega te scuta: *implete pharetras) : suscitauit dominus spiritum regum Medorum: & cōtra Babylonem mens eius est vt perdat eam, quoniam vltio domini est, vltio templi sui super muros Babylonis leua te signum, augete custodiam: *leuate) custodes, præparate insidias: quia cogitauit dominus, & fecit quæcunque locutus est contra habitatores Babylonis. Quæ habitas super aquas multas, locuples in thesauris: venit finis tuus
*mensura auaritiæ tuæ *pedalis præcisionis tuæ). ||Iurauit dominus exercituum per animam suam, Quoniam replebo te hominibus quasi brucho, & super te celeusma cantabitur. ||Qui fecit terram in fortitudine sua, & præparauit orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos. Dante eo vocem multiplicantur aquæ in cælo: qui leuat nubes ab extremo terræ fulgura in pluuiam fecit: & producit ventos de thesauris suis. Stultus factus est omnis homo à scientia: confusus est omnis conflator in sculptili: quia mendax est conflatio eius, nec est
*opera errorum, spiritus in eis. Vana sunt opera, *& risu digna), in tempore visitationis suæ peribūt. Non sicut hæc, pars Iacob: quia qui fecit omnia ipse est, & Israel sceptrum hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen eius, *Collidis tu mihi
*Malleo es mihi, instrumēta bellica vasa belli), & ego collidam in te gētes, & disperdam in te regna: & collidam in te equum, & equitem eius: & collidam in te currum, & ascensorem eius: & collidam in te virum & mulierem, & collidam in te senem & puerum, & collidam in te iuuenem & virginem: & collidam in te pastorem, & gregem eius & collidam in te agricolam & iugales eius, & collidā in te duces & magistratus. Et reddam Babyloni, & cunctis habitatoribus Chaldææ omne malum suum quod fecerunt in Sion, in oculis vestris ait dominus. Ecce ego ad te mons *pestifer), ait dominus, qui *noxie, corrumpis vniuersam terram: & extendam manum meam super te, & euoluam te de petris, & dabo te in montem combustionis: & non tollent de te lapidem in angulum, & lapidē in fundamento: sed *perditus) in æternum eris *desolatus ait dominus Ieuate signum in terra: clangite buccina in gentibus, *sanctificate *præparate gentes: annunciate contra illam regibus Ararat, Menni, & Asenez: *numerate contra eam Taphsar), adducite equum quasi bruchum *aculeatum), sanctificate contra eam gentes, reges Mediæ, duces eius, & vniuersos magistratus eius, cunctamque terram potestatis eius. Et commouebitur terra, & conturbabitur: quia *cuigilabit contra Babylonem cogitatio domini, vt ponat terram Babylonis desertam, & inhabitabilem. Cessauerunt fortes Babylonis à prælio, habitauerunt in præsidiis: *deuoratum est) robur eorum, & facti sunt quasi mulieres: incensa sunt tabernacula eius contriti sunt vectes eius. Currens obuiam currenti venit: & nuntius obuius nuntianti: vt annuntiet regi Babylonis quia capta est ciuitas eius à summo vsque ad summum: & vada præoccupata sunt, & *paludes) incensæ sunt igni, & viri bellatores conturbati sunt. Quia hæc dicit dominus exercituum, deus Israel, Filia Babylonis quasi area, tempus *tritura eius): adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius. Comedit me, deuorauit me Nabuchodonosor rex Babylonis: reddidit me quasi vas inane: absorbuit me quasi draco, repleuit ventrem suū *teneritudine mea,) & eiecit me. *Iniquitas meis, & aduersum me, & caro mea) super Babylonem, dicit habitatio Sion: & sanguis meus super habitatores Chaldææ dicit Ierusalem. Propterea hæc dicit dominus, Ecce ego iudicabo causam tuam, & vlciscar vltionem tuam: & desertum faciam mare eius, & siccabo venam eius. Et erit Babylon in tumulos, *vt habitatio draconum: stupor, & sibilus, *eo quòd) non sit habitator. Simul vt leones rugient: *excutient comas) veluti catuli leonum. In calore eorum ponam *potus) eorum: & inebria-

*perditus) in æternum eris *desolatus
*præparate
*preficite contra eā principes, *horribilātem.
*firmata est,
D
*defecit
*i. portæ lacus, vt arbores
*est calcidiem:
*deliciis
*i. quælonem, dicit habitatio Sion: & sanguis meus
*cuī

*tremāt, bo eos, vt *sopiantur', & dormiant som
E num sempiternum, & nō *consurgant': dicit dominus. Deducam eos quasi a
*euigilēt: gnos ad victimam, quasi arietes cum hœdis. Quomodo capta est Sesach, &
*gloria comprehensa est *inclyta' vniuersę terræ, quomodo facta est in stuporem Babylon inter gentes. Ascendit super Babylonem mare: multitudine fluctuum eius operta est. Factæ sunt ciuitates eius in stuporem? terra inhabitabilis & deserta, terra in qua nullus habitet, nec transeat per eam filius hominis. Et visitabo super Bel in Babylone, & eiiciam quod absorbuerat de ore eius: & non confluent ad eum vltra gentes, siquidem & murus Babylonis corruet. Egredimini de medio eius populus meus: vt saluet vnusquisque animam suam ab ira furoris domini, Et ne forte mollescat cor vestrum, & timeatis auditum qui audietur in terra: & veniet in anno auditio, & post hunc annum auditio: & iniquitas in terra, & dominator super dominatorem. Propterea ecce dies veniunt, & visitabo super sculptilia Babylonis: & omnis terra eius confundetur, & vniuersi interfecti eius cadent in medio eius, Et laudabunt super Babylonem cæli & terra, & omnia
F quæ in eis sunt: quia ab aquilone venient ei prædones, ait dominus. Et quomodo fecit Babylon vt caderent occisi in Israel: sic *de Babylone' cadent occisi in vniuersa terra. Qui fugistis gladium, venite, nolite stare: recordamini procul domini, & Ierusalem ascendat super cor vestrum. Confusi sumus, quoniam audiuimus opprobrium: aperuit ignominia facies nostras: quia venerūt alieni super sanctificationem domus domini. Propterea ecce dies veniunt, ait dominus: & visitabo super sculptilia eius, & in omni terra eius mugiet vulneratus. Si ascenderit Babylon in cęlum, & firmauerit in excelso robur suū: à me venient vastatores eius, ait dominus. Vox clamoris de Babylone, & cōtritio magna de terra Chaldæorum: quoniam vastauit dominus Babylonē & perdidit ex ea vocem magnam: & sonabunt fluctus eorum quasi aquę multæ dedit sonitum vox eorum: quia venit super eam, id est, super Babylonem prædo, & apprehensi sunt fortes eius, & *emarcuit' arcus eorū: quia fortis vltor dominus reddens retribuet. Et inebriabo principes eius, & sapientes eius, duces eius, & magistratus eius & fortes eius: & dormient somnū sempiternum: & non expergiscentur, ait rex. Dominus exercituum nomen eius. G Hæc dicit dn̄s exercituū, Murus Babylonis ille latissimus *suffossione suffodietur', & portæ eius excelsæ igne comburentur, & labores populorum ad nihilum, & gentium in ignem erunt & disperibunt. ¶ Verbum quod præcepit Ieremias propheta, Saraiæ filio Neriæ filii Maasię, cum pergeret cum Sedecia rege in Babylonem, in anno quarto regni eius: Saraias autem erat princeps *prophetiæ'. Et scripsit Ieremias omne malum quod venturum erat super Babylonem: in libro vno: omnia verba hæc quæ scripta sunt contra Babylonem. Et dixit Ieremias ad Saraiam, Cū veneris in Babylonem, & videris, & legeris omnia verba hæc, dices Domine tu locutus es contra locum istum vt disperderes eum: *ne sit' qui in eo habitet ab homine vsque ad pecus, & vt sit perpetua solitudo. Cumque compleueris legere librum istum, ligabis ad eum lapidem, & proiicies illum in medium Euphraten, & dices, Sic submergetur Babylon, & non consurget à facie afflictionis quam ego adduco super eam, & dissoluetur. Hucusque verba Ieremiæ.

*propter Babel

*confractus est

*confringendo cōfringet.

*vel, requiei

*vt nō sit

CAP. LII.

Repetit captionem Sedeciæ. Ierusalem capitur à Chaldæis. Occisis filiis Sedeciæ coram eo, ipse excæcatur. Incenditur ciuitas, Templum spoliatur. Qui in Ierusalem relicti transferuntur in Babylonem. Rex Ioacim captiuus è carcere educitur constituunturque ei cibaria regia.

Filius viginti & vnius anni erat Sedecias cum regnare cœpisset: & vndecim annis regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Amital, filia Ieremiæ de Lobna. Et fecit malum in oculis domini, iuxta omnia quæ fecerat Ioacim. Quoniam furor domini erat in Ierusalem & in Iuda, vsquequo proiiceret eos à facie sua: & recessit Se-

4.re.24.d
2.Pa.36.b

decias à rege Babylonis. ¶ Factū est au-
sup.39.a 4.Re.25.a tē in anno nono regni eis, in mēse deci-
mo, decima die mēsis: venit Nabucho-
donosor rex Babylonis, ipse, & omnis
exercitus eius aduersus Ierusalem: &
obsederunt eam, & ædificauerunt con-
tra eam munitiones in circuitu. Et fuit
B ciuitas obsessa, vsque ad vndecimum
annum regis Sedeciæ, Mense autē quar-
to, nona die mensis, obtinuit fames ci-
uitatem: & non erant alimenta popu-
lo terræ. Et dirupta est ciuitas, & om-
nes viri bellatores eius fugerunt, exie-
runtq; de ciuitate nocte per viam por-
ª quæ est iuxta tæ, quæ est inter duos muros ª & ducit
ad) hortum regis (Chaldæis obsiden-
tibus vrbem in gyro) & abierunt per
viam quæ ducit in eremum. Persecu-
tus est autem Chaldæorum exercitus
regem: & apprehenderunt Sedeciam in
deserto, quod est iuxta Iericho: & o-
ª exercitꝰ mnis ª comitatus) eius diffugit ab eo.
¶ Cumque comprehendissent regem,
adduxerunt eum ad regem Babylo-
nis in Reblatha, quę est in terra Emath:
& locutus est ad eum iudicia. Et iugu-
lauit rex Babylonis filios Sedeciæ in
oculis eius: sed & omnes principes Iu-
C da occidit in Reblatha. Et oculos Sede-
ciæ eruit, & vinxit eum compedibus,
& adduxit eum rex Babylonis in Ba-
bylonem: & posuit eum in domo car-
ceris vsq; ad diē mortis eius. ¶ In men-
se autē quinto, decima mensis, ipse est
annus nonusdecimus Nabuchochono-
sor regis Babylonis: venit Nabuzardan
ª laniorū, princeps ª militiæ), qui stabat coram
& infra. rege Babylonis in Ierusalem. Et incen-
dit domum domini, & domum regis,
& omnes domos Ierusalem, & omnem
domum magnam igne combussit. Et to-
tum murum Ierusalem per circuitum
destruxit cunctus exercitus Chaldæo-
rum qui erat cum magistro militiæ. De
pauperibus autem populi, & de reli-
quo vulgo quod remanserat in ciuita-
te, & de profugis qui transfugerant ad
regem Babylonis, & cæteros de multi-
D tudine, trāstulit Nabuzardan princeps
militiæ. De pauperibus vero terræ reli-
quid Nabuzardan princeps militiæ in
vinitores, & agricolas: Columnas quo-
que æreas, quæ erant in domo domini,
& bases, & mare æneum quod erat in
domo domini, confregerunt Chaldæi:
& tulerunt omne æs eorum in Baby-
lonem. Et lebetes, & ª creagras), & pha- ª scopas,
teria, & phialas, & mortariola & om-
nia vasa ærea quæ in ministerio fue-
rant, tulerunt. Et hydrias, & ª thymia- ª thuribu-
materia), & ª vrceos), & pelues, & can- la
delabra, & mortaria, & cyathos: quot- ª ollas,
quot aurea, aurea: & quotquot argen-
tea, argentea: tulit magister militiæ
columnas duas, & mare vnum, & vi-
tulos duodecim æreos, qui erant sub
basibus quas fecerat rex Salomon in do-
mo domini, non erat pondus æris om- E
nium horum vasorum. De columnis
autem, decem & octo cubiti altitudi-
nis erant in columna vna: & ª funicu- ª filum
lus) duodecim cubitorum circuibat
eam: porrò grossitudo eius, quatuor di-
gitorum: & intrinsecus cana erat. Et
capitella super vtranque ærea: & alti-
tudo capitelli vnius, quinque cubito-
rum: & retiacula, & malogranata su-
per ª coronam) in circuitu, omnia ærea: ª capitella
similiter columnæ secundæ & malo-
granata. Et fuerunt malogranata nona
ginta sex dependentia: & omnia malo-
granata centum, retiaculis circunda-
bantur. ¶ Et tulit magister militiæ Sa-
raiam sacerdotem primum, & Sopho-
niam sacerdotem secundum: & tres cu- F
stodes vestibuli, Et de ciuitate tulit eu
nuchum vnum, qui erat præpositus su-
per viros bellatores: & septem viros de
his qui videbant faciem regis, qui in-
uenti sunt in ciuitate: & scribam prin-
cipem militum, qui ª probabat tyro- ª lustrabat
nes): & sexaginta viros de populo ter populum
ræ, qui inuenti sunt in medio ciuitatis. terræ
Tulit autem eos Nabuzardan magister
militiæ: & duxit eos ad regem Babylo
nis in Reblatha: & percussit eos rex Ba
bylonis. Et interfecit eos in Reblatha
in terra Emath: & transfatus est Iuda de
terra sua. Iste est populus quem tran-
stulit Nabuchodonosor, in anno septi-
mo, Iudæos tria milia, & viginti tres.
In anno octauodecimo Nabuchodono G
sor, transtulit de Ierusalem animas o-
ctingentas triginta duas. In anno vice-
simo tertio Nabuchodonosor, transtu-
lit Nabuzardan magister militiæ ani-
mas Iudæorum septingentas quadra-
ginta quinque, omnes ergo animę, qua-

tuor millia sexcentæ. ¶Et factum est in tricesimoseptimo anno transmigrationis Ioachin regis Iuda: duodecimo mense, vicesimaquinta mensis, leuauit Euil-merodach rex Babylonis ipso anno regni sui, caput Ioachin regis Iudæ: & eduxit eum de domo carceris. Et locutus est cum eo bona: & posuit thronum eius super thronos regũ qui erant post se in Babylone. Et mutauit vestimenta carceris eius, & comedebat panem corã eo semper cunctis diebus vitæ suæ. Et cibaria eius cibaria perpetua dabantur ei à rege Babylonis statuta per singulos dies, vsque ad diem mortis suę cunctis diebus vitæ eius.

Threni, id est lamentationes Ieremiae. Qvae Hebraice Cinoth inscribvntvr.

Hæc verba apud LXX legũtur, nõ autem apud Hebræos.

¶Et factvm est, postquam in captiuitatem redactus est Israel, & Ierusalem deserta est, sedit Ieremias propheta flens, & planxit lamentatione hac super Ierusalem, & amaro animo suspirans & eiulans dixit.

ALEPH.

A Qvomodo sedet sola ciuitas plena populo: facta est quasi vidua domina gentiũ? Princeps prouinciarum facta est =sub tributo⁾. BETH.

=vt, tributaria. Iere, 13. c

Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam ex omnibus =charis⁾ eius: omnes amici eius spreuerunt eã, & facti sunt ei inimici, GIMEL.

=amatoribus

Migrauit Iudas propter afflictionem, & multitudinẽ seruitutis: habitauit inter gentes, nec inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderũt eum inter angustias. DALETH.

B Viæ Sion lugent, eo quòd non sint qui veniant ad solennitatem: omnes portæ eius destructę, sacerdotes eius gementes virgines eius =squalidæ⁾, & ipsa oppressa amaritudine. HE.

=tristes,

Facti sunt hostes eius in capite, =inimici eius locupletati sunt quia dominus =locutus est super⁾ eam propter multitudinem iniquitatum eius: paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante =faciem tribulantis⁾. VAV.

=inimicis eius omnia ꝓspere cedũt: =afflixit =hostem

Et egressus est à filia Sion omnis decor eius. Facti sunt principes eius velut =arietes⁾ non inuenientes pascua: & abierunt absque fortitudine ante =faciem subsequentis⁾. ZAIN.

=cerui =persecutorẽ.

Recordata est Ierusalem dierum afflictionis suæ, & =præuaricationis⁾: omnium desyderabilium suorum quæ habuerat à diebus antiquis cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius. HETH.

=rebellonis:

Peccatum peccauit Ierusalẽ, propterea =instabilis⁾ facta est: omnes qui glorificabant eam, spreuerũt illam, quia viderunt =ignominiam⁾ eius: ipsa autem gemens, & conuersa est retrorsum. TETH.

=in derisionem =pudibunda

Sordes =eius in pedibus⁾ eius nec recordata est finis sui: =deposita⁾ est vehementer, nõ habens consolatorẽ. Vide domine afflictionem meam, quoniam =erectus⁾ est inimicus, IOD.

=fimbriis =deturbata =inualescit

Manum suam misit hostis ad omnia desyderabilia eius: quia vidit gẽtes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas ne intrarent in ecclesiam tuam. CAPH.

D

Omnis populus eius gemens, & quærens panem dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandum animam. Vide domine & cõsydera, quoniam facta sum vilis. LAMED.

O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor sicut dolor meus*: quoniã =vindemiauit me, vt locutus est⁾ dominus in die irę furoris sui. MEM.

*qui factus est mihi: =dolore affecit me

De excelso misit ignẽ in ossibus meis, & =erudiuit me⁾: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum: posuit me desolatam, tota die mœrore confectam, NVN.

E =dominatus est ipse (sub, ignis)

[=]Ligatum [=]manu vel, implexę. [=]Conculcauit oēs robustos [=]cōgregationem.

[=]Vigilauit) iugum iniquitatum mearū: [=]in manu) eius [=]conuolutæ) sunt, & impositæ collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me dominus in manu de qua nō potero surgere. SAMECH.

[=]Abstulit omnes magnificos) meos dominus de medio mei: vocauit aduersum me [=]tempus), vt contereret electos meos: torcular calcauit dominus virgini filiæ Iuda. AIN.

F [=]quiescere faciens [=]Percussit (more lugentium)

Idcirco ego plorās, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me consolator [=]conuertens) animam meam: facti sunt filii mei perditi, quoniam inualuit inimicus. PHE.

[=]Expandit) Sion manus suas, nō est qui consoletur eam: mandauit dominus aduersum Iacob, in circuitu eius hostes eius facta est Ierusalem quasi polluta menstruis inter eos. SADE.

Iustus est dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. Audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum: virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem. COPH.

G

Vocaui amicos meos, ipsi deceperunt me: sacerdotes mei, & senes mei in vrbe consumpti sunt: quia quæsierunt cibum sibi, vt refocillarent animam suam, RES.

[=]viscera mea intumuerunt: [=]procaciter rebellis fui

Vide domine quoniam tribulor, [=]conturbatus est venter meus): subuersum est cor meum in memetipsa, quoniam [=]amaritudine plena sum): foris interficit gladius: & domi mors similis est. SIN.

Audierunt quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me: omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti: [=]adduxisti diem consolationis), & fient similes mei. THAV.

[=]adduces diem quē vocasti,

Ingrediatur omne malum eorum corā te, & [=]vindemia eos sicut vindemiasti me) propter omnes iniquitates meas: multi enim gemitus mei, & cor meū mœrens.

[=]fac eis sicut fecisti mihi

CAP. II.

ALEPH.

A [=]gloriam

QVomodo obtexit caligine in furore suo dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terrā [=]inclytam) Israel, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui? BETH.

Præcipitauit dominus nec pepercit, omnia [=]speciosa) Iacob: destruxit in furore suo munitiones [=]virginis) Iuda, & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius. GIMEL.

[=]tabernacula [=]filiæ

Confregit in ira furoris omne cornu Israel: auertit retrorsum dexterā suam à facie inimici: & succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro. DALETH.

Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis, & occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion, effudit quasi ignem indignationem suam. HE.

B

Factus est dominus velut inimicus: præcipitauit Israel, præcipitauit omnia [=]mœnia) eius, dissipauit munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam). VAV.

[=]palatia [=]multiplicauit in filia Iuda mœrorē & luctū.

Et [=]dissipauit) quasi ortum tentorium suum demolitus est [=]tabernaculum suum, obliuioni tradidit dominus in Sion festiuitatem & sabbathum: & in opprobrium & in indignationem furoris sui regem & sacerdotē. ZAIN,

[=]trāstulit [=]sāctuariū

Repulit dominus altare suum, [=]maledixit sanctificationi suæ): tradidit in manus inimici muros turrium eius vocem dederunt in domo domini, sicut in die solenni. HETH.

[=]proiecit à corde (vel destruxit) sanctuarium suū:

Cogitauit dominus dissipare murum filię Sion: tetendit funiculū suū, & non auertit manū suam à perditione: [=]luxitque) antemurale, & murus pariter dissipatus est. TETH.

C [=]vel, desolatūq; est

Defixæ sunt in terram portæ eius: perdidit & contriuit vectes eius, regem eius & principes eius in gentibus: nō est lex, & prophetæ eius non inuenerunt visionem à domino. IOD.

Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion: consperserunt cinere capita sua, accincti sunt [=]ciliciis), abiecerunt in terram capita sua virgines Ierusalem. CAPH.

[=]saccis,

Defecerunt præ lachrymis oculi mei, [=]conturbata sunt) viscera mea: effusum est in terra iecur meum [=]super) contritionem filiæ populi mei, cum deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi. LAMED.

[=]intumuerūt

D [=]propter

Matribus suis dixerunt, vbi est triticũ & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in platéis ciuitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum. MEM.

*Quid opus est vt adducã tibi testes?

Cui comparabo te? vel cui assimilabo te filia Ierusalem? cui adæquabo te, & consolabor te virgo filia Sion? Magna est enim velut mare, cõtritio tua: quis medebitur tui? NVN.

Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumpsiones falsas & eiectiones. SAMECH.

E

*prophetias.

*i. quę te eiiciunt à via mea.

Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt capita sua super filiam Ierusalem, Hæccine est vrbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ? PHE.

Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilauerunt & fremuerunt dentibus, & dixerunt, Deuorabimus: en ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus. AIN.

Leuit. 26.b. deu. 28.b

Fecit dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum quem præceperat à diebus antiquis: Destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum. SADE.

F

Iere. 14. e sup. 1. f.

*ô mure

Clamauit cor eorum ad dominum super muros filiæ Sion, Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctẽ non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui. COPH.

*clama

Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum domini: leua ad eũ manus tuas pro anima paruulorum tuorum qui defecerunt in fame ĩ capite omniũ cõpitorũ. RES.

*fecisti sic.

*vt, qui educãtur?

Vide domine & consydera quem vindemiaueris ita. Ergone comedẽt mulieres fructum suum, paruulos ad mẽsuram palmæ? si occiditur in sanctuario domini sacerdos & propheta? SIN.

G

Iacuerunt in terra foris puer & senex: virgines meæ & iuuenes mei ceciderunt in gladio: interfecisti in die furoris tui: percussisti, nec misertus es. THAV.

Vocasti quasi ad diem solẽnem, qui terrerent me de circuitu, & non fuit in die furoris domini qui effugeret & relinqueretur: quos educaui & enutriui, inimicus meus consumpsit eos. CAP. III.

ALEPH.

A

EGo vir videns paupertatem meã in virga indignationis eius. ALEPH.

Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem. ALEPH.

*Profecto cõtra me cõuersus est,

Tantum in me vertit, & conuertit manum suam tota die. BETH.

*Cõsumpsit.

Vetustam fecit pellem meam & carnẽ meã, contriuit ossa mea. BETH.

AEdificauit in gyro meo, & circundedit me felle & labore. BETH.

In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos. GIMEL.

Circumædificauit aduersum me, vt nõ egrediar: aggrauauit compedem meum. GIMEL.

Sed & cum clamauero & rogauero, exclusit orationem meã. GIMEL.

B

Cõclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit. DALETH.

*vt

Vrsus insidians factus est, mihi: *leo in absconditis. DALETH.

Semitas meas subuertit, & cõfregit me, posuit me desolatum. DALETH.

Tetendit arcum suũ, & posuit me quasi signum ad sagittam. HE.

*i. Proiecit sagittas suas in renes meos.

Misit in renibus meis filias pharetræ suæ. HE.

Factus sum in derisũ omni populo meo canticum eorum tota die. HE.

Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio, VAV.

*saxo

*operuit

Et fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere. VAV.

C

Et repulsa est à pace anima mea, oblitus sum bonorum. VAV.

*fortitudo mea.

Et dixi, Periit finis meus, & spes mea à domino. ZAIN.

*afflictionis & plãctus mei,

Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absynthii & fellis. ZAIN.

*erit,

Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. ZAIN.

Hæc recolens in corde meo, ideo sperabo. HETH.

*sunt cõsumptæ

Misericordiæ domini quia non sumus consumpti: quia non defecerunt miserationes eius. HETH.

BIBLIOTHEQUE TOULOUSE CAPITOLE ARSENAL

=Miseri-cordiæ qualibet mane: magna est fides quæ est de re, =salutem.

D

=dolore affecit

=afflixit =dolore affecerit.

E

=ac si nesciret dominus.

=quod aliquid factũ sit.

=Quis dixit inquã ꝙ ex &c.

=Quo sidit hõ viuẽs? strenuus scilicet peccatis gestis.

=non pepercisti.

F

=vastatio

=Noui diluculo, multa est fides tua'. HETH.

Pars mea dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum. TETH.

Bonus est dominus sperantibus in eũ, animæ quærenti illum. TETH.

Bonum est præstolari cum silentio=salutare' dei. TETH.

Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. IOD.

Sedebit solitarius & tacebit: quia leuauit super se. IOD.

Ponet in puluere os suum, si forte sit spes. IOD.

Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. CAPH.

Quia non repellet in sempiternum dominus: CAPH.

Quia si=abiecit' & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. CAPH.

Nõ enim=humiliauit' ex corde suo,=& abiecit' filios hominum. LAMED.

Vt contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ, LAMED.

Vt declinaret iudicium viri in conspectu vultus altissimi. LAMED.

Vt peruerteret hominem in iudicio suo,=dominus ignorauit'. MEM.

Quis est iste qui dixit=vt fieret', domino non iubente? MEM.

=Ex' ore altissimi non egredientur nec mala nec bona? MEM.

=Quid murmurauit homo viuẽs vir pro peccatis suis'? NVN.

Scrutemur vias nostras, & quæramus & reuertamur ad dominum. NVN.

Leuemus corda vestra, cum manibus ad dominum in cælos. NVN.

Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu=inexorabilis es'. SAMECH.

Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec perpecisti. SAMECH

Opposuisti nubem tibi, nec trãseat oratio. SAMECH.

Eradicationem & abiectionem posuisti me in medio populorum. PHE.

Aperuerunt super nos os suum omnes inimici nostri. PHE.

Formido & laqueus facta est nobis=vaticinatio' & contritio. PHE.

Diuisiones aquarũ deduxit oculus meꝰ in cõtritiõe filiæ populi mei. AIN.

Oculus meus=afflictus est nec tacuit', eo ꝙ non esset requies. AIN.

Donec respiceret & videret dominus de cælis. AIN.

Oculus meus=deprædatus est' animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. SADE.

Venatione ceperunt me quasi auẽ inimici mei gratis, SADE.

=Lapsa est in lacum vita mea', & posuerunt lapidem super me. SADE.

Inundauerunt aquæ super caput meũ dixi, Perii. COPH.

Inuocaui nomen tuum domine de=lacis nouissimis'. COPH.

Vocem meam audisti: ne auertas aurẽ tuam à singultu meo & clamoribus. COPH.

Approp inquasti in die quando inuocaui te: dixisti, Ne timeas. RES.

Iudicasti domine causam animæ meæ, redemptor vitæ meæ. RES.

Vidisti domine=iniquitatem illorum aduersum me': iudica iudicium meum. RES.

Vidisti omnẽ furorẽ, vniuersas cogitationes eorum aduersum me. SIN.

Audisti opprobria eorum domine, oẽs cogitationes eorũ aduersũ me. SIN.

Labia insurgẽtiũ mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die. SIN.

Sessionẽ eorũ & resurrectionẽ eorũ vide, ego sum psalmus eorũ. THAV.

Reddes eis=vicẽ' domine, iuxta opera manuum suarum. THAV.

Dabis eis=scutum cordis laborem tuũ'. THAV.

Persequeris in furore tuo, & conteres eos * sub cælis domine.

CAP. IIII.

ALEPH.

QVomodo obscuratũ est aurũ=mutatus est color optim' ', dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omniũ platearũ. BETH.

Filii Syõ=iclyti', & =amicti auro primo' quo modo reputati sũt in vasa testea, opus manuũ figuli? GIMEL.

Sed & =lamiæ' nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto. DALETH.

Adhæsit lingua lactẽtis ad palatũ eius in siti paruuli petierunt panẽ, & non

=defluxit & nõ cessat,

=dolore affecit

=Strinxerũt in carcere vitam meã.

=carcere infimo,

G

=puersitate meã.

=retributionem

=dolorẽ cordis maledictionẽ tuã

* ne sint.

=mutauit se aurum optimũ.

=pretiosi,

=æstimati auro puro:

=serpẽtes

erat qui frangeret eis. HE.
Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebãtur in croceis, amplexati sunt stercora. VAV.
Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum: quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus. ZAIN.
Candidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchiores: HETH.
Denigrata est super carbones facies eorũ, & nõ sunt cogniti in plateis, adhęsit cutis eorũ ossibus eius: aruit, & facta est quasi lignum. TETH.
Melius fuit occisis gladio, q̃ interfectis fame: quoniam ipsi extabuerunt consumpti à sterilitate terræ. IOD
Manus mulierum misericordium coxerũt filios suos: facti sunt cibus earũ in cõtritione filiæ populi mei. CAPH.
Compleuit dominus furorẽ suum, effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & deuorauit fũdamenta eius. LAMED.
Non crediderunt reges terræ, & vniuersi habitatores orbis quoniam ingrederetur hostis & inimicus per portas Ierusalem. MEM.
Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum. NVN.
Errauerunt cæci in plateis, polluti sũt sanguine: cũq̃ nõ possẽt intrare, tenuerunt lacinias suas. SAMECH.
Recedite polluti, clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere: iurgati quippe sunt & commoti: dixerũt intergentes, Non addet vltra vt habitet in eis. PHE.
Facies domini diuisit eos, non addet vt respiciat eos: facies sacerdotum nõ erubuerunt, neque senum miserti sunt. AIN.
Cũ adhuc subsisteremus, defecerũt oculi nostri ad auxilium nostrũ, vanum cum respiceremus attẽti ad gẽtẽ quæ saluare nos nõ poterat. SADE.
Lubricauerũt vestigia nostra in itinere platearũ nostrarũ, appropiquauit finis noster, cõpleti sunt dies nostri, quia venit finis noster. COPH.
Velociores fuerũt persecutores nostri aquilis cæli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. RES.
Spiritus oris nostri CHRISTVS dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In vmbra tua viuemus in gentibus. SIN.
Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis, atque nuda beris. THAV.
Completa est iniquitas tua filia Sion, nõ addet vltra vt transmigret te: visitauit iniquitatem tuam filia Edom, discooperuit peccata tua.

ORATIO IEREMIAE.

CAP. V.

RECordare domine quid acciderit nobis: intuere & respice opprobrium nostrum. Hæreditas nostra versa est ad alienos: domus nostræ ad extraneos. Pupilli facti sumus absque patre: matres nostræ quasi viduæ. Aquam nostram pecunia bibimus: ligna nostra pretio comparauimus. Ceruicibo nostris minabamur, lassis nõ dabatur requies. Aegypto dedimus manum, & Assyriis: vt saturaremur pane. Patres nostri peccauerũt, & non sunt: & nos iniquitates eorũ portauimus. Serui dominati sũt nostri: non fuit q redimeret de manu eorũ. In animabus nostris afferebamus panẽ nobis à facie gladii in deserto. Pellis nostra, quasi clibano, exusta est à facie tẽpestatũ famis. Mulieres in Sion humiliauerũt, virgines in ciuitatibus Iuda. Principes manu suspẽsi sũt facies senũ nõ erubuerũt, Adolescẽtibo impudice abusi sũt: & pueri in ligno corruerunt. Seniores defecerũt de portis: iuuenes de choro psallẽtiũ. Defecit gaudiũ cordis nostri: versus est in luctũ chorꝰ noster. Cecidit corona capitis nostri, væ nobis, qa peccauimus. Propterea mœstũ factũ est cor nostrũ, ideo cõtenebrati sunt oculi nostri. Propter mõtẽ Sion qa disperiit: vulpes ambulauerũt in eo. Tu autẽ dñe in æternũ permanebis, solium tuũ in generatione & generationem. Quare in perpetuum obliuiscẽris nostri derelinques nos in longitudine dierum? Con-

A

B

C

D

*coccino

*tamẽ ne mo admodum ebat et manus.

*Maledictores.

*corpore grimis rubeis, ac si esset excisi ex lapidibus pluro.

*plus q̃ nigredo.

*Mouentes se vt cæci.

*adeo vt nõ posset q tugere vestimẽta eorum.

*inquinati

*habitabũt vltra illic.

*ira

*expectauimus.

*expectauimus.

*vestigiis nostris ita insidiabatur vt nõ ambularemus.

*mq̃ securi re in plateis nostris.

*vultus

*foueis

*quas foderũt: de quo.

*vt, vobis.

uerte nos domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros, sicut à principio. Sed proiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehemẽter.

Prophetia Baruch.

CAP. I.

¶ Baruch tempore quo deuastata est Ierusalem scripsit librum quem legit coram rege Iechonia & vniuerso populo. Mittunt Iudæi librum cum pecunia in Ierusalem ad reliquos fratres vt pro ipsis orent.

A 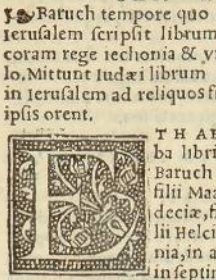 THAEC VERba libri quæ scripsit Baruch filius Nerię, filii Maasiæ, filii Sedeciæ, filii Sedei, filii Helciæ in Babylonia, in anno quinto, in septimo die mensis in tempore quo ceperunt Chaldæi Ierusalem, & succẽderunt eam igni. Et legit Baruch verba libri huius ad aures Ieconiæ filii Ioacim regis Iuda, & ad aures vniuersi populi venientis ad librum: & ad aures potentium filiorum regum, & ad aures presoyterorum, & ad aures populi, á minimo vsque ad maximum eorum omnium habitãtium in Babylonia, ad flumen Sodi. Qui audientes plorabãt, & ieiunabãt, & orabant in conspectu domini. ¶ Et collegerunt pecuniam, secundum quod potuit vniuscuiusque manus: & miserunt in Ierusalem ad Ioacim filium Helciæ filii Salom sacerdotem, & ad sacerdotes, & ad omnem populum qui inuenti sunt cum eo in Ierusalem, cum acciperet vasa templi domini quæ ablata
B fuerant de templo, reuocare in terram Iuda decima die mensis Siban, vasa argentea quæ fecit Sedecias filius Iosiæ rex Iudæa, postea quàm cepisset Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam & principes, & vinctos, & potentes, & populum terræ ab Ierusalem, & duxit eos in Babylonem. Et dixerunt, Ecce misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocaustomata, & thus, & facite manna, & offerte pro peccato ad aram domini dei nostri: & orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Balthasar filii eius, vt sint dies eorum sicut dies cæli super terrã: & vt det dominus virtutem nobis, & illuminet oculos nostros, vt viuamus sub vmbra Nabuchodonosor regis Babylonis, & sub vmbra Balthasar filii eius, & seruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eorum, Et pro nobis ipsis orate ad dominum deum nostrum: quia peccauimus domino deo nostro, & non est auersus furor eius à nobis vsque in hũc diem. Et legite librum istum, quem misimus C ad vos recitari in templo domini, in die solenni & in die opportuno: & dicetis, ‖ Domino deo nostro iustitia, nobis autem confusio faciei nostræ, sicut est dies hæc, omni Iuda & habitantibus in Ierusalem, regibus nostris, & principibus nostris, & sacerdotibus nostris, & prophetis nostris & patribus nostris. ‖ Peccauimus ante dominum deum nostrum, & non credidimus, diffidentes in eum: & non fuimus subiectibiles illi, & non audiuimus vocem domini dei nostri, vt ambularemus in mandatis eius quæ dedit nobis. A die qua eduxit patres nostros de terra AEgypti, vsque ad diem hanc eramus incredibiles ad dominum deum nostrum: & dissipati recessimus, ne audiremus vocem ipsius. Et adhæserunt D nobis multa mala, & maledictiones, ‖ quæ constituit dominus Moysi seruo suo: qui eduxit patres nostros de terra AEgypti, dare nobis terram fluentem lac & mel, sicut hodierna die. Et non audiuimus vocem domini dei nostri secundum omnia verba prophetarum quos misit ad nos: & abiuimus vnusquisque in sensum cordis nostri maligni, operari diis alienis, faciẽtes mala ante oculos domini dei nostri.

Inf. 2. b.

Dani. 9. a

Deu. 28. b

CAP. II.

¶ Propter peccata iuste se pati fatẽtur Iudæi. Vera Christianorũ cõfessio. Iram dei à se auerti orãt Iudæi. Anima esuriens & peccatrix dat gloriam deo. Vult dominus nos etiam principibus malis obtemperare. Populum à captiuitate se reuocaturum promittit dominus, illique testamentum nouum & æternum daturum.

A PRopter quod statuit dominus deꝰ noſter verbum ſuum quod locutus eſt ad nos, & ad iudices noſtros qui iudicauerunt in Ieruſalem, & ad reges noſtros, & ad principes noſtros, & ad omnẽ Iſrael & Iuda: vt adduceret dominus ſuper nos mala magna quæ nõ ſunt facta ſub cælo quẽ-
Deu.28.f. admodum facta ſunt in Ieruſalem, ‖ ſecũdum quę ſcripta ſunt in lege Moyſi, vt mãducaret hõ carnes filii ſui & carnes filiæ ſuę. Et dedit eos ſub manu regum omnium qui ſunt in circuitu nr̃o in improperium & in deſolationem, & in omnibus populis in quibus nos diſperſit dominus. Et facti ſumus ſubtus,
B & non ſupra: quia peccauimus domino deo noſtro, non obaudiendo voci ipſius. Domino deo noſtro iuſtitia: nobis autem & patribus noſtris confuſio faciei, ſicut eſt dies hæc. Quia locutus eſt dominus ſuper nos omnia mala hæc q̃ venerunt ſuper nos: & non ſumus deprecati faciem domini dei noſtri, vt reuerteremur vnuſquiſq; noſtrũ à viis noſtris peſſimis. Et vigilauit dominus in malis, & adduxit ea ſuper nos: quia iuſtus eſt dominus in omnibus operibus ſuis quæ mãdauit nobis: & non audiuimus vocem ipſius, vt iremus in præce-
C ptis domini quæ dedit ante faciem noDuni.9.d ſtram. ‖ Et nunc domine deus Iſrael, qui eduxiſti populum tuum de terra Aegypti in manu valida, & in ſignis, & in ꝓdigiis, & in virtute tua magna, & in brachio excelſo, & feciſti tibi nomen ſicut eſt dies iſte: peccauimus, impie egimus, iniquegeſſimus domine deus noſter, in omnibus iuſtitiis tuis. Auertatur ira tua à nobis: quia dereliẽti ſumꝰ pauci inter gentes, vbi diſperſiſti nos. Exaudi domine preces noſtras, & orationes noſtras, & educ nos propter te: & da nobis inuenire gratiam ante faciẽ eorum qui nos abduxerunt: vt ſciat omnis terra quia tu es dominus deus no-
D ſter, & quia nomen tuum inuocatũ eſt Deu.26.d ſuper Iſrael, & ſuper genus ipſius. ‖ Reſpice domine de domo ſancta tua ī nos & inclina aurem tuam, & exaudi nos.
Pſal.113.d ‖ Aperi oculos tuos, & vide: qa nõ mortui qui ſunt in inferno, quorum ſpiritus acceptus eſt à viſceribus ſuis, dabunt honorem & iuſtificationem domino: ſed anima quæ triſtis eſt ſuper magnitudinem mali, & incedit curua & infirma, & oculi deficientes, & anima eſuriens dat tibi gloriam & iuſtitiã domino. Quia non ſecundum iuſtitias patrum noſtrorum nos fundimus preces & petimus miſericordiam ante conſpectum tuum domine deus noſter: ſed quamiſiſti iram tuam, & furorem tuum ſuper nos, ſicut locutus es in manu puerorum tuorum prophetarum, dicens,
Sic dicit dominus, Inclinate humerum
E veſtrum, & ceruicem veſtram, & operafacite regi Babylonis: & ſedebitis in
Iere.29.b terra quam dedi patribus veſtris, ‖ Qđ ſi non feceritis, nec audieritis vocem domini dei veſtri operari regi Babyloniæ: defectionem veſtram faciam de ciuitatibus Iuda, & à foris Ieruſalem, & auferam à vobis vocem iucunditatis, & vocem gaudii, & vocem ſponſi, & vocem ſponſæ, & erit omnis terra ſine veſtigio ab inhabitantibus eam. Et nõ audierũt vocem tuam, vt operarentur regi Babylonis: & ſtatuiſti verba tua quæ
F locutus es in manibus puerorum tuorum prophetarum, vt transferrẽtur oſſa regum noſtrorum & oſſa patrum noſtrorum de loco ſuo, & ecce proiecta ſunt in calore ſolis, & in gelu noctis: & mortui ſunt in doloribus peſſimis. i fame & in gladio, & in emiſſione. Et poſuiſti templum, in quo inuocatũ eſt nomen tuum in ipſo, ſicut hæc dies, propter iniquitatem domꝰ Iſrael & domꝰ Iuda. Et feciſti in nobis domine deꝰ noſter ſecundum omnem bonitatem tuã, & ſecũdũ oẽm miſerationẽ tuam illam magnam: ‖ ſicut locutus es in manu pue Leui.26.b
ri tui Moyſi in die qua ꝓcepiſti ei ſcri- deu.28.b. bere legem tuam coram filiis Iſrael, dicens, Si non audieritis vocem meam, multitudo hæc magna conuertetur in G minimam inter gentes, quo ego eos diſpergã, quia ſcio quod me non audiet populus, populus eſt em̃ dura ceruice: & cõuertetur ad cor ſuũ ī terra captiuitatis ſuę: & ſciẽt quia ego ſum dñs deus eorum: & dabo eis cor, & intelligẽt: & aures, & audient. Et laudabõt me in terra captiuitatis ſuæ, & memores erunt nominis mei. ¶ Et auertẽt ſe à dorſo ſuo duro, & à malignitatibus ſuis: quia reminiſcetur viam patrum ſuo-

rum qui peccauerunt in me. Et reuocabo illos in terram quam iuraui patribꝰ eorum Abraham, Isaac & Iacob, & dominabuntur eius: & multiplicabo eos, & non minorabuntur. Et statuam illis testamentum alterum sempiternum, vt sim illis in deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non mouebo amplius populum meum filios Israel à terra quam dedi illis.

CAP. III.

Pergit populus in oratione iam incœpta pro sua liberatione. commẽdat populo prudentiam, ostendens ob neglectum eius tanta mala illi obtigisse. Solus deus sapientiæ adinuentor. De CHRISTO incarnato.

A ET nunc domine omnipotens deꝰ Israel, anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te: audi dñe & miserere, quia deus es misericors, & miserere nostri: quia peccauimus ante te. Quia tu sedes in sempiternum, & nos peribimus in ęuum? Domine omnipotens deus Israel audi nũc orationem mortuorum Israel, & filiorũ ipsorum, qui peccauerũt ante te, & nõ *audierunt vocem domini* dei sui, & agglutinata sunt nobis mala. Noli meminisse iniquitatem patrum nostrorũ, sed memento manus tuæ & nominis tui in tempore isto: quia tu es dominus deus noster, & laudabimus te domine, quia propter hoc dedisti timorem tuum in cordibus nostris, & vt inuocemus nomen tuum, & laudemus te in captiuitate nostra, quia conuertimur ab iniquitate patrum nostrorum qui peccauerũt ante te. Et ecce nos in captiuitate nostra sumus hodie, qua nos dispersisti in
B improperium, & in maledictum, & in peccatum, secundum omnes iniquitates patrum nostrorum qui discesserunt à te domine deus noster. ¶Audi Israel mandata vitæ: auribus percipe, vt sciatis prudẽtiam. Quid est Israel quòd in terra inimicorum es? inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis: deputatus es cum descendentibus in infernum. Dereliquisti fontem sapientiæ. Nam si in via dei ambulasses, habitasses vtique in pace super terram. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sint intellectus: vt scias simul vbi sit lõgiturnitas vitæ & victus, vbi sit lumen oculorum, & pax. Quis inuenit locum eius? & quis intrauit in thesauros eius? Vbi sunt principes gentium, & qui dominantur super bestias quæ sunt super terram? qui in auibus cæli ludũt, qui argentum thesaurizant & aurum in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eorum? qui argentum fabricant & soliciti sunt, nec est inuentio operum illorum? exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alii loco eorũ exurrexerunt. Iuuenes viderunt lumẽ, C
& habitauerunt super terram, viam autem disciplinæ ignorauerunt, neq; intellexerunt semitas eius, neque filii eorum susceperunt eam, à facie ipsorum longe facta est: non est audita in terra Chanaan, neque visa est in Theman. Filii quoque Agar qui exquirunt prudentiam qui de terra est, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores intelligentiæ, viam autem sapiẽtiæ nescierunt, neque cõmemorati sunt semitas eius. O Israel quàm magna est domus dei, & ingens locus possessionis eius. Magnus est, & non habet finem: excelsus & immensus. Ibi fuerunt gigantes nominati illi qui ab initio fuerunt, statura magna, scientes bellum. Nõ hos elegit dominus, neque viam disciplinæ dedit illis: propterea perierunt. Et quoniam non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam. Quis ascendit in cælum, & accepit eã, & deduxit eam de nubibus? Quis transfretauit mare: & inuenit illam, & attu- D
lit illam super aurum electum? Non est qui possit scire vias eius, neque qui exquirat semitas eius: sed qui scit vniuersa, nouit eam, & adinuenit eam prudentia sua: qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam bipedibꝰ, & quadrupedibus qui emittit lumẽ, & vadit: & vocauit illud, & obedit illi in tremore. stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt: vocatæ sunt, & dixerunt, Adsumus. & luxerunt ei cum iucũditate, qui fecit illas. Hic est deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum, Hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo.

Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.

CAP. IIII.

1 Legem tenentium merces: & sperantium pœna. Consolatio populi captiui. Querimonia Ierusalem, & sub eiꝰ typo ecclesiæ. Eiusdem consolatio ob futuram ciuium suorum liberationem, quibus & spem salutis addit.

A Hic liber mandatorum dei, & lex quæ est in æternum: omnes qui tenent eam, perueniẽt ad vitã: qui autem dereliquerunt eã, in mortẽ. Conuertere Iacob, & apprehende eam, ambula per viam ad splendorem eius contra lumen eius. Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuã genti alienæ. Beati sumus Israel: quia q̃ deo placent, manifesta sunt nobis. Animæquior esto populus dei, memorabilis Israel. Venundati estis gentibus, non
B in perditionem: sed ꝓpter quod in ira dei ad iracundiam prouocastis dominum, traditi estis aduersariis. Exacerbastis enim eum qui fecit vos, deum æternum, immolantes dæmoniis & non deo. Obliti enim estis eum qui nutriuit vos, & contristastis nutricem vestram Ierusalem. Vidit enim iracundiã à deo venientem vobis, & dixit, Audite confines Sion, adduxit enim mihi deus luctum magnum: vidi enim captiuitatẽ populi mei, filiorum meorum & filiarum, quam superduxit illis æternus. Nutriui enĩ illos cum iucunditate: dimisi autem illos cum fletu & luctu. Ne mo gaudeat super me viduam & desolatam: à multis derelicta sum propter peccata filiorum meorum, quia decli-
C nauerunt à lege dei. Iustitias autem ipsius nescierunt, nec ambulauerunt per vias mandatorum dei, neque per semitas veritatis eius cum iustitia ingressi sunt. Veniant confines Sion, & memorentur captiuitatem filiorum & filiarum mearum, quam superduxit illis æternus. Adduxit enim super illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius linguæ: qui non sunt reueriti senem, & neque puerorum miserti sunt: & adduxerunt dilectos viduę, & à filiis vnicam desolauerunt. Ego autem quid possum adiuuare vos? Qui enim adduxit sup vos mala, ipse vos eripiet de minibus inimicorum vestrorum. Ambulate filii, ambulate: ego enim derelicta sum sola. Exui me stola pacis, indui autem me sacco obsecra- D tionis, & clamabo ad altissimum in diebus meis. Animæquiores estote filii, clamate ad dominum, & eripiet vos de manu principum inimicorum. Ego enim speraui in æternum salutem vestram: & venit mihi gaudium à sancto super misericordia quę veniet vobis ab æterno saluatori nostro. Emisi enim vos cum luctu & ploratu: reducet autem vos mihi dominus cum gaudio & iucũditate in sempiternum. Sicut enim viderunt vicinæ Sion captiuitatem vestram à deo, sic videbunt & in celeri- E tate salutem vestram à deo, quæ superueniet vobis cum honore magno, & splendore æterno. Filii patienter sustinete iram, quæ superuenit vobis: persecutus est enim te inimicus tuus, sed cito videbitis perditionem ipsius: & super ceruices ipsius ascendes. Delicati mei ambulauerunt vias asperas: ducti sunt enim vt grex direptus ab inimicis. Animæquiores estote filii, & pclamate ad dominum: erit enim memoria vestra ab eo qui duxit vos. Sicut enim fuit sẽsus vester vt erraretis à deo; decies tantum iterum conuertentes requiretis eum. Qui enim induxit vobis mala, ipse rursum adducet vobis F sempiternam iucunditatem cum salute vestra. Animæquior esto Ierusalem: exortatur enim te qui te nominauit. Nocentes peribunt, qui te vexauerunt: & qui gratulati sunt in tua ruina, punientur. Ciuitates quibus seruierunt filii tui punientur, & quæ accepit filios tuos. Sicut enim gauisa est in tua ruina, & lætata est in casu tuo: sic contristabitur in sua desolatione. Et amputabitur exultatio multitudinis e- G ius, & gaudimonium eius erit in luctũ. Ignis enim superueniet ei ab æterno in longiturnis diebus, & habitabitur à dæmoniis in multitudine temporis. ¶Circunspice Ierusalem ad orientem, & vide iucunditatem à deo tibi Infra. 5. b.
venientem. Ecce enim veniunt filii tui quos dimisisti dispersos: veniũt collecti

ab oriente vsque ad occidētem, in verbo sancti gaudentes in honorem dei.

CAP. V.

Inuitatur Ierusalem ad lætitiam ob reditum sui populi, & sub illius typo ecclesia.

A Exue te Ierusalem stola luctus & vexatiōis tuę: & indue te decore & honore, quę à deo tibi est sempiterna gloria, Circundato te diploide à deo iustitiæ, & impone mitrā capiti tuo honoris æterni. Deus enim ostendet splendorē suum in te, qui sub
B cælo est. Nominabitur enim tibi nomē tuum à deo in sempiternum, Pax iustitiæ & honor pietatis. Exurge Ierusalem & sta in excelso: & circumspice ad oriētem, & vide collectos filios tuos ab oriente sole vsque ad occidentem; in ver-
Supr. 4.g. bo sancti gaudentes dei memoria. ‖ Exie
C runt enim abs te pedibus ducti ab inimicis: adducet autem illos dominꝰ ad te portatos in honorem sicut filios regni. Constituit enim deus humiliare omnem montem excelsum, & rupes perennes, & conualles repletæ in æqualitatem terræ: vt ambulet Israel diligen
D ter in honorem dei. Obumbrauerūt autem & syluæ, & omne lignum suauitatis Israel mādato dei. Adducet enim deus Israel cum iucūditate in lumine maiestatis suę cum misericordia & iustitia quæ est ex ipso.

CAP. VI.

EXEMPLVM epistolæ quam misit Ieremias ad abducēdos captiuos in Babyloniam à rege Babyloniorum, vt annuntiaret illis secundum quod præceptum est illi ab eo.

Sap. 13, 14 ‖ Propter peccata quę peccastis ante deum, abducemini in Babyloniam captiui à Nabuchonosor rege Babyloniorum. Ingressi itaque in Babylonem, eritis ibi annis plurimis & temporibus longis vsque ad generationes septem: post hoc autem educam
Isa. 44.b. vos inde cum pace. ‖ Nunc autem videbitis in Babylonia deos aureos & argēteos, & lapideos, & ligneos in humeris portari, ostentantes metum gentibus. Videte ergo ne & vos similes efficiamini factis alienis, & metuatis, & metus vos capiat in ipsis. Visa itaque turba de retro & ab ante adorātes, dicite in cordibus vestris, Te oportet adorari domine, Angelus autem meus vobiscū est: ipse autem exquiram animas vestras. Nā ligna ipsorū polita à fabro, ipsa etiam inaurata & inargentata falsa sunt: & nō possunt loqui. Et sicut virgini amāti ornamenta: ita accepto auro fabricati sūt. Coronas certe aureas habent super capita sua dii illorū: vnde subtrahunt sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in semetipsis. Dant autē & ex ipso prostitutis, & meretrices ornant: & iterum cum receperint illud à
B meretricibus, ornant deos suos. Hi autē non liberantur ab erugine & tinea. Opertis autem illis veste purpurea, extergunt faciem ipsorum propter puluerē domus, qui est plurimus inter eos. Sceptrum autem habet vt homo, sicut iudex regionis qui in se peccantem non interficit. Habet etiam in manu gladiū & securim: se autem de bello, & à latronibus non liberat. Vnde vobis notum sit quia non sunt dii. Non ergo timueritis eos. Sicut enim vas homīs confractum inutile efficitur: tales sunt & dii illorum. Constitutis illis in domo, oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium. Et sicut alicui qui regē offendit, circunseptæ sunt ianuę, aut sicut ad sepulchrum adductum mortuū: ita tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne à latronibus expoliētur. Lucernas accendunt illis, & quidem multas: ex quibus nullam videre possunt, sunt autem sicut trabes in domo. Corda vero eorum dicunt elingere serpentes qui de terra sunt, dum comedunt eos & vestimentum ipsorum, & non sentiunt.
C Nigræ fiunt facies eorum à fumo, qui in domo fit. Supra corpus eorum & supra caput eorum volant noctuæ, & hirundines, & aues etiam, similiter & cattæ. Vnde sciatis quia non sunt dii. Ne ergo timueritis eos, Aurum etiam quod habent, ad speciē est, nisi aliqs exterserit æruginē, nō fulgebunt, neq; enī dū cōflarentur sentiebāt. ‖ Ex omni pretio empta sunt, in quibus spūs nō inest Isa. 46.b.
ipsis. Sine pedibus in humeris portātur, ostentantes ignobilitatem suam hominibus. Confundantur etiam qui colunt ea. Propterea si ceciderint in terram, à

*vl, reuereamini

semetipsis non consurgunt: neque si-
quis eũ statuerit rectũ, per semetipsum
stabit, sed sicut mortuis humeri illis ap
ponentur. Hostias illorum vendunt sa-
cerdotes ipsorum, & abutuntur simili-
ter & mulieres eorum decerpentes ne
que infirmo neque mẽdicanti aliquid
impertiunt, de sacrificiis eorum fœtæ
& menstruatæ cõtingunt. Scientes ita-
que ex his quia non sunt dii, ne time-
tis eos. Vnde enim vocantur dii? Quia
mulieres apponunt diis argenteis, &
aureis, & lignis: & in domibus eorum
sacerdotes sedent, habẽtes tunicas scis
sas, & capita, & barbam rasam, quorũ
capita nuda sunt. Rugiunt autem cla-
mantes contra deos suos, sicut in cœ-
na mortui. Vestimenta eorum auferũt
sacerdotes, & vestiunt vxores suas & fi
lios suos. Neque siquid mali patiuntur
D ab aliquo, neque siquid boni poterunt
retribuere: neque regẽ constituere pos
sunt, neque auferre. Similiter neque da
re diuitias possunt, neq; malũ retribue
re. Siquis illis votum vouerit, & nõ red
diderit: nequt hoc requirunt. Hominẽ
à morte non liberant, neque infirmum
à potentiori eripiunt. Hominẽ cæcum,
ad visum non restituunt: de necessita-
te hominem non liberabunt. Viduę nõ
misserebuntur, neque orphanis benefa
cient. Lapidibus de monte similes sunt
dii illorum, lignei & lapidei, & aurei,
& argentei. Qui autem colunt ea con-
fundentur. Quomodo ergo æstimandũ
est, aut dicẽdum illos esse deos? Adhuc
enim ipsis Chaldęis non honorantibus
ea: qui cum audierint mutum non
posse loqui, offerunt illud ad Bel, postu
lantes ab eo loqui: quasi possint sentire
qui non habent motum, & ipsi cum in
tellexerint, relinquent ea: sensum enim
non habent ipsi dii illorum. Mulieres
autem circundatæ funibus, in viis se-
dent, succendentes ossa oliuarum. Cũ
autem aliqua ex ipsis attracta ab ali-
quo transeunte dormierit cum eo, pro
E ximæ suæ exprobrat quod ea nõ sit di
gna habita sicut ipsa, neq; funis eius di
ruptus sit. Omnia autem quæ illis fiũt,
falsa sunt. Quomodo æstimandum aut
dicendum illos esse deos? A fabris au-
tem & ab aurificibus facta sunt, Nihil
aliud erunt, nisi id quod volunt esse fa
cerdotes. Aurifices etiam ipsi qui ea fa
ciunt, non sunt multi temporis. Num-
quid ergo possunt ea quæ fabricata
sunt ab ipsis, esse dii? Reliquerunt au-
tem falsa & opprobrium posteà futu-
ris. Nam cum superuenerit illis præ-
lium, & mala: cogitant sacerdotes post
se, vbi se abscondant cum illis. Quo-
modo ergo sentiri debeant quoniam
dii sunt, qui nec de bello se liberant,
neque de malis se eripiunt? Nam cum
sint lignea, & inaurata, & inargentata,
scietur posteà quia falsa sunt ab vni-
uersis gentibus & regibus: quæ mani-
festa sunt quia non sunt dii, sed opera
manuum hominum, & nullum dei opus in
ipsis est. Regem regioni non suscitant, ne
que pluuiam hominibus dabunt. Iu-
dicium quoque non discernent, ne-
que regiones liberabunt ab iniuria:
quia nihil possunt, sicut cornicula in-
ter medium cæli & terræ. Etenim cũ
inciderit ignis in domum deorum li-
gneorum, & argenteorum, & aureo-
rum, sacerdotes quidem ipsorum fu-
gient, & liberabuntur: ipsi vero sicut
trabes in medio comburentur. Regi au
tem & bello non resistent. Quomodo
ergo existimandum est, aut recipien-
dum quia dii sunt? Non à furibus, ne-
que à latronibus se liberabunt dii li-
gnei, & lapidei, & inaurati, & in ar-
gentati, quibus iniqui fortiores sunt.
Aurum & argentum, & vestimentum
quo operti sunt, auferent illis, & abi-
bunt, nec sibi auxilium ferent. Itaque
melius est esse regem ostentantem vir-
tutem suam: aut vas in domo vtile, in
quo gloriabitur qui possidet illud: vel
ostium in domo, quod custodit quæ
in pace sunt: quàm falsi dii. Sol quidem
& luna, ac sydera, cum sint splendida
& emissa ad vtilitates, obaudiunt. Simi
liter & fulgur cum apparuerit, perspi-
cuum est: idipsum autem & spiritus
in omni regione spirat. Et nubes qui-
bus cum imperatum fuerit à deo per-
ambulare in vniuersum orbem, perfi-
ciunt quod imperatum est eis. Ignis
etiã missus desuper vt consumat mon
tes & syluas, facit quod præceptum est

ei. Hæc autem, neque ſpeciebus', neque virtutibus vni eorum ſimilia ſunt Vnde neque exiſtimandum eſt, neque dicendum illos eſſe deos, quando nõ
G poſſunt neque iudicium iudicare, neque quicquam facere hominibus. Sciẽtes itaque quia non ſunt dii, ne ergo timueritis eos. Neque enim regib⁹ maledicent, neque benedicent. Signa etiã in cælo gentibus non oſtendunt, neque vt ſol lucebunt, neque illuminabũt vt luna. Beſtiæ meliores ſunt illis quæ poſſunt fugere ſub tectum, ac prodeſſe ſibi. Nullo itaque modo nobis eſt manifeſtũ quia ſunt dii: propter quod ne timeatis eos. Nam ſicut in cucumerario formido nihil cuſtodit: ita ſunt dii illorum lignei, & argentei, & inaurati. Eodem modo & in horto ſpina alba, ſupra quã omnis auis ſedet. Similiter & mortuo proiecto in tenebris ſimiles ſunt dii illorum lignei, & inaurati, & inargentati, A purpura quoque' & marmore', quæ ſupra illos teneant ſcietis ita que quia non ſunt dii. Ipſi etiam pomo comeduntur, & erit opprobrium in regione, Melior eſt homo iuſtus qui non habet ſimulachra: nam erit longe ab opprobriis.

' vel murice.

Prophetia Ezechielis

CAP. I

¶ Quo tempore prophetauerit Ezechiel, & quo loco. Ezechielis genus & officium. Viſio quatuor animalium. Viſio rotarum. Viſio throni & imaginis ſuper thronum.

A IN factũ eſt in triceſimo anno, in quarto, in quinta mẽſis: cum eſſem in medio captiuorũ iuxta fluuiũ Chobar, aperti ſunt cæli, & vidi viſiones dei. In quinta menſis, ipſe eſt annus quintus tranſmigrationis regis Ioachin, factum eſt verbum domini ad Ezechielẽ filiũ Buzi ſacerdotem in terra Chaldæorũ, ſecus flumẽ Chobar: & facta eſt ſuper eũ ibi ª manus ' domini Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone: nubes magna, & ignis inuoluẽs' & ſplẽdor in circuitu eius: & de medio ei⁹ quaſi ſpecies electri, id eſt B ex medio ignis. Et ex medio ei⁹ ſimilitudo quatuor animaliũ: & hic aſpect⁹ eorũ, ſimilitudo hoĩs in eis. Et quatuor facies vni: & quatuor pennæ vni. Et pedes eorũ pedes recti, & plãta pedis eorum quaſi plãta pedis vituli, & ſcintillæ quaſi aſpectus æris ª candẽtis', Et manus hominis ſub pẽnis eorum in qua-

ª i. prophetia

ª polita

tuor partibus: & facies & pennas per quatuor partes habebãt. Iunctæq; erãt pennæ eorũ alterius ad alterum nõ reuertebantur cũ incederent: sed vnumquodq; ante faciẽ suã gradiebatur. Similitudo autẽ vultus eorũ: facies hoĩs: & facies leonis à dextris ipsorũ quatuor: facies autẽ bouis, à sinistris ipsorum quatuor: & facies aquilæ ipsorũ quatuor. Et facies eorum, & pennæ eorum tentæ desuper: duæ pennæ singulorum iungebantur, & duæ tegebant corpora eorum. Et vnumquodque eorũ corã facie sua ambulabãt: vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebãtur: nec reuertebãtur cũ ambularẽt. Et similitudo animalium, & aspectus eorum quasi carbonũ ignis ardentiũ, & quasi aspectus lampadarũ. hæc erat visio discurrens in medio animaliũ splẽdor ignis, & de igne fulgur egrediens. Et animalia ibant, & reuertebantur in similitudinẽ fulguris coruscantis. ¶ Cumq; aspicerẽ animalia apparuit rota vna super terrã iuxta animalia, habẽs quatuor facies. Et aspectus rotarum, & opus earũ, quasi visio maris: & vna similitudo ipsarũ quatuor & aspectus earum & opera, quasi si sit rota in medio rotę. Per quatuor partes earũ eũtes ibãt: & non reuertebantur cũ ambularent. Statura quoque erat rotis, & altitudo, & horribilis aspectus: & totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum quatuor. Cumq; ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cũ eleuarentur anima lia de terra, eleuabantur simul & rotæ. Quocunque ibat spiritus, illuc eũte spiritu, & rotæ pariter eleuabantur, sequentes eum, spiritus enim vitæ erat in rotis. Cum euntibus ibant, & cũ stãtibus stabant: & cum eleuatis à terra, pariter eleuabantur & rotæ sequentes ea: quia spiritus vitæ erat in rotis. ¶ Et similitudo super capita animaliũ, & firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis, & extenti super capita eorũ de super. Sub firmamẽto autem & pennæ eorũ rectę alterius ad alterũ: vnũquod que duabus alis velabat corpus suum, & alterum similiter velabatur. Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis dei cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis vt sonus castrorum, cũque starent, demittebantur pennæ eorum. Nam cum fieret vox super firmamentum quod erat super caput eorum stabant, & submittebant alas suas. ¶ Et super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni & super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Et vidi quasi speciem electri, velut aspectũ ignis intrinsecus eius per circuitum: à lumbis eius & desuper & à lumbis eius vsq; deorsum, vidi quasi speciem ignis splẽdentis in circuitu velut aspectum arcus cum fuerit in nube in die pluuiæ, hic erat aspectus splendoris per gyrum. Hæc visio similitudinis gloriæ domini.

CAP. II.

Mittitur propheta ad reuocandũ populum ab errore.

ET vidi, & cecidi in faciem meam: & audiui vocem loquentis. Et dixit ad me, Fili hominis sta super pedes tuos, & loquar tecum. Et ingressus est in me spiritus postquam locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos: & audiui loquentem ad me, & dicentem, Fili hominis mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices quæ recesserunt à me: ipsi & patres eorum prævaricati sunt pactum meum vsque ad diem hanc. Et filii dura facie & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te: & dices ad eos. Hæc dicit dominus deus, Si forte vel ipsi audiant, & si forte quiescãt: quoniam domo exasperans est: & scient quia propheta fuerit in medio eorum. Tu ergo fili hominis ne timeas eos, neque sermones eorum metuas: quoniam increduli & subuersores sunt tecũ, & cum scorpionibus habitas. verba eorum ne timeas & vultus eorum ne formides: quia domus exasperans est. Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiant, & quiescant: quoniam irritatores sunt. Tu autem fili hominis audi quæcunque loquor ad te: & noli esse exasperans sicut domus exasperatrix est. aperi os tuũ, & comede quęcunque ego do tibi

Et vidi, & ecce manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber: & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus & foris: & scriptę erant in eo lamentationes, & [=]carmen', & væ.

[=]gemitus

CAP. III.

Propheta pastus verbo dei & constantia spiritꝰ accepta, ad Israel in trãsmigrationem mittitur. Pœna pastoris non annuntiãtis populo sua peccata. Iussu domini in campum egressus videt gloriam dei. Captiuitas figuratur.

A

ET dixit ad me, Fili hoĩs quodcũq; inueneris comede: comede volumẽ istud, & vadens loquere ad filios Israel. Et aperui os meum, & cibauit me volumine illo & dixit ad me, Filii hominis vẽter tuus [=]comedet' & viscera tua [=]complebuntur' volumine isto, quod ego do tibi. Et comedi illud & factum est in ore meo sicut mel [=]dulce'. Et dixit ad me, Filii hominis vade ad domũ Israel, & loqueris verba mea ad eos. Non enim ad populum profundi sermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris, ad domum Israel: neque ad populos multos [=]profundi sermonis & ignotæ' linguæ, quorum non [=]possis audire' sermones: & si ad illos mitteris, ipsi audirent te. Domus autem Israel nolunt audire te: quia nolũt audire me. omnis quippe domus Israel [=]attrita' fronte est & duro corde. Ecce, dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum. Vt adamantem & vt silicem dedi faciem tuam: ne timeas eos, neque metuas à facie eorum, quia domus [=]exasperans' est. Et dixit ad me, Fili hominis omnes sermones meos quos ego loquor ad te, assume in corde tuo, & auribus tuis audi: & vade, ingredere ad transmigrationem ad filios populi tui loqueris ad eos, & dices eis, Hæc dicit dominus deus: si forte audiant & & quiescant. ¶Et assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ, Benedicta gloria domini de loco suo. & vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum sequentiũ animalia, & vocem commotionis magnæ. spiritus quoque liberauit me, & assumpsit me: & abii amarus in indignatione spiritus mei: manus enim domini erat [=]mecum confortans me'. ¶ Et veni ad transmigrationem ad [=]aceruum nouarũ frugũ', ad eos qui habitabunt iuxta flumen Chobar: & sedi vbi illi sedebant: & mansi ibi septem diebus [=]mœrens' in medio eorum. Cum autem pertransissent septem dies, factum est verbum domini ad me dicens. ‖ Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel: & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Si dicente me ad impium, Morte morieris: non annuntiaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à via sua impia, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab impietate sua, & à via sua impia: ipse quidẽ in impietate sua morietur, tu autem animam tuã liberasti. sed & si [=]conuersus iustus à iustitia sua fuerit, & fecerit iniquitatem: ponam offendiculum coram eo, ipse morietur: quia non annũtiasti ei, in peccato suo morietur, & nõ erunt in memoria iustitiæ eius quas fecit: sanguinem vero eiꝰ de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaueris iusto vt non peccet iustus, & ille nõ peccauerit: viuens viuet, quia annuntiasti ei, & tu animam tuam liberasti. ¶Et facta est super me manus domini, & dixit ad me, Surgens egredere in campum, & ibi loquar tecum. Et surgens egressus sum in campum, & ecce ibi gloria domini stabat, ‖ quasi gloria quam vidi iuxta fluuium Chobar: & cecidi in faciem meã. Et ingressus est in me spiritus: & statuit me super pedes meos: & locutus est mihi, & dixit ad me, Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Et tu fili hominis ecce data sunt super te vincula, & ligabunt te in eis: & non egredieris in medio eorum. Et linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans: quia domus exasperans est. Cum autem locutus fuero tibi, aperiã os tuum, & dices ad eos, Hęc dicit dñs deus, Qui audit, audiat: & qui quiescit quiescat: quia domus exasperans est.

[=]vl', comedat, [=]vl', cõpleantur [=]præ dulcedine.

B

[=]vl'. multiplicis lĩguę, & difficilis [=]v[=], intelligas. [=]dura

[=]rebellis,

C

[=]sup me fortis [=]thelabib

D

[=]admirãs

Infr. 33. b.

E

F

Supr. 1. a.

G

CAP IIII.

Vrbis Ierusalem obsidio significatur, Diuturnitas capiuitatis Israel & Iuda. Prædicitur fames futura in captiuitate.

A ET tu fili hominis sume tibi laterē, & pones eum coram te: & describes in eo ciuitatem Ierusalem. Et ordinabis aduersus eam obsidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro. Et tu sume tibi sartaginem ferream, & pones eam murum ferreum inter te & inter ciuitatem: & obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obsidionē, & circundabis eam: signum est domui Israel. ¶Et tu dormies super latus tuum sinistrum & pones iniquitates domus Israel super eo: numero dierum quibus dormies super illud & [r]assumes[s] iniquitates eorū.

[r]portabis

B Ego autē dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos & nonaginta dies: & portabis iniquitatem domus Israel. Et cum compleueris hęc, dormies super latus tuum dextrum secundo: & [r]assumes[s] ||iniquitatē domus Iuda quadraginta diebus. diem pro anno, diem inquam pro anno dedi tibi. Et ad obsidionem Ierusalem conuertes faciem tuam, & brachiū tuum erit exertum: & prophetabis aduersus eam. Ecce, circundedi te vinculis: & non te cōuertes à latere tuo in latus aliud, donec compleas dies obsidionis tuæ. ¶Et tu sume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & vitiam: & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum quibus dor

[r]portabis

Nū.14.f

C mies super latus tuum: trecentis & nonaginta diebus comedes illud. Cibus autem tuus quo vesceris, erit in pondere viginti stateres in die: à tempore vsque ad tempus comedes illud. Et aquā in mensura bibes, sextam partem hin: à tempore vsque ad tempus bibes illud. Et quasi subcineritium hordeaceum comedes illud: & stercore quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum. Hæc dicit dominus, Sic comedent filii Israel panem suum pollutum inter gentes ad quas eiiciam eos. Et dixi, [r]A, a, a[s], domine deus, ecce anima mea non est polluta, & morticinum & laceratum à bestiis non comedi ab infantia mea vsq; nunc, & non est ingressa in os meum omnis caro immunda. Et dixit ad me, Ecce dedi tibi fimum boum pro stercoribus humanis: & facies panem tuum in eo. Et dixit ad me, ||Fili hominis, ecce conteram baculum panis in Ierusalem: & comedent panē suum in pondere, & in solicitudine: & aquam in mensura, & in angustia bibent, vt deficiētibus pane & aqua, corruat vnusquisq; ad fratrem suum, & cōtabescat in iniquitatibus suis.

[r]Ah, ah,

Infr.3.d &.14.d

CAP. V.

AEnigma pilorum quo significatur vastatio populi. Causa iræ dei in populum suum. AEnigma pilorum edisserit dominus.

E T tu fili hominis sume tibi gladium acutum, [r]radentem pilos[s]: & assumes eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam: & assumes tibi stateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obsidionis: & assumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius: tertiā vero aliam disperges in ventum, & gladium nudabo post eos. Et sumes inde paruum numerum: & ligabis eos in summitate pallii tui. Et ex eis rursum tolles, & ꝓiicies eos in medio ignis & cōbures eos igni: & ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. ¶Hęc dicit dominus deus, Ista est Ierusalem, in medio gentiū posui eam, & in circuitu eius terras. Et cōtempsit iudicia mea, vt plus esset impia quàm gētes. & præcepta mea vltra quàm terræ quę in circuitu eius sunt. iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt. Idcirco hæc dicit dominus deus, Quia superastis gētes quæ in circuitu vestro sunt, & in pręceptis meis nō ambulastis, & iudicia mea non fecistis & iuxta iudicia gentiū quę in circuitu vestro sunt nō estis operati: ideo hæc dicit dominus deus, Ecce ego ad te, & ipse ego faciā in medio tui iudicia in oculis gentiū: & faciā in te quæ non feci, & quibus similia vltra non faciam propter omnes abominationes tuas. Ideo patres comedēt filios in medio tui, & filii comedent patres

A [r]nouaculam tonsoriam:

B

fuos:& faciam in te iudicia,& ventila-
[a] omne latus
bo vniuersas reliquias tuas in [a] omnem
C ventum,Idcirco viuo ego, dicit dominus deus,Nisi pro eo quòd sanctũ meũ
[b] contaminatiõibus
violasti in oĩbus [b] offensionibus tuis, & in cũctis abominationibus tuis:ego quoq; confringam,& non parcet oculus meus,& non miserebor.Tertia pars tui peste morietur,& fame consumetur in medio tui,& tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo:tertiam vero partem tuam in omnem ventum dispergã, & gladium euaginabo post eos.Et complebo furorem meum, & requiescere faciam indignationẽ meam in eis,& consolabor: & scient quia ego dominus locutus sum in zelo meo,cum impleuero omnem indignationẽ meam in eis.
D
Et dabo te in desertum & in opprobriũ gentibus quę in circuitu tuo sunt,in cõspectu omnis prætereũtis.Et eris oppro
[a] vel,contemptus,
brium & [a] blasphemia, exemplũ & stupor in gentibus quæ in circuitu tuo sunt,cum fecero in te iudicia in furore & in indignatione,& in increpationibus irę:ego dominus locutus sum.quando misero sagittas famis pessimas ĩ eos,
[a] in destructionem,
quæ erunt [a] mortiferæ, ad quas mittã vt disperdam vos: & famem congregabo super vos,& conteram in vobis baculum panis. ‖Et immittam in vos famem & bestias pessimas vsq; ad internecionẽ:& pestilentia & sanguis transibunt per te,& gladium inducam super te,ego dominus locutus sum.
sup.4.d
infr,14,d

CAP. VI.

¶ Propter peccatũ idololatrię populum percutiẽdum prædicit. Pœnitentiã reliquiarũ populi prophetat,& liberationẽ,Obstinatorũ interitu prędicitur.

A T factus est sermo domini ad me,
infr,36.a
E dicens, ‖Fili hominis pone faciẽ tuam ad montes Israel:& prophetabis ad eos,& dices, Montes Israel audite verbum domini dei: hæc dicit dominus deus montibus & collibus,rupibus & vallibus , Ecce ego inducam super vos gladium, & disperdam excelsa vestra,& demoliar aras vestras, & confringentur simulachra vestra:& deiiciã interfectos vestros ante idola vestra. Et dabo cadauera filiorum Israel ante faciem simulachrorum vestrorum: & dispergam ossa vestra circa aras vestras in omnibus habitationibus vestris.Vrbes desertæ erunt : & excelsa demolientur B & dissipabuntur:& interibunt aræ vestræ,& confringentur:& cessabunt idola vestra , & conterentur delubra vestra,& delebuntur opera vestra. Et cadet interfectus in medio vestri:& scietis quia ego sum dominus. ¶ Et relinquam in vobis [a] eos qui fugerint gladium in gentibus, cum dispersero vos in terras.Et recordabuntur mei liberati vestri in gẽtibus ad quas captiui ducti sunt: quia [a] contriui cor eorum fornicans & recedens à me,& oculos eorum fornicantes post idola sua:& [a] displicebunt sibimet super malis quæ fecerant in vniuersis abominationibus suis,& scient quia ego dominus nõ frustra locutus sum vt facerem eis malum, C hoc. ¶ Hæc dicit dominus deus,Percute manu tua,& [a] allide pedem tuum,& [a] percute dic Heu,ad omnes abominationes malorum domus Israel:quia gladio,fame, & peste ruituri sunt,Qui longe est,peste morietur:qui autem prope , gladio corruet: & qui relictus fuerit & obsessus,fame morietur : & complebo indignationem meam in eis.Et scietis quia ego dominus , cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum in circuitu ararum vestrarũ,in omni colle excelso , & in cunctis summitatibus D montium , & subtus omne lignum nemorosum, & subtus vniuersam quercũ frondosam, locũ vbi accenderunt thura redolẽtia vniuersis idolis suis.Et extendam manum meam super eos: & faciam terram desolatam & destitutam à deserto Deblatha in omnibus habitationibus eorum:& scient quia ego dominus.
[a] aliquot qui fugiẽt
[a] contriui me ꝓpter
[a] succidentur à facie eorũ prostuis, ꝓter mala

CAP. VII.

¶ Finis totius terrę Israel repente vẽturus.Excidii eius causa,Omni præsidio destituetur populus, vt non possit aduersariis resistere. Iubetur ꝓpheta summam imminentiũ malorũ annuntiare.

T factus est sermo domini ad me, à
E dicens,Et tu fili hominis hæc dicit dominus deus terræ Israel,Finis venit,venit finis super quatuor plagas terræ . Nunc finis super te , & immittam furorem meum in te:iudicabo te iuxta vias tuas , & ponam contra te

omnes abominationes tuas. Et non parcet oculus meus super te, & non miserebor: sed vias tuas ponam super te, & abominationes tuæ in medio tui erũt: & scietis quia ego dominus. Hæc dicit
B dominus deus, Afflictio vna, afflictio ecce venit: finis venit, venit finis, euigilabit aduersum te: ecce venit. Venit
*sententia matutina & infra. contritio super te, qui habitas in terra: venit tempus, prope est dies occisionis, & non glorię montium, Nunc
in quo nõ iubilabũt in montibus, de propinquo effundam iram meam super te, & complebo furorem meum in te: & iudicabo te iuxta vias tuas, & imponam tibi omnia scelera tua, Et nõ parcet oculus meus, nec miserebor: sed vias tuas imponam tibi, & abominationes tuæ in medio tui erunt: & scietis
C quia ego sum dominus percutiens. Ecce dies, ecce venit: egressa est contritio, floruit virga, germinauit superbia.
*virgã impiam: *ereptis: *lamentũ Iniquitas surrexit in *virga impietatis: non ex eis, & non ex populo, neque ex *sonitu eorum: & non erit *requies in eis. Venit tempus appropinquauit dies: qui emit, non lætetur: & qui vendit, non lugeat: quia ira super omnem
(1. nullus conuertetur eis) populum eius. Quia qui vendit, ad id quod vendidit non reuertetur: & adhuc in viuentibus vita eorum, visio ei-
vetam in vita exiente anima eorũ, nullus reuertetur. nim ad omnem multitudinem eius nõ regredietur: & *vir in iniquitate vitæ suæ non confortabitur. ¶Canite tuba, præparentur omnes, & non est qui
*vt, nemo cõfidat in iniquitate sua, & anima ha beat, vadat ad prælium: ira enim mea super vniuersum populum eius. Gladius foris: & pestis & fames intrinsecus. Qui in agro est, gladio morietur: & qui in
*gemẽtes ciuitate, pestilentia & fame deuorabitur. Et saluabuntur qui fugerint ex eis: & erunt in montibus quasi columbæ conuallium omnes *trepidi, vnusquisque in iniquitate sua. Omnes manus dissoluentur, & omnia genua fluent a
Isai. 15. a Ier. 48. f Prou. 11. a Soph. 1. d Eccl. 5. c quis. ‖Et accingent se ciliciis, & operiet eos formido: & in omni facie confusio, & in vniuersis capitibus eorum calui tium. ‖Argẽtum eorum foris proiicietur, & aurum eorum in sterquilinium erit, Argentum eorum & aurum
*ruina hęc oportet iniquitates eorum non valebit liberare eos in die furoris domini. Animam suam non saturabunt, & ventres eorum non implebuntur: quia *scandalum iniquitatis eorum factum est. Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, & imagines abominationum suarum & simulachrorum fecerunt ex eo: propter hoc dedi eis illud in immunditiam, & dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impiis terrę in prædam, & contaminabunt illud. Et auertam faciem meam ab eis, & violabunt *arcanum meum: & introibunt *adytum
in illud *emissarii, & contaminabunt illud. Fac *conclusionẽ: quoniam ter- *i. sanctũ
ra plena est iudicio sanguinum, & ciui- *sanctorũ
tas plena iniquitate. Et adducam pes- *diruẽtes,
simos de gentibus, & *possidebunt domos eorum: quiescere faciam superbiã *catenã:
potentium, & possidebunt sanctuaria *polluent
eorũ. *Angustia superuenientẽ requirent pacẽ, & nõ erit. *Conturbatio super cõ- *Pręcisiõe
turbationem veniet, & auditus super auditũ: & quærent visionẽ de prophe- *Cõtritio super contritionem
ta, & lex peribit a sacerdote, & consilium à senioribus. Rex lugebit, & princeps induetur mœrore, & manus populi terræ conturbabuntur. Secundum viam eorum faciam eius, & secundum iudicia eorum iudicabo eos: & scient quia ego dominus.

CAP. VIII.

Apparitio similitudinis dei. Ezechiel in spiritu adductus est in Ierusalem. Ostendit dominus prophetę abominationes idololatriæ domus Israel, & maxime sacerdotum, Iezonias. Vox infidelium.

I factũ est in anno sexto, in sex- A
E to mense, in quinta mensis: ego sedebam in domo mea, & senes Iuda sedebant coram me, & cecidit ibi super me *manus domini dei. Et vidi *i. prophetię spiritus
& ecce similitudo quasi aspectus ignis: ab aspectu lumborum eius & deorsum, ignis: & a lumbis eius & sursum, quasi aspectus splendoris, vt visio electri. ‖Et emissa similitudo manus apDan. 15. c prehendit me in cincinno capitis mei: & eleuabit me spiritus inter terram & cælum: & adduxit me in Ierusalem in *visione dei, *iuxta ostium in- *visionibus
terius quod respiciebat ad Aquilonem, vbi erat statutum idolum zeli ad prouocandum *æmulationem. Et ecce ibi gloria dei Israel secundum visionem quam videram in campo. Et dixit *ad ostiũ portę atrii interioris *i. ad irã

ad me, Fili hominis leua oculos tuos ad
uiã Aquilonis. Et leuaui oculos meos
ad uiam Aquilonis: & ecce ab aquilone
portę altaris idolum zeli in ipso introi
tu. Et dixit ad me, Fili hominis putasne
vides tu quid isti faciant abominatio-
nes magnas, quas domus Israel facit
hic, vt procul recedã à sanctuario meo?
& adhuc conuersus videbis abomina-
C tiones maiores. Et introduxit me ad o-
stium atrii: & vidi, & ecce foramẽ vnũ
in pariete. Et dixit ad me, Fili hominis
fode parietem. Et cum perfodissem pa-
rietem, apparuit ostium vnum. Et di-
xit ad me, Ingredere, & vide abomina-
tiones pessimas, quas isti faciunt hic. Et
ingressus vidi, & ecce omnis similitu-
do reptilium, & animalium abomina-
tio, & vniuersa idola domus Israel de-
picta erant in pariete in circuitu per to-
D tum. Et septuaginta viri de senioribus
domus Israel, & Iezonias filius Saphan
stabat in medio eorum stantium ante
picturas: & vnusquisque habebat thuri
bulum in manu sua: & vapor nebulæ
de thure consurgebat. Et dixit ad me,
Certe vidisti fili hominis quæ seniores
E domus Israel faciunt in tenebris, vnus-
*cubicu- quisque in *abscondito cubilis sui?: di-
lis suis pi cunt enim, Non videt dominus nos,
ctis. dereliquit dominus terram. Et dixit ad
me, Adhuc conuersus videbis abomina
tiones maiores quas isti faciunt. Et in-
troduxit me per ostium portæ domus
domini, quod respiciebat ad aquilonẽ:
& ecce ibi mulieres sedebant plangen
*Thãmuz tes *Adonidem?. Et dixit ad me, Certe
F vidisti fili hominis: adhuc cõuersus vi-
debis abominationes maiores his. Et in
troduxit me in atrium domus domini
interius: & ecce in ostio tẽpli domini
inter vestibulum & altare, quasi vigin-
tiquinq; viri dorsa habentes cõtra tem
plum domini, & facies ad orientem: &
adorabant ad ortum solis. Et dixit ad
G me, Certe vidisti fili hominis: nunquid
leue est hoc domui Iuda, vt facerent
abominationes istas quas fecerunt hic:
quia replentes terrã iniquitate, cõuer-
si sunt ad irritandum me? & ecce appli
*fœtorem cant *ramum? ad nares suas. Ergo & ego
faciã in furore: nõ parcet oculus meus,
nec miserebor: & cũ clamauerint ad au
res meas voce magna, nõ exaudiã eos.

CAP. IX.

Idololatrarum interitus & iustorũ
salus. Seruandi signantur. Occiduntur
non signati. Querimonia prophetæ ob
cædem populi: cuius causam reddit ei
dominus.

ET clamauit in auribus meis voce A
magna, dicens, Appropinquauerũt
*visitationes? vrbis, & vnusquisq;
*vas interfectionis? habet in ma- *vel, præ-
nu sua. Et ecce sex viri veniebãt de via fecti ci-
portæ superioris, quę respicit ad Aqui- uitatis
lonem: & vniuscuiusq; vas interitus in ad delen-
manu eius: vir quoque vnus in medio dã vrbẽ
eorum vestitus erat lineis, & atramen- *instrumẽ
tariũ scriptoris ad renes eius: & ingres- tũ ad per
si sunt, & steterunt iuxta altare æreum. dendum
¶ Et gloria domini Israel *assumpta est & infra.
de? cherub, quę erat super eũ ad limen *recessit à
domus: & vocauit virũ qui indutus erat
lineis, & atramentariũ scriptoris habe
bat in lumbis suis. Et dixit dominus ad
eum, Transi per mediã ciuitatẽ in me- B
dio Ierusalẽ: ||& signa *thau? super fron Exod.12.c
tes virorũ gemẽtium & dolentiũ super Apoc.7.a
cunctis abominationibus quæ fiunt in *signum
medio eius. ¶ Et illis dixit audiẽte me,
Trãsite per ciuitatẽ sequẽtes eũ, & per-
cutite: & nõ parcat oculus vester, neq;
miseremini. Senem, adolescẽtulum &
virginem, paruulum & mulieres inter-
ficite vsq; ad internecionẽ: omnem au
tem super quẽ videritis thau, ne occi-
datis, & à sanctuario meo incipite. Cœ-
perũt ergo à viris senioribus, qui erant C
ante faciẽ domus. Et dixit ad eos, Cõta
minate domũ, & implete atria interfe-
ctis: egredimini. Et egressi sunt, & per-
cutiebãt eos qui erant in ciuitate. Et cę
de completa remansi ego: ruiq; super fa
ciem meã, & clamãs aio, Heu, heu, heu,
domine deus, ergõne disperdes oẽs re
liquias Israel, effundens furorẽ tuũ su
per Ierusalem? Et dixit ad me, Iniquitas
domus Israel & Iuda magna est nimis
valde, & repleta est terra sanguinibus: D
& ciuitas repleta est auersione: dixerũt
enim, Dereliquit dñs terrã, & dominus
non videt. Igitur & meus non parcet
oculus, neq; miserebor: viã eorũ super
caput eorum reddam. Et ecce vir qui
erat indutus lineis, qui habebat atra-
mentariũ in *dorso suo?, respondit ver *lãbis suis
bum, dicẽs, Feci sicut præcepisti mihi.

CAP. X.

De viro è medio rotarum & cherubim prunas accipiente in signũ exustionis vrbis Ierusalem. Repetitio visionis rotarum, Animalium, Cherubim.

A ET vidi, & ecce in firmamento qđ erat super caput cherubim, quasi lapis saphirus, & quasi species similitudinis solii, apparuit super ea. Et dixit ad virum qui indutus erat lineis, & ait, Ingredere in medio rotarum quæ sunt subtus cherubim: & imple manum tuam prunis quæ sunt inter cherubim, & effũde super ciuitatẽ, ingressusq; est in conspectu meo: cherubim autem stabant à dextris domus cum ingrederetur vir, & nubes impleuit atriũ interius. Et eleuata est gloria domini desuper cherub ad limẽ domus: & repleta est domus nube, & atrium repletum est splendore gloriæ domini. Et sonitus alarum cherubim audiebatur vsque ad atrium exterius,
B quasi vox dei omnipotentis loquentis Cumq; præcepisset viro qui indutus erat lineis, dicens, Sume ignem de medio rotarum quæ sunt inter cherubim: ingressus ille stetit iuxta rotam. Et extẽdit cherub manum de medio cherubim, ad ignem qui erat inter cherubim & sumpsit, & dedit in manus eius qui indutus erat lineis: qui accipiens egressus est. Et apparuit in cherubim similitudo manus hominis subtus pennas eorum, & vidi, & ecce quatuor rotæ iuxta cherubim: rota vna iuxta cherub vnum, & rota alia iuxta cherub vnũ species autem rotarũ erat quasi [a]visio' lapidis [a]chrysolithi', & aspectus earum
C similitudo vna quatuor: quasi sit rota in medio rotæ. Cumq; ambularent, in quatuor partes gradiebantur: & nõ reuertebantur ambulantes: sed ad locum ad quem ire declinabat quæ prima erat, sequebantur & cæteræ, nec reuertebantur. ||Et omne corpus earum, & colla, & manus, & pennæ, & circuli plena erant oculis, in circuitu quatuor rotarum. Et rotas istas vocauit [a]volubiles', audiente me. Quatuor autem facies habebat [a]vnum': facies vna, facies cherub: & facies secunda, facies hominis: & in tertio facies leonis: & & in quarto facies aquilæ. Et eleuata sunt cherubim: ipsum est animal quod videram iuxta fluuium Chobar. Cumq; ambularent cherubim, ibant pariter & rotæ iuxta ea: & cum eleuarent cherubim alas suas, vt exaltarentur de terra, non [a]residebant' rotæ, sed & ipsæ iuxta erant. Stantibus illis, stabãt: & cum eleuatis eleuabantur, [a]spiritus enim vitæ' erat in eis. Et egressa est gloria domini à limine templi: & stetit super cherubim. Et eleuantia cherubim alas suas, exaltata sunt à terra coram
D me: & illis egredientibus rotæ quoque subsecutæ sunt: & stetit in introitu Portæ domus domini orientalis, & gloria dei Israel erat super ea. ||Ipsum est animal quod vidi subter deum Israel iuxta fluuium Chobar: & intellexi quia cherubim essent. Quatuor, quatuor vultus vni, & quatuor alæ vni: & similitudo manus hominis sub alis eorum. Et similitudo vultuum eorum, ipsi vultus quos videram iuxta fluuium Chobar, & intuitus eorum, [a]& impetus singulorum ante faciem suam ingredi'.

[a]color
[a]vt, tharsis.
Sup. 1. c.
[a]rotas
[a]vnũqđ. p cherub.
[a]auertebant se.
[a]ventus enim animalis.
Sup. 1. c.
[a]quorum quodlibet directe procedebat.

CAP. XI.

Qui populum Ierusalem seducebant. Contra hos vaticinatur, prædicens eorum dispersionem. Mors Pheltiæ, ob quam reliqui populi timet exitium. Futuram captiuorum reductionem audit à domino. Cordis innouatio à deo, vt in præceptis eius ambulemus. Propriis consiliis innitentibus minatur. Recedit gloria dei de Ierusalem, & propheta in spiritu reuertitur in Chaldæam.

A ET eleuauit me spiritus, & introduxit me ad portam domus domini orientalem, quæ respicit ad solis ortum: & ecce in introitu portæ vigintiquinque viri: & vidi in medio earum Iezoniam filium Azur, & Pheltiam filium Banaiæ, principes populi. Dixitque ad me, Fili hominis, hi sunt viri qui cogitant iniquitatem, & tractant consilium pessimum in vrbe ista: dicentes, [a]Nonne dudum ædificatæ sunt domus'? hæc est lebes, nos autem carnes. Idcirco vaticinare de eis, vaticinare fili hominis. Et irruit in me spiritus domini, & dixit ad me, Loquere, Hęc dicit dominus, sic

[a]nõdũ in ꝓpinquo (sub. destructio quã prædicit Ezechiel) ædificemꝰ domos.

locuti estis domus Israel, & cogitationes cordis vestri ago noui. Plurimos occidistis in vrbe hac, & implestis vias eius interfectis. Propterea hæc dicit dominus deus, interfecti vestri, quos posuistis in medio eius, hi sunt carnes, & hæc est lebes: & educam vos de medio eius. Gladium metuistis, & gladium inducam super vos, ait dominus deus. Et eiiciam vos de medio eius, daboq; vos in manu hostium, & faciam in
B vobis iudicia. Gladio cadetis: in finibus Israel iudicabo vos, & scietis quia ego dominus. Hæc non erit vobis in lebetem, & vos non eritis in medio eius in carnes: in finibus Israel iudicabo vos. Et scietis quia ego dominus: quia in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, sed iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu vestro sunt, estis operati. ¶Et factum est, cum prophetarem, Pheltias filius Banaiæ mortuus est: & cecidi in faciem meam clamans voce magna, & dixi, Heu, heu, heu domine deus: consummationem tu facis reliquiarum Israel. Et factum est verbum domini ad me, dicens, Fili hominis fratres tui fratres tui viri propinqui tui, & omnis domus Israel vniuersi, quibus dixerũt habitatores Ierusalem, Longe recedite à domino: nobis data est terra in possessionem. Propterea hæc dicit dominus deus, Quia longe feci eos in gen-
*fui tibus, & quia dispersi eos in terris: *ero' eis in sanctificationem modicam in terris ad quas venerunt. Propterea loquere, Hæc dicit dominus deus, Congregabo vos de populis, & adunabo de terris in quibus dispersi estis: daboq; vobis humum Israel. Et ingredientur il-
*cõtaminationes & infra. Iere. 23. f. infr. 36. f. luc, & auferent omnes *offensiones' cũctasq; abominationes eius de illa. ||¶Et dabo eis cor vnum, & spiritum nouum tribuam in visceribus eorum: & auferam cor lapideum de carne eorũ, & dabo eis cor carneum: vt in præceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantq; ea: & sint mihi in populum, & ego sim eis in deum. Quorum autem cor post offẽdicula & abominationes suas ambulat, horum viã in capite suo ponam, dicit dominus deus. ¶Et eleuauerunt cherubim alas suas, & rotæ cum eis: & gloria dei Is- D
rael erat super ea. Et ascendit gloria domini de medio ciuitatis, stetitq; super montem qui est ad orientem vrbis. Et spiritus leuauit me: adduxitq; in Chaldæam ad transmigrationem, in visione in spiritu dei: & sublata est à me visio quam videram. Et locutus sum ad transmigrationem omnia verba domini quæ ostenderat mihi.

CAP. XII.

Parabola vasorum transmigrationis. Expositio parabolæ qua Sedeciæ regis captio significatur. Alia parabola qua angustia famis & sitis significatur. Prædictorum malorũ acceleratio prædicitur.

ET factus est sermo domini ad me A
dicens, Fili hominis in medio domus *exasperantis' tu habitas: qui *rebellis & infra.
oculos habent ad videndum, & non vident: & aures ad audiendum, & non audiunt: quia domus exasperans est. Tu ergo fili hominis fac tibi vasa transmigrationis, & transmigrabis per diem coram eis: transmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum in conspectu eorum, si forte aspiciant: quia domus exasperans est. Et efferes foras vasa tua quasi vasa transmigrantis per diem in conspectu eorum: tu autem egredieris vespere coram eis, B
sicut egreditur migrans. Ante oculos eorum perfode tibi parietem: & egredieris per eum. In conspectu eorum in *portabis
humeris *portaberis', in caligine *effe- *efferes:
reris': faciem tuam velabis, & non videbis terram: quia portentum dedi te domui Israel. Feci ergo sicut præceperat mihi dominus: vasa mea protuli quasi vasa transmigrantis per diem: & vespere perfodi mihi parietem manu: in caligine egressus sum, & in humeris portatus in conspectu eorum. ¶Et factus est sermo domini mane ad me, di- C
cens, Fili hominis nunquid nõ dixerunt ad te domus Israel domus exasperans, Quid tu facis? Dic ad eos, Hæc dicit dominus deus, Super ducẽ onus istud, qui est in Ierusalem: & super omnem domum Israel, quæ est in medio eorum. Dic, Ego portentum vestrum quomodo feci, sic fiet illis: in trans-

migrationem, & in captiuitatem ibũt, & dux qui est in medio eorum, in humeris [=]portabitur[)], in caligine egredietur: parietem perfodient, vt educãt eum, facies eius operietur, vt non videat oculis terram. ||Et extendam rete meum super eum, & capietur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum: & ipsam non videbit, ibiq; morietur. Et omnes qui circa eum sunt, præsidium eius, & agmina eius dispergam in omnem ventum: & gladium euaginabo post eos. Et scient quia ego dñs, quando dispersero illos in gentibus, & disseminauero eos in terris. Et relinquã ex eis viros paucos à gladio & fame, & pestilentia: vt narrent omnia scelera eorũ in gentibus ad quas ingredientur: & scient quia ego dominus. ¶Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis panem tuum in [=]conturbatione[)] comede: sed & aquam toam in [=]festinatione & mœrore[)] bibe. Et dices ad populum terræ, Hæc dicit dominus deus ad eos qui habitant in Ierusalem in terra Israel, Panem suũ in solicitudine comedent, & aquam suam in desolatione bibent: vt desoletur terra à [=]multitudine sua[)], propter iniquitatem omnium qui habitant in ea. Et ciuitates quæ nunc habitantur, desolatæ erunt, terraq; deserta: & scietis quia ego dominus. ¶Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis quod est prouerbium istud vobis in terra Israel? dicentium, In longum differentur dies, & peribit omnis visio. Ideo dic ad eos, Hæc dicit dominus deus, Quiescere faciam prouerbium istud, neq; vulgo dicetur vltra in Israel. Et loquere ad eos ꝙ appropinquauerint dies, & sermo omnis visionis. Non enim erit vltra omnis visio cassa, neque diuinatio [=]ambigua[)] in medio filiorum Israel. Quia ego dominus loquar: quodcunque locutus fuero verbum, & fiet: non prolongabitur amplius: sed in diebus vestris domus exasperans loquar verbum, & faciam illud dicit dominus deus. Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis, ecce domus Israel dicentium, visio quam hic videt, in dies multos: & in tempora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos, Hæc dicit dominus deus, Non prolongabitur vltra omnis sermo meus: verbum quod locutus fuero, complebitur, dicit dominus deus.

[=]portabit

Infr. 17. f. & 32. a.

D

E

[=]tremore

[=]cõmotione & tremore.

[=]vt, plenitudine sua.

F

[=]blanda

G

CAP. XIII.

Sermo domini contra pseudoprophetas populum docentes consilia cordis sui. Sermo domini contra prophetissas mendaces.

ET factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis vaticinare ad prophetas Israel, qui prophetant: & dices prophetantibus de corde suo, Audite verbum domini, Hæc dicit dominus deus, Væ prophetis insipientibus: qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. Quasi vulpes in desertis, prophetæ tui Israel erant. Non ascendistis [=]ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo[)] Israel: vt staretis in prælio in die domini. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes. Ait dominus: cum dominus non miserit eos: & [=]perseuerauerunt cõfirmare[)] sermonem. Nunquid non visionem cassam vidistis, & diuinationem mendacem locuti estis? & dicitis, Ait dominus: cum ego nõ sim locutus. Propterea hæc dicit dominus deus, Quia locuti estis vana, & vidistis mendacium: ideo ecce ego ad vos, dicit dominus deus: Et erit manus mea super prophetas qui vidẽt vana & diuinãt mẽdaciũ: in cõcilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur: & scietis quia ego dominus deus: eo ꝙ deceperint populum meum dicentes, Pax, & non est pax: & ipse ædificabat parietem, illi autem liniebant eum luto absque [=]paleis[)]. Dic ad eos qui liniunt absque [=]temperatura[)] ꝙ casurus sit: erit enim imber inundans, & dabo lapides [=]prægrandes desuper irruentes, & ventum procellæ dissipantem[)]: Siquidem ecce cecidit paries. Nunquid non dicetur vobis, Vbi est [=]litura quã linistis[)]? Propterea hæc dicit dominus deus: Et erumpere faciam spiritum tẽpestatum in indignatione mea,

[=]in rupturis, neq; sepiuistis sepẽ ante domum.

[=]spẽ dederũt (sub. populo) ad cõfirmãdum.

[=]firmitate.

[=]firmitate

[=]grãidiis corruere faciẽt parietã, & vẽtus turbinum scindet illum.

[=]cõplanatio quam complanastis?

& imber inundans in furore meo erit: & lapides grandes in ira in consũptionem. Et destruam parietem quem linistis absque temperamento: & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius: & cadet, & consumetur in medio eius: & scietis quia ego sum dominus. Et complebo indignationem meam in pariete, & in his qui liniunt eum absque temperamento, dicamq; vobis, Non est paries, & non sunt qui liniunt eum. Prophetæ Israel qui prophetant ad Ierusalem, & vidẽt ei visionem pacis: & non est pax, ait dominus deus. ¶Et tu fili hominis pone faciem tuam cõtra filias populi tui, quæ prophetant de corde suo: & vaticinare super eas, & dic, Hæc dicit dominus deus, Væ quæ consuunt puluillos sub omni cubito manus: & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas: & cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum. Et violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei & fragmen panis, vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentiẽtes populo meo credenti mendaciis. Propter hoc hæc dicit dominus deus. Ecce ego ad puluillos vestros quibus vos capitis animas volantes: dirumpam eos de brachiis vestris: & dimittam animas quas vos capitis, animas ad volandum. Et dirumpam ceruicalia vestra, & liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt vltra in manibus vestris ad prædandum: & scietis quia ego domin9. Pro eo ꝙ mœrore fecistis cor iusti mendaciter, quẽ ego non contristaui: & confortastis manus impii, vt non reuerteretur à via sua mala, & viueret propterea vana nõ videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, & eruam populum meũ de manu vestra: & scietis quia ego dominus.

grãdinis firmitate: & ĩfra discooperietur

velamĩa super caput oĩs staturæ, ad venãdum.

cõtaminabant mori nõ debẽtes, & eis quas viuere non cõuenit, promitterẽt vitã

venamini animas vt volẽt:

libras faciam.

vl, volatu

velamina.

CAP. XIIII.

Propter peccata dominus populo verbum suum denegat. Contemptores verbi sui decipit interdum dominus per pseudoprophetas. Iusti non liberabunt impios à malis ĩmissis, sed ipsi iusti tantum in sua iustitia saluabũtur. Consolatio eorum qui in Babylonem transmigrauerant.

ET venerunt ad me viri seniorum Israel, & sederunt coram me. Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam: nunquid interrogatus respondebo eis? Propter hoc loquere eis, & dices ad eos, Hæc dicit dominus deus, Homo homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad prophetam interrogans per eum me: ego dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum: Vt capiatur domus Israel in corde suo quo recesserunt à me in cunctis idolis suis. Propterea dic ad domum Israel, Hæc dicit dominus deus, Cõuertimini, & recedite ab idolis vestris, & ab vniuersis contaminationibus vestris auertite facies vestras. Quia homo homo de domo Israel, & de proselytis quicunque aduena fuerit in Israel, si alienatus fuerit à me, & posuerit idola sua in corde suo, & scãdalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad prophetam vt interroget per eum me: ego dominus respondebo ei per me. Et ponam faciem meam super hominem illum, & faciam eum in exemplum & in prouerbium, & disperdam eum de medio populi mei: & scietis quia ego dominus. ‖Et propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum: ego dominus decepi prophetam illum: & extẽdam manum meam super illum, & delebo eum de medio populi mei Israel. Et portabunt iniquitatem suam: iuxta iniquitatem interrogantis, sic iniquitas prophetæ erit, vt non erret vltra domus Israel à me, neque polluatur in vniuersis præuaricationibus suis: sed sint mihi in populum, & ego sim eis in deum, ait dominus exercituum. ¶Et factus est sermo domini ad me dicens, Fili hominis, terra cum peccauerit mihi, vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam super eam, ‖& conteram *virgam panis eius: & immittam in eã

A

idola sua & infra.

offẽdiculũ & ĩfra

Quicũq;

B

vl facite vt alii cõuertãtur

si quispiam.

peregrinis.

C

signum

Sup. 12. a.

D

Sup. 4. d. 5. d.

*ei

famem, & interficiam de ea hominem
E & iumentum. Et si fuerint tres viri isti
in medio eius, Noe, Daniel, & Iob: ipsi
iustitia sua liberabunt animas suas, ait
domin9 exercituum. Quod si & bestias
pessimas induxero super terram, & va
stem eam: & fuerit inuia, eo ꝙ non sit
pertransiens propter bestias. Tres viri
isti si fuerint in ea, viuo ego dicit do-
minus deus, quia nec filios nec filias li
berabunt sed ipsi soli liberabuntur, ter
ra autem desolabitur. Vel si gladiũ in-
duxero super terram illam, & dixero
F gladio, Transi per terram: & interfece-
ro de ea hominem & iumẽtum: Et tres
viri isti fuerint in medio ei9: viuo ego
dicit dominus deus, non liberabunt
filios neq; filias, sed ipsi soli liberant. Si
autem & pestilentiam immisero super
terram illam, & effudero indignationẽ
meam super eam in sanguine vt aufe-
ram ex ea hominem & iumentum: Et
Noe, & Daniel, & Iob fuerint in medio
eius: viuo ego, dicit dñs deus, quia fi-
lium & filiam non liberabunt: sed ipsi
iustitia sua liberabũt animas suas. Quo
niam hæc dicit dominus deus. Quod
& si quatuor iudicia mea pessima gla-
dium, & famem, ac bestias malas, & pe
G stilentiam immisero in Ierusalem, vt
interficiam de ea hominem & pecus:
Tamen relinquetur in ea saluatio edu-
centium filios & filias: ecce ipsi egre-
dientur ad vos, & videbitis viã eorũ &
adinuentiones eorum: & consolabimi
ni super malo quod induxi in Ierusa-
lem, in omnibus quæ importaui super
[a]opera eam. Et consolabuntur vos, cum videri
tis viam eorum & [a]adinuentiones eo-
rum: & cognoscetis ꝙ non frustra fece
rim omnia quæ feci in ea ait dominus
deus.

CAP. XV.

Vt lignum vitis inutile igni tradi-
tur, sic Ierusalem exurendam dicit.

A ET factus est sermo domini ad me
dicens, Fili hominis quid fiet de
[a]palmite ligno vitis ex omnibus lignis [a]ne-
inquam, morum, quæ sunt inter ligna syl-
qui est uarũ? Nunquid tolletur de ea lignum,
vt fiat opus, aut fabricabitur de ea pa-
xillus, vt depẽdeat in eo quodcunque
[a]ad cõsu- vas? Ecce igni datum est [a]in escam,
mendum vtranque partem eius cõsumpsit ignis,
& medietas eius redacta est ad fauil-
lam: nunquid vtile erit ad opus? etiam
cum esset integrum, non erit aptum
ad opus: quanto magis cum illud ignis
deuorauerit, & combusserit, nihil ex eo
fiet operis? Propterea hæc dicit do- B
minus deus. Quo modo lignum vitis
inter ligna syluarũ quod dedi igni ad
deuorandum, sic tradidi habitatores
Ierusalem. Et ponam faciem meam in
eos: de igne egredientur, & ignis cõsu-
met eos. Et scietis quia ego dominus
cum posuero faciem meam in eos, &
dedero terram inuiam & desolatam:
eo quod præuaricatores extiterint, di-
cit dominus deus.

CAP. XVI.

Abominationes Ierusalem enarra-
turus, primum beneficia dei erga eam
commemorat. Arguitur ingratitudinis
ob fornicationem suam cum idolis.
Minatur ei pœnam. Scelera aliarum
gentium iustificat comparatione pec-
catorum Ierusalem. Causa abomina-
tionum in quas inciderunt Sodomi-
tæ. Misericordia pœnitenti promit-
titur.

ET factus est sermo domini ad me, A
E dicens, Fili hominis notas fac Ie-
rusalem abominationes suas, & di
ces, Hæc dicit dominus deus Ie- [a]Habitati
rusalẽ, [a]Radix tua & generatio tua de ones tuæ
terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus
& mater tua Chetæa. Et quando nata
es, in die ortus tui nõ est præcisus vm
bilicus tuus, & in aqua nõ es lota in sa
lutem, nec sale salita, nec inuoluta pan
nis. Non pepercit super te oculus, vt
faceret tibi vnum de his, misertus tui:
sed proiecta es super faciẽ terræ in ab- [a]In sangui
iectione animæ tuæ in die qua nata es. ne tuo vi
Transiens autem per te, vidi te concul ue.
cari in sanguine tuo: & dixi tibi [a]cũ es- [a]Educaui
ses in sanguine tuo, Viue. dixi inquam te sicut
tibi, In sanguine tuo viue. [a]Multiplica- virgultũ
tam quasi germen agri dedi te: & mul- campi, vt
tiplicata es, & grandis effecta, & ingres cresceres
sa es, & peruenisti ad [a]mundum mulie- [a]ornamẽ
brem: vbera tua intumuerunt, & pi- tum or-
lus tuus germinauit: & eras nuda, & namento
[a]confusione plena. Et transiui per te, & rum:
vidi te: & ecce tempus tuum, tempus [a]discoo-
amantium: & expandi amictum meum perta.

ſuper te,& operui ignominiam tuam.
Et iurauí tibi, & ingreſſus ſum pactum
tecum, ait dominus deus: & facta es mi
hi. Et laui te aqua, & emundaui ſangui-
nem tuum ex te: & vnxi te oleo. Et ve-
ſtiui te diſcoloribus, & calceaui te hya
cintho: & cinxi te byſſo, & idui te [a] ſub
tilibus [b]. Et ornaui te ornamento, & de
di armillas in manibus tuis, & torquem
circa collum tuum. Et dedi [c] inaurē ſu
per os tuum [d], & circulos auribus tuis,
& coronam decoris in capite tuo. Et or
nata es auro & argēto, & veſtita es byſ
ſo, & polymito, & multis coloribus: ſi-
milam, & mel, & oleum comediſti, &
decora facta es vehementer nimis: & p
feciſti in regnum. Et egreſſum eſt nomē
tuum in gentes propter ſpeciem tuam
quia perfecta eras in decore meo quem
poſueram ſuper te, dicit dominus deꝰ.
Et habens fiduciam in pulchritudine
tua fornicata es [e] in nomine tuo [f]: & ex-
poſuiſti fornicationem tuam omni trā
ſeunti, [g] vt eius fieres [h]. Et ſumens de ve
ſtimentis tuis, feciſti tibi excelſa [i] hinc
inde conſuta [k]: & fornicata es ſuper eis,
ſicut non eſt factum, neque futurū eſt.
Et tuliſti vaſa decoris tui, de auro meo
atque argento meo, quæ dedi tibi: & fe
ciſti tibi imagines maſculinas, & forni
cata es in eis. Et ſumpſiſti veſtimenta
tua multicoloria, & operuiſti illas: & o
leū meum, & thymiama meum poſuiſti
coram eis. Et panem meum quem de-
di tibi, ſimilam & oleum & mel quibus
enutriui te, poſuiſti in conſpectu eorū
in odorem ſuauitatis, & factum eſt, ait
dominus deus. Et tuliſti filios tuos & fi
lias tuas quas generaſti mihi: & immo-
laſti eis ad deuorandum. Nūquid par
va eſt fornicatio tua? immolaſti filios
meos, & dediſti illis conſecrans eis. Et
poſt omnes abominationes tuas & for
nicationes tuas non es recordata dierū
adoleſcentiæ tuæ, quando eras nuda &
[l] confuſione plena [m], conculcata in ſan-
guine tuo. Et accidit poſt omnem ma-
liciam tuam (væ væ tibi: ait dominus
deus) & ædificaſti tibi [n] lupanar [o], & fe-
ciſti tibi [p] proſtibulum [q] in cunctis pla-
teis. Ad omne caput viæ ædificaſti
[r] ſignum proſtitutionis tuæ [s]: & abomi-
nabilem feciſti decorem tuum [t]: & di-
uiſiſti pedes tuos omni tranſeunti, &
multiplicaſti omnes fornicationes tuas. Et fornicata es cum filiis AEgypti
vicinis tuis magnarū carnium: & mul
tiplicaſti fornicationem tuam ad ir-
ritandum me. Ecce ego extendam ma-
num meam ſuper te. & [u] auferam ius tu
um [x]: & dabo te [y] in animas [z] odientium
te filiarum Palæſthinarum, quæ eru-
beſcunt in via tua ſcelerata. Et fornica
ta es in filiis Aſſyriorum, eò quòd nec
dum fueris expleta: & poſtquam fornī-
cata es, nec ſic es ſatiata. Et multipli-
caſti fornicationem tuam in terra Cha
naan cum Chaldæis: & nec ſic ſatiata
es. [a] In quo mundabo [b] cor tuum, ait do
minus deus: cum facias omnia hæc o-
pera mulieris meretricis & [c] procacis [d]?
Quia fabricaſti lupanar tuum in capi-
te omnis viæ, & excelſum tuum feciſti
in omni platea: nec facta es quaſi me-
retrix [e] faſtidio augens pretiū [f], ſed quaſi
mulier adultera quæ ſuper virum ſuū
inducit alienos. Omnibus meretricī-
bus dantur mercedes: tu autem dediſti
mercedes cunctis amatoribus tuis, &
dona donabas eis vt intrarent ad te vn
dique ad fornicādum tecum. Factum-
que eſt in te contra cōſuetudinem mu
lierū in fornicatiōibꝰ tuis, & poſt te nō
er it fornicatio: in eo em̄ ꝙ dediſti mer
cedes, & mercedes non accepiſti, factū
eſt in te contrarium. ¶ Propterea mere
trix audi verbum domini. Hæc dicit
dominus deus, Quia [g] effuſum eſt æs tu
um [h], & reuelata eſt ignominia tua in
fornicationibus tuis ſup amatores tuos
& ſup oīa idola abominationū tuarū in
ſanguine filiorū tuorū quos dediſti eis:
ecce ego cōgregabo oēs amatores tuos
& oēs quos dilexiſti cū vniuerſis quos
oderas: & congregabo eos ſuper te vn
dique, & nudabo ignominiam tuam
coram eis, & videbunt omnem turpi-
tudinem tuam. ‖ Et iudicabo te iudici-
is adulterarum & effundentium ſan-
guinem: & dabo te in ſanguinem furo-
ris & zeli. Et dabo te in manus eorum,
& deſtruent lupanar tuum, & de mo-
lientur proſtibulum tuum: & denuda-
bunt te veſtimentis tuis, & auferēt va
ſa decoris tui: & derelinquent te nu-
dam [i] plenamque ignomia [k]. Et adducēt
ſuper te multitudinem, & lapidabunt
te lapidibus, & trucidabunt te gla-

[a] ſerico
[b] circulum naribus tuis,
[c] ornata
[d] propter fa mā tuā:
[e] & obſecuta es voluntati eius,
[f] multicoloria:
[g] diſcooperta,
[h] excelſa & infra.
[i] excelſū
[k] excelſū tuum:
[l] diminuí ſtatutum cibū tibi:
[m] voluptati
[n] Quàm debile ē
[o] dum ſui habētis!
[p] ſpnēdo mercedē
[q] effuſa eſt
[r] i. diſcooperta)
turpitudo tua,
[s] icūdata
[t] infr. 23. 18
[u] diſcooperta.

4.Re.25a diis suis. ||Et comburent domos tuas igni, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum: & desines fornicari, & mercedes vltra non dabis. Et requiescet indignatio mea in te & auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascar amplius. Eo quòd non fueris recordata dierum adolescentiæ tuæ, & prouocasti me in omnibus his: quapropter & ego vias tuas in capite tuo dedi, ait dominus deus, & non ᵃfeci iuxta⁾ scelera tua in omnibus abominationibus tuis. Ecce, omnis qui dicit vulgò prouerbium, in te assumet illud dicens, Sicut mater, ita & filia eius. Filia matris es tu, quę proiecit virum suum, & filios suos: & soror sororum tuarum es tu, quæ proiecerunt viros suos & filios suos: mater vestra Chetæa, & pater vester Amorrhæus: & soror tua maior, Samaria, ipsa & filiæ eius qui habitant ad sinistram tuam: soror autem tua minor te, qui habitat à dextris tuis, Sodoma & filiæ eius. Sed nec in viis earum ambulasti neque secundum scelera earum fecisti pauxillum minus: ᵃpene ⁾sceleratiora fecisti illis in omnibus viis tuis. Viuo ego, dicit domin⁹ deus, quia non fecit Sodoma soror tua ipsa, & filię eius, sicut fecisti tu & filiæ tuæ, Ecce hęc ||fuit iniquitas sodomę sororis tuę, superbia, saturitas panis & ᵃabundantia, & otium ⁾ ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuatæ sunt, & fecerunt abominationes coram me: & abstuli eas sicut vidi. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit: sed vicisti eas scelerib⁹ tuis, & iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis quas operata es. Ergo & tu porta confusionem tuam, quæ vicisti sorores tuas peccatis tuis, sceleratius agens ab eis, iustificatæ sunt enim à te: ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, quæ iustificasti sorores tuas. Et conuertam ᵃrestitutem⁾ tuens eas conuersæ Sodomorum cum filiabus suis, & conuersione Samariæ & filiarum eius: & conuertam reuertens eas in medio earum, vt portes ignominiã tuam, & confundaris in omnibus quæ fecisti, consolans eas. Et soror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem suam: & Samaria, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem suam: & tu, & filiæ tuæ reuertemini ad antiquitatem vestram. Non fuit autem Sodoma soror tua audita in ore tuo, in die superbiæ tuæ, antequã reuelaretur malitia tua: sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syrię & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæstinarum, quæ ᵃambiunt⁾ te per gyrum. Scelus tuum, & ignominiã tuam tu portasti, ait dominus deo. ¶ Quia hæc dicit dominus deus, Et faciam tibi sicut despexisti iuramentum, vt irritum faceres pactum: & recordabor ego pacti mei *tecum in diebus adolescentiæ tuæ: & suscitabo tibi pactum sempiternum. Et recordaberis viarum tuarum, & confunderis: cum receperis sorores tuas te maiores cum minoribus tuis: & dabo eas tibi in filias, sed nõ ex pacto tuo. Et suscitabo ego pactum meum tecum: & scies quia ego dominus, vt recorderis & confundaris, & nõ sit tibi vltra ᵃaperire os præ confusione tuã⁾, cum placatus tibi fuero in omnibus quæ fecisti, ait dominus deus.

ᵃ cogitasti super

ᵃim⁊

ᵃabundantia otii,

ᵃcaptiuitatem vel prauaricationẽ)

ᵃrestituens eas Sodomo-

rũ & villarum eius, & captiuitatem tuam

ᵃ cõtẽnũt

* quod pepigi

ᵃexcusatio ppter pudorem tuum,

CAP. XVII.

Parabola duarum aquilarum significat Sedeciam, contra iusiurandum relicta amicitia Nabuchodonosor, se ad regem AEgypti transtulisse, & ideo periisse. Expositio parabolæ. Prophetia de CHRISTO.

A

T factus est sermo domini ad me,
E dicens, Fili hominis propone ænigma, & narra parabolã ad domum Israel, & dices, Hæc dicit dominus deus, Aquila grandis magnarum alarum, ᵃlongo membrorũ ductu⁾, plena plumis & varietate venit ad Libanum, & tulit medullam cedri. Summitatem frondium ⁾ eius auulsit: & transportauit eam in terram Chanaan, in vrbe negotiatorum posuit illam. Et tulit de semine terræ, & posuit illud in terra pro semine: ᵃvt firmaret radicem ⁾ super aquas multas, ᵃin superficiẽ⁾ posuit illud. Cumque germinasset, creuit in vineam latiorem, humili statura, respicientibus ramis eius ad eam: & radices eius sub illa erãt, facta ẽ ergo vinea, & fructificauit

ᵃlõgis alis,

ᵃnouellarum plãtationũ

B

ᵃtulit illud

ᵃ vt solet vilis salix apponi

in palmites, & emisit propagines. Et facta est aquila altera grandis, magnis alis, multisque plumis: & ecce vinea ista
= cõgregauit, vl, extendit) *quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illam, vt irrigaret eam de areolis germinis sui. in terra bona super aquas multas plãtata est:
*lineis sulcorũ plãtationis suæ, vt faciat frondes, & portet fructum, vt sit in vineam grandem. Dic, Hec dicit dñs deus, Ergone prosperabitur? nõne
C radices eius euellet, & fructus eius distringet, & siccabit omnes palmites germinis eius, & arescet: & nõ in brachio grandi, neq; in populo multo, vt euelleret eam radicitus? Ecce plantata est: ergone prosperabitur? nonne cum tetigerit eam ventus vrens siccabitur, & in
*sulcis areis germinis sui arescet? Et factũ est verbum domini ad me, dicens, Dic ad
*rebellẽ, domum exasperantem, Nescitis quid
D ista significent? Dic, Ecce, venit rex Babylonis in Ierusalem: & assumet regẽ, & principes eius, & adducet eos ad semetipsum in Babylonem. Et tollet de semine regni, feriet que cum eo fœdus, & ab eo accipiet iusiurandum, sed & fortes terræ tollet: vt sit regnum humile, & non eleuetur, sed custodiat pa
*rebellãs ctum eius, & seruet illud. Qui recedẽs
cõtra eũ, ab eo, misit nuntios ad AEgyptum, vt daret sibi equos, & populum multum.
*euadet, Nunquid prosperabitur, vel consequetur salutem, qui fecit hęc? & qui dissoluit pactum, nunquid effugiet?
E Viuo ego dicit dominus deus, quoniam in loco regis qui cõstituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & soluit pactũ quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Et non in exercitu grãdi, neque in populo multo faciet contra eum Pharao prælium: in iactu aggeris, & in extructione vallorum, vt interficiat aĩas multas. Spuerat enim iuramẽtum, vt solueret fœdus, & ecce dedit manum suã. & cum oĩa hæc fecerit, nõ effugiet. Propterea hæc dicit dominus
F deus. Viuo ego, quoniam iuramentum quod spreuit, & fœdus quod præuaricatus est, ponã in caput eius. Et expãdam super eum rete meum, & compre
Sup. 11. d. Infra 2. a hendetur in sagena mea: & adducã eũ
*propter præuaricationem in Babylonem, & iudicabo eum ibi in præuaricatione qua despexit me. Et omnes profugi eius cum vniuerso agmine

suo, gladio cadent: reliqui autẽ in omnem ventum dispergentur: & scietis quia ego dominus locutus sum.
G ¶Hæc dicit dominus deus, Et sumam ego de
*medulla cedri sublimis, & ponam: de
*summitate vertice ramorum eius tenerum distringam, & plantabo super montem excelsum & eminentem. In monte sublimi
*vel istaeminentem Israel plantabo illud, & erũpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrũ magnam: & habitabunt sub eo omnes volucres & vniuersum volatile, sub vmbra frondium eius nidificabit. Et scient omnia ligna regionis quia ego dominus humiliaui lignum sublime, & exaltaui lignum humile: & siccaui lignũ viride, & frondere feci lignum aridum Ego dominus locutus sum, & feci.

uatum,

CAP. XVIII.

¶ Ab vnoquoque pœnam peccati sui esse portandam denũtiat. Iustus. Resipiscenti salus ꝓmittitur. Iusto se à via recta auertenti mors prædicitur. Vię dei, Viæ hominis, Ad pœnitentiam hortatur, Benignitas dei in peccatores.

T factus est sermo domini ad me,
A dicens, Quid est quod inter vos
E *parabolam vertitis in prouerbium istud, in terra Israel? dicentes, Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt.
‖Viuo ego dicit dominus deus, si erit vltra vobis ‖ parabola hæc in prouerbiũ in Israel. Ecce omnes animæ, meę sunt: vt anima patris ita & anima filii, mea est: anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et vir si fuerit iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, in montibus nõ co
B mederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel: & vxorẽ proximi sui non violauerit, & ad mulierẽ menstruatam non accesserit, & hominem non contristauerit, ‖pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento, ad vsuram non commodauerit & amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit manum suam, & iudicium verum fecerit inter virũ & virũ: & in prę
*quępiã ceptis meis ambulauerit, & iudicia mea

*parabolã
ce loquimini parabolam istam
‖ Ier. 31. c. vt para bolæ in
*vt parabolã istam

custodierit, vt faciat veritatem: hic iu
stus est, vita viuet, ait dominus deus.
¶Quòd si genuerit filium latronem ef-
fundentem sanguinem, & fecerit vnũ
de istis: & hæc quidem omnia non fa-
cientem, sed in montibus comeden-
C tem, & vxorem proximi sui polluen-
tem: egenum & pauperem contristan-
a epprimẽ tem, rapientem rapinas, pignus non
tem. reddentem, & ad idola leuantem oculos suos abominationem facientem: ad
vsuram dantem & amplius accipien-
tem: nunquid viuet? Non viuet cũ vni
uersa hæc detestãda fecerit, morte mo
rietur, sanguis eius in ipso erit. ¶Quòd
si genuerit filium, qui videns omnia
peccata patris sui quæ fecit, timuerit,
& non fecerit simile eis: super montes
non comederit, & oculos suos non le-
uauerit ad idola domus Israel, & vxo-
rem proximi sui nõ violauerit, & b virũ
b quẽquã non contristauerit, pignus nõ retinue
non op- rit, & rapinam non rapuerit, panem
presserit, suum esurienti dederit, & nudum ope
D ruerit vestimento: à paupẽris iniuria
auerterit manum suam. vsuram & su-
perabundantiam non acceperit, iudi-
cia mea fecerit, & in præceptis meis
ambulauerit: hic non morietur in mi
quitate patris sui, sed vita viuet. Pater
eius quia calumniatus est, & vim fecit
fratri, & malum operatus est in medio
populi sui: ecce mortuus est in iniquita
te sua. ¶Et dicitis. Quare non portabit
filius iniquitatem patris? Videlicet quia
filius iudicium & iustitiam operatus est
omnia præcepta mea custodiuit & fe-
cit illa, viuet vita. ‖Anima quæ pecca-
E uerit, ipsa morietur: filius non portabit
Deu.14.c iniquitatem patris, & pater non porta
4.re.4.b bit iniquitatem filii: iustitia iusti super
2.pa.25.b eum erit, & impietas impii erit super
eum. ¶Si autem impius egerit pœniten
tiam ab omnibus peccatis suis quę ope
ratus est, & custodierit omnia præce
pta mea, & fecerit iudicium & iustitiã:
vita viuet, & non morietur. Omnium
iniquitatum eius quas operatus est, nõ
recordabor: in iustitia sua quam opera
tus est, viuet. ‖ Nunquid voluntatis
Psal.29.a meæ est mors impii, dicit dominus de
infr.33.b. us, & non vt conuertatur à viis suis,
F & viuat? ¶Si autem auerterit se iustus
à iustitia sua, & fecerit iniquitatem se-
cundum omnes abominationes quas
operari solet impius, nunquid viuet?
Omnes iustitiæ eius quas fecerat, non
recordabuntur: c in præuaricatione
qua præuaricatus est, & in peccato suo d propter
quod peccauit ī ipsis morietur. ¶‖Et di præuarica
xistis, Non est æqua viã dñi audite er- tionem
go domus Israel. Nunquid via mea nõ infr.33.d.
est æqua, & non magis viæ vestræ pra
uæ sunt? Cum enim auerterit se iustus
à iustitia sua, & fecerit iniquitatem mo
rietur in eis: in iniustitia quam opera-
tus est morietur. Et cũ auerterit se im-
pius ab impietate sua quam operatus
est, & fecerit iudicium & iustitiam: ip G
se animam suã viuificabit. Consyderãs
enim, & auertãs se ab oĩbus iniquita-
tibus suis quas operatus est, vita viuet
& non morietur. Et dicunt filii Israel,
Non est æqua via domini. Nũquid vię
meæ non sunt æquæ domus Israel, &
non magis viæ vestræ prauæ? Idcirco
vnumquenque iuxta vias suas iudica
bo domus Israel, ait dominus deus. ‖Cõ
uertimini, & agite pœnitẽtiam ab om- Matt. 3.a.
nibus iniquitatibus vestris: & non erit
vobis in ruinam iniquitas. Proiicite à
vobis omnes præuaricationes vestras
in quibus præuaricati estis, & facite vo
bis cor nouum, & spiritum nouum: &
quare moriemini domus Israel? ‖ Quia
nolo mortem morientis, dicit domi- Infr.33.e.
nus deus: reuertimini, & viuite.

CAP. XIX.

Captiuitas Ioachaz & Ioacim per leunculos & leonem significatur. Præteritam vrbis Ierusalem fœlicitatem describit, & præsentem calamitatem.

T tu assume planctũ super prin-
E cipes Israel, & dices. Quare ma- A
ter tua leæna inter leones cubau-
uit? in medio leunculorum enutriuit
catulos suos. Et eduxit vnũ de leuncu-
lis suis, leo factus est: & dicit capere
prædam, hominemq; comedere. Et au-
dierunt de eo gentes, e & non absque
vulneribus suis ceperunt eum: & ad- e retibus
duxerunt eum in catenis in terram AE suis
gypti. Quæ cum vidisset quoniam f in- B
firmata est, & periit expectatio eius: f diu expe
tulit vnum de leunculis suis, leonem ctasset,
constituit eum. Qui incedebat inter
leones, & factus est leo: & didicit præ-

dam capere, & homines deuorare, didicit viduas facere, & ciuitates eorũ in desertum: addducere: & desolata est terra & plenitudo eius à voce rugitus illius. Et conuenerunt aduersus eũ gentes vndique de prouinciis, & expanderunt super eum rete suum, in vulnere
retibus cõpedes, tribus eorum captus est. Et miserunt eũ
C in caueam, in catenis adduxerunt eũ
vF, munitiones, ad regem Babylonis: miseruntque eum in carcerem, ne audiretur vox eius vltra super mõtes Israel. ¶Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plãtata est: fructus eius, & frondes eius creuerũt ex aquis multis. Et factæ sunt ei virgę solidæ in sceptra dominantiũ, & exaltata est statura eius inter frondes: & vidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum. Et euulsa est in ira in terrãq; proiecta: & ventus vrens siccauit fructum eius: marcuerũt
cõspecta est in alti tudine sua,
D & arefactæ sunt virgæ roboris eius, ignis comedit eam. ‖Et nunc transplantata est in desertum, in terra inuia, & sitienti. Et egressus est ignis de virga ramorum eius, qui fructum eius comedit: & non fuit in ea virga fortis, sceptrum dominantium.
Oseę 13, d
vF, Hoc est lamẽtabile, & planctus est, & erit in planctum.

CAP. XX.

dignũ lamentatione,
¶ Dominus negat se responsurum rogantibus, ob peccatum ingratitudinis quod hic obiicit. Sabbathum præcepta non bona. Excelsum. Reditum à captiuitate promittit dominus populo persecutum exurendum, incendium vrbis significatur.

A ET factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis: venerunt viri de senioribus Israel vt interrogarent dominum, & sederunt coram me. Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis loquere senioribus Israel, & dices ad eos, Hęc dicit dominus deus. Nunquid ad interrogandum me vos venistis? Viuo ego quia non respondebo vobis, ait dominus deus.
Nũquid iudicabis filii hominis? abominationes patrum eorum ostende eis. Et dices ad eos, Hæc dicit dominus deus, In die qua elegi Israel, & leuaui manum meam pro stirpe domus Iacob: & apparuit eis in terra Aegypti, & leuaui manum meã pro eis, dicens, Ego dominus deus vester: in die illa leuaui manum meam pro eis, vt educerem eos de terra Aegypti in terram quam prouideram eis: fluentem lacte & melle, quæ est egregia inter omnes terras. Et dixi ad eos, Vnusquisque offensiones oculorum suorum abiiciat, & in idolis Aegypti nolite pollui: ego dominus deus vester. Et ir. C ritauerunt me, noluerunt que me audi rebellare: vnusquisque abominationes oculorum suorum non protecit, nec idola Aegypti reliquerunt, & dixi vt effunderem indignationem meam super eos & implerem iram meam in eis in medio terræ Aegypti. Et feci propter nomen meum, vt non violaretur coram gentibus: in quarum medio erant, & inter quas apparui eis, vt educerẽ eos de terra Aegypti. Eieci ergo eos de terra Aegypti. Et eduxi eos in desertum. ‖Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo, viuet in eis. ‖Insuper & sabbatha mea dedi eis, vt esset signũ inter me & eos: & scirent quia ego dominus sanctificans eos. Et irritauerunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quę faciens homo viuet in eis: ‖& sabbatha mea violauerunt vehemẽter. dixi ergo vt effunderem furorem meũ C super eos in deserto, & consumerẽ eos Et feci propter nomen meum, ne violaretur coram gentibus de quibus eieci eos in conspectu earum. Ego igitur leuaui manum meam super eos in deserto, ne inducerem eos in terrã quam dedi eis fluentem lacte & melle, præcipua terrarum omnium: quia iudicia mea proiecerunt: & in præceptis meis non ambulauerũt, & sabbatha mea violauerunt: post idola enim cor eorũ gradiebatur. Et pepercit oculus meus super eos, vt non interficerem eos: nec consumpsi eos in deserto. Dixi autem ad filios eorum in solitudine, In præceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorũ custodiatis, nec in idolis eorum polluamini. Ego dominus deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite. & facite ea. Et sabbatha mea sanctificate, vt sit signũ inter me & vos: & sciatis quia

Leui. 18. a rom. 10. a
desyderabilis, abiiciat
Exo. 10. b 31. c. deu. 5. b.
Exo. 16. f
desyderia oculorũ
rabiliter terras

ego sum dominus deus vester. Et exacerbauerunt me filii, & in præceptis meis nō ambulauerunt: & iudicia mea non custodierunt: vt facerent ea, quæ cum fecerit homo, viuet in eis: & sabbatha mea violauerunt, & comminatus sum vt effunderē furorem meū super eos, & implerem iram meam in eis
D in deserto. Auerti autem manum meā, & feci propter nomen meum vt non violaretur coram gentibus, de quibus eieci eos in oculis earum, Iterum leuaui manum meam in eos in solitudine, vt dispergerem illos in nationes, & vētilarem in terras: eo q̄ iudicia mea nō fecissent, & præcepta mea reprobassēt, & sabbatha mea violassent, & post ido la patrum suorum fuissent oculi eorum. Ergo & ego dedi eis præcepta nō
*propter quæ *transire facerēt p ignē oīa primoge nita eorū vnde affixi eos: bona, & iudicia in quibus non viuent & pollui eos in muneribus suis cū offerrent omne quod aperit vuluam, propter delicta sua; & scient quia ego dominus. Quā ob rē loquere ad domū Isra el filii hois: & dices ad eos, Hęc dicit dominus deus. Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres vestri, cum spreuissent me contemnentes: & induxissem eos in terram super quam leuaui manum meam vt darem illam eis: viderunt omnē collem excelsum, & omne lignum nemorosum, & immolauerunt ibi victimas suas: & dederunt ibi irritationem oblationis suæ, & posuerunt ibi odorem suauitatis suæ & libauerunt libationes suas. Et dixi ad eos, Quid est excelsum ad quod vos ingre
diminī? Et vocatum est nomen eius Ex-
E celsum vsque ad hanc diem. Propterea dic ad domum Israel, Hæc dicit dominus deus. Certe in via patrum vestrorum vos polluimini, & post *offen-
*abominationes dicula eorum vos fornicamini. Et in oblatione donorum vestrorum cum traducitis filios vestros, per ignem vos polluimini in omnibus idolis vestris vsque hodie: & ego respondebo vobis domus Israel? Viuo ego dicit dominus deus, quia non respondebo vobis. Neque cogitatio mentis vestræ fiet dicentium, Erimus sicut gentes, & sicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides. ¶ Viuo ego, dicit dominus deus, quoniam in manu forti, &
in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos. Et educam vos de populis: & congregabo vos de terris, in quibus dispersi estis: in manu valida & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos. Et adducā vos in desertum populorum, & *iudica
*i. stabo ad iudicū vobiscum
bor vobiscum ibi facie ad faciem. Sicut iudicio contendi aduersum patres vestros in deserto terræ Ægypti: sic *iudicabo vos, dicit dominus deus. Et subiiciam vos sceptro meo, & inducam vos in vinculis fœderis. Et eligam de vobis transgressores & impios, de
F terra incolatus eorum educam eos, & in terrā Israel nō egredientur: & scietis quia ego dominus. Et vos domus Israel hæc dicit dominus deus, Singuli post idola vestra ambulate & seruite eis. Quòd si & in hoc non audieritis me, & nomen meum sanctum pollueritis vltra in muneribus vestris & in idolis vestris: in monte sancto meo, in monte excelso Israel, ait dominus deus, ibi seruiet mihi omnis domus Israel, omnes inquam in terra in qua placebunt mihi: & ibi quæram primitias vestras, & *initium decimarum vestrarum in om
*primitibus sanctificationibus vestris. In odo-
as. mune rem suauitatis suscipiam vos, cum educxero vos de populis, & congregauero
rum vos de terris in quas dispersi estis: & sanctificabor in vobis in oculis nationum. Et scietis quia ego dominus, cum induxero vos ad terram Israel, in terram pro qua leuaui manum meam, vt darem eam patribus vestris. Et recordabimini ibi viarum vestrarum, & omnium scelerum vestrorum, quibus polluti estis in eis: & displicebitis vobis in
G conspectu vestro in omnibus malitiis vestris quas fecistis. Et scietis quia ego dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, & non secundum vias vestras malas neque secundum scelera vestra pessima domus, Israel, ait dominus deus. ¶ Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam contra viam austri, & stilla ad Aphricam, & prophetа ad saltum agri meridiani. Et dices saltui meridiano. Audi verbum domini: hæc dicit dominus deus, Ecce ego succendam in te ignem, & combu

tam in te omne lignum viride, & omne lignum aridū: non extinguetur flamma succēsionis: & comburetur in ea omnis facies ab Austro vsque ad Aquilonē. Et videbit vniuersa caro quia ego dominus succendi eam, nec extinguetur. Et dixi: A, a, a, domine deus: ipsi dicunt de me, Nunquid non per parabolas loquitur iste?

CAP. XXI.

Minatur gladium, hoc est cladem vrbi Ierosolymitanæ. De diuinatione regis Babylonis. Deiectionem Sedeciæ regis ostendit. Destructionem filiorum Ammō iubetur prophetare. Post aliorū cædem, tandem ipsi Nabuchodosor minatur dominus interitum.

A

Factus est sermo domini ad me dicēs, Fili hominis, pone faciem tuam ad Ierusalē, & stilla ad sanctuaria, & prophetа contra humum Israel. Et dices terræ Israel. Hæc dicit dominus deus. Ecce ego ad te, & eiiciā gladium meum de vagina sua, & occidam in te iustum & impium. Pro eo autem ꝙ occidi in te iustum & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem ab Austro vsque ad aquilonē: vt sciat omnis caro quia ego dominus eduxi gladium meum de vagina sua irreuocabilem. Et tu fili hominis ingemisce in cōtritione lumborum, & in amaritudinibus ingemisce coram eis. Cumque dixerint ad te, Quare tu gemis? dices, Pro auditu, quia venit, & tabescet omne cor, & dissoluentur vniuersæ manus, & infirmabitur omnis spiritus & per cuncta genua fluent aquæ: ecce venit, & fiet, ait dominus deus. ¶ Et factus est sermo domini ad me dicens, Fili hominis, propheta, & dices, Hæc dicit dominus deus, Loquere, Gladius gladius exacutus est, & limatus. Vt cædat victimas exacutus est, vt splendeat limatus est: qui moues sceptrum fili mei, succidisti omne lignum. Et dedi eum ad leuigandum, vt teneatur manu: iste gladius exacutus est gladius, & iste limatus est vt sit in manu interficientis. Clama & ulula fili hominis, quia hic factꝰ est in populo meo, hic in cūctis ductibus Israel qui fugerant gladio traditi sunt cum populo meo, idcirco plaude super femur. quia probatus est, & hoc cū sceptrū subuerterit, & non erit: dicit dominus deus. Tu ergo fili hominis propheta, & percute manu ad manū, & duplicetur gladius in ad pharisæorū: hic est gladius occisionis magnæ: qui obstupescere eos facit, & cor & qd erat de tabescerē, & multiplicat ruinas. In si etiā tribus portis eorū dedi conturbationē būnō ab gladii acuti & limati ad fulgēdū, amicti ad cædē. Exacuere, vade ad dexteram, pcutiet terā siue ad sinistram, quocunq; faciei eos: pene tuæ est appetitus. Quin & ego plaudā tralibyot manu ad manum, & implebo indignationem meā: ego dominus locutꝰ sum. ¶ Et factus est sermo domini ad me, dicens, Et tu fili hominis pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis: de terra vna egredientur ambæ. Et manu capiet coniecturā, in capite viæ fulgēs ciuitatis coniciet. Viam pones, vt veniat gladius ad Rabbath filiorū Ammō & ad Iudam in Ierusalem munitissimā. Stetit enim rex Babylonis in biuio, in capite duarum viarum, diuinationem vīæ quærens. commiscens sagittas, interrogauit idola, exta cōsuluit. Ad dexteram eius facta est diuinatio super Ierusalē, vt ponat arietes, vt aperiat in cæde, vt eleuet vocē in vlulatu, vt ponat arietes cōtra portas, vt comportet agger, vt ædificet munitiones. Erit quasi consulens frustra oraculū in oculis eorum, & sabbathorum otium imminuerit tanis: ipse autem recordabitur iniquita frustra in manu deus, Pro eo ꝙ recordati estis peccatorū: hic est gladius occisionis magnæ: qui obstupescere eos facit, & cor & qd erat de tabescerē, & multiplicat ruinas. In si etiā tribus portis eorū dedi conturbationē būnō ab gladii acuti & limati ad fulgēdū, amicti ad cædē. Exacuere, vade ad dexteram, pcutiet terā siue ad sinistram, quocunq; faciei eos: pene tuæ est appetitus. Quin & ego plaudā tralibyot manu ad manum, & implebo indignationem meā: ego dominus locutꝰ sum. ¶ Et factus est sermo domini ad me, dicens, Et tu fili hominis pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis: de terra vna egredientur ambæ. Et manu capiet coniecturā, in capite viæ fulgēs ciuitatis coniciet. Viam pones, vt veniat gladius ad Rabbath filiorū Ammō & ad Iudam in Ierusalem munitissimā. Stetit enim rex Babylonis in biuio, in capite duarum viarum, diuinationem vīæ quærens. commiscens sagittas, interrogauit idola, exta cōsuluit. Ad dexteram eius facta est diuinatio super Ierusalē, vt ponat arietes, vt aperiat in cæde, vt eleuet vocē in vlulatu, vt ponat arietes cōtra portas, vt comportet agger, vt ædificet munitiones. Erit quasi consulens frustra oraculū in oculis eorum, & sabbathorum otium imminuerit tanis: ipse autem recordabitur iniquita frustra in manu deus, Pro eo ꝙ recordati estis peccatorū: hic est gladius occisionis magnæ: qui obstupescere eos facit, & cor & qd erat de tabescerē, & multiplicat ruinas. In si etiā tribus portis eorū dedi conturbationē būnō ab gladii acuti & limati ad fulgēdū, amicti ad cædē. Exacuere, vade ad dexteram, pcutiet terā siue ad sinistram, quocunq; faciei eos: pene tuæ est appetitus. Quin & ego plaudā tralibyot manu ad manum, & implebo indignationem meā: ego dominus locutꝰ sum.

¶ Et factus est sermo domini ad me dicēs, Fili hominis, pone faciem tuam ad Ierusalē, & stilla ad sanctuaria, & prophetа contra humum Israel. Et dices terræ Israel. Hæc dicit dominus deus. Ecce ego ad te, & eiiciā gladium meum de vagina sua, & occidam in te iustum & impium. Pro eo autem ꝙ occidi in te iustum & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem ab Austro vsque ad aquilonē: vt sciat omnis caro quia ego dominus eduxi gladium meum de vagina sua irreuocabilem. Et tu fili hominis ingemisce in cōtritione lumborum, & in amaritudinibus ingemisce coram eis. Cumque dixerint ad te, Quare tu gemis? dices, Pro auditu, quia venit, & tabescet omne cor, & dissoluentur vniuersæ manus, & infirmabitur omnis spiritus & per cuncta genua fluent aquæ: ecce venit, & fiet, ait dominus deus. ¶ Et factus est sermo domini ad me dicens, Fili hominis, propheta, & dices, Hæc dicit dominus deus, Loquere, Gladius gladius exacutus est, & limatus. Vt cædat victimas exacutus est, vt splendeat limatus est: qui moues sceptrum fili mei, succidisti omne lignum. Et dedi eum ad leuigandum, vt teneatur manu: iste gladius exacutus est gladius, & iste limatus est vt sit in manu interficientis. Clama & ulula fili hominis, quia hic factꝰ est in populo meo, hic in cūctis ductibus Israel qui fugerant gladio traditi sunt cum

B

angustiis afficietur

terſus

quomodo gaudemus

C

pauores

D

propter

E

F

do est, nō erit: humilem sublevabo & superbū humiliabo. [a] Subuersionē, subuersionē

rum: & dices, Mucro mucro euaginate ad occidendū, limate vt interficias, & fulgeas. Cū tibi viderētur vana, & diuinarētur mēdacia, vt daretis super colla vulneratorū impiorū, quorū veniet dies in tempore iniquitatis præfinita. Reuertere ad vaginē tuam in locū in quo creatus es: in terra *natiuitatis* tuæ iudicabo te, & effundam super te indignationem meam: in igne furoris mei sufflabo in te, daboque te *in manus* hominum insipientium & [a] fabricantium interitū⁾. Igni eris cibus, sanguis tuus erit in medio terrę, obliuioni traderis: quia ego dominus locutus sum.

[a] artificū ad destructionem.

CAP. XXII.

Sermo domini contra Ierusalē propter homicidium & parentibus negatum honorem, aliaque scelera. De prauationem populi Israel ostendit. De impia pseupoprophetarum & sacerdotum doctrina, & eorum inexplebili auaritia. Principum tyrannis. Populi flagitia.

A Et factum est verbum domini ad me, dicēs, Et tu fili hominis, nōnne iudicas, nōnne iudicas ciuitatem [a] sanguinum⁾, & ostendes ei omnes abominationes suas? Et dices, Hæc dicit dominus deus, Ciuitas effundens sanguinem in medio sui, vt veniat tempus eius: & quæ fecit idola contra semetipsam, vt polueretur. In sanguine tuo qui à te effusus est, deliquisti: & in idolis tuis quæ fecisti, polluta es: & ad propinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tempus annorum tuorū: propterea dedi te opprobrium gentibus, & irrisionem vniuersis terris. Quæ iuxta sunt & quæ procul à te, [a] triumphabunt⁾ de te: [a] sordida, nobilis⁾, grandis interitu. Ecce principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te, ad effundendum sanguinem. Patrem & matrem contumeliis affecerunt in te, aduenam calumniati sunt in medio tui, pupillū & viduam [a] contristauerunt⁾ apud te: Sanctuaria mea spreuistis, & sabbatha mea polluistis. Viri [a] detractores⁾ fuerunt in te ad effundēdum sanguinem, & super montes comederunt in te, [a] scelus⁾ operati sunt in medio tui: ‖ [a] Verecundiora⁾ patris discooperuerūt in te, [a] immunditiam menstruatę humiliauerūt⁾ in te. Et vnusquisq; in vxorē proximi sui operatus est abominationem, & socer nurum suam polluit nefariè, frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. Munera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem: vsuram & superabundantiam accepisti, & [a] auare proximos tuos calumniabaris: meiq; oblita es, ait dominus deus. Ecce, complosi manus meas super auaritiam tuā quā fecisti, & sup sanguinē qui effusus est in medio tui. Nunquid [a] sustinebit⁾ cor tuum, aut præualebunt manus tuæ in diebus quos ego faciam tibi? ego dominus locutus sum, & faciam. Et dispergam te in nationes, & ventilabo te in terras, & deficere faciam immunditiam tuam à te. Et [a] possidebo te⁾ in conspectu gētium: & scies quia ego dominus. ¶ Et factum est verbum domini ad me, dicens, Fili hominis versa est mihi domus Israel in scoriam: omnes isti æs, & stannum, & ferrum, & plumbū in medio fornacis, scoria argenti facti sunt. Propterea hæc dicit dominus deus, Eo quòd versi estis omnes in scoriā, propterea ecce ego cōgregabo vos in medio Ierusalem [a] congregatione argenti⁾, & æris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis: vt succendam in ea ignem ad conflandum, sic congregabo in furore meo & in ira mea, & requiescam: & conflabo vos. Et congregabo vos, & succendam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius. Vt conflatur argentum in medio fornacis, sic eritis in medio eius: & scietis quia ego dominus, cum effuderim indignationem meam super vos. ¶ Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis, dic ei, Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris. Coniuratio prophetarum in medio eius: sicut leo rugiens capiensque prædam, animas deuorauerunt, opes & [a] pretiū⁾ acceperunt, vias eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes eius contempserunt legem meam, & polluerūt sactuaria mea: inter sanctum & prophanum non habuerunt distantiam: & inter pollutū & mundum non intellexerunt: & à sabbathis meis auerterūt oculos suos, & coinquinabar in medio eorum. ‖ Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam: ad effun-

[a] i. effundentē sanguinē innoxium,

B

[a] vel, ridebunt

[a] quę malę famæ es,

[a] oppreesserunt

[a] fraudulenti

C

[a] fœda

Iere. 5. c

[a] Turpitudinem

[a] immundam menstruę afflixerunt

[a] fraudabas proximos tuos cū oppressione:

D

[a] stabit

[a] eris tibi ipsi hæreditas

E

[a] quemadmodū cōgregatur argatum &c.

F

[a] gloriam

Mich. 3. d

soph. 3. d

dendum sanguinem, & ad perdendas
G animas, & auare sectanda lucra. Pro-
*luto absque firmitate phetæ autem eius liniebant eos absque
temperamento' videntes vana, & diui
nantes eis mendacium, dicentes, Hæc
dicit dominus deus: cum dominus nõ
*alienabona occupabant, sit locutus. Populi terræ *calumniaban
tur calumniam', & rapiebant violen-
ter: egenum & pauperem affligebant,
& aduenã opprimebãt calumnia absq;
iudicio. Et quęsiui de eis virum qui in-
*statueret se in rupturam terponeret sepem, & *staret oppositus'
contra me pro terra, ne dissiparem eã:
& non inueni. Et effudi super eos indi-
gnationẽ meã, in igne iræ meæ cõsum-
psi eos: viã eorũ in caput eorũ reddidi,
ait dominus deus. CAP. XXIII.
De fornicatione, id est idololatria
Samariæ & Ierusalem sub nomine Ool-
læ, & Oolibæ. Comparatione Samariæ,
fornicationem Ierusalem impudentio-
rem ostendit. Vastatio Ierusalem præ-
dicitur. Vtriusq; meretricis adulterium
reperitur. Earum exitium.

A ET factus est sermo domini ad me,
dicens, Fili hominis, duæ mulie-
res filiæ matris vnius fuerunt. Et
fornicatę sunt in AEgypto, in ado
lescentia sua fornicatæ sunt: ibi subacta
sunt vbera earum, & fractæ sunt mam
mæ *pubertatis' earum. Nomina autem
*virginitatis earum Oolla maior: & Ooliba soror e-
ius: & habui eas, & pepererunt filios, &
filias. Porrò earum nomina, Samaria
Oolla, & Ierusalem Ooliba. Fornicata
est igitur super me Oolla, & *insaniuit
*adamauit in' amatores suos, in Assyrios propin-
quãtes, vestitos hyacintho principes, &
& infra. magistratus, iuuenes cupidinis *vniuer
*desyderabiles sos, equites, ascẽsores equorũ. Et dedit
fornicationes suas sup eos electos filios
Assyriorũ vniuersos: & in omnibus in
quos insaniuit, in immunditiis eorum
polluta est. Insuper & fornicationes suas
quas habuerat in AEgypto, nõ reliquit:
nam & illi dormierunt cum ea in ado
lescentia eius, & illi confregerunt vbe
ra pubertatis eius, & effuderunt forni-
B cationem suam super eam. Propterea
tradidi eam in manus amatorum suo-
rum, in manus filiorum Assur, super
quorum insaniuit libidine. ||Ipsi disco-
Sup.16. operuerunt ignomiam eius, filios & fi-
lias eius tulerunt, & ipsam occiderunt
gladio: & factæ sunt famosæ mulieres,
& iudicia perpetrauerunt in ea. ¶Quod
cum vidisset soror eius Ooliba, plus q̃
illa insaniuit libidine: & fornicatione
suam super fornicationem sororis suæ
ad filios Assyriorum præbuit impuden
ter, ducibus & magistratibus ad se ve-
niẽtibus indutis veste varia, equitibus
qui vectabantur equis, & adolescenti-
bus forma cũctis egregia. Et vidi quòd
*polluta esset: via vna ambarum'. Et au *polluerãt se eodẽ modo ambæ.
xit fornicationes suas: cumq; vidisset vi
ros depictos in pariete, imagines Chal
dæorum expressas coloribus, & accin-
ctos balteis renes, & thiaras tinctas in C
capitibus eorum formam ducum om-
nium, similitudinem filiorum Babylo-
nis terræque Chaldæorum in qua orti
sunt: insaniuit super eos cõcupiscentia
oculorum suorum, & misit nuntios ad
eos in Chaldæam. Cumque venissent
ad eam filii Babylonis ad cubile *mam *amorum
marum', polluerunt eam stupris suis,
& polluta est ab eis, & *saturata est' ani *recessit
ma eius ab illis. Denudauit quoque for
nicationes suas: & discooperuit igno-
miniam suam: & recessit anima mea ab
ea, sicut recesserat anima mea à sorore
eius. Multiplicauit enim fornicationes
suas, recordans dies adolescentiæ suæ,
quibus fornicata est in terra AEgypti.
Et insaniuit libidine super concubitum
eorum, quorum carnes sunt vt carnes
asinorum: & sicut fluxus equorum flu-
xus eorum. Et *visitasti scelus' adolescẽ *recordata es fœdiditatis
tiæ tuæ, quando subacta sunt in AEgy-
pto vbera tua, & confractæ sunt mam-
mæ pubertatis' tuæ. ¶Propterea
Ooliba, hæc dicit dominus deus, Ec-
ce ego suscitabo omnes amatores tuos D
contra te, de quibus *satiata est' ani- *recessit
ma tua: & congregabo eos aduersum
te in circuitu, filios Babylonis, & vni-
uersos Chaldæos, nobiles, tyrannosque
& principes omnes filios Assyriorum,
iuuenes forma egregia, duces & magi-
stratus vniuersos, & principes princi-
pum, & nominatos ascensores equo-
rum, Et venient super te instructi cur-
ru & tota multitudo populorum: lori-
ca & clypeo & galea armabuntur con-
tra te vndique: & dabo coram eis iu-
dicium, & iudicabunt te iudiciis suis.
Et ponam zelum meum in te, quẽ ex-

ercent tecum in furore: nasum tuum & res tuas præcident: & quę remanserint gladio concident: ipsi filios tuos & filias tuas capient, & nouissimum tuum deuorabitur igni. Et denudabunt te vestimentis tuis, & tollent vasa gloriæ tuæ. Et requiescere faciam scelus tuum de te, & fornicationem tuam de terra AEgypti: nec leuabis oculos tuos ad
E eos, & AEgypti non recordaberis amplius. Quia hæc dicit dominus deus, Ecce ego tradam te in manus eorum quos odisti, in manus de quibus satiata est anima tua, & agēt tecum in odio: & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam & [=]ignominia plenam[)]. & reuelabitur ignominia fornicationū tuarum, scelus tuum & fornicationes tuæ. Fecerunt hæc tibi quia fornicata es post gentes, inter quas polluta es in idolis earum. In via sororis tuæ ambulasti, & dabo calicem eius in manu tua. Hæc dicit dominus deus, Calicem sororis tuæ bibes profundum, & latum: eris in derisum & in subsannationem [=]quæ est capacissima[)]. Ebrietate & dolore repleberis: calice [=] mœroris & tristitiæ[)], calice sororis tuæ samariæ. Et bibes illum, & potabis vsque ad feces, & fragmenta eius deuorabis, & vbera tua lacerabis: quia ego locutus sum, ait dominus deus. Propterea hæc dicit dominus deus, Quia oblita es mei, & proiecisti me post corpus tuū, tu quoq; porta scelus tuum, & fornicationes tuas. Et ait dominus ad me, dicens, Fili homi-
B nis, nunquid iudicas Oollam & Oolibam, & annuntias eis scelera earum? quia adulteratæ sunt, & sanguis in manibus earum, & cum idolis suis fornicatæ sunt: insuper & filios suos quos genuerunt mihi, obtulerunt eis ad deuorandum. Sed & hoc fecerunt mihi. Polluerunt sanctuarium meum in die illa, & sabbatha mea prophanauerunt. Cūq; immolarēt filios suos idolis suis, & [=]ingrederentur[)] sanctuariū meū in die illa vt polluerēt illud: [=]etiā hæc[)] fecerūt in medio domus meæ. * Miserunt ad viros venientes de longe, ad quos nuntios miserant itaque ecce venerunt: [=]quibus[)] te lauasti, & circunlinisti stibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri. Sedisti in lecto pulcherrimo, & mensa ornata est ante te: thymiama meum, & vnguentum meum posuisti super eam. Et vox multitudinis [=]exultantis[)] erat in ea: & in viris qui de multitudine hominum adducebantur [=]& veniebant[)] de deserto, posuerunt armillas in manibus eorum, & coronas speciosas in capitibus eorū. Et dixi ei quę [=]attrita[)] est in adulteriis. Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam hæc. Et ingressi sunt ad eam quasi ad mulierē meretricem: sic ingrediebantur ad Oollam & ad Oolibam mulieres [=]nefarias[)]. Viri ergo iusti sunt: hi[)] iudicabunt eas iudicio adulterarum, & iudicio effundentium sanguinem: quia adulteræ sunt, & sanguis in manibus earum. ¶ Hæc enim dicit dominus deus, [=]Adduc[)] ad eas multitudinem, & trade eas in [=]tumultum[)] & in rapinam: & lapidentur lapidibus [=]populorum[)], & confodiantur gladiis eorum: filios & filias earum interficient, & domus earum igne succendent. Et auferam scelus de terra, & discent omnes mulieres ne faciant secundum scelus earum. Et dabunt scelus vestrum super vos, & [=]peccata idolorum vestrorum[)] portabitis: & scietis quia ego dominus deus.

[=]discoopertam, [=]capax multum (sub. calix) [=]solitudinis & desolationis, [=]ingrediebantur [=]ecce sic [=]etiam [=]vel, propter quos [=]pacificæ [=]Sabæi G [=]inueterata [=]fœdas, [=]vel, Adducam [=]commotionem [=]à multitudine, [=]vel, pœnas propter idola vestra

CAP XXIIII.

Per ollam liquefactam incendium Ierusalem probat. Parabola de vxore Ezechielis mortua. Parabolam edisserit propheta.

A T factum est verbum domini ad
E me in anno nono, in mense decimo, decima, mensis, dicens, Fili hominis, scribe tibi nomen diei huius, in qua [=]confirmatus est[)] rex Babylonis aduersum Ierusalem hodie. Et dices per prouerbium ad domum irritatricē parabolam, & loqueris ad eos, Hæc dicit dominus deus, Pone ollam: pone inquam, & mitte in eam aquam. Congere frusta eius in eam, omnem partem bonam, femur & armū, [=]electa & ossibus plena[)]. Pinguissimum pecus assume, cō pone quoque strues ossium sub ea: [a]efferbuit coctio eius, & discocta sunt[)] ossa illius in medio eius. Propterea hæc dicit dominus deus, Væ ciuitati sanguinum: ollę cuius [=]rubigo[)] in ea est, & rubigo eius non exiuit de ea: per partes

[=]appropiquauit [=]electis ossibus imple. [a]ebullire fac ebullitiones eius, & etiā coquite B [=]spuma & infra,

"cadat "minentē & infra, "vt Nahū,3.c hab.2.e.

& per partes ſuas eiice eam,non "cecidit› ſuper eam ſors. Sanguis enim eius in medio eius eſt, ſuper ‹limpidiſſimā› petram effudit illum: non effudit illum ſuper terram, vt poſſit operiri puluere.

C

Vt ſuperinducerem indignationē meā, & vindicta vlciſcerer,dedi ſanguinem eius ſuper petram limpidiſſimam, "ne› operiretur. Propterea hæc dicit dominus deus, ‖Væ ciuitati ſanguinū, cuius ego grandē faciam pyram. Cōgere oſſa quę igne ſuccendam: conſumentur carnes, & concoquetur vniuerſa compoſitio, & oſſa tabeſcent›. Pone quoque eam ſuper prunas vacuam, vt incaleſcat & liqueſiat "æs›eius: & confletur in medio eius inquinamentum eius, & conſumatur rubigo eius. "Multo labore ſudatum eſt›, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, "neque per ignem›. Immunditia tua execrabilis, quia mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis: ſed nec mundaberis priùs, donec quieſcere faciam indignationē meam in te. Ego dominus locutus ſum,

D

Venit, & faciam:non "tranſeam›, nec parcā,nec "placabor›: iuxta vias tuas, & iuxta "adinuētiones tuas iudicabo› te, dicit dominus. ¶Et factum eſt verbum domini ad me, dicens, Fili hominis,ecce ego tollo à te deſyderabile oculorum tuorum in plagā: & non plangeſ,neque plorabis,neq; fluent lachrymæ tuę. Ingemiſce tacens,mortuorum luctum non facies, "corona› tua circūligata ſit tibi,& calceamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amictu ora velabis, nec cibos "lugentium› comedes. Locutus ſum ergo ad populum mane, mortua eſt vxor mea veſpere: feciq; mane ſicut præceperat mihi. Et dixit ad me populus meus, Quare non indicas nobis quid iſta ſignificent quę tu facis? Et dixi ad eos,Sermo domini factus eſt ad me, dicens, Loquere domui Iſrael: Hæc dicit dominus deus, Ecce ego polluam ſanctuarium meum, ſuperbiam imperii veſtri, & deſyderabile oculorum veſtrorum, & "ſuper quo pauet anima veſtra›: & filii veſtri & filiæ veſtræ quas reliquiſtis,gladio cadent. Et facies ſicut feci,Ora amictu non velabitis, & cibos lugentium non comedetis. coronas habebitis in capitibus veſtris, & calceamenta in pedibus: non plangetis neque flebitis,ſed tabeſcetis in iniquitatibus veſtris, & vnuſquiſque gemet "ad fratrem ſuum›. Eritque Ezechiel vobis in portentum: iuxta omnia quæ fecit, facietis cum venerit iſtud, & ſcietis quia ego dominus deus. Et tu "alter ad

"mitra & infra.

E

"hominū & infra.

"id cuj ex animo parcetis:

F

filii hominis, ecce in die qua tollam alterum, ab eis fortitudinem eorum, & gaudium "dignitatis›, & deſyderium oculorum eorū ſuper quo requieſcunt animæ eorum,filios & filias eorum: in die illa cum venerit "fugiens› ad te, vt annuntiet tibi: in die inquam illa aperietur os tuum cum eo qui fugit, & loqueris, & non ſilebis vltra: eris‹q› eis in portentum, & ſcietis quia ego dominus.

G

"glorię eorum,

"euaſor,

CAP. XXV.

Sermo domini cōtra filios Ammon qui ſuper ruina Ieruſalem ſunt lætati. Contra Moab & Seir. Cōtra Idumæam. Contra Palæſthinos.

T factus eſt ſermo domini ad me, dicēs, Fili hominis, pone faciem tuā contra filios Ammon: & prophetabis de eis. Et dices filiis Ammon, Audite verbum domini dei: Hæc dicit dominus deus, Pro eo quòd dixiſti euge euge ſuper ſanctuarium meum, quia pollutum eſt: & ſuper terrā Iſrael, quoniam deſolata eſt: & ſuper domum Iuda, quoniam ducti ſunt in captiuitatē: idcirco ecce ego tradam te filiis orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas ſuas in te, & ponent in te tentoria ſua: ipſi comedent fruges tuas, & ipſi bibent lac tuum. Daboque Rabbath in habitaculum camelorum, & filios Ammon in cubile pecorum: & ſcietis quia ego dominus. Quia hæc dicit dominus deus, Pro eo q̄ plauiſiſti manu, & percuſſiſti pede, & gauiſa es ex toto affectu ſuper terrā Iſrael: idcirco ecce ego extendam manū meam ſuper te, & tradam te in direptionem gentium, & interficiā te de populis, & perdā de terris, & cōterā, & ſcies quia ego dominus. ¶Hæc dicit dominus deus, Pro eo q̄ dixerunt Moab & Seir, Ecce ſicut omnes gentes, domus Iuda: idcirco ecce ego aperiam "humerum Moab de ciuitatibus, de› ciuitatibus inquam eius, "& de finibus eius inclytas terrę› Bethieſimoth, & Beel-meon, & Cariathaim

A

B

"lat? Mo. ab ciuita tibus,

[a] quę sunt [a] filiis orientis cum filiis Ammon, & dabo eam in hæreditatem: vt non sis vlltra memoria filiorum Ammon in gentibus. Et in Moab faciam iudicia: & scient quia ego dominus. ¶Hæc dicit dominus deus, Pro eo q fecit Idumæa vltionem vt se vindicaret de filiis Iuda, peccauitq delinquens, & vindictã expetiuit de eis: idcirco hæc dicit dominus deus, Extendam manum meam super Idumæam, & auferam de ea homines & iumentum, & faciam eã desertam [a] ab Austro: & qui sunt in [b] Dedã, gladio cadent. Et dabo vltionem meã super Idumæam per manum populi mei Israel: & facient in Edom iuxta irã meam & furorem meum: & scient vindictam meam, dicit dominus deus. ¶Hæc dicit dominus deus, Pro eo q fecerunt Palæsthini vindictam, & vlti sę sunt toto animo, [a] interficientes & implentes inimicitias veteres [b] propterea hæc dicit dominus deus, Ecce ego extendam manum meam super Palæsthinos, & interficiam [a] interfectores [b], & perdam reliquias [a] maritimæ regionis [b]: faciamque in eis vltiones [a] magnas arguens in furore: & scient quia ego dominus, cum dedero vindictam meam super eos.

A

B

C

D

[a] versus orientales vt bellũ gerãt cõtra filios, [b] á Mheman &.

*cũ cõtemptu. *ad deuastationẽ inimicitiis perpetuis. [a] Cheretæos. [b] portus maris:

CAP. XXVI.

In Tyrum euertendam prædicit, q insultauerit destructæ Ierusalem. Admiratio & stupor negotiatorum super vastatione Tyri.

ET factum est in vndecimo anno, prima mensis, factus est sermo domini ad me, dicens, [a] Fili hominis pro eo q dixit Tyrus de Ierusalẽ, Euge, confractæ sunt portæ populorũ, conuersa est ad me: implebor, deserta est, propterea hæc dicit dominus deus Ecce ego super te Tyre, & ascendere faciam ad te gentes multas, sicut ascẽdit mare fluctuans. Et dissipabunt muros Tyri, & destruent turres eius: & [a] radã puluerem eius de ea, & dabo eam [a] in limpidissimam petrã [b], [a] Siccatio [b] sagenarum erit in medio maris, quia ego locutus sum, ait dominus deus: & erit in direptionem gentibus. [a] Filiæ quoque eius quæ sunt in agro, [b] gladio interficientur: & scient quia ego dominus. Quia hæc dicit dominus deus, Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor regem Babylonis ab aquilone regem regum, cum equis, & curribus, & equitibus, & cœtu, populoq magno. Filias tuas quæ sunt in agro, gladio interficiet: & circundabit te munitionibus, & comportabit aggerem in gyro: & eleuabit contra te clypeum. Et [a] balistas contra eã ponet. [a] baliſtas

*verram. vt est sũmitas petræ. *siccatio *habitatores villarum & infra.

neas & arietes temperabit [b] in muros tuos, & turres tuas destruet in armatura sua. Inundatione equorum eius operiet te pulvis eorum: á sonitu equitum & rotarum & curruum mouebuntur muri tui, cum ingressus fuerit portas tuas quasi per introitum vrbis dissipatæ. Vngulis equorum suorum conculcabit omnes plateas tuas: populum tuum gladio cædet, & statuæ [a] tuæ non [a] fortitudines [b] in terra corruent. [a] Vastabunt [b] omnes opes tuas, diripient negotiationes tuas, [a] Præda. destruent muros tuos, & domos tuas præclaras subuertent: & lapides tuos, & ligna tua, & pulverem tuum in medio aquarum ponent. ||Et quiescere faciam multitudinem cãticorum tuorum: & sonitus cithararum tuarum nõ audietur amplius. Et dabo te [a] in limpidissimam petram [b], [a] siccatio [b] sagenarum eris, nec ædificaberis vltra: quia ego dominus locutus sum, ait dominus [a] expãsio deus. ¶Hæc dicit dominus deus Tyro, Nunquid non á sonitu ruinæ tuæ & gemitu interfectorum tuorum cum occisi fuerint, in medio tui commouebũtur insulæ, & descendent de sedibus suis oẽs principes maris: & auferẽt exuuias suas, & vestimenta sua varia abicient, & induentur stupore, in terra sedebunt, & attoniti super repentino casu tuo admirabuntur? Et assumentes super te lamentum, dicent tibi, Quomo [a] quæ laudo periisti quæ habitas í mari, vrbs [a] inclyta, quæ fuisti fortis in mari cũ habitatoribus tuis, quos formidabant vni [a] habitatoribus? Nunc stupebunt [a] naues in die paresuoris tui [b]: & turbabuntur insulæ in iarũ í die mari, eo q nullus egrediatur ex te. ruinæ: Quia hæc dicit dominus deus, Cũ dedero te vrbem desolatam sicut ciuita [a] sepultes quæ non habitantur: & adduxero chrum. super te abyssum, & operuerint te aquę & multæ: & detraxero te cũ his qui descendunt in [a] lacum [b] ad populum [a] sempiternum [b], & collocauero te in terra seculo. [a] quę sepultæ sunt. [a] qui mortuus est à

infra.

[a]inferiori [b]nouissima] sicut solitudines [c]veteres] [d]quæ fue cum his qui deducuntur in lacum, vt runt á se non habiteris, porro cum dedero glo culo. riam[e] in terra viuentium: in nihilum redigam te, & non eris, & rebuisita nō inuenieris vltra in sempiternum, dicit dominus deus.

CAP. XXVII.

Inuitatur prophæta ad planctū ob Tyri desolationem. Tyri celebritatem ex frequentia & varietate negotiatorum describit.

ET factum est verbum domini ad A me, dicens, Tu ergo fili hominis, assume super Tyrum lamentum: & dices Tyro, quę habitat in in- [a]negocia troitu maris, [b]negotiatiōi] populorū ad trici. insulas multas, Hæc dicit dominus deus, O Tyre, tu dixisti, Perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita. Finitimi tui qui te ædificauerunt, impleuerunt decorem tuum: abietibus de Sa- [a]ædificanir [b]extruxerunt te] cum omnibus tauerūt tibi naues. bulatis maris: cedrum de Libano tule- [a]sub. nauis. runt, vt facerent tibi [b]malum]: quercus [c]cōgrega de Basan dolauerunt in remos tuos: & tio Assyriorum. trāstra tua fecerunt tibi ex ebore [c]Indico, & prætoriola] de insulis Italiæ. Byssus varia de AEgypto texta est tibi in velum, vt poneretur in malo: hyacinthus & purpura de insulis Elisa, facta B sunt operimentum tuum. Habitatores Sidonis & aradii fuerunt remiges tui: sapientes tui Tyre facti sunt gubernatores tui. Senes Giblii & prudentis e- [a]instaura ius [b]habuerunt nautas ad ministerium uerūt in variæ supellectilis tuæ]: omnes naues te rimas maris & nautæ earum fuerunt in [a]pótuas. pulo negotiationis tuæ], Persæ, & Lydi [a]te, ad ex & Lybies erant in exercitu tuo viri bel ercendā latores tui: clypeum & galeam suspē negotia- derunt in te pro ornatu tuo. Filii Ara tione tuā dii cum exercitu tuo erant super muros tuos in circuitu: sed & Pigmæi qui [a]scuta tua erant in turribus tuis, [b]pharetras suas] suspenderunt in muris tuis per gy- C rum: ipsi compleuerunt pulchritudi- [a]Tharsen nem tuam. [b]Cartaginenses] negotiato- ses. res tui, á multitudine cunctarum diuitiarum: argento, ferro, stanno, plūboq; repleuerunt nundinas tuas. Græcia, & Thubal, & Mosoch, ipsi institutores tui: mancipia & vasa ærea adduxerunt po pulo tuo. De domo Thogormæ, equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum. Filii Dedan negotiatores tui: insulæ multæ negotiatio manus D tuæ: dentes eburneos & [a]hebeninos cō [a]pauones mutauerunt in pretio tuo], Syrus ne- veddidegotiator tuus propter multitudinem tūt in do operum tuorum [a]guttam], & purpuram nū tuum, & [a]scutulata], & byssum, & [a]sericum], & [a]carbūcu & chodchod] proposuerunt in mercatu lum, tuo. Iuda & terra Israel ipsi institores [a]vestes di tui in frumento [a]primo], balsamum, & uersorum mel, & oleum, & resinam proposuerūt colorum in nundinis tuis. Damascenus negotia- [a]corolia, tor tuus in multitudine operum tuo- aviones rum, in multitudine diuersarum opū, [a]terræ Ni in vino [a]pingui], in lanis [a]coloris opti- nith: mi] Dan, & Græcia, & Mozel in nun- [a]Helbon, dinis tuis proposuerunt ferrum [a]fabre [a]albis. factum], stacten, & calamus in nego- [a]nitidum tiatione tua. Dedan institores tui [a]in ta [a]vestibus petibus ad sedendum], Arabia & vni- pretiosis, uersi principes Cedar, ipsi negotiato- E res manus tuæ: cum agnis, & arietibus, & hœdis venerunt ad te negotiatores tui. Venditores Saba & Reema ipsi negotiatores tui: cum vniuersis primis aromatibus, & lapide pretioso & auro, quod proposuerunt in mercatu tuo. Haran, & Chenne, & Eden negotiatores tui Saba: Assur, & Chelmad [a]in palvēditores tui. Ipsi negotiatores tui mul liis, tifariā, [a]inuolucribus] hyacinthi, & po F lymitorum, gazarumq; pretiosarū, quæ [a]torques obuolutæ & astrictæ erāt funibus: [a]ce- [a]pariter dros] quoque habebāt in negotiationi- ad te am bus tuis. Naues maris, [a]principes tui] in bulātes, negotiatione tua, & repleta es, & glori [a]nundificata nimis in corde maris. ¶ In aquis næ tuæ, multis adduxerūt te remiges tui: ven- & negotus Auster cōtriuit te in corde maris, tiatio tua Diuitiæ tuæ, & [a]thesauri tui, & multi remiges plex instrumētū tuū, nautæ tui, & gu- tui, & bernatores tui q tenebāt supellectilem nautæ tuā, & populo tuo præerāt], viri quoq; tui, istaubellatores tui q erāt in te, cū vniuersa ratores multitudine tua quæ est in medio tui: fissurarū cadēt in corde maris in die ruinæ tuę. tuarū, & ¶ A sonitu clamoris [a]gubernatorū] tuo- exercenrū cōmouebūtur [a]classes], & descēdēt de tes negonauibus suis oēs q tenebāt remū: nautæ tiationē & vniuersi gubernatores maris in terra tuam, stabūt, & eiulabūt sup te voce magna, [a]nautarū, & clamabūt amare: & superiacient pul- [a]suburba uerē capitibus suis, & cinere cōsper na.

G gentur. Et radent super te caluitium, & accingentur ciliciis: & plorabunt te in amaritudine animæ ploratu amarissimo. Et assumēt te super carmē lugubre, & plangent te, Quæ est vt Tyrus, quæ [a]obmutuit' in medio maris? Quæ in exitu negotiationum tuarum de mari, implesti populos multos: in multitudine diuitiarum tuarum, & [b] populorū tuorum' ditasti reges terræ: Nunc contrita es à mari, in profundis aquarum [c]opes tuæ', & omnis multitudo tua quæ erat in medio tui, ceciderunt. Vniuersi habitatores insularum obstupuerūt super te: & reges earum [d]omnes tempestate percussi mutauerūt vultus'. Negotiatores populorū sibilauerunt super te: [e]ad nihilum deducta es', & nō eris vsque in perpetuum.

[a] succisa est.
[b] negotiationū tuarum.
[c] negotiatio tua.
[d] formidauerūt formidine, indignati sūt vultu
[e] terror fuisti,

CAP. XXVIII.

Sermo domini contra regem Tyri ob eius superbiā. Daniel. Inuitatur propheta ad plāgēdū regē Tyri. Sermo domini cōtra Sidonē. Promittit dominus filios Israel se congregaturum.

A ET factus est sermo domini ad me, dicēs, Fili hominis dic principi Tyri: Hæc dicit dominus deus, Eo quod eleuatum est cor tuū & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris: cum sis homo & nō deus: & dedisti cor tuum quasi cor dei. Ecce sapientior es tu Daniele: omne secretum nō est absconditum à te. In sapientia tua & prudētia tua fecisti tibi [a]fortitudinē': & acquisisti aurum & argentum in thesauris tuis. In multitudine sapiētiæ tuæ, & in negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinē: & eleuatū est cor tuū in robore tuo. Propterea hæc dicit dominus deus, Eo ꝙ eleuatū est cor tuū quasi cor dei: idcirco ecce ego adducā super te alienos robu B stissimos gentium: & nudabunt gladios suos super pulchritudinem sapiētiæ tuæ, & polluent decorem tuum, Interficient & detrahēt te: & morieris [b]in interitu' occisorum in corde maris. Nunquid dicens loquêris, Deus ego sū coram interficientibus te, cum sis homo & non deus, in manu occidentiū te? Morte incircuncisorum morieris in manu alienorum: quia ego locutus sū, ait dominus deus. Et factus est sermo domini ad me, dicens, Fili hominis, leua planctum super regem Tyri: & dices ei, Hæc dicit dominus deus. Tu C [a]signaculum similitudinis' plenus sapientia, & perfectus decore. In deliciis paradisi dei fuisti: omnis lapis pretiosus operimentum tuum: sardius, topazius, & iaspis, chrysolitus, & onyx, & beryllus, sapphirus, & carbunculus, & smaragdus aurum opus [b]decoris tui, & foramina tua', in die qua conditus es præparata sunt. Tu cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti. Perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ: donec inuenta est iniquitas in te. In multitudine negotiationis tuæ repleta sunt interiora tua D iniquitate, & peccasti: & [c]eieci' te de monte dei, & perdidi te ô cherub, protegens de medio lapidum ignitorum. Et eleuatum est cor tuum [d]in decore tuo': perdidisti sapientiam tuam in decoro tuo, in terram proieci te: ante faciem regum dedi te, vt cernerent te. In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam: producam ergo ignem de medio tui qui comedat te, & dabo te in cinerem super terram in conspectu omnium videntium te. Omnes qui nouerint te in gentibus, obstupessent super te: [e]nihili factus es', & non eris in perpetuū. ¶Et factus est sermo dñi ad me, dicēs, Fili hominis pone faciē tuā cōtra Sidonē: & ꝓphetabis de ea, & dices, Hæc dicit dñs deus, Ecce ego ad te Sidon, & glorificabor in medio tui: & scient quia ego dñs cū fecero in ea iudicia, & sanctificatus fuero in ea. Et immittam ei pestilētiam & sanguinē in plateis eius: & corruent interfecti in medio eiꝰ gladio per circuitū: & scient quia ego dominus. Et nō erit F vltra domui Israel [f]offendiculū amaritudinis', & spina dolorem inferens, vndique per circuitum eorum qui [g]aduersantur eis': & scient quia ego dominus deus. ¶Hæc dicit dominus deus, Quādo congregauero domum Israel de populis in quibus dispersi sunt, sanctifi-

[a] opes: & infra,
[b] morte
[a] sigillas sumam
[b] tympanorū tuorū, et tibiarū tuarū in te.
[c] occidā
[d] propter decorem tuum:
E
[e] terror fuisti,
[f] spina pūgens.
[g] diripiūt eos:

cabor in eis coram gentibus: & habitabunt in terra sua quam dedi seruo meo Iacob. Et habitabunt in ea ᵃsecuri, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt confidenter, cum fecero iudicia in omnibus qui aduersantur eis per circuitum: & sciēt quia ego dominus deus eorum.

ᵃvł, cōfidenter:

G

CAP. XXIX.

¶ Prophetat contra Pharaonem AEgypti desolationem prædicit, & AEgyptiorum dispersionem. Post 40. annos se restituturum AEgyptum pollicetur dominus. AEgyptus, merces regis Nabuchodonosor ob laborem quem subiit aduersus Tyrum.

IN anno decimo, decimo mēse, duodecima die mensis, factum est verbū domini ad me, dicens, Fili hominis pone faciem tuam contra Pharaonē regem AEgypti: & prophetabis de eo, & de AEgypto vniuersa. Loquere, & dices, Hæc dicit dominus deus, Ecce ego ad te Pharao rex AEgypti ᵃ draco) magne, qui cubas in medio fluminū tuorum: & dicis, Meus est fluuius, & ego feci memetipsum. Et ponam ᵇ frenum) in maxillis tuis: & agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis: & extraham te de medio fluminum tuorum, & vniuersi pisces tui squamis tuis adhærebunt. Et proiiciam te in desertum, & omnes pisces fluminis tui: super faciem terræ cades, non colligeris, neque congregaberis: bestiis terræ, & volatilibus cæli dedi te ad deuorandum. Et scient omnes habitatores AEgypti quia ego dominus: pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israel. Quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & lacerasti omnem humerum eorū: & innitentibus eis super te cōminutus es, & ᵃ dissoluisti) omnes renes eorum. ¶ Propterea hæc dicit dominus deus, Ecce ego adducam super te gladium: & interficiam de te hominem & iumentum. Et erit terra AEgypti in desertum & in solitudinem: & sciēt quia ego dominus: pro eo quod dixerit, Fluuius meus est, & ego feci eum. Idcirco ecce ego ad te, & ad flumina tua: dabo ᵇ terram AEgypti in solitudinem gladio dissipatam, à turre Syenes, vsque ad terminos AEthiopiæ. Non pertransibit eam pes hominis, neque pes iumenti gradietur in ea: & non habitabitur quadraginta annis. Daboque terram AEgypti desertam in medio terrarum desertarum, & ciuitates eius in medio vrbium subuersarum, & erunt desolatæ quadraginta annis: & dispergam AEgyptios in nationes, & ventilabo eos in terras. ¶ Quia hæc dicit dominus deus, Post finem quadraginta annorum congregabo AEgyptum de populis in quibus dispersi fuerant. Et reducam captiuitatem AEgypti, & collocabo eos in terra Phathures, in terra ᵃ natiuitatis suæ) & erunt ibi in regnum ᵇ humile. Inter cætera regna erit humilima, & non eleuabitur vltra super nationes, & imminuam eos ne imperent gentibus. Neque erunt vltra domui Israel in confidentia, docentes iniquitatem, vt fugiāt & sequantur eos: & sciēt quia ego dominus deus. ¶ Et factum est in vicesimo & septimo anno, in primo, in vna mensis: factum est verbum domini ad me, dicens, Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum: omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est: & merces nō est redditа ei, neque exercitui eius de Tyro, pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam. Propterea hæc dicit dominus deus, Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra AEgypti: & accipiet multitudinem eius, & deprædabitur manubias eius, & diripiet spolia eius: & erit merces exercitui illius. Et ᵃ operi) quo seruit aduersus eam, dedit ei terram AEgypti: pro eo quod laborauerunt mihi, ait dominus deus. In die illo pullulabit cornu domui Israel, & tibi dabo apertum os in medio eorum: & sciēt quia ego dominus.

A

ᵃ cete

ᵇ hamum.

B

ᵃ statues

C

D

ᵃ vł, propter op

CAP. XXX

¶ Plangitur destructio AEgypti & vrbium eius.

E TFactum est verbum domini ad me, dicens, Fili hominis, prophetа & dic, Hæc dicit dñs deus, Vlulate, væ væ diei, quia iuxtà est dies & appropinquabit dies domini, dies, nubis, tempus gentium erit. Et veniet gladius in AEgyptum: & erit pauor in

AEthiopia, cum ceciderint vulnerati ī AEgypto, & ablata fuerit multitudo illius, & destructa fundamenta eius. AEthiopia, & Lybia, & Lydi, & omne reliquum vulgus, & Chub, & filii terrę fœderis: cum eis gladio cadent. Hæc dicit dominus deus, Et corruent fulcientes
B AEgyptum, & destruetur superbia imperii eius: à turre Syenes gladio cadent in ea, ait dominus deus exercituum, & dissipabuntur in medio terrarum desolatarum, & vrbes eius in medio ciuitatum desertarum erunt. Et scient quia ego dominus, cum dedero ignem in Aegypto, & attriti fuerint omnes auxiliatores eius. In die illa egredientur nuntii à facie mea in trieribus[a] ad conterēdam[b] AEthiopiæ confidentiam: & erit pauor in eis in die AEgypti: quia absq; dubio veniet. Hęc dicit dominus deus,
C Et cessare faciam multitudinem AEgypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis. Ipse & populus eius cū eo fortissimi gentium adducentur ad disperdendam terram: & euaginabūt gladios suos sup AEgyptū, & implebūt terrā interfectis. Et faciam alueos fluminum aridos, & tradam terram in manus pessimorum: & dissipabo terram, & plenitudinem eius in manu alienorum. ego
D dominus locutus sum. ¶ Hæc dicit dominus deus, Et disperdam simulachra, & cessare faciam idola de Memphis: & dux de terra AEgypti non erit amplius: & dabo terrorem in terra AEgypti. Et disperdā terrā Phathures, & dabo ignē in Taphnis, & faciam iudicia in Alexādria. Et effundam indignationem meā super Pelusium robur AEgypti, & interficiam multitudinē Alexandriæ. Et dabo ignem in AEgypto: quasi [a]parturiēs[b] dolebit Pelusium, & Alexādria erit dissipata, & in Memphis angustiæ quoti-
E dianæ. Iuuenes Heliopoleos, & Pubasti gladio cadent, & ipsæ captiuæ ducētur. Et in Taphnis nigrescet dies, cū contriuero ibi sceptra AEgypti, & defecerit in ea superbia potentiæ eius: ipsam nubes operiet, [a]filiæ autem[b] eius in captiuitatem ducentur. Et iudicia faciā in AEgypto: & sciēt quia ego dominus, ¶ Et factum est in vndecimo anno, in primo mense, in septima mensis, factū est verbum domini ad me, dicens, Fili hominis, brachium Pharaonis regis AEgypti confregi: & ecce non est obuolutum, vt restitueretur ei sanitas, vt ligaretur pannis, & fasciretur linteolis, & F
recepto robore possit tenere gladium. Propterea hæc dicit dominus deus, Ecce ego ad Pharaonem regem AEgypti: & cōminuam brachium eius forte, sed confractum: & deiiciam gladiū de manu eius. Et dispergam AEgyptum in gētibus, & ventilabo eos in terris. Et confortabo brachia regis Babylonis, daboque gladium meum in manu eius: & cōfringam brachia Pharaonis, & gement gemitibus interfecti coram facie eius. G
Et confortabo brachia Pharaonis concident: & scient quia ego dominus, cū dedero gladium meum in manu regis Babylonis, & extenderit eum super terrā AEgypti. Et dispergam AEgyptū in nationes, & ventilabo eos in terras: & scient quia ego dominus.

[a] terrēdā
[b] dolēdo
[a] habitatores autē villarum

CAP. XXXI.

Comparatio fœlicitatis Pharaonicæ cum fœlicitate Assyriorum. Vt excellentiam Pharaonis cum Assyriorum sublimitate contulit, ita similem eius interitum prædicit.

ET factum est in anno vndecimo, tertio mense, vna mensis, factum A
est verbum domini ad me, dicēs, Fili hominis dic Pharaōi regi AEgypti, & populo eius, Cui similis factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedrus in Libano pulcher ramis, & frōdibus nemorosus, excelsusque altitudine, & inter condensas frondes eleuatū est cacumen eius. Aquæ nutrierunt illum, abyssus exaltauit illum: flumina eius manabant in circuitu radicum eius, & riuos suos emisit ad vniuersa ligna [a]regionis[b]. Propterea eleuata est altitudo eius super omnia ligna regionis: & multiplicata sunt arbusta eius, & eleuati sunt rami eius præ aquis multis. Cumque extendisset vmbram suam, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cæli, & sub frondibus eius genuerunt omnes bestiæ saltuum, & sub vmbraculo illius habitabat cœtus gentium plurimarum. Eratque pulcherrimus in magnitudine sua, & in dilatatione

[a] campi & infra
B

arbustorũ suorum: erat enim radix illius iuxta aquas multas. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei, abietes non adæquauerunt summitatem eius, & platani non fuerunt æquæ frondibus illius: omne lignum paradisi dei non est assimilatum illi, & pulchritudini eius, quoniam speciosum feci eum, & multis condensisque frondibus: & æmulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiso dei. ¶ Propterea hęc dicit dominus deus, Pro eo qđ sublimatꝰ est in altitudine, & dedit summitatẽ suã virentẽ atq; cõdẽsam, & eleuatum est cor eius in altitudine sua: tradidi eum in manus fortissimi gẽtium, faciens faciet ei iuxta impietatẽ eius. Eieci eum, & succident eum alieni & crudelissimi nationum, & proiicient eum super montes, & in cunctis conuallibus corruent rami eius, & confringentur arbusta eius in vniuersis rupibus tetræ, & recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ, & relĩquẽt eum. In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cæli, & in ramis eius fuerunt vniuersæ bestiæ regionis. Quam ob rẽ non eleuabuntur in altitudine sua omnia ligna aquarum, nec ponẽt sublimitatem suam inter nemorosa atque frondosa, nec stabunt in sublimitate sua omnia quæ irrigantur aquis: quia omnes traditi sunt in mortem ad terram vltimam in medio filiorũ hoĩm ad eos q descendunt in lacum. ¶ Hæc dicit dominus deus, in die quando descendit ad inferos induxi luctum, operui eum abysso: & prohibui flumina eius, & coercui aquas multas: contristatus est super eum libanus, & omnia ligna agri concussa. A sonitu ruinæ eius commoui gentes, cum deducerem eum ad infernum cum his qui descẽdebant in lacum: & consolata sunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia atque præclara in Libano, vniuersa quæ irrigantur aquis. Nam & ipsi cum eo descẽdẽt ad infernum ad interfectos gladio: & brachium vniuscuiusque sedebit sub vmbraculo eius in medio nationum eius. Cui assimilatus es ô inclyte atque sublimis ĩter ligna voluptatis? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam: in medio incircuncisorum dormies, cũ eis qui interfecti sunt gladio. ipse est Pharao, & omnis multitudo eius: dicit dominus deus.

C
castaneę arbores nõ fuerũt sicut rami eius: Eden,
D
inter cõdensa
fortes
rami & infra,
infimam
sepulchrum
F
obtenebratus
fessa
Eden electa & infra
G

AP. XXXII.

Iubetur propheta plangere Pharaonem regem AEgypty. Vastationem AEgypto à rege Babylonis vẽturam prædicit. Planctus super descensu eius ad inferos. Qui cum AEgypto descenderint ad inferos.

E T factum est: duodecimo anno, in mense duodecimo, in vna mẽsis, factum est verbum domini ad me dicens, Fili hominis assume lamentum super Pharaonem regem AEgypti, & dices ad eum, Leoni gentium assimilatus es, & draconi qui est in mari: & ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas aquas pedibus tuis, & conculcabas flumina eorum. Propterea hæc dicit dicit dominus deus, Expandam super te rete meum in multitudine populorum multorum, & extraham te in sagena mea. ‖ Et proiiciam te in terram, super faciem agri abiiciã te: & habitare faciam super te omnia volatilia cæli, & saturabo de te bestias vniuersæ terræ. Et dabo carnes tuas super montes, & implebo colles tuos sanie tua. Et irrigabo terrã fœtore sanguinis tui super montes, & valles implebũtur ex te. ‖ Et operiam cum extinctus fueris, cęlos: & nigrescere faciam stellas eius: solem nube tegam, & luna non dabit lumen suum. Omnia luminaria cæli mœrere faciam super te: & dabo tenebras super terram tuã, dicit dominus deꝰ. Et irritabo cor populorum multorum, cum induxero contritionẽ tuam in gentibus super terras quas nescis. Et stupescere faciam super te populos multos, & reges eorum horrore nimio formidabunt super te cum volare cœperit gladius meus super facies eorum: & obstupescent repente singuli pro anima sua in die ruinæ tuæ. ¶ Quia hæc dicit dominus deꝰ, Gladius regis Babylonis veniet tibi, in gladiis fortium deiiciam multitudinem tuam, inexpugnabiles omnes gentes hæ: & vastabũt superbiã AEgypti, & dissipabitur multitudo eius. Et perdam omnia iumenta eius quæ erant super aquas plurimas:

A
cete
educebas flumina tua,
Sup. 11. d. & 17. f.
celsitudine
B
inundantem sanguine tuo
Isa. 13. b. ioel. 3. c. mat. 24. e
coruscare
C
fortes

& non conturbabit eas pes hominis vl
tra, nec̃ vngula tumentorum turbabit
ªin pfun dum de- scendere faciam eas. Tunc ªpuriſſimas reddam ᵇaquas eo rum, & flumina eorum quaſi oleum ad- ducam, ait dominus deus, cum dedero terram AEgypti deſolatã. Deſeretur au tem terra a plenitudine ſua, quando p- cuſſero omnes habitatores eius: & ſci- ent quia ego dominus. ªPlanctus ᵇeſt, & plangent eum: filiæ gentium plangent eum, ſuper AEgyptum, & ſuper multi- tudinem eius plangent eum, ait domi- nus deus. ¶ Et factum eſt in duodecimo anno, in quintadecima menſis, factũ eſt verbum domini ad me, dicens, Fili ho minis cane carmen lugubre ſuper mul titudinem AEgypti: & detrahe eam ip ſam, & ªfilias ᵇgentiũ robuſtarum ad ter ram vltimam cum his qui deſcendunt in lacum. Quo pulchrior es? deſcende, & dormi cum incircunciſis. In medio interfectorum gladio cadent: ªgladius datus eſt ᵇ, attraxerũt eam, & omnes po pulos eius. Loquentur ei potentiſſimi robuſtorum de medio inferni, qui cum auxiliatoribus eius deſcenderũt, & dor mierunt, ªincircunciſi, interfectiq̃ ᵇgla- dio. ¶ Ibi Aſſur, & omnis multitudo e- ius: in circuitu illius ſepulchra eius: *o- mnes interfecti, & ➤ qui ᵇcecidерũt gla dio. Quorũ data ſunt ſepulchra in* no- uiſſimis laci ᵇ: & facta eſt multitudo e- ius per gyrum ſepulchri eius vniuerſi interfecti, cadenteſque gladio, qui dede runt quondam formidinẽ ſuam in ter ra viuentiũ. Ibi AElam, & omnis multi tudo eius per gyrũ ſepulchri illius, om nes hi interfecti, ruenteſq̃ gladio, ᵇqui deſcenderunt ªincircunciſi ᵇad* terram vltimam ᵇ: qui poſuerunt terrorẽ ſuum in terra viuentiũ, & portauerunt igno- miniam ſuam cum his qui deſcende- runt in lacum. In medio interfectorum poſuerunt cubile eius in vniuerſis po- pulis eius, in circuitu eius ſepulchrum illius, oẽs hi incircũciſi interfectique gladio, dederunt enim terrorem ſuum in terra viuentiũ, & portauerunt ignominiam ſuam cum his qui deſcendunt in lacũ, i medio ſterfectorũ poſiti ſunt. Ibi Moſoch, & Thubal, & oĩs multitu- do eius: in circuitu eius ſepulchra illiꝰ oẽs hi ſcircũciſi interfectiq̃, & cadẽtes gladio: quia dederũt formidinẽ ſuã in

*in pfun dum de- scendere faciam

ªpuriſſimas

ªPlanctus ᵇeſt

ªfilias ᵇgentiũ

ªgladius datus eſt ᵇ

ªincircunciſi, interfectiq̃ ᵇgla- dio

*omnes interfecti

➤ qui ᵇcecidерũt gla dio

ᵇad* terram vltimam ᵇ

ªincircunciſi ᵇad* terram vltimam ᵇ

terra viuentium. Et non dormient cum fortibus cadentibuſq̃, & incircũciſis q deſcenderunt ad infernũ cum armis ſu is: & poſuerunt gladios ſuos ſub capiti bus ſuis, & fuerunt ªiniquitates ᵇeorum ªpœnæ in oſſibus eorũ: quia terror fortium fa- cti ſunt in terra viuentiũ. Et tu ergo in medio incircunciſorum cõtereris, & dormies cum interfectis gladio. Ibi Idu mæa reges eius & oẽs duces eius, qui dati ſunt cum exercitu ſuo cũ interfe- ctis gladio: & qui cũ incircũciſis dor- mierunt, & cũ his qui deſcẽdunt in la- cum. Ibi principes aquilonis oẽs, & v- niuerſi ªvenatores ᵇ: qui deducti ſunt cũ interfectis, pauentes, & in ſua forti- tudine confuſi: quia dormierunt incir- cunciſi cum interfectis gladio, & por- tauerunt confuſionẽ ſuã cũ his qui de- ſcendunt in lacũ. Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt ſuper vniuerſa multitu dine ſua, quæ interfecta eſt gladio Pha rao & oĩs exercitus eiꝰ, ait dñs deus: quia dedi terrorẽ ſuum in terra viuen- tium, & dormiuit in medio incircunci ſorum cum interfectis gladio, Pharao & omnis multitudo eius: ait dñs deus.

ªvt, cũ in circũciſis ᵇpleriores

ªSidonii:

CAP. XXXIII.

Euangelici paſtoris officiũ deſcri- bit. Deſperantes confirmat & promiſ- ſione miſericordiæ dei erigit. Vt iuſto ſi ad peccandum ſe addixerit, nihil p- ſunt priores iuſtitiæ: ita impio reſipi- ſcẽti, anteacta peccata non imputãtur. Excidium Ieruſalem factum nuntiatur. Sermo domini contra reliquias populi in deriſores verborum prophetæ.

ET factum eſt verbum domini ad A me, dicens, Fili hominis loquere ad filios populi tui, & dices ad e- os, Terra cum induxero ſuper e- am gladium, & tulerit populus ter- ræ virum vnum de nouiſſimis ſu- is, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpe- culatorem: & ille viderit gladium ve- nientem ſuper terrã, & cecinerit buc- cina, & annuntiauerit populo: audiens aũt quiſquis ille eſt, ſonitum buccinæ, & non ſe obſeruauerit, veneritq̃ gladi us, & tulerit eũ: ſanguis ipius ſup caput eius erit. Sonum buccinæ audiuit, & non ſe obſeruauit, ſanguis eius in ipſo erit: ſi autem cuſtodierit, animam ſuam

saluabit. Quod si speculator viderit gladium venientē, & non insonuerit buccina: & ppl's se nō custodierit, venerit-
B que gladius, & tulerit de eis animam: ille quidem *ī iniquitate sua ⁾capt9 est, sanguinem autem de manu speculatoris requiram. ‖ & tu fili hominis speculatorem dedi te domui Israel: audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicēte ad impium, Impie, morte morieris: non fueris locutus vt se custodiat impius à via sua: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram, Si autem annuntiante te ad impium vt à viis suis conuertatur, non fuerit conuersus à via sua: ip̄e in iniquitate sua morietur. porro tu animam tuam liberasti. ¶ Tu ergo fili hominis dic ad domum Israel, sic locuti estis dicentes, Iniquitates nostræ, & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabe-
C scimus: quomodo ergo viuere poterimus? ‖ Dic ad eos. Viuo ego dicit dominus deus, nolo mortem impii, sed vt cōuertatur impius à via sua, & viuat. Cōuertimini conuertimini à viis vestris pessimis: & quare moriemini domus Israel? ¶ Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui, Iustitia iusti non liberabit eum in quacunque die peccauerit: & impietas impii nō nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua: & iustus nō poterit viuere in iustitia sua in quacunque die peccauerit. Etiam si dixero iusto quòd vita viuat, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem
D dixero impio, Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato suo, fecerit que iudicium & iustitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque rediderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum: vita viuet, & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non imputabuntur ei: iudicium & iustitiam fecit, vita viuet. Et dixerunt filii populi tui. Nō est *æqui ponderis ⁾ via domini: & ipsorū via iniusta est. Cum enim recesserit, iustus à iustitia sua, feceritq; iniquitates: morietur in eis. Et cū recesserit impius ab impietate sua, feceritq; iudicium & iustitiam: viuet in eis. ‖ Et dicitis, Non est recta via domini. Vnūquemq; iuxta vias suas iudicabo de vobis domus Israel. ¶ Et factū est in duodecimo anno, E in decimo mense, in quinta mensis trāsmigrationis nostræ, venit ad me qui fugerat de Ierusalem, dicens, Vastata est ciuitas. Manus aūt domini facta fuerat ad me vespere antequā veniret qui fugeret: aperuitque os meum donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non silui amplius. Et factum est verbum domini ad me dicēs, Fili hominis, qui habitant in ruinosis his, super humum Israel loquentes aiunt, Vnus erat Abraham, & hæreditate possedit terrā: nos autem multi sumus, *nobis data est ⁾ terra in possessionem. Idcirco dices ad eos, Hæc dicit dominus deus, Qui *in sanguine ⁾ comeditis, & oculos vestros leuatis ad *immunditias vestras ⁾, & sanguinem funditis: nunqd terrā hæreditate possidebitis? stetistis in gladiis vestris, fecistis abominatiōes, & vnusquisq; vxorē ꝓximi sui polluit: & terrā hęreditate possidebitis? Hęc dices ad eos, sic dicit dn̄s de9, Viuo ego qa q ī ruinosis habitāt, gladio cadēt: & q in agro est, bestiis tradet ad deuorandū: q aūt in p̄sidiis & spelūcis sunt, peste morientur. Et dabo terrā in solitudinē & ī desertū, & deficiet supba fortitudo eius: & desolabūtur mōtes Israel, eó ꝙ nullus sit q per eos transeat. Et sciēt qa ego dominus, cum dedero terram eorum desolatam & desertam, ꝓpter vniuersas abominatiōes suas quas operati sūt. ¶ Et tu fili hoīs: filii populi tui q loquūtur de te iuxta muros, & in ostiis domorum: & dicunt vnus ad alterum, vir ad proximū suum loquentes, Venite, & audiamus quis sit sermo egrediens à domino. Et veniunt ad te, quasi si ingrediatur populus, & sedent coram te populus meus: & audiūt sermones tuos, & non faciunt eos: quia *in canticum oris sui vertunt illos ⁾, & auaritiā suā sequit cor eorū. Et es eis quasi carmen musicū quod suaui dulcisq; sono canitur: & audiēt verba tua, & non facient ea. Et cū venerit quod prædictum est (ecce em̄ venit) tunt scient ꝙ prophetes fuerit inter eos.

*propter iniqtatē suam & infra.
Supra.3.d
Supr.18.g
*æqua
Sup.18.g.
*vl', idcirco ꝓculdubio dabitur nobis hæc
*de sanguine
*idola vestra.
F
G
*subsannationes ore suo faciunt,

CAP. XXXIIII.

In pastores q neglecta grege Christi, quæ sua sunt quęrunt. Dicit dominus se visitaturum oues suas dissipatas & eas congregaturũ. Arguit quorundam ex grege malitiam. Verum pastorem CHRISTVM promittit, & cũ eo pacem.

A Jere. 23. a ET factum est verbum domini ad me, dicens. ‖ Fili hominis propheta de pastoribus Israel, propheta, & dices pastoribus, Hæc dicit dominus deus. Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos: nonne greges à pastoribus pascũtur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmũ fuit non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, quod confractum est nõ alligastis, & quod abiectũ est non reduxistis & quod perierat nõ quęsistis: sed cũ austeritate imperabatis eis, & cũ potentia. B Et dispersę sunt oues meæ, eo quòd non esset pastor: & factæ sunt in deuorationem omniũ bestiarum agri, & dispersę sunt. Errauerunt greges mei in cũctis montibus, & in vniuerso colle excelso: & super omnem faciem terræ dispersi sunt greges mei, & non erat qui requireret, non erat inquã qui requireret. ¶ Propterea pastores audite verbũ domini, Viuo ego, dicit dominꝰ deus, quia pro eo ꝙ facti sunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuorationẽ omnium bestiarũ agri, eo ꝙ nõ esset pastor (neque enim quæsierunt pastores mei gregẽ meum: sed pascebant pastores semetipsos, & greges meos non pascebant) propterea pastores audite verbum domini, Hęc dicit dominus deus, Ecce ego ipse super pastores requiram C gregem meum de manu eorũ, & cessare eos faciã vt vltra non pascant gregẽ nec pascant amplius pastores semetipsos: & liberabo gregem meũ de ore eorum, & non erit vltra eis in escã. Quia hæc dicit dominus deus, Ecce ego ipse requiram oues meas, & *visitabo eas. Sicut visitat pastor gregẽ suũ in die quãdo fuerit in medio ouium suarũ dissipatarum: sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis in quibus dispersæ fuerant in die nubis & caligi-

*quæram & infra,

nis. Et educã eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducã eas in terram suã: & pascam eas in montibus Israel, in riuis, & in cunctis *sedibus, terræ. In pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israel. Ego pascã oues meas: & ego eas accubare faciã, dicit dominus deus. Quod perierat, requiram, & quod abiectũ erat, reducã: & quod confractum fuerat, alligabo: & quod infirmum fuerat, consolidabo: & quod pingue & forte, *custodiã) & pascam illas in iudicio. ¶ Vos autẽ greges mei, hęc dicit dominus deus. Ecce ego iudico inter pecus & pecus, *arietum & hircorum). Nonne satis vobis erat pascua bona depasci? insuper & reliquias pascuarum vestrarũ conculcastis pedibus vestris: & cum purissimã aquã biberetis, reliquã pedibus vestris turbabatis. Et oues meæ his quæ conculcata pedibus vestris fuerant, pascebantur: & quæ pedes vestri turbauerant, hæc bibebant. Propterea hæc dicit dominus deus ad vos, Ecce, ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum. Pro eo ꝙ lateribus, & humeris impingebatis, & cornibus vestris *ventilabatis *omnia infirma pecora), donec dispergerentur foras: saluabo gregẽ meũ, & non erit vltra in rapinam, & iudicabo inter pecus & pecus. ‖ ET SVSCITABO SVPER EA PASTOREM vnum, qui pascat ea, seruũ meũ Dauid ipse pascet ea, & ipse erit eis in pastorẽ. Ego autem dominus ero eis in deum: & seruus meus Dauid princeps in medio eorũ: ego dominus locutus sum, Et faciã cũ eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra: & qui habitant in deserto securi dormient in saltibus. Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionẽ: & deducam imbrẽ in tẽpore suo, pluuiæ benedictionis erunt. Et dabit lignũ agri fructum suum, & terra dabit germen suũ, & erunt in terra sua absque timore: & scient quia ego dominus, cum contriuero *catenas iugi) eorum, & eruero eos de manu imperantium sibi. Et nõ erũt vltra in rapinam gentibus, neque be-

C D *vl. habitationibꝰ

*vl. dispdam.

*arietes & hircos. E

*cornu petebatis oẽs infirmas. E Joh. 10. b. 1. g. isai. 40. c. 45. b. da. 6. g

F *vincula

stiæ terræ deuorabunt eos: sed habitabunt cõfidenter absq; vllo terrore. Et sustabo eis germen nominatum: & nõ erunt vltra imminuti fame in terra, neque portabunt amplius opprobria gentium. Et scient quia ego dominus deus eorũ cũ eis, & ipsi populus meus
Ioh. 10. b. domus Israel: ait dominus deus. ‖ Vos autem greges mei, greges pascuæ meæ homines estis: & ego dominus vester, dicit dominus deus.

CAP. XXXV.

Futura montis Seir, hoc est Idumæorum destructio, & populum domini affixerit.

T factũ est sermo domini ad me
E dicens, Fili hominis pone faciẽ tuam aduersum mõtem Seir, & prophetabis de eo, & dices illi. Hæc dicit dominus deus, Ecce ego ad te mõs Seir, & extendam manum super te, & dabo te desolatum atque desertum. Vrbes tuas demoliar, & tu desertus eris:
B & scies: quia ego dominus. Eo q; fueris
"quo pro pter iniquitates eorũ venit finis: mimicus sempiternus, & concluseris filios Israel in manus gladii in tempore afflictionis eorum, in tempore iniquitatis extremæ: propterea viuo ego, dicit dominus deus, quoniã sanguini tradam te, & sanguis te persequetur: & cũ sanguine odieris, sanguis persequetur te. Et dabo montem Seir desolatum atque desertum: & auferam de eo euntẽ & redeuntem. Et replebo montes eius occisorum suorum in collibus tuis, &
C in vallibus tuis, atque in torrentibus interfecti gladio cadent. In solitudines sempiternas tradam te, & ciuitates tuę nõ habitabuntur: & scietis quia ego dominus deus. Eo q; dixeris, Duæ gentes, & duæ terræ meæ erunt, & hæreditate possidebo eas: cũ dominus esset ibi: propterea viuo ego dicit dominus deus, quia faciam iuxta iram tuam, & secũdum zelum tuum quem fecisti odio habens eos: & notus efficiar per eos cũ te iudicauero. Et scies quia ego dominus audiui vniuersa opprobria tua quę
D locutus es de montibus Israel, dicens,
"multiplicatis Deserti nobis ad deuorandũ dati sunt. Et insurrexistis super me ore vestro, & "derogastis "aduersum me verba vestra, ego audiui. Hæc dicit dominus deus, Lætante vniuersa terra, in solitudinem te redigam. Sicut gauisus es super hæreditatem domus Israel, eo quòd fuerit dissipata, sic faciam tibi: dissipatus eris mõs Seir, & Idumæa omnis: & scient quia ego dominus deus.

CAP. XXXVI.

Promittit Israeli liberationem à gẽtibus. Beneficia in Iudæos collata, misericordiæ dei tribuenda, non eorum meritis. Innouat deus cor nostrum, vt in præceptis eius possimus ambulare.

TV autem fili hominis propheta super montes Israel, & dices, ‖ Mõtes Israel audite verbum domini. Hæc dicit dominus deus, Eo
A Supr. 6. a
quod dixerit inimicus de vobis. Euge, altitudines sempiternæ in hæreditatẽ datæ sunt nobis: propterea vaticinare, & dic. Hæc dicit dominus deus. Pro eo quòd desolati estis, & conculcati per circuitum, & facti in hæreditatem reliquis gentibus, & ascendistis super labium linguæ, & opprobrium populi: propterea montes Israel audite verbum domini. Hæc dicit dominus deus montibus, & collibus, torrentibus, vallibus q;, & desertis, parietinis, & vrbibus derelictis, quæ depopulatæ sunt & subsannatæ à reliquis gentibus per circuitum. Propterea hæc dicit dominus
B deus. Quoniam in igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus, & de Idumæa vniuersa: quæ dederunt terram meam sibi in hæreditatem cũ gaudio, & toto corde, & ex animo: & eiecerunt eam, vt vastarent: idcirco vticinare super humum Israel, & dices montibꝰ & collibus, "iugis & vallibus, Hæc dicit dominus deus, Ecce in zelo meo, & in furore meo locutus sum, eo quòd confusionem gentium sustinueritis. Idcirco hæc dicit dominus deus, Ego leuaui manum meam, vt gentes quæ in circuitu vestro sunt, ipsæ confusionem suam portent. Vos autem montes Israel ramos vestros germinetis, & fructum verbum afferatis populo meo Israel: prope enim est vt veniat. Quia ecce ego ad vos, & conuertar ad vos, & arabimini, & accipietis sementem. Et
"torrentibus,
C
multiplicabo in vobis homines, om-

nēque domum Israel: & habitabuntur ciuitates, & ruinosa instaurabuntur. Et replebo vos hominibus & iumentis & multiplicabuntur, & crescent: & habitare vos faciam sicut à principio, bonisque donabo maioribus quàm habuistis ab initio: & scietis quia ego dominus. Et adducā super vos homines populum meum Israel, & hæreditate possidebunt te, & eris eis in hæreditatem, & non addes vltra vt absque eis sis.
D Hæc dicit dominus deus, Pro eo ꝙ dicunt de vobis, Deuoratrix hominum es, & suffocās gentem tuam: propterea homines non comedes amplius, & gentem tuam non necabis vltra, ait dominus deus: nec auditam faciā in te amplius confusionem gentium, & opprobrium populorum nequaquam portabis, & gentem tuam non amittes amplius, ait dominus deus. ¶Et factum est verbum domini, ad me, dicens, Fili hominis, domus Israel habitauerūt in humo sua, & polluerunt eam in viis suis, & in studiis suis: iuxta immunditiam menstruatæ facta est via eorum coram me. Et effudi indignationem meam super eos pro sanguine quem fuderunt super terram, & in idolis suis polluerunt eam: & dispersi eos in gentes, & ventilati sunt in terras: iuxta vias eorum, & ad inuentiones eorū iudicaui
Isai. 52. c. eos. ‖Et ingressi sunt ad gentes ad quas
rom. 2. d. introierunt, & polluerunt nomen san-
E ctum meum cum diceretur de eis, Populus domini iste est, & de terra eius egressi sunt. Et peperci nomini sancto meo, quod polluerat domus Israel in gentibus ad quas ingressi sunt. ¶Idcirco dices domui Israel, Hæc dicit dominus deus, Non propter vos ego faciam domus Israel: sed propter nomen sanctum meum quod polluistis in gentibus ad quas intrastis. Et sāctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes, quod polluistis in medio earum: vt sciant gentes quia ego dominus, ait dominꝰ exercituum cum sanctificatus fuero in vobis coram eis. Tollam quippe vos de gentibus, & cōgregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram. Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamētis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor car F
neum. ‖Et spiritum meū ponam in me Supr. 11. d
dio vestri: & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini. Et habitabitis in terra quam dedi patribus vestris: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in deum. Et saluabo vos ex vniuersis inquinamētis vestris: & vocabo frumentum, & multiplicabo illud, & non imponam vobis famem. Et multiplicabo fructum ligni, & genimina agri: vt non portetis vltra opprobrium famis in gentibus. Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, studiorumque non bonorum: & [a] displicebunt vobis iniquitates vestræ, & scelera vestra⁾. Non propter vos ego faciam, ait dominus deus, notum sit vobis: confundimini & erubescite super viis vestris domus Israel, Hæc dicit dominus deus, In die qua mundauero vos ex omnibꝰ iniquitatibus vestris, & inhabitari fecero vrbes, & instaurauero ruinosa: & terra deserta, fuerit exculta, quæ quondā erat desolata in oculis omnis viatoris: dicent. Terra illa inculta, facta est vt hortus [a] voluptatis⁾: & ciuitates desertæ, & destructæ atque subfossæ, munitæ [a] sederunt⁾. Et scient gentes quęcunque derelictæ fuerint in circuitu vestro, quia ego dominus ædificaui dissipata, plantauique inculta, ego dominus locutus sim & fecerim. Hæc dicit dominus deus, Adhuc in hoc inuenient me domus Israel, vt faciam eis: Multiplicabo eos sicut gregem hominum, vt gregem sanctum, vt gregem Ierusalem in solennitatibus eius: Sic erūt ciuitates desertæ, plenæ gregibus hominum: & scient quia ego dominus.

[a] vl. ꝙ succisiōe digni estis iudicabitis in conspectu vestro propter iniqtates, & abominationes vestras:
[a] Eden: G
[a] mãserūt

CAP. XXXVII.

Reductionem populi captiui prophetat. Decem tribuum cum duabus vnionem ostendit. Christus vnius populi Christiani rex & pastor vnus atque æternus,

A FActa est super me manus domini, & eduxit me in spiritu domini: & dimisit me in medio campi qui erat plenus ossibus, & circunduxit me per ea in gyro: erant autem multa valde super faciem campi siccaq; vehemēter. Et dixit ad me, Fili hominis putasne viuent ossa ista? Et dixi, Domine deus tu nosti. Et dixit ad me. Vaticinare de ossibus istis: & dices eis, Ossa arida audite verbum domini. Hæc dicit
B dominus deus ossibus his, Ecce ego intromitam in vos spiritum, & viuetis: & dabo super vos neruos, & succrescere faciam super vos carnes, & superextēdam in vobis cutem: & dabo vobis spiritum, & viuetis: & scietis quia ego dominus. Et prophetaui sicut præceperat mihi: factus est autē sonitus prophetāte me, & ecce cōmotio: & accesserunt ossa ad ossa, vnumquodque ad iunctūrā suam. Et vidi, & ecce super ea nerui, & carnes ascenderūt: & extenta est in eis cutis desuper, & spiritū nō habe
G bāt. Et dixit ad me, Vaticinare ad spiritum, vaticinare fili hominis, & dices ad spiritum, Hæc dicit dominus deus: A quatuor ventis veni spiritus: & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscāt. Et prophetaui: sicut præceperat mihi: & ingressus est in ea spiritus, & reuixerunt: steteruntq; super pedes suos exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me, fili hominis ossa hæc vniuersa domus Israel est: ipsi dicunt, Aruerūt ossa nostra, & periit spes nostra, & abscissi
D sumus. Propterea vaticinare, & dices ad eos, Hæc dicit dominus deus, Ecce ego aperiam tumulos vestros & educā vos de sepulchris vestris populo meus & inducam vos in terrā Israel. Et scietis quia ego dominus, cum aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris populo meus: & dedero spiritum meum in vobis, & vixeritis, & requiescere vos faciam super humū vestrā: & scietis quia ego dominus locutus sum, & feci, ait dominus deus.
¶ Et factus est sermo domini ad me di-
E cens, Et tu fili hominis sume tibi lignū vnum: & scribe super illud, Iudæ & filiorum Israel sociorum eius, & tolle li-
*ipsi Ioseph gnum alterū, & scribe super illud, *Ioseph lignum Ephraim, & cūctę domus Israel, sociorumq; eius. Et adiunge illa vnum ad alterum tibi in lignum vnū: & erunt in vnionē in manu tua. Cum autem dixerint ad te filii populi tui loquentes, Nonne indicas nobis quid in his velis? loqueris ad eos, Hæc dicit dominus deus, Ecce ego assumam lignum Ioseph, quod est ī manu Ephraim, & tribus Israel quæ sunt ei adiūctæ: & dabo eas pariter cum ligno Iuda, & faciā eas in lignum vnum, & erunt vnū in manu eius. Erunt autem ligna super quæ scripseris in manu tua, in oculis eorū. Et dices ad eos, Hæc dicit dominꝰ deꝰ Ecce ego assumam filios Israel de me- F dio nationum ad quas abierunt: & cōgregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam. Et faciam eos in gentem vnam in terra in montibus Israel
‖ & rex vnus erit omnibus imperans: & Ioh.10.b. non erūt vltra duæ gentes, nec diuidētur amplius in duo regna. Neq; polluētur vltra ī idolis suis, & abominationibus suis, & cūctis iniquitatibꝰ suis: & saluos eos faciā de vniuersis sedibꝰ suis ī qbus peccauerūt: & emundabo eos: & erūt mihi populus, & ego ero eis deꝰ.
‖ Et seruus meus Dauid rex super eos & Sup.34.f. pastor vnus erit omniū eorū: in iudiciis 10.2.g.10 meis ambulabūt & mandata mea cu- b.isa.40, stodient. Et facient ea. Et habitabunt su- c.ier.23, per terram quā dedi seruo meo Iacob, a.da.9.g. in qua habitauerūt patres vestri: & habitabunt super eam ipsi, & filii eorum, G & filii filiorū eorum, vsq; in sempiternū: & Dauid seruus meus princeps eorum in perpetuum. ‖ Et percutiam illis Ioh.12.e. fœdus pacis, pactum sempiternum erit psal.109. eis: & *fundabo eos, & ꝰmultiplicabo, & b.11.6.a. dabo sanctificationem meam, ī medio *sic facia eorū in perpetuū. Et erit tabernaculū eis, & meū in eis: & ero eis deus, & ipsi erūt mihi populus. Et scient gētes, quia ego dominus sanctificator Israel cum fuerit sanctificatio mea ī medio eorum in perpetuum.

CAP. XXXVIII.

¶ Vaticinatur Gog & Magog venturos cum instructo exercitu in terram promissionis. Eorum conatus. Repetit Gog aduentū à prophetis iam olim prænuntiatum. Eiusdem interius.

A T factus est sermo domini ad me,
Apoc.20.c E dicēs, ‖Fili hominis pone faciem
tuam contra Gog terram Magog,
principem capitis Mosoch & Thubal:
& vaticinare de eo, & dices, Hæc dicit
dominus deus, Ecce ego ad te Gog prin
ᵃconterā cipem capitis Mosoch & Thubal, & ᵃcir
ᵇhamos cūagam› te, & ponam ᵃfrenum› in ma
xillis tuis: & educam te & omnem ex-
ercitum tuum, equos & equites vesti-
ᵃomni ar- tos ᵃloricis› vniuersos, multitudinem
morū ge- magnam hastam & clypeum, arripien
nere tium & gladium. Persæ, AEthiopes, &
Libyes cum eis: omnes scutati & galea
ti. Gomer, & vniuersa agmina eius, do-
mus Thogorma latera Aquilonis, & to-
tum robur eius: populiq; multi tecum.
B Præpara & instrue te & omnem mul-
titudinem tuam quæ coaceruata est ad
te: & esto eis in præceptum. Post dies
multos visitaberis: in nouissimo anno-
ᵃcontrita rum venies ad terram quæ ᵃreuersa› est
à gladio & congregata est de populis
multis, ad montes Israel, qui fuerunt
deserti iugiter: hæc de populis educta
est, & habitabunt in ea confidēter vni
uersi. Ascendens autem quasi tempestas
venies & quasi nubes, vt operias ter-
ram tu & omnia agmina tua, & popu-
C li multi tecum. ¶Hæc dicit dominus
deus, In die illa ascendent sermones su
per cor tuum, & cogitabis cogitationē
pessimam: & dices, Ascendam ad ter-
ᵃvillarum ram ᵃabsque muro›: veniā ad quiescen
(vel, aper tes habitantesque secure: hi omnes ha
tam) bitant sine muro, vectes & portæ non
sunt eis. Vt diripias spolia, & inuadas
prędam, vt inferas manum tuam super
ᵃvel, habi eos qui deserti fuerant & postea ᵃresti-
tati, tuti›, & super populum qui est congre
D gatus ex gentibus, qui possidere cœpit
& esse habitator vmbilici terræ, Saba,
& Dedan, & negotiatores Tharsis, & o-
mnes leones eius dicent tibi, Nunquid
ad sumenda spolia tu venis? ecce ad di
ripiendam prędam congregasti multi-
tudinem tuam, vt tollas argentū & au-
rum, & auferas supellectilem atq; sub-
stantiam, & diripias manubias infinitas. ¶Propterea vaticinare fili hominis
& dices ad Gog, Hæc dicit dominus
deus, Nunquid non in die illo, cum ha
bitauerit populus meus Israel confi-
denter, scies? Et venies de loco tuo à la
teribus Aquilonis tu & populi multi E
tecum, ascensores equorum vniuersi,
cœtus magnus, & exercitus vehemens,
Et ascendes super populum meum Is-
rael quasi nubes vt operias terram in
nouissimis diebus eris, & adducam te
super terram meam: vt sciant gentes
me, cum sanctificatus fuero in te in o-
culis eorum ô Gog. Hæc dicit domi-
nus deus, Tu ergo ille es de quo lo-
cutus sum in diebus antiquis in manu
seruorum meorum prophetarum Israel F
qui prophetauerunt in diebus illorum
temporum, vt adducerem te super eos.
Et erit in die illa: in die aduentus Gog
super terram Israel, ait dominus deus,
ascēdet indignatio mea in furore meo.
Et in zelo meo, in igne iræ meæ locu-
tus sum quia in die illa erit commotio
magna super terram Israel: ‖& commo Mat.24.c
uebuntur à facie mea pisces maris, & Luc.21.c
volucres cæli, & bestiæ agri, & omne
reptile quod mouetur super humū cun
ctique homines qui sunt super ᵃfaciem ᵃgradus,
terræ: & subuertentur montes, & ca- G
dent ᵃsepes›, & omnis murus corruet
in terrā. ¶Et cōuocabo aduersus eum
in cunctis montibus meis gladium, ait
dominus deus: gladius vniuscuiusque
in fratrem suum dirigetur. Et iudicabo
eum peste, & sanguine, & imbre vehe-
menti, & lapidibus immensis: ignem,
& sulphur pluam super eum, & super
exercitum eius, & super populos mul-
tos qui sunt cum eo. Et magnificabor
& sanctificabor & notus ero in oculis
multarum gentium: & scient quia ego
dominus. CAP. XXXIX.

I ¶Rursum ostendit destructionē Gog
et Magog, Sepulchrum Gog et eius exer
citus. Ipsum cum suis à volucribus et
bestiis deuorandum prædicit. Quare
domus Israel vastata. Reductio à capti
uitate promittitur.

‖V autem fili hominis vaticinare Apo.20.c
aduersum Gog et dices, Hæc di-
cit dominus deus, Ecce ego super
te Gog principem capitis Mo-
soch et Thubal: et ᵃcircumagam› te, et ᵃcōteram
ᵃeducam› te, et ascendere te faciam de ᵃdesolate
lateribus Aquilonis: et adducā te super faciam
montes Israel. Et percutiam arcum tuū
in manu sinistra tua: et sagittas tuas de
manu dextera tua deiciā. Super mon

tes Israel cades tu, et oīa agmina tua, & populi tui qui sunt tecum: feris, auibus, omniq; volatili, & bestis terræ dedi te ad deuorandum. Super faciē agri cades: quia ego locutus sum, ait dominus deus. Et immittā ignem in Magog, & in his qui habitant in insulis confi-
B denter: & scient quia ego dominus. Et nomē sanctum meum notum faciam in medio populi mei Israel, & non polluā nomen sanctum meum amplius: & sciēt gētes quia ego dominus sanctus Israel. Ecce venit & factum est, ait dominus deus: hæc est dies de qua locutus sum. Et egredientur habitatores de ciuitatibus Israel, & succendent & comburent arma, clypeum & hastas, arcum & sa-
[=] lanceas: gittas, & baculos manuum, & [=] contos': & succendent ea igni septem annis. Et
C non portabūt ligna de regionibus, neque succident de saltibus: quoniam arma succendent igne, & deprędabuntur eos quibus prædæ fuerant, & diripient vastatores suos, ait dominus deus. ¶Et
*ipsi erit in die illa: dabo *Gog locum nominatum sepulchrum in Israel: vallem
[=] vel, per quā itur [=] viatorum' ad orientem maris, quę obstupescere faciet prętereuntes: & sepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius, & vocabitur Vallis multitudinis Gog. Et sepelient eos domus Israel vt mundent terram septem mensibus. Sepeliet autē eum omnis populus terræ, & erit eis nominata dies in qua glori-
D ficatus sum, ait dominus deus. Et viros iugiter constituent lustrantes terrā qui sepeliant, & requirant eos qui remanserant super faciem terrę, vt emundent eam: post menses autem septem quęrere incipient. Et circuibunt peragrantes terram: cumq; viderint os hominis, statuent iuxta illud titulum, donec sepeliant illud pollinctores in valle multitudinis Gog. Nomen autem ciuitatis Amona, & mundabunt terram. ¶Tu ergo fili hominis hęc dicit domin⁹ deus, Dic omni volucri, & vniuersis auibus cunctisque bestiis agri, Conuenite, properate, concurrite vndiq; ad victimam
E meam quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israel: vt comedatis carnem, & bibatis sanguinem. Carnes fortium comedetis, & sanguinem principum terræ bibetis: arietum, agnorū, & hircorum, taurorumq;, & altilium, & pinguium omnium. Et comedetis adipem in saturitatem, & bibetis sanguinē in ebrietatem, de victima quam ego immolaui vobis: & saturabimini super mēsam meam de equo, & equite forti, & de vniuersis viris bellatoribus, ait dominus deus. Et ponam gloriam meam in gentibus: & videbūt omnes gentes iudicium meum quod fecerim, & manum meā quam posuerim super eos. Et sciēt domus Israel quia ego
F dominus deus eorum à die illa & deinceps. ¶Et scient gentes quoniā [=] in' iniquitate sua capta sit domus Israel: eo q̄ dereliquerint me, & absconderim faciē meam ab eis, & tradiderim eos in manus hostiū, & ceciderint in gladio vniuersi. Iuxta immunditiam eorum & scelus feci eis, & abscōdi faciem meam ab illis. ¶Propterea hæc dicit dominus deus, Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miserebor omnis domus Israel: & assumam zelum pro nomine sancto meo. Et portabunt confusionem suam, & omnem præuaricationem qua præ-
G uaricati sunt in me, cum habitauerint in terra sua confidenter [=] neminem formidantes', & reduxero eos de populis, & congregauero de terris inimicorum suorū, & sanctificatus fuero in eis in oculis gentium plurimarū. ‖Et scient quia ego dominus deus eorū, eo quòd transtulerim eos in nationes, & congregauerim eos super terram suam, & non dereliquerim quenquā ex eis ibi. Et nō abscondam vltra faciem meam ab eis, eo quòd effuderim spiritū meum super omnem domū Israel, ait dominus deus.

[=] propter

[=] & nō esset qui exterreret,

Sup. 36. c

CAP. XL.

Prophetæ ostenditur futura restauratio ciuitatis & templi.

A IN vicesimoquinto anno transmigrationis nostræ in exordio anni, decima mēsis, quartodecimo anno, postquam percussa est ciuitas: in ipsa hac die facta est super me manus domini, & adduxit me illuc. In visionibus dei adduxit me in terrā Israel, & dimisit me super montem excelsum nimis: super quem erat quasi ędificium ciuitatis vergentis ad Austrum, Et introduxit me illuc: & ecce vir, cuius erat species quasi species æris, & funiculus lineus in ma-

nu eius, & calamus mensuræ in manu eius: stabat autem in porta. ²Et locutus est ad me Idē vir, Fili hominis vide oculis tuis, & auribꝰ tuis audi, & pone cor tuum in omnia quę ego ostendam tibi: quia vt ostendantur tibi adductus es huc: annuntia omnia quæ tu vides, domui Israel. Et ecce murus forinsecus in circuitu domus vndiqꝫ, & in manu viri calamus mensuræ sex cubitorum & palmo: & mensus est latitudinem ædificii calamo vno, altitudinem quoqꝫ calamo vno. Et venit ad portam quę respiciebat viam orientalem, & ascendit per gradus eius: & mēsus est ᵃlimen portæ erat intrinsecus. Porrò thalami portæ calamo vno latitudinem, ᵃid est, limen vnum calamo vno in latitudine: & thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum: & inter thalamos, quinque cubitos: & limen portæ iuxta vestibulum portæ intrinsecus, calamo vno. Et mensus est vestibulū portæ octo cubitorum, & ᵃfrontem eius duobus cubitis: vestibulum autem portæ ad viam orietalem, tres hinc & tres inde: mensura vna triū: & mensura vna ᵃfrontium ex vtraque parte. Et mensus est latitudinem ᵃliminis portæ decem cubitorum: & longitudinem portæ tredecim cubitorum & ᵃmarginem ante thalamos cubiti vnius: & cubitus vnus ᵃfinis vtrinque. thalami autem, sex cubitorum erant hinc & inde. Et mensus est portam à tecto thalami, vsque ad tectum eius, latitudinem viginti quinque cubitorum: ostium contra ostium. Et fecit ᵃfrontes per sexaginta cubitos: & ᵃad frontem atrium portæ vndique per circuitum. Et ᵃante faciem portæ quæ pertingebat vsque ad ᵃfaciem vestibuli portæ interioris, quinquaginta cubitos. Et fenestras ᵃobliquas in thalamis & in frontibus eorum quæ erant intra portam vndique per circuitum: similiter autem erant & in vestibulis fenestræ per gyrum intrinsecus, & ante frontes pictura palmarum cælata. ¶Et eduxit me ad atrium exterius, & ecce ᵃgazophylacia, & pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum: triginta gazophylacia in circuitu pauimenti. Et pauimentum ᵃin fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius. Et mensus est latitudinem à ᵃfacie portæ inferioris vsque ad frontem atrii interioris extrinsecus, centum cubitos ad orientem & ad aquilonem. Portam quoque quæ respiciebat viam Aquilonis atrii exterioris, mensus est tam in lōgitudine quàm in latitudine. Et thalamos eius tres hinc & tres inde: & ᵃfrontē eius & vestibulum eius secundum mensuram portæ

ᵃvel, marginis C

ᵃpostes sexaginta cubitorū

ᵃvnicuiq; postiatrii

ᵃvel, altitudo

ᵃvel, principium

ᵃangustas

forinsecus

ᵃcubicula

ᵃad latus

ᵃlimine

ᵃpostes

ᵃpostem

ᵃpostē alterum

ᵃpostes

ᵃpostibus

ᵃostii

ᵃvel, terminum

prioris: quinquaginta cubitorum longitudinem eius, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Fenestræ autem eius, & [a]vestibulum[b], & sculpturæ secundum mensuram portæ quæ respiciebat ad oriẽtem: et septem graduum erat ascensus eius, et vestibulum ante eam. Et porta atrii interioris cõtra portam Aquilonis, et orientalem, et mensus est à porta vsque ad portam centũ cubitos. ¶Et eduxit me ad viam Australem, et ecce porta quæ respiciebat ad Austrum: et mensus est [a]frontem[b] eius, et vestibulũ eius iuxta mensuras superiores. Et fenestras eius & vestibula in circuitu, sicut fenestras cæteras: quinquaginta cubitorum longitudine, & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et in gradibus septẽ ascẽdebatur ad eam: & vestibulum ante fores eius: & cælatę palmæ erant, vna hinc, & altera inde in fronte eius. Et porta atrii interioris in via Australi: & mensus est à porta vsque ad portam in via Australi, centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam Australem: & mensus est portam iuxta mensuras superiores. Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius hisdem mensuris: & fenestras eius, & vestibulum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vigintiquinque cubitos. Et vestibulum per gyrum longitudine vigintiquinque cubitorum, & latitudine quinque cubitorum. Et vestibulum eius ad atrium exterius, & palmas eius in fronte: & octo gradus erant quibus ascendebatur per eam. Et introduxit me in atrium interius, per viam orientalem: & mensus est portam secundum mensuras superiores. Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulũ eius, sicut supra, & fenestras eius, & vestibula in circuitu, longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et vestibulum eius, id est atrii exterioris: & palmæ cælatæ in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus ascensus eius. Et introduxit me ad portam quæ respiciebat ad Aquilonem: & mensus est secundum mensuras superiores. Thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius, & fenestras eius per circuitũ, longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinq; cubitorum. Et vestibulum eius respiciebat ad atrium exterius: & cælatura palmarum in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus ascensus eius. Et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum: ibi lauabunt holocaustũ. Et in vestibulo portę duæ mensæ hinc, & duæ mensæ inde: vt immoletur super eas holocaustum, & pro peccato, & pro delicto. Et ad latus exterius quod ascendit ad ostium portæ quæ pergit ad Aquilonem, duæ mensæ: & ad latus alterum ante vestibulum duæ mensæ. Quatuor mensæ hinc, & quatuor mensæ inde: per latera portæ portæ octo mensæ erant super quas immolabunt. Quatuor autem mensæ ad holocaustum, de lapidibus quadris extructæ longitudine cubiti vnius & dimidii, & latitudine cubiti vnius & dimidii, & altitudine cubiti vnius: super quas ponent vasa in quibus immolatur holocaustum & victima. Et [a]labia[b] earum palmæ vnius, [a]reflexa[b] intrinsecus per circuitum: super mensas autem carnes oblationis. Et extra portam interiorem [a]gazophylacia[b] cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem: & facies eorum contra viam australem, vna ex latere portæ orientalis quæ respiciebat ad viam Aquilonis. Et dixit ad me, Hoc gazophylacium quod respicit viam meridianam, est sacerdotum qui excubant in custodiis templi. Porrò gazophylaciũ quod respicit ad viam Aquilonis, sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris, isti sunt filii Sadoc, qui accedunt de filiis Leui ad dominũ, vt ministrent ei. Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadrum: & altare ante faciem templi. Et introduxit me in vestibulum templi: & mensus est vestibulum quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde: & latitudinem portę trium cubitorũ hinc: & trium cubitorum inde. Longitudinẽ autem vestibuli, viginti cubitorum: & latitudinem vndecim cubitorũ, & octo gradibus ascendebatur ad eum. Et columnæ erant [a]in frontibus[b]: vna hinc, & altera inde.

[a]testudines, [b]postes [a]vncini ferrei [a]reflexi [a]cubicula & infra. [a]iuxta postes:

CAP. XLII

Dispositio reædificandi templi, & ad id pertinentium.

A ET introduxit me in tēplū, & mēsus est [a]frōtes ʾsex cubitos latitudinis hinc, & sex cubitos latitudinis inde, latitudinem tabernaculi. Et latitudo portæ, decem cubitorū erat: & latera portæ quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde: & mēsus est lōgitudinē eius quadraginta cubitorū & latitudinē viginti cubitorum. Et introgressus intrinsecus, mensus est in frōte portæ duos cubitos: & portam, sex cubitorum: & latitudinē portæ, septē cubitorū. Et mēsus est lōgitudinē eius viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorū, ante faciem tēpli: & dixit ad me, Hoc est sanctum sanctorum. Et mensus est parietem domus sex cubitorum: & latitudinē [a] lateris ʾ, quatuor cubitorū vndique per circuitum domus. ʾLatera autem, latus ad latus, bis trigintatria: & erant eminentia quæ ingrederetur per ʾparietem domus, in lateribus per circuitum, vt continerent, & non attingerent parietem templi. Et [a] platea erat in rotundum ʾ, ascendens sursum per cochleā, & in cœnaculum templi deferebat per gyrum: idcirco latius erat templum in superioribus: & sic de inferioribus ascēdebatur ad superiora, [a]in ʾmedium. Et vidi [a]in domo ʾaltitudinem per circuitum, [a]fundata latera ʾad mensuram calami sex cubitorum spatio: & latitudinē per parietē lateris forinsecus quinque cubitorum: & erat [a]interior domus in lateribus domus ʾ. Et inter gazaphylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique. Et [a] ostiū lateris ad orationem ʾ: ostium vnū ad viam Aquilonis, & ostium vnū ad viā Australem: & latitudinem loci [a]ad orationem ʾquinque cubitorū in circuitu. Et ædificiū quod erat [a]separatū ʾ, versūq; ad viā respiciētē ad mare, latitudinis septuaginta cubitorū, paries autem ædificii, quinq; cubitorum latitudinis per circuitū: & lōgitudo eius, nonaginta cubitorū. Et mēsus est domus lōgitudinem, centū cubitorū: & quod separatū erat ædificiū, & parietes eius, lōgitudinis centum cubitorum. Latitudo autem ante faciem domus: & ei9 quod erat separatum contra orientem, centum cubitorum. Et mensus est longitudinem ædificii contra faciem eius quod erat separatū ad dorsum, [a]ethecas ʾex vtraque parte centum cubitorum: & templum interius, et vestibula atrii. Limina et fenestras [a] obliquas ʾ, et ethecas in circuitu per tres partes, cōtra vniuscuiusque limen stratumq; ligno per gyrum in circuitu: terra autē vsque ad fenestras, et fenestræ [a] clausæ super ostia ʾ. Et vsque ad domum interiorem, et forinsecus: et omnem parietem in circuitu intrinsecus, et forinsecus, ad mēsuram: Et fabrefacta cherubim et palmæ: et palma inter cherub et cherub, duasq; facies habebat cherub. Faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, et faciem leonis iuxta palmam ex alia parte: expressam per omnem domum in circuitu. De terra vsque ad superiora portæ, cherubim et palmæ cælatæ erāt in pariete tēpli. Limen, quadrangulum: et [a]facies sanctuarii, aspectus cōtra aspectū ʾ, Altaris lignei trium cubitorum altitudo: et longitudo eius duorum cubitorum: et anguli eius et longitudo eius et parietes eius lignei. Et locutus est ad me, Hæc est [a]mensa, coram domino. Et duo ostia erāt in tēplo, et in sāctuario. Et in duobus ostiis ex vtraque parte bina erant ostiola, quæ in se inuicem plicabātur: bina enim ostia erant ex vtraque parte ostiorum. Et cælata erāt in ipsis ostiis tēpli cherubim, et sculptura palmarū sicut in parietibus quoque expressa erant, quam ob rem et grossiora erant ligna in vestibuli frōte forinsecus. Super quæ fenestræ obliquæ, et similitudo palmarum hinc atque inde in [a]humerulis ʾvestibuli secundum latera dom9 latitudinemq; parietum.

[a] postes.
B
[a] vniuscuiusque cubiculi,
[a] Trabes autem, trabs sup trabem triū et triginta pedū ingredientes.
[a] dilatabatur interstitiū muri, sup qd erāt capita trabiū,
[a] per
[a] domus
[a] fūdamētū cubiculorum
[a] interstitiū derelictū dom9 cubiculorū quod erat extrinsecus
[a] ostia cubiculorū tēdebant ad interstitiū relictum.
[a] relicti.
[a] corā solatio.
[a] et thalamos et infra.
[a] extrinsecus latas, et intrinsecus strictas,
[a] operte desuper.
C
[a] aspectus vtriusq; postis sāctuarii, erat sicut aspectus postis tēpli.
[a] sub. quæ stare debet.
D
[a] laterib9

CAP. XLIII.

De gazophylaciis, cæterisque ad vsum sacrorum reparandis.

A ET eduxit me in atriū exterius per viā ducētē ad aquilonē, et introduxit me in gazophylaciū, quod erat contra [a]separatum ædificiū ʾ et contra ædem vergentem ad aquilonem, In facie longitudinis, centum

[a] solarium

cubitos ostii aquilonis: & latitudinis quinquaginta cubitos contra viginti cubitos atrii interioris, & contra paui mentum stratum lapide atrii exterioris, vbi erat porticus iūcta porticui tri plici. Et ante [a]gazophylacia) deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora respiciens viæ cubiti vnius. Et ostia eorum ad aquilonem: vbi erāt gazophylacia in superioribus [b]humiliora): quia supportabant porticus quæ ex illis eminebant de inferioribus, & de mediis ędificii. Tristega enim erant & non habebant columnas, sicut erant columnæ atriorum: propterea eminebant de inferioribus, & de mediis à terra cubitis quinquaginta. Et [c]peribolus) exterior, secundum gazophylacia, quæ erant in via atrii exterioris ante gazophylacia: longitudo eius, quinquaginta cubitorum. Quia longitudo erat gazophylaciorū atrii exterioris, quinquaginta cubitorū. & lōgitudino ante faciē tēpli cētū cubitorū. Et erat subter gazophylacia hæc introitus ab oriēte [d]ingredientium) in ea de atrio exteriori: in latitudine periboli atrii, quod erat contra viam orientalem, in faciem ædificii [e]separati). Et erant ante ædificium gazophylacia: & via ante faciē eorum iuxta similitudinem gazophylaciorum, quæ erant in via aquilonis: secundum lōgitudinem eorum, sic & latitudo eorum: & omnis introitus eorū & similitudines, & ostia eorum secundum ostia gazophylaciorum quæ erāt in via respiciente ad Notum: ostium in capite viæ, quæ via erat ante vestibulum separatum per viam orientalem ingredientibus. Et dixit ad me, Gazophylacia Aquilonis, & gazophylacia Austri, quæ sunt ante ædificium separatum: hæc sunt gazophylacia sancta, in quibus vescuntur sacerdotes qui appropinquant ad dominum in sancta sāctorum, ibi ponent sancta sanctorum, & oblationem pro peccato, & pro delicto: locus enim sanctus est. Cum autem ingressi fuerint sacerdotes, non egredientur de sanctis in atrium exterius: & ibi reponent vestimenta sua in quibus ministrant, quia sancta sunt: vestienturq; vestimentis aliis, & sic procedent ad populum. Cumq; complesset mēsuras domus interioris, eduxit me per viam portæ quæ respiciebat ad viam orientalem: & mensus est eam vndique per circuitum. Mensus est autem contra ventum orientalem calamo mensuræ: quingentos calamos in calamo mensuræ per circuitum. Et mensus est contra ventum aquilonis quingentos calamos, in calamo mensuræ per gyrum. Et aduentum australem mensus est quingentos calamos, in calamo mensuræ per circuitum. Et ad vētū occidētalē mēsus est quingētos calamos, ī calamo mēsuræ. Per quatuor ventos mensus est murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum, diuidētem inter sanctuarium & vulgi locum.

[a] cubicula.
[b] vl, breuiora:
B
[c] paries
[d] dū ingreditur.
[e] & solarii
C
D

CAP. XLIII.

Videt gloriam dei templum ingredientem, à quo ante recesserat. Idolo latriam filiorum Israel commemorat, propter quam consumpti sunt. Iubetur eos reuocare ad pœnitentiam. Descriptio altaris. Ritus sacrificandi.

ET duxit me ad portam quæ respiciebat ad viam orientalem. Et ecce gloria dei Israel ingrediebatur per viam orientalem: & vox erat ei quasi vox aquarum multarum, & terra splendebat à [a]maiestate) eius. Et vidi visionem || secundum [b]speciem) quam videram, quando venit vt disperderet ciuitatē: & species secundum aspectum || quem videram iuxta fluuium Chobar: & cecidi super faciem meam. Et maiestas domini ingressa est templum per viam portæ quæ respiciebat ad orientem. Et eleuauit me spiritus, & introduxit me in atrium interius: & ecce repleta erat gloria domini domus. Et audiui loquentem ad me de domo, & vir stabat iuxta me. ¶Et dixit ad me, Fili hominis, locus solii mei, & locus vestigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Israel in æternum: & non polluent vltra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi, & reges eorum in fornicationibus suis, & [c]in ruinis) regum suorum, & in excelsis,

A
[a] gloria & infra. Sup. 9. a.
[b] visionē & infra. Sup. 1. a.
B
[c] cadaueribus

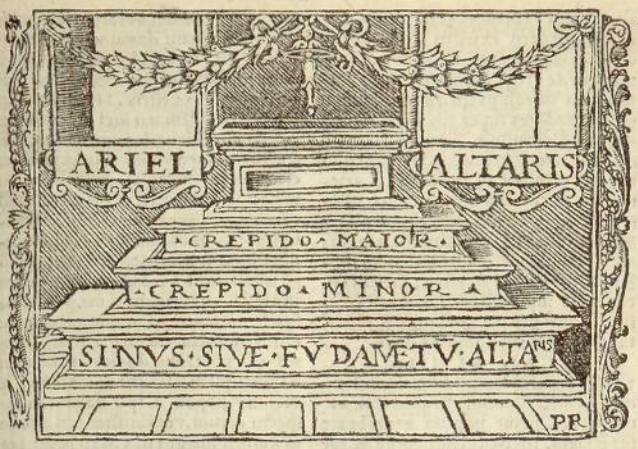

B

Qui fabricati sunt limen suum iuxta limen meum, & postes suos iuxta po-
C stes meos: & murus erat inter me & eos: & polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus quas fecerunt: propter quod cōsumpsi eos in ira mea. ¶Nunc ergo repellant procul fornicationem suam, & ruinas regū suorum à me: & habitabo in medio eorū semper. ¶Tu autē fili hominis ostende domui Israel templum, & confundantur ab iniquitatibus suis: & metiantur
[a]exēplar [a]fabricam', & erubescant ex omnibus quæ fecerunt. Figuram domus, & fabricæ eius exitus & introitus, & omnē descriptionem eius, & vniuersa præcepta eius, cunctumq; ordinem eius, & omnes leges eius ostende eis, & scribes in oculis eorum: vt custodiant omnes descriptiones eius, & præcepta illius, & faciant ea. Ista est lex domus, In summitate mōtis oīs finis eius, in cir
D cuitu sanctū sanctorū est, hæc est ergo lex domus. ¶Istæ autē mēsuræ altaris in cubito verissimo qui habebat cubi-
[a] .i. medio. bitum & palmū: in [a]sinu' eius erat cubitus, & cubitus in latitudine: & definitio eius vsque ad labium eius, in circuitu palmus vnus, hæc quoque erat
[a]altitudo [a]fossa' altaris. Et de sinu terræ vsque ad crepidinem nouissimam duo cubiti, & latitudo cubiti vnius: & à crepidine minore vsque ad crepidinem maiorem cubiti, & latitudo cubi-
E ti vnius. [a]Ipse autem ariel' quatuor cubitorum: & ab [a]ariel' vsque sursum cornua quatuor. Et ariel duodecim cubitorum in longitudine per duodecim cubitos latitudinis: quadrangulatum æquis lateribus. Et [a] crepido' quatuordecim cubitorum lōgitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius: & [a]corona' in circuitu eius dimidii cubiti, & sinus eius vnius cubiti per circuitum: gradus autem eius versi ad oriētē. ¶Et dixit ad me, Fili hominis hæc dicit dominus deus, Hi sunt ritus altaris, in quacunque die fuerit fabricatum: vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur sanguis. Et dabis sacerdotibus Leuitis, qui sunt de semine Sa-
F doc, qui accedunt ad me, ait dominus deus, vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et assumens de sanguine eius pones super quatuor cornua eius, & super quatuor angulos [a]crepidinis', & super coronam in circuitu: & mundabis illud: & expiabis. Et tolles vitulum qui oblatus fuerit pro peccato: & combures eū [a] separato loco' domus extra sanctuariū. Et in die secunda offeres hircū caprarū [a]immaculatū' pro peccato: & expiabunt

[a]Ipsū autē altare [a]altari & infra. [a]atrium [a]vl', clausura [a] loci vbi offerunt. [a]secūdū [a]pceptum [a]perfectū (sine vitio) & infra.

G altare, sicut expiauerunt in vitulo. Cūq; compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conspectu domini: & mittent sacerdotes super eos sal, & offerēt eos in holocaustum domino. Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie: & vitulum de armento, & arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare & mundabunt illud: & implebunt ma
*vel, suam num*eius. Expletis autem septem diebus, in die octaua & vltra, facient sacerdotes super altare holocausta vestra, & quæ pro pace offerunt: & placatus ero vobis, ait dominus deus.

CAP. XLIIII.

Quæ porta templi sit clausa ostendit. Reddit dominus prophetam attentum. Iubetur populo exprobrare sua scelera. Incircuncisus corde & carne. Qui admittendi ad ministerium templi, & qui ab illo reiiciendi. Quos ex sacerdotibus velit admitti in sanctuariū suum præscribit, simul & eorum officium. Vinum. Vxores. Hæreditas sacerdotum.

A ET conuertit me ad viam portæ sanctuarii exterioris, quę respiciebat ad orientem: & erat clausa. Et dixit dominus ad me, Porta hæc, clausa erit: non aperietur, & vir non transiet per eam: quoniā dominus deus Israel ingressus est per eam, eritq; clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea, vt comedat panem coram domino: per viam portæ vestibuli ingredietur: & per viam eius egredietur. Et adduxit me per viam portæ aquilonis in conspectu domus: & vidi, & ecce impleuit gloria domini domum domini: & cecidi in faciem meam. ¶Et dixit ad me dominus, Fili hominis pone cor
B tuū, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi omnia quæ ego loquor ad te de
*statutis: vniuersis*ceremoniis domus domini, & de cunctis legibus eius: & pones cor tuum in vijs templi, per omnes exitus
rebellē sanctuarii. Et dices ad *exasperantem me domum Israel, Hæc dicit dominus deus, Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel: eo q; inducitis filios alienos incircuncisos corde & in circuncisos carne, vt sint in sanctuario meo, & polluant domum meam: & offertis panes meos, adipem & sanguinē: & dissoluitis pactum meum in omnibus sceleribus vestris. Et non seruastis C præcepta sanctuarii mei: & posuistis custodes obseruationum mearum in sanctuario meo vobismetipsis. ¶Hæc dicit dominus deus, Omnis alienigena incircuncisus corde & incircuncisus carne non ingredietur sanctuariū meum, omnis filius alienus qui est in medio filiorum Israel. Sed & Leuitę qui lōge recesserunt à me in errore filiorum Israel, & errauerunt à me post idola sua, & portauerunt iniquitatem suam: erunt in sanctuario meo *æditui, & ia- *ministri
nitores portarum domus, & ministri domus: ipsi mactabunt holocausta, & victimas populi: & ipsi stabunt in cōspectu eorum, vt ministrent eis, Pro eo q; ministrauerunt illis in cōspectu ido D lorum suorum, & facti sunt domui Israel in offendiculum iniquitatis: idcirco leuaui manum meam super eos, ait dominus deus, & portauerunt iniquitatem suam. Et non appropinquabunt ad me, vt sacerdotio fungantur mihi, neque accedent ad omne sanctuarium meum iuxta sancta sanctorum: sed portabunt confusionem suam, & scelera sua quæ fecerunt. Et dabo eos ianitores domus in omni ministerio eius, & in vniuersis quæ fient in ea. ¶Sacerdotes autem Leuitæ filii Sadoc, qui custo
dierunt *ceremonias sanctuarii mei, cū *custo-
errarent filii Israel à me: ipsi accedent diāc præ-
ad me, vt ministrent mihi: & stabunt cepta) &
in conspectu meo, vt offerant mihi adi infra.
pem & sanguinem, ait dominus deus. E
Ipsi ingredientur sanctuarium meum, & ipsi accedent ad mensam meam, vt ministrent mihi, & custodiant ceremonias meas. Cumque ingredientur portas atrii interioris, vestibus lineis induentur: nec ascendet super eos quicquam laneum, quando ministrant in portis atrii interioris & intrinsecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum & feminalia linea erunt in lumbis eorum, & nō accingentur in sudore. Cūq; egredientur atrium exterius ad populum, exuent se vestimentis suis in quibus ministrauerant, & reponent ea in

gazophylacio sanctuarii, & vestient se
F vestimentis aliis: & non sanctificabunt
populum in vestibus suis. Caput autē
suum non radent, neque comam nutri
entes: sed tondentes attondent capita
sua. Et vinum non bibet omnis sacer-
dos, quando ingressurus est atrium in-
Leui.21.c terius. ¶Et viduam, & repudiatam non
accipient vxores, sed virgines de semi
ne domus Israel: sed & viduam, quę fu
erit vidua à sacerdote accipient. Et po
pulum meum docebunt quid sit inter
sanctum & pollutum: & inter mūdum
& immundum ostendent eis. Et cū fue
rit controuersia, stabūt in iudiciis me
is, & iudicabunt: leges meas, & præce
pta mea in omnibus solennitatibus me
is custodient, & sabbatha mea sanctifi
cabunt. Et ad mortuum hominem
G non ingredientur, ne polluantur: ni
si ad patrem & matrem, & filium &
filiam, & fratrem & sororem quæ alte
rum virum non habuit: in quibus con
taminabuntur. Et postquam fuerit emū
datus, septem dies enumerabuntur ei.
Et in die introitus sui in sanctuarium
ad atrium interius vt ministret mihi in
sanctuario, offeret pro peccato suo, ait
Deu.18.a nic.18.c. dominus deus. ¶Erit autem eis hæredi-
tas, ego hæreditas eorum: & possessio-
nem non dabitis eis in Israel, ego enim
possessio eorum. Victimam & pro pec-
cato & pro delicto ipsi comedēt: & o-
a delica- mne a votum in Israel, ipsorum erit. ¶Et
tum Exo.22.d primitiua omnium primogenitorum,
b primitiæ & omnia b libamēta ex omnibus quæ of
oblata feruntur sacerdotum erunt: & primitiu-
passarū a ciborum vestrorum dabitis sacer-
vetterarū doti, vt reponat benedictionem domui
Leui.22.b tuæ. ¶Omne morticinum, & captum à
bestia, de auibus & de pecoribus, non
comedent sacerdotes.

CAP. XLV.

¶ Ex tota terra promissionis separan
tur quatuor portiones, quarum prima
sacerdotibus & templo deputatur, Al-
tera Leuitis, Tertia ciuitati, Quarta prī
cipi. Exhortatio ad principes Israel. De
æquitate ponderis & mensuræ. Siclus.
Mna. De primitiis. De oblationibus pri
mi mensis. De oblatiōibus paschæ. Scæ
nopegiæ.

CVmq; cœperitis terram diuide-
re sortito, separate primitias do A
mino sanctificatum de terra lon
gitudine vigintiquinque millia,
& latitudine decem millia: sanctifica-
tum erit in omni termino eius per
circuitum. Et erit ex omni parte sancti
ficatū quingentos per quingentos, qua
drifariam per circuitum: & quinqua- b quingen
ginta cubitis in suburbana eius per gy ti in lon
rū. Et à mensura ista mensurabis longi gitudine
tudinem vigintiquinque millium, & gentis in
latitudinem decem millium, & in ipso latitudi-
erit templum sanctumque sanctorum. ne, qua-
Sanctificatum de terra erit sacerdoti- dratum:
bus ministris sanctuarii, qui accedunt B
ad ministerium domini: & erit eis lo-
cus in domos, & in sanctuarium sancti
tatis. Vigintiquique aūt millia longitu
dinis & decem millia latitudinis erūt
Leuitis qui ministrant domui: ipsi pos
sidebunt viginti c gazophylacia. Et pos c cubicla
sessionem ciuitatis dabitis quinque mil
lia latitudinis, & longitudinis viginti-
quinque millia, secūdum d separationē d oblatio-
sanctuarii, omni domui Israel. Principi nem ipō
quoque hinc & inde, in separationem tapeam
sanctuarii, & e in e possessionem ciuitatis, C
e cōtra faciem separationis sanctuarii, f iuxta
& contra faciem possessionis vrbis: à la f ante ob
tere maris vsque ad mare, & à latere o lationem
rientis vsque ad orientem: longitudinē
autem iuxta vnamquanque partē à ter
mino occidentali, vsque ad terminum
orientalem. De terra erit ei possessio in
Israel: & non depopulabunt vltra prin
cipes populum meum: g sed terram da g Ezech.
bunt domui Israel secundum tribus eo 46.18.
rum. ¶Hæc dicit dominus deus, Sufficiat vobis principes Israel: iniquitatem D
& rapinas intermittite, & iudicium & h tributa
iustitiam facite, separate h confinia vestra à populo meo, ait dominus deus.
Statera iusta, & ephi iustum, & batus
iustus erit vobis. Ephi & batus æqua-
lia, & vnius mēsuræ erunt: vt capiat de
cimam partem cori batus, & decimā
partem cori ephi: iuxta mensūtam cori
erit æqua libratio eorum. ¶Siclus autem Exo.30.b
viginti obolos habet. Porro viginti si- leu.27.c.
cli, & viginti quinq; sicli, & quindecī si num.3.g.
climnam faciunt. ¶Et hæ sunt primi- E
tiæ quas tolletis: sextam partem ephi
de coro frumenti, & sextam partem e-

phi de coro hordei. Mensura quoque olei, Batus olei, decima ps cori est: & decem bati, corum faciunt: quia decē bati implent corum. Et arietem vnum de grege ducentorum de his quæ nutriūt Israel in sacrificium, & in holocaustum & in pacifica, ad expiandum pro eis, ait dominus deus. Omnis populus terrę tenebitur primitiis his principi in Israel. Et *super principem erunt ⁾holocausta, & sacrificium, & libamina in solēnitatibus, & in calēdis, & in sabbathis, & in vniuersis solennitatibus domus Israel. ipse faciet pro peccato sacrificiū, & holocaustum, & pacifica: ad expiandum pro domo Israel. ¶Hæc dicit dominus deus, In primo mense, vna mensis sumes vitulum de armento immaculatum: & expiabis sanctuariū. Et tollet sacerdos de sanguine quod erit pro peccato: & ponet in postibus domus, & in quatuor angulis crepidinis altaris, & in postibus portæ atrii interioris. Et sic facies in septima mēsis pro vnoquoque qui ignorauit, & errore deceptus est, & expiabitis *pro domo⁾. ¶In primo mense, quartadecima die mensis erit vobis paschæ solennitas: septem diebus azyma comedentur. Et faciet princeps in die illa pro se & pro vniuerso populo terræ, vitulum pro peccato. Et in septem dierum solennitate faciet holocaustum domino septem vitulos, & septē arietes immaculatos quotidie septem diebus: & pro peccato hircum caprarum quotidie. Et sacrificium ephi per vitulum, & ephi per arietem faciet: & olei hin per singula ephi. septimo mense, quintadecima die mensis in solennitate faciet sicut supra dicta sunt per septem dies: tam pro peccato, q̄ ꝓ holocausto, & in sacrificio, & in oleo.

*princi-pis erit offerre

F

*domum

G

CAP. XLVI.

Sacrificia sabbathi & calendarum. Oblatio principis. Per quas portas tēplum ingredi & ex eo egredi oporteat. De spontaneo principis holocausto. De donis eiusdem hæreditariis. Coquinæ sacerdotum.

A HAEc dicit dominus deus, Porta atrii interioris, quæ respicit ad orientem, erit clausa sex diebus in quibus opus fit: die autē sabbathi aperietur, sed & in die calendarum aperietur. Et intrabit princeps, ꝑ viam vestibuli portæ deforis, & stabit in limine portæ: & facient sacerdotes holocaustum eius, & pacifica eius: & adorabit super limen portæ, & egredietur: porta autem non claudetur vsque ad vesperam. Et adorabit populus terræ ad ostium portæ illius in sabbathi & in calendis coram domino. ¶Holocaustum autē hoc offeret princeps domino in die sabbathi sex agnos īmaculatos, & arietem immaculatū: & sacrificium ephi per arietem: in agnis autem sacrificium quod dederit manus eius: & olei hin, per singula ephi. In die autem calendarum vitulum de armento immaculatum: & sex agni, & arietes immaculati erunt. Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem faciet sacrificium: de agnis autem, sicut inuenerit manus eiꝰ: & olei hin, per singula ephi. ¶Cumque ingressurus est princeps, per viam vestibuli portæ ingrediatur, & ꝑ eandem viam exeat. Et cū intrabit populus terræ in conspectu domini in solennitatibus: qui ingredietur per portam aquilonis, vt adoret, egrediatur ꝑ viam portæ meridianæ: porro qui ingredietur per viam portæ meridianæ, egrediatur per viam portæ Aquilonis: non reuertetur per viā portæ per quā ingressus est, sed è regiōe illius egredietur. Prīceps autem in medio eorum cū ingredientibus ingredietur: & cum egredientibus egredietur. Et in *nundinis⁾, & in solennitatibus erit sacrificiū ephi per vitulum, & ephi per arietem: in agnis autem erit sacrificium sicut inuenerit manus eius: & olei hin, ꝑ singula ephi. ¶Cum autem fecerit prīceps spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria domino: aperietur ei porta quæ respicit ad oriētem, & faciet holocaustum suū, & pacifica sua, sicut fieri solet in die sabbathi: & egredietur, claudeturque porta postquam exierit. Et agnum *eiusdem anni⁾, immaculatū, faciet holocaustum quotidie domino: *semper⁾ mane faciet illud. Et faciet sacrificium super eo *cata mane⁾ mane sextam partem ephi: & de oleo tertiam partem hin, vt misceatur similæ: sacrificium domino legitimum, iuge atque perpetuum. Faciet agnum & sacrificiū,

B

C

*festiuitatibus:

D

*annicu-lum,

*singulo

*singulo & infra

E

& oleum cata mane mane: holocaustū sempiternum. ¶Hæc dicit dominus deus, si dederit princeps donum alicui de filiis suis: hæreditas eius, filiorū suorum erit, possidebunt eam hæreditarie.
F Si autem dederit legatum de hæreditate sua vni seruorum suorum: erit illius vsque ad annum remissionis, & reuertetur ad principē: hæreditas aūt eius filiorum eius erit. Et nō accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de possessione eorū: sed de possessione sua hæreditatē dabit filiis suis: vt non dispergatur populus meus vnusquisque à possessione sua. ¶Et introduxit me per ingressum qui erat ex latere portæ in gazophylacia sanctuarii ad sacerdotes quæ respiciebant ad Aquilonē: & erat ibi locus *vergens ad occidentē. Et dixit ad me, iste ad locus vbi coquent sacerdotes pro peccato & pro delicto: vbi coquent sacrificium, vt non efferant in atrium exterius, & sanctificetur populus. Et eduxit me in atrium exterius, & circunduxit me per quatuor angulos atrii: & ecce, atriolum erat in angulo atrii, atriola singula per ăgulos atrii. In quatuor angulis atrii atriola dispositā: quadraginta cubitorum per longū & triginta per latū: mensuræ vnius quatuor erant. Et paries per circuitum ambiens quatuor atriola: & culinæ fabricatę erant subter porticus per gyrū. Et dixit ad me, Hæc est domus culinarum in qua coquent ministri domus domini victimas populi. *ad latꝰ G

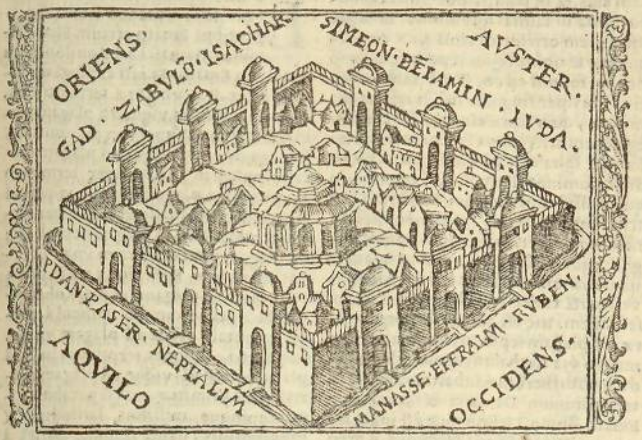

CAP. XLVII.

Visio aquarum è templo manantium. Baptismi gratia. Termini terræ promissionis, & eius diuisio per tribus.

A TConuertit me ad portā domꝰ, & ecce egrediebātur subter limē domus ad orientem: facies enim domus respiciebat ad orientem: aquæ autem descendebant in latus tēpli dextrum ad meridiem altaris. Et eduxit me per viā portæ aquilonis, & conuertit me ad viā foras portā exteriorē, viam q̄ respiciebat ad orientē: & ecce aquæ redūdātes à latere dextro. Cū egrederet vir ad orientē, qui habebat funiculū in manu suā, & mēsus est mille cubitos: & traduxit me per aquā vsq; ad talos. Rursumq; mensus est mille, & traduxit me per aquam vsq; ad genua: & mensus est mille, & traduxit me per aquā vsque ad renes. Et mēsus est mille, torrentem quem non potui pertransire: quoniam intumuerāt aquæ profundi torrentis qui nō potest transuadari.

Et dixit ad me, Certe vidisti fili hominis. Et eduxit me, & cõuertit ad ripam torrentis, Cumque me conuertissem, ecce in ripa torrentis ligna multa nimis
B ex vtraque pte. Et ait ad me, Aquę istæ
a Gelila o rientalẽ quæ egrediuntur ad a tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ. Et omnis anima viuẽs quæ serpit, quocunque venerit torrẽs, viuet: & erunt pisces multi satis postq̃ venerint illuc aquę istæ, & sanabuntur: & viuent omnia ad quæ venerit torrens. Et stabunt super illa piscatores, ab En-gaddi vsque ad En-agallim siccatio sagenarum erit: plurimæ species erunt
b cœnosa autem eius & palustria piscium eius, sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ: b in littoribus autem eius, & in paludibus non sanabũtur, quia in salinas dabuntur. Et super torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum: nõ defluet folium ex eo, & nõ deficiet fructus eius: per singulos mẽses afferet pri
C mitiua, quia aquæ eius de sanctuario egredientur: & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. ¶Hæc dicit dominus deus, Hic est termin9 in quo possidebitis terram in duodecim tribubus Israel: quia Ioseph duplicẽ funiculum habet. Possidebitis autem singuli æque vt frater suus: super quam leuaui manum meam vt darem patribus vestris: & cadet terra hæc vobis in possessionem. Hic est autem terminus terræ: ad plagam septentrionalem, à mari magno via Hethalon, venientibus Sedada, Emath, Berotha, Sabarim, quæ est inter terminum Damasci & confinium Emath, dom9 Tichon quæ est iuxta terminum Auran. Et erit terminus à mari
D vsque ad atrium Enon terminus Damasci, & ab Aqlone ad Aqlonẽ, & termin9 Emath: plaga aũt septẽtrionalis. Porro plaga oriẽtalis de medio Aurã & de medio Damasci & de medio Galaad, & de medio terrę Israel, iordãis disterminãs ad mare orientale, metiemini etiam plagã orientalem. Plaga autem australis meridiana, à Thamar vsque ad aquas contradictionis Cades: & torrens vsque ad mare magnũ: & hæc est plaga ad meridiem Australis. Et plaga maris, mare magnum à confinio per directum, donec venias Emath: hæc est plaga maris. Et diuidetis terram istam vobis per tribus Israel: & mittetis eam in hæreditatem vobis, & aduenis qui accesserit ad vos, qui genuerit filios in medio vestrum: & erunt vobis sicut indigenæ in ter filios Israel: vobiscum diuident possessionem in medio tribuum Israel. In tribu autem quacunque fuerit aduena, ibi dabitis possessionem illi, ait dominus deus.

CAP. XLVIII.

Sortes septem tribuum. Repetũtur partes possessionis sacerdotum & templi, Leuitarum, Ciuitatis, Principis. Sortes reliquarum tribuũ. Portæ ciuitatis.

ET hæc nomina tribuum à finibus aquilonis iuxta viã Hethalõ per- A
gentibus Emath atrium Enan terminus Damasci ad Aquilonem iuxta viam Emath. Et erit ei plaga orientalis mare, Dan vna. Et à termino Dan, à plaga orientali vsque ad plagam maris, Aser vna: & a super terminum Aser, a iuxta
à plaga orientali vsque ad plagam maris, Nephthali vna. Et super terminum Nephthali à plaga orientali vsque ad plagã maris, Manasse vna. Et super terminum Manasse, à plaga orientali vsq̃ ad plagam maris, Ephraim vna. Et super terminum Ephraim, à plaga orientali vsque ad plagam maris, Ruben vna. Et super terminum Ruben, à plaga orientali vsque ad plagam maris, Iuda vna. Et super terminum Iuda, à plaga orientali vsque ad plagam maris, erunt primitiæ quas separabitis vigintiquinque millibus latitudinis & longitudinis, sicuti singulæ partes à plaga orientali vsque ad plagam maris: & erit sanctuarium in medio eius. ¶Primitiæ quas separabitis domino: longitudo vigintiquinque millibus & latitudo decem millibus. Hæ autem erunt primitiæ sanctuarii sacerdotum: B
Ad Aquilonem longitudinis vigintiquinque millia, & ad mare latitudinis decem millia, sed & ad orientem latitudinis decem millia, & ad meridiem longitudinis vigtntiquinque millia: & erit sanctuariũ domini in medio eius. Sacerdotibus sanctuarium erit de filiis

*præcepta mea, Sadoc, qui custodierunt = cerimonias meas', & non errauerunt cum errarent filii Israel, sicut errauerunt & Leuitæ. Et erunt eis primitiæ de primitiis terræ sanctum sanctorum, iuxta terminũ Leuitarum. Sed & Leuitis similiter iuxta fines sacerdotũ vigintiquinque millia longitudinis, & latitudinis decem millia. Omnis lõgitudo viginti & quinque millium, & latitudo decem milium Et non venundabunt ex eo, neque mutabunt, neque tranferentur primitiæ terræ, quia sanctificatæ sunt domino. Quinque millia autem quæ super sunt in latitudine per vigintiquique millia, prophana erunt vobis in habitaculum & in suburbana: & erit ciuitas in medio eius. Et hæ mensuræ eius: Ad plagã septentrionalem, quingẽta & quatuor millia ad plagam meridianam, quinta & quatuor millia: & ad plagam ori-
C entalem, quingenta & quatuor millia: & ad plagam occidentalem, quingenta & quatuor millia. Erũt autem suburbana ciuitatis, ad Aquilonem ducenta quinquaginta, & ad meridiem ducenta quinquaginta, & ad orientem ducẽta quinquaginta millia, & ad mare ducenta quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit longitudine = secundũ primitias' sanctuarii, decem millia in oriẽtem, = erunt sicut primitiæ sanctuarii: & erunt fruges eius panes his qui seruiunt ciuitati. Seruientes autem ciuitati, operabuntur ex omnibus tribubus Israel. Omnes primitiæ vigintiquinq; millium, per vigintiquinque millia in quadrum separabuntur in = primitias' sanctuarii, & possessionem ciuitatis. Quod autem reliquum fuerit principis erit ex omni parte primitiarũ sanctuarii, & possessionis ciuitatis è regione vigintiquinque millium primitiarũ vsque ad terminum orientalem: sed & à mari é regione vigintiquinque' millium vsque ad terminum maris, similiter in partibus principis erit: & erunt primitiæ sanctuarii, & sanctuariũ templi in medio eius. ¶ De possessione autem Leuitarum & de possessione ciuitatis in medio partium principis erit: inter terminum Iuda, & inter terminum Beniamin, & ad principem pertinebit. ¶ Et reliquis tribubus, A plaga orientali, vsque ad plagam occidentalem, Beniamin vna. Et = contra ' terminum Beniamin à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Simion vna. Et = super terminum Simeonis à plagá orientali vsque ad plagam occidentalem, Issachar vna. Et super terminum Issachar, à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Zabulon, vna. Et super terminum Zabulon, à D plaga orientali vsque ad plagam maris, Gad vna. Et super terminum Gad, ad plagam Austri in meridiem: & erit finis de Thamar, vsque ad aquas contradictionis Gades, hæreditas contra mare magnum. Hæc est terra quã mittetis in sordem tribubus Israel: & hæ partitiones earum ait dominus deus. Et hi egressus ciuitatis: A plaga septẽtrionali quingentos & quatuor millia mensurabis. Et portæ ciuitatis in nominibus tribuum: Israel portæ tres à septentrione, porta Ruben vna, porta Iuda vna, porta Leui vna. Et ad plagam oriẽtalem, quingentos & quatuor millia: & portæ tres, porta Ioseph vna, porta Beniamin vna, porta Dan vna. Et ad plagam meridianam, quingentos & quatuor millia metieris: & portæ tres, porta Simeonis vna, porta Issachar vna, porta Zabulon vna. Et ad plagam occidentalem, quingentos, & quatuor millia & portæ eorum tres, porta Gad vna, porta Aser vna, porta Nephtali vna. Per circuitum, decem & octo millia: & nomẽ ciuitatis ex illa die, Domin9 ibidem.

*eregiõe *quę sunt eregione oblatiõis

*oblationẽ & infra,

*iuxta

*iuxta

Danielis Prophetia.

CAP. I.

Captiuitatem Ioacim regis Iuda refert propheta. De filiis captiuis iubet rex eligi, qui doceantur litteras & linguam Chaldęorum. Annona regia eis constituitur. Daniel abstinet à cibis regis Babyloniorum. Horum puerorum scientia & disciplina.

D ANNO tertio regni Ioacim regis Iuda, venit Nabuchodonosor rex, Babylonis in Ierusalē, & obsedit eam. Et tradidit dominus in manu eius Ioacim regem Iudæ, & partem vasorū domus dei: & asportauit ea in terram Sennaar, in domum dei sui, & vasa intulit ī domū thesauri dei sui. Et ait rex Asphenez pręposito eunuchorū, vt introduceret de filiis Israel, & de semine regio, & * tyrannorū ' pueros in quibus nulla esset macula, decoros forma, & eruditos omni sapientia, ' cautos scientia, & doctos disciplina ', & qui possint stare in palatio regis: vt doceret eos literas, & linguam Chaldæorum. Et constituit rex annonam per singulos dies de cibis suis, & de vino vnde bibebat ipse: vt enutriti tribus annis, postea starent in conspectu regis. ¶ Fuerunt ergo inter eos de filiis Iudę, Daniel, Ananias Misael, & Azarias. Et imposuit eis præpositus enuchorum, nomina': Danieli, Baltassar: Ananiæ, Sidrach: Misaeli, Misach: & Azariæ, Abdenago. Proposuit autē Daniel in corde suo ne pollueretur de mēsa regis: neque de vino potus eius, & rogauit eunuchorū prępositum ne contaminaretur. Dedit autem deus Danieli gratiam & misericordiā in cōspectu principis eunuchorum. Et ait princeps eunuchorum ad Danielem, Timeo ego dominum meum regem qui constituit vobis cibum & potum: qui si viderit vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentibus coæuis vestris, condemnabitis caput meum regi. Et dixit Daniel ad Malasar, quem constituerat princeps eunuchorum super Danielem, Ananiam, Misaelem, & Azariam, Tenta nos obsecro seruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum: & cōtemplare vultus nostros, & vultus puerorum qui vescuntur cibo regio: & sicut videris, facies cum seruis tuis. Qui * audito sermone huiuscemodi ', tentauit eos diebus decem. Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores, & corpulentiores præ omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. Porro Malasar tollebat cibaria, & vinum potus eorum: dabatque eis legumina. Pueris autem his dedit deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia: D Danieli autem intelligētiam omnium visionum & somniorum, Completis itaque diebꝰ, post quos dixerat rex vt introducerentur: introduxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor. Cumque eis locutus fuisset rex, non sunt inuenti tales de vniuersis, vt Daniel, Ananias, Misael, & Azarias: & steterunt in conspectu regis. Et omne verbum sapientiæ & intellectus quod sciscitatus est ab eis rex inuenit in eis decuplum super cunctos ariolos & magos qui erant in vniuerso regno eius. ¶ Fuit autem Daniel vsque ad annum primum Cyri regis.

* principum
* vt, ingeniosos & intelligētes,
B
C
* morē gessit eis in hoc, &

CAP. II.

Somnium Nabuchodonosor. Accersitis magis, quærit ab eis & somnium, & eius interpretationem. Respondent se non posse indicare. Iubet rex omnes sapientes Babylonis interfici. Petri Daniel tempus sibi dari ad quæstionem dissoluendam. Danieli reuelat mysterium dominus. Gratiarum actio confiteri, & laudare. Introducitur Daniel ad regem. Regi somnium indicat Daniel, & eius interpretationem. De regno CHRISTI æterno. Lapis Christus. Daniel à rege exaltatur. A

IN anno secundo regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium: & conterritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. Præcepit autem rex vt conuocarētur arioli, & magi, & malefici, & Chaldæi: vt indicarent regi somnia sua. Qui cum venissent steterunt coram rege: & dixit ad eos rex, Vidi somnium: &

mente confusus ignoro quid viderim. Responderuntque Chaldæi regi Syriace, Rex in sempiternum viue: dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. Et respondens rex ait chaldæis, [a]sermo) recessit à me: nisi indicaueritis mihi somnium & coniecturam eius, [b]peribitis) vos, & domus vestræ [c]publicabuntur). Si autem somnium & coniecturam eius narraueritis: præmia & dona, & honorem multum accipietis à me. somnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi. Responderunt secundo, atque dixerunt, Rex somnium dicat seruis suis, & interpretationē eius indicabimus. Re-
B sponditque rex: & ait, Certe noui ꝙ tēpus redimitis, scientes ꝙ recesserit à me sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, ꝙ interpretationem quoque fallacem & deceptione plenam composueritis vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam ꝙ interpretationem quoꝙ eius veram loquamini. Respondentes ergo Caldæi coram rege, dixerunt, Non est homo super terram, qui sermonem tuum, rex possit [d]implere): sed neque regum quisquam magnus & potens verbum huiuscemodi sciscitatur ab omni ariolo, & mago, & Chaldæo. Sermo enim quem tu quæris, rex, grauis est: nec reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis: exceptis diis, quorum non est cum hominibus conuersatio. Quo audito, rex in furore & in ira magna præcepit vt perirent omnes sapientes Babylonis. Et egressa sententia, sapientes interficiebātur: quærebaturque Daniel & socii eius
C vt perirent. ¶Tūc Daniel requisiuit de lege atque sententia ab Arioch principe [e]militiæ) regis, qui egressꝰ fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. Et interrogauit eum qui à rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia à facie regis esset egressa. cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, Daniel ingressus rogauit regem vt tempꝰ daret sibi ad solutionem indicandam regi. Et ingressus est domum suam: Ananiæque & Misaeli, & Azoriæ sociis suis, indicauit negotium: vt quærerent misericordiam à facie dei cæli super [f]sacramento) isto, & non perirent Daniel & socii eius, cum cæteris sapientibus Babylonis. Tunc Daniel [g]mysterium) per visionem nocte reuelatum est: & benedixit Daniel deum cæli, & locutus ait, || Sit nomen domini benedictum à seculo & vsque in seculum: quia sapientia, & fortitudo eius sunt. Et ipse mutat tempora & ætates: transfert regna atque constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus [h]disciplinam). Ipse reuelat profunda & abscondita: & nouit in tenebris constituta & lux cum eo est. Tibi deus patrum meorum confiteor teque laudo: quia sapientiam & fortitudinem dedisti mihi: & nunc ostendisti mihi quæ rogauimus te, quia sermonem regis aperuisti nobis. ¶Post hæc Danieli ingressus ad Arioch quem constituerat rex vt perderet sapientes Babylonis, sic ei locutus est, Sapientes Babylonis ne perdas, introduc me in conspectu regis, & solutionem regi narrabo. Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem, & dixit ei, Inueni hominem de filiis transmigrationis Iudæ, qui solutionem regis annuntiet. Respondit rex: & dixit Danieli cuius nomen erat Balthassar, Putasne vere potes mihi indicare somnium quod vidi, & interpretationem eius? Et respondens Daniel coram rege, ait, Mysterium quod rex interrogat, sapientes, magi, & arioli, & aruspices nequeunt indicare regi: sed est deus in cælo reuelans mysteria: qui indicauit tibi
E rex Nabuchodonosor quæ vētura sunt in nouissimis temporibus. Somnium tuū, & visiones capitis tui in cubili tuo huiuscemodi sunt. Tu rex cogitare cœpisti ī statu tuo quid esset futurū post hæc: & qui reuelat mysteria, ostēdit tibi quæ ventura sunt. Mihi quoꝙ nō [i]in sapientia) quæ est in me plus q̄ in cunctis viuentibus sacramētum hoc reuelatū est: sed vt interpretatio regi manifesta fieret, & cogitationes mētis tuæ scires, tu rex videbas, & ecce quasi statua vna grādis: statua illa magna & statua sublimis stabat cōtra te, & intuitus eius erat terribilis. Huius statuæ caput

[a] Res & infra.
[b] in frusta ponemini,
[c] in latrinas ponētur.
[d] indicare
[e] interficientium
[f] secreto
[g] secretū
Psal. 113. d
D
[h] scientiā
[i] propter sapientiā

ex auro optimo erat: pectus autem & brachia, de argento: porro venter & femora ex ære. Tibiæ autem, ferrię. Pedū quędam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus: & percussit statuā in pedib9 eiꝰ ferreis & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum & aurum, & redacta quasi in [a] quisquilias [a] fauillam æstiuæ areæ, quæ rapta sunt vento: nullusque locus inuētus est eis: lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. hoc est somnium. ¶ Interpretationem quoꝙ eius dicemus corā te, rex. Tu rex regū es: & deus cæli regnum & fortitudinem & imperium & gloriam dedit tibi: & omnia in quibus habitant filii hominum & bestiæ agri volucres quoque cæli dedit in manu tua, & subditione tua, vniuersa constituit. tu es ergo caput aureum. Et post te consurget regnum aliud minus te: & regnum tertium aliud æreum, quod imperabit vniuersæ terræ: & regnum quartum erit velut ferreum. Quomodo ferrum comminuit & domat omnia: sic comminuet & conteret omnia hæc. Porro *quia vidisti pedum & digitorum partem testeam figuli*, & partem ferream: regnū diuisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, secūdum quod vidisti ferrum mistum testę ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos & ex parte fictiles: ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum. Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt tibi, sicuti ferrum misceri nō G potest testæ. In diebus autem regnorum illorum suscitabit deus cæli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet vniuersa regna hęc: & ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti ꝙ de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum & aurum, deus magnus ostendit regi quæ ventura sunt postea, & verum est somnium, & fidelis interpretatio eius. ¶ Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & [b] Danielem adorauit: & hostias, & incensum præcepit vt sacrificarent in eius. Loquens ergo rex, ait Danieli, Vere deus vester, deus deorum est, & dominus regum, reuelās mysteria: quoniam tu potuisti aperire hoc [c] sacramē tum. Tunc rex Danielem in sublime extulit & munera multa & magna dedit ei: & constituit eum principem sū per omnes prouincias Babylonis, & præfectum & magistrum super cunctos sapientes Babylonis. Daniel autem postulauit à rege: & constituit sū per opere prouinciæ Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago: ipse autem Daniel [d] erat in foribus regis.

[b] Danieli
[c] secretū,
[d] i. manebat in curia apud regem.

CAP. III.

¶ Erigitur à rege aurea statua, quam adorari præcipit. Accusantur Sidrach, Misach, & Abdenago, quòd decretum regium contempserint. Hi ad regem adducti, statuam adorare iubentur. Recusant. Mittuntur in fornacem.

NAbuchodonosor rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, & statuit eam in campo Dura prouinciæ Babylonis. Itaque Nabuchodonosor rex misit ad congregandos satrapas, magistratus & iudices duces & tyrannos, & præfectos, omnesque principes regionum vt cōuenirent ad dedicationem statuæ quā erexerat Nabuchodonosor rex, Tunc congregati sunt satrapæ, magistratus & iudices, duces & tyranni, & optimates qui erant in potestatibus constituti, & vniuersi principes regionū, vt conuenirent ad dedicationē statuæ quam erexerat Nabuchodonosor rex. Stabant autem in conspectu statuę quā posuerat Nabuchodonosor rex & præco clamabat valēter, Vobis dicitur populis, tribub9 & linguis, In hora qua audieritis sonitū tubæ & fistulæ & citharę, sambucę, & psalterii & symphonię & vniuersi generis musicorū, cadētes adorate statuā auream quā cōstituit Nabuchodonosor rex. Si quis autem nō prostratus adorauerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. Post hæc igitur statim vt audierunt omnes populi sonitū tubæ fistulæ, & citharæ,

A

sambucæ & psalterii, symphoniæ & omnis generis musicorum: cadentes omnes populi, tribus, & linguę adorauerũt statuam auream quam constituerat Nabuchodonosor rex. ¶ Statimq; & in ipso tempore accedentes viri Chaldæi accusauerunt Iudæos: dixeruntque Nabuchodonosor regi, Rex inæternum viue. tu rex posuisti decretum vt omnis homo qui audierit sonitum tubę, fistulæ, & citharæ, sambucæ & psalterii, & E symphoniæ: & vniuersi generis musicorum, prosternat se, & adoret statuam auream: liquis autem non procidens adorauerit, mittatur in fornacem ignis ardentis. Sunt ergo viri Iudæi, quos constituisti super opera regionis Babyloniæ, Sidrach, Misach, & Abdenago: viri isti contempserunt, rex, decretũ tuum: deos tuos non colunt, & statuam auream quam erexisti non adorant. Tunc Nabuchodonosor rex in furore & in ira præcepit vt adducerentur Sidrach, Misach, & Abdenago: qui cõfestim adducti sunt in conspectu regis. Pronuntiansque Nabuchodonosor rex, ait eis, Verene Sidrach, Misach, & Abdenago deos meos non colitis, & statuam auream quã constitui non adoratis? Nunc ergo si estis parati, quacunque hora audieritis sonitum tubæ, fistulæ, citharę, sambucæ & psalterii & symphoniæ, omnisque generis musicorum, prosternite vos, & adorate statuam quam feci: quòd si non adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis: & quis est deus qui eripiet vos de manu mea? Respondentes Sidrach, Misach, & Abdenago, dixerunt regi Nabuchodonosor. Non oportet nos de hac re respondere tibi. Ecce enim deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, ô rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, & statuam auream quam erexisti nõ adoramus. Tunc Nabucho donosor repletus est furore: & aspectus faciei illius immutatus est super Sidrach, Misach, & Abdenago. Et præcepit vt succenderetur fornax septuplum quàm succendi cõsueuerat. Et viris fortissimis de exercitu suo iussit vt ligatis C pedibus Sidrach, Misach, & Abdenago mitterent eos in fornacem ignis ardentis. Et cõfestim viri illi vincti cũ bracis suis, & tiaris, & *calceamentis) & ve- *palliis stibus, missi sunt in medium fornacis ignis ardentis. Nam iussio regis vrgebat: fornax autem succensa erat nimis. Porrò viros illos qui miserant Sidrach, Misach & Abdenago, interfecit flamma ignis. Viri autem hi tres, id est Sidrach, Misach, & Abdenago ceciderũt in medio camino ignis ardentis, colligati.

¶ Quæ sequuntur, in Hebræis voluminibus non reperi.

¶ Azariæ oratio fidei, & humiliatis plena. *Ab igne intacti deum laudant.*

Ambulabant in medio flammæ E laudantes deum, & benedicentes domino. Stans autẽ Azarias orauit sic, aperiensq; os suũ in medio ignis ait, Benedictus es domine deus patrũ nostrorum, & laudabile & glorioſum nomẽ tuum in sęcula: quia iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, & vniuersa opera tua vera, & viæ tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera. Iudicia enim vera fecisti iuxta omnia quę induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam patrũ nostrorum Ierusalem: quia in veritate & in iudicio induxisti omnia hęc propter peccata nostra. Peccauimus enim & inique egimus recedẽtes à te & deliquimus in omnibus, & præcepta tua nõ audiuimus, nec obseruauimus, nec fecimus sicut præceperas nobis vt bene nobis esset. omnia ergo quæ induxisti super nos, & vniuersa quę fecisti nobis, in vero iudicio fecisti: & tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorũ iniquorum & pessimorum, & præuaricatorumque, & regi iniusto & pessimo vltra omnem terram. Et nunc non pos- D sumus aperire os: cõfusio, & opprobriũ facti sumus seruis tuis, & his qui colunt te. Ne, quæsumus tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne dissipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruũ tuum, & Israel sanctum tuum: quibus locutus es, pollicens quòd multiplicares semen eorum sicut stellas cęli, & sicut arenã quę est in littore maris: quia domine imminuti sumus plus quàm omnes gentes, sumusq; humiles in vni-

uersa terra hodie propter peccata nostra. Et non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neq; oblatio, neque incensum, neq; locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiã tuam: sed in anima cõtrita, & spiritu humilitatis suscipiamur, sicut in holocausto arietum & taurorũ, & sicut in millibus agnorum pinguiũ: sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt placeat tibi: quoniam non est confusio confidentibus in te. Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuam. Ne confundas nos: sed fac nobiscũ iuxta mansuetudinem tuam, & secundum multitudinẽ misericordiæ tuæ. Et erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam nomini tuo domine: & confundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala, confundantur in omnipotentia, & robur eorum conteratur, & sciant quia tu es dominus deus solus, & gloriosus super orbem terrarum. Et non cessabant qui miserant eos ministri regis succendere fornacẽ, naphtha & stuppa & pice & malleolis, & effundebatur flamma
E super fornacem cubitis quadragintauem: & erupit, & incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldæis. Angelus autem domini descendit cum Azaria & sociis eius in fornacem: & excussit flammã ignis de fornace, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant & glorificabant & benedicebant deum in fornace: dicentes,

Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & laudabilis & superexaltatus in secula: & benedictũ nomen glorię tuę sanctum & laudabile & superexaltatum in omnibus seculis.

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ, & superlaudabilis & supergloriosus in secula.

Benedictus es in throno regni tui, & superlaudabilis & superexaltatus in secula.

Benedictus es qui intueris abyssos, & sedes super cherubim, & laudabilis & superexaltatus in secula.

Benedictus es in firmamento cæli, & laudabilis & gloriosus in secula.

Benedicite oĩa opera domini domino, laudate & superexultate eũ in secula.

Benedicite angeli domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.

‖Benedicite cæli domino, laudate & superexaltate eum in secula. Psa. 148.

Benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnes virtutes domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite sol & luna domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite stellæ cæli domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite oĩs imber & ros domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite omnis spiritus dei domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite ignis & æstus domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite frigus & æstas domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite rores & pruina domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite gelu & frigus domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite glacies & niues domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite noctes & dies domino, laudate & superexaltate eum in secula. F

Benedicite lux & tenebræ domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite fulgura & nubes domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicat terra dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Benedicite montes & colles domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite vniuersa germinãtia in terra domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite fontes domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite maria & flumina domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite oĩs volucres cæli domino, laudate & superexaltate eũ in secula.

Benedicite omnes bestiæ & pecora domino, laudate & superexaltate eum in secula.
Benedicite filii hominum domino, laudate & superexaltate eum in secula.
Benedicat Israel dominum, laudet & superexaltet eum in secula.
Benedicite sacerdotes domini domino, laudate & superexaltate eũ in secula.
Benedicite serui domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.
Benedicite spiritus & animæ iustorum domino, laudate & superexaltate eũ in secula.
Benedicite sancti & humiles corde domino, laudate & superexaltate eum in secula.
Benedicite Anania, Azaria, Misael domino, laudate & superexaltate eum in secula: quia eruit nos de inferno, & saluos fecit de manu mortis & liberauit nos de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos.
Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculũ misericordia eius.
Benedicite omnes religiosi domino deo deorũ, laudate, & confitemini ei, quia in omnia secula misericordia eius.

¶ Hucusque in Hebræo non habetur & quæ posuimus, de Theodotionis editione translata sunt.

¶ Fide in deũ liberantur Sidrach, Misach, & Abdenago ab igne. Nabuchodonosor confitetur potentiam dei viso miraculo.

G TVnc Nabuchodonosor rex obstupuit, & surrexit propere, & ait optimatibus suis, Nonne tres viros misimus in medium ignis cõpeditos? Qui respondentes regi dixerunt, Vere rex, Respondit rex, & ait, Ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulãtes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quarti similis filio dei. Tunc accessit Nabuchodonosor ad ostiũ fornacis ignis ardentis, & ait, Sidrach, Misach, & Abdenago serui dei excelsi, egredimini, & venite. Statimq; egressi sunt Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis. Et congregati satrapę, & magistratus, & iudices, & potentes regis, contemplabantur viros illos, quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorũ, & capillus capitis eorum non esset adustus, [a] vestimẽta etiam [a] sarabala] eorum nõ fuissent immutata, & odor ignis non transisset per eos. Et erumpens Nabuchodonosor, ait Benedictus deus eorum, Sidrach videlibet, Misach, & Abdenago, qui misit angelum suũ, & eruit seruos suos qui crediderunt in eum: & verbum regis immutauerũt, & tradiderunt corpora sua ne seruirent & ne adorarent omnem

deum, excepto deo suo. A me ergo positum est hoc decretum, vt omnis populus, tribus, & lingua quæcunque locuta fuerit blasphemiã cõtra deum Sidrach, Misach, & Abdenago, dispereat, & domus eius [a]vastetur, neq; enim est alius deus qui possit ita saluare. ¶Tunc rex [b]promouit Sidrach, Misach, & Abdenago in prouincia Babylonis. NABVCHODONOSOR rex, omnibus populis, gentibus, & linguis, qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. Signa & mirabilia fecit apd me deꝰ excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia: & regnũ eius, quia regnum sempiternum, & ||potestas eius in generatione & generationem.

[a] in latrinas ponatur.
[b] magnificauit
Infra, 7.d

CAP. IIII.

Rursum somniat Nabuchodonosor. Somnium regis Daniel interpretatur, de amissione regni, & habitatione eius cum bestiis, ac tendam eius in regnum restitutione. Nabuchodonosor è regno eiicitur, & cum bestiis comedit. Nabuchodonosor confitetur potentiam solius dei, & in regnum restituitur.

B Ego Nabuchodonosor quietus erã in domo mea, & florens in palatio meo. somnium vidi quod perterruit me: & cogitationes meę in stratu meo, & visiones capitis mei conturbauerunt me. Et per me propositum est decretũ, vt introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, & vt solutionem somnii indicarent mihi. Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, & aruspices, & somnium narraui in conspectu eorum: & solutionem eius non indicauerũt mihi. donec [c]collega iugressus est in cõspectu meo Daniel, cui nomen Baltassar secundum nomen dei mei qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso: & somniũ coram ipso locutus sum. Baltassar princeps ariolorum, quoniã ego scio quòd spiritum sanctorum deorum habeas in te, & omne sacramentũ non est impossibile tibi: visiones somniorum meorum quas vidi, & solutionem earum narra. Visio capitis mei in cubili meo, Videbam, & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia. Magna arbor & fortis: & proceritas eius contingens cælũ: aspectus illius erat vsq; ad terminos vniuersæ terræ. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius: & esca vniuersorum in ea. subter eam habitabant animalia & bestię, & in ramis eius conuersabantur volucres cæli: & ex ea vescebatur omnis caro. Videbam in visione capitis mei super stratum meum, & ecce vigil & sanctus de cælo descẽdit: clamauit fortiter, & sic ait, Succidite arborẽ, & pręcidite ramos eius: excutite folia eius, & dispergite fructus eius: fugiant bestiæ quę subter eam sunt, & volucres de ramis eius. Veruntamen germen radicum eius in terra finite, & alligetur vinculo ferreo & æreo in herbis [d]quæ foris sunt, & rore cæli tingatur, & cum feris pars eius in herba terræ. Cor eius ab humano commutetur, & cor feræ detur ei: & septem tempora mutẽtur super eum. [e]In sententia vigilum decretum est, & sermo sanctorum, & petitio: donec cognoscant viuẽtes quoniam dominatur excelsus in regno hominum, & cuicumque voluerit, dabit illud, & humillimum hominẽ constituerit super eum. Hoc somniũ vidi ego Nabuchodonosor rex: tu ergo Baltassar interpretationem narra festinus: quia omnes sapientes regni mei nõ queũt solutionem edicere mihi: tu autẽ potes, quia spiritus deorũ sanctorũ in te est. ¶Tunc Daniel, cuius nomẽ Baltassar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare quasi vna hora: & cogitatiões eius conturbabant eum. Respondens autem rex ait, Baltassar, somnium & interpretatio eius nõ conturbent te: Respondit Baltassar, & dixit domine mi, somnium his qui te oderunt: & interpretatio eius hostibus tuis sit, Arborem D quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cælum, & aspectus illius in omnem terrã, & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, & esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiæ agri, & in ramis eius commorantes aues cæli: tu es rex, qui magnificatus es, & inualuisti: & magnitudo tua creuit, & peruenit vsque ad cælum, & potestas tua in terminos vniuersæ terræ. Quod autem vidit rex vigilem, & sanctum descendere de cælo, & dicere, Succidite arborẽ, &

[d] agri, C
[e] In decreto vigilũ verbũ, & in sermõe sanctorũ petitio: vt, &c. (i. Tale in colloquio vigilũ & sanctorũ angelorũ quæsitũ & cõclusum est, vt)

dissipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, & vinciatur ferro & ære in herbis [a]foris) & rore cæli conspergatur, & cum feris sit [a]pabulum) eius, donec septem tẽpora mutentur super eum: hæc est interpretatio [a]sententiæ) altissimi, [a]quæ) peruenit super dominum meum regem, Eiiciẽt te ab hominibus, & cum bestiis [a]ferisq; erit habitatio tua, ‖ & fœnum vt bos comedes, & rore cæli infunderis: septẽ quoque tempora mutabũtur super te, donec scias ꝙ dominetur excelsus super regnum hominum, & cuicunque voluerit det illud. Quod autem [a]præcepit) vt relinqueretur germen radicum eius, id est, arboris: ‖ regnum tuum tibi manebit postquam cognoueris potestatem esse cælestem. Quamobrem, rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua [a]eleemosynis) redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan [a]ignoscet deus delictis tuis). Omnia hæc venerũt super Nabuchodonosor regem. ¶ Post finem mẽsium duodecim, in aula Babylonis deambulabat. Respõditq; rex, & ait, Nõne hæc est Babylon ciuitas magna quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? Cũq; sermo adhuc esset in ore regis, vox de cælo ruit, Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, Regnum tuum trãsibit à te, & ab hominibus eiicient te, & cũ bestiis [a]& feris) erit habitatio tua: fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te: donec scias ꝙ dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit det illud. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, & ex hominibus abiectus est, & fœnum vt bos comedit, & rore cæli corpus eius infectũ est: donec capilli eius in similitudinẽ aquilarum crescerent, & vngues eius quasi auium. ¶ Igitur post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos meos ad cælum leuaui, & sensus meus redditus est mihi: & altissimo benedixi, & viuentem in sempiternum laudaui, & glorificaui: ‖ quia potestas eius potestas sempiterna, & regnum eius in generatione & generationem: & omnes habitatores terræ apud eũ [a]in) nihilum reputati sunt: iuxta voluntatem enim suam facit tã in [a]virtutibus) cæli quàm in habitatoribus terræ: & non est qui resistat manui eius, & dicat ei, Quare fecisti? In ipso tẽpore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorem regni mei, decoremq; [a]perueni) & figura mea reuersa est ad me: & optimates mei, & magistratus mei requisierunt me, & in regno meo restitutus sum: & magnificentia amplior reddita est mihi. Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico regem cæli: quia omnia opera eius vera, & omnes viæ eius iudicia, & gradiẽtes in superbia potest humiliare.

[a] agri. [a] pars [a] & decretum. [a] quod [a] agri. Infr. 5. f. E [a] dixerũt Eccli. 3. d [a] iustitia [a] prolõgabit tibi pacẽ tuã deus. [a] agri F Infr. 7. d. [a] tãquam G [a] exercitibus. [a] reuersus sum:

CAP. V.

Balsasar rex Babylonis, abutens vasis templi, videt manum scribẽtem ad parietem. Accersiti à rege magi, nequeunt scripturam edisserere. Vocatur Daniel. scripturam legit, & interpretatur regem videlicet è regno deturbãdum. Interfecto Balsasar succedit Darius Medus.

Balsasar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis [a]mille: & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem). Præcepit ergo iã temulentus vt afferrentur vasa aurea & argentea quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius de tẽplo quod fuit in Ierusalem: vt biberẽt in eis rex & optimates eius, vxoresq; eius & cõcubinę. Tũc allata sunt vasa aurea quæ asportauerat de templo quod fuerat in Ierusalem: & biberunt in eis rex & optimates eius, vxores & cõcubinæ illi9: Bibebãt vinum, & laudabãt deos suos aureos & argẽteos, æreos, ferreos, ligneosque & lapideos. In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulæ regiæ: & rex aspiciebat articulos manus scribentis. Tunc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum: & [a]compages) renum eius soluebantur, & genua eius ad seiuuicem collidebantur. Exclamauit itaque rex fortiter vt introducerent magos, Chaldæos, & aruspices. Et proloquẽs rex ait sapientibus Babylonis, Quicũque le-

A [a] millenariis, & corã mille vinum bibebat. B [a] cingula.

gerit scripturam hāc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit. Tunc ingressi omnes sapientes regis nō potuerunt nec scripturā legere, nec interpretationē eius indicare regi. Vnde rex Balsasar satis conturbatus est, & vultus illius immutatꝰ est: sed & optimates eius turbabātur. Regina autē pro re quæ acciderat regi & optimatibus eius, domū cōuiuii ingressa est: & proloquēs ait, Rex in æternū viue: nō te cōturbēt cogitationes tuę, neque facies tua immutetur. Est vir in regno tuo, qui spiritū deorum sanctorū habet in se: & in diebus patris tui scientia & sapientia inuentæ sunt in eo: nam & rex Nabuchodonosor pater tuus principem magorum, incātatorū, Chaldęorū, & aruspicū cōstituit eū, pater inquā tuus ô rex: *quia spiritus amplior*, & prudētia, intelligētiaq;, & interpretatio sōniorū, & ostēsio secretorū, ac solutio ligatorū inuētæ sūt in eo, hoc est in Daniele: cui rex posuit nomē Baltassar, nūc itaque Daniel vocetur, & interpretationē narrabit. ¶ Igitur introductus est Daniel corā rege. Ad quē præfatus rex ait, Tu es Daniel de filiis captiuitatis Iudæ, quē adduxerat pater meꝰ rex de Iudæa? Audiui de te quoniā spiritū deorum habeas: & sciētia, intelligētiaq; ac sapiētia ampliores inuētæ sūt in te. Et nūc introgressi sūt in cōspectu meo sapientes magi, vt scripturam hanc legerent, & interpretationem eius indicarent mihi: & nequiuerunt sensum huius sermonis edicere. Porro ego audiui de te ꝙ possis obscura interpretari & ligata dissoluere; si ergo vales scripturam legere, & interpretationem eius indicare mihi, purpura vestieris, & torquem auream circa collum tuū habebis, & tertius in regno meo princeps eris. Ad quæ respōdens Daniel, ait coram rege, Munera tua sint tibi, & dona ⁼domus tuæ ⁾alteri da: scripturā autē legam tibi, rex, & interpretationē eius ostendam tibi. O rex, deus altissimus regnum & magnificentiam, gloriam & honorem dedit Nabuchodonosor patri tuo: & propter magnificētiam quam dederat ei, vniuersi populi, tribus & linguæ tremebant, & metuebāt eū. Quos volebat interficiebat: & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat, Quando autem eleuatum est cor eius, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria eius oblata est: & à filiis hominum eiectus est, sed & cor eius cum bestiis positum est, & cum ⁼onagris ⁾erat habitatio eius, ‖ fœnum quoque vt bos comedebat, & rore cæli corpus eius infectum est: donec cognosceret ꝙ potestatem haberet altissimus in regno hominum, & quencunque voluerit suscitabit super illud. Tu quoque filius eius Balsasar, non humiliasti cor tuum, cum scires hæc omnia: sed aduersum dominatorem cæli eleuatus es: & vasa domus eius allata sunt coram te: & tu, & optimates tui, & vxores tuæ, & concubinæ tuæ vinum bibistis in eis: deos quoque argenteos, & aureos, & æreos, ferreos, ligneosque, & lapideos qui nō vident, neque audiunt, ne sentiūt, laudasti: porro deum qui habet flatum tuum in manu sua & omnes vias tuas non glorificasti. Idcirco ab eo missus est articulus manus, qui scripsit hoc qđ exaratum est. Hæc est autem scriptura quæ digesta est: Mane, *thecel, phares. Et hæc est interpretatio sermonis. Mane: numerauit deus regnum tuum, & compleuit illud. Thecel: appensus es in statera & inuentus es minus habēs. Phares: diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis. Tunc iubente rege indutus est Daniel purpura, & circundata est torques aurea collo eius: & prædicatum est de eo ꝙ haberet potestatem tertius in regno suo. Eadem nocte interfectus est Balsasar rex Chaldęus. Et Darius Medus successit in regnum, annos natus sexagintaduos.

C D E F G

⁼tua.

⁼vl, gregibus.

Sup. 4. c.

*mane

CAP. VI.

Daniel constituitur à rege princeps super satrapas. Edicti excogitatio aduersus Danielem. Edicti promulgatio, cuius tanquam violator Daniel accusatur apud regem. Iussu regis mittitur in lacum leonum. Eius liberatio, quæ fidei in deum tribuitur. Accusa-

tores Danielis exponuntur leonibus dilaniandi. Darius decreti publicatione deum Danielis prædicat.

A PLacuit Dario, & constituit super regnũ satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo. Et super eos, principes tres: ex quibus Daniel vnus erat: vt satrapæ illis redderent rationẽ, & rex non sustineret molestiã. Igitur Daniel superabat omnes principes & satrapas: quia spiritus dei amplior erat in illo. Porro rex cogitabat cõstituere eum super omne regnũ vnde principes & satrapæ quærebant occasionẽ vt inuenirẽt Danieli ex latere regni nullãq; causam, & suspicionẽ reperire potuerũt, eo ꝙ fidelis esset, & omnis culpa & suspicio nõ ĩueniretur in eo. Dixerũt ergo viri illi, Nõ inueniemus Danieli huic aliquẽ occasionẽ, nisi forte in lege dei sui. Tunc principes & satrapæ surripuerunt regi, & sic locuti sũt ei, Dari rex, inæternũ viue: cõsiliũ inierunt oẽs principes regni tui, magistratus & satrapæ, senatores & iudices, vt decretũ imperatoriũ exeat, & edictum, Vt omnis qui petierit aliquã petitionẽ à quocũq; deo & homine, vsque ad triginta dies, nisi à te, rex, mittatur in lacũ leonũ. Nũc itaque rex cõfirma sentẽtiã, & scribe decretũ: vt nõ immutetur quod statutũ est à Medis & Persis, nec præuaricari cuiquã liceat. ¶Porro rex Darius proposuit edictũ, & statuit. Quod cũ Daniel cõperisset id est cõstitutã legẽ, ingressus est domũ suã: & fenestris apertis in cœnaculo suo, cõtra Ierusalẽ tribus tẽporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, cõfitebaturq; corã deo suo sicut & ante facere cõsueuerat. Viri ergo illi curiosius inquirentes, inuenerũt Danielẽ orãtẽ, & obsecrãtẽ deũ suũ. Et accedẽtes locuti sunt regi super edicto, Rex, nunquid non constituisti vt omnis homo qui rogaret quenquam de diis & hominibus vsque ad dies triginta, nisi te, rex, mitteretur in lacum leonum? Ad quos respondens rex ait, Verus est sermo iuxta decretum Medorum atque Persarum, quod præuaricari non licet. Tunc respondentes dixerunt coram rege, Daniel de filiis captiuitatis Iudæ, non curauit de lege tua & de edicto quod constituisti: sed tribus temporibus per diem orat obsecratione sua. Quod verbum cum audisset rex, satis contristatus est: & pro Daniele posuit cor vt liberaret eum, & vsque ad occasum solis laborabat vt erueret illum. Viri autem illi intelligentes regem dixerunt ei, Scito rex, quia lex Medorum atque Persarum est, vt omne decretum quod constituerit rex, non liceat immutari. Tunc rex præcepit, & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum leonum. Dixitq; rex Danieli, Deus tuus quem colis semper, ipse liberabit te. Allatusque est lapis vnus, & positus est super os laci: quem obsignauit rex annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem. Et abiit rex in domum suam, & dormiuit incœnatus, cibiq; non sunt allati coram eo, insuper & somnus recessit ab eo. Tunc rex primo diluculo consurgens, festinus ad lacum leonum perrexit: appropinquansq; lacui, Danielem voce lachrymabili inclamauit, & affatus est eum, Daniel serue dei viuentis, deus tuus cui tu seruis semper, putasne valuit te liberare à leonibus? Et Daniel regi respondens ait, Rex inæternũ viue, ‖Deus meus misit angelũ suum, & cõclusit ora leonũ, & non nocuerunt mihi: quia coram eo *iustitia inuenta est in me: sed & corã te, rex, delictũ nõ feci.* Tũc vehemẽter rex gauisus est super eo, & Danielẽ præcepit educi de lacu: eductusque est Daniel de lacu, & nulla læsio inuenta est in eo, quia credidit deo suo. Iubente autem rege adducti sunt viri illi qui accusauerunt Danielẽ: & in lacum leonum missi sunt, ipsi & filii, & vxores eorum: & non peruenerũt vsq; ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt. Tũc Darius rex scripsit vniuersis populis, tribubus, & linguis habitantibus in vniuersa terra, PAX vobis multiplicetur. A me constitutũ est decretũ, vt in vniuerso imperio & regno meo tremiscant, & paueant deum Danielis. Ipse est enim deus viuens & æternus in secula: & regnũ eius non

corruptelam. error & corruptela. B suaserũt C D multum displicuit ei: i. cõtendebat cõgregati ad regẽ, (vt persuadẽtes regi.) E F 1. Mach. 2. f. G

dissipabitur, & potestas eius vsque in æternum. Ipse liberator atque saluator faciens signa & mirabilia in cælo & in terra: qui liberauit Danielem de lacu leonum. ‖Porro Daniel [a]perseuerauit vsque ad regnum Darii, regnumq; Cyri Persæ. [a] Sup. d. perseuerauit

CAP. VII.

Visio quatuor bestiarum Danieli ostenditur. Visio interpretatur de quatuor mundi regnis. De potentia & incremẽto Antichristi. De regno CHRISTI æterno.

A Anno primo Balsasar regis Babylonis, Daniel somnium vidit: visio autem capitis eius in cubili suo: & somnium scribens, breui sermone comprehendit, summatimq; perstringens, ait, Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. Et quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se. Prima quasi [a]leæna, & alas habebat aquilæ: aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei. Et B ecce bestia alia similis vrso in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & sic dicebãt ei, Surge, comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebam, & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor sup se & quatuor capita erãt in bestia, & potestas data est ei. Post hæc aspiciebã i visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis, & fortis nimis: dentes ferreos habebat magnos: comedẽs atq; cõminuẽs, & reliqua pedib9 suis cõculcãs: dissimilis autẽ erat cæteris bestiis quas videra ante eam, & habebat cornua decem. Considerabã cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum: & tria de cornibus primis euulsa sunt a facie eius, & ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia. Aspiciebã, donec thro ni [a]positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda: thronus eius, flãmæ ignis: rotæ eius, ignis accensus. ‖Fluuius igneus rapiduſq; egrediebatur a facie eius: millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei: iudicium sedit, & libri aperti sunt. Aspiciebam propter vocem sermonum C grandium, quos cornu illud loquebatur: & vidi [a]quoniam interfecta esset bestia, & periisset corpus eius, & traditum esset ad comburendum igni. aliarum quoque bestiarum ablata esset D

[a] leo,

[a] allati,

Apo. 5. d.

[a] donec

potestas: & tempora vitæ constituta est sent eis vsque ad tempus & tempus.
Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatē, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient: ‖potestas eius, potestas æterna quæ nō auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Horruit spiritus meus, ego Daniel territus sum in [a]his[1], & visiones capitis mei conturbauerunt me. ¶ Accessi ad vnum de assistentibus, & veritatem quærebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me, Hæ quatuor bestiæ magnæ: quatuor sunt regna quæ consurgent de terra. [a]Suscipient autem regnū sancti dei altissimi[2] & obtinebūt regnū vsque in seculū & in seculum seculorum. Post hoc volui libenter discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis valde ab omnibus, & terribilis nimis: dentes * & vngues eius [a]ferrei[3]: comedebat & comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat, & de cornibus decem quæ habebat in capite: & de alio quod ortum fuerat ante quod ceciderant tria cornua: & de cornu illo quod habebat oculos, & os loquens grandia, & maius erat cæteris. Aspiciebam: & ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & prę ualebat eis: donec venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis [a]excelsi[3] & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti. Et sic ait, Bestia quarta, regnum quartū erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit [a]turbabi vniuersam terram, & [a]conculcabit[3], & comminuet eam. Porro cornua decem ipsius regni decem reges erunt: & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit. Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret: & putabit quòd possit mutare tēpora & leges, & tradentur in manu eius vsque ad tempus & tempora & dimidiū tpis Et iudiciū sedebit, vt auferatur potētia & conteratur, & diuipereat vsque in finem. ‖Regnū autem, & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorū altissimi: cuius regnum, regnum sempiternum est, & omnes [a]reges[1] seruient ei & obe [a]potestadient. Hucusque finis verbi. Ego Daniel tes multū cogitatiōibus meis cōturbabar & facies mea mutata est in me, verbū autem in corde meo conseruaui.

Luc.1.c. mich.4.c
[a]vsque-quo supra sancti potietur regno:
[a]eis ferret, [a]arcit:
[a]altissimi & infra
[a]turbabi
Luc.1.c

CAP. VIII.

Visio pugnæ inter arietem & hircū Visionis intelligentia de conflictu regis Persarum & regis Græcorum. De rege impudenti Antichristo.

ANno tertio regni Balsasar regis, visio apparuit mihi, ego Daniel, post id quod videram in principio. Vidi in visiōe mea, cū essem in Susan [a]castro quod [1]est in AElam [a]regione[1]: vidi autem in visione esse me super [a]portam[1] Vlai. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce aries vnus stabat [a]ante paludem[1], habens cornua excelsa, & vnum excelsius altero atq; succrescēs. Postea vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem, & cōtra Aquilonem, & contra meridiem: & omnes bestiæ non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius: fecitque secundum voluntatem suam, & magnificatus est. Et ego [a]intelligebam[1]: ecce au [a]animadtem hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram: porro hircus habebat cornu [a]insigne[1] inter oculos suos. [a]visibile Et venit vsque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante [a]portam[1], & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Cumque appropinquasset prope arietem, [a]efferatus[1] est in eū, [a]eleuatus & percussit arietem: & comminuit duo cornua eius, & non poterat aries resistere ei: cumque eum misisset in terram, conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumque creuisset, fractū est cornu magnū, & orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor ventos cæli. De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum: & factum est grande contra meridiem, & contra orientem, & [a]con- [a]ad terrā

tra fortitudinem). Et magnificatum est
desydera vsque ad fortitudinem cæli & deiecit
bilem. de fortitudine & de stellis, & concul-
exercitū cauit eas. Et vsque ad principem forti
exercitu tudinis magnificatum est: & ab eo tu
exercitus lit iuge sacrificium, & deiecit locū san-
creuit: D ctificationis eius. Robur autem datum
Tempus est ei contra iuge sacrificium propter
peccata: & prosternetur veritas in ter
ra, & faciet, & prosperabitur. Et audiui
vnum de sanctis loquentem: & dixit v-
nus sanctus alteri nescio cui loquenti,
Vsquequo visio, & iuge sacrificium, &
puaricatio stupē peccatum desolationis quæ facta est:
da & sanctuarium, & fortitudo conculca-
bitur? Et dixit ei, Vsque ad vesperam
ad me, & mane, dies duo millia trecenti & mū
dabitur sanctuarium. ¶ Factum est au-
tem cum viderem ego Daniel visionē,
& quærerem intelligentiam: ecce ste-
E tit in conspectu meo quasi species viri.
Et audiui vocem viri inter Vlai: & cla
mauit, & ait, ‖ Gabriel fac ītelligere istā
infr. 9. f. visionem. Et venit, & stetit iuxta vbi
istum. ego stabam: cūque venisset, pauēs cor-
rui in faciem meam, & ait ad me, Intel
lige fili hominis, quoniam in tempore
ī vltimo finis complebitur visio. Cumque loque
tempore retur ad me, collapsus sum ꝓnus in ter
ram & tetigit me, & statuit me in gra-
loco du meo, dixitque mihi, Ego ostendam
tibi quæ futura sunt in nouissimo male F
dictionis: quoniam habet tempus finē
suum. Aries quem vidisti habere cor-
nua, rex Medorum est atque Persarum.
Porro hircus caprarum: rex Græcorum
est. & cornu grande quod erat inter o-
culos eius: ipse est rex primus. Quod au
tem fracto illo surrexerunt quatuor ꝓ
eo: quatuor reges de gente eius consur
gent, sed non in fortitudine eius. Et tam po-
post regnum eorum cum creuerint ini tentes q̄
quitates, consurget rex impudens fa- ipse.
cie, & intelligens propositiones, & ro vl, fortis
borabitur fortitudo eius, sed non in vi æuigma
ribus suis: & supra quàm credi potest ta
vniuersa vastabit, & prosperabitur, & ex viri-
faciet. Et interficiet robustos, & popu bus suis
lum sanctorum secundum voluntatem propriis a
suam, & dirigetur dolus in manu eius: G
& cor suum magnificabit, & in copia vl cum
rerum omnium, occidet plurimos: & pax spera
contra principem principum consur- bit,
get, & sine manu conteretur. Et visio fortitudi
vespere & mane, quę dicta est, vera est: ne
tu ergo visionem signa, quia post mul- cōtritus
tos dies erit. Et ego Daniel langui, & sum,
ægrotaui per dies: cumque surrexissem
faciebam opera regis, & stupebam ad
visionem, & non erat qui interpre-
taretur.

CAP. IX.

Daniel postulat īpleri à deo quod promisit de reditu populi ab exilio Babylonico. Vera confessio, Exauditur Danielis oratio. Gabriel. Visionem 70, hebdomadum edisserit ei angelus. Vnctio CHRISTI. Reædificatio Ierusalem. sub Nehemia. CHRISTI mors. Abiectio impiorum Iudæorum.

Iere. 25. e & 29. c. IN anno primo|| Darii filii Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldæorum: Anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo domini ad Ieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni. Et posui faciem meam ad dominum deum meum rogare & deprecari in ieiuniis, sacco & cinere. Et oraui dominum deum meum, & confessus sum, & dixi, Baruch. 1 c. ||Obsecro domine deus magne & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te & custodientibus B 2. Ed. 1. b mandata tua. ||Peccauimus, iniquitatē fecimus, impie egimus, & recessimus. & declinauimus à mandatis tuis ac iudiciis. Non obediuimus seruis tuis prophetis qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris, principibus nostris, patribus nostris, omnique populo terræ. Tibi domine iustitia: nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem & omnis Israel, his qui prope sunt, & his qui procul in vniuersis terris ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te domine. Nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris & patribus nostris qui peccauerunt: tibi autem domino deo nostro misericordia & propiciatio, quia recessimus à te, & non audiuimus vocem domini dei nostri vt ambularemus in lege eius quam posuit nobis per seruos suos prophetas. Et omnis Israel præuaricati sunt legem tuam, & declinauerunt ne audirent vocem tuam: & stillauit super nos maledictio & [a] detestatio || quæ scripta' est in libro Moysi serui dei, quia peccauimus ei. Et [a] statuit' sermones suos quos locutus est super nos & super principes nostros qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos magnum malū quale nunquam fuit sub omni cælo, secundum quod factum est in Ierusalē. Sicut scriptum est in lege Moysi, omne malum hoc venit super nos: & non rogauimus faciem tuam domine deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & [a] cogitaremus' veritatem tuam. Et [a] vigilauit' dominus super malitiam, & adduxit eam super nos: * iustus dominus deus noster in omnibus operibus suis q̄ fecit, non enim audiuimus vocem eius. || Et nunc domine deus noster, qui eduxisti populū tuū de terra AEgypti in manu forti & fecisti tibi nomē secundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine [a] in omnem iustitiam tuam' auertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Ierusalem, & à monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum, Ierusalem & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum. Nūc ergo exaudi deus noster orationem serui tui, & preces eius: & [a] ostende' faciem tuam super sanctuarium tuum quod desertum est propter [a] temetipsum'. Inclina deus meus aurem tuam & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatē super quam inuocatum est nomen tuum. neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Exaudi domine, placare domine: attende & fac, ne moreris ꝓpter temetipsum deus meus: quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem & super populum tuum. ¶Cumq; adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea & peccata populi mei Israel, vt prosternerem preces meas in cōspectu dei mei, pro mōte sancto dei mei: adhuc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel|| quem viderā in Sup. 8. e.

C [a] Iusiurandū quod scriptum Deu. 27. c [a] impleuit

[a] intelligeremus

[a] festinauit

* quoniā

Baruch. 2 c.

Exo. 15. c.

D

[a] secundū omnes iustitias tuas

[a] lucere fac

[a] dominū

E

visione à principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini. Et docuit me, & locutus est mihi, dixitque, Daniel, nunc egressus sum vt docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo: ego autem veni vt indicarē tibi, quia vir de-
F syderiorū es: tu ergo animaduerte ser-
Mat.24.b monem, & intellige visionem.|| Septua
iohan.1.g ginta hebdomades =abbreuiatæ) sunt su
=definitæ per populum tuum & super vrbem san
(determi ctam tuam, vt consumatur præuarica-
natæ) tio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia: & vngatur sanctus sanctorum. scito ergo & animaduerte: ab exitu sermonis vt iterum ædificetur Ierusalem, vsque ad CHRISTVM ducem, heb
G domades septem & hebdomades sexa-
a ei (sub. ginta duæ erunt: & rursum ædificabi-
Ierusalē tur platea, & muri in angustia tempo-
verus sa- rum. Et post hebdomades sexagintaduas occidetur CHRISTVS: & nō e-
cerdos rit a eius populus qui eum negatu-
&c.) rus est). Et ciuitatem & sanctuariū dis-
=ducis vē sipabit populus, * cum duce venturo): & finis eius vastitas, & post finem bel-
turi: (vl, li statuta desolatio. Confirmabit autem
princeps pactum multis hebdomada vna: & in
veniens) dimidio hebdomadis deficiet hostia &
Mat.24.b sacrificium: || & = erit in templo abomi-
=propter natio desolationis): & vsque ad cōsum-
extensas mationē & finē perseuerabit desolatio.
ab omina
tiones ad
mirabit
homo

CAP. X.

Apparet Danieli vir lineis vestib9 īdut9. Quare ad eū missus sit, declarat.

A Anno tertio Cyri regis Persarum verbum reuelatū est Danieli cognomento Baltassar, & verbū verum, & =fortitudo magna): intellexitque sermonem, = intelligētia enim est opus in visione). In diebus illis. Ego Daniel lugebam trium hebdomadarū diebus, panem desyderabilem non comedi, & caro & vinum non introierūt in os meum, sed neque vnguento vnctus sum: donec complerētur triū hebdomadarum dies. Die autem vicesima & quarta mensis primi eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accicti auro obrizo: & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius vt lāpas ardens, & brachia eius: & * quæ deorsum sunt, vsque ad pedes), quasi species æris candētis: & vox sermonum eius vt vox multitudinis. Vidi autem ego Daniel solus visionem: porro viri qui erant mecū non
B viderunt, sed terror nimi9 irruit super eos, & fugerunt in absconditum. Ego autem relictus solus vidi visionem grādem hanc: & non remansit in me fortitudo, sed = & species) mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquā viriū. Et audiui vocē sermonū eius: & audiens iacebam consternatus super faciem meā, & vultus meus hærebat terræ. Et ecce manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. Et dixit ad me, Daniel vir desyderiorū intellige verba q̄ ego loquor ad te, & sta in gradu tuo: nūc em̄ missus sum ad te. Cūque dixisset mihi sermonem istum, steti tremēs. Et ait ad me, Noli metuere Daniel: quia
C ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. Priceps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus: & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remāsi ibi iuxta regem Persarum. Veni autē vt docerem te quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus: quoniam adhuc visio in dies. Cumque loquereretur mihi huiuscemodi verbis, deieci vultum meum ad terrā, & tacui. Et ecce quasi similitudo filii hominis tetigit labia mea: & aperiens os meum locut9
D sum, & dixi ad eum qui stabat contra me, Domine mi in visione tua = dissolutæ sunt compages meæ), & nihil in me remansit virium. Et quomodo poterit seruus domini = mei) loqui cum domino = meo)? nihil in me remansit virium, sed & halitus meus = intercluditur). Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me, & dixit, Noli timere vir desyderiorum, pax tibi: confortare, & esto robustus. Cūq; loqueretur mecum conualui, & dixi, Loquere domine mi, quia confortasti me. Et ait, Nun

=tēpus lō
gum est
=& aīad-
uertit qd
sibi vellet
ea visio

=pedes e
ius

=vis

=cōuersi
sunt do-
lores mei
in me,
=illius
=illo?
=nō remā
sit in me

quid scis quare venerim ad te? & nunc reuertar, vt prælier aduersum principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Verūtamē annūtiabo tibi quod expressum est in scriptura veritatis: & nemo est adiutor meus in omnib9 his, nisi Michael princeps vester. q mecū maneat

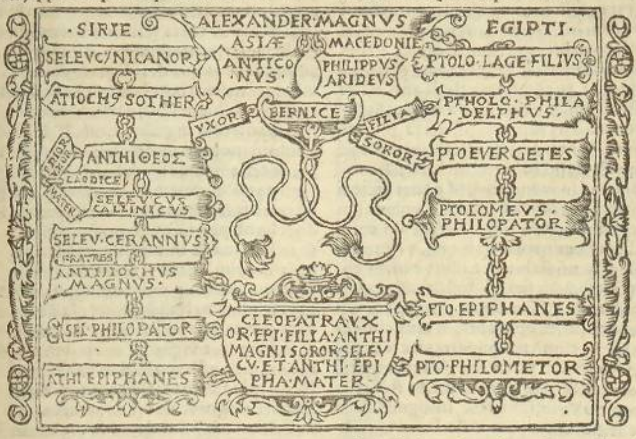

CAP. XI.

¶ Vaticiniū de regibus Persarum. De regno Græcię. De regno AEgypti, & fœdere eius & bello cū regno Syriæ. De Iudæis ad Regem AEgypti confugientibus, quos rex Syriæ Antiochus persequitur, nobis Antichristum præfigurans. Antiochi elatio.

A EGo autē ab anno primo Darii Medi stabam vt confortaretur & roboraretur. Et nunc veritatē annūtiabo tibi. Ecce adhuc tres reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimiis super omnes: & cū inualuerit diuitiis suis, cōcitabit omnes aduersum regnum Græciæ. ¶ Surget vero rex fortis, & dominabitur potestate multa: & faciet quod placuerit ei. Et cum steterit, conteretur regnū eius, & diuidetur in quatuor ventos cæli: sed non in posteros eius, neque secundum potentiam illius qua dominatus est. Lacerabitur enim regnū eius etiā in externos, exceptis his. ¶ Et confortabitur rex Austri, & de principibus eius: præualebit super eum: & dominabitur ditione, multa enim dominatio eius. Et post finem annorū fœderabūtur: filia p regis Austri veniet ad regē Aquilonis facere amicitiam, & nō obtinebit fortitudinem brachii, nec stabit semē eius & tradetur ipsa, & qui adduxerūt eam adolescentes eius, & qui cōfortabant eam in tēporibus. Et stabit de germine radicum eius plantatio: & veniet cū exercitu, & ingredietur prouinciā regis Aquilonis: & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & deos eorū, & sculptilia vasa quoq; pretiosa auri & argenti, captiua ducet in AEgyptū: ipse præuale bit aduersus regem Aquilonis. Et intrabit in regnū rex Austri, & reuertetur ad terrā suam. Filii autē eius prouocabūtur, & congregabūt multitudinē ex ercituū plurimorum: & veniet properans & inundans & reuertetur & cōcitabitur, & cōgredietur cū robore eius & prouocatus rex Austri egredietur: & pugnabit aduersus regem Aquilonis, & præparabit multitudinē nimiā, & dabi tur multitudo in manu eius. Et capiet multitudinē, & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa milia: sed nō prealebit Cōuertet enim rex Aquilonis, & præparabit multitudinē multo maiorē q̄ priius: & in fine temporū annorumque

vt faciāt rectitudines,
& genitor B
super basim eius,
munitionem
principes
& ipse p annos sta bit
vsq; ad munitionem C

veniet properans cũ exercitu magno
Isai.19.c. & opibus nimiis. ¶ Et in tẽporibus illis multi consurgent aduersus regẽ Austri: filii quoque prœuaricatorum populi tui extollentur vt impleant visionẽ & corruent. Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitissimas: & brachia Austri nõ sustinebũt, & cõsurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo, Et faciet veniens super eum iuxta placitũ suum, & non erit qui stet contra faciẽ
[a] desyderabili, eius: & stabit in terra [a] inclyta [1], & consumetur in manu eius. Et ponet faciem suam vt veniat ad tenendũ vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo: & filiam fœminarum dabit ei, vt euertat illud, & nõ stabit, nec illius erit. Et cõ-
D uertet faciem suã ad insulas, & capiet
[a] quidam multas: & cessare faciet principem opprincep probrii sui, & opprobrium eius conuer
destruet tetur in eum [2]. Et conuertet faciem suã
eũ, vt ex ad imperium terræ suæ, & impinget &
hibeat ei corruet, & non inuenietur. Et stabit in
cõtume- loco eius [a] vilissimus, & indignus deco
liã sup cõ re regio [3]: & in paucis diebus conteretumeliã [a] exigens bit in loco eius despectus, & nõ tribue
gloriã re tur ei honor regius: & veniet clam, &
gni: obtinebit regnum [a] in fraudulentia [4]. Et
[a] blãditiis brachia [a] pugnantis expugnabuntur [5] à
[a] munda- facie eius, & conterentur: insuper &
tione inũ dux fœderis. Et post amicitias, cũ eo fa
dabũtur, ciet dolum: & ascendet, & superabit in modico populo. Et abundantes & vbe res vrbes ingredietur: & faciet quæ nõ fecerunt patres eius, & patres patrum
[a] munitio eius: rapinas & prædã & diuitias eorũ
nes dissipabit, & contra [a] firmissima [6] cogitationes inibit: & hoc, vsque ad tẽpus. Et concitabitur fortitudo eius & cor eius aduersum regem Austri in exercitu magno: & rex Austri ꝓuocabitur ad bellũ multis auxiliis & fortibus nimis: & nõ
E stabũt, quia inibunt aduersus eũ consilia. Et comedẽtes panem cũ eo conterent illum, exercituſq; eius opprimetur & cadent interfecti plurimi. Duorum quoque regum cor erit vt malefaciant & ad mensam vnam mendacũ loquentur, & non perficient: quia adhuc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terrã suã cum opibus multis: & cor eius aduersum testamẽtum sanctum, & faciet, & reuertetur in terram suam. Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum: & non erit priori simile nouissimum, & venient super eũ [a] trieres, & Ro [a] naues ci
mani [7], & percutietur, & reuertetur, & thim(.i.
indignabitur cõtra testamentũ sanctua Græcorũ)
rii, & faciet: reuerteturq; , & cogitabit aduersum eos qui dereliquerunt testamẽtum sanctuarii. Et brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuariũ fortitudinis, & auferent iuge sacrificiũ: & dabũt
F abominationem in desolationẽ. Et im- [a] fœdifrapii in testamentũ simulabunt fraudulẽ gis adulater [8]: populus autem sciens deum suum bit verbis
obtinebit & faciet. Et docti in populo blandis docebunt plurimos: & ruent in gladio & in flamma & in captiuitate & in rapina [a] dierum [9]. Cumq; corruerint, subleuabũtur auxilio paruulo: & applicabũ- [a] diebus
tur eis plurimi fraudulenter. Et de eru multis,
ditis ruent, vt conflentur: & [a] eligãtur [10], & dealbentur vsque ad tempus præfi- [a] mũdẽtur
nitum, quia adhuc aliud tẽpus erit. Et faciet iuxta voluntatẽ suã rex, & elevabitur & magnificabitur aduersus omnẽ deũ, & aduersꝰ deũ deorũ loquetur magnifica, & dirigetur, donec cõpleatur iracũdia, perpetrata quippe est diffinitio [11]. Et deum patrum suorũ non reputa [a] quia de-
bit: & erit in concupiscentiis fœmina- cipiofada
rum, nec quenquam deorum curabit: est,
quia aduersum vniuersa cõsurget. Deũ autem Maozim in loco suo venerabit: & deũ quem ignorauerunt patres eius colet auro, & argento, & lapide pretioso, rebusq; pretiosis. Et faciet vt muniat Maozim cum deo alieno quẽ cognouit G
& multiplicat gloriã: & dabit eis potestatem in multis, & terram diuidet [a] gratuito [12]. Et in tempore præfinito prælia [a] ꝓtio(v.
bitur aduersus eũ rex Austri: & quasi tẽ vili tribu
pestas veniet contra illũ rex Aquilonis to,
in curribus & in equitibus & in classe magna: & ingredietur terras, & conteret & pertransiet. Et introibit terrã [a] gloriosam [13], & multi corruẽt: hæ autẽ solæ [a] desydesaluabũtur de manu eius. Edon & Moab rabilem,
& principium filiorum Ammon. Et mittet manum suam in terras: & terra AEgypti non effugiet. Et dominabit thesaurorũ auri, & argenti, & in omnibus pretiosis AEgypti: per Libyã quoq;, & AEthiopiã transibit. Et fama turbabit cum ab oriente & ab Aquilone: & ve-

niet in multitudine magna vt cōterat, & interficiet plurimos. Et figet taber-
*palatii sui, naculum *suum Apadno) inter maria, su per montem inclytum & sanctum: & veniet vsque ad summitatē eius, & nemo auxiliabitur ei.

CAP. XII.

Prophetat mortuorum resurrectionem. Doctorum claritas. Prophetiæ huius obscuritas.

A IN tempore autem illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui, & veniet tem
*āgustiæ pus *quale non fuit ab eo ex quo gentes esse cœperunt vsque ad tempus illud. Et in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: || alii in vitam æternā, alii in op-
Mat. 24. c probrium *vt videant semper). Qui au
*ad cōptē ptū sempiternū. tem docti fuerint, fulgebunt quasi splēdor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Tu autem Daniel clau-
B de sermones, & signa librū vsque ad tēpus statutū: plurimi pertransibunt, &
*multipli cabitur *multiplex erit) scientia. Et vidi ego Daniel & ecce ► quasi) duo alii stabāt: vnus hinc super ripam fluminis, & alius inde ex altera ripa fluminis, Et dixit viro qui erat indutus lineis, qui stabat su
Apo. 10. a per aquas fluminis, || Vsquequo finis horum mirabilium? Et audiui virum qui indutus erat lineis, qui stabat su-
C per aquas fluminis, cum eleuasset dexteram, & sinistram suam in cælum, & iurasset per viuētem in æternum, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis. Et cum completa fuerit dispersio manus populi sancti complebuntur vniuersa hæc. Et ego audiui, & non intellexi. Et dixi, Dñe mi quid erit post hęc? Et ait, Vade Daniel: quia clau
*purificabuntur: si sunt, signatique sermones vsque ad præfinitum tempus. *Eligentur) & dealbabuntur, & ► quasi ignis) probabuntur multi: & impie agent impii, ne
D que intelligent omnes impii, porro docti intelligent. Et à tempore cum oblatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationē: dies mille, ducenti nonaginta. Beatus qui expectat & peruenietvsq; ad dies mille recentos trigintaquinque. Tu autē Daniel vade *ad præfinitū): & requiesces, & stabis in sorte tua, in finem dierum. *vsq; quo finiatur.

Hucusque Danielem in Hebræo volumine legimus.

Quæ sequuntur vsque ad finem libri de Theodotionis editione translata sunt.

CAP. XIII.

Ioacim duxit vxorem Susannā filiam Hælciæ. Eam concupiscunt duo presbyteri. Ab eis inuaditur. Oppressa ingemiscit & exclamat. Accusatur adulterii à senibus. Iussu eorum adducitur coram populo. Falsum presbyterorum testimonium in Susannam. Morti adiudicatur. Oratio eius ad deum. Suscitatur spiritus Danielis qui Susannam liberat. Susannę calumniatores à Daniele conuicti, lege talionis plectuntur.

ET erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioacim: & accepit A
vxorem nomine Susannam filiam Helciæ, pulcliram nimis, & timentē deum. Parentes enim illius cū essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi. Erat autem Ioacim diues valde, & erat ei pomarium vicinum domui suæ: & ad ipsum confluebant Iudæi eo quòd esset honorabilior omnium. Et constituti sunt duo senes iudices in illo anno, de quibus locutus est dominus, Quia egressa est iniquitas de Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Isti frequentabant domum Ioacim, & veniebant ad eum omnes qui habebant iudicia. Cum autem populꝰ reuertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna, & deambulabat in pomario viri sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem & de ambulantem: & exarserunt in cōcupiscentiam eius, & euerterunt sensum suū, & declinauerunt oculos suos vt nō viderēt cęlum, neq; recordarentur iudiciorū iu-
B storū. Erant ergo ambo vulnerati amore eius nec indicauerunt sibi vicissim dolorē suū: erubescebant enim indicare sibi concupiscentiā suā, volentes cōcumbere cū ea, & obseruabant quoti-

die solicitius videre eam. Dixitq; alter ad alterũ, Eamus domũ, quia hora prãdii est. Et egressi recesserũt à se. Cumq; reuertissent venerunt in vnũ: & scisci tantes ab inuicẽ causam, confessi sunt concupiscentiã suã: & tunc in cõmuni statuerunt tempus quando eã possent *inuenire solam*. Factũ est autem, cũ ob seruarent diem aptum, ingressa est ali quando sicut heri & nudiustertius, cũ duabus solis puellis, voluitq; lauari in pomario, æstus quippe erat: & nõ erat ibi quisquã præter duos senes absc̃õditos, & contẽplãtes eã, dixit ergo puellis, Afferte mihi oleum & smigmata, & ostia pomarii claudite, vt lauer. Et fece
C *runt sicut* præceperat: clauserũtq; ostia pomarii, & egressæ sunt per posticũ vt afferrent quæ iusserat, nesciebatq; senes intus esse absconditos. Cum autẽ egressæ essent puellæ, surrexerunt duo senes & accurrerunt ad eam, & dixerunt, Ecce ostia pomarii clausa sunt, & nemo nos videt, & nos in concupiscentia tui sumus: quam ob rem assentire nobis, & commiscere nobiscum. quod si nolueris, dicemus contra te testimonium q̃ fuerit tecum iuuenis, & ob hãc causam emiseris puellas à te. Ingemuit Susanna, & ait, Angustiæ sunt mihi vndique. si enim hoc egero, mors mihi est: si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, q̃ peccare in conspectu domini. Et exclamauit voce magna Susanna: exclamauerunt autem senes aduersus eam. Et cucurrit vn9 ad ostia pomarii, & aperuit. Cum ergo audissent clamorem famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, vt viderent quidnã esset. Postquã autem senes locuti sunt, erubuerũt serui vehementer: quia nunquã dictus fuerat sermo huiusce modi de Susãna. ¶ Et
D facta est dies crastina. Cumq; venisset populus ad Ioacim virum eius venerũt & duo presbyteri pleni iniqua cogitatione aduersus Susannã, vt interficerẽt eam. Et dixerũt corã populo. Mitte ad Susannam filiã Helciæ vxorẽ Ioacim. Et statim miserunt. Et venit cũ parentibus, & filiis, & vniuersis cognatis suis. porro Susanna erat delicata nimis & pulchra specie. At iniqui illi iusserũt vt discooperiretur (erat enim cooperta) vt vel sic satiarentur decore eius. Flebant igitur sui, & omnes qui nouerat eam. Consurgentes autem duo presbyteri in medio populi, posuerunt manus suas super caput eius. Quæ flens suspexit ad cælum. erat enim cor eius fiducium habens in domino & dixerunt pr. sbyteri. Cum deambularemus in pomario soli, ingressa est hæc cum dua-

bus puellis: & clausit ostia pomarii, & dimisit à se puellas, Venitque ad eam adolescens qui erat absconditus, & cōcubuit cum ea. Porrò nos cum essemus in angulo pomarii, videntes iniquitatem cucurrimus ad eos, & vidimus eos pariter commiscerī. Et illum quidem non quiuimus comprehendere, quia
E fortior nobis erat, & aperto ostio exiliuit: hanc autē cum apprehendissemus, interrogauimus quinam esset adolescens, & noluit indicare nobis. huius rei testis sumus. Credidit eis multitudo quasi senibus & iudicibus populi, & condemnauerunt eam ad mortem. Exclamauit autem voce magna Susanna, & dixit, Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequā fiant, tu scis quoniā falsum testimonium tulerūt cōtra me: & ecce morior, cum nihil horum fecerim quæ isti malitiosè composuerūt aduersum me. Exaudiuit autem dominus vocem eius.

¶ *Cumque duceretur ad mortem, suscitauit dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel: & exclamauit voce magna, Mundus ego sum à sanguine huius. Et conuersus omnis* populus ad eum, dixit, Quis est iste sermo quem tu locutus es? Qui cum staret in medio eorū, ait, Sic fatui filii Israel, non iudicantes, neque quod verum est cognoscentes, condemnastis filiam Israel? Reuertimini ad iudicium, quia falsum testimonium locuti sunt aduersus eam. Reuersus est ergo populus cum festinatione, & dixerunt ei senes, Veni, & sede in medio nostrum, & indica nobis: quia tibi deus dedit honorem senectutis. Et dixit ad eos Daniel, separate illos ab *inuicem procul, & diiudicabo eos*. Cum ergo diuisi essent alter ab altero, *vocauit vnum de eis*, & dixit ad eum, Inueterate dierum malorum nunc venerunt peccata tua quæ operabaris prius, iudicans iudicia iniusta, innocentes opprimens & di-
Exo.23.a mittens noxios, dicente domino, ‖ Innocentem & iustum non interficies. Nunc ergo si vidisti eam, dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi. Qui ait, Sub schino. Dixit autem Daniel, Recte mentitus es in caput tuum: ecce enim angelus dei accepta sententia ab eo, scindet te medium. Et amoto eo iussit venire alium, & dixit ei, Semē Chanaan, & non Iuda, species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuū: sic faciebatis filiabus Israel, & illæ timentes loquebantur vobis: sed filia Iuda non sustinuit iniquitatem vestram. Nunc ergo dic mihi sub qua arbore cō prehenderis eos loquētes tibi. Qui ait, Sub pruno. Dixit autem ei Daniel, Recte G mentitus es & tu in caput tuum: manet enim angelus domini, gladium habens, vt secet te medium, & interficiat vos. Exclamauit itaq; omnis cœtus voce magna, & benedixerunt deum qui saluat sperantes in se. Et consurrexerūt aduersus duos presbyteros: conuicerat enim eos Daniel ex ore suo falsum dixisse testimonium fecerunt q; eis sicut male egerant aduersus proximum, ‖ vt Deu.19.d facerent secundum legem Moysi: & interfecerunt eos & saluatus est sanguis innoxius in die illa. Helcias autem, & vxor eius laudauerunt deum pro filia sua Susanna cum Ioacim *marito* eius, & cognatis omnibus: quia nō esset inuēta in ea res turpis. Daniel autem factus *est magnus in conspectu populi à die illa*, & deinceps. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.

CAP. XIIII.

¶ De idolo Bel & cibo eius, quem sacerdotes vorabant. Monitus à Daniele rex, pactum iniit cum sacerdotibus: eorumq; dolum deprehēdit. Detecta eorum fraude, occiduntur cum vxoribus & filiis. Daniel Bel euertit, & draconē interficit. Coniicitur in lacum leonum. Pascit eū Habacuc. Rex inueniens eum *à leonibus intactū*, iubet è lacu educi.

Rat autem Daniel conuiua regis, A
E *& honorat⁹* super omnes amicos eius. Erat quoq; idolum apud Babylonios nomine Bel: & impendebantur in eo per dies singulos, similæ artabæ duodecim, & oues quadraginta, vinique amphoræ sex. Rex quoque colebat eum, & ibat per singulos dies adorare eum: porrò Daniel adorabat deū suum. Dixitque ei rex, Quare non adoras Bel? qui Respondens ait ei, Quia nō colo idola manufacta, sed viuentem deum qui creauit cælum & terram, &

habet potestatem omnis carnis. Et dixit rex ad eum, Nónne videtur tibi esse Bel viuens deus? An non vides quanta comedat & bibat quotidie? At ait Daniel arridēs. Ne erres rex. Iste est enim intrinsecus luteus, & forinsecus æreus, neque comedit aliquando. Et iratus rex vocauit sacerdotes eius, & ait eis, Nisi dixeritis mihi quis est iste qui comedat impensas has, moriemini. Si autem ostēderitis quoniam Bel comedat hęc, morietur Daniel, quia blasphemauit in Bel. Et dixit Daniel regi, Fiat iuxta verbum tuum. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis vxoribus et paruulis et filiis. Et venit rex cum Daniele in templum Belis. Et dixerunt sacerdotes Belis, Ecce non egrediemur foras: et tu rex pone escas, et vinum misce, et claude ostium, et signa annulo tuo: et cum ingressus fueris mane, nisi C inueneris omnia comesta à Bel, morte moriemur, vel Daniel qui mentitus est aduersum nos. Contemnebant autem, quia fecerant sub mensa absconditum introitum, & per illum ingrediebantur semper, & deuorabant ea. Factum est igitur postquam egressi sunt illi, & rex posuit cibos ante Bel, præcepit Daniel pueris suis, & attulerunt cinerem, & cribrauit per totum templum coram rege: & egressi clauserūt ostium: & signantes annulo regis abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte iuxta consuetudinem suam, & vxores, & filii eorū: & comederunt omnia, & biberunt. Surrexit autem rex primo diluculo, & Daniel cum eo. Et ait rex, Saluane sunt signacula Daniel? Qui respōdit, Salua rex. Statimque cum apperuisset ostium, intuitus rex mēsam, exclamauit voce magna, Magnus es Bel, & non est apud te dolus quisquā. Et risit Daniel: & tenuit regem, ne ingrederetur intro, & dixit, Ecce pauimentum, animaduerte cuius vestigia sunt hæc. Et dixit rex, Video vestigia virorum, & mulierum, & infantium. Et iratus est rex. Tunc apprehendit rex sacerdotes, & vxores & filios eorum: & ostenderunt ei abscondita ostiola per quæ ingrediebantur, & consumebant quę erant super mensam. Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatē Danielis: qui subuertit eum, & templū eius. ¶ Et erat draco magnus in loco illo, & colebāt eum Babylonii. Et dixit rex Danieli, Ecce nunc non potes dicere quia iste non sit deus viuēs. adora ergo eū. Dixit q; Daniel regi, Dominum deum meū adoro: quia ipse est B deus viuens: iste autem nō est deus viuens. Tu autem rex da mihi potestatē, & interficiam draconem absq; gladio & fuste. Et ait rex, Do tibi. Tulit ergo

Daniel picem, & adipē, & pilos, & coxit pariter: fecitq; massas, & dedit in os draconis, & diruptus est draco. Et dixit Daniel, Ecce quem colebatis. Quod cū audissent Babylonii, indignati sunt vehementer: & congregati aduersum regem, dixerunt, Iudæus factus est rex: Bel destruxit, draconem interfecit, & sacerdotes occidit. Et dixerunt cum venissent ad regem, Trade nobis Danielem, alioquin interficiemus te, & domū F tuā. Vidit ergo rex quòd irruerent in eum vehementer: & necessitate cōpulsus tradidit eis Danielem. Qui miserunt eum in lacum leonum, & erat ibi diebus sex. Porrò in lacu erant leones septem, & dabantur eis duo corpora quotidie, & duæ oues: & tunc nō data sunt eis, vt deuorarent Danielem. ¶Erat autem Habacuc propheta, in Iudæa, & ipse coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueola: & ibat in campū vt ferret messoribus. Dixitque angelus domini ad Habacuc, Fer prandium quod habes in Babylonem Danieli, qui es in lacu leonum. Et dixit Habacuc, Domine Babylonem non vidi, & lacum nescio. ‖Et Ezec. 8. b. apprehendit eum angelus domini in vertice eius, & portauit eum capillo capitis sui, posuitq; eum in Babylonē su G per lacum in impetu spiritus sui. Et clamauit Habacuc, dicens, Daniel serue dei, tolle prandiū quod misit tibi deus. Et ait Daniel, Recordatus es mei deus, & non dereliquisti diligentes te. Surgēsque Daniel comedit. Porrò angelus domini restituit Habacuc cōfestim in loco suo. Venit ergo rex die septimo vt lugeret Danielem: & venit ad lacum, & introspexit, & ecce Daniel sedens in medio leonum. Et exclamauit voce magna rex dicēs, Magnus es domine deus Danielis. Et extraxit eum de lacu leonum. Porrò illos qui perditionis eius causa fuerant, intromisit in lacum, & deuorati sunt in momento coram eo.

Liber Osee prophetæ

CAP. I.

¶ Quo tempore Osee prophetauerit. Osee accepta vxore fornicaria, Idololatriā populi significat. Iehu posteritatis, & Israelitarū exitium prædicitur. Iudæ abiectio. Gentium vocatio. Vtriusq; populi coniunctio ad caput vnū Christū.

VERBVM domini A quod factum est ad Osee filium Beeri in diebus Oziæ, Ioathā, Achaz, Ezechiæ regū [a]vel. Hac Iuda, & in diebus Ie- prima vi roboam filii Ioas re- ce locutus gis Israel. [b]Principium loquendi domi est domini in [c] Osee: & dixit dominus ad Osee. nus ad

Vade, sume tibi vxorem fornicationū,
& fac tibi filios fornicationis: quia for
nicans fornicabitur terra à domino. Et
B abiit, & accepit Gomer filiam Debe-
laim: & concepit, & peperit ei filium.
Et dixit dominus ad eum, Voca nomen
eius Iezrahel: quoniam adhuc modicū,
& visitabo sanguinem Iezrahel super
domum Iehu, & quiescere faciam re-
gnum domus Israel. Et in illa die conte
ram arcum Israel in valle Iezrahel. Et
concepit adhuc, & peperit filiam. Et di
xit ei, Voca nomen eius Absque mise-
C ricordia: quia non addam vltra misere
ri domui Israel, sed obliuione obliuis-
car eorum. Et domui Iuda miserebor, &
saluabo eos in domino deo suo: & non
saluabo eos in arcu & gladio & in bello
& in equis & in equitibus. Et ablactā-
uit eam quæ erat Absque misericordia.
¶Et concepit, & peperit filium. Et di-
xit, Voca nomē eius, Nō populus meus
D quia vos non populus meus, & ego nō
ero vester. Et erit numerus filiorum Is-
rael quasi arena maris quæ sine mensu-
Rom. c. ra est, & non numerabitur. ¶Et erit: in
loco vbi dicē eis, Non populus meus
vos: dicetur eis, Filii dei viuentis. ¶Et
congregabuntur filii Iuda, & filii Israel
pariter: & ponēt sibimet caput vnum,
& ascēdent de terra: quia magnus dies
Iezrahel.

CAP. II.

I Conuerso populo præcipit vt im-
piam synagogam ad pœnitentiam vo-
cet. Fornicationes eius recensēt, addi-
tis minis. Vltimam eiusdem cōuersio-
nem prænuntiat. Pax in regno Christi.
Iustitia. Iudicium. Misericordia. Fides.
A Gentium conuersionem repetit.

Dicite fratribus vestris, Populus
meus: & sorori vestræ, Misericor
diam consecuta. [a]Iudicate [b]ma-
trem vestram, [a]iudicate [b]: quoniā
ipsa non vxor mea, & ego non vir eius.
Auferat fornicationes suas à facie sua,
& adulteria sua de medio vberum suo
rum: ne forte expoliem eam nudam, &
statuam eam secundum diem natiuita
tis suæ: & ponam eam quasi solitudinē,
& statuam eam velut terram inuiam,
& interficiam eam siti. ¶Et filiorum il-
lius non miserebor: quoniam filii forni
cationum sunt, quia fornicata est ma-
ter eorum, confusa est quæ concepit
eos, quia dixit, Vadam post amatores
meos qui dant panes mihi & aquas
meas, lanam meā & linum meum, oleū
meum & potum meum. Propter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis, & se
piam eam maceria: & semitas suas non
inueniet. Et sequetur amatores suos, &
non apprehendet eos: & quæret eos, &
non inueniet: & dicet, vadam & reuer
tar ad virum meum priorem: quia be-
ne mihi erat tunc magis quàm nunc.
Et hæc nescíuit quia ego dedi ei fru-
mentum, & vinum, & oleum, & argen
tum multiplicaui ei, & aurum quæ fe-
cerunt Baal. Idcirco conuertar, & sumā [a] auferam
frumentum meum in tempore suo, &
vinum meum in tempore suo, & [b]libe-
rabo [c] lanam meam & linum meum,
quæ operiebant ignominiam eius. Et [c] quisquā
nunc reuelabo stultitiam eius in oculis
amatorum eius: & [c]vir [d] non eruet eam C
de manu mea. & cessare faciam omne
gaudium eius, solennitatem eius, neo-
meniam eius, sabbathum eius, & om-
nia festa tempora eius. Et corrumpam
vineam eius, & ficum eius de quibus di
xit, Mercedes hæ meæ sunt quas dede-
runt mihi amatores mei. Et ponam eam
in saltum, & comedet eam bestia agri.
Et visitabo super eam dies Baalim, qui-
bus accendebat incensum, & ornaba-
tur inaure sua & monili suo, & ibat post
amatores suos, & mei obliuiscebat, di- [a] persuade
cit dominus. ¶Propter hoc, ecce ego bo illi.
[a]lactabo eam [b] & ducam eam in solitu-
dinem: & loquar ad cor eius. Et dabo
ei vinitores eius ex eodem loco, & val [a] in aditū
lem Achor [a]ad aperiendam spem [b]: & spei:
canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ &
iuxta dies ascensionis suæ de terra Ae-
gypti. Et erit in die illa, ait dominus:
vocabit me Vir meus, & non vocabit
me vltra Baalim. Et auferam nomina
Baalim de ore eius, & non recordabi- D
tur vltra nominis eorum. Et percutiam
cum eis fœdus in die illa cum bestia
agri, & cum volucri cæli, & cum re-
tili terræ: & arcum, & gladium, & bel
lum conteram de terra: & dormire eos
faciam fiducialiter. Et sponsabo te mi-
hi in sempiternum: & sponsabo te mi-
hi in iustitia & iudicio, & in miseri cor
dia, & in miserationibus. Et sponsabo te

[a] corripite
[a] corripi-
tet

mihi i fide:& scies quia ego dominus.
Et erit in die illa,exaudiam dicit dominus,exaudiam cælos , & illi exaudient terram.Et terra exaudiet triticũ & vinum,& oleum:& hæc exaudient
Rom.9.c 1ezrahel.¶Et seminabo eam mihi in ter
1.Pet.2.b ram,& miserebor eius quæ fuit Absque misericordia . Et dicam,Non populo meo,Populus meus es tu:& ipse dicet, Deus meus es tu,

CAP. III.

¶ Dei erga Israelitas peccatores amor.Eorum abiectio,& tãdem ad Christum reuersio.

ET dixit dominꝰ ad me,Adhuc vade,& dilige mulierẽ dilectã amico & adulterã:sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respiciunt
*dolia.i, lagenas plenas vini.
*cõparaui.
*expecta me,ne fornicer is,et ne fis viri alterius: et etiã ego ad te,
ad deos alienos, & diligũt*vinacia vuarum'.Et*fodi'eam mihi quindecim argenteis,& coro hordei,& dimidio coro hordei.¶Et dixi ad eam, Dies multos*expectabis me : nõ fornicaberis,& non eris viro:sed & ego expectabo te'. quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege,& sine principe,& sine sacrificio,& sine altari,& sine ephod,& sine theraphim.Et post hæc reuertẽtur filii Israel,& quærent dominum deum suũ, & Dauid regem suum:& pauebunt ad dominum & ad bonum eius in nouissimo dierum.

CAP. IIII

¶ Peccata populi Israelitici recẽsentur.Fornicatio.Vinum. Cor. Adhortatur iudam,ne vitia Israelis sequatur.

AVdite verbũ domini filii Israel, quia iudiciũ dño cũ habitatoribus terrę: nõ est enim veritas,& nõ est misericordia,& nõ est sciẽtia dei in terra. Maledictũ & mẽdaciũ
*destruxe runt,
*succidetur
& homicidium & furtum & adulterium*inundauerunt',& sanguis sanguinem tetigit.Propter hoc lugebit terra,
*vna cũ ea,*in bestia agri , & in volucre cæli: bestiis agri,et volucribus cæli,etiã pisces maris moriẽtur.
& 8*infirmabitur' omnis qui habitat in sed & pisces maris cõgregabũtur'. Verumtamen*vnusquisque non,iudicet,& non arguatur vir : populus enim tũus sicut hi qui*cõtradicunt'sacerdoti'. Et corrues hodie,& corruet etiã propheta tecum:*nocte tacere feci'matrẽ tuã
*Conticuit'populus meus,eo ꝙ nõ habuerit scientiam:quia tu scientiam re-
*nemo al terum
*cõtẽdũt cerdote
*sicut cor noctẽ , et
*Succisus
C
dam ei.Et comedent ,& non saturabũ*.i.sacriturfornicati sunt , & nõ*cessauerunt': quoniam*dominum dereliquerunt in non custodiendo'. ¶Fornicatio, & vinum,& ebrietas auferunt cor.Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annũtiauit ei:spiritus enim fornicationum decepit eos,& fornicati sunt à deo suo.Super capita mõtiũ sacrificabant,& super colles accendebant thymiama:subtus quercum & populum & terebinthum,quia bona erat vmbra eius:ideo fornicabũtur filiæ vestræ,& sponsæ vestræ adulteræ erunt.
*omisertũt
Non visitabo super filias vestras cũ fuerint fornicatæ,& super sponsas vestras cum adulterauerint:quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur , & cum effœminatis sacrificabant , & populus non intelligens*vapulabit'.
*corruet
¶Si fornicaris tu Israel , non delinquat saltem Iuda: & nolite ingredi in Galgala , & ne ascenderitis in Beth-auen:neque iuraueritis, viuit dominus. Quoniam sicut vacca*lasciuiens'declinauit Israel:
*rebellis
nunc pascet eos dominus quasi agnum in latitudine. Particeps idolorũ Ephraim, dimitte eum.*Separatum est conuiuium'eorum, fornicatione fornicati sunt : dilexerunt*afferre ignominiam protectores eius'. Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur à sacrificiis suis.
*Fœtuit
*afferte
C sub. dicere . Ignominia est,p

CAP. V.

¶ Israelitas increpat: & maxime sacerdotes & principes.Eorum punitio. Carnalium sacrificia subsannat . Israelis destructio.Auxilia hominum vana aduersus manum dei.

AVdite hoc sacerdotes , & attendite domus Israel,& domus regis auscultate: quia vobis iudicium est , quoniam laqueus fa-
tectoribꝰ eius.
A

[a] ipſi Miſpha, [b] declinā tes ipſi au xerūt nu merū ſa- crificātiū idolis: [c] corre- ctor, [d] ſepara - uit ſe [e] iubilate [f] certitu- dinem. [g] tāquam trāſieren tes [h] Vim [i] præce - ptāc ſub. Ieroboā. [k] ipſi [l] plagam ſuam: [m] Iareb: [n] ſanare [o] rapuit, 1. Cor. 15. a.

Eſtis [p] ſpeculationi, & ſicut rete expanſum ſuper Thabor. Et [q] victimas declinaſtis in profundum [r]: & ego [s] eruditor [t] omnium eorum. Ego ſcio Ephraim, & Iſrael non eſt abſconditus à me: quia nunc fornicatus eſt Ephraim, contaminatus eſt Iſrael. Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad deum ſuum quia ſpiritus fornicationum in medio eorum, & dominum non cognouerūt.

B ¶Et reſpōdebit arrogātia Iſrael in facie eius: & Iſrael & Ephraim ruēt in iniquitate ſua, ruet etia Iudas cū eis. ¶In gregibus ſuis & in armētis ſuis vacēt ad quærēdū dominum, & non inuenient: [u] ablatus eſt [v] ab eis. In dominum præuaricati ſunt, quia filios alienos genuerunt: nunc deuorabit eos menſis cum partibus ſuis. ¶Clangite buccina in Gaba, tuba in Rama: [w] vlulate [x] in Beth-a-

C uen, poſt tergum tuum Beniamin. Ephraim in deſolatione erit in die correptionis: in tribubus Iſrael oſtendit [y] fidem [z]. Facti ſunt principes Iuda [aa] quaſi aſſumentes [bb] terminū: ſuper eos effundā quaſi aquam iram meam. [cc] Calumniam [dd] patiens eſt Ephraim, fractus iudicio: quoniam cœpit abire poſt [ee] ſordes [ff]. Et ego quaſi tinea * Ephraim: & quaſi putredo domui Iuda. Et vidit Ephraim lāguorem ſuum, & Iudas [gg] vinculum ſuū [hh]: & abiit Ephraim ad Aſſur, & [ii] miſit ad regem [kk] vltorem [ll]: & ipſe non poterit ſanare vos, nec [mm] ſoluere [nn] poterit à vobis vinculum. Quoniam ego quaſi leæna Ephraim, & quaſi catulus leonis domui Iuda: ego ego capiam & vadam: tollā, & non eſt qui eruat. Vadens reuertar ad locum meum: donec deficiatis, & quæratis faciem meam.

CAP. VI.

Afflictio ducit ad deum. Cōqueritur deus, q̄ Iſrael plagis non emendetur. Miſericordia. Scire deum.

A IN tribulatione ſua mane conſurgēt ad me, Venite & reuertamur ad dominum: quia ipſe [oo] cepit [pp], & ſanabit nos: percutiet, & curabit nos. ‖Viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius. Sciemus, ſequemurq̄, vt cognoſcamus dominum: quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus tertiæ. ¶Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiens. Propter hoc [qq] dolaui in prophetis [rr], occidi eos ī verbis oris mei: & iudicia tua quaſi lux egredientur. ‖Quia miſericordiā volui, & non ſacrificium: ‖& ſciētiā dei plus q̄ holocauſta. Ipſi autem ſicut Adam tranſgreſſi ſunt pactum, ibi præuaricati ſunt in me. Galaad ciuitas operantium idolum, [ss] ſupplantata [tt] ſanguine. Et [uu] quaſi fauces virorum latronum pareticeps ſacerdotum, in via interficientium pergētes de Sichem [vv]: quia ſcelus operati ſunt. In domo Iſrael vidi horrendum: ibi fornicationes Ephraim, cō taminatus eſt Iſrael. Sed & Iuda [ww] pone meſſem tibi, cum conuertero [xx] captiuitatem populi mei.

CAP. VII.

Iſraelis peccata. Mendacia. Adultéria. Ebrietas. Punitio. Iſraelitæ non ex corde cōuerſi ad deum, à creaturis auxilium ſperant.

CVm ſanare vellē Iſrael, reuelata eſt iniquitas Ephraim & malitia Samariæ quia operati ſunt mendacium: & fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris. Et [yy] ne forte dicant [zz] in cordibus ſuis omnem malitiā eorū me recordatū: nūc circūdederūt eos [aaa] adinuētiones ſuæ, corā facie mea factæ ſunt. In malitia ſua lætificauerunt regem: & in mendaciis ſuis principes. Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquente: quieuit [bbb] paululum ciuitas à commiſtione fermenti, donec fermentaretur totum [ccc]. Die regis noſtri cœperunt principes [ddd] ſu- rere [eee] à vino: extendit manū ſuam [fff] cum illuſori bus [ggg]. Quia [hhh] applicauerunt quaſi clibanum, cor ſuum, cum inſidiarentur eis [iii]: tota nocte dormiuit [kkk] coquens eos [lll], mane ipſe ſuccenſus quaſi ignis flammæ. Omnes calefacti ſunt quaſi clibanus, & deuorauerūt iudices ſuos: omnes reges eorum ceciderunt, nō eſt qui clamet in eis ad me. Ephraim in populis ipſe commiſcebatur: Ephraim factus eſt ſubcinericius panis, qui non reuerſatur. Comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit: ſed & cani effuſi ſunt in eo, & ipſe ignorauit. ¶Et hu-

[a] i. locutus ſū ſcīpius per ꝓphetas Matt. 9. b 12. a. [b] Eccles. 4. d. 1. re. gū. 15. c. [c] fœdata [d] ſicut latrones q̄ expectāt aliquē, ſic cōgregatio ſacerdotū in via interficiebant cōſenſu vno: [e] poſuit plantatū tibi, (ſubō Raab) cū vellē reducere [f] nō cogitauerunt [g] opa ſua. [h] à vigilā do, ab eo tempore quo miſcuit maſſā donec fermentetur. [i] ægrotāt [k] ad illuſores. [l] i. calefactum eſt cor eorū ab iſidius piſtor eorum.

miliabitur superbia Israel in facie ei9: nec reuersi sunt ad dominū deum suū, & nō quæsierunt eum in omnibus his. Et factus est Ephraim quasi columba seducta, non habens cor: AEgyptū inuocabant, ad Assyrios abierunt. Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum: quasi volucrem cęli detraham eos, castigabo eos quę audierunt, cædam eos secundum auditionem cœtus eorum. Væ eis, quoniam recesserunt a me: vastabuntur, quia præuaricati sunt in me: & ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis: super triticū & vinum rumina-
D bant, recesserunt a me. Et ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum: & in me cogitauerunt malitiā. Reuersi sunt, vt essent absq; iugo: facti sunt quasi arcus dolosus: cadent in gladio principes eorum, a furore linguæ suæ: ista subsannatio eorum in terra AEgypti.

CAP. VIII.

Israel & Iuda destruendi propter idolorum cultum.

IN gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum domini: pro eo quod transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt. Me inuocabunt, Deus meus cognouimus te, Israel. Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eum. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterūt, & nō cognoui: aurū suum, & argentum suum fecerunt sibi idola, vt interirent: proB iectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eos, vsquequo nō poterūt emūdari? Quia ex Israel & ipe est artifex fecit illum, & non est deus: quoniam in aranearum telas erit virtus Samariæ. Quia ventum seminabūt, & turbinem metent: culmus stans nō est in eo, germen non faciet farinam: quod si fecerit, alieni comedent eā. De uoratus est Israel: nūc factus est in nationibus quasi vas immundum. Quia ipsi ascenderunt ad Assur, onager soli tarius sibi: Ephraim munera dederunt amatoribus suis. Sed & cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos: & quiescent paulisper ab onere regis & principum. Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum: D factæ sunt ei aræ in delictum. Scribā scripsi ei multiplices leges meas quæ velut alienæ cōputatæ sunt. Hostias offerēt, carnes, & comedēt, & dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorū, & visitabit peccata eorum, ipsi in AEgyptum conuertentur. Et oblitus est Israel factoris sui, & ædificauit delubra: & iudas multiplicauit vrbes munitas, & mittam ignē in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.

CAP. IX.

Famem Israeli prædicit, & captiuitatem.

NOli lætari Israel, noli exultare sicut populi: quia fornicatus es a deo tuo, dilexisti mercedē super omnes areas tritici. Area & torcular A nō pascet eos: & vinum mētietur eis. Nō habitabūt in terra dñi: reuersus est Ephraim in AEgyptum, & in Assyriis pollutum comedit. Non libabunt domino vinum, & non placebunt ei: sacrificia eorum quasi panis lugentium, omnes qui comedent eum, contaminabuntur: quia panis eorum animæ ipsorum, non intrabit in domum domini. Quid facietis in die solenni, in die B festiuitatis domini? Ecce enim profecti sunt a vastitate: AEgyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos: desyderabile argētum eorum vrtica hæreditabit: lappa in tabernaculis eorum. Venerunt dies visitationis, venerūt dies retributionis: scitote Israel stultum scient prophetam insanum virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem amentiæ. (sum) Speculator Ephraim cum deo meo: Speculatorē ipse propheta laqueus ruinæ factus est super omnes vias eius, insania in domo dei eius. Profunde peccauerunt, (sicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum. apphetā Quasi vuas in deserto inueni Israel: quasi prima poma ficulneæ in cacumi eius vidi patres eorum: ipsi autem quē intrauerunt ad Beel-phegor, & abalienati sunt in confusionem, & facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerūt. Ephraim quasi auis auolauit, gloria eorum a partu, & ab vtero, & a cōceptu. Quod si & enutrierint filios suos, abs

a. i. ad excelsum.
b. i. propter linguā eorum minatricem
c. i. annūtiu hostē imminere domui
d. reges cō stituerūt constituerunt,
e. innocētiā (sub. custodire)
f. fragmētu.
g. quo nihil expectendum.
h. vt cōduxit sibi amatores.
i. dolebūt propter onus
k. scient spiritum
l. spiritus (i. vento)
m. Speculatorē
n. oblatio
o. i. destituentur
p. plus quā
q. vestros

[a]vt nō p uenīāt ad virilem ætatem:

que liberis eos faciam [a]in hominibus[1]: sed & væ eis, cum recessero ab eis. Ephraim [c]vt vidi Tyrus erat fundata in pulchritudine: & Ephraim educet ad interfectorem filios suos. Da eis domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia. Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos, propter malitiam adinuentionum eorum de domo mea eiiciam eos: non addā vt diligam eos, omnes principes eorum recedentes. Percussus est Ephraim radix eorum exiccata est, fructum nequaquam facient. Quod & si genuerint interficiam amantissima uteri eorum. Abiiciet eos deus meus, quia non audierunt eum: & erunt vagi in nationibus.

D

CAP. X.

Ingratitudo Israelis. Eius interitus. Plagis non emendatur. Vitulus quem colebat, in Assyrios translatus. Exitium decem tribuum repetit.

[a]vacua [a]vī, mentietur.

Vitis [a]frondosa [1]Israel, fructus [a]adequatus est [1]ei: secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vbertatē terræ suæ exuberauit simulachris. Diuisū est cor rum, nunc interibunt: ipse confringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorum. Quia nunc dicent, Non est rex nobis: non enim timemus dominum: & rex quid faciet nobis? [a]Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis fœdus[1]: & germinabit quasi [a]amaritudo[1] iudicium super sulcos agri. ¶ *Vaccas Bethauen [a] coluerunt habitatores Samariæ: quia luxit super eum populus eius, & [c] ædituj eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. Siquidem & ipse in Assur delatus est, munus regi [a]vltori [1] confusio Ephraim capiet, & confundetur Israel [a]in voluntate sua. Tranfire fecit [1] Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. Et disperdentur excelsa [a]idoli[1], peccatum Israel: lappa & tribulus ascēdet super aras eorum: ||& dicent montibus, Operite nos: & collibus, Cadite [c]peccasti [a]vī, tum quoq; qescebāt, & nō poum corripiam eos: congregabuntur super eos populi, cum corripiētur propter duas iniquitates suas. Ephraim vitula [111] docto diligere [1] triturам, & ego transiui super pulchritudinem colli eius: [11] ascendam super [1] Ephraim, arabit Iudas, confringet sibi [o] sulcos [1] Iacob. ¶ ||Seminate vobis [p] in iustitia [1], & metite [q] in ore misericordiæ [1], innouate vobis nouale: tempus autem requiren di dominum, [r] cum venerit [1] qui docebit vos iustitiam. Aratis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis fru gem mendacii: quia confisus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum. Consurget tumultus in populo tuo: & omnes munitiones tuæ vastabuntur si cut [a] vastatus est Salmana á domo eius ||qui vindicauit Baal [1] in die prælii, ma tre super filios allisa. Sic [a]fecit [1] vobis Bethel, á facie malitiæ nequitiarum vestrarum*.

terāt vin cere [p] iu dicium audaces filios in Gabaa. [m] assueta diligens. [n] equitа vobis glebas Iere. 4.a P ad iusti tiam, [q] secūdū miam. [r] donec veniat. [a] vastauit Salmana [s] ar ipsam Samariā. Iudic. 8.c [a] faciet *in auro ra excidō do excidetur Matt. 2.c [a] ambulabant re feci su p pedes ipium. [a] sanarem [a] hominū [a] sicut qui aufert iu gū á cer uice.

CAP. XI

Deus beneficia sua erga Israelem commemorat. Ingrati populi captiuitas. Eiusdem liberatio.

►Icut mane transiit, pertransiit [1] rex Israel. Quia puer Israel, & dilexi eum: & [c]ex AEgypto vocaui filium meum. Vocauerunt eos, sic abierunt á facie eorum: Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant. Et ego [a]quasi nutritius [1] Ephraim, portabam eos in brachiis meis: & nescierāt quō [a]curarem [1] eos. in funiculis [a] Adam [1] traham eos, in vinculis charitatis: & ero eis [a]quasi exaltans iugum super maxillas [1] eorum: & declinaui ad eum [a]vt vesceretur [1]. Non reuertetur in terram AEgypti, & Assur ipse rex eius: quoniā noluerunt conuerti. [11] Cœpit [1] gladius in ciuitatibus eius, & consumet [o] electos [1] eius, P & comedet capita eorum [1]. Et populus meus [q] pendebit ad reditum meum: iugum autem imponetur eis simul, quod non auferetur [1]. ¶ Quo modo dabo te Ephraim, [a]protegam [1] te Israel ||quo modo dabo te sicut adama, ponam te vt Seboim? Cōuersum est in me cor meum, pariter [r] conturbata [1] est pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meæ: non conuertar vt disperdam Ephraim: quia deus ego sum, & non homo: sanctus in medio tui, & non ingrediar ciuitatem.

[a] amabula re [p] pulū [q] dubitat lit cōuer tere ad me: & ad altissimū vocauerunt eum prophetæ, & ne vnus quidem exaltat. (sub. caput, i. nullus curat,) [a] tradam. Gene. 19.e, [a] incensa.

Ephraim: quoniam deus ego, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem. Post dominum ambulabunt, quasi leo rugiet: quia ipse rugiet, & formidabunt filii [f] maris[1]. Et [g] auolabunt[1] quasi auis ex AEgypto, & quasi columba de terra Assyriorum: & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. Circundedit me in [h] negatione[1] Ephraim, & in dolo domus Israel: Iudas autem [i] testis descendit[1] cum deo, & cum sanctis fidelis.

[f] ab occidente.
[g] vel, formidabūt
[h] mendacius
[i] adhuc regnat (vel, potens est)

CAP. XII.

Vanam Israelis fiduciam describit. Exemplum Iacob proponit, vt conuertantur & sperent in deo. Iniquitatem eorum damnat. Pacem promittit. Idolatriam Galaad & Galgal carpit. Beneficia in Iacob collata. Impietatem eorum repetit & pœnam.

A
[a] Eurum Gen. 25. c
[b] remisit
plitā fratris sui: Gen. 32. f.
[c] pualuit

EPhraim pascit ventum, & sequitur [a] æstum[1]: tota die mendaciū & vastitatem multiplicat: & fœdus cum Assyriis iniit, & oleum in AEgyptū ferebat. Iudicium ergo domini cum Iuda, & visitatio super Iacob: iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei. ¶ In vtero [b] supplantauit fratrem suum[1]: & in fortitudine sua [c] directus est cum[1] angelo. Et inualuit ad angelum, & [d] confortatus est[1]: fleuit, & rogauit eum: in Bethel inuenit eum, & ibi locutus est nobiscum. Et dominus deus exercituum, dominus memoriale eius. Et tu ad deum tuum [e] conuerteris[1]: misericordiam & iudicium custodi, & spera in deo tuo semper. ¶ [f] Chanaā[1] in manu eius statera dolosa, [g] calumniam[1] dilexit. Et dixit Ephraim, Veruntamen diues effectus sum [h] inueni [i] idolum [k] mihi: [l] omnes labores mei [m] non mueniet mihi iniquitatem [n] quā peccaui[1]. ¶ Et ego dominus deus tuus ex terra AEgypti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis. ¶ Et locutus sum super prophetas, & ego visionem multiplicaui, & in manu prophetarum [o] assimilatus sum. Si Galaad idolum, ergo [p] frustra erant in Galgal bobus immolantes: nam & altaria eorum quasi acerui super sulcos agri. ¶ Fugit Iacob in regionem syriæ, & seruiuit Israel in vxorem, & [q] in vxorem seruauit. In propheta[1] autem [r] eduxit dominus Israel de AEgypto: & in propheta seruatus est.

B
[d] fortis
[e] conuertēris
[f] Mercatoris
[g] opprimere
C
[h] diuitias (robur)
[i] in oibus laboribꝫ meis
[k] neq; pec catum
[l] ꝓpter iniquitatē
[m] inuenient
[n] quā peccauit
[o] assimilatus
[p] vxore custodi - uit sub.
[q] vxore seruauit
[r] eduxit

¶ Ad iracūdiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet, & opprobrium eius restituet ei dominus suus.

pecora.) Per prophetam Gen. 14. c

CAP. XIII.

Abominationes Israelis ostendit. Exitium minatur ob ingratitudinem. Auxilium à deo. Rex. Victoria mortis & inferni per Christum.

[a] i. Ieroboam q

LOquente [a] Ephraim[1], [b] horror inuasit Israel[1]: & deliquit in Baal, & mortuus est. Et nunc addiderunt ad peccandum: fecerunt que sibi conflatile de argento suo [c] quasi[1] similitudinem idolorum, factura artificum totum est. hi ipsi dicunt, [d] Immolate homines vitulos adorantes[1]. Idcirco erunt ipse quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus præteriens, sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de [e] fumario[1]. ¶ Ego autem dominus deus tuus ex terra AEgypti: & deū absq; me nescies, & saluator non est præter me. [f] Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis. Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt: & eleuauerunt cor suum, & obliti sunt mei. Et ego ero vitulo sicut [g] pardus in via Assyriorum. Occurram eis quasi vrsa raptis catulis, & dirumpam interiora [h] coris eorum: & consumam eos ibi qua si leo, bestia agri scindet eos. ¶ [i] Perditio tua[1] Israel: tantummodo in me auxilium tuum. ¶ Vbi est rex tuus? [k] maxime nunc[1] saluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui, [l] de quibus dixisti, Da mihi regem & principes. [m] Dabo[1] tibi regem in furore meo, & auferam in nō staret indignatione mea. Colligata est iniqui tas Ephraim, absconditum peccatum [n] ctione ei eius. Dolores parturientis venient ei: ipse filius non sapiens. [o] nunc enim nō cū multiplicabit in contritione filiorum[1]. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors[1] tua ō mors, morsus tuus ero inferne, consolatio abscondita est ab oculis meis. Quia ipse inter fratres [p] diuidet[1]: adducet vrentem vētum dominus de deserto ascendentē,

A
[b] Eruit ipse
[c] ſub. fuit
[d] de vitulis) eleuauerunt homines vitulos adorantes.
[e] ſub. cā put. i. fabine
[f] ad
[g] immolātes sacrificā
[h] hois
[i] feneſtra Iſa. 43. b.
B
[k] Perditio tua
[l] ſti te
C
[m] maxi me
[n] cōſtaret
[o] hebr. 2. d.
[p] exciſio
1. Co. 15. g
1. Co. 15. g
Ezec. 19. d

1.Co.15.g & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desyderabilis.

crescet Eze.16.d siccabit

CAP. XIIII.

Samariæ interitus. Ad resipiscentiam vocat. Vituli labiorum pro laudibus. Misericordiam promittit dominus conuersis ad se.

Desolabitur rebellauit in cadent elident diffundẽtur vl, Appẽhendite verba ista ad vos,

Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit deum suũ: in gladio pereant, paruuli eorũ eliduntur, & fœtæ eius discindantur. ¶ Conuertere israel ad dominum deum tuum: quoniam corruisti in iniquitate tua, Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad dominum: dicite ei, Omnem aufer iniquitatẽ, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum nostrorũ. Assur non saluabit nos, super equos non ascendemus: nec dicemus vltra, Dii nostri opera manuum nostrarum: quia eius qui in te est, misereberis pupilli. Sanabo contritiones eorum, & diligam eos spontanee: quia auersus est furor meus ab eis. ¶ Ero quasi ros israeli, germinabit sicut lilium: & erumpet radix eius vt Libani. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius & odor eius vt Libani. Conuertentur sedentes in vmbra eius: viuent tritico, & germinabunt quasi vinea: memoriale eius sicut vinũ libani. Ephraim Quid mihi vltra idola? ego exaudiam, & dirigam eum: ego vt abietem virentem ex me fructus tuus inuẽtus est. Quis sapiens & intelliget ista: intelligẽs, & sciet hæc? quia rectę viæ domini, & iusti ambulabunt in eis: præuaricatores vero corruent in eis.

in te misericordiam cõsequitur pupillus. pcutiet radices suas sicut Libanus

sub. diligam abies virens:

Prophetia Ioel.

CAP. I.

Ioel parabola proposita, destructionẽ Ierusalẽ prędicit. Adhortatur sacerdotes ad orationẽ & ieiunium, ob instãtem calamitatẽ. Planctus prophetæ.

VERBVM domini quod factum est ad Ioel filium Phathuel. Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ: si factum est istud in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum. Super hoc filiis vestris narrate, & filii vestri filiis suis, & filii eorum generationi alteræ. ¶ Residuum erucæ comedit locusta, &

reſiduum locuſtæ[a] comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit[a] rubigo[b].
Expergiſcimini ebrii, & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum[c] in dulcedine[c]: quoniam periit ab ore veſtro. Gens enim aſcendit ſuper terram meam, fortis & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis & molares eius vt catuli leonis. Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit: nudans ſpoliauit eam & proiecit, albi facti ſunt rami eius. Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper virum pubertatis ſuæ. Periit ſacrificium & libatio de domo domini: luxerunt ſacerdotes miniſtri domini. Depopulata eſt regio, [d]luxit[d] humus: quoniam deuaſtatum eſt triticum: [e]confuſum eſt[e] vinū, elanguit oleū. Confuſi ſunt agricolæ, vlulauerunt vinitores ſuper frumento, & hordeo, quia periit meſſis agri. Vinea [f]confuſa eſt[f], & ficus [g]elanguit[g]: malogranatum, & palma, & malus, & omnia ligna agri aruerunt: quia confuſum eſt gaudium à filiis hominum. ¶ Accingite vos, & plāgite ſacerdotes, vlulate miniſtri altaris: ingredimini, cubate in ſacco miniſtri dei mei: quoniam [h]ceſſauit[h] & [i]ceſſauit[i] de domo dei veſtri ſacrificium & libatio. ‖ Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in domū domini dei veſtri: & clamate ad dñm, [k]A, a, a[k], dicit: quia prope eſt dies domini & quaſi vaſtitas [l]à potente[l] veniet.
Nunquid non eorum oculis veſtris alimenta perierunt de domo dei noſtri, lætitia & exultatio? Computruerunt [m]iumēta in ſtercore ſuo[m]: demolita ſunt horrea, diſſipatæ ſunt apothecæ: quoniam confuſum eſt[n] triticum. Quid ingemuit animal[o], mugierunt[p] greges armenti? Quia non eſt paſcua eis: ſed & greges pecorum diſperierunt. ¶ Ad te domine clamabo: quia ignis comedit ſpecioſa deſerti, & flamma ſuccendit omnia ligna regionis. Sed & beſtiæ agri quaſi area ſitiens imbrem, ſuſpexerunt[q] ad te: quñ exiccati ſunt fōtes aquarū, & ignis deuorauit ſpecioſa[r] deſerti.

[a] haſil. (c'è genus locuſtæ.)
[b] propter vinū nouum:
[c] deſolata eſt
[d] aruit
[e] aruit, [f] facciſa eſt:
[g] ghibitū eſt à inſ.i.d
[h] Ah, [i] ab oipotente
[k] grana ſub glebis ſuis, [l] aruit
[m] confuſi ſunt
[n] clamabunt
[o] paſcua

CAP. II.

Aduentū hoſtium prædicat, & cruciatum. Adhortatio ad conuerſionē. Oratio. Amor dei in populum ſuum. Doctor eccleſiæ Chriſtus. Laus. Miſſio ſpiritus ſancti. Inuocatio deum.

CAnite tuba in Siō, [a]vlulate[a] in mō te ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ: Quia venit dies domini, quia ꝓpe eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & [b]turbinis[b]: quaſi mane expanſum ſuper montes populus multus & fortis: ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit vſque in annos generatiōis & generatiōis. Ante faciem eius ignis vorans, & poſt eum exurens flamma: quaſi hortus [c]voluptatis[c] terra coram eo, & [d]poſt eum ſolitudo deſerti: neque eſt qui effugiat eum. Quaſi aſpectus equorum aſpectus eorū: & quaſi equites ſic current. Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exiliunt, ſicut ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabūtur populi: omnes vultus [e]redigentur in ollam[e]. Sicut fortes current: quaſi viri bellatores aſcendent murum: muri in viis ſuis gradientur, & non declinabunt à ſemitis ſuis. Vnuſquiſque fratrem ſuum nō coartabit, ſinguli in calle ſuo ambulabūt: ſed & [f]per feneſtras cadent, & nō deſ[f]Per vrbē molientur[f]. [g]Vrbem ingredientur[g], in muro current: domos conſcendēt, per feneſtras intrabunt quaſi fur. ‖ A facie eius contremuit terra, mota ſunt cæli: ſol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellę retraxerunt ſplendorem ſuum. Et dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui: quia multa ſunt [h]castra eius, quia fortia, & facientia verbum eius. ‖ magnus enim dies domini, & terribilis valde: & quis ſuſtinebit eum? ¶ Nunc ergo, dicit dominus, conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & in fletu & in planctu. Et ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra, & conuertimini ad dominum deum veſtrum: ‖ quia benignus[i] & miſericors eſt, patiens & multæ miſericordiæ, & [k]præſtabilis ſuper malitia[k]. ‖ Quis ſcit ſi conuertatur, & [l]ignoſcat[l], & relinquat poſt eum benedictionē, ſacrificiū & libamen mali, domino deo veſtro? ‖ Canite tuba in Sion, ſanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate populum [m]ſanctificatores

[a] haſil. ç'è genus locuſtæ.)
[b] propter vinū nouum:
[c] deſolata eſt
[d] aruit
[e] aruit, [f] facciſa eſt:
[g] ghibitū eſt à inſ.i.d
[h] Ah, [i] ab oipotente
[k] grana ſub glebis ſuis, [l] aruit
[m] confuſi ſunt
[n] clamabunt
[o] paſcua

[a] tarantarizate
[b] tenebrositatis:
[c] Eden
[d] B
[e] nigreſcent vt olla.
[f] C
[g] ſūp gladium de
[h] & nō lædentur.
[i] Per vrbē
[k] luc. 22.e.
[l] mar.13.c.
[m] luc. 22.e.
[n] eze.32.b.
[o] iſa.13.b.
[p] valde
[q] amos.5.c
[r] ſoph.1.d.
[s] Pſa.85, a.
[t] ionæ.4.a
[u] miſera
[v] tor
[x] pœnitemi
[y] ionæ.3.d
[z] pœnitentiam
[a] Supra.1.c
[b] ꝓparate
[c] cōtatem

te ecclesiam), coadunate senes: cōgregate paruulos, & sugentes vbera: egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. Inter vestibulum & altare [a]plorabunt) sacerdotes ministri domini: & [a]dicent), Parce domine, parce populo tuo: & ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes, quare dicunt in populis, Vbi est deus eorum? ¶ Zelatus est dominus super terram suam, & pepercit populo suo, Et respondit dominus, & dixit populo suo, Ecce ego mittam vobis frumentum, & vinum, & oleum, & replebimini eo: & non dabo vos vltra opprobrium in gentibus. Et eum qui ab Aquilone est, procul faciā à vobis: & expellam eum in terram inuiam & desertam, faciem eius contra mare oriētale, & extremum eius vsque ad mare nouissimum: & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quia superbe egit. Noli timere terra, exulta & lætare: quoniam magnificauit dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum suum, ficus & vinea dederunt virtutem suam. ¶ Et filii Sion exultate, & lætamini ī domino deo vestro: quia dedit vobis doctorem iustitię, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum sicut in principio. Et implebuntur areæ frumento, & redūdabūt torcularia vino & oleo. Et reddam vobis ānos quos comedit locusta, bruchus, & [a]rubigo), & eruca: fortitudo mea magna, quā misi in vos. Et comedetis vescentes, & saturabimini: & laudabitis nomē domini dei vestri qui fecit mirabilia vobiscū, & non confundetur populus meus in sempiternum. Et scietis quia in medio Israel ego sum: & ego dominus deꝰ vester, & non est amplius: & non confundetur populus meus inæternum. ¶ ‖ Et erit post hæc: effundam spiritum meū super omnem carnem: & prophetabūt filii vestri & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. Sed & super seruos meos & ancillas in diebus illis effundā spiritum meum. Et dabo prodigia in cælo, & in terra, sanguinem, & ignem, & [a]vaporem) fum[i]. ‖ Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem: antequā veniat dies domini magnus & horribilis. Et erit: ‖ omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit: quia in mōte Sion, & in Ierusalem erit saluatio, sicut dixit dominus, & in residuis quos dominus vocauerit.

[a]plorent
[a]dicant
E
F
[a]hali (locustæ genus)
Act. 2. d. isa. 44. a.
G
[i] colūnas
Mat. 24. e
luc. 21. e
Ro. 10. c.

CAP. III.

Promittit dominus se iudicaturum hostes populi sui. Vocantur omnes gētes ad hoc iudicium. Prædicatio verbi dei è Sion, per apostolos Iudæos. Ecclesiæ æternitas.

Quia ecce in diebus illis & in tempore illo cum conuertero captiuitatem Iuda & Ierusalem: congregabo omnes gētes, & deducam eas ī vallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hæreditate mea Israel, quos disperserunt in nationibus, & terrā meam diuiserunt. Et super populum meū miserunt sortem: & posuerunt puerum [a]in prostibulo, & puellam vendiderūt pro vino vt biberent. Verum quid vobis & mihi Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæsthinorum? nunquid [a]vltionem) vos redditis mihi? & si [a]vlciscimini vos cōtra me), cito velociter reddam [a]vicissitudinem) vobis super caput vestrum. Argentum enim meū & aurū tulistis: & desyderabilia mea & [a]pulcherrima) intulistis in delubra vestra. Et filios Iuda, & filios Ierusalem vendidistis filiis Græcorū, vt longe faceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco in quo vendidistis eos: & conuertā retributionem vestram in caput vestrū. Et vendā filios vestros & filias vestras in manibus filiorū Iuda, & venūdabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia dn̄s locutus est. clamate hæc in gentibus, [a]sanctificate) bellū, suscitate robustos: accedant, ascendant omnes viri bellatores. Concidite [a]aratra vestra) in gladios & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, Quia fortis ego sum. ¶ ‖ Erumpite), & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occumbere faciet dominus robustos tuos. Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat: quia ibi sedebo, vt iudicem omnes gentes in

A
[a]pro cibo
[a]retributionem
[a]retributionē ob mei causam facitis,
[a]retributionem
[a]optima
B
[a]p̄parate
[a]bidētes
[a]Cōgregate vos,
C

Apo.14.d circuitu. ‖ Mittite falces quoniã mi-
turauit messis: venite & descendite, quia
plenum est torcular, exuberant torcu-
laria: quia multiplicata est malitia eo-
rum. Populi populi in valle concisio-
nis: quia iuxta est dies domini in valle
Supr.2.g. cõcisionis. ‖ sol & luna obtenebrati sũt
& stellæ retraxerunt splendorẽ suum.
Iere.25.f. ¶ ‖ Et dominus de Sion rugiet, & de Ie-
amos,1,a rusalem dabit vocem suam: & mouebũ
tur cæli & terra & dominus spes popu
li sui & fortitudo filiorum Israel. Et scie
tis quia ego dominus deus vester habi
D tans in Sion in monte sancto meo: &
erit Ierusalem sancta, & alieni nõ trã-
sibunt per eam amplius. ‖ Et erit in die amos,9.d
illa: stillabunt montes [=]dulcedinem), & [=]mustum
colles fluent lacte: & per omnes riuos
Iuda ibunt aquæ: & fons de domo do-
mini egredietur, & irrigabit torrentem
spinarum. AEgyptus in desolationem
erit, & Idumæa in desertum perditio-
nis: pro eo q̃ inique egerint in filios
Iuda, & effuderint sanguinem innocẽ-
tem in terra sua. ¶ Et Iudæa in æternum
habitabitur, & Ierusalem in generatio
nem & generationem. Et mũdabo san-
guinem eorum, quos nõ mũdauerã: [=]& [=]cum
dominus commorabitur in Sion.

Prophetia Amos.

CAP. I.

I Amos conditio, & eius prophetiæ
tempus. Sermo domini contra damas-
cum. Contra Philisthæos. contra Ty-
rum. Contra Idumæam. Contra filios
Ammon.

[=]vi, erat v
nus ex

VERBA AMOS, [=]qui fuit in) pastori-
bus Thecue: quæ vi-
dit super Israel in die
bus Oziæ regis Iuda,
& in diebus Ieroboam filii Ioas regis Is-
rael, ‖ ante duos annos terræmotus. Et
dixit dominus de Sion Ierusalem da-
bit vocem suam: & [=]luxerunt speciosa)
pastorum, & exiccatus est vertex Car-
meli. ¶ Hæc dicit dominus super tri-
bus sceleribus Damasci, & super qua-
tuor non [=]conuertam eum), eo quòd
triturauerint in plaustris ferreis Ga-
laad. Et mittam ignem in domũ Azael,
& deuorabit domos Ben.adad. Et con
teram vectem Damasci: & disperdam
habitatorem de [=]campo idoli), & te-
nentem sceptrum de [=]domo volupta-
tis): & transferetur populus Syriæ Cy-
renen, dicit dominus. ¶ Hæc dicit do-
minus, super tribus sceleribus Gazæ,

Zac.14.a
Iere.25.f.
Ioel.3.c.
[=] disper-
dentur
pascua,
[=]parcã ei
& infra.
B

[=]velle
Auen
[=]Bethedẽ

& super quatuor non conuertam eum: eo quòd trāstulerint captiuitatē perfectam, vt concluderent eam in Idumæa. Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius. Et disperdam habitatorem de Azoto, & tenentem sceptrum de Ascalone: & conuertam manum meam super Accaron, & peribunt reliqui philistinorum, dicit dominus deus. ¶Hæc dicit dominus, Super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non conuertam eum: eo quòd concluserint captiuitatem perfectam in Idumæa, & non sint recordati fœderis fratrum. Et mittam ignem in murum Tiry, & deuorabit ędes eius. ¶Hęc dicit dominus, Super tribus sceleribꝰ Edom, & super quatuor non conuertam eum: eo quòd persecutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit miseri diam eius, & tenuerit vltra furorem suum, & indignationē suam seruauerit vsque in finem. Mittam ignem in Themā, & deuorabit ædes Bosræ. ¶Hæc dicit dominus super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertā eum: eo quòd dissecuerit prę gnantes Galaad ad dilatandum terminum suum. Et succendam ignem in muro Rabbath: & deuorabit ædes eius in vlulatu in die belli, & in turbine in die commotionis. Et ibit melchom in captiuitatem ipse, & principes eius simul, dicit dominus.

.i. vniuersalem & infra.

C

miseri cordias suas.

ī seculū (vl, sēp) ppetuū.

D

montes,

CAP. II.

Prophetat aduersum Moab. Aduersum Iudam, hoc est, regnum duarum tribuū. Aduersum Israel, hoc est, regnū decem tribuum.

A

HAEc dicit dominus, Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam eum: eo ꝙ incenderit ossa regis Idumææ vsque ad cinerem. Et mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes Carioth: & morietur in sonitu Moab, in clangore tubæ: & disperdam iudicem de medio eius & omnes principes eius interficiam, cum eo, dicit dominus. ¶Hæc dicit dominus, Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum: eo ꝙ abiecerit legem domini, & mandata eius non custodierit. decepe

parcā ei & infra.

in calcē

B

errare

runt enim eos idola sua, post quæ abierant patres eorum. Et mittam ignem in Iudam, & deuorabit ædes Ierusalē. ¶Hæc dicit dominus, super tribus sceleribus Israel, & Super quatuor non cōuertam eum. pro eo ꝙ vendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis. Qui conterunt super puluerem terræ capita pauperum, & viā humilium declinant: & filius ac pater eiꝰ ierunt ad puellam, vt violarent nomē sanctum meum. Et super vestimentis pignoratis accubuerunt iuxta omne altare: & vinum damnatorum bibebāt in domo dei sui. ‖ Ego autem exterminaui Amorrhæum à facie eorum: cuius altitudo cedrorū, altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus: & contriuit fructū eius desuper, & radices eiꝰ subter. ‖Ego sum qui ascendere vos feci de terra AEgypti: & duxi vos in desertum quadraginta annis, vt possideretis terram Amorrhæi. Et suscitaui de filiis vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris nazaræos. nunquid non ita est filii Israel, dicit dominus? Et propinabatis nazaræis vinum: & prophetis mandabatis, dicētes, Ne prophetetis. Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno. Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam: & robustus non saluabit animam suam: & tenens arcum nō stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi nō saluabit animam suam: & robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit dominus.

enim fecerunt

C

in pignꝰ acceptis

deorum suorum.

Nūe.21.f

Exo.14.c

D

actabo vos in loco vestro sicut arctat plaustrū manipulis onustum

CAP. III.

Domum Israel ingratitudinis arguit, æquissima in eam flagella prænūtians. Inuitantur alienigenæ vt videāt æquitatem iudiciorum dei aduersus Israelem.

A

AVdite verbum quod locutus est dominus super vos filii Israel: super omnem cognationem quam eduxi de terra AEgypti, dicens, Tantummodo vos cognoui ex omnibꝰ cognationibus terræ: idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam? nūquid

dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueum terræ absque aucupe? aut nunquid auferetur laqueus de terra, antequam quid ceperit? Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecerit? Quia non faciet dominus deus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? dominus deus locutus est, quis non prophetabit? Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti: & dicite. Congregamini super montes Samariæ, & videte insanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetrabilibus eius. Et nescierunt facere rectum dicit dominus: thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in ædibus suis. Propterea hæc dicit dominus deus, Tribulabitur & circuietur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua & diripientur ædes tuæ. Hæc dicit dominus, Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ: sic eruentur filii Israel qui habitant in Samaria, in plaga lectuli & in Damasci grabbato. Audite, & contestamini in domo Iacob, dicit dominus deus exercituum: quia in die cum visitare cœpero præuaricationes Israel, super eũ visitabo & super altaria Bethel: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram. Et percutiam domum hyemalem cum domo æstiua: & peribunt domus eburneæ, & dissipabũtur ædes multæ, dicit dominus.

CAP. IIII.

Sub typo vaccarum pinguium in primates inuehitur, eorum pœnas prædicens. Eorum idololatriam subiannat. Laus. Fame percussi non sunt cõuersi ad deũ. Adhortatio ad fiduciam in deum post perpessa mala.

Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ: quæ calumniam facitis egenis: & confringitis pauperes: quę dicitis dominis vestris, Afferte & bibemus. Iurauit dominꝰ deꝰ in sancto suo quia ecce dies veniẽt super vos, & auellent vos (sub iniuriꝫ) uestras & ollis feruẽtibꝰ. Et per aperturas exibitis altera contra alteram, & proiiciemini in Armon, dicit dominus. Venite ad Bethel, & impie agite: ad Galgalam, & multiplicate præuaricationẽ & offerte mane victimas vestras, & tribus diebus decimas vestras. Et sacrificate de fermento laudem, & vocate voluntarias oblationes, & annuntiate, sic enim voluistis filii Israel, dicit dominus deꝰ. Vnde & dedi vobis mundum dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris: & non estis reuersi ad me, dicit dominꝰ. Ego quoq; prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent vsq; ad messem: & pluui super vnam ciuitatem, & super alterã ciuitatem non pluui: pars vna completa est, & pars super quã nõ pluit, aruit. Et venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatẽ vt biberent aquã, & nõ sunt satiatæ: & non rediistis ad me, dicit dominus. Percussi vos in vẽto vrete & in aurugine, multitudinem hortorum vestrorũ, & vinearum vestrarũ, oliueta vestra & ficeta vestra comedit eruca & non rediistis ad me, dicit dominus. Misi in vos mortem in via Aegypti, percussi in gladio iuuenes vestros, vsque ad captiuitatem equorum vestrorum: & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras: & non rediistis ad me, dicit dominus. Subuerti vos, sicut subuertit deꝰ Sodomam & Gomorrham, & facti estis quasi torris raptus ab incendio: & non rediistis ad me dicit dominus. Quapropter hæc faciam tibi Israel: postquam autem hæc fecero tibi præparare in occursum dei tui Israel. Quia ecce formãs montes: & creans ventum, & annuntians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam, & gradiens super excelsa terræ: Dominus deus exercituum nomen eius.

CAP. V.

Casus Israelis luget. Ad respiscentiam vocat. Odium populi in prophetas, ob quod, & pauperum oppressionem, eius infœlicitatem prænũtiat. Exhortatio ad opera bona. Diei domini mala describit. Festiuitates & sacrificia eorum abiicit.

A Audite verbum istud quod ego, leuo super per vos planctum do mus Israel. Cecidit,& non adiiciet vt resurgat virgo Israel:pro iecta est in terram suam,& non est qui suscitat eam. Quia hæc dicit dominus deus. Vrbs de qua egrediebantur mille relinquentur in ea centum : & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israel. ¶ Quia hęc dicit dominus deus domui Israel, Quærite me, & viuetis. Et nolite quærere Bethel, & in Galgalam nolite intrare,
B & in Bersabee non transibitis:quia Galgala captiua ducetur,& Bethel erit[a] inutilis[b]. Quærite dominum,& viuite : ne forte cōburatur domus Ioseph vt ignis & deuorabit, & nō erit qui extinguat Bethel. Qui conuertitis in absinthium iudicium,& iustitiam in terra relinquitis. [a] Facientem arcturum,& orionem, & cōuertentē in mane tenebras,& diē *in noctem*[c] *mutantem*[b] : ‖ *qui* vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Dominus nomen est eius. Qui [c] subridet vastitatem[b] super robustum, & [d] depopulationem super potentem affert[b]. ¶ Odio habuerunt corripientem in porta:& loquentem perfecte abominati sunt. Idcirco, pro eo q̄ diripiebatis pauperem, & [e] prædam electam tollebatis ab eo:‖ Domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis:vineas plantabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum. Quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra:hostes iusti accipientes munus, & [f] pauperes deprimentes[b] in porta. Ideo prudens in tempore illo tacebit,quia tempus malum est. ¶ Quærite bonum, & non malum vt viuatis:& erit dominus deus exercituum vobiscum,sicut dixistis. ‖ Odite malum,& diligite bonum,& constituite in porta iudicium : si forte misereatur dominus deus exercituum reliquiis Ioseph. Propterea hæc dicit dominus deus exercituum dominator, in omnibus plateis planctus:& in cunctis quæ foris sunt,dicetur væ væ : & vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui sciunt plangere. Et in omnibus vineis erit planctus : quia pertransibo in medio tui,dicit dominus. ¶ Væ desyderantibus diem domini : ad quid eam vobis? dies domini tenebræ, & non lux. Quomodo si fugiat vir à facie leonis occurrat ei ursus:& ingrediatur domum, & innitatur manu sua super parietem,& mordeat eum coluber. Nunquid non tenebræ dies domini, & non lux:& caligo, & nō splendor in ea? ¶ ‖ Odi & proiecit festiuitates vestras:& non capiam odorem cœtuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocaustomata,& munera vestra,non suscipiam : & [a] vota[b] pinguium vestrorum non respiciam. Auser à me[a] tumultum[b] carminum tuorum:& cantica lyræ tuæ non audiam. Et [a] reuelabitur[b] quasi aqua iudicium,& iustitia quasi torrens fortis. ‖ Nunquid hostias, & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? Et portastis [a] tabernacula Moloch vestro[b], & [a] imaginem[b] idolorum vestrorum, sydus dei vestri:quæ fecistis vobis. Et migrare vos faciā trans Damascum, dicit dominus, Deus exercituum nomen eius.

Sub inq rite post dūm qui facit cteneþre fascere facit:

Infra.9.b

Eroborat

Vastatorē

Sup munitionē veniet

In cibum electum

In medico

Ro.12.b.

Psa.96.d

CAP. VI.

IN Aduersus optimates Israel prophetat, iurat dominus se impleturum quæ contra Israel proposuit.

‖ A E vobis qui [a] opulenti[b] estis in Sion,& confiditis in montes Samariæ: [a] optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel[b]. Transite in Chalanne, & videte,& ite inde in Emath magnā: & descendite in Geth palæstinorum, & ad optima quoque regna horum[b]: si latior terminus eorum termino vestro est? Qui [a] separati estis[b] in diem malum,& [c] appropinquatis solio iniquitatis qui dormitis in lectis eburneis, & [a] lasciuitis[b] in stratis vestris:qui comedi tis agnum de grege,& vitulos de medio [a] armenti[b]. Qui canitis ad vocem [a] longipsalterii : sicut Dauid putauerunt se habere [a] vasa cantici[b]. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento [c] propindelibuti : & [c] nihil [a] patiebantur[b] super contritione Ioseph. Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium: & [g] auferetur factio lasciuientium[b].

Ier.30.b

Ioel.2.c.

Soph.1.d.

F

Ier.4.d.

mila.1.d

2.e

G

[a] sacrificia pacificorum.

[a] vt, multitudine

[a] voluetis

Act.7.c.

[a] Sicchut (nomē idoli) regē vestrum,

[a] placētē

Luc.6.d.

[a] quieti

[a] noīati à principio gentium

& venerunt ad eos domus Israel.

[a] nūquid melliores

[a] longinquabitis

[a] extendi

tis vos

¶Iurauit dominus deus in anima sua, dicit domin9 deus exercituũ, Detestor ego superbiã Iacob, & domos eius odi, & tradã ciuitatem cum habitatoribus suis. Quod si reliqui fuerint decem viri in domo vna: & ipsi morientur. Et tollet eum [m] propinquus suus, & comburet eum': vt efferat ossa de domo: & dicet ei qui in penetralibus domus est, Nunquid adhuc est penes te? Et respondebit, Finis est. Et dicet ei, Tace [n] & nõ recorderis nominis' domini. Quia ecce dominus mandauit, & percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem scissionibus. Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in bubalis, quoniã conuertistis in [=] amaritudinem' iudicium, & fructum iustitiæ in absynthium? Quæ lætamini in nihili: qui dicitis, Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Ecce enim suscitabo super vos domus Israel, dicit dominus deus exercituum, gentem: & conterent vos ab introitu Emath, vsq; ad torrẽtem deserti.

[m] patruus eius & auunculus eius,
[n] quia nõ (sub. sumus assueti) cõmemorare nomen
[=] venenũ (aut fel)

CAP. VII.

Per locustam videns Amos totius Israelis absumptionẽ, oratione sua eam auertit. Alia plaga quam itidem reuocat. Abiectio populi per trullam cęmentarii designata obsistit Amasias prophetę dei. Amos de se testimonium reddit, prophetans aduersum Amasiam, & populi captiuitatem prænuntians.

HAEc ostẽdit mihi dominus deus: & ecce fictor locustæ in principio [a] germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsionem regis'. Et factum est: cum consummasset comedere herbam terræ, dixit, Domine deus [c] propitius esto' obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? [e] Misertus est dominus' super hoc: Non erit, dicit dominus. ¶Hęc ostendit mihi dominus deus: & ecce vocabat [g] iudicium ad ignẽ' dominus deus, & deuorauit abyssum multam, & comedit simul partem. Et dixi, Domine deus, quiesce obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? Misertus est dominus super hoc: Sed & istud non erit, dicit dominus deus. ¶Hæc ostendit mihi: & ecce dominus stans super murum [m] litum', & in manu eius [n] trulla cæmentarii'. Et dixit dominus ad me. Quid tu vides Amos? Et dixi, [o] Trullam cæmentarii'. Et dixit dominus, Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel: non adiiciam vltra [p] superinducere' eum. Et demolientur excelsa idoli, & [q] sanctificationes' Israel desolabuntur: & consurgam super domum Ieroboam in gladio. ¶Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Ieroboam regem Israel, dicens, [r] Rebellauit' contra te Amos in medio domus Israel: nõ poterit terra sustinere vniuersos sermones eius. Hæc enim dicit Amos, In gladio morietur Ieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides, gradere, fuge in terram Iuda: & comede ibi panem, & prophetabis ibi. Et in Bethel non adiicies vltra vt prophetes: quia [=] sanctificatio' regis est, & domus regni est. Respõditque Amos, & dixit ad Amasiam, Nõ sum propheta, & non sum filius prophetæ: sed armentarius ego sum [=] vellicans sycomoros'. Et tulit me dominus cum sequerer gregem: & dixit dominus ad me, Vade propheta ad populũ meum Israel. Et nunc audi verbum domini, Tu dicis, Non prophetabis super Israel, & non stillabis super domũ idoli. Propter hoc hæc dicit dominus, Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filii tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua.

[a] quo germinabat herba serotina & ecce herba serotina ascẽdebat post tonsiones herbarũ quas excideratrex.
[c] parce
[e] Pœnituit dñm & infra.
[g] ad iudicium cũ igne
[m] ad perpẽdiculũ cõstructũ
[n] perpendiculũ stãneum.
[o] Perpendiculum, & infra.
[p] vt pertranseam
[q] sanctuaria
[r] Coniurauit
[=] palattũ
[=] vel, colligens syluestres ficus,

CAP. VIII.

Finis regni Israel ostẽditur. In pauperum oppressores. Acerbitatem calamitatis Israeliticæ describit. Famẽ verbi dei prophetat.

HAEc ostẽdit mihi dominus deus: & ecce [=] vncinus pomorum'. Et dixit, Quid tu vides Amos? Et dixi, vncinum pomorum. Et dixit dominus ad me, Venit finis super populum meum Israel: non eiiciam vltra vt pertranseam eum. Et [=] stridebunt cardines' templi in die illa, dicit dominus deus: multi morientur in omni loco, proiicietur silentium. ¶Audite hoc qui

[A] [=] canistrũ plenũ fructibus æstatis. & infra.
[=] in vlulatum vertentur cãtica

[a]absorbetis [b]cogitatis succidere [c]epha, B [d]vēdam⁹ [e]per celsitudinē suam quę ɔst in [f]vl, absorbebitur

[a]conteritis⁾ pauperem, & [a]deficere facitis⁾ egenos terræ, dicentes, Quando transibit mensis, & venūdabimus merces: & sabbathū, & aperiemus frumentum: & imminuamus [a]mensuram⁾, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas, vt [a]possideamus⁾ in argento egenos & pauperes pro calceamentis, & quisquilias frumenti vendamus? Iurauit dominus [a]in superbiam⁾ Iacob, Si oblitus fuero vsque in finem omnia opera eorū. Nunquid super isto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius: & ascendet quasi fluuius vniuersus, & eiicietur, & [a]defluet⁾ quasi riuus AEgypti? ¶Et erit in
C die illa dicit dominus deus, occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis, & conuertam festiuitates vestras in luctū, & omnia cantica vestra in planctum: & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitium: & ponam eam quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarum. ¶Et ecce, dies veniunt, dicit dominus: & emit-
D tam famem in terram: non famem panis, neq; sitim aquæ, sed audiendi verbum domini. Et commouebuntur à mari vsque ad mare, & ab Aquilone vsque ad orientem: circuibunt quærētes verbum domini, & non inuenient. In die illa deficient virgines pulchræ, & adolescentes in siti. Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt, Viuit deus tuus Dan, & viuit via Ber-sabee, & cadent, & non resurgent vltra.

CAP. IX.

Duarum tribuum & templi euersionem prænuntiat. Manum dei nemo potest euadere Israelis ingratitudinem carpit. Ecclesiæ instauratio.

A [a]superliminare, [b]potes: & in frustra concidā eos in capite omnes ipsos, Psal. 138,a

Vidi dominum stantem super altare: & dixit, Percute [a]cardinem⁾, & commoueantur [a]superliminaria: auaritia enim in capite omnium⁾, & nouissimum eorum in gladio interficiam: non erit fuga eis qui fugient: & non saluabitur ex eis qui fugerit. ||Si descenderint vsque ad internum: inde manus mea educet eos: & si ascenderint vsq; ad cælum, inde detraham eos. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans, auferam eos: & si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. ||Et si abierint in ca- Iere. 44,e
ptiuitatem corā inimicis suis, ibi man- B
dabo gladio, & occidet eos: & ponam oculos meos super eos in malum, & nō in bonum. Et dominus deus exercituū qui tangit terram, & tabescet: & lugebunt omnes habitantes in ea: & ascendet sicut riuus omnis, & [a]defluet⁾ sicut [a]demergetur
fluuius AEgypti. Qui ædificat in cælo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundauit: ||quia vocat a- Sup. 5,c
quas maris, & effundit eas super faciē terræ. Dominus nomen eius. ¶Nunquid non vt filii AEthiopum vos estis mihi filii Israel, ait dominus? nunquid non Israel ascendere feci de terra AEgypti: & Palęsthinos de Cappadocia, & C
Syrios de Cyrene? Ecce oculi domini dei super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: veruntamen cōterens non conteram domum Iacob, dicit dominus. Ecce enim mandabo ego, & [a]concutiam⁾ in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in [a]comouere faciam
cribro: & non cadet lapillus super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei: qui dicunt, Non appropinquabit, & non veniet super nos malum. ¶||In die suscitabo taberna- Act. 15,c
culum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo: & reædificabo eum sicut in diebus antiquis. vt possideāt reliquias Idumęæ, & omnes, D
nationes [a]eo quòd inuocatū sit nomen meum super eos⁾: dicit dominus faciēs hæc. Ecce dies veniunt, dicit dominus: & [a]comprehendet arator messorem, & calcator vuæ mittentem⁾ semen: & stillabunt montes dulcedinem⁾, & omnes colles [a]culti erunt⁾. ||Et conuertam captiuitatem populi mei Israel: & ædificabunt ciuitates desertas, & inhabitabunt: & plantabunt vineas: & bibent vinum earum: & facient hortos: & comedent fructus eorum. Et plantabo eos super humum suam: & non euellam eos vltra de terra sua quam dedi eis, dicit dominus deus tuus.

[a]sup quas inuocatū est nomē meum: [a]accedet arator cū messore: & calcator vuarū cum portante [a]mustum, [a]fluent. Ioel. 3,d

Prophetia Abdiæ.

CAP. I.

¶ Abdias accipit legationem â domino aduersus Edom. Contra fiduciã eius in diuitias, In amicos, In prudentiam carnis. Euersionis Edom causa præcipua. Prophetia de Christo & ecclesia, Destruitur Esau ab Israelitis.

A VISIO ABDIAE. Hæc dicit dominus
Ierc.49.c deus ad Edom, ‖Auditum audiuimus à domino, & legatum ad gentes missus est, surgite, & cõsurgamus aduersus eũ in prælio. Ecce parvulum dedi te in gentibus: contemptibilis tu es valde. Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum: qui dicis in corde tuo, Quis detrahet me in
Ierc.49.c terram? ‖Si exaltatus fueris vt aquila, &
B si inter sydera posueris nidũ tuum, inde detraham te, dicit dominus. Si fures introissent ad te, si latrones per noctẽ: quomodo conticuisses? nonne furati essent sufficientia sibi? si vindemiatores introissent ad te, nunquid saltem racemum reliquissent tibi? Quomodo scru-
C tati sunt Esau: inuestigauerunt abscondita eius? Vsq; ad terminum emiserunt te omnes viri fœderis tui: illuserũt tibi. Inualuerũt aduersum te viri pacis tuę: qui comedunt tecum, ponent insidias
Isa.29.e subter te: nõ est prudentia in eo. ‖Nun
1.Cor.2.c quid nõ in die illa dicit dominus perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau? Et timebunt fortes tui à meridie, vt intereat vir de monte
D Esau. ¶Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. In die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Ierusalem mittebant sortem: tu quoque eras quasi vnus ex eis. Et non despicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius: & non
E lætaberis super filios Iuda, in die perditionis eorum: & non magnificabis os tuum in die angustię. Nec; ingredieris portam populi mei in die ruinę eorum, neque despicies & tu in malis eius in die vastitatis illius: & nõ imiteris aduersus exercitum eius in die vastitatis illius. Neque stabis in exitibus, vt interficias eos qui fugerint: & non concludes reliquos eius in die tribulationis: quoniam iuxtà est dies domini super omnes gentes: sicut feci-sti, fiet tibi, F
retributionem conuertet te caput tuũ. Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes iugiter: & bibent & absorbebunt, & erunt quasi non sint. ¶Et in monte Sion erit saluatio, & erit sanctus: & possidebit domus Iacob eis qui se possederant. ¶Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula: & ᵉsuccẽdẽt eis), & deuorabunt eos: & non erunt reliquiæ do- G
mus Esau, quia dominus locutus est. Et hæreditabunt hi qui ad Austrum sunt, montem Esau, & qui in campestribus Philisthim: & possidebunt regionem Ephraim & regionem Samariæ: & Beniamin possidebit Galaad. Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel, omnia loca Chananæorum vsque ad Sare- ᵉqui ex-
tham: & ᵉtransmigratio) Ierusalem, quæ pulsi sunt
in ᵉBosphoro) est, possidebit ciuitates de
Austri. Et ascendent saluatores in mon- ᵉHispania
tem Sion iudicare montem Esau: & erit domino regnum.

Ionæ Prophetia.

CAP. I.

¶ Ionas missus in Niniuen ad prophetandum fugit. Orta tempestate ob eius inobedientiam, in mare præcipitatur. Hostiæ. Vota.

ET FACTVM EST ver A
bum domini ad Ionam filium Amathi, dicens, Surge, & Vade in Niniuen ciuitatem grandem, & prædica in ea quia ascendit malitia eius coram me. Et surrexit Ionas, vt fugeret in Tharsis à facie domini, & descendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharsis: & dedit naulũ eius, & descendit in eam, vt iret cum eis in Tharsis à facie domini. ¶Dominus autem ᵉmisit) ᵉproiecit

B ventum magnum in mare: & facta est
[a] putabat tempestas magna in mari, & nauis [a] pe-
riclitabatur conteri. Et timuerunt nau-
tæ, & clamauerũt viri ad deum suum:
& miserunt vasa quæ erant in naui in
mare, vt alleuiaretur ab eis: & Ionas de-
scendit ad interiora nauis, & dormie-
bat sopore graui. Et accessit ad eum gu-
[a] sopora- bernator, & dixit ei, Quid tu [a] sopore
ris? deprimeris? surge, inuoca deum tuũ,
[a] vt, place- si forte [a] recogitet deus de nobis, & non
tur deus pereamus. Et dixit [a] vir ad collegam
[a] vnusquis- suum venite, & mittamus sortes, & scia-
que ad p- mus quare hoc malum sit nobis. Et mi-
ximum serunt sortes: & cecidit sors super Io-
C nam. Et dixerunt ad eum, indica nobis
cuius causam malum istud sit nobis:
*& vnde venis? quod est opus tuum? *& quę terra tua?
►& quo vadis? vel ex quo populo es
tu? Et dixit ad eos, Hebræus ego sum, &
dominum deum cæli ego timeo, qui fe-
cit mare & aridam. Et timuerunt viri
timore magno, & dixerunt ad eũ, Quid
hoc feciſti? Cognouerunt enim viri ꝙ
à facie domini fugeret: quia indicaue-
rat eis. Et dixerunt ad eum. Quid facie-
mus tibi, & cessabit mare à nobis? quia
mare ibat, & intumescebat super eos.
Et dixit ad eos, Tollite me, & mittite in D
mare, & cessabit mare à vobis: scio ẽm
ego quoniã propter me tempestas hæc
grandis venit super vos. Et remigabãt
viri, vt reuerterentur ad aridam, & nõ
valebant: quia mare ibat, & intumesce-
bat super eos. Et clamauerunt ad domi-
num, & dixerunt, Quæsumus domine,
ne pereamus in anima viri istius, & ne
des super nos sanguinem innocentem:
quia tu domine, sicut voluisti, feciſti. Et
tulerunt Ionam, & miserunt in mare:
& stetit mare à feruore suo. Et timue-
runt viri timore magno dominum, &
immolauerunt hostias domino, & vo-
uerunt vota.

CAP. II.

I & Ionas à pisce absorptus. Eiusdem
A canticum.

ET præparauit dominus piscem
Matt. 12.c grandem, vt deglutiret Ionam:
16.a. & erat Ionas in ventre piscis tri-
Luc. 12.d bus diebus & tribus noctibus. Et
1.Cor.15.a orauit Ionas ad dominum deum suum
Psal.119.a de vtero piscis. Et dixit.
‖Clamaui de tribulatione mea ad do-
minum, & exaudiuit me: de ventre B
inferi clamaui, & exaudisti vocem
meam.
Et proiecisti me in profundum in cor-
de maris, & flumen circundedit me:
omnes gurgites tui, & fluctus tui su-
per me tranlierunt.
Et ego dixi, Abiectus sum à conspectu C
oculorum tuorum: veruntamen rur-
sus [a] videbo templum sanctum tuum. [a] aspiciam
ad

Psal. 68. a ‖Circũdederunt me aquæ vsque ad animam, abyssus vallauit me, [a] pelagus operuit caput meum⁾.
[a] vt, alga alligata est capiti meo.
Ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt me in æternũ: & subleuabis de corruptione vitam meam, domine deus meus.
D
[a] deficeret.
Cum [a] angustiaretur⁾ in me anima mea, domini recordatus sum: [a] vt veniat⁾ ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.
[a] & venit
[a] i votũ qd vouerãt in fine primi capitis)
Qui custodiunt vanitates frustra, [a] misericordiam⁾ suam derelinquent.
Ego autem in voce laudis immolabo tibi: quæcunque voui reddam pro salute domino.
Et dixit dominus pisci: & euomuit Ionam in aridam.

CAP. III.

Rursum iubetur prædicare Niniuitis. Eius prædicatio. Niniuitę resipiscentes, misericordiã consequuntur.

A ET factum est verbum domini ad Ionam secundo, dicens, Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnam: & prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te. Et surrexit Ionas, & abiit in Niniuen iuxta verbum domini: & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum. Et cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnius: & clamauit, & dixit, Adhuc
B quadraginta dies, & Niniue subuertetur. ‖Et crediderunt viri Niniuitæ in
Mat. 12. d luc. 11. c. dominum: & prædicauerunt ieiuniũ, & vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem. Et peruenit verbum ad regem Niniue: & surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit ĩ cinere. Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore regis & principum eius, dicens, Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustant quicquam: nec pascantur, &
C aquam non bibant. Et operiantur saccis homines & iumenta, & clamant ad deum in fortitudine: & conuertatur [a] vir⁾ à via sua mala & ab iniquitate
[a] vnusquisque.
Iere. 18. b quæ est in manibus eorum. ‖Quis scit
Ioel. 2. c si conuertatur, & [a] ignoscat deus⁾: & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Et vidit deus opera eorum
[a] pœniteat deum:
quia conuersi sunt de via sua mala: & D
[a] misertus est deus⁾ super malitia quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.
[a] pœnituit deũ

CAP. IIII.

Affligitur Ionas ꝙ sermo eius contra Niniuen non fuerit impletus. Increpatur à domino. Per hederam, iniustã eius iracundiam ostendit dominus.

ET [a] afflictus est Ionas afflictione⁾ magna, & iratus est: & orauit ad dominum, & dixit, Obsecro domine, nunquid non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharsis. ‖scio enim quia tu deus clemens & misericors es, patiẽs & multæ miserationis, & ignoscens super malitia. Et nunc domine tolle quęso animam meam à me: quia melior est mihi mors quàm vita. Et dixit dominus, [a] Putasne bene irasceris tu⁾? Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis: & fecit sibimet vmbraculum ibi, & sedebat super illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. ¶Et præparauit dominus deus [a] hederam⁾, & ascendit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, [a] & protegeret eum, laborauerat enim⁾: & lætatus est Ionas super hedera, lætitia magna. Et parauit deus vermem [a] ascensu diluculi⁾ in crastinũ: & percussit hederam, & exaruit. Et cum ortus fuisset sol, præcepit dominus vento calido & vrenti: & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat: & petiuit animæ suæ vt moreretur, & dixit, Melius est mihi mori, quàm viuere. Et dixit deus ad Ionam, Putasne bene irasceris tu super hederam? Et dixit, Bene irascor ego vsque ad mortem. Et dixit dominus, Tu [a] doles super hederam⁾, in qua non laborasti, neque fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est & sub vna nocte periit: & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam centum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam, & iumenta multa?

[a] displicuit Ionę displicẽtia.
Psal. 85. a ioel. 2. c.
B
[a] Nõne vehemens ira est tibi.
C
[a] cucurbitam.
[a] vt erueret eũ à malo eius:
[a] ascẽdẽte aurora
D
[a] cupis pci cucurbitæ,

Michææ. Prophetia.

CAP. I.

¶ Quo tempore prophetarit Michæas. Comminatio in regnum Israeliticũ, in Philisthæos, & Iudaicum.

A VERBVM DOMINI quod factum est ad Michæam Morasthitem, in diebus Ioatham, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda: quod vidit super Samariam & Ierusalem. ‖ Audite populi omnes: & attendat terra & plenitudo eius: & sit
Isa.26.d. dominus deus vobis in testem, dominus de templo sancto suo. Quia ecce dominus egreditur de loco suo: & descendet, & calcabit super excelsa terræ. Et [a]consumẽtur[b] montes subtus eũ: & valles scindentur sicut cera à facie
[c]liqscent ignis, sicut aquæ quæ decurrunt in
B præceps. [a]In scelere[b] Iacob omne istud, & in peccatis domus Israel. ¶ [a]Quod
[a]propter præuaricationẽ [a]vel, Quis fuit causa præuaricationis [a]in scelus[b] Iacob? nonne Samaria? Et quæ excelsa Iudæ? nonne Ierusalem? Et ponam Samariam [a]quasi[b] aceruum lapidũ in agro cum plantatur vinea: & detrahã in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo. Et omnia sculptilia eius cõburẽtur igne, & omnia idola eius ponã in perditionẽ: quia de mercedibus meretricis cõgregata sunt, & ví-
C que ad mercedem meretricis reuertentur. ¶ Super hoc plangam, & vlulabo: vadam spoliatus & nudus: faciam plãctum velut draconum, & luctum quasi struthionum: quia desperata est plaga eius, quia venit vsque ad Iudam, tetigit portã populi mei vsque ad Ierusalẽ. In Geth nolite annuntiare, lachrymis ne ploretis: [a]in domo pulueris[b] puluere vos conspergite. Et [d] transite vobis habitatio pulchra, cõfusa ignominia[b]: nõ est egressa, quæ habitat in [c] exitu: plãctum domus vicinæ accipiet ex vobis quæ stetit sibimet[b]. Quia infirmata est
[a]in bonum quæ habitat in amaritudinibus[b]: quia descendit malum à domino in portam Ierusalem. Tumultus
[c]propter quadrigæ stuporis habitanti[b]. Lachis: principiũ peccati est filiæ Sion, quia in
te inuẽta sunt scelera Israel. ¶ Propterea dabit [m] emissarios super hereditatẽ[b] Geth: [a]domos mendacii[b] in deceptionẽ regibus Israel. Adhuc hæredẽ adducã tibi quę habitas in Maresa: vsque ad Odollam veniet gloria Israel. Decalua-
re, & tondere super filios delitiarũ tuarũ: dilata caluitiũ tuũ sicut aquila: quũ captiui ducti sunt ex te. CAP. II.

¶ Peccata populi recensẽt, ob quę flagella prænuntiat.

VAE qui cogitatis [a]inutile[b], & operamini malũ in cubilibus vestris: [a]domus in luce matutina faciunt illud, quoniam [a]cõtra deũ est manus[b] eorũ. Et cõcupierũt agros, & violẽter tulerũt, & rapuerũt domos: & [a]calũniabantur[b] virum & domũ eius, virum & hæreditatem eius. Idcirco hęc dicit dominus, Ecce ego cogito super familiam [a]oppressam malum: vnde non auferetis colla vestra, & nõ ambulabitis superbi, quo [a]tẽpore[b] tempus pessimum est. In die illa būt[a]sumẽtur super vos parabola, & [a]canta-
tiũ[b]: Depopulatione vastati sumus: pars populi mei commutata est: quo-
[a]remodo[b] recedet à me, quũ reuertatur vir à noster regiones nostras diuidat? Propter hoc non erit tibi mittens funiculũ sorte in cœtu domini. ¶ Ne loquamini lo-
quentes, [a] Non stillabit super istos, nõ deficient confusio. Dicit[b] domus Iacob, Nũquid abbreuiatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes[b] eius? Nonne verba mea q bona sunt cũ[b] eo[b] qui recte graditur? Et ecõtrario populus meus [r] in aduersarium consurrexit. Desuper tunicã pallium sustulistis: & eos qui transibant simpliciter, [a]conuertistis in bellum[b]. Mulieres populi meæ nõ filii mei eiecistis de domo deliciarũ suarum: à paruulis earum tulistis t laudẽ[b] meã in perpetuum. Surgite, & ite, prehẽdat quia nõ habetis hic requiẽ: propter immunditiam eius corrũpetur [v] putredi-

[a]propter
[a]vel
[a]in
[a]quasi
[b]
[c]
[d]
[m]
[a]
[b]
[a]
[b]
[a]
[b

ne⁾pessima.¶x Vtinam non essem vir habēs spiritū, & mēdaciū potius loquerer: stillabo tibi in vinū, & in ebrietatē & erit sup quē stillatur populus iste⁾. Congregatione congregabo Iacob totū te: in vnū conducā reliquias Israel, pariter ponā illū quasi gregē in ouili, quasi pecus in medio caularū, tumultuabūtur à multitudine hominū. Ascēdet enim⁾ pandens iter⁾ ante eos: diuidet, & trāsibūt portā, & egrediētur p eā: & trāsibit rex eorū corā eis, & dominus in capite eorum.

y destru

CAP. III.

Contra principum tyrānidē. Cōtra pseudoꝓphetas. Prophetæ dei authoritas. Rursum in primatum scelera. Ierusalem destructio.

A ET dixi, Audite principes Iacob, & duces domus Israel, Nunquid nō vestrū est scire iudiciū, qui odio habetis bonū, & diligitis malū: q violēter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnem eorum desuper ossibus eorum? Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt: & ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollæ. Tunc clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos: & abscōdet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in ᵃadinuentionibus⁾ suis. ¶Hæc dicit dominus super prophetas qui seducunt B populum meum: qui mordēt dentibus suis, & prædicant pacem: & si quis nō dederit in ore eorum quidpiā, ᵃsanctificant⁾ super eū præliū. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione: & occumbet sol super prophetas, & obtenebrabitur sup eos dies. Et confundentur qui vident visiones, & ᵃconfundentur⁾ diuini: & operiēt omnes vultus suos, quia nō est ᵃrespōsum⁾ dei. ¶Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritꝰ domini, iudicio & virtute: vt annuntiem Iacob C scelus suum, & Israel peccatum suum. Audite hæc principes domus Iacob, & Iudices domus Israel: qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate. ‖Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebāt, & prophetæ eius in pecunia diuinabant D & super dominum requiescebāt, dicētes, Nūquid non dominus in medio nostrū? non veniēt super nos mala. ‖Propter hoc, causa vestri, Siō quasi ager arabitur, & Ierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum.

ᵃvP, operibus.

ᵃpreparāt

ᵃerubescent.

ᵃvP, verbum.

Ezec. 22. f

Soph. 3. a.

Iere. 26. f

CAP. IIII.

Prophetia de Christo, ecclesia, & verbo dei. Israelitarum vocatio in regnum Christi. Ecclesiæ confirmatio aduersus hostes.

ET erit: ‖ in nouissimo dierum erit mōs domus dñi præparatus ī vertice mōtiū, & ᵃsublimis super colles⁾: & fluēt ad eū populi. Et ꝓperabūt gētes multæ, & dicēt, Venite, ascēdamus ad mōtē domini & ad domū dei Iacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus ī semitis eiusq: a de Siō egredietur lex, & verbū domini de Ierusalē. Et iudicabit inter populos multos & corripiet gentes fortes vsque in lōginquum: & concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent vltra belligerare. B Et sedebit ᵃvir⁾ subtus vineam suam, & subtus ficū suam, & non erit qui deterreat, quia os domini exercituum locutū est. Quia omnes populi ambulabunt vnusquisq; in nomine dei sui: nos autem ambulabimus in nomine domini dei nostri *in æternum & vltra*. ¶In die illa dicit dominus, cōgregabo claudicantem: & eam quam eieceram, colligam, & quam afflixeram. ‖Et ponam claudicantem, in reliquias: & eam quæ ᵃlaborauerat⁾ in gentem robustam: ‖& regnabit dominus super eos in monte Sion, ex hoc nūc & vsque in æternum. Et tu turris gregis ᵃnebulosa⁾ filia Sion vsque ad te veniet: & veniet ᵃpotestas prima⁾ regnum filiæ Ierusalem. Nunc quare ᵃmœrore contraheris⁾? Nunquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia comprehēdit te dolor sicut parturiētem? Dole, & ᵃsatage⁾ filia Sion quasi parturiens: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vsque ad Babylonem, ibi liberaberis: ibi redimet te dominus de manu

Isa. 2. a.

ᵃvP altior erit collibus:

ᵃvnusquisque

Soph. 3. a.

C

ᵃeiecta fuerat,

Luc. 1. c.

dan. 7.

ᵃ, arx

ᵃvP, dñm primum,

ᵃvociferabis vociferationē

ᵃingemisce.

inimicorum tuorum. Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ: quæ dicunt, Lapidetur, & aspiciat, in sion oculus noster. Ipsi autem non cognouerunt cogitationes domini, & non intellexerunt consilium eius: quia congregauit eos quasi fœnum areæ. Surge, & tritura filia sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponã æreas: & comminues populos multos, & interficies domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum domino vniuersæ terræ.

= Peccauit.
= Aspiciet (i. iucũdũ spectaculũ vide bimus in sion.
= manipulum ad reaam.

CAP. V.

= desyderium.

IMminens vrbis Ierusalem vastatio. CHRISTVS dux. Reliquiarum Israel exaltatio. A vero Israele aufert deus omnem carnis fiduciam.

= cõiũges te exercitus filia exercitus (i. venies aduersũ te exercitus.) Matt. 2. a. Iohan. 7. f

NVnc vastaberis filia latronis: obsidionem posuerunt super nos, in virga percutient maxillã iudicis Israel. ET TV BETH LEEM Ephratha, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio à diebꝰ æternitatis. Propter hoc dabit eos vsque ad tempus, in quo parturiens pariet: & reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Israel. Et stabit & pascet in fortitudine dñi, in sublimitate nominis domini dei sui: & cõuertentur, quia nunc magnificabitur

= manebunt.

B vsque ad terminos terræ. Et erit iste pax: Assyrius quum venerit in terram nostram, & quando calcauerit in domibus nostris: & suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates homines. Et pascent terram Assur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius: & liberabit ab Assur, quum venerit in terram nostram, & quum calcauerit in terminis nostris. ¶Et erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorum quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam quæ non expectat

= vF, mittemus
= cõfringent
= gladiũs suis:

C virum & non præstolatur filios hominum. Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis syluarum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum: qui cum transierit, & conculcauerit, & ceperit, non est qui eruat. Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. ¶Et erit in die illa, dicit dominus: auferam equos tuos de medio tui, & disperdam quadrigas tuas. Et perdam ciuitates terræ tuæ, & destruam omnes munitiones tuas, & auferã maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te. Et pertire faciã sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui: & non adorabis vltrà opera manuum tuarum. Et euellam lucos tuos de medio tui: & conteram ciuitates tuas. Et faciam in furore & in indignatione vltionẽ in omnibus gentibus quæ non audierunt.

= succidere facium

D

CAP. VI.

IAdhortatio ad audiendum dei iudicium aduersus ingratum Israelem. Quæ sacrificia requirat dominus, Israelis impietates arguit.

VDite *quæ dominus loquitur, Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur. Populo meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? respõde mihi. ‖Quia eduxi te de terra AEgypti, & de domo seruientium liberaui te: & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam. Populo meus memento quæso ‖quid cogitauerit contra te Balach rex Moab: & quid responderit ei Balaam filius Beor, de Setim vsq; ad Galgalam, vt cognoscerẽs iustitias domini. ¶Quid dignum offeram domino? curuabo genu deo excelso? nunquid offeram ei holocaustomata, & vitulos anniculos? Nunquid placari potest dominus in millibus arietum, aut in multis millibus = hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid dominus requirat à te, Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum deo tuo. Vox domini ad ciuitatem clamat, & salus erit timentibus nomen tuum: audite tribus, & quis approbabit illud? ¶Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Nũquid iustificabo stateram impiã, & sac-

*quæso

= vult dicere

Exo. 15. f

B Num. 22. a. b

= delectabitur.

= torrentũ olei?

= humiliare se ambulado

= vir sapiẽs timebit,

= quæ sit virga, & quis constituit ei

= vF, Nõmini ad ciuitatem

= epha pars

(Chub. domino.)

a cuius (sub. ciuitatis) diuites ᵉægrotare feci te desolādo Deu.28.d agg.1.b. ᵉEt tāges (sub. vxorē ad cōceptionē & nō pariet: & quē pepererit, gladio dabo ᵉfructus q colligun in æstate sicut racemi: ᵉprobus (vt, misericors) ᵉcum reti ᵉreputāt q bona ei deberent fieri propter malitiam manuum suarum) ᵉiudicat ꝓpter retributionem: c contritionē aiæ suæ, & istud postea, intricant ᵉspina: n vt, Visitatiō tua veniet tibi in die qua speculaberis: Mat.10.c ᵉdñm ex

culi pondera dolosa? a in qbus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, lingua eorum fraudulenta in ore eorū. Et ego ergo ᵉcœpi percutere te perditione super peccatis tuis. ‖ Tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui. ᵉEt apprehēdes, & non saluabis: & quos saluaueris in gladium dabo. Tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo: & mustum, & non bibes vinum: & custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab: & ambulasti in voluntatibus eorū, vt darem te in perditionem & habitantes in ea in sibilum, & opprobrium populi mei portabitis.

CAP. VII.

Impiorum multitudinem & vere piorum luget paucitatem. Contra veritatem ne propinquissimis quidem acquiescendum. Suam in deum fiduciam ostendit in persona sanctorum. Ecclesiæ prosperitas. Spe promissionum dei eam confirmat.

VAE mihi, quia factus sum sicut ᵉ q colligit in Autūno racemos vindemiæ: non est botrus ad comedendum, præcoquas ficus desyderauit aīa mea. Periit ᵉsanctus de terra, & rectus in hominibus non est: omnes in sanguine insidiantur, vir fratrē suum ᵉad mortem venatur. ᵉMalum manuum suarū dicunt bonū: princeps postulat, & iudex ᵉin reddendo est: & magnus locutus est c desyderium aniæ suæ, & conturbauerunt eam. Qui optimus in eis est, quasi ᵉpaliurus: & qui rectus, quasi spina de sepe. n Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit: nunc erit vastitas eorum. ¶ Nolite credere amico: & nolite confidere in duce: ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui. ‖ Quia filius contumeliam facit patri, & filia consurget aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suā: & inimici hominis domestici eiꝰ. ¶ Ego aūt ᵉad dominum aspiciam, expectabo deum saluatorem meum: audiet me deus meus, Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi: consurgam quum sedero in tenebris, dominus lux mea est. Iram domini portabo, quoniā peccaui ei: donec causam meā iudicet & faciat iudicium meum: educet me lucem, videbo iustitiam eius. Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me, Vbi est dominus deus tuus? Oculi mei videbunt in eam: nunc erit in conculcationem, vt lutum platearum. Dies vt ædificentur ᵉmaceriæ tuæ: in die illa longe fiet ᵉlex. In die illa & vsque ad te veniet *Assur, & vsque ad ciuitates munitas: & à ciuitatibus munitis vsque ad flumē, & ad mare ᵉde mari, & ad montē de monte. Et terra erit in desolationem propter habitatores suos, & propter fructum cogitationum eorum. ¶ Pasce populum tuū in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, ᵉhabitantes solos in saltu, in medio Carmeli: pascentur Basan & Galaad iuxta dies antiquos. Secundum diem egressionis tuæ de terra AEgypti ostendam ei mirabilia. Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine sua: ponent manum super os, aures eorum surdæ erunt. Lingent puluerem sicut serpentes, velut reptilia terræ ᵉproturbabuntur de ædibus suis: dominum deū nostrum ᵉdesyderabunt, & timebunt te. ¶‖ Quis deus similis tui, q aufers iniquitatem, & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? non ᵉ immittet vltra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. Reuertatur, & miserebitur nostri, ᵉdeponet iniquitates nostras: & proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dabis veritatē Iacob, misericordiam Abrahā: q̄ iurasti patribꝰ nostris à diebus antiqs.

ī pectabo C ᵉmuri: ᵉtributū, *de ᵉoccidentale, ᵉvt in sylua æque possint q escere, ac in medio aruorum vt ipsi pascantur D ᵉmouebunt se ᵉformidabunt Act.10.g. ᵉreseruet ᵉsubiiciet

Prophetia Nahum.

CAP. I.

Prędicat Nahum dei vindictam in Assyrios, & bonitatem in Iudæos. Liberationem ab Assyriis promittit.

ONVS NINIVAE. A Liber visionis Nahum Elcesæi. Deꝰ æmulator, & vlciscens dominus & habēs furorem: vlciscens dñs in hostes suos, & ᵉirascēs

ᵉiram reseruans

*i. nemini parcit, punit nemini ostendit nem exnem esse innocẽtẽ *Desolatus

*stabit

*fortitudo

*vsq; ad

*iugũ

*vocabit

*nihil reputatus

*impius

*cõterit

a rubefactus

*intecti coccino

ipse inimicis suis. Dñs patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem: dominus in tempesta & turbine viæ eius, & nebulæ pulueres pedum eius. Increpans mare & exiccans illud: & omnia flumina ad desertum deducẽs. Infirmatus est Basan, & Carmelus: & flos Libani elanguit. Mõtes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt: & contremuit terra à facie eius, & orbis, & omnes habitãtes in eo. Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius? indignatio eius effusa est vt ignis: & petræ dissolutæ sunt ab eo. Bonus dominus, & confortans in die tribulationis: & sciẽs sperãtes in se. Et in diluuio prætereunte consummationem faciet loci eius: & inimicos eius persequẽtur tenebræ. Quid cogitatis contra dominum? consummationem ipse facit: non surget duplex tribulatio. Quia sicut spinæ se invicem complectuntur: sic cõsumentur quasi stipula ariditate plena. Ex te exibit cogitans contra dominum malitiam: mente pertractans prævaricationem. Hæc dicit dominus, Si perfecti fuerint: & ita plures, sic quoque atplures tondentur, & pertransibit: afflixi te, & non affligam te vltra. ¶Et nunc contero virgam eius de dorso tuo, & vinculà tua diffrumpam. Et præcipiet super te dominus, non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo dei tui interficiam sculptile & conflatile, ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es. Ecce super montes pedes euangelizantis & annuntiantis pacem: celebra iuda festiuitates tuas, & redde vota tua: quia non adiiciet vltra vt pertranseat in te belial, vniuersus interiit.

CAP. II.

Victoriam Chaldæorum aduersum Assyrios describit. Eorum superbiam irridet.

Ascendit qui dispergat coram te, qui custodit obsidionem: contemplare viam, conforta lumbos robora virtutem valde. Quia reddidit dominꝰ superbiã Iacob, sicut superbiam Israel: quia vastatores dissipauerunt eos, & propagines eorũ corruperunt. Clypeus fortiũ eius ab ignitus factę sunt viri exercitus in coccineis: igneæ (i. sagittæ habenæ) currus in die præparationis etiã abietes, & agitatores conspersi sunt). In itineribus in conturbati sunt, quadri magnagæ collisæ sunt in plateis: aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia. Recordabitur fortium suorũ, nient aruent in itineribus suis velociter ascen dent muros eius, & præparabitur n vmbraculum. Portæ fluuiorum apertę sunt, & templum ad solum dirutum. Et o miles captiuus abductus est: & an cillæ eius minabantur, gementes vt columbæ, p murmurãtes in cordibꝰ su Et Niniuę quasi piscina aquarũ q mentum quæ eius: ipsi vero fugerunt. State state: & non est qui reuertatur. Diripite ar gentum, diripite aurum: & nõ est finis diuitiarum ex omnibus vasis desyde sibilibus. Dissipata est, & scissa, & dilacerata: & cor tabescens, & dissolutio geniculorũ, & defectio i cõctis reni bus: & facies oĩm eorũ sicut nigredo olæ. ¶Vbi est habitaculũ leonũ, & pascua catulorũ leonũ: ad quã iuit leo, vt ingre deret illuc catulus leonis, & nõ est qui exterreat! Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leænis suis: & impleuit præda speluncas suas, & cubile suũ rapina. Ecce ego ad te dicit dominus exercituum: & succendam vsque ad fumũ quadrigas tuas, & leunculos tuos comedet gladius: & exterminabo de terra prædam tuam, & non audietur vltra vox nuntiorum tuorum.

CAP. III.

Niniuę vrbẽ sanguinũ euertendam prædicit. Huius vastationẽ, cõfirmãto repetit, oppositio exẽplo Alexãdriæ. Vires carnis quibus innitebat, subsannat.

Væ ciuitas sanguinum, vniuersa mẽdacii dilaceratiõe plena: nõ recedet à te rapina. Vox flagelli, & vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ ferentis, & equi ascendentis: & micantis gladii, & fulgurantis hastæ, & multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ: nec est finis cadauerum, & corruent in corporibus suis. Propter multitudinẽ fornicationum meretricis speciosæ, & gratæ, & habentis maleficia, quæ vẽdidit gentes in fornicationibus suis, & familias in male-

*populos

fuerunt. Clypeus fortiũ eius ab ignitus factę sunt viri exercitus in coccineis: igneæ (i. sagittæ habenæ) currus in die præparationis etiã abietes, & agitatores conspersi sunt). In gnæ, aut itineribus in conturbati sunt, quadri magnagæ collisæ sunt in plateis: aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia. Recordabitur fortium suorũ, nient aruent in itineribus suis velociter ascen dent muros eius, & præparabitur n equorum vmbraculum. Portæ fluuiorum apertę festinantsunt, & templum ad solum dirutum. Et ter ãbula o miles captiuus abductus est: & an bunt per cillæ eius minabantur, gementes vt co- plateas: lumbæ, p murmurãtes in cordibꝰ su n operis. Et Niniuę quasi piscina aquarũ q a- mentum quæ eius: ipsi vero fugerunt. State sta- o Hussab te: & non est qui reuertatur. Diripite ar (nomen gentum, diripite aurum: & nõ est finis reginæ) diuitiarum ex omnibus vasis desyde captiuorabilibus. s Dissipata est, & scissa, & dudã el dilacerata: & cor tabescens, & dissolu- iussa est tio geniculorũ, & defectio i cõctis reni scendere bus: & facies oĩm eorũ sicut nigredo ol currum læ. ¶Vbi est habitaculũ leonũ, & pascua p percu catulorũ leonũ: ad quã iuit leo, vt ingre tientes deret illuc catulus leonis, & nõ est qui corda sua exterreat! Leo cepit sufficienter catulis q à diesuis, & necauit leænis suis: & impleuit hꝰ (i. mẽ præda spelunc as suas, & cubile suũ ra- to tũpe) pina. Ecce ego ad te dicit dominus exr, gsu p ercituum: & succendam vsque ad fumũ omñ vãe quadrigas tuas, & leunculos tuos come desydeta det gladius: & exterminabo de terra p- bili, dam tuam, & non audietur vltra vox s ,i. sic e nuntiorum tuorum. uacuabit & deua-

CAP. III.

Niniuę vrbẽ sanguinũ euertendam stabit, q prædicit. Huius vastationẽ, cõfirmãto deficient repetit, oppositio exẽplo Alexãdriæ. Vi- corda, & res carnis quibus innitebat, subsannat. genua col

Væ ciuitas sanguinum, vniuersa lident. & mẽdacii dilaceratiõe plena: nõ eritdolor recedet à te rapina. Vox flagelli, isa. 13. b. & vox impetus rotæ, & equi fre & legna mentis, & quadrigæ ferentis, & equi Eze. 24. b tis ascendentis: & micantis gladii, & aba. 2. c. fulgurantis hastæ, & multitudinis inter mẽdacio fectæ, & grauis ruinæ: nec est finis ca- & rapinis dauerum, & corruent in corporibus su saltantis. Propter multitudinẽ fornicationum multitu meretricis speciosæ, & gratæ, & haben dinis in tis maleficia, quæ vẽdidit gentes in for terfectæ, nicationibus suis, & familias in male- populos

ficiis suis: Ecce ego ad te dicit dñs exercituum: & reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam in gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiā tuā Et proiiciam super te abominatiões, & contumeliis te afficiam, & ponā te in exēplū. Et erit: omnis qui viderit te, resiliet à te, & dicet, Vastata est Niniue: quis cōmouebit super te caput? vnde quæram cōsolatorem tibi? ¶Nunquid melior es Alexandria populorū, q̄ habitat in fluminibus? aq̄ in circuitu ei9: cuius diuitię, mare: aq̄ muri eius. AEthiopia fortitudo eius, & AEgyptus, & nō est finis: Aphrica & Libyes fuerūt ī auxilio tuo. Sed & ipsa ī trāsmigrationē ducta est in captiuitatē: puuli eius elisi sunt in capite oīm viarū, & sup inclytos eius miserūt sortē, & oēs optimates eius cōfixi sunt in cōpedibus. Et tu ergo inebriaberis, & eris despecta: & tu qres auxiliū ab īimico. ¶Oēs munitiones tuę sicut ficus cū grossis suis: si concussæ fuerint, cadent in os comedētis. Ecce ppl's tuus mulieres in medio tui: inimicis tuis ad aptionē pandent portæ terræ tuæ, deuorabit ignis vectes tuos. Aquam ꝓpter obsidionē hauri tibi, extrue munitiões tuas: intra in lutū & calca, subigens tene laterē. ibi comedet te ignis: peribis gladio, deuorabit te vt bruchus: cōgregare ergo vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negatiatiões tuas, quam stellæ sint cæli: bruchus expāsus est, & auolauit. Custodes tui quasi locustę: & puuli tui quasi locustę locustarū q̄ cōfidūt in sepibus ī die frigoris: sol ortus est & auolauerūt, & nō est cognitus locus earum vbi fuerint. Dormitauerūt pastores tui rex Assur, sepelient principes tui: latitauit ppl's tuus in mōtib9, & nō est q cōgreget. Nō est obscura cōtritio tua, pessima ē plaga tua: oēs q audierūt auditionē tuā, cōpresserūt manū sup te: qa sup quē nō trāsiit malitia tua semper?

ISA. 47. C. fimbrias tuas turpitudinem B tanq̄ sordes, cōdolebit ei? quę multos habet populos, antemurale C alligati abscondita: munitionē fortē ꝓpter inimicum.

aperiendo fortifica robora fornacem D vel grassatus Domini prīcipes quiescēt fortes dispsus ē curata īfirmata id dici de te, cōploserūt manus

Prophetia Habacuc.

CAP. I.

In psona sanctorū piè cōquerit ꝓpheta, q̄ mali iustos persequātur. Chaldæos suscitatos esse à domino ostēdit ad iustorum correptionem, Eorum ruina, Querelam repetit.

ONVS QVOD vidit Habacuc propheta. Vsquequo domine clamabo, & non exaudies? vociferabo ad te a vim patiēs & non saluabis? Quare ostēdisti mihi iniquitatem & c laborē, videre prædam a ꝓpter iniqtatē, c peruersitatē, & pateris me videre vastationem & iniqtatē ex aduerso mihi? & contentio & rixa in altū se tollit?

& iniustitiam contra me: & factum est iudicium & contradictio potentior⁾? ꝓpter hoc =lacerata⁾ est lex, & nō peruenit vsque ad e finem iudicium⁾: quia impius =præualet aduersus⁾ iustū, propterea egreditur iudicium peruersum. ¶‖Aspicite in gentibus & videte, & admiramini, & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentē amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua. Horribilis & terribilis est: ex semetipsa iudicium & onus eius egredietur. Leuiores pardis equi eius, & =velociores⁾ lupis vespertinis, & diffundentur equites eius: equites nanque eius de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum. Omnes ad = prædam⁾ venient, facies eorum ventus vrens: & congregabit quasi arenam, captiuitatem. Et ipse de regibus =triumphabit, & tyranni⁾ ridiculi eius erunt, ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam. ¶Tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & = corruet⁾: hæc est fortitudo eius dei sui. Nunqd non tu à principio domine deus meus, sancte meus, & non moriemur? Domine in iudicium posuisti eum: & fortem vt corriperes, fundasti eum. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. Quare non⁾ respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorem se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi = reptile non habens principem. Totum in hamo subleuauit, traxit illud ī sagena sua, & congregauit in rete suum. Super hoc lætabitur & exultabit, propterea immolabit sagenę suę, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius =electus. Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non cessat⁾.

5 debilitata
e seculū
i. perfectionē⁾ B
=corona cingit Act. 13. f
=acriores
=rapinam C
ridebit & principes
=deliquet
D
=pinguis, Nūquid propterea euacuabit sagenam suā, & semper interficere gentes nō ꝑcet?

CAP. II.

Responsionem expectat à domino. Iubetur confidere. Fidei efficacia. Supbia impios confundit. Auaritia. Ebrietas. Contra idolorum cultum.

S‖Vper custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem: = vt, stati & contemplabor, vt videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Et respōdit mihi dominus, & dixit, Scribe visum, & explana eum super tabulas: vt = percurrat qui legerit eum⁾. Quia adhuc visus procul & apparebit in finem, & non mentietur. si moram fecerit, expecta illū: quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus est⁾, non erit recta anīa eius in semetipso: ‖iustus aūt in fide sua viuet. =Et quomodo vinum potātem decipit: sic erit vir superbus, & non decorabitur⁾: qui dilatauit quasi infernus animam suam: & ipse quasi mors, & non adimpletur: & congregabit ad se omnes gentes, & coaceruabit ad se omnes populos. Nunquid non omnes isti super eum parabolam sument, & = loquelā⁾ ænigmatum eius: & dicetur, Væ ei qui multiplicat non sua? vsquequo & aggrauat contra se densum lutum? Nūquid non repente consurgent, qui mordeant te: & suscitabuntur = lacerantes⁾ te, & eris in rapinam eis? Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis: propter sanguinem hominis, & =iniquitatem terræ⁾ ciuitatis, & omniū habitantium in ea. ¶Væ qui congregat auaritiam malam domui suæ, vt sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali. Cogitasti confusionem domui tuæ, =cōcidistis⁾ populos multos, & peccauit anima tua. Quia lapis de pariete clamabit: & =lignum quod inter iuncturas ædificiorum est⁾, respondebit. ‖Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Nunquid nō sunt hæc à domino exercituū? Laborabunt enī populi in multo igne: & gentes = in vacuū, & ⁾ deficient. Quia replebitur terra, vt cognoscant gloriā domini, quasi aquæ operientes mare. ¶Væ qui potum dat amico suo, mittēs fel suum, & inebrians: vt aspiciat nuditatem eius. a Repletus es ignomia ꝓ⁾ gloria: bibe tu quoque, & c cōsopire⁾: circūdabit te calix dexteræ domini, & vomitus ignominię super gloriā tuam. Quia e iniquitas Libani⁾ operiet te, & g vastitas aīaliū deterrebit eos de san

Isa. 21. c.
=vt, stati legi possit,
=superbi, Isa. 21. a.
ioh. 3. d.
rom. 1. b.
heb. 10. g
gal. 3. b.
=Verunta mē potator vini qꝑuaricatur, q est vir superbus, nō ꝑmanebit
=interpretationem
=mouētes
=rapinas quas exercuisti ergaterrā
=concidēdo
=tignū arboris ei
Eze. 24. b
nuhū. 3. a
=per multam inanitatem
a Satiatus⁾ es eorū ignominia potius quā c sis discooperto e rapina quā exercuisti erga Libanum

g ſicut cõterent & omnia animalia ob rapinas eius‖propter quod ſanguinẽ hominũ, & rapinã terræ, ciuitatis & omniũ habitantium in ea. Quid ꝓdeſt ſculptile, quia ſculpſit illud fictor ſuus? cõflatile, & o docẽs mẽdacium? quia ſperauit in figmẽto fictor ſuus, vt faceret ſimulachra muta? Væ qui dicit ligno, Expergiſcere: Surge lapidi tacenti. nunquid ipſe docere poterit? ecce iſte coopertus eſt auro & argẽto: & omnis ſpiritus non eſt in viſceribus eius.‖Dominus autẽ in templo ſancto ſuo: fileat à facie eius omnis terra.

Pſal.10,b

ORATIO HABACVC PRO IGNORANTIIS.

CAP. III.

EX concepto timore, prophetiæ ſuæ magnitudinem oſtendit Habacuc CHRISTI aduentus, & victoria aduerſus peccatum, mortem & infernum. Rurſum quam magna ſint quæ audiuit docet.

A

Omine audiui auditionem tuã & timui, domine opus tuum in medio annorum, viuifica illud in medio annorũ notum facies cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.

Deus ab Auſtro veniet, & ſanctus de mõte Pharã ſemper: operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena eſt terra.

B

Splẽdor eius vt lux erit, cornua in manibus eius: ibi abſcondita eſt fortitudo eius.

Ante faciẽ eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.

Stetit, & mensus eſt terram: aſpexit, & diſſoluit gẽtes, & cõtriti ſunt mõtes a ſeculi: incuruati ſunt colles mũdi ab itineribus æternitatis eius.

Pro iniquitate vidi tẽtoria AEthiopiæ c turbabuntur pelles terræ Madian.

Nũquid in fluminibus iratus es domine aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua, quia aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio?

Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum, iuramenta tribubus quæ locutus es: fluuios ſcindes terræ.

Viderunt te, & doluerunt montes, gurges aquarum tranſiit: dedit abyſſus vocem ſuam, altitudo e manus ſuas leuauit.

ſol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo quẽ iuxta in luce ſagittarum tuarum ibunt, in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ.

In fremitu cõculcabis terram, & in furore obſtupefacies gentes.

Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum CHRISTO tuo.

Percuſſiſti caput de domo impii, denudaſti fundamẽtum vſque ad collum ſemper.

Maledixiſti ſceptris eius, capiti bellatorum eius, venientibus vt turbo ad diſpergendum me: exultatio eorum ſicut eius qui deuorat pauperem in abſcondito.

Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.

¶Audiui, & cõturbatus eſt vẽter meus à voce contremuerunt labia mea: in D grediatur putredo in oſſibus meis, & ingreſſa ſubter me ſcateat: vt requieſcam in est die tribulationis, vt aſcendã ad populum accinctum noſtrum.

Ficus enim nõ florebit, & non erit germẽ in vineis: mẽtietur opus oliuæ, & arua nõ afferent cibum: abſcinditur de ouili pecus, & non erit armẽtum in præſepibus.

Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in deo Ieſu meo.

Deus domino fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi ceruorum: & ſuper excelſa mea deducet me victor in pſalmis canentem.

Sophoniæ prophetia.

CAP. I.

De rerum omnium conſummatione prophetat. Cõminatur Iudæ ob idolatriam. De die domini.

VERBVM domini quod factum A eſt ad Sophoniam filium Chuſi, filii Godoliæ, filii Amatiæ, filii Ezechie, in diebus Ioſiæ filii Amon regis Iudæ.

congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit dominus: congregans hominem & pecus, & congregans volatilia cæli & piſces maris: & ruinæ impiorũ erunt: & diſper-

sumam sela: splendores de loco eius p cedebat: peſtis peſtis

vt, trãſire fecit a ætterni logi tẽporis, c mouerũt ſe cor tinæ cõtra fluminа

Manifeſtatione manifeſtabit altus tuus, ſecundũ ſermonẽ

Deficiẽcerefaciã do

offendicula

dam homines à facie terræ, dicit dominus. ¶ Et extendam manũ meã super Iudã & super omnes habitãtes Ierusalẽ & disperdã de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorũ cũ sacerdotib9: & eos qui adorant super tecta militiã cæli, & adorãt, & iurant in domino, & iurauit in melchom: & qui auertuntur de post tergum domini, & qui nõ quæsierunt dominum, nec inuestigauerunt eũ. Silete à facie domini dei: quia iuxta est dies domini, quia præparauit dominus hostiam, sanctificauit vocatos suos. Et erit: in die hostiæ domini visitabo super principes, & super filios regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina: & visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui complent domum domini sui iniquitate & dolo. Et erit in die illa, dicit dominus, vox clamoris à porta piscium, & vlulatus à Secunda, & contritio magna à collibus. Vlulate habitatores pilæ: cõticuit omnis popul9 Chanaan, disperierunt omnes inuoluti argento. Et erit in tempore illo: scrutabor Ierusalẽ in lucernis, & visitabo super viros defixos in fecibus suis: qui dicũt in cordibus suis, Nõ faciet bene dominus, & non faciet male. Et erit fortitudo eorũ in direptionẽ, & domus eorũ in desertũ: ‖ & ędificabunt domos, & nõ habitabũt: & plãtabũt vineas, & nõ bibẽt vinũ earũ. ¶ Iuxta est dies domini magnus, iuxta est & velox nimis: vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis. ‖ Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis, & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis: dies tubæ & clãgoris super ciuitates munitas & super angulos excelsos. Et tribulabo homines, & ambulabũt vt cæci, quia domino peccauerũt: & effundetur sanguis eorũ sicut humus, & corpora eorũ sicut stercora. ‖ Sed argẽtum eorũ, & aurum eorũ non poterit liberare eos in die irę domini: ‖ in igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cũ festinatione faciet cunctis habitãtibus terram.

Chemarim (peculiare genus sacerdotũ Baal
B
pacauit inuitatos
domino rũ suorũ
vl, schola.
C
Machtes succis9ẽ,
ferentes argẽtum
substãtia
Amos. 5. c
vocifera bit Ie. 30. a. Ioel. 2. c
amos. 5. e
D
turres excelsas.
Eze. 7. e.
Infra. 3. b

CAP. II.

Omnes gentes ad resipiscentiã vocat. Prophetat aduersum Philisthæos. Aduersum Moabitas & filios Ammon. Aduers9 AEthiopes, Assyrios & Niniuẽ.

Conuenite, cõgregamini gẽs nõ amabilis, priusquã pariat iussio quasi puluerẽ transeuntẽ diẽ antequã veniat super vos ira furoris domini, antequã veniat sup vos dies indignationis domini. Quęrite dominũ omnes mansueti terræ, qui iudicium eius estis operati, quęrite iustũ quærite mãsuetũ: si quomodo abscõdamini in die furoris domini. Quia Gaza destructa erit, & Ascalon in desertũ Azotũ in meridie eiicient, & Accaron eradicabitur. Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum: verbum domini super vos Chanaan terra Philisthinorum, & disperdam te, ita vt non sit inhabitator. Et erit funiculus maris requies pastorum & caulæ pecorum: & erit funiculus eius qui remãserit de domo Iuda: ibi pascentur: in domibus Ascalonis ad vesperam requiescẽt: quia visitabit eos dominus deus eorum, & auertet captiuitatem eorum. ¶ Audiui opprobrium Moab & blasphemias filiorũ Ammon: quæ exprobrauerũt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorũ. Propterea viuo ego dicit dominus exercituum deus Israel: quia Moab vt Sodoma erit, & filii Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarũ & acerui salis, & desertũ vsque in æternum reliquiæ populi mei diripient eos & residui gentis meę possidebunt illos. Hoc eis eueniet pro superbia sua: quia blasphemauerunt, & magnificati sunt super populum domini exercituũ. Horribilis dominus super eos, & attenuabit omnes deos terræ: & adorabunt eũ viri de loco suo, omnes insulæ gentiũ. ¶ Sed & vos AEthiopes interfecti gladio meo eritis. Et extẽdet manum suã super Aquilonẽ. & perdet Assur: & ponet speciosam in solitudinẽ & in inuium & quasi desertum. ‖ Et accubabũt in medio eius greges, omnes bestiæ gẽtium: & onocrotalus & ericius in liminibus eius morabuntur: vox cãtantis in fenestra, coruus in superliminari, quoniam attenuabo robur eius. Hæc est ciuitas gloriosa habitãs in cõfidẽtia: quæ dicebat in corde suo. Ego sum & extra me non est alia amplius: quo-

cõquirẽtes conquirite,
desyderata: ex eatdecretũ in quo vos eritis
vt gluma quę claro die abit
humiles iustitiã
m vl, humilitatẽ
Cõfiniũ
Cerethę
B
habitatio
regio,
magnificauerunt os suũ (.i. superbe locuti sunt)
C
exit9 vrticæ (.i. ibi crescẽt vrticæ)
probris affecerũt
D
Niniue Isa. 34. c.
vl, noctua
auis cantabit
desolatio erit limine,
qm̃ nudauit cedrũ ei9 vl, tabulatę diripiẽt aut

modo facta est in desertũ cubile bestię? Omnis qui transit per eam, sibilabit, & mouebit manum suam.

nudata erunt tigna.) a quę exultabat

CAP. III.

Totam Ierosolymã arguit, & præcipue rectoris eius. Vltima Israelis cõuersio post gentiũ plenitudinem.

A a fœdatę & inquinatę ciuitati quæ spoliat

VAE [a] prouocatrix & redempta ciuitas, colũba) Nõ [b] audiuit vocẽ), & non suscepit disciplinã: in domino non est confisa, ad deũ suũ non appropinquauit || principes eius in medio eius quasi leones rugientes: iudices eius lupi [c] vespere), [c] non relinquebant) in mane. Prophetę eius vesani, viri infideles sacerdotes eius polluerunt sanctum, iniuste egerunt contra legem Dominus iustus in medio eius non faciet iniquitatem: [d] mane mane) iudiciũ suum dabit in lucem, [e] & non abscondetur: nesciuit autem iniquus confusionem). Disperdidi gentes, & dissipati sunt anguli earũ: desertas feci vias eorum, [f] dum non est) qui transeat, desolatæ sunt ciuitates eorum, non remanente viro, neque vllo habitatore. Dixi, Attamen timebis me, suscipies disciplinã & nõ peribit habitaculũ, eius e ꝓpter omnia in quibus visitaui eam): veruntamen diluculo surgentes corruperunt omnes cogitationes suas. Quapropter expecta me dicit dominus, [g] in die resurrectionis meæ in futurum), quia iudicium meum vt congregem gentes, & colligam regna: & effundam super eos indignationẽ meam, omnẽ iram furoris mei: || in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. Quia tũc [h] reddam) populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine domini, & seruiant ei [i] humero) vno. Vltra flumina AEthiopię g inde supplices mei filii) dispersorum meorum deferent munus mihi. In die illa nõ cõfunderis super cunctis adinuentionibus tuis, quibus præuaricata es in me: quia tunc auferam de medio tui [k] magniloquos superbiæ tuæ, & non adiicies exaltari amplius in monte sancto meo. Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum: & sperabunt in nomine domini. Reliquiæ Israel nõ facient iniquitatem, nec loquẽtur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi pascentur & accubabunt, & non erit qui exterreat. Lauda filia Sion, iubila Israel: lætare, & exulta in omni corde filia Ierusalem. Abstulit dominus iudicium tuum: auertit inimicos tuos: rex Israel dominus in medio tui, non timebis malum vltra. In die illa dicetur Ierusalem. Noli timere: Sion, non || dissoluãtur) manus tuæ. Dominus deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit: gaudebit super te in lętitia, silebit in [l] dilectione tua), & exultabit super te in laude. [m] Nugas qui a lege recesserant, cõgregabo), quia ex te erant: [n] vt non vltra habeas super eis opprobriũ). Ecce ego interficiã omnes qui afflixerunt te in tempore illo: & saluabo claudicantem & eam quæ eiecta fuerat congregabo: & ponam eos in laudem & in nomen, in omni terra confusionis eorum: In tempore illo quo adducam vos, & in tempore quo congregabo vos: dabo enim vos in nomen, & in laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem vestram coram oculis vestris, dicit dominus.

[a] vl, attendit Ezec. 22. f. mich. 3. d. [b] vl, vespertini. [c] nihil reliquũ faciebant [d] singulo mane, vl quotidie

D [e] nõ cessat prauus tamẽ nescit erubescere, [f] vt nõ sit quisquã e nec oẽ malum ꝙ statui veniet sup eam: [g] ad diem quo resurgã in perpetuum Sup. 1. d. [h] dabo [i] vl, consensu, g cũ filia (vl. Atharai filia)

C exultãtẽ superbiã tuam,

[a] debilitẽtur [b] propter amorẽ suum in te [m] Afflictos de cœtu auferam, [n] remouebunt abs te qui te opprobrio afficiebant.

Aggæi Prophetia.

Increpat Aggæus Iudæos, qui neglecto templo, propria ædificia curabant. Incommoda eorum ob dilationem operis recenset, Zorobabel & Iesus sacerdos, excitati à domino, opus aggrediuntur.

IN || ANNO secundo Darii regis, in mẽse sexto, in die vna mensis: factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum, dicens, Hæc ait dominus exercituũ, dicens, Populus iste dicit, Nondum venit tempus domus domini ædificandæ. Et factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ, dicens, Nũquid tẽpus vobis est 1. Esd. 6.

Vt habitetis in domibus vestris laquea
tis, & domus ista deserta? Et nunc hæc
B dicit dominus exercituum, Ponite cor
da vestra super vias vestras. ‖ Seminastis multum & intulistis parum, comedistis, & non estis satiati: bibistis, & nõ estis inebriati: operuistis vos, & nõ
deu.28.d estis calefacti: & qui' mercedes congre
mic.6.d. gauit', misit eas in sacculum pertusum
Hæc dicit dominus exercituum, Ponite corda vestra super vias vestras, ascẽ
se loca- dite in montem, portate ligna, & ædi
uit mer- ficate domũ: & acceptabilis mihi erit,
cede, & glorificabor dicit dominus. Respexistis ad amplius: & ecce factum est mi-
G nus: & intulistis in domum, & exufflaui illud: quam ob causam, dicit dominus exercituum? quia domus mea deserta est: vos festinatis vnusquisque in domum suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli ne darent rorẽ, & terra prohibita est ne daret germẽ suũ & vocaui siccitatem super terram, & super montes, & super triticum, & super vinum, & super oleum, & quæcunque profert humus, & super homines, super iumenta, & super omnem laborem manuum. ¶ Et audiuit Zorobabel
D filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec sacerdos magnus, & omnes reliquiæ populi vocẽ domini dei sui, & verba Aggæi prophetæ, sicut misit eum dominus deus eorum ad eos: & timuit populus à facie domini. Et dixit Aggæus nuntius domini de nuntiis domini, populo dicens, Ego vobiscum sum dicit dominus. Et suscitauit dominus spiritũ Zorobabel filii Salathiel ducis Iuda, & spiritum Iesu filii Iosedec sacerdotis magni, & spiritum reliquorum de omni populo: & ingressi sunt, & faciebãt opus in domo domini exercituum dei sui.

CAP. II.

¶ Futurum dicit, vt gloria secundi templi maior sit, quàm fuerit prioris, ob CHRISTI aduentum, Sacrificia eorum, & opera omnia polluta asserit, Vt opus templi negligentibus erant aduersa omnia: ita restaurantibus se benedicturum promittit dominus. Prophetia de Christo subtypo Zorobabel.

IN die vicesima & quarta mẽsis, in sexto mense, in anno secundo Da A rii regis in septimo mense, vicesima & prima mensis: factũ est verbum domini in manu Aggæi prophetę, dicens, Loquere ad zorobabel filiũ Salathiel ducem Iuda, & ad Iesum filiũ Iosedec sacerdotem magnũ, & ad reliquos populi, dicens, Quis in vobis est derelictus, qui vidit domũ istã in gloria sua prima? & quid vos videtis hãc *qualem
nunc? nunquid non ita est, quasi nõ sit in oculis vestris? Et nunc cõfortare zorobabel, dicit dominus: & confortare Iesu filii Iosedec sacerdos magne, & cõfortare omnis populus terræ, dicit dominus exercituũ: & facite (quoniã ego vobiscum sum, dicit dominus exercituũ) verbum quod pepigi vobiscum cum egrederemini de terra AEgypti: & spiritus meus erit in medio vestrũ: nolite timere. Quia hæc dicit dominus exercituum, ‖ Adhuc vnũ modicum est, & Heb.12.g
B ego cõmouebo cælum & terrã, & mare, & aridã. Et mouebo omnes gentes, ET VENIET DESYDERATVS cunctis gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit dominus exercituũ. Meũ est argentũ, & meũ est aurũ, dicit dominus exercituum. Magna erit gloria domꝰ istiꝰ nouissimę plusꝙ primæ, dicit dñs exercituum: & in loco isto dabo pacẽ, dicit dñs exercituum. ¶ In vicesima & quarta noni mẽsis, in anno secundo Darii regis factũ est verbum domini ad Aggæum prophetã, dicens, Hæc dicit dñs deus exercituũ, Interroga sacerdotes legẽ, dicens, Si tulerit homo carnẽ sanctificatã in oraveſti mẽti sui, & tetigerit de summitate eiꝰ
panũ, aut pulmentũ, aut *vinũ*, aut oleũ C
aut omnẽ cibum: nunquid sanctificabitur? Respondentes autẽ sacerdotes dixerunt, Non. Et dixit Aggæus, Si tetigerit pollutus in anima, ex omnibꝰ his nunquid cõtaminabitur? Et respõderũt sacerdotes, & dixerunt. Cõtaminabitur. Et respõdit Aggæus, & dixit, Sic populus iste, & sic gens ista ante faciẽ meã, dicit dominus, & sic omne opus manuum eorũ: & omnia quæ obtulerunt, ibi, contaminata erunt. Et nunc ponite corda vestra, à die hac & supra ante quam ponerẽtur lapis super lapidẽ in

templo domini, =Cum accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierent decē): & intraretis ad torcular vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti: ||percussi vos vento vredine, & aurigine, & grandine omnia opera manuum vestrarū: & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit dominus. Ponite corda vestra ex die ista & in futurum, à die vicesima & quarta noni mensis: à die qua fundamenta iacta sunt templi domini, ponite cor vestrū, Nunquid iam semen in =germine) est: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ nō floruit? ex die ista benedicam. ¶Et factum est verbū domini secundo ad Aggæum, in vicesima & quarta mensis: dicens, Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens, Ego mouebo cælum pariter & terram. Et subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentiū: & subuertam quadrigam & ascensores eius: & descendent equi, & ascensores eorum, vir in gladio fratris sui. ||In die illa dicit dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, dicit dominus: & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit dominus exercituum. Ecc. 49.c

Prophetia Zachariæ.

CAP. I.

Monet populum vt conuertatur ad dominum & parentum scelera vitet. Christum præfigurat & apostolos. Iudæorum liberationem promittit. In aduersarios populi dei.

IN MENSE octauo, in anno secundo Darii, factū est verbū domini ad Zachariam filium Barachiæ filii Addo prophetam, dicens, Iratus est dominus super patres vestros iracundia. Et dices ad eos, Hæc dicit dominus exercituum, Conuertimini ad me, ait dominus exercituum: & conuertar ad vos dicit dominus exercituum, Ne fitis sicut patres vestri, ||ad quos clamabant prophetæ priores, dicentes, Hæc dicit dominus exercituū, Conuertimini de viis vestris malis, & de a cogitationibus) vestris pessimis: & non audierunt, neque attenderunt ad me dicit dominus. Patres vestri vbi sunt? & prophetæ nunquid in sempiternum viuent? Veruntamen verba mea & c legitima) mea quę mādaui seruis meis prophetis, nunquid non comprehenderunt patres vestros, & conuersi sunt, & dixerūt, Sicut cogitauit dominus exer- Isa.21.c 31.c. 45.c Iere.3.e Ezec.18.g 20.a.33.c. Osee.14.a Ioel.2.c a operibus c statuta B

=el. Cum accederet ad eum spiam ad aceruū mentum mē putabat reddi rum vi ginti mo dios, & reddebat untū decem: D Exo.10.c. 9.e. =horreo

cituum facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinuentiones nostras fecit nobis. ¶In die vicesima & quarta vndecimi mensis Sabat: in anno secundo Darii, factum est verbum domini ad Zachariam filium Barachię filii Addo prophetam, dicens, Vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta quæ erat in profundo: & post eum equi rufi, varii, & albi. Et dixi, Quid sunt isti, domine mi? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me. Ego ostendam tibi quid sint hæc. Et respondit vir qui stabat inter myrteta, & dixit, Isti sunt quos misit dominus, vt peram bulent terram. Et responderunt angelo domini, qui stabat inter myrteta, dixerunt, Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quiescit. Et respondit angelus domini & dixit, Domine exercituum vsquequo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es, iste iam septuagesimus annus est? Et respondit dominus angelo qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. ¶Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me, ‖Clama, dicens, Hæc dicit dominus exercituum, zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno. Et ira magna ego irascor super gentes opulentas: quia ego iratus sum parum, ipsi vero adiuuerunt in malum. Propterea hæc dicit dominus, Reuertar ad Ierusalem in miserationibus: domus mea ædificabitur in ea, ait dominus exercituum: & perpendiculum extendetur super Ierusalem. Adhuc clama dicens, Hæc dicit dominus exercituum, Adhuc affluent ciuitates meæ bonis: & consolabitur adhuc dominus Sion, & eliget adhuc Ierusalē. ¶Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quid sunt hæc? Et dixit ad me, Hęc sunt cornua quę vētilauerunt Iudam, & Israel, & Ierusalē. Et ostēdit mihi dominus quatuor fabros. Et dixit, Quid isti veniunt facere? Qui ait, dicens, Hæc sunt cornua quæ ventilauerit Iudam per singulos viros, & nemo attollere nerunt isti deterrere ea, vt deiciant cornua gentium quę leuauerunt cornu super terram Iuda vt dispergerent eam

CAP. II.

Instauratio Ierusalem promittitur. Dispersi reuocantur. Aduentus CHRISTI, & gentium ingressio in ecclesiā.

T leuaui oculos meos, & vidi: & A
E ecce vir, & in manu eius funiculus mēsorum. Et dixi, Quo tu vadis? Et dixit ad me, vt metiar Ierusalē, & videam quanta sit longitudo eius, & quanta latitudo eius. Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur & angelus alius egrediebatur i occursum eius. Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Ierusalem præ multitudine hominū & iumētorum in medio eius. B
Et ego ero ei, ait dominus, murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius. ¶O, o, fugite de terra Aquilonis, dicit dominus: quoniam in quatuor ventos cæli dispersi vos dicit dominus. O
Sion fuge quæ habitas apud filiam Babylonis, quia hæc dicit dominus exercituum, post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi eius: quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt prædę his qui seruierunt sibi: & cognoscetis quia dominus exercituum misit me. ¶Lauda & lætare filia Sion: quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait dominus. ¶Et applicabuntur gentes multæ ad dominū in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies quia dominus exercituum misit me ad te. Et possidebit dominus Iudam partem suā in terra sanctificata: & eliget adhuc Ierusalem. Sileat omnis caro à facie domini: quia consurrexit de habitaculo sancto suo. D

CAP. III.

De ignominia & gloria Christi sub typo Iesu sacerdotis. De CHRISTO prophetia.

T ostendit mihi Iesum sacerdotē A
E magnum stantem coram angelo domini: & satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit dominus ad satan, increpet dominus in te satan, & increpet dominus in te, qui elegit Ierusalem: nunquid non iste torris, erutus de igne? Et Iesus erat indu

a. i. Ianuarii

vel, Qui

qui sint hi

quietas

dispergētur

præ multitudine bonorum

ita quemo audebat leuare

eos,

tus vestibus sordidis: & stabat ante fa-
B ciem angeli. Qui respondit, & ait ad
eos qui stabant coram se, dicens, Au-
ferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit
ad eum, Ecce, abstuli à te iniquitatem
tuam, & indui te mutatoriis. Et dixit,
Ponite cidarim mundam super caput
eius. Et posuerunt cidarim mundam su
per caput eius, & induerunt eum ve-
stibus: & angelus domini stabat. Et con
testabatur angelus domini Iesum, di-
cens, Hæc dicit dominus exercituum,
C Si in viis meis ambulaueris, & custo-
diam meam custodieris: tu quoque iu-
dicabis domum meam, & custodies a-
tria mea, & dabo tibi [a]ambulantes de
his) qui nunc hic assistunt. ¶Audi Iesu
sacerdos magne, tu & amici tui qui ha
bitant coram te, quia viri portenden-
tes sunt, ecce enim ego ‖ADDVCAM
SERVVM MEVM [a]ORIEN-
TEM). Quia ecce lapis quem dedi co
ram Iesu: super lapidem vnum septem
oculi sunt, ecce ego cælabo [a]sculptu
ram) eius, ait dominus exercituum: &
auferam iniquitatem terræ illius in die
vna. In die illa dicit dominus exerci-
tuum, vocabit vir amicum suum sub-
ter vineam & supter ficum.

[a]viam inter illos

Luc. 1. g. [a]GERMEN

[a]cælaturam

CAP. IIII.

Visio candelabri aurei. Eius expo-
sitio, in qua multa de Christo & eccle-
sia habentur.

A ET reuersus est angelus qui loque-
batur in me: & suscitauit me, qua
si virum qui suscitatur de somno
suo. Et dixit ad me, Quid tu vi-
des? Et dixi, Vidi, & ecce candelabrum
aureum totum, & [a]lampas) eius super
caput ipsius: & septem lucernæ eius su
per illud: & septem infusoria lucernis
quæ erant super caput eius. & duæ oli-
uæ super illud: vna à dextris [a]lampa-
B dis), & vna à sinistris eius. Et respondi,
& aio ad angelum qui loquebatur in
me, dicens, Quid sunt hęc domine mi?
Et respondit angelus qui loquebatur in
me, & dixit ad me, Nunquid nescis
quid sunt hæc? Et dixi, Non domine
mi. Et respondit, & ait ad me, dicens,
Hoc est verbum domini ad zorobabel,
dicens, Non in exercitu, nec in robo-
re: sed in spiritu meo, dicit dominus ex
ercituum, Quis tu mons magne coram
zorobabel in planum? & educet lapidē
primarium, & [a]exęquabit gratiam gra-
tiæ eius). ¶Et factum est verbum domi
ni ad me, dicens, Manus zorobabel fun
dauerunt domum istam, & manus eius
perficient eam: & scietis quia dominus
exercituū misit me ad vos. Quis enim
despexit dies [a]paruos)? & lætabuntur
& videbunt [a]lapidem stanneum) in ma
nu zorobabel. Septem [a]isti): oculi sunt
domini, qui discurrunt in vniuersam
terrā. Et respōdi, & dixi ad eum, Quid
sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram can-
delabri, & ad sinistram eius? Et respon-
di secundo, & dixi ad eum, Quid sunt
duæ spicæ oliuarum, quæ sunt [a]iuxta
duo rostra aurea, in quibus sunt suffu-
soria ex auro)? Et ait ad me, dicēs, Nun
quid nescis quid sunt hæc? Et dixi, Nō,
domine mi. Et dixit, Isti sunt duo filii
olei, qui assistunt dominatori vniuer-
sæ terræ.

[a]lenticula

[a]lēticulę,

C [a]oēs dicēt Gratia gratia illi (vl, hei q̄ pulcher est ille.)

[a]paruarū (sub. cōsolationū.)

[a]. 1. perpēdiculum

[a]illi

[a]in medio duarū fistularū aurearū, quę euacuant ex se ipsis oleū pro lucernis aureis?

CAP. V.

Visio libri volantis, maledictionem
furum & dei nomine abutentium signi
ficantis. Visio amphoræ qua Iudæ trans
latio in Babylonem designatur.

A ET conuersus sum, & leuaui ocu-
E los meos: & vidi, & ecce volumē
volās. Et dixi, Ecce ego video vo-
lumen volans: longitudo eius viginti
cubitorum, & latitudo eius decem cu-
bitorum. Et dixit ad me, Hæc est male-
dictio quę egreditur super faciem om- B
nis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scri
ptum est iudicabitur: & omnis iurans,
ex hoc similiter [a]iudicabitur). Educam
illud dicit dominus exercituum: & ve
niet ad domum furis, & ad domum iu
rantis in nomine meo mendaciter: &
commorabitur in medio domus eius,
& consumet eam, & ligna eius & lapi-
des eius. ¶Et egressus est angelus qui
loquebatur in me: & dixit ad me, Le- C
ua oculos tuos, & vide: quid est hoc
quod egreditur? Et dixi, Quidnam est?
Et ait, Hæc est [a]amphora) egrediens. Et
dixit, Hæc est oculus eorum in vniuer
sa terra. Et ecce talentum plumbi por
tabatur, & ecce mulier vna sedens in
medio amphoræ. Et dixit, Hæc est im-
pietas. Et proiecit eā in medio ampho-
rę, & misit massam plumbeā in os eius.

[a]succidetur & infra.

[a]epha & infra.

D Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce
duæ mulieres egredientes, & spiritus
in alis earum, & habebant alas quasi a
ciconiæ: las milui: & leuauerunt amphoram
inter terram & cælum. Et dixi ad ange
lum qui loquebatur in me, Quo istę de
ferunt amphoram? Et dixit ad me, Vt
ædificetur ei domus in terra Sennaar,
& stabiliatur, & ponatur ibi super ba
sim suam.

CAP. VI.

Per quatuor quadrigas, quatuor re
gnorum successionem describit. Figura
A regni & sacerdotii Christi.

T conuersus sum, & leuaui ocu-
E los meos, & vidi: & ecce quatuor
quadrigæ egredientes de medio
duorũ montiũ: & mõtes, mõtes ærei. In
quadriga prima equi rufi, in quadriga
secunda equi nigri, in quadriga tertia
equi albi, & in quadriga quarta equi va
rii & fortes. Et respondi, & dixi ad an
gelum qui loquebatur in me, Quid sunt
hæc domine mi? Et respondit angelus,
ad loco v- & ait ad me, Isti sunt quatuor venti cæ
bisteterũt li, qui egrediuntur vt stent coram do
F minatore omnis terrę. In qua erãt equi
nigri egrediebantur in terram Aquilo
nis: & albi egressi sunt post eos: & varii
egressi sunt ad terram Austri: qui autẽ
erant robustissimi, exierunt, & quære
bant ire & discurrere per omnem ter
ram. Et dixit, Ite, perambulate terram,
& perambulauerunt terram. Et voca
uit me, & locutus est ad me, dicens, Ec
ce qui egrediũtur in terram Aquilonis,
C requieuere fecerũt spiritum meum in
terra Aquilonis. ¶Et factum est verbum
domini ad me, dicens, Sume à transmi
gratione ab Holdai, & à Thobia, & ab
Idaia: & venies tu in die illa, & intra
bis domum Iosiæ filii Sophonię, qui ve
nerunt de Babylone. Et sumes aurum &
argentum, & facies coronas: & pones
in capite Iesu filii Iosedec sacerdotis
Luc.1.g magni, & loqueris ad eum, dicens, Hæc
GER- ait dominus exercituum, dicens, ‖E C-
MEN CE VIR ORIENS NOMEN
germina EIVS: & subter eum orietur, & ædi
bit, D ficabit templũ domino. Et ipse extruet
templum domino: & ipse portabit glo
riam, & sedebit, & dominabitur super
solio suo. Et erit sacerdos super solio
suo, & consilium pacis erit inter illos
duos. Et coronę erunt Helem, & Tobię,
& Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ, memo
riale in templo domini. Et qui procul
sunt, venient, & ędificabunt in templo
domini, & scietis, quia dominus exer
cituum misit me ad vos. Erit autẽ hoc,
si auditu audieritis vocem domini dei
vestri.

CAP. VII.

Quæstio proponitur sacerdotibus
super ieiunio & planctu. Respondet do
minus per Zachariam ieiunia absque
operibus misericordiæ nihil esse. Iudi
cium. Misericordia.

T factum est in anno quarto Da- A
E rii regis, factum est verbum do
mini ad Zachariam, in quarta
mensis noni, qui est Casleu. Et miserunt
ad domum dei Sasarar & Rogom-me-
lech, & viri qui erant cum eo, ad pre
candum faciem domini vt diceret sa
cerdotibus domus dominic exercituũ &
prophetis, loquentes, Nunquid flendõ separare
est mihi in quinto mense, vel sanctifi- cisub, à ci-
care me debeo: sicut iam feci multis bis.
annis? Et factũ est verbum domini exer B
cituum ad me, dicens, Loquere ad om
nem populum terræ, & ad sacerdotes
dicens, Cum ieiunaretis, & plangeretis
in quinto & septimo per hos septua
ginta annos: nunquid ieiunium ieiu
nastis mihi? & cum comedistis & bi
bistis: nunquid non vobis comedistis,
& vobismetipsis bibistis? Nunquid non
sunt verba quæ locutus est dominus Isa.58.a
‖in manu prophetarum priorum, cum C
adhuc Ierusalem habitaretur, & esset vt, quie-
opulenta, ipsa, & vrbes in circuitu ta
eius, & ad Austrum & in campestribus
habitaretur? ¶Et factum est verbum
domini ad Zachariam, dicens, Hæc
ait dominus exercituum, dicens, Iudi
cium verum iudicate: & misericor-
diam & miserationes facite vnusquis- Exo.22.d.
que cum fratre suo. ‖Et viduam & pu- Isa.1.f
pillum, & aduenam, & pauperem no- Iere.5.g
lite calumniari: & malum vir fratri opprimat
suo non cogitet in corde suo. Et nolue- te
runt attendere, & auerterũt scapulam
recedentes: & aures suas aggrauauerũt,
ne audirent. Et cor suum posuerunt vt
adamantem, ne audirent legem & ver
ba quæ misit dominus exercituum in
spiritu suo per manum prophetarum

à domino exercituum. Et factum est si cut locutus est, & nō audierunt: sic clamabunt, & non exaudiam, dicit dominus exercituum. Et dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt: & terra desolata est ab eis, eo ꝙ non esset transiens & reuertens: & posuerunt terram desyderabilem in desertum.

post eos ita ꝙ

CAP. VIII.

De reditu Israelitici populi in Ierusalem, cui drospera multā promittit. Præcepta sanctissima. Concursus gentium ad Christum.

A ET factum est verbum domini exercituum ad me, dicens, Hæc dicit dominus exercituum, Zelatus sum sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam. Hæc dicit dominus exercituū. Reuersus sum ad sion: & habitabo in medio Ierusalem: & vocabitur Ierusalem Ciuitas veritatis, & Mons domini exercituum, mons sanctificatus. Hæc dicit dominus exercituum, Adhuc habitabunt senes, & anus in plateis Ierusalem, & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum. Et plateæ ciuitatis complebūtur infantibus & puellis ludentibus in plateis eius. Hæc dicit dominus exercituum, Si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit, dicit dominus exercituum? Hæc dicit dominus exercituum, Ecce ego saluabo populum meum de terra orientis, & de terra occasus solis. Et adducā eos, & habitabunt in medio Ierusalem: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in deum in veritate & in iustitia. Hæc dicit dominus exercituum, Confortentur manus vestræ, qui auditis in his diebus sermones istos per os pro-
B phetarum in die qua fundata est domus domini exercituum, vt templum ædificaretur. Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, neque introeūti neque exeunti erat pax præ tribulatione: & dimisi omnes homines vnumquenque contra proximum suum. Nūc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquiis populi huius, dicit dominus exercituum, sed semen pacis erit: vinea dabit fructum suum, & terra dabit germen suum, & cæli dabunt rorem suum: & possidere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc. Et erit: sicut eratis maledictio in gentibus domus Iuda & domus Israel, sic saluabo vos, & eritis benedictio: nolite timere, cōfortentur manus vestræ. Quia hæc dicit dominus exercituum. Sicut cogitaui vt affligerem vos, cum ad iracundiā prouocassent patres vestri me, dicit dominus, & non sum misertus: sic conuersus cogitaui in diebus istis vt benefaciam domui Iuda & Ierusalem: nolite timere. ¶Hæc sunt ergo verba quæ facietis, ‖Loquimini veritatē vnusquisque cum proximo suo: veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris. Et vnusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris: & iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hæc sunt quæ odi, dicit dominus. Et factum est verbum dominus exercituum ad me dicens, Hæc dicit dñs exercituū. Ieiuniū quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in gaudium & in lætitiam & in solennitates præclaras: veritatem tantum & pacem diligite. ¶Hæc dicit dominus exercituum, [a]Vsquequo veniant populi, & habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnus ad alterum dicentes, Eamus, & deprecemur faciem domini, & quæramus dominū exercituum, vadam etiam ego. Et venient populi multi, & gentes robustę ad quærendum dominum exercituum in Ierusalem & deprecandam faciem domini. Hæc dicit dominus exercituū, In diebus illis, in quibus apprehendēt decem homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum: audiuimus enim quoniam deus vobiscum est.

C

Eph. 4. f.

D

[a]Adhuc tēpus quo veniēt populi, & habitatores vrbiū magnarū & ibunt.

CAP. IX.

Gentium conuersio. CHRISTI aduentus sedentis super asinam.

A ONus verbi domini in terra Hadrach & Damasci requiet huius quia [a]domini est oculus hominis, & omnium tribuum Israel. Emath quoque in terminis eius, & Tyrus, & sidon: assumpserunt quippe sibi

[a]ad dominū respiciet.

sapiētiā valde. Et ædificauit Tyrus munitionē suā, & coaceruauit argētū quasi humū, & aurū vt lutū platearū. Ecce dñs [=]possidebit eā [)] & percutiet in mari fortitudinē eius, & hæc igni deuorabitur. Videbit Ascalon, & timebit: & Gaza, & dolebit nimis: & Accarō, quoniā cōfusa est spes eius: & peribit rex de Gaza, & Ascalon nō habitabitur. Et sedebit [=]separator [)] in Azoto, & disperdā superbiā Philisthinorū. Et auferam sanguinē eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentiū eius: & relinquetur etiā ipse deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accarō quasi Iebusęus. Et [=]circundabo domū meā ex his qui militāt mihi eūtes & reuertētes [)], & nō trāsibit super eos vltra exactor: qanunc vidi ī oculis meis. ¶ Exulta satis filia Siō iubila filia Ierusalem: || ECCE REX TVVS veniet tibi iustus & saluator: ipse [c] pauper [)] & ascendens super e asinā [)] & super pullū filiū asinæ. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Ierusalem, & dissipabitur arcus belli: & loquetur pacem gentibus, & potestas ei9 à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ. Tu [=]quoque [)] in sanguine testamenti tui: [=] emisisti [)] vinctos tuos de lacu, in quo nō est aqua. Conuertimini ad munitionē [=]vincti spei [)]: hodie quoque annuntiās duplicia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Iudā quasi arcum, [=]impleui Ephraim [)]: & suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Græcia, & ponam te quasi gladium fortium. Et dominus deus super eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculum eius: & dominus deus in tuba canet, & [=]vadet in turbine Austri [)]. Dominus exercituum proteget eos: & deuorabunt, & subiicient lapidibus fundæ: & bibentes [=]inebriabuntur [)] quasi à vino, & replebuntur vt phialę, & quasi cornua altaris. Et saluabit eos dominus deus eorum in die illa, vt gregem populi sui: quia lapides [=]sancti [)] eleuabuntur super terram eius. [=]Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines [)]?

[=]expellet

B [=]spurius (alienus)

[=] ero castrū domui meę cōtra exercitum trāseuntē & reuertentem: Mat. 21. a. isa. 62. d.

c humilis

e asinum

[=]sub. sanaberis.

[=]emisi

[=].i. q iacetis in magna expectatione:

[=] i. extēdi sicut sagittā ipsum Ephraim

[=]vt turbo venti Australis.

[=] tumultuabunt.

[=]pretiosi.

[=]O q̄ bonū & pulchrū erit id frumētū qd lætos faciet iuuenes, & vinū nouū virgines?

[=]nubes,

CAP. X.

Monetur populus doctrinam veritatis petere à domino. Domum Iuda & Israel se visitaturum promittit dominus & confortaturum.

A Petite à domino pluniam in tempore serotino, & dominus faciet [=]niues [)] & pluuiam imbris dabit eis, singulis herbam in agro. Quia simulachra locuta sunt inutile, & diuini viderunt mendaciū, & sōniatores locuti sunt frustra, & vane consolabātur idcirco abducti sunt quasi grex, affligētur, quia non est eis pastor. ¶ Super pastores iratus est furor meus, & sup hircos visitabo: quia visitauit dominus exercituum gregē suū domū Iuda, & posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bel B lo. Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arc9 prælii, ex ipso egredietur omnis [=]exactor [)] simul. Et erunt quasi fortes cōculcātes lutū viarū in prælio: & bellabunt, quia dominus cum eis: & cōfundentur ascensores equorū. Et cōfortabo domū Iuda, & domū Ioseph saluabo: & cōuertā eos, quia miserabor eorū & erunt sicut fuerunt quando nō proieceram eos: ego enim dominus deus eorum, & exaudiam eos. Et erunt quasi fortes Ephraim, & lætabitur cor eorum C quasi à vino: & filii eorum videbūt, & lætabuntur, & exultabit cor eorum in domino. Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos: & multiplicabo eos sicut ante fuerant multiplicati. Et seminabo eos in populis, & [=]delonge [)] recordabuntur mei: & viuēt cum filiis suis, & reuertentur. Et reducam eos de terra AEgypti, & de Assyriis congregabo eos: & ad terram Galaad, & Libani D adducam eos: & non inuenietur eis locus. Et transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, & confundentur omnia profunda fluminis: & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum AEgypti recedet. [=]Confortabo [)] eos in domino, & in nomine eius ambulabunt: dicit dominus.

[=]vl perfectus.

[=]vl, in longinquis locis positi.

[=]Roborabo.

CAP. XI.

Destructionem templi per Romanos prænuntiat. Fidelium cura Christo à patrē commissa. Visio grauis in Israelem & Iudam. Christus triginta argenteis æstimatur. De pastore Antichristo.

A APeri Libane portas tuas, & comedet ignis cedros tuas. Vlula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt: vlulate quercus Basan, quoniam [a]succisus est [b]saltus munitus. Vox vlulatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum: vox rugitus leonum, quoniam vastata est superbia Iordanis. ¶Hæc dicit dominus deus meus, Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non [c]dolebant [d]: & vendebant ea, dicentes. Benedictus dominus diuites facti sumus: & pastores eorum non parcebant eis. Et ego non parcam vltra super habitantes terram, dicit dominus: ecce ego tradã homines, vnũquẽque in manu proximi sui, & in manu regis sui: & concident terrã, & non eruam de manu eorum. Et pascam pecus occisionis propter hoc ô pauperes gregis: & assumpsi mihi duas virgas, vnam vocaui [e]Decorem [f], & alterã vocaui [g]Funiculum [h]: & paui gregem. *Et succidi tres pastores in mense vno,* & e contracta [i]est anima mea in eis: siquidem & anima eorum [k] variauit in me [l]. ||Et dixi, Non pascam vos: quod moritur, moriatur: & quod succiditur, succidatur: & reliqui deuorent vnusquisque carnẽ proximi sui. Et tuli virgam meam, quæ vocabatur Decus, & abscidi eam: vt irritum facerem fœdus meum quod percussi cum omnibus populis. Et in irritum deductũ est in die illa: & cognouerunt sic pauperes gregis qui custodiunt [m]mihi [n], quia verbum domini est. Et dixi ad eos, Si bonũ est *in oculis vestris, afferte mercedẽ meã:* & si non, quiescite. ||Et appenderunt mercedẽ meã triginta argenteos. Et dixit dominus ad me, Proiice illud ad [o]statuariũ [p]decorũ pretiũ quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argẽteos: & proieci illos in domo domini, ad [q]statuariũ [r]. Et prescidi virgã meã secũdam quæ appellabatur Funiculus, vt dissoluerem [s]germanitatẽ [t]inter Iudã & Israel. ¶Et dixit dominus ad me, Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti. Quia ecce ego suscitabo pastorẽ in terra, qui [u]derelicta [v]nõ visitabit, [x]dispersum [y]nõ quæret, & contritũ non sanabit, & id quod stat non enutriet, & carnes pinguium comedet, & vngulas eorum dissoluet. O pastor & idolum, derelinquens gregem: gladius super brachium eius, & super oculum dextrum eius: brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebrescens obscurabitur.

[a] cecidit.
[b] deliquetur (i. dicebãt se non peccare:)
[c] vl, Iucũditatem, *et infra.*
[d] Deuastatorem et infra.
[e] afflicta.
[f] abominabilis fuit mihi Iere. 15. a.
[g] me,
Mat. 27. a
[h] figulum (vl, thesaurariũ)
[i] figulum (vl, thesaurariũ
[k] fraternitatem.
[l] succisa, perdita
[m] nouellũ agnum.

CAP. XII.

De vastatione ac restitutione Ierusalem. De effusione spiritus sancti in Iudæos, & eorum conuersione.

ONus verbi domini super Israel. *Dixit dominus extendens cælum, et fundans terram, et fingens spiritum hominis in eo,* Ecce ego ponam Ierusalem [a]superliminare crapulæ [b]omnibus populis in circuitu: sed et Iuda erit in obsidione cõtra Ierusalem. Et erit in *die illa,* ponam Ierusalem lapidem oneris cunctis populis: omnes qui leuabunt eum, [c]concisione lacerabuntur [d]et colligẽtur aduersus eam omnia regna terræ. In die illa *dicit dominus, percutiam omnem equum in stuporem, et ascensorem* eius in amentiam. et super domum Iuda aperiam oculos meos, et omnem equum populorum percutiam cæcitate. Et dicent duces Iuda in corde suo, [e]Confortentur mihi [f] habitatores Ierusalem in domino exercituum deo eorum. In die illa ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis, et sicut [g]faciem ignis in fœno [h]: et deuorabunt ad dexteram et ad sinistram omnes populos in circuitu: et habitabitur Ierusalem rursus in loco suo in Ierusalem. Et saluabit dominus tabernacula Iuda, *sicut in principio:* vt non [i]magnifice glorietur [k] domus Dauid, et gloria habitantium Ierusalem contra Iudam. In die illa proteget dominus habitatores Iernsalem: et erit qui [l]offenderit [m] ex eis in die illa quasi Dauid: et domus Dauid quasi [n]dei [o] sicut angelus domini in conspectu eorum. ¶ Et erit in die illa: quærã conterere omnes gentes quæ veniũt contra Ierusalem. Ee effundam super domum Dauid, et super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ et precum: ||et aspicient ad me, quem confixerunt: et plangent eum plãctu quasi super vnigenitũ, et dolebunt super eũ vt

[a] calicẽ soporiferũ
[b] incidendo incidentur.
[c] Robora bant me
[d] lãpadẽ ardẽtem sub fœno
[e] magnificetur gloria.
[f] infirmus fuerit.
[g] vl, dii
Ioh. 19. g.

doleri solet in morte primogeniti. In
D die illa magnus erit planctus in Ieruſa
lem, ſicut planctus Adadremmon in
2.Par.35.d campo mageddon. ‖Et planget terra,
[a]ſingulæ familiæ [a]familiæ & familiæ[b] ſeorſum: familiæ
et infra. domus Dauid ſeorſum, & mulieres eo-
rum ſeorſum: familiæ domus Nathan
ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: fa
miliæ domus Leui ſeorſum, & mulieres
eorũ ſeorſum: familiæ Semei ſeorſum,
& mulieres eorum ſeorſum. Omnes fa
miliæ reliquæ, familiæ & familiæ ſeor-
ſum, & mulieres eorum ſeorſum.

CAP. XIII.

De fõte gratiæ & veritate Chriſto. De ablatione idolorum & pſeudo prophetarũ. De paſſione CHRISTI. De probatione electorum.

[a]vF, vena [a]peccati et men-ſtrui, Eze.30.d

IN die illa erit [a]fons [b]patẽs domui Da
uid & habitantibus Ieruſalẽ: in ab-
lutionem [a]peccatoris & menſtrua-
tæ[b]. ¶‖Et erit in die illa, dicit domi-
nus exercituum, Diſperdam nomina
idolorum de terra, & non memorabũ-
tur vltra: & pſeudoprophetas, & ſpiri-
tum immundum auferam de terra. Et
erit: cum prophetauerit quiſpiam vl-
tra, dicent ei pater eius & mater eius
qui genuerunt eum, Non viues: quia
B mendacium locutus es in nomine do-
mini, & configent eum pater eius &
mater eius genitores eius cum prophe
tauerit. Et erit: in die illa confundẽtur
prophetæ vnuſquiſque ex viſione ſua
cum prophetauerint, nec operientur
[a]piloſo, pallio [a]faccino[b], vt mentiantur: ſed di-
cet, Non ſum propheta: homo agricola
[a]vt eſſem ego ſum: quoniam Adam [a]exemplum
paſtor do meum [b]ab adoleſcentia mea. ¶Et dice-
cuit me tur ei, Quid ſunt plagæ iſtæ in medio
C manuum tuarum? Et dicet, His plagatus
ſum in domo eorum qui diligebãt me.
[a]Ogladio [a]Phramea ſuſcitare [b]ſuper paſtorẽ me-
ſurge. um, & ſuper virum [a]cohærẽtem mihi[b],
[a]vt, ſociũ dicit dominus exercituum: ‖percute
meum, paſtorem, & diſpargentur oues: & con
Mat.26.c uertam manum meam ad paruulos. Et
mar.14.c erunt in omni terra, dicit dominus,
[a]ſuccidẽ- partes duæ in ea [a]diſpergentur[b] & de-
tur. ficient: & tertia pars relinquetur in ea.
[a]cõflabo Et ducam tertiam partem per ignem,
eos ſicut & [a]vram eos ſicut vritur [b]argentum: &
cõflatur probabo eos ſicut probatur aurum. Ipſe
vocabit nomen meum, & ego exaudiã
eum. Dicam, Populus meus es, & ipſe
dicet, Dominus deus meus.

CAP. XIIII.

Eccleſiæ vaſtatio ſub typo Ieruſalem. Huius propugnator Chriſtus. De die iudicii ſoli deo nota. De viuo dei verbo ex eccleſia manante. Rex vnus & dominus Chriſtus. De plagis hoſtiũ eccleſiæ. De aſcenſu gentium ad eccle ſiam. Omnia ſancta in eccleſia dei. Im-pii ex eccleſia pellendi.

ECce dies domini venit, dicit do- A
minus: & diuidentur ſpolia tua in
medio tui. Et congregabo omnes
gentes ad Ieruſalem in prælium,
& capietur ciuitas, & vaſtabuntur do-
mus, & mulieres violabuntur. Et egre-
dietur media pars ciuitatis in captiui-
tatem, & reliquum populi non [a]auferetur [b]ex vrbe. Et egredietur dominus, & [a]ſuccidet
pręliabitur cõtra gentes illas: ſicut pręliatus eſt in die certaminis. Et ſtabunt
pedes eius in die illa ſuper montem o-
liuarum qui eſt contra Ieruſalem ad
orientem: & ſcindetur mons oliuarũ
ex media parte ſui ad orientem & ad
occidentem [a]præruptu grandi[b] valde, [a]vallis
& ſeparabitur medium montis ad A- magna
quilonem, & medium eius ad meri- B
diem. ¶Et fugietis ad vallem montium
eorum, quoniam coniungetur vallis
montium vſque ad [a]proximum[b] & fu- [a]Aſal:
gietis ſicut fugiſtis à facie ‖terræmotus 2.Pa.36.d
in diebus Oziæ regis Iuda: & veniet amos.1.a
dominus deus meus omneſq; ſancti cũ
eo. ¶Et erit in die illa: non erit lux, [a]ſed [a]ptioſa et
frigus & gelu[b]. Et erit dies vna quæ no non tene
ta eſt domino, non dies neque nox: & broſa.
in tempore veſperi erit lux. ¶Et erit in
die illa, exibunt aquæ viuæ de Ieruſa-
lem: medium earum ad mare orienta-
le, & medium earum ad mare nouiſſi-
mum: in æſtate, & in hyeme erunt. ¶Et
erit dominus rex ſuper omnem terram
in die illa erit dominus vnus, & erit
nomen eius vnum. Et [a]reuertetur[b] ois [a]in circui
terra [a]vſque ad deſertũ[b], de colle Rẽmõ tu erit
ad Auſtrum Ieruſalẽ: & exaltabitur & [a]veluti
habitabit in loco ſuo, à porta Beniamin plantiei
vſque ad locum portæ prioris & vſque C
ad portam angulorum: et à turre Ha-
naneel vſque ad torcularia regis. Et ha
bitabunt in ea, et [a]anathema[b] nõn erit [a]occiſio

amplius: sed [a]sedebit Ierusalem secura'. ¶Et hæc erit plaga qua percutiet dominus omnes gentes quæ pugnauerũt aduersus Ierusalem, Tabescet caro vniuscuiusque stantis super pedes suos, & oculi eius contabescent in foraminibus suis, & lingua eorum cõtabescet in ore suo. In die illa erit [a] tumultus dñi magnus' in eis: & apprehendet vir manũ proximi sui, & conseretur manus eius super manum ꝓximi sui. sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem, & cõgregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu aurum & argentum & vestes multæ satis. Et sic erit ruina equi & muli & cameli & asini: & omnium iumentorum quæ fuerint in castris illis: sicut ruina hæc. ¶Et õnes qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus quæ venerũt cõtra Ierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regem dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum. Et erit: qui non ascenderint de familiis terræ ad Ierusalem, vt adorent regem dominum exercituum, non erit super eos imber. Quòd & si familia AEgypti non ascenderit, & nõ venerit: nec super eos erit, sed erit ruina qua percutiet dominus omnes gentes quæ non ascenderint ad celebrandum festiuitatem tabernaculorum. [a]Hoc erit peccatum' AEgypti, & hoc peccatũ omnium gentium quę non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. ¶In die illa erit quod super frenũ equi est sanctum dño: & erũt lebetes in domo domini quasi phialę' coram altari. Et erit omnis lebes in Ierusalem & in Iuda sanctificatus domino exercituum: & venient omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis. & non erit [a] mercator' vltra in domo domini exercituum in die illo.

[a]habitabitur Ierusalem cõfidenter.

[a]cõtritio dñi magna

D

[a]Hæc erit pęna peccati

[a]vl, pelues

[a]vl, Chananæus

Prophetia Malachiæ

CAP. I.

De electione Iacob, & reprobatione Esau. De honore & timore domini. In sacerdotes nominis dei contemptores. Eorum auaritia. De munda electorum ex gentibus hostia.

ONVS VERBI domini ad Israel in manu Malachiæ ꝓphetæ', Dilexi vos dicit dominus: & dixistis, In quo dilexisti nos? || Nonne frater erat Esau * Iacob, dicit dominus, & dilexi Iacob? Esau autem odio habui, & posui montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti. Quod si dixerit Idumæa, [a]Destructi' sumus, sed reuertẽtes ædificabimus quæ destructa sunt: hæc dicit dominus exercituum, Isti ædificabunt, & ego destruam: & vocabuntur termini impietatis, & populus [a]cui iratus' est dominus vsque in æternum. Et oculi vestri videbunt: & vos dicetis, Magnificetur dominus super terminum Israel. ¶Filiꝰ honorat patrem, & seruus dominũ suũ: si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dominus ego sum, vbi est timor meus: dicit dominus exercituũ ad vos ô sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis, In quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meũ panem pollutum: & dicitis, In quo polluimus te? In eo quod dicitis, Mensa domini [a]despecta' est. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? & si offeratis claudum & languidum, nonne malũ est? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit dominus exercituum. Et nunc deprecamini * vultum dei, vt misereatur c vestri': (de manu enim vestra factum est hoc) [a] si quo modo suscipiat facies vestras', dicit dominus exercituum, Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? non est mihi volũtas in vobis dicit dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra. || Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco [a]sacrificatur, & ' offert nomini meo *oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus exercituum. Et vos polluistis illud ĩ eo quod dicitis, Mensa domini contaminata est: & [a]quod superponitur, contemptibile est) cum igne qui illud deuorat. Et dixistis, [a]Ecce de labore, & exufflastis illud', dicit dominus exercituũ, & intulistis de rapinis claudum & lãgui-

A

Rom. 9. c

*ipsi

[a] Pauperes facti

[a]quem detestatus

B

[a]vl. vilis

C

*quæso c nostri

[a]putatis ꝙ ipse inspecturꝰ sit sit ꝑsonã vestrã

Psal. 12. a

[a]incẽsum *&

D

[a]fructus eius contemptibil est ad mãducandũ

[a] Quãtus labor: quã tamẽ hostiã in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile domino: quia rex magnus ego, dicit dominus exercituũ, & nomen meum horribile in gẽtibus.

Amos. 5. f

dum, & intulistis munus. ¶Nunquid suscipiam illud de manu vestra, dicit dominus? Maledictus dolosus, qui habet masculum, & votum facit tu potera deii- cere.

CAP. II.

¶ Sacerdotibus reprehenditur negligentia. Et comminatur. Eorum officium iuxta pactum dei cum Leuitis. Proximorum cõtemptores increpat, & eos qui alienigenas vxores ducebant. Sacrificiorum reprobatio ob violatum ab eis coniugii fœdus.

ET nunc ad vos mandatum hoc ô sacerdotes. ¶Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor vt detis gloriam nomini meo, ait dominus exercituum: mittã in vos [a] egestatem [b], & maledicam [b] illis: quoniã non posuistis super cor. Ecce ego [c] proiiciã vobis brachium [b], & dispergam sup vultum vestrum stercus [d] solennitatum vestrarum, & assumet vos secum. Et scietis quia misi ad vos mandatum istud: vt esset pactum meum cum Leui, dicit dominus exercituum. Pactum meũ fuit cum eo vitæ & pacis: & dedi ei [e] timorem: & timuit me: & á facie nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius, in pace & in æquitate ambulauit mecũ, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia angelus domini exercituum est. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecisti pactum Leui, dicit dominus exercituũ. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege. ¶¶Nunquid non pater vnus omnium nostrum? Nũquid non deus vnus creauit nos? Quare despicit vnusquisque [f] vestrum fratrẽ suum, violans pactum patrum nostrorum? Transgressus est Iuda, & abominatio facta est in Israel & in Ierusalem: quia contaminauit Iudas sanctificationem domini, quam dilexit: & [g] habuit filiã dei alieni. Disperdet dominus virum

[a] maledictionem
[b] etiã maledixi
[c] corrũpã vobis semen
[d] stercus
[e] eas ob

Leu. 26. b
deu. 28. b

A

B

Eph. 4. b

[f] nostrum

C

qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculo Iacob, & offerentem munus domino exercituum. ¶Et hoc rursum fecistis: Operiebatis lachrymis altare domini, fletu & mugitu, ita vt non respiciam vltra ad sacrificium, sibi nec accipiam placabile quid de manu vestra. Et dixistis, Quam ob causam? Quia dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti: & hæc [h] particeps tua, & vxor fœderis tui. Nonne vnus fecit, & a reliquus quærit, nisi semen dei? Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere. Cum odio aliquis odio habueris, dimitte, dicit dominus deus Israel, operiet autem iniquitas vestimẽto tuo, dicit dñs exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere. Laborare fecistis dominum in sermonibus vestris. Et dixistis, In quo eũ fecimus laborare? in eo quod dicitis, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu domini, & tales ei placent: aut certe vbi est deus iudicij?

[h] cõubio assumpsit
[i] vxor
[k] hostiam
[l] placentẽ
[m] vel, socia
[n] sub. Abraham excellens spũs fuit illi
[o] vnus fecit quę fuit
[p] vel, alioqui

Amos. 5. f

CAP. III.

¶ De Ioanne baptista præcursore Christi. De purgatione fidelium & eorũ sacrificiis. De iudicio Christi aduersus impios. Hypocritarum cæcitas nunquam peccata sua agnoscentium. Blasphemia impiorum in deum. Sermo fidelium de cura dei erga seruos suos. Peculiũ dei. Parcit deus.

ECce ego mitto angelum meum [a], & [b] præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templũ suum dominator quem vos quæritis, & angelus [c] testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit dominus exercituum: & quis poterit [d] cogitare die [e] aduentus eius? & quis stabit [f] ad videndũ eum? ¶Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum: & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argẽtum, & erunt domino offerentes [g] sacrificia in iustitia. Et placebit domino sacrificium Iuda & Ierusalẽ sicut [h] diebus

[a] nuntium
[b] expurgauit
[c] fœderis
[d] ferre
[e] paruenit
[f] horũ
[g] ponẽ votum, vel, confitebit
[h] munus ab initio

Mat. 11. b. mar. 1. a. luc. 1. b. 7. d. 9. a. 19. c

A

B

C

tio & an es seculi & sicut anni antiqui). ¶Et ac-
te annos cedam ad vos in iudicio, & ero testis
antiquos velox maleficis & adulteris & per-
r vi reti iuris, & qui r calumniantur) mer-
nent cedem mercenarii, & s humiliant)
s oppri- viduas & pupillos, & opprimunt pere
munt grinum, nec timuerunt me, dicit domi
t ab in- nus exercituum. Ego enim dominus, &
stitutis non mutor, & vos filii Iacob non estis
zach.1.a. consumpti. A diebus enim patrum ve-
=Debetne strorum recessistis t legitimis) meis, &
rapere non custodistis. ¶Reuertimini ad me,
hō quæ & ego reuertar ad vos, dicit dominus
dei sunt, exercituum. Et dixistis, ||In quo reuer
q vos ca temur? Si affigit homo deum, quia vos
pitis mea configitis me? Et dixistis, In quo confi
Et dixistis ximus te)? In decimis, & in primitiis.
In quo ra o Et in penuria) vos maledicti estis,
puimus & me vos c configitis) gens tota. In-
tua? ferte omnem decimam in e horreū):
o Pro- & sit cibus in domo mea, & ꝓbate me
pterea super hoc dicit dominus *, si nō ap-
maledi- peruero vobis cataractas cæli, & effu-
ctione dero vobis benedictionem = vsque ad
c depre abundantiam), & increpabo pro vobis
dabimini deuorantem, & non corrumpet fru-
e domū ctum terræ vestræ: nec erit sterilis vi-
thesauri: nea in agro, dicit dominus exercitu-
* exerci- um, & beatos vos dicent omnes gen-
tuum tes. eritis enim vos terra desyderabi-
= donec lis, dicit dominus exercituum. ¶||In-
sufficiat ualuerunt super me verba vestra, di-
Iob.21.b. cit dominus. Et dixistis, Quid lo-
D cuti sumus contra te? Dixistis, vanus
est qui seruit deo: & quod emolumen-
tum quia custodimus præcepta eius, &
quia ambulauimus tristes coram domi
no exercituum? Ergo nunc beatos di-
cimus arrogantes, siquidem ædificati
sunt, facientes impietatem, & = tentaue
runt) deum, & salui facti sunt. ¶Tūc lo-
cuti sunt timentes dominum vnus-
quisque cum proximo suo. Et attendit
dominus, & audiuit: & scriptus est li
ber monimenti coram eo timentibus
dominum & cogitantibus nomen eius
Et erunt mihi, ait dominus exercitu-
um, in die qua ego facio, in peculium:
& parcam eis, sicut parcit vir filio suo
seruienti sibi. Et conuertimini, & vide-
bitis quid sit inter iustum & impi-
um: & inter seruientem deo, & non
seruientem ei.

CAP. IIII.

De aduentu domini. De Iohanne Baptista, in spiritu Eliæ venturo.

Ecce enim dies veniet succēsa qua = cliban
si = caminus): et erunt omnes super
bi, & omnes facientes impietatē
stipula: & inflāmabit eos dies ve
niens, dicit dominus exercituum, quę
non derelinquet eis radicē & = germē).
||Et orietur vobis timentibus nomē me = ramum
um sol iustitiæ, & sanitas in pēnis ei9: Luc.1.g
& egrediemī, & = salietis) sicut vituli = de = crescetis
armento). Et calcabitis impios, cū fue- (impin-
rint cinis sub planta pedū vestrorum guabimi-
in die qua ego facio, dicit dominus ex ni)
ercituum. ¶||Ecce ego facio dicit domi = saginati
nus exercituum. ¶||Memētote legis Moy Exo.20.a
si serui mei, quam mandaui ei in Ho- Mat.17.b
reb ad omnem Israel præcepta & iudi marc.9.c
cia. ¶||Ecce ego = mittam) vobis Eliā pro luc.1.b.
phetam, antequam veniat dies domini = mitto.
magnus & horribilis. Et conuertet cor = occisiōe
patrum ad filios, & cor filiorum ad pa-
tres eorum: ne forte veniam, & percu-
tiam terram = anathemate).

Liber primus Machabæorum.

CAP. I.

Alexandro Macedone mortuo regnum suscipit Antiochus. Multi ex filiis Israel pactum ineunt cum gentibus. Antiochus A Egyptum et Ierusalem suæ subiicit ditioni. Ierusalem exusta, proprias leges condit, et dei legem seruari vetat. Idōlum erigit Antiochus super altare dei.

ET FACTVM EST postquam percussit Alexander Philippi Macedo, qui exiuit de terra Cethim, et percussit Darium regem Persarum et Medorū: et regnauit in loco eius primus in Græcia, et constituit prælia multa, et obtinuit munitiōes, et interfecit reges terrę et ꝑtransiit vsq; ad fines terræ, et acce

pit spolia multitudinis gentium: & siluit terra in conspectu eius, & exaltatũ est & eleuatum cor eius. ¶Et congregauit virtutem, & exercitum fortem nimis: & obtinuit regiões gentiũ, & tyrãnos: & facti sunt illi in tributũ. Et post hæc decidit in lectum, & cognouit qa moreretur. Et vocauit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti á iuuentute: & diuisit illis regnum suum, cum adhuc viueret. Et regnauit Alexander annis duodecim & mortuus est. Et obB tinuerunt pueri eius regnum, vnusquisque in loco suo: & imposuerunt omnes sibi diademata post mortem eius, & filii eorum post eos annis multis, & multiplicata sunt mala in terra. Et exiit ex eis radix pcti Anthiochus illustris, filiꝰ Antiochi regis q fuerat Romæ obses: & regnauit in anocẽtesimo tricesimoseptimo regni Græcorũ. ¶In diebꝰ illis exierũt ex Israel filii iniq, & suaserũt multis dicentes, Eamus, & disponamus testamentum cum gentibus quæ circa nos sunt: quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. Et bonus visus est sermo in oculis eorum. Et destinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad regem: & dedit illis potestatem vt facerent iustitiam gentium. Et ædificauerunt gymnasium in Ierosolymis secũ dum leges nationum: & fecerunt sibi præputia, & recesserunt á testamento sancto, & iuncti sunt nationibus, & venundati sunt vt facerent malum.

¶Et paratum est regnum in conspectu Antiochi, & cœpit regnare in terra AEgypti, vt regnaret super duo regna. Et C intrauit in AEgyptum in multitudine graui, in curribus & elephantis, & equitibus, & copiosa nauium multitudine: & cõstituit bellum aduersus Ptolomæum regem AEgypti, & veritus est Ptolomæus á facie eius & fugit, & ceciderunt vulnerati multi. Et comprehendit ciuitates munitas in terra AEgypti: & accepit spolia terræ AEgypti. Et conuertit Antiochus, postquam percussit AEgyptum in centesimo & quadragesimo tertio anno: et ascendit ad Israel, et ascendit Ierosolymam in multitudine graui. Et intrauit in sanctificationem cum superbia, et accepit altare aureum, et candelabrum luminis, et vniuersa vasa eius, et mensam propositionis, et libatoria, et phialas, et mortariola aurea, et velum, et coronas, et ornamentum aureum quod in facie templi erat: et comminuit omnia. Et accepit argentum et aurum et vasa concupiscibilia: et accepit thesauros occultos quos inuenit: et sublatis omnibus abiit in terram suam. Et fecit cædem hominum, et locutus est D in superbia magna. Et factus est planctus magnus in Israel, et in omni loco eorum: et ingemuerunt principes et seniores, et iuuenes et virgines infirmati sunt, et speciositas mulierum immutata est. Omnis maritus sumpsit lamẽtũ: et quæ sedebant in thoro maritali, lugebant: & cõmota est terra sup habitantes in ea, et vniuersa domus Iacob induit confusionem. ¶Et post duos annos dierum misit rex principem tributorum in ciuitates Iuda, et venit Ierusalem cum turba magna. Et locutus est ad eos verba pacifica in dolo: et crediderunt ei. Et irruit super ciuitatem repente, et percussit eã plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel. Et accepit spolia ciuitatis: & succendit eam igni, & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu: & captiuas duxerunt mulieres, & natos, & pecora possederunt. Et ædificauerunt ciuitatem Dauid muro magno, & firmo, & turribus firmis, E & facta est illis in arcem: & posuerũt illic gentem peccatricem viros iniquos, & conualuerunt in ea, & posuerũt arma & escas, & cõgregauerũt spolia Ierusalem, & reposuerunt illic: & facti sunt in laqueum magnum.

¶Et factum est hoc ad insidias sanctificationi, & in diabolum malum in Israel: & effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & contaminauerunt sanctificationem. Et fugerunt habitatores Ierusalẽ propter eos, & facta est habitatio exterorum, et facta est extera semini suo, et nati eius relinquerunt eam. Sanctificatio eius desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbatha eius in opprobrium, honores eius in nihilum. Secundum gloriã eius multiplicata est igno-

minia eius: & sublimitas eius conuersa est in luctum. Et scripsit rex Antiochus omni regno suo, vt esset omnis populus, vnus: & relinquerent vnusquisque legem suã. Et consenserunt omnes gentes secundum verbum regis Antiochi: & multi ex Israel consenserunt seruituti eius, & sacrificauerunt idolis, & coinquinauerũt sabbathum. Et misit rex libros per manus nuntiorum in Ierusalem & in omnes ciuitates Iudæ: vt sequerentur leges gentium terræ, & prohiberẽt holocausta, & sacrificia, & placationes fieri in templo dei, & prohiberunt celebrari sabbathum, & dies solẽnes & iussit coinquinari sancta. & sanctum templum Israel. Et iussit ædificari aras, & templa, & idola, & immolari carnes suillas & pecora communia, & relinquere filios suos incircuncisos, & coinquinari animas eorum in omnibus immunditiis & abominationibus, ita vt obliuiscerentur legem, & immutarẽt omnes iustificationes dei. Et quicunque non fecissent secundum verbum regis Antiochi, morerentur. Secũdum omnia verba hæc scripsi omni regno suo: & præposuit principes populo qui hæc fieri cogerent. Et iusserunt ciuitatibus Iudæ sacrificare. Et congregati sunt multi de populo ad eos qui dereliquerant legem domini: & fecerunt mala super terram: & effugauerũt populum Israel in abditis, & in abscõditis fugitiuorum locis. Die quintadecima mensis Casleu, quinto & quadragesimo & centesimo anno, ædificauit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare dei, & per vniuersas ciuitates Iudæ in circuitu ædificauerunt aras: & ante ianuas domorũ, & in plateis incendebant thura, & sacrificabãt. & libros legis dei combusserunt igni, scidentes eos: & apud quẽcunque inueniebantur libri testamenti domini, & quicunq; obseruabat legẽ domini: secundũ edictum regis trucidabant eũ in virtute sua. secundũ hæc faciebant populo Israel qui inueniebat in omni mense & mense in ciuitatib9. Et quĩta et vicesima die mẽsis sacrificabãt super arã, quæ erat cõtra altare. Et mulieres quæ circunciderãt filios suos trucidabãtur secundũ iussum: & suspẽdebant pueros à ceruicibus per vniuersas domos eorum: & eos qui circunciderant illos, trucidabant, & multi de populo Israel definierũt apud se vt nõ manducarent immunda: & elegerunt magis mori, q̃ cibis coinquinari immundis: & noluerunt infringere legẽ dei sanctã, & trucidati sunt. & facta est ira magna super populũ Israel valde.

F

G

[illegible], supra

CAP. II.

Planctus Mathathiæ & filiorũ eius ob desolationem ciuitatis sanctæ. Iussi idolis sacrificare recusant. zelus Mathathiæ pro lege dei. Die sabbati repugnare nolentes interimuntur. Consiliũ Iudęorum in defensionẽ suã aduersus hostes. Moriturus Mathathias filios legem dei tueri iubet exemplo patrum. A

IN dieb9 illis surrexit Mathathias filius Iohãnis filii Simeonis, sacerdos ex filiis Ioarim ab Ierusalem, & consedit in monte Modin: & habebat filios quinq;, Iohannem, qui cognominabatur Gaddis: & Simonẽ, qui cognominabatur Thassi: & Iudam, qui vocabatur Machabæus: & Eleazarum, qui cognominabatur Abaron: & Ionathan, qui cognominabatur Apphus. hi viderunt mala quæ fiebant in populo Iuda & in Ierusalẽ. Et dixit Mathathias Væ mihi, vt quid natus sum videre cõtritionem populi mei, & contritionẽ ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cũ datur in manibus inimicorũ? Sancta in manu extraneorũ facta sunt: templum eius sicut homo ignobilis. vasa gloriæ eius captiua abducta sunt: trucidati sunt senes eius in plateis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorũ. Quę gẽs non hæreditauit regnũ eius. & non obtinuit spolia eius? Omnis cõpositio ei9 ablata est. Quæ erat libera, facta est ancilla. Et ecce sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata est, & coinquinauerũt eã gentes. Quo ergo nobis adhuc viuere? Et scidit vestimenta sua Mathathias, & filii eius: & operuerunt se ciliciis, & planxerũt valde. ¶ Et venerunt illuc qui missi erant à rege Antiocho, vt cogerent eos qui cõfugerent in ciuitatem Modin, immolare, & accendere thura, et à lege dei discedere. Et multi de populo Israel

B

consentientes accesserunt ad eos: sed Mathathias & filii eius constanter steterunt. Et respondentes qui missi erant ab Antiocho, dixerũt Mathathiæ, Princeps & clarissimus & magnus es in hac ciuitate, & ornatus filiis, & fratribus, ergo accede prior, & fac iussum regis, sicut fecerunt omnes gentes, & viri Iuda, & qui remanserunt in Ierusalem: & eris tu, & filii tui inter amicos regis, & amplificati auro, & argento, & muneribus multis. Et respondit Mathathias, & dixit magna voce, Etsi omnes gẽtes regi Antiocho obediũt, vt discedat vnusquisq; à seruitute legis patrũ suorum, & consentiant mandatis eius: ego & filii mei, & fratres mei obediemus legi patrũ nostrorũ. propitius sit nobis deus: non est nobis vtile relinquere legẽ, & C iustitias dei. non audiemus verba regis Antiochi, nec sacrificabimus, transgredientes legis nostræ mãdata, vt eamus altera via. Et vt cessauit loqui verba hæc, accessit quidam Iudæus in omnium oculis sacrificare idolis super arã in ciuitate Modin, secundũ iussum regis: & vidit Mathathias, & doluit, cõtremuerunt renes eius, & accensus est furor secũdũ iudiciũ legis, & insiliẽs trucidauit eum super arã: sed & virũ quẽ rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in ipso tẽpore: & aram destruxit, & zelatus est legem, ‖ sicut Nũc. 15. b fecit Phinees zamri filio Salomi. Et exclamauit Mathathias voce magna in ciuitate, dicens, Omnis qui zelum habet legis statuens testamentum, exeat post me. Et fugit ipse, & filii eius in montes & reliquerunt quæcunq; habebant in ciuitate. Tunc descenderunt multi quę D rentes iudiciũ, & iustitiã in desertum: & sederunt ibi ipsi, & filii eius, & mulieres eorũ, & pecora eorũ: quoniã inũdauerunt super eos mala. ¶ Et renuntiatũ est viris regis, & exercitui qui erat in Ierusalem ciuitate Dauid, quoniam discessissent viri quidã, qui dissipauerunt mandatũ regis in loca occulta in deserto, & abiissent post illos multi. Et statim perrexerunt ad eos, & cõstituerunt aduersus eos prælium in die sabbathorum, & dixerunt ad eos, Resistite. & nunc adhuc exite, & facite secundũ verbum regis Antiochi, & viuetis. Et dixerunt, Non exibimus, neque faciemus verbum regis, vt polluamus diẽ sabbathorum. Et concitauerũt aduersus eos prælium. Et nõ responderunt eis, nec lapidẽ miserunt in eos, nec oppilauerunt loca occulta: dicentes, Moriamur omnes in simplicitate nostra: & testes erunt super nos cælũ & terra q̃ iniuste perditis nos. Et intulerunt illis bellum sabbathis: & mortui sunt ipsi & vxores eorum, & filii eorũ, & pecora eorũ vsq; ad mille animas hominũ. ¶ Et cognouit E Mathathias & amici eius, & luctũ habuerunt super eos valde. Et dixit vir proximo suo, Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecerunt: & nõ pugnauerimus aduersus gentes pro animabus nostris & iustificationibus nostris: nũc citius disperdent nos à terra. Et cogitauerunt in die illa, dicentes, Omnis qui cunq; venerit ad nos in bello die sabbathorũ, pugnemus aduersus eũ. & nõ moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis. Tunc cõgregata est ad eos synagoga Asidæorũ fortis viribus ex Israel, omnis volũtarius in lege: & oẽs qui fugiebãt à malis additi sunt ad eos, et facti sunt illis ad firmamẽtũ. Et collegerũt exercitũ, & percusserũt peccatores in ira sua, & viros iniquos in indignatione sua: & cæteri fugerunt ad nationes, vt euaderẽt. Et circuiuit Mathathias, & amici eius, & destruxerunt aras: & circũciderunt pueros incircuncisos quotquot inuenerũt in finibus Israel in fortitudine. Et persecuti sunt filios superbiæ, & prosperatum est opus in manibus eorum: & obtinuerunt legem de manibus gentiũ, & de manibus regum: & non dederunt cornu peccatori. ¶ Et appropinquauerunt dies Mathathiæ moriendi, & di- F xit filiis suis, Nunc confortata est superbia, & castigatio, & tempus euersionis, & ira indignationis. Nunc ergo ô filii, æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum nostrorum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis: & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. ‖ Abraham nonne in tentatione inuẽtus est fidelis, & reputatum est ei ad iustitiã? Ioseph in tempore angustiæ suæ custodiuit manda- Gen. 47. c

Gen. 22. c

tū: & factus est dominus AEgypti. Phi-
Nu.25.c. nees pater noster, zelando zelum dei,
ecc.45.d accepit testamentum sacerdotii æter-
Ioſue.1.a ni. ‖ Iesus dum impleuit verbū, factus
Nu.14.b est dux in Israel. ‖ Caleb dum testifica-
Ioſ.14.d. tur in ecclesia, accepit hæreditatē. ‖ Da
2.Re.2.a uid in sua misericordia consecutus est
4.Re.2.d sedem regni in secula. ‖ Elias dum zelat
Dan.3.c. zelum legis, receptus est in cælū. ‖ Ana
Dan, 6.f. nias & Azarias & Misael credentes, sibe
rati sunt de flamma. ‖ Daniel in sua sim
plicitate liberatus est de ore leonū. Et
ita cogitate per generationē & genera
tionem: quia omnes qui sperant in eū
G non infirmantur. Et à verbis viri pecca
toris ne timueritis: quia gloria eius, ster
cus: & vermis est hodie: extollitur, &
cras nō inuenietur: quia cōuersus est in
terram suā & cogitatio eius periit. Vos
ergo filii confortamini, & viriliter agi
te in lege: quia cū feceritis quæ vobis
præcepta sunt ī lege à domino deo ve
stro in ipso glorioſi eritis. Et ecce Si-
mon frater vester, scio ꝙ vir cōsilii est:
ipsum audite semper, & ipse erit vobis
pater. Et Iudas Machabæus fortis viri-
bus à iuuentute sua, sit vobis princeps
militiæ, & ipse aget bellum populi. Et
vos adducetis ad vos omnes factores
legis: vindicate vindictā populi vestri.
Retribuite retributionem gentibus, &
intendite in præceptū legis. Et benedi
xit eos, & appositus est ad patres suos.
Et defunctus est anno cētesimo & qua
dragesimo sexto: & sepultus est à filiis
suis in sepulchris patrū suorum in Mo
din, & planxeruut eum omnis Israel
planctu magno.

CAP. III.

IUdas Iudæis præfectus, Appolo-
nium & Seron Syriæ principem inter
ficit. Fiducia Iudæ in deū. Contra Lysi-
am ab Antiocho exercitui præfectū pu
gnare statuit Iudas. Oratio Nazarenorū.

A Tsurrexit Iudas qui vocabat Ma
chabeus filius eius pro eo: & adiu-
uabant eū omnes fratres eius, &
vniuersi qui se coniunxerant pa-
tri eius: & præliabant prelium Israel
cum lætitia. Et dilatauit gloriam popu
lo suo, & induit se loricā sicut gigas, &
succinxit se arma bellica sua in præliis
& protegebat castra gladio suo, similis
facto est leoni in operibus suis, & sicut
catulo leonis rugiēs ī venatiōe. Et per-
secutus est iniquos perscrutans eos: &
qui cōturbabant populū suum, omnes
succēdit flāmis: & repulsi sunt inimici
eius præ timore eius, & omnes opera-
rii iniquitatis cōturbati sunt: & directa
est salus in manu eius. Et exacerbabat re
ges multos, & lætificabat Iacob in ope
ribus suis, & in seculum memoria eius
in bñdictione. Et perābulabat ciuitates
Iuda, & perdidit impios ex eis, & auer
tit iram ab Israel. Et nominatus est vs-
que ad nouissimum terræ, & congrega
uit pereuntes. Et congregauit Appollo
nius gentes, & à Samaria virtutem
multam & magnam, ad bellandum cō
tra Israel. Et cognouit Iudas, & exiit
obuiam illi: & percussit, & occidit il-
lum: & ceciderunt vulnerati multi, & B
reliqui fugerunt, & accepit spolia eo-
rum: & gladium Apolonii abstulit Iu-
das, & erat pugnans in eo omnibus die
bus. Et audiuit Seron princeps exerci-
tus Syriæ ꝙ congregauit Iudas congre
gationem fidelium et ecclesiam secum
et ait, Faciam mihi nomen, et glorifi-
cabor in regno, et debellabo Iudam, et
eos qui cum ipso sunt, qui spernebant
verbum regis. Et præparauit se: et ascē
derunt cum eo castra impiorum fortes
auxiliarii, vt facerent vindictam in fi-
lios Israel. Et appropinquauerunt vs-
que ad Beth-horon: et exiuit Iudas ob-
uiam illis cum paucis. Vt autem vide-
runt exercitum venientē sibi obuiam,
dixerunt Iudæ, Quomodo poterimus
pauci pugnare cōtra multitudinē hāc
tantā et tam fortē, et nos fatigati sumo
ieiunio hodie? Et ait Iudas, Facile est cō
cludi multos in manu paucorū: et non
est differentia in conspectu dei cæli li
berare in multis et in paucis: quoniam
non in multitudine exercitus victoria
belli, sed de cælo fortitudo est. Ipsi ve-
niūt ad nos ī multitudine cōtumaci et
superbia, vt disperdant nos, et vxores
nostras, et filios nostros, et vt spolient
nos, nos vero pugnabimus pro anima- C
bus nostris, et legib9 nostris: et ipse do
minus cōteret eos ante faciem nostrā.
vos autē ne timueritis eos. ¶ Vt cessa-
uit autem loqui, insiluit in eos subito:
et cōtritus est Serō, et exercitus eius in

conſpectu ipſius: & perſecutus eſt eum
in deſcenſu Beth.horon vſq; in campū
& ceciderunt ex eis octingenti viri: re
liqui autem fugerunt in terram Phili
ſthiim. Et cecidit timor Iudæ ac fra
trum eius, & formido ſuper omnes gē
tes in circuitu eorum: & peruenit ad re
gem nomen eius, & de prælijs Iudæ
narrabunt omnes gentes. ¶ Vt audiuit
autem rex Antiochus ſermones iſtos,
iratus eſt animo: & miſit, & congrega
uit exercitum vniuerſi regni ſui, ca
ſtra fortia valde: & aperuit ærarium
ſuum, & dedit ſtipendia exercitui in
annum: & mandauit illis vt eſſent pa
rati ad omnia. Et vidit q̄ defecit pecu
nia de theſauris ſuis, & tributa regio-
D nis modica propter diſſentionem, & plagam quam fecit in terra, vt tolleret legitima quæ erant à primis diebus. & timuit ne non haberet vt ſemel & bis in ſumptus & donaria quæ dederat an te larga manu: & abundauerat ſuper reges, qui ante eum fuerant. Et conſter natus erat animo valde, & cogitauit ire in Perſidē, vt acciperet tributa regio num, & congregaret argentum multū. Et reliquit Lyſiam hominem nobilē de genere regali, ſuper negotia regia, à flu mine Euphrate vſque ad flumen AEgy pti: & vt nutriret Antiochum filiū ſuū, donec rediret, & tradidit ei mediū ex ercitum & elephantos: & mandauit ei de omnibus quæ volebat, & de inha bitantibus Iudæam & Ieruſalem: & vt mitteret ad eos exercitū ad conteren dum & extirpandā virtutem Iſrael, & reliquias Ieruſalē, & auferendā memo riam eorum de loco: & vt conſtitueret habitatores filios alienigenas in omni bus finibus eorū, & ſorte diſtribueret terram eorū. Et rex aſſumpſit partē ex ercitus reſidui, & exiuit ab Antiochia
F ciu tate regni ſui anno cētesimo & qua drageſimoſeptimo: & tranſſretauit Eu phraten flumen, & perābulabat ſupe riores regiones. ¶ Elegit Lyſias Ptolo mæum filium Dorymini, & Nicanorē & Gorgiam viros potētes ex amicis re gis: & miſit cum eis quadraginta mil lia virorum, & ſeptem millia equitum: vt venirent in terram Iuda: & diſper derent eam ſecundum verbum regis. Et proceſſerunt cum vniuerſa virtute ſua, & venerunt & applicuerunt Em maum in terra campeſtri. Et audierūt mercatores regionum nomen eorum: & acceperunt argentū & aurum mul tum valde & pueros, & veherūt in ca ſtra, vt acciperēt filios Iſrael in ſeruos & additi ſunt ad eos exercitus Syriæ, & terræ alienigenarū. & vidit Iudas & fratres eius quia multiplicata ſunt ma la & exercitus applicabant ad fines eo rum, & cognouerunt verba regis quæ mandauit populo facere interitū & cō ſummationem, & dixerunt vnuſquiſq; ad proximum ſuū, Erigamus deiectio-
nē populi noſtri, & puguemus pro po- F pulo noſtro, & ſanctis noſtris. Et cōgre gatus eſt conuentus, vt eſſent parati in prælium: & vt orarent & peterent mi ſericordiam & miſerationes. Et Ieruſalē non habitabatur, ſed erat ſicut deſertū non erat qui ingrederetur & egredere tur de natis eius: & ſanctum conculca batur: & filii alienigenarū erant in arce ibi erat habitatio gentiū: & ablata eſt voluptas à Iacob: & defecit ibi tibia & cithara. ¶ Et cōgregati ſunt, & venerūt in Maſpha contra Ieruſalem: quia locus oratiōis erat in Maſpha ante i Iſrael. Et ieiunauerunt illa die, & induerunt ſe ciliciis: & cinerē impoſuerunt capiti ſuo: & diſciderunt veſtimenta ſua, & expanderūt libros legis, de quib9 ſcru tabantur gentes ſimilitudinē ſimula chrorum ſuorū: & attulerunt ornamen ta ſacerdotalia, & primitias, & decimas & ſuſcitauerūt Nazaræos qui ſpleuerāt dies, & clamauerūt voce magna in cæ lū dicētes, Quid faciemus iſtis, & quo eos ducemus? & ſancta tua conculcata ſunt, & cōtaminata ſunt, & ſacerdotes G tui facti ſunt in luctū & in humilitatē: & ecce natiōes cōuenerūt aduerſū nos vt nos diſperdāt, tu ſcis quæ cogitāt in nos. Quomodo poterim9 ſubſiſtere āte faciē eorū, niſi tu deus adiuues nos? Et tubis exclamauerūt voce magna. Et poſt hęc cōſtituit Iudas duces populi, tribu nos, & cēturiones, & pentacōtarchos, & decuriones. ‖ Et dixit his qui ædifica deu.20.a
bāt domos, & ſpōſabāt vxores, & plāta iudic.7.a
bant vineas, & formidoloſis, vt redirēt vnuſquiſq; in domum ſuam ſecundum legem. Et mouerūt caſtra, & collacae runt ad auſtrū Emmaum. Et ait Iudas,

Accingimini, & eſtote filii potentes, & eſtote parati in mane: vt pugnetis aduerſus nationes has quę conuenerũt ad uerſus nos diſperdere nos & ſancta noſtra: quoniam melius eſt nos mori in bello, quàm videre mala gentis noſtrę & ſanctorum. Sicut autem fuerit voluntas in cælo, ſic fiat.

CAP. IIII.

INſidianti Gorgiæ occurrit Iudas, Gorgiam & exercitum eius in fugam adigit. Iudæam inuadit Lyſias, quem & debellat Iudas. Iudas templũ purificat, & altare dedicat. Inſtitutio Enceniorũ.

A ET aſſumpſit Gorgias quinque mil lia virorum, & mille equites electos: & mouerunt caſtra nocte, vt applicarent ad caſtra Iudæorum, & percuterent eos ſubito. & filii qui erant ex arce, erant illis duces. Et audiuit Iudas, & ſurrexit ipſe & potentes percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum. Adhuc enim diſperſus erat exercitus à caſtris. ¶Et venit Gorgias in caſtra Iudę nocte, & neminẽ inuenit, & quærebat eos in montibus: quoniam dixit, Fugiunt hi à nobis. Et cum dies factus eſſet, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum tantum: qui tegumenta & gladios non habebant vt volebant, & viderunt caſtra gentium valida, & loricatos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium. ¶Et ait Iudas viris qui ſecum erant, Ne timueritis multitudinem eorum, & impetum eorum
Exo.14.b. ne formidetis. ‖Mementote qualiter ſalui facti ſunt patres noſtri in mari rubro, cum ſequeretur eos Pharao cum exercitu multo. Et nunc clamemus in cælum: & miſerebitur noſtri dominus,
B & memor erit teſtamenti patrum noſtrorum, & conteret exercitum iſtum ante faciem noſtram hodie: & ſcient omnes gentes quia eſt qui redimat & liberet Iſrael. Et eleuauerunt alienigenæ oculos ſuos, & viderunt eos venientes ex aduerſo. Et exierũt de caſtris in prælium, & tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda. ¶Et congreſſi ſunt: & contrita ſunt gentes, & fugerũt in campum. Nouiſſimi autem omnes ceciderunt in gladio, & perſecuti ſunt eos vſque Gezeron, & vſque in campos Idumææ, & Azoti, & Iamniæ: & ceciderunt ex illis vſque ad tria millia virorum. Et reuerſus eſt Iudas, & exercitus eius, ſequens eum. Dixitque ad populum, Non concupiſcatis ſpolia: quia bellum contra nos eſt, & Gorgias & exercitus eius prope nos in mõte: ſed ſtate nũc cõtra inimicos noſtros, & expugnate eos, & ſumetis poſtea ſpolia ſecuri. Et adhuc loquẽte Iuda hęc, ecce apparuit pars quędã proſpiciẽs de mõte. Et vidit quòd in fugam cõuerſi ſunt, et ſuccenderunt caſtra, fumus enim qui videbatur, declarabat quod factum eſt. ¶Quibus illi cõ C ſpectis timuerunt valde, aſpicientes ſimul et Iudã et exercitum in campo paratum ad prælium. Et fugerunt omnes in campum alienigenarum: et Iudas reuerſus eſt ad ſpolia caſtrorum, et acceperunt aurum multum, et argentum, et hyacinthum et purpuram marinam, et opes magnas. Et conuerſi hymnum canebant, et benedicebant deum in cælũ quoniam bonus eſt, quoniam in ſeculũ miſericordia eius. Et facta eſt ſalus magna in Iſrael in die illa. Quicunque autem alienigenarũ euaſerunt, venerunt, & nuntiauerunt Lyſiæ vniuerſa quę acciderant. Quibus ille auditis conſternatus animo deficiebat: quia non qualia voluit, talia contigerunt in Iſrael, & qualia mandauit rex. Et ſequenti anno congregauit Lyſias virorum electorum ſexaginta millia, & equitũ quinq; millia, vt debellaret eos. Et venerunt in Iu D dæam, & caſtra poſuerunt in Beth-horon, & occurrit illis Iudas cum decem millibus viris. Et viderunt exercitum fortem, & orauit, & dixit, Benedictus
1.Re.17.f. eſt ſaluator Iſrael, ‖qui contriuiſti impetum potentis in manu ſerui tui Da-
1.Re.14.b uid, ‖& tradidiſti caſtra alienigenarum in manu Ionathæ filii Saul, & armigeri eius. Conclude exercitum iſtum in manu populi tui Iſrael, & confundatur in exercitu ſuo & equitibus. Da illis formidinem, & tabeſac audaciam virtutis eorum, & commoueantur contritione ſua. Deiice illos gladio diligentium te: & collaudent te omnes qui nouerunt nomen tuũ in hymnis. Et commiſerunt prælio: & ceciderũt de exercitu Lyſiæ quinq; millia virorũ. ¶Videſ autem Lyſias fugam ſuorum, & Iudæorum auda-

eiã, et quôd parati ſunt aut viuere aut
mori fortiter, abiit Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rurſus venirent in Iudæam. ¶Dixit autem Iudas, & fratres eius, Ecce contriti ſunt inimici noſtri: aſcendamus nunc mundare
E ſancta, & renouare. Et congregatus eſt omnis exercitus, & aſcenderũt in montem Sion. Et viderunt ſanctificationem deſertam, & altare prophanatũ, & portas exuſtas, & in atriis virgulta nata ſicut in ſaltu vel in montibus, & paſtophoria diruta. Et ſciderunt veſtimenta ſua, & planxerũt planctu magno, & iniecerunt cinerem ſuper caput ſuum: & ceciderunt in faciem ſuper terram, & exclamauerũt tubis ſignorum, & clamauerunt in cælum. ¶Tunc ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce, donec emundarent ſancta. Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege dei, & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides *contaminationis in locum immundum*. Et cogitauit de altari holocauſtorum quod prophanatum erat, quid de eo faceret. Et incidit illi conſilium bonum, vt deſtruerent illud: ne forte illis eſſet in opprobrium, quia contaminauerunt illud gentes, & demoliti ſunt il
F lud. Et repoſuerunt lapides in monte domus loco apto, quoadusque veniret propheta, & reſponderet de eis. Et acceperunt lapides integros ſecundum legẽ, & ædificauerunt altare nouũ ſecundũ illud quod fuit priùs: & ædificauerunt ſancta, & quę intra domũ erant intrinſecus: et ædem, et atria ſanctificauerunt. Et fecerunt vaſa ſancta noua, et intulerunt candelabrum, et altare incenſorum, et menſam in templũ. Et incenſum poſuerũt ſuper altare, et accenderunt lucernas quæ ſuper candelabrũ erant: et lucebant in templo. Et poſuerunt ſuper menſam panes, et appenderunt vela, et conſummauerunt omnia opera quæ fecerãt. Et ante matutinum ſurrexerũt quinta et viceſima die menſis noni (hic eſt menſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: et obtulerunt ſacrificium ſecundum legem ſuper altare holocauſtorũ nouum, quod fecerunt. Secundum tempus et ſecundum diem in qua contaminauerunt illud gentes, *in ipſa renouatum eſt in* canticis, et citharis, et cinyris, et cymbalis. Et cecidit omnis populus in fa- G
ciem, & adorauerunt & benedixerunt in cælum eum qui proſperauerit eis. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocauſta cum lætitia, & ſacrificium ſalutaris & laudis. Et ornauerunt faciem templi coronis aureis & ſcutulis: & dedicauerunt portas & paſtophoria, & impoſuerunt eis ianuas. Et facta eſt lætitia in populo magna valde, & auerſum eſt opprobrium gentium. Et ſtatuit Iudas & fratres eius & vniuerſa eccleſia Iſrael, vt agatur dies dedicationis altaris in temporibus ſuis abanno in annum per dies octo à quinta & viceſima die menſis Caſleu, cum lætitia & gaudio. Et ædificauerũt in tempore illo montem Sion, & per circuitũ muros altos & turres firmas: nequando venirent gentes, & conculcarent eum ſicut antea fecerunt. Et *collocauit illic exercitum*, vt ſeruarent eum, & muniuit eum, ad cuſtodiendã Beth-ſuram, vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.

CAP. V.

Iudas finitimas gentes Iſraelẽ perdere tentantes percutit, auxiliantibus fratribus Simone & Ionatha. Ciuitatem Ephron euertit Iudas ob denegatum tranſitum. Ioſephi & Azariæ temeritas. Filios Eſau expugnat Iudas. Idola gentium ſuccendit.

T factum eſt, vt audierunt gen A
E tes in circuitu quia ædificatũ eſt altare & ſanctuariũ ſicut priùs, iratæ ſunt valde: & cogitabant tollere genus Iacob qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo: & perſequi. Et debellabat Iudas filios Eſau in Idumæa, & eos qui erant in Arabathane: quia circunſedebant Iſraelitas. Et percuſſit eos plaga magna, Et recordatus eſt malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum & in ſcandalum, inſidiantes ei in via: & concluſi ſunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos, & incendit turres eorũ igni cum omnibus qui in eis erãt. Et trãſiuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copioſum, & Timotheum ducem ipſo-

rum: & commisit cum eis prælia multa, & contriti sunt in conspectu eorum, & percussit eos, & cepit Gazer ciuitatem, & filias eius, & reuersus est in Iudæam. Et congregatæ sunt gentes quæ sunt in Galaad, aduersus Israelitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman munitionem, & miserunt literas ad Iudam & fratres eius, dicentes, Congregatæ sunt aduersum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: & parent venire, & occupare munitionem in quam confugimus: & Timotheus est dux exercitus eorum. Nūc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis. Et omnes fratres nostri qui erant in locis Tubin, interfecti sunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & spolia, & peremerunt illic fere mille viros. Et adhuc epistolę legebātur, & ecce alii nuntii venerunt de Galilæa consciſſis tunicis, nuntiantes secundū verba hęc: dicentes conuenisse aduersum se à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone: & repleta est omnis Galilæa alienigenis vt nos cōsumant. Vt audiuit autem Iudas & populus sermones istos, conuenit ecclesia magna cogitare quid facerent fratribus suis qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. Dixitq; Iudas Simoni fratri suo, Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim. Et reliquit Ioseph filiū Zachariæ, & Azariam duces populi cum reliduo exercitu in Iudęa ad custodiā: & præcepit illis, dicens, præestote populo huic: & nolite bellum committere aduersum gētes donec reuertamur. Et partuti sunt Sidoni viri tria millia, vt irent in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. Et abiit Simon in Galilæam, & commisit prælia multa cum gentibus: & contritæ sunt gentes à facie eius: & persecutus est eos vsque ad portam Ptolemaidis, & ceciderunt de gentibus fere tria millia virorū, & accepit spolia eorum, & assumpsit eos qui erant in Galilæa & in Arbatis cum vxoribus & natis & omnibus quæ erant illis, & adduxit in Iudæā cum lętitia magna. Et Iudas Machabæus & Ionathas frater eius transierunt Iordanem, & abierunt viam trium dierum per desertum. Et occurrerunt eis Nabuthæi, & susceperunt eos pacifice, & narrauerūt eis omnia quæ acciderāt fratribus eorum in Galaaditide, & quia multi ex eis comprehensi sunt in Baraſa, & Bosor, & in Alimis, & in Casphor, & Mageth & Carnain. hę omnes ciuitates munitæ, & magnæ. Sed in cęteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi, & in crastinum constituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehendere & tollere eos in vna die. Et conuertit Iudas & exercitus eius viam in desertum Bosor repente, & occupauit ciuitatem: & occidit omnem masculum in ore gladii, & accepit omnia spolia eorum, & succēdit eam igni. Et surrexerunt inde nocte, & ibant vsque ad munitionem. Et factum est diluculo cum eleuassent oculos suos, & ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes scalas & machinas vt comprehenderent *munitionem: & expugnabant eos*. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli ascendit ad cęlum sicut tuba, et clamor magnus de ciuitate: et dixit exercitui suo, Pugnate hodie pro fratribus vestris. Et venit, tribus ordinibus post eos et exclamauerunt tubis, et clamauerunt in oratione. Et cognouerunt castra Timothei quia Machabæus est, et refugerunt à facie eius: et percusserunt eos plaga magna, et ceciderunt ex eis in die illa fere octo millia virorum. Et diuertit Iudas in Maspha, et expugnauit, et cepit eam: et occidit omnem masculum eius, et assumpsit spolia eius, et succendit eam igni. Inde perrexit, et cepit Casbon, et Mageth, et Bosor, et reliquas ciuitates Galaaditidis. Post hæc autem verba, congregauit Timotheus exercitum alium, et castra posuit contra Raphon trans torrentem. Et misit Iudas speculari exercitum: et renuntiauerunt ei, dicentes, Quia conuenerunt ad eum omnes gentes quæ in circuitu nostro sunt, et exercitus multus nimis, et Arabas conduxerunt in auxilium sibi, et castra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abiit Iudas obuiam illis. Et ait Timotheus principibus exercitus sui, Cum appro-

pinnerit Iudas & exercitus eius ad torrentem aquæ: si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum quia potens poterit aduersum nos. si vero timuerit transire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos & poterimus aduersus illum. Vt autem ap propinquauit Iudas ad torrentē aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, & mandauit eis, dicens, Neminem hominum reliqueritis, sed veniant omnes in prælium. Et trāsfretauit ad illos prior, & omnis populus post eum. & contritę sunt omnes gentes à facie eorū, & proiecerunt arma sua, & fugerunt ad phanum, quod erat in Carnaim. Et occupauit ipsam ciuitatem, & phanum succendit igni cum omnibus quæ erant in ipso: & oppressa est Carnaim, & non potuit sustinere contra faciem Iudæ. ¶ Et congregauit Iudas vniuersos Israelitas *qui erant in Galaaditide, à minimo vsque* ad maximum, & vxores eorum, & natos, & vasa, & exercitū magnum valde, vt venirent in terram Iudæ. Et venerunt vsque Ephron: & hæc ciuitas magna in ingressu posita, munita valde. & non erat declinare ab ea dextera vel sinistra, sed per medium iter erat. Et incluserunt se qui erant in ciuitate, & obstruxerunt portas lapidibus: & misit ad eos Iudas verbis pacificis, dicēs, F transeamus per terram vestram, vt eamus in terram nostram: & nemo vobis nocebit, tantum pedibus transibimus. & nolebant eis aperire. Et præcepit Iudas prædicari in castris vt applicarent vnusquisque in quo erat loco. & applicuerunt se viri virtutis, & oppugnauit ciuitatem illam tota die & tota nocte, & tradita est ciuitas in manu eius: & peremerunt omnem masculum in ore gladii, & eradicauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatē super interfectos. Et transgressi sunt Iordanem in campo magno, cōtra faciem Beth-san. Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Iuda: & ascenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio, & obtulerunt holocausta, quòd nemo ex eis cecidisset donec reuerterentur in pace. ¶ Et in diebus quibus erat Iudas & Ionathas in terra Galaad, & Simon frater eius in Galilæa contra faciem ptolomaidis, audiuit Ioseph us zachariæ filius, & Azarias principes virtutis res bene gestas, & prælia quæ facta sunt, & dixit faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus pugnare aduersus gentes quæ in circuitu G nostro sunt. Et præcepit his qui erant in exercitu suo, & abierunt Iamniam. Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiam illis in pugnam. Et fugati sunt Iosepus & Azarias vsq; in fines Iudææ: & ceciderunt illa die de populo Israel ad duo millia viri, & facta est plaga magna in populo, quia non audierunt Iudam: & fratres eius, existimantes fortiter se facturos, ipsi autē nō erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel. Et vir Iuda & fratres eius magnificati sunt valde in conspectu omnis Israel, & gentium omnium vbi audiebatur nomen eorum. Et conuenerunt ad eos laudantes. ¶ Et exiuit Iudas & fratres eius, & expugnabant filios Esau in terra quæ ad Austrum est, & percussit Chebron, & filias eius: & muros eius & turres succēdit igni in circuitu. Et mouit castra, vt iret in terram alienigenarum, & peram bulabat Samariam. In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dum vult fortiter facere dum sine consilio exit in prælium. Et declinauit Iudas in Azotum in terram alienigenarum, & diruit aras eorum, & sculptilia deorum ipsorum succendit igni: & cepit spolia ciuitatum, & reuersus est in terram Iuda.

CAP. VI.

¶ Antiochus Elymaidem vrbem volens depręda ri, à ciuibus propellitur. Incidit in morbum. Moritur. Constituitur rex filius eius Antiochus Eupator. Obsidio arcis Sion. Antiochi aduentus in Iudæam cum numeroso exercitu. Eleazari magnanimitas. Rex fudēte Lysia init pacem cum Iuda. Rex fœdus violat.

T rex Antiochus perambulabat A
B superiores regiones, & audiuit ei se ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in argēto & auro, templumque in ea locuples valde. & illic velamina aurea, & loricæ, & scuta, quæ reliquit Alexander

Philippi rex Macedo qui regnauit primus in Græcia. Et venit, & quærebat capere ciuitatem, & deprędari eam, & non potuit: quoniã innotuit sermo his qui erant in ciuitate, & surrexerunt in prælium, & fugit inde, & abiit cum tristitia magna, & reuersus est in Babyloniam, Et venit qui nuntiaret ei in Perside, Quia fugata sunt castra quæ erant
D in terra Iuda: & quia abiit Lisias cum virtute forti in primis, & fugatus est a facie Iudæorum, & inualuerunt armis & viribus, & spoliis multis quæ ceperunt de castris quę exciderunt. & quia diruerunt abominationem quam ædificauerant super altare quod erat in Ierusalem: & sanctificationẽ, sicut prius circundederunt muris excelsis: sed &
- Bethsuram ciuitatem suam. Et factũ est vt audiuit rex sermones istos, expauit, & commotus est valde: & decidit in lectum, & incidit in langorem præ tristitia, quia non factum est ei sicut cogitabat. Et erat illic per dies multos: quia renouata est in eo tristitia magna, & arbitratus est se mori, Et vocauit omnes amicos suos, & dixit illis, Recessit somnus ab oculis meis, & concidi & corrui corde præ solicitudine: & dixi in corde meo, In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ in qua nunc sum: qui iucundus eram, & dilectus in potestate mea? Nunc vero reminiscor malorum quæ feci in Ierusalem, vnde & abstuli omnia spolia aurea & argentea quæ erant in ea, & misi auferre habitantes Iudæam, sine causa. Cognoui ergo quia propterea inuenerunt me mala ista: & ecce pereo tristitia magna in terra aliena. Et vocauit Philippum vnũ de amicis suis, & præ-
C posuit eum super vniuersum regnum suum: & dedit ei diadema, & stolam suam, & annulum, vt adduceret Antiochum filium suum, & nutriret eum, & regnaret. Et mortuus est illic Antiochus rex anno centesimo quadragesimo nono, ¶Et cognouit Lysias quoniã mortuus est rex & constituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adolescentem: & vocauit nomen eius Eupatorem. Et hi qui erant in arce, cõcluserant Israel in circuitu Sanctorum & quærebant eis mala semper & firmamentum gentium. Et cogitauit Iudas disperdere eos: & conuocauit vniuersum populum, vt obsiderent eos. Et conuenerunt simul, & obsederunt eos anno centesimo quinquagesimo, & fecerunt balistas & machinas. Et exierũt quidam ex eis qui obsidebantur: & adiunxerunt se illis aliqui impii ex Israel & abierunt ad regẽ, & dixerunt, Quousque non facis iudicium & vindicas fratres nostros? Nos decreuimus seruire patri tuo, & ambulare in præceptis eius, & obsequi edictis eius: & filii populi nostri propter hoc alienabant se a nobis, & quicunque inueniebantur ex nobis, interficiebantur, & hæreditates nostræ diripiebantur. Et non ad nos tã tum extenderũt manum, sed & in omnes fines nostros, & ecce applicuerunt hodie ad arcem in Ierusalem occupare eam, & munitionem in Beth-sura munierunt. & nisi præueneris eos velocius, maiora quam hæc facient, & non poteris obtinere eos. ¶Et iratus est rex vt hæc audiuit: & conuocauit omnes amicos suos, & principes exercitus sui D & eos qui super equites erant, sed & de regnis aliis, & de insulis maritimis venerunt ad eum exercitus conductitii. Et erat numerus exercitus eius, cẽtum millia peditum, & viginti millia equitum, & elephanti triginta duo docti ad prælium. Et venerunt per Idumæã, & applicuerunt ad Beth-suram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas, & exierunt, & succenderũt eas igni, & pugnauerunt viriliter. Et recessit Iudas ab arce, & mouit castra ad Beth-zacharam contra castra regis. Et surrexit rex ante lucem, & concitauit exercitus in impetum cõtra viã Bethzacharam: & comparauerunt se exercitus in prælium, & tubis cecinerunt: & elephantis ostenderunt sanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium. & diuisĕrũt bestias per legiones: & astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis, & galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique bestiæ electi erant. Hi ante tempus vbicunque erat bestia, ibi erant: & quocunque ibat, ibant, & non discedebant ab ea. Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegẽ-

tes super singulas bestias: & super eas machinæ: & super singulas, viri virtutis trigintaduo, qui pugnabant desuper: & intus magister bestiæ. Et residuũ equitatum hinc & inde statuit in duas partes, tubis exercitum commouere, & perurgere constipatos in legionibus eius. Et vt resultit sol in clypeos aureos & æreos, resplenduerunt mõtes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis. Et distincta est pars exercitus regis per montes excelsos, & alia per loca humilia: & ibant caute & ordinate. Et commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis eorum, & incessu turbæ, & collisione armorum, erat enim exercitus magnus valde & fortis. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium: & ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri. ¶Et vidit Eleazar filius Saura, vnam de bestiis loricatã loricis regis, & erat eminens super cæteras bestias, & visum est ei ꝙ in ea esset rex: *& dedit se vt liberaret populum suum,* & acquireret sibi nomen æternum. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis interficiens à dextris & à sinistris, & cadebant ab eo hinc atque illuc. Et iuit sub elephantum, & suppossuit se ei, & occidit eũ: & cecidit in terram super ipsum, & mortuus est illic. Et videntes virtutem regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt se ab eis. Castra autem regis ascenderunt contra eos in Ierusalem, & applicuerunt castra regis & ad Iudæam & montem Sion. Et fecit pacem cũ his qui erant in Beth-sura: & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta concluſis, quia sabbata erant terræ. Et comprehendit rex Beth-suram, & constituit illic custodiam seruare eam. Et conuertit castra ad locum sanctificationis dies multos: & statuit illic baliſtas, & *machinas*, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactãdos, & spicula, & scorpios ad mittendas sagittas & fundibula. Fecerunt autem & ipsi machinas aduersus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. Escæ autem non erant in ciuitate, eo ꝙ septimus annus esset: & qui remanserant in Iudæa de gentibus consumpserant reliquias eorum quæ repositæ fuerãt. Et remanserunt in sanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & dispersi sunt vnusquisque in locum suum.

¶Et audiuit Lysias ꝙ Philippus quem constituerat rex Antiochus cum adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium suum, & regnaret, reuersus est à Perside & Media, & exercitus qui abierat cum ipso, & quia quærebat susci pere regni negotia: & festinauit ire, & dicere ad regem & duces exercitus, Deficimus quotidie, & esca nobis modica est, & locus quem obsidemus est munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. Nunc itaque demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: & constituamus illis vt ambulent in legitimis suis sicut prius, propter legitima enim ipsorum quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc. Et placuit sermo in cõspectu regis & principum: & misit ad eos pacem facere: & ceperunt illam. Et iurauit illis rex & principes: & exierunt de munitione Et intrauit rex montem Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citius iuramentum quod iurauit, & mandauit destruere murum in gyro. Et discessit festinanter, & reuersus est Antiochiam & inuenit Philippum dominantem ciuitati, & pugnauit aduersus eum, & occupauit ciuitatem.

CAP. VII.

Occisis Antiocho & Lysia Demetrius regnat. Rex impiorum cõsilio mittens Bacchidem & Alcimum in Iudæam, filios Israel affligit. Post reditum Bacchidis & Alcimi mittit rex Nicanorem. Oratio sacerdotum aduersus Nicanorem. Iudas, oratione facta, Nicanorem interficit.

ANno centesimo quinquagesimo primo exiit Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris in ciuitatẽ maritimam, & regnauit illic. Et factum est: vt ingressus est domum regni patrum suorum, comprehendit exercitus Antiochum & Lysiam, vt adducerent eos ad eum. Et res ei innotuit: & ait, Nolite mihi ostendere faciem co-

tum. Et occidit eos exercitus. ¶Et sedit Demetrius super sedem regni sui, & venerunt ad eum viri iniqui & impii ex Israeli & Alcimus, dux eorum, qui volebat fieri sacerdos. Et accusauerunt populum apud regem, dicentes, Perdidit Iudas & fratres eius omnes amicos tuos, & nos dispersos dedit de terra nostra. Nunc ergo mitte virum, cui credis, vt eat & videat exterminium omne quod fecit nobis & regionibus regis: & puniat omnes amicos eius & adiutores eorum. ¶Et elegit rex
B ex amicis suis Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, & fidelem regi: & misit eum, & Alcimum impium constituit in sacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Israel. Et surrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miserunt nuntios, & locuti sunt ad Iudam & ad fratres eius verbis pacificis in dolo. Et non intenderunt sermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno. Et conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio scribarum requirere quæ iuxta sunt: et primi, Assidæi qui erant in filiis Israel: et exquirebant ab eis pacem. Dixerunt enim Homo sacerdos de semine Aaron venit nō decipiet nos. Et locutus est cum eis verba pacifica: et iurauit illis, dicens, Non inferemus vobis malum, neque amicis vestris. Et crediderunt ei. Et cō
C prehendit ex eis sexaginta viros, et occidit eos in vna die secundum verbū
Psal. 78. a quod scriptū est, ‖Carnes sanctorū tuorū, et sanguinē ipsorū effuderunt in circuitu Ierusalē, et nō erat qui sepeliret. Et incubuit timor et tremor in omnē populū: quia dixerūt, Nō est veritas et iudiciū in eis: trāgressi sunt enim cōsti tutū, et iusiurādum quod iurauerūt. Et mouit Bacchides castra ab Ierusalē, et applicuit in Bethzecha: et misit, et cōprehēdit multos ex eis qui ad se refugerāt, et quosdā de populo mactauit, et in puteū magnum proiecit. Et cōmisit regionem Alcimo, et reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipsi. ¶Et abiit Bacchides ad regem: et satis agebat Alcimus pro principatu sacerdotii sui, et conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant populum suum, et obtinuerunt terram Iuda, et fecerūt plagam magnam in Israel. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus et D
qui cum eo erant, filiis Israel, multo plus quàm gentes: et exiit in omnes fines Iudææ in circuitu, et fecit vindictā in viros desertores, et cessauerunt vltra exire in regionem. Vidit autem Alcimus q̄ prævaluit Iudas et qui cū eo erant: et cognouit quia non poterit sustinere eos, et regressus est ad regem
et accusauit eos multis criminibus. ¶Et 2. Macha. misit rex Nicanorem, vnū ex principi 15. a.
bus suis nobilioribus, qui erat inimicitias exercens contra Israel: et mandauit ei euertere populum. Et venit Nicanor in Ierusalem cum exercitu magno, et misit ad Iudam et ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, dicens, Non sit pugna inter me et vos: veniā cum viris paucis, vt videam facies vestras cum pace. Et venit ad Iudam, et salutauerunt se inuicem pacifice: et hostes parati erant rapere Iudam. Et
E innotuit sermo Iudæ quoniam cum dolo venerat ad eum: et conterritus est ab eo, et amplius noluit videre faciem eius. Et cognouit Nicanor quoniam denudatum est consilium eius: et exiuit obuiam Iudæ in pugnam iuxta Capharsalama. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu, fere quinque milia viri, et fugerunt in ciuitatem Dauid. Et post hæc verba ascendit Nicanor in montem Sion: et exierunt de sacerdotibus populi salutare eum in pace, et demonstrare ei holocaustoma ta quæ offerebantur pro rege. Et irridens, spreuit eos, polluit: et locutus est superbe, et iurauit cum ira, di-
F cens, Nisi traditus fuerit Iudas, et exercitus eius in manus meas: continuo cū regressus fuero in pace, succēdā domū istā. ¶Et exiit cū ira magna: et īrauerūt sacerdotes: et steterūt ante faciē altaris et tēpli: et flētes dixerūt, Tu dñe elegisti domū istā ad inuocādū nomē tuū i ea, vt esset domo orationis et obsecratiōis pp̄o tuo: facvindictā ī homie isto, et exercitu eio, et cadāt ī gladio: memento blasphemiaꝫ eorū, et ne dederis eis vt permaneāt. ¶Et exiit Nicanor ab Ierusalē, et castra applicuit ad

Beth-horon:& occurrit illi exercitus Syriæ.Et Iudas applicuit in Adarsa cũ tribus millibus viris: & orauit Iudas,
4 Reg.19 & dixit,‖Qui missi erant à rege Senna
g.tobiæ. cherib,domine, quia blasphemauerũt
1.d.eccl. te,exiit angelus, & percussit ex eis cen
48.d. tum octoginta quinque millia: sic con
isra.37.g. tere exercitum istum in conspectu nostro hodie, & sciant cæteri quia male locutus est supsancta tua,& iudica illũ secundum malitiam illius. Et commiserunt exercitus prælium tertiadecima die mensis Adar:et contrita sunt castra Nicanoris, et cecidit ipse primus in prælio. Vt autem vidit exercitus e
G ius quia cecidisset Nicanor,proiecerunt arma sua,et fugerunt:et persecuti sunt eos viam vnius diei ab Adazer vsquequo veniatur in Gazara,et tubis cecinerunt post eos cum significationibus.et exierunt de omnibus castellis Iudææ in circuitu, et ventilabant eos cornibus,et cõuertebantur iterum ad eos,et ceciderunt omnes gladio,et nõ est relictus ex eis nec vnus.Et acceperunt spolia eorum et prædam : et caput Nicanoris amputauerunt, et dextram eius quam extenderat superbe,et attulerunt,et suspenderunt contra Ierusalem.Et lætatus est populus valde, et egerunt diem illam in lætitia magna Et constituit agi omnibus annis diem istam tertiadecima die mensis Adar.Et siluit terra Iuda dies paucos.

CAP. VIII.

Iudas Romanorum res bene gestas consyderans,pacem cum eis init. Rescriptum Romanorum ad Iudæos.

A ET audiuit Iudas nomen Romanorum quia sunt potentes viribus, et acquiescunt ad omnia quæ postulantur ab eis:et quicunque accesserunt ad eos,statuerunt cum eis amicitias,et quia sunt potentes viribus. Et audierunt prælia eorum,et virtutes bonas quas fecerunt in Galatia , quia obtinuerunt eos et duxerunt sub tributum:et quãta fecerunt in regione Hispaniæ,et quod in potestatem redegerunt metalla argenti et auri quæ illic sunt,et possederunt omnem locum cõsilio suo et patientia:locaq; quæ longe erant valde ab eis,et reges qui superuenerãt eis ab extremis terræ, cõtriuerunt,et percusserunt eos plaga magna cæteri autem dant eis tributum omnibus annis . Et Philippum et Persem Cæthæorum regem,et cæteros qui aduersum eos arma tulerant contriuerũt B in bello,et obtinuerunt eos, et Anthiochum magnum regem Asiæ, qui eis pugnam intulerat,habens centum viginti elephantes,et equitatum,et currus, et exercitum magnum , valde contritum ab eis:et quia ceperunt eum viuum,et statuerunt ei vt daret ipse et qui regnarent post ipsum:tributum magnum,et daret obsides,et constitutum et regionem Indorum,et Medos, et Lydos de optimis regionibus eorum:et accepta eas ab eis,dederunt Eumeni regi,et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire,et tollere eos : et innotuit sermo his,et miserunt ad eos ducẽ vnum,et pugnauerunt contra illos, et ceciderunt ex eis multi,et captiuas duxerunt vxores eorum,et filios,et diripuerunt eos , et terram eorum possederunt.et destruxerunt muros eorum, et in seruitutem illos redegerunt vsque in hunc diem:et reliqua regna,et insulas quæ aliquando restiterant illis,exterminauerunt,et in potestatem redegerunt.Cum amicis autem suis , et qui in ipsis requiem habebant, conseruauerunt amicitiam:et obtinuerunt regna quæ erant proxima,et quæ erant longe:quia quicunque audiebant nomen eorum,timebant eos.Quibus vero vellent auxilio esse vt regnarent , regnabant:quos autem vellent,regno detur babant , et exaltati sunt valde. Et in omnibus istis nemo portabat diadema nec induebatur purpura, vt magnifica C retur in ea.Et quia curiam fecerunt sibi,et quotidie consulebant trecentos viginti consilium agentes semper de multitudine , vt quæ digna sunt,gerant . Et committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ : et omnes obediunt vni,et non est inuidia neque zelus inter eos.¶Et elegit Iudas Eupolemum filium Iohannis filii Iacob , et Iasonem filium Eleazari , et misit eos Romam constituere cum illis amicitiã et societatẽ:et vt auferrent ab eis iugũ

Græcorum, quia viderunt quod in seruitutem premerent regnum Israel. Et abierunt Romam viam multam valde, & introierunt curiam, & dixerunt, Iudas Machabæus, & fratres eius, & populus Iudæorum miserunt nos ad vos statuere vobiscum societatem & pacē, & conscribere nos socios & amicos vestros. Et placuit sermo in conspectu eorum. ¶Et hoc rescriptum est, quod rescripserunt in tabulis æreis: & miserūt in Ierusalem, vt esset apud eos ibi memoriale pacis & societatis. BENE SIT ROMANIS & genti Iudæorum in mari & in terra inæternum: gladiusque & hostis procul sit ab eis. Quod si insti D terit bellum Romanis prius, aut omnibus sociis eorum in omni dominatione eorum: auxilium feret gens Iudæorum, *prout tempus dictauerit, corde pleno.* & præliantibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniā, naues, sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes. Similiter autem & si genti Iudæorum *prius acciderit bellum, adiuuabunt* Romani ex animo, prout eis tēpus permiserit: & adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues, sicut placuit Romanis: & custodient mādata eorum absque dolo. secūdum hęc verba cōstituerunt Romani populo Iudæorum. ¶Quod si post hæc verba hi aut illi addere, aut *demere ad hæc aliquid* voluerint, faciēt ex proposito suo: & quæcunque addiderint vel dempserint, rata erunt. Sed & de malis quæ Demetrius rex fecit in eos, scripsimus ei, dicentes, Quare grauasti iugum tuum super amicos nostros, & socios Iudæos? si ergo iterum adierint nos aduersum te, faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum mari terraque.

CAP. IX.

✠Nicanore mortuo, rursum mittit Demetrius Bacchidem & Alcimum cōtra Iudā. Iudas interficit, impii affligentes Iudam. Ionathan fratri substituunt Iudæi. Conflictus Ionathæ & Bacchidis. Alcymus paralysi dissolutus interiit. Reuertitur ad regem Bacchides impiorum suasu Ionathan aggressus vincitur. Fœdus Ionathæ cum Bacchide.

INterea vt audiuit Demetrius quia A cecidit Nicanor & exercitus eius in prælio, apposuit & Bacchidem & Alcimum rursum mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis. Et abierunt viam quæ ducit in Galgala, & castra posuerunt in Masaloth, quę est in Arbellis: & occupauerunt eam, & pemerunt animas hominum multas. In mense primo anni centesimi & quinquagesimi secundi applicuerunt exercitum ad Ierusalem: & surrexerunt, & abierunt in Berean *viginti millia* virorum, & duo millia equitū. Et Iudas posuerat castra in Laisa, & tria millia viri electi cum eo: & viderunt multitudinem exercitus quia multi sunt, & timuerunt valde: & multi subtraxerunt se de castris, & non remanserunt ex eis nisi octingenti viri. Et vidit Iudas quod defluxit exercitus suus, & bellum perurgebat eum. & confractus est corde: quia non *habebat tempus* congregādi eos, & dissolutus est. Et dixit his qui residui erant, Surgamus, & eamus ad aduersarios nostros, si poterimus pugnare aduersus eos. Et auertebant eum, dicentes, Non poterimus, sed liberemus animas nostras modo; & reuertamur ad fratres nostros, & tunc pugnabimus aduersus eos: nos autem pauci sumus. Et ait Iudas, Absit istam rem facere, vt fugiamus ab eis: & si appropiauit tempus nostrum, moriamur in virtute propter fratres nostros, & non inferamus crimē gloriæ nostræ. Et mouit exercitus de castris, & steterunt illis obuiam: & diuisi B sunt equites in duas partes, & fundibularii & sagittarii præibant exercitum, & primi certaminis omnes potentes. Bacchides autem erat in dextro cornu, & proximauit legio ex duabus partibus, & clamabant tubis: exclamauerunt autem & hi qui erant ex parte Iudæ etiam ipsi, & commota est terra à voce exercituū: & commissum est prælium à mane vsque ad vesperam Et vidit Iudas *quòd firmior est* pars exercitus Bacchidis in dextris, & conuenerunt cum ipso omnes constantes corde: & contrita est dextera pars ab eis, et persecutus est eos vsque ad montem Azoti. Et qui in sinistro cornu erant, viderunt quòd contritum est dextrū cor

nu,et secuti sunt post Iudã et eos qui cum ipso erant a tergo: & ingrauatum est prælium, & ceciderunt vulnerati multi ex his & ex illis. Et Iudas cecidit,& cæteri fugerunt. Et Ionathas,et Simon tulerunt Iudam fratrem suum, & sepelierunt eum in sepulchro patrũ suorum in ciuitate Modin. Et fleuerunt eum omnis populus Israel planctu magno:& lugebant dies multos, & dixe- © runt. Quomodo cecidit potens,qui saluum faciebat populum Israel? Et cætera verba bellorũ Iudæ, & virtutũ quas fecit,& magnitudinis eius non sunt descripta. multa enim erant valde. ¶Et factum est:post obitum Iudæ emerserunt iniqui in omnibus finibus Israel,& exorti sunt omnes qui operabãtur iniquitatem. In diebus illis facta est fames magna valde,& tradidit se Bacchidi omnis regio eorum cum ipsis. Et elegit Bachides viros impios,& cõstituit eos dominos regionis: & exquirebant & perscrutabantur amicos Iudæ,& adducebant eos ad Bacchidem,& vindicabat in illos,& illudebat. Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die qua non est visus propheta in Israel. Et congregati sunt omnes amici Iudæ,& dixerunt Ionathæ, Ex quo frater tuus Iudas defunctus est, vir similis ei non est qui exeat cõtra inimicos, Bacchidem,& eos qui inimici sunt gentis nostræ. Nunc itaque te hodie eligimus esse pro eo nobis in principem & ducem ad bellandum bellum nostrum. Et suscepit Ionathas tempore illo principatum, & surrexit loco Iudæ fratris sui. Et cognouit Bacchides,& quærebat eum occidere. Et cognouit Ionathas & Simon frater eius,& omnes qui cum eo © erant:& fugerunt in desertum Thecuę, & consederunt ad aquam lacus Asphar, Et cognouit Bacchides: & die sabbathorum venit ipse & omnis exercitus eius trans Iordanem: & Ionathas misit fratrem suum ducẽ populi, & rogauit Nabuthæos amicos suos, vt commodarent illis apparatum suum qui erat copiosus. Et exierunt filii Iambri ex Madaba, & comprehenderunt Iohannem & omnia quæ habebat,& abierunt habentes ea. ¶Post hæc verba renuntiatũ est Ionathæ & Simoni fratri eius quia filii Iambri faciunt nuptias magnas, & ducunt sponsam ex Madaba filiã vnius de magnis principibus Chanaan cum ambitiõe magna. Et recordati sunt sanguinis Iohannis fratris sui:& ascenderunt, & absconderũt se sub tegumento montis. Et eleuauerunt oculos suos, & viderunt:& ecce tumultus,& apparatus multus. & sponsus processit,& amici eius,& fratres eius obuiam illis cũ tympanis,& musicis, & armis multis. Et surrexerunt ad eos ex insidiis,& occiderunt eos,& ceciderũt vulnerati multi,& residui fugerunt in mõtes:& acceperũt omnia spolia eorũ,& cõuersæ sũt nuptiæ in luctũ,& vox musicorum ipsorum in lamentum. Et vindicauerũt vindictam sanguinis fratris sui:& reuersi sunt ad ripã Iordanis. Et audiuit Bachides, & venit dies sabbathorum vsque ad oram Iordanis in virtute magna. Et dixit ad suos Ionathas, Surgamus,& pugnemus contra inimicos nostros,non est enim hodie sicut heri, & nudiustertius. ecce enim bellum ex aduerso,aqua vero Iordanis hinc & inde, & ripæ,& paludes, & saltus:& non est locus diuertendi. Nunc ergo clamate i cælum, vt liberemini de manu inimicorum vestrorum. Et commissum est bellum. Et extendit Ionathas manũ suam percutere Bacchidem, & diuertit ab eo retro: & dissiliit Ionathas & qui cum eo erant in Iordanem, & transiuauerunt ad eos Iordanem, & ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri:& reuersi sunt in Ierusalẽ, & ędificauerũt ciuitates munitas in Iudęa,munitionẽ q̃ erat in Iericho,& in Ammaũ, & in Beth-horon,& in Bethel,& Thãnata,& Phara,& Thopo muris excelsis & portis & seris. Et posuit custodiã in eis, vt inimicitias exercerẽt in Israel:& muniit ciuitatem Beth-suram,& Gazarã, & arcẽ,& posuit in eis auxilia,& apparatum escarum:& accepit filios principum regionis obsides,& posuit eos in arce in Ierusalem in custodiam. ¶Et anno centesimo quinquagesimotertio, ‖ mense secundo præcepit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, & destrui opera prophetarum:& cœpit destruere. In tempore illo percussus est Aclimus:& impedita sunt ope-

ra illius, & occlusum est os eius, & dissolutus est paralysi, nec vltra potuit loqui verbum & mandare de domo sua. Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno. ¶Et vidit Bacchides quoniam mortuus est Alcimus: & reuersus est ad regem, & siluit terra Iuda annis duobus. ¶Et cogitauerunt omnes iniqui, dicentes, Ecce Ionathas & qui cum eo sunt, in silentio habitant confidenter, nunc ergo adducamus Bacchidem, & comprehendet eos omnes vna nocte. Et abierunt, & consilium ei dederunt. Et surrexit vt veniret cum exercitu multo: & misit occulte epistolas sociis suis qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Ionathan & eos qui cum eo erant, sed nō potuerunt, quia innotuit eis consilium eorum. Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant malitiæ quinquaginta viros, & occidit eos. & fecessit Ionathas, & Simon, & qui cum eo erant *in Beth-bessen*, quæ est in deserto: & extruxit diruta eius, & firmauerunt eam. Et cognouit Bacchides, & congregauit vniuersam multitudinem suam: & his qui de Iudæa erant denunciauit. Et venit, & castra posuit desup Beth-bessen: & oppugnauit eam dies multos, & fecit machinas. Et reliquit Ionathas Simonem fratrem suum in ciuitate, et exiit in regionem, et venit cum numero, et percussit Odaren et fratres eius, et filios Phaseron in tabernaculis ipsorum, et cœpit cedere et crescere in virtutibus. Simon vero, et qui cum ipso erant, exierunt de ciuitate, et succēderunt machinas, et pugnauerunt contra Bacchidem, et contritus est ab eis, et afflixerunt eum valde, quoniam consilium eius et' congressus eius erat inanis. Et iratus contra viros iniquos qui ei consilium dederant vt veniret in regionē ipsorum, multos ex eis occidit: ipse autem cogitauit cum reliquis abire in regionem suam. ¶Et cognouit Ionathas: et misit ad eum legatos componere pacem cum ipso, et reddere ei captiuitatem. Et libenter accepit, et fecit secundum verba eius, et iurauit se nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ eius. Et reddidit ei captiuitatem quam prius erat prædatus de terra Iuda: et conuersus abiit in terram suam, et non apposuit amplius venire in fines eius. Et cessauit gladius ex Israel: et habitauit Ionathas in Machinas & cœpit Ionathas ibi iudicare populum, et exterminauit impios ex Israel. CAP. X.

Cupit Demetrius inire pactum cū Ionatha, qui *id refellens Alexādro* adhæret. Bellum cōmittit Alexādre cū Demetrio. *Demetrius interimit. Amicitiā* inter se statuunt Ptolemæus et Alexander. Occurrens eis Ionathas, summo officitur honore. Apollonius dux exercitus Demetrii cum Ionatha congressus, ab eodem deuincitur.

ANno centesimo sexagesimo ascendit Alexāder Antiochi filius, qui cognominatus est Nobilis: et occupauit Ptolemaidā, et receperunt eum, et regnauit illic. Et audiuit Demetrius rex, et congregauit exercitum copiosum valde, et exiuit obuiam illi in prælium. *Et misit Demetrius* epistolam ad Ionathan verbis pacificis, vt magnificaret eū: dixit enim, *Anticipemus* facere pacem cū eo, priusquā faciat cum Alexādro aduersum nos: recordabitur enim omnium malorū quę fecimus in eum, et in fratrē eius, et in gentē eius. Et dedit ei potestatē congregandi exercitū, et fabricare arma, et esse ipsum socium eius, et obsides qui erāt in arce iussit tradi ei. Et venit Ionathas in Ierusalē, et legit epistolā' auditu omnis populi et eorū qui in arce erant. Et timuerunt timore magno, quoniā audierunt quod dedit ei rex potestatē congregādi exercitū. Et traditi sunt Ionathę obsides, et reddidit eos parētibus suis: et habitauit Ionathas in Ierusalē et cœpit ædificare et innouare ciuitatem. Et dixit facientibus opera, vt extruerēt muros, et montem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem: et ita fecerunt. Et fugerunt alienigenę qui erāt in munitionibus quas Bacchides ædificauerat: et reliquit vnusquisque locū, et abiit in terrā suam tantum in Beth sura *remanserunt aliqui ex his* qui reliquerant legem et præcepta dei. erat enim hęc eis ad refugium. ¶Et audiuit Alexander rex promissa quæ promisit Demetrius Ionathæ: et narrauerunt ei

prelia, & virtutes quas ipse fecit, & fratres eius, & labores quos laboraverũt, & ait. Nũquid inueniemus aliquem virum talem? & nunc faciemus eum amicum, & socium nostrum. Et scripsit epistolam, & misit et secundũ hæc verba, dicẽs, REX Alexãder fratri Ionathę salutem. Audiuimus de te quòd vir potens sis viribus, & aptus es vt sis amicus noster: & nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuę, vt amicus voceris regis: & misit ei purpuram, & coronam auream) & quæ nostra sunt sentias nobiscum, & conserues amicitias ad nos. Et induit se Ionathas stola sancta septimo mense, anno centesimo sexagesimo in die solenni scenopegiæ: & congregauit exercitum, & fecit arma copiosa. ¶ Et audiuit Demetrius verba ista, & cõtristatus est nimis, & ait, Quid hoc fecimus, q̃ præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen suis? scribam & ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona: vt sint mecum in adiutoriũ. Et scripsit eis in hæc verba. REX Demetrius genti Iudæorum salutem. Quoniam seruastis ad nos pactum, & manssistis in amicitia nostra & non accessistis ad inimicos nostros, audiuimꝰ, & gauisi sumus. Et nunc perseuerate adhuc conseruare ad nos fidẽ & retribuemus vobis bona pro his quę fecistis nobiscum. Et remittemus vobis C præstationes multas, & dabimus vobis donationes. Et nunc absoluo vos et omnes Iudæos à tributis, et pretia salis indulgeo, et coronas remitto, et tertias semini: et dimidiam partem fructus ligni quod est pomõis meæ, relinquo vobis ex hodierno die et deinceps, ne accipiatur à terra Iuda et à tribus ciuitatibus, quæ additæ sunt illi ex Samaria et Galilæa ex hodierna die et in tõtum tempus et Ierusalem sit sancta et libera cum finibus suis: et decimæ et tributa ipsius sint. Remitto etiam potestatẽ arcis quæ est in Ierusalem: et do eã summo sacerdoti, vt constituat in ea viros quoscunque ipse elegerit, qui custodiant eam. Et omnem animam Iudæorũ, quæ captiua est à terra Iuda in omni regno meo relinquo liberam gratis, vt omnes à tributis soluantur, etiam pecorum suorum. Et omnes dies solennes, et sabbatha, et neomeniæ, et dies decreti, et tres dies ante diem solennem, & tres dies post diem solennem sint omnes immunitatis et remissionis omnibus Iudæis qui sunt in regno meo: et nemo habebit potestatem agere aliquid, et mouere negotia aduersus aliquem illorum in omni causa. Et ascribantur ex Iudæis in exercitu regis ad triginta millia virorum, et dabuntur illis copiæ vt oportet omnibus exercitibꝰ regis, & ex eis ordinabuntur qui sint in munitionibus regis magni, et ex his constituentur sup negotia regni quæ aguntur ex fide, et principes sint ex eis, et ambulent in legibus suis, sicut præcepit rex in terra Iuda. ¶ Et tres ciuitates quæ additæ D sunt Iudææ ex regione Samariæ, cum Iudæa reputentur: vt sint sub vno, et non obediant alienæ potestati, nisi summo sacerdoti: Ptolemaida et confines eius, quas dedi donum sanctis qui sunt in Ierusalem ad necessarios sumptus sanctorũ. Et ego do singulis annis quin decim millia siclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt: et omne quod reliquum fuerit, quod nõ reddiderant qui super negotia erant annis prioribus, ex hoc dabunt in opera domus. Et super hæc quinque millia siclorum argenti, quæ accipiebãt de sanctorum ratione per singulos annos: et hæc ad sacerdotes pertineant, qui ministeria funguntur. Et quicunque confugerint in templum quod est Ierosolymis, et in omnibus finibus eius, obnoxii regi in omni negotio dimittantur, et vniuersa quæ sunt eis in regno meo libera habeant. Et ad ædificanda vel restauranda opera sanctorum sumptus dabuntur de ratione regis, et ad extruendos muros in Ierusalem, et communiẽdos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis, et ad construendos muros in Iudæa. Vt audiuit autem Ionathas et populus sermones istos, non crediderunt eis, neq; receperunt eos, quia recordati sunt malitiæ magnæ quam fecerat in Israel, et tribulauerat eos valde. Et complacuit eis in Alexandrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis, et ipsi auxiliũ

ferebant omnibus diebus. Et congregauit rex Alexander exercitū magnū, & admouit castra contra Demetrium. Et commiserunt prælium duo reges, et fugit exercitus Demetrii, & insecutus est eum Alexander, et incubuit super eos. Et inualuit prælium nimis, donec occidit sol: & cecidit Demetrius in die illa. Et misit Alexander ad Ptolemæum
E regem AEgypti legatos secundum hæc verba, dicēs, QVONIAM regressus sum in regnum meum, et sedi in sede patrum meorum, et obtinui principatum, & contriui Demetrium, & possedi regionē nostrā, & cōmisi pugnā cū eo & contritus est ipse, & castra eius à nobis, & sedemus in sede regni eius, et nunc statuamus adinuicem amicitiam & da mihi filiam tuam vxorem, & ego ero gener tuus, & dabo tibi dona, & ipsi dignitatem. Et respondit rex Ptolemæus, dicens, FOELIX dies in qua reuersus es ad terram patrum tuorum & sedisti in sede regni eorum. Et nunc faciam tibi quod scripsisti: sed occurre mihi Ptolemaidam, vt videamus inuicem nos, & spondeam tibi sicut dixisti. ¶Et exiuit Ptolemæus de AEgypto, ipse, & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam anno centesimo sexagesimo secundo. Et occurrit ei Alexander rex, & dedit ei Cleopatram filiam suam: & fecit nuptias eius Ptolemaidæ, sicut reges in magna gloria. ¶Et scripsit rex Alexander Ionathæ, vt veniret obuiā sibi. Et abiit cum gloria Ptolemaidam, & occurrit ibi duobus regibus, et dedit illis argētum multum, & aurum, et dona: & inuenit gratiam in conspectu eorum. Et conuenerunt aduersus eū viri pestilentes ex Israel, viri iniqui interpellantes aduersus eū: et nō intēdit ad
F eos rex. Et iussit spoliari Ionathan vestibus suis, & indui eum purpura: et ita fecerunt. Et collocauit eum rex sedere secum. Dixitq; principibus suis, Exite cum eo in medium ciuitatis, et prædicate vt nemo aduersus eum interpellet de vllo negotio, nec quisquam ei molestus sit de vlla ratione. Et factum est vt viderunt qui interpellabant gloriam eius quæ prædicabatur, & opertum eum purpura, fugerunt omnes, & magnificauit eum rex, & scripsit eum inter primos amicos, & posuit eum ducem, et participem principatus.
¶Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum pace et lætitia. In anno centesimo sexagesimoquinto, venit Demetrius filius Demetrii à Creta in terram patrum suorū. Et audiuit Alexāder rex et cōmœstatus est valde, et reuersus est Antiochiam. ¶Et constituit Demetr 9 rex Apollonio ducē, q̄ præerat Cœlesyriæ: et cōgregauit exercitū magnū, et accessit ad Iamniā, et misit ad Ionathā summum sacerdotem, dicens. Tu solus resistis nobis: ego autem factus sum in derisum, et in opprobrium, propterea quia tu potestatem aduersum nos exerces in montibus. Nunc ergo si confidis in virtutibus tuis, descende ad nos in campum, et comparemus illic inuicem, quia mecum est virtus bellatorū. Interroga et discē quis sum ego, et cæteri qui auxilio sunt mihi, qui et dicunt quia non potest stare pes vester ante faciem nostram, quia bis in fugā conuersi sunt patres tui terram suam: et nunc quomodo poteris sustinere equitatum et exercitum tantum in cāpo, vbi non est lapis, neque saxum, neque locus fugiendi? ¶Vt audiuit autem Ionathas sermones Apollonii, motus est animo: et elegit decem millia virorum et exiit ab Ierusalem, et occurrit ei Simon frater eius in adiutorium: et applicuerunt castra in Ioppen, et exclusit eum à ciuitate: quia custodia Apollonii Ioppe erat, et oppugnauit eam. Et exterriti qui erant in ciuitate, aperuerunt ei, et obtinuit Ionathas Ioppen.
¶Et audiuit Appollonius, et admouit tria millia equitum, et exercitum mul G tum. Et abiit Azotum tanquam iter faciens, et statim exiit in campum: eo quòd haberet multitudinem equitum, et confideret in eis. Et insecutus est eum Ionathas in Azotum, et commiserunt prælium. Et reliquit Apollonius in castris mille equites post eos occulte. Et cognouit Ionathas quoniam insidiæ sunt post se, et circuierunt castra eius, et iecerunt iacula in populum à mane vsque ad vesperam. Populus autem stabat sicut præceperat Ionathas: et laborauerunt equi eorum. Et eiecit Simon exercitum suum, et commisit

contra legionem, equites enim fatigati erant, contriti sunt ab eo, & fugerunt. Et qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, & intrauerũt in Bethdagon idolum suum, vt ibi se liberarent. Et succendit Ionathas Azotum, & ciuitates quæ erant in circuitu eius, & accepit spolia eorum, & templum Dagon: & omnes qui fugerunt in illud, succendit igni. ¶ Et fuerunt qui cecidrunt gladio cum his qui succensi sunt, fere octo millia virorum. Et mouit inde Ionathas castra & applicuit ea Ascalonem: & exierunt de ciuitate obuiam illi in magna gloria. Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum suis, habentibus spolia multa. Et factum est: vt audiuit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Ionathan. Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari cognatis regum. Et dedit ei Accaron & omnes fines eius in possessionem.

CAP. XI.

DIssidium inter Ptolemæum & Alexandrum generũ suum. Ptolemæo mortuo regnat Demetrius, qui cum Ionatha fœdus cõfirmans Iudæam liberam permittit. Videns Demetrius omnia peccata, dimittit exercitum, in ipsum suscitat Tryphon Antiochum Alexandri filiũ. Per Ionathan liberatur. Liberatus Demetrius ictum fœdus violat. Expulso Demetrio regnat Antiochus. Bellũ Ionathæ aduersus alienigenas.

A ET rex AEgypti congregauit exercitum, sicut arenam quæ est circa oram maris, & naues multas: & quærebat obtinere regnum Alexãdri dolo. Et addere illud regno suo. Et exiit in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, & occurrebant ei: quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiam, eo q̃ socer suus esset. cũ autem introiret ciuitatem Ptolemæus ponebat custodias militum in singulis ciuitatibꝰ. Et vt appropiauit Azoto ostẽderunt ei templum Dagon succensum igni, & Azotum, & cætera eius demolita, & corpora proiecta, & eorum qui cæsi erant in bello tumulos quos fecerant secus viam. Et narrauerant regi, quia hæc fecit Ionathas: vt inuidiam faceret ei. & tacuit rex. ¶ Et occurrit Ionathas regi in Ioppen cum gloria, & inuicem se salutauerunt, & dormierũt illic. Et abiit Ionathas cum rege vsque ad fluuium qui vocabatur Eleutherus: & reuersus est in Ierusalem. Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum vsque Seleuciam maritimam, & cogitabat in Alexandrum consilia mala. Et misit legatos ad Demetrium, dicens, VENI componamus inter nos pactum, & dabo tibi filiam meam quam habet Alexander, & regnabis in regno patris tui. Pœnitet enim me, quòd dederim illi filiam meam, quęsiuit enim me occidere. Et vituperauit B eum, propterea q̃ cõcupierat regnum eius. Et abstulit filiam suam, & dedit eam Demetrio, & alienauit se ab Alexandro, & manifestatæ sunt inimicitię eius. Et intrauit Ptolemæus Antiochiã, & imposuit duo diademata capiti suo, AEgypti & Asiæ. ¶ Alexander autem rex erat in Cilicia illis temporibus: quia rebellabant qui erãt in locis suis. Et audiuit Alexander, & venit ad eum in bellum: & produxit Ptolemæus rex exercitum, & occurrit ei manu valida & fugauit eum. Et fugit Alexander in Arabiam, vt ibi protegeretur: rex autem Ptolemæus exaltatus est. Et abstulit zabdiel Arabs caput Alexandri, & misit Ptolemęo. ¶ Et rex Ptolemęo mortuus est in die tertia: & qui erant in munitionibus perierunt ab his q̃ erãt intra castra. Et regnauit Demetrius anno cẽtesimo sexagesimoseptimo. In diebus illis congregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem quæ est in Ierusalem: & fecerunt contra eam machinas multas. Et abierunt quidam qui oderant gentem suam viri iniqui ad regem Demetrium, & renuntiauerunt ei q̃ Ionathas obsideret arcem. Et vt audiuit, iratus est et statim venit ad Ptolemaidam, & scripsit Ionathæ ne obsideret arcẽ, sed occurreret sibi ad colloquium festinato. Vt audiuit autem Ionathas iussit obsidere: & elegit de senioribus Israel, & de sacer- C dotibus, & dedit se periculo. Et accepit aurum & argentum, & vestem, &

alia xenia multa, & abiit ab regē Ptolemaidam, & inuenit gratiam in conspectu eius. Et interpellabant aduersus eum quidam iniqui ex gente sua. Et fecit ei rex sicut fecerant ei, qui ante eū fuerant: & exaltauit eum in conspectu omnium amicorum suorum, & statuit ei principatum sacerdotii, & quæcunque alia habuit prius pretiosa, & fecit eum principem amicorum. ¶Et postulauit Ionathas à rege vt immunem faceret Iudæam, & tres toparchias, & Samariam, & confines eius: & promisit ei talenta trecenta. Et consensit rex: & scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus, hunc modum continentes REX Demetrius fratri Ionathæ salutem & genti Iudæorum. Exemplum epistolæ, quam scripsimus Lastheni parenti nostro de vobis, misimus ad vos vt sciretis: Rex Demetrius Lastheni parenti salutem. Genti Iudæorum amicis nostris & conseruantibus quę iusta sunt apud nos, decreuimus benefacere, propter benignitatem ipsorum quam erga nos habent. Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ, & tres ciuitates, Lydam & Ramathæ, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaria, & omnes confines earum sequestrari omnibus sacrificantibus in Ierosolymis pro his quę ab eis prius accipiebat rex per singulos annos: & pro fructibus terræ, & pomorum. Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum & tributorū, ex hoc tempore remittimus eis: & areas salinarum, & coronas quæ nobis deferebantur omnia ipsis concedimus, & nihil horum irritum erit ex hoc & in omne tempus. Nunc ergo cu*rate facere* horum exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in monte sancto & in loco celebri. ¶Et videns Demetrius rex q̄ siluit terra in conspectu suo, & nihil ei restitit, & dimisit totum exercitum suum, vnumquenque in locum suum excepto peregrino exercitu quē traxit ab insulis gentiū: & inimici erāt ei omnes exercitus patrum eius. Tryphon autem erat quidam partium Alexandri prius: & vidit quoniam omnis exercitus murmurauit contra Demetrium, & iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochū filium Alexandri, & assidebat ei, vt traderet eum ipsi, vt regnaret loco patris sui: & enuntiauit ei quæ fecit Demetrius, & inimicitias exercitū eius aduersus illum. Et mansit ibi diebus multis. ¶Et misit Ionathas ad Demetrium regem vt efficeret eos q̄ in arce erant in Ierusalē, & qui in præsidiis erant: quia impugnabant Israel. Et misit Demetrius ad Ionathan, dicens, Non hæc tantum faciam tibi & genti tuæ: se gloria illustrabo te & gentem tuam cum fuerit opportunum. Nunc ergo recte feceris, si miseris in auxilium mihi viros: quia discessit omnis exercitus meus. ¶Et misit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerunt ad regem, & delectatus est rex in aduentu eorum. Et conuenerunt qui erant de ciuitate centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem. Et fugit rex in aulam: & occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & cœperunt pugnare. Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conueneruntomnes simul ad eum, & dispersi sunt omnes per ciuitatem: & occiderunt in illa die centum millia hominum. & succenderunt ciuitatem, & ceperunt spolia multa in die illa, & liberauerunt regem. ¶Et viderunt qui erant de ciuitate quòd obtinuissent Iudæi ciuitatem sicut volebant: & infirmati sunt mente sua, & clamauerunt ad regem cum precibus, dicentes, Da nobis dextras, & cessent Iudæi oppugnare nos & ciuitatem. Et proiecerunt arma sua, & fecerunt pacem: & glorificati sunt Iudæi in conspectu regis & in conspectu omnium qui erant in regno eius, & nominati sunt i regno: & regressi sunt in Ierusalem, habentes spolia multa. ¶Et sedit Demetrius rex in sede regni sui: & siluit terra in conspectu eius. Et mentitus est omnia quæcunque dixit, & abalienauit se à Ionatha, & non retribuit ei secundum beneficia quæ sibi retribuerat, & *vexabat eum* valde. ¶Post hæc autem reuersus est Tryphon, & Antiochus cum eo puer adolescens: & regnauit, & imposuit sibi diadema. Et congregati sunt ad eum omnes exercitus quos dispersérat Demetrius, & pugnauerunt contra eum: & fugit, & terga vertit. Et

accepit Tryphon bestias, & obtinuit Antiochiam: & scripsit Antiochus ad Iesc̃ens Ionathæ, dicens, Constituo tibi sacerdotium, & constituo te super quatuor ciuitates, vt sis de amicis regis. Et misit illi vasa aurea in ministerium, & dedit ei potestatem bibẽdi in auro, & esse in purpura, & habere fibulam auream: & Simonem fratrem eius constituit ducem à termino Tyri vsq; ad fines AEgypti. Et exiit Ionathas, & perãbulabat trans flumen ciuitates: & congregatus est ad eum omnis exercitus Syriæ in auxiliũ, & venit Ascalonẽ, & occurrerunt ei honorifice de ciuitate. ¶ Et abiit inde Gazam: & cõcluserũt se qui erant Gaze, & obsedit eã, & succendit quæ erant in circuitu ciuitatis, prædatus est eam. Et rogauerunt Gazẽses Ionathan, & dedit illis dexterã: & accepit filios eorum obsides, & misit illos in Ierusalẽ, & perambulauit regionem vsque Damascum. Et audiuit Ionathas & præuaricati sunt principes Demetrii in Cades quæ est in Galilæa cũ exercitu multo volentes eum remouere à negotio regni: & occurrit illis, fratrem autem suũ Simonem reliquit intra prouinciam. Et applicuit Simon ad Beth-suram, & expugnabat eam diebus multis, & conclusit eos. Et postulauerunt ab eo dextras accipere, & dedit illis: & eiecit eos inde, & cepit ciuitatem, & posuit in ea præsidium. Et Ionathas & castra eius applicuerunt ad aquam Genesar, & ante lucem vigilauerunt in campo Asor: & ecce castra alienigenarum occurrebant ei in campo, & tendebant ei insidias in montibus: ipse autem occurrit ex aduerso. Insidiæ vero exurrexerunt de locis suis, & commiserunt prælium. Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ, omnes: & nemo relictus est ex eis, nisi Mathathias filius Absolomi, & Iudas filius Calphi princeps militiæ exercitus. Et scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit. Et reuersus est Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam, & pugnauerunt. ¶ Et viderunt qui fugiebant partis illius, & reuersi sunt ad eum, & insequebantur cum eo omnes vsque Cades ad castra sua, & peruenerunt vsque illuc, & ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuersus est Ionathas in Ierusalem.

CAP. XII.

Confirmandi fœderis gratia, legatos Romam & ad Spartiatas mittit Ionathas. Fugat Ionathas principes Demetrii. Ionathan dolo circunuentum comprehendit Tryphon.

ET vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & mittit viros, & misit eos Romam statuere & renouare cum eis amicitiam: & ad Spartiatas, & ad alia loca misit epistolas secundum eandem formam, & abierunt Romam, & intrauerunt curiam, & dixerunt, Ionathas summus sacerdos, & gens Iudæorum miserunt nos, vt renouaremus amicitiam & societatem secundum pristinum. Et dederunt illis epistolas ad ipsos per loca, vt deducerent eos in terram Iuda cum pace. Et hoc est exẽplum epistolarũ, quas scripsit Ionathas Spartiatis. IONATHAS summus sacerdos, & seniores gentis, & sacerdotes, & reliquus populus Iudæorum Spartiatis fratribus salutem. Iampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum sacerdotem à Dario qui regnabat apud vos, qm̃ estis fratres nostri, sicut scriptũ continet quod subiectũ est. ¶ Et suscepit Onias virum qui missus fuerat, cum honore: & accepit epistolas in quibus significabatur de socie tate & amicitia. Nos enim cũ nullo horũ indigeremus, habẽtes sanctos libros, qui sunt in manibus nostris maluimus mittere ad vos renouare fraternitatẽ & amicitiã, ne forte alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora transierunt, ex quo misistis ad nos. Nos ergo in omni tẽpore sine intermissõe in diebus solẽnibus, & cæteris quibus oportet, memores sum9 vestri in sacrificiis quę offerim9, et in obseruationib9 sicut fas est et decet meminisse fratrũ. Lętamur itaq; de gloria vestra. Nos aũt circundederũt multæ tribulationes, et multa prælia, & impugnauerũt nos reges qui sunt in circuitu nostro. Noluimus ergo vobis molesti esse, neq; cęteris sociis, et amicis nostris i his prelis habuimus enim de cęlo auxiliũ, et liberati sum9 nos, et humiliati sũt inimici

nostri, Elegimus itaque Numenium Antiochi filium, et Antipatrem Iasonis filium, et misimus ad Romanos renouare cum eis amicitiam et societatem priſtinam. Mandauimus itaque eis vt veniant etiam ad vos, et salutent vos, et reddant vobis epiſtolas noſtras de innouatione fraternitatis noſtræ. Et nunc benefacietis respondentes nobis ad hęc. ¶Et hoc rescriptum est epiſtolarū, quod misit Onias, REX Spartiatarū Onias, Ionathæ sacerdoti magno salutem. Inuentum est in scriptura de spartiatis et Iudæis quoniam sunt fratres, & quòd sunt de genere Abraham. Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefactis scribentes nobis de pace vestra. Sed & nos rescripsimus vobis, Pecora noſtra, & possessiones noſtræ, vestræ sunt: & vestræ, noſtræ: mandauimus itaque hæc D nuntiari vobis. ¶Et audiuit Ionathas quoniam regressi sunt principes Demetrii cum exercitu multo suprà quàm prius pugnare aduersus eum: & exiit ab Ierusalem. & occurrit eis in Amathite regione, non enim dederat eis spatium vt ingrederentur regionem eius. Et misit speculatores in castra eorum: & reuersi renuntiauerunt quòd constituūt superuenire illis nocte. Cum occidisset autem sol, præcepit Ionathas suis vigilare, & esse in armis paratos ad pugnā tota nocte, & posuit custodes per circuitum castrorum. Et audierunt aduersarii quod paratus est Ionathas cū suis in bello: & timuerunt & formidauerūt in corde suo: & accenderunt focos in castris suis. Ionathas autem & qui cum eo erant, non cognouerunt vsque mane: videbāt autem luminaria ardentia, & secutus est eos Ionathas, & non comprehendit eos, tranſierūt enim flumen Eleutherum. Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocabantur Zabadęi: & percussit eos, & accepit spolia eorū. Et iunxit, & venit Damascum, & perambulabat omnem regionem illam. Simon au- E tem exiit, & venit vsq; ad Ascalonem, et ad proxima præsidia: et declinauit in Ioppen, et occupauit eā. Cauduit enim quòd vellent præsidium tradere partibus Demetrii, et posuit ibi custodes, vt custodirent eam. Et reuersus est Ionathas: et conuocauit seniores populi, et cogitauit cum eis ędificare præsidia in Iudęa, et ędificare muros in Ierusalem, et exaltare altitudine magna inter medium arcis & ciuitatem, vt separaret eam ciuitate, vt esset ipsa singulariter, et neq; emant, neq; vendant. Et conuenerunt, vt ædificarent ciuitatem: et cecidit murus qui erat super torrentē ab ortu solis, et reparauit eum qui vocatur Caphetheta: et Simon ædificauit Adiada in Sephela, et muniuit eam, et imposuit portas et seras. ¶Et cum cogitasset Tryphon regnare Asię et assumere diadema, et extendere manū in Antiochū regem: timens ne forte nō permitteret eum Ionathas, sed pugnaret F aduersus eum, quærebat cōprehendere eum, et occidere. Et exurgens abiit in Beth-san. Et exiuit Ionathas obuiam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælio, et venit Beth-san. Et vidit Tryphon quia venit Ionathas cum exercitu multo, vt extenderet in eum manus: et timuit. et accepit eum cum honore, et commendauit eum omnibus amicis suis, et dedit ei munera: et præcepit exercitibus suis vt obedirent ei sicut sibi. Et dixit Ionathæ, Vt quid vexasti vniuersum populum, cum bellū nobis nō sit? Et nunc remitte eos in domos suas: elige autem tibi viros paucos qui tecum sint, et veni mecum Ptolemaidam, et tradam eam tibi, et reliqua præsidia & exercitū et vniuersos prępositos negotii, et cōuersus abibo, propterea enim veni. Et credidit ei, et fecit sicut dixit: et dimisit exercitum, et abierunt in terram Iuda. retinuit autē secum tria millia virorū: ex quibus remisit in Galilæā duo millia, mille autē G venerunt cum eo. Vt autē intrauit Ptolemaidam Ionathas, clauserunt portas ciuitatis Ptolemenses: et comprehenderunt eum, et omnes qui cum eo intrauerant gladio interfecerunt. Et misit Tryphon exercitum et equites in Galilæa, et in campum magnum, vt perderent omnes socios Ionathæ. At illi cum cognouissent quia comprehensus est Ionathas, et perit, et oēs qui cum eo erant: hortati sunt semetipsos, et exierunt parati in prælium. Et videntes hi qui insequuti fuerant, quia pro anima res est illis, reuersi sunt: illi autē venerūt omnes

cum pace in terram Iuda. Et planxerũt Ionatham, et eos qui cum ipso erãt valde: et luxit Israel luctu magno. Et quæsierunt omnes gentes quæ erant in circuitu eorum, conterere eos. dixerunt enim, Non habent principem et adiuantẽ: nunc ergo expugnemus illos, et tollamus de hominibus memoriã eorũ.

CAP. XIII.

¶ Capto Ionatha Simon dux eligitur, à quo Tryphon pro Ionathæ redeptione liberos eius et argentum accipiens, ipsum cum liberis interimit. Sepulchrũ Ionathę. Occisio Antiocho regnum occupat Tryphon. Pacem init Demetrius cum Simone. Simon Gazam expugnat. Arcem Sion occupat. Iohannem filium ducem constituit.

A ET audiuit Simon quòd congregauit Tryphõ exercitum copiosum, vt veniret in terram Iuda, & atteret eam. Videns quia in tremore populus est & in timore, ascendit Ierusalem, & congregauit populũ: & adhortãs dixit, Vos scitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei fecimus pro legibus & pro sanctis prælia, & angustias quales vidimus: horum gratia perierũt fratres mei omnes propter Israel, & relictus sum ego solus. Et nunc non mihi cõtingat parcere animę meæ in omni tempore tribulationis: nõ enim melior sum fratribus meis. Vindicabo itaq; gentẽ meam, & sancta, natos quoque nostros, & vxores quia congregatæ sunt vniuersæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia. Et accensus est spiritus populi simul vt audiuit sermones
B istos: & responderunt voce magna dicentes, Tu es dux noster loco Iudęæ & Ionathæ fratris tui, pugna prælium nostrum: & omnia quæcunq; dixeris nobis, faciemus. Et congregans omnes viros bellatores, accelerauit consummare vniuersos muros Ierusalẽ & muniit eam in gyro. Et misit Ionatham filium Absalomi, & cum eo exercitum nouum in Ioppen, & eiectis his qui erant in arce, remansit illic ipse. Et mouit Tryphõ à Ptolemaida cum exercitu multo, vt veniret in terram Iuda, & Ionathas cum eo in custodia: Simon autem applicuit in Addus contra faciem campi.
C Et vt cognouit Tryphon quia surrexit Simon loco fratris sui Ionathæ: & quia commissurus esset cum eo prælium, misit ad eum legatos dicens, Pro argento quod debebat frater tuus Ionathas in ratione regis, propter negotia quæ habuit, detenuimus eũ, & nunc mitte argenti talenta cẽtum, & duos filios eius obsides, vt non dimissus fugiat à nobis & remittemus eum. Et cognouit Simon quia cum dolo loqueretur secum, iussit tamen dari argentum, & pueros: ne ini micitiam magnam sumeret ad populũ Israel, dicentem, Quia non misit ei argentum & pueros, propterea periit. Et misit pueros, & centum talenta: & mentitus est, & non dimisit Ionathan. Et post hæc venit Tryphon intra regionẽ, vt contereret eam, & gyrauerunt per viam quæ ducit Ador, & Simõ & castra eius ambulabant in omnem locum quo cunq; ibant. Qui autem in arce erant, misserunt ad Tryphonem legatos, vt festinaret venire per desertum, & mitteret illis alimonias. Et parauit Tryphon D
omnem equitatum, vt veniret illa nocte: erat autem nix multa valde, & non venit in Galaaditim. Et cum appropinquasset Baschama, occidit Ionathan, & filios eius illic. Et conuertit Tryphon, & abiit in terram suam. Et misit Simon, & accepit ossa Ionathę fratris sui, & sepeliuit ea in Modin ciuitate patrũ eius. Et planxerũt eum omnis Israel planctu magno, & luxerũt eum dies multos. Et ædificauit Simon super sepulchrum patris sui, & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide pollito retro & ante: & statuit septẽ pyramidas, vnam cõtra vnam patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas, quę viderentur ab hominibus nauigantibus mare, hoc est sepulchrũ, quod fecit in Modin vsq; in hunc diẽ. ¶ Tryphon autẽ cum iter faceret cum Antiocho rege adolescente, dolo occi- E
dit eum. Et regnauit loco eius, & impo suit sibi diadema Asię, & fecit plagã magnã in terra. ¶ Et ędificauit Simon prędidia Iudęæ, muniens ea turribus excelsis, & muris magnis, & portis & seris: & posuit alimenta in munitionibus. Et elegit Simon viros, & misit ad Demetriũ

regem vt faceret remissionem regioni, quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerãt gesti. Et Demetrius rex ad verba ista respõdit ei, & scripsit epistolam talem, REX Demetrius Simoni summo sacerdoti & amico regũ, & senioribus, & genti Iudæorũ salutem, Coronam auream, & bahem quã misistis, suscepimus, & parati sumus facere vobiscum pacem magnã, & scribere præpositis regis remittere vobis quę indulsimus. Quæcunq; enim cõstituimus, vobis constant. Munitiones quas ædificastis, vobis sint, remittimus quoq; ignorantias, & peccata vsq; in hodiernum diem, & coronam quam debebatis. Et siquid aliud erat tributarium in Ierusalem, iam nõ sit tributarium. Et si qui ex vobis apti sunt conscribi inter nostros, F conscribãtur, & sit inter nos pax. ¶Anno centesimo septuagesimo ablatum est iugum gentium ab Israel. Et cœpit populus Israel scribere in tabulis & gestis publicis anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce & principe Iudæorum. In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, & circundedit eam castris: & fecit machinas, & applicuit ad *ciuitatem, & percussit* turrem vnam, & comprehendit eam. Et qui eruperent, erant intra machinã & ciuitatem: & factus est motus magnus in ciuitate. Et ascenderũt qui erant in ciuitate cũ vxoribus & filiis supra murum scissis tunicis suis, & clamauerunt voce magna, postulantes à Simone dextras sibi dari, & dixerunt, Non nobis reddas secundum malitias nostras, sed secundum misericordias tuas. *Et Hexus Simon nõ de* bellauit eos: eiecit tamen eos de ciuitate, & mundauit ędes in quibus fuerant simulachra, & tũc intrauit in eam cum hymnis benedicẽs dominum. & eiecta ab ea omni immunditia collocauit in G ea viros qui legem facerent: & muniuit eam, & fecit sibi habitationem. Qui autem erant in arce Ierusalem, prohibebãtur egredi & ingredi regionem, & emere & vẽdere: & esurierunt valde, & multi ex eis fame perierunt, & clamauerũt ad Simonẽ vt dextras acciperet. & dedit illis: & eiecit eos inde, & mundauit arcem à contaminationibus, & intrauerũt in eam tertia & vicesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo, cum laude & ramis palmarum, & cinyris, & cymbalis, & nablis, & hymnis, & canticis, quia contritus est inimicus magnus ex Israel. Et cõstituit vt omnibus annis agerẽtur dies hi cum lætitia. Et muniuit montẽ templi, qui erat secus arcẽ, & habitauit ibi ipse, & qui cum eo erant. ¶Et vidit Simon Iohannem filium suum, quòd vir prælii esset: & posuit eum ducem virtutũ vniuersarũ, & habitauit in Gazaris.

CAP. XIIII.

Demetrius ab Arsace deuincitur. *si*mone duce summa in Israel quies. Renouat fœdus cũ Spartiatis & Romanis.

ANno centesimo septuagesimo secundo cõgregauit rex Demetrius exercitum suum, & abiit in Mediã ad contrahenda sibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem. Et audiuit Arsaces rex Persidis & Medię, quia intrauit Demetrius confines suos, & misit vnum de principibus suis, vt cõprehenderet eum viuum. Et abiit, & percussit castra Demetrii: & comprehẽdit eum, & duxit eum ad Arsacem, & posuit eũ in custodiam. Et siluit omnis terra Iuda omnibus diebus Simonis, & quæsiuit bona genti suæ, & placuit illis potestas eius & gloria eius omnibus diebus. Et cum omni gloria sua accepit Ioppen in portum, & fecit introitũ in insulis maris. Et dilatauit fines gentis suæ, & obtinuit regionem. Et congregauit captiuitatem multam, & dominatus est Gazaræ & Beth-surę, & arci: & abstulit immunditias ex ea, & non erat qui resistere ei. Et vnusquisque colebat terram suam cum pace: & terra Iuda dabat fructus suos, & ligna camporum fructum suum. Seniores in plateis sedebant omnes, & de bonis terrę tractabant, & iuuenes induebant se gloriam, & stolas belli. Et ciuitatibus tribuebat alimonias, & constituebat eas vt essent vasa munitionis quoadusq; nominatum est nomen gloriæ eius vsque ad extremum terræ. Fecit pacem: super terram, et lætatus est Israel lætitia magna. Et sedit vnusquisq; sub vite sua, et sub ficulnea sua: et non erat qui eos terreret. Defecit impugnans eos super terram: reges contriti sunt in diebus illis. Et con-

firmauit omnes humiles populi sui, & legem exquisiuit, & abstulit omnẽ iniquum & malum: sancta glorificauit, & multiplicauit vasa sanctorum. ¶Et audiC ditum est Romę quia defunctus esset Ionathas, & vsque in Spartiatas: & contristati sunt valde. Vt audierunt autem quòd Simõ frater eius factus esset summus sacerdos loco eius, & ipse optineret omnem regionem, & ciuitates in ea, scripserunt ad eum in tabulis æreis, vt renouarent amicitias & societatem quam fecerant cum Iuda & cum Ionatha fratribus eius. Et lectæ sunt in conspectu ecclesiæ in Ierusalẽ. ¶Et hoc exemplum epistolarum quas Spartiatę miserunt. SPARTIANORVM principes & ciuitates Simoni sacerdoti magno, & sehioribus & sacerdotibus, & reliquo populo Iudęorum fratribus sa- • lutem. Legati qui missi sunt ad populũ nostrum, nuntiauerunt nobis de vestra gloria, & honore & lætitia: & gauisi sumus in introitu eorũ. Et scripsimus quæ ab eis erant dicta in cõsiliis populi, hic, Numenius Antiochi, & Antipater Iasonis filius legati Iudęorum, venerunt ad nos renouantes nobiscum amicitiã pristinam. Et placuit populo excipere viros gloriose, & ponere exemplum sermonum eorum in segregatis populi liD bris, vt sit ad memoriam populo Spartiatarum. Exemplũ autem horum scripsimus Simoni magno sacerdoti. ¶Post hęc autem misit Simon Numenium Romam, habentem clypeum aureum magnum, pondo mnarũ mille ad statuendam cum eis societatem. Cum autem audisset populus Romanus sermones istos, dixerunt, Quam gratiarum actionem reddemus Simoni & filiis eius? Restituit enim ipse fratres suos, & expugnauit inimicos Israel ab eis, & statuerunt ei libertatem, & descripserunt in tabulis æreis, & posuerunt in titulis in monte Sion. Et hoc est exemplum scripturæ, OCTAVADECIMA die mensis Elul, anno cẽtesimo septuagesimo secũdo, anno tertio sub Simõe sacerdote magno in Asaramel, in conuentu magno sacerdotum, & populi, & principum gentis, & seniorum regionis, nota facta sunt hæc. Quoniã frequenter facta sunt prælia in regione nostra: Simon autem Mathathiæ filius ex filiis Iarib, & fratres eius dederunt se periculo, & restiterũt aduersariis gentis suæ, vt starent sancta ipsorum & lex, & gloria magna glorificauerunt gentem suam. Et congrega E uit Ionathas gentem suam, & factus est illis sacerdos magnus, & appositus est ad populum suum. ¶Et voluerunt inimici eorum calcare & atterere regionẽ ipsorum, & extendere manus in sancta sanctorum. Tunc restitit Simon, & pugnauit pro gente sua, & erogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis gentis suæ, & dedit illis stipendia: & muniuit ciuitates Iudææ, & Bethsuram quę erat in finibus Iudęæ, vbi erat arma hostiũ antea: & posuit illic præsidium viros Iudæos. Et Ioppen muniuit quæ erat ad mare: & Gazaram quæ est in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant, & collocauit illic Iudæos: & quęcunque apta erant ad correptionem eorum, & posuit in eis. Et vidit populus actum Simonis, & gloriam quam cogitabat facere genti suæ, & posuerũt eum ducem suum, & principem sacerdotũ, eo quòd ipse fecerit hæc omnia, & iustitiam, & fidem quam conserua- F uit genti suæ, & exquisiuit omni modo exaltare populum suum. Et in diebus eius prosperatum est in manibus eius vt tollerentur gentes de regione ipsorum, & qui in ciuitate Dauid erant in Ierusalem in arce de qua procedebant, & contaminabant omnia quę in circuitu sanctorum sunt, & inferebãt plagam magnam castitati. & collocauit in ea viros Iudæos ad tutamentum regionis & ciuitatis, & exaltauit muros in Ierusalem. Et rex Demetrius statuit illi summum sacerdotium. Secundum hæc fecit eum amicum suum, & glorificauit eum gloria magna. Audiuit enim quòd appellati sunt Iudæi à Romanis amici, & socii, & fratres, & quia susceperunt legatos Simonis gloriose: & quia Iudæi & sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum & summum sacerdotem in æternum, donec surgat propheta fidelis: & vt sit super eos dux, & vt cura esset illi pro sanctis, & vt consli tueret præpositos super opera eorum & super regionem & super arma & su- G per præsidia: & cura sit illi de sanctis

& vt audiatur ab omnibus, & scribantur in nomine eius omnes conscriptiones in regione: & vt operiatur purpura & auro: & ne liceat vlli ex populo & ex sacerdotibus irritum facere aliquid horum, & contra dicere his quæ ab eo dicuntur, aut conuocare conuentum in regione sine ipso: & vestiri purpura, & vti fibula aurea, qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum: reus erit. Et complacuit omni populo statuere Simonem, & facere secundum verba ista. Et suscepit Simon, & placuit ei vt summo sacerdotio fungeretur: & esset dux & princeps gentis Iudæorum & sacerdotū, & præesset omnibus. Et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo sanctorum, in loco celebri, exemplum autem eorum ponere in ærario, vt habeat Simon & filii eius.

CAP. XV.

Antiochus cum Simone fœdus ferit, & Tryphonem persequitur. Mittūt Romani epistolas ad reges & regiones ad Iudæorum protectionem. Missum à Simone auxilium recusans Antiochus, *pactum rumpit.*

A ET misit rex Antiochus filius Demetrii epistolas ab insulis maris Simoni sacerdoti, & principi gentis Iudæorum, & vniuersæ genti: & erant continentes hunc modum, REX Antiochus Simoni sacerdoti magno, & genti Iudæorum salutem. Quoniam quidam pestilentes obtinuerunt regnum patrum nostrorum, volo autem vendicare regnum, & restituere illud, sicut erat antea: & electam feci multitudinem exercitus, & feci naues bellicas. Volo autē peedere per regionē, vt vlciscar in eos qui corruperūt regionem nostram, & qui desolauerunt ciuitates multas in regno meo. Nunc B ergo statuo tibi omnes oblationes quas remiserunt tibi ante me omnes reges, & quæcunque alia dona remiserunt tibi: & permitto tibi facere percussurā proprii numismatis in regione tua: Ierusalem autem sanctam esse, et liberam et omnia arma, quæ fabricata sunt, et præsidia quæ construxisti, quæ tenes, maneant tibi. Et omne debitum regis, et quæ futura sunt regi, ex hoc et in totum tempus remittuntur tibi. Cum autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te, et gentem tuam, et templum gloria magna, ita vt manifestetur gloria vestra in vniuersa terra. Anno centesimo septuagesimo quarto exiit Antiochus in terram patrum suorum, et conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relicti essent cum Tryphone. Et insecutus est eum Antio C chus rex, et venit Doram fugiens per maritimam, sciebat enim q congregata sunt mala in eum, et reliquit eum exercitus, et applicuit Anthiochus super Doram cum centum viginti millibus virorum belligeratorum, et octo millibus equitum, et circuiuit ciuitatem, et naues à mari accesserunt: et vexabant ciuitatem à terra et mari, et neminem sinebant ingredi vel egredi. ¶ Venit autem Numenius, et qui cum eo fuerant, ab vrbe Roma, habentes epistolas regibus, et regionibus scriptas, in quib9 cōtinebātur hæc, LVCIVS consul Romanorum, Ptolemæo regi salutem. Legati Iudæorum venerūt ad *nos amici nostri, renouantes* pristinā amicitiam et societatem, missi à Simone principes sacerdotum, et populo Iudæorum. Attulerunt autem et clypeum aureum mnarum mille. Placuit itaque nobis scribere regibus, et regionibus, vt non inferāt illis mala, neq impugnent eos, et ciuitates eorum, et regiones eorum: et vt non ferant auxilium pugnantibus aduersus eos. Visum autem est nobis accipere ab eis D clypeum. Siqui ergo pestilentes fugerint de regione *ipsorum ad vos, tradite* eos Simoni principi sacerdotum, vt vindicet in eos secundum legem suā. Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi, et Attalo, et Arabæ, et Arsaci, et in omnes regiones, et Sampsamæ et Spartiatis et Delo et Mydo et Sicioni et Cariæ, et Samum et Pamphiliam et Lyciā et Alicarnassem et Rhodum et Phaselida et Coo et Siden et Arado et Cortynam et Gnidum et Cyprum et Cyneren. Exemplum autem eorum scripserunt Simoni principi sacerdotum. ¶ Antiochus autem rex applicuit castra

in Doram secundo, admouens ei semper manus, & machinas faciēs: & cōclusit Tryphonem, ne procederet, & misit ad eū Simō duo millia virorū electorū in auxilium, & argētū & aurū, & vasa copiosa: & noluit ea accipere, sed rupit omnia quæ pactus est cum eo antea, & alienauit se ab eo. Et misit ad eū Athenobium vnum de amicis suis, vt tracta ret cum ipso, dicēs, Vos tenetis Ioppē, C & Gazaram, & arcē quæ est in Ierusalē ciuitates regni mei: fines earum desolastis & fecistis plagā magnā in terra, & dominati estis per loca multa in regno meo. Nūc ergo tradite ciuitates, quas occupastis: & tributa locorum in quibus dominati estis extra fines Iudææ, sinautem, date pro illis quingenta talenta argenti, & exterminii quod exterminastis, & tributorū ciuitatum alia talēta quingēta: sinautē, veniemꝰ & ex pugnabimus vos. ¶ Et venit Athenobius amicus regis in Ierusalē, & vidit gloriā Simonis, & claritatē in auro & argēto, & apparatū copiosū, & obstupuit: & retulit ei verba regis. Et respondit ei Simon, & dixit ei, Neque alienam terrā sumpsimus, neque alienam detinemus: sed hæreditatem patrum nostrorum, quæ iniuste ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est. Nos vero tempus habentes vendicamus hæreditatem patrum nostrorum. Nam de Ioppe & Gazara quæ expostulas, ipsi faciebant in populo plagam magnam, & in regione nostra: horum damus talenta centum. Et nō respondit ei Athenobius verbū. D Reuersus autem cum ira ad regem, renuntiauit ei verba ista, & gloriā Simonis, & vniuersa quæ vidit: & iratus est rex ira magna. Tryphon autem fugit naui in Orthosiada. Et constituit rex Cendebæum ducem maritimum, & exercitum peditum & equitum dedit illi. Et mandauit illi mouere castra cōtra faciem Iudææ: & mandauit ei ædificare Cedronem, & obstruere portas ciuitatis, & debellare populū. Rex autē persequebatur Tryphonē. Et peruenit Cēdebæus Iāniā, & cœpit irritare plebē, & cōculcare Iudeā, & captiuare populum, & interficere: & ædificare Cedronem. Et collocauit illic equites, & exercitum: vt egressi perambularent viā Iudææ, sicut constituit ei rex.

CAP. XVI.

Cendebæus dux exercitus Antiochi à filiis Simonis profligatur. Ptolemæus Abobi filius, Simonem cum duobus filiis in conuiuio interficit. Iohannes Vitæ suæ insidiantes interimit.

ET ascendit Iohānes de Gazaris, & A nūtiauit Simoni patri suo quæ fecit Cendebæus. Et vocauit Simō duos filios suos seniores, Iudā & Iohānem, & ait illis, Ego & fratres mei, & domus patris mei expugnauimus hostes Israel ab adolescētia vsq; in hūc diem: & prosperatum est in manibus nostris liberare Israel aliquoties. Nunc autem senui, sed estote loco meo, & fratres mei, & egressi pugnate pro gente nostra: auxiliū vero de cælo vobiscum sit. Et elegit de regione viginti millia virorū belligeratorum, & equites, & profecti sūt ad Cēdebæū: & dormierunt in Modim. Et surrexerunt mane, & abierūt in campū: & ecce exercitus copiosus in obuiā illis peditū & equitū, & fluuius torrēs erat inter mediū ipsorū. Et admouit castra cōtra B faciē eorū ipse & populus eius, & vidit populū trepidantem ad transfretādum torrentem, & transfretauit primus, & viderunt eum viri, & transierunt post eum. Et diuisit populum, & equites in medio peditum, erat autem equitatus aduersariorum copiosus nimis. Et exclamauerunt sacris tubis: & in fugam conuersus est Cendebæus, & castra eius, & ceciderunt ex eis multi vulnerati: residui autem in munitionē fugerunt. Tunc vulneratus est Iudas frater Iohānis: Iohānes autē insecutus est eos donec venit cedronem quam ædificauit: & fugerūt vsque ad turres quæ C erant in agris Azoti, & succendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum, & reuersus est in Iudæam in pace: & Ptolemæus filius Abobi constitutus erat dux in campo Iericho, & habebat argentum & aurum multum, erat enim gener summi sacerdotis. Et exaltatum est cor eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum aduersus Simonem & filios eius vt tolleret eos, Simon autem perambulans

ciuitates quæ erant in regione Iudææ, & solicitudinem gerens earum, descendit in Iericó ipse & Mathathias filius eius, & Iudas anno centesimo septuagesimoseptimo, mense vndecimo, hic est mensis sabat. Et suscepit eos filius Abobi in munitiunculam, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificauit: & fecit eis conuiuium magnum, & abscondit illic viros. Et cum inebriatus esset Simon & filii eius, surrexit Ptolemæus cum suis, & sumpserũt arma sua, & intrauerunt in conuiuium, & occiderunt eum, & duos filios eius, & quosdam pueros eius, & fecit deceptionem magnam in Israel, & reddidit mala pro bonis. Et scripsit hæc Ptolemæo & misit regi vt mitteret ei exercitum in auxilium, & traderet ei regionem, & ciuitates eorum, & tributa. Et misit alios in Gazaram tollere Iohannem, & D tribunis misit epistolas, vt venirent ad se, & daret eis argentum, & aurum, & dona. Et alios misit occupare Ieruſalẽ, & montem templi. Et præcurrens quidam nuntiauit Iohanni in Gazara quia periit pater eius, & fratres eius, & quia misit te quoq; interfici. Vt audiuit autem vehementer expauit: & comprehendit viros qui venerant perdere eum, & occidit eos: cognouit enim quia quærebant eum perdere. Et cætera sermonum Iohannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum quibus fortiter gessit, & ædificii murorũ quos extruxit, & rerũ gestarũ eius: ecce hæc scripta sunt in libro dierum sacerdotii eius, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

Liber secundus Machabæorum.

CAP. I.

¶ Epistola Iudæorum habitantium Ieroſolymis ad eos qui in AEgypto, qua super morte Antiochi deo gratias agere eos adhortantur. De igne in puteo recondito.

FRATRIBVS qui A sunt p AEgyptũ Iudæis salutẽ dicũt fratres q sunt in Ieroſolymis Iudæi, & qui in regiõe Iudæa, & pacẽ bonã. Benefaciat vobis deus, & meminerit testamẽti sui qđ locutus est ad Abrahã, & Isaac, & Iacob seruorũ suorũ fideliũ, & det vobis cor omnib9 vt colatis eũ, & faciatis eius volũtatẽ corde magno & animo volẽti. Adaperiat cor vestrũ in lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacẽ. Exaudiat orationes vestras, & reconcilietur vobis, B nec vos deserat in tẽpore malo. Et nũc *hic sumus orantes pro vobis.* Regnãte Demetrio ãno cẽtesimo sexagesimo nono nos Iudæi scripsimus vobis in tribulatione & impetu qui superuenit nobis in istis annis, ex quo recessit Iason à sancta terra et à regno, Portam succenderunt, et effuderunt sanguinem innocentem, et orauimus ad dominũ, et exauditi sumus, et obtulimus sacrificium et similaginem, et accẽdimus lucernas, et ꝓposuim9 panes. Et nũc frequẽtate dies scenopegiæ mẽ *sis Casleu.* Anno centesimo octogesimo octauo, populus qui est in Ieroſolymis et in Iudæa, senatusq; et Iudas, Aristobolo magistro Ptolomæi regis qui est C de gente christorum sacerdotũ, et his qui in AEgypto sunt Iudæis, salutem et sanitatem. De magnis periculis à deo liberati magnifice gratias agim9 ipsi, vtpote qui aduersus talem regem dimicauimus. Ipse enim ebullire fecit de Perside *eos qui* pugnauerunt cõtra sanctam ciuitatem. Nam cum in Perside esset dux ipse et cum ipso immensus exercitus, cecidit in templo, Naneæ, consilio deceptus sacerdotum Naneæ. etenim cum ea habitaturus *venit ad locum Antiochus* et amici eius, et vt acciperent pecunias mul D tas dotis nomine. Cumque proposuissent eas sacerdotes Naneæ, et ipse cum paucis ingressus esset intra ambitum phani, clauserunt templum. Cũ autem intrasset Antiochus, opertoque occulto aditu tẽpli, mittẽtes lapides percusserũt ducẽ, et eos qui cũ eo erãt, et diuiserunt membratim, et capitibus

amputatis foras proiecerunt. Per omnia benedictus deus, qui tradidit impios. Facturi igitur quinta & vicesima die mensis Casleu, purificationem templi, necessarium duximus significare vobis: vt & vos quoque agatis diem scenopegiæ, & diem ignis, qui datus
E est quando Nehemias ædificato templo & altari obtulit sacrificia. ¶Nam cum in persidem ducerẽtur patres nostri, sacerdotes qui tunc cultores dei erant, acceptum ignem de altari occulte absconderunt in valle vbi erat puteus altus & siccus: & in eo contitati sunt eum, ita vt omnibus ignotus esset locus. Cum autem præteriissent anni multi, & placuit deo vt mitteretur Nehemias à rege Persidis: nepotes sacerdotum illorum qui absconderant, misit ad requirendum ignem: & sicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. Et iussit eos haurire, & afferre sibi: & sacrificia, quæ
F imposita erant iussit sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua, & ligna, & quæ erant *superposita*. Vtq; hoc factum est, & tẽpus affuit quo sol refulsit qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita vt omnes mirarentur. Orationem autem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium, Ionatha inchoante cæteris autem respondentibus. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum, DOMINE deus omnium creator, terribilis & fortis, iustus & miser icors, qui solus es bonus rex, solus præstans, solus iustus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Israel de omni malo, qui feciisti patres electos, & sanctificasti eos: accipe sacrificium pro vniuersõ populo tuo Israel, & custodi partem tuam, & sanctifica.
G Congrega dispersionem nostram, libera eos qui seruiunt gentibus, & contemptos & abominatos respice: vt sciant gentes quia tu es deus noster. Affli-
ge opprimentes nos & contumeliam facientes in superbia. Constitue populum tuum in loco sancto tuo, ‖sicut di-
Deut. 30. a. xit Moyses. Sacerdotes autem psallebant hymnos, vsquequo consumptum esset sacrificium. Cum autem consumptum esset sacrificium, ex residua aqua Nehemias iussit lapides maiores perfundi. Quod vt factum est, ex eis flamma accensa est: sed & ex lumine quod refulsit ab altari, consumpta est. Vt vero manifestata est res, renuntiatum est regi Persarum & in loco in quo ignem absconderant hi qui translati fuerãt sacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias & qui cum eo erant, purificauerunt sacrificia. Consyderans autẽ rex & rem diligenter examinans, fecit ei templum vt probaret quod factum erat: & cum probasset, sacerdotibus donauit multa dona, & alia atque alia munera, & accipiens manu sua, tribuebat eis. Appellauit autem Nehemias hunc locum Nephthar, quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

CAP. II.

¶ Quo pacto occultarit Ieremias tabernaculum, arcem, & altare in mõte. De quinque libris Iasonis in vnum volumen digestis.

INuenitur autem in descriptionibus A Ieremiæ prophetæ, & iussit eos ignẽ accipere qui transmigrabantur, vt significatum est, & vt mandauit trãsmigratis. Et dedit illis legem ne obliuisserentur præcepta domini, & vt nõ exerrarent mentibus videntes simulachra aurea, & argentea: & ornamenta eorum. Et alia huiusmodi dicens, hortabatur ne legem amouerẽt à corde suo. Erat autem in ipsa scriptura quomodo tabernaculum & arcam iussit prophe-
ta diuino responso ad se facto comitari
secum, vsquequo exiit in montem, ‖in Deu. 34
quo Moyses ascendit, & vidit dei hæreditatem. Et veniens ibi Ieremias inuenit locum speluncæ: & tabernaculum, & arcam, & altare incensi intulit B
illuc, & ostium obstruxit. Et accesserũt quidam simul, qui sequebantur, vt notarent sibi locum: & non potuerũt inuenire. Vt autem cognouit Ieremias, culpans illos, dixit, Quòd ignotus erit locus, donec congreget deus congregationem populi, & propitius fiat. Et tunc dominus ostendet hæc, & apparebit maiestas domini, & nubes erit sicut & Moysi manifestabatur, & sicut cũ Salomon petiit vt locus sanctificaretur

fice etenim sapientiam tractabat & vt
3.reg.8.b sapietiam habens,‖ obtulit sacrificium
2.par.6.e dedicationis,& consummationis tem-
Leui.6.d. pli.‖ Sicut & Moyses orabat ad domi-
2.par.7.a num,& descendit ignis de cœlo,& cō-
C sumpsit holocaustum: ‖ sic & Salomon
orauit, & descendit ignis de cælo, &
consumpsit holocaustum.Et dixit Moy
ses, eo ꝙ non sit comestum quod erat
pro peccato,& consumptum est.Simi-
liter & Salomon octo diebus celebrau-
it,dedicationem.Inferebantur autem
in descriptionibus & cōmentariis Ne
hemiæ hæc eadem, & qualiter con-
struens bibliothecam congregauit de
regibus libros & prophetarum & Da-
uid,& epistolas regum, & de donariis.
similiter autem & Iudas ea quæ deci-
derant per bellum,quod nobis accide
rat,congregauit omnia, & sunt apud
D nos.Si ergo desyderatis hæc, mittite q
perferant vobis.Acturi itaque purifica-
tionem scripsimus vobis:bene ergo fa
cietis si egeritis hos dies. Deus autem
qui liberauit populū suum,& reddidit
Deu.30.a hæreditatem omnibus,& regnū & sa.
cerdotiū,& sanctificationē,‖sicut pro-
misit in lege, speramus quod cito no-
stri miserebitur, & congregabit de sub
cælo in locum sanctum. Eripuit enim
nos de magnis periculis, & locum pur
gauit. De Iuda vero Machabæo,& fra-
tribus eius,& de templi magni purifi-
catione, & de aræ dedicatione: sed &
de præliis quæ pertinent ad Antiochū
Nobilem,& filium eius Eupatorem: &
de illuminationibus quæ de cælo facta
E sunt ad eos qui pro Iudæis fortiter fece
runt,ita vt vniuersam regionem cum
pauci essent,vindicarent,& barbaram
multitudinem fugarent,& famosissimū
in toto orbe templum recuperarent,&
ciuitatem liberarent, & vt leges quæ
abolendæ erant restituerentur, domi-
no cum omni tranquillitate propitio
facto illis. Item ꝙ ab Iasone Cyrenæo,
quinque libris cōprehensa,tentauimus
nos vno volumine breuiare.Consyde-
rantes enim multitudinem librorum,
& difficultatem volētibus aggredi nar
rationes historiarum propter multitu-
dinem rerum: curauimus volentibus
quidem legere, vt esset animi oblecta-
F tio:studiosis vero, vt facilius possint
memoriæ commendare:omnibus autē
legentibus vtilitas cōferatur. Et nobis
quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi
causā suscepimus,non facilem laborē,
imo vero negotium plenum vigiliarū,
& sudoris assumpsimꝰ.Sicut hi qui prę
parant conuiuium, & quærunt aliorū
voluntati parēre, propter multorum
gratiam,libenter laborem sustinemus
veritatem quidem de singulis authori-
bus concedentes,ipsi autem secūdum G
datam formam breuitati studētes. Si-
cut enim nouæ *domus architecto* de
vniuersa structura curandum est:ei ve
ro qui pingere curat,quæ *apta sunt* ad
ornatum exquirenda sunt:ita æstiman
dum est & in nobis. Etenim intellectū
colligere,& ordinare sermonem,& cu
riosius partes singulas quasque disqui-
rere.historię congruit authori: breui-
tatem vero *dictionis* sectari, & execu-
tiones rerum vitare,breuianti conce-
dendum est.Hinc ergo narrationem in
cipiemus:de præfatione tantum dixis-
se sufficiat.Stultum etenim est *ante hi-*
storiam effluere:in ipsa autem historia
succingi CAP. III.

De honore templi à regibus exhibi
to.Simon templi *thesauros prodit* mit
titur Heliodorus vt eos auferat.Helio-
dorus percutitur à deo.Sanatur ad Onię orationem.

IGitur cum sancta ciuitas habitare-
tur in omni pace, *leges etiā adhuc*
optimē custodirētur *propter Oniæ*
pontificis dispositionem & pietatē,
& animos odio *habentes mala*, *fiebat*
vt & ipsi reges & principes locū sum
mo honore *dignum ducerent*, & tem-
plū maximis muneribus illustrarēt: ita
vt Seleucus Asiæ rex de redditibus suis
præstaret omnes sumptus ad ministe-
rium sacrificiorum pertinētes. ¶Simon
autem de tribu Beniamin præposi-
tus templi constitutus, contendebat
obsistente sibi principe sacerdotum,
iniquū aliquid in ciuitate moliri. Sed
cum vincere Oniam non posset, *venit*
ad Apollonium Tharsææ filium,qui eo
tempore erat dux Cælesyriæ, & Phœ-
nicis: & nuntiauit ei pecuniis innume
rabilibus plenū esse ærarium Ierosoly-
mis, & cōmunes copias immensas esse,
quæ non pertinent ad rationem sacri-

ficiorum: esse autem possibile sub potestate regis cadere vniuersa. Cumq; retulisset ad regē Apollonius de pecuniis quæ delatæ erant, ille accitū Heliodorum qui erat super negotia eius, misit cum mandatis, vt prædictā pecuniam transportaret. Statimq; Heliodorus iter est aggressus, specie quidem quasi per Cœlesyriā & Phœnicem ciuitates esset peragraturus, re vera autē regis propositum perfecturus. Sed cū venisset Iero solymā, & benigne à summo sacerdote in ciuitate esset acceptus, narrauit de dato indicio pecuniarum, & cuius rei gratia adesset aperuit: interrogabat autem si vere hæc ita essent. Tūc summus sacerdos ostendit depositā esse hæc vidualia viduarum: & pupillorū: quædā vero esse Hircani Tobię viri valde eminentis, in his quæ detulerat impius Simon: vniuersa autē argēti talenta esse *quadringenta*, & auri ducenta: decipi vero eos qui credidissēt loco & tēplo, quod per vniuersum mundum honoratur, pro sui veneratione & sanctitate omnino impossibile esse. At ille p his quæ habebat in mādatis à rege, dicebat omni genere regi ea esse deferenda. ¶Constituta autē die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Nō modica vero per vniuersam ciuitatem erat trepidatio. Sacerdotes autē ante altare cū stolis sacerdotalibus iactauerūt se, & inuocabāt de cęlo eum qui de depositis legē posuit, vt his qui deposuerāt ea, salua custodiret. Iam vero qui videbat summi sacerdotis vultū mente vulnerabat: facies enim & color immutatus declarabat internū animi dolorē. circunfusa enim erat mœstitia quædā viro, & horror corporis: per quæ manifestus aspicientibus dolor cordis eius efficiebatur. Alii etiā gregatim de domibus cōfluebant: publica supplicatione obsecrātes, pro eo q; in contemptū locus esset venturus. Accinctæq; mulieres cilicijs pectus, per plateas confluebant, sed & virgines quę concluse erāt procurrebant ad Oniam, aliæ autē ad muros, quędam vero per fenestras aspiciebāt: vniuersę autē protendentes manus in cælū, deprecabantur. erat enim misera cōmistæ multitudinis, & magni sacerdotis in agone constituti expectatio. Et hi quidē inuocabāt omnipotentem deū, vt credita sibi, his qui crediderant, cū omni integritate cōseruarētur. Heliodorus autē, quod decreuerat, perficiebat eodē loco ipse cum satellitibus circa ęratiū, præsens. Sed spiritus omnipotētis dei magnā fecit suę ostensionis euidentiā, ita vt omnes qui ausi fuerāt parēre ei, ruentes dei virtute, in dissolutionē & formidinem conuerterētur. Apparuit enim illis quidā equus terribilem habens sessorē, optimis ope
E rimentis adornatus: isq; cū impetu Heliodoro priores calces elisit. qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. Alii etiā apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, speciosiq; amictu: qui circunsteterunt eū, & ex vtraq; parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes. Subito autē Heliodorus concidit in terrā, eūq; multa caligine circunfusum rapuerūt, atq; in sella gestatoria positū eiecerūt. Et is qui cum multis cursoribus & satellitibus prædictū ingressus est ęratium, portabatur nullo sibi auxilium ferēte, manifesta dei cognita virtute: & ille quidem per diuinā virtutē iacebat mutus, atq; omni spe & salute priuatus. Hi autē dominū benedicebāt, quia magnificauerat locū suum: & templum quod paulo ante timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente domino,
F gaudio & lætitia impletū est. ¶Tūc vero ex amicis Heliodori quidā rogabant cōsestim Oniā, vt inuocaret altissimū vt vitam donaret ei qui in supremo spiritu erat constitutus. Cōsyderans autē summus sacerdos ne forte rex suspicaretur malitiā aliquā ex Iudæis circa Heliodorū consummatam, obtulit pro salute viri hostiā salutarem. Cumq; summus sacerdos exoraret, iidē iuuenes eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro dixerūt. Oniæ sacerdoti gratias age: nā propter eū dominus tibi vitā donauit. tu autē à deo flagellatus, nūtia omnibus magnalia dei & potestatē. Et his dictis, non cōparuerunt. Heliodorus autem hostia deo oblata, & votis magnis promissis ei qui viuere illi concessit, & Oniæ gratias agēs, recepto exercitu repedabat regem. Testabatur autē omnibus ea quę sub oculis suis viderat ope-

ta magni dei. Cū autē rex interrogasset Heliodorum quis esset aptus adhuc semel Ierosolymā mitti, ait, Si quē habes hostem, aut regni tui insidiatorē, mitte illuc, & flagellatū eū recipies, si tamen euaserit: eo q̄ in loco sit vere dei quędam virtus. Nam ipse qui habet in cęlis habitationē, visitator & adiutor est loci illius, & venientes ad male faciendū percutit ac perdit. Igitur de Heliodoro & ęrarii custodia ita se res habet.

CAP. IIII.

Oniæ Simon calumniatur. Ambiēs Iason sacerdotiū, regē muneribus corrūpit, Peruersa Iasonis institutio. Expulso Iasone sacerdotium occupat Menelaus: à quo itidē deturbatur succedente Lysimacho. Menelai suasu Andronicus Oniā dolo interficit. Antiochi iussu occiditur Andronicus. Lysimachum populo opprimit. Accusatus Menelaus corrupto Ptolemæo absoluitur.

A SImon autem prædictus pecuniarū & patrię delator, male loquebatur de Onia, tanquā ipse Heliodorum instigasset ad hęc, & ipse fuisset inuentor malorum: prouisoremq; ciuitatis ac defensorem gentis suæ, & æmulatorem legis dei audebat insidiatorē regni dicere. Sed cum inimicitię in tantū procederent, vt etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent: cō syderans Onias periculum contentionis, & Apollonij insanire, vtpote ducē Cœles Syriæ, & Phœnicis, ad augendā malitiā Simonis ad regē se contulit, nō vt ciuium accusator, sed cōmunem vtilitatē apud semetipsum vniuersę multitudinis cōsyderans, videbat enim sine regali prouidentia impossibile esse pacē rebus dari, nec Simonē posse cessare à stultitia sua. Sed post Seleuci vitę excessum, cū suscepisset regnum Antiochus, qui nobilis appellabatur, ambiebat Iason frater Onię, summū sacerdotium: addito rege promittens ei argenti talenta trecenta sexaginta, & ex reditibus aliis talenta octoginta. Super hoc promittebat & alia centum quinquaginta, si potestati eius cōcederetur gymnasium & ephebiam sibi cōstituere, & eos qui in Ierosolymis erāt Antio
B cheno scribere. ¶Quod cum rex annuisset, & obtinuisset principatum, statim ad gentilē ritum contribules suos transferre cœpit: & amoris his quæ humanitatis caussa Iudæis à regibus fuerant constituta, per Iohannē patrē Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia & societate functus est legatione legitima, ciuiū iura destituens, praua instituta sanciebat. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasiū constituere. & optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initiū, sed incrementum quoddam, & profectus gentilis, & alienigenæ conuersationis, propter impii & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus: ita vt sacerdotes iam non circa altaria officia dediti essent, sed contēpto templo, & sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri paletræ, & prębitionis eius iniustę, & in exercitiis dilci. & pa C
trios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur: quarum gratia periculosa eos contēuo habebat, & eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his cōsimiles esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerāt, In leges enim diuinas impie agere impune non conditi: sed hoc tempus sequens declarabit. ¶Cum autem quinquennalis agon Tyro celebraretur, & rex præsens esset, misit Iason facinorosus ab Ierosolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas trecentas in sacrificium Herculis: quas postulauerūt hi qui asportauerāt ne in sacrificiis erogarentur, quia non oporteret, sed in alios sumptus eas deputari. sed hæc oblata sunt quidem ab eo qui miserat in sacrificium Herculis: propter præsentes autem datæ sunt in fabricam nauium triremium. Misso autem in Ægyptum Apollonio Mnestłei filio propter primates Ptolemæi Philometoris regis. ¶Cum cognouisset Antiochus alienum se à negotiis regni effectum, propriis vtilitatibus consulens, profectus inde venit Ioppen, & inde Ierosolymam. Et magnifice ab Iasone & ciuitate susceptus, cum facularum luminibus, & laudibus D
ingressus est: & inde in Phœnicem exercitum conuertit. Et post triennii tempus misit Iason Menelaum supradictis Simonis fratrem portantem pecu-

nias regi,& de negotiis necessariis re-
sponsa perlaturum. At ille commenda
tus regi,cū magnificasset faciem pote-
statis eius,in semetipsum retorsit sum-
mum sacerdotiū,superponēs Iasoni ta-
lenta argenti trecēta. Acceptisq; à rege
mandatis venit,nihil quidem habēs di
gnū sacerdotio: animos vero crudelis
tyranni,& feræ belluæ iram gerēs. ¶Et
Iason quidem qui proprium fratrem ca
ptiuauerat, ipse deceptus profugus in
Ammanitem expulsus est regionē. Me-
nelaus autē principatum quidem obti
nuit: de pecuniis vero regi promissis,
nihil agebat, cum exactiouē faceret So
stratus qui arci erat præpositus. nā ad
hunc exactio vectigalium pertinebat:
quamob causam vtriq; ad regem sunt
E euocati. Et Menelaus amotus est à sa-
cerdotio,succedente Lysimacho fratre
suo:Sostratus aūt prælatus est Cypriis.
Et cum hæc agerentur,contigit Thar-
senses & Mallōtas seditionem mouere,
eo q̄ Antiochi regis concubinæ dono
essent dati. Festinanter itaq; rex venit
sedare illos, relicto suffecto vno ex co-
mitibus suis Andronico. Ratus autem
Menelaus accepisse se tempus opportu
num,aurea quædam vasa è templo fu-
ratus donauit Andronico,& alia vēdi-
derat Tyro, & per vicinas ciuitates.
Quod cum certissime cognouisset O-
nias,arguebat eum,ipse in loco tuto se
cōtinens Antiochiæ secus Daphnē. Vn
de Menelaus accedēs ad Andronicum,
rogabat vt Oniam interficeret. Qui cū
venisset ad Oniā,& datis dextris cum
iureiurādo (quanuis esset ei suspectus)
suasisset dea sylo procedere, statim eū
peremit,non veritus iustitiam. Ob quā
causam non solum Iudæis,sed etiā aliq
quoq; nationes indignabantur, & mo
lestē ferebant de nece tanti viri iniu-
sta. Sed regressum regem de Ciliciæ lo
cis adierunt Iudæi apud Antiochiam,
simul & Græci: Conquerētes de iniqua
nece Oniæ. ¶Contristatus itaq; est ani
F mo Antiochus propter Oniam, & flexus ad misericordiā, lachrymas fudit,
recordatus defuncti sobrietatē & mo-
destiam,accensisq; animis Andronicū,
purpura exutum,per totam ciuitatem
iubet circunduci: & in eodem loco in
quo in Oniā impietatem cōmiserat,sa-
crilegū vita priuari, domino illo con-
dignam retribuente pœnā. ¶Multis au
tem sacrilegiis in templo à Lysimacho
cōmissis Menelai consilio,& diuulgata
fama, congregata est multitudo aduer
sum Lysimachū multo iam auro expor
tato. Turbis autē insurgentibus,& ani-
mis ira repletis,Lysimachus armatis fe
re tribus millibus iniquis manibus vti
cœpit,duce quodam tyranno,ætate pa
riter & dementia prouecto. Sed vt in-
tellexerunt conatum Lysimachi,alii la
pides,alii fustes validos arripuere:qui
dam vero cinerem in Lysimachū iace
re. Et multi quidem vulnerati,quidam
autem & prostrati,omnes vero in fugā G
conuersi sunt: ipsum etiam sacrilegum
secus ærarium interfecerunt. ¶De his
ergo cœpit iudicium aduersus Menela
um agitari. Et cum venisset rex Tyrū,
ad ipsum negotium detulerunt missi
tres viri à senioribus. Et cum superare
tur Menelaus,promisit Ptolemæo mul
tas pecunias dare ad suadendum regi.
Itaq; Ptolemæus in quodam atrio posi
tum, quasi refrigerendi gratia regem
adiit, & deduxit à sententia: & Menela
um quidē vniuersæ militiæ reum cri-
minibus absoluit: miseros autē qui etiā
si apud Scythas causam dixissent,inno
centes iudicarētur, hos morte damna
uit. Cito ergo iniustam pœnā dederūt,
qui pro ciuitate,& populo,& sacris va
sis causam prosecuti sunt. Quamobrem
Tyri quoq; indignati,erga sepulturam
eorum liberali fimi extiterunt. Menelaus autem propter eorum qui in po-
tentia erant, auaritiam, permanebat
in potestate,crescens in malitia ad in-
sidias ciuium. CAP. V.

Signa Ierosolymis visa in cælestibus. Iason ciues suos persequens tandē exul perimitur. Persecutio Iudæorum per Antiochum. Templi spoliatio per eundem.

EOdem tempore Antiochus secun A
dam profectionem parauit in Ae-
gyptum. Contigit autem per
vniuersam Ierosolymorum ciui-
tatem videri diebus quadraginta per
aerea equites discurrentes, auratas sto
las habentes, & hastas quasi cohor-
tes armatas,& cursus equorum per or-
dines digestos,& cōgressiones fieri co

minus, & scrutorũ motus, & galleatorum multitudinẽ gladiis districtis, & telorum ictus, & aureorum armorũ splẽdorum, omnisq; generis loricarũ. Quapropter omnes rogant in bonum mon strata conuerti. ¶Sed cum falsus rumor exisset, tanquam vita excessisset Antiochus, assumpsit Iason non minus mille viris repente aggressus ciuitatem: & ciuibus ad murum conuolantibus, ad vltimum apprehensa ciuitate Menelaus fugit in arcem: Iason vero nõ parcebat in cede ciuibus suis, nec cogitabat prosperitatem aduersum cognatos malum esse maximum, arbitrans hostium
B & non ciuium se trophæa capturum. Et principatum quidem non obtinuit, finem vero insidiarum suarum confu*sionem accepit, & profugus iterã abiit* in Ammaniten. Ad vltimum in exitiũ sui conclusus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de ciuitate in ciuitatẽ, omnibus odiosus vt refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuium hostis, in AEgyptum extrusus est: & qui multos de patria sua expulerat peregre perit, Lacedæmonas profectus, quasi pro cognatione ibi refugium habiturus: & qui insepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus, & insepultus abiicitur: sepultura neque peregrina vsus, neque patrio sepulchro participans. ¶His ita que gestis suspicato est rex societatem deserturos Iudæos: & ob hoc profecto rex AEgypto efferatis animis, ciuitatẽ quidem armis cepit, Iussit autem militibus interficere, nec parcere occurrentibus, & per domos ascẽdentes trucidare. Fiebant ergo cædes iuuenum ac seniorum, & mulierum & natorum exterminia, virginumque & paruulorũ neces. Erant autem toto triduo octin*gẽta millia interfecti*: quadraginta mil lia vincti, non minus autem venunda- C ti. ¶Sed nec ista sufficiunt: ausus est etiam intrare templum vniuersa terra sanctius, Menelao ductore, qui legum & patriæ fuit proditor. & scelestis manibus sumens sancta vasa, quæ ab aliis regibus & ciuitatibus erant posita ad or*natum loci & gloriam*, cõtrectabat indigne & contaminabat. Ita alienatus mente Antiochus, non consyderabat q propter peccata habitantium ciuitatẽ modicum deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum despectio, alioquin, nisi contigisset eos multis peccatis esse inuolutos: ‖ sicut Helio Sup. 2. c.
durus q missus est à Seleuco rege ad expoliandum æratium, etiam hic statim aduenies flagellatus, & repulsus vtique fuisset ab audacia. Verum non propter locum, gentem: sed propter gentem, locum deus elegit. Ideoque & ipse

locus particeps factus est populi malo
rum, postea autem fiet socius bonorū,
& qui derelictus in ira dei omnipoten
tis est iterum in magni dei reconcilia-
tione cum summa gloria exaltabitur.
D ¶Igitur Antioch⁹ mille & octingentis
ablatis de templo talētis, velociter An
tiochiā regressus est, existimans se prę
superbia terram ad nauigandum, pela-
gus vero ad iter agendum, deducturū
propter mentis elationem. Reliquit au
tem & præpositos ad affligendam gen
tem: Ierosolymis quidē Philippum ge-
nere Phrygem, moribus crudeliorem
eo ipso à quo constitutus est: in Gari-
zim autem Andronicum & Menelaum
qui grauius q̄ cæteri imminebant ciui
bus. ¶Cumque appositus esset cōtra Iu-
dæos, misit odiosum principem Apol-
lonium cum exercitu viginti & duo-
bus millibus, præcipiens ei omnes per
fectæ ætatis interficere, mulieres ac iu-
uenes vendere. Qui cum venisset Iero-
solymam pacem simulans quieuit vs-
que ad diem sanctum sabbathi: & tunc
feriatis Iudæis, arma capere suis præce
pit. Omnesque simul q̄ ad spectaculum
processerant, trucidauit: & ciuitatem
cum armatis discurrens, ingentem mul
titudinem peremit. ¶Iudas autem Ma-
chabæus, qui decimus fuerat, secesse-
rat in desertum locum, ibiq; inter fe-
ras vitam in montibus cum suis age-
bat: & fœni cibo vescentes, demora-
bantur, ne participes essent coinquina-
tionis.

CAP. VI.

Iudæi legem dei relinquere com-
pelluntur. Templum violatur. Monen-
tur lectores ne aduersa, quibus domi-
nus filios affligit, abhorreſcant. Eleaza
ri passio.

A Sed non post multum tēporis, mi-
sit rex senem quendam Antiochie-
num, qui compelleret Iudæos vt
se transferrent a patriis & dei legi
bus: contaminare etiam quod in Iero-
solymis erat templum, & cognominare
Iouis Olimpii: & in Garizim, prout
erant ili qui locum inhabitabant, Iouis
hospitalis. Pessima autem & vniuersis
grauis erat malorum incursio. nam tē-
plum luxuria & comessationibus gen-
tium erat plenum, & scortantium cum
meretricibus, sacratisq; ædibus mulie-
res se vltro ingerebant, intro ferentes
ea quę non licebat. Altare etiam plenū
erat illicitis, quæ legibus prohibebantur. Neque autem sabbatha custodie- B
bantur, neque dies solennes patrii seruabantur, nec simpliciter Iudæū se esse
quisquam confitebatur. ¶Ducebantur
autem cum amara necessitate in die na
talis regis ad sacrificia. & cum Liberi
sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire. Decretum autem exiit in proximas gentilium ciuitates, suggerentibus Ptolemæis, vt pa
ri modo & ipsi aduersus Iudæos age-
rent, vt sacrificarent, eos autē qui nol-
lent transire ad instituta gentilium in-
terficerent. erat ergo videre miseriam.
¶Duæ enim mulieres delatæ sunt na-
tos suos circuncidisse: quas infantibus
ad vbera suspensis, cum publice per ci
uitatē circunduxissent, per muros præ
ciptauerūt. Alii vero ad proximas co- C
euntes speluncas, & latenter sabbathi
diem celebrantes, cum indicati essent
Philippo, flammis succensi sunt: eo q̄
verebantur propter religionem & ob-
seruantiam, manu sibimet auxilium fer
re. ¶Obsecro autem eos, qui hunc li-
brum lecturi sunt ne abhorreſcant pro
pter aduersos casus, sed reputēt ea quę
acciderunt, non ad interitum, sed ad
correptionē esse generis nostri. Etenim
multo tempore non finere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vlti
ones adhibere: magni beneficii est indi-
cium. Non enim sicut in aliis nationi-
bus dominus patiēter expectat, vt eas
cum iudicii dies aduenerit, in pleni-
tudine peccatorū puniat: ita & in no-
bis statuit, vt peccatis nostris in finem D
deuolutis, ita demum in nos vindicet.
Propter quod nunquam quidem à no-
bis misericordiam suam amouet: cor-
ripiens vero in aduersis populum suū,
non derelinquit. Sed hæc nobis ad cō
monitionē legētium dicta sint paucis.
Iam autem veniendum est ad narratio
nem. ¶Igitur Eleazarus vnus de primo
ribus scribarum vir ætate prouectus, &
vultu decorus, aperto ore hians com-
pellabatur carnem porcinam manduca-
re. At ille glorioſiſſimam mortē mā-
gis q̄ odibilem vitam complectens, vo-

luntarie præibat ad supplicium. Intuens autem quemadmodum oporteret accedere patienter sustinens, destinauit non admittere illicita propter vitæ amorem. ¶Hi autem qui astabant, iniqua miseratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum
E secreto rogabant afferri carnes, quibus vesci ei licebat, vt simularetur mandu casse, sicut rex imperauerat de sacrificii carnibus: vt hoc facto à morte liberaretur. & propter veterem viri amicitiam hanc in eo faciebāt humanitatē. At ille cogitare cœpit ętatis ac senectutis suæ eminentiam dignā, & ingenitę nobilitatis canitiē, atq; à puero optimæ conuersationis actus, & secundum sanctæ & à deo conditæ legis constitutā respondit cito, dicens præmitti se velle in infernum. Non enim ætati nostrę dignum est, inquit, fingere: vt mul
F ti adolescentes, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarū, & ipsi propter meā simulationē, & propter modicū corruptibilis vitæ tēpus decipiantur, & per hoc maculā atque execrationem meæ senectuti conquirā. Nam etsi in præsenti tēpore suppliciis hominū eripiar, sed manū *omnipotentis, nec viuus, nec defunctus* effugiam. Quamobrem fortiter vita excedendo, senectute quidem dignus apparebo: adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prōpto animo, ac fortiter p grauissimis ac sanctissimis legib9 honesta morte perfun-
G gar. His dictis confestim ad supplicū trahebat. ¶Hi autē qui eum ducebant, & paulo ante fuerant mitiores, in irā conuersi sunt propter sermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiā prolatos arbitrabantur. Sed cum plagis perimeretur, ingemuit, & dixit, Domine qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis quia cū à morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores, secūdum animā vero propter timorē tuū libēter hæc patior. Et ille quidem hoc modo vita decessit, non solum iuuenibus, sed & vniuersæ genti memoriam mortis suæ ad exemplū virtutis & fortitudinis derelinquens.

CAP. VII.

Septem fratrum matrisque eorum supplicia.

COntigit autem septem fratres A
vnā cū matre sua apprehensos, cōpelli à rege edere cōtra fas carnes porcinas, flagris, & taureis cruciatos. Vnus autem ex illis qui erat primus, sic ait, Quid quęris, & quid vis discere à nobis? parati sumus mori magis q̄ patrias dei leges præuaricari. Iratus itaque rex iussit sartagines & ollas æneas succendi. Quibus statim succēsis, iussit ei q̄ prior fuerat locutus, amputari linguam: & cute capitis abstracta, summas quoque manus & pedes ei præscindi, cæteris eius fratribus & matre inspicientibus. ¶Et cum iam per B
omnia inutilis factus esset, iussit ignem admoueri, & adhuc spirantem torreri in sartagine: in qua cum diu cruciaretur, cæteri vnā cum matre inuicem se hortabantur mori fortiter, *dicentes*, Dominus deus aspiciet veritatem, & consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatiōe cātici declarauit Moyses: & in seruis suis consolabitur. Mortuo itaque illo primo hoc modo, sequentem deducebant ad illudendum & cute capitis eius cū capillis abstracta, interrogabant si manducaret prius q̄ toto corpore per membra singula puniretur. At ille respondens patria voce dixit. Non faciam. Propter quod & iste sequenti loco primi tormenta suscepit: & in vltimo spiritu constitutus, sic ait, Tu quidem scelestissime in præsenti vita nos perdis: sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æternę vi- C
tæ resurrectione suscitabit. ¶Post hunc tertius illudebatur, & linguam postulato cito protulit, & manus cōstanter extēdit: & cū fiducia ait, E cælo ista possideo, sed propter dei leges nūc hæc ipsa despicio, quoniā ab ipso me ea recepturum spero. ita vt rex & qui cū ipso erant, mirarentur adolescentis animū, q̄ tanquā nihilū duceret cruciatus. Et hoc ita defuncto, quartū vexabāt similiter torquentes. Et cum iam esset ad mortem, sic ait, Potius est ab hominibus morti datos spem expectare à deo iterū ab ipso resuscitādos. tibi enim resurrectio ad vitā non erit. Et cū admonuissent quintū, vexabant eū. At ille re-

spitiens in eum, dixit, Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod vis: nolt autem putare genus nostrum à deo esse derelictũ, tu autem patienter sustine, & videbis magnam potestatem ipsius, qualiter te & semen tuum torquebit. ¶ Post hunc ducebãt sextũ, & is moti incipiẽs sic ait, Noli frustra errare: nos enim propter nosmetipsos hoc patimur, peccantes in deũ nostrũ, & digna admiratiõe facta sunt in nobis. tu autem ne existimes tibi impune futurũ, q̃ contra deũ pugnare tentaueris. Supra modũ autẽ mater mirabilis, & bonorũ memoria digna, quę pereũtes, septẽ filios sub vnius diei tẽpore cõspiciens, bono animo ferebat propter spẽ quã in deo habebat. singulos illorum hortabatur voce patria fortiter, repleta sapientia: & fœminęæ cogitationi masculinũ animũ inserens, dixit ad eos, Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neq; enim ego spiritũ & animã donaui vobis & vitã, & singulorũ mẽbra non ego ipsa cõpegi, sed enim mundi creator, qui formauit hominis natiuitatẽ quiq; omniũ inuenit originẽ, & spiritũ vobis iterũ cũ misericordia reddet & vitã, sicut nunc vosmetipsos despicitis propter leges eius. Antiochus autẽ contẽni se arbitratus, simul & exprobrantis voce despecta cũ adhuc adolescentior supereſſet, non solũ verbis hortabatur, sed & cum iuramento affirmabat se diuitẽ & beatum facturũ, & transiatũ à patriis legibus amicũ habitarum, & rex necessariasq; ei præbiturũ. Sed ad hæc cũ adolescens nequaquã inclinaretur, vocauit rex matrẽ, & suadebat ei vt adolescẽti fieret i salutẽ. Cũ autem multis eã verbis esset hortatus, promisit suasurã se filio suo. ¶ Itaque inclinata ad illum, irridens crudelẽ tyrannũ, ait patria voce, Fili mi miserere mei, quæ te in vtero nouem mensibus portaui, & lac triennio dedi & alui, & in ætatẽ istam perduxi. Peto nate, vt aspicias ad cælum & terram, & ad omnia quæ in eis sunt: & intelligas quia ex nihilo fecit illa deus & hominum genus: ita fiat vt non timeas carnificẽ istum, sed dignus fratribus tuis effectus, susci pe mortem, vt in illa miseratione cũ fratribus tuis te recipiam. Cum hæc illa adhuc diceret ait adolescens, Quẽ sustinetis, non obedio præcepto regis, sed præcepto legis quæ data est nobis per Moysen. Tu vero qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manũ dei. Nos enim pro peccatis nostris hæc patimur. Et si nobis propter increpationẽ & correptionem dominus deus noster modicum iratus est: sed iterum reconciliabitur seruis suis. Tu autem ô scelestę & omnium hominum flagitiosissime, noli frustra extolli vanis spebus in seruos eius inflammatus. nõdum enim omnipotentis dei & omnia inspicientis iudicium effugisti. Nam fratres mei modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ vitæ effecti sunt: tu vero iudicio dei iustas superbiæ tuæ pœnas exolues. Ego autem sicut & fratres mei animam & corpus meum trado pro patriis legibus inuocans deum maturius genti nostræ propitium fieri, teque cum tormentis & verberibus cõfiteri q̃ ipse est deus solus. In me vero & in fratribus meis desinet oipotentis ira, quæ super omne genus nostrũ iuste superducta est. Tunc rex accensus ira, in hunc super omnes crudelius desęuit, indigne ferens se derisum. Et hic itaque mundus obiit, per omnia in domino cõfidens. Nouissime autẽ, post filios & mater consumpta est. Igitur de sacrificiis, & de nimiis crudelitatibus satis dictum est.

CAP. VIII.

Iudas exercitũ colligit. Mittitur Nicanor aduersus Iudã. Iudas suos hortatur ad cõstantiam. Vincitur Nicanor, Profligatis hostibus agunt gratias Iudæi, spolia orphanis & viduis diuidentes. Fugit ad Antiochum Nicanor.

IVdas vero Machabæus, & qui cũ illo erant, introibant latenter in castella: & conuocantes cognatos & eos qui permanserant in Iudaismo assumẽtes, eduxerũt ad se sex milia virorum. Et inuocabant dominũ vt respiceret in populum qui ab omnibus calcabatur, & misereretur tẽplo quod contaminabatur ab impiis: misereretur etiam exterminio ciuitatis, quæ esset illicò complananda, & vocem san-

guinis ad se clamantis audiret memoraretur quoq; iniquissimas mortes paruulorum innocentum, & blasphemias nomini suo illatas, & indignaretur super his, At Machabæus congregata multitudine, intollerabilis gentibus efficiebatur, ira etiam domini in misericor-
B diam conuersa est. Et superueniens castellis & ciuitatibus improuisus, succendebat eas: & opportuna loca occupãs, non paucas hostium strages dabat: maxime autẽ noctibus ad huiuscemodi excursus ferebatur, & fama virtutis eius vbique diffundebatur. ¶Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire, ac frequentius res ei cedere prospere, ad Ptolemæum ducem Cœlesyriæ & Phœnicis scripsit vt auxilio ferret regiis negotiis, At ille velociter misit Nicanorẽ Patrocli de primoribus amicũ, datis ei de permissis gentibus, armatis non minus viginti millibus, vt vniuersum Iudæorum genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientissimo. Constituit autem Ninator, vt regi
C tributum quod Romaniserat dandum, duo millia talentorum de captiuitate Iudęorum suppleret: statimq; ad maritimas ciuitates misit, cõuocans ad coemptionem Iudaicorum mãcipiorum, promittens se nonaginta mancipia talento distracturum, non respiciens ad vindictam quæ ab omnipotente esset consecutura. ¶Iudas autem vbi comperit indicauit his qui secũ erant Iudęis, *Nicanoris aduentum*. Ex quibus quidam formidantes, & nõ credentes dei iustitiæ in fugam vertebantur: aliis vero si quid eis supererat vendebant, simulq; dominum deprecabantur vt eriperet eos ab impio Nicanore, qui eos prius quàm cominus veniret, vendiderat, & si non propter eos, propter testa-
D mentum tamẽ quod erat ad patres eorum, & propter inuocationem sancti & magnifici nominis eius super ipsos, Cõuocatis autem Machabæus septem millibus, qui cum ipso erant, rogabat ne hostibus reconciliarentur, neque metuerent iniquam veniẽtium aduersum se hostium multitudinem, sed fortiter contenderẽt: ante oculos habentes cõtumeliam quæ loco sancto ab his iniuste esset illata, itemq; & ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam, adhuc etiam veterum institutа conuulsa. Nam illi quidem armis confidunt, ait simul & audacia: nos autem in omnipotente dominо qui potest & venientes aduersum nos, & vniuersum mundum vno nutu delere, confidimus. Admonuit autẽ eos & de auxiliis dei, quæ facta sunt erga E
parentes: ||& quòd sub Sennacherib 4.Re.19.g
centum octogintaquinque millia soli perie Tobię.1.d
rũt: & de prælio quod eis aduersus Ga Ecc.48.d
latas fuit in Babylonia, vt omnes vbi Isa 37.g
ad rem vẽtum est, Macedonibus sociis hęsitãtibus, ipsi sex millia soli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cęlo, & beneficia pro his plurima consecuti sunt. His verbis constantes effecti *sunt, & pro legibus* & patria mori parati. ¶Constituit itaque fratres suos duces vtrique ordini, Simonem, & Ioseph um, & Ionathan subiecti vnicuique millenis & quingentenis. Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro, & dato signo adiutorii dei in prima acie ipse dux cõmisit cũ Nicanore. Et facto sibi adiutore omnipotente interfecerunt super nouem millia hominum, maiorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere compulerunt. Pecuniis vero eorum qui ad emptionem ipsorum venerãt, sublatis ipsos vsquequa F
que persecuti sunt, sed reuersi sunt, ora concluſi. nam erat ante sabbathum: quã ob causam non *perseuerauerunt insequentes*. ¶Arma autem ipsorum & spolia congregantes, sabbatum agebant: benedicentes dominum qui liberauit eos in isto die, misericordiæ *initium* stillãs in eos. Post sabbatum vero debilibus, & orphanis, & viduis diuiserunt spolia: & residua ipsi cũ suis habuere. His itaque gestis, & communiter ab omnibus facta obsecratione, misericordem dominum postulabant vt in finem seruis suis reconciliaretur. Et ex his qui cũ Timotheo & Bacchide erant contra se contendẽtes, super viginti milla interfecerunt, & munitiones excelsas obtinuerunt, & plures prædas diuiserunt, æquam portionem *debilibus*, pupillis & viduis, sed & senioribus facientes, ¶Et cum arma eorum diligenter colle- G

gissent, omnia composuerunt in locis opportunis, residua vero spolia Ierosolymam detulerunt: & Philarchem qui cum Thimotheo erat, interfecerunt virum scelestū, qui in multis Iudæos afflixerat. Et cum epinicia agerent in Ierosolymis, eos qui sacras ianuas incēderunt, id est Calisthenem, cum in quoddam domiciliū refugissent incēderunt, digna eis mercede pro impietatibus suis reddita. ¶Facinorosissimus aūt Nicanor, qui mille negotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat, humiliatus auxilio domini ab his quos nullos existimauerat, deposita veste glorię, per mediterranea fugiens, solus venit Antiochiam, summam infœlicitatē de interitu sui exercitus consecutus. Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de captiuitate Ierosolymorum, prædicabat nunc protectorem deum habere Iudæos, & ob ipsum inuulnerabiles esse, eo quòd sequerētur leges ab ipso constitutas.

CAP. IX.

¶Antiochus Persepolim expoliare volens in fugam vertitur. Iudæos persequens à domino percutitur. Simulata Antiochi pœnitentia. Moritur Antiochus.

A EOdem tempore Antiochus inhoneste reuertebatur de perside. Intrauerat enim in eam quæ dicitur Persepolis, & tentauit expolia re templum, & ciuitatē opprimere: sed multitudine ad arma cōcurrente, in fugam versi sunt, & ita contigit, vt Antiochus post fugam turpiter rediret. ¶Et cum venisset circa Ecbatanā recognouit quæ erga Nicanorem & Timotheū gesta sunt. Elatus autem in ira, arbitrabatur se iniuriam illorum qui se fugauerant, posse in Iudæos retorquere: ideoq; iussit agitari currum suum, sine intermissione agens iter, cęlesti eum iudicio perurgente, eo quòd ita superbe locutus est se venturum Ierosolymam, & congeriem sepulchri Iudęorum eam
2. Pa,16,c facturum. Sed ‖qui vniuersa cōspicit dominus deus Israel, percussit eum insanabili & inuisibili plaga. Vt enim finiuit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tormenta: & quidem satis iuste, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret. Super hoc autem superbia repletus, ignē spirans animo in Iudæos, & præcipiēs B accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis collisione membra vexari. Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, & montium altitudines in statera appendere, nunc humiliatus ad terram in gestatorio portabatur, manifestam dei virtutē in semetipso contestans: ita vt de corpore impii, vermes scaturirent, ac viuentes in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitu grauaretur, & qui paulo ante sydera cœli contingere se arbitrabatur, cum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. ¶Hinc igitur cœpit ex graui superbia deductus ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momēta singula doloribus suis augmenta capiētibus. & cum nec ipse iam fœtorem suum ferre posset, ita ait, Iustum est subditum esse deo, & mortalem non paria deo sentire. Orabat autem hic scelestus dominum à quo non esset misericordiam consecuturus. Et ci C uitatem ad quam festinans veniebat vt eam ad solum deduceret, ac sepulchrū congestorum faceret, nunc optat liberam reddere: & Iudæos quos nec sepultura quidem se dignos habiturum, sed auibus ac ferīs diripiēdos traditurum, & cum paruulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Athenięnsibus facturum pollicetur: templum etiam sanctū, quod prius expoliauerat, optimis donis ornaturum, & sancta vasa multiplicaturum, & pertinentes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstaturum: super hæc & Iudæum se futurum, & omnem locum terræ perambulaturum, & prædicaturum dei potestatem. Sed non cessantibus doloribus (superuenerat enim in eum iustum dei iudicium) desperans scripsit ad Iudæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem, OPTIMIS ciuibus Iudæis plurimam salutem, & bene valere, & esse fœlices, rex & princeps An-

tiochus. Si bene valetis, & filii vestri, & ex sententia vobis cuncta sunt, maximas agimus gratias. Et ego in infirmitate constitutus, vestri autem memor benigne reuersus de Persidis locis, & in infirmitate graui apprehensus, necessarium duxi pro communi vtilitate curam habere: non desperans memetipsum, sed spem multam habens effugiendi infirmitatem. D Respiciens autem quòd & pater meus, quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit qui post se susciperet principatum: vt si quid contrarium accideret, aut difficile nuntiaretur, scientes hi qui in regionibus erant, cui esset rerum summa derelicta, non turbarentur. Ad hæc, consyderans de proximo potentes quosq; & vicinos temporibus insidiantes & euentum expectates, designaui filium meum Antiochum regē, quem sæpe recurrens in superiora regna multis vestrum commendabam: & scripti ad eum quæ subiecta sunt. Oro itaque vos, & peto memores beneficiorum publice & priuatim, vt vnusquisque cōseruet fidem ad me & ad filium meum. Confido enim eum modeste & humane actурum, & sequentem propositum meum, & communem vobis fore. ¶ Igitur homicida, & blasphemus pessime percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregre in mōtibus, miserabili obitu vita functus est. Transferrebat autē corpus Philippus collactaneus eius: qui metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorem in AEgyptum abiit.

CAP. X.

IUdas Machabæus ciuitatem recipit & templum. Eupatoris gesta narrare incipit. Pugnant Iudæi aduersus Idumæos. Iudæam inuadit Timotheus, cum quo prælium committit Iudas. Apparentē cælo viri quinq; in auxilium Iudæorum. Timotheus interimitur.

A MAchabæus autem & qui cum eo erant, domino se protegente, templum quidem & ciuitatem recepit: aras autem quas alienigenæ per plateas extruxerant, itemque delubra demolitus est, & purgato templo, aliud altare fecerunt: & de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt post biennium: & incensum & lucernas & panes propositionis posuerunt. Quibus gestis, rogabant dominum prostrati in terram, ne amplius talibus malis incideremt: sed & siquando peccassent, vt ab ipso mitius corriperentur, & non barbaris ac blasphemis hominibus traderentur. Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri, vicesimaquinta mensis, qui fuit Casleu. & cum lætitia die B bus octo egerunt in modum tabernaculorum: recordantes quòd ante modicum temporis diem solennem taber naculorum in montibus, & in speluncis more bestiarum egerant. Propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebant ei qui prosperauit mundare locum suum. Et decreuerunt communi præcepto & decreto, vniuersæ genti Iudæorum omnibus annis agere dies istos. Et Antiochi quidem qui appellatus est Nobilis, vitæ excessus ita se habuit. ¶ Nunc autem de Eupatore Antiochi impii filio, quæ gesta iunt narrabimus, breuiantes mala quę in bellis gesta sunt. Hic enim suscepto regno, constituit super negotia regni Lysiam quendam Phœnicis & Syriæ militiæ principem. Nam Ptolemæus, C qui dicebatur Macer, iusti tenax erga Iudæos esse cōstituit, & præcipue propter iniquitatem quæ facta erat in eos, & pacifice agere cum eis. Sed ob hoc accusatus ab amicis apud Eupatorem, cum frequenter proditor audiret, eo quòd Cyprum creditam sibi à Philometore deseruisset, & ad Antiochum Nobilem transfugas etiam ab eo recessisset, veneno vitam finiuit. Gorgias autem cum esset dux locorum, assumptis aduenis frequenter Iudæos debellabat. Iudæi vero qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Ierosolymis suscipiebant, & bellare tentabāt. Hi vero qui erant cum Machabæo perorationes dominum rogantes vt esset sibi adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum: multaque vi D insistentes, loca obtinuerunt, occurrentes interemerūt, & omnes simul nō

minus vigintiquinq; millibus trucidauerunt. Quidam autem cum confugissent in duas turres valde munitas, omnem apparatum ad repugnandum habentes: Machabæus ad eorũ expugnationẽ, relicto Simone & Ioseph, itemq; Zachæo, eisque qui cum ipsis erant satis multis, ipse ad eas quę amplius perurgebant, pugnas, conuersus est. Hi vero qui cum Simone erant, cupiditate ducti, à quibusdã qui in turribus erant, suasi sunt pecunia: & septuaginta millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam effugere. Cum autem Machabæo nuntiatum esset quod factum est, principibus populi congregatis accusauit quòd pecunia fratres vẽdidissent, aduersariis eorum dimissis. Hos igitur E proditores factos interfecit, & confestim duas turres occupauit. armis autẽ ac manibus, omnia prospere agendo, in duabus munitionibus, plus quàm viginti millia peremit. ¶Et Timotheus, qui prius à Iudæis fuerat superatus, cõuocato exercitu peregrinæ multitudinis, & congregato equitatu Asiano aduenit, quasi armis Iudęam capturus. Machabæus autem & qui cum ipso erant, appropinquante illo, deprecabãtur dominum, caput terra aspergentes, lumbosque ciliciis præcincti, ad altaris crepidinem prouoluti, vt sibi propitius, inimicis autem eorum esset inimicus, & aduersariis aduersaretur, sicut lex docet. Et ita post orationẽ sumptis armis, longius de ciuitate procedẽtes, & proF ximi hostibus effecti, resederunt. Primo autem solis ortu vtrique commiserũt: isti quidẽ victorię & prosperitatis spon sorem cum virtute dominum habẽtes: illi autem ducem belli animum habebant. ¶Sed cum vehemens pugna esset, apparuerunt aduersariis de cælo viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes: ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circunseptũ incolumem conseruabant: in aduersarios autem tela, & fulmina iaciebant, ex quo & cæcitate confusi, & repleti perturbatione cadebant. interfecti sunt autem viginti mil lia quingenti, & equites sexcenti. Timotheus vero confugit in Gazaram præsidium munitum, cui prærat Chæreas. Machabæus autem, & qui cum eo erãt, lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. At hi qui intus erant, loci firG mitate confisi, supra modum maledicebant, & sermones nefandos iactabant. Sed cum dies quinta illuxisset, viginti iuuenes, ex his qui cum Machabæo erant, accensi animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo incedentes ascendebant: sed & alii similiter ascendentes, turres, portasque succendere aggressi sunt, atque illos maledicos viuos concremare. ¶Per continuum autem biduum præsidio vastato, Timotheum occultantem se in quodam repertum loco peremerunt: & fratrem illius Chęream, & Appollophanem occiderunt. Quibus gestis, in hymnis & confessioni bus benedicebant dominũ, qui magna fecit in Israel, & victoriam dedit illis.

CAP. XI.

Conatur Lysias Iudæos expugnare. Iudæis cęlitus adiutor mittitur, quo duce Lysiam in fugam vertunt, & pactum inire compellunt. Lysiæ epistola ad Iudæos. Regis Antiochi epistola ad Lysiam. Eiusdẽ epistola ad Iudæos. Romanorum epistola ad populum Iudæorũ.

Sed paruo post tempore, Lysias procurator regis, & propinquus, ac negotiorũ prępositus, grauiter ferens de his quæ acciderant: congregatis octoginta millibus & equitatu vniuerso veniebat aduersus Iudęos, existimans se ciuitatem quidem captam gentibus habitaculum facturum, templum vero in pecuniæ quæstum, sicut cætera delubra gentium habiturum, & per singulos annos venale sacerdotiũ: nusquam recogitãs dei potestatem, sed mente effrenatus in multitudine peditum, & in millibus equitũ, & in octoginta elephantis confidebat. Ingressus autem Iudæam, & appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Ierosolyma interuallo quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat. ¶Vt au- B tem Machabæus & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & lachrymis rogabãt dominum, & omnis turba simul, vt bonum angelum mitteret ad salutem Israel. Et ipse primus Machabæus sumptis armis, cę-

teros adhortatus est simul secum periculum subire, & ferre auxilium fratribus suis. Cumq; pariter prõpto animo
C procederẽt, Ierosolymis apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis hastã vibrãs. Tunc omnes simul benedixerunt misericordem dominum, & conualuerunt animis: non solum homines, sed & bestias ferocissimas, & muros ferreos parati penetrare. Ibant igitur prompti, de cælo habẽtes adiutorem, & misertem super eos dominum. Leonum autem more impetu irruentes in hostes prostrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille sexcentos: vniuersos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati nudi euaserunt. Sed & ipse Lysias turpiter fugiens euasit. Et quia non insensatus erat, secum ipse reputans factam erga se diminu-
D tionem, & intelligens inuictos esse Hebræos, omnipotentis dei auxilio innitentes, misit ad eos: promisitq; se consensurum omnibus quæ iusta sunt, & regem cõpulsurum amicum fieri. Annuit autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus vtilitati consulens: & quæcunque Machabæus scripsit Lysiæ de Iudæis, ea rex concessit. Nam erant scriptæ Iudæis epistolæ, à Lysia siquidem, hunc modum continentes, LYSIAS populo Iudæorum salutem. Iohannes & Abesalom qui missi fuerant à vobis, tradentes scripta, postulabant vt ea quæ per illos significabantur, implerem. Quæcunque igitur regi potuerunt perferri: exposui: & quæ res permittebat, concessit. Si igitur in negotiis fidem conseruaueritis, etiam deinceps bonorum vobis causa esse tentabo. De Cæteris autem per singula verba mãdaui & istis & his qui à me missi sunt colloqui vobiscũ. Bene valete. An-
E no centesimo quadragesimooctauo mẽsis Dioscori, die vicesima & quarta. ¶Regis autem epistola, ista continebat REX Antiochus Lysiæ fratri salutem. Patre nostro inter deos translato, nos volentes eos qui sunt in regno nostro sine tumultu agere, & rebus suis adhibere diligentiam, audiuimus Iudæos non consensisse patri meo vt transferrẽtur ad ritum Græcorum, sed tenere vel le suum institutum, ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua. Volentes igitur hanc quoque gentem quietam esse, statuentes iudicauimus templum restitui illis, vt agerent secundum suorum maiorum consuetudinem. Bene igitur feceris, si miseris ad F eos, & dexteram dederis vt cognita nostra voluntate, bono animo sint, & vtilitatibus propriis deseruiant. ¶Ad Iudæos vero regis epistola talis erat, Rex Antiochus senatui Iudæorum, & cæteris Iudæis salutem. Si valetis, sic estis vt volumus: sed ipsi bene valemus. Adiit nos Menelaus dicẽs velle vos descendere ad vestros qui sunt apud nos. His igitur qui comeant vsque ad diem tricesimum mensis xanthici, damus dextras securitatis, vt Iudaicis vtãtur cibis, & legibus suis, sicut & prius: & nemo eorum vllo modo molestiam patiatur de his quæ per ignorantiam gesta sunt. Misimus autem & Menelaum, qui vos alloquatur. Valete. Anno centesimo quadragesimooctauo, xanthici mẽsis quintadecima die. ¶Miserũt autẽ etiam Romani epistolam ita se habentem, QVINTVS Memmius, & Titus D Manilius legati Romanorum, populo Iudæorum salutem. De his quæ Lysias cognatus regis concessit vobis, & nos concessimus. De quibus autem ad regem iudicauit referrendum, confestim aliquem mittite, diligentius inter vos conferentes: vt decernamus, sicut cõgruit vobis. nos enim Antiochiã accedimus. Ideoq; festinate rescribere, vt nos quoque sciamus cuius estis voluntatis. Bene valete. Anno centesimo quadragesimooctauo, quinta decima die mensis xanthici.

CAP. XII.

IVdæos infestat Timotheus, Ioppitarum facinus in Iudæos. Iudas in eos vlciscitur, in quos pugnauerit Machabæus cum Timotheum insequeretur. Capitur Timotheus & dimittitur illæsus. Gorgiam persequitur Iudas. Iudas, oblato pro mortuis sacrificio, spem resurrectionis ostendit.

HIS factis pactionibus Lysias per- A gebat ad regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabant. Sed hi qui resederant Timotheus &

Apollonius Gēnæi filius, sed & Hieronymus, & Demophen, super hos & Nicanor Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere, & quiete. ¶Ioppitæ vero tale quoddam flagitium perpetrarunt, rogauerunt Iudæos cum quibus habitabāt, ascēdere scaphas, quas puraue-
rāt, cum vxoribus & filiis, quasi nullis inimicitiis inter eos subiacentibus. Secundum cōmune itaque decretū ciuitatis, & ipsis acquiescētibus, pacisq; cau
sa nihil suspectum habentibus: cum in altum processissent, submersērūt non
B minus ducētos. Quā crudelitatē Iudas in suæ gentis homines factā vt cognouit, præcepit viris qui erant cū ipso: & inuocato iusto iudice deo, venit aduersus interfectores fratrū, & portū quidē nocte succendit, scaphas exussit, eos autem qui ab igne refugerāt, gladio peremit. Et cū hæc ita egisset, discessit, quasi iterum reuersurus, & vniuersos Ioppitas eradicaturus. Sed cum cognouisset & eos qui erant Iamniæ, velle pari modo facere habitantibus secū Iudæis Iamnitis quoque nocte superuenit, & portum cū nauibus succēdit, ita vt lumen ignis appareret Ierosolymis à stadiis ducentis quadraginta. ¶Inde cum iam abissent nouem stadiis, & iter facerent ad Timotheum, comiserunt cum eo Arabes quinque millia viri, & equites quingenti. Cumque pugna valida fieret, & auxilio dei prospere cessisset, residui arabes victi, petebant à Iuda dextras sibi dari, promittentes: se pascua daturos, & in cæteris profuturos.
C Iudas autem arbitratus vere in multis eos vtiles, promisit pacem: dextrisq; acceptis, discessere ad tabernacula sua. Aggressus est autem & ciuitatem quandam firmam pontibus munisq; circunseptā, quæ à turbis habitabatur gētiū promiscuarū, cui nomē Caspin. Hi vero qui intus erāt cōfidentes in stabilitate murorū & apparatu alimoniarū, remissius agebāt, maledictis lacessētes Iudā, ac blasphemātes, ac loquētes quæ fas nō est. Machabæus autē inuocato magno mūdi principe, qui sine arietibus & machinis tēporibus Iesu præcipitanit Iericho, irruit ferociter muris: & capta ciuitate per dñi voluntatem innumerabiles cædes fecit, ita vt adiacens stagnum studiorum duorum latitudinis sanguine interfectorum fluere videretur. Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta, & venerunt in Characa ad eos qui dicuntur Tubianæi, Iudæos: & Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt, nulloq; negotio perfecto regressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio. Dositheus autem & Sosipater, qui erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio, decem millia viros. At Machabæus ordinatis circum se sex millibus, & constitutis per cohortes, aduersus Timotheum processit, habentem secum centum viginti millia peditum, equitūq; duo millia quingentos. Cognito autem Iudæ aduentu Timotheus præmisit mulieres & filios & reliquum apparatum, in præsidium quod Carnion dicitur, erat enim inexpugnabile, & accessu difficile propter locorum angustias. Cumq; coliors Iudæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, ex præsentia dei qui vniuersa conspicit, & in fugam versi sunt alius ab alio, ita vt magis à suis deiicerentur, & gladiorum suorum ictibus debilitarētur. Iudas autem vehementer instabat puniens prophanos, & prostrauit ex eis triginta millia virorum. Ipse vero Timotheus incidit in partes Dosithei & Sosipatris: & multis precibus postulabat vt viuus dimitteretur, eo q; multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres, quos morte eius decipi eueniret. Et cum fidem dedisset restituturū se eos secun- E
dum constitutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem. Iudas autem regressus est à Carnion, interfectis vigintiquinque millibus. Post horum fugā & necē, mouit exercitum ad Ephron ciuitatē munitā, in qua multitudo diuersarū gētiū habitabat: & robusti iuuenes pro muris cōsistentes fortiter repugnabant: in hac autem machinæ multæ, & telorū erat apparatus. Sed cū omnipotētem inuocassent, qui potestate sua vires hostium cōfringit, ceperunt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, vigintiquinque millia prostrauerunt. Inde ad ciuitatē Scytharū abie-

rũt, quę ab Ierosolymis sexcẽtis stadiis aberat. Contestantibus autem his qui apud Scythopolitas erãt Iudæis, q̃ benigne ab eis haberẽtur, etiã tẽporibus infœlicitatis q̃ modeste secũ egerint, gratias agẽtes eis, & exhortati etiã de cætero erga genus suũ benignos esse, venerũt Ierosolymã die solenni septimanarũ instãte. ¶Et post pẽtecostẽ abierũt cõtra Gorgiã præpositũ Idumææ. Exiuit autẽ cũ peditibus tribus millibus, & equitibus quadringentis. Quibus cõgressis, cõtigit paucos ruere Iu-
F dæorũ. Dositheus vero quidã de Bacenoris eques, vir fortis, Gorgiã tenebat: & cũ vellet illũ capere viuũ, eques qui dã de Tracibus irruit in eũ, humerũq; eius amputauit: atque ita Gorgias effugit in Maresa. At illis qui cũ Esdrin erãt diutius pugnãtibus & fatigatis, inuocauit Iudas dominũ adiutore, & ducem belli fieri: incipiens voce patria: & cũ hymnis clamorẽ extollẽs, fugã Gorgiæ militibus incussit. Iudas autem collecto exercitu venit in ciuitatẽ Odollã, & cum septima dies superueniret, secũdum cõsuetudinẽ purificati, in eodẽ loco sabbathum egerũt. Et sequẽti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cum parentibus poneret in sepulchris paternis. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifestum factũ est ob hanc causam eos corruisse. Omnes itaq; benedixerũt iustum iudicium
G domini, qui occulta fecerat manifesta. Atque ita ad preces conuersi rogauerunt vt id quod factum erat delictum, obliuioni traderetur. At vero fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene & religiose de resurrectione cogitans. (Nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret superfluum videretur & vanũ orare pro mortuis) & quia considerabat q̃ hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimã haberẽt repositã gratiã. Sãcta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.

CAP. XII.

¶ Eupatoris aduentus in Iudæã. Menelai interitus. Machabæus pugnatus aduersus Eupatorem, suos ad orationẽ hortatur. Quatuordecim hominũ millia interficit in castris Antiochi. Rhodocus Iudæorum proditor comprehẽditur, Antiochus cum Iudæis redit in gratiam.

ANno centesimo quadragesimo nono, cognouit Iudas Antiochũ A
Eupatorem venire cum multitudine aduersus Iudæam, & cum eo Lysiam procuratorem & præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia, & equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos. Commiscuit autem se illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patria B
salute, sed sperans se constitui in principatum. Sed rex regum suscitauit animos Antiochi in peccatorem: & suggerente Lysia hunc esse causam omnium malorum, iussit (vt eis est consuetudo) apprehensum in eodem loco necari. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum vndique habens cineris: hæc prospectum habebat in præceps, in-
de in cinerem deiici iussit sacrilegum, C
omnibus eum propellentibus ad interitum. Et tali lege præuaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaũ. Et quidẽ satis iuste, nã quia multa erga aram dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus: ipse in cineris morte dãnatus est. Sed rex mẽte effrenatus veniebat, nequiorẽ se patre suo Iudęis ostẽsurus. ¶Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt die ac nocte dominum inuocarent, quo sicut sẽ- D
per, & nunc adiuuaret eos: quippe qui lege & patria, sanctoq; templo priuari vererentur, ac populum qui nuper paululũ respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. Omnibus itaque simul id facientibus, & petentibus à domino misericordiam

cum fletu & ieiuniis per triduum continuum proſtratis, hortatus eos Iudas vt ſe præpararent, ipſe vero cum ſenioribus cogitauit prius quàm rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem, exire, & domini iudicio committere exitum rei. Dans itaque poteſtatem omnium deo mundi creatori, & hortatus ſuos vt fortiter dimicarent, & vſque ād mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibus ſtarent: circa Modin exercitum cō
E ſtituit. Et dato ſigno ſuis dei victoriæ, iuuenibus fortiſſimis electis, nocte aggreſſus aulam regiam, in caſtris interfecit viros quatuordecim millia, & maximum elephantorum cum his qui ſuperpoſiti fuerāt: ſummoq; metu ac perturbatione hoſtium caſtra repleuerūt, rebuſq; proſpere geſtis abiecerunt. Hoc autem factum eſt die illuceſcente, adiuuante eum domini protectione. Sed rex accepto guſtu audaciæ Iudæorum arte difficultatem locorum tentabat: & Bethſuræ quæ erat Iudæorum præſidium munitum, caſtra admouebat: ſed fugabatur, impingebat, minorabaF tur. His autem qui intus erāt, Iudas neceſſaria mittebat. ¶Enuntiauit autem myſteria hoſtibus Rhodocus quidam de Iudaico exercitu, qui requiſitus cō prehenſus eſt, & concluſus. Iterum rex ſermonem habuit ad eos qui erant in Beth-ſuris dextram dedit. accepit. abiit. cōmiſit cum Iuda ſuperatus eſt. ¶Vt autem cognouit rebellaſſe Philippum Antiochiæ, qui relictus erat ſuper negotia, mente cōſternatus Iudæos deprecans, ſubdituſq; eis iurat de omnibus quibus iuſtum viſum eſt: & reconciliatus obtulit ſacrificium, honorauit templum, & munera poſuit. Machabæ-
G um amplexus eſt, & fecit eum à Ptolemaide vſque ad Gerrenos ducē & principem. Vt autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenſes amicitiæ conuentionem, indignantes ne forte fœdus irrumperent. Tunc aſcendit Lyſias tribunal, & expoſuit rationem, & populum ſedauit, regreſſuſq; eſt Antiochiam: & hoc modo regis profectio & reditus proceſſit.

CAP. XIIII.

¶ Inſtinctu domini Demetrius Nicanorem ad interficiendum Iudæos mittit. Nicanor pactum init cum Iudæis: quod tamen rege impellente ſoluit. Razian iubet Nicanor comprehendi. Raziæ magnanimitas.

SEd poſt triennii tempus cognouit A Iudas & qui cum eo erant, Demetrium ſeleuci cum multitudine valida, & nauibus per portum Tri
polis aſcendiſſe ad loca opportuna, & tenuiſſe regiones aduerſus Antiochum & ducem eius Lyſiam. Alcimus autem quidam, qui ſummus ſacerdos fuerat, ſed voluntarie coinquinatus eſt temporibus commiſtionis, conſyderans nullo modo ſibi eſſe ſalutem, neque acceſſum ad altare, venit ad regem Demetrium centeſimo quinquageſimo anno, offerens ei coronam auream. & palmam, ſuper hæc & talos qui templi eſſe videbātur. Et ipſa quidem die ſiluit. Tempus autem opnortunum demētiæ ſuæ nactus, conuocatus à Demetrio ad conſilium, & interrogatus quibue rebus & conſiliis Iudæi niterētur: reſpondit, ipſi qui dicuntur Aſſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iudas Machabæus, bella nutriunt, & ſeditiones mouent, nec patiuntur regnum eſſe quietum, nam & ego defraudatus parentum gloria (dico autem ſummo ſacerdotio) huc veni: primo quidem vtilita
tibus regis fidem ſeruans, ſecundo autem etiam ciuibus conſulens, nam illorum prauitate vniuerſum genus noſtrum non minime vexatur. Sed his ſingulis ô rex cognitis: & regioni, & gene B
ri ſecundum humanitatem tuam promulgatam omnibus proſpice, nā quādiu ſupereſt Iudas, impoſſibile eſt pacem eſſe negotiis. Talibus autē ab hoc dictis, & cæteri amici hoſtiliter ſe habentes aduerſus Iudam, inflammauerunt Demetrium. Qui ſtatim Nicanorē præpoſitum elephantorum ducem miſit in Iudæam: datis mādatis vt ipſum quidem Iudam caperet, eos vero qui cum illo erant diſpergeret, & conſtitueret Alcimum maximi templi ſummum ſacerdotem. Tunc gentes quæ de Iudæa fugerant Iudam, congregatim ſe Nicanori miſcebant, miſerias &

clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. Audito itaq; Iudæi Nicanoris aduentu, & cõuentu nationum, conspersi terra rogabant eum qui populum suum cõstituit, in æternũ custodiret, quiq; suam portionẽ signis euidentibus protegit. ¶Imperante autẽ duce, statim inde mouerunt, conueneruntq; ad castellum Dessau. Simon vero frater Iudæ cõmiserat cum Nicanore: sed conterritus est repentino aduentu aduersariorum. Nicanor tamen audiẽs virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem quam pro patriæ certaminibus habebant, sanguine iudiciũ facere metuebat. Quam ob rẽ præmisit Posidonium, & Theodotium & Mathiã, vt darent dextras atque acciperent. Et cũ diu de his consilium ageretur, & ipse dux ad multitudinem retulisset: omniũ vna fuit sentẽtia amicitiis annuere. Itaque diem cõstituerũt qua secreto inter se agerent: & singulis sellæ prolatę sunt & positæ. Præcepit autem Iudas armatos esse locis opportunis, ne forte ab hostibus repente mali aliquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt. Morabatur autem Nicanor Ierosolymis, nihilq; inique agebat, gregesq; turbarum quæ congregatæ fuerant, dimisit. Habebat autem Iudam semper charum ex animo, & erat viro inclinatus. Rogauitq; eum ducere vxorem: filiosq; procreare. Nuptias fecit: quiete egit, comiterq; viuebant. Alcimus autem videns charitatem illorum adinuicem & conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat Nicanorem rebus alienis assentire, Iudamque regni insidiatorem successorem sibi destinasse. Itaque rex exasperatus, & pessimis huius criminationibus irritatus, scripsit Nicanori, dicens grauiter quidem se ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Machabæum citius vinctum mittere Antiochiam. Quibus cognitis Nicanor consternabatur, & grauiter ferebat, si ea quæ conuenerant irrita faceret, nihil læsus à viro. sed quia regi resistere non poterat, opportunitatem obseruabat qua præceptum perficeret. At Machabæus videns secum austerius agere Nicanorem, & consuetum occursum ferocius exhibentem, intelligens non ex bono esse austeritatem istam, paucis suorum congregatis occultauit se à Nicanore. Quod cum ille cognouit fortiter se à viro præuentum, venit ad maximum & sanctissimum templum: & sacerdotibus solitas hostias offerentibus, iussit sibi tradi virum, quibus cum iuramento dicentibus ne scire se vbi esset qui quærebatur, extendẽs manũ ad tẽplum, iurauit dicẽs, Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis, istud dei phanum in planitiem deducam, & altare effodiam, & templum hoc libero patri consecrabo. Et his dictis abiit. Sacerdotes autem protendentes manus in cælum, inuocabant eum qui semper propugnator esset gentis ipsorum, hæc dicentes, Tu domine vniuersorum, qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuę fieri in nobis. Et nũc sancte sanctorum omnium domine, conserua in æternũ impollutam domum istam, quæ nuper mundata est. ¶Razias autem quidam de senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori, vir amator ciuitatis, & bene audiens: qui pro affectu, pater Iudæorum appellabatur. Hic multis tẽporibus continentiæ propositum tenuit in Iudaismo, corpusque & animã tradere contentus pro perseuerantia. ¶Volens autem Nicanor *manifestare* odium quod habebat in Iudæos, misit *milites* quingentos, vt eum comprehẽderent, putabat enim si illum decepisset, sese cladem Iudæis maximam illaturum. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam diffrumpere atq; ignem admouere cupientibus, cũ iam comprehenderetur, gladio se petiit: eligens nobiliter mori, potius quam subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniuriis agi. Sed cum per festinationem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ intra ostia irrumperent, recurrens audacter ad murum præcipitauit semetipsum viriliter in turbas. quibus velociter locum dantibus casui eius, venit per mediam ceruicem. & cum adhuc spiraret, accensus animo, surrexit: & cum sanguis eius magno fluxu defluereret, &

grauissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertrāsiit. & stans supra quādam petram præruptā, & iam exanguis effectus, complexus intestina sua, vtrisque manibus proiecit super turbas, inuocās dominatorem vitæ ac spiritus vt hęc illi iterū redderet: atq; ita vita defunctus est.

CAP. XV.

Nicanor die sabbathi Iudam aggredi tentat, Eius blasphemiæ. Machabæus visione Iudæis exposita, animos eorum confortat. Oratio Machabęi. Prostrato Nicanoris exercitu, Machabæus caput eius cum manibus præscindi iubet & linguam particulatim auibus dari.

A Nicanor autem vt cōperit Iudam esse in locis Samariæ, cogitauit cum omni impetu die sabbathi committere bellum. Iudæis vero qui illum per necessitatem sequebantur dicentibus, Ne ita ferociter & barbare feceris, sed honorem tribue diei sanctificationis, & honora eum qui vniuersa conspicit: ille infœlix interrogauit si est potens in cælo qui imperauit agi diem sabbathorum. Et respondentibus illis. Est dominus vnus ipse in cælo potens, qui iussit agi septimam diem. At ille ait. Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, & negotia regis impleri. Tamen non obtinuit vt consilium perficeret. Et Nicanor quidem cum summa superbia erectus, cogitauerat commune B trophæū statuere de Iuda. Machabæus autem semper confidebat cum omni spe auxilium sibi à deo affuturū, & hortabatur suos ne formidarēt ad aduentum nationum, sed in mente haberent adiutoria sibi facta de cælo, & nunc sperarent ab omni potente sibi affuturam victoriam. Et allocutus eos de lege & prophetis, admonens etiam certamina quæ fecerant prius, promptiores constituit eos, & ita animis eorum erectis simul ostendebat gentium fallaciam, & iuramentorum præuaricationem. Singulos autem illorum armauit, non clypei & hastæ munitione, sed sermonibus optimis & exhortationibus, exposito digno fide somnio, per quod vniuersos lætificauit. Erat autē huiuscemodi visus: Oniam qui fuerat sūmus sacerdos, virum bonum & be- C nignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Post hoc apparuisse & alium virum ætate & gloria mirabilem, & magni decoris habitudinem circa illum. Respondentem vero Oniam dixisse, Hic est fratrum amator, & populi Israel: hic est qui multum orat pro populo & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias propheta dei. Extendisse autem ieremiam dextram, & dedisse Iudæ gladium aureum, dicentem, Accipe sanctum gladium munus à deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israel. Exhortati itaque Iudæ sermonibus bonis valde, de quibus extolli posset impetus, & animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare & cō- D fligere fortiter: vt virtus de negotiis iudicaret, eo quod ciuitas sancta, & templū periclitarentur. erat enim pro vxoribus, & filiis, itemq; pro fratribꝰ & cognatis minor sollicitudo: maximus vero & primus pro sanctitate timor erat templi. sed eos qui in ciuitate erant, non minima sollicitudo habebat pro his qui congressuri erant. Et cum iam omnes sperarent iudicium futurum, hostesq; adessent, atque exercitus esse ordinatus, bestiæ equitesque opportuno in loco compositi, cōsyderans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum varium armorū, & ferocitatem bestiarum, extendens manus in cælum, prodigia facientem dominum inuocauit, qui non secundum armorum potentiam, sed pro vt ipsi placet, dat dignis victoriam. Di- E xit autem inuocans hoc modo, ‖Tu domine qui misisti angelum tuum sub Ezechia rege Iuda, & interfecisti de castris Sennacherib centum octoginta quinque millia: & nunc dominator cælorum mitte angelum tuum bonū ante nos in timore, & tremore magnitudinis brachii tui, vt metuant qui cum blasphemia veniunt aduersus sanctum populum tuū. Et hic quidē ita perora-

4. Reg. 19. g. tobiæ. 1. d. eccli. 8. d. isa. 5. f. g.

uit. Nicanor autem, & qui cum ipso erant, cum tubis & canticis admouebant. ¶Iudas vero, & qui cum eo erant inuocato deo, per orationes congressi sunt: manu quidem pugnantes, sed dominum cordibus orantes, prostrauerunt non minus triginta quinque millia, præsentia dei magnifice delectati. Cunque cessassent, & cum gaudio redirent, cognouerunt Nicanorem ruisse cum armis suis. Facto itaque clamore, & perturbatione excitata, patria voce omnipotẽtem dominum benedicebãt. ¶Præcepit autem Iudas qui per omnia corpore & animo moti pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, & manum cum humero abcissam, Ierosolymam perferri. Quo cum peruenisset, conuocatis contribulibus, & sacerdotibus ad altare, accersit & eos qui in arce erãt. Et ostẽso capite Nicanoris, & manu nefaria quam extenderat contra domum sanctam omnipotentis dei, magnifice gloriatus est. Linguam etiam impii Nicanoris precisam iussit particulatim auibus dari: manum autem dementis contra templum suspendi. ¶Omnes igitur cœli benedixerunt dominum, dicentes, Benedictus qui locum suum incontaminatum seruauit. Suspendit autem Nicanoris caput in summa arce, vt euidẽs esset, & manifestum signum auxilii dei. Itaque omnes communi cõsilio decreuerũt nullo modo diem istũ absq; celebritate præterire: habere autem celebritatem tertiadecima die mẽsis Adar, quæ dicitur voce Syriaca, prid die Mardochæi diei. ¶Igitur his erga Nicanorem gestis, & exillis temporibus ab Hebræis ciuitate possessa, ego quoque in his faciam finem sermonis. Et siquidem bene, & vt historiæ competit, hoc & ipse velim: si autem minꝰ digne, concedendum est mihi. Sicut enim vinum semper bibere aut semper aquam, contrarium est, alternis autem vti delectabile: ita legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus. Hic ergo erit consummatus.

SANCTVM IESV CHRISTI EVANGELIVM

Secundum Matthæum.

Quod Iesus Christus sit ille promissus saluator patribus. Christi generatio secundum carnem. Iesus quare sic vocatus. Emmanuel. Nascitur Christus Iesus.

Luc.3.e Gen.1.e 15.d. Gen.19.g 38.g.

LIBER|| generationis Iesu Christi filii Dauid filii Abraham.||Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob.||Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar.|| Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Aram autē genuit Aminadab. Aminadab aūt genuit Nahasson. Nahasson autem genuit Salmon. Salmon autē genuit Booz de Raab.||Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Iesse.|| Iesse autem genuit Dauid regem. Dauid autem rex, genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.||Salomon autem genuit Roboam, Roboam autem genuit Abiam. Abia autem genuit Asa. Asa autē genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Iorā. Ioram autē genuit Oziam. Ozias autē genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezeciam. Ezecias autem genuit Manassem. ||Manasses autem genuit Amon. Amō autem genuit Iosiā. Iosias autem *genuit Iechoniam & fratres eius ᵉ in transmigratione Babylonis'.|| Et post transmigrationem Babylonis. Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autē genuit Zorobabel. Zorobabel autē genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob. Iacob autē Ioseph virū Mariæ, de qua natus est Iesus qui vocatur Christus. ¶Omnes itaque generationes ab Abraham vsq; ad Dauid, generationes quatuordecim. & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. & à transmigratione Babylonis, vsque ad Christum generationes quatuordecim. ¶Christi autem ᵉgeneratio' sic erat. Cum esset desponsata mater eius maria, Ioseph, antequā conuenirent, inuenta est in vtero habens de spiritu sancto. Ioseph autem vir eius cum esset iustus & nolet eamᵉ traducere': voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus domini apparuit in somnis ei, dicens, Ioseph' filii Dauid, noli timere accipere Mariam cōiugem tuam. quod enim in eaᵉ natum' est, de spiritu sancto est. pariet autem filium: & vocabis nomen eius Iesum. ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorū. Hoc autem totum factum est vt adim-

1.Par.2.a
Ruth 4.d
2.reg.12.f
2.Par.3.b
B
1.Par.36.a.b
*genuit Ioacim. Ioacim autem ᵉin exilio Babylonico.
2.Par.3.c
C
ᵉnatiuitas.
ᵉvel, infamare:
D
ᵉvel, conceptum.
Luc.1.c

pleretur quod dictũ est á domino per
Isa.7.c prophetam dicentem, ‖ Ecce virgo[=] in
[=]erit prę- vtero habebit›, & pariet filium: & vo-
gnans, cabunt nomen eius Emmanuel, quod
[=]vel, Exci est interpretatum nobiscum deus. [=]Ex-
tus, urgens› autem Ioseph á somno, fecit sic-
ut præcepit ei angelus domini, & ac-
cepit coniugem suam. Et non cogno-
scebat eam donec peperit filium suum
primogenitum: & vocauit nomen eius
Iesum.

CAP. II.

Gentes adducit ad fidẽ salutis suæ
deus, quarum hi magi primitiæ fue-
runt. Monitu dei fugit Ioseph cum Iesu
& matre. Herodes, vt Christum occi
dat pueros occidit. Dei monitu reuer-
titur Ioseph ex AEgypto.

A CVm ergo natus esset Iesus in
Beth-lehem Iudæ in diebus He-
rodis regis, ecce Magi ab oriente
venerunt Ierosolymam dicẽtes,
Vbi est qui natus est rex Iudæorum? vi
[=]vi, acce- dimus enim stellam eius in oriente, [=]& si-
mus. venimus› adorare eum. Audiens autem
Herodes rex turbatus est, & omnis Iero
solyma cum illo. Et congregans omnes
principes sacerdotum & scribas popu-
li, sciscitabatur ab eis vbi Christus na-
sceretur. At illi dixerunt ei, In Beth-le-
hem Iudæ. sic enim scriptum est per
prophetam, ‖ Et tu Beth-lehem terra Iu Mich.5.a
da, nequaquam minima es in principi Iohan.7.f
bus Iudæ: ex te enim exiet *dux qui re *mihi
gat populum meum Israel. Tunc Hero-
des clam vocatis Magis, diligenter di-
dicit ab eis tempus stellæ quæ appa-
ruit eis. & mittẽs illos, in Beth-lehem,
dixit, ite, & interrogate diligenter de
puero: & cum inueneritis, renuntiate B
mihi, vt & ego veniens adorem eum.
Qui cum audissent regem, abierunt. &
ecce stella quam viderant in oriente,
antecedebat eos, vsquedum veniens
staret supra vbi erat puer. Videntes au
tem stellam, gauisi sunt gaudio magno
valde. Et intrantes domum, inuenerũt
puerum cum Maria matre eius. & pro- Psal.71.b.
cidentes adorauerunt [=]eum: ‖ & apertis [=]oraculo
thesauris suis obtulerunt ei munera, au monuti
rum, thus, & myrrham. Et [=]responso ac-
cepto› in somnis ne redirent ad Hero-
dem, per aliam viam reuersi sunt in re
gionem suam. ¶ Qui cum recessissent,
ecce angelus domini apparuit in som-
nis Ioseph, dicens, Surge, & accipe pue
rum & matrem eius, & fuge in AEgy- C
ptum: & esto ibi vsquedum dicam tibi.
Futurum est enim vt Herodes quærat
puerum ad perdendum eum. Qui [=]con- [=]vel, exci
surgens› accepit puerum & matrem tatus,
eius nocte: & secessit in AEgyptum. Et
erat ibi vsque ad obitum Herodis: vt
adimpleretur quod dictum est á domi Osee.11.a
no per prophetam dicentem, ‖ Ex AE-
gypto vocaui filium meum. ¶ Tunc He
rodes videns quoniam illusus esset á
Magis, iratus est valde: & mittens occi
dit omnes pueros, qui erant in Beth-le
hem & in omnibus finibus eius, á bi-
matu & infra, secundum tempus quod
exquisierat á Magis. Tunc adimpletum
est quod dictum est per Ieremiam pro-
phetam dicentem, ‖ Vox in Rama audi Iere.31.c
ta est, * ploratus & vlulatus› multus, *lamen-
Rachel plorans filios suos, & noluit cõ tio.
solari, quia non sunt. ¶ Defuncto autem [=]vel, fletus
Herode, ecce angelus domini apparuit D
in somnis Ioseph in AEgypto, dicens,
Surge, & accipe puerum & matrem
eius, & vade in terram Israel. defuncti
sunt enim qui quærebãt animam pue-

ri. Qui consurgens, accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israel. Audiens autem quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire: & *admonitus in somnis secessit in partes Galilææ. Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth: vt adimpleretur quod dictum est per prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.

*oraculo

CAP. III.

¶ Iohannes Baptista pœnitentiam prædicat, & Christum venisse. Victus Ioannis. Baptizat. Pharisæorum hypocrisis. Fides ex deo. Minatur Iohannes. Ducit ad Christum conferentem spiritum sanctum. Christus baptizatur à Iohanne.

IN || diebus autem illis venit Iohannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens, || [a] Pœnitentiam agite [b]: appropinquauit enim regnum cælorum. Hic est enim de quo dictum est per Isaiam prophetam dicentem, || Vox clamantis in deserto. Parate viam domini, rectas facite semitas eius. ¶ || Ipse autem Iohannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erat locustæ & mel syluestre. ¶ || Tunc exibat ad eum Ierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem: & baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua. Videns autem multos pharisæorum & sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarū, quis demonstrauit vobis fugere à uentura? ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne [c] velitis [d] dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. dico enim vobis quoniã potens est deus de lapidibus istis suscitare filios [e] Abrahæ [d]. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, [f] excidetur, & in ignem mittetur [d]. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare, ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni || Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. ¶ || Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem, ad Iohannem: vt baptizaretur ab eo. Iohannes autem prohibebat eum, dicens. Ego à te [g] debeo [h] baptizari, & tu venis ad me? Respondens autem Iesus, dixit ei, Sine modo. sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem Iesus, confestim ascēdit de aqua & ecce aperti sunt ei cæli: & vidit spiritum dei descendentem sicut columbam, & venientem super ipsum. Et ecce vox de cælis dicens. Hic est filius meus dilectus in quo mihi * complacui.

Mar.1.a Luc.3.a [a] Resipiscite: Isa.2.c.3.c.45.d. zacha.1.a

Isa. 40.a. Iohan.1.c Mar.1.a Luc.3.b B [b] videamini [c] ipsi Abrahæ. C [d] excidi-tur & in [e] opus habeo. D Mar.1.b Luc.3.d *bene.

CAP. IIII

¶ Tentatur Christus. Scripturis conuincit diabolum, Tentare deum. Adorare. Angeli Christus prædicat pœnitentiam, & se aduenisse saluatorem. Vocat Petrum & Andream. Iacobum & Iohannem piscatores ad prædicandum euangelium. Prædicat Galilæis euangelium. Sanat infirmos.

licta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in ciuitate Capharnaũ maritima, in finibus zabulon & Nephthali, vt adimpleretur quod dictũ est per Isaiã prophetam, ‖ Terra zabulon & terra Nephthali, [a] via [b] maris trans Iordanẽ [a] iuxta viã Galilææ [b] gentiũ: populus qui [a] ambulabat [b] in tenebris, vidit lucẽ magnã: & sẽ [a] sedebat dẽtibus in regione vmbræ mortis, lux C orta est eis. Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere, Pœnitentiã agite: appropinquauit enim regnum cælorũ. ¶Am Mar.1.a, bulans autẽ Iesus iuxta mare Galilææ, Luc.5.a, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrẽ eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis, Venite post me: & faciam vos fieri [b] piscatores hominum. At illi cõtinuo relictis retibus secuti sunt eum. Et procedẽs inde vidit alios duos fratres, Iacobum zebedæi & Iohannẽ D fratrem eius in naui cum zebedæo patre eorum reficientes retia sua: & vocauit eos. Illi autẽ statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum. ¶Et circuibat Iesus totã Galileam, docens in synagogis eorum, & prędicans euangelium regni: & sanans omnem languorem & omnem infirmitatẽ in populo. Et abiit [a] opinio [b] eius in totã Syriam. & obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus & [a] tormentis comprehensos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curauit eos: & secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli, & Ierosolymis, & de Iudæa, & trans Iordanem

[a] fama

[a] tormentis

Marc.1.b Luc.4.a

Tvnc ‖ Iesus ductus est in desertũ á spiritu, vt tentaretur á diabolo. Et cũ ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator, dixit ei, Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit. Scriptũ est. ‖ Non in solo pane [a] viuet [b] homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dicit ei, Si filius dei es, mitte te deorsum. Scriptũ est enim, ‖ Quia angelis suis mandabit de te, & in manibus tollent te, ‖ ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus, Rursum scriptum est, ‖ Nõ tentabis dominũ deum tuum. Iterum assumpsit eum diabolus in montẽ excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dicit ei, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Iesus vade retro satana: scriptum est enim, ‖ Dominum deũ tuum adorabis: & illi soli seruies. Tũc reliquit eũ diabolo: ‖ & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei.

Deut.8.a [a] viuet [b] in pane

Psal.90.c [a] nequando.

Deut.6.c B

Deut.6.c 10.d.

Marc.1.c. Luc.4.c. Iohã.4.f.

¶ ‖ Cum autẽ audisset Iesus ꝙ Iohannes traditus esset, secessit in Galilæã: & re-

CAP. V.

Docet Iesus turbas. Pauperes spiritu, Lugentes. Esurientes, Misericordes. Mundi corde. Pacifici. Afflictis propter se, promittit mercedem. Sal & lux mundi apostoli euangelium prædicantes. Opera, Lex & prophetæ implendi. Mandata dei etiam in spiritu cõplenda. Occidere quid. Reconciliatio sacrificiis præponitur. Mœchus quis. Oculi erutio. Manus abscissio. Vxor. Non iurandum. Iniuria ferenda. Inimici diligendi, & quare. Orandum pro persequentibus. Profecti vt deus.

A

VIdens autem Iesus turbas ascẽdit in montem: & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos dicens. ‖ Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorũ. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent: quoniã ipsi =cõsolabuntur›. Beati qui esuriunt, & sitiũt iustitiam quoniã ipsi saturabũtur. Beati misericordes: quoniã ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde: quoniã ipsi deũ videbunt. Beati pacifici: quoniam filii dei vocabunt. ‖ Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam: quoniã ipsorũ est regnũ cælorum. Beati estis cũ maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malũ *aduersum vos mẽtientes, propter me. gaudete & exultate: quoniã merces vestra copiosa, est in cælis. sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerũt ante vos. ¶ Vos estis sal terræ. Quòd si sal *euanuerit›, in quo salietur? ad nihilũ valet vltrã, nisi vt mittatur foras, & cõculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montẽ posita. ‖ neq; accendunt lucernã, & ponũt eã sub modio, sed super cãdelabrũ, =vt luceat oĩbus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrẽ vestrum qui in cælis est. ¶ Nolite putare quoniã veni soluere legẽ aut prophetas. non veni soluere: sed ad implere. ‖ Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnũ aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant. ‖ Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines: minimus vocabitur in regno cælorum, qui autẽ fecerit & docuerit: hic magnus vocabitur in regno cælorum. Dico =autẽ› vobis, quia nisi abũdauerit iustitia vestra plus q̃ scribarum, & pharisæorum non intrabitis in regnum cælorũ. ¶ Audistis quia dictũ est antiquis, ‖ Non occides qui autem occiderit, =reus› erit iudicio. Ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur fratri suo *, reus erit iudicio, qui autem dixerit fratri suo, rhaca: reus erit =concilio› qui autem dixerit, fatue: reus erit gehẽnæ ignis. Si ergo offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersũm te: relinque ibi munus tuum ante altare, D & vade prius reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offer munus tuũ. ‖ Esto =consentiens› aduersario tuo cito dum es in via cum eo: ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro & in carcerem mittaris. Amẽ dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantẽ. ¶ Audistis quia dictum est antiquis. ‖ Nõ mœchaberis. Ego autem dico vobis quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam =mœchatus› est eam in corde suo. Quòd si oculus tuus dexter =scãdalizat te›, erue eum, & proiice abs te, expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorũ, q̃ totũ corpus tuũ mittatur in gehennam. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscinde eã, & proice abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, q̃ totũ corpus tuum =eat› in gehennã. ¶ Dictũ est autem, ‖ Quicunq; dimiserit vxorẽ suã, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eã mœchari: & qui dimissam duxerit, =adulterat›. ¶ Iterũ audistis quia dictum est antiquis, ‖ Non periurabis: reddes autem domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cælũ: quia thronus dei est. neque per terram: quia scabellũ est pedum eius: neque per Ierosolymam: quia ciuitas est magni regis. neq; per caput tuum iuraueris: quia non potes vnum capillum albũ facere aut nigrũ. Sit autem sermo vester, =est est, non non›, quod autem his abundantius est, a malo est. ¶ Audistis quia dictum est, ‖ Oculum pro oculo, & dentem pro dẽ. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. ‖ & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere: =cupietẽ dimitte ei & pallium. & quicunque te mutuum =angariauerit› mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui autem petit à te, à te, ne da ei: & =volenti mutuare à te, ne auertaris›. ¶ Audistis quia dictum est, ‖ Dili-

Luc.6.d. 'consolationẽ accipient. 1.Pet.3.c *verbũ E Mar.9.g. Luc.14.g. =insipid9 fuerit Mat.4.c. Iu.8.c.11. c. =& lucet Luc.16.d C Iaco.2.b. 'enim Exo.29.C deu.5.b. =obnoxi9 * temere =cõcessui Luc.12.g. =bñuolus Exo.20.c infr.18.b. mar.9.g. =adulteri um cõmi sit cũ ea =obstacu lo tibi fu erit, & if. E =mittatur deu.24.a infr.19.b mar.10.b luc.16.d. 1.cor.7.b =adulte rium cõ mittit, Leu.19.c exo.20.b F Iaco.5.c. a etiã, eti am. Exo.21.c. deu.19.d leu.24.d c calapa ce ciderit Luc. 6.c. adegerit =cupiẽtẽ auerseris leui.19.d

Ge proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autē dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite =offendē- tibus his qui oderunt vos,‖& orate pro persequentibus &=calumniantibus) vos: vt sitis filii patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos q vos diligūt quam mercedem habetis?nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tātum,quid amplius facitis?nōne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est.

lu.6.d.23 e.act.7.g

CAP. VI.

Bona opera propter solum deum facienda. Orādi modus. Oratio breuis. Quid orandum. Condonandum fratri. Ieiunium. Thesauri non congregandi. Pauperibus subueniendum. Mens diuitiis quærendis ne immergatur. Deo & diuitiis non possumus seruire. Solicitudo de victu & vestitu tollenda. Etiam bestiis terræ deus prouidet. regnum dei, euangelium quærendum, & ipsius iustitia.

=eleemosynam =habebis

Attendite ne=iustitiam) vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis, alioquin mercedem non=habebitis) apud patrē vestrum qui in cælis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus, amen dico vobis receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: vt sit eleemosyna tua in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.

=in propa tulo,

*¶Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare vt videantur ab hominibus. amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui E videt in abscondito reddet tibi. Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt: putant enim q in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scit enim pater vester quid opus sit vobis, ante q̄ petatis eū.

‖Sic ergo vos orabitis, Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Panem nostrum=supersubstantialem) da nobis hodie. Et=dimitte) nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. *Amē. ¶‖Si enim =quia tuā dimiseritis hominibus peccata eorū: dimittet & vobis pater vester cælestis & delicta vestra. ¶Cū autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, =exterminat enim facies suas vt appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis quia receperunt mercedem suam. Tu autem cū ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuā laua: ne videaris hominibus ieiunās, sed patri tuo qui est in abscōso: & pater tuus qui videt in abscōso reddet tibi. *¶‖Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo: vbi neq; ærugo, neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuū. ¶‖Lucerna corporis=tui), est oculus=tuus). Si oculus tuus fuerit simplex: totū corpus tuū lucidū erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam: totū corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ tenebræ quantæ erunt! ¶‖Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnū odio habebit, & alterum diliget: aut =vnum sustinebit), & alterum contemnet. Non potestis deo seruire, & mammonæ. ¶‖Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca: & corpus plus quàm vestimentum! Respicite volatilia cœli quoniam non seminant neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos=magis pluris estis) illis? Quis autem vestrum cogitans, potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Et de vestimēto quid soli-

Luc.11.4, Luc.11.a *delicta mea Mar.11.c ecc.18.a Luc.12.d in propatulo Luc.11.c pet.5.b pla.14.d =magis

citi estis? Consyderate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent. Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo soliciti esse, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit ēm pater vester *quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum dei & iustitiam eius: & hæc omnia adiicietur vobis. Nolite ergo soliciti esse in crastinum. crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi, sufficit diei [a]malitia [b]sua.

*cælestis

[a]afflictio

CAP. VII.

¶ Non iudicandum de proximo. Verbum dei non prædicandum contemptoribus. Oratio continua. Summa scripturæ. Via lata, & arcta. Cauendum à falsis prædicatoribus. Ex operibus cognoscitur fidelis. Qui sine operibus est Christi non est. Impii miracula operātes reiiciuntur. Verbum cum fiducia susciipiens, iuxta illud operatur, Christus cum potestate prædicat.

Luc. 6. f. rom. 2. a.

NOlite‖iudicare, & non iudicabimini. ► nolite condemnare, & non condemnabimini), In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: ‖& in qua mensura mensi fueritis, [c]remetietur [b]vobis. Quid autē [a]vides [b]festucā in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, ► Frater), sine eiiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. ¶ Nolite dare sanctum canibꝰ: neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpant vos.

Marc. 4. c luc. 6. f.

[c]mesura bitur

[a]ammad uerteris

Infr. 11. c. mar. 21. c Luc. 11. b. ioh. 14. b 16. c. Iacobus. 1. a.

¶‖Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit: nunquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona [a]data [b]dare filiis vestris: quanto magis pa-

[a]dona

ter vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se? ¶‖ Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines: ita & vos facite illis. Hæc est enim lex & prophetæ. ¶‖ Intrate per angustam portam: quia lata porta, & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. [a]Quàm [b]angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam: & pauci sunt qui inueniunt eam. ¶‖ Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. à fructibus eorum cognoscetis eos Nunquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: [a]mala [b]autem arbor, malos fructus facit. Nō potest arbor bona, malos fructus facere: neq; arbor mala, bonos fructus facere. Omnis arbor quæ nō facit fructū bonū [a]excidetur, & in ignē mittetur). Igitur ex fructibus eorū cognoscetis eos. ¶ Nō omnis qui dicit mihi, Domine domine, in

lu. 6. c. to biæ. 4. c. Lucrij. c.

[a] Quoniā

luc. 6. f. g C

[a]putris & infra,

[a]excidit & ī ignē mittitur,

trabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui cælis est ipse intrabit in regnū cælorum. Multi dicent mihi in illa die, Domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tūc cōfitebor illis, Quia nunquam noui vos: ‖ discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.

¶‖ Omnis ergo qui audiuit verba mea hæc, & facit ea: assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suam super petram, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit, fundata enim erat supra petram, & omnis qui audit verba mea hæc, & nō facit ea: similis erit viro stulto qui ædificauit domum suam super arenā, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. ¶‖ Et factum est: cum consummasset Iesus verba hæc, admirabātur turbæ super doctrina eius. Erat em docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & pharisæi,

Lu,13.c,f.

D

Psal. 6.e. infr,25.d luc.6.g.

assimilabo eum

assimilabitur

Mar,1.c. luc, 4,c.

cum centurio, rogans eum, & dicens, Domine, puer meus iacet ī domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Iesus, Ego veniam, & curabo eum. Et respondens centurio, ait, Domine, non sum dignus vt intres sub tectum meū: sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate, habens sub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & alio, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Audiens autem Iesus, miratus est: & sequentibus se dixit, Amen dico vobis non inueni tantam fidem in Israel. Dico autem vobis q̄ multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum: filii autem regni eicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentiū. Et dixit Iesus centurioni, Vade: & sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora. *¶‖ Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem & febricitantem: & tetigit manū eius, & dimisit eam febris, & surrexit & ministrabat eis. ¶ Vespere autē facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eiciebat spiritus verbo, & omnes male ha-

famulus

CAP. VIII.

¶ Leprosus, christi potentiam confessus, sanatur. Centurionis fides in Christi verbo. Gentium vocatio. Iudæorum abiectio. Fides. Socrus Petri sanatur. Scriba terrenum Christi regnum spectās. Christi paupertas. Vocatus ad prę dicādum aliud non curet. Tentatis in mari discipulis, & inuocantibus adest Christus, Dæmoniaci sanātur. Dæmones. Gadareni affliguntur.

Mar,1.d. luc,5,c.

CVm ‖ autem descendisset de monte, secutę sunt eum turbę multę: & ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens, Domine si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens. Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus, Vide nemini dixeris: sed vade ostende te sacerdoti, & offer munus tuum ‖ quod præcepit, Moyses in testimonium illis. ¶ Cum autem introisset Capharnaū, accessit ad

vt, Mundus esto

leui,14,a Luc,6, a.

vt, alterius pœne flati subditus,

B

in

4 Et tenet

fus cēturio

ram in ea hora

inuenit

fauū suū

sanum.

Mar,1,c.

Mar.1.e. Luc.4.f Marc.1.d. Luc.4.g. Isa.53.b 1.Pet. 2.d Luc.9.d

bentes curauit, vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem, ‖Ipse infirmitates nostras accepit: & ægrotationes nostras portauit. ¶‖Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire [2]transfretum[3]. At accedens vnus scriba, ait illi. Magister, sequar te quocunque ieris. Et dicit ei Iesus, Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis nō habet vbi caput suum reclinet. ¶Alius autem de discipulis eius ait illi. Domine permitte me primum ire, & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi, Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. ¶‖Et ascendēte eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius: & ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus, ipse vero dormiebat. Et accesserūt ad eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, dicentes, Domine salua nos, perimus. Et dicit eis Iesus, Quid timidi estis modicæ fidei? Tunc surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Porrò homines mirati sunt, dicentes, Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei? ¶‖Et cum-venisset Iesus trās fretum in regionem Gerasenorum,

[2] in vltiorem ripam.

Mar.4.d Luc.8.d Mar.5.a Luc.8.d

occurrerunt ei duo habētes dæmonia, de monumentis exeuntes, sæui nimis, vt nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamauerunt, dicētes, Quid nobis & tibi Iesu fili dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorū pascens. Dæmones autem rogabāt eum dicentes, Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos: & ecce, magno impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt: & venientes in ciuitatem nuntiauerunt hęc omnia, & de iis qui dæmonia habuerunt. Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu. Et viso eo, rogabant eum vt transiret à finibus eorum.

CAP. IX.

Paralyticus fide sanatur à corporis infirmitate, & à peccatis. Per Christum remissio peccatorum. Matthęi vocatio. Cum peccatoribus manducat Christus. Misericordia. Peccatores. Ieiunia & afflictiones. Sponsus. Pannus. Vinum nouū. Principis filia mortua suscitatur. Fide sanatur mulier à fluxu sanguinis. Tibicines. Dormire. Cæci duo, fide in Christum sanantur. Mutus & dæmoniacus sanatur. Blasphemia. Prædicat Christus euangelium, & sanat infirmos. Messis. Operarii.

ET ‖ascendens in nauiculam, trāsfretauit: & venit in ciuitatem suā. Mar.2.a Luc.3.d

Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico, Confide, fili remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere, Dimittuntur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: (tunc ait paralytico,) Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ [2]timuerunt[3], & glorificauerunt deum qui [2]admiratę sunt, dedit potestatem talem hominibus,

Marc. 2.b ¶‖Et cum transiret inde Iesus, vidit ho
Luc,5,f minem sedentem in telonio, Matthęum
nomine. Et ait illi, Sequere me. Et sur-
gens, secutus est eum. Et factum est: dis-
cumbente eo in domo, ecce multi pu-
blicani & peccatores veniētes, discum-
bebant cum Iesu & discipulis eius. Et
videntes pharisæi, dicebant discipulis
eius, Quare cum publicanis & pecca-
toribus māducat magister vester? At Ie
sus audiens, ait, Non est opus valenti-
bus medico, sed male habentibus. eun
Osee.6.e tes autē discite quid est, ‖Misericordiā
Infr.12.a volo, & nō sacrificiū. ‖Non enim veni
2.Tim.1.c vocare iustos, sed peccatores*. ¶‖Tunc
*ad pœ- accesserunt ad eum discipuli Iohānis,
nitentiā. dicentes, Quare nos & pharisæi ieiuna-
Mar.2.e mus frequēter, discipuli autē tui nō ie-
Luc.5.f.g iunant? Et ait illis Iesus, Nūquid possunt
=thalami filii =sponsi⁾ lugere quandiu cum illis
nuptialis est sponsus? Venient autē dies cum aufe
retur ab eis sponsus: & tunc ieiunabūt.
=assumētū Nemo autem immittit =commissuram⁾
=impoliti panni =rudis⁾ in vestimentū vetus, tol-
=plenitu- lit enim =plenitudinē⁾ eius à vestimen
do vl, sup to: & peior scissura fit. Neq; mittunt vi
plementū num nouum in vtres veteres: alioquin
rumpuntur vtres, & vinum effunditur,
& vtres pereunt. Sed vinum nouum in
C vtres nouos mittunt: & ambo cōseruan
Mar.5.b tur. ¶‖Hęc illo loquēte ad eos ecce prin
Luc,8,f ceps vnus accessit, & adorabat eum, di
cens, Domine filia mea modo defuncta
est: sed veni, impone manū tuam super
eam, & viuet. Et surgens Iesus, sequeba
tur eum, & discipuli eius. ¶Et ecce mu
lier quæ sanguinis fluxum patiebatur
duodecimannis, accessit retro, & tetigit
fimbriā vestimēti eius. Dicebat em̄ in-
tra se, Si tetigero tantum vestimentum
eius: salua ero. At Iesus conuersus & vi
dens eā, dixit, Cōfide filia, fides tua te
saluam fecit. Et salua facta est mulier ex
illa hora. Et cū venisset Iesus in domū
principis, & vidisset tibicines & turbā
tumultuantem, dicit illis, Recedite: nō
est enim mortua puella, sed dormit. Et
deridebāt eum. Et cum eiecta esset tur-
ba, intrauit: & tenuit manum eius, ►&
dixit, Puella, surge⁾. Et surrexit puella.
Et exiit fama hęc in vniuersam terram.
¶Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eū
duo cæci clamantes, & dicentes, Mise-
rere nostri fili Dauid. Cum autē venis-
set domum, accesserunt ad eum cæci,
Et dicit eis Iesus, Creditis quia hoc pos D
sum facere vobis? Dicunt ei, Vtiq; domi
ne. Tunc tetigit oculos eorum, dicens,
Secundum fidem vestram fiat vobis. Et
aperti sunt oculi eorum, & cōminatus
est illis Iesus, dicēs, Videte ne quis sciat.
Illi autem exeuntes =diffamauerunt eū⁾ =diuulga-
in tota terra illa. ¶‖Egressis autem illis, uerunt fa
ecce obtulerunt ei hominem mutum, mam eius
dæmonium habentem. Et eiecto dęmo- Infra 12.b
nio, locutus est mutus, & miratæ sunt mar.3.c
turbę, dicentes, Nunquam apparuit sic luc.11.b
in Israel, pharisæi dicebant, in principe
dæmoniorum eiicit dæmones. ¶‖Et cir Mar.6.e
cuibat Iesus omnes ciuitates, & castel- luc.10.a
la, docens in synagogis eorum, & prę-
dicans euangelium regni, & curans om
nem lāguorē & omnem infirmitatē*. *in popu
¶Vidēs autem turbas, misertus est eis: lo
quia erant vexati & =iacētes⁾ sicut oues =dispersi
non habētes pastorem. Tunc dicit disci
pulis suis, Messis quidē multa, operarii
autem pauci. Rogate ergo dominū mes
sis vt eiiciat operarios in messem suam.

CAP. X.

Apostolis datur gratia sanitatum.
Apostoli qui. Apostoli mittūtur ad prę-
dicandum euangelium. Gentes. Israeli-
tæ. Aurum. Argentum. Apostoli ingressi
domum. Pax. In reiiciētes euangelium.
Excutere puluerē de pedibus. Prudens.
Simplex. Afflictio. Loqui. Spiritus sanct⁹.
Frater in fratrē. Perseuerare. Fuga. Dis-
cipulus. Magister. Paterfamilias. Timor.
Passeres duo. Prouidentia dei. Capilli.
Confiteri Christum. Pax. Gladius. Dissi-
dia. Amor. Crux. Perdere animam. Re-
cipere euangelistam.

T ‖conuocatis duodecim discipu Mar.3.b
E lis suis, dedit illis potestatem =spi luc.6.b.c
rituum immundorum⁾ vt eiice- =aduersus
rent eos, & curarent omnem languorē, spirit⁹ im
& omnem infirmitatem. Duodecim au mundos
tem apostolorum nomina sunt hæc: Pri
mus, Simon qui dicitur Petrus, & An-
dreas frater eius, Philippus & Bartholo
męus. Iacobus Zebedęi, & Iohannes fra *Lebbę⁹,
ter eius, Thomas & Matthæus publica- quicogno
nus, & Iacobus Alphęi & * Thaddæus, minatus
Simon Cananæus, & Iudas Iscariotes, est
qui & tradidit eum. ¶‖Hos duodecim Mar.2.a
misit Iesus pręcipiens eis, dicens, In viā
gentium ne abieritis, & in ciuitates sa-

maritanorum ne intraueritis : sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicate, dicentes, Quia appropinquauit regnum cælorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite. gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neq; argentum, neque pecuniam in zonis vestris : non peram in via, neq; duas tunicas, neq; calceamenta, neque virgam: dignus enim est
Luc.10.c. operarius cibo suo. ¶||In quancunq; au
1.Tim.5.c tē ciuitatē aut castellū intraueritis, in
B terrogate quis ī ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum salutate eum, dicētes, Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus di-
=veniat gna, =veniet⁾ pax vestra super eā, si au-
=reuertat tem non fuerit digna: pax vestra =reuer

tetur ad vos. Et quicunque non recepe rit vos, neq; audierit sermones vestros:
Act.13.g exeuntes foras de domo vel ciuitate, ||excutite puluerem de pedibus vestris Amen dico vobis, tolerabilius erit ter-
Luc.10.a ræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quàm illi ciuitati. ¶||Ecce
=vel, syn- ego mitto vos sicut oues in medio lupo
ceri rum, Estote ergo prudentes sicut serpentes, & =simplices⁾ sicut columbæ, ¶Cauete autem ab hominibus. Tradēt enim vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabūt vos: & ad pręsides & reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus. ||Cum autē tradent vos, Luc.12.b.
=nolite cogitare⁾ quomodo aut quid lo =ne sitis so
quamini: dabitur enim vobis in illa ho liciti
ra quid loquamini. non enim estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui C
loquitur in vobis. ¶Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium : & insurgent filii in parentes & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meū. qui autem =perseuerauerit⁾ vsque in fi- =sustinuerit
nem, hic saluus erit. ¶Cum autem persequentur vos in ciuitate ista : fugite in aliam. Amen dico vobis, non =consum =perābula
mabitis ciuitates Israel donec veniat ueritis
filius hominis. ||Non est discipulus su- Luc.6.f
per magistrum, nec seruus super do- ioha.13.b.
minum suum, sufficit discipulo vt sit si- 15.c.
cut magister eius: & seruo, sicut dominus eius. Si patremfamilias Beel-zebub vocauerunt : quantomagis domesticos eius? Ne ergò timueritis eos.
||Nihil enim est opertum, quod non re- Mar.4.c
ueletur, & occultum, quod non scia- lu.8.c.12.
tur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius timete eum qui potest & animā & corpus perdere in gehennā. ¶Nónne duo
=passeres⁾ asse væneunt: & vnus ex illis =passer-
non cadet super terram sine patre ve culi
stro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere : multis passeribus = meliores estis⁾ =præstatis
vos. ¶||Omnis ergo qui confitebitur me Luc.9.c.
coram hominibus confitebor & ego 12.b.
eum coram patre meo qui in cælis est. 2.tim.2.b
qui autem negauerit me coram hominibus : negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. ¶||Nolite ar- Luc.12.f
bitrari quia pacem venerim mittere in terram, non veni pacem mittere : sed gladium. ||veni enim =separare⁾ homi- Mich. 7.b
nem aduersus patrem suum, & filiā ad- =dissidere
uersus matrem suam, & nurum aduer- facere
sus socrū suam & inimici hominis, domestici eius. ¶||Qui amat patrem aut Luc.14.f

matrem plus quám me, non est me dignus. & qui amat filium aut filiam su
Infr.16,d. per me, non est me dignus. ‖Et qui non
Luc. 9.c. accipit crucem suam, & sequitur me:
14,f.17.g non est me dignus. ‖Qui inuenit ani-
Iohã.12.d mam suam: perdet illam. & qui perdi-
Luc.10.c. derit animam suam propter me: inue-
Iohã, 13.c niet eam. ¶‖Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ: mercedem prophetæ accipiet. & qui recipit iustum in nomine iusti: mercedem iusti accipiet. ‖Et
Mar.9.f [a]é pusillis quicunque potum dederit vni [a]ex minimis[b] istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli: amen dico vobis non perdet mercedem suam.

CAP. XI.

¶Prædicat Christus, vbi prædicauerant apostoli. Iohannes Baptista mittit suos discipulos ad Christum, vt scirent Messiam venisse. Testimonium Christi de Iohanne. Lex & Prophetæ. Elias. Testimonium populi de Iohanne & Christo. Exprobrat Christus ciuitatibus quæ non crediderunt. Corozaim. Bethsaida. Capharnaum. Sodomæ. Paruulis cognitum euangelium. Iugum Christi.

A T factum est: cum consummasset
E Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.
Luc.7.c ¶‖Iohannes autem cum audisset in vinculis opera Christi: mittens duos de discipulis suis, ait illi, Tu es qui venturus [a]es[b], an alium expectamus? Et respondens Iesus ait illis, Euntes renuntia
[a]erat, te Iohanni quæ [a]audistis & vidistis[b]: ce
[a]auditis ci vident, claudi ambulãt, leprosi mun
& videtis dantur, surdi audiunt, mortui resur-
[a]lætũ acci gũt, pauperes [a]euangelizantur[b]. & bea
piunt euã tus est qui non fuerit [a]scandalizatus in[b]
gelii nun me. ¶Illis autem abeuntibus, cœpit Ie-
tium sus dicere ad turbas de Iohanne, Quid
[a]vt, offen exist is in desertum videre? arundinem
sus per vento agitatam? Sed quid existis vide-
*vestibus re? hominem mollibus *vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domi-
B bus regum sunt. Sed quid existis vide-
[a]excellen re? prophetam? Etiam dico vobis, &
tiorẽ pro- [a]plusquam prophetam[b]. Hic est enim
pheta. de quo scriptum est, ‖Ecce ego mitto
Mala.3.a [a]angelum[b] meum ante faciem tuam,
[a]nuntium qui præparabit viam tuam ante te. Amen dico vobis non surrexit inter natos mulierum maior Iohanne Baptista, qui autem minor est in regno cælorũ, maior est illo. ‖A diebus autem Iohan- Luc, 16,d
nis Baptistæ vsque nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Omnes enim prophetæ & lex, vsque ad Iohannem prophetauerunt: & si vultis recipere, ‖ipse est Elias qui vẽ- Mala.4,d
turus [a]est[b]. Qui habet aures audiendi, [a]erat.
audiat. ¶‖Cui autem similem æstima- Luc,7,e
bo generationem istam? similis est pue C
ris sedentibus in foro: qui clamantes
[a]cæqualibus[b] suis, dicunt, Cecinimus [a]vel, sola
vobis, & nõ saltastis: [a]lamentauimus[b], libus
& non planxistis. Venit enim Iohannes [a]lugubria
neque manducans neque bibens: & di cecinimꝰ
cunt, Dæmonium habet. venit filius ho vobis,
minis manducans & bibens: & dicunt,
Ecce homo [a]vorax[b] & portator vini, [a]edax
publicanorum & peccatorum amicus.
Et iustificata est sapientia à filiis suis.
¶‖Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, Luc,10,f
in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam.
Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in [a]cilicio[b] & cinere pœnitentiam egis- [a]facco
sent. Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicii, q̃ vobis. ¶Et tu Capharnaum, [a]nunquid [a]quæ es
vsque in cælum exaltaberis[b]? vsque in vsq; ad cę
infernum descendes, quia si in Sodo- lum exal
mis factæ fuissent virtutes quæ factæ tata,
sunt in te, fortæ mansissent vsque in
hanc diem. Veruntamẽ dico vobis quia D
terræ Sodomorum remissius erit in die iudicii, quàm tibi. ¶‖In illo tempore Luc. 10.d
respondens Iesus dixit, Confiteor[b] tibi [a]vel, Gra-
pater domine cæli & terræ quia abscõ- tias ago
disti hæc à sapientibus & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater: quoniam sic fuit [a]placitum[b] ante te. ¶Om- [a]bona vo
nia mihi tradita sunt à patre meo. Et luntate
nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius[b] & cui voluerit filius reuelare. ¶Venite ad me omnes qui laboratis: & onerati estis: & ego [a]reficiam[b] vos. ‖Tollite iugum meũ [a]refocilla
super vos, & discite à me quia mitis bo
sum & humilis corde: & inuenietis re- Iere,6,a
quiem animabus vestris. ‖Iugum enim 2. Ioh.4,a
meum, [a]suaue[b] est: & onus meum, leue. [a]blandũ

CAP. XII.

Discipuli esurientes, spicas in sabbatho vellunt. Misericordia. Sacrificiũ. Sabbathum. Arida manus sanatur in sabbatho. Ouis. Sabbathis benefacere. Sanat infirmos Christus. Gentium spes Christus. Dæmoniacus sanatur. Blasphemia. Regnum diuisum. Spiritus dei. Regnum dei. Peccatum. Blasphemia. Arbor bona, aut mala. Viperæ. Verba bona ex bono corde. Otiosum verbum, Verba testantur hominem. Signa quærunt Iudæi. Resurrectionis signum, Ionas. Niniuitæ. Spiritus immũdus. Iudęi fide puri, possessi rursũ à diabolo. Christum vult mater alloqui. Mater Christi. Frater. Soror.

D

Mat.2.d. luc.6.a. IN||illo tenpore abiit Iesus per sata, sabbatho: discipuli autem eius esurientes cæperunt vellere spicas, & manducare. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei, Ecce, discipuli tui faciunt quod non licet ► eis⁾ facere sabbathis. At ille dixit eis, Non legistis quid||fecerit Dauid quando esuriit ipse, & qui cum eo erant: quando intrauit in domũ dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut||non legistis in lege quia sabbathis sacerdotes in templo sabbathũ violãt, & =sine crimine sunt⁾? Dico autem vobis, quia templo maior est=hic⁾. Si autẽ sciretis quid est, ||Misericordiam volo, & non sacrificium: nunquam cõdemnassetis =innocentes⁾. dominus enim est filius hominis, etiã sabbathi. ¶||Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo*manum habens aridam, & interrogabant eum dicentes, Silicet sabbathis curare? vt accusarent eum. Ipse autem dixit illis, Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnam: & si ceciderit hæc sabbathis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue? Itaque licet sabbathis benefacere. Tunc ait homini, Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est sanitati sicut altera. Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant aduersus eum quomodo perderent eum. Iesus autem sciẽs, secessit indè: & secuti sunt eum =multi⁾, & curauit eos omnes, & =præcepit⁾ eis ne manifestum eum facerent. Vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem, ||Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & iudiciũ gentibus nuntiabit. Non contendet neque clamabit: neque audiet aliquis in plateis vocem eius, arundinẽ quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eiiciat ad victoriam iudicium: & in nomine eius gentes sperabunt. ¶||Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus & curauit eum, ita vt loqueretur & videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant, Nunquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes, dixerunt, Hic nõ eiicit dæmones nisi in Beel-zebub principe dæmoniorum. Iesus autẽ sciens cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, nõ stabit, Et si satanas satanam eiicit, aduersus se diuisus est, quomodo ergo stabit regnum eius? Et si ego in Beel-zebub eiicio dæmones: filii vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi, iu-

1.Reg. 21.b.

Nũc.21.b

=nihil eis ĩputatur.

=aduerbium.

Osee.6.c

=ĩnoxios.

Mar.3.a. luc.6.b.

*erat ibi

B

=turbæ multæ.

=interminatus est Isa.52.a.

Mat.3.e.; luc.11.b

dices vestri erũt. Si autẽ ego in spiritu dei eiicio dæmones: igitur puenit in vos regnũ dei. aut quomodo potest quis quã intrare in domũ fortis, & vasa eius deripere: nisi prius alligauerit fortẽ, & tũc domũ illius diripiet? Qui nõ est mecũ, cõtra me est: & qui nõ cõgregat mecũ, spargit. ‖ Ideo dico vobis: omne peccatũ & blasphemia remittetur hominibus spiritus autẽ blasphemia nõ remittetur. Et quicunque dixerit verbũ cõtra filiũ hominis, remittetur ei: qui autẽ dixerit contra spiritũ sanctũ, nõ remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Aut facite arborem bonã, & fructũ eius bonũ: aut facite arborẽ malã, & fructũ eius malũ. siquidẽ ex fructu arbor agnoscitur. Progenies viperarũ, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ‖ ex abũdãtia enim cordis os loquitur. Bonus homo, de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala. Dico autem vobis quoniã omne verbũ otiosũ quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. ¶ ‖ Tunc responderunt ei quidam de scribis & pharisæis, dicẽtes, Magister, volumus à te signũ videre. Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. ‖ Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. ‖ Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabũt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ, & ecce plus quam Ionas hic. ‖ Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quàm Salomon hic. ¶ Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærẽs requiem, & non inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui. Et veniens, inuenit eam vacantem, scopis mundatam, & ornatam. Tũc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi: ‖ & fiunt nouissima homi nis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ. ¶ ‖ Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærẽtes te alloqui. At ipse respondens dicenti sibi, ait, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit, Ecce mater mea & fratres mei. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est: ipse meus frater, soror & mater est.

præuenit ad — Mar.3.d. Luc.12.b — at cõuitiũ in spiritũ sanctũ — *hoibus — præsenti — Luc.6.g. — Luc.11.d. — Ionæ.12.a. — Ionæ.3.b. — D — aduersbiũ in loco & infra, — 3.Reg. 10.a. — 2.para. 9.a. — 2.Pet.2.d — Mar.3.d. Luc.8.c.

CAP. XIII.

1 Parabola seminantis. Quare in parabolis Christus locutus. Prophetæ. Iusti desyderantes Christum. Expositio parabolæ seminantis. Persecutio. Solicitudo. Diuitiæ. Parabola zizaniorum. Granum sinapis. Fermenti parabola. In parabolis quare locutus Iesus, Exponitur parabola zizaniorũ. Thesaurus absconsus in agro. Margarita. Sagenæ missæ in mare parabola exponitur. Doctus ad regnum cælorum. Christi prædicatio non suscipitur à suis Nazaræis.

IN illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. Et cõgregatę sunt ad eum turbæ multæ, ita vt in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in parabolis, dicens, Ecce, exiit qui seminat, seminare. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cæli & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam, & continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. sole autem orto æstuauerunt: & quia non habebãt radicem, aruerũt. Alia autem ceciderunt in spinas: & creuerũt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam: & dabant fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Qui habet aures audiendi, audiat. ¶ Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui re

Mar.4.a. Luc.8.a. — seminator — profunditatem, — centuplũ, & infra. — sexagecuplum. — trigecuplum.

ſpondens, ait illis, Quia vobis datū eſt noſſe myſteria regni cælorū: illis autē

in ſe radicē, ſed eſt tēporalis, facta autē tribulatione & perſecutione propter verbum continuo ſcādalizatur. Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis, hic eſt qui verbum dei audit, & ſolicitudo ſeculi iſtius & fallacia diuitiarum ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur. Qui vero in terram bonam ſeminatus eſt: hic eſt qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem cē teſimum, aliud ſexageſimum, aliud vero triceſimum. ¶ Aliam parabolam propoſuit illis, dicens, Simile factum eſt regnum cælorum homini qui ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo, cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cum autem creuiſſet herba, & fructum feciſſet: tunc apparuerūt & zizania. Accedentes autē ſerui patrisfamilias, dixerūt ei, Domine, nonne bonum ſemen ſeminaſti in D agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis, nimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis igitur [a] imus, & [a] eamus, colligemus [b] ea? Et ait, Non: ne forte col- & colligentes zizania, eradicetis ſimul cum

eis & triticum, ſinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: & in tempore meſſis

infr. 25. c nō eſt datū. ‖ Qui enim habet, dabitur ei & abūdabit: qui autē non habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes nō vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, & adimpletur in eis

ſai. 6. c. matt. 4. b luc. 8. b. ioh. 12. f. act. 28. f. rom. 11. b. [b] cognoſcetis, prophetia iſaiæ dicentis, ‖ Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non [b] videbitis. Incraſſatū eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerūt: nequādo videāt oculis, & auribus audiāt, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos. Veſtri autem beati oculi quia vident, & aures veſtræ quia audiunt. Amen quippe dico vobis quia multi prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ videtis & non C viderunt, & audire quæ auditis & nō

Mar. 4. b. luc. 8. b. audierunt. ¶ ‖ Vos ergo audite parabolam ſeminantis. Omnis qui audit verbum regni & non intelligit, venit malus, & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius: hic eſt qui ſecus viā ſeminatus eſt. *Qui autē ſuper petroſa ſeminatus* eſt: hic eſt qui verbū audit, & cōtinuo cū gaudio accipit illud, nō autē habet

dicam messoribus, Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem cõgre
Mar. 4. d. gate in horreum meum. ¶‖Aliam para-
luc. 13. d. bolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita
ªnidificẽt vt volucres cæli veniant, & ᵇhabitent in ramis eius. ¶‖Aliam parabolam lo-
Luc. 13. e. cutus est eis. Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus,
Mar. 4. d. donec fermentatum est totum. ¶‖Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis, vt impleretur quod dictum est per prophetam dicentem,
Psal. 77. a. ‖Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à cõstitutione mundi. ¶Tunc dimissis turbis venit in domum: & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondẽs ait illis, Qui seminat bonum semen: est filius hominis. Ager autem est mũdus. Bonum vero semen: hi sunt filii regni. zizania autem: filii sunt nequam. Inimicus autem qui seminauit ea: est diabolus. ‖Messis vero consummatio seculi est. Messores autem: angeli sunt. Sicut
Apo. 14. c. d. ergo colligũtur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione
huius seculi. mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis.
Sapiẽ. 3. b ibi erit fletus & stridor dẽtium. ‖ ¶Tũc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi audiat. ¶Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vẽdit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum. ¶Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. ¶Iterum simile
ªverricu- lo iacto est regnum cælorum ᶜsagenæ missæ ᵈ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. quam, cum impleta esset, educẽtes, & secus littus sedentes, elegerũt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi. exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & stri-

dor dentium. *Intellexistis hæc om- *Ait illis
nia? Dicunt ei, Etiam domine. Ait illis, Iesus. Ideo omnis scriba doctus ᵉin ᵇregnum ᵃad cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. ¶‖Et factum est: cum consum- Mar. 6. a
masset Iesus parabolas istas, transiit luc. 4. c.
inde. Et veniens in patriam suam, do- Ioh. 4. f
cebat eos in synagogis eorum, ita vt mirarentur, & dicerent, Vnde huic sapientia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria: ‖& fratres eius, Iacobus & Io- Ioh. 6. c.
seph, & Simon & Iudas? & sorores eius nonne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis, Nõ est propheta sine honore, nisi in patria sua & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

CAP. XIIII.

Herodis iudicium de Christo. Iohannes quare vinctus, caput amputatur Iohanni Baptistę. Sepelitur Iohannes. Iesus in desertis. Quinq; panibus, & duobus piscibus saturantur 5000. Gratiarum actio. Orat in monte Christus. A postoli iactati fluctibus. Fides. Petrus infidelis demergitur. Fides. Fimbria vestimenti.

Mar.6.b. luc.9.a. [a]mulis Mar.6.c. luc.3.d. [b]tenuerat [c]alligaue rat [d]posuerat [e]philippi. Inst.22.c. [f] Cū autē egrederētur [g]talitha

IN illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu: & ait [a]pueris [b]suis, Hic est Iohannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. ¶ Herodes enim [b]tenuit Iohannem, & [c]alligauit eum: & [d]posuit in carcerem propter Herodiadem vxorem [e]fratris sui. Dicebat enim illi Iohannes, Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut prophetam eum habebant. ¶ [f]Die autem natalis Herodis saltauit filia Herodiadis in medio: & placuit Herodi. Vnde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcunque postu-

lasset ab eo. At illa prǽmonita à matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Iohannis Baptistæ. Et contristatus est rex: propter iuramentum autem & eos qui pariter recumbebāt, iussit dari. Misitq;, & decollauit Iohannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco: & datum est puellæ, & illa attulit matri suæ. Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierūt illud: & *venientes nuntiauerunt* Iesu. ¶ Quod cum audisset Iesus, *secessit inde in naui* cula, in locum desertum seorsum. & cū audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. Et exiens vidit turbam multam: & *misertus est eis*, & curauit languidos eorum. Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & hora iā prætериit: dimitte turbas, vt euntes in castella, emāt sibi escas. Iesus autem dixit eis, Non habent necesse ire: date illis vos manducare. Respondērūt ei, Non habemus hic nisi quinq; panes & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cū iussisset turbam discumbere super fœnum: acceptis quinq; panibus & duobus piscibus, aspiciens in cælū benedixit & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. Et manducauerūt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias duodecim cophi

Luc.9.b. Mar.6. Ioh.6.a

B

C

nos fragmentorum, plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinq; millia virorũ, exceptis mulieribus & paruulis. ¶||Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. erat enim cõtrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulãs super mare. Et videntes eum *super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Quia phantasma est. Et præ timore clamauerũt. Statimq; Iesus locutus est eis, dicens, Habete fidutiam: ego sum, nolite timere. Respõdens autem Petrus dixit illi, Domine si tu es, iube me ad te venire super aquas. At ipse ait, Veni. Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquam vt veniret ad Iesum Videns vero ventum validum, timuit: & cũ cœpisset mergi, clamauit dicens, Domine saluum me fac. Et continuo Iesus extẽdens manũ apprehendit eum: & ait illi, Modicæ fidei quare dubitasti? Et cum ascendissent in nauiculam, cessauit ventus. Qui autem in nauicula erant, venerũt, & adorauerunt eum dicẽtes. Vere filius dei es.||Et cũ transfretassent, venerunt in terram Genesar. Et cum cognouissent eum viri loci illius, miserũt in vniuersam regionem illã, & obtulerunt ei omnes male habentes: & rogabant eũ vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et [=] quicunque ⁾ tetigerunt, salui facti sunt.

Mar. 6. f
Iohã. 6. b
*discipuli.
D
Mar. 6. g.
[=] quot-quot

CAP. XV.

Quôd manus nõ lauent, reprehenduntur apostoli. Mãdata hominum. Doctrina hominum. Impurum reddentia hominẽ. Scandalum. Plantatio quæ eradicatur. Cæci cæcos ducentes. Impurũ reddentia hominem. Cor. Chananææ. filia sanatur. Christus propter quos missus. Panes filiorum. Canes. Fides. Sedẽs Christus in monte sanat infirmos. Satiat. 4000. hominum septem panibus. Gratiarum actio.

Mar. 7. a. b.
[=] qui ab

TVnc || accesserunt ad eum [=] ab ⁾ Ierosolymis scribæ & pharisæi, dicentes, Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorũ? non enim lauant manus suas cum panem manducant. Ipse autem respondens ait illis, Quare & vos transgredimini mãdatum dei propter traditionẽ vestram? Nam deus [=] dixit ⁾, || Honora patrem & matrẽ. &, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicunq; dixerit patri vel matri: [=] Munus quodcunq; est ex me ⁾, tibi proderit. & non honorificabit patrẽ suum aut matrem suam, & irritum fecistis || mandatum dei propter traditionẽ vestram. Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Isaias, dicens, || [=] Populus hic ⁾, labiis me honorat: cor autem eorũ longe est à me. Sine causa aũt colũt me, docentes doctrinas & mandata hominũ. ¶||Et conuocatis ad se turbis, dixit eis, Audite & intelligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. ¶Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei, Scis quia pharisæi, audito verbo hoc scandalizati sunt. At ille respondens, ait, || Omnis plantatio quem non plantauit pater meus cælestis eradicabitur. Sinite illos: || cæci sunt, & duces cæcorum. cæcus autẽ si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadent. ¶||Respondens autẽ Petrus dixit ei. Edissere nobis parabolam istã. At ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? [=] Nõ ⁾ intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Quę autẽ procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem: de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, [=] blasphemiæ ⁾. hæc sunt quæ coinquinãt hominem. Non lotis autem manibus mãducare, non coinquinat hominem. ¶Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananęa à finibus illis egressa clamauit, dicens ei, Miserere mei domine fili Dauid: filia mea male à dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum, Et accedentes discipuli eius, rogabant eum dicentes, Dimitte eam: quia clamat post nos. Ipse autem respondens, ait, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. At illa venit, & adorauit eũ dicens, Domine adiuua me. Qui respon

[=] pręcepit
Exo. 10. c
deut. c. b
eph. 6. a.
[=] vt, Quicquid donia me ꝓfecturum erat.
Exo. 11. c
leui. 10. c
Prou. 20.
Isa. 29. d
[=] Appropinquat mihi populus hic ore suo: &
Mar. 7. c
iohã. 15. a
Luc. 6. f
Mar. 7. c.
[=] Nõdum
[=] vel, cõuitia.
Mar. 7. c.

dens, ait, Non est bonum sumere panē
catellis. filiorum, & mittere canibus. At illa dixit, Etiā domine: nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondēs Iesus, ait illi, O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius
Mar.7.d ex illa hora. ¶ Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ: & ascen
10.35.b dens in montem, sedebat ibi. ‖ Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes
mutilos secū mutos, cæcos, claudos, debiles,
D & alios multos: & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos, ita vt turbæ mirarentur videntes mutos loquentes,
*muti- *claudos ambulantes, cęcos videntes,
los, inco- & magnificabant deum Israel. ¶ Iesus
mes autem conuocatis discipulis suis, dixit
vt, glori Misereor turbę: quia triduo iam perse-
ficabant uerant mecū, & non habent quod man-
Marc.8.a ducent: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiāt in via. Et dicunt ei discipuli, Vnde ergo nobis in deserto panes
tot, tantos, vt saturemus turbam tātam? Et ait illis Iesus, Quot habetis panes? At illi dixerunt, Septem, & paucos pisciculos. Et præcepit turbæ vt discumberent super terrā. Et accipiēs septem panes, & pisces, & gratias agens fregit, & dedit discipulis suis, & discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis tulerunt, septem sportas plenas. Erant autem qui manducauerunt,
præter quatuor millia hominum, extra parMagdala. uulos & mulieres. Et dimissa turba, ascendit in nauiculam: & venit in fines Magedan.

CAP. XVI.

Signum de cælo petunt pharisæi. A fermento pharisæorum cauendum. Fermentum pro doctrina. Opinio populi de Christo. Apostoli cōfitentur Iesum esse Christum promissum. Fides à deo. Petra. Claues. Ligare. Soluere. Apostolis prædicit Christus mortem suam. Abnegatio sui & crux. Perdere animā. Christus iudex.

Mar.8.b. ET ‖ accesserunt ad eum pharisæi
Luc.12.g. & sadducęi & tentantes: & rogauerunt eum vt signum de cælo ostēderet eis. At ille respondens, ait illis, Facto vespere dicitis, Serenum
rutilat erit, rubicundum est enim cælum. Et mane, Hodie tēpestas, rutilat enim triste cælum. * Faciem ergo cæli diiudi * Hypocare nostis: signa autem temporū non critæ
poteſtis? Generatio mala & adultera si quidem
gnum quærit: & signū non dabitur ei, Ionæ.2. a
‖ nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis Marc.8.b
illis, abiit. ¶ Et cum venissent discipuli Luc.12.a.
eius trans fretum, obliti sunt panes ac Videte
cipere. Qui dixit illis, Intuemini & ca B
uete à fermento pharisæorū & sadduvt, intra
cæorum. At illi cogitabant inter se, di- & infra.
cētes, Quia panes nō accepimus. Sciēs accepiautem Iesus, dixit illis, Quid cogitatis stis
inter vos modicæ fidei, quia panes nō habetis? Nondum intelligitis, neq; recordamini quinq; panū, & quinq; millium hominū, & quot coplinos sumpsistis? neq; septē panum, & quatuor millium hominum, & quot sportas sumpsistis? Quare nō intelligitis quia non de Quomō
pane dixi vobis, Cauete à fermēto pharisæorum & sadducæorum? Tunc intellexerunt quia non dixerit cauēdum à fermento panum, sed à doctrina pharisæorum & sadducæorum. ¶ Venit au- Mar.8.c.
tem Iesus in partes Cæsareæ Philippi: Luc.9.c.
& interrogabat discipulos suos, dicēs, Iohā.6.g
Quem me dicunt homines esse filiū hominis? At illi dixerunt, Alii Iohannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut vnum ex prophetis. ‖ Dicit illis Iesus, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit, Tu es CHRISTVS filius dei viui. Respondens autem Iesus dixit ei, Beatus es Simon Bar-iona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hāc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris super terrā, erit ligatum & in cælis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cælis. Tunc præcepit discipulis suis vt nemini dicerēt quia ipse esset Iesus Christus. ¶ Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à senioribus & scribis & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens, Absit à te domine. Propiti
us tibi sis

non erit tibi hoc. Qui conuersus, dixit Petro: vade post me satana, scandalū es mihi: quia nō sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ hominum. ¶ Tunc Iesus dixit discipulis suis, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eā, qui perdiderit animam suā propter me, inueniet eam. Quid enim prodest homini, si vniuersum mūdum lucretur, animæ vero suæ detrimētum patiatur? Aut quam dabit homo cōmutationem pro anima sua? ‖ Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cū angelis suis: & tunc reddet vnicuique secundum opera eius. ¶ Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

*Abi *aduersarie Supra.10.d. Mar.8.d. Luc.9.g. 14.f.17.g Ioh.11.d Rom.1.a Mar.9.a Luc.9.c.

CAP. XVII.

In Transfiguratio Christi. Christus dilectus, audiendus. De Elia venturo, id est Iohanne Baptista. Lunaticus sanatur. Infidelitas apostolorum reprehenditur. Fidei virtus. Oratio & ieiunium. Passionem suam prædicit Christus. Tributum soluit. Filii.

ET ‖ post dies sex, assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Iohannem fratrē eius, & ducit illos in montem excelsum seorsum: & transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autē eius facta sunt alba sicut nix. Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. Respondens autē Petrus dixit ad Iesum, Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, & Moysi vnum, & Eliæ vnum. Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos. ‖ Et ecce vox de nube, dicens, Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene cōplacui: ipsum audite. Et audientes discipuli, ceciderunt in facie suam, & timuerunt valde. Et accessit Iesus, & tetigit eos: dixitq; eis, Surgite, & nolite timere. Leuātes autē oculos suos, neminē viderunt, nisi solum Iesum. Et descendētibus illis de monte præcepit illis Iesus, dicēs, Nemini dixeritis visionē: donec filius hominis à mortuis resurgat. ¶ Et interrogauerunt eū discipuli eius, dicētes, Quid ergo scribæ dicunt ‖ q; Eliam oportet primum venire? At ille respondens, ait eis, Elias quidem venturus est *, & restituet omnia. dico autē vobis quia Elias iam venit, & non cognouerunt eū, sed fecerunt in eo quæcunq; voluerūt. Sic & filius hominis passur9 est ab eis. Tūc intellexerūt discipuli quia de Iohanne Baptista dixisset eis. ¶ Et cū veniss̄et ad turbam, accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eū, dicens, Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur. nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. & obtuli eum discipulis tuis: & non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus, ait, O generatio incredula & peruersa, quousque ero vobiscum? vsquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. Et increpauit illum Iesus: & exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer ex illa hora. ¶ Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secreto, & dixerunt, Quare nos non potuimus eicere illum? Dixit illis Iesus, Propter incredulitatem vestram. ‖ Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc

Mala.4.b *primū *ei Mar.9.c Luc.9.c. *venisset *genua flectens c *distorta *seorsum *illud? (sub. dæmoniū.) Luc.17.b

Mar.9.a. Luc.9.d. *subducit *lux. *visi sunt 1.Pet.1.d Mar.9.b.

illuc & transibit, & nihil impossibile
[a]egredie- erit vobis. Hoc autem genus non [a]eicitur nisi per orationē & ieiunium. ¶ Cō
Mar. 9. c. luc. 9. c. uersantibus autem eis in Galilæa, dixit
D illis Iesus, Filius hominis tradendus est in manus hominum: & occident eum, & tertia die resurget. Et cōtristati sunt vehementer. ¶ Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei Magister vester non soluit didrachma? Ait, Etiam. Et cum intrasset in domum præuenit eum Iesus, dicens, Quid tibi videtur Simon? reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis
[a]Dicit ei Petrus, suis, an ab alienis? [a]Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo liberati sūt filii Vt autē nō scādalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem qui primus ascenderit tolle, & aperto ore eius, inuenies staterē: illum sumēs, da eis pro me & te.

CAP. XVIII.

In quo maximus in regno dei. Puellos nos esse oportet. Humilitas. Suscipere puellum. Scandalizare. Scādala. De manu & pede abscindendo. Oculi erutio. Puelli docendi Christum Angeli. Christus quare venit. Correptio. Excommunicatio. Orantes resipiscendi gratiam fratri. Fratri resipiscenti semper parcendum.

Mat. 9. e. luc. 9. f. [a]Quisnā [a]puellū, IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, [a]Quis putas maior est in regno cælorum? Et ad uocans Iesus [a]paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit, Amen dico vobis nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicunque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste: hic
Mar. 9. f. luc. 17. a. est maior in regno cælorum. Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo: me suscipit. ‖ qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis qui me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. ¶ Væ mundo à scandalis. Necesse est enim vt veniant scandala: veruntamen væ homini illi per quem scandalum venit. ‖ Si
sup. 5. e. marc. 9. g autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te: abscinde eum, & proiice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi [a]debilem vel claudum, quàm duas manus [a]mācum vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scan-

dalizat te, erue eum, & proiice abs te: bonum tibi est vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habētem mitti in gehennam ignis. ¶ Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico enim vobis quia angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei qui in cælis est. ‖ Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Luc. 19. b
‖ Quid vobis videtur? si fuerint alicui Luc. 15. a. centum oues, & errauerit vna ex eis: nōne relinquit nonagintanouem in mōtibus, & vadit quærere eam quæ [a]erra- [a]errabat uit? & si contigerit vt inueniat eā: amē dico vobis quia gaudet super eā magis q̄ super nonagintanouem quæ nō errauerūt. Sic non est voluntas ante patrē vestrū qui in cælis est vt pereat vnus de pusillis istis. ¶ ‖ Si autem peccauerit Luc. 17. a in te frater tuus, vade & corripe eum leui. 19. d inter te & ipsum solū. si te audierit lucratus eris fratrem tuum, si autem te eccl. 19. b iaco. 5. d. non audierit: adhuc tecum adhuc vnū deu. 19. b vel duos, ‖ vt in ore duorum vel trium

2.cor.13.a testium stet omne verbum. Quòd si nō
heb. 10.e audierit eos: dic ecclesię, si autē eccle-
iohā. 8.c. siam nō audierit: sit tibi sicut ethnicus
cōsistat & publicanus. ‖ Amen dico vobis quæ-
Iohā. 10.f cunque alligaueritis super terram, erūt
C ligata & in cęlo: & quicūque solueritis
super terrā, erūt soluta & in cęlo. ¶ Iterū
dico vobis quia si duo ex vobis cōsense
rint super terrā, de omni re quācūq; pe
tierint, fiet illis à patre meo qui ī cælis
est. Vbi enim sunt duo vel tres cōgre-
gati in nomine meo, ibi sum in medio
Luc. 17.a eorum. ¶ ‖ Tunc accedens Petrus ad eū
dixit, Domine, quoties peccabit in me
frater meus, & dimittam ei? vsque se-
pties? Dixit illi Iesus, Non dico tibi vs
que septies: sed vsq; septuagies septies.
Ideo assimulatum est regnum cælorum
homini regi, qui voluit rationem pone
re cum seruis suis. Et cum cœpisset ra-
tionem ponere, oblatus est ei vnus qui
debebat ei decem millia talenta. Cum
autem non haberet vnde redderet, ius
sit eum dominus eius venūdari & vxo
rem eius & filios, & omnia quæ habe-
solutio- bat, & reddi. Procidens autem seruus
nē fieri. ille, orabat eum, dicens, * Patientiam
* Domīe habe in me, & omnia reddam tibi. Mi-
sertus autem dominus serui illius, di-
mutuū misit eum, & debitum dimisit ei. Egres
D sus autem seruus ille, inuenit vnum de
conseruis suis qui debebat ei centum
denarios: & tenens suffocabat eum, di-
cens, Redde quod debes. Et procidens
*ad pe- conseruus eius, *rogabat eum dicens,
des eius Patientiam habe in me, & omnia red-
dam tibi. Ille autem noluit: sed abiit,
& misit eum in carcerem, donec red-
deret debitum. Videntes autem con-
serui eius quę fiebant: contristati sunt
valde, & venerunt, & narrauerunt do-
mino suo omnia quę facta fuerant. Tūc
vocauit illum dominus suus: & ait illi.
Serue nequam, omne debitum dimisi
tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo
oportuit & te misereri conserui tui,
sicut & ego tui misertus sum? Et ira-
tus dominus eius, tradidit eum tor-
toribus, quoadusque redderet ei vni-
uersum debitum. Sic & pater me-
us cælestis faciet vobis, si non remi-
seritis vnusquisque fratri suo de cor-
* delicta bus vestris*.
orum,

CAP. XIX.

Sanantur infirmi, vxor ob solā for-
nicationem dimittenda. Libellus repu
dii. Eunuchi. Manuum impositio cum
oratione. Paruuli. Vitæ æternæ posses-
sio. Mandata seruanda. Perfectus. Ven-
dere possessionem. Thesaurus. Diues.
Quòd saluemur, potestatis dei est. Re-
linquere omnia, & Christū sequi.

ET factū est cum cōsummasset Ie-
sus sermones istos, migrauit à Ga
lilæa, & venit in fines Iudææ trās A
Iordanem, & secutę sunt eum tur
bæ multæ: & curauit eos ibi. ¶ ‖ Et ac-
cesserunt ad eum pharisæi tentātes eū, Mar. 10.a
& dicentes, Si licet homini dimittere
vxorem suā quacunque ex causa? Qui
respondens, ait eis, Non legistis quia
‖ qui fecit ab initio, masculum & fœmi
nam fecit eos? Et dixit ‖ propter hoc di- Gen. 1.d.
mittet homo patrē & matrem, & adhę Gen. 2.d.
rebit vxori suæ: & erunt duo in carne ephe. 5.g
vna. itaque iam non sunt duo: sed vna 1.cor. 6.d
caro. Quod ergo deus coniunxit, homo carnem
nō separet Dicunt illi, Quid ergo ‖ Moy vnam,
ses mandauit dari libellum repudii, & deu. 24.a
dimittere? Ait illis, Quoniam Moyses ad
duritiam cordis vestri permisit vobis
dimittere vxores vestras: ab initio au-
tem nō fuit sic. ‖ Dico autem vobis quia B
quicunque dimiserit vxorem suam, ni Supr. 5.e
si ob fornicationem, & aliam duxerit: mar. 10.b
mœchatur. & q dimissam duxerit: mœ- luc. 16.d.
chatur. Dicunt ei discipuli eius. Si ita 1.cor. 7.b
est causa hominis cum vxore, non ex-
pedit nubere. Qui dixit illis, Non om
nes capiunt verbum istud, sed quibus
datum est. Sunt enim eunuchi qui de ducere
matris vtero sic nati sunt: & sunt eunu vxorem
chi qui facti sunt ab hominib9: & sunt
eunuchi qui seipsos castrauerunt pro-
pter regnum cælorum. Qui potest cape
re capiat. ¶ ‖ Tunc oblati sunt ei paruu-
li, vt manus eis imponeret, & oraret.
Discipuli autem increpabant eos. Iesus Mar. 10.b
vero ait eis, Sinite paruulos, & nolite luc. 18.c.
eos prohibere ad me venire, talium est
enim regnum cælorum. ¶ Et cum impo
suisset eis manus, abiit inde. Et ecce v- Mar. 10.b
nus accedens, ait illi. Magister bone, luc. 18.d.
quid boni faciam vt habeam vitam æ-
ternam? Qui dicit ei. Quid me interro dicis bo-
gas de bono? Vnus est bonus, deus. Si num
autem vis ad vitam ingredi, serua man Nullus

est bonꝰ nisi vnus Exo.20.c data. Dicit illi, Quæ? Iesus autem dixit, Non homicidiũ facies, non adulterabis ‖Non facies furtum, Non falsum testimoniũ dices, Honora patrem tuum & matrem tuam, Diliges proximum tuũ sicut teipsum. Dicit illi adolescens, Omnia hęc custodiui à iuuẽtute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus, Si vis perfectus esse, vade, vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni sequere me. Cũ audisset autem adolescens verbũ, abiit tristitia affectus: tristis: erat enim habens multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cęlorum. Et iterum dico vobis. facilius est camelum per foramen acus trãsire, q̃ diuitem intrare in regnum cælorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes. Quis ergo poterit saluus esse? Aspiciens autem Iesus, dixit illis. Apud homines hoc impossibile est: apud deũ autem omnia possibilia sunt. ¶Tũc respondens Petrus dixit ei, Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis, Amen dico vobis ꝙ vos qui secuti estis me in regeneratione, cũ sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrẽ, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum: centuplum accipiet, & vitam æternã possidebit. ‖Multi autem erunt primi, nouissimi: & nouissimi, primi.

Mar.10.d Luc.13.f.

CAP. XX.

Operarii conducuntur in vineam. passionẽ suam prædicit apostolis Christus. Zebedæi vxor petit filios suos sedere à dextris Christi. Minister noster Christus redemptor. Cæci duo fide sanantur.

Simile est regnum cælorum homini patri familias qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Conuentione autem facta cũ operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, & dixit illis, Ite & vos in vineam meam: & quod iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt

*enim ipso statim diluculo in diem

quod cũque,

Iterum autem exiit circa sextam & nonam horam: & fecit similiter. Circa vndecimã vero exiit, & inuenit alios stantes *, & dicit illis, Quid hic statis tota die otiosi? Dicũt ei, Quia nemo nos cõduxit. Dicit illis, Ite & vos in vineam meam*. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedẽ incipiens à nouissimis vsq; ad primos. cum venissent ergo qui circa vndecimam horã venerãt, acceperũt singulos denarios. Veniẽtes autem & primi arbitrati sunt ꝙ plus essent accepturi: acceperunt autem & ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant aduersus patrem familias, dicentes, Hi nouissimi vna hora fecerunt: & pares illos nobis fecisti qui portauimus pondum diei & æstus? At ille respondens vni eorum dixit, Amice non facio tibi iniuriam: nonne denario cõuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade. volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut nõ licet mihi quod volo fa

*horam * otiosos

*& quod cunq; fuerit iustũ, accipietis.

B singuli denariũ, & infra.

æstum?

*An

*in his q̄ mea sūt? Sup.19.d mar.10.d Luc.13.f. Mar.10.e luc.18.e. C

cere*?an oculus tuus nequam est quia ego bonus sum? ‖ Sic erunt nouissimi, primi: & primi nouissimi, multi enim sunt vocati: pauci vero electi. ¶‖Et ascēdens Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, & ait illis, Ecce ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudēdum & flagellandum, & crucifigēdum, & tertia die resurget. ¶‖ Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei, Quid vis? Ait illi, Dic vt sedeant hi duo filii mei, vnus à dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit, Nescitis quid petatis. Potestis bibere ⁼calicem⁾ quem ego ⁼bibiturus sum⁾? *Dicūt ei, Possumus. Ait illis, Calicem quidem meum bibetis: *sedere autem ad dexterā meā & sinistram, non est meū dare vobis, sed quibus paratū est à patre meo. Et audientes decē, indignati sunt de duobus fratribus. ‖Iesus autem vocauit eos ad se: & ait, Scitis quia principes gentiū dominantur [a] eorū: & qui [c] maiores⁾ sunt potestatem exercēt in [e] eos⁾. Non ita erit inter vos, sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, [g] sit⁾ vester minister, & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit [o] ministrari⁾, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. ¶‖Et egredientib9 illis ab Iericho, secuta est eum turba multa: & ecce duo cæci secus viā, audierunt quia Iesus transiret, & clamauerunt, dicentes, Domine, miserere nostri, fili Dauid. Turba autem increpat eos vt tacerent. At illi magis clamabant dicentes, Domine, miserere nostri fili Dauid. Et stetit Iesus, & vocauit eos & ait, Quid vultis vt faciam vobis? Dicunt illi, Domine, vt aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum. Et confestim ⁼videruntˀ: & secuti sunt eum.

Mar.10.e

⁼poculū ⁼bibo? *aut baptismate quo ego baptizor baptizari? * & baptismate quo ego baptizor baptizabimini: Mar.10.g luc.22.c. a earum c magni e eas. g erit o vt sibi ministret Mar.10.g luc.18.f.g

⁼visū receperunt oculi eorum:

CAP. XXI.

Christus asinæ insidens, ingreditur Ierusalem. Vendentes eiiciuntur è templo. Orationis domus. Pueri prospera Christo optantes. Ficus arefacta. Fides in oratione. Interrogatur Christus de potentia sua. Baptismus Iohannis. Qui voluntatem dei faciunt. Publicani, Meretrices, Iudęi Iohanni non credentes. vinea dei, Iudæi, qui Christum occiderunt. Agricolæ filius occisus ab agricolis. Lapis angularis. Iudæi reiecti & assumptæ gentes.

ET‖cum appropinquassent Ierosolymis, & venissent Beth-phage ad montem ⁼oliueti⁾, tunc Iesus misit duos discipulos, dicens eis, Ite in ⁼castellum⁾ quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea: solluite, & adducite mihi. & siquis vobis aliquid dixerit: dicite quia dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. Hoc autem * factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetā, dicentē, ‖Dicite ⁼filiæ⁾ Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinā & pullū filium subiugalis. Euntes autē discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerūt asinā & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum ⁼desuper⁾ sedere fecerunt. Plurima au-

Mar.11.a. luc.19.e. ⁼oliuarū. ⁼pagum

*totum Isa.62.d. zach.9.b Iohā.12.b ⁼ipsi filiæ

tem turba strauerunt vestimenta sua in
via: alii autem cędebant ramos de arbo
ribus, & sternebãt in via. turbæ autem
quæ præcedebant & quæ sequebantur,
clamabant, dicentes, ‖ [a]Hosanna filio Da
uid [b]: benedictus qui venit in nomine
domini: hosanna in altissimis. ‖Et cum
intrasset Ierosolymã, commota est vni
uersa ciuitas, dicẽs, Quis est hic? [a]Popu
li [b]autem dicebant, Hic est Iesus prophe
ta à Nazareth Galilææ. ¶Et intrauit Ie
sus in templum dei: & eiiciebat omnes
vendẽtes & ementes in templo, & men
sas numulariorũ & cathedras vendẽn
tium columbas euertit, & dicit eis, Scri
ptum est, ‖Domus mea, domus oratio
nis vocabitur: ‖vos autẽ fecistis illam,
spelunca latronum. Et accesserunt ad
eum cæci, & claudi in templo: & sana
uit eos. Videntes autem principes sa
cerdotum & scribę mirabilia quę fecit,
& pueros clamantes in templo & di
centes, Hosanna filio Dauid: indignati
sunt, & dixerunt ei, Audis quid isti di
cunt? Iesus autem dicit eis, Vtiq; nun
quam legistis, ‖Quia ex ore infantium
& lactentiũ perfecisti laudem? ¶‖Et re
lictis illis, abiit foras extra ciuitatem in
Bethaniam: ibiq; [a]mansit [b]. Mane autem
reuertens in ciuitatem, esuriit. Et vidẽs
ficũ arborem vnam [a]secus viam [b], venit
ad eam: & nihil inuenit in ea nisi folia
tantum, & ait illi, [a]Nunquã [b]ex te fru
ctus nascatur in sempiternum. Et arefa
cta est continuo ficulnea. ‖Et videntes
discipuli, mirati sunt, dicentes, Quomo
do cõtinuo aruit*? Respondens autem
Iesus, ait eis, Amen dico vobis, si habue
ritis fidem, & nõ hæsitaueritis, non so
lum [a]de ficulnea [b]facietis, sed & si mon
ti huic dixeritis, Tollere & iactare in
mare: fiet. ‖Et omnia quæcunq; petie
ritis in oratione credentes, accipietis.
¶‖Et cum venisset in templum, accesse
runt ad eum docentẽ principes sacer
dotum & seniores populi, dicentes, In
qua potestate hęc facis? & quis tibi de
dit hanc potestatem? & respondẽs autem
Iesus, dixit eis, Interrogabo vos & ego
vnum sermonem: quem si dixeritis mi
hi, & ego vobis dicam in qua potesta
te hęc facio. Baptismus Iohannis vnde
erat: ẽ cælo, an ex hominibus? At illi co
gitabant [a]inter [b] se, dicentes, Si dixeri

Psa.110.d
[a],[b]Saluũ fac obse
cro filium Dauid
Mar.11.b
luc.19.g
Turbæ
B
Isa.56.c
Iere.7.b
Psal.8.b
Mar.11.b
[a]diuersa
tus est.
[a]in via.
[a]Nõ vltra
Mar.11.e
*Ficus?
[a]id quod
accidit si
cui
Sup.7.a
Iohã.15.a
Mar.11.d
luc.20.a
C
[a]quid

mus ẽ cælo: dicet nobis, Quare ergo nõ
credidistis illis? Si autem dixerimus ex
hominibus: timemus turbam, ‖omnes Sup. 14.a
enim habent Iohannem, sicut prophe
tam. Et respondẽtes Iesu, dixerunt, Nes
cimus. Ait illis & ipse, Nec ego dico vo
bis in qua potestate hæc facio. ¶Quid
autem vobis videtur? Homo quidam ha
bebat duos filios: & accedens ad pri
mum dixit, Fili vade, hodie operare in
vinea mea. Ille autem respondens, ait,
Nolo, Postea autem pœnitentia motus,
abiit. Accedens autem ad alterum, di
xit similiter, At ille respondẽs, ait, [a]Ego
domine. Et non iuit. Quis ex duobus fe
cit voluntatem patris? Dicunt ei, Pri
mus. Dixit illis Iesus. Amen dico vobis
quia publicani & meretrices præcedũt
vos in regnum dei, venit enim ad vos
Iohannes in via iustitiæ: & non credi
distis ei: publicani autem, & meretrices D
crediderũt ei: vos autem videntes nec [a]pœniten
[a]pœnitentiam habuistis [b]postea, vt cre tia moti
deretis ei. ¶‖Aliam parabolam audite, fuistis
Homo erat paterfamilias qui plantauit Mar.12.a
vineam, & sepem circundedit ei, & fo luc.20.b
dit in ea torcular, & ędificauit turrim, isa.5.a
& locauit eam agricolis: & peregre pro ierem.2.d
fectus est. Cum autẽ tempus fructũ ap
propinquasset, misit seruos suos ad agri
colas vt acciperent fructus eius. Et agri
colæ apprehẽsis seruis eius aliũ cecide
rũt, aliũ occiderunt, aliũ vero lapidaue
rũt. Iterũ misit alios seruos plures prio
ribus: & fecerũt illis similiter. Nouissi
me autem misit ad eos filium suum, di
cens, Verebuntur filium meum. Agrico
læ autem dicentes filium, dixerunt in
tra se, Hic est hæres, venite occidamus
eum, & [a]habebimus [b]hęreditatem eius. [a]occupe-
Et apprehensum eum eiecerunt extra mus
vineam: & occiderunt. Cum ergo vene
rit dominus vineæ, quid faciet agrico
lis illis? Aiunt illi, Malos male perdet: &
vineam suam locabit aliis agricolis, qui
reddent ei fructum temporibus suis.
¶Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in
scripturis, ‖Lapidem quem reprobaue- Psa.117.d
runt ędificantes, hic factus est in caput act.4.b
anguli. A domino factũ est istud, & est 1. Pet.2.a
mirabile in oculis nostris. Ideo dico vo rom.9.g
bis quia auferetur à vobis regnum dei,
& dabitur genti facienti fructus eius.
‖Et qui ceciderit super lapidem istum, isa.28.d

confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. Et cum audissent principes sacerdotum & pharisæi parabolas eius: cognouerunt quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

CAP. XXII.

Nuptiarum parabola. Gentium vocatio. Vestis nuptialis, fides. Tentatur Christus à pharisæis, de censu Cæsaris. De resurrectione Christum interrogant sadducæi. Deus viuentium. Mandatum maximũ. Dilectio dei. Dilectio ꝓximi. Interrogat Christus pharisęos de Messia.

Luc.14.d apoc.19.b

ET ||respondens Iesus dixit iterum in parabolis eis, dicens, Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias: & nolebant venire. Iterum misit alios seruos, dicens, Dicite inuitatis, Ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia [=]occisa⁾ sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt: & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam: reliqui vero tenuerũt seruos eius, & contumeliis affectos occiderũt. Rex autem *cum audisset, iratus est: & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis, Nuptię quidem paratę sunt: sed qui inuitati erant, non fuerunt digni. ite ergo ad exitus viarum, & [=]quoscunque⁾ inueneritis, vocate ad nuptias. Et egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes qui inuenerunt, malos & bonos: & impletæ sunt nuptiæ [=]discumbentium⁾. Intrauit autem rex vt videret discumbentes: & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Et ait illi, Amice, quomodo huc intrasti nõ habẽs vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris, Ligatis manibus & pedibus eius [=]mittite eum⁾ in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Multi enim sunt vocati: pauci vero electi. ¶||Tunc abeuntes pharisęi, consilium inierunt vt [=]caperent⁾ eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes, Magister, scimus quia verax es, & viam dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominũ: dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non? Cognita autem Iesus [=]nequitia⁾ eorum, ait, Quid me tẽtatis hypocritę? ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denariũ. Et ait illis Iesus, Cuius est imago hæc, & superscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Tunc ait illis, ||Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierũt. ¶||In illo die accesserunt ad eum sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogauerunt eũ, dicentes, Magister, ||Moyses dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorẽ illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres: & primus vxore ducta defunctus est, & non habens semen, reliquit vxorẽ suam fratri suo. Similiter secũdus & tertius vsq; ad septimum. Nouissime autem omniũ, & mulier defuncta est. In resurrectione ergo, cuius erit de septem, vxor? omnes enim habuerunt eam. Respondens autem Iesus, ait illis, Erratis nesciẽtes scripturas, neque virtutem dei. In resurrectione enim neque [=]nubent, neque nubentur⁾: sed sunt sicut angeli dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum non legistis ||quod dictum est à deo dicente vobis, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus *mortuorum, sed viuentiũ. Et audientes turbæ, mirabãtur⁾ in doctrina eius. ¶||Pharisæi autem audientes quòd [=]silentium imposuisset⁾ sadducęis, conuenerunt in vnum: & interrogauit eum vnus ex eis legis doctor tentans eum, *Magister, quod est mandatum magnũ in lege? Ait illi Iesus, ||Diliges dominũ deum tuũ ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est [=]maximum⁾ & primũ mandatũ. Secundum autẽ simile est huic, ||Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. ¶||Congregatis autem pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicẽs, Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicũt ei, Dauid. Ait illis, Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum? dicens, ||Dixit dominus domino

[=]immolata
*ille
[=]quotquot
[=]discumbentibus.
[=]tollite eum, & iacite
Marc.12.b.c.
Luc.20.d
[=]illaquearent
[=]malitia (versutia)
Rom.13.c
C
Mar.12.d.
Luc.20.d
act.23.b
Deu.25.b
[=]ducunt vxores, neque nuptũ dant:
Exod.3.d.
D
*deus
[=]stupebãt
Mar.12.c
Luc.12.e
[=]os occlusisset
*&dicẽs,
Deut.6.a
[=]magnum
Leu.19.d.
Mar.12.c
Mar.12.d.
luc.20.d.
Psa.109.a

meo, sede à dextris meis. Donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Si ergo Dauid vocat eum dominũ: quomodo filius eius est? & nemo poterat ei respondere verbũ: neq; ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

CAP. XXIII.

Scribæ & pharisæi, docentes populum legem Moysi, quales. Onera grauia. Opera. Fimbriæ. Salutationes. Rabbi. Fratres. Pater. Magister noster. Minister. Claudere regnum cælorum. Comedentes domos viduarum. Proselytus. Iurare per templum. Decimare mentam. Iudiciũ. Misericordia. Fides. Mundantes calices. Sepulchra dealbata. AEdificare sepulchra prophetarum. Serpentes. Viperæ. Prophetæ occisi à Iudæis. Gallina. Destructio Iudæorum.

A TVnc Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos, dicens, Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quęcunque dixerint vobis*, seruate & facite: secundum opera vero eorum nolitæ facere. dicunt enim & nõ faciunt. ‖Alligant autem onera grauia & =importabilia⁾, & imponunt in humeros hominum: digito autẽ suo nolunt ea mouere. Omnia vero opera sua faciunt vt videãtur ab hominibus, dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias.* ‖Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi*. ¶‖Vos autẽ nolite vocari rabbi: vnus est enim magister vester: omnes autem vos, fratres estis. ¶Et patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim pater vester qui in cælis est. ¶Nec vocemini magistri quia magister vester, vnus est Christus. ‖Qui maior est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. ¶Væ autem vobis scribæ & pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum cęlorum ante homines. vos enim non intratis: nec introeuntes sinitis intrare. ¶‖Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritę: quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, propter hoc =amplius⁾ accipietis iudicium. ¶Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritę quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ =duplo⁾ quàm vos. ¶Væ vobis duces cæci, qui dicitis, Quicunque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi debitor est. Stulti & cæci, quod enim maius est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Et quicunq; iurauerit in altari, nihil est: quicunque autem iurauerit in domo quod est super illud, debet. Cęci, quod enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari: iurat in eo & in omnibus quæ super illud sunt. & quicunque iurauerit in templo: iurat in illo & in eo qui habitat in ipso. & qui iurat in cęlo, iurat in throno dei & in eo qui sedet super eum. ¶‖Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritę: quia decimatis mẽtam & anethum & cyminũ, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem. hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. ¶Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritę: quia mũdatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem =pleni estis⁾ rapina & =immunditia⁾. Pharisęe cęce, mũda prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat & id quod deforis est mundum. ¶Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ: quia similes estis sepulchris =dealbatis⁾, quæ foris =parent⁾ hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorũ, & omni spurcitia. sic & Vos à foris quidem paretis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. ¶Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ: quia ædificatis sepulchra prophætarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis, Si fuissemus in die patrum nostrorum, nõ =essemus⁾ socii eorum in sanguine prophetarum. itaque testimonio estis vobismetipsis quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes =genimina⁾ viperarum: quomodo fugietis à iudicio gehennę? Ideo dico vobis, Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapiẽtes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, &

*seruare ‖ Luc.11.g. =difficilia portatu, *vestimẽtorũ suorum. Mar.12.d. Luc.11.f.& 20.g. *rabbi. Iac.3.a B Luc.4.e 18.c. Mar.12.d. Luc.20.g. =abundãtius =duplo magis C Luc.11.f =plena sũt =iniustitia = calce illitis =apparent =fuissemus D =germina

ex eis flagellabitis in synagogis vestris, persequimini de ciuitate in ciuitatē: vt veniat super vos oīs sanguis iustus qui
Gen.4.b. effusus est super terram, ‖à sanguine A-
heb.11.a. bel iusti vsque ad sanguinem Zacharię
2.Pa.24.f filii Barachiæ, ‖quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis venient hæc omnia super generatio-
Luc.13.g. nem istam. ‖Ierusalem Ierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congre-
4.Esd.1.c gare filios tuos ‖quemadmodum gallina cōgregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini.

CAP. XXIIII.

Destructio Iudæorum. De aduentu Christi. Signa consummationis seculi. Iniquitas. Charitas. Perseuerantia. Euangelii prædicatio. Destructio Iudęorum. Cauendum ab iis qui se falsò Christos dicunt. Signa consummationis seculi. Angeli. Ficus. verbum dei verax. *Tempora Noe. Diluuium. Vigilandum.* Fur in nocte. Seruus fidelis. Malus seruus. Hypocritæ.

Mar.13.a. Et egressus Iesus de templo, *ibat.* Et
luc.21.b. accesserūt discipuli eius vt ostenderēt ei ædificationes templi. Ipse autem respondens, dixit illis,
* Nónne *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super la-
Luc.19.g. pidem qui non destruatur. ‖Sedente au-
°oliuarū tem eo super montem °oliueti), acces-
°seorsum, serunt ad eum discipuli °secretò), dicentes, Dic nobis, quando hæc erunt? & quod signum aduentus tui, & con-
Ephes.5.b summationis seculi? ¶‖Respondens Ie-
colos.2.d sus, dixit eis, Videte ne quis vos seducat, multi enim veniēt in nomine meo, dicentes. Ego sum Christus: & multos seducent. ¶Audituri enim estis præ-
°rumores lia & °opiniones) præliorum. Videte ne
*omnia turbemini. oportet enim * hæc fieri: sed nondum est finis. consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. hæc autem omnia,
Ioh.15.c. initia sunt dolorum. ‖Tunc tradent vos
16.a. in tribulationē, & occident vos: & eri-
sup.10.c. tis odio omnibus gentibus propter nomen *meum*. Et tunc scandalizabuntur multi: & inuicem tradent: & odio habebunt inuicem. Et multi pseudoprophetæ surgent: & seducent multos. Et quoniam abundabit iniquitas: refriges-

cet charitas multorum. qui autē perse- B
uerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Et prędicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe: in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet °consum- °finis.
matio). ¶‖Cum ergo videritis abomina Mar.13.b.
tionem desolationis, quę dicta est ‖à Da luc.21.d
niele propheta, stantem in loco sancto Dan.9.g.
(qui legit intelligat) tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. & qui in tecto: non descēdat tollere °aliquid de domo °res suas
sua). & qui in agro: nō reuertatur tolle- domesti-
re °tunicā suam). Vę autē prægnantibus cas.
& nutrientibus in illis diebus. Orate °vestimē-
autem vt nō fiat fuga vestra in hyeme ta sua.
vel sabbato. erit em̄ tunc tribulatio magna, qualis nō fuit ab initio mundi vsq; modo, neq; fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi, nō fieret salua oīs caro: sed propter electos breuiabunt dies illi. ¶‖Tūc Mar.13.c.
siqs vobis dixerit, Ecce hic est Christus, luc.17.e
aut illic: nolite credere? surgēt em̄ *pseudochristi* & pseudoprophetę: & dabūt signa magna & prodigia, ita vt in erro-

rem inducantur(si fieri potest) etiã ele
ct. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixe-
rint vobis, Ecce in deserto est: nolite
C exire. ecce in penetralibus: nolite cre-
dere. Sicut enim fulgur exit ab orien-
*apparet te, &(*paret) vsque in occidentem: ita
erit & aduentus filii hominis. Vbicun-
*enim que*fuerit(*corpus), illuc congregabũ-
*cadauer tur & aquilæ. ¶ Statim autem post tri-
Mar.13.c. bulationem dierum illorum sol obscu-
luc.21.e. rabitur, & luna non dabit lumen suum
cze.32.b. & stellæ cadent de cælo, & virtutes cę
Isa.13.b. lorum commouebuntur: & tunc(*pare-
Ioe.3.e. bit) signum filii hominis in cælo, & tũc
*appare- plangent omnes tribus terræ: & vide-
bit. bunt filium hominis venientem in nu
*potesta bibus cæli cum(*virtute multa & ma-
te multa iestate). ¶ Et mittet angelos suos cũ tu
& gloria ba (*& voce magna): & congregabunt
Apoc.1.b electos eius à quatuor ventis, à sum-
*vocis mis cælorum vsque ad(*terminos)eorũ.
magnæ: A b arbore autem fici discite(*parabo-
*extrema lam). cum iam ramus eius tener fuerit
*similitu & folia nata, scitis quia prope est æstas
dinem, ita & vos, cum videritis hæc omnia,
scitote quia prope est in ianuis. Amen
dico vobis quia non præteribit gene-
Mar.13.d ratio hæc donec hæc omnia fiant. ¶ Cæ
lum & terra transibunt: verba autem
mea non præteribunt. De die autem il-
& hora nemo scit, neque angeli cælo-
meus rum, nisi solus pater. ¶ Sicut autẽ in
Luc.17.f. diebus Noe: ita erit & aduentus filii
Gene.7.b hominis. ¶ Sicut enim erant in diebus
ante diluuium comedentes & bibẽtes
*ducẽtes (*nubentes) & nuptui tradentes, vsque
vxores. ad eum diem quo intrauit Noe in ar
D cam, & non cognouerunt donec venit
diluuium, & tulit omnes: ita erit & ad-
Luc.17.g uentus filii hominis. ¶ Tunc duo erunt
in agro: vnus assumetur, & vnus relin-
*pistrino quetur. duæ molẽtes in(*mola: vna assu-
metur, & vna relinquetur. ► duo in le
cto: vnus assumetur, & vnus relinque-
Mar.13.d tur). ¶ Vigilate ergo: quia nescitis qua
Luc.12.c hora dominus vester venturus sit, ¶ illud autem scitote quoniã si sciret pa-
terfamilias qua hora fur venturus esset
vigilaret vtique, & non sineret perfodi
*nõ expe domum suam. Ideo & vos estote para-
ctatis cu ti: quia qua(*nescitis hora) filius homi-
stodia nis venturus est. ¶ Quis putas est fide-
Luc.12.e lis seruus & prudens, ¶ Quẽ constituit
Apo.16.c dominus suus super familiam suam, vt
det illis cibum in tempore? ¶ Beatus ille
seruus, quem, cum venerit dominus e-
ius, inuenerit sic facientem. amen dico
vobis, quoniam super omnia bona sua
constituet eum. Si autem dixerit malus
seruus ille in corde suo, Morã facit do-
minus meus venire: & cœperit percu-
tere conseruos suos, manducet autem
& bibat cum ebriosis, veniet dominus
serui illius in die qua non(*sperat), & *expe-
hora qua ignorat, &(*diuidet)eum, par- ctat.
temq; eius ponet cum hypocritis, illic *dissecã-
erit fletus & stridor dentium. bit.

CAP. XXV.

Virgines exspectantes sponsum. Vigilandum. Homo peregre proficiscens, seruis talenta tradit. Seruus nequam. Extremum iudicium quale. Oues, Hœdi. Benedicti, Opera misericordiæ. Maledicti. Mors Christi.

TVnc simile erit regnum cælorũ A
decem virginibus: quæ accipiẽ-
tes lampades suas exierunt ob-
uiam sponso ► & sponsæ). Quin
que autem ex eis erant fatuæ, & quin- *quæ.
q; prudentes. sed(*quinque)fatuæ, acce-
ptis lãpadibus suis, nõ sumpserunt oleũ
secum: prudẽtes vero acceperunt oleũ

suis in vasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitauerũt omnes ac dormierũt. Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ: & ornauerunt lãpades suas. Fatuæ autem sapiẽtibus dixerunt, Date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguũtur, Responderunt prudentes, dicentes, Ne forte non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus: & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. =Nouissimè vero) veniunt & reliquæ virgines, dicentes, Domine, domine, aperi nobis. At ille respondens, ait, Amen dico vobis nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*. ¶||Sicut enim homo peregre proficiscens, vocauit seruos suos & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque tolẽta, alii autẽ duo, alii vero vnũ, vnicuique secũdũ propriã =virtutẽ): & profectus est statim. Abiit autẽ qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit dominus seruorũ illorum, & posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens, Domine, quinque talenta tradidisti mihi: ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus eius, =Euge) serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituã: intra in gaudium domini tui. Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait, Domine, duo talenta tradidisti mihi: ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus eius, Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accedẽs autem & qui vnum talentum acceperat, ait, Domine, =scio) quia homo durus es, metis vbi non seminasti, & congregas vbi non sparsisti, & timens abii & abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus eius, dixit ei, Serue male & piger, sciebas quia meto vbi non =semino), & congrego vbi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meam numulariis, & veniens ego recepissem vtique quod meum est cum vsura. Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. ||omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod =videtur habere) auferetur ab eo. Et inutilem seruum eiicite in tenebras exteriores. illic erit fletus & stridor dentium.

¶Cum autem venerit filius hominis in =maiestate) sua, & omnes * angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ: & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos abinuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis: & statuet oues quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris. Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. ||esuriui enim: & dedistis mihi manducare, sitiui: & dedistis mihi bibere, hospes eram: & collegistis me, nudus: & operuistis me. ||infirmus: & visitastis me in carcere eram & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, & pauimus: sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, & colligimus te: aut nudum, & cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere: & venimus ad te? Et respondens rex, dicet illis, Amen dico vobis, quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet & his qui à sinistris erunt, ||Discedite à me maledicti in ignẽ æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, esuriui enim: & non dedistis mihi manducare: sitiui & non dedistis mihi potũ, hospes eram: & nõ collegistis me. nudus erã: & nõ operuistis me. infirmus, & in carcere erã: & nõ visitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem, aut ho-

=postremũ (vl, Deinde)

* in qua filius hominis veniet.

Luc. 19. b

=potẽtiã,

=Bene & infra.

=noui te

=seminaui,

Sup. 23. b mar. 4. c. luc. 8. c. 19. d.

=habet,

=gloria

*sancti

Isa. 58. b. ezec. 18 b D

Eccl. 7. d

Psal. 6. e. supr. 7. d. luc. 13. f.

spitē, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere: & nō ministrauimus tibi? Tūc respōdebit illis, dicēs, Amen dico vo- ominimis bis quandiu non feciſtis vni de ᵉminoribus ʸhis, nec mihi feciſtis. ‖Et ibunt hi, in ſupplicium æternum: iuſti autē, in vitam æternam.

CAP. XXVI.

Mors Chriſti. Conſilium ſacerdotū contra Chriſtum. Chriſto pedes vngūtur à muliere. Pauperes. Iudas vendit Chriſtum. Mittuntur apoſtoli paraturi paſcha. Paſcha comedit Chriſtus. Remiſſio peccatorum. Apoſtoli ſcandalizati. Petri negatio. Chriſtus in horto. Triſtis Chriſtus. Oratio Chriſti. Dormientes diſcipuli. Vigilia. Oratio. Spiritus. Caro. Iudas oſculo Chriſtū prodit. Oſculum. Auricula ſeruo pontificis amputata. Gladio perituri. Scripturæ implendæ. Ad Caipham ducitur. Petrus ſequitur. Falſi teſtes. Tacet Ieſus. Adiurare. Ieſus fatetur ſe eſſe Chriſtū. Conſpuitur & alapis cœditur. Petrus negat Chriſtum.

Mat.14.a luc.22.a. ET ‖factum eſt: cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit diſcipulis ſuis, Scitis quia poſt biduum paſcha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. ¶Tunc cō- *& ſcribæ gregati ſunt principes ſacerdotum *& ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas: & conſilium fecerunt vt Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die feſto, ne forte tumultus fiet in populo. ¶‖Cum autem Ieſus eſ- Ioh.12.a mar.14.a ſet in Beth-ania in domo Simonis Leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguenti pretioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis. Vi- dentes autem diſcipuli eius, indignati ᵗAd ſunt dicentes, ᵉVt ʸquid perditio hæc? potuit enim iſtud vænundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Ieſus, B ait illis, Quid moleſti eſtis huic mulie ri? opus enim bonū operata eſt in me, nam ſemper pauperes habetis vobiſcum: me autē non ſemper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum: ad ſepeliendum me, fecit. Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam ᵉeius. ‖Tunc abiit ᵉfœmi- vnus de duodecim qui dicebatur Iu- num eſt. das Iſcariotes, ad principes ſacerdo- Mar.14.b tum: & ait illis, Quid vultis mihi dare, luc.22.a. & ego vobis eum tradam? At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat oportunitatem vt eum traderet. ¶‖Prima autem die azymo- Mar.14.b rum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, luc.22.a. dicentes, Vbi vis paremus tibi comedere paſcha? At Ieſus dixit, Ite in ciuitatem ad quendam: & dicite ei, Magiſter dicit, Tempus meum ᵗprope eſt, apud te facio paſcha cum ᵗdiſcipulis meis. Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus: & parauerunt paſcha. ¶‖Veſpere autem facto, diſcumbebat Mar.14.b cum duodecim diſcipulis ſuis. Et e- luc.22.b. dentibus illis, dixit, Amen dico vo- Ioh.13.b. bis quia vnus veſtrum me traditurus eſt. Et contriſtati valde, cœperunt ſinguli dicere, Nunquid ego ſum domine? At ipſe reſpondens, ait, Qui C intingit mecum manum in ᵉpara- ᵉcatino pſi- de ʸhic me tradet. Filius quidem homi- Pſal.40.c nis vadit, ‖ſicut ſcriptum eſt de illo: væ autem homini illi per quem filius hominis traditur, bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondens autem Iudas qui ᵉtradidit ʸeum, dixit, ᵉtrade. Nunquid ego ſum rabbi? Ait illi, Tu di bat. xiſti. ¶‖Cœnātibus autē eis, accepit Ie- 1.Cor. ſus panem, & ᵉbenedixit ʸ, ac fregit: de- 11.e. ditq; diſcipulis ſuis, & ait, Accipite ᵉgratias & comedite: hoc eſt corpus meum. agit. Et accipiens calicem, gratias egit: & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis vſque in diem illum cum illud bibam vobiſcū nouum in regno patris mei. Et hymno dicto, exierunt in montem ᵉoliue- ᵉoliuarū. ti ʸ. ¶‖Tunc dicit illis Ieſus. Omnes vos Ioh.16.g ſcandalū patiemini in me, in iſta no- Zac.13.e. cte. Scriptum eſt enim, ‖Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Mar.14.c 16.b. ‖Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. Reſpondens autem Petrus, ait illi, Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor. Ait illi Ieſus, Amen di-

co tibi,quia in hac nocte antequã gal-
Ioh.13.d. lus cantet,ter me negabis.¶Ait illi Petrus,Etiam si oportuerit me mori tecum,non te negabo . Similiter & om-
Mar.14.d nes discipuli dixerunt . ¶Tunc venit
luc.22.d Iesus cum illis in villam quæ dicitur
prædiõ. Geth-semani: & dixit discipulis suis,
D Sedete hic,donec vadam illuc & orẽ.
Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi,cæpit contristari & mœstus esse.Tũc ait illis,Tristis est anima mea
Mœsta maneto vsque ad mortem:sustinete hic,& vigilate mecum . Et progressus pusillum

procidit in faciem suam,orans , & dicẽs,Pater mi,si possibile est,transeat à me calix iste,veruntamen non sicut ego volo,sed sicut tu.Et venit ad discipulos suos,& inuenit eos dormientes: & dicit Petro, Sic nõ potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate , & orate vt non intretis in tentationem.spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.Iterum secundo abiit : & orauit dicens,Pater mi,si non potest hic calix transire*nisi bibam illum: fiat vo
*à me luntas tua.Et venit, & iterum inuenit eos dormientes,erant enim oculi eorum grauati,Et relictis illis, iterũ abiit: & orauit tertio,eundem sermonem dicens,Tunc venit ad discipulos, & dicit illis,Dormite iam , & requiescite: de cæte
ecce appropinquauit hora , & filius ro
hominis tradetur in manus peccatorum . Surgite , eamus: ecce appro-
pinquauit qui me tradet . ¶Adhuc eo Mar.14.e
loquente, ecce Iudas vnus de duode- luc.22.e.
cim venit,& cum eo turba multa cum ioh.18.a.
gladiis & fustibus , missi à principibus sacerdotum & senioribus populi . Qui E
autem tradidit eum,dedit illis signum dicens, Quencunque osculatus fuero, ipse est:tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum,dixit,Aue rabbi.Et osculatus est eum. Dixitq; illi Iesus, Amice, ad quid venisti?Tunc accesserunt , & ades
manus iniecerunt in Iesum : & tenuerunt eum.Et ecce vnus ex his qui erãt cum Iesu , extendens manum , exemit gladium suum : & percutiens seruum principis sacerdotum,amputauit auriculam eius.Tunc ait illi Iesus,Conuer te gladium tuum in locum suum.Om- Gene.9.a
nes enim qui acceperint gladium,gla- apo.13.c.
dio peribunt . An putas quia non possum*rogare patrem meum:& exhibe- *modo
bit mihi modo plus quàm duodecim legiones angelorum? Quomodo er
go implebuntur scripturæ quia sic o- isa.53.c.
portet fieri? ¶In illa hora dixit Iesus turbis,Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus cõprehendere me? quotidie apud vos sedebam docens in templo:& non me tenuistis . Hoc autẽ F
totum factum est vt adimplerẽtur scri Thre.4.d
pturæ prophetarum . Tunc discipuli
omnes,relicto eo fugerunt. ¶Ait illi te- Mar.14.f
nentes Iesum , duxerunt ad Caipham luc.22.f.
principem sacerdotum , vbi scribæ & ioh.18.c.
seniores conuenerant. Petrus autem sequebatur eum à longe,vsque in atrium principis sacerdotum.Et ingressus intro,sedebat cum ministris : vt videret finem. Principes autem sacerdotum & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum,vt eum mor
ti traderent : & non inuenerunt , cum
multi falsi testes accessissent. Nouissimè autem venerunt duo falsi testes: & di
xerunt,Hic dixit, Possum destruere tẽ ioh.2.d.
plum dei,& post triduum reædificare per tri-
illud. Et surgens princeps sacerdotum duum.
ait illi,Nihil respondes ad ea quæ isti

aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat. Et princeps sacerdotũ ait illi, Adiuro te per deum viuũ, vt dicas nobis si tu es Christus filius dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti, veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentẽ à dextris vertutis dei, & venientem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotũ scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemauit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiã quid vobis videtur? At illi respondentes dixerũt, Reus est mortis. ¶Tunc expuerunt in faciem eius: & colaphis eũ ceciderunt: alii autem palmas in faciẽ dederunt dicentes, Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? ¶Petrus vero sedebat foris, in atrio: & accessit ad eum vna ancilla, dicens, Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit corã omnibus, dicens, Nescio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla: & ait his qui erãt ibi. Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, Quia nõ noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant: & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es: nam & loquela tua manifestũ te facit. Tunc cœpit detestari & iurare quia non nouisset hominem. Et continuo gallus cantauit. Et recordatus est Petrus verbi Iesu qui dixerat illi, Prius quàm gallus cantet, ter me negabis, Et egressus foras fleuit amare.

eius, Isa.50.c

Mar.14.g Luc.12.f Iohã.18.c

in vesti bulum,

CAP. XXVII.

Pilato vinctus Christus traditur. Iudas suspendit seipsum, Pilato fatetur Christus se esse regem. Barabbam petũt Iudæi sibi dimitti. Vxor Pilati. Pilatus lauat manus, tanquam innocens. Coronatur spinis Christus, illuditur & conspuitur. Simon Cyrenæus. Crucifigitur. Latrones crucifixi cũ Iesu. Blasphemiæ in Christum. Tenebræ. Oratio Christi in cruce. Acetum. Moritur. Velum templi. Petræ scissæ. Resurrectio. Mulieres quæ Christo ministrauerant. Ioseph sepelit Christum. Sepulchrum Christi cu stoditur à militibus.

Mane autẽ facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum: ut eum morti traderent. Et vinctũ adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. ¶Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quòd damnatus esset: pœnitentia ductus, retulit triginta argentos principibus sacerdotum & senioribus, dicens, Peccaui, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt, Quid ad nos, tu videris. ¶Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspẽdit. Principes autem sacerdotum argenteis, dixerunt, Non licet eos mittere in corbanum: quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrũ figuli, in sepulturã peregrinorum. Propter hoc, vocatus est ager ille, Haceldema, hoc est ager sanguinis, vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam dicentem, ¶Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati quem appretiauerunt à filiis Israel: & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. ¶Iesus autem stetit ante præsidem & interrogauit eum præses, dicens, Tu es rex Iudæorũ? Dicit illi Iesus, Tu dicis. Et cũ accusaretur à principibus sacerdotũ & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non

Mar.15.a Luc.23.a Iohã.18.a

innocentem,

videbis, Act.1.c

zach.11.e

B

Mar.15.a Luc.23.a Iohã.18.f

*quot audis=quanta⁹aduersum te dicunt testi stimonia?Et non respondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præses vehementer. Per diem autē solennem cōsueuerat, præses populo dimittere vnum vinctum quem voluissent:hahebat autē tunc vinctū insignē,qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus,Quē vultis dimittā vobis:Barabbam,an Iesum qui dicitur Christ9?Sciebat enim quod per inuidiā tradidissent eum. Sedēte autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius,dicens,=Nihil tibi & iusto illi⁹.multa enim passa sum hodie=per visum⁹,propter eum.Principes autē sacerdotum & seniores persuaserunt populo vt peterēt Barabbam,Iesum vero perderent. Respondens autē præses,ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti?At illi dixerunt. Barabban.||Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam-de⁹Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes.Crucifigatur.Ait illis præses. Quid enim mali fecit?At illi magis clamabant,dicētes,Crucifigatur. Vidēs autem Pilatus quia nihil proficeret,sed magis tumultus fieret:accepta aqua,lauit manus coram populo dicens. Inno ego sum à sanguine iusti huius:vos=videritis⁹.Et respondens vniuersus populus,dixit.Sanguis eius super nos,& super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbā: Iesum autem flagellatū tradidit eis vt crucifigeretur.¶||Tūc milites pręsidis suscipientes Iesum in prętorio,cōgregauerunt ad eum vniuersam cohortem,& exuentes eum,clamydē coccineam circundederunt ei:& plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & arundinem in dextra eius. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes,Aue rex Iudæorū.Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et postquam illuserunt ei,exuerunt eum chlamydē: & induerunt eum vestimentis eius, & duxerunt eū vt crucifigerent.¶||Exeuntes autem, inuenerunt hominem Cyrenæum,nomine Simonem: hunc=angagariauerūt⁹ vt tolleret crucem eius.||Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha,quod est*Caluariæ locus.Et dederunt ei=vinum⁹bibere cum felle mistū. Et cum gustasset,noluit bibere.¶||Postquam autem crucifixerunt eum,diuiserunt vestimenta eius sortē mittentes:-vt impleretur quod dictum est per prophetam dicentem.||Diuiserunt sibi ve-

*vel,Nequid rei sit tibi eū iusto illo.
*in somnis
Mar.15. b
Luc.23. b
Iohā. 18. a.19.c.
*videbitis.
Mar.15. b
Iohā.19.a
Mar.15. b
Luc.23. d
=adegerunt.
Mar.15. b
Luc.23. d
Iohā.19.d
*interpretatū
=acetum
Mar.15. b
Luc.23.a.

Iohã.19 d Psal.11.d. stimenta mea : & super vestem meam miserunt sortem). Et sedentes seruabãt eum. Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptã, Hic est Iesus rex Iudæorum. ¶Tunc crucifixi sunt cũ eo duo latrones: vnus à dextris, & vnus à sinistris. Prætereuntes autẽ blasphemabant eum: mouentes capita sua, & dicẽ Iohã.2. d tes, ‖Vah qui destruis templum dei, & in triduo illud reędificas: salua temetipsum: si filius dei es descende de cruce. Similiter & principes sacerdotũ illudentes cum scribis & senioribus, *di cebant. ‖Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere : si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. ‖confidit in deo: liberet nunc eum si vult+: dixit enim, Quia filius dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. A sexta autem hora, tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, vsque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicens, Eli, eli, lamma sabacthani? hoc est, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes & audientes, dicebant, Eliam vocat iste, Et continuo currens vnus ex eis, acceptã spongiam impleuit aceto : & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri vero dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum. Iesus autem iterum clamãs voce magna emisit spiritum. Et ecce velum templi scissum est in duas partes, à summo vsque deorsum. & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis

post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem: & apraruerunt multis. ¶Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu & his quę fiebant), timuerũt valde, dicentes, Verè filius dei erat iste. ‖Erant autem ibi mulieres multę à longe+, quę secutæ erant Iesum à Galilęa, ministrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorum zebedęi. ¶Cũ autem sero factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathæa, nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu, hic accessit ad Pilatum, & petiit cor-

+& pharisæis Sapi.11.d Psal.21. c +eum

facta fuerant, Mar.15. d Luc.23. g Iohã.19 g + spectantes serum fieret. G

pus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et accepto corpore, Ioseph inuoluit illud in sindone munda: & posuit illud in monumẽto suo nouo quod exciderat in petra. Et aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit. Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria sedentes contra sepulchrũ.

¶Altera autem die, quę est post parasceuen, conuenerunt principes sacerdotũ & pharisęi ad Pilatum, dicentes, Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc viuens, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrũ vsq; in diem tertium: ne forte veniant discipuli eius, & furentur eũ, & dicant plebi. Surrexit a mortuis. & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habetis custodiam: ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum: signantes lapidem cum custodibus.

*muniri

*Habete.

*,igillãtes

CAP. XXVIII.

Mulieres visitant sepulchrum. Angelus. Surrexit Christus. Christus cõspicitur a mulieribus. Fratres. Resurrexisse Christũ non credunt Iudęi. Christus in Galilæa adoratur ab apostolis. Mittit apostolos ad prædicandum.

VEspere autem sabbathi quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria visitare sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. angelus enim domini descendit de cælo: & accedẽs, revoluit lapidem * & sedebat super eum. Erat autẽ aspectus eius, sicut fulgur: & vestimentum eius *, sicut nix. Præ timore autẽ eius exterriti sũt custodes, & facti sunt velut mortui. Respõdẽs autẽ angelus, dixit mulieribus, Nolite timere vos. scio enim q̃ Iesum qui crucifixus est, quæritis. non est hic: surrexit enim, sicut dixit *. venite, & videte locũ vbi positus erat dominus. Et cito euntes, dicite discipulis eius quia surrexit *: & ecce præcedit vos in Galilæam. ibi eũ videbitis, ecce prędixi vobis. ¶Et exierunt cito de monumẽto cum timore & gaudio magno, currẽtes nuntiare discipulis eius. * Et ecce Iesus occurrit illis, dicens, Auete. Illæ autẽ accesserũt, & tenuerũt pedes eius, & adorauerũt eũ. Tunc ait illis Iesus. Nolite timere. ite, nuntiate fratribus meis vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. ¶Quæ cũ abiissent, ecce quidem de custodibus venerunt in ciuitatẽ, & nuntiauerunt prin-

Mar. 16. b
Ioh. 20 c

*ab ostio

*species

*album

B

*vobis

*à mor-

*dũ ibãt

*vt tenuerũt

cipibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes, Dicite, Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditũ fuerit ᵃ à ᵓ pręside, nos ᵃ suadebimus eiᵓ, & securos vos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum est verbũ istud apud Iudæos, vsque in hodiernũ diẽ. ¶ Vndecim autẽ discipuli abierunt in Galilæam, in montem vbi constituerat illis Iesus. Et videntes eum adorauerunt quidam autem dubitauerunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicẽs ‖ Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritussancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.

ᵃ sub ᵃ persuadebimus ei (vl, placabimus eum)

D

Mar. 16. d

Sanctum Iesu Christi euangelium secundum Marcum.

CAP. I.

Baptismus pœnitentiæ. Confusio. Vestitus & victus Iohannis. Baptizatur Iesus. Christus tentatur in deserto. Angeli. Prædicatio Christi. Simon & Andreas vocantur. Piscatores hominum. Iacobus & Iohannes. Docet Christus in synagogis. Dæmoniacus sanatur. Doctrina noua. Socrus Petri sanatur à febre. Sanat Christus infirmos. Dæmonibus cognitus Christus. Orat Christus. prædicat. Leprosus sanatur.

INITIVM euangelii ‖ Iesu Christi filii dei. Sicut scriptũ est in ᵃ Isaia propheta ᵓ, ‖ Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te, ‖ Vox clamantis in deserto. Parate viam domini, rectas facite semitas eius: fuit Iohannes in deserto Baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. ‖ Et egrediebatur ad eum Iudææ regio, & Ierosolymitæ vniuersi: & baptizabantur * ab illo in Iordanis flumine confitentes peccata sua. ¶ Et erat Iohãnes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos eiꝰ: & locustas & mel syluestre edebat. ¶ ‖ Et prædicabat, dicens, Venit fortior me post me: cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius. Ego baptizaui vos aqua: ille vero baptizabit vos spiritu sancto. ¶ ‖ Et factum est: in diebus illis venit Iesus à Nazareth Galilęę: & baptizatus ẽ à Iohãne in Iordane. Et statim ascendens de aqua, vidit cęlos ᵃ apertos ᵓ, & spiritum sanctum tanquam columbam descendentem ᵃ & manentẽ in ipso ᵓ. Et vox facta est de cęlis, Tu es filius meus dilectus, in ᵃ te cõplacui ᵓ. ¶ ‖ Et statim spiritus expulit eũ in desertum. Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & tentabatur à satana, eratque cum bestiis: & angeli ministrabant illi. ¶ ‖ Postquam autem traditus est Iohannes, venit Iesus in Galilæam, prædicans euan

Matt. 3. a.
ᵃ ꝓphetis
Malac. 3. a
Isa. 40. a.
10. 1. c. l. 3 a.

Matt. 3. a.

*omnes

Mat. 3. c. l 3. c. io. 1. d act. 1. a. 2. e. 11. c. 19. a.
Matt. d. l. 3. d. io. 1. e

ᵃ findi,
B
ᵃ in ipsum ᵃ quo mihi bene cõplacitum est,
Mat. 4. a.
Luc. 4. a.
Mat. 4. b.
luc. 4. b.
ioh. 4. f.

gelium regni dei, & dicens. Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum dei: [e]pœnitemini', & credite euangelio. ¶ Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonem & Andream fratrem [e]eius' mittentes retia in mare (erant enim piscatores) & dixit eis Iesus. Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi & Iohannem fratrem eius, & ipsos [e]componentes' retia in naui: & statim vocauit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. ¶ Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbathis ingressus in synagogam, docebat eos. Et stupebant sup doctrina eius. erat enim docens eos [e]quasi' potestatem habens, & non sicut scribæ. ¶ Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: & exclamauit, dicens, *Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio ꝙ scis sanctus dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens. Obmutesce, & exide homine. Et discerpens eum spiritꝰ immundus, & exclamans voce magna. exiit ab eo. Et mirati sunt omnes: ita vt conquirerent inter se, dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua: quia in potestate *spiritibus immũdis imperat, & obediunt ei? Et processit rumor eius statim in [e]omnem' regionẽ Galilææ. ¶ Et protinus egredientes de synagoga venerunt in domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Iohanne. Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: & statim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam apprehensa manu eius: & continuo dimisit eam febris & ministrabat eis. ¶ Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebãt ad eũ omnes male habentes, & dæmonia habentes: & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabãtur variis languoribus & dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum ✠. Et [e]diluculo valde' surgens, egressus abiit in desertum locum: ibique orabat. Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erant. Et cum inuenissent eum: dixerunt ei, Quia omnes quærunt te. Et ait illis. Eamus in [e]proximos vicos' & ciuitates, vt & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Et erat prædicans in synagogis eorum, & in omni Galilæa: & dæmonia eiiciens. ¶ venit ad eum leprosus deprecans eum: & genu flexo. dicit ei, Si vis, potes me mundare, Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: & tangens eum, ait illi, Volo Mundare. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et comminatus est ei, statimque eiecit illum: & dicit ei, Vide, nemini ✠ dixeris: sed vade, ostende te [e]principi sacerdotum', & offer pro emundatione tua quæ præcepit Moyses in testimonium illis. At ille egressus cœpit prædicare [e]& diffamare' sermonem: ita vt iam non posset manifeste introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis esse. Et conueniebant ad eum vndique.

[e]resipiscite
Mat. 4. e.
luc. 5. a.
[e]Simonis
[e]reficientes
Mar. 4. b.
luc. 4. e.
Mat. 7. d.
[e]tanquã
Luc. 4. e.
*Ah
C
✠etiam
[e]totã circũiacẽtẽ
Mat. 8. b.
luc. 4. f.
D
✠Cristũ esse
[e]mane crepusculo admodum.
[e]pxima municipia
Matt. 8. a.
luc. 5. c.
✠quicq̃
[e]sacerdoti,
leui. 14. a
Luc. 4. g.
[e]diuulgare,

CAP. II.

Paraclytus sanatur. Dimittere peccata. Peccata remittit christus. Matthæi vocatio peccatores. Ieiunia & afflictiones prædicit Christus Apostolos passuros post assumptionem. Sponsus. Pannus impolitus. Vinum nouum. Sabbatho euellunt discipuli spicas. Dauid. Panes propositionis. Sabbathum.

ET iterum intrauit Capharnum post dies' : & auditum est quòd in domo esset, & confestim conuenerunt multi, ita vt non ✠ caperent [e]neque' ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes paralyticũ, qui à quatuor portabatur. Et cum non possent [e]offerre eum' illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat: & [e]patefacientes' submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cũ autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de scribis sedentes: & cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic loquitur? [e]blasphemat'. Quis potest dimittere peccata, nisi solus deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo quia sic cogitarent intra se, dixit illi, quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, di-

Mar. 9. a.
luc. 5. d.
[e]post dies aliquot
✠amplius
[e]ne ea quidem quę
[e]appropinquare
[e]periodiẽtes
[e]blasphemias?

cere, paralytico, dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge, & tolle grabatum tuum & ambula? Vt autem sciatis
E quia filius hominis habet potestatem

in terra dimittendi peccata (ait paralytico) tibi dico surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuã. Et statim surrexit ille: & sublato grabato abiit
*stuperẽt inde coram omnibus, ita vt mirarentur omnes, & glorificarent deum, dicentes, Quia nunquam sic vidimus.
Mat. 9. a. luc. 5. f. ¶ Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum præteriret, vidit Leui Alphæi sedentem ad telonium: & ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est: cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores discumbebant cum Iesu & discipulis eius, erant enim multi qui seque
*secuti fuerant bantur eum. Et scribæ & pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus: dixerunt discipu-
C lis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister
*ops vester? Hoc audito Iesus ait illis, Nõ ne
1. Ti. 1. c. cesse habent sani, medico: sed qui male
ad pœni habent. ‖ non enim veni vocare iustos, sed peccatores*. ¶ Et erant discipuli Iohannis, & pharisæorum ieiunantes: & veniunt & dicunt illi, Quare discipuli Iohannis & pharisæorum ieiunãt; tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nũquid possunt filii nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. Veniẽt autem dies cum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum *nouum à veteri, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinũ nouum in vtres veteres: alioquin dirumpet vinum *vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt. sed vinum nouum in vtres nouos mitti debet. ¶ Et

tentiam, Mat. 9. b. luc. 5. f. g.

*blatus fuerit
*nõdum à fullone curati
*eius
deterior
*nouum Nat. 12. a luc. 6. a.

factum est iterũ cum sabbathis ambularet per sata, & discipuli eius cœperũt pgredi & vellere spicas. Pharisæi autẽ dicebat ei, Ecce, quid faciũt discipuli tui sabbathis quod nõ licet? Et ait illis, ‖ Nũquam legistis quid fecerit Dauid, quãdo necessitatẽ habuit & esuriit ipse & qui cũ eo erant? quomodo introiuit in domũ dei sub Abiathar principe

1. Re. 21. b

sacerdotū, & panes propositionis man
ducauit quos non licebat manducare
*etiã iis nisi solis sacerdotibus, & dedit *eis? & qui cum eo erant? Et dicebat eis, Sabba
thum propter hominem factum est: & non homo propter sabbathum. Itaque dominus est filius hominis, etiam sab-
bathi.

CAP. III.

Arida manus sanatur. Ira. Consiliū contra Christum. Tactu Christi sanantur infirmi. Dæmones. Mittit apostolos ad prædicandum. Boanerges. Furor. Blasphemia. Satanas regnum diuisum. Blasphemia in spiritum sanctum. Mater, soror, & frater Christi.

Introiuit iterum in synagogam
& erat ibi homo habens manum
aridam. Et obseruabāt eū an sab-
bathi curaret *: vt accusarent il
lum. Et ait homini habenti manum ari
dam, Surge in medium. Et dicit eis,
Licet sabbathis benefacere, an male?
*occide- animam saluam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circunspiciens eos
cū ira, contristatus super cæcitate cor-
dis eorum, dicit homini, Extende ma-
num tuam. Et extendit: & restituta est
*illi manus *illi. Euntes autem pharisæi,
vt altera statim cum Herodianis consilium facie
*vt hant aduersus eum *quomodo *eū per-
derent. Iesus autem cum discipulis suis
secessit ad mare: & multa turba à Gali-
læa & Iudæa secuta est eum, & ab Iero
solymis & Idumæa & trans Iordanem.
& qui circa Tyrum & Sidonem multi-
C tudo magna audientes quæ faciebat,
venerunt ad eum. Et dixit Iesus disci-
lis suis vt nauicula sibi deseruiret pro
pter turbam ne comprimerent eū. mul
tos enim sanabat, ita vt irruerent in
eum vt illum tangerent quotquot habe
bant plagas. Et spiritus immundi cum
illum videbant, procidebant ei: & cla-
mabant dicentes, Tu es filius dei. Et ve
hementer comminabatur eis ne mani-
Mat. 10.a festarent illum. ¶ Et ascendens in mon
luc. 6. b. c tem, vocauit ad se quos voluit ipse: &
venerunt ad eū. Et fecit vt essent duo-
*secum: decim *cū illo *: & vt mitteret eos præ-
dicare. Et dedit illis potestatem curan
di infirmitates, & eiiciendi dæmonia.
Et imposuit Simoni nomen Petrus. & Ia
cobum Zebedæi & Iohannem fratrem
Iacobi: & imposuit eis nomina Boaner- C
ges, quod est filii tonitrui. & Andream
& Philippum & Bartholomæum & Mat
thæum & Thomam & Iacobū Alphæi,
& Thaddæum & Simonem Cananæū,
& Iudam Iscariotem qui & tradidit il- Mat. 9. d.
lum. ¶ Et veniunt ad domum: & con- 12. b. luc.
uenit iterum turba, ita vt non possent 11. b.
neque panem manducare. Et cum au-
dissent sui, exierunt tenere eum: dice-
bant enim, Quoniam in furorem ver-
sus est. Et scribæ qui ab Ierosolymis de
scenderant dicebant, Quoniam Beel-
zebub habet, & quia in principe dæmo
niorum eiicit dæmonia. Et conuocatis
eis, in parabolis dicebat illis, Quomo-
do potest satanas satanam eiicere? Et si
regnum in se diuidatur, non potest re-
gnum illud stare. Et si domus super se-
met ipsam dispartiatur: non potest do-
mus illa stare. Et si satanas consurrexit
in semetipsum: dispartitus est, & nō po
terit stare, sed finem habet. Nemo po-
test vasa fortis ingressus in domū eius
diripere, nisi prius fortem alliget, & D
tunc domum eius diripiet. ¶ Amen di- Mat. 12. c
co vobis quoniam omnia dimittentur luc. 12. b
filiis hominum peccata, & blasphemię
quibus blasphemauerint, qui autē blas-
phemauerit in spiritum sanctum, non
habet remissionē in æternum, sed reus
erit æterni *delicti *: quoniam dicebant *iudicii:
Spiritum immundum habet. ¶ Et ve- Mat. 12. d
niunt mater eius & fratres: & foris stā luc. 8. c.
tes miserunt ad eum. Et sedebat circa
eum turba: & dicunt ei, Ecce mater tua
& fratres tui foris quærunt te. Et re-
spondens eis, ait, Quæ est mater mea
& fratres mei? Et circūspiciens eos qui
in circuitu eius sedebant, ait, Ecce ma-
ter mea & fratres mei. Qui enim fece-
rit voluntatē dei: hic frater meus & so
ror mea & mater mea est.

CAP. IIII.

Parabola seminantis. Donum dei, cognitio euangelii. Parabolæ. Expositio parabolæ seminantis. Spinæ. Diuitiæ. Concupiscentiæ, Lucerna. Mensura Sementis iacta in terram. Granum sinapis. Ventis imperat Christus. Dormit Christus super ceruical. Fides.

Mar.12.a Luc.8.a. Iuxta

ET ||iterum cœpit docere [a]ad⁾ mare: & congregata est ad eum turba multa, ita vt in nauim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat: & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis

in doctrina sua, Audite, Ecce, exiit seminans ad seminandũ. Et [a]dum seminat⁾, aliud cecidit circa viam, & venerũt volucres cæli & comederunt illud. Aliud vero cecidit super petrosa vbi non habuit terram multam: & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ: & quando exortus est sol, exæstuauit, & eo quòd non habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructũ ascendentem & crescentem, & afferebat vnum [a]tricesimum⁾, & vnum sexagesimum, & vnum centesimum. Et dicebat, Qui habet aures audiẽdi, audiat. ¶Et cum esset [a]singularis⁾, interrogauerunt eum hi qui [a]cum eo erant⁾ duodecim parabolam. Et dicebat eis, Vobis datum est nosse mysterium regni dei: illis autem qui [a]foris sunt⁾, in parabolis omnia fiunt, ||vt videntes videant & non videant, & audiẽtes audiant & non intelligant, nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis, Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscitis? Qui seminat: verbum seminat. Hi autẽ sunt qui circa viam: vbi seminatur verbum, & cum audierint, confestim venit satanas, & aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum. Et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cũ gaudio accipiunt illud: & non habent radicem in se, sed [a]temporales⁾ sunt: deinde orta tribulatione vel persecutione propter verbum, confestim scandalizãtur. Et alii sunt qui in spinis seminantur: hi sunt qui verbum audiunt, & [a]ærumnæ⁾ seculi* & deceptio diuitiarum, & circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt: qui audiunt verbum & suscipiunt, & fructificant, vnum trigesimum, vnum sexagesimũ, & vnum centesimũ. ¶||Et dicebat illis, Nunquid venit lucerna vt sub modio ponatur, aut sub lecto? Nónne vt super cãdelabrum ponatur? ||Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec factum est occultum, quod non veniat in [a]palam⁾. Si quis habet aures audiendi, audiat. ¶Et dicebat illis, Videte quid audiatis. ||In qua mensura mensi fueritis, [a]remetietur⁾ vobis & adiicietur vobis* ||Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. ¶Et dicebat. ||Sic est regnũ dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet & increscat dum nescit ille. Vltrò enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum ex se produxerit fructus: statim mittit falcem, quoniam adest messis. ¶||Et dicebat, Cui assimilabimus regnum dei? aut [a]cui parabolæ⁾ cõparabimus illud? Sicut granum sinapis: quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quę sunt in terra: & cum seminatum fuerit ascendit in arborem, & fit maius omnibus

[a]factũ est dum seminaret,

[a]tricena,

B [a]solitarius [a]circũ illũ erant cũ [a]externis (vel, exteris)

Isa.6.c. Matt.13.b Luc.8.b ioha.12.f. act.28.f rom.11.b.

[a]tẽporarii

[a]curæ *huius C

Mat.5.b.l. 8.c.11.e. Mat.10.c. luc.8.c.

[a]propatulum Mat.7.a Luc.6.f [a]mensurabitur * qui auditis. mat.13.c 25.c. luc.8 c.19.d.

Mar.13.e luc.13.d [a]qua parabola D

oleribus, & facit ramos magnos, ita vt
=nidificare possint sub vmbra eius aues cæli =habitare), Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: sine parabola autem nō loquebatur
aperiebat eis. seorsum autem, discipulis suis =diserebat) omnia. ¶‖Et ait illis in illa die, cum sero esset factum, Trāseamus =contra), Et dimittentes turbam assumunt
Luc.8.d. eum ita vt erat in nauí: & aliæ =naues) erant cum illo. Et facta est procella magna venti, & fluctus =mittebat) in na
=in vlteriorem ripam. =nauicule uim, ita vt impleretur nauis. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens: & excitant eum, & dicunt illi, Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vēto, dixit mari, Tace obmutesce. Et cessauit ventus: & facta est tranquillitas magna. Et ait illis, Quid timidi estis? =necdum) habetis fidem? Et timuerunt timore magno:
=Quisnā & dicebant ad alterutrum, =Quisputas) est iste, quia & ventus & mare obediūt ei?

CAP. V.

Dæmoniacus sanatur. Dæmon agnoscens Christum. Legio. Dæmonia in porcos intrant. Annuntiare misericordiam dei. Iairi filia sanatur. Mulier à profluuio sanguinis sanatur. Medici. Fides. Fides. Dormire.

Mat.8.d ET ‖venerunt =trans fretum) maris
luc.8.d in regionē =Garasenorum), Et exeunti ei de nauí, statim occurrit
=in vlteriorē ripā de monumentis homo in spiritu
=Gadarenorum. immundo, qui domicilium habebat in monumentis. & neq; catenis iam quisquam poterat eum ligare: quoniam sæpe compedibus & catenis vinctus, diruperat catenas, & compedes cōminuerat: & nemo poterat eū domare. & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans & concidens se lapidibus. Videns autem Iesus à longe, cucurrit, & adorauit eum: & clamās voce magna dixit, Quid mihi & tibi Iesu fili dei altissimi? adiuro te per deum ne me torqueas. Dicebat em illi, Exi spiritus immunde ab homine isto. Et interrogabat eum, Quod tibi nomen est? Et dicit ei, Legio mihi nomen est: quia multi sumus. Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.
=iuxta Erat autem ibi =circa) montē grex porB corum magnus, pascens in agris. Et deprecabantur eum =spiritus), dicentes, =omnes
Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus immundi, introierunt in porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo millia, & suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nuntiauerunt in ciuitatem & in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum: & venerunt ad Iesum: & vident illum qui à dæmonio

vexabatur, sedentem, vestitum, & sanæ mentis*: & timuerunt. Et narrauerunt illis qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat: & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt discederet de finibus eorum. Cumq; ascenderet nauim, cœpit illum deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat vt esset cum illo: & non admisit eum, sed ait illi, Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli quanta tibi fecisset Iesus: & omnes mirabātur. ¶‖Et cum =trā- Mat.9.c
cendisset) Iesus in naui rursum transfre- Luc.8.f.
tum, conuenit turba multa ad eum, & =traiecerat circa mare. Et venit quidam de archisynagogis nomine Iairus: & videns

*eumqui habuerat legionē

eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens, Quoniã filia mea in extremis est, Veni, impone manum tuam super eam, vt salua sit & viuat. Et abiit cum illo: & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eũ. ¶Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & [=]erogauerat) omnia sua, nec quicquam [=]profecerat), sed magis deterius habebat: cum audisset de Iesu, venit in turba retro, & tetigit vestimentum eius: dicebat enim, Quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et cõfestim siccatus est fons sanguinis eius: & [=]sensit) corpore qua sanata esset à plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierant de [=]illo), conuersus ad turbam aiebat, Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebãt ei discipuli sui, Vides turbam comprimentem te: & dicis, Quis me tetigit? Et circunspiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier vero timens & tremens, sciens quod factum esset in se: venit & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te saluam fecit: vade in pace, & esto sana à plaga tua. ¶Adhuc eo loquente veniunt nuntii ab archisynagogo, dicentes, Quia filia tua, mortua est: quid vltrà vexas magistrum? Iesus autẽ audito verbo quod dicebatur, ait archisynagogo. Noli timere: tantummodo crede. Et non admisit quenquam se sequi, nisi Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domũ archisynagogi, & vidit tumultum, & flentes, & eiulantes multum. Et ingressus ait illis, Quid [=]turbamini) & ploratis? puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse vero eiectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens. Et tenens manum puellæ ait illi, Talitha cumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge. Et confestim surrexit puella: & ambulabat. erat autem annorum duodecim. Et obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id sciret: & iussit dari illi manducare.

[=]expende rat
[=]adiumen [=]sẽserat,
[=]cognouit
[=]se,
D
[=]tumultuamini

CAP. VI.

Prædicans Christus in patria sua, non suscipitur. Scandalizare. Propheta. Incredulitas Nazaræorum. Mittuntur apostoli. Pulueris excussio. Pœnitẽtia. Oleum. Iudicium Herodis de Christo. Iohannes quare incarceratus. Herodias. Herodes metuit Iohannem. Saltare. Caput Iohannis amputatum datur saltatrici. Sepelitur hohannes. Apostoli reuersi à prædicatione. Docet Christus turbas in deserto. Panis quinq;, & duobus piscibus saturãtur 5000. homines. Apostolis contrarius ventus in mari. Phantasma. Fides. Sanantur infirmi tactu vestimenti Christi.

E T ||egressus inde, abiit in patriam suam: & sequebãtur eum discipuli sui. Et facto sabbatho cœpit in synagoga docere: & multi audientes [=]admirabantur) in doctrina eius, dicentes, Vnde huic hęc omnia? & quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nônne hic est faber filius Mariæ frater Iacobi & Ioseph & Iudæ & Simonis? nônne & sorores eius hic [=]nobiscum) sunt? Et scandalizantur in illo. Et dicebat illis Iesus, Quia non est pro-

Mat. 13. g.
luc. 4. c
iohã. 4. f.
[=]obstupescebant
[=]apudnos

=in nullo pretio habitus, =inter cognatos suos. Mat.10.a. Luc.9.a. B =aduersus spiritꝰ immundos. =Vbicũq; Act.13.g =q est sub =*Amẽ dico vobis, tollerabilius erit Sodomis aut Gomorrhæis in die iudicii, q̃ illiciuitati. Mat.14.a. Luc.9.a Matt.14.a luc.3.d C =*est: ipse =obseruabat =in natalitiis suis =vsq; ad D

pheta =sine honore' nisi in patria sua, & in domo sua, & =in cognatione sua'. Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit: & mirabatur propter incredulitatem eorũ, & circuibat castella in circuitu, docẽs. ¶||Et vocauit duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem =spirituum immundorum'. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgã tantum: non peram, non panem, neque in zona æs, sed calceatos sandaliis, & ne induerentur duabus tunicis. ¶Et dicebat eis, =Quocunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde. & quicunque non receperint vos, nec audierint: ||exeuntes inde, excutite puluerẽ =de' pedibus vestris in testimonium illis. * Et exeuntes prædicabant vt pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo multos ægros, & sanabãtur. ¶||Et audiuit rex Herodes (manifestum enim factum est nomen eius) & dicebat, Quia Iohãnes Baptista resurrexit à mortuis: & propterea virtutes operãtur in illo. Alii autem dicebant. Quia Elias est. Alii vero dicebant, Quia propheta est, quasi vnus ex prophetis. ||Quo audito, Herodes ait, Quem ego decollaui Iohannem, hic* à mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Iohannẽ, & vinxit eum in carcere propter Herodiadem vxorẽ Philippi fratris sui, quia duxerat eam. Dicedat enim Iohannes Herodi, Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Herodias autem insidiebatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat. Herodes autem metuebat Iohannem, sciens eum virum iustum & sanctũ: & =custodiebat' eum, & audito eo multa faciebat: & libenter eum audiebat. Et cum dies opportunus accidisset, Herodes =natalis sui' cœnam fecit principibus & tribunis & primis Galilææ. Cumq; introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus: rex ait puellæ. Pete à me quod vis: & dabo tibi: & iurauit illi, Quia quid petieris dabo tibi, =licet' dimidium regni mei. Quæ cum exisset, dixit matri suæ. Quid petam? At illa dixit, Caput Iohannis Baptistæ. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petiuit dicens, volo vt protinus des mihi in disco caput Iohannis Baptistę. Et contristatus est rex. Propter iusiurandum & propter simul discumbentes noluit eam contristare: =sed' misso + spiculatore præcepit afferri caput eius in disco, & decollauit

=& ꝓtinꝰ +rex

eum in carcere. Et attulit caput eius in disco: & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ. Quo audito, discipuli eius venerunt, & tulerunt corpus eius: & posuerunt illud in monumẽto. ¶||Et conuenientes apostoli ad Iesum renuntiauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant. Et ait illis, Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillũ. Erant enim qui veniebãt & =redibant' multi: & nec spatium manducandi habebant. Et ascendẽtes in nauim', =abierunt' in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, & cognouerũt =multi': & pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos+. ¶||Et exiens vidit turbam multã Iesus: & misertus est super eos, quia erant sicut oues non habentes pastorem, & cœpit illos docere multa.

Mat.14.b Luc.9.b =abibant =abiit E =eum: +& conuenerunt ad illum. Matt.9.d.

Mat.14.b luc.9.b. ioh.6.a. *ad eum [a]multa [c]circũ ia centes [b]habent, [d]distribu tis conui uiis, [e]per areo las,

¶Et cũ iam hora multa fieret, accesse runt *discipuli eius, dicentes, Desertus est locus hic, & iam hora [a]praeteriit [b]: di mitte illos, vt euntes in [c]proximas [b]villas & vicos, emant sibi cibos [c]quos mã ducent [b]. Et respondens ait illis, Date illis manducare. Et dixerunt ei, Euntes emamus ducẽtis denariis panes: & da bimus illis mãducare. Et dicit eis, Quot panes habetis [d]ite, & videte. Et cum co gnouissent, dicunt, Quinque: & duos pisces. Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes [e]secundum contuberniu [b]super viride fœnum. Et discubuerunt [e]in partes [b] per centenos & quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus: intuens in cælum benedixit, & fregit panes, & dedit discipulis suis vt ponerẽt ante eos: & duos pisces diuisit omnibus. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt reliquias fragmentorũ duodecim cophinos plenos, & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt

F

*panes, fere, Mat.14.c ioh.6.b *, quinque millia virorum. ¶Et statim coegit discipulos suos ascendere nauim, vt præcederent eum trãs fretum ad Beth-saidam: dum ipse dimitteret populum. Et cum dimisisset eos, abiit in montẽ orare. Et cum sero esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando erat enim ventus contrarius eis circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare: & volebat præterire eos. At illi vt

G

viderunt eum ambulantem supra mare, putauerunt phantasma esse: & exclamauerunt. Omnes enim viderunt eum: & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis: & dixit eis, Confidite, ego sũ: nolite timere. Et ascendit ad illos in na

[a]valde su pra modum *& admi rabãtur. Mat.14.d *i portũ *circum iacẽtũ [a]foris

uim: & cessauit ventus. Et [a]plus magis [b] intra se stupebant *, non enim intellexerunt de panibus, erat enim cor eorum obcæcatum. ¶Et cum trãsfretassent, venerunt in terram Genezareth: & applicuerunt *. Cumq; egressi essent de naui, continuo agnouerunt eum: & percurrentes vniuersam * regionem illam, cœperũt in grabatis eos qui se male habebant circunferre vbi audiebãt eum esse. Et quocunque introibat in vicos vel in villas aut ciuitates, [a]in plateis [b] ponebant infirmos, & deprecabãtur eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant.

CAP. VII.

Manibus non lotis comedentes apostoli, reprehenduntur. Doctrina hominum, de lotionibus. Apocritæ. præceptis dei præferentes Iudæi. Parẽtes. Coinquinantia hominem. Imprudens. Cor. Chananæa orat pro dæmoniaca fĩlia. Filii. Canes. Surdus mutus sanatur.

ET cõueniunt ad eum pharisæi & Mat.15.a. quidam de scribis, venientes ab Ierosolymis. Et cũ vidissent quosdam ex discipulis eius [a]communibus [b] manibus, id est non lotis, manducare panes, [a]vituperauerunt [b]. Pharisæi enim & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro, nisi [a]baptizentur [b], non comedunt, [a]ablutí & alia multa sunt quæ [a]tradita sunt illis seruare, baptismata [b] calicum & vrceorum & æramentorum & lectorum. Et interrogabant eum pharisæi & scribæ, Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis, Bene prophetauit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, ‖Populus hic, labiis me honorat, cor autem eorum [a]longe est [b] à me, in vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta homi num. Relinquentes enim mãdatum dei tenetis traditiones hominum, baptismata vrceorum & calicum: & alia si[a]milia [b]his facitis multa. Et dicebat illis, Bene [a]irritũ fecistis [b] præceptũ dei, vt traditionem vestram seruetis. Moyses enim dixit, ‖Honora patrem tuum & matrem tuam: &, ‖Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur: Vos autem dicitis, Si dixerit homo patri vel matri, Corban, quod est donum, quodcunque ex me, tibi profuerit: & vltra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri, [a]resciudentes [b] verbum dei per traditionem vestram quam tradidistis, & similia huiusmodi multa facitis. ¶Et aduocans [a]iterum [b] turbam dicebat illis, Audite

[a]inquinatis & infra. [b]incusauerunt. [a]acceperũt tenẽtes. [a]huiusmodi. [a]reiicitis Exo.20.c deut.5.b. Exo.21.c. leuit.20.b pro.20.c [a]vt, abrogantes [a]totam

Isa.29.d. [a]procul abest B ephe.6.a

mẽ omnes,& intelligite. Nihil eſt extrà hoiem introiens in eũ,qđ poſſit eũ coinquinare,ſed quæ de homine procedunt, illa ſunt quæ [a]communicant hominem. Si quis habet aures audiendi,audiat. Et cum introiſſet in domum à turba interrogabãt diſcipuli eius [b]parabolam. Et ait illis,Sic & vos [c]imprudentes eſtis? Non intelligitis quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum communicare: quia nõ intrat in cor eius, ſed in ventrem vadit,& in receſſum exit,purgans omnes eſcas? Dicebat autem quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. Abintus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria,fornicatiões,homicidia,furta,auaritiæ,nequitiæ, dolus, impudicitiæ,oculus malus,blaſphemia,ſuperbia,ſtultitia. Omnia hæc mala abintus procedunt,& communicant hominẽ.

Mat,15.c. ¶‖Et inde ſurgens abiit in fines Tyri et Sidonis: & ingreſſus domum, neminẽ voluit ſcire, & non potuit latere. mulier enim ſtatim vt audiuit de eo, cuius filia habebat ſpiritum immundum, intrauit,& procidit ad pedes. Erat enim mulier gentilis, Syrophœniſſa genere. Et rogabat eum vt dæmonium eiceret de filia eius. Qui dixit illi,Sine prius ſaturari filios,non eſt enim bonum ſumere panem filiorum,& mittere [d]catellis [e]canibus. At illa reſpondit, & dicit illi, Vtique domine,nam & catelli comedunt ſub menſa de micis puerorum. Et ait illi,Propter hunc ſermonem vade, exiit dæmonium à filia tua. Et cum abiiſſet domum ſuam,inuenit puellam iacentem ſupra lectum, & dæmonium exiiſſe.

Mat,15.c. ¶‖Et iterum exiens de finibus Tyri,venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. Et adducunt ei ſurdum [f]& mutum: & deprecabantur eum vt imponeret illi manum. Et apprehendens eum de turba ſeorſum,miſit digitos ſuos in auricu las eius:& expuẽs,tetigit linguam eius & ſuſpiciens in cælũ, ingemuit: & ait illi,Hephethah,quod eſt adaperire. Et ſtatim apertæ ſunt aures eius:& ſolutum eſt vinculum linguæ eius, & loquebatur recte. Et præcepit illis ne cui dicerent, Quanto autem eis præcipiebat,tanto magis [g]plus prædicabant,& eo amplius [h]admirabantur, dicentes, ‖Bene omnia fecit: & ſurdos fecit audire,& mutos loqui.

[a] coinquinant
[b] de parabola.
[c] ſine ſtel ligentia
[d] catellis
[e] canibus
[f] impeditæ liguæ
[g] abõdantius
[h] ſtupebãt

CAP. VIII.

Panibus ſeptem ſatiantur 4000. hominum. Signa quærunt Iudæi. A fermento ſiue doctrina phariſæorum cauẽdum. Cæcus ſanatur. Populi opinio de Chriſto. Apoſtolorum de Chriſto cõfeſſio. De paſſione ſua præmonet Chriſtus apoſtolos. Satan. Sequi Chriſtum. Crux. Animam perdere. Erubeſcere de Chriſto.

In diebus illis iterũ cũ turba multa eſſet,nec haberẽt quod mãducarẽt: conuocatis *diſcipulis,ait illis, Mi- *Ieſus ſereor ſuper turbam: quia ecce iam triduo [a]ſuſtinent me, nec habẽt quod manducent, & ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in via quidam enim ex eis delonge venerũt. Et reſpõderunt ei diſcipuli ſui, vnde iſtos quis poterit his ſaturare panibus in ſolitudine? Et interrogau t eos, Quot panes habetis? Qui dixerũt. Septẽ. Et pcepit turbæ diſcũbere ſuper terrã. Et accipiẽs ſeptẽ panes, gratias agẽs fregit: & dabat diſcipulis ſuis vt appone-

Mat. 15.d

[a] manent apud me

Iſaiæ 29.c. Ezech.12.b. Mat.13.c. Marc.4.c. Luc.8.b.

Mat.16.c. Luc.12.c.

Mat.16.c. Luc.9.c.

Mat.16.c. Luc.9.c.

Mat.16.c. Luc.9

rent, & apposuerunt turbæ. Et habebāt pisciculos paucos: & ipsos benedixit, & iussit apponi. Et manducauerunt & saturati sunt: & sustulerūt quod superauerat de fragmentis septem sportas. Erant autem qui manducauerant, quasi
Mat.16.a quatuor millia: & dimisit eos. ¶‖Et sta-
luc.12.g. tim ascendens nauim. cum discipulis
ingressus suis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærētes ab illo signū de cælo, tentantes eum. Et ingemiscens
B spiritus, ait, Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur ge
Mat. 16.a nerationi isti signū. ¶‖Et dimittēs eos, ascēdit iterū nauim: & abiit trās fretū. Et obliti sunt panē sumere: & nisi vnū panē nō habebāt secum in naui. Et præcipiebat eis, dicēs, Videte, & cauete à fermento phariseorū & fermēto Hero-
disputabāt inter se, dis. Et cogitabāt ad alterutrū, dicentes, Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Iesus. Quid cogitatis quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum? oculos ha
Johā.9.a bentes non videtis? & aures habentes non auditis? ‖Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia, & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei, Duo-
C decim. Quando & septē panes in qua-
*plenas tuor millia, quot sportas * fragmentorum tulistis? Et dicunt ei, Septem. Et dicebat eis, Quomodo nondum intelligitis? ¶Et veniūt Beth-saidam: & addunt ei cæcum, & rogabant eum vt illum tangeret. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & expuēs in oculos eius impositis manibus suis, interrogauit eum siquid videret. Et aspiciens ait, Video homines velut arbores, ambulantes. Deinde iterum im
fecit eū respicere posuit manus super oculos eius: & cœpit videre, & restitutus est, ita vt clare videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens, Vade in domum tuam: & si in vicum introieris,
Mat.16.b nemini dixeris. ¶‖Et egressus est Iesus
luc.9.c. & discipuli eius in castella Cesareæ Philippi: & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis, Quem me dicunt esse homines? Qui responderunt illi, dicentes, Iohannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi vnum de prophetis. Tunc dicit illis, Vos vero, quem me esse dicitis? Respondēs Petrus ait ei, Tu es CHRISTVS. Et comminatus est eis ne cui dicerent de illo. ¶Et cœpit docere eos quoniam oportet filium hominis pati multa, & reprobari à senioribus & à summis sacerdotibus & scribis, & occidi: & post tres dies resurgere. Et palā verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit incepare eum. Qui conuersus & videns discipulos suos, cōminatus est Petro, dicens, vade retro me satana, quoniā nō sapis quę dei sūt,

sed quæ sunt hominum. ¶Et conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis, ‖Si quis vult me sequi, deneget se Mat.16.d
metipsum: & tollat crucem suam, & 10.d.luc.
sequatur me. Qui enim voluerit 9.c.14.f.
animam suam saluam facere, perdet 17.g.
eam: qui autem perdiderit animā suam ioh.12.d.
propter me & euangelium, saluam faciet eam. Quid enim proderit homini abneget
si lucretur mundum totum: & detri Quicūq;
mentum animæ suæ faciat? Aut quid iacturā
dabit homo cōmutationis pro anima Mat.10.d
sua? ‖Qui enim me confusus fuerit & lu.9.c.
12.b.

verba mea' in generatione ista adultera & peccatrice: & filius hominis [=]confundetur eum) cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.

[=]erubescet de eo

CAP. IX.

Transfiguratio Christi. Audiendus Christus. De Elia Iohanne Baptista. Spiritum mutũ habẽs, sanatur. Salutatio. Corripit apostolos incredulos Christus. Fides. Oratio cum ieiunio. Præmonet Christus apostolos passionis suę. Quis maior inter apostolos. Puerum complectitur Christus. Eiiciens dæmonia in nomine Christi. Aquam in nomine Christi dare. Scandalizare credentem. Manus & pedis abscissio. Vermis. Oculi erutio. Sal. Pax.

Mat.16.d luc.9.c

ET dicebat illis, ||Amẽ dico vobis, quia sunt quidam de hic stãtibus qui non gustabunt mortem, donec videant regnum dei [=]veniens) in virtute. ¶||Et post dies sex assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Iohannẽ: & ducit illos in mõtem excelsum seorsum solos, & [=]transfiguratus' est coram ipsis & vestimẽta eius facta sunt splendentia & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Et [=]apparuit' illis Elias cum Moyse: & erant loquentes cum Iesu. Et respondens Petrus, ait Iesu, Rabbi bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, tibi vnum, & Moysi vnũ, & Eliæ vnum. Non enim sciebat quid diceret, erant enim timore exterriti, & facta est nubes obumbrans eos: & venit vox de nube, dicens, Hic est filius meus charissimus: audite illum. Et statim circunspicientes, neminem amplius viderunt nisi Iesum tantum secum. ¶||Et descendentibus illis de mõte, præcepit illis ne cuiquam quod vidissent, narrarent: nisi cum filius hominis à mortuis resurrexerit. Et verbum continuerunt apud se: conquirentes quid esset, Cũ à mortuis resurrexerit. ¶Et interrogabant eum dicẽtes, ||Quid ergo dicunt pharisæi & scribæ quia Eliam oporteat venire primum? Qui respondens, ait illis, Elias cũ venerit, primo restituet omnia: & quomodo ||scriptum est [=]in filium) hominis, vt multa patiatur & contemnatur. Sed dico vobis quia & Elias venit (& fecerunt illi quæcunque voluerunt) sicut ||scriptum est de eo. ¶ ||Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & scribas conquirentes cum illis. Et cõfestim omnis populus videns Iesum, stupefactus est, & expauerunt: accurrentes salutabant eum. Et interrogauit eos, Quid inter vos conquiritis? Et respondens vnus de turba, dixit, Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum: qui vbicunque eum apprehenderit, [=]allidit' illum, & spumat, & stridet dentibus suis, & arescit, & dixi discipulis tuis vt eiicerent illum, & non potuerunt. Qui respondens eis, dixit, O generatio incredula, quandiu apud vos ero? quandiu vos patiar? afferte illum ad me. Et attulerunt [=]eum). Et cum vidisset eum, statim spiritus [=]conturbauit' illum: & [=]elisus' in terram, volutabatur spumans. Et interrogauit patrem eius, Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? At ille ait, Ab infantia: & frequenter eum in ignẽ & in aquam misit vt eũ perderet, sed siquid potes, adiuua nos misertus nostri. Iesus autẽ ait illi, Si potes credere omnia possibilia sunt credenti. Et cõ-

[=]venisse Mat.17.a luc.9.d.

[=]trãsformatus

[=]visus est

B

Mat.17.b

Mala.4.b

Isa.53.b.

[=]de filio

Mala.4.b

Mat.17.c luc.9.e

C

[=]laceras

D

[=]illũ ad eum.

[=]discerpsit

[=]cadens

tinuo exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat, Credo domine: adiuua incredulitatem meam. Et cum vidisset Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et exclamãs & multum discerpens eum, exiit ab eo: & factus est sicut mortuus, ita vt multi dicerent, Quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum: & surrexit. Et cum introisset in domum discipuli eius secreto interrogabant eum, Quare nos non potuimus eicere eum? Et dixit illis, Hoc genus in nullo potest exire, Mat.17.d Luc.9.c. nisi in oratione & ieiunio. ¶ Et inde profecti prætergrediebatur Galilæam: nec volebat quenquam scire. Docebat E autem discipulos suos: & dicebat illis, Quoniã filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget. At illi ignora Mat.18.a. Luc.9.f bant verbum: & timebant interrogare eum[1]. ¶ Et venerũt Capharnaum. Qui cũ domi esset, interrogabat eos. Quid

[1] inter vo ipsos in via tractabatis? At illi tacebant. siquidem in via inter se disputauerant quis eorum maior esset. Et residens vocauit duodecim: & ait illis, Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus[2], & omnium minister. Et accipiẽs puerum, statuit in medio eorum, quem cum complexus esset, ait illis, Quisquis vnum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo: me recipit, & quicunque me susceperit: non me susc ipit, sed F eum qui misit me. ¶ Respondit illi Iohãnes, dicens, Magister, vidimus quẽdam in nomine tuo eiicientem dæmonia qui non sequitur nos, & prohibuimus *quia nõ eum*. Iesus autem ait, Nolite prohibe sequitur re eum. ‖ Nemo est enim qui faciat virtutem nos tem in nomine meo, & possit cito ma- 1.cor.12.a le loqui de me. qui enim non est aduersum vos, pro vobis est. ‖ Quisquis enim Mat.10.d potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo quia Christi estis: amen dico vobis non perdet mercedem suam. ¶ ‖ Et quisquis scandalizauerit vnum ex Mar.18.a his pusillis credentibus in me: bonum Luc.17.a est ei magis si circũdaretur[3] mola asina [4]sapismoria[5] collo eius, & in mare mitteretur. saris ¶ ‖ Et si scandalizauerit te manus tua, Mat. 18.b abscinde illam. bonũ est tibi[6] debilem[7] [4]mutilũ. introire vitã, quàm duas manus habentem ire in gehennam in ignem inextin- isa.66.g. guibilem, ‖ vbi vermis eorũ non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum. bonum est tibi claudum introire in vitã æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehennã ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum nõ moritur, & ignis nõ extinguitur. Quòd si oculus tuus scãdalizat te, eiice eum. bonum est tibi lumen introire in regnum dei, q̃ duos oculos habẽtẽ. mitti in gehennã ignis, vbi vermis eorum nõ moritur, & ignis Matt.5.b non inextinguitur. ‖ Omnis enim igne Luc.14.g salietur: & omnis victima sale salietur. Bonum est sal. ℣ si sal insulsum fuerit: in quo illud condietis? Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.

CAP. X.

℣ Vxor ob solam fornicationem dimittẽda. Libellus repudii. Paruuli Christo offeruntur, Regnum dei, paruulorũ. Impositio manuum. Vita æterna quomodo possideatur. Bonus deus. Diligere. Vendere omnia. Diuites. Confidentes in pecuniis, vita æterna, donum

dei. Relinquentes omnia propter euangelium. Persecutio. Mortem suam prænuntiat discipulis Christus. Zebedæi filii petunt sedere à dextris Christi. Calix. Baptismus. Minister. Redēptor Christus. Cæcus visum recipit. Fides.

ET ‖ inde exurgens venit in fines Iudææ *vltra Iordanem: & conueniunt iterum turbæ ad eum: & sicut consueuerat, iterum docebat illos. Et accedentes pharisæi interrogabant eum, Si licet viro vxorem dimittere? tentantes eum. At ille respondens dixit eis, Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt, ‖ Moyses permisit libellū repudii scribere, & dimittere. Quibus respondens Iesus ait, Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptū istud ab initio autem creaturæ ‖ masculum & fœminā fecit eos deus. ‖ Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem: & adhærebit ad vxorem suam, & erunt duo in carne vna. Itaq; iam nō sunt duo, sed vna caro. ‖ Quod ergo deus coniunxit, homo non separet. ¶ Et in domo iterum discipuli eius de eodē interrogauerunt eum. Et ait illis, Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliā duxerit: adulterium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur. ‖ Et offerebant illi paruulas, vt tangeret illos. Discipuli autem comminabantur, offerētibus. Quos cum videret Iesus indigne tulit, & ait illis, Sinite paruulos venire ad me: & ne prohibueritis eos. talium enim est regnum dei. Amē dico vobis: quisquis non receperit regnum dei velut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos. ¶ ‖ Et cum egressus esset in viam, procurrens quidem genu flexo ante eum, rogabat eū dicens, Magister bone, quid faciam vt vitam æternam percipiam? Iesus autem dixit ei. Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus, deus. ‖ Præcepta nosti, Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris. Ne fraudem feceris, Honora patrem tuū & matrem. At ille respondēs ait illi, Magister, hæc omnia obseruaui à iuuentute mea. Iesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei, Vnum tibi deest: vade, quæcunq; habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurū in cælo & veni sequere me. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens. erat enim habens multas possessiones. Et circunspiciens Iesus ait discipulis suis, Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum dei introibunt. Discipuli autem obstupescebant in verbis eius. At Iesus rursus respondēs ait illis, Filioli, q̄ difficile est confidentes in pecuniis, in regnum dei introire? Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitē intrare in regnum dei. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos, Et quis potest saluus fieri? Et intuens illos Iesus ait, Apud homines impossibile est: sed non apud deum, omnia enim possibilia sunt apud deum. ¶ ‖ Et post hæc cœpit ei Petrus dicere, Ecce, Nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Respondens Iesus ait, Amē dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, * aut filios, aut agros propter me & propter euangelium. quin accipiat centies tantum nūc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus, & in seculo futuro vitam æternam. Multi autem erunt primi, nouissimi: & nouissimi, primi. ¶ ‖ Erant autem in via ascendentes Ierosolymam: & præcedebat illos Iesus & stupebant: & sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei ventura, Quia ecce ascendimus Ierosolymā, & filius hominis tradetur principibus sacerdotū & scribis & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget. ¶ ‖ Et accedunt ad eum Iacobus & Iohānes filii zebedæi, dicentes, Magister volumus vt quodcūq; petierimus facias nobis. At ille dixit eis, Quis vultis vt faciā vobis? Et dixerunt, Da nobis vt vnus ad dextram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem ait eis, Nescitis quid petatis. potestis bibere calicem quē ego bibo: aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixe-

Mat.19.a *per locum qui est

Deu.24.a

creationis Gen.1.d. Gen.2.d. 1.cor.6.d ephe.5.g vna caro.

B

aduersus

Mat.19.b Luc.18.b

tenellos crepabant

Mat.19.b Luc.18.d

hæreditate possidēdam? Exo.20.c

* tollens crucem,

amplius stupebāt, D

Mat.19.d

* aut vxorem

Mat.20.b Luc.18.c

Mat.20.c

runt ei, Possumus. Iesus autem ait eis, Calicem quidem quem ego bibo bibetis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini: sedere autem ad dextram meam vel ad sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. Et audientes decem indignati sunt de Iacobo & Iohanne. Iesus autem vocans eos ait illis, Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis, sed quicunq; voluerit fieri maior, G erit vester minister: & quicunq; voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Nam & filius hominis non venit ministraretur ei, sed vt ministraret, & daret animam suam redemptionem pro multis. ¶ Et veniunt Iericho: & proficiscente eo de Iericho, & discipulis eius & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat iuxta viam mendicans. Qui cum audisset quia Iesus Nazarenus esset: cœpit clamare & dicere, Iesu fili Dauid, miserere mei. Et comminabantur ei multi vt taceret. At ille multo magis clamabat. Fili Dauid, miserere mei. Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcũ dicentes ei, Animæquior esto surge, vocat te. Qui proiecto vestimento suo exiliens venit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi, Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei, Rabboni vt videã. Iesus autem ait illi, Vade, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

cœperũt indignari Luc.12.c
iperare
Mat.20,d luc.18.f,g
Bono animo Iesum.
risum recipiam.

CAP. XI.

Ingredietur Christus Ierusalem. Christus in templo. Maledicitur ficus infructuosa. Eiciuntur vendentes & emẽtes. Domus orationis. Ficus arida. Fides dei. In oratione fides. Remittẽda peccata fratri. Tẽtatur Christus à Pharisæis. Baptismus Iohannis.

Matt.21.a Luc.19.e. ad Bethphage & Bethaniã

ET cum appropinquarent Ierosolymæ & Beth-aniæ ad montem oliuarum, mittit duos ex discipulis suis, & ait illis, Ite in castellum quod contra vos est. statim introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: soluite illum, & adducite. Et si quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite, quia domino necessarius est: & continuo illum dimittet huc. Et abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio: & soluunt eum. Et quidam de illic stantibus dicebant illis, Quid facitis soluentes pullum? Qui dixerunt eis sicut præcepe- Iohã.12.b rat illis Iesus, & dimiserũt eos. ‖ Et duxerunt pullum ad Iesum: & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum, B Multi autem vestimẽta sua straverunt in via. alii autem frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via. Et qui præibant, & qui sequebantur clamabant dicentes. Hosanna, benedictus qui venit in nomine domini. benedictũ in nomine quod venit regnum patris nostri Dauid, hosanna in excelsis. ¶ Et introiuit Ierosolymam in templum: & circumspectis omnibus cum iam vesperæ esset hora, exiit in Beth-aniã cũ duodecim. ¶ Et alia die cum exirent à Bethania, esurijt. Cumq; vidisset à longe ficum habẽtem folia, venit, si quid forte Iesus inueniret in ea. Et cũ venisset ad eã, nihil inuenit præter folia, nõ enim erat tẽ pus ficorum. Et respõdens dixit ei, Iã

hoc
domino eo opus habet:
Ne post hac

non amplius ?in ęternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli eius. ¶Et veniunt Ierosolymam. Et cum introisset in tẽplum, cœpit eiicere vendentes & ementes in templo, & mensas numulariorum & cathedras vendentium columbas euertit. & non sinebat vt quisquam trãsferret vas per templum: & docebat, dicẽs eis, Nonne
C Isa.56.c scriptum est, ‖Quia domus mea, domus
Iere.7. b orationis vocabitur omnibus gẽtibus? ‖ Vos autem fecistis eam spelunca latronum. Quo audito, principes sacerdotũ & scribæ quęrebant quomodo eũ perderẽt, timebant enim eum: quoniã vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et cũ vespera facta esset: egre-
Mat.12.e diebatur de ciuitate. ¶‖Et cum mane trãsirent, viderunt ficũ aridam factam à radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei, Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respondens Iesus ait illis, Habete fidem dei. amen dico vobis quia qui cunq; dixerit huic mõti, Tollere & mittere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, *sed crediderit quia quod cunq; dixerit, fiat: fiet ei. ‖Propterea dico vo*
Mas.7.a bis, omnia quæcunque orantes petitis,
22.e credite quia accipietis, & euenient vo-
Luc.11. b bis. ¶‖Et cum stabitis ad orandũ, dimit-
Matt.6.b tite si quid habetis aduersus aliquem:
eccl.28. a vt & pater vester qui in cęlis est dimit-
D tat vobis peccata vestra. Quòd si vos nõ dimiseritis: nec pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata ve-
Mat.21. c stra. ¶‖Et veniũt rursus Ierosolymam.
Luc.20.a Et cum ambularet in templo, accedũt ad eum summi sacerdotes & scribæ & seniores, & dicunt ei, In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem vt *ista facias?* Iesus autem respõdens ait illis, Interrogabo vos & ego vnum verbum, & respondete mihi: & dicam vobis in qua potestate hæc faciã. Baptismus Iohannis, de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes, Si dixerimus de cælo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus ex hominibus, timemus populum. omnes enim habebant Iohannẽ quia vere propheta esset. & respondentes dicebant Iesu, Nescimus. Et respondens Iesus ait illis, Neque ego dicã vobis in qua potestate hæc faciam.

CAP. XII.

IN Vinea locata agricolis Iudæis, qui Christum occiderũt. Lapis reprobatus à Iudæis Christus. De tributo Cæsari reddendo. De resurrectione. Primũ præceptum. Dilectio dei. Dilectio proximi. Dilectio dei ꝓponitur sacrificiis, Christus filius Dauid. A Pharisæis cauendũ. Domus viduarum. Vidua quadrantem mittens in gazophilacium.

ET ‖ cœpit illis in parabolis loqui, Vineam [a]pastinauit [b]homo, & circundedit sepem, & fodit lacum, & ędificauit turrim, & locauit eã agricolis: & peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore seruum, vt ab agricolis acciperet de fructib9 vineæ. Qui apprehensum eum cæciderunt: & [c]dimiserũt [b] vacuum. Et iterum misit ad illos alium seruum: & [a]illum in capite vulnerauerunt, & contumeliis affecerunt [b]. Et rursum alium misit, & illum occiderunt: & plures alios, quosdam cædentes, alios vero occidentes. Adhuc ergo vnum habens filium charissimum * & illum misit ad eos nouissimum, dicens, Quia reuerebuntur filiũ meum. [a] Coloni [b] autem dixerunt ad inuicẽ, Hic est hæres: venite, occidamus eũ & nostra erit hæreditas. Et apprehẽdentes eũ occiderũt: & eiecerũt extra vineã. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos: & dabit vineam aliis. ¶Nec scripturam hanc legistis, ‖ Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A domino factũ est illud, & est mirabile in oculis nostris. Et quærebant eum tenere: & timuerunt turbã: cognouerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. ¶‖Et relicto eo, abierunt. Et mittunt ad eum quosdam ex pharisæis, & Herodianis: vt eum caperent in verbo. Qui veniẽtes, dicũt ei, Magister, scimus quia verax es. & non curas quenquam: nec enim vides in faciem hominũ, sed in veritate viam dei doces. licet dare tributũ Cæsari: * an non dabimus? Qui scies [a]versutiam [b] illorum, ait illis, Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, vt videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis, Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Respondens autem

Matt.21.cf Luc.20.b Isa.5.a, Iere.2.d. [a] plãtauit

[a] remiserunt [b] illi iactis lapidib9 caput cõtuderunt & remiserũt cõtumelia affectum. *suum: [a] Agricolę

Psa.117.d Isa.28.d act.4.b Rom.9.g 1.pet.2.a Mat.21.b Luc.20.d

*an nõ? dabimus. [a] simulationem

Ro. 13.c. Iesus dixit illis, ||Reddite igitur, quæ
sunt Cæsaris, cæsari: & quæ sunt dei,
Mat.22.c deo. Et mittebantur super eo. ¶||Et ve-
luc.20.d nerunt ad eum sadducæi qui dicũt re-
deu.25.b surrectionem non esse: & interrogabãt
eum dicentes, Magister, || Moyses nobis
scripsit, vt si cuius frater mortuus fue-
[a]liberos rit, & dimiserit vxorem, & [a]filios) non
reliquerit: accipiat frater eius vxorem
ipsius, & resuscitet semen fratri suo. Se-
ptem ergo fratres erant: & primus ac-
cepit vxorem, & mortuus est non reli-
cto semine. Et secũdus accepit eam, &
mortuus est: & nec iste reliquit semen.
Et tertius similiter. Et acceperunt eam
similiter septẽ, & nõ reliquerunt semẽ
Nouissima oĩm defuncta est & mulier.
In resurrectione ergo cũ resurrexerint,
cuius de his erit vxor? septẽ enim ha-
buerunt eã vxorẽ. Et respõdẽs Iesus ait
illis, Nonne ideo erratis, non scientes
scripturas, neq; virtutẽ dei? Cum enim
à mortuis resurrexerint, neque [a]nubent
[a]ducunt neque nubentur), sed sunt sicut angeli
vxores, dei in cælis. De mortuis autem q̃ resur
neq; nu- gant, non legistis in libro Moysi, [a]super
ptũ dant rubum) quomodo dixerit illi deus, in-
[a]in rubo quiens, ||Ego sum deus Abraham, & de-
Exod.3.b us Isaac, & deus Iacob? Non est deus
C mortuorum, sed viuorũ. Vos ergo mul
Mat.22.d tum erratis. ¶||Et accessit vnus de scri
luc.10.c. bis qui audierat illos [a]conquirentes), &
[a]simul di videns quoniam bene illis responderit
sputãtes, interrogauit eum quod esset primum
omnium mandatum, Iesus autem re-
Deu.6.a, spondit ei, quia primum omnium
[a]noster, mandatum est ||, Audi Israel, Domi-
dominus nus [a] deus tuus, deus) vnus est. Et dili-
ges dominum deum tuum ex toto cor
de tuo, & ex tota anima tua, & ex tota
mẽte tua, & ex tota virtute tua. Hoc est
leui.19.d primum mandatum. Secundum autem
mat.22.d simile est illi, ||Diliges proximum tuũ,
rom.13.c tanquam teipsum. Maius horum aliud
galat.5.c mandatum non est. Et ait illi scriba, Be
iaco.2.b. ne magister ĩ veritate dixisti, quia vn9
[a]diligere est deus, & non est alius præter eũ. Et
ipsum [a]vt diligatur) ex toto corde, & ex toto
intellectu & ex tota anima & ex tota
fortitudine, & diligere proximum tan
quàm seipsum: maius est omnibus ho
locaustomatibus & sacrificiis. Iesus au-
tem videns quòd sapienter respondis
D set, dixit illi, Non es lõge à regno dei.

Et nemo iam audebat eũ interrogare.
¶Et respondens Iesus dicebat docẽs in
tẽplo, Quomodo dicunt scribę Christũ Psal.109.
filium esse Dauid? ipse enim Dauid di- a.
cit in spiritu sancto, || Dixit dominus
domino meo, Sede à dextris meis, Do-
nec ponam inimicos tuos scabellum
pedum tuorum. Ipse ergo Dauid dicit
eum dominum: & vnde est filius eius? Mat.13.a.
Et multa turba eum libenter audiuit. luc.11.f.
¶||dicebat eis in doctrina sua, Cauete &.20.g.
à scribis qui volunt in stolis ambulare,
& saltuari in foro, & in primis cathe-
dris sedere in synagogis, & primos di-
scubitus in cœnis: qui deuorant domos [a]Prætex-
viduarum [a]sub obtentu prolixæ oratio tu proli-
nis): hi accipient [a]prolixius) iudicium. xæ oran-
¶Et sedens Iesus [a] contra gazophyla tes:
cium), aspiciebat quomodo turba iacta [a]abundã
ret æs in gazophylacium, & multi di- tius
uites iactabant multa. Cum venisset au [a]exaduer
tem vidua vna pauper, misit duo mi so gazo-
nuta, quod est quadrans. Et [a]cõuocans) phylacii
discipulos suos, ait illis, Amen dico vo- [a]aduocãt
bis, quoniam vidua hæc pauper plus
omnibus misit qui miserunt in gazo-
phylacium. Omnes enim ex eo quod
abundat illis, miserunt: hęc vero de pe
nuria sua omnia quæ habuit misit, to-
tum victum suum.

CAP. XIII.

Destructio Ierusalem. Signa præce-
dentia aduentum Christi. Dicentes se
Christum esse & saluatorem. Persecu-
tiones propter euangelium. Euange-
lium. Loqui spiritus sanctus. Destructio
Ierusalem. Falsorum prophetarum mi-
racula, ad seducendum electos. Aduen
tus Christi iudicium. Verbum dei. vi-
gilandum. Orandum. Vigilandum. Mat.24.a
luc.19.g
&.21.b.

ET||cum egrederetur de templo, ait
illi vnus ex discipulis suis, Magi-
ster aspice quales lapides & qua-
les structuræ. Et respõdens Iesus,
ait illi, Vides has omnes magnas ædifi
cationes? Non relinquetur lapis super
lapidem qui non destruatur. ¶Et cum [a]eregiõe
sederet in monte oliuarum [a]contra tem templi,
plum) interrogabant eum separatim Pe
trus & Iacobus & Iohannes & Andre-
as, Dic nobis, quando ista fient? & quod [a]consum
signum erit quando hæc omnia [a] inci- mãda sũt
pient consummari)? Et respondens Ie-

ſus, cœpit dicere illis. Videte ne quis vos ſeducat, multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego ſum: & multos ſeducent. Cum audieritis au-

tem bella & opiniones bellorum, ne timueritis, oportet enim hæc fieri: ſed nondum finis. Exurget enim gens contra gentem, & regnum ſuper regnum: & erunt terræmotus per loca & fames. Initium dolorum, hæc. Videte autem voſmetipſos. Tradent enim vos in conciliis, & in ſynagogis vapulabitis, & ante præſides & reges ſtabitis propter me in teſtimonium illis. Et in omnes gentes primum oportet prædicari euangelium. || Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini *: ſed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. non enim vos eſtis loquentes: ſed ſpiritus ſanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & conſurgent filii in parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem ſuſtinuerit in finem, hic ſaluus erit. ¶||Cum autem videritis abominationem deſolationis, * ſtantem || vbi non debet (qui legit, intelligat) tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in montes. & qui ſuper tectum: ne deſcendat in domum, nec introeat vt tollat quid de domo ſua. & qui in agro erit: non reuertatur retro tollere veſtimentum ſuum. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate vero vt hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit deus vſque nunc, neque fient. Et niſi breuiaſſet dominus dies, non fuiſſet ſalua omnis caro: ſed propter electos quos elegit, breuiauit dies. || ¶Et tunc ſiquis vobis dixerit, hic eſt Chriſtus, ecce illic: ne credideritis. Exurgent enim pſeudo Chriſti & pſeudoprophetæ: & dabunt ſigna & portenta ad ſeducendos, ſi fieri poteſt, etiam electos. Vos ergo videte, ecce prædixi vobis omnia. || Sed in illis diebus poſt tribulationem illam ſol cõtenebrabitur, & luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cæli erunt decidentes, & virtutes quæ in cælis ſunt mouebuntur, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. Et tunc mittet angelos ſuos, & congregabit electos ſuos à quatuor ventis, à ſummo terræ vſque ad ſummum cæli. ¶A ficu autem diſcite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia: cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas, ſic & vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quòd in proximo ſit in oſtiis. Amen dico vobis quoniam non tranſibit generatio hæc, donec omnia iſta fiant. Cælum & terra tranſibunt: verba autem mea non tranſibunt. De die autem illo vel hora nemo ſcit neque angeli in cælo, neque filius: niſi pater. Videte, vigilate, & orate. neſcitis enim quando tempus ſit. ¶||Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum ſuam: & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo: neſcitis enim quando dominus domus veniat, ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane. ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.

rumores turbemini, B Initia Cauete autẽ vobiſipſis apud ſtatuemini Mat. 10. b ne ante ſoliciti ſitis *neq; meditemini odio habiti ab perſeue uerauerit Mat. 24. b luc. 21. d.

*quę dicta eſt à Daniele propheta Dani. 9. g lactantibus, fiat fuga veſtra. C Mat. 24. b lu. 21. b. c. aduerbium Eze. 32. b iſa. 13. b. ioel. 3. c. concutientur D ſimilitudinem qui ĩ cælo ſunt Mat. 24. d & vnicuique opus ſuum.

CAP. XIIII.

Cōsilium sacerdotum in Christum. Caput Christi vngitur à muliere. Bonum opus. Pauperes. Iudas prodit Christum. Paschæ pręparatto. De Iuda proditore. Paschę manducatio. Corpus. Sāguis. Nouum testamentum. Gratiarum actio. scādalizati apostoli. Petrus. Christus in horto. Oratio Christi. Vigilare. Orare. Spiritꝰ. Caro. Osculo Iudas Christum tradit Iudęis. Auricula amputata. Fugiunt apostoli. Christus corā Caipha Falsum testimoniū in christum. Tacet Christus. Se Christum siue messiam esse fatetur. Cōspuitur & cęditur Christus. Petrus negat Christum.

Mat.26.a luc.22.a. ERat||autem pascha & azyma post biduum: & quærebant summi sacerdotes & scribæ quomodo eum dolo tenerent & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo: ne forte tumultus fieret in populo. ¶||Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis Leprosi, & recumberet, venit mulier habens alabastrum vnguēti nardi=pisticæ ꝯpretiosi: & facto alabastro effudit super caput eius. Erant autem quidam indigne ferentes=intra semetipsos ꝯ, & dicentes, =Vt ꝯquid perditio ista vnguenti facta est? Poterat enim vnguentum istud vænundari plus q̄ trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam. Iesus autem dixit, Sinite eam: quid illi molestis estis? Bonum opus operata est in me. semper enim pauperes habetis vobiscum, & cū volueritis potestis illis benefacere: me autem non semper habetis. Quod habuit, hæc fecit: pręuenit vngere corpus meum in sepulturā Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hæc narrabitur in memoriā=eius ꝯ. ¶||Et Iudas Iscariotes vnus de duodecim abiit ad sūmos sacerdotes, vt=proderet ꝯeum illis. Qui audientes gauisi sunt: & promiserunt ei pecuniā se daturos. Et qnęrebat quomodo illū opportune traderet. ¶Et primo die azymorū quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, Quò vis eamus, & paremus tibi vt manduces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis: & dicit eis, Ite in ciuitatem: & occurret vobis homo=lagenam ꝯaquę baiulans, sequimini eum: & quocunque introierit, dicite dño domus quia magister dicit, Vbi est=refectio mea ꝯvbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstrabit cœnaculū grāde stratum: & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatē, & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha. ¶ || Vespere autem facto venit cum duodecim. Et discūbētibus eis & māducantibꝰ ait Iesus ꝯAmē dico vobis quia vnꝰ ex vobis tradet me qui manducat mecum. At illi cœperunt contristari, & dicere ei singulatim, Nunquid ego? * Qui ait illis, Vnus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. & filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de eo: væ autem homini illi per quem filius hominis traditur, bonum erat ei si non esset natus homo ille. ¶||Et manducantibus illis accepit Iesus panem: & benedicens fregit, & dedit eis, & ait illis, Sumite, *hoc est corpus meū. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes. Et ait illis, Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico vobis quia iam non bibam de genimine vitis vsque in diem illum cum illud bibam nouū in regno dei. Et hymno dicto exierunt in montem oliuarū. ¶||Et ait eis Iesus, Omnes scādalizabimini in me in nocte ista ꝯ: quia scriptum est, || Percutiam pastorem: & dispergentur oues. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi, =Et ꝯsi omnes scandalizati fuerint: sed non ego. Et ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac priusquā gallus vocē bis dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur, Et si oportuerit me simul commori tibi, nō te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. ¶||Et veniunt in prædiū cui nomē Geth-semani. Et ait discipulis suis, Sedete hic donec orem. Et assumit Petrum & Iacobū & Iohannem secum: & cœpit=pauere & tædere ꝯ. Et ait illis, Tristis est anima mea vsque ad mortem, sustinete ꝯ hic, & vigilate. Et cum processisset paululum, procidit super terram: & orabat vt si fieri posset transiret ab eo ho

Mat.26.a Iohā.12.a =fidelis =apud se se, =Ad B =fœmininum. Mat.26.b luc.22.a. =traderet =aqualem fict ilem

=diuersoriū meū, Mat.16.b luc.22.b. iohā.13.c *& alius Nūquid ego? C Psa.40.c 1.cor.11.c *comedite, Ioh.16.g. zach.13.c =imo D Mat.26.d luc.22.d. =expauescere, & grauiter angi, =manete

ta, & dixit. Abba pater, omnia tibi possibilia sunt transfer calicem hunc à me sed non quod ego volo, sed quod tu. Et venit, & inuenit eos dormientes. Et ait

Petro, Simon, dormis? non potuisti vna hora vigilare? Vigilate, & orate vt non intretis in tentationem. Spiritus quidē promptus est: caro vero, infirma. Et iterum abiens orauit, eundem sermonem dicens. Et reuersus, denuo inuenit eos dormientes (erant enim oculi eorū grauati) & ignorabant quid responderent ei. Et venit tertio, & ait illis, Dormite iam, & requiescite. ¶ Sufficit venit hora ecce filius hominis [E] tradetur ⁾ in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce, qui me [E] tradet ⁾ prope est. ¶ ‖ Et adhuc eo loquēte venit Iudas Iscariotes vnus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladiis & lignis, & à summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat autem traditor eius signum eis, dicens. Quemcunque osculatus fuero, ipse est: tenete eum, & ducite [E] caute ⁾. Et cum venisset, statim accedens ad eū ait. [E] Aue ⁾ rabbi, & osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in Iesum: & tenuerunt eum. Vnus autem quidam de circunstantibus, educens gladium percussit seruum summi sacerdotis: & amputauit illi auriculam, & respondēs Iesus, ait illis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehēdere me? quotidie eram apud vos in tēplo docens, & non me tenuistis. Sed vt impleantur scripturæ. ‖ Tunc discipuli eius relinquentes eū omnes fugerunt. [E] Adolescens ⁾ autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo & tenuerunt eum *. At illi reiecta sindone, nudus profugit ab eis. ¶ ‖ Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, & conuenerunt * omnes * sacerdotes & scribæ & seniores. Petrus autem longe secutus est eum vsque in atrium summi sacerdotis: & sedebat cum ministris ad ignem, & [E] calefaciebat se ⁾. Summi vero sacerdotes & omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, vt eum morti traderent: nec inueniebant. Multi [E] autem ⁾ testimonium falsum dicebant aduersus eum, & [E] conuenientia ⁾ testimonia non erant. Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant aduersus eū dicētes. Quoniā nos audiuimus eum dicētem,

[E] traditur
[E] tradit
Mat. 26. e
luc. 22. e.
iohā. 18. a
[E] secure
[E] rabbi
[E] Thr. 4. d
[E] Adolescētulus
* adolescentuli
Mat. 26. f
luc. 22. f.
iohā. 18. e
* ad eum
* summi
[E] calefiebat ad lucem
[E] enim
[E] sufficientia

Iohã.2.d. ‖Ego dissoluam templum hoc manufactum, & ⁼post⁾ triduum aliud non manufactum ædificabo. Et ⁼non erat⁾ conueniens testimonium illorum. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogauit Iesum, dicens, Non respondes ⁼quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his⁾? Ille autem tacebat: & nihil respõdit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum: & dixit ei, Tu es Christus filius dei benedicti? Iesus autem dixit illi, Ego sum: & videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem cum nubibus cæli. Summus autẽ sacerdos scindens vestimenta sua, ait, Quid adhuc ⁼desyderamus testes⁾? Audistis blasphemiam. quid vobis videtur? Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. ¶Et cœperunt quidã conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere, & dicere ei, Prophetiza. & ministri alapis eum cæ-

⁼per ⁼ne sicquidem

⁼quid isti aduersum te testant?

G ⁼opus habemꝰ testibus

Mat.26.g. luc.22.f. ioha.18.c

debant. ¶‖Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis summi sacerdotis. & cum vidisset petrũ calefacientem se, aspiciens illũ, ait, Et tu cum Iesu Nazareno eras? At ille negauit, dicens, Neq; scio, neq; noui quid dicas. Et exiit foras ⁼ante atriũ⁾: & gallus cantauit. ‖Rursus autem cum vidisset illum ancilla cœpit dicere circunstantibus, Quia hic ex illis est. At ille iterum negauit. Et post pusillum rursus qui astabant dicebant Petro, Vere ex illis es. nam & Galilæus es * Ille autem cœpit ⁼anathematizare⁾ & iurare, Quia ⁼nescio hominem istum quem dicitis. Et ⁼statim⁾ gallus iterum cantauit. Et recordatus est petrus verbi quod dixerat ei Iesus, Prius quàm gallus cantet bis, ter me negabis. Et ⁼cœpit flere⁾.

⁼in vestibulũ atri::

Mat. 26.g luc. 22.f.g ioha. 18.e

*& loquela tua similis. (vl, cõuenit.)

⁼detestari ⁼non noui ⁼secundo ⁼prorupit in fletum

CAP. XV.

Christus coram Pilato. Christus rex Iudęorum. Tacet Christus. Barabbas. Pilatus Christum tradit Iudæis crucifigẽdũ. Inuidia coronatur spinis Christus. Conspuitur, & irridet Simon Cyrenęus. Crucifigit Christus. Latrones. Conuitia in Christũ. Tenebrę. Aceto potatur. Centurionis fides. Mulieres quę Christo ministrauerãt victũ. Ioseph sepelit Christũ.

E T ‖confestim, mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus & scribis & vniuerso cõcilio, vincientes Iesum, duxerũt & tradiderunt Pilato. Et interrogauit eum Pilatus, Tu es rex Iudæorum? At ille respondens, ait illi, Tu dicis. Et accusabant

Mat. 27.a luc. 22.g ioha. 18.e

Mat. 27.b eum ſummi ſacerdotes in multis. ‖Pi-
luc.23.a latus autem rurſum interrogauit eum,
iohan.18.f dicens, Non reſpondes quicquam? vide
quãta ad in quantis te accuſant. Ieſus autem am
uerſum te plius nihil reſpondit: ita vt miraretur
teſtãtur, Pilatus. Per diem autem feſtum ſolebat
dimittere illis vnum ex vinctis quem-
cunque petiſſent. Erat autem qui dice-
batur Barabbas, qui cum ſeditioſis erat
vinctus, qui in ſeditione fecerant homi
acclamaſ cidium. Et cum aſcendiſſet turba, cœ-
ſet pit rogare, ſicut ſemper faciebat illis.
Pilatus autem reſpondit eis, & dixit,
Vultis dimittam vobis regem Iudæo-
propter rum? Sciebat enim quòd per inuidiam
tradidiſſent eum ſummi ſacerdotes. Põ
B tifices autem concitauerunt turbam vt
potius magis Barabbam dimitteret eis. ‖Pila
Mat.27.c. tus autem iterum reſpondens, ait illis,
luc. 23.b. Quid ergo vultis faciam regi Iudæo-
iohã. 18.g rum? At illi iterum clamauerunt. Cruci-
19.c. fige eũ. Pilatus vero dicebat illis, Quid
ei quê di enim mali fecit? At illi magis clama-
citis regẽ bant, Crucifige eum. Pilatus autem vo-
abundã- lens populo ſatisfacere, dimiſit illis Ba-
tius rabbã: & tradidit Ieſum flagelis cæſum

Mat.27.c. vt crucifigeretur. ¶‖Milites autem du-
ioha.19.a xerunt eum in atrium prætorii, & cõ
quod eſt uocant totam cohortẽ: & induunt eum

purpura, & imponunt ei plectẽtes ſpi prætorij,
neam coronam, Et cœperunt ſalutare circum-
eum, Aue rex Iudæorum. Et percutie- ponunt
bant caput eius arundine: & conſpue-
bant eum. & ponentes genua, adorabãt
eum. Et poſtquam illuſerunt ei, exue-
runt illum purpura, & induerunt eum
veſtimentis ſuis: & educunt illum vt propriis
crucifigerent eum. ¶‖Et angariauerunt Mat. 27.b
prętereuntem quempiam Simonem Cy luc.23.d
renæum venientem de villa, patrem
Alexandri & Rufi: vt tolleret crucem
eius. ‖Et perducunt illum in Golgol- Mat. 27.d
tha locum: quod eſt interpretatum, Cal luc.23.d
uariæ locus. Et dabant ei bibere mir- ioha.19.d
rhatum vinũ & non accepit. ¶‖Et cru- C
cifigentes eum diuiſerunt veſtimenta Mat. 27.d
eius, mittentes ſortẽ ſuper eis quis quid luc.23.c
tolleret. Erat autem hora tertia: & cru- ioha.19.d
cifixerunt eum. Et erat titulus cauſæ inſcri-
eius inſcriptus, Rex Iudæorum. Et cum ptio
eo crucifigunt duos latrones: vnum à
dextris, & alium à ſiniſtris eius. & im-
pleta eſt ſcriptura quæ dicit. ‖Et cum Iſa.53.d
iniquis reputatus eſt. Et prætereuntes
blaſphemabant eum, mouentes capita

ſua, & dicentes, Vah ‖qui deſtruis tem- Iohan.1.d
plum dei, & in tribus diebus reædifi-
cas: ſalua tuũ fac temetipſum deſcendẽs

de cruce, Similiter & summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum scribis dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus rex Israel descendat nunc de cruce: vt videamus & credamus. Et qui cũ eo crucifixi erant, conuiciabantur ei. Et facta hora sexta, tenebræ factę sunt ⁼per⁾ totam terram vsque in horam nonam. Et hora nona exclamauit Iesus voce magna, dicẽs, ‖Eloi, eloi, lamma-sabacthani? quod est interpretatum, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Et quidam de circunstantibus audientes dicebant, Ecce, Eliam vocat. Currens autem vnus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens, Sinite: videamus si veniat Elias ad deponendum eum. Iesus autem emissa voce magna expirauit. Et velum templi scissum est in duo, à summo vsque deorsum. videns autem centurio qui ex aduerso * stabat, quia sic clamans expirasset: ait, vere hic homo,

⁼super

Psal.21.a.

*illius

filius dei erat. Erant autem & mulieres delonge aspicientes: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, & Salome, quæ cum esset in Galilęa, sequebantur eum, & ministrabant ei, & aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam.

¶‖Et cum iam ⁼sero esset factum⁾ (quia erat parasceue quod est ante sabbathũ) venit Ioseph ab Arimathæa ⁼nobilis decurio⁾, qui & ipse erat expectans regnum dei. Et audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset. Et accersito centurione, interrogauit eum si ⁼iam⁾ mortuus esset. Et cum cognouisset à centurione: donauit corpus * Ioseph. Ioseph autẽ mercatus sindonem, & deponens eum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalene & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.

Matt.27.g luc.23.g iohã.19.g ⁼seruum instaret ⁼honestus consul, ⁼dudum *ipsi

CAP. XVI.

Mulieres accedunt ad sepulchrum. Angelus mulieres alloquitur, Christus apparet Mariæ Magdalenæ. Infidelitas. Peregrinis apparet. Apostoli increduli. Mittit eos ad prædicandum. Fides. Baptismus. Miracula. Assumptio Christi. Cooperator deus.

ET ‖cum transisset sabbathum, Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Et valde mane vna sabbathorũ, veniunt ad monumentum: orto iam sole. Et dicebant adinuicem, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respiciens, viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. ¶‖Et in⁾troeuntes in monumentum, viderunt ⁼iuuenem⁾ sedẽtem in dextris, ⁼cooper tum⁾ stola candida: & obstupuerunt. Qui dicit illis, Nolite expauescere: Iesum quæritis Nazarenum, crucifixum: surrexit, non est hic, ecce locus vbi posuerunt eum. Sed ite dicite discipulis eius & Petro quòd præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, ‖sicut dixit vobis. At illæ exeuntes, fugerunt de monumẽto, inuaserat enim eas tremor & pauor: & nemini quicquam dixerunt, timebant enim. ¶Surgens autem Iesus mane prima sabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua

Mat.24.a ioha.20.a

Mat.28.a ioh.20.c ⁼adolescẽ B (tulũ ⁼indutum

Mat.26.c. Sup.14.c.

eiecerat septem dæmonia. Illa vadens, nuntiauit his qui cum eo fuerant, lugẽtibus & flentibus. Et illi audientes quia viueret & visus esset ab ea, non credi-

derunt. ¶ Posthæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia [a]forma, [a]effigie, eũtibus in villã, & illi euntes nuntiauerunt cæteris: nec illis credide runt. ¶ [a]Nouissime autem recumben tibus illis vndecim apparuit: & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. ¶ Et dixit eis, Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturę. Qui crediderit & baptizatus fuerit: saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. *Signa autem eos qui credi derint*, hæc sequentur, in nomine meo dæmonia eicient, linguis loquentur nouis. Serpentes tollent, Et si mortiferum quid biberint non eis nocebit, Super ægros manus imponent: & bene habebunt. ¶ Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum: & sedit à dextris dei. Illi autem profecti, prædicauerunt vbique: [a]*perfequẽ domino cooperante, & sermonem confirmante*, [a]sequentibus signis.

Luc. 24. b

Luc. 24. f. ioh. 20. c.

[a]postea

Mat. 28. d.

D

Luc. 24. g

[a]multa signa,

Sanctum Iesu Christi Euãgelium secundũ Lucam.

CAP. 1.

Zacharias, Elizabeth, Zacharię promittitur filius Iohannes, Iohannes qualis futurus. Incredulus Zacharias mutus efficitur. Gabriel, Cõcipit Elisabeth sterilis. Angelus salutata Maria annuntiat Christi natiuitatẽ. Iesus. Filius dei. Maria visitat ipsam Elisabeth. Salutatio. Cantícum Mariæ, quo Christum promissum veniſſe canit, Christus venit. Nascitur Iohannes Baptista. Canticum Zachariæ, in quo Christum promissum venisse nuntiat. Iohannis officium, docere populum Christum veniſſe in remissionem peccatorum.

QVONIAM QVIDAM [a]conati, [a]Quãdomulti quidem ordinare narrationem quæ in nobis [a]completę sunt rerum, [a]pleniſſicut tradiderunt nobis qui meſcitæ ab initio ipſi viderunt & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi [a]assecuto omnia á principio [a]diligenter [a]exacte ex ordine tibi scribere optime Theophile, vt cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es veritatem.

[a]assectato

Fuit in diebus Herodis regis Iudęæ, sacerdos quidem nomine Zacharias, de vice Abia: & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth. Erant autem iusti ambo ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini [a]sine querela. & non [a]irripreherat illis filius: eo quòd esset Elisabeth hẽsibiles, sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Factum est autem: cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante deum, secundum consuetudinem sacerdotii, [a]sorte exiit vt incen- [a]sortitus sum poneret ingressus in templum do est mini. ¶ & omnis multitudo populi erat Leui. 16. d orans foris hora incensi. Apparuit autem illi angelus domini stans á dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est, videns: & timor irruit super eum. Ait autem ad illum angelus, Ne timeas

Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Io-
B hannē: & erit gaudiū tibi & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt,

erit enim magnus coram domino: & vinum & siceram non bibet: & spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero
Psal.131.d matris suæ: ‖& multos filiorum Israel conuertet ad dominum deum ipsorū,
mala.3.a & ipse præcedet ante illum ‖in spiri-
Mala.4.b tu & virtute Eliæ: vt conuertat cor-
C da patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare domino plebem [a]perfectam[b]. Et dixit Zacharias ad angelum, [a]Vnde hoc sciam[b]? ego enim sum senex: & vxor mea
[a]apparatam. proceſſit in diebus suis. Et respondens
[b]In quo cognoscā angelus, dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euāgelizare. Et ecce, eris tacens & nō poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant: ▸ pro[b]eo q̄ nō credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. ¶Et erat plebs expectās Zachariā: & mirabantur q̄ tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognouerunt q̄ visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis: & permansit mutus. ¶Et factum est[b] vt impleti sunt dies [a]officii[b] eius, abiit in domum suā. [a]ministerii.
¶Post hos autē dies cōcepit Elizabeth vxor eius: & occultabat se mensibus quinque, dicens, Quia sic fecit mihi dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. ¶In mense autem sexto missus est angelus Gabriel à deo in ciuitatem Ga
D lileæ cui nomen Nazareth, ad virginē desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid: & nomen virginis Maria. Et ingressus angelus, ad eam dixit, Aue gratia [a]plena[b], dominus te- [a]repleta
cum [a]benedicta tu [a]in mulieribus[b]. Quæ [a]iter mu
cum [a]audisset[b], turbata est in sermone lieres.
eius, & cogitabat qualis esset ista salu- [a]vidisset
tatio. Et ait angelus ei, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud deū. ‖ecce cōcipies in vtero, & paries filiū: Isa.7.c.
‖& vocabis nomen eius Iesum. hic erit Infr.2.c.
magnus: & filius altissimi vocabitur. & dabit illi dominus deus sedem Dauid patris eius: ‖& regnabit [a]in domo[b] Ia- Dani.7.d
cob in æternum, & regni eius non erit mich.4.c
finis. Dixit autem Maria ad angelum, [a]super do
Quomodo fiet istud: quoniā virū non mum
cognosco? Et respondens angelus dixit ei, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq̄ & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Et ecce Elisabeth co
E gnata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis, sextus est illi quæ vocatur sterilis: quia non erit impossibile apud deum omne verbum. Dixit autem Maria, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa angelus. ¶Exurgēs autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda: & intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elisabeth. Et factum est: vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, [a]exultauit[b] infans in vtero eius, & [a]subsiliit
repleta est spiritu sancto Elisabeth: & & infra.
exclamauit voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in

gaudio infans in vtero meo, & beata quæ =credidisti⁾: quoniam perficientur ea quæ dicta sunt =tibi⁾ à domino. & ait Maria,

Magnificat anima mea dominum.

Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo.

Quia respexit =humilitatem⁾ ancillę suę ecce enim ex hoc* beatam me dicēt omnes generationes,

Quia fecit mihi =magna⁾ qui potēs est: & sanctum nomen eius.

Et misericordia ei9 à progenie in progenies, timentibus eum.

Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos =mente⁾ cordis sui.

=Deposuit potentes de sede⁾, & exaltauit humiles.

Esurientes impleuit bonis: & diuites =dimisit⁾ inanes.

Suscepit Israel puerum suum, =memorari⁾ misericordiæ suæ,

‖Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secula.

Mansit autem Maria cum illa quasi mēsibus tribus: & reuersa est in domum suam. ¶Elisabeth autem impletum est tempus pariendi: & peperit filium. Et audierunt vicini & cognati eius quia magnificauit dominus misericordiam suam cum illa, & =congratulabantur⁾ ei. Et factum est: in die octauo venerunt circuncidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui, Zachariam. Et respondens mater eius dixit, Nequaquam, sed vocabitur Iohannes. Et dixerūt ad illā, Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius =quem⁾ vellet vocari eum. Et postulans pugillarem, scripsit, dicens, Iohannes est nomen eius. Et mirati sunt vniuersi. Apertum est autē illico os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicēs deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: & =super omnia mōtana⁾ Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc: & posuerunt omnes qui audierant in corde suo dicentes, Quisputas puer iste erit? Etenim manus domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus est spiritu sancto: & prophetauit, dicens,

Benedictus dominus deus Israel: quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ.

Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui,

‖Sicut locutus est per os sanctorum qui à seculo sunt prophetarum =eius⁾,

Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos,

Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris: & =memorari testamēsui sancti,

‖Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.

Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi.

In sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus =nostris⁾

Et tu puer propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem domini parare vias eius,

Ad dādam =scientiā⁾ salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.

Per viscera misericordiæ dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto

‖=Illuminare⁾ his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Puer autē crescebat, & =cōfortabatur⁾ spiritu, & erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israel.

CAP. II.

Censetur vniuersus orbis à Cæsare Augusto. Nascitur Christus. Vigilantibus pastoribus nuntiatur Christus natus. Saluator. Angelorum canticum. Circunciditur Christus Iesus. Puerperæ Mariæ purgatio. Simeon suscipit Christum. Canticum Simeonis. Ruina & resurrectio Christus. Anna prophetissa. Puer Christus Iesus cum doctoribus disputat. Christi pueritia.

Factū est autē, in diebus illis exiit edictū à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hæc descriptio prima, facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterentu, singuli in suam ciuitatem. Ascēdit autē & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæā, in ciuitatē Dauid quæ vocatur Beth-lehē: eo ꝙ esset de domo & familia Dauid, vt ꝓfiteretur cū Maria despōsata sibi vxore, prægnāte. Factū est autē: cū essent ibi:

=credidit =ei

=puitatē (exiguitatem)

*nunc

=magnalia

=cogitatione

=Detraxit primores de sedibus,

=emisit

=vt recordaretur

Isa, 30.d. 41.b.54. Iere.31. a.d.psal. 131.c.gene.22. c.

=cōgaudemus

F

=quid

=in tota mōtana (sub, regione)

G

Psal.73. e 131.d. iere.23.a. 30.b.

=suorum,

=ad recordandum

Iere.31. f. gen.22. c

=vitæ nostræ

=cognitionem.

Mala. 4.a Zach.3.d

=Vt illucesceret

=potens fiebat

A

impleti sunt dies vt pareret. Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio quia non erat eis locus in diuersorio. ¶Et pastores erãt in regiõe eadẽ vi-

*in agro pernoctãtes.

B

gilãtes, & custodiẽtes vigilias noctis super gregẽ suũ. Et ecce, angelus domini stetit iuxta illos, & claritas dei circunfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus, Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie saluator qui est Christus dominus in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum, Inuenietis infantem pannis inuolutũ: & positum in præsepio. Et subito facta est cũ

C angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium deum & dicentium, Gloria in altissimis deo: & in terra, pax * hominibus bonæ voluntatis. ¶Et factum est: vt discesserunt ab eis angeli in cælum pastores loquebantur adinuicem, Transeamus vsque Bethlehẽ, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit dominus & ostendit nobis. Et venerunt festinantes: & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positũ in præsepio. Videtes autẽ cognouerunt de verbo quod dictũ erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierãt, mirati sunt: & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificãtes & laudãtes deum in omnibus quæ audierant & viderant: sicut dictum est ad illos. ¶¶Et postquã cõsummati sunt dies octo vt circuncideretur puer: ‖vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatũ est ab angelo prius quàm in vtero cõciperetur. ¶Et postquam impleti sunt dies purgationis eius ‖secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini, ‖Quia omne masculinum adaperiẽs vuluam sanctum domino vocabitur, & vt darent hostiam ‖secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

¶Et ecce: homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israel: & spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à spiritu sancto, nõ visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit deum, & dixit.

Nunc dimittis seruum tuum domine, E
secundũ verbũ tuum, in pace:
Quia viderunt oculi mei salutare tuũ,
Quod parasti ante faciem omnium populorum,
Lumen ad reuelationem gentium, &
gloriam plebis tuæ Israel.

Et erat pater eius & mater eius mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon: & dixit ad Mariã matrẽ eius, ‖Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelẽtur ex multis cordibus cogitationes. ¶Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à

custodias. gloria

in benepla citum

notum fecit. diuulgauerunt

super Leuit. 12. a

Sup. 1. c. matt. 1. c. D

Leui. 12. a

Exo. 13. a. nũe. 8. c. Leui. 12. c

pius & religiosus

Isa. 8. c. rom. 9. g. 1. pet. 2. b

cõtradicitur.

virginitate sua. Et hæc vidua vsque ad annos octogintaquatuor: quæ non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Et hæc ipsa hora =superueniens), *confitebatur domino: & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem =Israel). ¶Et vt perfecerunt omnia secundum legem domini, reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatē suam Nazareth. Puer autem crescebat, & =confortabatur): plenus sapientia, & gratia dei erat in illo. Et ibant =parentes) eius per omnes annos in Ierusalem, in die solenni paschæ. ¶Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisq; diebus cum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos & notos. Et nō inuenientes eum, regressi sunt in Ierusalem: requirētes eum. Et factum est: post triduum inuenerunt illum in templo, sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebāt, super =prudentia) & responsis eius. Et videntes * =admirati) sunt. Et dixit mater eius ad illum, Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? ¶Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. Et descendit cum eis, & venit Nazareth: & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapiētia & ætate & gratia apud deum & homines.

F =assistens *vicissim. =in Ierusalem. =corroborabatur =Ioseph & mater

G =intelligētia *eum =attoniti

CAP. III.

Iohannes hortatur ad resipiscentiā docentes Christum venisse. Salus dei. Viperæ. Opera resipiscentium. Abrahæ filiis à deo. Securis. Tunica. Escæ. Publicani. Milites. Testimonium Iohānis de Christo. Baptismus spiritus sancti. Triticum. Pallea. Herodes incarcerat Iohannem. Baptizatur Christus. Genealogia Christi.

ANno autem quintodecimo imperii Tyberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autē fratre eius tetrarcha Iturææ

A

& Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarcha, sub =principibus) sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum domini super Iohannem Zachariæ filium, in deserto. ||Et venit in omnem regionem =Iordanis), prædicās baptismum pœnitentiæ in remissionē peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ*, ||Vox clamantis in deserto, Parate viam domini, rectas facite semitas eius, omnis vallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt =praua in directa): & aspera in vias planas, & videbit omnis caro salutare dei. ¶||Dicebat ergo ad turbas quæ exibant vt baptizarentur ab ipso, Genimina viperarum quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere*, Patrem habemus Abrahā. Dico enim vobis quia potens est deus de lapidibus istis suscitare filios * Abrahæ. Iam enim securis

=prīcipe Mat. 3. a. mar. 1. a. =circa iordanem, *dicētis, Isa. 40. a. iohā. 1. c. B =obliqua ī directā (sub viā) Mat. 3. b c * in vobismetipsis *ipsi

ad radicem arboris posita est. Omnis
C ergo arbor non faciens fructum bonũ,
exciditur, & in ignem mittitur. ¶Et
interrogabant eũ turbæ, dicẽtes, Quid
ergo faciemus? Respondens autem di-
cebat illis. Qui habet duas tunicas,
[a]cõmuni- [a]det) non habenti: & qui habet escas, si
cet militer faciat. Venerunt autem & pu-
blicani vt baptizarentur: & dixerunt
ad illum, Magister, quid faciemus? At il
le dixit ad eos. Nihil amplius q̃ quod
[a]exigatis, constitutum est vobis, [a]faciatis). Inter
rogabant autem eum & milites, dicen
tes. Quid faciemus & nos? Et ait illis,
Neminem cõcutiatis, neq; calumniam
faciatis: & cõtenti estote stipendiis ve
Matt.3.e stris. ¶||[a]Existimante) autem populo &
Marc.1.b cogitantibus omnibus in cordibus suis
Ioh.1.d. de Iohanne, ne forte ipse esset Chri-
act.1.a.2. stus: respondit Iohannes dicens omni-
a.11.c.19 a bus, Ego quidem aqua baptizo vos: ve
[a]Expectã- nit autem fortior me, cuius nõ sum di-
te gnus soluere corrigiam calceamentorũ
Marc.3.e eius:||Ipse vos baptizabit in spiritu san
cto & igni. cuius ventilabrum in manu
eius, & purgabit aream suam: & con-
gregabit triticum in horreum suum,
paleas autem comburet igni inextin-
guibili. Multa quidem & alia exhortãs
Mat.14.a euangelizabat populo. ¶||Herodes autẽ
mar.6.c tetrarcha cum corriperetur ab illo de
Herodiade vxore fratris sui, & de om-
nibus malis quæ fecit Herodes: adiecit
& hoc super omnia, & inclusit Iohan-
Mat.3.d nem in carcerem. ¶||Factum est autem
Mar.1.b cum baptizaretur omnis populus, & Ie
Iohan.1.e su baptizato & orante, apertum est cæ
lum: & descendit spiritus sanctus cor-
*dicens, porali specie sicut columba in ipsum:
& vox de cælo facta est *, Tu es filius
meus dilectus: in te complacui mihi.
Et ipse Iesus erat incipiẽs quasi annorũ
triginta: vt putabat̃ filius Ioseph. q fuit
Heli, q fuit Matthat, q fuit Leui, qui fuit
Melchi, q fuit Iãne, qui fuit Ioseph, qui
fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit
Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge,
qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiæ,
qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit
Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Resa,
qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel,
qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit
F Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadã,
qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Elie-
zer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat qui
fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iu-
da, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui
fuit Eliacim, qui fuit Melcha, qui fuit
Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit
Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iesse,
qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit
Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Ami- G
nadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron,
qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit
Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham,
qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui
fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Pha
leg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui
fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui
fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit La-
mech, qui fuit Mathusala, qui fuit E-
noch, qui fuit Iared, qui fuit Mala-
leel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos,
qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit
Dei.

CAP. IIII.

Christus tentatur in deserto. Vita in verbo dei. Adorare. Seruire. Tentare deum. Iesus docet prophetias de se, esse impletas. Nazaræi scandalizantur in Christo. Prophetæ. Ad viduam missus Helias. Leprosus Naaman. Docet Christus sabbathis. Dæmoniacus sanatur. Socrus Petri sanatur à febre. Sanãtur infirmi. Dæmones confitentur Christum, Christus quare missus.

IEsu||autem plenus spiritu sancto, re-
gressus est à Iordane & agebatur in Matt.4.a
spiritu in desertum, diebus qua- mar.1.b
draginta, & tentabatur à dabolo.
Et nihil manducauit in diebus illis: &
consummatis illis * esuriit. Dixit au-
tem illi diabolus, Si filius dei es, dic la [a]postea
pidi huic vt panis fiat. Et respondit ad
illum Iesus, Scriptum est, quia|| Non in
pane solo viuet homo, sed in omni ver Deut.8.a
bo dei. Et duxit illum diabolus in mon
tem excelsum, & ostendit illi omnia re
gna orbis terræ in [a]momento) tempo-
ris: & ait illi, Tibi dabo potestatem [a]puncto
hanc vniuersam, & gloriam illorum: B
quia mihi tradita sunt, & cui volo do [a]illã. [b]sub.
[a]illa). Tu ergo procidens si adoraueris gloriam.)
coram me, [a]erunt tua omnia). Et re- [a]erit tua
spondens Iesus, dixit illi, * Scriptum omnis.
est,|| Dominum deum tuum adorabis: *Abi post
& illi soli seruies. Et duxit illum in Ie- me satana

Et omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris. ¶ Et omnes teſtimonium illi dabant: & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius, & dicebant, Nonne hic eſt filius Ioſephi? Et ait illis, Vtique dicetis mihi hāc ſimilitudinem, Medice,

Omnino

Deut.6.c ruſalem, & ſtatuit eum ſuper pinnam templi: & dixit illi, ſi filius dei es: mitte te hinc deorſum. Scriptum eſt enim

10.d. quòd ‖ Angelis ſuis mandauit de te, vt

Pſal.90.c conſeruent te: & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem

mādabit pedem tuum. Et reſpondens Ieſus, ait

Deut.6.c illi, Dictum eſt, ‖ Non tentabis dominū deum tuum. Et conſummata omni tentatione diabolus receſſit ab illo vſq; ad

Mat.4.b tempus. ¶ ‖ Et regreſſus eſt Ieſus in vir-

mar.2.b tute ſpiritus in Galilæam: & fama exiit

Iohan.4.f per vniuerſam *regionem de illo. Et ipſe docebat in ſynagogis eorum: & magnificabatur ab omnibus. ‖ Et venit Nazareth vbi erat nutritus: & intrauit ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabbathi in ſynagogā, & ſurrexit legere.

*finitimam

glorificabatur

Matt.13.g Et traditus eſt illi liber Iſaiæ prophe-

Mar.6.a tæ. Et traditus vt reuoluit librum, in-

Iohan.4.f uenit locum vbi ſcriptum erat, Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuiſſet librum reddidit miniſtro, & ſedit,

ſabbathorum

explicuit

Iſa.61.a

cura teipſum: quanta audiuimus facta in Capharnaū, fac & hic in patria tua. ait autem, Amen dico vobis quia nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. In veritate dico vobis: ‖ multæ vi-

*autem

3.reg.17.a duæ erat in diebus Eliæ in Iſrael quan-

b.Iac.5.d do clauſum eſt cælum annis tribus & menſibus ſex, cum facta eſſet fames magna in omni terra: ad nullam illarum miſſus eſt Elias, niſi in Sarepta Sidonis,

4.reg.5.d ad mulierem viduam. Et ‖ multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſeo propheta: & nemo eorum mundatus eſt niſi Naaman Syrus. Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira, hæc audientes. Et ſurrexerunt, & eiecerūt illum extra ciuitatem: & duxerunt illum vſq; ad ſupercilium montis ſuper quem ciuitas illorū erat ædificata, vt præcipitarent eum. Ipſe

autem transiens per medium illorum,
Matt.4.b ibat. ¶ Et descendit in Capharnaum ci
mar.1.c uitatem Galilææ: ibique docebat illos
F sabbathis. Et stupebāt in doctrina eius:
Mat.7.d quia in potestate erat sermo ipsius.
mar.1.c ¶ Et in synagoga erat homo habēs dæ
[a]spiritum monium immundum[b]: & exclamauit
dæmoni voce magna, dicens,[c] Sine[d], quid nobis
immūdi: & tibi Iesu Nazarene? uenisti perdere
[a]ta, nos? scio te quia es sanctus dei. Et incre
pauit illum Iesus, dicens, Obmutesce,
& exi ab eo. Et cū proiecisset illum dæ
monium in medium, exiit ab illo, ni-
hilque illum nocuit. Et factus est pauor
[a]quid hoc in omnibus, & colloquebantur ad inui
est, q cem dicentes,[c] Quod est hoc verbum,
quia[b] in potestate & uirtute imperat im
mūdis spiritibus, & exeunt? & diuulga
Matt.8.b. batur fama de illo in omnem locum re
mar.1.c gionis. ¶ Surgens autem Iesus de syna-
G goga, introiit in domum Simonis. So-
crus autem Simonis tenebatur magnis
[a]increpa- febribus: & rogauerunt illum pro ea. Et
uit febrē stans super illam[c] imperauit febri[b]: &
dimisit illam, Et continuo surgens mi-
[a]quot- nistrabat illis. ¶ Cum autem sol[c] occidis-
quot set[b], omnes[c] qui habebāt infirmos uariis
languoribus, ducebant illos ad eum. At
Mar.1.d ille singulis manus imponens curabat
q, Christi eos. ¶ Exibant autem dæmonia à multis
clamantia & dicētia, Quia tu es *filius
dei. & increpans non sinebat ea loqui,
quia sciebant ipsum esse Christum. Fa-
cta autem die, egressus ibat in desertū
locum: & turbæ requirebant eum, &
uenerunt usque ad ipsum: & detine-
bāt illum ne discederet ab eis. Quibus
ille ait, Quia & aliis ciuitatibus opor-
[a]ad hoc tet me euangelizare regnum dei: quia
[c]ideo[b] missus sum. Et erat prædicans in
synagogis Galilææ.

CAP. V.

IN Christus docet de naui. Piscatores Petrus, cum sociis Iacobo & Iohanne, Piscium multitudo. Peccator. Leprosus sanatur. In deserto orat Christus. Paralyticus sanatur. Fides. Remissio peccatorum. Christus peccata remittit. Vocatio Matthæi. Sani. Iusti. Peccatores. Ieiunia & afflictiones apostolorum post ascensionem. Sponsus. Commissura panni rudis. Vinum nouum.

FActum‖ est autem: cum turbæ ir- Matt.4.c
ruerent in eum ut audirent verbū mar.1.b
dei, & ipse stabat secus stagnum
Genesareth, Et uidit duas naues
stantes secus stagnum: piscatores autē
descēderant*, & lauabant tertia. Ascen *ex illis
dens autem in unam nauim quę erat Si
monis, rogauit eū à terra reducere pu-
sillum. Et sedens, docebat de nauicula
turbas. Vt cessauit autem loqui, dixit
ad Simonem, Duc in altum, & laxate
retia uestra in capturam. Et respondens *Præfecto
Simon, dixit illi, [c]Præceptor[b] per totam
noctem laborātes nihil cepimus, in ver
bo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc B
fecissent, concluserunt piscium multi-
tudinem copiosam, rumpebatur autem
rete eorum. Et annuerunt sociis qui e-
rant in alia naui ut uenirent & adiuua
rent eos. Et uenerunt, & impleuerunt
ambas nauiculas: ita ut pene merge-
rentur. Quod cum uideret Simon Pe-
trus, procidit ad genua Iesu, dicens,
Exi à me domine: quia homo peccator
sum. Stupor enim circundederat eum
& omnes qui cum illo erant, in captu-
ra piscium quam ceperant. Similiter au
tem Iacobum & Iohannem filios ze- C
bedæi, qui erant socii Simonis. Et ait [a]posthac
ad Simonem Iesus, Noli timere: [a]ex [a]uiuos ca
hoc iam[b] homines eis[c] capiens. Et sub- piens.
ductis ad terram nauibus, relictis om- Matt.8.a
nibus secuti sunt eum. ¶ Et factum est: mar.1.d
cum esset in una ciuitatum, & ecce uir
plenus lepra, & uidens Iesum, & pro-
cidēs in faciem suam, rogauit eum, di-
cens, Domine, si uis, potes me munda-
re. Et extendens manum, tetigit eum,
dicens, Volo. Mundare. Et confestim le
pra discessit ab illo, & ipse præcepit illi
ut nemini diceret: sed, Vade, ostende
te sacerdoti, & offer pro emundatione
tua‖ sicut præcepit Moyses in testimo- Leui.14.a
nium illis. Perambulabat autem magis
sermo de illo, & conueniebant turbæ
multę ut audirent, & curarētur [a]ab in- [a]ab eo
firmitatibus suis. Ipse autem secedebat D
in desertum, & orabat. ¶ Et factum est Matt.9.a
in una dierum, & ipse sedebat docens. mar.2.a
Et erant pharisæi sedentes & legis
doctores qui uenerant ex omni castel-
lo Galilææ & Iudææ & Ierusalem: &
uirtus domini erat ad sanandum eos.
Et ecce uiri portātes in lecto hominem

qui erat paralyticus: & quærebāt eum inferre, & ponere ante eum. Et nō inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas [z]submiserūt) eum cum lecto in medium ante Iesum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Hō, remittūtur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare scribæ & pharisæi, dicentes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? quis potest dimittere peccata, nisi solus deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere, Dimittuntur tibi pecta: an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait Paralytico) Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et confestim consurgens coram illis, tulit lectū in quo iacebat, & abiit in domum suam, [a] magnificans) deum. Et stupor apprehendit omnes: & magnificabant deum. Et repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus [a] mirabilia) hodie. ¶‖Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum, & fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua: & erat turba multa publicanorum & aliorum qui cum illis erāt discumbentes. Et murmurabant pharisæi & scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Et respondens Iesus, dixit ad illos. Non egent qui sani sunt, medico: sed qui male habent. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. ¶‖At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Iohannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisæorum: tui autem edunt & bibunt, Quibus ipse ait, Nūquid potestis filios [a]spōsi), dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Veniēt autem dies: & cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat autem & similitudinem ad illos, Quia nemo commissuram à vestimento nouo immittit in vestimentum vetus: alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpet vinum nouū vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt. sed vinum nouum in vtres nouos mittendum est: & vtraq; conseruantur. Et nemo bibens vetus, statim vult nouum, dicit enim, Vetus [a]melius est.

[z] dimiserunt

E

[a] glorificans

F

[a] inopinabilia

Matt. 9. a mar. 2. b

Matt. 9. b mar. 2. c

G

[a] thalami nuptialis

[a] suauius

CAP. VI.

Sabbatho discipuli vellunt spicas. Dauid. Arida manus sanatur. Cogitationes nouit Christus. Sabbathis benefaciendum. In oratione pernoctat Iesus. Apostoli. Sanantur infirmi. Pauperes. Esuriētes. Flentes. Afflicti propter Christum. Merces. Diuites. Saturati. Ridentes. Benedicere. Diligendi inimici Percussa maxilla. Iniuria ferenda. Mutuum dare. Filii dei. Misericors. Iudicare. Remittere. Dare. Mensura. Cæcus. Discipulus. Festuca. Arbor ex fructu nota. Cor ex operibus notum. Facientes voluntatem dei.

Factum est autem‖ in sabbatho secūdo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant confricantes manibus. Quidam autem pharisæorum dicebant illis, Quid facitis quod non li-

Matt. 12. a mar. 2. d

*facere 1.Re,21,g

cet*in sabbathis?Et respõdens Iesus ad eos dixit,‖ Nec hoc legistis quod fecit Dauid cum esuriisset ipse & qui cum illo erant:quomodo intrauit in domum dei,& panes propositionis sumpsit, &

manducauit,& dedit eis qui cum ipso erant,quos nõ licet manducare nisi tãtum sacerdotibus?Et dicebat illis,Quia dominus est filius hominis,etiam sabbathi. ¶‖Factum est autem & in alio sabbatho vt intraret in synagogam,& doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem scribę & pharisæi si in sabbatho curaret: vt inuenirent vnde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam,Surge,& sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus,interrogo vos,si licet sabbathis benefacere an male: animam saluam facere:an perdere? Et circunspectis omnibus dixit homini, Extẽde manum tuã. Et extendit:& restituta est manus eius*. Ipsi autem repleti sunt insipientia: & colloquebantur adinuicẽ quidnam facerẽt Iesu. ¶Factum est autẽ in illis diebus exiit in montem orare,& erat pernoctans in oratione dei,

Mat.12.a mar.3.a.

B

occidere

*sana vt altera.

amẽtia:

Et cum dies factus esset,vocauit discipulos suos:& elegit duodecim ex ipsis quos & apostolos nominauit:‖ Simonẽ quem cognominauit Petrum & Andream fratrem eius,Iacobum & Iohannem,Philippum & Bartholomæũ, Matthæum & Thomã,Iacobum Alphæi & Simonem qui vocatur Zelotes, & Iudam Iacobi,& Iudã Iscariotem qui fuit proditor.¶Et descendens cum illis,stetit in loco campestri,& turba discipu-

C

Mat.10.a mar.3.b.

nomina uit

lorũ eius,& multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Ierusalem:& maritima Tyri & Sidonis qui venerant vt audirent eum,& sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere:quia virtus dei illo exibat & sanabat omnes. ¶‖Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos,dicebat,Beati pauperes: quia vestrum est regnũ dei. Beati qui nunc esuritis:quia saturabimini. Beati qui nũc fletis:quia ridebitis. Beati eritis cum vos oderint homines,& cũ separauerint vos & exprobrauerint,& eiecerint nomẽ vestrũ tanquã malũ propter filium hominis. Gaudete in illa die & exultate:ecce enim merces vestra multa est in cęlo. secun-

Mat.5.a.

exprobris affecerit

dum hæc enim faciebant prophetis pa
amos.6.a tres eorum.‖Veruntamen væ vobis di
eccl.31.a uitibus qui habetis consolationem ve-
stram. Væ vobis qui saturati estis:quia
esurietis.Væ vobis q ridetis nunc:quia
lugebitis & flebitis.Væ cum benedixe
rint vobis omnes homines.secundum
hæc enim faciebant pseudoprophetis
Mat.5 g. patres eorum.¶‖Sed vobis dico qui au
ditis, Diligite inimicos vestros:benefa
cite his qui oderũt vos.Benedicite ma-
ledicentibus vobis:& orate pro calũ-
Matt.5.f. niãtibus vos.‖Et qui te percutit in ma
1.cor.6.b xillam,præbe illi & alteram.‖Et ab eo
[a]pallium qui aufert tibi [a]vestimentum), etiã tu-
nicam noli prohibere.Omni autem pe
tenti te,tribue : & qui aufert quæ tua
Mat.7.b. sunt,ne repetas.‖Et prout vultis vt fa-
tobi.4.c. ciant vobis homines,& vos facite illis
Mat.5.g. similiter.‖Et si diligitis eos qui vos di
ligunt:quæ vobis est gratia?nam & pec
catores,diligentes se,diligunt.Et si be-
nefeceritis his qui vobis benefaciunt:
E quæ vobis est gratia?siquidem & pec-
Mat.5.g. catores hoc faciunt.‖Et si mutuum de-
deu.15.b deritis his à quibus speratis recipere:
[a]mutuũ quæ gratia est vobis?nam & peccato-
dant, res peccatoribus [a]fœnerantur), vt reci-
piant æqualia.Veruntamẽ diligite ini-
micos vestros:benefacite & mutuũ da
te,nihil inde sperantes:& erit merces
vestra multa,& eritis filii altissimi quia
ipse benignus est super ingratos & ma
los.Estote ergo misericordes sicut &
Mat.7.a. pater vester misericors est.¶‖Nolite iu
dicare:& non iudicabimini.nolite cõ-
demnare,& non condemnabimini.Di-
mittite,& dimittemini.Date,& dabi-
Mat.7.a. tur vobis.‖Mensuram bonam & [a]con-
mar.4.e. fertã & coagitatam) & supereffluentẽ
[a]pressã & dabunt in sinum vestrum. Eadẽ quip-
cõcussam pe mensura qua mensi fueritis,remetie
Mat.16.b tur vobis.¶Dicebat autem illis & simi
F tudinem,‖Nunquid potest cæcus cæ-
Mat.10.c cum ducere?nonne ambo in foueã ca-
iohã.13.b dunt?¶‖Non est discipulus super ma-
Mat.7.a. gistrum : perfectus autem omnis erit si
sit sicut magister eius.&‖Quid autem
vides festucam in oculo fratris tui:tra
bem autem quæ in oculo tuo est, non
consyderas?aut quomodo potest dice
re fratri tuo,Frater,sine eiiciam festu-
cã de oculo tuo:ipse in oculo tuo tra-
bem nõ vides? Hypocrita,euice primũ
trabem de oculo tuo:& tũc perspicies
vt educas festucam de oculo fratris tui

¶‖Non est enim arbor bona quæ facit [a]fructus malos):neque arbor mala,fa
ciens fructum bonũ.‖Vnaquęque enim
arbor de fructu suo cognoscitur. Neq;
enim de spinis colligunt ficus : neque
de rubo vindemiant vuam.bonus ho-
mo de bono thesauro cordis sui,pfert
bonum:& malus homo de malo thesau
ro *profert malum.Ex abundantia ẽ
cordis os loquitur.¶‖Quid autem vo-
catis me Domine domine:& non faci-
tis quæ dico? Omnis qui venit ad me,
& audit sermones meos & facit eos o-
stendam vobis cui similis sit.similis est
homini ædificãti domum,qui fodit in
altum.& posuit fundamẽtum supra pe
tram,inundatione autem facta illisum
est flumen domini illi,& non potuit eã
mouere:fundata ẽm erat supra petram
Qui autem audit & non facit : similis
est homini [a]ædificanti) domum suam
supra terram sine fundamẽto.in quam
illisus est fluuius : & continuo ceci-
dit,& facta est [a]ruina) domus illius ma-
gna.

Mat.7.c. [a]fructum marcidũ Mat.12.c

*cordis

Mat.7.d. rom.2.b. iacob.3.b

[a]qui ædificauit

[a]fractura

CAP. VII.

Centurionis seruus sanatur. Fides Centurionis. Filius viduæ suscitatur in Naim. Misericordia. Propheta. Iohannes mittit discipulos suos ad Christum Pauperes. Beatus. Testimonium Christi de Iohanne. Iustificare deum. Johannes vinum nō bibit. Christus bibit. Christus manducat cum Simone. Peccatrix rigat pedes Iesu. Debitores duo. Osculum. Oleo. Vngere. Fides. Dilectio. Remissio peccatorum.

Mat. 8. a.

CVm autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdā seruus male habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. Et cū audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & studiose saluaret seruum eius. At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum solicite, dicentes ei, Quia dignus est vt hoc illi præstes, diligit enim gentem nostrā: & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autē ibat cum illis. Et cū iam nō lōge esset à domo, misit ad eum centurio amicos, dicēs, Domine, noli vexari. Nō enim sum dignus vt sub tectum meum intres. propter quod & meipsum non
B sum dignū arbitratus vt venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus nam & ego homo sum sub potestate cōstitutus, habens sub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & alio, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc: & facit. Quo audito, Iesus miratus est: & conuersus, sequentibus se turbis dixit, Amē dico vobis, nec in Israel tantam fidē inueni. Et reuersi qui missi fuerant, domū: inuenerunt seruum qui languerat, sanum. ¶Et factum est: deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naim: & ibant cum eo discipuli eius & turba copiosa. cum autē appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ: & hæc, vidua erat: & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum vidisset dominus, misericordia motus super eā, dixit illi, Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum.
C Hi autem qui portabāt steterunt. Et ait qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illū matri suæ. Accepit autē omnes timor: & magnificabant deū, dicētes. Quia propheta magnus surrexit in nobis: & quia deus visitauit plebē suam. ¶Et exiit hic sermo in vniuersā Iudæā de eo, & in omnē circa regionē. Et nūtiauerūt Iohanni discipuli eius de omnibus his. Et conuocauit duos de discipulis suis Iohannes: & misit ad Iesum, dicens, Tu es qui venturus es: an alium expectamus? Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt, Iohannes Baptista misit nos ad te, dicens, Tu es qui venturus es: an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis donauit visum. Et respondens dixit illis. Euntes renuntiate Iohanni quæ audistis & vidistis, Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiūt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est quicunque non fuerit scandalizatus in me. ¶Et cum discessissent nun
D tii Iohannis, cœpit de Iohanne dicere ad turbas, Quid existis in desertum videre arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt & deliciis, in domibus regum sūt. Sed quid existis videre prophetam? Vtique dico vobis & plus quam prophetam, hic est de quo scriptum est, ‖Ecce *mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis, maior inter natos mulierum propheta Iohāne Baptista nemo est. qui autem minor est in regno dei, Maior est illo. Et omnis populus audiens & publicani, iustificauerunt deum, baptizati baptismo Iohannis. pharisæi autem & legis periti, consilium dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. ¶‖Ait autem dominus, Cui ergo similes dicam homines generatiōis huius, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus adinuicem, & dicentibus, Cantauimus vobis tibiis, & nō saltastis: lamētauimus *, & nō ploraſtis. Venit autē Iohānes Baptista neq; manducans panem, neque bibens vinum: & dicitis, Dæmonium habet. venit filius hominis manducans & bibens: & dicitis, Ecce homo deuo-

Quibus auditis, *eum:

*multi

vnigeniti

Adolescētule,

Adolescens,

Mat, 11. a.

circūiacentem

erat: & infra.

flagellis,

excellēti orē pphēta.

Mala. 3. a.

*ego

Mat, 11. b.

F

acclamātibus

*vobis

enim

edax

ratorꝰ & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. ¶Rogabat autem illum quidam de phariseis vt manducaret cū illo. Et ingressus domum pharisæi discubuit. Et ecce mulier quæ erat ī ciuitate peccatrix, vt cognouit q̄ Iesus accubuit in domo pharisæi, attulit alabastrum vnguenti: &

flens F stans retro secus pedes eius, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. videns autem pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se, dicens, Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quæ tāgit eum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille

*credito ri: ait, Magister, dic, Duo debitores erant cuidam*fœneratoriꝰ: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinginta. Non habentibus illis vnde redderent,

*Vter existimo donauit vtrisque. *Quis ergo eum plus diligit? Et respondēs Simon dixit, *Aestimoꝰ quia is qui plus donauit. At ille dixit ei, Recte iudicasti. Et conuersus ad mulierē dixit simoni, Vides hanc

G mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos,

*capitis sui & capillis*suis ꝰ terſit. Osculum mihi non dediſti: hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, Remittuntur*eiꝰ

*eius peccata multa: quoniam dilexit multum. Cui autem*minusꝰ dimittitur minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittuntur*tibiꝰ peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se, Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem, Fides tua te saluam fecit: vade in pace.

CAP. VIII.

¶ Docet Christus regnum dei. Mulieres ministrantes Christo de facultatibus suis. Parabola seminantis. Apostolis data cognitio euangelii. Tentatio. Sollicitudo. Diuitiæ. Voluptates. Lucerna. Mater & fratres Christi. Christus ventis imperat. Dæmoniacus sanatur. Geraseni Christum reiicitur. Beneficia dei erga nos narranda. Iairi filia sanatur. Mulier à fluxu sanguinis sanatur. Fides. Fides. Fletus ī mortuis. Dormire

ET factum est deinceps, & ipse iter faciebat per*ciuitates & castella A prædicans & euangelizans regnum dei: & duodecim cum illo, *singulas

& mulieres aliquæ quæ erant curatæ à spiritibꝰ malignis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Iohanna vxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis. ¶Cum au Mat.13.a tem turba plurima conueniret, & de marc.4.a

*ciuitatibus properarent ad eum: di- *singulis xit per similitudinem, Exiit qui*semi- *femina

natꝰ semināre semen suum. & dum se- bat minat, aliud cecidit secus viam & conculcatum est, & volucres cæli come-

derunt illud. Et aliud cecidit supra petram: & natum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas: & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terrā bonam: & ortum, fecit fructum centuplum. Hęc dicens clamabat, Qui habet B aures audiendi, audiat. Interrogabant

autem eum discipuli eius quę esset hęc parabola. Quibus ipse dixit, vobis datum est nosse [a]mysterium[b] regni dei, cæteris autem in parabolis, ‖vt videntes non videant, & audientes non intelligant. ¶Est autem hæc parabola, Semen: est verbum dei. Qui autem secus viam: hi sunt qui audiũt, deinde venit diabolus, & tollit verbum dei corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum. & hi radices nõ habent: quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierũt, & à sollicitudinibus & diuitiis & voluptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: hi sunt qui in corde bono & optimo audiẽtes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. ¶‖Nemo autem lucernam accẽdens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, vt intrãtes videant lumen. ‖Non est enim occultum quod non manifestetur: nec absconditum quod non cognoscatur & in [a]palam[b] veniat. ‖ videte ergo [a]quid[b] audiatis. Qui enim habet, dabitur illi: & quicunque non habet, etiam quod putat se habere auferetur ab illo. ¶‖Venerunt autem ad illum mater & fratres eius: & non poterant adire eum præ turba. Et nuntiatum est illi, Mater tua & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad eos, Mater mea & fratres mei: hi sunt qui verbum dei audiunt & faciũt. ¶‖Factum est autem in vna dierum: & ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius: & ait ad illos, Trãsfretemus trans stagnum. Et [a]ascenderunt[b]. Et nauigantibus illis obdormiuit: & descẽdit procella venti in stagnum, & complebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitauerunt eum dicentes, Præceptor, perimus. At ille [a]surgens[b] increpauit ventum & tempestatem aquę: & cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis, Vbi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt adinuicem dicentes, Quisputas hic est, quia & ventis & [a]mari[b] imperat, & obediunt ei? ¶‖Et nauigauerũt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. Et cum de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam * qui habebat dæmonium iam temporibus multis, & vestimento

non induebantur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is vt vidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna dixit, Quid mihi & tibi est Iesu fili dei altissimi? obsecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo vt exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum vinciebatur catenis, & compedibus custoditus: & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogauit autem illum Iesus dicẽs, Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio, quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum ne imperaret illis vt in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorũ multorum pascentium in mõte: & rogabant eum vt permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est. Quod vt viderunt factum qui pascebant, fugerunt: & nuntiauerũt in ciuitatem & in villas. Exierunt autem

[a]mysteria Isa.6.c. Mat.13.b. Mar.4.b Ioha.12.f. act.28.f Rom.11.b. C Matt.5.b. Mar.4.c. Mat.10.e mar.4.c [a]apertum Mat.13.b. 15.a. Mar.4.e [a]quomõ Mat.12.d. mar.3.d Matt.8.d. mar.4.d. [a]recesserunt D [a]experrectus [a]aquæ Matt.8.d. mar.5.a

* è ciuitate

E

videre quod factum est: & venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem sedentem à quo dęmonia exierāt, vestitum, ac sana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nuntiauerunt autem illis & qui viderant, quomodo sanus factus fuisset à [=]legione⁾. Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorū vt discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendēs nauim, reuersus est. Et rogauit illum vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus dicens, Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit deus. Et abiit per vniuersam ciuitatem, prædicans quanta illi fecisset Iesus. ¶‖Factum est autem: cum rediisset Iesus, excepit illum turba. erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu, rogās eum vt intraret in domū eius, quia vnica filia erat ei fere annorū duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit: dum iret, [=]à turbis comprimebatur⁾. Et mulier [=]quædam⁾ erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quę in medicos [=]erogauerat⁾ omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari: accessit retro, & tetigit fimbriā vestimenti eius: & cōfestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant, præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt: & dicis, Quis me tetigit? Et dixit Iesus, Tetigit me aliquis, nam & ego noui virtutē de me exiisse. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo, & quemadmodū confestim sanata sit. At ipse dixit ei: Filia, fides tua saluam te fecit. vade in pace. ¶Adhuc illo loquente, venit quidam [=]ad principem⁾ synagogæ, dicens ei. Quia mortua est filia tua, noli vexare [=]illum⁾. Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ, Noli timere: crede tantum, & salua erit. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quenquam, nisi Petrum & Iacobum & Iohannē, & patrem & matrem puellæ, flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit, Nolite flerē, non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quòd mortua esset. Ipse autem* tenens manum eius clamauit dicēs, Puella, surge. Et [=]reuersus⁾ est spiritus eius: & surrexit continuo. Et iussit illi dare manducare. Et stupuerūt parentes eius: quibus pręcepit ne alicui dicerēt quod factum erat.

*dæmoniis agitatus. F

Mat. 9. e mar. 5. b

[=]turbę suffocabant eum

[=]quæ

[=]insumpserat

G

[=]à prīcipe

[=]magistrū

*eiectis foras omnibus

[=]cōuersus

CAP. IX.

Apostolos mittit ad prędicandum. Christus. Intrare domum. Peluis pedū. Populi de Christo opinio. Satiant 5000. homines quinque panibus. Vulgi opinio de Christo. Confessio apostolorum. Abnegare seipsum. Crux, Perdere animam. Erubescere Christum. Transfiguratio Christi. Audiendus Christus. Lunaticus sanatur. Infidelitas apostolorū. De morte sua pręmonet apostolos Christus. De primatu contentio apostolorū. Pueri. Eiiciēs dæmonia in nomine Christi. Samaritani nolunt Christum suscipere. Vindicta. Christus saluator. Sequēs Christum ob diuitias. Sequens Christū euangelista omnia relinquat. Manus ad aratrum. Respicere retro,

Conuocatis ‖autem Iesus duodecim apostolis, dedit illis [=]virtutē & potestatem⁾ super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et misit illos prædicare regnum dei: & sanare infirmos. ¶‖Et ait ad illos, Nihil tuleritis in [=]via⁾, neque virgam, neque peram, neque panem, neq; pecuniam: neq; duas tunicas habeatis. Et in quācunque domum intraueritis, ibi manete, & inde exeatis. Et quicunq; non receperint vos, ‖exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circuibant per castella euangelizantes & curates vbiq;. ¶‖Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quę fiebant ab eo: & hæsitabat eo quòd diceretur à quibusdam, Quia Iohannes surrexit à mortuis. à quibusdam vero, Quia Elias apparuit: ab aliis autem, Quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes, Iohannem ego decollaui: quis est autem iste dē quo ego talia audio? Et quærebat videre eum. ¶‖Et reuersi apostoli narrauerunt illi quæcunque fecerunt: & assumptis illis

Mat. 10. a Mar. 3. b.

[=]potestatem & authoritatē

Matt. 10. a Mar. 6. a. b

[=]viam,

Act. 13. g

Mat. 14. a. mar. 6. b

Mat. 14. b mar. 6. d.

ciuitatis quę vocatur Beth-saida, B

secessit seorsum in locum desertū, qui est Beth-saidæ. Quod cum cognouissent turbæ, secutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebat illis de regno dei, & eos qui cura indigebant sanabat. Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, ||Dimit

Iohā.6.a.

te turbas, vt euntes in castella villasq; quæ circa sunt, diuertant, & inueniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autē ad illos, Vos date illis manducare. At illi dixerunt, Non sunt nobis plus quam quinq; panes & duo pisces: nisi forte nos eamus & emamus in omnem hanc turbam & escas. Erāt autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos, Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos. Et ita fecerunt. Et discubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, suspexit in cælum, & benedixit illis: & fregit, & distribuit discipulis suis vt ponerent ante turbas. Et manducauerūt omnes: & saturati sunt. Et sublatū est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim. ¶||Et factum est: cum solus esset orans, erant cū illo & discipuli: & interrogauit illos dicens, Quem me dicunt esse turbæ?

commeatum:

discubitus

fecerunt discūbere

Mat.16.b.

solitarie C

At illi responderunt & dixerunt, Iohannem Baptistam, alii autē Eliam, alii vero quia vnus propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondēs Simon Petrus dixit, CHRISTVM dei. At ille increpans illos pręcepit ne cui dicerent hoc, dicens, ||Quia oportet filiū hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibus sacerdotum & scribis occidi, & tertia die resurgere. ¶||Dicebat autē ad omnes, si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā quotidie, & sequat me. Qui enim voluerit animā suā saluā facere: perdet illā. nam qui perdiderit animam suā propter me: saluā faciet illam. quid enim proficit homo, si lucretur vniuersum mundū, seipsum autē perdat & detrimentū sui faciat? ||Nam qui me erubierit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cū venerit in maiestate sua & patris sanctorum angelorū. ¶||Dico autē vobis vere, sunt aliqui hic stantes, qui non gustabūt mortē donec videāt regnū dei. ¶||Factū est autē post hæc verba fere dies octo, & assumpsit Petrum & Iacobū & Iohannē, & ascendit in montē vt oraret, Et facta est dum

antiquis

intermi-nat illis,

Mat. 17.d
mar.8.e
Mat. 10.d
16.d
mar.8.d
Infr.14.f.
17.g.
Ioha.12.d
Mat.10.d.
mar.8.d
2.tim.2.b
gloria
& infra.
Mat. 16.d
mar.9.a
Mat.17.a.
mar.9.a

D oraret, ſpecies vultus eius altera: & ve
ſtitus eius, albus & ᵉrefulgens⁾. Et ecce
duo viri loquebantur cum illo. ᵉerant
autem⁾ Moyſes & Elias, viſi in maieſtā
te: & dicebant ᵉexceſſum⁾ eius, quem
completurus erat in Ieruſalem. Petrus
vero & qui cum illo erant, grauati erāt
ſomno. Et euigilantes, viderunt maie-
ſtatem eius, & duos viros qui ſtabant
cum illo. Et factum eſt: cum diſcede-
rent ab illo, ait Petrus ad Ieſum, Præce
ptor, bonū eſt nos hic eſſe: & faciamus
tria tabernacula, vnū tibi, & vnū Moy-
ſi, & vnum Eliæ, neſciens quid diceret.
Hæc autem illo loquente, facta eſt nu-
bes, & obumbrauit eos: & timuerunt in
trantibus illis in nubē. Et vox facta eſt
de nube dicens, Hic eſt filius meus di-
lectus: ipſum audite. Et dū ᵉfieret⁾ vox,
E inuentus eſt Ieſus ſolus. Et ipſi tacue-
runt, & nemini ᵉdixerunt⁾ in illis die-
bus quicquam ex his quæ viderant.
¶‖Factum eſt autē: in ſequenti die, de-
ſcendentibus illis de monte, occurrit il
li turba multa, Et ecce vir de turba ex-
clamauit dicens, Magiſter, obſecro te
reſpice in filium meum, quia vnicus eſt
mihi: & ecce ſpiritus apprehēdit eum,
& ſubito clamat, ►& elidit⁾ & diſſipat
eum cum ſpuma, & vix diſcedit * ᵉdi-
lanians⁾ eum: & rogaui diſcipulos tuos
vt eiicerent illud: & nō potuerunt. Reſ
pondens autem Ieſus dixit, O genera-
tio infidelis & ᵉperuerſa⁾, vſq; quo ero
apud vos & patiar vos? Adduc huc filiū
tuum. Et cum accederet, eliſit illum dę
monium, & diſſipauit. Et increpauit Ie-
ſus ſpiritum immundū, & ſanauit pue-
rum: & reddidit illum patri eius. Stupe
bant autem omnes in ᵉmagnitudine⁾
dei omnibuſq; mirantibus in omnibus
quę faciebat*, dixit ad diſcipulos ſuos,
Ponite vos in ᵉcordibus veſtris⁾ ſermo
nes iſtos, Filius enim hominis futurum
eſt vt tradatur in manus hominum. At
illi ignorabant verbū iſtud, & erat ve-
latum ᵉante eos⁾ vt non ſentirent illud:
F &. timebant eū interrogare de hoc ver
bo. ¶‖Intrauit autem cogitatio in eos
quis eorum maior eſſet. At Ieſus videns
cogitationes cordis illorum, apprehen
dit ᵉpuerum⁾: & ſtatuit illum ᵉſecus⁾ ſe,
& ait illis, Quicunque ſuſceperit pue-
rum iſtum in nomine meo, me recipit,

ᵉeffulgurans
ᵉquierant
ᵉexitum
ᵉfactaeſſet
ᵉrenuntiauerunt
Mat.17.d.
Mar.9.c
*ab eo
ᵉcōterens
ᵉdiſtorta,
ᵉmagnificentia
*Ieſus,
ᵉaures veſtras
ᵉab eis
Mat.18.a.
mar.9.e
ᵉpuellum & infra.
ᵉiuxta

& quicunq; me receperit, recipit eum
qui me miſit. Nam qui minor eſt inter
vos omnes, hic ᵉmaior⁾ eſt. ¶Reſpondēs ᵉmagnus
autem Iohānes dixit, Præceptor, vidi-

mus quendam in nomine tuo eiicientē
dęmonia, & prohibuimus eum, quia nō
ſequitur nobiſcum. Et ait ad illum Ie-
ſus, Nolite prohibere qui enim nō eſt
aduerſum vos, pro vobis eſt. ¶Factum
eſt autem dum complerentur dies aſ-
ſumptionis eius, & ipſe faciem ſuam
firmauit vt iret in Ieruſalem. Et miſit
nuntios ante conſpectum ſuum: & eun
tes intrauerunt in ciuitatem Samarita-
norum vt pararent illi. Et non recepe-
runt eū: quia facies eius erat ᵉeuntis⁾ in ᵉrecta
Ieruſalem. Cum vidiſſent autem diſci- G
puli eius Iacobus & Iohannes dixe-
runt, Domine, vis dicamus vt ignis deſ
cendat de cælo, & conſumat illos*? Et * ſicut &
conuerſus increpauit illos, dicens, Ne- Elias fe-
ſcitis cuius ſpiritus eſtis, Filius hominis cit
non venit animas perdere, ſed ſaluare.
Et abierunt in aliud caſtellum. ¶‖Fa- Mat.8.c.
ctum eſt autem ambulantibus illis in
via dixit quidam ad illum, Sequar te
quocunque ieris*. Dixit illi Ieſus, Vul *domine
pes foueas habent, & volucres cæli ni- Et
dos: filius autem hominis nō habet vbi

caput suum reclinet. ¶Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autē dixit, Domine, permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meū. Dixitq; ei Iesus, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnū dei. ¶Et ait alter, Sequar te domine: sed permitte mihi primum renūtiare his qui domi sunt. Ait ad illum Iesus, Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno dei.

abire, vt vale dicam

CAP. X.

Discipuli 72. Messis. Operarii. Agni. Lupi. Saccus. Salutare. Pax domui. Operarius. Merces. Cibus. Ciuitatē ingressi discipuli. Puluis. Sodomæ. Chorozaim Tyrus. Sidon. Capharnaum. Audire. Satan subiectus apostolis. Gaudere. Nomina scripta in cælis. Prudentes. Paruuli. Beatus. vita æterna quomodo possideatur. Dilectio dei. Iustificare seipsum. Proximus quis. Misericordia. Christus suscipitur à Martha. Maria soror Marthæ audit verbum dei.

POst hæc autem designauit dominus & alios septuaginta duos: & misit illos binos ante faciē suā in omnē ciuitatē & locū quo erat ipse venturus. Et dicebat illis, ‖Messis quidem, multa: operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis vt mittat operarios in messem suam. ¶‖Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. ¶Nolite portare sacculum, neq; peram, neque calceamenta: ‖& neminem per viam salutaueritis. ¶In quancunque * domū intraueritis, primum dicite, Pax huic domui, & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra, sin autem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos sunt. ‖dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. ¶Et in quancunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis: & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis, Appropinquauit in vos regnum dei. In quancunque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite, Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos, tamen hoc scitote quia appropinquauit regnum dei. Dico vobis quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi ciuitati. Væ tibi Chorozaim, væ tibi Beth-saida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilitio & cinere sedentes pœnitere rent. Veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quàm vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata: vsque ad infernum demergeris. ¶‖Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. ¶Reuersi sunt autem septuagintaduo cum gaudio dicentes, Domine, etiam dęmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis, Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere quia spiritus vobis subiiciuntur: gaudete autem ꝙ nomina vestra scripta sunt in cælis. ‖In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit, Confiteor tibi pater domīe cæli & terræ ꝙ abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Etiam pater, quoniam sic placuit ante te. *Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo scit quis sit filius, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. ¶‖Et conuersus ad discipulos suos dixit, Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis ꝙ multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. ¶‖Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum, & dicens, Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eū. In lege quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens dixit, ‖Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua: & proximum tuum sicut teipsum. Dixitq; illi, Recte respondisti: hoc fac, & viues. Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum, Et quis est meus

Mat. 9. d. extrudat Mat. 10. a mar. 6. a. 4. Reg. 4. e. *autem Mat. 10. b 1. tim. 5. e B

tolerabilius C pœnituissent Mat. 10. d iohā. 13. c D Mat. 11. d intelligētibus ifātibus fuit bona voluntas *Et conuersus ad discipulos suos, dixit, Mat. 13. b Mat. 22. d mar. 12. c E Deut. 6. a

proximus? Suscipiens autem Iesus dixit, Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Ierico, & incidit in la-

trones, qui etiam despoliauerunt eum: & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Accidit autem vt sacerdos quidam descenderet eadem via: & viso illo præteriuit. Similiter & leuita, cum esset secus locum & videret eum, pertransiit. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eũ: & videns eum, misericordia motus est. Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleũ & vinũ: & imponẽs illũ in iumentum suum duxit in stabulũ, & curam eius egit. Et altera die protulit duos denarios: & dedit stabulario, & ait, Curã illius habe: & quodcunque supererogaueris, ego cũ rediero reddã tibi. Quis * horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus, Vade, & tu fac similiter. ¶ Et factum est autem dum irent, & ipse intrauit in quoddã castellũ, & mulier quædã Martha nomine, excepit illum in domum suã, & huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes domini, audiebat verbum illius. Martha autem satagebat circa frequẽs ministerium, quæ stetit, & ait, Domine, non est tibi curæ, ꝙ soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi vt me adiuuet. Et respondens dixit illi dominus, Martha Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. Porro, vnum est necessarium: Maria optimam patrem elegit, quę non auferetur ab ea.

vl, Excipiens
semimortuo
F
hospitiũ
hospiti,
*igitur
cũ illo
G
distrahebatur
multam ministrationem
bonam

CAP. XI.

Docet Christus apostolos orare. Perseuerandum in oratione. Petendus bonus spiritus. Dæmonium eiicitur. Blaspemia. Digitus dei. Beati. Signa petunt Iudæi. Regina Saba. Niniuitæ. Lucerna. Oculus simplex. Christus illotus manducat cum pharisæo. Rapina. Iniquitas. Decima rutæ. Iudicium. Charitas. Salutationes. Legisperitus. Onera populi. Sapientia dei. Clauis scientiæ.

ET factum est: ‖ cum esset in quodam loco orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eũ, Domine, doce nos orare, sicut docuit Iohannes discipulos suos. Et ait illis, Cum oratis dicite, Pater sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. * Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & nos dimittimus omni debẽti nobis. Et ne nos inducas in tentationem. * ¶ Et ait ad illos, Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum: & ille de intus respondens dicat, Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere & dare tibi. Et si ille perseuerauerit pulsans: dico vobis, etsi non dabit illi surgens eo ꝙ amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. ‖ Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inueni: & pulsanti aperietur. ‖ Quis autem ex vo-

Mat. 6. b.
*Fiat volũtas tua sicut in cælo & in terra.
quotidie
* Sed libera nos á malo
B
inuerecũdiam
Mat. 7. a. 21. c. mar. 11. c. ioh. 14. b. 16 e iacob. 1. a Mat. 7. b.

vobis patrem petit* panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut piscem: nūquid pro pisce serpentē dabit illi? Aut si petierit ouū: nunquid porriget illi scorpionē? Si ergo vos cū sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis pater vester cælestis dabit spiritū bonū petētibus se? ¶‖Et erat eiiciēs dæmonium: & illud erat mutū. Et cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt, In Beel-zebub principe dæmoniorū eiicit dæmonia. Et alii tentantes, signum de cælo quærebant ab eo. Ipse autem vt vidit cogitatiōes eorum dixit eis, Omne regnū in se diuisum desolabitur: & domꝰ supra domum cadet. Si autem & Satanas in seipsum diuisus est: quomodo stabit regnū eius, quia dicitis in Beel-zebub me eiicere dæmonia? Si autem ego in Beel-zebub eiicio dęmonia: filii vestri in quo eiiciūt? Ideo ipsi, iudices vestri erunt. Porro si in digito dei eiicio dæmonia: profecto peruenit in vos regnum dei. Cum fortis armatus custodit atrium suum: in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum: vniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit, Cum immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. Et non inueniens dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cū venerit inuenit eam scopis mūdatam, *. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se: & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. ¶Factū est autem: cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi, Beatus vēter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. At ille dixit, Quinimmo beati qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. ¶‖Turbis autem cōcurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, & signum non dabitur ei, ‖nisi signum Ionæ prophetæ. Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis: ita erit & filius hominis generationi isti.

*filius
porriget
dona
liberis
sanctum
Mat.9.d.
12.b.
mar.3.c.
exisset
C
desolatur.
præuenit ad
aufert
distribuit
& ornatam,
D
primis
Mat.12.c
cōglobatis.
Ionæ.2.a

Regina austri surget ī iudicio cū viris generationis huius, & condemnabit illos: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quàm Salomon hic. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: ‖quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionę & ecce plus quàm Iona hic. ¶‖Nemo lucernam accendit: & in abscondito ponit: neque sub modio: sed supra cādelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. ‖Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucicum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum: erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te. ¶Et cum loqueretur, rogauit illum quidā pharisæus vt prāderet apud se. Iesus autem ingressus recubuit. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere quare non baptizatus esset ante prandiū. Et ait dominus ad illū, ‖Nūc vos pharisæi quod de foris est calicis & catini mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit? Veruntamen quod superest, date eleemosynam: & ecce omnia mūda sūt vobis. ¶Sed væ vobis pharisæis, qa decimatis mentā & rutā & omne olus: & præteritis iudiciū & charitatem dei hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. ¶‖Væ vobis pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Væ vobis * quia estis vt monumenta quæ non parent, & homines ambulātes supra, nesciūt. ¶‖Respōdēs autē quidā ex legis peritis, ait illi, Magister, hęc dicēs etiā contumeliam nobis facis. At ille ait, Et vobis legis peritis væ: quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas. ¶Væ vobis, quia ædificatis monumēta prophetarū: patres autem vestri occiderunt illos, profecto testificamini ꝙ consentitis operibus patrū vestrorum: quoniā

3.Re.10.a
2.pa.9.a.
aduerbium
& infra.
Ionæ.3.b
Mat.5.b.
mar.4.c.
E
Mat.6.c.
Quando igitur
tenebrosam:
vt quū lucerna fulgore
cū vidisset admiratus est
ꝙ non prius lotus esset
Mat.23.c.
malignitate.
inprudētes,
quæ adsunt,
F
Infr.20.g
mat.23.a.
mar.12.d
præsidētiam
*scribæ & pharisæi hypocritæ.
apparēt,
Mat.23.a.
G
cōprobatis opera

ipsi quidem eos occiderunt, vos autē ædificatis eorum sepulchra. Propterea & sapientia dei dixit, Mittam ad illos prophetas & apostolos, & ex illis occidēt & persequentur: vt [a]inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista, ‖ à sanguine Abel, vsque ad sanguinem zachariæ, ‖ qui periit inter altare & ædem. [b]Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. ¶ Væ vobis legisperitis quia tulistis clauem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis. Cum autē hæc ad illos diceret, cœperunt pharisæi & legisperiti grauiter insistere, & os eius [c]opprimere de multis insidiantes ei, & quærentes aliquid [d]capere ex ore eius vt accusarent eum.

[a] regratur
Gene. 4 b
2. Par. 24. f.
[b] profecto
[c] tentare
[d] venari

CAP. XII.

FErmentum phariſeorum. Amici. Quis timendus. Passeres deo curæ. Confiteri Christum. Blasphemia. Afflictiones. Hæreditas diuidenda. Auaritia. Diuites in deo. Sollicitudo de victu & vestitu deponenda. Corui. Lilia. Gentes mundi. Regnum dei. Iustitia. Vita æterna. Eleemosyna. Thesaurus. Lumbi. Lucernæ. Expectare spōsum. Vigilare. Fur in nocte. Dispēsator fidelis. Seruus malus. Seruus cognoscens voluntatem domini. Ignis. Baptisma. Passio Christi. Dissidia ob verbum euangelii. Tempus Christi. Aduersarius in via.

Mat. 16. c. mar. 8. b. [a] cū autē cōuenissent innumera turbæ multitudo [b] vobisipsis Mat. 10. c. mar. 4. c. [a] autem [b] audiētur [c] penetralibus, [d] passerculi [e] assiliculis duobus:

[a]VLtis ‖ autem turbis concurrentibus [b]ita vt se inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos, Attendite * à fermento phariſæorum quod est hypocrisis. ‖ Nihil [c]enim opertum est, quod non reueletur: neque absconditū quod non sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine [d]dicentur: & quod in aurē locuti estis in [e]cubiculis, prædicabitur in tectis. ¶ Dico autem vobis amicis meis, Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eū qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam, ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinque passeres [f]vænēunt [g]dipondio: & vnus ex illis non est in obliuionem coram deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus [h]pluris estis vos. ‖ Dico autem vobis, omnis quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis dei. qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis dei. ¶ Et omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi: et autem qui in spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur. ¶ ‖ Cum autē inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid [i]respondeatis, [k]respōdeaut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere. ¶ Ait autem ei quidā de turba, Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei, Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Dixitq; ad illos, Videte & cauete ab omni auaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos dicens, ‖ Homīnis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit: & cogitabat intra se dicēs, Quid faciam: quia non habeo quo con gregem fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia quę nata sunt mihi & bona mea, & dicam animæ meæ, Anima habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, [l]epulare. Dixit autem illi [m]lætare deus, [n]Stulte hac nocte animam tuam [o]impetrepetunt à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & nō est in deum diues. ¶ ‖ Dixitq; ad discipulos suos, Ideo dico vobis, nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis: neque corpori, quid induamini. Anima plus est quàm esca: & corpus plus quàm vestimentum. Consyderate corvos, quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis? Quis autem ve strum [p]cogitando [q] potest adicere ad [r]staturam suam cubitum vnum? Si ergo dine neque quod minimū est potestis: quid de cæteris solliciti estis? Consyderate

[a] inquiratur
[b] ita
[c] enim
[d] dicentur
[e] cubiculis
[f] vænēunt
[g] dipondio
[h] pluris estis
[i] respondeatis
[k] respōdeaut
[l] epulare
[m] lætare
[n] Stulte
[o] impetrepetunt
[p] cogitando
[q] potest adicere
[r] staturam

Mat. 10. c. mar. 3. b. luc. 6. c. 1. tim. 2. b
Mat. 12. c. mar. 3. d.
Mat. 10. b mar. 13. b
Ecc. 11. a
Mat. 6. c. 1. pet. 5. b psal. 54. d

lilia quomodo crescunt: non laborant neque nent. dico autem vobis neq; Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si autem [a] fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, deus sic vestit: quãto magis vos pusillę fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: & [b] nolite in sublime tolli, hæc autem omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite primum regnum dei & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. ¶ Nolite timere [c] pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. ¶ Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum nõ deficientem in cælis: quo fur non appropiat, neq; tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrũ erit. ¶ Sint lumbi vestri præcincti, & lucernę ardẽtes in manibus vestris. & vos, similes hominibus expectantibus dominum suũ quãdo reuertatur à nuptiis: vt cũ venerit, & pulsauerit cõfestĩ aperiãt ei. Beati serui illi, quos cũ venerit dominꝰ, inuenerit vigilantes, amẽ dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discũbere, & transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda [d] vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit: beati sũt serui illi. ¶ Hoc autem scitote quoniã si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtiq;, & nõ sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. ¶ Ait autem ei Petrus, Domine, ad nos dicis hanc parabolam: an & ad omnes? Dixit autem dominus, ¶ Quis putas est fidelis dispensator & prudẽs, quem constituit dominus supra familiam suã, vt det illis in tempore, [e] tritici mensuram? Beatus ille seruus, quem cũ venerit ita facientem, vere dico vobis quoniã supra omnia quæ possidet, constituet illum. Quòd si dixerit seruus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire: & cœperit percutere seruos, & ancillas, & edere & bibere & inebriari: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & [f] diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet. ¶ Ille autem seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non se pręparauit, & nõ fecit secundum voluntatem eius: vapulabit [g] multis. qui autem nõ cognouit, & fecit digna plagis: vapulabit paucis. Omni autem cui multũ datum est, multũ quęretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. ¶ Ignem veni [h] mittere in terram, & quid volo [i] nisi vt accendatur? Baptisma autem habeo baptizari: & quomodo coartor, vsquedum perficiatur? ¶ Putatis quia pacẽ veni mittere in terram? Non dico vobis: sed separationẽ. erunt enim ex hoc quinq; in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres: diuidetur pater in filium, filius in patrem suum, mater in filiam & filia in matrem, socrus in nurum suã & nurus in socrum suam. ¶ Dicebat autem & ad turbas, cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Nimbus venit, & ita fit. & cum austrũ flantem: dicitis, quia æstus erit & fit. Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare: hoc autẽ tempus quomodo non probatis? [k] Quid autem & à vobisipsis nõ iudicatis quod iustum est? ¶ Cum [l] autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operã liberari ab illo: ne forte trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas.

[a] herba q̃
[b] ne sublimia curetis
E
[c] parue gregule, Matt. 6. e
[d] custodia
Mat. 14. d
F
Apo. 16. e
[e] demensum
[f] dissecabit
[g] sub, plagis
[h] dare
[i] si iam accẽsus est?
Mat. 10. d
G
Mat. 16. a
mar. 8. b
[k] Cur autem & ex
Mat. 15. d
[l] enim

CAP. XIII.

Crudelitate Pilati narrata. Christus ad pœnitentiam & conuersionem hortatur. Ficus succisa q̃ non ferat fructum. mulier inclinata sanatur in sabbatho. Sabbatho licet benefacere. Satan. Granum sinapis. Fermentum. An pauci saluandi. Angusta porta. Clausum ostiũ Regnum dei. Herodem vocat Christus vulpem. Ierusalem destructio ob contemptum Christum.

ADerant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorũ. Et respõdens * dixit illis, Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia [a] passi sunt? Non, dico vobis: sed nisi [b] pœnitẽtiam

*Iesus
[a] resipueritis. & ĩf.

habueritis), omnes similiter peribitis.
*Aut *Sicut) illi decem & octo super quos ce
*prę omnib9, &c. cidit turris in Siloe, & occidit eos: putatis quia & ipsi debitores fuerint *præter omnes homines habitantes in Ieru
B salem? Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. ¶ Dicebat autem & hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua: & venit quærens fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineę, Ecce anni tres sunt ex quo venio quærēs
*ficu fructum in *ficulnea) hac: & non inuenio. Succide ergo illam: vt quid etiam
*onerat? terram *occupat)? At ille respondens dicit illi, Domine, dimitte illam & hoc anno vsquedum fodiam circa illam & mittam stercora, & si quidem fecerit
*sin min9 (alioqui) fructum: *sin autem), in futurum succides eam. ¶ Erat autem docens in syna-
*vna synagogarum goga) eorum sabbathis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis an-
*cōtracta, nis decem & octo: & erat *inclinata), *erigere caput.* *nec omnino poterat* *sursum respicere). Quam cum videret Iesus, vocauit
C eā ad se, & ait illi, mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat
*igitur deum. ¶ Respondens *autem) archisynagogus, indignans quia sabbatho curasset Iesus, dicebat turbæ, Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite & curamini: & non in die sabbathi. Respondens autem ad illum dominus dixit, Hypocritæ, vnusquisque vestrum sabbatho non soluit bouem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? hanc autem filiam Abrahæ
D quam alligauit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbathi? Et cum hæc diceret, erubescebant oēs aduersarii eius: & omnis populus gaudebat in vniuer
Matt. 13. d sis quæ gloriose fiebant ab eo. ¶ ‖ Dice-
mar. 4. c bat ergo. Cui simile est regnum dei, & cui simile æstimabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in ortum suum, & creuit: & factū est in arborem magnam, & volucres cę
Matt. 13. e li requieuerunt in ramis eius. ¶ ‖ Et ite-
E rum dixit, Cui simile æstimabo regnū dei? Simile est fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. ¶ Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Ierusalem. Ait autem illi quidam, Domine, si pauci sunt qui saluantur? Ipse autem dixit ad illos, ‖ Con Matt. 7. b
tendite intrare per angustam portam: quia multi dico vobis, quærent intrare, & non poterunt. ‖ Cum autem intra Matt. 7. d
uerit paterfamilias & clauserit ostium, & incipietis foris stare, & pulsare ostium dicentes, Domine aperi nobis: & respondens dicet vobis, Nescio vos vnde sitis: tunc incipietis dicere, Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis, F
‖ Nescio vos vnde sitis, discedite à me Psal. 6. c
omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fle- matt. 7. b
tus stridor dentium: cum videritis A- & 25. d
braham & Isaac & Iacob, & omnes prophetas in regno dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente & occidente & aquilone & austro: & accumbent in regno dei. ‖ Et ecce sunt nouissi Mat. 19. d
mi qui erant primi, & sunt primi qui & 20. b
erant nouissimi. ¶ In ipsa die accesserūt Mar. 10. d
quidam pharisæorum dicentes illi, Exi & vade hinc: quia Herodes vult te occidere. Et ait illis, Ite & dicite vulpi illi, Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die *cōsummor). Veruntamen oportet me ho *finio.
die & cras & sequenti die ambulare: G
quia *nō capit ꝓphetā perire) extra Ierusalē. Ierusalē Ierusalē q̄ occidis ꝓphetas, & lapidas eos qui mittūtur ad te, *fieri non potest vt propheta pereat
quoties volui congregare filios quēadmodum auis nidum suum sub pennis, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis Matt. 13. d
quia non videbitis me donec veniat tēpus cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini.

CAP. XIIII.

Hydropicus sanatur. Sabbatho licet benefacere. In nuptiis quo loco accumbendum. Pauperes ad conuiuium inuitandi. Inuitati ad cœnam & fidem in Christum Iudæi, renuunt. Gentes cōpulsæ accedunt ad fidem Christi. Odio habere parentes propter Christum. Crux. Turrim ædificaturus. Congressurus cum hoste. Renuntiare omnibus quæ possidemus.

ET factum est: cum introisset Iesus in domũ cuiusdam principis pharisæorum sabbatho manducare panem, & ipsi obseruabant eũ. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respõdens Iesus dixit ad legisperitos & pharisæos dicens, *Si licet sabbatho curare?* At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanauit eum: ac dimisit. Et respondens ad illos dixit, Cuius vestrum asinus aut bos in puteum
contra cadet: & nõ continuo extrahet illũ die
F sabbathi, & nõ poterãt ad hæc *respõdere illi. ¶ Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo
*ab aliquo primos accubitus eligerent, dicens ad illos, Cum inuitatus fueris * ad nuptias
accubitu non discumbas in primo loco: ne forte honoratior te sit inuitatus ab illo: & veniẽs is qui te & illum vocauit, dicat
pudore tibi, Da huic locum. & tunc incipias
Prou.15.a cum rubore nouissimum locum tenere
C ‖ Sed cum vocatus fueris, vade, recumb
infra.18.c be in nouissimo loco: vt cũ venerit qui
matt.23.b te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende
accũbẽti superius. ‖ Tunc erit tibi gloria coram
bus tecũ. simul discumbẽtibus. quia omnis qui
Tob.4.b. se exaltat, humiliabitur: qui se humi
prou.3.b. liat, exaltabitur. ¶ ‖ Dicebat autem & ei qui se inuitauerat, Cum facis prandiũ aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos, neque vicinos diuites: ne forte te & ipsi reinuitent, & fiat tibi retributio. *sed cum*
possunt facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos: & beatus eris,
quia non habent retribuere tibi: retri
Matt.22.a buetur enim tibi in resurrectione iu
apoc.9.b storum. ¶ Hæc cum audisset quidam de
D simul discumbentibus, dixit illi, Beatus qui manducabit panem in regno dei. At ipse dixit ei, Homo quidam fecit cœnam magnam: & vocauit multos. Et mi
venite: sit seruum suum hora cœnæ dicere in
similiter uitatis vt venirent: quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei, Villã emi: & necesse habeo exire & videre illã, rogo te habe me excusatũ. Ex alter dixit, iuga boum emi quinq;, & eo probare illa: rogo te habe me excusatũ. Et alius
ille dixit, vxorem duxi: & ideo nõ possum venire. Et reuersus seruus *, nuntiauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo, Exi cito in plateas & vicos ciuitatis: & pauperes ac debiles & cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus, Domine, factum est vt imperasti: & adhuc locus est. Et ait dominus seruo, Exi in vias & sepes: & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Dico autem vobis quòd nemo virorum illorum qui vocati sunt, *gusta*- *multi e-
bit cœnam meam. * ¶ Ibant autem tur- nim sunt
bæ multæ cum eo: & conuersus dixit vocati,
ad illos, Si quis venit ad me, & nõ odit Pauci ve
patrem suum & matrem, & vxorem & ro electi.
filios, & fratres & sorores, adhuc autẽ Mat.10.d
& animam suam: non potest meus esse 16.d.mar
discipulus. ‖ Et qui non *baiulat crucem* ci 8.d
suam, & venit post me: non potest F
meus esse discipulus. ¶ Quis enim ex vobis volẽs turrim ædificare, nõ prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum: ne
postea quàm posuerit *fundamentum*, & non potuerit perficere, omnes qui
vident incipiant illudere ei dicentes, vt cõgre
Quia hic homo cœpit ædificare, & nõ diatur in
potuit consummare? Aut quis rex itu- bello
rus committere bellum aduersus aliũ cõsultat
regem, non sedens prius cogitat si pos contra
sit cum decem millibus occurrere ei exitẽte,
qui cum viginti millibus venit ad se ad pacẽ.
alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens rogat ea quæ pacis le dimittunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non tit oſa.
renuntiat omnibus quæ possidet, non Matt.5.b
potest meus esse discipulus. ¶ ‖ Bonum mar.9.g
est sal. Si autem sal euanuerit: in quo insulsum
condietur? Neque in terram, neque in fuerit:
sterquilinium utile est, sed foras aptum
mittetur. Qui habet aures audien- mittunt,
di audiat.

CAP. XV.

Peccatores audiunt Christum. Ouis perdita. Gaudium in cœlo, ob peccatorem cõuersum. Drachma perdita, Angeli. De filio, qui consumptis omnibus bonis reuertitur ad patrẽ. Pœnitentia & conuersio. Misericordia dei inexplicabilis erga peccatores conuersos.

ERant autem appropinquantes ei
*publicani & peccatores vt au- *omnes
direntillũ. Et murmurabant phari
sæi & scribæ dicentes, Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolã istã dicẽs,
‖ Quis ex vobis homo qui habet cẽtum Matt.18.b

oues: & si perdiderit vnam ex illis, nõne dimittit nonagintanouem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudẽs: & veniens domum cõuocat amicos & vicinos, dicens illis, [a] Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico vobis ꝙ ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentia. ¶ Aut quę mulier habens drachmas decem: si perdiderit drachmam vnã, nonne accendit lucernam, & [a] euertit) domum. & quærit diligenter, donec inueniat eam? Et cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas dicens, Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis gaudium erit coram angelis dei super vno peccatore pœnitentiam agente. ¶ Ait autem, Homo quidã habuit duos filios & dixit adolescentior ex illis patri, Pater, da mihi portionem substantiæ quæ [a] me cõtingit). Et diuisit illis substantiã. Et post non multos dies congregatis omnibus *adolescentior filius* peregre profectus est in regionem longinquam: & ibi dissipauit substantiã suam viuendo luxuriose. Et postquam omnia consumpsisset, facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere. Et abiit, & adhęsit vni ciuium regionis illius. Et misit illum in villã suã vt pasceret porcos. Et cupiebat implere vẽtrem suum de siliquis quas porci manducabant: & nemo illi dabat. In se autem reuersus dixit, [a] Quanti) mercẽnarii in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereo. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei. Pater, peccaui in cælum & coram te: [a] iam nõ sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut vnum de mercenariis tuis. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe [a] esset) vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eũ. Dixitq; ei filius, Pater, peccaui in cælum & coram te, iam nõ sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos. Cito, Proferte stolam primam, & induite illum, & da te anulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius: & adducite vitulum * saginatum, & [a] occidite), & manducemus & [a] epulemur), quia hic filius meus mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est. Et cœperunt epulari. Erat autem filius eius senior in agro, & cum veniret & appropinquaret domui, audiuit symphoniã & [a] chorum): & vocauit vnum de seruis, & interrogauit quid hæc essent. Isque dixit illi, Frater tuus venit: & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia saluum illum recepit. [a] Indignatus) est autem: & nolebat introire. Pater ergo illius egressus [a] cœpit rogare illum. At ille respondens dixit patri suo, Ecce tot annis seruio tibi: & nunquam mandatum tuum præteriui: & nunquam dedisti mihi hœdum vt cum amicis meis epularer: sed postquam filius tuus hic qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi, Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est.

[a] Congaudete
[a] euerrit
C
[a] mihi euenit.
D
[a] Quot
[a] posthac
E
[a] abesset,
* illum
[a] mactate
[a] lætemur
[a] choros:
[a] Iratus
[a] rogabat
G

CAP. XVI.

De dispensatore delato ad dominum. Filii seculi. Amici de mammona iniquitatis. Fidelis in dispensandis diuitiis. Duobus dominis seruire. Auari pharisæi. Iustificare se coram hominibus. Lex & prophetæ. Lex. Vxor. Diues in inferno. Moyses & prophetæ audiendi, Mortui.

Dicebat autem & ad discipulos suos, Homo quidam erat diues qui habebat [a] villicum): & hic [a] diffamatus) est apud illũ, [a] quasi dissipasset bona) ipsius. Et vocauit illum, & ait illi, Quid hoc audio de te? redde rationem [a] villicationis) tuæ: [a] iam) enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se, Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubesco. [a] Scio quid faciam: vt cum amotus fuero à villicatione, recipiãt me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribꝰ domini sui, dicebat primo, Quantũ debes domino meo? At ille di-

[a] dispensatorem
[a] delatus
[a] veluti dissipans facultates
[a] dispensationis.
[a] posthac
[a] Noui

[a] batos xit, Centum[a] cados [b] olei. Dixit illi, Ac-
[b] literam cipe [a] cautionem [b] tuã: & sede, cito scri
B be quinquaginta. Deinde alio dixit, Tu
vero quantũ debes? Qui ait, Centum co
ros tritici, Ait illi, Accipe literas tuas,
& scribe octoginta. Et laudauit domi-
nus villicum iniquitatis quia prudẽter
fecisset: quia filii huius seculi pruden-
tiores filiis lucis in generatiõe sua sũt.
Et ego vobis dico, facite vobis amicos
[a] iustitiæ de mãmona [a] iniquitatis [b]: vt cum defe
C ceritis, recipiant vos in æterna taber-
nacula. ¶ Qui fidelis est in minimo, &
[a] multo [a] minimo in [a] maiori [b] fidelis est: & qui in [a] modico [b]
iniquus est, & in maiori iniquus est. Si
ergo in iniquo mammona fideles non
fuistis, quod verum est, quis credet vo-
bis? Et si i alieno fideles nõ fuistis: quod
Mat.6.e. vestrũ est qs dabit vobis? ¶ Nemo ser-
uus potest duobus dominis seruire. aut
enim vnũ odiet, & alterũ diliget: aut
[a] vnũ am [a] vni adhærebit [b], & alterum contẽnet,
plectetur nõ potestis deo seruire & mãmonę. ¶ Au
D diebant autem omnia hæc pharisęi qui
[a] subsãna erant auari: & [a] deridebant [b] illum. Et ait
bant illis, Vos estis qui iustificatis vos corã
hominibus: deus autem nouit cordave
Mat.11.b. stra. quia quod hominibus altũ est, abo
[a] ex eo tẽ minatio est ante deum. ¶ Lex & pro-
pore phetę, vsq; ad Iohannem, [a] ex eo [b] regnũ
Mat.5.c. dei Euãgelizatur, & omnis in illud vim
Matt.5.e. facit. ¶ Facilius est autem cælũ & ter-
mar.10.b ram præterire, q̃ de lege vnũ apicẽ ca
1.cor.7.b dere. ¶ Omnis qui dimittit vxorẽ suã
*omnis & alteram ducit, mœchatur: & *qui di
E missã à viro ducit, mœchatur. ¶ Homo
quidam erat diues qui induebatur pur
pura & bysso: & epulabatur quotidie
splendidẽ. Et erat quidam mẽdicus no
[a] portrect9 mine Lazarus, qui [a] iacebat ad ianuam [b]
ciat ad eius, vlceribus [a] plenus: cupiens saturari
vestibulũ de micis quæ cadebant de mensa diui
tis, ►& nemo illi dabat [b]. sed & canes
veniebant: & lingebant vlcera eius. Fa
ctum est autem vt moreretur mẽdicus
& portaretur ab angelis in sinum Abra
hæ. Mortuus est autem & diues. &
[a] Et in in pultus est [a] in inferno. Eleuans autẽ [b] ocu
ferno ele los suos cum esset in tormentis, vidit
uans Abraham a longe, & Lazarum in sinu
F eius: & ipse clamans dixit, Pater Abra-
ham, miserere mei, & mitte Lazarũ vt
intingat extremum digiti sui in aquã
vt refrigeret linguam meam, quia cru-
cior in hac flamma. Et dixit illi Abrahã
Fili, recordare quia recepisti bona in
vita tua, & Lazarus similiter mala: nũc
autem hic cõsolatur, tu vero cruciaris
& [a] in his oĩbus [b], inter nos & vos [a] chaos [b]
magnum firmatum est, vt hi qui volũt
hinc trãsire ad vos, non possint, neque
inde huc transmeare. Et ait. Rogo ergo
te pater vt mittas eum in domum pa-
tris mei. habeo enim quinque fratres,
vt testetur illis, ne & ipsi veniant in
hunc locũ tormentorũ. Et ait illi Abra-
ham, Habent Moysen & prophetas: au
diãt illos. At ille dixit, Nõ, pater Abra-
ham: sed si ex mortuis ierit ad eos, pœ-
nitentiam agent. Ait autem illi, Si Moy
sen & prophetas non audiunt, neque
si quis ex mortuis resurrexerit, credẽt.

[a] sup hæc omnia,
[a] vorago
G

CAP. XVII.

Scandala. Peccanti in nos fratri re-
mittendum. Fides. Serui inutiles sumus
Leprosi decem sanãtur. Samaritanus sa
natus gratias agit deo. Fides. Regnũ dei
quomodo venturum. Regnum dei intra nos
Falsi Christi. Dies Christi. Noe.
Diluuium. Lot, & de vxore eius.

DIxit autem discipulos suos, [a] impossi-
bile est vt non veniant scandala.
væ autem illi per quem veniunt
[a] vtilius est [b] illi si [a] lapis molaris [b] im
ponatur circa collum eius, & proiicia-
tur in mare, q̃ vt scandalizet vnum de
pusillis istis. ¶ Attendite vobis. Si pec
cauerit in te frater tuus, increpa illum:
& si [a] pœnitentiam egerit [b], dimitte illi.
& si [a] septies in die peccauerit in te, & se
pties in die conuersus fuerit ad te di-
cens, Pœnitet me: dimitte illi. ¶ Et di-
xerunt apostoli domino, [a] Adauge [b] no-
bis fidem. Dixit autem dominus, Si ha
bueritis fidem sicut granum sinapis, di
cetis huic arbori [a] moro [b], Eradicare &
transplantare in mare: & obediet vo-
bis. ¶ Quis autem vestrum habẽs seruũ
arantem aut pascentem boues, qui re-
gresso de agro dicat illi, Statim transi,
& recumbe: & non dicit, para quod cœ
nem, & præcinge te & ministra mihi
donec mãducem & bibam, & post hæc
tu manducabis & bibes? Nunquid gra
tiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei
imperauerat? Non puto. Sic & vos cũ C

Mat.18.a
marc.9.f
[a] expedit
[a] mola osi
naria
Mat.18.d
leui.19.d
eccl.19.b
[a] resipue-
rit,
B
Mat.27.c
[a] Adiice

[a] sycomo
ro [b]

feceritis oīa quæ præcepta sunt vobis dicite, Serui inutiles sum9: quod debuimus facere fecim9. ¶ Et factū est: dū iret
* & ipse in Ierusalē, * transibat per mediam Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerūt ei decē viri leprosi, qui steterunt à longe: & leuauerūt vocem, dicentes, Iesu præceptor, miserere nr̄i. Quos vt vidit
D dixit, Ite, ostendite vos sacerdotibus.
=abirent Et factum est: dum =irent', mūdati sunt. Vnus autem ex illis vt vidit quia mundatus est: regressus est cum magna vo-
=glorificans. ce =magnificans' deum, & cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens ei. & hic erat Samaritanus. Respōdens autem Iesus, dixit, Nonne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret, & daret gloriā deo, nisi hic alienigena. Et ait illi, Surge, vade, quia fides tua te saluū fecit. ¶ In-
E terrogatus autem à pharisæis quando venit regnum dei, respondens eis dixit, Non veniet regnum dei cum obseruatione: neque dicent, Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnū dei intra vos est. ¶ Et ait ad discipulos suos, Venient dies quando desyderetis videre vnum
Mat.24.b diem filii hominis: & nō videbitis. ‖ Et
d.mar.13 c. *dicent vobis, Ecce hic, & ecce illic.* Nolite ire, neque sectemini. nam sicut ful-
*ea regione quæ =alteram quæ sub cælo est gur coruscans de * sub cælo, in =ea quæ sub cælo sunt' fulget: ita erit filius hominis in die sua. Primū autē oportet illū multa pati, & reprobari à generatiōe hac. ‖ Et sicut factum est in diebus Noe
Gen. 7.b ita erit & in diebus filii hominis. Ede-
F bant & bibebant, vxores ducebant & dabantur ad nuptias vsque in diē qua
Gen.19.e intrauit Noe in arcam: & venit diluuium & perdidit omnes. Similiter ‖ *sicut factum est in diebus Lot.* Edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant & ædificabant qua die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cælo, & oēs perdidit, secundū hæc erit qua die filius hominis reuelabitur. In illa die qui fuerit in tecto & vasa eius in domo: ne descē-
G dat tollere illa, & qui in agro, similiter
=ad ea q̄ retro sūt non redeat =retro'. Memores estote vxoris Lot. ‖ Quicunque quæsierit animam
Supr.9.c saluam facere, perdet illam. & quicun-
mat.10.d que perdiderit illam, =viuificabit' eam

‖ Dico vobis in illa nocte erunt duo in mar.8.d.
lecto vno: vnus assumetur, & alter re- ioh.12.d.
linquetur. duæ erunt molentes in v- =viuā ge-
num: vna assumetur, & altera relinque nerabit
tur. ► duo in agro: vnus assumentur, & Mat.24.d
& alter relinquetur', Respōdentes dicunt illi, Vbi domine? Qui dixit illis, Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

CAP. XVIII.

Orandum semper. Vindicta electorum dei. Fides. Confidentes in sua iustitia. Pharisæi oratio. Oratio publicani. Humilitas. Puerorū est regnum cælorum, Vita æterna à quibus possidetur. Vendere omnia & dare pauperibus. Diues. Salus à deo. Sequentes Christum relictis omnibus. Mortem suam prædicit Christus apostolis. Cæcus visum recipit. Fides. Laus deo.

Dicebat autem & parabolam ad il =ad hoc
los =quoniam' oportet ‖ semper ꝙ eccl.18
orare & non =deficere', dicens, c.1. thes.
Iudex quidam erat in quadam 5.d.
ciuitate, qui deum non timebat, & ho =defati-
minem non reuerebatur. Vidua autem gari,
quædam erat in ciuitate illa: & veniebat ad eum dicens, Vindica me de aduersario meo. Et nolebat = per multum =ad tēp9
tempus'. Post hæc autē dixit intra se, (vl. aliq̄-
Et si deum non timeo, nec hominem diu.)
reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne =in nouissimo' veniens = sugillet' me. Ait au- =tandem
tem dominus, Audite quid iudex ini- =vitupe-
quitatis dicit. Deus autem non faciet ret,
vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte: =& patientiam B
habebit in' illis? Dico vobis quia cito =etiā lon
faciet vindictam illorum. Veruntamen ganimis
filius hominis veniens, putas inueniet existens
fidē in terra? ¶ Dixit autem & ad quos- super
dam qui in se cōfidebant =tanquam' iusti & aspernabātur cæteros, parabolam =ꝙ essent
istam, dicens, Duo homines ascendebant in templum vt orarent: vnus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat, Deus gratias ago tibi quia non sum sicut cæteri ho-
minum, raptores, iniusti, adulteri, ve- C
lut etiam hic publican9, ieiuno bis in sabbatho: decimas do omniū quæ pos-

sideo. Et publicanus a longe stans nolebat nec oculos ad cælum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic iustificatus in domũ suam ab illo, quia omnis qui se exaltat humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. ¶ Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem conuocans illos dixit: Sinite pueros venire ad me: & nolite vetare eos, talium est enim regnum dei. Amen dico vobis quicunque non acceperit regnum dei sicut puer, nõ intrauit in illud. ¶ Et interrogauit eum quidam princeps, dicens, Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? Dixit autẽ ei Iesus, Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus deus. Mandata nosti, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, Honora patrem tuum & matrem. Qui ait, Hæc omnia custodiui à iuuentute mea. Quo audito Iesus ait ei. Adhuc vnum tibi deest: omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me. His ille auditis contristatus est: quia diues erat valde. Videns autem Iesus illum tristẽ factum, dixit. Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum dei intrabunt. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, q̃ diuitem intrare in regnum dei. Et dixerunt qui audiebãt. Et quis potest saluus fieri? Ait illis, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. ¶ Ait autem Petrus, Ecce, nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis, Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domũ aut parentes aut fratres aut vxorẽ aut filios propter regnum dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam. ¶ Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis, Ecce ascendimus Ierosolymã, & cõsummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis, tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur: & postquã flagellauerint occident eum, & tertia die resurget. Et ipsi nihil horum intellexerũt, & erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur. ¶ Factum est autem: cum appropinquaret Iericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei quod Iesus Nazarenus trãsiret. Et clamauit, dicens, Iesu fili Dauid miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum vt taceret. Ipse vero multo magis clamabat, Fili Dauid miserere mei. Stans autem Iesus iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset interrogauit illum dicens. Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine vt videam, Iesus dixit illi, Respice: fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit: & sequebatur illum magnificãs deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem deo.

magis certe q̃ ille. Sup. 14. e mat. 23. b Mat. 19. b Mar. 19. b aduocãs puellos D Mat. 19. b mar. 10. b vnus Exo. 20. c distribue, E F Mat. 20. b mar. 10. c cõtumeliis afficietur, Mat. 20. d mar. 10. g G Renũtiauerunt glorificans,

CAP. XIX.

Cum Zacchæo publicano manet Christus. AEquitas Zacchæi. Salus. Filius Abrahæ. Homo perfectus ad accipiendum sibi regnum. Mnæ seruis datæ. Mna recondita à seruo nequam. Inimici Christi interficiuntur. Iesus ingreditur Ierusalem. Pax. Gloria. Lapides. Flens Christus prædicit destructionem Ierusalẽ. Visitationis tẽpus. Vendẽtes.

ET ingressus perambulabat Iericho Et ecce vir nomine Zacchæus & hic princeps erat publicanorum, & ipse diues. & quærebat videre Iesum quis esset: & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorũ vt videret eum: quia inde erat transiturus. Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, & dixit ad eum, Zacchęe, festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit & excepit illũ gaudens. Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes ꝙ ad hominem peccatorem diuertisset. Stans autem Zacchæus dixit ad dominum, Ecce dimidium bonorum meorum domine do pauperibus: & siquid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait Iesus ed eum, Quia hodie salus domui huic facta est: eo quòd & ipse filius

ficũ AEgyptiam illac B vl, ipsa filia

sit Abrahæ. Venit enim filius hominis
quærere & saluum facere quod perie-
Mat.25.b rat. ¶ Hæc illis audientibus adiciens
dixit parabolam, eo q̃ esset prope Ieru
salem, & quia existimarẽt q̃ confestim
regnum dei manifestaretur. Dixit ergo
Homo quidam nobilis abiit in regionẽ
longinquam accipere sibi regnũ, & re-
uerti. Vocatis autem decem seruis suis
dedit eis decem mnas, & ait ad illos,
=donec Negotiamini=dum venio›, ciues autẽ
veniam eius oderant eum: & miserunt legatio-
C nem post illũ, dicentes, Nolumus hunc
regnare super nos. Et factum est vt re-
*ad se diret accepto regno: & iussit vocari *ser
=qs quid uos quibus dedit pecuniam, vt sciret
=quantum quisque ›negotiatus esset. Ve
nit autem primus dicẽs, Domine, mna
tua Decem mnas acquisiuit. Et ait illi,
=minimo Euge bone serue, quia in=modico› fui-
sti fidelis, eris potestatem habens su-
pra decem ciuitates. Et alter venit di-
cens, Domine, mna tua fecit quinque
mnas. Et huic ait, Et tu esto super quin-
que ciuitates. Et alter venit dicens, Do
mine, ecce mna tua quam habui repos
tam in sudario. timui enim te, quia ho
mo austerus es: tollis quod non posui
sti, & metis quod non seminasti. Dicit
ei, De ore tuo te iudicio serue nequam
D sciebas quòd ego homo austerus sum,
tollens quod non posui, & metẽs quod
non seminaui: & quare non dedisti pe-
cuniam meam ad mensam, & ego ve-
=illam? niens cum vsuris vtique exegissem =il-
lud ›? Et astantibus dixit, Auferte ab il-
lo mnam, & date illi qui decem mnas
habet. Et dixerunt ei, Domine, habet
supr.8.c decẽ mnas. ¶ Dico aũt vobis quia omni
Mat.13.b. habenti dabitur ► & abundabit ›: ab eo
25.c.ma. autem qui non habet, & quod habet
4.c. auferetur ei b eo. Veruntamen inimicos
meos illos qui noluerunt me regnare
=iugulate super se, adducite huc: & =interficite›
Mat.21.a ante me. ¶ Et his dictis præcedebat
mar.11.a. ascendens Ierosolymam. Et factum est:
=Oliuarũ cum appropinquasset ad Beth-phage
& Bethaniam ad montem qui vocatur
E =Oliueti › misit duos discipulos suos, di-
=eregiõe cens, Ite in castellum quod=cõtra vos›
est: in quod introeuntes inuenietis pul
lum asinæ alligatum, cui nemo vnquã
hominum sedit: soluite illum, & ad-
ducite. Et si quis vos interrogauerit.
Quare soluitis? sic dicetis ei, Quia do-
minus=operam eius desyderat›. Abie- =eo ›opus
runt autem qui missi erant: & inuene- habet.
runt sicut dixit illis, stantem pullum. & infra,
Soluentibus autem illis pullum, dixe-
rũt domini eius ad illos, Quid soluitis
pullum? at illi dixerũt, Quia dominus
eum necessarium habet. ¶ Et duxerunt Ioh. 12.b
illum ad Iesum. Et=iactantes ›vestimen =cũ mitta
ta sua supra pullum imposuerũt Iesum. cissent
Eunte autem illo substernebant vesti- F
menta sua in via. Et cum appropinqua
ret iam ad descensum montis Oliueti,
cœperunt omnes turbæ =discentium› =discipu
gaudentes laudare deum voce magna lorum
super omnibus quas viderant virtuti-
bus, dicentes, Benedictus qui venit rex
in nomine domini, pax in cælo, & glo
ria in excelsis. Et quidam pharisæorum

de turbis dixerunt ad illum, Magister,
increpa discipulos tuos. Quibus ipse
ait, Dico vobis, quia si hi tacuerint, la- Infr.21.b,
pides clamabunt. ¶ Et vt appropinqua Mat.24.a
uit, videns ciuitatem, fleuit super =illã› Mar.13.a.
dicẽs, Quia si cognouisses & tu, & qui- =illa.
dem in hac die tua, quæ ad pacem ti G
bi, nunc autem abscondita sunt ab ocu
lis tuis. Quia venient dies in te: & cir-

cundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coangustabunt te vndique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quòd nō cognouueris tempus visitationis tuæ. ¶ Et ingressus in templum cœpit eiicere vendentes & ementes, dicens illis, Scriptum est, Quia domus mea, domus orationis est, Vos autem fecistis illam speluncam latronum. ¶ Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum & scribæ & principes plebis quærebant illum perdere: & non inuenichant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

solo æquabunt
Mat.21.b. mar.11.b. Isa.56.c Iere.7.b
pēdebat,

CAP. XX.

De potestate interrogant Christum Pharisæi. Baptismus Iohannis. Vinea locata agricolis. Filius hæres Christus occiditur. Lapis Christus reprobatus à Iudæis. Sacerdotes cupiunt Christum occidere. Tributum Cæsari reddendum. De resurrectione Christum interrogāt Sadducæi. Resurgunt mortui. Christus filius Dauid. Scribæ quales.

ET factum est in vna dierum * docente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, & aiunt dicentes ad illum, Dic nobis, in qua potestate hæc facis? aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Iesus dixit ad illos, interrogabo vos & ego vnum verbum. Respondete mihi, Baptismus Iohannis de cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se dicētes, Quia si dixerimus de cælo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus: plebs vniuersa lapidabit nos: certi sunt enim Iohannem prophetam esse. Et responderunt se nescire vnde esset. Et Iesus ait illis, Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. ¶ Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc, Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis & ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore misit ad cultores seruū, vt de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum seruum mittere, illi autem hunc quoq; cędentes & efficientes contumelia dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere: qui & illum vulnerantes, eiecerunt. Dixit autem dominus vineę, Quid faciam? mittam filium meū dilectum, forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se dicentes, Hic est hæres, * occidamus illum, vt nostra fiat hæreditas. Et ejectū illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? veniet, & perdet colonos illos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Absit. ¶ Ille autem aspiciens eos, ait, Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum. Et quærebant principes sacerdotum & scribæ mittere in illum manus illa hora: & timuerunt populū, cognouerunt enim quòd ad ipsos dixerit similitudinē hanc. ¶ Et obseruantes miserunt insidiatores qui se iustos simularent: vt caperēt eum in sermone, vt traderent illum principatui & potestati præsidis. Et interrogauerunt eū dicentes, Magister scimus quia rectè dicis & doces, & non accipis personam, sed viā dei in veritate doces. licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Consyderans autem dolum illorum dixit ad eos, Quid me tentatis? ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionē? Respondentes dixerunt ei, Cæsaris. Et ait illis, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe: & mirati in responso eius tacuerunt. ¶ Accesserunt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt eū, dicentes, Magister, Moyses scripsit nobis, Si frater alicuius mortuus fuerit habēs vxorē, & hic sine liberis * fuerit, vt accipiat eam frater eius vxorem, & fusciet semen fratri suo: septem ergo fratres erāt: & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam: & ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illā. Similiter & omnes septem: & non reliquerunt semen,

Mat.21.c. mar.11.d. illorum
persuasa est
Mat.21.d. mar.12.a. Isa.5.a Iere.2.d
B
C
venite,
Psa.117.d act.4.b rom.9.g. 1. Pet.2.a Isa.28.d
Mat, 22.b mar.12.b
D
astutiam
Rom.13.d
Mat.22.c mar.12.b
E
Deu.5.b
mortuo
secūdus

& mortui sunt. Nouissime omniũ mortua est & mulier. In resurrectione ergo, F cuius eorum erit vxor? siquidẽ septem *respondens habuerunt eam vxorem. Et *ait illis Iesus, Filii huius seculi [a]nubunt', & traduntur ad nuptias: illi vero qui digni [a]ducunt habebuntur seculo illo & resurrectione vxores, [a]ducũt vxores, ex mortuis, neq; [a]nubent, neq; ducent vxores', neq; vltrà mori poterũt. [a]æquales enim angelis sunt: & filii sunt dei, cum sint filii resurrectionis. Quòd vero [a]pares resurgant mortui, ‖& Moyses ostendit Exod. 3.b secus rubum, [a]sicut dicit dominũ [a]cum deum Abrahã, & deum Isaac, & deum Iacob. Deus autem non est mortuorum sed viuorum, omnes enim viuunt ei. Respondentes autem quidam scribarũ dixerũt ei, Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quicquam interrogare. ¶‖Dixit autẽ ad illos, Quomodo dicunt Christum, filium esse Dauid: & ipse Dauid dicit in libro Psalmorum, ‖Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Dauid ergo dominum illum vocat: & quomodo filius eius est? ¶‖Audiente autem omni populo dixit discipulis suis, Attendite à scribis qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiuiis, qui deuorant domos viduarum simulãtes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

Matt.22.d
mar.12.d
G
Psa.109.a
Supr.11.f.
mat.23.d.
mar.12.d.

CAP. XXI.

Viduæ supra vires liberalitas. Signa præcedentia consummationem seculi. Saluatores, & Christi falsi. Afflictiones propter Christum, patientia. Destructio Ierusalem. Extremũ iudicium. Redemptio. Ficus. Regnum dei. Verbũ dei verax. Crapula. Ebrietas. Curæ. Oratio. Docet Christus in templo.

Mar.12.d. RESpiciens ‖autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites. vidit autem & quandam viduam pauperculam mittentem *æra minuta duo. Et dixit, Vere dico uobis quia vidua hæc pauper, plus quàm omnes misit, nam omnes hi, ex abundanti sibi miserunt in munera dei: hæc autem ex [a]eo quod deest illi', omnem victum suum quem habuit misit. *¶‖Et quibusdam dicentibus de templo quòd bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit, Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non [a]destruatur'. Interrogauerunt autem illum, dicentes, Præceptor, quando* hęc erunt: & quod signum cum [a]fieri incipient'? ‖Qui dixit, Videte ne seducamini, multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego sum: & tẽpus appropinquauit, nolite ire post eos. Cum autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri: oportet primum hęc fieri, sed [a]nondum' statim finis. Tunc dicebat illis, Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum: & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentię & fames, [a]terroresq;', & signa de cælo magna erunt. Sed ante hęc omnia iniicient vobis manus suas: & persequentur' [a]tradẽtes' in synagogas & custodias, [a]cum adtrahentes ad reges & præsides propter nomen meum: continget autem vobis in testimoniũ. Ponite ergo in cordibus vestris nõ præmeditari [a]quemadmodũ [a]responde atis', ego enim dabo vobis os & sapientiam: cui non poterunt cõtra dicere & resistere omnes aduersarii ve-

*hæc dicens clamabat,
[a]Qui habet aures audiẽdi, audiat. Mat. 24.a mar.13.a supr.19.g

[a]dissoluatur.
*igitur
[a]hæc futura sunt
[a]non
[a]terricumlamẽta,
C
[a]cum dutrahentes
[a]defensio
D

*illuc
[a]penuria sua,

ſtri. Trademini autem à parentibus &
fratribus & cognatis & amicis: & mor
*habiti ab te efficient ex vobis. & eritis odio*om
nibus propter nomen meum, & capil-
[a]tolerātia lus de capite veſtro nō peribit. In [a]pa
tientia' veſtra poſſidebitis animas ve-
Mat.24.b ſtras. ¶‖Cum autem videritis circunda
mar.13.b. ri ab exercitu Ieruſalē: tunc ſcitote quia
Dan.9.g. appropinquauit deſolatio eius, tunc qui
in Iudæa ſunt, fugiāt ad montes: & qui
in medio eius, diſcedant: & qui in re-
E gionibus, non intrent in eam: quia dies
vltionis hi ſunt, vt impleantur omnia
quæ ſcripta ſunt. Væ autem prægnan-
[a]lactātib9 tibus & [a]nutrientibus' in illis diebus.
erit enim præſſura magna ſuper terrā,
[a]in popu- & ira populo huic'. Et cadent in ore
lo hoc. gladii: & captiui ducentur in omnes
gentes, & Ieruſalem calcabitur à genti
bus donec impleantur tempora natio-
Mat.24.c num. ¶‖Et erunt ſigna in ſole & luna &
Mar.13.c. ſtellis: & in terris [a]præſſura' gentium
Iſa.13.b. [a]præ confuſione ſonitus' maris & flu-
ezec.32.b ctuum, areſcentibus hominibus prę ti-
Ioel.3.e. more & expectatione*quę ſuperueniēt
[a]anxieta- vniuerſo orbi. nam virtutes cælorū mo
tes uebuntur: & tunc videbunt filium ho-
[a]per deſ- minis venientem in nube cum poteſta
perationē te magna & [a]maieſtate'. His autem fieri
reſonātis incipientibus, ſuſpicite & leuate capi-
*eorum ta veſtra: ‖quoniam appropinquat re-
[a]gloria. demptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudi
Rom. 8.d nem. Videte [a]ficulneam' & omnes ar-
[a]ficum bores: cū producunt iam ex ſe fructū',
[a]iam gem ſcitis quoniam prope eſt æſtas. Ita &
mauerit, vos cum videritis hęc fieri, ſcitote quo
Rom.13.d niam prope eſt regnum dei. ‖Amen di
G co vobis quia non præteribit genera-
tio hæc, donec omnia fiant. Cælum &
terra tranſibunt: verba autem mea non
[a]nequādo tranſibunt. ¶Attēdite autem vobis [a]ne
forte' grauentur corda veſtra in crapu
la & ebrietate & curis huius vitæ: &
[a]ingruat [a]ſuperueniat' in vos repentina dies il-
la. tanquam laqueus enim ſuperueniet
in omnes qui ſedēt ſuper faciem omnis
[a]reddami terræ. Vigilate itaq;, omni tēpore oran
ni tes vt digni [a]habeamini' fugere iſta om
nia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium
hominis. ¶Erat autem diebus docens
[a]diuerſa- in templo: noctibus vero exiens, [a]mo-
batur rabatur' in monte qui vocatur [a]Oliue-
[a]Oliuarū. ti'. Et omnis populus mane ibat ad eū
in templo audire eum.

CAP. XXII.

Azymorum dies, paſcha. Iudas ven
dit Chriſtum. Paſcha parant apoſtoli.
Paſcha comeditur. Calix, Panis. Nouū
teſtamentum. De Iuda proditore. Quis
maior inter apoſtolos: Miniſter Chri-
ſtus. A ſatana expetiti apoſtoli. Oratio
Chriſti pro fide Petri. Apoſtolis nihil
defuit. Sacculus. Pera. Gladius. Scri-
pturæ implendæ. Chriſtus in orto. O-
ratio Chriſti. Sudat ſanguinem Chri-
ſtus. Iudas oſculo Chriſtum tradit. Au-
riculam Malcho amputatam Chriſtus
ſanat. Petrus negat Chriſtum. Inſpi-
cit Petrum Chriſtus. Flet Petrus. Illu-
ditur & cæditur Chriſtus. Chriſtus ſe
filium dei fatetur.

APpropinquabat ‖autem dies fe- Mat. 26.a
ſtus azymorum, qui dicitur paſ- mar. 14.a
cha: & quærebant principes ſa-
cerdotum & ſcribæ quomodo eū
interficerent: timebant vero plebem.
¶‖Intrauit autem ſatanas in Iudam qui Mat. 26.b
cognominabatur Iſcariotes, vnum de mar.14.b
*duodecim: & abiit, & locutus eſt cū *numero
principibus ſacerdotum & [a]magiſtrati- [a]ducibus
bus' quemadmodū illum traderet eis.
Et gauiſi ſunt: & pacti ſunt pecuniam il
li dare. Et ſpopōdit. Et quęrebat op por-
tunitatem vt traderet illum ſine tur-
bis. ¶‖venit autem dies azymorum, Mat.26.b
in qua neceſſe erat [a]occidi' paſcha. Et mar.14.b
miſit Petrum & Iohannem, dicens, Eun [a]immola-
tes parate nobis paſcha, vt manduce- ri
mus. At illi dixerunt, vbi vis paremus?
Et dixit ad eos, Ecce introeuntibus vo-
bis in ciuitatem occurret vobis homo
[a]amphoram' aquæ portans: ſequimini [a]fideliam
eum in domum in quam intrat, & di-
cetis patrifamilias dom9, Dicit tibi ma
giſter, Vbi eſt diuerſorium vbi paſcha B
cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe
oſtendet vobis cœnaculum magnum
ſtratum: & ibi parate. Euntes autem in-
uenerunt ſicut dixit illis: & parauerunt
paſcha. ¶‖Et cum facta eſſet hora, di- Mat.26.b
ſcubuit, & duodecim apoſtoli cū eo, & Mar. 14.b
ait illis, Deſyderio deſyderaui hoc paſ 1.cor. 11.e
cha manducare vobiſcum, antequā pa
tiar dico enim vobis quia [a]ex hoc non [a]poſthac
manducabo illud' donec impleatur in nō edam
regno dei. Et accepto calice gratias e vltrà ex
git, & dixit, Accipite + & diuidite inter eo
vos, dico enim vobis ꝙ non bibam de *hoc

*germine *generatione⁾ vitis, donec regnum dei veniat. Et accepto pane gratias egit & fregit: & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite *in meam commemorationem⁾. Similiter & calicem postquam cœnauit dicens, Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. ||Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem filius hominis ||secundũ quod definitum est, vadit: veruntamen væ homini illi per quem tradetur. Et ipsi cœperunt quęrere inter se quis esset ex eis qui hoc facturus esset. ¶||Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis, Reges gentium dominantur *eorum⁾: & qui potestatem habent super *eos⁾, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis fiat sicut iunior: & qui *pręcessor⁾ est, sicut ministrator, Nam quis maior est: qui recumbit, an qui ministrat? nónne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat: vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus, regnum: vt edatis & bibatis super mensam meam ► in regno meo⁾, & sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. ¶Ait autem dominus *Simoni⁾, Simon: ecce satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum: ego autem rogaui pro te vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei, Domine, tecũ paratus sum & in carcerem & in mortẽ ire. ||Et ille dixit, Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. ¶Et dixit eis, Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis: nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerũt, Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum tollat: similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me. ||Et cum *iniquis⁾ deputatus est. Etenim ea quę sunt de me finem habent. At illi dixerunt, Domine ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est, ||Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. ||Et cum peruenisset ad locum, dixit illis, Orate ne intretis in tẽtationem. Et ipse auulsus est ab eis *quãtum iactus est⁾ lapidis: & positis genibus orabat, dicẽs, Pater si vis transfer calicem istum à me. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi angelus de cælo confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor eius guttę sangninis *decurrentis⁾ in terram. Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. Et ait illis, Quid dormitis? surgite, orate ne intretis in tentationem. ¶||Adhuc eo loquẽte, ecce turba: & qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit Iesu vt oscularetur eum. Iesus autem dixit illi, Iuda, osculo filium hominis tradis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, *si percutimus⁾ in gladio? Et percussit vnus ex illis seruum principis sacerdotum: & amputauit auriculã eius dexteram. Respondens autem Iesus, ait, Sinite vsq; huc. Et cum tetigisset

*ad renouãdã mei memoriã C
Mat. 26.b
mar. 14.b
ioha. 13.c
Psal. 40.c
Mat. 20.d
mar. 10.f
*earum:
*eas,
*dux
*Simon,
D
Mat. 26.e
mar. 14.c
Isa. 53.d
*ex legib9
Mat. 26.c
mar. 14.c
ioh. 18.a
Mat. 26.d
mar. 14.d
*ferme ad iactum
E
*decurrẽtes
Mat. 26.e
mar. 14.
ioha. 18.a
*nõ percutiemus

auriculam eius, sanauit eum, dixit autem Iesus ad eos q venerāt ad se, principes sacerdotum & magistratus templi & seniores, Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus? Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me, sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.

Mat.26.f mar.14.f ioh.18.e. [a] & induxerunt Mat.26.g mar.14.g ioh.18.e. [b] aulæ, [c] sedebat Mat.26.g mar.14.g ioh.18.e.

¶ Cōprehendētes autem eum, [a] duxerunt [b] ad domum principis sacerdotū: Petrus vero sequebatur eum à longe. ‖ Accenso autem igne in medio [a] atrii [b], & circunsedentibus illis, [c] erat [d] Petrus in medio eorum. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit, Et hic cum illo erat. At ille negauit eum, dicens, Mulier, non noui illum. ‖ Et post pusillum alius videns eum, dixit, Et tu de illis es. Petrus vero ait, O homo non sum, Et interuallo facto, quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicens, vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus est, & ait Petrus, Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc

F

illo loquente cantauit gallus. Et conuersus dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi domini sicut dixerat, quia prius quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amarè. ¶ Et viri qui tenebant Iesum, illudebant ei cædentes. Et velauerunt eum & percutiebant faciem eius, & interrogabant eū, dicentes, Prophetiza, quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebāt in eum. ¶ Et vt factus est dies [a] conuenerunt seniores [b] plebis & principes sacerdotum & scribæ, & duxerunt illum in [a] concilium [b] suum dicentes, Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illi, Si vobis dixero, non credetis mihi: si autem & interrogauero, non respodebitis mihi, neque dimittetis, ex hoc * autem erit filius hominis sedens à dextris virtutis dei. Dixerunt autem omnes, Tu ergo es filius dei? Qui ait * Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt: Quid [a] adhuc desyderamus testimonium [b]? ipsi enim audiuimus de ore eius.

G

Mat.27.a mar.15.a. ioh.18.e. [a] cōgregatus est se [b] minatus [c] cōcessū * nunc * ad ipsos [a] insup opus habemus testimonio?

CAP. XXIII.

Accusatur Christus coram Pilato. Christus rex Iudæorum. Christus à Pilato mittitur ad Herodē. Herodes vult signa videre. Tacet Christus, Pilatus vult Christum liberare. Barabban crucifixo Christo, volunt liberari Iudæi. Christus morti adiudicatur. Simon Cyrenensis. Mulieres plāgentes Christum. Destructio Ierusalem. Crucifigitur Christus. Oratio Christi. Deridetur Christus. Latro blasphemans Christum. Latro fidelis saluatur. Moritur Christus. Centurio glorificans deum, pœnitentia. Sepelitur Christus. Mulieres.

ET surgens omnis multitudo eorū, duxerunt illum ad Pilatū. Cœperunt autem illum accusare, dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & ‖ prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentē se Christum regem esse, ‖ Pilatus autem interrogauit eum, dicens, Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait, Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas, Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualescebant dicentes, Commouet populum do-

A

Mat.22.b mar.12.b Mat.27.b mar.15.a ioh.18.f.

[a]orsus cens per vniuersam Iudæam, [a]inci-

piens' à Galilæa vsque huc. ¶Pilatus autem audiēs Galilęā, interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit ꝙ de Herodis [a]potestate' esset, remisit eum ad Herodē, q & ipse Ierosolymis erat illis diebus. Herodes autē viso Iesu, gauisus est valde, erat enim cupiēs ex multo tēpore videre eū, eoꝙ audiret multa de eo: & sperabat signū aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autē eū multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autē principes sacerdotū & scribæ [a]constanter' accusantes eū. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo: & illusit indutum veste [a]alba', & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Pilatus & Herodes in ipsa die*, nā antea inimici erant ad inuicē. ¶‖Pilatus autē cōuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad illos, Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populū: & ecce, ego coram vobis interrogās, nullā causā inuenio in homine isto ex his in quibus eū accusatis. Sed neque Herodes, nā remisi vos ad illū: & ecce nihil dignū morte actū est ei. [a]Emēdatū' ergo illū dimittā. Necesse autē habebat dimittere eis [a]per diē festū' vnū: exclamauit autē simul vniuersa turba, dicēs, tolle hūc, & dimitte nobis barabban,

qui erat propter seditionē quādā factā in ciuitate & homicidiū, missus in carcerē. Iterū autem Pilatus locutus est ad eos volēs dimittere Iesū. At illi succlamabant, dicentes, Crucifige crucifige eū. Ille autē tertio dixit ad illos, Quid enim mali fecit iste? nullā causam mortis inuenio in eo, corripiā ergo illum, & dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulātes vt crucifigeretur: & inualescebant voces eorū. * Et pilatus adiudicauit fieri petitionem eorū. Dimisit autē illis eū qui propter homicidiū & seditionē missus fuerat in carcerē, quē petebant: Iesum vero tradidit volūtati eorū. ¶‖Et cū ducerēt eum apprehēderūt Simonē quendā Cyrenensem veniētē de [a]villa': & imposuerunt illi crucē [a]portare' post Iesum. Sequebatur autē illū multa turba populi & mulierū: quæ plāgebāt & lamētabāt eū. Conuersus autē ad illas Iesus dixit, Filiæ Ierusalem, nolite flere super me: sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniam ecce venient dies in quibus dicent, Beatæ steriles & ven-

[a]ditione

B

[a]intente

[a]splēdida

*iter sese

Mat.27.c mar.15.b io.18.g. 19.c.

[a]Castigatum

[a]singulis festis,

C

D

*& principū sacerdotū

Mat.17.d mar.15.b

[a]agro:

[a]vt portaret

tres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, ‖ Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Quia si in [a]viridi [b]ligno hæc faciunt: in arido quid fiet? Ducebantur autem & alii duo [c]nequã [d]cũ

Isa.1.d. oſee.10.b apoc.9.b [a]liumido [b]maleſici

iuſte: nam digna factis recipimus, hic vero nihil [a]mali [b]geſſit. Et dicebat ad Ie ſum, Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum: Et dixit illi Ieſus, Amen dico tibi, hodie mecum eris

[a]abſurdi

F

Mat.27.d mar.15.b ioh.19.d [a]maleſicos,

eo, vt interficerentur. ¶ ‖ Et poſtquam venerunt in locum qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerũt eum: & [a]latrones [b], vnum à dextris, & alterum à ſiniſtris. Ieſus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt. Diuidentes vero veſtimenta eius, miſerunt ſortes. Et ſtabat populus [a]expectans [b], & deridebant eum principes cum eis, dicentes, Alios ſaluos fecit, ſe ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus dei electus. Illudebant autem ei & milites acceden tes & acetum offerentes ei, & dicentes, Si tu es rex Iudæorum, ſaluum te fac. Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis & Latinis & Hebraicis, Hic eſt rex Iudæorum. Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blaſphemabat eum dicens, Si tu es Chriſtus: ſaluum fac teipſum & nos.

in paradiſo. Erat autem fere hora ſexta: & tenebræ factæ ſunt [a]in [b]vniuerſam terram vſque in horam nonam. Et obſcuratus eſt ſol: & velum tẽpli ſciſſum eſt medium. Et clamans voce magna Ieſus, ait, ‖ Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hæc dicens expirauit. ¶ Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit deum dicẽs, Vere, hic homo iuſtus erat. Et omnis turba eorum qui ſimul [a]aderant [b] ad ſpectaculum iſtud, & vi debant quæ fiebant, percutientes pectora ſua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius à longe: & mulieres quæ ſecutæ eum erant à Galilæa hæc videntes. ¶ ‖ Et ecce, vir nomine Ioſeph qui erat [a]decurio [b], vir bonus & iuſtus, hic non conſenſerat conſilio & actibus eorũ, ab Arimathæa ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipſe regnum dei, hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu:

[a]ſuper G

pſal.30.a

[a]aduenerant

Mat.27.g mar.15.d ioh.19.g [a]conſul,

[a]Ne times quidem tu Reſpondens autem alter, increpabat eum dicens, [a]Neque tu times [b]deum, quod in eadem damnatione es? Et nos quidẽ

& depositum inuoluit sindone, & posuit illud in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat.

B

¶Et dies erat parasceues, & sabbathum illucescebat. Subsecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumẽtum, & quemadmodum positum erat corpus eius. Et reuertentes parauerunt aromata & vnguenta: & sabbatho quidem siluerunt secundum mandatum.

reuersæ

cõticuerunt

CAP. XXIIII.

Mulieres visitantes sepulchrum. Angeli alloquuntur mulieres. Mulieres nuntiant apostolis, Christum resurrexisse. Petrus currit ad sepulchrum. Cum peregrinis proficiscitur Christus. Colloquentibus de Christo peregrinis adest Christus. Infidelitas reprehenditur. Christus interpretatur scripturas peregrinis. Christus surrexit. Apostoli non credunt Christum surrexisse. Spiritus. Scripturæ impletæ: quorum intelligentia est à Christo. Pœnitentia. Remissio peccatorum. Testes apostoli. Spiritus sanctus. Ascendit Christus in cælum. Laus.

VNa autem sabbathi valde diluculo venerunt ad monumẽtum portantes quæ parauerant aromata, * & inuenerunt lapidem reuolutum à monumento. Et ingressæ, non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est: dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quæritis viuentem cum mortuis? nõ est hic, sed surrexit, recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset dicens, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum: & crucifigi: & die tertia resurgere. Et recordatę sũt verborũ eius. ¶Et regressæ à monumento, nuntiauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Iohanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: & procumbens vidit linteamina sola posita, & abiit secum mirãs quod

Mat. 16. a. iohã. 20. a

sabbatho rũ ꝓfũdo

* & quædã cum ipsis.

pplexæ

fulgurãti.

territæ autẽ essẽt

Mat. 17. d. mar. 9. c. Sup. 9. c.

B

ipsarũ,

demissio capite ꝓspiciens

factum fuerat. ¶‖Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emaus: & ipsi loquebatur ad inuicē de his omnibus quę acciderant. Et factum est: dum fabularentur & secum quærerent. & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. oculi autem illorum tenebātur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones quos confertis adinuicē, ambulantes, & estis tristes? Et respondēs vnus cui nomen Cleophas, dixit ei, Tu solus: peregrinus es in Ierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa, his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt, De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone coram deo & omni populo. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. nos autem sperabamus quia ipse esset redēpturus, Israel: & nunc super hęc omnia, tertia* dies est hodie quòd hęc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nostris, terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero nō inuenerunt. Et ipse dixit ad eos, O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ: nonne hęc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiēs à Moyse, & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant. Et appropinquauerunt castello quo ibāt: & ipse se finxit longius ire. Et coegerunt illum, dicentes. Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factū est: dum recumberet cum eis, accepit panē, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum: & ipse euanuit ex oculis eorum. Et dixerunt adinuicem, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur* in via, & aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt Ierusalem: & inuenerunt congregatos vndecim. & eos qui cum illis erant, dicentes, Quòd surrexit dominus vere, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. ¶‖Dum autem hæc loquuntur, stetit* Iesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis: ego sum, nolite timere. Conturbati vero & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas: & pedes *, quia ego ipse sum. palpate & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & pedes. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit, Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauū mellis. Et cum manducasset coram eis, sumēs reliquias dedit eis. Et dixit ad eos, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psalmis de me. Tūc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, & dixit eis, Quoniam ‖ sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die: & prædicari in nomine eius pœnitētiam & remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Ierosolyma. Vos autem testes estis horum. ‖ Et* ego mittā promissum patris mei in vos: vos autem sedete in ciuitate+, quoadvsque induamini virtute ex alto. ¶‖Et duxit autem eos foras+ in Beth-aniam: & eleuatis manibus suis benedixit eis. Et factum est: dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum. Et ipsi adorantes regressi sunt Ierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo laudantes & benedicentes deum. Amen.

iacentia, Mat. 16. c.
C
simul disputarēt,
vultu tristi
aduena
D
qui redēpturus esset
atque
*hæc
nobis,
diluculo peruenerunt
iis qui erant nobiscum
viderūt
amentes
E
disparuit
*nobis
agnitus fuisset ipsis.
Mar. 16. c. iohā. 20. e
+ipse
+meos
de apiario fauo
accepisset
manducauit.
G
illorum mentem
Psal. 18. b.
Act. 1. a iohā. 15. d
+ecce
+Ierusalē
Act. 1. a mar. 16. d
+vsque

Sanctum Iesu Christi Euangelium secundum Iohannem.

CAP. I

Christus deus per quem omnia facta. Vita. Lux. Iohannes testatur lucem Christum venisse. Lux. Christus. Filii dei qui Christo credunt. Fides à deo. Iohānis testimonium de Christo. Gratia. Deus. Iohannes testatur se nō esse Christum. Agnus dei Christus, Iohannes docebat Christū venisse. Vnde cognouit Iohannes Iesum esse Christum. Agnus dei. Discipuli Iohannis sequuntur Christum. Andreas. Messias venit. Simon Petrus. Philippi vocatio. Nathanael. Fide Nathanaelis.

IN PRINCIPIO erat verbum, & verbum erat apud deū, & deus erat verbū. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil quod factum est. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. ¶ Fuit homo missus à deo, cui nomē erat Iohannes. Hic venit in testimonium vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. non erat ille lux: sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdum. in mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit: & sui eum non receperunt. quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Et verbum caro factum est: & habitauit in nobis (& vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti, à patre) plenum gratię & veritatis. ¶ Iohannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens, Hic erat quem dixi, Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus filius, qui est in sinu patris ipse enarrauit. ¶ Et hoc est testimonium Iohannis, quando miserūt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & leuitas ad eū, vt interrogarent eum. Tu quis es? Et cōfessus est, & nō negauit. Et cōfessus est, Quia non sum ego Christus. Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es? Et respōdit, Non. Dixerunt ergo ei, Quis es, vt responsum demus his qui miserunt nos? quid dicis de te ipso? Ait, Ego vox clamantis in deserto, dirigite viā domini, sicut dixit Isaias propheta. Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei, Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Elias, neq; propheta? Respondit eis Iohannes, dicens, Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit quē vos nescitis. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est: cuius ego nō sum dignus vt soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in Beth-abara facta sunt trans Iordanem vbi erat Iohannes baptizans. ¶ Altera die vidit Iohānes Iesum venientem ad se, & ait, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo ego dixi. Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, & ego nesciebam eum: sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimoniū perhibuit Iohannes dicens, Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem & manētem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego vidi: & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. ¶ Altera die iterum stabat Iohannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit,

vr, sermo, & if.
ne vnum quidem
Mat.3.a mar.1.a
luce,
ipsū (sub. Iohannē vr verbū)
F
sua
ipsum
nomen
Matt.1.c luc.2.d
spectauimus
tāquam
vr, fuit: 1.tim.6.d
C
1.ioh.4.e 1.tim.6.c
Isa.40.a mat.3.a mar.1.a luc.3.a
D
Mat.3.c mar.1.b luc.3.c. act.1.a.2.a.11.c.19a
Postea
peccatū
E
Mat.3.d mar.1.b luc.3.d.
non noueram
Postera

Ecce agnus dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis, Quid quæritis? Qui dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur interpretatum, magister), vbi habitas? Dicit eis, Venite, & videte. Venerunt, & viderunt vbi maneret: & apud eum manserunt die illo. hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant à Iohanne, & secuti fuerant eum. ¶ Inuenit hic primum, fratrē suum Simonem, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. intuitus autem eum Iesus, dixit, Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. ¶ In crastinum voluit* exire in Galilæam: & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Beth-saida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei, Quem scripsit Moyses in lege, & prophetæ: inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanael, A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, Veni & vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se: & dicit de eo, Ecce vere Israelita in quo dolus nō est. Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei, Prius quam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi, tu es *filius dei*, tu es rex Israel. Respondit Iesus, & dixit ei. Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei, Amen amen dico vobis,* videbitis cælum apertum, & angelos dei ascēdentes & descēdentes supra filium hominis.

*Iesus

Gen. 49 b
deut. 18. c
isa. 40. c.
45. b. ier.
23. a. eze.
34. f. 37. f.
Dan. 9. f

maiora

*Posthac

CAP. II.

In nuptiis aquam in vinum conuertit Christus. Gloria Christi. Christus cum matre & discipulis in Capharnaum. Vendentes de templo eiiciuntur. Domus orationis. Templum, siue corpus Christi soluendum à Iudæis. Credunt Christo multi propter miracula. Hominem nouit Christus.

ET die tertia nuptiæ factæ sūt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu ibi. A
Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiēte vino dicit mater Iesu ad eum, Vinū non habent. Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris, Quodcunq; dixerit vobis, facite. Erant *autem ibi lapideæ hydriæ sex positę secundum purificationem Iudæorum*, capientes singulæ metretas binas vel ternas. Dicit eis Iesus, Implete hydrias B
aqua. Et impleuerunt eas vsq; ad summum. Et dicit eis Iesus, Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt. Vt autem gustauit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam: vocat sponsum architricli-
nus, & dicit ei, Omnis homo primum prius
bonum vinum ponit: & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum vinum vsq; ad- nunc.
huc? Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ: & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. ¶ Post hæc descendit Capharnaum ipse & mater eius, &

fratres eius, & discipuli eius: & ibi mā serunt nō multis diebus. Et prope erat pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Ierosolymam: & inuenit in templo vendentes oues & boues & columbas, & numularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoq; & boues, & numulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Et his qui columbas vendebant, dixit, Auferte ista hinc: & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt vero discipuli eius quia scriptum est, || zelus domus tuæ comedit me. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Quod signū ostendis nobis quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis, || Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc: & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius quia hoc dicebat, || & crediderunt scripturę, & sermoni quem dixit Iesus. Cum autem esset Ierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis: eo quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

*pecuniā minutulā

*mercatꝰ

Psal. 68. b D

Matt. 26. f 27. e. mar. 14. f. 15. f

*excitatꝰ fuisset

Psal. b3. 56. c

CAP. III.

Nicodemus noctu accedit ad Christum vt doceatur. Nasci denuo. Nasci ex aqua & spiritu sancto. Caro. Spiritus Magister. Ascendens in cælum. Serpens in deserto. Vita æterna. Dilectio. Fides. Salus. Fides in Christum. Iudicium. Tenebræ. Lux. Opera, Christus in Iudæa. Iohannes baptizat. Purificatio. Iohannes docet discipulos suos se non esse Christum. Sponsus. Deus verax. Fides, Vita æterna. Ira dei.

ERat autem homo ex pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei. Rabbi scimus quia à deo venisti magister. nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Respondit Iesus, & dixit ei, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo potest homo nasci cum sit senex? nūquid potest in ventrem matris suæ iterato introire & renascis? Respondit Iesus, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat: & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat aut quo vadat: sic est omnis qui natꝰ est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimoniū nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis & non creditis: quomodo si dixero vobis cælestia, credetis? Et nemo ascendit in cælum nisi qui, descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. || Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam ęternam. || sic enim deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit deus filium suum in mundum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur, qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filii dei. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem, erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui mala agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta. ¶ Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram: & illic morabatur cum eis & bapti-

* nominatiuus est (.i. deus te doctorē misit)

*vl, genitus

*vl, desuper.

*vl, secundo

*&

B

*Israelis,

Nūe. 21. c

1. ioh. 4. b

*nomen

zabat. Erat autem & Iohannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Iohannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Iohannis cū Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Iohannem. Et dixerunt ei, Rabbi qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Respondit Iohannes, & dixit, Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei
D datum de cælo. Ipsi vos mihi testimo-
supr.1,e. nium perhibetis ℣ dixerim, Non sum ego Christus: sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere: me autem minui. Qui de sursum venit, super oēs est. Qui est de terra, de terra est & de terra loquitur: qui de cælo venit super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. Qui autem accepit eius
Rom.3.a. testimonium, ‖ signauit quia deus ve-
,vf, signo rax. Quem enim misit deus, verba dei
cōfirma- loquitur. non enim ad mensuram dat
uit deus spiritum. Pater diligit filium: &
Iohā.5,b omnia dedit in manu eius. ‖ Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est filio, non vi-
manebit debit vitam, sed ira dei manet super eum.

CAP. IIII.

¶ Baptizant discipuli Christi. Potum lassus Christus petit à Samaritana. Aqua viua. Adoratio vera. Salus ex Iudæis. Iesus, se esse Messiam fatetur Samaritanæ. Samaritana annuntiat suis Christum venisse, Cibus Christi. Messis. Regiones albæ ad messam. Metere. Seminare. Samaritani Christo credunt. Saluator Christus à Galilæis suscipitur Filius reguli sanatur. Signa petunt Iudæi. Fides.

A VT ergo cognouit Iesus quia audierunt pharisæi ℣ Iesus plures discipulos facit & baptizat q̄ Iohānes (quanquam Iesus * nō baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abiit iterum in galilæā. oportebat autem eum transire per Samariam. ¶ Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sichar: iuxta prædium quod dedit Iacob, Iosephi filio suo. Erat autem ibi ‖ fons Iacob. Iesus autem fa- Ge. 48.d
tigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem, Hora autem erat quasi sexta. Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus, Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem vt cibos emerēt. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana, Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ B
sum mulier Samaritana? non enim cō- * cōmer-
tuntur Iudæi Samaritanis. Respondit cium ha-
Iesus, & dixit ei, Si scires donum dei, bent Iu-
& quis est qui dicit tibi, Da mihi bibe dæi cum
re: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset * vtique
tibi aquam viuam. Dicit ei mulier. Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquā viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filii eius, & pecora eius? Respondit Iesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternū, sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Dicit ad eū mulier, Domine, da mihi hanc aquam: vt non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus, Vade, voca virum tuū, & veni huc. Respondit mulier, & dixit, Nō habeo virū. Dicit Iesus, Bene dixisti, Quia non habeo virum. Quin- C
que enim viros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus vir. hoc * vere dixi * verum
sti. Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt. & vos dicitis quia Ierosolymis est locus vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus, Mulier crede mihi quia veniet hora quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed * venit hora & nunc est, * ventura
quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. nam & pater tales quærit, qui adorant eum. ‖ Spi 1.cor.3,d
ritus est deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.

Dicit ei mulier, Scio quia MESSIAS Venit, quia dicitur Christus. cum ergo venerit, ille annunciabit nobis omnia.
D Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor te-
*interim cum. ¶Et *continuo ⁾venerunt discipuli eius: & mirabantur quia cum muliere loquebatur. nemo tamē dixit, Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suā mulier: & abiit in ciuitatem, & dicit illis hominibus, venite, & videte hominem qui dixit mihi omnia quæcunque feci. nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum. Interea rogabant eum discipuli dicentes, Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Dicebāt ergo discipuli adinuicē Nūquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus, Meus cibus est vt faciā voluntatem eius qui misit me: vt perficiam opus eius. Nonne vos dicitis ꝙ adhuc quatuor menses sunt, & messis
E venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accepit, & congregat fructum in vitam æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat & qui metit. in hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere quod vos non laborastis. alii laborauerūt: & vos in labores eorū introistis. Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eū Samaritanorū, propter verbum mulieris testimoniū perhibentis, Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cum venissent ergo ad il-
*apud ipsos, lum Samaritani, rogauerunt eū vt *ibi⁾ maneret. Et māsit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt in eum propter
*ipsius (xp̄i scilicet) sermonem *eius⁾. Et mulieri dicebant, Quia iam non propter tuam loquelam credimus. ipsi enim audiuimus, & scimus quia hic est vere saluator mundi.
*Christꝰ Mat. 13. g. mar. 6. a. luc. 4. c. Mat. 4. b. marc. 1. b luc. 4. c. *Iesus *¶Post duos autem dies exiit inde: & abiit in Galilæam. Ipse enim Iesus ‖ testimonium perhibuit quia propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, ‖ exceperunt eum Galilæi, Cum omnia vidissent quę fecerat Ierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum *in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum. Et erat quidam *regulus ⁾ cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Iesus aduenirет à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum: & rogabat eum vt descenderet & sanaret filium eius, *incipiebat enim mori⁾. Dixit ergo ad eum Iesus, Nisi signa & prodigia videritis, nō creditis. Dicit ad eum regulus, Domine, descende prius quàm moriatur filius meus. Dicit ei Iesus, Vade *filius ⁾ tuus viuit. credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat. ¶Iam autem eo descendente, serui * occurrerunt ei: & nuntiauerunt dicentes quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua *melius⁾ habuerit. Et dixerunt ei, Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus filius tuus viuit. & credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus cū venisset à Iudæa in Galilæam.

*vt, q magistratu regio fūgebatur
*erat em̄ moriturꝰ
G
*puerulꝰ
*eius
*commodius

CAP. V.

Piscina in Ierusalē. Angelus in sabbatho sanatur infirmus. Sabbathum. Infirmitas ob peccata. Christus filius dei. Christus omnia patri tribuit. Suscitare. Viuificare. Iudicium. Honorificare Christum. Fides. Vita æterna. Mortui. Iudicium Christi. Resurrectio vitæ. Voluntas. Testimonium patris de Christo. Lucerna. Iohānes. Opera Christi. Fides. Scripturæ. Dilectio dei. Fides. Gloria. Moyses accusator. Moyses de Christo scripsit.

A Post hæc erat dies festus Iudæorum: & ascendit Iesus Ierosolymā. Est aūt Ierosolymis, *in Probatica, piscina quæ cognominatur Hebraice Beth-esda, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquę motum. Angelus autem domini descendebat secundum tempus in piscinam: & *mouebatur aqua⁾. Et qui primus descēdisset in piscinam post motionē aquæ, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate. ¶Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos *ha-

*sup(ad)
*turbabat aquā
*morbo detētus,

bens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset

quia iam multum tempus haberet: dicit ei, Vis sanus fieri? Respondit ei Ian-
B guidus, Domine, hominem non habeo vt cum turbata fuerit aqua mittat me in piscinam, dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus, surge, tolle grabatū tuū & ambula. Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suū, & ambulabat. Erat autem sabbathum in die illo. ¶Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat Sabbathū est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autē qui sanus fuerat effectus, nescie
B bat qs esset. Iesus enim declinauit à turba constituta in loco. ¶Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi, Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo: & nuntiauit Iudæis quia Ie-
*quære- sus esset, qui fecit eum sanum. Propterbāt ipsū ea persequebantur Iudęi Iesum, *quia iterficere hæc faciebat in sabbatho. ¶Iesus autem respondit eis, Pater meus vsque modo operatur: & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbathum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. quæcunque enim ille facit, hæc & filius similiter facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim pater suscitat D
mortuos & viuificat: sic & filius quos vult viuificat. Neque enim pater iudicat quemquam: sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: qui nō honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit & credit ei qui misit me, habet vitam æternam: & in iudicium non=ve- = ventu-
nit: sed transiit à morte in vitam. A- rus est:
men amen dico vobis quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filii dei: & qui audierint, viuent. Sicut enim pater habet vi E
tam in semetipso: sic dedit & filio habere vitam in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere. Quia filius hominis est, nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii dei,
‖& procedent qui bona fecerunt, in re Mat. 25. d
surrectionē vitę, qui vero mala egerūt, = pdibūt
in resurrectionē iudicii. Nō possū ego à meipso facere quicq̄. Sicut audio, iudico: & iudicium meū, iustū est, quia nō quæro volūtatē meā, sed volūtatē eius q̄ misit me*. Si ego testimoniū phibeo de *patris
meipso testimoniū meū non est verū.
‖Alius est qui testimoniū perhibet de Mat. 3. d,
me: & scio quia verum est testimoniū F
eius quod perhibet de me. ‖ Vos misi- Supr. 1. e,
stis ad Iohannem: & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico, vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Ego autē habeo testimonium maius = Iohanne, = Iohānis

Opera enim quæ dedit mihi pater vt perficiam ea: ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me quia pater misit me, & qui misit me pater, Mat.3.d. ‖ipse testimonium perhibuit de me, neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis. & verbū eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibēt de me G & non vultis venire ad me vt vitam habeatis. [a]Charitatem [b]ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos quia dilectionem dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicē accipitis: & gloriam quæ à solo deo est, non quæritis? Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud patrem est qui accusat vos, Moyses in quo vos [d]vtique sperastis. si enim crederetis Moysi, crederetis [c]forsitan [b]& mihi, de me enim ille scripsit. Si autē illius literis nō creditis: quomodo verbis meis credetis?

[a]Gloriā

CAP. VI.

IN Miracula. Quinque panibus & duobus piscibus saturantur 5000. Miracula quid faciant. Discipuli vento agitati in mari. Timor. Regem constituere volunt Iudæi Christum, vt saturētur quæ runt christū operari cibum. Opus dei, fides. Miracula petunt. Manna. Panis verus, Christus. Venire ad Christum. Credere Christo. Fides à deo, voluntas dei Fides. Vita scandalizantur in Christo. Fides in Christū à patre. Doceri à deo. Fides. Vita. Panis vitæ. Caro Christi. Manducare carnem Christi, & bibere sanguinem. Scandalum. Spiritus. Caro. Fides. Pater trahit ad Christum. Discipuli scandalizati, recedunt à Christo. Verba vitæ. Confessio apostolorū. Diabolus Iudas.

Mat.14.b mar.6.e. luc.9.b. POst ‖hęc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant *signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis. [a]Erat autē proximū ‖pascha, dies festus Iudæorū. Cū subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit [a]ad eum [b]dicit ad Philippū, Vnde ememus panes vt manducent hi? Hoc autem di

*eius

*appropi quabat autem

[a]ad se,

cebat tentans eum, ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit Philippus, Ducentorū denariorū panes non sufficiunt eis, vt vnusquisq; * modicū quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas, frater Simonis Petri, Est puer vnus hic, qui habet quinq; panes hordeaceos & duos pisces: [a]sed hęc [a]tot quid sunt inter [a]tātos? Dicit ergo Iesus B Facite homines discūbere. Erat aūt [a]hœ [a]herba nū [b]multū in loco. Discubuerūt ergo viri numero quasi quinq; millia. Accepit ergo Iesus panes: & cū gratias egisset, distribuit * discūbentibus. similiter & ex * piscibus quantum volebāt. Vt autē im plesti sunt, Dixit discipulis suis, Colligite quæ superauerūt fragmēta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos [a]fragmentorū [b]ex quinq; panibus hordeacis quę superfuerunt his qui manducauerant. Illi ergo homines cū vidissent quod Iesus fecerat signū, dicebant, Quia hic est vere propheta qui venturus est in mūdum.

*eorum

*discipu

[a]fragmen tis

Mat. 14.c ¶||Iesus ergo cum cognouisset quia ven
mar.6.f turi essent vt raperent eum, & facerent
=secessit eum regem, =fugit) iterum in montem
ipse solus. vt autem sero factum est,
descenderunt discipuli eius ad mare.
Et cum ascendissent nauim, venerunt
trans mare in Capharnaum. & tenebræ
iam factæ erant: & non venerat ad eos
Iesus. Mare autem, vento magno flante,
exurgebat. Cum remigassent ergo quasi
stadia vigintiquinque aut triginta, vi-
C dent Iesum ambulantem supra mare, &
=appro- =proximum naui fieri), & timuerunt.
pinquare Ille autem dicit eis, Ego sum, nolite ti
naui mere. Voluerunt ergo accipere eum in
=venit nauim, & statim nauis =fuit) ad terram
=postero in quam ibant. ¶=Altera) die, turba quę
stabat trans mare uidit quia nauicula
+illa quā alia non erat ibi nisi vna+, & quia non
ingressi introisset cū discipulis suis Iesus in =na
sunt disci uim), sed soli discipuli eius abiissent:
puli eius aliæ vero superuenerunt naues à Tibe
=nauiculā riade iuxta locum vbi manducauerant
=cum gra panem, =gratias agentes deo). Cum er-
tias egis- go vidisset turba quia Iesus nō esset ibi
set domi- neque discipuli eius, ascenderunt*in
nus, nauiculas, & venerunt Capharnaum
*ipsi quęrentes Iesum. Et cū inuenissent eum
trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando
huc venisti? Respondit eis Iesus, & di-
xit, Amen amen dico vobis, quæritis
me nō quia vidistis signa, sed quia man
ducastis ex panibus & saturati estis. O-
peramini non cibum qui perit, sed qui
permanet in vitam æternam, quem fi-
lius hominis dabit vobis. hūc enim pa
=vel, sigil- ter =signauit) deus. Dixerunt ergo ad
lauit eum, Quid faciemus vt operemur o-
D pera dei? Respondit Iesus, & dixit eis,
Hoc est opus dei, vt credatis in eū quē
1.Ioh.3.d. misit ille. Dixerunt ergo ei, ||Quod er-
go tu facis signum, vt videamus, & cre
damus tibi? quid operaris? Patres nostri
manducauerūt manna in deserto, sicut
Exo.16.e. scriptum est, ||Panem de cęlo dedit eis
num.11.b manducare. Dixit ergo eis Iesus, Amen
psal. 77.c amen dico vobis, non Moyses dedit vo
sap.16.c bis panem de cęlo, sed pater meus dat
vobis panē de cælo verum. Panis enim
=dei =verus) est qui de cælo descēdit, & dat
vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum,
Domine, semper da nobis panem hunc.
Ecc.24.c Dixit autem eis Iesus, ||Ego sum panis
vitæ. qui venit ad me, nō esuriet: & qui
credit in me, non sitiet =in æternum). =vnquā.
Sed dixi vobis quia & vidistis me, &
non creditis. Omne quod dat mihi pa-
ter, ad me veniet: & eum qui venit ad
me non eiiciam foras. quia descendi de
cælo, nō vt faciam voluntatem meam,
sed voluntatem eius qui misit me. Hæc
est =enim) voluntas eius qui misit me, =autem
patris: vt omne quod dedit mihi non
perdam ex eo, sed resuscitē illud in no-
uissimo die. Hæc est autem voluntas pa
tris mei qui misit me: vt omnis qui vi-
det filium & credit in eum, habeat vi-
tam æternam, & ego resuscitabo eum
in nouissimo die. ¶Murmurabant ergo E
Iudęi de illo, quia dixisset, Ego sum pa
nis, ▸ viuus) qui de cælo descendi: &
dicebāt, ||Nonne hic est+filius Ioseph, Mat.13.g.
cuius nos nouimus patrem & matrem? +Iesus
Quomodo ergo dicit hic, Quia de cæ-
lo descendi? Respondit ergo Iesus, & di
xit eis, Nolite murmurare =in inuicem) =īter vos,
nemo potest venire ad me, nisi pater
qui misit me traxerit eum, & ego resus-
citabo eum in nouissimo die. Est scri-
ptum in prophetis, ||Et erūt omnes =do Isa.54.e
cibiles dei). Omīs*qui audiuit à patre =docti à
& didicit venit ad me. Non quia patrē deo
vidit quisquam: nisi is qui est à deo, hic *ergo
vidit patrem. Amen amen dico vobis
qui credit in me, habet vitam ęternam.
Ego sum panis vitæ. ||Patres vestri man Exo.16.e.
ducauerunt manna in deserto: & mor-
tui sunt. Hic est panis de cælo descen-
dens: vt =si quis ex ipso māducauerit). =quis ex
non moriatur. Ego sum panis viuus, qui ipso edat,
de cælo descendi. Si quis manducaue- F (&
rit ex hoc pane, viuet in æternū. & pa-
nis quem ego dabo, caro mea est + pro +quā ego
mundi vita. =Litigabāt) ergo Iudæi ad- dabo
inuicem, dicētes, Quomodo potest hic =Decerta-
nobis carnem suam dare ad manducā- bant
dum? Dixit ergo eis Iesus, Amen amen
dico vobis, nisi māducaueritis carnem
filii hominis, & biberitis eius sanguinē,
non =habebitis) vitam in vobis. ||Qui =habetis
manducat meam carnem & bibit meū 1.cor.11.f.
sanguinem, habet vitam æternam, &
ego resuscitabo eum in nouissimo die.
Caro enim mea, vere est cibus: & san-
guis meus, vere est potus. qui mandu-
cat meam carnem & bibit meum san-
guinem, in me manet & ego in illo. Si-
cut misit me viuens pater, & ego viuo

propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri mãna: & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Hæc dixit in synagoga docẽs in Capharnaum. ¶Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eũ audire? Sciẽs autem Iesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scãdalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam. verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim initio Iesus qui essent credẽtes, & quis traditurus esset eũ. Et dicebat, Propterea dixit vobis quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. =Ex hoc⁾ multi discipulorũ eius abierũt =retro⁾: & iam nõ cum illo ambulabãt. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nũquid & vos vultis abiire? ||Respondit ergo ei Simõ Petrus. Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. & nos credimus & cognouimus quia tu es Christus filius dei*. Respondit eis Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi: & ex vobis vnus =diabolus⁾ est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariote: hic enim erat traditurus eum cum esset vnus ex duodecim.

G

=sub tempore

=ad eaque retro: Mat. 16. e.

*viuẽtis.

=calumniator

CAP. VII.

Iesus fugit Iudæos homicidas. Scenopeia. Affines Christi, infideles. Christus quare odio habitus. Iudicium populi de Christo. Christus docet. Patri omnia tribuit. Blasphemia. In sabbatho licet bona operari. Iudicare. Mendax. Hora. Credunt Christo. Sacerdotes iubent Christum comprehendi. Gentes. Fides. Flumina. Spiritus sanctus. Dissensio in turba ob Christum. Ministri sacerdotum conuersi ad Christum. Pharisęorum supercilium. Nicodemus.

POst hæc autem =ambulabat Iesus in Galilæam⁾. non enim volebat in Iudæa =ambulare⁾: quia quærebãt eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, scenopeia. Dixerunt autẽ ad eum fratres eius, Transi hinc. & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in =palam⁾ esse. si hęc facis, manifesta teipsum mundo. Neq; enim fratres eius credebant in eum. ¶Dixit ergo eis Iesus, Tẽpus meum nondum aduenit: tempus autem vestrum semper est paratũ. Non potest mundus odisse vos. me autem odit: quia ego testimoniũ perhibeo de illo quòd opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hũc. ego enim =non ascendam⁾ ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cum dixisset, =ipse⁾ mansit in Galilęa. ¶Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quęrebant eum in festo, & dicebãt, Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant, Quia bonus est. Alii autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen =palam⁾ loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. ¶Iam autem =die festo mediante⁾ ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Respondit eis Ieus & dixit, Mea doctrina non est mea sed eius qui misit me. Siquis voluerit voluntatem eius facere: cognoscet de doctrina, vtrũ ex deo sit, an ego à meipso loquar, Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit. qui autem quærit gloriam eius qui misit eum: hic verax est, & iniustitia in illo nõ est. Nónne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba & dixit, Dæmonium habes: quis te quærit interficere? Respondit Iesus & dixit eis, Vnum opus feci: & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem: non quia ex Moyse est, sed ex patribus. & in sabbatho circunciditis hominem. ||Si circuncisionem accipit homo in sabbatho vt non soluatur lex Moysi: mihi indignamini quia totũ hominem sanum feci in sabbatho? ||Nolite iudicare secundum =faciem⁾: sed iustum iudicium iudicate. ¶Dicebant ergo quidam ex =Ierosolymis⁾. Nónne hic

=versabatur Iesus in Galilęa

=versari:

=libertate (.i. audacter loq)

B

=nondum ascendo

=illis,

=libere

=circa festi mediũ

C

D

Leui. 12. a

Deu. 1. c

=aspectũ

=Ierosolymitis

libere est quem quærunt interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid vere cognouerunt principes quia
vere hic est * Christus? Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in tẽplo docens, & dicens. Et me scitis, & & vnde sim scitis: & à meipso non veni, sed est verus qui misit me quem vos nescitis. Ego scio enim: ➤ & si dixero
E quia nescio eum, ero similis vobis mendax, sed scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus: quia nondum venerat hora eius. ¶ De turba autem multi crediderũt in eum, & dicebãt, Christus cum venerit,
* iis nunquid plura signa * faciet ➤ quàm quæ hic facit? Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt principes & pharisæi ministros vt apprehenderent Iesum. Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum qui me misit, ‖ Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos, Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum? nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gẽtes? Quis est hic sermo quẽ dixit, Quæretis me & non inuenietis: & vbi sum ego vos non potestis venire? ¶ In nouissimo autem die magno festiuitatis sta
F bat Iesus: & clamabat, dicens, Siquis sitit: veniat ad me, & bibat. Qui credit
in me, ‖ sicut dicit scriptura: flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de spiritu quẽ accepturi erãt credentes in eum. nondum enim erat
sanctus: spiritus datus: quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, dicebãt, Hic est vere propheta. Alii dicebãt, Hic est Christus. Quidã autem dicebant, Nun quid à Galilæa venit Christus? Nónne
Mich. 5.a ‖ scriptura dicit quia ex semine Dauid
Matt. 2.a & de Beth-lehem castello vbi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus.
G ¶ Venerunt ergo ministri ad pontifices & pharisæos. Et dixerunt eis illi, Quare non adduxistis illum? Respondерunt ministri, Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Responderunt ergo eis pharisæi, Nunquid & vos seducti estis? nunquid ex principibus aliquis credidit in eũ, aut ex pharisæis? Sed turba hæc quę non nouit legem, male-
dicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos, ‖ il Sup. 5. a.
le qui venit ad eũ nocte, qui vnus erat ex ipsis, Nunquid lex nostra iudicat hominem nisi prius audierit ab ipso & cognouerit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei, Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

CAP. VIII.

Docet Christus populum in templo. Mulieri in adulterio deprehensę condonantur peccata. Lux, Christus, Testimoniũ. Iudicare, Hora. Christus deus, Mundus. Fides. Mors. Deus, pater Christi. Crucifigendus Christus. Credunt Iudæi aliquot. Veritas. Liberare. Seruus peccati. Filius. Abrahæ filii, opera Abrahæ faciunt. Fornicatio. Pater Iudæorũ deus. Diabolus pater. Mendacium. Verbum dei audire. Blasphemia in Christum. seruare sermonem dei. Mors. Abrahã. Prophetæ. Abraham vidit diem Christi.

IEsus autem perrexit in montem Oli
Oliuarũ ueti: diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eũ, & sedens docebat eos. Adducunt autem scribæ & pharisæi * mulierem in
* ad ipsũ adulterio deprehensam: & statuũt eam
ipso furto in medio, & dicunt ei, Magister, hæc cum adul mulier modo deprehensa est in adulte raretur. rio. ‖ In lege autem * Moyses mãdauit Leu. 20. a
nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo qd * nostra dicis? * Hoc autem dicebant tentantes * de illa eum: vt possent accusare eum. Iesus au Deut. 17. a
tem inclinans se deorsum, digito scribebat in terrã. Cum ergo perseuerarẽt interrogantes eum, erexit se, & dixit eis, * cũ à cõscientia redarguerẽ
‖ Qui sine peccato est vestrũ, primus in B ctur.
illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terram. Audientes au * vsque ad postremos tem hæc, * vnus post vnum exibant, incipientes à senioribus *: & remansit * & cũ ne solus Iesus, & mulier in medio stãs. Erigens autem se Iesus, * dixit ei, Mulier v- minẽ vi- disserpter bi sunt qui te accusabant? nemo te con- mulierẽ

demnauit? Quæ dixit nemo domine. Di
a cõdẽno. xit autem Ieſus, Nec ego te [a]condemna
bo]. Vade, & iam amplius noli peccare.
1.Ioh.1.b. ¶ Iterum ergo locutus eſt eis Ieſus, di-
cens, Ego ſum lux mundi. qui ſequitur

[a]ambula- me non [a]ambulat] in tenebris, ſed habe
bit bit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei phari
ſæi, Tu de teipſo teſtimoniũ perhibes:
teſtimonium tuum non eſt verum. Reſ-
pondit Ieſus, & dixit eis, Et ſi ego teſti-
moniũ perhibeo de meipſo, verum eſt
teſtimonium meum: quia ſcio vnde ve
ni, & quo vado: vos autem neſcitis vn-
de venio: aut quo vado. Vos ſecundum
carnem iudicatis: ego non iudico quen
quam. & ſi iudico ego, iudicium meum
verum eſt: quia ſolus non ſum, ſed ego
& qui miſit me, pater. Et in lege veſtra
Deu.19.b ſcriptum eſt, ¶ Quia duorum hominum
mat.18.b. teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui te
2.cor.13.a ſtimonium perhibeo de meipſo: & teſti
heb.10.e. monium perhibet de me qui miſit me,
pater. Dicebant ergo ei. Vbi eſt pater
tuus? Reſpondit Ieſus, Neque me ſcitis,
[a]vtique neque patrem meum. ſi me ſciretis: [a]for
ſitan] & patrẽ meum ſciretis. Hæc ver-
ba locutus eſt Ieſus in gazophylacio,
docens in templo: & nemo apprehen-
dit eum, quia necdũ venerat hora eius.

¶ Dixit ergo iterum eis Ieſus, Ego vado:
& quæretis me, & in peccato veſtro mo
ri[e]mini. Quo ego vado, vos non pote-
ſtis venire. Dicebant ergo Iudæi. Nun-
quid interficiet ſemetipſum, quia dicit,
Quo ego vado, vos non poteſtis veni-
re? Et dicebat eis, Vos [a]deorſum] eſtis, [a]ex infer-
go de ſupernis ſum. Vos de mũdo hoc nis
eſtis, ego nõ ſum de hoc mũdo. Dixi er
go vobis qui moriemini in peccatis ve
ſtris. ſi enim nõ crediderit is quia ego ſum
moriemini in [a]peccato veſtro]. Dicebãt [a]peccatis
ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Ieſus, Prin veſtris.
cipium [a]qui] & loquor vobis. Multa [a]quia
[a]habeo] de vobis loqui & iudicare, ſed [a]poſſum
qui me miſit, verax eſt: & ego quæ au-
diui ab eo, hęc loquor in mũdo. Et non
cognouerunt quia [a]patrem eis dicebat [a]De patre
deum]. ¶ Dixit ergo eis Ieſus, Cum exal eis locut'
taueritis filiũ hominis, tunc cognoſce- eſſet,
tis quia ego ſum, & à meipſo facio ni-
hil, ſed ſicut docuit me pater hæc lo D
quor, & qui me miſit mecum eſt: & nõ
reliquit me ſolum, quia ego quæ placi-
ta ſunt ei, facio ſemper. Hęc illo loquen
te multi crediderunt in eum. Dicebat
ergo Ieſus ad eos qui crediderũt ei, Iu-
dæos, ſi vos manſeritis in ſermone meo
vere diſcipuli mei [a]eritis]: & cognoſce [a]eſtis:
tis veritatẽ, & veritas [a]liberabit vos]. [a]liberos
Reſponderunt ei, Semẽ Abrahę ſumus, vos faciet
& nemini ſeruiuimus vnquam: quomo
do tu dicis, Liberi eritis? Reſpondit eis
Ieſus, Amen amẽ dico vobis quia ‖om- Rom.6.c
nis qui facit peccatum, ſeruus eſt pec- 2.pet.2.d
cati. ſeruus autem non manet in domo
in æternum: filius manet in æternum,
ſi ergo vos filius liberauerit: vere libe E
ri eritis. Scio quia [a]filii] Abrahæ eſtis: [a]ſemen
ſed quæritis me interficere: quia ſermo
meus non[a]capit] in vobis. Ego quod vi [a]habet
di apud patrem ✣loquor: & vos ✣quæ cum
vidiſtis apud patrem veſtrum, facitis, ✣meum
Reſponderunt, & dixerunt ei? Pater no ✣igitur
ſter. Abraham eſt. Dicit eis Ieſus, Si filii
Abrahæ [a]eſtis], opera Abrahæ [a]facite]. [a]eſſetis,
Nunc autem quæritis me interficere [a]facerent's
hominem qui veritatem vobis locutus vtique
ſum, quam audiui a deo. hoc Abraham
non fecit. Vos facitis opera patris ve-
ſtri. Dixerunt itaque ei, Nos ex formi-
catione non ſumus nati. vnum patrem
habemus deum. Dixit ergo eis Ieſus, Si
deus, pater veſter eſſet: diligeretis vtiq

me.ego enim ex deo processi, & veni. neque enim à meipso veni: sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. ‖Vos ex patre diabolo estis: & desyderia patris vestri vultis facere. ille, homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo. cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est & pater eius. Ego autem si veritatem dico: non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? si veritatem dico: quare non creditis mihi? ‖Qui ex deo est, verba dei audit. Propterea vos non auditis quia ex deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nõne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Iesus, Ego dæmonium non habeo: sed honorifico patrem meum, & vos inhonoratis me. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat & iudicet. Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est & Prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & prophetę mortui sunt? Quem teipsum facis? Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. est pater meus qui glorificat me, quẽ vos dicitis, Quia deus noster est: & non cognouistis eum, ego autem noui eum. Et si dixero quia non scio eum: ero similis vobis, mẽdax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: & vidit & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis Iesus, Amen amẽ dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.*

t. Ioh. 3. b F

quia

1. Ioh. 4 a

inhonoratis

G

vester.

*trãsiens p mediũ illorũ, & præterijt hic.

CAP. IX.

Cæco nato restituitur visus. Cæcus ad gloriam dei. Operari. Lux mundi. Cæcus interrogatur à pharisæis. Sabbathum. Peccator. Increduli pharisæi. Parentes cæci timent excommunicationes pharisæorum. Excommunicãtur qui Christo credunt. Gloria deo. Moyſi discipuli. Peccator. Superbia pharisaica. Cæco à Christo doctus, credit in ipsum. Adorare. Iudiciũ Christi. Cæci.

ET præteriens Iesus vidit hominẽ cæcum à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius * Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Respõdit Iesus, Neq; hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestentur opera dei in illo. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. venit nox, quãdo nemo potest operari. quan diu sum in mũdo, lux sum mundi. Hoc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei, Vade, laua in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Abiit ergo & lauit: & venit videns. ¶Itaq; vicini & qui viderant eũ prius quia mendicus erat, dicebant, Nonne hic est qui sedebat & mendicabat? Alii dicebant, Quia hic est. Alii autem, ► Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat, Quia ego sum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit *, Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit: & vnxit oculos meos. & dixit mihi, Vade ad natatoriam Siloe: & laua. Et abii, & laui, & video. Et dixerunt ei, Vbi est ille? Ait, Nescio. ¶Adducunt ad pharisæos eum qui dudum cæcus fuerat. Erat autem sabbathum quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis, Lutum mihi posuit super oculos, & laui: & video deo. Dicebant ergo ex pharisæis quidam, Non est hic homo à deo, qui sabbathum non custodit. Alii autem dicebant, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo quia cæcus fuisset & vidisset: donec vocauerunt parentes eius

A *dicẽtes

cæci, piscina & infra.

cæcus B

*& dixit

vt autẽ abii & la ui, visum recepi.

visũ recepisset & infra. C

quia

qui viderat, & interrogauerunt eos, dicentes, Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parētes eius, & dixerunt, Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat nescimus, aut quis eius aperuit oculos nos nescimus. ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. iam enim conspirauerūt Iudæi, vt siquis eum confiteretur esse Christum, extra synagogā fieret. Propterea parētes eius dixerūt, Quia ætatē habet, ipsum interrogate. Vocauerūt ergo rursum hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Da gloriam deo. nos scimꝰ quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille, Si peccator est, nescio: vnum scio, quia cæcus cum essem modo video. Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respōdit eis, Dixi vobis iam, & audistis: quid iterum vultis audire? nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei: & dixerunt, Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est deus: hunc autem nescimus vnde sit. Respondit ille homo, & dixit eis, In hoc enim mirabile est quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. scimus autem quia peccatores deus non audit: sed siquis dei cultor est & voluntatem eius facit, hunc exaudit. A seculo non est auditum quia quis aperuit oculos cęci nati. Nisi esset hic à deo, non poterat facere quicquā. Responderunt, & dixerunt ei. In peccatis natus es totus: & tu doces nos? Et eiecerūt eum foras. ¶Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras: & cum inuenisset eum, dixit ei, Tu credis in filium dei? Respondit ille, & dixit, Quis est domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus, & vidisti eum: & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait, Credo domine. Et procidens adorauit eum. Et dixit ei Iesus, In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Et audierunt quidam ex pharisæis qui cum ipso erant: & dixerunt ei. Nunquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus, Si cæci essetis, non haberetis peccatum nunc vero dicitis, Quia videmus, Peccatum* vestrum manet.

loqueatur.

D

E

Cōuitiati sunt es:

F

G

CAP. X.

Ostium. Ouile. Latro. Pastor. Ostiū. Latrones. Vita. Pastor. Mercenarius. Gentes Christo credituræ. Christus sponte se tradidit pro ouibus. Dissensio propter Christum. interrogatur Iesus an sit Christus. Iudæi quare non crediderint. Oues Christi. Lapidare. Opera Christi ostēdebant eum esse deum, Dii. Credunt multi.

Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouiū, sed ascendit aliunde: ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium: pastor est ouium. Huic ostiarius aperit: & oues vocem eius audiūt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Iesus. Illi autē nō cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus, Amen amen dico vobis quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot venerunt * fures sunt & latrones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium. Per me siquis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit nisi vt furetur & mactet & perdat. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. ||Bonus pastor animam suā dat pro ouibus suis. Mercēnarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, vidit lupum venientem & dimittit oues & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues, mercēnarius autem fugit, quia mercēnarius est: & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus: & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem: & animam meam pono pro ouibus meis. ||Et alias oues habeo quæ

A

sequūtur sed fugient

B

*ante me,

C

Isa. 40. e. eze. 34 f. g. & 37. f.

est illi cura de ouibus.

Eze. 36. f.

non sunt ex hoc ouili : & illas oportet me adducere, & vocem meam audiēt & fiet ᵉvnū ouile' & vnus pastor. Propterea me diligit pater : quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam, nemo tollit eam à me : sed ego pono eam à meipso. potestatem habeo ponendi eam : & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Dissensio *iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis. Dæmonium habet & insanit: quid eum auditis? Alii dicebant, Hæc verba non sunt dæmonium habentis nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? ¶Facta sunt autem ‖encænia in Ierosolymis: & hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei, Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis ᵉpalam'. Respondit eis Iesus, ᵉLoquor' vobis: & non creditis. opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me : sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis *, Oues meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me. & ego vitam æternam do eis : & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus ᵉquod dedit mihi, maius' omnibus est : & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater vnum sumus. Sustulerunt ergo * Lapides Iudæi, vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo: propter quod eorū operū me lapidatis? Responderunt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te, sed de blaspemia, & quia tu homo cum sis, facis teipsum deum. Respondit eis Iesus, Nonne scriptum est in lege vestra, ‖Ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura : quem pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis, Quia blaphemas, quia dixeri filius dei sum? Si non facio opera patris mei : nolite credere mihi. Si autem facio : & si mihi non ᵉvultis credere', operibus credite, vt cognoscatis & credatis quia pater in me est, & ego in patre. Quærebant ᵉergo' eum apprehendere : & exiuit de manibus eorum. ¶Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum vbi erat Iohannes baptizans primum: & mansit illic. & multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Iohannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Iohānes de hoc, vera erant. Et multi * crediderunt illic in eum.

ᵉvnus grex
D
*igitur
1.Mat.4. f.g.
E
ᵉlibere.
ᵉDixi
*quēadmodum dixi vobis,
F
ᵉqui dedit mihi maior
*rursum
G
Psal.81. b
ᵉcreditis,
ᵉrursus
*ibi

CAP. XI.

Lazarus infirmus. Maria soror Marthæ. Infirmitas ad gloriam dei. Horæ diei duodecim. Dormire. Thomas. Luctus propter Lazarum mortuum. Martha infidelis. Resurrectio. vita. Fides. Fides & confessio Marthæ. Maria plorans currit ad Christum. Christus tristis lachrymatur ob infidelitatem Iudeorum. Suscitatur Lazarus. Fides. Gloria dei. Oratio Christi. Fides. Credunt Christo. Consilium Pharisæorum contra Christum. Romani. Caiphas prophetat Christum moriendum. Iesus fugit Iudæos. Ephrem. Sanctificare se. Sacerdotes iubent Christum cōprehendi.

ERat autem quidam ᵉlanguens' Lazarus à Bethania de castello Mariæ & Marthæ sororum eius, Maria autem erat quæ vnxit dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis : cuius frater. Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes, Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens autem Iesus dixit eis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei: vt glorificetur filius dei per eā. Diligebat autē Iesus Martham, & sororē eius Mariā, & Lazarum. ¶Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidē mansit in ᵉeodem' loco duobus diebus, deinde post hæc dicit discipulis suis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare : & iterum vadis illuc? Respondit Iesus, Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit : quia lucem huius mundi videt, si autem ambulauerit in nocte, offendit : quia lux non est in eo. Hæc ait: & post hæc dicit eis, Lazarus ami-

ᵉqui infirmabatur.
ᵉquo erat
B

cus noster dormit: sed vado vt à somdo exuscitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerũt quia de dor-

mitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste, Lazarus mor-
C tuus est: & gaudeo propter vos vt credatis, quoniam non eram ibi: sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus, ad [a]condiscipulos, Eamus & nos, [a]&[b] moriamur cum eo. ¶Venit itaque Iesus: & inuenit eum quatuor dies iã in monumẽto habẽtẽ. Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim. Multis autem ex Iudæis venerant ad Marthã & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, sed & nunc scio quia quæcunque poposceris à deo, dabit tibi deus. Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me: etiam si mortuus fuerit, viuet, & omnis qui viuit & credit in me: non morietur in æternũ. Credis hoc? Ait illi, Vtique domine, ego credidi quia tu es Christus filius dei viui qui in hunc mundum [a]venisti. ¶Et cum hæc dixisset, abiit & vocauit Mariam sororem suam [a]silentio, dicens, Magister adest, & vocat te. Illa vt audiuit, surgit cito, & venit ad eum, nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eã, cum vidissent Mariam quia cito surrexit & exiit, secuti sunt eam, dicentes, Quia vadit ad monumentum vt ploret ibi. Maria ergo cum venisset vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius, & dicit ei, Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit, Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, veni & vide. Et lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt, Nõ poterat hic qui aperuit oculos cæci nati, facere vt *hic nõ moreretur? Iesus ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum, erat autem spelunca: & lapis superpositus erat ei. Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam fœtet, quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi quoniam si credideris, videbis gloriam dei? Tulerunt ergo lapidem*. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit, Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me, ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circunstat, dixi: vt credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamauit, Lazare, veni foras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manꝰ & pedes [a]institis, & facies illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus: crediderunt in eum, quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. ¶Collegerunt

[a]discipulos
[a]vt
[a]venturꝰ erat
[a]clãculũ,
D
E
*&
F
*vbi erat is q mortuus fuerat, positus
[a]fasciis sepulchralibus,

ergo pontifices & pharisæi, cōcilium, & dicebāt, Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis. Vos nescitis quicquam nec cogitatis: quia expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit quod Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed vt filios dei qui erant dispersi, congregaret in vnum. Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum. ¶Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit * in regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante pascha, vt sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Iesum: & colloquebantur adinuicem, in templo stantes, Quid putatis quia non venit ad diem festum? Dederant autem pontifices & pharisæi mandatum, Vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

*principes sacerdotū & infra.
G
consultauerunt
inter
*illinc
videtur vobis

CAP. XII.

Christus cœnat apud Martham cum Lazaro. Maria soror Marthæ vngit pedes Iesu. Iudæ auaritia. Pauperes. Lazarum occidere consultant Iudæi. Iesu asinæ insidens, ingreditur Ierusalem. Credentes ob Lazarum suscitatum. Gentiles volunt Christum videre. Granum frumenti. Amare vel odio habere animam. Ministrare Christo. Oratio Christi. Tonitruum. Angelus. Iudicium. Christus crucifigendus. Lumen. Tenebræ. Fides. Abscondit se Christus. Iudæi quare non credebant. Principes credentes timent excommunicari. Gloria hominum. Lux. Tenebræ. Spernens Christum. Vita æterna.

Iesus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus quem suscitauit * Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ego accepit libram vnguenti nardi pisticæ pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta est ex odore vnguēti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas + Iscariotes, qui erat eum traditurus. Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum: sed quia fur erat & loculos habens ea quæ mittebantur portabat. Dixit ergo Iesus, Sine illam, in diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum: me autem non semper habetis. ¶Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est: & venerunt non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum viderent quem suscitauit à mortuis. Cogitauerunt autem principes sacerdotum vt & Lazarum interficerēt: quia multi propter illum abibant ex

Matt. 16. a
Mar. 14. a
*à mortuis
igitur
+Simonis
cura esset illi:
marsupium
seruaui
B
Consultauerunt.

[a] Postero die

Iudæis, & credebãt in Iesum. ¶ [b] In crastinum autem [c], turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Ierosolymam: acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine domini, rex Israel. ‖ Et inuenit Iesus asellum: & sedit super eum, sicut scriptũ est, ‖ Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non cognouerũt discipuli eius primum: sed

Matt.21.a mar.14.a luc.19.f zach.9.b

C quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, & hęc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumẽto, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam venit ei turba: quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos. Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit. ¶ Erãt autem quidam [d] gentiles ex his qui ascenderant vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum qui erat à Beth-saida Galileæ: & rogabant eum, dicentes, Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreę, Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens,

[d] Græci

D Venit hora vt [e] clarificetur filius hominis. Amen amen dico vobis, nisi granũ frumenti cadens in terram, mortuum fuerit ipsum solum manet, si autẽ mortuum fuerit, multum fructum affert, ‖ Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam [f] custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora. sed propterea veni in horã hãc. Pater, clarifica nomẽ tuũ. Venit ergo vox de cęlo dicẽs, Et clarificaui & iterũ clarificabo. Turba ergo q̃ stabat & audierat, dicebat tonitruũ esse factũ. Alii autẽ dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit, Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, [g] omnia trahã ad meipsum, hoc autẽ dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba. Nos audiuimus ‖ ex lege quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari filium hominis? & quis est iste filius hominis? Dixit ergo ei Iesus, Adhuc [h] modicum, lumen in vobis est. [i] Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant. & qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. F Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filii lucis sitis. Hæc locutus est Iesus: & abiit & abscondit se ab eis. ¶ Cum autem [k] tanta signa fecisset coram eis, [l] non credebant in eum: vt sermo Isaiæ * prophetæ * impleretur quẽ dixit, ‖ Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, ‖ Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum: vt non videant oculis, & non intelligant corde, & cõuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter pharisæos non confitebantur, vt è synagoga non eiicerentur. dilexerunt enim gloriã hominum magis quã gloriam dei. ¶ Iesus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et [m] credide-

[e] glorificetur

Mat.10.d 16.d.mar. 8.d.luc.9 c.17.g

[f] custodiet

[a] Pasch. 12. [b] Pasch. 13. [c] Pasch. 14. [d] Pasch. 15. [e] Pasch. 16. [f] Pasch. 17. [g] Pasch. 18. [h] Pasch. 19. [i] Pasch. 20. [k] Pasch. 21. [l] Pasch. 22. [m] Pasch. 23.

Pſal.109.b 116.a. iſa. 40.c. eze.37.g

[h] modico

rom.10.d

Iſa.6.c matt.13.b mar.4.b luc.8.b act.28.f rom.11.b

[m] credide-

ris si quis audierit verba mea & non [n] custodierit: ego non iudico eum. non enim veni vt iudicem mundum, sed vt saluificem mũdum. Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Quia ego ex meipso non sum locutus: sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam & quid loquar. Et scio quia mandatum eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor: sicut dixit mihi pater, sic loquor.

[n] custodierit

CAP. XIII.

IN Christus lauat pedes apostolorum. Petrus non vult sibi lauari pedes à

Christo. Lauat Christus. Mundi apostoli. Magister. Dominus. Lauare pedes. Seruus. Iudas. Accipere missum à Christo. Proditorẽ suũ esse Iudã idicat Christus. Iohannes. Satan. Iudas adit Pharisæos. Filioli. Dilectio. Discipuli Christi vnde cognoscuntur. Petrus negaturus Christum.

Mat.26.a luc.22.a mar.14.a

ANte ‖ diem festum paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius vt trãseat ex hoc mundo ad patrem: cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta, cum diabolus iam misisset in cor [a] vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes) : sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à deo exiuit & ad deum vadit, surgit à cœna & ponit vestimẽta sua. & cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum & extergere linteo quo erat præcinctus. ¶ Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes. Respondit Iesus, & dixit ei, Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea. Dicit ei Petrus, Nõ lauabis mihi pedes inæternum. Respõdit ei Iesus, Si non lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus, Domine non tantum pedes meos, sed & manus & caput. Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non [c] indiget) nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eũ. propterea dixit, Non estis mundi omnes. ¶ Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua: & cum recubuisset iterum, dixit eis. Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me magister & domine: & benedicitis. sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, dominus & magister: & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. ‖ Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque [e] apostolus) maior eo qui misit illum. Si hæc scitis: beati [f] eritis) si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim. Sed vt adimpleatur scriptura, ‖ Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum. Amodo dico vobis, priusquàm fiat: vt cum factum fuerit, credatis quia ego sum. ¶ ‖ Amen amen dico vobis, qui accipit siquem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. ¶ ‖ Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu: & [a] protestatus) est, & dixit, Amẽ amẽ dico vobis quia vnus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbẽs vnus ex discipulis eius in sinu Iesu quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei, Quis est de quo dicit? Itaque cum recubuisset ille supra pectũ Iesus, dixit ei, Domine, quis est? Respondit Iesus, [a] Ille est, cui ego [a] intinctum panem) porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post buccellam, introiit in eum satanas. Et dixit ei Iesus, Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentiũ ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia [a] loculos) habebat Iudas, & dixisset ei Iesus, Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis vt aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellam, exiuit cõtinuo. Erat autem nox. ¶ Cum ergo exisset, dixit Iesus, [a] Nunc clarificatus) est filius hominis: & deus clarificatus est in eo. Si deus clarificatus est in eo, & deus clarificabit eum in semetipso: & continuo clarificabit eum. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: & ‖ sicut dixi iudæis. Quo ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modo. ¶ ‖ Mandatum nouum do vobis. Vt diligatis inuicem: sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. ¶ Dicit ei Simõ Petrꝰ, Domine, quo vadis? Respondit Iesus, Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea. ‖ Dicit ei Petrus, * Quare non possum te sequi modo? animã meam pro te ponam. Respondit ei Iesus, Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

Mat.10.d luc.10.c Mat.26.b Iuc.22.b

Mat.16.d mar.14.c luc.22.c

[a] Iudæ Simõis Iscariotæ, vt cum traderet:

[a] opus habet

[c] infra.15.c mat.10.c. luc.6.f

[e] legatus [f] eritis

[a] Psal.40.c

[a] tinctã offulam

[a] marsupium

[a] glorificatus & iſr.

Supra 7.c

1.ioh.2.b infr.15.b.

* Domine

CAP. XIIII.

Christi diuinitas. Per Christum vita æterna. Via. Veritas. Vita. Pater & *Christus, idem. Fides, opera.* Petēdum in nomine Christi. Dilectio. opera. Spiritus sanctus consolator. Christus cum suis. Orphanus. Dilectio. Opera. spiritus sanctus doctor noster. Pax Christi. Gaudium. Princeps huius mundi.

*vt, Credite i deum, & in me credetis.

*Sin min9 (Alioqui)

*vēturus sum.

ET ait discipulis suis, Non turbetur cor vestrum. *Creditis in deum, & in me credite. In domo patris mei mansiones multę sunt. *Si quo minus: dixissem vobis, quia vado parare vobis locum. Et si abiero & præparauero vobis locum: iterum *venio & accipiam vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quo ego vado scitis, & viā scitis. ¶ Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quo vadis: & quo modo possumus viam scire? Dicit ei Iesus, Ego sum via, veritas, & vita. nemo venit ad patrem nisi per me. Si cognouissetis me, & patrem meum vtiq; cognouissetis: & amodo cognoscitis eum, & vidistis eum. Dicit ei philippus Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus, Tanto tempore vobiscum sum, & nō cognouisti me? Philippe qui* videt me, videt & patrem. Quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. pater autem in me manens, ipse facit opera. Non *creditis quia ego in patre, & pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite*. Amen amē dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrē vado. ‖ Et quodcunque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur pater in filio. Si quid petieritis me in nomino meo, hoc faciam. ¶ Si diligitis me: mandata mea seruate. & ego rogabo patrem, & alium* paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum, vos autem* cognoscetis eum: quia apud vos* manebit, & in vobis erit. ¶ Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. Adhuc modicum: & mundus me iam non videt. Vos autem videtis me: quia ego viuo & vos viuetis. ¶ In illo die vos cognoscetis quia ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mādata mea, & seruat ea: ille est qui diligit me. qui autem diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & *manifestabo ei meipsum. ¶ Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid factum est quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mūdo? Respondit Iesus, & dixit ei, Siquis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus, qui non diligit me: sermones meos non seruat. Et sermonem quem *audistis non est meus: sed eius qui misit, me, patris. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paracletus autem spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & *suggeret* vobis omnia quęcunq; *dixero vobis. ¶ Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis. non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis, *Vado & venio ad vos. si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia* vado ad patrē. quia pate maior me est. Et nunc dixi vobis prius quam fiat: vt cum factum fuerit, credatis. Iam nō multa loquar vobiscū venit enim princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam. ¶ Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio: surgite, eamus hinc.

*vidit me vidit

B

*credite

*mihi

Inf. 16. e. f matt. 7. a. mor. 11. c

*consolatorem

C

*cognoscitis

*manet,

*insinuabo & infra.

*auditis

D

*vt, submouebit

*dixi

*Abeo,

*dixi

CAP. XV.

Vitis. Agricola. Palmes. Opera à deo. Fides purgat. Opera nulla sine fide. Petendum in nomine Christi, Dilectio Christi erga nos. Gaudium. Dilectio. Amici Christi. Seruus. Electio. Petere. Afflictiones propter Christum. Spiritus sanctus.

EGo sum vitis vera: & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, *tollet eum: & omnem qui fert fructum, *purgabit eum, vt fructus plus afferat, Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.

*tollit

*purgat

Manete in me : & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite : sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis vos palmites q manet in me, & ego in eo: hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere. Siquis in me non manserit: mittetur foras sicut palmes, & arescit, & *colligent eum), & in ignem mittunt & ardent. Si manseritis in me, & verba mea in vobis mãserint: quodcunque volueritis petetis: & fiet vobis. In hoc *clarificatus est pater meus: vt fructũ plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. ¶ Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si pręcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego præcepta patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum vobis: ‖ vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. ¶ ‖ Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionẽ nemo habet, q̃ vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis si feceritis quæ ego præcipio vobis. *Iam) non *dicam vos seruos: quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. ¶ Non vos me elegistis, sed ego elegi vos : & posui vos vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat, vt quodcunque petieritis patrem in nomine meo det vobis. ¶ ‖ Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Si mundus vos odit: scitote quia me *priorem vobis) odio habuit. Si de mundo fuissetis: mundus quod suum erat, diligeret, quia vero de mũdo nõ estis, sed ego elegi vos de mũdo : propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis, ‖ Non est seruus maior domino suo. ‖ Si me persecuti sunt : & vos persequẽtur, si sermonem meũ seruauerũt: & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum qui misit me. Si non venissem & locutus fuissem eis: peccatum non haberent, nunc autem *excusationem) non habent de peccato Qui me odit : & patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit: peccatũ non haberent. nũc autem & viderunt, & oderunt & me, & patrem meum. Sed vt adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, ‖ Quia odio habuerunt me gratis. Cum autem venerit paracletus, ‖ quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis qui à patre procedit: ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis: quia ab initio mecum estis.

*colligũt eos (sub palmites
*glorificatus,
B
Supr. 13. d
ephe. 5. a.
1. the. 4. b
1. Io. 3. c.
d. 4. d.
*post hac
*dico
C
1. Io. 3. b.
d. 4. d.
*prius q̃ vos
Supr. 13. b
mat. 10. c
Mat. 24. a
D
*prętextũ
Psal. 24. e
luc. 24. g

CAP. XVI.

Afflictiones euangelizantium. Tristitia. Spiritus sanctus. Peccatum. Iustitia. Iudicium. Spiritus sanctus doctor. De ascensione sua ad patrem post resurrectionem loquitur apostolis Christus. Afflictiones in prædicando euangelio. Mulier pariens. Petendum in nomine Christi. Fides. Dilectio. Ascensurus Christus ad patrem. Pax in Christo. Afflictiones.

HA Ec locutus sum vobis, vt non scandalizemini. *Absque synagogis facient) vos : sed *venit) hora, vt omnis qui *interficit) vos, arbitretur *obsequium) se præstare deo. & hæc facient vobis : quia non nouerunt patrem, neque me. Sed hæc locutus sũ vobis, vt cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi : quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum qui misit me: & *nemo ex vobis interrogat me*, Quo vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam, si em̃ non abiero, paracletus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. de peccato quidẽ: quia nõ *credi derunt) in me. de iustitia vero: quia ad patrem vado, & iam nõ videbitis me. de iudicio autem : quia princeps huius mundi iam iudicatus est. ¶ Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, *docebit vos) omnem veritatem, non enim loquetur à semetipso: sed quæcunque *audiet) loquetur, & quæ ventura sunt

A
*Alienos à synagoga faciẽt (.i. excõmunicabunt)
*ventura est,
*interfecerit
*cultum
*credunt
B
*duc vos in
*audierit

=glorificabit, annũtiabit vobis. Ille me=clarificabit⁾: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet pater mea sunt. Propterea dixi, Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Modicũ
=amplius =autem & =iam⁾ non videbitis me & iterum modicum & videbitis me: quia vado ad patrem. ¶ Dixerunt=ergo⁾ ex discipulis eius adinuicem, Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, & quia vado ad patrem? Dicebant
C ergo, Quid est hoc quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem Iesus quia volebant eum interrogare: & dixit eis, De hoc quæritis inter vos quia dixi, Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, Amen amen dico vobis
=lamẽtabimini quia plorabitis & =flebitis⁾ vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius, cum autem peperit puerum, iã non meminit præssuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur, nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor ve-
Sup.14.b mat.7.a. 21.c. mar 11.c. luc. 11.b. ia. 1a =ꝙ quęcũque *sed strum: & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non interrogabitis quicquam. ‖ Amen amen dico vobis=siquid⁾ petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. * Vsque modo nõ petistis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis: vt gaudium vestrum sit plenum. Hæc in prouerbiis lo
D cutus sum vobis. Venit hora cum iam non in prouerbiis loquar vobis, sed palam de patre meo annuntiabo vobis. in illo die in nomine meo petetis, & non dico vobis, quia ego rogabo patrem de vobis, ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia à deo exiui. Exiui à patre & veni in mundum: iterum relinquo mũdum, & vado ad patrem. Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget. in hoc credimus ꝙ à deo existi. Respondit eis Ie
Mat.26.c mar.24.c sus, Modo creditis? ‖ Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria: & me solum relinquatis: & nõ sum solus, quia pater mecum est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis, In mundo præssuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

CAP. XVII.

Oratio Christi ad patrem. Vita per Christum omnibus. Vita æterna vnde consequatur. Opus Christi. Apostoli. Verba Christi quę dedit apostolis. Orat Christus pro apostolis. Iudas periit Gaudium Christi. Apostoli odio habiti à mundo. Sanctificare. Sanctitas Christi, nostra. Oratio Christi pro nobis.

HAEc locutus est Iesus: & subleuatis oculis * in cælum dixit, Pater venit hora, =clarifica⁾ filium tuum, vt filius tuus clarificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternã. Hæc est autem vita æterna, Vt cognoscant te, solum deum verum, & quẽ misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram: opꝰ cõsummaui quod dedisti mihi vt faciam, & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui prius quam mundus fieret apud te: manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. tui erant: & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. quia verba dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt & cognouerũt vere quia à te exi- B
ui, & crediderunt quia tu me misisti. Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt. & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo: & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi: vt sint vnum sicut & nos. Cũ essem cum eis * ego seruabam eos in *in mundo,
nomine tuo. Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ‖ vt scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio: & hæc loquor in mundo: vt habeant gaudium Psa.180.b
meum impletum in semetipsis. Ego de- C
di eis sermonem tuum: & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo,

*suis =glorifica

sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo. De mundo non sunt: sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate*. Sermo tuus, veritas est. Sicut tu misisti in mundum: ita & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Nō pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus quia tu me misisti. Et ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ego in eis & tu in me: vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum: vt videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te nō cognouit, ego autem te cognouit: & hi cognouerunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

*tua

D

CAP. XVIII.

Christus in orto. Iudas prodit Christum. Auricula Malcho abscissa. Christus ducitur ad Annam, Caiphas. Petrus Iohānem sequitur ad domum Annæ. Annas interrogat Christū. Alapa cæsus Christus quid responderit. Christus ducitur ad Caiphā. Petrus negat Christum. Christus coram Pilato. Christus rex Iudæorum. Regnum Christi. Rex Christus veritas. Barabban petunt Iudæi.

HAEc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron vbi erat ortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortem & à *pontificibus) & pharisæis ministros: venit illuc cum *laternis) & facibus & armis. Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super se, processit & dixit eis. Quem quæritis. Respōderunt ei. Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogauit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerunt Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, Dixi vobis quia ego sum. si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quem dixit, ‖Quia quos dedisti mihi non perdidi ex eis quemquam. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eū: & percussit pontificis seruum & abscidit auriculā eius dexteram. Erat autē nomen seruo. Malchus. Dixit ergo Iesus Petro, Mitte gladiū tuū in vaginam. Calicē quē dedit mihi pater, non bibam illum? Cohors *autem) & tribunus & ministri Iudæorū cōprehēderunt Iesum, & ligauerunt eū: & adduxerūt eū ad Annam primum. erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas ‖qui consilium dederat Iudæis, Quia expedit vnum hominem *mori) pro populo. ¶Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Ie-

Mat. 26. e
mar. 14. c
luc. 22. d
*principibus sacerdotum
*lucernis

B
Sup. 17. c
*igitur
Supr. 11. f.
*perdi

Cſu in atrium pontificis: Petrus autem
Mat.26.g ſtabat ad oſtium foris.‖ Exiuit ergo di-
mar.14.g ſcipulus alius qui erat notus pontifici,
luc.22.f. & dixit oſtiariæ:& introduxit Petrũ.
Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria, Nunquid & tu ex diſcipulis es hominis iſti
us? Dicit ille, Non ſum. Stabant autem
ſerui & miniſtri ad prunas, quia frigus
erat, & calefaciebant ſe. erat autem cũ
eis & Petrus, ſtãs, & calefaciẽs ſe. ¶ Põ-
tifex ergo interrogauit Ieſum de diſci-
pulis ſuis, & de doctrina eius. Reſpon-
dit ei Ieſus, Ego palã locutus ſum mũ-
do, ego ſemper docui in ſynagoga & in
D templo quo omnes Iudæi conueniunt:
& in occulto locutus ſum nihil. Quid
me interrogas? interroga eos qui audie
rũt quid locutus ſum ipſis, ecce, hi ſci-
unt quæ dixerim ego. Hæc autem cum
dixiſſet, vnus aſſiſtens miniſtrorum de
dit alapam Ieſu, dicens, Sic reſpondes
põtifici? Reſpondit ei Ieſus, Si male lo-
cutus ſum teſtimonium perhibe de ma
Mat.26.f ‖ ſi autem bene, quid me cædis? Et mi
mar.14.f ſit eum Annas ligatum ad Caiphã pon
luc.22.f. tificem. Erat autem Simon Petrus ſtans

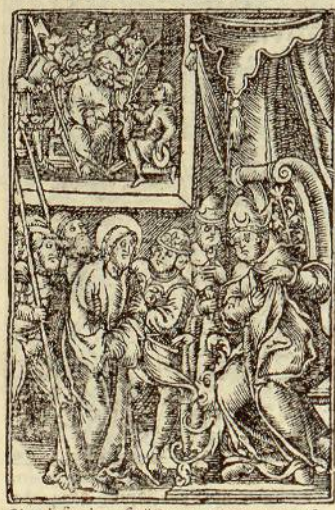

Mat.26.g & calefaciens ſe.‖ Dixerunt ergo ei, Nũ
mar.14.g quid & tu ex diſcipulis eius es? Nega-
luc.22.f. uit ille & dixit, Non ſum. Dicit ei vnus
ex ſeruis pontificis, cognatus eius cui
us abſcidit Petrꝰ auriculã, Nõne ego E
te vidi in orto cũ illo? Iterum ergo ne-
gauit Petrus: & ſtatim gallus cantauit.
¶‖ Adducũt ergo Ieſum à Caipha in prę Mat.27.a
torium. Erat autẽ mane: & ipſi non in- mar.15.a
troierunt in prætoriũ, vt non cõtami- luc.23.g.
narentur, ſed vt manducarent paſcha.
Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & di-
xit, Quam accuſationem affertis aduer
ſus hominẽ hunc? Reſponderunt & di-
xerunt ei, Si non eſſet hic malefactor,
non tibi tradidiſſemus eum. Dixit er-
go eis Pilatus, Accipite eum vos, & ſe- F
cundum legẽ veſtrã iudicate eũ. Dixe-
runt ergo ei Iudæi, Nobis nõ licet in-
terficere quẽquam.‖ vt ſermo Ieſu im-
pleretur quẽ dixit, ſignificans qua mor Mat.20.c
te eſſet moriturus.‖ Introiuit ergo ite- mar.27.b
rum in prætorium Pilatus: & vocauit mar.24.a
Ieſum, & dixit ei, Tu es rex Iudæorũ? luc.23.a.
Reſpondit Ieſus, A temetipſo hoc dicis
an alii tibi dixerunt de me? Reſpondit
Pilatus, Nũquid ego Iudæus ſum? Gẽs
tua & pontifices tradiderunt te mihi,
Quid feciſti? Reſpondit Ieſus, Regnum
meũ non eſt de hoc mundo, ſi ex hoc
mundo eſſet regnũ meũ, miniſtri mei
vtique decertarent vt non traderer Iu
dæis, nunc autem regnum meum non
eſt hinc, Dixit itaque ei Pilatus, Ergo G
rex es tu? Reſpõdit Ieſus, Tu dicis: quia
rex ſum ego. Ego in hoc natus ſum, &
ad hoc veni in mundũ: vt teſtimoniũ
perhibeã veritati: omnis qui eſt ex ve
ritate, audit vocẽ meam. Dicit ei Pila-
tus, Quid eſt veritas? cum hoc dixiſſet,
iterum exiuit ad Iudæos, Et dixit eis,
Ego nullam inuenio in eo cauſam.‖ Eſt Mat.27.c
autem conſuetudo vobis vt vnum di- mar.15.b
mittam vobis in paſcha. vultis ergo di luc.23.b.
mittam vobis regem Iudęorum? Clama
uerunt rurſum omnes dicentes, Non
hunc, ſed Barabbam, Erat autem Ba-
rabbas, latro.

CAP. XIX.

Flagellatur Chriſtus, & coronatur ſpinis. Iudæi petunt Chriſtum crucifi-
gi. Pilatus timens interrogat Chriſtũ. Poteſtas à deo. Peccatum Iudæ. Chri
ſtus crucifigendus traditur Iudæis. Ti
tulus crucis Chriſti. Veſtimenta Chri-
ſti diuidũtur. Matrẽ cõmendat Iohãi
Chriſtus. Potatus aceto Chriſtus mori-

tur. Crura latronibus franguntur. Latus Christi lancea aperitur. Ioseph ab Arimathæa. Nicodemus. sepelit Christus.

Mat.27.e. mar.15.b. TVnc ergo apprehēdit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius: & veste purpurea circundederunt eum. Et veniebant ad eum, & dicebant, Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Exiuit ergo iterū Pilatus, & dicit eis, Ecce adduco vobis eū foras, vt cognoscatis quia in eo nullam inuenio causam. Exiuit ergo Iesus foras portans coronā spineam, & purpureum vestimentū. Et dicit eis, Ecce homo. Cū ergo vidissent eum pōtifices & ministri, clamabāt dicentes, Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pi-
B latus, Accipite eum vos: & crucifigite. ego enim nō inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi, Nos legem nō habemus & secundum legē *debet mori, quia filium dei se fecit. ¶Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonē, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterū: & dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dixit ergo ei Pilatus. Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datū esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudęi autem clamabant, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. omnis enim qui se regē facit, contradicit Cæsari. Pilatus autē cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum: & sedit ꝓ tribunali, in loco qui dicit Lithostrôtos, Hebraice Gabbatha. Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta: & dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autē clamabant, Tolle tolle: crucifige eum. Dicit eis Pilatus. Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regem, nisi Cęsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. D

*nostrā

Ex eo (sub. tempore) dimiseris C

¶Susceperunt autem Iesum: & eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem exiuit in eum qui dicitur Caluarię locum, Hebraice autem Golgoltha: vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulū pilatus: & posuit super crucem. Erat autem scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorū, Hunc ergo titulū

Mat.27.d mar. 15.b luc.23.e suam

multi Iudæorum legerẽt: quia prope ci
uitatem erat locus vbi crucifixus est Ie
sus. Et erat scriptũ Hebraice, Græce, & La
tine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iu
dæorum, Noli scribere rex Iudæorum:
sed quia ipse dixit, Rex sum Iudęorum.
E Respondit Pilatus, Quod scripsi scripsi.
Mat. 27.d ¶‖Milites ergo cum crucifixissent eum,
mar. 15.b. acceperunt vestimenta eius (& fece-
luc. 23.c runt quatuor partes vnicuique militi par
tem) & tunicam. Erat autem tunica in-
a summis consutilis, a desuper contexta per totũ.
Dixerunt ergo adinuicem, Non scinda
mus eã, sed sortiamur de illa cuius sit,
Psal. 21.c. Vt scriptura impleretur, dicens, ‖Par-
titi sunt vestimenta mea sibi: & in ve-
stem meam miserunt sortem. Et milites
quidem hæc fecerunt. ¶Stabant autem
iuxta crucem Iesu mater eius, & soror
matris eius, Maria Cleophæ, & Maria
Magdalene. Cum vidisset ergo Iesus ma
a astantẽ trem & discipulum a stantem quẽ dili-
gebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce fi-
lius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce
mater tua. Et ex illa hora accepit eam

F discipulus *in a sua. ¶Postea sciens Ie-
a. i. suũ ius sus quia omnia iam consummata sunt,
Psa. 68.c. ‖vt consummaretur scriptura dicit, Si-
tio. Vas autem erat positum aceto ple-
num, Illi a autem spongiam a plenam
aceto, hyssopo circumponentes, obtule
runt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus
acetum, dixit, Cõsummatum est. Et in-
clinato capite tradidit spiritũ. ¶Iudæi
ergo (quoniã parasceue erat) vt non re-
manerent in cruce corpora sabbatho
(erat enim magnus dies ille sabbathi)
rogauerunt Pilatũ, vt frangerentur eo-
rum crura & tollerentur. Venerunt er
go milites: & primi quidem fregerunt
crura, & alterius qui crucifixus est cum
eo. Ad Iesum autẽ cum venissent, vt vi
derunt eum iam mortuum, non frege-
runt eius crura sed vnus militum lancea
latus eius a aperuit, & continuo exiuit
sanguis & aqua. Et qui vidit testimoniũ
perhibuit: & verum est testimoniũ eius
Et ille scit quia vera dicit: vt & vos cre
datis. Facta sunt enim hæc vt scriptura
impleretur, ‖Os non comminuetis ex eo. Et iterũ alia scriptura dicit, ‖Vide-

bunt in quẽ a transfixerunt. ¶‖Post hęc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Ari-
mathæa. (Ceo quòd esset discipulus Ie-
su, occultus autem propter metum Iu-
dæorũ) vt tolleret corpus Iesu. Et per-
misit Pilatus. ► venit ergo, & tulit cor-
pus Iesu. Venit autem & Nicodemus

*ille

a. i. suũ

a astantẽ

a summis

a desuper

a aperuit

a pupugit, a expugne runt. Mat. 27.g mar. 15.d luc. 23.g

a cum

a sua

a transfixerunt

a astantem

a stantem

a plenam

Exo. 12.g. num. 9.b. zac. 12.c.

Sup.3.a. ‖qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam mirrhæ & aloes quasi libras centum: acceperunt autē corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cū aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est, ortus: & in orto monumētum nouum, in quo nōdum quisquā positus erat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorū, quia iuxta erat monumētū posuerūt Iesum.

CAP. XX.

Maria Magdalene ad sepulchrum. Petrus & Iohannes currunt ad sepulchrum. Apostoli igorantes resurrectionem. Maria Magdalene plorat ad sepulchrum. Angeli. Iesus Magdalenam alloquitur. Resurrexit Christus. Christus cōspicitur ab apostolis. Apostolis datur spiritus sanctus, & claues. Thomas. Thomas corripitur à Christo. Credere. Iesus Christus est vita æterna.

Mar.16.a. luc.24.a. ²sabbathorum

VNa ‖autem ²sabbathi⁾ Maria Magdalene venit mane cū adhuc tenebræ essent ad monumentū: & vidit lapidē sublatū à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad aliū discipulū quem amabat Iesus: & dicit illis, Tulerūt dominū de monumento, & nescimus vbi posuerunt eū. ¶Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autē duo simul: & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit ²primus⁾ ad monumentū. ²prior B Et cū se inclinasset, videt posita linteamina: non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentū, & vidit linteamina posita, & sudariū quod fuerat super caput eius, nō cum linteaminibus positū, sed separatim inuolutā in vnum locū. Tūc ergo introiuit & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum: & vidit & credidit. nondum enim sciebant scripturam quia oporteret eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterū dis- C scipuli ad semetipsos. ¶‖Maria autē sta- Matt.28.a bat ad monumentū, foris plorans. Dum mar.16.b ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumētum: & vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput & vnum ad pedes vbi positū fuerat corpus Iesu. Dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? Dicit eis, Quia tulerūt dominū meum: & nescio vbi posuerunt eum, Hæc cum dixisset conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem: & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mulier, quid plo- D ras? quem queris? Illa existimans quia or- ²asportasti tulanus esset, dicit ei, Domine, si tu ²sustulisti⁾ eū, dicito mihi vbi posuisti eū: & ego eum tollā. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus, Noli me tangere (nondum enim ascendi ad patrem meum) vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrē meū & patrem vestrum, deū meum & deum E vestrum. Venit Maria Magdalene annuntians discipulis, Quia vidi dominū, Mat.16.e. & hæc dixit mihi. ¶‖Cum ergo sero es- luc.24.f set die illo, vna sabbathorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum: venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis, Pax vobis. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus. ¶‖Gauisi sunt ergo discipuli viso domino. ¶Dixit ergo eis iterum, Pax vobis: sicut misit me pater & ego mitto vos. Hæc cum dixisset insufflauit: & dicit eis, Accipite spiritum sanctum: ‖quorū remiseritis pec- 1.cor.15.a

Absolutus per clauem, potius mori debet et omnem
creaturam negare, quam de absolutione sua
dubitare. D. L.

Mat.18.c. F

*Gemellus,

*vestigiū

*vestigiū

*infidelis,

G

*discipulis.

*Gemellus,

*dexteras partes

B

*pallio

*nū quod

*circiter

*videntes

*tot

*discipuum

*Hac iam tertia vi-

C

*Iona

*secūdo,

*Rege o-

*quo

*glorificaturus

*recidit

*Permanat

*capturū

*forent,

cata,remittuntē eis:‖& quorū retinueri tis,retenta sunt. ¶Thomas autem vnus ex duodecim qui dicitur *Didymus›, nō erat cū eis quando venit Iesus. Dixe runt ergo ei alii discipuli, vidimus do minum.Ille autem dixit eis,Nisi vide ro in manibus eius*fixurā›clauorum,& mittam digitū meum in *locum›clauorum,& mittam manum meam in latus eius:non credam. ¶Et post dies octo,ite rum erant discipuli eius intus:& Thomas cū eis, venit Iesus ianuis clausis,& stetit in medio,& dixit eis, Pax vobis. Deinde dicit Thomę,Infer digitum tuū huc,& vide manus meas,& affer manū tuam,& mitte in latus meū:& noli esse *incredulus›,sed fidelis.Respōdit Tho mas,& dixit ei,Domin9 meus,& deus meus. Dicit ei Iesus, Quia vidisti me Thoma,credidisti:beati qui non vide runt & crediderunt. ¶Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu disci pulorum suorū,quę non sunt scripta in libro hoc. Hæc autē scripta sunt,vt cre datis quia Iesus est Christus filius dei: & vt credentes,vitam habeatis in no mine eius.

CAP. XXI.

¶Piscantibus Petro & aliis apparet Christus. Piscū multitudo. Petr9. Amor in Christum pastori euangelico necessa rius.Petri mors prædicitur. Iohannes.

POstea manifestauit se iterum Ie sus*ad mare Tiberiadis. Manife stauit autem sic,Erant simul Simō Petrus & Thomas qui dicitur *Di dymus›, & Nathanael qui erat à Cana Galilææ,& filii Zebedæi,& alii ex dis cipulis eius duo. Dicit eis simō Petrus, Vado piscari. Dicūt ei,Venimus & nos tecū. Et exierunt & ascenderunt in na uim*:& illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto stetit Iesus in lit tore:non tamen cognouerunt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus,Pue ri, *nunquid› pulmentariū habetis?Res *Ille autē ponderunt ei,Nō. *Dixit eis,Mittite in *dexteram›nauigii rete : & inuenietis. Miserunt ergo: & iam nō valebāt illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Ie sus,Petro, Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia dominus est: *tuni ca›succinxit se(erat enim nudus)& mi sit se in mare. Alii autem discipuli na uigio venerunt(non enim longe erant à terra,sed *quasi cubitis ducentis) tra hentes rete piscium. Vt ergo descende runt in terram,*viderunt›prunas posi tas,& piscem superpositū & panē. Dicit eis Iesus,Afferte de piscibus quos pren didistis nunc. Ascēdit Simon Petrus, & traxit rete in terram,plenū magnis pis cibus,centum quinquaginta tribus. Et cum *tanti›essent,non est scissum rete. Dicit eis Iesus,Venite,prandete. Et ne mo audebat *discentium› interrogare eum,Tu quis es?scientes quia dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem & dabat eis,& piscem similiter. *Hoc iam tertio› manifestatus est Iesus discipulis suis cum surrexisset à mortuis. ¶Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Ie sus,Simon *Iohānis›diligis me plus his? Dicit ei,Etiam domine,tu scis quia amo te. Dicit ei,Pasce agnos meos. Dicit ei *iterum›,Simon Iohānis diligis me? Ait illi,Etiam domine: tu scis quia amo te. Dicit ei , *pasce agnos meos› . Dicit ei *tertio,Simon Iohannis amas me?Contri status est Petrus quia dixit ei tertio,a mas me:& dixit ei, Domine, tu omnia scis:tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce oues meas.‖Amen amen dico tibi,cum esses iunior cingebas te , & ambulabas *vbi› volebas:cum autem senueris,ex tendes manus tuas , & alius te cinget, & ducet quò tu nō vis. Hoc autē dixit, significans qua morte *clarificaturus› esset deum. Et cū hoc dixisset , dicit ei, Sequere me. ¶Et conuersus Petrus vidit illum discipulum quē diligebat Iesus, sequentem , qui & *recubuit› in cœna super pectus eius,& dixit,Domine quis est qui tradet te?Hunc ergo cum vidis set Petrus,dicit Iesu, Domine hic autē quid? Dicit ei Iesus, Si eū volo manere donec veniam:quid ad te?tu me seque re.*Exiuit ergo sermo*iste inter fratres quia discipulus ille non moritur. Et nō dixit ergo eis Iesus,Non moritur.sed,Si eum volo manere donec veniā, quid ad te? Hic est discipulus ille qui testimoniū p hibet de his, & scripsit hæc : & scimus quia verum est testimonium eius.Sunt autem & alia multa quę fecit Iesus:quę si scribantur per singula,nec ipsum ar bitror mundum *capere posse› eos qui scribendi *sunt›, libros.

Acta Apostolorum.

CAP. I.

Baptismus spiritus sancti. Tempus. Testes Christi apostoli. Ascensio Christi in cælum. Apostoli in Ierusalem, expectant spiritum sanctū. Maria. Oratio Petri ad apostolos vt pro Iuda sub stitueretur aliquis. Iudas suspēsus. Oratio apostolorum. Sors. Mathias.

PRIMVM quidem sermonē feci de omnibus, ô Theophile quæ cœpit Iesus facere & docere, vsq; in diem qua præcipiens apostolis per spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est: quibus & præbuit seipsum viuum post passionem suā in multis argumentis per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno dei. Et conuescens, præcepit eis, ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris, ‖Quam audistis (inquit) per os meum: quia Iohānes quidē baptizauit aqua, vos autem ‖baptizabimini spiritu sancto, nō post multos hos dies. ¶Igitur qui cōuenerant interrogabant eum, dicentes, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Dixit autem eis, Non est vestrum nosse tempora vel monumenta quæ pater posuit in sua ipsius potestate: sed accipietis virtutē superueniētis spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. ¶‖Et cum hæc dixisset, videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumq; intuerentur in cælum, euntem illum: ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eū euntem in cælū. ¶Tunc reuersi sunt Ierosolymam à monte qui vocatur Oliueti, qui est iuxta Ierusalem, sabbathi habens iter. Et cum introissent, in cœnaculum ascenderunt vbi manebat Petrus & Iohannes, & Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi. hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione ✣ cum mulieribus & Maria matre Iesu, & fratribus eius. ¶In diebus his exurgēs Petrus in medio fratrum dixit (Erat autem turba nominum simul, fere centum viginti) Viri fratres, oportet impleri scripturam ✣ ‖quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda ‖qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum: qui connumeratus erat in nobis, & sortitus erat sortem ministerii huius. ‖Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius: & diffusa sunt omnia viscera eius. Et notum factum est omnibus habitantibus Ierusalem: ita vt appellaretur ager ille, lingua eorum, Hacel-dema, hoc est, ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, ‖Fiat commoratio eorum deserta: & non sit qui inhabitet in ea. ‖Et episcopatum eius accipiat alter. Oportet ergo ex his viris qui nobiscū sunt congregati in omni tempore quo intrauit & exiuit inter nos dominus Iesus, incipiens à baptismate Iohannis vsque in diem qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscū fieri vnum ex istis. Et statuerūt duos, Ioseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus: & Mathiam. Et orantes dixerunt, Tu domine qui corda nosti omniū, ostende quem elegeris ex his duobus vnum, accipere locum ministerii huius & apostolatus, de quo præuaricatus est Iudas vt abiret in locum suū. Et dederunt sortes eis: & cecidit sors super Mathiam, & annumeratus est cum vndecim apostolis.

CAP. II.

Spiritus sanctus missus in apostolos, Apostoli, ebrii existimantur, accepto spiritu sancto. Prædicante Petro, conuersi ad Christum multi. Salus. Christus à deo datus nobis in salutem. Resurrectio. Dauid. Iesus, est Christus. Pœnitētia. Baptismus. Remissio peccatorū. Promissiones de Christo iudęis & gētibus. Oratio. Cōmunia qa. Vnanimitas. Panis. Cordis simplicitas. Fides à deo.

priorem (i. superiore qdē volumine diximus
vide, quo postquā impartitus i hoc ipsū spiritū sactū mādata dedisset quos eleget a postolis
vide, signis
vide, conuersans Luc. 24. g Mat. 3. c. mar. 1. b. l. 3. c. 10. 1. d. inf. 2. a 11. c. 19. a.
vbi illi conuenissent,
num
israeli
opportunitates,
fortitudinem Luc. 24. g B
C
& obsecratione.
discipulorum,
oportebat.
hanc psal. 40 c
ioh. 18. a.
partem. Mat. 27. a
illi
vel naculatum psal. 68. c
psal. 108 b
versati
D
quēpiā,
cū orassent
sortem
excidit,
suffragiis additus

[a]cõplerẽ [e]vnanimiter Mat.3.c. mar. 1.b. l.3.c.10.1 d.sup.1.a infr.11.b. 19.a.

ET cum [e]complerentur [f] dies pentecostes, erant omnes [e]pariter [f] in eodem loco: ‖& factus est repente de cælo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis [e]diſpertitæ [f] linguæ tanquam ignis, seditq; super singulos eorũ & repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui [e]varijs [f] linguis prout spiritus [e]ſanctus [f] dabat eloqui illis. ¶Erãt autem in Ieruſalem habitantes Iudæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est. Facta autem hac voce conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat vnuſquiſque lingua ſua illos loquentes. Stupebant autem

[a]diuiſæ [a]aliis [a]iſte

*iter ſeſe

B omnes, & mirabantur, *dicentes, Nonne ecce omnes iſti qui loquuntur, Galilæi sunt? & quomodo nos [e]audiuimus vnuſquiſque linguam noſtram [f], in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & AElamitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Aſiam, Phrygiam, & Pamphiliam, AEgyptum, & partes Libyæ quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proſelyti, Cretes, & Arabes: audimus eos loquentes noſtris

[e]audimꝰ eos ꝓpria quiſq; lingua,

[a]magnifica

linguis [e]magnalia [f] dei. Stupebant autẽ omnes, & admirabantur, ad inuicem dicentes, Quidnam vult hoc eſſe? Alii autem irridentes dicebant, Muſto pleni sunt iſti. ¶Stans autem Petrus cum vndecim, leuauit vocem ſuam, & locutus est eis, Viri Iudæi, & qui habitatis

C Ieruſalem vniuerſi, hoc vobis notum ſit, & auribus percipite verba mea. Nõ enim, sicut vos [e]æſtimatis [f], hi ebrii sũt, cũ sit hora diei tertia: ſed hoc est quod dictum est per prophetam Ioel, ‖Et erit in nouiſſimis diebus, dicit dominus: effundam de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnem: & prophetabunt filii veſtri & filiæ veſtræ, & iuuenes veſtri viſiones videbunt, & seniores veſtri ſomnia ſomniabunt. Et quidem ſuper ſeruos meos, & ſuper ancillas meas in diebus illis effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt: & dabo prodigia in cælo ſurſum, & ſigna in terra deorſum, ſanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam veniat dies *do

[a]exiſtimatis, Ioel, 2.g.

*ille

mini magnus, & manifeſtus. Et erit ‖omnis quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Viri Iſraelitæ audite verba hæc, Ieſum Nazarenum, virum [e]approbatũ [f] à deo [e]in vobis [f] virtutibus & prodigiis & ſignis quæ fecit deus per illum in medio veſtri, ſicut vos ſcitis: hunc definito conſilio & præſcientia dei traditum, per manus iniquorum [e]affligentes [f] interemiſtis, quem deus ſuſcitauit ſolutis doloribus inferni [e]iuxta quod [f] impoſſibile erat teneri illum ab eo. Dauid enim dicit [e]in eum [f], ‖ Prouidebã dominum in conſpectu meo ſemper: quoniã à dextris est mihi ne cõmouear. propter hoc lætatum est cor meũ, & exultauit lingua mea: inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animã meã in inferno, nec [e]dabis [f] ſanctum tuum videre corruptionẽ. Notas mihi feciſti vias vitæ: replebis me iucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid ‖ quoniam & defunctus est, & ſepultus est: & ſepulchrum eius est apud nos vſque in hodiernum diem. Propheta igitur cum eſſet, & ſciret quia iureiurando ‖ iuraſſet illi deus *de fructu lũbi [e]eius ſedere [f] ſuper ſedẽ eius, [e]prouidẽs [f] locutus est de reſurrectione Chriſti, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionẽ. Hũc Ieſum reſuſcitauit deus, cuius nos omnes teſtes ſumus. Dextera igitur dei exaltatus, & promiſſione ſpiritus ſancti accepta à patre effudit hoc ⊢ donũ [f] qd vos videtis & auditis. Nõ enim Dauid aſcẽdit in cælũ: dicit autẽ ipſe, ‖ Dixit dñs domino meo, ſede à dextris meis, Donec ponã inimicos tuos ſcabellũ pedum tuorum. Certiſſime ſciat ergo omnis domus Iſrael quia & dominum eum, & Chriſtum fecit deus, hunc Ieſum, quem vos crucifixiſtis. His autem auditis cõpuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos apoſtolos, Quid faciemus viri fratres? Petrus ait ad illos, Pœnitentiã (inquit) agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum veſtrorũ: & accipietis donũ ſpiritus ſancti. Vobis est enim facta repromiſſio, & fi-

[a]cõpleretur
[e]vnanimiter
Mat.3.c.
mar. 1.b.
l.3.c.10.1
d.sup.1.a
infr.11.b.
19.a.
[a]diuiſæ
[a]aliis
[a]iſte
*iter ſeſe
[e]audimꝰ eos ꝓpria quiſq; lingua,
[a]magnifica
[a]exiſtimatis, Ioel, 2.g.
*ille
RO.10.c. D
[e]exibitũ
(deſigna tum.
[e]erga vos
[e]cũ acce piſtis
crucifixũ
[e]quatenꝰ
[e]de eo, Pſal.15.c.
[e]ſines
E
3.Reg.2.b
Pſal.15.c
*futurũ
[e]ſui, quã tũ ad cat nẽ ſurre ctum
Chriſtum
vt ſede ret
[e]præſcio
Pſal.15.c.
inf.13.e.
Pſ.109.a.
F

liis vestris, & omnibus qui longe sunt, quoscunque aduocauerit dominus deus noster. Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos, dicens, Saluamini à generatione ista praua. Qui ergo *receperunt sermonē eius, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia. ¶Erant autem perseuerantes in doctrina apostolorum, & communicatiōe & fractione panis & orationibus. Fiebat autem omni animæ timor: multa quo G que prodigia & signa per apostolos fiebant ► in Ierusalem, & metus erat magnus in vniuersis'. Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebāt omnia communia. Possessiones & substantias vendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat. Quotidie quoque perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes [a]circa' domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis collaudantes deum, & habentem gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui salui fierent quotidie in [a]idipsum'.

*libēter

[a]per singulas.

[a]cōgregatione,

CAP. III.

Claudus sanatur in nomine Christi. Argentum. Aurum. Laus deo. Testes. Fides. Ignorantes Iudæi. Scripturę impletæ. Pœnitentia. Moysi de Christo prophetia. Audiendus Christus. Pœnitentia.

Petrus autem & Iohannes *ascendebant in templum, ad horā orationis nonam. Et quidam vir qui erat claudus ex vtero matris suæ, baiulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa, vt peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum & Iohannem [a]incipientes introire' in templum, rogabat vt eleemosynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cū Iohanne, dixit, Respice in nos. At ille intēdebat ī eos, sperās se aliquid accepturū ab eis. Petrus autē dixit: Argētū & aurū non est B mihi: qđ autē habeo, hoc tibi do: in nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula Et apprehēsa manu eius dextra, alleuauit eū, & protinus cōsolidate sunt [a]bases eius & plantæ'. Et exiliēs stetit, & ambulabat: & intrauit cū illis in templum ambulans, & exiliens, & laudans deum. Et vidit omnis populus eum ambulantem, & laudantem deum. [a]Cognoscebant' autem illum quòd ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleri sunt [a]stupore & extasi' in eo quod contigerat illi. Cum teneret autem * Petrum & Iohannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum quæ appellatur Salomonis, stupentes. Videns autem Petrus, respondit ad populum, Viri Israelitæ quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra [a]virtute aut potestate' fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis & negastis ante faciem Pilati, [a]iudicante illo dimitti'. Vos autem sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari Vobis: authorem vero vitæ interfecistis, quem deus suscitauit à mortuis, cuius nos testes sumus. Et in fide nominis eius, hunc quem vos videtis & nostis, [a]confirmauit' nomen eius: & fides quæ per eum est, dedit illi integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Deus autem quæ prænuntiauit per os omnium suorum prophetarum pati Christum suum, impleuit sic. Pœnitemini igitur & conuertimini, vt deleantur peccata vestra: vt cum venerint tempora [a]refrigerii' à cōspectu domini & miserit eū qui + prædicatus est vobis Iesū Christū, quē oportet quidē cælum suscipere vsque in tēpora restitutionis omnium quæ locutus est deus per os sāctorū suorū à seculo ꝓphetarū. Moyses quidē + dixit, ‖Quoniā prophetā suscitabit vobis dominus deus vester de fratribus vestris [a]tanquā me': ipsum audietis iuxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis. Erat autem: omnis anima quæ non audierit prophetam illū, exterminabitur de plebe. Et omnes ꝓphetæ à Samuel, & deinceps [a]qui' locuti sunt, etiā annūtiauerūt dies istos. Vos estis filii prophetarū & testamēti

*simul.

[a]ingressuros.

[a]plātæ illius ac tali,

[a]agnouerunt

[a]admiratione & stupore

*qui sanatus fuerat claudus

C

[a]potētia aut religione

[a]cū iudicasset esse absoluendum. Mat. 27. c mar. 15. b luc. 23. c. iohā. 18. g

[a]cōsolidauit

[a]refrigerationis

+ante

D

+ ad patres. Deut. 18 c

[a]mei similem

[a]quotquot.

[a] testatus est
quod [b] disposuit [c] deus ad patres nostros dicens ad Abraham, ‖Et in semine tuo benedicẽtur omnes familiæ terræ. Vobis primum deus suscitãs filium suum
*Iesum
* misit eum benedicentem vobis: vt cõuertat se vnusquisque à nequitia sua.

CAP. IIII.

Petrus cum Iohanne incarceratur. Fides. Petrus & Iohannes confitentur Christum esse solum saluatorem. Lapis reprobatus. Inhibetur Petro & Iohanni ne Iesum prædicent. Oratio apostolorum. Locus psalmi secundi exponitur. Iudæi consilio dei occiderũt Christum. Miracula. Spiritus sanctus. Communia omnia. Resurrectio. Egens nullus inter primos Christianos. Vendere possessiones. Barnabas.

A
*illis
LOquentibus autem illis ad populum, superuenerunt * sacerdotes & magistratus templi & sadducęi dolentes & docerent populum,
*nomĩe
& annuntiarent in *Iesu resurrectionẽ ex mortuis: & iniecerũt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam in crastinum. erat autem iam vespera. Multi autem eorum qui audierant verbum, crediderunt: & factus est numerus virorum quasi quinque millia. ¶Factum est autem [a] in crastinum diem [b] vt congregarentur principes eorum, & seniores, & scribæ in Ierusalem, & Annas princeps sacerdotum, & Caiphas, & Iohannes, & Alexander, & quotquot
[a] postero die
B erant de genere sacerdotali. Et statuentes eos in medio, interrogabãt, in qua
[a] potentia
[a] virtute [b] aut in quo nomine feciſtis hoc vos? Tunc petrus repletus spiritu
[a] examinamur
sancto dixit ad eos, Principes populi & seniores Israel, si nos hodie [a] diiudicamur [b] in benefacto hominis infirmi, [c] in
[a] qua ratione
quo [b] iste saluus factus est, notum sit om
[a] per hũc
nibus vobis, & omni plebi Israel, & in
Psal.117.d
nomine domini nostri Iesu Christi Na
Mat.21.d
zareni quem vos crucifixistis, quẽ deus
mar.12.ã.
suscitauit à mortuis, [a] in hoc [b] iste astat
luc.20.c.
coram vobis sanus. ‖Hic est lapis qui
Isa.28.d.
[a] reprobatus [b] est à vobis ædificantibus
1.pet.2.a.
qui factus est in caput anguli: & nõ est
rom.9.g.
in alio aliquo salus. Nec enim aliud no
[a] reiectus.
men est sub cælo datum hominibus, in
* in dicẽ
quo oporteat nos saluos fieri. ¶Videdo.
tes autem Petri * constantiam & Iohãnis, comperto & homines esse sine literis & idiotę admirabantur, & [a] cognoscebant [b] eos quoniam cum Iesu fuerant
[a] agnoscebant
hominem quoque videntes stantem C
cum eis qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Iusserunt autem eos foras extra conciliũ secedere: & conferebant ad inuicem dicẽtes, Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Ierusalem. manifestum est: & non possumus negare. Sed ne amplius diuulgetur in populum, D
[a] comminemur [b] eis, ne vltra loquantur
[a] minaci
in nomine hoc vlli hominum. Et vo
ter inter
cantes eos [a] denuntiauerunt [b] ne omni
mine.
no loquerentur neque docerent in no
mur
mine Iesu. Petrus vero & Iohannes re
[a] præce
spondentes dixerunt ad eos, [a] Si iustum
perunt
est [b] in conspectu dei, vos potius audire
[a] An iustũ
quàm deum, iudicate. non enim possu sit
mus quæ vidimus & audiuimus non loqui. At illi comminantes, dimiserunt eos: non inuenientes quomodo puni
rent eos, propter populum, quia om- E
nes [a] clarificabant id quod factum fue-
[a] glorifica
rat [b] in eo quod acciderat. Annorum e-
bat deũ
nim erat amplius quadraginta homo in quo factum fuerat signum istud sanitatis. ¶Dimissi autem venerunt ad
suos: & annuntiauerunt eis [a] quanta [b] ad
[a] quæcũq;
eos principes sacerdotum & seniores dixissent. Qui cum audissent, vnanimiter leuauerunt vocem ad deum, & dixerunt, Domine tu es *qui fecisti cælũ
*deus
& terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, qui ► spiritu sancto [b] per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti, ‖Quare
Psal.2.a.
fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum ad- F
uersus dominum, & aduersus Christũ eius. Conuenerunt enim vere ► in ciuitate ista [b] aduersus sanctum [a] puerum [b]
*filium
tuum Iesum quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel *facere quæ [b] manus tua &
*ad faciũ
consilium tuum *decreuerunt fieri. Et dũ quæ-
nunc domine respice in minas eorum, cunq;
& da seruis tuis cum omni [a] fiducia [b] lo-
*prius
qui verbum tuum, in eo & manũ tuam
[a] audacia
extendas ad sanitates & signa & prodi
& infra
gia fieri per nomen sancti filii tui Iesu.
Et cũ orassent, motus est locus in quo

erant congregati: & repleti sunt omnes spiritu sancto, & loquebantur verbum dei cum fiducia. ¶Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna: nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, [potentia] sed erant illis omnia communia. Et [a]virtute[b] magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi domini nostri: & gratia magna[a] erat in omnibus illis. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorū aut domorum erāt, vēdentes afferebant pretia eorum quæ vēdebant, & ponebāt ante pedes apostolorū. Diuidebatur aūt singulis prout cuiq; opus erat. Ioseph autē qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, (quod est interpretatum filius consolationis) Leuites, Cyprius genere, cum haberet agrum, vendidit eum, & attulit pretium, & posuit ante pedes apostolorum.

CAP. V.

Ananias moritur ob mendacium. Mentiri. Vxor ananiæ moritur propter mendacium. Miracula. Vmbra Petri. Incarcerantur apostoli, Angelus aperit eis ianuas. Verba vitæ. Comprehēduntur apostoli docentes. Obedire deo. Saluator Christus. Pœnitentia. Remissio peccatorū. Testes. Spiritus sanctus. Gamalielis consilium. Theudas. Iudas Galilæus. Cæsos se apostoli gaudent propter Iesum.

A VIr autem quidam nomine Ananias cū Sapphira vxore sua vendidit agrum, & fraudauit de pretio agri conscia vxore sua: & afferens partem quandam, ad pedes apostolorum posuit. Dixit autem Petrus [impleuit] ad Ananiam, Anania, cur[a] tentauit[b] Satanas cor tuum[a] mentiri te[b] spiritui sancto, & fraudare de pretio agri? Nonne [vt mentiteris] manens tibi manebat[b], & vænundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed deo. Audiens autē Ananias hæc verba, cecidit & expirauit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt. Surgentes autem iuuenes amouerunt eum, & efferentes F sepelierunt. ¶Factum est autem quasi horarum trium spatiū, & vxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introiuit. Dixit autem ei Petrus, Dic mihi mulier, si tanti agrum vendidisti? At illa dixit, Etiam, tanti. Petrus autem ait ad eam, [a]Quid vtique conuenit vobis tentare[b] spiritum domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt virum tuum ad ostium, & efferent te. Confestim cæcidit vt tentante pedes eius, & expirauit. Intrantes retis autem iuuenes, inuenerunt illam mortuam, & extulerunt & sepelierunt ad virum suū. Et factus est timor magnus in vniuersa ecclesia, & in omnes qui [a]audierūt[b]. ¶Per manus aūt apostolorū [a]audiefiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant vnanimiter omnes in porti C cu Salomonis. Cæterorum autem nemo audebat se coniungere illis: sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in domino, multitudo virorum ac mulierum: ita vt in plateas [a]eiicerent[b] infirmos, & ponerent in lectulis ac grabbatis, vt venien [a]exporta rent te Petro saltem vmbra illius obumbraret quendam illorum. ► & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis[b]. Concurrebat autem & multitudo vicinarū ciuitatum Ierusalem, afferentes agros, & vexatos à spiritibus immundis: qui curabantur omnes. ¶Exurgens autem princeps sacerdotum & omnes qui cū illo erant quæ est [a]hæresis[b] sadducæo- D rum, repleti sunt[a] zelo[b]: & iniecerunt [a]iecta manus in apostolos, & posuerunt eos [a]æmulain custodia publica. ¶Angelus autem tione: domini per noctem aperiens ianuas carceris, & educens eos dixit, Ite: & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius. Qui cum audisset, intrauerūt diluculo in templum, & docebant. Aduenies autem princeps sacerdotum & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium & omnes seniores filiorum Israel: & miserunt ad carcerem vt adducerentur. Cum autem venissent ministri, & aperto carcere non inuenissent illos: reuersi nunciauerunt dicentes, Carcerem quidē inuenimus clausum cum omni diligentia, & [a]foris custodes [a]stantes ante ianuas: aperien- E tes autem, neminē intus inuenimus. Vt autem audierunt hos sermones [a]magi- [a]summa stratus templi & principes sacerdotū, [a]sacerdos, ambigebāt de illis quidnam fieret. Ad-

ueniens autem quidam nuntiauit eis, Quia ecce viri quos posuisti in carcerē, sunt in templo stantes, & docentes populum. ¶Tunc abiit magistratus cum ministris, & adduxit illos sine vi, timebant enim populum ne lapidarētur. Et cum adduxissent illos, statuerunt in cōcilio. Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicens, Præcipiendo pręcepimus vobis ne doceretis in nomine isto: & ecce replestis Ierusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinē hominis istius. Respondēs autem Petrus & apostoli, dixerunt. Obedire oportet deo magis, quàm hominibus. Deus patrum nostrorū suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspēdentes in ligno. Hunc principem & saluatorem deus exaltauit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionē peccatorum & nos sumus testes horū verborū, & spūs sanctus quē dedit deꝰ omnibus obedientibus sibi. Hęc autem cum audissent, dissecabantur: & cogitabant interficere illos. ¶Surgens autem quidam in concilio pharisæus nomine Gamaliel, legis doctor, honorabilis vniuersę plebi, iussit foras ad breue homines fieri: dixitq; ad illos, Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis qd acturi sitis. Ante hos enim dies extitit Theudas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorū circiter quadringentorū, qui occisus est: & omnes qui credebant ei, dissipati sunt, & redacti ad nihilum. Post hūc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis & auertit populum * post se, & ipse periit: & omnes quotquot cōsenserunt ei, dispersi sunt. Et nunc itaq; dico vobis, Discedite ab hominibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissoluetur: si vero ex deo est, non poteritis dissoluere, ne forte & deo repugnare videamini. Cōsenserunt autē illi. ¶Et cōuocantes apostolos, cæsis denuntiauerūt ne omnino loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. Et illi quidē ibant gaudētes à cōspectu cōcilii, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu, contumeliā pati. Omni autem die non cessabant in templo & circa domos docentes & euangelizantes Iesum Christum.

vP, dux

P

in pretio habitꝰ apud vniuersā plebem

vt paulisper secederent foras:

adhæsit

vP, descriptionis.

*multū

G

nequādo

reperiamini.

in singulis domibus

CAP. VI.

Diacones constituuntur, qui viduis ministrarent dum apostoli prædicarent. Stephanus. Oratio. Impositio manuum. Sacerdotes obediunt fidei. Spiritus Stephani. Falsi testes contra Stephanum. Facies Stephani.

IN diebus autem illis crescente numero discipulorum, factū est murmur Græcorum aduersus Hebręos, eo quód despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorū. Conuocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt, Non est ęquum nos derelinquere verbum dei, & ministrare mensis. Cōsyderate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septē, plenos spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus. Nos vero, orationi & ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo corā omni multitudine. Et elegerunt Stephanū virum plenum fide & spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenū. Hos statuerunt ante cōspectum apostolorum: & orantes imposuerunt eis manus. Et verbum dei crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorū in Ierusalem valde: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei. ¶Stephanus autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo. ¶Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexādrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano: & non poterāt resistere sapiētię & spiritui qui loquebatur. Tūc submiserunt viros, qui dicerent se audiuisse eum dicentē verba blasphemiæ in Moysen & deum. Cōmouerunt itaq; plebem, & seniores, & scribas: & cōcurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium, & statuerunt falsos testes qui dicerent, Homo iste nō cessat loqui verba * aduersus locum sanctum & legem, audiuimus enim eum dicentem quoniam Iesus Nazarenus hic, destruet locum istum, & mutabit traditionem quas tradidit nobis Moyses. Et intuentes eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius tan-

A

gratum

testimonio cōprobatos

B

incumbemus

Prosellitum

C

subornarunt

inuadentes

D

* contumeliosa

quam faciem angeli.

CAP. VII.

Concio & responsio Stephani aduersus falsos testes. Circuncisio. Ioseph. Moyses. Apparet angelus Moysi in rubo. Terra sancta. Idololatræ Iudæi. Moloch. Dauid. Vbi habitet deus. Incircũcisus corde. Stephanus videt gloriam & Christum dei. Lapidatur Stephanus. Orat pro inimicis. Saulus.

A Dixit autem princeps sacerdotũ, si hæc ita se habent? Qui ait, Viri fratres & patres audite. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cum esset in Mesopotamia, prius quàm moraretur in Charan, & dixit ad illum,|| Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi.|| Tunc exiit de terra Chaldæorum, & habitauit in Charan. Et inde, postquã mortuus est pater eius, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis. Et non dedit illi hæreditatem in ea nec passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionẽ, & semini eius post ipsum, cum nõ haberet filium. Locutus est autem ei deus ||quia erit semen eius [=] accola) in terra aliena, & seruituti eos subiiciẽt, & male tractabunt eos annis quadringentis: & gentem cui seruierint, iudicabo ego, dicit dominus. & post hęc exibunt, & seruient mihi in loco isto.||Et dedit illi testamentum circuncisionis, & || sic genuit Isaac, & circũcidit eũ die octauo: &||Isaac Iacob: & Iacob duodecim patriarchas. ¶Et patriarchę [=] ęmulãtes), ||Ioseph vendiderũt in AEgyptum, & erat deus cum eo: & eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiam & sapientiã in conspectu Pharaonis regis AEgyptiorum,|| & constituit eum præpositum super AEgyptũ & super omnem domum suam.|| Venit autẽ fames in vniuersam AEgyptum, & Chanaan, & tribulatio magna: & non inueniebant cibos patres nostri.|| Cum audisset autem iacob esse frumentum in AEgypto, misit patres nostros primum: & [=] in secundo cognitus) est Ioseph a fratribus suis, & [=] manifestatum est) Pharaoni genus eius. Mittens autem Ioseph, accersiuit Iacob patrem suũ, & omnem cognationem suã in animabus septuagintaquinque. || Et descendit Iacob in AEgyptum:||& defunctus est ipse & patres nostri.||Et translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro || quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor filii Sichem. ¶Cum autem appropinquaret tempus promissionis, [=] quam cõfessus erat) deus Abrahæ,||creuit populus & multiplicatus est in AEgypto, quoadusque surrexit alius rex in AEgypto, qui non [=] sciebat) Ioseph. Hic circunueniens genus nostrum, afflixit patres nostros: vt exponerent infantes suos, ne viuificarentur.|| Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus deo, qui nutritus est mensibus in domo patris sui, Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi [=] in filium). Et eruditus est Moyses omni sapientia AEgyptiorum: & erat potens in verbis & in operibus suis. Cum autem impleretur ei quadraginta annorũ tempus, ascendit in cor eius vt visitaret fratres suos filios Israel. Et cum vidisset quendam iniuriam patientem, vindicauit illum, & fecit vltionem ei qui iniuriam sustinebat percusso AEgyptio. Existimabat autẽ intelligere fratres * quoniam deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi nõ intellexerunt.||Sequenti vero die apparuit illis litigantibus: & recõciliabat eos in pace, dicẽs, Viri, fratres estis, vt quid nocetis alterutrum? Qui autẽ iniuriam faciebat proximo, repulit eum dicens, Quis te constituit principẽ & iudicẽ super nos? nũquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri AEgygtium? Fugit autem Moyses in verbo isto: & factus est aduena in terra Madian, vbi generauit filios duos. Et expletis annis quadraginta, || apparuit illi in deserto montis Sina angelus [=] in igne flammæ) rubi. Moyses autem videns, admiratus est visum. Et accedente illo vt [=] consyderaret) facta est ad eum vox domini, dicens, Ego sum deus patrum tuorum, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Tremefactus autem Moyses, non audebat consyderare. Dixit autem illi dominus, Solue calciamentum pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est. Vidẽs vidi afflictionem

Gen. 12.a
Gen. 11.d
Gen. 15.c
[=] inqlinũ
Gen. 17.b
Gen. 21.a
Gen. 25.c
Ge. 29.f.g
30.a.35.c
[=] inuidia moti,
Gen. 37.f.
Gen. 41.c
Gen. 42.a
Gen. 45.a
[=] cũ iterũ misisset eos, agnitus
[=] innotuit
Ge. 46.a
Ge. 49.a
Gen. 50.b
Gen. 23.a
[=] de qua iurauerat
Exod. 1. d
[=] nouerat
C
Exod. 2. a
[=] vt, vice filii
* suos
Exod. 2. c
D
Exod. 3. a
[=] domini in flamma ignis
[=] attenderet & ifr.

populi mei qui est in AEgypto, & gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos. Et nunc venito, & mittam te in Aegyptum. Hunc Moysen quê negauerunt dicentes, Quis te constituit
Exo.7. 8. 9.10.11. 14. principem & iudicem? ‖ hũc deus principem & redemptorem misit, cum manu angeli qui apparuit illi in rubo.
Exo.16.a. ‖Hic eduxit illos faciens prodigia & signa in terra AEgypti, & in rubro mari, & in deserto annis quadraginta. Hic
Deu.18.c * vester ᵉsimilem mei:
est Moyses qui dixit filiis Israel, ‖ Prophetam suscitabit vobis deus* de fratribus vestris ᵉtanquam me⁀: ipsum audietis. ‖Hic est qui fuit in ecclesia ⁀in so
Exo.19.a. ᵉcongregatione
litudine cum angelo qui loquebatur ei in monte Sina: & cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ ᵉdare⁀nobis. Cui
ᵉvt daret
noluerunt obedire patres nostri: sed repulerunt & auersi sunt cordibus suis in
Exo.32.a
Aegyptum, dicentes ad Aaron. ‖Fac nobis deos qui præcedãt nos: Moysi enim huic qui eduxit nos de terra AEgypti, nescimus quid factũ sit ei. Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum. Conuertit
ᵉvt colerent militiam
Amos.5.g F
se autem deus, & tradidit eos ᵉ seruire militiæ ⁀cæli, sicut scriptum est in libro prophetarũ, ‖Nunquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis
ᵉad adorandum
tabernaculum Moloch & sydus dei vestri Remphã, figuras quas fecistis, ᵉadorare⁀eas. Et transferam vos trans Babylonem. Tabernaculum testimonii fuit patribus nostris in deserto, sicut dispo
Exo.25.d, Heb.8.b
suit illis deus, ‖ loquens ad Moysen vt faceret illud secundum formam quam
ᵉqui successerunt
viderat. Quod & induxerunt, ᵉsuscipiẽtes⁀ patres nostri ‖ cum Iesu in possessionem gentium quas expulit deus à fa
1.reg.16.c
cie patrum nostrum ‖ vsq; in diebus Da
Psal.113.a
uid, qui inuenit gratiam ante deum, &
1.par.17.c
petiit vt inueniret tabernaculum deo
3.Reg.6.a
Iacob. ‖ Salomon autem ædificauit illi
Infra.17.f
domum. Sed excelsus, nõ in manufactis
isa.66.a
habitat, sicut per prophetam dicit, ‖Cælum mihi sedes est: terra autem, scabellum pedum meorum. Quam domũ ædificabitis mihi, dicit dominus? aut quis locus requietionis meæ est? Nonne manus mea fecit hæc omnia? ¶Durã cervi ce, & incircuncisi cordibus & auribus,
vos semper spiritui sancto restitistis: sicut patres vestri, ita & vos. Quem prophetarũ nõ sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis: qui accepistis legem in dispositione angelorũ,

& nõ custodistis. Audientes autẽ hæc dissecabantur cordibus suis & stridebant dẽtibus in eum. Cum autem esset plenus spiritu sancto intendens in cælum, vidit gloriam dei, & Iesum stãtem à dextris dei. Et ait, Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris dei. Exclamantes autem voce magna, continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et eiicientes eum extra ciuitatem, lapidabant: & testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus. Et lapidabant Stephanum inuocantem, & dicentem, Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positis autem genibus, clamauit voce magna, Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cũ hoc dixisset, obdormiuit. Saulus autem erat consentiens neci eius.

CAP. VIII.

Affligitur ecclesia Christi. Planctus in morte Stephani. Saulus persequitur Christianos. Philippus prædicat Christum Samaritanis. Gaudium. Simon magus qualis. Simon magus baptizatur. Baptizantur Samaritani. Oratio. Spiritus sanctus. Impositio manuum dei. Donum dei pecunia nō possidetur. Philippus annuntiat Christū eunucho Cādaces reginæ. Spiritus sanctus. Fides eunuchi. Baptizatur eunuchus. Lætitia fidei.

A *aduersꝰ ecclesiā,

FActa est autem in illa die persecutio magna *in ecclesia), quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sūt per regiones Iudææ, & Samariæ, præter apostolos. ¶ Curauerunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt

singulas planctum magnum super eum. ¶ Saulus autem deuastabat ecclesiā, per domos intrans: & trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. Igitur qui dispersi erant, pertranſibant, euangelizantes verbum dei. ¶ Philippus autem descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, vnanimiter audientes, &

B *Spiritus em īmūdi è mul tisq illos habebāt *dementans

videntes signa quæ faciebat. *Multorum enim habentium, spiritus immundi* clamātes voce magna, exibant. Multi autē paralytici & claudi curati sunt. Factum est ergo gaudium magnum in illa ciuitate. ¶ Vir autem quidam nomine Simon, qui ante fuerat in ciuitate magus, *seducens) gentem samariæ dicens se esse aliquem magnum: cui auscultabant omnes à minimo vsque ad maximum dicentes, Hic, est virtus dei, quæ vocatur magna. Attendebant autem eū, propterea φ multo tempore magicis suis dementasset eos. Cum vero credidissent Philippo euangelizanti de regno dei: in nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiam signa & virtutes maximas fieri,

C stupens admirabatur. Cum autem audissent apostoli qui erant in Ierosolymis, φ recepisset Samaria verbum dei: miserunt ad eos Petrum & Iohannem,

*Qui cum venissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperēt spiritum sanctum. Nō dum enim in quenquam illorum *venerat), sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos. & accipiebant spiritum sanctum. Quum vidisset autem Simon quia per impositionē manus apostolorum daretur spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date, & mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eū, Pecunia tua tecum sit in perditionē: quoniam donum dei existimasti pecunia possideri, Non est tibi pars, neque sors in *sermone isto), cor enim tuum nō est

D *vt. ratione hac, rectum corā deo. Pœnitētiam itaq; age ab hac nequitia tua: & roga deū, si forte remittatur tibi hęc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & *obligatione) iniquitatis video te esse. Respōdens autem Simon dixit, Precamini vos pro me ad dominū vt nihil veniat super me horū quæ dixistis. ¶ Et illi quidem testificati & locuti verbum domini, rediebant Ierosolymam, & multis *regionibus) Samaritanorū euangelizabant. Angelus autē domini locutus

E est ad Philippū dicens, Surge: & vade contra meridiē, ad viā quæ descendit ab Ierusalem in Gazam: hæc est deserta. Et surgēs abiit. Et ecce, vir AEthiops eunuchus, *potens) Candaces reginæ AEthiopū, qui erat super omnes gazas eius: venerat adorare in Ierusalē. & reuertebatur sedens super currū suū, legensq; Isaiam prophetā. Dixit autē spiritus Philippo, Accede, & adiūge te ad currum istū. Accurrens autē Philippus audiuit eum legentē Isaiam prophetā, & dixit, *Putasne) intelligis quæ legis? Qui ait, Et quomodo possum, si nō aliquis *ostenderit) mihi? Rogauitq; Philippum vt ascenderet, & sederet secū. Locus aūt scripturę quā legebat, erat hic,

F ‖ Tanquam ouis ad occisionem ductus est: & sicut agnus coram tōdente se sine voce, sic nō aperuit os suum. In humilitate * iudicium eius sublatum est. Generationem eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita eius. Respōdens autem eunuchus Philippo, dixit, Obsecro te, de quo ꝓpheta dicit hoc de se an de alio aliquo? Aperiens autē

*illapsus fuerat,

*vicis

*præfectꝰ

*Nūquid

*dux vitę fuerit

Isa. 53. c.

*ipsius

Philipus os suum,& incipiens à scriptura ista,Euangelizauit illi Iesum. Et
C dū irent per viam venerunt ad quādā aquam:& ait eunuch9,Ecce aqua,quid prohibet me baptizari? Dixit autē Philippus,Si credis ex toto corde,licet.Et respondēs ait,Credo filium dei esse Iesum Christum.Et iussit stare currū: & descenderunt vterque in aquā.Philippus & eunuchus,& baptizauit eū. Cū autem ascēdissent de aqua,spiritus domini rapuit Philippum,& amplius nō vidit eū eunuchus.Ibat enim per viā suam gaudens. Philippus autem inuentus est in Azoto:& pertransiens euangelizabat ciuitatibus cūctis,donec veniret Cæsaream.

CAP. XI.

Saulus incarcerat Christianos. Saulem conuertit Christus ad se.Ananias. Oratio.Ananias timet sibi à Paulo. Vas electum Paulus. Afflictiones. Baptizatur Paulus.Paulus prædicat Iesum esse Christum. Insidiæ Paulo tenduntur. Non creditur Paulus esse Christi discipulus.Paulus disputat cum gentibus, Pax.Timor dei.Sancti.Æneas paralyticus sanatur.Christiani in Lydda, & Sarona.Tabitha suscitatur. Opera.Eleemosynæ.Oratio.Petrus apud coriarium habitat.

Aulus autem adhuc spirans ᵃminarum & cædis ᵇin discipulos domini accessit ad principem sacerdotum, & petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas:vt si quos inuenisset huius viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Ierusalē. ¶Et cū iter faceret,contigit vt appropinquaret ᶜvt,circū Damasco:& subito ᵈcircunfulsit ᵇeū lux fulgura- de cælo.Et cadēs in terram,audiuit vouit,1.cor. cem dicentem sibi, ‖Saule Saule quid 15.b.2. me persequeris? Qui dixit,Quis es do- cor.12.a. mine? Et ille ᵇ,Ego sum Iesus quē tu per ᵉdomin9 sequeris:durum est tibi contra stimu- dixit, lum calcitare. Et tremens ac stupens dixit,Domine,quid mē vis facere? Et dominus ad eum,Surge,& ingredere ci-
B uitatem,& dicetur tibi quid te oporteat facere.Viri autem illi qui comitabantur cum illo,stabant stupefacti,audientes quidem vocem,neminem autem videntes.Surrexit autem Saulus de
ᶠneminē terra,apertisque oculis ᶠnihil ᵇvidebat.

ᵃminas & cædes

ᵃAd manus autem illum trahētes),introduxerunt Damascum.Et erat ibi tri-

ᵃsed manu ducētes illum

bus diebus non videns,& non mandu cauit neque bibit. ¶Erat autem quidā discipulus Damasci nomine Ananias: & dixit ad illum in visu dominus,Ananias.At ille ait,Et ecce ego domine. Et dominus ad eum,Surge,& vade in vicum qui vocatur Rectus: & quære in domo Iudæ Saulum nomine Tharsēsem.ecce enim orat.Et vidit virū Ananiam nomine,introeuntem & imponentem sibi manus vt visum recipiat. Respondit autem Ananias, Domine,audiui à multis de viro hoc,quanta mala fecerit sanctis tuis in Ierusalem. & C
ᵉhic habet potestatem à principibus ᶜvt, hoc loco
sacerdotum alligandi omnes qui inuocant nomen tuum. Dixit autem ad eū dominus, Vade,quoniam vas ᵉelectionis ᵇest mihi iste,vt portet nomen meū ᵉelectum coram gentibus & regibus & filiis Israel.ego enim ostendam illi quanta oporteat eū pro nomine meo pati. Et abiit Ananias,& introiuit in domum:& imponēs ei manus,dixit,Saule frater, dominus misit me Iesus,qui apparuit tibi in via qua veniebas:vt ᵇvideas ᵇ,& im- ᶠvisū replearis ᶠspiritu sancto,Et confestim ce- cipias,

ciderunt ab oculis eius tanquam squamæ, & visum recepit, & surgens Baptizatus est, Et cum accepisset cibum, [=]cōfortatus [)]est. ¶Fuit autem cum discipulis qui erāt Damasci, per dies aliquot. Et continuo ingressus in synagogas, prædicabat Iesum quoniam hic est filius dei. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, & dicebant, Nonne hic est qui expugnabat in Ierusalem eos qui inuocabant nomen istud: & huc ad hoc venit vt vinctos illos duceret ad principes sacerdotum? Saulus autem multo magis conualescebat, & confundebat Iudæos qui habitabāt Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. ¶||Cum autem implerentur dies multi, consilium fecerunt in vnum Iudæi vt eum interficerent. Notę autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebant autem portas die ac nocte, vt eum interficerent. Accipientes autem eum discipuli eius nocte per murum demiserunt eum, submittentes in sporta. ¶Cum autem* venisset in Ierusalem, tendebat se iungere discipulis: & omnes timebant eum, non credentes ꝙ esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos: & narrauit illis quomodo in via vidisset dominum, & quod locutus est ei, & quomodo in Damasco [=]fiducialiter [)]egerit in nomine Iesu. Et erat cum illis intrans & exiens in Ierusalem, fiducialiter agens in nomine domini. Loquebatur quoque gentibus: & disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum. Quod cum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt Tharsum. ¶Ecclesia quidem per totam Iudæam, & Galilæam & Samariam habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore domini, & consolatione sancti spiritus repleatur. ¶Factum est autem, vt Petrus dum transiret vniuersos, deueniret ad sanctos qui habitabant Lyddæ. Inuenit autem ibi hominem quendam, nomine AEneam, ab annis octo iacētem in grabbato, qui erat paralyticus. Et ait illi Petrus, AEnea, sanet te dominus Iesus Christus: surge. Et sterne tibi. Et continuo surrexit. Et viderunt eum omnes qui habitabant Lyddæ, & Saronæ: qui conuersi sunt ad dominum. ¶In Ioppe autem fuit quædam discipula nomine Tabitha, quę interpretata dicitur [=]Dorcas [)]. Hæc erat plena operibus bonis & eleemosynis quas faciebat. Factum est autē in diebus illis vt infirmata moreretur. Quam cum lauissent, posuerunt eam in cœnaculo. Cum autem prope esset Lydda ab Ioppe discipuli audientes ꝙ Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes, Ne [=]pigriteris [)] venire vsque ad nos. Exurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum aduenisset, duxerunt illum in cænaculum: & circunsteterunt illum omnes viduæ flentes, & ostendentes ei tunicas & vestes quas faciebat [=]illis [)] Dorcas. Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua orauit: & conuersus ad corpus, dixit, Tabitha, Surge. At illa aperuit oculos, & viso Petro resedit. Dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset sanctos & viduas, [=]assignauit [)]eā viuam. Notum autem factum est per vniuersam Ioppen: & crediderunt multi in dominum. Factum est autem vt dies multos moraretur in Ioppe, apud Simonem quendam coriarium.

[=]corroboratus

D

Cor. 11. g.

*Saulus

E

[=]cum audacia

F

[=]Caprea.

[=]grauere

G

[=]cū esset cū ipsis

[=]exhibuit

CAP. X.

Cornelii cēturionis integritas. Oratio, Eleemosynæ. Iussu dei, Cornelius accersit Petrum. Petro ostenditur gentes fide in Christum purificatas esse. *Purificatæ gentes. Petrus descendit ad* Cornelium. Petrus non vult sibi flecti genu. Mundi omnes Iudæi & gentes per Christum. *Prædicat Petrus Christum. Testes.* Iudex Christus. *Prophetæ* Remissio peccatorum. Fides. Spiritus sanctus super gentes. Baptizantur gentes.

A

VIr autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus & timens deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans deum semper. Is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, angelum dei introeūtem ad se, & dicentem sibi, Corneli. At ille intuens, eū timore correptꝰ dixit, Quis es domine? Dixit autem illi, Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderūt in

memoriam in conſpectu dei. Et nunc
s mitte viros i Ioppen, & accerſe Simonem quendam qui cognominatur Petrus, hic hoſpitatur apud Simonē quendam coriarium, cuius eſt domus iuxta mare. hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cum diſceſſiſſet angelus qui loquebatur illi, vocauit duos [a]domeſti-
*famulos B cos [b]ſuos, & militem metuentem domi
[c]inſeruie num ex his qui illi [c]parebant [b]. Quibus
bant cum narraſſet omnia, miſit illos in Ioppen. ¶Poſtea autem die iter illis faciē-
tibus, & appropinquantibus ciuitati,
* domus aſcēdit Petrus in ſuperiora *, vt oraret circa horam ſextā. Et cum eſuriret voluit guſtare cibū. Parantibus autē illis, cecidit ſuper eum mentis exceſſus: & *vidit cælum* apertum, & deſcendens vas quoddam velut linteum magnum
*ligatū quatuor initiis *ſubmitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & ſerpentia terræ, & volatilia cæ-

li. Et facta eſt vox ad eum, Surge Petre: occide & manduca. Ait autem Petrus, Abſit domine: quia nunquam manducaui omne commune & immundum. Et vox iterum ſecundo ad eum, Quod deus purificauit, tu commune ne di-
[a]ter tio. xeris. Hoc autē factū eſt [a]per ter [b]. Et [a]ſta
[a]ursum tim [b] receptum eſt vas in cælū. ¶Et dū intra ſe hæſitaret Petrus quidnam eſſet viſio quam vidiſſet, ecce, viri qui miſſi erant à Cornelio, inquirentes domum Simonis, aſtiterunt ad ianuam. Et cum C vocaſſent, interrogabant ſi Simon qui cognominatur Petrus, illic haberet hoſpitium. Petro autem cogitante de viſione, dixit ſpiritus ei, Ecce viri [a]tres [b] quærunt te. Surge itaque, & deſcende, & vade cum eis, nihil dubitans: quia ego miſi illos. Deſcendēs autem Petrus ad viros *, dixit, ecce, ego ſum quem quæritis, quæ cauſa eſt propter quam *q miſſi veniſtis? Qui dixerunt, Cornelius cen- erant à turio vir iuſtus & timens deū, & teſti- Cornelio monium habens ab vniuerſa gente Iu- ad ipſum dæorum, reſponſum accepit ab angelo ſancto accerſire te in domum ſuam & audire verba abs te. Introducens er D go eos recipit hoſpitio. Sequenti autem die [a]ſurgens [b], profectus eſt cum il- [a]Petrus lis: & quidam ex fratribus ab Ioppe comitati ſunt eum. ¶[a]Altera [b] autē die [a]Poſtera introiuit Cæſaream. Cornelius vero expectabat illos, conuocatis cognatis ſuis & neceſſariis amicis, Et factum eſt, cū introiſſet Petrus, obuius venit ei Cornelius: & procidens ad pedes eius adorauit eum. Petrus vero eleuauit eum, dicens, Surge, & ego homo ſum. Et loquens cū illo, intrauit, & inuenit multos qui conuenerant: dixitque ad illos, Vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Iudæo [a]coniungi, aut accedere ad alienigenam: ſed mihi oſtendit deus: neminem communem aut immundum E dicerē hominem. propter quod ſine [a]dū [a]cōtradi bitatione [b]veni accerſitus, interrogo er ctione go, quam ob cauſam accerſiſtis me? Et Cornelius ait, Die abhinc quarto, vſq; hanc horā *, orans eram hora nona in *ſedebā in domo mea, & ecce vir ſtetit ante me Ieiun9 & in veſte [a]candida [b], & ait, Corneli, exau [a]ſplēdida dita eſt oratio tua, & eleemoſynæ tuæ [a]commemoratę [b]ſunt in conſpectu dei. [a]in me- Mitte ergo in Ioppen, & accerſe Simo- moria ha nem qui cognominatur Petrus: hic hobite ſpitatur in domo Simonis coriarii iuxta mare *. Confeſtim ergo miſi ad te, & *qui vbi tu bene feciſti veniēdo. Nūc ergo om aduenenes nos [a]in conſpectu tuo [b]adſumus audire, loquere omnia quæcunque tibi præcepta ſunt tibi ſunt à domino. Aperiens autem Petrus [a]teſte deo

os suum, dixit, In veritate comperio
Deu.10.d quia nō est personarū acceptor deus:
2.Pa.19.c sed in omni gente, qui timet eum &
Iob.34.b. operatur iustitiā, acceptus est illi. Ver-
sapiē. 6.b bum misit deus filiis Israel, annuntians
eccli.35.b pacem per Iesum Christum: hic est om-
ro.2.b. F nium dominus. Vos scitis quod factum
galat.2.b. est verbum per vniuersam Iudęam: in-
epheſ.6.b cipiēs enim à Galilæa post baptisma
coloſ.3.d. quod prędicabat Iohannes: Iesum à Na
1.pet.1.c. zareth quomodo vnxerit eū deus spi-
ritu sancto & virtute, qui pertransiit be-
nefaciendo & sanando omnes oppres-
sos à diabolo, quoniam deus erat cum
illo, Et nos testes sumus omnium quæ
fecit in regione Iudæorum & Ierusalē,
quem occiderunt suspendentes in li-
[a]exhibuit gno. Hunc deus suscitauit tertia die, &
eū vt ma [b]dedit eum manifestum fieri [c] non omni
nifestus populo, sed testibus [d]præordinatis [e]à
fieret deo, nobis qui manducauimus & bibi-
[d]delectis mus cum illo postquā resurrexit à mor-
G tuis. Et præcepit nobis prædicare po-
pulo testificari quia ipse est qui consti-
tutus est à deo iudex viuorum & mor-
Iere.31.f tuorum. Huic ‖omnes prophetæ testi-
mich.7.d monium perhibent, remissionem pec-
catorum accipere per nomen eius om-
nes qui credunt in eum. Adhuc loquen-
te Petro verba hęc, cecidit spiritus san-
ctus super omnes qui audiebant ver-
bum. Et obstupuerunt ex circumcisio-
[a]quot- ne fideles [b]qui [c] venerant cum Petro,
quot quia & in [d]nationes gratia [e] spiritus san-
[d]gentes cti effusa est. Audiebant enim illos lo-
donum quentes linguis, & magnificātes deum.
Tunc respondit Petrus, Nunquid aquā
quis prohibere potest, vt non baptizen
tur hi qui spiritum sanctum acceper-
runt sicut & nos? Et iussit eos baptiza-
ri in nomine domini Iesu Christi. Tunc
rogauerunt eum vt maneret apud eos
aliquot diebus.

CAP. XI.

Correpto Petrus ab apostolis quòd
gentibus Christum annuntiasset, osten
dit gētibus factam esse misericordiam.
Salus, Baptizari spiritu sancto. Pœni-
tentia & conuersio gentibus data. An-
tiochensibus annuntiatur Christus. Bar
nabas hortatur Antiochenses ad fidem.
Christiani primi. Agabus. Fames. Chri
stiani pauperes.

AVdierunt autem apostoli & fra- A
tres qui erant in Iudæa, quoniam
& gentes receperunt verbū dei.
Cum autem ascēdisset Petrus Ie-
rosolymam, disceptabant aduersus illū
qui erant ex circumcisione, dicentes,
Quare introisti ad viros præputium ha
bentes, & manducasti cum illis? Inci-
piens autem Petrus exponebat illis or
dinem, dicēs, Ego eram in ciuitate Iop
pe orans: & vidi in [a]excessu [b] mentis [a]raptu
meæ visionem, descendens vas quod
dam velut linteum magnum, quatuor
initiis summitti de cælo, & venit vsq;
ad me. In quod intuens, considerabam
& vidi quadrupedia terræ & bestias
& reptilia & volatilia cæli. Audiui au-
tem & vocem dicentem mihi, Surge
Petre, occide & manduca. Dixi autem,
Nequaquam domine: quia *commu- *nihil
ne aut immundum nunquam introiuit
in os meum. Respondit autem vox se- B
cundo, de cælo, Quæ deus mundauit,
tu ne commune dixeris. Hoc autem fa
ctum est [a]per [b] ter: & recepta sunt om
nia rursum in cælum. Et ecce, viri tres
confestim astiterunt in domo in qua
eram, missi à Cæsarea ad me. Dixit au-
tem spiritus mihi vt irem cum illis, nī-
hil hæsitans. venerunt autem mecum
[a] & sex fratres isti: & ingressi sumus in
domum viri. Narrauit autē nobis quo-
modo vidisset angelum in domo sua,
stantem & dicentem sibi, Mitte in Iop
pen, & accerse Simonem qui cognomi
natur Petrus, qui loquetur tibi verba
in quibus saluus eris tu, & vniuersa do
mus tua. Cum autem cœpissem loqui
cecidit spiritus sanctus super eos, sicut
& in nos in initio. Recordatus sum au- C
tem verbi domini sicut dicebat, ‖Iohā- Supr.1.a
nes quidem baptizauit aqua, vos autē mat.3.c.
baptizabimini spiritu sancto. Si ergo mar.1.c
eandem gratiam dedit illis deus, sicut iohan.1.c
& nobis [a]qui credidimus [b] in dominum luc.3.c
Iesum Christum: ego quis eram qui pos- Infr.19.a.
sem [a]prohibere deum [b]? His auditis ta- [a]cū credi
cuerunt: & glorificauerunt deum, di- dissemus
centes, Ergo & gentibus pœnitentiam [b]obsistere
dedit deus ad vitam. Et illi quidē qui deo?
dispersi fuerant à tribulatione quæ fa- [b]ob Ste-
cta fuerat [a]sub Stephano [b], perambula- phanum,
uerūt vsq; ad Phœnicen & Cyprum &
Antiochiam, nemini loquētes verbum,

nisi solis Iudæis. ¶Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebãtur ad Græcos annuntiantes dominum Iesum. Et erat manus domini cum eis: multúsque numerus credentium cõuersus est ad dominum. Peruenit autem sermo ad aures ecclesiæ quæ erat Ierosolymis, super istis: & miserunt Barnabam vsq; ad Antiochiã. Qui cum peruenisset, & vidisset gratiam dei, gauisus est: & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in domino. quia erat vir bonꝰ, & plenus spiritu sancto & fide. Et apposita est multa turba domino. Profectus est autẽ *Tharsum vt quæreret Saulum: quem cum inuenisset, perduxit Antiochiam. Et annum totum conuersati sunt ibi in ecclesia: & docuerunt turbã multam, ita vt cognominarẽtur primũ Antiochiæ discipuli Christiani. ¶In his autem diebus superuenerunt ab Ierosolymis prophetæ Antiochiam: & surgens vnus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram in vniuerso orbe terrarũ, quæ facta est sub Claudio. Discipuli autem prout quisq; habebat, ►proposuerunt ‡subsidiũ singuli eorum in ‡ministerium mittere habitãtibus in Iudea fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

*Barnabas

D

CAP. XXII.

Herodes occidit Iacobum. Petrus conicitur in carcerẽ ab Herode. Orat ecclesia pro Petro. Ab angelo liberatur Petrus. Petrus narrat se liberatũ de manu Herodis. Rhode. Angelus. Herodes consumitur à vermibus. Angelus. Gloria deo, Verbum dei. Iohannes Marcus.

A EOdem autem tempore misit Herodes rex manus vt afflingeret quosdam de ecclesia. Occidit autẽ Iacobum fratrem Iohannis gladio. ‡quod gratum esset apposuit apprehendere & Petrum. Erãt autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradẽs quatuor quaternionibus militũ ad custodiendũ eum, volẽs post pascha producere eum populo. Et Petrus quidem seruabatur in carcere. Oratio autẽ fiebat sine intermissione ab ecclesia ad deum pro eo. Cum autem productur⁹ eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiẽs inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce, angelus domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo: percussoq; latere Petri, & excitauit eum, dicens, Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem angelus ad eum, Præcingere, ‡& calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dicit illi, circunda tibi vestimentũ tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia verũ est quod fiebat per angelum existimabat autem se visum videre. Transeũtes autem primã & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream quæ ducit ad ciuitatẽ, quę vltro aperta est eis. Et exeuntes processerũt vicum vnum: & continuo discessit angelus ab eo. ¶Et Petrus ad se reuersus dixit, Nunc scio vere quia misit dominus angelũ suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum. Consyderansq;, venit ad domum Marię matris Iohannis, qui cognominatus est Marcus, vbi erant multi congregati & orantes. Pulsante autem eo ad ostium ianuæ processit ‡puella ad videndum, nomine Rhode. Et vt cognominauit vocem Petri, quę gaudio non aperuit ‡ianuam, sed intro currens nuntianit stare Petrum ante ianuam. At illi dixerunt ad eam, Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant, Angelus eius est. Petrus autem perseuerabat pulsans. Cum autem aperuissent ostium, viderunt eum: & obstupuerũt. Annuens autem eis manu vt tacerent, narrauit quomodo dominus eduxisset eum de carcere: dixitq;, Nuntiate Iacobo & fratribus hæc. Et egressus, abiit in alium locum. ¶Facta autẽ die, erat non parua turbatio inter milites quidnam factũ esset de Petro. Herodes autẽ cum requisisset eũ, & nõ inuenisset, ‡inquisitione facta de custodibus, iussit eos duci: descendensq; à Iudæa in Cæsaream, ibi commoratus est. Erat autem* ‡iratus Tyriis & Sidoniis. At illi vnanimes venerũt ad eum, & persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis postulabãt panem, eo quòd alerentur regiones eorum ab illo. ¶Statuto autem die Hero-

B ‡subliga sandalia tua.

C ‡ancillula

‡vestibulum, & infra.

D *Herodes ‡infensus

des vestitus veste regia, sedit pro tribunali & cõcionabatur ad eos. Populus autem acclamabat, Dei voces, & nõ hominis. Confestim autem percussit eum angelus domini, eo quòd non dedisset ᵉgloriam ᵉhonorem⁾ deo: & consumptus à vermibus expirauit. ¶Verbum autem domini crescebat & multiplicabatur, Barnabas autẽ & ᵉSaulus⁾ reuersi sunt ab Ierosolymis expleto ministerio assumpto Iohanne qui cognominatus est Marcus. ᶠPaulus

CAP. XIII.

I Erant Paulus & Barnabas segregantur in prædicationem. Ieiunium. Oratio. Salamina. Barieu magus cæcus efficitur. Sergius Paulus credit Christo. Saulus qui & Paulus. Iohãnes, Marcus. Antiochia. Lectio legis & prophetarum. Prædicat Paulus. Dauid. Promissiones patribus factæ: quomodo impletæ. Resurrectio. Dauid. Remissio peccatorum. Fides. Iustitia. Contemptores. Gratia. Iudæi contradicunt Paulo. Iudæi. AEterna vita. Gentibus prædicat Paulus. Gentes prãordinatæ credunt. Persecutio à Iudæis. Gaudium.

A Erant autem in ecclesia quæ erat
E Antiochiæ, prophetæ & doctores in quibus Barnabas & Simon qui vocatur Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manahem qui erat Herodis tetrarchę ᵉvel, simul ᵉcollactaneus⁾, & Saulus. ᵉMinistrantiũ autem illis domino, & ieiunantibus, dixit illis spiritus sanctus. Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod ᵉassumpsi⁾ eos. Tunc ieiunantes & orantes, imponẽtesq; eis manus, dimiserunt illos. ¶Et ipsi quidem missi à spiritu sancto, abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum. Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbũ dei in synagogis Iudæorum. Habebant autem & Iohannem in ministerio. ¶Et cum perambulassent vniuersam insulã vsq; ad Paphum, inuenerunt quẽdam virum magnum pseudoprophetam Iudæum, cui nomẽ erat ᵉBarieu⁾, qui erat cum proconsule Sergio Paulo viro prudente. Hic accersitis Barnaba & Saulo, desyderabat audire verbum dei. Resistebat autẽ illis Elymas magus (sic enim interpretatur nomẽ eius) quęrens auertere proconsulem à fide. Saulus autem qui & Paulus, repletus spiritu sancto, intuens in eum, dixit, O plene omni dolo & omni fallacia fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subuertere vias domini rectas. Et nũc ecce manus domini super te, & æris cęcus, non videns solem vsq; ad tempus. Et cõfestim cecidit in eum caligo & tenebrę, & circumiẽs quærebat qui ei manum daret. Tunc proconsul cum vidisset factũ credidit, admirãs super doctrina domini. ¶Et cum à Papho nauigassent Paulus & qui cum eo erant, venerũt Pergen Pamphyliæ. Iohannes autem discedens ab eis, reuersus est Ierosolymam. ¶Illi vero pertranseuntes Pergen, venerunt Antiochiam Pisidiæ: & ingressi synagogã die sabbathorum, sederunt. Post lectionem autem legis & prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos dicentes, *Viri fratres, siquis est in vobis sermo exhortationis ad plebẽ dicite.* Surgens *autẽ Paulus, & manu silentiũ indicens*, ait, Viri Israelitæ, & qui timetis deum, audite. Deus plebis Israel elegit patres nostros, & ‖plebẽ exaltauit cum Exod.1.a. esset incolę‖in terra Aegypti, & ‖in bra Exod.13.d chio excelso eduxit eos ex ea, & ᵉper⁾ Exo.16.a. quadringenta annorum tempus mores ᵉcirciter eorum sustinuit in deserto. Et destruẽs gentes septem in terra Chanaan, ‖sorte Ios.14.a distribuit eis terram eorum, ᵉquasi post ᵉ Et post- quadringentos & quinquaginta annos: hęc annis & ‖post hæc⁾ dedit *iudices, vsq; ad* ‖*Samuelẽ prophetam. Et exinde* ‖*postulauerunt regem: & dedit illis Saul filium* Cis, virũ de tribu Beniamin annis qua draginta. Et amoto illo ‖suscitauit illis Dauid ᵉregem⁾: cui testimonium perhibens dixit, ‖Inueni Dauid filiũ Iesse, virum secundũ cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. ‖Huius ex semine deus secundum promissionem eduxit Israeli saluatorem Iesum, prædicante Iohanne ante faciem aduentus eius, baptismũ pœnitẽtiæ omni populo Israel. Cum impleret autem Iohannes cursum suum dicebat, ‖Quem me arbitramini esse non sum ego: sed ecce venit post me, cuius non sum dignus calceamenta pedum soluere. Viri fratres, filii generis Abrahã, & qui in vobis timent deũ, vobis verbũ salutis huius missum est. Qui enim habitabant Ierusalem, & principes eius hunc ignorãtes, & voces

ᵉ quasi post quadringentos annos circiter

C

D

prophetarum quæ per omne sabbathũ leguntur, iudicantes impleuerũt: & nullam causam mortis inuenientes in eo, petierũt à Pilato vt interficerent eum. ||Cumq; consummassent omnia quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno posuerunt eum in monumento. ||Deus autem suscitauit eum à mortuis ►tertia die⁾: qui visus est per dies multos his qui simul ascenderãt cum eo de Galilæa in Ierusalẽ, qui vsq; nunc sunt testes eius ad plebem. Et nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est: quoniã hanc deus adimpleuit filiis ᵃvestris⁾ resuscitans Iesum, sicut & in psalmo secundo scriptũ est, ||Filius meus es tu, ego hodie genui te. ¶Quod autem suscitauit eum à mortuis, amplius iam nõ reuersurũ in corruptionem, ita dixit, ||Quia dabo vobis sancta Dauid fidelia. Ideoq; & aliâs dicit, ||Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Dauid enim ᵉin sua generatione cum administrasset voluntati⁾ dei, ||dormiuit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quẽ vero deus suscitauit à mortuis, non vidit corruptionẽ. ¶Notum igitur sit vobis viri fratres, quòd per hũc vobis remissio peccatorũ annuntiatur, *ab omnibus quibus nõ potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc omnis qui credit, iustificatur. Videte ergo ne superueniat nobis quod dictũ est in prophetis, ||Videte contemptores, & admiramini & ᵉdisperdimini⁾: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non credetis siquis enarrauerit vobis. ¶Exeuntibus autem ᵉillis⁾ rogabant *vt sequenti sabbatho loquerentur sibi verba hęc. Cumq; ᵉdimissa esset synagoga⁾, secuti sunt multi Iudæorũ, & ᵉcolentium deũ aduenarum⁾, Paulum & Barnabam: qui loquentes suadebant eis vt permanerẽt in gratia dei. Sequenti vero sabbatho pene vniuersa ciuitas conuenit audire verbum dei. Videntes autem turbas Iudæi, repleti sunt zelo, & contradicebãt his quæ à Paulo dicebantur, blasphemantes. Tunc ᵉcõstanter⁾ Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbum dei: sed quoniã repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. sic enim præcepit nobis dominus, ||Posui te in lucem gentium, vt sis in salutem vsq; ad extremum terræ. Audientes autem gentes gauisæ sunt, & glorificabant verbum domini: & crediderunt quotquot erant pręordinati ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum domini per vniuersam regionem. Iudæi autem concitauerunt mulieres religiosas & honestas, & primos ciuitatis, & excitauerunt persecutionẽ in Paulum & Barnabam: & eiecerunt eos de finibus suis. ||At illi excusso puluere pedum in eos, venerunt Iconium. Discipuli quoque replebantur gaudio & spiritu sancto.

E Mat.27.c mar.15.b luc.23.c ioha.19.c Mat.28. mar.16. luc.24. iohan.20. ᵃillorum Psal.2.b heb.1.b Isa.55.b. Psal.15.d. ᵉcum suæ ætati inseruisset, cõsilio F 3.Reg.2.b *& Abac.1.b. ᵉeuanescite ᵉè synagoga Iudęis, *gentes ᵉsolutus esset cœtus, ᵉreligiosi ꝓselyti, G ᵉsumpta fiducia Isa.49.b Mat.10.b mar.6.b Luc.9.a

CAP. XIIII.

Iudæi & Gentes conuersi ad Christũ. Infideles Iudęi. Miracula. Afflictio. Fugit Paulus in Lystram. Claudus sanatur. Fides. Paulo & Barnabæ volunt Lystrenses sacrificare. Vana. Gentibus etiã benefecit deus ante conuersionem. Lapidatur Paulus. Fides. Tribulatio. Antiochia. Ostium fidei apertũ gentibus.

FActum est autẽ in Iconio vt simul introirent synagogam Iudęorum, A & loquerentur ita vt crederet Iudæorum & Græcorũ copiosa multitudo. Qui vero increduli fuerunt Iu-

dæi suscitauerunt & ad iracundiam cõ
citauerunt animas gẽtium aduersus fra
fortiter tres. Multo igitur tempore demorati
sunt =fiducialiter> agentes in domino te
stimonium perhibẽte verbo gratię suę,
dante signa & prodigia fieri per manus
eorum. Diuisa est autem multitudo ci-
uitatis: & quidam quidem erant cum
Iudæis, quidam vero cum apostolis.
¶Cum autem factus esset impetus gen-
tilium & Iudæorum cum principibus
=vim affer> suis, vt =contumeliis afficerent> & lapi
rent darent eos, =intelligentes> confugerunt
=re intel- ad ciuitates Lycaonię Lystram & Der-
lecta ben, &=vniuersam> in circuitu regionẽ,
=finitimã & ibi euangelizantes erant ►Et com-
mota est omnis multitudo in doctrina
eorum. Paulus autem & Barnabas mo-
B rabantur Lystris>. Et quidam vir Lystris
infirmus pedibus sedebat, claudus ex
vtero matris suæ: qui nunquam ambu-
lauerat. Hic audiuit Paulum loquẽtem.
Qui intuitus eum, & videns quia fidem
*Tibi di- haberet vt saluus fieret, dixit magna
co in no- voce * Surge super pedes tuos rectus.
mine do- Et exiliit> & ambulabat. Turbæ autem
mini Iesu cum vidissent quod fecerat Paulus, le
Christi. uauerunt vocem suam, Lycaonicè di-
=in specie centes, Dii=similes facti hominibus>,
hominũ, descenderunt ad nos. Et vocabant Bar-
nabam, Iouem: Paulum vero, Mercu-
rium, quoniam ipse erat dux verbi. Sa-
cerdos quoque Iouis, qui erat ante ci-
uitatem, tauros & coronas ante ianuas
C afferens, cum populis volebat sacrifica
re. Quod vbi audierunt apostoli Barna
bas & Paulus, conscissis tunicis suis e-
xilierunt in turbas, clamantes & dicẽ-
=isdẽ qui tes: Viri, quid hæc facitis? & nos =mor-
bus vos tales sumus, similes vobis> homines, an
obnoxii nuntiantes vobis ab his vanis conuer-
malis su- ti ad deum viuum ‖ qui fecit cælum &
mus terram & mare & omnia quæ in eis
Ps.145.a. sunt: qui in ꝓteritis generationibus ‖ di
apo.14.b misit omnes gentes ingredi vias suas.
Psal.80.c Et quidem non sine testimonio semet-
nobis, ipsum reliquit, benefaciens de cælo,
dans pluuias, & tempora fructifera, im
=nostra plens cibo & lætitia corda =eorum>. Et
hæc dicentes, vix sedauerunt turbas
ne sibi immolarent. ¶Superuenerunt
autem quidam ab Antiochia & Iconio
2.Cor.11.f Iudæi: & persuasis turbis ‖ lapidantes
Paulum, traxerunt extra ciuitatem,
existimantes eum mortuum esse. Cir-
cundantibus autem eum discipulis,
surgens intrauit ciuitatem: & postera
die profectus est cum Barnaba in Der- D
ben. Cumq; euangelizassent ciuitati
illi, & docuissent multos, reuersi sunt
Lystram & Iconium, & Antiochiam,
*confirmantes animas discipulorum, *denuo
exhortantesq; vt permanerent in fide,
& quoniam per multas tribulationes
oportet nos intrare in regnum dei. ¶Et
cum =constituissent> illis per singulas =suffra-
ecclesias presbyteros, & orassent cum gius dele
ieiuniis, commendauerunt eos domi- gissent
no in quem crediderunt. ¶Transeun-
tesq; Pisidiam, venerunt in Pamphy-
liam. & loquentes verbum domini in
Perge, descenderunt in Attaliam: & in-
de naugauerunt Antiochiam, ‖ vnde Sup.13.a.
erant traditi gratiæ dei in opus quod
compleuerunt. Cum autem venissent
& congregassent ecclesiam, retulerunt
quanta fecisset deus cum illis, & quia
aperuisset gentibus ostium fidei. Mora-
ti sunt autem tempus non modicum
cum discipulis.

CAP. XV.

¶Falsi fratres docentes circunciſionẽ necessariam Christiano. Gentiũ cõuersio. Petri oratio ad apostolos. Gentes à deo electæ. Spiritus sanctus. Fides purificans corda, lugum legis. Gratia. Salus. Iacobi oratio ad apostolos. Prophetia de gentibus saluandis. Lex Moysi sabbathis lecta. Literę apostolorum. Prophetæ. Paulus prædicat Antiochęi. Dissidium Pauli & Barnabæ.

ET quidam descendentes de Iu- A
dæa, docebant fratres, ‖ Quia nisi Gal.5.a.
circuncidamini secundum morẽ
Moysi, non potestis saluari. Facta
ergo seditione *non minima Paulo & *& disce
Barnabe aduersus illos, statuerunt vt ptatione
ascenderent Paulus & Barnabas & qui
dam alii ex =aliis> ad apostolos & pres- =illis
byteros in Ierusalem, super hac quæ-
stione. ¶Illi ergo deducti ab ecclesia,
pertransibant Phœnicem & Samariam
narrantes conuersionem gentium: &
faciebant gaudium magnum omnibus
fratribus. ¶Cum autem venissent Iero-
solymam, susceptiſ sunt ab ecclesia &
ab apostolis & senioribus, annuntiãtes

quanta deus fecisset cum illis. Surrexe
*secta runt autem quidam de=hæresi' phari-
B sæorũ, qui crediderunt, dicentes, Quia
oportet circuncidi eos, præcipere quo
que seruare legem Moysi, Cõuenerũtq;
*vt dispi apostoli & seniores =videre de verbo
cerẽt. de hoc'. Cum autem magna =conquisitio'
hoc nego fieret, surgens Petrus dixit ad eos, ‖Vi
tio ri fratres, vos scitis quoniam ab anti-
*discepta quis diebus deus in nobis elegit per os
tio meum audire gentes verbum euange-
Sup. 10. lii, & credere. Et qui nouit corda deus,
testimonium perhibuit, dans illis spi-
ritum sanctum sicut & nobis, & ni-
hil discreuit inter nos & illos, fide pu-
rificans corda eorum. Nunc ergo quid
tentatis deum, imponere iugum super
ceruices discipulorum: quod neq; nos,
neque patres nostri portare potuimus
C Sed per gratiam domini Iesu Christi
credimus saluari, quemadmodum & il
li. Tacuit autem omnis multitudo, &
audiebant Barnabam & Paulum narrã
tes quanta deus fecisset signa & pro-
digia in gentibus per eos. ¶Et postquã
tacuerunt, respondit Iacobus dicens,
Viri fratres audite me, Simon narra-
uit quemadmodum primum deus visi
tauit sumere ex gentibus populũm no-
mini suo. Et huic concordant verba
Amos. 9 c prophetarum, sicut scriptum est, ‖Post-
hæc reuertar, & reædificabo tabernã-
culum Dauid, quod decidit, & diru-
ta eius reædificabo, & erigam illud: vt
requirant cæteri hominum dominum
& omnes gentes super quas inuocatum
est nomen meum, dicit dominus fa-
ciens hæc. Notum à seculo est domino
D opus suum. Propter quod ego iudico,
*obturbã non=inquietari eos' qui ex gentibus cõ
dum esse uertuntur ad deum, sed scribere ad eos
illis, vt abstineant se à contaminationibus
simulachrorum, & fornicatione, & suf
focatis, & sanguine. Moyses enim à' tẽ-
poribus antiquis habet in singulis ciui
tatibus qui eum prædicent in synago-
gis, vbi per omne sabbathum legitur.
¶Tunc placuit apostolis & senioribus
*sese, cũ omni ecclesia, eligere viros ex=eis',
& mittere Antiochiam cum Paulo &
Barnaba, Iudam, qui cognominabatur
Barsabas, & Silam viros primos
in fratribus, scribentes per manus
*hæc eorum *. APOSTOLI & seniores
fratres. his qui sunt Antiochiæ & Sy-
riæ & Ciliciæ fratribus ex gentibus, sa-
lutem. Quoniam audiuimus quòd qui- E
dam ex nobis exeuntes, turbauerunt
vos verbis, =euertẽtes' animas vestras, =labefa-
* quibus non mandauimus: placuit no ctates
bis collectis =in vnum=, eligere viros, *iubẽtes
& mittere ad vos cum charissimis no- vos cir
stris Barnaba & Paulo, hominibus qui cũcidi, &
tradiderunt animas suas pro nomine seruare
domini nostri Iesu Christi. Misimus er legem:
go Iudam & Silam, qui & ipsi vobis =vnani-
verbis referent eadẽ. Visum est enim miter,
spiritui sancto & nobis, nihil vltra im-
ponere vobis oneris quàm hæc neces-
saria, vt abstineatis vos ab immolatis
simulachrorum, & sanguine, & suffoca
to, & fornicatione, à quibus custodien
tes vos, bene agetis. Valete. ¶Illi ergo
dimissi descenderunt Antiochiam: & F
congregata multitudine tradiderunt
epistolam. Quam cum legissent, gauisi
sunt super consolatione. Iudas autem
& Silas & ipsi cũ essent prophetæ, ver-
bo plurimo consolati sunt fratres, &
confirmauerunt. Facto autem ibi ali-
quanto tempore, dimissi sunt cum pa-
ce à fratribus ad=eos' qui miserant il- *apostolos
los. Visum est autem Silæ ibi remanere
► Iudas autem solus abiit Ierusalem'
Paulus autem & Barnabas demoraban
tur Antiochiæ, docentes, & euangeli-
zantes cum aliis pluribus verbum do-
mini. ¶Post aliquot autem dies dixit
ad Barnabã Paulus, Reuertentes visite-
mus fratres per vniuersas ciuitates in G
quibus prædicauimus verbum domi-
ni, quomodo se habeant. Barnabas au
tem=volebat' secum assumere & Iohan =cõsule-
nem, qui cognominabatur Marcus. Pau bat,
lus autem=rogabat' eum vt qui =disces- =censebat
sisset' ab eis de Pamphylia, & non isset =defecit
cum eis in opus' non debere recipi. Fa set,
cta est autem=dissentio', ita vt discede *discepta
rent ab inuicem, & Barnabas quidem tio,
assumpto Marco nauigaret Cyprum:
Paulus vero electo Sila profectus est,
traditus gratiæ dei à fratribus. Per-
ambulabat autem Syriam & Ciliciam
confirmans ecclesias: ► præcipiens
custodire præcepta apostolorum & se-
niorum.

CAP. XVI.

Timotheus circūciditur, & quare. Timotheus Pauli comes. Fides. In Asia vetatur Paulus à spiritu euangelizare. Visio pauli vt Macedonibus euangelizet. Mulieribus euangelizat Paulus. Aperire cor. Lydia baptizatur. Pythonem spiritum habens puella sanatur. Diuinare. Paulus cum Sila cæduntur virgis, & incarcerantur. Paulus cum Sila laudant deum in carcere. Terræmotus. Custos carceris Christo credit cū tota familia. Baptismus. Lætitia & conuiuium, Paulus Romanum se iactat in tempore.

A PEruenit autem in Derben & Lystram. Et ecce, discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris Iudææ fidelis, patre gentili. Huic testimonium bonum reddebant qui in Lystris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci: & assumēs circuncidit eum propter Iudeos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes ꝙ pater eius erat gētilis. ¶Cum autem pertransirent ciuitates tradebāt eis custodire [a]dogmata' quæ erant [a]decreta' ab apostolis & senioribus qui erant ierosolymis. Et ecclesiæ quidem confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie. ¶Trā-

B seuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati sunt à spiritu sancto loqui verbum dei in Asia. Cum venissēt autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: & non permisit eos spiritus Iesu. ¶Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem: & visio per noctem Paulo ostensa est: Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eū, & dicens, Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autem visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti ꝙ vocasset nos deus euangelizare eis. Nauigantes autem à Troade, recto cursu venimus Samothracen, & sequenti die Neapolim: & inde

C Philippos: quæ est prima partis Macedoniæ ciuitas colonia. Eramus autem in hac vrbe diebus aliquot [a]consistentes'. Die autem sabbathorum egressi sumus foras portam iuxta flumen, vbi [a]videbatur' oratio esse: sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant.

[a] decreta
[a] vl', ordinata
[a] cōmorātes
[a] solebat,

Et quædam mulier nomine Lydia [a]purpuraria' ciuitatis Thyatirorum, colens deum, audiuit: cuius dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset, & D domus eius, deprecata est dicens, Si iudicastis me fidelem domino esse, introite in domum meam, & manete. Et coegit nos. ¶Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quādam habentem spiritum Pythonem obuiare nobis: quæ quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando. Hęc subsecuta Paulum & nos, clamabat dicens, Isti homines serui dei excelsi sūt, qui annuntiant vobis viā salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus & conuersus, spiritui dixit, Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. ¶Videntes autem domini eius quia exiuit spes quæstus eorum, apprehendētes Paulum & Silam perduxerunt in E forum ad principes: & offerentes eos magistratibus dixerunt, Hi homines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudæi: & annuntiant morem quē non licet nobis suscipere neque facere cum simus Romani. & cucurrit plebs aduersus eos: & magistratus scissis tunicis suis, ||iusserunt eos virgis cædi. 2. Cor. 11. f Et cum multas plagas eis imposuissent miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi vt diligēter custodiret eos. Qui cū tale præceptū accepisset, misit eos in interiorē carcerē, & pedes eorū strinxit ligno. Media autem nocte Paulus & Silas [a]adorantes' laudabant deū. [a] orantes Et audiebant eos qui in custodia erant. F Subito vero terræmotus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia: & vniuersorū vincula soluta sunt. Expergefactus autē custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, existimans fugisse vinctos. Clamauit autē Paulus voce magna dicēs, Nihil tibi mali feceris: vniuersi enim hic sumus. Petitoq; lumine [a]itrogressus est': [a] irrupit: & tremefactus procidit Paulo & Silæ ad pedes: & producēs eos foras ait, Domini, quid me oportet facere vt saluus fiam? At illi dixerūt, Crede in do-

[a] purpurarū vendi trix

minū Iesum: & saluus eris tu,& domus
tua.Et locuti sunt ei verbum domini
G cum omnibus qui erant in domo eius.
Et tollens eos in illa hora noctis, lauit
plagas eorum:& baptizatus est ipse,&
omnis domus eius continuo. Cumque
perduxisset eos in domum suam, appo
*q. suit eis mensam,& lętatus est*cum om
[a]credi- ni domo sua[a]credens[b]deo. ¶Et cū dies
disset factus esset,miserunt magistratus lictō-
res dicentes,dimitte homines illos. Nū
tiauit autem custos carceris verba hęc
Paulo, Quia miserunt magistratus vt
dimittamini.nunc igitur exeuntes,ite
in pace.Paulus autem dixit eis, Cæsos
[a]indicta nos publice,[a]indemnatos homines Ro
causa cū manos[b]miserunt in carcerem, & nunc
simus Ro occulte nos eiiciunt? Non ita: sed ve-
mani niant ipsi,& nos[a]eiiciant[b]. Nuntiaue-
[a]educant runt autem magistratibus lictores hęc.
Timueruntq; audito q Romani essent:
& venientes deprecati sunt eos,& edu
centes rogabant vt egrederentur de
vrbe.Exeuntes autem de carcere, in-
troierunt ad Lydiam:& visis fratribus,
consolati sunt eos & profecti sunt.

CAP. XVII.

Thessalonicensibus annuntiat Pau
lus Iesum esse Christum.Credentes,Mu
lieres.Iudæi infideles volunt Paulum
occidere.Iason suscipit Paulum. Nobi
les viri Thessalonicēses scripturas scru
tantur. Mulieres fideles. Tribulationē
fugiens Paulus profiscitur Athenas.
Athenienses annuntiat Paulus Chri-
stum saluatorem. Deus qualis & quo-
modo adorandus,Pœnitentia,Iudiciū.
Fides.Dionysius.Damaris.

A CVm autem perambulassent Am-
phipolim & Apolloniam, vene-
runt Thessalonicam,vbi erat sy-
nagoga Iudæorum. Secundum
*suam consuetudinem autem*Paulus introi-
uit ad eos:& per sabbatha tria dissere-
bat eis de scripturis,adaperiens & in-
sinuans quia Christum oportuit pati &
[a]religioso resurgere à mortuis: & Quia hic est
rū Græ- Christus Iesus quem ego annuntio vo-
corum bis.Et quidā ex eis crediderunt,& ad-
[a]Zelo au iuncti sunt Paulo & Silæ,&[a]de colen-
[b]cōmoti tibus gentilibus[b]multitudo magna,&
*ii q nō mulieres nobiles non paucæ. [a]zelan-
credebāt tes autem [b]Iudæi * assumētesq;[a]de vul-
go viros [b]quosdam malos, & turba fa-
cta,concitauerunt ciuitatem: &[a]assistē [a]cirū so-
tes domui[b]Iasonis,quærebant eos pro roncos
ducere in populum.Et cum non inue [a]adorti
nissent eos,trahebant Iasonē & quos- domum
dam fratres ad principes ciuitatis cla B
mantes, Quoniam hi qui orbem con-
citant, & huc venerunt,quos + susce- +clāculō
pit Iason, & hi omnes contra decreta
Cæsaris faciunt,regem alium dicentes
esse,Iesum. Concitauerunt autem p'e-
bem & principes ciuitatis, audientes
hæc.Et accepta satisfactione à Iasone
& à cæteris, dimiserunt eos. ¶Fratres
vero confestim per noctem dimiserunt
Paulum & Silam in Berrhœam. Qui cū C
venissent,in synagogam Iudæorū in-
troierunt. Hi autem erant [a]nobiliores [a]vt,sum-
eorum [b]qui sunt Thessalonicæ, qui su- mo gene
sceperunt verbum cum omni [a] auidi- re nati
tate[b], quotidie scrutantes scripturas, si inter eos
hæc ita se haberent. Et multi quidem [a]animi
crediderunt ex eis,& mulierum genti prōptitu
lium honestarum,& viri non pauci. dine,
¶Cum autem cognouissent in Thessa-
lonica Iudæi,quia & Berrhœæ prædi-
catum esset à Paulo verbum dei,vene
runt & illuc,commouentes & turban-
tes multitudinem. Statimq; tunc Pau-
lum dimiserunt fratres, vt iret[a]vsque[b] [b]velut
ad mare,Silas autem & Timotheus re- D
manserunt ibi. Qui autem deducebant
Paulum, perduxerunt eum vsque ad
Athenas.& accepto mandato ab eo ad
Silam & Timotheum vt quā celeriter
venirent ad se: profecti sunt. Paulus
autem cū Athenis eos expectaret, [b]in- [a]irritaba
citabatur[b]spiritus eius in ipso, videns tur
idololatriæ deditam ciuitatem, Dispu
tabat igitur in synagoga cum Iudæis
& [a]colentibus[b], & in foro per omnes [a]religio-
dies ad eos qui + adierant. Quidam au- sis.
tem Epicurei & Stoici philosophi disse +forte
rebant cum eo: & quidam dicebant, E
Quid vult [a]semiuerbius[b] hic dicere? [a],i.q no-
Alii vero,Nouorum dæmoniorum vi uos rumo
detur annuntiator esse. quia Iesum & res spar.
resurrectionem annuntiabat eis.Et ap- git in vul
prehensum eum, ad [a]Areopagum[b] du- gus
xerunt, dicentes, Possumus scire quæ [a]Martiam
est hæc noua quæ à te dicitur,doctri viam
na? noua enim quædam infers auribus & infra,
nostris. Volumus ergo scire quidnam
velint hæc esse, Athenienses autem

omnes, & [a]aduenæ) hospites, ad nihil aliud vocabant, nisi aut dicere aut audire aliquid noui. stans autem Paulus in medio Areopagi, ait, Viri Athenienses, per omnia [b] quasi) superstitiosiores vos video. Præteriens enim & videns simulachra vestra, inueni & arã in qua scriptum erat IGNOTO DEO. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. ‖ Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cum sit dominus, non in manufactis tẽplis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia: fecitq; ex vno *omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciẽ terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, [c] quærere) deum si forte attrectent eum aut inueniant, quanuis non longe sit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut & quidam [d]vestrorum) poetarũ dixerunt, ipsius enim & [e]genus) sumus. ‖ Genus ergo cũ simus dei, non debemus existimare auro & argento, aut lapidi [f] sculpturæ artis & cogitationis) hominis, diuinum esse simile. Et tempora quidẽ huius ignorantiæ [g] despiciens) deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant, eo ꝙ statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate in viro in quo statuit, fidem prębens omnibus, suscitans eum à mortuis. Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerũt, Audiamus te de hoc iterum. Sic Paulus exiuit de medio eorum. Quidam vero viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus & Dionysius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alii cum eis.

[a] qui illic versabantur
[b] fere
F
Supra. 7. f
*sãguine
[c] vt quærerent
G
Aratus.
[d] vestratiũ
[e] ꝑgenies
Ia. 40. c
[f] arte sculpto & inuento
[g] cũ hactenus dissimularit

CAP. XVIII.

Cum aquila & Priscilla manet Paulus docens Corinthios Iesum esse Christum. Titus Iustus. Crispus. Corinthii. Coràm Gallione accusatur Paulus. Sosthenes percutitur. Votum. Aquila & Priscilla morantur Ephesi. Apollos scripturis docet Iesum esse Christum. Baptismus Iohannis.

Post hæc *egressus ab Athenis, venit Corinthũ. & inueniens quendam Iudæum, nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam vxorem eius, eo ꝙ præcepisset Claudius discedere omnes Iudęos à Roma: accessit ad eos. Et quia eiusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur. [a] erant autem scenofactoriæ artis). Et disputabat in synagoga per omne sabbathũ, ►interponens nomen domini Iesu): suadebatq; Iudæis & Græcis. Cum venissent autem de Macedonia silas & Timotheus, [b] instabat verbo) Paulus, testificans Iudæis esse Christum Iesum. Contradicentibus autem eis & blasphemãtibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos. Sanguis vester super caput vestrũ: mundus ego, [c] ex hoc) ad gentes vadam. ¶ Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam, nomine Titi Iusti, colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogę. Crispus autem archisynagogus credidit domino, cũ omni domo sua: & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur. ¶ Dixit autem dominus nocte per visionem Paulo, Noli timere: sed loquere, & ne taceas, propterea ꝙ ego sum tecum: & nemo [d] apponetur tibi) vt [e] noceat) te, quoniam populus est mihi multus in hac ciuitate. Sedit autem ibi annum & sex menses, docens apud eos verbum dei. ¶ Gallione autem proconsule Achaiæ, insurrexerunt vno animo Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal, dicẽtes, Cõtra legem hic persuadet hominibus colere deum. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudæos, Si quidem esset [f] iniquũ aliquid), aut facinus pessimum, ò viri Iudæi, [g] recte) vos sustinerem. si vero quæstiones sunt de verbo & nominibus legis vestræ, vos ipsi videritis. iudex ego horum nolo esse. Et [h] minauit) eos à tribunali. Apprehendentes autem omnes Sosthenem principem synagogæ, percutiebant eum ante tribunal: & nihil eorum Gallioni curæ erat. ¶ Paulus vero cũ [i] adhuc sustinuisset) dies multos, fratribus valefaciens, nauigauit in Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, qui sibi totonderat in Cenchreis caput: habebat enim votum. De-

*Paulus
[a] erat autẽ ars illorũ texere tabernacula.
B
[b] coartabatur spũ
[c] posthac
C
[d] adorietur te
[e] affligat
D
[f] iniuria aliqua,
[g] merito
[h] abegit
E
[i] deinde commoratus fuisset

uenitq; Ephesum, & illos ibi reliquit, ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis *apud se vt ampliori tẽpore maneret*, non consensit, sed valefaciens, & dicens, *oportet omnino me festũ quod instat, agere in Ieru salẽ, sed reuertar ad vos, deo volente: profectus est ab Epheso. Et descendens Cæsaream ascendit, & salutauit ecclesiã: & descendit Antiochiam. Et facto ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galatiam regionem & Phrygiã, confirmans omnes discipulos. ¶Iudæus autem quidã Apollos nomine Alexandrinus genere, vir eloquens, deuenit Ephesum, potens in scripturis. Hic erat edoctus viam domini: & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu, sciens tantum baptisma Iohannis. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cũ audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam domini. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis vt susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crediderunt. *vehementer enim Iudæos reuincebat publice, ostendens per scripturas, esse Christum, Iesum.

*libere loqui

*per gratiam

CAP. XIX.

Paulus docet Ephesi. Spiritus sanctus, Baptisma Iohãnis. Baptismus Christi. Spiritus sanctus. Increduli. Miracula. Exorcistæ Iudæi occisi à diabolo. Cõfessio. Libri impii combusti. Paulus in Asia. Demetrius argentarius. Diana Caius. Aristarchus. Alexander.

Actum est autem cum Apollos esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibꝰ veniret Ephesum, & inueniret quosdam discipulos: dixitq; ad eos, Si spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum, Sed neq; si spiritus sanctus est, audiuimus. Ille uero ait, In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, In Iohannis baptismate. Dixit autem Paulus, Iohannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum dicens, in eum qui venturus esset post ipsum vt crederent, hoc est, in Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant. Erant autẽ omnes viri fere duodecim. Introgressus autem synagogam, cũ fiducia loquebatur per tres menses, disputans & suadens de regno dei. Cum autem quidã indurarentur & non crederent, Maledicentes viam domini coram multitudine, discedens ab eis, segregauit discipulos, quotidie disputãs in schola Tyranni cuiusdam. Hoc autem factum est per biennium, ita vt omnes qui habitabant in Asia, audirent verbum domini Iesu atq; gentiles. Virtutesq; non quasliber faciebat deus per manum Pauli: ita vt etiã super languidos deferrentur à corpore eius suadaria & semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. ¶Tentauerunt autem quidam & de circũeuntibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos, nomẽ domini Iesu, dicentes, Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Erãt autem cuiusdam Iudæi, nomine Sceuæ, principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus nequã dixit eis, Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat dæmonium pessimũ, & dominatus amborum, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis atq; gentilibus qui habitabant Ephesi: & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen domini Iesu. ¶Multiq; credentium veniebant confitentes & annuntiantes actus suos. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus. & computatis pretiis illorũ, inuenerunt pecuniam denariorũ quinquaginta millium. Ita fortiter crescebat verbum dei & confirmabatur. ¶His autem expletis proposuit Paulus in spiritu, transita Macedonia & Achaia, ire Ierosolymam dicẽs, Postquam fuero ibi, oportet me & Romam videre. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. Facta est autem illo tempore turbatio nõ mi nima de via domini. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens

*posteaq; credidistis

Matt.3.c mar.1.b l.3.c.io.1. d.sup.1.a. 2.a.11.c.

*libere

*male loquentes de via

*Iesu

*vulgares

*eis

*curiosas artes

*hac,

ædes argenteas Dianæ, præstabat artifi
cibus non modicum quæstum: quos cō
uocans & eos qui huiusmodi erant opi
fices, dixit, Viri, scitis quia de hoc arti
ficio est nobis acquisitio: & videtis &
auditis quia non solum Ephesi, sed pe
ne totius Asiæ. Paulus hic suadēs auer-
tit multam turbam dicens, Quoniam
non sunt dii qui manibus fiunt. Nō so-
hæc pars lum autem [a] hæc periclitabitur nobis
nobis in pars in redargütionem venire [b], sed &
periculū magnæ Dianæ templum in nihilum re
venit ne putabitur, & destrui incipiet maiestas
reproboe- eius, quam tota Asia & orbis colit. His
tur, auditis repleti sunt ira, & exclamaue-
F runt dicētes, Magna Diana Ephesiorū.
Et impleta est ciuitas tota confusione,
& impetū fecerunt vno animo in thea
trum, rapto Caio & Aristarcho Macedo
nibus comitibus Pauli. Paulo autem vo
lente intrare in populum, non permise
runt discipuli. Quidam autē & de Asiæ
principibus qui erant amici eius, mi-
serunt ad eum, rogantes ne se daret in
theatrum: alii autem aliud clamabant.
Erat enim ecclesia confusa: & plures ne
sciebant qua ex causa conuenissent. De
[c]protra- turba autem [d]detraxerunt [e] Alexandrum
xerunt propellentibus eum Iudæis. Alexander
autem manu silentio postulato, volebat
C reddere rationem populo. Quem vt co
gnouerunt Iudæum esse, vox facta vna
est omnium quasi per horas duas cla-
mantium: Magna Diana Ephesiorum! Et
cum sedasset [f] scriba turbas dixit, Viri
Ephesii, quis enim est hominum qui ne
sciat Ephesiorum ciuitatem cultricem
[g]& Ioue esse magnę Dianæ [h] Iouisq; prolis? Cum
delapsi si ergo his contradici non possit, oportet
mulachri vos sedatos esse, & nihil [i] temere [k] agere.
[l]præcipi- Adduxistis enim homines istos, neque
tanter sacrilegos, neque blasphemantes deam
vestram. Quod si Demetrius & qui cū
eo sunt artifices, habent aduersus ali-
quem causam, cōuentus forenses agun-
tur, & proconsules sunt, accusent inui-
cem. Siquid autem alterius rei quæri-
tis: in legitima [m] ecclesia poterit absol-
[n]cōcione ui [o]. Nam & [p]periclitamur argui [q] seditio
dirimet, nis hodiernæ: cum nullus obnoxius sit
[r]pericu- de quo possimus reddere rationem
lō est ne concursus istius. Et cum hæc dixisset,
fiam9 rei dimisit [s] ecclesiam [t].

[n]cōcionē

CAP. XX.

Macedonia, Græcia. Totam noctem disputat Paulus q; Iesus sit Christus. Eutychus suscitatur. Pentecoste. Hortatur Paulus presbyteros Ephesiorum. Humilitas. Lachrymæ. Afflictiones. Pœnitentia. Fides. Afflictiones Pauli. Ministeriū Pauli. Cōsilium dei. Grex. Episcopi. Lupi. Vigilare. Monere cum lachrymis. Laborat manibus Paulus episcopus. Dare. Accipere. Oratio. Oscula.

POstquam autem cessauit tumul- A
tus, vocatis Paulus discipulis [a], & [b]cōplexꝰ
[b]exhortatus eos, [c]valedixit, & [d]
profectus est vt iret in Macedo-
niam. Cum autem perambulasset par-
tes illas, & exhortatus eos fuisset multo
sermone, venit ad Græciam: vbi cum
fuisset menses tres, factę sunt illi insidiæ
à Iudęis nauigaturo in Syriam: habuit-
que consilium vt reuerteretur per Ma-
cedoniam, Comitatus est autem eum
*[e]Sosipater [f] Pyrrhi Berrhœensis, Thes- *vsq; ad
salonicensium vero Aristarchus, & Se- Asiam
cundus, & Caius Derbeus, & Timothe- [g]Sopater
us, Asiani vero Tychicus & Trophi-
mus. Hi cū præcessissent, [h]sustinuerunt [i] expecta
nos Troade: nos vero nauigauimus uerunt
post dies azymorum à Philippis, & ve B
nimus ad eos Troadem in diebus quin-
que, vbi demorati sumus diebus septē.
¶Vna autem [k]sabbathi [l] cum conuenisset [m]fie sab-
mus [n] ad frangendum panem, Paulus dis bathoā
putabat cum eis profecturus [o] in crastinum [p], protraxitq; sermonem vsque in nissent
mediam noctem. Erāt autem lampades apostoli
copiosæ in cœnaculo vbi eramus con- [q]posteros
gregati. Sedēs autem quidam adolescēs die,
nomine Eutychus, super fenestram, cū
mergeretur somno graui, disputāte diu
Paulo [r]ductus [s] somno cecidit de tertio [t]magisde
cœnaculo deorsum, & sublatus est mor pressus
tuus. Ad quem cum descēdisset Paulus
incubuit super eum: & cōplexus dixit,
Nolite turbari: anima enim ipsius in ip C
so est. Ascendens autem, frangensq; pa-
nem & gustans, satisq; allocutus vsque
in lucem, sic profectus est. Adduxerunt
autem puerum viuentem, & [u]consolati [u]refocilla
sunt non minime [x]. ¶Nos autem ascen- ti suntnō
dentes nauem, nauigauimus in Asson, mediocri
inde susceturi Paulum, sic enim dispo ter.
suerat, ipse per terram iter facturus.

Cum autem conuenissemus in Asson, assumpto eo venimus Mytilenem. Et inde nauigantes, sequenti die venimus

contra Chium, & alia die applicuimus Samum: & * sequenti die venimus Miletum. proposuerat enim Paulus transnauigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, vt diem pentecosten faceret Ierosolymis. ¶A Mileto autem mittens Ephesum, vocauit maiores natu ecclesię. Qui cum venissent ad eum, & simul essent, dixit eis, Vos scitis à prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens domino cum omni * humilitate & lachrymis. & tentationibus quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudæorum: quomodo nihil subtraxerim vobis vtilium, quo minus annũtiarem vobis & docerem vos publice & per domos testificans Iudęis atq; gentilibus in deum pœnitentiam, & fidem in dominũ nostrum Iesum Christum. Et nunc ecce ego alligatus spiritu, vado in Ierusalem quæ in ea ventura sunt mihi ignorans, nisi q; spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur, dicens quoniã vincula & tribulationes Ierosolymis me manent. Sed nihil horum vereor: nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo cõsummem cursum meũ & ministerium, verbi quod accepi à domino Iesu testificari euangelium gratiæ dei. Et nũc ecce ego scio quia amplius nõ videbitis faciem meam vos omnes per quos transiui prædicans regnum dei. Quapropter cõtestor vos hodierna die q; mundus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi, quo minus annuntiarem omne consilium dei vobis. Attendite + vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam + dei, quam acquisiuit sanguine suo. Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobisipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Propter quod vigilate, memoria retinentes quoniam per triennium nocte & die non cessaui cum lachrymis monere vnumquenq; vestrũ. Et nunc commendo vos + deo & verbo gratiæ ipsius, qui potens est ędificare, & dare hæreditatẽ & in sanctificatis omnibus. Argentum & aurum, aut vestem nullius concupiui. Sicut ipsi scitis || quoniã ad ea quę mihi opus erant, & his qui mecum sunt ministrauerunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi domini Iesu, quoniam ipse dixit, Beatius est magis dare, quàm accipere. Et cum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus est omnium: & procumbentes super collum Pauli osculabantur eum, dolentes maxime in verbo quod dixerat, quoniam amplius faciem eius non essent visuri. Et deducebant eum ad nauem.

CAP. XXI.

Oratio in littore. Philippus euangelista. Virgines prophetantes. Agabus. Paulus libẽs patitur propter Christum. Iason. Iacobi concilio Paulus purificat se more Iudaico. cum quatuor aliis. Votum. Comprehẽditur Paulus. Trophimus. Paulus vinctus catenis à tribuno.

postridie
*commorati Trogyllii
pximo
tempus tereret
D
*animal
suffugerim eorũ quæ essẽt in rẽ vestram.
testificatur.
curo:
vita mea chara est mihi ipsi.
ad testificãdum.
F
+igitur
+domini
&
graues
+fratres
superstruere,
inter
Imo C
1.cor.4.c
1.thes.2.b
2.thes.3.b

A CVm autem factum esset vt nauigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, & sequenti die Rhodum, & inde Patarā. Et cum inuenissemus nauem transfretātem in Phœnicen: ascendentes nauigauimus. ¶ Cū [a]apparuissemus autem Cypro, [b]relinquētes eam ad sinistram, nauigauimus in Syriam, & venimus Tyrū ibi enim nauis expositura erat onus

Cyprus

Inuentis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per spiritum ne ascenderet Ierosolymam. ¶ Et expletis diebus profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum vxoribus & filiis vsque foras ciuitatem

B & positis genibꝰ in littore, orauimus, Et [c]cum valefecissemus inuicem [d]ascendimus nauem, illi autem redierunt in sua. ¶ Nos vero nauigatione expleta, ā Tyro descendimus Ptolomaidam: & salutatis fratribus, mansimus die vna apud illos. ¶ [e] Alia autem die profecti, venimus Cæsareā. Et intrantes domū Philippi euangelistę, ‖ qui erat vnus de septem, mansimus apud eum. Huic autem erant quatuor filiæ virgines, prophetantes. Et Et cum moraremur per dies aliquot, superuenit vir quidā ā Iudæa propheta, nomine Agabus, Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: & alligans sibi pedes & manus dixit, Hæc

C dicit spiritus sanctus, Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalē Iudæi, & tradent in manus gentiū. Quod cum audissemus, rogabamus nos & qui loci illius erant, ne ascenderet Ierosolymam. Tunc respondit Paulus, & dixit, Quid facitis flentes & affligentes cor meum? Ego autē non solum alligari, sed & mori in Ierusalē paratus sum ꝓpter nomē domini Iesu. Et cum ei [f]suadere non possemus, quieuimus dicentes, Domini voluntas fiat. ¶ Post dies autem istos [g]præparati, ascendebamus in Ierusalem. Venerunt aūt *quidam ex discipulis ā Cæsarea nobiscū, adducētes secum apud quē hospitaremur Iasonē quendam Cyprium, antiquum discipulum. Et cum venissemus Ierosolymam, libenter exceperunt nos fratres. Sequēti autem die introibat Paulus nobis-

D cum ad Iacobum, omnesque collecti sunt seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula quæ deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, [h]magnificabant deū, dixeruntque ei, Vides frater quot milia sunt ā Iudæis qui crediderūt: & omnes [i]æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te quia discessionem doceas ā Moyse, eorum qui per gentes sunt Iudæorū, dicens nō debere eos circuncidere filios suos, neque secundum [k]consuetudinē ingredi. Quid ergo est? [l]Vtique oportet conuenire multitudinē: audient enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor, votum habētes super se. His assumptis [m]sanctifica te cum illis: & impende in illis, vt tradant capita: & sciant oēs quia quę de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. De his autem qui crediderunt ex gētibus nos scripsimus, [n]iudicantes [o]decernē tes neqd vt abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Tunc Paulus assumptis viris postera die purificatus cū illis intrauit in templum, annuntiās expletionē dierū purificatiōis, donec offerretur ꝓ vnoquoque eorū oblatio. Dū autē septem dies cōsummarētur, hi qui de Asia erant Iudæi, cū vidissent eum in templo, cōcitauerunt omnem populū, & iniecerunt ei manus, clamātes, Viri Israelitæ, adiuate: hic est *homo qui aduersus populum & legem & locū hunc omnes vbique docens, insuper & gentiles induxit in templum, & violauit sanctum locū istum. Viderāt enim Trophimū Ephesium in ciuitate cum ipso, quem existimauerunt quoniam in templum intro

F duxisset Paulus. Commotaque est ciuitas tota: & facta est cōcursio populi. Et apprehendentes Paulum trahebant eū extra templum, & statim clausę sunt ianuæ. Quærentibus autem *eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis, Quia tota confunditur Ierusalem. Qui statim assumptis militibus & centurionibus decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum & milites, cessauerunt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & iussit alligari catenis duabus: & interrogabat quis esset, & quid fecisset. Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non

G

posset certum cognoscere præ tumultu iussit duci eũ ĩ castra. Et cũ venisset ad gradus, contigit vt portaretur à militibus propter vim populi. Sequebat̃ em̃ multitudo populi clamans, Tolle eum. Et cum cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno, Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit ei, Græce nosti? Nonne tu es * AEgyptius qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum? Et dixit ad eum Paulus, Ego homo sum quidem Iudæus à Tharso Ciliciæ, non ignotæ ciuitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi lequi ad populum. Et cũ ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annu t manu ad plebem. & magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens,

*ille

CAP. XXII.

Paulus narrat Iudæis quomodo cõuersus esset ad Christũ. Gamaliel præceptor Pauli Ananias. Testis Christi Paulus electus. Paulus gentium apostolus. Cæditur Paulus. Paulus contendit se Romanum non debere cædi.

A

Viri, fratres, & patres, audite, quam ad vos nunc reddo rationem. Cum audissẽt autem ꝙ Hebrea lingua loqueretur ad illos magis præstiterũt silentiũ. Et dicit Ego sum vir Iudæus, natus Tharso Ciliciæ, nutritus autẽ in ista ciuitate secus pedes Gamalielis, eruditus iuxta veritatem paternæ legis, æmulator legis sicut & vos omnes estis hodie: ‖ qui hanc viam persecutus sum vsque ad mortem, alligans & tradens in custodias viros ac mulieres, sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & omnes maiores natu: ‖ à quibus epistolas accipiens ad fratres, Damascum pergebam, vt adducerem inde vinctos in Ierusalem, vt punirentur. ¶ Factum est autem eunte me & appropinquante Dasinasco media die, subito de cælo circunfulsit me lux copiosa: & decidens in terram, audiui vocem dicentem mihi, Saule, Saule, quid me persequeris? Ego autem respondi, Quis es domine? Dixitque ad me, Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris. Et

defensionem

institutus accurate ĩ patria lege sectator dei

Supr. 8. a

Supr. 9. a

B

circiter meridiẽ

qui mecum erant, lumen quidem viderunt, * vocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum. Et dixi, Quid faciam domine? Dominus autem dixit ad me, Surgens vade Damascum: & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere. Et cum non viderem præclaritate luminis illius, ad manum deductus à comitibus * veni Damascum. Ananias autem quidam, vir ti moratus secundum legem testimoniũ habens ab omnibus cohabitãtibus * Iudæis, veniens ad me & stans dixit mihi, Saule frater, respice. Et ego eadem hora * respexi in eum. At ille dixit. Deus patrum nostrorum præordinauit te vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum, & audires vocem ex ore eius: quia eris testis illius ad omnes homines, eorũ quæ vidisti & audisti. Et nũc qd moraris? Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine ipsius. ¶ Factũ est autẽ reuertenti mihi in Ierusalẽ & oranti in templo, fieri me in stupore mentis, & videre illum dicentem mihi, Festina & exi velociter ex Ierusalem, quoniam non recipient testimonium tuum de

*& exterriti sunt:

C

gloria

*q erant mecum regiosus (pius)

*Damasci

recipe visum

*recepto visu

prepara uit

D

domini

vt raperer extra me,

E me. Et ego dixi, Dñe, ipsi sciunt, ‖ quia
supr. 7. g ego eram concludens in carcerem, & cædens per synagogas eos qui credebant in te: & cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam & =consentiebam', & custodiebam vestimenta interficientium illum. Et dixit ad me, vade quoniam ego in nationes longe mittam te. ¶ Audiebant autem eum vsque ad hoc verbum, & leuauerunt vocem suam, dicentes, Tolle de terra huiusmodi: non enim fas est eum viuere. Vociferantibus autem eis, & proiicientibus vestimenta sua, & puluerem iactãtibus in aerem, iussit tribunus induci eum in castra, & flagellis =cædi, & torqueri eum': vt sciret propter quam causam sic acclamarent ei. Et cũ astrinxissent eum loris, astanti sibi centurioni Paulus dixit, si hominem Romanũ, & indemnatũ licet vobis flagellare? Quo audito, centurio accessit ad tribunum, & nuntiauit ei dicens, Quid acturus es? Hic enim homo ciuis' Romanus est. Accedens autem tribunus dixit illi, Dic mihi, si tu Romanus es? At ille dixit, Etiam. Et respondit tribunus, Ego multa summa ciuilitatem hanc =consecutus sum'. Et Paulus ait, Ego autem & natus sum. Protinus ergo discesserunt ab illo qui eum =torturi' erant. Tribunus quoque timuit postquam resciuit quia ciuis Romanus esset, & quia alligasset eum. Postera autem die volens scire =diligentius' qua ex causa accusaretur à Iudæis, soluit eum, & iussit =sacerdotes' conuenire & omne consiliũ: & producens Paulum statuit =inter illos'.

=cõprobabã interfectionẽ eius,

F

=examinari

G

=comparaui,

=examinaturi

=certum

=principes sacerdotum

=coram illis,

CAP. XXIII.

Paulus defendit se. Ananias iubet percuti Paulum, Paries dealbatus. Paulus pharisæus. Sadducęi quid credunt. Pharisæi. Consolatur Paulum deus. Cõiuratio contra Paulum. Cõiuratio Paulo detecta. Paulus perducitur ad Felicem præsidem.

A

INtendens autem in concilium Paulus ait, Viri fratres, Ego omni cõscientia bona conuersatus sum ante deum vsque in hodiernum diem. Princeps autem sacerdotum, Ananias præcepit astantibus sibi percutere os eius. Tunc Paulus dixit ad eum, Percutiet te deus, paries de albate. Et tu sedens iudicas me secundum legem, & contra legem iubes me percuti. Et qui astabant dixerunt, Summum sacerdotum dei maledicis? Dixit autem Paulus nesciebam fratres quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim, ‖ Principem populi tui non maledices. ¶ Sciens autem Paulus quia vna pars esset sadducæorum, & altera pharisæorum, exclamauit in concilio, ‖ viri fratres, ego pharisæus sum filius pharisæi: de spe & resurrectione mortuorum ego iudicor. Et cum hæc dixisset, facta est dissentio inter pharisæos & sadducæos, & soluta est multitudo. ‖ Sadducæi autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum: pharisæi autem vtraque confitentur. Factus est autem clamor magnus. Et exurgẽtes =quidam' pharisæorum, pugnabant dicentes', Nihil mali inuenimus in homine isto, =quid' si spiritus locutus est ei, aut angelus*? Et cum magna dissentio facta esset, timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, iussit milites descendere & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. ¶ Sequenti autem nocte assistens ei dominus ait, =Constans' esto, sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic te oportet & Romæ testificari. ¶ Facta autem die collegerunt se quidam ex Iudæis, & deuouerunt se, dicentes, neque manducaturos, neque bibituros donec occiderent Paulum. Erant autem plus q̃ quadraginta viri, qui hanc coniurationem fecerant: qui accesserunt ad principem sacerdotum & seniores, & dixerunt, Deuotione deuouimus nos, nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, vt * producat illum ad =vos', tanquam aliquid certius =cognituri' de eo. Nos vero, prius quàm appropinquet, parati sumus interficere illum. Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit & intrauit in castra, nuntiauitque Paulo. Vocans autem Paulus ad se vnũ ex centurionibus ait, Adolescẽtem hunc adhuc ad tribunum: habet

Exo. 22. d

B

Phili. 3. b

Mat. 22. c

=scribæ de secta

=ꝙ

*ne repugnemus deo

C

=Bono animo

D

*cras

=nos

=cognituros

enim aliquid indicare illi. Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribunū, & ait, Vinctus Paulus rogauit me, hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi. Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit
E cum eo seorsum, & interrogauit illum, Quid est quod habes indicare mihi? Il-
*Iudęi cō le autem dixit, *Iudæis conuenit ᵇroga
spirarunt re te, vt crastina die paulū in concilio
quasi aliquid certius inquisituri sint
*morem de illo. tu vero ne *credideris ᵇillis, insi
gesseris diātur em ei ex eis viri amplius q̄ qua
draginta: qui se deuouerunt non manducare neque bibere, donec interficiāt eum: & nunc parati sunt expectantes promissum tuum. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ei ne
F cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset. ¶Et vocatis duobus centurionibus dixit illis, parate milites ducentos, vt eant vsque Cæsareā, & equites septuaginta & lancearios ducētos
*præbete à tertia hora noctis: & iumenta *præpa
*ducāt rate ᵇ: vt imponentes Paulū, saluū *perducerent ᵇad Felicē præsidē. ¶Timuit enim ne forte raperēt eum Iudæi & occiderent, & ipse postea calumniā susti neret, tanquam acceptur⁹ pecuniā) ᵇ scribens ei epistolā continentem hæc,
CLAVDIVS Lysias optimo præsidi Felici salutem. Virū hunc cōprehēsum
à Iudæis: & incipientē interfici ab eis superueniens cū exercitu, eripui, cognito q̄ Romanꝰ esset, volēsq̄ scire cau
G sam quā obiiciebant illi, deduxi eū in
*iudicatū concilio eorum. Quē inueni accusari
*Iudæi de quæstionibus legis ipsorū: nihil ve-
*quæ ha ro dignū morte aut vinculis habentem
bētaduer crimen. Et cū mihi *perlatū ᵇesset de in-
sus eum sidiis quas parauerant illi *, misi eum
ad te, denuntians & accusatoribus vt
*dicant apud te. Vale. ¶Milites vero. secundum præceptum sibi assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridē. Et postero die dimissis equiti
bus vt cū eo irent, reuersi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsareā, & tradidissent epistolā præsidi, statuerūt an
*præses te illū & Paulū. Cum legisset autē *, & interrogasset de qua prouincia esset: & cognoscens quia de Cilicia. Audiam te inquit, cum accusatores tui venerint. Iussitque in prętorio Herodis custodiri eum.

CAP. XXIIII.

Tertulli oratoris oratio contra Paulum. Paulus dicit, causam pro se contra Tertullum. Fides & opera Pauli. Cō scientia. Felicis beneuolentia erga Paulum. Felici & vxori annuntiat Paulus Christum. Portius Festus.

POst quinque autē dies descendit A
princeps sacerdotū Ananias, cū se
nioribus q̄busdā & Tertullo quodam oratore qui adierunt præsidem aduersus Paulum. Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus dicens, Cū in multa pace agamus per te, & multa
*corrigantur ᵇper tuam prouidentiam: *recte ge
semper & vbique *suscipimus ᵇ optime rantur in
Felix cū omni gratiarum actione. Ne populo
diutius autem te protraham, oro. *breuiter ᵇaudias nos pro tua clementia. In *vt, com-
uenimus hunc hominē pestiferū & cō probamꝰ
citantē seditionem omnibus Iudæis in *paucis
vniuersō orbe, & authorē seditionis B
sectæ Nazareorū, qui etiā templū *violare ᵇ conatus est, quem & apprehēsum *prophanare
voluimus secundum legē nostrā iudicare. Superueniens autē tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eū de manibus nostris, iubens accusatores eius ad
*inquisite venire à quo poteris ipse *iudicans ᵇ tione fade omnibus istis cognoscere de quibus cta
nos accusamus eum. Adiecerūt autem, & Iudæi, dicentes hæc ita habere. ¶Re C
spondit autē Paulus annuente sibi præside dicere. Ex multis annis te esse iudicem genti huic sciens, bono animo
pro me *satisfaciam ᵇ. Potes enim cogno *causam
scere quia non plus sunt mihi dies q̄ dicam
duodecim, ex quo ascendi in Ierusalem, & neque in templo inuenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ. neque in synagogis, neque in ciuitate, neq̄ proba
re possunt tibi de quibus nunc me ac- D
cusant. Confiteor autem hoc tibi q̄ *se- *iuxta uiā
cundum sectam ᵇ, quam dicūt hæresim, sic deseruio patrio deo meo, credēs omnibus quę in lege & prophetis scripta sunt: spē habēs ī deū, quā & hi ipsi expectant resurrectionē futurā iustorū & iniquorū. In hoc ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad deum & ad homines semper. Post annos autē plures eleemosynas facturus in gen- E

tem meã veni, & oblationes, ►& vota⁾
Supr. 21. c ||in quibus inuenerunt me purificatum
in templo non cum turba neque cum
tumultu. ►Et apprehenderunt me cla-
mantes & dicentes, Tolle inimicũ no-
strum⁾, Quidam autem ex Asia Iudæi,
quos oportebat apud te presto esse &
accusare, siquid haberẽt aduersum me,
aut hi ipsi dicant, si quid inuenerunt in
me iniquitatis, cum stem in cõcilio, ni
F si de vna hac solummodo voce qua cla
Sup. 23. b. maui inter eos stans, || Quoniam de re-
surrectione mortuorũ ego iudicor ho-
die à vobis, ᵃDistulit autem⁾ illos Fe-
lix, certissime sciens de via hac, dicens,
Cum tribunus Lysias descenderit, ᵃau-
diam vos⁾, Iussitq; centurioni custodi-
re eum, & habere ᵃrequiem⁾, nec quen
quam de suis prohibere ministrare ei*.
¶Post aliquot autem dies veniens Fe-
lix cum Drusilla vxore sua, quæ erat Iu
dæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo
fidem quæ est in Christum Iesum. Dis-
putante autem illo de iusticia & ᵃcasti-
tate⁾ & de iudicio futuro, tremefactus
Felix respondit, ᵃQuod nunc atti-
net⁾, vade, tempore autem opportuno
accersam te. simul & sperans quòd pe-
cunia ei daret à Paulo*: propter quod
& frequenter accersens eum, loqueba-
tur cum eo. Biennio autem expleto ac
cepit successorem Felix Portium Festũ.
Volens autem gratiam præstare Iudæis
Felix, reliquit Paulum vinctum.

ᵃAuditis autem his distulit
ᵃpernoscã causam vestram,
ᵃrelaxationem,
*, aut adire eũ. G
ᵃtẽperãtia
ᵃin pręsentia,
*vt solueret ipsum

CAP. XXV.

✠Paulus corã Festo causam dicit. Pau
lus Cæsarẽ appellat. Festus cũ Agrippa
& Bernice negotiũ Pauli tractat. Paulꝰ
producitur coram Agrippa. Festus nõ
vult Paulũ in dicta causa condemnare.

Festus ergo ᵃcum venisset in pro-
uinciam⁾, post triduũ ascendit Ie-
rosolymam à Cęsarea. ᵃAdierunt-
que eum⁾ principes sacerdotum,
& primi Iudęorum ᵃaduersus Paulum⁾:
& rogabant eum postulantes gratiam
aduersus eum, vt iuberet perduci eũ in
Ierusalẽ, insidias intendentes vt inter-
ficerent eum in via. Festus autem res-
pondit, seruari quidem Paulum in Cæ
sarea: se autem ᵃmaturius⁾ profecturum.
Qui ergo in vobis (ait) potentes sunt,
descendentes simul, si quod est in viro
B crimen, accusent eum. ¶Demoratus au

ᵃsuscepta prouincia
ᵃSignificaruntq; illi
ᵃdePaulo:
ᵃbreuiillo

tem inter eos dies non amplius quàm
octo aut decem, descendit Cæsaream,
& ᵃaltera⁾ die sedit pro tribunali: & ius
sit Paulum adduci. Qui cum perductus
esset, circunsteterunt eum qui ab Iero-
solyma descenderant Iudæi multas &
graues causas obiicientes, quas non po
terant probare, Paulo rationẽ redden-
te, Quoniam neq; in legem Iudæorum,
neque in templum, neque in Cæsarem
quicquam peccaui. Festus autem volẽs
gratiam præstare Iudæis, respondens C
Paulo dixit, vis Ierosolymã ascendere,
& ibi de his iudicari apud me? Dixit au
tem Paulus, Ad tribunal Cęsaris sto, ibi
me oportet iudicari. Iudæis ᵃnon no-
cui⁾, sicut tu melius nosti. Si enim no-
cui, aut dignum morte aliquid feci: nõ
recuso mori, si vero nihil est eorũ ᵃquę⁾
hi accusant me nemo potest me illis
donare. Cæsarem appello. Tunc Festus
cum cõcilio locutus respondit, Cæsarẽ
appellasti? ad Cęsarẽ ibis. ¶Et cũ dies ali D
quot trãsacti essent, Agrippa rex & Ber
nice descenderunt Cæsaream ad salu-
tandum Festum. Et cum dies plures ibi
morarentur. Festus regi indicauit de
Paulo dicens, Vir quidam est derelictus
à Felice vinctus, de quo cum essem Ie-
rosolymis, ᵃadierunt me⁾ principes sa-
cerdotum & seniores Iudæorum postu
lantes aduersus illum damnationẽ. Ad
quos respondi, Quia non est Romanis
consuetudo * donare aliquem homi-
nem * prius quàm is qui accusatur, pręs-
entes habeat accusatores, locumq; de-
fendendi accipiat; ad abluenda crimi-
na quę ei obiiciuntur. Cũ ergo huc con
uenissent, sine vlla dilatione in sequen
ti die sedens pro tribunali iussit addu
ci virum. De quo cum stetissent accusa
tores, ᵃnullam causam deserebant de
quibus ego suspicabar malũ⁾: quæstio-
nes vero quasdam de sua superstitione
habebant aduersus eum, & de quodam
Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus
viuere. Hæsitans autem ego de huius-
modi quæstione dicebam, si vellet ire
Ierosolymã & ibi iudicari de istis. Pau-
lo autẽ appellante & vt seruaretur Au-
gusti cognitioni, iussi seruari eũ, donec
mitterem eum ad Cæsarem. Agrippa au
tem dixit ad Festum, Volebã & ipse ho
minẽ audire. Cras (inquit) audies eum.

ᵃpostero
ᵃnullã iniuriã feci,
ᵃde quibꝰ
ᵃsignificauerũt mihi
* ob gratiam
*vt peat,
E
ᵃnullũ crimẽ intendebant super hisce rebus de quibus ego suspicabar:
F

¶Altera autem die cum venisset Agrippa & Bernice cum [a]multa ambitione', & introissent in auditorium cum tribunis & viris principalibus ciuitatis, iubente Festo adductus est Paulus. Et dicit Festus, Agrippa rex, & omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hũc G hominem, de quo omnis multitudo Iudęorum interpellauit me Ierosolymis, petentes & acclamantes non opportere cum viuere amplius. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustũ, iudicaui mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, & maxime ad te rex Agrippa, vt interrogatione facta, habeam quod scribam. [a]Sine ratione' enim mihi videtur, mittere vinctum, & causas eius non significare,

[a]multo apparatu,

[a]vel, Iniquum;

CAP. XXVI.

Paulus se defendit contra Iudæos coram Agrippa. Pharisęus Paulus. Spes. Resurrectio. Paulus persecutor ante cõuersionem. Conuersio Pauli. Minister. Testis. Aperire oculos. Conuersio. Tenebræ. Lux. Remissio peccatorum. Opera. Pœnitentia. Scripturas impletas prædicat Paulus. Lumen. Insanus iudicatur Paulus. Prophetæ.

A AGrippa vero ad Paulum ait, Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus extenta manu [a]cœpit rationem reddere'. De omnibus quibus accusor à Iudęis, rex Agrippa, existimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie, maxime te sciente omnia quæ apud Iudæos sunt, consuetudines & quæstiones. propter quod obsecro, patienter me audias. Et quidem vitam meam à iuuentute quæ B ab initio fuit in gente mea in Ierosolymis nouerunt omnes Iudæi: [a]præscientes' me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundum [a]certissimam' sectam nostræ religionis, vixi pharisæus. Et nunc [a]in spe' quæ ad patres nostros repromissionis facta est à deo, sto iudicio subiectus, in quam duodecim tribus nostræ *nocte & die inseruientes, sperant deuenire. De qua spe rant deuenire. De qua spe accusor à Iudæis rex*. [a]Quid' incredibile iudicatur apud vos si deus mortuos suscitat?

[a]pro se dicebat,

[a]qui prius nouerant

[a]exactissimam

[a]de spe (vel, spe fretus

* instãter

*Agrippa

[a]Cur

Et ego quidem existimaueram me aduersus nomen Iesu Nazareni [a]debere multa cõtraria agere': quod ||& feci Ierosolymis, & multos sanctorum ego in carceribus inclusi, à principibus sacerdotum potestate accepta: & cum occiderentur, detuli sententiam. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: & amplius insaniens in eos, persequebar vsque in exteras ciuitates. [a]In quibus' dum irem Damascum cum potestate & permissu principum sacerdotũ, die media, in via vidi rex, de cælo supra splendorẽ solis circũfulsisse me lumen, & eos qui mecum simul erant. Omnesq; nos cũ decidissemus in terrã, audiui vocẽ loquentem mihi hebraica lingua, Saule Saule, quid me persequeris? durum est tibi cõtra stimulum calcitrare. Ego autem dixi, Quis es domine? Dominus autem dixit, Ego sum Iesus quẽ tu persequeris. Sed exurge & sta super pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi vt cõstituam te ministrum & testem eorum quę vidisti & eorum in quibus apparebo tibi, eripiens te de populis & gentibus in quas nunc ego mitto te aperire oculos eorũ, vt conuertantur à tenebris ad lucẽ, & E de potestate satanæ ad deum, vt accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter [a]sanctos' per fidem quæ est in me. vnde rex Agrippa, non fui incredulus cælesti visioni: ||sed his qui sunt Damasci primum, & Ierosolymis, & in omnem regionẽ Iudęæ, & gentibus annuntiabam vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad deum, digna pœnitentię opera facientes. Hac ex causa me Iudæi cum essem in templo, ||comprehensum tentabant interficere. Auxilio autem adiutus dei, vsq; in hodiernum diem sto, testificans minori atq; maiori nihil extra dicens quàm ea quę prophetæ locuti sunt futura esse, & Moyses, si F [a]passibilis' Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo gẽtibus. ¶Hæc loquente eo & rationem reddente. Festus magna voce dixit, Insanis Paule: multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Et Paulus, Non insanio (inquid) optime Feste: sed veritatis & sobrietatis verba loquor Scit enim de his rex ad quem [a]constan

C

[a]multa repugnãdo facturũ: Sup. 8. e

[a]vl, Quarum rerũ studio

D

[a]vel, eos qui sãctificati sunt Sup. 13. 14

Sup. 21. e

[a]an passurus fuerit

[a]vl, libere

ter) loquor. latere enim eum nihil horũ arbitror. Neq; enim in angulo quicquã horum gestum est. Credis rex Agrippa prophetis? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulũ, =in modico suades) me Christianũ fieri. Et Paulus, Opto apud deum & =in modico, & in magno): non tantum te sed etiam omnes qui audiũt, hodie fieri tales qualis & ego sum, exceptis vinculis his. Et exurrexit rex & pręses & Bernice & qui assidebant eis. Et cum secessissent, loquebantur adinuicẽ dicentes. Quia nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Agrippa autem Festo dixit, Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

G

=Parũ abest quin psuadeas
=nõ solum modica ex parte, verũ etiã ex magna

CAP. XXVII.

Paulus Romã proficiscitur, Aristarchus. Periculosam nauigationẽ pręmonenti Paulo nõ credit. Paulus hortatur ad fidẽ in promissum à deo auxiliũ. Angelus. Fides. Hortatur Paulus naufragiũ passuros. Gratiarum actio. Naufragium.

2. Cor. 11. f
=decretũ
=vinctis

VT autem ||=iudicatum) est nauigare eum in Italiam, & tradi Paulũ cum reliquis =custodiis) centurioni nomine Iulio cohortis Augustæ ascendentes nauem Adrumetinã incipientem nauigare circa Asiæ loca, =sustulimus), perseuerante nobiscũ Aristarcho Macedone Thessalonicensi. ¶Sequenti autem die venimus Sidonẽ. Humane autem tractans Iulius Paulũ permisit ad amicos ire, =& curam sui agere). ¶Et inde cum sustulissemus, sub nauigauimus* Cyprum: propterea quòd essent venti contrarii. ¶Et pelagus Ciliciæ & Pamphylię nauigantes, venimus =Lystram) quę est Lycię: & ibi inueniẽs Centurio nauem Alexandrinã nauigantem in Italiam transposuit nos in eam. ¶Et cum multis diebus tarde nauigaremus, & vix deuenissemus contra Cnidũ prohibente nos vento, adnauigauimus Cretę iuxta Salomonẽ: & vix iuxta nauigantes, venimus in locum quendã qui vocatur =Boni) portus, cui iuxta erat ciuitas Thessala. ¶Multo autẽ tempore peracto, & cum iam non esset tuta nauigatio eo quòd =ieiunium iam pręteriisset, consolabatur) eos Paulus, dicens, eis, Viri, video quoniam cum iniuria & multo damno, non solum oneris & nauis, sed etiam animarũ nostrarum incipit esse nauigatio. Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quàm his quæ à Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium nauigare inde, si quo modo possent =deuenientes) Phœnicen hyemare, =portum Cretæ respicientem) ad Africum & ad Chorum. Aspirante autẽ Austro æstimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. Cumq; arepta esset nauis & non posset conari inuentum, data naue flatibus ferebamur. In insulã autem quandam =decurrentes), quę vocatur Clauda, potuimus vix obtinere scaphã. Qua sublata adiutoriis vtebantur, accingentes nauem, timentes ne in syrtim inciderent, submisso vase sic ferebantur. Valida autem nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fececerũt: & tertia die suis manibus armamenta nauis proiecerunt. Neq; autem sole, neque syderibus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cum multa =ieiunatio) fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum dixit, Oportebat quidem, ô viri, audito me non tollere à Creta, =lucrique facere) iniuriam hanc & iacturam. Et nunc =suadeo vobis) bono animo esse. amissio enim nullius animæ erit ex vobis præterquam nauis. Astitit enim mihi hac nocte angelus dei cuius sum ego, & cui deseruio dicens, Ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere: & ecce donauit tibi deus omnes qui nauigant tecum propter quod bono animo estote viri: credo enim deo quia sic erit quemadmodum dictum est mihi. In insulam autem quandam oportet nos deuenire. ¶Sed posteaquam quartadecima nox superuenit, nauigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquem regionem. Qui & submittentes bolidem, inuenerunt passus viginti: & pusillum inde =separati), inuenerunt passus quindecim. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de pupi mittentes anchoras qua-

=soluimus
=vtab illis curaretur
*iuxta
=Myram
B
=Pulchri
=vltra tẽpus sustinuissent inediam, admonebat

C
=peruecti
=is est portus Cretę, respiciẽs
=deuecti,
D
=media
=nec accersere nobis
=hortor vos
E
=digressi rursum
B
demissa bolide,

tuor optabant diem fieri. Nautis vero
F quærentibus fugere de naui, cum missi-
=prætextu velut è prora anchoras extensuri, sent scaphã in mare, sub =obtentu quasi inciperent à prora anchoras extendere', dixit Paulus cẽturioni & militibus, Nisi hi in naui manserint, vos salui fieri non potestis. Tunc abscideruntmilites funes scaphæ: & passi sunt eã excidere. Et cum lux inciperet fieri, =rogabat' Paulus oẽs sumere cibũ dicẽs, Quartadecima die hodie expectantes ieiuni permanetis, nihil accipientes. Propter
=hortor quod =rogo' vos accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, sumens panem gratias egit deo in conspectu omniũ: & cum fregisset, cœpit manducare. =Animæquiores autem
=Animis iã recreatis omniũ facti omnes', & ipsi sumpserũt cibum.
G Eramus vero vniuersæ animæ in naui ducentæ septuaginta sex. Et satiati cibo alleuiabant nauem, iactãtes triticum in mare. Cum autem dies factus esset, terram non cognoscebant: sinũ vero quendam considerabant habẽtem littus, in quem cogitabant, si possent, eiicere nauem. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes iuncturas gubernaculorum, & leuato artemone =secundum' auræ flatum, tendebãt ad littus. Et cum incidissemus in lo
=vel, ad =bimarẽ, cum =dithalassum' impegerunt nauem, & prora quidem fixa, manebat immobilis: puppis vero soluebatur à vi =maris'. militum autẽ consilium fuit vt =cu
=vndarũ =vinctos stodias' occiderent: ne quis cum enatasset, effugeret. Centurio autem volens seruare Paulum, prohibuit fieri: iussitque eos qui possent natare, emittere se primos, & euadere, & ad terrã exire: &
=alios in quibusdã nauis fragmentis, cæteros alios in tabulis =ferebant: quod factum est vt omnes animæ euaderent ad terram.

CAP. XXVIII.

Barbarorum humanitas erga Paulum. Vipera non nocet Paulo. A febribus sanatur pater Publii. Paulo occurrunt fratres. Exponit Paulus Iudæis quare Romam productus sit. Spes. Annuntiat Paulus regnum dei & Iesum secundum scripturas. Gentibus missus Christus. Prædicit Paulus Christum omnibus accedentibus.

Tcum euasissemus, tunc cognouI
E mus quia Melite, insula vocabatur. Barbari vero præstant nõ =mo =vulgarem dicam' humanitatem nobis. Accensa

enim pyra =reficiebãt' nos omnes, propter imbrem qui imminebat, & frigus, =recipiebant
Cum cõgregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinẽ, & imposuisset super ignem, vipera à calore cum processisset, inuasit manum eius. Vt vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu eius, adinuicem dicebant. =Vtique' homicida est homo hic, =Omnino
B qui cum euaserit de mari, vltio non sinit eum viuere. Et ille quidẽ excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est. At illi existimabant =eum in tumorem =futurum conuertendum', & subito casurũ & mo vt incenri. Diu autem illis expectantibus & videntibus nihil mali in eo fieri, =conuer deretur, tentes se', dicebãt eum esse deum. ¶ In =vel, mulocis autem illis erant prædia principis tata men insulę, nomine publii, quinos suscipiẽs, te, triduo benigne =habuit'. Contigit au- =vel, tratem patrem Publii febribus & dysenteria vexatum iacere. Ad quem Paulus intrauit. & cum orasset & imposuisset ei manus, =saluauit' eum. Quo facto, =sanauit

omnes qui in insula habebant infirmi-
C tates accedebant, & curabantur, qui
etiam multis honoribus nos honora-
uerunt, & nauigantibus imposuerunt
quæ necessaria erant. ¶Post menses au
tem tres, nauigauimus in naui Alexan-
drina, quæ in insula hyemauerat, cui
*Castor & erat insigne *Castorum). Et cum venis-
pollux. semus Syracusas, mansimus ibi triduo.
Inde circũ legentes deuenimus Rhe-
gium: & post vnum diem flãte Austro,
secunda die venimus Puteolos, vbi in-
uentis fratribus rogati sumus manere
apud eos dies septem: & sic venimus
Romam. ¶Et inde cum audissent fra-
*de no tres *occurrerunt nobis vsque ad Ap-
bis, pii forum, ac Tres tabernas. Quos cum
D vidisset Paulus, gratias agens deo, ac-
cepit fiduciam. Cum autẽ venissemus
*cẽturio Romam, *permissum est Paulo perma
tradidit nere *sibimet) cum custodiente se mi-
vinctos lite. ¶Post tertium autem diem conuo
principi cauit primos Iudæorum. Cumque ve-
exercitꝰ nissent dicebat eis, Ego viri fratres, ni-
& hil aduersus plebem faciens, aut morẽ
*apud se- paternum, vinctus ab Ierosolymis tra
metipsũ ditus sum in manus Romanorum, qui
(.i.solũ.) cum *interrogationem de me habuis-
*me exa- sent), voluerunt me dimittere, eo q̃
minasset, nulla esset causa mortis in me. Contra-
E dicentibus autem Iudæis, coactus sum
appellare Cæsarem: non quasi gentem
meam habens aliquid accusare. Pro-
*duoca- pter hanc igitur causam *rogaui) vos vi
ui dere & alloqui. Propter spem enim Is-
rael, catena hac circundatus sum. At il
li dixerunt ad eum, Nos neque literas
accepimus de te à Iudæa, neque adue
niens aliquis fratrum nuntiauit, aut lo
*Volumꝰ cutus est quid de te malum. *Rogamꝰ)
autem à te audire quæ sentis. nam de
secta hac notum est nobis quia vbique
ei contradicitur. Cum constituissent
autem illi diem, venerunt ad eum in
hospitium plurimi: quibus exponebat
testificans regnum dei, suadensq̃ eis
de Iesu ex lege Moysi & prophetis, à
mane vsque ad vesperam. Et quidã cre
debant his quæ dicebantur: quidam
F vero non credebant. Cumq̃ inuicem
non essent consentientes, discedebant
dicente Paulo vnum verbum. Quia be
ne spiritus sanctus locutus est per Isaiã
prophetam ad patres nostros dicens,

Vade ad populum istum, & dic, ‖Aure Isa.6.c.
audietis & non intelligetis, & viden- Mat.13.b
tes videbitis, & non perspicietis. In- mar.4.b
crassatum est enim cor populi huius, luc.8.f.G
& auribus grauiter audierunt, & ocu- ioh.12.f.
los suos compresserunt: ne forte vide- rom.11.b
ant oculis, & auribus audiant, & cor-
de intelligant, & conuertantur, & sa-
nem eos. Notum ergo sit vobis quoniã
gentibus missum est hoc salutare dei,
& ipsi audient. Et cum hæc dixisset,
exierunt ab eo Iudæi, multam haben-
tes inter se quæstionem. Mansit autem
biennio toto in suo conducto, & susci-
piebat omnes qui ingrediebantur ad
eum, prædicans regnum dei, & docens
quæ sunt de domino Iesu Christo, cum
omni fiducia sine prohibitione.

Epistola Pauli apostoli ad Romanos.

CAP. I.

Euangelium. Christus. Paulus missus vt doceret fidem in Christum. Vocati. Sancti. Fides Romanorum. Optat Paulus videre Romanos. Euangelium. Iustitia. Ira dei. Gentes esse peccatores probat.

PAVLVS seruus Ie- A
su Christi, vocatus a-
postolus, segregatus
in euãgeliũ dei, quod
ante promiserat per
pphetas suos in scri- *demon-
pturis sanctis de filio stratus
suo, qui factus est ‖ ei) ex semine Da- fuit
uid secundum carnem, qui *prædesti- *potẽtia.
natus est) filius dei in *virtute), secun- *à mor-
dum spiritum sanctificationis, ex resur tuis
rectione *mortuorum) Iesu Christi) do- *vt, Iesu
mini nostri) per quem accepimus gra- Christo
tiam & apostolatum ad obediendum (vt, Iesus
fidei in omnibus gentibus a pro) nomi Christꝰ)
ne eius, in quibus estis & vos C vocati) a vt, de
Iesu Christi: omnibus qui e sunt) Romæ (aut su-
dilectis dei, vocatis sanctis, gratia vo- per)
bis & pax à deo patre & domino no- c nomen
stro Iesu Christo. ¶Primum quidẽ gra- est,
tias ago deo meo per Iesum Christum & infra.
pro omnibus vobis quia fides vestra e estis

annuntiatur in vniuerſo mundo. Teſtis
[a] quẽ colo enim mihi eſt deus, [c] cui ſeruio in ſpi-
ſpiritu ritu [b] meo in euangelio filii eius, q̃ ſine
B intermiſſione memoriam veſtri facio,
ſemper in orationibus meis obſecrans,
ſi quo modo tandem aliquando proſpe
[a] per volũ rũ iter habeã [a] in voluntate [b] dei, veniẽ-
tatem di ad vos. Deſydero enim videre vos,
[a] aliquod vt [a] aliquid impertiar vobis gratiæ ſpi-
ĩpertiar ritualis [b], ad confirmandos vos: id eſt
vobis do ſimul conſolari in vobis per eam quę
nũ ſpiri- inuicem eſt [b], fidem veſtrã atque meã.
tuale, Nolo autem vos ignorare fratres quia
& vt cõ- ſæpe propoſui venire ad vos, & prohi-
munẽ ca bitus ſum vſq; adhuc, vt aliquẽ fructũ
piã cõſo habeã in vobis, ſicut & in cæteris gẽ-
lationẽ ĩ tibus. Græcis ac barbaris, [a] ſapiẽtibus
vobis p & inſipientibus [b] debitor ſum: ita [a] quod
mutuam in me prõptum eſt [b], & vobis qui Ro-
Rom. eruditis pariter ac ru mæ eſtis euangelizare. Non enim eru-
dibus beſco euangelium *. Virtus enim dei
[a] quantũ eſt, in ſalutem omni credenti, Iudæo
in me eſt primum & Græco. Iuſtitia enim dei in
paratus eo reuelatur ex fide in fidem: ſicut ſcri
ſum, ptum eſt, ‖Iuſtus autem ex fide [a] viuit [b].
* Chriſti ¶Reuelatur enim ira dei de cælo ſu-
Abac. 2. a per omnem impietatem & iniuſtitiam
heb. 10. g hominum eorum qui veritatem dei in
galat. 3. b iniuſtitia detinẽt: qa q̃d o notũ eſt dei [b],
[a] victurus manifeſtũ eſt in illis. deꝰ enĩ illis mani
eſt. feſtauit. Inuiſibilia enĩ ipſius: a [b] P crea-
O de deo tura [b] mũdi, per ea quæ facta ſunt intel-
cognoſci lecta, conſpiciuntur: ſẽpiterna quoq;
poteſt, eius virtus & diuinitas: ꝙ ita [b] vt ſint in
P crea- excuſabiles. ‖Quia cũ cognouiſſent deũ
tione nõ ſicut deũ glorificauerunt, aut gra-
q in hoc tias egerunt, ſed euanuerunt in cogita
Eph. 4. e tionibus ſuis, & obſcuratum eſt inſi-
[a] cũſe cre piens cor eorum. [a] dicentes enim ſe [b] eſ
derent ſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et mutaue
[a] immor- runt gloriam [a] incorruptibilis [b] dei, in ſi-
talis militudine imaginis corruptibilis ho-
minis, & volucrum, & quadrupedum,
& ſerpentium. Propter quod tradidit
C illos deus in deſyderia cordis eorum
in immunditiam, vt contumeliis affi-
[a] inter ſe ciant corpora ſua [a] in ſemetipſis [b], qui
mutuo. commutauerunt veritatem dei in men-
[c] vltra eũ dacium: & coluerunt & ſeruierunt
q cõdidit creaturæ [a] potius quàm creatori [b], qui
[a] vt [b], lau- eſt [a] benedictus [b] in ſecula. Amen. ¶Pro-
dãdus pterea tradidit illos deus in [a] paſſiones [b]
[a] affectus. ignominiæ. Nam fœminæ eorum im-
mutauerunt naturalem vſum, in eum
vſum qui eſt contra naturam. Similiter
autem & maſculi, relicto naturali vſu
fœminæ, exarſerunt in deſyderiis ſuis
in inuicem, maſculi in maſculos turpi D
tudinem operantes, & mercedem quã
oportuit erroris ſui in ſemetipſis reci-
pientes. Et ſicut non probauerunt deũ
habere in notitia: tradidit illos deus
in [a] reprobum ſenſum [b], vt faciãt ea quæ [a] reprobã
non conueniunt, repletos omni iniqui mẽtem,
tate, malitia, fornicatione, auaritia, ne-
quitia, plenos inuidia, homicidio, con-
tentione, dolo, [a] malignitate [b], ſuſurro- [a] malis
nes, detractores, [a] deo odibiles [b], contu- præditos
melioſos, ſuperbos, elatos, inuentores moribus
malorum, parentibus non obedientes, [a] dei oſo-
[a] inſipientes, incompoſitos, ſine affectio res,
ne, abſque fœdere [b], ſine miſericordia. [a] expros
Qui cum iuſtitiam dei cognouiſſent, intelligẽ
► non intellexerũt [b] quoniam qui talia tiæ, pa-
agunt, digni ſunt morte: non ſolum ctorum
► qui [b] ea faciunt, ſed etiam ► qui [b] cõ- hanc qui
ſentiunt facientibus. quã tena
ces alie-
ni à cla
CAP. II. ritatis at
tolerantia. Opera. Circunciſio. Iudæi. fectu, fœ-
Præputium. Gentes. Iudæos. Circun- ditate
ciſio.

IUdæos omnes eſſe peccatores oſtẽ
dit. Ad pœnitentiam inuitat deus ſua

PRopter quod inexcuſabilis es ô A
homo omnis qui iudicas. ‖ In quo Mat. 7. a.
enim [b] iudicas alterũ, teipſum cõ- [a] Nã hoc
demnas, eadem enim agis [a] quæ [b] ipſo q̃
iudicas. Scimus enim quoniam iudi- qui
cium dei eſt ſecũdũ veritatẽ in eos qui
talia agunt. Exiſtimas autem hoc ô ho-
mo qui iudicas eos qui talia agunt, &
facis ea, quia tu effugies iudicium dei?
An diuitias bonitatis eius & patientiæ
& longanimitatis contemnis, ignorãs
quoniam benignitas dei ad pœniten-
tiam te [a] adducit? [a] Secundum autẽ [b] du- [a] vt, inui-
ritiam tuam & impœnitens cor, theſau ritiam
rizas tibi iram in die iræ & reuelatio- [a] Sed iux
nis iuſti iudicii dei, qui reddet vnicui ta. nis
que ſecundum opera [a] eius [b]. iis quidem [a] ſua.
qui [a] ſecundum patientiam boni ope [a] perſeue
ris [b], gloriam & honorem & incorru- rãtes in
ptionem quærunt: vitam æternam. iis bene-
autem qui ſunt [a] ex contentione [b] & qui cẽdo, R
non acquieſcunt [b] veritati, credunt au [a] cõtẽtioſi
tem iniquitati: ira & indignatio, Tri- [a] obtẽpe-
bulatio & anguſtia in omnem animam rant
hominis operantis malum, Iudæi pri-

mum & Græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. ‖ non enim est acceptio personarum apud deum. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt. & quicunque in lege peccauerunt: per legem iudicabūtur. Nō enim auditores legis iusti sunt apud deum: sed factores legis [=]iustificabuntur[)]. Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: [=]eiusmodi[)] legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationibus accusantibus aut etiam [=]defendentibus[)] in die cū iudicabit deus occulta hominum secundum euangelium meum per Iesum Christum. ¶ [=]Si[)] autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in deo, & nosti voluntatem eius, & probas [=]vtiliora instructus per legem[)], cōfidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam [=]scientiæ &[)] veritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipsum non doces: qui prædicas non furandū, furaris: qui dicis non [=]mœchādum, mœcharis[)]: qui abominaris idola, sacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras. Nomen enim dei per vos blasphematur inter gentes, ‖ sicut scriptum est. Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium, facta est. Si igitur præputium [=]iustitias[)] legis custodiat: nonne præputium illius [=]in circuncisionem[)] reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, [=]legem consummans[)], te qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es? Non enim qui in manifesto, Iudæus est. neq; quæ in manifesto in carne, est circuncisio, sed qui in abscondito: Iudæus est. & circuncisio: cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est.

Deu. 10 d
2. pa. 19. c
iob. 37. b
act. 10. e.
[=]iusti habebūtur,
[=]eæ
C
[=]excusantibus
[=]Ecce
[=]eximia institutꝰ in lege,
D
[=]cognitionis ac
[=]adulterādū, adulteratis:
Isa, 52. b.
eze. 36. c
[=]iustificationes
[=]pro circūcisione
[=]si legem seruauerit,

CAP. III.

Iudæos gentibus non esse excellētiores. Verax deus, Iudæi peccatores sicut & gentes. Opera. Iustificatio. Lex, Iustitia dei. Peccatores omnes, Iustificatio. Redemptio. Remissio peccatorū. Iustus. Iustificatio. Fides. Deus Iudæorum & gentium. Lex.

Quid [=]ergo amplius Iudæo est[)] aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia [=]credita sunt illis eloquia[)] dei. Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? ‖ Nunquid incredulitas illorum fidem dei [=]euacuauit[)]? Absit. ‖ Est autem deus verax: ‖ omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, ‖ vt iustificeris in sermonibus tuis: & vincas cum iudicaris. Si autem [=]iniquitas[)] nostra iustitiam dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? secundum hominē dico. Absit, alioquin quomodo iudicabit deꝰ ⟶ hūc[)] mundum? Si enim veritas dei in meo mendacio [=]abundauit[)] in gloriā ipsius: quid [=]adhuc[)] & ego tanquam peccator iudicor, & non (sicut [=]blasphemamur[)], & sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, vt veniant bona? quorum dānatio iusta est. ¶ Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. ‖ [=]Causati enim sumus[)] Iudæos & Græcos, omnes sub peccato esse: sicut scriptum est, ‖ Quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: nō est qui faciat bonū, nō est vsq; ad vnū. Sepulchrū patēs est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: ‖ Venenum aspidum sub labiis eorum. ‖ Quorū os maledictione & amaritudine plenum est: ‖ Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & [=]infœlicitas[)] in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: ‖ non est timor dei ante oculos eorum. ‖ Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur: iis qui in lege sunt, loquitur, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo: quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. ¶ Per legē enim cognitio peccati. Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est: testificata à lege & prophetis. Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi in omnes & super

[=]habet in quo p̄cellat Iudęus:
[=]cōmissa sunt illis oracula
2. Ti. 2. e.
[=]faciet irritam?
ioh. 3. d.
Psal. 115. a
psal. 50.
[=]iiustitia.
B
[=]excelluit
[=]posthac
[=]de nobis male loquuntur
Gala. 3. d
[=]Nā ante causis redditis ostēdimꝰ
Ps. 5. 15. a
Psal. 139. a
Psal. 9. c.
Isa. 59. b.
prou. 1. b
[=]calamitas
psal. 35.
Galat. 2 d
C

omnes qui credunt ► in eum⁾, non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt: & egent gloria dei. =iustificati⁾ gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit deus =propitiatorem⁾ per fidem in sanguine ipsius, ad ostẽsionem iustitiæ suæ. propter remissionem pręcedentium delictorum, =in sustentatione dei⁾, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. ¶Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est Per quam legem? =factorum⁾? Non: sed per legem fidei. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. An Iudæorum deus tantum? Nonne & gentium? Imo & gentiũ quoniam quidem vnus est deus qui iustificat circuncisionem ex fide: & pręputium per fidem. Legem ergo =destruimus⁾ per fidem? Absit: sed legem =statuimus⁾.

=iustificãtur autẽ
=recõciliatorem
D
=quæ tolerauit deus,
=operum
=irritã facimus
=stabilimus.

CAP. IIII.

Abraham fide iustificatus. Opera. Fides. Beatitudo. Circũcisio. Pater credentium, Abraham. Lex. Promissio. Fidei iustitia. Abraham quomodo fide iustus. Mors Christi. Resurrectio.

A Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus iustificatus est: habet =gloriam⁾, sed non apud deum. Quid enim dicit scriptura? ||Credidit Abraham deo: & =reputatum⁾ est illi ad iustitiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium: reputatur fides eius ad iustitiam ► secũdum propositum gratiæ dei⁾. ¶Sicut & Dauid dicit beatitudinẽ hominis, cui deus =accepto fert⁾ iustitiam sine operibus, ||Beati, quorum remissę sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc, =in circuucisione tantum manet, an etiã in præputio⁾? ¶Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiã. Quomodo ergo reputata est? in circũcisione an in præputio? Non in circuncisione: sed in præputio. ||Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ =est⁾ in præputio: vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam & sit pater circuncisionis, non iis tantum qui sunt ex circuncisione, sed & iis qui sectantur vestigia fidei quæ =est⁾ in præputio patris nostri Abrahæ. ¶Nõ enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius vt hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex lege, hæredes sunt: =exinanita⁾ est fides, =abolita⁾ est promissio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex: nec pręuaricatio. Ideo ex fide: vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est, ||Quia patrem multarum gentium posui te ante deum, cui credidisti, qui =viuificat⁾ mortuos: & vocat ea quæ non sunt, tanquam =ea quæ sunt⁾, qui contra spem =in spem⁾ credidit: =vt⁾ fieret pater multarum gentium secundum quod dictum est ei, ||Sic erit semen tuũ ► sicut stellæ cæli & arena maris⁾. Et non infirmatus est in fide: nec consyderauit corpus suum emortuum, cum iam fere centũ esset annorũ, & nec emortuã vuluã Sarę. =In repromissione⁾ etiam dei non hæsitauit diffidentia: sed =confortatus⁾ est fide, dãs gloriam deo: plenissime sciens quia quæcunque promisit deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, Quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrũ à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

=qd̃ glorietur.
Gen.15.b
galat.3.a.
iac.2.d.
=iputatũ
=vP, imputat.
Psal.31.a.
B
=in præputiũ tãtũ, an & in circũcisionẽ? (sub. deuenit.)
Gen.17.b
=fuerat
=fuit
C
=inanis facta.
=irrita facta
Gen.17.a
=vitæ restituit
=sint,
=præter spem: n spe
=ꝙ
Gen.15.b
D
=vP, Ad promissionem
=roboratus

CAP. V.

Fides. Pax. Gratia. Gloria in afflictionibus. Patiẽtia. Probatio. Spes. Charitas dei. Iustificari. Ira. Mors Christi. Vita. Gloriari in deo. Adam & Christus conferuntur. Mors. Adam secundus. Donum, & gratia dei. Regnare. Iustitia Christi. Obedientia. Lex. Peccatum. Gratia. Vita æterna.

vt, habemus

IVstificati ergo ex fide, pacem habeamus ad deum per dominū nostrum Iesum Christum: per quem habemus accessum per fidē in gratiam istam, in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum dei. Non solum autem: sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autē probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Nam vt quid enim Christus, cū adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impijs mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur, nā pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem suam deus in nobis: quoniam cū adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filii eius: multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. Non solū autem: sed & gloriamur in deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. ¶Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mūdum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit in quo omnes peccauerunt. Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita & donum. si enim vnius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia dei & donum, in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Et nō sicut per vnum peccatum, ita & donum. nam iudicium quidem ex vno, in condemnationem: gratia autem ex multis delictis, in iustificationem. Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Igitur sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem: sic & per vnius iustitiā in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obeditionem, iusti constituentur multi. Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. vbi autem abundauit delictum superabundauit & gratia, vt sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum dominum nostrum.

Ephe. 1. d
Iacob. 1. a
pudefacit:
Hebr. 9. d
1. pet. 3. c.
Nam
B
erga nos
C
inquātū
imputatur,
est,
qui peccauit,
condemnatio

CAP. VI.

Non seruiendum peccato. Baptismus, Resurrectio. Nouitas vitæ. Verus homo. Mori peccato. Viuere deo. Non regnet peccatum. Membra. Lex. Gratia. Serui peccati. Serui iustitiæ. Membra seruiunt deo. Liberi iustitię. Mors. Seruī dei. Vita æterna.

QVid ergo dicemus? Manebimus in peccato vt gratia abū det? Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? An ignoratis fratres quia quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cū illo per baptismum in mortem: vt quo modo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in eo nouitate vitæ ambulemus. Si enim cōplantati facti sumus similitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus. hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est iustificatus est à peccato. Si autem mortui sumus cum Christo: credimus quia simul etiā viuemus cum illo. scientes q̄ Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrā non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: q̄ autem viuit, viuit deo. Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato: viuentes autem deo in Christo Iesu*. ¶Non ergo regnet peccatū in vestro mortali corpore vt obediatis cōcupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos deo, tanquam ex

A
posthac
Christū
Iesum, in
mortem
Heb. 12. a
1. pet. 2. &
4. a.
eph. 4. c
colos. 3. h.
B
domina
tur.
*domino

mortuis viuentes: & membra vestra arma iustitiæ deo. Peccatum enim vobis
C non dominabitur, non enim sub lege estis, sed sub gratia. ¶Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege,
Iohã. 1. d 2. pet. 2. d sed sub gratia? Absit. ‖ An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum: serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Gratia autē deo quòd fuistis serui peccati, obedistis autē ex corde in eam formam doctrinæ in quā
traducti traditi estis. Liberati autem à peccato serui facti estis iustitiæ. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrę.
seruate ipsi donam sicut enim exhibuistis mēbra vestra seruire immunditiæ & iniquitati, ad iniquitatē: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationē. Cū enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorū, mors est. Nunc vero liberati à peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternā. Stipendia enim peccati: mors: gratia autem dei, vita æterna in Christo Iesu domino nostro.

CAP. VII.

Mulier mortuo marito, libera à iure viri. Liberati à lege seruiunt deo in spiritu. Per legem cognitio peccati. Lex spiritualis. Peccatum. Internus homo. Lex membrorum, siue peccati. Lex mētis. Mens Caro.

1. Cor. 7. g AN ‖ ignoratis fratres (scientibus enim legem, loquor) quia lex in
obnoxia homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier: viuente viro alligata est legi, si autem mortuus fuerit vir eius: soluta
iudicabitur est à lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri: vt nō sit adultera si fuerit cum alio viro. Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi: vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis deo. Cum enim
affectus essemus in carne, passiones peccatorū
vigebāt quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent mor
ti, nunc autem soluti sumus à lege mortis in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literę. ¶Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui: nisi per legem, nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret,
‖ Non cōcupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuū erat. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum: peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum: & inuentum est, mihi mandatum quod erat ad vitā, hoc esse ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta per mādatum, seduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidē sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. ¶‖Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quia lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, vænundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo, non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi quoniam bona est. Nunc autem iam nō ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia nō habitat in me, hoc est, in
adest carne mea, bonū. Nā velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam nō ego operor illud, sed quod habitat in
vt, per me peccatum. Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Cōdelector enim legi dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legē in membris meis repugnantē legi mentis meę, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruio legi dei: carne autem, legi peccati.

mortui B
Exo. 30. c deut. 5. b
genuit
quōdam
1. tim. 2. b C
operatur
vel, scelestius
D
ex hoc corpore morti ob noxio
Gratias ago deo

CAP. VIII.

Damnatio. Libertas. Carnales. Spirituales. Pax. Caro. Spiritus Christi in nobis, Non secundum carnem viuendum. Spiritus sanctus in filiis dei. Hæredes. Cohæredes. Tribulatio. Gloria. Creatura. Adoptio filiorum, Redemptio corporis. Spes. Orare. Spiritus. Cor sancti. Diligere deum. Vocati. Prædestinatio. Vocatio. Iustificatio. Glorificatio. Donatus nobis Christus. Orat Christus pro nobis. Dilectio dei erga nos propter Christum.

A Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu: qui non secundum carnem ambulãt.
*sed secũ dũ ipũm. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat legi, [a]in quo infirmabatur[b] per carnem: deus filium suum mittens[c] in similitudinem carnis peccati[d], & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secũdum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt sapiunt. qui vero secundum spiritũ sunt: quæ sunt spiritus sentiunt. Nam[e] prudentia[b] carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax, quoniam sapientia carnis, inimica est deo: legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet: hic non est eius. Si autem Christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustificationem. Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis. ¶Ergo fratres, debitores sumus: non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundũ carnem vixeritis: moriemini. si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis: viuetis. Quicunque enim spiritu dei aguntur, ii sunt filii dei. ‖Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed ‖ accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba, pater. [f]Idem [g]ipso enim[h] spiritus, testimonium reddit spiritui nostro q̃ sumus filii dei. Si autem filii: & hæredes, hæredes quidẽ dei: cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt & cõglorificemur. Existimo enim q̃ non sunt[i] condignæ[k] passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur[l] in nobis[m]. Nam [n]erga nos expectatio creaturę, reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, nõ volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum dei. Scimus enim q̃ omnis creatura ingemiscit, & *parturit vsque[o] adhuc[p]. Nõ * simul solum autem illa, sed & nosipsi primitias spiritus habẽtes & ipsi intra nos gemimus adoptionẽ ► filiorum dei[q], expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur: non est spes. nam quod videt quis: quid sperat? Si autem quod nõ videmus, speramus: per patientiam expectamus. Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram, nam quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autẽ scrutatur corda, scit quid desyderet spiritus: quia secundum deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositũ [r]vocati[s] sunt ► sancti[t]. Nam quos præscisuit: & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit: hos & vocauit. & quos vocauit: hos & iustificauit, quos autem iustificauit: illos & [u]magnificauit[x]. Quid ergo dicemus ad hęc? Si deus pro nobis: quis contra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis[y] donauit[z]? Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat? Quis est qui cõdemnet? Christus Iesus qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui & est ad dexterã dei, qui etiã interpellat pro nobis? Quis ergo nos sepabit à charitate Chri-

[a] ea parte qua imbecillis erat [b] vt, sub specie carnis peccato obnoxiæ, [c] affectus [d] prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax, quoniam sapientia carnis, inimica est deo: legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. [e] 2. tim. 1. b [f] Galat. 4. a [g] Idem ipso enim spiritus, testimonium reddit spiritui nostro q̃ sumus filii dei. Si autem filii: & hæredes, hæredes quidẽ dei: cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt & cõglorificemur. Existimo enim q̃ non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Nam erga nos expectatio creaturę, reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, nõ volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum dei. Scimus enim q̃ omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. [h] pares [i] D [k] erga nos [l] Nõ [m] simul [n] ad hoc tempus. [o] E [p] nobiscũ [q] Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur: non est spes. nam quod videt quis: quid sperat? Si autem quod nõ videmus, speramus: per patientiam expectamus. Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram, nam quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autẽ scrutatur corda, scit quid desyderet spiritus: quia secundum deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositũ [r] nõ mẽ est [s] F [t] glorificauit. [u] donabit

sti? Tribulatio? an angustia? an fames?
C an nuditas? an periculum? an persecu
Psal. 45.d tio? an gladius? sicut scriptum est, ‖ Quia
*morti propter te mortificamur⁾ tota die: æsti
tradimur mati sumus sicut oues occisionis. Sed
*per in his omnibus superamus *propter⁾ eũ
qui dilexit nos. Certus sum enim quia
*potesta- neque mors, neque vita, neque angeli,
tes neque principatus, neque *virtutes⁾, ne
que instantia, neque futura, neque forti
tudo, neq; altitudo, neque profundum,
neq; creatura alia poterit nos separare
à charitate dei, quæ est in Christo Iesu
domino nostro.

CAP. IX.

Optat Paulus Iudæos saluari. Israelitæ. Abrahæ filii. Filii promissionis. Iacob. Esau. Misericordia dei. Pharao. Misereri. Indurare. Figulus. Vas. Gentium vocatio. Pauci ex Iudęis saluati. Gentes susceptæ in populum dei, Iudæis abiectis, & quare.

A Veritatem dico in Christo Iesu, nõ
mentior, testimonium mihi per-
hibente conscientia mea in spiri
tu sancto, quoniam tristitia mihi
magna est & continuus dolor cordi
meo. *Optabam⁾ enim ego ipse anathe-
*Optimi ma esse à Christo pro fratribus meis qui
sunt cognati mei secũdum carnem, qui
sunt Israelitæ, quorum adoptio est ► fi-
liorum⁾, & gloria, & testamẽtum, & le-
gislatio, & obsequium, & promissa: quo
rum patres, ex quibus est Christus se-
cundum carnem, qui est super omnia
B deus benedictus in secula. Amen. ¶ Nõ
autem quód exciderit verbum dei.
*quia Non enim omnes qui ex Israel sunt, ii
Gen. 21. b sunt Israelitæ: neque *qui⁾ semen sunt
Abrahæ, omnes filii: ‖ sed in Isaac voca
Gen. 18. b bitur tibi semen: id est, non qui filii
Gal. 4. d carnis, hi filii dei: sed qui filii sunt
*In tem- promissionis, ęstimatur in semine. Pro-
pore hoc missionis enim verbum hoc est, ‖ *se-
Gen. 25. c cundum hoc tempus, veniam: & erit
*cõcubitũ Saræ filius. Non solum autem illa: ‖ sed
habens, & Rebecca ex vno *concubitu habẽs⁾,
(vel cõce Isaac patris nostri. Cum enim nondum
perat ex nati fuissent, aut aliquid boni egissent
Isaac pa- aut mali, vt secundum electionem pro-
tre no- positum dei maneret: non ex operibus
stro.) sed ex vocante dictum est ei. ‖ Quia ma
Gen. 25. c ior seruiet minori, sicut scriptum est,
mala. 1. a Iacob dilexi. Esau autem odio habui.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniqui-
tas apud deum? Absit. Moysi enim dicit,
‖ Miserebor cuius misereor: & misericor Exo. 33. d;
diam præstabo cuius miserebor. Igitur
non volentis, neque currentis, sed mi-
serentis est dei. Dicit enim scriptura
Pharaoni, ‖ Quia in hoc ipsum excitaui Exod. 9. b
te, vt ostendam in te *vtrtutem⁾ meam: *potentiã
& vt annuntietur nomen meum in
vniuersa terra. Ergo cui vult miseretur:
& quem vult indurat. ¶ Dicis itaq; mi-
hi. Quid adhuc quæritur⁾ voluntati e-
nim eius quis resistit? O homo, tu qui
es qui * respondeas deo? ‖ Nunquid di *exad-
cit figmentum ei qui se finxit, Quid uerso
me fecisti sic? ‖ An non habet potesta Isa. 45. b
tem figulus luti, ex eadem massa facere Iere. 18. a
aliud quidem vas in honorem, aliud Sap. 15. b
vero in contumeliam? Quod si deus vo E
lens ostendere iram, & notam facere
potentiam suam, sustinuit in multa pa
tientia, vasa iræ *aptata⁾ in interitum, *apparata
vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in va
sa misericordiæ quæ præparauit in glo
riam. ¶ Quos & vocauit, nos: non so-
lum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus,
sicut in Osee dicit. ‖ Vocabo non plebẽ Osee. 7. d
meam, plebem meam: & nõ dilectam, 1. pet. 2. b
dilectam: ► & non misercordiam con-
secutam, misericordiam consecutam⁾. Osee. 1. d.
‖ Et erit: in loco vbi dictum est eis, Non F
plebs mea vos: ibi vocabuntur filii dei
viui. ¶ Isaias autem clamat pro Israel,
‖ Si fuerit numerus filiorum Israel tan- Isa. 10. e
quam arena maris, reliquiæ saluæ fient.
Verbum enim *consummans⁾, & abbre *perficiẽs
uians *in æquitate⁾: quia verbum bre- *cum iu-
uiatum faciet dominus super terram. stitia
Et sicut prædixit Isaias, ‖ Nisi dominus
sabbaoth reliquisset nobis semen: sicut Isa. 1. c
Sodoma facti essemus, & sicut Gomor-
rha *similes⁾ fuissemus. ¶ Quid ergo di- *assimila-
cemus? Quod gentes quæ non sectaban ti
tur iustitiam, apprehenderunt iustitiã, G
iustitiam autem quæ ex fide est: Israel
vero sectando legem iustitiæ, in legem *legis:
iustitiæ non peruenit. Quare? Quia impege-
non ex fide, sed quasi ex operibus * *of- runt
fenderunt⁾ enim in lapidem offensio- Isa. 8. c. 28
nis, sicut scriptum est, ‖ Ecce pono in d.
Sion lapidem offensionis, & petrã *scan 2. pet. 2. b
dali⁾: & omnis qui credit in eum, non *offẽsiõis
*confundetur⁾. *Pudore
afficietur

CAP. X.

Orat Paulus pro Iudæis. Iustitia duplex. Iustitia fidei. Confessio, Fides. Salus inuocare deum. Inuocare. Audire. Prædicare. Mitti. Iudæis reiectis, gentes susceptæ.

*bona, FRatres, *voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad deum, fit pro illis in salutem. Testimoniũ enim perhibeo illis ꝙ æmulationẽ quidem dei habent, sed non secundũ scientiam. Ignorantes enim Iustitiã dei, & suam quærentes statuere: iustitiæ dei non sunt subiecti. Finis enim legis, Christus: ad iustitiam omni credenti. Moyses enim scripsit, quoniam iusti-
Leui, 18. a tiam quæ ex lege est, || Qui fecerit ho-
eze, 20, b mo viuet in ea. Quæ autem ex fide est
Deu, 30. c iustitia, sic dicit, || Ne dixeris in corde
B tuo, Quis ascendit in cælũ? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis re-
Deu, 30. e uocare. Sed quid dicit scriptura? || Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc, est verbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris quòd deus illũ suscitauit à mortuis: saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad
Isa. 28. d. salutem, Dicit enim scriptura, || Omnis
[a]pudefiet qui credit in illum, non [a] confundetur. Non enim est distinctio Iudæi & Græci: nam idem dominus omnium,
C diues in omnes qui inuocant illum.
Ioel. 2. g. || Omnis enim quicunque inuocauerit
act. 2. c. nomen domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt eum in quem nõ crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? si
Isa. 52. b. cut scriptum est, || Quàm spetiosi pe-
nahũ. 1. d des euangelizantium pacem, euangelizantium bona. ¶ Sed non omnes obe-
Isa. 53. a. diunt euangelio. Isaias enim dicit, || Do-
iohã, 12. f. mine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu: auditus autem, per verbum Christi. ¶ Sed dico, Nunquid
Psal. 18. a non audierunt? || Et quidem in omnem
D terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. ¶ Sed dico, Nunquid Israel non cognouit? Primus
Deu, 32. c Moyses dicit, || Ego ad æmulationẽ vos adducam [a]in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos [a]mittam. Isaias autem audet & dicit, || Inuentus sum à non quærentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabant. [a] Ad Israel autem dicit, || Tota die expãdi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.

[a]per gẽtẽ quæ non est gens: [a] commouebo, Isa. 65. a. [a]Aduersꝰ Isa. 65. a.

CAP. XI.

Non omnes Iudæi abiecti. Gratia. Opera. Electi Iudæi saluati. Iudæi abiecti, & Gentiles assumpti. Pauli charitas erga Iudæos. Gentes ne glorientur aduersus Iudæos, sed timeant. Oleaster. Oliua. Seueritas dei. Bonitas dei. De cęcitate israelis, & sui susceptione. Dona. Vocatio. Increduli omnes.

A Dico ergo, Nunquid deus repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex sanguine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem suam quam [a]præsciuit, An nescitis [a]in Elia quid dicit scriptura: quemadmodum interpellat deũ aduersum Israel? || Domine prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderũt: & ego relictus sum solus, & quærunt animam meã. Sed quid dicit illi diuinum responsum? || Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum ele-
B ctionem gratiæ factę sunt. Si autem gratia: iam non ex operibus. Alioquin gratia iã nõ est gratia. *Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: electio autẽ cõsecuta est: cæteri vero excæcati sunt: sicut scriptum est, || Dedit illis deus spiritum cõpunctionis: oculos, vt non videant: & aures vt non audiant vsque in hodiernum diẽ. Et Dauid dicit, || Fiat mensa eorũ corã ipsis in laqueũ & in captionẽ, & in scãdalum & in retributionẽ illis. Obscurentur oculi eorum ne videant: & dorsum eorum semper incurua. ¶ Dico ergo. Nunquid sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed illorum delicto, salꝰ est gentibus: vt illos [a]æmulentur. Quod delictum illorum diuitiæ sunt mundi & diminutio eorum diuitiæ gentium: quantomagis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus, Quandiu quidem ego sum gentium apostolus ministeriũ

[a]ante agnouerat [a]de 3. re, 19. d 3. re, 19. d

* Sin ex operibus non iam est gratia quãdo q-dẽ opus iam non est opus. Isa. 6. c. mat. 13. b. iohã. 12. f act. 28. f. Psal. 68. c [a]offendiculum [a]ad æmulãdũ pro uocaret,

meũ honorificabo, si quomodo ad ęmulandum prouocem carnem meã, & saluos faciã aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi: quę assumptio, nisi vita ex mortuis? Quod si delibatio sancta est: & massa. & si radix sancta: & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te. ¶ Dicis ergo, Fracti sũt rami, vt ego inserar. Bene: propter incredulitatẽ fracti sunt, tu autẽ fide stas: noli altũ sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatẽ & seueritatem dei in eos quidem qui ceciderunt, seueritatẽ: in te autẽ bonitatẽ dei si permanseris in bonitate, alioquin & tu excideris. Sed & illi, si non permanserint in incredulitate: inserentur, potens est enim deus iterum inserere illos. Nam si & tu ex naturali excisus es oleastro, & cõtra naturã insertus es in bonam oliuam: quanto magis ii qui secundum naturam, inserentur suæ oliuæ? ¶ Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret sicut scriptũ est. ‖ Veniet ex Siõ qui eripiat & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentũ: cum abstulero peccata eorum. Secundum euangelium quidem, inimici propter vos: secũdum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitẽtia enim sunt dona & vocatio dei. Sicut enim aliquãdo & vos nõ credidistis deo, nunc autẽ misericordiã consecuti estis propter incredulitatẽ illorũ: ita & isti nunc nõ crediderunt in vestram misericordiã: vt & ipsi misericordiam cõsequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omniũ misereatur. O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & sciẽtiæ dei: q̃ incomprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius. ‖ Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia: ipsi honor & gloria in secula seculorum. Amen.

reiectio
C
primitię sanctę sũt
cõstitisti
ne efferaris animo
D
apud vosmetipsos superbi, Isa. 59. d.
i. Dona quidẽ dei eiusmodi sũt, vt eorũ illum pœnitere nõ possit
per
p vestri,
omnes
profunditas
imperuestigabiles Sapi. 9. c. Isa. 40. d. 1. cor. 2. d

CAP. XII.

Hostia deo placẽs. Sapere. Corpus. vnum Christiani. Dilectio.

Obsecro itaque vos fratres per misericordiã dei, vt exibeatis corpora vestra hostiam viuentem sanctam, deo placentem, rationabile obsequium vestrũ. Et nolite conformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas dei bona, & beneplacens, & perfecta. ¶ Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, Non plus sapere q̃ oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem ‖ & vnicuique sicut deus diuisit mensuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alteralterius mẽbra: habentes donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differẽtes, siue prophetiam secundum rationẽ fidei, siue ministeriũ in ministrãdo, siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in solitudine qui miseretur in hilaritate. ¶ Dilectio sine simulatione: ‖ odientes malum, adhærentes bono: ‖ charitatem fraternitatis inuicẽ diligentes, honore inuicem præuenientes, ‖ sollicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino ‖ seruientes, spe gaudẽtes in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorum cõmunicantes: ‖ hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flẽtibus, idipsum inuicem sentientes. Non alta sapientes, sed humilibus consentientes, Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. ‖ Nulli malum pro malo reddentes. Prouidentes bona non tantum coram deo, sed etiam coram omnibus hominib9. a ‖ Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacẽ habẽtes. ‖ Nõ vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ,

A
phi. 4. d.
rationalẽ cultũ
transformemini per renouationẽ mẽtis vestræ,
Ephe. 5. d
1. the. 4. a
sẽtire de se moderate,
1. cor. 2. b
eph. 4. b,
B
portionem,
impertit
diligẽtia
amos. 5. d
Eph. 4. a.
1. pet. 2. c
1. Pet. 5. b
vt, tẽpori,
Heb. 13. a.
1. Pet. 4. c
gaudete
flete
eodẽ animo alii ĩ alios affecti,
Prou. 3. a,
Isa. 5. c.
vos accõmodãtes arrogãtes

1.Pet.3.b scriptum est enim,c||Mihi vindictam': ego retribuam,dicit dominus. || Sed si esurierit inimicus tuus,ciba illũ:si sitit potum da illi,hoc enim faciens carbones ignis cõgeres super caput eius.Noli vinci à malo:sed vince in bono malum.

1.cor.8.d
*honesta
aHe.11.d.
Ecc.28.b
mat.5.g.
cdeu.32 c
heb. 10.e
*vltio
Pro.15.c.

CAP. XIII.

Magistratibus obediendum.Tributum.Dilectio.Somnus.Nox.Dies.Opera.Iuduere Christum.

1.Pet.2.c
sapiẽ.6.a

OMnis||anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à deo,quæ autem sunt:à deo ordinatę sunt.Itaque qui resistit potestati:dei ordinationi resistit, Qui autem resistunt,ipsi sibi damnationem*acquirunt',nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatẽ? Bonum fac:& habebis laudem ex illa. dei enim minister est tibi in bonum.Si autem malum feceris: time.non enim sine causa gladium portat,dei minister est:vindex in iram,ei qui malum agit, Ideoque*necessitati subditi estote':nõ solum propter iram,sed etiam propter conscientiã.||Ideo enim & tributa præstatis,ministri enim dei sũt:in hoc ipsum*seruientes'.¶Reddite ergo omnibus debita:cui tributum,tributum: cui victigal,vectigal:cui timorem,timorem:cui honorem,honorem. ¶Nemini quicquam debeatis:nisi vt inuicẽ diligatis.qui enim diligit proximum, legem impleuit.Nam,||Non adulterabis,Non occides,Non furaberis, Non falsum testimonium dices,Non concupisces,& siquod est aliud mandatũ: in hoc*verbo instauratur',|| Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi,malum non operatur. *Plenitudo'ergo legis est dilectio.Et hoc scientes tempus quia hora est iam nos de summo surgere. Nunc enim propior est nostra salus,q̃*cũ credidimus'.Nox præcessit:dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum,& induamur arma lucis.Sicut in die,honeste ambulemus: non in comessationibus & ebrietatibus,non in cubilibus & impudicitiis,non in contentione & æmulatione:||sed induimini dominum Iesum Christum,& carnis curam ne feceritis in desyderiis.

*accipiẽt
B
*oportet esse subitos
Mat.22.c
*incumbentes
C
Exo.10.c.
deu.5. b.
*sermone sũmatim cõprehẽditur,
Leui.19.c
mat.22.c
mar. 12.c
gal.5.c.ia
cob.2. b.
*Consummatio
*tum cũ credebamus,
Gala.5.c.
1.pet.2.c

CAP. XIIII.

De infirmis in cibis & ratione dierũ. De cibis. Dies. Viuere. Mori. Regnũ dei. Scandalum.

INfirmum autem in fide,assumite: non*in disceptationibus cogitationum'.Alius enim credit*se mãducare omnia': qui autem infirmus est,olus manducat. Is qui manducat: non manducantem non spernat, & qui non manducat: manducantem non iudicet.deus enim illum assumpsit.||Tu quis est, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit,stabit autem:potens est enim deus*statuere illum'.Nam alius iudicat diem*inter'diem:alius autem iudicat omnem diem. Vnusquisque*in suo sensu abundet'. Qui sapit diem: domino sapit.Et qui manducat:domino manducat.gratias enim agit deo.Et qui non manducat:domino non manducat, & gratias agit deo. Nemo enim nostrum sibi viuit:& nemo sibi morit. Siue enim viuimus,domino viuimus: siue morimur, domino morimur.Siue ergo viuimus, siue morimur:domini sumus.in hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit: vt & viuorum & mortuorum dominetur.Tu autem quid iudicas fratrẽ tuum?aut tu,quare spernis fratrem tuum?||Omnes enim*stabimus'ante tribunal Christi.scriptũ est enim,|| viuo ego dicit dominus,quoniam mihi flectetur omne genu:& omnis lingua confitebitur deo.Itaque vnusquisque nostrũ pro se rationem reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.sed hoc iudicate magis ne ponatis offendiculũ fratri vel*scandalum'.Scio & *confido in domino Iesu'quia nihil commune per ipsum:nisi ei qui existimat quid commune esse,illi cõmune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur:iã non secundum Charitatem ambulas. ||Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est. Nõ ergo blasphemetur bonum*nostrum'.Non est enim regnum dei esca, & potus: sed iustitia,& pax,& gaudium in spiritu san-

A
*ad diiudicatiões disceptationum
*vescẽdũ esse quibuslibet
Iaco.4.d
*efficere, vt stet.
*iuxta
*propriæ menti satisfaciat,
C
2.cor.5.b
*statuemur,
Isa.45.d.
phil.2.b.
C
*lapsꝰ occasionẽ.
*psuasum habeo p dominũ Iesum
1.co.8.d.
*vl', vestrum,
D

cto. qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt, mutuam custodiamus, Noli propter escā destruere opus
Tit.1.d. dei. ‖ Omnia quidem sunt mūda: sed malum est homini qui per offendiculum
1.cor.8.d manducat. Bonum est non manducare carnem & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur aut infirmatur. Tu fidem habes penes temetipsum, habe corā deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autē discernit si manducauerit, damnatus est: quiā non ex fide, Omne autem quod non ex fide, peccatum est.

CAP. XV.

Infirmi ferendi. Proximo placendum. Scripturarum vsus. Christus impleuit promissiones Iudæis factas. Gentibus facta misericordia. Minister gentium, Paulus. Orationes fratrum petit.

DEbemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.
=infirmitates
Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ędificationē. Etenim Christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est, ‖ Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.
Psal.68.b Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Deus autem pa-
1.cor.1.b tientiæ & solatii ‖ det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum
=idē mutuo inter vos sētire Christū: vt vnanimes, vno ore honorificetis deum & Patrem domini nostri
=nos Iesu Christi. Propter quod suscipite in
B uicem: sicut & Christus suscepit vos in honorem dei. ¶ Dico enim Christū Iesum, ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum. Gentes autē
=glorificent super misericordia honorare deum, sicut scriptum est, ‖ Propterea confite-
Psal.17.d bor tibi in gentibus domine, & nomi-
2.re.22.d ni tuo cantabo. Et iterum dicit, ‖ Lætami-
Deu.32.f. ni gentes cum plebe eius. Et iterū,
Psa.116.a ‖ Laudate omnes gentes dominum: &
C magnificate eum omnes populi. Et rursus Isaias ait, ‖ Erit radix Iesse: & qui
Isa.11.c. exurget regere gētes, in eo gentes spe
rabunt. ¶ Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo: vt abundetis in spe, in virtute spiritus sancti. Certus sum autē fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, =bonitate ita vt possitis alterutrum monere. ¶ Audacius autem scripsi vobis fratres ex D parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam quæ data est mihi à deo, vt sim minister Christi Iesu in gentibus, =sanctificans euange- =administrium dei, vt fiat oblatio gentium acceptans & sanctificata in spiritu sancto. Ha- =quod beo igitur gloriam in Christo Iesu ad glorier deum. Non enim audeo aliquid loqui =i iis quæ eorum quę per me non effecit Christus ad deum in obedientiam gentium, verbo & fa- sunt. ctis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti: ita vt ab Ierusalem per circuitum vsque ad illyricum repleuerim euangelium Christi. E Sic autem prædicaui euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus ne super alienum fundamētum ædificarem: sed sicut scriptum est, ‖ Quibus non est Isa.52.d, annuntiatum de eo videbunt: & qui non audierūt de eo intelligēt, Propter quod & impediebar plurimum veni- =sæpe re ad vos: ⊢ & prohibitus sum vsque adhuc. Nunc vero vlterius locum nō habes in his regionibus, cupiditatē autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis: cū in Hispaniam proficisci cœpero, ℘ præteriens F videam vos, & à vobis deducat illuc, si vobis primum ex parte fruitę fuero. Nunc igitur proficiscor in Ierusalē ministrare sanctis. =Probauerūt enim Ma- =vt, Visū cedonia & Achaia =collationem ali- est enim quam facere in pauperes sanctos qui Macedo- sunt in Ierusalem. Placuit enim eis: niæ, &c. & debitores sunt eorum. ‖ Nam si =cōmuni spiritualium eorum participes facti cationē sunt gentiles: debent & in carnalibus 1.cor.9.b ministrare illis. Hoc igitur cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc: per vos proficiscar in Hispaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos, G in abundantia benedictionis euangelii Christi veniam. Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrū Iesum Christum & per charitatem sancti spiritus, =laboran vt * adiuuetis me in orationibus pro tem,

me ad deum, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudęa, & [a]obsequii mei oblatio accepta fiat⁾ in Ierusalem sanctis, vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei, & [a]refrigerer⁾ vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

[a]ministerium hoc meũ quod exhibebo acceptũ sit

[a]refocil-ler

CAP. XVI.

Prisca. Aquila. Osculum. Propter vẽtrem prędicantes. Obedientia. Sapiens. Euangelium. Mysteriũ. Scripturę. Fides.

A Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est in Cenchreis: vt eam suscipiatis in [a]domino⁾ digne sanctis: & assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. etenim ipsa quoq; astitit multis, & mihi ipsi. Salutate ||Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu (qui pro anima mea, suas ceruices supposuerũt: q̃bus nõ solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium) & domesticam [a]ecclesiam⁾ eorum, Salutate Epænetum dilectũ mihi qui est primitiuus Achaiæ in Christo Iesu, Salutate Mariam, quæ multum laborauit [a]in nobis⁾. Salutate Andronicum & Iuniam cognatos & cõ captiuos meos: qui sunt [a]nobiles in apostolis⁾, qui & ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino. Salutate Vrbanũ adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachin dilectum meum. Salutate Appellẽ [a]probum⁾ in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli [a]domo⁾. Salutate Herodianum cognatũ meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in domino. Salutate Tryphęnã & Tryphosam: quæ laborant in domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum in dominô, & matrẽ eius & meã. Salutate Asyncritum, Phlegontem, [a]Hermam⁾, Patrobam, Hermen: & qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt sanctos. Salutate inuicem in osculo sancto. ||Salutant vos omnes ecclesiæ Christi. ¶Rogo autem vos fratres vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula [a]præter⁾ doctrinam quam vos didicistis, faciunt: & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri: & per [a]dulces sermones & benedictiones⁾, seducunt corda [a]innocentium⁾. Vestra enim obedientia, in omni loco diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis. sed volo vos sapientes esse in bono: & [a]simplices⁾ in malo. Deus autem pacis conterat satanam sub pedibus vestris [a]velociter⁾. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. ||Salutat vos Timotheus adiutor meus: & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius qui scripsi epistolam in domino. Salutat vos Caius hospes meus & [a]vniuersæ⁾ ecclesiæ. Salutat vos Erastus [a]arcarius⁾ ciuitatis. & Quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen. ¶Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum & prędicationẽ Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii, temporibus æternis taciti (quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum secundum præceptum æterni dei ad obeditionẽ fidei) in cunctis gentibus [a]cogniti⁾, soli sapienti deo per Iesum Christum, cui ►honor & gloria in secula seculorum. AMEN.

[a]Christo

Act. 18. a. g

[a]congregationem

[a]ergonos,

B

[a]insignes inter apostolos,

[a]probatũ

[a]familiaribus,

[a]Mercurium,

C

Phili, 4. d

[a]contra

[a]blandiloquentiam & assentationem,

[a]simplicium.

[a]synceros breui.

Act. 16. a

D

[a]totius

[a]quęstor ærarius

[a]patefacti

*

Epistola Pauli ad Corinthios Prima.

*

Ad Romanos Missa fuit à Corintho per Phœben ministrã Cenchreensis ecclesiæ.

CAP. I.

Sanctificatio. Inuocare Christum, Gratia per Christum. Reuelatio Christi. Vocatio & fides à deo. Sectæ inter Corinthios gloriantes in hominibus, non in Christo. Baptismus. Euangelizare. Crux. Stultitia. Dei virtus. Sapientia mundi reiicitur. Sapientia dei. Iudæi. Gentes. Quales vocauerit Christus, Sapientia nostra, Iustitia, Sanctificatio, Redemptio.

PAVLVS vocatus apostolus Iesu Christi, per voluntatem dei, & Sosthenes frater: ecclesiæ dei quæ est Corinthi, sanctificatis [a]in Christo Iesu⁾, vocatis sanctis, cum omnibus qui

A

[a]per Christũ Iesum, & infra.

inuocāt nomē domini nostri Iesu Christi in omni loco ipsorum & nostro, gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. ¶Gratias ago deo meo semper pro vobis, [e]in⁾ gratia dei quę data est vobis in Christo Iesu, quòd in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & in omni sciētia, ([e]sicut⁾ testimonium Christi confirmatum est in vobis) ita vt [e]nihil vobis desit in vlla gratia⁾, expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit vos vsque in finem [e]sine crimine⁾, in die ►aduentus⁾ domini nostri Iesu Christi. ¶‖Fidelis deus per quē vocati estis in societatem filii eius Iesu Christi domini nostri. ¶‖Obsecro autem vos fratres, per nomen domini nostri Iesu Christi, vt [e]idipsum⁾ dicatis omnes & non sint in vobis [e]schismata⁾: sitis autem [e]perfecti in eodem sensu⁾, & in eadem sententia. Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, [e]ab iis qui sunt⁾ Chloes, quòd contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico quod vnusquisq; vestrum dicit, ‖Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ: ego autem Christi. Diuisus est Christus? Nūquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli [e]baptizati estis⁾? Gratias ago deo meo ꝙ neminem ►vestrum⁾ baptizaui, nisi Crispum & Caiū: ne quis dicat quòd in nomine meo baptizati estis. Baptizaui autem & Stephanæ domum. Cæterum, nescio siquem alium vestrū baptizauerim. Nō enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare: ‖non in sapientia verbi, vt non [e]euacuetur⁾ crux Christi. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est. [e]iis autem qui salui fiunt, id est nobis⁾, dei [e]virtus⁾ est. Scriptum est enim. ‖Perdam sapientiam sapientium: & prudentiam prudētium reprobabo. Vbi sapiens? vbi scriba? vbi [e]inquisitor⁾ huius seculi? Nónne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Nam [e]quia⁾ in dei sapientia non congnouit mundus per sapientiam deum: placuit deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes. Quoniam & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudęis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atq; Græcis Christū dei virtutem & dei sapientiam. quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Videte enim vocationē vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi [e]nobiles⁾: sed quæ stulta sunt mundi⁾ elegit deus vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contēptilia elegit deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex [e]ipso⁾ autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à deo, & iustitia & sanctificatio & redemptio: vt quemadmodū scriptum est, ‖Qui gloriatur, in domino glorietur.

[e]de
[e]quibus rebus
[e]nō destitua mini in vllo dono,
[e]inculpatos,
1. The. 5. d
Rom. 15. b
[e]idem
[e]dissidia:
[e]integrū corpus eadem mente,
[e]à familiaribus
Act. 18. f.
C
[e]baptizauerim?
Isa. 29. e
abd. 1. c.
[e]inanis reddatur
[e]nobis autē qui salutē cōsequimur,
[e]potētia
Isa. 33. c.
[e]disputator
[e]postquā
D
[e]claro genere nati:
[e]secūdum mundum
[e]eodem
Iere. 9. g
2. co. 10. d

CAP. II.

✠Paulus nō vtitur eloquentia in prędicando. Sapientiam dei prædicat Paulus. Spiritus dei, doctor noster.

ET ego cum venissem ad vos fratres veni non in [e]sublimitate⁾ sermonis aut sapientiæ annuntians vobis testimoniū Christi. Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos: nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos: & sermo meus & prędicatio mea non in [e]persuasibilibus⁾ humanæ sapientię verbis, sed in ostensione spiritus & [e]virtutis⁾: vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero, non huius seculi, neq; principum huius seculi, qui destruūtur: sed loquimur dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam [e]prædestinauit⁾ deus ante secula in gloriam nostrā, quam nemo principum huius seculi cognouit. si enim cognouissent: nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est, ‖ [e]Quod⁾ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderūt quæ pręparauit deus iis qui diligunt illum: nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. spiritus enim omnia scrutatur: etiam profunda dei. Quis enim hominū scit quæ

A
[e]eminētia
[e]persuasoriis
[e]potētiæ
B
[e]perfinierat
Isa. 64. b
[e]Quæ
C

sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo cognouit nisi spiritus dei. Nos autem nõ spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est: vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis. ‖Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis: sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quę sunt spiritus dei. stultitia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia: & ipse à nemine iudicatur: Sicut scriptum est, ‖Quis enim cognouit sensum domini? aut quis instruxit eum? Nos autem sensum Christi habemus?

CAP. III.

Carnales. Paruuli in Christo. Lac. Sectas insectatur Paulus. Ministri. Agricolatio: Ædificatio dei. Fundamentum ecclesiæ. Ignis. Templum dei. Spiritus sanctus. Stultus. Sapiens. Gloriari.

Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo. Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus & contentio, *nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli, alius autem, Ego Apollo: nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri eius cui credidistis, & vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: sed deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat, deus. Qui autem plantat & qui rigat, vnum sunt. ‖Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secũdum suum laborem. Dei enim sumus adiutores: dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Secundum gratiam dei quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui: alius autem superædificat. Vnusquisque autem videat quo modo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est: quod est Christus Iesus. Siquis autẽ superædificat super fundamentum hoc, aurum argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus manifestũ erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur: & vnuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit: mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. ¶Nescitis quia templum dei estis: & spiritus dei habitat in vobis? Si quis autem templum dei violauerit: disperdet illum deus. ‖Templũ enim dei sanctũ est: quod estis vos. Nemo se seducat: Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud deum. scriptum est enim ‖Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum, ‖Dominus nouit cogitationes sapientium quoniam vanæ sunt. Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt: siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. omnia enim vestra sunt: vos autem Christi, Christus autem dei.

CAP. IIII.

Ministri, Iudicate. Omnia accepta à deo ingrati Corinthii. Pericula apostolorum in prædicando euangelio. Labor. Contumeliæ. Paulus. Correptionis modus. Pædagogus. Patres. Imitatores. Sermo. Virtus siue potentia.

Sic ‖nos æstimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die: sed neq; meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum, qui autem iudicat me, dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare: quoadusq; veniat dominus, qui & illuminabit abscõdita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: &

a Christo 1.Pet.1.c. b Sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet diiudicatur. c diiudicat Isa.40.d. sap.9.d rom.11.d. d consilium dedit eis e mentem e tenemus

A e loquẽdi fuit vt

e emulatio * & factiones,

B e carnales e Quis e nisi ministri e vt cuiq;

Psal. 61.d galat.6.b f cooperari

1.cor.6.a

e Quod si quis eius iudicium requirit

1.cor.6.c D

Iob.5.c. e Qui cõprehendit Psa.93.b.

infr.6.d

2.cor.6.c

B tunc Iaus erit vnicuiq; à deo. ¶Hæc autem fratres transfiguraui in me & Apollo, propter vos vt in nobis discatis, ne quid supra id qđ scriptum est, vnus aduersus alterũ infletur pro alio. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iam saturati estis, iam diuites facti estis: sine nobis regnatis: & vtinam regnetis, vt & nos vobiscum regnemus. ¶Puto enim quòd deus nos apostolos nouissimos ostendit, tanquã morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum: vos autem prudẽtes in Christo: nos infirmi: vos autẽ fortes, vos nobiles: nos autem ignobiles. Vsq; in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, ||& laboramus operantes manibus nostris, maledicimur: & benedicimus, persecutionẽ patimur: & sustinemus, blasphemamur: & obsecramus, tanquam purgamẽta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. Non vt confundam vos, hæc scribo: sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo: sed non multos patres. Nam in Christo Iesu, per euangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus & fidelis in domino: qui vos commonefaciet vias meas quę sunt in Christo Iesu, sicut vbiq; in omni ecclesia doceo. ¶Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si dominus voluerit: & cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum dei: sed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos an in charitate, & spiritu mansuetudinis?

1. Cor. 4.a

1. Cor. 1.b

1. Cor. 15.a

2. Cor. 6.a

1. Cor. 4.b

1. Cor. 16.a

CAP. V.

Fornicarius excommunicatur. Excommunicatio. Fermentum abiiciendum. Pascha nostrum, Christus. Qui ex communicandi.

A Omnino auditur inter vos fornicatio: & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis: & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. ||Ego quidem absens corpore, præsens autẽ spiritu, iam iudicaui vt præsens, eum qui sic operatus est, in domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute domini B nostri Iesu tradere huiusmodi hominẽ satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. ¶Nõ est bona gloriatio vestra. ||Nescitis quoniam modicũ fermentum, totam massam corrũpit? Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua cõspersio, sicut estis azymi. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur: nõ in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. ¶Scripsi vobis in epistola, Ne commisceamini fornicariis, non vtiq; fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri si is qui frater nominat inter vos, fornicator est, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nónne de iis qui intus sunt vos iudicatis? nam eos qui foris sunt, deus iudicabit. Auferte malum ex vobismetipsis.

Galat. 5.b

1. Cor. 15.a

CAP. VI.

De iudiciis forensibus. Iniuria & damna Christianis ferenda. Regnum dei qui non accepturi. Sanctificari. Iustificari. Scortatio fugienda. Membra Christi. Templum spiritus sancti.

A Vdet aliquis vestrum habẽs negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos & non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicãbitur mundus: indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniã angelos iudicabimus? quãto magis sæcularia? Secularia igitur iudicia si habueritis contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic nõ est inter vos sapiẽs quisquam, qui possit

A

B

C

D

iudicare inter fratrem suũ *?Sed frater cum fratre iudicio contendit: & hoc apud infideles? ||Iam quidem omnino delictum est in vobis, ꝙ =iudicia⁾ habetis inter vos. Quare non magis iniuriã a accipitis⁾? quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis & c fraudatis⁾: & hoc fratribus? An nescitis quia iniqui regnũ dei non possidebunt? Nolite errare. Neque fornicarii, C neque idolis seruientes, neque adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum dei possidebũt. Et hæc quidam fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. ¶||=Omnia mihi licẽt= sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestatem. Esca =ventri⁾, & vẽter escis, deus autem hunc & has destruet. corpus autem non fornicationi, sed domino: & dominus corpori. Deus vero & dominum suscitauit: & nos suscitabit D per virtutem suam. Nescitis quoniam corpora vestra, membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis =Absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur? || Erunt enim (inquit) duo in carne vna. Qui autem adhæret domino: vnus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne enim peccatũ quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. ||An nescitis quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis à deo, & nõ estis vestri? ||Empti enim estis pretio ► magno⁾. Glorificate a & portate deũ in corpore vestro⁾.

* & fratrem? Mat. 5. f. luc. 6. e. rom. 12 d =lites a patimini? c dãno afficitis. Inf. 10. e. eccl. 37 d =Omniũ mihi potestas est =sub. destinata est, Gen. 2. d. mat. 19. a mar. 10. a ephe. 5. g Sup. 3. d. 2. co. 6. c. Infr. 7. d. 1. pet. 1. d =iã deũ ĩ corpore vestro, & in spiritu vestro q̃ sunt dei.

CAP. VII.

De coniugatis. De innuptis & viduis. Pax. Vocatio. Præputium. Circuncisio. De virginibus.

A DE quibus autem scripsistis mihi, Bonum est homini =mulierem⁾ non tangere. propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vna quæque suum =virum⁾ habeat. ||Vxori vir =debitum⁾ reddat: similiter autem & vxor viro, =Mulier⁾ sui corporis potestatem nõ habet: sed vir. Similiter autem & vir, sui corporis potestatem nõ habet: sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis * orationi: & iterum reuertimini in =idipsum⁾, ne tẽtet vos satanas propter =incontinentiam⁾ vestram. ¶Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secũdum imperium. =Volo autem⁾ omnes homines esse sicut meipsum: sed vnusquisque proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius vero sic. ¶Dico autem non nuptis & viduis: bonum est illis, si sic permanserint sicut & ego. Quod si non se continent: =nubant⁾, melius est enim nubere, quàm vri. Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, ||Vxorem à viro non =discedere⁾: ꝙ si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. ¶Nam cæteris, ego dico, non dominus, Siquis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo: non dimittat illam. Et siqua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa: nõ dimittat virum. sãctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem: & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem, alioquin filii vestri immundi essent: nunc autem sancti sunt. Quòd si infidelis discedit: discedat. non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. in pace autem vocauit nos deus. Vnde enim scis mulier, si virum saluum facies? aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? nisi vnicuique sicut diuisit dominus, vnumquenque sicut vocauit deus, ita ambulet, & =sicut⁾ in omnibus ecclesiis =doceo⁾. Circuncisus aliquis vocatus est? non =adducat⁾ præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circuncidatur. Circũcisio nihil est, & præputium nihil est: sed obseruatio mandatorum dei. ||Vnusquisque in qua vocatione vocatus est: in ea permaneat. Seruus vocatus es? nõ sit tibi curæ. sed & si potes fieri liber: =magis⁾ vtere. Qui enim in domino vocatus est seruus: libertus est domini. Similiter qui liber vocatus est: seruus est Christi. ||Pretio empti estis, nolite fieri

A =vxorem =vl, maritum 1. Pet. 3. b =debitã beneuolentiã. =vl, vxor B *ei unio & =vnum, =intẽperantiam, =Nam velim =cõtrahãt matrimoniũ Mat. 5. c. 19. b. mar. 10. b luc. 16. d. =separari C =sic =ordino, =vl, accersa. D Ephe. 4. a =potius Sup. 6. d.

2.pet.2.d serui hominũ. Vnusquisque ergo in qua vocatione vocatus est, fratres, in hoc maneat apud deũ. ¶De virginibus autẽ præceptũ domini nõ habeo: consiliũ autem do, tanquam misericordiã cõsecutus à domino, vt sim fidelis. Existimo ergo hoc bonũ esse propter ᵃinstãtem⁾ necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori? noli quærere ᵃsolutionẽ⁾. Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorẽ: nõ peccasti. Et si nupserit virgo: non peccauit. ᵃtribulationẽ⁾ tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autẽ vobis parco. Hoc itaque dico fratres, tempus ᵃbreue⁾ est: reliquum est vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint. & qui flent: tanquam non flentes. & qui gaudent: tanquam non gaudentes. & qui emunt: tanquam nõ possidentes. & qui vtuntur hoc mũdo: tanquam non vtantur. pręterit enim ᵃfigura⁾ huius mundi. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est: solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autem ᵃcum vxore est⁾, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: ᵃ& diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat⁾ quę domini sunt: vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi: quomodo placeat viro. Porro hoc ad vtilitatem vestram dico: non vt laqueum vobis iniiciam, sed ᵃad⁾ id quod honestum est, & quod ᵃfacultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrãdi⁾. Siquis autẽ ᵉ turpem se videri existimat super virgine sua, ꝙ si superadulta⁾, & ita oportet fieri: quod vult faciat, non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc ᵒ iudicauit⁾ in corde suo, seruare virginẽ suã: benefacit. Igitur & qui matrimonio iungit virginẽ suã, benefacit: & qui non iungit, melius facit. ‖Mulier alligata est ᵃlegi⁾ quãto tẽpore vir eius viuit. ꝙ si dormierit vir eius: liberata est, cui autẽ vult nubat: tãtũ in domino. Beatior autẽ erit si sic permanserit ᵃsecũdum meum consilium⁾. Puto autẽ ꝙ & ego spiritum dei habeam.

ᵃpsentẽ
E
ᵃvl, diuortiũ.
ᵃvl, afflictionem
ᵃbreuiatum
F
ᵃstatus
ᵃvl, duxit vxorẽ
ᵃDiuisa est mulier & virgo. Innupta curat ea
ᵃvt
G
ᵃdecorũ est sequamini, & adhærea tis dño absque vlla distractiõe. e indecorũ virgini suæ putat si prætereat nubẽdi tẽpus,
ᵒ decreuit Rom.7.a
ᵃvl, matrimonio
ᵃiuxta meã sentiam

CAP. VIII.

Idolis immolata. Scientia. Charitas, Vnus deus. Vnus Christus. Esca. Scandala in cibis.

A De iis autem quæ idolis immolãtur, scimus ꝙ omnes scientiã habemus. Sciẽtia inflat: charitas vero ædificat. Siquis autem se existimat scire aliquid, nondum cognouit quẽadmodũ oporteat eũ scire, siquis autem diligit deum: hic cognitꝰ est ab eo. De escis ᵃautem⁾ quæ idolis immolãtur, scimus quia ᵃnihil est idolum⁾ in mundo, & ꝙ nullus est deus nisi vnus. Nam & si sunt qui dicantur dii, siue in cælo, siue in terra (siquidem sunt dii multi, & domini multi) nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia & nos in illum, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsũ: sed non in omnibus est scientia. Quidam ᵃautẽ⁾ cum cõscientia vsque nunc idoli, quasi idolothytum⁾ manducant: & cõscientia ipsorũ cũ sit infirma, polluitur. Esca autẽ nos nõ cõmendat deo. Neque enim si mãducauerimus, ᵃabundabimus⁾, neque si non manducauerimus, deficiemus. Videte autẽ ne forte hæc ᵃlicentia⁾ vestra offendiculũ fiat infirmis. Siquis enim viderit eum qui habet sciẽtiã, in ᵃidolio⁾ recũbentem: non ne conscientia eius ᵃcum sit infirma⁾ ædificabitur ad manducandum idolothyta? ‖Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autẽ peccantes in fratres, & ᵃpercutientes⁾ conscientiam eorum infirmam: in Christum peccatis. ‖Quapropter si esca scandalizat fratrẽ meũ: non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

ᵃigitur
ᵃnullũ est simulachrum
B
ᵃvero
ᵃtãq̃ simulachris immolatum & infra.
ᵃaliquid nobis superest
ᵃvl, facultas
ᵃepulo simulachrorum
ᵃqui infirmus est Ro.14.e.
ᵃvulnerãtes Ro.14.d.

CAP. IX.

Prędicatoribus euangelii victus & vestitur debetur. Opus Pauli. Gratis Paulus euangelizauit ne oneri esset Christianis. Seruus Paulus. Præmium propositum.

A Non sum liber? non sum apostolus? nonne Christum Iesum dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in domino? Et si aliis non sum apostolus: sed

[a] sigillum tamen vobis sum, nam [a]signaculum apostolatus mei vos estis in domino.
[b]V,tes pō sio Mea [b]defensio apud eos qui me interrogant, hæc est, Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibēdi? Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circunducendi, sicut & cæteri apostoli & fratres domini, & Cephas? Aut ego solus & Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem: & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem hæc dico? [a]An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi, ‖Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat, arare: & qui triturat*, in spe fructus percipiendi. ‖Si nos vobis spiritualia seminauimus: magnū est si nos carnalia vestra metamus? Si alii potestatis [c]vestræ participes sunt: quare non potius nos? Sed non vsi sumus hac potestate: sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi. ‖Nescitis quoniam qui in [a]sacrario operantur: quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt: cum altario participant? Ita & dominus ordinauit iis qui euangelio annuntiant, de euangelio viuere. Ego [a] tamen. [c]Quâquā non [c]gloriationem [c]inanem: reddat [c]cōmissa [c]gratuitū efficiam. [a]autem nullo horum vsus sum. [a]Non autē scripsit hæc vt ita fiant in me: bonū est enim mihi magis mori, quàm vt [c]gloriā meā quis [c]euacuet. Nā & si euāgelizauero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit: væ enim mihi est si non euāgelizauero. Si enim volēs hoc ago: mercedē habeo. Si autē inuitus: dispensatio mihi [c]credita est. Quæ est ergo merces mea? Vt euangeliū prædicās, [c]sine sumptu ponā euāgeliū vt nō abutar potestate mea in euāgelio. Nam cū liber essem ex omnibus, omniū me seruum feci: vt plures lucri facerē. Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus: vt Iudæos lucrarer. iis qui sub lege sunt: quasi sub lege essem ⊢ cum ipse non essem sub lege) vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem. iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cū sine lege dei non essem *: sed [c]in lege essem Christi) vt lucrifacerem eos qui sine lege erāt. Factus sum infirmis infirmus: vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum: vt [c]omnes [a]facerem saluos. Omnia autem facio propter euangelium: vt particeps eius efficiar. Nescitis & ii qui in stadio currūt, omnes quidem currunt: sed vnus accipit [c]brauium? Sic currite vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone [c]contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiāt: nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertū: sic pugno, non quasi aerem verberans: sed [c]castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne*cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

D *deo [c]esse obnoxius legi [c]omnino aliquos [c]præmiū. [c]certat [c]subiicio *quo modo fiat, vt

CAP. X.

¶ Petra. Concupiscentia. Idololatræ. Fornicatio. Tentare deum. Murmurare. Tentatio. Idololatria fugienda. Calix. Panis. De cibis. Offendiculum.

NOlo enim vos ignorare fratres quoniam patres nostri omnes ‖sub nube fuerunt, & omnes‖ mare transierunt, &‖omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in ma ri. & omnes eādem escam spiritualem manducauerunt, &‖omnes eundem potum spiritualem biberunt, bibebant autem de spirituali, [c]consequente eos [c]quę petra: petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum, beneplacitum est deo, nam prostrati sunt in deserto. Hæc autē in figura facta sunt nostri, vt nō simus cōcupiscentes malorum, ‖sicut & illi cōcupierūt. Neque idololatrę efficiamini, sicut quidā ex ipsis: quē admodū scriptū est, ‖Sedit populus mā ducare & bibere, & surrexerunt lūdere. Neque fornicemur: ‖ sicut quidā ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die vigintitria millia. Neque tentemus Christum: ‖sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierūt. Neque murmuraueritis: ‖ sicut quidam eorū murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostrā, in

A Nūe.9.d exo.13.d. Exo.14.e Exo.16.d Exo.17.b nūe.20.b

B nūe.25.b Exo.32.b. Nūe.25.b nūe.21.b nūe.14.f iudi.8.c.

C

=termini ætatum =apprehēdit

quos=fines seculorum ›deuenerunt.

¶Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio vos non =apprehendat ‹nisi humana, fidelis autem deus est qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Vt prudentibus loquor: vos ipsi iudicate quod di

C

=poculū

co. =Calix ›benedictionis cui benedicimus: nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus,

=cōmunicatio

nonne =participatio› corporis domini est? Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus, omnes quidem de vno pane ⊢ & de vno calice ›participamus. Videte Israel secundum carnē: Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? dico ϕ idolis immolatum, sit aliquid? aut ϕ idolum sit aliquid? Sed ϕ quæ immolant gētes: dæmoniis immolant, & non deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ domini participes esse, & men

=prouocamus

sæ dæmoniorum. ¶An =æmulamur ›dominum? Nunquid fortiores illo sumus?

Sup. 6. c. ecclē. 37 d

‖Omnia mihi licent, sed nō omnia =expediunt›, omnia mihi licent, sed non

=cōducūt

omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat: sed quod alterius. Omne quod in macello vænit, māducate, nihil interrogantes propter cōscientiam. ‖do

psal. 25. a

D

mini enim est terra, & plenitudo eius. Si quis vocat vos infidelium ⊢ ad cœnam ›& vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autē dixerit ‹Hoc immolatum est idolis: nolite manducare propter illum qui in-

*domini

dicauit, & propter conscientiam, *Cō

si quidem scientiam autem dico non tuam, sed

est terra

alterius. Vt quid enim libertas mea iu-

& plenitudo eius

dicatur ab alia conscientia? Si ego cum gratia participo: quid =blasphemor› pro eo ϕ gratias agō? ‖Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis: omnia in gloriam dei facite. Sine offen

=maledicor

Colo. 3. c.

sione estote Iudæis & gētibus, & ecclesiæ dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis: vt saluifiāt.

CAP. XI.

I ›Mitari deum. Caput viri. Vir quare non velat caput. Mulier velata & comata. Ec clesia dei non contentiosa. De cœna domini. Iudicari à domino.

IMitatores mei estote: sicut & ego Christi. Laudo autem vos fratres, ϕ per omnia mei memores estis: & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire ‖ϕ omnis viri caput, Christus est. caput autē mulieris: vir. caput vero Christi: deus. Omnis vir orans aut prophetans velato capite: =deturpat› caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non ſtat, velato capite: deturpat caput suum, vnum enim est ac si =decalueatur›. Nam

A

Eph. 5. a

=de hone-tra. esset

& si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decaluari: velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum: quoniā imago & gloria dei est, mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex mulie re est, sed mulier ex viro. ‖Etenim non

B

Gen. 2. d

est creatus vir propter mulierem: sed mulier propter virum, ideo debet mulier velamen habere supra caput suum, ⊢ &› propter angelos. =Veruntamē› ne-

=Alioquique vir sine muliere: neque mulier sine

C

viro in domino. Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem: omnia autem ex deo. Vos ipsi iudicate: =decet› =Num de

mulierem non velatam orare deū? Nec corū est, ipsa natura docet vos, ϕ vir quidem si =comam nutriat› ignominia est illi: mu

=Comam

lier vero si comam nutriat, gloria est illi: fuerit, li: quoniam capilli pro velamine ei da-

& infra.

ti sunt. Si quis autem videtur contentiosus esse: nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia dei. ¶Hoc autem præcipio: non laudans, ϕ non in

D

melius, sed in deterius conuenitis. Primum quidem conueniētibus vobis in ecclesiā, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nam oportet &=hæreses› esse: vt & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum, =iam non est› do-

=Hæresestas

=nō licet

minicam cœnam manducare. Vnusquisque enim suam cœnam =præsumit› =anticipat ad manducandum. Et alius quidem esurit: alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? aut ecclesiam dei contē-

nitis: & confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? In hoc non laudo. Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis, quoniam dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem: & gratias agens fregit & dixit, ‖ Accipite & mãducate, hoc est corpus meum quod pro vobis[=] tradetur[)]: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquã cœnauit, dicens, Hic calix, nouum testamentum est in meo sanguine. hoc facite, quotiescunq; biberitis, in meam cõmemorationem. Quotiescunque enim mãducabitis panem hunc, &[=] calicem[)] bibetis: mortem domini annuntiabitis, donec veniat. ‖ Itaq; quicunq; manducauerit panem hunc, & biberit calicẽ domini indigne: reus erit corporis & sanguinis domini. ‖ Probet autem seipsum homo: & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui manducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicãs corpus domini. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quòd si nosmetipsos diiudicaremus: non vtique iudicaremur. Dum iudicamur autem, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei, cum conuenitis ad manducãdum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet: vt non[=] in iudicium[)] conueniatis. Cętera autem, cum venero, disponam.

Mat. 26. c
mar. 14. c
luc. 22. d
[=]frãgitur:
F
[=]de pocu lo hoc
Iohan. 6. f
2. cor. 13. b
C
[=]ad condemnationem

CAP. XII.

Spiritus sanctus, Opera. Donorum distributio, Membra varia in vno corpore. Christi corpus ecclesia.

A

De spiritualibus autem, nolo vos ignorare fratres. Scitis autẽ quoniam cum gentes essetis, ad simulachra muta[=] prout[)] ducebamini[=] euntes[)]. Ideo notum vobis facio, quòd ‖ nemo in spiritu dei loquens, [=]dicit anathema Iesu[)]. Et nemo potest dicere, dominus Iesus: nisi in spiritu sancto. Diuisionies vero gratiarum[)] sunt: idem autem spiritus. Et diuisiones[=] ministrationum[)] sunt: idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem vero deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus ad [=]vtilitatem[)]. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum, in vno spiritu, alii[=] operatio virtutum[)], alii prophetia, alii discretio spirituũ, alii genera linguarum, alii interpretatio[=] sermonum[)]. ‖ Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Sicut enim corpus vnũ est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cũ sint multa, vnum tamen corpus sunt: Ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudęi, siue gentiles, siue serui, siue liberi: & omnes[=] in vno spiritu potati sumus[)]. Nam & corpus non est vnum membrum, sed multa. Si dixerit pes, Quoniam non sum manus, nõ sum de corpore: non ideo non est de corpore? Et si dixerit auris. Quoniam non sum oculus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus: vbi auditus? Si totum auditus: vbi[=] odoratus?[)] Nunc autem posuit deus membra vnumquodque[=] eorum[)] in corpore sicut voluit. Quòd si essent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra: vnum autem corpus. Nõ potest autem oculus dicere manui, Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus, Nõ estis mihi necessarii. sed multo magis quę videntur membra corporis[=] infirmiora[)] esse, necessariora sunt, & quæ putamus[)] ignobiliora membra esse corporis: his honorem abundantiorem[=] circundamur[)]. & quæ inhonesta sunt[=] nostra[)]: abundantiorẽ honestatẽ habent. Honesta[)] autem nostra, nullius egent: sed deus temperauit corpus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem: vt non sit[=] schisma[)] in corpore, sed [=]in id ipsum[)] pro inuicem solicita sint membra. Et siquid patitur vnum membrum: compatiuntur omnia membra. siue[=] gloriatur[)] vnum membrum, congaudent omnia membra. ‖ vos autem estis corpus Christi, & membra[=] de mẽbro[)]. Et quosdam posuit deus in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde[=] virtutes[)], exinde gratias curationum, [=]opitula-

[=]vtcunq;
[=]adducti.
Mar. 9. f
[=](.i. male dicit & execrat Iesum.)
[=]vl, donorum
[=]ministeriorum id quod confert.

B
[=]efficaciæ potẽtiarũ
[=]vl, linguarum.
Rom. 12. a
ephe. 4. b
[=]vnũ spiritũ hausimus
[=]olfactus?
C
[=]singnlatim
[=]imbecilliora
[=]minus honesta
[=]exponimus
[=]nostri: & infra.
[=]dissidiũ
[=]idem
B
[=]honorificatur
ephe. 4. c
[=]ex parte
[=]potestates
[=]subsidia.

tiones), gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habet curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? AEmulamini autem charismata meliora). ¶Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

=Sectemini vero dona potiora.

CAP. XIII.

Charitatis laudes. Paruulus. Vir.

A S I linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam: factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnē fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero: nihil sum. Et si distribuero in=cibos) pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt=ardeam), charitatem autem non habuero: nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non=æmulatur), =nō agit perperam), non inflatur, nō est=ambitiosa), non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum: non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit: siue prophetiæ=euacuabuntur), siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. ¶Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Cū essem paruulus: loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus sum vir: =euacuaui) quæ erant paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscā sicut & cognitus sum. Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc: =maior autem horum, est charitas.

=alimoniam

B

=cōburat,

=inuidet,

=charitas non est procax (vel, non ostentat se)

=fastidiosa (vl, nō agit inhoneste)

=abolebūtur.

D

=aboleui

=maxima aūt ex his

CAP. XIIII.

Charitas prophetia, Loqui lingua, Orare Benedicere. Pueri malitia.

A S Ectamini charitatem, æmulamini spiritualia: magis autem vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed deo: nemo enim audit, spiritu autem loquitur mysteria. nam qui prophetat: hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem. Qui loquitur lingua: semetipsum ædificat: qui autem prophetat, =ecclesiam) ædificat, volo autem omnes vos loqui linguis: magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, quam qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur vt ecclesia ędificationē accipiat. Nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens: quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? =Tamen) quæ sine anima sunt vocē dantia, siue tibia siue cithara: nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod*canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba: quis parabit se sed ad bellū? Ita & vos per linguā nisi= manifestum) sermonem dederitis: quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa=vtputa) genera=linguarum) sunt in hoc mundo: & nihil sine voce est. Si ergo nesciero) virtutem) vocis, ero ei=cui loquar= barbarus: & qui loquitur mihi, barbarus. Sic & vos, quoniam=æmulatores) estis spirituum: ad ædificationem ecclesiæ quærite vt=abundetis). Et ideo qui loquitur lingua: oret vt interpretetur. Nā si orē lingua. spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. =Cæterum) si=benedixeris) spiritu: qui supplet locum =idiotæ), quomodo dicet: AMEN super tuam benedictionem? quoniā quid dicas, nescit. nam tu quidem bene gratias agis: sed alter non ædificatur. Gratias ago deo meo, ꝙ=omnium vestrum) linguis loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba=sensu meo) loqui, vt & alios instruam: quam decem millia verborum in lingua. ¶Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. In lege enim scriptum est, ‖ Quoniam in

=cōgregationem

B

=Quia

*tibia

=significātem

=verbi gratia

=vocum

=vim

C

=qui loquitur

=sectator

=excellatis,

=Alioqui

=.i. laudes deum

=indocti,

D

=magis q̄ oēs vos

=mente mea

Isa. 28. c

aliis linguis & labiis aliis loquar popu
lo huic: & nec sic exaudient me, dicit
dominus. Itaque linguę in signum sunt
non fidelibus, sed infidelibus: pro-
phetiæ autem, non infidelibus, sed fide
E libus. Si ergo conueniat vniuersa eccle
sia in vnum, & omnes linguis loquan-
[a]indocti tur, intrent autem [a] idiotæ ⁾ aut infide-
les: nonne dicent ꝙ insanitis? Si autem
[a]coarguitar omnes prophetēt, intret autem quis in
fidelis vel idiota: [a]conuincitur ⁾ ab om-
nibus, diiudicatur ab omnibus, occul-
ta enim cordis eius manifesta fiunt: &
ita cadens in faciem adorabit deum,
pronuntians ꝙ vere deus in vobis sit.
[a]vl, canticum ¶ Quid ergo est fratres? Cum conueni-
tis, vnusquisque vestrum [a]psalmum ⁾ ha
[a]reuelationem bet, doctrinam habet, [a]apocalypsin ⁾ ha
bet, linguam habet, interpretationem
[a]fiat per- habet: omnia ad ædificationem fiant.
binos Siue lingua quis loquitur: [a]secundum
[a]ad sūmū duos ⁾ aut [a]vt multum ⁾ tres, & [a]per par-
[a]vicissim tes ⁾, & vnus interpretetur. Si aūt nō fue
F rit interpres: taceat in ecclesia, sibi au-
tem loquatur & deo. Prophetæ autem
duo aut tres dicant, & cæteri diiudi-
cent. Quòd si alii reuelatū fuerit seden
ti: prior taceat. Potestis enim omnes
[a]singulatim [a]per singulos ⁾ prophetare: vt omnes di
scant, & omnes [a]exhortētur ⁾. & spiritus
[a]cōsolationem accipiant prophetarum, prophetis subiecti sunt.
Non enim est [a]dissensionis ⁾ deus, sed pa
cis: sicut & in omnibus ecclesiis sancto
[a]cōfusiōis rum ⊸ doceo ⁾. ¶ ‖ Mulieres in ecclesiis
author taceant, non enim permittitur eis lo-
1. thi. 2. d. qui, sed subditas esse: sicut & lex dicit.
Gen. 3. c Si quid autem volunt discere, domi vi-
G ros suos interrogent. Turpe est enim
mulieri loq in ecclesia. An à vobis ver-
bum dei processit? aut in vos solos per-
uenit? Si quis videtur propheta esse, aut
spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis,
ꝙ domini sunt mandata. Siquis autem
[a]vl, Ignoret ignorat, [a] ignorabitur ⁾. Itaque fratres
æmulamini prophetare: & loqui lin-
guis nolite prohibere. Omnia autem
honeste & secundum ordinem fiant ⊸
in vobis ⁾.

CAP. XV.

☞ Euangelium à Paulo prædicatum.
Paulo visus Christus. Christus primus
resurrexit, & omnes per ipsum resur-
gent. Baptizari pro mortuis, Quomodo
resurgunt mortui, Adam duplex. Pri-
mus & secundus homo. Mors. Pecca-
tum. Victoria. Opera.

NOtum ‖ autem vobis facio fratres Gala. 1. b
euangelium quod prædicaui vo
bis, quod & accepistis, in quo &
statis, per quod & saluamini, [a]qua
ratione ⁾ prædicauerim vobis si tene- [a]quo pa-
tis, nisi frustra credidistis. Tradidi enī cto
vobis in primis quod & accepi: quòd
Christꝰ mortuꝰ est pro peccatis nostris
‖ secundum scripturas, & ‖ quia sepultus Isa. 53. b
est, & quia resurrexit tertia die, secun- Ionæ. 2. a
dum scripturas: & ‖ quia visus est Ce- Osee. 9. a
phæ: & post hoc vndecim, Deinde vi- Ioh. 20. c
sus est plus quam quingentis fratribus
simul: ex quibus multi manent vsque
adhuc, quidam autem dormierunt. De B
inde visus est Iacobo: deinde aposto-
lis omnibus. ‖ Nouissime autem omniū Act. 9. a
tanquam abortiuo, visus est & mihi.
‖ Ego enim sum minimus apostolorum: Ephe. 3. b
qui non sum dignus vocari apostolus,
quoniā persecutus sum ecclesiam dei.
Gratia autem dei sum id quod sum: &
gratia eius in me, [a]vacua ⁾ non fuit, sed [a]inanis
abundantius illis omnibus laboraui:
non ego autem, sed gratia dei mecum. [a]igitur
Siue [a]enim ⁾ ego, siue illi: sic prædicaui-
mus, & sic credidistis. ¶ Si autem Chri-
stus prædicatur quòd resurrexit à mor
tuis: quomodo quidam dicunt in vo-
bis quoniam resurrectio mortuorum
non est? Si autem resurrectio mortuo-
rum non est: neque Christus resurre-
xit. Si autem Christus non resurrexit,
inanis est prædicatio nostra, inanis est
& fides vestra. inuenimur autem & fal-
si testes dei: quoniam testimonium di-
ximus aduersus deum ⁾, quòd suscitaue [a]de deo
rit Christum, quem non suscitauit si C
mortui non resurgunt. Nam si mortui
non resurgunt: neque Christus resur-
rexit. Quod si Christus non resurre-
xit: vana est fides vestra, adhuc enim
estis in peccatis vestris. Ergo & qui
dormierunt in Christo: perierunt. Si in
hac vita tantum, in Christo sperantes
sumus: miserabiliores sumus omnibus
hominibus. Nunc autem Christus re-
surrexit à mortuis, primitiæ dormien-
tium ‖ quoniam quidem per hominem Colos. 2. c
mors: & per hominem resurrectio apoc. 1. b
mortuorum. Et sicut in Adam omnes
moriuntur: ita & in Christo omnes

1. the. 4. d viuificabuntur.‖Vnusquisque autem in suo ordine: primitiæ Christus: deinde ii qui sunt Christi. =qui in aduentū eius crediderunt⁾. Deinde finis: cum tradiderit regnum deo & patri, cum =euacuauerit⁾ omnem principatum & potestatem & virtutem. Oportet autem illum regnare:‖donec =ponat⁾ omnes inimicos sub pedibus =eius⁾. =Nouissime⁾ autem inimica destruetur mors.‖ Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cū autem dicat, Omnia subiecta sunt ei: sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia: tunc & ipse filius subiectus erit ei qui subiecit sibi omnia, vt sit deus omnia in omnibus. ¶Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? vt quid & baptizantur pro illis? Vt quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior =propter vestram gloriam⁾ fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Si (secundum hominem) ad bestias pugnaui Ephesi: quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?‖ manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci.‖ Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Euigilate iuste: & nolite peccare. ignorantiā enim dei quidam habent. Ad =reuerentiam⁾ vobis loquor. ¶sed dicit aliquis, Quomodo resurgunt mortui? quali autē incorpore venient? Insipiens tu. quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas: non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum =vtputa⁾ tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut vult: & vnicuique seminum proprium corpus. Non omnis caro eadem caro: sed alia hominum, alia pecorum, alia autem volucrium, alia piscium. Et corpora cælestia, & corpora terrestria. sed alia quidem cælestium gloria: alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia =claritas⁾ stellarum. Stella enim à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione: surget in incorruptione. Seminatur in =ignobilitate⁾: surget in gloria. Seminatur in infirmitate: surget in =virtute⁾. Seminatur corpus animale: surget corpus spirituale. Si est corpus animale: est & corpus spirituale, sicut scriptum est,‖Factus est primus homo Adam in animam viuentem: nouissimus Adam in spiritum vificantem. Sed non prius quod spirituale est sed quod animale: deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus: secundus homo *de cælo, cęlestis⁾, Qualis terrenus: tales & terreni & qualis cælestis: tales & cælestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni: portemus & imaginem cælestis. Hoc autem dico fratres: quia caro & sāguis regnum dei possidere non possunt: neque corruptio, incorruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis dico =Omnes quidem resurgemus: sed non omnes immutabimur⁾. In momēto, in ictu oculi, in nouissima tuba (canet enim tuba) & mortui resurgent incorrupti: & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc, induere incorruptionē: & mortale hoc, induere immortalitatem. Cum autem* mortale hoc induerit immortalitatem: tunc fiet sermo qui scriptus est‖ Absorpta est mors in =victoria⁾. Vbi =est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus⁾? Stimulus autem mortis, peccatum est: =virtus⁾ vero peccati, lex.‖ Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Itaq; fratres mei dilecti, stabiles estote & immobiles: abundantes in opere domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in domino.

=in aduētu ipsius
=aboleuerit
D
Psa. 109 a
Heb. 1. d. 10. c
=posuerit
=suis.
=Nouissima
Psal. 8. c
heb. 2. d.
=per nostrū gloriationē
Isa. 22. a
sapiē. 2. b
Menāder
=pudorē
E
=exempli gratia
=vt, gloria
F
=ignominia:
=potentia
Gen. 2. b
*ipse dominus
G
=Non oēs qdē dormiemus, oēs tamē immutabimur.
*corruptibile hoc īduerit incorruptibilitatem, & Osee. 13. d heb. 2. d
=victoriā
a tuus mors aculeus? vbi tua inferne victoria?
=potentia 1. Ioh. 5. d

CAP. XVI.

Collectæ in pauperes sanctos. Timotheum commendat Paulus. Apollo. Vigilare, Fides. Charitas. Stephani familia. Osculum.

De =collectis⁾ autem quæ fiunt in sāctos sicut ordinaui ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite. Per vnam sabbathi vnusquisq; vestrū apud se seponat, recōdens quod ei =bene placuerit⁾: vt non cū venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero: quos probaueritis per epistolas, hos mittam perferre =gratiam⁾ vestram in Ierusalem. Quod si =dignum⁾ fuerit vt ego eam: mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero: nam Macedoniam pertransibo.

=collationibus
=cōmodū fuerit:
=magnificentiam.
=opere pretium.

Apud vos autem forsitan manebo vel etiam hyemabo: vt vos me deducatis
B quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre, spero enim me aliquantulū temporis manere apud vos: si dominus permiserit, Permanebo autem Ephesi vsq; ad pentecosten. Ostiū
*efficax: enim mihi apertum est magnū & *euidens): & aduersarii multi, ¶Si autē venerit Timotheus: videte vt sine timore sit apud vos, opus enim domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illū spernat. deducit autem illū in pace: vt veniat ad me. expecto enim illum cū fratribus. ¶ De Apollo autē fratre, ► vo-
*hortatus bis notum facio quoniam multum *rogaui) eū vt veniret ad vos cum fratri-
C bus: & vtique non fuit voluntas eius
*oportunitatē erit nacta vt nunc veniret, veniet autem cum *ei vacuum fuerit). ¶ Vigilate, state in fide viriliter agite, & cōfortamini: omnia vestra in charitate fiant. ¶ Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephanæ ► & Fortunati & Achaici) quoniam sunt primitiæ Achaiæ, & in ministeriū sanctorum ordinauerunt seipsos: vt & vos subditi sitis eiusmodi, & omni co-
*de aduētu, operanti & laboranti. Gaudeo autem *in præsentia) Stephanæ & Fortunati &
D Achaici, quoniā id quod *vobis) deerat,
*mihi vestri *refecilla uerunt ipsi suppleuerunt. *refecerunt) enim & meum spiritum & vestrum, Cognoscite ergo qui eiusmodi sunt. ¶ Salutāt vos ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in domino multum, Aquila & Priscilla cum domestica sua ecclesia, ► apud quos & hospitor), Salutant vos omnes fratres. Saluta te inuicem in osculo sancto. Salutatio: mea manu Pauli. Si quis non amat do-
*i. domi minum nostrum Iesum Christum, sit nus nostri anathema: *maranatha). Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

*Ad Corinthios prior. Missa fuit è Philippis p Stephanā & Fortunatū & Achaicū, & Timotheum.

*

Ad Corithios secūda.

CAP. I.

Sancti. Gratiarum actio. Consolator deus. Afflictus Paulus in Asia. Fidendō deo. Orationes. Synceritas Pauli in euangelio. Gloria Pauli. Cur Paulus nō redierit Corinthum. Confirmatio. Vnctio. Signum. Spiritus sanctus.

PAVLVS apostolus Iesu Christi per voluntē dei & Timotheus frater: ec
A clesiæ dei quæ est Corinthi cum omnibus sanctis q sūt in vniuersa Achaia, gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. ¶ Benedictus deus & pater
Ephe.1.a. domini nostri Iesu Christi, pater mise-
1.Pet.2.a ricordiarū & deus totius consolatiōis, qui cōsolatur nos in oī tribulatione nostra, vt possimus & ipsi cōsolari eos qui in omni pressura sunt, per *exhortatio-
*consola nem qua exhortamur) & ipsi a deo, quo
tionē qua consola niam sicut abundant passiones) Christi in nobis: ita & per Christum abundat,
mur & consolatio nostra. Siue autem tribu-
*afflictio lamur pro *vestra exhortatione) & salu nes te, ► siue consolamur pro vestra conso vestri cō latione & salute) quæ operatur tollerā solatione tiā earundē passionum quas & nos pa- *siue cō timur: * & spes nostra firma est pro vo solatione bis: scientes q sicut socii passionū estis accipimo eritis & consolationis. Non enim volu- proveſtri mus ignorare vos fratres, de tribulatio cōsolatio ne nostra quæ facta est in Asia, quoniā ne ac supra modum grauati sumus supra vir
lute, tutem, ita vt taederet nos etiam viuere,
*sentētiā Sed ipsi in nobismetipsis *responsum) mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in deo qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit & eruit: in quē speramus quoniā & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis vt ex *multarum perso-
*multis nis faciemus, eius quæ in nobis est do personis nationis), per multos gratiæ agantur pro dono pro nobis. Nam gloria nostra hæc est, i nos col testimonium conscientiæ nostræ, q in lato,
C simplicitate ► cordis), & synceritate dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei conuersati sumus in hoc mūdo: abundantius autem *ad) vos. Non
*erga enim alia scribimus vobis, q quæ legistis & cognoscitis. Spero autem q vsq; in finem cognoscetis: sicut & cognouisti nos ex parte, q gloria vestra sumus,
*vt, sicut & vos nostra in die domini nostri Iesu Christi. ¶ Et hac cōfidētia volui nā apud prius venire ad vos, vt *secundā gratiā vos inir haberetis): & per vos trāsire in Macegratiam:

doniam, & iterum à Macedonia ve-
=I animo nire ad vos, & à vobis deduci in Iu-
uersarem deam. Cum ergo hoc =voluissem, nun
=etiã etiã quid leuitate vsus sum? Aut quæ cogito
& nõ nõ, secundum carnem cogito, vt sit apud
=fuit etiã me =EST & NON? Fidelis autem de-
& non, us, quia sermo noster qui fuit apud vos
=etiam non =est in illo EST & NON, sed est
=etiam in illo =EST. Dei enim filius Iesus Chri
=etiã per stus, qui in vobis per nos prædicatus
ipsum est per me & Syluanum & Timotheũ,
=per ipsũ nõ fuit in illo =EST & NON, sed =EST
sunt etiã in illo fuit. Quotquot enim promissio-
=per nos, nes dei sunt, =in illo EST: ideo & per
ipsum deo AMEN ad gloriam =nostram, Qui autem confirmat nos vo-
biscum in Christum, & qui vnxit nos,
Infra. 5. b deus: qui & signauit nos, & dedit pi-
epheſ. 1. c gnus spiritus in cordibus nostris. Ego
=vF, aram autem testem deum inuoco in animã
=vF, nõdũ meam, q parcens vobis, =non veni vl-
veni tra Corinthum, non quia dominamur
fidei vestræ, sed adiutores sumus gau-
dii vestri: nam fide statis.

CAP. II.

De Corinthio ecclesiæ consensu electo: qui resipiscens receptus est. Lachrymę Pauli. Titus. Odor vitę & mortis. Cauponari verbum dei.

A Statui autem hoc ipsum apud me
ne iterum in tristitia venirem ad
vos. Si enim ego contristo vos: &
quis est qui me lætificet, nisi qui
contristatur ex me? Et hoc ipsum scri-
=fiduciã psi vobis: vt non cum venero tristitiã
hanc ha- super tristitiam habeam de quibus
benserga oportuerat me gaudere: =cõfidês in om
oẽs vos nibus vobis quia meum gaudium, om
nium vestrum est. Nam ex multa tri-
bulatione & angustia cordis scripsi vo
bis per multas lachrymas: non vt con-
B tristemini: sed vt sciatis quam charita-
=grauem tem habeam abundantius in vobis. Si
quis autem contristauit me: nõ mecon
=cõdona- tristauit, sed ex parte, vt nõ =onerẽ om
re debea nes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est,
tis & cõ obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita
solari, vt è cõtrario magis =donetis & console
=efficite mini, ne forte abundantiori tristitia
vt in illũ absorbeatur qui eiusmodi est. Propter
valeat quod obsecro vos =vt confirmetis in il
charitas lum charitatem. Ideo enim & scripsi
vobis vt cognoscam =experimentum C
=gbatio- vestrum, an in omnibus obedientes si-
nẽ vestri tis. Cui autem aliquid donastis: & ego.
=vi, cõpe Nam & ego quod donaui, siquid dona
stu ui, propter vos, in =persona Christi, vt
=occupe- nõ =circumueniamur à satana. nõ enim
mur ignoramus cogitationes eius. ¶ Cum ve
=per dõ- nissem autem Troaden propter euan-
minum gelium Christi, & ostium mihi aper-
=dimissis tum esset =in domino, non habui requi
=per nos em spiritui meo, eo q non inuenerim
Titum fratrem ... um, sed =valefaciens
eis profectus sum in Macedoniam. Deo
autem gratias, qui semper triumphat D
=nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ
suæ manifestat per nos in omni loco,
quia Christi bonus odor sumus deo, in
iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt,
aliis quidem odor mortis in mortem:
aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad
hæc quis tam =idoneus? Non enim su-
mus sicut plurimi =adulterantes =ver- =cauponã
bum dei, sed * ex synceritate, =sicut =ex tes
deo coram deo, in Christo loquimur. *velut
=sed velut

CAP. III.

Corinthii, epistola Pauli & Christi erant. Cogitatio etiam à deo. Lytera, Spiritus. Lex. Euãgelium. Velamẽ Moysi, Obcæcati Iudæi. Spiritus deus.

I Ncipimus iterum nosmetipsos cõ A
mendare? Aut nunquid egemus si
ccut quidam commendatitiis epi
stolis ad vos, aut ex vobis? Epistola
nostra vos estis, scripta in cordibus
=intelligi nostris, quæ, scitur, & legitur ab omni-
bus hominibus. =manifestati quod epi tur
stola estis Christi, ministrata à nobis,
=dũ decla & scripta non atramento, sed spiritu ratis
dei viui, non in tabulis lapideis, sed in
tabulis cordis =carnalibus. Fiduciam =carneis,
autem talem habemus per Christum B
deum: non quod sufficientes simus co-
gitare aliquid à nobis quasi ex nobis,
sed sufficientia nostra ex deo est. qui &
idoneos nos fecit ministros noui testa
menti: non literæ, sed spiritus. litera
enim occidit: spiritus autem viuificat.
Quod si ministratio mortis literis de-
formata in lapidibus, fuit in gloria, ita
vt non possent intendere filii Israel in
in faciem Moysi, propter gloriam vul- =aboletur
tus eius quæ =euacuatur: quomodo nõ & infra.

magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis, in gloria est: multo magis abundat' ministerium iustitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est quod claruit' in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod euacuatur. per gloriam est': multo magis quod manet in gloria est. Habētes igitur talem spem, multa fiducia vtimur' & non || sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filii Israel ī faciem' eius quod euacuatur, sed obtusi' sunt sensus eorum. Vsque in hodiernum diem, idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum': quod in Christo euacuatur: sed vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conuersus fuerit' ad dominum: auferetur velamen. ||Dominus autem, spiritus est. Vbi autem spiritus domini: ibi libertas. Nos vero omnes reuelata facie gloriam domini speculantes: in eandem imaginem trāsformamur à claritate in claritatem', tanquam à domini spiritu.

excellit glorificatum fuit fuit in gloria: vl, vtamur, Exo.34.d vl, finē obcęcati nec tollitur: D conuersi fuerint Iohā.4.c gloria ī gloriam,

CAP. IIII.

Pure euangelium prædicat Paulꝰ, euangelium quare quibusdam incognitum. Prædicare Christum. Seruus cognitio euāgelii à deo. Afflictiones. Mortificatio Christi. Internus & Externus homo.

A Deo habentes hanc ministrationem: iuxta quod misericordiam consecuti sumus non deficimus', sed abdicamus occulta' dedecoris non ambulantes in astutia, neque adulterantes' verbum dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram deo. Quod si etiam opertum est euangelium nostrum: in iis qui pereunt est opertum, in quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium: vt non fulgeat illis illuminatio euangelii gloriæ Christi, qui est imago dei. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum dominum nostrum: nos autem seruos vestros per Iesum, quoniā deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationē scientiæ claritatis' dei in facie Christi Iesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus: vt sublimitas sit virtutis' dei, & non ex nobis. in omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur', sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deiicimur, sed non perimus: semper mortificationem Iesu Christi' in corpore nostro circunferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui viuimꝰ, in mortē tradimur propter Iesum: vt & vita manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fidei sicut scriptum est.|| Credidi: propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur: scientes quoniam qui suscitauit* Iesum, & nos cum Iesu' suscitabit & constituet vobiscum. Omnia em̄ propter vos: vt gratia abundans, per multos in gratiarum actione', abundet in gloriam dei. Propter quod non deficimus: sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ: supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis' quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia' sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

vl, segnescimus, reiecimus occultamēta, dolo tractantes B cognitionis glorię virtutis eminentia sit āxii reddimur cōtristamur supramodum, domini Iesu C Psal.115.a *dn̄m per Iesū pluribꝰ gratias agentibus D Nā momētanea leuitas afflictionis nostręmire supra modū æternū pōdus gloriæ parit nobis dū nōspectamus ea temporaria

CAP. V.

Domus terrestris. Corpus spirituale. Colluctatio spiritus & carnis. Fides. Placere deo. Mors Christi. Viuere Christo. Reconciliauit nos sibi deus. Legatus Christi Paulus. Peccatum. Iustitia dei.

A Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ꝙ ædificationem ex deo habemus, domum nō manufactam æternā in cælis. Nam & in hoc ingemiscimus: ||habitationem nostram quæ de cælo est, superindui cupientes: Apo.16.c

si tamen vestiti, & non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus ᵉ grauati ᶠ: eo ᵍ non quòd nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est, ʰ à vita.
ᵉonerati.
Qui autem ᵉefficit ᶠ nos in hoc ipsum: deus, qui dedit nobis ᵉpignus ᶠspiritus.
ᵍparauit
ᵉarrabonem,
ᵉAudientes ᶠigitur semper, & sciētes quo
ᵍConfidētes, & infra.
niam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino (per fidem enim ambulamus, & ᵉ non per speciem) audemus autem, & ᵉbonam voluntatem habemus ᶠ magis peregrinari à corpore & præsentes esse ad dominum. Et ideo cō tendimus, siue absentes, siue præsentes
B
ʰ ᵍabamus
Ro. 14. b. placere illi. ‖ Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt
ᵉcaquæ fiunt p corpus, iuxta id q̄ fecit, ᵉterrorē illum
referat vnusquisque ᵉ propria corporis pro vt gessit ᶠ siue bonum siue malum.
¶ Scientes ergo ᵉ timorē ᶠ domini homini
C
ᵉīsanimꝰ
bus suademus: deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterū cōmendamus nos vobis: sed occasionem damus vobis gloriādi pro nobis vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde. Siue enim mente ᵉ excedimus ᶠ, deo: siue sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos: æstimantes hoc quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus: vt qui viuunt, iam nō sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurre
ᵍposthac
xit. Itaque nos, ᵉ ex hoc ᶠ neminem noui
D
ᵉamplius
ᵉquisest ī Christo noua creatura ᶠ: ‖ vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.
mus secundum carnem. Etsi cognouimus secundum carnem Christum: sed nunc ᵉiam ᶠ non nouimus.
Omnia autem ex deo, qui nos reconciliauit, sibi per Christum: & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quo
ʰimputās
niam quidem deus erat in Christo mūdum reconcilians sibi: non ᵉ reputans ᶠ illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tāquam deo
ᵍrogante
ᵉ exhortante ᶠ per nos. Obsecramus pro Christo, Reconciliamini deo. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit: vt nos efficeremur iustitia dei in ipso.

CAP. VI.

¶ Exhortatio ad opera. Tempus acceptum. Ministri dei. Idololatræ fugiēdi. Templum dei. Pater deus, Filii dei.

Diuuantes autem ᵉ exhortamur ᶠ
ᵉobsecramus
Ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Ait enim, ‖ tēpore accepto exaudiui te: & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis. ‖ Nemini dantes vllam offensionem, vt nō ᵉ vituperetur ᶠ ministeriū nostrū: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibꝰ in ᵉ angustiis ᶠ in plagis, in carceribus, in seditionibꝰ, in laboribus, in ᵉ vigiliis, in ieiuniis, in
ᵉ reprehē datur
ᵉ anxietatibus, a puritate
castitate ᶠ, in scientia, in longanimitate, in ᵉ suauitate ᶠ, in spiritu sancto, in charitate nō ficta, in verbo veritatis, in virtute dei, p arma iustitiæ à dextris & à
ᵉ benigni tate
B
sinistris, per gloriā & ᵉ ignobilitatē ᶠ, per ᵉ infamiā & bonam famā ᶠ: vt seductores, & veraces: sicut qui ignoti, & cogniti: quasi morientes, & ecce viuimus: vt castigati, & non ᵉ mortificati ᶠ: quasi tristes semper autem gaudentes: sicut egētes, multos autē locupletantes: tanquā nihil habentes, & omnia possidētes. ¶ Os nostrum ᵉ patet ᶠ ad vos ó Corinthii, cor nostrū dilatatū est. Nō ᵉ angustiamini ᶠ in nobis: angustiamini autē in visceribus vestris. Eandē autē habentes remunerationem (tanquā filiis dico,) dilatemini & vos. Nolite iustū ducere cū infidelibus. ᵉ Quæ enim participatio ᶠ iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ ᵉ societas ᶠ luci ad tenebras? Quæ autem ᵉ conuentio ᶠ Christo ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autem consensus templo dei cum idolis? ‖ Vos enim estis templū dei viui: sicut dicit deus. ‖ Quoniam inhabitabo in illis: & inambulabo inter eos, & ero illorum deus: & ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum: & separamini dicit dominus, & immundum ne tetigeritis: & ego recipiam vos. ‖ & ero vobis in patrem: & vos eritis mihi in filios & filias dicit dominus omnipotens.
ᵉ obscuras
ᵉ ignominiam,
ᵉ cōuitia,
ᵉ laudes:
ᵉ occisi
ᵉ apertum est,
ᵉ vt, conuertingimini
ᵉ quodem cōcordiā,
ᵉ concordia,
1. cor. 6. d
Leu. 26. b
Isa. 52. c
Iere. 31. a

CAP. VII.

¶ Mundare se ipsum & sanctificationem perficere. Afflictiones Pauli in

Macedonia, Titus. Contristati Corinthii ad pœnitentiam, Titus susceptus à Corinthiis.

A HAS ergo habentes promissiones charissimi, mūdemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficiētes sanctificationem in timore dei. [=]Capite nos', Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem [=]circunuenimus'. Non ad condēnationem vestrā dico. prædiximus em̄ quòd in cordibus nostris estis ad commoriendum & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia est apud vos. multa mihi gloriatio pro vobis: repletus sum consolatione: superabundo gaudio in omni B tribulatione nostra. ¶Nam & cum venissemus in Macedoniā, nullam requiē habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris, pugnę: intus, timores. Sed qui cōsolatur humiles, cōsolatus est nos, deus, in aduentu Titi. Non solum autem in aduentu eius, sed etiam in consolatione qua consolatus est in vobis, referēs nobis vestrum desyderium, vestrū fletum, [=]vestram æmulationem' pro me, ita vt magis gauderem. Quoniam etsi cōtristaui vos in epistola, non me pœnitet: etsi pœniteret, vi C dens quòd epistola illa (etsi ad horam) vos contristauit. Nunc gaudeo: nō quia contristati estis, sed quia cōtristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum deum, * vt in nullo detrimentū patiamini ex nobis. ‖Quæ enim secundum deum tristitia est' pœnitentiam in salutem [=]stabilem operatur': seculi autem tristitia, mortem [=]operatur'. Ecce enim hoc ipsum, secundum deum contristari vos': quantam in vobis operatur solicitudinem, [=]sed defensionem' sed indignationem, sed timorē, sed desyderium, sed æmulationem, sed vindictam. in omnibus exhibuistis vos, [a] incontaminatos esse' negotio. Igitur etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec propter eum qui [=]passus est': sed ad manifestandam solicitudinem nostram quam habemus pro vobis coram deo, ideo [=]consolati sumus. In consolatione autē nostra', abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titi, quia [=]refectus' est spiritus eius ab omnibus vobis. Et siquid apud illū de vobis gloriatus sum, non sum cōfusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita & gloriatio nostra [=]quę fuit ad' Titum, veritas facta est. & viscera eius abundantius in vobis sunt, reminiscentis omnium vestrum obedientiā, quomodo cum timore & tremore excepistis illum. Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.

[=]Capaces estote nostri, [=]fraudauimus, [=]vestrum studium *ita 1. Pet. 2. c. [=]nō pœnitendā parit: [=]vt, affert. [=]ꝙ secundum deū cōtristati estis: [=]imo excusationē [a]ꝙ incontaminati sitis [=]læsus fuerat: [=]cōsolationē accepimus ex cōsolatione vestri, [=]refocillatus [=]qua vsus erā apud

CAP. VIII.

Hortatur Paulus Corinthios ad cōferendum eleemosynam in vsus ecclesiæ Iudaicæ, exemplo Macedonum. Pauper Christus. Lucas.

A NOtam autem facimus vobis fratres gratiam dei quæ data est in ecclesiis Macedonię: quod in multo experimēto tribulationis abūdantia gaudii ipsorum fuit, & altissima paupertas eorum abūdauit in diuitias simplicitatis eorum: quia secundū virtutem (testimonium illis reddo) & supra virtutem [=]voluntarii' fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos *gratiā & communicationē ministerii quod fit in sanctos*. Et non sicut sperauimus, sed semetipsos dederunt. primum domino, deinde nobis per voluntatem dei: ita vt rogaremus Titum, vt quemadmodum cœpit, ita & perficiat [=]in vobis' etiam [=]gratiam' istam. [=]Sed' sicut in omnibus abundatis fide, & sermone, & sciētia, & omni sollicitudine insuper & charitate vestra in nos, vt & in hac gratia abundetis. Non quasi imperans dico: sed per [=]aliorum' sollicitudinem, etiam vestrę charitatis [=]ingeniū bonum' comprobans. Scitis enim gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniā propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt illius inopia, vos diuites essetis. Et cōsilium in hoc do: hoc enim vobis vtile est, qui non solum facere, sed & velle cœpistis ab anno [=]priore': nunc vero & facto perficite: vt quemadmodū promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si em̄ *voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, nō secundum id quod non habet. Non enim vt aliis sit [=]remissio', vobis autē [=]tribulatio': sed ex æqualitate. In præsenti tempore, vestra abundantia, illorum inopiam suppleat: vt & illorum abundantia, vestræ

[=]prompti * vt * susceperamus. [=]erga vos [=]beneficētiam [=]Imo [=]erga alios [=]vel, synceritatem [=]superiore: *prius C [=]relaxatio, [=]angustia:

succurrat inopię sit supplemẽtum, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est, ‖Qui multum, Exo.16.d. nihilominus habuit non abundauit: & qui modicum, non minorauit, Gratias autem ago deo, qui dedit eãdem sollicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationẽ quidem suscepit: sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus autem cum illo fratem nostrũ, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias: non *solum autem, sed & ordinatus est ab ecclesiis comes peregri- D nationis nostræ, in hanc gratiam quæ ministratur à nobis ad domini gloriã, & destinatam voluntatem nostram, deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur à nobis ‖in domini gloriam. ‖Prouidemus enim bona nõ solum coram deo, Rom.12.d sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe sollicitum esse: nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vos, ob multã fiduciam siue pro Tito qui est socius meus & in quam habeo vobis adiutor, siue fratres nostri, apostoli ecclesiarum, gloria Christi. Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ pro fra- & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in facie ecclesiarum.

*id

*pröptitudinẽ animi

*exuberãtia

tribus nostris qui sunt

*de

CAP. IX.

¶ Pergit Paulus hortari Corinthios, vt eleemosynas conferant in pauperes Christianos Iudæos. Benedictio pro eleemosyna.

NAm de ministerio quod fit in sanctos: ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptũ animum vestrum: pro quo de vobis glorior apud Macedones, Quoniam & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misimus autẽ *fratres: vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte, vt (quemadmodum dixi) parati sitis: ne cum venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imperatos, erubescamus nos, vt non dicamus vos in hac substantia. Necessariũ ergo existimaui rogare fratres, vt præueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionẽ hanc paratã esse sic, quasi bene dictionem, non tanquã auaritiã. Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictioni- bus, de benedictionib9 & metet. Vnus quisq; prout destinauit in corde suo: nõ ex tristitia necessitate, ‖hilarẽ enim datorem diligit deus. Potẽs est autẽ deus omnẽ gratiã abundare facere in vobis: vt in omnibus semper omnẽ sufficientiam habẽtes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptũ est, ‖Dispersit dedit pauperibus: iustitia eius manet in C seculũ seculi. Qui autẽ administrat semen seminanti: & panẽ ad manducandum præstabit, & multiplicabit semen vestrũ, & augebit incrementa frugũ iustitiæ vestræ: vt in omnibus locupleti abundetis in omnẽ simplicitatẽ, quæ operat per nos gratiarũ actionẽ deo. Quoniã ministerii huius officii, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarũ actiones in domino, per probationem ministerii huius glorificãtes deũ in obedientia cõfessionis vestrę in euangelio Christi, & simplicitate cõmunicationis vestræ in illos, & in omnes, & in ipsorum obsecratione pro vobis, desyderantium vos propter eminentem gratiam dei in vobis. Gratias ago deo super inenarrabili dono eius.

*minis-trationę quę

*superuacuum

*vel, vestrum exemplum

*hos

*inane fiat B

*vos dicã

*vt ea sit

libenter ac beni- gne largiẽ do, copio se mini- strus est, Eccl. 35.b

Psal. 111.b

per nos efficit vt gratię agãtur

*functio huius mi nisterii, in hoc, quòd per multo- rum gratiarũ actiones in domino, per probationem ministerii huius glorificãtes deũ in obedientia cõfessionis vestrę in euangelio Christi, & simplicitate cõmunicationis vestræ in illos, & in omnes, & in ipsorum obsecratione pro vobis, desyderantium vos propter eminentem gratiam dei in vobis. Gratias ago deo super inenarrabili dono eius.

CAP. X.

¶ Cauendos pseudapostolos monet, euangeliũ & simplicitatẽ euangelii custodiendã. In carne ambulare, Potestas Pauli in ædificationẽ ecclesię. Gloriãdũ in deo.

IPse autẽ ego Paulus obsecro vos per A mansuetudinem & modestiã Christi qui in facie quidẽ humilis sum inter vos, absens autem cõfidor in vobis. Rogo autem vos, ne præsens audeã per eam confidentiã qua existimor audere in quosdã: qui arbitrãtur nos tanquam secundum carnẽ ambulemus. In carne enim ambulantes, nõ secundum B carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt: sed potẽtia per deum deo ad destructionẽ munitionum, cõ cogitationes destruentes, & omnem multitudinem extollentẽ se aduersus scientiã cogitationem dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiã, cum impleta fuerit vestra obedientia. Quę secundum faciẽ Christo, sunt videte. Si quis confidit sibi Christi, videat, sibi se esse: hoc cogitet iterum apud se,

lenitatẽ

vel, audax sum

cogitationẽ ad obedientiã

quòd ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos. Nam etſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra quā dedit nobis dominus in ædificationē & non in de-
C ſtructionem veſtram: non erubeſcā. Vt autem non exiſtimer tanquam terrere vos per epiſtolas (quoniā quidem epiſtolæ, inquiunt, graues ſunt & fortes: præſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis) hoc cogitet qui eiuſmodi eſt, quia quales ſumus verbo per epiſtolas abſentes, tales & præſentes in facto. Non enim [a]audemus inſerere) aut comparare nos quibuſdā, qui ſeipſos commendant: ſed [a]ipſi in nobis noſmetipſos metiētes, & cōparantes noſmetipſos nobis). Nos autem non in immenſum gloriabimur: ||ſed ſecundum menſuram regulæ qua [c]menſus) eſt nobis deus menſuram pertigendi vſq; ad vos, non enim quaſi nō pertingentes ad vos, [a]ſuperextēdimus nos). Vſq; ad vos enim peruenimus in euangelio Chriſti: non in immenſum gloriantes in alienis laboribus: ſpem autem habentes [a]creſcentis fidei veſtræ), in vobis magnificari ſecundum regulam noſtram in abundantia, etiam in illa quæ vltra vos ſunt euangelizare, non [a]in aliena regula, in) iis quæ præparata ſunt [a]gloriari). ||Qui autem gloriatur: in domino glorietur. Non enim qui ſeipſum commēdat, ille probatus eſt, ſed quē deus commēdat.

[a]poſſum⁹ inducere animū vt inſeram⁹ &c.
[a]nō intelligunt ꝙ ipſi inter ſeſe ſeipſos metiū tur, & cōparāt ſeipſos ſibi ipſis Ephe. 4. d
[c]partitus
[a]extendimus noſipſos ſupra modū
[a]vel, creſcēte fide veſtra,
[a]vt de
[a]gloriemur 1. Cor. 1. d
iere. 9. g

CAP. XI.

Virgo Chriſti: Heua. Paulus omnia prædicauit prædicanda. Paulus non eſt oneri iis quibus prædicat. Pſeudapoſtoli, Gloriatur Paulus contra pſeudapoſtolos ſe Chriſti miniſtrum.

VTinā ſuſtineretis modicum [a]quid inſipientiæ meæ). ſed & ſupportate me. AEmulor enim) vos dei æmulatione. [a]Deſpondi) enim vos vni viro*virginem caſtam [a]exhibere) Chriſto. Timeo autem ne ||ſicut ſerpens Heuam ſeduxit aſtutia ſua: ita corrumpantur ſenſus veſtri. & excidant à ſimplicitate quæ [a]eſt in Chriſto). Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum prædicat quem non prędicauimus, aut alium ſpiritum accipitis quem nō accepiſtis, aut aliud euangelium quod non recepiſtis: recte [a]pateremini). Exiſtimo enim [c]nihil me minus feciſſe à magnis) apoſtolis. Nam etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia: in omnibus autem*manifeſtus ſum [a]vobis). ¶Aut nunquid peccatum feci, meipſum humilians, vt vos exaltemini: quoniam gratis euangelium dei euangelizaui vobis? alias eccleſias expoliaui, accipiens ſtipendium [a]ad miniſterium veſtrum)? Et cum eſſem apud vos, & egerem: nulli oneroſus fui. nam quod mihi deerat, ſuppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia: & in omnibus ſine onere me vobis ſeruari, & ſeruabo. Eſt veritas Chriſti in me, quoniā B hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? quia non diligo vos? Deus ſcit. Quod autem facio: & faciam, vt amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionem: & in quo gloriātur, inueniantur ſicut & nos. Nā C eiuſmodi pſeudapoſtoli, ſicut operarii ſubdoli, tranſfigurantes ſe in apoſtolos Chriſti. Et non mirum: ipſe enim ſatanas tranſfigurat ſe in angelum lucis, nō eſt ergo magnum ſi miniſtri eius tranſfigurentur velut miniſtri iuſtitiæ: quorum finis erit ſecundum opera ipſorū. ¶Iterum dico, ne quis me putet inſipiētem eſſe: alioquin velut inſipientem ac D cipite me, vt & ego modicum glorier. Quod loquor, nō loquor, ſecundū deū, ſed quaſi in inſipientia, in [a]hac ſubſtantia gloriæ). Quoniam multi gloriantur ſecundum carnem: & ego gloriabor. Libenter enim ſuffertis inſipiētes: cū ſitis ipſi ſapiētes. Suſtinetis em̄ ſiquis vos in ſeruitutē redigit, ſiquis deuorat, ſiquis accipit ſi quis extollitur, ſiquis in faciē vos cædit. [a]Secundū ignobilitatē dico) quaſi nos infirmi fuerimus, in hac parte). In quo quis audet (in inſipientia dico) audeo & ego. Hæbræi ſunt: & ego. Iſraelitæ ſunt: & ego. Semen Abrahæ E ſunt: & ego. miniſtri Chriſti ſunt, (*vt minus ſapiens dico)) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæs, quinquies quadragenas, vna min⁹ accepi. ||Ter virgis cæſus ſum, ||ſemel lapidatus ſum, ||ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui, in itineribus ſæpe, pe-

[a]me ī inſipiētia mea
[a]zelotypus ſum erga
[a]Adiunxi
*vt
[a]exhiberetis Gene. 3. a.
[a]erat erga Chriſtū.

[a]ſuſtinuiſſetis (ſub. pſeudapoſtolos.)
[c]me nihilo inferiorem fuiſſe excellentibus
*vbique
[a]erga vos.
[a]quo vobis inſeruirem
[a]hoc argumēto gloriationis,
[a]iuxta cōtumeliā loquor,
[a]deſipiēs loquor
Act. 16. e
Act. 14. c
Act. 27. a

F riculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore & =ærumna', in vigiliis multis, in fame & siti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. præter illa quę extrinsecus sunt: =instantia mea quotidiana, sollicitudo' omnium ecclesiarum, Quis infirmatur: & ego non infirmor? quis =scandalizatur', & ego non vror? ¶Si gloriari oportet: G quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor. Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est =benedictus' in secula, scit ꝙ non mentior. ||Damasci præpositus gentis Aretę regis. =custodiebat ciuitatem' Damascenorum vt me comprehenderet: & per fenestram in sporta dimissus sum per murũ, & sic effugi manus eius.

=molestia, =incũbẽs mihi quotidiana cura =offendit =vel, laudandus Act. 9. d =excubias posuerat in vrbe

CAP. XII.

Reuelationes Paulo factæ. Stimulus Paulo datus. Gloriatur Paulus in afflictionibus. Signa apostolorum, miracula. Paulus non accipit temporalia ab iis quibus prædicat. Astutia Pauli.

S =I gloriari oportet (nõ expedit quidem)' veniam autem ad visiones & reuelationes domini. ||Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (siue in corpore, siue extra corpus, nescio: deus scit) raptum huiusmodi vsq; ad tertium cælum. Et scio huiusmodi hominem (siue in corpore, siue extra corpus, nescio: deus scit) quoniam raptus est in paradisum: & audiuit arcana verba, quæ non licet homi- B ni loqui. Pro huiusmodi gloriabor: pro me autem nihil, nisi in infirmitatibus meis. Nam & si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam. Parco autem: ne quis =me existimet' supra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me. Et ne =magnitudo' reuelationum extollet me, datus est mihi stimulus =carnis meæ angelus satanæ', vt me =colaphizet' *. Propter quod ter dominum rogaui, vt discederet à me: & dixit mihi, Sufficit tibi Gratia mea, nam virtus* in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis: inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in cõtumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angu- D stiis pro Christo. Cum enim infirmor: tunc potens sum. ¶Factus sum insipiẽs: vos me coegistis, Ego enim à vobis debui commendari. =nihil enim minus fe- =nulla effici ab iis qui sunt supra modum aposto- in re infe- li': tametsi nihil sum. Signa tamen =apo- rior fui stolatus mei' facta sunt super vos in om- summis ni patientia, in signis & prodigiis & apostolis: =virtutibus'. ¶Quid est enim =quod mi- =Apostoli nus habuistis præ' cæteris ecclesiis: ni- =potẽtiis, si quòd ego ipse non grauaui vos? Do- =in quo nate mihi hanc iniuriã. Ecce tertio hoc inferiores paratus sum venire ad vos: & non ero fuistis =grauis' vobis. Non enim quæro quæ =onerosus vestra sunt: sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare: sed parentes filiis. Ego autem libentissime impẽdam & =superimpendar' ipse pro ani- =expẽdar mabus vestris: licet plus vos diligẽs mi- E nus diligar. Sed esto, ego vos non grauaui: sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, =circumueni' vos? Rogaui =vel, fraudaui Titum: & misi cum illo fratrem. Nunquid Titus =vos circũuenit'? nónne eo- =vt, à vodem spiritu ambulauimus? nónne iisdẽ bis extor vestigiis? =Olim' putatis quòd excuse- sit? mus nos apud vos? Coram deo, in Chri- =Rursum sto loquimur: omnia autem charissimi F propter ædificationem vestram. Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo, inueniam vos: & ego inueniar à vobis, qualem non vultis. ne forte contentiones, ęmulationes, =animositates', =irę, cõcertationes, dissensiones, detractiões, susurrationes, inflationes, seditiones, sint inter vos, ne G iterum cum venero, humiliet me deus apud vos: & lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam supra immunditia & fornicatione & immundicitia quam gesserunt.

=Gloriari sane non expedit mihi Act, 9. a. =de me cogitet =excellentia =carni, angelus satã =colaphis cæderet. *ne extollar *mea

CAP. XIII.

Minatur Paulus Corinthiis, ni resipuerint. Fides.

Ecce tertio hoc venio ad vos. ||In Deu. 19. b E ore duorũ vel trium testium =sta- matt. 18. b bit' omne verbũ. Prędixi enim' iohan. 8. c & prædico vt præsens =vobis, & 'nunc heb. 10. c. absens iis qui ante peccauerunt & cæ- =vel, contæris omnibus, quoniã si venero iterũ, stituetur non parcam. An experimẽtum quæritis =cũ essem eius qui in me loquitur Christus: qui in iterũ, ita vobis non infirmatur, sed potens est in scribo

vobis? Nā & si crucifixus est ex infirmitate: sed viuit ex virtute dei. Nā & nos infirmi sumus in illo: sed viuemus
1. Cor. 11. f cū eo ex virtute dei in vobis. ‖ Vosmetipsos tētate si estis in fide. ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos
C quia Christus Iesus in vobis est? nisi forte reprobi estis. Spero autē ꝙ cognoscetis quia nos nō sumus reprobi. Oramꝰ autē deū vt nihil mali faciatis: non vt nos probati appareamus, sed vt vos qđ bonū est faciatis, nos autē vt reprobi simus. Nō enim possumus aliquid aduersus veritatē: sed pro veritate. Gaudemus enim [a]quoniā nos infirmi sumus: vos autē potētes estis'. Hoc & oramus, vestrā [a]cōsummationē'. Ideo hæc absēs scribo: vt nō præsēs durius agā secūdū potestatē quā dominus' dedit mihi in ædificationē, & nō in destructionem. ¶ [a]De cætero' fratres, [a]gaudete': perfecti estote: [a] exhortamini': [a]idipsum sapite': pacem habete: & deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis. AMEN.

[a]cū nos infirmi fuerimus vos autē validi fueritis.
[a]vl, perfectionē & integritatem
[a]Quod superest
[a]vl, valete:
D
[a] cōsolationē habete
[a]vnanimes sitis:

*

Epistola Pauli ad Galatas.

*Ad Corinthios secūda. Missa à Philippis Macedoniæ p Titū & Lucam

CAP. I.

Paulus missus à deo ad prædicandum. Peccata per Christū dimissa. Galatæ abducti à fide per pseudapostolos Euangelium. Angelus. Paulus. Placere hominibus. Paulus doctus à deo. Paulus qualis ante conuersionem. Paulus doctus à deo, euangelium vbi prædicauit. Arabia. Petrus. Iacobus. Syria. Cilicia.

A PAVLVS apostolus nō ab hominibus, neque per hominē, sed per Iesum Christum, & deū patrē qui suscitauit eū à mortuis & qui mecum sunt omnes fratres: ecclesiis Galatiæ gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti seculo nequam, secundū volūtatē dei & patris nostri: cui est B gloria in secula seculorum. AMEN.

¶ Miror ꝙ [a]sic tam cito trāsferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi', in aliud euāgeliū: quod nō est aliud, nisi sunt aliqui qui vos cōturbant, & volunt conuertere euāgelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis præterquā quod euangelizanimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Siquis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an deo, An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem: Christi seruus non essem. Notum enim vobis facio fratres euangelium quod euangelizatum est à me, C quia nō est secundum hominem, ‖ neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici: sed per reuelationem Iesu Christi. ¶ Audistis enim conuersationem meam aliquando in Iudaismo, quoniam supra modum persequebar ecclesiam dei, & [a]expugnabam' illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, [a]abundantius æmulator existēs paternarum mearum traditionum'. Cum autem placuit [a]ei' qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus: continuo non [a]acquieui carni & sanguini'. Neque [a]veni' Ierosolymā ad antecessores meos apostolos: sed abii in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Ierosolymam videre Petrum: & mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolorum vidi neminem: nisi Iacobum fratrem domini. Quæ autē scribo vobis: ecce coram deo quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. Erā autē ignotus facie ecclesiis Iudææ, quæ erant in Christo, tantum autem [a]auditum habebant', Quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat, & in me clari-

[a]vl, à Christo qui vocauit vos p gratiam, adeo cito trāsferamini
1. Cor. 15 a
[a] depopulabar
[a]cū vehemēter essem studiosus à maioribus meis traditorū instituto rum
[a]deo
[a]cōtuli cū carne & sanguine.
[a]redii & infra.
D
*hic rumor apud illos erat.

ficabant deum.

CAP. II.

¶ Paulus confert suam doctrinam cū apostolis, Titus gentilis quare non circuncisus. Libertas. Seruitus. Paulus gētium doctor. Petrus Iudæorum apostolus. Petrus à Paulo corripitur, Barnabas. Iustificatio. Opera. Fides. Lex. Crucifigi cum Christo. Viuere in fide. Gratia dei.

A DEinde post annos quatuordecim, iterum ascendi Ierosolymā cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autem secundum reuelationem: & contuli cum illis euangelium quod prædico in gentibus, [a]seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse [b]: ne forte in vanum currerem aut cucurrissem. Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circuncidi: [c]sed propter subintroductos [d]falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram B quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus [e]subiectioni [f], vt veritas euangelii permaneat apud vos. Ab iis autem qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea interest. ‖ Deus enim personam hominis non accipit) Mihi enim qui vi debantur esse aliquid, nihil contulerunt. Sed contra cum vidissent ꝙ creditum est mihi euangelium præputii, sicut & Petro circuncisionis (qui enim [g]operatus est [h]Petro in apostolatum circuncisionis: operatus est & mihi inter gentes) & cum cognouissent gratiam quæ data est mihi, Iacobus & Cephas & Iohannes qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis: vt nos in [i]gentes [k], ipsi autem in circuncisionem: tantum vt pauperum memores essemus. quod etiam [l]solicitus fui hoc ipsum facere.

C ¶ Cum autem venisset Cephas Antiochiam: [m]in faciem [n]ei restiti, quia [o]reprehensibilis [p]erat. Prius enim quām venirent quidam à Iacobo: cum gētibus edebat. Cum autem venissent: subtrahebat & segregabat se*, timens eos qui ex circuncisione erant. Et simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi: ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem ꝙ non [q]recte [r]ambularent ad veritatem euangelii, dixi Cephæ coram omnibus, Si tu cum Iudæus sis, gentiliter viuis, & non Iudaice: [s]quomodo [t]gentes cogis Iudaizare? Nos natura Iudæi: D & non ex gentibus peccatores. Scientes autem ꝙ non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidē Iesu Christi: & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: ‖ propterea quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quòd si quærentes iustificari in Christo, inuenti sumus & ipsi peccatores: nunquid Christus peccati minister est? Absit. Si enim quę destruxi, iterum hæc ædifico: prævaricatorem me constituo. Ego enim per legem, legi mortuus sum, vt [u]deo [x] viuam: Christo [y]confixus sum cruci. Viuo autem, iam non ego: viuit vero in me Christus. Quod autem nunc viuo in carne: in fide viuo filii dei, qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me. Non abicio gratiam dei. Si enim per legem iustitia ergo [z]gratis [a] Christus mortuus est.

[a] recto pede
[b] cur
[c] Rom. 4, c
[d] Christo
[e] frustra

CAP. III.

¶ Spiritus sanctus. Opera legis. Filii Abrahæ. Ex fide iustitia. Maledicti. Christus liberat de maledicto. Fides. Semen Abrahæ Christus. Pactum dei. Lex. Fides, Lex, pędagogus. Filii dei. Christum induere. Semen Abrahæ.

O [a]Insensati [b] Galatæ, quis vos fascinauit non obedire veritati, ante quorū oculos Iesus Christus [c]proscriptus est [d], & in [e]vobis [f]? [a] stulti [b] præsenti crucifixus? Hoc solū à vobis volo discere. Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex [c]auditu [d] fidei: Sic stulti estis? [e] vt, præcū spiritu cœperitis, nūc carne consummamini? Tāta passi estis? [f] sine causa? Si & infra. tamē sine causa. Qui ergo tribuit vobis spiritū, & operatur virtutes i vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut scriptū est, ‖ Abrahā credidit deo, & reputatū est illi ad iustitiā. Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ. ¶ Prouidēs [g] autē scriptura quia ex fide iustificat gētes deus: [h] prænūtiauit Abrahę, Quia benedicētur in te omnes gētes. Igitur qui ex fide sunt: bene.

[a] Gen. 12, a
[b] Rom. 4, a. d. 9. a
[c] Gen. 15, b
[d] Rom. 4, a. d. go
[e] prius re
[f] prævidens
[g] Gen. 12, a

dicẽtur cũ fideli Abrahã. ¶Quicũque enim ex operibus legis sunt: sub male dicto sũt. Scriptũ est enim, ‖Maledictus omnis qui nõ permãserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quod autẽ in lege nemo iustificatur apud deũ, manifestũ est: ‖qu a iust9 ex fide viuit. Lex autẽ nõ est ex fide: sed ‖Qui fecerit ea, homo viuet in illis. ¶Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictũ (quia scriptũ est, ‖Maledictus omnis qui pendet in ligno) vt in gẽtibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu: vt pollicitationẽ spiritus accipiamus per fidẽ. ¶Fratres (secũdũ hominẽ dico) ‖tamẽ hominis cõfirmatũ testamentũ nemo spernit, aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones: & semini eius. Nõ dicit, Et seminibus, quasi in multis sed quasi in vno, Et semini tuo, qui est Christus. Hoc autẽ dico, testamẽtũ confirmatum à deo: quæ post quadringẽtos & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit deus. ¶Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat: ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autẽ vnius non est: deus autem vnus est. Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare: vere ex lege esset iustitia. Sed ‖conclusit scriptura omnia sub peccato: vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Prius autem quàm veniret fides: sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex, pædagogus noster fuit in Christo: vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides: iam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filii dei estis per fidem quæ est in Christo Iesu. ‖Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Nõ est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neque fœmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Si autẽ vos Christi: ergo semen Abrahæ estis, secũdum promissionem hæredes.

ecclesi. 44.d. execrationi sunt obnoxii. Deu.27.d Abac.2.a rom.1.b. viuet. Leui.18.a Deu.21.d vt, humano more loquor Heb.9.d. reiicit, ante cõ probatũ erga Christũ vt abroget Rom.3.b ad Christum vt, eo q̃ credidistis Rom.6.d

CAP. IIII.

Hæres paruulus. Elementa mundi. Adoptati in filios dei per Christum. Spiritus sanctus. Galatæ per Christum reuocati ab idololatria. Cognosci à deo Elementa mundi. Affectus Galatarum erga Paulum. Filioli Pauli, Galatæ. Abrahæ duo filii. Agar. Sina. Ierusalem. Isaac Carnalis spiritualem persequitur.

DIco autem, quanto tẽpore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omniũ, sed sub tutoribus & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre: ita & nos, cum essemus paruuli, sub elemẽtis mundi eramus seruientes. At vbi venit vt, implenit plenitudo temporis, misit deus filiũ suum factum ex muliere, factum sub lege: vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autẽ estis filii dei: misit deus spiritum filii sui in corda vestra clamantem abba, pater. Itaque iam nõ est seruus: sed filius. Quod si filius: & hæres per deum. ¶Sed tunc quidem ignorantes deum, iis qui natura non sunt dii, seruiebatis. Nunc autem cum cognoueritis deum, imo magis cogniti sitis à deo: quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obseruatis & menses, & tempora, & annos. Timeo vos, ne forte sicut ego, quia & ego sicut vos fratres obsecro vos. Nihil me læsistis. Scitis autem quòd per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iampridẽ: & tentationem vestram in carne mea non spreuistis neq; respuistis. sed sicut angelũ dei excepistis me, sicut Christũ Iesum. Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimoniũ enim perhibeo vobis quia si fieri potuisset, oculos vestros eruisse vobis, & dedissetis mihi. Ergo inimicus factus sum vobis verum dicens vobis? Emulãtur vos non bene: sed excludere vos volũt, vt illos æmulemini. Bonũ autem æmulamini in bono semper & non tantum cum præsens sum apud vos. ¶Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in

Gal.4.a
vt, ipse nit plenitudo temporis
adoptio
dei per Christũ
natura
magis
nefrustra
prius
experimentum
Quæ
ambiũt
imo

vobis. Vellem autem esse apud vos mo
do, & mutare vocem meam: quoniam
[=]perple- [=]confundor⁾ in vobis. Dicite mihi qui
xus sum sub lege vultis esse, legem non [=]legistis?
[=]auditis? Scriptum est enim quoniam Abraham
duos filios habuit: vnum de ancilla, &
Gen.16.d vnum de libera. ||Sed qui de ancilla: se-
Gen.21.a cundum carnem natus est. ||qui autem
de libera per repromissionē: quæ sunt
per allegoriam dicta. Hæc enim sunt
[=]à duo testamenta. Vnum quidem [=]in⁾ mō
[=]qui te Sina, in seruitutem generans: [=]quæ⁾
[=]confinis est Agar (Sina enim, mōs est in Arabia:
D qui [=]coniunctus⁾ est eis, quæ nunc est Ie
rusalem) & seruit cum filiis suis. Illa au
tem quæ sursum est Ierusalē, libera est:
quæ est mater nostra. Scriptum est e-
Isa,54.a. nim; ||Lætare sterilis, quæ non paris,
erumpe & clama, quæ non parturis
quia multi filii desertæ, magis quàm
Rom.9.b eius quæ habet virum. ||Nos autem fra
tres secundum Isaac promissionis filii
sumus. Sed quemadmodum tunc is qui
secundum carnem natus fuerat, perse-
quebatur eum qui secūdum spiritum:
ita & nunc. Sed quid dicit scriptura?
Gen.21.a ||Eiice ancillam & filium eius, nō enim
hæres erit filius ancillæ cum filio libe-
[=]in liber ræ. Itaque fratres, non sumus ancillæ fi
tate qua lii, sed liberæ: [=]qua libertate Christus
Christus nos liberauit⁾.
vos libe-
rauit, sta
te.

CAP. V.

Circuncisio. Ex fide iustitia non ex
lege. Libertos. Dilectio. Spiritu ambu-
iūgitur landum. Caro. Spiritus. Opera carnis.
sequenti Fructus spiritus. Gloria inanis.
capiti.

A STate: & nolite iterum iugo serui-
Act.15.a. tutis contineri. ||Ecce ego Paulus
dico vobis quoniam si circuncida
mini, Christus vobis nihil prode-
rit. Testificor autem rursus omni ho-
mini circuncidenti se, quoniam debi-
[=]i. Nihil tor est vniuersæ legis faciendæ. [=]Eua-
vobis ꝓ- cuati estis à Christo⁾, qui in lege iusti-
dest Chri ficamini: à gratia excidistis. Nos enim
stus, spiritu ex fide spem iustitiæ expecta-
mus. Nam in Christo Iesu neque circū-
cisio aliquid valet, neque præputium:
sed fides quę per charitatem operatur.
B ¶Currebatis bene: quis vos impediuit
veritati non obedire? ► nemini cōsen-
seritis⁾. Persuasio hæc, non est ex eo
1.Cor.5 b qui vocat vos. ||Modicum fermentum,
totam [=]massam corrumpit⁾. Ego confi- [=]cōsper
do in vobis in domino, ꝙ nihil aliud sionē fe
sapietis. qui autem conturbat vos: por mentat,
tabit iudicium, quicunque est ille. Ego
autem fratres, si circuncisionem adhuc
prædico: quid adhuc persecutionem
patior? Ergo [=]euacuatum est scādalum⁾ [=]abolitū
crucis. Vtinam & abscindātur qui vos est offen
[=]conturbant⁾. ¶Vos enim in libertatē diculum
vocati estis fratres: tantum ne liberta- [=]labefa-
tem in occasionem detis carnis, sed per ctant
charitatem ► spiritus⁾ seruite inuicē. C
Omnis enim lex in vno sermone im-
pletur, ||Diliges proximum tuum sicut Leu.16 d
teipsum. Quod si inuicem mordetis & Mat.22.d
comeditis: videte ne ab inuicem con- mar.12.e
sumamini. Dico autem ► in Christo⁾: rom.13.c
||spiritu ambulate, & desyderia carnis iac.2.b.
non perficietis. Caro enim concupiscit rom.13.d
aduersus spiritum: spiritus autem ad- 1.pet.2.c
uersus carnem. hæc enim sibi inuicem
aduersantur: vt non quæcunque vultis
illa faciatis. Quod si spiritu ducimini:
non estis sub lege. ¶Manifesta sunt au-
tem opera carnis, quæ sunt, * fornica- *adulte-
tio, immunditia, impudicitia, luxuria, rium
idolorum seruitus, veneficia, inimici-
tiæ, contentiones, æmulationes, iræ, ri
xæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homi-
cidia, ebrietates, comessationes, & his D
similia. quæ prædico vobis sicut præ-
dixi, quoniam qui talia agunt, regnum
dei non consequentur. Fructus autem
spiritus est: charitas, gaudium, pax, pa-
tientia, longanimitas, bonitas, benigni
tas, mansuetudo, fides, modestia, con-
tinentia, castitas. Aduersus huiusmodi
non est lex. Qui autē sunt Christi, car-
nem suam crucifixerunt cum [=]vitiis⁾ & [=]affecti-
concupiscentiis. Si spiritu viuimus: spi bus.
ritu & ambulemus. Non efficiamur in-
anis gloriæ cupidi inuicem prouocan
tes, inuicem inuidentes.

CAP. VI.

Peccantes quomodo corripiendi.
Onera fratrum portanda. Prædicatores
euangelii alendi. Operari bonum. Do-
mestici fidei. Circuncisio. Gloriatur
Paulus in afflictionibus propter Chri-
stum. Regula Christianorum.

FRatres & si præoccupatus fuerit A
homo in aliquo delicto, vos qui
spirituales estis, huiusmodi [=]instrui [=]instau-
te⁾ in spiritu lenitatis, consyderās rate.

seipsum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. Nam siquis existimat se aliquid esse cum nihil sit: ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisque, & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero. Vnusquisque enim onus suum portabit. ¶ Communi cet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Nolite errare: deus non irridetur. Quę enim seminauerit homo: hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua: de carne & metet corruptionem. qui autem seminat in spiritu: de spiritu metet vitam æternam. ¶ Bonum autem facientes, non deficiamus, tempore enim suo metemus nō deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. ¶ Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu. Quicunque enim volunt * placere in carne, hi cogunt vos circuncidi: tantum vt crucis Christi persecutionem non patiantur. Neq; enim qui circunciduntur, legem custodiunt: sed volunt vos circuncidi: vt in carne vestra gloriētur. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. In Christo enim Iesu, neque circuncisio aliquid valet, neq; præputium: sed noua creatura. Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israel dei. De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro fratres. AMEN.

1.Cor.3. b
i. docet verbo, nō scripto mysteria Christi,
1.thes.3. c
vt, ḡta epistola
*iuxta faciem
notas impressas

*

Ad Galatas Missa fuit in Roma.

*

Epistola Pauli ad Ephesios.

CAP. I.

Gratiarum actio. Benedictio. Electio Sancti filii. Laus. Redemptio. Voluntas dei. Prædestinatio. Laus gloriæ dei. Verbum veritatis, euangelium. Spiritus sanctus. Fides, dilectio. Gratiarum actio. Fides ad deo. Christus suscitatus a patre est in dextera patris. Caput ecclesiæ, Corpus Christi.

PAVLVS apostolus Iesu Christi per voluntatem dei omnibus sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu, gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. ¶ Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum: secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ suæ: in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius: remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius, quæ superabundauit in nobis in omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suę, secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cælis & quę in terra sunt in ipso. In quo etiam & nos sorte vocati sumus: prædestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius nos, qui ante sperauimus in Christo, in quo & vos, audito: verbum veritatis, euangelium salutis vestræ: in quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius. ¶ Propterea & ego audiens fidem vestram quę est in Christo Iesu, & dilectionem in omnes sanctos: non ceso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri,

1.Cor.1.a
1.pet.1.a
2.Cor.1.a
vel, arra
vel, de
vel, per
tione sui,

ad quã il le vocauit, vt sciatis quę sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, & quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis eius, quã operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus supra omnem principatum & potestatẽ & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. ‖Et omnia subiecit sub pedibus eius: & ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.

Psal. 8. c

superomnia, ipsi ecclesiæ, complementum

vl, iplet

CAP. II.

Peccata gentium. Misericordia dei à peccatis liberatæ gentes. Gratia dei, salus. Fides. Donum dei. Opera. Gentes quales. Præputium. Circuncisio. Sanguis Christi. Pax, Christus. Nouus homo. Per Christũ accessus. Domestici dei gentes. Fundamentum apostolorum Christus. Templum dei.

Colos. 2. d

ET‖ vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundũ principem potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filios diffidẽtiæ, in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desyderiis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filii iræ sicut & cæteri: Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suã qua dilexit nos, & cũ essemus mortui peccatis, cõuiuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati, & cõresuscitauit & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu, vt ostenderet in seculis superueniẽtibus abundantes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem: & hoc non ex vobis. Dei enim donũ est: non ex operibus, vt nequis glorietur. ipsius enim sumus factura: creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. ¶Propter quod memores estote ꝙ aliquando vos eratis gẽtes in carne, qui dicebamini pręputium ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manu facta: ꝙ eratis illo in tẽpore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamẽtorum, promissionis spẽ nõ habẽtes, & sine deo in hoc mundo. Nũc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraq; vnũ, & mediũ parietem maceriæ soluẽs, inimicitias in carne sua: legem mandatorũ decretis euacuans: vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciẽs pacem, vt recõciliet ambos in vno corpore, deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens euãgelizauit pacem vobis qui lõge fuistis, & pacem iis qui prope. ‖quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu, ad patrem. ¶Ergo iam non estis hospites & aduenæ: sed estis ciues sanctorum & domestici dei, superędificati super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Iesu Christo: in quo omnis ędificatio cõstructa, crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coędificamini in habitaculũ dei in spiritu sancto.

cui potestas est aeris, qui est

cõtumaces,

multam

etiam

B

vl, inter cælestes

ad opera bona,

C

republica

extranei à testamẽtis,

interstitiũ macerię diruit

simultatem per carnẽ suã

in decretis sitam

Rom. 5. a.

incolæ

cõciues

CAP. III.

Paulus, gentium apostolus. Gentes, Christi populus. Paulus, gentiũ apostolus. Diuitiæ Christi. mysterium absconditum. Sapientia dei. Fides. Orat Paulus, vt Ephesii cõfirmentur in fide. Gratiarum actio.

HVius rei gratia ego Paulus victus Christi Iesu, pro vobis gentibus: si tamen audistis dispẽnsationẽ gratiæ dei, quæ data est mihi in vobis: quoniam secundum reuelationẽ notum mihi factum est sacramentum, sicut suprà scripsi in breui: pro vt potestis legentes intelligere prudẽtiam meã in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc reuelatũ est sanctis apostolis eius & prophetis in spiritu, gentes esse cohæredes & cõcorporales & comparticipes promissionis eius in Christo Iesu per euangelium, ‖Cuius factus sum ego minister secundum donũ gratię dei, quę data est mihi secundum operationem virtutis eius, Mihi enim omnium sanctorũ minimo data est gra

A

mysteriũ

paucis

cognitionum.

B

per spiritum,

1. cor. 13. b

efficaciã potentiæ

tia hæc, In gentibus euangelizare inue stigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti abscōditi á seculis in deo, qui omnia creauit* : vt innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus, per ecclesiam, multiformis sapientia dei, secundum præfinitionem seculorum, quā fecit in Christo Iesu domino nostro, In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia, per fidem eius. ¶Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrē domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias glorię suæ, virtutē corroborari per spiritum eius in interiori homine: Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati & fundati, vt possitis cōprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum, scire etiam supereminētem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. ¶Ei autem qui potēs est omnia superabūdanter, quàm petimus aut intelligimus, secundū virtutē quę operatur in nobis: ipsi gloria in ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

imperue stigabiles
cōmunio mysterii
*per Iesū Christum
vehemē ter varia
C
audaciā
ob afflictiōes meas quas tolero
familia
vt inhabitet Christus
D
cumulate vltra
cogitamus,

CAP IIII.

Hortatur Paulus ad opera. Corpus. Spiritus. Pater vnus. Dona varia. Apostoli. Prophetæ. Doctores ad quid constituti. Caput, Christus. Corpus, ecclesia. Nū ambulandū vt gentes. vetus homo. Nouus homo. Mēdacium. Irasci. Furari. Sermo vitiosus.

Obsecro itaque vos ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicē in charitate, soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Vnū corpus, & vnus spiritus: sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Vnus deus & pater omnium, qui super omnes & per omnia & in omnibus nobis. ¶Vnicuiq; autem nostrum data est gratia secundū mensuram donationis Christi. Propter quod dicit, Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem: dedit dona hominibus. Quód autem ascendit, quid est, nisi quia & descēdit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit supra omnes cælos, vt impleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero euāgelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ędificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filii dei, in virum perfectum, in mensurā ætatis plenitudinis Christi: vt iam nō simus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinę a in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris: veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum c operationem in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui e in charitate. ¶Hoc igitur dico & testificor in domino vt g iam non ambuletis sicut & *gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita dei per ignorantiam quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitię, in operationem immūditiæ omnis n in auaritiā. Vos autem nō ita didicistis Christum: si tamen illū audistis & in ipso edocti estis, sicut est veritas in Iesu, deponere vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desyderia erroris. Renouamini autem spiritu mentis vestræ & induite nouum hominem qui secundum deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. ¶Propter quod deponētes mendacium, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo: quoniam sumus inuicem membra. ¶Irascimini, & nolite peccare: sol non occidat super iracūdiam vestram. Nolite locum dare diabolo. ¶Qui furabatur, iam nō fure-

Hortor 1.cor.7.d
submissione
rom.12.e
1.cor.12.
per vinculum
Mala.2.b
B
Rom.12.a
1.cor.12.b
2.co.10.d
Psal.67.d
1.cor.12.
C
instaurationem
peruenia mus
plenè adultæ
a per versutiam
per astutiam qua nos adoriūtur vt imponāt nobis:
c vl, actū
mensura
e per charitem
Rom.1.c.
per dominum:
g posthac
*reliquę
propter
n cū auiditate.
(vl, in abūdātia.)
Colos.3.b
Rom.6 a
colos.3.b.
heb.12.a
1.pet.2.
4.a
Zach.8.c
Psal.4.b.
Iaco.4.d

tut: magis autem laboret, operãdo manibus suis quod bonũ est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. ¶Omnis sermo malus ex ore vestro nõ procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audiẽtibus. Et nolite contristare spiritum sanctum dei: in quo signati estis in die redẽptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. ‖ Estote autem inuicem benigni, misericordes donantes inuicẽ sicut & deus in Christo donauit vobis.

spurcus

vel, commes,

CAP. V.

Imitatores dei. Dilectio. Verba qualia. Tenebræ. Lux. Opera tenebrarũ. Ebrietas. Spiritu sancto. Gratiarũ actio in corde. Vxores. Mariti, Ecclesiã suã mundat Christus.

A Ioh̃.13.d & 15.b 1.Ioh.4.d Coloſ.3.a

ESTote ergo imitatores dei, sicut filii charissimi: ‖ & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationẽ & hostiã deo in odorem suauitatis. ‖ Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos: aut turpitudo, aut stultiloquiũ, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligẽtes, quòd omnis fornicator, aut immũdus, aut auarus (quod est idolorũ seruitus) nõ habet hęreditatẽ in regno Christi & dei. ¶ ‖ Nemo vos seducat inanibus verbis, ꝓpter hęc enim venit ira dei in filios diffidẽtiæ. Nolite ergo effici participes eorũ. Eratis enim aliquãdo tenebræ: nunc autem lux in domino. Vt filii lucis ambulate. (Fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate) probãtes quid sit bene placitũ deo: & nolite cõmunicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur. omne enim quod manifestatur lumẽ est. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. Videte ita ꝙ fratres quomodo caute ambuletis. ‖ non quasi insipientes, sed vt sapiẽtes: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. ‖ propterea nolite fieri vt imprudentes: sed intelligentes quæ sit voluntas dei. ¶Et nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed impleamini spũ sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis: hymnis, & canticis spiritualibus cantantes & psallentes in cordibꝰ vestris domino: gratias agentes semper pro omnibus, in nomine domini nostri Iesu Christi deo & patri. ¶ subiecti inuicem in timore Christi. ¶ ‖ Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino: quoniam vir, caput est mulieris: sicut Christus caput est ecclesiæ. ipse, saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo: ita & mulieres viris suis in omnibus. ¶ ‖ Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradit pro ea: vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ: vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam nõ habentẽ maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata, ita & viri debẽt diligere vxores suas vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit: seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam. Quia membra sumus corporis eius: de mẽbris eius & de ossibus eius. ‖ Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ suam: & adhærebit vxori suæ. & erũt duo in carne vna, sacramentum hoc magnum est. ego autem dico in Christo & in ecclesia. Veruntamen & vos singuli vnusquisq; vxorem suam sicut seipsum diligat: vxor autem timeat virum suum.

vrbanitas (facetiæ) nõ cõueniũt: B qui est idolorum cultor

Expergiscere

circunspecte

Coloſ.4.a

Coloſ.3.g

Gen.2.d

mar.10.a

1.cor.6.d

Ephe.5.a

CAP. VI.

Filii. Patres. Serui domini. Armatura dei. Oratio. Petit Paulus orationes fratrum, Tychicus. Pax. Charitas. Fides.

FIlii ‖ obedite parentibus vestris in domino, hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrem tuam: ‖ quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina & correptione domini. ¶ ‖ Serui obedite dominis carnalibus cum timore

Coloſ.3.d

Exo.20.c

deut.5.c

Eccleſ.3.b

mat.15.a

mar.7.d

Coloſ.3.d

1.pet.2.c

& tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes, [a]quasi hominibus placentes), sed vt serui Christi, facientes voluntatem dei ex animo: cum [b]bona voluntate) seruientes, sicut domino, & nō hominibus. scientes quoniam vnusquisq; quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. Et vos domini eadem facite illis remittētes minas, scientes ꝙ & illorum & vester dominus est in cælis: & ‖ personarū acceptio non est apud eum. ¶ De cætero fratres, [c]confortamini in domino), & in potētia virtutis eius. Induite vos armaturam dei: vt possitis stare aduersus [d]insidias) diaboli. quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi * rectores tenebrarum [e]harum), contra [f]spiritualia nequitiæ) in cælestibus. Propterea accipite * armaturam dei: vt possitis resistere in die malo, & [g]in omnibus perfecti) stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti [h]loricā) iustitiæ, & calceati pedes [i]in præparationem euangelii) pacis in omnibus sumētes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. ‖ & galeam salutis assumite: & gladium spiritus, quod est verbum dei. ¶ ‖ Per omnē orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu. & in [k]ipso) vigilantes in omni [l]instantia) & obsecratione pro omnib9 sanctis: & pro me, vt detur mihi sermo ī apertione oris mei cum [m]fiducia, notum facere) mysterium euangelii, pro quo legatione fungor in catena, ita vt in ipso audeā, ꝓ vt oportet, me loqui. ¶ Vt autem & vos sciatis quæ [n]circa me sunt), quid agam: omnia vobis nota faciet Tychicus, charissim9 frater & fidelis minister in domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis [o]quæ circa nos sunt) & consoletur corda vestra. ¶ Pax in fratribus & charitas cum fide à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratia cū omnibus qui diligunt dominum nostrum Iesum Christum in [p]incorruptione). Amen.

[a]velut hominibus placere studētes. [b]beneuolentia B

Deu. 10. d [c]sitis fortes per Christū [d]assultus * dominos. [e]seculi huius, [f]spirituales nequitias, * vniuersam [g]oībus perfectis [h]toracem [i]vt parati sitis ad euāgeliū 1. the. 5. b Isa. 59. c, Colo. 4. a 2. thes. 3. a [k]hoc ipsū [l]sedulitate, [m]libertate vt notū faciam [n]ad me ꝑtineant, [o]de reb9 nostris [p]synceritate,

Epistola Pauli ad Philippenses.

* Missa fuit è Roma ad Ephesios per Tychicū

CAP. I.

Sancti. Gratias agens Paulus, orat pro Philippēsibus. Opus bonum, fides à deo data. Charitas. Vincula Pauli. Christus annuntiatus à variis. Cupit mori Paulus, & manere propter fratres. Conuersatio patri pro Christo, donum dei.

PAVLVS & Timotheus serui Iesu Christi: omnibus sanctis ī Christo Iesu, qui sunt Philippis cum episcopis & [a]diaconis), gratia vobis, & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias ago deo meo in omni memoria vestri semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis: cum gaudio deprecationem faciens [b]super communicatione vestra in euangelio) Christi à prima die vsque nunc. [c]cōfidens) hoc ipsum quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu: sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis: eo ꝙ habeam vos in corde, & in vinculis meis & in defensione, & confirmatione euāgelii, [d]socios gaudii mei omnes vos esse). Testis enim mihi est deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet in omni scientia & in omni [e]sensu): vt probetis [f]potiora) vt sitis synceri & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum, in gloriam & laudem dei. ¶ Scire autem vos volo fratres, ꝙ quę circa me sunt magis ad profectum venerunt euangelii: ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio & in cæteris omnibus, vt plures è fratribus in domino cōfidētes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum dei loqui. Quidam quidem & propter inui-

A [a]ministris, [b]ꝙ veneritis ī cōmunionē euangelii [c]persuasū habens C [d]cū sitis oēs mihi cōsortes gratiæ, [e]intelligētia, [f]præstantia,

BIBLIOTHEQUE TOULOUSE 1 CAPITOLE ARSENAL

diam & contentionem: quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate: scientes quoniam in defensionem
C euangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non=syncere): existimantes pressuram se=suscitare) vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo siue per occasionem siue per veritatem Christus annuntietur: & in hoc gaudeo. sed & gaudebo. Scio em̄ qa hoc mihi ꝓueniet ad salutē ꝑ vestrā orationē subministrationē spiritus Iesu Christi, secundum expectationem & spem meam, ꝙ in nullo confundar, sed in omni=fiducia) sicut semper, & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est: & mori lucrum. Quód si viuere in carne: =hic) mihi fructus operis est. & quid eligam ignoro. Coartor autem è duobus: desyderium habens dissolui & esse cum Christo, multo magis melius: per-
D manere autem in carne, necessarium propter vos, Et hoc = confidens), scio quia manebo & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrū & gaudiū fidei: vt gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me, per meum aduentum iterum ad vos. ¶Tantum digne euangelio Christi conuersamini: vt siue cum venero & videro vos, siue absens audiam de vobis quia statis in vno spiritu, vnanimes, =collaborantes) fidei euangelii, & in nullo terreamini ab aduersariis quæ illis est causa perditionis: vobis autem salutis, & hoc á deo, quia vobis donatum est pro Christo nō solum vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes quale & vidistis in me & nunc auditis de me.

*pure: *vt, addere, *libertate, *ea res *exploratū habēs, *concertantes

CAP. II.

Ad concordiam inuitat Paulus. Cōtentio. Gloria inanis. Christus humilis consyderandus. Iesus. Velle & perficere dat deus. Murmuratio. Filii dei. Luminaria, Timotheus qualis.

A *cōmunio

SI qua ergo consolatio in Christo, siquod solatium charitatis, siqua=societas) spiritus, siqua viscera miserationis: implete gaudium meum, vt idem=sapiatis), tendem Charitatem habentes, vnanimes, idipsum sentientes. nihil per contentionem neque per inanem gloriam: sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitrantes. non quæ sua sunt singuli consyderantes: = sed &) ea quæ aliorum. =Hoc enim sentite in vobis quod &) in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & =habitu) inuentus vt homo. ‖ Humiliauit semetipsum: factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis. Propter quod & deus exaltauit illum: & donauit illi nomen quod est super omne nomen: ‖vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloriam est dei patris. ¶Itaque charissimi mei, sicut semper obedistis: non vt in præsentia mea tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere, pro bona voluntate. ‖ Omnia autem facite sine murmurationibus & hæsitationibus: vt sitis sine querela, & simplices filii dei, sine reprehensione in medio nationis prauæ & =peruersæ). inter quos lucetis sicut luminaria in mundo: verbum vitæ continentes=ad gloriam meam) in diem Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui. Sed etsi immolor supra sacrificium & = obsequium) fidei vestræ: gaudeo, & congratulor omnibus vobis. Idipsum autem & vos gaudete & congratulamini mihi. ¶Spero autem in domino Iesu, ‖Timotheum me cito mittere ad vos: vt & ego bono animo sim cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam vnanimem, qui syncera affectione pro vobis sollicitus sit. ‖ Omnes enim quæ sua sunt quærunt: non q̄ sunt Iesu Christi. =Experimentum) autem eius=cognoscite), quia sicut patri filius mecū seruiuit in euangelio. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox vt videro=quæ circa me sunt). Confido au-

*sentiatis *imo magis *Is enim affectꝰ sit in vobis qui fuit =figura Hebr. 2. b B Ro. 14. b. Isa. 45. d. 2. Pe. 4. c *tortuosę C =vt vt gloriari possim, =hostiam Act. 16. a. 1. cor. 15. b *Probationem =cognoscitis, =mea negotia,

tem domino quoniam & ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimaui. Epaphroditum fratrem & cooperatorem & commilitonem meum, vestrum autem apostolum, & ministrum necessitatis meæ mittere ad vos quoniam quidem oēs vos desyderabat & mœstus erat, propterea quòd audieratis illum infirmatum. Nam & infirmatus est vsque ad mortem: sed deus misertus est eius: non solum autem eius, verumetiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum: vt viso eo, iterum gaudeatis, & ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in domino: & eiusmodi cum honore habetote. quoniam propter opus Christi, vsque ad mortem accessit: tradens animā suam vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequiū.

D ī necessitate mea

Studiosiꝰ

magis vacē dolore

ī pretio

vl, non habita ratione vitæ suæ,

CAP. III.

Gaudere in deo. Circuncisio. Præter cognitionem vnius Christi, omnia nihili facit Paulus. Imitandus Paulus. Conuersatio nostra in cælis.

Quod superest

me quidē haud piget,

tutum.

cauete

Act. 25. b.

DE cætero fratres mei, gaudete in domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum: vobis autem necessarium. videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. Nos enim sumus circuncisio, qui spiritu seruimus deo: & gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes, quanquā & ego habeam confidentiam in carne. ‖ Siquis alius videtur confidere in carne: ego magis, circuncisus octauo die, ex genere Israel, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem pharisæus, secundum ęmulationem persequens ecclesiam dei, secundum iustitiam quæ in lege est conuersatus sine querela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei: propter quem omnia detrimētum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam, vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi, quæ ex deo est iustitia in fide: ad cognoscendum illum, & virtutē resurrectionis eius, & societatem passionum illius: configuratus morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis. Nō quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem, si quo modo comprehendam in quò & comprehensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Vnum autem: quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extēdens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus: & si quid aliter sapitis, & hoc vobis deus reuelabit. veruntamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus, in eadem permaneamus regula. ¶ Imitatores mei estote fratres: & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nos. ‖ Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Christi: quorum finis interitus: quorum deus venter est: & gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio in cælis est: vnde etiam saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ qua etiam possit subiicere sibi omnia.

B Quin etiam,

C sector

sub, ago:

præfixū signum

præmiū (palmā)

sentitis,

sentiamus,

D rom. 16. c

nostrum abiectum

vt fiat cōforme.

CAP. IIII.

Gaudiū. Modestia. Sollicitudo. Oratio. Pax. Cogitationes. Ministrant tēporalia Philippenses Paulo necessitatem patienti. Hostia accepta. Sancti.

A

ITaque fratres mei charissimi & desyderatissimi, gaudium meū & corona mea: sic state in domino charissimi.

Euodiam rogo & Syntychen deprecor, idipsum sapere in domino. Etiam rogo & te germane compar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euāgelio cū Clemēte, & cæteris adiutoribus meis, quorū nomina sunt in libro vitę. ¶ Gaudete in domino semp: iterū dico gaudete. Modestia vestra nota fit om-

vel, vt sint cōcordes

compar germana (vl. ingenua coniunx,

nibus hominibus. Dominus prope est. Nihil solliciti sitis: sed in omni oratione, & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud deum. Et pax dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Iesu. ¶ De cætero fratres, quæcunque sunt vera quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia quæcunque bonæ famæ, siqua virtus, siqua laus disciplinæ, hęc cogitate. Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me: hæc agite, & deus pacis erit vobiscum ¶ Gauisus sum autem in domino vehementer quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis: occupati autem eratis. Non quasi propter penuriã dico. ego enim didici in quibus sum, sufficiens esse. Scio & humiliari: scio & abundare, vbique & in omnibus institutus sum: & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati, omnia possum in eo qui me confortat. Veruntamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenses, quòd in principio euangelii, quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli, quia & Thessalonicam, semel & bis in vsum mihi misistis. Non quòd quæro datum: sed requiro fructum abundantem in rationem vestram. Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, in odorem suauitatis, hostiam acceptam, placentem deo. ‖ Deus autem meus impleat omne desyderium vestrum, secundum diuitias suas in gloria, in Christo Iesu. Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum. Amen. ¶ Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Salutant vos qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti: maxime autẽ qui de Cæsaris domo sunt. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amẽ.

intellectũ
B
quod reliquũ est
pura
accommoda
laudabilia,
reuiguit vestra ꝓ me solicitudo ĩ eo in quo & soliciti eratis: verũ deerat oportunitas.
C
cõtentꝰ
per xp̃m q me corroberat.
iterũ ad egestatẽ
donum
D
Ro. 12. a.
omnẽ indigentiã vestram,
omnibꝰ vobis:

Epistola Pauli ad Colossenses,

* Scripta est è Roma, per Epaphroditum

CAP I.

Gratiarum actio ob fidem & dilectionem Colossensium. Epaphras. Orat Paulus pro Colossensibus. Beneficia dei erga nos per Christum. Caput ecclesiæ, Christus. Sancti & mundi per Christum. Fides mundans. Spes. Afflictiones Pauli. Mysterium dei reuelatum sanctis.

PAVLVS apostolus Iesu Chhristi per voluntatem dei, & Timotheus frater: iis qui sunt Colossis sanctis, & fidelibus fratribus in Christo Iesu, gratia vobis & pax à deo patre nostro *, Gratias agimus deo, & patri domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes: audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem que reposita est vobis in cælis, quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat, & crescit, sicut & in vobis ex ea die qua audistis & cognouistis gratiam dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo conseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Iesu, qui etiam manifestauit nobis dilectionẽ vestram in spiritu. Ideo & nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orantes, & postulantes vt impleamini agnitione voluntatis eius omni sapientia & intellectu spiritualis, vt ambuletis digne deo, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia dei, in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis eius in omni patientia & longanimitate cum gaudio gratias agentes deo patri qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem *, & remissionem peccato-

A
* & dñõ Iesu xp̃o
de vobis cum oramus:
de qua prius audieratis ꝑ sermonẽ veracẽ
per veritatem,
B
agnitiõe
robore corroborati
idoneos
ad participationem
i. sibi dilecti,
* per sanguinẽ ipsius
C

tum, qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principabus, siue potestates, omnia per ipsum & [a] in ipso) creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. ‖ Et ipse est caput corporis ecclesiæ qui est principiũ, primogenitus ex mortuis: vt sit in omnibus ipse primatum tenens. quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare: & per eum reconciliare omnia [a] in ipsum), pacificans per sanguinem crucis eius siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt.

¶ Et vos cum essetis aliquando alienati & inimici [a] sensu) in operibus malis: nunc autẽ reconciliauit in corpore carnis [a] eius) per mortẽ, [a] exhibere) vos sanctos & [a] immaculatos) & irreprehensibiles coram ipso: si tamen permanetis in fide fundati & stabiles, & immobiles à spe euangelii quod audistis, quod prædicatũ est in vniuersa creatura quę sub cælo est, cuius factus sum ego Paulus minister. Qui nunc gaudeo in passionibus + pro vobis, & [a] adimpleo ea quæ desunt passionum) Christi in carne mea, pro corpore eius qđ est ecclesia. Cuius factus sum ego minister secundum dispensationem dei quæ data est mihi in vobis, vt impleam verbum dei, mysterium quod absconditũ fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit deus [a] notas facere diuitias) gloriæ sacramenti) huius in gẽtibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ, quem nos annuntiamus, corripiẽtes omnem hominem, & docentes omnem hominẽ in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu, [a] in quo & laboro), certando secundum operationem eius quam operatur in me [a] in virtute).

CAP. II.

Hortatur Colossenses, ne verbis elegantibus abducantur à fide in Christũ. Circuncisio. De cibis, festis, & constitutionibus hominum.

A VOlo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis & pro iis qui sunt Laodiciæ & quicunq; non viderunt faciem meã in carne: vt consolentur corda ipsorũ, [a] instructi) in charitate, & in omnes diuitias [a] plenitudinis) intellectus in agnitionem mysterii dei & patris & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat [a] in sublimitate) sermonum. ‖ Nam etsi corpore absens sum: sed spiritu vobiscum sum, gaudens, & videns ordinem vestrum, & [a] firmamentum) eius quæ in Christo est, fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum, in ipso ambulate, radicati & superædificati in ipso, & confirmati in fide sicut & didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. Videte ne quis vos [a] decipiat) per philosophiam & inanem fallaciam: *secundum traditionem hominum*, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis: in quo & circuncisi estis circunsione non manufacta [a] in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione) Christi, consepulti [a] ei) in baptismo. in quo & * resurrexistis per fidem operationis dei qui suscitauit illum à mortuis. ¶ Et vos cum mortui essetis [a] in delictis & præputio) carnis vestræ, cõuiuificauit cum illo: donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum [a] decreti, quod erat contrarium nobis). & ipsum tulit de medio, affligens illud cruci: & expolians principatus & potestates [a] traduxit confidenter), palam triumphans [a] illos) in semetipso. ¶ Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut [a] neomeniæ), aut sabbathorum: quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. ‖ Nemo [a] vos seducat volens): in humilitate & [a] religione) angelorũ, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus [a] sensu) carnis suæ, & non tenens caput ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones subministratum & constructum crescit [a] in augmentum dei). Si ergo mortui estis cum Christo ab elemẽtis ► huius) mundi: quid adhuc tãquam viuentes in mũdo [a] decernitis)? Ne tetigeris, neq; gustaueris, neque contrecta-

[a] per illũ
1. cor. 15. c
apoc. 1. b.
[a] erga se,
[a] mente,
[a] suæ
[a] vt exhiberet
[a] inculpatos
D
+ meis
[a] suppleo quod deest afflictionibus
[a] notũ facere quæ sint diuitiæ
[a] mysterii
[a] ad quod etiam enitor,
[a] per virtutem.

[a] connexi
[a] certę persuasionis
[a] probabilitate
1. cor. 5. b.
[a] sollidita tem
B
[a] in prędã abducat
[a] dũ exuistis corpꝰ peccatorũ carnis p circuncisionem
[a] simul cũ illo
* simul
C
[a] per delicta & pręputium
[a] qđ erat contrariũ nobis per decreta.
[a] ostẽtauit
[a] de illis
[a] nouilunii,
D Mat. 24. a
[a] vobis palmam pręripiat data opera:
[a] superstitione
[a] à mente
[a] ad magnitudinem quã deus dat.
[a] decretis tenemini,

[a]oia per-
eunt ipso
abusu,
[b]verbote-
nus qui-
dem ha-
bent speciem sapientiæ per superstitionem ac humilitatem animi. & læsionem corporis, non per honorem aliquem ad expletionem carnis.

ueris[c] quæ [d]sunt omnia in interitu ipso vsu [e]secundum precepta & doctrinas hominum,[f]quæ sunt rationē quidē habentia sapiētię in superstitione & humilitate,& non ad parcendū corpori, nō in honore aliquo ad saturitatem carnis.

CAP. III.

A
[a]superna
& infra,
[b]curate:
[c]terrestria

B
[a]mollitiē,

C
[a]Christus
[b]palmam
ferat

[a]vos inui
cem.

[a]vel, do-
mino.
[b]despon-
deant ani
mum,

[a]iniuste
agit:
[b]respectus

IGitur si consurrexistis cum Christo: [a]quæ sursum sunt [b]quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens,quę sursum sunt[c]sapite[d]:nō[e]quę super terrā[f]. Mortui enim estis:& vita nostra est abscondita cum Christo in deo.Cum autē Christus apparuerit,vita vestra:tūc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

¶Mortificate ergo membra vestra quę sunt super terrā, fornicationē,immunditiam, [a]libidinem[b], concupiscentiam malam, & auaritiā quæ est simulachrorum seruitus.propter quę venit ira dei super filios incredulitatis. [a]in quibus[b] ambulastis aliquādo, cum viueretis in illis. ¶Nunc autem deponite & vos omnia:itam,indignationem, malitiam: [a]blasphemiam[b], turpem sermonem de ore vestro.Nolite mētiri inuicem:[a]expoliantes[b] vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum qui renouatur [a]in agnitionē, secundū[b] imaginem eius qui creauit illum, vbi non est gentilis & Iudæus, circuncisio & præputiū,barbarus & Scytha, seruus & liber: sed omnia & in omnibus Christus. ¶Induite vos ergo sicut electi dei, sancti, & dilecti viscera misericordiæ, [a]benignitatem,humilitatem,modestiā, patientiam[b]. supportantes inuicem: & donantes vobisinetipsis siquis aduersus aliquem habet querelā. sicut & [a]dominus[b]donauit vobis:ita & vos. Super omnia autē hæc,charitatē habete,quod est vinculum perfectionis. & pax Christi [a]exultet in cordibus vestris, in quā & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter,in omni sapientia:docentes & commonentes [a]vosmetipsos[b], in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus,in gratia cantātes in cordibus vestris deo. ¶Omne quodcunq; facitis in verbo aut in opere: omnia in nomine domini nostri Iesu Christi,gratias agentes deo & patri per ipsum. ¶¶Mulieres, subditæ estote*viris, sicut oportet, in domino. ¶Viri,diligite vxores vestras: [a]amaru-
& nolite [a]amari[b] esse ad illas. ¶Filii, obedite parentibus per omnia,hoc enī placitum est [a]in domino[b]. ¶¶Patres nolite ad indignationē[b] prouocare filios vestros:vt non [a]pusillo animo fiant[b]. ¶¶Serui obedite per omia dominis carnalibus,non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes,sed in simplicitate cordis timentes deum. Quodcunq; facitis,ex animo operamini sicut domino & non hominibus: scientes quòd a *enim domino accipietis retributionē hæreditatis. domino*Christo[b]seruite[c]. ¶qui enim [a]iniuriam facit[b] recipiet id quod iniquegessit, & non est personarū [a]acceptio[b] apud deum.

Ephe.5.a.
Ephe.6.b
[a]maledi-
centiam,
[b]postea-
quam ex-
uistis
[c]ed agni-
tionē,&
[a]comita-
tē,mode-
stiā,man-
suetudi-
nem, leni
tatē,

Ephe.6.a
[a]vel, do-
mino.
[b]despon-
deant ani
mum,
Ephe.6.a
tit.2.c.
1.pet.2.c.
*enim
[a]vel,seruitis
sap.6.b.
Rom.2.b.
[a]iniuste
agit:

CAP. IIII.

A
Ephe.6.c
Ephe.5.d

B

C

IEsus q dicitur

Domini,Oratio. Sapientia. Sermo. Aristarchus. Marcus. Iesus Iustus.Epaphras.Lucas.Archippus.

DOmini quod iustum est & æquū, seruis præstate: scientes quòd & vos dominum habetis in cælo.

¶Orationi instate:vigilantes in ea in gratiarum actione,orātes simul & pro nobis, vt deus aperiat nobis ostiū sermonis ad loquendū mysteriū Christi (propter quod etiā uinctus sum)vt manifestē illud ita vt oportet me loqui.

¶In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt: [a]tempus[b]redimentes. ¶Sermo vester semper in gratia sit sale cōditus: vt sciatis quomodo opporteat vos vnicuiq; respondere. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota facient Tychicus charissimus frater,& fidelis minister,& cōseruus in domino,quem misi ad vos ad hoc ipsum vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo & fideli fratre qui ex vobis est:qui omnia quæ hic aguntur,nota facient vobis. ¶Salutat vos Aristarchus cōcaptiuus meus,& Marcus consobrinus Barnabę(de quo accepistis mandata,Si venerit ad vos, suscipite il

Luc.18.a.
1.thes.5.d
ephe.6.c
2.thes.3.d
Ephe.5.d
[a]opportu
nitatem

circuncisione, hi soli sunt [a]adiutores[1] mei in regno dei: qui mihi fuerūt solatio. Salutat vos Epaphras qui ex vobis est, seruus Christi Iesu, semper [b]sollicitus[2] pro vobis in orationibus, vt stetis perfecti & pleni[3] in omni voluntate dei. Testimonium enim illi perhibeo quòd habet multum laborē pro vobis, & pro iis qui sunt Laodiceæ, & qui Hierapoli. Salutat vos ‖Lucas medicus charissimus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiceæ: & Nympham, & quæ in domo eius est [c]ecclesiā[3]. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hęc, facite vt & in Laodicensiū ecclesia legatur: & ea quæ [d]Laodicensium est[3], vt vobis legatur. Et dicite Archippo, Vide ministeriū quod accepisti in domino, vt illud impleas. ¶Salutatio, mea manu Pauli. ¶Memores estote vinculorū meorū. Gratia[3] domini nostri Iesu Christi[3] vobiscum. Amen.

[a] cooperatii
[b] anxie laborans
[c] cōpleti
2. tim. 4. c
[d] vt, cōgregationē.
[e] scripta est ex Laodicea,

*

Missa è Roma per Tychicū & Onesimū

*

Epistola Pauli ad Thessalonicenses Prima.

CAP. I.

¶ Gratiarum actio propter fidem à deo datam Thessalonicensibus, Electi Thessalonicenses. Euangelium cum afflictionibus susceptum. Thessalonicenses prædicant Christum. Fides Thessalonicensium. Pœnitentia.

A

*à deo patre nostro, & domino Iesu Christo de [a]vestri, pter op9 fidei ac laborem charitatis & quod p manſistis

PAVLVS & siluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicensiū in deo patre nostro & domino Iesu Christo grā vobis & pax*.

¶ Gratias agimus deo semper [b]pro omnibus vobis: memoriā vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores [c]operis fidei vestræ & laboris, & charitatis, & sustinctiæ spei[1] domini nostri Iesu Christi, ante deum & patrem nostrum. Scientes fratres dilecti, à deo electionem vestram: quia euangelium nostrum nō fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & in spiritu sancto, & in [d]plenitudine[1] multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imi[e]certitudi tatores nostri facti estis, & domini: exci ne pientes verbum in tribulatione multa G cum gaudio spiritus sancti: ita vt facti sitis [f]forma[1] omnibus credentibus in Ma [g]exemplo cedonia & ī Achaia. A vobis enim[h] dif- [h]ebucci famatus[2] est sermo domini: non solum natus in Macedonia & in Achaia, sed & ī omni loco fides vestra quæ est ad deum, [i]profecta est[3], ita vt non sit nobis neces [i]dimana se quicquam loqui. Ipsi enim de nobis uit. annuntiant, qualem introitum habueri D mus ad vos: & quomodo conuersi estis ad deum à simulachris [k]seruire[1] deo vi- [k]vt seruiuo & vero, & expectare filiū eius de cæ rettis lis (quem suscitauit ex mortuis) Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

CAP. II.

¶ In tribulatione prędicat Paul9 Thessalonicensibus. Puritas Pauli in prædicādo euangelio Thessalonicēsibus. Laborat Paulus manibus. Thessalonicenses afflicti. Iudæi persecutores Pauli. Satan.

A

NAm & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos quia non inanis fuit: sed antepassi multa & contu mus meliis affecti (sicut scitis) in Philippis, [a]fiduciam habuimus[1] in deo nostro [b]loqui[1] ad vos euangelium dei in [b]multo multa sollicitudine[1]. Exhortatio enim certami nostra non de [c]errore[1], neq; de immun ne. ditia, neq; in dolo: sed sicut probati sumus à deo vt crederetur nobis euange [c]impostu lium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed deo qui probat cor- [d]versati da nostra. Neque enim aliquando [e]fuimus[1] in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, deus testis est: nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis. Cum possemus [f]vobis oneri[1] esse, vt Christi apostoli: sed facti sumus [g]paruulli[1] in medio vestri, tanquam si nutrix foueat filios suos: ita desyderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum euangelium dei, sed etiam animas nostras: quoniam charissimi nobis facti estis. Memores enī estis fratres labo- Act. 20. g. ris nostri & fatigationis, ‖ nocte & die 1. cor. 4. c operātes, neque vestrū grauarem9: prę 2. thessa. 3. b.

[a] sum.
[b] certamine.
[c] impostura
[d] versati sumus.
[e] in auctoritate
[f] placidi (mites)

dicauimus vobis euangelium dei. Vos testes estis & deus, quam sancte & iuste & sine querela vobis qui credidistis, affuimus: sicut scitis [a]qualiter⁾ vnūquenque vestrū (sicut pater filios suos) deprecantes vos & consolantes, testificati sumus vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos in suum regnum & gloriā. ¶Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione: quoniam cum accepissetis à nobis verbum [a]auditus dei⁾, accepistis illud non vt verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum dei, qui operatur in vobis qui credidistis, vos enim imitatores facti estis fratres, ecclesiarū dei quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui & dominum occiderunt Iesum & prophetas, & nos persecuti sunt, & deo non placēt, & omnibus hominibus aduersantur. [a]prohibentes nos gentibus loqui⁾, vt salui fiant, vt impleant peccata sua semper. peruenit enim ira dei super illos vsque in [a]finem⁾. ¶Nos autem fratres [a]desolati à⁾ vobis ad tempus [a]horæ⁾, aspectu non corde: abūdantius [a]festinauimus⁾ faciem vestram videre cum multo desyderio. [a]quoniam⁾ voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus, & semel & iterum: sed impediuit nos satanas. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona [a]gloriæ⁾? Nónne vos ante dominum nostrum Iesum Christū estis in aduentu eius? vos enim estis gloria nostra & gaudium.

[a]vt (sub. fuerimus affecti) erga C

[a]de deo (vel, quo deū discebatis)

[a]obsistunt nobis ne loquamur gentibus, D

[a]æternū. [a]orbati [a]vr, breue [a]studuimus [a]quapropter [a]gloriationis?

CAP. III.

Timotheus nuntiat Paulo fidem & charitatem Thessalonicensiū. Orat Paulus videre Thessalonicenses. Charitas.

PRopter quod nō [a]sustinentes⁾ amplius, placuit nobis ramanere Athenis, [a]solis⁾. & ‖misimus Timotheum fratrem nostrum & ministrum dei* in euangelio Christi, ad cōfirmandos vos & [a]exhortandos⁾ pro fide [a]vestra⁾: vt nemo moueatur in tribulationibus istis. ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus. Nam & cum apud B vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Propterea & ego amplius non [a]sustinens⁾, misi ad cognoscendam fidem vestram: ne forte tentauerit vos is qui tentat, & inanis fiat labor noster. [a]Nunc⁾ autem veniente Timotheo ad nos à vobis, & annuntiante nobis fidem & charitatem vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam semper, desyderantes nos videre, sicut & nos quoque vos: ideo consolati sumus, fratres, [a]in vobis⁾ in omni [a]necessitate⁾ & tribulatione nostra per fidem vestram, quoniam nunc viuimus, si vos statis in domino. Quam enim gratiarum actionem possumus deo retribuere pro vobis, in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante deum vestrum, nocte ac die abundantius orantes vt videamus faciem vestram, & compleamus ea quę desunt fidei vestræ? Ipse autem deus & pater noster & dominus Iesus Christus D dirigat viam nostram ad vos. Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem vestram in inuicem & in omnes: quemadmodum & nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela, in sanctitate ante deum & patrem nostrum, in aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius. AMEN.

[a]ferentes [a]soli. Act. 16. a *cooperariū nostrū [a]vt consolaretur [a]nostra: [a]ferens,

[a]Nuper C [a]per vos [a]afflictiōe

CAP. IIII.

Ambulare & placere deo. Voluntas dei. Fornicatio. Decipere fratrem. Vocatio. Spernere Paulum. Dilectio. Quietus. Operari manibus. De dormientibus & resurrectione.

D[a]E cætero⁾ ergo fratres, rogamus vos & obsecramus in domino Iesu: vt quemadmodum accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare & placere deo, sic & ambuletis, vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum* Iesum. ¶‖Hæc est enim voluntas dei sanctificatio vestra? vt abstineatis vos à fornicatione. vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore: non [a]in passione desyderii⁾. & sicut gentes quæ ignorāt deū. Et ne quis [a]supergrediatur neq; circunueniat⁾ in negotio fratrē suum: quoniam vindex est dominus de his oībus, sicut prædiximus vobis, & testificati sumus. non enim vocauit nos deus in immunditiam: sed in sanctificationē. Itaq; qui hęc spernit, nō hominē spernit, sed

[a]Quod superest *nostrū Rom. 12. a ephe. 5. d [a]cum affectu cōcupiscentię. [a]opprimat ac fraudet B

deum, qui etiam dedit spiritum suũ sanctum in nobis. ¶De charitate autẽ fraternitatis non necesse habuimus scribere vobis: ‖ipsi enim vos à deo didicistis vt diligatis inuicẽ. Etenim illud facitis in omnes fratres in vniuersa Macedonia. Rogamus autem vos fratres vt abũdetis magis: & operam detis vt quieti sitis, & vt vestrum negotium agatis, & operemini manibus vestris, sicut præcipimus vobis. & vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt: & nullius aliquid desyderetis. ¶Nolumus autem vos ignorare fratres de dormiẽtibus: vt non contristemini, sicut & cætæri qui spem non habent. Si enim credimus ꝙ Iesus mortuus est & resurrexit: ita & deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimꝰ in verbo domini, ‖quia nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentum domini, non prẹueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus in iussu & in voce archangeli & in tuba dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde vos qui viuimus qui relinquimur: simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam domino in aera, & sic semper cum domino erimus. Itaq; consolamini inuicem in verbis istis.

habetis ioh. 13. d. 15. b. 1. 10. 2. b. & 4. d.

C

nulla re vobis sit opus.

D

1. co. 15. d

possunt hæc verba verti in futuro vel, cum hortatu reliqui erimus:

CAP. V.

Vltimus Christi aduentus. Hortatur ad opera. Dormire. Vigilare. Ebrietas. Sobrietas. Fides.

DE ‖temporibus autem & momentis fratres, non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis quia dies domini, sicut fur in nocte, ita veniet, cum enim dixerint, pax & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugiẽt. ¶Vos autem fratres, non estis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. omnes enim vos, filii lucis estis, & filii diei: non sumus noctis neque tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut & cæteri: sed vigilemus & sobrii simus. Qui enim dormiunt: nocte dormiunt. & qui ebrii sunt: nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, ‖induti loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis. quoniam non posuit nos deus in iram: sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis: vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. propter quod consolamini inuicem: & ædificate alterutrum, sicut & facitis. ¶Rogamus autem vos fratres vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in domino, & monent vos: vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum. pacem habete cum eis. ¶Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patiẽtes estote ad omnes. ¶‖Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est sectamini inuicẽ, & in omnes. ¶Semper gaudete. ¶‖Sine intermissione orate. In omnibus gratias agite. hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis. ¶Spiritum nolite extinguere. ¶Prophetias nolite spernere. ¶Omnia autem probate: quod bonum est, tenete. ¶Ab omni specie mala abstinete vos. ¶Ipse autẽ deus pacis sanctificet vos per omnia: vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela, in aduentu domini nostri Iesu Christi conseruetur. ‖Fidelis est qui vocauit vos: qui etiam faciet. ¶Fratres orate pro nobis. ¶Salutate fratres omnes in osculo sãcto. Adiuro vos per dominum vt legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. AMEN.

1. Pe. 3. c. apoc. 3. a. 16. c.

opportunitatibus tẽporum vel: tuta omnia.

habẽti,

B

Isa. 59. c. ephe. 6. c

vt iram nobis cõcitemus, sed vt salutẽ cõsequamur.

hortemini.

C

in sũmo pretio ꝑ charitatẽ

in ordinatos,

subleuate

pro. 17. c rom. 12. d 2. pet. 3. b Eccl. 18. c luc. 18. a. colos. 4. a

D

totos: &

1. Cor. 1. b

Epistola Pauli ad Thessalonicenses secunda.

CAP. I.

Fides & charitas Thessalonicensium in tribulationibus. Pœna incredulis euãgelio. Oratio Pauli pro Thessalonicensibus.

Epist. Pauli ad Thessa. secunda.

A PAVLVS & Siluanus & Timotheus: ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre nostro & domino Iesu Christo, gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo.

¶Gratias agere debemus semper deo pro vobis fratres, ita vt dignũ est, quoniã supercrescit fides vestra, & abũdat Charitas vniuscuiusq; vestrum in inuicem: ita vt & nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis dei, pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibꝰ vestris, & tribulationibus, quas sustinetis in =exemplum⁾ iusti iudicii dei, vt digni habeamini in regno dei, pro quo & patimini, =si tamen⁾ iustum est apud deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant: & vobis qui tribulamini requiem nobiscum in reuelatione domini Iesu de cælo cum angelis =virtutis eius⁾ in flamma ignis, dantis vindictam iis qui non nouerunt deum, & qui non obediunt euangelio domini nostri iesu Christi, qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie domini & à gloria virtutis eius: cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt =quia creditũ est testimonium nostrũ super⁾ vos in die illo. =in quo⁾ etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua deus noster, & impleat =omnem voluntatem⁾ bonitatis suæ, & opus fidei in virtute, vt clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo, secundum gratiam dei nostri, & domini Iesu Christi.

=vl, documẽtũ (aut ostẽsionem)
=siquidẽ,
C
=potẽtiæ suæ
D
=ꝙ fides habita sit testimonio nostro erga
=Ad quod
=omne bonũ propositum

CAP. II.

Signa præcedentia aduentum Christi. Antichristus. Odientibus veritatem quale iudicium. Electi & vocati Thessalonicenses.

Eph. 5. b.

ROgamus ‖autem vos fratres per aduentũ domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum: vt non cito moueamini à =vestro sensu⁾, neque =terreamini⁾ neq; per spiritum neque per sermonẽ neq; per epistolam tanquã per nos missam, quasi instet dies =domini⁾. Ne quis vos seducat vllo modo. =quoniam⁾, nisi venerit =discessio primum⁾, & reuelatus fuerit homo *peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita vt in templo dei sedeat =ostendens⁾ se tãquam sit deus. Num retinetis ꝙ cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis: vt reueletur in suo tempore. Nã mysterium iam =operatur⁾ iniquitatis: tantum vt qui tenet =nunc⁾ teneat, donec de medio =fiat⁾. ‖Et tũc reuelabitur ille iniquus: quẽ dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: & destruet illustratione aduentus sui eum, cuius est aduẽtus secundum operationẽ satanæ, in omni =virtute⁾ & signis & prodigiis mẽdacibus, & in omni seductione iniqtatis q iis pereunt, eo ꝙ charitatẽ veritatis non receperunt vt salui fierent. Ideo mittet illis deus =operationẽ erroris⁾, vt credãt mẽdacio: vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed =consenserunt iniquitati⁾. ¶Nos autem debemus gratias agere deo semper pro vobis fratres dilecti à deo, ꝙ elegerit nos deus =primitias⁾ in salutem in sanctificatione spiritus, & in fide veritatis. Ad quod & vocauit vos per euangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ domini nostri Iesu Christi. Itaq; fratres state: & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Ipse autem dominus noster Iesus Christus & deus & pater noster qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam =in gratia⁾: =exhortetur⁾ corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono.

=mente
=turbemini
=Christi.
=sub. non adueniet
=defectio prius
*ille
B
=ostẽtãs
=vl, agit
=vl, in p̃sentia
=tollatur.
Isa. 11. a.
=potẽtia.
C
=efficatiã seductionis
=placuit eis iniquitas.
=ab initio.
D
=vl, p gratiam:
=cõsolet.

CAP. III.

Oratio. In eos qui non laborant manibus. Laborat manibus Paulus. Excõmunicatio.

A

DE cætero⁾ fratres, ‖orate pro nobis, vt sermo dei currat & clarificetur, sicut & apud vos: & vt liberemur ab =importunis⁾ & malis hominibus. non enim omnium est fides. Fidelis autem dominus est, qui confirmabit vos & custodiet à malo. Confidimus autem de vobis fratres in domino, ꝙ quæcunq; præcipimus, & facitis & facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate dei & =patientia⁾ Christi. ¶=Denuntiamus⁾ autem

=Quod superest
Eph. 6. c.
colos. 4. a
=absurdis
=in expectatione.
=Præcipimus.

vobis fratres in nomine domini Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni
fratre ambulante inordinate,& nō se-
cundum traditionem quam acceperūt
a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodū
B oporteat imitari nos: quoniā non *inordinate
quieti fuimus inter vos,‖neque gratis quietis
panē manducauimus ab aliquo, sed in
labore & in fatigatione nocte & die o-
perantes,ne quem vestrū grauaremus.
Non quasi non habuerimus potestatē:
sed vt nosmetipsos formam daremus
vobis ad imitādum nos. Nā & cū esse-
mus apud vos,hoc denuntiabamus vo
bis. Quoniā si quis nō vult operari,nec
C māducet. Audiuimus enim inter vos
quosdā ambulātes *inquiete,nihil ope
rantes, sed curiose agentes. Iis autem
qui eiusmodi sunt denuntiamus & ob-
secramus in domino Iesu, vt cū silen-
tio operātes,suū panē manducēt.‖Vos
autē fratres nolite deficere benefacien
tes. Quòd si quis non obedit verbo no
stro per epistolā,hunc notate: & ne
D commisceamini cum illo, vt confun-
datur: & nolite quasi inimicum existi-
mare, sed corripite vt fratrem. ¶Ipse
autem deus pacis det vobis pacē sem-
piternam in omni loco. Dominus sit
cum omnibus vobis. ¶salutatio, mea
manu Pauli: quod est ſignum in omni
epistola,ita scribo. Gratia domini no-
stri Iesu Christi cum omnibus vobis.
AMEN.

*inordinate.

Gala.6.c.

*indicate

admonete.

*modo

Epistola Pauli ad Timotheum prima.

CAP. I.

¶Fabulæ. Genealogiæ. AEdificatio dei. Charitas. Lex. Paulus cōfitetur pec cata sua,& postea dei misericordiam. Christus saluator. Fides. Conscientia. Hymenæus & Alexander excommunicati.

A PAVLVS apostolus Iesu Christi secundum imperium dei sal uatoris nostri, & Christi Iesu spei nostræ;‖Timotheo dilecto filio in ſide,gratia & misericor-dia,& pax à deo patre & Chri-

*delegationem Act.16.a.

*germano

sto Iesu domino nostro. ¶Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi cū irem in Ma-cedoniam, vt denuntiares quibusdam ne aliter docerent,neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis:quę quæstiones præstant magis quam ædi-ficationem dei,quę est in fide. Finis autem præcepti,est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non fi cta. A quibus quidam aberrantes con-uersi sunt in vaniloquium, volētes esse legis doctores,non intelligentes neque quæ loquuntur,neque de quibus affir-mant.‖Scimus autem quia bona est lex si quis ea legitime vtatur: sciens hoc, quia lex iusto nō est posita,sed iniustis & non subditis, impiis & peccatori-bus,sceleratis & contaminatis, pa-tricidis & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubi-toribus, plagiariis, mendacibus, & periuris,& si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur,quæ est secundum euange-lium gloriæ beati dei, quod creditum est mihi. ¶Gratias ago ei qui me con-fortauit in Christo Iesu domino nostro quia fidelem me existimauit, ponēs in ministerio,qui prius blasphemus fui & persecutor & cōtumelios us, sed mise-ricordiam dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Super-abundauit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione,quæ est in Chri sto Iesu. Fidelis sermo & omni acce-ptione dignus:‖Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos fa cere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum: vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationē eorum qui crediturí sunt illi in vitam æternam. Regi autem seculorum im-mortali,inuisibili, soli * deo honor & gloria in secula seculorum. Amen. ¶Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee: secundum præcedentes in te prophetias,vt milites in illis bo nam militiam,habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt, ex quibus est Hymenæus & Alexander: quos tradidi satanæ, vt discant non blasphemare.

B

Rom.7.c

*obsequē tibus.

*phanis

C

*potentē reddidit.

*violētus

*Certus Matt.9.b mar.2.c

D

*clemen-eorum

*tiam.

*ad expri mendum exempla riis

*sapienti

*vt, de

CAP. II.

Orationes pro quibus faciendæ. Mediator Christus & saluator. Doctor gentium Paulus. Oratio. Mulierum ornatus.

[a] Adhortor

O[a]Bsecro) igitur primum omniũ fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate cõstituti sunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & [a]castitate). hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro deo: qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Vnus enim deus, vnus & [a]mediator) dei & hominũ homo Christus Iesus: qui dedit [a]redemtionẽ) semetipsum pro omnibus: ► cuius) testimonium temporibus suis ► cõfirmatum est): ‖ in quo positus sum ego [a]prædicator) & apostolus (veritatem dico, non mentior) doctor gentium in fide & veritate. ¶ Volo ergo viros orare in omni loco: leuantes puras manus, sine ira & disceptatione. ¶ ‖ Similiter & mulieres in habitu [a]ornato): cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres [a]promittentes) pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. ‖ Docere autem, mulieri non permitto, neque [a]dominari) in virum: sed esse in silentio. ‖ Adam enim primus formatus est: deinde Heua, ‖ & Adam non est seductus: mulier autem seducta [a]in præuaricatione fuit). Saluabitur autem per filiorum generationem: si [a]permanserit) in fide & dilectione & sanctificatione cum [a]sobrietate).

[a] honestate
B
[a] cõciliator
[a] pretiũ redẽptiõis
2. Ti. 1. a.
[a] præco
C
1. Pet. 3. a
[a] modesto
[a] ꝓfitẽtes
D
1. cor. 14 f
[a] authoritatẽ vsurpare
Gen. 1. d.
Gen. 3. b.
[a] trãsgressa est.
[a] permãserint
[a] castitate

CAP. III.

Episcopi quales esse debeant. Diaconi. Vxores diaconorum. Domus dei.

F[a]idelis) sermo. ‖ Siquis episcopatum desyderat: [a]bonum) opus desyderat. Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse: vnius vxoris virum, sobrium, prudentem, [a]ornatum), pudicum, hospitalem, [a] doctorẽ [a] non vinolentum, non percussorem: ► sed modestum), non litigiosum, [a]nõ cupidum), * sed suæ domui bene præpositum filios habentem subditos cum omni [a]castitate). Siquis autem domui suæ præesse nescit: quomodo ecclesiæ dei diligentiam habebit? Non neophytum: ne in superbiam elatus in iudiciũ incidat diaboli. Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt: vt non in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. ¶ Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes: habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum: & sic ministrant: [a]nullum crimen habentes). ¶ Mulieres similiter [a]pudicas), non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint vnius vxoris viri: qui filiis suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint: gradum bonum sibi acquirent. & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu. ¶ Hæc tibi scribo fili Timothee: sperans me ad te venire cito, si autem tardauero: vt scias quomodo oporteat te in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei viui columna & [c] firmamentum) veritatis. Et [a]manifeste) magnum est pietatis [a]sacramentum) [a]quod manifestatũ est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptũ est in gloria).

[a] Indubitatus
Tit. 1. b.
[a] honestũ
[a] bene moratum,
[a] appositũ ad docendum.
[a] ab argẽti cupiditate alienum,
* sed æquũ, alienũ à pugnis, alienũ ab auaritia:
[a] reuerentia.
[a] sic vt nemo possit illos criminari.
[a] vl, modestas,
D
[c] stabilimẽtum.
[a] citra cõtrouersiã
[a] mysterium
[a] deus manifestatus. &c.

CAP. IIII.

De vltimis temporibus. Cibi. Fabulæ. Pietas. Spes in Christum. Presbyteri quales esse debeant.

S ‖ Piritus autem [a] manifeste) dicit quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus [a]erroris) & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentiũ mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentiũ [a]nubere) abstinere à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & iis qui cognouerunt veritatem, Quod omnis creatura bona est, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum dei & orationem. [a]Hæc proponens fratribus), bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei & bonæ doctrinæ quam assecutus es. ‖ Ineptas autẽ & a-

2. Ti. 3. b.
2. pet. 3. a
iudæ. 1. f.
[a] certo
[a] impostoribus,
[a] matrimoniũ cõtrahere,
[a] De his si cõmone feceris fratres.
2. Ti. 3. b.
tit 3. b.

niles fabulas deuita: exerce teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio, ad modicum vtilis est: pietas autem, ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ.

¶ Fidelis sermo, & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in deum viuum qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc & doce.

¶ Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, * in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est: quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. Hæc meditare, in his esto: vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ: insta in illis, Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.

CAP. V.

Viduæ. Presbyteri prædicantes euangelium.

Seniorem ne increpaueris: sed obsecra vt patrē. iuuenes: vt fratres. anus: vt matres. iuuenculas, vt sorores, in omni castitate. ¶ Viduas honora: quæ vere viduæ sunt. Si qua autē vidua filios aut nepotes habet: discant primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. hoc enim acceptum est coram deo. Quæ autem vere vidua est & desolata: sperat in deo, & instat obsecrationibus & oratio nibus nocte & die. Nam quæ in deliciis est: viuens mortua est. Et hoc præcipe: vt irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum & maxime domesticorum curam non habet: fidem negauit, & est in fideli deterior. Vidua deligatur non minus sexaginta annorum quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores autem viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. simul autem & otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo iuniores nubere: filios procreare, e matresfamilias esse: nullam occasionē dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post satanam. Si quis fidelis habet viduas, suministret illis, vt non grauetur ecclesia: vt iis quæ veræ viduæ sunt sufficiat. ¶ Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura, Non alligabis os boui trituranti. Et, Dignus est operarius mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere: nisi sub duobus aut tribus testibus. ¶ Peccantes coram omnibus argue: vt & cæteri timorem habeant. ¶ Testor coram deo & Christo Iesu & electis angelis, vt hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. ¶ Manus cito nemini imposueris, neque communica ueris peccatis alienis. ¶ Teipsum casta custodi. ¶ Noli adhuc aquam bibere: sed modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. ¶ Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium: quorundam autem & subsequuntur. Similiter & facta bona, manifesta sunt: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

CAP. VI.

Serui. In quæstionarios. Pietas Sufficientia. Victus, Vestitus. Auaritia. Fides. vita æterna. Diuites seculi. Quæstiones vitandæ.

Quicūque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur: ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos non contemnat quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce, & exhortare. ¶ Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundū pietatē est, doctrinæ superbus est, nihil sciēs, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones,

blasphemiæ, suspiciones malæ, * conflictationes hominum mente corruptorum & qui veritate priuati sunt, existimantiũ quęstum esse pietatem.* ¶Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. ‖Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimẽta & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergũt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribꝰ multis. ¶Tu autem ô homo dei, hęc fuge: sectare vero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei apprehende vitam æternam, in quam vocatus es & confessus bonam confessionem coram multis testibus. ¶Præcipio tibi coram deo qui viuificat omnia, & Chisto Iesu ‖qui testimoniũ reddidit sub Pontio pilato bonam confessionem: vt serues mandatum, sine macula, irreprehensibile vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi. quem suis temporibus ostendet ‖ beatus & solus potens, rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem, ‖quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, cui honor & imperium sempiternum. Amen. ¶Diuitibus huius seculi præcipe non sublime sapere, ‖neque sperare in incerto diuitiarũ, sed in deo viuo (‖qui pręstat nobis omnia abunde ad fruendũ) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, *communicare, thesaurizare sibi fundamentũ bonũ in futurũ, vt apprehendãt verã vitã. ¶Timothee depositũ custodi: deuitãs ꝓphanas vocũ nouitates, & oppositiones falsi nominis sciẽtię, quã quidã promittẽtes, circa fidẽ exciderũt. Gratia tecũ. Amẽ.

*

maledicentia
* superuacaneæ
*Abstine à talibus
c animo sua sorte contento Iob. 1. d. eccli. 5. c
studiũ pecunię
C professionem
Ioh. 18. g
testificatus est.
Ap. 117. d 19. c
priceps Ioh. 1. b. 1. Ioh. 1. c
D Luc. 12. b
diuitiis incertis Iohã. 1. b
*libẽter,
vt, inanitates,
falsonominatæ.
* pronten tes,
*Missa fuit ex Laodicea, quæ est metropolis Phrygiæ pacatianæ.

Epistola Pauli ad Timotheum secunda.

CAP. I.

Vita per Christũ. Fides Timothei. Impositio manuum. Spiritus. Vocatio. Opera. Salus promissa ante tempora ęterna. Vinctus Paulus. Onesiphorus.

PAVLVS apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, secundum promissionem vitæ quæ est in Christo Iesu: Timotheo charissimo filio, gratia & misericordia, & pax à deo patre nostro, & Christo Iesu domino nostro. ¶Gratias ago deo meo cui seruio à progenitoribus meis in cõscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriã in orationibus meis, nocte ac die desiderans te videre, memor lachrymarum tuarum, vt gaudio implear recordatonem accipiens, eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Loide & matre tua Eunice, certus sum autem quod & in te. ¶Propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiã dei, quę est in te per impositionem manuũ mearum. ‖ Non enim dedit nobis deus spiritum timoris: sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium domini nostri, neque me vinctum eius: sed collabora euangelio secundum virtutem dei, ‖qui nos liberauit & vocauit vocatione sãcta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia. Manifestata est autem nunc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem per euangelium: ‖in quo positus sum ego prędicator & apostolus & magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior: sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum seruare in illum diem.

A
i. ad prędicandã
maioribus
B
vbi commonefactꝰ fuero
Rom. 8. c
potẽtiæ
esto particeps afflictionũ quę euangelium comitantur iuxta potentiã
Tit. 3. b
æterna,
apparitionem.
C
aboleuit.
vitã aũt in lucem ꝓduxit

¶Formam habe sanorum verborũ quę
a me audisti in fide & in dilectione in
Christo Iesu. Bonum depositum custo-
di per spiritum sanctum, qui habitat in
nobis. ¶Scis enim hoc quòd auersi
sunt à me omnes qui in Asia sunt: ex
quibus est Phygellus & Hermogenes.
Det misericordiam dominus Onesipho
ri domui: quia sępe me refrigerauit &
catenam meã nõ erubuit, sed cum Ro-
mam veniisset: sollicite me quęsiuit, &
inuenit. Det illi dominus inuenire mi-
sericordiã à domino in illa die. Et quã
ta Epheso ministrauit mihi: tu melio nosti.

CAP. II.

TIMoles dei. Quare vinctus Paulus.
Salus. Prędicãdũ pure. Hymenęo & Phi
letus hæretici. Vasa in honorem. Vasa
in contumeliam. Iuuenilia desyderia.
Quæstiones stultæ deuitandæ

TV ergo fili mi, cõfortare in gra-
tia quæ est in Christo Iesu: &
quæ audisti à me per multos te-
stes, hæc cõmenda fidelibus hominib9
qui idonei erũt & altos docere. Labo-
ra sicut bonus miles Christi Iesu. Ne-
mo militans deo, implicat se negotiis
secularibus: vt ei placeat cui se proba
uit. Nam & qui certat in agone: nõ
coronabitur nisi legitime certauerit.
Laborantem agricolam oportet primũ
de fructibus accipere. Intellige quę di-
co: dabit enim tibi dominus in omni
bus intellectũ. Memor esto, dominum
Iesũ Christũ resurrexisse à mortuis ex
semine Dauid, secundũ euangeliũ me-
um, in quo laboro vsque ad vincula,
quasi male operans: sed verbum dei nõ
est alligatum, ideo omnia sustineo pro
pter electos: vt & ipsi salutẽ consequa
tur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria
cęlesti. ¶Fidelis sermo. Nã si cõmor-
tui sumus: & conuiuemus. Si sustinebi-
mus: & cõregnabimus. Si negauerimꝰ
& ille negabit nos. Si nõ credimus ille
fidelis manet, negare seipsum nõ põt.
Hæc commone: testificans coram do
mino. Noli contendere verbis: ad ni-
hil enim vtile est, nisi ad subuersio-
nem audientium. ¶Sollicite autem cu-
ra, teipsum probabilem exhibere deo,
operarium inconfusibilem, recte tra
ctantem verbum veritatis. Prophana
autem & vaniloquia deuita, multum
enim proficient ad impietatem: & ser
mo eorum vt cancer serpit. ex qui-
bus est Hymenæus & Philetus: quia
a veritate exciderunt dicentes resurre-
ctionem esse iam factam, & subuerte-
runt quorundam fidem. Sed firmum
fundamentum dei stat, habens signa-
culũ hoc, Cognouit dominus qui sunt
sui. &, Discedat ab iniquitate omnis
qui inuocat nomen domini. In ma-
gna autem domo, non solum sunt vasa
aurea & argentea, sed & lingea & ficti
lia: & quædam quidem in honorem,
quædam autem in cõtumeliam. Si quis
ergo emundauerit se ab istis, erit vas
in honorem sanctificatum & vtile do-
mino, ad omne opus bonum paratum
¶Iuuenilia autem desideria fuge: secta-
re vero iustitiam, fidem, spem, & cha-
ritatem, & pacem cum iis qui inuo-
cant dominum de corde puro. ¶Stul-
tas autem & sine disciplina quæstio-
nes deuita: sciens quia generant li-
tes. Seruum autem domini non opor-
tet litigare: sed omnibus esse ad
omnes, docibilem, patientem; cum
modestia corripientem eos qui resi-
stunt veritati: nequando deus det il
lis pœnitentiam ad cognoscendam ve
ritatem, & resipiscant a diaboli laque-
is, a quo capiuntur tenentur ad ipsius vo
luntatem.

CAP. III.

TIQualia futura nouissima tempora
Iannes, Mambres, persecutiones sequẽ
tibus Christum. Ab infantia discit sa-
cras literas Timotheus.

HOc autem scito, quia in nouissi
mis diebus instabunt tempora
periculosa: & erunt homines se
ipsos amantes, cupidi, elati, su
perbi, blasphemi, parentibus non obe
dientes, ingrati, sceleisti, sine affectio-
ne, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate,
proditores, proterui, tumidi, & vo-
luptatẽ amatores magis quã dei: habẽ-
tes speciẽ quidẽ pietatis, uirtutẽ autẽ
eius abnegantes. Et hos deuita, ex his
enim sũt qui penetrant domos: & capti
uas ducunt mulierculas oneratas pec-
catis, quę ducuntur variis desyderiis,
semper discentes, & nunquam ad scien
tiam veritatis peruenientes. Quemad

OO ii

---

a. Ti. 2. b. erubesco, certus sum quod is cui credidi, D

vel, refocillauit.

fortis esto per gratiam.

Feras igitur afflictionem. vitæ: C. i nõ est solicitus de victu) qui se militem delegit. det

malis afligor

B

Certus (vel, Id certe verũ, est q si &c.)

sufferimus: Mat. 10. d mar. 8. c Rom. 3. a

Ne verborum pugnas lectentur

qui non

a Prophanas autẽ vocũ inanitates prætermitto: adhuc maiorẽ impietatem proficiũt im

c Christi. g. i. huius modi hominibus impius

accommodum vsibus domini, i. Tim. 1. c tit. 3. c

inerudimodestia tas

respuet placidũ propensum ad docendũ tolerantẽ malos cũ mansuetudine erudientem.

1. Ti. 4. a 2. pet. 3. a iud. 1. f

auari, nescii fœderis, negligẽtes bonorum, (vel honorũ inimici, vim

auertere. Exod. 7. b

modum autem ‖ Iannes & Mambres restiterunt Moysi: ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidē. sed vltra non proficient. insipientia enim eorū manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. ¶ Tu autem C assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones: qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, Lystris: quales persecutiones sustinui. & ex omnibus eripuit me dominus. Et omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu: persecutionem patientur. Mali autem homines & seductores proficient in peius: errantes, & in errorem mittentes. ¶ Tu vero D permane in iis quæ didicisti, & credita sunt tibi: sciens à quo didiceris, & quod ab īfantia sacras literas nosti, quę te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in christo Iesu. ‖ Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum ad arguendum ad corripiendū, ad erudiēdū in iustitia: vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus.

*assectatus

2. Pet. 1. d

*integer

CAP. IIII.

In eos qui ad fabulas conuertuntur. Alexander. Paulus coram Cæsare.

TEstificor * coram deo & Iesu Christo qui iudicaturus est viuos & mortuos per aduētum ipsius, & regnum eius: prædica verbum. insta opportune, importunè: argue, a obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt: sed ad sua desyderia coaceruabūt sibi magistros, prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. ¶ Tu vero vigila, c in omnibus labora, opus fac euangelistæ, ministerium tuum imple. Sobrius esto. Ego enim iam e delibor: & tēpus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex: nō solum autem mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius. ¶ Festina ad me venire cito. Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, & abiit Thessalonicam: Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. ‖ Lucas est mecum solus. Marcum assume, & adduc tecum: est enim mihi vtilis in ministerio. Tychicum autem misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum. veniens affer tecum, & libros, maxime autem membranas. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. reddat illi dominus secundum opera eius: quem & tu deuita. valde enim testitit verbis nostris. ¶ In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes dereliquerunt me: non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes. & liberatus sum de ore leonis. Liberauit me dominus ab omni opere malo: & saluum faciet in regnum suum cæleste, cui gloria in secula seculorum. Amen. ¶ ‖ Saluta Priscillam & Aquilam, & Onesiphori domum. Erastus remāsit Corinthi, Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus & Pudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

*igitur

*in apparitione sua, & regno suo: tempestiue, intempestiue: a increpa exhortare cum omni lenitate iuxta concupiscentias suas e obdura in afflictionib9 vel, ad plenum probatū

reddito, e immolor: Quod sit perest, Da operam vel, amplex9 Colo. 4 d C

faber ęrarius vt, fecit, caue.

corroborauit D

Liberabit Supra. 1 d

Priscam languētē

*Scripta è Roma, ad Timotheum secunda, cum Paulus iterū sisteretur Cæsari Neroni

*

Epistola Pauli ad Titum,

CAP. I.

Vita æterna promissa ante mundi creationem. Presbyteri siue episcopi quales constituendi. Epimenides. Cretenses. Iudaicæ fabulæ. Mandata hominum. Fides. Opera.

PAVLVS seru9 dei, apostolus autem Iesu Christi secundum fidem electorum dei & agnitionē veritatis: quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ, quam promisit qui nō mentitur

A

i. ad prędicādum

vel ad pietatem ducit

deus ante tempora secularia, manifestauit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione quæ credita est mihi secundum præceptum saluatoris nostri dei: Tito dilecto filio secundum communem fidē gratia * & pax à deo patre & Christo Iesu saluatore nostro. ¶Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi, ||Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut dei dispensatorē: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, prudentem, sobrium, iustum, sanctum, continentem: amplectentem eum qui secundum doctrinā est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui & seductores, maxime qui de circuncisione sunt: quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docētes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, vt sani sint in fide, non attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se à veritate. ||Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mēs & conscientia. confitentur se nosse deum: factis autem negant, cum sint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

*æterna, delegationē. B germano * & misericordia 1. Tim. 3 a vel. ob noxios crimini luxus, p̄fractū C studiosū bonarum rerū tēperantē: tenacē ei9 q, & c cōuincere intractabiles, quibus oportet obturare os. Epimenides. D seuerit Rō. 14. d. Profitentur increduli

CAP. II.

Senes. Anus. Adolescentulæ. Serui. Christus redemptor noster secundum promissiones venit. Fide mundatos opera sequuntur.

TV autem loquere quæ decent sanam doctrinā. Senes, vt sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. ¶Anus similiter, in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes: bene docentes, vt prudētiam doceant. Adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt nō blasphemetur verbum dei. ¶Iuuenes similiter hortare vt sobrii sint, in omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate: verbum sanum, irreprehensibile. vt is qui ex aduerso est vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. ||Seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes: non fraudentes, sed in omnibus fidem bonam ostēdētes: * doctrinā saluatoris nostri dei ornēt in omnibus. ¶Apparuit enim gratia dei saluatoris nostri omnibus hominibus: erudiens nos vt abnegantes impietatem & secularia desyderia, sobrie, & iuste, & pie viuamus in hoc seculo, expectātes beatam spem & aduentum gloriæ magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere & exhortare: & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

A graues, moderati, honesta sobrias reddant vt sobriæ sint, puræ male audiat B Ephe. 6. a coloss. 3 d 1. pet. 2. c respōsatores: suffurantes * vt D vt, apparitionem peculiarem,

CAP. III.

Peccatores saluati per misericordiam Christi, vt operentur bona. Opera. Misericordia. Opera. Stultæ quæstiōes. Hæreticus. Opera.

ADmone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos: omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruientes desyderiis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei: ||non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti quem effudit in nos abunde per Iesum

A magistratui nec de quoquā maledicant. odiosi. B erga homines amor. 1. Tim. 1. e

C Christum saluatorem nostrum: vt iusti ficati gr̃a ipsius, hæredes simus secũdũ spẽ, vitæ ęternæ. *Fidelis⁾ sermo est: & de his volo te confirmare: vt curent bonis operibus præesse, qui credũt deo Hæc sunt bona & vtilia hominibus. ¶Stultas aũt q̃stiões, & genealogias, & cõtẽtiões, & pugnas legis *deuita⁾. sunt em̃ inutiles & vanæ. ¶*Hæreticũ⁾ homi nem post vnam & secundam correpti onem *deuita⁾: sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit cum D sit *proprio iuditio⁾ cõdẽnatus. ¶Cũ mi sero ad te Arteman aut Tychicum festina ad me venire Nicopolim. ibi e nim statui hyemare. Zenam legisperitum & Apollo solicite præmitte, vt nihil illis desit. ¶Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad vsus necessarios: vt nõ sint infructuosi. ¶Salutant te, qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia dei cum omnibus vobis.

*Indubitatus. 1. Ti. 1. b 2. tim. 2 d *omitte. *Defectorem vl', Sectarum authorẽ *reiice: *per se

*

* Scripta ex Nicopoli Macedoniæ

Epistola Pauli ad Philemonem.

Charitas. Fides. Opera. Onesimus doctus à Paulo Christum.

*collegæ.

PAVLVS vinctus Christi Iesu & Timotheus frater: Philemoni dilecto & *adiutori⁾ nostro, & Apphiæ sorori charissimæ, & Archippo cõmilitoni nostro, & ecclesiæ quæ in domo tua est, gratia vobis & pax à deo B patre nostro, & domino Iesu Christo. ¶Gratias ago deo meo semper, memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam & fidem quam habes in domino Iesu & in omnes sanctos: vt communicatio fidei tuę *euidens⁾ fiat in agnitione omnis operis⁾ boni in vobis in Christo Iesu. Gaudium enim magnum habui & consolationem in charitate tua: quod viscera sanctorum *requieuerunt⁾ per te frater Propter quod multam fiduciam habẽs in Christo Iesu imperandi tibi quod *est decẽs ad rem pertinet⁾: prropter charitatem magis obsecro, cum *sis⁾ talis vt Paulus *sim senex, nũc autem & vinctus Iesu Christi. Obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis, Onesimo: qui tibi aliquando inutilis fuit, nũc autem & mihi & tibi vtilis, quem remisi tibi. Tu autem illum, id est, mea viscera, suscipe. quẽ ego voluerã mecũ detinere vt ꝓ te mihi ministraret in vinculis euangelii: sine *consilio autem tuo⁾ nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonũ tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam à te, vt æternum illum reciperes: iam non vt seruum, sed *pro seruo⁾ charissimum fratrem maxime mihi quanto autem magis tibi & in carne & in domino? Si ergo habes me socium: suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi aut debet: hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu: ego reddam: vt non dicam tibi quod & te ipsum mihi debes. ita frater ego te fruar in domino. Refice viscera mea in Christo. Confidens in obediẽtia tua scripsi tibi: sciens quoniam & super id quod dico facies. Simul & para mihi hospitiũ. nam spero per orationes vestras donari me vobis. Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas adiutores mei Gratia domini nostri Iesu christi cum spiritu vestro. AMEN.

*officax. *refocillata sunt

C *sentẽtia aũt tua *vl', supra seruum D

*

*E Roma missa fuit per Onesimũ seruum.

Epistola Pauli apostoli ad Hebræos.

CAP. I.

Per Prophetas locutus deus Iudęis. Per Christum. Hæres. Purgatio peccatorum. Christus maior angelis. Angeli, dei ministri. A

MVLTIPHARIAM multisque modis olim deꝰ loquẽs patribus in prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorũ

per quem fecit & secula, qui cum sit splendor gloriæ & figura substantię eius. portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciēs sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum. Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum. Ego ero illi in patrem & ipse erit mihi in filium. Et cū iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum ōnes angeli dei. Et ad angelos quidem dicit, Qui facit angelos suos spiritus: & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem, Thronus tuus deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui, Delexisti iustitiam & odisti iniquitatē: propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibꝰ tuis, Et, Tu in principio domine terram fundasti: & opera manum tuarum sunt cæli, Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes vt vestimentum veterascent. Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Ad quē autem angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, Quoadusque Ponā inimicos tuos scabellū pedū tuorum. Nonne omnes sunt administratorii spiritus: in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis?

expressa imago
modere turque
per semetipsū
vl, præstantior
excellentius
sortitus est.
Psal. 2. b
2. Reg. 7 b
Psal. 96 c
Psal. 103. a
Psal. 44 b
vltra cōsortes tuos.
Psa. 101. d
circū volues.
Psal. 109 a
2. cor. 15 d

CAP. II.

Christus audiendus, ne puniamur. Miracula, confirmatio doctrinæ. Christo omnia subiecta. Mortuus Christus ꝑ oībus. Sanctificator: Fratres Christi Diabolus. Pontifex Christus. Tentatus Christus.

A Propterea abundantius oportet obseruare nos ea quæ audiuimus: ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobediētia accepit iustam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per dominum: ab eis qui audierūt in nos confirmata est, contestante deo B signis & portentis & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus secūdum suam voluntatem. Non enim angelis subiecit deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodā loco quis, dicens, Quid est homo quod memores eius: aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulominus ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuū tuarum. Oia subiecisti sub pedibꝰ eiꝰ: in eo enim ꝙ omnia ei subiecit: nihil dimisit non subiectū ei. Nunc autem necdum videmꝰ omnia subiecta ei. Eum autem qui modica quam angeli, minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum: vt gratia dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eū propter quē omnia & ꝑ quem omnia qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorū per passionem cōsummari. Qui enim sanctificat & qui sanctificantur: ex vno omnes. Propter quam caussam non cōfunditur fratres eos vocare, dicēs, Nūtiabo nomen tuum fratribus meis: in medio ecclesiæ laudabo te. Et iterum: Ego ero fidens in eum. Et iterum, Ecce ego & pueri mei: quos dedit mihi deus. Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini: & ipse similiter participauit eisdē. vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Nusquam enim angelos apprehendit: sed semen Abrahæ apprehēdit. Vnde debuit per omnia fratribus similari: vt misericors fieret & fidelis pontifex ad deū, vt repropitiaret delicta ppl'i. In eo em̄ quo passus est ipse & tentatus potens est & eis qui tentantur auxiliari.

perfluamus.
primum cœperit
Psal. 8. e
1 Cor. 15 d
phlip. 2. b c
prīcipē
vl, perfectum reddi.
erubescit.
Psal. 21. c
Psal. 17. a
Isa. 8. d
D
Osee 13. d
1 cor. 15. g
assumit:
similis fieri:
in his quæ ad deū pertinent.

CAP. III.

Apostolus noster, Christus & Pōtifex. Moyses. Domus dei. Exhortatio ad fidem in Christum, ne pereamus exemplo Iudęorum. Exhortemur inuicem ad fidem. Incredulitatis vis.

A Vnde fratres sancti, vocationis cælestis participes consyderate apostolum & pontificem confessionis nostræ Iesum: qui fidelis est ei qui præfecit illum sicut & Moyses in omni domo eius. Amplioris e-

cōstituit
Nūe. 12. b
Ampliore enim gloria.

nim gloriæ ⁾ iste præ moyse dignus est habitus, quãto ampliorẽ honorẽ habet ᵃdomo qui fabricauit illam⁾. Oĩs nanq; domus fabricatur ab aliquo, qui autem omnia creauit: deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant: Christus vero tanquam filius in domo ᵃsua⁾: quæ domus, sumus nos ᵃsi fiduciam & gloriam⁾ spei vsque ad finem⁾ firmam retineamus.

ᵃisqui cõstruxit domum quam ipsa dom9

ᵃ ipsius audaciã & gloriationem

¶ Qua propter sicut dicit spiritus sanctus, ‖ Hodie si vocem eius audieritis: nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione ᵃsecundum diem⁾ tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt & viderũt opera mea. Quadraginta annis propter quod infensus fui generationi huic: & dixit, Semper errant corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas. quibus iuraui in ira mea, Si introibunt in requiem meam. ¶ videte fratres, nequãdo sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à deo viuo: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies: donec HODIE cognominatur, Vt nõ obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus: si tamen initiũ substantiæ eius vsque ad finem firmum retineamus, dũ dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes, exacerbauerunt sed non vniuersi q profecti sunt ab AEgypto per Moysen. Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccauerunt, ‖ quorum cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus autem iurauit non introire in requiem ipsius: nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

C

Psal. 49. c

ᵃin die

D

Nũe. 14 f

CAP. IIII.

Fides in verbum dei. Sabbathum & Requies dei. Requies Christianorũ Iosue veram requiem non præstitit Iudæis. Sermo dei. Exhortatio ad Christũ pontificem.

A

Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, ᵃexistimetur⁾ aliquis ex nobis ᵃdeesse⁾. Etenim & nobis nunciatum est, quemadmodum & illis, sed non profuit illis sermo auditus non admistus fidei ᵃex eis quæ⁾ audierunt. Ingrediemur enim in requiem qui credidimus: (quemadmodum dixit, ‖ Sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam): & quidem operibus ab institutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die septima sic, ‖ Et requieuit deus die septima ab omnibus operibus suis: Et in isto rursum. Si introibunt in requiem meam. ¶ Quoniam ergo superest introire quosdã in illam, & ii quibus prioribus annuntiatum est non introierunt propter incredulitatem: iterum terminat diem quendam, hodie, in Dauid dicendo, post tantum temporis, sicut supradictum est, ‖ Hodie si vocem eius audieritis: nolite obdurare corda vestra Nam si eis Iesus requiem præstitisset: nunquam de alia loqueretur posthac die. Itaque relinquitur sabbathismus populo dei. Qui enim ingressus est in requiem eius: etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus. ¶ Festinemus ergo ingredi in illam requiẽ: vt ne ᵃin idipsum quis incidat incredulitatis exemplum⁾. Viuus est enim sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis. ‖ Et non est vlla creatura ᵃinuisibilis⁾ in conspectu eius. omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius, ad quẽ nobis sermo. ¶ Habentes ergo pontificẽ magnum qui penetrauit cælos Iesum filium dei: teneamus ► spei nostræ⁾ confessionem. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per õnia ᵃpro similitudine⁾ absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronũ gratiæ eius: vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

ᵃ viderat ᵃfuisse frustatus

ᵃiis qui psal. 94. d

B

Gen. 2. a.

Supr. 3. b.

C

ᵃvt, quis eodẽ concidat incredulitatis exemplo.

Eccl. 15. d psal. 33. c

ᵃ occulta

D

ᵃiuxta similitudinem.

CAP. V.

Pontificis officiũ. Christus põtifex constitutus à patre. Christus orans pro nobis exauditur. Salus Christus obedientibus. Elementa. Lac. Solidus cibus.

OMnis nanque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad deum: vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. qui condolere possit iis qui ignorant & errant: quoniam & ipse circundatus est infirmitate. & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis. ‖ Nec quisquam sumit sibi honorem: sed qui vocatur à deo, quemadmodum & Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum, ‖ *Filius* meus es tu: ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit, ‖ *Tu es* sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Et quidem cum esset filius dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiã: & consummatus, factus est omnibus ob temperantibus sibi, causa salutis æternæ, appellatus à deo pontifex iuxta ordinem Melchisedec. De quo nobis grandis sermo & ininterpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus: rursum indigetis vt vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum dei: & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps: expers est sermonis iustitiæ: paruulus enim est. Perfectorum autẽ est solidus cibus: eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

vel, moderate ferre valeat eos
propter hanc B
1. Par. 23 b
vel, vsurpat
glorificauit Psal. 26. Psal. 109. b.
C
i. q deũ
in honore habebat.
quanquam
D
interpretatu difficilis
segnes
rudis
infans
propter assuetudinem

CAP. VI.

¶ Deficientes à fide, nulla hostia alia expiantur, quàm christi. Terra benedicta & maledicta. Iuramento promisit deus salutem, vt simus certi. Iuramentum. Spes.

QVa propter intermittentes inchoationis Christi sermonem ad perfectionem feramur, nõ rursum iacientes fundamentũ, pœnitentiæ ab operibus mortuis & fidei ad deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicii æterni. Et hoc faciemus: si quidem permiserit deus. ‖ *Impossibile* est enim eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustauerũt nihilominus bonum dei verbum, virtutes seculi venturi, & prolapsi sunt: rursus *renouati ad pœnitentiam*, rursum crucifigentes sibimetipsis filium dei, & ostentui habentes. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrẽ & germinans herbam opportunã illis à quibus colitur: accipit benedictionẽ à deo, proferens autem spinas ac tribulos: reproba est, & *maledicto proxima*, cuius consummatio in combustionẽ. ¶ Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & viciniora saluti: tametsi ita loquimur. Non enim iniustus deus vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis *quam ostendistis in nomine ip*sius, qui ministrastis sanctis & ministratis. Cupimus autem vnumquenque vestrum eandem ostẽtare solicitudinem, ad expletionem spei vsque *in finem*: vt *non segnes efficiamini*. Verum imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promissiones. Abrahæ namque promittens deus: quoniam neminem habuit *per quem iuraret maiorẽ*, iurauit per semetipsum, *dicens*, ‖ *Nisi* benedicens benedicam te: & *multiplicans* multiplicabo te. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionẽ. Homines enim per maiorem sui iurant: & omnis controuersiæ eorum *finis ad* confirmationem, est iuramentũ. In quo abundantius volens deus ostẽdere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum: vt per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri deum: fortissimum solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem vsque ad interiora velaminis: vbi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedec pontifex factus in æternum.

omisso, q in Christo rudes inchoat
sermone.
2. Pet. 2. d
mat. 11. d
infra. 10. c
B
ab integro
ludibrio
exitus
huc tendit vt exuratur.
laboris
ex charitate suscepti
C
plenam
spei certitudinem
vsque ad perfectionem.
Gen. 22. A
ita cum
Patienter
expectasset.
D

CAP. VII.

Quòd Christus sit sacerdos noster secundum ordinem Melchisedec. Abraham. Leuiticum sacerdotium abrogatũ, Christus sacerdos sempiternus. Orat pro nobis Christus coram patre. Christus pontifex semel oblatus pro nobis.

A Hic enim Melchisedec, rex Salem, sacerdos dei summi, q obuiauit Abrahæ regresso à cæde regũ, & benedixit ei, cui & decimas omnium diuisit Abraham. primum quidem qui interpretatur rex iustitiæ: deinde autem & rex Salem, quod est rex pacis, [a]sine patre, sine matre, sine genealogia), neque initium dierum neque finem vitæ habens, assimilatus autem filio dei, manet sacerdos in perpetuum. Intuemini autem quantus sit hic, cui & decimas dedit de [a]præcipuis) Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes. mandatum habent decimas sumere à populo secundum legem, id est à fratribus suis: quanquam & ipsi exierint de lũbis Abrahæ. Cuius autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abrahã, & hunc qui habebat repromissiones be-
B nedixit. Sine vlla autem contradictiõe, quod minus est, à [a]meliore) benedicitur Et hic quidem, decimas [a]morientes) homines accipiunt: ibi autem [a] contestatur quia viuit). Et (vt ita [a]dictum sit) p Abraham, & Leui qui decimas accipit, decimatus est. adhuc enim in lumbis patris, erat, quando obuiauit ei Melchisedec. Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat (populus enim, [a]sub ipso) legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundum ordinẽ Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinẽ Aaron dici? Trãslato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. [a]In quo enim) hæc dicuntur: de alia tribu est, de qua nullus altario præsto fuit. Manifestum est
C enim ꝙ ex Iuda ortus sit dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedec exurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mãdati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim. ‖Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinẽ Melchisedec. Reprobatio quidem fit pręcedentis mandati, propter [a]infirmitatem) eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad deum. [a]Et quantum est non sine iureiurando) (alii quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autem cum iureiurando per eum qui dixit ad illum, ‖Iurauit dominus & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum*) in tãtum [a]melioris) testamenti sponsor factus est Iesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco ꝙ morte prohiberentur permanere: hic autem eo ꝙ maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Vnde & salutare [a]in perpetuum) potest accedentes per semetipsum ad deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocẽs, impollutus segregatus à peccatoribus & excelsior cælis factus. qui non habet necessitatẽ quotidie (quemadmodum [a]sacerdotes) prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. hoc em̃ fecit semel, se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iurisiurandi qui post legem est, filium in æternum perfectum.

[a]ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, [a]spoliis

[a]maiore [a]qui moriuntur [a]is de quo testatum est ꝙ viuat. [a]loquar

[a]vel, per hoc

[a]Nam is de quo

Psal. 109. c.

[a]imbecillitatem

[a]Atq; hoc potiorem ꝙ nõ absq; iureiurandores D acta sit Psal. 109. b.

*secũdũ ordinem Melchisedec

[a]vel, potioris

[a]ad plenum

[a]illi summi sacerdotes

CAP. VIII.

Pontifex Christus, deus. Pontificis officium. Christus seipsum obtulit. Mediator noui testamenti, Christus. Nouũ testamentum.

C [a]Apitulum autem super ea quæ dicuntur). Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis: sanctorum minister, & tabernaculi veri, quod fixit deus, & non homo. Omnis enim pontifex, ad offerendum munera & hostias cõstituitur. vnde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat. si ergo esset super terram, nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & vmbrę

[a]Sũma autem eorũ quæ dicimus, hæc est.

deseruiunt cælestium. sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum, ‖Vide (inquit) omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. Nunc autem melius sortitus est ministeriũ, quanto & melioris testamẽti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitũ est. Nã si illud prius culpa vacasset: non vtiq; secundi locus inquireretur. Vituperãs enim eos dicit, ‖Ecce dies venient, dicit dominus: & consummabo super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerem illos de terra AEgypti. quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo: & ego neglexi eos, dicit dominus. Quia hoc est testamẽtum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit dominus: Dabo leges meas in mẽtem eorum, & in corde eorũ superscribam eas: & ero eis in deum, & ipsi erũt mihi in populum. & non docebit vnusquisque proximum suum, ‖& vnusquisque fratrem suum dicens, Cognosce dominum: quoniam omnes sciẽt me à minore vsque ad maiorem eorum. quia [a]propitius[b] ero iniquitatibus eorum: ‖& peccatorum eorum iam non memorabor. Dicendo autem nouum, [a]veterauit[b] prius. Quod autẽ antiquatur & senescit, prope interitum est.

Exo. 25. d act. 7. f. — C — Iere. 31. c. — D — [a]placatus — [a]antiquauit

CAP. IX.

Tabernaculum. sanctum sanctorũ. Pontifex ingrediens interius tabernaculum. Sacrificia veteris legis. Christus sanguine suo nos redemit semel. Sanguine Christi purgati à peccatis. Testamẽtum. Vetus testamentum sanguine dedicatum. Christus in cælis coram patre orans pro nobis. Moriẽdum semel. Christus pro nobis mortuus.

A — [a]cultus ac sanctum mũdanũ. Exo. 26. a. 36. a — [a]candela

HAbuit quidem & prius, iustificationes [a]culturæ, & sanctum seculare[b]. Tabernaculum enim factũ est primum, ‖in quo erant [a]candelabra[b], & mensa, & propositio panũ, quæ dicitur sancta. Post velamentum autem secundum: tabernaculum, quod dicitur [a]sancta[b] sanctorum, aureum habens thuribulum: ‖& arcam testamenti circuntectam ex omni parte auro, in qua, vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ testamenti. superq; eam erant Cherubim gloriæ obumbrãtia propitiatorium. de quibus non est modo dicendũ per singula. His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum [a]officia cõsummantes[b]. in secundo autem, semel in anno solus pontifex: nõ sine sanguine quẽ offerret pro sua & populi ignorãtia: hoc significante spiritu sancto, nondũ [a]propalatam[b] esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statũ. quæ [a]parabola est temporis instantis: iuxta quam[b] munera & hostiæ offerũtur, quę non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis, & in potibus, & in variis [a]baptismatibus[b], & iustitiis carnis, vsque ad tẽpus correctionis impositis. ¶Christus autem assistens pontifex futurorum bonorũ, per [a]amplius[b] & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius [a]creationis[b], neq; per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sãcta, æterna redemptione inuẽta. ‖Si em̃ sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: ‖quanto magis sanguis Christi qui per spiritum [a]sanctum[b] semetipsum obtulit immaculatũ deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendũ deo viuenti? Et ideo noui testamenti [a]mediator[b] est: ‖vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. ¶‖Vbi enim testamẽtum est: mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim, in mortuis [a]confirmatum[b] est: alioquin nondũ valet, dum viuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo: accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoque librum

brum — [a]sanctum — B — [a]ritus per agentes. — [a]vt, manifestatam, [a]erat similitudo ꝓ tẽpore tũ pręsente: in quo [a]ablutionibus, — [a]maius — C — [a]facturæ, — Leui. 16. c — 1 Pet. 1. d — 1. Ioh. 1. d — apoc. 1. b. — [a]æternũ — [a]conciliator — 1. Pet. 3. d — rom. 5. b. — Galat. 3. b — [a]vel, ratum — D

Exo.24.c & omnem populum aspersit dicēs,||Hic sanguis testamenti quod mandauit ad vos deus. Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerii, sanguine similiter aspersit. Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur: & sine sanguinis effusione non fit remissio. Necesse est ergo exemplaria quidē cælestiū, his mundari: ipsa autem cælestia [a]melioribus [b]hostiis quam istis. Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit, exemplaria verorum: sed in ipsum cælū, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Neque vt sæpe offerat semetipsum, quē admodum pōtifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno (alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi). Nunc autem semel in [a]consummationem seculorum [b]ad [c]destitutionem [d] peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium,||sic & Christus semel oblatus est ad multorum [e]exhauriēda [b]peccata, secundo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in salutem.

[a]potioribus.

[a]instante cōsummatione

[c]profligationem

Rom.5.b 1.pet.3.c.

[d]tollenda

CAP. X.

Lex non sanctificat. Sacrificia omnia reiiciūtur præter solū Christū. Sāctificatio. Oblatio Christi sola pro peccatis. Accedendum ad Christum, in fide. Charitas. Opera. Reiicientes Christum, nulla hostia purgātur. Afflictiones quas sustinuerunt Iudæi propter Christum. Patientia.

A Leui.16.c

Vmbram enim habens lex, futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum:|| per singulos annos eisdem ipsis hostiis quas offerūt indesinenter, nunquam potest accedētes perfectos facere, alioquin cessassent offerri, ideo quòd nullam haberent vltra conscientiam peccati, [a]cultores semel mundati [b], sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. impossibile enim est, sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediēs mundum dicit, ||Hostiā & oblationem noluisti: corpus autē aptasti mihi, Holocaustomata & ꝓ peccato, non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce [c]venio [b]. ||In capite libri scriptum est de me: vt faciam deus voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostias, & oblationes, & holocaustomata, & pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio vt faciam deus voluntatem tuam: aufert primum, vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationē corporis Iesu Christi semel. Et omnis quidē sacerdos præsto est quotidie ministrās, & easdē sæpe offerens hostias quæ non possunt auferre peccata: hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera dei, de cætero expectans:||donec ponātur inimici eius scabellum pedum eius. Vna enim oblatione, [a]consummauit [b]in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & spiritus sanctus, postquam enim dixit, ||Hoc autem testamentum quod [a]testabor ad [b] illos post dies illos, dicit dominus, Dabo leges meas in cordib9 eorum, & in mentibus eorum inscribā eas: & peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remissio: iam non est oblatio pro peccato. ¶Habentes itaq; fratres [a]fiduciam in introitu sanctorum in sanguine [b]Christi: [c]quam initiauit nobis viam nouam [b]& viuentem per velamē, id est, carnem suam [d], & sacerdotem magnum super domum dei, accedamus cum vero corde in a plenitudine fidei, aspersi corda à [e]conscientia [b]mala, & abluti corpus aqua mūda, teneamus spei nostræ cōfessionē c in declinabilem [b]. fidelis enim est qui repromisit. Et consyderemus inuicem in prouocationem charitatis & bonorum operum: non deserentes collectionem nostram sicut consuetudinis est quibusdam, sed e consolantes [b], & tanto magis quanto videritis appropinquantem diem. ||Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio iudicii & ignis [a]æmulatio [b]: quæ consumptura est aduersarios. ||Irritam quis faciens legem Moysi: sine vlla miseratiōe duobus vel tribus testibus mo

[a]vl, qui sacrificassent ac semel purgati eēnt.

Psal.39.b

[a]vl, adsu

Psal.1.

C

Psa.109.a 1.co.15.d

[a]pfectos effecit

Iere.31.f. supra 8.e.

[a]vl cōdā erga

D

[a]libertatē adeūdi in sancta per sāguinem

[c]ea via quā dedicauit nobis recentem

a certitudine

[d] vl depulsa conscientia

c nō vacillantē,

E

e adhortantes in vicem

sup.6.a

[a]vehemētia

Deu.17.b mat.18.b. iohā.8.c. 2.co.13.a. Deu.32.e.

rom.12.d *vindicta c.i. meū est vlci- scī:) F

*partim *partim *afflictio- num quæ ex vncu- lis mei⁹ cōtigerūt ptic ipes fuistis:

G

Aba.2.a. rom.1.b. gala.3.b. *victurus est *qui sub- ducamus nos *ad fidē ptinem⁹

rit, quāto putatis magis deteriora meriri supplicia qui filiū dei cōculcauerit, & sanguinē testamenti pollutū duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? ¶ Scim⁹ enim eum qui dixit, ‖ Mihi *vindictam*: & ego retribuam. Et iterum, Iudicabit dominus populum suum. Horrendum est incidere in manꝰ dei viuentis. ¶ Rememoramini autem pristinos dies: in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum. & ⁹ in altero⁹ quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti: ⁹ in altero⁹ autem socii taliter conuersantium effecti. Nam & ⁹ vinctis compassi estis⁹: & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam vestram: quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est: vt voluntatem dei facientes, reportetis promissionem. ‖ Adhuc enim modicum, aliquantulum, qui venturus est veniet, & *non tardabit*. *Iustus* autem meus, ex fide ⁹ viuit⁹, quòd si subtraxerit se: nō placebit animæ meę. Nos autem non sumus ⁹ subtractiōis⁹ filii in perditionem: sed ⁹ fidei⁹ in acquisitionem animæ.

CAP. XI.

¶ Fidei. Ciuitas dei. Peregrini. Patria cælestis.

*quę spe ratur ⁹, certū indicium Gene.1.a. Gene.4.a ⁹ vberiorē Matt.23.d

Gene.5.c eccli.44 ne, c.

B

Est autem fides, ⁹ sperandarum⁹ substantia rerum, ⁹ argumentum⁹ nō apparentium. In hac enim testimonium consecuti sunt seues. Fide, ‖ intelligimus aptata esse secula verbo dei: vt ex inuisibilibus visibilia fierent. ¶ Fide, ⁹ plurimam⁹ hostiam, Abel, quàm Cain, obtulit deo: ‖ per quā testimonium consecutus est esse iustꝰ, testimonium perhibente muneribus eius deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. ¶ Fide, Henoch translatus est ne videret mortem, & non inueniebatur: quia translulit illū deus. ante trāslationem enim testimoniū habuit placuisse deo. Sine fide autem impossibile est placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deum quia e , & inquirentibus se remunerator sit. ¶ Fide, Noe ⁹ responso accepto⁹ de iis quæ adhuc non videbantur: metuens, aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam ⁹ damnauit mundum: & iustitiæ quæ per fidem est, hæres est ⁹ institutus⁹. ¶ Fide, qui vocatur Abrahā obediuit in locū exire quem acceptu- rus erat in hæreditatem: & exiit, nesci ens quo iret. ¶ Fide, demoratus est in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta *habentem ciuitatem*: cuius artifex & conditor, deus. ¶ Fide, & ipsa Sara ste rilis ⁹ virtutem in cōceptione seminis⁹ accepit, etiam præter tempus ætatis: cōcipien) quoniam fidelē credidit esse eum qui dum repromiserat. ‖ Propter quod & ab vno orti sunt ⁹ & hoc emortuo⁹ tanquam sy- dera cæli in multitudinem, & sicut are na quæ est ad oram maris innumerabi lis. ¶ Iuxta fidem defuncti sunt omnes *isti, non acceptis repromissionibus: sed* a longe eas aspicientes * & salutantes & confitentes quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt significāt se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt: habebant vtique tempus reuertendi. nunc autem meliorem appetunt, id est, cælestem. Ideo non confunditur deus vocari deus eorum, parauit enim illis ciuitatem. ¶ Fide, obtulit A- braham Isaac cum tentaretur: & vnige *nitum offerabat in quo susceperat re-* promissiones. ad quem dictum est, ‖ In Isaac vocabitur tibi semen. ⁹ arbitrans⁹ quia & a mortuis suscitare potens est. secū ppē deus. vnde eum & in ⁹ parabolam acce pit⁹. ¶ Fide, & de futuris b̄dixit Isaac Iacob & Esau. ¶ Fide, Iacob moriēs sin gulos filiorū Ioseph benedixit: & adorauit fastigium virgæ eius. ¶ Fide, Ioseph moriens, de ⁹ profectione⁹ filiorum Israel memoratus est: & de ossibus suis mandauit. ¶ Fide, Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis: eo quòd vidissent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum. ¶ Fide, Moyses grandis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis:

*ꝰ, & rom.9.b. *similitu- dinē ad- duxit Gene.27. d.f. Gene.4.c. Gene.50.d *exitu exo.2.a. exod.1.c. Exo.2.c.

magis eligens affligi cum populo dei, q̄
a tēporaria habere peccati fruitionem,
E
a ferociam
a perinde quasi videret, to-
lerauit.
Exo. 12. d.
a primogenita,
Exo. 14. e
Iosue. 6. e
Iosue. 6. d
Iosue. 22. a
F
a potētes redditi ex imbecillitate,
a incursiones in fugam
G
a ouillis pellibus,

a temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans, thesauro AEgyptiorum improperium Christi, aspiciebat enim in remunerationē. ¶Fide reliquit AEgyptum: non veritus a animositatem regis. inuisibilem enim a tanquam videns sustinuit. ¶‖Fide celebrauit pascha & sanguinis effusionē: ne qui vastabat primitiua tāgeret eos. ¶‖Fide transierunt mare rubrū tanquā per aridam terram: quod experti AEgyptii, deuorati sunt. ¶‖Fide, muri Iericho corruerunt, circuitu dierum septem. ¶‖Fide, Rahab meretrix non periit cum incredulis: ‖excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicā? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Iepthe, Dauid, Samuel, & prophetis: qui per fidē vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetū ignis, effugerunt aciem gladii, a conualuerūt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, a castra verterunt exterorum. acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem. Alii vero ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, circuierunt in a melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis, & in cauernis terrę. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt nō sine nobis consummentur.

CAP. XII.

Hortatur ad ferendas afflictiones propter Christum. Filii dei qui. Pax. Sanctitas. Fornicatio. Accedendum ad Christum. Ciuitas dei. Ierusalem. Audiendus Christus.

Rom. 6. a.
Coloss. 3. b.
ephe. 4. c
1. pet. 2. 4
a.

IDeoque: ‖& nos tātam habentes impositam nubem testium: deponentes omne pondus & a circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, a tenaci aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum: qui proposito sibi reB gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atq; in dextra sedis dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem: vt ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nōdum enim vsq; ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes: & obliti estis a cōsolationis, quæ vobis a vt, extanquam filiis loquitur, dicēs, ‖Fili mi, hortatino li negligere a disciplinam dominī neque a fatigeris dum ab eo argueris. Prou. 3. b. Quem enim diligit dominus, castigat: apoc. 3. d. flagellat autem omnem filium quem re a correcipit. a in disciplina perseuerate. TanC ptionem quam filiis, vobis offert se deus: quis a deficias enim filius, quem non corripit pater? a si castigationem Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo a adulteri & nō filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ, eruditores habuimus, & reuerebamur eos. num multo magis a obtemperabimus patri spiritui, & viuemus? Et illi quidem a in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id quod vtile est a in recipiendo a in hoc sanctificationem eius. Omnis autem di vt imperciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructū pacatissimū exercitatis per eam, reddet iustitiæ. Propter quod reD missas manus & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris: vt non claudicans quis erret, magis autē sanetur. ¶Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit deum. a contemplantes ne quis a cura a desit gratiæ dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinās impediat, & per illam inquinētur multi. ¶Ne quis fornicator aut prophanus ‖ vt Esau: qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. scitote enim quoniam & ‖ postea cupiens hæreditate benedictionē: E reprobatus est. non enim inuenit pœnitentiæ locū: quanquam cum lachrymis inquisisset eam. ‖Nō enim accessistis ad a tractabilem montem & accēsibilem a cōtaāā ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem ver-

a aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum: qui proposito sibi reB gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atq; in dextra sedis dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem: vt ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nōdum enim vsq; ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes: & obliti estis a cōsolationis, quæ vobis a vt, extanquam filiis loquitur, dicēs, ‖Fili mi, hortatino li negligere a disciplinam dominī neque a fatigeris dum ab eo argueris. Prou. 3. b. Quem enim diligit dominus, castigat: apoc. 3. d. flagellat autem omnem filium quem re a correcipit. a in disciplina perseuerate. TanC ptionem quam filiis, vobis offert se deus: quis a deficias enim filius, quem non corripit pater? a si castigationem Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo a adulteri & nō filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ, eruditores habuimus, & reuerebamur eos. num multo magis a obtemperabimus patri spiritui, & viuemus? Et illi quidem a in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id quod vtile est a in recipiendo a in hoc sanctificationem eius. Omnis autem di vt imperciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructū pacatissimū exercitatis per eam, reddet iustitiæ. Propter quod reD missas manus & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris: vt non claudicans quis erret, magis autē sanetur. ¶Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit deum. a contemplantes ne quis a cura a desit gratiæ dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinās impediat, & per illam inquinētur multi. ¶Ne quis fornicator aut prophanus ‖ vt Esau: qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. scitote enim quoniam & ‖ postea cupiens hæreditate benedictionē: E reprobatus est. non enim inuenit pœnitentiæ locū: quanquam cum lachrymis inquisisset eam. ‖Nō enim accessistis ad a tractabilem montem & accēsibilem a cōtaāā ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem ver-

*deprecati sunt. borum quam qui audierunt, excusauerunt se ne eis fieret verbum. Non em portabant quod dicebatur, Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur, Moyses dixit, Exterritus sum & tremebundus) sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis, Ierusalem cælestē, & multorum millium angelorum frequentiam. & ecclesiam primitiuorum qui cōscripti sunt in cælis, & iudicem omnium deum, & spiritus iustorū perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionē melius loquentem quam Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi nō effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur: multo magis nos qui de cælis loquentem nobis, auertimus. cuius vox mouit terram tunc: nūc autem repromittit dicens, Adhuc semel: & ego mouebo non solum terram, sed & cælum. Quod autem adhuc semel dicit: declarat mobilium trāslationē tanquam factorum, vt maneant ea q̄ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam: per quā seruiamus placentes deo cum metu & reuerentia. Etenim deus noster, ignis consumens est.

Exo. 19. c.

F

cōcionē primogenitorum vſ, conciliatorē

G

Aggæ. 2. b

cocutio eorū quę cōcutiuntur vt pote quæ facta sunt, quod cōcuti non possit vſ, reuerentia

Deu. 4. d

CAP. XIII.

Charitas. Hospitalitas. Coniugium. Fornicatio. Auaritia. Præpositi. Fides. Opera. Doctrinæ. Altare nostrum Christus. Hostia, Christus. Afflictiones. Hostia laudis. Fructus labiorum. Præpositi. Oratio. Pastor Christus. Opera nostra grata per Christum.

Rom. 12. e 1. pet. 4. e

quidam scientes excepert angelos

hospitio. afflictorum,

Charitas fraternitatis maneat in vobis. Et hospitalitatem nolite obliuisci. per hanc enim latuerūt quidā ągelis hospitio receptis. Mementote vinctorum, tanquā simul vincti, & laborantium, tanquam & ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sint mores sine auaritia: contenti præsentibus, ipse em

Iosue. 1. a. Psal. 55. & dixit, Non te deseram neque derelinquam. ita vt confidenter dicamus,

minus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpositorum vestrorū, qui vobis locuti sunt verbum dei: quorum intuētes exitum conuersationis, imitemini fidem. Iesus Christus heri & hodie: ipse & in secula.

Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim, gratia stabilire cor, non escis: quæ non profuerūt ri.

117. a

ambulantibus in eis. Habemus altare: de quo edere non habent potestatem q tabernaculo deseruiūt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pōtificem: horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suū sanguinem populū, extra portā passus est. Exeamus igitur ad eū extra castra: improperiū eius portantes. Nō enim habemus hic manentē ciuitatem: sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper deo, id est fructum labiorū confitentiū nomini eius. Beneficentiæ autem & cōmunicationis nolite obliuisci. talibus em hostiis promeretur deus. Obedite præpositis vestris & subiacete eis. ipsi em pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri: vt cū gaudio hoc faciāt, & non gementes. hoc enim nō deferte expedit vobis. Orate pro nobis confidimus em q̄ bonā conscientiam habemus: in omnibus beneuolentes conuersari. Amplius autē deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus autem pacis qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni, dominū nostrū Iesum Christū: aptet vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatem, faciens in vobis quod placeat coram se per Iesum Christum: cui est gloria in secula seculorum. Amen. Rogo autē vos fratres vt sufferatis verbum solatii. Etem paucis scripsi vobis. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum: cum quo si celerius venerit) videbo vos. Salutate oēs præpositos vestros, & oēs sctōs. Salutāt vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis, Amen.

Mich. 2. c

C

inutile

deferte

(vſ, cōcc

deus

Italia

*missa ab Italia per Timotheum.

*

Epistola catholica Iacobi apostoli.

CAP. I.

Tentationes. sapientia. Petendum in fide. Duplex animo. Diues. Tentatio. Concupiscentia. Peccatum. Mors. Dona à deo. Geniti à deo per verbũ. Ira. Euangelium suscipiendum. Opera. Lingua. Religio Pupilli. Viduæ.

IACOBVS dei & domini nostri Iesu Christi seruus, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione, salutem. Omne gaudiũ existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis: ||scientes quòd[a] probatio[b] fidei vestræ, patientiam[a] operatur[b]. Patiẽtia autem opus perfectum habeat: vt sitis perfecti & integri, in nullo deficiẽtes, ¶||Siquis autem vestrum indiget sapientia, postulet à deo qui dat omnibus[a] affluenter[b], & non improperat: & dabitur ei. Postulet autem in fide, nihil hæsitans, qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circunfertur. nõ ergo existimet homo ille quod accipiat aliquid à domino. ¶Vir duplex animo, incõstans est in omnibus viis suis. Glorietur autem frater humilis, in exaltatione sua: diues autem, in [a]humilitate[b] sua, ||quoniam sicut flos[a] fœni[b] transibit. exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit: ita & diues in itineribus suis marcescet. ¶||Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit deus[a] diligentibus se[b]. Nemo cum tentatur, dicat quoniam à deo tentatur. Deus enim[a] intentator malorum est: ipse autem[b] neminem tentat. Vnusquisq; vero tentatur, à cõcupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde cõcupiscentia cũ conceperit, parit peccatũ. peccatum vero cum consummatũ fuerit, generat mortem. ¶Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi. Omne[a] datum[b] optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum, apud quem nõ est transmutatio, nec[a] vicissitudinis[b] obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, vt simus[a] initiũ aliquod creaturę eius[b]. ¶[a]Scitis[b] fratres mei dilectissimi, Sit autem omnis homo velox ad audiendũ: tardus autem ad loquẽdum, || & tardus ad iram. Ira enim viri, iustitiam dei non operatur. ¶Propter quod abiicientes omnem immunditiam & [a]abundantiam[b] malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. || Estote autem factores verbi, & non auditores tantum: fallentes vosmetipsos. Quia siquis auditor est verbi, & non factor: hic comparabitur viro consyderanti vultum natiuitatis suæ in speculo. consyderauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in lege perfecta, libertatis, & permãserit in ea, nõ auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. ¶Siquis autem putat se religiosum esse, nõ refrenans linguam suam, sed[a] seducens[b] cor suum: huius vana est religio. Religio munda & immaculata apud deum & patrem, hæc est, Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum & immaculatum se custodire ab hoc seculo.

Rom. 5. a [a]exploratio [a]vt, efficit. Matt. 7. a. 11. c. mar. 11. c. luc. 11. b. ioh. 16. b. e. f. [a]simpliciter B [a]humiliatione Eccl. 14. c Is. 40. b. 1. pet. 1. d. [a]herbæ & infra. Iob. 5. c. [a]iis à quibus fuerit dilectus [a]vt malis tẽtari nõ potest, ita C [a]donum [a]conuersionis [a]primitię quædam creaturarũ suarũ. [a]Itaque Prou. 17 d [a]superfluitatem Matt. 7. d. rom. 2. b D [a]aberrare sinit

CAP. II.

Respectus personarum non habendus. Pauperes. Diuites. Lex tota implenda. Misericordia. Fides sine operibus non est fides. Dæmones credunt deum esse. Abrahæ opera per fidem. Rahab opera per fidem.

FRatres mei nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi[a] gloriæ[b]. Etenim si introierit in cõuentum vestrum vir aureũ annulum habẽs, in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui est indutus veste præclara, & dixeritis ei, Tu sede hic bene: pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedũ meorum: nónne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationũ iniquarum? Audite fratres mei

Leui. 19. c deu. 1. c. 16. d. pro. 24. c. eccl. 42. a [a]vt, gloriosi (vt, ex opinione.)

dilectissimi: Nonne deus elegit paupe
B res in hoc mundo, diuites in fide, &
[a] contem hæredes regni quod repromisit deus
ptui ha- diligentibus se? Vos autem [a] exhonora-
buistis stis [b] pauperem. Nonne diuites per po
[a] tribuna tentiam opprimunt vos: & ipsi tra-
lia. hunt vos ad [a] iudicia? Nonne ipsi [a] blas
[a] male lo phemant bonum nomen [b] quod in-
quuntur uocatum est super vos? Si tamen le-
de bono gem perficitis regalem secundum scri
nomine pturas, ‖ Diliges proximum tuū sicut
Leu.19.d teipsum: bene facitis. si autem perso-
[a] & re dar nam accipitis, peccatum operamini,
guimini [a] redarguti [b] a lege quasi trāsgressores.
Leu.19.c. ‖Quicunque autem totam legem ser-
Mat.5.c. uauerit, offendat autem in vno: factus
est omnium reus. Qui enim dixit, Nō
mœchaberis, dixit & Non occides.
Quod si non mœchaberis, occides au
tem: factus es transgressor legis. sic lo-
[a] iudican quimini, & sic facite sicut per legem
di. libertatis [a] incipientes iudicari [b]. Iudi-
cium enim sine misericordia illi qui
[a] gloria- nō facit misericordiam. [a] Superexultat
tur. miseri- autem misericordia [b] iudicio. ¶‖Quid
cordia proderit fratres mei, si fidem quis di-
aduersus cat se habere: opera autem non habe-
1.Ioh.3.c. at? Nunquid poterit fides saluare eū?
Si autem frater aut soror nudi sint, &
C indigeant victu quotidiano. dicat au-
tem aliquis ex vobis, illis, Ite in pace,
calefacimini & saturamini: non dede
ritis autem eis quę necessaria sunt cor
pori: quid proderit? Sic & fides, si non
habeat opera, mortua est i semetipsa.
Sed dicet quis, Tu fidem habes, & ego
[a] ex operi opera habeo. ostende mihi fidem tuā
bus tuis; [a] sine operibus [b]: & ego ostendam tibi
* meis ex operibus * fidem meam. Tu credis
quod vnus est deus. Bene facis: & dæ-
mones credunt & contremiscunt. Vis
autē scire ō homo inanis quoniam fi-
D des sine operibus mortua est? Abrahā
Gen.22.b pater noster nónne ex operibus iusti-
ficatus est, ‖offerens Isaac filium suum
super altare? Vides quoniam fides co-
operabatur operibus illius: & ex ope-
ribus fides consummata est? Et imple-
Ge.15.b. ta est scriptura dicens, ‖Credidit Abra
roma.4.a ham deo, & reputatum est illi ad iusti
gala.3.a. tiam, & amicus dei appellatus est. vi-
detis quoniam ex operibus iustifica-
tur homo: & non ex fide tantum? Si-
Iosue.2.a militer ‖ & Rahab meretrix, nonne ex
operibus iustificata est, suscipiens nun
tios, & alia via eiicies? Sicut enim cor
pus sine spiritu mortuum est: ita & fi-
des sine operibus mortua est.

CAP. III.

Linguæ vitiū describitur. AEmula
tiones & contentiones vitandæ.

NOlite ‖ plures magistri fieri fra- Mat.23.a.
tres mei, scientes quoniam ma- [a] sumptu-
ius iudicium [a] sumitis [b]. in multis riſimus,
enim offendimus omnes. Si quis [a] labitur:
in verbo non [a] offendit [b]: hic perfectus [a] modera
est vir, potens etiam freno [a] circundu- ri [a] Ecce
cere [b] totum corpus. [a] Si autem equis fre
na in ora mittimus: ad cōsentiendum
nobis, omne corpus illorum circunfe-
rimus. Et ecce, naues cum magnæ sint
& à ventis validis [a] minentur [b]: circun- [a] agantur:
feruntur à modico gubernaculo [a] vbi [b] [a] quocūq;
impetus dirigentis voluerit. Ita & lin- [a] iactat,
gua modicum quidem membrum est, & magna [a] exultat. Ecce [a] quātus [b] ignis [a] quātul9
quàm magnam syluam incendit. Et [a] mūd9(.i
lingua, ignis est, [a] vniuersitas [b] iniquita- cu:nul9)
tis. Lingua cōstituitur in membris no- B
stris, quę maculat totum corp9, & in-
flammat rotam natiuitatis nostræ in-
flammata à gehenna. Omnis enim na
tura bestiarum & volucrum & serpen
tium & cetorum domantur, & domita
sunt à natura humana: linguam autem
nullus hominum domare potest, [a] in- [a] incoerci
quietum [a] malum, plena veneno mor- bile,
tifero. In ipsa benedicimus deum &
patrem: & in ipsa maledicimus homi C
nes qui ad [a] imaginem & [b] similitudi-
nem dei facti sunt. Ex ipso ore proce-
dit benedictio & maledictio. Nō opor
tet fratres mei hæc ita fieri. Nunquid [a] emittit
fons de eodem foramine [a] emanat [b] dul [a] oleas
cem, & amaram aquam? Nunquid po- [a] nullus
test fratres mei, ficus [a] uas [b] facere: aut fons salsā
vitis ficus? sic neq; salsam, dulcē po- ac scien
test facere aquam. ¶ Quis sapiens & [a] tia prędi
[a] disciplinatus [b] inter vos? Ostendat ex tus,
bona conuersatione operationem su-
am in mansuetudine sapientiæ. Quod
si zelum amarum habetis, & conten-
tiones sint in cordibus vestris: nolite
gloriari & mendaces esse aduersus ve D
ritatem: non est enim ista sapientia

desursum descendens à patre luminū: sed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus) & contentio: ibi inconstātia, & omne opus prauum. Quæ autē desursum est sapientia, primum quidē pudica est: deinde pacifica, modesta suadibilis), plena misericordia & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione), Fructus autem iustitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem.

CAP. IIII.

Bella. Concupiscentię. Oratio, Amicitia mundi. Subditi deo. Peccatores. Detractio. Si dominus voluerit. Vita nostra, vapor.

VNde bella & lites in vobis? Non ne ex cōcupiscētiis vestris quæ militant in mēbris vestris? Concupiscitis: & nō habetis, occidi tis), & zelatis: & non potestis adipisci, litigatis & belligeratis, non habetis, propterea quod non postulatis. Petiti tis, & non accipitis, eo quod male petatis: vt in concupiscentiis vestris insumatis. ¶Adulteri*, nescitis quod amicitia huius mundi, inimica est dei? Quicunq; ergo voluerit amicus esse seculi huius: inimicus dei constituitur. An putatis quod inaniter scriptura dicat. Ad inuidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis? Maiorem autem dat gratiam. Propter quod dicit.

1.Pet.5.b ‖Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam). ‖Subditi ergo estote

Ephe.4.f deo: resistite autem diabolo: & fugiet à vobis, Appropiate deo: & appropin quabit vobis. Emundate manus, pecca tores: & purificate corda, duplices animo. Miseri estote), & lugete, & plorate. risus vester in luctum conuertatur,

1.Pet.5.b & gaudium in mœrorem. ‖Humiliamini in conspectu domini, & exaltabit vos. ¶Nolite detrahere alterutrum) fratres mei. Qui detrahit fratri) aut qui iudicat fratrem suum: detrahit legi & iudicat legem. Si autem iudicas legem: non es factor legis sed iudex. Vnus est enim legislator & iudex)

Rom.14.a qui potest perdere & liberare. ‖Tu autem quis es qui iudicas proximum tu um? Ecce nunc qui dicitis. Hodie aut) crastino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita vestra? Vapor est, ad modicū parens, & deinceps exterminabitur) pro eo vt dicatis), Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus hoc aut illud. ¶Nūc autem exultatis in superbiis vestris, Omnis exultatio talis, maligna est. Scienti igitur bonum facere, & non facienti: peccatum est illi.

CAP. V.

Diuites. Prædicatores verbi, non nutriti. Expectemus aduentum Christi. Patientia. Iurare, Infirmus. Oratio. Oleum. Confessio. Oratio. Elias. Peccatorem reducere in viam.

AGite nunc diuites, plorate vlulātes in miseriis vestris quę aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt: & vestimenta vestra tineis comesta sunt). Aurum & argentum vestrum ærugināuit): & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus. Ecce merces operariorum qui messuerūt regiones vestras quę fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorū in aures domini sabbaoth introiuit. Epulati estis super terrā: & in luxuriis enutristis corda vestra in die occisionis. Addixistis & occidistis iustum: & nō restitit vobis. ¶Patientes igitur estote fratres, vsq; ad aduentū domini. Ecce, agricola expectat pretiosum fructū terrę: patiēter ferēs donec accipiat tēporaneū & serotinum). Patiētes igitur estote & vos, & cōfirmate corda vestra: quoniā aduētus domini appropīquauit. Nolite ingemiscere fratres ā in alterutrū): vt nō iudicemini. Ecce, iudex ante ianuā assistit. Exemplū accipite fratres exaboris & patiētiæ, prophetas: qui locuti sunt in nomine dñi. Ecce g beatificamus eos q sustinuerūt. Sustinētiā Iob audistis, & finē dñi vidistis. q misericors dñs est & miserator. ¶ ‖Ante omnia autē fratres mei, nolite iurare, neq; per cęlū, neq; per terrā, neq; aliud quodcūq; iuramentū. Sit autē sermo vester), est est, non nō: vt nō sub iudicio decidatis. ¶Tristatur aut aliquis vestrum? oret. AEquo animo est? psallat. Infirmat quis in vobis? inducat presbyteros ecclesię

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

X

Y

Z

a

b

c

d

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

v

x

y

z

aa

bb

cc

dd

ee

ff

gg

hh

ii

kk

ll

mm

nn

oo

pp

qq

rr

ss

tt

vv

xx

yy

zz

aaa

bbb

ccc

ddd

eee

fff

ggg

hhh

iii

kkk

lll

mmm

nnn

ooo

ppp

qqq

rrr

sss

ttt

vvv

xxx

yyy

zzz

=vt, æmulatio

=tractabilis =nihil discernens, & nihil simulans.

*hinc? nimirum =libidinibus (cum scilicet sequimur quod animo collibuit) =inuidetis.

*& adulteræ

*Affligimini.

=vobis in uicem

Rom.14.a

*&

=quod & cere debuerūs,

*quæ facta sūt obnoxia tineis,

=ærugine

vitiatum est.

*qui messuerunt

=in deliciis vixistis

=lasciuistis vt in die matutinam) & serotinā, a alius in alium:

c cōdemnauit.

c meę afflictionis

g beatos ducimus Matt.5.f.

=vestrū i simulatio nem

* Affligit D
* eriget
* alius alii
* salui sitis
3.Re.17.a
b.luc.4 d
* similiter affectus vt nos.
Mat.18. b

& orent super eum, vngentes eũ oleo in nomine domini. & oratio fidei saluabit infirmum, & * alleuiabit) eum dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei. Confitemini * ergo alterutrum peccata vestra: & orate pro inuicẽ vt * saluemini). multũ enim valet deprecatio iusti assidua. ‖ Elias homo erat * similis nobis passibilis: & oratione orauit vt non plueret super terrã, & non pluit annos tres & mẽses sex. Et rursum orauit: & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. ¶‖ Fratres mei, si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum: scire debet quoniam qui conuerti fecerit peccatorẽ ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Epistola Petri apostoli prima.

CAP. I.

Misericordia. Regeneratio. Spes. Vita æterna. Fides. Afflictiones. Lætitia ex fide. Fides. Salus. Prophetæ. Afflictio. Gloria. Spiritus sanctus. Lũbi mentis. Spes in Christo. Redempti sanguine Christi. Fides. Spes. Renasci. Caro. Verbum dei. Opera.

A
* sparsim in colentibus Põtum, & c
* pręordinationẽ
* per
2.Corĩ.1 a
e phe.1.a
* incontaminabilẽ
* erga vos (vl, pro vobis) vt patefiat

PETRVS apostolus Iesu Christi, electis aduenis * dispersionis Ponti), Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ, secundum * pręscientiam) dei patris, * in) sanctificationem spiritus, in obedientiã & aspersionẽ sãguinis Iesu Christi: gratia vobis & pax multiplicetur. ‖ Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem viuam, per resurrectionẽ Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatẽ incorruptibilem, & * incontaminatam) & inmarcessibilem, conseruatam in cęlis * in vobis), qui in virtute dei custodimini per fidẽ, in salutẽ, paratã n reuelari) in tempore nouissimo. In quo exultatis, o modicum nũc si oportet contristari) in variis tentationibus: vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod * per ignẽ probatur) inueniatur in laudẽ & gloriam & honorem in reuelatione Iesu Christi: quem cum non videritis, diligitis, in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultatis lætitia inenarrabili & * glorificata, reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum. De qua salute exquisierunt atq; scrutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, B scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi: prænuntians eas quę in Christo * sunt) passiones, & * posteriores) glorias: quibus reuelatum est quod non sibimetipsis, nobis autem ministrabant ea quæ nũc nuntiata sunt vobis per eos qui euangelizauerũt vobis, spiritu sancto misso de cælo, in * quę) desyderant angeli prospicere. ¶ Propter quod, succincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate in eam quæ a offertur vobis), gratiam e in reuelatione Iesu Christi) quasi filii obedientiæ, non g configurati) prioribus m ignorantiæ vestræ) desyderiis: sed n secundum eum qui vocauit vos, sanctũ), vt & ipsi in omni conuersatione sancti sitis: quoniam scriptum est, ‖ Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et si patrem inuocatis eum ‖ qui sine acceptione personarum iudicat secũdum vniuscuiusque opus: in timore, incolatus vestri tempore conuersamini. Scientes quòd non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione * paternæ traditionis): ‖ sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi & incontaminati, * præcogniti) quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos qui per ipsum fideles estis in deo qui suscitauit eum à mortuis & dedit ei gloriam, vt fides vestra & spes esset in deo. Animas vestras * castificantes in obedientia

o nunc ad breue tempus afflicti si opus sit * perit & tamen
futurę erant
* cõsequuturas
* .i. ea quæ de Christo prænuntiata, ac deinde ‖ p̃dicata a vel, defertur ad vos,
e dum vobis patefit Iesus Christus
g accommodantes vos
m dum ignorabatis.
Christũ n quemadmodũ is qui vocauit vos sanctꝰ est
Leu.11.g.
* quam ex 6.d.7.d. ordinado veritati per spiritum,

19.a.20.b.Deut.10.d.rom.2.b.gal.2.b patrũ acceperatis traditione: 1.Cor. heb.9.d.1.iohã.1.d.apoc.1.b. * qui præ tus fuerat, & c * purificastis, obedien

*nō simulato,
*vehemēter:
Isa.40.b. ecc.1.4.c Iacob.1.b
*hominis

charitatis², in fraternitatis amore *simplici¹, ex corde inuicem diligite *attentius³: renati nō ex *semine corruptibili, sed incorruptibili per verbū dei viui & permanentis in æternum. ‖quia omnis caro vt fœnum: & omnis gloria *eius ²tā quam flos fœni. exaruit fœnum: & flos eius decidit. Verbū autem domini manet in æternum. hoc est autem verbum quod euangelizatum est in vobis.

CAP. II.

¶ Infantes. Lac. Lapis viuus. Lapides. Domus spiritualis. Hostię. Sacerdotium regale. Carnalia desyderia. Reges & principes. Libertas. Serui. Pati iniuste. Christus, exemplum nostrum. Viuere iustitiæ. Pastor, Christus.

Rom.6.a ephe.4.a colos.3.b Heb.12.a.

DEponentes ‖ igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabile & sine dolo lac concupiscite: vt *in eo ²crescatis in salute³ si tamen gustastis quoniam *dulcis ³ est dominus. Ad quem accedentes, lapidē viuum, ab hominibus quidem reprobatum, á deo autem electum & honorificatum: & ipsi tanquam lapides viui superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes¹ spirituales hostias, acceptabiles deo per Iesum Christum. ¶ Propter quod continet scriptura, ‖ Ecce pono in Sion lapidem *summum angularem³, probatum, electum, pretiosum. & qui crediderit in eum, nō *confundetur². Vobis igitur *honor² credentibus, non credētibus autem, ‖ lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: & lapis *offensionis & petra scandali, his³ qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt. ¶ ‖ Vos autem genus electū, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. ‖ Qui aliquando non populus dei: nunc autem populus dei, qui non consecuti misericordiam: nunc autem misericordiam consecuti.

*per illud
*benigno

B

Isa.28.d. 10.9.g.
*in sūmo ponendū angulo,
*pudefiet
*puto ę est psal.117.d
mat.21.d act.4.b. isa.8.c.
*in quem impigit, & petra ad quam offendāt hi

Exo.19.a Osee.2.d 10.9.d. Gala.5.c. 19.13.d.

¶ Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos á carnalibus desyderiis quæ militant aduersus animam, conuersationem vestram inter gentes habentes *bonam³: vt in eo quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos consyderantes, glorificent deum in die visitationis. ¶ ‖ Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter dominum: siue regi, quasi præcellenti: siue ducibus, tāquam ab eo missis ad vindictā malefactorum, laudem vero bonorum. quia sic est voluntas dei, vt benefaciētes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quasi liberi, & *humanis non *quasi velamen ³ habentes malitiæ *prauis libertatem, sed sicut serui dei. ¶ Omnes honorate. Fraternitatem diligite. Deum timete. Regē honorificate. ¶ ‖ Serui, sub *laus, & diti estote in omni timore dominis, nō tantum bonis & *modestis³, sed etiam *affligami *dyscolis³. ‖ Hæc est enim gratia, si propter deī conscientiam sustinet quis tristitias, patiēs iniuste. Quæ enim est *gratia³, si peccantes, & colaphizati sufferetis? sed si bene facientes *patienter sustinetis³: hæc est gratia apud deū. In hoc enim vocati estis: quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius. ‖ qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, *vibice non comminabatur, tradebat aūt *iudicanti se iniuste³. ‖ q peccata nostra ipse rem pertulit in corpore suo super lignum: vt peccatis mortui, iustitię viuamus. cuius *liuore³ sanati estis. Eratis enim sicut *oues errantes: sed conuersi estis nunc ad pastorem & *episcopum³ animarum vestrarum.

Rom.13.a
*velut
*prætextū
Ro.12.c.
Ephe. 6.a colo.3.d. tit.2.c.
*humanis
*prauis
(asperis)
2.cor.7.c
D infra.
*affligami
*vindictā
*laus
*modestis
*gratia
*vibice
*curato
*vxores
*etiam
*cum reuerentia
1.tim.2.c
*sit ornatus nō ex
tertio g si
est in crispatura
(aut
pilleoli,
aut apponem
sitiōe
ri, aut
micātu
secus
aut
pallioli

CAP. III.

¶ Vxores. Sara. Mariti. Lingua. Timor. Sāctificare Christum. Pati propter Christum. Arca Noe.

SImiliter ‖ & *mulieres³ subditæ sint viris suis: vt *& si³ qui non credunt verbo, per mulierum conuersatione sine verbo lucrifiant consyderantes³ in timore³ castam conuersatione vestram. ‖ Quarum *non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut aut indumenti vestimentorum cultus³:

a habeat ornatum ĩcorruptibilẽ, nẽpe spm̃placidũ ac qetũ, q est ĩ cõspectu dei magnifica ac sũptuosares Ge. 18.b. *factæ ᵃterritę vllo pauore 1.Cor.7.a ᵃsumma ᵃaffabiles Pro.17.c 21.d. rom.12.d 1.thes.5.d Psal.33.c. ᵃrespect9 Matt.5.a. ᵃrespõdẽdũ cuilibet petẽti vt loquamini supra.2.c ᵃmãsuetudine & reuerentia. *tãquam malefactoribus, Heb.9.d, 10.5,b D ᵃmortificatus ᵃviuificatus ᵃexpectabatur dei lenitas Gen.6.b. mat.24.d luc.17.f. ᵃCuius figuræ nũc respõdẽs baptism9 nos quoq; saluos,

sed qui absconditus est, cordis homo, ᵃ in incorruptibilitate qeti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples⁾. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo, ornabant se, subiectæ propriis viris. ‖ sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans: cuius *estis filiæ, bene facientes, & non ᵃpertimentes vllam perturbationem⁾. ¶ ‖ Viri similiter, cohabitantes secundũ scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ: vt nõ impediantur orationes vestræ. ¶ In ᵃfine⁾ autem: omnes vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, ᵃmodesti, ►humiles⁾. ‖ non reddentes malum pro malo', nec maledictum pro maledicto: sed ẽ contrario, benedicẽtes: quia in hoc vocati estis vt benedictionem hæreditate possideatis. ‖ Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos: coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonum, inquirat pacem, & sequatur eam: quia oculi domini sup iustos, & aures eius in preces eorum: ᵃvultus⁾ autem domini super facientes mala. ¶ Et quis est, qui vobis noceat, si boni ęmulatores fueritis? ‖ Sed & si quid patimini propter iustitiam: beati. Timorem autẽ eorum ne timueritis, & non conturbemini: dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad ᵃsatisfactionem omni poscenti vos rationem⁾ de ea, quæ in vobis est, spe. ‖ sed cum ᵃmodestia & timore⁾, conscientiam habẽtes bonã: vt in eo quod detrahunt vobis*, confundantur qui calumniantur vestrã bonam in Christo conuersationem. Melius est enim vt bene facientes (si volũtas dei velit) pati, quam male faciẽtes. ‖ quia & Christus semel ꝓ peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis: vt nos offerret deo, ᵃmortificatos⁾ quidem carne, ᵃviuificatos⁾ autem spiritu. In quo & his qui in carcere erant spiritibus, veniens prædicauit: qui increduli fuerant aliquando, quando ᵃexpectabãt dei patientiam⁾ ‖ in diebus Noe, cum fabricaretur arca in qua pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. ᵃQuod & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in deum⁾, per resurrectionem Iesu Christi, qui est in dextera dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hęredes efficeremur: profectus in cælum, subiectis sibi angelis & potestatibus & virtutibus.

CAP. IIII.

Cessandum à peccatis. Vigilia. Oratio. Charitas. Hospitalitas. Afflictiones propter Christum.

Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione ᵃarmamini⁾: quia qui passus est in carne, desiit à peccatis vt iam non desyderiis hominum, sed voluntate dei quod reliquum est in carne viuat temporis. ‖ ᵃSufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam, his qui ambulauerunt in luxuriis, desyderiis⁾, vinolentiis, comessationibus, potatiõibus, ►ebrietatib9⁾, & illicitis idolorum cultibus. ᵃin quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes⁾, qui reddent rationem ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos. Propter hoc enim & mortuis euãgelizatum est: vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum deum in spiritu. Omniũ autem finis appropinquauit. ¶ Estote itaque ᵃprudentes⁾: & vigilate in orationibus. ‖ Ante omnia autem, mutuam in vobismetipsis charitatem ᵃcontinuam⁾ habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. ¶ ‖ Hospitales inuicem. ¶ Sine murmuratione. ¶ ‖ Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrũ illam administrantes: sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei. Siquis loquitur: ᵃtanquã⁾ sermones dei. siquis ministrat: tanquam ex virtute, quã administrat deus. vt in omnibus honorificetur deus per Iesum Christum: cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen. ¶ Charissimi, nolite ᵃperegrinari in feruore qui ad tentationem vobis⁾ fit, quasi noui aliquid vobis contingat: sed communicantes Christi passionibus, gaudete, vt & in reuelatione reddit: quo non carnis sordes abiiciũtur, sꝫ quo sit vt bona cõsciẽtia bene respõdeat apud deũ. ᵃinduite vos: Ephe.4.c ᵃSat enim est nobis ꝙ ãte actovitę tẽpore volũtatẽ gẽtiũ patrauerimus, cũ versaremur in lasciuiis. ᵃatq; id absurdũ illis videtur, ꝙ nõ accurratis vna cũ ipsis in eãdẽ luxus effusionẽ q de vobis male loquũtur ᵃsohrii: Pro. 10.b ᵃvehemẽtem Ro. 12.c. heb.13.a. Phil.2.b. ᵃsub. loquatur ᵃcõmoueri dũ per ignẽ exploramini, q̃ res ad experimetum vestri

sobris af-
ficimini
gloria &
spiritꝰ dei
requiescit
facinoro
vꝰ, i par-
te hac.
Pro. 11. d.
vꝰ, fideli
cõditori
Presby-
teros
compres-
byter
pticeps:
vꝰ, quan-
tum
curã ĩ-
lij⁹ agẽtes
vꝰ, ad-
uersus cle-
ros,

gloriæ eius gaudeatis exultantes. ¶Si exprobramini in nomine Christi, beati estis: quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis dei, & qui est eius spiritus: super vos requiescit. Nemo autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Christianus: nõ erubescat, glorificet autẽ deum in isto nomine, quoniam tempus est vt incipiat iudicium a domo dei. Si autem primum a nobis: quis finis eorum qui non credũt dei euangelio? ¶Et si iustus quidem vix saluabitur: impius & peccator vbi parebunt? Itaque & hi qui patiuntur secũdum voluntatem dei: fideli creatori cõmendent animas suas in benefactis.

CAP. V.

¶Presbyteros hortatur, Humilitas.

Seniores ergo qui in vobis sunt obsecro, conseniorꝰ & testis Christi passionum, qui & eius quæ in futuro reuelanda est, gloriæ communicatorꝰ pascite qui in vobis est gregem dei, prouidentes non coacte, sed spontanee secundum deum: neq; turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. ¶Similiter adolescentes subditi estote seniorib⁹. ‖ Omnes enim inuicem humilitatem insinuate, quia deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potẽti manu dei, vt vos exaltet in tempore visitationis: ‖ omnem solicitudinem vestram proiicientes in eũ quoniam ipsi cura est de vobis. ¶Sobrii estote, & vigilate: quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærẽs quem deuoret. Cui resistite fortes in fide: scientes eandem passionem ei quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicũ passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitq;. Ipsi gloria, & imperium in secula seculorum, Amen. ¶Per siluanum fidelem fratrem vobis vt arbitror, breuiter scripsi: obsecrans & contestans hanc esse veram gratiã dei in qua & statis. ¶Salutat vos ecclesia, quæ est ĩ Babylone, coelecta: & Marcus filius meus. Salutate inuicem in osculo sancto. Gratia vobis omnib⁹ qui estis in Christo Iesu. AMEN.

vestræ
cõsorsele
ctionis:
charitatis,

Epistola Petri apostoli se cũda.

CAP. I.

æq; pretiosam
per iusti-
tiam
multipli
cetur
sicut eiꝰ
diuina
virtus o-
mnia no
bis largi
ta est, q
ad vitam
ac pieta-
tẽ pertinent:

Vocati a deo. Fides. virtus. Scientia. Abstinentia. Patientia. Pietas. Charitas. Opera, indicia electionis. Tabernaculum. Doctrina Petri. Lucerna. Prophetæ.

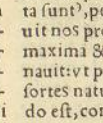

Simon Petrus, seruus & apostolus Iesu Christi: iis qꝰ coq; qualẽ nobiscũ sortiti sunt fidẽ in iustitia dei nostri & saluatoris Iesu Christi, Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione dei, & Christi Iesu domini nostri: quomodo omnia nobis diuinæ virtutis suæ quæ ad vitã & pietatem, donata sunt, per cognitionẽ eius qui vocauit nos propria gloria & virtute, p quæ ruptione maxima & pretiosa nobis promissa donauit: vt per hoc efficiamini diuinæ cõsortes naturæ, fugientes eius q̃ in mũdo est, concupiscentię corruptionem, hoc ipsũ ¶ Vos autem curam omnem subinferẽtes, ministrate in fide vestra virtutẽ, in virtute autem scientiam, in sciẽtia autẽ abstinentiam, in abstinentia autẽ patientiam, in patientia autẽ pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis, charitatem. Hæc enim si vobiscũ assint & superẽt: non vacuos, nec sine fructu vos constituent in domini nostri Iesu Christi cognitione. Cui enim non præsto sũt hæc cæcus est, & manu tentans, obliuionẽ accipiens purgationis veterũ suorũ delictorum. ¶Quapropter fratres magis satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionẽ facia tis. hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternũ regnum

firefugere
titisá cor
uit nos
maxima &
mnia ad
tes,
ministrate
virtute,
abstinentiam,
patientiam,
pietatem,
amorem
fraternitatis,
charitatem.
Hæc
obliuio
peccatis
accipiens
purgationis
delictorum.
Quapropter
satagite
certam
vestram
operam
date
firmam
vestri

*non negligam *excitare vos p cõmonitionẽ: cum sciam ꝙ breui depositurꝰ sim tabernaculum meum Ioh. 11.f. *semp, vt vos post exitũ meum horũ mẽtionẽ facere possitis. 1.Cor.2.c *arte cõpositas *aduentũ Mat.17.a. 2. Ti.3.d. *ꝓphetica scriptura. *olim *impulsi,

gnum domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Propter quod *incipiam⁾ vos sẽper commonere de his: & quidẽ scientes & cõfirmatos vos in præsenti veritate. Iustũ autem arbitror quandiu sum in hoc tabernaculo, *suscitare vos in cõmonitione: certus ꝙ velox est depositio tabernaculi mei⁾ secũdum quod & dominus noster Iesus Christus ‖ significauit mihi. Dabo autẽ operam *& frequẽter habere vos post obitũ meum vt horũ memoriã faciatis⁾. ‖ Nõ enim ‖ doctas⁾ fabulas secuti, notam fecimus vobis domini nostri Iesu Christi virtutẽ & *præsentiã⁾: sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens em̃ à deo patre honorẽ & gloriam, voce delapsa ad eum huiuscemodi à magnifica gloria, ‖ Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui, ipsum audite. Et hanc vocẽ nos audiuimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sãcto. Et habemus firmiorẽ propheticum sermonem, cui bene facitis attẽdẽtes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: ‖ hoc primum intelligentes ꝙ omnis *prophetia scripturę⁾, propria interpretatione non fit. Nõ em̃ voluntate humana allata est *aliquãdo⁾ prophetia: sed spiritu sancto *inspirati⁾, locuti sunt sancti dei homines.

CAP. II.

De sectis & pseudoprophetis, docẽtibus aliam salutẽ q̃ per Christum. Angeli diaboli. Noe. Sodoma. Lot. Balaam. Libertas. Seruus.

A *falsi doctores, *clam inducent *mercatus est *negãtes: *perditiones, *tardat: Iob. 4. d. *catenis

Fuerunt vero & pseudoprophetę in populo, sicut & in vobis erũt *magistri mendaces⁾, qui *introducẽt⁾ sectas perditiõis. & eum qui *emit⁾ eos, dominum *negant⁾: superducentes sibi celerem perditionẽ. Et multi sequẽtur eorum *luxurias⁾, per quos via veritatis blasphemabitur: & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabũtur. quibus iudicium iam olim non *cessat⁾: & perditio eorũ non dormitat. ‖ Si enim deus angelis peccantibus non pepercit, sed *rudẽtibus⁾ inferni detractos in tartarum tradidit ► cruciandos⁾ in iudicium *reseruari⁾: Et *originali⁾ mundo nõ pepercit, sed ‖ octauum Noe iustitiæ præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducẽs: Et ‖ ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorũ in cinerẽ redigens, euersione damnauit, exemplũ eorum qui impie acturi sunt ponẽs: & iustũ Lot oppressum à *nefandorũ iniuria ac luxuriosa cõuersatione⁾ eripuit, aspectu enim & auditu iustus erat: habitãs apud eos qui de die in diẽ animã iustam iniquis operibus cruciabant. Nouit dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diẽ iudicii reseruare cruciãdos: *magis⁾ autem eos qui post carnem in concupiscentia immũditiæ ambulant, dominationemq; contemnunt, audaces, ᶜ sibi placẽtes⁾: ᶜ sectas non metuunt introducere, blasphemantes⁾: e Vbi⁾ angeli, fortitudine & virtute cum sint maiores, non *portãt⁾ aduersum se* *execrabile⁾ iudiciũ. Hi vero velut *irrationabilia⁾ pecora, *naturaliter⁾ in captionem & in perniciem, in his quæ ignorant blasphemantes in *corruptione⁾ sua peribunt, percipientes mercedem iniustitię, voluptatem existimãtes, diei delicias, coinquinationes & maculæ: *deliciis affluẽtes, in conuiuiis suis luxuriantes vobiscũ⁾: oculos habẽtes plenos *adulterii, & incessabilis delicti⁾, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filii: derelinquentes rectam viam errauerũt, ‖ secuti viã Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit, correptionem vero habuit suæ vesaniæ. subiugale mutum animal, in hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. ‖ Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ: quibus caligo tenebrarũ * reseruatur. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt *in desyderiis carnis luxuriæ⁾, eos qui paululũ effugiũt, qui in errore conuersantur: libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. ‖ A quo enim quis superatus est: huius & seruus est. ‖ Si enim refugientes coinquinationes mundi * in cognitione⁾ domini nostri & saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat il-

*seruatos *antiquo Ge. 19.b. *nefariis per libidinosam cõuersationem *maxime ᶜ p̃factis *vel, qui gloria p̃cellentes nõ verentur cõuitiis incessere: eCũ *ferunt *apud dominum *blasphemum *muta *nata *perditione *qui conuiuantes in erroribus suis, insultant vobis: *adulterę & qui à peccãdo cessare nesciant. Nu.22.d Iudę 1.d. *in æternum *per concupiscentias carnis, voluptatibus Iohã. 8.d Ro.6.c. Heb.6.a. mat.12.d *per agnitionem

lis non cognoscere viã iustitiæ, quam post agnitionem, retrorsum cõuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbii, ‖ Canis reuersus ad suum vomitum: & Sus lota in volutabro luti.

Pro. 16.b ad volutabrũ cœni (sub. reuersa.

CAP. III.

De nouissimis temporibus. De promissionibus dei verba impiorum. Dies domini. Conuersatio. Noui cæli. Epistolæ Pauli.

A Hanc ecce vobis charissimi secũdam scribo epistolam, in quibus vestram excito in cõmonitione, syncerã mentem: vt memores sitis eorum quæ prędixi, verborũ à sanctis prophetis, & apostolorum vestrorum pręceptorũ domini & saluatoris: ‖ hoc primum sciẽtes, ꝙ venient in nouissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes, ‖ Vbi est promissio aut aduẽtus eius? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturę. Latet enim eos hoc volentes, ꝙ cæli erant prius, & terra, de aqua & per aquã consistens dei verbo: per quę, ille tũc mundus aqua inundatus periit. Cęli autem qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt, igni reseruati in diẽ iudicii & perditionis impiorum hominum. Vnũ vero hoc nõ lateat vos charissimi, ꝙ vnus dies apud dominũ sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus, Non tardat dominus promissionẽ suã, sicut quidã existimãt: sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. ¶ ‖ Adueniet autem dies domini vt fur: in quo cæli, magno impetu transient, elementa vero calore soluentur, terra autẽ & quę in ipsa sunt opera, exurentur. ¶ Cũ igitur hæc omnia dissoluenda sint: quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, expectãtes & properantes in aduentum diei domini, per quẽ cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescẽt? ‖ Nouos vero cęlos & nouam terrã & promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat. ¶ Propter quod charissimi, hæc expectantes, satagite, immaculati & inuiolati ei inueniri in pace: ‖ & domini nostri longanimitatem, salutẽ arbitremini, sicut & charissimus ‖ frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis: sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quędam difficilia intellectu, quę indocti & instabiles deprauant sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Vos igitur, fratres, præscientes, custodite ne insipientium errore traducti excidatis à propria firmitate: crescite vero in gratia & in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nunc & in diem æternitatis. AMEN.

iam A

prędicta sunt, mandati nostri q sum9 apostoli dñi & saluatoris, (vel, præcepti domini & seruatoris, ¿qđ per nos illius apostolos, accepistis, 1.Ti. 4.a. 2.tim.3. a iu.1.f. Ezec.12.f creatiõis olim, longanimis est vl, recipere. 1.The.5.a apoc.3.a. & 16.c

C accelerãtes Apoc.21.a isa.65.c 66.g. iuxta ꝓmissum

date operam, irreprehẽsibiles Rom.2.a. D etiã in omnibus fere epistolis loquens detorquent dilecti, posteaq̃ præmoniti estis, cauete ne nefariorũ

Epistola Iohannis apostoli prima.

CAP I.

Vita æterna per Christum. Puritas vitę. Lux deus. In luce ambulandũ. Sãguis Christi. Omnes peccatores.

QVOD fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ cõtrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifestata est: & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitã æternam quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Quod vidimus & audiuimus, annuntiamus vobis, vt & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cũ patre & cũ filio eius Iesu Christo. Et hęc scribimus vobis vt gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annuntiatio quam audiuimus ab eo & annuntiamus vobis, ‖ Quoniam deus lux est: & tenebræ in eo nõ sunt vllæ. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus: mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce: societatem habemus adinuicem, ‖ & sanguis Iesu Christi filii eius emundat nos

fuerat B C Iohã.8.b. D Heb.9.d. 1.pet.1.d.

Apo.1.b. ab omni peccato.‖Si dixerimus quoniã
3.Reg.8.c peccatum non habemus: ipsi nos sedu-
2.par.6.g cimus, & veritas in nobis non est. Si cõ
pro. 20.b fiteamur peccata nostra: fidelis est &
eccle.7.c iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quoniam non peccaui mus: mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis.

CAP. II.

Aduocatus noster Christus. Cognoscere deum. Manere in deo. Mandatum vetus. Mandatum nouum. Lumen, Christus. Diligere fratrem. Odio habere fratrem. Remissio peccatorum. Diligere mundum. Cõcupiscentia. Superbia. De antichristis. Vnctio. Mendax. Antichristus. vnctio, spiritus sanctus, doctor Christianorum. Natus ex deo.

A Filioli mei, hæc scribo vobis, vt nõ peccetis. Sed & si quis *peccauerit, aduocatum habemus apud patrẽ Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiã pro totius mundi. ¶Et in hoc scimus quoniam cognouimus eũ, si mandata eius obseruamus. Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non custodit: mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat verbum eius: vere in hoc charitas dei perfecta est. in hoc scimus quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere: debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. ¶Charissimi, non mãdatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis ab initio. Mandatum vetus, est verbum quod au-
Iohã.13.d 15.b. distis. ‖Iterum mandatum nouum scribo vobis: quod verũ est & in ipso, &
B in vobis: quia tenebræ transierunt, & verum lumẽ iam lucet. Qui dicit se in
Infra.3.c. luce esse, & fratrem suum odit: in tenebris est vsque adhuc.‖Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum: in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerũt oculos eius. ¶Scribo vobis filioli quoniam remittuntur vobis peccata propter nomẽ eius. Scribo vobis patres quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scribo vobis adolescentes quoniam vicistis malignum. Scribo vobis *infantes, quoniam cognouistis patrem. Scripsi vobis patres, quoniam cognouistis eũ qui est ab initio. Scripsi vobis adolescẽtes quoniam fortes estis, & verbũ dei manet in vobis, & vicistis malignum. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mũdo sunt. C Si quis diligit mundum: non est charitas patris in eo. quoniam omne quod est in mundo cõcupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & *superbia, vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem facit volũtatem dei, manet in æternum. ¶Filioli, nouissima hora est. & sicut audistis quia antichristus *venit: & nunc antichristi multi facti sunt, vnde scimus quia nouissima hora est. Ex nobis prodierunt: sed non erant ex nobis. nam si fuissent ex nobis: permansissent vtique nobiscum, sed vt manifesti sint quoniã non sunt omnes ex nobis. Sed vos vnctionem habetis á sancto, & nostis omnia. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eã: & quoniam omne mendacium ex veritate non est. Quis est mẽdax, nisi is qui negat quoniam Iesus non est Christus? Hic est antichristus qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium: nec D patrem habet. ►qui confitetur filium: & patrem habet. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: quia si in vobis permãserit quod audistis ab initio, & vos in filio & patre manebitis. Et hęc est repromissio quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos. Et *vos vnctionem quam accepistis ab eo *maneat in vobis. Et non necesse habetis vt aliquis doceat vos: sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verum est, & nõ est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo. Et nunc filioli manete in eo: vt cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius. Si scitis quoniam iustus est: scitote quoniam & omnis qui facit iustitiam, ex ipso natus est.

*filioli
*fastus
*vetutus
*vnctio
*vt, ma-
net

CAP. III.

Charitas dei. Filii dei. Spes. Sanctificatio. Natus ex deo. Filii dei. Filii diaboli. Cain. Dilectio. Odiū. Charitas dei. Dilectio. Mandatum dei.

A Videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filii dei nominemur, [illegible] & simus. Propter hoc, mundus non nouit nos: quia non nouit eum. Charissimi, nūc filii dei sumus: & nōdum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eū sicuti est. Et omnis qui habet hāc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. ¶Omnis qui facit peccatum: & iniquitatem facit: & peccatum est iniqui-
Isa.53.c. tas. ‖Et scitis quia ille apparuit vt pec-
1.pet.2.d cata nostra tolleret: & peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat. & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum. Filioli, nemo
B vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus
Iohan.8.f est, sicut & ille iustus est. ‖Qui facit peccatum, ex diabolo est: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, vt dissoluat opera diaboli. Omnis qui natus est ex deo, peccatū non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & nō potest peccare, quoniam ex deo natus est. In hoc manifesti sunt filii dei, & filii diaboli. Omnis, qui non est iustus, non est ex deo, & qui non di
Iohā.13.d ligit fratrē suum. quoniam hæc est an-
15.b nuntiatio, quam audistis ab initio, ‖ Vt diligatis alterutrum. Non sicut ‖ Cain
Gen.4.b qui ex maligno erat: & occidit fratrem
C suū. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius maligna erant: fratris autē eius iusta. ¶Nolite mirari fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vi-
Supr.2.b. tam, quoniam diligimus fratres. ‖ Qui
leui.19.d non diligit: manet in morte. omnis qui odit fratrem suum: homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem.
Iohā.15.b ‖In hoc cognouimus charitatem dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus
Iacob.2.c animas ponere. ‖Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrē suū necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas dei manet in eo? Filioli mei, nō diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. in hoc cognoscimus ꝙ ex veritate sumus: & in cōspectu eius suadebimus D
corda nostra. Quoniam si reprehen- cordibus
derit nos cor nostrum: maior est deus nostris.
corde nostro, & nouit omnia. Charissi- cōdemnet
mi, si cor nostrum non reprehenderit & infra.
nos: fiduciam habemus ad deum. ‖ & Iohā.15.a
quicquid petierimus, accipiemus ab 16.e.mat.
eo, quoniam mādata eius custodimus, 21.c.
& ea quæ sunt placita coram eo, faci
mus. ‖ Et hoc est mandatum eius, Vt Iohā.6.d
credamus in nomine filii eius Iesu Chri 17.a.
sti: & diligamus alterutrum, sicut de-
dit mādatum nobis. ‖Et qui seruat man Iohā.3.d
data eius: in illo manet, & ipse in eo. & 15.b.
in hoc scimus quoniam manet in nobis, ex spiritu quem dedit nobis.

CAP. IIII.

Spiritus quomodo probandi. Antichristus. Charitas. Natus ex deo. Charitas dei. Confiteri Christum. Timor. Diligere deum, & proximum.

Charissimi, nolite omni spiritui A credere, sed probate spiritus si ex deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.
In hoc cognoscitur spiritus dei. Omnis spiritus qui cōfitetur Iesum Christum in carne venisse, ex deo est: & omnis
spiritus qui soluit Iesum, ex deo non nō confi-
est, & hic est antichristus de quo au tetur Ie-
distis quoniam venit, & nunc iam sum in
in mundo est. ¶ vos ex deo estis filioli, & vin-
& vicistis eos: quoniam maior est qui in
in vobis est, quam qui in mundo. ‖Ipsi Iohan.4.f
de mundo sunt: ideo de mundo loquū
tur, & mundus eos audit. Nos ex deo B
sumus. Qui nouit deum: audit nos. qui
non est ex deo: non audit nos. in hoc
cognoscimus spiritum veritatis & spi-
ritum erroris. ¶Charissimi, diligamus
nos inuicem: quia charitas ex deo est.
Et omnis qui diligit, ex deo natus est,
cognoscit deum. Qui non diligit, non
nouit deum: quoniam deus charitas
est. ‖In hoc apparuit charitas dei in no Iohan.3.b
bis quoniā & filium suum vnigenitum
misit deus in mundum, vt viuamus per
eum. In hoc est charitas, non quasi nos

dilexerimus deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris.
C Charissimi, si sic deus dilexit nos: &
Iohan.1.b nos debemus alterutrũ diligere. ||Deũ
1.tim.6.b nemo vidit vnquam. Si diligamus inuicem: deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. In hoc cognoscimus ꝙ in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de spiritu suo dedit nobis. Et nos vidimus & testificamur quoniam pater misit filium suum saluatorem mundi. Quisquis confessus fuerit quoniam Iesus est filius dei: deus in eo manet, & ipse in deo. Et nos cognouimus, & credidimus] *charitati⁾ quã
*charitatem habet deus in nobis. Deus charitas est. & qui manet in charitate in deo ma-
D net, & deus in eo. In hoc perfecta est charitas dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas, foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet: qui autem timet: nõ est perfectus in charitate. Nos ergo *diligamus deum⁾: quoniã deus prior
*diligimꝰ eum: dilexit nos. Siquis dixerit, Quoniam diligo deum: & fratrẽ suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt: deum quem non videt, quomodo potest diligere?|| Et hoc
Iohã.13.d mandatum habemus à deo: vt qui dili
15.b. git deum, diligat & fratrem suum.
ephe.5.a.

CAP. V.

Nasci ex deo, habere fidẽ in Christum. Fides. Victoria. Testimonium dei de Christo. Vita æterna. Petere à deo in fide. Peccans ad mortem. Non peccare. Fides à deo. Idola.

A OMnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit: diligit & eũ qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos dei, cum deum diligamus, & mandata eius faciamus. Hęc est enim charitas dei, vt mandata eius custodiamus:|| & mandata eius grauia nõ
Matt.11.d sunt, quoniam omne quod natum est ex deo, vincit mundum: & hæc est victoria quæ vincit mundũ, fides nostra.
||Quis est qui vincit mundum, nisi qui 1.cor.15.g credit quoniam Iesus est filius dei? hic est qui venit per aquam & sanguinem B Iesus Christus, non in aqua solum: sed in aqua & sanguine. Et spiritus est qui testificatur quoniam *Christus⁾ est veri *spiritus tas. Quoniam sunt tres qui testimoniũ dant in cælo: pater, verbum, & spiritus sanctus. & hi tres vnũ sunt. Et tres sunt qui testimonium dant in terra: spiritus aqua, & sanguis. & hi tres vnum sunt. Si testimonium hominum accipimus: testimonium dei maius est. quoniã hoc est testimonium dei quod ►maius est: quoniã⁾ testificatus est de filio suo. Qui credit in filiũ dei habet testimonium dei in se, ||Qui non credit *filio⁾: mendacem facit eum, quia non credit in te Iohan.3.d *deo: C stimonium quod testificatus est deus de filio suo. Et hoc est testimonium. Quoniam vitam æternam dedit nobis deus. & hæc vita, in filio eius est. Qui habet filium dei: habet vitam. qui non habet filium dei: vitam non habet. Hęc scribo vobis*: vt sciatis quoniam vitã habetis æternam *qui creditis⁾ in nomine filii dei. ¶Et hæc est fiducia quam habemus ad deum. Quia quodcunque petierimus secũdum voluntatem eius, audit nos. Et si scimus quia audit nos quicquid petierimus: scimus ꝙ habebemus petitiones quas postulauimus ab eo. ¶Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat: & D dabitur ei vita, peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: nõ pro illo dico vt roget quis. Omnis iniquitas, peccatum est: & est peccatum* ad * non mortem. Scimus quia omnis qui natus est ex deo, non peccat: sed *generatio dei conseruat eum⁾, & malignus non tangit eum. Scimus quoniam ex deo sumus: & mundus totus in maligno positus est. Et scimus quoniam filius dei venit: & dedit nobis sensum vt cognoscamus verum deum, & simus in vero filio eius*. Hic est verus deus: & vita æterna. ¶Filioli, custodite vos à simulachris, Amen.

* credẽtibus in nomen filii dei
*& vt credatis
*qui genitus est ex deo, seruat seipsum,
*Iesu: Christo

Epiſtola Iohannis apoſtoli ſecunda.

CAP. I.

A SENIOR, Electę dominæ & natis eius quos ego diligo ī veritate & nō ego ſolꝰ, ſed & oēs qui cognouerūt veritatē ꝓpter veritatē quæ permanet in vobis, & vobiſcū erit in ęternū: Sit vobiſcum gratia, miſericordia, pax à deo patre, & à Chriſto Ieſu filio patris ī veritate & charitate. B ¶Gauiſus ſū valde quòd inueni de filiis tuis ambulantes in veritate, ſicut mandatum accepimus à patre. Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum ſcribēs tibi, ſed qđ habuimus ab initio, vt diligamus alterutrū. Et hæc eſt charitas, vt ambulemus ſecundum mandata eius. Hoc eſt enim mādatum, vt quē admodum audiſtis ab initio, in eo ambuletis: quoniam multi ſeductores exierunt in mundum, qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carnem. hic C eſt ſeductor & antichriſtus. Videte voſmetipſos, ne [a] perdatis quæ operati eſtis⁾: ſed vt mercedem plenam [b] accipiatis⁾. Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti: deum nō habet. Qui permanet in doctrina *: hic, & patrem & filium habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert: nolite recipere eum in domum, nec AVE ei dixeritis. Qui enim dicit illi D aue: communicat operibus eius malignis. ► Ecce, prædixi vobis: vt in die domini non confundamini⁾. Plura habens vobis ſcribere: nolui per chartam & atramentum. ſpero enim me futurū apud vos, & os ad os loqui: vt gaudiū [c] veſtrum⁾ plenum ſit. Salutant te filii ſororis tuæ electæ,

[a] pdamus quę operati ſumꝰ
[b] recipiamus
* Chriſti:
[c] noſtrum

Epiſtola Iohannis apoſtoli tertia.

CAP. I.

Caium laudat quòd fidem ſuam teſtet operibus erga fratres. Diotrephes, Demetrius.

SENIOR CAIO CHAriſſimo, quē ego diligo in veritate. A ¶Chariſſime de omnibus [a] orationem facio proſpere te ingredi & valere⁾, ſicut proſpere agit anima tua. ¶Gauiſus ſum valde venientibus fratribus, & teſtimonium perhibentibus veritati tuæ: ſicut tu in veritate ambulas. [b] Maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. Chariſſime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu eccleſiæ: quos, bene facies, deducens digne deo. Pro nomine enim eius ꝓfecti ſūt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi: vt cooperatores ſimꝰ veritatis. ¶ [c] Scripſiſſem forſitan⁾ eccleſiæ: ſed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, nō recipit nos. Propter hoc ſi venero, [d] commonebo eius opera quæ facit: verbis malignis garriēs in nos. & quaſi nō ei iſta ſufficiant: neque ipſe ſuſcipit fratres, & eos qui ſuſcipiunt, prohibet, & de eccleſia eiicit. ¶Chariſſime, noli imitari malū, ſed quod bonum eſt. Qui bene facit, ex deo eſt: qui male facit, non videt deum. Demetrio teſtimoniū redditur ab omnibus, & ad ipſa veritate. D ſed & nos teſtimoniū perhibemꝰ, & noſti qm̄ teſtimoniū noſtrū verū eſt. Multa habui tibi ſcribere: ſed nolui ꝑ atramentum & calamum ſcribere tibi. Spero autem protinus te videre: & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici, Saluta tu amicos nominatim.

[a] opto vt ꝓſpere agant, & recte valeat
[b] Maiꝰ his nō habeo gaudium
[c] Scripſi
[d] īdicabo

Iudæ apostoli epistola catholica.

CAP. 1.

¶ De temporibus nouissimis, & negãtibus gratiam Christi. Angeli. Sodoma. Michael. Cain. Balaam. Enoch prophetia. Nouissima tempora prædicta ab apostolis. De correptione.

IVDAS Iesu Christi seruus, frater autem Iacobi: his q̃ sunt in deo patre dilectis, & Christo Iesu cõseruatis & vocatis, Misericordia vobis, & pax, & charitas ad cõi salute impleat. ¶ Charissimi, oẽm sollicitudinem faciens scribendi vobis de cõmuni vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei. Subintroierunt enim quidem homines (qui olim præscripti sunt in hoc iudicium) impii, donãtes illud gratiam trãsferentes in luxuriam, & solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christum negãtes, Cõmonere autem vos volo, sciẽtes semel omnia, quia Iesus, populũ de terra Aegypti saluans, secũdo eos qui nõ crediderunt, perdidit. Angelos vero suã originem, qui non seruauerũt suum principatũ, sed dereliquerũt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reseruauit. Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates similiter exfornicatæ, & abeũtes post carnem alteram, facti sunt exemplum ignis æterni, pœnam sustinentes. Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, maiestatem autem blasphemant. Cum Michael archangelus, cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore: non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit, Imperet tibi deus. Hi autem quęcũque quidem ignorant, quæcunque autem naturaliter, tãquam muta animalia, norũt, per hæc corrumpũtur. Væ illis, quia in via Cain abierũt: & errore Balaã, quoniã mercede effusi sunt, & in contradictione Core perierunt. Hi sunt in epulis suis maculæ cõuiuantes, sine timore pascentes, nubes sine aq̃ quæ a ventis circũferũtur, arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ, eradicatę, fluctus feri maris, despumãtes suas confusiones, sydera errantia: quibus procella tenebrarum seruata est in æternum. Prophetauit autem & de his septimus ab Adam, Enoch, dicens, Ecce venit dominus in sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios, de omnibus operibus impietatis eorũ quibus impie egerunt, & de omnibus duris quæ locuti sunt contra eum peccatores impii. Hi sunt murmuratores, querulosi, secundũ desyderia sua ambulantes, & os eorum loquitur superba, mirantes personas quę sunt ad utilitatem. ¶ Vos aũt charissimi, memores estote verborũ quæ prædicta sunt a apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, Quoniã in nouissimis temporibus venient illusores, secũdum desyderia sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum nõ habẽtes. Vos autem charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ nostræ fidei, in spiritu sancto orantes, vosmet vos in dilectione dei seruate, expectãtes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam æternam. Et hos quidem arguite iudicatos: illos vero saluate, de igne rapientes. Aliis autẽ miserimini in timore, odientes & eam q̃ a carnalis est, maculatam tunicam. ¶ Ei autem qui potens est vos conseruare sine peccato, & constituere ante cõspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in aduentu dñi nostri Iesu Christi, soli deo saluatori nostro per Iesum Christũ dominũ nostrũ gloria & magnificẽtia, imperiũ & potestas ante omnia secula, & nunc & in omnia secula seculorum. AMEN.

a sanctificatis, b Multiplicetur. c tantũ mihi studiũ scribendi ad vos de cõi salute fuit, vt nõ vt vestrã nõ vobis: supercertari tibus ad- iumento ditis fidei, q̃ in luxuriam, & dominum semel omnia, Iesus, populũ nõ suã ori- ginem, dominos & Gomorrha, & in pote- state præ ditos ma ignis æterni, pœnam sustinentes, Simi- liter & hi carnem maculant, gerunt. dominationem maiestatem blasphemant. Cum ecclesi. 21. d Michael archangelus, cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore: vt, illi nõ est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit, Imperet tibi deus. e in via Cain abierũt: & errore Balaã, quoniã mercede effusi sunt, & in contradictione Core perierunt. f in epulis suis maculæ cõuiuantes, sine timore pascentes, nubes sine aq̃ quæ a ventis circũferũtur, arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ, eradicatę, fluctus feri maris, despumãtes suas confusiones, sydera errantia: quibus procella tenebrarum seruata est in æternum. g Prophetauit autem & de his septimus ab Adam, Enoch, dicens, Ecce venit dominus in sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios, de omnibus operibus impietatis eorũ quibus impie egerunt, & de omnibus duris quæ locuti sunt contra eum peccatores impii. Hi sunt murmuratores, querulosi, secundũ desyderia sua ambulantes, & os eorum loquitur superba, mirantes personas quę sunt ad utilitatem. ¶ Vos aũt charissimi, memores estote verborũ quæ prædicta sunt a apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, Quoniã in nouissimis temporibus venient illusores, secũdum desyderia sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum nõ habẽtes. Vos autem charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ nostræ fidei, in spiritu sancto orantes, vosmet vos in dilectione dei seruate, expectãtes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam æternam. Et hos quidem arguite iudicatos: illos vero saluate, de igne rapientes. Aliis autẽ miserimini in timore, odientes & eam q̃ a carnalis est, maculatam tunicam. ¶ Ei autem qui potens est vos conseruare sine peccato, & constituere ante cõspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in aduentu dñi nostri Iesu Christi, soli deo saluatori nostro per Iesum Christũ dominũ nostrũ gloria & magnificẽtia, imperiũ & potestas ante omnia secula, & nunc & in omnia secula seculorum. AMEN.

Apocalypsis Iohannis apostoli.

CAP. I.

Iohannes in insula Patmos. Candelabra. Filius hominis. Christus Iohannem alloquitur.

APOCALYPSIS Iesu Christi quam dedit illi deo, palam facere seruis suis quæ oportet fieri cito: & significauit mittēs per angelum suum seruo suo Iohanni, q testimoniū perhibuit verbo dei, & testimonium Iesu Christi, quæcunque vidit. Beatus qui legit & audit verba prophetiæ huius: & seruat ea quæ in ea scripta sunt. tempus enim prope est.

¶ Iohānes septem ecclesiis quæ sunt in Asia, gratia vobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, & a septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, & a Iesu Christo qui est testis fidelis, primogenitus mortuorū, & princeps regū terræ, q dilexit nos & lauit nos a pctis nr̄is i sanguine suo, & fecit nos regnū & sacerdotes deo & pri suo, ipsi gloria & iperiū in secula seculorum. Amen. ¶ Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & q eum pupugerunt. Et plangent se super eum omnes tribus terræ. etiam, Amen. Ego sum alpha & ω, principiū & finis, dicit dominus deus qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Ego Iohannes frater vester & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Iesu, fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter verbū dei & testimonium Iesu Christi. Fui in spiritu i dominica die: & audiui post me vocem magnam tanquam tubæ dicentis. * Quod vides, scribe in libro: & mitte septem ecclesiis quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, & Pergamo & Thyatirę, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiceæ. Et cōuersus sum, vt viderem vocem quæ loquebatur mecū. Et conuersus vidi septem candelabra aurea: & in medio septem candelabrorum aureorū similem filio hominis, vestitū podere, & præcinctum ad mamillas zona pdes aurea. caput autem eius & capilli erāt que de candidi, tanquam luna alba, & tanquā missa, nix. & oculi eius tanquam flāma ignis: & pedes eius similes auricalco velut chalcoli in camino ardenti. & vox illius tanq̄ bano vox aquarū multarū: & habebat in dextera sua septē stellas. & de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat, & facies eius sicut sol lucet in virtute sua. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Et posuit dexteram suam super me, dicens, Noli timere: ego sum primus & nouissimus, & vi uus, & fui mortuus, & ecce sum viuēs in secula seculorū, & habeo claues mortis & inferni. Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. Sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea. septem stellæ angeli sunt septem ecclesiarum. & candelabra septem: septem ecclesiæ sunt.

Theologi.

Reuelatio

vt palā faceret

mādatū

Colos. 1. c

1. co. 15. c.

Heb. 9. d.

1. pet. 1. d.

1. ioh. 1. d.

reges

Isa. 3. c.

mat. 24. c

iudæ. 1. c

cōpūxerunt.

Infr. 21. b. & 22. c

Ego sum alpha & ω, primus & nouissimus

CAP. II.

Angelus Ephesi. Nicolaitæ. Angelꝰ Smyrnæ. Angelus Pergami. Antipas. Balaam. Angelus Thyatirensis. Iezabel.

A ET angelo Ephesi ecclesiæ scribe. Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorũ aureorum, Scio opera tua, & laborẽ, & patientiam tuam: & quod non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces:* & patientiam habes & sustinuisti propter nomẽ meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te pauca, ꝙ charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris: & age pœnitentiã, & prima opera fac. sinautem, veniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarũ, quę & ego odi. Qui habet aurẽ, audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in ᵃ paradiso dei meiꝰ. ¶Et angelo Smyrnæ ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus, & viuit, Scio* tribulationem tuã & paupertatem tuã, sed diues es: & ᵃblasphemaris ab hisꝰ qui se dicunt Iudęos esse, & non sunt, sed sunt synagoga satanæ. Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis vsque ad mortem: & dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aurẽ, audiat quid spiritꝰ dicat ecclesiis, Qui vicerit, non lædetur a morte secunda. ¶Et ãgelo Pergami ecclesię scribe, Hęc dicit qui habet romphæam vtraq; parte acutam, Scio* vbi habitas, vbi sedes est satanæ: & tenes nomẽ meum, & nõ negasti fidem meam. Et in diebus ᵃillisꝰ Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, vbi satanas habitat. Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenẽtes doctrinam Balaam, ‖qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere* & fornicari: ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum*. Similiter pœnitentiam age. si quo minus, veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis: vincenti dabo manna abscõditum, & dabo illi calculum candidũ: & in calculo nomen nouũ scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit. ¶Et angelo Thyatire ecclesiæ scribe, Hæc dicit filius dei, qui habet oculos tanq̃ flammã ignis, & pedes eius similes ᵃaurichalcoꝰ, Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus. Sed habeo aduersus te pauca: quia permittis mulierem Iezabel: quæ se dicit prophetam, docere, & seducere seruos meos, fornicari, & mãducare de idolothytis. Et dedi illi tempus vt pœnitẽtiam ageret: & nõ vult pœnitere a fornicatione sua. Ecce ego mitto eam in lectum: & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam ab operibus suis egerint: & filios eius interficiam in morte, & scient omnes ecclesiæ quia ‖ego sum scrutans renes & corda: & dabo vnicuique vestrum secundum opera sua. Vobis autem dico & cæteris qui Thyatirę estis. Quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt ᵃ altitudines ꝰsatanæ, quemadmodum dicunt: non mittam super vos aliud pondus, tamen id quod habetis, tenete donec veniam. Et qui vicerit & custodierit vsque in finem opera mea: ‖dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi a patre meo: & dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

ᵃ& tulisti
B
ᵃmedio paradisi dei.
* opa tua
ᵃblasphemiã corũ
C
* opa tua
& D
ᵃmeis
Nu. 24. e
* in
*ex his q̃ simulachris immolantur
*qđ odi.
E
ᵃchalcolibano,
F
1. Re. 16. b
psal. 7. c.
iere. 17. b.
G
ᵃprofunditates
Psal. 2. c.

CAP. III.

Angelus Sardinorum. Angelus Philadelphorum. Clauis Dauid. Angelus Laodicensium.

ET angelo ecclesiæ* Sardis scribe, Hæc dicit qui habet septem spiritus dei, & septẽ stellas. Scio opera tua quia nomẽ habes ꝙ viuas,

* quæ est

& mortuus es. Esto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Non enim inueni opera tua plena coram deo meo. In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris: & serua, & pœnitentiam age. ‖Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tãquam fur, & nescies qua hora veniam ad te. Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimẽtis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis. ¶ Et angelo Philadelphiæ ecclesiæ scribe, Hæc dicit sanctus & verus, ‖qui habet clauem Dauid: qui aperit & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostiũ apertum quod nemo potest claudere: quia modicam habes virtutem, & seruasti verbum meum, & non negasti nomen meum. Ecce dabo de synagoga satanæ, qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos vt veniant & adorent ante pedes tuos & scient quia ego dilexi te. quoniam seruasti verbum patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis, quæ venitura est in orbem vniuersum tentare habitãtes in terra. Ecce venio cito: tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Qui vicerit: faciam illum columnam in templo dei mei, & foras non egredietur amplius. & scribam super eum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Ierusalem quæ descendit de cælo à deo meo, & nomen meum nouum. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis. ¶ Et angelo Laodiceæ ecclesiæ scribe, Hæc dicit, Amen testis fidelis & verus, qui est principium creaturæ dei. Scio opera tua, quod neque frigidus es, neque calidus, vtinam frigidus esses aut calidus, sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo: quia dicis, Diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum vt locuples fias ex igne, & vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuę, & collyrio inunge oculos tuos vt videas. ‖Ego quos amo, arguo & castigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam age. Ecce sto ad ostium & pulso. si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam: intrabo ad illum, & cœnabo cum illo & ipse mecum. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & consedi cum patre meo in throno eius. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

Inf. 16. c. 1. thess. 5. a. 2. per. 3. c

B

Isa. 22. f. Iob. 12. b.

vt tẽtet

C

feruidus & infra.

CAP. IIII.

Ostium apertum in cælo. Sedes. Throni. seniores. Animalia plena oculis. Leo. Vitulus. Homo. Aquila.

POst hæc vidi: & ecce ostiũ apertum in cælo, & vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens, Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri cito.

ex igne, D

puer. 5. b. heb. 12. b.

Post hęc, statim fui in spũ: & ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens. Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardinis: & iris erat in circuitu sedis, similis [a] visioni [b] smaragdine. Et in circuitu sedis, sedilia vigintiquatuor: & supra thronos, vigintiquatuor seniores sedentes, circũamicti vestimentis albis, & in capitib9 suis coronæ aureæ. Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua: & septem lampades ardentes ante thronum, quæ sunt septẽ spiritus dei. Et in conspectu sedis tanquam mare vitreũ simile crystallo: & in medio sedis & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro. Et animal primũ, simile leoni: & secundum animal, simile vitulo: & tertium animal, habens faciem velut hominis: & quartum animal, simile aquilæ volanti. Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas in circuitu: & intus plena sunt oculis, & requiem non habebant die ac nocte, dicentia, ‖ Sanctus, sanctus, sctũs dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Et cum darent illa animalia gloriam & honorem & benedictionem sedenti super thronum, viuenti in secula seculorũ, procidebant vigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicẽtes, Dignus es domine deus noster [c] accipere gloriam & honorem & virtutẽ: quia tu creasti omnia, & propter volũtatem tuam [d] erant [e], & creata sunt.

[a] aspectui
B
C
Esa. 6. a
D
[e] sunt,

CAP. V.

Liber scriptus intus, & in tergo. Leo de tribu Iuda. Agnus. Oratiões sanctorum. Reges. Sacerdotes.

A ET vidi in dextera sedentis supra thronum, librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem, & prædicantem voce magna, Quis est dignus aperire librũ, & soluere signacula eius? Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum. Et ego flebam multum quoniã nemo dignus inuentus est aperire * librum, nec videre eum. Et vnus de senioribus dicit mihi, Ne fleueris: ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septẽ: q sunt septem spiritus dei, missi in omnẽ terram. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno, librum. Et cum aperuisset librum, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores ceciderunt corã agno, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas odoramentorũ, quæ sunt orationes sanctorum: & cantabant canticum nouum, dicentes, Dignus es domine accipere librũ & aperire signacula eius: quoniam occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo, ex omni tribu & lingua & populo & natiõe, & fecisti nos deo nostro [a] regnum [b] & sacerdotes, & regnabimus super terram. Et vidi, & audiui vocem angelorũ multorum in circuitu throni & animaliũ & seniorum: & erat numerus eorũ millia millium, dicentium voce magna, ‖ Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapiẽtiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam quæ in celo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo sunt: omnes audiui dicentes, Sedenti in throno, & agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorũ. Et quatuor animalia dicebant, Amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas: & adorauerunt viuentem in secula seculorũ.

* & legere
B
C
[a] reges
Dani. 7. c
D

CAP. VI.

Sigillum apertum. Equus albus. Equus rufus. Equus niger, Equus pallid9. Mors: Infernus. Animæ interfectorum propter Christũ. Terremot9. Sol niger.

A ET vidi ꝙ aperuisset agnus vnum de septem sigillis. & audiui vnũ de quatuor animalibus, dicẽs, tãquam vocem tonitrui, Veni, & vi

stimonium quod habebant. & clamabant voce magna, dicentes, Vsquequo domine, sanctus, & verus, non iudicas & nō vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Et datę sunt illis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis vt requiescerent adhuc tēpus modicum donec [=] compleantur' conserui eorum, & fratres eorum qui interficiēdi sunt sicut & illi. ¶Et vidi cum aperuisset sigillum sextum: & ecce terræmotus magnus factus est, & sol factus est niger tanq̄ saccus cilicinus: & luna tota facta est sicut sanguis: & stellę de cælo ceciderūt sup terrā, sicut ficus [=] emittit' grossos suos cum a vento magno mouetur. & cælum recessit sicut liber inuolutus. & omnis mons, & insulæ de locis suis motæ sunt: & reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber absconderunt se in speluncis & in petris montium. & dicunt montibus & petris, ‖ Cadite super nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & de. Et vidi: & ecce equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens vt vinceret ¶Et cum aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal, dicens, veni, & vide. Et exiuit alius equꝰ rufus: & qui sedebat super illum, datū est ei, vt [=] sumeret' pacem de terra, & vt inuicem se interficiant, & datus est ei gladius magnus. ¶Et cum aperuisset sigillum tertium, audiui tertiū animal, dicens, Veni, & vide. Et ecce equus niger: & qui sedebat super illū, habebat stateram in manu sua. Et audiui tanquā vocem in medio quatuor animalium, dicētem, [=] Bilibris' tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno, & vinum & oleum ne læseris. ¶Et cū aperuisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis, Veni, & vide. Et ecce equus pallidus: & qui sedebat super eum, nomen illi Mors, & infernꝰ sequebatur eum. & data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terrę. ¶Et cum aperuisset sigillum quintum: vidi subtus altare animas interfectorū propter verbum dei, & propter testi-

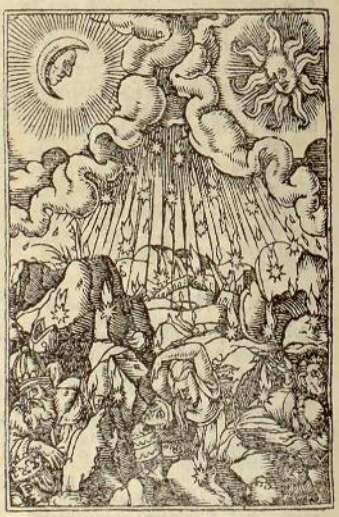

ab ira agni. quoniā venit dies magnus iræ ipsorum. Et quis poterit stare?

[=] cōplerentur

D

[=] abiicit

Isa. 2. d.

osee 10. d

[=] tolleret

B

Chœnix, i. mēsura triticiaut legumi-. nis in cibum diurnum)

C

luc. 23. d.

CAP. VII.

Quatuor angeli tenentes ventos. Signati serui dei. Innumera turba ante thronum Christi, qui persecutionē passi sunt propter ipsum.

A POst hæc vidi quatuor angelos stātes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terrę ne flarent super terram, neque super mare, neque *in vllam arborem*. Et vidi

alterum angelum ascendētem ab ortu solis, habentem [a]signum[b] dei viui: & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datū est nocere terræ & mari, dicens, Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusq; signemus, seruos dei nostri in frontibus suis. Et audiui numerum signatorum, centum B quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Iuda, duodecim millia signati. Ex tribu Ruben, duodecim millia signati. Ex tribu Gad, duodecim millia signati. Ex tribu Aser, duodecim millia signati. Ex tribu Nepthali, duodecim millia signati. Ex tribu Manasse, duodecim millia signati. Ex tribu Simeon, duodecim millia signati. Ex tribu Leui, duodecim millia signati. Ex tribu Issachar, duodecim millia signati. Ex tribu Zabulon, duodecim millia signati. Ex tribu Ioseph, duodecī millia C signati. Ex tribu Beniamin, duodecim millia signati. ¶Post hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex oībꝰ gētibꝰ, & tribubꝰ, & populis, & *linguis, stantes ante thronū*, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes, Salus deo nostro qui sedet super thronum, & agno. Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum, & quatuor animaliū: & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deū, dicentes, Amen. Benedictio, & claritas, & sapiētia & grarū actio, honor & virtꝰ, & fortitudo deo nostro in secula seculorum. Amen. Et respondit vnus de senio D ribus: & dixit mihi, Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt? & vnde venerunt? Et dixi illi, Domine mi, tu scis. Et dixit mihi, Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. ideo sunt ante thronum dei, et seruiūt ei die ac nocte in templo eius: et qui sedet in throno, habitabit super illos. ¶nō Isa. 49. c. esuriēt neq; sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus: quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad [a]vitæ[b] fontes aquarum, ‖ et absterget deus omnē lachrymam ab oculis eorum. [a]viuos, Isa. 25. c. infra, 21. h.

CAP VIII.

Septē angeli tubis canentes. Orationes sanctorum.

ET cum aperuisset sigillum septimū, A factum est silentium in cælo, quasi media hora. Et vidi septem angelos stātes in cōspectu dei: et datę sūt illis septem tubę. Et alius āgelus venit, et stetit ante altare, habēs thuribulū aureū: et data sūt illi īcēsa multa, vt daret de orōnibus sctōrū oīm sup altare aureū, quod est ante thronū. Et ascēdit fumus incēsorum de orationibus sanctorū de manu angeli coram deo. Et accepit angelus thuribulum aureum, et impleuit

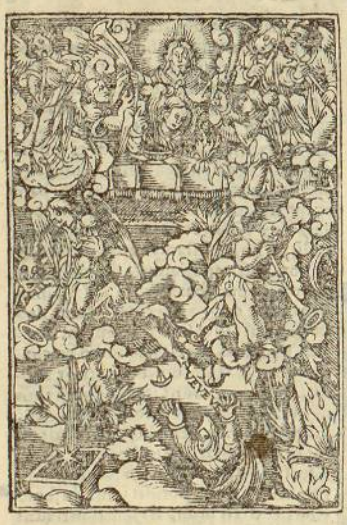

B illud de igne altaris, & misit in terrã, & facta sunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus magnus. Et septẽ angeli, qui habebant septem tubas, prępa rauerunt se vt tuba canerent. Et primꝰ angelus tuba cecinit, & facta est grando & ignis, mista in sanguine: & missum est in terram, & tertia pars terrę combusta est, & tertia pars arborum concremata est. & omne fœnum viride combustum est. Et secundus angelꝰ
C tuba cecinit: & tanquam mõs magnꝰ igne ardens missus est in mare. Et facta est tertia pars maris, sanguis: & mortua est tertia pars creaturæ eorum quæ habebãt animas in mari, & tertia pars nauium interiit. Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit de cęlo stella magna ardens tãquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum: & nomen stellæ, dicitur Ab-
D synthium. & facta est tertia pars aquarum in absynthium: & multi hominũ mortui sunt de aquis, quia amaræ factę sunt. Et quartus angelus tuba cecinit: & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter. Et vidi, & audiui vocem vniꝰ aquilæ volantis per medium cæli dicẽtis, voce magna, Væ væ væ habitantibus in terra: de cæteris vocibus trium angelorum qui erant tuba canituri,

*vnũ ãgelũ volantẽ per mediũ cæli dicentem
*tubæ

CAP. IX.

Stella. Puteus abyssi. Locustæ. Equi.

ET quintus angelus tuba cecinit, A
& vidi stellam de cælo cecidisse in terram, & data est ei clauis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi: & ascendit fumus putei, sicut fumus

fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aer de fumo putei. Et de fumo putei exierunt locustæ in terram: & data est illis potestas, sicut habẽt potestatẽ scorpiones terræ: & præceptum est illis ne læderent fœnum terrę, neque omne viride, neque omnem arborem: nisi tantum homines qui non habent signum dei in frontibus suis. & datum est illis ne occiderent eos: sed vt cruciarentur mensibus quinque. & cruciatus eorum B
vt cruciatꝰ scorpii cũ percutit hoĩem.

Isa.2.d. ‖Et in diebus illis quærent homines
oseę.10.b mortem, & non inuenient eam: & desy
Luc.23.d. derabunt mori, & fugiet mors ab eis.
Sap.16.b. ‖Et similitudines locustarum, similes
equis paratis in præliũ: & super capita
earum tanquam coronæ, similes auro:
& facies earum tanquam facies homi-
num. & habebant capillos sicut capil-
los mulierum: & dentes earum, sicut
dentes leonum erant. & habebant lori
cas sicut loricas ferreas, & vox alarũ
earum sicut vox curruum equorum
multorum currentium in bellum. &
habebant caudas similes scorpionum:
& aculei erant in caudis earum: & po-
testas earum nocere hominibus mensi
bus quinque. & habebant super se re-
gem angelũ abyssi, cui nomen Hebrai-
ce Abaddon, Græce autem Apollyon:
*id est, *& Latine habẽs nomen Exterminãs⁾.
perdens. Vę vnum abiit, & ecce veniunt adhuc
C duo væ post hæc. ¶Et sextus angelus
tuba cecinit: & audiui vocem vnã ex
quatuor cornibus altaris aurei, quod

est ante oculos dei, dicentem sexto an
gelo qui habebat tubã: Solue quatuor
angelos, qui alligati sunt in flumine
magno Euphrate. Et soluti sunt qua-
tuor angeli, qui parati erant in horam
& diem & mensem & annum: vt occi-
derent tertiam partem hominum. Et
numerus equestris exercitus vicies mil
lies dena millia. Et audiui numerũ eo-
rũ. Et ita, vidi equos in visione: & qui
sedebant super eos, habebant loricas
igneas, & hyacinthinas, & sulphureas.
& capita equorum erant tanquam ca-
pita leonum: & de ore eorũ* procedit⁾ *procede
ignis, & fumus, & sulphur. Et ab his tri bat
bus plagis occisa est tertia pars homi- D
num, de igne & de fumo & sulphure,
quæ procedebant ex ore ipsorum. Pote *eorum
stas enim* equorum⁾ in ore eorum est,
& in caudis eorum. nam caudæ eorũ,
similes serpentibus, habentes capita: &
in his nocent. Et cæteri homines qui
non sunt occisi in his plagis, neque pœ
nitẽtiam egerunt de operibus manuũ
suarum vt non adorarent dæmonia &
simulachra aurea & argẽtea & aerea &
lapidea & lignea, que neq; videre pos-
sunt, neq; audire, neq; ambulare, & nõ
egerũt pœnitentiã ab homicidiis suis,
neque à veneficiis suis, neque a forni-
catione sua, neque à furtis suis.

CAP. X.

¶ Angelus habens libellum, & pedẽ A
vnum super mare, alterum super ter-
ram. Deuoratur liber amarus ventri.

ET vidi alium angelum fortem de-
scẽdentem de cælo, amictum nube,
& iris in capite eius, & facies eius
erat vt sol, & pedes eius tanquam co-
lumna ignis. & habebat in manu sua li
bellum apertum: & posuit pedem suũ
dextrum super mare, sinistrum autem B
super terrã, & clamauit voce magna,
quemadmodum cùm leo rugit. Et cum
clamasset, locuta sunt septem tonitrua
voces suas. Et cum locuta fuissent se-
ptem tonitrua voces suas, ego scriptu
rus eram: & audiui vocem de cęlo di-
cẽtem mihi, Signa quæ locuta sunt se- Dan.11.c.
ptem tonitrua: & noli ea scribere. ‖Et
angelus quem vidi stantem super ma-
re & super terram, leuauit manum suã
ad cælum, & iurauit per viuentem in
secula seculorum, qui creauit cælum,
& ea quę in eo sunt, & terrã & ea quæ
in ea sũt, & mare & ea quæ in eo sunt,
Quia tempus non erit amplius, sed in

tes in eo. atrium autem quod est foris) intra templum, eiice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est gentibus, & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus: & dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra in conspectu domini terræ stantia. Et siquis voluerit eos nocere: ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum. Et siquis voluerit eos lædere: sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga quotiescunq; voluerint. Et cum finierint testimonium suum: bestia quæ ascendit de abysso, faciet aduersum eos bellum, & vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebũt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter sodoma, & Ægyptus,

diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur misterium dei, sicut euãgelizauit per seruos suos prophetas. Et audiui vocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem, vade, & accipe librum apertum de manu angeli stantis super mare & super terram. Et abii ad angelũ, dicens ei vt daret mihi librum. Et dixit mihi,

c.3.a. ‖Accipe librum, & deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum de manu angeli, & deuorauí illum: & erat in ore meo tanquam mel, dulce, & cum deuorassem eum, amaricatus est venter meus, & dixit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.

CAP. XI.

Templum dei ingrediuntur gentes Christo credentes. Prophetæ duo. Væ tertium. Seniores. Arca testamenti.

ET datus est mihi calamus similis virgæ: & dictum est mihi, Surge, & mete templum dei, & altare, & adoran-

vbi & dominus) eorum crucifixus est. noster Et videbunt de tribubus, & populis, & linguis, & gentibus corpora eorum per tres dies & dimidiũ: & corpora eorũ

non sinent poni in monumentis, & inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iocundabuntur: & munera mittent inuicem, quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant super terram. Et post dies tres & dimidium, spiritus vitæ à deo intrauit in eos. & steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cælo, dicentem eis, Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in nube: & viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus: & decima pars ciuitatis cecidit: & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam deo cæli. ¶ Væ secundum abiit: & ecce væ tertium veniet cito. Et septimus angelus tuba cecinit: & factę sunt voces magnæ in cælo dicentes, Factum est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Amen. Et vigintiquatuor seniores qui in conspectu dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes, Gratias agimus tibi domine deus noster omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es: quia accepisti virtutem tuam magnam, & regnasti. Et iratæ sunt gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem seruis tuis prophetis & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis, & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram. Et apertum est templum dei in cælo: & visa est arca testamenti eius in templo eius, & facta sunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna.

Facta sũt regna.

vt iudicentur,

reddas

perdas

CAP XII.

Mulier amicta sole, quæ Christum peperit. Draco. Michael præliatur cum dracone diabolo victo per christum. Diabolus persequitur Christianos.

ET signum magnum apparuit in cælo: mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim & in vtero habens: & clamat parturiens, & cruciatur vt pariat. Et visum est aliud signum in cælo, & ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decē:

& in capitibus eius diademata septē, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram, & draco stetit ante mulierem quę erat paritura: vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Et peperit filium masculū, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: & raptus est filius eius ad deum & ad thronum eius, & mulier fugit in solitudinem vbi habebat locum paratū à deo, vt ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta. ¶ Et factum est prælium magnum in cælo, Michael & angelieius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius: & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo. & proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas, qui seducit vniuersum orbem: & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in cælo dicentem, Nunc facta est salus & virtus, &

regnum dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrũ nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinẽ agni, & propter r vebũ testimonii sui, & non dilexerunt animas suas vsq; ad mortem, propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ & mari: quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens ꝙ modicũ
D tempus habet. Et postquam vidit draco ꝙ proiectus esset in terram, persecutus est mulierẽ quę peperit masculũ: & datę sũt mulieri alę duę aquilę magnę, vt volaret in desertũ in locũ suũ vbi alitur ꝑ tẽpus & tẽpora & dimidiũ tẽporis à facie serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem, aquam tãquam flumẽ: vt eam faceret: trahi à flumine. Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra suum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo. Et iratus est draco in mulierem: & abiit facere præliũ cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata dei, & habent testimonium Iesu Christi. Et stetit supra arenam maris.

CAP. XIII

Bestia cum capitibus septem, blasphemans deum, & affligens sanctos. Bestia à quibus adorata. Bestia cum duobus capitibus. Character bestiæ.

A ET vidi de mari bestiam ascendentẽ, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decẽ diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ. Et bestia quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis. Et de
, & sedẽ suam, dit illi draco virtutem suam & potestatem magnam. Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortem: & plaga mortis eius curata est. Et admirata est vniuersa terra post bestiã. Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ: & adorauerunt bestiam, di
B centes, Quis similis bestiæ? & quis poterit pugnare cum ea? Et datum est ei os loquens magna & blasphemias: & data est ei potestas facere menses quadragintaduos. Et aperuit os suum in blasphemias ad deum blasphemare nomẽ eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cælo habitant. Et est datum illi bel-

lum facere cum sanctis, & vincere eos, Et data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem: & adorauerũt eam omnes qui inhabitabant terrã, quorum nõ sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Siquis habet aurem, audiat. Qui in captiuitatẽ ducit, duxerit, in captiuitatem vadet: ‖qui in gladio occiderit, oportet eũ gladio occidi. Hic est patiẽtia & fides sanctorum. ¶Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra: & habebat cornua duo, similia agni, & loquebatur sicut draco. Et potestatem prioris bestiæ omnẽ faciebat in cõspectu eius: & fecit terram & habitantes in ea, adorare bestiã primã, cuius curata est plaga mortis. Et fecit signa magna, vt etiam ignẽ faceret de cælo descendere in terrã in cõspectu hominũ. Et seduxit habitãtes in terra propter signa quæ data sunt illi facere in cõspectu bestiæ, dicẽs habitãtibꝰ ĩ terra vt faciãt imaginẽ bestię quę habet plagã gladii & vixit. Et datũ est illi

ducit, Gene. 9. amat. 16. c.
C

vt daret spiritum imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ: & faciet vt quicunque non adorauerint imaginem bestiæ, occidantur. Et faciet omnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos habere characterē in dextra manu sua, aut in frontibus suis. & ne quis posset emere aut vendere nisi qui habeat characterem, aut nomē bestiæ, aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, cōputet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est: & numerus eius sexcenti sexaginta sex.

CAP. XIIII.

Agnus, & qui sequuntur agnum. Cāticum nouum. Angelus prædicans euāgelium æternum. Babylon cecidit. Adorant bestiam & characterem eius accipiunt, quibus deus iratus. Mortui in domino. Filius hominis habens falcem, qua messuit terram.

ET vidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni: & vocem quam audiui sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticū nouum ante sedem & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat discere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coiquinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno: & in ore eorum non est inuentum mēdacium, sine macula enim sunt ante thronum dei. ¶ Et vidi alterū angelum volantem per medium cæli habentem euangelium æternum, vt euangelizaret sedētibus super terram, & super omnem gētem, & tribum, & linguam, & populum, dicēs magna voce, ‖ Timete dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum. ¶ Et alius angelus secutus est, dicens, ‖ Cecidit cecidit Babylō illa magna: quæ à vino iræ fornicationis suę potauit omnes gentes. ¶ Et tertius angelus secutus est illos, dicēs voce magna, si quis adorauerit bestiam & imaginē eius, & acceperit characterem in frōte sua, aut in manu sua: & hic bibet de vino iræ dei, quod mistū est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu ăgelorum sanctorū & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascēdet in secula seculorum: nec habēt requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam & imaginem eius, & siquis acceperit characterē *nominis eius. Hic patientia sanctorum* est, qui custodiūt mandata dei & fidē Iesu. ¶ Et audiui vocē de cælo, dicentē mihi, Scribe: Beati mortui qui in domino moriuntur. Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. opera enim illorum sequuntur illos. ¶ Et vidi, & ecce nubem candidam: & super nubē sedentē similem filio hominis, habētē in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. ‖ Et alius angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad sedentē super nubē, ‖ Mitte falcem tuam & mete, quia venit ho-

Psa. 145. a
act. 14. c.
Isa. 21. c.
Iere. 51. a.
C
posthac
Etiam
Mat. 13. a.
Iohel. 3. c.
D

ra vt metatur,quoniam aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubē,falcem suam in terram: & demessuit eam. Et alius angelus exiuit de templo quod est in cælo,habens & ipse falcem acutam. Et alius angelus exiuit de altari, q habebat potestatem supra ignē: & clamauit voce magna ad eū qui habebat falcem acutam dicēs. Mitte falcē tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ sunt vuæ eius. Et misit ageIus falcem suam acutam in terram, & vindemiauit vineā terræ, & misit in lacum iræ dei magnum: & calcatus est lacus extra ciuitatē, & exiuit sanguis de lacu vsque ad frenos equorū per stadia mille sexcenta.

CAP. XV.

Qui vicerūt bestiā, cantant cāticū. Angeli habentes septem plagas terræ.

A T vidi aliud signum in cælo magnum & mirabile: angelos septē, habentes plagas septem nouissimas, quoniā in illis consummata est ira dei. Et vidi tanquam mare vitreum mistum igne, & eos qui vicerunt bestiā & imaginem eius & numerum nominis eius stantes super mare vitreum, habentes citharas dei: & cantantes canticum B Moysi serui dei, & canticum agni, dicētes, Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ tuæ rex seculorum. Quis *sanctorū non timebit te domine, & magnificabit nomen tuū? quia solus pius es, quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in cōspectu tuo, quoniam iudicia C tua manifesta sunt. Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonii in cælo: & exierunt septem angeli habentes septem plagas, de templo: vestiti *lapide mundo & cā- *lino dido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et vnum de quatuor animalibꝰ dedit septem angelis septē phialas aureas, plenas iracundiæ dei viuentis in D secula seculorum. Et impletum est templum dei fumo à maiestate dei, & de virtute eius: & nemo poterat introire in templum donec consummarētur septem plagæ septem angelorum.

CAP. XVI.

Phialę iræ dei in adoratores bestię. Bestiæ prophetæ, dæmones facientes signa.

A Et audiui vocem magnam de tẽplo, dicentem septem angelis. Ite, & effu dite septem phialas iræ dei in terram. Et abiit primus angelus, & effudit phialam suam in terram, & factum est vulnus sæuum & [a]pessimũ in homines
[a] noxium qui habebant characterem bestiæ: & in eos qui adorauerunt bestiam & imaginem eius. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis tanquam mortui: & omnis anima viuens, mortua est in mari. Et tertius effudit phialam suam superfluminа & super fontes aquarũ: & factus est sanguis. Et audiui angelum aquarum dicentem Iustus es domine, qui es, & qui eras sanctus, qui hoc iudicasti: quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderũt,
B & sanguinem eis dedisti bibere. digni enim sunt. Et audiui alterum dicẽtem, Etiam domine deus omnipotens vera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus effudit phialam suã in solem, & datum est illi æstu affligere hoiẽs & igni: & æstuauerũt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen dei habentis potestatem super has plagas: nec pœnitentiam egerunt vt darent illi gloriã. Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ: & factum est regnũ eius tenebrosum, & commanducauerũt linguas suas præ dolore: & blasphemauerunt deum cæli præ doloribus & [b]vul
[b] vlceribus neribus suis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem: & siccauit aquam eius, vt præpararetur via regibus ab ortu solis. Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudo prophetę exire spiritus tres immundos, in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnũ
Sup. 3. 2. mat. 24. d luc. 12. c 2. cor. 5. omnipotentis dei. ¶ Ecce venio sicut fur, Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Et congregabit illos in locum qui vocatur Hebraice Armageddom. ¶ Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem: &
[c] cælo exiuit vox magna de [c] templo a thro
D no dicens, Factum est. Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram talis terræmotus sic magnus. Et facta est ciuitas magna in tres partes: & ciuitates gentium ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriã ante deũ [d]dare illi calicem vini indignationis
[d] vt dare iræ eius. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Et grando magna sicut talentum, descẽdit de cælo in homines: & blasphemauerunt deum hominis propter plagam grandinis: quoniam magna facta est *vehementer.
* plaga eius

CAP. XVII.

Meretricis magnæ mysterium & damnatio. Babylon. Mulier ebria sanguine sanctorum.

E Venit vnus de septem angelis q habebant septem phialas, & locutus est mecum, dicens. Veni, & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt q in habitabant terrã de vino prostitutionis eius. Et abstulit me in spiritu in desertũ. Et vidi mulierem A

sedentem super bestiam coccineā, plenam nominibus blasphemiæ, habētem capita septem & cornua decem. Et mulier erat circūdata purpura & coccino & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione & immunditia fornicationis suæ. Et in frōte eius nomen scriptum. Mysterium. Baby
B lon magna, mater fornicationū & abominationū terræ. Et vidi mulierē ebriā de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu. Et miratus sum cum viderem illam, admiratiōe magna. Et dixit mihi angelus, Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem. Bestia quam vidisti, fuit & non est, & ascēsura est de abysso, & in interitū ibit: & mirabūtur inhabitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi) videntes bestiam quæ erat & non est. Et hic est *sensus*, q ha-
C bet sapiētiam. Septem capita: septē mōtes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt. Quinque ceciderunt, vnus est, alius nondum venit: & cū venerit, oportet illum breue tempus manere. Et bestia q̄ erat & non est: & ipsa octaua est, & de septem est, & in interitum vadit. Et decē cornua quæ vidisti: decem reges sunt, qui regnum nondū acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora accipient *post bestiā*. Hi vnum consilium habent: & virtutē, & potestatem suam bestiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos, ‖quoniam dominus dominorum
D est, & rex regum. & qui cum illo sunt: vocati, & electi, & fideles. Et dixit mihi, Aquæ quas vidisti vbi meretrix sedet: populi sunt, & gentes, & linguę. Et decem cornua quæ vidisti in bestia: hi odient fornicariam, & desolatam faciēt illam & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipsam igni concremabunt. Deus enim dedit in corda eorum vt faciant quod placitum est illi *: vt dent regnum suum bestiæ, donec consummentur verba dei. Et mulier quam vidisti: est ciuitas magna, quæ habet regnū super reges terræ.

*mens,

*cum bestia.

1. Ti. 6. c.
infr. 19. c

*, vt vnā faciāt voluntatem

CAP. XVIII.

Babylonis meretricis magnę ruina

A

ET post hęc vidi alium angelū descendentem de cælo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius. Et exclamauit in fortitudine dicens, ‖ Cecidit cecidit Babylon magna: & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia ōnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ & odibilis. quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes: & reges terræ cum illa fornicati sunt: & mercatores terræ de virtute deliciarū eius diuites facti sunt. Et audiui aliam vocem de cælo, dicentē, Exite de illa populus meus: vt ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Quoniā peruenerunt peccata eius vsq; ad cælum, & recordatus est dominus iniquitatū eius. Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secūdū opera ei⁹ in poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum. Quantū glorificauit se, & in deliciis fuit: tantum date illi tormentū & luctum: quia in corde suo dicit, ‖Se-

Isa. 11. c.
Ier. 51. a

Isa. 47. b

C deo regina, & vidua non sum, & luctū non videbo. Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus & fames, & igne comburetur: quia fortis est deus qui iudicabit illam. Et flebunt, & plangent se super illam reges terræ, qui cū illa fornicati sunt & in deliciis vixerūt cum viderint fumum incendii eius: lōge stantes propter timorem tormentorum eius, dicentes, væ væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum. Et negotiatores terræ flebūt, & lugebunt super illā: quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri & argenti & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi, & purpuræ, & serici, & cocci, & omne lignum thyinū, & omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso & æramento, & ferro, & marmore, & cinamomum, & amomū, & odoramentorū, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & similæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorum & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum. Et poma desyderii animæ tuæ discesserunt à te: & omnia pinguia & præclara perierunt à te, & amplius illa iam non inuenient. Mercatores horum, qui diuites facti sunt, ab ea longe stabunt propter timorem tormentorum eius, flentes, ac lugentes & dicētes, Væ væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byssō, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioso, & margaritis: quoniam vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ: & omnis gubernator, & omnes qui in locū nauigant, & nautæ, & qui in mari operantur, longe steterunt, & clamauerūt videntes locum incendii eius, dicētes Quæ similis ciuitati huic magnæ? Et miserunt puluerem super capita sua: & clamauerunt flentes, & lugentes, dicētes, Væ væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretiis eius: quoniam vna hora desolata est. Exulta super eam cælum & sancti apostoli & prophetæ: quoniam iudicauit deus iudicium vestrum de illa. Et sustulit vnus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare dicens, Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna: & vltra iam non inuenietur. Et vox citharœdorum & musicorū & tibia canentium & tuba, non audietur in te amplius: & omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius, & vox molæ non audietur in te amplius & lux lucernæ non lucebit in te amplius, & vox sponsi & sponsæ non audietur adhuc in te: quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes. Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inuentus est: & omnium qui interfecti sunt in terra.

D

E

F

fumum

CAP. XIX.

Laudes deo cantantur ob iudicatam meretricem magnam. Nuptiæ agni. Angelus non vult adorari. Equus albus. Fidelis & Verax. Verbum dei. Angelus inuitās ad nuptias dei. Bestia cum suo propheta mittitur in stagnū ignis.

POst hæc audiui quasi vocem turbarum multarum in cælo dicentium, Allelu-ia. Laus & gloria, & virtus deo nostro est: quia vera & iusta iudicia sunt eius qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt Allelu-ia. Et fumus eius ascendit in secula seculorum. Et ceciderunt seniores viginti quatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt deum sedentē super thronum, dicentes, Amen allelu-ia. Et vox de throno exiuit, dicens, Laudem dicite deo nostro omnes sancti eius: & qui timetis, eū pusilli & magni. Et audiui quasi vocem turbæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium, Allelu-ia: quoniam regnauit dominus deus noster omnipotēs. Gaudeamus & exultemus & demus gloriam ei: quia venerūt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Et datum est illi vt cooperiat se byssino splendēti & candido. Byssinum enim iustificationes sunt sanctorum. Et dixit mihi, Scribe, ‖ Beati qui ad cœnam nuptiarū agni vocati sunt. Et dicit mihi, Hæc verba dei, vera sunt. ¶ Et cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum. Et dicit

A

B

Mat. 22. a
luc. 14. d.

mihi, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, & fratrū tuorū habētiū testimonium Iesu. Deū adora. Testimonium enim Iesu, est spiritus prophetię. ¶ Et vidi cęlū apertum, & ecce equus albꝰ & qui sedebat sup eū, vocabat Fidelis & Verax, & cū iustitia iudicat & pugnat. Oculi autē eius sicut flāma ignis: & in capite eius diademata multa, habens nomē scriptū, quod nemo nouit
Isa. 63. a. nisi ipse. ‖ Et vestitus erat veste aspersa
C sanguine: & vocabatur nomē eius. Verbum dei. Et exercitus qui sunt in cęlo, sequebantur eū in equis albis, vestiti byssino albo & mundo. Et de ore eius
Psal. 2. c. procedit gladiꝰ ex vtraq; parte acutꝰ vt ī ipso percutiat gētes. ‖ Et ipse reget

eas in virga ferrea: & ipse calcat torcular vini furoris iræ dei omnipotentis.
* nomen Sup. 17. d. 1. tim. 6. c Et habet in vestimento & in fœmore suo* scriptū, ‖ Rex regum & dominus dominantiū. Et vidi vnum angelū stātem in sole, & clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quę volabant per medium cæli, Venite, & congregamini ad cœnam magnam dei: vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum & carnes fortium & carnes equorum, & sedentium in ipsis, D & carnes omnium liberorum & seruorum, & pusillorum & magnorum. Et vidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum ea pseudo propheta: qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure: & cęteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

CAP. XX.

Angelus ligans dæmoniā. Mortui propter Christum. Resurrectio prima. Diabolus, Sedēs super thronum. Libri aperti. Iudicati secundum opera. Mors secunda.

A ET vidi angelum descendentem de cælo habentem clauē abyssi, & catenam magnam in manu sua. Et apprehēdit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt nō seducat amplius gentes, donec cōsummentur mille anni. & post hoc oportet illum solui modico tēpore. Et vidi sedes: & sederunt super eas & iudicium datum est illis. & animas B decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum dei, & qui non adorauerūt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut in manibus suis, & vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis. Cæteri mortuorum nō vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. in his secundamors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes dei & Christi: & regnabunt cum illo mille annis. ¶ Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere suo, exibit, & seducet

Eze.3.c. 39.r. gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, [a]Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderūt super latitudinem terræ, & circuierūt castra sanctorum & ciuitatem dilectā. C Et descendit ignis à deo de cælo, & deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi & bestia & pseudo propheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum. Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super D eum, à cuius conspectu fugit terra & cælum, & locus non est inuentus eis. Et vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum. & dedit mare mortuos qui in eo erant, & mors & infernus dederūt mortuos suos qui in ipsis erant, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda. Et qui non inuētus est in libro vitæ scriptus: missus est in stagnum ignis.

[a] accusati ui sunt casus

CAP. XXI.

Cælum nouum. Ciuitas sancta Ierusalem.

ET || vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abiit, & mare iam non est. Isa.65.c. 66. g.per.3.c Et ego Iohannes vidi sanctam ciuitatē Ierusalem nouam: descendentem de cælo, à deo paratam, sicut spōsam ornatam viro suo. Et audiui vocem magnam de throno dicentem, Ecce tabernaculum dei cum hominibus: & habitabit cum eis. & ipsi populus eius erūt & ipse deus, cum eis erit eorum deus. B || & absterget deus omnem lachrymā ab oculis eorum: & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quia prima abierunt. Isa.25.c. supra.7 d Et dixit qui sedebat in throno, || Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi, scribe quia hæc verba fidelissima sunt & vera Et dixit mihi, Factū est. Ego sum alpha & ω: initiū & finis. Ego sitienti dabo de fōte aquę viuę gratis. Qui vicerit, possidebit hæc, & ero illi deꝰ: & ille erit mihi filius. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & demonibus mēdacibus pars illorū erit in stagno ardēti igne & sulphure, qđ est mors secunda. Et venit vnus de septem angelis habētibꝰ phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam, vxorem agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum: & ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem, descendentem de cælo à deo, habentem claritatem dei. & lumen eius simile lapidi precioso tanquàm lapidi iaspidis, sicut crystallum. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim & in portis, angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Ab oriente, portæ tres: & ab aquilone, portæ tres: & ab austro, portę tres: & ab occasu, portę tres. Et murꝰ ciuitatis habēs fundamēta duodecim: & in ipsis duodecim, nomina duodecim apostolorū

C D

agni. Et qui loquebatur mecum, habebat mẽsuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem & portas eius, & murum. Et ciuitas in quadro posita est & longitudo eius tanta est quanta & latitudo: & mẽsus est ciuitatẽ de arundine aurea per stadia duodecim millia, & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia sunt. Et mẽsus est murũ eius centũ quadragita quatuor cubitorũ, mẽsura hominis quę est ãgeli. Et erat structura muri eius ex lapide iaspide:
F ipsa vero ciuitas aurũ mundũ, simile vitro mundo. Et fundamenta muri ciuitatis, omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, iaspis: secundum, sapphirus: tertium, calcedonius: quartum, smaragdus: quintum, sardonyx: sextum, sardius: septimũ, chrysolitus: octauum, beryllus: nonũ, topazius: decimum, chrysopasus: vndecimum, hyacinthus: duodecimũ, amethystus. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt, per singulas: & singulæ portæ, erant ex singulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. Et templũ
G non vidi in ea. Dominus enĩ deus omnipotens templũ illius est & agnus.
Isa. 60. d. ‖Et ciuitas non eget sole neq; luna, vt luceant in ea. nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus.
Et ambulabũt gentes* in lumine eius:
*quæ sanctæ fuerunt, & reges terræ afferent gloriã suam ► & honorem in illam. Et portæ eius non claudentur per diem. nox enim nõ erit illic, ► Et afferent gloriam & honorem gentium in illam. Nõ intrabit in eam aliquod coinquinatũ, aut abominationem faciens & mendacium: nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.

CAP. XXII.

‖► Fluuius aquæ viuæ. Angelus non vult adorari. Iesus.

ET ostendit mihi fluuiũ aquę viuę
A splendidum tanquam crystallũ, procedentẽ de sede dei & agni.
In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium. Et omne maledictum non erit amplius: sed sedes dei & agni in illa erunt, & seruient illi. Et videbunt faciem eius: & nomen eius in frontibus eorũ.
‖Et nox vltra non erit: & non egebunt Isa. 60. d. lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam dominus deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum.
Et dixit mihi, Hæc verba fidelissima sunt, & vera. Et dominus deus spirituum prophetarum misit angelum suum sanctorũ ostendere seruis suis quæ oportet B fieri cito. Et ecce venio velociter. Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius. ¶Et ego Iohannes qui audiui, & vidi hæc. Et postquam audissem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat: & dixit mihi, Vide ne feceris: cõseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora. Et dicit mihi, Ne signaueris verba prophetiæ libri huius. Tempus enim prope est. Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat C adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc.
Ecce venio cito: & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. ‖Ego sum alpha & ω, Isa. 41. b. primus & nouissimus, principium & 44. a. finis. Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni: vt sit potestas eorum in li 1. b. 21. b. gno vitæ, & per portas intrẽt in ciuitatem. Foris canes & venefici, & impudici, & homicidę, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendaciũ.
Ego Iesus misi angelum meũ, testificari vobis hęc in ecclesiis. Ego sum radix & genus Dauid. stella splẽdida & matutina. Et spiritus & sponsa dicunt. D Veni. Et qui audit, dicat, Veni. Et qui Isa. 55. a. sitit, veniat: ‖& qui vult, accipiat aquã vitæ gratis. ¶Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius, Si quis apposuerit ad hæc: apponet deus super illũ plagas scriptas in libro isto. Et si qs diminuerit de verbis libri prophetię huiꝰ: auferet deus partẽ eiꝰ de libro vitę, et de ciuitate sancta, & de his quę scripta sunt ĩ libro isto. dicit q testimoniũ phibet istorũ. Etiã venio cito. Amẽ*. Veni dñe Iesu. Gratia dñi no *etiam stri Iesu Christi cum omnibus vobis. AMEN.

Hebraicorum, Chaldæorum, Græcorumque nominum interpretatio.

Aaron, mons, siue montano.
¶Abba, Pater. Syrū est verbū
Abarim, Transitus, plu. nu. siue transeuntes.
Abdemelech, seruus regis.
Abdenago, seruus claritatis
Abdias, Seruus domini.
Abdon, Seruus.
Abel, per aleph, Luctus. Ciuitas.
Abel, per he, in principio, Vanitas. Filius Adam.
Abessalom, Pater pacis.
Abia, pater domini.
Abiathar, Pater excellens.
Abigail, Pater exultationis
Abimelech, Pater rex.
Abinadab, Pater spōtaneus.
Abisag, Patris ignorantia.
Abner, patris lucerna.
Abra, Ancilla, Græcū verbū.
Abram, Pater excelsus.
Abrahā, pater multitudinis
Absalom, Pater pacis.
¶Acan, Tribulatio
Accaron, sterilitas.
Achab, Frater patris.
Achaia, Dolor, vel tristitia.
Achaz, Apprehendens, siue possidens
Achimelech, Frater meo rex
Achitob, Frater bonitatis.
¶Adam, Homo, siue terreno aut Rufus.
Adon, Dominus, aut basis.
Adonai, Domini mei, numero multitudinis. Vnum est ex nominibo dei, quod interpres aliquando posuit pro nomine dei tetragrammaton.
Adonias, Dominator dominus.
¶AEgyptus, Angustiæ, siue tribulationes. Hebraice, Misraim.
AEneas, Laudatus.
AEthiopia Græce, ardorē significat. Hebraice Cus dicitur, id est, nigredo vel nigra.
¶Agabus, Locusta.
Agag, Tectum.
Agar, Peregrina.
Aggæus, Festiuus.
¶Ahod, Laudans.
Alexāder, Auxiliator virilis
Alexādria, Hebraice dicitur No, quod interpretat crudum, siue irritatio.
¶Amalec, Populus lambens.
Amam, Mater, Timor eorū.
Aman, Conturbans.
Amana, Fides, siue veritas.
Amasai, per Aleph, fortis vel robustus.
Amalech, Rex.
Amen, Fiat, efficiatur, aut firmum sit.
Aminadab, Populus spontaneus.
Ammon, Populus eius.
Amnon, Fidelis, aut verax.
Amorrhæi, Amari, Rebelles.
Amos, per aleph, Fortis, Pater Isaiæ.
Amos, per ain. Oneratus, vnus ex duodecim ,pphetis
Amri, per aleph, Amarus, vel loquens.
Amri, per ain, Manipulus, vel dominium. Princeps militiæ Israeliticæ.
¶Anania, Nubes domini.
Anathoth, Responsiões, siue cantica.
Andreas, fortissimus.
Anna, Gratiosa, siue misericors.
Antiochia, pro vehiculo.
¶Aphrica, Hebraice Puldi citur, id est, casus vel ruina. Isa. 66. f.
Aphrica, Nahum 3, Put. Crassa, siue pinguis.
Apostolus, Missus, legatus.
Arabes, vespertini. 2. Paral. 26. a.
Arabes, Psal. 71. Hebraice, Saba, id est, conuersio.
Aram, celsitudo, sublimitas.
Ararat, maledictio tremoris.
Arbee, Quatuor.
Architriclinus, Princeps triclinii.
Areopagita, De colle Martis
Areopagus, Collis Martis.
Arcuna, Arca, vel canticum.
Argob, Gleba, vel glarea, Armenia, Hebraice dicitur.
Ararat, maledictio tremoris
Arnon, Exultans.
Arphaxad, Sanans.
Artaxerxes, Lumen, siue Maledictio.
¶Asaph, Congregans.
Aser, per samech, Vinctus. Filius Caath.
Aser, per sin, Beatitudo, siue fœlicitas, filius Iacob.
Assuerus, Princeps & caput
Assur, Insidians, siue beatus.
Astaroth, Greges siue diuitiæ
¶Athalia, Tempus domino.
Athenæ, Sine cumulo.
Attalia, Augens, vel nutriēs.
¶Aua, Iniquitas.
¶Axa, adornata.
¶Azarias, Auxilium domini.
Azor, Adiutor.
Azorus, Hebraice, Asdod, Depredatio.

B

Baal, Idolum, aut dominās,
Baal, osee 10. d, Arbel legendū, id est, pugnauit deus.
Balaim. Idola, dominans.
Babel, Confusio, Cōmistio.
Bala, Inueterata, Turbata, ancilla Rachel, per he in fine
Bala, Deglutiens. Destruens.
Vrbs, per ain in fine
Balaam, Vetustas populi.
Balac, Destruens.

Banaias, filius domini.
Barac, Fulgur.
Barachias, Benedicens domi num.
Bariona, filius columbæ.
Barnabas, filius cõsolationis.
Barsabas, Filius cõuersionis.
Barthimæus, Filius cæcus.
Bartholomæus, Filius suspẽdentis aquas.
Baruch, Benedictus.
Bathuel, Filatio dei.
Batus, Mensura liquidorum.
¶Beel-phegor, idolũ hiatus.
Beel-zebub, Idolũ muscæ.
Beera, Puteus.
Behemoth, Iumẽta, Quadrupedia.
Bel, Vetustus.
Bela, Deglutiens, Destruens.
Belial, Peruersus. Absq; iugo
Ben-ennom, Filius diuitiarũ suarum.
Beniamin, Filius dextræ.
Ben-oni, Filius doloris mei
Bera, Puteus.
Bereſith, In Principio. Sic vocatur primus liber legis.
Berſabee, Puteus iuramenti.
Beth-abara, Domus transitꝰ
Beth-ania, Domus obedientiæ & afflictionis.
Beth-auen, Domꝰ vanitatis.
Beth-dagon, Domꝰ frumẽti
Beth-el, Domus dei.
Bether, Diuisio.
Beth-lehem, Domus panis.
Beth-phage, Domus oris vallium.
Beth-phogor, domꝰ hiatus.
Beth-ſabe, Filia iuramenti, Vxor Vriæ.
Beth-ſabee, Domus iuramẽti Ciuitas.
Beth-ſaida, Domus frugum.
Beth-ſames, Domus ſolis.
Bethul, Virgo.
Bezec, Fulgur.
¶Boanerges, vel iuxta B. Hieronymum, Banereem, Filii tonitrui.
Booz, In fortitudine.
Borith, Herba in qua eſt acrimonia ſaponis.
Boſor, Munitio.
Boſra, Idem.

C

Caath, Cõgregatio, Obtuſio
Cades, Sanctitas.
Cain, Poſſeſſio, Poſſeſſus.
Caleb, Quaſi cor.
Cana, Zelus, Aemulatio.
Cananæus, Id eſt, ex Cana vico Galilææ.
Capharnaũ, Ager pœnitẽtię.
Cappadoces, Hebraice Caphtorim, id eſt, ſphærulæ.
Cariath-iarim, Ciuitas ſyluarum.
Cariath-ſepher, Ciuitas literarum.
Carmel, Cognitio circũciſionis, vł, agnus circũciſus,
Carthaginenſes, Hebraice Tharſis, id eſt contemplatio gaudii.
¶Cædar, Nigredo, Triſtitia.
Cedes, Sanctitas.
Cedron, Denigratꝰ, Triſtitis
Cephas, Petrus à petra. Syrũ
Cetura, Aromatizans.
¶Chæreas, Lætus.
Chaldæa, Hebraice Chaſdim id eſt. Quaſi dæmones.
Cham, Calidus, Calor.
Chanaã, Mercator, Negotiator.
Charmel, Idẽ quod Carmel.
Cherub, Quaſi magiſter.
Chodchod, Iaſpis.
Chorræi, Furores.
Chriſtus, Vnctus.
Chus, Aethiops.
¶Cin, Poſſeſſio, Emptio.
Cinoth, Lamentationes.
Cis, Durus, Stipula.
¶Cleophas, Gloria omnis.
¶Cœleſyria, Curua Syria.
Coloſſenſes, Supplicio affecti
Corban, Corbana, Donum. Oblatio.
Core, Caluus, Caluitium, per heth in fine.
Core, per aleph in fine, Vocans, legenS. 1. Par. 9. c.
Corozaim, Hic eſt myſteriũ.
Cozbi, Mendax.
¶Cyprus, Pulchra.
Cyrus, Quaſi miſer.

D

Dagon, Frumentum.
Dalila, Paupertas.
Damaſcus, Sãguinis ſuccus
Damaſcus, 1. Reg. 16. b. Similitudo incendii.
Dan, Iudicans, ſiue iudiciũ.
Daniel, Iudicium dei.
Darius, Requirens.
Darmaſcus, Generationis procuratio.
Dathan, Ritus, Lex.
Dauid, Dilectus.
¶Debora, Apes, Verbum.
Decapolis, Decem ciuitatũ, ſub. regio.
¶Diabolus, Criminator, Calumniator.
Diabolus, Habacuc 3. a. Hebraice Reſeph, id eſt, volucris, Flamma.
Dibre-haiamim, Verba dierũ
Didymus, Gemellus.
Dina, Iudicium, vł Iudicans
Dionyſius, Diuinitus ſtillatꝰ
Dithalaſſum, Duo mara.
¶Doeg, Sollicitus, Anxius.
Dor, Generatio.
¶Dura, Generatio, vł, habitatio.

E

Ebal, Aceruus vetuſtatis,
¶Eccleſiaſtes, Concionator,
¶Eden, Voluptas, Deliciæ.
Edom, Rufus.
¶Eglon, Vitulus.
¶Elcana, Deus zelotes.
Eleazar, Dei adiutorium.
Elehanan, Dei gratia ſiue miſericordia.
Eliacin, Dei reſurrectio.
Elias, Deus dominus.
Eliezer, Dei adiutorium.
Elimelech, Deus meus rex
Eliſabeth, Deus iuramenti.
Eliſeus, Dei ſalꝰ, Deꝰ ſaluꝰ.
Elle-haddebarim, Hæc ſunt verba. ſic incipit quintus liber legis.
Elnathan, Deus dedit.
¶Emmanuel, Nobiſcũ deus.
Emmaus, Timens conſilium.
¶Enac, Gygas, Torques.

Encænia, Renouatio, Dedicatio.
Enhom, Ecce illi.
Enos, Homo vel vir.
¶Ephraim, frugifer, Crescēs.
Ephraim, Hebraice Ephra, id est, puluerulenta, siue plumbea. 1. Reg. 13. b.
Ephratha, Vbertas, siue frugifera.
Ephron, Puluis.
¶Esau, Faciens, Operans.
Esdras, Adiutor, Atrium.
Esther, Occulta, Abscōdita.
¶Etam, auis eorum.
Etham, Fortitudo eorum.
¶Eubulus, Prudens.
¶Ezechias, Fortitudo dñi.
Ezechiel, Fortitudo dei.
Ezriel, Auxilium dei.

G

Galaad, Abiectio.
Gabaa, Collis.
Gabriel, vir deus, aut dei.
Gad, Fœlix, Accinctus.
Gadgad, Fœlicitas fœlicitatis, Accinctus exercitus.
Galaad, Aceruus testimonii.
Galatæ, Lactantes.
Galgal, Rota, Reuolutio.
Galilæa, Volubilis.
Gazer, Præscissio.
Gazophylacium, Vbi thesauri templi seruabantur.
¶Gebal, Terminus.
Gedeon, Conterens.
Gehenna, Vallis tristitiæ.
Gehennon, Vallis cōtristans.
Gelboe, Reuolutio inuestigationis.
Gersom, Aduena ibi.
Gerson, Exilium eius.
¶Giblii, Termini.
Gihon, Pectus, Exitus.
Gog, Tectum.
Golgoltha, Caluaria, vbi capita mortuorum reponunt
Goliath, Transmigratio.
Gomor, Genus mensuræ.
Gomortha, Populus rebellis.
¶Græci, Hebraice Ieuanim, id est, deceptores.

H

Habacuc, Luctator.
Hallelu-ia, Laudate dominū.
Hananias, Gratia domini.
Haram, Destructus.
Hauoth-iair, Oppida illuminationis.
¶Hebal, Aceruus vetustatis.
Heber, Socius, Particeps, per heth in principio.
Heber, per ain, Transitus.
Hebræus, Transiens.
Hebron, Societas.
Heli, Oblatio.
Heliopolis, Hebraice dicitur On, id est, dolor.
Henoc, Dedicatus.
Hermon, Destructio.
Hesron, Sagitta exultationis.
Heua, Viua, Viuens.
¶Hierapolis, Sacra ciuitas.
Hieronymus, Sacrū nomen.
¶Holofernes, Fortis dux.
Hor, Mons.
Horeb, Desertum.
Horma, Destructio.
¶Hur, Libertas.
Hus, consilium.
¶Hymenæus, Carmen nuptiale.

I

Iabel, Defluens.
Iabes, Siccitas. p sin in fine.
Iabes, Tristitia. p sade i fine.
Iacob, Supplantator.
Iahel, Ascendens, Damula,
Iahiel, Viuit deus.
Iairites, Illuminatus.
Iamin, Dextera, vel dexter.
Iapheth, Dilatatus.
Iason, Sanans.
Iauan, Deripiens.
¶Ichabod, Vbi gloria? Væ gloriæ.
¶Idumæa, Rufa, Terrena.
¶Iebus, Conculcatio.
Iechonias, Præparatio domini.
Iehu, Ipse, Existens.
Iehus, Tinea, corrosus, p sin in fine.
Iehus. 1. par. 8. a, Cōsilians. per sade.
Iemini, Dextera, vel dexter.
Iephte, Aperiens.
Iesameel, Misericordia domini.
Ieremias, Celsitudo domini
Iericho, Luna, Mensis.
Ierobaal, impugnans, Idolū.
Ieroboam, impugnans populum.
Ierosolyma, Visio pacis, Visio perfecta,
Ierusalem, Idem.
Iesse, Ens, Existens.
Iesboc, Est vacuus.
Iesus, dominus saluator.
Iethro, Excellens.
Iezonias, Auscultatio domini.
Iezrahel, Semen dei.
¶Indus, id est, de India. Hebraice dicitur Hodu, id est laudatio.
India, iob. 28. c. Hebraice Ophir, id est, ciuis.
¶Ioab, Paternitas, Habēs patrem.
Ioachaz, Domini apprehensio.
Ioachaz. 2. par. 34. b, apprehendens.
Ioachin, Domini præparatio,
Ioacim, Domini resurrectio.
Ioas, Dissidens, Desperans.
Ioas, Domini ignis. 4. Reg. 11. d.
Ioas. 1. par. 7. b. 27. d, Tinea corrosus.
Iob, Dolens, Gemens.
Ioel, Volens, Incipiens
Iohanan, Gratiosus, Pius, Misericors.
Iohannes, Idem.
Ionas, Columba.
Ionadab, Spontaneus
Ionathan, Domini donum, filius Saul.
Ioram. Excelsus.
Iordanus, Fluuius, Iudicii.
Iosaphat, Dominus iudex.
Ioseph. augmentum.
Ioseph, psal. 80. Domini augmentum.
Iosias, ignis Domini.
Iosue, Dominus saluator.
¶Isaac, Risus.

Isai, Munus aut ens.
Isai, 1. par. 2. b, vir meus.
Isaias, Domini salus.
Iscboseth, vir cõfusionis.
Iscariotes, Vir occisionis
Ismahel, Exauditio dei.
Israel, Prævalens deo.
Issachar, Est merces, prẽmiũ
¶Ithamar, Insula palmæ
¶Itubleus, Buccina.
Iudas, Laudatio.
Iulius, Lanuginosus.

L

Laban, Albus, Candidus.
Lamech, Pauper, Humiliatꝰ
Lapidoth, Fulgura.
Lazarus, Dei adiutorium.
¶Lechi, Maxilla.
Leci, Lex.
Leui, Copulatus.
Leuiathan, Copulatio, Societas sua.
¶Lia, Laboriosa, Fatigata.
Libanus, Candidus.
Libya, Hebraice Lubim, Colmaris.
Lithostrotos, Lapidibus stratus.
¶Lot, Inuolutus, Colligatus.

M

Maacha, Attrita.
Maasias, Opus domini.
Maceda, Incendium.
Madian. Iudiciũ, Litigans.
Magdalena, Magnifica.
Magi, Sapiẽtes, vꝬ philsophi.
Malachias, Nuntius meus.
Malaleel. Laudans deum.
Malchus, Rex.
Mãmona, Pecunia, Diuitiæ.
Mamzer, De scorto natus.
Manahem, Consolator.
Manasses, Oblitus, Obliuio
Manue, Requies
Mara, Amara
Mardochai, Amara cõtritio.
Maria, Exaltata, Amaritudinis mare.
Martha, Prouocans.
Massa, Onus.
Maspha, Specula.
Mathusael, Mortem suam postulans.
Matthæus, Donatus.
¶Melchias, Rex dominus.
Melchi-sedec, Rex iustitiæ
Mechi-sua, Rex saluator.
Mesollam, Pacificus
Mesopotamia, Regio sic dicta, ꝙ duobus fluuiis, Euphrate & Tigri ambiatur.
¶Micha, Pauper.
Michael, Quis sicut deus?
Michæas, Idem.
Michol, Quis omnia?
Miphiboseth, de ore ignominia.
Misael, Quis postulatus?
Misse, Prouerbia, Nomẽ libri
Misphat, Iudicium.
¶Mna, Libra, Talentum.
¶Moab, De patre.
Moria, amaritudo.
Mosa, Azymum.
Mosa, 1. par. 8. a, Onus.
Moyses, attractus (sub. de aquis.
¶Mysia, Scelesta.

N

Naaman, pulcher.
Nabal, Stultus.
Nabo, Loquela, Prophetia.
Naboth, Idem.
Nabuchodonosor, Planctus iudicii.
Nachor, Raucus, Aridus.
Nadab, Spontaneus.
Nahasson, Coluber, Serpens.
Nahum, Consolator.
Naim, pulcher.
Nathan, Donatus.
Nathanael, Donum dei.
Nazaræi, Separati, Sanctificati.
Nazareth, Sanctificata, Separata. Si autẽ per sade scribatur, Custodita, vel, florida interpretatur.
¶Neapolis, Noua ciuitas.
Nehemias, Consolatio.
Nehustan, Æneum.
Nemrod, Rebellis.
Nephthali, Æquiparatio,
Niniuæ, Pulchra.
¶Noe, Cessatio, Requies.
Noema, decora.

O

Obadias, Seruus domini?
Obed, Seruus.
Obed-edom, Seruus hominis.
¶Ochozias, Apprehensio.
¶Odollam, Testimoniũ illis
¶Og, Subcineritius panis.
¶Olla, Eleuatio, Holocaustũ.
¶Onam, Dolor.
Onan, Dolor, Iniquitas.
Onesimus, Vtilis.
¶Oolla, Tabernaculum.
¶Ophni, Pugnus, Pugillus.
¶Oreb, Coruus.
¶Osee, Saluator.
¶Oza, Fortitudo.
Ozias, Fortitudo domini.
Oziel, Fortitudo dei.

P

Palæsthina, Consperſa (sub. cinere)
Paracletus, Consolator, Aduocatus.
Paraseue, Præparatio.
Pascha, Transitus.
¶ Pentateuchus, Quinque volumina.
Pentecoste. Quinquagesima (sub. die)
Petrus, Saxum, Petra.
¶Phacee, Aperiens.
Phanuel, Videns deum?
Pharao, Dissipans.
Phares, Diuisio. Filius Iudæ.
Phares, per sin, 1. par. 7. d. Æques.
Pharisæi, Diuisi.
Phase, Transitus.
Phasga, Collis.
Philisthæa, Cõsperſa cinere
Phinees, Facies cõfidentiæ.
Phogor, Hiatus.
Phut, Aphrica.
¶Pigmæi Hebraice dicũtur Gamadim.
¶Probatica, Ouina, Locus vbi pecora sacrificãda tenebantur.
Proselyty, Aduena Peregrinus.

R

Raab, psal. 86. Superba, Fortis.

Interpretatio.

Rabba, Multa, Grandis.
Rachel, Ouis.
Raguel, Pastor dei.
Rahab. Lata. Dilatata.
Ram, Excelsus.
Rameſſes, Tonitruum tineę.
Raphael, Medicina dei.
Raphaim, Gigantes, medici.
¶Rebecca, Saginata.
Rebla, Reblatha Rixa.
Rechab, Quadriga.
Remmon, Malum granatū.
Reſpha, Extenſio.
¶Roboam, Dilatans populū.
Roma excelſa, Sublimis.
¶Ruben, Videns filium.
Ruma, Excelſa.
Ruth, Saturata.

S

Saaph, Cogitans.
Saba, per ſin, Conuerſio, Captiuitas,
Saba, per Samech, Circuitio
Sabaoth, Exercitꝰ, in plurali
Sabatha, Circuitus.
Sabbathiſmus, Requies, Ceſſatio.
Sabbathum, Idem.
Sadducæi, Iuſti.
Sadoc, Iuſtus.
Sale, Miſſio.
Salem, vel Sallem, Pax.
Salmanaſar, Pax ligata.
Salmon, Pacificus.
Salomon, Pacificus.
Salomith, Idem. f. g.
Salphaad, Vmbra formidinis.
Samaria. Cuſtodia, Adamas.
Samſon, Sol eius, Nominis iteratio.
Samuel, Poſitus à deo.
Saphã, Hericulus, Cuniculus.
Saphad, Iudicans.
Sara, per he in fine, Domina. Vxor Abrahæ.
Sara, per heth in fine, Odorans, Domina odoris.
Sarai, Domina mea.
Sareptha, Anguſtia buccellę
Saron, ſiue Sarona, Planities
Satan, Aduerſarius.
Saul, Poſtulatꝰ, Cõmodatus
Saul, 1. Reg. 4. d, Hebraice Sual, Vulpes.
¶Scenopegia, Feſtum tabernaculorum.
Schibboleth, Spica.
¶Sedecias, Iuſtus domini.
Segor, Parua.
Seſion, Eradicatio.
Sela, Diſſoluens. Filius Iudę.
Sellum, Pacificus.
Sellum, Manens.
Sem, Nomen, Fama, Poſitus.
Semei, Obediens.
Semei, 1. par. 2. d, Nomẽ meũ
Sennacherib, Rubus deſtructionis.
Seon, Sonitus.
Sepharuaim, Libri, vel ſcribæ
Sephora, Pulchra, aut tuba. Exod. 1. c
Sephora, exod. 2. Auis, Paſſer. vxor Moſis.
Seth, Poſitus.
Setim, Expanſiones.
¶Siba, Exercitus, Militia.
Sibboleth, Onus.
Sicera, Ebrietas.
Sichem, Humerus.
Sihor, Niger, Turbidꝰ. Nilꝰ.
Siloe, Miſſus, Mittens.
Simeon, Audiẽs, Exauditio.
Simon, Obediens.
Sin, Rubus. exod. 16. a. per Samech.
Sin, per ſade, Arma, Scutum.
Sion, Aceruus, 2. reg. 4. b.
Sion, deut. 4. g, Strepitus.
Siſaa. Hirundinem videns.
¶Sodoma, Secretum eorum.
Somer, Cuſtos.
Sophtim, Iudices.
Sorec, Vinea.
¶Stephanus, Coronatus.
¶Sulamitis, Pacifica, Perfecta.
Sunamitis, Dormiens.
Suſanna, Lilium, Roſa.

T

Tarſus, Alatha, Pennata.
¶Thabor, Electio, Puritas.
Thaddæus, Laudans.
Thamar, Palma, Dactylus.
Thare, Odorans, Spirans.
Tharſis, Contemplatio gaudii.
Thau, Signum.
Thecua. Spes, Funiculus.
Theraphim, Simulachra.
Thomas, Abyſſus, Geminus.
Thopheth, Tympanum, Seductio.
¶Timæus, Cæcus, Cæcitas,
Timotheus, Honor dei.
Titus, Honorabilis.
¶Tobias, Bonus dominus.
¶Tubalcain, Mundana poſſeſſio.
¶Tyrii, Hebraice Sorim, Id eſt tribulantes.

V

Vaicra. Et vocauit. Liber Leuitici.
Vaiedabber, Et locutus eſt, Liber Numerorum.
Vaſthi, Potans, Bibens.
¶Velle-ſemoth, Et hęc ſunt nomina. Secũdus liber legis qui exodus græce vocatur.
¶Vr, ignis.
Vrias, Ignis domini.

Z

Zabad, Dos, Doratus,
Zabdi, Idem.
Zabulon, Habitaculum.
Zacchæus, Purus.
Zacharias, Memoria domini
Zambri, Cantans.
Zara, Oriens.
Zebedæus, Dos, Dotatus,
Zebee, Victima.
Zelotes, Aemulator.
Zelpha, Diſtillatio oris.
Zorobabel, Alienus a confuſione.

Index Epistolarum

ET EVANGELIORVM QVAE veteri & nouo testamento excerpta, in templis, dominicis, & aliis festis diebus leguntur, iuxta consuetudinem ecclesiæ Parisiensis & Romanæ. In quo animaduerte signatum epistolæ aut euangelii principium tantum: & subinde quod finem illorum consequitur. Præterea R. literam (quæ vsum Romanum significat) epistolæ aut euangelio præpositam esse, quando non conueniunt.

ADVENTVS

Dominica prima.

Epist. Et hoc, scientes tempus, vsque ad finem capitis. Rom. 13. c. d Euangelium, Et cum appropinquassent. Et cum intrasset, Matth. 21. a

Dominica secunda.

Epist. Quæcunq; enim scripta sunt. Certus sum autem. Rom. 15. a Euang. Et erunt signa in sole. Attendite autem. Luc. 11. c R. Iohannes autem cum audisset. Matth. 21. a

Dominica tertia.

Epist. Sic nos existimet homo. Hæc autem fratres. 1. Corinth. 4. a R. Gaudete in domino semper Philip. 4. a Euang. Iohannes autem cum audisset. Amẽ dico vobis. Matth. 11. a R. Et hoc est testimonium quando miserunt Iudæi. Iohan. 1. b

Feria quarta quatuor temporum.

Epist. Et erit in nouissimis diebus. Proiecisti enim. Isa. 2. a. Item epist. Et adiecit dominus loqui. Qui antequã sciat. Isa. 7. b Euang. In mense autem sexto missus. Exurgens autem Luc. 1. c

Feria sexta.

Epist. Egredietur virga. Habitabit lupus cum agno. Isa. 11. a Euang. Exurgẽs autem Maria. Quia respexit humilitatem. Luc. 1. d

Sabbatho.

Epist. Clamabunt enim ad dominum. In die illa. Isa. 19. d Item epist. Lætabitur deserta. In cubilibus isa. 35. a Item epist. Super montẽ excelsum. Quis mensus est. Isa. 40. c Item epist. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro. Væ qui cõtra dicit. Isa. 45. a Item epist. Angelus autem domini. Confitemini domino. Daniel. 3. c Item epist. Rogamus autem vos fratres. Cuius est aduentus secundum operationem. 2. Thess. 2. a Euang. Anno quintodecimo. Dicebat ergo ad turbas. Luc. 3. a

Dominica quarta.

Epist. Gaudete in domino semper. De cætero fratres. Philip. 4. a R. Sic nos existimet. 1. Corin. 4. a Euang. Et hoc est testimonium quando miserunt Iudæi. Altera die vidit Iohannes Iesum. Iohan. 1. b R. Anno quintodecimo. Luc. 3. a

NATALIS DOMINI.

In vigilia.

Epist. Propter sion non tacebo. Habitabit enim iuuenis. Isa. 62. a Item epist. Paulus seruus Christi Iesu. Omnibus qui sunt Romæ. Rom. 1. a Euang. Cum esset desponsata. Hoc autem totum. Matth. 1. c

In gallicantu.

Epist. Populus qui ambu. Zelus domini. Isa. 9. a Item epist. Apparuit enim gratia. Nemo te contemnat. Tit. 2. c Euang. Factum est autẽ in diebus illis exiit edictum. Et factum est. Luc. 2. a

In aurora.

Epist. Spiritus domini super me. Tu autem vocaberis. Isa. 61. a & 62. d. Item epist. Cum autem benignitas & humanitas. Fidelis sermo est. Tit. 3. b Euãg. Et factum est: vt discesserunt ab eis angeli. Et postquam. Luc. 2. b. c

In die ad mignam missam.

Epist. Propter hoc iciet populus. Recedite recedite. Isa. 52. b Item epist. Multipharie, multisq; Ad quem autem angelorum. Heb. 1. a Euang. In principio erat verbum. Iohannes testimonium. Iohannis. 1. a

In die sancti Stephani.

Epist. Stephanus autem plenus gratia. Saulus autem. Act. 6. c & 7. g Euang. Ecce ego mitto ad vos. ad finem vsque capitis. Matth. 23. d

In die sancti Iohannis euang.

Epist. Qui timet deum, faciet. Homines stulti. Eccles. 15. a Euang. Sequere me. Sunt autem. Iohan. 21. f

In die sanctorum Innocentium.

Epist. Et vidi: & ecce agnus. Et vidi alterum angelū. Apoc.14.a Euang. Qui cum recessissent, ecce angelus. Defuncto autem. Matth.2.b c

Dominica intra octauas natalis domini.

Epist. Dico autem: quanto tempore. Sed tunc quidem. Galat.4.a Euang. Et erat pater eius & mater. Et *ibant* parentes. Luc.2.c

In circuncisione domini.

Epist. Apparuit enim gratia. Nemo te contemnat. Tit.2.c Euang. Et postquā cōsumati sunt dies octo, Et postquā impleti sunt. Luc.2.c

In epiphania domini.

Epist. Surge, *illuminare*. *Omne pecus*. Isa.60.a Euang. Cum autem natus esset Iesus. Qui cū recessissent. Mat.2.a

Dominica intra octauas epiphaniæ.

Epist. Obsecro itaq; vos fratres. Habentes autem donationes. Rom.12.a Euang. Et cum factus esset annorū &c. ad *finem* vsque cap. Luc.2.f

Dominica prima post octauas epiphaniç.

Epist. Habentes autem donationes. Nolite esse prudentes. Rom.12.b Euang. Et die tertia nuptiæ. Post hæc descendit. Iohan.2.a

Dominica secunda post octa. epiphaniæ.

Epist. Nolite esse prudentes &c, vsque ad finem capitis. Rom.12.c Euang. Cū autem descendisset, Cum autem introisset. Matth.8.a

Dominica tertia post octa. epiphaniæ.

Epist. *Nemini quicquā debeatis*. Et hoc scientes. Rom.13.c Euang. Et ascendente eo in nauiculam. Et cum venisset. Matth.8.c

Dominica quarta post octa. epiphaniæ.

Epist. *Induite vos ergo. Mulieres*. Coloss.3.b Euang. Simile factum est regnū cælorum homini qui seminauit. Aliam parabolam. Matth.13.d

Dominica in septuagesima.

Epist. Nescitis q̄ ii qui in stadio. Sed non in pluribus. 1.Cor.9.d.10.a Euang. Simile est enim regnum cælorū *homini* patrifamilias qui exiit primo mane. Et ascendens. Matth.20.a

Dominica in sexagesima.

Epist. Libenter enim sustinetis. Propter quod placeo. 2. Corinth.11.d e. & 12.a b c Euang. Cum autem turba multa conueniret. Nemo autem lucernam. Luc.8.a

Dominica in quinquagesima.

Epist. Si linguis hominum loquar &c. ad finem vsque capitis. 1. Corinth.13. a b c d Euang. Assumpsit autem Iesus duodecim. vsque ad finem capitis. Luc.18.c

Feria quarta cinerum.

Epist. Nunc ergo, dicit dominus, conuertimini. *Et eā qui ab aquilone*. Ioel. 2.c Euang. Cum autem ieiunatis. Lucerna corporis. Matth.6.b c

Feria quinta in capite ieiunii.

Epist. In diebus illis ægrotauit Ezechias. Hoc autem tibi erit. Isa.38.a Euang. Cum autem introisset Caph. Et cum venisset Iesus in domum. Math.8.a

Feria sexta in capite ieiunii.

Epist. Clama, ne cesses. Si abstuleris. Isa. 58.a Euang. Audistis quia dictum est. Diliges proximum tuum. Et cum oratis. Matth.5.g.6.a

Sabbatho in capite ieiunii.

Epist. Si abstuleris de medio tui &c. vsque ad finem capitis. Isa.58.c Euang. Et cum sero factum esset. ad finem vsq; capitis. Marc.6.g

Dominica prima in quadragesima.

Epist. Adiuuantes autem exhortamur. Os nostrum. 2. Cor.6.a Euang. Tunc Iesus ductus est. Cum audisset Iesus. Matth.4.a

Feria secunda.

Epist. Ecce ego ipse super past. Vos autem greges. Ezech.24.c Euang. Cum autem venerit filius &c. ad finem usq; capitis. Matth.25.c

Feria tertia.

Epist. *Quærite dominum dum*. Quia in lætitia. Isa.55.b Euang. Et cum intrasset Iesus Hierosolymam. Mane autem reuertens. Matth.21.c

Feria quarta.

Epist. Ascende ad me in mōtem. ad capitis finem vsq;. Exod.24.c Itē epist. Cumq; venisset illuc. 3. Reg.19.a

Euang. & Epist. totius anni.

Euang. Tunc respondērūt ei quidam de scribis &c. vsque ad finem capitis, Matth. 12. c

Feria quinta.

Epist. Quæso domine deus cæli, fortis, magne &c. vsq; ad finem capitis. Nehem. 1. b. R. Et factus est sermo domini ad me, Quod si genuerit filium. Ezech. 18. a Euang. Et egressus inde Iesus, Et cum transisset inde Iesus, Matth. 15. c

Feria sexta.

Epist. Animi quæ peccauerit. Et dicūt filii israel. Ezech. 18. e Euang. Post hęc erat dies festus. Propterea persequebantur, Iohan. 5. a

Sabbatho

Epist. Respice de sanctuario tuo &c. vsque ad cap. finem. Deut. 16. d. Itē epist. *Si enim custodieritis mandata.* En propono in conspectu. Deut. 11. c. Itē epist. Benefaciat vobis deus. Et nunc hic sumus. 2. Machab. 1. a. Item epist. Miserere nostri deus omniū. In ira flammę eccl. 36. a. Item epist. Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos. Fidelis est qui vocauit. 1. Thess. 5. c Euang. Et post dies sex assumit. Et interrogauerunt. Matth. 17. a

Dominica secūda in quadragesima.

Epist. De cætero ergo fratres. Itaq; qui hæc spernit. 1. Thess. 4. a Euang. vt in præcedente sabbatho.

Feria secunda.

Epist. Et nunc domine deus noster qui eduxisti. Cūq; adhuc loquerer. Daniel. 9. d Euang. Ego vado, & quæretis me. Hæc illo loquente. Iohan. 8. c

Feria tertia.

Epist. Surge, & vade in Sareptam. Factū est autem post verba. 3. Reg. 17. b Euang. Tunc Iesus locutus est ad. Væ vobis scribæ. Matth. 23. a

Feria quarta.

Epist. Domine deus rex omnipotens, omnis quoq; israel. Hest. 13. c Euāg. Et ascendens Iesus Hierosolymā. Et egredientibus illis ab Iericho. Matth. 20. b. c. d

Feria quinta.

Epist. Maledictus homo qui confidit. Perdix fouit quæ non iere. 17. a Euāg. Homo quidā erat diues &c. ad cap. finem vsque. Luc. 16. e

Feria sexta.

Epist. Dixit Ioseph fratribus suis. Cōfestim igitur. Gen. 37. b Euang. Homo quidam erat paterfamilias &c. vsq; ad 22. cap. principium. Matt. 21. d

Sabbatho.

Epist. Quod cum audisset Rebecca. Viues gladio Gene. 27. a Euang. Homo quidam habuit duos filios. vsque ad finem cap. Luc. 15. c

Dominica tertia in quadragesima.

Epist. Estote imitatores mei. Probantes quid sit. Ephe. 5. a Euang. Et erat eiciens dæmonium, & illud. Turbis autē concurrentibus. Luc. 11. b c

Feria secunda.

Epist. Naaman princeps militiæ regis. Obsecro itaque vt. 4. Reg. 5 Euang. Vtique dicetis mihi hanc similitudinem. Et descendit in Capharnaum. Luc. 4. d

Feria tertia.

Epist. Mulier autem quædam de vxoribus. Facta est autem quędam. 4. Reg. 2. a Euang. Si autem peccauerit in te. Ideo assimilatum est regnum cęlorum. Matth. 18. b c

Feria quarta.

Epist. Honora patrem tuum & matrem. Veniam ad te. Exod. 2. b Euang. Tunc accesserunt ad eum. Et egressus inde Iesus. Mat. 15.

Feria quinta.

Epist. Verbum quod factum est ad Ieremiam. Ecce vos confiditis. Iere. 7. a Euang. Surgens autem Iesus de synagoga &c. vsque ad principium 5. capitis. Luc. 4. f g

Feria sexta.

Epist. Cumq; indigeret aqua populus. Misit interea. Nume. 20. a Euang. Venit ergo in ciuitatem Sa. Post duos autem dies. Iohan. 4. a

Sabbatho.

Epist. Et erat vir habitans in Babylone. Helchias autem. Daniel. 13. a Euang. Iesus autem perrexit in montem Oliueti. Iterum ergo locutus. Iohan. 8. a

Dominica quarta in quadragesima.

Epist. Scriptum est enim. Quoniā &c. ad finem vsque capitis. Galat. 4. c Euang. post hæc abiit Iesus. Iesus ergo cum cognouisset Iohan. 6. a

Index.

Feria secunda.

Epistola. Tunc venerunt duæ mulieres meretrices &c, vsque ad 4. cap. 3. Regū .3.c.

Euangelium, Et prope erat pascha, vsq; ad. 3. cap. Iohan. 2.c.

Feria tertia.

Epist. Vade, & descende. Et reuersus est Moyses. Exod. 32.b

Euangelium. Iam autem die festo mediante. Christus cum venerit. Iohan. 7.b.

Feria quarta.

Epist. Et sanctificabo nomen meum. Et saluabo vos ex vniuersis. Ezech. 36.c.

Euang. Et præteriens Iesus. Et dicit ei Iesus. Iohan. 9.a.

Feria quinta.

Epist. Profecta est igitur, & venit ad virum dei. Erat autem fames. 4. Reg. 4. d

Euang. Et factum est deinceps ibat Iesus. Et exiit hic sermo. Luc. 7.b c.

Feria sexta.

Epist. Factum est autē post hęc verba, ægrotauit &c, vsque ad finem cap. 3. Reg. 17.c.

Euang. Erat autem quidam languens. Quidam autem ex ipsis. Iohan. 11.a

Sabbatho.

Epist. In tempore placito exaudiui, Ecce in manibus meis semper Isa. 49.c

Euang. Ego sum lux mundi. Dicit ergo iterum eis. Iohan. 8.b

Dominica *in passione.*

Epist. Christus autem assistēs pontifex Vbi enim testamentum. Heb. 9.c

Euang. Quis ex vobis arguet *me de* peccato? vsque ad finē cap. Iohan. 8.f

Feria secunda.

Epist. Et factum est verbū domini ad Ionam secūdo &c, ad finē vsque cap. Ionæ. 3.a Euang. Audierunt pharisæi turbam. Nondum enim erat spiritus. Iohan. 7.e

Feria tertia.

Epist. *Quod cum audissent* Babylonii &c, vsque ad finem cap. Daniel. 14.e

Euang. Post hæc autē ambulabat. Iam autem die festo mediante Iohan. 7.a

Feria quarta.

Epist. Non facies furtum. Leges meas custodite. Leui. 19.c

Euang. Facta sunt autem Encænia. Quærebant ergo eum, Iohan. 10.e

Feria quinta.

Epist. Ne, quæsumus, tradas. Et non cessabant. Daniel. 3.d

Euang. Rogabat autē illum quidā pharisęus &c. vsque ad 8. cap. Luc. 7.e f

Feria sexta.

Epist. Domine, omnes qui te derel. Hęc dicit *dominus.* Iere. 17.b.

Euangelium, Collegerunt ergo pontifices. Proximum autem erat pascha. Iohan. 11.f

Sabbatho.

Epist. Venite, & cogitemus cōtra &c, vsq; ad 19. cap. Ierem. 18.c

Euang. Hęc locutus est Iesus &c, vsque ad finē. cap. Iohan. 17.a

R. Cogitauerunt autem principes sacerdo. Cum autem tot signa fecisset. Iohan. 12.b.

Dominica in ramis palmarum.

Post benedictionem palmarum.

Epist. Venerunt autē in Helim vbi. Audi *ni enim murmur*, Exod. 15.d. 16.a

Euang. Et cū appropinquassent. Et cū intrasset Ierosolymam. Matth. 21.a

Ad missam.

Epist. Hoc enim sentite in vobis. Itaq; *charissimi mei.* Philip. 2.a Euangeliū Passio domini secundum Matth. cap. 26. 27. eiusdem.

Feria secunda post ramos palmarū.

Epist. Dominus deus aperuit mihi aurem. Ecce vos omnes accedētes ignē. Isa. 50. b. Euang. Iesus ergo *ante sex dies* paschæ. Cogitauerunt autem. Iohan. 12.

Feria tertia.

Epist. Tu autem domine demonstrasti. Propterea, hæc. Iere. 11.d

Euang. Passio domini secundum Marcum cap. 14. & 15. eiusdem.

Feria quarta.

Epist. Ecce saluator tuꝰ venit. Et dixit Isa. 65. d. 63. a. b. Item epist. Quis credidit auditui nostro? vsque ad finem capitis. Isa. 53.a Euang. Passio domini secundū Lucam. cap. 22 23. eiusdem.

Feria quinta in cœna domini.

Epist. *Conuenientibus* ergo vobis in vnum. Itaque fratres mei. 1. Corinth. 11.d.

Euangelium. Ante diem festum paschę Amen amen dico vobis, *non est seruus* maiōr. Ioh. 13.a

Feria sexta in parasceue.

Epist.Dixit quoque dominus ad Moysen & Aaron.Et transibo.Exod.12.a

Item epist.In tribulatione sua,Ipsi autem. Osee.6.a

Euang. Passio domini secundum Iohānem.cap.18.& 19.

sabbatho sancto.

Epist.Igitur si consurrexistis cum Mortificate ergo membra.Colost.3.a

Euang.Vespere autem sabbathi.Et exierunt,Matth.28.a

IN DIE PASCHAE.

Epist.Expurgate vetus fermentum.Scripsi vobis.1.Corint.5.c Euang.Et cum transisset sabbathum . At illæ exeuntes Marc.16.a

Feria secunda.

Epist.Verbum quod misit deus. Adhuc loquente Petro.Act.10.f Euang.Et ecce duo ex illis. Dum autem hæc loquūtur,Luc.24.b

Feria tertia.

Epist. Viri fratres,filii generis : Filius meus es tu.Act.13.d

Euangelium . Dum autem hæc loquuntur . Vos autem testes estis. Luc.24.f

Feria quarta.

Epist.Videns autem Petrus.Vt cum venerint tempora refrigerii.Act.3.b

Euāg.Postea manifestauit se. Cum ergo prandissent,Iohan.21.a

Dominica prima post pascha.

Epist.Quoniam omne quod natū . Qui vero non credit.1.Iohan.5.a

Euang.Cum ergo sero esset &c.vsq; ad finem cap.Ioh.20.c

Dominica secunda post pascha.

Epist.In hoc enim vocati estis,&c. vsque ad finem capitis.1.Pet.2.d

Euāg.Ego sum pastor bonus.Propterea me diligit.Iohan.10.b

Dominica tertia post pascha.

Epistola. Charissimi,obsecro vos tanquam . Quæ enim est gratia. 1.Petri. 2.b c

Euang. Modicum, & iam non videbitis.Et in illo die.Iohan.16.d

Dominica quarta post pascha.

Epist. Omne datum optimum . Estote autem factores.Iacob,1.c

Euang. Et nunc vado ad eum qui. Omnia quæcunque.Ioh.16.b

Dominica quinta post pascha.

Epistola. Estote autem factores, &c. vsque ad finem capitis.Iacob.1.d

Euang. Amen amen dico vobis, siquid petieritis,Respondit eis Iesus, Ioh.16.e f

Feria secunda in rogationibus.

Epist. Confitemini ergo alterutrum, &c.ad finem vsque cap.Iacob.5.d

Euang. Quis vestrum habebit amicum . Et erat eiiciens dæmonium. Luc.11.a

Feria tertia in rogationibus.

Epist. Obsecro igitur.Veritatem dico. 1.Timot.2.a

Euangelium. Petite, & dabitur vobis . Omnia ergo quæcunque. Matth. 7.a b

IN DIE ASCENSIONIS.

Epist.Primum quidem,sermonem feci. Tunc reuersi sunt.Act.1.a

Euang.Nouissime autem &c. ad capitis finem vsque.Mar.16.c

Dominica intra octauas ascensionis.

Epist. Estote itaque prudentes.Charissimi,nolite.1.Pet.4.b

Euangelium. Cum autem venerit paracletus, Hæc autem , vobis , Iohan. 15.d.16.a

IN DIE PENTECOSTES.

Epist.Et cum complerentur dies pentecostes,Stupebant autem.Act.2.a

Euang. Si quis diligit me . Surgite eamus hinc.Iohan.14.c

Feria secunda.

Epist. Et præcepit nobis prædicare. Tunc rogauerunt.Act.10.f g

Euang.Sic enim deus dilexit mundum Post hæc.Iohan.3.b

Feria tertia.

Epist. Cum autem audissent apostoli. Cum vidisset autem.Act.8.c

Euang.Amen amen dico vobis,qui nō intrat per ostium,Ego sum pastor bo

nus,Ioh,10.a

Feria quarta quatuor temporum.

Epist. Diligite iustitiam, Propter hoc qui loquitur,Sapient.1.a
Item epist. Stans autem Petrus, Viri Israelitæ,Act.2.b c
Item epist.Per manus autem apostolorum,Exurgens autem princeps,Act.5.c
Euang.Nemo potest venire ad me,Litigabant.Iohan.6.c

Feria sexta.

Epist. Viri Israelitæ audite verba hęc, Viri fratres.Act.2.c d
R. Et filiæ Sion exultate . Et erit post hæc.Ioel 2.f
Euang.Et factum est in vna dierum. Et post hæc exiit.Luc.5.d

Sabbatho.

Epist. Et erit post hæc, effundam &c. vsque ad finem cap.Ioel.2.g
Item epist.Cum ingressi fueritis terrā. Post quam autē messueritis.Leuit.23.b
Item epist. Cum intraueritis terram quam.Quando compleueris, Deu,26.a
Item epist. Si in præceptis meis ambulaueritis. Ego dominus deus, vester qui eduxi vos.Leui.26.a
Item epist.Sequēti vero sabbatho &c. ad capitis finem vsque. Act.13.f g
Item epist. Iustificati ergo ex fide. Vt quid enim Christus.Rom.5.a
Euang. Surgens autem Iesus de synagoga,vsq; ad finem capit.Luc,14,f

IN DIE TRINITATIS.

Epist. Gratia domini nostri &c. vsque ad finem cap.2.Cor.13.d. R.Qui non diligit,non nouit deum:quoniam deus charitas est &c. vsque ad capitis finem.1.Iohan.4.b
Euang. In principio erat verbum, Iohannes testimonium.Iohan.1.a
R. Estote ergo misericordes, Non est enim,Luc.6.f

Dominica prima post pentecosten.

Epist. Qui non diligit, non nouit &c. vsque ad finem capit.1.Iohan.4.b
Euang. Homo quidam erat diues &c. Vsque ad finem capitis,Luc,16.c

IN DIE SACRAMENTI.

Epist.Ego enim accepi à domino,Ideo inter vos.1.Cor.11.c
Euang.Caro enim mea vere. Hæc dixit in synagoga.Iohan.5.f

Dominica secunda post pentecosten.

Epist. Nolite mirari fratres,si odit.In hoc cognoscimus,1.Iohan.3.c
Euang. Homo quidam fecit cœnam. Ibant autem turbæ.Luc.14.d

Dominica tertia post pentecosten.

Epist.Humiliamini igitur.Per Siluanum fidelem.1.Pet.5.b
Euang.Erant autē appropinq. Aut quæ mulier, Luc.15.a

Dominica quarta post pentecosten.

Epist. Existimo enim, quod non sunt con. Spe enim salui facti.Rom.8.d
Euang. Estote ergo misericordes. Non est enim.Luc.6.f
R. Factum est autem cum turbæ irruerent. Et factum est, cum esset in vna. Luc,5.a

Dominica quinta post pentecosten.

Epist. In fine autem. Parati semper ad satisfactionem, 1.Pet.3.b Euang.Factum est autem cum turbæ irruerent. Et factum est. Luc.5.a R.Dico autem vobis quia nisi abundauerit. Esto consentiens.Matth.5.c

Dominica sexta post pentecosten.

Epist.An ignoratis fratres,quod quicū. Non ergo regnet peccatum.Rom.6.a
Euang. Dico autem vobis quia nisi abundauerit.Esto consentiens.Matt.5.c
R.In diebus illis iterum cum turba . Et statim ascendens,Marc.8.a

Dominica septima post pentecosten.

Epist.Humanum dico &c.vsque ad capitis finem.Rom.6.d
Euang. In diebus illis, iterum cum. Et statim ascendens.Mar.8.a
R.Attendite à falsis prophetis,Multi dicent mihi.Matth.7.c

Dominica octaua post pentecosten.

Epist. Ergo fratres,debitores sumus, Si tamen compatimur.Rom.8.c
Euang.Attēdite à falsis prophetis, Multi

dicent mihi.Matth.7.c R.Homo quidam erat dives, qui habebat villicum. Qui fidelis est in minimo, & in maiori.Luc.16.a

Dominica nona post pentecosten.

Epist.Hæc autem.in figura facta. Propter quod chariſſimi.1.Corinth.10.a

Euãg.Homo quidam erat dives,qui habebat villicum. Qui fidelis est in minimo, & in maiori.Luc.16.a R. Et vt appropinquauit.Principes autem.Luc. 19.c

Dominica decima post pẽtecosten.

Epist.Scitis autem quoniam cum. Sicut enim corpus,vnum est, & membra.1. Corint.12.a Euang. Et factum est cũ appropinquasset adBeth.Principes autem.Luc.19.c. R.Duo homines ascendebant.Afferebant autem.Luc.18.b

Dominica vndecima post pẽtecost.

Epist.Notum autemvobis facio.Sed abundantius illis omnibus laboraui.1. Corin. 15.a Euang. Duo homines ascendebant.Afferebant autem.Luc.18.b R.Et iterum exiens de finibus Tyri. ad finem vsque cap.Mar.7.d

Dominica duodecima post pentecosten.

Epist.Fiduciam autem talem habemus Nam nec glorificatum.2.Cor.3.b

Euang.Et iterum exiens de finibus Tyri.vsque ad finem capitis.Mar.7.d

R.Beati oculi qui vident quæ vos. Factum est autem.Luc.10.d.e

Dominica decimatertia post pẽtecosten.

Epist. Abrahæ dictæ sunt. Prius autem quam.Gal.3.c Euang. Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Factum est autem.Luc.10.d.e R.Et factum est:dum iret in ierusalem. Interrogatus autem. Luc.17.c

Dominica decimaquarta post pentecosten.

Epist.Dico autem in christo,spiritu. Si spiritu viuimus.Gala.5.c

Euang.Et factum est:dum iret in Ierusalem.Interrogatus autem.Luc.17.c

R.Nemo potest duobus.Nolite ergo soliciti.Matth.6.c

Dominica decimaquinta post pentecosten.

Epist.Si spiritu viuimus.Videte qualibus literis.Galat.5.d.6.a

Euang. Nemo potest duobus dominis. Nolite ergo soliciti.Matth.6.c R.Et factum est deinceps. Et exiit hic sermo. Luc.7.b c

Dominica decimasexta post pentecosten.

Epist.Propter quod peto &c. vsque ad capitis finem.Ephe.3.c Euang. Et factum est deinceps. Et exiit hic sermo. Luc.7.b c R. Et factum est cum introisset.Dicebat autem.Luc.14.a

Feria quarta quatuor temporum.

Epist.Ecce dies venient &c.vsque ad finem cap.Amos.9.d Item epist. Cõgregatusque omnis populus.Leuitę autem Nehemiæ 8.a Euang. Et respondens vnus de turba. Et inde profecti.Marci 9.c

Feria sexta.

Epist. Conuertere Israel ad dominum &c.vsque ad finem cap.Osee 14.a

Euang. Rogabat autem illum quidam de pharisæis &c. vsque ad finem cap. Luc.7.c

sabbatho.

Epist.Decimo die mensis huius septimi Et locutus est dominus.Leui.23.e Item epist.A quintodecimo ergo die mensis septimi. Locutusque est Moyses. Leui. 23.f Item epist. Pasce populum tuum &c.vsque ad finem cap.Micheæ 7.c Item epist.Sicut cogitaui vt affligerem vos.Hæc dicit dominus exer.Zech.8.c Item epist.Angelus autem domini. Benedictus es domine. Danie.3.e Item epist. Tabernaculum enim factum est primum.Si enim sanguis.Hebr.9.a

Euãg.Arborem fici.Dicebat ergo,Luc. 13.a b

Dominica decimaseptima post pentecosten.

Epist.Obsecro itaque vos ego vinctus. Vnicuique autem nostrum.Ephe.4.a

Euang.Et factum est cum introisset. Dicebat autem.Luc.14.a

R.Pharisæi autem audientes ꝙ silẽtiũ &c.vsque ad finem cap.Matt.22.d

Dominica decimaoctaua post pẽtecosten.

Epist.Gratias ago deo meo.Fidelis deo 1.Corint.1.a Euang. Pharisæi autem audientes &c. vsque ad finem capit. Matt.22.d R. Et ascendens in nauim. Et cum transiret.Matth.9.a

Dominica decimaoctaua post pentecosten.
Epist. Gratias ago deo meo. Fidelis deus. 1. Corint. 1. a Euang. Pharisæi autem audientes &c. vsque ad finem capit. Matt. 22. d R. Et ascendens in nauim. Et cum transiret. Matth. 9. a

Dominica decimanona post pentecosten.
Epist. Renouamini autem spiritu. Omnis sermo malus. Ephe. 4. c Euang. Et ascendens in nauim. Et cum transiret. Matth. 9. a R. Simile factum est regnum cælorum homini regi. Tunc abeuntes. Matth. 22. a

Dominica vicesima post pentecostē.
Epist. Videte itaque fratres quomodo. Mulieres viris suis subditæ sint. Ephe. 5. c d Euang. Simile factum est regnū cælorum homini regi. Tunc abeuntes. Matt. 22. a R. Et erat quidam regulus. Hoc iterum Iohan. 4. f g

Dominica vigesimaprima post pentecosten.
Epist. De cætero fratres confortamini. Per omnem orationem. Ephe. 6. b Euang. Et erat quidam regulus. Hoc iterum. Ioh. 4. f. g R. Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi &c. vsque ad capitis finem. Matt. 18. c

Dominica vigesimasecunda post pentecosten.
Epist. Confidens hoc ipsum quod qui. Scire autem volo vos fratres. Philip. 1. a Euang. Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi &c, vsque ad finem cap. Matt. 18. c R. Tunc abeuntes pharisæi, consilium. Et audientes. Matt. 22. b

Dominica vigesimatertia post pentecosten.
Epist. Imitatores mei estote. Gaudete in domino semper. Philip. 3. d. 4. a Euang. Tunc abeuntes pharisæi, consilium. Et audientes. Matth. 22. b R. Hæc illo loquente ad eos. Et transeūte inde. Matt. 9. c

Dominica vigesimaquarta post pentecosten.
Epist. Ideo & nos, ex qua. Cum gaudio gratias agentes. Colos. 1. b Euang. Hæc illo loquente ad eos, Et transeunte inde. Matt. 9. c R. Cum ergo videritis abominationem desolationis. De die autem illa. Matth. 24. b

Dominica vicesimaquinta post pentecosten.
Epist. Ecce dies veniunt, dicit dominus: & suscitabo Dauid. Ad prophetas. Iere. 23. a Euang. Cum subleuasset ergo oculos Iesus. Iesus ergo cum cognouisset. Iohan. 6. a.

PROPRIVM SANCTORVM.

In die sancti Andreæ.
Epist. Corde enim creditur ad iustitiā. Sed dico. Roma. 10. c Euang. Ambulans autem Iesus, Et circumibat Iesus. Matth. 4. c

In conceptione beatæ Mariæ.
Epist. Ego quasi vitis fructificaui. Hæc omnia liber vitæ. Eccli. 24. c Euang. Liber generationis. Omnes itaque. Matt. 1. a

In die sancti Thomæ apostoli.
Epist. Ergo iam non estis hospites &c. vsque ad finem cap. Ephe. 2. d R. Agnouit eum in benedictiōibus. Cic cāpedes & fœmoralia. Eccl. 44. d. 45. a Euang. Thomas autem vnus ex duodecim. Multa quidem. Iohan. 20. f

In die purificationis beatæ Mariæ
Epist. Ecce ego mittam angelum. Et accedam ad vos. Malach. 3. a Euang. Et postquam impleti sunt, Et erat pater eius &c. Lucæ. 2. d

In die sancti Matthiæ.
Epist. In diebus illis, exurgens Petrus &c. vsque ad finem cap. Act. 1. c Euang. Hoc est præceptum meum. Hęc mando. Iohan. 15. b R. Confiteor tibi patet &c, vsque ad finem cap. Matth. 11. d

In die annuntiationis.
Epist. Et adiecit dominus loqui ad Achaz. Quia antequam. Isa. 7. b Euang. In mense autem sexto. Et discessit ab illa angelus. Luc. 1. c

In die sancti Marci.
Epist. Beatus homo qui inuenit sapientiam. Fili mi, ne effluant. Prouerb. 3. b R. Similitudo autem vultus eorum facies hominis. Cumque aspicerem. Ezech. 1. c Euang. Ego sum vitis vera. In hoc clarificatus. Ioh. 15. a R. Post hæc autem

designauit. In quancunque ciuitatem. Luc. 10. a

In die sanctorum Philippi & Iacobi apostolorum.

Epist. Exurgens autem princeps sacerdotum. Aduenientes autem. Act. 5. d
R. Tunc stabunt iusti in magna constantia.
Ergo erruimus. Sapient. 5. a
Euang. Non turbetur cor vestrum. Si quid petieritis me. Iohan. 14. a

In die sancti Iohannis Baptistæ.

Epist. Audite insulæ. Hæc dicit dominus. Isa. 49. a R. Priusquam te formarem in vtero. Et factum est verbum domini. Iere. 1. b Euang. Fuit in diebus Herodis. Et dixit. Zacharias. Luc. 1. a

In die apostolorum Petri & Pauli.

Epist. Eodem autem tempore misit rex Consyderansq; venit ad domum Mariæ. Act. 12. a
Euang. Venit autē Iesus in partes Cesareæ Philippi. Tunc præcepit discip. Matt. 16. b c

In die beatæ Mariæ Magdalenæ.

Epist. Mulierem fortem quis &c. ad finem vsq; capitis. prouerb. 31. b.
Euang. Maria autem stabat ad monumentum, Cū ergo sero esset. Iohā. 20. c
R. Rogabat autē illum &c. vsque ad finem capitis. Lucæ. 7. e

In die sancti Iacobi apostoli.

Epist. Iam non estis hospites &c. vsque ad finem cap. Eph. 2. d R. Benedictus deus & pater. Nō enim volumus. 2. Corin. 1. a
Euang. Tunc accessit ad eum. Et egredientibus. Matth. 20. c

In die sancti Laurentii.

Epist. Qui parce seminat. Vt in omnibus locupletati. 2. Corint. 9. b
Euang. Amen amen dico vobis, nisi granum. Nunc anima mea. Iohan. 12. d

In die assumptionis beatæ Mariæ.

Epist. Et in his omnibus requiē. Et quasi storax. Eccli. 24. a. b Euang. Factum est autem dum irent &c. vsque ad finem capit. Luc. 10. g

In die natiuitatis beatæ Mariæ.

Epistola & Euangelium vt supra in cōceptione eiusdem.

In exaltatione sanctæ crucis.

Epist. Videte qualibus literis &c. vsq; ad cap. finē. Galat. 6. c R. Humiliauit semetipsum. Itaque charissimi. Philip. 2. a. b
Euang. Et ego si exaltatus fuero à terra. Hæc locutus. Iohan. 12. e

In die sancti Matthæi.

Epist. Vnicuique autē nostrum. Vt iam non simus paruuli. Ephe. 4. b R. Similitudo autem vultus eorum facies hominis. Cumq; aspicerem. Ezech. 1. c.
Euang. Et cum transiret inde Iesus. Tunc accesserunt. Matt. 9. a

In die sancti Michaelis.

Epist. Et significauit. Et fecit nos. Apoc. 1. a Euang. In illa hora accesserunt. Venit enim filius hominis. Matth. 18. a

In die sanctorum Dionysii & Sociorum eius.

Epist. Stans autem Paulus in &c. vsque ad finem cap. Act. 17. e. Euang. Et descendens cum illis. Secundum hæc enim. Luc. 6. c

In die sancti Lucæ.

Epist. Post hæc vidi. Et mittebant coronas. Apoc. 4. a. R. Similitudo autē vultus eorum facies hominis. Cumq; aspicerem. Ezech. 1. c. Euang. Post hæc autē designauit. Nolite transire. Luc. 10. a

IN DIE OMNIVM SANCTORVM

Epist. Et vidi alterum angelum. Et respondit vnus. Apoc. 7. a. Euang. Videō autem. Sic enim persecuti. Matth. 5. a

In commemoratione defunctorum.

Epist. Et facta collatione &c. vsq; ad finem capitis. 2. Mach. 12. g. Item epist. Nolumus autem vos &c. ad capitis finem vsque. 1. Thess. 4. c. d. Item epist. Et audiui vocem. Et vidi. Apoc. 14. c. Item epist. Ecce mysterium vobis dico. Itaque fratres. 1. Corinth. 15. g
Euang. Dixit ergo Martha ad Iesum. Et cum hæc dixisset. Iohan. 21. c. Itē euang. Ego sum panis viuus. Caro enim mea. Iohā. 6. e f. Itē Euāg. Sicut enim pater suscitat mortuos. Amē amen dico vobis quia venit. Iohannis. 5. d
Item Euangelium. Omne quod dat mihi. Murmurabant. Iohan. 6. d.
Itē. Euangelium. Amen amen dico vobis quia venit hora. Non possum ego. Iohan. 5. d

COMMVNE SANCTORVM.

Index.

In natali apostolorum.

Epist. Ergo iam non estis hospites. vsq; ad finem capitis. Ephe. 2. d. Itē Epi. Scimus autē quoniā. Quis accusabit aduer. Rom. 8. e. f. Item epi. Vnicuiq; autem nostrū. Vt iam non simus paruuli. Ephe. 4. b Euāg. Hoc est præceptū meum. Hæc mando vobis. Iohannis. 15. b. Item euang. Ecce ego mitto vos. Cum autem persequentur. Matt. 10. b. Item. Hæc mando vobis. Cum autem venerit. Iohan. 15. c. Item, Ego sum vitis vera. In hoc clarificatus. Iohan. 15. a. Itē, Facta est autē contentio. Ait autem dominus, Luc. 22. c. Item, Vos estis sal terræ. Nolite putare. Matth. 5. b

In natali vnius martyris.

Epist. Beatus dies qui inuentus. Supra mensam. Eccli. 31. a. b

Epist. Beatus homo qui inuenit sapientiam. Fili mi, ne effluant. Prou. 3. b. c.

Memor esto, dominum. Mali autem. 1. Timo. 2. b. 3. c. Iustus autē si morte præoccupatus. Populi autem. Sapien. 4. b. Cor suum tradit. Sapientia eius. Eccli. 39. a. Nemo militans deo. Fidelis sermo. 2. Timo. 2. a. b. Beatus vir qui in sapientia. Et firmabitur. Eccli. 14. c. d. & 25. a. Doctrinis variis. Obedite præpositis. Heb. 13. b. Benedictus deus. Non enim volumus. 2. corinth. 1. a

Euan. Si quis vult post me venire, &c. vsq; ad finem cap. Matt. 16. d.

Amen amen dico vobis nisi granum frumenti. Nunc anima mea. Iohan, 12. d. Qui vos audit me audit. In ipsa hora Luc. 10. c. Si quis vult post me. Factum est autē. Luc. 6. c. Nolite arbitrari quia &c. vsque ad finem cap. Matth. 10. d. Nihil est opertum. Qui autem negauerit. Matth. 10. c. Si quis venit ad me, & non. Bonum est sal. Luc. 14. f.

In natali plurimorū martyrum.

Epistо. Qui per fidem vicerunt &c. vsque ad finem cap. Heb. 11. f g. Lingua sapientum ornat scientiā. Doctrina mala. Prouerb. 15. a. Iustorum animæ in manu dei. Qui confidūt in illo. Sapiē. 3. a. Iusti autem in perpetuū, ibunt directe. Sapien. 5. c. d. Et respondit vnus de senioribus, vsque ad finē cap. Apoc 7. d. Benedictus deus. Non enim volumus. 2. Corinth. 1. a. Et absterget deus. Timidis autē. Apocalip. 21. b. Sed illi viri misericordiæ. Enoch. Ecclesiastici 44. b. Rememoramini autē pristinos. Quod si subtrax. Hebr. 10. f. Quis ergo nos separabit. ad finem vsque cap. Rō. 8. g. Quia spectaculum facti. Nam si decem. 1. Corinth. 4. b. c. Alii vero ludibria & verb. &c. vsque ad finem cap. Hebr. 11. g. Expectatio iustorum, lętitia. Qui despicit, Prouerb. 10. d. 11. a. Et reddidit iustis mercedem. Quoniā sapientia. Sapien. 10. d. Tunc stabunt iusti. Ergo errauimus. Sapien. 5. a. Sapientiam omniū antiquorū. Cor suum ad. Eccli. 39. a. Qui timent dominū, nō erunt incred. Si pœnitētiam. Eccli. 2. d. Euang. Et descendens cum eis. Secundum hæc. Luc. 6. c. Cum autem audieritis pręlia. Cum autem videritis. Luc. 21. c. Et cum egrederetur de templo. Cum autem videritis. Marc. 13. a. Attendite à frumento pharis. Qui autem negauerit me coram. Luc. 12. a.

Sedente autē eo super. Et prædicabitur. Matth. 24. a. Videns autem Iesus turbas. Sic enim persecuti. Matth. 5. a. Cum autem persequentur vos in ciuitate. Qui autem negauerit. Matt. 10. c. Qui vos audit. In ipsa hora Luc. 10. c. Væ vobis qui ædificatis &c. vsque ad finem. cap. Luc. 11. g

In natali vnius confessoris.

Epist. Abraham magnus, pater. Et circuncinxit. Eccli. 44. d. 45. a. In omni opere dedit confes. Ego ex ore altissimi. Eccli. 47. b. & 24. a. Hæc autem profugum. Hæc populum.

Sapien. 10. b. Dilectus deo. Excelsum fecit, Eccli. 45. a. Et illi quidem plures facti sunt sacerdotes. Lex enim. Hebr. 7. d. Doctrinis variis. Obedite præpositis. Hebr. 13. b. Iustus autem si morte. Populi autem. Sapien. 4. b. Euāg. Sicut enim homo peregre. Accedens autem Matt. 25. b. Sint lumbi. Ait autem ei Petrus. Luc. 12. e. Vigilate ergo. Si autē dixerit malus. Matth. 24. d. Videte, vigilate &c. vsque ad finē cap. Marc. 13. d. Nemo lucernam. Et cum loqueretur. Luc. 11. e. Noli timere pusillus. Sint lumbi. Luc. 12. d. Homo quidam nobilis. Veruntamen. Luc. 19. b. c. Ecce nos reliquimus &c. vsque ad finē. cap. Matth. 19. d.

Euang. & Epist. totius anni index

In natali plurimarum virginum.
Epist. Qui gloriatur, in domino. Timeo autem .2. Corinth. 10. d. & .11. a. Sapientiam autem non. Et si diuitiæ. Sapien. 7. d. & 8. a Exaltasti super terram. Cum adhuc iunior sum. Eccles. 51. b. Confitebor tibi domine rex. Circumdederunt. Eccl. 51. a. Mulierem fortem &c. ad finem vsque cap. Prouerb. 31. b. Sapientia laudabit. Ego mater pulchrę dilectionis. Eccl. 24. a. c. De virginibus autem. Quæ autem nupta. 1. Corinthiorum. 7. c
Euang. Simile est regnum cælorū thesauro. Iterum simile est regnum cælorum sagenę. Matth. 13. f. Tunc simile est regnum cælorum decem virginibus, sicut enim homo, Matth, 25. a.

In dedicatione ecclesiæ.
Epist. Et ego Iohannes vidi sanctam ciuitatem. Et dixit mihi Apoc. 11. a
Euangelium. Et ingressus, perambulabat: Hæc illis audientibus, Luc, 19. a.

In sponsalibus.
Epist. Nescitis quoniam corpora vestra &c. vsque ad finem cap. 1. Cor. 6. d
Euangelium. Et accedentes pharisæi. Et in domo. Marc. 10. a

Hieronimi in Iosue prę fatio.

TANDEM finito Pentateucho Moysi, velut grandi fœnore liberati, ad Iesum filium Naue manum mittimus: quē Hebræi, IEHOSVA BEN NVN, id est, Iosue filium Nun, vocāt: & ad Iudicum librum, quem SOPHTIN appellant: ad Ruth quoque & Esther, quos eisdem nominibus efferunt. Monemusq; lectorem vt syluā Hebraicorum nominum, & distinctiones per membra diuisas, diligens scriptor conseruet: ne & noster labor, & illius studium pereat. Et vt in primis, *quod sæpe testatus sum, sciat me non* in reprehensionem veterum noua cudere sicut inimici mei criminātur: sed pro virili parte offerre linguæ meæ hominibus. quos tamen nostra delectant vt pro Græcorum HEXAPLOIS, quæ & sumptu & labore maximo indigent editionem nostram habeant. Et sicubi in antiquorū voluminum lectione dubitarint, hæc illis conferentes inuenient quod requirunt: maxime cū apud Latinos tot sint exemplaria, quot codices: & vnusquisq; pro arbitrio suo vel addiderit vel subtraxerit quod ei visum est: & vtique non possit verum esse quod dissonat. Vnde cesset arcuato vulnere contra nos insurgere scorpius, & sanctum opus venenata carpere lingua desistat: vel suscipiens, si placet: vel contemnens, si displicet: memineritq; illorum versuū, Os tuum abundauit nequitia: & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduersus fratrē tuum loquebaris: & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum: hęc fecisti, & tacui, EXISTIMASTI inique q; erotui similis? arguam te, & statuam contra faciem tuam. Quæ enim audientis vel legentis vtilitas est, nos laborādo sudare, & alios detrahendo laborare: dolere Iudæos q; calumniādi eis & irridendi Christianos sit ablata occasio, & ecclesiæ homines id despicere, immo lacerare vnde aduersarii torqueantur? Quod si vetus eis tantum interpretatio placet, quę & mihi non displicet & nihil extra recipiendū putant: cur ea quæ sub asteriscis & obelis vel addita sunt vel āputata, legūt, & nō legūt? Quare Danielē iuxta Theodotionis trāslationē, ecclesię susceperūt? Cur Origenē mirātur, & Eusebiū Pamphili cunctas editiones similiter disserētes? Aut quę fuit stultitia: postquā veta dixerint, q; ferre quę falsa sunt? Vnde autē i nouo testamēto ꝓbare poterūt assum-

pta teſtimonia quæ in libris veteribus non habentur? Hæc dicimus, ne omnino calumniantibus tacere videamur. Cæterum poſt ſanctæ Paulæ dormitionem, cuius vita, virtutis exẽplum eſt.: & hos libros quos Euſtochio virgini CHRISTI negare non potui: decreuimus dum ſpiritus hos regit artus, prophetarum explanationi incumbere: & omiſſum iam diu opus, quaſi quodam poſtliminio, repetere: præſertim cum & admirabilis, ſanctuſque vir Pãmachi⁹, hoc idẽ literis flagitet: & nos ad patriã feſtinantes mortiferos ſyrenarũ cãtus ſurda debeamus aure tranſire.

✠ ARGVMENTVM IN LIBRVM IOSVE.

Ieſus filius Naue, typũ domini nõ ſolum in geſtis, verumetiam in nomine gerens tranſit Iordanem, hoſtium regna ſubuertit, diuidit terram victori populo: & per ſingulas vrbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia eccleſiæ, cæleſtiſq; Ieruſalem ſpiritalia regna deſcribit.

Hieronymi in libros Regum præfatio.

VIGINTI & duas literas eſſe apud Hebræos, Syrorũ quoque & Chaldæorum lingua teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis eſt. nam & ipſi, vigintiduo elementa habent, eodem ſono, ſed diuerſis characteribus. Samaritani etiam pẽtatheuchum Moyſi totidẽ literis ſcriptitant: figuris tãtum, & apicibus diſcrepantes. certumq; eſt Eſdrã ſcribam, legiſq; doctorem, poſt captam Ieroſolymam & inſtaurationem templi ſub Zorobabel, alias literas reperiſſe q̃ bus nunc vtimur: cum ad illud vſq; tẽpus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerit. In libro quoq; Numerorum hæc eadem ſupputatio, ſub Leuitarum, ac ſacerdotum cenſu, myſtice oſtenditur. Et nomen domini tetragrammaton in quibuſdam Græcis voluminibus vſque hodie antiquis expreſſum literis inuenimus. Sed & Pſalmi triceſimuſſextus, & centeſimuſdecimus, & centeſimuſvndecimus, & centeſimuſdecimuſoctauus, & centeſimus quadrageſimusquartꝰ, quãquam diuerſo ſcribantur metro, tamẽ eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius: Salomonis quoque in fine prouerbia, ab eo loco in quo ait, Mulierem fortem quis inueniet? iiſdem alphabetis vel inciſioni bus ſupputantur. Porro quinque literæ duplices apud Hebræos ſunt: Caph, Mem, Nun, Phe, Sade. aliter enim ſcribuntur per has principia, medietateſque verborũ, aliter fines. Vnde & quinque à pleriſq; libri, duplices æſtimant, Samuel, Malachim, Dibre haiamin, Eſdras, Ieremias, cũ Cinoth, id eſt lamẽtationibus ſuis. Quomodo igitur viginti duo elementa ſunt per quæ ſcribimꝰ Hebraice omne quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehẽditur: ita vigintiduo volumina ſupputantur, quibus quaſi literis & exordiis in dei doctrina, tenera adhuc & lactẽs viri iuſti eruditur infantia.

Primus apud eos liber, vocatur BERESITH, quẽ nos Geneſim dicimꝰ.

Secundus, VELLE SEMOTH, quẽ Exodus appellatur.

Tertius, VAICRA, id eſt Leuiticus.

Quartus, VAIEDABER, quem Numeros vocamus.

Quintꝰ, ELLEHADDEBARIM, qui Deuteronomium prænotatur.

HI ſunt quinque libri Moyſi: quos ꝓprie THORAH, id eſt legem appellant.

Secundum prophetarũ ordinem faciunt: & incipiunt ab Ieſu filio Naue: qui apud eos IEHOSVA BEN NVN dicitur.

Deinde ſubtexunt SOPHTIM, id eſt Iudicum Librum. Et in eundem compingunt RVTH: quia in diebus Iudicum, facta eius narratur hiſtoria.

Tertius ſequitur SAMVEL, quẽ nos Regum primum & ſecundum dicimus.

Quartus, MELACHIM, id eſt regũ: qui tertio & quarto Regum volumine continetur. Meliuſq; multo eſt MELACHIM, id eſt regum: q̃ MALACHOT, id eſt regnorũ dicere.

Nõ em̃ multarum gẽtium deſcribit re-

gna:sed vnius Israelitici populi,qui in tribubus duodecim continetur.
Quintus est ISAIAS.
Sextus,IEREMIAS.
Septimus,Ezechiel.
Octauus,liber duodecim pphetarū: q apud illos vocat THERE ASSAR.

Tertius ordo,hagiographa possidet.
Et primus liber incipit ab Iob.
Secundus a Dauid,quem quinque incisionibus,& vno psalmorum volumine comprehendunt.
Tertius,est SALOMON, tres libros habens,Prouerbia,quę illi parabolas, id est MISLE appellant.
Quartus Ecclesiastē,id est COHELETH.
Quintus,Canticū canticorū, quē titulo SIRHASIRIM prenotant.

Sextus,est DANIEL.
Septimus,DIBRE HAIAMIM,id est verba dierum:quod significantius Chronicū totius diuinæ historiæ possumus appellare,qui liber, apud nos Paralipomenon primus & secundus inscribitur.
Octauus,ESDRAS: qui & ipse similiter apud Græcos & Latinos, in duos libros diuisus est.
Nonus,ESTHER.
Atque ita fiunt pariter veteris legis libri vigintiduo:id est Moysi quinq;, & prophetarum octo, hagiographorū nouem. Quanquam nonnulli RVTH & CINOTH inter hagiographa scripti tent,& hos libros in suo putent numero supputandos: ac per hoc esse priscæ legis libros vigitiquatuor:quos sub numero vigintiquatuor seniorum Apocalypsis Ioānis inducit adorātes agnū, & coronas suas prostratis vultibus offerentes:stantibus coram quatuor animalibꝰ oculatis retro & ante,id est in præteritum & in futurum respicientibus,& indefessa voce clamātibus,Sanctus,sanctus,sanctus dominus deus omnipotēs,qui erat,& qui est,& qui vēturus est.Hic prologus,scripturarū quasi galeatū principiū, oibus libris quos de Hebræo vertimus in Latinum,cōuenire potest:vt scire valeamꝰ quicquid extra hos est, inter apocrypha esse ponendum.Igitur Sapientia,q vulgo Salomonis inscribit,& Iesu filii Sirach liber, & Iudith,& Tobias,& Pastor:nō sūt in canone.Machabæorū primū librū,Hebraicū reperi. Secūdus,Græcus est:qđ ex ipsa quoq; phrasi,pbari potest.Quę cū ita se habeāt,obsecro te lector,ne laborē meū, reprehensionē existimes antiquorū. In tēplo dei offert vnusquisq; quod pōt: alii aurū & argentū & lapides pretiosos,alii byssum & purpuram & coccū offerunt & hyacinthū:nobis cū bene agetur,si obtulerimꝰ pelles & caprarū pilos. Et tamen apostolus cōtemptibiliora nostra magis necessaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo,& per singulas species ecclesiæ præsentis futuræq; distinctio, pellibus tegitur & ciliciis: ardoremque solis & iniuriā imbriū ea q̄ viliora sunt prohibent. Lege ergo primum samuel & Melachim meum,meū iquam, meū. Quicquid enim crebrius vertendo & emendando sollicitius & didicimus & tenemus:nostrū est. Et cum intellexeris quod antea nesciebas: vel interpretē me existimato, si gratus es:vel para phrasten, si ingratus. quanquam mihi omnino conscius non sim mutasse me quippiam de Hebraica veritate. Certe si incredulus es, lege Græcos codices & Latinos: & confer cum his opusculis.& vbicunque discrepare inter se videris, interroga quemlibet Hebræorū, cui magis accommodare debeas fidē. Et si nostra firmauerit,puto quòd eum non existimes coniectorem, vt in eodem loco mecum similiter diuinarit. Sed & vos famulas Christi rego, quæ domini discumbentis pretiosissima fidei myrrha vngitis caput,quæ nequaquam saluatore quæritis in sepulchro, quibus iam ad patrem Christus ascendit: vt contra latrantes canes aduersum me rabido ore desæuiunt, & circumeunt ciuitatem, atque in eo se doctos arbitrantur si aliis detrahant,orationum vestrarum clypeos opponatis, Ego sciens humilitatem meam, illius semper sententiæ recordabor, Dixi, custodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me, Obmutui.& humiliatus sum:& silui a bonis.

B. Hieronymi in librum paralipome non præfatio.

SI SEPTVAGINTA interptum pura, & vt ab eis in Græcum versa est, editio permaneret, superflue me, Chromati episcoporum sanctissime atque doctissime impelleres vt Hebræa tibi volumina Latino sermone trãsferrem. Quod em̃ semel aures hominum occupauerat, & nascentis ecclesiæ roborauerat fidẽ: iustum erat etiam nostro silentio comprobari. Nunc vero cum pro varietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaque translatio corrupta sit, atque violata: nostri arbitrii putas, aut é pluribus iudicare quid verũ sit aut nouum opus in veteri opere condere, illudentibusque Iudæis, cornicum (vt dicitur) oculos configere. Alexandria & AEgyptus in septuaginta suis Esychiũ laudat authorem. Constantinopolis vsque Antiochiã, Luciani martyris exẽplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ Palesthinos codices legunt: quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pãphilus vulgauerunt, totusque orbis hac inter se trifaria varietate compugnat. Et certe Origenes non solũ exemplaria cõposuit quatuor editionũ, é regiõe singula verba describens, vt vnus dissentiens, statim cæteris inter se consentiẽtibus arguatur: sed, quod maioris audaciæ est, in editiõe septuaginta, Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans quæ minus fuerant, & virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita. Si igitur aliis licuit non tenere qđ semel susceperant: & post septuaginta cellulas, quæ vulgo sine authore iactãtur, singulas cellulas aperuere, hocque in ecclesiis legitur quod septuagita nescierunt: cur me non suscipiant Latini mei, qui inuiolata editiõe veteri ita nouam cõdidi, vt laborẽ meũ Hebręis, &, quod his maius est, apostolis authoribus comprobem? Scripsi nuper librum de optimo genere interpretandi, ostendens illa de euangelio, ex AEgypto vocaui filium meũ: &, Quoniam Nazaręus vocabitur: &, Videbunt in quem cõpunxerunt: & illud apostoli, Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, & nec in cor hominis ascenderunt quę præparauit deus diligentibus se: cæteraq; his similia in Hebręorum libris inueniri. Certe Apostoli & Euãgelistæ, septuaginta interptes nouerãt: & vñ eis hæc q̃ i septuaginta interpretibus non habẽtur? Christus dñs noster vtriusque testamenti conditor, in Euangelio secundum Iohannem, Qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ. Vtique scriptum est, quod saluator scriptum esse testatur. Vbi scriptum est? Septuaginta non habẽt: apocrypha nescit ecclesia. Ad Hebræos igitur reuertẽdum est vnde & dominus loquitur, & discipuli exempla præsumunt. Hæc pace veterũ loquor: & obtrectatoribus meis tãtum respõdeo, qui canino dente me rodũt, in publico detrahentes, & legentes in angulis, iidem & accusatores & defensores, cum in aliis probent quod in me reprobant: quasi virtus & vitium non in rebus sit, sed cũ authore mutet. Cæterũ memini editionẽ septuaginta trãslatorũ, olim de Greco emẽdatã, tribuisse me nostris: nec inimicũ debere existimari eorũ quos in cõuentu fratrũ semp ediſſero. Et p nãc DIBRE HAIAMIM, id est verba dierũ, interptatus sum: id circo feci, vt inextricabiles moras, & syluã nominũ, q̃ scriptorũ cõfusa sunt vitio, sensuumq; barbariẽ apertius, & per versũ cola digererẽ, mihimetipsi & meis iuxta Ismeniam canẽs, si aures surdæ sunt cæterorum.

AD DOMNIONEM ET ROGATIANUM IN LIBRUM PARALIPOMENON, PRÆFATIO B. HIERONYMI.

QVOMODO Græcorũ historias magis intelligũt qui Athenas viderint: & tertium Virgilii librum qui a Troiade per Leucaten, & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad ostia Tyberis nauigauerint: ita sanctam scripturam lucidius intuebitur qui Iudæam oculis cõtemplatus sit, & antiquarũ vrbium

memorias, locorũque, vel eadem vocabula vel mutata cognouerit. Vnde & nobis curæ fuit cum eruditissimis Hebræorum huic laborem subire: vt circũiremus prouinciã, quã vniuersæ Christi ecclesiæ sonant. Fateor enim mi Domnion & Rogatiane Charissimi, nunquam me in diuinis voluminibus propriis viribꝰ credidisse: nec habuisse opinionem meam, sed ea etiam de quibus scire me arbitrabar, interrogare me solitum, quanto magis de his super quibus anceps eram? Denique, cum à me nuper literis flagitassetis, vt vobis Para lipomenon Latino sermone transferrẽ, de Tyberiade quendam legis authorẽ, qui apud Hebræos admirationi habebatur, assumpsi: & contuli cum eo à vertice (vt aiunt) vsque ad extremum vnguem: & sic confirmatus, ausus sum facere quod iubebatis. Libere enim vobis loquor: rita in Græcis & Latinis codicibus hic nominum liber vitiosus est, vt nõ tam Hæbrea q̃ Barbara quædam, & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum sit. Nec hoc septuaginta interpretibus, qui spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt transtulerunt: sed scriptorũ culpæ adscribendum, dum de emendatis inemendata scriptitant: & sæpe tria nomina, subtractis é medio syllabis in vnum vocabulum cogunt: vel è regione vnum nomen, propter latitudinem suam, in duo vel tria vocabula diuidunt. Sed & ipse appellationes, nõ homines, vt plærique existimant: sed vrbes & regiones, & saltus, & prouincias sonant: & oblique sub interpretatione & figura eorum quædam narrantur historiæ: de quibus in regnorum libro dicitur, Nonne ecce hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iudæ? Quæ vtique in nostris codicibus non habentur. Hoc primum sciendum, quòd apud Hebræos Paralipomenon liber, vnus sit: & apud illos vocatus DIBRE HAIAMIM, id est verba dierum: qui propter magnitudinem, apud nos diuisus est, quod nonnulli etiam in Bruto Ciceronis dialogo faciunt. vt eũ in tres fecent, cum vnus à suo authore fit editus. Deinde etiam illud attendendum, quòd frequenter nomina, non vocabula hominũ, sed rerũ (vt dixi) significantias sonant. Ad extremũ q̃ omnis eruditio scripturarum in hoc continetur: & historiæ quæ vel prætermissæ sunt in suis locis, vel perstrictę leuiter, hic per quædam verborum compendia explicẽtur. Orationũ itaque vestrarum adiutus auxilio, misi librum beniuolis placiturum, tamen inuidis diplicaturum esse non ambigo. Optima em̃ quæque (vt ait Plinius) malunt cõtemnere plerique q̃ discere. Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, suã conscientiam recolat, videat ordinem textumq̃ sermonis: & tunc nostro labori, si potuerit detrahat. Vbicunque ergo asteriscos, id est stellas, radiare in hoc volumine videritis: ibi sciatis de Hebræo additum, quod in Latinis codicibus non habetur. Vbi vero obelus, transuersa scilicet virga præposita est, illic signatur quid septuaginta interpretes addiderint, vel ob decoris gratiam vel ob spiritus sancti authoritatem, licet in Hebræis voluminibus nõ legat.

B. Hieronymus ad DOMNIONEM ET ROGATIANũ, in Esdram & Nehemiã præfatio.

VTRVM difficilię sit, facere quod poscitis, an negare, necdum statui. Nã neque vobis aliquid imperantibus abnuere, sententiæ est: & magnitudo oneris impositi ita ceruices premit, vt ante sub fasce ruendum sit, quàm leuandum. Accedunt ad hoc inuidorum studia, qui omne quod scribimus reprehendendum putant. Et interdum contra se conscientia repugnante, publice lacerant quæ occulte legunt, intantum vt clamare compellar, & dicere, Domine, libera animam meã à labiis iniquis, & a lingua dolosa. Tertius annus est q̃ semp scribitis atq; rescribitis vt Esdræ librum, & Esther vobis de Hebræo transferam: quasi non habeatis Græca & Latina volumina: aut quicqd illud est qd a nobis vertiꝫ, nõ statim ab oĩbus cõspuendũ sit. Frustra aũt (vt ait quidã) niti, neq; aliud fatigãtio nisi odiũ quærere, extremę demẽtiæ est. itaq; obsecro vos mi Domnion & Roga-

tiane charissimi, vt priuata lectiõe contenti, librum non efferatis in publicũ, nec fastidiosis cibos ingeratis: vitetisq; eorum superciliũ qui iudicare tantum de aliis, & ipsi facere nihil nouerunt. Si qui autem fratrum sunt quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar: admonentes vt Hebræa nomina, quorũ grandis in hoc volumine copia est, distincte & per interualla transcribãt. Nihil enim proderit emẽdasse librum, nisi emendatio, librariorum diligentia conseruetur. Nec quenquam moueat quod vnus à nobis liber editus est: nec apocryphorum tertii & quarti libri somniis delectetur: quia & apud Hebræos Esdræ nehemiæq; sermones in vnum volumen coartantur: & quæ nõ habẽtur apud illos, nec de vigintiquatuor senibus sunt procul abiicienda. Siquis autem septuaginta vobis opposuerit interpretes, quorum exemplaria varietas ipsa lacerata & inuersa demõstrat: nec potest vtique verum asseri quod diuersum est: mittite eũ ad Euangelia: in quibus multa ponuntur quasi de veteri testamẽto, quę apud septuaginta interpretes non habentur. velut illud, Quoniam Nazaræus vocabitur: &, Ex Aegypto vocaui filium meũ: & Videbunt in quem compunxerũt: multaq; alia, quę latiori operi reseruamus: & quęrite ab eo vbi scripta sunt. Cumque proferre non potuerit, vos legite his exemplaribus quæ nuper à nobis edita, maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed vt ad compendium veniã, certe quod illaturus sum, ęquissimum est. Edidi aliquid quod non habetur in Græco, aut aliter habetur quã à me versum est. Quid interpretem laniant? Interrogent Hebræos: & ipsis authoribus, translationi meæ vel arrogẽt vel derogent fidem. Porro aliud est si clausis (quod dicitur) oculis mihi volũt maledicere, & non imitantur Græcorũ studium & beneuolentiam, qui post septuaginta translatores, iam Christi euangelio coruscãte, Iudęos & Hebionitas legis veteris interpretes, Aquilam videlicet, & Symmachum & Theodotionem, & curiose legunt, & per Origenis laborem in hexaplois, ecclesiis dedicarunt. Quanto magis Latini grati esse deberent, q̃ exultantem cernerent Græciam à se aliquid mutuari? Primum enim magnorum sumptuum est & infinitæ difficultatis, exemplaria posse habere omnia: deinde etiam qui habuerint, & Hebræi sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis è multis verius dixerit. Quod etiam sapientissimo cuidam nuper apud Græcos accidit, vt interdum scripturæ sensum relinquẽs, vniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebrææ linguę saltem paruam habemus scientiam, & Latinus nobis vtcunq; sermo non deest, & de aliis magis possumus iudicare, & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua promere. Itaque licet hydra sibilet, victorq; Sinon incendia iactet: nunquam meũ, iuuante Christo, silebit eloquium: etiã præcisa lingua balbutiet. Legant qui volunt: qui nolunt abiiciant. Euentisẽt apices: literas calumnientur. Magis vestra charitate prouocabor ad studiũ, quam illorum detractione & odio deterrebor.

Hieronymus ad

CHROMATIVM ET HELIODORUM in Tobiam præfatio.

MIRARI non desino exactionis vestræ instantiam. Exigitis enim vt librum Chaldæo sermone conscriptum, ad Latinum stylum traham, librum vtiq; Tobiæ: quem Hebræi de catologo diuinarum scripturarum secantes, his quæ agiographa memorant, mãciparunt. Feci satis desyderio vestro, non tamen meo studio Arguunt & nos Hebræorum studia: & imputant nobis contra suum canonem Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse iudicans Pharisæorum displicere iudicio, & episcoporum iussionibus deseruire: institi vt potui. Et quia vicina est Chaldæorũ lingua sermoni Hebraico, vtriusque linguę peritissimum loquacem reperiens, vnius diei laborem arripui: & quicquid ille mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego accito notario sermonibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem huius operis compensabo,

cum gratum vobis didicero me, quod iubere estis dignati, complesse.

Hieronymi præfatio in librum Iudith.

APVD Hebræos, liber Iudith inter agiographa legitur: cuius authoritas ad roborandā illa quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur. Chaldæo tamen sermone conscriptus: inter historias computatur. Sed quia hunc librum synodus Nicena in numero sanctarum scripturarum legitur computasse, acquieni postulationi vestræ, imo exactioni: & sepositis occupationibus quibus vehemēter artabar, huic vnam lucubratiunculam dedi, magis sensum e sensu, quām ex verbo verbum transferens. Multorum codicū varietatem vitiosissimam amputaui: sola ea quæ intelligentia integra in verbis Chaldæis inuenire potui, Latinis expressi. Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. *Hanc enim non solum fœminis, sed & viris imitabilem dedit, qui castitatis eius remunerator, virtutē ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & insuperabilem superaret.*

Hieronymi in librum Esther præfatio.

LIBRVM Esther variis translatoribus constat esse vitiatum: quem ego de arciuis Hebræorum releuans, verbū è verbo expressius transtuli. Quem librum editio vulgata, laciniosis hinc inde verborum finibus trahit, addens ea quæ ex tempore dici poterant, & audientibus sicut solitum est scholaribus disciplinis, sumpto themate, excogitare quibus verbis vti potuit qui iniuriam passus est, vel q iniuriā fecit. Vos autē ô Paula & Eustochium, quoniam tantū bibliothecas Hebręorum studuistis intrare & interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba nostrā translationem aspicite: vt possitis agnoscere, me nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli testimonio simpliciter, sicut in Hebræo habetur historiam Hebraicam Latinæ linguæ tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expauescimus, deo enim placere curantes, minas hominum penitus non timemus: quoniam deus dissipat ossa eorum qui hominibus placere desyderant: & secundum apostolū, qui eiusmodi sunt, serui Christi esse nō possunt. Rursum, in libro Esther alphabetum ex minio vsq; ad Teth literam fecimus diuersis in locis, volentes scilicet septuaginta interpretum ordinem per hoc insinuare studioso lectori. Nos enim iuxta morem Hebraicum, ordinē prosequi, etiam in septuaginta editione maluimus.

Hieronymi in librum Iob præfatio.

COGOR per singulos scripturę diuinæ libros aduersariorum respondere maledictis: qui interpretationem meā, reprehensionem septuaginta interpretum criminantur: quasi non & apud Græcos Aquila, Symmachus, & Theodotio, vel verbum ē verbo, vel sensum è sensu, vel ex vtroque commixtum, & mediæ temperatum genus trāslationis expresserint: & omnia veteris instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisque distinxerit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos translationi antiquę inserunt, probans defuisse quod additum est. Discāt igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt: aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neque enim fieri potest vt quos plura intermisisse susceperint, nō eosdem etiam in quibusdā errasse fateantur.

tur: præcipue in Iob: cui si ea quę sub asteriscis addita sunt, subtraxeris, pars maxima detruncabitur, & hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos, ante eam translationem quam sub asteriscis & obelis nuper edidimus, septingenti ferme, aut octingenti versus desunt: vt decurtatus & laceratus, corrosusque liber fœditatem sui publice le gentibus præbeat. Hæc autem translatio nullum de veteribus sequitur interpretem: sed ex ipso Hebraico, Arabicoq; sermone, & interdum Syro, nūc verba, nunc sensus, nunc simul vtrunq; resonabit. Obliquus enim est am apud Hebręos totus liber fertur: & lubricus: & quod Gręci rhetores vocāt, σχηματισμενος, dum qui aliud loquitur, aliud agit vt si velis anguillam vel murenulam strictis tenere manibus, quanto fortius presseris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiam huius voluminis, Lydæum quendam præceptorem, qui apud Hebræos primus haberi putabatur, non paruis redemisse nummis: cuius doctrina an aliquid profecerim, nescio. Hoc vnū scio, nō potuisse me interpretari, nisi quod ante intellexeram. A principio itaque voluminis, vsque ad verba Iob, apud Hebræos prosa oratio est. Porro à verbis Iob, in quibo ait. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo: vsque ad eum locum vbi ante finem voluminis scriptū est, Idcirco ipse *me* reprehēdo', & ago pœnitentiam in fauilla & cinere: hexametri versus sunt, dactylo, spondęoque currentes: & propter linguę idioma, crebro recipientes & alios pedes, non earundem syllabarum, sed eorundem temporū. Interdum quoq; rhythmus ipse dulcis & tinnulus fertur, numeris pedum solutis; quod *metrici* magis, quam simplex lector intelligunt. A supradicto autem versu vsq; ad finem libri, paruum comma quod remanet, prosa oratione contexitur. Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebræos: & in morem nostri Flacci, Græciq; Pindari, & Alcei, & Sapphus vel Psalterium, vel Lamētationes Ieremiæ, vel omnia ferme scripturarū cantica comprehendi legat Philonem, Iosephum, *Origenem*, *Cæsariensem Eusebium*, & eorum testimonio me rerā dicere comprobabit. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc volumine laborasse, non vt interpretationem antiquam reprehenderem, sed vt ea quæ in illa aut obscura sunt, aut omissa, aut certe scriptorum vitio depravata, manifestiora nostra interpretatione fierent, qui & Hebræum sermonem ex parte didicimus, & in latinis pene ab ipsis cunabulis inter grammaticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quòd si apud Græcos post septuaginta editionem, tam Christi euangelio coruscante, *Iudæus Aquila* & *Symmachus* ac Theodotio, Iudaizantes hęretici sunt recepti, qui multa mysteria saluatoris subdola interpretatione celarunt, & tamen in hexaplis habentur apud ecclesias, & explanantur ab ecclesiasticis viris: *quātomagis ego Christianus*, & de parētibus Christianis natus, & vexillum crucis in mea fronte portans, cuius studium *fuit* omissa repetere, depravata corrigere, & sacramenta ecclesiæ puro & fideli aperire sermone, vel a fastidiosis, vel à maligNis lectoribus non debeo reprobari? Habeant qui volunt, veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos, vel vncialibus (vt vulgo aiunt) literis onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi meisque permittant pauperes habere scheDulas, & non tam pulchros codices quam emēdatos. Vtraque autem editio, & *septuaginta* iuxta Gręcos, & *mea* iuxta Hebręos, in Latinum meo labore translata est. Eligat vnusquisque quod vult: & studiosum me magis, quam maleuolum probet.

ALIA EIVSDEM PRAEFATIO.

SI aut fiscellam iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, vt in sudore vultus mei comederem panem, & ventris opus solicita mente pertractarem: nullus morderet, nemo reprehēderet. Nunc autē: quia iuxta sententiā saluatoris, volo operari cibū qui

non perit, & antiquam diuinorum volumiñ viam sentibus virgultisq; purgare: error mihi geminus infigitur: cor rector vitiorum, falsarius vocor, & errores non auferre, sed serere. Tanta est enim vetustatis consuetudo vt etiam confessa pleriscque vitia placeant: dum magis pulchros habere volūt codices, quam emēdatos. Quapropter ô fratres dilectissimi, vnicum nobilitatis & humilitatis exemplar, pro flabello, calathis, sportellisq; munusculis monachorum, spiritalia hæc & mansura dona suscipite: ac beatum Iob qui adhuc apud Latinos iacebat in stercore, & vermibus scatebat errorum integrum immaculatūq; gaudete. Quomodo enim post probationem atque victoriam, duplicia sunt ei vniuersa reddita: ita ego in lingua nostra, vt audacter loquar, feci eum habere quæ amiserat. Igitur & vos, & vnumquenque lectorem solita præfatione cōmoneo, & in principiis librorum eadem semper annectens, rogo: vt vbicunque semper præcedentes virgulas videritis, sciatis ea quæ subiecta sunt, in Hebraicis voluminibus non haberi. porro vbi stellę imago perfulserit, ex Hebręo in sermone nostro addita sunt. Necnon & illa quæ haberi videbantur, & ita corrupta erant vt sensum legentibus tollerent, orantibus vobis magno labore correxi: magis vtile quid ex otio meo ecclesiis Christi venturum ratus, quam ex aliorum negotio.

Argumentum in librum Iob.

IN TERRA quidem habitasse Iob Husitidi in finibus Idumææ, & Arabiæ fertur: & erat ei antè nomē Iobab. Et accepit vxorē Arabissam: & genuit filium quem vocauit Ennon. Erat autem ipse filius quidem Zaræ, de Esau filius filius: de matre vero Bosra: ita vt sit quintus ab Abraham. Et hi sunt reges qui regnauerunt in Edom, in qua & ipse regnauit, sed primus in ea regnauit Bela filius Beor: & nomen ciuitatis eiusdem, Denaba. Post hunc autem Bela, Iobab, qui vocatur Iob. Post Iob autem, Husam, qui erat dux ex Themanorum regione. Et post illum regnauit Adad filius Badad, qui excidit Madian in campo Moab: & nomen ciuitatis eius Auith. In hoc libro hæc quæstio tractatur, anne etiam probis à deo malum accidat. Hic firmissime perstat Iob quod deus etiā sine causa, solumodo in laudem suam puniat probos. Contra hoc opponunt sē amici eius, & prolixis sermonibus volunt conuincere deum esse iustum, qui non corripiat vllum probum. Si vero corripiat, necessario consequi ꝙ ille peccauerit. Et sic tam carnaliter sentiunt de deo, & iustitia eius, ac si ipse esset omnino quemadmodum homines sunt, & iudicia eius sicut iudicia illorum. Quanquā etiam Iob, vt qui in angustiis mortis decumberet, ex humana fragilitate nimium contra deum loquitur: & in afflictione peccat: & tamen perstat in eo, ꝙ tales passiones non meritus sit, sicut etiam verum erat. Tandem deus iudicat, quod quæ Iob in afflictione cōtra deum locutus est, iniuste locutus sit: quod vero contra inimicos suos de innocentia sua ante afflictionem tutatus est, recte locutus sit. Sic liber iste solum deum iustum pronuntiat, quauis etiam homo, homini iustus sit, etiā coram deo. In consolationem nostri scriptus est hic liber, quod deus sanctos suos permittit aliquando impingere in aduersitate, nam antequam Iob incidat in angustiam mortis, laudat deum super deprædatione bonorum suorum & morte filiorum suorum. Cū vero obuersatur ob oculos mors, & subducit se deus, indicant verba eius quales cogitationes subeant hominem quantumuis etiam sanctum, contra deum in anxietate mortis, videlicet homini videtur deus nō esse deus, sed solum iudex & iracundus tyrannus qui vim exerceat, & curat cuiuspiam bonam vitam. Hunc librum intelligunt qui experiuntur & sentiunt quid sit patiri deo, & occultatam esse gratiam eius.

Prologus B. Hierony

MI IN PSALTERIVM, QVOD secūdū septuaginta editionē correxit.

PSALTERIVM Romæ dudum positus emendaram: & iuxta septuaginta interpretes, licet cursim, magna tamen ex parte correxeram. Quod quia rursum videtis ô Paula & Eustochium scriptorum vitio deprauatum, plusque antiquum errorem, quam nouam emēdationem valere: me cogitis vt veluti quodam nouali, scissum iam aruum exerceam, & obliquis sulcis renascentes spinas eradicem: æquum esse dicentes, vt quod crebro male pullulat, crebrius succidatur. Vnde consueta præfatione cōmoneo tam vos, quibus forte labor iste desudat, quam eos qui exemplaria istiusmodi habere voluerint, vt quæ diligenter emendaui, cum cura & diligētia transcribantur. Notet sibi vnusquisque vel iacentem lineam, vel radientia signa, id est obelos, vel asteriscos. Et vbicunque viderit virgulam præcedentem, ab ea vsque ad duo puncta quæ impressimus: sciat in septuaginta translatoribus plus haberi, vbi autem perspexerit stellæ similitudinem: de Hæbraeis voluminibus additū nouerit æque vsque ad duo puncta, iuxta Theodotionis duntaxat editionem: qui simplicitate sermonis à septuaginta interpretibus non discordat. Hæc ergo & vobis & studioso cuique feciſſe me scient non ambigo multos fore, qui vel inuidia, vel supercilio malint contemnere videri præclara, quā discere: & de turbulento magis riuo, quam de purissimo fonte potare.

Hieronymi præfatio in libros Salomonis.

IVNGAT epistola quos iungit sacerdotiū: imo charta non diuidat quos Christi nectit amor. Commentarios in Osee, Amos, & Zachariam, Malachiam quoque poscitis, scripsissem si licuisset præ valetudine. Mittitis solatia sumptuum: notarios nostros & librarios sustentatis, vt vobis potissimum nostrum desudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diuersa poscentium: quasi aut æquum sit me vobis esurientibus, aliis laborare: aut in ratione dati & accepti, cuiquam præter vos, obnoxius sim. Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerē, & apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecraui, interpretationem vidēlicet trium Salomonis voluminum, MISLE, quod Hebræi *parabolas, vulgata autem editio* prouerbia vocat: COHELETH, quem Græce ecclesiasten, Latine concionatorem possumus dicere: SIRHASIRIM, quod in lingua nostra vertitur Canticum Canticorum. Fertur & panæretos Iesu filii Sirach liber, & alius pseudepigraphus qui Sapientia Salomonis inscribitur. Quorum priorem, Hebraicum reperi, non ecclesiasticum vt apud Latinos, sed Parabolas prænotatum, cui iuncti erāt Ecclesiastes & Canticum Canticorum: vt similitudinem Salomonis, non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nusquam est, quin & ipse stylus, Græcam eloquentiam redolet: & nō nulli scriptorum veterum hunc esse Iudæi Philonis affirmant. Sicut ergo Iudith, & Tobiæ, & Machabęorum libros legit quidem ecclesia, sed eos inter canonicas scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad authoritatem ecclesiasticorum dogmatum, confirmādam. Si cui sane septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam à nobis olim emendatam. Neque enim noua sic cudimus, vt vetera destruamus. Et tamen cum diligentissime legerit, sciat magis nostra scripta intelligi, quæ non in tertium vas transfusa coacuerint, sed statim de prælo purissime commendata testæ, suum saporem seruauerint.

Hiero. in librum ecclesiasten præfatio.

MEMINI me ante hoc ferme quinquennium, cum adhuc Romę essem, & ecclesiasten sanctæ Blesillæ legerē: vt eam ad contemptū mundi huius prouocarem: & omne quod in mūdo cerneret, putaret esse pro nihilo: rogatum ab ea vt in morem commentarioli obscura quęque dissererē: vt absque me posset intelligere quæ legebat. Itaq; quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est: & vbi nō meruimus ô Paula & Eustochium talem vitæ nostræ habere consortem: tāq; vulnere tunc percussus obmutui & nunc in Bethelehem positus: angustiore videlicet ciuitate, & illius memoriæ & vobis reddo quod debeo. Hoc breuiter admonēs quod nullius authoritatem secutus sum: sed de Hebręo transferens: maxime septuaginta interpretum consuetudini me coaptaui: in his duntaxat quæ non multum ab Hebraicis discrepabant. Interdum Aquilæ quoq; & Symmachi & Theodotionis recordatus sum: vt nec nouitate nimia, lectoris studium deterrerem, nec rursum contra conscientiam meam, fonte veritatis, omisso opinionū riuulos consectarer.

Ad Paulam & Eusto

CHIVM IN TRANSLATIONEM Isaiæ ex Hebraica veritate, Hieronymi præfatio.

NEMO cum prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos existimet apud Hebræos ligari, & aliquid simile habere de Psalmis vel operibus Salomonis: sed quod i Demosthene & Tullio solet fieri, vt per cola scribantur & commata, qui vtique prosa & non versibus conscripserunt. Nos quoque vtilitati legentium prouidentes, interpretationem nouam, nouo scribendi genere distinximus. Ac primum de Isaia sciendum, quod in sermone suo disertus sit: quippe vt vir nobilis & vrbanæ eloquentiæ, nec habens quicquam in eloquio rusticitatis admistum, Vnde accidit vt præ cæteris, florem sermonis eius, translatio nō potuerit cōseruare. Deinde etiam hoc adiiciendum: quod non tam propheta dicendus sit, quam euangelista. Ita enim vniuersa Christi ecclesiæq; mysteria ad liquidum prosecutus est vt non putes eum de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. Vnde conticio noluisse tunc temporis septuaginta interpretes fidei suæ sacramēta per spicue Ethnicis pdere: ne sanctū canibus, & margaritas porcis darēt: quę, cum hanc editionē legeritis, ab illis animaduertetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere: nec facile quempiam posse iudicare de interpretatione, nisi intellexerit antequam legerit: nos quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante inuidia, quod consequi non valent, despiciunt. Sciens ergo & prudēs in flammam mitto manum: & nihilominus hoc á fastidiosis lectoribus precor, vt quomodo Græci post septuaginta translatores Aquilam & Symmachum, & Theodotionem legūt vel ob studium doctrinæ suæ, vel vt septuaginta magis ex collatione eorum intelligant: sic & isti saltem vnū post priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & postea despiciant, ne videantur non ex iudicio, sed ex odii præsumptione ignorata damnare. Prophetauit autem Isaias in Ierusalem, & in Iudæa, necdum decem tribubus in captiuitatem ductis: ac de vtroque regno, nunc commistim, nunc separatim texit oraculum. Et cum interdum ad presentem respiciat historiam, & post Babyloniæ captiuitatem reditum populi significet in Iudæā: tamen omnis eius cura de vocatiōe gētium & aduentu Christi est. Quem quanto plus amatis ô Paula & Eustochium, tanto magis ab eo petite, vt pro obtrectatione præsenti qua me indesinenter æmuli laniant, ipse mihi mercedem restituat in futuro: qui scit me

ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione ſudaſſe, ne Iudæi de falſitate ſcripturarum eccleſiis eius diutius inſultarẽt.

ARGVMENTVM IN PROphetiam Iſaiæ.

ISAIAS in Ieruſalem nobili genere ortus eſt, ibiq; prophetauit. Sub Manaſſe rege ſectus in duas partes, occubuit. Sepultuſq; eſt ſub quercu Rogel, iuxta tranſitum aquarũ, quas olim Ezechias rex iacto obſtruxerat puluere.

Hieronymi in Ieremiam præfatio.

IEREMIAS propheta, cui hic prologus ſcribitur, ſermone quidem apud Hebræos Iſaiæ & Oſeæ & quibuſdam aliis prophetis videt eſſe ruſticior, ſed ſenſibus par eſt: quippe qui eodem ſpiritu prophetauerit. Porro ſimplicitas eloquii, à loco et in quo natus eſt, accidit. Fuit enim Anathothites, qui eſt vſque hodie viculus, tribus ab Ieroſolymis diſtans millibus, ſacerdos ex ſacerdotibus, & in matris vtero ſanctificatus: virginitate ſua euangelicum virum Chriſti eccleſiæ dedicans. Hic vaticinari exorſus eſt puer: & captiuitatẽ vrbis atque Iudææ, non ſolum ſpiritu, ſed & oculis carnis intuitus eſt: iam decem tribus Iſrael Aſſyrii in Medos tranſtulerant: iam terras earum, coloniæ gẽtium poſſidebant. Vnde in Iuda tantũ, & in Beniamin prophetauit: & ciuitatis ſuæ ruinas, quadruplici planxit alphabeto, quod nos menſuræ metri, verſibuſq; reddidimus. Præterea ordinem viſionum qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidẽ correximus. Librum autem Baruch notarii eius qui apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermiſimus: pro his omnibus maledicta ab æmulis præſtolantes, quibus me neceſſe eſt per ſingula opuſcula reſpondere. Et hoc patior: quia vos me cogitis. Cæterum ad compendium mali rectius fuerat modum furori eorum ſilentio meo ponere, quã quotidie noui aliquid ſcriptitantẽ inuidorum inſaniam prouocare.

ARGVMENTVM IN IEREMIAM

IEREMIAS Anathothites, qui eſt viculus, tribus à Ieroſolymis diſtãs mi libus, apud Taphnas in AEgypto à populo lapidibꝰ obrutus occubuit. Iacet vero in coloco ſepultus, quo dudum Pharao rex habitauerat. Et quoniã poſtulatione ſua defugatis ab eodem loco ſerpentibus, AEgyptios à tactu aſpidũ facit eſſe ſecuros, magna eum ibi religione AEgyptii venerantur.

Hieronymi in Ezechielem præfatio.

EZECHIEL propheta cũ Ioacim rege Iuda captiuus ductus eſt in Babylonem: ibiq; his qui cum eo captiui fuerant, prophetauit, pœnitentibus & ad Ieremiæ vaticinium ſe vltro aduerſariis tradidiſſent, & viderent adhuc vrbem Ieroſolymam ſtare, quam ille caſuram eſſe prædixerat. Triceſimo autem ætatis ſuæ anno, & captiuitatis quinto exorſus eſt ad concaptiuos loqui. Et eodem tempore, licet poſterior, hic in Chaldæa, Ieremias in Iudæa prophetauerunt. Sermo eius nec ſatis diſertus, nec admodũ ruſticus eſt: ſed ex vtroque, medie tẽperatus. Sacerdos & ipſe fuit, ſicut Ieremias: principia voluminis & finem magnis habens obſcuritatibus inuoluta. Sed & vulgata eius editio non multum diſtat ab Hebraico. Vnde ſatis miror quid cauſæ extiterit, vt ſi eoſdem in vniuerſis libris habemus interpretes: in aliis eadem, in aliis diuerſa tranſtulerint. Legite igitur & hũc iuxta translationem noſtram: quoniam per cola ſcriptus & commata, manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit. Si autem amici mei & hunc ſubſannauerint, dicite eis & nemo eos cõpellat vt ſcribant. Sed vereor ne illud eis eueniat & Græce ſignificantius dicitur, vt vocentur philoloedori.

Hieronymi in Danielem præfatio.

DANIELEM pphetã iuxta ſeptuaginta interpretes domini ſaluatoris eccleſiæ non legunt, vtentes Theodotionis editione: & hoc cur acciderit, neſcio. Siue enim quia ſermo Chaldaicus eſt, & quibuſdã proprietatibus à noſtro eloquio diſcrepat, noluerunt ſeptuaginta interpretes eaſdem linguę lineas in tranſlatione ſeruare: ſiue ſub nomine eorum ab alio neſcio quo nõ ſatis Chaldæam linguam ſciẽte, editus eſt liber: ſiue aliud quid cauſæ extiterit ignorans: hoc vnum affirmare poſſum, quod multũ à veritate diſcordet & recto iudicio repudiatus ſit. Sciendum quippe eſt Danielem maxime & Eſdram Hebraicis quidem literis, ſed Chaldæo ſermone cõſcriptos: & vnam Ieremiæ pericopen: Iob quoque cum Arabica lingua plurimam habere ſocietatem. Denique & ego adoleſcentulus poſt Quintiliani & Tullii lectionẽ ac flores rhetoricos, cũ me in linguæ huius piſtrinum recluſiſſem: & multo ſudore, multoq; tempore vix cœpiſſem anhelantia ſtridentiaq; verba reſonare, & quaſi per cryptã ambulans, rarũ deſuper lumẽ aſpicerem, impegi nouiſſime in Danielem: & tanto tædio affectus ſum, vt deſperatione ſubita omnem laborem veterẽ voluerim contemnere. Verum adhortante me quodam Hebrẽo, & illud mihi crebrius in ſua lingua ingerente, Labor improbus omnia vincit: qui mihi videbar ſciolus, inter Hebræos cœpi rurſus diſcipulus eſſe Chaldaicus. Et vt verum fatear, vſq; ad præſentẽ diẽ magis poſſum ſermonem Chaldaicum legere & intelligere, quàm ſonare. Hæc idcirco refero, vt difficultatẽ vobis Danielis oſtẽderem: qui apud Hebræos nec Suſannæ habet hiſtoriam, nec hymnum trium puerorũ, nec Belis draconiſq; fabulas: quas nos, quia in toto orbe diſperſæ ſunt, veru antepoſito, eaſq; iugulãte ſubiecimꝰ: ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detrõcaſſe. Audiui ego quendã de præceptoribus Iudæorũ, cũ Suſannæ deriderẽt hiſtoriam, & à Græco neſcio quo eam diceret eſſe confictam: illud opponere quod Origeni quoque Africanus oppoſuit, etymologias has apo tou ſchinouſchiſai, cai apo tou prinou priſai, de Græco ſermone deſcendere. Cuius rei nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare vt verbi gratia, dicamꝰ de arbore illice dixiſſe eum, illico pereas: & à lenti ſco, in lẽtem te cõminuat angelus: vel non lente pereas, aut lentus, id eſt flexibilis ducaris ad mortem: ſiue aliud quid ad arboris nomẽ conueniens. Deinde tantũ fuiſſe otii tribꝰ pueris cauillabatur, vt in camino æſtuantis incendii metro luderent: & per ordinẽ ad laudem dei omnia elementa prouocarent. aut quod miraculum diuinæq; aſpirationis indicium, vel draconẽ interfectum offa picis, vel ſacerdotũ Belis machinas deprehenſas: quæ magis prudentia ſolertis viri, quàm prophetali eſſent ſpiritu perpetrata? cum vero ad Habacuc veniret, & de Iudæa in Chaldæam raptum diſcophorõ lectitaret, quærebat exemplum vbi legiſſemus in toto veteri teſtamento quenquam ſanctorũ graui volaſſe corpore, & in puncto horæ tanta terrarum ſpatia tranſiſſe. Cui cum quidam è noſtris ſatis ad loquẽdũ promptulus, Ezechielem adduxiſſet in mediũ, & diceret eũ de Chaldæa in Iudæam fuiſſe tranſlatum: deriſit hominem, & ex ipſo voluimine demonſtrauit Ezechielem in ſpiritu ſe vidiſſe tranſpolitũ. Denique & apoſtolum noſtrum videlicet vt erudi tum virum, & qui legem ab Hebręis didiciſſet, non fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore, ſed dixiſſe, Siue in corpore, ſiue extra corpus: neſcio, deus ſcit. His & talibus argumentis apocryphas in libro eccleſiæ fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio iudicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebræos inter prophetas: ſed inter eos qui hagiographa cõſcripſerunt. In tres ſiquidem partes omnis ab eis ſcriptura diuiditur: in legem, in prophetas, &

in hagiographa: id est in quinque, & octo, & in vndecim libros: de quo nō est huius temporis differere. Quæ autem ex hoc propheta, imo contra hūc librū Porphyrius obiiciat: testes sunt Methodius, Eusebius & Apollinaris: qui multis versuum millibꝰ eius vesaniæ respondentes, nescio an curioso lectori satisfecerint. Vnde obsecro vos o Paula & Eustochium, fundatis pro me ad dominum preces: vt quandiu in hoc corpusculo sum, scribā aliquid gratum vobis, vtile ecclesiæ, dignum posteris. Præsentium quippe iudiciis oblatrantium non satis moueor: qui in vtranque partem, aut amore labūtur, aut odio.

Hieronymi in xii. prophetas præfatio.

NON IDEM ordo est duodecim prophetarum apud Hebræos, qui est apud nos. vnde secundum id quod ibi legitur, hic quoque dispositi sunt. Osee commaticus est, & quasi per sentētias loquens. Ioel planus in Principiis: in fine obscurior. Et vsque ad Malachiam, habent singuli proprietates suas: quē Esdram scribam, legisq; doctorem Hebræi autumant. Et quia lōgum est nūc de omnibus dicere: hoc tantum vos o Paula & Eustochium admonitas volo, vnum librum esse duodecim prophetarum: Et Osee synchronum Isaiæ: Malachiam vero Aggæi & Zachariæ fuisse temporibus. In quibus autem tēpus non præfertur in titulo: sub illis eos regibus prophetasse sub quibus & hi qui ante eos habent titulos, prophetauerunt.

ALIVS PROLOGVS.

REGVLAE sunt hæ sub quibus significationibus nominum, ad quas tribus per prophetas sermo domini dirigatur. Quotiescunque ad decem tribus tenditur prophetia, sub his nominibus designantur, id est Ephraim, Samaria, Israel, Ioseph, Iezrahel, Bethel, Beth-auen, & interdum Iacob. Quādo autem ad duas loquitur tribus, sub his nominibus sermo profertur: id est *Iuda, Ierusalem, Beniamin*, Domus Dauid: & interdum Iacob. Aliquoties Israel ad totas duodecim tribus refertur Duplex est apud Hebræos sententia de his quatuor versibus, qui i capite sunt prænotati. Plerique enim dicunt quod ab Esdra scriba in omnibus prophetis sic fuerit titula tā: vt præscripto vniuscuiusque nomine, prophetia cuius sit sequens, noscatur. Ipse est autem Esdras qui vltimus prophetarum, *Malachiæ nomine* scribitur. Alii vero dicūt quod ab ipsis prophetis per spiritum sanctum, vt cætera, sunt conscripta.

Præfatio Hieronymi in Osee prophetam.

TEMPORIBVS Osiæ, & Ioatham, Achaz, & Ezechiæ, regum Iuda, & Ieroboam filii Ioas regis Israel: Osee filius Beeri, ad prophetiam dicendam, spiritu sancto repletus est. De memorato itaque numero regū, Achaz rex Iuda, & Ieroboam rex Israel, dominū de relinquentes, vt historiæ *regum & Paralipomenon* indicāt: etiam Israel idolatriæ crimen imperio ac potestate sua admittere coegerūt. Propter quod deus ad Osee hæc locutus est, dicens, Accipe tibi vxorem fornicariam siue fornicationum: & fac tibi filios fornicationis. Fornicariam itaque, nō elocatī corporis meretricem, sed gentilem deum ignorantem, appellat: quæ dei creatoris sui amore cōtempto, simulachrorum se subiecit desyderiis. Sed cū dei præcepto propheta i hac re paruisset, cōceptum ex ea filium, Iezrahel præcepit nominare: deo pollicēte, post breue tempus sanguinem Iezrahel in domo Iehu vindicare. cuius promissionis hæc causa est: Iehu per Eliseum in regem inuncto ad defendendum sanguinem Naboth ciuis Iezrahel, quæ tunc temporis metropolis erat, quem Iezabel Achab regis Israel vxor inte-

remerat, sicut regum historia exponit: is cum grauiter iuxta diuinum præceptum vindicandi sanguinis causa, in omnem memorati domum desæuisset, hoc peracto dominum dereliquisse inuenitur. cuius pronepote Ieroboam (q lectione comprehēsus est) originis suæ facta imitante, ac contra dei præcepta & religionem cum populo Israel agente: sanguis Naboth, qui in loco certe Iezrahel fuerat profusus, in domo Iehu patris memorati Ieroboam pro peccato redundaturus significatur. Hinc factum est vt ira dei in populo Israel per denuntiationem prophetæ, processura diceretur. Domui autē Iudæ misericordia lectione comprehensa, ob hoc promissa est, quia Ezechias rex Iuda filius Achaz sublatis idolis q̄ tam pater eius quàm cæteri reges consecrauerant, templum dei purgasse & purificasse monstratur.

Prologus in Ioel prophetiam.

Ex principio commentariorum Hieronymi in Ioel.

SANCTVS IOEL apud Hebręos post Osee ponitur. Et sicut ibi sub nomine Ephraim, ad decem tribus cōfertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Israel sæpe memorātur: sic in hoc propheta omne quod dicitur, ad tribū Iuda & ad Ierusalem pertinere credendum est: & nullam omnino Israelis, id est decem tribuum, in hoc fieri mentionem. Tempora quoque quibus prophetauit, eadē debemus accipere quæ in Osee legimus, In diebus Oziæ, Ioatham, & Achaz & Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ieroboam filii Ioas regis Israel. Porro factum esse sermonem domini, ad meritum eius refertur cui fit, non ad conditionem illius qui fieri dicitur, vt alibi legimus. Dominus factus est mihi in salutem. Auditus autem in scripturis sanctis, non est iste qui ad aures sonat, sed q in corde percipitur: iuxta illud quod dominus loquitur in Euangelio, Qui habet aures audiendi, audiat. Quod autem dicitur Hebraice HA'AZINV, Gręce enotisasthe. Latine sonat, auribus percipite: ꝓprie non aure, sed corde percipitur. Qui senes sunt & cælestes, audiunt spiritualiter: qui autem habitant in terra, appellanturq; terreni, auribus percipiūt. vbicunque autem hæc duo verba iuncta ponuntur: non ad simplicem tantum verborum sonum, sed ad reconditam quoque dictorum intelligentiam pertinere intelligēdū est. In Genesi Lamech loqtur ad vxores suas Ada & Sella. Audite verba mea vxores Lamech: auribꝰ percipite sermones meos: quia virū occidi in vulnus meum, & iuuenem in liuorem meum. Et Isaias, Audite cæli, & auribus percipe terra.

Pręfatio in Amos prophetiam.

OZIAS REX cum dei religionem sollicitè æmularetur: nimio religionis amore prouocatus, contra præceptum legis Moysi arrepto thuribulo (vt in historia libri secundi Paralipomenon ostenditur) sacerdotale officium præsumere conatus est. Ob eam rem terræmotum in templo dei exortum cōstat, cuius etiam zacharias propheta meminit. Ante hunc itaque terræmotum Amos propheta temporibus prædicti regis, & temporibus Ieroboam filii Ioas regis Israel: in eas gentes quæ lectione comprehensę sunt, iram dei ob eas causas quas memorauit, affuturam denuntiat. Et quia idem propheta in sequentibus ait, Super tribus impietatibus & super quatuor non conuertam eum: tertio peccatorum indulgentiam deum dare posse significat: quam quarto eadem peccata admittentibus, nec pœnitentiam nec indulgentiam daturum annuntiat. Nam per ignis similitudinem, quem in prædictas gentes immittendum prædixit: grauem atque irreuocabilem dei iram ad euersionem earundem ciuitatum processuram voluit demonstrare.

ALIA PRAEFATIO.
Ex principio commentariorum Hieronymi in Amos.

HIC AMOS propheta & pastor q sequitur Ioelem, & est tertius duodecim prophetarum, non fuit pater Isaiæ prophetæ: quanquam & ille propheta extiterit. Nam aliis literis ille, aliis iste apud Hebræos scribitur, quæ differentia literarum apud Latinos non habetur: & ille fortis vel robustus, hic vero populus auulsus interpretatur: quia loquitur contra decem tribus, quæ per idololatriā á cultu dei, & á regno Dauid erant auulsæ. Fuit autem cognatio eius ex oppido Thecue, quod sex millaribus distat á Bethlehem: curam gerens pecorum in latitudine camporum qui sunt proximi oppido Thecue, in quibus humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, sed vberrimis pascuis abundant: & ideo cuncta sunt plena pastoribus, & sterilitas terræ compensatur pecorum multitudine. Ex hoc numero pastorum fuit Amos, imperitus sermone, sed non scientia. Prophetauit autem eisdem temporibus quibus Ioel, Nahum, Ionas, Osee, Isaias. Sed aliquantulum exorsus est prophetare antequam Isaias. Maxime autē contra decem tribus locutus est: pauca de duabus interferens. Hunc ablatum de numero pastorum misit dominus, vt in Samaria prophetaret: quem Amasias sacerdos frequenter plagis affixit: tandem filius eius Ozias vecte per tēpora transfixit. Post hæc semiuiuus in terram suam euectus, post aliquot dies dolore vulneris expirauit: sepultusque est cum patribus suis.

Prologus in Abdiæ PROPHETIAM.

IACOB patriarcha habuit fratrem Esau: qui ob coctionem rufam, propter quam vendidit primogenita, Edom Hebræa lingua appellatus est, quod latine rufus dicitur. Is memoratum fratrē suum, qui Israel nomen acceperat, gra ui odio cōmotus interimere conatus est. Qua de causa omnes qui populum Israel, id est filios patriarchæ Iacob, p̄dicti Esau odium imitati, persecuti sūt Esau & Edom appellati sunt. Et quia populus Israel de captiuitate Chaldæorū per Cyrum regem Persarum nutu dei reuocatus in Ierusalem, *ab alio regno* grauiter afflictus atque oppressus est: ideo hoc regnū, quod more Esau, prædictum populum persecutum est, per denuntiationem Abdiæ prophetæ increpatur, quod non dei indignatione, sed sua virtute populum superatū gloriabatur. de quo regno olim per Dauid in psalmo centesimo *trigesimo sexto dictum* est. Memorare domine filiorum Edom in die Ierusalem. Nam reliqua lectione comprehensa, futurum *in gētes* iudicium ob causas lectione comprehensas: regnumq; dei in populo Israel significatur. *Hebræi nunc dicunt esse*, qui sub rege Samariæ Achab, & impiissima Iezabel, pauit centum prophetas *in specubus*, qui non curuauerūt genu ante Baal: & de septem millibus erat, quos Elias arguitur ignorasse. Sepulchrū quoque eius vsque hodie cum mansoleo Elisæi prophetæ & Baptistæ Iohannis in Sebaste veneratione habetur, quę olim Samaria dicebatur. Hanc Herodes rex Iudææ, Antipatri filius, *in* honorē Augusti Cæsaris Græco nomine vocauit Augustam. Hic igitur quia centum prophetas pauerat, accepit gratiam prophetalem: & de duce exercitus, fit dux ecclesiæ. Tunc in Samaria paruum gregem pauerat: nunc in toto orbe Christi pascit ecclesias. & pheronymos, sicut in Actis apostolorum Stephanus martyrio coronatus: *sita & hic, seruus* appellatus est domini.

Prologus in prophetiam IONAE.

Ex proœmio commentariorum Hieronymi in Ionam.

IONAM sanctum Hebræi affirmant, filium fuisse mulieris viduæ Sareptanæ, quem Elias propheta mortuum suscitauit: matre postea dicente ad eum, Nunc cognoui quia vir dei es tu: & verbū dei in ore tuo veritas est. Ob hanc etiam causam ipsum puerum

sic vocauit, Amathi. Amathi enim in nostra lingua, veritatem sonat. Et ex eo q verum Elias locutus est: ille, qui suscitatus est, filius esse dicitur veritatis. Ideo de veritate columba nascitur: quia Ionas columbam sonat. In condemnationem autem Israel Ionas ad gentem mittitur: quòd Niniue agente pœnitentiam, illi in malitia perseuerant. Temporibus quippe Ieroboam filii Ioas regis Israel, qui deo derelicto, cum populo suo in Samaria idolis sacrificabat. Ionam prophetam fuisse, quartus liber regum indicat. IS cum prophetia illuminante peccatores ciuitatis Niniue dei misericordiam consecuturos videret: ne falsa prædicare videretur, ad denuntiandum interitum eiusdem ciuitatis ire nolebat. Nam sicut deus ad Abraham de impietate Sodomorum & Gomorrhæorum locutus est, Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum peruenit ad me: Ita & de Niniue dicitur, Eo quod ascenderit clamor malitiæ eius ad deum. Et quia sententia dei de Sodomis facta, minime reuocata est: ita & Ionas aduersum Niniuen prolatam sententiam reuocari nolebat: diuinæ dispensationis ignarus, qui salutem hominum ad se conuertentium magis vult, quam interitum. Hoc illi acciderat qđ & sancto Eliseo, qui filium Sunamitidis mulieris, mortuum ignorauit. Ideo à conspectu dei fugere se Ionas putabat, humanum aliquid passus, dicente Dauid. Quo ibo à spiritu tuo: & à facie tua quo fugiam?

Prologus in Michææ prophetiam.

IN TEMPORIBVS Ioatham & Achaz & Ezechię regum Iuda, Michęam prophetam ad hanc prophetiam spiritu sancto repletum fuisse, lectio ipsa demonstrat. Sed de supradicto numero regum, Ioatham & Ezechiam deo ob religionem placuisse, historia libri quarti Regum, & secundi Paralipomenon indicat. Achaz vero relicto deo, idola Samariæ, quibus etiam filios suos in sacrificium igni concremandos obtulerat: coluisse cōstat. Quam ob rem, deus Samariā, quæ reges Israel & Iuda memoratorum simulachrorum superstitione fefellerat, increpans, indignationem suam in eam processuram comminatus est. Populo etiam Israel præuaricatori, & principibus eius, qui eūdem populum fallaci suasione ad colenda idola impulerant, verbis in sequentibus, captiuitatem & interitum affuturum denuntiat.

Prologus in prophetiam NAHVM.

Ex præmio commentariorum Hieronymi in Nahum.

NAHVM prophetam ante aduentum regis Assyriorū, qui populū Israel captiuum in suam regionem transtulerat, fuisse, Hebræorum traditio confirmat. Siquidem in fine huius lectionis, prædicti regis aduentum, idem propheta annuntiare monstratur. Sed cum habitatores Niniue, Iona interitum ciuitatis prædicante, ne diuina ira denuntiatum interitum sustinerent, peccatorum & impietatis pœnitentiam egissent, accepta dei misericordia, grauioribus se criminibus implicuerunt. Qua de causa memoratus propheta spiritu sancto plenus, iudicium dei annūtians, ita locutus est, Deus zelans, & vlciscens dominus est, &c. Iam enim decem tribus ab Assyriis deductæ fuerant in captiuitatem sub Ezechia rege Iuda: sub quo etiam nunc in consolationem populi transmigrati aduersum Niniuen vilio cernitur. Nec erat parua consolatio, tam his qui iam Assyriis seruiebant, quam reliquis qui sub Ezechia de tribu Iuda & Beniamin ab eisdem hostibus obsidebantur, vt audirent Assyrios quoque à Chaldæis esse capiendos: sicut in sequentibus libri huius demonstrabitur. Sciendum autem est q Niniue in nostra lingua de Hebræo, speciosam sonat. Speciosus autem, hic

mundus dicitur. Vnde & apud Græcos eo ſmo s abornatu nomen accepit. Et quicquid nunc aduerſum Niniuen dicitur: de mundo figuraliter prædicari ſentiamus. Quam ob cauſam & aſſũptio quam ſeptuaginta interpretantur l e m m a, & Aquila h a r m a interpretatus eſt: apud Hebræos MASSA ponitur, id eſt graue onus: eo ꝙ eã aduerſus quam videtur, premat, nec ſinat eleuare ceruicem. Simulque hoc attendendum, ꝙ hæc ipſa vel aſſumptio, vt onus, vel pondus prophetæ viſio ſit.

Non enim loquitur propheta in e c ſt a ſ ei, vt Mõtanus & Priſca, Maximilla ſ ꝙ delyrant: ſed quod prophetat, liber eſt viſionis intelligentis vniuerſa q̃ loquitur: & pondus hoſtium facientis ſuo populo viſionem. De cõſummatione itaque mundi ſecundum a n a g o g e n, ô Paula & Euſtochium, in cõſolationem ſanctorum prophetia texitur vt quæcunque in mundo vident, quaſi prætereuntia & caduca contemnant, & præparent ſe ad iudicii diem, vbivltor aduerſum veros Aſſyrios affuturus eſt dominus.

Prologus in prophetiam Habacvc.

Ex proœmio commentariorum Hieronymi in Habacuc.

QVATVOR prophetę in duo decim prophetarum volumine continentur: ẽ qbus tres in principio l e m m a, id eſt pondus titulum habent, Nahũ, Habacuc, & Malachias. Porro Zacharias in medio & circa finem duos huiuſcemodi ponit titulos: ẽ quibus vnus eſt, Onus verbi domini in terra Adrach & Damaſci requies eius, alter in fine, Onus verbi domini ſuper Iſrael. De Nahum, orationibus tuis iam liber edit⁹ eſt: de Zacharia & Malachia, ſi vita comes fuerit, diſſeretur. Nunc Habacuc habem⁹ in manibus, qui vel ex eo ꝙ amabilis domini eſt, vocatur amplexatio, vel ꝙ in certamen & luctam & (vt ita dicam) amplexum cum deo cõgreditur: amplexantis, id eſt luctantis, fortitus eſt nomen. Nullus enim tã audaci voce auſus eſt deum ad diſceptationem iuſtitiæ ꝓuocare, & dicere ei, Cur in rebus humanis, & in mundi iſti us p o l i t ei a tãta rerum verſat ini quitas? Vociferabor a te vim patiens: & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatem & laborem videre? Lacerata eſt lex, & non peruenit vſq̃ue ad finem iudiciũ: quia impius prævalet aduerſũ iuſtum: ideo egreditur iudicium peruerſum. Vides ꝙ temeraria vox ſit, & quodammodo blaſphemantis creatorem ſuum ad iudicium pronocare: & vas fragile aduerſus figulũ, cur tale vel tale factum ſit, diſputare? Necnon & hoc animaduertendum, ꝙ aſſumptio vel pondus, quæ grauia eſſe iam diximus, ꝓphetæ viſio eſt: & aduerſum Mõtani dogma peruerſum, intelligit quod videt: nec vt amens loquitur: nec more inſanientium fœminarũ dat ſine mẽte ſonum. Vnde & apoſtolus iubet vt ſi prophetantibus aliis, alii fuerit reuelatum, taceant qui prius loquebantur. Et ſtatim, Non eſt, inquit, diſſenſiõis deꝰ, ſed pacis. Ex quo intelligitur, cum quis voluntate reticet, & alteri locum dat ad loquẽdũ, poſſe & loqui & tacere cũ velit. Qui autem in e c it⁹ a ſ ei, id eſt inuit⁹ loquitur: nec tacere nec loqui in ſua poteſtate habet. Illud quoq̃ diſce (quia ſemel à me violenter exigis, vt quaſi quoſdã gradus & ſcalas ad altiora nitenti, hiſtoriam tibi interpreter) prophetiam eſſe contra Babylonem & Nabuchodonoſor regem Chaldæorũ: vt quomodo prior propheta Nahum, quem Habacuc ſequitur, vaticiniũ habuit cõtra Niniuen & Aſſyrios, qui vaſtauerunt decem tribus, quæ vocantur Iſrael: ita Habacuc prophetiam habeat aduerſus Babylonẽ & Nabuchodonoſor a quibus Iuda & Ieruſalem, tẽplũque ſubuerſa ſunt, Et vt ſcias eo tempore fuiſſe Habacuc, quo iam duæ tribus quæ vocabantur Iudas, ductæ erant in captiuitatem, Daniel docere te poterit: ad quem in lacum leonũ Habacuc cum prandio mittitur: quãquam apud Hebræos hęc ipſa non legatur hiſtoria. Igitur ſiue quis recipiat ſcripturam illam, ſiue non recipiat: vtrunque ꝓ nobis eſt. Aut enim recipit: & iam poſt ſactam rẽ liber Habacuc texitur: aut non recipit, & quaſi propheta ſcribit quæ

ventura cognoscit. Interim secundum literam causatur aduersum deum propheta cur Nabuchodonosor templum dei vastet & Iudam: cur Ierusalē quon dā vrbs domini, destruatur: quare clamet populus, & non exaudiatur, voci feretur ad dominum oppressus à Chaldæis, & non saluetur? quare etiam ipse propheta vel populus, ex cuius persona nūc loquit, ad hoc vixerit, & hucusque perductus sit, vt iniquitatem hostium & suū laborem videat, cur iniustitia pręualeat aduersum se. Et hoc dicit præmentis angustia, nescíens aurū in igne conflari, & tres pueros de camino ignis puriores exisse quàm intra uerant. Sed & hoc generaliter accipere possumꝰ, ꝙ ex persona humanæ impatientiæ loquatur: vt in querulam vocē & plenam doloris erumpat, dicens.

Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiorem se? Hæc autem loquitur, nescíēs iudicia dei inuestigabilia, & profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ eius, quòd nō ita videat deus, vt videt homo. Homo tantum præsentia respicit, deus futura & & æterna cognoscit. Et quomodo si ægrotus & æstuans febribus aquam frigidam postulet, & dicat ad medicum, Vim patior, crucior, vror, examinor, vsquequo medice clamabo, & non exaudies? Et respondeat ei sapientissimus ac clementissimus medicus, Scio quo tempore dare debeam quod postulas: & non misereor modo, quia misericordia ista crudelitas est, & voluntas tua contra te petit. Ita & deus noster sciēs clementiæ suæ pōdera atque mēsuras, interdum non exaudit clamantem: vt eū ꝓbet, & magis ꝓuocet eū ad rogādum, & quasi igne excoctum iustiorem & puriorem faciat. Quod intelligens apostolus secūdum id quòd misericordiam cōsecutus est à domino, ait, Sed non deficimus in tribulatiōibus. Et benedicit dominū in omni tempore. Et scit quòd qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: & gloriatur in labore & dolore. Et cum Ieremia dicit, Tribulationem & miseriam inuocabo: vt quomodo alius inuocat deū, sic sanctus vir & bellator inuictus ad exercēdum se & probandum, tribulationem & miseriam venire desyderat.

Prologus in Sophoniae prophetiam.

Ex principio commentariorū Hieronymi in Sophoniam.

TRADVNT Hebræi, cuiuscunque prophetæ pater aut auus ponatur in titulo, ipsos quoque prophetas fuisse. Vnde & Amos vnus ex duodecim prophetis qui dixerat. Non sum propheta, nec filius prophetæ, sed pastor caprarum, vellicans sycomoros: patris nomen in titulo non habet. Hoc si verum est, Sophonias propheta, nomine (vt ita dicam) prophetico, & gloriosa maiorum suorum stirpe generatus est: habuit enim patrem Chusi, auum Godoliam, proauum Amariam, attauū Ezechiam: & talem quadrigam ipse velut extremus auriga complexit. Nomē Sophoniæ, alii speculam: alii arcanum domini trāstulerunt. Siue igitur specula, siue abscōditum domini interpretetur: vtrunque prophetæ conuenit. Dicitur enim ad Ezechielem. Fili hominis speculatorē te posui domui Israel. Iste ergo propheta qui erat in specula & in sublimibus constitutus, & nouerat mysteria domini: filius erat Chusi qui interpretatur humilitas. Habebat quoque auum Godoliam, qui dicitur magnitudo domini: & proauum Amariam, qui & ipse vertitur in sermonem domini: & Attauum Ezechiam, qui sonat fortitudo domini. De fortitudine itaque domini natus est sermo domini: & de sermone domini nata est magnitudo domini: & de magnitudine nata est humilitas: vt cum peruenerit aliquis ad perfectum, dicat, Quta nō sum dignus vocari apostolus. Et illud in psalmis, Domine nō est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei. Iosiam regem Iudæ cuius temporibus Sophonias ꝓphetasse inuenitur, deo præ omnibus regibus Iudæ placuisse, historia quarti libri regum & secundi paralipomenō demonstrat, Iosias simulachra quæ pater suus Amon, vel auus Manasses in tē

plo dei collocauerat, deiecta comminuisse monstratur. In quibus etiam serpentem æreum à Moyse factum: quem errori inductus populus, superstitione idolorum detentus, admiserat. Idē custodisse paschа: & intermissis temporibus multis solus celebrasse mōstratur. Ideo deus per prophetam temporibus memorati regis quę prouentura erant ostendens gentibus quidem lectiōe cō prehensis affuturum iudicium: populo verō Israel salutem: & ciuitati Ierusalē restaurationem tunc temporis tribuendam textu lectionis denuntiauit.

Prologus in prophetiam Aggaei.

IEREMIAS propheta ob causam periurij Sedeciæ regis (vt historia libri secundi Paralipomenon indicat) qui fidē promissam Nabuchodonosor regi Chaldæorū nō seruauerat, populū Israel refert cū memorato rege Ierusalē expugnata Ierusalē, captiuū in Babylonē fuisse perductū. Sed cum memorato *populus multis* temporibus idolis seruiendo, & effusione sanguinis innocentum se grauiter impiasset: volens deus generationem vniuersam eiusdem populi ob causas memoratas penitus deperire, septuaginta annorū captiuitatem eundem populum in regno Chaldæorum statuit sustinere: hac ratione, vt cōpleto numero annorum, nouo populus à memoratis peccatis immunis ad renouationem Ierusalem peruenteret. sexagesimo itaque secundo anno, regno Chaldæorum subuerso, cui adhuc octo anni restabant ad regnandū, quod etiam sexta visio Danielis ostenditicum propter cautam sacrilegii, qđ in eadem visione continetur, fuisset extinctum, Darius qui Medis imperabat, vt septima visio Danielis ostendit, me *moratorum* regno successit. Cuius primo anno regni, vt decima visio Danielis manifestat, Daniel supputatis annis videns appropinquare tempus reuersionis, quæ per Ieremiam fuerat promissa, orans tam pro se quàm pro populo, eandem promissionem à deo postulabat impleri. Cui per Gabrielem archangelum in eadem visiōe iuxta preces eiusdem, vniuersa cōpleta esse, deus dixit. Nam moriente supradicto Dario rege Medorum, & succedente in regno, Cyro rege Persarum: *promissione* dei completa, per eundem regem populum Israel in Ierusalem reductō, historia secundi libri Paralipomenon, & initium Esdræ prophetæ confirmant. Cumque à populo Israel & senioribus templum dei ædificari cœpisset: mortuo Cyro rege, ac regnante Dario rege Persarum, qui memorato Cyro successerat: vicinæ gentes ciuitatis Ierusalem (vt idem Esdras refert) restaurationem templi & ciuitatis resistendo impedire cœperunt. Qua ratione deterritus populus Israel, reparationē supradicti tēpli domini necdum iuxta promissionē concessam esse credebat. Propter quod in secundo anno regni memorati Darii regis Persarum, Aggæus pphēta à deo missus, Zorobabel qui de tribu erat Iuda, qui potestatem regni susceperturus erat, & Iesum filium Iosedec summū sacerdotem admonet, vt credant cōpleto numero annorum tempus restaurationis Ierusalem aduenisse: hoc etiam addito, ne incredulitatem populi vellent imitari, de quo deus per eum dixit. Populus hic dicit, Nondum venit tempus vt ædificetur domus dei. Omnia autem quæ textu huius prophetiæ continentur, reuersionem populi, ædificationem templi, renouationem ciuitatis, obseruantiam sacerdotalem, & interitum regnorum gentium exterarum significant.

Prologus in zachariæ prophetiam.

SECVNDO anno Darii regis Medorum Aggeū & zachariā pphetasse, lectiones eorundem declarant. Sed hac de causa Aggæus zachariæ in ordine pphetarum prælatus esse videtur, q eū duobus mensibus, vt prædictorum lectiones ostēdūt, in pphetia præcessisse inuenit, & ad reparationē templi præcepto dei populū animasse, vt Esdras re-

fert, dicens, In secundo anno Darii regis Persarum prophetauerunt Aggæus & Zacharias filius Addo prophetæ, super Iudæos q erant in Iuda & Ierusalē, super Israel in nomine dei Israel super eos. Tunc surrexerunt Zorobabel filio Salathiel, & Iesus filius Iosedech, & principes eius: inchoauerūtq; ædificare domum dei, quæ est in Ierusalem. Quibus cum adessent prophetæ, exhortatione sua adiuuerunt eos. Nam & populum Israel ab imitatione paternorum delictorum, per suam admonitionem idem propheta cupiens reuocare, verbis lectione comprehensis usus est, Vidi nocte: & ecce vir ascenderat super equū rubeum, &c. Vidit propheta virum equo rubeo sedentem, & stantem in medio myrteti umbrosi: cuius visionis hęc solutio est: Vir ascendens equum rubeum: licet angelus intelligatur, tamen quia prædicti coloris equum conscendere visus est, vindictam sanguinis in eam gentem significat afferendam, quę populum Israel in captiuitatem redegerat. Nam & Isaias propheta per ruborem vestimētorum, inter gentes vindictam cum sanguine à deo proferendam demonstrans, his verbis usus est, dicens, Quis iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, &c. Stantem vero in medio myrteti umbrantis q dixit: lætitiam populo affuturam, per myrteti significationem voluit designari. Eius ligni Moyses in Leuitico cum faceret mentionē, ait. Accipietis die prima fructus ligni speciosi, vt lætitiā populi, per bene olentis ligni & speciosi umbraculum demonstraret. Sed hāc visionem quæ liberationē populi, & vindictam de aduersarijs affuturam demōstrat, ob hoc noctu propheta se vidisse memorauit, quia populum Israel in prima liberatiōe de terra Aegypti, noctu discessisse cōstabat: cuius exempli quia præsens populus aliquam partem in se retinere videbatur, liberatio eiusdem ac reditus captiuitatis de terra Chaldæorum per noctem prophetæ est reuelata.

Prologus in Malachiae prophetiam.

DEVS per Moysē populo Israel præceperat, sacerdotes tabernaculi sui of corporali vitio liberos: hostias omni vicio vacuas sibi offerre. Quibus legem suam ad regēdum populum ob hoc derat, vt per sacrificiorum oblationem internuntii dei & hominum facti, populum præceptis cælestibus facerent obedire. Vnde sacerdotes angelos dei esse, hoc in loco scriptura testatur. Sed quia tanti muneris gratiam contēnentes, supradictoq; populo ac sacerdotes sacrificia vitio deturpata ipsi criminibus atque impietatibus maculati deo offerre cœperunt. Ideo per Malachiam prophetam deus populum suum Israel increpans, ait, Dilexi vos, dicit dominus. Et dixistis, In quo dilexisti nos? Nonne frater erat Esau Iacob, dicit dominus: & dilexi Iacob, Esau autē odio habui? Esau autem fratrem Iacob non iniqua aut spontanea voluntate odio habitū à deo, vel sine meriti gratia Iacob dilectum, manifestum est: cum secūdū præscientiam suam Esau quidem effusionē fraterni sanguinis concupiscere, Iacob autem in sua cognitione obseruandam legem desyderare cognosceret. Cuius rei gratia, supradicto vsus est exemplo dicens, Dilexi Iacob: Esau autem odio habui. Quāuis ex operibus memoratorum (quorū liber Geneseos meminit) in quo vnusquisque eorū futurus erat, proposito, manifeste constaret, vt scriptum est, Creuerunt pueri: & erat Esau homo agrestis, sciens venari, Iacob autem homo simplex, manens in taberna culo. Nam reliqua quæ lectione cōprehensa sunt, præuaricationem populi Israel in obseruādis sacrificiis dei, inerepationemq; in eundem, q deos alienos coluerit, significant.

Præfatio in libros MACHABEORVM.

MACHABAEORVM libri licet non habeantur in canone Hebręorum, tamen ab ecclesia inter diuinorũ voluminum annotantur historias. Notant autem prelia inter Hebręorum duces gentesque Persarum, pugnam quoque sabbathorum, & nobiles Machabęi triumphos, fœdus quoque amicitiarum cum Romanorum ducibus, atque legationum. Machabæi, septem fratres ab vna matre Machabæa nomine geniti, custodiẽtes legem, patris traditionem, non manducantes carnem porcinam: ob hoc ab Antiocho rege sæuissimo in Antiochia martyrii gloria coronati sunt cum matre sua: atque sepulti cum magna veneratione, ibi quiescunt.

Hieronymi in Euangelistas ad Damasvm præfatio.

NOVVM opus me facere cogis ex veteri: vt post exemplaria scripturarum toto orbe dispersa, quasi quidã arbiter sedeam: & quia inter se variãt, quæ sint illa quæ cum græca consentiant veritate, decernam. Pius labor. sed periculosa præsumptio, iudicare de cęteris, ipsum ab omnibus iudicandum: senis mutare linguam, & canescentem iã mundũ, ad initia retrahere paruulorum. Qui enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen assumpserit, & à saliua quam semel imbibit, viderit discrepare quod lecti tat: non statim erumpat in vocem, me falsarium, me clamitans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduersus quam inuidiam duplex causa me consolatur: quod & tu qui summus sacerdos es, fieri iubes: & verũ nõ esse quod variat, etiã maledicorũ testimonio comprobatur. Si enim latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus: tot enim sunt exemplaria pene quot codices. Sin autẽ veritas est quærenda de pluribus: cur non ad græcam originem reuertentes, ea quæ vel à vitiosis interpretibus male reddita: vel à præsumptoribus imperitis emendata peruersius: vel à librariis dormitantibus aut addita sunt aut mutata, corrigimus? Neque vero ego de veteri disputo instrumento: q à septuaginta senioribus in Græcam linguam versum, tertio gradu ad nos vsque peruenit. Non quæro quid Aquila, quid Symmachus sapiant: quare Theodotion inter nouos & veteres medius incedat. Sit illa vera interpretatio, quam Apostoli probauerũt. De nouo nunc loquor testamento: quod Græcum esse non dubium est: excepto apostolo Matthæo: qui primus in Iudæa euangelium Christi Hebraicis literis edidit. Hoc certe cum in nostro sermone discordat, & in diuersos riuulorum tramites ducit: vno de fonte quærenrẽdum. Prætermitto eos codices quos à Luciano & Esychio nuncupatos, pauorum hominum asserit peruersa contentio: quibus vtique nec in toto veteri instrumento post Septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit emendasse cum multarũ gentium linguis scriptura ante translata, doceat falsa esse, quæ addita sunt. Igitur hæc præsens præfatiuncula poterit licetur, quatuor tantum euangelia, quorum ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes: codicum Græcorum emendata collatione, sed & veterum, nec quę multum à lectionis latinæ consuetudine discreparent. Ita calamo temperauimus, vt his tantum, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur vt fuerant.

ALIA HIERONYMI PRAEfatio. Ex procœmio commentariorum quos scripsit in Matthæum.

PLVRES fuisse qui euãgelia scripserunt, & Lucas euangelista testatur, dicens, Quoniamquidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum quæ in nobis completæ sunt: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderẽt sermonem, & ministrauerunt ei: & perseuerantia vsque in presens tempus monimenta declarant, quæ à diuersis authoribus edita, diuersarum hæreseon fuere principia: vt est illud iuxta Aegyptios & Thomam & Matthiam &

Bartholomæum, duodecimque apostolorum, & Basilidis atque Apellis ac reliquorum, quos enumerare longissimũ est: cum tantum impræsentiarum hoc necesse sit dicere, extitisse quosdam qui sine spiritu & gratia dei conati sunt magis ordinare narrationem, quã historiæ texere veritatem. Quibus iure potest illud propheticum coaptari, vę qui prophetant de corde suo: qui ambulant post spiritũ suum: qui dicunt, dicit dominus: & dominus non misit eos. De quibus & saluator in euangelio Iohannis loquitur. Omnes qui ante me venerunt, fures & latrones fuerũt. Qui venerunt, non qui missi sunt. Ipse enim ait, veniebant, & ego non mittebam eos. In venientibus enim præsumptio temeritatis, in missis obsequiũ seruitutis est. Ecclesia autem quæ supra petram domini voce fundata est: quã introduxit rex in cubiculum suum, & ad quam per foramen descensionis occultæ misit manum suam, similis damulæ hinnuloque ceruorum, quatuor riumina paradisi instar eructans: quatuor angulos & annulos habet, per quos quasi arca testamenti & custos legis domini, lignis immobilibus vehitur. Primus omniũ Matthæus est publicans, cognomento Leui: qui euangelium in Iudæa Hebræo sermone edidit: ob eorũ vel maxime causam, qui in Iesum crediderant ex Iudæis, & nequaquam legis vmbram, succedente euangelii veritate seruabant. Secundus Marcus, interpres apostoli Petri, & Alexandrinæ ecclesiæ primus episcopus, qui dominum quidem saluatorem ipse non vidit, sed ea quæ magistrum audierat prædicantem, iuxta fidem magis gestorum narrauit quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochensis: cuius laus in euangelio, qui & ipse discipulus apostoli Pauli, in Achaiæ Bæotiæque partibus volumen copdidit, quædam altius repetens: & vt ipse in proœmio confitetur, audita magis quam visa describens. Vltimus Iohannes apostolus & euangelista, quem Iesus amauit plurimum: qui supra pectus domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potauit: & qui solus de cruce meruit audire, Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent Cherinti, Hebionis, & cæterorum qui negant Christum in carne venisse, quos & ipse in epistola sua antichristos vocat, & apostolus Paulus frequenter percutit: coactus est ab omnibus pene tunc Asiæ episcopis & multarum ecclesiarũ legationibus de diuinitate saluatoris altius scribere, & ad ipsum (vt ita dicam) dei verbum, non tam audaci quam fœlici temeritate prorumpere. Vnde & ecclesiastica narrat historia, cum à fratribus cogeretur vt scriberet, ita facturũ se respondisse, si in dicto ieiunio in cõmune omnes deum deprecarẽtur: quo expleto, reuelatione saturatus, illud proœmium è cælo veniens eructauit, in principio erat verbum: & verbũ erat apud deum & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum. Hæc igitur quatuor euangelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumen probat: in quo prima visio ita contexitur, Et in medio sicut similitudo quatuor animalium, & vultus eorum facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies, Matthæum significat: qui quasi de homine exorsus est scribere, Liber generationis Iesu Christi filii Dauid filii Abraham. Secunda Marcum, in qua vox leonis in eremo rugientis auditur, Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas eius. Tertia vituli, quæ euangelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Iohannem euangelistam, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans, de verbo dei disputat. Cætera quæ sequuntur, in eundem sensum proficiunt. Crura eorum recta & pennati pedes: & quocunque ibat spiritus, ibant, & non reuertebantur: dorsa eorum plena oculis: & scintillæ aclampades in medio discurrentes, rota in rota, & in singulis quatuor facies. Vnde & Apocalyptis Iohannis, post expositionem viginti quatuor seniorum, qui tenentes citharas & phialas, adorant agnum dei,

introducit fulgura & tonitrua & septem spiritus discurrentes, & mare vitreum, & quatuor animalia plena oculis, dicens, Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile aquilæ volanti. Et post paululum, Plena erant (inquit) oculis, & requiem non habebant, die ac nocte dicentia, sanctus, sanctus, sanctus dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Quibus cunctis perspicue ostenditur quatuor tantum debere euangelia suscipi, & omnes apocryphorum nænias mortuis magis hæreticis quàm ecclesiasticis viuis canendas.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

MATTHAEVS qui & Leui, ex publicano apostolus, primus in Iudæa propter eos qui ex circumcisione crediderant, euangelium christi Hebraicis literis verbisq; composuit. Quod quis postea in Græcum transtulerit, non satis certum est. Porro ipsum Hebraicum habetur vsque hodie in Cæsariensi bibliotheca, quam Pamphilius martyr studiosissime confecit. Mihi quoque à Nazaræis, qui i Bœrea vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, describendi facultas fuit. In quo animaduertendum, quod vbicunque Euangelista, siue ex persona sua, siue ex persona domini saluatoris, veteris scripturæ testimoniis vtitur, non sequatur Septuaginta translatorum authoritatem, sed Hebraicã, è quibus illa duo sunt, EX AEGYPTO VOCAVI FILIVM MEVM. Et, QVONIAM NAZARÆVS VOCABITVR.

Hieronymus in cata

LOGO SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

MARCVS discipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus breue scripsit euangelium. Quod cum Petrus audisset, probauit, & ecclesiæ legendum sua authoritate edidit, sicut Clemens in sexto hypotyposeon libro scribit. Et Papias Ierosolymitanus episcopus meminit huius Marci: & Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis, figuraliter Romã significans, Salutat vos quæ in Babylone coelecta, & Marcus filius meus. Assumpto itaque euangelio quod ipse cõfecerat, perrexit AEgyptum, & primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit ecclesiam, tantæ doctrinæ & vitæ continentia, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudæorum, videns Alexandriæ primam ecclesiã adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conuersatione scripsit. & quomodo Lucas narrat Ierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem octauo Neronis annõ, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi Anniano.

Hieronymus in cata

LOGO SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

LVCAS medicus Antiochensis, vt eius scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit sectator apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes, scripsit euangelium, de quo idem Paulus, Misimus, inquit, cum illo fratrem, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colossenses, Salutat vos Lucas medicus charissimus. Et ad Timotheum, Lucas est mecum solus. Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo PRAXEIS APOSTOLON prænotatur, cuius historia vsque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruenit, id est vsque ad quartum Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadem vrbe librum esse compositum. Igitur PERIODVS Pauli, & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas cõputamus. Quale cui est, vt indiuiduus comes apostoli,

inter cæteras eius res, hoc solum ignorauerisSed & Tertullianus vicinus eorum temporum, refert presbyterum quendam in Asia spoudasten apostoli Pauli, conuictum apud Iohānem, quòd author esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse quidam suspicantur, quotiēscunque in epistolis suis Paulus dicit, Iuxta euangelium meum, de Lucæ significare volumine, & lucam non solum ab apostolo Paulo didicisse euangelium, qui cum domino in carne non fuerat, sed à cęteris apostolis: quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens, Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur euangelium sicut audierat, scripsit. Acta vero apostolorum sicut viderat, composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Constantini anno, ossa eius cum reliquiis Andreæ apostoli translata sunt de Achaia.

Hieronymus in catalogo scriptorvm ecclesiasticorum,

IOHANNES apostolus, quem Iesus amauit plurimum, filius Zebedæi, frater Iacobi apostoli, quem Herodes post passionem domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit euangeliū, rogatus ab Asiæ episcopis aduersus Cerinthum alioscp hæreticos, & maxime tunc Ebionitharum dogma consurgēs, qui asserunt Christum ante Mariam nō fuisse. Vnde & compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt, quòd cum legisset Matthæi, Marci, & Lucæ volumina, probauerit quidem textum historiæ, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tantum anni, in quo & passus est post carcerem Iohannis, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cuius acta à tribus expositа fuerant superioris temporis antequam Iohannes clauderetur in carcerem gesta narrauit: sicut manifestum esse potest his qui diligenter quatuor euangeliorum volumina legerint. Quę res, etiam diaphonian, quæ videtur Iohannis esse cum cæteris, tollit. Scripsit autem & vnam epistolam cuius exordiū est, Quod fuit ab initio, quod audiuimus & vidimus oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ, quarū principium est, Senior electæ dominæ & natis eius. & sequentis, Senior Caio charissimo, quem ego diligo in veritate: Iohannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putāt duas memorias eiusdē Iohannis Euangelistæ esse, super qua re cum per ordinem à Papiā auditorem eius ventum fuerit, disseremus. Quartodecimo igitur anno, secūdam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Patmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsin: quam interpretantur Iustinus martyr & Hirenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiā crudelitatem à senatu rescissis, sub Pertinace principe redit Ephesum. ibique vsque ad Traianum principem perseueransq; totas Asię fundauit, rexitque ecclesias. & confectus senio, sexagesimooctauo post passionem domini anno, mortuus iuxta eandem vrbem sepultus est.

Hieronymus in catalogo scriptorvm ecclesiasticorum,

PAVLVS apostolus, qui antè Saulus, extra numerum duodecim apostolorum, de tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscchalis fuit: quo à Romanis capto, cum parentibus suis Tharsum Ciliciæ commigrauit. à quibus ob studia legis missus Ierosolymam, à Gamaliele viro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Cum autem interfuisset neci martyris Stephani & acceptis à pontifice templi epistolis, ad

persequendos eos qui Christo credide rant Damascũ pergeret, reuelatiõe cõpulsus ad fidem, quæ in actibus apostolorum scribitur, in vas electionis de persecutore translatus est. Cumque primum ad prædicationem eius Sergius Paulus proconsul Cypri credidisset, ab eo quod eum Christi fidei subegerat, sortitus est nomen Paulus: & iuncto sibi Barnaba, multis vrbibus peragratis, reuertensque Ierosolymam, à Petro Iacoboque & Iohanne, gentium apostolus ordinatur. Et quia in actibus apostolorum plenissime de eius conuersatione scriptum est, hoc tantum dicam, quod post passionem domini vicesimoquinto anno, id est secundo Neronis, eo tempore quo Festus procurator Iudææ successit Felici, Romam vinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu Christi quotidie disputauit. Sciendum autem in prima satisfactione, necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historię, Paulum à Nerone dimissum, vt euangelium Christi in occidentis quoque partibus prædicaret, sicut ipse scribit in secunda epistola ad Timotheum eo tempore quo & passus est, de vinculis dictat epistolam. In prima mea satisfactione, nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non eis imputetur. Dominus autem mihi affuit, & confortauit me, vt per me prædicatio cõpleretur, & audirent omnes gentes, & liberatus sum de ore leonis. Manifestissime leonem propter crudelitatem, Neronem significans. Et in sequẽtibus, Liberatus sum de ore leonis. Et statim, Liberauit me dominus ab omni opere malo, & saluauit me in regnum suum cæleste. quod scilicet præsens sibi sentiret imminere martyrium Nam & in eadem epistola præmiserat. Ego enim iam immolor, & tempus resolutionis meæ instat. Hic ergo decimoquarto Neronis anno, eodem die quo Petrus, Romæ pro Christo capite truncatus, sepultusque est in via Ostiẽsi, anno post passionem domini tricesimoseptimo. Scripsit autem decem ad septem ecclesias epistolas, ad Romanos vnam, ad Corinthios duas, ad Galatas vnã, ad Ephesios vnam, ad Philippẽses vnam, ad Colossenses vnã, ad Thessalonicenses duas. Præterea ad discipulos suos, Timotheo duas. Tito vnam, Philemoni vnam. Epistola autẽ quæ fertur ad Hebræos, non eius creditur, propter stylũ sermonisq; distantiã: sed vel Bernabæ iuxta Tertullianum, vel Lucæ euangelistæ iuxta quosdam: vel Clementis Romanæ postea ecclesiæ episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone. vel certe quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter inuidiã sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputauerat, scripserat vt Hebræo Hebræis Hebraice, id est suo eloquio disertissime, vt ea quæ eloquẽter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterentur in Græcum, & hanc causam esse, q; à cæteris Pauli epistolis discrepare videatur. Legunt quidam & ad Laodicenses, sed ab omnibus explodit ur.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Pauli ad Romanos.

ROMANI, sunt partes Italiæ. Hi præuenti sunt à falsis apostolis: & sub nomine domini nostri Iesu Christi, in legem & prophetas erant inducti. Hos reuocat apostolus ad veram & euangelicam fidem, scribens eis à Corintho, per phœben ministram ecclesiæ Cenchreensis.

ARGVMENTVM IN PRIMAM epistolam Pauli ad Corinthios.

CORINTHII, sunt Achaici. & hi similiter ab apostolo audierunt verbũ veritatis: & subuersi sunt multifarie à falsis apostolis. quidam à philosophiæ verbosa eloquentia: alii secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos reuocat apostolus ad veram fidem, & euangelicam sapientiam: scribens eis ab Epheso p Timotheum discipulum suum.

ARGVMENTVM IN SECVNDAM epistolam Pauli ad Corinthios.

POST actam à Corinthiis pœnitẽtiam, consolatoriam scribit eis epistolam apostolus à Troade per Titum. Et collaudans eos, hortatur ad meliora: contristatos quidem eos, sed emẽdatos ostendens.

ARGVMENTVM IN EPIstolam ad Galatas.

GALATAE, sunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab apostolo acceperunt, sed post discessum eius, tentati sunt à falsis apostolis vt in legẽ & circuncisionem verterentur. Hos apostolus reuocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Pauli ad Ephesios.

EPHESII, sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterũt in fide. Hos collaudat apostolus, scribens eis ab vrbe Roma de carcere per Tychicũ diaconum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Pauli ad Philippenses.

PHILIPPENSES, sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide, nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat apostolus, scribens eis à Roma de carcere, per Epaphroditum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Pauli ad Colossenses.

COLOSSENSES, & hi, sicut Laodicenses, sunt Asiani. Et ipsi præuenti erant à pseudapostolis. Nec ad hos accessit ipse apostolus: sed & hos per epistolam corrigit. Audierant enim verbum ab Archippo: qui & ministerium in eos accepit. Ergo apostolus iam ligatus, scribit eis ab Epheso per Tychicum diaconum, & Onesimum acolytum.

ARGVMENTVM IN PRIMAM epistolam Pauli ad Thessalonicenses.

THESSALONICENSES, sunt Macedones. Hi in Christo Iesu accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide: etiam in persecutione ciuium suorum Præterea nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ à falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat apostolus: scribens eis ab Athenis per Tychicum diaconum, & Onesimum acolytum.

ARGVMENTVM IN EPIstolam secundam ad Thessalonicenses.

AD THESSALONICENSES secundam scribit epistolam apostolus: & notum facit eis de temporibus nouissimis, & de aduersarii deiectione. Scribit hanc epistolam ab Athenis per Titum diaconum, & onesimum acolytum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Pauli ad Timotheum.

TIMOTHEVM instruit, & docet de ordinatione episcopatus & diaconii & omnis ecclesiasticæ disciplinæ: scribens ei à Laodicea per Tychicum diaconum.

ARGVMENTVM IN EPIstolam Pauli secundam ad Timotheum.

ITEM Timotheo scribit de exhortatione martyrii, & de omni regula veritatis, & quid futurum sit temporibus nouissimis, & de sua passione: scribens ei ab vrbe Roma.

ARGVMENTVM IN EPIstolam Pauli ad Titum.

TITVM commonefacit & instruit de constitutione presbyterii, & de spirituali conuersatione, & hæreticis vitandis qui in traditionibus Iudaicis credunt: scribens ei à Nicopli.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Pauli ad Philemonem.

PHILEMONI familiares literas facit pro Onesimo seruo eius: scribens *ei ab vrbe Roma de carcere per supra scriptum Onesimum.*

Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum.

IACOBVS, qui appellatur frater domini, cognomento Iustus, vt nonnulli existimant, Ioseph, ex alia vxore: vt autem mihi videtur, Mariæ sororis matris domini, cuius Iohānes in libro suo meminit, filius: post passionem domini, statim ab apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, vnam tātum scripsit epistolam, quæ de septem catholicis est: quæ & ipsa ab alio quodam sub nomine eius edita asseritur. Licet paulatim tempore procedente obtinuerit authoritatem. Hegesippus vicinus apostolicorum temporum, in quinto commentariorum libro, de Iacobo narrans ait. Suscepit ecclesiam Ierosolymę, post apostolos frater domini Iacobus, cognomento Iustus. Multi siquidem Iacobi vocabantur. Hic de vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam ad tonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo. Huic sollicitum erat ingredi sancta sanctorum. Siquidem vestibus laneis non vtebatur sed lineis: solusq; ingrediebatur templum: & fixis genubus, pro populo deprecabatur, intantum vt camelorum duritiem traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum est. Sed & Iosephus in vicesimo libro antiquitatum refert, & Clemens in septimo Hypotyposeon, mortuo Festo, q *Iudæam regebat*, missum à Nerone esse successorem eius Albinum, qui cum necdum ad prouinciam peruenisset, Ananus, inquit, pontifex adolescens Anani filius, de genere sacerdotali, accepta occasione anarchias, concilium congregauit, & compellens publice Iacobum vt Christum dei filium denegaret, contradicentem lapidari iussit. qui cum præcipitatus de pinna templi confractis cruribus adhuc semiuiuus tendens ad cælum manus diceret. Domine ignosce eis, quod enim faciunt nesciunt: fullonis fuste, quo rudia vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus, interiit. Tradit item Iosephus tantæ eum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, vt propter eius necem, creditum sit subuersam esse Ierosolymam. Hic est de quo Paulus apostolus scribit ad Galatas, *Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi* Iacobum fratrem domini. Et apostolorum super hoc crebrius acta testantur. Euangelium quoque quod appellatur Secundum Hebræos, & à me nuper in Græcum, Latinumque sermonem translatum est, quo & Origenes sæpe vtitur, post resurrectionem Saluatoris refert, Dominus autem cum dedisset sindonem seruo sacerdotis, iuit ad Iacobum, & apparuit ei. Iurauerat enim Iacobus se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem domini, donec videret eum resurgentem à mortuis. Rursusque post paululum. Afferte, ait dominus, mensam & panem. statimque additur, Tulit panem, & benedixit ac fregit, & dedit Iacobo Iusto, & dixit ei, Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis à dormientibus. Triginta itaque annos Ierosolymis rexit ecclesiam, id est vsque ad septimum Neronis annum, & iuxta templum vbi & præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum vsque ad obsidionem Titi & vltimam Hadriani notissimum habuit. Quidam è nostris in monte Olueti *eum putauerunt conditum*: sed falsa eorum opinio est.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM catholicam Iacobi apostoli.

IACOBVS apostolus sanctum instruit clerum de cultura cælestiū præceptorum, & regula catholicæ obseruantiæ, & de inuictæ patientiæ maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mendacio magistrorum.

Hieronymus in cata-

LOGO SCRIPTORVM Ecclesiasticorum.

SIMON Petrus filius Ionæ, prouinciæ Galilææ, vico Bethsaida, frater Andreæ apostoli, & princeps apostolorū, post episcopatum Antiochensis ecclesiæ, & prædicationem dispersionis eorum qui de circuncisione crediderāt, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bythinia, secundo Claudii anno, ad expurguandum Simonem Magum Romā pergit, ibiq; vigintiquinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, vsque ad vltimum annum Neronis, id est decimunquartum. A quo & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum vt sic crucifigeretur vt dominus suus. Scripsit duas epistolas, quæ catholicæ nominātur: quarum secunda à plerisque, eius esse negatur propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, *qui auditor eius & interpres fuit*, huius dicitur. Libri autem eius é quibus vnus actorum eius inscribitur, alius euangelii, tertius prædicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicii, inter apocryphas scripturas reputantur. Sepultus Romæ in Vaticano iuxta viam triumphalem, totiq; vrbis veneratione celebratur.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM catholicam Petri primam.

DISCIPVLOS saluatoris inuicti toto orbe diffusos & peregrinos in hoc seculo monstrat: & præteritæ vitæ pœnitere suadet, & in nouam vitam proficere, tota cum sollicitudine exhortatur Simon Petrus filius Ionę prouincię Galilææ, é vico Bethsaida, frater Andreæ apostoli.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM secundam beati Petri apostoli.

SIMON Petrus, per fidem, huic mādo sapientes mortuos esse declarat: eiusdemq; pietatis quanta sit magnitudo luce ipsa clarius manifestat.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM primam Iohannis apostoli.

RATIONEM verbi, & q̄ deus ipse sit charitas, manifestat, & susurrones fratrum nec deum scire, nec pios fieri posse eousque dissertat, vt esse comprobet homicidas: eo quod odium, sit interfectionis occasio.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM secundam Iohannis apostoli.

VSQVEADEO ad sanctam fœminam scribit, vt eandē dominā non dubitet literis appellare: eiusdemque filiis testimonium quod ambulent in veritate, perhibet.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM tertiam Iohannis apostoli.

CAIVM pietatis causa extollit: atq; vt in ipsa pietate maneat, exhortatur. *Diotrephē impietatis* & superbiæ causa obiurgat: Demetrio autem bonum testimonium perhibet cum fratribus vniuersis.

Hieronymus in cata

LOGO SCRIPTORVM Ecclesiasticorum.

IVDAS frater Iacobi paruam quidem, quæ de septem catholicis, epistolā reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, à plerisque reicitur: tamen authoritatē vetustate iam & vsu meruit, & inter sanctas scripturas cōputatur.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Iudæ apostoli.

IVDAS apostolus fratres de corruptoribus viæ veritatis ita informat, vt illicitū esse dissertet de sub iugo semel erutos seruitutis: denuo operam suam officiis nouare seruilibus.

BIBLIOTHEQUE TOULOUSE 1 CAPITOLE ARSENAL

